F. LUCII FERRARIS

BIBLIOTHECA

CANONICA IURIDICA MORALIS THEOLOGICA

F. LUCII FERRARIS

SOLER-ALEXANDRINI
ORDINIS MINORUM REGULARIS OBSERVANTIAE SANCTI FRANCISCI

BIBLIOTHECA

CANONICA IURIDICA MORALIS THEOLOGICA

NEC NON

ASCETICA POLEMICA RUBRICISTICA HISTORICA

EDITIO NOVISSIMA MENDIS EXPURGATA

ET NOVIS ADDITAMENTIS LOCUPLETATA

250.3
F375
4037

TOMUS SEPTIMUS

S-Z

Property of
CBF
Please return to
Graduate Theological
Union Library

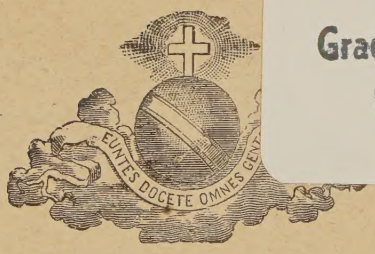

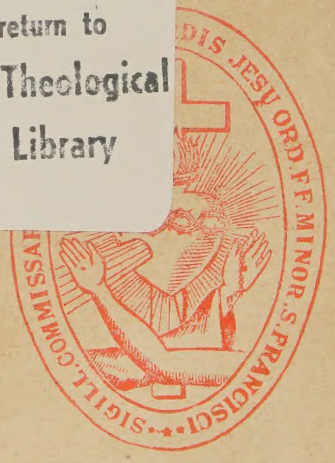

ROMAE
EX TYPOGRAPHIA POLYGLOTTA
S. C. DE PROPAGANDA FIDE
MDCCCXCI.

Ref
BX
1936
F45
1885
v.7

BIBLIOTHECA

F. LUCII FERRARIS

S

SABBATUM

Summarium.

1. Sabbatum est ultimus hebdomadae dies. – 2. Sabbati nomen non solum indicat septimum hebdomadae diem, sed insuper totam significat hebdomadam. – 3. Sabbatum in Testamento Veteri erat dies festus designatus divino cultui. – 4. In Novo autem Testamento fuit abrogatus dies Sabbati, et pro eo ab Ecclesia institutus dies Dominicae. - 5. Dies Dominicae fuit semper celebris ex tempore Apostolorum. - 6. Unde modo non est cessandum Sabbato a labore, sed die Dominico, et aliter facientes excommunicantur. - 7. Dies Dominicae fuit pro die Sabbati institutus variis de causis et mysteriis, quae assignantur. - 8. Quidquid sit de aliis, certum est principale motivum et mysterium esse gloriosam resurrectionem Domini Nostri Iesu Christi, intuitu cuius SS. Apostoli coeperunt celebrare Pascha die Dominico. - 9. Sabbato olim, et feria 6 ieiunabatur, quia in utroque die moesti fuerunt Apostoli. – 10. Item Sabbato olim ieiunandum erat ob reverentiam Sepulturae Domini. - 11. Sabbato magno, id est Sabbato Sancto ordinari, seu consecrari potest Episcopus. - 12. Sabbato Sancto campanae non possunt pulsari in aliqua ecclesia, etiamsi regulari, ante pulsationem in ecclesia cathedrali vel matrice, sub poena ducatorum centum. - 13. Tam in ecclesiis regularibus, quam saecularibus. – 14. Etiam in ecclesiis S. Ioannis Hierosolymitani, etiam prope et extra muros exsistentibus, et etiam in ecclesiis confratrum. - 15. Etiamsi adsit ecclesia collegiata, quae habeat omnimodam praecedentiam supra matricem. – 16. Regulares ratione huiusmodi pulsationis in Sabbato Sancto possunt conveniri coram loci Ordinario. - 17. Nisi consuetudo in contrarium esset legitima, vel ecclesiae multum distarent. - 18. Sabbato praesertim prohibitum est Christianis inservire Hebraeis accendendo eis ignem et lumina, praeparando comestibilia et huiusmodi. – 19. Sabbato Sancto, sicuti et feria quinta in Coena Domini non potest ullo modo et a quocunque dici missa privata. – 20. Alia ad rem ad n. 30.

1 SABBATUM est ultimus hebdomadae dies significans diem illum septimum, quo Deus Creator, completa sex diebus mundi creatione, quievit. Gen. II, 2, ibi: *Et requievit die septimo ab universo opere, quod patrarat.*

2 Sabbati nomen non solum indicat septimum hebdomadae diem, sed insuper totam significat hebdomadam, ut clare colligitur ex pluribus evangelicis textibus, et signanter ex Lucae XVIII, 12 ubi Pharisaeus iactantiam et vanam gloriam praeferens dicebat: *Ieiuno bis in Sabbato,* non quod bis ieiunaret in uno solo eodem die Sabbati, sed quia, ut explicant sacri interpretes, pro *Sabbato* intelligebat totam hebdomadam, uti communiter nomine *Sabbati* totam integram hebdomadam intelligebant Hebraei, qui sua pro devotione et voluntaria poenitentia bis in hebdomada, nempe die lunae et die Iovis ieiunare solebant, et sic in praxi habebat Pharisaeus, unde dicebat: *Ieiuno bis in Sabbato,* id est bis in hebdomada. Id ipsum clare demonstrant verba sanctorum evangelistarum Marci, Lucae et Ioannis narrantium magnum pietatis opus illarum sanctarum mulierum, quae, emptis pretiosis aromatibus, die Resurrectionis Dominicae valde mane iverunt ad monumentum, ut ungerent sacratissimum corpus Iesu. Marci XVI, 2, ibi: *Et valde mane una Sabbatorum veniunt ad monumentum, orto iam sole;* Lucae XXIV, 2, ibi: *Una autem Sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum portantes, quae paraverant, aromata;* Ioann. XX, 1, ibi: *Una autem Sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebrae essent, ad monumentum;* quae verba dictorum sanctorum evangelistarum non denotant diem Sabbati septimi hebdomadae diei, sed intelligunt et designant primum hebdomadae diem, qui erat *Dominica,* in qua resurrexerat Dominus noster Iesus Christus: dies enim Sabbati iam plene transierat, ut expresse habetur Marci XVI, 1, ibi: *Et cum transisset Sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Iacobi, et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Iesum.* Et statim sequitur: *Et valde mane una Sabbatorum veniunt ad monumentum, orto iam sole.* Hinc clarum stat, quod nomen Sabbati pro tunc non indicabat solum ultimum, seu septimum hebdomadae diem, sed insuper totam significabat hebdomadam, seu quemlibet hebdomadae diem.

3 Sabbatum in Testamento Veteri erat dies festus designatus divino cultui, ut patet ex Exodi XVI, 13; ibid., cap. XX, 8, 10 et 11; ibidem,

xxxi, 13, 14, 15 et 16, et Levitici cap. xvi, 21; ibid., xix, 3 et 30; ibid., cap. xxiii, 3, 11, 15, 24, 32, 38, 39; ibid., cap. xxvi, 2.

4 In Novo autem Testamento fuit abrogatus dies Sabbati, et pro eo ab Ecclesia institutus dies Dominicae [1]: Conc. Laodicense, cap. 29, can. *Pervenit* 11, dist. 3, de Consecration., cap.

5 *Omnes dies Dominicos* 1 de Feriis. Dies enim Dominicae fuit semper celebris ex tempore Apostolorum. Conc. Coloniens. II, part. 9, c. 9, ibi: *Diligenter quoque populus admonendus est, cur feriae, et potissimum dies Dominicus, qui a temporibus Apostolorum in Ecclesia Dei semper celebris fuit, institutae sint. Nempe ut tum in unum omnes pariter convenirent ad audiendum verbum Domini, ad audiendum quoque sacrum, et communicandum, breviter, ad vacandum Deo soli, ut dies illa tantum orationibus, hymnis, psalmis et canticis spiritualibus transigatur. Hoc est enim sanctificare Sabbatum.*

ADDITIONES CASINENSES.

Dominica dies, seu dies Domini, utique Iesu Christi innuit resurrectionem (praeter alia mysteria, de quibus auctor hic infra), quae una Sabbati, seu prima die post Sabbatum contigit. Porro huiusmodi resurrectionis diem sanctam festamque ab ipso Ecclesiae exordio fideles habuerunt: utque eius celebritas et cultus augerentur, visum est Apostolis requiem die Sabbati Iudaeis praescriptam ad *Dominicam* transferre. Unde Cornelius a Lapide ex illo loco Ioannis in Apocal. cap. 1, v. 10, *fui in spiritu in Dominica die.* « Ergo, ait, a tempore Ioannis et Apostolorum cultus Sabbati fuit translatus in *Dominicam,* in honorem resurrectionis Christi, quae in Dominica contigit ». Comment. in Apocal. ad cap. et vers. cit.

Id quidem ex aliis Scripturae locis luculenter evincitur. Sane Act. cap. xx, vers. 7, habetur: *Una autem Sabbati cum convenissemus ad frangendum panem;* « id est (ut idem a Lapide ibi commentatur) prima die post Sabbatum, puta Dominica; in ea Paulus celebravit Eucharistiam, ad quam fideles de more convenerunt: ita Chrysost., Beda et Augustinus... Nota hic (prosequitur a Lapide) primaevum morem celebrandi missam in Dominica, ad quam conveniebant omnes fideles, in eaque communicabant ».

Amplius Apostolus 1 ad Corinth., cap. xvi, v. 2: *Per unam Sabbati,* inquit, *unusquisque vestrum apud se seponat, recondens, quod ei bene placuerit;* ad quem text. sic Calmet: « Prima hebdomadae, ait, dies Dominica est, nunquam non religioni habita, sacrisque coetibus destinata apud Christianos obsequio resurrectionis Christi, quae eam diem consecravit ». Hinc (subiungit a Lapide ad cit. Apostoli locum) « rursum patet tempore Apostolorum mutatum esse Sabbatum in Dominicam »; indeque Dominica pro Sabbato sanctificari coepta est.

Id quoque ex Patrum testimonio conciliorumque auctoritate plenissime liquet. Et revera S. Barnabas Iesu Christi discipulus, Pauloque comes in apostolicis laboribus, in epistola, quae sub eius nomine exstat (utut ab Eusebio et D. Hieronymo tanquam apocrypha habeatur, certum tamen est eam vetustissimam esse, et Apostolorum temporibus exaratam), tradit, nos *octavam diem* (diem primam post Sabbatum seu diem Dominicam) in memoriam resurrectionis Christi celebrare.

Porro S. Ignatius Martyr, D. Ioannis evangelistae discipulus, in epistola ad Magnesios, sic habet: « Omnis Christi amator Dominicum celebrat diem resurrectioni consecratum Dominicae, reginam ac principem omnium dierum ».

Et ibidem n. 9: « Qui in vetustis rebus versati fuerant, ad novitatem spei venerunt, non amplius Sabbatum colentes, sed iuxta *Dominicam* viventes, in qua et vita nostra exorta est per Iesum, quem quidam negant ».

Pari modo S. Iustinus, in Apolog. 1, diserte testatur, eadem die Christianos solemnes habere coetus, quod mundus hac die creatus sit, ac Christus resurrexerit. « Die solis [2], (sic ille) ut dicitur, die omnium, sive urbes, sive agros incolentium, in eumdem locum fit conventus, et commentaria Apostolorum aut scripta prophetarum leguntur... Postea omnes simul consurgimus et preces emittimus; atque ubi desiimus precari, panis offertur, et vinum, et aqua... distributio fit, et communicatio unicuique praesentium, et absentibus per diaconos mittitur... Die autem solis (prosequitur Iustinus) omnes simul convenimus, tum quia haec dies est, qua Deus, cum tenebras et materiam vertisset, mundum creavit, tum quia Iesus Christus Salvator noster eadem die ex mortuis resurrexit ». Num. 67.

Dionysius Corinthi Episcopus, apud Euseb., Hist. eccles., lib. 4, « Hodie, inquit, sacrum diem Dominicum transegimus ».

De die Dominica mentio quoque occurrit apud Tertullianum, lib. de Corona, cap. 3, nec non apud Origenem, contra Celsum, et hom. 6 in Exod.

---

[1] Idque ab ipsorum Apostolorum tempore. Hinc S. Ioannes in Apocalypsi: *Fui in spiritu die Dominico.*

[2] Dies solis uti vocabatur apud paganos, eadem est ac dies Dominica; siquidem significat diem octavam, id est primam post Sabbatum. Unde Patres aliquando *diem Dominicum*, diem solis dixerunt, ut hic supra S. Iustinus, pariterque Tertullianus, in Apologet., cap. 16. Quam eamdem denominationem imperatores Christiani in suis legibus retinuerunt.

In canonibus sic dictis apostolicis celebratio dictae diei Dominicae penes Christianos aperte innuitur, ibi: « Si quis clericus inventus fuerit die Dominica ieiunare, deponatur; sin autem laicus, segregetur ». Can. 65.

Id ipsum ex Conc. Gangrensi (habito an. 305) habetur, per haec verba: « Si quis propter continentiam aut contumaciam in die Dominica ieiunet, anathema sit ». Can. 18.

Conc. Nicaenum, prim. oecumenicum, *Dominicae* cultum penes univers. Eccles. clare ostendit Can. ult. tenoris sequentis: « Quoniam sunt quidam in *die Dominico* genuflectentes, et in diebus Pentecostes; ut omnia in universis locis consonanter observentur, placuit sancto concilio, stantes Domino vota persolvere »: nimirum a generali et solito ritu orandi *flexis genibus* (idque ad exemplum Christi, qui *positis genibus* orabat) habemus exceptionem ex hoc canone, diebus *Dominicis*, et toto tempore inter Pascha et Pentecosten, quippe hisce praefinitis temporibus, *stando*, et non genibus flexis orandum erat.

Et ut caetera PP. ac conciliorum monumenta omittam, lubet sequentem afferre S. Augustini locum: « Domini resuscitatio (sic ille) promisit nobis aeternum diem, et consecravit nobis Dominicum diem, qui *Dominicus* vocatur, quia hoc die Dominus resurrexit ». De verb. Apost., serm. 15.

Principes supremi, quamprimum Christianam religionem amplexi sunt, huiusmodi cultus observantiam latis legibus indixerunt. Et quidem Constantinus Magnus an. 321, diei Dominicae venerationem, officiorum ac operum omnium cessatione, agricultura tantum excepta, generatim imperavit. Hic porro tenor legis, prout legitur in codice Iustinianeo, lib. 4, tit. 12, de Feriis, l. 2, ibi: « Omnes iudices, urbanaeque plebes, et cunctarum artium officia venerabili die solis [1] quiescant. Ruri tamen positi agrorum culturae libere licenterque serviant: quoniam frequenter evenit, ut non aptius alio die frumenta sulcis aut vineae scrobibus mandentur, ne occasione momenti pereat commoditas coelesti provisione concessa. Datum Non. Mart. Crisp. 2 et Constant. 2 Coss. 321 ».

Item leg. edita v Non. Iunii 321, omnes lites ac repetitiones quiescere iussit, excepta manumissione, favore scilicet humanitatis. En verba legis: « Sicut indignissimum videbatur diem solis verationis suae celebrem, altercantibus iurgiis, et noxiis partium contentionibus occupari, ita gratum ac iucundum est, eo die, quae sunt maxime votiva compleri. Atque ideo emancipandi et manumittendi die festo cuncti licentiam habeant, et super his rebus actus non prohibeantur; v Non. Iunii Crispo 2, et Constantino 2, Coss. 321 ». Exstat in Codic. Theodos., lib. 2, tit. 8, de Feriis, l. 1.

Pari modo Valentinianus Senior an. 386, omnes omnino lites omniaque negotia die Dominica quiescere debere constituit; en verba legis: « Solis die, quem *Dominicum* rite dixere maiores, omnium omnino litium, negotiorum, conventionum quiescat intentio: debitum publicum privatumque nullus efflagitet. Ne apud ipsos quidem arbitros (vel in iudiciis flagitatos, vel sponte deductos) ulla sit agnitio iurgiorum. Et non modo notabilis, verum etiam sacrilegus iudicetur, qui a sanctae religionis instituto rituve deflexerit ». Exstat in anted. Cod. Theodos., lib. 8, tit. de Exsecutoribus, etc., 3.

Tandem Theodosius M. spectacula die *Dominica* edi prohibuit, ut ex l. 2, inserta in cit. Cod. Theodos., lib. 19, tit. 5, de Spectaculis, ibi: « Nullus solis die populo spectacula praebeat, nec divinam venerationem confecta solemnitate confundat. Dat XII Kalend. Iunii Hieracliae, Honor. et Evod. V. C. Coss. (an.) 386 ».

Id ipsum Theodosius, ac Valentinianus iuniores firmarunt, an. 425, prout constat ex l. ult. cit. tit. de Spectaculis, ibi: « Dominico et Natali, atque Epiphaniorum Christi, et Quinquagesimae diebus.... omni theatrorum atque circensium voluptate per universas urbes earumdem populis denegata ».

Unde modo non est cessandum Sabbato a 6
labore, sed die Dominico, et aliter facientes excommunicantur, Conc. Laodicens. cap. 29, ibi: *Quod non oporteat Christianos iudaizare et otiari in Sabbato, sed operari eos in eodem die. Praeferentes autem in veneratione Dominicum diem (si vacare voluerint) ut Christiani hoc faciant. Quod si reperti fuerint iudaizare, anathema sint a Christo;* et concordat can. *Pervenit* 11, dist. 3, de Consecr., ex Greg. I, lib. 11, epist. 3.

Nec sine rationibus et mysteriis fuit ab Ec- 7
clesia pro die Sabbati institutus dies Dominicae, pro quindecim enim rationibus et mysteriis a Deo operatis in tali die, dies Dominicus est institutus dies festus de praecepto, ut notavit eminentissimus Card. Ursinus, Archiepiscopus Beneventanus, deinde Summus Pontifex, sub nomine Bened. XIII, in suis doctissimis lectionibus supra Exod., lect. 29, num. 7, pag. 321, ut ex ipso Clericato in suis Spicis, tom. 1, verb. *Dominica*, n. 81. Primum igitur mysterium est, quia ipso die Dominico incepit mundi creatio. Secundum est, quia arca Noe ipsa die se stitit supra montes Armeniae. Tertium est, quia ipsa die Hebraei a Pharaone fugientes mare Rubrum siccis pedibus transierunt. Quartum est, quia ipsa die manna e coelo cecidit in deserto pro Hebraeorum victu. Quin-

[1] Id est die Dominica. V. superiorem notam.

tum est, quia ipsa die natus est Christus Dominus mundi redemptor. Sextum est, quia ipsa die stella tribus magis apparuit. Septimum est, quia tali die Christus Iesus baptizatus est in Iordane. Octavum est, quia dicta die Christus aquam in vinum convertit in nuptiis Cànae Galilaeae. Nonum est, quia ipsa die Christus Iesus satiavit quinque millia hominum quinque panibus, et duobus piscibus in deserto. Decimum est, quia dicta die Christus a turbis cum psalmis summo honore exceptus est in Ierusalem. Undecimum est, quia Christus Iesus tali die gloriose a mortuis resurrexit. Duodecimum est, quia ipsa die apparuit Apostolis, quando ipsos in Episcopos ordinavit. Tertium decimum est, quia dicta die Christus Dominus misit Apostolos praedicare fidem in universum mundum. Quartum decimum est, quia Spiritus Sanctus descendit supra Apostolos Dominica Pentecostes. Quintum decimum est, quia aeternus iudex in fine mundi die Dominico veniet iudicaturus vivos et mortuos. Haec sunt motiva et mysteria propter quae, dicunt supra laudati auctores, sancta Ecclesia diem Dominicum pro die festo haberi voluit. Multi tamen alii doctores expresse negant varia ex praedictis occurrisse die Dominico.

8 Quidquid igitur sit de aliis, certum est principale motivum et mysterium esse gloriosam resurrectionem Domini nostri Iesu Christi [1], intuitu cuius sancti Apostoli coeperunt celebrare Pascha die Dominico, uti celebrandum semper esse in Concilio Romano sub Victore I, sic fuit statutum: *Decretum est Pascha non decima quarta luna primi mensis, sed potius die Dominico post quartam decimam lunam, et vernale aequinoctium occurrente, prout ab Apostolis traditum est, celebrandum esse.* Vide verb. *Pascha,* a n. 2 ad 3.

9 Sabbato, olim, et feria 6 ieiunabatur, quia in utroque die moesti fuerunt Apostoli. Innocent. I, epistol. 1, cap. 4, can. *Sabbato* 12,
10 dist. 3, de Consecr. Item Sabbato olim ieiunandum erat ob reverentiam sepulturae Domini; ibid.

11 Sabbato magno, id est Sabbato Sancto ordinari seu consecrari potest Episcopus; can. *Dilectionis* 22, dist. 76.

12 Sabbato Sancto Campanae non possunt pulsari in aliqua Ecclesia, etiamsi regulari, ante pulsationem in Ecclesia cathedrali vel matrice, sub poena ducatorum centum; Leo X, in Conc. Lateranens. 5, sess. 11, const. 4 incip. *Deum intra,* § 12, ibi: *Et ut debitus honor matrici Ecclesiae reddatur, tam ipsi fratres, quam alii clerici saeculares etiam super hoc Apostolicae Sedis privilegio muniti, die Sabbati maioris hebdomadae, antequam campanae cathedralis vel matricis ecclesiae pulsaverint, campanam in ecclesiis suis pulsare minime possint: contrafacientes poenam centum ducatorum incurrant.* Sacr. Congr. Rit., in Oriolen. 11 Aprilis 1601, in Marsicana 21 Martii 1609, in Venusina 30 Decembris 1614 et 14 Nov. 1615, in Syracusana 3 Iunii 1617, et in alia Syracusana Modicae 13 Febr. 1619. Tam in Eccle- 13
siis regularibus quam saecularibus, ex cit. constitut. Leonis X, et citatis decretis. Etiam in 14
ecclesiis S. Ioannis Hierosolymitani, etiam prope et extra muros exsistentibus, et etiam in ecclesiis confratrum. Sacra Rituum Congreg., in Placentina 21 Augusti 1604, et in Meliten. 6 Decembris 1621. Etiamsi adsit ecclesia col- 15
legiata, quae habeat omnimodam praecedentiam supra matricem. Eadem Sacr. Congr. Rituum, in Syracusana Modicae 23 Febr. 1619.

Regulares, ratione huiusmodi pulsationis in 16
Sabbato Sancto, posse conveniri coram loci Ordinario decrevit Sacr. Congr. Concilii, in Capuana 13 Aprilis 1591. Nisi consuetudo in contrarium esset legitima vel ecclesiae multum distarent. Sacr. Congr. Episcop. et Regul., in Surrentina 16 Iulii 1601, et postea in Thelesina 15 Febr. 1622.

Sabbato praesertim prohibitum est Christia- 17
nis inservire Hebraeis accendendo eis ignem et lumina, praeparando comestibilia, aptando lecta, mundando eorum domos, et huiusmodi. Vide verb. *Hebraeus,* n. 19, 123, 184.

Sabbato Sancto, sicut et feria v in Coena 18
Domini non potest ullo modo et a quocunque dici missa privata, ex decreto Sacr. Rit. Congr. et Clem. XI, die 20 Aprilis 1707, ac eiusdem Pontificis vivae vocis oraculo 8 Augusti 1713, ac ultimo de mandato eiusdem 1719.

Sabbati diebus abstinentia a carnibus non 19
semper ubique fuit de praecepto. Bened. XIV, tom. 1, const. 118 incip. *Iampridem,* § 3, ubi refert exemplum S. Gregorii VII, qui potius admonens, quam praecipiens hortatus est Christianos, ut Sabbati diebus a carnibus abstinerent. In quo attendenda est consuetudo, ut 20
tradit idem de Synodo dioecesana, lib. 7, c. 56, n. 7, ex cap. *Consilium* de Observat. ieiunior.; ubi Innocentius III ab Episcopo Bracarensi de 21
illis interrogatus, *qui propter debilitatem in Sabbato carnes sumunt;* rescripsit: *Respondemus, quod super hoc consuetudinem tuae regionis facias observare.* Et de facto in pluri- 22
bus Hispaniarum, praecipue Castellae, Gallaeciae et Maioricae regnis, ex antiqua consuetudine, cuius originem difficile est divinare, ho-

[1] *Domini resuscitatio,* inquit S. August., serm. 169, de verb. Dom., *consecravit nobis diem Dominicum, qui vocatur Dominicus, quia eo die Dominus resurrexit.* Orientales tamen olim in ecclesia, etiam Sabbatis, perinde ac Dominicis feriari, conventusque sacros agere solitos fuisse constat: quam ob causam Asterius Amasenus Episcopus in homilia de Repudio Sabbatum diebus Dominicis iungit.

mines vescuntur interioribus extremisque animalium partibus, et in quibusdam Galliae dioecesibus, veteri instituto, carnis esus permittitur in Sabbatis, quae inter diem Natalem Domini ac festum Purificationis B. M. V. interiiciuntur. Idem, in cit. cap. 16, n. 9, et in cit. constit. *Iampridem*, § 3.

23 Sabbati diebus per annum permittitur esus carnium in regnis Castellae, Legionis et Indiarum. Idem in dicta constit. *Iampridem*, § 5.

24 Sabbati ieiunium in iubilaeis vel alias indictum, in alium diem transferri conceditur pro Graecis. Idem const. 75 incip. *Etsi pastoralis*, § 9.

25 Sabbatis Quadragesimae, excepto Sabbato Sancto, Graeci non tenentur ieiunare, sed tantummodo a carnibus abstinere. Idem, ibid.

26 Sabbatum unicum post Parasceven Ecclesia Orientalis olim ieiunio consecrabat, caetera per annum solemniter sine ieiunio celebrat propter haeresim Marcionis, aliorumque docentium, ieiunandum esse Sabbato in odium Dei Iudaeorum. Idem, de Synodo dioeces., lib. 7, cap. 56, num. 3. In Ecclesia Romana ieiunium Sabbati 27
a S. Silvestro stabili lege firmatum fuit. Idem, ibid., n. 4 [1]. Hanc autem legem non omnes Ecclesiae Occidentales secutae sunt, ideo Bulgaris ad fidem conversis ieiunium Sabbati non fuit indictum a Nicolao I, ex quo multae etiam Ecclesiae Occidentales talem legem subire detrectaverint. Hispaniam haec Romanae Ecclesiae disciplina probabiliter nunquam pervasit. Idem, ibidem, n. 6. Imo pedetentim in toto Occidente defecit; quare S. Gregorius VII, abstinentiam a carnibus die Sabbati potius commendavit, quam praeceperit in Concilio Romano anni 1078, can. 7 relat. de Consecrat., dist. 5, can. 31. Idem, ibid., n. 7, et in cit. constit. *Iampridem*, c. 3.

SACERDOTIUM, SACERDOS

Summarium.

1. Sacerdotium fuit in omni lege. - 2. Tempore legis naturae, id est ab Adam usque ad Moysen, sacerdotes erant filii primogeniti. - 3. Tempore legis scriptae, seu Mosaicae, constituit Deus summum sacerdotem Aaron fratrem maiorem Moysis, et medio Aaron transtulit Deus sacerdotium in tribum Levi. Hinc sacerdotes Hebraei vocabantur levitae. - 4. Tempore legis gratiae sacerdotes sunt omnes, et soli illi, qui ab Episcopis rite ordinati characterem sacerdotalem receperunt, quo habent potestatem consecrandi verum corpus et sanguinem Christi, ac remittendi et retinendi peccata. - 5. Sacerdotium legis veteris commutatum est in novum. - 6. Sacerdotium novae legis a Christo est institutum. - 7. Sacerdotium in lege nova est visibile et externum signum. – 8. Sacerdotium non est nudum ministerium, sed dicit potestatem consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Christi, et dimittendi peccata. - 9. Sacerdotalis ordo per Christum coepit a S. Petro. - 10. Sacerdos unde dicatur? – 11. Sacerdos non potest iterum fieri laicus per ablationem characteris. - 12. Sacerdos malus non perdit ordinem. - 13. Sacerdos malus adhuc valide conficit sacramenta. - 14. Sacerdotum officia in sacramentorum confectione, non merita, considerat Deus. - 15. Unde sacramenta sunt bona, etiamsi ministri sint mali. – 16. Boni et mali sacerdotes aeque corpus Christi conficiunt. - 17. Sacerdotes tamen quanto apud Deum sunt meritis digniores, tanto facilius a Deo exaudiuntur. - 18. Unde serio attendere debent sacerdotes, quod de ipsis habetur in c. *Vasa* 44, dist. 1, de Consecr., ibi: *Quondam sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur, nunc econtrario lignei sacerdotes aureis utuntur calicibus;* alia notanda ad n. 152.

1 Sacerdotium fuit in omni lege. Conc. Trid., sess. 23, cap. 1, ibi: *Sacrificium et sacerdotium ita Dei ordinatione coniuncta sunt, ut*
2 *utrumque in omni lege exstiterit.* Tempore legis naturae, id est ab Adam usque ad Moysen, sacerdotes erant omnes filii primogeniti, qui virtute eorum *Primogenituraе* gaudebant hac commendabili praerogativa et facultate offerendi victimas in sacrificium Domino, ut docent S. Thomas, 2-2, qu. 85, art. 2, aliique passim doctores citati et secuti a Clericato, de Sacrificio Missae, dec. 7, n. 10, quamvis tamen, ut observat Peyrinus in Genesim, xxv, 76, et citatus Clericatus in suis Spicis, verb. *Sacerdos*, n. 786, solerent saepe saepius genitores concedere sacerdotium et praerogativam offerendi sacrificia Deo etiam filiis non primogenitis bonae indolis et operibus devotionis, et sanctitati deditis, uti coepit facere ipse Adam cum secundo filio suo Abel intuitu eius eximiae innocentiae et pietatis erga Deum, ob quam Dominus respexit ad Abel, et ad victimas eius sibi in sacrificium oblatas, ad Cain autem, et ad eius munera non respexit, Genes. iv, 4 et 5, ibi: *Et respexit Dominus ad Abel, et ad munera eius; ad Cain vero, et ad munera illius non respexit.*

Tempore legis scriptae, seu Mosaicae, con- 3
stituit Deus summum sacerdotem Aaron fratrem maiorem Moysis; erat enim Aaron maior Moyse tribus annis; nam cum educti sunt filii Israel de Aegypto, erat Moyses annorum octoginta, et Aaron annorum octoginta trium, ut habetur Exodi vii, 7, ibi: *Erat autem Moyses octoginta annorum, et Aaron octoginta trium.* Et ista fuit una de causis, quare Aaron assumpsit

[1] S. Augustino vivente (confer eius epistolam ad Casulanum, n. 21) aliqui hoc Sabbati ieiunium a ieiunio repetebant, quod S. Petrus cum Simone Mago certaturus pridie toti Ecclesiae Romanae indixisse perhibebatur. Adi Thomassinum in libro de Ieiuniis, et D. de l'Isle in gallica Ieiunii historia. Utut est, Adrianus I, in epistola ad Carolum regem, Cod. Carol., tom. 1, p. 391, ex Apostolica Regula Sabbati ieiunium accersit.

summum sacerdotium, et non Moyses: nam summum sacerdotium conveniebat primogenitis, et Aaron erat primogenitus Aram, ut habetur Exodi VI: sic expresse Abulensis in Leviticum, XVI, 3, vers. *Loquere*. Et medio Aaron transtulit Deus sacerdotium in tribum Levi, iubendo, quod solum illi de dicta tribu *Levitica* essent sui ministri, seu sacerdotes sacrificiis addicti, ut habetur Num. III, 5, ibi: *Locutusque est Dominus ad Moysen dicens: Applica tribum Levi, et fac stare in conspectu Aaron sacerdotis, ut ministrent ei;* hinc sacerdotes Hebraei vocabantur levitae, * quatenus a Levi originem ducebant, non vero proprie: *Levitae,* inquit Calmet in Dictionar. Bibl., verb. *Levitae, quo nomine omnes quidem posteri Levi censentur, potissimum tamen ii, qui vilioribus templi ministeriis destinati sunt, ut a sacerdotibus ex familia Aaronis, per Caath genus a Levi deducentibus, amplissimis templi muneribus destinatis, distinguerentur.* *

4 Tempore legis gratiae sacerdotes sunt omnes, et soli illi, qui ab Episcopis rite ordinati characterem sacerdotalem receperunt, quo habent potestatem consecrandi verum corpus et sanguinem Christi, ac remittendi et retinendi peccata. Cap. *Firmiter credimus* 1 de summa Trinitate et fide catholica; Conc. Trid., sess. 23, cap. et canon. 1.

5 Sacerdotium legis veteris commutatum est in novum. Lib. 6 Constit. Apostol., cap. 23; Conc. Trid., sess. 23, cap. 1.

6 Sacerdotium novae legis a Christo est institutum, Conc. Trid., sess. 22, cap. 1, et canon. 2, et sess. 23, cap. 1, et canon. 3.

7 Sacerdotium in lege nova est visibile et externum signum (id est ordinatio); Conc. Trident., sess. 23, cap. et canon. 1.

8 Sacerdotium non est nudum ministerium, sed dicit potestatem consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Christi, et dimittendi et retinendi peccata; Conc. Tridentin., sess. 23, cap. et canon. 1.

9 Sacerdotalis ordo per Christum coepit a S. Petro. Can. *In novo* 2, dist. 21.

10 Sacerdos ita dicitur, quia sacrum dat. Can. *Cleros* 1, dist. 21, ibi: *Sacerdos autem nomen habet compositum ex graeco et latino, quasi sacrum dans: sicut enim rex a* regendo, *ita sacerdos a* sacrificando *vocatus est, consecrat enim et sacrificat.* Et Clericatus, in suis Spicis, loc. cit., n. 801, notat ex Macr., in suo Hierolexico, verb. *Sacerdos,* quod hoc verbum *sacerdos* dicitur quasi *sacra dicens,* seu *sacra faciens,* vel *sacra dans,* aut *sacra docens.*

11 Sacerdos non potest iterum fieri laicus per ablationem characteris. Conc. Trid., sess. 23, cap. et canon. 4.

12 Sacerdos malus non perdit ordinem, id est characterem; quantumvis enim peccet graviter, remanet sacerdos cum eadem sua sacerdotali potestate. Conc. Constantiens., contra art. 15 Wiclefi, et contra ultim. Ioann. Huss.; Conc. Trident., sess. 14, cap. 6, canon. 10.

Sacerdos malus adhuc valide conficit sacra- 13
menta: malitia enim et immunditia sacerdotum non vitiat sacramenta. Can. *Nonne Sodomitae* 37, can. *Dominus declaravit* 87, can. *Christus* 88, et can. *Non nocet* 89, caus. 1, qu. 1, cum similibus.

Sacerdotum officia in sacramentorum confe- 14
ctione, non merita considerat Deus. Can. *Cum scriptura* 83, caus. 1, qu. 1.

Unde sacramenta sunt bona, etiamsi mini- 15
stri sint mali. Can. *Si iustus* 30, can. *Ex catholicae* 31, can. *Sic autem* 82, et can. *Nec foris* 33, caus. 1, qu. 1. Boni enim et mali 16
sacerdotes aeque corpus Christi conficiunt. Can. *Intra catholicam* 77, can. *Omnia sacramenta* 78, caus. 1, qu. 1, cum similibus.

Sacerdotes tamen, quanto apud Deum sunt 17
meritis digniores, tanto facilius a Deo exaudiuntur, textu expresso in can. *Ipsi sacerdotes* 91, caus. 1, qu. 1. Unde serio attendere 18
debent sacerdotes, quod de ipsis habetur, in can. *Vasa* 44, dist. 1, de Consecratione, ibi: *Quondam sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur; nunc econtrario lignei sacerdotes aureis utuntur calicibus.*

Hinc sacerdotes, si sint in mortali, debent 19
confiteri, antequam celebrent; Concil. Magguntin. 4, c. 36; Conc. Trident., sess. 13, c. 7. Quod si desit confessarius, et urgeat necessitas celebrandi, debent elicere actum contritionis, et postea quamprimum confiteri, textu expresso in ipso Conc. Trid., cit. sess. 13, cap. 7.

Sacerdos pollutionem patiens in nocte, de- 20
bet in mane abstinere a sacrificando, si causata sit a turpi cogitatione ante somnum, vel ab ingluvie, vel si habuit animi concussionem, nisi adsit necessitas celebrandi, textu expresso in c. *Testamentum* 1, dist. 6.

* Audiatur S. Thomas qui part. 3, qu. 80, art. 7, ubi quaerit, utrum nocturna pollutio aliquem impediat a sumptione sacramenti Eucharistiae, inquit: « Circa pollutionem nocturnam duo possunt considerari: unum quidem, ratione cuius ex necessitate impedit hominem a sumptione huius sacramenti; aliud autem, ratione cuius non ex necessitate impedit hominem ab huiusmodi sacramenti perceptione, sed ex quadam congruentia: ex necessitate quidem impedit hominem ab huius sacramenti perceptione solum peccatum mortale: et quamvis nocturna ipsa pollutio secundum se considerata, peccatum mortale esse non possit, nihilominus tamen ratione suae causae quandoque habet peccatum mortale ei adnexum: et ideo consideranda est causa pollutionis nocturnae: quandoque enim provenit a causa extrinseca spirituali, scilicet ex daemonum illusione; qui, sicut in prima parte habitum est (qu. 3, art. 3)

phantasmata commovere possunt, ex quorum apparitione pollutio interdum subsequitur. Quandoque vero provenit pollutio ex causa intrinseca spirituali, scilicet ex praecedentibus cogitationibus: aliquando autem ex causa intrinseca corporali, vel ex superfluitate, sive debilitate naturae, sive etiam ex superfluitate cibi vel potus: quaelibet autem harum trium causarum potest et sine peccato et cum peccato veniali vel mortali exsistere: et si quidem sit sine peccato vel cum peccato veniali, non ex necessitate impedit sumptionem huius sacramenti; ita scilicet, quod homo sumendo sit reus corporis et sanguinis Domini: si vero sit cum peccato mortali, impedit ex necessitate. Illusio enim daemonum quandoque provenit ex praecedenti negligentia praeparationis ad devotionem, quae potest esse et mortale, et veniale peccatum; quandoque vero provenit ex sola nequitia daemonum, volentium impedire hominem a sumptione huius sacramenti. Unde legitur in collationibus Patrum, quod cum quidam Frater pateretur pollutionem semper in festis, in quibus erat communicandum; seniores, comperto quod nulla causa ab ipso praecesserat, decreverunt, quod propter hoc a communione non cessaret, et ita cessavit illusio daemonum. Similiter etiam praecedentes cogitationes lascivae, quandoque possunt esse omnino sine peccato; puta, cum aliquis causa lectionis vel disputationis cogitur de talibus cogitare: et si hoc sit sine concupiscentia et delectatione, non erunt cogitationes immundae, sed honestae; ex quibus tamen pollutio sequi potest, sicut patet ex auctoritate August. supra inducta. Quandoque vero praecedentes cogitationes sunt ex concupiscentia et delectatione, et si adsit consensus, erit peccatum mortale; si autem desit, erit veniale. Similiter etiam et causa corporalis quandoque est sine peccato; puta, cum est ex infirmitate naturae: unde quidam, etiam in vigilando absque peccatum fluxum seminis patiuntur: vel etiam si sit ex superfluitate naturae: sicut enim contigit sanguinem fluere absque peccato, ita et semen quod est superfluitas sanguinis, secundum philosophum (lib. 1 de Generat. animalium, cap. 8 et 19). Quandoque vero est cum peccato; puta, cum provenit ex superfluitate cibi vel potus: et hoc etiam potest esse peccatum veniale, vel mortale; licet frequentius peccatum mortale accidat circa turpes cogitationes propter facilitatem consensus, quam circa sumptionem cibi et potus: unde et Greg. (ubi supra) scribens August. Anglorum Episcopo, dicit cessandum esse a communione, quando ex turpibus cogitationibus provenit; non autem quando provenit ex superfluitate cibi vel potus, praesertim si necessitas adsit. Sic igitur ex causa pollutionis considerari potest, utrum nocturna pollutio impediat ex necessitate sumptionem huius sacramenti: ex quadam vero congruentia impedit quantum, ad duo; quorum unum semper accidit, scilicet quaedam foeditas corporalis, cum qua propter reverentiam sacramenti, non decet ad altare accedere (unde et volentes tangere aliquid sacrum, manus lavant), nisi forte talis immunditia sit perpetua vel diuturna, sicut est lepra vel fluxus sanguinis, vel aliquid huiusmodi; aliud autem est evagatio mentis, quae sequitur pollutionem nocturnam, praecipue quando cum turpi imaginatione contigit: hoc tamen impedimentum, quod ex congruitate provenit, postponi debet propter aliquam necessitatem, puta, ut Greg. dicit (ubi supra) cum fortasse aut festus dies exiget, aut exhibere ministerium pro eo quod sacerdos alius deest, ipsa necessitas competit ». *

Sacerdos dicens missam, stolam supra utrumque humerum tenere debet: sic etiam quando missam non dicit, et communicat. Conc. Bracarens. 2, cap. 4, et can. *Ecclesiastica* 9, dist. 34. 21

Sacerdos a semetipso sumit Eucharistiam, si celebrat. Conc. Trid., sess. 13, cap. 8, et canon. 20. Item si non celebret, potest extra missam non tantum pro viatico, aut in necessitate, sed etiam devotionis causa sibi ministrare communionem, si non adsit alius sacerdos, et scandalum absit. Ita Suarez, Vasquez, Fagundez, Silvest., Homobon., Boss., Bonacin., Vivald., Diana, Dicastill., Bosco, et alii citati et secuti a La Croix, lib. 6, part. 1, num. 481, contra Caietan., Armill., Filliucc., Avers. Et ratio est, quia nulla lex id prohibet sacerdoti, imo Concilium Nicaenum II id concedit diacono, uti notat Dicastill., d. 11, n. 95. 22 23

Sacerdos non consecrans, sub una tantum specie communicat. Conc. Coloniens. 3, pag. 7, cap. 15. 24

Si sacerdos in missa post consecratam maiorem hostiam, ante consecrationem calicis advertat fuisse appositas minores hostias seu particulas consecrandas, de quibus intentionem non habuerit, non potest super has minores formam consecrationis repetere. Et ratio est, quia sic poneret duo sacrificia, et eadem die bis celebraret, minores enim hostiae non haberent se per modum unius hostiae, vel unius materiae totalis consecrandae, quia prior consecratio fuisset completa in maiore hostia, et minores hostiae, seu particulae terminarent unam totalem consecrationem, neque una harum consecrationum de se esset referibilis ad alteram. Si autem ante consecrationem maioris hostiae aliquid sciverit de appositis minoribus hostiis, seu particulis, et post dubitet, an intentionem sufficienter ad eas extenderit, et si, dum in corporali ponerentur, eas consecrare intenderit, censentur consecratae ratione intentionis virtualis, absque eo quod repetat formam consecrationis, ut tenent doctores communiter cum Dicastill., d. 2, n. 216; Castropal., part. 6, 25

n. 3; La Croix, lib. 6, part. 1, num. 458, et part. 2, n. 243. Si vero minores hostiae, seu particulae, advertente sacerdote, fuerint a sacrista positae in altari extra corporale, et sacerdos dubitet, an habuerit sufficientem intentionem eas consecrandi? debent ipsae sub conditione consecrari in alia missa, nec potest repeti forma consecrationis in eadem missa propter rationem supra adductam. Sic citati doctores, et alii.

26 Sacerdos obligatus ad celebrandam missam pro commodo monialium vel confratrum, non potest aliud stipendium recipere applicando alteri eamdem missam. Sacr. Congr. Concilii, in Alexandrina 18 Martii 1719, apud Ursayam, in 1 Miscellaneo sacro et profano, litt. S, n. 7.

27 Sacerdos faciens ab altero celebrari missam cum minori eleemosyna, ac sit illa, quam ipse habuit, peccat mortaliter, non satisfacit suae obligationi, et tenetur ad restitutionem. Sacra Congreg. Conc., in Anconitana 5 Iulii 1614, lib. 24 Decretor., fol. 196; apud Ursayam, loc. cit., n. 8, et tom. 4, part. 2, discept. 22, n. 63, ubi subdit hanc Sacrae Congr. resolutionem approbatam fuisse ab Alexandro VII. Insuper incurrit suspensionem Papae reservatam; Benedict. XIV, const. incip. *Quanta cura.* Vide verb. *Eleemosyna,* n. 64, et magis verb. *Missa,* art. 2, n. 16.

28 Sacerdos, cui fuit data eleemosyna pro missa, non potest illam alteri sacerdoti celebrandam dare, aliqua eleemosynae parte sibi retenta, etiamsi secundus sacerdos id sciat, et contentus sit. Sacr. Congr. Concilii, in Romana *Eleemosynae,* 23 Augusti 1664; apud Ursayam, loc. cit., n. 10, et tom. 4, part. 2, discept. 22, n. 62; Benedictus XIV, loc. cit., sub poena dictae suspensionis. Vide l. c., in priori n.

29 Sacerdos Episcopo inferior non potest in missa adhibere ministrum assistentem, folia Missalis vertentem, calicem tegentem et detegentem, etc. Sacra Congreg. Rit., in Fulginaten. 29 Iulii 1720; apud Ursayam, loc. cit., n. 6.

30 Sacerdos inservire non debet laicis in vilibus officiis, et praecipue mulieribus. Sacra Congr. Episc., in Epistol. Encycl., 19 Martii 1607; apud Ursayam, loc. cit., n. 14.

31 Sacerdotes inservientes alicui ecclesiae sunt praeferendi in funeribus. Rota, in Compostellana *Praeeminentiarum,* 14 Iunii 1717, § *Agnoscebant,* coram Crispo, apud Ursayam, l. c., num. 16.

32 Sacerdos constitutus in aetate annorum 30, est capax legati relicti pro studiis legalibus. Sacra Congr. Conc., in Romana, seu Nicoteren., 14 Febr. 1609; apud Ursayam, l. c., n. 3.

33 Sacerdos non potest obtinere lecturam iuris civilis sine apostolica dispensatione. S. Congr. Concilii, in Neapolitana 19 Martii 1644; apud Ursayam, loc. cit., n. 9. Vid. Addit. Casin. in fine h. artic.

Sacerdos ordinatus a Papa praefertur sacerdoti ordinato ab Episcopo. Fagnan., in c. 1, n. 14, de Maiorit. et obedient. 34

Sacerdoti, quamvis unico testi, plena fides adhibenda est. Rota, in Romana *Officii notariatus,* 22 Iunii 1722, § *Quod autem,* cor. Ratto, apud Ursayam, in 2 Miscellaneo sacro sacro et profano, litt. S, n. 2. * Sacerdos sine causa ad multum tempus non celebrans, imo etiam nunquam celebrans, nequit rationabiliter praesumi malae vitae sacerdos, perinde quasi ordinis sacerdotalis exercitium contemneret, adeoque admittendus ab Episcopis, tanquam legitimus testis, in foro episcopali; Maraviglia, leg. 339, Prudentiae Episcopalis. * 35

* Peccat tamen sacerdos, qui omnino a consecratione abstineat, etiamsi ipsi animarum cura non immineat. « Quidam dixerunt, inquit Sanctus Thomas, part. 3, qu. 82, art. 10, quod sacerdos potest omnino a consecratione licite abstinere, nisi teneatur ex cura sibi commissa celebrare, et populo sacramenta praebere: sed hoc irrationabiliter dicitur, quia unusquisque tenetur uti gratia sibi data, cum fuerit opportunum, secundum illud 2 ad Cor. VI: *Exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Opportunitas autem sacrificium offerendi, non solum attenditur per comparationem ad fideles Christi, quibus oportet sacramenta ministrari, sed principaliter per comparationem ad Deum, cui consecratione huius sacramenti sacrificium offertur: unde sacerdoti, etiamsi non habeat curam animarum, non licet omnino a celebratione cessare; sed saltem videtur, quod celebrare teneatur in praecipuis festis, et maxime in illis diebus, in quibus fideles communicare consueverunt. Et hinc est quod 2 Machab. IV, contra quosdam sacerdotes dicitur, quod *iam non circa altaris officia dediti erant, contempto templo, et sacrificiis neglectis* ». Confer. Benedictus XIV, de Sacrificio Missae, lib. 3, c. 1, qui n. 1 haec habet: « Concludendum.... non posse sustineri sententiam eorum, qui statuunt venialiter tantum peccare sacerdotem, qui non habens curam animarum, nec aliter astrictus ad missam celebrandam, nunquam per annum celebret. Quapropter S. Pius V ab operibus Card. Caietani propositionem illam iussit expungi, non nisi venialiter peccare sacerdotem non habentem curam animarum, qui nunquam per annum missae sacrificium offerat, ut ipsi etiam monuimus edicto 55, et de canonizat. Sanctor., lib. 3, cap. 27, num. 6. Dicendum etiam non posse cum sacramento confessionis absolvi, qui constituisset animo nunquam per annum missam celebrare; etiamsi id constituisset, propterea quod saepe in peccatum consuevisset incidere, voluntarium enim peccatum est, et tenetur illud vitare, ut sacrificium missae possit celebrare, ut docet Azorius, part. 1, lib. 10, cap. 24, qu. 1, ubi haec scribit: *Nec*

absolverem eum, qni statueret nunquam per totum anni cursum missae sacrificium facere, nec excusarem eum, qui nunquam per annum sacrificat, quia frequenter peccare solet; peccatum enim est voluntarium, et proinde id cavere et evitare debet, ut digne missae sacrificium facere et offerre queat: nec etiam eum, qui commode ab excommunicatione absolvi, aut ab irregularitate, qua tenetur, sive impeditur, liberari potest, et id non curat, sive nullam in eo diligentiam ponit. Dicendum, corruptae vitae esse indicium, et parere scandalum, si quis abstineat per totum annum a missa celebranda; ac sacerdotem, qui nunquam per annum sacrificet, gravi se peccato obstringere, ut statuit Cardin. de Lugo, de sacram. Euchar., disp. 20, sect. 1: *Hodie vix posse excusari a gravi sacerd. non celebrantem per totum annum, quia scandalum grave generat, et indicium est corruptissimae vitae.* Denique dicendum circumstantias quasdam posse occurrere, in quibus sub mortali teneatur sacerdos celebrare per annum, etiamsi Dominicis et festis diebus celebret, puta si celebranda missa opus esset, ut infirmo viaticum deferretur ». *

36 Simplex sacerdos non approbatus non potest absolvere, neque a peccatis venialibus, aut mortalibus alias confessis. Vide verb. *Confessarius*, art. 1, n. 11 et 12.

37 Possunt tamen simplices sacerdotes in articulo mortis absolvere, nedum a venialibus, et mortalibus alias confessis, sed insuper a quibusvis casibus et censuris etiam reservatis. Vide, ib., n. 13.

38 Pro tali casu Ecclesia dat iurisdictionem omnibus sacerdotibus, etiam degradatis, excommunicatis vitandis, irregularibus, apostatis seu haereticis. Vide, ibid., n. 14. Fagnanus tamen cum multis aliis lib. 4 Decretal., cap. *Non est vobis* 11 de Sponsalibus, n. 1 et seq., defendit excommunicatum vitandum non posse absolvere, neque in articulo mortis, et ad id adducit declarationem Sacrae Congregationis Concilii. Unde si ipsa esset authentica, non esset ab ea recedendum. Vide ipsum ibi, ubi multa habet ad rem. Vide etiam omnino, quae recte adducit Albizi apud Tersagum, in Instruct. confessariorum, pag. 20, 21, * et quae ex Francisci Mariae Campioni instructione ad confessarios referunt verb. *Moribundus*, n. 39 et 40, nostramque ad num. 40 Additionem.

39 Talis ampla potestas extenditur ad probabile periculum mortis. Vide, ibid., n. 15.

40 Simplex sacerdos non potest in tali articulo absolvere, praesente sacerdote approbato. Vide, ibid., n. 16 et 17.

41 Sacerdotes superiores sunt saecularibus. Sanctus Clemens [1], epist. 1, cap. 5, lib. 2 Constitut. Apostolic., c. 33.

Imo sacerdotes sunt praestantiores regibus; 42
lib. 1 Const. Apost., cap. 34, ibi: *Hos existimate vestros praesides, hos putate reges, his quasi regibus vectigalia afferte, eos enim, eorumque domesticos bonis vestris alere debetis. Ut enim Samuel in primo de Regibus libro de rege alendo sanxit populo, et Moyses de sacerdotibus in Levitico: sic nos vobis de Episcopis sancimus... Siquidem ille militaria tantum administrabat, bello et pace ad custodiam corporis susceptis, hic vero sacerdotium ad honorem Dei administrat, ut pericula ab anima et corpore propulset; quanto ergo anima corpore praestantior est, tanto est sacerdotium regno excellentius, ligat enim aut solvit supplicio vel remissione dignos.*

Et quod imperium non praesit sacerdotio, 43
sed subsit, et ei obedire teneatur, habetur expresse in cap. *Solitae* 6 de Maioritat. et obedient., ibi: *Potuisses autem praerogativam sacerdotii ex eo potius intelligere, quod dictum est non a quolibet, sed a Deo, non regi, sed sacerdoti, non de regali stirpe, sed de sacerdotali prosapia descendenti, de sacerdotibus videlicet, qui erant in Anathot:* Ecce constitui te super gentes et regna, ut evellas, et dissipes, et aedifices, et plantes... *et infra:* Praeterea nosse debueras, quod fecit Deus duo magna luminaria in firmamento coeli: luminare maius, ut praeesset diei, et luminare minus, ut praeesset nocti; utrumque magnum, sed alterum maius. *Ad firmamentum igitur coeli, hoc est universalis Ecclesiae, fecit Deus duo magna luminaria, id est duas instituit dignitates, quae sunt pontificalis auctoritas et regalis potestas; sed illa, quae praeest diebus, id est spiritualibus, maior est: quae vero carnalibus, minor, ut quanta est inter solem et lunam, tanta inter Pontifices et reges differentia cognoscatur.*

Sacerdotes enim sunt patres et magistri re- 44
gum et principum, textu expresso in can. *Quis dubitet* 6, dist. 96, ubi ex Gregorio VII, lib. 8, epistol. 21, habentur praecisa haec verba: *Quis dubitet sacerdotes Christi, regum et principum, omniumque fidelium patres et magistros censeri? Nonne miserabilis insaniae esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subiugare, et iniquis obligationibus illum potestati suae subiicere; a quo credit non solum in terra, sed etiam in coelis se ligari posse et solvi?* Et concordant can. *Bene quidem* 1, can. *Satis evidenter* 7, can. *In Scripturis* 8, can. *Duo sunt* 9, can. *Si imperator* 11, can. *Nunquam* 12, et can. *Constantinus* 15, dist. 96, cum similibus.

Sacerdotalis potestas cum regia semper rexe- 45
runt genus humanum, et si istae duae non

[1] Sive auctor Epistolarum S. Clementi I suppositarum in Mercatoris collectione, auctorque Constitut. Apostol., sub eiusdem S. Pontificis nomine vulgatarum.

conveniunt, male regitur. Conc. Coloniens. 2, part. 2, cap. 2, can. *Duo sunt,* dist. 96, cum similibus.

46 Sacerdotes exercere nequeunt procuratoris officium. Martin. V, const. 3 incip. *In apostolicae.*

47 Sacerdos abiurans de levi, non est impeditus exercere omnes ordines et sacramenta ministrare, ac fidelium etiam saecularium confessiones audire, secus in abiurante de vehementi. S. Congr. generalis, in Inquisitione 6 Mart. 1596.

48 Sacerdos curam animarum gerens, si diebus Dominicis et aliis solemnitatibus non celebret, prius est monendus, postea procedendum per subtractionem fructuum, demum excommunicandus, si non est legitime impeditus, et tunc per alium celebrare debet. Sacr. Congr. Conc., die 21 Augusti 1690.

49 Sacerdos delinquens in sua dioecesi, si in alio loco reperiatur, ad suum Ordinarium remitti debet. Sacra Congr. Concilii, apud Sellium, in Selectis canonicis, cap. 2, n. 21; et apud Barbos., in Summa apostolicarum decisionum, verb. *Sacerdos,* n. 6.

50 Sacerdotes exteri saeculares celebrantes absque licentia Ordinarii in ecclesiis regularium incurrunt poenas inflictas in synodo dioecesana. S. Congr. Conc., in Neapolitana 17 Aug. 1630.

51 Et sacristae seu praefecti Ecclesiarum regularium astringi possunt ad non permittendam celebrationem praedictam, nisi exhibita licentia Ordinarii. Sacr. Congr. Conc., in eadem Neapolitana 17 Aug. 1630.

52 Sacerdotes deferre non debent manutergium super calicem eundo vel redeundo ab altari. Sacra Congreg. Rit., 1 Septembris 1703. Quod est etiam contra Rubricas generales Missalis, ex Comment. Gavant. in easdem Rubricas, part. 1, tit. 10.

53 In missa solemni, dum canitur *Credo,* non debent pulsari organa, nec sacerdos celebrans potest prosequi missam. Sacr. Congr. Rituum, 17 Dec. 1695. Vide Decreta S. R. C., n. 664.

54 Sacerdos prius ordinatus praeferendus est presbytero postea ordinato, licet cappellaniae possessionem prius acceperit, qui postea ordinatus est. Sacra Congreg. Rit., in Novarien. 16 Iunii 1606, in Lycien. 19 Ian. 1613.

55 Sacerdos assistens, licet non sit prima dignitas, thurificandus est ante archidiaconum assistentem Episcopo a dextris, licet archidiaconus sit prima dignitas. Sacr. Congr. Rituum, in Vercellen. 23 Iunii 1667.

56 Sacerdos simplex sine licentia Sedis Apostolicae non potest benedicere novam ecclesiam vel oratorium, nec reconciliare ecclesiam pollutam. Sacra Congreg. Rituum, in Placentina 19 Maii 1607, in responsione ad dub. 10.

57 Sacerdos celebrans solemniter coram Episcopo, debet cum suis ministris expectare benedictionem Episcopi, antequam descendat. Sacr. Congr. Rit., in Alexandr. 19 Maii 1608, in respons. ad 7 dub.

Sacerdos, diaconus et subdiaconus solemni- 58
ter celebrantes possunt et debent sedere in bancho, dum cantatur *Gloria* et *Credo,* etiamsi sint beneficiati vel cappellani, prout sedent canonici, non obstante qualibet consuetudine. Sacr. Congr. Rit., in Perusina 15 Ian. 1611.

Sacerdotes et clericos ascriptos Ecclesiis non 59
potest Episcopus ob necessitatem Ecclesiae cogere, ne discedant ab ea, causa studii: imo tenetur illis dimissorias seu commendatitias litteras dare. S. Congr. Conc., die 11 Maii 1617.

Sacerdotes nullum officium aut beneficium 60
ecclesiasticum obtinentes, cogi non possunt ab Episcopo ad publicas processiones accedere. S. Congr. Conc., in Messanen. 7 Febr. 1632.

Sacerdotes tenentur scire decreta Sedis Apo- 61
stolicae. Siricius Papa, epist. 1, cap. ultim. Item tenentur scire canones. Coelestin. I, 62
epist. 3, cap. 1, can. *Nullis* 4, dist. 38, cum similibus.

Sacerdotes tenentur litteris vacare et fugere 63
ignorantiam. Conc. Arelaten. 4, cap. 3, can. *Ignorantia* 1, dist. 37. Sacerdos enim ignorans 64
non excusatur. Can. *Si in laicis* 3, dist. 38.

Sacerdotes non possunt uti vestibus pompo- 65
sis, variatis, etc., vel ab ordine alienis. Conc. Nicaen. 2, cap. 16, can. *Omnis iactantia* 1, caus. 21, qu. 1, cum similibus.

Sacerdotes extra domum non debent com- 66
parere sine veste sacerdotali. Can. *Sine ornatu* 4, caus. 21, qu. 4, cum similibus.

Sacerdos contrahens matrimonium de facto 67
incurrit excommunicationem. Facta poenitentia, ab Episcopo dispensatur, ut ministret, sed matrimonium est nullum textu expresso in cap. *Sane sacerdotes* 4 de Clericis coniugatis. Qui- 68
bus autem poenis puniatur sacerdos seu clericus in sacris constitutus, vel regularis castitatem solemniter professus, matrimonium contrahens; notat Pignatell., tom. 8, consult. 63, n. 32, quod ex Concilio Neocaesariensi relato in can. *Presbyter* 9, dist. 28, ab ordine deponi debeat, quod glossa explicat de depositione officii, quemadmodum et exuitur ecclesiasticis beneficiis, can. *Decernimus* 2, dist. 29, ibi: *Decernimus, ut hi, qui in ordine subdiaconatus, et supra, uxores duxerint, aut concubinas habuerint, officio, atque ecclesiastico beneficio careant.* Vide Pignat., loc. cit., cum aliis ibi adductis.

Sacerdotum defunctorum manibus aptaii non 69
debet Calix. Clericat., de sacrific. Missae, dec. 50, num. 49; Bassi, tract. de Sodalitiis, qu. 5, n. 14; Conc. provinc. Benevent., 1693, pag. 61, cap. 18, can. *Nemo* 36 de Consecrat., dist. 1; Ursaya, tom. 7, part. 2, discept. 31, cap. 23, de Funeribus, cum Ritual. Roman., Caeremonial. Episcop. et Act. Eccles. Mediolanen. ibi citatis. Vide ibi in fine, ubi a Sacr.

Congr. approbatur synodus Fulginatens., ubi inter alia fuerat id statutum.

70 Sacerdotes saeculares nequeunt praetendere candelam maiorem illa, quae datur regularibus associantibus funus. Sic expresse defendit Ursaya, tom. 1, pag. 2, discept. 15, n. 13, ubi ad id plura adducit decreta et doctores, et decrevit in fortioribus terminis de parocho respectu superioris regularis Sacra Congr. Concil., in Novarien. 15 Martii 1704; apud Monacell., tom. 2, tit. 13, formul. 1, sub n. 92; apud Thesaurum Resolutionum Sacr. Congr. Conc., tom. 9, fol. 25, in dict. Novarien. *Funerum et iurisdictionis,* in respons. ad 4. Vide verb. *Parochus,* art. 3 circa finem.

71 Episcopus statuere potest, ne sacerdotes recipiant quid minus eleemosyna taxata. Sacra Congreg. Conc. in S. Severini *Eleemosynae missarum,* 16 Iulii 1696, et in Alexanen. 27 Ianuarii 1743.

72 Institutionem beneficii sacerdotalis deberi presbytero, posthabito clerico, respondit Sacr. Congr. Conc. in Montis Regalis *Cappellaniae,* 19 Novembris 1740.

73 Cum sacerdos non ex reverentia, sed ex negligentia celebrare omittit, tunc (quantum in se est) privat sanctissimam Trinitatem laude et gloria, angelos laetitia, peccatores venia, iustos subsidio et gratia, in purgatorio exsistentes refrigerio, Ecclesiam Christi spirituali beneficio, seipsum medicina et remedio contra quotidiana peccata et infirmitates. S. Bonavent., in opusc. de praeparatione ad Missam, cap. 5, ex Vener. Beda, et sequitur Amostaz, de Causis piis, lib. 3, cap. 5, n. 45; Ursaya, tom. 5, part. 1, discept. 4, n. 142, et alii passim.

74 Sacerdotes novi testamenti non parentum nobilitate, sed pro vitae suae merito sunt eligendi, nec attendendum quos parentes habuerint, sed cuius meriti sint. S. Anselmus, in Epist. S. Pauli ad Hebraeos, cap. 7. Nobilitas enim morum plus ornat, quam genitorum. Arg. can. *Nos qui* 3, dist. 40, can. *Recurrat* 3, § *His ita,* caus. 32, qu. 4, et cap. *Venerabilis* 47 de Praebend., ubi expresse dicitur: *Non generis, sed virtutum nobilitas, vitaeque honestas gratum Deo faciunt, et idoneum servitorem;* in cuius summario sic praecise habetur: *Clerici ignobiles, et non eminentis scientiae propter hoc non debent a praebendis repelli, etiam in Ecclesia quae tales admittere non consuevit.*

75 Grandis dignitas [1] sacerdotum, sed grandis eorum ruina, si peccant. S. Hieronymus, lib. 16, in cap. 44 Ezech.

Si sacerdos, qui est unctus, peccaverit, faciet delinquere populum. Cap. *Magnae* 7 de Voto, et Levit. c. IV. 76

Nullum maius praeiudicium, quam a sacerdotibus, tolerat Deus. S. Greg., homil. 17 in Evang. 77

Malus sacerdos de sacerdotio suo crimen acquiret, non dignitatem. S. Ambros. [2], homil. 43, in c. XXIII Matthaei. 78

Nulla re Deus magis offenditur, quam quod indigni et peccatores sacerdotii dignitate praefulgeant. S. Ioann. Chrysost., homil. 41 in Matth. 79

Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est. Vos autem recessistis de via et scandalizastis plurimos in lege, irritum fecistis pactum Levi, dicit Dominus exercituum, propter quod et ego dedi vos contemptibiles, et humiles, omnibus populis. Malach. II, 7, 8 et 9. 80

Quis aliquando vidit clericum cito poenitentiam agentem? S. Ioan. Chrys., homil. 40, in cap. 21 Matth. Laici delinquentes facile emendantur; clerici si mali fuerint, inemendabiles sunt. Auctor Oper. imperf., hom. 41. 81

Nulla certo in mundo tam crudelis bestia quam malus sacerdos; nam corrigi non patitur. S. Eusebius, Epist. ad Damas. 82

Separavi vos a caeteris, ut essetis mei; Levit. XX. Ut integritas sacerdotis demonstraretur, qui non aliquatenus, sed plane totum se Deo dicaverit. Theodor., qu. 3 in Levit. 83

Officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus. S. Greg., homil. 17 in Evang. 84

Ad stipendia duntaxat oculos habent. S. Isidor. Pelusiota, lib. 1, epist. 142. Non virtutum merita, sed subsidia vitae praesentis exquirunt. S. Gregor., lib. 23 Moral., cap. 17. Non ut meliores, sed ut honoratiores sint. S. Prosper [3], lib. 1 de Vit. contempl., cap. 21. 85

Dignitas sacerdotalis prius noscatur a vobis, ut deinde servetur a vobis. S. Ambros. [4], de dignitat. Sacerd., cap. 5. 86

Praetulit nos Deus angelis et archangelis, praetulit dominationibus. S. Bernard., Serm. ad Past. Sacerdotium ipsi quoque angeli venerantur. S. Greg. Nazian., orat. 12 ad Levit. 87

Excusa me apud te, Virgo gloriosa... Sacerdotium ipse praetulit super te... Potestas sa- 88

---

[1] Quae n. hoc et proximis Lucius noster affert testimonia, ea, nisi me omnia fallant, ex *Polyanthea* aliqua, vel *Silva* eiusmodi locorum accepit. Quare lectores monemus, ut, si forte ipsis uti velint, fontes adeant.

[2] Nullas S. Ambrosii in S. Matthaei Evangelium homilias habemus.

[3] Sive Iulianus Pomerius. Vide admonitionem in libros de vita contemplativa iisdem libris in Appendice ad Opera S. Prosperi in novis editionibus praemissam.

[4] Nempe incertus auctor libri de Dignitate sacerdotali, S. Ambrosio olim tributi. Vide admonitionem in eumdem libellum in Append. ad Opera S. Ambrosii, edit. Ven. 1751, p. 453.

cerdotis superat potestatem Virginis gloriosae. S. Bernardin. Senens., to. 1, serm. 20, art. 1, cap. 7.

89 Beata Virgo solum semel aperuit coelum, sacerdos qualibet missa. S. Vincent. Ferrer. [1], serm. 1, in festo Corporis Christi.

90 Vere veneranda sacerdotum dignitas, in quorum manibus Dei Filius, velut in utero Virginis incarnatur. S. Aug. [2], lib. de dignitate Eccl., Apol. 3, tract. de Sacerd.

91 Pater omnifariam potestatem dedit Filio; caeterum video eamdem ipsam potestatem a Deo Filio sacerdotibus esse concessam. S. Ioan. Chrysost., homil. 5.

92 Deos etiam ipse Deus appellat; S. Gregor., lib. 4, epist. 9.

93 Nihil omnino prodest nomen sanctum habere sine moribus, quia vita a professione discordans abrogat illustris tituli honorem per indignam actuum vilitatem. Silvian., de Provid., lib. 3 ad fin.

94 Honor sublimis et vita deformis. S. Ambros., lib. de dignit. Sacerd. Professio deifica et actio illicita. Idem, ibid.

95 Ornamenta in luto, dignitas in indigno. Salvian., ad Eccles. cath.

96 Non ita corruptis moribus vivunt saeculares, ut ecclesiastici. S. Bernardus, Serm. in convers. S. Pauli.

97 Inique agunt caeteri contra Christum, crudeliorem tamen eam censet persecutionem, quam a propriis sustinet ministris. S. Bernard., ibid.

98 Tales sacerdotes non sunt mei sacerdotes, sed veri proditores, ipsi enim, quasi Iudas, me vendunt et produnt. S. Birgitta, lib. 1 Revelat., cap. 47.

99 Adam peccavit in terra, et veniam consecutus est; Lucifer in coelo, et diabolus factus est: sic differunt peccata laicorum et clericorum. Hugo de S. Caro in illud psalmi CXVIII, 119: *Praevaricantes reputavi omnes peccatores terrae.* Saeculares vocantur peccatores terrae, ad differentiam sacerdotum, qui debent vocari peccatores coeli, uti angeli. Unde S. Birgitta, lib. 1 Revelat., cap. 47. Sacerdotes mali sunt in eodem peccato, quo cecidit Lucifer: nunc etiam dico tibi iudicium eorum, et cui sunt similes.

100 Si peccas in sacerdotio, periisti. S. Ioan. Chrysost., hom. 41, in Matth.

101 Sic enim Deus irascitur peccantibus sacerdotibus, ut etiam sacratis locis, vasisque non parcat. 1 Reg. IV. S. Prosper [3], de Prom. et praed., part. 2, cap. 24.

102 Ante omnia sacerdotes castitate debent accingi. S. Ioan. Chrys., hom. 4, in Levit.

103 Ut in his niveus pudicitiae candor effloreat, qui sacris mysteriis familiarius appropinquant. S. Petrus Damian., opusc. 18, contra Cler. intem., dissert. 1, cap. 1.

104 *Sacerdos... Ne polluat sanctuarium Domini, quia oleum sanctae unctionis Dei super eum est.* Levit. XXI, 12.

105 *Sacerdotes polluerunt sanctuaria mea.* Ezechiel. XXII, 26, id est, explicat ibi Card. Hugo per vitae immunditiam.

106 Audent Agni immaculati sacras contingere carnes, et intingere de sanguine Salvatoris carnes nefarias, quibus paulo ante (proh dolor!) carnes meretricis attrectaverunt. S. Bernardus, in Declamat.

107 Pudicitia sacerdotalis non solum ab opere se immundo abstineat, sed etiam a iactu oculi et cogitationis errore mens Christi corpus confectura, sit libera. S. Hieron., in c. epist. ad Titum.

108 Quis adeo impius erit, qui lutosis manibus sacratissimum sacramentum tractare praesumat? S. Aug., serm. 134 de Tempor.

109 Polluimus corpus Christi, quando indigni accedimus ad altare. S. Hieron., in cap. 1 Malachiae.

110 Cum in os immundum sanctissimam carnem ponit, eam quasi in lutum proiicit. Petrus Blesensis, serm. 38.

111 Quantum flagitium in spurcissimam tui corporis cloacam sacratum Christi sanguinem profundere! S. Thomas de Villanova, concion. 3, de Corpor. Christi.

112 Gravius peccant indigne offerentes Christum regnantem in coelis, quam qui eum crucifixerunt ambulantem in terris. S. Aug. cit. a Mol., tract. 2, cap. 17.

113 Auctores mortis existimus, qui esse debemus duces ad vitam. S. Gregor., hom. 17 in Evang.

114 Si sacerdotium corruptum fuerit, omnis fides marcida est. S. Ioan. Chrysost., homil. 38 in Matth.

115 Populum videmus nugacem, eo quod tales habeat sacerdotes. S. Ambros., de dignit. Sacerd., c. 5.

116 Causae sunt ruinae populi sacerdotes mali. S. Greg., lib. 4, epist. 64.

117 Tantum inter sacerdotem et quemlibet probum interesse debet, quantum inter coelum et terram discriminis est. S. Isid. Pelusiota, lib. 2, epist. 107.

118 Ebrietas in alio crimen est, in sacerdote sacrilegium. S. Petrus Chrysost., serm. 26.

119 Provide, ne lingua, quae vocet de coelo Fi-

---

[1] Huius sermones, qui exstant, typisque impressi sunt, non ab ipso litteris mandatos, sed ab aliis ex dicentis ore exceptos, ac in scriptum redactos alibi monuimus.

[2] Nullum inter S. Augustini opera aut genuina, aut suppositicia, opus hoc titulo occurrit.

[3] Sive incertus auctor libri de promissionibus et praedictionibus Dei. Legito admonitionem in hunc librum in Append. operum S. Prosperi, tom. 2, edit. Venet., anno 1744, pag. 57 seqq.

lium Dei, contra ipsum Dominum loquatur. S. Aug. [1], serm. 37 ad Fratres de erem.

120 Inter saeculares nugae, nugae sunt, in ore vero sacerdotis blasphemiae. S. Bernard., lib. 2 de Considerat.

121 *Labia sacerdotis custodient scientiam;* discamus sacerdotem doctum esse debere. S. Hieron., in cap. 2 Malachiae.

122 Manus sacerdotum modo inunctae sunt pice cupiditatis ad retinendum, quae deberent esse inunctae unctione charitati ad largiendum. Card. Hugo, in illud psalm. 25: *Dextera eorum repleta est muneribus.*

123 Si pro se unusquisque in die iudicii vix poterit rationem reddere, quid de sacerdotibus futurum est, a quibus sunt omnium animae requirendae? S. Aug., lib. 50, homil. 7.

124 Pro populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes non erudiant, aut peccantes non corrigant. S. Isidorus, lib. 3 Sententiar.

125 Sacerdotes, pensemus negotium nostrum, pensemus pondus, quod suscipimus, faciamus nobiscum quotidie rationes, quas cum iudice nostro habebimus. S. Gregor., homil. 17 in Evang.

126 Vere magna confusio sacerdotum et omnium clericorum, quando laici inveniuntur fideliores et iustiores. S. Ioannes Chrysost., hom. 40, Oper. imperfect., aut quis alius eius auctor.

127 Quomodo non sit confusio esse illos inferiores laicis, quos etiam esse aequales magna confusio est? Idem, ibid.

128 Erubescant sacerdotes, si sacratioris vitae inveniantur laici, qui vitae fluctibus sunt immersi. S. Gregor., part. 2, Pastor., admon. 39, et Petrus Blesensis, serm. 12.

129 In die iudicii sacerdos spoliabitur sacerdotii dignitate, et erit inter infideles. S. Ioan. Chrysost., homil. 40, in cap. 21 Matth., iuxta illud Ezechiel. XXIII: *Denudabunt te vestimentis tuis, tollent vasa gloriae tuae, et demittent te nudum ignominia plenum.*

130 Sacerdotes mali prae omnibus diabolis profundius submergentur in infernum. S. Birgitta, lib. 4 Revelat., c. 35.

131 Quo maius est auctoritas, eo maius est eorum, qui peccant, supplicium. S. Ioan. Chrysost., in psal. VI.

132 Ingrediuntur electi sacerdotum manibus expiati coelestem patriam; et sacerdotes ipsi per vitam reprobam in inferni supplicia festinant. S. Gregor., homil. 17 in Evang.

133 Non temere dico, sed ut affectus sum et sentio: non arbitror inter sacerdotes multos esse, qui salvi fiant, sed multo plures, qui pereant. S. Ioan. Chrysost., homil. 3, in cap. 1 Act. Apostol.

Clerici et religiosi quando Christo adhaerent, 134
optimi sunt, et optimum et multum fructum faciunt; quando autem a Christo separati sunt, nutrimentum sunt ignis peccati in praesenti et in futuro ignis infernalis. Card. Hugo, in cap. 15 Evang. S. Ioan.

Miror, an fieri possit, ut aliquis ex rectoribus sit salvus. S. Ioan. Chrysost., homil. 34, in Epist. ad Hebraeos. 135

Sacerdos si vitam suam disposuerit, tuam 136
autem non diligenter curaverit, cum impiis in gehennam detrudetur. S. Ioann. Chrysost., homil. 85 in Ioan.

Quidam religiosus, qui noluit acceptare epi- 137
scopatum, neque ad preces sui superioris, apparens post mortem cuidam suo amico et ab ipso interrogatus, an quidquam mali passus fuisset ob talem resistentiam factam superiori ad nolendum episcopatum, respondit: *Minime: imo si episcopatum recepissem, essem aeternaliter damnatus.* Sic refert Carthus., de vita et reg. Episc., cap. 42. Et de alio, qui ad consilium sui patrui recusavit sibi oblatum episcopatum, refert S. Hieronymus [2], in Regul. monach. cap. 5, et idem Carthus., loc. cit., quod post mortem ipsi suo patruo apparens, eique gratias referens de optimo consilio, dixit: *Nunc essem de numero damnatorum, si fuissem de numero episcoporum.*

Turpe est ignorare artem, quam profitemur, 138
et intolerabilis ignorantia in iis, qui praesunt. S. Leo relatus, in can. *Si in laicis* 3, dist. 38.

Verecundum est ex aliorum manibus quae- 139
rere, quod apud se inveniri debet; cap. *Cum in cunctis* 7 de Elect., et Gloss., ibid., citans multos alios canones. Unde non sufficit, quod praelatus habeat apud se viros doctos, nisi et ipse sit doctus, vel curet fieri doctus. Caveant super hoc praelati.

Sacerdotes privantur facultate excipiendi con- 140
fessiones complicum in peccato turpi. Benedictus XIV, tom. 1, constit. 20 incip. *Sacramentum Poenitentiae,* § 4. Vide dicta ad verb. *Confessarius,* et verb. *Complex.* Sacerdos etiam 141
ad confessiones non approbatus, praeferendus est confessario complici in peccato turpi pro excipienda confessione ipsius complicis in articulo mortis constituti. Idem, const. 120 incip. *Apostolici muneris,* § 2.

Sacerdos simplex benedictionem super po- 142
pulum impertiri nequit, praeterquam in fine missae, nisi forte id ipsi demandetur iure delegato; idem, to. 2, const. 48 incip. *Exemplis.*
Praesente Episcopo dioecesano sacerdos in fine 143
missae debet prius ad eum se convertere, eique caput inclinare, veluti facultatem populo

[1] Sermones istos ad Fratres in eremo Maurini editores in Appendicem ad tom. 6 opp. S. Doctoris reiecerunt. Vide admonitionem iisdem sermonibus praefixam, in qua ipsos S. Augustino suppositos fuisse demonstrant.

[2] Nec monachorum, nec monacharum Regula, olim sub S. Hieronymi nomine vulgata, illi tribui debet. Vide edit. Veron. opp. S. Doctoris, tom. 9.

benedicendi postulans; quod a sacerdote praetermittitur, si Episcopus missae intersit, sed extra suam dioecesim exsistat, prout desumitur ex Rubricis Missalis. T. *De benedictione missae et evangelio S. Ioan.* Idem, ibid.

144 Sacerdos abutens sacrificio missae ad sortilegia, vel in sacramentali confessione sollicitans ad turpia, praeter alias poenas, incurrit perpetuam inhabilitatem ad missae celebrationem, ex decreto sanctae universalis Inquisitionis de mandato Bened. XIV, edito die 5 Aug. 1745, ut in eius Bullario, to. 2, in Appendic. n. 8, p. 46.

145 Sacerdoti simplici per Pontificem ex suprema auctoritate delegari possunt ea, quae ad mysticum Christi corpus pertinent; quod tamen diaconis, *qui non habent perficere corpus Domini verum,* iure ac merito denegatur. Benedictus XIV, in Appendice ad tom. 4 sui Bullarii, const. incip. *Ex tuis,* § 9.

146 Sacerdotes tam in Latina quam in Graeca Ecclesia, iuxta veterem disciplinam, cum Episcopo celebrant. Benedictus XIV, const. incip. *Allatae sunt,* § 28.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

147 Sacerdotes exteri, tum et maxime peregrini, non sunt admittendi ad missas celebrandas et sacramenta administranda sine litteris commendatitiis suorum ordinariorum, ut, innovatis antiquis canonibus, statuit Conc. Trid., sess. 22, decret. *De observ. et evitand.,* etc., et sess. 23, cap. 16, de Reformat., et post ipsum D. Carolus Borromaeus, in Act. Eccles. Mediolan., part. 3, Conc. provincial. 1, p. 9, et Conc. provinc. 3, p. 96.

148 Quinimo fas est Episcopo prohibere ne regulares in eorum Ecclesiis sacerdotes exteros celebrare permittant divina officia, nisi prius ab ipso Episcopo, visis litteris commendatitiis, admissi fuerint; ut decisum referunt Ventrigl., in Prax., tom. 1, adnotat. 24, § unic., n. 5, et adnotat. 48, § unic., n. 125; Passerin., de Stat. homin., tom. 4, qu. 189, art. 10, n. 991; Nicol., Lucubrat. canonic., lib. 3, tit. 31, n. 15; Frass., de Iurepatron. reg., tom. 2, cap. 73, num. 36.

149 Idque verum adeo est, ut sacerdotes exteri celebrantes in ecclesiis Regularium, non visis prius litteris commendatitiis ab Episcopo; tum etiam ipsi superiores Ecclesiarum regular. incurrant in poenas in synodo dioecesana inflictas. Fermosin., in Rubric. de Cleric. peregrin., n. 9; Romaguer., ad synodal. Gerund., lib. 1, tit. 4, cap. unic., n. 6.

150 Caeterum si sacerdos aliquis exterus per longum tempus in loco aliquo celebraverit, eiusque mores iam sint noti, non est cogendus litteras commendatitias sui Ordinarii ostendere, ut relata resolutione S. Congr. Episcoporum et Regularium negotiis praepositae firmant. Fermosin., in d. Rubric. de Cleric. peregrin., n. 11; Barbos., Iur. ecclesiast. univers., lib. 1, cap. 11, n. 31; Romaguer., ad const. synodal. Gerund., lib. 1, tit. 4, cap. unic., n. 6, ubi n. 7 et seq.; tradit quas solemnitates requi- 151
rant litterae commendatitiae clericorum ultramarinorum. Sed v. Addit. Cas. V. *Testimoniales et commendat. litterae.*

Reliquum est ut discutiatur, an Episcopus 152
prohibere valeat, ne sacerdotes regulares peregrini celebrent in ecclesiis regularium? Obtinuit autem haec distinctio, ut prohibere nequeat, si sacerdotes illi peregrini in loco illo habeant ecclesias sui ordinis, possit vero prohibere, si ecclesias inibi sui ordinis minime habeant; ita definisse S. Congregationem de Propaganda Fide coram Sanctissimo habitam die 18 Iulii 1626, refert Romaguer., ad constitut. synodal. Gerund., lib. 1, tit. 4, cap. unic., n. 4.

ANIMADVERSIONES AUCTORIS.

Quae in his additionibus a n. 1 ad 3 producuntur, iam ego prius tradideram sub n. 50 et 51, adducens ad id decretum S. Congreg. Conc., et iam etiam tradideram in verb. *Missa,* art. 6, n. 7 et 8, allegans ad id Conc. Mediolan. 1, et decreta S. Congr. Conc. in Bononien. et in Neapolit., et saepe alibi. Vide, ibidem.

ADDITIONES CASINENSES.

Agit equidem auctor sub n. 33 huius ar- 153
ticuli de presbyteris, qui iuri civili operam dare volentes, dispensatione apostolica opus habent. Sed, ut plenius res intelligatur, praeter dicta in addit. nostris sub v. *Magister,* n. 10, lubet hic eamdem rem fusius evolvere, tam quoad eiusmodi clericos dictam scientiam docentes, quam quoad illos eidem facultati incumbentes.

Clariss. Barbosa, in lib. 3 Vot. decis. et 154
consultat. canonic., vot. 88, dub. 1, hanc materiam magistraliter pertractat; eiusque doctrinam (quoad cler. docentes) operae pretium ducimus hic per extensum referre, per haec sane verba:

« *An presbyteris liceat ius civile publice le-* 155
gere, et interpretari?

» Pro parte negativa primo adducitur text. in cap. *Non magnopere* 3 Ne clerici vel monachi, etc., in illis verbis, ibi: *Statuimus, ut nulli omnino post votum religionis, et post factam in aliquo loco religioso professionem, ad physicam, legesve mundanas legendas permittantur exire,* etc.

» Secundo allegatur text. in cap. *Super specula,* fin. eod. tit. Ne clerici vel monachi, quo loco prohibitio cit. cap. *Non magnopere,* quae tantum loquitur de religiosis, extenditur ad presbyteros saeculares, et ad alios clericos dignitates vel personatum habentes...

» Tertio ponderatur text. in cap. *Super spe-*

cula de Privileg., ibi: *Ne Parisiis vel in civitatibus, seu aliis locis vicinis, quisquam docere vel audire ius civile praesumat,* etc., ex quo colligunt nonnulli, esse prohibitum in ordine presbyterali et ecclesiastica dignitate constitutis, non solum audire, sed etiam publice interpretari ius civile legendo... »

156 Verum, his non obstantibus, contraria opinio affirmativa, quod scilicet liceat presbyteris ius civile publice legere, *verior et receptior est,* a pluribus non contemnendae auctoritatis doctoribus...

« Suarez vir (prosequitur Barbosa) usque ad miraculum doctus, to. 5 de Censur., disp. 23, sect. 3, ex n. 17, tenet quod docentes non comprehenduntur, et quod verbum *legendi,* de quo supra, (nempe in allatis text.) intelligendum est, ut non sit idem quod docere, sed quod studere huiusmodi doctrinis.

» Tanto magis, (sic idem Barb.) quia nullibi in iure reperitur prohibitum presbyteris publice ius civile legere... et sic intrat vulgaris regula, et notum iuris axioma, *permissum censetur, quod non invenitur prohibitum...*

» Non obstat (ita Barb.) text. in d. c. *Non magnopere,* supra cit. n. 1, quia respondetur, in eo religiosis minime prohiberi tanquam magistris leges interpretari, docendo illas alios secrete aut publice, sed solum vetari illis veluti discipulis legere, studendo vel discendo de novo leges. Cui intelligendi modo non contradicit verbum *legendas,* quia... ex mente et verbis ipsius (textus) particulam lectionis accipi pro lectione *discipuli,* (respondent DD. non pauci) inquantum discit. Et sic concludens dico, quod d. cap. *Non magnopere,* minime loquitur de *legentibus,* sed de addiscentibus, quia ponitur ibi *legere* largo modo, omnis enim, qui studet, ut proficiat, legit...

» Nec obstat (prosequ. Barb.) text. secundo loco allegatus supra n. 2, in d. cap. *Super specula,* fin., eod. tit. Ne clerici, etc., quia respondetur, per illum, si recte inspiciatur, non prohiberi clericis saecularibus tanquam magistris legere, et alios docere privatim, aut publice ius civile, sed solum prohiberi eis tanquam discipulis illud audire et addiscere, intendo verba *audire,* quod proprie ad discipulum refertur ». (Sed de discentibus d. ius civile infra dicemus, cit. textum explicando).

« Minus obstat text. tertio loco cit. supra n. 3, in d. cap. *Super specula* de Privilegiis, respondetur, illud non esse constitutionem generalem, sed solum continere prohibitionem specialem circa civitatem Parisiensem, et alias vicinas, in quibus Pontifex absolute prohibuit, ne quisquam docere audireve ius civile praesumeret. Cum ergo sit constitutio et prohibitio localis, extra eius limites egredi non potest ». Haec in terminis apud Barbosam, loc. cit., n. 1, 2, 3, 7, 18, 21, 23, 24.

Huic doctrinae cohaerent, quae a doctissi- 157
mo Card. Petra ad rem traduntur, tenoris sequentis: « Non incongruum est quaerere an regulares et presbyteri, aliique clerici valeant in publicis universitatibus cathedras iuris Caesarei, et medicinae moderari, adeo ut dispositio cap. *Non magnopere,* et cap. *Super specula* (superius cit.) sit duntaxat restricta ad *studentes,* non autem comprehendat docentes.

» In hoc sane Theoremate (prosequitur Pe- 158
tra) duas quasi contrarias efformant sectas Hostien. et Abbas. Siquidem Hostiensis cum suis sectatoribus satis superque clare ex contextu d. cap. *Non magnopere,* pro negativa resultare autumat huius quaesiti decisionem; ibi enim dicitur: *Ad legendas leges;* et infra, *ad physicam legesve mundanas legendas non permittantur exire.* Quapropter non tantum ibid. prohibetur dictas scientias audire, verum et legere, sive docere...

» Verum Abbas... ait, (sic idem Petra), quod 159
ex casu dicti textus evidenter colligitur, ibidem duntaxat *studere* non *docere* esse prohibitum. Huius namque prohibitionis causa fuit, quod nonnulli religiosi, ad *proficiendum,* non ad *docendum* e claustris exibant, ut apti se redderent (ibi) *languentium fratrum consulendi corporibus, et ecclesiastica negotia fidelius pertractandi:* verbum autem *legere* ibidem, non pro *docere,* sed pro *addiscere,* usurpatur, cum omnis, qui studet, ut proficiat, legat... unde idem Abbas concludit, quod praefati textus solum loquuntur de audientibus sive legentibus studendo, ideoque, tanquam poenales ad docentes non sunt extendendi.

» Ab hac (prosequitur idem clariss. Petra) 160
opinione Abbatis, tanquam veriori et communiori, non est recedendum, ut dicunt Fagn., Gonzalez, Barbosa, Suarez... et pro eiusdem sententiae probabilitate, magnam vim faciunt declarationes d. cap. *Non magnopere,* subsequenter factae ab Honor. III in cit. cap. *Super specula,* et Bonifac. VIII in cap. *Statutum* Ne clerici, etc., in quibus duntaxat prohibetur, dictas scientias audire et studere: unde, ut bene notat idem Fagnanus, nimis praesumptuosum esset, quod ipsi Pontifices non expresserunt, asserere. Unde concludendum est cum Abbat. et DD. proxime citatis, quod presbyteri et regulares, nisi ex particularibus constitutionibus prohibeantur, possunt docere, et cathedram iuris civilis et medicinae in publica universitate moderari, cum eisdem de iure communi hoc censeatur permissum, dum in d. textibus, nec alibi invenitur prohibitum ». Comment. ad const. Apost., to. 4, const. 2, Bonifac. IX, n. 18 et seqq. [1].

[1] « In communi autem loquendo, id videtur saltem consuetudine prohibitum, ut religiosi medicinam et ius

161 Quoad vero studentes attinet, si de religiosis agatur, hi quidem, non debent extra claustrum in scholis publicis audire leges, seu ius civile et physicam, seu medicinam sub poena excommunicationis, nisi intra spatium duorum mensium redeant. Cap. 3, tit. cit. Ne clerici, etc.; Maschat, Instit. canonic. ad dict. tit. Ne clerici, etc., n. 7, r. 6.

Quantum vero ad clericos spectat, ex d. cap. fin. *Super specula* tit. cit. Ne clerici, etc. Archidiaconi, decani, plebani, praepositi, cantores, et alii clerici personatum habentes, nec non presbyteri, prohibentur studere iuri civili vel medicinae, sub eadem poena excommunicationis latae sententiae, si infra duos menses a tali studio non destiterint. Quae dispositio utpote poenalis, non extenditur ad diaconos, subdiaconos et minoristas, nullam dignitatem aut personatum obtinentes; Maschat, loc. et num. cit.

162 Audiamus insuper praelaud. Card. Petra in haec verba: « Presbyteri, aliique minores clerici personatum, sive in titulum, sive in commendam habentes, ubivis leges, vel physicam, vel medicinam audiant, sive private in propriis domibus, sive publice in Universatibus, post duos menses computandos a quo die inceperunt audire, in censuras ipso facto incurrunt, et fiunt inhabiles ad ordines et beneficia absque Summi Pontificis dispensatione... ut firmant Fagn., in cap. *Super specula* ad tit. Ne clerici etc.; Graff. Corrad., in Prax. dispensat., lib. 5, cap. 5, n. 3 et 7, vers. *Porro*. Diaconi vero et subdiaconi, aliique inferiores clerici, quamvis obtineant beneficia, dummodo non personatus [1], sub censura huius textus non comprehenduntur... » Loc. cit., n. 8.

163 Verum, cum huiusmodi prohibitio non eo sane dirigatur ad improbandum studium talium scientiarum: « Idcirco dicendum, quod duntaxat studium principale, quod scilicet sic terminet ad solum oblectamentum, vel ut quis efficiatur causidicus, vel physicus (professiones quippe alienissimae a sorte clericali), a sacris canonibus et conciliis prohibetur; qui enim ad eruditionem saeculares scientias addiscunt, ut utilia, quae in eis inveniunt, ad usum sacrae eruditionis devoti vertant, tales laudabiliter saecularibus incumbunt litteris... (Hinc est) quod studium legum civilium, ad maiorem sacrorum canonum intelligentiam, regularibus et presbyteris, aliisque clericis personatum habentibus non prohibeatur, dummodo fiat private in camera, ne cadat sub prohibitione auditus, communiter firmant DD. » Idem Card. Petra, ibid., n. 10 et 11.

« In publicis autem Universitatibus regulares, et clerici praedicti (nempe presbyteri, aliique personatum habentes, etc.) indistincte nequeunt iuri civili et medicinae studere, cum sive studium fiat principaliter, sive obiter, locum sibi vindicaret dispositio dicti cap. *Non magnoperae,* ratione auditus, ubi nulla distinctio reperitur ». Petra, loc. cit., n. 12. 164

Plures tamen Academiae peculiaribus privilegiis a Summis Pontificibus ab huiusmodi sanctione exemptae fuerunt, adeo ut non tantum clerici, quibus leges, et physic. sub censuris (addiscere) est prohibitum in eisdem libere incumbere possint, verum ut fructus suarum praebendarum tanquam praesentes lucrari valeant, ac si iuri canonico vel theologiae studerent, ut de archigymnasio Sapientiae Romae expresse elicitur ex const. Leonis X, incip. *Dum suavissimos,* § 3. In cuius quidem const. sequelam firmavit Panimolle, in Universitate Sapientiae urbis Romae posse presbyteros aliosque clericos, legibus et medicinae incumbere, et censuit Sacr. Congr. Conc. in Romana seu Nicoter. *Legati,* 14 Febr. et 30 Maii 1699, lib. 49 Decr., a tergo, pag. 55 et 207 a tergo; Petra, loc. cit., n. 13. 165

Simili privilegio decoratum fuit Studium Patavinum et Senarum, ut notat Lotter., de Re beneficiar., lib. 3, qu. 27, num. 207, utpote etiam Studium Pisanum ex constitutione Innocentii VIII, et Universitas Pictaviensis, ut memorat Gonzalez, in cit. cap. *Non magnopere,* n. 4; Petra, ibid., n. 14.

Praestat quoque audire, quae habet Schmalzgrueber, hoc sane pacto: « Quidquid sit de iure scripto, summa legum utilitas vel necessitas ad rite intelligendos sacros canones occasio fuit pluribus Universitatibus concessi privilegii Apostolici: et tale privilegium habet archigymnasium Sapientiae *(aliasque ponit universitates a Petra enumeratas),* Salisburgensis quoque Universitas, et nostra (prosequitur anted. scriptor) Ingolstadiensis, et aliae (Universitates) apud alios. Quae (vero) Universitates (sic idem exim. Canonista) privilegium istud non habent Indulto Apostolico, istud in Germania nostra acquisivisse videntur consuetudine, cum in hac clerici et religiosi ad utriusque iuris studium passim admittantur ». Ad cap. cit. tit. Ne clerici, etc., n. 85 [2]. 166

---

civile doceant, nec cathedras in his scientiis moderentur, cum eorum non sit proprium eiusmodi studium, nec aptum ad finem, qui in religionibus intenditur; et aliquam indecentiae speciem respectu habitus religiosi praeseferat, quod quis huiusmodi scientiis, maxime medicinae et chirurgiae docendis incumbat ». Schmalzgrueber, ad tit. ex. Ne clerici, etc., n. 78.

[1] Personatus est administratio perpetua rerum ecclesiasticarum cum aliqua praerogativa, estque quid minus quam dignitas, sed quid plus quam officium, et inter beneficia ecclesiastica recensetur.

[2] « In provinciis et regnis, in quibus similis consuetudo non viget, ut in Universitatibus, clerici et religiosi cuivis studiorum facultati libere vacare possint, necessarie petitur licentia a S. Congregatione, quae tamen difficulter eam concedit. Certe Petra (Comment. ad const.

167 « Hodie (sic pariter Maschat) ex privilegiis aut consuetudine, clericis et religiosis cum licentia praelatorum licitum est audire ius civile in scholis publicis, et multo magis intra claustrum: quia non audiuntur leges, ut clerici causas forenses in tribunali laico tractent, sed ut melius intelligant sac. canones et theologiam moralem, magisque idonei fiant ad exercenda iudicia ecclesiastica ». Maschat, loc. et num. supra cit.

168 Restat denique inquirendum, an clerici praedicti, qui iurisprudentiae operam navant, non quidem principaliter, sed ob maiorem canonum intelligentiam, fructus beneficiorum, dum in publicis Universitatibus student, aeque lucrentur, ac discentes in iisdem Universitatibus theologiam ac sacrorum canonum scientiam: affirmativam tuetur saepe memoratus Card. Petra, allegans ad id Sacr. Cong. Conc. decretum (quod mox afferemus) sub die 31 Maii 1607, sed *limitate* pro clericis *personatum,* etc., non habentibus, item pro non presbyteris, idque ex cit. cap. *Super specula,* quo presbyteris, etc., huiusmodi studium generatim interdicitur. Comment. ad const. apost., constit. 10 Bonifac. VIII, n. 5, tom. 3.

169 Obiicies, cum civilis sapientia pro maiori sacr. canonum intelligentia, ut per se clarum est, vel maxime conducat, admisso, quod in hac aut illa Universitate, ex privilegio apostolico vel consuetudine, clericis personatum, etc., habentibus, nec non et presbyteris haud sit interdictum iurisprudentiae, nempe ut profundius doctrinam canonum assequantur, operam dare, nulla ratio subesse videtur, cur aequali concessione, non secus ac caeteri clerici non presbyteri, frui non debeant. Ubi enim eadem ratio, idem ius procedere ex utriusque iuris regul. compertum est. Cumque in presbyteris, etc., praemissis eiusmodi indulto apostolico vel consuetudine, cesset prohibitio, de qua supra, ius civile addiscendi, concludi sane posset, eorum conditionem caeteris clericis non presbyteris, aut personatum, etc., non habentibus, deteriorem haud esse oportere.

Verum scias oportet, quod cum a S. Cong. 170
Concilii quaesitum fuisset: 3. An *iisdem,* nempe *sacerdoti* et *diacono* (de quibus sermo erat) *debeantur fructus,* etc., *si iuri civili studuerint, non canonico, aut theologiae;* eadem Sacra Congregatio die 31 Maii 1607 ad 3 respondit: *Itidem deberi* ei, *qui tricesimum non excedit, dummodo iuri civili operam dederit,* causa *addiscendi* postea *ius canonicum:* nempe *deberi fructus,* etc., duntaxat *diacono,* sicque *presbyterum* exclusit.

« Quae posterior resolutio, ut vides (verba 171
sunt Fagnani ad cit. cap. *Super specula,* ex. tit. Ne clerici, etc., n. 33) restringitur *ad diaconum,* quia ipse non cadit sub prohibitione huius decretalis *(Super specula),* ac proinde percipit fructus praebendae in absentia, dum studet iuri civili ad intelligentiam canonum, quos non perciperet, si iuri civili studeret principaliter ».

Unde concludit supra laudatus Petra: *Pro* 172
comperto est quod nullus, praeter Papam, dispensare potest, vel quod presbyteri, aliique comprehensi in cit. cap. Super specula, *incumbere possint legibus, vel medicinae, etiam transeundi causa ad ius canonicum et theologiam, vel quod alii clerici huiusmodi saecularibus scientiis incumbere non prohibiti, valeant interim fructus beneficiorum suorum lucrari, ac si iuri canonico vel theologiae studerent.* Comment. ad cit. const., 2 Bonifac. IX, n. 17, tom. 4.

SACRAMENTALIA

Vide verb. Peccatum, *a n. 46 ad n. 55.*

SACRAMENTUM

PARTITIO ARGUMENTI

SACRAMENTUM: 1. Quoad sacramentorum naturam, institutionem, numerum, materiam, formam, ministrum et intentionem; 2. quoad effectus.

Articulus I. *Quoad ea quae concernunt sacramentorum naturam, institutionem, numerum, materiam, formam, ministrum et intentionem.*

Summarium. 1. Sacramenti *a sacro* derivati, variae sed praecipuae tres sunt acceptiones, quae assignantur. – 2. Sacramentum, prout in proposito accipitur, definitur. – 3. Sacramenta novae legis fuerunt omnia a Christo Domino instituta, et ea nec plura, nec pauciora, quam septem, quae assignantur. – 4. Sacramenta novae legis differunt a sacramentis antiquae legis, quia antiqua figurabant gratiam dandam per Christi passionem; nostra vero eam continent, et ipsam digne suscipientibus conferunt. – 5. Unde sacramenta novae legis non differunt ab antiquis solum, quia sunt aliae caeremo-

Bonifac. IX, tom. 4, n. 16), testatur, eiusmodi supplicationes, se secretario, semper fuisse reiectas, praesertim quoad religiosos, eodem teste, nunquam dispensari solet, ut in publicis Universitatibus leges, aut physicam seu medicinam audire possint ». Schmalzgrueber ad tit. Ne clerici etc., n. 86.

niae, et alii ritus externi. – 6. Ea, quae concernunt ad longum sacramenta antiquae legis, brevitatis gratia relinquuntur videnda apud scholasticos. - 7. Sacramenta novae legis varie differunt etiam inter se. - 8. Quaedam dicuntur, et sunt sacramenta *mortuorum*, et quaedam alia sacramenta *vivorum*, et quae sint utraque? - 9. Item quaedam sunt iterabilia, et non characteristica, et quaedam initerabilia et characteristica; et quae sint utraque? - 10. Item quaedam sunt *formata*, et quaedam *informia*, et quae sint utraque? - 11. Non potest dari sacramentum Poenitentiae validum quoad essentiam, et informe quoad effectum gratiae. - 12. Item quaedam sunt *permanentia*, et quaedam *transeuntia*; et quae sunt utraque? - 13. Item quaedam sunt *omnibus necessaria*, et quaedam *non necessaria omnibus*; et quae sint utraque? - 14. Sacramenta novae legis sunt necessaria ad salutem, vel in re, vel in voto, licet non omnia omnibus. - 15. Sacramenta non sunt paria, sed unum alio dignius. - 16. Sacramenta non sunt sola signa, seu notae Christianitatis. - 17. Sacramenta non sunt instituta propter solam fidem nutriendam. – 18. Sacramenta tribus perficiuntur, scilicet rebus, verbis, et ministro cum intentione. – 19. Hinc ad essentiam cuiuslibet sacramenti tria necessario requiruntur, scilicet materia, et forma, et intentio. – 20. Materia in quolibet sacramenti est res aliqua sensibilis applicata suscipienti per actionem externam ministri. - 21. Forma in quolibet sacramento sunt verba certa una cum applicatione materiae proferenda a ministro, aut signum aliquod externum aequivalens, et faciens id quod facerent certa verba. - 22. Materia in quolibet sacramento est duplex, scilicet remota et proxima; et quae sit utraque? – 23. Quaenam sit materia remota, et proxima cuiuslibet specialis sacramenti? *remissive*. – 24. Item forma in quolibet sacramento est duplex, scilicet remota, et proxima; et quae fit utraque? – 25. Ad valorem sacramentorum quaenam requiratur simultas inter eorum materiam et formam? - 26. Consultissimum est ut ministri sacramentorum curent maiorem, quam possunt facere simultatem, materiae, et formae. - 27. Materiae et formae sacramentorum fuerunt omnes a Christo institutae et determinatae quoad substantiam; at non omnes et singulae uniformiter et aequaliter in particulari et in specie, ad n. 28. – 29. Omnis mutatio substantialis facta in materia vel forma sacramentorum irritat et invalidat sacramentum; secus autem si sit solum mutatio accidentalis. - 30. Mutatio materiae et formae quando censeatur substantialis vel accideatalis? - 31. Quoad materiam et formam propriam cuiuslibet specialis sacramenti, eorumque mutationem substantialem vel accidentalem. *Remissive*. - 32. Quamvis ministri sacramentorum mali sint, sacramenta non cessant esse bona. - 33. Sacramenta valide fiunt etiam a malis ministris in peccato mortali exsistentibus. - 34. Sacramenta ministrata a malis ministris, iis nocent, non autem sumentibus. - 35. Sacramenta non possunt ministrari ab omnibus Christianis. - 36. Sacramenta fieri non possunt, nisi a ministro habente intentionem faciendi, quod facit Ecclesia. - 37. Quoad plurima alia, quae concernunt ministrum sacramentorum. *Remissive*. - 38. Quoad ea, quae concernunt intentionem requisitam ad valida conficienda seu ministranda, vel recipienda sacramenta. *Remissive*. - 39. Alia ad rem ad n. 48. Vid. Additiones Casinenses in fine.

1 Sacramenti a *sacro* derivati variae sed praecipuae tres sunt acceptiones. Primo, igitur in Sacra Scriptura sumitur interdum pro sacro mysterio, seu pro re sacra abscondita et arcana, ut Tobiae cap. XII, v. 7, ibi: *Etenim sacramentum regis abscondere bonum est*. Sapientiae cap. II, v. 22, ibi: *Et nescierunt sacramenta Dei*. Item Sapientiae c. VI, v. 24, ibi: *Et non abscondam a vobis sacramenta Dei*. Daniel. cap. II, v. 18, ibi: *Super sacramento isto*. Ibid., v. 30: *Sacramentum hoc revelatum est*. Ibid., v. 47: *Quoniam tu potuisti aperire hoc sacramentum*. Ad Ephes. cap. I, v. 9, ibi: *Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suae;* item ad Ephes., c. III, v. 3, ibi: *Quoniam secundum revelationem notum mihi factum est sacramentum*. Apocalyps. cap. I, v. 20, ibi: *Sacramentum septem stellarum*. Item Apocalyps., cap. XVII, v. 7, ibi: *Ego dicam tibi sacramentum mulieris*. Secundo, sumitur a iuristis aliquando pro iuramento; eo quod per illud sacrum Dei nomen invocetur. L. *Sacramenta puberem* Cod. Si adversus venditionem, ibi: *Sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis inviolabiliter custodiantur*. Can. *Qui sacramento* 11, caus. 22, qu. 4, ibi: *Qui sacramento se obligaverit, ut litigans cum quolibet ad pacem nullo modo redeat, pro periurio uno anno a communione corporis et sanguinis Domini segregatus reatum suum eleemosynis, fletibus et quantis potuerit ieiuniis, absolvat*. Tertio, sumitur a Patribus et theologis, et magis ad propositum pro signo rei sacrae, id est pro eo quod sacrat et sanctificat. Et de sacramento sic sumpto in praesentiarum est sermo.

Unde sacramentum, prout in proposito accipitur: *Est signum sensibile gratiam Dei, vel effectum eius gratuitum ex institutione divina efficaciter significans ordinatum ad salutem hominis viatoris*. Sic Scotus, in 4, dist. 1, qu. 2, n. 9. Quae definitio in re ipsa convenit cum illa, quae colligitur ex Conc. Trident. sess. 13, cap. 3, quod nempe *Sacramentum sit symbolum rei sacrae et invisibilis gratiae forma visibilis sanctificandi vim habens;* et cum illa catechismi eiusdem Concilii, scilicet: *Sacramentum est res sensibus subiecta, quae ex Dei institutione sanctitatis et iustitiae tum significandae, tum efficiendae vim habet;* et cum illa tradita a Canisio in suo parvo Catechismo, quam sequuntur alii theologi: *Sacramentum novae legis est signum invisibilis gratiae ad hominem sanctificandum divinitus institutum*. 2

Sacramenta novae legis fuerunt omnia a Christo Domino instituta, et ea nec plura, nec pauciora quam septem, scilicet Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Poenitentia, Extrema Unctio, Ordo, Matrimonium. Sic definitum fuit in Concilio Florentino in decreto Eugenii IV pro instructione Armenorum, et in Conc. Tridentino, sess. 7, canon. 1, ibi: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non fuisse omnia a Iesu Christo Domino nostro instituta, aut esse plura aut pauciora quam septem, videlicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem* 3

et Matrimonium; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie sacramentum, anathema sit.

4 Sacramenta novae legis differunt a sacramentis antiquae legis, quia antiqua figurabant gratiam dandam per Christi passionem: nova vero eam continent, et ipsam digne suscipientibus conferunt: Conc. Florent., sess. ult. in decreto Eugenii IV, ibi: *Quae multum a sacramentis differunt antiquae legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant; haec vero nostra, et continent gratiam, et ipsam digne su-*
5 *scipientibus conferunt.* Unde sacramenta novae legis non differunt ab antiquis solum, quia sunt aliae caeremoniae, et alii ritus externi; est definitum in Conc. Tridentino, sess. 7, canon. 2, ibi: *Si quis dixerit, ea ipsa novae legis sacramenta a sacramentis antiquae legis non differre, nisi quia caeremoniae sunt aliae, et alii ritus externi, anathema sit.* Vide tamen dicta sub verb. *Circumcisio* per tot., ubi multa ad rem.

6 Ea autem, quae concernunt ad longum sacramenta antiquae legis brevitatis gratia relinquuntur videnda apud scholasticos.

7 Sacramenta novae legis varie differunt etiam inter se. *Communis.* Quaedam enim dicuntur sacramenta *mortuorum,* et quaedam alia sacra-
8 menta *vivorum.* Sacramenta *mortuorum* sunt illa, quae per se conferunt primam gratiam iustificantem seu remissionem peccati mortalis actualis, vel originalis, et dicuntur sacramenta *mortuorum,* quia a Christo sunt per se et primario instituta, ut homini ratione peccati mortalis spiritualiter *mortuo* gratiae, rite ministrata restituant vitam spiritualem gratiae; et haec sacramenta sunt duo, nempe Baptismus et Poenitentia. Baptismus quidem institutus in remissionem peccati originalis, ac etiam actualium ante Baptismum commissorum. Poenitentia autem instituta in remissionem peccatorum actualium post baptismum commissorum. Sacramenta *vivorum* sunt illa, quae per se conferunt tantum gratiam secundam, adeoque praesupponunt in suscipiente gratiam primam, seu statum gratiae et dicuntur sacramenta *vivorum,* quia a Christo sunt per se et primario instituta, ut ministrentur hominibus iam viventibus vitae spirituali gratiae, eosque nova gratia adaugeant; et haec sacramenta sunt reliqua alia quinque, nempe Confirmatio, Eucharistia, Extrema Unctio, Ordo et Matrimonium. *Communis.*

9 Item ex sacramentis novae legis quaedam sunt *iterabilia,* et quaedam *initerabilia.* Sacramenta *iterabilia,* seu *non characteristica* sunt illa, quae saepius suscipi possunt, quia non imprimunt characterem indelebilem in anima suscipientis sed solum conferunt gratiam sanctificantem per peccatum mortale amissibilem, et reiteratione sacramenti recuperabilem; et ille sacramenta sunt quatuor, scilicet Eucharistia, Poenitentia, Extrema Unctio et Matrimonium. Sacramenta *initerabilia,* seu *characteristica* sunt illa, quae semel valide suscepta iterato suscipi nequeunt, quia imprimunt characterem indelebilem in anima suscipientis; et talia sacramenta sunt tria, nempe Baptismus, Confirmatio et Ordo. *Communis,* ex Conc. Florentino, sess. ult. in decreto Eugenii IV, ibi: *Inter haec sacramenta tria sunt, Baptismus, Confirmatio et Ordo, quae characterem, id est spirituale quoddam signum a caeteris distinctivum imprimunt in anima indelebile; unde in eadem persona non reiterantur; reliqua vero quatuor characterem non imprimunt; et reiterationem admittunt.* Et Conc. Trident., sess. 7, canon. 9, ibi: *Si quis dixerit, in tribus sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possint, anathema sit.*

Item quaedam ex sacramentis sunt *formata,* 10
et quaedam *informia.* Sacramenta *formata* sunt illa, quae et valide et licite, ac fructuose suscepta, statim, dum suscipiuntur, habent suum effectum in suscipiente, id est statim causant gratiam, ad quam causandam suscipiuntur: quae gratia per antonomasiam vocatur *forma,* decor et pulchritudo animae, et qua proinde deficiente, manet anima informis ac deformis in conspectu Dei. Sacramenta *informia* sunt illa, quae quamvis valide suscipiantur concurrentibus scilicet omnibus essentialiter requisitis ad valorem talium sacramentorum, debita nempe materia, forma et intentione; tamen non habent effectum suum, eo quod ponatur obex peccati mortalis gratiae, alioquin per talia sacramenta causandae, et sic sacramenta remanent informia, animamque informem relinquunt. Et talia possunt esse omnia sacramenta, excepto solo sacramento Poenitentiae. Docent communiter doctores, posse hominem adultum valide baptizari, confirmari, Eucharistiam sumere, ordinari, extreme ungi, et Matrimonium contrahere in statu peccati mortalis, at non licite, et sic sacrilege, adeoque infructuose, et informiter.

Dicitur autem notanter, *Excepto solo sacra-* 11
mento Poenitentiae, quia non potest dari sacramentum poenitentiae validum quoad essentiam, et informe quoad effectum gratiae, ut docuimus sub verb. *Poenitentiae sacramentum,* art. 2, a n. 16 ad 29. Vide, ibi.

Item quaedam ex sacramentis sunt *perma-* 12
nentia, et quaedam *transeuntia.* Sacramenta *permanentia* sunt illa, quae sunt sacramenta non tantum in fieri, seu cum fiunt, sed etiam sunt sacramenta in facto esse, seu sunt factum permanens, ut per omnes Catholicos est sacramentum Eucharistiae, et secundum aliquos cum

Sporer, tom. 3 Theolog. sacrament., part. 4, n. 351, etiam Matrimonium, de quo ibi dicit, quod, quatenus praecise est signum practicum efficax gratiae sanctificantis matrimonialis, est sacramentum in fieri; quatenus vero simul est sacramentum mysticum, seu sacrum signum coniunctionis spiritualis Christi cum Ecclesia, aut Verbi divini cum natura humana, est sacramentum in facto esse ac permanens. Sacramenta *transeuntia* sunt illa, quae praecipue consistunt in actione, quae physice transit, uti ablutio in sacramento Baptismi, unctio in sacramento Extremae Unctionis, et huiusmodi.

13 Item quaedam ex sacramentis sunt *omnibus necessaria*, et quaedam *non necessaria omnibus*. Sacramenta *omnibus necessaria* sunt Baptismus, qui est omnibus hominibus necessarius ad salutem, et Poenitentia, quae est necessaria omnibus et solis in peccatum mortale post Baptismum lapsis; et haec duo sacramenta in re vel in voto sunt necessaria necessitate medii, in re ipsa autem necessitate praecepti. Eucharistia est necessaria omnibus adultis necessitate praecepti. Sacramenta *non necessaria omnibus* sunt Ordo et Matrimonium, ut de se patet, et Confirmatio, et Extrema Unctio, quae duo sacramenta non sunt sub praecepto saltem gravi necessaria, ut cum D. Thoma, part. 3, qu. 71, art. 8 ad 4, tradunt doctores communiter.

14 Quod sacramenta sint necessaria ad salutem vel in re, vel in voto, licet non omnia omnibus, habetur expresse definitum in Conc. Trid., sess. 7, can. 4, ibi: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, et sine eis, aut eorum voto per solam fidem homines a Deo gratiam iustificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint, anathema sit.*

15 Sacramenta non sunt paria, sed unum alio dignius. Conc. Trid., cit. sess. 7, canon. 3, ibi: *Si quis dixerit, haec septem sacramenta ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit.*

16 Sacramenta non sunt sola signa, seu notae Christianitatis. Concil. Trident., cit. sess. 7, can. 6, ibi: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre; quasi signa tantum externa sint acceptae per fidem gratiae vel iustitiae, et notae quaedam Christianae professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, anathema sit.*

17 Sacramenta non sunt instituta propter solam fidem nutriendam. Conc. Trid., cit. sess. 7, canon. 6, ibi: *Si quis dixerit, haec sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, anathema sit.*

18 Sacramenta tribus perficiuntur, scilicet rebus, verbis et ministro cum intentione; rebus, ut materia; verbis autem, ut forma Conc. Florent., sess. ult. in decr. Eugenii IV, § *Quinto Ecclesiasticorum*, ibi: *Haec omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus, tanquam materia, verbis tanquam forma et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia, quorum si aliquid desit, non perficitur sacramentum.*

Hinc clare constat quod ad essentiam cuius- 19
libet sacramenti tria necessario requiruntur, scilicet materia, forma et intentio. Communis Catholicorum per cit. textum Conc. Florentini. Unde ex verbis S. Augustini relat. in can. *Detrahe* 55, caus. 1, qu. 1: *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.*

Materia in quolibet sacramento est res aliqua 20
sensibilis applicata suscipienti per actionem externam ministri. *Communis.*

Forma in quolibet sacramento sunt verba 21
certa una cum applicatione materiae, proferenda a ministro; aut signum aliquod externum aequivalens et faciens id quod facerent certa verba, uti sunt nutus annuentis in matrimonio, quibus nutibus aeque bene ac verbis animus contrahentium declaratur. *Communis.*

Materia in quolibet sacramento est duplex, 22
scilicet remota et proxima. Materia *remota* est illa res sensibilis, quae per actionem ministri applicatur suscipienti. Materia *proxima* est ipsamet debita applicatio dictae materiae remotae, quae scilicet una cum forma sibi correspondente simul prolata a ministro proxime constituit sacramentum. *Communis.*

Quaenam sit materia remota, et proxima 23
cuiuslibet specialis sacramenti? Vide in suis propriis locis, ut sub verb. *Baptismus, Confirmatio, Eucharistia,* etc.

Item forma in quolibet sacramento est du- 24
plex, scilicet remota et proxima. Forma *remota* sunt dicta certa verba una cum applicatione materiae a ministro proferenda, seu aliud signum aequivalens externe exhibendum. Forma *proxima* est dictorum certorum verborum una cum applicatione materiae actualis a ministro facta prolatio, seu dicti signi externi aequivalentis actualis exhibitio. *Communis.*

Ad valorem sacramentorum requiritur si- 25
multas inter eorum materiam et formam, quae simultas sufficit, quod sit moralis, et tanta, quanta requiritur in actibus humanis; nam cum sacramentum sit compositum morale, requiritur et sufficit talis simultas, sive unio inter materiam et formam, ut unum moraliter, ac secundum communem hominum aestimationem censeatur afficere alterum, considerata et attenta natura cuiuslibet specialis sacramenti. Sic Scotus, in 4, dist. 6, qu. 3, litt. B. Et in re communis aliorum.

Consulunt tamen doctores communiter, ut 26
ministri sacramentorum curent maiorem, quam possunt, facere simultatem materiae et formae,

quia cum materia et forma debeant constituere unum signum sacramentale, semper optimum est, eas meliori, quo potest, modo esse coniunctas. Unde consultissimum est, quod ministri in Baptismo vere simul proferant formam totam, dum abluunt; in Confirmatione et Extrema Unctione, dum inungunt; in Ordinatione, dum instrumentum Ordinis tradunt; in sacramento Poenitentiae statim absoluta confessione dolorosa, poenitentiaque iniuncta et acceptata, verba absolutionis proferant; in Matrimonio post expressum consensum unius, statim exprimat et alter sponsorum. In confectione vero Eucharistiae materia debet esse praesens, quia hoc indicant illa pronomina demonstrativa: *Hoc, hic.*

27 Materiae et formae sacramentorum fuerunt omnes a Christo institutae et determinatae quoad substantiam. At non omnes et singulae uniformiter et aequaliter in particulari et in specie. Prima pars conclusionis est communis omnium theologorum. Cum enim Christus instituerit immediate omnia sacramenta novae legis, debuit etiam omnium eorum materias et formas instituere et determinare quoad substantiam; alias si Apostoli aut Ecclesia aliquas sacramentorum materias aut formas determinassent quoad substantiam, Christus non instituisset illa immediate, sed tantum mediantibus hominibus materias et formas determinantibus. Vid. Additiones Casin. in fin. h. art.

28 Secunda pars conclusionis defenditur passim a doctoribus cum Mastrio, in 4, disp. 36 et 45; Suarez, part. 3, to. 3, disp. 1, sect. 3; Gonet, de Sacrament. in man., tract. 2, cap. 2, et tract. 6, cap. 3; Gobat, to. 1, tract. 8, n. 55; Reiffenstuel, Theolog. moralis, tract. 14, dist. 1, qu. 1, n. 21; La Croix, lib. 6, p. 1, n. 18. Aliquae enim materiae et formae fuerunt a Christo institutae solum in genere, determinandae in particulari et in specie ab Apostolis, vel Ecclesia, quae in particulari adhiberet res sensibiles, et verba apta ad exprimendam significationem illam, ad quam exprimendam fuerunt sacramenta illa ab ipso Christo Domino instituta; sic in sacramento Ordinis determinatum solum fuit a Christo aliquid in genere significativum potestatis, quae confertur, relinquendo Ecclesiae potestatem determinandi in particulari iuxta exigentiam temporum, locorum et personarum, materiam et formam aptam ad significandam et exprimendam potestatem illam, quae ordinatis confertur; unde de facto patet ex praxi primitivae Ecclesiae, quae ante scriptionem et impressionem Evangeliorum et Epistolarum non potuit, uti modo, diaconis et subdiaconis, in eorum ordinatione tradere librum Evangeliorum et Epistolarum. Item patet ex praxi Ecclesiae Graecae et Latinae, quarum quaelibet valide conficit sacramentum Ordinis, quamvis non conveniant in materia et forma particulari quoad speciem, sed solum in genere, quatenus utraque Ecclesia utitur certa materia et forma apta ad significandam et exprimendam potestatem, quae ex intento Christi Domini traditur ordinatis. Sic etiam in sacramento Poenitentiae determinata est solum in genere materia remota, quae sunt peccata actualia post Baptismum commissa, sive sint mortalia, sive venialia, sive huius, sive illius speciei, et etiam solum in genere determinata est materia proxima, nempe dolor communis contritioni et attritioni. Et solum in genere determinata est eius forma, dummodo concipiatur et proferatur verbis actum iudicialem sententiae vere absolventis, sufficienter exprimentibus. Ita etiam in Matrimonio determinatus est pro materia contractus in genere legitimus, quo tradatur mutuum ius ad usum corporum, et pro forma determinatum est solum in genere signum externum, cum eius forma possint esse verba, vel formalia, vel tantum aequipollentia, uti sunt scriptio et nutus, quae inter se specie distinguuntur, et sic de aliis proportionate discurrendo; unde clare constat, quod materiae et formae sacramentorum fuerunt omnes a Christo institutae et determinatae quoad substantiam; at non omnes et singulae uniformiter et aequaliter in particulari et in specie. Ad quod facit Conc. Tridentinum, sess. 21, cap. 2, ubi sic expresse habet: *Praeterea declarat, hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati, seu ipsorum sacramentorum venerationi pro rerum, temporum, et locorum varietate magis expedire iudicaret.*

29 Omnis mutatio substantialis facta in materia, vel forma sacramentorum irritat et invalidat sacramentum; secus autem si sit solum mutatio accidentalis. Communissima omnium theologorum, qui ad hoc communiter tradunt has duas regulas: I. *Si mutatio materiae vel formae sit substantialis, non fit sacramentum.* II. *Si mutatio materiae vel formae sit tantum accidentalis, fit sacramentum.*

30 Mutatio autem tunc censetur substantialis, quando iuxta communem usum et existimationem prudentum non manet amplius eadem res in nomine et substantia cum illa, quam Christus instituit et determinavit pro materia sacramenti: seu, loquendo de forma, quando non manet amplius in verbis idem sensus per verba intentus a Christo; tunc vero censetur solum mutatio accidentalis in materia, quando iuxta communem usum et existimationem prudentum res adhuc remanet eadem in substantia; et tunc censetur solum mutatio accidentalis in forma, quando remanet adhuc in verbis idem sensus per verba intentus a Christo. *Sic doctores communiter.*

31 Quoad materiam et formam propriam cuiuslibet specialis sacramenti, earumque mutationem substantialem vel accidentalem, vide in suis propriis locis, et signanter sub verb. *Baptismus*, etc.

32 Quamvis ministri sacramentorum mali sint, sacramenta non cessant esse bona. Can. *Si iustus* 30, can. *Ex catholica* 31, can. *Sic autem* 32, can. *Non foris* 33, can. *Nonne Sodomitae* 37, c. *Dominus declaravit* 87, c. *Christus* 88, et c. *Non nocet* 99, caus. 1, qu. 1.

33 Sacramenta enim valide fiunt etiam a malis ministris in peccato mortali exsistentibus. Conc. Trident., sess. 7, canon. 12, ibi: *Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali exsistentem, modo omnia essentialia, quae ad sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre sacramentum, anathema sit.*

34 Unde sacramenta ministrata a malis ministris eis nocent, non autem sumentibus. Can. *Omnia sacramenta* 78, can. *Christus* 88, et can. *Non nocet* 89, caus. 1, qu. 1, cum similibus.

35 Sacramenta non possunt ministrari ab omnibus Christianis. Conc. Trid., sess. 7, canon. 10, ibi: *Si quis dixerit, Christianos omnes in verbo et omnibus sacramentis administrandis habere potestatem, anathema sit.*

36 Sacramenta fieri non possunt nisi a ministro habente intentionem faciendi, quod facit Ecclesia. Concil. Trid., cit. sess. 7, canon. 11, ibi: *Si quis dixerit, in ministris, dum sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi, quod facit Ecclesia, anathema sit.*

37 Quoad plurima alia, quae concernunt ministrum sacramentorum. Vide verb. *Minister sacramentorum* per tot., a n. 1 ad n. 54.

38 Quoad ea, quae concernunt intentionem requisitam ad valide conficienda, seu ministranda, vel recipienda sacramenta. Vide verb. *Intentio*, a n. 14 ad n. 43, et a n. 57 ad 61. Vid. Addit. Cas., ibi.

39 * Sententia asserens in sacramentis conferendis non requiri in ministro intentionem aliquam faciendi quod facit Ecclesia, sed tantum praestandi ritum externum, nulla censura ab Episcopis configenda est. De Synod. dioecesan., lib. 7, cap. 4, § 9.

40 Verum contraria tutior, et omnino servanda in praxi. Quare si quid eiusmodi contigerit, et necessitas urgeat, sacramentum Baptismi sic collatum, sub conditione iterum perfici oportet. Quod si res huiusmodi sit, ut moram patiatur, consulenda est Sedes Apostolica; ibid. *

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Quaestiones, quas circa materiam et formam 41
sacramentorum movent scholastici, et inter hos auctor, praecipue sub saeculum XII aut XIII exortae sunt. Ab eo enim tempore sacramenta per materias et formas explicari coeperunt. *Et primus Scholasticorum,* (ut inquit Morin., 42
de SS. Ordinat., part. 3 exercit., cap. 3, n. 6, *quem legi, qui hanc sacramenta explicandi methodum amplexus est, et docuit, Gulielmus est Antissiodorensis, qui scribebat paulo post annum 1215.* Additque n. 10, ante haec tem- 43
pora theologos totam hanc sacramentorum materiam explicasse *per verba signi et rei sacrae seu invisibilis, dicentes sacramentum constare signo et re sacra seu invisibili. Per signum intelligebant, quod postea per materiam significatum est, atque etiam quod per formam, quidquid scilicet sensibus percipitur. Per rem sacram seu invisibilem effectum sacramenti, gratiam scilicet sanctificantem. Hic est apud antiquos frequentissimus explicandi modus. Unde illa definitio, sacramentum est invisibilis gratiae visibilis forma. Formam vocant speciem, quae sensibus percipitur* [1].

E philosophia vero Peripatetica nata est ra- 44
tio haec explicandi sacramenta per materiam et formam. Ea enim rerum naturas sub no- 45
minibus hisce materiae et formae inquirere et examinare solebat. Hac igitur philosophia, quae 46
iam saeculo XII, radices agere coeperat, imbuti theologi, eamdem philosophandi rationem in theologiam, atque potissimum in sacramentorum doctrinam introduxerunt, ut recte observavit Morinus, loco mox citato, num. 3, ubi, *quod potissima cura fuit definire, quae fuerint sacramentorum materiae, quae formae, et sub horum nominum insigniis principales de sacramentis quaestiones efformare et protendere* [2].

De quaestionibus hisce circa sacramenta in 47
generali, tum singula in particulari, qui instrui cupit, adeat scholasticos, qui integros de sacramentis tractatus edidere. Meo vero iudicio 48
recte Vanespen, omissis dictis quaestionibus, quae nec ad externam sacramenta administrandi rationem, neque ad canonicam disciplinam spectant, id sibi proposuit, ut circa sacramenta proponeret et discuteret disciplinam, quam sacri canones, synodalia decreta et ritualia in eorum administratione servandam praescripserunt. Consule igitur ipsum, ubi res postulat part. 2 Iuris eccl. univers., a tit. 1 ad plur. seq. Confer etiam erudita pro more commentaria clarissimi viri, et nunquam satis pro merito commendati Iosephi Catalani, in Rituale Romanum.

[1] Addendum tamen, sacramentorum quam dicimus materiam, olim dictam fuisse *elementum,* formam *verba:* quo spectat illud Augustini tract. 80 in Ioannem: *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.*

[2] Cave hinc cum Sarpio Tridentinum Concilium propterea irrideas, quod philosophorum sui temporis phraseologiam in canones fidei transtulerit. Id ante Tridentinum alia quoque Concilia usurpaverant; quin mos ita loquendi etiam ad Orientales ipsos penetravit, ut ex responso Ieremiae patriarchae Constantinopolitani ad Wittembergenses dato c. 7 constat.

ADDITIONES CASINENSES.

Ad n. 27 h. art.

Auctor sacramentorum quis est, nisi Dominus Iesus? ait Ambrosius lib. 4 de Sacram., cap. 4, cum quo Patres omnes, nemine prorsus excepto, consentiunt. Hoc et protestantes fatentur; sed quia negant sacramenta esse septem, negant etiam omnia haec septem sacramenta a Christo fuisse instituta.

Catholici contra, sacramenta omnia esse a Christo instituta docent: sed utrum ipse per se *immediate* omnia instituerit, an *mediate;* hoc est an fecerit Ecclesiae potestatem *nonnulla* instituendi, inter se disputant. *Nonnulla*, inquam, nam ex Evangelio utique perspicuum est, Christum *immediate* instituisse Baptismum et Eucharistiam. Porro magister Sententiarum lib. 4, dist. 23; Hugo Victorinus, lib. 2 de Sacram.; cap. 2, Confirmationem et Extremam Unctionem institutam esse contendunt ab Apostolis; imo Alexander Halensis, part. 4 Sum., qu. 24, membr. 2, et S. Bonaventura, in 4, dist. 7, art. 1, qu. 1, putant Confirmationem institutam esse in Concilio quodam Meldensi, longe post Apostolos. Econtrario nonnulli cum Bellarmino, lib. 1 de Sacram., cap. 23, sentiunt, definitum esse ut dogma fidei a Conc. Tridentino, Christum omnia sacramenta *immediate* instituisse. Alii denique cum Soto, in 4, dist. 1, qu. 5, art. 2, quaest. 3; Estio, in 4, dist. 1, § 16, et aliis, mediam ineuntes viam, docent, id quidem esse certum, non tamen dogma fidei.

Cumque nemo post Concilium Tridentinum negaverit, Christum *immediate* omnia sacramenta novae legis instituisse, res evasit utique inter theologos certissima, ut sine temeritate negari non possit. *Sed modo* (concludit Gazzanica) *tanto consensu omnes docent theologi, omnia sacramenta fuisse a Servatore nostro* immediate *instituta, ut id negare, sin minus haereticum, saltem temerarium putetur.* Praelect. theolog., de Sacram. in gener., dissert. 1, cap. 8, n. 283.

Non aeque tamen est exploratum, utrum Christus in *specie,* an in *genere* materiam et formam omnium sacramentorum definiverit sive determinaverit. Determinatur porro *in genere* materia et forma, cum rem ex materia et forma constare debere statuitur; sed nulla certa aut materiae aut formae species designatur, ut cum simpliciter artificem iubes, *exsculpere statuam;* determinatur vero *in specie,* cum certa materiae et formae species eligitur, ut si quis artifici diceret, *elabora mihi statuam Caii ex auro.*

Iam vero dogma fidei est, Christum *in specie*, materiam et formam Baptismi et Eucharistiae definivisse. De reliquis autem sacramentis controversia est. Magister Sententiarum, lib. 4, dist. 23; Petrus Cantor, sum. de Sacr.; Alexander Halensis, Sum., part. 4; S. Bonaventura, in 4, dist. 23, art. 1, qu. 2, imo e recentioribus Bellarminus, lib. de sacr. Ord.; Ioannes Marinus, lib. 8 de administr. sacr. Poenit., aliique viri doctissimi opinantur, Christum eorum sacramentorum materiam et formam *in genere* tantum definivisse. Estius, Iuvenin aliique tenent, Christum utrumque definivisse in specie. Docet Habert, materiam quidem a Christo *in specie* definitam, formam vero *in genere.*

Caeterum illud profecto concludi potest, non esse certum, Christum *in specie* determinasse materiam et formam omnium sacramentorum, cum post Concilium Tridentinum theologi doctissimi contrarium teneant. Sed vide auctorem hic supra n. 28.

Articulus II. *Quoad ea quae concernunt sacramentorum effectus.*

Summarium. 1. Effectus sacramentorum novae legis est duplex, scilicet unus generalis omnium, et alter particularis aliquorum. – 2. Effectus generalis omnium sacramentorum est gratia sanctificans. – 3. Omnia sacramenta novae legis sine obice suscepta conferunt ex opere operato gratiam digne sumentibus. – 4. Effectus particularis aliquorum sacramentorum proprius est character. – 5. Sola tria sacramenta, scilicet Baptismus, Confirmatio et Ordo imprimunt characterem. – 6. Quoad ea, quae concernunt gratiam generatim et gratiam sanctificantem. *Remissive.* – 7. Praeter gratiam sanctificantem habitualem per quodlibet sacramentum digne susceptum, conferuntur hominibus digne suscipientibus etiam aliae speciales gratiae actuales opportunae ad consequendos proprios fines singulorum sacramentorum cum aliis notandis ad n. 23. – 24. Ad recipienda fructuosa sacramenta mortuorum requiritur in adultis in lethali exsistentibus contritio vel saltem attritio. – 25. Ad recipienda rite et fructuose sacramenta vivorum requiritur per se loquendo status Gratiae. – 26. Imo ad digne et fructuose recipiendum sacramentum Eucharistiae requiritur, ut scienter exsistens in peccato mortali praemittat de ipso sacramentalem confessionem, nec sufficit contritio. – 27. Sublata seu recedente fictione suscipientis, reviviscit Baptismus ficte susceptus. – 28. Etiam alia duo sacramenta imprimentia characterem, si ficte recepta sint, recedente postea fictione, reviviscunt. – 29. Etiam extrema Unctio et Matrimonium probabilius reviviscunt recedente fictione. – 30. Poenitentia autem probabilius non reviviscit recedente fictione. – 31. Eucharistia vero probabilius reviviscit recedente obice, si obex removeatur, antequam consumptae sint species: secus tamen si obex removeatur solum, postquam iam totaliter consumptae sunt species, et Christus iam desiit esse praesens. – 32. Sacramenta non causant gratiam physice sed moraliter. – 33. Character sacramentalis, qui est effectus particularis aliquorum sacramentorum proprius, imprimitur solum in tribus sacramentis, scilicet Baptismo, Confirmatione et Ordine. – 34. Cur sola dicta tria sacramenta, et non alia quatuor imprimant characterem? – 35. Character definitur. – 36. Character non est pura relatio rationis, aut denominatio extrinseca. – 37. Character neque est relatio realis, sed entitas absoluta. – 38. Character sacramentalis non subiectatur in anima sub ratione formali. – 39. Sed subiectatur in anima sub ratione formali voluntatis. – 40. Character sacramentalis de potentia Dei ordinaria est indelebilis tum in hac, tum in alia vita. – 41. Potest tamen deleri de potentia Dei absoluta tam in hac quam in altera vita. – 42. Alia ad rem cum Addit. ex aliena manu ad n. 65. –

1 Effectus sacramentorum novae legis est duplex, scilicet unus generalis omnium, et alter particularis aliquorum. *Communis.*

2 Effectus generalis omnium sacramentorum est gratia sanctificans. *Communis.*

3 Omnia enim sacramenta novae legis sine obice suscepta conferunt ex opere operato gratiam digne sumentibus. *Communis* inter Catholicos, et sic expresse habetur ex Conc. Florent., sess. ult. in decret. Eugenii IV, § 5 *Ecclesiasticorum,* ibi: *Novae legis septem sunt sacramenta, videlicet Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Poenitentia, Extrema Unctio, Ordo et Matrimonium. Quae multum a sacramentis differunt antiquae legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant; haec vero nostra, et continent gratiam, et ipsam digne suscipientibus conferunt;* et novissime sic est definitum in Concil. Trident., sess. 7, can. 6, ibi: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre.... anathema sit;* et canon. 7, ibi: *Si quis dixerit, non dari gratiam per huiusmodi sacramenta semper et omnibus, quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiant, sed aliquando, et aliquibus, anathema sit.*

4 Effectus particularis aliquorum sacramento-
5 rum proprius est character. *Communis.* Sola enim tria sacramenta, scilicet Baptismus, Confirmatio et Ordo imprimunt characterem. Communis inter Catholicos, et habetur ex Conc. Flor., loc. cit., ibi: *Inter haec sacramenta tria sunt, Baptismus, Confirmatio et Ordo, quae characterem, id est spirituale quoddam signum a caeteris distinctivum imprimunt in anima indelebile; unde in eadem persona non reiterantur; reliqua vero quatuor characterem non imprimunt et reiterationem admittunt.* Et ex Conc. Trid., cit. sess. 7, can. 9, ibi: *Si quis dixerit, in tribus sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatinne et Ordine non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, anathema sit.*

6 Quoad ea quae concernunt gratiam generatim, et gratiam sanctificantem. Vide verb. *Gratia ut est donum Dei* per tot.

7 Praeter gratiam sanctificantem habitualem, per quodlibet sacramentum digne susceptum conferuntur hominibus digne suscipientibus etiam aliae speciales gratiae actuales opportunae ad consequendos proprios fines singulorum sacramentorum. Communis omnium Conciliorum, Patrum et Doctorum sic intelligentium et significantium, quando dicunt, quodlibet sacramentum conferre gratiam specialem sibi propriam. Et ratio clara est, quia cum singula sacramenta sint a Deo instituta ob speciales suos fines, oportet etiam, ut conferant speciales gratias actuales, quibus ea digne suscipientes iuventur ad fines illos consequendos.

Sacramenta novae legis causant gratiam san- 8
ctificantem *ex opere operato,* et non *ex opere operantis* tantum, est de fide ex Conc. Trid., sess. 7, can. 6, ibi: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non conferre gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre.... anathema sit;* et canon. 8, ibi: *Si quis dixerit, per ipsa novae legis sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam sufficere, anathema sit.* Vide infra n. 21 et 22.

Sacramenta autem causare gratiam *ex opere* 9
operato, est conferre gratiam ex vi ipsius actionis sacramentalis exhibitae suscipienti, consideratae scilicet secundum dignitatem et efficaciam, quam habet ex institutione facta a Christo sine ullo respectu vel dependentia ad merita vel dignitatem illius, qui eam actionem exercet. Et dicitur *ex opere operato,* quia ob infallibilem promissionem divinam ea gratia confertur ex meritis Christi ac virtute passionis suae, quae iam sunt opus operatum. Econtra causare gratiam *ex opere operantis,* est solum ratione meriti et dispositionis illius, qui talem actionem exercet, conferre gratiam; et dicitur *ex opere operantis,* quia ea gratia confertur propter propria merita, devotionem actusque virtuosos ipsius hominis operantis, sive ut ministri, sive ut suscipientis. *Sic doctores communiter.* Vide infra n. 21 et 22.

Sacramenta mortuorum, per se ac ex vi suae 10
primariae institutionis, conferunt primam gratiam sanctificantem; per accidens autem quandoque secundam. *Communis.*

Et ratio primae partis est clara, quia sacra- 11
menta mortuorum, per se, ac ex primaria sua institutione, instituta sunt a Christo Domino ad spiritualiter vivificandos; atqui si non conferrent per se, ac ex primaria sua institutione primam gratiam, non essent instituta ad vivificandos spiritualiter mortuos, sed ad nutriendum et corroborandum viventes in vita spirituali, ergo, etc.

Ratio item secundae partis est clara, quia 12
omnia sacramenta rite et digne recepta nunquam carent suo effectu, qui est gratia: ergo si sacramenta mortuorum rite ministrentur homini iam constituto in gratia per contritionem perfectam, ne suo careant effectu, debent conferre gratiam, non primam, ut patet, cum ipse recipiens sit iam in gratia constitutus per contritionem perfectam, ut supponitur, ergo per accidens secundam, seu augmentum gratiae primae.

Sacramenta vivorum per se, ac ex vi suae 13
primariae institutionis conferunt gratiam se-

cundam. Per accidens autem quandoque primam. *Communis.*

14 Et ratio primae partis est de se clara, quia sacramenta vivorum sic appellantur, eo quod ministrari debeant solum vivis membris Christi per iam sibi inexsistentem gratiam primam sanctificantem, ergo cum non possint conferre gratiam primam, quae iam inesse supponitur, ne careant suo effectu, debent conferre gratiam secundam, seu augmentum primae.

15 Ratio item secundae partis est de se clara, quia iuxta Concilium Tridentinum, sess. 7, can. 6 et 7, per text. cit. supra n. 3, omnia sacramenta novae legis conferunt gratiam non ponentibus obicem; atqui dum quis se bona fide existimans in statu gratiae, cum tamen revera habeat occultum mortale peccatum, cuius non recordatur, seu ex malitia confessosis non sit absolutus a peccato mortali, ut ipse bona fide credit, et cum sola attritione recipit aliquod sacramentum vivorum, nullum ex se ponit obicem, ergo tunc ipse vi talis sacramenti recipit gratiam, non secundam, cum nulla prior infuerit, nec attritio de se conferat gratiam, ergo recipit primam per accidens causatam a sacramento vivorum recepto; sic probabiliter aliqui.

16 Quaenam autem sint sacramenta mortuorum et vivorum, et cur ita dicantur? Vide art. anteced., n. 8.

17 Quaenam autem sit prima et secunda gratia, et cur ita dicatur? Vide verb. *Gratia*, num. 5.

18 Sacramenta specie distincta, ut Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, etc., non conferunt omnia aequalem gratiam, sed digniora et perfectiora sacramenta maiorem ac perfectiorem gratiam conferunt. *Communis,* et colligitur ex Conc. Trid., sess. 7, can. 3, ibi: *Si quis dixerit, haec septem sacramenta inter se ita esse paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit;* ubi, ut vides, definit Concilium, aliud sacramentum esse alio dignius; dignior autem et perfectior causa digniorem et perfectiorem producit effectum, adeoque, etc., et consequenter sacramentum Eucharistiae, quia omnibus aliis dignius et perfectius est, cum sit sacramentum permanens, in se realiter Christum continens, caeteris paribus maiorem et perfectiorem, quam alia sacramenta, confert gratiam.

19 Sacramenta eiusdem speciei solo numero distincta, ut plures baptismi, plures confirmationis, etc., per se, et de lege ordinaria semper aequalem conferunt gratiam, ubi aequalis est dispositio recipientis; inaequalem autem gratiam, ubi inaequalis est dispositio recipientis. *Communis.*

20 Et ratio primae partis est de se clara, quia ex Trid., sess. 7, can. 6, per text. cit. supra n. 8. Sacramenta, secluso obice, conferunt gratiam, quam significant; sed duo baptismi ver. gr. per se eamdem omnino gratiam significant, ergo per se eamdem et aequalem gratiam conferunt, ubi aequalis est dispositio recipientis; tunc enim sacramenta operantur ut causae naturales. In naturalibus autem ab eadem causa circa passum aequaliter dispositum semper producitur idem seu aequalis effectus: unde omnes parvuli in Baptismo per se et de lege ordinaria semper accipiunt aequalem gratiam, cum eorum omnium aequalis, vel potius nulla sit dispositio, cum careant usu rationis.

Dicitur autem notanter *per se et de lege* 21
ordinaria, quia, ut inquit Scotus, in 4, qu. 7, n. 3: *Posset Deus.... conferre maiorem illi, quem praedestinavit ad maiorem gloriam, sed ille uberior gradus non conferretur virtute baptismi, sed de speciali benevolentia divina.* Et ut dicit S. Thomas, qu. 64, art. 1 ad 2: *Aliquid tamen annexum impetrari potest recipienti sacramentum per devotionem ministri.* Cui conformis est Scotus, loc. cit., num. 5, ibi: *Propter quorum* (id est parentum aut ministrorum), *merita Deus uni parvulo potest conferre maiorem gratiam, quam alteri.* Ex 22
quibus patet, quod licet sacramenta eiusdem speciei solo numero distincta, per se et de lege ordinaria semper aequalem conferant gratiam, ubi aequalis est dispositio recipientis, ut propterea ad augmentum vel detrimentum gratiae sacramentalis per se nihil conferat sanctitas vel improbitas ministri, ut patet ex sacris canonibus et textibus citatis articulo antecedenti sub n. 52, 53 et 54, per accidens tamen potest conferre ministri probitas seu sanctitas, si videlicet suis meritis, precibus vel industriis impetret suscepturo sacramentum gratiam efficacem ad ferventiorem dispositionem, ratione cuius maior conferretur gratia. Arg. can. *Ipsi sacerdotes* 19, caus. 1, cum similibus.

Ratio secundae partis conclusionis, quod 23
scilicet sacramenta solo numero distincta inaequalem conferant gratiam, ubi inaequalis est dispositio recipientis, est etiam de se clara, quia sicut causae omnes naturales perfectius agunt in subiecto magis seu melius disposito, ita etiam sacramenta, quae operantur ut causae naturales, perfectiorem et maiorem conferunt gratiam, ubi magis seu melius erit recipiens dispositus; unde Conc. Trid., sess. 6, cap. 7, loquens de iustificatione adultorum per baptismum docet, baptizatis conferri gratiam iuxta mensuram, quam Spiritus sanctus partitur singulis; *et secundum propriam cuiusque dispositionem et cooperationem.* Et S. Thom., qu. 69, art. 8, dicit: *Quidam cum maiori, quidam cum minori devotione accedunt et ideo quidam plus, quidam minus de gratia novitatis accipiunt.* Et cum ipso concordat Scotus, in 4, dist. 4, qu. 7, n. 5.

24 Ad recipienda fructuose sacramenta mortuorum, scilicet Baptismum et Poenitentiam, requiritur in adultis in lethali exsistentibus contritio vel saltem attritio. *Communis*, et desumitur ex Concilio Tridentino, sess. 14, c. 4, ubi sic expresse habetur: *Docet praeterea, etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum* (Poenitentiae) *actu suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse ascribendam; illam vero contritionem imperfectam, quae attritio dicitur quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniae, declarat..... Donum Dei esse, et Spiritus sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo poenitens adiutus viam sibi ad iustitiam parat. Et quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento Poenitentiae impetrandam disponit.*

25 Ad recipienda rite et fructuose sacramenta vivorum, scilicet Confirmationem, Eucharistiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium, requiritur, per se loquendo, status gratiae. *Communissima.* Si quis enim in mortali peccato scienter exsistens velit aliquod vivorum sacramentum suscipere, tenetur prius vel per contritionem perfectam vel per attritionem una cum sacramento Poenitentiae se in statum gratiae restituere, alias, si in peccato mortali scienter exsistens cum sola attritione cognita aliquod vivorum sacramentum recipiat, non solum infructuose, seu sine gratia sanctificante illud recipit, sed potius de novo gravissime et sacrilege peccat.

26 Imo ad digne et fructuose recipiendum sacramentum Eucharistiae requiritur, ut scienter exsistens in peccato mortali praemittat de ipso sacramentalem confessionem, nec sufficit contritio. *Communissima* per text. Apostol. 2 ad Corinth. 11, 28, ibi: *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat; qui enim manducat et bibit non diiudicans corpus Domini.* Et per textum Concilii Tridentini, sess. 13, cap. 7, ibi: *Quare communicare volenti revocandum est in memoriam eius, scilicet Apostoli praeceptum:* Probet se ipsum homo: *ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius peccati mortalis, quantumvis sibi contritus videatur, absque praemissa sacramentali confessione, ad sacram Eucharistiam accedere debeat, quod a Christianis omnibus, etiam ab iis sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, haec sancta synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia confessoris. Quod si, necessitate urgente, sacerdos absque praevia confessione celebraverit, quamprimum confiteatur.* Et, ibid., can. 21, sic expresse habet: *Et ne tantum sacramentum indigne, atque adeo in mortem et condemnationem sumatur, statuit atque declarat ipsa sancta synodus illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario praemittendam esse confessionem sacramentalem; si quis autem contrarium docere, praedicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere praesumpserit, eo ipso excommunicatus exsistat.*

Sublata seu recedente fictione, idest indignitate 27
vel indispositione suscipientis, reviviscit Baptismus ficte, id est cum obice peccati mortalis susceptus: unde effectus gratiae sanctificantis, qui propter obicem peccati mortalis, seu indispositionem adulti suscipientis tempore suscepti Baptismi impeditus fuit, remoto tali obice per veram poenitentiam, statim confertur. *Communis* cum S. Th., qu. 69, art. 10, ubi sic habet: *Oportet, quod remota ea per poenitentiam,* nempe fictione, *Baptismus statim consequatur suum effectum.* Cui conformis est Scotus in 4, qu. 5, n. 4, ubi sic expresse ait: *Potest dici, quod illa fictio non dimittitur, nisi per veram poenitentiam, sed, ea dimissa, habet baptismus effectum suum.* Et, ib., n. 8, loquens de eo, qui accedit cum fictione, subiungit: *Recipit ergo effectum baptismi, quando poenitet.* Unde immerito et falso in contrarium eum citat Gonet, disp. 4 de Baptismo, art. 2. Et conclusio habetur tota expresse ex verbis S. Augustini, lib. 1 de Baptismo, c. 12, relat. in can. *Tunc valere* 42, dist. 4, de Consecr., ibi: *Tunc valere incipit ad salutem baptismus, cum illa fictio veraci confessione recesserit, quae corde in malitia vel sacrilegio perseverante, peccatorum abolitionem non sinebat fieri:* et ratio est, quia baptismus semel valide susceptus ob impressum characterem est iterabilis, ex Conc. Floren., sess. ultim. in decr. Eugenii IV, et Concil. Trid., sess. 7, can. 9, cit. art. anteced., n. 9, et eius effectus, scilicet regeneratio spiritualis, est simpliciter necessarius ad salutem, Ioann. IV, n. 1, ibi: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Et peccata ante baptismum commissa per nullum aliud sacramentum remitti possunt, sed per ipsum solum baptismum in re vel in voto, ut patet ex dictis sub verb. *Peccatum,* n. 36, ergo necesse est ut Baptismus, semel valide receptus, sine effectu ratione obicis, recedente postea obice, operetur suum effectum, quem antea operari nequit.

Etiam alia duo sacramenta imprimentia cha- 28
racterem, scilicet Confirmatio et Ordo, si ficte

seu indisposite cum obice peccati mortalis recepta sint, recedente postea per veram poenitentiam fictione seu obice peccati mortalis, reviviscunt seu conferunt suum proprium effectum gratiae sacramentalis. Sic expresse S. Th., in 4, dist. 4, qu. 3, art. 2; S. Bonav., dist. 1, par. 1, art. 13, quibus consonat Scotus in 4, dist. 1, qu. 5, n. 7, his verbis: *In quibuscunque sacramentis imprimitur dispositio ad effectum principalem; si propter obicem in suscipiente non causatur tunc effectus principalis, cessante obice, sufficit dispositio ad illum effectum principalem, ut apparet in sacramentis imprimentibus characterem, quae propter hoc non sunt iterabilia.* Et sic communior doctorum; et ratio est, quia etiam ista duo sacramenta sunt simpliciter irreiterabilia, et habent effectum suum sibi proprium; scilicet Confirmatio gratiam in fide Christi roborantem, Ordo gratiam ad digne et sancte adimplenda ministeria sacra cuilibet ordini annexa, qui effectus ab aliis sacramentis conferri nequeunt, adeoque haec duo quoque sacramenta semel valide suscepta sine effectu ratione obicis, postea, amoto obice, effectum suum causare seu conferre debent, ne recipiens teneatur carere effectu ipsorum in perpetuum.

29 Etiam Extrema Unctio et Matrimonium probabilius reviviscunt recedente fictione. Sic S. Th., loc. cit., et dist. 17, qu. 3, art. 4, cum dixisset, confessionem reviviscere sublata fictione, addit, idem esse in aliis sacramentis, et colligitur ex Scoto, loc. cit., et tenet communior doctorum. Et ratio est, quia cum etiam haec duo sacramenta secundum quid sint irreiterabilia, nempe durante eadem infirmitate et durante vita utriusque coniugis, et habeant effectus aliquos speciales sibi proprios, scilicet Extrema Unctio gratiam delentem peccatorum reliquias, et in extremo conflictu roborantem; Matrimonium gratiam mutuae concordiae coniugum conciliativam, et ad ferenda onera Matrimonii auxiliativam, nec hi effectus per alia sacramenta conferantur, hinc congruum est, etiam haec duo sacramenta valide suscepta sine fructu, postea amoto obice, reviviscere, et dictos suos peculiares effectus causare, dummodo obex removeatur intra tempus eiusdem morbi vel coniugii, ut tenent Suarez, Lugo, Coninch, Castropal. cum La Croix, lib. 6, part. 1, n. 202, et plurimi alii.

30 Poenitentia autem non reviviscit recedente fictione seu obice. Sic Scotus, in 4, dist. 1, qu. 2, § *Contra istam opinionem;* ubi sic expresse habet: *In ficte poenitente, cessante fictione, nihil est quod sufficiat ad effectum verae poenitentiae, alioquin non oportet talem ficte confessum de eisdem peccatis alias confiteri.* Scotum sequuntur passim Scotistae et varii alii exteri contra divum Thomam, et alios; et sic videtur tenere praxis fere universalis confessariorum, qui omnes solent exigere a poenitentibus confessionum ficte factarum repetitionem; eo vel maxime, quod non datur sacramentum Poenitentiae validum et informe, ut iam probavimus sub verb. *Poenitentiae sacramentum,* art. 2, a num. 16 ad 29. Vide ibi.

Eucharistia vero probabilius reviviscit rece- 31
dente obice, si obex removeatur, antequam consumptae sint species; secus tamen, si obex removeatur solum, postquam iam totaliter consumptae sunt species, et Christus iam desiit esse praesens. Sic communis doctorum cum Aversa, de Euchasistia, qu. 7, sect. 1; Suarez, d. 63, sect. 8; La Croix, l. 6, part. 1, n. 250. Et ratio primae partis est, quia cum in tali casu subiectum iam sit dispositum ad gratiam, et cum sacramento permanente adsit auctor omnis gratiae, dicendum est, quod tunc causet gratiam. Ratio autem secundae partis est, quia, si Eucharistia reviviscerat, quando obex removetur solum, postquam sunt consumptae totaliter species, et Christus iam desiit esse praesens, sequeretur quod sacerdos, qui toto tempore vitae suae quotidie communicasset sacrilege, si in fine vitae poeniteret, acciperet ex opere operato vi tot communionum sacrilegarum plus gratiae quam sacerdos, qui quotidie semper digne communicasset, quod nemo dixerit.

Sacramenta non causant gratiam physice, 32
sed moraliter, id est sacramenta non producunt gratiam ut causae physicae, sed ut causae morales, quatenus efficaciter movent Deum ad producendam gratiam, quam significant, et quam ipsemet Deus statuit dare infallibiliter, quotiescunque rite conficerentur et digne sumerentur. Sic Scotus in 4, dist. 1, quaest. 3 et 5, cum omnibus suis Scotistis, S. Bonaventura, Richardus, Halensis, Aureolus, Vasquez, et plurimi alii contra Thomistas et alios; et ratio est, quia modus operandi sequitur modum essendi; sacramenta autem, ut sacramenta, sunt quid morale, cum dependeant solum ex insitutione Christi, a qua, et meritis eiusdem Christi Domini totam suam vim atque efficaciam causandi habent, adeoque et illorum modus operandi erit moralis et non physicus; tum quia ex divo Thoma p. 1, qu. 45, artic. 5, creatura non potest creare, neque principaliter, neque instrumentaliter saltem physice, quia creare est potentiae infinitae: sacramenta autem sunt creaturae, adeoque non possunt producere gratiam ut causae physicae, quoniam gratia habet esse per creationem; dum etiam quia nulla causa producit physice effectum, nisi physice actu exsistat; sacramenta autem conferunt gratiam aliquando pro eo tempore, quo non amplius exsistunt, cum, ut diximus supra n. 27, ex S. Thoma, S. Augustino, Scoto, et communi aliorum,

Baptismus, ficte seu cum obice receptus, non causet gratiam pro tempore quo cum tali obice peccati mortalis recipitur, sed solum pro tempore quo per veram poenitentiam removetur talis obex, et sic si quis hodie cum obice reciperet Baptismum, et cras obicem removeret, reciperet cras gratiam virtute Baptismi hodie suscepti, quod cum non possit competere causis physicis, dicendum est sacramenta esse tantum causas morales, adeoque, etc.

33 Character sacramentalis, qui, ut diximus supra n. 4, est effectus particularis aliquorum sacramentorum proprius, imprimitur solum in tribus sacramentis, scilicet Baptismo, Confirmatione et Ordine. Communis inter Catholicos, ex Conc. Flor., sess. ult. in Decreto Eugenii IV, et Conc. Trid., sess. 7, can. 9, per textus, l. c., adductos.

34 Cur autem sola dicta tria sacramenta, et non alia quatuor imprimant characterem? Ratio a priori non est nisi voluntas Christi Domini ita instituentis, quae nobis sufficienter constat ex perpetua traditione et auctoritate Ecclesiae; ratio autem congruentiae desumitur ex Scoto, in 4, dist. 6, quaest. 10, quia sicut in politia civili tres tantum sunt gradus determinati et speciales; primus scilicet dum admittitur quis in familiam principis; secundus, cum constituitur miles ad defendendam rempublicam; tertius, dum constituitur officialis principis: ita tres solum gradus determinati et speciales, adeoque dignitatem aut characterem imprimentes, reperiuntur in politia ecclesiastica: primus scilicet dum quis recipitur in familiam Christi, quod fit in Baptismo; secundus, dum fit Christi miles ad defensionem fidei christianae, quod fit in Confirmatione; tertius, dum constituitur dux aut unus ex magistratu familiae Christi et dispensator mysteriorum Dei, quod fit in Ordine.

35 Character est *signum spirituale indelebile animae impressum in susceptione sacramenti irreiterabilis, significans potestatem quamdam spiritualem eo sacramento acquisitam*. Est in re communis, et desumitur ex Conc. Floren., sess. ult. in Decreto Eugen. IV, et Conc. Trid., sess. 7, can. 9.

36 Character non est pura relatio rationis, aut denominatio extrinseca. *Communis*, ex Conc. Florent., loc. cit., ubi character vocatur *spirituale quoddam signum a caeteris distinctivum* impressum in anima, indelebile, et ex Conc. Trid., loc. cit., ubi character appellatur *signum spirituale et indelebile impressum in anima*.

37 Character neque est relatio realis, sed entitas absoluta. Sic tenent communius doctores, et signanter celebriores Scotistae, ut Bassolius, Mayronius, Rubionus, Vorillon, Nicolaus de Orbellis, Cavellus, Aretinus, Hyquaeus, Pontius, Mastrius, Frassen, Coen, Dupasquer, et alii plures; nec contrarium Scotus, ut falso aliqui praetendunt, cum ipse in 4, dist. 6, qu. 10, n. 13, resolvat characterem esse aliquid reale; sed an relativum sit vel absolutum, nihil determinat, cum utrumque problematice defendat, et sic plenam suis relinquat opinandi libertatem, ut patet ex sequentibus suis praecisis verbis: *Utrumque salvari potest, quod sit scilicet forma respectiva, sicuti iam ostensum est, vel quod sit forma realis absolute*.

Character sacramentalis non subiectatur in 38
anima sub ratione formali animae. *Communis*, cum S. Thoma, qu. 63, art. 4, et Scoto, in 4, dist. 6, qu. 11, num. 3 et 4. Character igitur subiectatur in anima sub ratione formali voluntatis. Sic Scotus, l. c., cum omnibus suis 39
contra Thomistas, qui dicunt subiectari in intellectu; ratio autem nostra est, quia in ea potentia poni debet signum obligationis, in qua ponitur obligatio; obligatio autem animae ad Christum, quae contrahitur per baptismum, etc., ponitur in voluntate et non in intellectu, cum intellectus, utpote potentia necessaria, et ad unum determinata, non sit capax praecepti vel obligationis, adeoque, etc. Tum quia character debet poni in illa potentia quae omnes alias potentias movet et dirigit ad actiones ad quas conferuntur sacramenta; hoc autem competit voluntati instar reginae omnibus potentiis imperanti, adeoque, etc.

Character sacramentalis de potentia Dei or- 40
dinaria est indelebilis, tum in hac, tum in altera vita. *Communis*. Et ratio est, quia alioquin a Concilio Florentino et Tridentino, locis citatis, non posset dici absolute esse *signum indelebile*. Potest tamen deleri de po- 41
tentia Dei absoluta, tam in hac quam in altera vita. *Communis*. Unde Scotus, in 4, dist. 6, qu. 9, n. 20, sic expresse habet: *Nulla forma potest esse in anima, quam non possit Deus de potentia absoluta delere, quia in hoc nulla inveniri potest contradictio*.

Sacramenta denegari nequeunt mulieribus 42
menstruatis. Bened. XIV, tom. 1, const. 107, incip. *Omnium sollicitudinum*, § 3, 14, 39. Sacramentorum participatio denegatur occul- 43
tantibus fidei christianae professionem cum simulatione Mahumetismi. Idem, const. 89 incip. *Inter omnigenas*, § 6. Item mulieribus 44
Christianis in Turcarum contuberniis viventibus absque religionis exercitio. Idem, ibid., § 7. Item mulieribus nulliter nuptis cum infideli- 45
bus, donec in concubinatu permanserint. Idem ib., § 13. Item iis qui, uxore ad Turcas con- 46
fugiente, aliam ducere praesumpserint. Idem ib., § 12.

Sacramenta administrantes, etiam in ecclesiis 47
regularium, subsunt visitationi et correctioni Episcopi, in his quae spectant ad ipsam administrationem. Idem, const. 109 incip. *Fir-*

48 *mandis*, § 2. Amplia, etiamsi ipsi non sint parochi. Idem ib., § 3.

49 Sacramentorum simulatio licita non est, etiam ad evitandum mortis periculum. Idem, tom. 2, constitut. 18 incip. *Postremo mense*, § 20 et 21.

50 SS. Sacramentum Eucharistiae publicae fidelium venerationi exponendum non est sine licentia Episcopi seu Ordinarii loci. Idem, constit. 5 incip. *Accepimus*.

51 Sacramentorum materiam et formam adhibere circa subiectum capax, absque intentione conficiendi sacramentum, est omnino illicitum. Idem, constit. incip. *Ex quo primum*, § 56.

52 Sacramentum, si partes subiecti seiunctae sint, valide et licite conferri potest a pluribus comministris, materiam et formam seorsim et diversis partibus applicantibus. Idem in d. Appendice, const. incip. *Peracta*, § 15, ubi asserit quod, legitima concurrente causa, ut instans periculum vitae infirmi, etsi ritualia obstent, nedum valide, sed etiam licite hodie in Ecclesia Occidentali sacramentum Extremae Unctionis administretur a pluribus sacerdotibus, quorum unus unum organum sensus inungat, proferatque formam, aliique idem praestent super aliis sensuum organis. Vide ad id iam tradita a nobis in tomo tertio, verb. *Extrema Unctio*, a n. 29 ad 33.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

53 E philosophia etiam Peripatetica desumpta sunt, quae scholastici disputant de effectibus sacramentorum, tum et maxime de eo, quomodo et quando sacramenta producant gratiam. Confer. Vanespen, Iur. eccles. univers., part. 2, tit. 1, cap. 1, § 6.

54 Inter effectus sacramentorum recensetur et *character*; isque effectus tribus tantum sacramentis tribuitur, *Baptismo*, *Confirmationi et Ordini*. Concilium Tridentinum, sess. 7 de Sacram. in genere, can. 9.

55 In quo vero consistat characteris essentia, non conveniunt inter se theologi et canonistae.

56 Dixit utique Concilium Tridentinum, loco mox citato, imprimi per dicta tria sacramenta *characterem in anima, hoc est signum spirituale et indelebile*. Sed quid sit signum hoc, magna est dissensio. *Verisimilius est* (ait Vanespen ubi supra, § 11) *aliud dicere noluisse synodum, nisi quod per haec sacramenta imprimatur in anima ens quoddam morale, quale solet imprimi, dum quis ad dignitatem aut ad conditionem aliquam stabilem et permanentem assumitur, ut ex. gr. ad dignitatem doctoralem, regalem, etc. In horum enim adeptione et collatione accedit ipsi accipienti huiusmodi dignitatem vel conditionem quoddam ens morale, ratione cuius perpetuo reputatur rex, doctor, etc.* 57

At, si dicendum quod res est, nec ipse Vanespen satis explicat, quid sit signum hoc spirituale et indelebile. Retineamus autem eum, qui ex charactere fluit, effectum, quod scilicet tria haec sacramenta non sint reiterabilia, et non curemus de explicatione mox dicti signi *spiritualis et indelebilis*. 58 59

Caeterum tametsi dicta tria sacramenta haud reiterentur, tamen si rationabiliter de eorum valida collatione dubitetur, reiterari possunt. Et quod notandum est, antiquitus sine ulla conditionis expressione reiterabantur, ut Vanespen, eodem loco, § 15, monstrat ex can. 1 Concilii Carthaginiensis V. Invaluit vero postmodum, ut reiterarentur sub expressa conditione *si suscepta non sint*. Sed nescitur quo tempore reiterari dd. tria sacramenta coeperint sub dicta conditione. Haud improbabile vero est, ea ita reiterari coepisse ex quo responsum Alexandri III, de quo in cap. 2 de Baptismo, decretalibus Gregorii IX insertum fuit. In eo enim habetur: *De quibus dubium est an baptizati fuerint, baptizantur his verbis praemissis: Si baptizatus es, non te baptizo; sed si nondum baptizatus es, ego te baptizo*. 60 61 62 63 64

Recte vero monet Rituale Romanum sub titulo *de forma Baptismi: Hac tamen conditionali forma non passim, aut leviter uti licet, sed prudenter, et ubi re diligenter pervestigata, probabilis subest dubitatio, infantem non fuisse baptizatum*. 65

SACRA SCRIPTURA

Vide infra SCRIPTURA SACRA.

SACRIFICIUM

Summarium.

1. Sacrificium in genere sumitur dupliciter, scilicet late seu improprie, et stricte seu proprie. – 2. Sacrificium late seu improprie sumptum, quid sit? – 3. Sacrificium stricte seu proprie sumptum, quid sit? – 4. Sacrificium stricte et proprie sumptum, de quo hic est sermo, definitur. – 5. Explicatur per singulas particulas, usque ad n. 10. – 11. Sacrificium varie dividitur. Primo, ratione materiae, dividitur in *victimam*, seu *hostiam*, in *immolationem* et in *libamen*, quae omnia declarantur. – 12. Secundo, ratione formae seu modi, dividitur in *holocaustum*, *hostiam pacificam* et *hostiam pro peccato*, quae omnia declarantur. – 13. Tertio, ratione finis, dividitur in *latreuticum*, *eucharisticum*, *impetratorium* et *satisfactorium*, quae omnia declarantur. – 14. Omnia dicta sacrificia modo coadunata sunt in uno tremendo et incruento missae sacrificio. – 15. Quam-

vis unicum tantum sit sacrificium novae legis seu missae, ratione unius tantum rei oblatae, quae est ipse Christus, ratione tamen modi offerendi est duplex, scilicet *cruentum* et *incruentum*, et quid sit utrumque. - 16. Sacrificium missae penes diversos fines, dividitur in *latreuticum, eucharisticum, satisfactorium* et *impetratorium*, quae omnia declarantur. - 17. Penes autem solos diversos fructus et effectus suos sacrificium missae dividitur in *propitiatorium* seu *meritorium*, in *satisfactorium* et *impetratorium*, de quibus *remissive*. - 18. Sacrificium unde dicatur? – 19. Missa unde dicatur? – 20. Sacrificium missae a Christo est institutum, et hoc in nocte Coenae. - 21. In sacrificio missae est eadem hostia quae in cruce. – 22. In sacrificio missae continetur Christus incruente, et immolatur. - 23. Sacrificii missae oblatio non praeiudicat sacrificio facto a Christo in cruce. – 24. Sacrificium in pane et vino consecratis obtulit etiam Christus, et sic faciendum praecepit Apostolis et successoribus. - 25. Sacrificium missae a D. Iacobo Apostolo fuit ordinatum quoad ritum et celebrationem. - 26. Ad rite perficiendum sacrificium missae canon fuit ab Ecclesia institutus ex Christi verbis et Apostolorum traditione. – 27. Caeremoniae, quae in sacrificio missae fiunt, ex Apostolorum traditione habentur. - 28. Sic vestes, benedictiones, thymiamata, etc. – 29. Sacrificium missae non potest fieri vulgari lingua. - 30. In sacrificio missae quaedam dicenda sunt clara et alta voce, et quaedam submissa. - 31. Sacrificium missae ab Apostolis coepit fieri post Ascensionem Christi in coelum. - 32. Missa olim dividebatur in duas partes, scilicet in missam catechumenorum, et missam fidelium; et quomodo. - 33. Missa quid vere sit? – 34. Principalis offerens missae sacrificium est Christus Dominus, quamvis illud offerat sacerdotum ministerio. - 35. Minus principalis offerens missae sacrificium est sacerdos celebrans ut proximus et immediatus Christi minister et vicarius. - 36. Etiam caeteri alii fideles non sacerdotes, aliquo modo, licet minus proprio, hoc sacrificium offerunt. - 37. Hostia et res oblata principalis, seu id quod proprie et principaliter offertur in sacrificio missae, est corpus et sanguis Christi, atque ipse Christus, ut constitutus sub speciebus panis et vini, vi actionis consecrativae. Alia notanda ad n. 61.

1 Sacrificium in genere sumitur dupliciter, scilicet late seu improprie, et stricte seu proprie.
2 *Communis*. Sacrificium late seu improprie sumptum, est quodlibet opus bonum in Dei honorem et cultum relatum, ut sunt orationes, laudes, adorationes caeterique actus virtutum, praesertim religionis, et in hoc sensu sacrificium complectitur iustitiam, iuxta illud ps. IV, n. 2: *Sacrificate sacrificium iustitiae*. Item internum animi dolorem propter Dei offensam, iuxta illud psalm. L, n. 9: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*. Item externam laudem in Deum relatam, iuxta illud psalm. XLIX, n. 3: *Sacrificium laudis honorificabit me*. In simili casu loquitur ad Hebraeos cap. XIII, num. 15: *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum labiorum confitentium*
3 *nomini eius*. Sacrificium stricte seu proprie sumptum est peculiaris actus virtutis religionis, quo speciali quodam modo recognoscimus summam Dei excellentiam supremumque eius dominium, et nostram ad ipsum subiectionem per oblationem et destructionem alicuius rei
4 sensibilis. Et sacrificium hoc modo sumptum, de quo hic est sermo, sic definitur: *Sacrificium stricte seu proprie sumptum est oblatio externa rei sensibilis legitime instituta, et a ministro legitimo facta soli Deo per destructionem vel notabilem ipsius rei oblatae immutationem in recognitionem nostrae totalis ad ipsum subiectionis, supremique ipsius in nos, et res omnes dominii*. Est in re communis.

5 Dicitur primo, *oblatio externa rei sensibilis*, quia sacrificium est cultus Dei exterior protestativus supremi eius dominii etiam coram hominibus, qui nonnisi sensibilibus communicant inter se.

6 Dicitur secundo, *legitime instituta*, quia, cum sacrificium sit signum publicum protestativum supremi Dei dominii, et specialis Dei cultus nomine totius communitatis Deo exhibendus, et signa communia et cultus publici per publicam et legitimam auctoritatem institui debeant; ideo et ipsum sacrificium debet esse institutum publica et legitima auctoritate, et per hoc sacrificium differt a martyrio, quod non est publica auctoritate institutum.

Dicitur tertio, *et a ministro legitimo*, quia 7
cum sacrificium sit specialis Dei cultus, nomine totius communitatis ei exhibendus, requiritur quod ad hoc sit aliquis specialiter deputatus tanquam legitimus minister; unde non solum in lege evangelica sunt ad id deputati speciales ministri, nempe sacerdotes ex cap. *Firmiter credimus* 1 de Summa Trinitat. et fide catholica, et Conc. Trid., sess. 23, cap. et can. 1, sed etiam in lege scripta sacrificia offerebantur a ministris ad hoc specialiter deputatis, ut patet Numer. III, et qui sine tali deputatione sacrificia offerre tentarunt, divinitus sunt puniti, ut patet de Saule 1 Reg. XIII, et Ozia 2 Paralipom. XXVI. Et etiam in lege naturae fuisse aliquos specialiter deputatos colligitur ex Genesi XIV, ubi Melchisedech dicitur obtulisse panem et vinum, et ratio additur: *Erat enim sacerdos Dei summi*. Et tales sacerdotes pro tunc secundum communem opinionem erant principes familiarum et filii primogeniti, et aliqui alii qui ex inspiratione divina sacrificia obtulerunt, ut de Abel legitur Genes. IV.

Dicitur quarto, *facta soli Deo*, quia, cum 8
sacrificium sit actus virtutis religionis, et quidem supremae eius speciei, quae dicitur *latria*, ideo soli Deo offerri potest. Unde quamvis celebrentur missae in honorem beatissimae Virginis et Sanctorum, non tamen illis sacrificium offerri potest, ut docet Concilium Tridentin., sess. 22, c. 3, ibi: *Quamvis in honorem et memoriam Sanctorum nonnullas interdum missas Ecclesia celebrare consueverit, non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronavit. Unde nec sacerdos dicere so-*

let: Offero tibi sacrificium, Petre, vel Paule; sed Deo de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in coelis, quorum memoriam facimus in terris.

9 Dicitur quinto: *Per destructionem vel notabilem ipsius rei oblatae immututionem;* quia ad rationem sacrificii proprie dicti requiritur, vel quod res oblata physice destruatur, vel saltem moraliter notabiliter immutetur, ita ut res oblata accipiat alium statum, et reddatur omnino inutilis ad priores usus seu functiones naturales; sic olim ab Hebraeis oves verissime sacrificabantur, quando realiter percussae destruebantur; et in libaminibus vinum et oleum vere ab ipsis sacrificabantur, quando effundebantur in terram circa altare Domini; nam tunc ponebantur in statu corruptionis et notabilis immutationis, et licet non statim substantialiter corrumperentur, donec siccarentur, tamen acquirebant statum inutilem ad suum usum naturalem et humanum.

10 Dicitur sexto et ultimo: *In recognitionem nostrae totalis ad ipsum subiectionis, supremique ipsius in nos, et res omnes dominii;* quia ideo per sacrificium res sensibilis destruitur, vel notabiliter immutatur, ut contestemur nostram totalem ad Deum subiectionem et supremam ipsius potestatem super nos et res omnes, plenumque ipsius dominium vitae et mortis, ita ut tam facile possit nos et omnia immutare vel destruere, quam facile nos rem aliquam nostram immutamus et destruimus.

11 Sacrificium varie dividitur: Primo, ratione materiae, dividitur in *victimam* seu *hostiam*, in *immolationem*, et in *libamen*. *Victima* seu *hostia* dicebatur sacrificium, quo in veteri lege Deo offerebantur animalia, sive fuerint quadrupedia, sive volatilia, et inter volatilia praecipue offerebantur columbae, turtures et passeres; inter quadrupedia vero boves, oves et caprae. *Immolatio* dicebatur sacrificium, quo Deo offerebantur res inanimes, sed solidae, ut fruges terrae, thura et huiusmodi. *Libamen* dicebatur sacrificium, quo Deo offerebantur res inanimes, sed liquidae, ut vinum, oleum, sanguis, et huiusmodi.

12 Secundo, ratione formae seu modi quo fiebat, dividitur in *holocaustum, hostiam pacificam* et *hostiam pro peccato*. *Holocaustum* dicebatur sacrificium in quo tota res oblata destruebatur seu comburebatur, et in fumum resoluta rursum ad Deum ascendebat, ut nihil inde cederet in usus hominum. *Hostia pacifica* dicebatur sacrificium in quo una pars rei oblatae comburebatur in honorem Dei, altera cedebat in usum sacerdotum, et tertia in usum ipsum offerentium. *Hostia pro peccato* dicebatur sacrificium in quo una pars rei oblatae comburebatur, et altera cedebat in usum sacerdotum tantum, eo in atrio templi vescentium.

Tertio, ratione finis, quo fiebat, dividitur in 13
latreuticum, eucharisticum, impetratorium et *satisfactorium*. Sacrificium *latreuticum* dicebatur illud, quod per se totum in Dei cultum et honorem exhibebatur. *Eucharisticum* dicebatur illud, quod fiebat in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis. *Impetratorium* dicebatur illud quod fiebat pro beneficiis obtinendis, scilicet pro obtinendis bonis et avertendis malis. *Satisfactorium* dicebatur illud, quod offerebatur Deo in satisfactionem pro peccatis.

Omnia dicta sacrificia modo coadunata sunt 14
in uno tremendo et incruento missae sacrificio. Communis inter Catholicos. Unde sanctus Leo, serm. 8 de Passione, sic ait: *Carnalium sacrificiorum varietate cessante omnes differentias hostiarum una corporis et sanguinis implet oblatio.* Et Ecclesia in secreta missae post Dominicam VII Pentecostes sic orat: *Deus, qui legalium differentiam hostiarum unius sacrificii perfectione sanxisti;* et expressius idipsum docet Concil. Tridentinum, sess. 22, cap. 1, ibi: *Haec denique illa munda oblatio est, quae per varias sacrificiorum naturae et legis tempore similitudines figurabatur, utpote quae bona omnia per illa significata veluti illorum omnium consummatio et perfectio complectitur.*

Quamvis unicum tantum sit sacrificium no- 15
vae legis seu missae, ratione unius tantum rei oblatae, quae est ipse Christus, ratione tamen modi offerendi est duplex, scilicet *cruentum* et *incruentum*. Sacrificium *cruentum* dicitur, quo Christus in cruce seipsum obtulit Deo cum reali effusione sanguinis, mactatione et morte violenta. Sacrificium *incruentum* dicitur, quo Christus offertur Deo absque reali effusione sanguinis et morte violenta, sed modo incruento et mystico seu repraesentativo in omnibus missae sacrificiis. *Communis,* ex Trid., sess. 22, cap. 2, ibi: *In divino hoc sacrificio, quod in missa peragitur, idem ille Christus continetur et incruente immolatur, qui in ara crucis semel seipsum cruente obtulit.*

Sacrificium missae penes diversos fines di- 16
viditur in *latreuticum, eucharisticum, satisfactorium* et *impetratorium*. *Latreuticum* dicitur, quatenus per se offertur in Dei cultum et honorem, et in contestationem eius supremi dominii tanquam finem principalem sacrificii. *Eucharisticum* dicitur, quatenus offertur Deo in gratiarum actionem pro beneficiis receptis. *Satisfactorium,* quatenus offertur Deo in satisfactionem pro peccatis. *Impetratorium* dicitur, quatenus offertur Deo pro beneficiis impetrandis seu obtinendis, id est pro obtinendis bonis et avertendis malis. Penes autem 17
solos diversos fructus et effectus suos sacrificium missae dividitur in *propitiatorium* seu

meritorium, in *satisfactorium* et *impetratorium*, de quibus sub verb. *Missa*, art. 1, n. 4, ad 7. Vide ibi.

18 Sacrificium dicitur *quasi sacrum factum*, c. *Multi saecularium* 84, caus. 1, qu. 1, ibi: *Sacrificium autem* (dicitur) *quasi sacrum factum, quia consecratur pro nobis in memoriam Dominicae Passionis.*

19 Missa dicitur a verbo *mitto*, quia in illa preces, supplicationes, vota, imo et ipsum Christi corpus et sanguis mittuntur ad Deum. Unde S. Gregorius, lib. 4 Dialogorum, c. 58, sic expresse habet: *Dicitur missa quasi transmissio, eo quod populus fidelis per ministerium sacerdotis, qui fungitur vice mediatoris inter Deum et homines, preces et supplicationes, et vota transmittat Altissimo; ipsum vero sacrificium, id est hostia, missa vocatur, quasi transmissa* [1].

20 Sacrificium missae a Christo est institutum, et hoc in nocte Coenae, et est Deo gratissimum. Conc. Senonens., cap. 11, et Concil. Trid., sess. 22, c. 2.

21 In sacrificio missae est eadem hostia quae in cruce. Conc. Trid., sess. 22, c. 2.

22 In sacrificio missae continetur Christus incruente, et immolatur. Conc. Trid., sess. 22, cap. 2.

23 Sacrificii missae oblatio non praeiudicat sacrificio facto a Christo in cruce. Concil. Trident., cit. sess. 22, cap. 2, et can. 4, ibi: *Si quis dixerit blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio in cruce peracto per missae sacrificium, aut illi per hoc derogari, anathema sit.*

24 Sacrificium in pane et vino consecratis obtulit etiam Christus. Concil. Senonens., cap. 11, et Concil. Trid., sess. 22, cap. 1. Et sic faciendum praecepit Apostolis et successoribus, ibidem, cap. 1.

25 Sacrificium missae a D. Iacobo Apostolo fuit ordinatum seu dispositum quoad ritum et celebrationem, can. *Iacobus* 47, dist. 1 de Consecr., et habetur per extensum in Const. apost., lib. 8, c. 12 et seq.

26 Ad rite perficiendum sacrificium missae canon fuit ab Ecclesia institutus ex Christi verbis et Apostolorum traditione. Concil. Trident., sess. 22, c. 4.

27 Caeremoniae, quae in sacrificio missae fiunt, ex Apostolorum traditione habentur. C. *Ecclesiasticum* 5, dist. 11; Conc. Trid., sess. 22, c. 5. Sic vestes, benedictiones, thymiamata. 28
Conc. Trid., ib., c. 5.

Sacrificium missae non potest fieri vulgari 29
lingua. Concil. Trident., sess. 22, cap. 8, et
canon. 9. [2] In sacrificio missae quaedam dicenda 30
sunt clara et alta voce, et quaedam submissa.
Conc. Trid., sess. 22, c. 5, et can. 9.

Sacrificium missae ab Apostolis coepit fieri 31
post Ascensionem Christi in coelum. Lib. 9
Constitut. Apostol., cap. ult., ibi: *Nos vero post Assumptionem eius offerentes, ut idem constituit, sacrificium mundum et incruentum, elegimus Episcopos, presbyteros et diaconos septem.*

Missa olim dividebatur in duas partes, sci- 32
licet in missam catechumenorum et missam fidelium. *Missa catechumenorum* durabat a principio missae usque ad offertorium exclusive, et fuit sic dicta, quia tandiu, et non ultra catechumenis interesse licebat. Post evangelium enim ante offertorium, quo incipiebat missa sacra, diaconus publica voce clamabat *Ite, missa est,* quibus auditis, ab Ecclesia excludebantur catechumeni, energumeni, publice poenitentes, quibus non licebat interesse consecrationi corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi. *Missa fidelium* incipiebat ab offertorio, et durabat usque in finem. Unde ad hanc veterem missae divisionem etiam nunc tota sacra actio solet quandoque dici in plurali *missarum solemnia,* quamvis etiam missa in singulari pro nostro iam communi usu intelligendi sufficienter significet et denotet totam illam actionem sacram quae in missa a principio usque in finem peragitur; et hinc post totam illam sacram actionem in fine celebrans, aut diaconus dicit: *Ite, missa est,* quibus insinuatur et significatur, hostiam sacram iam esse plene oblatam, missam seu transmissam ad Patrem, et ideo omnibus esse iam liberam missionem seu dimissionem, ac licentiam abeundi.

Missa est *verum et unicum novae legis sa-* 33
crificium, quo a sacerdote rite ordinato corpus et sanguis Domini nostri Iesu Christi sub speciebus panis et vini, ex eius institutione certo ritu pro salute vivorum et defunctorum Deo offertur, immolatur et sumitur. Sic in re communis theologorum, et desumitur ex Concil. Trid., sess. 22, cap. 1, et canon. 1, 2 et 3.

---

[1] Non improbarim mysticam hanc S. Gregorii etymologiam. Malim tamen cum plerisque liturgicis scriptoribus, id nominis sacrificio datum asserere a duplici populi missione, quae in veteri Ecclesia fuit; altera post evangelium et sermonem, dum catechumeni, infideles, poenitentes, caeterique, quibus sacramentorum participationi interesse non licebat, a diacono dimittebantur; et haec *missa,* seu *missio catechumenorum* dicebatur; altera initiatorum, dum re divina perfecta, a diacono et ipsi dimittebantur, dicente: *Ite, missa est,* haecque missa *fidelium* vocabatur. V. auct.ipsum nostrum paulo post n. 32.

[2] Vide collectionem *quorumdam gravium auctorum, qui ex professo, vel ex occasione Sacrae Scripturae, aut divinorum officiorum in vulgarem linguam translationes damnarunt,* iussu cleri Gallicani editam Lutetiae per Antonium Vitré 1661 et constitutionem, qua VII Februarii eiusdem anni 1661, Missale Romanum a Iosepho de Voisin gallice versum, impressumque superiore anno Alexander VII, clero Gallicano urgente, damnavit. Cfr. etiam Benedictum XIV, de Sacrif. missae, lib. 2, cap. 2.

34 Principalis offerens missae sacrificium est Christus Dominus, quamvis illud offerat sacerdotum ministerio. *Communis* Catholicorum, et habetur clare ex Conc. Florent., sess. ult. in Decreto Eugenii IV, et Trident., sess. 22, c. 2, ubi expresse dicit: *Una est eademque hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa.* Et id ipsum clare demonstrant verba consecrationis, ubi sacerdos non nomine proprio, sed in persona Christi loquens dicit: *Hoc est corpus meum: hic est sanguis meus,* etc.

35 Minus principalis offerens missae sacrificium est sacerdos celebrans, ut proximus et immediatus Christi minister et vicarius. *Communis,* et clare constat ex adductis verbis Conc. Trident.: *Idem nunc offerens sacerdotum ministerio,* et ex eo quod sacerdos per ordinationem accepit potestatem a Christo, ut in eius persona hoc sacrificium offerret; unde Christus Apostolis eorumque in sacerdotio successoribus iuxta Trid., sess. 22, cap. 1, praecepit ut sacrificium offerrent, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem.* Cum autem sacerdos in persona Christi loquens hoc conficiat sacramentum et sacrificium, ut patet ex verbis consecrationis: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus;* hinc non est principalis offerens, sed post Christum qui est offerens principalis, immediatus et proximus eius minister et vicarius.

36 Etiam ceteri alii fideles non sacerdotes aliquo modo, licet minus proprio, hoc sacrificium offerunt. *Communis,* et habetur expresse ex verbis Innoc. III, lib. 3, de Myster. missae, cap. 6, ibi: *Non solum offerunt sacerdotes, sed et universi fideles; nam quod specialiter adimpletur ministerio sacerdotum, hoc universaliter agitur voto fidelium.* Unde in canone missae dicitur: *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis.* Et infra: *Hanc igitur oblationem servitutis nostrae, sed et cunctae familiae tuae.* Unde fideles dicuntur offerre hoc sacrificium dupliciter; primo, ratione quadam generalissima, tanquam membra Ecclesiae, cuius nomine sacerdos offert Deo hoc sacrificium; secundo, ratione quadam magis speciali et particulari, quatenus speciali quadam cooperatione ad eius oblationem concurrunt, vel dando pro tali sacrificio eleemosynam seu honorarium, vel necessaria suppeditando, vel sacrificanti inserviendo, et huiusmodi [1].

37 Hostia et res oblata principalis, seu id, quod proprie et principaliter offertur in sacrificio missae est corpus et sanguis Christi, atque ipse Christus, ut constitutus sub speciebus panis et vini vi actionis consecrativae. Communis inter Catholicos. Et expresse habetur ex Conc. Trid., sess. 22, c. 1, ubi expresse dicit, quod Christus *corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit, ac sub earumdem rerum symbolis, Apostolis quos tunc novi testamenti sacerdotes constituit, ut sumerent, tradidit, et eisdem eorumque successoribus in sacerdotio, ut offerrent, praecepit per haec verba:* Hoc facite in meam commemorationem, *uti semper catholica Ecclesia intellexit et docuit.* Et ibid., canon. 2, expresse definitur: *Si quis dixerit, illis verbis:* Hoc facite in meam commemorationem, *Christum non instituisse Apostolos sacerdotes, aut non ordinasse, ut ipsi aliique sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum, anathema sit.*

38 Substantia panis et vini in sacrificio missae est hostia minus principalis, seu materia, ex qua fit hostia principalis huius sacrificii. *Communis.* Panis enim et vinum, cum destruantur, ut in testimonium divinae excellentiae Christi corpus et sanguis ponantur sub speciebus, vere possunt dici destrui in honorem Dei, et in testimonium divinae excellentiae saltem mediate; unde Ecclesia volens designare quod etiam panis et vinum aliquo modo in missa offerantur, sicque pertineant ad rem quae sacrificatur, in missae offertorio sic orat: *Suscipe, sancte Pater, hanc immaculatam hostiam,* praesentando simul panem consecrandum. Et infra: *Offerimus tibi, Domine, calicem salutaris,* elevando vinum consecrandum.

39 Quamvis variae actiones interveniant in missae sacrificio, ut oblatio panis et vini, consecratio, oblatio corporis Christi post consecrationem, quando sacerdos dicit: *Unde et memores, Domine... offerimus praeclarae maiestati tuae,* etc., specierum mistio, fractio, distributio, sacerdotis communio. Et tres communiter assignen- 40 tur partes missae, scilicet prima pars ab introitu usque ad offertorium exclusive, quae olim dicebatur missa catechumenorum, secunda pars ab offertorio, totus canon usque ad sumptionem inclusive, tertia pars a postcommunione usque in finem: tamen sola consecratio 41 est essentialis pars, imo tota essentia huius sacrificii missae consistit in sola consecratione. Sic Sporer, tom. 3, part. 2, n. 84, ubi vocat hanc conclusionem communissimam theologorum et sanctorum Patrum; Henno, tom. 2, disp. 11, qu. 3, conclus. 4, ubi asserit esse communiorem cum D. Thoma, qu. 82, art. 4 ad 1, et artic. 10 ad 1; Sannig, dist. 5, de Missa, qu. 4, n. 5; Herincx, disp. 8 de Eu-

[1] Novatores quidam, ut fideles omnes cum sacerdote sacrificium concelebrare suadeant, canonem missae universum elata voce dicendum statuunt. Hos enimvero reddita italice, notisque superiore anno illustrata praestantissimi Episcopi Suessionensis Langueti dissertatione confutatos vide a Francisco Antonio Mondellio.

charistia, qu. 3, n. 42; Reiffenstuel, Theol. mor., tr. 14, dist. 5, qu. 3, n. 34, cum communiori theologorum contra Bonacinam, disput. 4 de Eucharistia, qu. ult., punct. 2, n. 1, dicentem quod partes essentiales sacrificii missae sint consecratio, oblatio et sumptio, et contra aliquos tenentes etiam sumptionem a celebrante peractam spectare ad essentiam sacrificii missae.

42 Probatur ex sanctis Patribus, et primo ex S. Irenaeo lib. 4 contra Haereses, cap. 32, ubi dicit: *Christum docuisse novi testamenti novam oblationem, quando dixit:* Hoc est corpus meum; deinde ex S. Chrys., Homilia de proditione Iudae, ubi dicit: *Verba Domini:* Hoc est corpus meum, *usque in finem mundi praestare sacrificio firmitatem.* Item ex divo Ambrosio, lib. 4 de Sacram., c. 4, ubi ait: *Sermo Christi,* id est consecratio, *hoc conficit sacramentum.* Item ex D. Thoma, qu. 81, art. 4, ad 1, ubi expresse dicit: *Consecratio chrismatis, vel cuiuscunque alterius materiae, non est sacrificium, sicut consecratio Eucharistiae,* et ibid., art. 10, ad 1: *Hoc sacramentum in consecratione Eucharistiae, in qua offertur sacrificium;* et consimiliter loquuntur passim alii sancti Patres, adeoque, etc.

43 Probatur ratione, quia sacrificium missae fieri debet, et de facto fit ac perficitur a sacerdote in persona Christi, qui est principalis offerens, ut dictum est supra num. 34. Atqui consecratio, eaque sola fit in persona Christi, in qua sacerdos loquitur, tanquam ipse sit Christus dicens: *Hoc est corpus meum: hic est sanguis meus,* ergo, etc. Tum quia in sola consecratione perfecte reperitur immutatio hostiae in Dei cultum, quatenus corpus et sanguis Christi succedunt in locum panis et vini tanquam hostiae minus principalis destructae, atque in ipsa sola consecratione fit immutatio seu destructio hostiae principalis mystica et repraesentativa sacrificii cruenti ac mortis Christi, quatenus in ipsa consecratione per diversas species per se et vi verborum corpus velut mortuum, et sanguis velut effusus incruente repraesentatur, adeoque, etc. Unde feria 6 Parasceves proprie non fit sacrificium, quia ibi non fit hostiae consecratio, sed sumitur solum hostia pridie consecrata.

44 Hinc essentia sacrificii missae non consistit in oblatione sive panis et vini ante consecrationem, sive corporis et sanguinis post eamdem. Communior doctorum. Imo *Communis* teste Sporer, l. c., n. 85. Et ratio est, quia neutra oblatio est hostiae immutativa, neutra a Christo, qui tamen hoc sacrificium obtulit, adhibita est, adeoque neutra spectat ad veram essentiam sacrificii missae, cum utraque instituta sit ab Ecclesia, quae non potest aliquid instituere et mutare quoad essentiam sacramentorum, ex Concilio Trid., sess. 21, c. 2, et consequenter neque ad essentiam huius sacrificii.

Neque sumptio hostiae, seu sacramenti, quae 45
fit a sacerdote celebrante, spectat ad veram essentiam sacrificii missae. Quamvis tamen aliquo modo sit de eius integritate. Sic Reiffenstuel, l. c., n. 36; Henno, l. c., concl. 3; Sporer, l. c., n. 86, ubi dicit hanc esse communiorem et veriorem sententiam doctorum contra Bellarminum, Lugonem, et alios non paucos. Et ratio primae partis est, quia sacrificium essentialiter, seu quoad sua essentialia, fit in persona Christi; sumptio autem non fit in persona Christi: sicut consecratio; ut de se patet, adeoque, etc. Tum quia sumptio seu manducatio est solum participatio sacrificii iam peracti, adeoque non est ipsum sacrificium. Tum etiam, quia certum est de 46
fide ex Trid., sess. 22, c. 1, Christum in ultima Coena sacrificasse, et tamen valde incertum est an communicaverit, adeoque ex Concilio colligitur communionem sacerdotis non esse de essentia huius sacrificii, cum aliquid incertum non possit esse de fide. Secunda au- 47
tem conclusionis pars colligitur ex can. *Relatum* 10, dist. 2 de Consecr., ubi ex Concilio Toletano VII, reprehenduntur sacerdotes, qui non communicabant semper, quando sacrificabant, et expresse dicitur: *Quale erit illud sacrificium, cui non ipse sacrificans particeps esse cognoscitur?* Quibus verbis non utique insinuatur sacrificium sine communione non esse verum sacrificium (alias conficiens non vocaretur ibi *sacrificans*); sed solum insinuatur non habere sacrificium complementum ultimatum, ad quod res sacrificata ordinatur, adeoque communio sacerdotis est aliquo modo de integritate sacrificii missae, quamvis non spectet ad veram eius essentiam.

Neque aliae omnes sacrae actiones, quae in 48
missa peraguntur, pertinent ad essentiam sacrificii. *Communis.* Et colligitur ex Concilio Trid., sess. 22, c. 5, ubi dicit quod pleraeque sunt piae quidem, sed solum accidentales caeremoniae, ritusque sacri ab Ecclesia instituti: *Ex apostolica disciplina et traditione, quo et maiestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per haec visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum, quae in hoc sacramento latent, contemplationem excitarentur.*

Consecratio utriusque speciei non est de 49
essentia sacrificii missae, ut sacramentum est praecise; seu consecratio utriusque speciei, panis et vini non est de necessitate sacramenti. *Communis ac certa.* Et ratio est clara, quia formae consecrationis panis et vini sunt a se invicem independentes in significando, et consequenter etiam in causando verum sacramentum; adeoque quomodocunque alterutra species solum consecretur, sive per oblivio-

nem, sive per ignorantiam vel malitiam, sive per impossibilitatem alterius speciei, valide consecratur, si verum sacramentum efficitur essentialiter in ratione sacramenti, quamvis non integrum sit in ratione convivii spiritualis. Tum quia panis valide consecratur, et sub eius speciebus realiter et vere continetur Christus, exhibeturque populo adorandus, antequam consecretur vinum, adeoque, etc.

* Consecratio utriusque speciei, licet non sit de essentia sacramenti, quia in alterutra specie confici potest Eucharistiae sacramentum, est tamen de essentia sacrificii missae, ut sacrificium est praecise. Vide quae idem P. Ferraris adducit n. 54 et n. 58 *.

50 Consecratio utriusque speciei panis et vini est de necessitate praecepti divini. *Communis.* Constat enim ex facto ipso Christi utramque speciem consecrantis et adiuncto praecepto: *Hoc facite in meam commemorationem;* unde Concilium Tridentinum, sess. 22, cap. 1, satis indicat consecrationem utriusque speciei esse de iure divino, dum dicit *quod Deus et Dominus noster... Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in aeternum constitutum declarat, corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit, ac sub earumdem rerum symbolis, apostolis, quos tunc novi testamenti sacerdotes constituebat, ut sumerent, tradidit, et eisdem eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, praecepit per haec verba:* Hoc facite in meam commemorationem, *uti semper catholica Ecclesia intellexit et docuit.*

51 Unde per se nunquam licitum est consecrare unam tantum speciem panis v. g. et non vini, etiam in gravi necessitate communicandi infirmum, alioquin sine Viatico moriturum. *Communissima doctorum,* teste Sporer, tom. 3,
52 part. 2, c. 3, n. 132. Ac proinde, ut prosequitur, ibid., Sporer, iuxta communiorem et veriorem sententiam doctorum, neque Summus Pontifex potest dispensare et concedere ut una tantum species consecretur. Et sic tenet Lugo, tom. 5, disp. 19, sect. 8, n. 105, dicens ita necessariam utriusque speciei consecrationem ad valorem sacrificii, ut neque ex dispensatione Pontificis possit licite una species absque altera consecrari, testaturque hanc sententiam tenere communiter recentiores theologos, Suarez, disp. 43, sect. 4; Vasquez, disput. 223, cap. 3, et alios fere omnes. Ita etiam tenet Reiff., Theol. moral., tr. 14, dist. 5, qu. 2, n. 39, testans de probabiliori et communiori, et sic plurimi alii. Et constat ex tali perpetuo et communi usu Ecclesiae, quem aliquando fuisse immutatum, nullo sufficienti testimonio probari potest.

53 Hinc falsum et fabulosum est, quod scribit Raphael Volaterranus, lib. 7 Geographiae, c. 4, nempe Innocentium VIII cum Norvegis dispensasse, *ut sine vino calicem consecrarent;* seu ut in una tantum specie panis consecrarent, quod idem refert Onuphrius Panvinius, in Chron., anno 1490. Et Claudius Sainctes ex eodem Volaterrano, repert. 10 de Eucharist., cap. 3, refert Innoc. IV dispensasse; falsitatis enim aperte convincitur ipse Volaterranus ex ipsamet sua historia, quae manifeste falsitatem suam prodit, cum dicat concessum fuisse Norvegis, ut *sine vino calicem consecrarent,* quod absque manifesto errore concedi non potuit, ut constat et recte advertit Lugo, loco cit., n. 119. Item falsitatis convincitur Volaterranus, ut recte notat Amat de Graveson, tom. 6 Histor. ecclesiast., fol. 143, Romanae impressionis anno 1720, ex eo potissimum, quod nulla illius concessionis apud alios auctores memoria vel minimum exstet vestigium, et falsa sit ratio, ob quam huiusmodi dispensationem concessam Volaterranus scribit, quia scilicet vinum in eam regionem importatum statim acescat, cum tamen ibi vina generosissima conservari experientia compertum sit; tum quia, ut recte observat Bellarminus, lib. 4 de Summo Pontifice, c. 14 in fine, mirum videtur quod Norvegi eo tempore vini usum non habuerint, ne quidem pro sacrificando, cum hoc tempore adeo sit frequens, ut sine illo ne communicare quidem velint. Si autem aliquod talis dispensationis pontificium diploma alicubi fuerit publicatum, dicendum est cum Bozvio, in Annalibus ecclesiasticis ad annum 1490, et Graveson, loc. cit., exstitisse circa illud tempus nonnullos male feriatos sacerdotes, qui postea combusti sunt propter adulterata pontificia diplomata, a quibus falsam illam dispensationem publicari potuisse verisimile est. Quod autem Claudius Sainctes, loc. cit., dicit Innocentium IV cum Norvegis dispensasse, constat fuisse errorem, dum pro Innoc. VIII, quem Volaterranus refert, scribit Innocentium IV, de quo nullus unquam historicus talem dispositionem retulit.

Et ratio fundamentalis nostrae conclusionis 54
est, quia, ut constat ex Trid., sess. 22, cap. 1, et fatentur omnes Catholici, Christus instituit et praecepit offerri sub utraque specie sacrificium incruentum missae ad repraesentandum suum sacrificium cruentum crucis, in quo corpus et sanguis ipsius Christi fuerunt separata; atqui haec separatio sanguinis a corpore Christi in eius passione et morte nequit exprimi et repraesentari per consecrationem unius solius speciei, sed tantum per consecrationem utriusque speciei, quia nimirum sub specie vini per se et vi verborum constituitur in altari sanguis in calice, et per se et vi verborum corpus sub specie panis, quae est quasi pictura exprimens, quomodo in cruce separatus fuerit sanguis a corpore, et sic corpus velut mortuum, et sanguis velut effusus incruente repraesentatur,

ergo, etc., et consequenter, etc. Tum quia Ecclesia in nullo casu permittit sacrificium mutilum sub una tantum specie, et ut hoc caveat, dispensat, ut patet in Rubricis Missalis, tit. *de Defectibus in ministerio ipso occurrentibus* in strictissimo praecepto ieiunii naturalis, ut si sacerdos post consecrationem unius speciei recordetur se non esse ieiunum, nihilominus consecraret aliam speciem, ut compleat sacrificium; et si moreretur post consecrationem corporis, praecipit compleri ab alio sacerdote etiam non ieiuno, ne videlicet maneat sacrificium mutilum sub una tantum specie; ex quibus colligitur Ecclesiam satis velle declarare se non posse dispensare, quod sacrificetur in una tantum specie.

55 Non est tamen omnino improbabile, quod in aliquo urgentissimo casu posset Papa dispensare, ut sacrificium missae fieret sub una tantum specie, seu potius ex rationabili interpretatione declarare tunc cessare obligationem praecepti divini de integritate sacrificii sub utraque specie. Sic notant Herincx, de Eucharistia, disp. 2, qu. 7 in fine; Sporer, loco cit., n. 132, et alii. Et posse Papam ex causa urgenti concedere, ut consecratio Eucharistiae et sacrificium missae in una specie fiat, tenent Turrecremata, S. Antonin., Gabriel, Alan., Azorius, et alii citati et secuti a Barbosa, in Concil. Trident., sess. 22, cap. 1, n. 26, et aliqui apud La Croix, lib. 6, part. 2, n. 145.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Si verum est, quod P. Ferraris, n. 51, cum Sporer dicit, ut est verum, non video, quomodo haec opinio possit non esse omnino improbabilis.

RESPONSIO AUCTORIS.

Posse Papam ex urgentissima causa concedere, ut consecratio Eucharistiae et sacrificium missae in una specie fiat, non ego ex sensu meo asserui, sed tenent Turrecremata, S. Antonin., Alan., Azor., et alii citati, et secuti a Barbosa, loc. ibi cit., et alii classici doctores apud La Croix, ibi cit., quorum opinionem ad eruditionem tantummodo eo loci protuli.

Sacrificium missae differt a sacrificio crucis 56
solum ratione modi offerendi cruenti et incruenti, quia nimirum in cruce Christus se obtulit Deo cum reali effusione sanguinis, mactatione et morte violenta: in missa vero Christus offertur Deo absque reali effusione sanguinis, et morte violenta, sed modo incruento et mystico, seu repraesentativo.

Sacrificium missae differt a sacrificio ulti- 57
mae Coenae solum in qualitate rei oblatae, quia nimirum in ultima Coena Christus offerebatur adhuc mortalis et passibilis; in missa vero offertur nunc Christus immortalis et impassibilis.

Sacrificium missae differt essentialiter a sa- 58
cramento Eucharistiae in hoc, quia nimirum essentia sacrificii consistit in actione transeunte sacrificativa, scilicet consecratione, et necessario requirit utramque speciem: essentia autem sacramenti Eucharistiae tanquam eius effectus, in facto esse permanet, et in una specie sola salvatur; insuper differt sacrificium missae a sacramento Eucharistiae ratione diversi finis, quia sacrificium missae principaliter ordinatur ad Deo debitum cultum exhibendum in recognitionem eius supremi dominii; sacramentum vero Eucharistiae ordinatur ad hominem iustificandum, seu spiritualiter nutriendum. Unde 59
ratione finis perfectius est sacrificium quam sacramentum, quia sacrificium habet finem proximum nobiliorem, nempe cultum Dei, et recognitionem eius supremi dominii; sacramentum autem habet finem minus nobilem, nempe hominem iustificare.

Hinc generaliter loquendo, sacramenta et 60
sacrificia differunt: primo in institutione, quia sacrificia institui possunt etiam publica auctoritate humana; sacramenta autem sola auctoritate divina. Secundo differunt ratione finis, quia sacrificia principaliter ordinantur ad cultum Dei in recognitionem eius supremi dominii: sacramenta vero ordinantur ad salutem et iustificationem hominum. Tertio differunt ratione materiae, quia materia sacrificii consistit solum in rebus; materia autem sacramentorum in rebus simul et verbis.

Alia ad rem, vide verb. *Eucharistia,* et verb. 61
Missa.

SACRILEGIUM

Summarium.

1. Sacrilegium unde dicatur? – 2. Sacrilegium quid sit? – 3. Sacrilegium est triplex, scilicet personale, reale et locale. – 4. Quodnam sit sacrilegium personale, quodnam reale, et quodnam locale? – 5. Sacrilegium *personale* quandonam committatur? – 6. Sacrilegium *reale* quandonam committatur? – 7. Sacrilegium *locale* quandonam committatur? – 8. Sacrilegium ex genere suo est peccatum mortale, nisi excuset parvitas seu levitas materiae, aut inadvertentia et indeliberata voluntas. – 9. Alia ad rem ad n. 13.

1 Sacrilegium sic dicitur a *sacris legendis,* id est *furandis.* Unde *sacrilegus* est, qui *sacra legit,* id est *furatur,* ut dicit S. Isidorus Hispalensis lib. 10 Etymolog., cap. 18, et colligitur etiam ex can. *Sacrilegium* 4, caus. 17, qu. 4, ubi ex verbis S. Gregorii Magni sic habetur: *Sacrilegium et contra leges est, si quis quod venerabilibus locis relinquitur, pravae*

voluntatis studio suis tentaverit compendiis retinere.

2 Sacrilegium est violatio rei sacrae sive in se, sive in aliis. Sic in re communis.

3 Sacrilegium est triplex, scilicet personale, reale et locale. *Communis.*

4 Sacrilegium *personale* est, quo violatur sacra persona. Sacrilegium *reale* est, quo violatur sacra res. Sacrilegium *locale* est, quo violatur sacer locus. *Communis.*

5 Sacrilegium *personale* committitur per omnem violentam manuum iniectionem in personam sacram, scilicet in clericum sive religiosum, aut monialem per usurpatam iurisdictionem in personas ecclesiasticas, ipsas ad tribunalia saecularia trahendo, incarcerando et huiusmodi, vel easdem ad vectigalia obligando: item per luxuriosam violationem personae Deo per votum castitatis sacratae, et huiusmodi.

6 Sacrilegium *reale* committitur, cum violantur, seu iniuriose tractantur, aut ministrantur sacramenta, vasa sacra, reliquiae Sanctorum, Dei et B. V. M. ac Sanctorum imagines, instrumenta seu ornamenta sacra. Item sacrilegium reale committitur per rapturam bonorum Ecclesiae, per suppressionem piorum legatorum, per fraudationem iurium Ecclesiae, per abusum sacrarum vestium, sacrarum caeremoniarum et sententiarum sacrae Scripturae ad stabiliendas haereses, ad sortilegia, ad incantationes, ad divinationes, ad res turpes, ad adulationes, ad detractiones, ad libellos famosos, ad amatoria, ad fabulosa, ad scurrilia, et huiusmodi, imo hunc temerarium sacrae Scripturae abusum rigorose, sub arbitrariis poenis ab Episcopis infligendis, interdicit Conc. Trid., sess. 4, in decr. *de editione et usu sacrorum librorum.*

7 Sacrilegium *locale* committitur per omnia quae fiunt contra sanctitatem loci sacri, ut sunt destructio malitiosa templi vel altaris, occisio hominis, iniuriosa effusio sanguinis vel seminis humani, illicita et notoria sepultura excommunicati vel non baptizati in loco sacro. Item sacrilegium locale committitur per violentam extractionem reorum e loco sacro, per actus profanos et illicitos, et repugnantes immunitati ecclesiasticae exercitos in locis sacris, ut sunt negotiationes, seditiones, illiciti concubitus et spurcities, consilia saecularia, stabulationes equorum, incendia, effractiones, spoliationes, mercaturae, et huiusmodi. Item sacrilegium locale committitur per furtum, quod sacrilegum evadit tribus modis. Primo nempe, cum quis fruatur *sacrum de sacro*, id est rem sacram, ut calicem, planetam, pyxidem, et huiusmodi in loco sacro. Secundo, cum quis furatur *non sacrum de sacro*, id est rem profanam non sacram, ut pecuniam aut aliam rem in loco sacro repositam. Tertio, cum quis furatur *sacrum de non sacro*, id est rem sacram, ut pyxidem, calicem, et huiusmodi in loco non sacro, scilicet extra ecclesiam, textu expresso in c. *Quisquis* 21, caus. 17, qu. 4, ubi ex verbis Summi Pontificis Ioannis VIII, sic praecise habetur: *Similiter sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro.*

Sacrilegium ex genere suo est peccatum 8
mortale, nisi excuset parvitas seu levitas materiae, aut inadvertentia et indeliberata voluntas. *Communis.* Et quoad primam partem clare patet, quia sacrilegium ex genere suo opponitur graviter excellentissimae virtuti religionis; unde nemo dubitat esse peccatum mortale, cum sacrilegium sit in gravem contemptum personae, seu rei aut loci sacri. Quoad secundam etiam partem clare constat, quia sicuti parvitas et levitas materiae, aut inadvertentia et indeliberata voluntas excusat a mortali in aliis actionibus peccaminosis, ita etiam in actionibus sacrilegis; unde apud omnes certum est sacrilegium esse solum peccatum veniale, cum, secluso contemptu aut scandalo, fit aliqua levis iniuria, irreverentia aut inhonoratio personae, seu rei aut loci sacri, et hoc propter parvitatem materiae, seu irreverentiae et iniuriae commissae; sicuti pariter omnes concedunt esse solum peccatum veniale, et quandoque nullum, si iniuria et irreverentia facta personae, rei aut loco sacro, sit ex inadvertentia, indeliberatione aut ignorantia invincibili.

Alia ad rem, vide verb. *Ecccesia*, art. 4, et 9
verb. *Luxuria*, a n. 29 ad 32.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Si violetur per peccatum carnis persona spe- 10
cialiter consecrata Deo, habet peccatum hoc rationem sacrilegii, in quantum est violatio rei sacrae, scilicet specialiter consecratae Deo.

Huiusmodi est fornicatio cum moniali, quae 11
iure etiam civili, uti gravissimum delictum, poena mortis punitur. Huiusmodi quoque est fornicatio commissa ab eo qui ordine sacro sit initiatus, quae iure antiquorum canonum puniebatur poena perpetuae depositionis ab omni ministerio Ecclesiae. Quomodo vero hodie puniatur, petendum ex Conc. Tridentino, sess. 25, c. 14, de Refor., et alibi etiam dictum a nobis est.

Illud vero hic non omittendum, adhuc ho- 12
die deponendum sacerdotem cognoscentem filiam suam spiritualem, vel eam, quae propter poenitentiam effecta fuit filia spiritualis, vel parochianam suam, ut probe monuit Zypoeus in iure novo de Cohabit. cleric., n. 10, ubi quod idem procedat in religiosis fornicantibus.

Ratio est, quod poena inflicta a Conc. Trid. 13
locum haud habeat quoad fornicationem clerici adiunctam habentem aliquam circumstantiam aggravantem.

SACRISTA, SACRISTIA

Summarium.

1. Sacristae officium quodnam sit? – 2. Sacrista cappellae Palatii Apostolici debet esse aliquis ex fratribus Eremitarum S. Augustini. – 3. Sacrista conclavis gaudet gratiis et privilegiis conclavistarum. – 4. Sacristae seu praefecti ecclesiarum regularium astringi possunt ad non permittendum eis celebrationem sacerdotum saecularium, nisi exhibita Ordinarii licentia. – 5. Sacristae munus per simplices sacerdotes exerceri solitum, non cogitur suscipere cantor, qui sit una ex dignitatibus ecclesiae. – 6. Sacristae nihil exigere debent pro benedictione sponsi et sponsae. – 7. Sacristanatum obtinens cum obligatione inserviendi in divinis officiis potest deservire per substitutum. – 8. Sacrista in ecclesia cathedrali est dignitas, et requirit sacerdotium. – 9. Interveniente funeribus capitulo ecclesiae cathedralis, curatus et sacrista illius cathedralis, licet sint amovibiles, debent praecedere parocho defuncti. – 10. Determinatis horis pulsandi divina officia, et pulsata campana per sacristam, divina officia differri non valent ad alicuius instantiam, et hebdomadario absente, archidiaconus iubere debet alteri, ut incipiat. – 11. Quod praescribitur in caeremoniali, ut canonici de sacristia egrediantur bini, intelligitur in solemnitatibus. – 12. Tolerandum est quod canonici tribus mensibus anni frigidioribus recitent diebus ferialibus matutinum in sacristia. – 13. Non potest Episcopus in aliquo casu astringere canonicos, ut domi suae capitulum convocent, si fuerit solitum, ut fiat in sacristia. – 14. Sedes Archiepiscopi, non ex sacristiae sacris vestibus est ornanda. – 15. Episcopus non potest uti sacristiae vasis argenteis, vel alia supellectili, in sua mensa, vel ad alios usus profanos. – 16. Solium archiepiscopale fieri et manuteneri debet sumptibus Archiepiscopi, et non sumptibus sacrarii metropolitanae. – 17. Non potest Episcopus compellere regulares ad ei exhibendos libros sacristiae, in quibus adnotantur celebrationes missarum. – 18. Sacristia contigua choro alicuius monasterii religiosorum est sub clausura comprehensa. – 19. Sacristiae expensae spectant ad Episcopum, non autem ad capitulum.

1 Ad sacristae officium pertinet custodia sacrorum vasorum, vestimentorum ecclesiasticorum, seu totius thesauri ecclesiastici, nec non quae ad luminaria pertinent, sive in cera sive in oleo, textu expresso, in cap. *Ut sciat,* unico, de officio Sacristae.

2 Sacristae cappellae Palatii Apostolici officium ab immemoriali tempore citra alicui ex fratribus Eremitarum S. Augustini committi consuevit, et deinceps committi debere concedit, commissionesque aliter factas irritat Alex. VI, const. 5 incip. *Ad sacram.*

3 Sacrista conclavis gaudet gratiis et privilegiis conclavistarum. Clemens VIII, const. 16, § 14.

4 Sacristae seu praefecti Ecclesiarum regularium astringi possunt ad non permittendum in eis celebrationem sacerdotum saecularium, nisi exhibita Ordinarii licentia. Sacra Congregatio Concilii in Neapolitana, 17 Aug. 1630.

5 Sacristae munus per simplices sacerdotes Ecclesiae exerceri solitum, non cogitur suscipere cantor, qui sit una ex dignitatibus Ecclesiae. Sacra Rituum Congr. in Adrien., 2 Mart. 1782.

6 Sacristae nihil exigere debent pro benedictione sponsi et sponsae. Sacr. Congreg. Rit. in Neriton., 25 Februarii 1606.

7 Sacristanatum obtinens in parochiali erectum cum unione simplicis beneficii pro uno clerico, qui in divinis officiis et cura exercenda, ac aliis oneribus adiuvare teneatur, potest deservire per substitutum, et fructus eidem debentur. Sacra Congr. Conc. in Spoletana, 21 Iulii 1626.

8 Sacrista in ecclesia cathedrali est dignitas, et requiritur sacerdotium. Sacra Rot., recent., part. 14, dec. 169, n. 8.

9 Si intervenerit funeribus capitulum ecclesiae cathedralis, in hoc casu curatus et sacrista illius cathedralis, licet sint amovibiles, debent praecedere parocho defuncti. Sacr. Rit. Cong. 22 Martii 1631.

Determinatis horis pulsandi matutinum, et alias Horas canonicas, et pulsata campana per sacristam aut eius deputatum, ac in ecclesia accensis luminibus, divina officia differri non valent ad alicuius instantiam; et hebdomadario absente, archidiaconus iubere debet alteri ut incipiat. Sacr. Congreg. Episc. in Theatina, 18 Aprilis 1617. 10

Quod praescribitur in caeremoniali, ut canonici de sacristia egrediantur bini, intelligitur in solemnitatibus. S. Congr. Rit., 12 Iulii 1628. 11

Tolerandum est quod canonici tribus mensibus anni frigidioribus recitent diebus ferialibus matutinum in sacristia. S. Congr. Episc. in una S. Severini, 13 Septembris 1641. 12

Non potest Episcopus in aliquo casu astringere canonicos ut domi suae capitulum convocent, si fuerit solitum, ut fiat in sacristia. Sacr. Congr. Episc., 1 Febr. 1483. 13

Sedes archiepiscopalis aere proprio Archiepiscopi, non ex sacristiae sacris vestibus est ornanda. Sacra Congreg. Concilii in Messanen., 4 Septembris 1586. 14

Episcopus vasis argenteis, vel alia sacristiae supellectili non utatur in mensa, vel in alios profanos usus, imo nec ad sacros extra cathedralem, sed ea ibi pro ecclesiae servitio relinquat. Sacra Congregatio Episcop. in Tullen., 10 Mart. 1597, et in Castellaneten., 16 Maii 1642. 15

Cum solium archiepiscopale pertineat ad officium Archiepiscopi, sequitur id suis sumptibus fieri ac manuteneri debere, et non sumptibus sacrarii metropolitanae. Sacr. Congreg. Concilii in Urbinaten., 10 Martii 1663. 16

Non potest Episcopus, nisi habeat privilegium speciale, compellere regulares ad exhibendos libros sacristiae, in quibus adnotantur celebrationes missarum ad hoc, ut ex iis constare possit de satisfactione obligationis debitae ex legato pio. Sacra Congregatio Conc. in Ur- 17

binaten., ad cap. 7, sess. 22, de Reform., 10 Maii 1663.

18 Sacristia contigua choro alicuius monasterii religiosorum est sub clausura comprehensa. Sacr. Congr. Episc. et Regul. in Sulmonen., 10 Augusti 1615. Vide verb. *Conventus*, art. 3, num. 14.

19 Sacristiae expensae spectant ad Episcopum, non autem ad capitulum. Sacr. Congr. Episc. in Melphien., 4 Aprilis 1704; apud Ursayam, tom. 2, part. 1, discept. 34.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

20 Ex quo ecclesiae cathedrales abundare coeperunt thesauro magni pretii, constituti sunt *sacristae*, qui habeant custodiam sacrorum vasorum, vestimentorum ecclesiasticorum, seu totius thesauri ecclesiastici, nec non eorum quae ad luminaria pertinent; cap. unic. de offic. Sacrist. Dicti propterea et *thesaurarii* sunt. Primitus officium simplex sine dignitate ecclesiastica gerebant: progressu vero temporis in pluribus cathedralibus ecclesiis honore dignitatis decorati sunt. Confer Corvin., de Person. et benefic. eccles., lib. 1, tit. 22, n. 3. 21

De culpa, quam praestare debent sacristae circa custodiam thesauri ecclesiastici, non inutilis hic disquisitio est. Levissimam culpam ab iis exigit Brucknerus, de Custodia templor., art. 3, § 12, et iure quidem meritoque. Praeficiuntur enim eiusmodi negotiis, quae non *vulgarem*, sed *penitiorem* curam, et sollicitudinem *singularem* desiderant. Quapropter natura ipsa negotiorum ipsos obligat ad exactissimam diligentiam. Reque ipsa Romani quoque iurisconsulti, in huiusmodi quaestionibus decidendis, potissimum respexere ad naturam negotiorum, et ex gravitate et indole eorum aestimarunt, qualis industria ab administratore desideretur. Confer Iacobum Gothofredum, in Commentar. ad leg. 24 ff. de Regulis iuris. 22 23 24

SALUTATIO ANGELICA

Vere dictum a Ven. P. Petro Canisio, de Maria Deip., lib. 3, cap. 5: *Novatoribus usitatum esse adversus Angelicam Salutationem insurgere*. Certe Urbanus Regius, aliique id genus Deiparae osores eam penitus abolitam voluere. Alii, eam in varias linguas vertentes, mire depravarunt; cuius rei exempla dabit, p. 37, praeclarus auctor italicae epistolae proximo anno 1788 editae inscriptaeque: *Lettera del primicerio di Mondorbopoli a Mons. Scipione de' Ricci Vescovo di Pistoia e Prato*, qui verba illa: *Benedictus fructus* VENTRIS TUI nec vulgatae editionis Biblicae auctoritate, neque ecclesiarum omnium a tot saeculis usu deteritus immutavit. * Notandum quod in Salutatione Angelica additionem illam *Sancta Maria*, etc., in nulla precum formula ante annum 1508 reperiri inquit Grancolas, in Breviarium Romanum, cap. 25. Sed tunc temporis usurpari coepisse *Sancta Maria Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus. Amen.* Fratresque Minores addidisse postea verba illa: *nunc, et in hora mortis nostrae;* ut legitur in eorum Breviario edito anno 1515. Sic ad litteram eruditissimus D. Ioseph Catalanus, in Pontifical. Roman., tom. 2, tit. 15, § 2, n. 2.

* Vide vero cum primis D. Ioannis Chrysostomi Trombellii praestantissimi viri de Salutatione Angelica dissertationem in Vita B. M. Virginis, p. 2, diss. 4, et Franciscum Antonium Zaccaria, t. 2 Dissertationum suarum italicarum ad historiam ecclesiasticam pertinentium, Romae excus. 1780, diss. 6; ubi de omnibus, quae ad Angelicam Salutationem spectant, copiose agit. Huic tamen videre non licuit dissertationem de huius salutationis additamento, *Sancta Maria*, ab eruditissimo P. M. Antonio Vermeio a. 1779 conscriptam illatamque, p. 301 seqq., in suam historiam Devoti sanctuarii B. F. vulgo *de Texeda* Conchensis apud Hispanos dioecesis, Matriti evulgatam. Hic enim auctor Trinitarios suos primos fuisse docet, qui Salutationi Angelicae verba *Sancta Maria*, etc., omissis tamen illis, *nunc et in hora mortis*, addiderint. Franciscani enim anno primum 1515, Carthusiani vero solum an. 1521, suis in Breviariis Salutationem eo auctam additamento ediderunt. At Trinitarii iam an. 1514 Breviario eamdem praemiserant in Parisiensi editione, quam Mabillonius memorat Praefat. ad Acta Sanctor. ord. S. Benedicti, saec. v, num. 123. Eadem quoque exstat in eorumdem Trinitariorum Breviario, quod curante P. Petro de Aponte Valentiae a. 1519 emissum in lucem Nicolaus Antonius docet in Bibliotheca Hispanica, t. 2. Meum tamen non est tantas componere lites; praesertim cum eadem legatur in Camaldulensium Breviario, quod illo ipso anno 1514 Venetiis prodiit, generali illustrium monachorum praeside celeberrimo Petro Delphino Veneto. Caeterum de sacris caeremoniis circa Salutationem Angelicam, praeter Zaccariam cum in laudata italica dissertatione, tum in Onomastico Rituali, t. 1, pag. 38, consule Francisci Mariae Magii e clericis regularibus Commentarium, Panormi impressum 1664, iterumque 1665. *

SAMARITANA A CHRISTO CONVERSA

Samaritana, quae Christum ad puteum Iacob patriarchae excepit, et ibi a Christo ipso conversa fuit, Photina communiter nuncupatur, et ab Ecclesia sub tali nomine, ut vera martyr, una cum duabus filiis suis et aliis martyribus colitur die 20 Martii, ut canit Martyrologium Romanum his verbis: « Eodem die sanctorum Photinae Samaritanae, Ioseph et Victoris filiorum, itemque Sebastiani ducis, Anatolii, Photis, Photidis, Parasceves et Cyriacae germanorum, qui omnes Christum confessi martyrium sunt assecuti. De hac Samaritana Photina traditur, quod post Christi Ascensionem a Deo inspirata una cum dictis duobus suis filiis, et quinque suis germanis et consobrinis Carthaginem petierit, ibique omnes fidem Christianorum praedicantes, plurimosque gentiles, inter quos celebrem ducem Sebastianum convertentes, ob id fuerint omnes ad crudelissimum martyrium condemnati ». Vide omne acerbissimi martyrii genus apud Bollandistas ad diem 20 Martii, et apud Clericatum, *Nelle Spiche*, verb. *Samaritana*, a n. 821 ad 823. Ubi vero asserventur eorum reliquiae, vide Bolland., l. c., n. 8. Plura alia ad rem de Samaritana Photina, vide apud Calmet, in Dictionario, verb. *Photina*, et verb. *Samaritana*.

SANCTITAS, SANCTI

Praestat sequentia adnotare: ubi etiam de SS. Patribus.

1 Sanctitas non in una vel altera virtutum specie, sed in complexu omnium in gradu heroico usque ad obitum exercitarum, consistit. Benedict. XIV, tom. 2, const. 54 incip. *Postquam*
2 *intelleximus*, § 26. Sanctitati alioquin probatae non officiunt errores circa dogmata nondum ab ecclesia definita. Idem, ibid., § 31.

3 Sancti vocabulum in primaeva Ecclesia, nec vitae sanctitatem, nec martyrium pro Christi nomine toleratum indicabat, sed Christianae religionis, quae cuique fidelium communis erat, integritatem declarat: *Qui olim Christiani* (inquit Spondanus in Epit. Annal. Baron.), *iidem nominabantur sancti.* * *Omnes fideles*, inquit Chrysost., hom. 1 in Epist. ad Rom., n. 4 (Apostolus) *vocat sanctos*, non alia certe de causa, nisi quod *sanctificati in sanguine Christi* essent, atque ad sanctitatem vocati. Hinc Paulus ipse eos, 1 Cor. XI, *sanctificatos* dixit, quo deinde nomine usos novimus Clementem Romanum in Epistola ad Corinthios, et Chrysostomum, hom. 1, in 1 ad Cor. Epi-
4 stolam, n. 1. * Hinc unus *sancti* titulus par non est, ut corpora, quae ex catacumbis affe-
5 runtur, sacro cultu donentur. Successu vero temporis *sancti* titulus ad peculiarem vitae sanctimoniam significandam translatus est: *demum obtinuit usus* (Spond., l. c.) *ut illi tantummodo* sancti *in Ecclesia dicerentur, qui eminentiori probatiorique fulgerent morum sanctitudine*. Idem ib., § 32.

6 Sanctorum nomina et elogia in Martyrologium inferri nequeunt sine auctoritate Congregationis Sacrorum Rituum. Idem ib., § 3.
7 Sanctorum nomina in Martyrologio inferenda non sunt, nisi publicus cultus per solemnem canonizationem decretus, aut saltem ab antiquis temporibus universalis Ecclesiae consensione praestitus fuerit. Idem ibidem, § 15 et 16.

Sanctorum nomina quae in novissima Mar- 8
tyrologii Romani editione Benedicti XIV iussu inserta fuerunt, enumerantur ab eodem, ibid., § 7, 8, et 9, nempe sub § 6, sic: « Sexta decima die Februarii, beatus Gregorius X. Die vicesima septima Aprilis, beata Zita. Die decima Maii, beatus Nicolaus Albergatus. Die vicesima quarta Maii, beatus Ioannes de Prado. Prima die Iunii, sanctus Eneco abbas. Die septima Iulii, beatus Benedictus XI. Die vicesima Decembris, S. Dominicus de Sylo. Et 9
sub § 7, tradita ratione ob quam possint in Martyrologio inseri etiam nomina aliquorum beatorum, et adducto ex theologo Raynaudo, tom. 18 suorum Operum, pag. 500, quod *Nomen quoque Martyrologii, quod olim sonabat duntaxat indiculum sanctorum martyrum, nunc extensum est ad syllabum plurimorum aliorum sanctorum confessorum ac sanctarum virginum*. Pergit sub § 8 enumerare aliquos beatos martyres Martyrologio de novo additos, videlicet die quinta Februarii, Commemoratio viginti sex martyrum Iaponensium. Die nona Iulii, Commemoratio novemdecim martyrum Gorcomiensium. Die decima septima Septembris, beati Petri de Arbues. Die duodecima Novembris, Commemoratio beati Iosaphat Polocensis. Et tandem sub § 9 addit nomina aliorum sanctorum in praeteritis editionibus omissorum. Nempe die decima Ianuarii nomen sancti Wilhelmi Episcopi Bituricensis. Die decima nona Ianuarii nomen Sancti Wistani Vigorniensis. Die quarta Februarii nomen sancti Iosephi a Leonissa. Die decima tertia Februarii nomen sanctae Catharinae de Ricciis. Die decima septima Aprilis nomen sancti Roberti

abbatis Casae Dei. Die quarta Maii nomen sancti Godebardi Episcopi Hildesheimensis. Die tertia decima Maii nomen sancti Petri Regalati. Die secunda Iunii nomen sancti Nicolai Peregrini Tranensis. Die octava Iunii nomen sancti Wilhelmi Archiepiscopi Eboracensis. Die sexta decima Iunii nomen sancti Ioannis Francisci Regis. Die prima Iulii nomen sancti Theobaldi eremitae. Die quarta decima Iulii nomen sancti Camilli de Lellis. Die vicesima quarta Iulii nomen sancti Francisci Solani. Die decima quinti Augusti nomen sancti Stanislai Kostkae. Die vicesima sexta Octobris nomen sancti Bernardi Hildesheimensis Episcopi. Die vicesima septima Novembris nomen sancti Virgilii Episcopi Salisburgensis. Die vicesima octava Novembris nomen sancti Iacobi Piceni. Die decima septima Decembris nomen sancti Sturmii abbatis Fuldensis. Idem in cit. constit. incip. *Postquam intelleximus*, in qua plurima ad rem traduntur scitu dignissima.

* Addendus his omnibus S. Siricius Romanus Pontifex, quem idem Bened. XIV, primus in Martyrologium Romanum in praemissa ad idem Martyrologium epistola strenue a se vindicatum intulit 26 Novembris *.

Sanctorum Patrum unanimis consensus in explicatione sacrae Scripturae in re pertinente ad fidem et bonos mores, est infallibile testimonium divinae revelationis; ad differentiam unius, vel alterius, aut aliquorum, reliquis contradicentibus. Idem, de Servorum Dei beatific. et beatorum canonizatione, lib. 1, c. 33, sub num. 12. Quamobrem verissime S. Augustinus, lib. 1 contra Iulian., dixit eum, qui ab unanimi Patrum consensione discedit, ab universa Ecclesia recedere; hos enim, ut Vincentius Lirinensis scitissime aiebat, *in Ecclesia Dei divinitus per tempora et loca dispensatos, quisquis in sensu catholici dogmatis unum aliquid in Christo sentientes contempserit, non hominem contemnit, sed Deum* *. 11

SAPIENS ERROREM PROPOSITIO

Vide verb. Propositiones damnatae, *n. 34.*

SAPIENS HAERESIM PROPOSITIO

Vide verb. Propositiones damnatae, *n. 23.*

SAPIENTIA

Vide Verb. Theologia, *num. 15.*

SATISFACTIO, SIVE POENITENTIA SACRAMENTALIS

Vide verb. Poenitentiae sacramentum, *art. 3 per tot.*

SCANDALUM

Summarium.

1. Scandalum quid importet, et sit physice? – 2. Item quid sit moraliter? – 3. Explicatur definitio scandali per singulas eius particulas. – 4. Scandalum dividitur in activum seu datum, et in passivum seu acceptum. – 5. Scandalum activum quid sit? – 6. Scandalum passivum quid sit? – 7. Scandalum activum est duplex, directum et indirectum. – 8. Scandalum activum directum quid sit? – 9. Scandalum activum indirectum quid sit? – 10. Scandalum passivum item est duplex, scilicet datum et acceptum. – 11. Scandalum passivum datum quid sit? – 12. Scandalum passivum acceptum quid sit? – 13. Scandalum passivum acceptum subdividitur in scandalum pusillorum, et in scandalum Pharisaicum, et quid sit utrumque? – 14. Scandalum activum, sive directum, sive indirectum, est peccatum mortale vel etiam veniale pro ratione peccati gravis vel levis, ad quod inducit. – 15. Scandalum activum, nedum directum, sed etiam indirectum contrahit malitiam specie distinctam contra charitatem in confessione explicandum. – 16. Scandalum mere passivum est evitandum seu impediendum, quotiescunque nulla ratio necessitatis vel utilitatis propriae vel alienae cogit nos dicere vel facere aut omittere aliquid, ex quo praevidemus proximum esse scandalizandum. – 17. Non est tamen obligatio impediendi scandalum mere passivum, quoties urget necessitas vel utilitas propria dicendi vel faciendi aut omittendi aliquid caeteroquin non malum, quamvis exinde alii sumpturi sint occasionem peccandi. – 18. Ob evitandum praecise scandalum aliorum probabilius omittenda non sunt opera praecepti, sive naturalis, sive divini, sive humani. – 19. Hinc quamvis multi velint feminam scientem aliquem in particulari se turpiter amare, quoties eam aspicit, posse et debere sacro abstinere die festo semel atque iterum ad peccatum illud evitandum: alii tamen universaliter sustinent, quod ob evitandum praecise scandalum non sint omittenda ulla opera praecepta. – 20. Opera tantum consilii omittenda sunt, vel ad aliquod tempus differenda ob evitandum scandalum pusillorum inde secuturum. – 21. Nullimode tamen omittenda sunt opera consilii ob evitandum scandalum Pharisaicum. – 22. Ob evitandum scandalum pusillorum, et a fortiori Pharisaicum, raro vel nunquam adest obligatio subeundi gravem et magnam iacturam in propriis bonis temporalibus. – 23. Adest tamen obligatio subeundi leve et modicum damnum in propriis bonis temporalibus ad evitandum scandalum pusillorum. – 24. Potest esse scandalum activum sine passivo, et econtra passivum sine activo. – 25. Utilius scandalum nasci permittitur, quam veritas relinquatur.

1 Scandalum proprie et physice importat et significat, seu declarat aliquid in via positum, in quod ambulans impingat et corruat. Et idem etiam est offendiculum. Sic Ioannes Kahl, alias Calvinus, in suo magno Lexico, verb. *Scandalum*. Unde scandalum physice *est offendiculum in via praebens itinerantibus occasionem lapsus*. Sic in re communis.

2 Moraliter autem, *scandalum est offendiculum spirituale, quo quis offendit, et in peccatum ruit*. Seu expressius et clarius: *Scandalum est dictum, vel factum, seu omissum minus rectum praebens alteri occasionem ruinae spiritualis, seu peccandi*. Sic in re communis.

3 Dicitur primo, quod scandalum sit *dictum*, vel *factum*, quia solum loquendo vel agendo possumus esse proximo occasio ruinae spiritualis, non autem cogitando, ut de se patet, cum cogitatio tanquam mere interna et occulta in corde non possit extrinsece proximum scandalizare, et ideo in definitione scandali non additur vel *concupitum*, sicuti in definitione peccati. Dicitur secundo vel *omissum*, per quod intelligitur omnis omissio externa, seu non dictum, non factum potens proximum scandalizare, ut omissio sacri, horarum, non dicta veritas, non facta debita defensio innocentis, et huiusmodi. Dicitur tertio *minus rectum*, hoc est aut per se malum aut speciem mali habens, quia non solum dictum, vel factum, seu omissum per se et ex natura sua malum et peccaminosum, sed etiam dictum vel factum, seu omissum habens tantum speciem mali ex circumstantiis personae, loci et temporis, potest habere rationem scandali, si proximo occasionem peccandi praebitura sit. Dicitur quarto: *Praebens alteri occasionem ruinae spiritualis, seu peccandi*, ad denotandum quod occasio debet esse vera, sive interim scandalizans intendat *expresse* ruinam spiritualem proximi, quod est diabolicum, sive tantum *interpretative* dicendo, vel faciendo aut omittendo id ex quo praevidet aut praevidere debet proximum forte lapsurum.

4 Scandalum dividitur in activum seu datum, et in passivum seu acceptum. *Sic doctores*
5 *communiter*. Scandalum activum seu datum, est illud proxime definitum per singula verba mox explicata, nempe scandalum activum est *dictum, vel factum, seu omissum minus rectum praebens alteri occasionem ruinae spiritualis, seu peccandi*. Est in re communis.

6 Scandalum passivum est *ipsa ruina spiritualis proximi in peccatum contingens ratione dicti vel facti, seu omissi alterius minus recti*. Est in re communis. Et sic hoc scandalum passivum opponitur scandalo activo tanquam causae suus effectus.

7 Scandalum activum est duplex, scilicet unum rectum, vel proprium, seu per se inductivum, et aliud indirectum, vel improprium, seu per accidens inductivum, aut occasionativum tantum. *Sic doctores comm.* Scandalum activum 8 directum, vel proprium, seu per se inductivum, est, cum quis directe, et expressa intentione, dat alteri occasionem peccandi suadendo, consulendo, inducendo, vel malo exemplo faciendo aliquid, quod per se est inductivum ad peccatum, et sic intendendo ruinam spiritualem proximi, sive *formaliter* ob damnum spirituale proximi, quod est diabolicum, sive *materialiter* ob propriam delectationem vel utilitatem, quod est humanum et proprium hominis, ut si quis verba obscena proferat, vel turpia et lasciva peragat coram muliere, ut ipsam ad secum carnaliter peccandum inducat; ipse enim gravissime peccat peccato scandali, licet formaliter non intendat ruinam spiritualem talis mulieris, sed solam suam carnalem. *Communis*.

Scandalum activum indirectum, vel impro- 9 prium, seu per accidens inductivum, aut occasionativum tantum, est, cum quis dicit vel facit seu omittit dicere vel facere aliquid quod licet ex natura sua et per se non sit malum, speciem tamen mali praesefert, quo ipse praevidet vel praevidere debet alios scandalizandos, vel de facto scandalizari advertit. Ut si quis feminam populo suspectam domi suae retineat, is peccat peccato scandali, teneturque ad ipsum publicum scandalum removendum, talem feminam e domo sua dimittere, quamvis revera nullum subsit peccatum, nec periculum peccandi. Unde Apostolus 1 ad Thessalonicenses, c. v, v. 22, expresse dicit: *Ab omni specie mali abstinete vos*. Et 1 ad Corinth., c. viii, v. 9 et seq., eos severe monebat, ne recumberent in idolio, id est loco, ubi carnes idolis immolatae comedebantur, quod licet per se non esset malum, tamen habebat speciem mali ad scandalum pusillorum seu infirmorum, ibi: *Videte, ne forte haec licentia vestra offendiculum fiat infirmis; si enim quis viderit eum, qui habet scientiam, in idolio recumbentem; nonne conscientia eius, cum sit infirma, aedificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est*. Et infra, v. 13, concludit: *Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem*.

Scandalum passivum est duplex, scilicet scnn- 10 dalum passivum datum, et scandalum passivum acceptum; seu clarius, scandalum passivum datum simul et acceptum, et scandalum passivum non datum, sed duntaxat acceptum. *Sic in re doctores communiter*.

Scandalum passivum datum simul et acce- 11 ptum, est illud quod vere oritur ex alterius dicto vel facto seu omisso ex natura sua et per se, quia revera malum est, vel speciem mali habet, ut merito inde proximus sumat

occasionem ruinae spiritualis. *Sic in re communis.*

12 Scandalum passivum non datum, sed duntaxat acceptum est, quo quis ex alterius dicto vel facto seu omisso, praeter omnem eius intentionem, et praeter ipsius dicti vel facti seu omissi naturam et conditionem, ex sola sua sinistra apprehensione sumit occasionem ruinae spiritualis et peccati. *Sic in re communis.*

13 Et hoc scandalum passivum non datum, sed duntaxat acceptum subdividitur *in scandalum pusillorum,* quod ex sola hominis ignorantia, vel infirmitate, seu fragilitate provenit, et in *scandalum Pharisaeorum,* quod ex mera malitia seu malignitate alterius procedit. Et tunc dicitur *scandalum Pharisaicum* a Pharisaeis, qui propria malitia, malignitate et invidia erga Christum, male, ne dicam pessime, interpretando clarissima eius miracula, optimam eius doctrinam, sanctissimamque conversationem, scandalizati sunt. *Communis.*

14 Scandalum activum, sive directum sive indirectum, est peccatum mortale vel etiam veniale pro ratione peccati gravis, vel levis, ad quod inducit. *Communis et certa.* Unde non indiget probatione.

15 Scandalum activum, nedum directum, sed etiam indirectum, contrahit malitiam specie distinctam contra charitatem in confessione explicandum. *Communissima* quoad primam partem, et *communior* quoad secundam. Et ratio primae partis est, quia, si peccat contra charitatem, proximi saluti debitam, qui non corripit errantem, a fortiori, qui inducit ad errorem; unde certum est apud omnes, scandalum activum directum, quo directe intenditur ruina spiritualis proximi, esse peccatum speciale contra charitatem proximi gravissimum, ideoque specialiter explicandum in confessione una cum specie peccati, et circustantiis personae inductae ad ipsum peccatum. Ratio autem secundae partis est, quia in omni peccato damnifico commisso in proximum sufficit voluntas interpretativa; seu voluntarium indirectum, ponendo scilicet voluntarie causam, ex qua praevidetur secuturum damnum proximi, quamvis directe non intendatur; ergo etiam ad speciale peccatum scandali contra charitatem sufficit voluntas interpretativa, seu voluntarium indirectum, nempe dicere vel facere, seu omittere aliquid, ex quo praevidetur secutura ruina spiritualis proximi, quamvis ea directe non intendatur; tum quia ex praecepto charitatis tenemur non solum ad non procurandam ex propria industria ruinam spiritualem proximi, sed etiam ad nos abstinendum a causa iniusta, ut proximus spiritualiter ruat, adeoque etiam in scandalo activo indirecto tenemur explicare speciem peccati, ad quam proximum ratione talis scandali inducimus.

16 Scandalum mere passivum est evitandum, seu impediendum, quotiescuuque nulla ratio necessitatis vel utilitatis propriae, vel alienae cogit nos dicere, vel facere, aut omittere aliquid, ex quo praevidemus proximum esse scandalizandum seu sumpturum occasionem peccandi. *Communis.* Et ratio est, quia lex charitatis nos obligat impedire, cum facile possumus sine nostro aut alieno incommodo, etiam damna temporalia proximi, et sic a fortiori eius damna spiritualia seu peccata.

17 Non est tamen obligatio impediendi scandalum mere passivum, quoties urget necessitas vel utilitas propria dicendi, vel faciendi, aut omittendi aliquid caeteroquin non malum, quamvis exinde alii sumpturi sint occasionem peccandi. *Communis.* Et ratio est, quia tunc non sumus nos causa, quod proximus peccet, cum necessitas vel utilitas propria nos urgeat ad id licite dicendum, vel faciendum, aut omittendum; unde si exinde proximus peccet, peccatum debet eius malitiae imputari, alias non possemus unquam quidquam nobis necessarium, utile, aut caeteroquin non malum licite dicere vel facere aut omittere ob evitandum tale proximi scandalum, quod nemo audebit asserere.

18 Ob evitandum praecise scandalum aliorum probabilius omittenda non sunt opera praecepti sive naturalis, sive divini, sive humani. Sic S. Thomas, 2-2, qu. 53, art. 7; Castrop., tom. 1, tr. 6, disp. 6, punct. 16, n. 3; Pasqualig., de Sacrific., qu. 1347; Henno, t. 1, tr. 2, de Virtutibus, disp. 6, art. 3, conclus. 3; Illsung, tr. 3, n. 111; Felix Potestas, tom. 1, part. 2, c. 2, num. 338, et communior aliorum. Et ratio est, quia ordine charitatis salus propria praeferenda est saluti proximi, unde quisquis curare debet ut prius ipse praecepta impleat, quam ut curet, quod impleat alter; cum obligatio servandi praecepta sit primaria, et obligatio vitandi scandalum sit secundaria; et certe nisi ostendatur praeceptum tunc non obligare, clarum est non posse omitti ob evitandum praecise scandalum aliorum, ut habetur ex c. *Cum ex iniuncto* 2 de novi operis Nuntiatione, ibi: *Quae sine mortali peccato omitti non possunt, non sunt pro vitando scandalo omittenda.*

19 Hinc quamvis multi velint feminam scientem aliquem in particulari se turpiter amare, quoties eam aspicit, posse et debere sacro abstinere die festo semel atque iterum ad peccatum illud evitandum; alii tamen universaliter sustinent, quod ob evitandum praecise scandalum non sint omittenda ulla opera praecepta. Vide verb. *Femina,* a n. 14 ad n. 26, ubi multa ad rem.

* Qui tuentur opera bona iure naturali affirmativo vel lege humana praescripta posse aliquando omitti vel differri ad scandalum pu-

sillorum declinandum, his potissimum exemplis utuntur. *Correctio peccatorum est de lege naturali affirmativa; sicuti etiam eosdem punire, si in malo persistere velint: et tamen cessat haec obligatio, si aut ex correctione, aut ex punitione prudenter praevideatur oritura seditio in republica. Praeterea certum est praeceptum de vitando scandalo esse iuris naturalis: cum igitur observatio praecepti naturalis praevaleat observationi iuris positivi humani, haec observatio suspendenda erit, quoties exsequi nequeat absque pusillorum scandalo.* Ita Cuniliati, tr. 4, de 1 Decal. praecept., c. 9, § 6, num. 6, qui num. 7 subdit: *Hinc deberes abstinere a sacro audiendo, etiam die festivo, si prudenter praevideres, te domo discedente, gravem rixam inter domesticos esse exsurrecturam. Similiter teneretur mulier abstinere ab eodem pio opere, et aliquoties se domi continere, sciens talem hominem impudico erga ipsam amore deperditum, illam exspectare, ut, quo pergit, eamdem sequatur, et in ecclesia impudicitiam suam aspiciendo et declarando depascatur; dixi aliquoties: nam si inhonestus ille non desisteret ab ea singulis festis exspectanda, neque ullus esset modus illum avertendi a spirituali hac persecutione, contempto scandalo pharisaico, deberet mulier modeste composita ecclesiam adire, et Christianorum munera adimplere: ex his similia deducas* *.

20 Opera tantum consilii omittenda sunt, vel ad aliquod tempus differenda, ob evitandum scandalum pusillorum ex ignorantia vel infirmitate seu fragilitate inde secuturum. S. Th., l. c.; Castrop., l. c.; Henno, l. c.; Felix Potestas, l. c., n. 343; Diana, part. 5, tr. 6, resp. 23; Spor., tom. 2, tr. 5, c. 1, sect. 2, num. 31, ubi testatur de communi. Sic spontanea peregrinatio ad aliquod sanctuarium, ingressus voluntarius in religionem, et huiusmodi sunt omittenda, vel ad aliquod tempus differenda, donec pusilli, qui inde ex ignorantia, vel infirmitate, seu fragilitate scandalizabantur, admoniti et informati de iustis motivis et rationibus pro tali peregrinatione et ingressu in religionem, et huiusmodi non amplius scandalizentur.

Nullimode autem omittenda sunt opera consilii ob evitandum scandalum pharisaicum. *Communis.* Et ratio est, quia scandalum Pharisaicum oritur ex mera malitia et pravo affectu illorum qui se scandalizant, cum ipsi non sint in necessitate, sed mera et libera malitia; unde de ipso pharisaico scandalo non est curandum, nec ullum opus bonum est omittendum ob ipsum vitandum; non enim tenemur aliorum malitiae condescendere cum tali damno nostro spirituali; unde de istis Christus Dominus, Matth. 15, dicit: *Sinite illos, caeci sunt, et duces caecorum.* 21

Ob evitandum scandalum pusillorum, et a fortiori pharisaicum, raro vel nunquam adest obligatio subeundi gravem et magnam iacturam in propriis bonis temporalibus. Castrop., l. c., part. 17; Sporer, l. c., n. 32; Diana, loc. cit.; Suarez, et alii; Sanchez, in Decalog., lib. 1, c. 7, num. 11; La Croix, lib. 2, n. 146, et alii. Et ratio est, quia, quando inde oritur magnum et grave damnum, est veluti moralis impotentia vitandi talem occasionem, et tunc adest sufficiens causa eam permittendi, ponendo rem indifferentem, adeoque, etc. 22

Adest tamen obligatio subeundi leve et modicum damnum in propriis bonis temporalibus ob evitandum scandalum pusillorum. *Communis* cum S. Thoma, l. c., art. 8, et Sporer, l. c., n. 32. Et ratio est, quia bonum spirituale proximi ordine charitatis praeferendum est bono temporali proprio, maxime si inde oriatur solummodo leve et modicum damnum, ut loquitur conclusio. 23

Ut aliquis peccet peccato scandali, non requiritur, quod alter de facto peccet, sed sufficit, si credatur probabiliter peccaturus; unde potest esse scandalum activum sine passivo, sicuti econtra potest esse scandalum passivum sine activo, ut de facto fuit in Pharisaeis, qui se scandalizarunt ex sanctissimis Christi verbis et miraculosissimis eius factis undequaque incapacibus active scandalizandi. 24

Utilius scandalum nasci permittitur, quam veritas relinquatur, textu expresso in c. *Qui scandalizaverit* 3 de Reg. iuris, in cuius summario sic habetur: *Propter scandalum evitandum veritas non est omittenda.* 25

SCANDALOSA PROPOSITIO

Vide verb. Propositiones damnatae, *num. 35.*

SCHISMA, SCHISMATICI

Summarium.

1. Schisma generice et large sumptum quid significet? - 2. Schisma multipliciter contingere potest, et accipi, tam in bonam quam in malam partem, et assignatur. - 3. Schisma simpliciter prolatum, in malam partem usurpatur. - 4. Schisma in malam partem usurpatum definitur. - 5. Schisma sic definitum dividitur in purum et mistum. - 6. Schisma purum quid sit? - 7. Schisma mistum quid sit? - 8. Ordinarie et practice loquendo vix unquam nostris hisce diebus datur amplius schisma purum. - 9. Non omnis recessus seu separatio a Papa est schisma, sed solum recessus, et separatio ab ipso tanquam a Vicario Christi in terris, et

capite formaliter Ecclesiae catholicae; et sic aliter a Papa recedens non est proprie schismaticus. - 10. Item proprie schismaticus non est, qui se a quolibet alio Episcopo, etiam quia talis est, separat, eique obedire detrectat. Vel se a solis membris alicuius particularis dioecesis et ecclesiae disiungit. - 11. Schisma proprie dictum et purum in quo differat ab haeresi. - 12. Schisma et haeresis differunt inter se, sicut genus et species; et sic omnis haereticus est etiam schismaticus, sed non econtra. - 13. Schisma est error voluntatis et non intellectus, ut est haeresis. - 14. Prima poena, cui subiacent schismatici proprie dicti et puri, est excommunicatio. - 15. Secunda poena est privatio iurisdictionis ecclesiasticae, et consequenter nullitas actuum. - 16. Schismatici tamen valide ordinant, quamvis ordinati ab ipsis sint suspensi. - 17. Tertia poena est inhabilitas ad beneficia et dignitates ecclesiasticas, et praesertim episcopalem. - 18. Non privantur tamen schismatici beneficiis prius ante schisma rite obtentis. - 19. Quarta poena est confiscatio omnium bonorum. - 20. Quinta poena est ultimum etiam supplicium durante eorum contumacia. - 21. Schismatici misti seu habentem adiunctam haeresim, quales hisce temporibus sunt fere omnes schismatici, subiacent omnibus poenis, quibus subiacent haeretici. - 22. Si tempore schismatis sint duo vel plures pontifices, et unus sit certus, ei soli est adhaerendum; unde qui aliter facerent, et alteri schismatico Pontifici seu antipapae adhaererent, essent et ipsi schismatici. - 23. Imo in tali casu schismatico Pontifici seu antipapae adhaerentes, de fautoria haeretici puniri deberent. - 24. Si tempore schismatis sint duo vel plures pontifices, et nesciatur quis sit vere legitimus Papa, tunc nulli est adhaerendum, donec Ecclesiae provisum sit de certo pontifice. Et interim recte, et tute quisque se gereret, adhaerendo suis Episcopis et parochis cum animo parato adhaerendi illi, quem Ecclesia Christi ut verum papam receperit. - 25. Quamvis tamen alii censeant, posse pro tunc licite fideles sequi, quem malucrint; dummodo parati sint sequi illum, quem concilium generale, seu Ecclesia Christi ut verum papam habuerit. - 26. Tempore schismatis, si commercia civilia sine scandalo tolli nequeant, permittendum est, quod Catholici cum schismaticis communicent. - 27. Alia ad rem ad n. 35. - Subnect. Addit. ex aliena manu, n. 36.

1 Schisma generice et large sumptum, est nomen graecum scissuram et divisionem seu disruptionem communionis significans. Can. *Schisma* 34, caus. 24, qu. 1, ibi: *Schisma siquidem ipsum, quod graecum nomen est, scissuram sonat.*

2 Schisma multipliciter contingere potest, et accipi tam in bonam quam in malam partem. In bonam partem accipi potest, ut Ioan. c. IX, num. 16, ibi: *Schisma erat inter eos.* In malam autem partem, ut 1 ad Corinth., cap. 1, num. 10, ibi: *Et non sint in vobis schismata.*

3 Schisma vero simpliciter prolatum, in malam
4 partem usurpatur. Et schisma in malam partem usurpatum sic definitur: *Schisma est subtractio ab obedientia capitis Ecclesiae formaliter sumpti, vel ab unione universalis Ecclesiae.* Est in re communis.

5 Schisma sic definitum dividitur in purum et mistum, seu coniunctum cum haeresi. *Com-*
6 *munis.* Schisma purum est malitiosus recessus a vera Ecclesia quoad obedientiam solum, et fit, et est, cum quis omnes fidei articulos, ac etiam supremam Pontificis potestatem, et primatum in Ecclesia credens, ex mera malitia recusat subesse et obedire Summo Pontifici formaliter sumpto qua tali, seu qua capiti, et Christi in terris vicario, Ecclesiae universali, vel caeteris dictae universalis Ecclesiae membris uniri, aut unitus et coniunctus esse detrectat. Sic schisma fit, et est, cum aliquis principatus, seu aliquod regnum negans obedientiam Summo Pontifici tanquam capiti universalis Ecclesiae, constituit sibi proprium Patriarcham aut Episcopum, eique in spiritualibus obedit, spretis seu neglectis, aut non attentis Papae mandatis, licet de caetero Papatum et articulos fidei credat, et huiusmodi principatus et regni princeps, rex et incolae in tali casu sunt *puri*, et proprie dicti *schismatici.* Sic in re doctores communiter.

7 Schisma mistum seu coniunctum cum haeresi est *malitiosus recessus a vera Ecclesia quoad obedientiam pariter et credentiam, non quoad omnes articulos* (quia tunc esset apostata); *sed quoad unam aut plures veritates catholicas ab Ecclesia definitas et propositas. Et fit, et est, cum quia praeter separationem ab unitate verae Ecclesiae negat unam vel plures propositiones ab ipsa Ecclesia definitas et propositas, v. g. negat Romanum Pontificem esse in terris vicarium Christi, et caput Ecclesiae, negat sanctorum communionem, auricularem confessionem et huiusmodi. Hic in tali casu est schismaticus mistus, quamvis alios fidei articulos credat et approbet.* Sic in re communis doctorum.

Advertendum tamen hic est, quod ordinarie 8 et practice loquendo vix unquam nostris hisce diebus datur amplius schisma *purum*, seu sine haeresi; quamvis enim in suo principio schisma non habeat perversum fidei dogma, sicut haeresis; tamen in fine nullum schisma est sine haeresi, ut ex verbis S. Hieronymi recte notatur in can. *Inter haeresim* 26, caus. 24, qu. 3, ibi: *Inter haeresim et schisma hoc interesse arbitramur, quod haeresis perversum dogma habeat, schisma propter episcopalem dissensionem ab Ecclesia pariter separat. Quod quidem in principio aliqua ex parte intelligi potest: caeterum nullum schisma non aliquam sibi confingit haeresim, ut recte ab Ecclesia recessisse videatur.* Haec Hieronymi verba serio meditentur Ultraiectini schismatici (nempe saec. exacti), iisque omnes, qui non solum iis adhaerent, sed *catholicos* illos palam praedicare non erubescunt. Confer Praefat. in Tract. historicum piissimi canonici Wenceslai Bachusii de Zegero Bernardo Van-Espen e latino idiomate italice versum, editumque Assisii an. 1787, p. 6 seqq. *.

Item est hic pariter advertendum, quod non 9 omnis recessus, seu separatio a Papa est schisma, sed solum recessus et separatio ab ipso

tanquam a Vicario Christi in terris et capite formaliter totius Ecclesiae; unde schismaticus non est, qui Romanum Pontificem tanquam Vicarium Christi in terris, et caput formaliter Ecclesiae recognoscit, eique, qua formaliter Pontifici, obedientiam praestat, sed non vult illum recognoscere tanquam temporalem Dominum alicuius provinciae, civitatis et huiusmodi, eique obedientiam denegat, dum iubet, ut arma deponat, bellum contra ipsum non gerat, invisum et odiosum ministrum recipiat, et huiusmodi: similes enim obedientiae et recessus adhuc bene compatiuntur cum debita recognitione et obedientia erga eumdem tanquam Vicarium Christi in terris, et caput formaliter totius Ecclesiae catholicae, nec separant a vera Ecclesia, quatenus est corpus mysticum. Sic *communis.*

10 Item proprie *schismaticus* non est, qui se a quolibet alio Epiccopo, etiam qua talis est, separat, eique obedire detrectat, vel se a solis membris alicuius particularis dioecesis et ecclesiae disiungit. Schisma enim proprie dictum importat separationem et recessum ab Ecclesia universali et eius formaliter capite, non autem solam separationem et recessum ab aliqua ecclesia et dioecesi particulari, et eius dioecesano seu Episcopo; quamvis tamen talis separatio et recessus possit dici aliquo modo schisma large et improprie. *Communis,* arg. c. *Scire* 7, caus. 7, qu. 1, can. *Loquitur* 18, caus. 24, qu. 1.

11 Schisma proprie dictum et purum differt ab haeresi in hoc, quia haeresis per se ac directe opponitur fidei, negando seu non concedendo unum, aut plures fidei articulos; schisma vero opponitur charitati, Ecclesiae unitatem, quae in charitate consistit, scindendo. *Communis* cum S. Thoma, 2-2, qu. 39, art. 1; Reiffen., lib. 2 Decr., tit. 8, n. 7; Pirhing, ib., n. 2.

12 Unde schisma et haeresis differunt inter se sicut genus et species, ut docet Glossa communiter recepta in cit. c. *Inter haeresim* 26, caus. 24, qu. 3, verb. *et Schisma.* Nam omnis haereticus est etiam schismaticus, quia eo ipso, quod quis falsum dogma, et Ecclesiae doctrinae et definitioni contrarium credit ut haereticus, est etiam schismaticus, quatenus ab Ecclesiae unitate recedit, et se separat, erroneam et ei contrariam doctrinam sectando. Non tamen omnis schismaticus est etiam haereticus, quia potest quis omnes articulos fidei ab Ecclesia definitos et propositos credere, credendo etiam Romanum Pontificem esse verum et unicum universalis Ecclesiae caput, sed ex malitia seu prava voluntate nolle ipso facto eum pro capite Ecclesiae recognoscere, eique obedire, nec aliis membris Ecclesiae uniri seu coniungi.

13 Hinc constat, schisma esse errorem voluntatis, et non intellectus, ut est haeresis: schismaticus enim constituitur per contemptum, contumaciam et inobedientiam, qui actus sunt voluntatis. Ursaya, Inst. crim., lib. 1, tit. 7, n. 4, et alii passim.

Schismatici proprie dicti seu puri, et nullam coniunctam habentes haeresim, pluribus subiacent poenis. Prima talium schismaticorum poena est excommunicatio maior. Colligitur ex c. *Nulli fas* 5, dist. 19, c. *De Liguribus* 43, caus. 23, qu. 5. Et expresse habetur in Bulla Coenae, § 1, ibi: *Excommunicamus schismaticos, et eos, qui se a nostra, et Romani Pontificis pro tempore exsistentis, obedientia pertinaciter subtrahunt.* 14

Secunda poena est privatio iurisdictionis ecclesiasticae. Unde omnes collationes beneficiorum, alienationes rerum ecclesiasticarum, sententiae censurarum, absolutiones, etc., a schismaticis factae ipso iure sunt irritae, can. *Novatianus* 6, caus. 7, qu. 1, can. *Didicimus* 31, caus. 24, qu. 1, ibi: *Didicimus schismaticos nil habere iuris et potestatis,* et expresse cap. *Quod a praedecessore* 1 de Schismaticis, in cuius summario sic dicitur: *Irritae sunt ordinationes, beneficiorum collationes et ecclesiasticarum rerum alienationes per schismaticos factae.* 15

Quoad ordinationes autem cit. cap. *Quod a praedecessore* 1 de Schismaticis, et c. *Ordinationes* 5, caus. 9, qu. 1, ubi disponitur, quod si factae fuerint a schismaticis, sint nullae et irritae, debet sic intelligi, nempe quod accipiens ordines a schismatico sit suspensus ipso facto ab exsecutione eorum; ordines tamen recepti valeant et characterem imprimant. Sic communis doctorum cum Glossa, in cit. c. *Quod a praedecessore,* verb. *Irritas.* 16

Tertia poena est inhabilitas ad beneficia et dignitates ecclesiasticas, et praesertim episcopalem. Cap. *Quia diligentia* 5 de Electione; et cap. *Ad succidendos,* unic., de Schismaticis in 6. Et quamvis in cit. cap. *Ad succidendos* varii doctores teneant, schismaticos privandos esse etiam beneficiis omnibus ante schisma obtentis; quia tamen dicta Bonifacii VIII constitutio cit. c. *Ad succidendos* fuit revocata a Benedicto XI, Extrav. unic. de Schismaticis, inter communes, sola excepta confiscatione bonorum ibidem statuta, ideo nos dicimus, tales schismaticos non incurrere poenam privationis beneficiorum ante schisma rite obtentorum. Sic Garcias, de Benef., part. 2, c. 10, n. 151; Sanchez, lib. 2 Moral., c. 36, n. 16; Pirhing, lib. 5 Decr., tit. 8, n. 7; Reiffenst., ib., n. 11, et alii. V. Addit. Cass. v. *Vacatio benefic.* 17 18

Quarta poena est confiscatio omnium bonorum, cit. c. *Ad succidendos,* unic., de Schismaticis in 6, cum aliis iuribus adductis a Card. de Albit., de Inconst. in fide, part. 1, c. 10, n. 41. 19

20 Quinta poena est ultimum etiam supplicium, durante eorum contumacia. Can. *Non vos* 22, et c. *De Liguribus* 43, caus. 23, qu. 5, cum aliis apud Farinac., qu. 184, num. 51 et 52; Card. de Albit., l. c., n. 42.

21 Schismatici misti, seu habentes adiunctam haeresim, quales hisce temporibus sunt fere omnes schismatici, ut iam dictum est supra n. 8, subiacent omnibus poenis, quibus subiacent haeretici: unde vide verb. *Haereticus*.

22 Si tempore schismatis sint duo aut plures Pontifices, et unus sit certus, ei soli est adhaerendum; unde qui aliter facerent, et alteri schismatico Pontifici seu antipapae adhaererent, es-
23 sent et ipsi schismatici. *Communissima*. Imo in tali casu schismatico Pontifici seu antipapae adhaerentes, de fautoria haeretici puniri deberent. Conc. Constant., sess. 12.

24 Si tempore schismatis sint duo vel plures Pontifices, et nesciatur quis sit vere legitimus Papa, tunc nulli est adhaerendum, donec Ecclesiae provisum sit de certo Pontifice, et interim recte et tute quisque se gereret adhaerendo suis Episcopis et parochis cum animo parato adhaerendi illi, quem Ecclesia Christi ut verum Papam receperit. Sic communior doctorum cum Suarez, disp. 12, de Schismate, sect. 1, n. 1; Reiffenst., lib. 5 Decret., tit. 8, n. 17 et seq., et Bassaeo, tom. 2, vers. *Schisma*, n. 5, ubi insuper citat Caietanum, Sil-
25 vestrum, et alios. Quamvis tamen Sayrus, in Thesauro, lib. 3, c. 1, n. 22, et alii censeant, quod quando duobus vel pluribus de Pontificatu contendentibus, vere nescitur quis sit legitimus Pontifex, nec per Concilium generale res adhuc sit terminata, tunc tam ipsi, quam eorum sequaces a peccato excusentur; dummodo vero animo parati sint ipsi praetensi Pontifices ad determinationem generalis Concilii a Papatu se abdicare, et ipsi eorumque sequaces illi statim adhaerere, quem Concilium generale, seu Ecclesia Christi ut verum Papam habuerit.

26 Tempore schismatis, si commercia civilia sine scandalo tolli nequeant, permittendum est, quod Catholici cum schismaticis communicent. Sic declarasse Sacram Congregationem de Propaganda Fide de anno 1626, refert ex Nicolio Ursaya, Inst. crimin., lib. 1, tit. 7, num. 24.

27 Schismatici pastores ad Ecclesiam reversi, animarum cura non privantur, modo idonei sint, et conditiones praescriptas observent, nempe sint pietate et castis moribus conspicui, bonorum exemplo praeluceant, et in reditu ad Ecclesiam nihil fictum aut simulatum, sed certum sincerae conversionis indicium ostendant, et ab exercitio abstineant, quousque reportaverint necessariam in utroque foro absolutionem, rehabilitationem, necnon dispensationem ab irregularitate, censuris et poenis, lapsis in haeresim canonice inflictis; ritu praeterea catholico administrent sacramenta, et nullum eisdem cum schismaticis in divinis sit consortium. Bened. XIV, tom. 1, const. 129, incip. *Eo quamvis tempore*, § 12 et 13.

Schisma prout est distinctum ab haeresi, 28
quod raro contingit, nihil aliud est quam separatio ab unitate Ecclesiae. Idem, de servorum Dei beatific. et beatorum canonizatione, lib. 3, c. 20, n. 5. Duobus ad Summum Pon- 29
tificatum electis, si ignoretur quis ex eis legitime electus sit, et aliquis adhaereat ei, quem putat legitimum Pontificem, sed cuius postmodum electio minime legitima iudicata est, non est schismaticus. Idem ib., n. 6. Schisma- 30
ticus autem est, qui persistit in obedientia eius, quem putavit verum Pontificem, postquam eius electio nulla iudicata est ab habente potestatem. Idem ib., n. 6.

In primo casu possunt esse, et fuerunt san- 31
cti. Secus autem in secundo casu. Id. ibid., 32
n. 7, ubi affert pro primo casu exempla Petri 33
de Luxemburgo, et Ludovici Alamanni inter beatos a Clem. VII legitimo Pontifice ascriptorum, propter eximias virtutes et insignia miracula, quibus floruerunt, licet dictus Petrus Cardinalis fuerit creatus a Roberto Genevensi antipapa, cui adhaesit credens ipsum legitimum Pontificem, et dictus Ludovicus in Concilio Basileensi steterit adversus Eugenium IV legitimum Pontificem, et Felicem V antipapam consecraverit, attamen facti poenitens ad Nicolai V, ipsius Eugenii legitimi successoris, obedientiam rediit, et Ecclesiae unitatem resarcivit. Et aliud exemplum celeberrimi sancti 34
Vincentii Ferrerii heroicis virtutibus undequaque in vita conspicui, et maximis miraculis semper et adhuc in dies coruscantis, mei particularis advocati, meique etiam cognominis, ut tradit eruditissimus Tirinus, tom. 2 in Indice auctorum, litt. V, ibi: *Vincentius Iustinianus Antistius ex Valentia Hispaniae ordinis Praedicatorum scripsit vitam confratris et concivis sui B. Vincentii Ferrarii, vel Ferrerii Valentini ex eodem ordine Praedicatorum*, qui in teterrimo schismate inter Petrum de Luna, dictum Benedictum XIII, et Angelum Corrarium, nuncupatum Gregorium XII, qui in Concilio Pisano, et subinde una cum Ioanne XXIII, in Concilio Constantiensi depositi fuerunt, electo in Pontificem Martino V, ac magna parte Hispaniae Petrum de Luna, seu Bened. XIII, tanquam verum et legitimum Pontificem colente, aliquibus vero Italiae civitatibus Angelo Corrario, seu Gregorio XII, pariter tanquam vero et legitimo Pontifici adhaerentibus, licet ipse in primis bona fide Petri de Luna, seu Bened. XIII partes secutus, auctor etiam fuerit, ut reges Aragoniae eidem adhaererent; attamen statim ac eius obstina-

tionem et malas artes perspectas habere coepit, Ferdinando regi Aragoniae persuasit, ut ab eius obedientia se subduceret, edictumque publicaret, quo suis subditis inhiberet, quin ullam ad eum, tanquam ad Pontificem, adhaesionem, quocunque praetextu haberent; sicque eius potissima opera schisma exstinctum penitus fuit.

35 Schismata, quae vexarunt Romanam Ecclesiam, vide tomo VI huius Biblioth., in serie Romanorum Pontificum.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Communiter admittitur, schisma adiunctam 36
habens haeresim, crimen esse ecclesiasticum, prout est ipsa haeresis, adeoque pertinere ad iudicium solius ecclesiastici iudicis. At non convenit, num idem obtinere debeat in schismate mero sine haeresi. Confer Vanespen, Iur. eccl. univ., part. 3, tit. 4, c. 2, § 52.

SCHISMATICA PROPOSITIO

Vide verb. PROPOSITIONES DAMNATAE, *num. 26.*

SCHOLASTICUS

Lubet, quae sequuntur, expendere.

1 Scholis *scholares* et *scholastici* dicti, qui in eis exercebantur. Haec prima eius vocis acceptio: altera pro erudito. Hieronymus, libro de Viris illustribus, c. 98. *Serapion Thmueos Episcopus, qui ob elegantiam ingenii, cognomen scholastici meruit.* Gennadius, in Catalogo, c. 84: *Prosper homo Aquitanicae regionis, sermone scholasticus, et assertionibus nervosus.* Dionysius Petavius illud Synesii ad epist. 105: *Cura, ut haec scholastici sciant,* utrovis modo explicat, cum ait: *Scholasticos appellat eruditos ac peritos homines, qui in Musaeo Alexandrino litteris vacabant, quive alias eleganti erant ingenio ac bonis artibus exercitati.* Tertium huius vocabuli usum suggerit inter alios Heribertus Rosweidius, in Onomastico ad Vitas Patrum; nempe pro advocato, qui publice ex officio causas ageret; probaturque in primis ex canone 13 Concilii Sardicensis, ex Cod. Theod., l. 2 de Concuss. advocat., et ex titulo 97 Collectionis Africanae. Quartam scholastici significationem invexerunt, praesertim in *Gallias,* saecula recentiora: ex quo sancitum est a Carolo Magno, ut scholae fierent *per singula monasteria vel episcopia:* hinc enim in ecclesiis cathedralibus institutae sunt magistrales praebendae, quae in eorum subsidium cederent.

2 In monasteriis igitur, ecclesiisque, cum cathedralibus, tum etiam collegiatis, scholasticus supremus studiorum simul ac disciplinae eccles. fuerat praefectus, varios habebat coadiutores in docendo; plerumque vicarium, qui etiam dicebatur *magister secundarius,* saepius etiam religiosos, qualis fuerat *Marianus Scotus,* et hinc est, quod varii Archiepiscopi Mog. in diplomatibus laudent percepta a prima iuventute ab Ecclesia Mogunt. beneficia: prout ea extollebat Christianus in allegato supra § 18 diplomate, ubi ait, *quod Ecclesia Mogunt. ipsum ab annis adolescentiae tanquam mater pia delicatis alimoniis enutriverit.* Varios autem circa alendos hosce domicellares in Ecclesia Mogunt. fuit disciplina: ab initio scholasticus ex praebendis hisce domicellaribus assignatis victum et amictum suppeditavit, id quod in aliis etiam ecclesiis collegiatis usu erat receptum, prout de Aschaffenburgensi probat diploma apud Gudenum, loc. cit., tom. 1, p. 353.

Cum autem occasione huius sustentationis 3
circa annum 1146, dissidia orirentur scholasticum inter ac canonicos seniores domicellarium cognatos, hi effecerunt penes Henricum Archiepiscopum, ut ipsi curam eorum haberent, prout clare patet ex diplomate Henrici apud Gud., l. c., tom. 1, p. 180, ubi ait: « Praeterea perpendimus, quod Fratres nostri (scilicet canonici Metrop.) de iure scholastico circa suorum Cognatorum-Scholarium, videlicet canonicorum, domesticam provisionem cum magistro Scholarum ad lites indebitas et contentiones frequentibus prorumpere consueverunt. Ut ergo in his occasio litis penitus deficiat, et in Ecclesia Mogunt. pax et concordia magis ac magis proficiat et convalescat, praelatis Ecclesiae Moguntinae consentientibus, honorabili quoque viro, paci ac fraternae charitati omni modo intento Wilhelmo Scholarum magistro, quam devote postulante 10 libras in Studernheim magistro Scholarum annuatim persolvendas stabili iure tali tenore donavimus, quatenus in hac parte salvo et incorrupto iure omnium aliorum tam praesentium quam succedentium Scholasticorum Moguntini episcopatus memorati fratres nostri consanguineis suis scholaribus canonicis de stipendiis praebendalibus in domibus suis victum et vestitum eo moderamine provideant, ut et ipsi ex hoc sui laboris consolationem percipiant, et magistri Scholarum de praedictis redditibus sui iuris debita compensatione non careant ».

Hoc autem postea immutato, provisio ac 4

sustentatio domicellarium denuo concredita fuit Sholastico, prout patet ex diplomate Conradi de a. 1190, apud Gud., l. c., tom. 1, p. 295, qui ait: « Volumus non latere, quod habito nostrae Ecclesiae consilio et consensu, ad petitionem dilecti filii nostri Petri scholastici ius scholasticum sibi et successoribus suis, ne de caetero in eo fiat defectus, plene integramus, ita videlicet, ut omnes de caetero scholares canonici tam praesentes quam futuri in Ecclesia Moguntina usque ad emancipationem cum suis praebendis in procuratione sint magistri, nisi magistri liberalitas alicui gratiam faciat omni cognatione sanguinis et cognatorum pro eis intercedentium occasione remota: nullo rescripto, nec etiam rescripto Archiepiscopi Henrici contra ius scholasticum per subreptionem obtento, contra hoc impetrato vel impetrando, obstante vel scholastico iuri praeiudicium faciente; magister vero scholares ipsos secundum Ecclesiae honorem nutriat moribus, disciplina, scientia, victu, et vestiat in pelliciis agninis [1] et pannis [2] lineis et laneis [3] secundum Ecclesiae consuetudinem sufficientibus, et de quibus non vult habere curam vestiendi, dummodo sint adulti, denarios omnes de carne magister recipiet, et de pisce refectiones (* Sciendum enim saepius ex fundatione vel consuetudine cibum particularem in carne vel pisce mensae apponendum fuisse certis diebus: hic cibus redimebatur a magistro coquinae denariis, dum quivis ex canonicis pro sua portione collationis loco accepit aliquos denarios *), porcos de nativitate (* scilicet in Nativitate Domini cuivis dimidius porcus dandus erat, vel redimendus pecunia numerata. Conf. diploma seq. *) et denarios, qui dantur ad supplementum panis (* certis equidem diebus, praeter consuetum panem accedere album ex siligine coctum, qui dicebatur *simila,* pro quo pane in natura etiam dabatur quandoque nummus, et sic patet, quales fuerint nummi ad supplementum panis *) magister retineat. Alios vero denarios eleemosynares (* Tales distributiones etiam quandoque fiebant non habito respectu ad mensam, sed ex particulari fundatione *) et denarios de vestibus. (* Tales dabantur, ut meliores vestes sibi comparere possent fratres, quales adhuc hodie in variis monasteriis distribuuntur *) scholares recipiant, et si magister voluerit plus eis largiri, non sit ei successoribusque suis praeiudicium ».

Addere tandem iuvat ex t. 3 Thesauri iuris ecclesiastici, a cl. viro Antonio Schmidt collecti p. 218, iuramentum, quod praestare scholasticus tenebatur. *Primo* « quod verbum capituli in capitulo, et extra per se vel per alium proferet. Item quod litteras capituli eodem modo dictabit et scribi faciet. Item quod secreta capituli tenebit et non revelabit. Item quod alia, ad quae tenetur ratione officii sui, adimplebit, videlicet, quod si absens fuerit ab ecclesia, ipse loco sui instituet canonicum idoneum ad proferendum dictum verbum, et dictandum, et scribi faciendum dictas litteras capituli, assignandum locum canonicis, et audiendum lectiones in choro, et caetera faciendum, ad quae ipse scholasticus tenetur, et quod dicto canonico de salario competenti arbitrio capituli moderando, anno quolibet satisfaciet, de promptioribus fructibus ipsius scholastriae. Et quod observabit pro posse suo fundum scholastriae suae, ac iura solita solvi ecclesiae per praedecessores suos exsolvet. Item, quod anno quolibet tempore debito, videlicet Paschae, capitulo praesentabit magistrum Scholarum de idoneitate per ipsum capitulum examinandum, et si idoneus inveniatur, admittendum. » Adiicitur dein adhuc quaedam obligatio scholastici de certa summa pecuniae solvenda ecclesiae singulis annis, ex quibusdam bonis, quod huc non spectat.

SCIENTIA CONFESSARII

Vide verb. Confessarius, *art. 1, a n. 48 ad 51.*

SCIENTIA IN BENEFICIARIIS

NOVUS ARTICULUS EDITORUM CASINENSIUM.

Vid. Addit. Casinenses sub v. Institutio.

Summarium.

1. Quae scientia requiratur pro obtinendo beneficio ecclesiastico in genere, ad n. 2. - 3. Quanta opus sit pro obtinenda pensione. - 4. Item pro beneficio simplici, ad n. 5. - 6. Quanta requiratur pro dignitatibus et canonicatibus. - 7. An valida sit collatio beneficii facta illitterato, ad n. 11. - 12. Scientia probanda venit per examen, ad n. 13. - 14. Quae in materia examinis sunt attendenda, ad n. 23.

[1] Scilicet pro caligis.
[2] Vulgo Beiis Zeug.
[3] Tunicae erant ex lana.

1 Operae pretium facturum esse ducimus, si hanc materiam accurate pleneque evolvamus, hoc sane pacto.

2 Ac primum, in genere loquendo, ea scientia ad unumquodque beneficium requiritur, quae ad officium beneficio annexum rite obeundum, est necessaria, ut patet ex cap. *Cum in cunctis* 7 de Elect. Quare maior vel minor scientia requiritur, pro qualitate et conditione beneficii. Pirhing, ad tit. ex. de Aetate, etc., n. 21.

3 Hinc quaeres, 1. Quanta scientia requiratur ad obtinendam pensionem?

℟. Cum ad primam tonsuram solum requiratur, quod quis sciat legere et scribere. Conc. Trident., sess. 23, cap. 4, de Reformat. « Id videtur sufficere et requiri ad obtinendam pensionem, ad quam requiritur tonsura, ita ut possit et sciat recitare officium parvum B. Mariae, ad quod pensionarii tenentur ex Const. Pii V ». Garcias, de Benefic., part. 7, cap. 7, num. 4.

4 Quaeres adhuc: quae scientia requiratur pro consecutione beneficii simplicis?

℟. Si non habet annexum ordinem ullum, vel servitium, requiritur item tanta scientia, quanta opus est pro prima tonsura, hoc est ut sciat rudimenta fidei, ac legere et scribere (ita pro prima tonsura praescribitur a Conc. Trid., cit. sess. 23, c. 4); praeterea « requiritur aliqualis maior notitia sacramentorum, et aliqualis intelligentia linguae latinae (intellige respectu Ecclesiae Latinae), ut aptus quis sit ad recitandum officium divinum, etsi non esset spes plus proficiendi.». Sic Leurenius, For. benefic., part. 1, c. 2, qu. 244; Castrop., tom. 2, tit. 13, disp. 4, p. 6, num. 9; nec non Garcias, de Benef., cit. part. 7, c. 7, n. 5 et 8, ubi sic habet: « Videtur Navarr. velle sufficere, quod sciat legere et construere, quod videtur verum et in praxi receptum.... Et accedit quod docet Hojeda, nempe, quod ad beneficium simplex, quod servitium aliquod non requirit, nec ordinem aliquem habet annexum, sufficit prima tonsura et sufficientia, quae ad eam requiritur, nempe quod sciat fidei rudimenta, ac legere et scribere, et quod aliquantulum linguam latinam intelligat, ut possit esse aptus ad officium recitandum? »

5 « Si vero beneficium habet annexum ordinem sacrum, requiritur maior doctrina, maiorisque scientiae spes, et in specie scientia illa, quae necessaria est ad ordinem illum recipiendum. (Iam vero) requirit Trident., sess. 23, c. 13, ad subdiaconatum et diaconatum, ut quis sit instructus in litteris, et iis, quae ad exercendum ordinem pertinent; et c. 14, ad presbyteratum (requirit), ut quis idoneus sit ad docendum ea, quae omnibus necessaria sunt ad salutem et ad ministranda sacramenta. Quo decreto stante, iuxta Fagnanum, c. *Cum in cunctis* de Elect., num. 151, promoveri non possunt ad presbyteratum parum scientes, cum Episcopus in hoc decreto Concilii dispensare nequeat ne quidem ex magna causa [1] ». Leuren., l. c., n. 2.

Quaeres: quae scientia requiratur ad dignitates et canonicatus? 6

℟. Requiri maiorem quamdam, quam praecise necessaria est ad ordinem dignitati vel canonicatui annexum, eo quod munus seu dignitas industriam deposcat, quippe cum a canonico consilium dandum sit; unde maior requiritur scientia in canonico cathedralis, quam collegiatae. Leuren., l. c., qu. 245.

Audiamus insuper Monacellum, qui sic habet: « Quamvis canonicatus etiam cathedralis, dicatur beneficium simplex, nihilominus ad illum obtinendum requiritur scientia maior, quae non exigitur in clericis Minorum ordinum; et quod canonicus non solum linguam latinam recte calleat, sed in litteris ita profecerit, ut suo consilio possit aliquando ecclesiam et Episcopum iuvare, ne contingat, ad capitulum duci *oves et boves;* iura etenim praesumunt, canonicos ecclesiae cathedralis esse peritos et consilio maturos ». C. *Statutum* de Rescr. in 6; Formul. pract., tom. 1, form. 11, n. 2, pag. 116.

Profecto Concilium Tridentinum hortatur ut in provinciis, ubi id commode fieri possit, *Dignitates omnes, et saltem dimidia pars canonicatuum in cathedralibus ecclesiis, et collegiatis insignibus conferantur tantum magistris vel doctoribus, aut etiam licentiatis in theologia vel iure canonico.* Sess. 24, c. 12, vers. *Hortatur.*

Verum quidem est, Concilium *ibi* non *praecipere,* sed *hortari*, prout Sacra Congr. censuit, apud Garc., de Benef., part. 7, cap. 7, num. 45. Sed ex illa Tridentini loquendi ratione utique planum est mentem Patrum fuisse, ut in promovendis ad huiusmodi canonicatus capacitas seu scientia haud posthaberetur.

Quaeres: An valida sit collatio beneficii facta illitterato? 7

Distingue « Vel beneficium confertur penitus illitterato; vel illi, qui quidem non penitus illitteratus est, scientia tamen per sacros canones requisita caret.

« Si *primum:* collatio beneficii est ipso iure

[1] « Unde Sacra Congregatio Concilii, etiam in locis, ubi maxima est sacerdotum inopia, nunquam censuit, ignaros posse promoveri ad sacros (ordines), licet iam promotis ad presbyteratum censuerit conferri posse parochiales ecclesias, quando litteratiores inveniri non possunt ». Fagn., ad cap. *Cum in cunctis* de Elect., num. 152.

nulla; et quidem ita ut, secundum aliquos, in defectu hoc nequidem Papa dispensare possit, quod existiment, litteraturam iure naturali ac divino requiri ad beneficium obtinendum. Contrarium tamen defendit Azor.... ubi vult defectum istum a Pontifice dispensabilem esse, ex ratione, quod Papa beneficiarium a functione et administratione bene liberare, aut per vicarii vel administratoris constitutionem sublevare eumdem possit; et confirmat hoc etiam praxis, quia passim videmus, quod Papa interdum ex gravi causa cum pueris illitteratis dispenset, ut primam tonsuram accipiant, et beneficia ecclesiastica consequantur.

8 « Si *secundum;* et beneficiarius tantum non habeat scientiam ad beneficium requisitam, collatio quidem vel promotio non est ipso iure irrita, est tamen a superiore irritanda, tanquam contra sacros canones facta. C. *Qualiter* 17, c. *Dudum* 22 de Elect., quia *carens litteris, Sacris non potest esse aptus officiis,* ut dicitur can. *Illitteratos,* dist. 28, imo talem ad beneficium resignandum in conscientia obligari docet Layman... Excipitur, nisi promotus speret, se scientiam ad munus suum necessariam non longo post tempore acquisiturum; tunc enim retinere beneficium vel dignitatem, ad quam promotus est, potest, sed tenebitur addiscere, quod ignorat, quam primum commode potest ». Schmalzgr., ad tit. cit. de Aetat., etc., n. 25.

9 Quod quidem docet Garcias, dum habet: « Beneficiatus, qui non habet scientiam competentem beneficio, quamvis collatio valuerit, tenetur addiscere quam primum commode possit; et alias tenetur illud dimittere ». De Benef., part. 7, c. 7, n. 21.

10 Audiamus insuper Pirhing in haec verba: « Si quis non sit penitus illitteratus, tamen scientiam competentem et requisitam ad beneficia non habeat, collatio quidem est illicita, sed valida; et tenetur beneficiatus addiscere quod ignorat, quam primum commode poterit, alias debet beneficium dimittere ». Ad tit. ex. de Aetat., etc., n. 22.

11 « Porro, poterit Episcopus (quamvis id raro faciendum) ex iusta causa conferre beneficium ei, qui parum scit, creditur tamen brevi tempore profecturus, cum possit pro aliquo tempore in obligatione annexa beneficio dispensare ». Leurenius, cit. For. benefic., part. 1, qu. 257.

12 Iam vero illud tene « scientiam litterarum non aliter internosci et probari, quam mediante examine.... Potest tamen, cessante concursu, ad actum huiusmodi examinis procedi extraiudicialiter, eiusque commissio est potius confidentialis, quam iudicialis, unde potest subdelegari; atque ita probatio a solo examinatore concludi: et sicut collatio, ita et examen hoc tanquam illius accessorium, et non minus voluntariae iurisdictionis, potest fieri extra territorium ». Leuren., ib., qu. 251, num. 4.

Cumque huiusmodi examen non sit exclu- 13
sive necessarium « prout est illud, quod fit, et est pro, seu de forma, (ut in provisione Ecclesiae Parochialis) *hinc est,* ut non obstante clausula: *si idoneum repereris* sufficiat, examinatorem, etiam non facto examine, eum habuisse pro idoneo, ut forma litterarum observata censeatur ». Leuren., loc. et n. cit.

(Amplius) « sciendum, quod eo ipso, quod 14
aliquid sit admissus et ordinatus in sacris ordinibus, praesumitur habilis et idoneus ad beneficia simplicia, ita ut novo examine opus non sit. Cap. *Accepimus* 13 de Aetate, etc., ibi: *Quos a te, vel praedecessoribus tuis ordinatos fuisse constaret, eos, praesertim quoad obtinendum beneficium, debes idoneos reputare, quos ad ordines suscepisti.* Rota decis., ibidem, num. 1, part. 2 Divers., et fuit decisum, in una Gien. *Cappellaniae,* 8 Iunii 1605, coram R. P. D. Lancellotto ». Sic Hieron. Gonzalez, super Reg. 8 Cancellar., Gloss. 4, n. 74; Pirhing, ad tit. de Aetat., etc., num. 4.

« Praeterea in curia servari videmus, quod 15
semel examinatus et approbatus ad unum beneficium simplex, non amplius examinatur ad aliud simile; idem est, si semel sit approbatus ad canonicatum, vel dignitatem in collegiata, non amplius examinatur ad similem canonicatum vel dignitatem in alia collegiata: similiter semel approbatus ad canonicatum vel dignitatem in cathedrali, non ultra examinatur ad similem ». Idem Gonzalez, ibidem, num. 88; Pirhing, loc. et n. cit. [1].

« Sicut etiam examinari non debet, qui est 16
notorie litteratus et habilis: Felinus... Decius... Lambertinus... Greg. Lupus... et in graduatis, quod excusentur ab examine, ex quo iam sunt examinati et approbati ab Universitatibus, ne fiat iniuria ipsis Universitatibus, tradit Rebuffus... ». Gonz., ib., n. 86, 87.

« Limita tamen primo, ut semel approba- 17
tus amplius examinari non debeat, quando examen est pro forma assignatum; quia tunc nullatenus omitti potest, alias actus corruet; quamvis promotus sit persona nota pro valde litterata, benemerita et famosa [2]... Quo fit, ut

[1] « Limitatur, quod is qui fuit ordinatus, vel obtinuit beneficium in una dioecesi, si postea conferatur ei beneficium in alia dioecesi, iterum examini subiici potest: rationem dat Fagnanus, quia forte in dioecesi, in qua confertur ei aliud beneficium, sunt alii mores, quibus se promovendus conformari debet ». Pirhing, ad tit. ex. de Aetate, etc., n. 4, vers. *Limitatur,* 6.

[2] Unde « non excusatur ipsemet vicarius Episcopi,

in terminis Conc. Trident., sess. 24, cap. 18, de Reform., de provisione parochialium, cum ibi requiratur pro forma examen per concursum necessario fieri (debeat), ut saepe censuit Sac. Congregatio Concilii ». Gonzalez, l. c., n. 89, 90.

18 Hinc porro est, quod parochialem ecclesiam assecutus, quam postea dimisit, non potest eamdem assequi sine novo examine; ut fuit dictum in una Beneventana *Parochialis*, apud Pyrrhum Corradum, Prax. benefic., lib. 3, c. 4, num. 5.

19 Sic etiam rector unius ecclesiae parochialis, si ad aliam paroch. aspiret, nequit ad hanc promoveri absque novo concursu, ut decrevit eadem Sac. Congr. Conc. per haec verba: *Episcopus potest, occurrente vacatione beneficii curati, vocare et admittere ad concursum, habentem aliud beneficium curatum, sed non potest* sine concursu, *licet obtinuerit beneficium, quod possidet* per concursum. Apud eumdem Pyrrhum Corradum, loc. cit., n. 12, caeterum vid. amplius v. *Beneficium*, art. 3, n. 21 et seqq.

20 « Secundo limitandum, quod supra diximus, ordinatum in sacris esse habilem absque novo examine ad beneficia simplicia, quando aliqua causa de novo supervenit, utpote, quia per bonum intervallum fecit intermissionem seu diversionem a studiis, quia tunc etiam si pro forma non requireretur examen, deberet examinari ratione novae causae, ut insinuant declarationes illustrissimorum Cardinalium nuper allatae (in num. hic supra notatis) ». Gonz., l. c., n. 96.

« Tertio limita, quando constaret, quod talis 21
promotus ad ordines sacros, fuit indigne promotus ». Idem ib., n. 99.

Ultimo « Limita, quando beneficium simplex 22
esset qualificatum, veluti dignitas sine cura vel canonicatus in cathedrali vel collegiata, in quibus requiritur industria et consilium: in hoc casu temperatur dispositio textus in d. c. *Accepimus* (de quo Gonz. supra n. 74) ». Idem Gonzalez, ib., n. 102.

Cumque ex Tridentino, cap. 9, sess. 25, de 23
Reform., liceat Episcopis praesentatos a patronis si idonei non fuerint, repellere; adeoque liceat iisdem Ordinariis praesentatos ad beneficia utcunque simplicia (ubi de eorum idoneitate, ad normam traditorum hic supra, non constet) examinare; Barbosa, in Trident. ad cap. cit., n. 74, et consentiunt DD. hinc profecto est, quod si fundator « disponeret, quod praesentandus examini subiacere non debeat, conditio huiusmodi est intelligenda, quatenus Episcopo constet esse idoneum, ut respondit Sac. Congreg. Concil., in Sarsinaten. 27 Nov. 1649 ». Apud Monac., Form. pract., tom. 2, tit. 15, formul. 1, num. 13, pag. 199.

SCRIPTURA SACRA

Praestat sequentia adnotare.

1 Scriptura sacra dicitur *Biblia* a voce graeca *biblos*, quae *librum* significat. Unde antonomastice sacra Scriptura vocatur *liber*, eo quod sit omnium librorum Liber tum sui origine, tum sanctitate, tum praesertim utilitate, iam figuratus in illo, quem vidit Ioannes in Apocalyps. c. v, ibi: *Et vidi in dextera Sedentis super thronum librum scriptum intus et foris.*

2 Scriptura sacra, quae breviter definitur: *Verbum Dei scriptum*, fusius et clarius definitur, quod sit: *Volumen sacrum dictante Spiritu sancto ad salutem hominis conscriptum, et ut tale ab Ecclesia receptum.* Est in re communis.

3 Dictum sacrum volumen est aggregatum quoddam ex septuaginta duobus canonicis libris particularibus, scilicet quadraginta quinque Veteris Testamenti, et viginti septem Testamenti Novi in unum codicem redactum. Com-
4 munis ac certa. Dicti autem septuaginta duo libri canonici sunt sequentes recensiti a concilio Tridentino, ses. IV, in decreto *de canonicis scripturis;* nempe, Veteris Testamenti: *Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdrae primus, et secundus, qui dicitur Neemias, Tobias, Iudith, Esther, Iob, Psalterium Davidicum, Parabolae, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Ieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetae minores,* id est *Oseas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michaeas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias, duo Machabaeorum, primus et secundus;* Novi Testamenti: *quatuor Evangelia, secundum Mathaeum, Marcum, Lucam et Ioannem, Actus Apostolorum a Luca evangelista conscripti, quatuordecim Epistolae Pauli apostoli ad Romanos, duae ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duae ad Thessalonicenses, duae ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos, Petri apostoli duae, Ioannis apostoli tres, Iacobi apostoli una, Iudae apostoli una, et Apocalypsis Ioannis apostoli.*

---

nec archidiaconus, vel poenitentiarius, nec aliqua persona eminens, quantumcunque idonea, et in dignitate ecclesiastica constituta, ut etiam declaravit eadem Sacra Congregatio Concilii »: apud Gonzalez, super Regul. 8 Cancell., Gloss. 4, n. 92.

5 Praedictus numerus librorum canonicorum sacrae Scripturae non est novus, sed antiquissimus in Ecclesia catholica, et receptissimus: omnes enim praedicti libri inter canonicos recepti sunt in Concilio Carthaginensi, cap. 47, celebrato anno 397.* Vide infra n. 6. Item in Concilio Romano 1, sub Gelasio Papa celebrato anno 496. Atque in aliis subsequentibus conciliis, et praesertim in Concilio Florentino, in 6 decreto *Unionis*. Unde libri *canonici* dicti sunt, vel quia continent norman et regulam, quam in fide et moribus sequi tenemur: *Canon* enim graece, latine *Regula* nuncupatur, textu expresso in can. *Canon* 1, distinct. 3, vel quia in catalogum librorum divinorum sunt ab Ecclesia in dictis conciliis relati. * Adde testimonium Ecclesiae Graecae; haec enim cum a Protestantibus ad ineundam secum concordiam invitata esset, synodum Hierosolymae sub Dositheo patriarcha celebravit an. 1672, quae Protestantium errores damnavit, datoque ad ipsos responso, inter alia catholicae doctrinae capita solemniter de sacris libris in Tridentino Concilio enumeratis professa est: *Hos omnes iudicamus esse canonicos, et S. Scripturam confitemur, quoniam eos tradidit antiqua consuetudo, seu magis Ecclesia catholica.*

7 Libri spectantes ad Testamentum Vetus dividuntur in quatuor classes, scilicet in legales, historiales, sapientiales et prophetales. *Legales* sunt quinque libri Moysis, seu Pentateuchus, id est Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; *Historiales* sunt Iosue, Iudicium, Ruth, Regum, Paralipomenon, Machabaeorum, Iob, Esdrae, Tobiae, Iudith, Esther. *Sapientiales* sunt Proverbia, Ecclesiastes, Cantica, Sapientia, Ecclesiasticus. *Prophetales* sunt Psalmi, quatuor maiores prophetae: Isaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel, et duodecim minores: Oseas, Ioel, Amos, Michaeas, Abdias, Ionas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias.

8 Libri spectantes ad Testamentum Novum dividuntur et ipsi in quatuor classes, scilicet legales, historiales, sapientiales et prophetales. *Legales* sunt quatuor Evangelia Matthaei, Marci, Lucae et Ioannis. *Historiales* sunt Actus Apostolorum. *Sapientiales* sunt quatuordecim Epistolae divi Pauli, una divi Iacobi, duae divi Petri, tres divi Ioannis et una divi Iudae Thaddaei. *Prophetales* tandem Apocalypsis beati Ioannis apostoli.

9 Recollectio dictorum omnium librorum vocatur Testamentum Vetus, et Novum duplici ratione. Prima, quia sicuti Testamentum est charta scripta, in qua continetur ultima voluntas hominis, sic in illis libris continetur ultima Dei voluntas, et lex, quam Deus vult ab hominibus servari. Secunda, quia sicuti testamentum est, quo bonorum temporalium defertur haereditas, intercedente testatoris morte, qua contingente, cum esset antea clausum et obsignatum, aperitur; ita per dictos libros sacros defertur nobis haereditas bonorum coelestium, et Christi morte in ea confirmamur, iisque apertis, legimus nos esse Dei haeredes et cohaeredes Christi.

Unum autem ex dictis duobus testamentis 10
vocatur Vetus, quia ipsum tanquam iam antiquatum et inveteratum desiit obligare adveniente Novo, uti patet in testamentis, quorum primum iam cessat valere, adveniente eiusdem testatoris secundo. Et aliud vocatur Novum propter novitatem spiritus, quam affert lex Christiana in eo contenta, quae novos affectus novosque ardores erga Deum excitat in iis, qui illam amplectuntur, et vere observant; unde a Veteri Testamento ad Testamentum Novum proceditur tanquam a figura ad suum figuratum, a signo ad suum signatum, et a parabola ad suam veritatem, quia *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est*, ut expresse habetur Ioannis cap. 1, v. 17.

Omnes praedicti libri, tum Veteris, tum 11
Novi Testamenti sunt ab omnibus pro sacris et canonicis, seu a Deo inspiratis habendi, et qui ipsos omnes ut tales non susceperit, aut aliquam veritatem in ipsa contentam negaverit, erit haereticus; unde Concil. Trident., cit. sess. 4, in decreto *de canonicis scripturis*, post enumeratos supradictos omnes libros, sic expresse concludit: *Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, anathema sit.*

Libri alii duo, scilicet tertius et quartus 12
Esdrae non sunt ab Ecclesia recepti pro canonicis, quamvis sint magnae auctoritatis, et a Sixto V in sacris Bibliis post libros canonicos una cum oratione Manasse fuerint appositi, ne penitus pereant, et ut a Patribus citati reperiantur.

Et tanto minus pro canonicis habentur ab 13
Ecclesia liber tertius et quartus Machabaeorum, cum ipsi sint et a canone et a Bibliis penitus exclusi, ut patet.

Item pro canonicis non habentur ab Eccle- 14
sia plura Evangelia, quae sub nomine diversorum Apostolorum, ut Thomae, Andreae, Bartholomaei, Thaddaei, Barnabae, etc., circumferuntur conscripta. Sicuti nec pro canonicis habentur alii libri, de quibus omnibus fit mentio, in c. *Sancta Romana* 3, dist 15, ibique a Gelasio Papa pro apocryphis declarantur. * Apocryphos omnes hosce libros recensuit illustravitque Ioannes Albertus Fabricius cum in Codice pseudepigraho Veteris Testamenti, Hamburgi 1713, tum in Codice apocrypho Novi Testamenti, ibidem 1719.

Ex libris sacris plures et plures perierunt. 15
Ita S. Ioannes Chrysostomus homil. 9 in

Matth., et homil. 7 in primam ad Corinth.; Bellarmin., tom. 1 de verbo Dei, lib. 4, cap. 4; Abulensis, in Numer., cap. 21, quaest. 3, et alii communiter: et hoc clare constat ex pluribus locis ipsiusmet sacrae Scripturae. In primo enim libro Paralipomenon, cap. ult., fit mentio libri Samuelis videntis et libri Nathan prophetae, atque libri Gad videntis, ibi: *Gesta autem David regis propria et novissima scripta sunt in libro Samuel videntis, et in libro Nathan prophetae, atque in volumine Gad videntis.* Et 2 Paralipomenon, cap. IX, fit mentio libri Nathan prophetae, libri Ahiae Silonitis et libri Addo videntis, ibi: *Reliqua opera Salomonis priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetae et in libris Ahiae Silonitis, in visione quoque Addo videntis.* Et ibidem, cap. XII, fit mentio libri Semeiae prophetae et libri Addo videntis, ibi: *Opera vero Roboam prima et novissima scripta sunt in libris Semeiae prophetae et Addo videntis.* Et ibidem, cap. XX, fit mentio libri Iehu filii Anani, ibi: *Reliqua gestorum Iosaphat priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Iehu filii Anani.* Et 3 Reg., cap. IV, fit mentio de libro trium millium parabolarum et carminum quinque et mille Salomonis ibi: *Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas, et fuerint carmina eius quinque et mille.* Et, ibidem, cap. XI, fit mentio de libro verborum dierum Salomonis, ibi: *Ecce universa scripta sunt in libro verborum dierum Salomonis.* Et, ibidem, c. XIV, fit mentio libri sermonum dierum regum Iuda, ibi: *Ecce scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda.* Et 2 Machabaeorum, cap. II, fit mentio libri Iasonis Cirenaei, ibi: *Itemque a Iasone Cirenaeo quinque libris comprehensa.* Et ad Colossens, cap. IV, fit mentio Epistolae B. Pauli apostoli scriptae ab ipso ad Laodicenses, ibi: *Et cum lecta fuerit Epistola haec, facite ut et in Laodicensium Ecclesiam legatur, et eam, quae Laodicensium est, vos legatis.* Et in Epistola catholica Iudae apostoli fit mentio de libro Enoch prophetae, ibi: *Prophetavit autem et de his septimus ab Adam Enoch dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis,* etc. Omnes autem praedicti sacri libri, et alii brevitatis gratia relicti, tum Veteris, tum Novi Testamenti, Deo permittente perierunt, vel quia homines desides eos non custodierunt, vel quia impii eos combusserunt, vel quia se illis indignos praebuerunt, vel ob alias causas ipsi soli Deo notas. V. Addit. Cas. in fin. h. art.

16 Prima editio sacrae Scripturae facta est hebraice quoad fere totum Testamentum. Sic communior et fere omnium sententia. Dicitur autem notanter: *Quoad fere totum,* quia libri Esdrae et Danielis, teste S. Hieronymo, epist. 120, Praefat. in Daniel., scripti sunt lingua chaldaica [1], sicuti nonnulli asserunt de libro Tobiae, libro Iudith. Librum autem Sapientiae vult sanctus Hieronymus, epist. 115 ad Chromatium, fuisse scriptum lingua graeca, sicuti eadem lingua graeca fuisse scriptum librum 2 Machabaeorum testatur idem Hieronymus, in Prologo Galeato [2].

17 Quo ad vero fere totum Testamentum Novum facta est graece. Sic fere communis opinio. Apostolorum enim tempore apud Iudaeos valde familiare erat idioma graecum. Dicitur autem notanter: *Quoad fere totum,* quia Evangelium Matthaei fuit ab ipso scriptum lingua hebraica, ut tenent fere communiter doctores cum S. Hieronymo, lib. de Scriptoribus ecclesiasticis, n. 5, ubi loquens de S. Matthaeo sic expresse dicit: *Evangelium Christi hebraicis litteris verbisque composuit* [3]. Et Evangelium Marci secundum communiorem opinionem fuit ab ipso scriptum primo lingua latina in gratiam Romanorum, et secundo lingua graeca in gratiam Alexandrinorum [4]. Et Epistola ad Hebraeos, ut tenet communis sententia cum sancto Hieronymo, libro de Scriptoribus ecclesiasticis, n. 15, fuit scripta lingua hebraea [5].

18 Secunda editio sacrae Scripturae quoad totum Testamentum Vetus est paraphrasis chaldaica; tota enim Scriptura vetus translata est paraphrastice ex hebraeo in chaldaeum, quam paraphrasim ipsi Hebraei *Targum* vocant, ut recte notat Cardin. Bellarmin., tom. 1 de verbo Dei, lib. 2, cap. 3. Haec paraphrasis Chaldaica 19 tres habet auctores, scilicet R. Onkelum, R. Ionathan Urielis filium et R. Ioseph Caecum, qui omnes quilibet pro sua parte totam veterem Scripturam in chaldaicum transtulerunt. Paraphrasis autem in hoc differt a translatione seu versione, quod in translatione seu versione verba auctoris transferuntur in aliam linguam sine additione et mutatione, seu de verbo ad verbum: in paraphrasi autem verba auctoris transferuntur in aliam linguam cum additionibus et mutationibus, et in ipsa magis sensus

---

[1] Aliqua scilicet eorum capita, ut patet hebraicam veritatem consulenti.

[2] Confer P. Bonfrerii *praeloquia* in Tourmeniana Menochii editione optimo consilio recusa, et P. Hermani Goldhagen eruditissimam introductionem in Sacram Scripturam, p. 1, sect. 2, qu. 1, § 5, 6 et 7.

[3] Vide eumdem Goldhagen, qu. 2, § 2 seqq.

[4] Revera tamen communior sententia docet, Marcum graece Evangelium scripsisse. Neque certe opus fuit, ut Marcus Romanis scribens, latina lingua uteretur. Nam et Paulus ex communiore doctorum interpretum sensu ad Romanos dialecto graeco epistolam scripsit. Vide laudatum Goldhagen, cit. qu. 2, § 5 seq.

[5] Vid. tamen Prolegomen. eruditissimi Augustini Calmet, ubi contrarium astruitur. Eamdem de epistola ad Hebraeos hebraice scripta sententiam tuetur Goldhagen, § 9.

de sensu, quam verbum de verbo exprimitur: unde paraphrasis iuxta communem intelligentiam, est *explicatio rei per sermonem copiosiorem et dilucidiorem.*

20 Tertia editio sacrae Scripturae ex hebraico in graecum quoad totum Testamentum Vetus, ut docet probabilior sententia, fuit septuaginta Interpretum, qui anno Ptolemaei Philadelphi 17, et ante Christum 272, inclusi in cellulis separatis totum Vetus Testamentum ex hebraeo in graecum transtulerunt 72 dierum spatio, non sine speciali Spiritus sancti assistentia, cum separatim scribentes quisque in sua propria cellula seorsum ab aliis non solum in eundem sensum, in easdem sententias, sed etiam in eadem verba, in eamdem verborum seriem, imo et in eosdem apices coinciderint; hinc S. Ioannes Chrysostomus homil. 3 in Genesim hanc translationem vocat *rarum miraculum.* Sic tenent S. Iustinus, in oratione exhortatoria ad Gentes, ubi dicit se apud Alexandriam vestigia harum cellarum vidisse; S. Irenaeus, lib. 3, cap. 25; S. Cyrillus, catechesi 4; Clemens Alexandrinus, lib. 1 Stromat.; S. Augustinus, l. 18 de Civitate Dei, cap. 32, et alii recentiores citantes pro hac sententia Philonem, lib. 2 de vita Moysis; Tertulianum, in Apologetico, cap. 10; et S. Ioan. Chrysostomum, hom. 5 in Matthaeum, et sic plurimi alii contra alios, et signanter contra S. Hieronymum, epist. 104, Praefat. in Pentateuchum, ubi expresse negat et ridet historiam hanc de tot cellulis separatis: *Nescio,* inquit, *quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriae mendacio suo exstruxerit,* etc.

21 Unde dictus S. Hieronymus tenet, quod septuaginta duo Interpretes, senes viri Hebraei ex qualibet tribu filiorum Israel, utriusque linguae, scilicet hebraicae et graecae peritissimi, spatio dierum septuaginta duorum in eadem Basilica sedentes et inter se conferentes, sacram Scripturam transtulerint: et hoc probat testimonio Aristaeae, in *Historia,* de hac ipsa re, qui Aristaeas negotio interfuit et expresse dicit, quod ipsi simul conferendo singulis diebus usque ad horam nonam, hanc versionem tandem septuaginta duobus diebus absolverint. Idemque confirmat testimonio Iosephi Hebraei, qui licet esset cupidissimus gloriae suae gentis, tamen lib. 12 Antiquitat., cap. 2, referens hanc historiam, nequidem mentionem facit de dictis separatis cellulis. Sic etiam Eusebius videtur fuisse eiusdem opinionis, quia libro octavo, de praeparat. Evangel., cap. 1, narrat rem totam sine ulla mentione de dictis separatis cellulis, referens ad verbum, quae habentur in libro Aristaeae.

Sanctus Epiphanius autem, in libro de Mensuris et ponderibus, contra fere omnium sententiam ponit solum triginta sex cellulas, cum alii vel septuaginta duas vel nullas ponant. Scribitque dictus sanctus Epiphanius, quod hi interpretes bini et bini fuerint inclusi in cellulis triginta sex, et divino miraculo singula paria ipsorum iisdem verbis totam Scripturam transtulerint, ita ut simul confecerint triginta sex exempla eiusdem prorsus versionis. 22

Sanctus Augustinus vero, licet lib. 18 de civitate Dei, cap. 42, videatur consentire cum iis qui affirmant dictas cellulas, ut patet supra n. 20, tamen, lib. 2 Doctr. Christian., cap. 15, non audet absolute rem affirmare; sed illud ab omnibus decantatum de istis interpretibus, quod quasi uno ore Scripturam verterint, rectissime intelligi posse significat, tam secundum eos qui cellulas affirmant, quam secundum illos qui ipsas negant. De cellulis enim non habetur certa sententia, cum scriptores abierint in diversa [1]. V. Add. Cas. in fin. 23

Supradictis versionibus graecis successerunt latinae, Testamentum Vetus ex hebraeo, et Testamentum Novum ex graeco transferentes, et istae versiones latinae sunt innumerae, ut patet ex S. Hieronymo, epist. 105, Praefat. in Iosue: *Cum apud Latinos tot sint exemplaria, quot codices, et unusquisque pro arbitrio suo, vel addiderit, vel subtraxerit, quod ei visum est.* 24

Ex omnibus autem latinis versionibus et editionibus sola vetus et vulgata editio est vere authentica et pro tali ab omnibus habenda. Sic expresse statuit Concil. Trid., sess. 4, in decreto *de editione et usu sacrorum librorum,* ibi: *Insuper eadem sacrosancta synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex omnibus latinis editionibus, quae circumferuntur sacrorum librorum, quaenam pro authentica habenda sit innotescat, statuit et declarat, ut haec ipsa vetus et Vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, praedicationibus et expositionibus, pro authentica habeatur, et ut nemo illam reiicere quovis praetextu audeat vel praesumat.* 25

Auctor huius Vulgatae editionis non est unus solus, ut recte advertit Bellarminus, tom 1, lib. 1, de verbo Dei, cap. 21, vers. *Nam Vulgata,* ubi sic expresse habet: *Nam Vulgata editio non est unius auctoris, sed quaedam habet ex sancto Hieronymo, quaedam ex Luciano, quaedam ex Theodotione, quaedam ex alio quodam interprete innominato.* Ita tamen ut fere tota sit a sancto Hieronymo, aut versore, aut aliorum correctore, ut notant passim doctores. 26

[1] De LXXVIRALI versione nemo uberius egit cl. P. de Magistris, qui apologiam sententiae Patrum de hac versione quinque eruditissimis dissertatiónibus comprehensam a 1772 Danieli secundum LXX subiecit; ubi etiam Aristaeae narrationem acerrime propugnavit.

27 Sensus sacrae Scripturae generatim, ac prima sui divisione est duplex, nempe unus *litteralis*, et alter *spiritualis*, seu *mysticus*. Communis inter Catholicos.

28 *Litteralis* sensus est ille, quem verba ipsa immediate significant, ita ut sensus litteralis sit praecisus sensus litterae seu verborum. Sensus autem *spiritualis* seu *mysticus* est ille, quem non immediate verba ipsa significant, sed solum mediate, nempe mediis illis rebus, quas verba immediate significant, ita ut sensus spiritualis, seu mysticus sit sensus rerum secundum mysterium. Sic eadem verba, eodemque loco significant litteraliter et spiritualiter, seu mystice, ut patet in Epistola Pauli Apostoli ad Galatas, cap. IV, ubi eadem verba, quae litteraliter indicant, quod *Abraham duos filios habuit, unum de ancilla et unum de libera*, spiritualiter seu mystice significant Vetus et Novum Testamentum, ut ibidem expresse dicit Apostolus: *Haec autem sunt duo Testamenta*. Item eadem historia agni Paschalis, Exodi cap. XII, litteraliter significat ritum agni Paschalis a Iudaeis olim immolandi, spiritualiter vero, seu mystice, significat Christum pro salute totius mundi in ara crucis postmodum immolatum. Item eadem verba in uno loco sacrae Scripturae significant litteraliter, et in alio spiritualiter seu mystice, ut patet de eodem hoc verbo *aqua*, quae primo Genesis litteraliter significat elementum: *Congregentur aquae in locum unum:* et in psal. LXV spiritualiter significat tribulationes, ibi: *Transivimus per ignem et aquam;* et Ioan. cap. IV mystice significat donum gratiae, ibi: *Si scires donum Dei, et quis est, qui dicit tibi: Da mihi bibere, tu forsitan petiisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam;* et Ioann. cap. III mystice seu spiritualiter significat baptismum, ibi: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Et sic de aliis.

29 Sensus litteralis subdividitur in *proprium*, et in *improprium*, seu *translatum* vel *figuratum*. Communis. *Proprius* est ille, quem verba in propria et primaria sua significatione capta immediate significant.

30 Sic *aqua* proprie significat elementum terram abluens; *ignis* proprie significat elementum calefactivum et combustivum, et sic de aliis. *Improprius*, seu *translatus*, vel *figuratus* est ille, quem verba improprie, seu figurate, et tropice accepta significant. Sic Christus Dominus improprie, seu tropice, et figurate per metaphoram seu similitudinem, et non per proprietatem dicitur Leo, Petra, Vitis, et huiusmodi. Sic doctores communiter.

31 Item sensus spiritualis seu mysticus subdividitur in *allegoricum* correspondentem fidei, *anagogicum* correspondentem spei, et in *tropologicum* seu *moralem* correspondentem charitati: iuxta enim numerum dictarum trium virtutum theologicarum assignantur tres dicti sensus mystici sacrae Scripturae ipsis correspondentes. *Communis.*

32 Sensus *allegoricus* correspondens fidei est, cum verba sacrae Scripturae, ultra sensum litteralem, significant et ostendunt aliquid credendum. Dicitur enim *allegoricus* a nomine graeco *allos*, quod est *alius*, et a *logos*, quod est *sermo*, quasi sit alius sermo ab eo, quem verba litteraliter important. *Communis.*

33 Sensus *anagogicus* correspondens spei est, cum verba, ultra sensum litteralem, significant et ostendunt aliquid sperandum in aeterna beatitudine; dicitur *anagogicus* a nomine graeco *ana*, quod est *sursum*, et a *goge*, quod est *ductio*, quasi sit quid sursum ducens, seu locutio nos ducens a terrenis sursum ad coelestia. *Communis.*

34 Sensus *tropologicus* correspondens charitati est, cum verba ultra sensum litteralem significant, et ostendunt aliquid moraliter agendum, seu aliquod opus charitatis exercendum; dicitur enim *tropologicus* a nomine graeco *tropos*, quod est *conversio*, et a *logos*, quod est *sermo*, quasi sit sermo conversus ad morum institutionem. *Communis.*

35 Unde iuxta huc usque dicta clare infertur, quod sunt quatuor sensus sacrae Scripturae, scilicet *litteralis, allegoricus, tropologicus* et *anagogicus*, omnes breviter contenti in his duobus versiculis:

> Littera gesta docet, quid credas allegoria;
> Moralis quid agas, quid speres anagogia.

36 Omnes dicti quatuor sensus possunt reperiri in uno sacrae Scripturae passu, ut clare patet in Epistola Apostoli ad Galatas, cap. IV, ubi aperte exprimuntur omnes in filiis Abrahae. Imo omnes dicti quatuor sensus reperiuntur in hac voce *Ierusalem*, quae *litteraliter* significat urbem Palaestinae, *allegorice* significat sanctam Ecclesiam militantem a nobis credendam iuxta illud Apocalyps. XXV: *Vidi civitatem sanctam Ierusalem novam descendentem de coelo a Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo. Tropologice* seu *moraliter* significat animam nostram sanctis moribus et virtutibus ornandam, iuxta illud *Ierusalem, Ierusalem convertere ad Dominum Deum tuum* (Fer. 5 in coen. Dom., lect. 1). *Anagogice* significat Ecclesiam Triumphantem, scilicet patriam coelestem a nobis sperandam, iuxta illud Apostoli ad Galatas, cap. IV: *Illa quae sursum est, Ierusalem, est libera, quae est mater nostra.*

37 Non possunt tamen omnes dicti sensus reperiri in quolibet sacrae Scripturae passu; multi enim allegari possunt sacrae Scripturae passus, ubi nullus est sensus mysticus, sed solummodo *litteralis*, ut patet in illo Matthaei

c. XXII: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo;* et in illo Marci ultimo: *Euntes, docete omnes gentes*, et sic in plurimis similibus. Econtra multi possunt allegari passus, ubi nullus est sensus *litteralis*, sed solummodo *mysticus*, ut patet in Iudic. cap. IX: *Ierunt ligna, ut ungerent supra se regem.* Ibi enim nullus sanae mentis dicet, adesse sensum litteralem, cum solummodo adsit sensus mysticus, intelligendo per *ligna* habitatores civitatis Sichem, qui, ut in eodem loco exponitur, constituerunt Abimelech in suum regem. Et in illo 1 Reg., cap. II, v. 35: *Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum et animam meam faciet,* ubi ly *cor* et *animam* non potest sumi in sensu litterali, quia Deus non habet cor et animam, sed solum in sensu mystico per voluntatem, et sic de innumeris aliis similibus.

38 Quamvis sacrae Scripturae interpretatio doctrinalis et magisterialis secundum sanctorum Patrum consensum possit fieri a viris doctis et idoneis, ut patet de tot sacris expositoribus, et tenet communis doctorum; tamen interpretatio canonica et infallibilis veri illius tenendi sensus pertinet solummodo ad sanctam Matrem Ecclesiam. Communis inter Catholicos, et habetur expresse a Concilio Trid., sess. 4, in decreto *de editione et usu sacrorum librorum,* ibi: *Praeterea ad coercenda petulantia ingenia decernit, ut nemo suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit, et tenet sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram iuterpretari audeat, etiamsi huiusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendae forent: qui contravenerit, per Ordinarios declarentur, et poenis a iure statutis puniantur.*

39 Sacra Scriptura legi nequit lingua vulgari omnibus alicuius patriae communi, nisi ab habentibus ad id legitimam licentiam seu facultatem. Habetur expresse in regula 3 Indicis librorum prohibitorum, ubi insuper redditur ratio, ibi: *Cum experimento manifestum sit, si sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittatur, plus inde ob hominum temeritatem detrimenti quam utilitatis oriri.*

40 Unde merito Clemens XI, die 8 Septembris 1713, in constitut. incip. *Unigenitus Dei Filius* damnavit sequentes propositiones Paschasii Quesnelli contendentis, male ab Ecclesia prohiberi ulli homini fideli, etiam laico et feminae lectionem sacrae Scripturae, ac praesertim Novi Testamenti in vulgari lingua: propositiones igitur sunt istae, scilicet 79 in ordine: *Utile et necessarium est omni tempore, omni loco et omni personarum generi studere et cognoscere spiritum, pietatem et mysteria sacrae Scripturae.* 80, ibi: *Lectio sacrae Scripturae est pro omnibus.* 81, ibi: *Obscuritas sancta Verbi Dei non est laicis ratio dispensandi se ipsos ab eius lectione.* 82, ibi: *Dies Dominicus a Christianis debet sanctificari lectionibus pietatis et super omnia sanctarum Scripturarum; damnosum est velle Christianum ab hac lectione retrahere.* 83, ibi: *Est illusio sibi persuadere, quod notitia mysteriorum religionis non debeat communicari feminis lectione sacrorum librorum. Non ex feminarum simplicitate, sed ex superba virorum scientia ortus est Scripturam abusus, natae sunt haereses.* 84, ibi: *Abripere e Christianorum manibus Novum Testamentum, seu eis illud clausum tenere, auferendo eis modum illud intelligendi, est illis Christi os obturare.* 85, ibi: *Interdicere Christianis lectionem sacrae Scripturae, praesertim Evangelii, est interdicere usum luminis filiis lucis, et facere ut patiantur speciem quamdam excommunicationis.* 86, ibi: *Eripere simplici populo hoc solatium iungendi vocem suam voci totius Ecclesiae, est usus contrarius praxi apostolicae et intentioni Dei* [1].

41 Sacra Scriptura abutentes in sortilegiis, incantationibus, etc., iuris et arbitrii poenis debent ab Episcopis puniri. Concil. Tridentin., sess. 4, in decreto *de editione et usu sacrorum librorum.*

42 Sacram Scripturam convertentes ad usus profanos, verba iocosa, scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones, sortes, libellos etiam famosos, etc., eodem modo puniri debent. Concil. Trid., loc. cit.

43 Sacrae Scripturae lector seu expositor tenendus est in metropolitanis, cathedralibus et collegiatis exsistentibus in aliquo insigni oppido. Conc. Trident., sess. 5, cap. 1, de Reform. 44 Et talis lector est examinandus ab Episcopo. Concil. Trid., cit. cap. 1.

45 Sacrae Scripturae lector, seu expositor, tenendus est etiam in monasteriis regularium, et Episcopus ut Papae delegatus potest ad hoc compellere superiores. Conc. Trid., cit. cap. 1. 46 At iste lector pro monasteriis regularium non debet nec potest examinari ab Episcopo. Concil. Trident., cit. cap. 1.

47 Sacrae Scripturae lectio in conventibus regularium debet fieri bis in hebdomada, et ea finita, debet fieri collatio de illa. Clemens VIII, constitut. 50, incip. *Nullus,* § 1.

---

[1] Vide infra n. 63.

APPENDIX

seu de sacra Scriptura novus articulus, ex aliena manu.

48 Addimus novum de sacra Scriptura articulum, ut ea quae brevitatis causa ab auctore Bibliothecae praetermissa sunt, fusius lectoribus nostris exhibeamus. Itaque sacram Scripturam libros illos vocamus ab hominibus scriptos, quos Deus selegit, ac veluti ministros adibuit, ut divino eius verbo scripto hominibus manifestaret voluntatem suam. Librorum numerus is est, quem auctor ex decreto Concilii Tridentini descripsit. Nos vero paucis indicabimus controversiam, quae hac de re occurrit inter orthodoxos et novatores. Primum vero agemus generatim de sacrae Scripturae veritate et integritate, et assistentia illa, qua scriptores sacri adiuti divinos libros conscripserunt. Deinde de canone sacrarum Scripturarum, et de eo, ad quem spectat sacrarum Scripturarum canonem decernere et infallibili auctoritate Ecclesiae proponere. Praeterea de sacrorum librorum versionibus, ubi etiam de lectione sacrae Scripturae in lingua vernacula. Denique regulas nonnullas exponemus, quarum beneficio erui, investigari ac cognosci possit verus sacrae Scripturae sensus.

49 Duplici in sensu veram sacram Scripturam affirmare possumus, scilicet, prout verum fictitio et supposititio opponitur, et prout falso adversatur. Hic in priori sensu sacrae Scripturae veritatem tuemur: nam si hac ratione vera et integra statuatur, pro falsa haberi non potest; cum verbum Dei exhibeat, quod falso subesse nequit: nam Deus, infinite sapiens cum sit, falli nequit, et cum sit infinite bonus, nequit fallere. Facile vero ostendimus veros et genuinos esse, non vero supposititios sacrae Scripturae libros. Tales enim habendi sunt, si quovis saeculo ascripti auctoribus fuerint, quorum nomen praeseferunt: hoc enim argumento viri docti atque critici, vera esse et genuina antiquorum opera probant. Sed Mosi synchroni et prophetarum coaetanei, ac subsequentium saeculorum homines, tanquam germanum illorum fetum tradidere libros ab illis exaratos; idemque Christiani Apostolorum auditores docuerunt de libris Novi Testamenti, atque ita ad nostram usque aetatem non interrupta serie factum est. Hoc argumento usus est Augustinus contra Manichaeos sacrarum Scripturarum veritatem negantes, lib. 28, contra Faustum, cap. 6. Videantur Daniel Huetius, in sua Demonstratione evangelica; Natalis Alexander, tom. 1. Histor. eccles.; Alexand. Mazzinelli, de locis theol., dissert. 1; aliique doctissimi theologi, qui scripserunt adversus Hobbesium, Spinosam et Isaacum Pereyrum, qui post Aben Esram temerarium scriptorem Iudaeum duodecimi saeculi, Pentateuchum Mosi abiudicare conati sunt: ii enim invictissimis argumentis demonstrant, Pentateuchum esse genuinum Mosis fetum; et aut singillatim ostendunt, singulos cum Veteris tum Novi Testamenti libros genuinos esse, aut regulas praescribunt, quarum usu id quisque facile demonstrare possit.

Sacra Scriptura est etiam integra, saltem 50
quoad partes essentiales. Primum id constat auctoritate simul, et rationibus sancti Hieronymi, qui quamvis in Commentario in c. III Epistolae ad Galatas in opposita opinione versari videatur, re tamen diligentius considerata, haec scripsit c. VI Commentarii in Isaiam: Si aliquis dixerit Hebraeorum libros postea a Iudaeis esse falsatos, audiat Origenem quid in octavo volumine explanationum Isaiae huic respondeat quaestiunculae, quod nunquam Dominus et Apostoli, qui caetera crimina arguunt in Scribis et Pharisaeis, de hoc crimine, quod erat maximum, reticuissent: sin autem dixerint, post adventum Redemptoris et praedicationem Apostolorum libros hebraeos fuisse falsatos, chachinnum tenere non potero, ut Salvator et Evangelistae, et Apostoli, ita testimonia protulerint, ut Iudaei falsaturi erant; ergo nec ante, nec post Christi adventum corrupta est sacra Scriptura Veteris Testamenti. Deinde fieri non potuit, ut Iudaei sacros codices adulterarent nemine advertente, ac reclamante nemine; 1. quia in singulis familiis, saltem tribus Levi, utpote consecratis ministerio altaris sacri libri reperiebantur, et Iudaei ubique terrarum dispersi hos penes se religiose custodiebant; 2. quia in eam corruptionem consentire etiam debuissent auctores versionis Septuaginta Interpretum, quae in substantialibus ab hebraicis codicibus non dissidet; 3. quia credibile non est voluisse Iudaeos sacros codices depravare, in quos tanto studio et reverentia ferebantur, ut parati essent mortem potius subire, quam vel apicem in illis immutare, ut scribunt Iosephus, lib. 1 contra Appionem, et Philo apud Eusebium, lib. 8, cap. 6 et 8.

Quae autem argumenta Veteris Testamenti 51
integritatem probant, ad libros quoque Novi Testamenti applicari possunt. Nam huiusmodi libri in rebus, quae ad fidem moresque pertinent, iidem sunt et eodem modo reperiuntur apud sectas et communiones alioquin sibi infensissimas, scilicet apud Nestorianos, Iacobitas et Photianos in Oriente, et apud Catholicos tum Orientis, cum Occidentis, atque apud omnes novatores. Et quidem si a Catholicis tentata fuisset depravatio, eam illis haeretici exprobrassent, et vicissim haereticis Catholici. Denique nec tempus, nec modus, nec auctores huiusmodi depravationis proferri possunt. Negari tamen non potest, errata plura levioris

momenti in sacros codices irrepsisse, quae incuriae et ignorantiae scribarum potius quam Iudaeorum aliorumque malitiae tribuenda sunt. Regulas praescribunt auctores, praesertim ex Augustino libro 11 contra Faustum, c. 2, quarum usu corrigi et expurgari sacri codices possint. Una vero atque tutissima regula est, iudicium atque sententia Ecclesiae, cui concredita sunt eloquia Dei, cui in custodiendo divinae revelationis deposito inerrantiae privilegium concessum a Deo fuit, cui denique praesto semper adest divinus ille Spiritus, qui ex infallibili Christi Domini promissione recturus est Ecclesiae pastores usque ad consummationem saeculi.

52 Sacra Scriptura divinae, atque omnino infallibilis veritatis est: etenim integros complectitur Veteris ac Novi Testamenti libros, quos Moses, prophetae, Evangelistae et Apostoli conscripserunt: conscripti vero ab istis libri divinam atque omnino infallibilem veritatem obtinent. Nam sanctus Petrus Spiritu sancto inspiratos atque locutos ait sanctos Dei homines; Paulus ad Timotheum II, c. 3, omnem scripturam divinitus inspiratam asserit: atque Isaias c. v, Ionas, aliique prophetae palam testati sunt, se verbum Dei litteris consignasse. Quis ergo dubitet divinam atque infallibilem praeseferre auctoritatem? Deinde in libris Mosis perspicui characteres occurrunt divinae revelationis; nam Moses se a Deo missum praedicat, ac missionem suam, legem et doctrinam, quam Dei nomine promulgat, cum miraculis, tum prophetia eventu comprobata, tum doctrinae sanctitate comprobat. Similia occurrunt in aliis prophetarum libris. Nec de sapientialibus et historicis libris dubitatio occurrere potest ulla. Tum quia sapientiales libri leges continent, et praecepta, quae homines dirigunt ad finem ultimum, qui alius non est quam Deus ipse: leges enim et praecepta tradunt bene vivendi, Deoque per cognitionem et amorem adhaerendi, cum separatione sui a creaturis non minus, quam a seipso. *Doctrina haec*, inquit Augustinus, lib. 20, de civitate Dei, c. 25, *si cum doctrina comparetur philosophorum de fide et hominis felicitate disputantium, facile comperietur inspirante Deo conscripta.* Tum etiam quia sapientiales, ac historici libri, de quibus loquimur, primum ab Hebraeorum Synagoga, deinceps a Christi Ecclesia veluti Deo inspirante conscripti, suscepti fuere, atque in maxima veneratione habiti. Iis ergo characteribus muniti prodiere, quibus constaret divinitus revelatam doctrinam continere. Neque enim praesumere aut suspicari licet, Synagogam Iudaeorum, quae vera Dei Ecclesia erat, et quae Deo docente didicerat, inter Verbum Dei et hominum doctrinam distinguere, suscipere voluisse veluti divinos libros illos, quos perspicue non nosset exaratos fuisse ab hominibus a Deo missis, et divino Spiritu inspiratis. Ac multo minus affirmari id poterit de Christi Ecclesia, cui peculiaris assistentia promissa ac uberiora privilegia concessa fuerunt.

Eadem ratione infallibilis auctoritas tribuenda 53
est libris Novi Testamenti, quos conscripsere viri a Deo missi ad praedicandum evangelium, quales fuisse Apostolos et Evangelistas nemo dubitat. In iis enim, characteres divinae revelationis omnino conspicui sunt, ut nos in c. 3 Articuli de religione naturali et revelata demonstravimus.

Venio nunc ad questionem expendendam de 54
inspiratione illa, qua inspirati sacri auctores divinos libros conscripserunt. Pro rei claritate duplicem distinguere placeat inspirationem, specialem unam, directionis alteram. Prior illa est, qua scriptor aliquis ita Dei Spiritu agitur, ut ei per manifestationem, et revelationem ostendantur ea, quae scribit, et quae aliunde minime noverat. Posterior vero assistentia et directio quaedam est, qua Spiritus sanctus praesto scriptori fit, ne scribendo in errorem incidat; atque hac in directione, sive assistentia, duo Spiritus sanctus praestat: primo ingerit ei constantem voluntatem vera scribendi; secundo eumdem tanto lumine perfundit, ut errori obnoxius esse non possit in iis scribendis, quae noverat. Non dubito, quin utrumvis inspirationis genus satis sit, ut sacris scriptoribus infallibilis auctoritas concilietur. His praemissis,

Quaeritur, num Spiritus sanctus scriptoribus suis inspiravit tantum res, quam narrant, an etiam, voces singulas, terminos, expressiones et stylum?

Resp. Quanquam affirmans sententia non paucis theologicis placuerit, negans tamen illis videtur probabilior. 1. quoniam modus ille inspirationis non est necessarius ad conciliandam infallibilitatem libris sacris; 2. quia styli diversitas inter scriptores sacros indicare videtur oppositum; 3. quia nec sacrae litterae, nec traditio specialissimam illam inspirationem docent, sed tantum sacros scriptores ita Spiritu sancto dirigente scripsisse, ut minime potuerint in errorem labi. Legatur dissert. P. Calmet praefixa primae Epist. S. Petri et Dupin., in diss. praeliminari ad sacram Script., lib. 1, c. 2, § 6. Pro prima opinione videri poterit Mazzinellus, diss. 1, de sacr. Scrip., cap. 2, art. 3, ubi probat ex sac. Script. et S. Thoma, voces quoque sacris scriptoribus divinitus suppeditatas esse, quia Isai. c. L, vers. 4, ait: *Dominus dedit mihi linguam eruditam:* quia Christus dum misit Apostolos, ut docerent omnes gentes, dixit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus,* vobiscum scilicet verba proferens; et quia necessaria erat inspiratio verborum, ut unanimis esset Ecclesiae doctrina, et ut unanimes uno ore fideles honorificarent Deum, ut legitur Rom. xv.

55 Inquiri posset deinde de rebus et veritatibus his litteris consignatis. Nulli dubium est, quin per immediatam et specialem inspirationem cum divina revelatione coniunctam ea scripta sint, quae sacri Scriptores minime noverant. At si sermo habeatur de rebus, quas ipsimet viderant et audierant, ut plurimae in utroque Testamento occurrunt, non fuit necessaria primi generis inspiratio; sed satis fuit ea, quam secundi generis diximus. In hac opinione versantur Cornelius a Lapide, comment. in secundam Epistolam ad Timotheum; Bellarm., lib. 2, de verbo Dei; Canus, de Locis theol., lib. 2, c. 18; Simonius, in Histor. critic. N. T., capp. 23 et 24, et Dupinus, loc. cit. [1].

56 Circa facta vero, ac res alias ad religionem minime pertinentes, non desunt, qui asserant litteris consignata fuisse a sacris scriptoribus absque inspiratione ac sancti Spiritus directione, ut opinatus est Henricus Olden saeculi 17 scriptor et doctor Facultatis Parisiensis in Analysi fidei, lib. 1. cap. 3. Sed nova haec opinio est, ac Patribus et Theologis omnibus contraria, ideoque veluti suspecta, temeraria, perniciosa, reiicienda est. Etsi enim finis principalis sacrae Scripturae est, ea nos docere, quae ad religionem spectant, tamen vel ipse finis postulat, ut nihil falsi in sacris libris contineatur, ne illa falsitatis admistio praeiudicium afferat veritatibus. Facile enim increduli ex falsitate factorum ad historiam pertinentium dubitare possent de veritate eorum, quae ad religionem pertinent. Praeterea quis certo discerneret, an factum aliquod ad religionem pertineat, nec ne, an veritas aliqua moralem Christianam et religionem spectet, aut potius philosophiam et oeconomiam? En igitur quam perniciosum aditum opposita sententia aperiat. Vide Mazzinel., loc. cit.

57 Superest alia quaestio: num sacri scriptores libere scripserint. Scio auctores esse, qui contendant voluntarie quidem, sed non libere scripsisse. At opposita sententia magis arridet, 1. quia Deus solet hominibus tanquam instrumentis uti, modo, qui eorum naturae congruat, in sacris ergo scriptoribus libertatem, quae naturae hominis propria est, servavit; 2. quia facilitas tum loquendi, tum scribendi summam quidem, ac maxime perspicuam in eorum mente rerum cognitionem arguunt, sed scribendi necessitatem in voluntate non probant; 3. quia uberius et efficax auxilium, quo Spiritus sanctus adiuvit sacros scriptores, cum voluntatis libertate quam maxime cohaeret, ut docent theologi in tract. de divina Gratia. Vide Orig., lib. 3 de Princip., c. 2, ubi variis argumentis hanc opinionem probat. Nec est alicuius momenti obiectio Abulensis, qui ait, Mosem nunquam scripturum fuisse hoc de semetipso elogium, si fuisset liber, *erat Moses vir mitissimus;* nam id scripsit Moses, tum peculiari Spiritus sancti afflatu, tum speciali Dei praecepto; afflatus autem ille, praeceptum illud, cohaerent cum arbitrii libertate.

58 De sacrorum librorum numero dictum est ab auctore in suo articulo, ubi Tridentini Concilii decretum profert. Dicendum vero nobis superest de canone, sive catalogo sacrorum librorum publica Ecclesiae auctoritate condito. Nota res est, libros sacros cum Veteris, tum Novi Testamenti non fuisse omnes uno eodemque tempore conditos; constat enim ex Veteris Testamenti libris primum Mosis Pentateuchum, deinceps libros Iosue, Paralipomenon, Regum, ac sequentibus saeculis alios scriptos a prophetis fuisse, et ex libris Novi Testamenti Evangelia, Apostolorum Acta, Epistolae et Apocalypsis diversis temporibus scripta fuere. Nec statim ac in lucem prodiere libri, publica Ecclesiae auctoritate in canonem sacrarum Scripturarum relati fuerunt. Nam Iudaei ante Esdram nullum canonem sacrarum scripturarum habuerunt, ac soli quinque Mosis libri paulo post istius mortem in unum collecti fuerunt. Nam primum solus Deuteronomii liber, qui praecedentium quatuor summa est, repositus fuit in latere arcae foederis, prout praeceperat Moses levitis, Deuteron. c. xxi. Deinde vero omnes quinque libri in unum collecti canonem publica auctoritate confectum exhibuere. Alii autem libri adiecti canoni non fuere, nisi post divisionem tribuum, quae post Salomonis mortem contigit, ut facile colligere est ex eo, quod Samaritani solos quinque Mosis libros pro canonicis habuerint. Ita Dupinus, alique viri eruditi coniiciunt. Neque in Ecclesia Christi fuere statim libri omnes testamenti collecti, et in canonem relati; scimus enim a plerisque quatuor prioribus saeculis reiectos fuisse Apocalypsim, Epistolam S. Pauli ad Hebraeos, aliosque libros, et in concilio Hipponensi an. 393, fuisse primum integrum sacrorum librorum Novi Testamenti catalogum concinnatum. Ex iis vero colligitur, Deum non praecepisse Synagogae et Ecclesiae, ut sacros libros statim in canonem referrent Scripturarum, sed earum curae et diligentiae id commisisse, ac voluisse, ut nonnisi opportuno tempore

[1] Adde his P. Goldhagen, cit. t. 1, sect. 1, qu. 3, § 3 seqq. Equidem Lovaniensis academia an. 1587, et Duacena an. 1588, tres Lessii, et Hamelii propositiones hanc sententiam insinuantes censura notarunt. Verum nec ea censura legitima erat, ut quae e privatis affectibus nata videretur, et a plurimis reiecta fuit. Quamobrem contra illam valide a patronis contrariae sententiae pugnatum est, illis Universitatibus, ac praesertim Parisiensi, suffragantibus. Controversia demum Romam sub Sixto V, iterumque sub Innocentio IX, delata neutram in partem decisa est; magno deinceps consensu auctores recentiores sententiae Lessii subscripserunt.

huiusmodi catalogus conficeretur. Atque hinc patet, iniuria de auctoritate alicuius sacri libri dubitari, quia aliquibus saeculis in canone sacrarum Scripturarum non fuit.

59 Ad Iudaeorum canonem quod spectat, eruditi omnes fatentur ab Esdra fuisse confectum. Sunt qui cum S. Basilio contendant in Hierosolymitanae urbis excidio, et templi incendio periisse omnes sacros codices, ab Esdra vero post captivitatem per 40 dies iterum dictatos fuisse quinque viris, afflante Spiritu sancto, omnes sacros libros; sed verisimilior habetur eorum opinio, qui aiunt non periisse omnia sacrorum librorum exemplaria, ac Esdram, cum esset scriba doctus, collatis invicem pluribus exemplaribus, errata correxisse, quae in sacros codices irrepserant, et postea canonem condidisse, qui magnae Synagogae auctoritate probatus fuit. In huiusmodi canone ex libris Veteris Testamenti desiderantur libri Tobiae, Iudith, Sapientiae, Ecclesiastici, et duo Machabaeorum, et in libro Danielis apud Iudaeos deest hymnus trium puerorum, ac historia Susannae, Beli, draconisque, et in libro Esther septem postrema capita.

60 Non desunt, qui alium quoque canonem deinceps a Iudaeis conditum fuisse autumant. Serarius duos apud Iudaeos fuisse canones ait, primum ab Esdra, et Synagoga, alterum vero, vel cum Septuaginta Interpretes in Aegyptum missi sunt, ut graecam versionem perficerent, vel quando quaestio de resurrectione corporum Sadducaeos inter atque Pharisaeos agitata fuit. Genebrandus vero tres fuisse ab Hebraeis confectos canones asserit: primum ab Esdra, approbante Synagoga; alterum a Synagoga, quo tempore missi LXX Interpretes fuerunt, in quo repositi fuerunt libri Tobiae, Iudith, Ecclesiastici et Sapientiae; tertium denique fervente de resurrectione disputatione, in quem duo Machabaeorum libri relati fuerant: sed haec paucis probantur. Licet enim libri, quos diximus, magno in pretio essent apud Iudaeos ellenistas, graeco scilicet sermone utentes, nunquam tamen in canone Iudaeorum exstitere; ut ex Iudaeis et antiquis Ecclesiae Patribus novimus.

61 Etsi sex supra recensiti libri, ac Estheris capita septem, et nonnulla Danielis capita in Hebraeorum canone non fuerint, tamen iure atque merito Tridentina Synodus illos in canonem retulit. Nam quod in canone Iudaeorum non fuerint, argumentum non est, non fuisse afflante Spiritu sancto conscriptos; tum quia longo tempore extra canonem fuere plures ex iis, qui in canone Iudaeorum reperiuntur; ut supra ostendimus: tum etiam, quia nonnulli sacri libri perierunt, ut ostendit Ferraris in superiori articulo. Ego si aliunde Ecclesiae constet divinitus huiusmodi libros fuisse conscriptos, iure atque merito in canonem referuntur. Id vero constat, tum ex eo, quod apud ellenistas Iudaeos in maxima veneratione essent; tum ex divina, quam complectuntur doctrina; tum denique, quia Ecclesia Christiana per divinam traditionem accepit fuisse libros illos inspirante sancto Spiritu exaratos. Nam semper in maxima veneratione habiti sunt in Ecclesia Christi, quae dum in canone reposuit omnes Novi Testamenti libros, etiam libros huiusmodi in canone collocavit. Scilicet in canone Hipponensis Concilii, an. 393 celebrati, omnes ibi libri recensentur: Hipponensis canon transcriptus fuit in Concilio Carthaginensi III, an. 397, in quo Patres consulendam censuere transmarinam, hoc est Romanam Ecclesiam, quae eosdem libros probavit; nam Innocentius primus, in Epistola ad Exuperium Tolosanum Episcopum, numerat omnes libros sacros, qui in canone ab Africanis Patribus recepti fuerant; et Africani PP. in altero an. 419 celebrato concilio eumdem canonem comprobant. Si alia cupis antiqua monumenta, quibus divinos esse huiusmodi libros comprobatur, consule eruditam dissertationem editam a P. Ioanne Chrysostomo a S. Ioseph, de canone Scripturarum divinarum; ex quo constat, iure meritoque Eugenium IV, in Instructione pro Armenis, et Concilium Florentinum in decreto edito pro Iacobitis, quod includit etiam decreta pro Armenis et Graecis, § *Firmissime* syllabum exhibere sacrorum librorum, quem deinceps probavit Tridentina Synodus.

Neque alicuius momenti est Novatorum obie- 62
ctio ex eo deprompta, quod huiusmodi libros Iudaei non retulerint in canonem: tum quia id Iudaeorum negligentiae tribui potest, quorum incuria nonnulli sacri libri perierunt; tum etiam quia rationes non desunt, ob quas extra canonem huiusmodi libri essent. Nam libri Machabaeorum et Ecclesiastici scripti fuere post confectum ab Esdra canonem: huiusmodi enim libri regnantibus Graecis conscripti fuere, ideoque clauso iam canone. Quod vero spectat ad libros Tobiae et Iudith, dici potest, vel hos Esdram ignorasse vel in canonem non collocasse, quia non erant scripti hebraica lingua, qua Deus Iudaeos allocutus fuerat, sed chaldaica: idem dicimus de libro Sapientiae, qui continet sententias Salomonis, graece tamen scriptas a Philone antiquiore, quem ferunt unum fuisse ex LXX Interpretibus. Et licet Ecclesiasticus, et primus Machabaeorum perhibeantur hebraice scripti, tamen constat originales textus periisse, et graeca tantum exemplaria superesse. Vide Nat. Alex., Huet., Dupin., Mazzinel., aliosque.

Circa versiones sacrae Scripturae, vide ci- 63
tatos auctores; nos enim hic de sola Scriptura in lingua vernacula nonnulla subiiciemus, ac postea regulas subnectemus pro vero dignoscendo Scripturae sensu. Habes in superiori

articulo relatas ab auctore regulas Indicis et damnatas hac de re ab Apostolica Sede propositiones. Ut autem appareat quaenam mens sit Apostolicae Sedis, exhibeo decretum sacrae Congr. Ind. 13 Iunii 1757, prout legitur in nova editione Indicis librorum prohibitorum pag. 6, in additione ad Regulam IV: *Quod si huiusmodi Bibliorum versiones vulgari lingua fuerint ab Apostolica Sede approbatae aut editae cum adnotationibus desumptis ex sanctis Ecclesiae Patribus, vel ex doctis catholicisque viris, conceduntur* [1]. Vides ergo qua ratione legi non possit sacra Scriptura in lingua vulgari: atque hinc intellige, quo in sensu damnatae sint Quesnelli propositiones. In illis enim statuit omnibus necessariam et praeceptam esse lectionem sac. Script. et Ecclesiam reprehendit, quae iustis de causis promiscuam lectionem in lingua vulgari interdixit. Addi quoque potest, in Gallia, in Germania [2], in Britannia ac in Polonia plúries prodiisse Bibliam in lingua vernacula, ac toleratam fuisse ab Apostolica Sede promiscuam eorum lectionem, ex quo apparet, Apostolicam Sedem, remotis illis causis, ob quas iuste interdixit lectionem sacrae Scripturae in lingua vulgari, huiusmodi lectionem permittere [3].

64 Sed venio ad regulas quarum usu investigari, erui et dignosci possit verus sacrae Scripturae sensus. 1. Ad sacrae Scripturae lectionem nemo accedat animo curioso, critico aut superbo, sed religioso, submisso ac docili, qui unico veritatis detegendae ac obtinendae salutis studio feratur. 2. Intelligentia Scripturae, quantum fieri potest, ex ipsa sacra Scriptura repetenda est, loca cum locis, Vetus Testamentum cum Novo, et obscura cum manifestis conferendo: ac praeterea recurrendum est ad antiquos Ecclesiae Patres, qui verum divinae revelationis sensum ab Apostolis aliisque viris divino Spiritu afflatis traditionem acceperunt. 3. Tradita ab Origene in Evang. Ioannis, per haec verba: *Qui accurate Scripturam legere voluerit, diligentiam is adhibeat oportet: observare necessarium cum sit, quae dicuntur, a quibus, quo tempore, ut per totos sanctos libros inveniamus personis apte tributum sermonem.* 4. A litterali Scripturae sensu non est recedendum nisi ratio et evidens causa moveat; alioquin actum esset de Scripturis, et cuique fas esset a proprio et naturali sensu ad figuratum et allegoricum Scripturam detorquere. 5. *In allegoria,* inquit S. Augustinus in psal. VIII, *haec regula retinenda est, ut pro sententia praesentis loci consideretur quod per similitudinem dicitur.* 6. Ab eodem S. Doctore praescribitur libr. 3 de doct. Christ., cap. 10: *Quidquid in sermone divino, neque ad morum honestatem, neque ad fidei veritatem proprie referri potest, figuratum esse cognoscas.* 7. Interpretandam esse ex communi sanctorum Patrum sensu, ut inquit Tridentina Synodus, quae monet etiam, *reprimendam illorum temeritatem esse, qua ad profana quoque convertuntur et torquentur verba et sententiae sacrae Scripturae, ad scurrilia scilicet, vana, fabulosa, adulationes, detractiones, divinationes, sortes, libellos etiam famosos.* Ex sensu accommodatitio firmum desumi non potest argumentum ad probanda dogmata fidei et morum, quia talis sensus non est Spiritus sancti, sed hominis, nec Scripturae verbis immediate vel mediate exprimitur: at ex consensu litterali et mystico desumi optime potest; cum hoc tamen discrimine, quod ex sensu litterali semper et in quolibet casu firmum argumentum sumitur, ex mystico vero sensu tunc tantum, cum talis sensus asseritur ab aliquo sacro scriptore, et ab idoneo interprete sacrarum Scripturarum; interpres vero ac legitimus Scripturarum iudex Ecclesia est, cui concredita sunt eloquia Dei; suprema vero potestas cum inerrantiae privilegio est in Romano Pontifice Petri successore, qui ut Christi Vicarius sustentat et ita regit Ecclesiam, ut nunquam portae inferi adversus ipsam praevalere possint. Omisimus uberiorem disputationem de versionibus sacrarum Scripturarum, quia de his satis a Lucio dictum est. Quod vero spectat ad Ecclesiae auctoritatem, cuius iudicio interpretari Scriptura et Scripturae canon confici debet, vide quae diximus in artic. *de Ecclesia, de Rom. Pontif. et relig. nat. et revel.*

ADDITIONES CASINENSES.

Sacra Scriptura est verbum Dei scriptum, 65
ipso inspirante singulas eius partes, saltem quoad sensum: est dogma fidei. Dicimus autem *saltem quoad sensum,* quod sufficit, ut Scriptura divinitus *dictata* et *inspirata* dicatur in singulis eius membris; sicut si quis epistolam amanuensi dictet quoad sensum, utique epistolae auctor est, licet scribenti permittat verborum delectum.

Iam vero inter Catholicos nonnulli docent, 66
non solum sententias, verum etiam verba *divinitus* fuisse inspirata: ita tenent Estius, academia Lovaniensis et Duacensis, aliique graves theologi. Alii post Bellarminum censent, exceptis mysteriis fidei, quae rationem humanam

[1] Atque ad hanc regulam exacta est, quam illustriss. Archiepiscopus Florentinus, Martinius edidit, italica Bibliorum versio, Romae quoque recusa.

[2] In Hungaria quoque.

[3] Verum quis legitimus fuerit Clementis XI, Quesnellianas illas propositiones damnantis sensus, ex constitutionis *Unigenitus* interpretibus ac vindicibus discere quisque poterit, praesertim ex P. Germonio, cuius gallicos de ea constitutione commentarios celeberrimus Card. de Bissy cooptavit, et ex P. La Fontaine in sua constitutione *Unigenitus* theologice propugnata.

superant, et in quibus verborum mutatio errori obnoxia esset, in reliquis sensum tantummodo divinitus esse inspiratum; verba vero delectui sacri scriptoris fuisse permissa.

67 Porro necesse nobis non est ad inspirationem vindicandam, illorum opinioni subscribere, qui eam extendunt ad singula omnino verba: haud leves enim considerationes nos impediunt quominus in istorum sententiam eamus. Et primo, styli varietas, quae in diversis scriptoribus hagiographis pro diverso uniuscuiusque cultu, ingenio atque indole elucet: inconguum quippe videtur affirmare Deum accommodasse verba vario singulorum scriptorum ingenio.

68 Amplius maior minorsque difficultas, quam in opere suo concinnando expertos se esse hagiographi scriptores ipsi professi sunt, ut ex Machab. lib. 2, cap. II, v. 27, 30, 31, ibi: *Et nobis quidem ipsi, qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, imo vero negotium plenum vigiliarum et sudoris assumpsimus... Veritatem quidem de singulis auctoribus concedentes: ipsi autem secundum datam formam brevitati studentes. Sicut enim novae domus architecto de universa structura curandum est... ita aestimandum est et in nobis. Etenim intellectum colligere et ordinare sermonem, et curiosius partes singulas quasque disquirere, historiae congruit auctori. Brevitatem vero dictionis sectari et exsecutiones rerum vitare, brevianti concedendum est.* Ex quibus verbis intelligimus, non solum vocabula, verum etiam hagiographis scriptoribus a Spiritu sancto relictum esse negotium conquirendi, quae ad susceptum inspiratumque a Deo institutum pertinerent, quoties aggressi sunt mandare litteris historias, morales sententias, etc.

69 Gravis item est inter theologos quaestio, utrum ex libris sacris aliqui, et quidem non apocryphi, sed vere divini, hominum incuria vel iniuria hostium religionis perierint. Bellarminus quidem, Serarius, Estius, aliique post Chrysostomum id affirmant, eo quod in Scriptura nonnulli laudantur libri, quos verisimile est fuisse sacros ac divinos, ut *Liber bellorum Domini*, Numer. cap. XXI, v. 14, aliique, quos recenset Lucius noster hic supra n. 15.

70 At animadvertas licet, quod cum sacri scriptores aliquando laudent etiam sententias ex libris qui certissime sacri non sunt, ut Actor. XVII, v. 28, ex Arato, et ad Titum I, v. 12, ex Epimenide, non est adeo evidens, libros alios, qui in Scripturis laudantur, fuisse divinos. Huic accedit, quod divus Augustinus, lib. 18, de civit. Dei, cap. 38, libros ut supra, nec sacros, nec canonicos fuisse dicit; additque tales libros pertinuisse *ad ubertatem cognitionis, non ad religionis auctoritatem, in qua auctoritate custoditur canon.*

71 Caeterum si providentia Dei libros illos dictavit, ac postmodum intercidere permisit, putandum est eos non ad perpetuum, sed temporaneum Ecclesiae usum fuisse divinitus inspiratos.

Etiam ex libris Novi Testamenti periisse 72
putant aliam Pauli Epistolam ad Corinthios, cuius videtur meminisse I Cor., cap. V, v. 9, his verbis: *Scripsi vobis in Epistola, ne commisceamini fornicariis;* sed posset responderi, Epistolam illam non esse aliam prius missam, sed illam ipsam, in qua Paulus antea Corinthios reprehenderat, quod incestuosum ab Ecclesia non eiecerant. Quapropter in ambiguo res esse videtur.

Hic etiam nota, minus recte Lucium no- 73
strum ex verbis Pauli in Epistola ad Colossenses, cap. IV, v. 16, ibi: *Et cum lecta fuerit apud vos epistola haec, facite ut et in Laodicensium Ecclesia legatur; et eam, quae Laodicensium est, vos legatis:* minus recte, inquam, ex his verbis deducere voluisse, quod Apostolus et Epistolam pro Laodicensibus exaraverit, quae postea perierit. Siquidem non vult ibi Paulus innuere, quod ipse scripserit ad Laodicenses, sed quod hi Epistolam ad Paulum miserint; ait enim textus, *ut eam, quae Laodicensium est, vos legatis;* sensus est, ut vos legatis Epistolam a Laodicensibus conscriptam. Unde Theodoretus: « Quidam, inquit, existimarunt Paulum etiam scripssisse ad Laodicenses. Itaque fictam etiam Epistolam proferunt. Divinus autem Apostolus non dixit eam quae est ad Laodicenses, sed *eam, quae est ex Laodicea.* Illi enim de aliquibus rebus ad eum scripserant. Verisimile est autem, eos vel ea accusasse, quae Colossis facta fuerant, vel eodem cum his morbo laborasse. Et ideo dixit, hanc quoque Epistolam esse legendam »: in Epist. ad Coloss. ad cap. IV. Idem notat Chrysost., ad cit. Epist.

Amplius addimus, Epistolam ad Laodicen- 74
ses S. Paulo ascriptam, suppositiam esse et apocrypham. « Haec censura nititur 1° Ecclesiae auctoritate, quae quatuordecim duntaxat Epistolas Pauli admittit; 2° auctoritate SS. Patrum, qui nunquam eiusmodi Epistolam citarunt. (Unde) Hieronymus, in Catalog. script. ecclesiast., recensitis Pauli Epistolis, subiungit: *Legunt quidam, et ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur.* » Natal. Alexand., Hist. Eccles., saec. I, cap. 12, § 6, art. 6.

Verum quidem est, divum Thomam, lect. 1, 75
in cap. IV Epist. ad Coloss. asserere S. Paulum « scripsisse alias Epistolas, nempe illam, de qua fit mentio hic, scilicet Laodicensium, et unam aliam ad Corinthios, praeter primam et secundam... Sed ratio est duplex, quare non sunt in canone; quia non constabat de earum auctoritate, quia forte erant depravatae, et perierant in Ecclesiis, vel quia non continebant aliud quam ista. »

76 Sed salva erga tantum virum reverentia, verba ipsa memoratae epistolae ad Coloss. perspicua sane sunt, quam ut eam significationem patiantur, prout D. Thomae visum est. Unde nequaquam putamus recedere a sententia Theodoreti et Chrysost. qui quidem cum octo et amplius saeculis ante laudat. D. Thom. vixerint, huiusmodi rem melius fortasse disquirere potis erant. His adde, quod Synodus Laodicena an. 357, vel 364, sive 367 habita, canon. 60 seu postremo, catalogum sacrorum librorum recensens, 14 tantum Pauli Epistolas numerat, nusquam hanc, de qua sermo est, commemorans, cuius certe meminisset, si revera Paulus ad Laodicenses Epistolam scripsisset. Profecto nulli veterum huiusmodi epistola cognita fuit, ut ait Calmetus, Comment, in Paul. Epist. ad Coloss., cap. IV, n. 16; qui ibidem subdit: « Nobis maxime omnium probatur cum plerisque veteribus recentioribusque, ex graeci textus sententia, ab Apostolo hic innui Epistolam ad se a Laodicensibus datam, quam iubeat Colossensibus legi, tanquam iis optime instituendis opportunam; haec porro intercidit. »

« Sensit Angelicus doctor datam esse a S.Paulo ad Laodicenses Epistolam; at unde istud habuerit ignoro. Doceat me, qui noverit, amabo... Nobis satis sit, quod Epistola ad Laodicenses apocrypha sit ac suppositia, prout circumfertur, vel prout exstabat antiquitus. » Ita Natal. Alex., loc. cit.

Quantum ad id quod subiungit D. Thomas de Epistola alia ad Corinth., vide animadversionem nostram hic supra n. 72.

77 Quaeres an in Hierosolymitanae urbis excidio et deportatione Babylonica, libri sacri perierint, eosque ex integro reparaverit vel dictaverit Esdras?

Praemitto quod auctor quarti libri Esdrae fons est et unicum momentum opinionis de sacrorum librorum interitu, eorumque, Esdra auctore, reparatione. Narrat ille lib. 4, cap. XIV, 19, se, cum forte coram Domino esset, vocem invitantis audisse, qua docere fratres suos iubebatur. Respondit ille: *Ecce ego abibo, sicut praecepisti mihi, et corripiam praesentem populum. Qui autem interim nati fuerint, quis commonebit? Positum est ergo saeculum in tenebris, et qui inhabitant in eo, sine lumine: quoniam lex tua incensa est, propter quod nemo scit quae a te facta sunt, vel quae incipient opera. Si enim inveni in te gratiam, immitte in me Spiritum sanctum, et scribam omne quod factum est in saeculo ab initio quae erant in lege tua scripta, ut possint homines invenire semitam, et qui voluerint vivere in novissimis, vivant. Et respondit ad me, et dixit: Vadens congrega populum, et dices ad eos, ut non quaerant te diebus quadraginta. Tu autem praepara tibi buxos multos, et accipe tecum Sarean, Dabriam, Salemiam, Echanum et Asiel, quinque hos, qui parati sunt ad scribendum velociter. Et venias huc, et ego accendam in corde tuo lucernam intellectus, quae non exstinguetur quoadusque finiantur quae incipies scribere. Et tunc perfectis quaedam palam facies, quaedam sapientibus absconsa trades: in crastinum enim hac hora incipies scribere.*

In frequenti ergo populi concione Esdras po- 78
pulo omnia exposuit imperavitque, ne toto XL dierum spatio quispiam ad se accedere auderet. Vocatis deinde viris in eam rem designatis, mane alterius diei vocem audivit imperantis, ut, aperto ore, oblatum poculum hauriret. Ille ore statim diducto, aqueum liquorem colore igneo bibit; quo hausto, nimio veluti intelligentiae aestu illius pectus exundabat, sapientia mens redundabat, spiritum nunquam memoria destituit, apertumque loquendo os nunquam quievit. Eodem intelligentiae Spiritu quinque illi viri ab Altissimo donati fuere, qui dictantis verba ita excipiebant, ut ne obscuris quidem rebus scripto referendis deessent. Cibum ad noctem differebant, cum interim Esdras diu noctuque loqui nunquam desineret. Ita spatio XL dierum res fuit absoluta, ibid.

Ex huiusmodi narratione utique cognoscas 79
licet, derivatam esse opinionem de sacrorum librorum interitu; in quam Clemens Alexandrinus, Stomat. 1; Basilius, Leontius, S. Isidorus, aliique etiam recentiores concesserunt.

At scias oportet, quod Graecorum et Lati- 80
norum omnium suffragio liber 4 Esdrae e canone excluditur [1]. Reiicit auctor Synopsis, reiiciunt Patres et concilia, in quorum catalogo non nisi duo libri Esdrae commemorantur. Tandem Hieronymus stylo censorio duos postremos Esdrae configit in Epist. ad Domnion. et Rogat., per haec verba: « nec apocryphorum tertii et quarti Esdrae somniis delectetur. » Item, in opere adversus Vigilantium: « Tu vigilans, ait, dormis, et dormiens scribis, et proponis librum apocryphum, qui sub nomine Esdrae, a te et a tuis similibus legitur ».

Iam vero libros sacros nusquam periisse, 81
nec illos Esdram ex integro reparasse vel dictasse, luculentissimis argumentis demonstrare aggredimur.

Ac primum libri sacri tempore Babylonicae 82
captivitatis superstites erant; quippe de quibus apertam mentionem faciunt tres illius temporis illustres Daniel, Exechiel, Baruch. Et quidem Danielis cap. IX, v. 11 et 13, haec habentur: *Et omnis Israel praevaricati sunt*

[1] Nec solum quartum, sed et tertium sub nomine Esdrae librum Ecclesiae Latinae auctoritas reiicit, apocryphum pronuntians. Calmetus, Diss. in 3 lib. Esdrae.

legem tuam... et stillavit super nos maledictio quae scripta est et in libro Moysis servi Dei... sicut scriptum est in lege Moysis, omne malum hoc venit super nos. Pariter Baruch cap. II, v. 2, inquit: *Mala magna. . . . facta sunt in Ierusalem, secundum quae scripta sunt in lege Moysi.* Mosaica ergo lege Iudaei exsules et captivi non caruerunt.

83 Amplius idem Daniel, ibid., vers. 2, ait: *Intellexi in libris numerum annorum de quo factus est sermo Domini ad Ieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni.* Superstes igitur erat liber Ieremiae.

Insuper eiusdem Danielis, cap. XIII, v. 3 et 62, legimus, Susannam legum Mosaicarum praecepta edoctam fuisse, latamque in eius accusatores ex praescripto eiusdem legis sententiam; quippe qui ex Moysis sanctione poena talionis damnati sunt, ibi: *Parentes illius cum essent iusti, erudierunt filiam suam secundum legem Moysi . . . Et fecerunt secundum legem Moysi, et interfecerunt eos* (presbyteros). Quae omnia satis confirmant, tempore babylonicae captivitatis libros sacros haud intercidisse.

84 « Praeterea credibile non est (inquit Natalis Alex., in Hist. Veter. Test. in VI mund. aetat., diss. 4. art. 1), Ieremiam prophetam, cui summa libertas concessa fuit a Nabuzardan magistro militiae regis Babylonis, et qui tabernaculum et altare incensi abscondit, opportunitatem non habuisse vel unum sacrum librorum codicem ab incendio vindicandi, vel id data opportunitate neglexisse. »

Amplius inter ea, quae a Chaldaeis concremata et dissipata sunt, vel ab iis Babylonem asportata, quorum accurata fit enumeratio 4 Regum, cap. XXV, et Ieremiae LII, altum est de sacris codicibus silentium [1].

85 Item Iosephus, lib. II Antiq. Iudaic., cap. I, refert ostensum esse Cyro Persarum regi Isaiae vaticinium (cap. XLV, v. 1), quo ipsius nomen indicabatur, eique amplissimum portendebatur imperium, quod Cyrum permovit, ut Hebraeos libertate donaret, templique Hierosolymitani reparandi facultatem concederet. Igitur vindicatum fuerat ab incendio Isaiae vaticinium; idemque de omnibus sacrae Scripturae libris pronuntiare peraequum est.

86 « Tandem (ut Natal. Alex., l. c., concludit) nullus Hebraeorum admirabilis huius restitutionis sacrorum librorum per Esdram factae meminit. »

87 Ut vero quaedam attingamus de sacrae Scripturae versionibus; sane, quantum attinet ad versionem sacrae Scripturae Septuaginta Interpretum, scias licet, quod « hanc plerique veteris Ecclesiae Patres plurimum observarunt, tanquam canonicam, et divino Spiritu afflatam suscipientes.... Haec illi quidem autumarunt, ea opinione ducti, quod singulorum interpretum exemplaria seorsim adornata miro tamen consensu inter se convenisse crediderint. Verum cum eius historiae fides prorsus nutet, nihil ex illa certi ratique deduci potuisse constat. Hinc *nihil de inspiratione illorum interpretum Ecclesiae sententia pronuntiatum* est: S. Hieronymus acriter in primum fabellae LXXII cellularum fabricatorem invehitur, contendens simul, viros illos omnia, quae meditati fuerant, simul contulisse: uno verbo illos fuisse interpretes, non prophetas: *in basilica congregatos, contulisse non prophetasse; aliud est enim esse vatem, aliud interpretem.* Praefat. in Pentateuch. ad Desid. Ostendit insuper, plura irrepsisse in eorum versionem menda. » *(Vide infra).* Sic Calmetus, Dictionar Bibl., v. *Septuaginta Interpretes.*

Quaeres an versio LXX Interpretum fuerit olim, et sit modo authentica? 88

Ita equidem affirmandum: quippe Apostoli, Patres et universa Ecclesia Graeca per quinque priora saecula ea versione usa est, tum in fidelibus edocendis tum in revincendis haereticis, vel in privatis scriptis, vel in conciliis. Hinc Augustinus: « Septuaginta, inquit, Interpretum, quod ad Vetus Testamentum attinet, excellit auctoritas. »

Praeterea fieri non potuit, ut versio illa, 89 quae per quinque saecula in universa Ecclesia obtinuit, et cuius tot millia exstabant exemplaria, in rebus gravibus ita corrumperetur, ut nemo errorem agnosceret et corrigeret. Amplius Ecclesia Graeca, non solum schismatica, verum etiam catholica eadem versione hodie utitur; nec unquam Latini Graecis obiecerunt quod authenticas Scripturas non haberent. Deinde Sixtus V, versionem *Septuagintaviralem* Romae editam an. 1582, ex vetusto codice Bibliothecae Vaticanae, auctoritate sua probavit, vetuitque ne quis in posterum auderet eam immutare. En verba diplomatis praelaud. Pontificis dictae versioni praefixi: « Volumus et sancimus ad Dei gloriam et Ecclesiae utilitatem, ut Vetus Testamentum iuxta LXX recognitum et expositum, ab omnibus recipiatur ac teneatur, non autem *quomodocunque,* sed ut *authentica* versio ... prohiben-

[1] Iosephus Flavius, in lib. I, n. 8, contra Appionem de libris sacris loquens, haec habet: « Quanta porro veneratione libros nostros prosequamur, reipsa apparet. Cum enim tot iam saecula effluxerint, nemo adhuc nec adiungere quidquam illis, nec demere, nec mutare aliquid est ausus. Sed omnibus Iudaeis statim ab ipso nascendi exordio, hoc insitum atque innatum est, Dei ut haec esse praecepta credamus, iisdemque constanter adhaereamus, et eorum causa, si opus fuerit, libentissime mortem perferamus ». Ex hoc Iosephi testimonio iudicet lector, an evenire potuerit, ut Hebraei in Hierosolymitano excidio et deportatione omnes omnino sacros codices interire passi fuerint.

tes, ne quis de hac nova graeca editione audeat in posterum, vel addendo, vel demendo, quidquam immutare [1]. »

90 Quaeres an Septuaginta Interpretes omnes libros sacrae Scripturae hebraice conscriptos, vel solum Pentateuchum Moysis in graecam linguam transtulerint?

℟. Veterum Patrum testimonia probant LXX Interpretes, omnes sacros libros hebraice conscriptos, non autem solum Pentateuchum vertisse. Ita S. Iustinus, in Cohortatione ad Graecos, et Apologia 2; S. Irenaens, lib. 3 adversus Haereses, c. 25; Tertullianus, Apologet., cap. 18; Clemens Alexandr., Stromat. lib. 1; Eusebius Caesariensis, Praeparat evangel., lib. 8, cap. 1; S. August., lib. 2 de doctrina Christ., cap. 14.

91 Contra, Iosephus Flavius, in prooemio Antiquit. Iudaic., et lib. 12, eod. cap. 2, nec non lib. 2 contra Appionem, legem solam a Septuaginta Interpretibus translatam asserit. Cuius testimonium Hieronymus affert per haec verba: « Accedit ad hoc quoque, quod Iosephus, qui Septuaginta Interpretum proponit historiam, quinque tantum ab eis libros Moysis translatos refert, quos nos confitemur plus quam caeteros cum Hebraeis consonare. » In prooem. Quaest. Hebraic. in Genes.

92 At noscas oportet, eumdem Hieronymum, non pro solo Pentateucho, sed et pro aliis sacrae Scripturae libris versionem LXX saepius memorare. Sic de Psalterio ait: « Psalterium, iusta LXX Interpretes, magna ex parte correxeram. » In praefat. in Psalter., et in praefat. lib. Salomonis: « Si cui sane, inquit, LXX Interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam. » Pari modo, in praefat. in Isaiam, de huiusmodi versione loquitur, et lib. 2 adversus Rufinum de XII prophetis minoribus verba faciens, addit: « Commentarii in XII prophetas meam, et Septuaginta editionem edisserunt. »

93 Denique « Hebraei plerique omnes, praeter Iosephum, censent, Septuaginta Interpretes totam Scripturam vertisse, gentisque suae sapientes legis nomine Vetus omne Testamentum intellexisse. » Verba sunt Natal. Alexand., Histor. eccles. Veteris Testam. in VI mund. aetat., dissert. 8, proposit. 3 [2].

Versiones autem latinas quod spectant, co- 94
gnoscas oportet, ante tempora divi Hieron. varias huius generis exstitisse; una tamen erat communior, quae tum *vetus,* tum *vulgata,* et itala dicebatur: « In ipsis interpretationibus, itala caeteris praeferatur, nam est ad verbum tenacior cum perspicuitate sententiae ». Verba sunt Augustini, lib. 1 de doctr. Christ., cap. 15.

At postquam D. Hieronymus suam ex he- 95
braeo latinam versionem absolvit, vetus illa aliquandiu quidem retenta est cum hac nova, sic tamen ut nova pluris fieret, tandemque sola retineretur, velut hebraeo fonti purius respondens, ut D. Gregorius testatur in Epist. ad Leandrum; atque haec, quae tempore D. Gregorii dicebatur *nova* editio, tot saeculorum exinde usu facta est vetus, et *Vulgata,* quae nunc in omnium manibus versatur, de qua B. Isidorus ait: « Sancti Hieron. editione omnes Ecclesiae usquequaque utuntur, » lib. 1 in Etymolog., cap. 5.

Unde nostrae Vulgatae auctor est D. Hie- 96
ronymus, hoc sensu, quod *fere totum* Vetus Testamentum ex hebr. immediate transtulit in latinum [3]: et Novum ad graecum exemplar emendavit, ut ipse testatur, epist. 118, in haec verba: « Novum Testamentum graecae fidei reddidi, Vetus iuxta hebraicum transtuli ».

Diximus *fere totum,* quia libros Sapientiae, 97
Ecclesiastici, Machabaeorum, Baruch cum adiuncta Ieremiae Epistola nullatenus transtulit. Item Psalterium, quod exstat in nostra Vulgata, non est illud, quod idem Hieron. vertit ex hebraeo, nec illud, quod vertit ex graeco in latinum, cum illae versiones, quae exstant inter eiusdem opera multum differant a Psalterio nostrae Vulgatae; sed est Psalterium antiquae versionis italae, quod ipse Hier. ad hebraicos et graecos fontes emendavit semel, et iterum, ut patet ex praefat. Psalter. ad Paulam et Eustoch.

Si vero quaeras quare Ecclesia Vulgatam 98
veterem Psalterii translationem retinuerit; haec profecto fuisse videtur, quia omnes Ecclesiae Latinae iam assueverant quotidie canere Psal-

[1] Hieronymus quidem saepe carpit LXX Interpretes. Docet enim eos 1. quaedam testimonia emisisse, ut illa, *ex Aegypto vocavi filium meum: quoniam Nazaraeus vocabitur: Videbunt in quem transfixerunt,* etc. 2. Quaedam aliter transtulisse, sicut ea, quae favent mysterio SS. Trinitatis, ut arcanum fidei non vulgarent. 3. Nonnulla addidisse. 4. In *aliis extenuasse sensum et subvertisse fortissima testimonia contra Iudaeos.* Sed utut id in rebus levioribus concedamus, nequaquam vero in rebus gravioribus fidei et morum idem dici potest. Quae enim a Septuaginta Interpretibus mutata aut addita, aut omissa notat Hieron. non ita sane corrupta esse ait, ut aliquid contineant fidei et bonis moribus contrarium, licet utilius putet, ea corrigi iuxta hebraicos fontes.

[2] Ne quid vero de hac re lectorem lateat, lubet afferre, quae habet eruditissimus Calmet in haec verba: « Vetus illa versio, quae hodie sub nomine LXX circumfertur... vetustissimum plane opus esse nemo diffitetur, facile sub Philadelpho, saltem quoad Pentateuchum, adornatum... Caeterorum librorum praeter Pentateuchum versio alios praeseferre videtur interpretes, non minus ignotos, et variae inter se aetatis. Neque enim unius esse auctoris omnes videntur; uti ex styli varietate, sicuti ex varia ratione unam eamdemque vocem reddendi intelligimus ». Dictionar. Bibl., v. *Septuaginta Interpretes.*

[3] Libros Iudith et Tobiae ex origin. chaldaico vertit.

mos iuxta veterem latinam versionem, et plerique ex memoria psalmos recitabant, adeoque arduum fuisset novam translationem inducere: cum *difficile sane senis sit linguam mutare, et canescentem iam mundum ad initia retrahere parvulorum,* ait idem Hieron., praefat. in Daniel.

99 Novum vero Testamentum nusquam ipse Hier. vertit, sed antiquam *Italam* versionem a mendis, quae vel per imprudentiam, vel per librariorum incuriam irrepserant, emendavit.

100 Quaeres an D. Hier. illam versionem singulari Spiritus sancti afflatu condiderit?

Ita quidam volunt: adeo ut nec decipi potuerit, nec errorem aliquem, vel levissimum vertendo commiserit. « At huic assertioni repugnat ipse Hier. qui in Isaiae cap. IV: *Melius reor,* inquit, *proprium errorem reprehendere quam, dum erubesco imperitiam confiteri, in errore persistere, in eo, quod transtuli.* Certe cum Vulgata editio non sit unius auctoris, sed quaedam habeat ex Hieronymo, quaedam ex Luciano, quaedam ex Theodotione, dici non potest, eius auctores errare non potuisse, nisi quis dicat, Theodotionem haereticum hominem in sua versione adornanda fuisse a Spiritu sancto afflatum, non secus ac scriptores canonicos. Nec sane ita libere Hieronymi inceptum in vertendo improbassent sanctus Augustinus aliique celebres Episcopi, si ipsum a Spiritu sancto singulari modo in illa versione adiutum existimassent... Certum itaque est, sanctum Hieronymum mediis ordinariis instructum, eruditione et industria humana hoc opus confecisse, et ut alios interpretes, errori obnoxium fuisse ». Ita Natalis Alexander, Hist. Eccles., saec. 4, dissertat. 39, art. 3.

101 Audiatur etiam Bellarminus, qui haec habet: « Vulgata editio non est unius auctoris, sed quaedam habet ex Hieronymo, quaedam ex Luciano, quaedam ex Theodotione, quaedam ex alio quodam interprete innominato. Stultum autem videtur dicere, Theodotionem haereticum non potuisse errare, et etiam Hieronymum nusquam errasse, cum ipse in cap. XIX Isaiae, dicat se errasse et Ecclesia correctionem eius receperit. Non igitur auctores illos canonizavit Ecclesia, sed tantum hanc versionem approbavit: nec ita tamen approbavit, ut asseruerit, nullos in ea librariorum errores reperiri; sed certos nos reddere voluit, in iis praesertim quae ad fidem et mores pertinent, nulla esse hac in versione Interpretum errata ».

102 Quaeres an Vulgata Latina versio sit authentica.

Ita quidem: quippe universa Occidentalis Ecclesia hac versione per tot saecula usa fuit. Quod si pro non authentica haberetur, iam Ecclesia catholica per tot saecula veris caruisset Scripturis, et in rebus fidei et morum, errorem pro veritate suscepisset: quo quid absurdius fingi potest?

Demum id declaravit Concilium Tridentinum celebri decreto in sess. IV, sic ut praedicta Vulgata nihil habeat fidei moribusque adversum, et in rebus praecipuis a primario Scripturae sensu nequaquam discrepet. Ita sensum Tridentini explicant Vega, lib. 15, in Trid., cap. 9; Canus, de Loc. theol., l. 2, cap. 13; Salmeron, qui eid. concilio interfuerunt; sic quoque Bellarminus aliique communiter.

Confirmatur ex eo, quod per duo et amplius saecula novatores contra eam versionem disputantes, nullum adhuc invenire potuerint naevum, quo in rebus gravioribus ab originali textu discordet; imo ipsi Protestantes in hac parte caeteris aequiores, Vulgatae excellentiam fateri coacti sint, nempe Casaubonus, Ludovicus de Dieu, Fagius, Beza, Grotius, linguarum orientalium periti. Audiamus Grotium in haec verba: « Vulgatum interpretem semper plurimi feci, non modo, quod *nulla dogmata insalubria* continet; sed etiam, quod multum habet in se eruditionis . . . Tutissima omnium iis, qui nec hebraice, nec graece didicere, est Vulgata versio, quae nullum habet malum dogma, sicut tot saeculorum et gentium consensus iudicavit. » Praefat. in adnotat. Vet. Testam. 103

Caeterum cum Trid. Patres Vulgatam authenticam declararunt, non id significare voluerunt, ac si textui originali esset praeferenda, aut quod hebraicos graecosque fontes attingere nefas esset. Et revera catholici interpretes, Ecclesia probante et laudante, saepe ad hebraicos graecosque fontes confugiunt in sacris Scripturis interpretandis. Audiamus Bellarminium: « Mendacium, inquit (Calvini), est, decrevisse Tridentinos Patres, minime esse audiendos eos, qui ex fonte ipso purum liquorem proferunt, et ex certa veritate falsum coarguunt. Hoc ideo mendacium voco, quod nihil eiusmodi in decreto Concilii legatur. Nec enim Patres ullam fontium mentionem fecerunt; sed solum ex tot latinis versionibus, quae circumferuntur, unam delegerunt, quam caeteris anteponerent; et quod Ecclesiae gravitatem et constantiam decebat, antiquam novis, probatam longo usu, recentibus adhuc, ac, ut sic loquar, crudis, denique unam multis inter se dissidentibus et pugnantibus praetulerunt. » De verb. Dei, lib 2, cap. 10. 104

Audiatur item Cardin. Pallavicino, Istor. del concil. di Trento, lib. 6, cap. 17, n. 6, qui ita loquitur: « Si nega forse, che nell' interpretazione Volgata non sieno molti passi equivoci, e molti oscuri, i quali ricevan luce dalle Bibbie dei primitivi idiomi? Non si vagliono tutto il giorno di questo aiuto i comentatori Cattolici? Nel fecero essi, eziandio immediate

dopo il decreto del concilio, anzi mentre il concilio durava, il che dimostra, che non fu contrario a ciò il sentimento dei Padri Tridentini? Altro è dire, che una traslazione sia autentica, cioè nè studiosamente falsata in veruna parte, quantunque accidentale, e minuta; nè mai pur inavvertentemente difforme dall'originale nella sostanza: altro è dire, che contenga tutta la chiarezza, tutta la forza, tutte le allusioni dell'originale. Il primo si è diffinito in Trento della esposizione Volgata, il secondo è affatto impossibile di qualunque esposizione, avendo ciascuna lingua le sue perfezioni proprie, ed i suoi proprii mancamenti, onde a molte espressioni dell'una è inabile di corrispondere l'altra. »

Denique praestat hic, nonnulla exscribere ex duabus Acroas. clariss. viri Valsechii, nempe quoad auctoritatem historiae Mosaicae, atque evangelici codicis veritatem ac divinitatem.

ACROASIS

in qua Mosaicae Geneseos auctoritas vindicatur.

« .... Ea artis criticae doctoribus explorata lex est: in res a nobis remotissimas inquirenti scriptores illos caeteris praeponendos, qui et propinquiores eventis fuere, et ea scire prae reliquis potuerunt, et internis externisque omnibus veritatis characteribus insigniti sunt. Atqui porro haec omnia Mosi congruunt; reliquis (quae venditantur) monumentis desunt: prae caeteris igitur, vel iuxta criticae leges, audiendus Moses; monumenta reliqua illi adversa flocci facienda.

« Mosen in primis scriptorum omnium vetustissimum esse, res apud eruditos sine controversia est. Hoc olim luculenter a Iustino martyre, in Paraenesi ad Graecos, num. 9, demonstratum est praeclara sane ratione, quam his verbis innuit: « Non ex divinis tantum historiis nostris haec probare aggredior, quibus vos nondum..... fidem adhibere vultis; sed ex vestrarum etiam, nihil ad religionem nostram pertinentium, litterarum monumentis: ut intelligatis, omnibus vestris, sive sapientibus, sive poetis, sive historicis, sive philosophis, sive legislatoribus, multo antiquiorem fuisse primum religionis nostrae doctorem Mosen; sicut nobis graecae declarant historiae. Nam circa Ogygis et Inachi tempora, quos etiam nonnulli vestrorum fuisse terrigenas putavere, Mosis illae meminerunt, tanquam ducis et principis Iudaicae gentis. » Et in rem hanc testimonia Iustinus promit Polemonis, Ptolomaei Mendesii, Hellanici, Philochori, Castoris et Thalli, et Polyhitoris, sed praesertim Diodori Siculi, qui omnes de Mosis antiquitate fidem fecerunt. Eamdem iniere viam alii, qui religionis nostrae causam oravere, Tertullianus in Apologetico, Tatianus in oratione adversus Gentes, Clemens Alexandrinus lib. 1 Stromatum, Iulius Africanus; et qui caeteros ob rerum copiam et ἀκριβείαν superavit, Eusebius lib. 10 Praeparationis evangelicae: cui adiungendus est Augustinus, lib. 18 de civitate Dei.

« Mosis ergo antiquitas in tuto est; quodque consequens inde fit, ipse his, quae enarrat, eventis, scriptoribus monumentisque cunctis propinquior fuit. Quod ubi semel des, et effatum alterum supra positum sponte fluit: scilicet eventa illa, rerumque origines potuisse Mosen prae caeteris resciscere, ac litteris certo mandare. Enimvero, ut a doctissimis theologis iampridem animadversum est, vel sola accepta a Patribus orali, ut aiunt, traditione, Moses ea omnia, quae de universali diluvio, quae de patriarcharum aetate gestisque narravit, didicisse potuit, et quidem brevi testium sibi invicem succedentium catena interposita. Speciem rei habetote. Noe filios nepotesque Adami superstites viderat: ipse vero ad ortum circiter Abrahami vitam produxit. Abraham porro cum Sem filio Noe nondum vita functo consuetudinem habere potuit. Inter Abraham et Mosen tres tantum fuere viri, Isaacus videlicet, Iacobus, Levi. Moses ergo servatas in familiis Iudaicis rerum gestarum memorias, patrum genealogias, eventorum monumenta, et videre, et audire, et rescire plane potuit; eaque postea Spiritus sancti afflatu litteris consignare.

« At vero quemadmodum, inquam ego (quod summopere animadvertendum est), ea Mosi perspecta, ita hercle perspecta esse poterant, erantque reapse saltem primoribus Iudaeorum, quibus Moses historiam enarrabat suam: hi ergo et testes et iudices traditionum erant. Nonnisi igitur explorata ac certissima referre poterat Hebraeus scriptor. Qui enim eventa illa maxima atque ingentia, orbis videlicet creationem; primi parentis felicitatem et lapsum; cataclysmum quo mundus est obrutus universus; dispersionem gentium ad turrim Babel; vocationem Abrahami; reparatoris e coelo factam electae soboli promissionem: qui haec, inquam, a Mose conficta cum Physiotheis dicas, aut somnies; quin potius, iuxta omnes sanae mentis criticaeque leges, certissima censeas, vigentibus adhuc per id temporis eorum, quae scribit ipse, et testibus, et monumentis, quibus detecta fuisset, si qua fuisset fraus; essentque inaudita confictaque monstra prorsus exsibilata? »

ACROASIS ALTERA

de codicis evangelici veritate et divinitate adversus Freretum.

« . . . . . .

« Apostoli post Servatoris in coelum conscensionem per orbem fusi, gentesque ab ido-

lorum cultu ad religionem veri Numinis traducentes, fundavere Ecclesiam *enuntiatione Evangelii:* quod quidem implorata fide veterum oraculorum, admoto miraculorum splendore, ac demum cruore fuso confirmaverunt. Antequam tamen sacri illi praecones ad superos evolarent, enuntiatam Evangelii fidem litteris consignarunt (hebraice quidem Matthaeus scripsit, Marcus et Lucas graece, graece tandem Ioannes), descriptasque ab se tabulas, sive ipsi, sive ipsorum discipuli ad Ecclesias toto terrarum orbe diffusas, constitutasque transmiserunt. Non igitur evangelicus codex (alta hoc vobis mente reponite), non evangelicus codex fundavit Ecclesiam, sed ad Ecclesiam Evangelii praeconio fundatam evangelicus codex transmissus est: de cuius αὐθεντίᾳ, atque divinitate cognovit ipsa, et iudicavit. Hinc celeberrima illa Augustini sententia: *Ego Evangelio non crederem, nisi me catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas.*

« At quo criterio, inquies, seu qua via et ratione in hoc iudicio ferendo usa Ecclesia est? Omnino duplici: traditione scilicet, et collatione cum his quae ex ore Apostolorum exceperat. Speciem rei habetote. Origenes Adamantinus, qui III ineunte Ecclesiae saeculo floruit, haec apud Eusebium, Hist. Eccl., lib. 6, pronuntiat: *Sicut ex traditione accepi de quatuor Evangeliis, quae sola in universa Dei Ecclesia, quae sub coelo est, sine controversia admittuntur.* Parvine momenti videtur vobis ad αὐθεντίαν evangelicam confirmandam, uniformis Ecclesiae in omnem terram, terrarumque fines se protendentis consensio? Fac porro inquiras, undenam tot gentium moribus, eloquio, imperio dissitarum, tam simplex et uniusmodi orta consensio sit? Id unum singuli et universi Ecclesiarum pastores responsi dabunt, se codicem illum, Evangelia scilicet recensita quatuor continentem, a decessoribus accepisse suis; hos vero si interroges, maiorum suorum fidem implorantes audies. Institutaque veluti analysi successionis Episcoporum, devenies tandem ad Apostolorum discipulos, ipsosque θεοδιδάκτους scriptores: e quorum manibus sacra illa prodiisse volumina intelliges; ac veluti e centro per orbem sparsa, in varias quidem translata linguas, iisdem tamen sententiis, ac sententiarum apicibus custoditis, ad Origeniana tempora, atque hinc ad seros usque nepotes transmissa fuisse cognosces. Quid hoc testimonio firmius; quid hac tanta consensione ad rem de qua agimus patefaciendam optari potest illustrius?

« Verum quod ad veritatem divinitatemque evangelici codicis mirifice confirmandam accedit, altera illa ratio est, ob quam Ecclesia universa ipsum sine controversia suscepit: omnimoda videlicet, atque arctissima huius codicis congruentia cum dogmatibus rebusque gestis, quas ex ore Apostolorum exceptas fide summa Ecclesia ipsa servabat. *Insonabat* adhuc, ut Patrum phrasi utar, secundo et tertio saeculo in auribus Christianorum apostolica praedicatio; exstabant ipsorum cathedrae; litterae autographae legebantur *sonantes vocem* (ait Tertullianus), *et repraesentantes faciem uniuscuiusque.* Tum vero quae sacri illi praecones de Servatoris ortu, gestis, miris, resurrectione, atque sacramentorum institutione tradiderant, haec docebantur a pastoribus, discebantur a populo; festorumque celebratione et actione mysteriorum, velut monumentis certissimis, recolebantur. Quoniam igitur his omnibus singulisque respondebat adamussim vulgatus codex, et quod ab initio enuntiatum voce fuerat, hic repraesentatum litteris exhibebat: quidni Ecclesia universa pretiosum volumen illud, tam constanti Patrum traditione transmissum, tanta gentium consensione receptum, tanta dogmatum integritate et congruentia suffultum, veluti genuinum Apostolorum fetum, ipsumque Dei Verbum susciperet et adoraret?

« Quod de pseudo-evangeliis apocryphisque libris, queis primo et altero Ecclesiae saeculo Christianam rempublicam obrutam fuisse praedicat (Freretus), hoc, pace illius dixerim, ineptissimum est, ac Evangelii fidem, quin elevet, mirum quantum confirmat. Ineptissimum, inquam, est: quis enim adeo desipiat, ut quia olim *falsarii* quidam, ut eos appellat Suetonius, aut publicas corrupere tabulas, aut falsa vulgavere numismata; idcirco de universa re diplomatica, aut numismatica *actum prorsum esse*, nec veros nobis superesse nummos aut diplomata certa contendat? Qui sic censerent, satisne sani forent, an delirarent? Plus audeo et aio, aliorum librorum νοθείαν confirmare nostri codicis fidem ac veritatem. Enimvero ubi inter tot, quae vagabantur olim pseudo-evangelica commentaria, quatuor illa tantum notissima, Ecclesia omni memoria et sine controversia recepit: hoc plane demonstrat, ipsam non leviter, non temere, sed ἀκριβείᾳ, accuratissima scilicet diligentia novi foederis canonem condidisse: eosque velut divinitus inspiratos excepisse libros, quorum certa erat, ab Apostolorum aevo traditio, et explorata cum Apostolorum praedicatione consensio.

« Instat nihilominus censor Gallus, et urget, plures ex his, qui Apostolorum aevo floruere viros, Cerinthum, Ebionem, Basilidem, Alogos, Theodotianos, contraria prorsus Evangeliis nostris sive dogmata, sive rerum gestarum historias tradidisse . . . . At quid inde exsculpis? Num prae istis posthabendos evangelistas?

O ratio humanae mentis, quam caeca superbis!

Quibusnam argumentis, amabo te, doctores isti, quos laudas, suam e coelo missionem de-

monstraverunt? Quibus signis sententiis suis conciliavere fidem? Num, quemadmodum ab Apostolis factum novimus, edidere mira, fudere oracula, pertulere discrimina? Num ethicae sanctitate, morum innocentia, sanguinis effusione orbem plane universum in sui admirationem, doctrinaeque ab se enuntiatae fidem pertraxere? Scilicet nebulones, mendaces, intemperantes, impuri; quorum Deus venter erat, doctrina libido, sectatores scorta, catecheses μυθολογίαι: quos, ut vidit mundus, exhorruit; ut audiere Patres, damnarunt; ut novit Ecclesia, diris devovit; quorum denique vix sola nomina cum aeterno coniuncta dedecore perennarunt.

« Lubet mihi potius orationem iterum parumper convertere ad acerbissimam criminationem illam, quam Freretus noster in christianae causae patronos coniicit universos, quos tam gravi torpuisse veterno dicit, ut nec de Evangeliorum αὐθεντίᾳ probanda, nec de argumentis, quae in eam ipse intorquet, retundendis hactenus cogitaverint. Itane vero censes, vir eruditissime? At ego te plane obruerem (absit invidia verbo!) si Patrum, theologorum scriptorumque omnium qui hanc adornavere spartam, vel sola nomina recenserem. Tres hosce tantum habeto: Augustinum, qui IV labente saeculo floruit, Tertullianum, qui Severi principis tempestate enituit; Irenaeum, qui apostolica tempora vidit.

« Augustinus contra Manichaeos quaestionem hanc diligentissime versat. Hoc tibi unum ex lib. 33 cont. Faustum specimen esto: *Infelices inimici animae vestrae, quae unquam litterae ullum habebunt pondus auctoritatis, si evangelicae, si apostolicae non habebunt? De quo libro certum erit cuius sit; si litterae, quas Apostolorum dicit, et tenet Ecclesia ab ipsis Apostolis propagata, et per omnes gentes tanta eminentia declarata, utrum Apostolorum sint, incertum est?* Et paucis interiectis: *Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque huiusmodi auctorum libros, unde noverunt homines quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continua? Quis igitur tanto furore caecatur, qui dicat hoc mereri non potuisse Apostolorum Ecclesiam, tam fidam, tam numerosam fratrum concordiam, ut eorum scripta fideliter ad posteros traiicerentur; cum eorum cathedras usque ad praesentes Episcopos certissima successione servaverint; cum hoc qualiumcunque hominum scriptis, sive extra Ecclesiam, sive in ipsa Ecclesia, tanta facilitate proveniat?* Videturne tibi Augustinus controversiam hanc praeteriisse, criminationemve neglexisse tuam? Ipsum adire quisque poterit loco a me notato, ubi eadem prorsus via et ratione, qua γνῶσις evangelici codicis demonstratur, sophisma illud Frereti a pseudepigraphis petitum, et a Manichaeis contortum plane retunditur et evertitur.

« Accedat magnum illud Africae oraculum, Tertullianus. Dies me deficeret, si percensere singula vellem quae in rem hanc, sive in libris *de praescriptionibus,* sive in *Apologetico,* sive alibi tradit. Me ad IV *contra Marcionem* librum converto, ubi Septimius heterodoxum illum Evangelia tria repudiantem, unumque Lucae, sed foede a se turpatum, admittentem mire refellit. Principio sic thesin iacit: *Constituimus in primis, evangelicum instrumentum Apostolos auctores habere, quibus hoc munus Evangelii praedicandi a Domino sit impositum.* Qui id probat? Nervose profecto, ut solet, et subtilissime hoc pacto: *Si constat, id verius, quod prius; id prius, quod et ab initio; id ab initio, quod et ab Apostolis; pariter utique constabit, id esse ab Apostolis traditum, quod apud Ecclesias Apostolorum fuerit sacrosanctum. Videamus, quod lac a Paulo Corinthii hauserint: ad quam regulam Galatae sint correcti: quid legant Philippenses, Thessalonicenses, Ephesii: quid etiam Romani de proximo sonent, quibus Evangelium et Petrus, et Paulus sanguine quoque suo signatum reliquerunt. Dico itaque apud illas* (Ecclesias), *nec solas iam Apostolicas, sed apud universas quae illis de societate sacramenti confoederantur, id Evangelium Lucae ab initio editionis suae stare, quod cum maxime tuemur... Marcionis vero Evangelium* (gemina dicas de pseudoevangeliis omnibus quae obtrudit Freretus) *plerisque nec totum: nullis autem notum, ut non eo damnatum . . . . . Eadem auctoritas* (pergit Tertullianus) *Ecclesiarum apostolicarum caeteris quoque patrocinatur Evangeliis; quae proinde per illas* (notate), *et secundum illas habemus, Ioannis, dico, et Matthaei; licet et Marcus quod edidit, Petro assignetur, cuius interpres Marcus.* Haec Tertullianus, qui dum veterem fundit hostem, et recentem profligat: ac iisdem, queis postea Augustinus, vestigiis haerens, evangelici codicis veritatem ex apostolica repetit traditione: traditionis vero testes, et iudices apostolicas Ecclesias, caeterasque universas cum his foederatas esse demonstrat.

« Venio tandem ad Irenaeum discipulum Polycarpi, qui Evangelistae Ioannis auditor fuit: quo perventum sit intelligitis, auditores: inclytus hic Lugdunensis Antistes et martyr, rei de qua agimus testis erat auritus et oculatus. Libro igitur 3 adversus haereses, cap. 1, postquam ostendit Evangelistas, iam *indutos supervenientis Spiritus sancti virtute ex Alto,* ad scribendum animum appulisse, haec enarrat: *Matthaeus in Hebraeis eorum lingua Scripturam edidit Evangelii, cum Petrus et Paulus Romae evangelizarent et fundarent Ecclesiam. Post vero horum excessum, Marcus, discipulus et interpres Petri, et ipse quae a*

Petro annuntiata erant, per scripta tradidit. Lucas autem sectator Pauli, quod ab illo praedicabatur Evangelium, in libro condidit. Postea et Ioannes discipulus Domini, et qui supra pectus eius recumbebat, et ipse edidit Evangelium, Ephesi Asiae commorans.

«.....(Hinc sane) nil Evangelio sanctius dici, nil verius posse, ab Apostolorum aevo ad nostra usque tempora credidit christiana gens: quae librum illum ipso Deo afflante conscriptum, martyrum cruore obsignatum, Patrum testimonio suffultum, gentium omnium praeconio susceptum, velut fidei suae basim, arcem et munimentum venerata est ».

SCRIPTURAE SEU INSTRUMENTA

Summarium.

1. Scripturae aliae sunt publicae, aliae privatae. - 2. Scripturae publicae quae sint? – 3. Scripturae privatae reducuntur ad tres species, quae assignantur. – 4. Apocha quid sit? - 5. Antapocha quid sit? - 6. Syngrapha quid sit? - 7. Liber rationum quid sit? - 8. Epistola quid sit? – 9. Scriptura privata alia est authentica, alia non authentica, et quae utraque sit. – 10. Scriptura privata redditur authentica pluribus modis, et signanter per subscriptionem propriae manus ac trium testium adhuc viventium probatae fidei, ac bonae famae. – 11. Scriptura privata mortuis testibus subscriptis non facit amplius plenam fidem, nisi fuerit etiam subscripta per notarium, aut sigillo authentico munita. - 12. Item scriptura privata redditur authentica per appositionem sigilli authentici maioris magistratus. - 13. Item scriptura privata redditur authentica per subscriptionem factam manu publici notarii. – 14. Item scriptura privata redditur authentica ratione archivii publici. - 15. Item scriptura privata redditur authentica per eius confectionem secundum morem et consuetudinem regionis. - 16. Scriptura privata, quando negatur esse illius, contra quem producitur, nihil probat, donec oppositum per producentem validis documentis ostendatur. – 17. Scripturam privatam manu cuiuspiam fuisse scriptam, vel de eius mandato fuisse ab alio conscriptam, vel subscriptam, potest probari per appositionem ipsius proprii sigilli. – 18. Dummodo tamen dolus in appositione sigilli non intervenerit. - 19. Item scriptura propria manu vel de voluntate cuiuspiam fuisse scriptam probari potest per testes, qui praesentes fuerint; quando pars negans suam scripturam, ipsam scribebat, vel de expressa sua voluntate et mandato ab alio scribebatur. – 20. Item scripturam fuisse ab aliquo scriptam probari potest per comparationem aliarum scripturarum, seu litterarum ab eodem scriptarum. – 21. Verum comparatio litterarum est valde periculosa probatio, et adducitur pro exemplo comparatio testamenti Card. Cevae. - 22. Hinc comparatio litterarum de se sola non sufficit ad plene probandum scripturam manu cuiuspiam fuisse factam, sed ad id requiruntur alia adminicula; quae assignantur. - 23. Scriptura privata confessata regulariter probat plene contra scribentem. - 24. Dantur tamen aliqui casus, in quibus scriptura privata confessata non probat plene. Et signanter in scriptura privata; seu cautione, quae continet quidem debitum, sed non exprimit causam debiti. – 25. Item scriptura privata plene non probat contra scribentem, si ipse scribens in scriptura fateatur quidem, se accepisse pecuniam ab alio sibi mutuatam, et revera ipsam non receperit; tunc enim si debitor intra biennium opposuerit, tenetur creditor ipse probare consignationem pecuniae revera fuisse factam dicto debitori. - 26. Sic pariter de dote statutum est, ut marito intra biennium concedatur exceptio non numeratae dotis. - 27. Scriptura privata non probat regulariter in commodum scribentis. - 28. Dantur tamen aliqui casus, in quibus scriptura privata probat etiam in commodum scribentis. Et signanter quando est subscripta a partibus, simulque a tribus testibus. - 29. Et si testes iam fuerint mortui, scriptura subscripta a partibus facit magnam praesumptionem in commodum scribentis seu subscribentis contra alteram partem subscribentem, et si non negetur subscriptio ab altera parte, etiam plene probat. - 30. Item scriptura privata plene probat in commodum scribentis, quando aliunde est authenticata. - 31. Libri rationum plene non probant in commodum scribentis, bene tamen in praeiudicium ipsius, seu contra ipsum, ad n. 39. - 40. Instrumentum unde dicatur? – 41. Instrumentum proprie sumptum ut scriptura quid sit? - 42. Instrumentum aliud est publicum, et aliud privatum. - 43. Instrumentum publicum quid sit? - Alia notanda ad n. 126.

1 Scripturae aliae sunt publicae et aliae privatae. Scripturae publicae generatim dicuntur omnes illae, quae publicam habent auctoritatem; scripturae privatae econtra dicuntur illae quae a privatis personis fiunt, nec alias publicam obtinent auctoritatem. Sic in re communis doctorum, arg. c. *Si scripturam* 1, c. *Scripta vero* 2, c. *Imputari* 13, et c. *Si cautio* 14 de Fide instrumentor., cum similibus. Authent., *Ad haec de iis* Cod. de Fide instrumentor., l. *Plures* Cod. de Fide instrumentor., cum similibus.

2 Scripturae publicae, pro quibus ordinarie intelliguntur *instrumenta publica,* sunt illae quae per manum publicam, seu a publico notario legitime et cum debitis solemnitatibus confectae sunt. Authent., de Instrumentor. cautelis et fide, § *Sed et si,* collat. 6, c. *Scripta vero* 2 de Fide instrum., cum similibus. Sed de his infra.

3 Scripturae privatae reducuntur ad tres species, quarum prima vocatur *apocha,* quae alio nomine appellatur *chirographum,* et complectitur sub se *antapocham* et *syngraham;* secunda dicitur *liber rationum;* et tertia *epistola.* Sic Bartolus, in Authent. *At si contractus,* § *Ut igitur,* Cod. de Fide instrument.; Jason., in Repetit., l. *Admonendi,* n. 87, ff. de Iureiurand.; Mascard., de Probationib., qu. 6, n. 26, et alii passim.

4 *Apocha,* proprie accepta, est scriptura seu chirographum creditoris confitentis de recepta a debitore re sibi debita. Et haec alio nomine vocatur *quietantia,* de qua fit mentio in leg. *Plures* 19 Cod. de Fide instrumentor. Et Glossa, ibid., verb. *Apochis,* sic expresse dicit: *Apocha est de receptis, puta, confiteor, me recepisse tantum, et a creditore fit et datur debitori.*

5 *Antapocha* econtra est de solutis seu datis,

et non de receptis uti *apocha*. Et sic *antapopocha* est scriptura debitoris confitentis se tantum, vel tantum solvisse nomine annui v. g. census seu pensionis, et de hac fit etiam mentio in cit. l. *Plures* 19 Cod. de Fide instrumen., iuncta cit. Glossa, ib.

6 *Syngrapha,* latine *conscriptio,* est scriptura seu schedula quae in alicuius rei fidem a pluribus conscribitur, et utrisque partibus tradi solet. Calvinus, in suo magno Lexico iuridico, tom. 2, verb. *Syngrapha;* ubi insuper addidit, quod in hoc syngraphae differunt a tabulis, quod tabulae ab una parte tantum servari consueverunt.

7 *Liber rationum* est scriptura privata, quam quilibet sua sponte de datis et acceptis sibi conficit. Arg. l. *Si quis ex argentariis,* § *Rationem,* ff. de Edendo, iuncta Glossa, ib.

8 *Epistola* est scriptura privata quam quis alicui absenti dirigit seu mittit. *Communis.*

9 Scriptura privata alia est authentica, et alia non authentica. *Scriptura privata authentica* est illa quae, licet originaliter sit privata, aliquibus tamen adminiculis seu supplementis ac modis roboratur et auctorizatur, adeo ut plenam fidem faciat in iudicio. *Scriptura privata non authentica* econtra est illa quae caret omnibus adminiculis, supplementis ac modis, sicque plenam fidem ac perfectam probationem non facit. Sic in re communis doctorum.

10 Scriptura privata auctorizatur seu redditur authentica per subscriptionem propriae manus, ac trium testium adhuc viventium probatae fidei et bonae famae. Talis enim solemnitas dat vires publici et authentici instrumenti. Leg. *Scripturas* Cod. Qui potiores in pignore, iuncta Glossa, ibidem, in fine, tradente hos vulgares versiculos:

> Cautio privata iam trino teste notata
> Hoc ius est nacta quod cautio publice facta.

11 Dicitur autem notanter *trium testium adhuc viventium,* quia scriptura privata, mortuis testibus subscriptis, non facit amplius plenam fidem, nisi fuerit etiam subscripta per notarium, aut sigillo authentico munita; cap. *Scripta* 2 de Fide instrumentor., ibi: *Scripta authentica, si testes inscripti decesserint (nisi per manum publicam facta fuerint, ita quod appareant publica, aut authenticum sigillum habuerint, per quod possint probari) non videntur nobis alicuius firmitatis robur habere.* Et ibi Glossa, et Summarium, ac doctores communiter, et concordat Authentic. seu Novella 73, tit. 2, c. *Si vero moriantur omnes testes* 7, collat. 6.

12 Item scriptura privata authenticatur per appositionem sigilli authentici maioris magistratus, ut Episcopi, capituli, principis, civitatis, iudicis, seu illius cuius officium est in illo loco publicis sigillationibus praeesse, textu expresso in cit. cap. *Scripta* 2 de Fide instrumentor., ibi: *Nisi... authenticum sigillum habuerit,* et Glossa, ib., verb. *Authentica,* et doctores communiter.

13 Item scriptura privata authenticatur per subscriptionem factam manu publici notarii, textu expresso in cit. c. *Scripta,* ibi: *Nisi per manum publicam facta fuerint;* secus autem si dictam scripturam confecit aut subscripsit notarius, non ut tabellio, seu ut persona publica, sed ut aliqua alia persona privata; tunc enim scriptura illa non acquireret maiorem auctoritatem, quam si fuisset confecta aut subscripta a qualibet alia persona privata. Pax Iordan., tom. 3, tit. de Fide instrumentor., num. 6, allegans Rotam, decis. 13, num. 4, part. 2 novis.; Baldus, in cit. cap. *Scripta,* num. 5, vers. *Sed pone;* Felin., ibidem, num. 2; Mascard., de Probatione, conclus. 131, n. 9, et alii passim.

14 Item scriptura privata authenticatur ratione archivii publici; pro authentica enim habetur scriptura illa, quae reperitur fideliter custodita in archivio publico, seu in loco, ubi solent reponi et custodiri scripturae publicae. Arg. l. *Census* ff. de Probat., Authent. *Ad haec* Cod. de Fide instrum., c. *Ad audientiam* 13, § *Nos igitur,* de Praescr.; Pax Iordan., l. c., n. 11; Abbas, in cit. c. *Scripta,* n. 6; Reiff., l. c., n. 150 et 151, et alii.

15 Item scriptura privata authenticatur per eius confectionem secundum morem et consuetudinem regionis; consuetudo enim habet vim reddendi authenticam scripturam quae alias non esset talis. Arg. c. *Cum tanto* 11 de Consuetudine, c. *Cum dilectus* 9 de Fide instrumentorum, ibi: *Respondemus, quod si consuetudo illius patriae obtinet approbata, ut instrumentis illius regionis fides adhibeatur, vos ea secure poteritis admittere.* Iuncto eius summario, in quo sic expresse dicitur: *Consuetudo loci facit instrumentum authenticum,* Glossa, ib., verb. *Approbata;* Felinus, ib., n. 35; Abbas, n. 5 et 6, cum Innocentio et Hostiensi a se citatis; Pax Iordan., l. c., n. 8; Reiff., l. c., n. 153 et seq., et alii passim.

16 Scriptura privata, v. gr. apocha, antapocha, syngrapha, epistola, quando negatur esse illius contra quem producitur, nihil probat, donec oppositum per producentem validis documentis ostendatur. *Communis,* textu expresso in leg. *Instrumenta* 5 Cod. de Probationib., ibi: *Instrumenta domestica, seu privata testatio, seu adnotatio, si non aliis quoque adminiculis adiuventur, ad probationem sola non sufficiunt.* Et concordat textus in cit. c. *Scripta* 2 de Fide instrum., ubi Summus Pontifex Alexander III, de similibus scripturis privatis expresse dicit: *Non videtur nobis alicuius firmitatis robur habere.*

17 Scripturam autem privatam manu cuiuspiam fuisse scriptam, vel de eius voluntate seu mandato fuisse ab alio conscriptam seu subscriptam potest probari per appositionem ipsius proprii sigilli. Appositio enim proprii sigilli denotat consensum et ratihabitionem. Arg. l. *Fideiussor* 26, § 1, ff. de Pignoribus; Mascard., de Probat., concl. 330, n. 10, et conclus. 1301, n. 26; Romanus, cons. 303; Reiff., l. c., n. 160, et alii.

18 Dummodo tamen dolus in appositione sigilli non intervenerit, quia, eo ostenso, sigillum nihil probaret, cum fraus et dolus nemini debeant patrocinium impartiri. Cap. *Tuae* 12 de Clericis non resid., cap. *Ex litteris* 2 de Dolo et contum., c. *Sedes* 15, cum similibus. Et id habetur in variis secutis casibus, et signanter in c. *Tertio loc.* 5 de Probation., ubi sigillum capituli furtive apposit. cuipiam instrum. nihil probavit. Item ex l. *Distrahente* Cod. de Reb. alien. etc., ubi sigill. uxoris a marito fraudulenter appositum cuidam instrumento venditionis rei dictae suae uxoris, nihil ipsi praeiudicavit.

19 Item scripturam propr. manu, vel de voluntate cuiuspiam fuisse scriptam probari potest per testes adessentes, quando is ipsam scribebat, vel de eius expressa voluntate et mandato ab alio scribebatur, si postea suam esse neget. Bart., Iason., Masc., de Probat., concl. 110; Reiff., l. c., n. 162, aliique.

20 Item scripturam fuisse ab aliquo scriptam, probari potest per comparationem aliarum scripturarum seu litterarum ab eodem scriptarum; et si tales scripturae seu litterae non habeantur, tunc negans scripturam sua manu scriptam, cogi potest ad scribendum, ut inde fieri possit comparatio litterarum. Sic desumitur ex leg. *Comparationes litter.* 20 Cod. de Fide instr. Et notat Menoch., lib. 2 de Arbitr. iudic., cas. 114, n. 11 et 12, cum aliis ibi a se citatis; Reiff., l. c., n. 165, et alii.

21 Verum comparatio litterarum est valde periculosa probatio. Non pauci enim reperiuntur, qui alterius manum ita imitantur ac fingunt, ut ipsissima alterius scriptura esse censeatur, et varios tales se vidisse referunt Marsilius, in Rubric. Cod. de Probat., n. 318; Maschardus, de Probationib., conclus. 330, num. 1; Zapsius, lib. 2 Sing. respons., c. 25, et alii, et de facto non semel adhuc in dies tales similes reperiuntur. Imo Cardinalis Cevae testamentum ab ipsomet perito, qui illud exemplaverat, non fuit recognitum, dum accessit exemplatum et imitatum pro vero testamento, quod notandum est ad effectum parum fidendi simili modo recognoscendi, ut advertit Ansal., in Addit. ad decis. 22, n. 33, et refert ac notat Ursaya, in Miscell. sacr. et prof., p. 1, litt. C, n. 128.

22 Hinc comparatio litterarum de se sola non sufficit ad plene probandum scripturam manu cuiuspiam esse factam, sed ad id requiruntur una simul alia adminicula, ut proprii scribentis sigilli appositio, subscriptio testium, auctorum attestatio, quod ipsimet viderint scripturam illam a tali fuisse factam tali die talique loco. Authent. seu Novell. 73, c. *Si quis* 1 de Instrument. cautela et fide, coll. 6; Glossa, in Authentic. *At si contractus,* verb. *Soli,* et ibi Bartolus, Cod. de Fide instrumentor; Mascard., cit. concl. 330, n. 1 et seqq.; Menochius, cit. cas. 114 per totum; Reiff., l. c., n. 167, et alii. Unde cautissime debent quoad hoc procedere iudices, rite ac mature omnia examinando et adhibendo alios in arte peritos; ut enim advertitur in Authent. seu Novella 73, in praefatione de Instrumentor. cautela et fide, eiusdemmet hominis scriptura per vitae decursum solet mutari, cum non ita quis scribat iuvenis, et robustus, ac senex, et forte tremens, et saepe etiam languor litterarum dissimilitudinem inducat, et calami atque atramenti immutatio similitudinis litterarum per omnia auferat puritatem, ibi: *Litterarum dissimilitudinem saepe quidem facit, non enim ita quis scribit iuvenis, et robustus, ac senex, et forte tremens, saepe autem, et languor hoc facit, et quidem hoc dicimus, quando calami et atramenti immutatio, similitudinis per omnia aufert puritatem.* Posset nihilominus probatio ex litterarum comparatione desumpta magni ponderis esse, si fieret modis et formis praescriptis a Iustiniano in leg. 20 Cod. de Fide Instrum., et in Novell. 49, cap. 2. Mandavit enim, ut fieri non possent, nisi ex forensibus publicisque instrumentis, cum aliae scripturae non publice confectae *satis abundeque occasionem criminis falsitatis dare, et in iudiciis et in contractibus manifestum sit. Ideoque sancimus non licere comparationes litterarum ex chirographis fieri, nisi trium testium habuerint subscriptiones,* quas duo saltem ex his testibus recognoscant, dict. leg. 20. Vel etiam ex his litteris, quibus adversarius usus est tanquam subscriptis ab eo, de cuius syngrapha agnoscenda quaeritur, denique vel ex privata quidem scriptura, sed ex archivio publico deprompta, ut in cit. Novella. Quid potest ultra desiderari nisi ut huiusmodi leges accurate observentur? *

23 Scriptura privata confessata regulariter probat plene contra scribentem. L. *Publia Moevia* 26, § fin., ff. Depositi, l. *Vice donatricis* 20 Cod. de Donationib., et l. *Generaliter* 13 Cod. de non numerat. Pecun. Nulla enim datur maior probatio, quam ea quae fit ex proprii oris confessione, ut tenet communis doctorum cum Rota, part. 9, tom. 1, decis. 98, n. 4, per text. in c. *Per tuas* 10 de Probat., l. *Cum te* Cod. de Transact., leg. *Generaliter* Cod. de non num. Pecun.

24 Dicitur notanter *regulariter*, quia scriptura privata confessata in aliquibus casibus non probat plene et signanter in scriptura privata seu cautione, quae continet quidem debitum, sed non exprimit causam debiti. In tali enim casu, si debitor neget, se revera debere id, quod in tali scriptura continetur, allegando, quod dicta cautio indebite exposita seu data fuerit, nulla inde actio seu obligatio oritur in foro externo, tam ecclesiastico quam civili, sed necesse est quod actor aliunde probet id quod in dicta scriptura continetur, sibi revera deberi tali vel tali causa. *Communis* per textum expressum in leg. *Cum de indebito* 25, § 4, ff. de Probat., et c. *Si cautio* 14 de Fide instrum., ibi: *Si cautio, quam a te indebite proponis expositam, indeterminate loquatur, adversarius tuus tenetur ostendere debitum, quod continetur in ea.*

25 Item scriptura privata plene non probat contra scribentem, si ipse scribens in scriptura fateatur quidem, se accepisse pecuniam ab alio sibi mutuatam, at revera ipsam non receperit, prout saepe fieri solet, ut hae apochae dentur vel mittantur ante receptionem pecuniae, quam quis petit mutuam: tunc enim, si debitor intra biennium a die datae apochae seu chirographi opposuerit, tenetur creditor ipse probare numerationem et consignationem pecuniae revera factam dicto debitori. *Communis* per textum in leg. *In contractibus*, et
26 tot. titul. Cod. de non numer. Pecunia. Sicuti pariter in dote statutum est, ut marito intra biennium concedatur exceptio non numeratae dotis. Cit. l. *In contractibus*, § fin., Cod. de non numer. Pecun., ibi: *Quae etiam in exceptione non numeratae dotis locum habere certum est.*

27 Scriptura privata non probat regulariter in commodum scribentis, textu expresso in leg. *Exemplo* 7 Cod. de Probat., l. *Inter chartulas* 5 Cod. de Conveniendis fisci debitorib., et Glossa communiter recepta in cap. *Scripta* 2, verb. *Authentica*, de Fide instrumentorum.

Ulterius etsi in chirographo, quod super aliqua pecunia mihi debita debitor meus confecerit, ego commemorationem fecerim alicuius alterius rei, ad probationem huiusce rei, cuius commemorationem feci, chirographum illud idoneum non erit, ut expresse Scevola, in l. 31 ff. de Probat. *.

28 Dicitur autem notanter *regulariter*, quia dantur aliqui casus, in quibus scriptura privata probat etiam in commodum scribentis, et signanter quando est subscripta a partibus, simulque a tribus testibus; in tali enim casu, si testes adhuc vivant, et scripturam recognoscant, habetur plena probatio in commodum scribentis. Colligitur clare argumento a sensu contrario desumpto, ex c. *Scripta* 2 de Fide instrum., et tenet communis doctorum, per text. in l. *Scripturas* 11 Cod. Qui potiores in pignore habeantur.

Et si testes iam fuerint mortui, scriptura 29
subscripta a partibus facit magnam praesumptionem in commodum scribentis seu subscribentis contra alteram partem subscribentem. Et si non negetur subscriptio ab altera parte, etiam plene probat. Arg. cit. l. *Scriptura* 11 Cod. Qui potiores in pignore habeantur; Mascard., de Probat., conclus. 1301; Bartolus, in Authent. *At si contractus* Cod. de Fide instrument.; Speculator, tit. de Instrument. edit., § *Nunc dicendum*, n. 7; Reiffenstuel, loc. cit., n. 188 et seq. Et quod scriptura privata plene probet in commodum scribentis seu subscribentis contra alteram partem recognoscentem et confitentem talem suam subscriptionem, habetur ex leg. *Publia Moevia* 26, § fin., ff. Depositi, l. *Vice donatricis* 20 Cod. de Donat., et l. *Generaliter* 13 Cod. de non numer. Pecunia.

Item scriptura privata plene probat in com- 30
modum scribentis, quando aliunde est authentica, vel per appositionem sigilli authentici maioris magistratus, vel per subscriptionem publici notarii, vel per asservationem in publico archivio, vel per eius confectionem secundum morem et consuetudinem regionis, ex dictis et iuribus adductis supra n. 12, 13, 14 et 15.

Libri rationum usitati inter mercatores, tu- 31
tores, curatores ac alios rerum alienarum gestores, seu administratores regulariter plene non probant in commodum scribentis, bene tamen in praeiudicium ipsius, seu contra ipsum. Glossa communiter recepta in Clement. unic., § *Caeterum*, verb. *Rationum*, de Usuris, et alia Glossa, in l. *Quaedam*, § *Nummularios*, vers. *Decernitur*, ff. de Edendo; Mascard., de Probation., concl. 977, n. 1, et communis aliorum, per text. in l. *Exemplo* 7 Cod. de Probation., leg. *Inter chartulas* 5 Cod. de Conveniendis fisci debitoribus. Libri enim rationum non sunt, nisi scripturae privatae, adeoque, sicuti scripturae privatae, non probant regulariter in commodum scribentium, ex dictis supra n. 27, ita neque libri rationum; alias si libri rationum plene probarent in commodum scribentium, daretur nimis facilis ansa delinquendi; tum quia instrumenta quoque notariorum, non obstante quod eorum fides sit publica auctoritate comprobata, adhuc tamen non probant in commodum seu favorem scribentis. Leg. *Div. Claudius* 15 ff. de Lege Cornelia de fals., leg. *Quae in testamento* 4, et l. *Quod adhibitus* 5 Cod. de His qui sibi ascribunt in testamento.

Secunda autem pars conclusionis, scilicet 32
quod libri rationum probent in praeiudicium scribentis seu contra ipsum, colligitur ex leg.

Publia Moevia 26, § final., ff. Depositi, leg. *Vice donatricis* 20 Cod. de Donationib., et l. *Generaliter* 13 Cod. de non numer. Pecunia: libri enim rationum habentur tanquam scripturae privatae confessatae, adeoque de ipsis libris discurrendum est, ac de dictis scripturis privatis confessatis, ut supra n. 23. Sive tales libri rationum sint scripti propria sua manu, sive manu alterius de eius voluntate et mandato, cum paria censeantur per se subscribere, vel alium subscribere vice ipsius. L. *Vice donatricis* 20 Cod. de Donat., et c. *Qui facit per alium* 72 de Regul. iur. in 6. Cum enim mercatores, aliique dicti n. antecedenti tales libros retineant ut suos, iisque utantur ut suis, quidquid reperitur in ipsis scriptum, praesumitur scriptum, vel manu sua, vel ab alio de eius voluntate et mandato, nisi evidenter contrarium probaturi. Mascard., de Probationib., concl. 978, num. 9; Iason., in Repetit., leg. *Admonendi*, n. 11, ff. de Iureiurando; Alexander, consil. 245, n. 1 et seq., lib. 6, concludens quod libro creditoris etiam privato, in quo continetur solutio debiti, danda est plena fides contra ipsum creditorem. L. *Quaedam* 9, § 2, ff. de Edendo; et ibid., Glossa magna, et doctores passim.

33 Dicitur autem notanter *regulariter*, quia dantur aliqui casus in quibus libri rationum probant etiam in commodum seu favorem scribentis vel suorum haeredum; et signanter quando adest statutum seu lex specialis, aut legitima specialis consuetudo, quod libris rationum, v. gr. mercatorum detur plena fides in favorem scribentis. Arg. cit. l. *Quaedam* 9, § 2, de Edendo; c. *Cum dilectus* 8, et cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine; sic Iason., cit. Repet., l. *Admonendi*, n. 120, ff. de Iureiurando, allegans Paulum de Castro, ibid., col. penult.; Baldum et Alexandrum in dict. leg. *Quaedam*, § 2, cum aliis; Cravetta, Tractatuum tom. 17, tr. de Antiquitat. tempor., § *Vidimus et abunde*, n. 2 et seq.; Reiffenstuel, l. c., n. 202, et alii referentes, plurimis in locis vigere talem consuetudinem inter mercatores, quod eorum libris detur fides etiam in suum favorem, nisi manifeste convincantur de falsitate.

34 Item liber rationum defuncti optimae probitatis et famae facit pro haerede non solum praesumptionem, sed etiam semiplenam probationem; non enim credibile est quod vir talis probitatis et famae in periculo mortis, aut scribat librum falsum, aut eum falsa continentem relinquat. Sic Iason, cit. Repetit., leg. *Admonendi*, num. 120, post Paulum de Castro, ibid., col. ult., ff. de Iureiurando; Sigismund. Scaccia, lib. 2 de Iudiciis, c. 11, num. 261; Mascard., de Probat., concl. 977, num. 4 et 6; Reiffenstuel, loc. cit., n. 106, et alii.

De se solo tamen liber rationum defuncti 35
non facit plenam probationem, textu expresso in l. *Rationes* 6 Cod. de Probationibus, ibi: *Rationes defuncti, quae in bonis eius inveniuntur ad probationem sibi debitae quantitatis solas sufficere non posse saepe rescriptum est.* Plenam autem probationem facit, si concur- 36
rant alia adminicula. Arg. l. *Instrumenta* 5, et cit. l. *Rationes* 6 Cod. de Probat., in quarum prima lege cum dicatur: *Ad probationem sola non sufficiunt*, et in secunda *solas sufficere non posse*, ponderando ly *sola et solas* denotatur posse sufficere cum adminiculis. Sic Bartolus, in l. *Admonendi*, n. 27, ff. de Iureiurando; Abbas, in c. *Scripta* 2, n. 9, de Fide instrum.; Mascard., cit. concl. 977, num. 8; Genova, de Scriptura privata, l. 4, tit. 1, seu de Libris rationum, n. 24; Reiff., l. c., n. 107, et alii.

Item in favorem scribentis probat liber ra- 37
tionum tutoris, curatoris, mercatoris, seu alterius administratoris viventis, talique libro, praevio dicti scribentis iuramento, statur in parvis ac verisimilibus summis; dummodo ille sit vir legalis ac fide dignus. Ita Iasonus, loc. cit., num. 126; Ancharanus, consil. 44, n. 6; Abbas, in c. *Bonae memoriae* 4, num. 30, de Postulat. praelator.; Mascard., cit. concl. 977, num. 13 et 58; Reiffenstuel, l. c., num. 208, et alii. Cum enim sit communiter approbatum illorum officium, debet esse etiam communiter approbatus liber suarum rationum ad probandum saltem in parvis ac verisimilibus summis, tam pro se quam contra se; alias negligerentur talia munia et officia cum non parvo reipublicae detrimento, si solum contra se, et non pro se probaret, liber suarum rationum.

Secus autem dicendum est in magnis sum- 38
mis grave praeiudicium tertio inferentibus, nisi concurrant legitimae probationes vel sufficientia adminicula, ut v. g. legalitas conscribentis librum rationum, solemnis forma confectionis talis libri continentis simul data et accepta, additio in eo causae, propter quam sit quid acceptum et quid expensum, appositio in ipso anni, mensis et diei prout solet fieri in diariis, et huiusmodi. *Comm.* arg. l. *Instrumenta domestica* 5, l. *Rationes* 7, et l. *Exemplo* 7 Cod. de Probat., cum similibus.

Quae autem dicenda sit summa parva aut 39
magna, relinquitur arbitrio iudicis, qui istud debet diiudicare, attentis et bene perpensis omnibus circumstantiis rerum, personarum, locorum et temporum. Arg. l. *Sed et si* 52, § 2, ff. de Iudiciis, cum similibus.

Instrumentum, sic dictum ab *instruendo*, 40
definitur a Paulo in leg. 1 ff. de Fide instrument.: *Instrumentorum nomine ea omnia accipienda sunt, quibus causa instrui potest, et ideo tam testimonia quam personae instrumen-*

41 *torum loco habentur.* Apud forenses vero, uti secundum Abbatem ad Rub. de Fide instrumentorum, et alios communiter proprie sumptum, ut scriptura est, definitur: *Commentarius sive descriptio eorum, quae inter paciscentes vel contrahentes placita sunt ac conventa.* Calvinus, in suo magno Lexico, t. 1,
42 verb. *Instrumentum.* Et instrumentum hoc modo captum, aliud est publicum, et aliud privatum, uti patet ex c. *Scripta* 2, c. *Imperatoris* 13, et c. *Si cautio* 14 de Fide instrumentorum.

43 Instrumentum publicum est scriptura publica auctoritate, sive a publica persona legitime, ac cum debitis solemnitatibus confecta, sive in iudicio, sive extra iudicium. *Est in re communis*, patetque ex dictis supra num. 2.

44 Pro persona publica venit hic tabellio, sive notarius iuxta l. *Orphanotrophos,* iuncta Glossa, verb. *Alia tabulario,* Cod. de Episcopis et clericis, et c. *Cum P. tabellio* 15 de Fide instrumentor. Qui et servus publicus appellatur, quia publicum officium exercet, leg. *Si pupillus* 2 ff. Rem pupilli salvam fore, ibi: *Servus eius stipulabitur*, c. *Quanquam* 2 de Usuris in 6, ibi: *Servo publico de ipsius Ordinarii mandato idonee de restitutione facienda sit cautum.* Item Scriniarius, prout vocatur c. *Ad audientiam* 13 de Praescription., et notat Glossa, ib., verb. *Scriniarius.*

45 Ad instrumentum publicum manu notarii confectum reducuntur aliae quaedam scripturae, quae licet non sint a publica persona seu notario confectae, tamen quoad effectum probandi dicuntur publicae, quia nempe perinde plene probant, ac si essent a publica persona confectae. Et tales sunt scripturae illae privatae, quae sunt auctorizatae, seu redditae authenticae aliquo ex modis assignatis supra a n. 10 ad 15.

46 Instrumentum privatum est scriptura, privata auctoritate facta a privatis personis, non autem a notario solemni forma confecta. *Est in re communis*, patetque ex dictis supra num. 1.

47 Instrumentum publicum a notario confectum est duplex. Primum appellatur *protocollum*, et est summaria quaedam et succincta, seu brevis actus gesti prima adnotatio memoriae causa facta, ut deinde instrumentum extendi, et in solemnem formam redigi possit. *Est in*
48 *re communis.* Dicitur autem *protocollum* a verbo graeco *protos,* quod est *primum,* et *collum,* quod est *collatio* litterarum, quasi diceretur; *protocollum,* est prima collatio litterarum in charta. Glossa, in Authent. de Tabellionibus, verb. *Protocollum,* collat. 4, et alio nomine dicitur *abbreviatura.* Mascard., de Probation., concl. 4, num. 1 et 6; Card. Thusc., litt. P, concl. 945, num. 1, ubi illud appellat *imbreviaturam,* sive instrumentum notarii non extensum. Insuper *protocollum* dicitur etiam 49
liber, in quo prima matrix, seu originalis scriptura instrumentorum rogatorum describitur, habens generalem subscriptionem. *Hic est liber protocollorum mei* etc., de quo fit mentio in cit. Authentica seu Novella 44, cap. *Illud quoque* 2 de Tabellionibus; iuncta Glossa, ib., verb. *Protocollum;* et notat Cardin. Thusc., loco citato, num. 3. Alterum autem instru- 50
mentum vocatur *transumptum*, scilicet instrumentum authenticum et originale, quod ex protocollo sumitur, et debita forma, sive cum requisitis solemnitatibus conficitur, et in ipso actus gesti non summarie ac succincte, et breviter, ut in protocollo, sed plene et diffuse per extensum exponuntur. *Sic in re communis.*

Instrumentum publicum dividitur etiam in 51
originale et in *exemplum. Originale* instrumentum est illa prima seu principalis scriptura solemnis, quae est veluti origo ipsius actus de quo instrumentum conficitur. *Exemplum* vero est illud quod ex originali instrumento describitur et desumitur, quae et copia appellatur. *Sic in re communis.*

Instrumentum adhuc dividitur in *authenti-* 52
cum et *non authenticum.* Instrumentum *authenticum* est quod per se fidem facit ad id auctoritatem habens, vel ex appositione sigilli authentici, vel ex interventu publici tabellionis, seu alio modo a publica auctoritate statuto. Vocatur autem *authenticum*, quasi ex se au- 53
ctoritatem habens, ut notat Abbas in cap. *Si scripturam authenticam* 1, n. 54, § 2, de Fide instrum. Instrumentum *non authenticum* dici- 54
tur, quod ex se, et seclusis aliis adminiculis, non facit fidem nec plenam probationem. *Sic in re communis.*

Quamvis inter instrumentum publicum et 55
authenticum possit notari aliqua differentia, in effectu tamen parum interest, et passim instrumenta publica et authentica sumuntur pro synonymis, cum solum se habeant ut superius et inferius, in quantum omnia instrumenta publica possunt dici authentica, sed non econtra; sic Abbas, in cit. c. *Si scripturam authenticam* 1, num. 2, de Fide instrument., ubi expresse dicit, quod *omnis scriptura publica est authentica, sed non omnis authentica est publica; habent enim se ut superius et inferius.* Speculator, tit. de Editione instrum., § *Nunc dicendum;* Innoc., in cap. *Scripta vero* 2, de Fide instrumentorum; Bald., ibid., n. 8; Engel, lib. 2 Decretal., tit. 22, num. 2; Pirhing, ibidem, num. 3; Reiffenstuel, ibid., n. 14 et seq.; Sanig., ibid., c. 2, num. 1, et alii.

Ad instrumentum publicum manu publici 56
notarii confectum plures solemnitates de iure vel consuetudine requiruntur. *Communis.* Pri- 57
mo enim requiritur, quod in eo praeponatur

invocatio divini nominis, quae solet fieri per ly *in nomine Domini. Amen, in nomine sanctissimae et individuae Trinitatis;* colligitur ex c. *In nomine Domini* 1, dist. 23, c. *In nomine Patris* 1, dist. 73, iuncta Authent. seu novell. 47: *Ut praeponatur nomen imperatoris documentis*, cap. 1, § 1, collat. 5, ibi: *Auctore Deo.*

58 Secundo, requiritur quod in eo ponatur annus Incarnationis, seu potius nativitatis Domini currens tempore initi contractus et confectionis dicti instrumenti. Ita Glossa, in cit. Authent. seu novella: *Ut praeponatur nomen imperatoris,* verb. *Auctore*, et alia Glossa in c. *Inter dilectos* 6, verb. *Indictionis,* de Fide instrum.; Abbas, in cit. c. *Si scripturam authenticam*, c. 1, n. 2, de Fide instrumentor.; Mascard., de Probat., qu. 6, n. 82; Pirhing, loc. cit., num. 6; Reiffenst., loc. cit., num. 19; et alii passim. Arg. cit. c. *In nomine Domini,* et cit. c. *In nomine Patris.*

59 Tertio, requiritur quod in eo ponatur mensis ac dies anni Dominici currens tempore initi contractus ac confectionis instrumenti. Cit. authent. seu novella 47: *Ut praeponatur nomen,* c. 1, § 1; Glossa, in cit. cap. *Inter dilectos*, verb. *Indictionis,* et alia Glossa, in l. *Generali,* verb. *Servicuti,* Cod. de Tabulariis; Speculator, l. c., n. 7; Reiffenstuel, l. c., n. 20, et alii passim.

60 Quarto, requiritur quod in eo ponatur *indictio;* cit. Authentic. seu novella: *Ut praeponatur nomen,* cap. 1, collat. 3; Glossa, in cit. cap. *Inter dilectos,* verb. *Indictionis,* iuncto textu, ibidem, § *Sed contra;* Felin., ibidem, num. 12; Covarruv., lib. 1. Variar. resolut., cap. 1, num. 7; Reiffenst., loc. cit., num. 21.

61 Indictio autem (sic dicta ab *indicendo*, seu *iubendo* trinam exactionem tributi, quae tribus continuis lustris fieri solebat a Caesare Augusto), est numerus annorum constans ex tribus lustris, seu ex quindecim annis; Glossa, cit. c. *Inter dilectos,* verb. *Indictionis*. Quibus tribus lustris, seu quindecim annis peractis, reditur ad unitatem, et initium sumit quilibet annus huius cycli Indictionum a Ianuario in Bullis Pontificiis, prout notatur circa initium Breviarii Romani tit. de Indictione. Originem autem huius nominis *Indictionis* assignat Glossa in cit. Authent.: *Ut praeponatur nomen imperatoris,* verb. *Indictionis*, collat. 5, sequentibus verbis: *Quia,* inquit, *antiquitus Romani singulis quindecim annis recipiebant tributum de toto mundo, et erat in primo quinquennio ferrum, ut inde fierent arma militibus Romanis. Secundo quinquennio argentum, ut inde haberent stipendia milites. Tertio quinquennio aurum, quod in aerario reponebatur, ut tempore necessitatis pro republica Romanorum expenderetur; unde adhuc hodie servamus cursum illorum trium lustrorum, scilicet horum quindecim annorum, et indictionem appellamus.* Haec Glossa, l. c., subiungens modum facillimum inveniendi indictionem cuiuslibet anni. *Accipe,* inquit, *annos Domini, et eis addas tres annos, quia tertius annus indictionis erat tempore Nativitatis Christi: deinde numerum annorum divide per quindecim, et semper abiicias illa quindecim, et residuum, vel saltem ultimum quindecim dabit indict.* Et concordat alia Glossa, in cap. *Inter dilectos* 6 de Fide instrument., verb. *Indict.*, his praecisis verbis: *Et haec est regula ad inveniendam indict. Tres annos Dom. appones pro indictionibus regulariter, et partire per quindenum numerum, et quotus numerus remanet infra quindecim, tanta est indictio. Et si, facta divisione, remanent quindecim, quinta decima est indictio.* Haec Glossa, l. c., ubi totam dictam regulam comprehendit, et exprimit tribus sequentibus versiculis:

> Si per quindenos Domini diviseris annos,
> His tribus adiunctis indictio certa patebit.
> Si nihil excedit, quindena indictio currit.

Quinto, requiritur ut in eo inseratur nomen Papae vel imperatoris aut regis in locis ipsius dominio subiectis, una cum anno Papatus, seu imperii, vel regni, textu expresso in cit. Auth. seu Novella: *Ut praeponatur nomen imperatoris*, c. 1, ubi insuper additur quod debeat inseri etiam nomen proconsulis illius anni; quod tamen hisce temporibus non amplius inseritur, ut notat Glossa in c. *Quoties cordis* 1, qu. 7, verb. *Consulibus,* et servat praxis. 62

Sexto, requiritur quod in eo exprimatur locus civitatis vel castri, et insuper locus particularis, v. gr. domus in qua actus, qui in instrumento continetur, factus est. Glossa, in cap. *Abbate sane*, verb. *Censetur*, iuncto textu, ibidem, de Sententia et re iudicata in 6; Abbas, loco citato, num. 3; Mascard., citata quaest. 6, num. 89 et seq.; Covarr., Practic. quaest., c. 20, n. 3; Reiff., l. c., n. 24; Pirhing, l. c., n. 7; Engel, l. c., n. 13, et alii passim. 63

Septimo, requiritur quod testes tres, vel saltem duo, qui ordinarie sufficiunt, praesentes sint actui, et eorum nomina in instrumento inserantur. Authent. seu novella 73 de Instrumentorum cautela et fide, c. *Sed et si instrumenta* 5, collat. 6; Abbas, l. c., n. 3; Speculator, l. c., n. 10; Pirhing, l. c., num. 7; Reiff., l. c., n. 25, addentes, solere addi per tabellionem in instrumento, quod testes illi fuerint ad hoc vocati et rogati, quamvis de iure id non sit necessarium, nisi in certis casibus. Sicuti nec necessarium est de iure, quod testes in instrumento nomina sua subscribant, ut colligitur ex cit. authentica seu novella 73 de Instrument. cautela, etc., iuncta Glossa, ib., 64 65

verb. *Compleantur;* et notant Abbas, loc. cit., n. 3; Covarr., l. c., n. 4; Pirhing, l. c., n. 7; Reiff., l. c., n. 26, et alii; quamvis tamen id esset valde expediens et servandum, ubi adesset consuetudo, eo vel maxime quod Glossa, c. *Post cessionem*, verb. *Litteras,* de Probationibus, cum nonnullis aliis id absolute requiri contendit.

* Testium praesentia, quae initio inventa fuerat, ut unusquisque facilius occurreret fraudibus, hodie pro forma tantum adhibetur. Nihilominus Iustinianus statuit, bonae opinionis esse oportere testes, et aut carentes huiusmodi derogatione per dignitatis, aut militiae, aut divitiarum, aut officii causam; aut si non tales consistant, ex utroque tamen, quia fide digni sunt, testimonium perhibere. Et non quosdam artifices ignobiles, neque vilissimos, neque nimis obscuros ad testimonium procedere, sed, ut si qua de eis dubitatio fuerit, possit facile demonstrari testium vita, quia inculpabilis atque moderata est. Si vero ignoti quidam fuerint undique, et aliqui apparuerint circa testimonii veritatem corrumpere festinantes, posse eos etiam verberibus subiacere. Et iudices, siquidem *administratores fuerint, hoc ipsi agant.* Novell. 90, c. 1. Si necessitatem testium non agnovisset Iustinianus, non quidem tantas requisivisset qualitates in iisdem. Sed, quod magnopere plorandum est, huiusmodi qualitatibus destituti non modo ad testimonium perhibendum interdum admittuntur, sed etiam ad tabellionis officium exercendum *.

66 Octavo, requiritur, quod notarius in instrumento nihil aliud scribat quam id quod circa rem gestam vere scit, ac propriis oculis vidit, atque praesens audivit; et inde instrumentum legat coram partibus, ut appareat omnia rite percepta et conscripta fuisse. Authent. seu novella 44 de Tabellionibus, cap. 1, collat. 4; Speculat., loc. cit., num. 13; Engel, loc. cit., n. 7; Reiffenst., loc. cit., n. 37; Menochius, lib. 2 de Arbitr. iudic., cas. 1445, num. 9, et alii.

67 Nono, requiritur, quod notarius exprimat in instrumento, quod fuerit rogatus ab eo vel ab iis ex quorum consensu actus dependet. Auth. seu novell. 45 de Tabellionibus, cap. 1, collat. 4; Reiff., l. c., n. 30; Pirh., loc. cit., n. 7, vers. *Sexto;* Engel, l. c., n. 7, et alii passim.

68 Decimo, requiritur, quod notarius nomen suum inscribat propria manu, addendo qua auctoritate, an pontificia vel caesarea, seu regia sit notarius. Cit. Authent. seu novella 73 de Instrumentorum cautela et fide, cap. *Sed et si instrumenta* 5, collat. 6, iuncta Glossa, ibid., verb. *Adiicitur;* Speculator, l. c., n. 11; Covarr., cit. c. 20, n. 5; Mascard., l. c., n. 91; Reiff., loc. cit., n. 28; Engel, loc. cit., n. 14, et alii communiter; sufficit autem subscriptio notarii, quamvis per alium etiam privatum instrumentum scriptum fuerit: prout innuitur cap. *Inter dilectos* 6, verb. *Instrumentum quoque,* de Fide instrumentorum; Abbas, ibidem, n. 7, et alii communiter, servatque praxis generalis.

Undecimo, requiritur quod notarius appo- 69
nat in instrumento signum solemne sui notariatus, id est certam aliquam imaginem vel figuram calamo depictam, aut per modum typi impressam. Glossa, in cit. Auth. seu novella 75 de Instrumentor. cautela, etc., verb. *Oportet;* Reiffenst., loc. cit., n. 24; Engel, loc. cit., n. 14; Pirhing, loc. cit., n. 7, vers. *Denique;* Covarr., cit. cap. 20, n. 5; Mascard., l. c., n. 92, post Bartolum, in Prooem. ff., n. 6, et alios.

Duodecimo, requiritur ad uberiorem caute- 70
lam, quod notarius servet semper eamdem formam subscriptionis in uno instrumento, ac in aliis, ut, cum opus fuerit, possit fieri comparatio instrumentorum per ipsum confectorum. Arg. cit. Auth. seu novella 73 de Instrum. cautela 6, iuncta Glossa, ibid., verb. *Adiiciatur.*

* Postremo, ut instrumenta legitime facta dici possint, adeo ut fidem faciant, aliam requirunt solemnitatem. Paulus, Recept. sent., lib. 5, tit. 23, § 6. Ita quippe laudatus iurisconsultus: *Amplissimus ordo decrevit, eas tabulas, quae publici vel privati contractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, ut in summa marginis ad mediam partem perforatae triplici lino constringantur, atque impositum supra linum cerae signa imprimantur, ut exteriores scripturae fidem interiori servent. Aliter tabulae prolatae nihil momenti habent.* Temporibus Neronis imperatoris tantus erat falsariorum numerus, ut hac lege opus fuerit ipsorum fraudibus occurrere. Testem habemus Suetonium in Neron. c. 17, qui de hoc senatusconsulto ita loquitur: *Adversus falsarios tunc primum repertum, ne tabulae nisi pertusae, ac ter lino per foramina traiecto obsignarentur* *.

Supradictae solemnitates, quamvis non omnes 71
de rigore iuris requirantur ad essentiam seu substantiam instrumenti publici, solent tamen omnes secundum receptam consuetudinem adhiberi, ita ut, si aliqua omittatur, tale instrumentum de fraude et falsitate suspectum reddatur; unde servandae sunt secundum cuiuslibet provinciae probatam consuetudinem. Argum. c. *Cum dilectus* 8, et c. *Cum tanto* 11 de Consuetudine; Mascard., loc. cit., n. 17; Pirhing, loc. cit., num. 7 in fine, et alii passim.

Instrumentum publicum manu notarii con- 72
fectum cum dictis requisitis solemnitatibus, si originale seu authenticum sit, plene probat, plenamque facit fidem, tam pro proferente,

quam contra proferentem. *Communis*, per text. in l. *In exercendis* 15, et tot. tit. Cod. de Fide instrum., cap. *Si scripturam authenticam* 1, c. *Scripta vera authentica* 2, et cap. *Cum P. tabellio* 15 de Fide instrum., cum similibus.

Notandum tamen quod instrumentum, ut fidem faciat apud iudicem, apud quem producitur, debet agnosci per tabellionem amanuensem, cuius opera in eo conscribendo tabellio usus est, et annumeratorem pecuniae, videlicet argentarium, qui ei interfuit. Quo si nec amanuensis, nec annumerator praesto sint, forte quia nullus fuerit amanuensis et annumerator, qui instrumento interfuerint aut mortui sint, vel absint, solius tabellionis testimonio credetur. Quod si tabellio defunctus sit, habebit instrumentum fidem tam ex testimonio amanuensis, annumeratoris et testium, quam ex collatione adimpletionis instrumenti. Si autem nullus horum adsit, sola collatio adimpletionis non sufficiet, sed etiam examinandae sunt subscribentium contrahentium scripturae, ut etiam fusius in Novell. 73, cap. 7 *.

73 Item plene probat, plenamque facit fidem etiam protocollum, si habeat dictas solemnitates ad instrumentum publicum et solemne requisitas: imo protocollo habenti dictas requisitas solemnitates adeo creditur ut in dubio magis sit standum protocollo, quam instrumento inde desumpto. Sic clare desumitur, ex c. *Quoniam contra* 12 de Probationibus, et ex cit. Auth. seu novella 44 de Tabellionibus, cap. *Illud quoque* 5, collat. 5, ubi imperator fatetur, quod mediis protocollis fuerint saepe detectae multae fraudes, ibi: *Novimus enim, multas falsitates ex talibus chartis* (scilicet protocollis) *ostensas, et prius, et nunc;* Et sic tenent Bartolus, in l. *Sempronius* ff. de Legat. 2, istud probans ex l. *Si quis ex argentariis*, § penult., ff. de Edendo, et cit. Authent. seu novella 44 de Tabellionibus, collat. 4 per totum; Mascard., de Probationib., concl. 1205, n. 2; Alexander, conclus. 105, num. 1, volum. 2; Menoch., de Arbitr. iudic., lib. 2, cap. 87, num. 1; Zoesius, tit. de Fide instrumentor., num. 6; Reiffenst., l. c., n. 37; Pirhing, l. c., n. 17, et alii. Et ratio est quia si ex iuribus cit. n. antecedenti instrumentis ex protocollo extractis datur publica et plena fides, multo magis debet dari ipsi protocollo, iuxta vulgatum commune axioma: *Propter quod unumquodque tale, et illud magis tale.*

74 Mortuo ante perfectionem solemnis instrumenti notario illo, qui ad partium petitionem protocollum fecit, tunc accedente iudicis auctoritate, potest alius notarius requisitus ab iis quorum interest, mortui notas, seu protocollum in publicum et solemne instrumentum redigere, et tale instrumentum plenam fidem facit, perinde ac si a priore notario confectum et absolutum fuisset. *Communis*, textu expresso in cap. *Cum P. tabellio* 15 de Fide instrumentor.

Ad id tamen requiruntur plures conditiones. 75
Et prima est, quod prior notarius fuerit mortuus, sive naturaliter, sive civiliter per diuturnum impedimentum vel per perpetuam infirmitatem. Nullus enim notarius potest in in- 76
strumentum publicum redigere protocollum alterius notarii adhuc vivi. Authentic. seu novella 33 de Tabellion., collat. 4, iuncta Glossa, ib., verb. *Ipsi per se*, c. *Cum P. tabellio* 15 de Fide instrum., et Glossa, ib., verb. *Perpetuam;* ubi expresse dicit, quod *tabellio, dum vivit, non potest alteri committere completionem instrumenti, sed ipsemet debet complere instrumentum, prout in protocollo reperitur.*

Secunda est, quod ad id interveniat auctori- 77
tas iudicis, sive ordinarii, sive delegati, qui de morte seu diuturno impedimento prioris notarii, simulque de fide et integritate illius, et protocolli seu notarum ab ipso factarum summarie cognoscat. C. *Cum P. tabellio* 15 de Fide instrumentorum; Covarruv., Pract. quaest., c. 21, n. 3; Pirhing, loc. cit., n. 19, Reiffenstuel, loc. cit., num. 51 et 54, et alii passim.

Tertia est, quod notarius id faciat ad peti- 78
tionem eorum, quorum interest, sicque etiam pars adversa, cuius interest, debet citari, cit. c. *Cum P. tabellio* 15 de Fide instrum.; Pirhing, l. c., n. 10; Reiff., l. c., n. 10, et alii communiter.

Quarta est quod notarius id praestet fideli- 79
ter, nihil ad substantiam pertinens addendo, diminuendo vel mutando ex iis, quae in notis seu protocollo defuncti continetur. Glossa, in cit. cap. *Cum P. tabellio*, verb. *Perpetuam*, ubi expresse dicit, *quod debet complere instrumentum prout in protocollo continetur, nihil addendo, vel diminuendo, quam in protocollo continetur;* ut in Authentic. de Tabellionib., collat. 4; Abbas, ib., n. 5; et Ioannes Andr., n. 8; Reiff., l. c., n. 53; Pirhing, l. c., n. 19, et alii passim.

Quinta est, quod notarius notas seu proto- 80
collum notarii mortui redigat in publicam instrumenti formam, et tale protocollum semper penes se servet. Cap. *Quoniam contra* 11 de Probationibus, et cit. Authentica de Tabellionib., collat. 4, ea addita ratione: *Ut habeat unde sciat negotium, et interrogatus a iudice possit, quae subsecuta sunt, cognoscere et respondere.* Pirhing, loc. cit., num. 29; Reiffenstuel, loc. cit., num. 52, et alii communiter.

* Instrumentum vero in publicam formam redactum plene probat, et quidem ipsum au-

thenticum instrumentum fidem facit, non huius index aut exemplum, etiamsi fiscus agat. Nam, ut inquit Paulus: *Quicunque a fisco convenitur, non ex indice et exemplo alicuius scripturae, sed ex authentico conveniendus est. Ita si contractus fides possit ostendi. Caeterum calumniosa scriptura vim in iudicio obtinere non potest.* Leg. 2 ff. de Fide instrumentorum *.

81 Interdum tamen exemplaria seu transumpta originalium instrumentor., si fiant auctoritate iudicis ordinarii vel delegati per publicam personam, ac servatis de iure servandis, habent eamdem vim probandi ac originalia, textu expresso in c. *Si instrumenta* 16 de Fide instrumentor., ibi: *Si instrumenta propter vetustatem, vel propter aliam iustam causam exemplari petantur, coram ordinario iudice vel delegato, ab eo specialiter praesententur, qui si ea diligenter inspecta, in nulla sui parte vitiata repererit, per publicam personam illa praecipiat exemplari, eamdem auctoritatem per hoc cum originalibus habitura.*

82 Imo in pluribus casibus exemplaria habent eamdem vim probandi ac originalia, etiamsi sint facta sine auctoritate iudicis. Et signanter quando in litteris pontificiis, ut fieri solet, habetur inserta huiusmodi clausula: *Quodque praesentium transumptis, etiam impressis, manu alicuius personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis eadem prorsus fides adhibeatur, quae praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.* Tunc enim, ut exemplaria eamdem vim habeant probandi, ac originalia, sufficit praedicta in tali clausula observari. Reiffenstuel., loc. cit., n. 65, et alii communiter.

83 Item quando exemplar fuit factum seu scriptum manu eiusdemmet notarii, qui instrumentum originale confecit. Cum enim idem notarius de eodem negotio possit conficere plura ipsissima instrumenta, et in tali casu idem sit auctor eiusdem scripturae, eadem fides debet praestari utrique. Arg. c. *Dudum* 20 de Convers. coniugat., ubi tale publicum instrumentum post amissionem prioris ab eodem notario confectum, fuit habitum pro legitimo et valido. Pirhing, loc. cit., num. 23; Reiffenstuel, loc. cit., num. 66; Mascard., de Probat., conclus. 712, num. 25, testans de communi.

84 Item quando, et ubi contraria consuetudo derogavit citato canoni *Si instrumenta* 16 de Fide instrumentor., uti in praxi non solet hodie iudex inspicere originale, sed notarius, qui instrumentum inscribit, testatur, quod illud omni cum diligentia inspexit, et nullum in eo vitium reperit, atque de verbo ad verbum cum ipso concordat, etc. Pirhing, loc. cit., n. 22; Reiffenstuel, loc. cit., num. 67, et alii; arg. c. *Cum tanto* 11 de Consuetudine.

Item quando notarius exemplum instrumenti 85
conficit de consensu et rogatu partium, quarum interest; tunc enim illud fidem facit, et plene probat etiam sine iudicis auctoritate, saltem in praeiudicium partium, earumque successorum, quia in cit. c. *Si instrumenta* 16 de Fide instrum., est sermo, quando ex unius tantum partis voluntate instrumentum originale per notarium exemplatur, tunc enim necessario requiritur iudicis auctoritas; secus autem si id fiat ex consensu omnium partium, quarum interest.

Actor non potest regulariter petere, ut scri- 86
pturae et instrumenta propria rei, sibi ab ipso tradantur ad probandam suam intentionem; nec res suas, scripturas et instrumenta, quibus in iudicio non est usurus, tenetur tradere seu consignare ipsi actori. *Communis* per text. in c. 1 de Probationibus, iuncto eius summario, in quo expresse dicitur: *Reus actori suo propria instrumenta dare non tenetur,* et l. *Qui accusare* 4 Cod. de Edendo; non enim iuris aut aequitatis ratio permittit, ut quis invitus arma, quibus impugnatur, adversario suo tradere, eumque contra se adiuvare cogatur. Lex *Nimis grave* Cod. de Testibus.

* Sed haec regula suas patitur exceptiones. Nam quandoque reus rationes suas edere compelletur, licet contra se ipsum faciant. Sic enim rescribit divus Pius in leg. 1 Cod. de Edendo: *Ipse dispice quemadmodum pecuniam, quam te deposuisse dicis, deberi tibi probes. Nam quod desideras, ut rationes suas adversaria tua exhibeat, id ex causa ad iudicis officium pertinere solet.* Fiscus etiam cum agit, hoc utitur privilegio, ut reum ad edenda sibi instrumenta cogere possit, per text. in l. 2, § 1, ff. de iure Fisci. Notandum tamen, quod non indistincte quaevis instrumenta edere reus tenetur, sed ea duntaxat, quae ad causam pertinent, de qua agitur leg. 3 ff. de Edendo. Sciendum denique distinctiones, quas statuimus inter reum et actorem, quoad exhibitionem instrumentorum, privata duntaxat spectare instrumenta. Nam quoad publica attinet, ab utraque parte exhibenda sunt. Etenim *is, apud quem res agitur, acta publica tam civilia quam criminalia exhiberi inspicienda ad investigandam veritatis fidem iubebit.* Ita rescripserunt Severus et Antoninus, in leg. 2 Cod. de Edendo.

Tenetur tamen reus tradere actori petenti 87
instrumenta communia, et si iudex parti petenti non facit tradi instrumenta communia, licite ab ipso appellatur, et quidquid post appellationem attentatum fuerit, non valet. *Communis,* textu expresso in c. *P. Perpetuus vicarius* 12 de Fide instrumentor., iuncta Glossa, ibid., verb. *Instrumentorum communium,* cum pluribus iuribus ibi a se adductis. Et ratio est, 88
quia instrumenta communia sunt quodammodo

propria utrique parti; nam quod commune est, meum est. L. *Servi electione,* iuncta Glossa, verb. *Communis,* ff. de Legat. 1, adeoque talia communia instrumenta a qualibet iuste petuntur et ab altera tradi debent, et ad id compelli potest et debet a iudice, alias fit ibi locus appellationi.

89 Instrumenta inter se contraria, si ab eadem parte contra adversarium suum producantur in iudicio, nihil probant, sed fidem sibi ad invicem derogant, textu expresso in cap. *Imputari* 13 de Fide instrumentor., ubi insuper redditur ratio, ibi: *Imputari ei potest, quod contrarias inter se scripturas in iudicio protulit fidem sibi ad invicem derogantes, cum in ipsius fuerit potestate, quam voluerit, non proferre.* Et concordat l. *Scriptura* Cod. eodem.

90 Si autem instrumenta contraria a diversis partibus producantur, tunc standum est instrumento digniori, verbi gratia publico, aut quod magis caret falsi suspicione. Arg. l. *Scripturas* Cod. Qui potiores in pignore. Sic Glossa final. in cit. c. *Imputari,* et Abbas, ibid., n. 3; Reiffenstuel, loc. cit., n. 324, et alii, et desumitur ex cit. l. *Scripturas* Cod. Qui potiores in pignore, et c. *In nostro* 32 de Testibus, cum similibus.

91 Si instrumenta hinc inde producta omnino sint aequalia, et paris auctoritatis seu dignitatis, tunc reus est absolvendus, praeterquam in causa liberali seu favorabili, textu expresso in cap. *Ex litteris* 3 de Probationibus, ibi: *Quod si ambarum partium testes sunt aeque idonei, possessoris testes praeferuntur, cum promptiora sint iura ad absolvendum, quam ad condemnandum, praeterquam in liberali causa, in qua si utriusque partis testes aequales fuerint, pro libertate sententia proferetur;* iuncto summario, ibidem, in quo sic praecise dicitur: *In communi iudicio probant actor et reus, et si pariter probant, reus absolvitur, nisi favorabilem causam foveat actor.* Et Glossa, ibid., verb. *In liberali,* ubi assignat quatuor causas liberales, in quibus si utriusque partis probationes fuerint aequales, sententiari debet favore ipsarum, scilicet pro favore matrimonii, favore testamenti, favore dotis, favore libertatis, adducitque ad id duos sequentes versiculos:

> Stat testamentum, libertas, coniugium, dos,
> Si sint aequales qui producuntur utrinque.

* Observandum superest, illud instrumentum pro eo fidem facere non posse, qui illo non usurum se contestatus est. Hinc *si adversarius tuus apud acta praesidis provinciae, cum fides instrumenti, quod proferebat, in dubium revocaretur, non usurum se contestatus est, vereri non debes, ne ex ea scriptura, quam non esse veram etiam professione eius constitit, negotium denuo repetatur.* L. 3 Cod. de Fid. instrum. *

Instrumentum ob factam in parte substantiali rasuram redditur suspectum de falsitate, ac proinde reprobari potest: secus si rasura facta sit in parte non substantiali seu in loco non suspecto. *Communis,* et quoad primam partem colligitur clare ex cap. *Inter dilectos* 6 de Fide instrumentor., iuncto eius summario, in quo praecise dicitur: *Instrumentum publica manu confectum habens sigillum, cuius litterae non sunt legibiles, vel scripturae deletae, vel enormem patitur fracturam, non probat.* Et clarius ex cap. *Cum venerabilis* 7 de Religiosis domibus, ubi statuitur: *Instrumento nullam fidem penitus adhibendam propter superlinearem scripturam et rasuram loco suspecto factam, ubi videlicet adnotatio temporis recensetur;* et infra subiungit Pontifex: *Instrumentum praedictum... ad faciendam super hoc fidem invalidum esse cognovimus, utpote propter praedicta de iure suspectum.* Quoad secundam autem partem habetur clare ex cap. *Ex litteris* 3 de Fide instrumentorum, ibi: *Dicimus, quod propter abrasionem illam iudicari falsae non possunt, nec etiam haberi suspectae,* iuncto eius summario, in quo expresse dicitur: *Rescriptum Apostolicum propter rasuram in loco non suspecto non censetur vitiosum;* et cap. *Ex conscientia* 9 de Crimine falsi, in cuius summario sic praecise habetur: *Propter paucam litterarum rasuram in loco non suspecto rescriptum non probatur falsum.* 92

Amissio scripturae seu instrumenti, non nocet, si possit fieri probatio ipsius negotii verbi gratia debiti per testes, vel alio legitimo modo. *Communis,* textu expresso in l. *Debitores* 1 Cod. de Fide instrumentorum, ibi: *Debitores tuos quibuscunque rationibus debere tibi pecuniam si probaveris, ad solutionem compellet aditus praeses provinciae. Nec oberit tibi amissio instrumentorum, si modo manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit.* 93

Si instrumentum sit amissum casu fortuito, 94
incendio, inundatione, praedatione, et huiusmodi, oportet, ut illud allegans probet casum fortuitum, et tenorem instrumenti; vel per testes, qui praesentes fuerint contractui celebrato, et instrumento per notarium legitime confecto, vel per testes, qui licet tempore celebrati contractus et confecti instrumenti non fuerint praesentes, postea tamen illud propriis oculis viderunt in nulla sui parte vitiatum et attente legerunt eius tenorem ita vel ita sonantem; alias debitores ad solutionem non possunt compelli, textu expresso in leg. *Sicut iniquum est* 5 Cod. de Fide instrumentorum, ibi: *Sicut iniquum est, instrumentis vi ignis consumptis, debitores quantitatum debitarum renuere solutionem, ita non statim casum conquerentibus facile credendum est; intelligere itaque debetis, non exsistentibus instrumentis, vel aliis argumentis, probare debere fidem pre-*

cibus vestris adesse; iuncto eius summario ex Saliceto, ibi: *Si creditor dicat se perdidisse casu instrumentum debiti, non debent propterea, qui dicuntur debitores, ad solutionem urgeri, nisi creditor probet casum et tenorem instrumenti;* et ibi Bartolus, n. 2; Abbas, in cap. *Albericus,* n. 4, de Testamentis; Alexander, consil. 196, n. 11, lib. 2; Mascard., de Probationib., concl. 910, n. 6, 10 et seq.; Reiffenstuel, loc. cit., n. 333 et seq., et alii.

95 Si instrumentum pereat facto adversarii, illud verbi gratia dilacerantis vel auferentis, oportet, ut istud legitime probetur, et facta tali legitima probatione, tunc per solum iuramentum spoliati probatur tenor instrumenti, et valor rerum in eo contentarum. Sic desumitur ex l. *Si de possessione* 20, iuncta Glossa marginali, Cod. de Probationibus; et notat Abbas in c. *Accepimus* 4, n. 4, de Fide instrumentor.; Mascard., loc. cit., conclus. 911, n. 3 et 4; Reiffenstuel, loc. cit., n. 337; Engel, loc. cit., n. 54, et alii passim; in similibus enim, probata fraude seu violentia per testes, sufficit, quod res amissae, earumque valor probentur per iuramentum spoliati, textu expresso in cap. *Super eo* 7 de His quae vi metusve causa fiunt, iuncto eius summario, ubi sic expresse habetur: *Probata violentia per testes, res amissae probantur per iuramentum, et super valore rerum amissarum, taxatione iudicis praemissa, et secuto petentis iuramento, fit condemnatio.*

96 Falsificantes scripturas seu instrumenta quas poenas incurrant. Vide verb. *Falsum, Falsarium,* a n. 39 ad 73.

97 Scripturae et instrumenta, quae conficiuntur et rogantur a cancellario Episcopi tanquam cancellario, servari debent in Episcopi cancellaria, non autem transferri debent in archivio communitatis. Sacr. Congr. Conc. 5 Nov. 1625; apud Pignatell., tom. 4, consult. 210, n. 3.

98 Imo potest Episcopus per edictum praecipere aliis notariis, quod exhibere debeant in cancellaria episcopali acta, seu rogatus, illorumque exemplaria spectantia ad monasteria monialium, prout laudando Episcopum Eugubinum, qui tale mandatum dederat, respondit Sacra Congr. Episc. 31 Ian. 1596; apud Monacell., part. 1, titul. 1, formul. 5, n. 3.

99 Ecclesiastici non possunt cogi ad faciendam insinuationem in cancellaria laicali instrumentorum dotalium monialium, patrimoniorum, et similium scripturarum. Sacra Congreg. Immunitat. in Nicen., 28 Septembris 1677, lib. 2 Decret. Altovit., pag. 1461.

100 Episcopus requisitus a laicis pro consignatione scripturarum respondeat se non habere facultatem, sed adeundum esse Sanctissimum pro obtinenda facultate. Sacra Congr. Immun. in Neritonen., 17 Novembris 1654, lib. 3 Decr. Paul., pag. 54.

101 Omnes scripturae pertinentes ad abbatiam N. exsistentes in archivio archiepiscopali debent communicari abbati pro tuitione iurium ei competentium. Sacr. Congr. Immun. in Acerren., 23 Maii 1703, lib. 3 Decret. Vallem., pag. 490.

Datur facultas extrahendi ser. ser. protocol- 102
la et instrumenta notarii demortui a loco immuni et consignandi ser. ser. in archivio publico civitatis cum praevio inventario dictarum scripturarum, ita tamen, ut nullum inferatur damnum seu praeiudicium haeredi pro iure sibi competente super dictis scripturis. Sacra Congr. Immun. in Foresempronien., 13 Augusti 1667, lib. 1 Decr. Altov., pag. 141, in Marsicen., 10 Decembris 1678, lib. 2 Decret. Altov., pag. 1685.

Ad evitandas fraudes, quibus potest subiici 103
iustitia ob falsificationem praetensam scripturarum, quas apud se retinet notarius confugitus in loco immuni, datur Episcopo facultas perquirendi dictas scripturas ad effectum faciendi inventarium, et consignandi in manu iudicis competentis, ut de ipsis disponat prout de iure. Sacr. Congreg. Immun. in Reatina, 31 Decr. 1677, lib. 2 Decr. Altov., pag. 189.

Praecipitur Archiepiscopo ut auctoritate sua 104
ordinaria cogat secretarium communitatis ad communicandas scripturas pro lite cum communitate pendente in Sacra Congreg. ratione aperitionis Macelli. Sacr.Congr. Immun. in Beneventana, 22 Aprilis 1673, ibi, pag. 792.

Iniungitur, mandante Sanctissimo, Episcopo 105
Montis Regalis, et Nuntio, ut faciant abolere omnes scripturas ab eorum tribunalibus quomodolibet emanatas, et omnia facta inde secuta quoad solutionem oneris laicalis contra ecclesiasticos, et transmittant ad Sacr. Congr. publicum documentum dictae abolitionis. Sacr. Congr. Imm. in Montis Regalis, 5 Maii 1677, lib. 2 Decr. Altovit., pag. 1384.

Archiepiscopus curet restitui Ecclesiae pro- 106
tocolla seu scripturas ab ipsa extractas de eius ordine ad effectum consignandi, cui de iure et homine ex defectu facultatis. Sacr. Congreg. Immunit. in Regien., 4 Octobris 1681, ibi, pag. 2266.

Nisi scripturae ab Ecclesia ablatae restituan- 107
tur, non conceditur absolutio. Sacra Congreg. Immun. in Oritana, 10 Septemb. 1629, lib. 2 Decret. Paul., pag. 5.

Alia ad rem. Vide verb. *Falsarius,* verb. 108
Litterae, verb. *Notarius,* verb. *Probatio.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De hoc argumento quamvis late disseruit 109
auctor, libet tamen per compendium totam materiam complecti. Scripturae aut publicae sunt, aut privatae. Publicae scripturae sunt, 110
quae auctoritate publica a personis illa pollentibus confecta sunt.

Huc autem I. pertinent instrumenta a capi- 111

tulis ecclesiasticis confecta, ac sigillo eorum munita. Cap. 2 de Fide instrumentorum.

112 II. Libri ecclesiastici, quibus consignantur baptizati et novi coniuges copulati. Carpzov., lib. 12 Iurisprud. consistor., defin. 315, n. 2 et 3; Philippi in Us. practic. instit., eclog. 47.

113 Notandum vero, libros hosce de iis tantum fidem facere, quae coram parochis acta sunt, non vero quae ex relatione aliorum habent. Vide quae diximus in Addit. ad verb. *Aetas.*

114 III. Acta iudicialia legitime confecta a publica persona seu actuario iudicii ad illa iudicia solemni iuramento obstricto, quae tunc demum fidem publicam habent. Cap. 11 de Fide instrument.

115 IV. Scripturae privatae testium subscriptione munitae, modo adhuc vivant, ut subscriptionem suam recognoscere valeant. Cap. 2, eod. tit. Publica vero documenta ex se probant, utut 116 mortui sint testes subscripti. Hoc intuitu in l. 11 Cod. Qui potior. in pignor., hypotheca publica censetur, quae constituta est in scriptura trium testium subscriptione roborata, quod tamen aliter intelligi nequit, quam si testes adhuc vivant, seu subscriptiones suas recognoscere queant, vel ad minimum duo supersint, qui recognitionem facere possint, quia inde fides publica scripturae privatae dependet. Consule Brunemann., ad cit. l. 11, n. 5, Cod. Qui potior. in pignor.

117 V. Notariorum instrumenta legitime confecta. Probant tamen si in originali, non item si in exemplo producantur, cap. 1, dict. tit. 118 Nec sufficit exemplum, quod fide notarii ab originali, vel quod pro tali habetur, transumptum 119 est. Exemplum vero transumptum secundum formam in cap. finali d. tit. praescriptam attendi debet. De hac autem forma plures incidere solent quaestiones. At vide de iis Bohemer., in Decretal., lib. 2, tit. 22, § 5 seq. 120 Extra ordinem vero fides etiam exemplo esse potest, non quidem, si in archivio repertum sit, ut perperam nonnulli volunt, sed si agatur de causa antiqua et insignia quaedam adminicula eidem accedant. Cap. 13 de Probat.

Sunt qui in classe Scripturarum publicarum 121 recensent VI. Et regesta monasteriorum, quibus designati sunt reditus aliaeque obventiones ad monasterium spectantes. Confer Genua, de Scriptur. privat., lib. 2, qu. 1 et 2. Sed eos refutat Bohemer., loco mox cit., § 3.

Scripturae privatae regulariter pro scribente 122 non probant. Contra vero scribentem probant, dummodo debite recognoscantur, nec *indeterminate* loquantur, sed causam debendi adiectam habeant. Cap. 14 de Fide instrumentor., l. 25, § final., ff. de Probat.

Extra ordinem vero scripturae hae indeter- 123 minate loquentes probant. I. Inter mercatores, quippe qui stylo admodum laconico inter se utuntur, ut plurimum causam specialem debendi omittunt, simpliciter fidei datae inhaerentes. Marquard., de Iur. mercator., lib. 1, cap. 14, n. 11; Brunemann., centur. 2, dec. 99 per tot. II. Si iuramentum accesserit; Barbos., 124 ad cap. 14, num. 2, de Fide instrumentor.; Seraphin., de Privileg. iuram., privileg. 94, num. 8, ubi tamen aliquas limitationes affert. III. Si statuto contrarium introductum. IV. Si 125 actor super causa debendi iuramentum praestitit, licet generaliter tantum iuraverit, ex iusta causa reum debere. Confer Bohemer., ubi supra, § 10.

Illud subnectendum, subtrahi posse vim pro- 126 bandi scripturis variis de causis: I. Si per testes, vel alio modo earum falsitas probetur. Cap. 4 et 10, de Fide instrum. II. Si non sint legibiles. Vide Bohemer., in Dissertat. de Script. non legit., cap. 4. III. Si contradictoriae ab eodem producantur; cap. 13, dict. tit. 4, ex rasura, si in loco principali appareat; cap. 3, dict. tit.

SCRUPULUS

Summarium.

1. Scrupulus unde sit dictus? – 2. Scrupulus quid sit? – 3. Scrupulosi alii sunt circa praesentia, et alii circa praeterita, et utrique qui sint? Item quae sint signa conscientiae scrupulosae? Item quae sint eius causae? Item quae sint eius remedia? Item quae sint eius privilegia? et quando liceat vel non operari contra conscientiam scrupulosam? *Remissive.*

1 Scrupulus est sic dictus, eo quod instar scrupuli seu lapilli calceis inclusi, pedemque vexantis, animo hominis insidens, eum vexet et angat; scrupuli enim sunt minuti lapilli, qui inter ambulandum insiliunt in calceos hominibus, ac pedem torquent; inde iniicere scrupulum dicitur, qui sollicitudinem iniicit animo cuiuspiam; et scrupulum eximit, qui sollicitudinem eximit; unde in l. *Cum proponas* 3 Cod. de interdicto Matrimonio, sic dicitur: *Ut autem omnis scrupulus auferatur, insistere pater tuus debet.* Sic expresse notat Ioannes Kahl, alias Calvinus, in magno Lex. iurid., v. *Scrupuli.*

Hinc scrupulus definitur, quod sit inanis ap- 2 prehensio, et hinc ortus timor et anxietas mentis alicubi esse peccatum, ubi revera non est, nec fuit. *Est in re communis.* Unde scrupulus proprie fit, et tum conscientia scrupulosa proprie dicenda est, quando intellectus, neque determinate iudicat, neque dubitat practice aliquid esse peccatum, sed potius habito vel sufficienter proposito iudicio non esse peccatum, sola

apprehensione, vel suspicione mali ex inani seu levi motivo titubat, fluctuat, anxie formidat esse, vel fuisse peccatum, v. gr. forte se consensisse tali suggestioni, et huiusmodi.

3 Scrupulosi alii sunt circa praesentia, et alii circa praeterita, et utrique qui sint? Vide verb. *Conscientia*, a n. 115 ad n. 126, ubi fuse agitur de conscientia scrupulosa, et assignantur signa conscientiae scrupulosae; item remedia conscientiae scrupulosae; item privilegia conscientiae scrupulosae. Et quando liceat, vel non, operari contra conscientiam scrupulosam.

SECRETARIUS, SECRETUM

Summarium.

1. Secretarius ad quid teneatur? - 2. Secretarius peccat in pluribus, quae assignantur? - 3. Quae sint conditiones ad iustam compensationem? *Remissive.* - 4. Quam mercedem possint exigere secretarii, seu cancellarii curiae episcopalis. *Remissive.* - 5. Secretarius, qui multa scribit, probabilius non excusatur a ieiunio. - 6. Secretum (praeter illud confessionis sacramentalis) potest aliquid dici quinque potissimum modis, qui assignantur. - 7. Revelare secretum in primo casu seu modo, est peccatum mortale contra iustitiam. - 8. Revelare secretum in secundo casu seu modo, est etiam peccatum mortale contra iustitiam. - 9. Revelare secretum in tertio casu seu modo, est peccatum mortale contra iustitiam, si promittens intenderit se obligare ad servandum tale secretum ex iustitia, secus autem si solum ex fidelitate. - 10. Revelare secretum in quarto casu seu modo, est peccatum mortale contra iustitiam. - 11. Revelare secretum in quinto casu, est peccatum mortale contra iustitiam, licet non tam grave, sicut in quarto casu seu modo. - 12. Iustae causae revelandi secretum sunt potissimum quinque, quae enumerantur. - 13. Per revelationem secreti potest aliquando fieri iniuria gravis, aliquando iniuria levis, et aliquando nulla. - 14. Assignatur, quando fiat iniuria gravis, et peccetur mortaliter. - 15. Assignatur, quando fiat iniuria levis, et peccetur solum venialiter. - 16. Assignatur, quando nulla fiat iniuria, et nulliter peccetur. - 17. Generales, provinciales, visitatores, aliique religiosorum et religiosarum superiores graviter peccant contra iustitiam, si personas, a quibus aliorum defectus corrigendos susceperint, manifestent. - 18. Item graviter peccant iuxta gravitatem materiae, et circumstantiarum generales, provinciales, definitores, aliique vocales, et secretarii, qui acta et dicta in capitulis, definitoriis aliisque congressibus, aperiunt amicis cum magno religionis et religiosorum dispendio; sicuti et illi, qui personis particularibus significant, quos favorabiles, et quos contrarios habuerint in ordine ad dignitates, gradus et officia, ad quae fuerunt propositi. - 19. Item graviter peccant regulares omnes utriusque sexus quidquam in religionis detrimentum patefacientes, seu aliquid in praeiudicium famae religionis, aut particularis religiosi, vel religiosae manifestantes. - 20. Alia ad rem. *Remissive.*

1 Secretarius tenetur scire ea, quae ad suum officium spectant, et iuste, diligenter fideliterque dictum officium suum exercere. *Communis.*

2 Secretarius in pluribus peccat, et signanter si iuramentum violet. Item si secreta revelet. Item si sententiam nondum publicatam manifestet. Item si processus aut sententiam non recte custodiat, vel partibus sine praescripto iudicis ostendat. Item si testimonia non fideliter transcribat, sive exaggerando, vel imminuendo, seu immutando, aut inventando. Item si subripiat aliquid ultra conventam mercedem, praesertim si non interveniant requisitae conditiones ad iustam compensationem. *Communis.*

3 Quae autem sint conditiones requisitae ad iustam compensationem? Vide verb. *Compensatio.*

4 Et quam mercedem possint exigere secretarii, seu cancellarii curiae episcopalis. Vide verb. *Cancellarius.*

5 Secretarius, qui multa scribit, probabilius non excusatur a ieiunio. Potest enim secretarius vires habere sufficientes ad multum scribendum, quamvis ieiunet; imo temperantia, et ieiunium maxime conducit ad valetudinem sedentarii. Sanchez, in Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 7; La Croix, lib. 3, part. 2, n. 1332, et alii passim; quamvis tamen non desint, qui excusent a ieiunio secretarios multum scribentes v. gr. secretarios regum, aliorumque principum, ac praecipuorum officialium, quia dicunt, tale officium requirere constantes vires, quae multum debilitantur per ieiunium; sic Angles, aliique cum Burghaber, centur. 3, cas. 5; et Diana in Compend., verb. *Ieiunium*, n. 10. Vide verb. *Ieiunium*, n. 21.

6 Secretum (praeter illud confessionis sacramentalis, de quo infra sub verb. *Sigillum Confessionis*) potest aliquid dici quinque potissimum modis. Primo, quando aliquid ex natura rei petit esse et teneri secretum, seu quando res uni aut alteri revelata postulat ex se manere occulta. Secundo, quando res aliqua expresse vel tacite sub secreto commissa est. Tertio, quando audiens, secretum promittit, licet non fuerit ipsi commissum. Quarto, quando res aliqua occulta cognoscitur per iniuriam. Quinto, quando res aliqua occulta cognoscitur casu sine alia iniuria, etc.

7 Revelare secretum in primo casu seu modo, est peccatum mortale contra iustitiam, si materia sit gravis. *Communis.* Et ratio est, quia ex revelatione talis secreti in materia gravi causatur proximo grave et notabile detrimentum in bonis vitae, vel famae, seu fortunae; proximus autem habet verum ius ad omnia dicta bona, adeoque revelare tale secretum, ratione cuius imminet proximo iactura dictorum bonorum, est gravis iniustitia, et consequenter gravis culpa cum onere restitutionis.

8 Revelare secretum in secundo casu seu modo, est etiam peccatum mortale contra iustitiam, si materia sit gravis. *Communis.* Et ratio est, quia secretum revelatum sub expresso vel

tacito pacto tacendi, continet in materia gravi gravem obligationem iustitiae. Est enim contractus onerosus, cum subeat onus revelandi petens vicissim onus tacendi, adeoque, etc.

9 Revelare secretum in tertio casu seu modo, est peccatum mortale contra iustitiam in re gravi, si promittens intenderit, se obligare ad servandum tale secretum ex iustitia. Secus autem si solum ex fidelitate. An autem promittens intenderit se obligare ex iustitia, vel solum ex fidelitate seu urbanitate, iudicandum est ex circumstantiis materiae, personae, loci, temporis et modi.

10 Revelare secretum in quarto casu seu modo, est peccatum mortale contra iustitiam in materia gravi. *Communis.* Si quis enim per iniuriam iniuste aperit litteras alicuius, ex quibus cognoscit ipsum aliquod pingue beneficium certo medio consecuturum, certa negotiatione multum lucraturum, et huiusmodi, et postea revelat id amico, qui praevenit, impedit, et sibi tali medio et negotiatione acquirit, peccat contra iustitiam, et tenetur ad restitutionem iuxta proportionem certitudinis, probabilitatis, vel spei habitae illud bonum consequendi, quia talis iniusta aperitio et lectio litterarum, et revelatio secreti fuit impeditiva ipsius boni et mali. Vide verb. *Litterae,* n. 6.

11 Revelare secretum in quinto casu seu modo, est peccatum mortale contra iustitiam in materia gravi, licet non tam grave, quam revelare secretum in quarto casu, seu cognitum per iniuriam. *Communis.* Si enim quis sciens seu cognoscens casu fortuito sine iniuria ubi alter habeat thesaurum occultum, illum revelat, et inde subripiatur a latronibus, peccat mortaliter, et tenetur ad restitutionem damnorum, cum ipse sit eorum causa, licet non tam graviter peccet, ac si cognovisset per iniuriam, quia obligatio iustitiae circa secretum cognitum sine iniuria est levior, quam circa secretum cognitum per iniuriam.

12 Iustae causae revelandi secretum sunt potissimum quinque. Prima est, quando res nullatenus secretum meretur, ex quo nulli prodesse vel nocere possit. Secunda, quando res tradita sub secreto, est aliunde facta iam publica. Tertia, quando secretum cedit in damnum commune reipublicae, aut alicuius innocentis. Quarta, quando secretum cessurum esset in grave nocumentum ipsiusmet secretum committentis. Quinta, quando ipsemet, cui secretum commissum est, grave damnum incurrere deberet, ni secretum revelet.

13 Ex supradictis colliges primo, per revelationem secreti posse aliquando fieri iniuriam gravem, aliquando iniuriam levem, et aliquando nullam. *Communis.*

14 Colliges secundo, tunc per revelationem secreti fieri iniuriam gravem, et peccari mortaliter, quando quis in materia gravi secretum, expressa vel tacita conventione tacendi sibi commissum, revelat. *Communis.* Et ratio est, quia servare fidem sibi commissam est de iure naturali, ut tradunt communiter doctores cum S. Thoma, 2-2, qu. 70, art. 1 ad 2. Unde Proverb. c. XI, n. 13, sic habetur: *Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana, qui autem fidelis est animi, celat amici commissum.* Et quidem quoad expressam conventionem res de se clara est. Quoad tacitam autem conventionem manifeste patet in multis, et signanter in consiliariis, belli officialibus, advocatis, theologis, medicis, chirurgis, obstetricibus; imo et probabiliter etiam in amicis et propinquis, quibus consilii, remedii vel auxilii capiendi causa certa secreta revelantur, quia supradicti omnes eo ipso, quod talia secreta suscipiunt, seclusa expressa conventione tacendi, tacite censentur vi officii, aut muneris, aut rei ex natura sua postulantis secretum ad silentium se obligare; et a fortiori iniuriam gravem inferunt et graviter peccant cum onere restitutionis, qui revelant secreta cognita per iniuriam, ut dicebatur supra, de iniuste et fraudulenter aperientibus alienas litteras, et inde detecta secreta cum eorum notabili damno revelantibus; et sic de similibus.

Colliges tertio, tunc per revelationem secreti 15
fieri iniuriam levem, et peccari solum venialiter, quando quis in materia levi modicum solum inde inferente damnum, aut ex imperfectione actus sine expressa gravi obligatione tacendi, secretum revelat. *Communis.* Et ratio est, quia res levis momenti obligat solum leviter ad secretum; additur tamen *sine expressa gravi obligatione tacendi,* quia, si quis, praecedente tali expressa obligatione tacendi in aliqua speciali materia, etiam levi secretum revelaret, iniuriam gravem inferret, et consequenter graviter peccaret, non ratione materiae, quae de se esset levis, sed ratione violatae fidei contra expressam sibi impositam, et a se voluntarie assumptam obligationem tacendi, seu servandi fidem, etiam in dicta speciali materia levi.

Colliges quarto, tunc per revelationem se- 16
creti nullam fieri iniuriam, et nulliter peccari, quando quis secretum revelat, aliqua ex quinque assignatis supra n. 12 interveniente iusta causa ipsum revelandi. *Communis.* Et quidem interveniente prima vel secunda ex assignatis causis res de se patet; interveniente autem tertia, ut si urbs esset prodenda, aut innocens iniuste esset occidendus, licitum est etiam cum dispendio alterius, et malitia sua nocere volentis, revelare secretum ad avertendum simile malum, ut docet communis doctorum cum S. Th., 2-2, qu. 79, art. 1. Et ratio est, quia ex lege et ordine charitatis quilibet licite potest, imo obligatur liberare innocentem ab iniuria iniuste nocentis, quamvis cum aliquo nocentis damno fieri debeat; item interveniente quarta ex dictis causis, ut si committens secre-

tum velit matrimonium inire cum impedimento dirimente alicui revelato, tunc si non possit aliter a tali matrimonio revocari seu impediri, nisi canonice denuntietur, licita, imo debita erit denuntiatio seu revelatio secreti, quia id exigit reverentia sacramenti et obligatio evitandi etiam proximi peccatum, ut tradit communis doctorum cum Sanchez, lib. 3, de Matrimon., disp. 13; Layman, lib. 3, tract. 3, cap. 5, n. 1; Sporer, tom. 2, tract. 5, cap. 4, sect. 3, n. 46. Sicuti etiam licitum est, imo debitum, pravam alicuius consuetudinem sub secreto commissam revelare superiori aut alteri, si non possit aliter eius saluti consuli, quia bonum animae praeponderat bono famae; item interveniente quinta ex dictis causis, ut si quis secretum sibi commissum non possit servare nisi cum dispendio vitae et famae, tunc enim potest is licite tale secretum revelare, quia non censetur se voluisse obligare ad servandum secretum in simili casu tanti sui detrimenti inde secuturi cum praesumatur potius quemque ex ordine charitatis propriam incolumitatem voluisse et velle praeferre alienae, ut docent communiter doctores cum Lessio, lib. 2, c. 11, dub. 18; Layman, loc. cit., num. 2; Sporer, loc. cit., num. 46.

17 Generales, provinciales, visitatores, aliique religiosorum et religiosarum superiores graviter peccant contra iustitiam, si personas, a quibus aliorum defectus corrigendos susceperint, manifestent. *Communis.* Et ratio est, quia certum est, ex conventione saltem tacita id sibi sub secreto strictissimo esse commissum; tum quia talis revelatio apertissime retrahit subditos a declarandis defectibus necessario corrigendis, quod cedit in maximum et gravissimum detrimentum disciplinae regularis, et consequenter totius provinciae et religionis.

Item graviter peccant iuxta gravitatem ma- 18
teriae et circumstantiarum generales, provinciales, definitores, aliique vocales, et secretarii, qui acta et dicta in capitulis definitoriis, aliisque congressibus revelant et aperiunt, et significant amicis cum magno religionis aut religiosorum dispendio, sicuti et illi graviter peccant, qui personis particularibus significant, quos favorabiles et quos adversarios habuerint in ordine ad dignitates, gradus et officia, ad quae fuerunt propositi. *Communis.* Et ratio est, quia similia sunt apertissima semina discordiarum et divisionum. Et Proverb., c. VI, n. 19, Dominus detestatur *eum, qui seminat inter fratres discordias.*

Item graviter peccant regulares omnes utrius- 19
que sexus quidquam in religionis detrimentum extra religionem patefacientes seu aliquid in praeiudicium famae religionis, seu particularis religiosi aut religiosae manifestantes. Hinc in pluribus religionibus tales manifestationes et patefactiones ponuntur inter peculiares suos casus reservatos. *Communis.*

Alia ad rem. Vide verb. *Detractio,* et verb. 20
Litterae.

SAECULARIZATIO BONORUM ECCLESIASTICORUM

1 Saecularizationis nomen in tractatibus Westphalicis primitus ortum habuit, illoque usus est orator gallicus dux de Longueville 1646, 8 Aprilis, in collatione cum Protestantibus Monasterii habita. Magis latine *profanationem* eam dicendam volunt Protestantes, ut Mauritius in diss. de Saec., c. 2, § 1. Denotat autem translationem bonorum ecclesiasticorum ad usus civiles vel saeculares, de qua sola hic quaeritur; non enim dubium ullum est, bona ecclesiastica ad alios usus pios aeque bonos vel meliores, legitima auctoritate interveniente, ex gravibus causis converti posse: hoc namque casu saecularizatio non fit, et pia fundatorum intentio non tantum impletur, sed in melius adhuc commutatur.

2 Hanc autem cum clar. Ludovico Philippo Behlen, in diss. de Causis saecularizationum illegitimis et legitimis, § 2, regulam ponimus: *Saecularizationem bonorum ecclesiasticorum iniustam et impiam esse.* Quam quidem regulam moratiores ipsi Protestantes theologi et canonistae admisere. Satis sit Ioannis Hornbek verba recitare in exam. Bullae Papalis Innocentii X, p. 110, ubi ait: *Ut quis solo magistratus arbitrio bona ecclesiastica aliter vel accipiat, vel impendat, quam in usus finesque ecclesiasticos adversus donationum et donatorum voluntatem, nemo hactenus docuit reformatorum; uti nec, quod bona ecclesiastica sunt iuris publici, et quia proteguntur a magistratu, ideo ad usus suos ab eodem ordinari possunt, et fisco suo addici. Quod si ita esset, profecto nec ego, nec alii ecclesiis quidpiam facile legaremus, quibus adhuc liceret securis esse, quod bona in pios usus a nobis data, iisdem servirent,* etc. Lutheranorum theologorum conformem doctrinam adducit Dedekennus, vol. 1 Consil., f. 990.

Sed quoniam Protestantes recentiores, qui- 3
buscum agendum nobis potissimum est, iure utroque canonico et civili contempto, ad sacram Scripturam provocant, divinis saltem revelationibus aurem praebeant. Exponit Deus per os Moysis effectus votorum sibi factorum, unum ex parte sui, scilicet quod rem sibi consecratam tanquam propriam et sanctam acceptare velit, alterum ex parte hominis, ne voto exsoluto homo in pristinos usus rem Deo traditam convertat. *Omne, quod Domino consecratur, sive homo, sive ager, non vendetur, nec redimi poterit. Quidquid semel fuerit con-*

secratum, Sanctum sanctorum erit Domino. Levit. XXVII, 28. Maiori energia de sacrorum bonorum raptoribus conqueritur Deus, Malach. III, 8, ibi: *Si affliget homo Deum, quia vos configitis me? et dixistis: in quo configimus te? in decimis et in primitiis.* Quae verba ita vertunt Protestantium editiones: *Nunquid rapere debet homo, quae sunt Dei? quid vos rapitis mea, et dixistis, in quo rapimus tua? in decimis et oblationibus, maledicti estis maledictione, eo quod vos me spolietis,* etc. Qui ergo res Deo dicatas suis usibus insumit, Deum spoliat, Dei ius laedit, iniuste prorsus, et impie. Duabus divinis sententiis tragica duorum sacrilegorum et divinae in illos vindictae exempla adiungamus, unum Balthasaris in ipso vasorum sacrorum abusu, regno vitaque privati; alterum Heliodori sacrilegi ministerii poenas luentis. Daniel V, 11; Machab. III. Utrumque notius est, quam ut hic narrari debeat: id unum advertimus, potuisse forte et Balthasarem et Heliodorum, eiusque regem praetextus illos diripiendorum sacrorum bonorum allegare, quos allegant recentiores quidam, et quos infra recensebimus, neque tamen illos divina gravissimaque poena immunes mansisse. Innumera addere possemus divinae vindictae in direptores sacrorum bonorum exempla ex gentilium et Christianorum historiis; sed tam late grassatur pyrrhonismus, ut vix verbo divino aliqua, historiis fere nulla fides supersit. Interim, cum tamen eadem referant cuiusvis populi et religionis sapientes, conscientiae lectoris relinquimus, an iustum timorem praedicta divinae vindictae exempla incutere non debeant: an manus a bonis sacris non cohibere illa veterum proverbia ab ipsis Protestantibus laudata, quibus docemur, bona ecclesiastica direpta non tantum non ditare, sed divinam benedictionem omnem impedire ac consumere bona propria legitime quaesita. Confer Raynaudum, in tract. Mala e bonis Ecclesiae male tractatis, c. 3 et 6.

4 Adde iam ipsius iuris naturae principia. Profecto qui ecclesiis bona sua tradiderunt, rerum suarum, sicut nos nostrarum, erant domini; principes autem ecclesiarum fundatores supremo plane rerum donatarum dominio gaudebant; tam hi, quam privati liberam transferendi dominium potestatem habuerunt. Usi sunt isthac potestate in piis donationibus duplici modo, utroque valido, donando inter vivos, quales fuerunt fere omnes traditiones, et relinquendo mortis causa per ultimas voluntates, cuius rei rariora sunt exempla. Transtulerunt porro dominium in illos, qui acquisitionis et iuris capaces erant, et quidem voluntate maxime seria, quam iunctis exsecrationibus perpetuo valituram esse voluerunt, caventes sollicite, ne bona sua ad haeredes etiam proprios aliosve pervenirent, aut aliis quam sacris usibus cederent. Valida ergo et legitima erat bonorum ecclesiasticorum traditio et acquisitio, ac propterea, qui ea acquirebant, ius simul firmissimum in eadem bona acquirebant, tot postea saeculorum possessione roboratum; uti ergo cuique suum dare, et multo magis relinquere primum omnis iuris praeceptum est, ita ex eodem fluit Regula nostra: relinquenda esse ecclesiasticis bona tanto tempore possessa, nec illa, nisi iniuste saecularizari posse.

Tandem finem et naturam ipsorum bonorum 5
ecclesiasticorum consideremus. Data sunt ecclesiis bona ad impensas cultui divino necessarias, in alimoniam ministrorum, in levamen pauperum, et quidem non tantum praesentium, sed et omni aevo futurorum. Quantumcunque licet mutata sit exterior Ecclesiae disciplina, eamdem naturam adhuc hodiedum bona ecclesiastica retinent. Ante omnia praeripiuntur ex bonis ecclesiasticis, quae ad cultum divinum, ad reparationem ecclesiarum, etc., necessaria sunt. Licet ministris Ecclesiae beneficia ac praedia certa assignata sint, simul tamen illis inculcatur; patrimonium pauperum esse, quo vivunt; peccata populi, quae comedunt, etc., ut proin ea, qua par est, moderatione hisce bonis utantur. Denique bona ecclesiastica superflua pauperibus, aliisque causis piis uno omnium theologorum ac iurisconsultorum ore addicuntur; adeo ut ministri Ecclesiae quocunque tempore futuri, ad fundos ecclesiasticos suae sustentationi destinatos, et pauperes ad debitam sibi portionem, vel saltem Ecclesiae et communitates pro futuris suis ministris, aut pauperibus iam ius quoddam habere videantur. His ergo sine iniustitia et impietate eripi bona illa per saecularizationem non possunt, qua semel facta, praesentes et futuri Ecclesiae ministri, ac pauperes perpetuo horum bonorum spe et fruitione excidunt. Illustremus rem hanc comparatione cum aliquo collegio in republica exsistente. Ponamus, destinari a collegio reditus certos pro sartis tectis conservandis aedibus collegii, pro salario ministrorum, pro pauperibus e collegio; an sine iniustitia bona huic fini dicata ab ipso etiam principe auferri possunt? Nec ergo bona ecclesiastica vel sacrae fidelium societati, qua tali propria, auferri vel saecularizari poterunt. Atque hoc ipsum publice expedit: quis enim usibus tam laudandis, et ipsi reipublicae tam utilibus sua bona tanto labore parta, et liberis propriis adempta consecraret, si praevideret, tam parum voluntati suae satisfacturos fore posteros ingratos? Num maiores nostri, si praevidissent, quae suis bonis Ecclesiae dicatis fata immineant, tanta prodigalitate se suosque illis privaturi fuissent? Expedire profecto visum est non Episcopis solis, sed a Constantino M. omnibus fere christianis principibus, varios favores et privilegia talibus piis causis dari, ac quamcunque voluntatem etiam legum solemnitatibus non munitam hic valere.

Maneant ergo et inviolatae maiorum nostrorum voluntates piae et legitimae, nec ab iis infringantur, qui proprias ultimas voluntates suas olim sancte servari cupiunt.

6 Praecipua, qua Protestantes et politici saecularizationem bonorum ecclesiasticorum cohonestant, causa est, reipublicae necessitas, aut etiam utilitas. Verum modus huic necessitati ponendus est. Primus ergo: veluti ea non sit, bona ecclesiastica ad usus sacros, Deique cultum necessaria saecularizari nunquam posse. Secundus est: Bona ecclesiastica licet tantum utilia, ex causa utilitatis etiam verae, quam respublica experiretur, saecularizari non posse. Tertius canon: Fieri potest huiusmodi saecularizatio ex causa necessitatis reipublicae, vel multorum etiam hominum, si coniuncta illa sit cum causa aut pietatis, ut si famis, pestis, aliisque iniquis temporibus non possit respublica suos alere pauperes, infirmos, etc., aut si coniuncta sit cum necessitate vel utilitate Ecclesiae ac religionis.

7 Ut vero pressae necessitatibus reipublicae legitime succurrat Ecclesia, sive parato peculio, sive bonis etiam alienatis et saecularizatis, conditiones aliquae requiruntur. Praescribit illas utrumque Lateranense Concilium, alterum a. 1179 sub Alexandro III, alterum a. 1215 sub Innocentio III, prohibens, ne ullo modo ex facultatibus ecclesiasticis subveniatur reipublicae, nisi Episcopus et clerus tantam necessitatem aspexerint, ut absque ulla exactione (coactione) ad relevandas communes utilitates vel necessitates, ubi laicorum non suppetunt facultates, subsidia per ecclesias existiment conferenda, addendo: ut propter imprudentiam quorumdam Romanus Pontifex prius consulatur, cuius interest communibus utilitatibus providere. Requiritur itaque primo, *ut laicorum non suppetant facultates;* si enim respublica ex his nervum rerum gerendarum sibi comparare possit, bonis ecclesiasticis nondum opus habet, adeoque casus necessitatis bonorum ecclesiasticorum necdum adest. Habet nimirum respublica suum aerarium ferendis communibus oneribus primario destinatum, sicut Ecclesia pariter communia onera ecclesiastica sine concursu reipublicae ferre debet, ac in hos ecclesiasticos usus destinatum primario aerarium habet. Concedendum igitur Ecclesiae in nostro casu iure merito beneficium ordinis, ut ad communes necessitates concurrere non teneatur, quandiu alia media supersunt, quandiu scilicet aerarium reipublicae adhuc est solvendo, et hoc etiam exinanito, quandiu cives onera communia ita ferre possunt, ut plene non exhauriantur. Profecto cum multis nobilium, magistratuum, militum, aliisque collegiis privilegium illud competat, ut nonnisi in extraordinariis necessitatibus reipublicae subvenire teneantur, cur Ecclesiae simile ius invidendum?

Secundo non sufficit necessitas vel utilitas 8 quaevis reipublicae. Tanta scilicet requiritur, *ut Episcopus existimare possit, conferre ecclesiam sua debere subsidia;* voluntque interpretes, ut necessitas Ecclesiam aeque principaliter premat, uti rempublicam; si enim secus contingeret, vera reipublicae necessitas adesse non videretur, sed tantum quorumdam privatorum, nec ulla ratio, cur in bona ecclesiastica involare liceat.

Potissimum vero tertio, iuxta cit. Concilium, 9 auctoritas ecclesiastica adesse debet. Cum enim rerum ecclesiasticarum administratio a primis saeculis separatim clero competierit, hoc iure spoliandus non est, cum insuper iustissimum sit ut in re, etiam minimi momenti, altera, cuius interest, pars audiatur. Quid aequius, quam ut audiatur Ecclesia, si illius bona in subsidium petantur? Quid iniquius, quam si princeps subito bonis suis Ecclesiam privaret, ne auscultata quidem eius exceptione, quod necessitas bona ecclesiastica captandi necdum adsit, etc.? Duo ergo hic vitanda sunt extrema; Primum: Ne respublica, dum aliae facultates adhuc suppetunt, vel dum vera non adest necessitas publica, subsidia ecclesiastica requirat, multo minus sine consensu et interventione, ac directione ecclesiastica, vi extorqueat; sed, ut ait Conc. Later. *Recipiat absque ulla coactione cum gratiarum actione,* iuxta quod constans, ac iuri non minus, quam aequitati et praxi subnixa sententia est, in nullo plane casu laicis competere, ut ipsi quantitatem subsidii ab ecclesiis praestandi, determinent, aut huic, alterive clerico vel Ecclesiae, eiusque praediis suam ratam assignent, sed hanc partitionem ad iudicem ecclesiasticum spectare: et sicut eius solius est, videre num necessitas sufficiens adsit ad praestanda subsidia sacra, ita et illius est, tam determinare quantitatem, quam illam a subiecto clero colligere, et denique semper per modum doni gratuiti in reip. subsidium conferre. Alterum: Ne Ecclesiae praesules, ut regibus placeant, assensum suum nimis facile per indulta, ut vocant, pro levandis decimis aliisque collectis de rebus ecclesiasticis, praebeant; aut econtrario perspecta licet reipublicae necessitate, qua in re principis, cum hic reipublicae negotia melius norit, iudicium utique revereri debent, si inquam, agnita reipublicae necessitate nimium difficiles sint, ac suppetias differant, donec respublica magis periclitetur, aut de illa plane actum sit. Itaque succurrere quidem Ecclesia potest, ac debet reipublicae periclitanti; sed sicut rerum ecclesiasticarum administratores, non minori circumspectione, quam alii administratores rerum reip. aut etiam pupillarium solum officium suum gerere debent, ita non solum in concedendis subsidiis ecclesiasticis, sed multo magis in bonorum ecclesiasticorum alienatione perpetua,

et a regulis plane exorbitante, qualis est saecularizatio, munus illorum est, summa, qua possunt, accuratione perpendere, num revera causae illae subsint, quae legitimae ac sufficientes sunt.

Caeterum nec in theoria, nec in praxi satis convenit, qua ratione auctoritas ecclesiastica accedere debeat, num solius Episcopi consensus sufficiat, vel praeter deliberationem et consensum Episcopi ipsius S. Pontificis consensus requiratur, si agatur de imponendis Ecclesiae collectis, vel plane bonorum ecclesiasticorum ad illas solvendas necessaria saecularizatione. Putant equidem aliqui, si vera ipsiusmet Ecclesiae utilitas vel necessitas iuncta sit necessitati reipublicae, sufficere Episcoporum consensum, quorum sententia tunc certe obtinet, quando periculum in mora foret, aut absque gravissimo incommodo recurri non posset ad Summum Pontificem. Sed cum verba legis iubeant, *Romanus Pontifex prius consulatur*, et quidem in casu concurrentis utilitatis Ecclesiae, deceatque supremum Ecclesiae caput, ac B. E. administratorem tunc informari, quando de ecclesiastica Immunitate vel restringenda, vel violanda agitur, et multo magis, quando bona quaedam sacris usibus in perpetuum eripienda sunt, ideo in regula manemus, ac Pontificis consensum requirimus, si periclitanti reipublicae suis ex bonis succurrere debeat Ecclesia. Haec vero pro maiori dilucidatione, et propter catholicos quosdam scriptores monuimus.

Legesis, integram Behleni dissertationem ab Antonio Schmidt, in suo Thesauro iuris ecclesiastici, recusam, t.6, p. 78 seqq.; P. Ignatium Schwartz, Collegior. historicor., p. 7, qu. 2, sect. 6; et Benedictinum Zallwein, t. 3, Principior. iur. eccles., p. 862 seqq.

SEDES VACANS

Summarium.

1. Nomine sedis vacantis quid intelligatur? - 2. Nomine sedis vacantis intelligitur etiam quaelibet abbatia, seu praelatura, aut dignitas inferior, cui facultas conferendi beneficia competit, et per obitum sui respectivi praelati censetur viduata. – 3. Per vacationem intelligitur omnis vacatio sedis, sive per mortem, sive per renuntiationem, translationem, depositionem et quemvis similem modum, per quem titulus amittitur. – 4. Item sedes vacat, si praelatus, seu Episcopus sit notorie haereticus. – 5. An sedes vacet, et capitulum possit procedere ad electionem vicarii capitularis, quando Episcopus est excommunicatus vel suspensus, quando est factus captivus, quando est relegatus, quando Episcopo in remotis degente, vicarius generalis ab ipso relictus moritur, vel a principe saeculari eiicitur e dioecesi: aut est excommunicatus vel suspensus. *Remissive*. - 6. Sedes vacare incipit a die scientiae mortis certae et non praesumptae Episcopi seu praelati. Vel a die certae translationis, resignationis, et huiusmodi. - 7. Quando censeatur vacare sedes per translationem Episcopi. *Remissive*. – 8. Sedes semel vacans durat vacare tamdiu, donec litterae apostolicae novi praelati in curia promoti vel confirmati fuerint expeditae, et capitulo praesentatae. - 9. Ante litterarum praesentationem non potest Episcopus, seu alius praelatus promotus administrare episcopatum seu praelaturam; neque capitulum seu conventus potest eumdem recipere. - 10. Sede Romana vacante, qui tenentur accedere, vel mittere ad curiam, ad id tenentur ac si non vacaret. - 11. Sede Romana vacante, collegium Cardinalium non habet auctoritatem papalem, nisi eam, quam sibi concessit Papa. - 12. Sede Romana vacante, potest collegium Cardinalium providere de Camerario et Poenitentiario. - 13. Sede Romana vacante, tempore concilii generalis legitime congregati electio Pontificis spectat ad Cardinales et non ad concilium. - 14. Sede Apostolica vacante, summus Poenitentiarius potest dispensare solummodo in foro conscientiae. - 15. Sede Apostolica vacante, potest Vicarius Papae facere ordinari suos, aut eis etiam non arctatis dare demissorias. – 16. Sede Apostolica vacante, omnes menses sunt Ordinariorum, et tunc Episcopi et ordinarii collatores possunt providere de beneficiis vacantibus in quolibet mense. - 17. Beneficia reservata Papae vacantia, Sede Romana vacante, a Papa successore sunt conferenda. - 18. Licet beneficia curata vacantia in curia Papae sint reservata; tamen si vacent Sede Romana vacante, vel si sede plena vacaverint, et ante mortem Papae non fuerint collata, conferri possunt de iure communi ab Episcopo, vel ab aliis ad quos spectat; dummodo non sint de reservatis Papae alia ratione, quam ob vacantiam in curia. Vide tamen infra num. 24. - 19. Beneficia ecclesiastica cum cura et sine cura saecularia et regularia qualitercunque qualificata, et ubicunque exsistentia vacantia, sede episcopali vacante, sunt Papae reservata. – 20. Haec reservatio beneficiorum vacantium, sede episcopali vacante, procedit, quando ad Episcopum spectat electio, nominatio seu praesentatio personae, quamvis collatio seu institutio ad alium pertineat, seu sit communis Episcopi, et aliorum. - 21. Secus autem quando electio, seu nominatio, vel praesentatio ad alium pertinet; tunc enim quamvis collatio et institutio spectet ad Episcopum, non intrat haec reservatio. – 22. Item non procedit haec reservatio, ubi simultanea ex concordia est divisa per turnos, etc. - 23. Idem haec reservatio non procedit, ubi collatio beneficiorum spectantium alias ad collationem Episcopi, sede episcopali vacante, ad aliquem spectet, nec reservatur futuro successori. – 24. Beneficia reservata Papae quomodolibet, et ex quavis causa, si vacent, Sede Apostolica vacante, et de iis per quoscunque ordinarios collatores tunc dispositum non fuerit, seu minus valide dispositum fuerit, sunt conferenda a Papa successore. - 25. Sede episcopali vacante, nihil est innovandum, praesertim in praeiudicium ipsius ecclesiae vel praelati successoris. - 26. Unde, sede vacante, iudicium factum contra Ecclesiam est nullum. - 27. Sede episcopali vacante, si mandetur capitulo, ut praebendam alicui conferat, et interim nondum a capitulo exsecuto mandato creatur Episcopus, cui spectet collatio praebendae, ab ipso Episcopo debet conferri. - 28. Sede episcopali vacante, quid possit facere capitulum, et quid non? *Remissive* – 29. Alia ad rem ad num. 42.

1 Nomine sedis vacantis intelligitur potissimum Sedes Papalis seu episcopalis suo viduata pa-
2 store. *Communis*. Insuper nomine sedis vacantis intelligitur etiam quaelibet abbatia, seu praelatura, aut dignitas inferior, cui facultas conferendi beneficia competit, et per obitum sui respectivi praelati censetur viduata, iuxta c. *Ne pro defectu* 4 de Electione. Sic Glossa, in cap. 1,

verb. *Ecclesia,* de rebus Eccles. non alienand. in 6; Barbosa, lib. 3 Decr., tit. 9, num. 2; Pirhing, ibid., n. 2; Abbas, in c. *His quae* n. 2, de Maioritat. et obedient., et alii passim.

3 Per vacationem autem intelligitur omnis vacatio sedis, sive per mortem, sive per renuntiationem, translationem, depositionem, vel quemvis similem modum per quem titulus amittitur. Sic expresse Glossa communiter recepta in cap. unico Ne sede vacante, verb. *Mortuo,* in 6, ibi: *Mortuo idem est si quocunque alio modo vacet sedes, renuntiatione et depositione, vel quovis modo.* Pirhing, loc. cit., n. 1; Barbosa, loc. cit., num. 5, et alii communiter.

4 Item sedes vacat, si praelatus seu Episcopus sit notorie haereticus. Sic declarasse Sacr. Congregationem Concilii refert Fagnan., lib. 3 Decret., in cap. *Quia diversitatem* 5 de Concessione praebend., n. 24. Nam proposito dubio: *An Episcopo exsistente haeretico facultas concedendi dimissorias, iuxta cap. 10, sess. 7, pertineat ad capitulum cathedralis Ecclesiae? Sacra Congr. die 24 Ianuarii 1588 censuit, ad capitulum pertinere, si Episcopus sit notorie haereticus.* Ex qua declaratione Fagnan., loc. cit., n. 34, et lib. 5 Decr., cap. *Ad abolendum* 9 de Haeret., n. 36 et 37, concludit quod quando Episcopus est notorie haereticus, sedes non vacat interpretative; sed vacat vere, et ideo iurisdictio, et consequenter facultas concedendi dimissorias transit in capitulum, sede vacante, ut cap. *His quae,* et cap. *Cum olim,* de Maioritat. et obedient., c. *Ut commissi* 12 de Haeretic. in 6.

5 An autem sedes vacet, et capitulum possit procedere ad electionem vicarii capitularis, quando Episcopus est excommunicatus vel suspensus, quando est factus captivus ab hostibus catholicae fidei, quando est relegatus, quando Episcopo in remotis degente, vicarius generalis ab ipso relictus moritur, vel a principe saeculari eiicitur a dioecesi, aut est excommunicatus, vel suspensus. Vide verb. *Capitulum,* art. 3, n. 31 et seqq.

6 Sedes vacare incipit a die scientiae mortis certae, et non praesumptae Episcopi seu praelati; vel a die certae translationis, resignationis, et huiusmodi. Sacra Congr. Episcop. in una Neritonen., 24 Maii 1654, ex cap. *Bonae memoriae* 36 de Election. Vide dict. verb. *Capitulum,* art. 3, n. 37.

7 Quando vero censeatur vacare sedes per translationem Episcopi. Vide d. verb. *Capitulum,* art. 3, n. 31, et verb. *Episcopus,* art. 3, n. 60, 61 et 62, ubi dantur ad id decreta.

8 Sedes semel vacans durat vacare tamdiu, donec litterae apostolicae novi praelati in curia promoti vel confirmati fuerint expeditae et capitulo praesentatae. Gonzalez, ad Regul. 8 Cancellar., gloss. 15, § 2, num. 82, 83 et seq.; Rebuffus, in Praxi, tit. de Simonia in resignat., n. 31 et 40; Barbosa, part. 3 de offic. et potestat. Episcop., allegat. 54, n. 160; Reiffenst., lib. 3 Decret., tit. 6 et seq., et alii passim per text. in extravagant. *Iniunctae* 1 de Elect. inter communes.

Sola enim expeditio litterarum apostolica- 9
rum non sufficit ad cessationem vacationis sedis episcopalis seu alterius praelaturae, sed insuper requiritur earumdem litterarum praesentatio facta capitulo sive conventui. Nam ante hanc litterarum praesentationem non potest Episcopus, seu alius praelatus promotus administrare episcopatum seu praelaturam, neque capitulum seu conventus potest eumdem recipere, ut expresse statuitur in cit. extravagant. *Iniunctae.* Et tenent Azorius, Instit. moral., part. 1, lib. 3, cap. 29, qu. 9, vers. *Caeterum,* loc. cit., n. 161; Reiffenstuel, loc. cit., n. 9, et alii passim.

Sede Romana vacante, qui tenentur accedere 10
vel mittere ad curiam, ad id tenentur, ac si non vacaret, text. expresso in Clementin. de Election., c. *Ne Romani,* § final., ibi: *Statuimus, ut electi, et alii, qui ex quacunque causa ad Sedem Apostolicam venire vel mittere sunt astricti, ad ipsam, cum vacet, ac si non vacaret, venire vel mittere teneantur.*

Sede Romana vacante, collegium Cardina- 11
lium non habet auctoritatem papalem, nisi eam, quam sibi concedit Papa, iuxta constitutionem Greg. X, in Concil. Lugdunens.; Clementin. de Electione, c. *Ne Romani.*

Sede Romana vacante, potest collegium Car- 12
dinalium providere de Camerario et Poenitentiario. Cit. Clement. *Ne Romani,* § *Eo tamen.*

Sede Romana vacante tempore concilii ge- 13
neralis legitime congregati electio Pontificis spectat ad Cardinales et non ad concilium. Vide verb. *Papa,* art. 1, n. 45.

Sede Apostolica vacante, summus poenitenti- 14
arius potest dispensare solummodo in foro conscientiae. Sic expresse statuit Innoc. XII, const. 20 incip. *Romanus Pontifex,* § 46, ibi: *Sede Apostolica vacante, maior poenitentiarius, eiusque officiales ea tantum facere et expedire valeant, quae ad forum conscientiae pertinent, in reliquis eorum officium conquiescat, et a quibuscunque matrimonialibus, et aliis dispensationibus, ac absolutionibus et declarationibus, nec non quibusvis aliis expeditionibus forum fori mistim vel separatim quomodolibet respicientibus omnino abstineant.*

Sede Apostolica vacante, potest Vicarius Pa- 15
pae facere ordinari suos, aut eis etiam non arctatis dare dimissorias; Barbosa, de offic. et potest. Episcop., part. 2, alleg. 7, num. 13; Maiol., Henriquez, Campanil., et alii ab ipso citati; La Croix, lib. 6, part. 2, n. 2263, cum aliis ibi citatis; Concilium enim Trid., sess. 7, cap. 10, et sess. 23, cap. 10, de Reformat.,

non restringit iurisdictionem Sedis Apostolicae, quamvis vacantis.

16 Sede Apostolica vacante, omnes menses sunt Ordinariorum, et tunc Episcopi et ordinarii collatores possunt providere de beneficiis vacantibus in quolibet mense. Anastasius German., de Indult. Cardinal., § *Quod tamen*, n. 99 et 109; Zerola in prax. Episcop., part. 2, verb. *Beneficium*, § 2; Flores de Mena, Var., lib. 1, qu. 4, n. 51; Gonzalez, § 5, Prooem., a n. 46, qui n. 53 ait, quod non solum erunt omnes menses Ordinarii ante assumptionem novi Papae, sed etiam antequam faciat Regulas Cancellariae. Barbosa, de offic. et potestat. Episcop., part. 3, allegat. 57, n. 191 et 192, cum pluribus aliis ibi citatis. Et ratio est, quia cum menses Ianuarii, Februarii, Aprilis, Maii, Iunii, Augusti, Octobris et Novembris reserventur in Regula nona Cancellariae solum ad beneplacitum Papae concedentis, talis reservatio non est perpetua, sed exspirat, et exstinguitur morte Papae illius conditoris. Cum enim talis Papa post eius mortem non sit amplius in rerum natura, non potest amplius habere beneplacitum, nec dispositionem, c. unic., § final., Ne sede vacante in 6. Unde gratiam ad beneplacitum Papae vel regis concessam, morte Pontificis vel regis exspirare probat textus in cap. *Si gratiosae* de Rescriptis in 6; Barbosa, loc. cit., cum pluribus aliis ibi allegatis.

17 Beneficia reservata Papae vacantia Sede Romana vacante, a Papa successore sunt conferenda. Urbanus VIII, const. 6 incip. *Sanctissimus*, cap. 68, et Regul. 68 Cancellariae.

18 Licet beneficia curata vacantia in curia Papae sint reservata, tamen si vacent, Sede Romana vacante; vel si Sede plena vacaverint, et ante mortem Papae non fuerint collata, conferri possunt de iure communi ab Episcopo vel ab aliis, ad quos spectat, textu expresso in cap. *Si Apostolica* 35 de Praebend. in 6, dummodo non sint de reservatis Papae alia ratione, quam ob vacantiam in curia. Urban. VIII, cit. const. incip. *Sanctissimus*, cap. 68; Barbosa, in cit. cap. *Si Apostolica*, num. 4, cum aliis ibi citatis. Vide tamen regulam 68 Cancellariae, infra n. 24, ubi refertur.

19 Beneficia ecclesiastica cum cura et sine cura, saecularia et regularia qualitercunque qualificata, et ubicunque exsistentia, vacantia, sede episcopali, archiepiscopali, primatiali et patriarchali vacante, sunt Papae reservata. S. Pius V, const. 55 incip. *Sanctissimus in Christo*. Et regul. 2 Cancell. Vide in Append. Decret. in fine h. tomi.

20 Haec autem reservatio beneficiorum vacantium sede episcopali vacante procedit, quando ad Episcopum spectat electio, nominatio seu praesentatio personae, quamvis collatio seu institutio ad alium pertineat, seu sit communis Episcopi et aliorum, quia attendenda est prima dispositio beneficii. Secus autem, quando 21 praesentatio vel electio ad alium pertinet, quia tunc, quamvis collatio seu institutio spectet ad Episcopum, non intrat haec reservatio. Nam beneficia, quorum collatio non potest fieri ab Episcopo absque alterius electione, nominatione, praesentatione seu interventu, non comprehenduntur sub hac reservatione. Sic regul. 2 Cancellariae; Gonzalez, ad regul. 8 Cancellariae; Glossa 45, n. 10; Barbos., cit. alleg. 57, num. 98; Garcias, de Benef., part. 5, cap. 1, n. 230 et seq., et alii passim.

Item non procedit haec reservatio, ubi si- 22 multanea ex concordia est divisa per turnos, ita ut una vice provideat Episcopus, et altera capitulum, non solum quando beneficium vacat in turno capituli, de quo non est difficultas, sed etiam quando beneficium vacat in turno Episcopi, quia etiam tunc, mortuo Episcopo, seu alias vacante sede, potest capitulum iure proprio conferre canonicatus et alia beneficia simultanea in quocunque turno vacent. Gonzalez, ad regul. 8 Cancellariae; Gloss. 45, § 3, n. 39 cum seq.; Garcias, cit. cap. 1, a n. 237; Barbosa, cit. alleg. 57, n. 90, et alii.

Item haec reservatio non procedit, ubi col- 23 latio beneficiorum spectantium alias ad collationem Episcopi, sede episcopali vacante, ad aliquem spectat, nec reservatur futuro successori, quia regula Cancellariae non intendit tertio praeiudicare. Sic decisum in Rota referunt, et tenent Nicol. Garcias, d. cap. 1, n. 244; Castropal., in Oper. moral., tract. 13, disp. 2, punct. 18, n. 4 et 5; Barbosa, cit. alleg. 57, n. 90, et alii.

Beneficia reservata Papae quomodolibet, et 24 ex quavis causa, si vacent Sede Apostolica vacante, et de ipsis per quoscunque ordinarios collatores tunc dispositum non fuerit, seu minus valide dispositum fuerit, sunt conferenda a Papa successore. Cit. regula 69 Cancellariae praecisis his verbis: *Item Sanctissimus dominus noster provide considerans, consuevisse quandoque Romanos Pontifices praedecessores suos beneficia, quae vacante Sede Apostolica vacare contigerat, dispositioni suae reservare, intendens de beneficiis huiusmodi tam conclavistis, quam pauperibus clericis et aliis benemeritis personis providere, omnia et singula beneficia per regulas Cancellariae Apostolicae, aut quaslibet alias constitutiones apostolicas temporales Romani Pontificis pro tempore exsistentis dispositioni quomodolibet, et ex quavis causa reservari solita, quae a die obitus felic. record. Innocentii XII, praedecessoris sui, usque ad diem vicesimam tertiam Novembris vacaverunt, et de quibus per quoscunque ordinarios collatores tunc dispositum non fuerat, suae provisioni ac dispositioni reservavit. Decernens irritum, etc.* Hic adverte, quod haec regula est desumpta ex illis felicis recordationis Clem. XI,

et ideo ponitur tempus vacationis Sedis Apostolicae a die obitus Innocentii XII, sui immediati praedecessoris, usque ad tempus suae gloriosissimae assumptionis in Summum Pontificem; quod tempus in tali regula variatur a quolibet Summo Pontifice iuxta differentiam temporis intercessi a die mortis sui immediati praedecessoris usque ad sui electionem.

25 Sede episcopali vacante, nihil est innovandum, praesertim in praeiudicium ipsius ecclesiae vel praelati successoris. *Communis,* textu expresso in cap. *Novit ille* 1 Ne sede vacante aliquid innovetur; ubi insuper redditur ratio, ibi: *Cum non sit, qui episcopale ius tueatur.*

26 Unde sede vacante iudicium factum contra Ecclesiam est nullum. *Communis,* textu expresso in cap. *Constitutus* 3 Ne sede vacante, iuncto summario, ibidem, sic expresse dicente: *Sede vacante iudicium contra Ecclesiam non tenet.* Et Glossa, ibidem, verb. *Vacante,* sic expresse loquente: *Hic patet manifeste, quod Ecclesia, quae caret legitimo defensore, conveniri non potest, quia ea vacante, nihil est innovandum, quia non habet defensorem.*

27 Sede episcopali vacante, si mandetur capitulo, ut praebendam alicui conferat, et interim, nondum a capitulo exsecuto mandato, creetur Episcopus, cui spectet collatio praebendae, ab ipso Episcopo debet conferri, textu expresso in cap. *Eam te* 7 de Rescriptis, iuncto eius summario, in quo sic praecise habetur: *Si sede vacante scribitur capitulo gerenti vices Episcopi, ut praebendam alicui conferat, si creatus Episcopus, nondum exsecuto mandato, et ad eum spectet collatio praebendarum, illud adimplere tenetur.*

28 Sede episcopali vacante, quid possit facere capitulum, et quid non. Vide verb. *Beneficia,* art. 4, verb. *Capitulum,* art. 3, et verb. *Vicarius capitularis,* per tot.

29 Vacante Sede Apostolica maior poenitentiarius, seu eius officiales facere et expedire possunt quaecunque ad forum conscientiae pertinent. Ideo absolvere seu absolvi mandare in dicto conscientiae foro possunt ab iis quoque censuris, a quibus alias vivente Pontifice adempta etiam maiori Poenitentiario, et poenitentiariae officio absolvendi facultas reperitur. Hac tamen lege, quod in huiusmodi censuris, ad tempus duntaxat, et cum reincidentia in easdem, servatis alias servandis, absolutio concedatur; ita ut qui fuerint absoluti, ad novum Pontificem intra terminum pro locorum distantia definiendum, recurrere pro eadem causa teneantur. Neque liceat Poenitentiario maiori, eiusque officialibus praefinitum terminum post Pontificis electionem ampliare vel prorogare. Benedict. XIV, tom. 1, const. 95 incip. *Pastor bonus,* § 51, qui § 52 ad 55 prosequitur declarare facultates sede vacante maiori poenitentiario competentes, ibi, § 52: « Praeterea concedimus, ut si quando aliquod gravius animae periculum immineat, cui celeriter occurrendum videatur, re in signatura diligenter examinata, et maiori quoque Poenitentiario, si in conclavi degat pro materiae gravitate consulto, et approbante, dispensare, aut dispensari mandare pro eodem foro conscientiae valeant, super quibus, alias vivente Pontifice, inhibita sit maiori Poenitentiario, et poenitentiariae dispensandi facultas; ita tamen, ut oratores, sicuti superius dictum est, ad novum Pontificem post eius electionem similiter debeant recurrere, aliisque appositis clausulis pro casus natura necessariis et opportunis.

» Pro foro vero externo, eadem Sede Apo- 32
stolica vacante, eorum officium penitus conquiescat, ita ut a quibuscunque matrimonialibus, et aliis dispensationibus, et absolutionibus, ac declarationibus, nec non quibusvis aliis expeditionibus forum fori mistim vel separatim quomodolibet respicientibus omnino abstineant.

» Attamen concedimus, ut dicta Sede vacante 33
pro foro externo facere et expedire valeant; quae ad regularium et praesertim apostatarum et fugitivorum remedium, in superioribus facultatibus concessa sunt. Nec non ut monialibus confessarios extra ordinem valeant deputare, si eos ex aliqua rationabili causa petierint, pro eorum libitu inter approbatos ab Ordinario ad audiendas monialium confessiones, eligendos.

» Et demum ut illos, qui in aliquam cen- 34
suram Sedi Apostolicae reservatam, etiam ob violatam ecclesiasticam libertatem, vel Immunitatem publice incurrerint, vel incurrisse declarati fuerint, et vere ac sincere poenitentes, et novi Pontificis, ad quem post electionem recurrere debebunt, mandatis obtemperare parati, beneficium absolutionis sibi ulterius non differri enixe deprecentur, absolvere cum reincidentia, quemadmodum in superioribus dictum est, vel absolvi mandare possint ».

Vacante Sede Apostolica, processio generalis 35
corporis Christi celebrari debet apud Vaticanam Basilicam. Idem, constit. 12 incip. *Pastoralis sollicitudinis,* § 3, ubi § seq. praescribit etiam Ritum, quo ibi celebranda est dicta processio.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Magna olim quaestio fuit, an parochiae per 36
assecutionem incompatibilium beneficiorum vacatae, Pontificia Sede vacante, vel ante vacatae, sed ex secuta interim eiusdem Pontificiae Sedis vacatione non collatae, possint ab Ordinariis conferri vigore cap. *Si Apostolica* de Praebend. in 6.

Ratio autem dubitandi inde oriebatur, quod 37
Bonifacius VIII, in dicto cap. *Si Apostolica,* potestatem tantum fecit Ordinariis conferendi parochias, quae *vacabant in curia,* et ex Sedis Pontificiae vacatione nequierunt conferri.

38 Praevaluit nihilominus affirmativa opinio, ex ratione illa, quod si Bonifacius VIII facultatem dedit Ordinariis conferendi mox dictas parochias obnoxias dictae reservationi in corpore iuris clausae, multo sane magis facultatem dedit conferendi parochias obnoxias alteri huic reservationi inductae ab extravagantibus, et regula 1 Cancellariae, quae utpote non clausa in 39 corpore iuris, longe minor est. Accedit quod Bonifacius VIII providere intellexit saluti animarum, ne ex diutina Sedis Pontificiae vaca- 40 tione proprio pastore diu careant. Haec autem ratio urget, quaecunque sit reservatio parochiae. Vide celebrem decisionem Rotae in Comen. *Parochialis*, 11 Maii 1731, coram feliciter regnante Summo Pontifice inter impressas, dec. 16.

Et quod hic non est silentio praetereundum, 41 Rota hanc affirmativam opinionem tenet, licet agatur de parochia habente decretum, quod de ea tali pacto vacata, *per Sedem Apostolicam tantum disponi possit;* propterea quod ex hoc 42 decreto non emergit nova reservatio, sed eadem per extravagantes et regulam 1 Cancellariae inducta.

SEDES, SCAMNA

Summarium.

1. Sedes Episcopi in choro exsistens debet esse quasi fixa et immobilis. - 2. Sedes Episcopi in choro exsistens quomodo ornanda? - 3. Sedes Episcopi, et chorus canonicorum debent reduci ad formam caeremonialis. - 4. Sedes Episcopi in ecclesia exempta, in qua abbas usum mitrae habens, etiam habet sedem, quomodo collocanda? - 5. Sedes abbatis seu prioris habentis usum mitrae et baculi quomodo locanda? - 6. Sedes abbatis exempti etiam in ecclesiis suae iurisdictioni subiectis debet esse inferior sedi Episcopi. - 7. Sedes dignitatum absentium non debent occupari ab aliis dignitatibus, sed unaquaeque debet in proprio stallo permanere. - 8. Gubernatoris civitatis sedes qualis, quando vadit ad concionem? - 9. Sedes laicorum etiam praefectorum non sunt locandae in presbyterio apud altare. - 10. Sedes, scamna et loca in ecclesiis saecularibus moderari debent arbitrio Episcopi. - 11. Sedes pro audienda concione quomodo aptari debeat? - 12. Sedes esse non debent in Ecclesia extra tempus concionum. - 13. Maxime si sint occasio scandali. - 14. Nisi sint lapideae, vel etiam ligneae parietibus adhaerentes. - 15. In removendis vel alterandis sedibus non debent permitti novitates. - 16. Sedes possunt a dominis ornari. - 17. Et eis etiam inscriptio, vel aliud signum apponi. - 18. Est removenda sedes adeo altari vicina, ut celebrantem impediat. - 19. Regularium superiores non possunt removere sedes a loco solito, nisi cum circumspectione, maxime si spectent ad magistratum. - 20. Debent tamen sollicite attendere, ne in suis ecclesiis occasione sedilium et scamnorum rumores et scandala oriantur. - 21. In Ecclesia de iurepatronatus laicorum non potest Episcopus concedere ius retinendi sedilia invito patrono. - 22. Genuflectoria honorifica retineri possunt a dominis loci in ecclesia. - 23. Alia ad rem, ad n. 28. Subnectuntur Addit. Casinenses, ibid.

1 Sedes Episcopi in choro exsistentis debet esse quasi fixa et immobilis, iuxta dispositionem libri caeremonialis in tit. de Sedibus Episcopi. Ita Sacra Congr. Rit. in Colimbrien., 23 Maii 1603.

2 Sedes Episcopi in choro exsistentis ornanda est serico vel alia materia coloris congruentis tempori, iuxta regulam libri caeremonialis dict. tit. de Sedibus Episcopi; in eadem Sacra Congregat. Rituum, in d. Colimbrien.

3 Sedes Episcopi et chorus canonicorum, si fieri potest, debet reduci ad formam libri caeremonialis. Sacra Congr. Rituum in Granat., 9 Maii 1609.

4 Sedes Episcopi in Ecclesia exempta, ubi abbas usum mitrae habens, etiam sedem tenet, quando illuc accedit, et in cornu dextro chori sive Ecclesiae collocanda uno gradu eminentiori cum ornatu congruo et situ aliquatenus superiori respectu sedis abbatis, quae in sinistro ponenda est uno gradu humilior absque ornatu et loco aliquatenus inferiori, adeo ut non sit opposita sedi episcopali. Sacra Congr. Rit. in Alexandrina S. Petri in Bergolio, 7 Februar. 1604.

5 Sedes abbatis seu prioris habentis usum mitrae et baculi debet collocari in cornu Evangelii in plano presbyterii cum duobus tantum gradibus parvis, et sine ullo suppedaneo sug- gestu lapideo vel ligneo, ac sine baldachino desuper, sed cum postergali tantum ex aliquo panno vel serico levi, sine auro, coloris convenientis solemnitati. Sac. Congr. Rit. in Neapolitana, 18 Mart. 1617.

Sedes abbatis exempti etiam in Ecclesiis 6 suae iurisdictioni subiectis debet esse inferior Sede Episcopi. Sacra Congr. Rit. in Aquilana, 18 Mart. 1617.

Sedes dignitatum absentium non debent oc- 7 cupari ab aliis dignitatibus seu canonicis, sed unaquaeque dignitas in proprio stallo permanere debet; sedes vero absentis vacua esse debet. Sac. Congr. Rit. in Capuana 12 Mart. 1618, et in Placentina 25 Maii 1632.

Sedes gubernatoris civitatis, quando audit 8 concionem simul cum Episcopo, debet esse apud Episcopum, quae non sit maior, nec pulchrior sede ipsius Episcopi, et neutra sit coloris rubri. Sacra Congreg. Rit. in Perusina, 3 Oct. 1615.

Sedes laicorum, veluti praefecti seu locum- 9 tenentis non sunt locandae in presbyterio apud altare. Sacra Congregatio Rituum in Egitanien., 10 Iunii 1602, in respons. ad 6 dub.

Sedes, scamna et loca in ecclesia saeculari 10 moderari debent arbitrio Episcopi. Sac. Rit. Congr. in Ventimilien., 10 Decemb. 1604, in resp. ad 3 dub. Episcopus enim est absolu-

tus arbiter illa moderandi et removendi, praesertim quando sunt causa rumoris, et impediunt functiones ecclesiasticas, ut saepe saepius resolvit Sac. Congr. Episcop., apud Nicol. in Floscul., verb. *Ecclesia*, num. 11, et nuper in Narnien. Terrae Carbii, 8 Maii 1693, in Fundana, 5 Octobris 1697, et in Verulana, 6 Sept. 1698, apud Monac., part. 1, tit. 5, form. 8, n. 4.

11 Sedes pro audienda concione ita debent aptari, ut aliis retro stantibus ad visum praedicatoris non officiant. Sacra Congregat. in Faventina, 11 Aprilis 1601.

12 Sedes non debent esse in ecclesia extra tempus concionum. Sacra Congregat. Episcop.
13 in Ianuen., 7 Aprilis 1583. Maxime si sint occasio scandali. Eadem Sacra Congreg. Epi-
14 scop. in Cirentina, 24 Septembris 1585. Nisi sint lapideae vel etiam ligneae parietibus adhaerentes. Eadem Sacra Congregatio Episcop. in Sarzan., 21 Novembris 1606, et 28 Februarii 1601.

15 In removendis et alternandis sedibus non debent permitti novitates. Sacr. Congr. Ep. in Cirentina, 4 Iunii 1602, et in Ferentina, 8 Decembris 1645.

16 Sedes possunt a dominis ornari. Sac. Congregatio Episc. in Andrien., 25 Octobris 1602.

17 Et eis etiam inscriptio vel aliud signum apponi. Eadem Sacra Congr. Episcop., 14 Ianuarii 1603.

18 Est removenda sedes adeo altari vicina, ut celebrantem non impediat. Sacra Congregatio Episc. in Nullius Castri Durantis, 10 Novembris 1623.

19 Regularium superiores non possunt removere sedes a loco solito, nisi cum circumspectione, maxime si spectent ad magistratum. Sacra Congr. Episcop. et Regul. in Assisien., 22 Martii 1603.

20 Debent tamen superiores regularium sollicite attendere, ne in suis ecclesiis occasione sedium et scamnorum, rumores et scandala oriantur, et in casibus procedere debent iuxta occurrentes circumstantias, sicuti in similibus contingentiis procedere debent Episcopi pro ipsis impediendis in suis ecclesiis saecularibus, ut recte advertit Matthaeucc., Officialis curiae, cap. 12, n. 18 in fine.

21 In ecclesia de iurepatronatus laicorum non potest Episcopus concedere ius retinendi sedilia invito patrono. Rota, in Taurinen., 26 Februarii 1666, coram Decano, apud Panimol., dec. 1, adnot. 15, num. 29. V. Addit. Cas. in fine h. art.

22 Genuflectoria honorifica retineri possunt a dominis loci in ecclesia. Panimol., l. c., n. 34, cum aliis ibi citatis.

23 Alia ad rem. Vide verb. *Abbas*, num. 31, § 2 et 3, et verb. *Ecclesia*, artic. 5, a n. 7 ad 27.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De scamnis in ecclesiis frequentes sunt controversiae, latius propterea esset de iis agendum. Sed limites additionum cogunt, ut vix pauca haec adnotemus.

Scamna in ecclesiis haud posse a laicis reti- 24
neri ad sedendum, nisi cum licentia expressa aut tacita Episcopi, vel ipsarum rectoris, iuris est indubii. Frass., de Iurepatr. Regul., t. 2, c. 97, n. 12; Romaguer., ad Const. synod. Gerund., lib. 3, tit. 14, c. 2, n. 1; Pilaia, Dec. canon., lib. 1, decis. 5, num. 22; Corsind., dec. 159, n. 9, part. 3.

Quaestionis vero est, an concesso usu sca- 25
mnorum laicis ab eo, qui hac potestate pollet, ius aliquod quaeratur ipsis laicis pro tuitione huius usus. Distinguendum est, num controversia sit cum altero laico, an cum Episcopo vel rectore ecclesiae. Priori casu convenit inter omnes, posse laicos se tueri in usu illo, ut praeter mox allegatos tradunt Manfrell., in Observ., ad dec. 181; Capyc., Latr., n. 1; Panimol., dec. 1, adnot. 15, n. 1 et 12; Sanfelic., dec. 331, n. 14; Calderin., Dec. crimin. 38, n. 19 et seq., tom. 1.

Posteriori vero casu rursus distingui debet, 26
num Episcopus vel rector ecclesiae amovere scamna intendat sine ulla causa, vel ut illorum usum aliis concedat, an ita exigente necessitate ecclesiae: Amovere enim nequit sca- 27
mna sine ulla causa, vel ut aliis concedat eorum usum; potest vero amovere ex necessitate ecclesiae, sed debet, si fieri possit, eorum usum alio in loco illis ipsis concedere. Antonell., de Loc. legal., cap. 3, num. 68, lib. 1; Lagunez, de Fructibus, part. 1, cap. 30, § 1, num. 38 et sequent., omnesque supra allegati.

De concessione usus scamnorum in ecclesia, 28
num ea personalis sit, an transeat ad haeredes, disquiri solet. Personalem vero esse tenent inter alios Loiseau, des Seigneuries, cap. 11, n. 60; Marechal, des Droits honorifiques, chapître 2. At consule et hos de aliis, quae circa scamna emergere possunt, quaestionibus; quippe quia materiam funditus examinant.

ADDITIONES CASINENSES.

Ad uberiorem, de qua agimus, materiae ex- 29
planationem, praestat, quae sequuntur, exscribere ex clar. Panimolle, Decis. for. eccles., tom. 1, decis. 1, adnot. 15, n. 1 et seqq., in haec verba:

« Laici nullum ius, nullumque dominium 30
habere possunt in ecclesiis, in sedibus vel scamnis aut stallis ad sedendum, invito Episcopo, sed eius gratia hoc ius permittitur ». Host., in cap. *Abolendae;* Lambertin., de Iurepatr., lib. 1, part. 1, quaest. 11 princip., art. 15, num. 2; Genuensis, in Prax. archiep., c. 33,

num. 27, aliique apud eumdem Panimolle, ibidem.

31 « Item hoc verum esse, si a principio laicus vellet, invito Episcopo, ius sedilium sibi vindicare vel acquirere, ut egregie tradit Giovagn... Secus si ab initio Episcopus vel rector ecclesiae concessit, vel toleravit, aut passus fuit, laicum habere sedile in ecclesia, nam hoc casu, si servitium ecclesiae incommodum non patiatur, non est privandus, sed manutenendus in sua quasi possessione, ita ut rector ecclesiae nequeat huiusmodi sedile amovere; non tamen per hoc censetur, laicum acquisivisse dominium aut proprietatem in ecclesia, sed tantum usum ». Paris., cons. 149, num. 12; Gratian., discept. 110, n. 13, aliique, apud dict. Panim., loc. cit., n. 2.

32 « Siquidem etiam in ecclesia datur laicis pro conservatione suae possessionis interdictum *uti possidetis*, et mandatum de manutenendo pro conservatione suae possessionis tenendi scamna, stallum vel sedile, in ecclesia seu in eius aliquo loco eminentiori, et prout quisque possidet ». Gratian., l. c., n. 16 et seqq.; Ciarlin., Controv. forens., c. 119, n. 9; Rota, decis. 378, num. 1, part. 2 rec. Apud eumdem, n. 3.

33 « Ulterius non solum datur actio iniuriarum contra amoventem scamnum de loco, in quo laicus habet ius sedendi in digniori parte ecclesiae; Gratian., discept. 110, n. 14, verum etiam exsistens in quasi possessione sedendi in superiori loco, et praecedendi in sedendo vel standо, potest etiam armata manu resistere ei, qui vult illum amovere, eiusque possessionem turbare ». Ciarlin., loc. et num. cit., Gratian., cit. disc. 110, n. 16 et seqq., apud praelaud. Panimoll., ibid., n. 4.

34 « Quae quidem sedendi, et stalli seu sedis ius retinendi in ecclesia acquiritur etiam per unicum actum ». Menoch., consil. 226, n. 6; Abbas, in cap. *Cum ecclesia Sutrina;* Gratian. et Ciarlin., locis cit., ibidem, num. 9. * Quod tamen intellige quoad ipsos laicos contendentes de loco eminentiori non quoad effectum acquirendi ius stalli in eccles. V. infra, num. 41. *

35 « Dummodo tamen huiusmodi actus fuerit factus animo acquirendi huiusmodi possessionem, et per se talis sit, ut aptus et sufficiens reddatur ad eamdem acquirendam, secus autem si iure familiaritatis emanasse dignoscatur ». Ibidem, n. 6.

36 « Unde, quando agitur inter plures patronos, de loco, stallo, et iuris sedendi pertinentia contendentes, ad effectum manutentionis sufficit unicus actus et ultimus status attenditur ». Ciarlin., Controvers. forens., cap. 119, num. 53. Apud dictum Panimolle, num. 7.

37 « Maxime si non agatur de dominio alicuius rei, sed tantum de iure sedendi et usu stalli, cuius iuris laici sunt capaces, et in tali usu et iure sedendi in ecclesia possunt manuteneri ». Gratian., discept. 110, n. 14; Ciarlin., l. c., n. 54, ib., n. 8.

38 « Etenim, sicut ex gratia laicis conceditur ius habendi cappellam, sepulturam, seu ius funerandi; et iuspatronatus ad beneficia..... Ita ex gratia laicis conceditur ius retinendi scamna, sedilia, banchas et scabella in ecclesia, ad similitudinem iuris patronatus, cuius quasi naturam obtinet, et eiusdem fere iuris et praerogativae censetur ». N. 7 et 10.

39 « Unde postquam gratia concessa fuit, licet quoad dominium nemo possit dicere, *iste locus est meus,* quantum tamen ad usum bene potest dicere..... ut eidem auferri nequeat dictum ius stalli et sedis in eo (loco) ». Num. 11.

40 « Neque ad effectum acquirendi huiusmodi ius requiritur expressus consensus Episcopi, sed sufficit etiam tacitus, qui resultat, vel ex tolerantia eiusdem Episcopi, vel ex eo, quod scamnum retineatur in loco patenti, et Episcopus non contradixerit ». Num. 12.

41 « Quinimo ex cursu 30 annorum retentionis. Stalli in ecclesia praesumitur consensus superioris, et eius beneplacitum ». Num. 13.

42 « Ex huiusmodi tamen beneplacito, vel ex eadem expressa concessione retinendi sedile in ecclesia, et iuris in eo sedendi, non acquiritur ius irrevocabile, ita ut liberum non sit rectoribus tollere impedimenta ecclesiarum, et amovere subsellia, quando ecclesiae necessitas seu servitium exigat; secus vero, si non tractatur de servitio ecclesiae, nam hoc casu non potest rector tollere locum uni, et dare alteri; quia ius uni concessum retinendi in ecclesia sedilia ex gratia, quoad usum tribuit ius irrevocabile, et rector non potest illud tollere ad libitum, et in iis terminis intelligi debent constitutiones synodales disponentes, quod nullum ius irrevocabile acquiratur per concessionem sedilis in ecclesia, cum regulari debeant secundum dispositionem iuris communis, ut tradit etiam Gratianus, discept. 947, n. 15, et discept. 972, n. 11 ». Ibid., n. 14.

43 « Neque hoc ius morte dissolvitur, nisi constet, quod limitate concessum fuerit; sed transit ad quoscunque haeredes, etiam extraneos, sicut ius sepulcrorum... Et sicut ius patronatus, ad cuius similitudinem praefatum ius regulatur, est transitorium ad quoscunque haeredes extraneos..... etiam ad feminas haeredes..... ita etiam hoc ius sedilium est transitorium, nedum ad quoscunque haeredes extraneos, sed etiam ad feminas haeredes, in quarum praecipue commoditatem deserviunt ». Ciarlin., Controv. forens., c. 119, n. 4, et c. 210, n. 26, idem, n. 16, 17, 18, 19.

44 « Limita, si hoc ius esset gentilitium et fa-

miliare, et non haereditarium, nam tunc non est transitorium ad haeredes extraneos, sed solum ad eos de familia, etiamsi non sint haeredes defuncti ». N. 21.

45 « Praesumitur tamen gentilitium vel familiare, si ipsis sedilibus reperiantur domus insignia impressa ». N. 22.

46 « Si vero non appareat, qualiter fuerit concessum, praesumitur potius haereditarium, quam gentilitium.... Exstincta tamen familia, remanet transitorium ad haeredes quoque extraneos, sicut hoc casu iuspatronatus gentilitium efficitur haereditarium, ejusque naturam assumit, et ad haeredes extraneos transire potest ». N. 23, 24.

47 « Laicorum vero loca in ecclesia esse debent distincta a locis canonicorum et ministrorum in divinis inservientium. Sacr. Congregatio Rituum in Elboren., 8 Ian. 1605 ». Num. 26.

48 « Et dum divina celebrantur, non debent laici inter canonicos, vel alios Ecclesiae praebendatos in choro stare vel sedere. Sac. Congreg. Rit. in Compostellana, 4 Febr. 1600, et quod nec debeant occupare loca seu stalla dignitatum, et canonicorum, et praebendatuum in presbyterio. Sac. Cong. Rit. in Granaten., 24 Oct. 1609 ». N. 27, 28.

49 Quaeres item, an patronus habeat ius prohibendi, ne alius in ecclesia patronali apponat scamnum?

50 Negativa sententia verior videtur, nempe patronum non habere tale ius prohibendi. Quoniam patronus vigore iurispatronatus non habet in ecclesia, nisi ius nominandi aut praesentandi rectorem, item iura honorifica et praeeminentialia; ergo quoties per huiusmodi appositionem scamni salvantur illaesa et intacta omnia iura eidem patrono competentia, non est, cur habere ius prohibendi praetendat, ne alteri in dicta ecclesia ius habendi scamnum et sedendi concedatur. Rota, dec. 474, n. 7, part. 19, tom. 2, et decis. 123, n. 6, coram Dunoz, et decis. 145, n. 2, coram Greg. Ita de Fargna, de Iurepatr., part. 1, can. 4, cas. 7, n. 5.

51 Salvis enim iuribus honorificis patroni, et nullo huius praeiudicio exsistente, Episcopus aut rector ecclesiae potest ibi aliis laicis non patronis distribuere loca ecclesiae pro apponendis in eis scamnis. Nec huic assignationi et distributioni locorum ecclesiae factae per Episcopum aut rectorem se opponere posset patronus; quia, si in huiusmodi assignatione salvantur iura patronalia, quaecunque oppositio per patronum adducta, est irrationabilis, nec attendenda, ut bene Rota, in Neapolitana *Constructionis ecclesiae* super secundo dubio, 26 Iun. 1711, § *Quibus omnibus,* cor. R. P. D. Falconerio. De Fargna, ib., n. 7, 8, 9.

Nisi patronus in limine fundationis sibi re- 52
servasset ius prohibendi, ne ab aliis apponantur scamna; quo casu ius prohibendi competeret patrono, non ex vi patronatus, sed ex vi reservationis specialiter factae de consensu Episcopi in limine fundationis. Rota, dec. 475, n. 6, part. 19, tom. 4 recent., de Fargna, l. c., n. 10.

Bene verum, quod si apponeretur scamnum 53
in eminentiori loco, aut magis ornatum et nobilitatum, quam illud patroni « crederem patronum habere ius prohibendi, ne in sua ecclesia apponatur huiusmodi scamnum a persona extranea in eminentiori loco ecclesiae, aut magis ornatum et nobilitatum, aut altum prae caeteris... quia appositio et erectio scamni in eminentiori loco, aut magis ornati, nobilis et altioris illo patroni detrahit praeeminentiae et honori eiusdem patroni, qui primus in ecclesia patronata sedere debet, et prae caeteris sede nobiliori et altiori honorandus, et consequenter tanquam praeiudicialis iuribus honorificis patroni poterit per ipsum prohiberi. Lotter., de Re benef., lib. 2, qu. 4, num. 2; Paris., cons. 149, num. 2, lib. 4; Gratian., Discept., cap. 220, num. 40; Rota, dec. 163, num. 19, part. 17 recentior., et decis. 321, num. 2, coram Cavaler. ». Ita de Fargna, l. c., n. 12, 13.

Atque haec in animadversionem eorum quae 54
ab auctore hic supra, n. 21, dicta sunt, notasse expediat; haud immorando decisioni rotali, ib. allatae, quippe ob peculiares circumstantias editae, prout ex contextu praedictae decisionis liquido patet. Siquidem agebatur de ecclesia angusta et in qua nunquam scamna apponi consueverunt [1].

[1] Pitonius, de Controvers. patronor., allegat. 43, n. 9, et allegat. 55, n. 49, utique tenet, quod, invito patrono, non possit rector ecclesiae, vel etiam Episcopus dare alteri licentiam apponendi et retinendi scamnum in ecclesia patronata; atque ad id allegat decis. Rotae, cuius Lucius noster numer. 21 meminit. Sed cum huiusmodi decisio ex circumstantiis particularibus, Pitonio ipso fatente, edita fuerit; et caeteroquin idem tribunal Rotae luculenter firmaverit, nequaquam patronum habere tale ius prohibendi, ut hic supra videre est, hinc porro non est, cur in praedicti scriptoris sententiam descendere debeamus. Et revera, argumento ducto ab excavatione, et concessione iuris sepulcri, si patronus non habet ius prohibendi, ne in ecclesia patronata excaventur sepulcra favore aliorum, licitumque sit Ordinario, etiam absque ipsius consensu et beneplacito concedere alteri facultatem excavandi sepulcrum in eiusmodi ecclesia. De Fargna, de iurepatronat., part. 1, can. 4, cas. 8, n. 5, idque quidem iure merito.

Et ut habet Murga, de Sepult., tract. 5, disquisit. 5, n. 2: *Nullum praeiudicium patrono infertur ex constructione sepulcri in ecclesia patronata; ergo absque illius consensu, potest illud construi.* Firmatumque fuit per Rotam in Burgen. *Iuris sedendi,* decis. 474, n. 4 et seqq., part. 19, tom. 2, recent., apud praed. Pitonium, cit. allegat. 54, n. 49, nec ipse ibidem dissentit. Si haec quidem ita se habent quoad excavationem sepulcri non videmus, cur affirmative pronuntiandum non sit quoad appositionem et retentionem sedilium in ecclesia patronata, utut patronus repugnare velit.

55 Laicis sanguinis nobilitate praefulgentibus non solum permissa est retentio sedilis in ecclesia, sed illud expostulando denegari non valet, quemadmodum sane liquet ex caeremoniali Episcoporum, lib. 1, c. 13, in quo conceduntur huiusmodi sedes nobilibus atque illustribus viris, dummodo extra chorum vel presbyterium collocentur, ibi: « Sedes autem pro nobilibus atque illustribus viris laicis plus minusve pro cuiusque dignitate et gradu ornatas decet extra chorum et presbyterium collocari, iuxta sacrorum canonum praescriptum, laudabilisque antiquae disciplinae documenta, iam inde ab exordiis christianae religionis introductae, ac longe observata». De Fargna, l. c., part. 6, cas. 1, n. 4.

56 « Tolli (vero) debet abusus dandi in ecclesia sedes altas ad sedendum, et cussinos ad genuflectendum vilibus personis, quibus non debentur, praesertim mulieribus, 1596. Castro, 16 Sept. ». Nicolius in Floscul., v. *Ecclesia*, num. 14.

Porro et illud notandum, quod « si inter 57 laicos oriatur differentia super iure sedendi in potiori loco vel alio in ecclesia, hoc casu Episcopus tantum est iudex competens, et non iudex saecularis, cum ecclesia sit extra eius iurisdictionem, et solius Episcopi territorium dicatur, ad notata per Abbat. et Host. in cap. penult. de Sepulturis; Roc. de Curte, in Tract. iurispatr., vers. *In Eccles.*, n. 10... ». Sic Panimolle, Decis. for. eccl., part. 1, dec. 1, adnot. 1, n. 10, in cit. oper.

Tandem scias oportet sedilia adesse non 58 posse in ecclesia ita collocata, ut sedentes vertant terga ad SS. Sacramentum, et alia indecora oriantur contra constitutionem Pii V, editam an. 1556. Rota, recent. decis. 411, n. 2, part. 2. Ita in Compendio decis. S. Rot. R., v. *Sedere, Sedilia, Sedes*.

SEDITIO

Vide verb. Bellum, *art. 1, num. 1, et verb.* Virtus, *num. 87.*

SEDITIOSA PROPOSITIO

Vide verb. Propositiones damnatae, *n. 35.*

SEMINARIUM

Summarium.

1. Seminaria erigenda sunt in qualibet ecclesia metropolitana cathedrali et abbatiali habente proprium territorium, et in eis tenendi sunt clerici adolescentes. - 2. Si non possit erigi seminarium in qualibet cathedrali, debent erigi duo, vel unum saltem in provincia per synodum provincialem, et debent aliae ecclesiae concurrere ad expensas. - 3. Seminaria plura fieri possunt in dioecesi ampla; omnia tamen ab eo, quod est in cathedrali dependere debent. - 4. Seminarium censetur vere et formaliter erectum quoties alumni in aliqua etiam domo conducta collegialiter vivunt, et iuxta formam concilii inibi erudiuntur. - 5. Seminarium erigi non potest in aedibus canonicalibus, nisi de consensu canonicorum, et ita separatum, ut presbyteri vel clerici nullam communicationem habeant cum seminaristis. - 6. Pueri alendi in seminario sumptibus illius, sunt filii pauperum bonae indolis. - 7. Possunt tamen in seminario etiam teneri et erudiri filii divitum, sed sumptibus propriis. - 8. Pueri in seminario recipiendi cuius aetatis et qualitatis esse debeant? - 9. Pro administratione et regimine seminarii faciendae sunt tres species deputatorum seu consultorum, et assignantur, ad num. 17. - 18. Pro expensis erectionis et manutentionis seminarii applicandi sunt eo ipso eidem seminario redditus omnes, ac bona omnia, quae ad instituendos vel alendos pueros sunt in aliquibus ecclesiis et locis piis destinata, etc. - 19. Ubi supradicti redditus non habentur, seu non sufficiunt, debet Episcopus primo ex eius episcopali mensa ratam fructuum seminario contribuere, et postea suo exemplo capitulum, et caeteros beneficiatos ad id pro rata compellere, ad num. 59. - 60. Quamvis possit, imo teneatur episcopus unire seminario beneficia aliquot simplicia, non potest tamen unire beneficia simplicia iurispatronatus, sive laicalis, sive ecclesiastici, vel alia pertinentia ad inferiorem collatorem et electorem sine consensu patronorum. - 61. Neque seminario uniri possunt beneficia reservata post vacationem. - 62. Neque seminario uniri possunt canonicatus collegiatarum ecclesiarum, quamvis ex consuetudine non obligent ad residentiam. - 63. Item neque seminario uniri possunt beneficia curata nequidem habitu tantum. - 64. Neque seminario uniri possunt beneficia regularia, sive dentur in titulum, sive in commendam; secus tamen si statum mutaverint. - 65. Neque seminario uniri possunt abbatiae, prioratus et monasteria consistorialia, seu beneficia quovis modo auctoritate apostolica commendata et obtenta, seu obtinenda per S. R. E. Cardinales, seu veros et proprios Papae familiares, Nuntios Apostolicos et secretarios Congregationum, quibus iidem S. R. E. Cardinales intersunt. - 66. Nec valet unio facta seminario omnium beneficiorum simplicium. - 67. Episcopus singulis annis, praesentibus quatuor deputatis, tenetur exigere rationem reddituum seminarii ab administratoribus. - 68. Bona stabilia seminarii non possunt ultra triennium locari; nec eadem bona cum aliis bonis in evidentem Ecclesiae utilitatem permutari. Nec sterilia et inculta in Emphiteusim ad tertiam generationem concedi sine beneplacito apostolico. - 69. Seminarium auctoritate Episcopi erectum gaudet immunitate ecclesiastiea, ita ut reus ad illud confugiens non possit extrahi. - 70. Seminarium est immune a tributis, et aliis saecularibus muneribus extraordinariis; nec gabellarii possunt diminuere rectori et magistro seminarii consuetam franchitiam farinae. - 71. Seminarii clerici debent in publicis processionibus primi incedere ante clerum saecularem, ac relinquere locum digniorem curatis. - 72. Seminarii clerici non praecedunt canoni-

cis collegiatae. - 73. Seminarium non est membrum ecclesiae cathedralis, licet in ea clerici seminarii officient. ~ 74. Pro erectione seminarii cogitur quis vendere rem suam, sicuti etiam pro ampliatione domus seminarii. ~ 75. Adducuntur hic ad rem varia decreta, prout ad litteram referuntur a Pignatello usque ad n. 177. - 178. Supradicta decreta, et omnia supra exposita moderanda sunt, et intelligenda iuxta novissimam constitutionem Benedicti XIII. ~ 179. Affertur ad litteram dicta constitutio. ~ 180. Insuper ad complementum afferuntur hic instructiones, quae mandato dicti Benedicti XIII emanarunt circa taxam seminariorum, quae transmissa fuit ad Episcopos Italiae, et insularum adiacentium, una cum hac Encyclica epistola, ad num. 181. - 182. Alia ad rem, ad n. 201.

1 Seminaria erigenda sunt in qualibet ecclesia metropolitana vel cathedrali, et in eis tenendi et erudiendi sunt clerici adolescentes. Concil. Trid., sess. 23, de Refor., c. 18. Et etiam erigenda sunt in ecclesiis abbatialibus habentibus proprium territorium privative quoad Episcopos. Sic declarasse Sacram Congr. Conc. testatur ex aliis Ventriglia, part. 2, adnot. 29, § unic., n. 2.

2 Si non possit erigi seminarium in omni cathedrali, debent erigi duo, vel unum saltem in provincia per Synodum provincialem, et debent aliae ecclesiae concurrere ad expensas. Conc. Trid., cit. c. 18.

3 Seminaria plura fieri possunt in dioecesi ampla, omnia tamen ab eo, quod est in cathedrali, dependere debent. Concil. Trident., cit. c. 18.

4 Seminarium censetur vere et formaliter erectum, quoties alumni in aliqua etiam domo conducta collegialiter vivunt, et iuxta formam Concil. inibi erudiuntur. Rota, cor. Coccino, dec. 1365, n. 1; Garc., de Benef., part. 12, c. 2, n. 194 et 196; Lotter., de Re benefic., lib. 2, c. 29; Ventriglia, part. 2, adnot. 29, § unic., n. 42; Monacell., part. 1, tit. 12, n. 2, et alii passim.

5 Seminarium erigi non potest in aedibus canonicorum, nisi de consensu canonicorum, et ita separatum, ut presbyteri vel clerici nullam communicationem habeant cum seminaristis. Sacra Congreg. Episcopor. in Mutinen., 3 Februarii 1604.

6 Pueri alendi in seminario sumptibus illius, sunt filii pauperum bonae indolis, qui spem bonae exspectationis praeseferant. Conc. Trid., cit. c. 18.

7 Possunt tamen in seminario etiam teneri et erudiri filii divitum, sed sumptibus propriis. Conc. Trid., cit. c. 18.

8 Pueri in seminario recipiendi debent esse ex legitimo matrimonio nati, et ad minus aetatis annorum duodecim, qui sciant legere et scribere competenter; tonsura statim atque habitu clericali semper utantur; discant grammaticam, cantum, ecclesiasticum computum, aliasque bonas artes, Sacram Scripturam, doctrinam confessionum audiendarum, sacramentorum ministrandorum, rituum et caeremoniarum, omni die missae inserviant, omni mense confiteantur et communicent, diebus festis inserviant cathedrali vel alteri ecclesiae. Conc. Trid., cit. c. 18.

9 Pro administratione et regimine seminarii faciendae statuuntur tres species deputatorum seu consultorum. Prima species est duorum canonicorum seniorum et graviorum ab Episcopo eligendorum, quorum consilium adhibere debet Episcopus circa ea quae visitationem, correptionem et gubernationem personarum seminarii concernunt. Conc. Trid., cit. c. 18, ibi: *Quae omnia atque alia ad hanc rem opportuna et necessaria Episcopi singuli cum consilio duorum canonicorum seniorum et graviorum, quos ipsi elegerint, prout Spiritus sanctus suggesserit, constituent, eaque, ut semper observentur, saepius visitando, operam dabunt,* etc. Secunda species deputatorum seu consultorum, est duorum etiam de capitulo, quorum alter ab Episcopo, alter vero ab ipso capitulo est eligendus. Concil. Trident., cit. c. 18, ibi: *Iidem Episcopi cum consilio duorum de capitulo, quorum alter ab Episcopo, alter ab ipso capitulo eligatur;* tertia species est duorum de clero civitatis, quorum unus similiter ab Episcopo, et alter a clero est eligendus. Concilium Tridentinum, cit. cap. 18, ibi: *Itemque duorum de clero civitatis, quorum quidem alterius electio similiter ad Episcopum, alterius vero ad clerum pertineat* ».

Et horum deputatorum seu consultorum secundae et tertiae speciei consilium tenetur Episcopus requirere circa ea quae concernunt portiones detrahendas ex singulis beneficiis pro sustentatione seminarii, et uniones beneficiorum illi faciendas. Sic expresse Concil. Trid., cit. c. 18.

10 Consilium dictorum deputatorum adhibere debet Episcopus, tam in constituendis regulis seminarii, quam in electione, admissione et expulsione puerorum, in deputatione magistrorum et librorum legendorum, in visitatione et rerum temporalium administratione. Sic declaravit Sacr. Congr. Conc., ut testantur Ventriglia, part. 2, adnot. 29, § unic., num. 6, 9 et 10; Crispin., de Visitat., part. 1, § 31, n. 6; Monac., part. 1, tit. 12, form. 1, n. 1, et alii, inter quos emin. Cardinal. Cavalchinus alias Sacr. Congreg. Concil. secretarius in expositione causae in Tricaricensi *Administrationis seminarii,* sub die 24 Martii 1736, ubi plura refert decreta ad rem, uti videri potest in tomo 7 Thesauri resolution. Sacrae Congreg. Concil.

11 Hinc Episcopus tenetur omnino requirere consilium praedictorum deputatorum respective, alias actus non valet, cum tale consilium videatur requisitum a Concilio pro for-

ma. Silvester, verb. *Consilium,* num. 9, vers. *Quarto quaeritur;* Pignatell., tom. 1, consult. 180, n. 7, ubi multa ad rem; Monacell., loc. cit., formul. 3, num. 1, ubi dicit, quod sic in terminis declaravit Sacr. Congr. Conc. in Salernitana, quam refert Crispin., de Visitatione, part. 2, § 31, n. 6; Ventriglia, loc. cit., n. 6.

12 Licet autem Episcopus teneatur deputatorum consilium requirere, non tamen tenetur eorum consilium sequi, ut decisum referunt Barbosa, ad Conc. Trid., cit. sess. 23, de Ref., c. 18, n. 7; Gonzal., ad reg. 8 Cancell.; Glossa 46, n. 74; Ventrig., l. c., n. 6, et Card. Cavalch., loc. cit.

13 Seminarii deputati et alii officiales habent votum consultivum, non autem decisivum. Sacr. Congr. Conc. 1620, apud Barb., loc. cit., num. 6, et Aldan., in Compend. canonicar. resol., lib. 3, tit. 18, n. 2.

14 Canonici duo eligendi postquam fuerint electi, erunt perpetui, nec sine legitima et iusta
15 causa amoveri possunt; est autem causa legitima senectus, infirmitas et similis alia. Sacr. Congr. Conc. in Cremon., 5 Sept. 1602, apud Pignat., tom. 9, consult. 81, n. 56, et Card. Cavalch., loc. cit.

16 Dicti duo canonici deputati, si quandoque contingat ea de causa sine fraude ab ecclesia abesse cum Episcopo, non sunt privandi quotidianis distributionibus, tanquam absentes propter Ecclesiae utilitatem ex officio eis attributo. Barbosa, l. c., n. 8; Ventriglia, loc. cit., n. 9; Moneta, de Distributionibus quotid., part. 2, qu. 8, n. 7, et alii.

17 Consultorum praedictorum deputatio, quamvis possit fieri extra Synodum, nihilominus regulariter fieri debet in Synodo, in qua iam totus clerus congregatus reperitur. Corrad., Prax. benef., lib. 4, cap. 8, num. 28; Monac., loc. cit., form. 2, et alii.

18 Pro expensis erectionis et manutentionis seminarii applicandi sunt eo ipso eidem seminario reditus omnes, ac bona omnia, quae ad instituendos vel alendos pueros sunt in aliquibus ecclesiis et locis piis destinata; dummodo in illis ecclesiis et locis piis actu erectum non sit collegium puerorum, nec seminarium actu habeatur; secus enim est de tali collegio, sive alio seminario, quia illud non tollitur per Tridentinum, in dict. sess. 23, cap. 18, licet ex fructibus super excrescentibus portio detrahatur. Sacr. Congreg. Concil. in Vercellensi, 27 Iulii 1570.

19 Ubi supradicti reditus non habentur, seu non sufficiunt pro erectione et integra manutentione seminarii, debet Episcopus primo ex eius episcopali mensa ratam fructuum seminario contribuere, et postea suo exemplo capitulum et caeteros beneficiatos ad id pro rata compellere; sic de mente Concil. Trid. declaravit S. C. eiusdem Concil., in dict. cap. 18, sess. 23, de Reformat., ut referunt Barbosa, de offic. et potestat. Episcopor., allegat. 77, num. 2; Pignatell., tom. 9, consultat. 81, num. 96; Ventriglia, loc. cit., num. 14; Monacell., loc. cit., formul. 1, num. 3, et alii passim.

Unde ad contribuendum pro seminario non 20
solum tenetur Episcopus de sua mensa episcopali, abbas de sua mensa abbatiali, et capitulum de sua mensa seu massa capitulari, sed etiam omnes beneficiati de suis respective beneficiis, etiamsi sint de iurepatronatus, ut expresse statuit Conc. Trid., cit. sess. 23, c. 18.

A seminarii enim contributione nullus est ex- 21
emptus, nisi qui nominatim a Concilio excipiuntur, ut declaravit Sacr. Congreg. eiusdem Concilii 11 Ianuar. 1601, apud Sellium, in Select. canon., c. 36, n. 3; Barbosa, in Summ. apost. decis., verb. *Seminarium,* collect. 1768, num. 1.

Hinc etiam Cardinales tenentur contribuere 22
seminario de fructibus abbatiarum et beneficiorum, quae habent in dioecesi, in qua est seminarium et hanc contributionem solvere tenentur iuxta taxam ab Episcopo et deputatis factam. Sacr. Congr. Conc. in Adrien., 3 Decembris 1622, et in Tudertina, 15 Aprilis 1628, apud Barb. ad Conc. Trid., cit. sess. 23, c. 18, n. 23, et novissime Bened. XIII, const. incip. *Creditae,* § 1.

Seminario contribuere tenentur omnia mo- 23
nasteria regularium, non tamen Mendicantium. Concilium Tridentinum, cit. cap. 18. Etiamsi 24
monasteria illa contribuant seminario sui ordinis, tenentur adhuc contribuere seminario Episcopi de eo, quod superest. Sacr. Congr. Concil. in Monasterien., 7 Septembris 1630, apud Barbos., loc. cit., num. 29; Sellium in Select. canonic., cap. 10, num. 19; Ventriglia, loc. cit., n. 33.

Eximit autem Concilium, loc. cit., num. 19, 25
ab hac contributione facienda seminario omnia monasteria regularium Mendicantium, quorum nomine veniunt omnia monasteria Dominicanorum, Franciscanorum, Augustinensium, Carmelitarum et aliorum omnium, qui ex particularibus privilegiis Summorum Pontificum participant de privilegiis Mendicantium. *Communis.*

Regulares autem Mendicantes, si habeant be- 26
neficia unita suis monasteriis, tunc habita ratione redituum eorumdem, solvere debent pro eorum rata. Sacr. Congreg. Concil. apud Pignatell., tom. 9, consult. 81, n. 56; Monacell., loc. cit., formul. 1, num. 4; Ventriglia, loc. cit., n. 28.

Unio tamen dictorum beneficiorum ad hoc, 27
ut regulares compellantur contribuere, est probanda per Episcopum; nam in monasteriis Mendicantium, quae possident bona immobilia,

onus probandi ea esse per uniones acquisita, in Episcopum transfertur, quo non probante, ea bona erunt exempta. Sic Sac. Congr. Concil. in una Patavina, apud Pignatell., loc. cit.,
28 num. 68. Et talis unio ad hoc, ut Mendicantes possint compelli ad contribuendum, est plene probanda, non per coniecturas et praesumptiones, sed per gratiae unionis expeditionem. Sacra Congregatio Concilii in Cornetana, 28 Iulii, apud Monacell., loc. cit., num. 5.

29 Regulares Mendicantes ex reditibus beneficiorum suis monasteriis unitorum debent contribuere seminario, non obstante, quod praetendant se exemptos, quia videlicet in illis lectiones grammaticae et conscientiae casuum pro audiendis confessionibus quotidie habeantur, quia ex hoc non eximuntur, sed tantum deducitur impensa facienda pro habendis praedictis lectionibus a contributione et ex reliquo solvant ad ratam. S. Cong. Conc., apud Sellium, in Select. canon., c. 10, n. 19; Barbosa, ad Trid., l. c., n. 28.

30 Unde S. Congr. praedicta 21 Iul. 1629, declaravit portionem debitam seminario ratione beneficiorum exigi posse post unionem eiusdem beneficii factam regularibus, qui Mendicantium privilegiis gaudent. Sic apud Barbosam, ad Trid., l. c., n. 27; Sellium, loc. cit., n. 18. Vide tamen infra constitutionem novissime editam a Bened. XIII, incip. *Creditae*, § 1 in fine.

31 Seminario contribuere tenentur etiam beneficiati eorum beneficiorum, quae ad collationem et institutionem monachorum pertinent, si intra fines dioecesis sint. Sac. Congregat. Concil., in Caputaquen., 4 Febr. 1593, apud Aldan., in Compend. canonic. resolut., lib. 3, tit. 10, num. 22; Barb., ad Trid., loc. cit., n. 26, et in Summ. apost. dec., collect. 1568, n. 8 et 13.

32 Moniales non tenentur contribuere seminario, si beneficia non habeant unita, et si habeant non tenentur, nisi de reditibus beneficiorum unitorum earum monasteriis. Sacr. Congreg. Concil. in una Hieracen., de anno 1693; apud Sellium, loc. cit., num. 19; Barbosa, ad Trid., loco citato, num. 3; Ventriglia, loco citato, num. 36.

33 Confraternitates, scholae et cappellae etiam intra regularium ecclesias sitae, si habeant beneficia annexa, vel redditus, seu proventus ecclesiasticos, tenentur contribuere seminario. S. Congr. Conc. in Lucana, 5 Iulii 1628, et in Signina, 18 Nov. 1628, et novissime Benedictus XIII, cit. const. incip. *Creditae*, § 1, ibi: *Nec non fructus ac reditus confraternitatum laicorum ex certis fundis et capitalibus provenientes (non autem summas pecuniarias, quae a confratribus quolibet mense, vel anno, vel per modum eleemosynae, vel in vim statutorum contribuuntur) subiici, et ad illius solutionem perpetuo teneri decernimus, statuimus et mandamus.*

Seminario contribuere tenentur hospitalia, 34
quae dantur in titulum vel administrationem, et habent annexa beneficia vel redditus ecclesiasticos. Sac. Congr. Conc. in Lucana, 5 Iulii 1628, apud Ventrig., l. c., n. 21, et alios ibi adductos. Non tenentur tamen contribuere 35
hospitalia illa quae administrantur a laicis, et in quibus sunt bona laicorum, quae non data sunt in titulum, commendam seu administrationem. Sic S. Congr. Conc. apud Barbosam, in Summa, collect. 1568, n. 16; Ventriglia, l. c., n. 22.

Item seminario contribuere tenentur omnia 36
beneficia saecularia et regularia per quoscunque, etiam per Cardinales, per Pontificis familiares, per camerae apostolicae clericos ac officiales quoscunque obtenta, et in posterum obtinenda. Sic novissime statuit Bened. XIII, cit. constit. incip. *Creditae*, § 1, ibi: *Eidem vero taxae omnia et singula beneficia saecularia et regularia per quoscunque etiam venerabiles fratres nostros S. R. E. Cardinales, nec non nostros, et pro tempore exsistentis Romani Pontificis familiares, et camerae nostrae apostolicae clericos, ministros ac officiales quoscunque praesentes et futuros obtenta, et in posterum obtinenda..... subiici, et ad illius solutionem perpetuo teneri decernimus, statuimus et mandamus.*

Item contribuere tenentur omnia beneficia 37
saecularia prioratibus, commendis vel baiulivatibus Ordinis Fratrum S. Ioannis Hierosolymitani quomodocunque unita, aut de caetero unienda. Sic Bened. XIII, in dict. const. incip. *Creditae*, § 1, ibi: *Ac omnia insuper beneficia saecularia prioratibus, commendis vel baiulivatibus Ordinis Fratrum S. Ioannis Hierosolymitani quomodocunque unita, aut de caetero unienda... subiici, et ad illius solutionem perpetuo teneri decernimus, statuimus et mandamus.*

Non solum beneficiarius titularis, sed etiam 38
pensionarius tenetur ad contributionem seminarii pro rata pensionis, sive seminarium erectum sit ante reservationem pensionis, sive non. Sic declarasse Sacram Congregationem Concilii refert ex aliis Barbosa, ad Concil. Trid., cit. sess. 23, c. 18, n. 48.

Dicta rata pensionis licet possit exigi a ti- 39
tulari, ille tamen praedictam ratam retinebit a pensionario, nisi aliter inter partes cautum sit in constitutione pensionis, Papa annuente, quam ratam potest titularis retinere ad rationem, quam ipse solvit. Sic Sacra Congregat. Concil. in Lucana, 5 Iulii 1628, apud Ventrig., l. c., n. 28; Barbosa, ad Conc., l. c., n. 49 et 50.

Seminarii contributio anticipate solvenda 40

est de quadrimestri in quadrimestre. Sacra Congregat. Episcop. et Regul., 8 Mart. 1788, apud Ventrigl., loco cit., num. 38, ubi addit quod in praxi pluribus in locis videntur dictae contributiones solvi de semestri in semestre.

41 Capitulum non tenetur solvere taxam seminarii de distributionibus quotidianis distinctis a praebendis. Sac. Congregat. Concilii in Lucana, 5 Iulii 1682, apud Ventrigl., loc. cit.,
42 num. 15, et alios ibi citatos. Ubi subiungit, quod hoc procedit, etiamsi omnes fructus canonicatuum consistant in distributionibus quotidianis, quae dari solent duntaxat divinis personaliter interessentibus; adhuc enim non tenentur canonici ad seminarii contributionem, et refert sic decisum fuisse per Sacram Congregationem in Capuana, 20 Decembris 1592.

43 Item non tenetur capitulum, sive alius beneficiatus solvere taxam seminarii ex emolumentis, proventibus et legatis relictis pro celebratione missarum. S. Congr. Conc. in Caven., 17 Novembr., apud Ventrigl., l. c., n. 16; Barbosa, in Summa apost. dec., collect. 1568, num. 18.

44 Item seminario non est contribuendum ex iis, quae in incerto et in eleemosynis priorum, et similibus consistunt. S. Congregat. Concil. apud Piasec., in Praxi episcop., part. 2, c. 2, num. 5; Barbosa, loc. cit., n. 20; Ventriglia, l. c., n. 17.

45 Seminario contribuere non tenetur abbatia unita capitulo cathedralis ante Concilium. Sac. Congregat. Concil. in Lucana, 17 Februarii 1629, apud Barbosam, loc. cit., num. 19; Ventriglia, loc. cit., n. 19, ubi subiungit intelligendum hic esse, quod non teneatur solvere ipsa abbatia principaliter, licet teneatur capitulum habita ratione omnium reddituum, etiam aabatiarum.

46 Nec seminario contribuere cogi potest abbas, qui in suo territorio et iurisdictione seminarium proprium erectum habet, et provisum retinet. Sac. Congreg. Concil., 30 Martii 1594, apud Barb., l. c., n. 15, et Aldan., in Compend. canonic. resolut., lib. 3, tit. 11, num. 31.

47 Beneficia saecularia quae ob illorum fructuum tenuitatem decimis papalibus non contribuunt, neque contribuere tenentur seminario. Sac. Congr. Conc., 21 Mart. 1602, et 23 Martii 1604, et in Amalphitana, 18 Iul. 1699, in resp. ad 11, et 6 Febr. 1700.

48 Quantitas taxae solvendae seminario constitui debet ab Episcopo cum concilio duorum deputatorum de capitulo, et totidem de clero. Concil. Tridentinum, cit. sess. 23, cap. 18, et Benedictus XIII, dict. constitut. incip. *Creditae*, § 1.

49 In taxanda portione beneficiorum habenda est ratio ad onera perpetua eorumdem, et ad alias expensas necessarias a beneficiariis faciendas, quae prius deducendae sunt. Sac. Congreg. Concil. in Caven., 17 Novemb. 1629, apud Barbos., ad Conc. cit., c. 18, num. 4, et in Summa, loc. cit., n. 3, et apud Bonfadin., in Thesauro ecclesiast. dec., resol. 32, num. 7.

Taxa instituenda est iuxta beneficii qualita- 50
tem, loci et dioecesis ubertatem et charitatem. Alibi enim summa duorum cum dimidio pro centenario sufficit, et alibi etiam quatuor approbatur, ut decisum refert Pignatell., tom. 1, consult. 416, et tom. 9, consult. 81, n. 100. Et licet taxa regulariter non debeat excedere dimidiam decimarum; Clemens tamen VIII concessit Episcopis posse taxare beneficia pro seminario plus medietate decimarum, non obstante bulla sancti Pii V, si expedire iudicaverit. Sic refert et tenet Ventriglia l. c., n. 39; Garc., de Benef., part. 12, c. 2, n. 107 in fine. Episcopus enim virtute potestatis sibi attributae a Concilio, nedum in dimidio decimae potest taxare beneficia, sed etiam in maiori, prout expedire iudicaverit, ut ex decretis Sacrae Congregationis probat Gallemart. supra d. c. 18, n. 26, et sequitur Monacell., l. c., formul. 2, n. 6. Novissime autem Bened. XIII, constit. incip. *Creditae*, § 2, statuit quod taxa nunquam minor sit scutis tribus, neque maior scutis quinque pro quolibet centenario. Vide infra, ubi datur ipsa constitutio ad litteram.

Taxa iuxta temporum et rerum exigentiam 51
augeri potest, ut in casu, quo redditus seminarii essent ita diminuti, ut ad victum scholarium, aliaque onera subeunda non sufficerent. Corrad., Prax. benefic., lib. 4, cap. 8, num. 19; Pax Iordan., Lucubrat., tom. 2, lib. 7, tit. 4, n. 23; Monacell., loc. cit., n. 7, et alii.

Ita econtra taxa est reducenda et mode- 52
randa, si redditus beneficii taxati absque culpa beneficiati notabiliter diminuantur. Sacra Congregat. Concil. in Romana *Taxae*, 26 Ianuarii 1697, apud Monacell., loc. cit., formul. 1, num. 7.

Si seminarium in totum vel in partem re- 53
periatur dotatum, vel alias auctum redditibus, tunc quantum seminarium lucratum fuerit, tantumdem demi debet de taxa, textu expresso in Concil. Trid., cit. c. 18, ibi: *Succedente vero casu, quo per uniones effectum suum sortientes, aliter seminarium ipsum in totum vel in partem dotatum reperiatur, tunc portio ex singulis beneficiis, ut supra, detracta et incorporata ab Episcopo, prout res ipsa exegerit, in totum vel pro parte remittatur;* et sic declarasse etiam Sacr. Congregationem refert Ventriglia, l. c., n. 41.

Episcopus potest compellere debitores taxae 54
seminarii ad solvendum etiam censuris aliis-

que iuris remediis. Sac. Congr. Conc. in Mexicana, apud Aldan., in Compend. canon. resol., lib. 3, tit. 16, n. 24, et Barb., in Summa, l. c., n. 4.

55 Quod si Episcopus denegaverit suam portionem, potest compelli et acriter corripi ab Archiepiscopo, et Archiepiscopus a concilio provinciali, uti etiamsi adesset negligentia in seminarii erectione, eiusque conservatione. Sic expresse Conc. Trid., cit. cap. 18, ibi: *Quod si cathedralium aliarumque maiorum ecclesiarum praelati in hac seminarii erectione, eiusque conservatione negligentes fuerint, ac suam portionem solvere detrectaverint, Episcopum Archiepiscopus, Archiepiscopum, et superiores, synodus provincialis acriter corripere, eosque ad omnia supradicta cogere debeat.*

56 Episcopus potest, imo tenetur unire seminario beneficia aliquot simplicia cuiuscunque qualitatis et dignitatis fuerint sine cultus divini et obtinentium praeiudicio, etiamsi essent affecta, aut in curia effectum sortirentur. Conc. Trid., cit. c. 18; Barb., ib., n. 53, et alii communiter.

57 Pro huius unionis forma tamen requiritur primo, quod seminarium iam sit erectum et formaliter institutum. Sic auctoritate Rotae et Sac. Congregationis probat Garc., de Benefic., part. 12, c. 2, n. 193, et Lotter., de re Benefic., lib. 1, qu. 30, n. 47 et seq.; Ricc., in Prax., 3 Part., resolut. 415, n. 3; Ventriglia, loc. cit., num. 42, contra Gonzal. et Grat. Ad hoc autem, ut seminarium ad hunc effectum censeatur iam erectum, sufficit quod domus sit iam conducta seu empta, et pueri sint introducti, et sint duo de capitulo, et totidem de clero ad praescriptum Concilii, citat. cap. 18, vere electi et deputati. *Communis.*

58 Secundo requiritur, quod concurrat vera et praecisa necessitas seminarii faciendi ei talem unionem cum consilio dictorum deputatorum; nec sufficit pro facienda tali unione causa commodioris sustentationis vel amoenitatis et recreationis gratia. Sic Rota in una Mediolanen. *Praetensae unionis,* 16 Novemb. 1594, coram D. Orano; Lotter., l. c., n. 60; Caesar. de Grass., dec. 132 per tot.; Ventriglia, loc. cit., n. 42, et alii.

59 Tertio requiritur quod praecesserit detractio fructuum de mensa episcopali et de aliis beneficiis iuxta formam Concilii in dict. c. 18. Sic respondit Sac. Congreg., et tenuit Rota in Aversana *Beneficiorum,* 3 Iul. 1606, coram D. Sacrato, et in recentioribus, part. 2, decis. 361, n. 7; Lott., l. c., n. 61; Ventrig., l. c., n. 42, et alii.

60 Quamvis autem possit, imo teneatur Episcopus unire seminario beneficia aliquot simplicia, non potest tamen unire beneficia simplicia iuris patronatus, sive laicalis sive ecclesiastici, vel alia pertinentia ad inferiorem collatorem et electorem, sine consensu patronorum. Clement. unica, de Statu monachor.; Concil. Trident., sess. 24, de Reform., c. 15. Et sic expresse decisum fuisse referunt Franciscus Leo, in Thesauro fori ecclesiastici, part. 2, cap. 16, num. 23; Molfesius, in Summa theol. moral., tract. 6, c. 14, a n. 62, et alii.

Neque seminario uniri possunt beneficia re- 61
servata post vacationem; quamvis enim uniones beneficiorum factae servata forma a Tridentino praescripta validae sint, si fiant ante vacationem; sunt tamen invalidae et nullae, si fiant post vacationem, et provisi a Sede Apostolica mitti debent in possessionem. Sacra Congregatio Concil. apud Garciam, de Benefic., part. 12, cap. 1, num. 102, et Barbosam, in Summa apostol. dec., verb. *Unio,* n. 6 et 7.

« * Beneficia, quae iam vacaverant in mense reservato, vel quae alias sunt indubitanter reservata, non potest Episcopus unire seminario vigore huius decreti Concil. cum id fiat in praeiudicium reservationum apostolicarum, ut refert decisum Gonzalez, regul. 8 Cancell., gloss. 5, § 7, n. 73; Barbosa in Tridentin., sess. 23, c. 18, n. 44. Vide amplius Addit. in fine h. art.

Neque seminario uniri possunt canonicatus 62
collegiatarum ecclesiarum, quamvis ex consuetudine non obligent ad residentiam, quia Conc. Trid., cit. c. 18, non loquitur de his beneficiis simplicibus. Sac. Congr. Episc., in Aquilana, 27 Mart. 1590, apud Sell., in Select. canon., cit. c. 10, n. 21; et Barbos. in Trident., cit. c. 18, n. 36. Item neque seminario 63
uniri possunt beneficia curata nequidem habitu tantum. Sac. Congr. 12 Febr. 1622, apud Pignatell., tom. 9, concl. 81, n. 141. Vide Adnotation. hic infra.

Neque seminario uniri possunt beneficia 64
regularia, sive dentur in titulum, sive in commendam, secus tamen si statum mutaverint. Sic Sac. Congregat. in Caputaquen., 26 Iulii 1586, apud Sellium, loc. cit., num. 23; Barbos., loc. cit., num. 39; Ventriglia, l. c., num. 45.

Neque seminario uniri possunt abbatiae, 65
prioratus et monasteria consistorialia seu beneficia quovis modo apostolica auctoritate commendata et obtenta, seu obtinenda per S. R. E. Cardinales seu veros et proprios Papae familiares, nuntios apostolicos et secretarios Congregationum, quibus iidem S. R. E. Cardinales intersunt. Sic expresse Benedict. XIII, in cit. const. incip. *Creditae,* § 5.

Nec valet unio facta seminario omnium be- 66
neficiorum simplicium. Sic decisum fuisse referunt Molf., Summa theol. moral., tract. 6,

c. 14, n. 63; et Barb., ad Trid., cit. c. 18, n. 35, et alii.

67 Episcopus singulis annis, praesentibus quatuor deputatis tenetur exigere rationem reddituum seminarii ab administratoribus; sic expresse statuit Concil. Tridentin., c. 18, ibi: *Rationem autem reddituum huius seminarii Episcopus annis singulis accipiat praesentibus duobus a capitulo, et totidem a clero civitatis deputatis.*

68 Bona stabilia seminarii non possunt ultra triennium locari; nec eadem bona cum aliis bonis in evidentem Ecclesiae utilitatem permu-
69 tari; nec sterilia et inculta in emphyteusim ad tertiam generationem concedi sine beneplacito apostolico. Sacr. Congregat. Concil. in Vercellen., 19 Februar. 1623, et in Salutiarum, 20 Septembr. 1642, in respons. ad 2, ubi cum quaereretur an bona stabilia seminario in haereditate relicta, postquam fuerint ei incorporata, possint alienari, inconsulto Romano Pontifice pro solutione aeris alicui ab ipsa haereditate debiti absque incursu poenarum? *Censuit, non posse alienari.* Sic Card. Petra, Comment. ad const. 5 Urbani II, sect. 3, n. 28.

70 Hinc seminarium auctoritate Episcopi erectum gaudet immunitate ecclesiastica, ita ut reus ad illud confugiens non possit extrahi. *Communis.* Et ita seminarium est immune a tributis et aliis saecularibus muneribus extraordinariis; nec gabellarii possunt diminuere rectori ac magistro seminarii consuetam franchitiam farinae. Sac. Congr. Immun. in Salernitana, 1 Nov. 1693, lib. 1 Decret. Vallem., pag. 84.

71 Seminarii clerici debent in publicis processionibus primi incedere ante clerum saecularem, ac relinquere locum digniorem curatis. Sacr. Congr. Rit. in Capuana, 1607, et in Adrien. Rodigii, 22 Mart. 1620.

72 Seminarii clerici non praecedunt canonicis collegiatae. Sac. Congr. Rituum in Fundana, 20 Dec. 1601.

73 Seminarium non est membrum ecclesiae cathedralis, licet in ea clerici seminarii officient. Sacr. Congreg. Rituum in Capuana, 1 Sept. 1607.

74 Pro erectione seminarii cogitur quis vendere rem suam, sicuti etiam pro ampliatione domus seminarii. Sic pluries decisum fuisse refert Maranta, part. 3 Controver., resol. 28, num. 7.

75 Hinc ad uberiorem notitiam iuvat adducere varia decreta, prout ad litteram referuntur a Pignat., tom. 9, consult. 81, a n. 47 ad 148 inclusive. Quamvis tamen varia ex ipsis sint iam supra adducta.

76 *In Oscensi.* Curare debet Episcopus cum consilio duorum canonicorum seniorum, ut pueri seminarii cathedrali et aliis locis ecclesiasticis diebus festis cum superpelliceis in gradibus inferioribus chori deserviant.

In Faventina. Episcopus pro fabrica semi- 77
narii, vel pro instauratione domus seminarii potest taxam exigere, licet adhuc iuvenes non sint in illud introducti.

In Aversana. Ante erectionem seminarii ni- 78
hil eo nomine solvendum est.

In Cremonensi. Illi duo de capitulo eligendi, 79
postquam fuerint electi, erunt perpetui, nec sine legitima causa amoveri possunt; est autem causa legitima senectus, infirmitas, et similis alia; 5 Sept. 1602.

In Ravennatensi. Episcopus, adhibito con- 80
silio deputatorum, ad regimen seminarii, potest circa illud statuere, quod sibi magis videbitur, etiam moderando statuta in hoc decreto cap. 18, ut colligitur ex verbis ultimis dicti capituli.

In Oscensi. Episcopus cum consilio depu- 81
tatorum tenetur providere, tam circa disciplinam et mores clericorum, quam circa administrationem rerum temporalium. Potest autem, eorum consilio adhibito, facere, quod sibi expediens videbitur; exactio vero taxae ad solum Episcopum spectat; unde solus absque interventu deputatorum compellere potest ad solvendam portionem seminario debitam.

In Uritana. De distributionibus quotidianis 82
et incertis nihil seminario solvendum est.

In Ulyssiponensi. Antequam fructus taxentur 83
pro rata seminario solvenda, deducendae sunt expensae, quae fiunt in beneficiis.

In Sorana. Beneficium, quod non reperitur 84
taxatum in libris decimarum, non contribuit seminario erecto post diem undecimum Iulii anni 1567.

In Burgensi. Regulares ad seminarium non 85
tenentur, nisi habeant beneficia unita suis monasteriis, quo casu contribuere debet pro eorum rata.

In Ulyssiponensi. In solutione taxae pro se- 86
minario debent pro rata detrahi expensae, quae fiunt in colligendis fructibus, ac onera posita ante collegium.

In Uritana. Quando fructus omnes consi- 87
stunt in distributionibus quotidianis, quae dari solent divinis interessentibus tantum, non tenetur capitulum ad contributionem seminarii.

In Melphitana. Quando abbatia, sive aliud 88
beneficium, est nullius dioecesis, solvitur seminario illius dioecesis, in qua alias dicta abbatia, sive beneficium, erat constituta; si vero ecclesia stet in una dioecesi, et bona eius in altera, contributio fieri debet Episcopo loci, ubi est ecclesia, nisi bona in altera dioecesi exsistentia sint propinqua alicui ecclesiae ibi constitutae, quae tanquam membrum subiecta esset ecclesiae parochiali, aut eidem unitae. Quo casu contributio fieri debet, ubi sunt bona.

Quod etiam declarandum est in ecclesia unita aut subiecta, si constructa fuerit ante acquisitionem ipsorum bonorum; quod si constet bona fuisse prius applicata ecclesiae parochiali, licet postea ibi alia ecclesia aedificata fuerit, contributio fit Episcopo ecclesiae parochialis.

89 *In Tudertina.* Hospitalia ad contributionem seminarii non tenentur, neque etiam confraternitates laicorum, nisi habeant unita beneficia, quo casu contribuere debent.

90 *In Ulyssiponensi.* Monasteria in quibùs seminarium actu non est, sed tamen contribuunt alteri monasterio pro sustentatione scholarium, censentur ac si scholares habeant; propterea non tenentur ad contributionem, nisi de redditibus, qui supersunt.

91 *In Mediolanensi.* Canonici electi ab Episcopo ad constituendam educationem puerorum mutari non debent, nisi, ut supra, et eorum consilium Episcopi tenentur adhibere, sed non tenentur sequi; et adhibendum est in omnibus infrascriptis.

92 In constituendis regulis universalibus seminarii.

In electione singulorum introducendorum.

In electione librorum legendorum.

In punitione discolorum.

In visitationibus.

In electione loci.

In electione magistrorum.

In electione confessoris.

In eorumdem expulsione.

93 Alii quatuor adhibendi sunt deputati in consilio circa taxationem fructuum contributionis.

Circa unionem beneficiorum.

In difficultatibus, ob quas seminarii instructio vel conservatio impediretur aut perturbaretur.

In omni temporali administratione seminarii.

In expulsione et deputatione ministrorum seminarii.

In expensis quotidianis.

In provisionibus bladarum.

94 In administratione bonorum quorumcunque, ac reddituum ipsius. Non autem etiam in iis Episcopus tenetur sequi eorumdem consilium, sed, ut supra, solummodo adhibere.

95 *In Antuerpiensi.* In monasteriis, in quibus habentur magistri salario conducti pro docendis monachis, eadem ratio est habenda de istis expensis, quae de illis scholarium seu discentium monachorum habentur.

96 *In Bracarensi.* Milites Hierosolymitani, qui habent beneficia sibi commendata alterius ordinis vel qualitatis, tenentur ad contributionem seminarii ratione huiusmodi beneficiorum cum exceptio non respiciat personas, sed tantum beneficia ordinis Hierosolymitani.

In Patavina. Si ignoratur cuius naturae sint beneficia ecclesiastica monasteriis unita, vel alias exempta', seminario contribuere debent; et hoc procedit in monasteriis, quae non sunt Mendicantium; nam in istis monasteriis, quae possident bona immobilia, onus probandi ea esse per uniones acquisita, in Episcopum transfertur, quo non probante, ea bona erunt exempta. 97

In Imolensi. Simplicia beneficia ad collationem inferioris collatoris spectantia, Episcopus unire non potest, nec etiam beneficia regularia, nec beneficia iurispatronatus ecclesiastici, nec canonicatus. 98

In Gandavensi. De beneficiis unitis vigore huius decreti superfluum est petere confirmationem a Sede Apostolica. 99

In Cameracensi. Sicut beneficia ante vacationem seminario uniri possunt valide, ita nulla erit unio facta post vacationem de beneficio reservato. 100

In Aquilana. Episcopus, qui in suis mensibus beneficia vacantia non univit, in mensibus reservatis unire potest. 101

In Marsicana. Contra recusantes solvere taxam seminario potest Episcopus procedere usque ad interdictum, et alia graviora iuris remedia. 102

In Brundusina. Si Episcopus duabus civitatibus praeest, in utraque erigetur seminarium, et si redditus non sufficiunt, conducantur magistri. 103

In Melphitana. In ecclesia, ubi sunt adeo tenues redditus, ut seminarium erigi non possit, provideatur saltem expensis beneficia obtinentium de duobus magistris, altero grammaticae et altero musicae, a quibus instruantur pauperes pueri civitatis et dioecesis, in eorumque sumptus totus clerus contribuat, perinde ac si contribueret ad seminarium formatum. 104

Pars, quae ratione seminarii est detrahenda, ad decimam integram fuit taxata, si seminarium fuit erectum ante diem undecimam Iulii 1567. Nam in seminariis postea erectis dicendum est, ut infra. 105

Quicunque vero Episcopus ante diem undecimam reipsa seminarium erexit, et servata forma Concilii certam taxam stabilivit, eamque a maiori parte taxatorum exigere coeperit, seu illi sponte, seu ex contentione aut metu solverint, dummodo in hac quasi possessione sit exigendi, eaque taxa sic exacta in usum seminarii versa sit, et quotidie vertatur, in exactione huiusmodi perseveret, et omnes, qui distulerint solvere, cogere poterit iuris remediis. 106

Sacra Congr. Conc. tum alias, tum in Sabinensi 26 Maii 1640, declaravit archipresbyterum et canonicos collegiatae ecclesiae Montis Rotundi teneri contribuere seminario, non ta- 107

men pro portione, quae cedit in usum quotidianarum distributionum, nec pro legatis piis pro celebratione missarum relictis, prout neque incertis et eleemosynis sacristiae elargitis, sed tantum ex illis redditibus certis constitutis, etiamsi proveniant a legatis piis, ut legitur lib. 16 Decr., fol. 380.

108 *In Lucana* 19 Nov. 1616. Seminarii deputati, aliique officiales habent votum consultivum, non autem decisivum.

109 *In Fundana* 20 Dec. 1601. Clerici seminarii non praecedunt canonicis collegiatae. Sacra Congr. Rit.

110 *In Adriensi* 21 Mart. 1620. Clerici seminarii in processionibus praecedunt aliis clericis. Ead. sacra Rit. Congr.

111 *In Capuana* 1 Sept. 1620. Clerici seminarii debent in publicis processionibus primi incedere ante clerum saecularem, et relinquere locum digniorem curatis. Eadem Sacra Rit. Congr.

112 *In eadem, eademque die et anno.* Seminarium non est membrum ecclesiae cathedralis, licet in ea clerici seminarii officient. Eadem Sacra Rit. Congr.

113 *In Vercellensi.* Seminarii bona stabilia non licet ad novennium locare, nec eadem bona cum aliis bonis in evidentem Ecclesiae utilitatem permutari, nec sterilia et inculta in emphyteusim ad tertiam generationem concedere. Sac. Congregat. Concil., 19 Februar. 1633, ad 3, 4 et 5.

114 Seminarii a contributione nemo est exemptus, nisi qui nominatim a Concilio excipiuntur. Sacra Congregatio Concil., 11 Ianuar. 1601.

115 Seminarii contributio anticipate solvenda est de quadrimestre in quadrimestre. S. C. super Episc., 8 Mart. 1688.

116 Seminario contribuere tenentur ecclesiae saeculares, quae non sunt de mensa monasteriorum, tametsi ad eorum institutionem et collationem pertineant. Sacra Congr. Concil. in Caputaquensi, 23 Iun. 1589, et 4 Februarii 1594.

117 *In Caputaquensi* 5 Febr. 1593. Seminario contribuere tenentur beneficiati beneficiorum collationis monachorum, si intra fines dioecesis sunt. Sacra Congr. Conc.

118 *In Lucana* 5 Iul. 1628. Seminarii occasione potest taxa pro pensionibus detrahi et exigi a titularibus, dummodo specialiter non sint exemptae, qui titulares retinebunt pro rata soluta.

119 Titularis, occasione contributionis per eumdem factae seminario, non potest detrahere ex pensione, quam solvit, nisi pro rata illius, et ad eam rationem, qua ipse titularis contribuit. Sacra Congr. Conc.

120 A contributione seminarii sunt exempti clerici camerae apostolicae ratione beneficiorum, quae obtinent. Sacra Congr. super Episc. in Maceratensi, 12 Maii 1604.

Seminario ad contribuendum cogi non debet abbas, qui in suo territorio et iurisdictione prius seminarium erexerat, et provisum retinebat. Sacra Congr. Conc., 30 Mart. 1594. 121

In Lucana 17 Februar. 1629. Seminario contribuere non tenetur abbatia unita capitulo cathedralis ante Concilium. Sacra Congr. Conc. 122

In Augustana 14 Dec. 1630. Ad contributionem seminarii non tenentur, neque compelli possunt fratres S. Ioannis Hierosolymitani, sive eorum vicarii in ecclesiis parochialibus religioni praedictae unitis, vel ab ea dependentibus. Sacra Congr. Conc. 123

Legata, ut conducatur grammaticus, qui pauperes instruat pueros, applicari possunt seminario. Sacra Congr. Conc. 124

Episcopus debet primum de sua et capituli mensa contribuere, et postea alios cogere. Sacra Congr. Conc. 125

Cardinales debent contribuere de fructibus beneficiorum in dioecesi, ubi est seminarium. Sacra Congr. Conc. 126

Non sunt magis gravanda beneficia simplicia et pensiones, quam curata. Sacra Congr. super Episc., 27 Oct. 1603. 127

Uniones beneficiorum factae seminario non subsistunt nisi post illius erectionem et actualem educationem puerorum. S. Congr. Conc. apud Gonzal., gloss. 5, § 7, n. 68. 128

Emptio domus, aut electio deputatorum non est erectio seminarii. Rota, 15 Aprilis 1622. 129

Unionis factae absque consilio quatuor deputatorum non valent. Sac. Congreg. Conc., 13 Ian. 1549. 130

Cogi possunt ad solvendum praedictos redditus per censuras ecclesiasticas, et alia iuris remedia ab Episcopo, non obstantibus quibuscunque. Trid., d. c. 18. 131

Seminarium erigi non potest in aedibus canonicalibus, nisi de consensu canonicorum, et ita separatum, ut presbyteri vel clerici nullam communicationem habeant cum seminaristis. In Mutinensi, 3 Febr. 1604. 132

Recipi non possunt in seminario clerici sine licentia Ordinarii. In Salernitana, 10 Iulii 1590. 133

Licet Episcopus nihil contribueret pro manutentione seminarii, non potest propterea seminarium praetendere aliquam exemptionem ab eius iurisdictione. In Aquileiensi, 27 Ianuar. 1597. 134

Taxa quatuor pro centenario super beneficiis approbatur. In Agrigentina, 25 Februarii 1602. 135

Quae si non sufficiat pro tenendo saltem magistro grammaticae et cantus Gregoriani, cum domo et aliis necessariis, non debet augeri. In Recanatensi, 25 Iun. 1597. 136

137 Capitulum et canonici, licet exempti sint ab Episcopi iurisdictione, compelli tamen ab eo possunt ad solvendam eorum ratam. 29 Novembr. 1604.

138 Nisi redditus omnes consistant in distributionibus quotidianis. In Tarentina, 24 Iul. 1595.

139 *Nullius* etiam loca contribuere debent, si proprium seminarium non habent. In Caputaquensi, 2 Maii 1601.

140 Quemadmodum subditis abbatis monasterii Cavensis seminario Caputaquensi 3 Aprilis 1608. Nisi tamen beneficia sint unita, vel de mensa monasterii per privilegium S. Pii V; donec autem hoc probetur, seminarium manutenendum esse in quasi possessione exigendi.

141 Regulares etiam contribuere tenentur. In Caesenatensi, 2 Maii 1601.

142 Nisi sint exempti per privilegium speciale, ut Carthusiani, 12 Maii 1587.

143 Et prioratu, S. Spiritus, 6 Sept. 1603. Vel nisi vivant de eleemosynis, ib. Provisi de beneficiis seminario unitis, unione effectuanda, cum primum vacaverint, cogi non possunt ad contributionem. 1 Oct. 1599.

144 Neque confraternitates et alia loca pia, quae non habent beneficia annexa. 23 Ian. 1586 et 10 Ian. 1594, et 25 Febr. 1602.

145 Neque hospitalia, quae non conferuntur in titulum, ut supra.

146 Neque monasteria monialium, nisi ratione beneficiorum unitorum vel bonorum subiectorum aliis oneribus episcopalibus. 22 Dec. 1583 et 26 Iul. 1593.

147 Vel nisi essent solita; quia tunc omnes supradicti cogi debent, licet vellent renuntiare privilegio tenendi alumnum in eodem seminario. 20 Iul. 1620.

148 Capitulum S. Petri in Vaticano non tenetur ad aliam contributionem pro beneficiis ipsis unitis in aliis dioecesibus, quia contribuit pro omnibus seminario Romano. S. C. super Episcop. in Caputaquensi, 1594.

149 Uniri non possunt seminario per Ordinarium beneficia curata, sed semplicia tantum, et eorum supportatis oneribus. 15 Maii 1580.

150 Neque canonicatus etiam collegiatae, licet non sint amplius de residentia. 27 Mart. 1580.

151 Scholasteria in locis, ubi non est seminarium, non est necessario conferenda doctoribus vel magistris, aut licentiatis in Sacra Scriptura vel iure canonico, quia Concilium d. c. 18, § *De caetero*, loquitur, ut cum minori impensa possint docere in seminaria per seipsos. In Calaguritana, 5 Maii 1610.

152 Ludimagistri universitatis non tenentur docere pueros seminarii, nisi ad publicas scholas accedant. Civit. Plebis, 11 Dec. 1610.

153 Verba illa: *In quibus seminaria discentium vel docentium actu non habentur*, intelliguntur de clericis saecularibus, ubi seminarium erigitur, licet in loco adsit studium regularium. Nec ratione huius studii conventus praetendere se potest exemptum a contributione.

Illegitimi non possunt ab Episcopo admitti 154
in seminarium, licet sint dispensati ad canonicatus et dignitates. 15 Mart. 1599.

Circa taxam adest decretum S. Pii V, quod 155
Episcopus, qui ante undecimam diem Iul. 1567, seminarium re ipsa non erexit, quandocunque illud erigere constituerit, ab ipsa reali erectione nihil eius nomine ultra dimidiam decimam relatam ad antiquam taxam exigat, et si quid amplius exegerit, vel restituat, vel ab eo compensetur, quod in posterum post ipsam erectionem ad eam rationem exigendum erit, nisi tamen appareat, totum illud, quod amplius exactum erit, iam fuisse vere conversum in praeparamenta necessaria, aut aliam similem operam seminarii.

Vel nisi Episcopus esset in quasi possessione exigendi maiorem taxam impositam a Concilio provinciali. Sacra Congr. Conc. in Surrentina. Quae in Materan. concessit posse taxari in plus dimidia decima. 156

Alias, si non potest erigere seminarium formale, debet erigere scholam, in Marsicana. Et pro huiusmodi schola permittitur dimidium taxae, quae solveretur seminario. 18 Novemb. 1587. 157

Simili modo potest Episcopus cogere capitulum et alios ad contributionem pro magistro musicae, dummodo et ipse contribuat pro rata. In Adrianensi. 158

Circa huiusmodi scholam notandum quod, 159
cum plures Episcopi, qui seminarium erigere minime poterant, scholam instituissent ac certam portionem ex beneficiis propterea detraxissent, animadversum fuit in Congregatione Conc., quod huiusmodi facultas tributa erat Episcopis a Concilio, cum non posset institui lectio theologiae, non autem cum non posset institui seminarium, ut habetur c. 1, sess. 5, vers. *Ecclesiae;* ideoque Congregatio iussit, ea de re agi cum Sanctissimo, ad quem cum D. Cardinalis Matthaeus, die 16 Februar. 1598, in consistorio retulisset, Sanctitas Sua mandavit, has beneficiorum taxationes de caetero pro schola in alio casu, quam in eo, de quo Concilium loquitur, non esse permittendas, sed hactenus institutas confirmavit.

Ex redditibus parochiarum, quae apud In- 160
dos doctrinae vocantur, fit contributio seminario, deducta congrua parochorum sustentatione. Sac. Congr. Conc., 7 Sept. 1603, cor. Clem. VIII.

Pensionarii, etiam regulares, tenentur con- 161
tribuere seminario. 17 Aug. 1652.

Et notandum pensionarios ante Concilium 162
teneri contribuere indistincte: si vero pensio reservata fuerit post Concilium, ita demum

pensionarios ad contributionem teneri, si per Sedem Apostolicam a tali contributione non fuerint exempti; verum etiam in casu, quo pensionarii contribuere tenentur, beneficiorum possessores ab Episcopo debere compelli ad solvendam portionem taxatam non solum pro se, sed etiam pro pensionibus, quas solvunt. Licet tamen postea ita solventibus retinere pro rata quidquid pro pensionibus ipsis solverunt. In Tridentina.

163 Tenetur autem pensionarius contribuere Episcopo seminarii, ubi situm est beneficium, non ubi habitat ipse pensionarius, licet sit perpetuus, et persona ficta, ut capitulum, sacrarium, etc.

164 Seminarium non est erigendum super mendicitate. Congr. Propag., 1627.

165 Beneficium unitum seminario alterius dioecesis tenetur nihilominus contribuere seminario propriae, quod ante unionem contribuere consueverat. In Cremonensi, 16 Iul. 1588, Congr. Conc.

166 Eadem tamen Congr. Conc., 2 Febr. 1606, declaravit, quod beneficium fundatum a patrono certa lege de consensu Episcopi apposita, ut ad nulla onera teneatur, dummodo fundatio post Concilium facta fuerit, non tenetur contribuere seminario. Multo minus, si id etiam expresse caveatur in fundatione, ut neque ad seminarium contribuere debeat.

167 Illa beneficia, quae ob tenuitatem decimis papalibus non contribuunt, neque seminario contribuere teneri. Sacra Congr. Conc., 21 Mart. 1602, et 23 Mart. 1604.

168 Ex fabricarum redditibus, si ecclesiasticae sunt, contribuendum est seminario, quamvis a laicis administrentur. Congr. Conc.

169 Beneficia cameralium, licet simplicia, non possunt uniri seminario. In Murana.

170 Ordinarius non potest unire seminario beneficia curata, nequidem habitu tantum. Congr. Conc., 12 Febr. 1622.

171 Cappellanias vero, quae celebrandi missas onus habent et in titulum dantur, unire potest seminario, modo oneri iniuncto satisfiat. Eadem Sacr. Congr.

172 Unio facta seminario non erecto ad formam Conc. ut si pueri non vivant simul, nulla est. In Pisaurensi, arg. c. *Ad audientiam* 2 de Eccles. aedif.

173 Unio beneficiorum alioqui legitime facta non impeditur aut suspenditur per resignationem, etiamsi in curia suum effectum sortita sit, et in favorem tertii. In Bellunen. Quod intelligendum est cum vacaverit. Quia per resignationem in favorem tertii non dicitur proprie vacare beneficium; et sic si beneficium non vacans uniatur vigore Conc., d. c. 18, et postea resignetur in favorem tertii, ac resignatio admittatur, unio pro illa vice suspenditur, ut in Hostunensi superius adducta, 23 Febr. 1581. Maxime quia in litteris resignationis inseri solet illa clausula: *Cum suspensione omnium et quarumcunque unionum.* 19 Iun. 1608, in Bellunen.

Regula de triennali non impedit unionem 174
seminario legitime factam, in eadem.

Si Episcopus praedecessor beneficium sim- 175
plex, non servata forma Conc., ac per consequens nulliter, seminario univit, non potest successor illud eidem seminario valide unire servata forma Conc. Quia Concilium non videtur dare facultatem uniendi beneficia devoluta. 16 Iun. 1599.

Neque potest unire beneficia regularia. In 176
Hispalensi.

Sac. Concilium, dict. cap. 19, non prohi- 177
bet transferri pensiones super beneficiis seminario unitis. Congregat. Concil. in Aesina, 26 Apr. 1602.

Supradicta autem decreta, et omnia supra 178
exposita moderanda sunt et intelligenda iuxta novissimam constitutionem Bened. XIII, incip. *Creditae.* Quae constitutio, cum sit modo attendenda tanquam regula in iis, quae ad seminaria spectant, ad litteram hic pro omnium commodo subnectitur.

Constitutio, qua locorum Ordinariis Italiae insularumque adiacentium districte mandatur, ut seminariorum erectionem sedulo promoveant, eorumque honestae sustentationi provideant taxam et subsidia respective unione beneficiorum iuxta modum a Sacro Trid. Concilio praescriptum; ac insuper nova instituitur congregatio seminariorum nuncupanda, quae recto illorum regimini et administrationi praesideat cum aliis ordinationibus et clausulis ac derogationibus opportunis.

BENEDICTUS Episcopus, etc.

Creditae Nobis coelitus dispensationis officium salubriter exsequi, adiuvante Domino, satagentes, ad ea mentem curasque Nostras libenter convertimus, per quae sedulae clericorum institutioni opportune prospicitur. Ubi enim illi a teneris annis, seu plantae novellae benigniori cultura educentur, litterarumque scientia in seminariis accurate informentur, cum postea ad laboriosa ecclesiastica ministeria in viam Dominicam transplantantur, ecclesiarum regimini populorumque saluti maxime fructuosos ac utiles esse diuturna plurimorum annorum experientia satis compertum habemus.

§ 1. Cum itaque seminarii ecclesiastici erectio a Sacra Trid. Synodo, c. 18, sess. 23, de Reformat., Episcopis omnibus tantopere commendata, et ad ecclesiasticam disciplinam conservandam adeo necessaria, in pluribus cathedralibus ecclesiis, quemadmodum non sine gravi animi nostri moerore accipimus, hucusque neglecta fuerit; Nos pro pastorali vigilan-

tiae nostrae debito pium hoc et sanctum opus strenue promovere cupientes; motu proprio, et certa scientia, ac matura deliberatione nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine, universis et singulis locorum Ordinariis Italiae insularumque adiacentium has nostra perpetuo valitura constitutione districte iniungimus, praecipimus et mandamus, ut in cathedralibus, in quibus seminarium hactenus erectum non fuit, illud quamprimum erigi ac omnino institui curent. Ubi vero iam reperitur erectum, sed congruis redditibus ad alumnorum magistrorumque sustentationem necessariis instructum non est, de iis, ut infra, opportune provideant. Utroque igitur casu, nimirum tam pro erectione novi seminarii, quam pro supplemento reddituum seminarii iam erecti, taxam cum consilio duorum de capitulo et totidem de clero conficiant a memorato Trid. Concilio, cap. 18, sess. 23, de Reform., praescriptam, incipiendo ab integris fructibus mensae episcopalis, et absque ullo discrimine prosequendo iuxta normam ibidem expressam, et provide constitutam. Eidem vero taxae omnia et singula beneficia saecularia et regularia per quoscunque etiam venerabiles fratres nostros S. R. E. Cardinales, nec non nostros, et pro tempore existentis Romani Pontificis familiares, et camerae nostrae apostolicae clericos, ministros ac officiales quoscunque praesentes et futuros obtenta, et in posterum obtinenda, ac omnia insuper beneficia saecularia prioratibus, commendis vel baiulivatibus Ordinis Fratrum Sancti Ioannis Hierosolymitani quomodocunque unita, aut de caetero unienda, nec non fructus ac redditus confraternitatum laicorum, ex certis fundis et capitalibus provenientes (non autem summas pecuniarias, quae a confratribus quolibet mense vel anno, vel per modum eleemosynae, vel in vim statutorum contribuuntur) subiici, et ad illius solutionem perpetuo teneri decernimus, statuimus et mandamus. Declarantes ab ea exemptos esse debere regulares pro iis tantum beneficiis vel fructibus, quorum ratione ipsis Apostolica Sedes diserte ac expresse, et ex causa vere ac proprie onerosa indulsit, ut ab onere taxae pro seminario exempti sint.

§ 2. Porro eiusmodi taxa iuxta locorum qualitatem respondere debeat summae scutorum trium pro quolibet centenario proventuum beneficii: et si necessitas urgeat, augeatur etiam usque ad summam quinque pro centenario, ita ut nunquam minor scutis tribus, neque maior sit scutis quinque pro quolibet centenario et anno, ac in illius confectione regula a Trid. Concilio in praedicto c. 18 sancita accurate et adamussim observetur. Donec autem nova haec taxa confecta, et a Congregatione a nobis deputata, ut infra dicetur, approbata fuerit, alia taxa, quam seminarium antea exigere consueverat, omnino persolvatur. Caeterum novae taxae exactio semper committatur personae fide et facultatibus idoneae ab Episcopo et cathedralis ecclesiae capitulo specialiter approbandae ac deputandae, ita quidem, ut quoties exactor huiusmodi negligens aut minus idoneus repertus fuerit, illius culpam idem Episcopus et capitulum praestare debeant, et pro non exactis atque deperditis respective de proprio teneantur, liceatque seminario, tam contra exactores, quam contra deputantes eorumque haeredes quocunque tempore agere, nedum pro deperditis, sed etiam pro non exactis ad praecisam taxae faciendae normam et quantitatem.

§ 3. Praeterea Episcopi et capitula portiones seu quotas sibi obtingentes iuxta praefatam taxam quolibet anno realiter et cum effectu deponere teneantur penes exactorem deputatum, qui eas solvat seu eroget in sumptus pro seminarii manutentione necessarios, et tam huius depositi, quam successive solutionis seu erogationis, simulque cuiuslibet alterius exactionis non factae, et qua de causa documentum per eosdem Episcopos et capitula ad antedictae Congregationis secretarium quotannis transmittatur.

§ 4. Quod si in aliqua dioecesi, computatis propriis seminarii redditibus, si qui sint, nec non beneficiorum antea cum effectu illi unitorum, ac fructibus parvorum conventuum suppressorum praecedenter applicatis (quas quidem tum beneficiorum uniones, tum applicationes fructuum parvorum conventuum firmas esse volumus) per huiusmodi etiam taxam erectioni et sustentationi seminarii ad necessitatem nimirum uniuscuiusque dioecesis et alumnorum, non autem ad pompam et voluptatem sufficienter provideri nequiverit, tunc et eo casu, ac in subsidium tantum, Ordinarii locorum eidem seminario unire et applicare possint ac debeant beneficia simplicia cuiuscunque qualitatis et dignitatis fuerint, etiam iurispatronatus ecclesiastici, vel quomodocunque affecta, et dispositioni Sedis Apostolicae reservata, sine tamen ullo divini cultus, ac illa obtinentium praeiudicio. Haec porro unio fiat statim, et ante eorumdem beneficiorum vacationem, nempe uniantur beneficia primo loco vacatura usque ad certam annui redditus quantitatem in ipsa unione specificandam, quae computata taxa insufficienti, satis esse possit sustentationi certi numeri alumnorum pro unoquoque seminario designatorum, ipsaque unio, statim ac beneficia praedicta quomodocunque vacaverint, debitum atque integrum sortiatur effectum, fel. rec. Clementis VIII ac Urbani pariter VIII, nec non aliorum quorumcunque Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum constitutionibus vel decretis in contrarium facientibus non obstantibus.

§ 5. Caeterum considerantes, monasteria, prioratus et beneficia consistoralia, nec non aliqua alia indispensabiliter necessaria esse ac fore pro congrua sustentatione S. R. E. Cardinalium et ministrorum Romano Pontifici et Sedi Apostolicae actualiter inservientium, volumus et declaramus, quod abbatiae, prioratus et monasteria consistoralia, seu beneficia quovis modo apostolica auctoritate commendata, et ad praesens obtenta, ac in futurum obtinenda per antedictos Sacrae Romanae Ecclesiae Cardinales, seu veros et proprios Papae familiares, Nuntios apostolicos et praelatos Congregationum, quibus iidem S. R. E. Cardinales intersunt, secretarios duntaxat, memoratis seminariis uniri et applicari nunquam possint, et uniones, quas forsan fieri contigerit, nullae ac irritae prorsus sint, firma in reliquis remanente libertate et facultate uniendi (servata tamen forma superius expressa, et non aliter), caetera omnia beneficia, etiam, ut praefertur, affecta et reservata, vel alias ad provisionem ac dispositionem Sedis Apostolicae quomodolibet pertinentia.

§ 6. Cum autem, sicut accepimus, seminaria plerisque in locis ideo erecta minime reperiantur, vel quia Episcopi taxam conficere detrectant, ne illam a semetipsis inchoare cogantur, vel quia beneficia simplicia, quorum dispositio ad eos libere spectat, occurrente illorum vacatione, suis familiaribus, aliisve personis sibi gratis et benevisis conferre volunt: hinc est, quod nos omne scopulum et obicem impeditivum boni spiritualis ab eiusmodi seminariorum erectione provenientis e medio prorsus tollere ac removere intendentes, motu, scientia ac potestatis plenitudine paribus, Congregationem seminariorum nuncupandam, in qua venerabiles Fratres Nostri S. R. E. Cardinales Congregationi super negotiis et consultationibus Episcoporum et Regularium, nec non Congregationi interpretum Concilii Tridentini, praefati utriusque Congregationis secretarii, datarius, seu prodatarius, ac subdatarius, nunc et pro tempore exsistentes esse debeant, tenore praesentium perpetuo erigimus ac instituimus, eiusdemque Congregationis secretarium illum ipsum, qui Congregationis Concil. praedicti secretarius pro tempore fuerit, constituimus ac deputamus: praedictaeque Congregationi, ac illius secretario, omnium et singulorum seminariorum in locis, ubi adhuc erecta non sunt, erigendorum, et ubi erecta quidem sunt, sed sufficientes non habent redditus, iis pro modo indigentiae, ut praefertur, augendorum, omnimodam curam committimus ac demandamus, nec non eiusdem Congregationis deputatis praedictis semel singulis mensibus, et quoties opus fuerit, se congregandi, dictorum seminariorum erectionem promovendi, iam erectorum statum et proventus recognoscendi, eorum necessitatibus opportune consulendi, taxas approbandi, reformandi et augendi, numerum alumnorum in singulis seminariis taxandi et praefigendi, eumque pro modo reddituum augendi et minuendi, statuta pro recto felicique eorumdem seminariorum regimine et administratione condendi, eaque mutandi, variandi, corrigendi, ac toties, quoties illis expedire videbitur, de novo faciendi, emergentes controversias summarie, solaque facti veritate inspecta, cognoscendi et definiendi, visitatores etiam, qui eiusmodi seminaria diligenter perlustrent, et an recte atque fideliter administrentur, ac in iis potissimum regulae a Trid. Conc. praescriptae, sedulo adimpleantur, inspiciant et recognoscant, ubi, quando et quoties opus esse iudicaverint, facto tamen prius verbo cum Rom. Pontifice pro tempore exsistente delegandi ac deputandi; aliaque in praemissis necessaria et opportuna pro data ipsis a Domino prudentia decernendi et gerendi, et exsequendi plenariam atque omnimodam facultatem, potestatem et auctoritatem tribuimus, concedimus ac impartimur.

§ 7. Universis itaque Episcopis, quorum in dioecesibus non adsunt, vel congruis redditibus instructa non sunt seminaria, per praesentes iniungimus et mandamus, ut quam primum praefatam taxam sedulo conficiant, eamque ad antedictae Congregationis secretarium infra sex menses a die publicationis praesentis constitutionis computandos omnino transmittant, una cum distincta et accurata relatione omnium beneficiorum suarum dioecesum, eorumque annui valoris, nec non locorum, animarumque, et ecclesiarum in illis exsistentium cum suis qualitatibus, ad hoc ut eadem Congregatio, omnibus mature perpensis, statuere possit, an praedicta taxa approbari nec debeat, simulque numerum alumnorum in unoque seminario retinendorum, et summam pro singulorum sustentatione necessariam praescribere, et reliqua tandem omnia, quae pro recta eorumdem seminariorum administratione, sedulaque alumnorum institutione utilia ac opportuna salubriter decernere valeat.

§ 8. Omnibus insuper Episcopis praefatis, ne de caetero pro se vel suis vicariis, aut familiaribus quibuscunque sub quovis colore et praetextu, habitatione, coquina, famulis, ministris aut officialibus seminarii, vel lectoribus, magistris, sacerdotibus, clericis quoquomodo inservientibus eidem seminario, et alumnis, vel a seminario salariatis et sustentatis, ac quomodocunque retentis uti audeant, districte sub poena interdicti ab ingressu ecclesiae vetamus ac inhibemus. Non tamen per hoc prohibere intendimus Episcopo pontificalia exercenti, ne caeremoniarum magistro vel sacerdotibus a seminario retentis uti possit, imo ut eorum opera ac assistentia in huiusmodi sacris functionibus

libere uti valeat, plenam ipsi Episcopo tribuimus facultatem.

§ 9. Postremo, saluberrimae praefati Conc. dispositioni inhaerentes, volumus, praecipimus et sancimus, ut in omnibus seminariis, tam hactenus erectis, quam in posterum erigendis, alumni grammatices, cantus Gregoriani, computi, aliaque bonarum artium tantum disciplina erudiantur, et sacrae Scripturae, catechismi, aliorumque ecclesiasticorum librorum, praesertim vero de sacramentis, sacrisque ritibus et caeremoniis tractantium, lectioni diligenter incumbant, ut, cum ad vineam Domini excolendam vocati fuerint, dignos, peritos utilesque operarios sese probare valeant, fructumque ei reddant uberrimum temporibus suis.

§ 10. Decernentes, praesentes litteras, etc.

§ 11. Non obstantibus, etc.

§ 12. Ut autem praesentes litterae, etc.

§ 13. Nulli ergo omnino hominum, etc.

Datum Romae apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominicae 1725, 7 Idus Maii, pontificatus nostri anno 1.

180 Insuper ad complementum subnectuntur hic instructiones, quae de mandato dicti Benedicti XIII emanarunt circa taxam seminariorum, quae transmissa fuit ad Episcopos Italiae et insularum adiacentium cum sequenti Encyclica epistola:

Rever. D. uti Fr. Cum in omni republica experimento semper compertum fuerit, tales esse cives, quales educatione informantur, nihil certe opportunius ad ecclesiasticam disciplinam conservandam vel restaurandam excogitari potuit, quam institutio collegiorum, in quibus adolescentes ecclesiasticis ministeriis addicendi, religione et bonis artibus instruerentur, adeo, ut eiusmodi collegia, quasi perpetua essent egregiorum Dei ministrorum, et pro animarum salute operariorum seminaria. Iure itaque ac merito in immortali laude versabitur hoc, quod a Patribus sacrosancti Concil. Trid. in eam rem providentissime fuit constitutum. Fidem quippe fecit eventus, quam vere tunc a nonnullis (ut habetur in historia a Cardinali Pallavicino perscripta) dictum fuerit, satis utiliter labores omnes impensos, omnemque operam positam, ubi etiam nihil aliud commodi in christianam rempublicam inde manasset, quam recta ubique eiusmodi collegiorum institutio.

Primus porro, qui memorati Conc. sanctionem ad effectum perduxit, fuit divus Carolus Borromaeus Archiepiscopus Mediolanensis, et adeo quidem apposita ad clericos bonis moribus ac disciplinis imbuendos ratione, adeoque sapientibus pro recta seminariorum gubernatione legibus conditis, ut in hoc etiam de universa Ecclesia optime meritus dicendus sit, cum plurimi inde sumpserint exemplum, quod publico uberrimoque cum fructu imitarentur.

Inter caeteros vero Antistites, qui gloriosi illius Archiepiscopi vestigia sunt persecuti, maxime enituit Cardinalis Vincentius Maria Ursinus, quem modo summum catholicae Ecclesiae moderatorem veneramur. Is enim Sypontinae metropolitanae ecclesiae gubernaculis admotus, cum eius seminarium invenisset iam pridem Turcarum incursione anno 1620 vastatum, funditusque eversum, nihil habuit antiquius, quam ut illud redintegraret, idoneisque proventibus instrueret, multo etiam aere suo in eam causam collato, id, quod honorificentissimis, ut par erat, verbis laudavit sub annum 1679, Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium negotiis praeposita. Deinde vero ad aliam archiepiscopalem sedem Beneventanam translatus, pari pietate ac liberalitate seminarii aedes horribili terraemotu bis quassatas prostratasque longe magnificentius restauravit, illudque saluberrimis constitutionibus et documentis firmavit, ac opimis largitionibus auxit, quarum monumenta exstant in Synodorum Beneventanarum volumine; cumque Tusculanae quoque postmodum regimen ecclesiae suscepisset seminarium numero et loco perangustum, et amplificari iussit, et augeri, adiunctisque collegio Patrum Societatis Iesu novis aedibus, alumnos convictoresque sub eorum disciplina, bonis moribus et litteris voluit informari.

Ex his sane, quae fecit Archiepiscopus de seminariis ecclesiarum, quibus praefuit, certam capere licuit coniecturam sollicitudinis et curae, quam Pontifex Maximus de omnium ecclesiarum seminariis esset suscepturus. Et exspectationi quidem cumulate respondit eventus. Nam in Romano Concilio superiore anno habito Sanctitas Sua non solum plura edixit monita bene gerendae huiusmodi collegiorum administrationi consentanea, verum etiam peculiarem constitutionem promulgavit in eiusdem Concilii appendice relatam, qua omnibus praesulibus ecclesiarum in Italia insulisque adiacentibus exsistentium iussit, omni cunctatione abiecta, institui seminaria, sicubi hactenus non essent, nec non sustentationi collegiorum, sive institutorum, sive instituendorum congruentia subsidia comparari, facta quoque ad id facultate imponendi augendique taxam super omnibus beneficiis, quibus etiam fruerentur personae exemptioni antehac assuetae, itemque, ubi opus fuerit, et quatenus taxa non sufficeret, uniendi iisdem seminariis beneficia simplicia, etiam quomodocunque affecta, et dispositioni Sedis Apostolicae reservata, quemadmodum fusius in memorata constitutione habetur.

Cum vero ibidem quoque Sanctiss. D. N.

peculiarem Congregationem instituerit, quam voluit praeesse istiusmodi seminariorum negotio, haec, ut mandato sibi muneri satisfacere aggrediatur, Amplitudini Tuae, itemque aliis praedictorum locorum Ordinariis per has litteras, Sanctitate Sua annuente, scriptas significandum duxit, quid facto opus esset.

Primum igitur renuntiabit Amplitudo Tua, num in ista dioecesi seminarium clericorum fuerit hactenus institutum: quod si non fuerit, commodiorem pro suo iudicio illius instituendi rationem indicabit, referetque etiam, tum quot sint annui proventus mensae episcopalis, canonicatuum aliorumque beneficiorum totius dioeceseos, tum vero an ulla sint beneficia simplicia, quae seminario fundando ascribi unione perpetua possint, vel etiam, an in aliqua confraternitate aut loco pio redditus annui redundent, postquam oneribus, quae ipsis inhaerent, satisfactum fuerit, et demum an in ecclesia metropolitana, cui tanquam suffraganeus subsit, commodum inveniatur seminarium, ut cum Archiepiscopo agi possit, ut aliquos suae dioecesis alumnos ad illud admittat.

Si autem exstat seminarium, partes tuae erunt, memoratam Sacr. Congregationem de iis, quae subiicientur, diligenter certiorem reddere. I. Videlicet, an eiusdem seminarii aedes tales sint, ut in iis convenienter habitare alumni et praeceptores possint. II. Quot ibi commorentur adolescentes, quotve praeceptores aliique ministri. III. Quot sint clerici, qui ob egestatem suam gratuito alantur, quotque alii, qui quotidiani victus pretium de suo respondeant. IV. An numerus adolescentum, qui in seminario non educantur, satis respondeat necessitati totius dioeceseos, vel si impar sit, quot propterea addendi videantur. V. An certae leges pro seminarii gubernatione conditae iam fuerint, eaeque accurate serventur. VI. An alumni pias illas exercitationes obeant, iisque bonis artibus ediscendis dent operam, quae praescriptae sunt a Sacro Conc. Tridentino, sess. 23, c. 18, de Reform. VII. An seminarium ideoneis proventibus sit instructum, et quaenam sit annua eorum quantitas. VIII. Num ab Amplitudine Tua vel a praedecessoribus tuis unita seminario fuerint ulla beneficia simplicia, vel bona parvorum coenobiorum suppressorum. IX. An seminarii commodo imposita iam fuerit super beneficiis, aliisque ecclesiasticis redditibus istius dioeceseos taxa ulla, vel quanta, et ad quam normam constituta. X. An huiusmodi contributio re ipsa diligenterque persolvatur a mensa episcopali, caeterisque omnibus huic oneri obnoxiis. XI. An in ista dioecesi ulla sint beneficia simplicia, quorum unione suppleri valeat id, quod forte necessariae sustentationi seminarii desit, vel in ordinariis eius proventibus, vel etiam in praedicta contributione. XII. An, quomodo exigatur quotannis a seminarii ministris ratio administrationis reddituum ad illud pertinentium.

Quoniam vero in citata constitutione SS. D. N. praecipitur, exactionem taxae, ubi haec imponenda fuerit, mandari idoneo viro deligendo ab Amplitudine Tua, et a capitulo cathedralis ecclesiae, communi quidem periculo, si ille officii sui partes haud recte impleverit, significari quoque sibi optat Sacra Congreg. quisnam tali munere idoneus istic existimetur.

Denique, ut uberior haberi sic possit notitia omnium, quae ad seminaria ecclesiastica spectant, Amplitudo Tua referre etiam non gravabitur, quonam anno et a quonam Antistite seminarium fuerit institutum, vel quinam alii praesules institutionem eius vel amplificationem opere aut aere suo iuvaverint. Ad haec quinam liberalium artium sacrarumque scientiarum magistri, prae caeteris ibi floruerint, quive alumni ex eodem seminario prodierint doctrinae laude praestantes, vel obitis subinde muneribus, partisque dignitatibus praeclari.

Una cum hac epistola instructio super taxa seminario solvenda ad Amplitudinem Tuam transmittitur, cui se conformare debebit, et interea fausta omnia a Deo Optimo Maximo precamur. Romae hac die 30 Mart. 1726.

Amplitudinis Tuae, etc.

Istruzione sopra la tassa da imporsi o pagarsi per l' istituzione e mantenimento respettivamente de' seminarii. 181

1. Oltre la costituzione fatta dalla Santità di nostro signore Papa Benedetto XIII sopra l' erezione e sostentamento de' seminarii per l' Italia e l' isole adiacenti, ed oltre la lettera circolare scritta sopra la medesima materia per ordine della Santità Sua a tutti gli Ordinarii dei luoghi predetti, si è stimato necessario fare la presente istruzione da mandarsi unitamente colla lettera poc' anzi accennata ai predetti Ordinarii, e di regolarla colle risoluzioni prese altre volte dalla Sacra Congregazione del Concilio, ad effetto d' imporre a dovere la tassa, e di levare per quanto sarà possibile ogni occasione di lite, che potesse insorgere nella detta imposizione, coll' avvertenza, che quanto si dirà nella presente istruzione, dovrà aver luogo tanto nel caso, in cui non sia stato eretto nella diocesi il seminario, ma debba erigersi, quanto nel caso, in cui il medesimo già sia stato eretto, e debba mantenersi, avendo altre volte la Sacra Congregazione del Concilio (Sac. Congreg. Conc. *in Visitationis SS. Lim.*, 10 Mart. 1663, lib. 23 Decr., pag. 451 et seq.) risoluto, che i rimedii prescritti dal Sacro Concilio di Trento, alla sess. 23, cap. 18, de Reform., per l' erezione de' seminarii, debbano ancora adoprarsi per la loro conservazione

in tal maniera, che chiunque è obbligato a contribuire per l' erezione del seminario, resta altresì obbligato a contribuire per la conservazione del medesimo, dopo che è stato eretto.

2. E perchè il procedere con ordine e distinzione sembra il metodo più adattato, tanto per la teorica quanto per la pratica, quindi è, che nella presente istruzione s' incomincierà a parlare dell' obbligo dell' Ordinario circa la contribuzione, che deve fare al seminario, per proseguire dopo tutto ciò, che risguarda l' obbligo degli altri inferiori.

§ 1.

Della contribuzione, o sia tassa da pagarsi dall' Ordinario al suo seminario.

3. Cosa certa si è, che la mensa, o patriarcale, o arcivescovile, o vescovile è obbligata a pagare la contribuzione, o sia la tassa al seminario, derivando quest' obbligo dalla lettera del Sagro Concilio di Trento alla sess. 23, cap. 18, de Reform., qual disposizione conciliare è rinnovata nella costituzione di nostro signore Papa Benedetto XIII al § *Cum itaque seminarii*.

4. In esecuzione dunque non meno del Sagro Concilio, che della costituzione di nostro signore, dee ogni Ordinario attentamente riconoscere a qual somma ascendano le annue entrate della sua mensa, ed istabilita la rendita, dee obbligarsi a pagare, e con effetto puntualmente pagar ogni anno al seminario, quella quota, che ogn' altro beneficiato e qualunque altra persona obbligata a contribuire paga ogni anno al predetto seminario, quale quota non deve esser meno del tre per cento, nè maggiore del cinque per cento dell' annua sopradetta entrata, secondo ciò che altrove si accennerà, essendo la contribuzione al seminario un vero debito, a cui gli Ordinarii, e gli altri, che hanno il peso di pagare, sono obbligati tam in foro Poli, quam in foro Fori, ed al quale pagamento in caso di retinenza non si mancherà dalla Congregazione particolare deputata da nostro signore su queste materie d' astringere secondo i termini di giustizia.

5. Ed avvegnachè siano note, e possino altresì nascere alcune controversie intorno alla liquidazione dell' annua entrata, o per le spese, che devono farsi per raccogliere i frutti e l' entrate, o per altri obblighi fissi, che abbiano gli Ordinarii, o pure per le pensioni, che sono obbligati a pagare, si soggiugne, che l' annua entrata regolativa della contribuzione, o sia tassa del seminario (Sac. Congr. Conc. in Ulyxyponen., anni 1673, lib. 1 Decr., pag. 174 a tergo, et pag. 175), è quella, che sopravanza, detratte le sole spese necessarie per la percezione de' frutti, che parimente per fissare l' annua entrata, si devono dedurre quegli obblighi soli, che sono stati imposti avanti il Sagro Concilio di Trento, e finalmente in ciò, che risguarda le pensioni, o fisse, o vitalizie, dee l' Ordinario (Conc. Trid., sess. 23, c. 18, de Reform.) pagare non solamente la quota corrispondente alla sua annua entrata, ma altresì la quota appartenente al pensionario, ritenendosi dal pagamento della pensione ciò, che avrà per esso pagato al seminario, nel caso però, in cui il pensionario nell' imposizione della pensione non fosse stato con ampio e litterale privilegio esentato dal Papa dal contribuire al seminario. Imperocchè in questo caso l' Ordinario sarebbe obbligato (Sac. Congreg. in Foroliv., 16 Iul. 1661, lib. 22 Decr., pag. 584 a tergo, et pag. 585) a pagare per esso, e non potrebbe nel pagamento dell' annua pensione ritenersi ciò, che ha pagato per esso. Il che però, non può succedere, nè succederà oggidì non solo per ciò, che è stato istabilito dalla Santità di nostro Signore nella sua costituzione, come dirassi più a basso, ma ancora per avere con molta maturità la Sagra Congregazione del Concilio (Sac. Cong. Conc. in Romana *Contributionis seminarii*, 3 Febr. 1646, lib. 18 Decr., fol. 20 a tergo, in Spoletana, die 30 Sept. 1710) altre volte determinato, che sono esenti dalla tassa del seminario per i benefizi e le pensioni che hanno, se non quelle persone che non sono eccettuate nel Sagro Concilio di Trento, e che però sono tenuti al pagamento gli eminentissimi signori Cardinali ancorchè Camerali, li prelati ed i familiari del Papa, nè suffragare a questi verun privilegio d' esenzione, se in esso non si fa una speciale ed individua deroga al Sagro Concilio, ed un' espressa menzione del pagamento, che facevasi al seminario dai predetti benefizi e pensioni, avanti che i benefizi fossero stati conferiti, e le pensioni fossero state assegnate ai predetti personaggi.

6. Aggiungendo che il detto sin' ora rispetto alle spese per la collezione de' frutti, per gli obblighi e per i pagamenti per i pensionarii, procede non solo per gli Ordinarii, ma ancora per i benefiziati, ed ogni altra persona obbligata alla più volte nominata tassa del seminario.

§ II.

Della contribuzione o sia tassa da pagarsi da' capitoli della metropolitana, o cattedrale, e collegiata della dicecesi al seminario della medesima.

7. Sono i predetti capitoli, dignità e canonici tenuti al pagamento della contribuzione, o sia tassa del seminario, come si deduce dal

Sagro Concilio di Trento alla cit. sess. 23, c. 18, de Reform., e nel liquidare le annue entrate, ad effetto di regolare la tassa, dovranno osservarsi (Sac. Congreg. Concil. in Panormitana, anni 1585, pag. 73 a terg., in Salernitana, anni 1589, in resp. ad 4, lib. 6 Decr., p. 22 a tergo, in Avellinen., 16 Ian. 1601, lib. 9 Dec., p. 120, in Eugubina, 1 Dec. 1605, lib. 10 Dec., p. 140, in Sabin., 23 Iun. 1640, lib. 16, in resp. ad 1, p. 394 et 395) le regole poc' anzi accennate, ed inoltre la seguente, ed è di non valutare nell' annua entrata ciò, che si dà a chi interviene ai divini offizii a titolo di distribuzione, essendo queste esenti dal pagamento al seminario in tal maniera, che se i canonicati non hanno prebenda, e se tutta l'entrata consiste nelle distribuzioni, non si devono questi canonici astringere al pagamento a proporzione di tutta l' entrata, ma di due delle tre parti della medesima, facendo in questo caso le dette due parti la figura di prebenda, e la terza delle distribuzioni secondo la vera intelligenza delle risoluzioni della Sagra Congregazione del Concilio.

8. E nel caso, in cui fossero stati uniti al capitolo o alle prebende alcuni benefizi, acciò colle rendite di questi si costituissero le distribuzioni quotidiane, a proporzione dell' annue entrate de' benefizi uniti, il capitolo o i prebendati sarebbero obbligati al pagamento della tassa al seminario, come più volte è stato risoluto dalla Sagra Congregazione del Concilio. (Sac. Cong. in Narnien. *Contributionis seminarii*, 2 April. et 30 Maii 1661, p. 483 et 526, lib. 22 Dec., et in Lucana, 27 Ianuarii 1686, lib. 35 Dec., p. 13 a tergo).

9. E per terminare ciò che risguarda i capitoli, si soggiugne, che per regolare la tassa, non si dovranno calcolare i legati pii delle messe, che ad essi siano stati lasciati, siccome nè meno l' elemosine, che si fanno alle loro sagrestie, ma solamente le rendite fisse e stabili d'esse, ancorchè le medesime provengano da legati pii giusta la risoluzione della Sagra Congregazione del Concilio. (Sac. Congreg. in cit. Sabinen., 23 Iun. 1640, lib. 16 Decr., p. 394 et 395, in resp. ad primum).

§ III.

Della contribuzione o sia tassa da pagarsi al seminario della diocesi da qualunque benefiziato, con cura d' anime, o senza cura d' anime.

10. Sono i benefizi curati obbligati alla contribuzione del seminario (Sac.Congr. in Nicien., 28 Nov. 1676, lib. 29 Dec., p. 312, et a tergo) essendo generalissime le parole del Concilio di Trento nella più volte citata sess. 23, c. 18, de Reform., e dovendosi considerare, che sono stati principalmente istituiti i seminarii per allevare i chierici, ed abilitarli alla cura delle anime, nè possono i parrochi pretendere esenzione per il motivo, che l' annua rendita della parrocchia non eccede la congrua dei cento scudi, conforme ha altre volte risoluto la Sagra Congregazione del Concilio, e proseguendo il discorso de' benefizi curati, o siano parrocchiali, fa di mestieri, che la tassa dee cadere sopra l' annua fissa entrata delle medesime, e sopra ancora quei che si dicono *certi de incertis*, ma non sopra le rendite totalmente incerte secondo un' altra risoluzione della Sagra Congregazione del Concilio. (Sac. Congr. in Panorm., de mense Octob. 1587, lib. 5 Decr., p. 23, et a tergo).

11. Passando agli altri benefizi, devono i medesimi contribuire al seminario, ancorchè sieno di iuspadronato, come si legge nel Sagro Concilio di Trento, ed ancorchè la nomina loro appartenesse a qualunque persona, benchè degna di specialissima menzione, conforme è stato risoluto dalla Sagra Congregazione del Concilio. (Sac. Congr. in civitatis Reg., mense Febr. 1586, lib. 4 Decr., pag. 11, et in Messan., mense Febr. 1588, lib. 5 Dec., pag. 96 a tergo). Nè possono i benefizi secolari pretendere d' essere esenti dalla tassa del seminario, ancorchè la nomina e l' istruzione appartenga a qualche religione o monastero, come si deduce da una risoluzione della Sagra Congregazione del Concilio. (Sacra Congr. Conc. in Caputaquen., de mense Iul. 1587, lib. 4 Dec., in resp. ad 1, p. 159 et seq.) e ritrovandosi alcuni benefizi, che ricusano di pagare al seminario per l' incertezza a qual seminario debbano pagare, essendo il titolo del benefizio in una diocesi, ed i beni in un' altra, sembra a proposito il soggiungere, che la regola istabilita dalla Sagra Congregazione del Concilio (Sac. Congr. in Lunen. Sarzan., 19 Febr. 1604, lib. 10 Decr., pag. 74 a tergo) si è, che il pagamento si faccia al seminario di quel luogo, in cui è la chiesa, o il titolo del benefizio, ancorchè i beni appartenenti al medesimo siano in un' altra diocesi, eccettuando il caso, in cui in questa seconda diocesi si fosse una qualche chiesa, che fosse come membro del titolo del benefizio, poichè in queste circostanze si dovrebbe a proporzione dell' annua entrata pagare al seminario di quella diocesi, in cui sono situati i beni, ed è situata la predetta chiesa, purchè questa chiesa fosse stata fabbricata avanti l'acquisto dei beni. (Sac. Congr. Conc., anno 1573, lib. 1 Decr., p. 23 a tergo, et in Melphiten., eodem anno, lib. 1 Decr., p. 190, et a tergo) in tal maniera, che se prima fossero stati uniti i beni, ed applicati al titolo del benefizio situato nell' altra diocesi, e dappoi fosse stata fabbricata la chiesa, non dovrebbe il pagamento farsi al seminario del Ve-

scovo, in cui è situata la chiesa e sono situati i beni, ma al seminario della diocesi, in cui è situato il titolo del benefizio.

12. Finalmente tutti e singoli benefizi, o secolari o regolari generalmente parlando sono tenuti al pagamento della tassa, ancorchè siano posseduti o dagli eminentissimi signori Cardinali, o dai famigliari dello stesso Romano Romano Pontefice, o dai chierici della rev. Camera Apostolica, o da qualsivoglia altro ministro o offiziale, e ciò, parlando dei benefizi, che hanno avuto fino ad ora, e degli altri, che possono avere in avvenire, o essi o gli altri, che ne' tempi futuri saranno promossi alle sopraddette dignità, uffizi ed impieghi, come chiaramente si stabilisce nella costituzione di nostro Signore, § *Cum itaque seminarii*, e le cappellanie devono contribuire al seminario, se sono perpetue, e si conferiscono in *titulum*, ma non già quando sono amovibili. (S. Congr. Conc. in Sabin., 21 Iun. 1640, in resp. ad 2, lib. 16 Decr., p. 394 a tergo et p. 395).

§ IV.

Della contribuzione o sia tassa da pagarsi al seminario dai regolari e dalle monache.

13. La tassa del seminario deve pagarsi dai regolari, e da essa, secondo la costituzione di nostro Signore, sono esenti i regolari per quei benefizi solamente e frutti, sopra i quali la Sede Apostolica ha ad essi conceduta l'esecuzione dalla tassa del seminario chiaramente ed espressamente, e per una causa veramente e propriamente onerosa, e nel liquidar la tassa s' osserverà quanto di sopra s' è detto.

14. Rispetto ai religiosi di Malta, se qualcheduno di loro avesse qualche benefizio ecclesiastico, che non appartenesse alla religione, dovrà questi pagare per il detto beneficio la tassa al seminario, come fu risoluto dalla Sagra Congregazione del Concilio, (Sac. Congr. Conc. in Bracaren., anni 1573, lib. 1 Decr., p. 41 a tergo, et p. 42) e parimente se a' priorati, commende e baliaggi del predetto ordine di Malta saranno stati uniti, o si uniranno benefizi secolari, dovranno i religiosi di Malta contribuire ad *ratam* dell' annua entrata di questi al seminario, come è stabilito da nostro Signore nella sua costituzione al luogo citato. E perchè il Sagro Concilio di Trento eccettua dalla contribuzione quei collegi, ne' quali s' insegna e si promuovono gli studii per il commun bene della chiesa, dal che è derivato, che qualche volta i regolari hanno preteso di non dover contribuire ai seminarii anche per i benefizi uniti a qualche loro collegio, in cui si promuovono detti studii, la Sagra Congregazione del Concilio (Sac. Congr. Concil. in Velitern. *Taxae seminarii*, 24 Apr. et 31 Iulii 1703), ha dichiarato, che la predetta esenzione ha luogo ne' collegii de' secolari, e non dei regolari, e quando si è trattato di religiosi, che hanno preteso d' essere esenti per il motivo d' insegnar la grammatica ed i casi di coscienza tanto ai suoi religiosi, quanto ad altre persone, che andavano alle lor scuole, la Sagra Congregazione (Sac. Congr. Conc. in Bracaren., anni 1573, lib. 1 Decr., p. 41 a tergo, et 43) ha dichiarato doversi detrarre la spesa, che fanno per i salarii de' lettori, e che fatta la detta detrazione, paghino sopra il resto la tassa al seminario.

15. Subentrano le monache, che pure sono tenute alla contribuzione, o sia tassa per il seminario a proporzione delle entrate che hanno, ed osservata nella liquidazione delle entrate la regola pure esposta di sopra, dovendo esse riflettere, che se non vi fossero i seminarii, non avrebbero confessori e direttori idonei per l' anime loro, e però è regola generale, che i beni posseduti dalle monache, per i quali pagano gli altri pesi ecclesiastici, non siano immuni dalla contribuzione del seminario (Sac. Congr. Conc. in Caputaquen., 1589, in respons. ad 6, lib. 4 Decr., p. 159 et seq.), se non hanno un titolo specialissimo d' esenzione dal detto pagamento, ed avvegnacchè più volte succeda, che dalle monache s' allega il titolo della povertà per esentarsi dal pagamento, sembra necessario l' avvertire, che il titolo della povertà suffraga a quelle monache (Sac. Congr. in Catanien., 20 Mart. 1595, lib. 9 Dec., p. 9), che non hanno entrate, e che vivono di pure elemosine, o pure a quelle monache, che benchè possiedono alcuni beni descritti e tassati nel libro delle decime, ed altri pesi ecclesiastici, sono però state esentate dal pagamento delle predette decime e pesi per il titolo della loro povertà, come altre volte ha risoluto la Sagra Congregazione del Concilio. (Sacra Congreg. in Patavina, 1573, lib. 1 Decret., pag. 97 a tergo, et Avenion., 22 Augusti 1609, lib. 12 Decret., pag. 73 a tergo, et 74).

§ V.

Della contribuzione, o sia tassa da pagarsi dagli ospedali, confraternità, fabbriche delle chiese, monti di Pietà e legati pii.

Secondo il sagro concilio di Trento alla più volte citata sess. 23, cap. 18, de Reform., quegli ospedali, che si danno in titolo o amministrazione devono pagar la tassa, o sia contribuzione al seminario, dal che deriva, che sono esenti da questo pagamento gli ospedali puramente laicali, (sac. Congreg. Concil., in Gravinen. 23 Iun. 1594, lib. 8 Decret., p. 43), che non si danno per conseguenza, nè in titolo, nè in amministrazione, come ha altre

volte risoluto la sagra Congregazione del Concilio, se per accidente non fossero stati uniti a questi ospedali alcuni benefizi, mentre ad *ratam* de' frutti di questi dovrebbero li predetti ospedali pagare al seminario. (Sac. Congr. Concil., in Messanen., 2 August. 1696, in resp. ad 5, lib. 8 Decr., p. 183 a tergo).

Circa le confraternità de' laici erette coll'auturità ordinaria anche nelle chiese de' regolari, sono esse obbligate (Sac. Congreg. Conc., in Lucana, 13 Maii 1628, in resp. ad 4 et 5, lib. 13 Decr., pag. 452 a tergo) al pagamento della tassa, se han benefizi uniti, o non avendo, abbino fondi certi, capitali, e legati, devono pagar la tassa a proporzione ancora dei frutti e delle rendite dei detti fondi, capitali, e legati con avvertenza, che nella tassa non si devono comprendere quelle altre rendite, che ricavano da certe quote pecuniarie, che si pagano dai confratelli ogni mese, o ogni anno, o per titolo d'elemosina, o in sequela degli statuti, come ha determinato nostro Signore nella sua costituzione, § *Cum itaque seminarii*.

Le fabbriche delle chiese, che hanno i loro assegnamenti, le decime, che per qualsisia capo sono venute in mano de' laici, e delle quali si vogliono pagare gli altri sussidi ecclesiastici, giusta il sagro Concilio di Trento al luogo più volte citato, non possono esentarsi dal pagamento a favor del seminario, il che pure ha luogo rispetto a' monti di Pietà (Sacr. Congreg. Conc., in Messanen. 2 Aug. 1596, lib. 8 Decr., pag. 185 a tergo) se ad essi saranno uniti i benifizi, poichè questi monti di Pietà saranno obbligati a pagare in vigore dei benefizi uniti.

Resterebbe il dire qualche cosa circa la quantità della tassa, ma parlando di questa, altro non occorre soggiungere, se non che secondo la costituzione di nostro Signore, ella non può esser meno del tre, nè più del cinque per cento, e che sin tanto, che dalla Congregazione deputata da sua Beatitudine non sarà approvata la nuova tassa, si paghi puntualmente la tassa, che si è per lo passato pagata al seminario, il pagamento della qual tassa non può essere in veruna maniera ritardato da qualunque inibizione, che si spedisca da qualsisia tribunale, come ha altre volte risposto la Sagra Congregazione del Concilio (Sac. Congr. Conc., in Sabinen., 2 Iul. 1650, lib. 19 Decr., pag. 63 a tergo, et 64, et in Interamnen. *Taxae seminarii,* 11 Maii 1720); ed acciò per bene imporre la tassa si cammini colla maggior possibile sicurezza, dovrà ciascun Ordinario imporre a tutti quelli, che sono obbligati al pagamento d'essa l'esibire nella sua cancelleria dentro un termine conveniente la notula giurata delle annue rendite, che, detratte le spese, come si è detto di sopra, ricevano da benefizi, o beni da loro posseduti, ed obbligati alla predetta tassa, come per appunto si tratta nell'esazione delle decime papali.

Aggiungendosi per compimento di questa istruzione, che essa è stata letta, e considerata, e corretta dalla Santità medesima di nostro Signore, quale ha comandato, che si stampi, e si trasmetta, come si fa, ad ogni Ordinario.

Seminaria clericorum debent institui, ubi 182
adhuc non sunt, et augeri ubi opus fuerint, et ab Episcopis saepe visitari, singulorum adolescentium vitam, indolem et in studiis profectum explorando, magistros idoneos, virosque ecclesiastico spiritu praeditos ad eorum culturam destinando, litterarias ipsorum exercitationes, sive ecclesiasticas functiones quandoque praesentia sua decorando, aliqua demum beneficia iis, qui virtutum suarum specimen clarius praestiterint, maioremque laudem retulerint, conferendo. Sic expresse Benedict. XIV, tom. 1, Constitut. 2 incip. *Ubi primum*.

Hinc iuvat afferre aliqua ad rem edita a 183
Sacra Congregatione Concilii decreta erudite congesta ab eminentissimo Cardinali Cavalchino, dum erat secretarius eiusdem Congregationis, in Tricaricen. *Administrationis seminarii,* apud t. 7 Thesauri Resolutionum Sac. Congreg. Conc., ibi: In Oscen. proposita sub mense octobris 1585, 184
ita habetur: « Alias Sacra Congregatio ad interpretationem Decreti, cap. 18, sess. 23, censuit: Episcopum Oscen. cum consilio deputatorum teneri tam circa institutionem, disciplinam et mores clericorum, quam circa temporalium rerum administrationem providere; sufficere tamen, quod Episcopus huiusmodi consilium requirat, eorumque consilio adhibito, posse Episcopum statuere et deliberare, quae pro prudentia sua magis expedire iudicaverit; exactionem vero, quae fit pro seminario, ad solum Episcopum pertinere. Dubitatur modo, mortuo Episcopo, et in sede vacante, ad quem pertineat erectio et administratio dicti seminaii, et videtur quod pertineat ad capitulum, quia, sede vacante, capitulum fungitur vice Episcopi, tam in spiritualibus, quam in temporalibus, cap. penult. et ult. de supplen. neglig. Praelat. in 6, et cap. *Is cui* de Elect. in 6 . . . Sacra Congregatio censuit pertinere ad capitulum . . . . ut in lib. 4 Decr., pag. 84 ».

In Curien. anno 1594, editum fuit hoc re- 185
scriptum: « Sacra Congregatio censuit, omnes quatuor deputatos adhibendos esse in consilio in tota temporali administratione seminarii, praeterquam in exactione, quae ad solum Episcopum spectat, ut in lib. 8 Decr., pag. 65, et consonat resolutio, quae prodiit in Nullius, sub annum 1595, hisce verbis . . . Sacra Congregatio censuit, omnes quatuor deputatos, de quibus agitur in cap. 18, sess. 23, vers. *Et quia,* adhibendos esse in consilio in administra-

tione rerum ipsius seminarii, praeterquam in compulsione ad portionem seminario debitam, cuius facultas ad solum Episcopum spectat, ut in lib. 8 Decr., pag. 97 ».

186 In Salernitana propositis ad petitionem capituli cathedralis inter caetera hisce dubiis... « I. An duo canonici electi ab Archiepiscopo ad constituendam educationem puerorum seminarii possint pro libito Archiepiscopi mutari. II. An eorum consilium adhibendum tam in constituendis regulis universalibus seminarii, quam in electione singulorum puerorum introducendorum, electione magistrorum, librorum legendorum, confessoris provisione, discolorum expulsione, visitatione, et similibus. III. An alii quatuor sint deputandi et deputati adhibendi sint in consilio, tantummodo in taxatione, contributione fructuum ex unione beneficiorum, et in aliis difficultatibus, ob quas seminarii instructio vel conservatio impediretur aut perturbaretur; an etiam, in exactione et temporalium administratione tam d. seminarii, utputa, deputatione vel expulsione ministrorum et famulorum temporalium, expensis quotidianis provisionis bladarum, quam etiam bonorum quorumque, et reddituum ipsius seminarii ex beneficiis unitis, utputa locationibus, cessionibus, aliisque contractibus et litibus. IV. An hi quatuor deputati sint perpetui, vel etiam amovibiles, servata tamen ratione concilii in eorum electione, et dicta electio spectet ad capitulum.... » Responsum fuit... « Ad I. Non posse amoveri, nisi ex legitima causa. Ad II. In omnibus his esse adhibendos. Ad III. Teneri Episcopum adhibere deputatorum consilium tam circa institutionem, disciplinam et mores, quam temporalium rerum administrationem. Ad IV. Esse perpetuos... » Ut in lib. 6 Decr., p. 22 et sequent.

187 In Papien. 7 Iulii 1591, eadem Sacra Congregatio censuit, canonicos ab Episcopo electos ad seminarii administrationem ad praescriptum cap. 18, sess. 23, vers. *Quae omnia,* esse perpetuos, nec posse amoveri, nisi ex iusta et legitima causa, ut in lib. 7 Decr., pag. 13, et in Sarzan., 25 Iunii 1693, rescripsit, oratorem ab Episcopo electum ad seminarii administrationem iuxta praescriptum sacri Concilii cap. 18, sess. 23, vers *Quae omnia,* non posse amoveri, nisi ex iusta et legitima causa,... ut in lib. 16 Decret., pag. 221.

In Fundana denique deputationis official. seminarii, inter caetera fuerunt discussa duo haec dubia: « I. An Episcopus potuerit, et possit deputare rectorem, aliosque officiales seminarii absque consilio deputatorum a capitulo. II. An Episcopus in revisione et solidatione computatorum dicti rectoris debuerit sequi consilium eorumdem deputatorum;.... die vero 26 Martii 1689, responsum fuit: ad I. *Negative;* ad II. Teneri adhibere consilium, sed non sequi... » ut in lib. 39 Dec., p. 129 et sequent.

Et in dicta Tricaricen. *Administrationis seminarii,* 24 Martii 1736, ad sequentia dubia: 188
« I. An administratio oeconomica seminarii exerceri debeat per Episcopum, vel potius per deputatos.

« II. An constet de sufficienti redditione rationis administrationis exercitae per deputatos seminarii.

» III. An sit locus remotioni canonici Filiucci deputati seminarii in casu, etc ».

Eadem Sacra Congregat. Concil. respondit: 189
« Ad primum, administrationem competere Episcopo cum consilio deputatorum; praeterquam in exactione, quae spectet ad solum Episcopum. Ad secundum *negative*, et Episcopus procedat prout de iure contra debitores. Ad tertium *affirmative* ».

Seminarii rectorem esse ab Episcopo con- 190
stituendum, cum deputatorum consilio, iuxta allata decreta, limitationem patitur, ut scite et erudite tradit Benedictus XIV, in Synodo dioecesana, lib. 5, cap. 11, n. 9, quoad seminaria, quae legitima auctoritate tradita sunt curae et regimini alicuius ordinis regularis sub expressa conditione, ut eiusdem ordinis praelato integrum sit, quem maluerit, sui instituti religiosi in seminarii rectorem eligere et deputare, uti patet de seminario Romae, quod Pius IV commisit curae et regimini PP. Societatis Iesus, ut legitur in Bulla 134 Urbani VIII, § 4, Bullar. tom. V, ibi: *Ipsumque seminarium sic erectum et institutum curae et regimini, et administrationi praepositi generalis et presbyterorum Societatis Iesu, et sui, ac Romani Pontificis pro tempore exsistentis in dicta urbe vicarii in spiritualibus generalis tutelae, patrocinio et protectioni commisit.* Et de seminario civitatis Conceptio- 191
nis in America Meridionali commisso pariter curae et regimini patrum eiusdem Societatis Iesu ex facultate Sacrae Congregationis Concilii concessa sub die 13 Iunii 1722, in dicta Americana apud Thesaur. resolutionum, tom. 2, pag. 191, ibi: *Pro facultate, ita tamen, ut alumni nominentur ab Episcopo, et seminarium sit sub patrocinio, protectione et subiectione Episcopi.* Insuper sub eisdem legibus 192
alia quoque Episcoporum seminaria aliorum regularium gubernio reperiuntur commissa; cura siquidem seminariorum civitatis Albani et Senogalliae tradita est clericis regularibus Scholarum piarum nuncupatis; et ipsemet Benedictus seminarii Bononiensis regimen dedit clericis regularibus Sancti Pauli vulgo *Barnabitis,* non amotis quidem deputatis, qui iuxta Tridentini sanctiones seminarii disciplinae atque administrationi invigilant, sed eorumdem auctoritate intra certos limites coercita. Haec ille, loc. cit., n. 9.

193 Quibus adde seminarium civitatis Viglevanensis legitima auctoritate commissum curae Patrum Congregationis Somaschae, ut videre est in Thesauro resolutionum Sacrae Congregationis Concilii, tom. 9, fol. 90 et sequent., ubi proposita et resoluta fuerunt sequentia dubia:

I. An omnes alumni sint eligendi per Episcopum. Et quatenus *negative;*

II. An illi octo nominandi per P. rectorem eiusdem seminarii indigeant examine et approbatione Episcopi, ut admittantur in casu, etc.;

III. An exactio reddituum assignatorum pro alimonia alumnorum spectet privative ad episcopum cum consilio deputatorum seminarii, excluso rectore seminarii? Et quatenus *negative;*

IV. An saltem administratio et exactio facienda sit per dictum rectorem, cum participatione tamen, consensu et mandato piscopi pro tempore in casu, etc.;

V. An PP. Somaschenses teneantur reddere rationem de administratis Episcopo cum assistentia deputatorum seminarii in casu etc.;

VI. An liceat Episcopo cum assistentia, ut supra, toties quoties voluerit visitare seminarium tam in spiritualibus quam in temporalibus in casu, etc.;

VII. An idem, cum assistentia, ut supra, licitum sit capituio seu vicario capitulari, sede vacante in casu, etc.;

VIII. An magistri missi a Congregatione Somaschensi ad servitium seminarii pro grammatica, rhetorica, et casibus conscientiae debeant examinari et approbari ab Episcopo in casu, etc.;

IX. An hoc ipsum tempore sedis vacantis spectet ad capitulum, ut supra in casu, etc.;

X. An PP. Somaschenses teneantur reddere rationem de annuis libris 3256, pro toto tempore, quo in seminario non fuerunt alumni, et cui, ac quibus remediis cogi possint in casu, etc.;

XI. An iidem teneantur restituere pro eodem tempore, quo seminarium remansit clausum, proventus pro eorum manutentione et salario assignato in casu, etc.;

XII. An PP. Somaschensibus, ultra praefixum numerum viginti alumnorum, liceat in seminario recipere alios convictores de aliena dioecesi in casu, etc.

194 Sacra Congregatio die 14 Ianuarii 1714 distulit resolutionem, die vero 27 eiusdem mensis et anni respondit: Ad I, *negative;* ad II, indigere approbatione Episcopi; ad III, *negative;* ad IV, *affirmative;* ad V, VI, VII, *affirmative;* ad VIII, *negative;* ad IX, *negative;* ad X, *affirmative,* Episcopo, ac per eum cogi iuris remediis; ad XI, *negative;* ad XII, *affirmative* de licentia Episcopi, et amplius in omnibus ».

* Tenetur Episcopus providere sibi consilium 195
duorum de capitulo, quorum alter ab Episcopo, alter a capitulo eligatur; item duorum de clero civitatis, quorum alterius erectio ad clerum spectat, quae omnia sunt ex cap. 18, sess. 23 Tridentini. His omnibus deputatis uti debet in administratione rerum seminarii; sicut etiam illi adhibendi sunt circa institutionem et disciplinam eiusdem seminarii; quanquam Episcopus ita debet in his omnibus eorum consilium audire, ut sequi non teneatur; de Synod. dioec., lib. 5, cap. 11, ex pluribus sac. Congr. Decretis.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De exordio et progressu seminariorum, tum 196
de optima eorum regiminis ratione, vide Ioannem de Ioanne, in Historia seminariorum clericalium. Confer etiam S. M. Benedictum XIV, de Synodo dioecesana, lib. 5, cap. 11 per tot.

Tria vero hic haud sunt omittenda. Primum 197
est, quod id quod dicitur, seminarii rectorem esse constituendum ab Episcopo, cum consilio deputatorum, limitationem recipit quoad seminaria, quae *legitima auctoritate* tradita sunt curae et regimini alicuius ordinis regularis, data praelato eiusdem ordinis facultate eligendi quem maluerit ex suis religiosis in rectorem. S. M. Benedictus XIV, de Synodo dioecesana, lib. 5, cap. 11, § 9. *Legitima,* inquam, 198
auctoritate, scilicet Sacrae Congregationis Concilii interpretis; nam ab Episcopo propria auctoritate haud potest seminarium tradi curae et regimini alicuius ordinis regularis. Hinc 199
Episcopus civitatis Conceptionis in America Meridionali die 13 Iunii 1722, hanc facultatem impetravit a mox dicta Sac. Congr. Vide supra, numer. 192.

Alterum est, quod necesse haud habet Epi- 200
scopus rationes reddituum seminarii accipere ab administratoribus in synodo, ut sentiunt Piasec., in prax. Episcop., part. 1, cap. 2, art. 1, num. 11; Barbos., de Offic. et potest., part. 3, alleg. 93, num. 2, sed potest etiam accipere extra synodum, dummodo ad normam Tridentini Concilii, sess. 23, cap. 18, de Reform., accipiat praesentibus duobus a capitulo, ac totidem a clero civitatis deputatis. S. M. Benedictus XIV, de Synod. dioeces., lib. 1, cap. 11, § 4, ubi solum limitat si consuetudo dioecesis ferat, ut rationes hae accipiantur in synodo.

Tertium demum est, quod si duae ecclesiae 201
cathedrales aeque principaliter unitae sint, non aliter Episcopus satisfaciat praecepto Concilii Tridentini, quam si in una, itemque altera ecclesia cathedrali erigat seminarium; idque quia verbum *singulae,* quo Concilium Tridentinum utitur distributive, refert dispositionem decreti

ad unamquamque ecclesiam cathedralem, ita ut tot esse debeant seminaria, quot sunt ecclesiae cathedrales. Consule Lanfredin., Respons. eccles., 46 fere per tot. ubi etiam et illud discutit, quando seminarium dici queat erectum.

Addenda et notanda ex Benedicto XIV, ex synodo dioeces.

(In editione Casinensi.)

« Nihil est, quod magis conferat ad reipublicae felicitatem, quam quod puerilis aetas ad omnem informetur sapientiam: cum enim sit Spiritus sancti effatum: *Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea* (Proverb. xxii), inde poterit respublica optimos rectores et administros sperare, ac iure sibi polliceri. Haec scite perpendentes maiores nostri, ubi primum turbulentis priorum saeculorum temporibus successit tranquillitas, episcopalia seminaria institui curarunt, in quibus, sub Episcopi oculis, instruerentur et perpolirentur iuniores clerici, qui ad maiores ordines crescerent. Nisi suspecta esset fides illorum Nicaenorum canonum, quos ex arabico in latinum sermonem versos, primo Franciscus Turrianus, deinde Abrahamus Ecchellensis evulgarunt, merito affirmari posset, eiusmodi seminariorum vestigia fuisse a concilio Nicaeno delineata: etenim in canone qui est 55 apud Turrianum, et 59 apud Ecchelensem, iubentur chorepiscopi *instituere ministros, eosque distribuere per ecclesias et monasteria, et providere ut discant: ut reddantur apti et idonei ad aedificationem monasteriorum et ecclesiarum, et aliorum locorum, quae horum opera indigebunt.* Quae quidem verba expendens qui notas huic canoni adiecit in Collectione Labbeana, tom. 2, p. 307, ait: *Cernitur in hoc canone ratio quaedam seminarii ministrorum Ecclesiae, seu vestigium quoddam seminariorum, quae nuper, secundum decretum Synodi Tridentinae, instituta sunt.* Verum, quod iam nos animadvertimus in nostra Instit. eccles. 59, ubi de seminariis disseruimus, cum allegatus canon Nicaenus non accenseatur numero illorum viginti, quos, tanquam indubios Concilii Nicaeni fetus, universa recipit Ecclesia, nihil certi ex eo colligere possumus. Aliud certissimum et manifestum seminarii clericorum vestigium nobis suppeditat Concilium Toletanum II, habitum anno 531, cum cap. 1, decernat: *De his, quos voluntas parentum a primis infantiae annis clericatus officio manciparit, statuimus observandum, ut mox, cum detonsi vel ministerio lectorum contradicti fuerint, in domo ecclesiae, sub episcopali praesentia, praeposito sibi debeant erudiri.* Collectionis Harduini, tom. 2, col. 1139. Idem, quod Toletanum II, constituit Toletanum IV, celebratum anno 633, cap. 24, et relatum a Gratiano cap. 1, 12, quaest. 1, praecipiens, ut in aedibus ecclesiae proximis iuniores clerici educentur sub cura sanctissimi senis, cuius oculos nec ad momentum effugiant: *Prona est omnis aetas ab adolescentia in malum: nihil enim incertius, quam vita adolescentium. Ob hoc constituendum oportuit, ut si qui in clero puberes aut adolescentes exsistunt, omnes in uno conclavi atrii commorentur, ut lubricae aetatis annos non in luxuria, sed in disciplinis ecclesiasticis agant, deputato probatissimo seniori, quem magistrum doctrinae et testem vitae habeant.* Concilium vero Vasense 2, anni 539, cap 1, non unum tantum in qualibet dioecesi, sed in cuiuslibet parochi domo, clericorum seminarium esse iubet asseritque idem in totius Italiae moribus positum: *Placuit, ut omnes presbyteri, qui sunt in parochiis constituti, secundum consuetudinem, quam per totam Italiam satis salubriter teneri cognovimus, iuniores lectores, quantoscunque sine uxore habuerint, secum in domo, ubi ipsi habitare videntur, recipiant: et eos quomodo boni patres spiritualiter nutrientes, psalmos parare, divinis lectionibus insistere, et in lege Domini erudire, contendant: ut et sibi dignos successores provideant, et a Domino praemia aeterna recipiant.* Collectionis Harduini, tom. 2, col. 1105 ».

« Posterioribus tamen saeculis infrequens est mentio eiusmodi episcopalium seminariorum; quod ideo evenisse plerique arbitrantur, quod illorum loco passim erecta fuerint clericorum collegia intra monasteriorum claustra. At licet monachi scholas ubique aperuerint, in quibus pueri erudirentur, sicuti narrat Mabillonius, in praefat. ad saecul. 3, in Act. SS. ord. S. Benedicti, § 4, et colligitur ex concilio Aquisgranensi anni 789, cap. 72, ubi adolescentes vel in episcopiis, vel in monasteriis, pro ipsorum vel parentum libito, litteris atque ecclesiasticis disciplinis institui iussit: *Ut scholae legentium puerorum fiant, psalmos, notas, cantus, computum, grammaticam, per singula monasteria vel episcopia discant.* Tom. 4, Collectionis Harduini, col. 842, attamen, ut idem Mabillonius, ibidem, n. 40, probat, nunquam saeculares clerici, intra monasterii septa educandi, bonisque artibus imbuendi, excepti fuere, sed duae diversae in quolibet monasterio constitutae erant puerorum scholae; aliae *interiores,* seu *claustrales,* pro monachis et pueris monasterio oblatis; aliae *exteriores et canonicae* pro clericis saecularibus; clerici enim vocabantur, quotquot litteris operam dabant, quod testatur Ordericus Vitalis, Hist., lib. 3, inquiens: *Rodulphus autem quintus frater, clericus cognominatus est, quia peritia literarum, aliarumque artium optime imbutus.* Eiusdem etiam discriminis inter saecularium

clericorum aliorumque, qui se religioni devoverant, scholas, praeter Mabillonium, fidem facit Gerardus Dubois, in Hist. Eccl. Paris., lib. 12, cap. 7, ubi pag. 776 ait: *Scholae illae in primis coeptae sunt ad clericorum institutionem; unde scholares clerici vulgo dicebantur, et eam ob causam scholas erigi iubent, et constitutiones regiae, et decreta conciliorum; locus et episcopium, et monasterium designatur, hoc monachis, illud clericis:* quin imo in conventu ab abbatibus Franciae habito Aquisgrani anno 817, cap. 42, expresse statutum legimus: *Ut nullus plebeius, seu clericus saecularis in monasterio ad habitandum recipiatur, nisi voluerit fieri monachus;* et cap. 45: *Ut schola in monasterio non habeatur, nisi eorum, qui oblati sunt.* Tom. 4, Collectionis Harduini, col. 1231.

« Quanquam itaque verum sit, quod asserit Thomassinus, de vet. et nov. Eccles. discept., part. 2, lib. 1, cap. 102, n. 1, nimirum, circa annum Christi millesimum neglecta prorsus fuisse episcopalia clericorum seminaria, id tamen non inde contigit, quod clerici intra monasteria educarentur, sed quia satis visum est Episcopis, ut monachorum, aut universitatum, quae iam ea tempestate auctae et propagatae erant, scholas illi frequentarent. Sed cum postea, quod idem Thomassinus, ibidem, n. 4, observat, in universitatibus, litterarum fervore et scholarum pompa pene oppressa languesceret pietas, regulares vero congregationes subalienatae essent ab illa strictissima cum Episcopis coniunctione, qua olim ab ipsis totae pendebant, et quam clericis omnibus inspirari avebant Episcopi: idcirco de antiquis seminariis restituendis cogitatum est. Reginaldus Cardinalis Polus, cum anno 1556 Anglicani cleri reformationem meditaretur, inter caetera reformationis capita, quae exstant in Collectione conciliorum Harduini, tom. 10, col. 408, iuniores clericos educari iussit in seminariis, quorum formam decreto 11 expressit; uti etiam a nobis fuit adnotatum in citata nostra instit. Eccl. 59. Formae autem, quam Polus delineaverat, summam manum adiecere Patres Tridentini, sess. 23, cap. 18, de Reform., decernentes, ut a quolibet Episcopo prope suam cathedralem ecclesiam, aut alio convenienti loco, collegium seu seminarium instituatur, ubi clerici omnibus liberalibus artibus et ecclesiasticis excolantur institutis; cuius quidem decreti executionem urgere non omisimus in nostra epistola commonitoria ad omnes Episcopos, quae est secunda, § 2, Bullarii nostri tom. 1. Ne vero eiusmodi seminaria ex reddituum defectu, ullo unquam tempore pereant, statuit ibidem Tridentinum, ut ex redditibus mensae episcopalis et capituli, et quorumlibet beneficiorum dioecesis, certa pecuniae summa detrahatur, quotannis seminario pensitanda, iuxta mensuram seu taxam, ab ipsomet Episcopo praescribendam cum consilio duorum de capitulo, quorum alter ab ipsomet Episcopo, alter a capitulo eligatur, ac duorum item de clero civitatis, quorum quidem alterius electio similiter ad Episcopum, alterius vero ad eumdem clerum pertineat. Inter apostolicas litteras S. Pii Papae V, typis impressas per Franciscum Gaubau, complures leguntur, quae huiusmodi seminariorum erectiones respiciunt, dum Sanctus Pontifex Episcopis per Germaniam constitutis Tridentinorum decretorum exsecutionem hac in re enixe commendat ».

(Quoad vero seminarii rectorem, nempe quod constituendus sit ab Episcopo cum deputatorum consilio) « limitationem patitur, quoad seminaria, quae legitima auctoritate tradita sint curae et regimini alicuius ordinis regularis, sub expressa conditione, ut eiusdem ordinis praelato integrum sit, quem maluerit, sui instituti religiosum in seminarii rectorem eligere et deputare. Ita accidit Romae, ubi cum, iuxta Tridentini statuta, clericorum seminarium a Pio IV erectum fuerit, et suppositum iurisdictioni ac tutelae Cardinalis in Urbe Vicarii, eius cura et actualis administratio commissa est Praeposito generali et presbyteris Societatis Iesu, quod legere est in constit. 134 Urbani VIII, § 4, Bullar. tom. V. Dubitaverant nonnulli ex iisdem religiosis, an sine violatione proprii Instituti, fas sibi esset, curam acceptare seminarii, quod Episcopi subsit iurisdictioni; sed pervolutis S. Ignatii Regulis, perpensisque suarum generalium congregationum decretis, nihil inventum est, quod praedicto regimini suscipiendo adversaretur, modo tamen deputatio rectoris aliorumque religiosorum, qui seminarii praesint regimini et disciplinae, ad Praepositum generalem pertineat, quod a congregationibus generalibus, secunda scilicet sub S. Francisco Borgia, quarta sub P. Claudio Aquaviva, et duodecima sub P. Carolo de Novelle fuit declaratum. Cum nos munere fungebamur secretarii sacrae congregationis Concilii, Episcopus civitatis Conceptionis in America Meridionali, se plurimum allaborasse retulit, ut clericorum seminarium, ad Tridentini normam, in sua erigeret dioecesi, sed vel nullum vel exiguum sane fructum ex illius iam propediem absolvenda erectione, sperare, nisi eius cura demandaretur Patribus Societatis Iesu; cum difficile esset homines saeculares inibi invenire, ad clericos in doctrina et pietate imbuendos, et seminarium rite administrandum idoneos. Actum fuit de hac re in congregatione habita die 13 Iunii 1722, et deliberatum, dandam esse Episcopo, quam poscebat, facultatem, ita tamen, *ut seminarium sit sub patrocinio, protectione et subiectione Episcopi, eiusque alumni nominentur ab Episcopo;* quemadmodum habetur tom. 2 Thesaur. resolut.,

p. 191. Sub iisdem legibus, alia quoque Episcoporum seminaria, aliorum regularium gubernio reperiuntur commissa: cura siquidem seminariorum civitatis Albani et Senogalliae tradita est clericis regularibus, *Scholarum Piarum* nuncupatis: et nos ipsi seminarii nostri Bononiensis regimen dedimus clericis regularibus S. Pauli, vulgo *Barnabitis,* non amotis quidem deputatis, qui iuxta enuntiatas Tridentini sanctiones, seminarii disciplinae atque administrationi invigilent, sed eorumdem auctoritate intra certos limites coercita. » De Synod. dioeces., lib. 5, cap. 11, num. 1 et seqq.

Haec insuper ex eodem Benedicto XIV ex oper. cit. notasse expediat.

« Sacrum Tridentinum Concilium inter alia adiumenta, quae Episcopis attulit, ut clericorum seminaria, prout vehementer optabat, sustentari possent, facultatem ipsis concessit uniendi seminario *Beneficia aliquot simplicia, cuiuscunque qualitatis et dignitatis fuerint, etc., etiam ante vacationem, sine cultus divini, et illa obtinentium praeiudicio, etc., quod locum habeat, etiamsi beneficia sint reservata vel affectata;* uti legitur in cap. 18, sess. 23, de Reform. Siquidem compertum est omnibus, aliqua exsistere beneficia ecclesiastica, quorum collatio reservata semper est Romano Pontifici, aut in corpore iuris communis, uti videre est in cap. *Licet,* et in cap. *Statutum* de Praebend. in 6, aut in Extravagantibus communibus, ut in cap. *Iniunctae,* tit. de Electione, in Extravaganti *Exsecrabilis* de Praebendis et dignitatibus, in Extravaganti *Ad regimen,* eod. tit., aut in bullis S. Pii V, Gregorii XIII aliorumque Romanorum Pontificum, aut in Regulis Cancellariae, inter quas celebris est regula mensium reservatoria, in qua sibi reservat Pontifex collationem omnium beneficiorum, quaecunque per octo anni menses vacare contigerit, quorum deinde mensium duos Episcopis in residentiae praemium remittit, quae efficit in vim plenariae suae auctoritatis, ut videre est auctores, qui materiam hanc plane cumulateque pertractant.

« Necessarium quidem non est, ut beneficiorum seminario uniones in synodo fiant: quin imo satius videtur, ut, si facienda sint, extra synodum expleantur cum consilio quatuor seminarii deputatorum, de quibus alibi verba fecimus; quorum quidem consilium a Tridentina synodo in unionibus huiusmodi *pro forma,* ut dici solet, requiritur, ut observat Lotterius, de Re beneficiaria, lib. 1, quaest. 29, n. 60, et ut resolutum fuit a Congregatione eiusdem Concilii interprete in causa Giennen. 14 Februarii 1554, lib. 8 Decret., pag. 14: *Sacra, etc., censuit, uniones factas seminario absque consilio eorum quatuor, quos iubet concilium adhiberi, minime valere:* et in alia Ferrarien. 3 Martii eiusdem anni, eod. lib. 8 Decretor, p. 16 a tergo: *Sacra, etc., censuit, in unionibus beneficiorum faciendis seminario, satis esse, servare formam traditam a Concilio, cap. 17, sess. 23, de Refo., nec requiri consilium capituli.* Verum, quia aliquando in synodis actum vidimus de unionibus beneficiorum seminario factis aut faciendis, ad hoc ut clerus episcopalem hac etiam in re sollicitudinem agnosceret, ideo opportunum existimamus, aliquid hic de unionibus beneficiorum seminario factis aut faciendis, attingere: ne eas invalide fieri contingat, neque Apostolicae Sedis iura ex unione beneficiorum affectorum, aut ipsi reservatorum aliquid detrimenti capiant.

« Porro, ut seminarii sustentationi provideatur, initium minime ducendum est a beneficiis ecclesiasticis ipsi uniendis, sed dismembratio prius fieri debet, seu detractio aliqua portionis fructuum tum mensae capitularis ac dignitatum, canonicatuum et beneficiorum, etiamsi de iurepatronatus exsistant: *Ex fructibus integris mensae episcopalis et capituli, et quarumcunque dignitatum, personatuum, officiorum, praebendarum, etc., et beneficiorum quorumcunque, etiamsi iurispatronatus cuiuscunque fuerint:* verba sunt Concilii, loc. cit., eaque dismembratio vulgo dicitur *taxa.* Et quidem recitata Concilii verba satis indicant seminarium iam erectum praesupponi, scilicet paratam iam domum, praeceptores conductos, deputatos electos designatosque consultores ad taxam statuendam: ex quo sequitur, unionem beneficiorum, quae fieret seminario, non adhuc, uti supra dictum est, erecto, sed erigendo, irritam fore, iuxta resolutionem Congregationis Concilii in causa item Giennen., 1588, quae a Sixto V Pontifice confirmata fuit per litteras in forma Brevis datas die 26 Octobris eiusdem anni, ut videre est apud Garciam, de Benefic., part. 12, cap. 2, num. 193. Praeterea Concilium faciendam decernit seminario unionem simplicium aliquot beneficiorum: *Nechon beneficia aliquot simplicia.* Hinc est, quod Episcopi non omnia beneficia, nec maiorem ipsorum partem, seminario unire possunt. Cumque aliquis id efficere praesumpserit, et ipse reprehensus est, et uniones abrogatae fuerunt; ut patet ex monumentis fideliter a Rigantio collectis, relatisque in tom. 2, ad Regulas Cancell., et speciatim Regul. 13, n. 88 et seq. [1].

[1] Haec porro apud Rigantium, ubi alia insuper quoad beneficia, quae uniri non possunt, quaeque unionem ipsam spectant, adnotantur in haec sane verba:

« Ceterum permissum non est: Episcopis omnia aut maiorem partem beneficiorum seminariis unire, dum Concilium utitur dictione *aliquot,* ibi (sess. 23, c. 18): *Nec non uniendo beneficia aliquot* simplicia.

« Hinc cum Episcopus Aretinus de anno 1638, 1639

« Sed iam ad iurium apostolicorum laesionem gradum faciamus, quae aliquoties in hisce unionibus contingit, quaeque cuilibet Episcopo effugienda omnino est. Retroactis temporibus Episcoporum aliquis beneficium affectum, aut Apostolicae Sedi reservatum, seminario univit, postquam illud iam vacaverat, et qui de eo ab Apostolica Sede provideri meruerat, iam

---

et 1642 ex sexaginta beneficiis liberae collationis, quae aderant in eius dioecesi, viginti quatuor univerit seminario, contendere coeperunt datariae ministri occasione vocationis alterius ex unitis, supradictam tot beneficiorum unionem non rite expletam fuisse, ex quo Tridentinum non mandat fieri stragem beneficiorum seminarii, sed solum permittit *aliquot* ex illis posse ei uniri, unde examinato negotio in congregatione datariae, ea capta fuit resolutio, ut unio praefata suum sortiri deberet effectum tantummodo quoad septem beneficia, quae iam per obitum possessorum incorporata reperiebantur seminario, secus vero quoad reliqua, quae non adhuc vacaverant. Quam resolutionem approbavit san. mem. Alexander VII, eamque in cancellaria episcopali registrari mandavit, ut ex litteris clar. memor. Cardinalis Corradi tunc temporis Prodatarii ad Episcopum Aretinum scripta sub datum 18 Februarii 1661. Verum cum defuncto san. memor. Alexandro VII, idem Episcopus anno 1669 supplicasset san. mem. Clementi IX, ut supradictam unionem beneficiorum a se factam favore seminarii de annis 1638, 1641 et 1642, ratam haberet, et interea alia tria beneficia eidem seminario applicasset, recol. mem. Cardinalis Otthobonus, tunc Prodatarius, Episcopo praefato de ordine Pontificis, in hunc qui sequitur modum, die 27 Martii 1669, scripsit: *Non approva nostro Signore, inerendo a quello, che risolvè la san. mem. di Alessandro VII, che abbia effetto l' unione de' beneficii fatta da V. S. illustrissima al suo seminario, come dalla lettera, che ne le scrisse il Cardinal Corrado di buona memoria: e perchè s' intende, che abbia essa anche unito al medesimo seminario li tre seguenti benefizii nella sua diocesi, ec. Sua Santità mi comanda, di scrivere a V. S. illustrissima; che si compiaccia di disunire li suddetti beneficii, acciò possa aver effetto la provvista fattane dalla Santità Sua, ec.* Et in praefatarum litterarum exsecutionem celebratum fuit publicum instrumentum; in quo eisdem litteris insertis, R. P. D. Thomas Salviatus Episcopus Aretinus *separavit, dismembravit, et omnino levavit, ac a vinculo unionum omnium separavit praefata beneficia, revocans, cassans, annullans uniones praefatas, etc.*, ut latius ex instrumento praefato rogato ab Angelo Lauro curiae episcopalis Aretinae cancellario, die 8 Aprilis 1669.

« Episcopo quoque Feretrano, qui sua abutebatur facultate uniendi ad libitum beneficia Seminario, laudatus Cardinalis Corradus de anno 1663, de Pontificis mandato litteras dedit, ut in posterum ab uniendo beneficia se abstineret sine licentia eiusdem Pontificis. Eamdemque inhibitionem Episcopo successori renovavit clar. mem. Cardinalis Carpineus de ordine san. mem. Clementis IX, ut ex illius epistola sub datum XI Novembris 1670, in qua ulterius demandatur eiusdem inhibitionis registratio in cancellaria episcopali.

« Insuper non potest Episcopus seminario unire canonicatus in ecclesiis cathedralibus vel collegiatis residentiam requirentes, Clericat., de Benefic., discord. 76, n. 9, nec beneficia parochialia et curata, cum facultas ei impertita a Tridentino, dict. cap. 18, sess. 23, sit restricta ad beneficia simplicia *tantum;* unde beneficia curata immutare et ad simplicia reducere omnino prohibetur, ut sancitur ab eodem Concilio, sess. 25, cap. 16, de Reformat., et conferunt text. in cap. *Maioribus,* et cap. *Vacantibus* de Prebend., ac decrevit Sacra Congregatio eiusdem Concilii, in Ravellin., 15 Iulii 1645. Id quod locum sibi vindicat, etiamsi beneficia sint tantum habitu et non actu curata, ut decrevit Sacra Congregatio Concilii, in Cathacen. 23 Februarii 1616 per haec verba: *Sacra, etc., censuit, non potuisse Episcopum unire seminario parochialem, quamvis habitu tantum, et non actu, unionis tempore exsisteret.*

« Verum si in dioecesi non adsint beneficia simplicia, potest ad seminarii favorem expleri provisio, etiam respectu parochialium, vel mediante erectione vicariae in ecclesia parochiali, ut fieri mandavit Sacra Congregatio Concilii, in Burdigalen., die ultima Iulii 1628.

« Vel mediante impositione pensionis super eadem ecclesia seminario solvenda, ut eadem Sacra Congregatio in Eugubina 24 Maii 1601. Quas resolutiones habeo in codice ms. decretorum Sac. Congregationis, tom. 1, pag. 1548 ».

Haec in terminis apud praelaudatum Rigantium, Comment. in Regul. 13 Cancell., n. 88 et seqq.

« Insuper ut valide fieri possit beneficiorum unio favore seminarii, requiritur, quod praecedat dismembratio seu detractio partis fructuum ipsius mensae episcopalis, dignitatum, canonicatuum et beneficiorum omnium . . . eaque non expleta, unio beneficiorum nullo modo subsistit. Lotter, lib. 1, q. 29, n. 61; Gonzalez, in Regul. 8, Gloss. 5, § 7, num. 41; Barbosa, allegat. 77, n. 2; Rota, decis. 473, n. 23 et 24, part. 4, tom 2, recent., decis. 361, n. 7, part. 2, decis. 101, et decis. 833, n. 5, part. 15, recent.

« Quod si Episcopus portionem aliquam bonorum a mensa episcopali, vel a beneficiis dismembrando, eam seminario applicaverit, non censetur satisfecisse dispositioni Concilii: quod mandat, portionem favore seminarii detrahendam esse ex fructibus mensae episcopalis, et beneficiorum, non ex illorum bonis, cum dismembratio ista sit vera et realis alienatio bonorum Ecclesiae Episcopis interdicta, et ita decrevit Sacra Congregatio Concilii, in Aversana 6 Decemb. 1703 ad secundum, et in Lycien. 16 Maii 1711, dum in utroque casu, improbata simili bonorum applicatione favore seminarii, mandavit fieri taxam prout de iure ». Ita ad litteram anted. Rigantius, ibid., n. 61 et seqq.

« An autem seminario iam ab initio proviso per taxam et unionem beneficiorum, possit Episcopus alia beneficia unire ad solum effectum onus eiusdem taxae omnino tollendi; indecisum reliquit Rota, in Tudertina *Beneficii* 9 Iunii 1721, coram bon. mem. Cerro, licet inclinare videatur in sententiam negativam, quam et ego probabiliorem existimo, tum inspecta littera Concil. Trident. eiusque spiritu, tum constitutione san. mem. Benedicti XIII; tum demum praxi universali.

« Et quidem ad tramites Concilii, taxa super beneficiis est prima provisio ab eo demandata in sustentationem seminarii, unio vero beneficiorum est remedium vere subsidiarium volitum, postquam taxa praecesserit, eaque insufficiens ad sustentationem praefatam detegatur. Porro si Episcopis permissum esset beneficia seminario unire ad effectum tollendi taxam, haec dici non posset primo concupita pro illius manutentione, seu potius e converso dicenda esset subsidiaria contra litteram Concilii, quae priori loco illam demandavit, ut ponderat Rota, in dicta Tudertina, § *Praeterea* ». Rigantius, adregul. 13 Cancell., n. 77.

Id ipsum suadet constitutio Bened. XIII, § *Quod si computatis,* etc. (Vide supra verba constit).

« Et demum concurrit praxis universalis; dum vigere adhuc inspicimus taxam pro seminariis in omnibus fere dioecesibus, in quibus illa erecta reperiuntur: quando, si permissum esset Episcopis beneficia unire ad effectum tollendi taxam, haec amplius non vigeret in illis saltem dioecesibus, in quibus seminaria ab antiquo tempore erecta fuerunt, et beneficiorum simplicium copia non deest; nam sublata fuisset, per eorum-

expediverat bullas aut beneficii possessionem nactus fuerat. Id quidem, ut par erat, minime tollerandum visum fuit: ac propterea Congregatio Concilii iure ac merito decrevit, ut ab Episcopis beneficia huiusmodi ante aliorum vacationem seminario unirentur. Ita ipsa respondit anno 1586, mense Augusto, ut videre est lib. 4 Decretor., pag. 169 a terg. et seq., in causa Caputaquen. sequentibus verbis proposita: *Seminarium Caputaquense humiliter petit, sibi declarari, postquam Episcopus auctoritate Concilii Tridentini potest unire seminario beneficia simplicia cuiuscunque qualitatis, an Episcopus, vel eius vicarius, potuerit unire dicto seminario beneficia simplicia, quae vacarunt in mense Pontificis.* Responsum vero fuit: *Sacra etc., censuit, uniri posse, modo uniantur ante vacationem.* Huic alia concors est resolutio in causa Palentina 1588, mense Iunio, lib. 5 Decretor., pag. 150. *Sacra, etc., censuit, uniones de beneficiis vacantibus in mense reservato non esse validas, cum factae fuerint post eorum vacationem et provisos a Sede Apostolica debere mitti in possessionem beneficiorum:* cui sequens etiam addi potest edita in causa Alboren., 31 Augusti 1600, lib. 9 Decretor., pag. 102 a terg.: *Sacra, etc., censuit, si huiusmodi beneficia, quo tempore vacarunt, erant reservata vel affecta, minime potuisse post vacationem ab Archiepiscopo seminariis uniri, et provisos apostolicos in eorumque beneficiorum possessionem esse mittendos.*

« Hoc itaque constituto, et satis ubique cognito, quod beneficia affectioni et reservationi subiecta, antequam vacarent, seminario unienda essent, aliquid ulterius excogitari coepit, quod in apostolicorum iurium detrimentum cedere inventum est. Quaedam existunt affectiones, quae beneficiatorum personas comitantur, quocunque loco decedant; uti est, exempli gratia, alicuius Cardinalis familiaritas. Nonnulli Episcopi in beneficia sic affecta potissimum oculos iniicientes, eaque, antequam vacarent, seminario unientes, certum Datariae Apostolicae damnum inferebant, quae eveniente eorum vacatione, de ipsis, utpote iam seminario unitis, disponere non poterat. Hanc iurium apostolicorum perturbationem recte animadvertit Congregatio Concilii; atque idcirco censuit, viam aliquam arcendis in posterum fraudibus excogitandam esse: uti legitur lib. 9 Decretor., pag. 117 a terg., die 26 Februarii 1601. *Sacra, etc., censuit, de caetero ad obviandum fraudibus, oportere decerni, ut non possint etiam ante vacationem uniri seminario beneficia, quae obtineant personae, quae vel ob familiaritatem Cardinalium, vel aliam rationem, tales sint, ut, quocunque mense decedant, certum sint, ea fore affecta Sedis Apostolicae. Caeterum in praeteritum nihil statuendum sinendumque, ut causa suo marte decurrat.* Consilium hoc a Clemente VIII Pontifice approbatum fuit, ut videre licet apud Fagnanum, in cap. *Sicut unire*, n. 37, de Excessibus praelatorum. Iamque id ius obtinet, ut beneficii affecti unio, ne quidem ante illius vacationem, per Episcopum seminario fieri valeat, quando affectio stabilis est, continua atque immutabilis, cuiusmodi est illa familiarium Pontificis et Cardinalium, protonotariorum, aliorumque apostolicae Sedis officialium; relicta tamen ei facultate beneficium affectum affectione non continua, sed fortuita, qualis est illa mensis aut loci, ante vacationem uniendi; ignoratur enim, dum unio fit, ubi, aut quo mense beneficiatus obiturus sit.

« Cuius legis ratio cum in eo posita sit, ut supra attigimus, ne fraus fiat Apostolicae Datariae iuribus; consequens est, ut nec illa quidem unio sustineatur, quam Episcopus seminario fecerit de beneficio non ita constanter affecto, et nondum vacante, si appareat, expectatum ad id fuisse tempus, quo beneficiatus aegrotans proximus erat obeundae morti, quam re ipsa in mense reservato obiit; sicuti nec illae sustineantur, quas fecerit Episcopus aliquis, quem constet nullum unquam beneficium ex his, quae in suo mense vacarunt, seminario univisse, sed ad illa duntaxat unienda animum intendisse, quae in mense apostolico vacare poterant. Haec omnia accuratissime exposita sunt a Rigantio, loc. cit., n. 110 et seq., cuius quidem scriptoris auctoritate libenter utimur, quod et ipse, dum vixit, nos omni amici hominis officio est prosecutus, et nos

---

dem beneficiorum unionem, ut perpendit Rota, in dicta Tudertina, § *Insuper* ». Rigantius, l. c., n. 84.

Et revera, si munus est taxam imponere, quam beneficium supprimere, profecto contra Regulas iuris esse videretur supprimere beneficia ad huiusmodi taxam tollendam.

Postremo illud omittendum non est, quoties Ordinarius univit beneficia seminario, non servatis solemnitatibus praescriptis a Concil. Trident., sess. 23, cap. 18, talia beneficia remanent reservationi apostolicae obnoxia vigore Regul. 1 Cancellariae Apostolicae. Haec enim generaliter reservat beneficia, de quibus ordinarii collatores *disposuerunt, et disponent, et dispositum fuerit* contra formam decretorum Concilii. Verbum autem *disponere*, utpote generale, comprehendit etiam unionem; et qui prohibetur disponere, prohibetur etiam unire, Lotter., de Re benefic., lib. 1, q. 29, n. 43, et magis in specie, quod beneficia nulliter unita contra formam decretorum Concilii, sint reservata, Rota, decis. 307, n. 20 et 21, part. 13, recent. Et ita resolutum fuit a Congregatione Datariae, die 22 Decemb. 1703, contra Episcopum Ferentinum, cui cum die 14 Martii 1704 adversus dictam resolutionem audiri supplicasset, responsum fuit, *Nihil de nova audientia*. Rigantius, ad regul. 1 Cancell., § 10, n. 41, 42.

testes sumus incredibilis illius laboris ac diligentiae in colligendis et discutiendis iis omnibus, quae suis Operibus inseruit.

« Refert praeterea idem auctor, ad praedictam regulam 13, num. 117 et seq., controversiam exortam post Clementis VIII decretum; cum scilicet dubitatum fuit, utrum S. R. E. Cardinales, aliique, qui indulta habent conferendi beneficia Apostolicae Sedi reservata et affecta, possint haec, licet non eventuali duntaxat et variabili reservationi obnoxia, sed fixa et immutabili affectione reservata, seminario unire. In favorem siquidem Cardinalium dicebatur, quod, cum ipsi in decreto Clementis VIII expresse nominati non fuerint, illius lege minime tenebantur. Pro omnibus autem Indultariis illud in genere asserebatur, quod nempe, sublata per Indultum reservatione, libera in ipsis reviviscebat auctoritas ordinaria, qua poterant, iuxta Tridentini praescriptum, beneficia quaecunque, licet antea apostolicis reservationibus et affectionibus subiecta, seminario unire. De hac quaestione in Congregatione Concilii disputatum est; et quidem Cardinalis Ubaldinus prolixo suffragio edito, quod, suppresso illius nomine, refert Fagnanus, in cit. cap. *Sicut unire*, a n. 18 ad 46 de excessibus Praelatorum, intentioni Cardinalis Lantes tunc Episcopi Tudertini astipulatus, reliquos collegas, in ea causa iudicantes in suam sententiam pertraxit, ut colligitur ex resolutione eiusdem Congregationis in Tudertina *Unionis*, 20 Ian. 1522, lib. 12 Decretor., pag. 88, ubi sic legitur: *An Cardinalis Episcopus, habens Indultum, possit, non obstante decreto san. mem. Clementis VIII unire seminario ante vacationem ea beneficia, quae, si eodem Cardinali vivente vacarent, non obstantibus reservationibus vel affectionibus Apostolicis, ad suam collationem pertinerent. – Sacra, etc.*, censuit, *posse*. Cum tamen non eadem semper fuerit dictae Congregationis opinio, ac etiam in tribunali Rotae aliqua fuerit super hoc sententiarum varietas, Summus Pontifex Urbanus VIII, in sua constitutione 165, quae incip. *Quamvis*, fel. rec. Clemens Papa VIII, confirmato prius Clementino decreto, declaravit, in illo non solum Patriarchas, Metropolitanos, Archiepiscopos et Episcopos, verum etiam S. R. E. Cardinales comprehensos fuisse, et esse; neque illis in vim Indultorum Apostolicorum licuisse, aut licere beneficia, tempore unionis affecta et reservata, seminario unire, nisi ad formam decretorum eiusdem Clem. VIII, uti copiosius legitur in dicta constitutione, relata etiam per extensum ab eodem Fagnano in cit. c. *Sicut unire*, n. 49 et 50, de excess. Praelat.

« Haec itaque statuta ac definita habentur, pro eo quod pertinet ad unienda seminariis beneficia ecclesiastica Apostolicae Sedi reservata aut affecta: nec aliud quidquam hic addere necesse esset, nisi fel. rec. Pontifex Bened. XIII, pro Episcopis Italiae et insularum adiacentium, constitutionem edidisset, quae incipit *Creditae nobis*, quaeque ordine 27 exstat in Appendice ad Concilium Romanum ab ipso habitum in basilica Lateranensi anno 1725. Per eam siquidem constitutionem praedictis Episcopis ius tribuit uniendi seminario *Beneficia simplicia cuiuscunque qualitatis et dignitatis fuerint, etiam iurispatronatus ecclesiastici, vel quomodocunque affecta, et dispositioni Sedis Apostolicae reservata, etc., fel. rec. Clementis VIII ac Urbani pariter VIII, necnon aliorum quorumcunque Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum constitutionibus vel decretis, in contrarium facientibus, non obstantibus, etc.* Quae verba nonnulllis Italiae Episcopis ansam dederunt, ut sibi tributam putarent facultatem uniendi seminario quaelibet beneficia simplicia nondum vacantia, licet quocunque modo Sedi Apostolicae affecta et reservata; sublatis nimirum de medio, per verba superius recitata, contrariis Clementis VIII et Urbani VIII decretis, in supra citatis eorum constitutionibus contentis. Verum advertendum est, praefatum Benedictum Pontificem in eadem constitutione *Creditae nobis*, decrevisse, ut, antequam ad beneficiorum unionem procedatur, non solum statuta et imposita esse debeat taxa a Concilio Tridentino praescripta, et quidem ad rationem saltem trium annuorum scutorum pro quolibet centenario fructuum; verum etiam, si haec ad seminarii et clericorum in eo alendorum sustentationem satis non sit, ut eadem taxa usque ad summam quinque scutorum augeatur; et quidem cum approbatione Congregationis ab ipso Pontifice super seminariis institutae. Quod si in aliqua dioecesi, computatis omnibus seminarii proventibus, etiam illis, qui ex beneficiis antea unitis, aliisque redditibus eidem applicatis obveniunt, necnon ipsa taxa ad praedictam rationem aucta, non adhuc eiusdem seminarii et alumnorum necessariae sustentationi sufficienter provisum esse constiterit; *tunc et eo casu, ac in subsidium tantum*, praedicta beneficia affecta, et Sedis Apostolicae dispositioni reservata, non tamen iam vacantia, seminario uniantur. Ex quibus simul sumptis clare patet, Episcopos Italiae et adiacentium insularum, qui Benedictinam constitutionem exsequi, ac privilegio sibi per eam elargito uti velint, id agere minime posse, nisi caetera superius indicata praecesserint: quod et ex ipsa constitutione colligitur, et clarius etiam ex edicto ipsius Pontificis iussu publicato, et ad locorum Ordinarios transmisso per organum Card. Corradini tunc Prodatarii ». De Synod. dioeces., lib. 9, cap. 7, n. 1 et seqq.

SENTENTIA

Summarium.

1. Sententia unde dicatur? – 2. Sententia quid sit? – 3. Sententia est duplex, una definitiva et altera interlocutoria. – 4. Sententia definitiva quae sit? - 5. Sententia interlocutoria quae sit? – 6. Quare dicatur interlocutoria? – 7. Sententia interlocutoria subdividitur in mere interlocutoriam, et in interlocutoriam habentem vim definitivae. - 8. Sententia mere interlocutoria quae sit? – 9. Sententia interlocutoria habens vim definitivae quae sit? - 10. Exemplificatur sententia interlocutoria habens vim definitivae. - 11. Assignatur prima differentia inter sententiam definitivam, et mere interlocutoriam. - 12. Assignatur secunda. - 13. Assignatur tertia. – 14. Assignatur quarta. - 15. Assignatur quinta. - 16. Adducitur ratio huius quintae differentiae. - 17. Assignatur sexta differentia. - 18. Quibus autem in casibus et quibus de causis possit appellari tum a sententia definitiva, tum ab interlocutoria, tam de iure civili, quam canonico et conciliari? *Remissive.* - 19. Antequam in iudicio ordinario deveniatur a iudice ad sententiam, debet prius a partibus fieri conclusio in causa. - 20. Secus autem in iudicio summario, si ita videatur iudici expedire. – 21. Conclusio in causa potest fieri tam oretenus, quam scripto. - 22. Adducitur consueta et vulgaris formula faciendi conclusionem in causa. – 23. Respectu iudicis nunquam concluditur in causa. - 24. Quid faciendum, si una parte concludente in causa, altera pars nondum concludat? – 25. Facta a partibus conclusione in causa, debet, servatis ad rectam sententiam requisitis, ad ipsam proferendam procedere; dicta autem requisita, alia sunt, quae respiciunt solemnitatem iudicialem, et alia, quae respiciunt ordinatam cognitionem causae. - 26. Requisita prioris sunt: Primo quod sententia definitiva debeat in scriptis concipi, et per ipsum iudicem, et non per alium recitari. - 27. Exceptis tamen Episcopis et personis illustribus, quibus conceditur ob dignitatis praerogativam, quod sententiam a se latam per alios recitare possint. - 28. Secundo, requiritur, quod sententia proferatur a iudice non stante vel ambulante, sed sedente pro tribunali in loco publico et consueto. - 29. Episcopus autem potest in quolibet loco suae dioecesis non exempto, per se vel per alium pro tribunali sedere et sententiam ferre. - 30. Tertio, requiritur quod sententia feratur de die et non de nocte. – 31. Quarto, requiritur, quod sententia feratur die non feriato. - 32. Quinto, requiritur, quod iudex citari faciat pro certa die utramque partem litigantium ad audiendam sententiam, idque vel trina citatione, vel saltem una peremptoria. - 33. Requisita posterioris generis sunt: Primo, quod sententia debet esse libello conformis - 34. Secundo, requiritur, quod sententia sit certa. – 35. Tertio, requiritur, quod sententia non feratur sub conditione. – 36. Quarto, requiritur, quod sententia sit iuri conformis. - 37. Sententia ferenda est intra tempus a iure praescriptum; quod tempus de iure civili in causis civilibus est triennium. - 38. In causis autem criminalibus est biennium. – 39. Secus autem est de iure canonico. - 40. Quid de novissimo iure civili Tridentini? - 41. Sententia definitiva regulariter transit in rem iudicatam, si post decendium a sua prolatione non appelletur in ipsa. – 42. Item sententia definitiva transit in rem iudicatam, quando inter decendium ab ea quidem appellatum est, postea tamen appellatio fuit deserta - 43. In aliquibus tamen causis sententia post decendium non transit in rem iudicatam, et signanter sententia lata in causis matrimonialibus. – 44. Item sententia non transit in rem iudicatam in causis beneficialibus. – 45. Item sententia non transit in rem iudicatam in iis causis et casibus in quibus eius observantia nutrit peccatum de consensu partium non impedibile. - 46. Res iudicata proprie sumpta quae sit? – 47. Quandonam incipiat currere, et quomodo debeat currere decendium, post quod sententia transit in rem iudicatam? *Remissive.* - 48. Sententia inter aliquos lata non praeiudicat, nec prodest aliis. - 49. In variis tamen causis sententia lata inter alios potest aliis nocere aut prodesse. Et signanter in causis connexis. - 50. Item in re individua, et pluribus communi. - 51. Item in duobus casibus assignatis, in cap. *Quamvis* 25 de Sentent. et re iudicata. - 52. Item sententia lata contra unum nocet alteri, quando is actionem mandavit vel ratam habuit. – 53. In sententia victus victori in expensis est condemnandus. – 54. Et hoc procedit nedum in causis civilibus, sed etiam in criminalibus. – 55. Non est tamen victus condemnandus in expensis, quando habuit iustam causam litigandi. - 56. Quando autem quis censeatur habere iustam causam litigandi: relinquitur arbitrio iudicis. – 57. Iudex non condemnans victum victori in expensis, quando istae sive explicite sive implicite fuerunt petitae, tenetur ipsas resarcire de suo. - 58. In eadem causa non potest ab eodem tertio appellari a sententia, quae fuit bis confirmata. - 59. Et hoc procedit non solum in appellatione a definitiva, sed etiam ab interlocutoria. - 60. Imo hoc verificatur etiam in sententiis, quae non transeunt in rem iudicatam. - 61. Et hoc adeo verum est, ut nec Papa, nec alius princeps supremus possit potestate ordinaria per viam rescripti concedere, quod tertio appelletur ab eodem in eadem causa, quamvis possit per viam privilegii, et ex certa scientia hoc princeps supremus concedere. - 62. Posset tamen ab eodem appellari pluries, si pluries gravaretur super diversis articulis, licet in una eademque causa. – 63. In eadem causa, et super eodem articulo licet utrique parti collitigantium bis appellare successive. - 64. Is, contra quem in aliqua causa, sive civili, sive criminali, sive mista, sive in petitorio, sive in possessorio tres sententiae conformes sunt latae, admitti non debet ad agendum de nullitate ipsarum, vel alicuius ex illis, vel ad excipiendum antequam huiusmodi sententiae plene fuerint exsecutioni mandatae. - 65. Et hoc procedit de tribus sententiis conformibus, sive definitivis, sive interlocutoriis. - 66. Item procedit de tribus sententiis conformibus in quavis causa, sive civili, sive criminali, sive mista. - 67. Cum hoc tamen, quod in causis criminalibus tres sententiae conformes prius exsequi debent, antequam agatur de nullitate sententiarum, solum ubi agitur de poenis, quae post exsecutionem retractari adhuc possunt; secus autem ubi agitur de poenis, quae post exsecutionem retractari amplius non possunt. - 68. Imo secundum multos hoc procedit etiam in causis civilibus. - 69. Ad hoc, ut tres sententiae conformes debeant et possint exsequi, non obstante exceptione nullitatis, vel appellatione, debent esse latae super eodem articulo, et non super diversis. – 70. Potest tamen aliquis tertius pro suo interesse opponere exceptionem nullitatis sententiae, et impedire exsecutionem trium conformium, dummodo ille tertius nondum bis appellaverit, sed adhuc appellare possit a sententia, quae illi nocet. - 71. Quaenam sententiae dicantur conformes? – 72. Non dicuntur tres sententiae conformes, si duae sententiae sint latae in principali, et tertia super desertione appellationis propositae a duabus praedictis sententiis. - 73. Exsecutio sententiae fieri debet regulariter ab iudice, qui eam tulit; dummodo is sit iudex ordinarius. – 74. Iudex delegatus Papae potest sententiam suam exsequi, et quidem usque ad annum. - 75. Item delegatus principis supremi potest suam sententiam exsequi. – 76. Delegatus ab inferiori magistratu probabilius non potest exsequi suam sententiam, sed debet exsecutionem deleganti remittere. - 77. Contrarium tamen docet glossa cum aliis. - 78. Post latam a iudice sententiam definitivam,

non est statim ipsa exsecutioni mandanda in actionibus et causis civilibus, sed in actionibus realibus exspectandum est saltem per decem priusquam exsecutio fiat, et in actionibus, et debitis personalibus exspectandum est per quadrimestre. - 79. Secus autem in causis et actionibus criminalibus. - 80. Si condemnatus ad mortem nolit se disponere ad christiane moriendum, sed mori velit desperatus et impoenitens, quid agendum? - 81. Alia ad rem, *Remissive*. - 82. Affertur sententia Pilati condemnatoria D. N. I. C. - 83. Pro iusta ferenda sententia debent iudices esse instructi utroque iure civili et canonico. - 84. Unde currit adagium: Quod legista sine canonibus parum valet, canonista sine legibus nihil. - 85. Doctores minus in iure periti cadunt sub censura, quae affertur. - 86. Vocantur non iuris doctores, sed iuris dolores; doctores necessitatis; doctores monetae tonsae; doctores, seu advocati Pilati, et quare? - 87. Sententia *equa* sine diphthongo, quae dicatur? - 88. Affertur lepida responsio Bulgari Federico imperatori. Unde origo adagii, quod quilibet pertinax in sua singulari sententia ac opinione *Martinus* appelletur. - 89. Alia ad rem ad num. 128.

1 Sententia dicitur a *sentiendo;* eo quod iudex per eam quid super re proposita sentiat, de-
2 claret. Unde sententia est iudicialis decisio rei controversae per pronuntiationem iudicis rite factam, liti finem imponens. *Est in re communis.*

3 Sententia est duplex, una definitiva et altera interlocutoria. *Communis.*

4 Sententia definitiva est illa, quae principalem causam seu controversiam in iudicium deductam definit, eique finem imponit per absolutionem vel condemnationem. Sic desumitur ex leg. 1 ff. de Re iudicata, et eam ita definit Glossa, in Clementin. unic., verb. *Definita,* de Sequestr. possess.; Abbas, ad Rubric., de Sentent. et re iudicata, n. 4; Hostiens., in Summa, num. 1, de Sentent. et re iudicata, et alii passim.

5 Sententia interlocutoria est illa, quae non super principali causa et controversia, sed super aliquo emergente vel incidente articulo inter principium et finem causae fertur, ut v. gr. super dilationibus dandis vel testibus producendis, recitandis, examinandis, repellendis et similibus rebus incidenter in iudicio se offerentibus. Sic Glossa, loc. cit.; Abbas, loc. cit.; Hostiens., loc. cit., et est in re communis, et dicitur *interlocutoria,* vel quia iudex in ista sententia causam non definit, sed interloquitur inter principium et finem: vel quia inter partes loquendo sine solemnitate scripturae pronuntiat; ut ex multis a se citatis tenet Fagn., in cap. *Super* de Appell., n. 39.

6 Unde quidquid iudex decernit et statuit inter principium et finem litis contestatae ante sententiam definitivam pertinens ad ipsam litem contestatam, dicitur sententia interlocutoria. Sic in re *communis doctorum.*

7 Sententia interlocutoria subdividitur in mere interlocutoriam, et in interlocutoriam habentem
8 vim definitivae. *Communis.* Sententia mere interlocutoria est illa mox definita. *Communis.*

9 Sententia vero interlocutoria habens vim definitivae est illa, quae quidem causam principalem non definit, eam tamen ferme perimit, ut deducitur ex leg. *Post sententiam* 6 Cod. de Sententiis et interlocutionibus omnium iudic., ubi dicitur: *Nec causam ullam interlocutiones plerumque perimunt;* dicitur enim notanter *plerumque,* quia interlocutio aliquando rem firme perimit, ut ex aliis notat Reiffenstuel, lib. 2 Decret., tit. 27, § 1, n. 17. Et proinde talis 10
sententia interlocutoria dicitur habere vim sententiae definitivae, ut est omnis illa sententia, postquam non speratur alia sententia ferenda in eadem instantia, eo quod ipsi finem imponat, ut sententia absolutoria ab observatione iudicii. Sic etiam sententia per quam pronuntiatur appellationem esse desertam, quia per talem quoque sententiam finitur instantia; vel per quam alicui mulcta imponitur; vel praecipitur aliquid esse dandum aut faciendum; vel per quam finitur officium iudicis, ut si iudex interloquendo pronuntiet, se non esse iudicem competentem; vel per quam definitur unus articulus substantialis controversiae principalis; vel per quam admittitur seu reiicitur exceptio peremptoria, et aliae similes, ut videri possunt apud Felinum, in Rubric., de Sentent. et re iudicata; Pirhing, lib. 2 Decret., tit. 27; Reiffenstuel, ibidem, et alios passim.

Inter sententiam definitivam et mere inter- 11
locutoriam plures dantur differentiae. Et prima est, quod sententia definitiva non potest fieri nisi servato substantiali ordine iudiciario, aliter est nulla. Interlocutoria autem potest fieri sine ullo servato ordine iudiciario, cum de sua natura petat ferri solum super aliquo emergente seu contingente articulo, circa quem interloquitur iudex, dum conficit processum, servato ordine iudiciario quoad sententiam definitivam. Scaccia, tract. de Sentent. et re iudicata, gloss. 14, qu. 4, n. 20; Maranta, part. 6, Speculi aurei, tit. de Sententia, n. 31; Pirhing, lib. 2 Decret., tit. 27, n. 1, vers. *Porro.*

Secunda differentia est, quod sententia defi- 12
nitiva non valet, nisi feratur in scriptis et ex scripto recitetur. Leg. *Statutis* 3 Cod. de Sententiis ex periculo recitandis, et cap. ultim. de Sentent. et re iudic. in 6. Interlocutoria autem potest ferri sine scriptis, quamvis postea debeat redigi in scriptis, ut appareat de ipsa ex actis. Glossa, in cit. cap. ultim., verb. *Definitiva,* de Sentent. et re iudicat. in 6, et alia Glossa, in cap. *Quoniam contra,* verb. *Interlocutiones,* de Probationibus; Maranta, loc. cit., n. 1, vers. *Porro;* Reiffenstuel, loc. cit., n. 29, et alii communiter.

Tertia differentia est, quod sententia defini- 13
tiva non potest ferri, nisi iudice pro tribunali

sedente. Leg. *Cum sententiam* 6 Cod. de Sententia et interlocut. omn. iudic., et nisi partibus praesentibus, aut saltem legitime citatis, et contumaciter absentibus. Leg. *Ea quae* 7, et leg. *Consentaneum* 8 Cod. Quomodo et quando iudex, etc. Secus autem est dicendum de sententia interlocutoria: ista enim potest proferri etiam parte absente, ac per nuntium vel epistolam. Leg. *Diem proferre* 27 ff. de receptis Arbitr., ubi Bartolus, in Summario; Gloss., in l. *Nec quidquam,* verb. *Decretum,* ff. de offic. Proconsul.; Maranta, l. c., n. 1; Reiffenstuel, loc. cit., num. 30; Franciscus de Acceptantibus, tract. de Sententia definitiva et interlocutoria, n. 8 et 10, et alii.

14 Quarta differentia est, quod sententia definitiva determinat controversiam principalem deductam in iudicium, ut patet ex eius definitione tradita supra, n. 4. Unde debet continere absolutionem, vel condemnationem, aliter non valet. Leg. *Res iudicata* 1, et leg. *Praeses* 27 ff. de Re iudicata; Scaccia, loc. cit., num. 1; Maranta, loc. cit., n. 3; Reiffenstuel, loc. cit., n. 27; Speculator, tit. de Sententia, § *Species,* n. 3, et alii; interlocutoria autem non determinat, neque definit causam principalem, sed determinat solum articulos emergentes et incidentes inter principium et finem controversiae principalis, ut liquet ex eius definitione tradita supra, n. 5, et tenet *communis doctorum.*

15 Quinta differentia est, quod sententia definitiva semel a iudice prolata ordinarie non potest ab eodem revocari. Leg. *Hac lege* 2 Cod. de Sententiis ex periculo recitand., et l. *Iudex* 55 ff. de Re iudicata; et can. *Quod bene* 6, qu. 4, et cap. *In litteris* 9 de Offic. delegat. Interlocutoria autem potest a iudice revocari ante subsecutam sententiam definitivam; leg. *Quod iussit* 14 ff. de Re iudicata, ubi summarium ex Bartolo sic ait: *Iudex potest suam sententiam interlocutoriam revocare, sed non definitivam.* 16 Et ratio huius differentiae est, quia *iudex posteaquam semel dixit sententiam* (definitivam) *iudex esse desinit. Et hoc iure utimur, ut iudex, qui semel, vel pluris, vel minoris condemnavit, amplius corrigere sententiam suam non possit, semel enim male seu bene officio functus est;* ut expresse dicitur in cit. l. *Iudex;* postquam autem dedit sententiam solum interlocutoriam, adhuc remanet iudex in eadem causa, donec eam totaliter terminet per sententiam definitivam, cum quoad eum nondum transierit in rem iudicatam. Cit. leg. *Quod iussit* 14 ff. de Re iudicata.

17 Sexta differentia est, quod a sententia definitiva regulariter appellari potest; secus autem ab interlocutoria, nisi habeat vim definitivae, aut contineat damnum irreparabile. L. *Ante sententiae tempus* 7 Cod. Quorum appellationes non recipiuntur, iuncta Glossa, verb. *Discussores.* Et habetur expresse a Concilio Trident., sess. 24, de Reform., cap. 20, ubi sic decernit: *Neque appellationes ab eisdem* (Ordinariis locorum) *interpositae per superiores quoscunque recipiantur, nisi a definitiva, vel a diffinitivae vim habente, et cuius gravamen per appellationem a definitiva reparari nequeat.* Et de hoc ipso adest declaratio Sacrae Congr. Episc., die 16 Octobris 1600, edita et a Clemente VIII approbata, quae per extensum una cum aliis novissimis decretis refert sub verb. *Appellatio,* art. 3, a num. 27 usque in finem. Vide, ibid.

Quibus autem in casibus, et quibus de cau- 18
sis possit appellari, tum a sententia definitiva, tum ab interlocutoria, tam de iure civili quam canonico et conciliari? Vide verb. *Appellatio,* art. 4 per tot., ubi fuse de omnibus.

Antequam in iudicio ordinario deveniatur a 19
iudice ad sententiam, debet prius a partibus fieri *conclusio in causa.* Sic expresse habetur in can. *Iudicantem* 30, qu. 5, ibi: *Iudicantem oportet cuncta, etc. Nec litigantibus iudex prius velit sua sententia obviare; nisi quando ipsi iam peractis omnibus, nihil habeant in quaestione, quod proponant.* Engel., lib. 2 Decret., tit. 27, num. 1; Reiffenstuel, ibid., n. 46; Vallensis, ibid., § 3, num. 1, et alii passim.

Dicitur autem notanter *in iudicio ordinario,* 20
quia in iudicio summario, ubi simpliciter et de plano proceditur, potest a iudice proferri sententia, etiam conclusione a partibus non facta, si ita ei videbitur expedire, textu expresso in Clementina *Saepe contingit,* § *Sententiam,* de Verb. significat. in 6, ibi: *Sententiam vero definitivam (citatis ad id, licet non peremptorie, partibus) stans, vel sedens proferat, etiam (si ei videbitur) conclusione non facta, prout ex petitione et probatione, et aliis actitatis in causa fuerit faciendum.*

Conclusio in causa potest fieri tam oretenus, 21
quam scripto, cum nulla certa solemnitas sit ad id a iure praescripta. Imo non solum expresse, sed etiam tacite potest fieri conclusio in causa, si videlicet partes nulla facta formali renuntiatione ulteriorum probationum, simpliciter a probationibus desistant, et a iudice sententiam postulent. *Communis.*

Consueta autem et vulgaris formula faciendi 22
conclusionem in causa est, quod partes in ultima sua scriptura adiungant, quod *hisce in causa concludere, et se ad sententiam submittere velint.* Et haec conclusio in causa solet interdum fieri *conditionate,* vel protestando, quod non aliter intendat quis in causa concludere, quam etiam adversarius concluserit, et in sua scriptura nihil novi posuerit, vel conclusioni suae adiiciendo expresse hanc conditionem: *Nisi novae probationes, vel nova instrumenta reperiantur.* Et revera hanc adiicere conditionem satis expedit, cum alioquin postquam a partibus in causa conclusum pure et abso-

lute fuit ante sententiam, nulla admittatur nova exceptio vel probatio. Cap. *Cum venisset* 25, et cap. *De testibus* 29, cap. *Cum dilectus* 9 de fide Instrumentor. Unde Mascard., de Probationibus, qu. 17 prooem., n. 44, sic expresse dicit: *Conclusio in causa partibus os obstruit et claudit, ut probationibus nullus amplius relinquatur locus.*

23 Respectu iudicis tamen nunquam concluditur in causa: unde ipse iudex, si sibi iustum et aequum visum fuerit, poterit etiam post conclusionem in causa factam a partibus novas probationes admittere, textu expresso in cap. *Pastoralis* 5, § penult. et ult., de Causae possess. Imo ipse iudex post conclusionem in causa potest ex suo officio partes examinare, testes interrogare ac recipere pro informatione, et ulteriorem probationem ipsis partibus iniungere. Cit. cap. *Cum Ioannes* 10, § *Ad hoc autem,* de fide Instrum.; Fagnan., in cap. *Qualiter,* leg. 2, num. 67, de Accusat.; Gailus, lib. 1, Practic. observat. 106, n. 5; Iason, in Repetit. leg. *Admonendi,* num. 62, ff. de Iureiurand.; Farinac., de Testibus, qu. 75, n. 266, et alii apud ipsos.

24 Si una parte concludente in causa, altera pars sese adhuc aliquid addendum habere asserat, est ei statuendus a iudice competens terminus ad id addendum et allegandum, et in causa concludendum, et ne lites malitiose nimis in longum protrahantur, concedendae ei sunt tres solum successivae dilationes, seu prorogationes, quarum singulae continent triginta dies, quibus elapsis, iudex non amplius exspectare, sed sententiam legibus et moribus, seu consuetudini consonantem proferre debet, textu expresso in authentic. *Iubemus* Cod. de Iudiciis, ibi: *Iubemus, ut si quando una pars allegationibus suis renuntiaverit, alia vero pars se habere quod proponat, dixerit, iudex negotii modis omnibus eam partem, quae utitur dilatione, compellat intra triginta dies, postquam altera pars allegationibus renuntiaverit, quidquid velit sine aliqua intermissione proponere. Quod si non fecerit, tunc ad eius malitiam superandam alius mensis indulgeatur a iudice. Si vero adhuc distulerit, alterius mensis dilatio ei praebeatur, ita ut, si usque ad praedictos tres menses suas non proposuerit allegationes, causae cognitor non amplius exspectans, sententiam omnibus modis, legibus et moribus consonantem proferat, vel si voluerit, referat, ne litigatoribus male tractantibus liceat causarum exitus ultra protrahere.* Reiffenstuel, loc. cit., n. 53; Vallensis, loc. cit., § 3, n. 1; Engel., loc. cit., n. 1, et alii passim.

25 Facta a partibus conclusione in causa, debet iudex, servatis ad rectam sententiam requisitis, ad ipsam proferendam procedere; requisita autem ad rectam sententiam definitivam, quae proprie et absolute nomen sententiae meretur, et de qua hic est sermo, alia sunt, quae respiciunt solemnitatem iudicialem, seu modum, quo ipsa solemniter est promulganda, et alia, quae concernunt ipsam ordinatam cognitionem causae. Engel., loc. cit., n. 6; Reiffenstuel, loc. cit., n. 57, et *communis aliorum.*

Requisita prioris generis, nempe quae respi- 26
ciunt solemnitatem iudicialem, sunt, quod sententia definitiva debeat in scriptis concipi, et per ipsum iudicem, et non per alium recitari. Leg. *Arbitri* 1, et leg. *Hac lege* 2 Cod. de Sententiis ex periculo recitandis, et cap. *Etsi sententia* 5 de Sentent. et re iudicat. in 6. Exceptis tamen Episcopis et personis illustribus, 27
quibus conceditur ob dignitatis praerogativam, quod sententiam a se latam per alios recitare possint. Leg. *Hac lege* 2 Cod. de Sentent. ex periculo recitand., et cit. cap. *Etsi sententia.* Item, quod sententia proferatur a iudice non 28
stante vel ambulante, sed sedente pro tribunali, cit. cap. *Etsi sententia* 6, sive in loco publico, ubi antecessores sui ius reddere consueverunt. Leg. *Cum sententia* 6 Cod. de Sententiâ et interloc. omn. iudic., et leg. penult. ff. de Iustit. et iur. Episcopus etiam potest in 29
quolibet loco suae dioecesis non exempto per se vel per alium pro tribunali sedere, et sententiam ferre. Cap. *Cum Episcopus* 7 de offic. Ordinar. in 6. Sicuti et iudex delegatus ad aliquam causam particularem potest iurisdicendi causa eligere quemcunque sibi benevisum, honestum locum, cum ipse certam sedem deputatam non habeat. L. *Si cum dies,* § *Si arbiter,* ff. de recept. Arb.

* Id scilicet introductum est, quo maior foret iudicii fides. Igitur discusso utriusque negotio, iudices deliberaturi secedebant post *Velum* in eum locum, qui *secretarium* iudicis dicebatur, ubi formatam emendatamque sententiam actuario dictabant; mox statim in auditorio partibus praesentibus recitabant ex libello. Huius moris necessitatem confirmant Valens, Valentinianus et Gratianus, in l. 2 Cod. de Sentent. ex peric. recit. Iure Novellarum in litibus parvi momenti, maxime inter viles personas, iudex potest absque scripto pronuntiare. Novell. 17, cap. 3. Hoc quoque remittitur Episcopis, cum ipsi cognoscunt, ut praeter iura a nostro auctore allegata definivit Iustinianus, in novell. 83 in princ. Rursus ad modum, quo sententia ferri debet, illud quoque pertinet, quod decreta a praetoribus latine interponi debent. L. 48 ff. de Re iudic. *

Item quod sententia feratur, de die et non 30
de nocte. Cap. *Consuluit* 24 de Offic. delegat.

Item quod sententia feratur die non feriato. 31
Cap. *Omnes dies* 1, et cap. *Conquestus* 5 de Feriis, * nisi partibus consentientibus eo die sententia feratur. Leg. 4 Cod. Quomodo et quando iudex. Item si iudex sic datus est, ut certa die iudicaret, sententia alia die lata in-

iusta erit. L. 6 Cod. Quando provocare. * Qui autem et quot sint dies feriati? Vide verb. *Iudicium*. Item quod iudex citari faciat pro certa die utramque partem litigantium ad audiendam sententiam; idque vel trina citatione vel saltem una peremptoria. Leg. *Ea quae* 7, leg. *Consentaneum* 8 Cod. Quomodo et quando iudex sententiam proferre, etc., et leg. *De unoquoque* 47 ff. de Re iudicata. Si autem aliqua pars 32
legitime citata fuerit contumax, et cessante iusto impedimento, noluerit comparere, poterit iudex nihilominus procedere ad sententiam, cum legitime citati, et contumaciter absentes habeantur pro praesentibus; leg. *Properandum* 13, § 3, ff. de Iudiciis, atque eorum contumacia litis damno coerceatur. Leg. *Contumacia* 53 ff. de Re iudicata, ibi: *Contumacia eorum, qui ius dicenti non obtemperant, litis damno coercetur: contumax est, qui tribus edictis propositis, vel uno pro tribus, quod vulgo peremptorium appellatur, litteris evocatus, praesentiam sui facere contemnet.*

* Non modo ratione diei, verum etiam ratione loci iniusta esse potest sententia si non publice, et in loco maiorum feratur. Leg. 6 Cod. de Sentent. et interlocut. Item si certus locus ferendae sententiae designatus sit, alibi prolata nullius roboris est; l. 5 Cod. Quomodo et quando iudex. *

33 Requisita posterioris generis, nempe quae concernunt ipsam ordinatam causae cognitionem, sunt quod sententia debet esse *Libello conformis,* id est conformis scripturae actoris, petitionem, et eius causam continenti. L. *Ut fundus* 18 ff. Communi dividundo, c. *Qualiter et quando* 25, circa finem, de Accusationibus, et Clementin. *Saepe contingit* de Verb. significat., ibi: *Verum quia iuxta petitionis formam pronuntiatio sequi debet.* Et Glossa, ibidem, verb. *Formam,* ubi allegat alia iura.

* Quamvis nihil referat, qua verborum conceptione utatur iudex in condemnando vel absolvendo; l. 59 ff. de Re iudic., debet tamen sententia, si definitiva sit, essentialiter continere vel condemnationem vel absolutionem; l. 3, l. 11 Cod. de Sentent. et interlocut. Ea pariter irrita est iudicis pronuntiatio, per quam mandetur partibus, ut ad invicem paciscantur. Leg. 7 Cod. eod. Iudex respondere debet de iure, non iubere concordiam, quam si voluissent, non adivissent iudicem. Non prohibetur tamen iudici, quominus suadeat partibus, ut ineant concordiam, ut interdum contigisse apparet in sacrae Rotae tribunali, a quo pluries rescriptum fuit in causis maxime dubiis, *placere de concordia,* quin tamen partes ad concordiam adigeret. *

34 Item, quod sententia sit certa, id est per eam res vel quantitas determinetur; non enim sufficit dicere: *Solve quod debes;* sed quantitas ipsa rei debitae est exprimenda, § *Curare* 32 Instit. de Actionibus, ibi: *Curare autem debet iudex, ut omnino, quantum possibile ei sit, certae pecuniae vel rei sententiam ferat, etiamsi de incerta quantitate apud eum actum est.* Et Glossa, ibid., *Possibile;* leg. *Haec sententia* 8, et leg. *Haec sententia* 4 Cod. de Sententia quae sine certa quantitate profertur.

* Nota tamen, quod incerta dici nequit, et proinde iniusta dici nequit ea sententia, quae certam quantitatem, aut certam rem non contineat, dummodo tamen relationem habeat ad aliquid, quod determinat id, quod in sententia continetur. Huius rei exempla habes in l. 5, § 1, l. 59, § 1, ff. de Re iudic., leg. 1 et 2 Cod. de Sentent. quae sine certa.

Item, quod sententia non feratur sub con- 35
ditione, dicendo, v. g. *condemno te si actor probaverit,* sed debet continere puram absolutionem vel condemnationem. Leg. 1, § *Biduum,* ff. Quando appellandum sit, ibi: *Sane quidem non est dicenda sub conditione sententia.* Et ratio est clara, quia ut expresse habetur in leg. *Praeses* 3 Cod. de Sententiis et interlocution. omn. iudic.: *Praeses provinciae non ignorat, definitivam sententiam, quae condemnationem vel absolutionem non continet, pro iusta non haberi.*

* Item pro iniusta haberi debet ea sententia, quae aliquod impossibile praeceptum continet, a qua ideo etiam sine causa appellatur. L. 3 in princ., et § 6, ff. Quae sent. sin. appell. *

Item sententia debet esse iuri conformis. 36
Leg. *Si cum inter te* Cod. Quando provocare non est necesse; leg. *Si expressim* ff. de Appellationibus, cum similibus, et cap. *Sententiam* 1 de Sententia et re iudicata, ubi sic expresse habetur: *Sententia contra leges canonesque prolata, licet non sit appellatione suspensa, non potest tamen subsistere ipso iure.*

* Multo magis iniusta censenda est ea sententia, per quam definitur leges non esse observandas, per text. in l. 27 et l. 32 ff. de Re iudic. Possunt tamen contingere casus, in quibus videri queat, per sententiam leges tolli, et tunc huiusmodi sententia in suspenso manere debet per appellationem. Huiusmodi sententiarum exemplum habes in leg. 1, § 4, ff. Quae sentent. sine appell., quae lex, cum aliquantisper obscura sit, non sine interprete videnda. *

Sententia ferenda est intra tempus a iure 37
praescriptum, quod tempus de iure civili in causis civilibus (exceptis causis fiscalibus, et publicarum functionum) est triennium; causae enim civiles debent terminari intra triennium a tempore litis contestatae numerandum, ne lites fiant pene immortales, textu expresso in leg. *Properandum* 12, § 1, Cod. de Iudiciis.

In causis autem criminalibus est biennium; 38
causae criminales intra duos annos pariter a contestatione litis computandos, terminandae

sunt, textu expresso in l. *Criminales causas* 3 Cod. Ut intra certum tempus criminalis quaestio terminetur, ibi: *Criminales causas intra duos annos a contestatione litis connumerandos, finiri censemus, nec ulla alia occasione ad ampliora produci tempora, sed post biennii excessum minime ulterius lite durante accusatum absolvi.* Unde ex citatis iuribus aliisque consimilibus stat clarum; quod de iure civili perimitur instantia iudicii ex lapsu triennii in civilibus, si causa intra praefatum tempus a litis contestatione computandum, non finiatur, et a iudice non proferatur definitiva sententia.

39 Secus autem est de iure canonico, ut clare patet ex cap. *Venerabilis* 20 de Iudiciis; ubi summns Pontifex Honorius III expresse mandat iudici a se delegato, ut, lapsu triennii non obstante, procedat in causa sibi commissa. Et notat Glossa, ibid., verb. *Non obstante;* Abbas, n. 6; Barbosa, n. 2, cum pluribus aliis ibi citatis. Et ratio est, quia, ut inquit Abbas, loc. cit., ius civile quoad propositum, non fuit moribus receptum in foro ecclesiastico. Sic enim iam antea in cap. *Cum olim* 14, § *Iudiciis,* de Privilegiis, legitur factam esse condemnationem in expensis per quadriennium, quo iudicium duravit, et in cap. *Tum ex litteris* 5 de in Integrum restitut., lis duravit longe ultra triennium, prout declarat Glossa, ibid., verb. *Sententia.*

40 Novissimo tamen iure Concilii Tridentini, sess. 24, cap. 20, de Reformat., statutum est, quod omnes causae ad forum ecclesiasticum spectantes, in prima instantia saltem infra biennium a die motae litis terminentur; alioquin vero liceat partibus competentes iudices superiores adire.

* Hactenus de requisitis tum intrinsecis, tum extrinsecis, sententiarum; sed de iudicum et litigantium personis nec quidem verbum factum est, ideo de his quoque nonnulla breviter indicanda. Quoad iudicis personam generaliter statuendum est, ut is, qui neque iurisdictioni praeest, neque ab eo, qui ius dandorum iudicum habet, datus est, nec ex compromissio sumptus, vel ex aliqua lege confirmatus est, iudex esse non potuit. L. 81 ff. de Iudiciis. * Sed nec cuiusvis magistratus, qui alicui iurisdictioni praesit, aut iudicis ab eo dati, sententia iusta erit, sed eius demum, qui inter litigatores, et de causa, de qua litigatum est, fuerit competens. L. 4 Cod. Si a non compet. iudic. Sic exempli gratia cum magistratus militares, puta magistri peditum aut equitum, nullam in privatae conditionis homines iurisdictionem habeant. L. 1 et 2 Cod. de Offic. milit. iudic., ita nec in privatorum causis iudices dare possunt. L. 2 Cod. eod., l. 23, § 1, ff. de Appellat. Qui vero iudices competentes sint, iam alibi ostensum est. Iudici incompetenti similis est, qui in iudicando fines suae iurisdictionis excessit, puta mulctam sua iurisdictione maiorem dixit. L. 5 Cod. Quando provoc. non est necesse.

Cum a iudice dato sententia lata est, non solum hoc requiritur, ut magistratus, qui eum dedit, fuerit competens, sed item requiritur, ut is iudex datus fuerit, qui iudex esse possit. Item ut delegationis suae fines non excesserit. L. 170, sive ut alii legunt, L. 130 ff. de Reg. iur. Hinc *iudex ad certam rem datus,* si de aliis pronuntiavit, quam quod ad eam rem pertinet, nihil egit. L. 1 Cod. Si a non compet. iudic. Caeterum quamvis formula, qua delegatur iudex, condemnationis duntaxat mentionem facere soleat, tamen et absolvendi, si ita videbitur, facultas ei delegata intelligitur. L. 3 ff. de Re iudic., l. 37 ff. de Reg. iur. Similiter videntur fines delegationis suae excessisse illi iudices, qui, dum plures dati sunt, absentibus aliis, iudicium dixerunt. L. 4 Cod. Quando provocare, l. 36, l. 37, l. 39, ff. de Re iudicat. Non tamen necesse est, ut omnes in eamdem sententiam conveniant, dummodo omnes absint, et maior pars conveniant. Diximus, modo omnes iudices adfuerint, quod ex maioris partis sententia statutum est, valere: quamvis quidam aut iuraverint de causa sibi non liquere, aut etiam contra senserint. At inter pares numero iudices, si dissonae sententiae proferantur, in liberalibus quidem causis, inter quas nunc recenseri possent causae fideicommissariae, et super legitimitate personarum, pro libertate statutum obtinet, in aliis autem causis pro eo quod et in iudiciis publicis obtinere oportet. L. 38 ff. de Re iudic. Enim vero favorabiliores rei, quam actores habentur. L. 125, alias 167 ff. de Reg. iur. Hinc cum quis querela inofficiosi experitur, si pars iudicantium de inofficioso testamento contra testamentum, pars vero secundum id sententiam dederit, quod interdum fieri solet, humanius erit sequi eius partis sententiam, quae secundum testamentum spectavit, nisi aperte iudices inique secundum scriptum haeredem pronuntiasse appareat. L. 10 ff. de inoffic. Test. Si duo iudices oppositas pronuntient sententias, utraque in pendenti est, donec iudex competens suum ferat iudicium. Sed si diversis summis condemnent; tunc minima pendenda est. L. 28, et l. 38, § 1, ff. de Re iudic., et ratio est, quia minor summa in maiori quoque continetur; et ideo in hanc omnes conveniunt. L. 27, § 3, ff. de Receptis.

Hactenus de personis iudicum, nunc videndum de personis litigantium, circa quas id maxime requiritur, ut fuerint in humanis tempore latae sententiae vel iudicis dati. Nam contra defunctos nullum valet iudicium. L. 2 ff. Quae sentent. sine appell., l. 2, § 1, et l. 59, § fin., ff. de Re iudic. Illud quoque requiritur, ut inter eas personas sententia lata sit, quae rem in

iudicium deduxerint. L. 1 Cod. de Sentent. et interlocut. Item oportet, ut inter eas personas lata sit, quae stare in iudicio possunt, vel non, vidimus supra de iudiciis. Si minor condemnetur, requiritur, ut sit defensus; alias sine tutore vel curatore illi dato nulla erit sententia l. 45, § 2, ff. de Re iud. Quod dicimus de minoribus, obtinet etiam de republica et civitatibus; l. 1 Cod. de Iur. reipubl. et de furiosis, l. 9 ff. de Re iudic.

Denique requiritur ut omnes, quorum interest, adsint, dum iudicium profertur, ut supra notavit auctor, et statuit l. 47 ff. de Re iudic. Sed si quis litem contestatus sit cum pluribus, quorum alii adsint, alii absint, et causa dividi possit, potest iudex de causa praesentium iudicare; l. 45 ff. de Iudic. Ut vero etiam contra absentes iudicium ferri possit, requiritur, ut si praecedant denuntiationes et denuntiatus non responderit, tunc enim condemnatur per contumaciam. L. 3 Cod. Quomodo et quando iudic. Hoc excepto casu nunquam contra absentem lata sententia valet, at valet si ipsius favore prolata sit. L. 19 ad leg. Iul. de Adult.

Antequam ad res iudicatas transeamus, videndum primo, quae, et quorum iudicum sententiae rem iudicatam faciant. Non enim omnes sententiae in rem iudicatam transeunt, sed *res iudicatae videntur ab his, qui imperium potestatemque habent, vel qui ex auctoritate eorum inter partes dantur, itemque a magistratibus municipalibus usque ad summam, de qua ius dicere possunt, itemque ab his, qui ab imperatore extra ordinem petuntur.* Ita docet Paulus, Recep. sent. 5, § 1, et prosequitur ad alias sententias, quae rem iudicatam non faciunt ibidem. Ex compromisso autem iudex sumptus rem iudicatam non facit, sed si poena inter eos promissa sit, poena rei in iudicium deductae ex stipulatu peti potest. Quidquid illi, quos enumeravimus, definitive pronuntiaverunt, seu statuerunt, si nullo formae vitio laboret, rem iudicatam facit. *

41 Tunc vero demum sententia definitiva regulariter transit in rem iudicatam, si post decendium seu infra decem a sua prolatione non appelletur ab ipsa, adeo ut postea retractari non possit, et contradicere volens amplius non audiatur. *Communis,* textu expresso in authent. *Hodie,* iuncta Glossa, ibidem, Cod. de Appellat., et can. *Anteriorum* 28, caus. 2, qu. 6, ubi revocato biduo vel triduo antiquitus ad appellandum duntaxat concesso, sic expresse statuitur: *Sancimus omnes appellationes, sive per defensores, vel curatores, et tutores ventilentur, posse intra decem dierum spatium a recitatione sententiae numerandum, iudicibus, ab his, quorum interest, afferri,* et clarissime in eius summario: *Infra decem dies remedium appellationis conceditur;* et expresse habetur in cap. *Quod ad consultationem* 15 de Sentent. et re iudicata, ibi: *Cum post decem dierum spatium sententia in auctoritatem rei transeat iudicatae, qui ad provocationis subsidium infra id temporis non recurrit, appellandi sibi aditum denegavit, cum per hoc videatur per interpretationem iuris latae sententiae paruisse.*

Item sententia definitiva transit in rem iudi- 42
catam, quando inter decendium ab ea quidem appellatum est; postea tamen appellatio fuit deserta, textu expresso in authent. *Ei qui appellat* Cod. de Temporibus et reparationibus appellationum, ibi: *Ei, qui appellat, impertitur annus, intra quem secundum se, communiterve cum adversario litem exsequatur, aut si iusta causa intercesserit, alius annus indulgeatur, quo transacto, lite non completa, rata manet sententia;* ac si non fuisset appellatum, subiungit Glossa, ibid., vers. *Manet.*

In aliquibus tamen causis sententia post de- 43
cendium non transit in rem iudicatam, et signanter sententia lata in causis matrimonialibus, quae revocantur, quandocunque constat de errore. *Communis,* textu expresso in cap. *Lator* 7 de Sententia et re iudicata.

Item sententia non transit in rem iudicatam 44
in beneficialibus, argumento a simili desumpto ex matrimonio carnali ad spirituale, iuxta cap. *Inter corporalia* 2 de translation. Episcop., et tenent Abbas, in cap. *Cum dilectus,* n. 3, de Election.; Maranta, part. 6 Speculi aurei, tit. de Sententia, n. 150; Reiffenstuel, loc. cit., num. 123, et alii. Qui tamen istud intelligunt quod praeiudicium superioris, per text. in cap. *Cum Bertoldus* 18 de Sententia et re iudicata. Secus quoad praeiudicium ipsarum partium, ut tenet etiam Glossa, in cap. 1 de Concessione praebendae.

Item sententia non transit in rem iudicatam 45
in iis causis et casibus in quibus eius observantia nutrit peccatum de consensu partium non impedibile. Arg. cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine, et cap. *Quoniam omne* 20 de Praescription., cum similibus, et docent Glossa final. in cap. *Inter monasterium* de Sentent. et re iudicata; Innocent., ib., in fine; Maranta, loc. cit., n. 147; Abbas, in cap. *Lator* 7 de Sentent. et re iudicat., n. 9; Hostiens. et Ioannes Andreas, ibid., n. 5; Pirhing, lib. 2 Decr., tit. 27, n. 49; Reiffenstuel, ibid., n. 125, et alii passim. Vide Addit. Cas. in fine.

Res autem iudicata proprie sumpta dicitur 46
sententia, quae post lapsum decem dierum accepit auctoritatem, et vires rei iudicatae; adeo ut pro veritate accipiatur, et postea retractari non possit, et quicunque velit contradicere, non audiatur. Unde in l. *Res iudicata* 207 de Reg. iuris, sic expresse dicitur: *Res iudicata pro veritate accipitur.*

Quandonam vero incipiat currere, et quo- 47

modo debeat currere dictum decendium, post quod sententia transit in rem iudicatam? Vide verb. *Appellatio,* art. 8, n. 6, 7, 8.

48 Sententia inter aliquos lata nec praeiudicat, nec prodest aliis. *Communis,* textu expresso in l. *Res inter alios iudicatae* 2 Cod. Quibus res iudicata non nocet, ibi: *Res inter alios iudicatae neque emolumentum afferre his, qui in iudicio non interfuerunt, neque praeiudicium solent irrrogare.* Et concordant l. *Si neque* 1, l. *Iuris manifestissimi* 3, l. *Nec in simili* 4 Cod. eod., l. *Inter alios res gestas* 1, l. *Inter alios factam* 2, l. *Si cum fratre* 3 Cod. Inter alios acta vel iudicata aliis non nocere, l. *Saepe constitutum est* 63 ff. de Re iudicata et de effectu sententiar. et de interlocutionibus, cap. *Inter dilectos* 6, § *In omnibus,* de Fide instrumentor., ibi: *Cum ipsa sententia lata fuerit inter alios, et res inter alios acta aliis non praeiudicet;* cap. *Cum super* 17 de Sententia et re iudicata, in fine, ibi: *Cum res inter alios acta non noceat regulariter aliis iuxta constitutiones canonicas et civiles;* cap. *Quamvis* 25, eod. tit., ibi: *Quamvis regulariter aliis non noceat res inter alios iudicata.*

49 In variis tamen causis sententia lata inter alios potest aliis nocere aut prodesse. Et signanter in causis connexis, ut colligitur clare ex can. *Tantis Daniel* 3, dist. 81, ubi sententia lata contra indigne ordinatum praeiudicat ordinanti, ut recte notat Glossa, ibid., in fine. Et concordat cap. *Ad petitionem* 22, iuncta Glossa, ibid., verb. *Per consequentiam,* de Accusationibus, can. *Haec quippe* 10, caus. 3, qu. 6, iuncta Glossa, ibid., verb. *His amotis.*

50 Item in re individua et pluribus communi; tunc enim *victoria unius aliis proderit,* ut statuitur in l. *Loci* 4, § 3, ff. Si servitus vindicetur, ubi est sermo de servitute itineris, respectu cuius competit actio pluribus in solidum, et concordat cap. *Una sententia* 72 de Appellat., ubi sic expresse habetur: *Una sententia pluribus condemnatis, si unus solus ad appellationis beneficium convolaverit, illius victoria iure communi caeteris suffragatur, si communi iure iuventur, idemque negotium, et eadem causa defensionis exsistat.*

51 Item in duobus casibus assignatis in cap. *Quamvis* 25 de Sententia et re iudicata, ibi: *Quamvis regulariter alii non noceat res inter alios iudicata. Ei tamen, cui cum sibi primum de ea re actio vel defensio competebat, sustinuit sequentem agere: at illi etiam, qui passus est eum, a quo causam habuit, experiri, est praeiudicium generatum.* Ubi ut vides, statuit Pontifex, quod sententia contra alterum lata noceat etiam ei, qui cum sibi primum de re quapiam actio vel defensio competeret, passus fuit litigare sequentem, id est illum, cui secundo loco competebat eiusmodi actio. Et sic etiam de illo, qui passus est alterum agere, a quo causam habuit. Et idem clare statuitur in l. *Saepe constitutum est* 63 ff. de Re iudicata, in cuius summario Bartolus sic expresse habet: *Sententia lata contra unum non praeiudicat alteri qui eum prohibere non poterat, vel ab eo causam non habebat; secus si poterat prohibere, et ab eo causam habebat, et sciens erat.*

Item sententia lata contra unum nocet alteri, 52
quod is actionem mandavit, vel ratam habuit. *Communis,* et colligitur clare a sensu contrario ex leg. *Si neque* 1 Cod. Quibus res iudicata non nocet, ibi: *Si neque mandasti fratri tuo defensionem rei tuae, neque quod gestum est, ratum habuisti, praescriptio rei iudicatae tibi non oberit;* ubi, ut vides, a sensu contrario videtur statui, quod tibi obsit, si mandasti, quod gestum est, vel ratum habuisti.

In sententia victus victori in expensis est con- 53
demnandus. Leg. *Eum quem temere* 79 ff. de Iudiciis, leg. *Properandum* 13, § 6, Cod. de Iudiciis, Institut. de Poena temere litigantium, § 2 in fine, ibi: *Improbus litigator, et damnum, et impensas litis inferre adversario suo cogatur.* Cap. *Finem litibus* 5 de Dolo et contum., c. *Contumac.* 4 de Poenis.

Et hoc procedit nedum in causis civilibus, 54
sed etiam in criminalibus. Glossa final. in cap. *Cum dilecti* 6 de Dolo et contumac., et Abbas, ibid., num. 17; Gailus, lib. 1 Pract. observ., 152, n. 1, cum aliis ibi citatis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 177; Card. de Luca, disc. 39, de Iudiciis, n. 7, ubi dicit, quod, refectio expensarum iudicialium est debita tanquam species poenae iniunctae temere litigantibus ex dispositione iuris, adeoque debet habere locum in omni causa, etiam criminali, ubi talis temeritas litigatoris intervenit.

Non est tamen victus condemnandus in ex- 55
pensis, quando habuit iustam causam litigandi; in tali enim casu expensae compensantur. Leg. *Qui solitum* 78, § 2, de Legatis 2; Glossa, ibidem, verb. *In litis sumptibus.* Inde inferens, quod *iusta ignorantia excusat a litis sumptibus.* Idem tradit Glossa in cap. *Finem litibus* 5 de Dolo et contumac., verb. *Expensas;* Abbas, ibid., n. 22; Barbosa, num. 6, et Gailus, cit. observ. 152, n. 3, testans de com.

Quando autem quis censeatur habere iustam 56
causam litigandi? relinquitur arbitrio iudicis, qui ex qualitate facti et conditione personarum id debet arbitrari. Ita Abbas, in cit. c. *Finem,* n. 25 et 26; Barbosa, ibid., n. 7; Menochius, lib. 2, de Arbitr. iudic., caus. 177, num. 2 et seq.; Iason, in cit. l. *Properandam,* § 6, n. 8, Cod. de Iudiciis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 179, ubi a num. 180, ex Menoch. et Iason affert pro exemplis plures casus, in quibus litigans censetur habere iustam causam litigandi. Unde si succumbat, non est in expensis condemnandus. Vide Addit. Cas., in fine h. art.

57 Iudex non condemnans victum victori in expensis, quando istae sive explicite, sive implicite, fuerunt petitae, tenetur ipsas resarcire de suo, textu expresso in cit. l. *Properandum* 13, § 6, Cod. de Iudiciis, ibi: *Omnes iudices, qui sub imperio constituti sunt, sciant victum in expensarum causa victori esse condemnandum quantum pro solitis expensis litium iuraverit. Non ignorantes, quod si hoc praetermiserint, ipsi de proprio huiusmodi poenae subiacebunt, et reddere eam parti laesae coarctabuntur.* Leg. *Constitutio* 5 Cod. de Fructibus et litium expensis, ibi: *Quod si iudex hoc non fecerit, ipse parti victrici damnum illud compensare cogitur.* Et sic tenent doctores commun.

58 In eadem causa non potest ab eodem tertio appellari a sententia, quae fuit bis confirmata. Leg. unic. Cod. Ne liceat in una eademque causa rei provocare; cap. *Sua nobis* 65 de Appellationibus, iuncto eius summario, in quo praecise dicitur: *Ab eadem sententia ab eo-*
59 *dem tertio appellare non licet.* Et hoc verum est non solum in appellatione a definitiva, sed etiam in appellatione ab interlocutoria. Barb., in cit. cap. *Sua nobis,* n. 2, cum aliis multis ibi citatis; Scaccia, tract. de Appellat., qu. 17, limit. 1, n. 3; Reiffenstuel, lib. 2 Decr., tit. 28, n. 312; Pirhing, ibid., n. 130, et alii passim.

60 Imo hoc verificatur etiam in sententiis, quae non transeunt in rem iudicatam. Licet enim in his possit causa de novo inchoari, non potest tamen tertio appellari. Abbas, in cit. cap. *Sua nobis,* n. 3; Barbosa, ibid., n. 2; Pirhing, lib. 2 Decret., tit. 28, n. 126; Reiffenstuel,
61 ibid., n. 312, et alii. Et hoc adeo verum est, ut nec Papa, nec alius princeps supremus possit potestate ordinaria per viam rescripti concedere, quod tertio appelletur ab eodem in eadem causa, quamvis possit per viam privilegii, et ex certa scientia hoc princeps supremus concedere. Pirhing, lib. 2 Decr., tit. 28, n. 126; Alexander de Naevo, ibid., n. 20; Reiffenstuel, loc. cit., n. 315; Scaccia, loc. cit., num. 2; Marchesanus, de Commis., part. 2 de Com. super nullit., cap. 2, n. 1, fol. 140, et alii.

62 Potest tamen ab eodem appellari pluries, v. g. centies et millies si centies et millies gravaretur supra diversis articulis, licet in una eademque causa. Can. *Quoties Episcopi* 16, caus. 2, qu. 6, ubi dicitur, quod quoties Episcopi putaverint se gravari a suo Metropolitano, possint ad Romanam Sedem appellare. Glossa, in cap. *Directae* 39 de Appellation., verb. *Appellare;* Abbas, in cap. *Sua nobis* 65 de Appell., n. 7; Barbosa, ibid., n. 2, cum variis aliis; Scaccia, in tract. de Appellat., qu. 17, n. 18 et 40; Pirhing, lib. 2 Decret., tit. 28, n. 127, et alii passim.

63 In eadem causa, et super eodem articulo licet utrique parti collitigantium bis appellare successive, et sic in eadem causa, et super eodem articulo possunt utrinque interponi quatuor appellationes. Detur casus, v. g. quod Petrus contra Paulum litigans appellet a sententia contra se lata, et succumbat, tunc Petrus potest adhuc secundo appellare, et si in secunda sua appellatione obtineat victoriam causae, tunc Paulus eius adversarius poterit etiam ipse appellare, et erit tertia appellatio in eadem causa, et super eodem articulo; et si feratur sententia contra ipsum Paulum, poterit adhuc Paulus appellare, et erit quarta appellatio in eadem causa et super eodem articulo, post quam quartam appellationem nec Petro, nec Paulo licebit amplius appellare, cum iam uterque bis appellaverit, et sic victoria causae remanebit illi, qui in quarta et ultima appellatione sententiam favorabilem obtinendo tres conformes sententias in eadem causa, et super eodem articulo reportavit. Arg. Clementin. *Ut calumniis litigantium* de Sententia et re iudicata; Abbas, loc. cit., n. 8; Barbosa, loc. cit., n. 2, et alii passim.

Hinc is, contra quem in aliqua causa, sive 64
civili, sive criminali, sive mista, sive in petitorio, sive in possessorio tres sententiae conformes sunt latae, admitti non debet ad agendum de nullitate ipsarum, vel alicuius ex illis, vel ad excipiendam antequam huiusmodi sententiae plene fuerint exsecutioni mandatae, text. expresso in cit. Clementin. *Ut calumniis litigantium* 1 de Sententia et re iudicata, iuncta Glossa, ibid., verb. *Quavis;* Rota, rec. part. 9, tom. 2, dec. 488, n. 21, part. 17, dec. 86, n. 2; Pirhing, lib. 2, tit. 27, n. 114; Ventrigl., tom. 1, adnot. 35, § unic., de Sententiis conformibus, n. 2, et comm. aliorum.

Et hoc procedit de tribus sententiis confor- 65
mibus, sive definitivis, sive interlocutoriis. Dicta enim Clementina loquitur simpliciter de tribus sententiis conformibus, non distinguens de definitivis aut interlocutoriis; ubi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. L. *De pretio* 8 ff. de Publiciana in rem actione, c. *Quia circa* 22 de Privileg., ideo debet intelligi tam de interlocutoriis, quam de definitivis. Glossa, in d. Clement. *Ut calumniis,* verb. *Sententias,* et Abbas, ibid., n. 3; Covarruv., Pract. quaest., c. 25, num. 3, § 5; Pirhing, loc. cit., n. 116, et alii passim.

Item dicta Clementina procedit de tribus sen- 66
tentiis conformibus in quavis causa, sive civili, sive criminali, sive mista; id enim clare indicant verba ipsiusmet Clementinae, *in quavis causa,* ut expresse notat Glossa communiter recepta, ibid., verb. *Quavis;* Covarruvias, loc. cit., n. 115; Ventriglia, loc. cit., n. 2, et alii passim.

Cum hoc tamen, quod in causis criminali- 67
bus tres sententiae conformes prius exsequi debent, antequam agatur de nullitate sententia-

rum, solum ubi agitur de poenis, quae post exsecutionem retractari adhuc possunt, ac revocari; ut si reus condemnatus sit ad poenam pecuniariam, tunc equidem debet prius fieri exsecutio dictae poenae pecuniariae, et postea agi de nullitate sententiarum. Secus autem ubi agitur de poenis, quae post exsecutionem retractari ac revocari amplius non possunt. Ut si reus condemnatus sit ad triremes, ad mutilationem, vel ad mortem, tunc enim prius agi debet de nullitate sententiarum, quam fiat exsecutio, alias frustra postea ageretur de illa. Sic Abbas, in cit. Clementin., n. 1; Covarruv., loc. cit., num. 3; cum multis aliis ibi relatis; Pirhing, loc. cit., n. 115; Franch., dec. 139; 68 Ventriglia, loc. cit., n. 2, et alii. Imo, ut tenent Abbas, in cit. Clementin., n. 5; Ricc. ad Franch., dec. 139, cum pluribus aliis ibi citatis; Ventriglia, loc. cit., n. 2, et alii, hoc procedit etiam in causis civilibus: in ipsis enim, quando exsecutio est irretractabilis, non proceditur ad illam vigore trium conformium sententiarum, antequam agatur de earum nullitate.

69 Ad hoc, ut tres sententiae conformes debeant et possint exsequi, non obstante exceptione nullitatis, vel appellatione, debent esse latae super eodem articulo, et non super diversis; habetur clare ex dicta Clem., et notant Glossa, ibid., verb. *Tres,* et Abbas, n. 2; Pirhing, loc. cit., n. 115, vers. *Notandum tertio;* Ventriglia, loc. cit., n. 3, et alii. Et ratio est, quia si sententiae essent latae super diversis articulis, cessaret ratio dispositionis dictae Clementinae, quae est praesumptio calumniae, in qua illa fundatur.

70 Potest tamen aliquis tertius pro suo interesse opponere exceptionem nullitatis sententiae, et impedire exsecutionem trium sententiarum conformium, dummodo ille tertius nondum bis appellaverit, (cum de iure ex dictis supra n. 58, non possit nisi bis et non tertio appellari), sed adhuc appellare possit a sententia, quae illi nocet. Tunc enim poterit ille tertius per exceptionem nullitatis impedire exsecutionem sententiae. Covarruv., Pract. qu., cap. 25, n. 9; Gabriel, Commun., conclus. 2, tit. de exsecution. Sentent., conclus. 1, n. 10; Pirhing, loc. cit., n. 116, vers. *Notandum quinto;* Ventriglia, loc. cit., n. 16; Marescot., Var. resolut., lib. 1, cap. 86, n. 55, et alii.

71 Sententiae illae dicuntur conformes, quarum una confirmat aliam. Ad hoc tamen non est necesse, quod una confirmet aliam expresse, sed sufficit, quod in substantia idem contineant, et non sint difformes quoad substantiam vel qualitatem principalem. Gabriel, loc. cit., n. 33 et 34; Barbosa, in cit. Clementin. *Ut calumniis,* n. 11; Pirhing, loc. cit., vers. *Notandum sexto,* et alii communiter.

72 Non dicuntur tamen tres sententiae conformes, si duae sententiae sint latae in principali, et tertia super desertione appellationis propositae a duabus praedictis sententiis. Unde in hoc casu potest impediri exsecutio per exceptionem nullitatis, et sic non habet locum dispositio dictae Clementinae. Sic Rota, in Antiquis, dec. 427; Bald., in leg. 2 Cod. de Episc. aud., et in leg. *Eas* Cod. de Appellat., in princip.; Oldrad., consil. 106; Felin., in Rubr. de Re iudicat., col. 8; Roman., singul. 487, et alii.

Exsecutio sententiae fieri debet regulariter ab 73 illo iudice, qui eam tulit, dummodo is sit iudex ordinarius. Leg. *A divo Pio* 15, in princ., iuncta Glossa, verb. *A se,* ff. de Re iudicata, c. *Si quis* 4, iuncta Glossa, ibid., verb. *Ipsius sollicitudine,* de Foro competenti; Maranta, de Ordin. iudic., part. 6, tit. de exsecut. Sentent. in 3 actu, n. 2; Pirhing, lib. 2 Decr., tit. 27, n. 99; Reiffenst., ibid., n. 167, et alii passim.

Iudex delegatus Papae potest sententiam suam 74 exsequi, et quidem usque ad annum. Cap. *In litteris* 9, cap. *Quaerenti* 26, et cap. *Pastoralis* 28, § *Praeterea,* de Offic. delegati. Quam sententiam exsequi potest sive per se sive per alium; cit. cap. *In litteris.* Imo delegatus Papae potest exsecutionem suae sententiae committere iudici ordinario, qui omnimode tenetur eius mandato obedire, et eius sententiam exsequi. Cap. *Significasti* 6, et cit. cap. *Pastoralis* 28, § *Quia vero,* de Offic. delegat.

Item delegatus principis supremi potest suam 75 sententiam exsequi. L. *Cum specialis iudex* 18 Cod. de Iudiciis; Menoch., lib. 1 de Arbitr. iudic., qu. 74, num. 48, cum aliis ibi citatis; Pirhing, loc. cit., n. 99, testans de communi.

Delegatus ab inferiori magistratu, ut ab Epi- 76 scopo, seu ab alio, quam a principe supremo, probabilius non potest exsequi suam sententiam, sed debet exsecutionem deleganti remittere. Leg. *A divo Pio* 15, § 1, ff. de Re iudicata, ibi: *Iudicum a se datorum vel arbitrorum sententiam exsequantur ii, qui eos dederunt;* ac tradit Bartolus, ibidem, cum aliis. Et idem colligitur, ex cap. *Si quis contra* 4 de Foro competenti, ubi Episcopus, qui ut suspectus legitime recusatur, potest dare delegatum partibus non suspectum, cuius sententiam ipse exsequatur. Sic tenet etiam Menoch., loc. cit., n. 52; Maranta, loc. cit., num. 4; Reiffenstuel, loc. cit., n. 170, testans de communiori; Pirhing, loc. cit., n. 99, dicens, id communiter teneri, quia lata sententia a delegato ab alio, quam a principe supremo, statim omne eius officium exspirat. L. *Iudex* 5 ff. de Re iudicata, adeoque non potest ipse exsequi suam sententiam, sed debet eius exsecutionem remittere ad delegantem.

Contrarium tamen docet Glossa, in cit. cap. 77 *Si quis contra* 4 de Foro competenti, verb. *Ipsius sollicitudine,* et ibid., Abbas, num. 32; Imola, n. 2, quia inquit Glossa a supradictis secuta, eo ipso, quod iudici delegato causa

committitur, intelliguntur ei omnia illa commissa esse, quae ad causam ipsam spectant, et sine quibus causa ipsa expediri non potest, ut cap. *Praeterea* 5, et cap. *Suspicionis* 39 de Offic. delegat. Et, ibid., Glossa respondet ad textus num. praecedenti allegatos, quia dicit, quamvis in ipsis dicatur, quod Ordinarius exsequitur sententiam a delegato latam, non tamen ibi prohibetur quominus etiam id possit delegatus, saltem si absens sit iudex Ordinarius.

78 Post latam a iudice sententiam definitivam, non est statim ipsa exsecutioni mandanda in actionibus et causis civilibus, sed in actionibus realibus exspectandum est saltem per decem dies, priusquam exsecutio fiat, et in actionibus et debitis personalibus exspectandum est per quadrimestre, quod condemnato ad solvendum conceditur. Cap. *Quoad ad consultationem* 15 de Sentent. et re iudicata; l. *Eos qui* 1, et leg. *Sancimus* 3 Cod. de Usuris rei iudicatae. Et quidem quod in actionibus realibus exspectandum sit saltem per decem dies, clare patet; quia ante elapsum decendium sententia nec dum transiit in rem iudicatam, imo ab eadem potest adhuc condemnatus appellare. Authent. *Hodie* Cod. de Appellat., can. *Anteriorem* 28, caus. 2, quaest. 6, cap. *Quod ad consultationem* 15 de Sentent. et re iudicata, adeoque ante elapsum decendium non potest fieri exsecutio sententiae in actionibus realibus. Quod autem in actionibus et debitis personalibus exspectandum sit per quadrimestre, ratio est, quia alteri obligatus actione personali non detinet rem alterius, prout contingit in obligato alteri actione seu debito reali. Unde iure merito pro exsecutione sententiae in actionibus et debitis personalibus iura concesserunt quadrimestre ad solvendum. Cit. l. *Eos qui* 2, et l. *Sancimus* 3 Cod. de Usuris rei iudicatae, cap. *Quod ad consultationem* 15 de Sentent. et re iudicata, cap. *Quaerenti* 26, iuncta Glossa, verb. *Quadrimestre*, de Offic. delegati. Sic Pirhing, loc. cit., n. 100; Reiffenstuel, loc. cit., a n. 160, et alii passim.

79 Dicitur autem notanter *in actionibus et causis civilibus*, quia secus dicendum est de causis et actionibus criminalibus. In istis enim, crimine liquidato et prolata sententia, statim fieri potest exsecutio. L. *Cum reis* 18 Cod. de Poenis, et docent Bartol. in l. *Quod ultimo* 29, n. 5, ff. de Poenis; Pirhing, loc. cit., n. 100; Reiffenstuel, loc. cit., n. 161; Layman, in c. *Quaerenti* 26, n. 2, de Offic. delegati, cum aliis ibi citatis, ubi insuper subiungit, quod in imperio criminaliter condemnatis remedium appellationis non concedatur. Ursaya, Instit. crimin., lib. 4, tit. 9, n. 27, et alii contra alios.

80 Si condemnatus ad mortem nolit se disponere ad christiane moriendum, sed mori velit desperatus et impoenitens, adhuc ducitur ad patibulum, et suspenditur. Muta, ad Pragmatic. regni Sicil., tit. 41 *Ne condemnat. ad mortem*, n. 15; Rayn., tom. 1, cap. 4, num. 7, vers. *Dicit quarto*, cum Cassan., ibi cit.; Ursaya, Instit. criminal., lib. 4, tit. 5, n. 115, ubi n. 16, sic subiungit: *Verum tamen est, quod omnes solent adhiberi diligentiae, antequam id ad praxim reducatur, quia raro id evenit, ex quo quando condemnati observant, quod eodem praetextu non obstante, ad exsecutionem deveniunt iustitiae ministri, ut plurimum ad bene moriendum se disponant. Et de Angel. ubi proxime, ubi quod non debet fieri exsecutio, nisi consulto principe.* Hactenus ille.

Alia ad rem. Vide verb. *Appellatio*, verb. 81
Iudicium.

Sententiam condemnatoriam D. N. I. C. se- 82
quentibus verbis fuisse conceptam refert. P. Mazzolin., *Nella predic.* 39, n. 13: *Iesum seducentem populum blasphemantem Deum, dicentem se Christum Iudaeorum esse, cruci affigendum condemno et adiudico....* Illius vero tenorem diversimode refert Nicolius, in Floscul., verb. *Iudicium*, ante finem: *Ego Pontius Pilatus iudex in Ierusalem sub potentissimo Caesare Tiberio, cui felix et faustum sit imperium, cum sederem pro tribunali, ac ius omnibus etiam Synagogae Iudaeorum dicerem, audita et cognita causa Iesu Nazareni, quem Iudaei vinctum adduxerunt, sic iudico, quando ipse quidem arrogantibus verbis se fecit Filium Dei, et se regem Iudaeorum praedicavit, tametsi pauperrimis parentibus sit prognatus, et se templum Salomonis destructurum dixit, cum duobus latronibus ad crucem damnetur.* Sic refert Ursaya, in Miscellaneo sacro et profano, part. 2, litt. S, n. 28.

Pro iusta ferenda sententia debent iudices 83
prae oculis habere, et diligenter ponderare causae merita secundum utriusque iuris dispositionem. Arg. cap. *Intelleximus* 1 de Novi operis nuntiat., ibi: *Quia vero sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adiuvantur, fraternitati tuae mandamus, quatenus diligenter considerans... negotium ipsum secundum legum et canonum statuta non differas terminare.* Unde iudices tum 84
iure civili, tum canonico satis instructi esse tenentur quia, ut recte notarunt Ludovicus Romanus, singulari 654, et post ipsum Zoesius, in Prooemio iuris canonici, n. 5; Fagnan., in cap. *Super specula*, n. 30, Ne clerici vel monachi; Rota, dec. 26, n. 30, relata ab Antonell., de Iuribus cleric. circa fin.; Reiffenstuel, lib. 1 Decr., in prooemio, § 13, n. 226, et alii passim: *Legista sine canonibus parum valet, canonista sine legibus nihil;* et Rebuff. cit. et secutus a Rota, in dict. dec. 26, num. 33, expresse habet: *Imo audacter dico, quod ius pontificium perfecte non potest intelligi sine legibus, cum sit medulla legum, et ius cano-*

85 *nicum est practica iuris civilis.* Aliter illi subiacerent censurae, cui subiacere quosdam doctores ex And. Mend., lib. 1 Select. quaest., de Acad., qu. 15, refert Brancacc., de Iur. doctor., c. 1 in fine; et Ursaya, Instit. crimin., lib. 3, tit. 10, n. 13, ibi:

In institutis comparo vos brutis.
In digestis nihil potestis
In codice scitis modice.
In novellis comparamini asellis.
Et tamen creamini doctores.
O tempora, o mores!

86 Possentque vocari non *iuris doctores*, sed *iuris dolores*, ut aliquos vocat eruditissimus de Rubeis, in Discurs. ad scient. amat., in princ., part. 4, tom. 3, n. 26, appellando etiam ipsos *doctores necessitatis*, hoc est sine lege, quia necessitas non habet legem, can. *Sicut* 11 de Consecrat., dist. 4, cap. *Consilium* 1 de Observat. ieiun., cum similibus; in quo sensu vocari etiam possent *doctores monetae tonsae*, hoc est sine litteris, quia istae primae in monetae tonsione abraduntur. De quibus, ut advertit Ursaya, Instit. crimin., lib. 2, tit. 10, n. 103 et seq., quando causas quaerunt, semper verificatur lepidum illud dictum communiter per ora curialium volitans, quod sint *advocati* seu *procuratores Pilati*, in quibus scilicet nullius reperiuntur causae defendendae, iuxta id quod legitur Ioan. cap. XVIII, n. 38. *Nullam invenio in eo causam. Advocati de Repertorio* appellantur a Pacichel., de Distant., cap. 4, sub num. 1, fol. 7. Illosque *doctores privilegio, non autem sapientia* vocat Rota, in Romana seu Spoletana *Legati*, 5 Martii 1717, § *A quo sane*, in fine, coram Cerro. Leonard. vero, de Doctor., part. 1, qu. 33, fol. 9, vocat illos *doctores honorarios;* sic expresse refert Ursaya, cit. n. 103 et seq. Unde caveant, si qui sint huius furfuris doctores et advocati, ne quaerant fieri iudices, iuxta illud Ecclesiastici cap. VI, n. 6: *Noli quaerere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, quia solum iudex sapiens iudicat populum.* Ecclesiastici cap. X, n. 1.

87 Advertant iudices, quod praetextu aequitatis non scriptae, in concursu legis clarae et contextus litteralis, non est locus sententiae innixae eidem aequitati, quae in hoc casu vocatur potius duplex iniquitas. Conciol., alleg. 50, n. 38 et 39; Andreol., controv. 92, n. 17 in fine; Gobat, consult. 97, n. 40, et secut. ab Ursaya, Instit. crimin., lib. 5, tit. 8, n. 53 et seq., ubi, quod iudex sequi debet aequitatem legis, non proprii capitis, ne contra admittens talem aequitatem deprecari contingat id, quod de parlamento et magno consilio refert Franc. Marc., dec. 2 in fine, p. 1, nempe: *Ab illius aequitate, et expedienti liberet nos Deus*, et Grat., Discept. forens. 669, num. 55 et seq., ubi n. 27, quod quidam amicus blande redarguit iudicem illum, qui sententiam aequam voluit dare, prae oculis nimirum habendo aequitatem, asserendo fuisse equam, sed sine diphthongo. Hactenus Ursaya, loc. cit. Qui, ib., 88
n. 56 et seq., subiungit coincidere lepidam illam responsionem a Bulgaro datam Federico imperatori, qui incedens medius inter eumdem Bulgarum et Martinum eius aemulum, eosdem interrogavit, cuiusnam esset merum imperium? Martinus solius Caesaris respondit, Bulgarus vero non Caesaris tantum, sed et praesidum provinciarum; cum autem gratior fuisset imperatori assentatio Martini, eique proinde equum donasset, ille dicere solebat, *se aequum dixisse, equum vero adduxisse Martinum*, qui cum esset obstinatissimus in sustinendis suis opinionibus, quamvis erroneis et singularibus ex eius cervicosa duritie ortum est vulgare adagium, quod *Martinus* appelletur quicunque in aliqua singulari seu sententia seu opinione pertinaciter ac contumaciter perseverat.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Quae auctor a n. 87 ad n. 93 adducit, serio legenda sunt; quare, vos rogo, *risum teneatis, amici.*

RESPONSIO AUCTORIS.

Quae, locis cit., a me tradita sunt, ridenda videntur Rom. theologo; et tamen ab auctoribus nedum non irridendis, sed et gravissimis, et celeberrimis illa desumpsi, qui longe ante me in suis respective operibus ea protulerunt. Etenim quae adducuntur sub n. 87, ea tradiderunt P. Mazzolin., Nicolius, et Ursaya celeberrimus advocatus Romae causarum patronus. Quae sub n. 88, collecta sunt verbis praecisis cap. *Intelleximus* 1 de Novi operis nuntiat. Quae sub num. 89, tradiderunt Ludovicus Romanus, Zoesius, Fagnanus, Rota, Antonell., Reiffenstuel, Rebuffus citatus et secutus a Sacra Romana Rota. Quae num. 90, Andr., Mend., Brancac., et cit. Ursaya. Quae n. 91, eruditissimus iurisperitus de Rubeis, Rota Romana, et ex aliis multis allegatus Ursaya et quae, ibi, in fine trado ego, habentur ecclesiastici praecisis suis verbis non certe ridendis. Quae n. 92, tradiderunt Conciol., Andreol., Gobat, Franciscus Marc., Gratian. citati atque secuti a dicto Ursaya. Quae n. 93, typis tradidit Romae in celeberrimo suo opere dictus Ursaya. Hinc iudicet prudens et eruditus lector an iuste poterit theologus rogare, ut dicta legendo, *risum teneatis amici.*

Unica sententia pro nullitate matrimonii pro- 89
lata, nemini licet ad alia vota transire. Benedictus XIV, tom. 1, Const. 33 incip. *Dei miseratione*, § 9 et 14. Appellatio a sententia lata 90
super nullitate matrimonii in quacunque instantia semper suspendit exsecutionem. Idem, ib.,

91 § 11. Appellatio in causis matrimonialibus impediri nequit per pacta poenalia. Idem, Con-
92 stitut. 85 incip. *Nimiam*, § 4 et 7. Sententia super nullitate matrimonii nunquam transit in rem iudicatam, sed ex noviter detectis quandocunque revideri potest. Idem, cit. Const. *Dei miseratione*, § 11. Vide alia tom. 5, ad verb. *Matrimonium*, vid. verb. *Rescissio matrim.*

93 Sententia unica lata in prima instantia super nullitate matrimonii, non licet ad secunda vota transire, sed duas conformes sententias ad hunc effectum prodiisse oportet. Idem, tom. 3, Con-
94 stitut. 47 incip. *Si datam*. Id ipsum a Pontifice statuitur pro causis super nullitate professionum regularium, et reclamanti prohibetur e claustris exire post unicam sententiam. Idem,
95 ibid. Nisi quis antea per duas conformes resolutiones obtinuerit restitutionem in integrum adversus lapsum quinquennii. Idem, ibidem.
96 Sententia super nullitate professionis exspectanda est etiam post legitime obtentam restitutionem in integrum, ad hoc ut reclamans e clau-
97 stris migrare possit. Idem, ibidem. Sententiae, quae proferuntur in causis nullitatis professionis regularis, postquam a Sancta Sede concessa fuit in integrum restitutio, ut plurimum sunt
98 pro professionis invaliditate. Idem, ibid. Sententia super nullitate professionis prolata absque processu secundum iuris ordinem confecto,
99 nulla definitur. Idem, ibid. Item si citati non fuerint omnes interesse habentes in sustinenda
100 illius validitate. Idem, ibid. Vide alia, tom. 6, ad verb. *Professio regularis*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

101 Regulariter sententia habet effectus inter solos litigantes, *aliis* vero non nocet. L. 63 ff. de Re iudicat., l. 2 Cod. Quibus res iudicat.
102 non noceat. Idque tum naturali ratione, quod alter ex facto alterius praegravari non debet, tum ratione civili, quod in iudicio quasi con-
103 trahitur, atque adeo obligatio iudicati inter eos tantum operari debet, inter quos quasi contractum, id est inter litigantes.

104 Ad rectam vero huius regulae applicationem inquirendum, quinam in sensu iuris maxime in
105 hac materia *alii* dicantur. *Alii* in hac regula dicuntur, qui non eamdem cum litigatore personam gerunt, quales sunt haeredes, sed proprium principale, separatum et diversum plane ius ab eo habent, quod non dependeat a iure
106 eius, contra quem iudicatum est. Contra vero in effectu iuris in hac materia pro *aliis* non habentur, quorum ius dependet a iure legitimi contradictoris, quo cum hactenus actum et adversus quem iudicatum; et sic facile aequissima ratione contingere potest, ut sententia prosit adversus tertium, vel eum, qui non quidem fuit in lite, sed tamen idem ius habet cum legitimo contradictore. Sic enim sententia tota ius facit quoad omnes, tametsi nec litigaverint, nec ad iudicium fuerint vocati, nec scientiam litis controversae habuerint.

Res exemplis illustrior redditur. Initium su- 107
mamus a statu personarum, qui triplex est, libertatis, civitatis et familiae. De statu liber- 108
tatis in leg. 15 ff. de Statu homin., habetur: *Ingenuum etiam accipere debemus eum, de quo sententia lata est, quamvis fuerit libertinus, quia res iudicata pro veritate accipitur.* Potest de ingenuitate duplici modo ferri sententia, ut probet is, qui aliquem servum esse asserit, aut qui se ingenuum ait. Si prius fiat, 109
et hic in probando deficiat, tantum pronuntiatur non probatum esse, quod probandum erat, et servum non videri; l. 27, § 1, ff. de Liberal. caus., et haec sententia aliis non praeiudicat, quia non de iure et statu ipsius servi, sed tantum de iure actoris pronuntiatum est. Si vero 110
posterius contingat, quod contingere potest, si volens onus probandi subierit, leg. 14 ff. de Probat.; iam super ipsius statu, directo pro- 111
nuntiatur; et ita si ingenuus pronuntiatus fuit, haec sententia etiam prodest contra omnes, qui talem libertinum esse asserere contendunt. Sunt enim hic verba sententiae concepta in rem, sive de ipso statu, et ita semel status personae per rem iudicatam adiudicandus est. Confer Hartman., Pistor., part. 4, qu. 29, fer. per tot.; Carpzov., Iurisprudent. forens., part. 1, const. 26, defin. 16, n. 1 et 2. Necesse vero 112
est in hoc casu, ut sententia de statu sit lata contra dominum vel patronum, eumque praesentem, non vero ex contumacia absentem. Leg. 17, § 1, ff. de Inoffic. testam.

Eodem ex fundamento sententia pro filiatio- 113
ne lata contra omnes prodest. L. 1, § final., ff. de Agnoscend. liber. Intellige tamen, si 114
quaestio filiationis cum ipso patre, qui est unicus contradictor legitimus, non cum aliquo de agnatis fuerit. Consule Alexandr., in l. penult., n. 69, ff. de Re iudicat.

Idem dicendum de sententia lata pro uxore, 115
modo maritus fuerit contradictor.

Quatenus vero sententia in causa notabili 116
lata ius faciat vide Tiraquell., de Nobilit., cap. 37, n. 2, et plur. seq., ubi etiam disserit de viribus contra tertium sententiae pro cive latae.

Gravior quaestio est, an sententia lata super 117
primogenitura vel maioratu, et bonis inde dependentibus, noceat ei, qui post illum, qui hactenus in lite fuit, sed superatus est, ad illam primogenituram aspirare potest. Affirmant per text. in l. 44 ff. de Re iudicat.; Brunemann., in d. l. 44, n. 1; Hartmann., Pistor., part. 4, q. 29; Molin., de Primogen. Hispan., lib. 4, c. 8, n. 3; Carpzov., part. 3, dec. 254, n. 13.

De sententia contra Vassallum lata, an no- 118
ceat domino, adi Rasenthal., de Feud., c. 9, membr. 1, conclus. 23, n. 4 et plur. seq.

Et de sententia lata de statu subiectionis, 119

an prosit contra omnes, consule Zasium, ad leg. 65 ff. de Re iudic.; Fail., lib. 1, observ. 70, n. final.

120 Sed haec quidem de statu personae sufficiunt. Transeo nunc ad iura rerum, ubi itidem saepe contingit rem iudicatam ius facere inter alios, quam qui in lite fuere, et quidem potissimum inter illos, qui ab eo, qui victus est, causam
121 habent. Tales sunt legatarii; iis porro nocet sententia lata contra haeredem super testamento, dummodo tamen bona fide ab haerede actum sit, haeres sit victus propterea quod testamentum valere non potuerit, et per incuriam iudicis victus non fuerit, et demum ab ipsis legatariis non fuerit appellatum. Diversum autem est, si sententia contra unum ex legatariis lata sit, nam aliis non nocet.

122 Tales etiam sunt substituti. Hinc sententia contra haeredem lata substitutis nocet. Aliter se res habet quoad sententiam latam contra cohaeredem. Haec enim alii cohaeredi, qui in iudicio non fuit, non nocet. Confer Zasium, in l. 63, n. 17, ff. de Re iudicat.

123 Ex alio etiam fundamento sententia inter alios ius facit. Hoc suppeditat iurisconsultus in citata l. 63 ff. de Re iudic., scilicet: *Cum quis de ea re, cuius actio vel defensio primum sibi competit, sequentem agere patitur.* Subiungit iurisconsultus exemplum: *Veluti si creditor experiri passus sit debitorem de proprietate pignoris.* Sed vide Zasium, in dict. l. 63, qui n. 24 et plur. seq. materiam illustrat.

Pariter contra alios etiam sententia prodest, 124
si per necessariam consequentiam sit etiam iuris tertii exclusiva. Desumi exemplum potest ex 125
l. 1, § final., ff. de Carbon. edict., quando scilicet mater subiecti partus arguitur, ubi primum quaeritur, an propter statum pueri quaestio differenda sit? Quod negatur, quia prin- 126
cipaliter hic mater rea postulatur, et sic recenti tempore, hoc est de praesenti potest cognitio fieri, et porro iurisconsultus subiicit: *Et post eventum cognitionis si suppositum partum apparuerit, actiones haereditariae puero denegandae sunt, omniaque perinde habenda, atque si haeres scriptus non fuisset.* Revera enim ex 127
errore scriptus est a patre putativo haeres, qui si partum suppositum esse cognovisset, nunquam eum scripsisset haeredem. Neque obstat, quod sententia principaliter contra matrem sit lata.

Nam cum ipsa de crimine suppositi partus 128
satis convicta sit, necessario haec sententia est exclusiva iuris ipsius pueri, cum nullum ius possit habere, ubi constat per sententiam eum esse suppositum.

Vide verb. *Transitus sententiae in rem iudicatam.* Ubi etiam de condemnatione in expensis. Ed. Cas.

SEPULTURA

Summarium.

1. Nomen sepulturae sumi potest tribus modis, qui assignantur. - 2. Sepultura sumpta proprie pro loco et situ in quo cadavera sepeliuntur, quid sit? - 3. Locus sepulturae regulariter olim erat atrium, aut porticus, vel aliud terrae spatium prope ecclesiam, quod hodie coemeterium communiter appellatur. - 4. Coemeterium quid significet et importet? - 5. Quamvis olim in solis coemeteriis, et nullus in ecclesiis sepeliri posset, tamen hodie et iure, et consuetudine omnes fideles in ecclesiis sepeliuntur. - 6. Quilibet a iure non impeditus potest sibi eligere sepulturam in qualibet ecclesia ad id ius habente, et ubi quisque sepeliri debeat, ubi etiam de regularibus decedentibus extra conventum ad n. 56. - 57. Papa decedens Romae sine electione sepulturae sepelitur in Basilica Vaticana, in qua non possunt sepeliri, nisi Summi Pontifices et personae regales. - 58. Si autem contingeret Pontificem sine electione sepulturae decedere extra Urbem, nec posset commode transferri ad ipsum, esset sepeliendus in Ecclesia cathedrali loci, ubi decedit. - 59. Papa potest sibi eligere sepulturam in quacunque sibi benevisa ecclesia, etiam regularium. - 60. Cardinales decedentes in Urbe, si non habeant sepulcrum maiorum; nec sibi elegerint sepulturam, sepeliendi sunt in ecclesia proprii tituli, et non in parochia. - 61. Et hoc etiamsi Cardinales non resideant in titulo. - 62. Et hoc procedit etiam in Cardinalibus regularibus. - 63. Cardinales decedentes extra Urbem sine electione sepulturae, sepeliri debent in ecclesia maiori loci, ubi decedunt. - 64. Hoc tamen intelligendum venit, nisi in vita se subiecerint specialiter alicui parochiae. - 65. Debetur tamen semper quarta canonica ecclesiae parochiali. - 66. Episcopi ubi sint sepeliendi? - 67. Canonici cathedralis ubi sint tumulandi? - 68. Clerici et presbyteri ubi sint sepeliendi? ad num. 70. - 71. Clerici beneficiati cum onere residendi, tam simplices quam curati ubi sepeliri debeant? ad num. 72. - 73. Uxor licet sit sub potestate viri, potest libere sine eius licentia eligere sibi sepulturam. - 74. Si uxor decedat, non electa sibi sepultura, ubi sit sepelienda, usque ad n. 80. - 81. Si uxor moriatur praegnans ubi sit sepeliendus foetus. - 82. An sicuti uxor sepeliri debet in sepulcro mariti, ita etiam maritus decedens, non electa sibi sepultura, debeat sepeliri in sepulcro uxoris? ad n. 83. - 84. Habitans in confinio duarum parochialium, ubi sit sepeliendus. - 85. Si quis in testamento disposuerit, ut sepeliatur in parochia, in qua fuerit moriens, et casu moriatur in aliena parochia, non debet sepeliri in aliena parochia, sed in parochia proprii sui domicilii. - 86. Eligere sepulturam sibi bene visam potest quilibet, sive masculus, sive femina, dummodo habeat debitam aetatem, et a iure non prohibeatur. - 87. Et potest quis libere sibi eligere sepulturam etiam extra propriam patriam in diversa et remota provincia, etiam aliena. - 88. Si quis autem eligat sepeliri in sepultura aliena, non potest ibi sepeliri, nisi consentientibus patronis sepulturae. - 89. Qui ad hunc effectum dicantur patroni? - 90. Exstinctis patronis omnibus, tunc rectores Ecclesiae seu regulares possunt non solum mortuos ibi sepelire, sed etiam sepulturam alteri concedere. - 91. Item possunt rectores ecclesiae, seu regulares in patronatis sepulcris aliquem alium tumulare interveniente causa necessitatis. - 92. Si plures sint patroni, debent omnes consentire, nec sufficit consensus maioris partis. - 93. Decedens facta electione sepulturae alterius patroni, si patronus denegat consensum, dicitur decedere non facta electione. - 94. Filiusfamilias, dummodo pubes sit, et sit sui iuris, potest etiam sine consensu patris sibi libere eligere sepulturam. - 95. Sic etiam potest servus. - 96. Item sepul-

turam sibi eligere possunt novitii, etiam extra monasterium et in alia ecclesia. - 97. Religiosi tamen professi in claustris morientes non possunt sibi eligere sepulturam. – 98. Et hoc procedit etiam de praelatis et superioribus regularibus. - 99. Impuberes nequeunt sibi eligere sepulturam. - 100. Pro impubere nequeunte sibi eligere sepulturam, potest ipsi illam eligere pater, ubi ad id adest legitima consuetudo. – 101. Secus autem, ubi non adest talis consuetudo. - 102. Non desunt tamen magni nominis doctores defendentes, quod hodie generaliter, et nulla attenta consuetudine, permittitur parentibus eligere sepulturam filio impuberi in quacunque ecclesia, etiam regularium. – 103. Si adsit sepulcrum maiorum in ecclesia regularium, tunc, praecisa consuetudine, debent impuberes ibi sepeliri. - 104. Facultas permissa patri eligendi sepulturam filio impuberi non potest exerceri post mortem ipsius filii, sed solum pendente ipsius vita. - 105. Deficiente patre, potest mater eligere sepulturam pro filio impubere, si ad id concurrat legitima consuetudo, secus non. - 106. Talis consuetudo pro eligenda sepultura filiis impuberibus debet esse generalis in loco vel civitate, alias consuetudo particularis alicuius ecclesiae caeteris eiusdem Urbis ecclesiis praeiudicaret. - 107. Item talis consuetudo debet esse legitime praescripta, quae ad patrem sufficit decennalis, et quoad matrem requiritur quadragenaria. - 108. Et haec quadragenaria consuetudo introduci potest etiam favore avorum, fratrum, consanguineorum, affinium, tutorum, administratorum, maritorum, uxorum, dominorum et amicorum. - 109. Impuberes decedentes non sibi electa sepultura, a praedictis ad id facultatem habentibus ratione legitimae consuetudinis, sepeliendi sunt in sepulcro maiorum, si habeant, vel si non habeant, in propria parochiali. - 110. Electio sepulturae probari debet, et qualis probatio sufficiat. – 111. Electio sepulturae potest variari toties quoties eligenti videbitur usque ad finem vitae. – 112. Et haec revocatio seu variatio potest fieri non solum expresse, sed etiam tacite per secundam electionem. – 113. Electio sepulturae semel legitime facta, si non revocetur, perseverat usque ad finem vitae. - 114. In materia electionis sepulturae valde notanda sunt responsa Sacrae Congregationis Concilii, quae hic afferuntur cum aliis notandis ad n. 218.

1 Nomen sepulturae tribus modis sumi potest. Primo, pro iure sepeliendi corpora, seu cadavera mortuorum. Arg. Clementin. *Dudum* 2 de Sepulturis, cum similibus. Secundo, pro actu, ritu seu officio, quod in associandis ad sepulturam, et sepeliendis cadaveribus mortuorum impenditur. Can. *Dictum* 105, caus. 1, qu. 1, can. *Praecipiendum* 5, caus. 113, qu. 2, cum similibus. Tertio, pro ipso loco et situ, in quo cadavera mortuorum sepeliuntur. Can. *Aurum* 69, caus. 12, qu. 2, cap. *Fraternitatem* 3 de Sepulturis, et de sepultura hoc tertio modo sumpta erit sermo.

2 Sepultura igitur hoc tertio modo accepta, est locus auctoritate Episcopi benedictus, in quo cadavera Catholicorum pie decedentium sepeliuntur. *Sic in re communis.*

3 Locus sepulturae regulariter olim erat atrium, aut porticus, vel aliud terrae spatium prope ecclesiam, quod hodie coemeterium appellatur, textu expresso in cit. can. *Praecipiendum* 15, caus. 13, qu. 2, ibi: *Praecipiendum est etiam secundum maiorum instituta, ut in ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, porticu, vel in exedris ecclesiae.*

Coemeterium autem graece significat idem 4
ac latine *dormitorium,* eo quia ibi requiescunt corpora Catholicorum, qui ratione fidei infallibilis finaliter resurgendi, non tam mortui ibi iacere, quam dormire dicuntur; Ioan. cap. XI, n. 11, ibi: *Lazarus amicus noster dormit, sed vado, ut a somno excitem eum.* Et Epist. 1 ad Thessalonicen., c. IV, n. 12, ibi: *Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus;* quem textum sic exponit S. Hieronymus dicens: *Eos dormientes appellari, quia certum est eos resurrecturos.*

Quamvis tamen olim in solis coemeteriis, 5
et nullus in ecclesia sepeliri posset, ut patet ex cit. can. *Praecipiendum* 15, caus. 13, qu. 2, et can. *Nullus* 18, ead. caus. 13, qu. 2, ibi: *Nullus mortuus intra ecclesiam sepeliatur, nisi Episcopi, aut abbates, aut digni presbyteri, aut fideles laici,* id est fama sanctitatis et miraculis

[1] Concilium Nannetense cap. 6 ita edicit: « Prohibendum etiam, secundum maiorum instituta, ut in ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, aut in porticu, aut exedra ecclesiae. Infra ecclesiam vero, aut prope altare, ubi corpus Domini et sanguis conficitur, nullatenus habeant licentiam sepeliendi ». Tria igitur, inquit Baluzius ad Reginon., lib. 1, cap. 125, ubi allatus Nannetensis canon redditur, extra ecclesiam loca erant, in quibus sepeliri poterant corpora mortuorum, atrium videlicet, porticus et exedra. Honorificentior autem sepulturae locus per illas tempestates erat in atrio, ante portam ecclesiae, id est, in nobilissima atrii parte. Adnotat enim Gretserus in libro secundo de Funere christiano, cap. 8, Constantinum M. sepeliri voluisse in vestibulo ecclesiae CP. eodemque loco deinceps sepultos esse plurimos imperatores ac Pontifices. De Ottone secundo imperatore testatur Leo Marsicanus in libro secundo Chronici Casinensis, c. 9, eum sepultum esse in atrio ecclesiae Beati Petri Apostoli. Et lib. 4, cap. 8, agens de Elgaita Roberti ducis uxore, ait, eam in ecclesiae paradiso ante basilicam Petri Apostoli tumulari voluisse. Sic antiquitus sepulcra comitum Tolosonarum erat in atrio ecclesiae Sancti Saturnini, prope portam, ubi hactenus videntur, donec Urbani secundi auctoritate coemeterium eorum constitutum est in atrio basilicae deauratae. Sic etiam vestibulum ecclesiae Tutelensis erat olim locus destinatus sepeliendis vicecomitum Turennensium corporibus, quorum erant ampla ac magnifica in ecclesiam illam merita ac beneficia, eorumque sepulcra etiamnum manent post tot saecula. Alicubi tamen porticus erat honorificentissimus sepulturae locus. Legimus enim apud Bedam, in lib. 2 Hist. eccl. Angl., c. 3, Augustinum et caeteros Cantuarienses Archiepiscopos in porticu Cantuariensis ecclesiae sepultos fuisse, donec necessarium fuit eos sepeliri intra ecclesiam, qui porticus illa plures capere non poterat. Praeter atrium illud, quod erat ante principalem portam ecclesiae, in quo viri principes sepeliebantur, aliud atrium erat, in quo sepeliebantur omnis conditionis homines. Erat autem atrium illud proprie coemeterium. Vetus charta Archambaldi vicecomitis Combornensis pro monasterio Tutalensi. Hoc autem ipse Cancelinus de Petrabuferia postea devote adimplevit ad ostium coemeterii Sancti Martini, quod est ante portam ecclesiae Sancti Martyris Iuliani.

clari, ut explicat Glossa, ibid., verb. *Fideles;* tamen hodie, et iure, et consuetudine introductum est, ut omnes Catholici, sive clerici, sive laici in ecclesiis sepeliantur. Cap. *Fraternitatem* 3, cap. *Ex parte* 5, et cap. *Cum liberum* 6 de Sepulturis, iuncto can. *Cum gravia* 17, caus. 13, qu. 2, ubi additur ratio, ibi: *Prodest mortuis, si in ecclesia sepeliantur, quod eorum proximi quoties ad eadem sacra loca veniunt, suorum, quorum sepulturam aspiciunt, recordantur et pro eis Domino preces fundunt* [1].

6 Quilibet a iure non impeditus potest sibi eligere sepulturam in qualibet ecclesia ad id ius habente. *Communis*, per claros textus in cap. *Nos instituta* 1, cap. *Fraternitatem* 3, cap. *Cum liberum* 6, cap. *Cum super* 8, cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, cap. *Animarum* 1, et cap. *Cum quis* 2 de Sepulturis in 6.

7 Et si cadaver illius, qui elegit sepulturam in aliqua ecclesia, etiam regulari, et per vim parochi, aut alterius, non ibi sed alibi sepeliatur, est restituendum simul cum oblationibus ecclesiae electae, textu expresso in cap. *Ex parte* 5, cap. *Cum liberum* 6 de Sepulturis, cap. *Animarum* 2, eod. in 6. Et sic pluries decrevit Sacr. Congreg. in facti contingentia, ut videri potest verb. *Cadaver*, num. 11, ubi referuntur decreta una cum confirmatione facta ab Alexandro VII, Const. incip. *Alias pro parte*.

8 Qui sibi sepulturam non elegit, sepeliri debet in sepulcro maiorum suorum, textu expresso in cap. *Nos instituta* 1 de Sepulturis, ibi: *Statuimus, unumquemque in maiorum suorum sepulcris iacere, ut patriarcharum exitus docet;* cap. *Cum quis* 2, et cap. *Is qui* 3, eod. in 6, ibi: *Is qui... non electa sepultura decedit... in ea, in qua maiorum ipsius ab antiquo sepultura exstitit, sepeliri debebit, dummodo absque periculo ad ipsam valeat deportari.*

Maiorum nomine ad hunc effectum veniunt 9 pater, avus, proavus, et alii ascendentes in linea recta. L. *Iuris consultus* 10 ff. de Gradibus, l. *Appellatione* 51 ff. de Verb. significat.; Panimol., dec. 5, adnot. 3, n. 15; Barbosa, de Offic. et potest. parochi, cap. 26, n. 32; Reiffenstuel lib. 3 Decretal., tit. 28, n. 10, et alii passim.

Si maiores non in uno et eodem sepulcro 10 sepulti fuerint, sed in diversis, v. gr. avus, proavus, abavus, aliique omnes maiores in uno, pater vero in alio, tunc secundum Glossam, in cap. *Is qui* 3, verb. *Antiquo*, de Sepulturis in 6; Engel., lib. 3 Decret., tit. 28, n. 6; Reiffenstuel, ibid., n. 11; Silvester, verb. *Sepultura*, qu. 8, et alios, filius decedens, non electa sepultura, sepeliri debet in sepulcro maiorum et non patris, nisi pater pro se et posteris aliam sepulturam expresse elegisset. Et id tenent et probant ex quo semper in iure fiat locutio in plurali, ut patet, in cap. *Nos instituta* 1 de Sepulturis, ibi: *In maiorum suorum sepulcris*. Cap. *Fraternitatem* 3, eodem, ibi: *Patrum, aliorumque parentum sepulturis*, quo

---

[1] Ambrosius, inquit Dungalus diaconus contr. Claud. Taurin. suum fratrem Satyrum, quem nimium dilexerat, iuxta sanctum martyrem Victorem sepelivit...., cuius epitaphium hoc ditatur tetrasticho:

Urbano Satyro supremum frater honorem
Martyris ad laevam detulit Ambrosius.
Haec meriti merces, ut sacri sanguinis humor
Finitimas penetrans alluat exuvias.

Sanctus vero Maximus, in Nat. SS. Mart. Taurin., « ideo, inquit, hoc a maioribus provisum est, ut sanctorum ossibus nostra corpora sociemus, ut dum illos tartarus metuit, nos poena non tangat; dum illos Christus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat. Cum sanctis ergo martyribus quiescentes evadimus inferi tenebras, eorum propriis meritis attamen socii sanctitatis: ait enim Dominus Petro: *Tu es Petrus*, etc. Si ergo Apostolo et martyri Petro inferni porta non praevalet, quisquis sociatur martyri, Tartaro non tenetur; martyres enim inferni porta non possidet, etc. Disputat egregie de eodem more D. Augustinus hac occasione. Cum quaedam Flora religiosissima femina *materno et pio affectu* optaret, ut Cynegii filii sui corpus in beati Felicis Nolani confessoris basilica tumularetur, S. Paulinus Nolanus episcopus consulit per litteras Augustinum, « utrum prosit alicui post mortem, quod corpus eius apud sancti alicuius memoriam sepeliatur? » Et adiunxit, « videri sibi non esse inanes motus animarum religiosorum atque fidelium pro suis ista curantium ». S. Augustinus in hunc modum respondit: « Profecto etiam provisus sepeliendis corporibus apud memoriam sanctorum locus, bonae affectionis humanae est erga funera suorum. Quoniam si nonnulla religio est, ut sepeliantur, non potest nulla esse quando, ubi sepeliantur, attenditur. Sed cum talia vivorum solatia requiruntur, quibus eorum pius in suos animus appareat, non video quae sint adiumenta mortuorum; nisi ad hoc, ut dum recolunt, ubi sunt posita eorum, quos diligunt corpora, eisdem sanctis illos tanquam patronis susceptos apud Dominum adiuvans dos, orando commendent ». Et quibusdam interiectis: « Cum itaque recolit animus, ubi sepultum sit charissimi corpus, et occurrit locus nomine martyris venerabilis, eidem martyri animam dilectam commendat recordantis et precantis affectus. Qui cum defunctis a fidelibus charissimis exhibetur, eum prodesse non dubium est iis, qui cum in corpore viverent, talia sibi post hanc vitam prodesse meruerunt ». Addit vero capite sequenti, illud ipsum matris desiderium, ex fide profectum, supplicationem quamdam fuisse filio profuturam. « Cum ergo, inquit, fidelis mater fidelis defuncti corpus desideravit in Basilicam martyris poni, si quidem credidit, eius animam meritis martyris adiuvari: hoc quod ita credidit, supplicatio quaedam fuit, et haec profuit, si quid profuit ». Laudatam D. Augustini sententiam explanat et ampliat S. Iulianus Archiepiscopus Toletanus (qui claruit anno 680) his verbis: « Plerique fidelium cum fidei praecedentis affectu, aut sua, aut suorum corpora apud memorias martyrum praecipiunt tumulari; non puto infructuosum esse, quod creditur, aut inane, quod fideliter de divino auxilio speratur, tantum si non sint in huiusmodi, qui in ecclesiis sepeliuntur, insolubiles culpae (hoc est lethales culpae in vita non expiatae per poenitentiam) quae eos non sinant, etiam oblatis Deo sacrificiis, adiuvari post mortem. Ac proinde si fides illa habere meritum creditur, qua quisquis ille impletus pro defuncto suo in locis martyrum tumulato deprecatus (ut Augustinus) quanto magis illa fides spei suae fructum consequetur, quae in vivente adhuc remediabilem sui cadaveris providet locum?

nomine etiam maiores veniunt. Cit. l. *Iurisconsultus* 10, § 8, ff. de Gradibus affinit., ibi: *Parentes usque ad tritavum nominantur.* Et cap. *Cum quis* 2 de Sepulturis in 6, ibi: *Cuius maiores sunt soliti ab antiquo in aliqua ecclesia sepeliri.* Cap. *Is qui* 3, eod. in 6, ibi: *In qua maiorum ipsius ab antiquo sepultura exstitit, sepeliri debebit.* Haec autem iura magis verificantur, si in dicto casu filius non in sepulcro solius patris, sed in sepulcro maiorum antecedentium sepeliatur, et ex verbis patet, adeoque, etc.

11 Multi autem alii tenent contrarium, nempe quod filius decedens, non electa sepultura, debeat in tali casu sepeliri, non in sepulcro omnium maiorum, sed in sepulcro patris; dummodo pater ex propria electione, et non casu, vel ex aliquo accidenti sepultus fuerit in sepultura diversa ab antiqua maiorum. Sic late Oldrad., cons. 25, n. 2, vers. *Contrarium* usque ad fin.; Abbas, in cit. cap. *Nos instituta* 1, n. 5, de Sepulturis; Sperell., to. 1, dec. 88, n. 9, cum aliis ibi relatis; Barbosa, de Offic. et potest. parochi, c. 27, n. 32, et lib. 2 Iur. eccles. univers., cap. 10, n. 32; Medic., de Sepultur., qu. 7, num. 22, part. 1; Panimol., dec. 5, adnot. 3, n. 19, ubi dicit, quod haec est receptior sententia; Ventriglia, part. 1, adnot. 52, § unic. 24; Matthaeucc., Official. cur. quoad sepulturas, cap. 48, n. 23; Zechius, de Republic. ecclesiast., lib. 1, cap. 28, de Parocho, n. 27, vers. *Fallit;* Card. Petra, to. 2 Commentar. in Const. 2 Honorii III, n. 25; Pirhing, lib. 3 Decret., tit. 28, n. 4, et alii, quorum tamen varii, ut Card. Petra, Barbosa, Matthaeucc. et alii, ut eos legenti patet, id solum affirmant, quando proavus, abavus, et alii ascendentes maiores sepulti sunt in uno sepulcro, avus vero, et pater sepulti sunt in alio, et non quando omnes maiores sepulti sunt in uno, et solus pater in alio. Sicque non videntur dissentire a doctoribus primae sententiae relatis supra n. 10.

12 Et revera si abavus et proavus sepulti sint in uno sepulcro, avus vero et pater in alio filius decedens, non electa sepultura, sepeliendus est cum patre et avo. Pirhing, loc. cit., n. 4; Reiffenstuel, loc. cit., num. 11; Engel., loc. cit., n. 6; Petra, loc. cit., n. 25; Matthaeucc., loc. cit., n. 23; Oldrad., cit. consil. 25; Barbosa, de Offic. et potest. parochi, cap. 26, num. 32, et in cap. *Nos instituta* 1, n. 2, de Sepulturis; Silvester, loc. cit., qu. 8, et alii; et ratio est, quia sepultura inter mortuos comparatur domicilio inter vivos; atqui filius sequitur originem et domicilium proximiorum parentum seu maiorum, Patris scilicet et avi, et non remotiorum ascendentium. Leg. *Assumptio* 6, § *Filius,* ff. Ad municip., cap. *Fraternitatem* 3 de Sepulturis, ergo, etc. *Tum quia,* in dicto casu aeque satisfit iuris textibus, ac si in sepulcro remotiorum sepeliretur. Si autem pater pro se et posteris aliam 13
sepulturam elegisset expresse, tunc utique filius, ut dictum fuit supra n. 10, deberet sepeliri in sepultura patris. Arg. can. *Unaquaeque* 3, § *Item in novo,* caus. 13, quaest. 2, quia si posteri aliam sepulturam non eligant, in similem patris electionem consentire, sicque ipsis sepulturam tacite elegisse censentur. Reiffenstuel, loc. cit., n. 11, et a fortiori omnes citati doctores supra n. 11.

Si adsit sepulcrum gentilitium, seu familiare, 14
et sepulcrum haereditarium, attendendum est primum, et postea secundum, cum etiam hoc dicatur aliquo modo sepulcrum maiorum. Sic cum aliis Card. Petra, cit. to. 2 Commentar. in Const. 2 Honorii III, sect. unic., n. 35; Matthaeucc., loc. cit., num. 23, vers. *Sicut;* Passerin., de Statu homin., tom. 2, qu. 187, art. 4, inspect. 4, cap. 2, et alii.

Etiam infantes, quamvis iuxta Rituale Ro- 15
manum, tit. *de Exequiis pueror.,* debeant sepeliri in sepulcro separato, adhuc tamen sepeliri possunt in sepulcro maiorum. Sic expresse decrevit Sacra Congreg. Episcop. et Regul. in Ausculana, 21 Octobris 1616, apud Barbosam, de Offic. et potest. parochi, c. 26, num. 8; Card. Petra, loc. cit., n. 26; Panimol., loc. cit., n. 18; Sperell., cit. dec. 88 in fine, et novissime Sacra Congr. Conc. in Novarien. *Funerum,* 15 Martii 1704, in respons. ad primum. Vide verb. *Quarta funeralis,* num. 32, ubi una cum aliis datur ad litteram decretum.

Filii illegitimi et naturales sepeliendi sunt in 16
sepulcro patris, nisi is in dignitate sit constitutus. Non item filii spurii, quia isti sepeliendi sunt in sepulcro matris, nisi sit femina illustris. Silvester, verb. *Sepultura,* quaest. 8, dict. 4; Pirhing, loc. cit., sub n. 4, et alii.

Filii adoptivi et arrogati, si moriantur vi- 17
vente patre, in cuius potestate erant, debent sepeliri in sepulcro eiusdem. Secus autem, si eo iam mortuo, decedant, quia tunc debent sepeliri in sepulcro patris naturalis, cum iam exspiraverit in tali casu adoptio. Silvester, loc. cit., dist. 4; Pirhing, loc. cit., sub num. 4, et alii.

Infantes expositi non in sepultura patris seu 18
maiorum, sed in sepultura hospitalium, in quibus exponuntur, sunt sepeliendi. Arg. cap. *Si a patre* unic. de Infantibus exposit.; Sebastianus Medices, p. 1 de Sepultur., qu. 7, n. 25; Ventrigl., loc. cit., n. 25, et alii. Si autem tales infantes non essent expositi in hospitalibus nec hospitalium expensis alerentur, essent sepeliendi in parochia, in qua contingeret eos decedere, quia decedentes, non electa sepultura, sepeliendi sunt in sua respectiva ecclesia parochiali. Cap. *Ex parte* 5, cap. *Cum sit liberum,* cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, cum similibus.

19 Supradicta regula, quod decedens sine electione sepulturae sepeliendus sit in sepulcro maiorum, non procedit e converso, taliter quod, si moriatur pater, vel avus, sepeliendus sit in sepulcro filii, vel nepotis; et ratio est, quia ascendentes non sequuntur sepulcrum descendentium nec transversalium, nisi sint haeredes, et sepultura sit haereditaria, nec sit ibi facta electio. Lavorius, Variar. lucubrat., tit. 2, c. 11, n. 121; Sebastianus Medices, loc. cit., n. 24; Ventriglia, loc. cit., n. 24, et alii.

20 Si quis nullam habeat sepulturam maiorum, nec aliquam sibi elegerit, sepeliendus est in propria parochia, ubi sacramenta suscepit. *Communis,* per text. in cap. *Ex parte* 5, et cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, cap. *Animarum* 1,
21 et cap. *Is qui* 3, eod. in 6. Et nullam habere sepulturam maiorum censetur etiam filius ille, cuius maiores singuli sepulti sunt in diversis sepulcris, nempe proavus in uno, avus in alio, pater in altero, cum ad hunc effectum requiratur concursus plurimorum, qui ab antiquo in eodem sepulcro sepulti fuerint, quia ab uno solo denominari non potest sepulcrum maiorum; unde, cessante hoc casu maiorum sepulcro, talis filius sepeliendus erit in sua parochia. Sic Ancharanus, in cap. *Is qui,* sub n. 4, de Sepultur. in 6; Silvester, verb. *Sepultura,* sub num. 8; Barbosa, in cap. *Nos instituta* 1, num. 2, de Sepulturis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 11 in fine; Engel., loc. cit., n. 6, et alii; contrarium tamen, nempe quod hoc casu sit attendendum sepulcrum patris, tenet Abbas, in cap. 1, n. 6, Extrav. de Sepulturis, et ita de consuetudine servari testatur Lavorius, Variar. lucubration., tit. 2, cap. 11, num. 113; Sperell., tom. 1, dec. 88, n. 10. At isti intelligendi sunt in casu, quo pater pro se et posteris sepulturam elegisset, iuxta dicta supra n. 13. Alias non esset, qui non haberet sepulcrum maiorum, cum quilibet habeat suum patrem in aliquo sepulcro sepultum loquendo de patribus iam suis filiis praemortuis.

22 Peregrini pertranseuntes et viatores, nisi sepulturam elegerint, sepeliendi sunt in cathedrali; advenae autem seu exteri, et peregrini habentes per aliquod tempus habitationem in aliqua parochia, sepeliendi sunt in ipsa. Sic Sacr. Congr. Episc. et Regul. in Fulginaten., 3 Iulii 1592, rescribens Episcopo: *Etiam circumscripta consuetudine, advenas et pertranseuntes cathedralibus, et reliquos in parochia, intra cuius fines obierint, si per aliquod tempus habitaverunt, esse sepeliendos.* Sperell., dec. 87, n. 14; Lavorius, loc. cit., n. 144; Card. Petra, tom. 2 Comment. in Const. 9 Innocent. III, sect. unic., n. 50; Matthaeucc., loc. cit., n. 12, et alii referentes dictam Sacrae Congreg. resolutionem; si autem adesset alibi legitima aliqua consuetudo, tam favore cathedralis quam parochi, esset servanda, ut concordant doctores apud Sperell., loc. cit., n. 14; Panimol., loc. cit., n. 43; Card. Petra, loc. cit., n. 50, arg. cap. *Cum dilectus* 8, et cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine, l. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legibus.

Studiosi, famuli conductitii, milites, officia- 23
les, aliique similes conducentes domos ad aliquod tempus, seu alicubi habitantes, si sepulturam non sibi elegerint, debent sepeliri in parochia, ubi sic habitabant et decesserunt. *Communis,* et servat recepta consuetudo, quae non solum est in dubiis optima legum interpres; cit. l. *Si de interpretatione* 39 ff. de Legibus, cap. *Cum dilectus* 7 de Consuetudine. Sed etiam clarae legi derogat; cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine. Miles tamen praesidiarius sepeliri debet in parochia Arcis, ubi actualiter moratur, non autem in alia parochia ubi retinet domum apertam cum uxore et filiis. Sacr. Congr. Conc. in Romana, 17 Augusti, apud Ursayam, in Miscellaneo sacr. et profan., litt. M.

Qui habet domicilium in civitate vel castro, 24
et ad villam ruralem se transfert recreationis gratia, vel ut ruralia exerceat, et inibi, non electa sepultura, nec habens sepulcrum maiorum decedat, debet sepeliri in propria parochia civitatis vel castri, si absque periculo ad ipsam possit deferri, textu expresso in cap. *Is qui* 3 de Sepulturis in 6, ibi: *Is qui habet domicilium in civitate vel castro, quando ad villam ruralem se transfert recreationis causa, vel ut ruralia exerceat in eadem, si non electa sepultura decedat ibidem non in ecclesia dictae villae, sed in sua parochiali, vel in ea potius, in qua maiorum ipsius ab antiquo sepultura exstitit, sepeliri debet, dummodo absque periculo ad ipsam valeat deportari.* Qui autem habet 25
domum hiemalem, v. gr. in civitate, et aestivam in rure, et sic aequali tempore, modo in una, modo in altera habitat seu moratur, sepeliendus est in parochia in qua decedit. Et ratio est, quia parificatur cum eo, qui in duobus locis aeque principale domicilium habet, et sic efficitur utriusque parochiae parochianus, adeoque sepeliendus est in parochia, in qua decedit, cum ipsa sit pro tunc vera ipsius parochia. Arg. cap. *Ex parte* 5, cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, cap. *Animarum* 1, eod. in 6.

Advenae seu hospites, aliique casu decedentes 26
in regularium conventibus, nisi eligant ibidem sepulturam, sepeliendi sunt de iure communi in parochiali; cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, ubi expresse cavetur non posse regulares sepelire nisi eos qui vere in suis ecclesiis sepulturam elegerint. Et ita censuit Sacra Congregatio Concilii in Ripana, 3 Februarii 1652, nempe non licere regularibus commoranti per aliquot dies in eorum conventu, ibique defuncto omnia sacramenta ministrare, et in eorum ecclesiis dare sepulturam sine licentia parochi, cui quarta funeralis debetur. Sic referunt Pi-

gnatell., tom. 1, consult. 306, num. 1; Card. Petra, to. 1 Comment. in Const. 9 Innoc. III, n. 49, et alii. Idem eadem Sacra Congregatio Concilii in Ravennaten., 20 Ianuarii 1674, censuit: *Spectare ad parochos sepelire et ad proprias parochias deferre cadavera eorum, qui in monasterio recepti, sepultura non electa, decesserant.* Item eadem Sacra Congregatio Concilii in Gerunden., 3 Februarii 1694. Expugnato enim a Gallis praesidio de Roses in eodem vulneratus est Didacus Fonseca, qui hospitii causa se recipiens ad conventum S. P. Dominici Gerundae, ibi parocho irrequisito, sacramentis munitus decessit et sepultus fuit. Qua de re proposito dubio: *An dicto militi Fonsecae potuerint religiosi, irrequisito parocho, sacramenta ministrare et corpus deponere;* Sacra Congregatio respondit: *Detur decretum in Nullius 19 Septemb. 1637, tenoris sequentis: Quidam miles occasione infirmitatis divertit in monasterium regularium, ibique ab eisdem sacramentum Eucharistiae pro Viatico, et extremam Unctionem recipit, et exinde obiit, parocho intra cuius fines monasterium exsistit, reluctante.* Quaeritur: *An administratio huiusmodi regularibus esset permissa?* Sacra Congregatio Concilii respondit: *Non esse permissam;* Card. Petra, tom. 2 Comment. ad Constitut. 9 Innocent. III, sect. unic., num. 49; Pignatell., tom. 1, consult. 306; Passerin., de Statib. hominum, tom. 2, pag. 187, art. 2, n. 229 et seq.; Bordon., Oper. moral., to. 3, resolut. 51, num. 216; Matthaeuccius, Offic. curiae quoad sepulturam, c. 58, n. 14; Antonell., de Regimine Eccles., lib. 1, cap. 12, n. 11, vers. *Infertur tertio,* ubi sic expresse dicit: *Infertur tertio, eos qui hospitii causa recipiuntur in conventu regularium, ibique infirmantur et moriuntur, in parochiali ecclesia sepeliendos esse,* et sic alii.

27 Oblati, donati seu tertiarii, atque etiam saeculares, qui regularibus deserviunt, et intra eorum monasteriorum septa ac domus resident, et sub eorum obedientia vivunt, licet non ratione voti, sed ratione servitutis, si inibi decedant, sunt ibi irrequisito parocho tumulandi; isti namque eximuntur a subiectione Ordinariorum et parochorum, et gaudent privilegiis religiosorum, quibus inserviunt, quamvis salario sint stipendiati. Vide verb. *Approbatio pro confessionibus excipiendis,* art. 1, a num. 64, ubi fuit iure et ratione conclusum, posse regulares supradictorum omnium confessiones excipere cum sola approbatione sui praelati regularis sine approbatione Episcopi: unde cum sepultura potissimum dependeat ab administratione sacramentorum, ut ponderavit Rota recent., part. 11, dec. 384, n. 9, et notant doctores communiter, si supradicti omnes recipiunt sacramenta independenter ab Ordinario et parocho ab ipsis regularibus sepeliendi etiam sunt independenter ab Ordinario et parocho in regularium ecclesia; et sic in terminis firmat Card. Petra, loc. cit., n. 42; Card. de Luca, de Regularibus, disc. 1, n. 50; Passerin., cit. tom. 2, de Statib. homin., qu. 187, art. 3, a n. 228; Matthaeucc., loc. cit., n. 15; Reiffenstuel, loc. cit., num. 21; Pirhing, loc. cit., n. 9, et alii communiter.

Secus autem saeculares illi, qui tantum ipsis 28
monasteriis deserviunt, sed in eis non sunt de familia, nec continui commensales, et cum saecularibus exteris extra monasteria habitant et vivunt; isti enim, si non habeant sepulcrum maiorum, vel sepulturam non elegerint, sepeliendi sunt in propria parochia, iuxta resoluta sub dict. verb. *Approbatio,* n. 65 et 69.

Monialium famuli et famulae habitantes in 29
mansionibus intra atria monasteriorum, ubi debeant sepeliri? Vide verb. *Moniales,* art. 6, num. 41.

Puellae educandae et mulieres saeculares in 30
monasteriis monialium legitima facultate commorantes, et inibi decedentes ubi sint sepeliendae? Vide verb. *Moniales,* art. 1, n. 61 ad 63.

Novitii et novitiae sepulturam sibi non eli- 31
gentes, debent sepeliri in monasterio ubi decedunt, et absque ulla obligatione solvendi portionem canonicam parocho loci. Engel., lib. 3 Decret., tit. 18, n. 12; Reiffenstuel, ib., n. 20; Card. Petra, loc. cit., n. 38, et alii communiter; et ratio est, quia in favorabilibus novitii et novitiae veniunt nomine religiosorum et religiosarum. Arg. cap. *Religioso,* § *Quamvis,* 21 de Sentent. excommunication. in 6. Accedunt specialia circa hoc privilegia religiosis concessa, de quibus testatur Donatus, tom. 3, tract. 10, qu. 4, n. 2, et etiam universalis consuetudo religionum, quae derogaret legi contrariae, si quae adesset, cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine. Insuper debent novitii et novitiae sepeliri in monasterio, ubi decedunt, etiamsi habuissent animum determinatum exeundi a religione. Card. Petra, loc. cit., num. 38, cum Palao et aliis ibi citatis; Silvester, verb. *Sepultura,* qu. 8; Engel., loc. cit., num. 20, et alii; et ratio est, quia non voluntas et affectus, sed factum mutat statum et domicilium. Leg. *Domicilium* 20 ff. Ad municipalem.

Imo in monasterio, ubi decedunt, sepeliri 32
debent etiam iuvenes saeculares, et puellae nondum habitu regulari induti seu indutae, sed de brevi induendi seu induendae, et iam in novitiatum admissi seu admissae, ut sic sub obedientia regulari per aliquos dies incipiant experiri religionis austeritates. Vide verb. *Novitius, Novitia,* n. 16 et 17.

Novitii et novitiae, et a fortiori dicti iuvenes 33
et puellae adhuc saeculares, si habeant patrimonium, debent sepeliri propriis expensis, nisi adesset consuetudo, ut expensis semper monasterii sepelirentur. Si autem patrimonio ca-

reant, debent sepeliri expensis monasterii. Card. Petra, loc. cit., n. 38, cum aliis ibi citatis; Ventriglia, loc. cit., n. 8, cum aliis ibi adductis, et plures alii apud Donat., loc. cit., qu. 4, num. 1 et 3.

34 Regulares professi decedentes extra conventum, si commode ad ipsum deferri possint, debent in eo sepeliri. *Communis,* textu expresso in cap. *Religiosi* 5 de Sepulturis in 6, ibi: *Religiosi, nisi a propriis monasteriis adeo forsitan sint remoti, quod ad ea, cum moriuntur, commode portari non possint, nequeunt (cum velle vel nolle non habeant) sibi eligere sepulturam, sed sunt apud sua monasteria tumulandi.*

35 In tali casu non tenentur regulares solvere portionem canonicam parocho loci, in quo regularis decessit, quamvis religioso infirmo viaticum et extremam unctionem ministraverit. Sacr. Congr. Episcop. et Reg. in Puteolana, 22 Maii 1615, apud Barbos., de Offic. et po-
36 test. parochi, cap. 26, n. 68. Possuntque regulares dictos defunctos suos religiosos deferre ad suum monasterium: inconsulto parocho. Sacra Congr. Conc. in Bononien., 2 Iul. 1620, in responsione ad 10, quod erat his verbis conceptum: *Decimo, morendo frati, come avviene alle volte, ed in particolare dei canonici Lateranensi, fuori del monastero in casa de' loro parenti, ed avendo i curati amministrato loro i santissimi Sacramenti; se possono i loro superiori farli portare di notte alla loro chiesa, senza dirne cosa alcuna al curato, e senza darli le ragioni parocchiali?* Ad decimum Sacra Congreg. Concilii respondit: *Regulares extra claustra decedentes posse ad eorum ecclesias deferri, etiam parochis inconsultis.* Sic referunt Passerin., tom. 2, qu. 187, art. 4, num. 211; Card. Petra, loc. cit., n. 7; Donat., loc. cit., qu. 9, n. 1, et alii passim.

37 Talis autem delatio, inconsulto parocho, est facienda modo privato sine pompa, sine cruce et processione, ut affirmant Card. Petra, loc. cit., n. 9; Pignatell., tom. 4, consult. 199, n. 9; Matthaeucc., loc. cit., n. 16, referens sic in casu fuisse observatum Romae. Si autem quandoque ex quibusdam circumstantiis congrua videretur solemnis delatio defuncti regularis cum cruce et processione ad monasterium suae religionis, deberet fieri cum assistentia, vel saltem de consensu parochi, cum ratio et consuetudo non patiatur, ut regulares sine parocho, aut eius delegato, qui posset in casu esse etiam aliquis regularis causa exsequiarum, procedant extra monasterium processionaliter. Card. Petra, loc. cit., n. 11; Pignatell., loc. cit., n. 6; Matthaeucc., loc. cit., num. 16, et
38 alii. Attamen in hoc dicerem, servandam esse locorum consuetudinem, cum ipsa non solum sit in dubiis optima legum interpres. Leg. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legibus, cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine; sed etiam clare legi deroget, cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine.

In casu autem, quod regulares decedant in 39 locis a suis monasteriis ita remotis, ut ad ea deferri commode non possint, sepeliri debent in ecclesia ab ipsis electa, cum ad id in simili casu facultatem habeant a iure sibi concessam per dictam limitationem in cit. cap. *Religiosi* 5 de Sepult. in 6, ibi: *Nequeunt... sibi eligere sepulturam... nisi a propriis monasteriis adeo sint remoti, ut ad ea commode portari non possint.* Sic Glossa, ibid., verb. *Nota;* Donat., loc. cit., qu. 2, n. 3; Engel., loc. cit., n. 11; Reiffenstuel, loc. cit., n. 18, et alii passim. Si tamen in dictis locis remotis decedant regu- 40 lares, non electa sibi sepultura, sepeliendi sunt in ecclesia parochiali, in qua moriuntur, idque expensis proprii monasterii, si bona in communi possideat. Donat., loc. cit., qu. 2, n. 4, cum aliis ibi citatis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 18; Glossa, in cit. cap. *Religiosi,* verb. *Nota,* ubi citat communem doctorum his verbis: *Sed quid, si moriatur, non electa sepultura? Communis opinio doctorum est, quod sepeliendus est in ecclesia parochiali, in cuius parochia mortuus est.*

Tunc autem dicitur religiosus mori in loco 41 remoto, ut detur ei locus electioni sepulturae, quando eius cadaver distat a suo monasterio per iter unius diei, id est ad quod per unicum diem cadaver transferri nequit, ne forte putrescat et inficiat aerem. Donat., loc. cit., qu. 2, n. 5; Bord., tom. 2, resol. 41, num. 161; Pelliz., in Man. regul., tom. 2, tr. 8, c. 5, n. 29, et alii. Vel relinquitur arbitrio prudentis iudicandum, ut notat Card. Petra, loc. cit., n. 31; Matthaeucc., loc. cit., n. 16 in fine, et alii.

Quod dictum est de professis decedentibus 42 extra claustra, dicendum est etiam de novitiis, praesertim cum extra claustra decedunt, quando ad exsequendam superiorum voluntatem exierunt, seu quando de consilio medici et licentia sui superioris se transtulerunt ad domum suorum parentum pro recuperanda inibi sanitate; tunc enim sepeliendi sunt in monasterio sine obligatione solvendi canonicam portionem parocho, quia gaudent iuribus et privilegiis ordinis, et in favorabilibus veniunt nomine professorum. Arg. cap. *Religioso,* § *Quamvis,* 21 de Sentent. excommun. in 6; Donat., loc. cit., qu. 8, num. 6; Pelliz., tom. 2 Man., tr. 8, c. 5, sect. 4, qu. 10, num. 137; Mancin., in brevi tract. de Infirmitat. in ordine ad sepulturam, dub. 9; Dicastill., de Iustit., lib. 2, tract. 19, d. 3, num. 209; La Croix, lib. 6, n. 248, cum Sanchez, ibi cit., et pluribus declarat Pignat., tom. 7, consult. 70.

Regularis confessarius monialium pro earum 43 cura spirituali habitans in domo prope mona-

sterium ad praescriptum Alexandri VII, Const. incip. *Felici*, § 11, si infirmetur ad mortem, recipit viaticum et extremam Unctionem a suis religiosis et non a parocho: quamvis enim regulares, qui infirmantur ad mortem in domibus saecularium, talia sacramenta recipere debeant a parocho, ut declaravit Sacra Congreg., sub anno 1620, apud Donat., tom. 3, tr. 10, qu. 9, n. 6. Itemque ead. Sacra Congr. Conc. in Collen., 11 Apr. 1609, et Messanen. 20 Septembris 1598. Tamen haec declaratio non videtur comprehendere dictum confessarium, quia ipse non infirmatur proprie in domo saeculari, sed potius in domo quasi religiosa et exempta ad hunc effectum, et quidem a Summo Pontifice praescripta quasi domo parochiali seu conventuali ipsius regularis confessarii inibi habitantis tanquam parochi ad curam spiritualem monialium. Unde non est censendum, quod Pontifex statuendo talem mansionem pro dicto confessario regulari, voluerit ipsum reddere inferioris conditionis, quam sint alii religiosi commorantes in suo conventu, adeoque exempti a iurisdictione parochiali, cum ipse ibi manendo censeatur quoad hunc effectum manere in conventu, et de facto ibi maneat sub obedientia sui superioris in sibi tanquam conventuali mansione designata a Pontifice, alias non reperiretur, qui vellet hoc onus subire, sicque moniales remanerent destitutae tam necessaria cura spirituali; tum quia si infirmetur parochus in propria sua domo parochiali recipit sacramenta a sua parochia independenter a quolibet, ergo etiam dictus confessarius regularis, qui velut parochus habitat in dicta domo sibi a Pontifice praescripta tanquam sua domo parochiali, potest independenter a quolibet recipere haec sacramenta ab ecclesia monialium tanquam a sua exempta parochia; talis enim regularis nedum gaudet exemptione personali, sed quoad hunc effectum etiam exemptione locali: tum etiam quia nemo potest rationabiliter asserere, quod ipse confessarius infirmus non possit refici eodemmet sacramento, quod ipsemet sanus in sua velut parochiali monialium Ecclesia confecit. Arg. Epist. 1 ad Cor., cap. 9, n. 7, ibi: *Quis plantat vineam, et de fructu eius non edit?* Accedit etiam recepta consuetudo, quae non solum in dubiis est optima legum interpres. Leg. *Si de interpretatione* 36 ff. de Legibus; cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine; sed etiam clarae legi derogat, cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine.

44 Regularis viator et hospes in conventu alterius religionis, v. gr. Dominicanus in conventu Franciscanorum, si ibi decedat, non sibi electa sepultura et valde remotus, et distans sit conventus proprii ordinis, sepeliendus est in Ecclesia parochiali, intra cuius fines est conventus, in quo decedit; de ipso enim discurrendum est, ac de regularibus decedentibus in locis saecularibus, ita remotis a suis monasteriis, ut ad ea deferri commode non possint, qui, ut diximus supra n. 30, sepeliendi sunt in parochiali.

Et inibi sepeliendus est expensis sui peculii, 45
si habeat, vel, eo carente, expensis proprii monasterii. Card. Petra, loc. cit., n. 36; Sanchez, lib. 6 in Decalog., c. 14, num. 4; Castrop., part. 3, tr. 19, disp. 4, punct. 13, § 8, n. 6, et alii. Et ratio est, quia monachus in vita acquirit monasterio. Can. *Statutum* 15, caus. 18, qu. 1, can. *Quia ingredientibus* 7, caus. 19, qu. 3, cap. *In praesentia* 8 de Prob., cum similibus, ergo monasterium in eius morte debet ipsius sepulturae onus sentire; qui enim sentit commodum, sentire debet et onus. Leg. *Si merces* 25, § 6, ff. Locati, cap. *Qui sentit* 15 de Regul. iur. in 6.

Quod usque nunc dictum est de regularibus, 46
est dicendum etiam de monialibus, ita ut in omnibus dispositio cit. cap. *Religiosi* 5 de Sepulturis in 6, cum eisdem procedat. Hinc si contingat, quod aliqua monialis moriatur extra suum monasterium, idem est concludendum, quod ibi statuitur de viris regularibus. Murga, Disp. for., tom. 1, disp. 8, de electione sepulturae, § 9 et 10; Card. Petra, loc. cit., n. 40, et alii passim.

Regularis expulsus seu eiectus, si non eligat 47
sepulturam, ad quod habet facultatem, cum statim ac eiicitur a religione, censeatur relinqui, ac si religiosus non esset, et videatur nolle eius corpus cum illis religiosorum sociari, ut docent Murga, loc. cit., disp. 8, § 3; Molina, tract. 2, disp. 276; Lessius, de Iustit. et iur., lib. 2, cap. 41, dub. 15, n. 113; Card. Petra, loc. cit., n. 37, et alii passim, sepeliendus est in parochia, in qua decedit. Arg. cap. *Nos instituta* 1, cap. *Ex parte* 5, cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, cap. *Animarum* 1, et cap. *Is qui* 3 eod. in 6.

Et tunc expensae faciendae sunt de eius pe- 48
culio, si habeat, seu de peculio parentum, et in casu omnimodae paupertatis debet a parocho tumulari gratis, sicut gratis tumulari debent cadavera aliorum pauperum, ut statuit Sacra Congr. Episc. et Regul. in Cassanen., 5 Maii 1617.

Tertiarii et tertiariae, habentes requisita a 49
Leone X, in const. incip. *Dum intra*, et alia incip. *Nuper*, et in decreto Sacrae Congregationis edito die 20 Decembris 1616, si decedant non sibi electa sepultura, et in ecclesiis ordinis, cuius habitum assumpserunt, communis sepultura pro ipsis reperiatur, debent in ipsa sepeliri, alias sepeliri debent in parochiali. Sic declaravit Sacra Congreg. Concilii, ut ex Novario refert Card. Petra, loc. cit., n. 41, vers. *Si vero*, his verbis: *Praeterea si contingat aliquos ex praedictis tertiariis absque sepulturae electione decedere, eos sic decedentes*

ita demum in ecclesiis ordinis, cuius habitum assumpserunt, si in ipsis eorum sepultura communis reperiatur, sin minus, in ecclesiis parochialibus sepeliendos esse decrevit. Nam, ut prosequitur eminentissimus Petra, loc. cit., uti gaudentes privilegiis regularium pars dicuntur ipsius religionis, ut dixit etiam Sacra Congr. Episcop. et Regular. in Nepesina, 11 Decembris 1615, ad quintum, et 20 Decembris 1617.

50 Verum cadavera non possunt deferri a domo, nisi cum praesentia parochi, vel hoc requisito, ut Sacra Congr. cit. in Mutinen., 17 Iun. 1636, apud Dian., part. 5, tract. 9, Miscell., resol. 30, et Passerin., de Statib., tom. 2, num. 246 et seq., qui n. 248 adducit Epistolam per extensum. Sic Card. Petra, loc. cit., n. 41, vers. *Si vero;* Panimoll., dec. 5, adnot. 3, n. 47 et 48; Sellius in Select. canon., cap. 35, n. 20; Gavant. in Manual. Episcop., verb. *Tertiarii*, n. 10 et 11; Tamb., de Iure abbatissar., disp. 7, qu. 3, vers. *Tertiariae*, et vers. *Sacra Congr. Cardinal.;* Barb., de Offic. et potest. parochi, cap. 26, num. 69; Sperell., tom. 1, dec. 87, n. 17; Lavor., Var. lucubr., tit. 2, cap. 11, num. 102 et 103; Matthaeucc., Official. cur., c. 48, n. 31, et cap. 52, n. 3, § 2 et 3, et alii. Vide verb. *Tertiarii*, ubi dantur citatae constitutiones Leonis X, editae in Concilio generali Lateranensi, et cit. Decret. Sacrae Congregationis.

51 Quoad sepulturam Chordigerorum utriusque sexus. Sacra Congr. Episc. et Regul. in una Senogal., 22 Novembris 1580, sic observari mandavit: *Quod ubi adest sepultura communis pro chordigeris in Ecclesia fratrum Minorum, ubi est erecta confraternitas, sepeliantur in ea; ubi vero non est talis sepultura, moderentur sicut caeteri saeculares, et sepeliantur in saeculari Ecclesia, si non sibi elegerint aliunde sepulturam.* Lantusc., Theatr. Regul., verb. *Confraternitas*, num. 12; Matthaeucc., Offic. curiae quoad sepulturas, cap. 48, n. 21, sed quantum ad hoc attendenda est consuetudo, cum circa id habeantur posteriora decreta contraria, ut apparet in num. subseq.

52 Confratres confraternitatum exsistentium in Ecclesiis regularium sepeliendi sunt in parochia, nisi alibi elegerint sepulturam. Sic Sacra Congr. Conc. prout in constitutione Innoc. X, incip. *Ex iniuncto*, § 6, ibi: *An liceat regularibus sepelire in suis ecclesiis confratres laicos qui sepulturam non elegerunt?* Respondit: *Confratres laicos, si non praecedat eorum electio sepulturae, sepeliendos esse in eorum parochiali ecclesia.* Et hoc procedit, etiamsi in ecclesiis regularium adesset communis sepultura pro dictis confratribus, ut respondit Sacra Congreg. Concilii in Neapolitana, die 12 Februarii 1666, ad septimum dubium. Vide verb. *Confraternitas*, art. 5.

53 Confratres, ut possint sibi eligere sepulturam in oratorio confraternitatis habente ius sepulcri, requiritur, quod per sex menses ante obitum fuerint ascripti. Sic cavetur in Concilio v Mediolanen. relato a Gavant., in Manual., verb. *Confraternitas*, n. 46, a Monacell., part. 4, Supplem. ad tom. 1, n. 131.

Volentes sepeliri in habitu religiosorum, non 54
est de necessitate, quod tumulentur in ecclesiis eorum, quorum est habitus, sed possunt sepeliri, ubi sepulturam elegerint, prout eorum relinquitur arbitrio a Leone X, const. incip. *Dum intra*, ibi: *Volentes quoque sepeliri in habitu eorumdem fratrum in claustro non degentes, sed in propriis domibus cohabitantes, in eorum ultima voluntate sepulturam sibi libere eligere possint.* Et sic statuit etiam Sacra Congr. Episc. et Reg. in Novarien., 23 Novembris 1582, apud Pignatell., tom. 1, consult. 17, n. 20, rescribens illius civitatis Episcopo in haec verba: *V. S. non permetta in modo alcuno, che i terziarii si confessino, se non da quelle persone, che sono state ammesse alle confessioni da lei, benchè siano frati, perchè niun deve confessare senza l' approvazione dell' Ordinario. Facendo intendere inoltre alli terziarii, che abitano nelle case loro, che s' ingannano pensando, che tutti quelli che hanno l' abito da terziario, si debbano senz' altro, quando muoiono, seppellire nelle chiese de' Frati, se essi non si sono eletta quella sepoltura, e gli faccia capaci che non hanno tanti privilegi, quanti forse si persuadono, come si può vedere nel Concilio Lateranense ultimo nella sess. 11. Nè meno è vero, che ognuno, che lascia morendo d' esser vestito con l' abito di terziario o di frate, perciò debba esser sepolto nella chiesa de' frati, se non hanno mostrato più che chiaramente la loro volontà circa l' elezione della sepoltura, ma dovranno esser portati, dove di ragione sarebbero andati senza quell' abito.* Et idem censuit Sacra Congr. Concilii in Neapolitana, 13 Februarii 1666, in responsione ad 9 dubium, quod erat conceptum his verbis: Nono: *An qui post mortem mandat suum corpus indui habitu Tertiariorum, sit sepeliendus in ecclesia regularium?* Ad 9 Sacr. Congr. censuit *Negative.*

Barbosa tamen lib. 2 Iur. eccles. univers., 55
cap. 10, n. 73, et de Offic. et potest. parochi, cap. 26, num. 73, refert sequens decretum: *Suscipientes habitum a guardiano, vel ab alio, cui ille committendum duxerit, et cum eo decedentes, in ecclesiis eiusdem ordinis ecclesiasticae sepulturae sunt tradendi, si guardianus propter habitus concessionem et receptionem eos praemonuit, eorum cadavera ibi sepelienda esse;* ut censuit Sacra Congr. in d. Nepesina, 11 Decembris 1615, ad 2, et Samuel., de Sepulturis, tr. 1, controvers. 15, conclus. 12, allegat, ut sequitur, Bullam auream Sixti IV, ibi:

« Cum autem nonnulli ad ordines praedictos

Praedicatorum et Minorum specialiter gerentes devotionis affectum, eorum cadavera cum habitu FF. Praedic. et Minorum, seu fratrum vel sororum de Poenitentia utriusque ordinis Praedicatorum et Minorum sepeliri mandent, et persaepe antequam moriantur habitum huiusmodi eis postulent exhiberi;

» Decernimus, habitum huiusmodi per priorem domus ordinis Praedicatorum, aut guardianum domus ordinis Minorum loci, in quo tales decedere continget, vel per superiorem praelatum ipsorum ordinum, domorum seu prioris et guardiani, vel cui illi duxerint committendum duntaxat, et non per alium quavis auctoritate vel praelatione fungentem, exhiberi debere. Qui praedictum habitum recipientibus declarare teneantur apud eorum ordinum ecclesias debere sepeliri in eorum habitu, quorum habitum suscipiunt, et illorum sic indutorum cadavera discooperta, nullo pallio seu tegumento superposito, deferri posse; Ordinariorum etiam sub censuris prohibitione locorum qualibet in contrarium edita non obstante, quas quoad hoc modificamus ».

56 Adest praeterea declaratio Sacrae Congreg. Episc. et Reg. sub his verbis: « Praedicta cadavera recto tramite sunt ad ecclesias Regularium deferenda cum parocho, quo requisito expresse, si venire recusaverit, licere tunc eisdem regularibus, etiam ipso invito, portare ad suas ecclesias ». Rota die 11 Dec. 1615, Antonius Maria Card. Gallius.

Loco ✠ Sigilli.

V. Theatinus, Secr.

« Eadem interrogata Sacr. Congr. a Patribus Minoribus: An in eorum ecclesiis sepelienda sint cadavera illorum, qui dicti ordinis habitu induti ex hac vita migrarunt? Respondit id fieri debere, si tamen a guardiano domus loci, in quo tales decedere contigerit, aut ab alio superiore, vel altero, cui id superior committendum duxit, habitum receperint, ac praedicti guardianus vel alius superior huiusmodi suscipientes praemonuerint, eorum cadavera propter habitus concessionem ac receptionem penes ipsos fratres, quorum habitum gestant, esse sepelienda ». Hactenus apud Samuellium, loc. cit., concl. 12.

57 Papa decedens Romae sine electione sepulturae sepelitur in Basilica Vaticana, in qua non possunt sepeliri, nisi Summi Pontifices et personae regales prout patet de principissa Mathilda tam bene merita Ecclesiae Romanae, et novissime de Christina regina Svecorum ibi sepultis. Et ne quidem eminentissimis Cardinalibus permissum est inibi sepeliri. Cohel., not. Card. privil., tit. 90; Passer., de Statib. hom., tom. 2, qu. 187, art. 4, n. 139; Card. Petra, loc. cit., num. 27, referens dictam Basilicam amisisse legatum cuiusdam, qui mandaverat ibi sepeliri. Et de sepultura Pontificis Rota Romana, *Iuris tumulandi*, num. 14, die 20 Februarii 1702.

Si autem contingeret Pontificem sine electione sepulturae decedere extra urbem, nec posset commode transferri ad ipsam, esset sepeliendus in ecclesia cathedrali loci, ubi decedit. Cap. *Is qui* 3 de Sepulturis in 6; Rota in Romana *Iuris tumulandi*, n. 16, die 20 Febr. 1702, coram D. Priolo; Lavorius, tom. 1 Variar., tit. 2, n. 45; Sebastianus Medices, de Sepulturis, part. 1, cap. 11, qu. 7, num. 2; Card. Petra, loc. cit., num. 29, referens id de facto evenisse in aliquibus civitatibus, ut Neapoli et Salerni, etc. 58

Papa potest sibi eligere sepulturam in quacunque sibi benevisa ecclesia, etiam regularium, ut patet ex pluribus monumentis, quae videntur in diversis etiam regularium ecclesiis in Urbe; corpus tamen solet deferri semper ad dictam ecclesiam S. Petri pro functionibus exsequiarum explendis, et deinde defertur ad ecclesiam electam. Card. Petra, loc. cit., n. 27. 59

Cardinales decedentes in urbe, si non habeant sepulcrum maiorum, nec sibi elegerint sepulturam, sepeliendi sunt, non in parochia, sed in ecclesia proprii tituli; sic articulo late discusso firmavit Rota in Romana *Iuris tumulandi*, 20 Februarii 1702, coram Priolo, in causa sepulturae eminentissimi Card. Pallavicini, quae decisio refertur a Monac., tom. 4 in Appendic., decis. 18, et a Pitonio, Discept. ecclesiastic., tom. 2, post discept. 51, eamque citant et sequuntur ultra praedictos, etiam Card. Petra, loc. cit., Comment. ad constit. 2 Honorii III, n. 32; Matthaeucc., Official. curiae quoad sepulturas, cap. 48, n. 9, ubi citat etiam aliam decisionem de quinta die Martii 1703, refertque tali anno ratione dictarum decisionum cadaver Card. Radolovich titularis S. Bartholomaei in Insula, qui suum corpus reliquit esse tradendum sepulturae in ecclesia prout *de iure*, redditum fuisse ecclesiae titulari, et in eius solo tumulatum cum prius pendente lite inter parochiam et titulum fuerit interim depositum in sua parochia S. Marcelli. 60

Et hoc etiamsi Cardinales non resideant in titulo, cum non omnes ecclesiae Cardinalium titulares habeant contiguas habitationes. Rota cit. in Romana *Iuris tumulandi*, 20 Febr. 1702, n. 28 et 31; Card. Petra, loc. cit., num. 32, et alii. 61

Et hoc procedit etiam in Cardinalibus regularibus; non enim ipsi in tali casu sepeliendi sunt in ecclesia regulari, si specialiter eam non elegerint, quia magis stringit vinculum speciale proprii tituli cardinalitii, quam generale religionis; tum quia dum regulares assumuntur ad cardinalatum, eximuntur ab obedientia religionis, adeoque sicuti remanent soluti a lege vetante electionem sepulturae, ita praesumptio 62

oritur, ut electio debeat esse in eo loco, in quo uti Cardinales, et non uti regulares sepeliri debuerant, etiamsi alibi Cardinales sacramenta recipiant, ut prosequitur citata Rotae decisio, n. 34 et 35; Card. Petra, loc. cit., n. 33, et alii.

63 Cardinales autem decedentes extra urbem sine electione sepulturae sepeliri debent in ecclesia maiori loci, ubi decedunt, quia, ut dicit Rota, in cit. dec. n. 16, ratione dignitatis illa ecclesia censetur parochialis Cardinalis defuncti, sicuti censeretur in casu simili obitus Summi Pontificis. Sic Card. Petra, loc. cit., n. 34; Murga, de Sepulturis, tract. 8, sect. 2, dub. 7, conclus. 4; Matthaeucc., loc. cit., n. 9, et alii

64 passim. Hoc tamen intelligendum venit, nisi in vita se subiecerint specialiter alicui parochiae, ut notant Card. Petra, loc. cit., n. 34; Matthaeucc., loc. cit., n. 9, et alii. Arg. cap. *Instituta* 1, cap. *Ex parte* 5, cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, cap. *Animarum* 1, et cap. *Is qui* 3, eod. in 6.

65 Debetur tamen semper Quarta canonica ecclesiae parochiali ratione administrationis sacramentorum, prout debetur, si quis decedat sine electione sepulturae, et sepeliatur in sepulcro maiorum, vel in cathedrali. Sic Rota, in cit. decis., num. 34; Card. Petra, loc. cit., n. 35; Matthaeucc., loc. cit., n. 9; Antonell., de Regim. eccles., lib. 1, cap. 12, num. 30; Pitonius, in Addit. ad dictam disceptat. 51 in fine, et alii.

66 Episcopi decedentes in propria dioecesi, non electa sepultura, nec habentes sepulcrum maiorum, sepeliri debent in propria cathedrali tanquam sua sponsa; si vero decedant extra dioecesim, et commode possint deferri ad propriam cathedralem, sunt in ea tumulandi; si autem ad ipsam commode deferri non possint, tumulandi sunt in ecclesia digniori loci, in quo decedunt, quia de ea ratione dignitatis eorum praesumitur voluntas. Card. Petra, loc. cit., n. 36; Sperell., dec. 87, n. 42; Antonell., loc. cit., n. 28; Panimoll., dec. 5, adnot. 3, n. 45; Matthaeucc., loc. cit., num. 11, et alii passim; quod si habeant duas ecclesias aequaliter unitas, sepeliendi sunt in ea, in qua decesserunt; at si non sunt aequaliter unitae, sed una alteri subiecta, sepeliri debent in principali. Card. Petra, loc. cit., n. 23, et alii.

67 Canonici cathedralis decedentes, non electa sepultura, ubi tumulari debeant? Vide verb. *Canonicus*, art. 8, a n. 11 ad 14.

68 Clerici et presbyteri decedentes, non electa sepultura, sepeliendi sunt in cathedrali, si ibi adsit sepultura propria separata pro presbyteris et clericis, etiam non attento sepulcro maiorum. Sacra Congr. Episc. in Forosempronien., 1 Septembris 1690; Monacell., tom. 1, tit. 2, formul. 4, num. 17; Samuel., de Sepulturis, disp. 5, tract. 1, controv. 9, conclus. 20, n. 30; Nicol., Lucubrat. canonic., lib. 4, tit. 15, de Sepulturis, n. 15; Matthaeucc., loc. cit., n. 11, vers. *Canonici;* Passerin., loc. cit., num. 325 cum seq., et alii. Vide tamen verb. *Canonicus*, art. 8, n. 11, 12 et 13.

Si vero non adsit in cathedrali sepultura 69
propria separata pro presbyteris et clericis, clerici et presbyteri decedentes sine electione sepulturae, sepeliendi sunt in sepulcro maiorum, si habeant, et si non habeant, in propria parochia. *Communis.* Arg. cap. *Nos instituta* 1, cap. *Ex parte* 5, cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, cap. *Animarum* 1, cap. *Is qui* 3, et cap. *Licet* 4, eod. in 6. Et ratio est, quia iura nihil speciale de eis statuunt, adeoque est discurrendum de eorum sepultura, ac de sepultura Catholicorum saecularium, cum ubi ius non distinguit, neque nos distinguere debeamus. Leg. *De pretio* 8 ff. de Publiciana in rem action., et verba generalia generaliter sint intelligenda; cap. *Quia circa* 22 de Privil. Unde cum quaesitum fuisset a Sacra Congreg. Conc. in una Fulginat., die 10 Iulii 1694: An liceret capitulo cathedralis privative quoad omnes alias ecclesias, tumulare cadavera personarum in sacris, vel in minoribus ordinibus constitutarum, etiam prima tonsura initiatarum, decedentium absque electione sepulturae; Sacra Congr. noluit decidere; sed remisit causam ad iudices suos; cum enim ageretur de consuetudine probanda, ideo forte noluit assumere cognitionem, ut dicit Card. Petra, loc. cit., n. 40, subdens, ibid., num. 41, bonum ius favere parochis, si non probetur legitima consuetudo; nam ipsi habent assistentiam iuris in tumulatione istorum carentium sepulcro maiorum decedentium sine electione inter fines propriae parochiae per iura supra adducta. Card. de Luca, de Parochis, disc. 27, n. 2; Panimol., dec. 5, n. 1 et 5; Rota, part. 11 recent., dec. 348, n. 9; et in his terminis Passerin., loc. cit., n. 325 cum seq., et alii.

Si autem adesset consuetudo quadragenaria 70
cum titulo, tunc deberet attendi, prout etiam quando ecclesia cathedralis teneatur solvere quartam funeralem parocho alterius ecclesiae, si ibi sepulturam quis elegerit, ut declaravit Sacra Congregatio Concilii in Mantuana, die 23 Iulii 1694, et confirmavit die 30 Apr. 1695. Et ita si sibi reservatum fuisset tale ius in signum superioritatis, quando parochiae fuerunt distinctae seu creatae. Sic Card. Petra, loc. cit., n. 41; Panimoll., dec. 5, adnotat. 4, num. 8 et seq.; Barbosa, lib. 3 Iur. eccles., cap. 24, n. 16; Cavaler., dec. 649, n. 2, et dec. 295, n. 3, coram Bichio; imo sufficeret etiam consuetudo immemorabilis sine titulo, cum ista quemcunque titulum praesumere faciat.

Clerici beneficiati cum onere residendi, tam 71
simplices, quam curati decedentes sine electione sepulturae et carentes sepulcro maiorum,

sepeliri debent in ecclesia sui beneficii, et residentiae, et non in propria parochia. Barbosa, in cap. *Nos instituta* 1, n. 4, de Sepulturis; Pirhing, lib. 3 Decret., tit. 28, n. 9; Sannig, ibid., n. 8; Vallensis, ibid., n. 6; Reiffenstuel, ibid., num. 24; Tusch., litt. P, conclus. 99, n. 5; Bursat., consil. 226, n. 18 et 19; Bellet., Disquisit. cleric., part. 1, § 3, n. 9, 10, 11 et 20; Ioan. Asin., in leg. *Familiaria* ff. de Rel. et sumpt. Funer.; Murga, et communis aliorum, teste Reiffenstuel, loc. cit., arg. cap. *Nos instituta* 1 de Sepulturis, ibi: *In qua coelesti pabulo refici consueverunt, ut iuxta Apostolum sint consolationum socii, ubi fuerunt passionum;* cap. *De his* 5, eod., ibi: *A quibus receperunt salutis pabula;* et cap. *Cum quis* 2, eod. in 6, ibi: *In qua ille officia consuevit audire divina et ecclesiastica recipere sacramenta.* Ubi, ut vides, statuitur, decedentes sine electione sepulturae et carentes sepulcro maiorum, sepeliendos esse in ecclesiis, in qua consueverunt audire officia divina et ecclesiastica recipere sacramenta. Atqui clerici beneficiati cum onere residendi, ibi divina audiunt, et sacramenta percipiunt; imo etiam divina faciunt et sacramenta ministrant, ubi beneficium habentes servitium cum residentia praestant, ergo, etc. Et ratio est, quia clerici beneficiati cum onere residendi sunt potius parochiani ecclesiarum suorum respective beneficiorum, quam suorum domiciliorum, quia alias non in illis, sed in istis sacramenta percipere, et divina audire statutis a iure temporibus deberent. Arg. cap. *Omnis utriusque sexus* 12 de Poenitent. et remissionibus, ubi statuitur, quod *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et iniunctam sibi poenitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in pascha Eucharistiae sacramentum;* adeoque cum clericis beneficiatis cum onere residendi, non parochus domicilii, sed parochus beneficii residentialis divina administret, potius iste quam ille censendus est eorum proprius parochus cum iure eos sepeliendi.

72 Nec valet obiicere, quod clericis beneficiatis viaticum et extremam unctionem administret parochus domicilii, et non parochus beneficii, adeoque potius ille, quam iste censendus est eorum proprius parochus cum iure eos sepeliendi. Non valet, inquam, quia, concesso antecedente, negatur consequentia, cum in ordine ad sepulturas sacri canones non attendant locum, ubi quis in extremis recipit sacramenta, sed locum, ubi in vivis sanus sacramenta recipere consuevit, et patet ex cit. Iurib., n. anteced., et clare denotant illi termini: *Consueverunt, consuevit*, adeoque cum clerici beneficiati in vivis, et sani sacramenta recipere consueverint in ecclesiis suorum beneficiorum cum residentia, et non in illis suorum respective domiciliorum, sunt tumulandi in illis, non obstante, quod in extremis ab istis receperunt viaticum et extremam Unctionem, quia hoc non evenit, quasi ipsi sint eorum proprii parochi, sed quia proprii parochi ecclesiarum dictorum suorum beneficiorum fines, et territorium parochorum suorum respective domiciliorum intrare, ibique ipsis invitis sacramenta ministrare nequeunt. Arg. can. *Ecclesias* 1, caus. 13, qu. 1, cap. *In Ecclesiis* 1 de Cappellis monachor., cap. *Cum singula* 32 de Praebend. in 6, cum similibus. Et de facto si quis recreationis vel negotii causa in villam extra suam parochiam sitam se conferat, et ibi moriatur, non ibidem, sed si non habeat sepulcrum maiorum, nec sibi elegerit sepulturam, in propria parochia sepeliri debet, non obstante, quod in aliena viaticum et extremam Unctionem receperit, textu expresso in cap. *Is qui* 3 de Sepulturis in 6.

73 Uxor, licet sit sub potestate viri, potest libere sine eius licentia eligere sibi sepulturam, quia in hoc est sui iuris. *Communis,* textu expresso in cap. *De uxore* 7 de Sepulturis, iuncto eius summario sic expresse dicente: *Mulier nupta libere potest sibi eligere sepulturam.*

74 Si autem uxor decedat, non electa sepultura, et adhuc superstite suo marito, debet sepeliri in sepultura mariti, si hic aliquam iam sibi elegit et determinavit, aut iam determinavit sepeliri in sepulcro maiorum. Abbas, in cit cap. *De uxore,* n. 6; Barbosa, ibid., n. 3; Pirhing, loc. cit., n. 12; Reiffenstuel, loc. cit., num. 14; Silvester, verb. *Sepultura,* qu. 8, dict. 5, et alii. Arg. can. *Ebron* 2, caus. 13, qu. 2, et sic censuit Sacr. Congr. Rituum in Senogallien., 15 Ianuarii 1633, apud Panimol., dec. 5, adnotat. 3, n. 32. Et ratio est, quia 75 maritus destinatione et determinatione animi iam censetur esse sepultus in tali sibi electa et destinata sepultura. Si autem maritus nondum sibi sepulturam elegerit, nec voluntatem suam circa ipsam adhuc declaraverit, uxor est sepelienda in sepulcro suorum maiorum, si habeat, vel si non habeat, in parochia, ubi decedit. Arg. cap. *Nos instituta* 1, cap. *Ex parte* 5, cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, cap. *Animarum* 1, cap. *Is qui* 3, et cap. *Licet* 4, eod. in 6. Sic cit. doctores et alii.

76 Si vero uxor remaneat vidua, et decedat, non sibi electa sepultura, quamvis habeat sepulcrum maiorum, debet sepeliri in sepulcro mariti. *Communis,* textu expresso in c. *Ebron* 2, caus. 13, qu. 2, ubi etiam redditur ratio his verbis: *Ut quos coniunxit unum coniugium, coniungat unum sepulcrum, quia* una caro sunt, et quos Deus coniunxit, homo non separet (Matth. XIX, 6); et concordat can. *Unaquaeque* 8, eadem caus. et qu., ibi: *Unaquaeque*

mulier sequatur virum suum sive in vita, sive in morte.

77 Et si talis uxor vidua plures habuerit maritos, sepeliri debet in sepulcro ultimi, textu expresso in cap. *Is qui* 3 de Sepulturis in 6, § *Mulier,* ibi: *Mulier autem, quae plures viros habuit successive, si sepulturam non eligat, est cum viro ultimo, cuius domicilium retinet et honorem, tumulanda.*

78 Uxor vidua debet sepeliri in sepulcro mariti, etiamsi locum habitationis mutet et redierit ad domum paternam, vel aliorsum se contulerit, arg. cit. c. *Ebron* 2, caus. 13, qu. 2, quia in tali vidua aliorsum se conferente militat ratio ibi allegata, nempe: *Ut quos coniunxit unum coniugium, coniungat unum sepulcrum;* tale enim privilegium est datum personae, et non loco, et mulier vidua viduilem vitam servando, censetur durare in coniugio viri. Ioannes Andreas, in cit. cap. *Is qui* 3 de Sepulturis in 6; Silvester, verb. *Sepultura,* quaest. 8, dict. 5; Pirhing, lib. 3 Decret., tit. 28, n. 12; Reiffenstuel, ibid., n. 12; Donat., tom. 3, tit. 9, qu. 24, n. 9, cum aliis ibi allegatis; Sperell., tom. 1, dec. 88, n. 15, cum pluribus aliis ibi citatis; Panimoll., cit. dec. 3, adnot. 3, n. 36, et alii.

79 Non esset tamen uxor sepelienda in sepulcro mariti, si necdum ad eius domum fuerit traducta et ab ipso cognita, quia in tali casu non acquisivisset eius domicilium, nec fuisset facta una caro cum ipso, quae sunt motiva, ob quae ex cit. cap. *Is qui* 3 de Sepulturis in 6, et
80 cit. can. *Ebron* 2, caus. 13, quaest. 2. Uxor debet sepeliri in sepulcro mariti. Sic doctores citati, et alii passim. Item non est sepelienda uxor in sepulcro mariti in casu, quo ob ipsius adulterium factum sit divortium, et totalis separatio, quia tunc non est amplius de domo mariti, cum eius domicilium iuridice amiserit. Sic citati doctores, et alii.

81 Si uxor moriatur praegnans, fetus in utero exsistens una cum matre mortuus, et non extractus, tanquam pars ventris sepelitur una cum matre in ecclesia. Si autem extractus sit, ipse utpote non baptizatus, sepeliri debet extra locum sacrum, et mater in ecclesia. *Communis,* cum supracitatis doctoribus.

82 An autem, sicuti ex supradictis uxor debet sepeliri in sepulcro mariti, ita etiam maritus decedens, non electa sibi sepultura, debeat sepeliri in sepulcro uxoris? contendunt doctores; Abbas enim in cap. *De uxore* 7 de Sepulturis, n. 7, tenet affirmativam sententiam, quam sequitur et probabiliorem asserit Reiffenstuel, loc. cit., num. 24. Et ratio istorum est, quia revera eadem prorsus militat iuris ratio in marito, quae in uxore, cit. c. *Ebron* 2, caus. 13, quaest. 2, adducta, nempe: *Ut quos coniunxit unum coniugium, coniungat unum sepulcrum, quia una caro sunt, et quos Deus coniunxit, homo non separet.* Ubi autem eadem est iuris dispositio. Cap. *Inter corporalia* 2 de Translation. Episc., l. *Ideo* 27 ff. de Legibus, ibi: *Semper quasi hoc legibus inesse credi oportet, ut ad eas quoque personas, et ad eas res pertinerent, quae quandoque similes erunt,* quia ut expresse dicitur in leg. *Non possunt* 12 ff. eod., ibi: *Non possunt omnes articuli sigillatim, aut legibus, aut senatusconsultis comprehendi, sed cum in aliquo casu sententia eorum manifesta est, is, qui iurisdictioni praeest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet.* Silvester vero, loc. cit., dist. 5; Pirhing, loc. cit., n. 10; Donat., loc. cit., tract. 9, qu. 24, num. 11; Riccius, part. 4, Prax. resolut., 293, n. 3, et alii partem negativam defendunt, arg. can. *Unaquaeque* 3, caus. 13, qu. 2, ubi solum dicitur, quod *Unaquaeque mulier sequatur virum suum, sive in vita, sive in morte,* non autem dicitur, econtra de viro; tum quia absurdum est, quod maritus sequatur dispositionem uxoris; arg. l. *Si ita* 45 ff. de Legat. 2.

Ast hae rationes, et iura per auctores se- 83
cundae negativae sententiae adductae de facili et recte solvuntur a Reiffenst., loc. cit., n. 25, quia dicit ipse, licet maritus non teneatur sequi uxorem, et in vita et in morte, sicuti uxor tenetur sequi maritum, tenetur tamen maritus sequi uxorem post mortem, si non vigore citati canonis *Unaquaeque mulier,* vigore tamen citati canonis *Ebron,* ob rationis et iuris omnimodam identitatem, nempe: *Ut quos coniunxit unum coniugium, coniungat unum sepulcrum, quia una caro sunt, et quos Deus coniunxit homo non separet;* tum quia canon *Ebron* maiorem vim prae se ferre videtur, utpote depromptus a Papa, nempe Gelasio, quam canon *Unaquaeque mulier* depromptus a non Papa, nempe a S. Augustino, ut ibi patet. Nec est absurdum, quod vir sequatur dispositionem uxoris, si aut iura ita exigant, aut uxor rationabiliter disponat. Imo est summe laudabile, et quandoque necessarium, quod maritus sequatur dispositionem mulieris, praesertim in piis operibus ad salutem aeternam tendentibus. Dicit enim Apostolus 1 ad Corinth., cap. 7, n. 14, quod sic faciendo *sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem.* Nec in contrarium stat cit. l. *Si ita* 45 ff. de Legat. 2, ab adversariis adducta; ibi enim non id, quod ipsi dicunt, sed solum dicitur quod vocabulo femineo masculum non contineatur, ibi: *Exemplum enim pessimum est feminino vocabulo etiam masculos contineri.*

Habitans in confinio duarum parochiarum, 84
scilicet in domo sita partialiter in fundo duarum parochiarum, si decedat sine electione sepulturae, nec habeat sepulcrum maiorum, sepeliri debet in illa parochia, ex qua est ingressus in domum: si autem sint duae portae, sepeliri debet in illa parochia, ex qua est porta

principalis, sive anterior facies domus, quia haec censetur nobilior. Sic Pignatell., tom. 8, consult. 5, n. 7; Barbosa, de offic. et potest. Parochi, part 2, c. 21, n 43, et de offic. et potest. Episc., alleg. 32, n. 71; Kugler., de Matrim., n. 298; De Iustis, lib. 1, cap. 19, n. 64; La Croix, lib. 7, n. 241, cum Bartol. et Bald. ibi citatis.

85 Si quis in testamento disposuerit, ut sepeliatur in parochia, in qua fuerit moriens, et casu moriatur in aliena parochia, non debet sepeliri in hac aliena, sed in parochia proprii sui domicilii, quia per istum egressum, vel brevem absentiam non amisit propriam parochiam, nec alteram acquisivit. Pignatell., to. 4, consult. 151; La Croix, loc. cit., n. 230, et alii.

86 Eligere sepulturam sibi benevisam potest quilibet sive masculus, sive femina; dummodo habeat debitam aetatem, et a iure non prohibeatur. *Communis,* per text. in cap. *Nos instituta* 1, cap. *Fraternitatem* 3, cap. *Cum super* 8, cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, cap. *Animarum* 1, cap. *Quis* 2, eod. in 6.

87 Et potest quis libere sibi eligere sepulturam, etiam extra propriam patriam in diversa et remota provincia, etiam aliena. *Communis,* textu expresso in cit. cap. *Nos instituta* 1 de Sepulturis, ibi: *Nulli tamen negamus propriam eligere sepulturam et aliam alienam; Dominus enim, et magister alienam eligit ut propriam,* iuncta Glossa, ibidem, verb. *Alienam,* id notante de Domino nostro Iesu Christo, *qui natus in Bethlehem, nutritus in Nazareth, sepultus fuit in Hierusalem in sepulcro Ioseph.*

88 Si quis autem eligat sepeliri in sepultura aliena, non potest ibi sepeliri, nisi consentientibus patronis sepulturae, quia, quod nostrum est, absque facto nostro auferri a nobis non potest. Leg. *Id quod nostrum* 11 ff. de Regul. iuris, ibi: *Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.* Sebastianus Medices, de Sepulturis, cap. 9, num. 4; Barbosa, lib. 2 Iuris Eccles. univers., c. 10, n. 12; Ventriglia, tom. 1, adnotat. 52, § unic., n. 3, et alii passim.

89 Quoad hunc effectum autem non dicuntur patroni rectores ecclesiarum vel superiores regulares, sed illi, quibus per dictos rectores seu superiores regulares, concessa est sepultura. Unde in similibus casibus est expresse petenda praedicta licentia a dictis patronis, vel eorum successoribus, sine qua licentia rectores vel superiores regulares in praedictis sepulturis aliquem sepelire non possunt, quia de iure in fundo, in quo quis habet usum, non potest dominus inhabitare, invito usufructuario. Leg. *Haeres* 12 ff. de Usu et usufructu, et habitatione. Patroni enim prohibere possunt, ne alii in suis sepulcris tumulentur. Leg. *Locum* 2, l. *Familia* 5, l. *Vel quod* 7, l. *Si plures* 41 ff. de Religiosis et sumptibus funer., l. *Ius sepulcri* 13 Cod. eod.; Ventriglia, l. c., n. 3; Barbosa, loc. cit., num. 12, et alii. Exstinctis 90 autem patronis omnibus, tunc rectores ecclesiae, seu regulares possunt non solum alios mortuos ibi sepelire, sed etiam sepulturam alteri concedere, quia mortuo usufructuario, ille usus redit ad proprietatem libere. Leg. *Corruptionem ususfructus* 16 Cod. de Usufructu et habitatione; Sebastian. Medices, l. c., qu. 8, n. 3; Ventriglia, loc. cit., n. 3, et alii.

Item possent rectores ecclesiae, seu regulares 91 in patronatis sepulcris aliquem alium tumulare, interveniente causa necessitatis. Lavorius, Variar. lucubrat., tit. 2, c. 11, num. 36, post Abbatem, et Roman. ibi citatos; Ventriglia, loc. cit., num. 3, et alii. Quod enim non est licitum in lege, necessitas facit licitum c. *Quod non est* 4 de Regulis iuris, can. *Quoniam* 13, caus. 1, qu. 7, cum necessitas non habeat legem can. *Sicut* 11 de Consecrat., dist. 1, cap. *Omnes* 1 de Feriis, cap. *Consilium* 2 de observ. Ieiunior., c. *Consuluisti* 3 de celebrat. Missar. In qualibet enim dispositione intelligitur excepta necessitas. Cap. *Licet* 6 de Poenitent. et remissionibus; Fagnan., lib. 1 Decr., in cap. *Nihil* 44 de Election., n. 26.

Si plures sint patroni, debent omnes consen- 92 tire nec sufficit consensus maioris partis ad hoc, ut cadaver illius, qui eligit sepulturam in alieno sepulcro, possit ibidem sepeliri, textu expresso in leg. *Si plures* 41 ff. de Religios. et sumptibus funer., ibi: *Si plures sint domini eius loci, ubi mortuus infertur, omnes consentire debent, cum extranei inferantur;* quod enim omnem tangit, ab omnibus approbari debet, textu expresso in cap. *Ad haec* 6 de offic. Archidiacon., ibi: *Cum ab omnibus, quod omnes tangit, approbari debeat.*

Decedens facta electione sepulturae alterius 93 patroni, si patronus deneget consensum, nec intendat admittere cadaver ad eius sepulturam, dicitur decedere non facta electione; nam idem est, aliquid non esse factum, quam nulliter factum. L. *Si se non obtulit* 4, § 6, ff. de Re iudicata, ibi: *Condemnatum accipere debemus eum, qui rite condemnatus est, ut sententia valeat; caeterum si aliqua ratione sententia nullius momenti sit, dicendum est, condemnationis verbum non tenere.* Paria enim sunt non esse, et nullum esse. Arg. l. *Duo sunt Titii* ff. de Testamentaria tutela. Et quod nullum est, nullum producit effectum. Cap. *Illud* 8 de Iure patronatus; Ventriglia, loc. cit., n. 5; Paris, consil. 95, n. 11, lib. 1, et alii. Contrarium tamen dicendum esset, si accederet Episcopi vel rectoris ecclesiae dispensatio, qui possunt illam concedere in casu necessitatis, etiam invito patrono. Bonacina, to. 2 de Contract., disp. 3, quaest. de punct. 3, num. 4; Ventriglia, loc. cit., n. 5, et alii; arg. citatis iuribus supra n. 91.

94 Filiusfamilias dummodo pubes sit, et sit sui iuris, potest etiam sine consensu patris sibi libere eligere sepulturam. *Communis,* can. *Unaquaeque* 4, § *Exemplo,* caus. 13, qu. 2, cap. *Nos instituta* 1 de Sepulturis, cap. *Licet* 4, eodem in 6, cum similibus; et ratio est quia quoad iura spiritualia, quale est etiam ius sepulturae; can. *Quaesita* 12, caus. 13, qu. 2, filiusfamilias patriae potestati subiectus non est.

95 Item servus, si pubes sit, potest ex eadem ratione sibi libere eligere sepulturam, quia servitus est de iure temporali, et nequit extendi ad spiritualia. Card. Petra, to. 2 Commentar. ad constit. 2 Honorii III, n. 18; Samuel., de Sepulturis, tract. 1, disp. 5, controv. 1, conclus. 8; Lavorius, loc. cit., cap. 11, tit. 2, n. 146; Ventriglia, Panimol., Murga, et alii passim.

96 Item sepulturam sibi eligere libere possunt novitii etiam extra monasterium, et in alia ecclesia, quia cum hi possint vivi libere discedere a monasterio, et ad saeculum redire, cap. *Consuluisti* 19, cap. *Statuimus* 23 de Regularibus, cum similibus, id illis debet etiam permitti in morte, arg. cap. *Religiosi* 5 de Sepulturis in 6, ubi ideo praecise prohibetur religiosis professis eligere sepulturam, quia *velle et nolle non habent,* ergo a sensu contrario, quia novitii *velle et nolle* adhuc habent, cum obedientiam nondum promiserint, sine dubio possunt sibi libere eligere sepulturam. Pirhing, loc. cit., n. 25; Reiffenstuel, loc. cit., n. 43; Engel., loc. cit., n. 12; Donat., to. 3, tr. 10, qu. 4; Armilla, verb. *Sepultura,* n. 6, et alii passim.

97 Religiosi tamen professi in claustris morientes non possunt sibi eligere sepulturam. *Communissima,* textu expresso in cit. cap. *Religiosi* 5 de Sepulturis in 6, ibi: *Religiosi, nisi a propriis monasteriis adeo forsitan sint remoti, quod ad ea, cum moriuntur, commode portari non possint, nequeunt (cum velle vel nolle non habeant) sibi eligere sepulturam, sed sunt apud sua monasteria tumulandi.*

98 Et hoc procedit etiam de praelatis et superioribus regularibus; quia licet praelati habeant aliquod velle et nolle, non tamen proprium et absolutum a Regula et constitutionibus, sed commensuratus illis, et dependenter ab illis; adeoque si regula et constitutiones hoc illis non concedant, standum est iuri canonico, in cit. cap. *Si religiosi* 3 de Sepulturis in 6, quod loquitur de religiosis indistincte et universaliter; ubi enim ius non distinguit, nec nos distinguere debemus. Leg. *De pretio* 8 de Publiciana in rem action., et verba generalia generaliter sunt intelligenda; cap. *Quia circa* 22 de Privileg. Tum quia regulares per praelaturas seu superioritates, non desinunt esse regulares, et in ipsis perseverat dispositio iuris canonici in dict. cap. *Si religiosi,* quia quamvis respectu suorum subditorum habeant *velle et nolle,* secus autem respectu suorum superiorum, ut patet de superioribus seu praelatis localibus respectu provincialium, de provincialibus respectu generalium et de generalibus respectu Summi Pontificis. Sic expresse Donatus, tom. 2, resolut. 51, num. 158, et alii contra multos alios.

Impuberes nequeunt sibi eligere sepulturam. 99
Communis, textu expresso in cit. cap. *Licet* 4 de Sepulturis in 6, ibi: *Nequeunt, antequam ad annos pubertatis pervenerint, eligere sepulturam.* Nisi tamen malitia suppleat aetatem, quia tunc posse sibi eligere sepulturam, tenent Ventriglia, loc. cit., num. 11; Zerola, in Praxi Episcop., part. 1, verb. *Sepultura,* § 1; Sperell., dec. 89, n. 2; Lavorius, Variar. lucubrat., tit. 2, cap. 11, n. 109; Sebastian. Medic., de Sepulturis, qu. 8, num. 3; Lapus, allegat. 59, n. 2; Barbos., lib. 2 Iur. ecclesiastic. univers., cap. 10, sub n. 27; Didacus Narbona, in tract. de Aetat. ad omnes humanos actus requisit. ann. 14, qu. 4 in princip.; Card. Petra, loc. cit., n. 3, et alii.

Pro impubere nequeunte sibi eligere sepul- 100
turam, potest ipsi illam eligere pater, ubi ad id adest legitima consuetudo. *Communis,* textu expresso in cit. cap. *Licet* 4 de Sepulturis in 6, ibi: *Licet pater minores filios, qui nequeunt, antequam ad annos pubertatis perveniant, eligere sepulturam, possit (si consuetudo terrae id habeat) quo voluerit sepelire, hoc tamen non potest, ubi consuetudo huiusmodi non habetur, sed sunt cum suis maioribus vel in parochiali ecclesia tumulandi.*

Nequit tamen pater sepulturam eligere filio 101
impuberi, ubi non adest talis consuetudo, ut expresse loquitur citatus textus, ibi: *Hoc tamen non potest, ubi consuetudo huiusmodi non habetur.* Et sic tenent Barbosa, in cap. *De Sepulturis,* n. 5; Gratian., discept. 94, n. ult.; Bellet., Disquisit. cleric., part. 1, tit. de Cleric. debitor., § 3, n. 17; Sperell., dec. 89, n. 3; Pignatell., to. 7, consult. 21, n. 1; Passerin., de Statib. homin., tom. 2, qu. 187, art. 4, n. 270; Matthaeucc., loc. cit., num. 25; Genuens., in Prax. cur. episc. Neapolit., cap. 76, n. 4, impress. venet., ubi tradit, hanc consuetudinem non esse Neapoli; Card., loc. cit., sub n. 9, vers. *Verum,* ubi refert, sic in terminis firmasse Sacram Congreg. Conc. in Placentina, 27 Novembris 1619, in qua respondit: *Ad primum: patrem, si legitima consuetudo loci id non habeat, eligere non posse.* Et sic censuit novissime Sacr. Congr. Conc. in Alexanen. *Funerum,* 13 Iulii 1743, in responsione ad 4 et 5 dubium.

Non desunt tamen doctores magni nominis 102
defendentes, quod hodie generaliter, et nulla attenta consuetudine, permittitur parentibus eligere sepulturam filio impuberi in quacunque

ecclesia etiam regularium. Sic Ventriglia, in Prax., adnotat. 52, § unic., n. 13; Barb., in Summ. apostol. decis., verb. *Sepultura,* n. 14; Laurent. de Peirin., de Privileg. regul., to. 3 in fine, pag. 570; Samuel., de Sepulturis, tract. 1, disp. 4, controv. 1, conclus. 4; Murga, disquisit. 9, § 1, conclus. 2, n. 4; Nicolius, Lucubrat. utriusque iur., tom. 1, lib. 4, tit. 15, de Interdict., n. 21, et videtur facere Rota, dec. 16, n. 8, post Antonell., de Iuribus clericor., in Casalen. *Quartae funeralium super bono iure,* 16 Ianuarii 1697, coram eminentissimo Caprara, ubi non requirit licentiam parochi aut capituli, et alii, qui omnes se fundant in resolutione Sacrae Congregationis Regularium sub die 20 Ianuarii 1640, penes Peirin., loc. cit.; Barbosam, loc. cit., num. 14; Murgam, loc. cit., num. 7, quae sic habet: *Sacra Congregatio negotiis regularium praeposita saepius censuit licere parentibus in quacunque ecclesia voluerint, etiam regularium, eorum filiis minoribus, qui ad annos pubertatis nondum pervenerunt, eligere sepulturam, nec a parochis locorum impediri posse aut debere; praesertim vero si in dictis regularium ecclesiis sepeliri consueverint, vel in eis habeant sepulcra maiorum.* Et ad id facit decret. Sacrae Congr. Conc. in Novariens., 15 Martii 1704, in respons. ad primum.

103 Si adsit sepulcrum maiorum in ecclesia regularium, tunc, praecisa consuetudine, debent impuberes ibi sepeliri, ut declaravit S. Congr. Conc. in Firmana *Iurium parochialium ad tertium,* et in Novariens. 15 Martii 1704, ad primum, teste Card. Petra, loc. cit., n. 9 in fine.

104 Facultas permissa Patri eligendi sepulturam filio impuberi non potest exerceri post mortem ipsius filii, sed solum pendente ipsius vita. Sperell., dec. 89, n. 5; Card. Petra, loc. cit., n. 11; Nicolius, loc. cit., tit. 15, de Interdict., num. 21; Murga, loc. cit., tract. 7, sect. 2, disp. 9, § 9, n. 3; Lavorius, loc. cit., tit. 2, c. 11, sub n. 18; Aldan., in Compend. Canonic. resolut., lib. 2, tit. 17, n. 5; Barbosa, cit. cap. 20, n. 28, et in Summa apostolic. decis., verb. *Sepultura,* n. 6; Ventriglia, loc. cit., n. 18; Diana, tom. 5, tract. 3, de Casibus occurrent. tempore mortis, resol. 107, circa med., et sic declarasse Sacram Congreg. Episc. et Regul. in Fulginaten., 27 Oct. 1587, nempe quod *sepulturam pro filio minori in vita, non post eius mortem, potest pater eligere;* testantur Barbosa, in Summa, loc. cit., n. 6; Ventriglia, loc. cit.; Lavorius, loc. cit.; Aldan., loc. cit., et alii, et Pignatell., tom. 7, consult. 21, ubi plura adducit decreta ad rem. Vide tamen Sperell., loc. cit., n. 5, subdentem etiam sic rescripsisse, in una Montis Pelusii, 6 Iunii 1659, sub verb. *Quarta funeralis,* n. 32, decret. Sacr. Congr. Conc., in responsione ad 1.

Deficiente patre, potest mater eligere sepul- 105
turam filio impuberi, si ad id concurrat legitima consuetudo, secus non. Card. Petra, loc. cit., n. 6; Barbosa, cit. cap. 10, n. 38; Panimoll., tom. 1, dec. 5, adnot. 3, num. 24; Lavorius, loc. cit., c. 11, n. 119, et alii passim. Et declaravit Sacr. Congreg. Concilii in Maioricens., quae refertur in constit. 6 Innocentii XI, § 6, tom. 5 Bullarii, et adducitur a Matthaeucci, loc. cit., n. 25, ibi: Ad dubium: *An mater pro filiis impuberibus possit eligere sepulturam?* Respondit: *Non licere matribus eligere sepulturam pro filiis impuberibus, cessante legitima consuetudine.* In Avellinen. tamen 15 Septembris 1605, statuit sic: *Etiam mater, cum pater non adest, potest filio impuberi sepulturam eligere vivente tamen filio,* apud Pignatell., loc. cit.

Talis consuetudo pro eligenda sepultura fi- 106
liis impuberibus debet esse generalis in loco vel civitate; alias consuetudo particularis alicuius ecclesiae caeteris eiusdem Urbis ecclesiis praeiudicaret, ut colligitur ex cit. cap. *Licet* de Sepulturis in 6, ibi: *Consuetudo terrae,* et expresse, ibid., notant Archidiacon. ant. n. 1; Franch. ante n. 2, et Ancharan., num. 3, et alii; Sperell., cit. decis. 89, n. 34 cum seq., allegans ad id casus decisos, et alios doctores.

Item talis consuetudo debet esse legitime 107
praescripta, quae quoad patrem sufficit decennalis, cum ipsi assistat ius, in cit. cap. *Licet,* approbante talem consuetudinem. Card. Petra, loc. cit., n. 7, cum Glossa, Barbosa, Ventriglia, Passerin. ibi allegatis, Matthaeucc., loc. cit., n. 25; Sperell., loc. cit., num. 20, cum aliis ibi adductis, et alii. Quoad matrem autem, cui ius non assistit, requiritur consuetudo quadragenaria, nec sufficit decennalis. Card. Petra, loc. cit., n. 12; Sperell., loc. cit., n. 20, cum aliis ibi allegatis; Matthaeucc., loc. cit., n. 25; Bursat., consil. 226, n. 218, col. 3; Sebastian. Medices, loc. cit., qu. 8, n. 23; Moronus, resolut. 51, n. 43, et alii.

Et haec quadragenaria consuetudo introduci 108
potest etiam favore avorum, fratrum, consanguineorum, affinium, tutorum, administratorum, maritorum, uxorum, dominorum et amicorum, quia etiam in istis adest eadem ratio consuetudinis considerata in patre vel matre, ut per Gloss. in d. cap. *Licet;* et ibi Franc., n. 3, et Stephan. Gratian., to. 1, Disp. forens., disp. 94, n. 80; apud Sperell., loc. cit., n. 16, et tenent Card. Petra, loc. cit., n. 19, et alii apud Gratian., loc. cit., aliique plures. Contrarium tamen tenuerunt Ioan. Asin., l. *Familiaria sepulcra* ff. de Religios. et sumptib. funer.; Bursat., consil. 226, n. 118, col. 3; Bellet., Disquisit. cleric., tit. de Cleric. debitor., § 3, n. 18; Barbosa, in Collect., ad cap. 1, n. 6, de Sepulturis.

Impuberes decedentes non sibi electa sepul- 109

tura a supradictis ad id facultatem habentibus ratione legitimae consuetudinis, sepeliendi sunt in sepulcro suorum maiorum, si habeant vel si non habeant, in propria parochiali. *Communis,* textu expresso in cit. cap. *Licet* 4 de Sepulturis in 6, ibi: *Sed sunt cum suis maioribus vel in parochiali ecclesia tumulandi.*

110 Electio sepulturae probari debet, cum sit quid facti, et sufficit probatio, non solum per testamentum et codicillum validum, sed etiam invalidum, per scripturam manu propria subscriptam, per duos testes, etiamsi sint singulares, et per solum dictum confessarii. Riccius, in Praxi, 1 part., resolut. 575 per tot.; Mascard., de Probationibus, vol. 3, concl. 1297; Lavor., loc. cit., cap. 11, n. 18; Molfesius, in Summa, tom. 2, tract. 13, cap. 8, n. 32; Ventriglia, loc. cit., n. 44; Card. Petra, loc. cit., n. 21, et alii passim. Et sic pluries declaravit Sacra Congreg. Conc. et signanter die 14 Februarii 1666, et Bened. XIII, constitut. incip. *Pretiosus,* § 69.

111 Electio sepulturae potest variari toties quoties eligenti videbitur usque ad finem vitae; electio enim sepulturae est pars ultimae voluntatis; omnis autem actus ultimae voluntatis sua natura est revocabilis, adeoque, etc. *Communis.*

112 Et haec revocatio potest fieri, non solum expresse, sed etiam tacite per secundam electionem; regulare enim est in actibus causa mortis, ut secunda voluntas revocet primam. *Communis.*

113 Electio sepulturae semel legitime facta, si non revocetur, perseverat usque ad mortem: unde si infirmus eligens sepulturam convalescat, et postea moriatur ex alia infirmitate, etiam per longissimum tempus, censetur mori cum electione sepulturae, et est sepeliendus in ipsa sepultura semel ab ipso electa, nam illa electio facta non censetur revocata, nec infirmata, ex quo infirmus pro tunc non decesserit, sicuti testamentum factum in articulo mortis non infirmatur ex eo, quod testator convaluerit; l. fin., et ibi Bald. et alii, ff. de Haered. instit., cap. *Licet* de Procuratoribus in 6, cum similibus, et in terminis firmavit Sacr. Congr. Concil. 14 Februarii 1666, in responsione ad tertium, ut mox infra patebit.

In materia electionis sepulturae valde notanda sunt responsa Sacrae Congr. Conc. ad infrascripta dubia:

114 I. An sit valida electio sepulturae, quamvis sive sanus, sive infirmus coram parocho elegerit?

II. An ad validitatem electionis sepulturae requiratur testamentum in ultima infirmitate, vel sufficiat, quod eligatur antea per alium actum publicum, qui testamentum non sit?

III. An sit nulla electio sepulturae, quando ipsa eligitur per testamentum factum in vita, et non in morte?

IV. An qui habet cappellam suae familiae cum propria sepultura, aut cappellam erexerit cum sepultura propria, moriens absque sepulturae electione sepeliendus sit in cathedrali?

V. An valide eligatur sepultura coram duobus testibus?

VI. An electio sepulturae per nutus et signa in casu, quo quis loqui non possit, sit valida?

VII. An confratres sodalitatum, non electa sepultura, possent sepeliri in sepulcro suae ecclesiae?

VIII. An electiones sepulturae, quae iure praesumuntur, sicut uxoris respectu mariti, filii respectu patris, eorumque maiorum, ac servorum respectu dominorum, sint validae?

IX. An qui post mortem mandat suum corpus indui habitu tertiariorum, sit sepeliendus in ecclesia regulari?

Ad quae sub die 13 Februarii 1666 respondens declaravit, censuit et decrevit, ut sequitur:

Ad I. Censuit esse validam, dummodo parochus non testetur ad proprium commodum.

Ad II. Censuit non requiri necessario testamentum.

Ad III. Censuit non esse nullam.

Ad IV. Non sepeliendum in cathedrali.

Ad V. Esse validam.

Ad VI. Esse validam; dummodo sufficienter constet de voluntate eligentis.

Ad VII. *Negative.*

Ad VIII. Censuit quatenus electa non fuerit sepultura, uxorem in sepulcro ultimo viri sepeliendam, filios vero in sepulcro maiorum, servus autem in parochia.

Ad IX. Censuit *negative;* Pignatell., to. 1, consult. 17.

Clericis omnibus sive saecularibus sive regu- 115
laribus est graviter prohibitum in virtute sanctae obedientiae, et sub interminatione maledictionis aeternae, ne aliquo medio voto vel iuramento, aut pacto seu promissione inducant, ut apud eorum ecclesias sepulturam eligant, vel iam electam ulterius non immutent, textu expresso in c. *Animarum* 1 de Sepulturis in 6, ibi: *Universis religiosis et saecularibus clericis cuiuscunque status vel conditionis exsistant, in virtute sanctae obedientiae, et sub interminatione maledictionis aeternae districtissime prohibemus, ne aliquos ad vovendum, iurandum vel fide interposita, seu alias promittendum inducant, ut apud eornm ecclesias sepulturam eligant, vel iam electam ulterius non immutent.*

Insuper clerici saeculares et regulares quod 116
ad hoc transgressores incurrunt, ultra gravissimam culpam, etiam ipso facto excommunicationem maiorem Papae reservatam, textu expresso in Clem. *Cupientes* 3, § *Sane de poenis,* ibi: *Sane temerarios violatores constitutionis illius, quae religiosis et clericis saecu-*

laribus prohibet, ne aliquos ad vovendum, iurandum, vel fide interposita, seu alias promittendum inducant, ut sepulturam apud eorum ecclesias eligant, vel iam electam ulterius non immutent, similem sententiam (scilicet excommunicationis), *poena in dicta constitutione contenta in suo perdurante robore, incurrere volumus ipso facto, ab alio, quam a Sede Apostolica, praeterquam in mortis articulo, nullatenus absolvendos, nullis privilegiis aut statutis cuiuscunqne tenoris exsistant super his valituris.*

117 Dictam excommunicationem incurrunt clerici et religiosi, etiamsi effectus sepulturae non sit subsecutus; dummodo subsecutus sit effectus immediatus inductionis, id est electio per iuramentum, vel votum, vel pactum. Unde non sufficit promissio de eligendo, ut dicatur inductio facta. Sic Bonifac., in dict. Clementina, n. ult., et Card., in cit. cap. *Animarum* 1 de Sepulturis in 6; Silvester, verb. *Excommunicatio* 7, n. 49; Roder., Quaest. regular. 58, art. 7, dub. 5; Ventriglia, loc. cit., n. 37; Matthaeucc., loc. cit., num. 20, et alii contra Bonacinam, tom. 3, de excommunic. in particul., disp. 2, qu. 5, punct. 8, n. 2, vers. *Secundo*.

118 Dictam excommunicationem, aliasque poenas non incurrunt clerici et religiosi inducentes aliquem ad eligendam sepulturam in ecclesia aliena, sed necessario requiritur, ut inducant ad eligendam sepulturam in propria ecclesia ad se pertinente, ut clare patet ex verbis cit. cap. *Animarum,* ibi: *Ut apud eorum ecclesias sepulturam eligant;* et cit. Clementina *Cupientes,* § *Sane,* ibi: *Ut sepulturam apud eorum ecclesias eligant;* Ventriglia, loc. cit., n. 39; Lavorius, loc. cit., cap. 11, n. 10; Bonacina, loc. cit., vers. *Secunda conditio;* Matthaeucc., loc. cit., num. 26; Monacell., tom. 3, tit. 1, formul. 38, n. 9, et tom. 4 Supplement. ad 2 tom., n. 417; Medices, loc. cit., qu. 8, n. 17, alii passim.

119 Supradictam excommunicationem, aliasque poenas incurrunt solum clerici et religiosi inducentes scienter, vel cum ingenti temeritate, quae scientiam legis supponit, non autem ignorantes prohibitionem, nisi ignorantia sit affectata. Colligitur aperte ex verbis cit. cap. *Animarum,* ibi: *Praesumpserint sepelire,* et cit. Clementina *Cupientes,* § *Sane,* ibi: *Sane temerarios violatores;* praesumptio enim et temeritas scientiam legis et prohibitionis supponunt. Ventriglia, l. c., n. 40; Matthaeucc., loc. cit., n. 26, et alii.

120 Ut clerici et religiosi incurrant praedictam excommunicationem, aliasque poenas, requiritur, ut ad eligendam sepulturam in eorum ecclesiis induxerint medio voto aut iuramento, vel pacto seu promissione irrevocabili: non tamen incurrunt, si ad id dederint solum simplex consilium, aut adhortationem. Colligitur clare ex verbis cit. cap. *Animarum,* et cit. Clementina *Cupientes,* § *Sane,* ibi: *Ne aliquos ad vovendum, iurandum, vel fide interposita, seu alias promittendum inducant.* Sic teste Monacell., tom. 3, tit. 1, formul. 38, num. 10, communiter tradunt Samuel., de Sepulturis, tract. 1, disp. 2, controv. 1, concl. 8, n. 16; Pasqualig., ad Lauret. de Franch. controv., pag. 2, qu. 63, n. 2; Donat., Prax. rer. regular., tom. 3, tract. 9, qu. 27, num. 3, et etiam Card. Petra, loc. cit., n. 45, cum pluribus aliis ibi citatis.

Imo ex Bonifac., in dict. Clement., n. 74; 121
Roderic., loc. cit., art. 7 in fine; Tolet., lib. 1, cap. 36, § *Quarta;* Suarez, disp. 22, de Censuris, sect. 5, n. 25; Sayr., lib. 5, cap. 12, n. 9; Ventriglia, loc. cit., n. 38, poenae appositae in cit. cap. *Animarum,* et cit. Clementina *Cupientes,* non procedunt quando quis inducitur ad eligendam sepulturam in testamento, seu ultima voluntate.

An autem parochi, ut supra, inducentes alie- 122
nos parochianos ad eligendam sepulturam in sua parochia, vel ad non mutandam iam electam, seu impedientes proprios, ne ipsam eligant in ecclesiis regularium, incurrant praedictam excommunicationem, aliasque poenas? Controversia est inter doctores. Bonacina enim tom. 3 de excomm. in particulari extra Bullam Coenae, disp. 2, qu. 5, punct. 4, n. 5, quem sequitur Ventriglia, loc. cit., num. 43, defendit partem negativam, ex quo, ut ipse ait, dicta constitutio in cap. *Animarum,* et dicta Clementina *Cupientes,* edita fuerit in favorem parochorum, et quod inductum est in favorem alicuius, in ipsius odium retorqueri non debet. Leg. *Nulla* ff. de Legibus, et cap. *Quod ob gratiam* 61 de Reg. iuris in 6; Monacell. autem tom. 4 Supplement. ad 3 tom., n. 60, docet mordicus sententiam affirmativam, dicens cavendum esse a tali sententia et a doctrina Bonacinae, quia dicit ipse, Bonacina in hoc fallitur, cum non in favorem parochorum, sed decedentium, ad hoc nempe, ut libere quandocunque et ubicunque placuisset eis sepulturam eligere possent, edita fuerit utraque citata constitutio tam Bonifacii VIII, in dict. cap. *Animarum* 1 de Sepulturis, quam Clementis V, in d. Clementina *Cupientes* 3 de Poenis. Unde parochi in his transgressores aeque ac alii clerici saeculares et religiosi incurrunt dictam excommunicationem, aliasque poenas, ut pro indubitato tenent Samuel., de Sepulturis, tr. 1, disp. 2, controv. 5 per tot.; et controv. 8, n. 7 et 15; Passerin., de Statib. homin., to. 2, qu. 187, art. 4, n. 319, quia directe violant legem, et morientes inducunt ad obligationem contra legis mentem, quae fuit, et est, ut electio sepulturae maneat libera, et ut adhibeatur remedium contra avaritiam, ut bene observat

Passerin., loc. cit., n. 423, quae ratio aeque militat in parochis respectu alienorum parochianorum, ac in clericis saecularibus et regularibus respectu caeterorum, et ubi eadem est ratio, eadem est legis dispositio. Leg. *Illud* ff. ad legem Aquiliam, et cap. *Inter corporalia* 2 de translation. Episcop. Tum quia, ubi ius non distinguit, nec nos distinguere debemus. Leg. *De pretio* 8 de Publiciana in rem action., et verba generalia (uti sunt in cit. constit.) generaliter sunt intelligenda; cap. *Quia circa* 22 de Privileg. Et sic videtur supponere etiam Donatus, tom. 3, tract. 9, de Sepulturis, qu. 10; Congregatio Concilii in Laudensi *Funerum*, die 2 Martii 1711, in respons. ad tertium, teste d. Ursaya, to. 1, p. 2, discept. 14, num. 137.

123 Hinc cum in dictis constitutionibus fiat sermo generaliter et indefinite de religiosis, non distinguendo inter fratres et moniales, nec inter fratres clericos et conversos, praedictam excommunicationem aliasque poenas incurrunt etiam moniales et fratres conversi vere professi inducentes ad electionem sepulturae voto, iuramento vel pacto, ut tradunt communiter doctores cum Samuello, de Sepulturis, tract. 1, disp. 2, controv. 1, concl. 5, n. 12.

124 Non incurrunt tamen dictam excommunicationem, aliasque poenas saeculares, seu laici, etiamsi voto, vel iuramento, seu pacto, vel promissione irrevocabili inducerent aliquem ad sepulturam eligendam in aliqua determinata ecclesia, quia dictae constitut. in cit. cap. *Animarum*, et in cit. Clementina *Cupientes*, loquuntur solum de religiosis et clericis saecularibus, et non de saecularibus seu laicis. A diversis autem non fit illatio. Leg. *Papinianus* 20 de Minoribus; cap. *Ad audientiam* 12 de Decimis. Nam ad incurrendam talem iuris poenam necesse est, ut sint religiosi, vel clerici ecclesiastici. Monacell., tom. 3, tit. 1, formul. 38, n. 11; Medices, de Sepulturis, part. 1, qu. 8, n. 18; Ventriglia, loc. cit., num. 41; Samuel, loc. cit., concl. 20, n. 46 et 47, et alii passim.

125 Aliae poenae, quibus ultra excommunicationem subiacent, ut supra, inducentes voto, iuramento, pacto seu promissione irrevocabili ad eligendam sepulturam, vel iam electam non immutandam, sunt, quod tales religiosi seu clerici saeculares teneantur intra decendium, tam ad restitutionem sepultorum corporum, quam etiam omnium, quae occasione sepulturae illorum pervenerunt quomodolibet ad eosdem. Et si dictam restitutionem integraliter non fecerint, eorum ecclesiae et coemeteria subiaceant interdicto, donec satisfecerint, textu expresso in cit. cap. *Animarum* 1 de Sepulturis in 6, § *Si vero*, ibi: *Si vero iidem religiosi, vel clerici praedictos in suis ecclesiis vel coemeteriis praesumpserint sepelire, ad restitutionem tam sepultorum corporum (si petantur) quam etiam omnium, quae occasione sepulturae illorum pervenerint quomodolibet ad eosdem infra decendium integraliter faciendam, ipsos obligatos esse censemus, quam nisi fecerint, ecclesiae ipsae apud quos sepulti fuerint, nec non coemeteria earumdem extunc eo ipso sint, et tandiu maneant ecclesiastico supposita interdicto, donec ab eis facta fuerit restitutio plenaria omnium praedictorum.*

Insuper in cit. cap. *Animarum*, § *Nos enim*, 126 statuitur, quod electio ad huiusmodi inductionem facta ipso iure sit nulla, debeantque ita eligentes ibi sepeliri, ubi nulla electione facta alias de iure debuissent; ibi: *Nos enim, si secus actum fuerit, electionem talem decernimus nullius penitus exsistere firmitatis, statuentes ut hi, qui sic elegerint, nec apud sic electas ecclesias nullatenus sepeliri, nec alibi (ne contra votum, iuramentum aut promissum huiusmodi a se factum, materiam habeant veniendi) possint eligere sepulturam, sed contradictione quacunque cessante, sepeliantur omnino apud illas ecclesias, apud quas sepeliendi de iure fuissent, si alias sepultura non electi forsitan decessissent.*

Sepulturae infra terram et deposita, seu ca- 127 daverum conditoria in tumbis profundis sunt collocanda, et eorum operimenta aequalia debent esse cum solo ecclesiae. Conc. Mediolanens. 1, p. 2, tit. de Sepulturis. Et S. Pius V, const. 5, incip. *Cum primum apostolatus*, § 8, ibi: *Et ut in ecclesiis nihil indecens relinquatur, iidem* (hoc est Ordinarii) *provideant, ut capsae omnes, et deposita, seu alia cadaverum conditoria super terram exsistentia omnino amoveantur, prout alias statutum fuit, et defunctorum corpora in tumbis profundis infra terram collocentur.*

Solis enim Summis Pontificibus competit 128 praerogativa, ut eorum corpora sepeliantur in conditoriis elevatis a terra, ut videre est in basilica Vaticana. Ut ne quidem personae regales ea praeeminentia gaudeant, ut novissime praxis docuit de cadavere Christinae reginae Svecorum sepulto in eadem Basilica subtus terram. Sic expresse eminent. Card. Petra, to. 2 Commentar. ad const. 3 Coelestini III, sect. 1, num. 13.

In dicta tamen S. Pii V dispositione non 129 comprehenduntur monumenta marmorea muris seu columnis adhaerentia, praesertim amotis cadaveribus a locis altis, quia haec nullam indecentiam, imo magnum ornamentum afferunt ecclesiis. Sic Sacra Congreg. Episc. et Regul., rescripsit Episcopo Mantuano 13 Oct. 1579, apud Nicol., in Floscul., verb. *Sepultura*, n. 2.

Sepulturae debent esse remotae ab altaribus, 130 ita ut sepulturae ostium longe absit ab altaris scabellis ligneis, seu praedella cubitis ad minus tribus. Conc. Mediolanens. 1, part. 2, decret.

Visitat. Apostolic., verb. *Sepultura,* ibi: *Sepulcrorum ipsorum in posterum aedificandorum ostium longe absit ab altaris scabellis ligneis, vel praedella cubitis ad minus tribus: sepulcra vero ipsa ad scabellum ligneum non pertingant.*

131 Hinc nemo sepeliendus est prope altaria, seu sub praedellis, et si quae inibi reperiantur constructae sepulturae, interdicuntur altaria, donec amotis ossibus ibi sepultorum, sepulturae terra repleantur, et muro obstruantur. Sic pluries decrevit Sacra Congr. ut videre est sub verb. *Altare,* ubi afferuntur decreta, et sub verb. *Cadaver.*

132 Sepulturae construi possunt in quovis loco religioso, id est ubi divina officia celebrantur. *Communis,* per text. in cap. *Fraternitatem* 3 de Sepulturis, cap. *Animarum* 1, et cap. *Cum quis* 2, eodem in 6. Et quidem in loco etiam minus religioso, id est ubi divina officia minus frequenter celebrantur. *Communis,* argum. cap. *Cum quis* 2, § *Si quis,* de Sepulturis in 6, ibi: *Si quis antiqua dimissa, novam etiam in loco minus religioso elegerit sepulturam, electionem huiusmodi (licet iura super hoc videantur esse diversa) nequaquam volumus impugnari.* Pro loco autem minus religioso intelligitur talis locus, qui religiosus quidem est, sed tamen minus talis, utpote in quo minus frequenter officia divina, missae aut publicae orationes fiunt, ut explicat Glossa communiter recepta in cit. cap. *Cum quis,* verb. *Casus.*

133 Admonet tamen Glossa, ibid., melius et utilius esse sepulturam construere, et sibi eligere in magis religioso loco, hoc est *in loco, ubi magis celebrantur divina.* Quod idem expressius docet rationem reddens alia Glossa, in cap. *Fraternitatem* 3 de Sepulturis, verb. *Frequentius,* ibi: *Haec est ratio, quare potius sepeliuntur homines in locis religiosis, quia frequentius ibi divina officia celebrantur.* Ad quod aperte facit expressus textus in cit. cap. *Fraternitatem,* ibi: *Fraternitatem tuam non credimus ignorare, mortuorum sepulcra et coemeteria apud illas ecclesias et monasteria, ex antiquo esse disposita, in quibus religiosorum Fratrum conventus sunt constituti, et orationes, atque missarum solemnia, tam pro vivis quam pro defunctis frequentius celebrantur.*

134 Hinc Bordonus, tom. 2, resolut. 51, n. 87; Pellizzarius, to. 2 sui Manual., tract. 8, cap. 5, sect. 4, subnect. 24, sub num. 144; Donatus, tom. 3, tract. 10, de Sepulturis, qu. 8, et alii expresse docent, melius et utilius esse sepulturam sibi construere et eligere in ecclesiis regularium, quam aliorum. Et ratio est clara, quia sepulti in ecclesiis regularium ex frequentiori divinorum officiorum celebratione plus de piis operibus participant, cum etiam ex maiori frequentatione populi occurrentis ad divina officia in dictis ecclesiis audienda frequentior de ipsis fiat memoria, sicque frequentius orationes et suffragia pro ipsis Deo offerantur. Quod clare indicant verba ipsa cit. cap. *Fraternitatem,* ibi: *In quibus religiosorum Fratrum conventus sunt constituti, et orationes atque missarum solemnia, tam pro vivis quam pro defunctis frequentius celebrantur.* Tum quia in dictis ecclesiis sepulti cum habitu religioso lucrantur indulgentiam plenariam ex indulto Leonis X, ut patet ex dictis sub verb. *Habitus.*

Quamvis enim olim de iure communi sepul- 135
turae construi et eligi potuissent solum in ecclesiis parochialibus, earumque coemeteriis, utpote solis habentibus fundatam pro se intentionem, ita omnes parochiani ibidem sepeliri deberent, per text. in cap. *Nos instituta* 1, cap. *Fraternitatem* 3, cap. *In nostra* 10 de Sepulturis, cap. *Cum quis* 2, eod. in 6; Clement. *Dudum,* § *Verum,* de Sepulturis, cum similibus; tamen hodie possunt etiam construi et 136
eligi in ecclesiis regularium ex speciali privilegio iuri communi inserto, Fratribus Praedicatoribus et Minoribus concesso in Clementin. *Dudum* 2, § *Huiusmodi,* de Sepulturis, et Extravagant. *Super cathedrales* 2, § *Huiusmodi,* de Sepulturis, quo privilegio gaudent omnes alii regulares, tum per communicationem, tum per speciales sibi ad id factas a Sede Apostol. concessiones, ut videre est in compendiis privilegiorum regularium, testaturque communis doctorum, et docet praxis universalis.

Excipiuntur tamen ecclesiae monialium, in 137
quibus non possunt construi nec eligi sepulturae a laicis seu saecularibus utriusque sexus absque speciali licentia Sacrae Congregationis, et copulativa monialium. Sic pluries decrevit Sacra Congr. Episc. et Regul., et signanter in Montefeltrin., 21 Novembris 1603, in Gravinen., 1 Octobris 1650, his verbis: *Nelle chiese anco esteriori delle monache non si possono seppellire esteri e forestieri, nè uomini, nè donne, nè anco principi, ancorchè vi fossero sepolti i loro maggiori.* Sic ex Pignatell., tom. 4, consult. 117, n. 1, refert et tenet Card. Petra, loc. cit., n. 29. Idem decrevit in Forosempronien., 25 Augusti 1652, et in Maceraten., 8 Novembris eiusdem anni; quae decreta bene ponderata iterum probavit ead. Sacr. Congr. Episc. et Regul. in Vercellen., 18 Maii 1695, non obstante solito, referente eminentiss. Pamphil., et in Mantuana, 14 Martii 1697, Ponente eminentiss. Acciaiolo, et in Camerinen., 6 Martii 1713, Ponente eminentiss. Corsino ex post Summo Pontifice sub nomine Clementis XII, et saepe alibi teste Ursaya, to. 1, discept. 36, num. 18.

Solet tamen concedi licentia in Sacra Con- 138
gregatione, tam pro construendo sepulcro, quam pro eligenda sepultura in ecclesiis monialium, ut declaravit requiri in Ferrarien., 13 Iul. 1600, pro personis benemeritis, vel cum eleemosyna

competenti. Eadem Sacr. Congr. Episcop. et Regul. in Messana, 6 Augusti 1601, in dict. Camerin., 6 Martii 1713, Ponente D. eminen-
139 tissimo Corsino. Et tunc officium facit parochus usque ad portam ecclesiae, et non ultra, exsequias complente ex post confessario monialium. Eadem Sacra Congr. Episc. et Regular. in una Observantium, 9 Iunii 1615, et Sacra Congr. Conc. 19 Martii 1639, teste d. Ursaya, tom. 1, part. 1, discept. 8, num. 13, 27, 28, 29 et 30.

140 In casu autem, quod quis electa sepultura in ecclesia monialium, non posset defectu licentiae in ea sepeliri, tunc si is non haberet sepulcrum maiorum, deberet sepeliri in parochiali per dicta et iura adducta supra n. 93, et in terminis tenent Passerin., de Statib. hom., t. 2, qu. 187, art. 4, n. 260; Card. Petra, loc. cit., n. 33 in fine, dicentes si impedimentum esset temporaneum, et speraretur obtinenda licentia, posset tunc exspectari, deposito cadavere in aliquo loco. Matthaeucci, loc. cit., n. 4, et alii.

141 Sepulcra nova construi non possunt in ecclesiis saecularibus absque licentia in scriptis obtenta ab Episcopo et in ecclesiis regularium saltem a provinciali. Concilium Mediolanense 1, n. 2, tit. de Sepulturis, vers. *Verum curet*, et S. Pius V, cit. const. *Cum primum apostolatus*, c. 10, n. 9, cum pluribus ibi citatis, et alii passim.

142 Regulares nequeunt de se renuntiare iuri sepeliendi cadavera eligentium sepulturam in eorum ecclesiis, si agatur de eorum ecclesiis seu monasteriis iam fundatis seu erectis, sed tunc requiritur Beneplacitum Apostolicum, et solemnitas copulative requisita in alienatione, etiam iurium ecclesiae, ita ut nullus superior, nec localis, nec provincialis, et nec generalis possit per ullum pactum praeiudicare iuri quaesito sepeliendi. Argum. Extravag. *Ambitiosae* Pauli II de Rebus Ecclesiae non alienand. inter commun. Ipsa enim Extravagans procedit verbis amplissimis et comprehendentibus iura, nam utitur verbo *rerum*, quo vocabulo intelliguntur etiam iura et actiones, textu expresso in l. *Rei appellatione* 23 ff. de Verbor. significatione, ibi: *Rei appellatione, et causae, et iura continentur*, maxime stante dictione universali, *omnium*, quae est universalissima per Barbos., dict. 241, et nihil excipit. *Qui enim dicit omnia, nihil excipit.* C. *Solitae* 6, § *Nobis*, de Maiorit. et obed., cum similibus.

143 Nec obstant c. *Pactum* 1, et c. *Quia ex eo* 3 de Pactis in 6, ubi statuitur, quod si regulares cum parochis specialiter paciscantur, quod privilegio sepulturae pro ecclesiis et locis suis concesso, ex toto vel ex parte uti nolint, vel non, nisi cum certis circumstantiis, pacta huiusmodi servare debeant: *Quanquam sepultura libera sit monasterio vestro ab Apostolica Sede indulta, et illi apud vos elegerint sepeliri*, ut expresse dicitur in cit. c. *Pactum* 1 de Pactis in 6, ubi etiam ratio subiungitur his verbis: *Cum per dictum pactum indulto huiusmodi derogetur;* et si factum sit sine praescitu, consensu et auctoritate provincialis et generalis, quinimo etiam Sedis Apostolicae, *dummodo a prioribus aut guardianis facta vel approbata fuerint de suorum conventuum consilio et assensu, dum tamen alias sint licita et honesta*, ut expresse dicitur in cit. c. *Quia ex eo* 3 de Pactis in 6.

Non obstant, inquam, quia cit. c. *Pactum* 144
nihil dicit contra nos, sed solum statuit, posse per pactum privilegio derogari, quod verum est, si adsit legitima causa et solemnitas requisita. Et aliud cit. cap. *Quia ex eo* 3 de Pactis in 6, optime exprimit, ut pacta observanda sint *licita et honesta*, quae nequeunt sic considerari post ius quaesitum monasteriis et populis, qui in fundatione monasteriorum acquisierunt ius et liberam facultatem sepulturas ibi eligendi et respective tradendi. Unde praedicti textus non loquuntur, nec intelligendi sunt de pactis initis post fundationem conventuum, et ius quaesitum pro sepulturis, sed solum de pactis initis ante fundationem et ius quaesitum, et de quibusdam concordiis factis per viam transactionis et compositionis, ad tollendas dissensiones; et dato, non concesso, quod intelligerentur de pactis initis post fundationem et ius quaesitum, ipsis quoad hoc fuisset derogatum per dictam Extravag. *Ambitiosae*, utpote posteriorem dictis textibus sexti decretalium, cum posteriora derogent prioribus per text. in c. *Licet Romanus* 1 de Constit. in 6, l. *Sed et posteriores* ff. de Legibus, cum similibus.

Si autem agatur de regularium ecclesiis et 145
monasteriis nondum fundatis, sed fundandis, seu erigendis, tunc si in limine fundationis fiat pactum cum parocho de non recipiendis ad sepulturam illius parochianis, sine expressa ipsius licentia, tale pactum erit omnino observandum, iuxta cit. c. *Pactum* 1, et cap. *Quia ex eo* 3 de Pactis in 6, et c. *Antigonus* 1 de Pactis, ibi: *Inita pacta suam obtineant firmitatem....pacta custodiantur*, et cap. *Qualiter* 3 eod., ibi: *Studiose agendum est, ut ea, quae promittuntur, opere compleantur;* et concordat l. *Huius edicti* 1 ff. de Pactis in principio, ubi expresse dicitur: *Quid enim tam congruum fidei humanae, quam ea, quae inter eos placuerunt, servare?* Nec hic obstat cit. Extravagans *Ambitiosae*, quia in hoc casu agitur de solo iure quaerendo; unde non potest dici, quod alienetur ius ecclesiae: sicut enim parochus debet audiri, et non poterit impedire constructionem novi monasterii ratione praeiudicii sibi inferendi; ita potest pacto, huiusmodi praeiudicio re integra ante erectionem

occurrere, prout passim in limine fundationis possunt apponi conditiones etiam iuri communi non conformes, dummodo sint honestae, ut in genere tradunt communiter doctores, et in specie in his terminis praecise Rota, part. 19, tom. 2 rec., dec. 477, n. 7 et 8, et dec. 489, n. 7 et seq., expresse canonizando pactum cum parocho in limine fundationis monasterii circa hoc ius sepeliendi; tum quia similia pacta facta in limine fundationis conventum videntur transire sub approbatione Sedis Apostolicae, quae non solet concedere facultatem pro conventibus de novo erigendis, nisi sint prius auditi Ordinarii, et constet de partium consensu. Sic pluribus adductis Card. Petra, in cit. const. 3 Coelestini III, a num. 22; Matthaeucc., l. c., n. 2, et alii. Rota tamen, cit. decis. 489, n. 6, tenet, quod dictum pactum valeat, nedum pro ecclesiis adhuc construendis, sed etiam pro iam constructis, per text. et doctor. in cit. c. *Pactum* 1, et c. *Quia ex eo* de Pactis in 6.

146 An autem pacta, conventiones et concordiae factae per viam transactionis a superioribus localibus, sine licentia generalium seu provincialium cum parochis quoad sepulturas et funeralia pro tollendis dissensionibus inter ipsos, valeant et debeant de iure sustineri? Vide verb. *Pactum,* art. 2, n. 27 et 28.

147 Quamvis proprietas et dominium sepulturae ab aliquo acquiri non possit, ex quo sit quid religiosum, et in nullius bonis sit, et extra commercium hominum esse dicatur, et ob id nec acquiri ab aliquo, nec possideri possit. Leg. *Quanquam* ff. de Aqua pluvial. arcend., leg. *Si sepulcrum* Cod. de Relig. et sumptib. funer.; Rota, part. 3 rec., dec. 22, num. 2,

148 et communis doctorum; ius tamen, et usus sepulturae, sive sepeliendi acquisibile est, ita ut qui acquisivit, in eo sepeliri possit, ac caeteros, ne ibi sepeliantur prohibere. Leg. 2, § *Usumfructum,* l. *Familiaria,* et l. sequent. ff. de Religios. et sumptib. funer., leg. *Ius sepulchri* Cod. eod. titul.; Rota, loc. cit., n. 2, citans alias decisiones et communem doctorum.

149 Ad hoc autem ius sepulturae acquirendum ad alios privative requiritur licentia aedificandi ab initio sepulturam una cum ipsa aedificatione subsecuta. Samuel., de Sepult., tr. 1, disp. 1, controv. 5, conclus. 6; Lambertin., de Iurepatronat., part. 1, art. ultim., vers. *Bene verum,* et vers. *Si de caetero;* Barbos., de offic. et potest. Parochi, part. 3, c. 26, n. 12, et lib. 2 Iur. eccl. univ., c. 10, n. 12; Rota, in Burgensi *Sepulturae,* 19 Dec. 1605, coram Oltembergo.

150 Nec censetur tale ius quaesitum ex solo cursu decennali et cadaverum illatione, ut in dict. Burgensi ac Calaguritana *Sepulturae,* 21 Maii 1616, coram Coccino decano; Barbos., loc. cit., n. 13; Samuel., de Sepultur., tract. 1, disp. 1, controv. 4, post conclus. 6, et alii.

Nec etiam ius sepulturae censetur acquisi- 151
tum privative quoad alios ex iurepatronatus, quod quis habet in Ecclesia. Rota in Toletana *Capellaniae et sepulturae usus,* 26 Iul. 1616, coram Ubaldo; Samuel., loc. cit., num. 14; Lambertin., l. c., qu. 11 in princip., § 13. Concessa enim simpliciter capella, non dicitur concessum ius sepulturae, prout fuit resolutum in una Avenionensi *Concessionis capellarum,* 13 Ian. 1587, cor. D. Litta; sed si patronus loco patenti dictae capellae foderet sepulturam, Episcopo seu rectore ecclesiae non contradicente, praesumeretur licentia tacita. Sic Riccius, in Prax., part. 1, resol. 39, n. 6, qui ad tollendas differentias dat cautelam notariis, ut in similibus contractibus apponant clausulam: *Cum iure funerandi;* Ventriglia, tom. 1, adnot. 1, § 2, n. 25.

Censetur autem ius sepulturae quaesitum 152
et pro tali probatur esse commune familiae ex inspectione litterarum, et armorum in insculptione, quae demonstrant rem esse de pertinentia eius, cuius sunt arma, cum imprimi non potuerint, nisi de voluntate praelati Ecclesiae, cui spectat cura rerum huiusmodi. Rota, part. 17 rec., decis. 139, num. 4, 5, 6 et 7; Mascard., de Probation, concl. 1297; Barbos., loc. cit., num. 15, cum aliis ibi allegatis.

Ius sepulturae familiaris transit ad omnes 153
descendentes de familia eius, qui sepulcrum construxit vel alio legitimo modo sibi et familiae suae acquisivit. Et in tali sepultura soli ipsi sepeliri possunt. Cit. l. *Familiaria* 5 ff. de Religios. et sumptib. funer.; Rota, part. 3, rec., dec. 22, num. 3; Samuel., l. cit., concl. 6, cum pluribus ibi citatis; unde tale ius sepulturae familiaris retinent etiam feminae quae in aliam familiam transeunt, sive proximiores, sive remotiores sint, l. *Liberorum* ff. de Verbor. signif. Sicuti etiam omnes descendentes ex ipsis. Rota, part. 2 rec., dec. 22, n. 3, cum ibi allegatis.

Ius sepulturae haereditariae transit ad hae- 154
redes et successores eius, qui sepulcrum construxit, vel alio legitimo modo sibi et haeredibus, seu successoribus suis acquisivit. Et in tali sepultura soli ipsi sepeliri possunt. Cit. l. *Familiaria* 5 ff. de Relig. et sumptibus funer., et leg. *Ius sepulcri* Cod. eod. tit.; Rota, cit. part. 3, dec. 22, num. 3; Molina, lib. 1, de Hispaniar. primogenit., cap. 24, num. 5; Ioan. Bapt. Asin., in d. leg. *Familiaria* 5 ff. de Religios. et sumptib. funer., et alii passim. Et tale ius transit etiam ad haeredes ex- 155
traneos, cit. leg. *Familiaria* 5, cum leg. seq. ff. de Relig. et sumpt. fun.; Rota, part. 2 rec., decis. 126, n. 3; Molina, l. c., n. 9, et alii.

156 Pro iure sepulturae, sive ut aliquis in certo loco ecclesiae aut coemeterii sepeliri possit, aliquid tanquam pretium exigere Simoniacum est; est enim rei spiritualis venditio pro re temporali. Et sepultura in tali sensu accepta nullatenus vendi potest, sed gratis est praestanda defunctis per eorum parochos. *Communis,* textu expresso in cap. *Abolendae* 13 de Sepult.

157 Usus autem vendendi capellas pro inibi construenda sepultura non est Simoniacus, quia id, quod datur, est per modum eleemosynae ad reparationem ecclesiae, vel ad sustentationem ministrorum illius, et non pro pretio, sicuti datur stipendium pro divinis et missis celebrandis. Barbos., loc. cit., n. 16; Portell. in dub. Regular., verb. *Sepulturam,* n. 8; Suarez, tom. 1, tr. 3, c. 14, n. 22; Donat., l. c., tr. 9, qu. 3, n. 2, cum aliis ibi allegatis, et alii passim.

158 Sic ratione honorabilioris situs seu dignioris loci potest esse licita pretii receptio pro sepultura cum hoc non videatur concernere spiritualia, sed tantum honorem et praeeminentiam, quae potest pretio aestimari et vendi; huiusmodi enim situs honorabilior et dignior locus non est ad sepulturam necessarius, ac idcirco non venditur sepultura, nec sacrum; et ecclesia habet coemeterium, ubi gratis fideles sepeliuntur, adeoque, etc. Sic Samuel., de Sepult., tr. 2, controv. 13, concl. 8, cum innumeris aliis ibi cit.; Barbos., l. c., n. 16, cum plurimis ibi allegatis, et communissima aliorum.

159 Unde potest sine beneplacito apostolico concedi situs pro construenda capella ac sepultura, ut censuit Sac. Congreg. Conc. in Melitensi *Alienationis,* die 6 Sept. 1659, in qua proposito dubio: *Archipresbyter et parochus Collegiatae Oppidi Seminariae reverenter exponit, clerum loci ad procurandam fabricam antedictae ecclesiae, illi donasse ad proximum futurum triennium ius exigendi ab officialibus laicis assem unum pro quolibet rotolo carnis pro certo numero rotolorum competente clericis illius loci ratione exemptionis ipsius debitae a gabellis laicalibus; cui donationi pactum additum fuit, ut procurator eiusdem ecclesiae sepulcrum pro clero in ea constituere teneatur; idem archipresbyter, attenta dispositione Sacri Concilii Tridentini et sacrorum canonum, et praecise Extravagantis* Ambitiosae *prohibentis alienationes bonorum et iurium ecclesiasticorum, reverenter supplicat declarari.* An praenarrata donatio absque Sedis Apostolicae beneplacito facta, fuerit valida? Sacra Congr. respondit, *Affirmative.*

160 Si autem concedatur usus privativus capellae seu sepulturae iam constructae, cum sit vera alienatio, requiritur beneplacitum apostolicum. Et revera solent regulares recurrere ad Sacram Congregationem pro eiusmodi concessionibus capellarum et sepulturarum iam constructarum, ut actum fuit pro Patribus Augustinianis Discalceatis Sancti Nicolai Tolentini urbis, pro concessione capellae iam constructae Episcopo Terracinensi Monanno pro pretio scutorum mille, et sub die 17 Novembris 1708 Beneplacitum fuit concesssum. Sic refert et tenet Card. Petra, tom. 6 Commentar. ad constitut. 5 Pauli II, sect. 2, num. 19; Rota, in Bononien. *Sepulturae,* 13 Maii 1570, coram Litta; Navarr., consil. 1 de Sepultura; Donatus, tom. 1, part. 2, quaest. 79; Felix Potestas, tom. 1, part. 2, n. 698; Matthaeucc., Offic. curiae, c. 44, *Quoad res ecclesiarum et monasterior. non alienandas,* n. 22, et plures alii loquentes indiscriminatim de omnibus.

161 Loquendo autem de Fratribus Minoribus, speciali iure prohibentur sine beneplacito apostolico capellas et sepulturas vendere seu alienare, transferendo in alios dominium et proprietatem earum; habetur expresse ex declaratione Sacrae Congregationis ab Urbano VIII, consultationibus Fratrum Minorum praepositae, in Bullar., tom. 4, ad constit. 49 incip. *Sacrosanctum,* praecipientis observantiam Ordinationum, prout in textu, § *Cum asseratis,* vers. *Item statuitur,* ibi: *Item statuitur, ut deinceps nulla instrumenta publica fiant, a Fratribus capitulariter congregatis, nec quocunque alio modo se habentibus, in quibus transferatur dominium et proprietas alicuius capellae sive sepulturae, cum hoc omnino sit contra regulam, et repugnet nostro instituto; nam quomodo aliquis dat quod non habet? Si tamen occasio se obtulerit, in qua oporteat satisfacere devotae fidelium voluntati, id fiat per modos nostrae regulae et instituto congruentes.* Vide verb. *Votum,* art. 2, num. 93 et 95 et sequent., ubi refertur integra talis declaratio.

162 Modi autem nostrae regulae et instituto congruentes sunt, quod in concessione capellae vel sepulturae non intercedat mercatus vel venditio, nec deducatur in pactum aliqua solutio pro illis; neque aliqua civilis obligatio superveniat; sed solummodo concedatur titulus honorificus et usus facti, fabricandi, ornandi, illuminandi, paramentis decorandi capellam, et in illa fodiendi sibi et suis sepulturam, ac in illa se suosque sepeliendi. Sic enim non contrafit regulae, nec capella aut sepultura dicitur alienari, cum dominium et proprietas non transferatur, nec persona, cui conceditur, possit censeri domina, ut notant Ameno, de Poenis, tit. 3, *Alienatio bonorum,* num. 12; Sanctorius, de Poenis, c. 7, difficultat. 6, fol. 648; Lantusca, Theatr. regular., verb. *Alienatio,* num. 4; Felix Potestas, tom. 1, part. 2, num. 696; Matthaeucc., loc. cit., num. 26 et 27, ubi Sannig, Schol. canonic., tom. 2,

lib. 3, cap. 4, num. 2, subiungit, quod syndicus, tanquam oeconomus Sedis Apostolicae, posset per modum eleemosynae recipere quidquid libere daret is, cui fuissent praedicta concessa.

163 Habens propriam sepulturam suis sumptibus pro se ac suis successoribus constructam, non committit Simoniam, si eam vendat quoad materiale fundi, et respectu habito ad solas expensas factas in illa aedificanda; ibi enim non venditur quid spirituale, cum non vendatur benedictio seu consecratio sepulturae, sed solum illud materiale fundi, ad quod alia sequuntur, quia loca similia iure haereditario de parentibus transferuntur in filios ratione temporalitatis in eis remanentis seu exsistentis. Sic Barbosa, Lambertin., Suarez, Lavorius, Sanchez, Lezana citati et secuti a Samuel., l. c., concl. 16, ubi testatur de communi sententia.

164 Ius sepulturae amittitur per Simoniam, per rectoris occisionem, per haeresim, per crimen laesae maiestatis, aut si vivus in ea sepeliatur, et aliis modis de quibus Lambert., de Iurepatr., lib. 3, qu. 9, art. 7; Samuel., de Sepulturis, tr. 1, disp. 1, controv. 8, concl. 1, et aliis ibi allegatis; Barbosa, l. c., n. 39, et alii.

165 Sepultura vel capella alicui concessa pro se et suis descendentibus, conventus seu monasterium eis illam auferre nequit, cum talis sepultura vel capella reputentur tanquam hospi-
166 tium, can. *Ebron.* 2, caus. 13, qu. 2. Exstinctis vero domino et illius descendentibus, tunc potest conventus libere sepulturam alteri concedere; nam mortuo usuario, usus ille redit ad proprietarium libere, leg. pen. Cod. de Usufruct., et l. *Si habitatio,* § final., ff. de Usu et habit.; Samuel., de Sepultur., tract. 1, controv. 14, concl. 7 et 8, cum pluribus ibi allegatis.

167 Arma seu insignia in ecclesia vel capella, aut sepultura posita a primo fundatore nullo modo amoveri possunt, sed semper ibi remanere debent in eius memoriam. Et nequidem ab eius haerede mutari possunt, qui novus haeres, si sit alienae familiae a fundatore, potest quidem etiam sua arma et insignia ibi reponere, at semper remanentibus illis primis fundatoris cum perpetua inscriptione fidem faciente de primo fundatore. L. *Qui liberalitate,* § *Nec eius nomine,* ff. de Operibus public., ibi: *Nec eius nomine, cuius liberalitate opus exstructum est, eraso, alia nomina inscribantur.* Vide verb. *Arma seu insignia,* a n. 21 usque in finem.

168 Violatores sepulturae seu sepulchri, pro quibus veniunt non tantum qui sepulcrum violant, sed etiam qui inde monumenta vel alia auferunt, vel cadavera effodiunt et spoliant, leg. *Si sepulcrum* 2, et l. *Praetor ait* 3 ff. de Sepulcro violato, ultra infamiam, quam incurrunt, l. 1 ff. eodem, puniuntur poena arbitraria, et subinde etiam capitali, praesertim si corpora vel ossa eruantur; l. *Praetor ait* 3, et l. final. ff. eod., ibi: *Rei sepulcrorum violatorum, si corpora ipsa extraxerint, vel ossa eruerint, humiliores quidem fortuna ultimo supplicio afficiuntur, honestiores in insulam deportantur, alias autem relegantur, aut ad metallum damnantur.*

Sepultura ecclesiastica non est a parocho re- 169
tardanda seu differenda cadaveribus sub praetextu compositionis Quartae Funeralis. Sacra Congregat. Episcop. et Regul. in Cassanensi, 5 Maii 1617. Nec etiam propter ius sepultu- 170
rae minime solutum, cum nulla ratio patiatur, christianaeque pietati repugnans videatur, maxime vero ob pecuniarium interesse cadavera insepulta remanere. Sacra Congregat. Episcopor. et Regul. in Crotoniensi, 17 Septembris 1617.

Cadavera enim pauperum fidelium gratis 171
omnino tumulari et sepulturae tradi debent. Sacra Congr. Episc. et Regul. in d. Cassanensi, 5 Maii 1617; Clemens IX, in const. 38 incip. *In excelsa.*

Ecclesiastica sepultura carere debent omnes 172
non baptizati, uti sunt Iudaei, Turcae seu Pagani. Can. *Ecclesiam* 26, can. *Ecclesiam* 27, dist. 1, de Consecr. Huc pertinent etiam infantes Catholicorum certo decedentes sine baptismo: si vero dubium sit, an sint, vel non valide baptizati, non sunt privandi ecclesiastica sepultura. Engel, lib. 3 Decr., tit. 28, n. 17; Reiff., ibid., n. 77; Samuel., de Sepult., tr. 2, controv. 3, conclus. 13, cum aliis ibi allegatis. Arg. cap. *In obscuris* 30 de Regul. iur. in 6. Item huc reducuntur catechumeni, quia et ipsi baptismo carent. Paludan., in 4, dist. 4, quaest. 3, art. 1; Layman, lib. 3, tract. 6, cap. 12, num. 10; La Croix, lib. 17, n. 150, cum aliis ibi allegatis; Pirhing, lib. 3 Decretal., tit. 28, num. 61; Reiffenstuel, ibidem, num. 77, ubi testatur etiam de communi. Quamvis tamen Samuel., loco cit., conclus. 13, dicat catechumenos esse sepeliendos in loco sacro, quia iam pro fidelibus habentur, uti etiam tenet Gobat, de Baptismo, n. 620, vers. *Cum ad Apostolicam,* de Presbyt. non baptizato.

Item ecclesiastica sepultura carere debent 173
haeretici, et in puncto haeresis eorum receptores, defensores, fautores, etc., c. *Sicut* 8, cap. *Excommunicamus* 13, § *Credentes,* de Haeretic., cap. *Quicunque* 2 eodem in 6. Etiamsi haeresis solum per mortem eorum fuerit detecta. Argum. can. *Sane* 6, caus. 24, quaest. 2.

Item notorie excommunicati. C. *De commu-* 174
nione 1, caus. 24, quaest. 2, c. *Sacris* 12 de Sepulturis, nisi in articulo mortis signa poe-

nitentiae dederint, ac per eos non steterit, quominus fuerint absoluti. In tali enim casu dicti excommunicati etiam post mortem ritu ab Ecclesiae praescripto absolvi, sicque absoluti in loco sacro sepeliri possunt ac debent, cap. *A nobis* 28 de Sentent. excomm. in 6. Et sic expresse declaravit Sac. Congreg. Episc. et Reg. in Nolana, 19 Iul. 1619, apud Barbos., lib. 2 Iur. eccles. univers., c. 10, num. 40, et de offic. et potest. Parochi, part. 3, c. 26, n. 40.

175 Item interdicti notorii et denuntiati. Clement. 1 de Sepult. Generaliter enim per omne interdictum, sive locale sive personale usus ecclesiasticae sepulturae prohibetur. C. *Cum et plantare,* § *Quod si templarii,* de Privileg., et idem de suspensis ab ingressu ecclesiae decidit. C. *Is cui* 20, § *Talis quoque,* de Sent. excomm. in 6.

176 Item publici et manifesti usurarii, nisi alienum restituerint, vel idoneam dederint de restituendo cautionem. C. *Quia* 4 de Usuris, c. *Quanquam* 2, eod. in 6.

177 Item manifesti raptores et ecclesiarum violatores. Cap. *Super eo* 2 de Raptoribus. Secus vero est dicendum, si occulti sint et confessi, ac restitutionem fecerint per se vel per alios. At tunc sunt in coemeterio tumulandi absque clero. Ex citato cap. *Super eo* 2 de Raptoribus.

178 Item decedentes in torneamentis. Cap. *Felicis* 1, et cap. *Ad audientiam* 2 de Torneamentis.

179 Item decedentes in duello, iuxta dicta sub verb. *Duellum.* Vide ibi.

180 Item qui per annum integrum non confitentur, et tempore paschali sacram sinaxim sine iusta causa non suscipiunt, nisi de consilio sacerdotis prorogassent. C. *Omnes utriusque* 12 de Poenit. et remiss.

181 Item publice blasphemantes Deum ac sanctos, et praesertim Beatam M. V. et impoenitentes morientes, seu poenitentiam eis iniunctam non facientes. C. *Statuimus* 2 de Maledictis.

182 Item decimas recipientes et ecclesiae non restituentes. Cap. *Prohibemus* 19 de Decimis, ibi: *Si quis vero recipit* (decimas), *et ecclesiae non reddiderit, hristiana sepultura privetur.*

183 Item semetipsos voluntarie ex impatientia, ira et desperatione, et alia simili causa occidentes. C. *Placuit* 12, caus. 23, qu. 5.

184 Advertunt tamen Covarr., lib. 2 Variar. resolut., cap. 1, num. 11; Navarr., lib. 3, consil. 7, de Sepult.; Socinus iun., cons. 51, lib. 1; Pirhing, lib. 3 Decr., tit. 28, n. 65; Reiffenst., loc. cit., n. 89; Barbosa, lib. 2 Iur. eccles. univers., c. 10, num. 49, et de offic. et potest. Parochi, part. 3, c. 26, num. 49; Burghab., centur. 3, cas. 20; La Croix, l. 7, n. 256; Samuel., de Sepultur., tr. 2, controvers. 5, conclus. 2, et plures alii; quod si quis reperiatur in puteo vel in flumine submersus, aut laqueo suspensus, veneno seu ferro interfectus, sepultura privari non debeat, nisi aliunde constet, quod se ipsum voluntarie et sui compos occiderit; quod tamen in dubio non est praesumendum, cum in dubio delictum praesertim tam grave de nemine praesumatur, argum. l. *Merito* 52 Pro socio. Tum quia potuit talis per insidias, aut vi per alium in puteum vel flumen praecipitari, aut laqueo suspendi, seu, quod satis probabile est, ex amentia vel mentis alienatione se ipsum occidere, ut recte notant citati doctores et alii; signum autem sufficiens suspicandi, quod adfuerit alienatio mentis, est, si antea animadversus est defigi in melancholia. Gobat, in Quinar., tr. 5, cap. 5, num. 15; La Croix, loc. cit., n. 256, et alii. Item si mane sit confessus, communicarit, et postea inveniatur mortuus cum laqueo in collo, seu demersus in puteo vel flumine. Gobat, l. c., num. 54; La Croix, loc. cit., num. 256, cum Navarr. et Rodrig. ibi allegatis; ubi subiungit, quod Lohner putat, si commode fieri potest, et sit suspicio voluntariae caedis, quod melius exspectetur iudicium Episcopi; sic etiamsi reus non confessus, nec legitime convictus reperiatur mortuus in carcere, non ideo statim privandus est sepultura ecclesiastica, quia talis non sufficienter probatur esse malus, aut a se ipso vel daemone occisus, quia praesumendum est semper pro reo et pro innocentia; multa sunt enim mortis naturalis argumenta, uti tortura, carcer, vincula, tristitia et huiusmodi, quia, dicit S. Augustinus, de Civitate Dei, l. 19, c. 6; et si non morte puniantur, in ipsis, vel ex ipsis, plerumque tormentis moriuntur; La Croix, lib. 4, n. 1477, cum aliis ibi citatis; unde in similibus caute attendendae sunt omnes circumstantiae talis mortis, personae, loci et temporis ad dignoscendum an quis sit a seipso sibi bene praesente voluntarie occisus, vel ex amentia seu mentis alienatione, aut ab alio seu daemone sit interfectus, aut ob aliquam ex assignatis causis obierit, et sic an privandus sit, nec ne, ecclesiastica sepultura.

Item sepultura ecclesiastica privantur suspensi, impoenitentes. Can. fin., caus. 13, quaest. 2. Et sic omnes, qui in notorio ac certo peccato mortali absque poenitentia decedunt, ut qui in actuali furto et rapina, fornicatione, adulterio, et huiusmodi occiduntur, ut habet communissima doct. Arg. *Quibus peccata* 6, caus. 13, qu. 2, c. *Non aestimemus* 19, can. *Pro obeuntibus* 21 cum sequen., eadem caus. 13, qu. 2, c. *Fures* de Furtis, cum similibus. 185 186

Item regulares utriusque sexus proprietarii, si moniti a superiore absque emendatione et 187

poenitentia decesserint. Cap. *Monachi* 2, cap. *Super quodam* 4, cap. *Ad monasterium* 6 de statu Monachor. Vide verb. *Regulares,* art. 1, a num. 16 ad 20, ubi adducuntur textus et casus.

188 Recte tamen advertunt quoad hoc Barbosa, l. c., n. 47; Samuel., de Sepulturis, controv. 6, conclus. 1, cum pluribus ibi allegatis; Roderic., in Compend. quaest. regul., resol. 188, n. 20; Portell., in Dub. regul., verb. *Sepultura,* n. 11; et alii plures, non esse ita praecipitanter privandum ecclesiastica sepultura religiosum inventum mortuum cum bursa denariorum; praesumi enim debet, seu saltem potest, denarios non esse proprios, vel quod ex oblivione aut negligentia alterius inibi remanserint, aut quod tales denarii essent sui consanguinei vel amici, seu quod illos habuisset ad faciendam secretam restitutionem; seu eleemosynam, et huiusmodi; unde in tali casu non esset religiosus privandus ecclesiastica sepultura, nisi certo constaret, quod esset mortuus vere proprietarius et impoenitens; eo vel maxime quod *citata* iura loquantur solum de religioso a suo superiore prius admonito, et nihilominus proprietario et impoenitente defuncto.

189 Omnes quamvis exempti et privilegiati, qui scienter sepeliunt aliquem tempore interdicti, vel aliquem nominatim excommunicatum, vel personaliter publice interdictum, vel manifestum usurarium, vel haereticum, aut eius defensorem, fautorem vel receptatorem, et peccant mortaliter, et eo ipso excommunicationem incurrunt. Clem. 1 de Sepulturis, et c. *Quicunque* 2 de Haeret. in 6.

190 Sepelientes autem alios sepultura indignos, ut suicidas, decedentes in peccato mortali, infantes non baptizatos, catechumenos, religiosos proprietarios, etc., peccant quidem mortaliter, utpote in gravi causa agentes contra prohibitionem Ecclesiae, possuntque poena arbitraria ab Episcopo puniri, utpote qui potest transgressores legum ecclesiasticarum punire; at non incurrunt dictam excommunicationem, quia talis lex, utpote poenalis, non est extendenda ultra casus et personas expressas; l. *Interpretatione* 42 ff. de Poenis, ibi: *Interpretatione legum poenae molliendae sunt, potius quam asperandae;* c. *In poenis* 49 de Regul. iuris in 6, ibi: *In poenis benignior interpretatio est facienda,* iuncto cap. *Odia* 15 eod., ibi: *Odia restringi, et favores convenit ampliari.* Reiffenstuel, loco citat., num. 95; Samuel., loco citato, tract. 2, conclus. 1, et alii passim.

191 A tali poena etiam ex praedictis aliquem sepelientes excusantur, qui ex ignorantia vel gravi metu coacti id faciunt. Argum. cit. Clement. 1 de Sepulturis, ibi: *Qui propriae temeritatis audacia non sine contemptu clavium Ecclesiae... scienter sepelire praesumunt;* et cit. cap. *Quicunque* 2 de Haeretic. in 6, ibi: *Quicunque haereticos, credentes, receptatores, defensores vel fautores eorum scienter praesumpserint ecclesiasticae tradere sepulturae.* Sic Glossa, ib., verb. *Scienter;* Pirhing, loc. cit., n. 79; Reiffenst., loc. cit., num. 95, et alii passim. Item a tali poena excusantur, qui 192
tempore interdicti sepeliunt in casibus a iure vel ab apostolicis privilegiis concessis. Glossa, in d. Clem., verb. *A iure;* Reiffenst., l. c., n. 95, et alii passim.

Nomine sepelientium ad incurrendam dictam 193
excommunicationem veniunt terram aperientes, in sepulturam mittentes, ipsam mandantes aut concedentes et procurantes. Anchar., in cit. Clem. 1 de Sepulturis, n. 10; Pirhing, l. c., num. 80; Reiffenst., loco cit., n. 79; Samuel., loco cit., tr. 2, controv. 10, conclus. 3, cum pluribus ibi allegatis. Item etiam cooperantes, associantes, seu crucem portantes et luminaria deferentes. Anchar., loco cit.; Samuel., loco citato, cum aliis allegatis; et ratio est, quia omnes isti participant in crimine criminoso, adeoque omnes isti subiacent dictae poenae. Arg. c. *Nuper,* et cap. *Concubinae* de Sent. excomm.

Cadavera excommunicatorum denuntiatorum 194
sepulta in loco sacro debent iterum exhumari, si ossa discerni possunt, et ecclesia propter talem sepulturam polluta reconciliari. *Communis,* textu expresso in c. *Sacris* 12 de Sepulturis, et c. *Consuluisti* 7 de Consecrat. eccles. Idem 195
procedit de infidelibus et paganis. *Communis,* textu expresso in c. *Ecclesiam* 27, et c. *Ecclesiam* 28, dist. 1, de Consecr., ibi: *Evulsis corporibus.* Donec autem praedicta excommu- 196
nicatorum et infidelium, seu paganorum cadavera exhumentur, et ecclesia reconcilietur, nemo ibidem sepeliri potest. *Communis,* textu expresso in cap. unic. de Consecr. eccl. in 6.

An autem etiam per sepulturam aliorum 197
indignorum ipsa polluatur Ecclesia, et sic debeat reconciliari. Vide verb. *Ecclesia,* art. 4, 5 et seqq.

Circa sepulturam excommunicatorum seu 198
absolutorum in articulo mortis, servanda est dispositio cap. final. de Sepult. Sacra Congr. Immun. in Mediolan., 15 Febr. 1633, lib. 1 Decr. Paul., p. 150.

Supposita absolutione, vel quod excommu- 199
nicatus dederit in mortis articulo signa poenitentiae, et praestita per haeredes cautione de reficiendis damnis, quatenus refecta non fuerint, conceditur facultas tradendi sepulturae ecclesiasticae. Sac. Cong. Immun. in Meliten., 23 Septembris 1659, lib. Decr. pag. 211, in Theanen., 6 Decemb. 1695, lib. 1 Decr. Vallem., p. 234.

Ordinarius mandet cadaver olim excommu- 200
nicati, et in articulo mortis absoluti ab eius simplici confessario, sepeliri in loco sacro. Sa-

cra Congr. Immun., in Sipontina, 3 Apr. 1661, lib. Decr. Rocci, p. 329.

201 Cadaver excommunicati, qui non tantum dedit signa poenitentiae, sed etiam decessit munitus sacramentis, Episcopus tradat ecclesiasticae sepulturae ad formam cap. *A nobis* de Sentent. excomm. Sac. Cong. Immun. in Nicoteran., 12 Novem. 1668, lib. Decret. Altovit., p. 288.

202 Quando quis non fuit declaratus excommunicatus, vel non fuit notorius, non potest impediri sepultura. Sacra Congreg. Immunit. in Catacen., 12 Nov. 1647, lib. 4 Decr. Pauluc., pag. 30.

203 Cadaver correi homicidii in personam sacerdotis, mortui in excommunicatione, non est tradendus ecclesiasticae sepulturae. Sac. Cong. Immun. in Feretrana, 31 Iulii 1675, lib. 1 Decr. Alt., p. 974.

204 Nisi curia saecularis amoveat impedimentum sepulturae, ne clerici cadaver sepeliatur, cum hoc sit contra christianam pietatem et contra iurisdictionem ecclesiasticam, Episcopus procedat prout de iure. Sacra Congreg. Immun. in Sorana, 12 Maii 1674, ibi, pag. 939.

205 Quoad excommunicatum defunctum Sacra Congr. iniungit Episcopo, ut praecise informet super denegatione sepulturae ecclesiasticae. Sac. Congr. Imm. in Meliten., 12 Ian. 1694, lib. 1 Decr. Vall., p. 98.

206 Alia ad rem. Vide verb. *Cadaver,* verb. *Confraternitas,* verb. *Parochus,* verb. *Quarta funeralis* per tot., verb. *Vestis,* n. 17.

207 Constructio, manutentio, ampliatio et restauratio communis sepulcri seu coemeterii fieri debet expensis parochianorum et non parochi, quamvis parochus dives sit, quia cum id respiciat utilitatem et commodum parochianorum, qui sentiunt commodum, sentire debent et onus. Cap. *Qui sentit* 55 de Regul. iuris in 6, l. *Secundum naturam* 10 de Reg. iur.; Sperell., dec. 68, n. 8; Panimoll., decis. 6, adnot. 7, n. 31, et dec. 15, adnot. 1, n. 44; Crispin., de Visitat., part. 2, § 13, form. 1; n. 93; Ioan. Baptista Bassi, tract. de Sodalitiis, quaest. 5, num. 15, impress. ad calcem Amostaz., de Causis piis. Ad expurgationem autem communis sepulcri seu coemeterii, tenetur is, qui habet curam animarum, et emolumenta ratione funeralium percipit (si dives), et in subsidium tenetur populus. Sic Sacra Congr. Conc. in Fossanen., 19 Septem. 1637, in respons. ad quintum, super dubiis impressis in synodo bonae mem. Trotti eiusdem Episc., p. 1218.

208 Occisus, seu casu moriens in confinio duarum parochiarum, si prius non sibi elegerit sepulturam, nec habeat sepulcrum maiorum, sepeliendus est in parochia, sub cuius finibus reperitur caput cadaveris; ubi enim est pars nobilior corporis, ut est caput, censetur esse totum. L. *Cum in diversis* 44 de Relig. et sumptib. funer. Et sic servat praxis et communis consuetudo, quae est optima legum interpres. C. *Cum dilectus* 8 de Consuet., l. *Si de Interpretatione* 57 ff. de Legib.

Iam enim dictum fuit supra num. 84, quod 209
habitans in confinio duarum parochiarum, est parochianus illius parochiae ex qua domus aditum habet, quia ex aditu iudicatur de ea domo, cui cedat. L. *Si qui aedes* 31 ff. de Legatis 111. Et si domus habeat duas portas, iudicatur de ea parochia, in qua est porta principalis et aditus magis frequentatus. Et si aditus, sive ostium sit a parte anteriori domus, et a parte etiam posteriori, ac vicissim ingrediatur quandoque ab anteriori, et quandoque a posteriori, nihilominus censendus est parochianus illius parochiae, in qua est aditus a parte anteriori domus, cum illa pars censeatur nobilior, et ubi est pars nobilior, censeatur esse totum, per cit. leg. *Cum in diversis,* ut expresse docet Pignat., tom. 8, consult. 5, num. 7, cum pluribus ibi allegatis; ubi insuper recte addit, quod si tota domus sit in fundo parochia *A,* et pro ipsa amplianda, illi adiungatur aliud aedificium fundatum in vicina parochia *B,* istud aedificium adiectum accedit ad principale, et est eiusdem parochiae *A,* dummodo prius aedificium sit adhuc nobilius, amplius et principalius, quia accessorium cedit principali. C. *Accessorium* 42 de Regul. iur. in 6, l. *Nihil dolo* 128, § *Cum principalis,* 178 ff. de Regul. iuris, et sic decernitur in statuto Cleri Romani c. 3, § 17, teste Pignat., l.c., in fine.

Habens sepulcrum maiorum, si decedat sine 210
sibi specialiter electa alia sepultura, debet sepeliri in ipso maiorum sepulcro, textu expresso in c. *Nos instituta* 1 de Sepult., cap. *Cum quis* 2, et c. *Is qui* 3, eod. in 6, iuxta dicta supra n. 8. Et si alibi sepeliatur per vim, aut fraudulenter, seu alias invitis et insciis rectoribus ecclesiae, in qua adest dictum sepulcrum suorum, est ipsi ecclesiae restituendum cadaver simul cum omnibus emolumentis, ut dictum est de eo, qui non sepelitur in ecclesia a se electa. Vide supra n. 7, et sub verb. *Cadaver,* num. 11, ubi refertur, sic decisum fuisse in Alexandrina et in Calaritana, et sic confirmatum fuisse ab Alexandro VII, constitut. incip. *Alias pro parte.* Et sic respondit Sac. Congr. Conc. in Lunen. Sarzanen. *Restitutionis cadaveris,* 28 Nov. 1711; et in Sorana *Funerum,* 24 Aprilis 1728, et saepius alibi. Electio enim sepulturae, et sepulcrum maiorum in defectu electionis aequiparantur, et de similibus idem debet esse iudicium. L. *Non possunt* 12, et l. *Nam ut ait Pedius* 13 ff. de Legibus. Ne ad imparia iudicentur adversus dispositionem textus in l. *Non debet* 41 ff. de Regul. iuris in 6, cum concordantibus apud Rotam, p. 19,

tom. 1, dec. 2, n. 11. Quamvis enim non expresse ipsum sepulcrum elegerit, tacite tamen et implicite censetur elegisse per dicta supra n. 10 et 12. Facti autem et expressi idem est iudicium; cap. *Ex parte* 2 de Rescript., leg. *Cum quid* 3 ff. de Rebus haeredit., et frustra exprimitur, quod iam intelligitur. L. *Cornelius* 69 ff. de Haeredib. instituend., leg. *Haec verba* 3 ff. de Legatis 1. Habetur enim pro expresso, quod tacite subintelligitur. L. *Fideicommissa* 11, § *Si filio*, ff. de Legatis 111, cum similibus. Nec potest alibi sepeliri, neque de consensu haeredum et parentum, cum istis non competat facultas ipsi eligendi sepulturam, quam neque pater extra sepulcrum maiorum potest eligere filio puberi et adulto; imo neque filio impuberi post mortem, per allata decreta et dicta supra num. 104. Unde caveant qui sic usurpant aliena cadavera; tenentur enim etiam in foro conscientiae ad integram restitutionem, cum sic usurpent iura et bona aliena.

211 Moriens in carcere, in quo detinetur custodiae et correctionis causa, si non sibi elegerit sepulturam, vel non habeat sepulcrum maiorum, sepeliendus est in parochia sui proprii domicilii: si vero damnatus fuerit ad carcerem in perpetuum vel ad certum tempus, sepeliendus est in parochia, cui subest carcer. Sic expresse per viam legis determinatum fuit in statuto Cleri Rom., iuxta ipsius novissimam compilationem, c. 3, litt. F, fol. 20, ibi: *Carceribus quoque ex quavis causa ad custodiam vel correctionem mancipati, si in illis mori contingat non electa sepultura, sepeliendi in ecclesia parochiali, in cuius parochia retinet domicilium, damnatos vero ad carceres in perpetuum, vel ad tempus, in ecclesia parochiali, cui subsunt carceres, tumulandos esse declaramus.* Et in effectu ita practicatum fuit de mense Martii 1707, favore ecclesiae S. Mariae Transtyberim pro carcerato defuncto in carceribus Capitolinis. Atque demum in praecisis nostris terminis probatur id paacticari in carceribus novis ex attestatione eorumdem officialium in secretaria exhibita. Sic refert D. Ursaya, tom. 1, part. 2, discept. 30, n. 24 et seq. Et de facto Sacra Congr. Conc. in Farfen. *Matrimonii*, 26 Martii 1707, declaravit, quod matrimonium contractum ab eo, qui erat carceratus ad custodiam vel ad correctionem, coram parocho carcerum, nullum est. Si vero contraheretur ab eo, qui esset damnatus ad carcerem in poenam perpetuo vel ad tempus, tunc esset validum, quia in hoc secundo casu carceratus acquirit domicilium. Et hoc decretum legitur impressum in statuto Cleri Rom., cap. 3, de Iure eligendi sepult., n. 4, in addit., et sic cum pluribus aliis iuxta nostram conclusionem tenent Pignat., tom. 7, consult. 86, ubi in fine adducit etiam ipse ad id statutum Cleri Romani, dicitque exstare decretum pro ecclesia parochiali S. Mariae Transpontinae, et pro ecclesia S. Blasii in via Iulia pro captivis pariter in poenam in carceribus novis; ac concludit tenendum esse, quod mancipati carceribus in poenam per aliquod tempus si ibi moriantur, debeant sepeliri in parochia carcerum, et si contingat alibi sepeliri, debeatur quarta funeralis eidem parochiae; quia cum sint servi poenae, contrahunt habitationem, ubi luunt poenam, uti dicitur de relegatis per text. in l. *Filii libertorum* 22, § *Relegatus*, ff. Ad municipalia, ibi: *Relegatus in eo loco, in quem relegatus est, interim necessarium domicilium habet;* quod Glossa in l. *Eius qui* 27, § fin., vers. *Unde arcetur*, eod. tit., et cum multis aliis Samuel., de Sepulturis, disp. 5, controvers. 9, conclus. 10, num. 14, intelligunt de relegatis in perpetuum; relegati autem, ac confinati ad tempus sunt sepeliendi in eo loco et civitate, ubi debuissent sepeliri, ac si non essent relegati, ut expresse concludit Samuel., l. c., allegans ad id Bartolum, Abbatem, Felinum, Ioan. Andr., Zabarellam, Lavorium, Florian., et alios.

In sepulcro servi Dei cum fama sanctitatis 212
decessi non est vetitum apponi aliquod signum insolitum ad dignoscendum, quod ibi sit sepultus; cultus enim publicus prohibitus non infertur, ex quo corpus servi tumulatum sit in sepulcro separato cum simplici inscriptione in lapide, aut in capsa collocata in sepulcro communi cum inscriptione nominis, aut in sepulcro magnifico; sic egregie et erudite suo more plurimis adductis docet Card. de Lambertinis (fuit Summus Pontifex), lib. 2 de Servor. Dei beatific. et canoniz., c. 12, num. 12 et seq. Et ratio est, quia si haec, et his similia libere fiunt erga illos, etiam, qui ex hac vita decedunt sine ulla sanctitatis fama, ut infinitis exemplis experientia demonstrat, multo magis fieri potuerunt erga eos, qui cum ipsa sanctitatis laude moriuntur; cum isti nedum deterioris, sed multo melioris et excellentioris conditionis prae illis haberi debeant. Tum quia, absque eo quod, ob id quidpiam commissum dici queat, seu contra ius commune, seu contra Urbani VIII decreta, aliasque apostolicas sanctiones, summe hoc iuvat ad probandam identitatem, de qua tractu temporis posset exoriri dubitatio, sicque difficilius fieri probatio, ut contigisse in casu nostrae beatae Hyacinthae de Marescottis testatur supralaudatus de Lambertinis, l. c., n. 13. Unde ad avertendum dictum periculum, supradicta licere tradunt Pignat., tom. 4, consult. 48; Castellin., de Certitud. glor. sanctor., c. 2, punct. 32, n. 41; et Molphes., consil. 45, n. 14, ibi: *Si enim huiusmodi viris sanctitate perspicuis locus ab aliis separatus non daretur, sed simul cum aliis humarentur, non possent suo tempore ab*

aliis segregari et distingui, et sic Ecclesia careret corporibus et aliis sanctorum reliquiis, et sanctorum cultus maximam pateretur iacturam. Sic refert et tenet cum plurimis aliis nunquam satis commendatus de Lambertinis, l. c., num. 12 et seq., merito ibi, et per tot. attente et fructuose legendus.

213 Patres Cappuccini tenentur tradere, sicut alii, parochis quartam cerae accensae in associatione cadaverum, quae ad eorum ecclesiam tumulanda deferuntur, et intortitiorum, quae accendunt circa cadaver in eorum ecclesia expositum. Sac. Congreg. Conc. in Aquensi oppidi Ovadae, 19 Sept. 1732, et in Lunen. Sarzanen., 18 Martii 1737, ad tenorem const. Bened. XIII, incip. *Romanus Pontifex,* ac in Oritana, 12 Februarii 1729.

214 Adduntur attendenda, quae sequuntur. Pro extractione, introductione vel transitu cadaveris delati ad sepulturam nequit exigi gabella aut vectigal; sic reprobatis contrarium sentientibus, nervose probat Card. de Luca, de Regularib., discurs. 166, occasione praetentionis excitatae pro cadavere Card. Giberti Borromaei, qui obiit in oppido Neptuni, et transportatus fuit ad urbem; et in fine testatur, ita vivae vocis oraculo decisum fuisse a S. M. Alexandro VII, occasione eiusdem praetensionis Dohaneriorum pro translatione cadaveris infantis Margaritae de Sabaudia, quae in urbe pie decedens, Assisii sepulturam elegerat, quem aliis adductis, sequitur Ald. ad Pamphil., decis. 323, n. 9; apud Ursayam, Institut. crimin., lib. 3, tit. 9, num. 48 et 49. Et sic expresse declaravit Sacra Congreg. Immunitat. in Firmana, 10 Iunii 1653.

215 Nec parochus occasione transitus per suam parochiam cadaveris alterius parochiae et dioecesis potest praetendere aliquam partem cerae, aut pecuniarum pro quarta funerali, aut alio titulo ab haeredibus defuncti, ut expresse statuit Sacra Congr. Episc. et Regul. in Placentina, 24 Nov. 1713, in resp. ad 2 dub. Vide verb. *Parochus,* art. 2, n. 36, ubi alia ad rem per tot.

216 Ante solis ortum, aut post illius occasum, absque licentia Ordinarii, non possunt cadavera ad sepeliendum deferri. Sacra Congreg. Conc. in Novarien., 15 Mart. 1740, ad 4 dub. Et sic statuunt fere omnes synodi dioecesanae, et signanter nostra Alexandrina celebrata anno 1734, tit. de Sepulturis, vers. *Ante solis ortum.* Non potest tamen Episcopus demandare sub poena excommunicationis latae sententiae, ut cadavera ante lapsum 24 horarum ab emissione spiritus ad ecclesiam non deferantur. Sacra Congr. Conc. in Horton. *Censurarum,* 12 Dec. 1705. Quamvis possit statuere, ut cadavera non sepeliantur, nisi 12 saltem horis ab emissione spiritus; seu 24, si agatur de subitanea aut repentina morte decessis, ut statuitur in dicta Alexandrina synodo, l. c., et passim etiam in aliis.

Additur adhuc attendenda ad rem sequens 217
resolutio particularis Congregat. a Clem. XI deputatae, et adiecta *statuto Cleri Romani,* § 7 et 8, ac relata a saepius laudato Cardin. de Lambertinis, volum. 5, notific. 17, his verbis: *Infantes, qui nutricibus alendi extra propriam parochiam dantur, retinent domicilium in parochia parentum, atque ad illam pertinent, licet in alia parochia decedant. Patre vero orbatos quousque apud ipsam matrem aluntur, licet in potestate tutorum, non matris, exsistant, de parochia matris, non tutorum, esse declaramus. Si nutricibus alendi extra propriam dentur a matre, domicilium in parochia matris, si vero utroque parente caruerint, domicilium in parochia tutorum, non vero nutricum, retinere declaramus. Quod si nec tutores habeant, in parochia, in qua decedunt, tumulentur.*

Attendenda sunt sequentia decreta relata ab 218
eruditissimo P. Cavalieri, in *Agenda defunctorum,* et ibi doctissime commentata.

Episcopus impediat cum omni diligentia ac 219
pastorali sollicitudine abusum gentilitatis, quod feminae in funere suorum liberorum, parentum aut maritorum capillos vellant; poenas autem exigendas ipse non retineat, sed apud depositarium deponat. Sac. Congr. Episcop. et Regul., 20 April. 1587. Vide verb. *Cadaver,* num. 24.

In secundo triduo maioris hebdomadae non 220
possunt celebrari exsequiae defunctorum, et officium et preces recitentur privatim. Sacra Rituum Congreg., 11 Augusti 1736, in Placentina.

Defunctorum corpora in ecclesiis regularium 221
tumulanda, deferenda sunt recto tramite, et per viam a parocho declarandam ad ecclesias ipsorum regularium, non autem prius ad parochialem. Quod servandum erit etiam haere- 222
dibus defunctorum contradicentibus, et ad dictam parochialem prius deferri volentibus. Sac. Rituum Congreg. 19 Decembr. 1671, in Savonen.

Haeredes non tenentur vocare, nisi paro- 223
chum. Sac. Congr. Episcop. et Regul., 28 Septembr. 1646.

Si electio non fiat ab haeredibus, parochus 224
ad funus vocare potest, quos voluerit, omissis etiam vicinioribus. S. R. C., 6 Septembr. 1613, in Ferrar.

Quoties electio fit a parocho, clerici ecclesiae 225
debent externis praeferri. S. Congr. Episc. et Regul., 23 Apr. 1649.

Funus comitantes in parochiali ecclesia, vel 226
in alia iuxta loci consuetudinem omnino convenire debent. S. Rit. C., 8 Februarii 1641, in Tropien.

Nullo modo permittendum est a funus co- 227

mitantibus parochum exspectari per vias, vel ad domum defuncti, non obstante contraria consuetudine exspectandi per vias, vel ad domum defuncti. S. R. C., 12 Febr. 1633, in Thelesina.

228 An liceat curatis, salvis eorum iuribus parochialibus, impedire contra voluntatem haeredum defunctorum, ne regulares vocati ad funus, corpora defunctorum, ad quasvis ecclesias deferenda, una cum parochia et clericis personaliter associent? S. Rituum Congr. respondit: *Regulares in casu proposito non posse impediri.* Die 3 Apr. 1633, approbante Urbano VIII, die 25 Iun. 1633, in sua const. *Nuper pro parte.*

229 Parochi, cappellani confraternitatum, sacerdotes aliique ecclesiastici, qui cotta induti interveniunt processionibus funeralibus, deferant, sicuti in aliis processionibus, birretum sacerdotale, non vero pileum, excepto tempore pluviae et noctis, prout disponit Rituale Romanum, tit. de Process., et ut saepe resolvit

230 S. Rit. Cong. Quae quidem pilei prohibitio non solum est pro ecclesiastico saeculari, sed etiam regulari, licet sint Parochi cotta induti. Clemens XI, 9 Dec. 1704, const. *La Santità di nostro signore.*

231 Nullo modo est tolerandus abusus, quod mortui curru clausi deferantur ad ecclesiam. Sacra Congreg. Episcop. et Regul., 17 Martii 1650.

232 An congregationi sacerdotum saecularium sub invocatione sancti Philippi Nerii in associatione confratrum defunctorum competat praecedentia supra regulares? 2. An eidem Congregationi occasione associationis eorumdem cadaverum liceat elevare propriam crucem? Ad primum et secundum *affirmative* respondit Sac. Rit. C., 19 Aug. 1719, in Imolen.

233 In depositione defunctorum in verbis illis: *Non intres in iudicium cum servo tuo, Dominus, quia nullus apud te iustificabitur homo* (Psal. CXLII, 2); quando est mulier, aut plures sunt defuncti, non possunt verba *servo tuo* immutari in *serva tua* vel *servis tuis* absque sacrae Rubricae laesione, et servandum est Rituale. Sacra Rit. Congreg., 14 Aug. 1697, in Fanen.

234 In exsequiis parvulorum in feria 5 et 6, et Sabbato maioris hebdomadae potest omitti *Gloria Patri* in psalmis, qui dicuntur, pro conformitate temporis. Sac. Rituum Congreg., 16 Iun. 1677, in Hispal.

235 Parvulorum sepulcrum ab aliis debet esse separatum. S. R. C., 10 Dec. 1620, in civit. Castellan.

236 Parvulorum corpora possunt sepeliri etiam in ecclesiis regularium, si ibi est sepulcrum maiorum, vel concurrente consuetudine, si ibi pater eligat sepulcrum. S. R. C., 12 Dec. 1620, in una civit. Castellan.

237 Sepulcrum eligere licet parentibus in quacunque ecclesia voluerint, etiam regularium, pro eorum filiis minoribus, qui ad annos pubertatis nondum pervenerint, nec a parochis locorum impediri possunt, aut debent, praesertim si in dictis regularium ecclesiis sepeliri consueverint, vel in eis habeant sepulcrum maiorum. Sac. Congreg. Episcop. et Regul., 20 Ian. 1610.

238 Sacra Congr. Regul. et Episc., examinata prius diligenter relatione Episcopi, censuit licuisse et licere parentibus in ecclesia Fratrum Minorum Conventualium S. Francisci, eorum filiis minoribus, qui ad annos pubertatis nondum devenere, eligere sepulturam, ac propterea restituenda esse ipsorum fratrum ecclesiae cadavera infantium iam deposita, praemissis, caeterisque quibuscunque non obstantibus. Die 20 Martii 1643.

239 Exhumetur puella, et sepeliatur in sepulcro maiorum, in quo sepeliri debent, quicunque carent facultate sibi eligendi sepulturam. Sac. Congr. Episc. et Regul., 11 Oct. 1616, et praesertim si pater sic sepeliri intendat. Ead. Cong., 22 Febr. 1641.

240 Infantes aliique quicunque, qui non habent facultatem sibi eligendi sepulturam, vel hac non electa decedunt, sunt tumulandi in sepulcro suorum maiorum, vel in parochiali ecclesia. Sacra Congr. Episc. et Regul., 16 Novemb. 1625.

241 Clerici non sepeliantur in sepulcro suorum maiorum, ubi est consuetudo eosdem sepeliendi in sepulcris separatis a laicalibus. S. C. Episc. et Regul., 13 Maii 1610.

242 Clericus, qui sibi non electa sepultura decedit, sepeliri debet in sepulcro maiorum, et non clericorum. S. R. C., 6 Maii 1705, in Senogall.

243 Sepultura non electa, si uxor praemoriatur, et maritus habeat proprium sepulcrum, in ipso tumulari debet, quamvis extra limites parochiae, ubi mortua est. Sac. R. Cong., 15 Ian. 1633, in Senogall.

244 An cum fratres aliqui extra monasterium moriuntur, et a curatis sacramenta receperunt, possint ab eorum superioribus ad suas ecclesias deferri, parochis inconsultis? Resp. Regulares extra claustra decedentes posse ad eorum ecclesias deferri, etiam parochis inconsultis. S. C. C., 2 Iulii 1620.

245 Clerus saecularis nihil potest praetendere propter exsequias, aut sepulturam monachorum, aut fratrum morientium extra claustra. Sacra Congr. Episcop. et Regul., 24 Nov. 1634 et 24 Sept. 1636.

246 An in ecclesiis fratrum sepelienda sint cadavera eorum, qui eiusdem ordinis habitu induti, ex hac vita migrarunt? Resp.: Si conditiones in Bulla Aurea fel. rec. Sixti Papae IV contentas, in ipsis adimpletas esse constiterit,

videlicet quod a guardiano domus loci, in quo tales decedere contigerit, aut ab alio superiore, vel ab altero, cui id superior committendum duxerit, habitum receperint, et praedictus guardianus, vel alius superior eosdem praemonuerit, eorum cadavera propter habitus concessionem seu receptionem penes ipsos fratres, quorum habitum gestant, esse sepelienda, eo casu cum habitu religionis decedentes, in ecclesiis pariter eiusdem religionis ecclesiasticae sepulturae esse tradendos. S. C. Episcop. et Regul., 11 Dec. 1615.

247 Parochi superiores ecclesiarum saecularium et regularium, sacristae et alii, ad quos spectat, non permittere debent, quod cadavera ecclesiasticorum saecularium, praesertim sacerdotum, sicut etiam diaconorum et subdiaconorum transferantur ex propriis domibus ad ecclesias, vel in istis exponantur quocunque alio habitu, sive confraternitatum, sive religionum, sed cum sacris vestibus eorum ordini convenientibus, iuxta dispositionem Ritualis Romani, tit. de Exsequiis, et Clem. XI, 9 Decemb. 1705.

248 Canonici pluviali, planeta, dalmatica vel tunicella parati non debent deferre almutias; canonico vero defuncto induto planeta, seu dalmatica, vel tunicella imponi potest almutia super brachium. Sac. Rit. Cong., 4 Aug. 1663, in una Dalmatiarum.

249 Pileus Episcopi demortui debetur ecclesiae tumulanti, non cathedrali. S. C. Episc. et Reg., 26 Apr. 1653.

250 Ut in ecclesiis nihil indecens relinquatur, iidem (scilicet capitula, parochi, rectores, vicarii, sacristae, ostiarii et alii custodes, etiam regulares) provideant, ut capsae omnes, et deposita, seu alia cadaverum conditoria, super terram exsistentia, omnino amoveantur, prout alias statutum fuit, et defunctorum corpora in tumbis profundis infra terram collocentur. Pius V, constitut. *Cum primum Apostolatus*, 1 Apr. 1566.

251 Ecclesiae non debent fodi, neque excavari pro sepultura, sed in sepulturis, sive tumbis profundis intra terram christianorum cadavera sepeliri. Sac. Congreg. Episcopor. et Regul., 23 Iul. 1603.

252 Non licet parochis maiorem eleemosynam exigere pro defunctis in ecclesiis regularium sepeliendis, quam eis solveretur, si in propriis vel aliis saecularium ecclesiis sepeliri deberent. Sac. Congreg. Episcop. et Regul., 27 Octobris 1603, 2 Octobr. 1643, 20 Martii 1647, 27 Ian. 1651.

253 Caeteris paribus non possunt parochi maiorem eleemosynam exigere pro sepultura forensium aut extraneorum, quam incolarum. Sac. Cong. Episc. et Regul., 25 Maii 1640, 31 Martii 1646, 10 Iun. 1653, et 10 Iun. 1654, ac 8 Aug. 1659.

In ecclesiis regularium sine horum consensu non potest quis sepeliri, nisi sit propria defuncti parochialis, licet ibi sepulturam elegisset, aut ad rem donationem vel legatum fecisset. Sacra Congreg. Episcop. et Regul., 2 Iun. 1587. 254

Supra sepulcri tabulam pro libito ornamenta plana quaelibet haeredes efformare valent, dummodo e solo non emineant, et absint coronae, vulgo *cornici*. S. C. Episc. et Regul., 26 Maii et 6 Oct. 1645. 255

Num illi, qui coram testibus duntaxat, licet absque scriptura, in regularium ecclesiis sepulturam sibi elegerint, ibidem sint sepeliendi? Sac. Congr. Episc. et Regul. respondit *in dictis ecclesiis esse sepeliendos, sine praeiudicio tamen iurium parochialium*, die 11 Decembris 1615. 256

Consanguinei defunctorum, qui in ecclesiis regularium sepeliuntur, illis parentare in parochialibus et aliis presbyterorum ecclesiis, etiam cathedralibus, compelli nullo modo possunt. Sacra Congregat. Episcop. et Regul., 14 Iunii 1639, cuius decretum approbavit Alex. VII, in sua constitut. *Alias pro parte*, sub datum 30 Apr. 1660. 257

Damnati ad mortem sepeliri non debent in ecclesia magnae dedotionis, si inde populus concipit horrorem et occasionem ecclesiae minus frequentandae. Sac. Congr. Episc. et Reg., 18 Mart. 1590. 258

In exsequiis post absolutionem, quae fit supra cadaver in die obitus, vel supra tumulum in die anniversario, *v. Requiescant in pace*, subiungi debet: *Anima eius et animae omnium fidelium defunctorum per misericordiam Dei requiescant in pace*, sed super lecticam seu castrum doloris in commemoratione omnium fidelium defunctorum, nihil est superaddendum. Sac. Rit. Congr., 3 Dec. 1682, in una Canon. Regul. Lateran. 259

Inhiberi non potest, quod non sepeliantur cadavera absque interventu duorum presbyterorum a capitulo deputatorum vice parochi, etiam ubi parochia spectat ad ipsum capitulum, quia unius assistentia sufficit. Sac. Congr. Episc. et Regul., 6 Mart. 1593. 260

Regulares primi debent invitari, quando cadaver sepeliendum est in eorum ecclesia. Sac. Congregat. Episcopor. et Regular., 9 Ianuarii 1595. 261

Parochus minime excluditur, licet a defuncto accersiri tantum regulares iubeantur. Eadem Sac. Congr. Episcop. et Regul., 21 Aprilis 1594. 262

In Tudertina *Electionis sepulturae*, Francisca quondam Rugerii de Gregoriis, de terra Massae dioecesis Tudertinae, mortua est die 28 Maii 1721, et cum elegisset sepulturam coram duobus testibus in ecclesia PP. Tertii Ordinis S. Francisci, et repugnaret archipresby- 263

ter dictae terrae, examinatis duobus testibus deponentibus pro tali electione et nolente archipresbytero, suos, quos praetendebat contrarios, examinari et facto sepelire cadavere in sua parochiali ecclesia; propositis in Sac. Congreg. Conc. dubiis: I. *An constet de electione sepulturae in casu, etc., et quatenus* affirmative. II. *An sit locus exhumationi et restitutioni cadaveris, de quo agitur; et quae emolumenta sint restituenda a parocho in casu, etc.* Dicta Sacra Congregatio, 4 Iulii 1722 respondit: *Ad I.* Affirmative. *Ad II.* Affirmative *etiam quoad omnia emolumenta,* et amplius, et ad mentem. *Et mens est, quod cadaver ex-*
264 *humari non debeat.* Deinde obtenta ab archipresbytero nova audientia et contendente electionem sepulturae in ecclesia Patrum non posse dici probatam, et quatenus esset probata, non relevare, utpote factam ad suggestionem Patrum adversus textum in cap. *Animam* de Sepulturis in 6, proposito dubio: *An sit standum vel recedendum a decisis;* die 4 Iulii 1722, eadem Sacra Congr. die 21 Nov. 1722 respondit: *Ad primum in decisis; ad secundum in decisis, excepta exhumatione et restitutione cadaveris.* Sic apud Thesaur. resolut., tom. 2.

265 In Senogallien. *Funerum,* proposito inter alia hoc secundo dubio: *An testes super electione sepulturae deponentes recipi debeant medio iuramento per publicum notarium, sive potius sufficiat eosdem testes deponere ore tenus cum iuramento coram ipsomet parocho vel vicario foraneo?* Sacra Congr. Conc., die 19 Dec. 1739, respondit: *Ad II.* Negative *ad primam partem, et* affirmative *ad secundam.* Apud Thesaur. resolutionum Sacrae Congr. Conc., tom. 6.

266 Electio sepulturae facta a confratribus seu sodalibus alicuius congregationis seu confraternitatis in die receptionis et professionis, etiamsi facta sit per publicum instrumentum, non sustinetur. Sic Sac. Congreg., die 3 Augusti 1743, quae in Alexanen. *Funerum,* ad septimum inter alia propositum dubium: *An electio sepulturae facta in eadem ecclesia per publicum instrumentum seu alium actum ab aliis sodalibus dicti oratorii, in ipsorum respective receptione, et ante obitum non revocata sustineatur in casu.* Respondit: *Ad VII.* Negative, *et amplius.* Sic apud Thesaur. resolut. dicti anni. Vide tom. 2, verb. *Confraternitas,* art. 4, ubi varia ad rem.

267 Pro sepultura infantium nutricibus extra propriam parochiam alendorum traditorum, a particulari Congregatione a Clem. XI deputata, fuit resolutum ut sequitur: *Infantes, qui nutricibus alendi extra propriam parochiam dantur, retinent domicilium in parochia parentum, atque ad illam pertinent, licet in aliena parochia decedant. Patre vero orbatos, quousque apud ipsam matrem aluntur, licet in potestate tutorum, non matris, exsistant, de parochia matris, non tutorum esse declaramus. Si nutricibus alendi extra propriam parochiam dentur a matre, domicilium in parochia matris; si vero utroque parente caruerint, domicilium in parochia tutorum, non vero nutricum, retinere declaramus. Quod si nec tutores habeant, in parochia, in qua decedunt, tumulentur.* Sic habetur in additione ad statutum Cleri Romani, § 7 et 8, ut refert Card. Lambertin., deinde Summus Pontifex, volum. 5, notif. 17, pag. 204. Et sic ubique observari convenit, cum stylus Curiae Romanae attendi debeat. Glossa 2, in cap. *Ad haec summus* de Rescrip., et cum ipso procedendum esse in aliis curiis inferioribus, non autem cum praxi propriae regionis, ut expresse tradit Cardin. de Luca, de Iudic., discurs. 34, num. 22, et discurs. 37, num. 20. Stylus enim Curiae Romanae facit ius, et pro lege habetur. Cap. *Ex litteris* 11 de Constitut., cap. *Quam gravi* 6 de Crimine falsi, cum Ecclesia Romana sit ordo, norma et caput omnium ecclesiarum. Can. *Omnes,* et can. *Sacrosancta* 2, dist. 22, cum similibus.

Quoad sepulturam educandarum vide verb. 268
Matrimonium, art. 2, a n. 115 ad n. 121, et verb. *Monialis,* art. 1, n. 61, 62.

In Tusculana *Reparationis ecclesiae,* inter 269
alia dubia, propositis his sequentibus: Tertio *an reparatio et expurgatio respective quatuor sepulturarum exsistentium in d. ven. ecclesia, ac inservientium pro laicis adultis, fieri debeat sumptibus dictae communitatis, sive potius dicti capituli in casu?* Quarto, *an reparatio et expurgatio aliarum duarum sepulturarum pariter in dicta ecclesia exsistentium et inservientium pro pueris et sacerdotibus, fieri debeat sumptibus capituli, vel archipresbyteri, sive potius communitatis in casu?* Sacra Congr. Conc., die 11 Ian. 1748, respondit: *Ad III et IV* affirmative *quoad primam partem, et negative ad secundam:* Et proposita causa sub die 1 Martii 1738, sub dub.: *An et in quibus sit standum, vel recedendum a decisis in casu?* Ead. Sacra Congreg. respondit: *Ad III* in decisis, *et ad IV* in decisis *quoad sepulturam sacerdotum; quo vero ad sepulturam puerorum, spectare ad communitatem.* Sic apud Thesaurum resolution. dicti anni.

Sepultura sacra denegatur decedentibus ex 270
vulnere in duello accepto, licet extra locum pugnae obierint. Bened. XIV, constit. incip. *Detestabilem,* § 9°. Vide verb. *Duellum.*

Sepulcrum in ecclesiis confraternitatum ha- 271
beri potest, sed de licentia Episcopi, uti saepe decisum a Sacra Congreg. Inst. eccles. 105, § 124.

Si confrater obeat, non electa sepultura, man- 272
dari non potest sepulturae in ecclesia eiusdem

confraternitatis, ut est decisum a Sacra Congregatione. Ibid.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

273 De sepultura latissime licet egerit auctor, multa tamen dicenda essent, si limites additionum permitterent. Sed vide qui de hac materia accuratius agit. Bohemer., in tract. de Iure parochiali, sect. 4, c. 2 per tot.

274 Hic vero tria haec adnotanda censuimus. *Primum* est, quandiu sit exspectandum, ut sepulturae mandetur hominis cadaver? Nihil hac de re in iure definitum est. Caeterum constitutionibus plurium synodorum receptum est, ut post duodecim horas sepeliatur, si mors sit ex morbo secuta, et si repentina vel violenta, post viginti horas. Vide S. M. Benedictum XIV, de Syn. dioeces., lib. 2, c. 6, § 8. Adde etiam adnotat. ad synod. Fulginat. Episcopi Baptistelli, c. 23, n. 6.

275 Num autem cadaver hominis violenta morte erepti inhumari possit, nisi prius praefectus loci illud inspexerit; et si secus factum sit, an possit ipse loci praefectus demandare, ut exhumetur? Vide Mean, observat. 604 per tot.

276 Secundum est, an liceat sepelire in loco sacro infantes sub dubiis reviviscentiae signis baptizatos? Tantum abest ut liceat, ut Congregatio S. Officii pluries decreverit, nec baptizandos quidem esse infantes hosce. Adi S. M. Benedict. XIV, de Syn. dioec., lib. 7, c. 6, § 11 et duob. seq.

277 Tertium est, an ecclesiastica sepultura carere debeant, qui decedunt ex vulnere in duello accepto, quamvis extra locum conflictus occubuerint et obtinuerint a peccatis simul et censuris absolutionem? Attenta autem constitut. Benedicti XIV, cui initium est: *Detestabilem,*
278 et hi carere debent ecclesiastica sepultura. Videtur enim Summus Pontifex imitatus sanctionem Concilii Lateranensis relatam in c. *Felicis* de Torneamentis, qua cautum fuit, ne in loco sacro tumularentur ii, qui in torneamentis decedebant, tametsi antequam extremum vitae spiritum ederent, non incerta poenitentiae signa exhibentes, absolutionem retulissent. *Quod* (sunt ipsissima verba) *si quis eorum ibi mortuus fuerit, quamvis ei poscenti poenitentia non negetur, ecclesiastica tamen careat sepultura.*

RESPONSIO AUCTORIS.

279 Quoad tempus exspectandum pro sepultura cadaverum, iam satis dixi ego verb. *Cadaver,* et in Supplementis ad idem verb. ex decretis Sac. Congr., nempe, quoad hoc servandam esse synodum dioec. Et insuper tradidi quomodo et qua facultate possunt exhumari cadavera morte violenta erepta et sepulta, pro facienda recognitione a curia laicali. Item iam tradidi ego, quoad decedentes ex vulnere in duello accepto, quamvis extra locum conflictus occubuerint et obtinuerint a peccatis simul et censuris absolutionem, etc., ut patet in meo Supplemento, verb. *Propositiones damnatae,* ubi refero nuper citatam constitutionem Bened. XIV, *Detestabilem,* in qua habentur ad rem quinque propositiones damnatae. Vide verb. *Duellum,* art. 2, n. 22.

APPENDIX

Sive novus articulus ex aliena manu de sepultura.

Ferraris noster n. 172 huiusce articuli brevi 280
se expedit a quaestione iam toties, et novissime etiam acriter disputata, utrum scilicet catechumeni sine baptismo decedentes ecclesiastica privandi sint sepultura? Ab ea, ne dicam exagitanda, sed etiam tangenda prorsus abstinuissem, nisi mandatum accepissem maximi viri, cuius nutibus resistere mihi religio est. Ut autem ea, qua par est, claritate haec controversia discutiatur, nonnulla in antecessum adnotanda duxi de variis catechumenorum gradibus et distinctionibus.

Plures iamdiu fuisse catechumenorum classes 281
et gradus, res est apertissima in veteribus Ecclesiae monumentis, quanquam tum auctores, qui sacris Christianorum ritibus illustrandis operam navarunt suam, tum ipsi theologi inter se non conveniant in iis enumerandis et distinguendis.

Duos duntaxat recenset Menardus in notis 282
ad Sacramentarium S. Gregorii (t. 3 Operum eiusdem S. Doctoris, edit. Maur., colum. 373) nempe *audientium* et *competentium.* Communiter tamen catechumeni in tres distribuuntur classes, quarum prima *audientium*, *genuflectentium* altera, tertia *competentium* seu *electorum.* In prima constituebantur illi, qui privata instructione exacta, publice in ecclesia instruebantur per Episcopum. Ad secundam spectabant, qui participes consortesque fiebant orationum et exorcismorum, qui super catechumenos fundebantur. In tertia collocabantur, qui idonei ad baptismum iudicati nomina sua dabant, ut nimirum inter illos recenserentur, qui iam proxime ad suscipiendum baptismum erant destinati, illisque symbolum tradebatur reddendum, postea baptismum suscepturi. Vide opus eruditi Iosephi Vicecomitis, de antiquis Baptismi ritibus, lib. 2; Van-Espen, I. E. V., part. 11, tit. 2, cap. 3 per totum; Tournely, de Sacram. baptismi, qu. 3, art. 3; Iuven., Comment. histor. et dogmat. de Sacramentis, dissert. 2 de Bapt., cap. 2, art. 1; Du Cangii Gloss., t. 1, pag. 887, aliosque, tametsi viri eruditissimi eamdem non sequantur partitionem, quos inter Martene, qui l. 1 de antiq. Christianorum rit., c. 1, art. 6, *Genuflectentes*

catechumenorum specialem classem constituisse negat, asseritque ita vocitari consuevisse catechumenos lapsos, qui poenitentiae peragendae admittebantur, quapropter illos distinguit in *audientes, electos* et *competentes*. Eodem pacto catechumenos partitur Berti, de Theologicis disciplinis, lib. 31, cap. 20, nisi quod *electis competentes* anteponat.

283 Non est hic discutiendi locus, quaenam harum sententiarum alteri sit praeferenda. Illud tamen certe eruitur, non omnes catechumenos eodem in censu habitos fuisse, aut esse habendos, sed semper rationem habitam fuisse progressus quoad instructionem, mores, baptismi desiderium, aliaque id genus. Ab eadem regula recedendum non esse, si discedere eos ex hac vita contingat nondum baptizatos, pro certo habeo. Unde catechumenos omnes ad tres etiam classes esse revocandos existimarem.

284 Ad primam pertinent illi, qui ignavia et torpore arrepti, vel ut suis magis magisque cupiditatibus indulgere possent, lavacro regenerationis sua mundare peccata negligebant, quales erant illi, qui primis Ecclesiae saeculis senectutem, vel mortis articulum exspectabant, ut sacris undis regenerarentur. Eorum vanam fiduciam compescere, ac segnitiem maturare sancti Patres saepe suis in sermonibus tentarunt, ut S. Basil., hom. 13, Exhortat. ad sanctum baptisma (tom. 2 Operum, edit. Maur., pag. 113); S. Gregorius Nazianzenus, orat. 40 (tom. 1 Oper., pag. 652); S. August., serm. 132, n. 1 (tom. 5, colum. 450); S. Io. Chrysost., hom. in Act.

285 In secunda constituuntur catechumeni, qui cum sint praecipuis christianae religionis mysteriis imbuti, christianis moribus exornati, ac baptismatis desiderio flagrantes, inopinata mote absque baptismo corripiuntur.

286 In tertia denique collocantur qui desiderio christianae fidei suscipiendae manifestato, sese erudiendos tradidere. At nondum eius capita praecipua callent, adeo ut de iis mysteriis, quae necessario credenda sunt, ut loquuntur theologi, *necessitate medii* ad salutem, actus elicere nullatenus valeant.

287 Praemissa hac enumeratione, dico primo, catechumenis sub priori specie contentis, si illis nondum regeneratis ultimum diem obire contingat, ecclesiasticam sepulturam nequaquam esse concedendam. Ratio evidens est. Nulli enim competit ecclesiastica gaudere sepultura, nisi sit Ecclesiae membrum. Porro nemo inter Ecclesiae membra est recensendus, nisi baptismate particeps fiat regni coelestis; baptismate, inquam, vel aquae, vel sanguinis, vel saltem flaminis, et ut a theologorum disserendi ratione non recedam, nisi baptismate, vel *in re*, vel *in voto* suscepto. Catechumenus autem, qui saepius occasionem baptismatis suscipiendi posthabuit, nulla rationabili ratione coactus; quinimo baptismum pessumdedit, ut gentilibus moribus, quo fieri posset, tardius valediceret, baptismatis, neque *in re*, neque *in voto* factus est particeps; igitur neque consors factus dicendus est regni coelestis, neque inter Ecclesiae membra annumeratus, atque inde ecclesiastica prohibendus est sepultura.

Dico secundo, si catechumenum in secunda 288
collocatum classe sacris undis nondum ablutum ex hac vita migrare contingat, ecclesiasticis caeremoniis esse speliendum.

Constat id luculenter Patrum sacrorumque canonum auctoritate. Sane canon apertissimus est c. *Apostolicam* de Presbytero non baptizato, ubi Innocent. III ab Episcopo Cremonensi consultus, quid sentiendum de presbytero sine unda baptismatis defuncto, respondet: *Quia in sanctae matris Ecclesiae fide et Christi nominis confessione perseveravit, ab originali peccato solutum, et coelestis patriae gaudium esse adeptum asserimus incunctanter.* Mittit Episcopum ad legenda opera sanctorum Augustini et Ambrosii, ac tandem concludit: *Sopitis igitur quaestionibus doctorum, Patrum sententias teneas; et in ecclesia tua iuges preces, hostiasque Deo offerri iubeas pro presbytero memorato.* Decretorius est Innocentii textus. Pro illis enim offerri preces et hostiae publice in ecclesia nequeunt, qui iure privantur ecclesiasticae sepulturae. Si igitur pro presbytero non baptizato defuncto iubentur offerri publice in ecclesia preces et hostiae, illum ecclesiastica potitum fuisse sepultura, absolute est pronuntiandum. Quod eadem ratio sit habenda de catechumeno nostro, ac de presbytero, de quo in canone, nullum, puto, dubitare posse; cum rationes a Summo Pontifice pro presbytero adductae, aeque militent pro catechumeno. Uterque sine baptismo decedit, uterque in sanctae matris Ecclesiae fide, et in Christi nominis confessione perseverasse creditur; uterque ab originali peccato solutus ac coelestis patriae gaudium adeptus praesumitur. Adde Innocentium pro sua stabilienda Patrum auctoritate sententia, orationem S. Ambrosii de obitu Valentiniani adhuc catechumeni vita functi adducere, scilicet, vult Pontifex ideo preces, hostiasque offerri debere pro anima illius presbyteri, quia easdem iusserat offerri S. Ambrosius pro anima Valentiniani, adeo ut si pro catechumeno offerri illae non possent, Innocentii sententia prorsus collaberetur.

Hinc est, quod idem Pontifex cap. *Debitum* 289
de Baptismo, loquens de quodam Iudaeo, qui in mortis articulo constitutus semetipsum baptizarat, quanquam eius baptisma nullum sit, ut pronuntiat Papa ibi, tamen addit: *Quod si continuo decessisset, ad patriam protinus evolasset, propter sacramenti fidem, etsi non propter fidei sacramentum.* Propter eamdem ra-

tionem c. *Veniens* de Presbytero non baptizato, aeque pronuntiat: *Cum quis non solum per sacramentum fidei, sed per fidem etiam sacramenti, efficiatur procul dubio membrum Christi.*

290 Innocentii III sententia nova non est in Ecclesia, sed antiquis Ecclesiae canonibus, priscaque consuetudine fulta. Ea enim suum habet fundamentum in can. 78 Concil. Carthaginen. 4, habiti anno 398 (tom. 2 Concil. Collect. Labb., colum 1206), et can. 12 Conc. Arelat. 11 habiti an. 452, tom. 3, colum. 1012). Quanquam huiusmodi duo canones de poenitentibus duntaxat loquantur defunctis non completa poenitentia; cum tamen eadem sit hac de re ratio poenitentium et catechumenorum; ideo in patrocinium huiusce sententiae praefati canones citantur a theologis. Quidquid tamen sit de eorum efficacia pro nostra constabilienda sententia, eo tempore, quo iidem canones editi sunt, morem invaluisse fundendi in Ecclesia preces pro animabus catechumenorum aperte constat ex S. Ambrosio iam supra laudato, cuius praestat verba recitare. Is igitur in orat. de obitu Valentiniani, postquam numer. 51 et 52, eum gratiam baptismatis consecutum fuisse dixerat, quia baptizari optaverat, ac baptismi desiderium in eo vices baptismi suppleverat, num. 53, gregem suum hortatur, ut oblationibus Valentiniani animam prosequatur, ut sacris mysteriis requiem eius poscat: neque separanda esse nomina (sacris in diptychis) Gratiani et Valentiniani, quamvis baptizatus obierit. *Date manibus,* inquit, *sancta mysteria, pio requiem eius poscamus affectu. Date sacramenta coelestia, animam nepotis nostri oblationibus prosequamur. Extollite, populi, mecum manus in sancta, ut eo saltem munere vicem eius meritis rependamus ... Nunquam ego piorum fratrum separabo nomina, merita discernam.* (Tom. 2 Operum, edit. monach. S. Mauri, col. 1189).

291 Haec eadem est S. Aug. sententia, ut constat ex l. 4 de Baptismo contra Donatistas, n. 30 et 32 (tom. 9 Operum, col. 94 et 96), nec non S. Bernardi, epistola seu tractatu ad Hugonem de S. Victore, quam eorumdem SS. DD. Ambrosii et Augustini auctoritate, ubi confirmavit, subdit: *Ab his duabus columnis (Augustinum loquor, et Ambrosium) crede mihi, difficile avellor. Cum his, inquam, me errare aut sapere fateor.*

292 Celebriores theologi et canonistae id pro certo habent. Passerinus, de Stat. hom., tom. 2, qu. 187, art. 4, n. 63, et apud ipsum Lezana, v. *Sepultura,* n. 13; Bordon., resp. 51, n. 119. Id etiam tenet Card. Petra, Comment. ad const. 2 Honor. III, sect. unica, n. 58; Sayrus, de Censur., l. 5, c. 16, n. 24; Barbosa, de off. et potest. Episcopi, part. 2, allegat. 28, n. 73; Bonac., de Matr., qu. 4, punct. ult., n. 26; Thesaurus, de Poenis, part. 2, vers. *Sepulcri violatio,* cap. 6, § *Limita quoad catechumenos;* Pax Iordanus, de Re sacra, l. 5, tit. 12, num. 120; Murga, tom. 1, tract. 2, disp. 4, dub. 7; Clericatus, Decis. sacram. 86, n. 29 et 30; Gonzalez, in c. *Ad Apostolicam* de Presbytero non baptizato; Gagliardus, Inst. iur. can., l. 2, tit. de Baptismo, n. 42, et alii plures, qui citari possent.

Non inficior, huic hucusque à nobis satutae 293
doctrinae opponi posse concilii Brachar. 1 auctoritatem an. 563 celebrati: quod quidem concilium, postquam cap. 16 statuerat nullam commemorationem in oblatione esse faciendam pro iis qui sibimetipsis necem inferunt, vel pro sceleribus puniuntur, neque eorum cadavera cum psalmis ad sepulturam esse deducenda, cap. 17 ita decernit: *Item placuit, ut catechumenis sine redemptione baptismatis defunctis, simili modo, neque oblationis commemoratio, neque psallendi impendatur officium.* (Tom. 5 Concil., edit. Labb., colum. 841 et 842).

Enimvero huiusce concilii decreto occurri- 294
mus: 1. cum Lavor., tit. 12, cap. 15, n. 92, et Bordon., resp. 51, n. 20, asserentibus praefatum canonem intelligendum esse de catechumeno illo, de quo constaret ex culpa et negligentia non fuisse baptizatum, quo quidem in casu eum non esse fidelium sepultura donandum, nos etiam tradidimus; 2. dicimus, Bracharensem synodum loqui de eo, quod ut plurimum accidit, nullatenus vero de casu necessitatis. Raro enim contingit ut catechumenus perfecte dispositus, et baptismi desiderio flagrans absque regenerationis sacramento decedat. 3. reponam cum eminentiss. Cardinali Orsi, Hist. eccl., lib. 42, num. 62, tom. 19, ubi relatis summatim praefatis duobus canonibus, subiungit: *Quanto ai due ultimi casi ha prevaluto nella chiesa l' uso contrario, fondato, quanto alle preghiere per le anime dei giustiziati, nel cap.* 14 *del* 2 *sinodo* Aurelianense, *e quanto alle anime dei catecumeni nell' esempio di S. Ambrogio.*

His breviter enucleatis de secunda catechumenorum specie, ad tertiam devenio. Dico igitur 3 catechumenis nondum in christianae religionis capitalibus mysteriis eruditis, atque ab hac vita migrantibus sine baptismate, non esse ecclesiasticam sepulturam concedendam.

Palmare id est. In tantum enim catechu- 295
meni aliquando fidelium more sepeliuntur, in quantum fideles sunt, atque aeternae vitae assequendae capaces. Ille vero, qui praecipua christianae religionis capita ignorat, neque fidelis est, neque vitae aeternae assequendae capax. Sane absque cognitione et fide Trinitatis et Incarnationis, nemo fidelis et Christianus dici potest. *Quod enim est* (inquit S. August., l. de Dono perseverantiae, n. 2. tom. 10

Operum, col. 543) *initium verius Christiano, quam credere in Christum?* Fides autem in Christum, fidem cognitionemque Trinitatis et Incarnationis praesupponit. Porro eorumdem mysteriorum cognitionem necessariam esse ad salutem consequendam in confesso, id est apud omnes veri nominis theologos. Scio, aliquos laxioris doctrinae patronos nonnunquam arbitratos fuisse, eamdem cognitionem *implicitam*, ut dicunt, sufficere. Vid. domin. Vivam, in prop. 1 damnatam ab Alex VII, num. 9. Verum ego maioris facio mehercle auctoritatem Iesu Christi Domini mei, qui absque distinctionibus et ambagibus, Ioan. XVII declarat: *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum,* quam horum scriptorum tricas.

ADDITIONES CASINENSES,
UBI ETIAM DE QUARTA FUNERALI.

296 Apud omnes ferme gentes etiam barbaras recepta probataque fuit mortuorum sepultura. Indignum quippe semper habitum est, corpus hominis, qui caeteris animantibus dignitate praestat atque excellit, a feris dilaniari et in cibum absumi, necnon vi elementorum huc illuc distrahi atque disperdi. Subducenda quoque erant ab hominum aspectu cadavera visu odoreque foeda; et alia huius generis motiva vel ex ipsis mundi incunabulis ad id praesto fuisse colligas licet. Hinc profecto sepeliendi officium humanitati ipsi praestari creditum est, adeoque nec inimicis, nec hostibus denegata sepulcra: *Nullum siquidem cum victis certamen, et aethere cassis.*

297 Et profecto Seneca pater, lib. 1 Controv., inter iura non scripta, sed omnibus scriptis certiora, ponit *humum porrigere cadaveri.* Palinuri inhumati umbra apparuit Aeneae apud inferos conquesta, cospus inhumatum iacere. Virg., Aeneid., l. 6. Athenienses, cum eorum duces, magna victoria adepta, occisos insepultos reliquissent, eos capite damnarunt, bonis quoque publicatis. Diodor. Sicul., lib. 13, cap. 100 et seq. Antigone cum periculo vitae fratrem sepelivit, quem Creon tyrannus sepeliri prohibuerat. Sophocl., in Antigone.

Isocrates, in Panathen. Adrasti Argivorum regis memorabilem recitat sententiam: humare mortuos esse morem antiquum, et ius patrium, quo omnes inter se homines utuntur, quodque non ab humano proditum ingenio, sed a divina imperatum potentia videatur. Euripides ius hoc sepulcri νόμον βροτῶν *legem hominum;* Lucanus, *hominum ritus*; Tacitus, *sortis humanae commercium* vocant. Quique id iuris aliis exsolvere detrectant, eos *hominem exuere* Claudianus dixit.

Quod si quis in insepultum cadaver occurreret, saltem ei terram iniicere debere ex veterum monumentis compertum habemus. 298

Varii porro apud gentes sepeliendi modi obtinuerunt. Condiebant Aegyptii mortuos, eosque domi servabant; alii cadavera, uti erant, *cremando,* cineres sepeliebant. Humanior et antiquior mos apud gentes *humatio* fuisse videtur, qua scilicet integra corpora humo tegebantur. Unde Cicero: « Mihi quidem, ait, antiquissimum sepulturae genus fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus utitur. Redditur enim terrae corpus, et ita locatum, ac situm, quasi operimento matris obducitur ». Lib. 2 de Leg., n. 22. Qui, ibid., n. 25, de Atheniensibus addit: « Nam et Athenis iam illo more a Cecrope, ut aiunt, permansit *hoc ius humandi* ». Ita funeratus apud Thucydidem, l. 4 Brasidas; apud Homerum Erato, Periandri uxor. Et longe antiquissimum exemplum ex veteribus patriarchis habemus, quibus humatio fuit usitata, uti ex Genes. cap. XXIII et XLVI, cuique est exploratum.

Profecto crematiouem cadaverum militiae ratio, et putrescentium corporum multitudo videtur induxisse. Per plura saecula apud Romanos ustio huiusmodi stetit: tandem fortasse tempore Commodi imperatoris sensim cadavera cremari desierunt; et Commodus ipse per humationem sepultus est. Certe aetate Ulpiani frequens erat humatio; quippe qui sepulcrum definit, *ubi corpus, ossave hominis condita sunt.* L. 2, § 5, ff. de Religios. et sumpt. funer. etc. Adhuc tamen sub Theodosio Magno crematiouis aliquis usus supererat, ut ex l. 6 C. Theodos. de Sepulcr. violat., colligere fas est; sed omnino illa sublata, humatio retenta fuit. 299

Christianos vero quod attinet, ii omni tempore pium ac religiosum habuerunt mortuos sepelire, omnique honorificentiae genere prosequi. Hinc Origenes contra Celsum, lib. 8, ait: « Rationabilem animam honorare didicimus, et huius organa sepulcro honorifice demandare ». Et quidem, reiecta crematione, humationem usurparunt, idque, quia humatio benignior et humanior esset: « Nec, ut creditis, ullum damnum sepulturae timemus; sed et veterem, et meliorem consuetudinem humandi frequentamus: » ut ait Minutius Felix, in Dialog. Idem habet Tertull., de Anim., c. 51. 300

Porro saevientibus in primaeva Ecclesia persecutionibus, nihil antiquius ethnicis fuit, quam humationem Christianorum corporum impedire, cadavera immanibus belluis, vel rapacibus avibus obiiciendo, vel ea cremando, cineresque in flumina aut ventos spargendo in futurae resurrectionis [1] risum atque contemptum: « Nos 301

[1] Quippe etiam velut ad enutriendam spem resurrectionis humationem Christiani usurpasse videntur. Ex Prud., hym. 10.

vero (sic Eusebius, Hist. eccles., lib. 5, cap. 1, ubi de martyribus Galliae sub Marco Aur. Antonino agit) gravissimo interim dolore premebamur, quod humare cadavera nobis non liceret. Nam neque noctis tenebrae nos iuvare, neque auri vis flectere, neque preces ullae animos eorum (*nempe paganorum in Christianos saevientium*) commovere potuerunt. Sed omni studio atque industria (ethnici) cadavera (Christianorum) custodiebant, quasi ingens lucrum facturi, si sepultura caruissent... Igitur martyrum corpora.... cremata, atque in cineres redacta in praeterfluentis Rhodani alveum sparsa sunt ab impiis *(scilicet a paganis)*, ne ullae deinceps eorum reliquiae in terris superessent. Atque id agebant (ethnici), prorsus quasi Deo superiores esse, et resurrectionem illis adimere possent ».

302 Loca vero quoad spectat, in quibus corpora sepulturae traderentur, id pro explorato haberi potest, generaliter antiquitus fuisse extra urbes, civiumque domicilium. Apud Iudaeos mortui vulgo extra urbes et in coemeteriis ad id destinatis sepeliebantur: accedit et ratio; siquidem « summa apud Iudaeos immunditia erat cadaverum, adeoque tangentes sepulcra, essent immundi septem diebus [1]. Hinc ipsi sepulcra habebant non iuxta templum, nec in urbibus, ne in ea incurrendo polluerentur, sed extra eas (ut patet Luc. VII, 12, et Ioan. XIX, 41, de sepulcro Christi) in agris et locis separatis ». Ita Cornel. a Lapide, Comment. in Numer. XIX, 16 [2].

303 Apud Graecos idem moris obtinuisse utique compertum est. Hinc Plato, lib. 2, de Legib., haec habet: « Nullum in loco fecundo, et agro ad culturam apto sepulcrum fiat. Sed is locus corpora defunctorum recipiat, qui ad caetera inutilis, et ad id tantum commodus viventes minime laedit: nec enim a vivis, neque a mortuis terrae matris fecunditas impedienda est ».

304 Romanos quod attinet, utique liquet, eorum sepulcra, sive corpora ipsa, sive eorum cineres urnis clausi sepelirentur, extra urbes collocata fuisse. Satis antiqua profecto est lex XII Tabularum, *hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito.*

305 Tantum ob virtutem clariores viri, atque de patria optime meriti, ut etiam Vestales, in urbe sepeliebantur. Postea cum hic mos extra urbem mortuos sepeliendi intermitti coeptus esset, eadem lex Duillio consule (an. ab Urb. cond. 454) relata est; deinde ab Adriano, Antonino Pio et Diocletiano (nempe secundo et tertio aer. vulg. saeculo) confirmata, ad reliquas Romani imperii urbes seu municipia extensa est, uti constat ex l. 3, § 5, ff. de Sepulcr. violat., ibi: « D. Adrianus rescripto poenam statuit quadraginta aureorum in eos, qui *in civitate sepeliunt,* quam fisco inferri iussit, et in magistratus, eadem qui passi sunt; et locum publicari iussit, et corpus transferri: quid tamen si *lex municipalis* permittat in *civitate* sepeliri?... quia generalia suut rescripta, et oportet imperalia statuta suam vim obtinere, et in omni loco valere », et l. 11 Cod. de Religiosis, etc., in haec verba: « Mortuorum reliquias, ne sanctum municipiorum ius polluatur, intra civitatem condi iampridem vetitum est 3 Kalendas Octobris.... anno 290 » [3].

306 Extra urbes vero sepulcra plerumque ponebantur ad vias publicas, cuius instituti rationem hanc Varro, de Latin. ling., lib. v, assignat, ibi: « Sepulcra ideo secundum viam sunt, quo praetereuntes admonerent, se fuisse, et illos esse mortales ». Erant autem sepulcra ista plerumque privata, perpauca publica; haec tamen necessaria erant propter pauperes agris destitutos, quorum sepulturae locus publicus, quem *puticulorum* nomine designabant, erat destinatus.

307 Iam vero primis Ecclesiae saeculis Christiani suorum fratrum corpora etiam extra urbes sepeliebant, nec enim leges publicae, quod caeteris civibus denegabant, Christianis poterant permittere. Hinc veteres scriptores de sepulcris et monumentis martyrum, tanquam extra urbes constitutis in agris aut viis publicis, loquuntur.

308 Pace Ecclesiae data, idem institutum perduravit, stantibus publicis legibus, quae urbanas sepulturas interdicebant. « Omnis civitas (ait scriptor quidam sub nom. Chrysost. homil. 17 de Fide), omne castellum ante ingressum sepulcra habet ».

309 Et Teodosius M. invalescentem Constantinopoli urbanam sepulturam, ann. 381 interdixit, et quae in urbe, sive supra terram urnis clausa, sive sarcophagis corpora detinebantur, extra urbem transferri iussit: en tenor

---

[1] *Si quis in agro tetigerit cadaver occisi hominis, aut per se mortui, sive os illius, vel sepulcrum, immundus erit septem diebus.* (Numer. XIX, 16).

[2] « Illud autem animadvertas licet, quod nulla erat constituta lex, certa sepulcris loca decernens: quare modo in *urbibus* spectabantur, *in hortis domorum,* in *agro,* in *montibus, prope viam, sub arboribus.* Regum Iudae sepulcra constituta erant Hierosolymae (3 Reg. XI, 10, 11); regum Israelis Samariae (3 Reg. XVI, 18). E regibus Iuda alii sepulturae mandati sunt in hortis regiis (2 Reg. XXI, 18, 26), etc. Sic Calmet, Dissert. de Funeribus et sepultur., inserta in 5 vol. Com. in S. Script. in prooemio ecclesiastic. At vero negari non potest, generaliter sepulcra Iudaeorum extra urbes fuisse posita, ut ipse Calmetus ait in Dict. Bibl., v. *Sepulcrum* ».

[3] Porro Romani extra urbes sepeliebant cadavera, ne funestatentur *sacra Civitatis,* inquit Paulus iurisctus, lib. 1 Sentent., tit 21, § 2. Nimirum et ethnicis erat persuasum, diis superis sacrata loca solo aspectu, vel contractu rei funestae contaminari, polluique etiam sacerdotes, si vel funus viderent, vel funeris domum ingrederentur.

légis: « Omnia, quae supra terram urnis clausa vel sarcophagis corpora detinentur, extra urbem delata ponantur, ut et humanitatis instar exhibeant et relinquant incolarum domicilio sanctitatem. Quisquis autem huius praecepti negligens fuerit, atque aliquid tale ab huius interminatione praecepti ausus fuerit moliri, tertia in futurum patrimonii parte mulctetur: officium quoque, quod sibi paret, quinquaginta librarum auri affectum dispoliatione merebitur... » Cod. Theod., tit. de Sepulcr. violat., l. 6.

310 Itaque incognita fuit antiquis Christianis in ecclesiis sepultura: nec nisi peculiari privilegio imperatoribus Constantino, Theodosio M., Arcadio et Theodosio iuniori datum est, ut in vestibulo ecclesiae Apostolorum in urbe regia exstructae eorum corpora quiescerent, ut ex Euseb. de Vit. Constant., lib. 4, cap. 71; Chrysostomo, homil. 25, in 2 ad Corinth., et ex Nicephor., lib. 14, cap. 58, constat. Deinceps vero mos in ecclesiis sepeliendi sensim coepit invalescere: quippe Christiani apud martyres (quorum reliquiae in ecclesiis condi iam inde coeptae erant) post mortem quiescere aptum et religiosum, et ad eos sibi demerendos pium, arbitrabantur.

311 Atque hinc in aliquibus ecclesiis, praesertim Nolae et Mediolani Christiani in ipsis ecclesiis, vel in earum exedris sepeliebantur: quod vero praecipue intelligendum est de ecclesiis extra urbes positis, quae tunc plures erant; non item de urbanis ecclesiis, ubi cadavera humari tum non licebat.

312 Et revera quod in ecclesiis urbanis sepeliri non deberent, ex indubiis monumentis utique habemus exploratum. Porro Conc. Bracharense primum, anno 563 habitum, id luculenter innuit can. 18, per haec verba: « Item placuit, ut corpora defunctorum nullo modo in basilica Sanctorum sepeliantur; *sed si necesse est,* deforis circa murum basilicae, usque adeo non abhorret. Nam si firmissimum hoc privilegium usque nunc manet civitatis (nota), ut nullo modo intra ambitus murorum cuiuslibet defuncti corpus humetur, quanto magis hoc venerabilium martyrum debet reverentia obtinere? »

313 Pari modo refertur apud Gratianum, caus. 13, qu. 2, can. 15, decretum sub nomine synodi Vaurensis, verius ex Conc. Nannetensi, an. 850, ita statuens: « Prohibendum est etiam secundum maiorum instituta, ut in ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, aut in porticu, aut in exedris ecclesiae. Intra ecclesiam vero..... nullatenus sepeliantur. » Et in lib. 1 Capitul. regis Francorum, cap. 158, legitur: *ut nullus deinceps in ecclesia mortuum sepeliat.*

314 Proinde ex allegatis conciliorum et capitularium auctoritatibus eruitur, saeculis sexto, et duobus sequentibus *fideles* laicos in Occidentis ecclesiis in *atrio* vel *porticu* earumdem ecclesiarum, non vero intus, sepultos fuisse. Interim vero reges, Episcopi, abbates, presbyteri meritis praestantes, ac laici sanctitate conspicui, in templis condi primo coepti fuerunt, prout Concilium Moguntinum seu Moguntiacum an. 813 aperte ostendit, can. 52, ibi: *Nullus mortuus intra ecclesiam sepeliatur, nisi Episcopi, aut abbates, aut digni presbyteri, aut fideles laici.*

Saeculo VIII, S. Theodulphus Episc. Aure- 315
lianensis in epistola ad suos presbyteros prohibens, ut nemo in ecclesia sepeliatur, addit hanc clausulam: « Nisi talis sit persona sacerdotis, aut cuiuslibet iusti hominis, quae per vitae meritum talem vivendo, suo corpori defuncto locum acquisivit ». Apud Espenium, de Sepult., c. 2, n. 31.

Tandem saeculo nono Episcoporum et pa- 316
rochorum iudicio et arbitrio datum est decernere, quosnam in ecclesiis sepeliri dignos putarent, ut ex Conc. Meldensi an. 845, can. 48, ubi quemlibet mortuum in ecclesia *quasi haereditario iure* sepeliri prohibetur, *nisi quem Episcopus aut presbyter pro qualitate conversationis et vitae dignum duxerit.* Atque ita receptus mos cadavera in ipsis ecclesiis humandi, adeo ut sepulcra etiam familiaria in iis extruerentur.

Quamvis autem a pluribus saeculis passim 317
Christianis omnibus sepultura in ecclesiis permissa sit; tamen etiam nunc fidelium dormitioni potius coemeteria, quam ecclesia videntur destinata. Sane passim cavent synodi recentiores, ut fideles in coemeteriis sepeliantur, tantumque selectis Christianis, qui vel Deo sacrati sunt, vel dignitate, vel virtutibus, vel nobilitate eminent, dormitionem in ecclesiis concedunt.

In Conc. Mediolanensi 1, sub S. Carol. Borom., p. 2, c. 61, monentur Episcopi, *ut morem multis locis intermissum mortuos in coemeteriis sepeliendi restituendum curent;* additque: *et si cui locus sepulturae deinceps dabitur in ecclesia, humi tantum detur.*

Amplius Rituale Romanum edicit, quod: 318
Ubi viget antiqua consuetudo sepeliendi mortuos in coemeterio, retineatur, et ubi fieri potest, restituatur. Tit. 34 de Exsequiis, § 9.

Et revera « cadaverum putredo semper est cum fetore, et dedecet in illo sacro loco, venerando thymiamate saepissime perfuso, et munditiam redolente, graveolentia corpora condere, unde etiam ratio haec vocatur civilis a Lavorio, de Sepult., tom. 2, cap. 6, n. 90, ne aer putrefieret, et locus corrumperetur fetore cadaverum ».

Deinde « a frequenti cadaverum humatione tam fetor, quam humiditas provenire solet, et ita non omnino sanum habitaculum deveniret, prout evidenter hodie quoque dignoscitur in

ecclesiis praesertim parochialibus, in quibus frequenter sepeliuntur cadavera. Proh bone Deus! quam differunt ab illis ecclesiis in quibus nulla sepulcra effodiuntur! ». Baruffaldus, in Rituale Romanum, de Exsequiis, tit. 34, § 9, n. 92.

319 Quaeres, an in quocunque loco fideles sepeliri possint? R. Olim ex regulis iuris Romani sepeliri corpora humana poterant in quovis loco honesto, qui praeterea ex hoc ipso *religiosus* fiebat, et consequenter extra commercium humanum positus, modo illud domino loci sciente, et non contradicente factum esset. § *Nullius* 7, et § *Religiosum* 9 Inst. de Rer. divis., l. *Invito* 2 Cod. de Religios. et sumpt. funer.

320 Id vero per ius canonicum sublatum est secundum quod, ut locus aliquis ob sepulturam corporis humani ibidem factam, iure et privilegiis loci sacri ac religiosi gaudeat, non sufficit, quod privata, sed requiritur, ut publica Episcopi auctoritate ad fidelium sepulturam sit deputatus, ut colligitur ex c. *Ad haec* 4 de Religios. domibus. Talia de facto sunt ecclesiae et coemeteria. Schmalzgr., ad tit. de Sepult., n. 1.

321 Ius vero istud sepulturae non cuilibet ecclesiae competit, sed tantum parochialibus, et iis, qui ius illud, vel privilegio, vel consuetudine legitime praescripta obtinuerunt. Schmalzgr., l. et n. cit.

322 Et primo id iuris est ecclesiae parochiali quoad parochianos omnes, aliosque, quos recenset Lucius noster hic supra, n. 22, nisi forte alibi habeant sepulturam, in qua eorum maiores sepeliri consueverint, vel ipsi eam sibi elegerint. Hoc enim est ius parochiale, ut habetur in Clement. *Dudum,* § *Huiusmodi,* de Sepultur..... ita ut etiam parochus praeferatur, et ante omnia sit restituendus, si fuerit spoliatus corpore iam sepulto, cum illud possit extrahi auctoritate superioris, tanquam non iustae sepulturae traditum, et restitui ei, qui ius praelationis habet. Barbosa, de Offic. paroch., c. 26, n. 1.

323 Quod quidem ex c. 5 et c. 10 de Sepult., manifeste colligitur. Unde ait Schmalzgr., cit. tit. de Sepult., n. 77: « Religiosi vel clerici saeculares, si in suis ecclesiis sepelire praesumant aliquem, qui de iure in aliqua parochia sepeliri debebat, debent restituere corpus, seu cadaver sepultum cum omnibus, quae ratione illius acceperunt ».

324 Ex privilegio autem ius sepeliendi fideles in templis et coemeteriis suis habent *ordo Praedicatorum et minorum S. Francisci;* Clement. *Dudum,* § *Huiusmodi,* et Extravagant. *Super cathedram,* § *Huiusmodi quoque,* de Sepult. Quod privilegium aliis etiam religiosis communicari tradunt Molin., Donatus, Prax. regular., tom. 4, tract. 9, qu. 8, n. 2; Pirhing, de Sepult., n. 30; Schmalzgr., ad cit. tit. de Sepult., n. 6.

Quaeres: quis dare ius seu privilegium se- 325
peliendi possit? R. Universim in tota Ecclesia dare potest Papa: praeter Pontificem, illud dare potest legatus a latere intra suam provinciam, Episcopus intra suam dioecesim, praelati alii iurisdictione quasi episcopali praediti, intra suum territorium. Idem ibidem, num. 7.

Ut tamen Episcopus vel alius praelatus in- 326
ferior licite illud det, opus est iusta causa et consensu capituli. Ratio est, quia eiusmodi privilegium, vel concessio reputatur inter causas arduas et praeiudiciosas: atqui Episcopus sine consensu capituli res arduas expedire, et in praeiudicium unius ecclesiae ius illi competens dare alteri nequit, ergo, etc. [1]. Ita in terminis d. Schmalzgr., l. c., n. 7. Quod idem notant Abbas, in cap. 9 de Sepult., num. 9; Pirhing, ad cit. tit. de Sepultur., num. 32. « A qua tamen concessione crederem abstinendum esse ab Episcopo, cum agatur de praeiudicio parochorum, qui habent intentionem fundatam in iure communi, ut ibi quis sepeliatur, ubi recepit sacramenta, et caeteroquin Episcopus videretur derogare iuri communi, quod spectat ad solum Papam ». Haec habet Giraldi, in Barbos., de Offic. paroch., c. 26, sub n. 14.

Quaeres utrum eligi sepultura etiam possit 327
in ecclesiis monialium? Affirmant Samuel, Murga, Gonzalez, Tellez, Ventriglia; quod concedunt de ecclesia exteriori, quamvis de interiori, scilicet intra septa monasterii, negent. Sed dicendum, neque in ecclesia exteriori monialium eligi sepulturam, aut recipi corpora defunctorum posse absque licentia Sacrae Congregationis. Et profecto « valde contradicit monialium sexui ac statui talis tumulatio mortuorum in earum ecclesiis etiam exterioribus, ne turbentur in earum quiete ab officio in funeralibus ibi necessario faciendo, et quidquid sit in puncto iuris, videtur expresse declaratum a Sacra Congr. Episc. et Regul., in Maceraten., 8 Nov. 1652, scilicet, quod corpora laicorum, sive virorum fuerint, sive mulierum, nequeant sepeliri in ecclesia exteriori monialium, licet solvere vellent poenam synodalem;

[1] Quod Episcopus concedere possit ecclesiae non parochiali privilegium sepeliendi, haesitare visus est Fagnanus, cap. *Fraternitatem* 3 de Sepult., n. 7, quasi hoc privilegium privative spectet ad Romanum Pontificem, argumento ducto ex Clementina *Dudum,* in qua Clemens V illud concessit regularibus ibi expressis; verum *affirmative* concludit his verbis ibi: « Communiter tenetur opinio, etiam Episcopum posse hoc privilegium concedere.... dummodo id faciat de iusta causa, et de capituli consensu, et dimissa parochiali ecclesiae canonica portione ».

et ad talem effectum saltem requiritur licentia Sacrae Congreg., necnon consensus monialium, ut in Feretrana, 21 Novemb. 1603, et eadem Sacra Congr. in Forosempronien., 23 Aug. 1652, scripsit Episcopo: *Essendo portata la notizia a questa S. C. che si pensi di seppellire il cadavere di d. Marchionne moglie del Cirusico di cotesta città nella chiesa delle monache di S. Bernardo, dove si ha eletta la sepoltura, questi eminentissimi miei signori mi hanuo comandato di avvertire a V. S. che essendo ciò contro i decreti della medesima Sagra Congregazione, non lo permetta in verun modo senza espressa licenza dell' eminenze loro;* et in Gravinen., 1 Octob. 1650: *Nelle chiese, anche esteriori delle monache, non si possono seppellire esteri e forestieri, nè uomini, nè donne, nè anco prencipi, anchorchè vi fossero sepolti i loro maggiori.* Quare cum dictae declarationes sint maximae auctoritatis, omniaque tribunalia eas recipiant, praesertim Sacra Rota, ut est notum, tollunt proinde omne dubium... (et) cum emanaverint praefata decreta per viam peculiaris dispositionis..... videntur cessare omnia privilegia, non obstante consuetudine, nisi sit immemorabilis vel quadragenaria cum titulo. Imo ex declaratione Sacrae Congreg. praedictae in Sarzanen., 29 Novembris 1622, tenerentur moniales restituere corpora defunctorum in earum ecclesiis tumulata, si petantur, et omnia, quae perceperunt, praesertim si non fuerint commixta cum aliis ossibus, nec non annuum legatum ecclesiae tumulanti relictum, ut in Mediolanen., 17 Februar. 1583, 13 Iul. 1618 et 5 Iulii 1647. Ita Card. Petra, Comment. ad const. apost., t. 2; Comment. ad const. 3 Coelestini III, sect. 1, num. 29.

328 Quod si quis decederet electa sepultura in ecclesia monialium, sepeliendus erit in sepultura maiorum, vel si talem non habeat, in parochiali, ac si nullam elegisset sepulturam. « Nam cum electio sepulturae non possit sortiri effectum, perinde se habet, ac si non elegisset l. *Si quis sub condit.* ff. de Test. tutor., et l. *Ex sensu,* § 1, ff. de Appellat., ac proinde subintrat dispositio legis, cessante dispositione hominis ». Haec Pignat., tom. 4, consult. 177, n. 11.

329 Solet tamen concedi licentia a Sacra Cong., tam pro construendo sepulcro, quam pro sepultura in ecclesiis monialium pro personis bene meritis. Petra, ib., n. 30.

330 Quaeres, quid sit *portio canonica parochialis,* vulgo *quarta funeralis?* R. *Est pars eorum,* quae occasione funeris, et sepulturae corporis extra parochiam tumulati, obvenerunt ecclesiae tumulanti. De iure fere est quarta, cap. *Cum super* 8 de Sepult., de consuetudine aliquando tertia, et aliquando media, cap. *Nos instituta* 1, et cap. *Relatum* 2, tit. cit., vel potius secundum Gloss. in cap. cit. *Nos instituta,* v. *Tertiam,* et text. cap. *Certificari,* tit. eod., pro temporum et locorum varietate varia. Schmalzgr., ad tit. cit. de Sepult., num. 83. Vide verb. *Quarta funeralis* per tot.

Quarta vero funeralis solvenda venit eccle- 331
siae parochiali, in qua defunctus alioquin sepeliri debuisset, sive in illa parochia sit mortuus, sive in alia. Cap. cit. *Nos instituta.* Quod si defunctus duo domicilia habuit in duabus parochiis, est distinguendum; nam si sacramenta aliaque divina, dum vivebat, in utraque percepit, portio canonica inter utramque dividenda est. Cap. *Cum quis,* vers. *Cum ab eo,* de Sepultur. in 6. At si in una solum sacramenta, aliaque divina percepit, vel in una quidem percepit sacramenta, in altera officia divina audivit, communior sententia vult, totam attribuendam illi ecclesiae, in qua defunctus sacramenta percepit. Schmalzgrueber, cit. tit. de Sepultur., num. 86.

Solvi autem debet ista portio ab illa eccle- 332
sia, in qua sepultura electa est. Cit. cap. *Nos instituta,* cap. *Cum in nostra* 10 praed. tit. de Sepult., et Clem. *Dudum* 2 de Sepultur. Et hoc procedit, etsi ecclesia illa haberet privilegium sepeliendi eos qui apud ipsam sepulturam eligant, prout constat ex cit. cap. *Cum in nostra;* quippe privilegium eiusmodi intelligendum venit conformiter iuri communi, vi cuius quarta parochialis solvenda est parocho absque exceptione. Et etiamsi talis ecclesia sit exempta, ex Clem. *Dudum,* cit., quippe portio canonica solvenda est ecclesiae parochiali, quod in ista defunctus sacramenta aliaque divina perceperit. Schmalz., loc. et n. cit.

Quod iuris obtinet, sive quis sepultus sit in cathedrali vel in sepulcro maiorum. Schmalzgrueb., ib., n. 87. Vide v. *Quarta funeralis,* n. 8 et seqq.

Quaeres quibus casibus portio canonica non debeatur? R. Non debetur:

I. Ex iis, quae defunctus reliquit aliis ecclesiis ab ecclesia sepulturae suae distinctis. Glossa in c. 1 de Sepult., vers. *Iudicii;* Schmalzgrueb., l. c., n. 88.

II. Si relictum sit aliquid ecclesiae, in qua funus ad tempus solum depositum est, et alio transferendum ad sepulturam perpetuam; quia in tali ecclesia sepulturam proprie non habet. Azor., apud Schmalz., ib.

III. Si relictum sit ecclesiae (in qua sepulturam defunctus accepit), pro ornamentis, fabrica, anniversario et ad cultum divinum perpetuum, sine fraude tamen. Barbosa, de Officio paroch., cap. 25, num. 47; Schmalzgr., ibid.

IV. Si donatum vel legatum sit aliquid testamento ante sepulturam electam condito, adeoque independenter a sepultura a defuncto

electa in tali ecclesia. Azor., apud Schmalz., eodem.

V. Si ecclesia parochialis diu nimis vacavit, ut defunctus in illa sacramenta aliaque divina percipere non potuerit; quia tunc cessat ratio illius exigendae et consequenter ius ad illam. Wiest., apud Schmalzgrueber, ibid.

VI. Si dum defunctus decessit, ecclesia parochialis culpa rectoris fuit interdicta; quia tunc in ea defunctus sepeliri de iure non potuit, nec debuit. Idem, ib.

VII. Si defunctus sit novitius religionis, et dum sanus erat, ingressus est monasterium, atque in illo, vel alibi, quo sanitatis causa se recepit, moriatur; quia tunc iam desiit esse parochianus alterius eccles. C. *De his* 3 de Sepult.; Schmalz., ib., n. 89.

VIII. Si legatum ecclesiae parochiali a defuncto relictum sit ea quantitate, ut portionem canonicam ipsi debitam aequet, et ea conditione, ut ultra illud quartae parochialis nomine nihil amplius exigatur. Donatus, Prax. regul., tom. 3, tr. 11, qu. 22; apud dict. Schmalz., loc. cit.

IX. Si monasterium vel ecclesia a portione canonica praestanda, per privilegium apostolicum specialiter exempta sit. Idem, ib. Sed vide v. *Quarta funeralis*, n. 24.

X. Si obligationi portionis istius praestandae parocho per consuetudinem legitime praescriptam fuit derogatum: talis autem erit, si fuerit annorum 40 cum titulo, vel immemorialis sine titulo. Abbas, apud d. Schmalzgr., loc. cit.

SEQUESTRATIO, SEU SEQUESTRUM

Summarium.

1. Sequestrario seu sequestrum quid sit? – 2. Sequester quis sit, et unde dictus? - 3. Sequestratio, seu sequestrum differt a deposito? - 4. Sequestratio, seu sequestrum est duplex, scilicet sequestrum voluntarium et necessarium. - 5. Sequestrum voluntarium seu conventionale, quale sit? - 6. Sequestrum necessarium seu iudiciale, quale sit? – 7. Sequestrari possunt res mobiles et immobiles, res corporales et incorporales, seu iura, res profanae et spirituales. – 8. Sequestratio seu sequestrum voluntarium regulariter est permissum. – 9. Quamvis autem talis sequestratio ab initio sit voluntaria, tamen post factam conventionem inter partes non licet ipsis partibus contrahentibus ab ea recedere. - 10. Item neque ipsi sequestri recipienti rem in custodiam licet sua sponte a tali officio recedere, nisi iusta de causa, et interveniente auctoritate iudicis. - 11. Sequestratio seu sequestrum necessarium regulariter est prohibitum. – 12. Dantur tamen plures casus, in quibus licite potest fieri de iure sequestratio necessaria. Primo enim fieri potest ad instantiam alterius partis, quando reus dissipat fructus, quos conservare tenetur. – 13. Secundo, fieri potest sequestratio necessaria, nedum quando reus tales fructus actu dissipat, sed etiam cum rationabiliter timetur, ne ipsos dissipet aut dilapidet in futurum. – 14. Tertio, fieri potest, quando petitur res mobilis, et reus est suspectus, quod cum ea fugiat. - 15. Quarto, fieri potest, quando quis obligatus ad aliquid praestandum, non praestat, quamvis ad id monitus. - 16. Quinto, fieri potest in causis beneficialibus, quando duo de beneficio contendunt, et neuter adhuc possidet. - 17. Sexto, fieri potest, quando reus conventus est contumax. - 18. Septimo, fieri potest, quando periculum est, ne partes contendentes ad arma deveniant. - 19. Octavo, fieri potest, quando colonus negat locationem, et contra dominum super dominio praedii litigat. - 20. Nono, fieri potest, quando maritus vergit ad inopiam, vel periculum est, ne dotem dilapidet. – 21. Decimo, fieri potest, quando timetur de saevitia viri et non potest securitati uxoris sufficienter caveri. - 22. Undecimo, fieri potest, quando adest periculum, seu iustus timor, ne sponsae, de cuius matrimonio contrahendo lis agitur, aliqua violentia inferatur. - 23. Duodecimo, fieri potest, quando servi conqueruntur de tyrannide dominorum suorum, et rationabiliter timetur, ne ob id domini nimis saeviant in illos. - 24. Remedium iuris ad evitandam sequestrationem in supra allegatis, et aliis casibus est sufficiens cautio seu satisdatio de restituenda re litigiosa, vel fructibus eius in casu, quo pars adversa obtineat in causa victoriam. - 25. Imo per sufficientem, idoneam cautionem, seu satisdationem tollitur etiam sequestratio iam facta, dummodo datus fuerit fideiussor idoneus. - 26. Alia ad rem ad n. 46.

1 Sequestratio seu sequestrum est rei controversae, seu fructuum eius apud tertium securitatis gratia legitime facta depositio. *Sic in re communis*. Et colligitur ex leg. *Licet* 17, in princ., ff. Depositi, et ex l. *Sequester* 110 de
2 Verbor. signific. Unde sequester dicitur is, apud quem plures, nempe actor et reus, eamdem rem, de qua controversia est, deposuerunt, dictus ab eo quod eius fidem partes contendentes, vel iudex sequantur, dum res litigiosa eius custodiae committitur, cit. l. *Sequester* 110 ff. de Verbor. signific., ibi: *Sequester dicitur, apud quem plures eamdem rem, de qua controversia est, deposuerunt.*

3 Sequestratio seu sequestrum differt a deposito. Primo, quia deponi possunt etiam res illae, de quibus nulla est controversia; sequestrari autem possunt duntaxat res illae, de quibus est lis seu controversia, l. *Licet* 17, § 1, ff. Depositi; secundo, quia non solum plures, sed etiam unus duntaxat apud depositarium deponere potest; apud sequestrem autem nonnisi plures, l. *Propriae* 6, l. *Licet* 17, in princip., ff. Depositi; tertio, quia illi, qui rem communem depositam deponunt, non singuli eam in solidum, sed pro sua quisque parte, quam in re habet, deponere censetur, leg. 2, § *Sed si duo,* et cit. l. *Licet* ff. Depositi; qui autem apud sequestrem rem litigiosam deponunt, singuli in solidum deponunt, non pro parte, cit. l. *Licet* 17 ff. Depositi. Quarto, quia in deposito, quoties libuerit, res repeti potest: in sequestro autem non nisi post decisam controversiam. Arg. cit. l. *Sequester* 110 ff. de Verb. signific.

Sequestratio seu sequestrum est duplex, sci- 4

licet sequestrum voluntarium seu conventionale, et sequestrum necessarium sive iudiciale.

5 *Communis.* Sequestrum *voluntarium* seu *conventionale,* est illud quod fit mutuo consensu, cum videlicet partes de re aliqua litigantes, rem illam mutuo consensu deponunt apud tertium sive sequestrem, ut eam interim custodiat, et postmodum tradat vincenti. Et dicitur *voluntarium seu conventionale,* quia illud faciunt, non coacte, sed propria sua vo-

6 luntate et mutua conventione. Sequestrum *necessarium* seu *iudiciale* est illud quod fit auctoritate, sive mandato iudicis utraque parte invita, vel certe alterutra; fit hoc dupliciter, vel motu proprio et ex officio, vel ad instantiam, ut plerumque fieri solet, unius partis litigantis, altera contradicente, ut quando actor petit sequestrari rem litigiosam, reo contradicente. Et dicitur *necessarium* sive *iudiciale,* quia fit auctoritate iudicis, invita utraque, vel saltem alterutra parte, et partes ipsae litigantes necesse habent stare tali sequestro, eidemque plene obtemperare. *Communis.*

7 Sequestrari possunt res mobiles et immobiles, res corporales et incorporales, seu iura, res profanae et spirituales. Card. Tuschus, verb. *Sequester,* concl. 101, n. 5; Barbosa, ad Rubric., tit. 17 de Sequestrat., num. 7; Pirhing, lib. 2 Decr., tit. 17, n. 4; Reiff., ibid., n. 4, et alii passim.

8 Sequestratio seu sequestrum voluntarium regulariter est permissum, quia est quaedam spes depositi, et consequenter est legitimus contractus. Cit. l. *Licet* ff. Depositi. Unde Gailus, lib. 1 Practic. observ., 148, n. 7, expresse dicit, quod sequestratio, quae fit ex voluntate et mutuo consensu partium, semper licita sit. L. *Si soluturus* 39 ff. de Solutionib., l. *Proprie* 6 ff. Depositi, l. *Interesse puto* 39 ff. de acquir. Possess.

9 Quamvis autem talis sequestratio ab initio sit voluntaria, sicuti caeteri contractus approbati, l. *Sicut* 5 Cod. de Actionibus et obligationibus; tamen post factam conventionem inter partes, non licet ipsis partibus contrahentibus ab ea recedere, iuxta illud vulgatum: *Quod a principio est voluntatis, ex post facto fit necessitatis,* per notabilem textum in cit. l. *Sicut initio* 5 Cod. de Oblig. et actionibus.

10 Item ob eamdem rationem neque ipsi sequestri recipienti rem in custodiam licet sua sponte a tali officio recedere, nisi iusta de causa et interveniente auctoritate iudicis. L. *Et apud quem* 5, § *Si velit,* ff. Depositi, et ibi Bartolus in Summario; Ioannes monachus in Regula *Locupletari,* n. 5; Iason. in l. *Si fideiussor* 7, § *Si satisdatum,* n. 4, ff. Qui satisdare cogantur; Pirhing, l. c., n. 9; Reiff., l. c., n. 7 et 8, et alii.

11 Sequestratio seu sequestrum necessarium regulariter est prohibitum. *Communiter* per text. in l. unic. Cod. de prohibita Sequestratione pecuniae, et concordat cap. *Ad hoc* 1 de Sequestratione, iuncta Glossa, ibid., verb. *Arbitrio;* Rota, part. 10 rec., dec. 277, n. 13. Et ratio est, quia non est iudicium ab exsecutione inchoandum, sed requiritur, quod actor de suo iure doceat, et reum super debito convincat. Cit. l. unic. Cod. de prohibita Sequestratione pecuniae; Rota, part. 1 rec., dec. 464, n. 2, part. 6, dec. 222, n. 2. Priusquam enim actor doceat de suo iure, stat praesumptio favorabilis pro reo; l. ult. Cod. de Rei vindicat., et cap. *Ex litteris* de Probationibus, adeoque non est turbandus in sua possessione, seu eius usu per sequestrationem auctoritate iudicis factam, cum lite pendente, nihil sit innovandum. Cap. *A memoria nostra* 1, et c. *Laudabilem* 2 Ut lite pendente nihil innovetur, cum similibus, et expresse Glossa, in cap. *Dilectus* 2 de Sequestrat., verb. *Sequestrari,* citatis ad id variis iuribus.

Dicitur autem notanter, quod *sequestratio* 12
seu sequestrum necessarium regulariter est prohibitum, quia sunt plures casus in iure expressi, in quibus licite potest fieri sequestratio necessaria, seu auctoritate, vel mandato iudicis. Primo enim fieri potest ad instantiam alterius partis sequestratio auctoritate seu mandato iudicis, quando reus dissipat fructus, quos conservare tenetur. C. *Dilectus* 2, et c. *Ab eo* 3 de Sequestrat.

Secundo, fieri potest sequestratio necessaria, 13
nedum quando reus fructus, quos conservare tenetur, actu dissipat, sed etiam cum rationabiliter timetur, ne ipsos dissipet aut dilapidet in futurum. L. *Operatores,* § fin., ff. de Appellat., iunctis cit. c. *Dilectus* 2, et c. *Ab eo* 3 de Sequestrat.

Tertio, sequestratio necessaria fieri potest, 14
quando petitur res mobilis, et reus est suspectus, quod cum ea fugiat. L. *Si fideiussor,* § *Si satisdatum,* ff. Qui satisdare cogantur, et concordat lex *Senatusconsulto* 16, iuncta Glossa, ib., verb. *Et deponatur,* ff. de offic. Praesidis.

Quarto, sequestratio necessaria fieri potest, 15
quando quis obligatus ad aliquid praestandum, non praestat, quamvis ad id monitus, ut si canonicus, vel alius beneficiatus non resideat, nec inserviat ecclesiae prout deberet; tunc enim possunt fructus beneficii sequestrari, donec causa sit decisa. Argum. cap. *Pervenit* 28 de Appellat.

Quinto, sequestratio necessaria fieri potest 16
in causis beneficialibus, quando duo de beneficio contendunt, et neuter adhuc possidet. Tunc enim, lite pendente, potest iudex fructus beneficii sequestrare, donec lis sit decisa, ne alioquin una pars cum alterius praeiudicio in beneficium se intrudat. Argum. l. *Si quae* 5 de Famil. erciscund., et Clem. unic. de Sequestrat.

17 Sexto, sequestratio necessaria fieri potest, quando reus conventus est contumax; tunc enim res petita una cum fructibus potest interim sequestrari, cum actor, iure suo nondum ostenso, in possessionem mitti non possit, ne vitium intrusionis incurrat. Cap. *Olim* 25 de Rescript., cap. *Ex litteris* 2 de Dolo et contumac., cap. unic. de Eo qui mittitur in posses. in 6.

18 Septimo, sequestratio necessaria fieri potest, quando periculum est, ne partes contendentes ad arma deveniant; tunc enim potest iudex ex nobili suo officio rem controversam apud tertium sequestrare, donec lis decidatur, cum iudicis sit impedire, ne ad arma et rixas deveniant, quos iurisdictione sua componere potest. Arg. l. *Si cuius* 13, § 3, ff. de Usufruct., ibi: *Cur enim, inquit Iulianus, ad arma et rixam procedere patiatur praetor, quos potest iurisdictione sua componere?* Et concordat cap. *Cura* 1, et c. *Significantibus* 2 de Purgatione vulgari.

19 Octavo, sequestratio necessaria fieri potest, quando colonus negat locationem, et contra dominum super dominio praedii litigat; tunc enim, nisi colonus cautionem det de restituendis fructibus si succubuerit, possunt fructus illi sequestrari, donec lis fuerit decisa. L. *Litibus* Cod. de Agricolis et censibus.

20 Nono, sequestratio necessaria fieri potest, quando maritus vergit ad inopiam, vel periculum est, ne dotem dilapidet; tunc enim sequestrari potest ipsa dos. L. *Si cum dotem* 22, § *Si vero*, ff. Soluto matrimonio, c. *Per vestras* 7 de Donat. inter vir. et uxor.

21 Decimo, sequestratio necessaria fieri potest, quando timetur de saevitia viri, et non potest securitati uxoris sufficienter caveri. C. *Litteras* 13 de Restit. spoliator.

22 Undecimo, sequestratio necessaria fieri potest, quando adest periculum, seu iustus timor, ne sponsae, de cuius matrimonio contrahendo lis agitur, aliqua violentia inferatur; tunc enim debet quodammodo sequestrari, et in loco tuto collocari. Cap. *Cum olim* 14 de Sponsalib., c. *Causam matrimonii* 14 de Probationibus.

23 Duodecimo, sequestratio necessaria fieri potest, quando servi conqueruntur de tyrannide dominorum suorum, et rationabiliter timetur, quod ob id domini nimis saeviant in illos; tunc enim, lite pendente, potest et debet iudex illaesos illos conservare, et si opus fuerit, sequestrare. Arg. inst. de His qui sui vel alieni iur. sunt, § *Seu maior*, et l. 1, § *Quod autem*, ff. de offic. Praefecti urbis; quod idem ampliandum est ad religiosos, qui conqueruntur. Arg. c. *Olim* 26 de Accusationibus.

24 Remedium iuris ad evitandam sequestrationem in supra allegatis et aliis casibus regulariter est sufficiens cautio seu satisdatio de restituenda re litigiosa, vel fructibus eius in casu quo pars adversa obtineat in causa victoriam. L. *Senatusconsulto* 16 de officio Praesidis, et concordant l. *Satisdatio* 1, l. *Si fideiussor* 7 ff. Qui satisdare cogantur, cum similibus; Rota, part. 3 rec., dec. 381, n. 2.

Imo per sufficientem et idoneam cautionem 25
seu satisdationem tollitur etiam sequestratio iam facta, dummodo datus fuerit fideiussor idoneus. Cit. leg. *Si fideiussor* 7, § final.; ff. Qui satisdare cogantur, et notat Bartolus, ib., in Summario; Rota, part. 2 rec., dec. 654, num. 5.

Remedium apponendi sequestrum rebus as- 26
portatis in locis immunibus, quo usus fuit D. nuntius, improbatur a Sacra Congr., Sacra Congr. Imm. in Taurinen., 28 Nov. 1693, lib. 2 Decr. Paul., p. 208.

Iudex laicus non potuit relaxare sequestrum 27
contra bona ecclesiastici, et ideo Episcopus potuit procedere contra eum ad declarationem excommunicationis. Sacra Congreg. Immunitatis in Casalen., 25 Aprilis 1634, ibi, pag. 188.

Solus iudex concedens, non autem partes 28
obtinentes sequestrum contra fructus bonorum ecclesiasticorum, incidit in censuras in bulla *Coenae Domini*. Sacra Congr. Immunitat. in Vercellen., 25 Nov. 1636, lib. 3 Decr. Paul., pag. 18.

Non possunt per regios ministros sequestrari 29
vel detineri fiscales redditus debiti ecclesiis et ecclesiasticis. Sac. Congr. Immun. in Sulmon., 6 Iun. 1637, ibi, pag. 35.

Nuntius curet removeri sequestrum apposi- 30
tum a regiis ministris super bonis mensae episcopalis, alias civitas subiiciatur interdicto. Sac. Congr. Imm. in Meliten., 19 Nov. 1675, l. 1 Decr. Altov., p. 1172.

Iudex laicus, qui praevenit in sequestrando 31
frumentum laici debitoris respectu ecclesiastici, licet deneget restitutionem ipsius frumenti postea sequestrati a curia episcopali, et depositati penes ipsummet iudicem laicum, non incurrit excommunicationem. Sac. Congr. Imm. in Pisauren., 4 Apr. 1702, lib. 3 Decr. Vallem., pag. 414.

Episcopus mandet sequestrari res furatas pro 32
indemnitate viduae, in quolibet loco immuni reperiantur. Sacra Congregat. Immunitat. in Viterbien., 15 Martii 1692, lib. Decr. Grim., pag. 101.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Possunt etiam liberae personae aliquando 33
sequestrari. Uxores sequestrantur ob mariti insignem violentiam, quae impedit quominus uxor, quae a marito divertit, ipsi restituatur. Cap. 8 et c. 13, in fin., de Restit. spol. Co- 34
gnoscendum vero summatim de ipsa violentia, eaque incontinenti demonstranda, tanta esse

debet, ut habitare cum marito nequeat sine probabili periculo vitae. Confer Cocceium, in
35 dissert. de Sequest. femin., c. 5, § 4. Et quod hic notare oportet, haud attenditur, an ipsa uxor causam violentiae praestiterit, dummodo periculum vitae ipsi immineat. Nicolai, de Divort., part. 2, c. 5, n. 75.

36 Quid autem, si maritus offerat cautionem de non offendendo, annon tunc ipsa sit restituenda, et sequestrum relaxandum? Perpensis
37 circumstantiis res decidi debet. Porro si insidiae vitae structae probabiliter ostensae fuerint, vix est ut lubrico cautionis mulier se committere interim teneatur, quippe quae malevolum animum haud mutat. Cocceius, cit. loc.,
38 § 4; Nicolai, pariter eod. loc., n. 58. Neque distinguitur utrum uxor adhuc iuvenis, an vero
39 provectae aetatis fuerit. In tali vero loco sequestranda, ubi vir nullam mulieri possit inferre violentiam; c. 8 de Restit. spoliat., et monasterium potissimum locus sequestri esse solet, cap. 14 de Probat., et sumptibus mariti alenda est. Coccei., cit. loc., in fine.

40 De sequestratione uxorum praegnantium, quae olim potissimum in usu erat. Vide Bohemer., in Decretal., lib. 2, tit. 17, § 7.

41 Puellae quoque interdum sequestrari solent, si de sponsalibus agatur et metuatur, ne vis ipsis inferatur et impediatur quominus liberum possint edere consensum; quo casu iuxta c. 4 de Sponsal., in domo, in qua nihil eas timere oporteat, sequestrandae sunt, donec de prin-
42 cipali causa cognitum fuerit. Neque enim parentes puellas cogere possunt ad matrimonium contrahendum, ad quod praecavendum sequestrum necessarium est. Coccei., l. c., c. 2, § 5; Card. de Luca, ad Conc. Trid., discurs. 26, n. 40 et seq.

Sequestranda etiam est puella, si sponsus 43
eam iniuste detinet, ut libere reclamare, et voluntatem suam declarare non possit, vel si a consanguineis est circumsepta, ut libertas voluntatis deficere videatur. Cothmann., vol. 1, respons. 1, num. 437; Cludende, Sequestr., c. 8, caus. 7 et seq.; Reusner., lib. 1, dec. 3 fere per tot.

Si duo contendunt de sponsa, quam uterque 44
contendit sibi matrimonio iungi debere, lite pendente sequestranda itidem est puella, ne forte in praeiudicium eius, qui potentius ius habet, alterum admittat. Gonzal., ad cit. c. 14, in fin., de Sponsal. Quod tunc potissimum 45
obtinere debet, si puella orbata est parentibus, sub quorum custodia vivere posset. Alioquin 46
parentibus potius relinquenda, sub gravissimo interdicto, ne alterutrum ex procis ad puellam accedere permittant. Cap. 4 de Spon. duor.; Cocceius, cit. loc., c. 2, § 2; Carpzov., Iurispr. consistor., lib. 3, defin. 32. Multum tamen iudicis arbitrio relinquendum est. Quid 47
enim si actor ostendat parentes alteri proco plus favere? Quid si monstret, ipsos parentes, praesertim matrem praepotentem in causa esse, quominus sponsalia legitime contracta consummentur.

Denique si agatur de statu puellae quae se 48
virginem esse adhuc asserit, cum iam ab altero cognita esse perhibetur, sequestrum decernitur. C. 14 de Testibus.

SERVITUS

Summarium.

1. Servitutis nomen dupliciter accipitur, scilicet pro subiectione et pro iure. – 2. Servitus ut sic quid sit? – 3. Servitus ut sic dividitur in personalem, realem et mistam; et quid sit servitus personalis? – 4. Quid sit servitus realis? – 5. Quid sit servitus mista? – 6. Servitus realis, alia est urbana, et alia rustica; et quae utraque sit? – 7. Nomine praedii urbani in iure quid veniat? – 8. Praedium, cui servitus debetur, vocatur *dominans*, alterum autem appellatur *serviens*. – 9. Servitus realis urbana adhuc est duplex, nempe affirmativa et negativa: et qualis utraque sit? – 10. Servitutes urbanae, tum affirmativae, tum negativae plures sunt, et assignantur, ad n. 12. – 13. Servitus realis rustica etiam est duplex, scilicet nominata et innominata: servitus nominata est illa, quae nomen habet a iure impositum, et huius sunt quatuor species, nempe iter, actus, via et aquaeductus. – 14. Quid sit iter? – 15. Quid sit actus? – 16. Quid sit via? – 17. Quid sit aquaeductus? – 18. Servitus rustica innominata quae sit, et quotuplex sit? – 19. Servitus realis dividitur insuper in continuam, quasi continuam et discontinuam. – 20. Quae sit servitus realis continua? – 21. Quae sit quasi continua? – 22. Quae sit discontinua? – 23. Servitus mista est triplex, nempe usufructus, usus et habitatio. – 24. Quid sit usufructus? – 25. Quid sit usus? – 26. Minus iuris est in usu, quam in usufructu. – 27. Quid sit habitatio? – 28. Servitutem allegans tenetur eam probare. – 29. Quodnam tempus requiratur ad praescribendam servitutem, sive personalem, sive realem, tam affirmativam quam negativam, tam rusticam quam urbanam, continuam, quasi continuam et discontinuam, sive mistam. *Remissive.* – 30. In servitutibus affirmativis possessio acquiritur facto. – 31. In servitutibus autem negativis, per probationem, ne aliquid fiat, et acquiescentiam prohibiti. – 32. Hinc dominus allegans praescriptionem in servitutibus negativis adversus subditos tenetur probare prohibitionem, et patientiam, et obedientiam. – 33. Unde in servitutibus negativis non incipit currere praescriptio, nisi a die prohibitionis. – 34. In materia servitutum conventiones sunt observandae, quae tamen debent esse clarae et expressae. – 35. Viae seu transitus servitus, a partibus contrahentibus praestari debet. – 36. Praetendens servitutem transitus debet probare transitum iure servitutis successive, cum potuerit esse iure familiaritatis. – 37. Ubi aliunde transitus haberi non possit, tenetur quis dare transitum in suo fundo, loquendo de transitu publico. – 38. Loquendo autem de transitu seu usu privato, potest quidem quis transire per fundum vicini, si aliunde viam habere nequeat. At debet solvi pretii aestimatio, et est in electione vicini dare transitum in parte sibi benevisa. – 39. Cessat autem servitus huiusmodi, si constet fuisse antiquitus practicatam aliam viam. – 40. Et si id non constet, iustifican-

dum est usum transitus fuisse iure servitutis, credendo, uti iure suo, sciente et patiente domino fundi, quod in dubio non praesumitur. - 41. Servitus aquae ducendae non solum ex capite vel fonte, sed etiam ex quacunque parte fundi constitui potest. - 42. Et talis servitus aquae ducendae constitui potest,sive per continuum fluxum sive per intervalla temporis, nempe pro certis diebus et horis. – 43. Item talis servitus constitui potest, ut aqua dividatur per mensuras, scilicet per uncias et digitos. - 44. Circa aquae cursum, quae sint specialiter attendenda?- 45. In praeiudicium alterius non licet antiquum aquae cursum alterare. – 46. Quamvis dominus, per cuius fundum aqua ducitur, rivum et canale mutare possit, hoc tamen solum permittitur ad effectum, ut aqua per rivum novum ducatur ratione commodioris usus sui praedii. - 47. Aquae servitus non acquiritur ex cursu naturali, eiusque usu, etiamsi per mille annos fluxerit in fundum inferiorem. - 48. Dominus fundi inferioris tenetur recipere aquam fundi superioris, si agatur de eius naturali fluxu vel decursu, quem situs qualitas causet absque industria et opere manufacto. – 49. Si autem agatur de aquae fluxu seu decursu proveniente ex hominum industria et opere manufacto, dominus fundi inferioris non tenetur recipere sibi praeiudicialem aquam fundi superioris. – 50. Servitus in ecclesia cadit sub Extravagant. *Ambitiosae.* – 51. Hinc servitus cryptae et aditus subterranei, servitus fenestrae seu prospectus, servitus portae seu transitus a domibus privatorum in ecclesias haberi non potest sine speciali indulto apostolico. – 52. Subnectuntur additiones ex aliena manu, ad num. 85.

1 Servitutis nomen dupliciter accipitur a iuristis. Primo nempe pro subiectione seu obligatione, qua res seu persona unius est obligata alteri, ut ipsi quodammodo serviat, et in hoc sensu mancipia dicuntur premi servitute. Secundo autem modo accipitur pro iure illo, quod ex parte alterius correspondet dictae obligationi, et in hac posteriori acceptione iurisperiti frequentius sumunt servitutem uti nos in praesenti, nempe pro iure fruendi vel utendi aliquo modo re aliena, vel aliquid circa eam impediendi.

2 Servitus ut sic, est ius, quo adimitur aliquid libertati, quam dominus in re sua habet, et id conceditur personae vel rei alienae. *Est in re communis*, et desumitur ex leg. *Quoties* ff. de Servitutibus.

3 Servitus ut sic, dividitur in servitutem, personalem, realem et mistam. Servitus personalis, quae debetur a persona personae, est costitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur. Sic expresse in § *Servitus* Inst. de Iur. personar., ubi nota quod ponitur ly *contra naturam*, quia, ut docent communiter doctores cum Scoto, in 4, dist. 46, qu. unica, quantum est de iure naturae, omnes homines nascuntur liberi [1].

* Non omnes servitutes personarum a personis debentur personis, sed quaedam sunt servitutes, quae personis quidem debentur, sed a rebus, vel propter res debentur. Ita recte distinguit Marcianus in l. 1 ff. de Servit.: *Servitutes aut personarum sunt, aut usus, et ususfructus, aut rerum, ut servitutes rusticorum praediorum.* Servitutes autem praediorum aliae in solo, aliae in superficie consistunt. L. 3 ff. eod. *.

Servitus realis, quae debetur a re rei, est quoddam ius praedio inhaerens, et ipsius utilitatem respiciens, et alterius praedii ius sive libertatem diminuens. Sic expresse Bartol. in l. 1 ff. de Servit., ubi nota, quod nomine *praedii* intelliguntur etiam agri, vineae, domus, aliaeque res servituti obnoxiae. 4

Servitus mista, quae debetur a re personae, est ius quoddam, quod habet persona aliqua utendi fruendique rebus alienis, ut cum praedium alicuius servitutem debet alienis personis. Rota, part. 1, dec. 199, n. 2, part. 3, dec. 236, num. 1. 5

Servitus realis, alia est urbana et alia rustica. Servitus realis *urbana* est illa, quae debetur praedio urbano, sive ab urbano, sive a rustico praedio debeatur, dummodo urbano serviat. Pro dignoscenda enim qualitate servitutis realis inspiciendum est praedium, cui ea debeatur, ut eiusdem conditionis sit ac servitus; unde servitus realis erit semper urbana, si praedium, cui debetur servitus, sit urbanum, quamvis a praedio rustico debeatur: servitus autem realis *rustica* est illa, quae debetur praedio rustico. Patet id ex tot. tit. Institut. et ff. de Servitutib. praedior. urbanorum et rusticorum. 6

Nomine praedii urbani in iure venit omne aedificium habitandi gratia factum, sive ruri, sive in urbe exsistat, una cum horto ipsi causa amoenitatis annexo. Leg. *Urbana* 198 ff. de Verb. signific., ibi: *Urbana praedia omnia aedificia accipimus, non solum ea, quae sunt in oppidis, sed et si forte stabula sunt, vel alia meritoria in villis et in vicis, vel si praetoria voluptati tantum deservientia, quia urbanum praedium, non locus facit sed materia; pro-* 7

[1] Servitus personalis antiquo et medio aevo in usu fuit apud Romanos aliasque gentes. Exstat de omni servorum apud Romanos praesertim genere, eorumque officiis egregius Laurentii Pignorii liber de Servis, Patavii 1693, et saepe alibi. Alia tamen in eo reprehendit cl. Muratorius in dissertatione de servis inter societatis Florentinae Columbariae commentarios excusa. Legi quoque meretur Ioannes Hermannus Stamm in tribus libris de Servitute personali, Francofurti 1625, quorum primus veteris et recentis aevi iura circa servos prosequitur, secundus de *famulis* agit, tertius *de hominibus propriis*. A cultioribus Europae provinciis pene exsulat hodie servitus personalis; sed nihil apud Indos communius. Non omittenda hic *servitus poenae*, ad quam non solum a Romanis idololatris damnatos Christianos novimus ex Tertulliano, Apolog., cap. 29, sed etiam ipsum Apostolum Paulum Philippis discimus ex Apostolorum Actis, c. XVI. Gorius legendus in Symbolis litterariis Romanae decadis, vol. 9, ubi pag. 78 iterum dedit Io. Conradi Stiglizii, de Servitute poenae S. Pauli Apostoli, librum.

inde hortos quoque, si qui sunt in aedificiis constituti, dicendum sit urbanorum appellatione contineri. Et concordat § *Praedium* Instit. de Servitutib. Nomine autem praedii rustici venit id, quod colligendorum vel percipiendorum causa fructuum factum est; ut stabulum, horreum, ager, et huiusmodi, quae non habitandi gratia erecta sunt, simulque ab aedificiis urbanorum praediorum separata. Leg. *Eo iure utimur* 4 ff. In quibus causis pignus, etc., ibi: *Stabula, quae non sunt in continentibus aedificiis, quorum praediorum ea numero habenda sint, dubitari potest: et quidem urbanorum sine dubio non sunt, cum a caeteris aedificiis separata sint.* Et concordat cit. l. *Urbana* 198 ff. de Verb. signific., ibi: *Plane si plurimum horti in reditu sunt, vinearii forte, vel etiam olitorii, magis haec non sunt urbana.*

8 Praedium, cui servitus debetur, vocatur *dominans.* Alterum autem praedium, quod patitur servitutem, appellatur *serviens.* Sic communiter apud iuristas, et Rota, part. 3 rec., dec. 239, n. 7 et 77.

9 Servitus realis urbana adhuc est duplex, nempe affirmativa et negativa. Servitus affirmativa est illa, quae exprimitur verbis affirmativis. Negativa econtra est illa, quae exprimitur verbis negativis. *Communis.*

10 Servitutes urbanae tum affirmativae, tum negativae plures sunt, de quibus § *Praediorum* 1 Instit. de Servitutibus, l. *Si intercedat* 1, leg. *Urbanorum* 2 l. *Est et haec* 3, l. *Luminum* 4, l. *Inter servitutes* 15, l. *Lumen* 16, l. *Si arborem* 17, l. *Fistulam* 19, l. *Servitutes* 20, l. *Si domus* 21, cum aliis similibus, ff. de Servitutibus praediorum urbanorum, l. *Altius* 8, l. *Si in aedibus* 9, cum similibus, Cod. de Servitutibus et aqua, atque per ordinem referuntur *in arbore servitutum, quae est praefixa,* l. 8 ff. tit. 2 de Servitutibus.

11 Et inter servitutes urbanas affirmativas signanter connumeratur *servus stillicidium avertendi,* id est ius derivandi stillicidium domus suae in domum vel aream vicini. Item *servitus proiiciendi,* id est ius, quo quis ex fundo suo urbano in solum vicini aquam, aut fimum, aut quisquilias ei proiicere licet. Item *servitus tignum immittendi,* et est ius, quo quis tignum, id est trabem super parietem sui vicini immittere potest. Item *servitus protegendi,* et est ius, quo alicui licet aedes suas protendere in solum vicinum, et sic in aream proiicere ac porrigere moenianis subgrundis, vel pensilibus ambulariis, ut tamen in vicino solo vel pariete non insideant, nec conquiescant. *Protegere* enim est tectum proiicere. *Moeniana* autem sunt quaedam exterius porrecta aedificia; et *subgrundia* pars tecti ultra structuram aedium proiecta et praeeminens. Item *servitus prospectus, servitus luminum, servitus altius tollendi,* et huiusmodi, de quibus late in t. Institut., ff. et Cod. de Servitutibus, etc., et signanter in Legibus supracitatis, praecipue in l. *Urbanorum* 2 ff. de Servitutibus praediorum urbanorum, ibi: *Urbanorum praediorum iura talia sunt: altius tollendi et officiendi luminibus, vicini.... Item stillicidium avertendi in tectum vel aream vicini.... Item immittendi tigna in parietem vicini, et denique proiiciendi, protegendive, caeteraque illis similia.*

Inter servitutes urbanas negativas signanter 12
connumeratur *servitus stillicidium non avertendi,* et est ius, quod quis habet, ne vicinus stillicidium suum in domum vel aream ipsius derivet, seu faciat cadere. L. *Urbanor.* 2 ff. de Servitutib. praedior. urbanor. Item *servitus ne luminibus officiatur,* et est ius, quod quis habet, ne alter lumina sua per aedificationem aedium, vel plantationem arborum auferat, aut obscuriora reddat. L. *Liminum* 3, et l. *Inter servitutes* 15 ff. de Servit. praedior. urbanor. Item *servitus, ne prospectui officiatur,* et est ius, quod quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem et liberiorem prospectum. L. *Inter servitutes* 15 ff. de Servitut. praedior. urban. Item *servitus altius non tollendi,* et est ius, quo quis potest inhibere vicino, ne altius aedificium extollat. Cit. l. *Urbanor.* 2 ff. de Servitut. praed. urbanor., l. *Altius* de Servitutib. et aqua, l. *Si aedibus* 9 Cod. eod.

Servitus realis rustica est duplex, scilicet 13
nominata et innominata. Servitus *rustica nominata* est illa, quae nomen habet a iure impositum, et huius sunt quatuor species, nempe iter, actus, via et aquaeductus, textu expresso in l. *Servitutes rusticorum praediorum sunt hae: iter, actus, via, aquaeductus,* et concordat § *Rusticorum* Instit. de Servitut., ibi: *Rusticorum praediorum iura sunt haec: iter, actus, via, aquaeductus.*

Iter est ius eundi, ambulandi hominis, non 14
etiam iumentum agendi, aut vehiculum, textu expresso in cit. § *Rusticorum* Inst. de Servit., et cit. l. *Servitutes rusticorum* 1 ff. de Servit. praedior. rusticor. Id autem, quod dicitur de iumento, intelligendum est solum de iumento separato ab ipso homine; nam qui habet ius itineris, potest etiam super equum sedens, vel lectica portatus incedere. L. *Qui sella* 7, et l. *Inter actum* 12 ff. de Servit. praediorum rusticorum.

Actus est eundi, ambulandi hominis, agendi 15
iumentum vel vehiculum. Itaque qui habet iter, actum non habet; qui autem habet actum, habet etiam iter, eoque uti potest etiam sine iumento, textu expresso in cit. § *Rusticorum,* et cit. l. *Servitutes rusticorum.*

Via est ius eundi et agendi, et ambulandi: 16
via enim continet in se iter et actum, et insuper ius trahendi tignum seu trabem, aut saxum et rectam hastam ferendi. Cit. § *Rusti-*

corum, et l. *Servitutes rusticorum,* iuncta Glossa, ib., verb. *Continet,* et concordat lex *Qui sella* 7 ff. eod.

17 *Aquaeductus* est ius ducendi aquam per fundum alienum, textu expresso in cit. § *Rusticorum,* et cit. l. *Servitutes rusticorum,* ibi: *Aquaeductus est ius aquae ducendae per fundum alienum.*

18 Servitus *rustica innominata* est illa, quae non a iure nomen habet impositum, sed ab actu denominatur, et haec etiam est multiplex. Prima dicitur *aquae haustus,* et est ius hauriendae aquae de puteo vicini; § *Inter rusticorum* 2 Instit. de Servitutibus praediorum, l. *Servitutes* 1, § 1, ff. de Servitutibus praediorum rusticorum. Item *pecoris ad aquam appulsus,* et est ius appellendi ad aquam pecora per fundum vicini, cit. § *Inter rusticorum,* et cit. l. *Servitutes.* Item *ius pascendi,* et est ius, quo in alieno pascuo licet pascere boves, pecus et equos praedii proprii causa. Cit. § *Inter rusticorum,* et cit. l. *Servitutes* 1, cum sequentibus, ff. de Servitutibus praedior. rusticor. Item *calcis coquendae,* et est ius, quo quis in fundo vicini ad utilitatem proprii praedii rustici potest coquere calcem. Cit. § *Inter rusticorum,* et cit. l. *Servitutes.* Item *Arenae fodiendae,* et est ius, quo quis potest ex vicini fundo arenam, cretam seu lapides effodere ad proprii rustici praedii utilitatem, cit. § *Inter rusticorum,* et cit. l. *Servitutes,* et sic de similibus.

19 Servitus realis dividitur insuper in continuam, quasi continuam et discontinuam. *Communis.*

20 *Servitus realis continua* est illa, cuius et causa, et usus perpetuo durat, vel actu, vel potentia circa continuam hominis operam, ut servitus aquaeductus, tigni immittendi, lumen et prospectum habendi, et huiusmodi. *Com-*
21 *munis. Servitus quasi continua* est illa, cuius usus perpetuo durat, potestate quidem, sed non actu, ut servitus stillicidii, servitus arenae fodiendae, calcis coquendae, et huiusmodi. *Com-*
22 *munis. Servitus discontinua* est illa, cuius usus est in hominis actione, quae, cum assidua non sit, nec esse possit, discontinua dicitur; ut iter, actus, aquae haustus, et huiusmodi. *Communis.*

23 Servitus mista est triplex, nempe ususfru-
24 ctus, usus et habitatio. *Communis. Ususfructus* est ius alienis rebus utendi-fruendi, salva earum substantia. *Communis,* textu expresso, § *Ususfructus* Inst. de Usufructu, ibi: *Ususfructus est ius alienis rebus utendi-fruendi, salva rerum substantia.*

25 *Usus* est ius utendi tantum rebus alienis, salva earum substantia. *Communis* per text. in § Inst. de Usu et habitatione, et in l. *Cui usus* 2 ff. eod.

26 Unde minus iuris est in usu, quam in usufructu, et cui usus alicuius rei legatus est, uti quidem potest, frui vero eadem non potest. *Communis,* textu expresso in cit. § 2 Inst. de Usu et habitat., ibi: *Minus autem iuris est in usu quam in usufructu. Nam is, qui fundi nudum habet usum, nihil ulterius habere intelligitur, quam ut oleribus, pomis, floribus, feno, stramentis et lignis ad usum quotidianum utatur. In eoque fundo hactenus ei morari licet, ut neque domino fundi molestus sit, neque iis, per quos opera rustica fiunt, impedimento, neque ulli alii ius, quod habet, aut locare, aut vendere, aut gratis concedere potest. Cum his, qui usumfructum habet, possit haec omnia facere:* et concordat l. *Planum* 12 ff. de Usu et habitatione, ubi varie istud exemplificatur, et signanter de illo, cui usus pecorum relictus est, qui potest quidem pecoribus uti ad stercorandum, et huiusmodi. At non potest pecorum fetus, ut lanam, aut lac, nisi in modica quantitate, et quatenus ad victum quotidianum opus habet, ibi, § 2; *Sed si pecoris ei usus relictus est, puta gregis ovilis, ad stercorandum usurum duntaxat, Labeo ait: sed neque lana, neque agnis, neque lacte usurum, haec enim magis in fructu esse. Hoc amplius etiam modico lacte usurum puto, neque enim tam stricte interpretandae sunt voluntates defunctorum.* Et sic de aliis consimilibus, ut ibi, in cit. l. *Planum* videre est.

Habitatio est ius alienas aedes inhabitandi, 27
easque etiam commodandi et locandi. *Communis,* per text. in § *Sed si cui* 5 Instit. de Usu et habitat., ibi: *Sed si cui habitatio legata, sive aliquo modo constituta sit, neque usus videtur, neque ususfructus, sed quasi proprium aliquod ius, quanquam habitationem habentibus propter rerum utilitatem secundum Marcelli sententiam nostra decisione promulgatam permisimus non solum in ea degere, sed etiam aliis locare.*

Servitutem allegans tenetur eam probare. 28
Rota, part. 14 rec., dec. 416, n. 2, part. 18, t. 2, dec. 667, n. 3. Et quidem plene et concludenter. Rota, part. 5, tom. 2, dec. 588, n. 7, dec. 590, n. 1, part. 14, dec. 399, n. 1. Nec sufficit quasi possessio. Rota, part. 4, tom. 2, dec. 101, n. 2, part. 17, decis. 31, num. 14. Et quidem probare debet eam acquisivisse, vel ex pacto, vel ex testamento, vel ex praescriptione. Rota, part. 4, tom. 2, decis. 101, n. 3, part. 14, dec. 398, num. 3, decis. 316, num. 3.

Quodnam tempus requiratur ad praescriben- 29
dam servitutem, sive personalem, sive realem, tam affirmativam, quam negativam, tam rusticam, quam urbanam continuam, quasi continuam, et discontinuam, sive mistam? Vide verb. *Praescriptio,* § 5, a n. 24 ad 29.

In servitutibus affirmativis possessio acqui- 30
ritur facto. L. *Si quas* 1, l. *Si aquam* 2 Cod.

de Servitut. et aqua; Gratian., tom. 1, disceptat. 89, num. 19; Panimoll., decis. 24, ad-
31 not. 1, n. 1, et alii passim. In servitutibus autem negativis acquiritur per prohibitionem, ne aliquid fiat, et acquiescentiam prohibiti. L. *Sequitur*, § *Si viam*, ff. de Usucap., l. *Qui luminibus* ff. de Servitutib. urban. praedior.; Bald., in l. 2, n. 54, vers. *Sed quaeritur an per obedientiam ibi, et hoc verum*, Cod. de Servit. et aqua; Panimoll., l. c., n. 2; Gratian., l. c., n. 18, 19 et 20; Burat., dec. 38, n. 4.
32 Hinc dominus allegans praescriptionem in servitutibus negativis adversus subditos, tenetur probare prohibitionem, patientiam et obedientiam. Gratian., disceptat. 564, num. 44; Afflict., decis. 388, n. 10; Thesaur., dec. 16, num. 8; Aym., consil. 861, n. 6; Ferentill., in addit. ad Burat., dec. 38, n. 8; Panimoll.,
33 l. c., n. 3, et alii. Unde in servitutibus negativis non incipit currere praescriptio, nisi a die prohibitionis. Glossa celebris communiter recepta in l. *Qui luminibus* ff. de Servitutib. urbanor. praedior.; Rota, part. 5, tom. 2 rec., decis. 265, num. 36, part. 7, dec. 253, n. 59; Ripa, in cap. *Cum ecclesia Sutrina*, num. 50, de Caus. possess. et propriet.; Burat., decis. 38, n. 4; Panimoll., l. c., n. 6, et alii passim.
34 In materia servitutum conventiones sunt servandae. Rota, part. 4, t. 1, dec. 250, n. 2. Quae tamen debent esse clarae et expressae. Rota, part. 17 rec., dec. 252, n. 1.
35 Viae seu transitus servitus a partibus contrahentibus praestari debet. Rota, part. 15 re-
36 cent., decis. 402, num. 1. Praetendens servitutem transitus debet probare transitum iure servitutis successive, cum potuerit esse iure familiaritatis. Rota, part. 14 rec., decis. 398, num. 5.
37 Ubi aliunde transitus haberi non possit, tenetur quis dare transitum in suo fundo, loquendo de publico, quia nempe via publica sit corrupta seu perempta. Card. de Luca, de Servitut., disc. 23, sub n. 8, et disc. 94, n. 4.
38 Loquendo autem de transitu seu usu privato, potest quidem quis transire per fundum vicini, si aliunde viam habere nequeat; at debet solvi pretii aestimatio, et est in electione vicini dare transitum in parte sibi benevisa. Rota, part. 5 rec., tom. 2, dec. 101, num. 25 et 26, part. 14, dec. 398, num. 11 et 12; Card. de Luca, de
39 Servit., discurs. 23, sub n. 8. Cessat autem servitus huiusmodi, si constet fuisse antiquitus practicatam aliam viam. Rota, part. 4,
40 tom. 2, decis. 101, num. 27. Et si id non constet, iustificandum est usum transitus fuisse iure servitutis credendo uti iure suo sciente et patiente domino fundi, quod in dubio non praesumitur. Cardin. de Luca, de Regalibus, disc. 136, num. 3; de Servitutibus, disc. 95, num. 3.

Servitus aquae ducendae, non solum ex ca- 41
pite vel fonte, sed etiam ex quacunque parte fundi constitui potest. *Communis*, textu expresso in l. *Servitus aquae ducendae* 9 ff. de Servit. praedior. rustic., ibi: *Servitus aquae ducendae vel hauriendae, nisi ex capite vel ex fonte constitui non potest. Hodie tamen ex quocunque loco constitui solet.*

Et talis servitus aquae ducendae constitui 42
potest, sive per continuum fluxum, sive per intervalla temporis, nempe pro certis diebus et horis. L. *Rusticorum* 2, § *Si aquaeductus*, ff. de Servitutib. praed. rusticor., l. *Si constituta*, l. *Si is cui*, in princ., ff. Quemadmodum servitus amittatur, cum aliis per Caepol., de Servitutib. rust. praed., c. 86, n. 52. Item talis 43
servitus constitui potest, ut aqua dividatur per mensuras, scilicet per uncias et digitos. L. *Cum essent* 33, l. *Cum Lucius* 37 ff. de Servitut. praed. rust.

Circa aquae cursum tria sunt specialiter at- 44
tendenda, scilicet lex, id est pactum, natura et vetustas, adeo ut lex ac natura alterari non debeat, et quando apparet de vetustate et antiqua consuetudine, illi omnino standum sit. L. *Si cui aqua*, § 1, § 12, § 22, ff. de Aqua et aquae pluviae arcendae; Bero, consil. 144, num. 39, circa medium volum. 3, et alii passim.

Hinc in praeiudicium alterius non licet an- 45
tiquum aquae cursum alterare. L. unica, vers. *Generaliter*, ff. Ne quid in flumin. public., l. 1, § *Non autem*, ff. de Flumin.; Rota, part. 4, tom. 2 recent., decis. 61, num. 2; Menochius, consil. 999, num. 12, et alii passim.

Quamvis enim dominus, per cuius fundum 46
aqua ducitur, rivum et canale mutare possit iuxta Glossam communiter receptam in l. *Si cui*, in ult. Gloss., ff. de Servitut. Hoc tamen solum permittitur ad effectum, ut aqua per rivum novum ducatur ratione commodioris usus sui praedii, non autem ad effectum faciendi novum opus, et dummodo huiusmodi mutatio non noceat habenti servitutem aquae ducendae. L. *Praetor ait* 1, in princip., ff. de Rivis; Glossa, in l. *Si cui* ff. de Servit., cum aliis cumulatis per Bero, consil. 144, n. 20, vol. 3.

Aquae servitus non acquiritur ex cursu na- 47
turali, eiusque usu, etiamsi per mille annos fluxerit in fundum inferiorem propter libertatem ex eodem naturali cursu conservatam, cum res animae expers, prout est in aqua, nullum ius tribuere possit, nisi concurrat actus hominis ad text. in l. *Proculus* ff. de Damnis infectis; Rota, part. 4, tom. 2 rec., dec. 425, n. 3 et seq., et sacre alibi; Mascard., de Probationib., conclus. 123, n. 14; Veronen., de Servit. aquaeduct., num. 57, controvers. 310, n. 156; Marin., controv. 16; Cancer., variar.

Resolut., part. 3, cap. 5, num. 241, et alii passim.

48 Dominus fundi inferioris tenetur recipere aquam fundi superioris, si agatur de eius naturali fluxu vel decursu, quem situs qualitas causet, absque industria et opere manufacto; in tali enim casu dominus fundi inferioris prohibere non potest, ne aqua pluvialis, vel alia fundi superioris in eum decurrat. L. *Si cui* 1, § 10, 13, 22, ff. de Aqua et aquae pluviae arcendae, l. *Si aquaeductus* 47 ff. de contrah. Emption.; Rota, part. 14 rec., dec. 461, n. 10; Surd., consil. 17, n. 14 et 27, consil. 23, n. 9; Cardinal. de Luca, de Servitutibus, decis. 93,
49 n. 3, cum aliis ibi citatis. Si autem agatur de aquae fluxu, seu decursu proveniente ex hominum industria et opere manufacto, dominus fundi inferioris non tenetur recipere sibi praeiudicialem aquam fundi superioris. Leg. *Si cui aqua* 1, § 1 et 13, ff. de Aqua et aquae pluviae arcendae. Sic Cardin. de Luca, l. c., num. 3; cum pluribus aliis ibi citatis, ubi ut supra conciliat leges, quae in hoc videntur esse contrariae.

50 Servitus in Ecclesia cadit sub Extravagant. *Ambitiosae;* Card. de Luca, de Servitutibus, disc. 17 per tot., de Alien., disc. 18, num. 8, de Praeemin., disc. 26, n. 13, et alii communiter; adeoque neque ei servitus passiva imponi, nec activa alienari potest sine beneplacito apostolico. Quaranta, in Summa Bullar., verb. *Alienatio,* n. 22: Corrad., Prax. dispensation., l. 9, cap. 4, num. 15; Monac., tom. 1, tit. 5, formul. 15, num. 20, ubi refert, sic expresse declarasse Sac. Congr. Conc. in Albanens., 21 Iunii 1698, in qua agebatur de impositione servitutis immittendi tigna, et appodiandi super muros conventus PP. Minorum conventualium.

51 Hinc servitus cryptae et aditus subterranei, servitus fenestrae, seu prospectus, servitus portae, vel transitus a domibus privatorum in ecclesias haberi non potest sine speciali Indulto apostolico. Vide verb. *Ecclesia,* art. 5, verb. *Fenestrae,* verb. *Porta,* verb. *Prospectus,* ubi afferuntur ad id decreta.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Sufficere hic arbitramur, si aliqua addamus de servitutibus realibus in genere.

52 Reales servitutes a praediis dominantibus dicuntur vel urbanae vel rusticae. Praedia autem dicuntur vel urbana vel rustica, ratione usus et destinationis.

53 Utilior est servitutum distinctio in affirmavas, quae in faciendo, et negativas, quae in non faciendo consistunt. Illae quasi traditione acquiruntur, hae nuda promissione. Illae praescribuntur ordinario modo, hae vero requirunt prohibitionem alterius cum servientis acquiescentia coniunctam.

Denique ex male intellecta l. 14 ff. de Ser- 54
vitutib., doctores distinxerunt continua a discontinuis; illas dicentes, quarum usus continuo adest: has vero, quae non habent certum continuumque exercitium, et proinde has impraescriptibiles dicunt, non illas.

In omni vero servitute reali quatuor neces- 55
saria sunt: I. Legitima constitutio a parte concedentis; II. Legitima acquisitio respectu acquirentis; III. Duo, eaque vicina praedia, quorum alterum alteri praestet utilitatem. His addunt IV. causam perpetuam.

Quod ad primum attinet, constituitur ali- 56
quando servitus a iudice. L. 22, § 3, ff. Famil. erciscund., ut plurimum vero a privato. Hic, ut legitime constituat servitutem, debet 57
habere dominium irrevocabile praedii: qui enim revocabile habet dominium, vix in sui praeiudicium servitutem constituere valet. Confer Stryk., in usu modern. Pandect., l. 8, tit. 1, § 10. Tum habere debet dominium to- 58
tius rei: rei etenim communi nec pro parte sua imponere dominus potest servitutem. L. 2 ff. de Servit., l. 6, § 1, ff. Commun. Praed. Adi Donell., Comment. iur. civil., lib. 11, cap. 9, lit. C et seq., et liberam demum potestatem disponendi habere debet. Fit inde, 59
quod proprietarius non aliter, quam cum consensu usufructuarii imponere servitutem potest fundo usufructuarii, per l. 15 ff. de Usufruct., ubi pro *Ne quidem* legi debet, *Equidem,* ut, l. 6 eod., declarat Bynkershoek, lib. 1, observ. 11.

Quod vero concernit secundum, de iure Ro- 60
mano tantum quilibet sibi servitutem acquirere poterat. L. 5 ff. Commun. praed. Sed aliter hodie. Vide Stryk., in usu modern. Pandect., tit. Commun. praed., § 5; Schiller., exercit. 18, § 35.

Acquiritur ultima voluntate, adeoque statim 61
a morte testatoris transit. L. 19, § 1, ff. Quemadmodum servitus amitt. Inter vivos per ex- 62
pressas conventiones accedente in affirmativis quasi traditione, seu patientia, et usu, vel inductione in praedium. Ipso facto seu tacita vo- 63
luntate non facile constituitur. L. 36 ff. de Servit. praed. urban., leg. 1 ff. de Servit. legat. Consule Hertium, dissert. de Servit. fact. constit., nisi usus rei legatae foret inutilis. L. 30 de Servitut. praed. urban., leg. 7 pr., l. 10 ff. Commun. praed.

Acquiritur itidem praescriptione; si contra 64
ipsum dominum possidentem sine titulo servitus exercetur, accedente scientia et patientia eius. L. 1 pr., Si servit. vindic., l. 2 C. de Servit. Tempus immemoriale olim vice tituli 65
erat. L. 1 in fin., l. 2, princip., § 5, 6 et 7, l. 23, in fin., de Aqua et aquae pluv. arcend. Iure novo sufficit longissimi temporis praescri- 66
ptio. Si a non domino alteri constituta est bona 67
fide accedente, et titulo etiam 10 vel 20 annis

acquiritur. L. 2, in fin., Cod. de Praescript. longi temp. Sed in discontinuis, ut plurimum immemoriale tempus hodie desiderant, quod per errorem in quibusdam locis introductum. Stryk., in usu modern. Pandect., tit. de Servit., § 6; Muller. ad Struv., exerc. 13, thes. 13, litt. K.

Quoad tertium inter duo praedia desideratur vicinia. L. 39 ff. de Serv. praed. urb., l. 5 ff. de Servit. praed. rust. Ut non semper immediata esse debeat, nisi quam natura rei postulat. L. ult. ff. de Servit. praed. rustic., leg. 1, leg. 14 ff. de Servit. praed. urban.; Franzk., ad tit. ff. de Servit., n. 28 et seq. Adde Donell., Commentar. iur. civ., lib. 17, cap. 2.

Requiritur praeterea ut alterum alteri praestet utilitatem, quae non tantum ex commodo, sed etiam, luxu civitatum aucto, ex amoenitate aestimatur, ob quam etiam vicini saepe interesse potest. L. 15 ff. de Servit., l. 3, § 1, ff. de Aqu. quotid. et aestiv.; Noodt, lib. 1 Probabil. iur., cap. 2, praesertim in locis, in quibus voluptas in pretio est, in quibus meliorem praediorum causam faciat. L. 6 ff. de Servit. praed. rust.

Id vero, ubi non est servitus realis. L. 8, princip., ff. de Servit. Praestat autem utilitatem ordinarie omnibus fundi partibus. L. 23, § 3, ff. de Serv. praed. rustic. Similiter ubi indefinite concessa, totus fundus servit. L. 21 eod. Civiliter tamen alter servitute uti debet; l. 9 ff. de Servit. Adeoque legatarius audiendus, si haeres per certam partem fundi velit servitutem assignare. L. 26 de Serv. praed. rustic. Aliquando etiam per arbitros haec res determinatur. Confer Mev., part. 3, decis. 372.

Notandum vero quod ita utilitas est praestanda, ut alterum praedium aliquid patiatur, aut non faciat; de iure enim Romano nulla in faciendo consistit servitus. L. 15, in fin., ff. de Servitut. Promissio haec operatur obligationem mere personalem, quae tertium possessorem non stringit. Leg. final., in fin., ff. de contr. Empt.; Adi Stryk., in usu modern. Pandect., tit. de Servit., § 3. Num autem hodiernis moribus servitus in faciendo consistere queat, vide Titium, de Servit. in faciendo consist.

Reliquum est, ut de quarto disseramus. Requirunt servitutes causam perpetuam seu naturales. Leg. 28 ff. de Servit. praed. urban., quia servitutes natura sua sunt perpetuae. Admissae vero fuerunt iure praetorio ex aequitate contra subtilem antiquorum iurisconsultorum philosophiam, seu contra ius civile, servitutes temporales. Leg. 4 ff. de Servitut. Quia et hodiernis moribus non amplius hoc quartum requisitum in usu est. Quo de causa servitus foraminis hodie datur. Stryk., in usu modern. Pandect., tit. de Servitut. praed. urban., § 18.

Effectus constitutae servitutis est a parte servientis praedii, quod nihil possit facere in praeiudicium dominantis. Leg. 14 ff. de Servitut. praed. rustic. Omnia concedere debeat, sine quibus servitus exerceri nequit. Leg. 20, § 1, ff. de Servitut. praed. urban. A parte dominantis, quod perpetuo possit servitute uti, nisi ad tempus fuerit constituta, leg. 4 ff. de Servitut., non vero aliis rursus concedere; leg. 24 ff. Locati, aut ultra praedii necessitatem eam extendere; leg. 24 ff. de Serv. praed. rustic., quatenus praedio servienti inde nocetur; dict. l. 24. Pactis tamen plus concedi potest, quam servitutis ratio permittit; l. 33, § 1, ff. de Serv. praed. rustic.; Noodt., lib. 1 Prob., c. 31.

SIGILLUM

Summarium.

1. Sigillum pro annulo, et annulus pro sigillo usurpabatur antiquitus. – 2. Sigillorum usus fuit antiquissimus penes principes pro iurisdictione communicanda subditis per annuli traditionem. – 3. Imo usque ab origine mundi hos annulos pro obsignando fuisse tradunt multi. – 4. Sigilli nomen unde deducatur? – 5. Sigillum quid sit? – 6. Sigillum debet esse tale, ut deducat in notitiam sigillantis. – 7. Et si contineat imaginem, debet imago esse conformis originali. – 8. Sigillum dividitur in authenticum, in non authenticum: et quale sit utrumque. – 9. Quatuor sunt, quibus redditur sigillum vacillans, ac detrahitur eius fidei, et assignantur usque ad num. 12. – 13. Sigillum dividitur insuper in publicum, et privatum, et quale sit utrumque. – 14. Sigillum probabilius non plene probat, nec plenam facit fidem sine subscriptione sigillantis in testamentis scriptis, sicut et in aliis casibus; ubi agitur de magno praeiudicio, aut de iure vel consuetudine requiritur subscriptio. – 15. Opposita autem sententia est etiam probabilis. – 16. Scripturae seu instrumenta, quae habent sigillum authenticum seu publicum, plene probant. – 17. Scripta autem sigillo privato munita probant quidem, et valent in praeiudicium illorum, qui ea scripserunt; non vero ad commodum eorum, nisi ab adversario fuerint approbata. – 18. Testamenta, privilegia, et huiusmodi, in quibus sigillum est de solemnitate et substantia actus, absque dicto sigillo non habent vim probandi. – 19. Extra autem dictos casus, ac regulariter loquendo, sigillum in istrumentis ad substantiam actus non adhibetur, sed solum ad faciliorem eiusdem actus probationem. – 20. Sigillans scripturam videtur fateri omnia contenta in ipsa. – 21. Sigillum cum propriis insignibus habere debent omnia collegia, conventus, praelati, abbates, archidiaconi, et superiores omnes, ac officiales, et eo uti debent pro scripturis authenticis. – 22. Sigillo aureo vel argenteo uti non possunt regulares. – 23. Minister generalis O. S. P. N. Francisci de Observantia legitime usus fuit, et uti potest sigillo cum inscriptione *Minister Generalis totius ordinis Fratrum Minorum*. – 24. Afferuntur ad id decreta cum aliis ad rem ad num. 33.

1 Sigillum pro annulo, et annulum pro sigillo usurpatum fuisse antiquitus ex Tacito, et aliis probat Cironius, ad tit. de His quae fiunt a maiori parte capituli, et patet etiam ex utroque iure, ut in c. *In nomine Patris* 1, distinct. 73, et in l. *Signatorius* 74 ff. de Verbor. signific., et l. *Argumento* 25, § *Ornamenta*, ff. de Auro et argento legato. Idque etiam docent plures alii doctores cum Card. Petra, Comment. ad constit. apostolic., § 3 *Prooemialis*, n. 48.

2 Sigillorum usus fuit antiquissimus penes principes pro iurisdictione communicanda subditis per annuli traditionem, ut patet ex lib. Esther, III, ibi: *Tulit ergo rex annulum, quo utebatur, de manu sua, et dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag hosti Iudaeorum, dixitque ad eum: Argentum, quod tu polliceris, tuum sit, de populo age, quod tibi placet.* Et infra: *Litterae signatae ipsius annulo missae sunt per cursores regis ad universas provincias.* Et ibidem, VIII, expresse habetur: *Scribite ergo Iudaeis, sicut vobis placet, ex regis nomine, signantes litteras annulo meo.* Et 3 Reg. XXI, habetur, quod Iezabel Achabi Samariae regis uxor, litteras, quibus Naboth iniustae morti tradi imperabat, regio sigillo obsignavit, ibi: *Scripsit itaque litteras ex nomine Achab, et signavit eas annulo eius, et misit ad maiores natu et optimates qui erant in civitate eius.*

3 Imo usque ab origine mundi hos annulos pro obsignando fuisse constat ex Genes. XXXVIII, ubi habetur quod Iudas Thamari annulum dederit pignoris, et fidei loco. Nam si vocem hebraicam attendamus, qua fuit usus Moyses, ibidem, quae fuit *Gotam*, sigillum significat, et ob hoc a Moyse fuit verbum illud usurpatum, ut tenet Polyd. Virgil., de invent. Rerum, lib. 8, c. 2, relat. ab emin. Card. Petra, l. c., n. 51.

4 Sigilli nomen a parva statua derivari putat Thesaur., lib. 2, Q. forens., 100, num. 4 et seq., ex eo quod parvae statuae in ipsis sigillis adhibeantur: at vero alii diminutivum nomen *a signo* derivari praetendunt, nam in cognitionem alterius, scilicet cuius est sigillum, deducit ex Gl. in l. *Pediculis* 34 ff. de Auro et argento legat.; Hoping, de Iure sigillorum, c. 1, § 1, n. 6; Card. Petra, loc. cit., n. 47. Unde sigillum in praesentiarum accipitur pro imagine, qua cerae impressa litteras obsignamus. Sicque in hac acceptione dicuntur *Litterae sigillatae*, id est sigillo apposito clausae, obsignatae seu munitae. Calepinus, verb. *Sigillum*.

5 Sigillum igitur est signum seu signaculum certis notis impressum. Leg. *Ad testium* 22, § *Signum*, ff. Qui testamenta facere possunt, leg. *Omnibus* 1, § 2, leg. *Tabularum* 2, § 4, ff. Testamenta quemadmodum aperiantur; Hoping, cit. cap. 1, § 3; Card. Petra, loc. cit., num. 75.

Et sigillum debet esse tale, ut deducat in 6
notitiam sigillantis. Argum. leg. 3 *Stigmata* Cod. de Fabricensibus. Et si contineat imagi- 7
nem, debet imago esse conformis originali; alias si sit valde difformis, redderetur scriptura suspecta de falso. Scaccia, de Iudic., lib. 1, c. 64, n. 27. Qua ratione Pontifex Innoc. III arguit falsitatem privilegii, quia sigillum non continebat figuram sigillantis. C. *Inter dilectos* 6, § *Sed contra privilegium*, de Fide instrum., ibi: *Unde non Episcopi sed imperatoris videbatur fuisse sigillum, quod in una medietate Caesaris imaginem exprimebat, et in altera medietate praesumebatur, vel filii vel coniugis imaginem habuisse.* Gonzalez, ibid.; Hoping, loc. cit., cap. 8, § 1; Borel., lib. 3 de Magistrat. edict., cap. 13, n. 13; Card. Petra, l. c., num. 77.

Sigillum dividitur in authenticum et non au- 8
thenticum. *Sigillum authenticum* est, quod multorum auctoritate comprobatum est, seu quod est certae fidei; istud enim vocabulum *authenticum* ponitur pro re certae fidei, seu quae multorum auctoritate comprobata est, ut notant Spigelius et Ioannes Calvinus, in Lexico iuris, verb. *Authenticon*. *Sigillum non authenticum* econtra est illud, quod non est certae fidei, sed eius fides vacillat. Colligitur ex cit. c. *Inter dilectos* 6 de Fide instrument., ubi Abbas, n. 4, ex ipso textu notat, quod quatuor sunt, quibus redditur sigillum vacillans, ac detrahitur eius fidei.

Primo scilicet, quando sigillum non congruit 9
in sculpturis dignitati sigillantis; non enim potest rationabiliter praesumi sigillum esse illius, cui ascribitur, si sibi in imagine insculpta non convenit, ut expresse declaratur in cit. c. *Inter dilectos*.

Secundo, quando litterae sigilli sunt ita cor- 10
rosae vel sculpturae ita consumptae, ut ex eis oriatur aequivocatio, nec aliter possit certificari sigillum illum esse illius, cui ascribitur. Cit. c. *Inter dilectos*.

Tertio, quando sigillum patitur ita enormem 11
fracturam, ut ex residuo non possit clare cognosci, cuius sit. Sic colligitur ex cit. c. *Inter dilectos*.

Quarto, quando sub sigillo charta reperitur 12
perforata, et per glutinum novae cerae sigillum illud ipsi chartae connexum, ut expresse habetur in cit. c. *Inter dilectos*, et notant ibi doctores passim.

Sigillum dividitur insuper in publicum et 13
privatum. *Sigillum publicum* est illud, quod publica auctoritate nititur, quia nempe detinetur a personis publicis, v. g. principe, magistratu, Episcopo, capitulo, iudice, et huiusmodi pro communicando robore scripturis ad suam iurisdictionem, seu officium pertinen-

tibus, de quibus sigillis loquuntur doctores ad cap. *Scripta vero authentica* 2 de Fide instrumentorum, et Glossa, ibidem, verb. *Sigillum*. *Sigillum* autem *privatum* est illud, quod apponitur a persona privata ad secretum servandum, et notionem scribentis excitandam. *Sic in re communis.*

14 Sigillum probabilius non plene probat, nec plenam fidem facit sine subscriptione sigillantis in testamentis scriptis, sicut et in aliis casibus, ubi agitur de magno praeiudicio, aut de iure vel consuetudine specialiter requiritur subscriptio. Covarr., Pract. quaest., c. 22, num. 9; Mascardus, de Probat., concl. 1309, num. 7; Reiff., lib. 1 Decr., tit. 22, n. 94; Bartolus, in Prooemio ff., n. 8, vers. *Item quaero, si est solum sigillum,* etc., allegans ad id l. *Ad testium,* § *Si quis ex testibus,* ff. de Testam., ubi dicitur: *Si quis ex testibus nomen suum non ascripserit, verumtamen signaverit, pro eo est atque si adhibitus non esset,* iuncto summario, ibidem, ex eodem Bartolo desumpto expresse dicente: *Requiritur signatio et subscriptio, et alterum sine altero non valet.* Speculator, tit. de Instrum. editione, § *Instrumentum ergo publicum,* n. 19, vers. *Item quod non est signatum;* Engel, lib. 2 Decr., tit. 21, num. 18, et alii apud Mascard., loco citato, num. 6. Si enim solo sigillo plena fides praestanda esset, facile fraus et dolus committi posset.

15 Opposita autem sententia, quod nempe sigillum, ubi de ipso constat, probet et fidem faciat absque propria subscriptione sigillantis, nisi aliud legibus vel consuetudine institutum fuerit, est vere probabilis, et eam expresse tenent Innocentius, in cap. *Scripta* 2, in fine, de Fide instrumentorum; Menochius, lib. 2 de Arbitrar. iudic., caus. 113, n. 6; Decius, in cap. *Post cessionem,* n. 31, de Probation.; Covarruvias, loc. c., n. 9 circa finem, et alii apud Mascard., cit. conclus. 1309, n. 5, arg. cit. cap. *Scripta* 2 de Fide instrumentorum, ubi ista duo aequiparantur, et alternative sufficere dicuntur, nempe subscripta per manum publicam facta et scripta habentia sigillum authenticum, ibi: *Nisi per manum publicam facta fuerint, ita quod appareant publica aut authenticum sigillum habuerint, per quod possint probari.* In alternativis autem sufficit alterum adimpleri, textu expresso in cap. *In alternativis* 70 de Regul. iuris, *In alternativis..... sufficit alterum adimpleri.* Et concordat l. *In eo* 110, § 3, ff. de Regul. iuris, ibi: *Ubi verba coniuncta non sunt, sufficit alterum esse factum.*

16 Scripturae seu instrumenta, quae habent sigillum authenticum seu publicum, plene probant, c. *Scripta* 2 de Fide instrument., ubi statuitur, quod alicuius firmitatis robur non habeant instrumenta, si testes inscripti decesserint, nisi per manum publicam facta fuerint, aut authenticum sigillum habuerint, et tenent Glossa, ibidem, verbo *Authentica;* Abbas, in Summario; Barbos., in Collectan., n. 1; Reiffenst., loc. cit., num. 89; Mascard., cit. conclus. 1309, num. 1, cum plurimis aliis ibi citatis.

Scripta autem sigillo privato munita probant 17
quidem, et valent in praeiudicium illorum, qui ea scripserunt. L. *Generaliter* Cod. de non numerat. Pecun., l. *Publia,* § fin., ff. Depositi. Non vero ad commodum eorum, nisi ab adversario fuerint approbata. Cit. leg. *Publica,* § fin., ff. Depositi, l. *Instrumenta domestica* Cod. de Probat.; Glossa, in cit. c. *Scripta* 2 de Fide instr., verb. *Authentica;* Bartolus, in Summario, cit. l. *Publica;* Reiff., l. c., n. 90; Mascard., cit. concl. 1309, n. 1, 4 et 40 ac seq., et alii plures.

Testamenta, privilegia et huiusmodi, in qui- 18
bus sigillum est de solemnitate vel substantia actus; absque dicto sigillo non habent vim probandi. Menoch., l. 2 de Arbitr. iudic., c. 113, n. 13; Felin. in cap. *Inter dilectos* 6, n. 5, de Fide instrumentor.; Reiff., loc. cit., n. 97, et alii, per text. in leg. *Ad testium,* § *Si quis ex testibus,* ff. de Testam., et cit. cap. *Inter dilectos,* ubi recte advertunt quod, si ob enormem fracturam sigilli vacillat fides privilegii, tanto magis vacillabit, si sigillum penitus deficiat, seu nunquam appositum sit.

Extra autem dictos casus, ac regulariter lo- 19
quendo, sigillum in instrumentis ad substantiam actus non adhibetur, sed solum ad faciliorem eiusdem actus probationem. Sic Innocentius, in cit. cap. *Inter dilectos* 6, verb. *Sigillum,* de Fide instrum.; Abbas, ibid., n. 3; Felin., ibid., n. 5; Reiff., loc. cit., num. 98; Menochius, loc. cit., caus. 113, n. 13 et 14, cum Hostiens. et Card. ibi citatis, et alii plures, per text. in l. *Contractus* 17 Cod. de Fide instrumen., ubi ad valorem instrumentorum plus non requiritur, quam quod *subscriptionibus partium confirmata, et si per tabellionem conscribantur, etiam ab ipso completa, et postremo a partibus absoluta sint,* hoc est subscripta, ut explicat Glossa, ibidem, verb. *Absoluta.*

Dicitur autem: *Sed solum ad faciliorem* 20
eiusdem actus probationem, quia sigillans scripturam, contenta in ea praesupponit vera, et videtur fateri omnia contenta in ipsa, cum sigillum sit confirmatio quaedam eorum, quae in scriptura continentur, et probet consensum. Rota, part. 10 recen., decis. 200, num. 12; Alexander, consil. 147, num. 6 et 7, lib. 2; Cardin. Tusch., Litt. sacr., conclus. 239, num. 1, cum Bald. et Romano ibi citatis, et alii passim.

Sigillum cum propriis insignibus habere de- 21

bent omnia collegia, conventus, praelati, abbates, archidiaconi et superiores omnes, ac officiales, et eo uti debent pro scripturis authenticis. Conc. Londin. II, c. 29.

22 Sigillo aureo vel argenteo uti non possunt regulares. Concil. Nicaen. ex Arabico, cap. 76.

23 Minister generalis ordinis S. P. N. Francisci de Observantia legitime usus fuit, et uti potest titulo et sigillo cum inscriptione: *Minister generalis totius ordinis Fratrum Minorum:* ut hoc titulo insigniri consuevit a Summis Pontificibus, ut notat Dominicus de Gubernatis, in Orbe Seraphico, tom. I, lib. 3, c. 10 circa finem, et signanter a Leone X, Clem. VIII, Paulo III, Sixto V, Urbano VIII, Greg. XV, Innoc. IX, et aliis sequentibus, et novissime a Benedicto XIII, constit. incip. *Universalis Ecclesiae regimini,* et alia incip. *Dilectis filiis,* ibi: *Dilectis filiis ministro generali totius ordinis Fratrum Minorum Sancti Francisci, nec non generali ministro Fratrum Conventualium eiusdem ordinis.* Et hoc, utraque parte informante, iam fuerat repetitis vicibus declaratum a S. Congregatione Rituum, prout ad litteram referuntur decreta a supradicto Dominico de Gubernatis, l. c., tenoris sequentis:

Religionis S. Francisci.

24 Cum procurator generalis Fratrum Minorum Conventualium S. Francisci, sex ab hinc annis aegre ferret ministrum generalem de Observantia in praeteritum usum fuisse, et in praesentiarum uti titulo et sigillo cum inscriptione: *Ministri generalis totius ordinis Fratrum Minorum,* recursum habuit ad Sanctissimum supplicans mandari reformari huiusmodi titulum tanquam non legitime dicto ministro generali de Observantia competentem. Et supplicatione per Sanctissimum ad hanc Sacram Rituum Congregationem remissa; eadem Sacra Congregatio discussionem huius negotii ad referendum usque de anno 1625 commisit eminentissimo et rev. domino Cardinali Muto, coram quo formato dubio de consensu ambarum partium: An titulus ministri generalis totius ordinis Fratrum Minorum, quo insignitur minister generalis Observantium, sit reformandus? Utraque parte saepe saepius in facto et iure desuper informante et audita; ad relationem eiusdem emin. Card. Muti causa acerrime in plena Congregatione discussa, Sacra Rituum Congregatio respondit nihil innovandum, et ministrum generalem de Observantia legitime usum fuisse, et uti posse titulo et sigillo cum inscriptione *ministri generalis totius ordinis Fratrum Minorum,* et ita servari mandavit die 22 Martii 1631.

Religionis S. Francisci.

Religio Minorum Conventualium conquesta est apud Sanctissimum de decreto ab hac Sacra Rituum Congr. emanato ad favorem ministri generalis de Observantia S. Francisci circa usum tituli et sigilli ministri generalis totius ordinis Fratrum Minorum, supplicans tanquam non audita in suis iuribus audiri in signatura gratiae, et mandari illustrissimo datario, qui concedat ad hoc supersessoriam necessariam.

Ex avverso autem frater Alphonsus de Prato procurator generalis Minorum Observantium adiens et ipse cum supplici libello eumd. Sanctissimum', supplicavit, quod, stante iure suae religioni quaesito tam ex bullis pontificiis, quam ex novissimo decreto, parte adversa super usu dicti tituli et sigilli per quinquennium, et ultra saepius audita et replicante, nemine ex eminentissimis Patribus contradicente, ad sui favorem edito, et etiam impresso, Sanctitas Sua dignaretur huic negotio perpetuum silentium, ut par est, imponere. Et utraque supplicatione per Sanctissimum ad hanc Sacram Congregationem remissa, eadem Sacra Congregatio unanimi eminentissimorum Patrum consensu censuit, ex hactenus deductis non esse locum novae audientiae. Et mandavit secretario alloqui cum Sanctissimo iuxta mentem.

Die 12 Aprilis 1631.

Feria sexta die 21 Aprilis. Ego secretarius allocutus fui cum Sanctissimo iuxta mentem Sacrae Congr., et Sanctitas Sua mandavit mihi, ut loquerer, prout feci ad R. P. D. datarium pro imponendo perpetuo silentio.

Ita reperitur in regestis Congregationis Sacrorum Rituum. In quorum fidem, etc. Hac die 9 Iunii 1682.

Loco ✠ Sigilli.

Bernardinus Casalius *secret.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Sigillum est nota quaedam impressum habens nomen et insigne, vel simul, vel alterutrum ad fidem rei conciliandam. Botticher., de Iur. sigillorum, thesi 8. 25

Dividitur autem sigillum in publicum ac 26
privatum. Publicum, quod a persona publica 27
in negotio suam privatam rem non concernente ad publicam fidem faciendam adhibetur.
Privatum, quod in negotiis privatis sigillantium adhibetur; Nicol. Honthem., de Art. Notar., cap. 11, num. 29; Gilman., dec. 51, num. 43. 28

Ut autem omne sigillum maxime privatum 29
rectam et legitimam faciat probationem, roburque scripturae addat, in eius appositione tria regulariter requiruntur a doctoribus, quos allegat Hoping., de Iur. sigill., cap. 11, n. 7. *Primum* requisitum est, ut in scriptura seu 30
subscriptione exprimatur, cuius sit sigillum.

31 *Secundum* a quo sit appositum; et *tertium* propter quod sit appositum, sive ex qua causa
32 adiectum. Si enim haec non appareant, nec ex circumstantiis possint colligi, sigillum nihil operatur.

An ad validitatem instrumenti a notario con- 33
fecti requiratur sigillum ipsius? Praevaluit opinio affirmativa; ut videre est apud Covarruv., Practic. resol., t. 2, cap. 20, n. 5; Moller., lib. 4 Semestr., c. 15.

SIGILLUM SACRAMENTALIS CONFESSIONIS

Summarium.

1. Sigillum sacramentalis confessionis quid sit? – 2. Sigillum sacramentalis confessionis obligat confessarium ad celanda peccata in confessione detecta triplici iure, scilicet naturali, divino et humano seu ecclesiastico. - 3. Ostenditur, quod obliget iure naturali. – 4. Item, quod obliget iure divino. - 5. Item, quod obliget iure humano seu ecclesiastico. - 6. Hinc obligatio servandi sigillum sacramentale, tam stricte ligat et urget, ut in nullo excogitabili casu directe vel indirecte revelari possit, quamvis salus propriae vitae, imo totius mundi inde penderet; quin imo licet per hoc omnium hominum damnatio impediri posset. – 7. Ad sigillum sacramentale qui teneantur ultra confessarium, ad n. 8. - 9. An inveniens chartam, in qua sunt descripta peccata personae cognitae, teneatur ad sigillum sacramentale? - 10. Talis inventor tenetur ad sigillum naturale sub mortali, si illa charta contineat gravia et diffamantia peccata. - 11. Si aliquis mutus, vel alias impeditus confiteatur confessario praesenti per scripturam, et tunc durante actione sacramentali, aliquis legat illam scripturam, is omnino ad sigillum sacramentale tenetur. - 12. Ad sigillum sacramentale tenetur praelatus, seu superior, cui poenitens, vel confessarius manifestavit pro licentia absolutionis obtinenda peccatum reservatum, quamvis pro absolutione remittat ad alium. - 13. Superior seu confessarius, qui postea ad superioritatis gradum fuerit assumptus, nullo modo uti potest ad exteriorem gubernationem ea notitia, quam de aliorum peccatis in confessione habuit, et dantur ad id decreta. – 14. Hinc confessarius, qui ex confessione socii conspirationis contra se, novit sibi parari insidias in itinere a se subeundo, sibi parari venenum in vino a se bibendo, et huiusmodi, si non, arripiendo tale iter, non bibendo tale vinum, et huiusmodi, sequeretur aliqua suspicio apud alios socios dictae conspirationis de peccato confesso, aut periculum damni dicti poenitentis, tunc teneretur dictus confessarius enixe se Deo commendare, et tale statutum iter arripere, tale vinum bibere, et huiusmodi. - 15. Secus autem si in similibus casibus tales concurrant circumstantiae, quod nulla directe aut indirecte oriatur suspicio peccati conspirationis confessi. - 16. Unde post supra allata decreta iam non videtur practice probabilis sententia docentium confessarium ex sola confessione cognoscentem poenitentem suum indignum esse dignitate et officio, ad quod concurrit, posse ideo illi in electione gratuita et secreta denegare suum suffragium. – 17. Affertur ad id notabile documentum Scoti. - 18. Confessarius ordinarie loquendo, neque de petita et obtenta licentia poenitentis potest uti scientia confessionis, et revelare ipsam sacramentalem confessionem. – 19. Potest autem id ex gravi quadam causa, et ad bonum finem de expressa et libera facultate ipsius poenitentis. - 20. Sine expressa et libera licentia poenitentis neque licet confessario loqui cum ipso poenitente extra confessionem sacramentalem. - 21. Confessarius, qui in confessione gravem errorem commisit, quid circa id debeat et possit. – 22. Sub sigillo sacramentali cadunt omnia peccata, tam mortalia quam venialia, et circumstantiae, et defectus naturales non solum ipsius poenitentis, sed etiam complicis. – 23. Assignantur varii casus, in quibus confessarius per suas locutiones sigillum frangit. - 24. Confessarius se exponit periculo frangendi sigillum, si dicat: Prima mulier, quam audivi in confessione, fuit adultera. - 25. Confessarii violantes sigillum confessionis subiacent gravissimis poenis, quae assignantur, ad num. 26. - 27. Poenitentia pro fractione sigilli quoad regulares quae sit? - 28. Dictae poenae impositae contra violantes sigillum sacramentale non sunt latae sententiae, sed ferendae. - 29. Ut quis propter violationem sigilli incurrat praedictas poenas, plura requiruntur; et primo requiritur, quod sit sacerdos confessarius. – 30. Alii autem revelantes non subiacent praefatis poenis, sed puniendi sunt per iudicem poena extraordinaria. – 31. Secundo requiritur, quod confessarius revelet peccata in confessione sacramentali sibi a poenitente exposita animo se accusandi, et absolutionem recipiendi; secus autem non. – 32. Tertio requiritur, ut confessarius revelet aliquod peccatum, vel mortale, quod sufficit, si revelet in genere, vel veniale, quod necesse est, ut revelet in specie. – 33. Quarto requiritur, ut confessarius revelet peccatum *praesumptuose*. – 34. Quinto requirintur, ut confessarius revelet peccatum alicui alteri, quam ipsi poenitenti extra confessionem, sive ipsi sine ipsius licentia obiiciat. – 35. Iudex in causa violati sigilli sacramentalis est solus ecclesiasticus, minime vero laicus. - 36. Ex iudicibus ecclesiasticis cuinam competat talis causa? An episcopo vel inquisitori. – 37. Ut iudex ecclesiasticus instruere possit processum contra violatorem sigilli sacramentalis, non requiritur licentia poenitentis. - 38. Quando confessarius violator sigilli se reum fatetur, non est opus alia probatione, ad hoc ut possit puniri poena ordinaria. - 39. Quando confessarius dicit se peccatum non ex aliqua confessione sacramentali, sed tanquam aliunde sibi notum manifestasse, incumbit ei probare qua via et modo illius notitiam acquisierit. - 40. Quando autem fatetur confessarius se quidem peccatum ex confessione scivisse, sed cum licentia poenitentis revelasse, tenetur id probare, si poenitens ipse sit accusator. – 41. Secus autem, si alius sit accusator. - 42. Imo etiamsi poenitens sit accusator, creditur confessario, si sit caeteroquin optimae famae et integritatis; secus autem si poenitens sit melioris famae et integritatis, quam ipse confessarius. - 43. Si autem caeteris paribus dubium exsistat, creditur potius confessario asserenti, quam poenitenti neganti licentiam fuisse concessam. – 44. Ad probationem violati sigilli sacramentalis, sufficiunt etiam testes singulares. - 45. Afferuntur quae novissime ad debitam sigilli sacramentalis custodiam disposuit Benedictus XIV. – 46. Alia ad rem ad num. 83.

1 Sigillum sacramentalis confessionis est obligatio servandi secretum in omnibus, quae in ordine ad absolutionem sacramentalem confessario aperiuntur. *Est in re communis.*

2 Sigillum sacramentalis confessionis obligat confessarium ad celanda peccata in confessione detecta triplici iure, scilicet naturali, divino et humano, seu ecclesiastico. Ita Scotus, in 4, dist. 22, qu. 2, et communissima aliorum. Et 3
quidem quod obliget *iure naturali*, clare patet quia, natura dictante, non est aliis faciendum, quod quisque sibi fieri non vellet, iuxta illud

vulgatum: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris* (Tob. IV, 16). Nemo autem vellet, quod suum secretum, ex quo aliqua infamiae nota eidem possit inuri, manifestaretur, adeoque sigillum confessionis obligat iure naturali; alioquin lex naturae de servanda fidelitate et secreto proximi celando violaretur.

4 Quod autem obliget iure divino, clare constat quia, dum Christus Dominus instituit sacramentum Poenitentiae, praecepitque confessionem, simul confessariis arctissimam hanc sigilli obligationem imposuit: quamvis enim hoc ex nullo textu scripto comprobetur, evincitur tamen ex expressa, continuata et constanti traditione ab Apostolis ad haec usque tempora. Traditiones autem divinae tantam vim habent obligandi, ac verbum Dei scriptum. Unde Apostolus 2 ad Thessalonicens. II, praecipit dicens: *Itaque, fratres, state et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* In quem locum S. Ioannes Chrysostomus sic scribit: *Hinc patet, quod non omnia per epistolam tradiderit, sed multa etiam sine litteris, eadem vero fide digna sunt tam illa, quam ista,* et Conc. Trid., sess. 4, decreto de canonicis Scripturis, sic expresse habet: *Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus... Traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes tanquam vel oretenus a Christo, vel a Spiritu S. dictatas, ac continua successione in Ecclesia catholica conservatas pari pietatis affectu ac reverentia suscipit et veneratur.*

5 Quod vero obliget *iure humano,* seu *ecclesiastico,* habetur expresse ex can. *Sacerdos* 2, dist. 6, de Poenit., ubi poena depositionis a sacerdotali officio, et perpetuae ignominiosae peregrinationis erat imposita confessariis violantibus sacramentale sigillum, ibi: *Qui hoc fecerit, deponatur, et omnibus diebus vitae suae ignominiosus peregrinando pergat;* et cap. *Omnis utriusque sexus* 12 de Poenitentiis et remissionib., ubi violatoribus sigilli confessionis constituitur poena depositionis ab officio sacerdotali, ac perpetuae poenitentiae in arcto monasterio peragendae, ibi: *Qui peccatum in poenitentiali iudicio sibi detectum praesumpserit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus, verum etiam ad agendam perpetuam poenitentiam in arctum monasterium detrudendum.*

6 Hinc obligatio servandi sigillum sacramentale tam stricte ligat et urget, ut in nullo excogitabili casu directe vel indirecte revelari possit, quamvis salus propriae vitae, imo totius mundi inde penderet; quinimo licet per hoc omnium hominum damnatio impediri posset. Communissima omnium Catholicorum.

7 Ad sigillum sacramentale tenentur, ultra confessarium, etiam sequentes, nempe interpres, per quem facta est confessio. Item laicus, qui sacerdotem se fingens, confessionem excepit. Item ille, cui confessarius sacrilege revelavit peccatum. Item audientes tempore pestis seu naufragii confessionem publicam. Item audientes casu vel malitiose peccata, dum confitentur. Scotus, in 4, dist. 21, qu. 2; Rosignol., de Poenitentia, part. I, qu. 7, art. 12, sect. 2, cum aliis ibi citatis; Reiff., Theolog. moral., tract. 14, dist. 9, qu. 3, n. 36, ubi testatur de communi. Et ratio est quia notitia ad eos pervenit ex confessione sacramentaliter facta, adeoque huiusmodi revelatio esset contra reverentiam sacramenti, et redderet odiosam ipsam sacramentalem confessionem.

Item ad sigillum probabilius tenetur, qui 8 per examen poenitentem ad confessionem disponit. Item ille, cui poenitens se aperit hodie, ut illum dirigat pro confessione crastina. Item doctor consultus a confessario super aliquo delicto, si ex illo noverit delinquentem. Item ille, cui poenitens iam non potens scribere dictavit sua peccata, postea ex ipsius scripto confessurus. Item ille, cui poenitens dicit, se velle confiteri, et propterea illum consulit, an et quomodo hoc vel illud peccatum teneatur confiteri, quamvis non illi, sed alteri confitei velit. Gormaz, part. 2, n. 391; La Croix, lib. 3, part. 2, n. 1052, cum pluribus aliis ibi citatis; Sporer, tom. 3 Theol. sacramental., part. 3, cap. 7, qu. 3, a num. 848 ad 855, cum aliis ibi allegatis contra alios. Et ratio est quia, licet illa notitia non habeatur in confessione, nec ex concessione, habetur tamen per ordinem ad illam, adeoque huiusmodi revelatio esset contra reverentiam sacramenti, et redderet odiosam ipsam sacramentalem confessionem, unde, ne id eveniat, servandum est a supradictis sigillum.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Non solum probabilius, sed certe tenetur quis servare sigillum in casibus hic expositis.

RESPONSIO AUCTORIS.

Sed quod teneatur ad sigillum certe fateor et ego; an autem ad sigillum sacramentale vel naturale? non parva est inter doctores controversia. Hinc ponderet prudens lector ibi tradita a me num. 10 et 11, et pro aequitate resolvat.

An autem inveniens chartam, in qua sunt 9 descripta personae cognitae peccata, teneatur ad sigillum sacramentale? Variant doctores. Affirmativam enim sententiam tuentur Rodriguez, Fagundez, Malderus et alii plures apud Dian., part. 2, tract. 4, resol. 112; Navarrus, Graff., Vega, Gormaz, Diana, Tambur., apud La Croix, l. c., n. 1953, et probabilius Sporer, l. c., n. 857, et alii; et ratio est, quia talis peccatorum scriptio fit propter confessionem, et reipsa videtur esse inchoata confessio,

sive confessionem iam factam gerens. Negativam autem, scilicet inventorem talis chartae non teneri ad sigillum sacramentale, sed solum ad sigillum naturale, defendunt et quidem probabilius Bonacina, de Poenitentiae sacrament., disput. 5, qu. 6, sect. 4, punct. 3, n. 7, cum pluribus ibi allegatis; Castrop., Aversa, Illsung, Busemb. aliique multi apud La Croix, l. c., n. 1953; Rosignol., loc. cit., n. 17; Reiff., l. c., n. 37; Layman, Suarez, Navarr. aliisque congestis, Lugo, disput. 23, sect. 2, n. 47, et valde probabilem hanc sententiam appellat etiam Sporer, l. c., n. 858, et alii plures ipsam expresse tuentur: et ratio est quia illa charta seu notitia illius non pervenit ad inventorem, nec in confessione, nec ex confessione, nec in ordine ad confessionem, cum poenitens illam chartam scripserit solum, ut sua peccata sibi manifestet, et memoriam eorum retineat.

10 Consentiunt tamen omnes utriusque sententiae doctores, quod talis inventor teneatur ad sigillum naturale sub peccato mortali, si illa charta contineat gravia et diffamantia peccata; quinimo cognito, quod talia peccata contineat, debet sub gravi ab illius lectione abstinere.

11 Insuper consentiunt omnes quod, si aliquis mutus, vel alias impeditus confiteatur confessario praesenti per scripturam, et tunc, durante actione sacramentali, aliquis legat illam scripturam, is omnino ad sigillum sacramentale teneatur; tunc enim illa scriptura lecta a confessario est locutio, vel confessio poenitentis, cum non aliter confiteatur mutus ille, nisi scripturam.

12 Ad sigillum sacramentale tenetur praelatus, vel superior, cui poenitens, vel confessarius manifestavit, pro licentia absolutionis obtinenda, peccatum reservatum, quamvis pro absolutione remittat ad alium confessarium. Sic pluribus allegatis Card. de Lugo, disp. 22, sect. 2, n. 34 et 35; Rosignol., loc. cit., n. 12, cum aliis ibi citatis; La Croix, loc. cit, n. 1951, cum Suarez, Fagundez, Stoz, Aversa, et aliis ibi citatis; Sporer, loc. cit., n. 853; Dicastill., disp. 11, n. 325, dicens id esse certum, quamvis alii contrarium doceant. Et ratio est quia praelatus aut superior, cui casus sunt reservati, in hac parte gerit vices confessarii, cum quodammodo exerceat iurisdictionem, in ordine ad poenitentium absolutionem, adeoque, etc.

13 Praelatus seu superior, vel confessarius, qui postea ad superioritatis gradum fuerit assumptus, nullo modo uti potest ad exteriorem gubernationem ea notitia, quam de aliorum peccatis in confessione habuit. Sic expresse statuit Clemens VIII, in decreto de Casibus reservatis, die 16 Maii 1594, ibi: *Tam superiores pro tempore exsistentes, quam confessarii, qui postea ad superioritatis gradum fuerint promoti, caveant diligentissime, ne ea notitia, quam de aliorum peccatis in confessione habuerint, ad exteriorem gubernationem utantur, etc. Atque ita per quoscunque regularium superiores observari mandamus.* Haec Pontifex. Et deinde die 18 Novembris 1682 editum fuit in congregatione generali universalis inquisitionis decretum prohibens, *Ne quis publice, aut privatim doceat, aut defendat licere uti scientia ex confessione acquisita cum gravamine poenitentis, quamvis secluderetur quaecunque eius revelatio, et quamvis multo maius gravamen eiusdem poenitentis ex non usu sequeretur, mandans etiam universis poenitentiae ministris, ut a tali doctrina in praxim deducenda prorsus abstineant.* Sic apud Arsdekin, to. 2, pag. 238, et alios passim id referentes.

Hinc confessarius, qui, ex confessione socii 14
conspirationis contra se, novit sibi parari insidias in itinere a se subeundo, sibi parari venenum in vino a se bibendo, et huiusmodi; si non arripiendo tale iter, non bibendo tale vinum et huiusmodi sequeretur aliqua suspicio apud alios socios dictae conspirationis de peccato confesso, aut periculum damni dicti poenitentis, tunc teneretur dictus confessarius enixe se Deo commendare, et tale statutum iter arripere, tale vinum bibere et huiusmodi; quia sigillum sacramentale ob commune bonum fidelium, et reverentiam sacramenti fortius obligat, quam propria vita servanda, imo et quam salus totius mundi, iuxta dicta supra num. 6. In tali enim casu ex circumstantiis indirecte saltem revelatur confessio, et frangeretur sigillum, quia socii conspirationis videntes confessarium post auditam confessionem non arripere certo statutum iter, seu divertere ab ipso iam arrepto, et non bibere tale vinum certo alias bibiturum, suspicarentur de delicto conspirationis confesso, et possent in socium irruere, sicque cum gravamine poenitentis redderetur odiosa confessio, adeoque, etc.

Si autem in similibus tales concurrant cir- 15
cumstantiae, quod ex non arrepto, seu non continuato itinere, et non bibito tali vino et huiusmodi, nulla directe aut indirecte oriatur suspicio peccati conspirationis confessi, quatenus nempe socii conspirationis complicem confitentem non viderunt, et huiusmodi, tunc dictus confessarius posset licite iter non arripere, seu iam arreptum divertere, vinum illud non bibere et huiusmodi, quia tunc confessarius uteretur iure suo ad evitandam mortem sine ullo incommodo seu gravamine poenitentis, cum sic licite salvaret propriam vitam, et impediret poenitentis aliorumque peccatum, seu occasionem peccati, quod re ipsa non est gravamen, sed beneficium, nec ullam committeret irreverentiam in sacramentum; cum, ut supponitur, ex dictis circumstantiis nulla directe aut indirecte posset oriri suspicio peccati confessi. Sic recte cum distinctione, ut supra docent Diana,

part. 5, tract. 11, resol. 46, cum Richardo, Navar., Suario et Soto, Felix Potestas, loco cit., num. 3219 et seq.; Rosignol., loc. cit., sect. 3, num. 12 et 13; La Croix, loc. cit., n. 1976 et seq., cum pluribus ibi allegatis, et alii plurimi, et sub data distinctione nostra sententia iam deberet esse communis.

16 Unde post allata decreta sub n. 13, iam non videtur practice probabilis sententia illorum auctorum, quamvis plures quam quadraginta referantur a Sanchez, de Matrimonio, lib. 3, d. 16, n. 2; Mendo, d. 10, qu. 8; Stoz, n. 244, qui docent confessarium ex sola confessione cognoscentem poenitentem suum indignum esse dignitate seu officio, ad quod concurrit, posse ideo in electione gratuita et secreta denegare suum suffragium, quia utitur, ut dicunt ipsi, iure, quod habet ad non promovendum indignum; sic non potest magister novitiorum suo suffragio reiicere aut directe cooperari, quod ab aliis reiiciatur a professione novitius, quem propter vitia vel alios defectus, ex sola confessione novit esse ineptum, aut fore perniciosum religioso ordini. Item nequit confessarius dimittere famulum, quem ex sola confessione cognovit non esse fidelem et huiusmodi. Item neque confessarius, qui ex sola confessione novit aliquem de communitate vitio carnis deditum esse et pronum ad seducendos alios, nequidem indirecte facere, ut inde amoveatur. Item nequit confessarius negare eucharistiam, matrimonium, et huiusmodi, ei quem ex sola confessione novit esse indignum, impeditum, et huiusmodi. Item non potest superior religiosum, quem ex sola confessione novit esse concubinarium, e tali conventu aut officio removere. Et sic de similibus. Et ratio est quia, quidquid affert incommodum poenitenti, quamvis absit periculum revelandi peccatum, et ita clam fiat, ut nemo advertat, merito reddit confessionem odiosam, si poenitentes cognoscant sibi talia incommoda fieri posse propter solam cognitionem in confessione datam. Hinc confessarius vel superior debet in similibus se talem gerere, tanquam si nihil sciret; audita enim in sola confessione *minus scit quam quae nescit,* inquit S. Augustinus, et *ex confessione scitum,* dicit S. Thomas, Suppl., quaest. 11, art. 1, ad 1. Cum enim id sciat ut Dei locum tenens, non potest uti pro humano commercio, alias divina confunderet cum humanis, adeoque de omnibus istis et similibus silere debet, et totaliter se habere, ac si ea minime sciret, sicque se et omnia Deo committere, cum hoc plurimum conducat ad reverentiam sacramenti, et ad augendam apud omnes securitatem sigilli. Sic Scotus, in 4, dist. 21, quaest. 2, litt. N; Suarez, Vasquez, Praepos., Bonaesp., Dicastill., Stephanus, Aversa, Stoz, et alii cum La Croix, l. c., n. 1976 et seq.

Unde Scotus, loc. cit., de casu dicti superioris respectu sui subditi concubinarii in confessione cogniti loquens dat hoc commendabile documentum: *Si dicas non apponi remedium ad salutem ovis suae. Respondeo, consulat sibi in foro poenitentiae meliori modo, quo poterit, ut illum locum sibi periculosum dimittat; si noluerit, non attentet esse Deum, sed defectus occultos sibi secundum iustitiam incorrigibiles Dei correctioni dimittat;* hinc neque licet superiori seu praelato ex sola tali notitia habita in confessione magis advertere et observare directe ipsum poenitentem subditum, ut inde occasionem capiat ipsum ab officio seu loco removendi, quia sic redderetur odiosa confessio. Sporer, loc. cit., n. 869 in fine, et alii supra citati. 17

* Confer Rituale Tullense, quod, teste Antoine, cit. cap. 3, ad qu. 5, monet, *ne parochus deneget testimonium bonae vitae et probitatis ei, cuius vita exterius est recte instituta, sed quem ex confessione scit esse improbum, vel benedictionem nuptialem iis, quos ex sola confessione scit contraxisse impedimentum dirimens ob crimen; ne moneat parentes ut diligenter invigilent filiae cuius libidinem ex sola confessione novit; ne amoveat vicarium, ludimagistrum, etc., a suo munere ob crimina ex sola confessione nota.* Hinc reiicienda regula, quam Natalis Alexander, de sacram. Poenit., art. 10, n. 56, proponit his verbis: *Sacerdos, qui ex sola confessione novit aliquem indignum esse ecclesiastica dignitate vel praefectura, suffragium illi negare potest, et illius electioni contradicere.* *

Confessarius, ordinarie loquendo, neque de petita et obtenta licentia poenitentis, potest uti scientia confessionis, et revelare ipsam sacramentalem confessionem, quia si poenitens non ultro, sed tantum ad petitionem confessarii det ipsam licentiam loquendi, communiter censeri debet data ex metu reverentiali, adeoque invalide. Tamburin., de Confess., lib. 3, num. 5; Dicastill., d. 12, n. 66; La Croix, loc. cit., n. 1958; vel certe cum periculo invaliditatis; La Croix, loc. cit.; Diana, part. 5, tract. 11, resolut. 10; Stoz., lib. 2, num. 197, ubi addit quod, quamvis poenitentes dicant se libenter eam dare, saepe tamen in animo refugiunt, et sic sacramentum adhuc redditur odiosum, si confessarius ea licentia utatur. Tum quia negant plerique ex antiquioribus, ac praesertim Alensis, Durandus, et alii, et ex parte Scot., in 4, dist. 20, qu. 1, § 5, et dist. 21, qu. 2, litt. L, quia ius sigilli sacramentalis non est tantum ipsius confitentis, sed etiam totius communitatis fidelium, quae alias maxime perturbaretur, et ipsius sacramenti, cui ipse poenitens renuntiare non potest, licet ipse poenitens possit cedere iuri suo. Cap. *Si de terra* 6 de Privileg., et l. *Si quis in conscribendo* 19 Cod. de Pactis; 18

non potest tamen cedere iuri sacramenti, et totius communitatis fidelium. Cap. *Si diligenti* 12 de Foro compet.

19 Dicitur autem notanter *ordinarie loquendo*, quia ex gravi causa, et ob aliquem bonum finem, verb. gr. ad malum aliquod avertendum, ad consilium a doctiori petendum, et huiusmodi de expressa, libera et plene voluntaria licentia poenitentis loquendi cum alio de suo peccato, aut alia re suae confessionis, potest confessarius sine fractione sigilli caute cum eo loqui. Sic teste Sporer, loc. cit., n. 819, iam communissima doctorum cum S. Thoma, S. Bonaventura, et pluribus congestis; Suarez, disput. 31, sect. 5; Sanchez, lib. 6 Moral., c. 18; Layman, cap. 14, n. 14; Lugo, Tamburin., Diana, et alii passim. Tunc enim cum poenitens dat expressam et liberam licentiam confessario loquendi de peccatis in confessione auditis, videtur cessare ratio secreti naturalis atque reverentiae sacramenti et odiositatis confessionis. Argum. cap. *Significasti* 5 de Adulteriis, ubi legitur, quod de licentia mulieris sacerdos, cui haec confessa fuit, dixerit eam sibi confessam esse adulterium, nec tamen in hoc casu vel minimum sacerdos reprehenditur a Papa. Verum Barbosa, in cit. cap. *Significasti*, n. 2; Navarrus, in can. *Sacerdos* 3, distinct. 6, de Poenitent., n. 126, et alii, censent illud capitulum loqui, non de confessione sacramentali, sed extra sacramentum tam per adulterum, quam per adulteram facta. Unde in similibus est valde caute procedendum, cum non expediat, quod poenitens ex qualibet levi causa det confessario talem facultatem loquendi cum aliis de auditis in sua confessione, nec quod confessarius de ea facile utatur.

20 Sine expressa et libera poenitentis licentia neque licet confessario de auditis in confessione loqui cum ipso poenitente extra confessionem sacramentalem; quamvis enim id proprie non sit fractio sigilli, uti cum pluribus docet Sanchez, lib. 3, de Matrimonio, d. 16, omnes tamen doctores tenent huiusmodi locutionem cum eodem sine eius licentia esse illicitam, quia vere cedit in odium confessionis et sacramenti, et plerumque non sine rubore et offensa poenitentis. Potest autem confessarius licite loqui extra confessionem cum poenitente de auditis in sua confessione, si ipse poenitens prior de illis loqui incipiat, quia tunc censetur ipse voluntariam et liberam ad id licentiam concedere.

21 Confessarius, qui in confessione gravem errorem commisit, consulens verb. gr. bona fide tanquam licitum aliquem contractum, quem postea cognoscit certo esse illicitum, tenetur petere licentiam a poenitente loquendi de materia confessionis praeteritae ad salutem animae illius pertinente, et quamvis poenitens deneget talem licentiam, probabilius adhuc potest de ea re loqui, ac errorem corrigere seu emendare. Sic Suarez, disp. 31, sect. 4, num. 3; Arsdekin, tom. 2, pag. 266, num. 13; Felix Potestas, loc. cit., n. 3233; Sporer, loc. cit., n. 722; Diana, loc. cit., resol. 26, cum aliis ibi allegatis; La Croix, loc. cit., n. 177, cum pluribus ibi citatis, Filliuc., Fenech., et alii; et ratio est, quia tunc confessarius proprie non loquitur extra confessionem, sed supplet, et perficit eam, quae antea inchoata et imperfecta remanserat; tum quia in casu mali consilii nihil loquitur de confessione praeterita, sed solum consilium male datum revocat.

Sub sigillo sacramentali cadunt omnia pec- 22
cata, tam mortalia quam venialia, non solum ipsius poenitentis, sed etiam complicis. Item circumstantiae peccatorum, et defectus naturales, ob quorum revelationem potest poenitenti evenire infamia vel aliud incommodum, et sic reddi odiosa confessio; tales enim peccatorum circumstantiae, v. gr. quod quis sit illegitimus, sit infamis, sit genere obscurus, et huiusmodi, a confessario manifestari non possunt sine fractione sacramentalis sigilli. *Communis.* Et ratio est quia sigillum sacramentale obligat ad celandum omne id, quod confessionem odiosam reddere potest; per revelationem autem supradictorum et similium redditur odiosa confessio, cum sic inferatur gravamen et praeiudicium poenitentibus, adeoque, etc.

Confessionis sigillum violat, si in genere di- 23
cat se absolvisse Paulum a peccato mortali, a casu reservato. Item si dicat, se Paulum non absolvisse, quia erat indispositus. Item si revelet aliquod peccatum veniale in specie, v. gr. mendacium; secus autem si dicat solum in genere fuisse confessum veniale, cum certum sit debere poenitentem ad minus veniale peccatum confiteri, ut absolutionem obtineat. Item sigillum frangit, si revelet poenitentiam pro mortali imponi solitam, v. gr. Psalmos Poenitentiales, Rosarium B. M. V., ieiunium, et huiusmodi; non frangit tamen sigillum, si revelet poenitentiam pro veniali imponi solitam, v. gr. unum *Pater* et *Ave, Salve Regina, Alma Redemptoris,* et huiusmodi. Sic doctores communiter.

Confessarius se exponit periculo frangendi 24
sigillum, si dicat: Prima mulier, quam audivi in confessione, fuit adultera; unde cavere debent confessarii a similibus locutionibus; quia ex ipsis saepissime oriuntur gravissima scandala, et casum referunt Ludovicus Bail, in Examin. confessorum, part. 1 in fine; Baptista Corrad., respons. 1, part. 1, qu. 332; Bissus, in Hierurg., tom. 2, litt. S, num. 146, § 25; Pittonus, Constitut. Pontif. et decis. ad confessarios, n. 345, de quodam marito, qui interfecit uxorem, quia quidam confessarius in Italia dixerat coram quibusdam, primam mulierem, cuius confessionem exceperat, fuisse adulteram.

25 Confessarii violantes sigillum confessionis sacramentalis subiacent gravissimis poenis; et quidem in can. *Sacerdos* 2, dist. 6, de Poenitent., imposita erat eis depositio ab officio sacerdotali et perpetua ignominiosa peregrinatio, ibi: *Qui haec fecerit* (sigillum nempe violaverit) *deponatur et omnibus diebus vitae suae ignominiosus peregrinando pergat.* Quae poena perpetuae ignominiosae peregrinationis, ob iustissimos fines fuit postea conversa in perpetuam detrusionem in arctum monasterium, poena depositionis ab officio sacerdotali adhuc permanente. Cap. *Omnis utriusque sexus* 12 de Poenitentiis et remissionibus, ibi: *Caveat autem omnino, ne verbo aut alio quovis modo aliquatenus prodat peccatorem; sed si prudentiori consilio indiguerit, illud absque ulla expressione personae caute requirat, quoniam qui peccatum in poenitentiali iudicio detectum praesumpserit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus, verum etiam ad agendum perpetuam poenitentiam in arctum monasterium detrudendum.*

26 In praesentiarum autem ex recepta consuetudine detrusio in arctum monasterium mutata est in carceres perpetuos. Sic notant communiter moderni in hac materia scribentes, teste Rosignol., loc. cit., sect. 5, n. 7; Reiffenst., lib. 5 Decr., tit. 38, n. 4.

27 Poenitentia pro fractione sigilli quoad regulares consistit in ieiunando ter in hebdomada, comedendo tantummodo panem et bibendo aquam humi in publico refectorio, in cuius postea porta pronus ab exeuntibus Fratribus conculcetur. Sacr. Congr. Episc. et Regular. in una Augustinianorum, 5 Septembris 1659, apud Nicol. in Lucubrat., tom. 2 Canon., lib. 5, tit. 38, n. 17, de Poenit. et remission., et Pittonum, loc. cit., n. 963.

28 Dictae poenae impositae contra violantes sigillum sacramentale, non sunt latae sententiae, sed ferendae. Reiffenstuel, loc. cit., num. 4; Rosignolus, loc. cit., n. 6; Lugo, de Poenit., disp. 23, n. 247; Fagundez, de Praecept. ecclesiastic., lib. 2, c. 17, n. 2; Onuphrius, de Sigillo, sect. 5, quaest. 2; Coninch., disp. 9, n. 70; Homobonus, tract. 5, Exam. ad confession. de sigill., cap. 19, qu. 108, vers. *Ad secundam qu.*, et alii passim, per verba text. *Quibus huiusmodi poenae imponuntur* ut patet in cit. can. *Sacerdos*, ibi: *Deponatur*, et cit. cap. *Omnis utriusque*, ibi: *Deponendum decernimus, et in arctum monasterium ad agendam perpetuam poenitentiam detrudendum*, quae verba, ut de se patet, important solum sententiam ferendam.

29 Ut quis propter violationem sigilli incurrat praedictas poenas, plura requiruntur. Primo quidem requiritur, quod violans sit sacerdos, quia in cit. can. *Sacerdos*, et in cit. cap. *Omnis utriusque*, solis sacerdotibus confessariis talis poena imponi iubetur; Menochius, de Arbitrar. iudic., lib. 2, contr. 6, cas. 414; Reginald., lib. 5, num. 27; Coninch., disp. 9, dub. 4 ad fin.; Reiffenstuel, loc. cit., n. 5; Rosignol., loc. cit., n. 4, et alii passim; cum enim talis dispositio sit poenalis et odiosa, ad alios, praeter expressos, non est extendenda cap. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6, cum similibus.

Alii autem revelantes assignati supra a n. 7 30
ad 12, non subiacent praefatis poenis, sed puniendi sunt per iudicem poena extraordinaria iuxta maiorem vel minorem gravitatem patrati circa id delicti. Sic doctores citati, et alii.

Secundo requiritur, quod confessarius reve- 31
let peccata in confessione sacramentali sibi a poenitente exposita animo se accusandi et absolutionem recipiendi. Secus autem si essent sibi exposita, non in confessione sacramentali cum dicto animo, sed alio fine, etiamsi flexis genibus dixisset poenitens: *Hoc tibi dico sub sigillo confessionis;* tunc enim confessarius non violaret sigillum sacramentale, sed solum sigillum naturale, adeoque, etc. Felix Potestas, tom. 1, num. 3209, et tom. 2, n. 39, et alii communiter.

Tertio requiritur, ut confessarius revelet ali- 32
quod peccatum vel mortale, quod sufficit, si revelet in genere, dicendo v. gr. Paulus confessus est mihi peccatum mortale, vel veniale, quod necesse est, ut revelet in specie, dicendo v. gr. Paulus confessus est mihi mendacium, et huiusmodi; Suarez, de Poenitentia, disp. 33, sect. 8; Diana, part. 5, tract. 11, resol. 41; Reiffenstuel, loc. cit., n. 6, et alii communiter; arg. cit. can. *Sacerdos*, et cit. cap. *Omnis utriusque*, ubi de solis peccatis fit mentio.

Quarto requiritur, ut confessarius revelet 33
peccatum *praesumptuose*, id est graviter malitiose. Argum. cit. cap. *Omnis utriusque* 12, § *Caveat*, de Poenitentiis et remissionibus, ibi: *Praesumpserit revelare.* Reiffenstuel, loc. cit., n. 7, et alii.

Quinto requiritur, ut confessarius peccatum 34
revelet alicui alteri, quam ipsi poenitenti extra confessionem, sive ipsi sine ipsius licentia obiiciat. Obiiciens autem extra confessionem peccatum ipsi soli poenitenti, non subiacet poenae ordinariae, sed solum extraordinariae. Granad., de Sacram., tract. 11, disp. 8, n. 3; Reiffenstuel, loc. cit., n. 8, et alii.

Iudex in causa violati sigilli sacramentalis 35
est solus ecclesiasticus, minime vero laicus; cum enim talis causa ex annexo sacramento sit ex natura sua spiritualis, et ecclesiastica, soli iudici ecclesiastico competere debet. Cap. *Decernimus* 2, cap. *Quando* 3 de Iudiciis, cap. *Ut inquisitioni*, § *Prohibemus*, de Haeret.

Cui autem talis causa competat ex iudicibus 36
ecclesiasticis, an scilicet Episcopo vel inquisitori? Variant doctores: aliqui enim dicunt ex-

pedire, ut deferatur ad inquisitores, cum propter iniuriam sacramenti reddatur delinquens in fide suspectus: alii vero dicunt, quando est mera confessionis revelatio, inquisitores non debere se ingerere, quam praxim testatur Diana in eo tribunali per multos annos versatus, to. 2 de Offic. et potest. inquisitor., resolut. 95, cum Molfesio, in Summa, tom. 1, tract. 7, cap. 23, n. 68. Unde quamvis ubi mera sit confessionis revelatio, talis causa spectet ad Episcopum; si tamen habeat mistum errorem, ut si confessarius revelans dixisset, licitam esse revelationem sigilli, vel aliter ostendisset, se male sentire de sacramentis ecclesiasticis, tunc talis causa spectaret ad inquisitorem. Card. de Lugo, de Poenit., disp. 23, n. 148.

37 Ut iudex ecclesiasticus instituere possit processum contra violatorem sigilli sacramentalis, non requiritur licentia poenitentis, cuius peccatum fuit sacrilege revelatum; arg. cit. can. *Sacerdos,* et cit. cap. *Omnis utriusque sexus,* ubi, nulla prorsus facta mentione de habenda licentia poenitentis, praecipitur, ut poenae ibidem statutae inferantur contra tales violatores. Sic cum aliis Stoz, Tribun. poenitent., lib. 3, qu. 4, n. 284; Reiffenstuel, loc. cit., n. 11, et alii contra Gobat, in Quinario, tract. 5, cap. 42, sect. 7. Si enim requireretur ad id licentia poenitentis, sequeretur, quod ipso poenitente mortuo vel reddito amente, nunquam posset puniri talis confessarius, cum nunquam posset peti talis licentia, adeoque frustra essent statuti canones contra huiusmodi delicta reipublicae christianae perniciosissima; quod non est dicendum.

38 Quando confessarius violator sigilli se reum fatetur, non est opus alia probatione ad hoc, ut possit puniri poena ordinaria. *Communis,* argum. cap. final. de Cohabitat. clericorum et mulierum, leg. *Generaliter* 13 Cod. de Non numerata pecunia, cum nulla alia detur maior probatio, quam ea, quae fit ex proprii oris confessione. Rota, part. 9 recent., tom. 1, decis. 98, n. 4, per text. in cap. *Per tuos* 10 de Probationibus, l. *Cum te* 5 Cod. de Transact., et cit. l. *Generaliter* 13 Cod. de Non numerata pecunia.

39 Quando confessarius dicit se peccatum, non ex aliqua confessione sacramentali, sed tanquam aliunde sibi notum manifestasse, incumbit ei probare, qua via et modo illius notitiam acquisierit. Arg. l. *Et incumbit* 2 ff. de Probationibus, leg. *Actor* 33 Cod. eod., cap. *Bonae memoriae* 22 de Election., can. *Accusator* 6, qu. 5, cum qui dicit, probare debeat. Si autem in tali probatione deficiat, et adhuc in negatione violati sigilli perseveret, nec possit plene convinci, ex praesumptione violati sigilli puniendus est poena extraordinaria. Abbas, in cit. cap. *Omnis utriusque sexus* 12, n. 26, de Poenitent. et remissionibus; Silvester, verb. *Confessio* 7, n. 5; Lugo, loc. cit., n. 151; Reiffenstuel, loc. cit., n. 13, et alii.

Quando autem fatetur confessarius, se quidem peccatum ex confessione scivisse, sed cum licentia poenitentis revelasse, tenetur probare, sibi revera datam fuisse a poenitente talem licentiam revelandi, si poenitens ipse sit accusator seu delator, et alias neget se talem licentiam ei dedisse. Lugo, loc. cit., n. 171; Reiffenstuel, loc. cit., n. 14, et alii; et ratio est, quia cum talis licentia sit quid facti, non praesumitur sed probari debet ab allegante. Cap. *Cum in iure* 31 de Offic. deleg., l. *In bello* 12 ff. de Capt. et postlim. 40

Secus autem si alius sit accusator: in tali enim casu contrarium probare incumbit ipsi alteri accusatori ob praesumptionem stantem pro confessario, qui bonus et sigillum servans praesumitur, donec probetur contrarium. Cap. unic. de Scrutinio, cap. final. de Praesumpt., et l. *Merito* 51 ff. Pro socio. 41

Imo, etiamsi poenitens sit accusator, creditur confessario, si sit caeteroquin optimae famae et integritatis; secus autem si poenitens sit melioris famae et integritatis, quam ipse confessarius. Sic cum aliis Diana, part. 1, tract. 11, resolut. 52; Reiffenstuel, loc. cit., n. 16, et alii. 42

Si autem, caeteris paribus, dubium exsistat, creditur potius confessario asserenti, quam poenitenti neganti licentiam fuisse concessam. Sic cum aliis Mascard., de Probationibus, conclus. 951, n. 30; Reiffenstuel, loc. cit., n. 27, et alii ex illa ratione, quod in factis, quae ad officium iudicis spectant, et aliter fieri non possunt, pro iudice praesumatur; arg. can. *Hoc etiam* 38, caus. 2, quaest. 6, can. *Absit* 14, caus. 11, qu. 3. 43

Ad probationem violati sigilli sacramentalis sufficiunt etiam testes singulares. Sic cum aliis Tanner, tom. 4, disp. 6, qu. 9, num. 122; Stoz, Tribunal. poenitent., lib. 2, num. 4, a n. 281; Reiffenstuel, loc. cit., n. 18, et alii. Et ratio est quia id exigit enormitas talis delicti reipublicae Christianae summe praeiudicialis: tum quia tale delictum ordinarie difficilis est probationis, cum sacrilegi violatores sigilli non facile sigillum violent plurimis simul praesentibus, adeoque, etc. 44

Quoad debitam sigilli sacramentalis custodiam attendendae sunt novissimae constitutiones editae a Benedicto XIV, adversus confessarios exquirentes a poenitentibus complicum nomina; in quarum prima data die 2 Iunii 1746, incip. *Ubi primum,* insertis et confirmatis suis apostolicis litteris datis ad Archiepiscopos et Episcopos regnorum Portugalliae et Algarbiorum, subiicit excommunicationi Summo Pontifici, praeterquam in articulo mortis, reservatae, omnes docentes oppositum, contradicentes, ac male interpretantes dictas apostolicas litteras. 45

Et decernit, confessarios praesumentes interrogare poenitentes de nomine socii seu complicis, loco habitationis, et aliis similibus circumstantiis, et eisdem poenitentibus, si manifestare noluerint, sacramentalem absolutionem denegantes, ultra peccati mortalis incursum, suspensioni ab officio audiendarum confessionum, aliisque gravioribus poenis fore subiiciendos. Tam docentes, licitam esse dictam reprobatam praxim, quam in eiusdem praxis defensionem scribentes aut loquentes, et eiusdem reprobationem impugnantes ac perverse interpretantes; et ipsos confessarios contrafacientes cum suspicione gravi dogmatis, iudicari ac puniri, mandat in officio S. Inquisitionis; cui sancto officio omnes scientes similes delinquentes denuntiare teneantur intra terminum dierum ipsis edictis praefigi solitum, sub poenis non denuntiantibus per eadem edicta infligi consuetis. Confessarios autem contrafacientes sine dicta gravi dogmatis suspicione iudicandos, et puniendos esse ab Ordinariis, nec esse S. Officio denuntiandos decernit.

46 In secunda autem data sub 28 Sept. 1746, incipiente *Ad eradicandum*, confirmat et ampliat suas iam ad id editas apostolicas litteras, decernens, ipsas non solum pro regnis Lusitaniae et Algarbiorum, sed generalis definitionis et legis vim auctoritatemque habere, et declarans memoratam praxim in seipsa, et ubique locorum ac temporum apostolica auctoritate reprobatam, atque damnatam esse et censeri deberi: nec ulli licitum esse contra doctrinam in praefato suo brevi contentam docere, scribere aut loqui, eamque impugnare aut perverse interpretari, vel ipsi actu contraire, sub poenis adversus tuentes, asserentes aut tradentes opiniones scandalosas, perniciosas, et uti tales a Sede Apostolica reiectas et condemnatas, et respective adversus contrafacientes mandatis apostolicis et ecclesiasticis sanctionibus, statutis atque praescriptis.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Esse suspectum de fide, et subiici iudicio inquisitorum eum, qui revelat confessionem, et frangit sigillum, resolutum fuit a Congregatione S. Officii 4 Dec. 1603, tum 29 Ianuarii 1604, et demum die 17 Iunii 1605. 47

Secuta fortassis fuit Sacra Congregatio opinionem nonnullorum doctorum tenentium, expedire hoc delictum inquisitoribus deferri ex ratione illa, quod confessarius redditur suspectus de fide ex iniuria, quam irrogat sacramento. De Leon., de Offic. confessor., to. 1, recollect. 22, n. 12; Campanil., Diversor. iur. canon., rubric. 11, cap. 32, n. 5; Trasmier, de Polygam., lib. 3, qu. 2, n. 30 in fine, et latius n. 53, aliique plurimi. 48

Sed, ut refert Albic., de Inconstant. in fide, cap. 35, num. 88, 25 Martii 1619, ab eadem S. Congregatione fuit resolutum, causam hanc non spectare ad S. Officium, et ita semper fuit postmodum servatum. 49

Caeterum, ut subdit idem Albic., ubi supra, et convenit auctor, n. 36, prima opinio locum sibi vindicat, quando frangens sigillum confessionis haberet aliquem errorem in intellectu, ut si diceret, licitam esse revelationem sigilli, vel aliter ostenderet, se male sentire de ecclesiasticis sacramentis. 50

Tum etiam procedit prima opinio, si ageretur de confessario, qui pluries sigillum confessionis fregit, idque quia ex hisce iteratis actibus insurgeret saltem levis aliqua suspicio haeresis. Albic., cit. loc. 51

Et demum amplectenda est prima opinio, si confessarius frangens sigillum confessionis esset homo malae famae, et alias de haeresi suspectus. Albic., eodem loco. 52

An propter delictum haeresis licita sit revelatio confessionis, tum an aliis ex causis possit aliquando esse licita revelatio confessionis. Vide apud Albic., loco pluries allegato. 53

SIMONIA

PARTITIO ARGUMENTI

SIMONIA: 1. Quoad eius originem, naturam, divisionem, materiam et pretium; 2. quoad Simonias, quae committuntur in electione, praesentatione, permutatione et resignatione beneficiorum, in ingressu et receptione ad religionem, et in administratione sacramentorum et sacramentalium, et praestatione functionum et actuum spiritualium; 3. quoad poenas Simoniae, et restitutionem simoniace acceptorum; 4. quoad causas et titulos excusantes a Simonia, vel poenis, ac restitutione simoniace acceptorum. Et quoad dispensationem in poenis Simoniae, et absolutionem a censuris ob eam incursis, et iudicem, et testes quoad eam.

Articulus I. *Simonia quoad ea quae concernunt eius originem, naturam, divisionem, materiam et pretium.*

Summarium. 1. Simonia unde sit dicta et originem traxerit? - 2. Simonia quid sit? - 3. Simonia ex sua natura est peccatum mortale sacrilegii gravissimum. - 4. Simonia dividitur in Simoniam iuris divini seu naturalis, et in Simoniam iuris humani seu ecclesiastici. - 5. Simonia iuris divini seu naturalis quae sit. - 6. Simonia iuris humani seu ecclesiastici quae sit? - 7. Utraque dicta Simonia dividitur in mentalem, conventionalem et realem. - 8. Simonia mentalis sit? - 9. Haec Simonia mentalis, quamvis sit grave peccatum, nullam tamen inducit poenam canonicam. - 10. Simonia conventionalis quae sit? - 11. Et haec Simonia conventionalis nullam adhuc inducit poenam canonicam. - 12. Simonia conventionalis alia vocatur pure conventionalis, et alia mista, et quae sit utraque. - 13. Simonia realis quae sit? - 14. Ultra supradictas, alia additur species Simoniae confidentialis, et quae sit? - 15. Affertur ad id constitutio S. Pii V. - 16. Materia

Simoniae est res spiritualis, seu spirituali annexa. – 17. Per rem spiritualem quid intelligatur, ad n. 18. - 19. Per rem spirituali annexam quid intelligatur, et veniat, ad n. 20. – 21. Pretium Simoniae iuris divini est omnis et sola res temporalis. - 22. Pretium vero Simoniae iuris ecclesiastici potest esse etiam aliquid spirituale. - 23. Extra materiam beneficiorum nunquam committitur Simonia, etiamsi propria auctoritate detur spirituale pro spirituali. - 24. Pretium simoniacum in iure vocari solet, *munus,* et quid importet? - 25. Pretium, seu munus simoniacum dividitur in munus a manu, munus ab obsequio, et munus a lingua. - 26. Per munus a manu quid intelligatur? - 27. Per munus ab obsequio quid intelligatur. - 28. Per munus a lingua quid intelligatur? - 29. Ad Simoniam requiritur pactum aliquod expressum vel tacitum saltem ex una parte inchoatum. - 30. Non requiritur tamen necessario pactum expressum, sed sufficit pactum tacitum seu implicitum saltem ex una parte inchoatum. – 31. Pactum, etiamsi solum obliget ex benevolentia, gratitudine ac fidelitate, et non ex iustitia, adhuc continet Simoniam. – 32. Quid dat aliquid temporale tanquam motivum alicuius spiritualis sibi reciproce dandi, committit Simoniam, quam etiam committit recipiens tale temporale, si per hoc motus illi conferat dictum spirituale, quamvis nullum aliud pactum, ne implicitum quidem interveniat. – 33. Non est Simonia dare seu praestare temporale sub spe consequendi spirituale, si spirituale non principaliter, et primario, sed solum secundario, et minus principaliter intendatur; secus autem si spirituale principaliter et primario. Et sic patet quid sentiendum de clerico famulatum praestante Episcopo ob consequeudum beneficium. - 34. Dare ex gratitudine temporale pro spirituali iam accepto, vel econtra, est Simonia, si fiat vi pacti aut contractus taciti vel expressi; secus autem, si ex mera gratitudine sine ullo praecedenti pacto id fiat. – 35. Dantur tamen multa spiritualia, ob quae quamvis iam recepta, non licet etiam mere gratis oblata acceptare ob specialem iuris prohibitionem. - 36. Simoniam committit, qui temporale promittit, dat vel praestat alteri hac sola seu principali intentione, ut apud Episcopum seu praesentatorem, vel patronum intercedat, roget, vel ipsum efficaciter commendet in ordine ad obtinendum beneficium ecclesiasticum. - 37. Simoniam committit, qui certat seu spondet, cum Episcopo seu collatore beneficii pro mille aureis, quod ipse beneficium non sibi, sed alteri sit collaturus. - 38. Conferens beneficium pecunia interveniente, si arbitrium vendat, ipsum beneficium vendit simoniace. – 39. Non est Simonia conferre alicui beneficium ecclesiasticum intuitu consanguinitatis, affinitatis, seu amicitiae spiritualis. - 40. Non est Simonia conferre beneficium propter preces armatas, sive gravem metum incussum; dummodo tamen nullum interveniat pactum; secus autem, si intervenerit pactum. – 41. Non est Simonia, si quis det pecuniam infideli, ut recipiat baptismum, haeretico seu peccatori, ut convertatur, iuveni, ut fiat clericus, dotem puellae, ut fiat monialis, et huiusmodi. - 42. Alia ad rem ad num. 49.

1 Simonia dicta est, et originem traxit a Simone Mago; licet enim iam a pluribus ante ipsum Simonem Magum vitium istud commissum fuisset, ut a Balaam pretio conducto per Balac regem, ut malediceret populo Israel, sicuti habetur Num. XXII, a Giezi famulo Elisei prophetae ut habetur 4 Reg. V, a Iasone, qui pro sacerdotio multa talenta regi Antiocho obtulit, ut patet 2 Machabaeor. c. V, et a Iuda iniquo mercatore, qui triginta argenteis vendidit infinitum bonum Christum Redemptorem nostrum, can. *Qui studet* 11, caus. 1, qu. 1: attamen non ab istis, sed a Simone Mago vitium istud nomen desumpsit. Cum enim hic vidisset, quod per manuum impositionem ab Apostolis daretur Spiritus Sanctus, talem mirabilem virtutem, remque maxime spiritualem vili pecuniarum pretio emere praesumebat, ut expresse habetur Actor. VIII, ibi: *Obtulit eis pecuniam dicens: Date et mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum Sanctum;* cuius exsecrabilem malitiam illico increpans S. Petrus, dixit ad eum: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.* Perfidus enim ille exsecrabili avaritia repletus intendebat pecunia virtutem illam consequi, ut eamdem cum quaestu et maiori temporali lucro exercere valeret, ut expresse habetur in can. *Salvator* 8, caus. 1, qu. 3, ibi: *Simon Magus, qui ad fidem ficte accessit, non Spiritum Sanctum propter Spiritum Sanctum, quo ipse erat indignus* (*quoniam, ut scriptum est, Sap. 1, 5,* Spiritus Sanctus disciplinae effugiet fictum), *sed ideo, quantum in ipso erat, emere voluit, ut ex venditione signorum, quae per eumdem fierent, multiplicatam pecuniam lucraretur.*

2 Simonia *est studiosa voluntas emendi, vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum pro re temporali ut pretio.* Est in re communis. Quamvis tamen alii clarius cum Suarez, tom. 1, de Religion., tract. 3, lib. 4, cap. 1, eam definiant sic: *Simonia est sacrilegium, quo per emptionem et venditionem, vel similem contractum res spiritualis, ut talis, pro temporali commutatur.* Sic enim comprehenditur omnis contractus, etiam innominatus. *Do ut des, do ut facias,* etc.

3 Simonia ex sua natura est peccatum mortale sacrilegii gravissimum. *Communis.* Et quod sit sacrilegium, habetur expresse ex cap. *Audivimus* 1, caus. 1, qu. 3. Per eam enim indigne ac irreverenter tractantur res sacrae seu spirituales, quod semper est sacrilegium: quod autem sit peccatum mortale gravissimum, clare habetur ex Act. VIII, ubi S. Petrus in Simonem Magum cum aeternae perditionis comminatione graviter invehendo dicit: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.* Unde Urbanus II, in can. *Salvator* 8, caus. 1, qu. 3, ait: *Nec Apostolus emptionem Spiritus Sancti, quam bene fieri non posse noverat, sed ambitionem quaestus talis et avaritiam, quae est idolorum servitus, exhorruit et maledictionis iaculo perculit.* Item quod sit gravissimum peccatum, colligitur ex pluribus sacris canonibus, et signanter ex can. *Quisquis* 5, caus. 1, qu. 1, ubi Simonia vocatur *piaculare flagitium,* can. *Reperiuntur* 8, caus. et qu. eadem, ubi appellatur *exsecrabile flagitium,* can. *Eos qui,* caus.

et qu. eadem, ubi Simoniaci *Iudae comparantur proditori, qui Iudaeis Dei occisoribus Christum vendidit,* can. *Patet* 27, caus. 1, qu. 7, ubi Paschalis Papa gravissimam huius vitii malitiam et pravitatem paucis exprimere volens dixit expresse: *Omnia crimina ad comparationem simoniacae haeresis quasi pro nihilo reputantur,* et sic ex plurimis similibus.

4 Simonia dividitur in Simoniam iuris divini seu naturalis, et in Simoniam iuris humani seu ecclesiastici. Sic Glossa communiter recepta in cap. *Ex part.* 12, verb. *Dimittere,* de Offic. 5 delegat., et canonistae communiter. *Simonia iuris divini seu naturalis* est, quae prohibetur, quia mala et repugnans iuri naturali ac divino, ut pro re temporali dare vel promittere rem vere spiritualem aut annexam, v. g. hostiam consecratam, sacramenta, reliquias, calicem consecratum, et huiusmodi. Et dicitur *Simonia iuris divini et naturalis,* quia natura ipsa, seu lumen naturale dictat, nimis indecens malum, et rei sacrae iniuriosum esse, res vere spirituales a sola liberali Dei manu dependentes, et omnia temporalia sine comparatione superantes, non ut tales tractare, sed rebus temporalibus aequiparare, et hominum arbitrio et 6 aestimationi subiicere. *Simonia iuris humani seu ecclesiastici* est, quae mala est, quia prohibita solo iure humano seu ecclesiastico et non ex natura rei, seu iure divino; et committitur, quando non quidem datur temporale pro spirituali, aut econtra, sed spirituale pro spirituali, vel temporale pro temporali contra legem tamen ecclesiasticam ex motivo religionis positam sub poenis Simoniae *iuris divini* ob periculum et speciem eiusdem Simoniae; et dicitur *Simonia iuris humani seu ecclesiastici,* quia ortum habet a sola lege humana seu ecclesiastica; et talis *Simonia iuris humani seu ecclesiastici* committitur in omni permutatione beneficiorum facta sine auctoritate superioris, quia licet per talem permutationis contractum non detur temporale pro spirituali, sed duntaxat spirituale pro spirituali; nihilominus quia tanquam Simoniacum, et sub poenis Simoniae prohibitum est, ne id propria auctoritate fiat. Cap. *Quaesitum* 5, cap. *Cum olim* 7 de Rerum permutat, labem Simoniae ecclesiasticae continet. Item Simonia iuris humani seu ecclesiastici committitur, quando venduntur res, quae revera tantum sunt temporales, ut cum venditur materia rei spiritualis, quae secundum se est pretio aestimabilis, v. gr. sacrum oleum, vel chrisma, quod prohibitum est solo iure ecclesiastico. Cap. *Non satis* 8 de Simonia; vel cum venduntur quaedam officia temporalia ordinata ad temporalium rerum Ecclesiae administrationem, ut officium thesaurarii, oeconomi, sacristae, et huiusmodi; quamvis enim haec officia sint quid mere temporale, et consequenter in eorum venditione detur solummodo temporale pro temporali, tamen, quia ex quo talia officia ab ecclesiastica potestate et iurisdictione praelatorum a Christo data instituantur, Ecclesia id tanquam Simoniacum prohibuit. Can. *Si quis Episcopus* 8, caus. 1, qu. 1, can. *Salvator* 8, caus. 1, quaest. 3, cap. *Consulere* 38 de Simonia, cum similibus, venditio huiusmodi labi et poenis Simoniae subiacet. Sic in re doctores communiter.

Utraque dicta Simonia, tam iuris divini seu 7 naturalis, quam iuris humani seu ecclesiastici dividitur in Simoniam mentalem, conventionalem et realem. *Communis.* Simonia mentalis 8 est voluntas, seu propositum internum, quo quis dum dat, seu confert alteri rem spiritualem, intendit illum obligare ad reddendum aliquid temporale, aut econtra dum confert aliquid temporale, intendit illum obligare ad reddendum aliquid spirituale, ut si Episcopus conferat beneficium clerico, ut ideo in compensationem obligatus sit ei servire, aut clericus serviat Episcopo ea intentione, ut in mercedem debitam conferat beneficium, et tandem beneficium conferatur nulla tamen exterius reali, vel signis facta conventione seu pacto; unde, ut vides, haec Simonia dicitur mentalis, non quia sit nudum propositum committendi Simoniam, etiamsi in nullum actum exteriorem exeat, uti datur etiam mentalis fornicatio, homicidium et huiusmodi, sed quia licet externum actum habeat, v. gr. collationem rei spiritualis pro intenta re temporali, aut econtra; malitia tamen illius simoniacae intentionis se non prodit exterius, sed in sola mente remanet. *Communis.* Et haec simonia mentalis, quam- 9 vis sine dubio sit grave peccatum a Deo cordium scrutatore districte puniendum, nullam tamen in quacunque materia inducit poenam canonicam ab Ecclesia infligendam, cum ipsa iudicet solum de externis et manifestis, et talis Simonia mentalis in foro externo probari non possit. Sic doctores communiter per text. in cap. *Tua nos* 34, et cap. *Mandato nostro* 46 de Simonia.

Simonia conventionalis, quae supra menta- 10 lem addit conventionem seu pactum, est illa, quae fit cum externo pacto, seu conventione expressa vel tacita dandi vel recipiendi quidpiam spirituale pro temporali, aut temporale pro spirituali, conventione tamen nondum impleta saltem ex utraque parte: adeoque iam gravius peccatum, quam Simonia mentalis; unde committitur Simonia conventionalis, non tantum, quando v. gr. collato beneficio, non est solutum pretium, aut quando soluto pretio, non est collatum beneficium, sed etiam quando neutrum datum est, si de dando pactum, seu conventio praecesserit. Sic communis doctorum, per textum in cap. *Cum essent* 13 de Simonia. Et haec Simonia conventionalis 11 nullam adhuc inducit poenam canonicam, non

solum quando conventio ex neutra parte impleta est, ut tradit communissima doctorum, sed etiam quando est iam impleta ex una parte, et id non solum, si quis rem temporalem, v. gr. pretium dedisset, spirituale tamen v. gr. beneficium nondum recepisset, quia iura imponentia poenam Simoniacis requirunt traditionem rei spiritualis: verum etiam, si spirituale iam datum esset, sed temporale nondum receptum; sic ex communi docent Sanchez, Consil. moral., lib. 2, cap. 3, dub. 10, n.106; Reiffenstuel, loc. cit., num. 229; Navarr., in Manual., cap. 23, num. 104; Lessius, lib. 2, cap. 35, dub. 27, et alii testantes, ita servare stylum curiae, qui habetur pro iure et lege iuxta communem doctorum. Arg. cap. *Ex litteris* 11 de Constitutionibus, et cap. *Quam gravi* 6 de Crimine falsi: at de hoc fusius infra art. 3.

12 Simonia conventionalis alia vocatur *pure conventionalis,* et est illa, quae sistit in pura mutua conventione, et ex neutra parte traditione rei conventae impleta est; et alia vocatur *conventionalis mista,* et est illa, quae ultra mutuam conventionem iam saltem ex una parte traditione rei conventae impleta et consummata est, et dicitur *mista,* quia participat aliquid de pure conventionali, nempe mutuam conventionem, et aliquid de Simonia reali, nempe traditionem rei conventae saltem ex parte unius contrahentis. *Communis.*

13 Simonia realis, quae supra mentalem et conventionalem importat exsecutionem utrinque factam, est quando conventio de danda re spirituali pro temporali, aut econtra, ex utraque parte completa est, saltem inchoative, spirituali scilicet dato, et temporali saltem ex parte recepto, ut si conventa collatio beneficii facta iam sit, et pretii saltem pars sit soluta. Et haec realis et completa Simonia inducit gravissimas poenas canonicas, de quibus fuse infra art. 3. *Communis.*

14 Ultra supradictas alia additur species Simoniae, quae dicitur *Confidentialis,* seu *Confidentia beneficiorum;* et est, seu committitur, cum quis alicui dat, vel confert, aut resignat beneficium ecclesiasticum, vel ad illud praesentat, et eligit, seu electum vel praesentatum instituit et confirmat cum certa confidentia et obligatione, id est cum expresso vel tacito pacto, vel conditione, ut tanquam ex debito illud sibimet, vel alteri, ut fratri, nepoti, amico certo tempore iterum cedat seu resignet, aut ex eo pensionem vel certam partem fructuum tribuat. *Communis.* Et clare patet ex constit. 85 Pii IV, incip. *Romanum Pontificem,* et ex constitut. 85 S. Pii V, incip. *Intolerabilis,* ubi declaratur, quando et a quibus committatur dicta *Simonia confidentialis,* quomodo ob eam incurrantur poenae, et quomodo in foro externo probari possit; unde ad uberiorem et faciliorem notitiam hic ad litteram datur illa S. Pii V, incip. *Intolerabilis.*

15 *Declaratio casuum ac praesumptionum in causis confidentiae beneficialis contra quoscunque etiam S. R. E. Cardinales cum appositione poenarum.*

PIUS V, etc.

Intolerabilis multorum perversitas, qui sacrosanctas constitutiones novis quotidie fraudibus eludere nituntur, saepe illarum auctores in necessitatem adducit, cautius providendi, quo pertinacium animi ab improbis conatibus graviore sanctione proposita reprimantur.

§ 1. Bene quidem et providenter fel. rec. Pius Papa IV, praedecessor noster, ad tollendam fiduciariae mancipationis beneficiorum ecclesiasticorum corruptelam statuit et decrevit.

§ 2. Verumtamen propter improbas multorum cupiditates praedictas, quae ad purgandam hac pernicie Ecclesiam, et animarum salutem ab ipso praedecessore edita sunt, in multis deprehendimus viam aperuisse gravius delinquendi. Siquidem cum frequentibus plurium querelis pridem concitati, quod iudices in causis huiusmodi confidentiarum expediendis remissiores essent, omnes et singulas causas ipsas ubicunque, inter quoscunque motas ad nos advocavissemus, et omnimodam huiusmodi causarum praesentium et futurarum, rerumque omnium ex ipsis resultantium cognitionem nobis et successoribus nostris reservavissemus, et super quibusdam coram nobis processum fuisset, variis inde, nec levibus coniecturis intelleximus, vitium quidem confidentiae occulte irrepsisse, sed plerisque causis praesumptiones et coniecturas quae ad illud probandum deducuntur, minime sufficere, eiusque rei causa plurimos, qui ante litterarum praedictarum editionem huiusmodi confidentias exercebant, ubi cognoverunt obstructam veritatem propter difficultates probandi in iudiciis confidentias ipsas, contempta constitutione praedicta, ecclesias, monasteria, et beneficia sic recepta ut prius retinere, alios, fructus, pensiones et alias res accipere; alios eorum exemplo ad similia et graviora fidentius commoveri. Multi enim ipsa beneficia iure retinere nequeuntes, alii ne cogantur ad sacros ordines, ad residentiam, ad incedendum in habitu clericali, ut ad bellum proficiscantur, ut inimicos occidant, alii ut alieno nomine lites agant aut defendant, alii propter crimina incapaces, quidam ut purgato delicto, vel absolutione consecuta, illa repetant, eadem in alios repetunt, et in plerisque fructus ipsorum aut eis ministrantur, aut quibus ipsi statuunt, saepe laicis et inhabilibus. Plerique vel senes, vel infirmi, ut beneficia in domibus suis perpetuent, illa renuntiarunt in alios, qui vel profanam familiam de fructibus ecclesiasticis alant, vel illa etiamnum infantibus, aut nascituris asservent, sacro interdum circuitu retrocessionis cum reservatione fructuum et alia-

rum rerum, aut accessu, praesertim ab illis, qui praestandorum iurium Cam. Ap. sunt immunes, alii aut incapaces, aut aliis beneficiis ecclesiasticis onusti, seu ecclesiastico ordine sese mancipare refugientes, aut mere laici beneficia ecclesiastica aliis conferenda procurant, ut de illis postmodum ad libitum suum disponatur, fructus etiam percipientes illorum; ad haec plerique Ordinarii et collatores, ac etiam patroni laici curant deponenda beneficia, ut fructus seu pensiones capiant eorumdem, aliisve faciant ministrari: alia item permulta huiuscemodi admittuntur, quibus immaculata rerum divinarum puritas impie violatur, disciplinae ecclesiasticae nervus disrumpitur, et imminens patratur exitium animarum.

§ 3. Quare nos volentes periculosam talium audaciam novi iuris subsidio cohibere, praesentium auctoritate statuimus:

Ut si quis quacunque auctoritate, ecclesiam vel monasterium, aut aliud beneficium ecclesiasticum qualecunque, ex resignatione vel cessione cuiuscunque personae simpliciter, aut cum circuitu retrocessionis, cum regressu vel accessu etiam sola dimittentis intentione receperit, ut illa, vel illud etiam in eventum regressus, vel accessus eidem dimittatur, vel alteri postea conferatur, aut illius fructus vel eorum pars alii vel aliis concedantur, vel pensiones solvantur, ex eisdem haec confidentia censeatur.

Itidem si Ordinarius, vel alius collator contulerit antehac, aut conferat in futurum beneficium ecclesiasticum quovis modo vacans, ea conditione, tacita vel expressa, ut postea in alterum pro arbitrio collatoris seu alterius cuiuscunque contra iuris communis ordinationem disponatur, sive ut eo provisus, fructus illius vel partem, ad utilitatem vel libitum conferentis, vel cedentis, aut alterius relinquat et remittat, seu pensionem illi vel illis, quem vel quos idem collator, aut cedens, vel alius per se vel per alium scripto aut verbo iusserit seu significaverit, persolvat, etpariter si a patrono etiam laico vel alteri praesentatori seu electori contingat id fieri.

Ad haec si clericus praedictae camerae, aut Cardinalis, aut alius a solutione iurium ipsius camerae, vel etiam cancellariae apostolicae exemptus, post resignationem vel cessionem alicuius extranei, de ecclesia, monasterio vel alio beneficio ecclesiastico in se, apostolica vel alia auctoritate factam et admissam, illam vel illud etiam confectis litteris apostolicis, et possessione apprehensa, in eumdem resignantem vel cedentem, modico spatio interiecto, veluti duorum vel trium mensium retrocesserit aut retrocedat in futurum, et ex illa retrocessione fructus ecclesiae, seu monasterii, aut beneficii, vel eorum, seu pensio, seu quid aliud super his reservatum, aut regressus, seu accessus, et ingressus ad illam vel illud ipsi clérico, vel Cardinali, aut alii exempto sit fueritve concessus.

Postremo, si quis crimine aliquo absolutus, aut cum quo super irregularitate dispensatum est, denuo receperit quacunque auctoritate ecclesiam, monasterium vel aliud beneficium, quod ante vel post commissum delictum, aut contractam irregularitatem dimiserit, in quibus horum casuum confidentiae pravitas sit contracta, casusque huiusmodi litteris praedictis comprehendantur, ac si illis speciatim expressi fuissent, licet ipsum confidentiae crimen alterius tantum partis conscientia sit admissum.

§ 4. Ad probandum vero plene confidentiarum abusum, inter alia etiam hae praesumptiones et coniecturae habeantur legitimae. Videlicet:

Si quis post cessam ab se ecclesiam, vel monasterium, aut beneficium, et publicatam resignationem, seu cessionem, captamque a successore possessionem, sese in illa, vel illo, seu rebus illius per se, vel alium, seu alios de facto ingesserit, aut fructus percepeiit, aut quicunque successor illi, vel eius propinquis ipsos aut partem aliquam remiserit eorumdem.

Si recipiens beneficium constituerit dimittentem, vel eius parentes, aut propinquos, procuratores ad percipiendum vel locandum fructus beneficii dimissi, et illi vel illis de fructibus perceptis aut percipiendis donationem fecerit.

Si vel sola procuratoris depositione, vel libris rationalibus mensariorum ex parte dimittentis, expeditio, quae personam recipientis concernit, prosecuta sit, simulque expensae pro ea necessariae ab illo factae fuerint.

§ 5. Denique si quis pro concessione alicui facta, quacunque auctoritate de beneficio ecclesiastico, per se, vel alium, seu alios intercesserit, vel alias in negotio concessionis sese immiscuerit quoquo modo, deinde aliquid de fructibus talis beneficii de facto, etiam per manus possessoris, ac etiam simplicis donationis titulo perceperit, seu de illo postmodum ad voluntatem intercessoris fuerit dispositum quandocunque.

§ 6. Testes autem de quaque re singulares singulas probare valeant praesumptiones et coniecturas, pluresque huiusmodi praesumptiones et coniecturae plenam probationem faciant in praedictis.

§ 7. Caeterum criminosi et caeteri omnes, qui ad perhibendum in casibus Simoniae testimonium, recipi possunt, ad praedicta omnia admittantur.

§ 8. Sed ne quisquam etiam vana fiducia fretus non intendendi contra se iudicii, in crimine perseveret, utque hoc malum gravioris censurae stimulo usquequaque prohibeatur, omnes et singulos, qui hucusque ecclesias, monasteria, beneficia, fructus, pensiones, aliasve

res intercedente hoc confidentiae vitio receperunt, ac retinent, nisi statim ad se reversi, et resipiscentes celeri dimissione sibi prospexerint, et qui quid tale admiserint in futurum, etiam omnibus et singulis aliis ecclesiis, monasteriis, dignitatibus, administrationibus, officiis et beneficiis obtentis, quae pariter sub dicta reservatione comprehendi volumus, necnon fructibus, pensionibus et aliis rebus ecclesiasticis, ac etiam Romanae curiae, et aliis officiis temporalibus praesentium auctoritate privamus, et ad futura inhabiles decernimus, et in iuris subsidium excommunicationis sententia innodamus, a qua nullus, nisi in mortis articulo constitutus, ab alio, quam a Romano Pontifice absolutionis beneficium valeat obtinere. Nos enim advocatione causarum huiusmodi, et reservatione cognitionis illarum, rerumque omnium inde emergentium, nobis et praedictis successoribus, ut praedictum est, facta, causis illis duntaxat exceptis, quae iam coram nobis pendere noscuntur, ac etiam iis, quas ratione ecclesiarum et monasteriorum, quorum dispositio in consistorio fieri consuevit, aut debet, itemque contra ordinarios collatores, Episcopos et alios superiores praelatos, etiam Cardinales haberi contigerit, uti iam aliis nostris litteris statutum est, audiendis, decidendis et terminandis, harum serie prorsus relaxata, decernimus, ita deinceps quoscunque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici auditores, ac praedictae Romanae Ecclesiae Cardinales, sublata eis et ipsorum cuicunque aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, ubique iudicari, interpretari et definiri debere, necnon irritum et inane quidquid secus in praedictis per quoscunque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

§ 9. Quocirca omnibus locorum ordinariis districtius iniungimus, ut in suis quisque ecclesiis, civitatibus, dioecesibus et locis etiam exemptis ad praedicta studiose attendant, et quatenus illis relaxavimus in delinquentes severe animadvertant, si divinae maiestatis iudicium, dictaeque sedis censuram voluerint evitare. In caeteris vero causis et negotiis (nobis, et praedictis successoribus exceptis) eosdem locorum Ordinarios praesentium auctoritate delegamus, ut gratia et favore postpositis, pro se quisque cum venerit usus, contra praedictos omnes sub ipsa exceptione comprehensos diligenter inquirant, suasque inquisitiones omnes sigillo obsignatas ad praedictam Sedem quamprimum transferant; ut nos, et praedicti successores, in causis huiusmodi procedentes, quod iustum fuerit, decernamus. Non enim singulis Ordinariis ipsis praedictos omnes, et quoscunque alios etiam exemptos, etiam per edictum publicum, constito prius summarie et extraiudicialiter de non tuto ad illos accessu citandi et monendi, eisque, ac iudicibus ordinariis et delegatis, aliisque personis quibuscunque, ne praedictorum exsecutionem quoquo modo impediant, vel alias in illis sese interponant, etiam per simile edictum inhibendi, eosdem ac alios contradictores et rebelles quoscunque per censuras et poenas ecclesiasticas, ac omnia alia iuris et facti remedia opportuna compellendi, auxilium brachii saecularis, quandocunque opus erit, invocandi, caeteraque in praedictis omnibus et singulis necessaria faciendi et exsequendi plenam et liberam tenore praesentium concedimus facultatem.

§ 10. Non obstantibus fel. rec. Bonifacii VIII, praedecessoris nostri, de una, et in concilio generali edita de duabus diaetis, aliisque apostolicis constitutionibus et ordinationibus, quodque Episcopis, collatoribus et praelatis praedictis, etiam Cardinalibus, vel quibusvis aliis communiter, vel divisim a praedicta sit Sede indultum, vel in posterum indulgeri contingat, quod interdici, suspendi vel excommunicari, aut contra indulta huiusmodi ad iudicium trahi non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam, et ad verbum de indulto huiusmodi mentionem, et quibuslibet aliis privilegiis, indulgentiis et litteris apostolicis generalibus vel specialibus quorumcunque tenorum exsistant per quae praesentibus non expressa, aut in totum non inserta, effectum praesentium, aut attributae praedictis Ordinariis iurisdictionis explicatio seu exercitium, vel exsecutio impediri valeat quomodocunque, vel differri, et de quibus quorumque totis tenoribus habenda sit in nostris litteris mentio specialis, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 11. Litteris praedecessoris huiusmodi nihilominus in suo robore duraturis.

§ 12. Volumus autem, ut praesentium exempla etiam impressa edantur, eaque notarii publici manu, et cuiuscunque curiae ecclesiasticae, vel praelati sigillo obsignata eamdem illam prorsus fidem, in iudicio, et extra ubique locorum faciant, quam ipsae praesentes facerent, si essent exhibitae vel ostensae.

Nulli ergo omnino, etc.

Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnat. Domini 1569, Kal. Iunii, pontificatus nostri anno 4.

Materia Simoniae est res spiritualis seu spi- 16
rituali annexa. *Communis.*

Per *rem autem spiritualem* pro qua tanquam 17
materia, seu merce datur temporale vi Simoniae, non intelligitur res incorporea, ut angeli, seu anima rationalis, sed omne et solum illud, quod aliquo modo donum supernaturale est, seu ad bonorum supernaturalium ordinem pertinet, et ad spiritualem animae salutem ex institutione divina, vel humana est ordinatum. *Communis*, argum. can. *Gratiae* 1, can. *Qui studet* 11, caus. 1, qu. 1, cum similibus.

Et huiusmodi *res spirituales* sunt omnes 18

gratiae gratum facientes, et gratis datae. Omnia sacramenta et sacramentalia. Omnia divina officia, et orationes publicae et privatae. Omnis actus iurisdictionis ecclesiasticae, ut absolutio a peccatis et censuris, collatio indulgentiarum, dispensatio in votis et iuramentis, electio, postulatio, praesentatio, nominatio, institutio, collatio, investitura cuiuscunque beneficii, officii ac dignitatis ecclesiasticae, et huiusmodi, quae ne simoniace praestentur seu efficiantur, passim prohibetur. Sic doctores communiter per text. Actor. Apostolor. VIII, 20, ibi: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.* — Matth. X, 8, ibi: *Gratis accepistis, gratis date.* Can. *Gratiae* 1, can. *Quisquis* 5, can. *Reperiuntur* 7, can. *Cui per pecuniam* 9, can. *Qui studet* 11, can. *Eos qui* 21, et can. *Nullus Episcopus* 124, caus. 1, qu. 1, cap. *Non satis* 8, cap. *Cum in Ecclesiae* 9, cap. *De hoc* 11, cap. *Nemo* 14, cap. *Veniens* 19, cap. *Ex tua* 20, cap. *Ad nostram* 21, cap. *Matthaeus* 23, cap. *Ad aures* 24, cap. *De regularibus* 25, cap. *Nobis fuit* 27, cap. *Suam* 29, et cap. *In tantum* 26 de Simonia, cum similibus.

19 Per *rem spirituali annexam* intelligitur illa, quae quidem in se, et intrinsece spiritualis non est, sibi tamen annexam et coniunctam habet rem spiritualem, indeque *materia* seu *merx* Simoniae ingreditur. *Communis.* Arg. can. *Si quis dator* 2, can. *Si quis Episcopus* 3, can. *Quaesitum* 4, can. *Si quis obiecerit* 6, caus. 1, quaest. 3.

20 Et huiusmodi *res spirituali annexae* sunt iuspatronatus, reditus beneficiorum, pensiones, primitiae, decimae, oblationes seu iura has percipiendi, labor actualis in administratione sacramentorum et celebratione missarum, templa, altaria, calices, vasa et paramenta sacra, Agnus Dei, et omnes aliae res consecratae seu benedictae, quae omnes ratione et intuitu talis connexionis cum consecratione seu benedictione, vel cum beneficio seu officio, aut ministerio spirituali sunt *materia* seu *merx* Simoniae; unde qua tales vendi et emi, et in commercium poni passim prohibetur in iure, ut notant communiter doctores per text. in cit. can. *Si quis dator* 2, can. *Si quis Episcopus* 3, can. *Quaesitum* 4, can. *Si quis obiecerit* 7, can. *Salvator* 8, can. *Ex multis* 9, can. *Res Ecclesiae* 12, can. *Pervenit* 13, can. *Altare* 14, et can. *Si quis praebendas* 15, caus. 1, qu. 3, cum similibus.

21 Pretium Simoniae iuris divini est omnis et sola res temporalis, quae datur vel offertur pro re spirituali vel spirituali annexa. *Communis,* per text. Act. Apostolor. cap. VIII, vers. 20; Matthaei can. X, n. 8; can. *Gratiae* 1, can. *Quisquis* 5, can. *Reperiuntur* 7, can. *Qui per pecuniam* 9, c. *Qui studet* 11, c. *Eos qui* 21, can. *Nullus Episcopus* 124, caus. 1, quaest. 1, cap. *Non satis* 8, cap. *Cum in Ecclesia* 9, cap. *De hoc* 11, cap. *Nemo* 14, cap. *Ad nostram* 21, cap. *Ad aures* 24, cap. *Nobis fuit* 27, cap. *Suam* 29 de Simonia, cum similibus.

Dicitur autem notanter *pretium Simoniae* 22
iuris divini, quia pretium Simoniae *iuris ecclesiastici* potest esse etiam aliquid spirituale, ut patet in materia beneficiorum, quae licet sint quid spirituale, nihilominus si propria auctoritate fiat illorum commutatio aut transactio in materia, committitur Simonia iuris ecclesiastici, quamvis solum detur spirituale pro spirituali. Cap. *Quaesitum* 5, cap. *Olim* 7 de Rerum permut., cap. *Cum pridem* 4 de Pactis, cap. *Constitutio* 4 de Transact.

Extra tamen materiam beneficiorum nun- 23
quam committitur Simonia, etiamsi propria auctoritate detur spirituale pro spirituali, v. gr. reliquia pro reliquia, calix pro calice seu ciborio, et huiusmodi. *Communis.* Et ratio est, quia id nullo iure, nec divino, nec humano reperitur prohibitum; imo id licere constat ex Sacra Scriptura; Ioann. 1, ibi: *Gratiam pro gratia.* Nulla enim irrogatur iniuria rei sacrae, cum datur non pro re temporali, sed solum pro spirituali.

Pretium simoniacum in iure vocari solet 24
munus, non quidem prout *munus* significat donum gratuitum, sed prout importat onus seu debitum ex obligatione. *Munus* enim accipitur tribus modis, quorum unus est prout importat dictum onus, ut expresse habetur in l. *Munus tribus modis* 18 ff. de Verb. signif.

Pretium seu munus simoniacum dividitur 25
in munus a manu, munus ab obsequio et munus a lingua. *Communis,* textu expresso in can. *Sunt nonnulli* 24, caus. 1, qu. 1, ubi S. Gregorius Papa sic habet: *Aliud est munus ad obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua: munus quippe ab obsequio est subiectio indebite impensa, munus a manu pecunia est, munus a lingua favor.*

Per *munus* igitur *a manu* intelligitur pecu- 26
nia, cit. can. *Sunt nonnulli,* ibi: *Munus a manu pecunia est;* pro pecunia autem venit omnis res temporalis pretio aestimabilis, sive mobilis, sive immobilis, ut sunt equi, currus, vasa argentea, aurea, dolia vini, iura, census, pensiones, mutatio pecuniae, debiti remissio seu dilatio, aut anticipata solutio debiti nondum finito termino, et huiusmodi. *Communis,* per text. in c. *Totum* 6, caus. 1, qu. 3, ibi: *Totum quidquid homines habent in terra, omnia quorum domini sunt, pecunia vocatur, servus, vas, ager, arbor, pecus, quidquid horum est, pecunia dicitur; ideo autem pecunia vocata est, quia antiquitus quod habebant, in pecoribus habebant.*

Per *munus ab obsequio* intelligitur quodcun- 27
que ministerium, servitium seu obsequium temporale tacito vel expresso pacto pro re spiri-

tuali praestitum vel praestandum, et hoc praesertim pro beneficio, ita nimirum ut beneficium detur et acceptetur in compensationem eiusmodi ministerii, servitii seu obsequii, veluti in mercedem et solutionem ex iustitia loco alterius mercedis temporalis solvendae. *Communis.* Arg. cap. *Cum essent* 12 de Simonia, et cit. can. *Sunt nonnulli*, ibi: *Munus quippe ab obsequio est subiectio indebite impensa.*

28 Per *munus a lingua* intelligitur omnis laus, commendatio, patrocinium, advocatio, intercessio, et huiusmodi apud alium, v. gr. apud Episcopum ex pacto convento, tanquam res ex iustitia debita in compensationem pro re spirituali v. gr. pro beneficio. *Communis.* Arg. cit. can. *Sunt nonnulli*, ibi: *Munus a lingua favor.*

29 Ad Simoniam requiritur pactum aliquid expressum vel tacitum saltem ex una parte inchoatum aut intentum dandi temporale pro
30 spirituali, aut econtra. *Communis.* Non requiritur tamen necessario pactum expressum, sed sufficit pactum tacitum seu implicitum saltem ex una parte inchoatum vel intentum, quo quis temporale dat animo et intentione alterum obligandi, aut movendi ad reciproce dandum spirituale, aut econtra. *Communis*, per textus in cap. *Et si quaestiones* 18, et cap. *Tua nos* 34 de Simonia, cum similibus. Unde Innocentius XI, die 1 Martii 1679, merito damnavit sequentem propositionem, 45 in ordine: *Dare temporale pro spirituali non est Simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut econtra.* Et insuper hanc aliam sequentem, 46 in ordine: *Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale. Imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris aestimetur, quam res spiritualis;* in quibus propositionibus supponitur, quod temporale pro spirituali detur cum aliquo pacto saltem implicito aut interpretativo, ut exponunt Viva, ad ipsas propositiones, n. 1; Sporer, loc. cit., n. 36, et alii.

31 Hinc colliges primo, quod pactum, etiamsi solum obliget ex benevolentia, gratitudine ac fidelitate, et non ex iustitia, adhuc continet Simoniam; superaddit enim novum gravamen pretio aestimabile, quia qui pactum huiusmodi non servat, esto alia via obligationi gratitudinis satisfaciat, notatur saltem ut infidelis; tum quia gratitudo non obligat ad aliquod determinate praestandum, sicuti obligat pactum illud praevium, adeoque, etc. Unde simoniaca sunt omnia huiusmodi pacta expresse vel tacite facta, verb. gr.: *Si mihi contuleris beneficium, obligo me ex gratitudine ad tibi praestandum famulatum sine ulla mercede.* Item: *Si mihi conferes beneficium, dabo tibi vas argenteum, non tanquam pretium, sed veluti motivum compensationis.* Item: *Si des mihi liberaliter vestem, dabo tibi liberaliter beneficium.* Et sic de aliis similibus, in quibus omnibus committitur Simonia, quia quamvis dicatur signate id fieri ex gratitudine, ex liberalitate, in compensationem, et huiusmodi, exercitate tamen admittitur nova obligatio distincta a debito gratitudinis, liberalitatis et compensationis, sicque revera non est gratitudo, liberalitas seu compensatio, sed pretium saltem aequivalenter et consequenter adest in his vera Simonia. Sic iam *Communis* post damnationem duarum allatarum propositionum, unde non sunt amplius attendendi doctores, qui contrarium antea scripserant.

Colliges secundo, quod qui dat aliquid tem- 32
porale, tanquam motivum alicuius spiritualis sibi reciproce dandi, v. gr. ut alter moveatur ad conferendum sibi beneficium, committit Simoniam, quam etiam committit recipiens tale temporale, si per hoc motus illi conferat beneficium, quamvis nullum aliud pactum, ne implicitum quidem, interveniat. Sic tenent iam passim doctores cum Carden., dissertat. 27, cap. 2, ad dictas propositiones damnat.; Viva, ibid.; Reiffenstuel, loc. cit., a num. 77; La Croix, lib. 3, part. 1, n. 73, et clare patet ex citatis propositionibus damnatis, et insuper ex cap. *Tua nos* 33 de Simonia, ibi: *Si tamen is, qui talem donationem facit, ea intentione ducatur, ut per temporalia bona, quae offert, spiritualia valeat adipisci, et clerici, qui eum in fratrem admittunt, non essent eum, nisi commoda temporalia perciperent, admissuri, sine dubio, tam ille, quam illi apud districtum iudicem (qui est scrutator cordium, et cognitor secretorum:* Dan. XIII, 42) *culpabiles iudicantur.* Et concordat cap. *Et si quaestione* 18 de Simonia, ibi: *Quod autem scriptum est:* Beatus qui excutit manus suas ab omni munere (Isa. XXXIII, 15), *de illis donis dictum est, quae accipientis animum allicere et pervertere solent.* Et ratio est clara, quia dans taliter temporale, proxime parat sibi viam ad beneficium; et ob id motus conferens illi beneficium, dat spirituale pro temporali, quod vere est simoniacum.

Colliges tertio, quod non sit Simonia dare 33
seu praestare temporale sub spe consequendi spirituale, si spirituale non principaliter et primario, sed solum secundario, et minus principaliter intendatur; secus autem si spirituale intendatur principale et primario; unde clericus, si suum famulatum praestet Episcopo intendens ob id principaliter et primario consecutionem beneficii, est simoniacus; secus autem si principaliter et primario intendat gratiam praelati, seu cognitionem suae habilitati apud ipsum, et inde secundario speret conses qui beneficium; sic expresse Glossa communi

ter recepta in cap. *Cum essent* 12 de Simonia, verb. *Promiserat,* ibi: *Potest ergo licite quilibet servire Episcopo, vel alii spe futurae remunerationis, nec committitur Simonia in tali spe, cum sine omni pactione vel conditione serviat. Dummodo principaliter hac intentione non serviat.* Et sic tenent Abbas, in cit. cap. *Cum essent,* n. 4; Barbosa, ibid., n. 4; Silvester, verb. *Simonia,* qu. 16, dist. 4; Navarrus, in Manual., cap. 23, n. 102; Suarez, de Relig., lib. 4, cap. 45, n. 4, ubi dicit hanc esse sententiam omnium; Pirhing, lib. 1 Decr., tit. 3, n. 86; Reiffenstuel, ibid., n. 85 et seq., ubi dicit, esse in re communissimam theologorum et canonistarum, per textus in cit. cap. *Tua nos* 34 de Simonia; ubi postquam Summus Pontifex Innoc. III, de clerico, qui bona sua offerens Ecclesiae rogavit, et speravit recipi in canonicum, ita respondit: *Si pure ac sine pacto vel conditione qualibet rogans humiliter, in canonicum admittatur, et bona sua sibi retinere liceat pro praebenda, et clerici eiusdem Ecclesiae pure consentiant, huiusmodi receptio fieri poterit absque scrupulo simoniacae pravitatis;* statim subiungit: *Si tamen, qui talem donationem facit ea intentione ducatur, ut per temporalia dona, quae offert, spiritualia valeat adipisci, et clerici, qui eum in fratrem admittunt, non essent eum, nisi commoda temporalia perciperent, admissuri; sine dubio tam ille, quam isti apud districtum iudicem (qui scrutator est cordium, et cognitor secretorum) culpabiles iudicantur.* Quid clarius?

34 Colliges quarto, quod dare ex gratitudine temporale pro spirituali iam accepto, vel econtra, sit Simonia, si fiat vi pacti aut contractus taciti vel expressi ante collationem rei spiritualis iam facti; secus autem si ex mera gratitudine sine ullo praecedenti pacto id fiat. Sic fere communis doctorum. Et quidem quoad primam partem clare patet ex propositionibus damnatis ab Innocentio XI, et relatis sub n. 30. Et quoad secundam partem clare habetur ex can. *Quidquid* 101, caus. 1, qu. 1, ibi: *Nisi voluntarie oblata,* cap. *Dilectus* 30 de Simonia, ibi: *Illud tamen gratanter recipi poterit, quod fuerit sine taxatione oblatum;* cap. *Et si quaestione* 18, eod., cum similibus; et id patet ex communi recepta praxi et universali consuetudine, qua, ut observat Navar., Manual., cap. 23, n. 106, fere omnes ecclesiarum praelati, iurium peritissimi, et conscientia timoratissimi beneficia ecclesiastica conferunt iis, qui de se vel ecclesia per dona et obsequia temporalia sunt benemeriti, ut sic obligationi *antidorali* seu *gratitudinis,* qua illi sunt obligati, rependendo spirituale pro temporali satisfaciant. Item ubique terrarum viget praxis et consuetudo, quod piissimi doctissimique viri post acceptum iam spirituale, v. gr. beneficium ecclesiasticum ad satisfaciendum obligationi *antidorali* seu *gratitudinis* sine ullo scrupulo offerant temporalia dona suis benefactoribus, istique ex gratitudine sine ullo praevio pacto tacito vel expresso, data recipiant. Quin imo, sacra approbante et commendante Scriptura, omnes fideles obligationi *antidorali* seu *gratitudinis,* qua aliis ob accepta beneficia temporalia astringuntur, satisfacere conantur per spiritualia, fundendo videlicet preces, offerendo sacrificia, et huiusmodi pro dictis suis benefactoribus. Et sic alii propter beneficia spiritualia a religiosis v. gr. accepta, ex gratitudine temporalia reddunt, et subministrant, id expresse approbante Paulo Apostolo, 1 ad Corinth., IX, 1, ibi: *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?*

Dantur tamen multa spiritualia, ob quae, 35
quamvis iam recepta, non licet etiam mere gratis oblata acceptare ob specialem iuris prohibitionem, ut patet de examinatoribus synodalibus, qui nec ante, nec post concursum possunt aliquid etiam sponte et gratuito oblatum a concurrentibus pro parochis acceptare, id expresse prohibente Concilio Tridentino, sess. 24, de Reformat., cap. 18. Item pro collatione ordinum, nec etiam gratis oblata recipi possunt, id expresse vetante eodem Conc.Trid., sess. 21, de Reform., cap. 1. Item neque ante, nec post possunt etiam gratis oblata recipi pro recognitione aut expeditione indulgentiarum, reliquiarum, et huiusmodi, de quibus in suis propriis locis.

Colliges quinto, quod Simoniam committit, 36
qui temporale promittit, dat vel praestat alteri, v. gr. ministro, vel familiari, aut amico Episcopi, seu praesentatoris, vel patroni beneficii, hac sola, seu principali intentione, seu hoc primario vel solo motivo, ut apud Episcopum, seu praesentatorem, vel patronum intercedat, roget, vel ipsum efficaciter commendet in ordine ad obtinendum ipsum beneficium ecclesiasticum. Talis enim per temporale parat sibi viam ad acquirendum spirituale, et revera illud temporale pro isto spirituali promittit, dat seu praestat. Sic Barbosa, in cap. *Nemo,* n. 4, de Simonia; Silvester, verb. *Simonia,* quaest. 6; Layman, de Simonia, § 6, n. 65; Navarrus, Manual., cap. 33; Bonacina, de Simonia, qu. 1, § 1, n. 14; Reiffenstuel, loc. cit., n. 122 et seq., cum communi et certa aliorum, arg. can. *Praesentium* 3, caus. 1, qu. 5, ubi tanquam simoniaca reputatur promotio ad sacerdotium obtenta per pecuniam, non Episcopo, sed cuidam principali eius, id est alicui familiari vel principali ministro illius datam, et can. *Statuimus* 107, caus. 1, qu. 1, ubi Nicolaus Papa tres enumerat species Simoniae, quarum unam esse asserit, quando *Simoniaci simoniace a non Simoniacis ordinantur;* id est quando ordinandi pecuniam seu aliud temporale promittunt, dant seu praestant non Episcopo, sed alicui eius fa-

miliari et amico, hac primaria vel sola intentione, ut ipsis ab Episcopo huius ignaro promotionem ad ordines impetrent seu obtineant.

37 Colliges sexto, quod Simoniam committat, qui certat et spondet cum Episcopo seu collatore beneficii pro mille aureis, quod ipse beneficium non sibi, sed alteri sit collaturus. *Communis.* Et ratio clara est, quia illa astutia intendit movere Episcopum seu collatorem ad sibi conferendum beneficium, cum aequivalenter faciat, ut ipse pro illa pecunia acquirenda sibi beneficium conferat lucrando mille aureos ex illa sponsione, quae est revera palliata Simonia, cum sic non sit sponsio, sed emptio.

38 Colliges septimo, quod conferens beneficium pecunia interveniente, si arbitrium vendat, ipsum beneficium vendit simoniace. In tali enim casu simoniace pretium accipit, et quamvis oretenus dicat, se vendere suum arbitrium, revera tamen beneficium vendit et peccat tum contra religionem, tum contra iustitiam; colligitur aperte ex sequenti propositione, 22 in ordine inter merito damnatas ab Alex. VII, die 7 Septembris 1665, ibi: *Non est contra iustitiam beneficia ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia ecclesiastica interveniente pecunia, non exigit illa pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod sibi conferre non tenebatur.* Viva ad d. propositionem, num. 5; Suarez, lib. 3, de Simonia, cap. 59, et alii.

39 Colliges octavo, quod non sit Simonia conferre alicui beneficium ecclesiasticum, seu aliud spirituale intuitu consanguinitatis, affinitatis seu amicitiae. Sic S. Thom., 2-2, qu. 100, art. 6 ad 2; Navarrus, Manual., cap. 23, num. 107; Azorius, part. 3, lib. 12, cap. 2; Pirhing, lib. 5 Decr., tit. 3, n. 139; Reiffenstuel, ibid., n. 132, et alii passim. Quamvis enim talis collator aliunde peccet, si intuitu consanguinitatis, affinitatis seu amicitiae conferat beneficia, seu alia spiritualia indignis, vel minus dignis, dignioribus neglectis, Simoniam tamen ob id non incurrit, cum nullum interveniat pactum, nec detur aliquid temporale pro spirituali; tum quia, si id esset Simonia, esset etiam Simonia fundere preces, offerre sacrificia pro aliquo, intuitu consanguinitatis, affinitatis seu amicitiae, quod non est dicendum.

* « At Simonia est si conferas vel procures beneficium consanguineo aut affini, ut inde honoratior, vel potentior, vel opulentior fiat, aut tua familia. Item si beneficium procures extraneo, ut consulat tuis consanguineis, aut affinibus. Nam tunc datur spirituale intuitu commodi temporalis percipiendi. Ita S. Thomas, in 4, dist. 25, qu. 3 ad 7, ubi ait: *Qui dat ratione consanguinitatis praebendam, si intendit aliquod bonum in seipsum redundans sic, quod magnificetur per hoc, et nobilitetur domus sua; vel quod ipse in consanguineis sit fortior, et sic ipse aliquid accipere sperat, pro quo spiritualia dat, Simoniam committit.* » Antoine, in tract. de Virtute religionis, cap. 5, art. 3, in resp. ad qu. 14. *

Colliges nono, quod non sit Simonia con- 40
ferre beneficium, seu aliud spirituale propter preces armatas, seu gravem metum incussum; dummodo tamen nullum interveniat pactum. Suarez, lib. 4, de Simonia, cap. 37, num. 10; Lessius, lib. 2, cap. 53, n. 119; Reiffenstuel, loc. cit., n. 66; La Croix, loc. cit., n. 84; Pirhing, loc. cit., n. 141, testans de communi; et ratio est, quia cum ibi nullum interveniat pactum, talis collatio beneficii non fit tanquam pretium cum quo cessatio iniuriae seu metus incussi commutetur, sed solum tanquam medium spirituale offertur gratis ad tollendam iniustam vexationem temporalem; secus autem esset dicendum, si collatio beneficii fieret cum pacto et conditione, quod alter in futurum nullum damnum inferret collatori, sed potius eum defenderet, quia tunc ratione talis pacti et novae obligationis alteri impositae in commodum ipsius collatoris esset Simonia, quia talis obligatio est pretio aestimabilis, adeoque, etc.

Colliges decimo, quod non sit Simonia, si 41
quis dat pecuniam infideli, ut recipiat baptismum, haeretico seu peccatori, ut convertatur, iuveni, ut fiat clericus, dotem puellae, ut fiat monialis, et huiusmodi. *Communis.* Et ratio est, quia in dictis casibus nullus intervenit contractus onerosus, sed solum gratuita promissio seu donatio, quamvis sub conditione et iustissimo fine, quae conditio, seu finis cedit non in commodum dantis, sed solum in spiritualem utilitatem recipientis, ut de se patet.

Alia ad rem. Vide verb. *Beneficia,* verb. 42
Iuspatronatus, verb. *Resignatio beneficiorum,* et signanter verb. *Electio,* art. 3, n. 26, ubi datur per extensum constitutio Innocentii XII, de illicitis capitulationibus, et aliis multis ad rem.

* Commendae, prioratus atque praeceptoriae 43
ordinis Hierosolymitani a canonistis quidem tanquam beneficia habentur, in quibus si intercedant preces, pactiones et munera, Simonia committitur; id tamen negant communi consensu theologi, animadvertentes, non esse illis adnexum spiritualis ministerii exercitium, neque necessario conferri clericis; quae duo exigunt beneficia, quanquam negari non potest, gravem abusum ea in re intercedere, quem tollere adnisus est Clem. XI, in suo Brevi ad magnum magistrum eiusdem ordinis, in quo etiam declarat: collationes hasce nullas et irritas esse, et fore. De Synod. dioeces., lib. 12, cap. 5, § 15, nov. edit.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Mercari ecclesiam vel officium sacrum pe[r] 44
ordinationem conferendum, esse idem flagitium

censuerunt Patres, quod Simon Magus commisit Act. VIII, relatum vers. 9 seqq., c. 1, qu. 1.
45 Hoc cum omnium confessione constaret, illud inter gravissima scelera referendum, et primo quasi loco collocandum esse rati sunt, ita ut Gratianus et D. Raymundus de Pennafort primum locum inter ecclesiastica delicta dederint.
46 Conceptus vero Simoniae tam prolixum pedetentim ambitum accepit, ut quae definitio ei conveniat, et facinus idem, quod Simon commisit, exprimat, non constet evidenter. Ex mente D. Thomae definiri a plerisque solet: *Determinata voluntas ad emenda et vendenda spiritualia, usque adnexa.*
47 Simonia in duas commode species dividi potest, primariam et secundariam. Illa ambitum ecclesiasticum, haec vero reliquas species quae potissimum circa sacras actiones occupantur, complectitur.

Non conveniunt vero omnes circa ea, quae 48 referenda sunt ad Simoniam secundariam.

Fata huius criminis historice optime illustra- 49 vit, et insigni rerum copia exornavit Thomassinus, part. 3, vet. et nov. Eccl. Disciplin., lib. 1, cap. 49 et seq. Feliciori vero conatu fata huius criminis, tum latissimum eius ambitum explicuit, tradiditque Perischius, in tract. de Simonia; succinctior est Hannius, de crimin. ambit. eccles. seu Simonia.

ARTICULUS II. *Quoad ea quae concernunt Simonias, quae committuntur in electione, praesentatione, permutatione et resignatione beneficiorum, in ingressu et receptione ad religionem, et in administratione sacramentorum et sacramentalium, et praestatione functionum et actuum spiritualium.*

SUMMARIUM. 1. Electio evadit simoniaca, et consequenter nulla, cum pro consequenda aliqua praelatura seu dignitate datur, seu praestatur aliquod temporale munus, vel a manu, vel a lingua, vel ab obsequio. - 2. Et talis electio de iure est nulla etiam ante iudicis sententiam. - 3. Talis electio est nulla, etiamsi Simonia sit occulta. - 4. Imo est nulla electio, etiamsi electus penitus ignoret Simoniam commissam ab aliis in procurandis votis ad sui electionem, nisi in huius praeiudicium fraudulenter fiat ab aliquo inimico. - 5. Hinc simoniace electus tenetur in conscientia sub peccato mortali renuntiare episcopatum, prioratum, rectoratum, guardianatum, definitoriatum, provincialatum, generalatum; nec absolvi potest, prius quam renuntiet. Et hoc etiamsi Simonia sit occulta, sive commissa sit ab eodem, qui dignitatem obtinuit, sive ab aliis ipso quoque nesciente. - 6. Assignantur variae electiones simoniacae, et nullae propter illicitas pactiones electorum. - 7. Patroni a praesentatis nihil possunt exigere temporale, nisi quod in ipsa fundatione constat fuisse impositum. - 8. Praesentatio est simoniaca, quando aliquid datur vel promittitur pro habendis vocibus, seu praesentationibus patronorum. - 9. Quamvis id fiat etiam ipso praesentato ignorante. - 10. Resignatio beneficii cum reservatione regressus, ingressus vel accessus, non potest fieri in manibus Ordinarii Papa inferioris. Et quid sit regressus, ingressus vel accessus? - 11. Resignatio beneficii facta cum pacto, ut resignatarius solvat expensas factas olim a resignante in assecutione illius beneficii est simoniaca, unde non potest fieri in manibus Ordinarii Papa inferioris. - 12. Resignatio facta cum pacto, ut resignatarius solvat omnes expensas factas in admissione resignationis, atque in expeditione bullarum ab utraque parte caeteroquin faciendas, est simoniaca, nec potest admitti ab Ordinario Papa inferiore. - 13. Potest tamen fieri talis conventio et pactio cum facultate et approbatione Summi Pontificis. - 14. Resignatio beneficii facta cum certa confidentia seu pacto inito, ut resignatarius postea illud suo tempore cedat certo suo consanguineo, vel affini, aut amico, est omnino illicita, nulla, et simoniaca Simonia confidentiali. - 15. Pro voto habendo promittere officium, seu beneficium ecclesiasticum, est Simonia, et multo magis si fiat reciproce talis promissio, aut pactum. - 16. Simonia est dare temporale, ne eligatur dignus. - 17. Non est autem Simonia dare temporale, ne eligatur indignus aut minus dignus. - 18. Nisi tamen detur temporale, ut loco indigni aliquis certus eligatur. - 19. Dare temporale pro confirmatione obtinenda, seu ne impugnetur electio ab aliquo, qui iustam impugnandi seu contradicendi causam habet, est Simonia. - 20. Dare vel accipere temporale pro ingressu et receptione ad religionem est Simonia. - 21. Alia dicta et conclusa ad rem. *Remissive.* - 22. Si monasterium reperiretur inops, mediis vel redditibus non sufficienter fundatum, licite consequenter absque Simonia peti et accipi possent temporalia ab ingredientibus illud; non quidem pro ipso ingressu, seu pro ipsa admissione ad religionem vel professionem, sed pro honesta sustentatione. - 23. Hodie autem circa id contrarium est sentiendum. - 24. An sit Simonia, si gratis dentur aliqua munera superioribus, vel aliis, ut facilius impetretur ingressus in religionem? - 25. Pro administratione sacramentorum vel sacramentalium, et pro functionibus ecclesiasticis ex pacto tacito, vel expresso dari, seu accipi quid temporale per modum pretii, est Simonia iuris divini. - 26. Non est autem Simonia pro administratione sacramentorum, vel sacramentalium, seu pro functionibus ecclesiasticis, dare et accipere temporale per modum stipendii ad honestam sustentationem ministrorum ordinati. - 27. Clerici ecclesiae ministri habentes ad sui honestam et congruam sustentationem sufficientes ecclesiasticos redditus ipsis pro suis ministeriis assignatos Simoniam committunt, si pro functionibus ecclesiasticis, ad quas ex officio tenentur, temporalia etiam per modum stipendii exigant, quando illa nec ius, nec publica auctoritas, nec consuetudo permittit. - 28. Pro actu vel exercitio iurisdictionis ecclesiasticae temporale per modum pretii accipere est Simonia. - 29. Assignantur in specie qui in hoc Simoniam committunt. - 30. Adducitur et solvitur obiectio. - 31. Adducitur et solvitur instantia. - 32. An Episcopi, pro labore, quem habent in exsecutione dispensationum matrimonialium a Sede Apostolica sibi commissarum, possint exigere aliquid temporale, ubi ita exigendi viget consuetudo legitime praescripta. - 33. Non est Simonia etiam ex pacto exigere seu accipere, non per modum pretii, sed solum per modum stipendii ad honestam sustentationem aliquid temporale pro missis, orationibus, aliisque bonis operibus spiritualibus. - 34. Sunt tamen sub excommunicatione prohibitae omnes ex pacto donationes, promissiones, et huiusmodi, quamvis istae non sint acceptatae, pro obtinenda pro se vel pro alio iustitia, vel gratia aliqua apud Sedem Apostolicam, etiam apud mediatos intercessores. - 35. Affertur ad id Constitutio Alexandri VII, confirmata et extensa ex post ab Innocentio XII. - 36. Additur attendenda notabilis resolutio sacrae Cong. Concilii. - 37. Alia ad rem ad num. 39.

1 Electio evadit simoniaca, et consequenter nulla, cum pro consequenda aliqua praelatura seu dignitate datur seu praestatur aliquod temporale munus, vel a manu, vel a lingua, vel ab obsequio. Can. *Quam pio* 2, caus. 1, qu. 3, cap. *Non satis* 8, et cap. *Mandato* 46 de Simonia, cap. *Monachi* 3 de Statu monach.

2 Et talis electio de iure est nulla, etiam ante iudicis sententiam. Vide verb. *Electio,* art. 4, n. 60, ubi dantur ad id iura.

3 Talis electio est nulla, etiamsi Simonia sit occulta. Vide, ibid., n. 61.

4 Imo est nulla electio, etiamsi electus penitus ignoret Simoniam commissam ab aliis in procurandis votis ad sui electionem, nisi in huius praeiudicium fraudulenter fiat ab aliquo inimico. Vide, ibid., n. 62.

5 Hinc simoniace electus tenetur in conscientia sub peccato mortali renuntiare episcopatum, prioratum, rectoratum, guardianatum, definitoriatum, provincialatum, generalatum, nec absolvi potest, priusquam renuntiet. Et hoc etiamsi Simonia sit occulta sive commissa sit ab eodem, qui dignitatem obtinuit, sive ab aliis ipso quoque nesciente. Vide, ibid., n. 63.

6 Assignantur variae electiones simoniacae, et nullae propter illicitas pactiones electorum. Vide, ibid., n. 64.

7 Patroni a praesentatis nihil possunt exigere temporale, nisi quod in ipsa fundatione constat fuisse impositum. Cap. *Sicut* 2 de supplenda negligentia Praelator., cap. *Praeterea* 23 de Iurepatron. Vide verb. *Iuspatronatus,* art. 4, num. 20.

8 Praesentatio est simoniaca, quando aliquid datur, vel promittitur pro habendis vocibus, seu praesentationibus patronorum. Arg. cap. *Veniens* 16 de Simonia. Vide, ibid., num. 21.

9 Quamvis id fiat etiam ipso praesentato ignorante. Cap. *Si alicuius* 59 de Electione, cap. *Nobis* 27 de Simonia. Vide, ibid., n. 22.

10 Resignatio beneficii cum reservatione regressus, ingressus, vel accessus non potest fieri in manibus Summi Pontificis. Conc. Trident., sess. 25, de Reform., cap. 7; S. Pius V, constitut. incip. *Romani Pontificis providentia.* Vide verb. *Resignatio,* n. 10.

11 Resignatio beneficii facta cum pacto, ut resignatarius solvat expensas factas olim a resignante in assecutione illius beneficii, est simoniaca. Unde non potest fieri in manibus Ordinarii Papa inferioris. Vide, ibid., n. 50.

12 Resignatio facta cum pacto, ut resignatarius solvat omnes expensas factas in admissione resignationis, atque expeditione bullarum ab utraque parte caeteroquin faciendas, est simoniaca, nec potest admitti ab Ordinario Papa inferiore. Vide, ibid., n. 51.

13 Potest tamen fieri talis conventio et pactio cum facultate et approbatione Summi Pontificis. Vide, ibid., n. 52.

Resignatio beneficii facta cum certa confi- 14
dentia, seu pacto inito, ut resignatarius postea illud suo tempore cedat certo suo consanguineo, vel affini, aut amico, est omnino illicita, nulla, et simoniaca Simonia confidentiali. Vide, ibid., n. 53 et per tot., ubi multa de Resignatione et permutatione beneficiorum.

Pro voto habendo promittere beneficium aut 15
officium ecclesiasticum, seu spirituale, est Simonia, et multo magis, si fiat reciproce talis promissio, aut pactum, v. gr.: *Dabo tibi tale beneficium, si dederis mihi tuum votum. Vel, Dabo tibi meum votum, si confers mihi tale ecclesiasticum officium, seu beneficium.* Communis, per text. in cap. *De hoc* 11 de Simonia.

Simonia est dare temporale, ne eligatur di- 16
gnus, Glossa communiter recepta in cap. *Nemo* 14 de Simonia, verb. *Celet,* et ibi Abbas, n. 1; Pirhing, loc. cit., n. 87; Reiffenstuel, loc. cit., n. 144, et alii passim. Argum. can. *Nullus Episcopus* 124, § *Si qui autem,* caus. 1, num. 1. Et ratio est, quia Simonia committitur, non solum quando datur spirituale pro temporali, sed etiam quando quis spirituale, quod impendere tenetur pro temporali interesse vel commodo, dare vel praestare omittit.

Non est autem Simonia dare temporale, ne 17
eligatur indignus aut minus dignus. Sic Navarrus, in Manual., cap. 23, num. 102, § 8; Palao, de Simonia, punct. 20, n. 8; Azorius, part. 3, lib. 12, cap. 7; Lessius, lib. 2, cap. 35, dub. 19; Pirhing, loc. cit., n. 87; Reiffenstuel, loc. cit., n. 145, cum Caietan., Soto, Suarez, et alii ibi allegat. Argum. cap. *Dilectus* 28 de Simonia. Et ratio est, quia in tali casu non datur temporale pro spirituali, sed ne spirituale indigne et male conferatur.

Nisi tamen detur temporale, ut loco indigni 18
aliquis certus eligatur, quia tunc committitur vera Simonia, etiamsi detur illud temporale, ut neglecto indigno, seu minus digno, eligatur aliquis determinatus, quamvis omnium dignissimus. In tali enim casu vere datur temporale pro spirituali, nempe pro electione certae et determinatae personae, quod est simoniacum, ut tenent supracitati doctores, et alii communiter.

Dare temporale pro confirmatione obtinenda, 19
seu ne impugnetur electio ab aliquo, qui iustam impugnandi, seu contradicendi causam habet, est Simonia. *Communis,* quoad utramque partem; et quidem prima pars, scilicet *pro confirmatione obtinenda,* clare constat ex cap. *Sicut tuis* 33 de Simonia, ubi expresse declaratur, quod Simonia sit offerre vel dare temporale pro confirmatione obtinenda, cum confirmatio sit revera quid spirituale. Secunda autem pars, scilicet, *ne impugnetur electio,* habetur clare definita in cap. *Matthaeus* 23 de Simonia, ut concordat cap. *Cum pridem* 4 de Pactis.

20 Dare vel accipere temporale pro ingressu aut receptione ad religionem est Simonia, et quidem iuris divini. *Communis* ac certa textu expresso in cap. *Non satis* 8 de Simonia, ibi: *Tam ille qui dederit, quam ille qui receperit vel consenserit, partem se cum Simone non dubitet habiturum;* iuncto eius summario, ubi sic expresse dicitur: *Simoniacum est pretium recipere pro ingressu religionis;* concordat cap. *Veniens* 19 de Simonia, ubi reprobatur etiam consuetudo contraria, et regulares transgressores, tam superiores quam subditi ab officio suspenduntur et obligantur ad restituendam pecuniam taliter receptam, et cap. *Dilectus* 30 de Simonia, iuncto eius summario, ubi sic expresse habetur: *Si per accusationem constat monachum simoniace fuisse receptum, receptus et recipiens deponuntur; si vero per inquisitionem, receptus in arctius monasterium detruditur, recipienti vero, et maioribus poena condigna imponitur. Et interim ab exsecutione ordinum sacrorum suspenduntur;* et cap. *Quoniam* 40 de Simonia, iuncto eius summario sic expresse dicente: *Religiosi pretio recepti una cum recipientibus de monasterio expelluntur, et in arctioribus monasteriis ad agendam poenitentiam detruduntur;* et expresse Extravag. *Sane* 1 de Simonia, ibi: *Sane multorum fide dignorum relatione didicimus, quod in nonnullis ecclesiis, monasteriis, prioratibus et aliis locis religiosis, tam virorum quam mulierum, ordinum, religionum et partium diversarum, detestabilis, et a canonibus reprobata servatur abusio, quod cum personae aliquae recipiuntur ab eis ad observantiam regularem, ipsae temeritate praesumptuosa, pastus seu prandia capitulis et conventibus ipsarum ecclesiarum, monasteriorum, prioratuum et locorum, aut pecunias, aut iocalia, seu res aliquas ipsis ecclesiis, monasteriis, prioratibus et locis, seu praesidentibus eis ex statuto seu consuetudine, quae corruptela est potius dicenda, tribuere compelluntur.* Et infra, postquam damna huius vitii allegavit Summus Pontifex, districtius inhibet omnibus regularibus utriusque sexus: *Ne tam a maribus quam a mulieribus volentibus ingredi eorum religionem, ecclesias, monasteria, prioratus, domos seu loca, in earumdem personarum receptione, aut ante vel post illam, quoscunque pastus, prandia seu coenas, pecunias, iocalia aut res alias etiam ad usum ecclesiasticum, seu quemvis pium usum alium deputata vel deputanda directe vel indirecte petere, vel exigere quocunque modo praesumant... Illa duntaxat, quae personae ipsae ingredientes, et sponte et plena liberalitate, omnique pactione cessante, dare vel offerre ecclesiis, monasteriis, prioratibus, domibus et locis huiusmodi voluerint cum gratiarum actione licite recepturi.* Quid clarius? Et ratio est etiam clarissima, quia religio omnino est quid spirituale, adeoque temporale dare et recipere pro ingressu et receptione ad ipsam est vera Simonia.

Unde vide dicta et conclusa ad rem sub verb. 21
Novitius, a n. 56 ad n. 65, et sub verb. *Moniales,* art. 2, a n. 52 ad 63.

Si monasterium reperiretur inops, mediis vel 22
reditibus non sufficienter fundatum, licite consequenter absque Simonia peti et accipi possent temporalia ab ingredientibus illud; non quidem pro ipso ingressu, seu pro ipsa admissione ad religionem vel professionem, sed pro honesta sustentatione. Sic expresse S. Thomas, in 4, dist. 25, qu. 3, art. 2 ad 7, ibi: *Cum possessiones alicuius loci religiosi non sufficiunt ad sustentandum plures, tunc potest exigi ab eo, qui in illo loco vult Deo servire, non quasi pretium religionis, sed ut habeat monasterium unde ei possit providere, et ideo non committitur Simonia;* et id. habet 2-2, qu. 100, art. 3 ad 4, ibi: *Pro ingressu monasterii non licet aliquid exigere vel accipere quasi pretium; licet tamen, si monasterium sit tenue, quod non sufficiat ad tot personas nutriendas, gratis quidem ingressum monasterii exhibere, sed accipere aliquid pro victu personae, quae in monasterio fuerit recipienda, si ad hoc non sufficiunt monasterii opes.* Item S. Bonaventura, Libello Apologetico in eos, qui ordini Fratrum Minorum adversantur, qu. 18, ibi: *Ubi vero pecunia recipitur propter personam, quam alias libenter reciperent, si haberent, unde eam pascerent, non videtur esse Simonia, dummodo forma cum intentione concordet.* Item S. Raymundus, in Summa, lib. 1, tit. 1, § 22, ibi: *Credo, quod possunt dicere: Non sufficiunt nobis* (reditus), *libenter suscipimus te ad spiritualia, ad temporalia non possumus, nisi habeamus plures possessiones, et tunc ille offerat se et sua.* Item Glossa in cap. *Quoniam* 40 de Simonia, verb. *Paupertatis,* ibi: *Posset dici, quod si ita pauperes sunt, quod non possuut ibi alias aliquo modo aliquem recipere, quia non habent ibi victum, sub hac forma possent recipi: Non habemus quid demus tibi pro victu, nisi tu portes tecum unde vivas. Dummodo tamen hoc non dicatur in fraudem, et sine aliquo pacto.* Et sic Silvester, verb. *Simonia,* qu. 15, dict. 2; Navarrus, de reditibus Eccles., qu. 1, monit. 61; Layman, de Simonia, n. 38; Lessius, lib. 2, cap. 35, dub. 12, assert. 3; Tamburin., de Iure abbat., tom. 3, disp. 6, qu. 9; Marchant., tom. 3, tract. 10, tit. 9, quaest. 10, concl. 1; Pirhing, loc. cit., n. 59; Reiffenstuel, loc. cit., n. 163; testans de communi tam theologorum quam canonistarum per text. in can. *Quam pio* 2, caus. 1, qu. 2. Et ratio est, quia tunc non daretur, nec exigeretur temporale pro spirituali, scilicet pro ingressu ad religionem, seu admissione ad professionem, sed ut quid necessa-

rium pro victu, vestitu ac honesta sustentatione ingredientis seu profitentis, quod est etiam quid mere temporale.

23 Hodie autem cum regulares tot solum stare debeant et possint in monasteriis, quot ali commode possint per reditus seu consuetas eleemosynas eorum; cap. *Periculoso* unic., § *Sane*, de Statu regular. in 6, Conc. Trid., sess. 25, de Regularibus, cap. 3; Clemens VIII, constit. 60 incip. *Nullus;* Paulus V, const. 9 incip. *Sanctissimus;* Urbanus VIII, constit. 43 incip. *Cum saepe;* Innocentius X, const. incip. *Inter caetera;* Innocentius XII, constit. incip. *Nuper a congreg.*, stat, quod neque monasterium praetensum inops possit aliquid per pactum exigere ab ingredientibus pro illorum sustentatione, quin eius religiosi labem Simoniae *iuris* saltem *ecclesiastici* contrahant. Unde quod non liceat aliquid peti seu exigi, neque titulo eleemosynae pro admittendis ad habitum et professionem regularem, patet etiam ex declaratione Sacrae Congregationis Concilii, quae in una Leodien. pro PP. Carmelitis Calceatis huic quaesito pro maribus facto 9 Febr. 1697, respondit, *Servetur dispositio iuris.* Sic refert Monacell., part. 1, tit. 11, formul. 7, n. 8. De iure autem est, quod religiosi et religiosae non debent, nec possunt pretio recipi ad religionem et professionem regularem. Cap. *Non satis* 8, cap. *Veniens* 19, cap. *Dilectus* 30, cap. *Quoniam* 40 de Simonia; et Extravag. *Sane* 1 de Simonia; cuius Extravagantis verba allata supra n. 20, sunt valde notanda, sicuti et sequentia verb. cit. cap. *Quoniam* 40 de Simonia, ibi: *Paupertatis praetextu volentes huiusmodi vitium palliare.* Vide verb. *Moniales,* art. 2, num. 12, et a n. 52 ad 63, verb. *Novitius,* a n. 56 ad 65, verb. *Regulares,* n. 86 et 87.

24 Non esse autem Simoniam, si gratis dentur munera superiori vel aliis, ut facilius impetretur ingressus in religionem, cum id nullo iure sit prohibitum, tenent cum aliis Diana, part. 3, tract. 2, resolut. 64; La Croix, lib. 3, part. 1, n. 188. At ego cum aliis dicerem, et quidem ratione et iure suffultus, quod si dicti superiores, vel alii religiosi tantae sint auctoritatis et praepotentiae in sua religione, ut unice vel principaliter ab ipsis dependeat ingressus seu admissio ad religionem, et sine temporalibus muneribus nunquam, seu vix acceptentur et admittantur iuvenes ad religionem, tunc ab ipsis committitur vera Simonia, quia in tali casu munera temporalia sunt efficax causa, cur iuvenes acceptentur et admittantur ad religionem, cum sine ipsis non soleant acceptari et admitti, vel tandiu differantur et procrastinentur, ut alio divertere cogantur, sicque simoniaca praxi compellantur, non gratis, sed tanquam quid ab ipsis necessario velut pretium exactum talia munera temporalia tribuere, et consequenter committitur vera Simonia; cum revera in simili casu detur temporale propter spirituale, per text. in cap. *Non satis* 8, cap. *Veniens* 19, cap. *Dilectus* 30, cap. *Quoniam* 40 de Simonia, et Extravag. *Sane* 1 de Simonia. Et faciunt dicta supra n. 29, et sub verb. *Novitius,* a n. 56 ad 65, et sub verb. *Moniales,* art. 2, a n. 52 ad 63. Vide, ibi.

Pro administratione sacramentorum vel sacramentalium, et pro functionibus ecclesiasticis v. gr. benedictionibus, sepulturis, et huiusmodi ex pacto tacito vel expresso dari seu accipi quid temporale per modum pretii est Simonia iuris divini. *Communis,* textu expresso in cap. *Cum Ecclesiae* 9, cap. *Ad Apostolicam* 42 de Simonia, can. *Placuit* 1, can. *Quam pio* 3, can. *Nullus* 4, caus. 1, qu. 3, cum similibus; et ratio est clara, quia cum supradicta omnia sint quid spirituale, dare aut accipere pro illis temporale per modum pretii est vera Simonia. Vide infra, art. 3, n. 35 et 40, ubi probatur esse de iure divino. 25

Non est autem Simonia pro administratione sacramentorum vel sacramentalium, seu pro functionibus ecclesiasticis dare et accipere temporale per modum stipendii ad honestam sustentationem ministrorum ordinati. *Communis,* per claros textus tum in variis Sacrae Scripturae locis, tum in sacris canonibus. Lucae enim x, 7, expresse dicitur: *Dignus est operarius mercede sua.* Matthaei x, 10: *Dignus enim est operarius cibo suo.* Epist. 1 ad Corinth. cap. ix, 7: *Quis militat suis stipendiis unquam: Quis plantat vineam, et de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?* Et infra v. 11: *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt, et qui altari deserviunt, de altari participant? Ita et Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere;* et can. *Ex his* 22, caus. 12, qu. 1, expresse dicitur: *Lex enim Dei praecipit, ut qui altari deserviunt, pascantur de ipso;* et cap. *Cum secundum* 16 de Praebend., praecise habetur: *Cum secundum Apostolum, qui altari servit, vivere debeat de altari, et qui ad onus eligitur, repelli non debeat a mercede, patet a simili, ut clerici vivere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur, ut ipsa nobis ratio persuadet.* 26

Clerici Ecclesiae ministri habentes ad sui honestam et congruam sustentationem sufficientes ecclesiasticos reditus ipsis pro sui ministeriis assignatos Simoniam committunt, si pro functionibus ecclesiasticis, ad quas ex officio tenentur, temporalia etiam per modum stipendii exigant, quando illa exigere, nec ius, nec publica auctoritas, nec consuetudo permittit; in tali enim casu deest omnis iustus titulus exigendi illa temporalia, adeoque si nihilominus 27

exigantur pro dictis functionibus ecclesiasticis seu spiritualibus, Simonia committitur. Ita S. Thomas, 2-2, qu. 100, art. 3 ad 3; Reiffenstuel, loc. cit., n. 196, et ipso teste alii communiter.

28 Pro actu vel exercitio iurisdictionis ecclesiasticae seu spiritualis, temporale per modum pretii accipere est Simonia. *Communis*, textu expresso in cap. *Non satis* 8, cap. *Cum in Ecclesia* 9, cap. *Cum sit Romana* 10, cap. *Nemo* 14, cap. *Ad nostrum* 21 de Simonia, cum similibus; et ratio est clara, quia iurisdictio et potestas ecclesiastica est quid spirituale, adeoque vera Simonia est pro eius exercitio et administratione exigere temporale.

29 Hinc Simoniam committunt, qui pretium temporale exigunt pro dispensationibus super votis, iuramentis, impedimentis matrimonii, aetate canonica, interstitiis, irregularitatibus. Item pro dispensationibus laborandi diebus festivis, nuptias celebrandi diebus vetitis, non ieiunandi, et non abstinendi a carnibus diebus praeceptis, et huiusmodi. Item pretium temporale exigentes pro absolutionibus a censuris ecclesiasticis, sive pro foro interno sive pro externo. Item pro pretio temporali aliis concedentes etiam pro unica vice ius eligendi, praesentandi, confirmandi aut instituendi ad beneficia ecclesiastica. Item pro pretio temporali conferentes officium, aut potestatem, seu iurisdictionem spiritualem, v. gr. constituendo pro dicto pretio vicarios generales, aut officiales similes, quod simoniacum specialiter etiam declaratur. Cap. *Ad nostram* 21, et cap. *Consulere* 38 de Simonia.

30 Nec valet obiicere, quod in curia pontificia, approbante Pontifice, passim in dies pro dispensationibus exigantur et recipiantur taxae temporales, adeoque quod id non sit Simonia. Non valet, inquam, quia praefatae taxae non exiguntur tanquam pretium dispensationum, sed vel dantur ut stipendia, ad sustentationem Summi Pontificis, et suorum officialium, et ad onera pontificii status sustinenda quod est conforme iuri divino et naturali per textus allegatos supra n. 26. Vel taxae pecuniariae exiguntur per modum *mulctae*, ut per eiusmodi *mulctam* aliqualiter compensetur recessus a iure communi, cum aequum et rationabile sit, quod petentibus exemptionem a lege communi imponatur in compensationem aliud onus particulare, praesertim mulcta pecuniaria in pias causas applicanda; et eo maior pecuniae mulcta, quo difficilior petitur dispensatio, ut sic tales dispensationes, utpote odiosae et derogantes iuri communi, magis onerosae reddantur petentibus, ne si facile, et cum paucis seu non multis sumptibus obtineri possint, nimia licentia praebeatur eas importune petendi. Sic Suarez, lib. 4, de Simonia, cap. 20, n. 11; Lessius, lib. 2, cap. 35, n. 58; Pirhing, lib. 5 Decretal., tit. 3, n. 49; Reiffenstuel, ibidem, n. 216; Zoesius, ibid., n. 24, et alii passim.

Nec valet instare, quod, hoc admisso respe- 31
ctu Summi Pontificis, possent etiam Episcopi ex praedictis titulis vel causis temporale exigere; non valet, inquam, quia hoc est specialiter Episcopis prohibitum a sacris canonibus citatis supra n. 28, et a Conc. Trid., sess. 22, de Reform., cap. 5, sess. 24, de Reformat., c. 5, sess. 25, de Reform., cap. 18. In quibus Episcopi et praelati Papa inferiores dispensare nequeunt. Arg. can. *Inferior* 4, dist. 11, cap. *Cum inferior* 16 de Maiorit. et obedient., et Clement. *Ne Romani* de Election. Bene autem potest in ipsis dispensare Summus Pontifex, cum ipse sit supra omne ius canonicum, textu expresso in cap. *Proposuit* 4 de Concessione praebendae, ibi: *Qui secundum plenitudinem potestatis de iure possumus supra ius dispensare.*

Unde Garcias, de Beneficiis, part. 8, cap. 1, 32
an. 102, cum aliis ibi citatis; Reiffenstuel, loc. cit., num. 217, et alii plures defendunt, non posse, ne quidem Episcopos, pro labore, quem habent in exsecutione dispensationum matrimonialium a Sede Apostolica sibi commissarum exigere aliquid temporale, etiam ubi ita exigendi viget consuetudo legitime praescripta; et id probant ex Conc. Trid., loc. cit., et ex variis declarationibus Sacr. Congregationis relatis ab ipso Garcia, loc. cit., in quibus specialiter derogatur consuetudinibus quibuscunque etiam immemorabilibus. Quamvis tamen Sanchez, de Matrimon., lib. 8, disp. 35, num. 11, et alii sustineant expresse oppositum.

* Adeantur declarationes S. Congr. a Garcia relatae, quidve ipsis caveatur, lectores inspiciant, easque privatorum quorumcunque theologorum opinionibus longe praeferendas esse meminerint *. Vid. Addit. Casin. in fin. h. art.

Non est Simonia etiam ex pacto exigere seu 33
accipere aliquod temporale, non per modum pretii, sed solum per modum stipendii ad honestam sustentationem pro missis, orationibus aliisque bonis operibus spiritualibus. *Communis*, ut patet ex praxi universali per textus allegatos supra n. 26. Unde merito in Concilio Constantiensi a Martino V, inter propositiones Wicleffi damnata est etiam sequens 25 in ordine: *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis eis in temporalibus subvenientibus; id est pro illis, qui ipsis dant temporalia.*

Sunt tamen sub excommunicatione prohibi- 34
tae omnes ex pacto donationes, promissiones, et huiusmodi, quamvis istae non sint acceptatae pro obtinenda pro se vel pro alio iustitia vel gratia aliqua apud Sedem Apostolicam, etiam apud mediatos intercessores, qui vel promovere, vel impedire possent tales causas, et talis obtentio declaratur irrita. Sic expresse Alexander VII in const. incip. *Inter gravissimas,*

de datis et promissis pro iustitia vel gratia apud Sedem Apostolicam obtinenda, confirmans et amplians constitutiones ad id editas a Bonifacio VIII et Gregorio XIII, unde cum sit vere digna, ut ab omnibus sciatur, et adamussim observetur, hic ad litteram datur.

Confirmatio, innovatio, declaratio et extensio constitutionum Bonifacii VIII et Gregorii XIII, de datis et promissis pro iustitia vel gratia apud Sedem Apostolicam obtinenda.

ALEXANDER Papa VII, etc.

Inter gravissimas multiplicesque curas, quae ex debito pastoralis officii humilitati nostrae divinitus commissi Nobis assidue incumbunt, illam peculiari studio amplectimur, ut iustitiae et gratiae expeditiones, quae apud Sedem Apostolicam in dies obtinentur, ea, qua par est, rectitudine peragantur, ne pernicioso cuiusquam circa illas excessu Romanae Curiae existimatio ullatenus laedatur; sed ipsa curia in omnibus praeclara semper splendeat laude integritatis et abusus quicunque ab illa procul arceantur. Quapropter operae pretium facturos Nos existimamus, si ea, quae a nonnullis Romanis Pontificibus praedecessoribus nostris simili consilio provide sancita sunt, ut in posterum firmius observentur, innovemus, illaque declaremus et extendamus, prout in Domino arbitramur rationi esse consentaneum.

§ 1. Dudum siquidem emanarunt a fel. rec. Bonifacio VIII et Gregorio XIII, Romanis Pontificibus praedecessoribus nostris, litterae tenoris qui sequitur. Videlicet: excommunicamus et anathematizamus, ex parte Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, auctoritate quoque beatorum Apostolor. Petri et Pauli, et nostra omnes clericos, religiosos et laicos utriusque sexus, sive sint familiares curiae, sive alii undecunque, qui aliquod pactum fecerint, seu aliquod parvum vel magnum promiserint, vel promissionem receperint, aut ex pacto, sive promissione occulta, vel manifesta facta sub generalibus et plenarie non expressis, sive sit sub specialibus et expressis aperte verbis, quidquam dederint aut receperint magnum, vel parvum, vel promissionem de quacunque re aut utilitate propter hoc consequenda fecerint vel receperint pro aliqua iustitia sive gratia pro se aut pro alio in causis vel iudiciis sive alias per litteras apostolicas, et quibuscunque modis apud Sedem apostolicam obtinenda.

§ 2. Et hanc sententiam ad promittentes et acceptantes, dantes et recipientes duximus extendendam.

Illos quoque, qui aliquem sciverint culpabilem in praedictis, et nobis intra dierum trium spatium non retulerint, vel alicui, per quem ad Nos verbum fideliter perferatur, simili decernimus sententiae subiacere.

Decernimus etiam, ut nullus hanc incurrens excommunicationis sententiam pro praedictis, vel aliquo praedictorum (absque speciali mandato) nostrae absolutionis beneficium valeat obtinere, nisi forsan ad Nos habere accessum non posset in mortis articulo constitutus. Nec etiam ad absolutionis gratiam admittatur, nisi prius quantum dedit vel recepit, integraliter pauperibus largiatur.

Iustitiam vero, sive gratiam sic obtentam nullius prorsus esse momenti volumus, omnique statuimus carere effectu et robore firmitatis.

Sed et scienter utentes ipsis simili sententia excommunicationis astringimus, et reservantes nobis absolutionem eorum cum praemissis in omnibus ad poenas similes obligamus.

§ 3. Gregorius Episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Ab ipso pontificatus nostri principio, quam maxime possumus, enitimur atque contendimus, ut domus, et curia nostra a sordibus expurgentur.

Cui salubri consilio incumbens fel. record. Bonifacius Papa VIII, excommunicavit et anathematizavit omnes clericos, religiosos, laicos utriusque sexus, sive familiares curiae, sive undecunque alios, qui aliquod pactum facerent, seu quid parvum vel magnum promitterent, vel promissionem reciperent, aut ex pacto, vel promissione occulta, vel manifesta, sive sub verbis generalibus, et aperte expressis facta quidquam darent aut reciperent pro iustitia sive gratia, sive pro se, sive pro alio in causis vel iudiciis, seu alias per litteras apostolicas, et quibuscunque aliis modis apud Sedem Apostolicam obtinendam, et eam sententiam ad promittentes et acceptantes, dantesque, et recipientes duxit extendendam. Illos etiam, qui sibi intra triduum non renuntiarent eum, quem in culpa esse scirent, vel alicui, per quem ad se fideliter referretur, simili voluit sententiae subiacere, ac decrevit, ut nullus hanc incurrens excommunicationis sententiam absque speciali mandato suo absolutionis beneficium valeret obtinere, nisi in mortis articulo constitutus, sed nec quisquam admitteretur ad absolutionis gratiam, nisi prius erogatum esset pauperibus, quantum ille dedisset, vel etiam recepisset, iustitiae vero seu gratiae expeditiones sic obtentae nullius prorsus essent roboris vel momenti, et scienter illis utentes simili sententia innodavit, ac reservavit sibi absolutionem eorum cum praedictis, et ad poenas similes in omnibus obligavit.

§ 4. Sed hoc scelus ita hodie in mores inductum est, ut plerique cupiditate improbi quaestus potentiorum suffragationibus adnixi, huiusmodi negotiorum expeditiones hac illac conquirentes turpissime nundinentur. Alii alios, quos gratia praestare arbitrantur, donis et pollicitationibus ambiant. Quidam etiam se talium operam atque industriam pretio et muneribus

quaesiisse affingant. Quae cum pessima sint, et curiae praedictae existimationem gravissime offendant, in eos, qui talia agunt, animadvertendum fore arbitrati, constitutionem praedictam cum suis censuris et poenis omnibus innovamus, easdemque omnes extendimus ad audentes qualescunque horum facinorum, quae ascripsimus, dantesque illis et aliis supradictis auxilium, consilium vel favorem.

§ 5. Quin etiam eos omnes omni beneficio et officio ecclesiastico, et saeculari sive temporali, perpetuo ipso iure privamus, ac privatos esse declaramus, et praeterea infamiae subiectos perpetuo, ac inhabiles ad illa et alia esse volumus. A quibus etiam prout quaeque res erit, tales poenae exigantur, quae caeteris sint exemplo.

§ 6. Illis tamen, qui rem adhuc incognitam, complices, fautores et socios detexerint, impunitas concedatur. Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae 1574, Nonis Novembris, Pontificatus nostri anno tertio.

§ 7. Cum autem subinde variae vulgatae fuerint praedictarum Bonifacii et Gregorii praedecessorum constitutionum interpretationes, quarum aliquae ipsarum constitutionum rigorem, non sine earum utilitatis diminutione et boni publici detrimento, contra eorumdem praedecessorum mentem nimium relaxant: hinc est, quod Nos omnem, quae circa praemissa in posterum enasci posset, dubitationem tollere, et quamcunque speciem, suspicionem et occasionem damnatae per constitutiones huiusmodi labis a curia praedicta, quantum Nobis ex alto conceditur, perpetuo excludere cupientes, motu proprio, ac ex certa scientia, et matura deliberatione, nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine easdem praeinsertas Bonifacii et Gregorii praedecessorum constitutiones cum omnibus et singulis censuris et poenis, ac aliis quomodolibet contentis in illis (sublata tamen revelandi obligatione) tenore praesentium perpetuo confirmamus, innovamus, et adversus quemcunque usum seu contrarium usum, qui quoquomodo praetendi posset, restituimus et plenarie reintegramus.

§ 8. Ac in eisdem constitutionibus casus, in quibus aliquid promittitur, datur, accipitur vel ponitur pro iustitia vel gratia, sive in spiritualibus, sive in temporalibus et mistis, apud Sedem praedictam, et non solum ab ipso Romano Pontifice, verum etiam a quibuscunque eius ministris iudicibus et officialibus, etiam Episcopis, et Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus, et alia qualibet ecclesiastica, vel mundana dignitate et auctoritate praeditis et fungentibus, aut ab aliis gratia vel favore pollentibus, etiam eidem Summo Pontifici consanguinitatis vel affinitatis gradu quocunque coniunctis seu attingentibus, etiam laicis obtinenda in alma Urbe, aut in alio quocunque loco, in quo dictam curiam esse contigerit, comprehendi decernimus et declaramus.

Praeterea constitutiones huiusmodi, non tantum in actionibus iure naturali et divino prohibitis, quia malae sunt, sed etiam in aliis, quae ideo malae sunt, quia iure humano, et praedictis apostolicis constitutionibus, ac praesenti nostra interdicuntur, locum habere.

Nec non mediatores, sive immediatos, sive mediatos, quotquot, et quicunque sint, et quavis dignitate, praeeminentia, auctoritate, favore, consanguinitate atque affinitate, ut praemissum est, polleant et praefulgeant.

Ac etiam promissiones, seu verba promissoria, dationes et receptiones factas ob bonum finem comprehendere, nec earum dispositionem ac poenas evitari in casibus, in quibus cesset suspicio mali.

Deinde illos etiam comprehendere, qui pro aliorum iustitia vel gratia quomodolibet impedienda vel differenda aliquid dant et recipiunt, vel deponunt, promittunt seu pollicentur, unde aliis damnum, vexatio vel molestia quomodocunque inferri et resultare posset, et mediatores quoscunque immediatos sive mediatos.

Insuper quaecunque verba seu signa etiam aequivoca, quovis modo apta inducere quamcunque obligationem iustitiae aut fidelitatis in principali seu mediatore, etiam sub titulo remunerationis vel gratitudinis, a constitutionibus supradictis prohiberi.

Quinimo non licere quidquam promittere, dare vel accipere quibuscunque iudicibus, ministris, officialibus, et aliis auctoritatem aut potestatem habentibus, nec quibuscunque mediatoribus pro defensione iuris quaesiti, sive assecutione quaerendi etiam ad redimendam iniustam vexationem, motu, scientia, deliberatione, potestatis plenitudine et tenore praedictis decernimus pariter et declaramus.

Ad hoc dationes, promissiones et acceptiones pro guberniis vel aliis quibuscunque officiis et muneribus, etiam minoribus obtinendis, sive pro unica vice, sive in singulos annos aut menses, vel aliter quomodocunque a constitutionibus praedictis interdici, neque iudicibus, ministris ac officialibus pro gratia vel iustitia obtinenda, etiam in his, quae dependent ab eorum arbitrio, et ad quae obligatione iustitiae non tenentur, quidquam dare, aut promittere, nec ipsis accipere licere.

Neque etiam permissum esse officialibus vel ministris dictae Sedis in provisionibus, sive earum occasione quorumcunque officiorum, etiam iurisdictionem, vel eius exercitium annexum non habentium imponere pensionem ullam, responsionem, praestationem, vel onus, seu partem aliquam commodi vel emolumenti ad sui vel alicuius alterius cuiuscunque favorem reservare absque expressa et speciali in casibus nostra, et Romani Pontificis pro tempore exsi-

stentis licentia in scriptis singulis casibus ab utraque parte obtinenda.

Insuper exigentes a partibus, vel aliis interesse habentibus, seu agentibus, ac mediatoribus quibuscunque pollicitationes, promissiones, pacta, vel recipientes aliquid sub assertione, quod iudicum, ministrorum, officialium, aut magnatum, seu aliorum quorumcunque operam, auctoritatem, vel officia pretio, vel muneribus, aut promissionibus huiusmodi comparaverint, seu quaesiverint.

Nec non pollicitantes, promittentes, offerentes, ac tradere tentantes, licet pollicitatio, promissio et oblatio non fuerint acceptatae, neque traditio secuta, nullumque habuerint effectum.

Ac etiam illos, qui ex eo quod gratias et favores ipsis ob familiaritatem, obsequia, ac servitia propriis dominis, vel aliis praestita debitos, seu ab ipsis speratos in aliorum cum propria eiusmodi iuris vel spei iactura commodum et beneficium transferunt, convertunt et impendunt, vel pro gratia seu iustitia pro eis obtinenda aliquid recipiunt, sub memoratis constitutionibus contineri, illarumque poenis et censuris subiectos esse.

Pro actuali vero labore circa expeditionem impetratorum non licere officialibus, curialibus et aliis quibuscunque recipere, nec illis polliceri, promittere, vel cum eis pacisci, nisi mercedem labori convenientem.

Iudicibus autem, officialibus, ministris quibuscunque, quibus incumbit expeditio gratiae vel iustitiae, minime quidquam recipere, neque permitti illis polliceri, promittere, vel cum eis pacisci ultra taxas praescriptas, etiam ratione celerioris aut facilioris expeditionis.

Quin etiam illicitum esse quidquam magnum vel parvum iudicibus, ministris quibuslibet offerre, promittere, pacisci seu polliceri, dare, vel ab ipsis recipere mediate vel immediate, etiam quod eorum animum movere non possit pro gratia vel iustitia obtinenda.

§ 9. Demum supradictarum constitutionum dispositionem, censuras et poenas non censeri abolitas vel sublatas ob scientiam, patientiam seu tolerantiam Romani Pontificis, per quemcunque etiam longissimi temporis cursum, nisi speciali licentia, vel indulto in unoquoque casu a singulis partibus in scriptis particulariter obtinenda, fuerint expresse remissae, motu, scientia, deliberatione, potestatis plenitudine et tenore paribus decernimus, statuimus et declaramus.

Praefatasque constitutiones, ac censuras, et poenas in eis contentas ad omnes et singulos casus supra expressos, quatenus opus sit, extendimus et ampliamus.

§ 10. Praeterea easdem Bonifacii et Gregorii praedecessorum constitutiones per alteram piae memor. Clementis Papae VIII, praedecessoris pariter nostri, quae incipit: *Pro commissa,* anno Incarnationis Dominicae 1692, decimo octavo Kal. Septembris editam, ad caeteras ditionis temporalis S. R. E. civitates, et loca immediate subiecta (praeterquam quoad bona communitatum) minime extensas fuisse, neque per hanc nostram extendi, sed eos quidem omnino comprehendere, qui in aliis locis eiusdem status ecclesiastici, et cuiusvis alterius partis mundi exsistentes pollicentur, promittunt, paciscuntur, mittunt, vel dari faciunt per litteras, vel mediatores, vel aliter quomodocunque, et qui ab eis recipiunt contra dictarum constitutionum dispositionem quidquam magnum vel parvum pro iustitia vel gratia apud sedem praedictam obtinenda declaramus pariter et statuimus.

§ 11. Postremo, tametsi credamus et speremus in Domino nunquam eventurum, ut aliquis ex venerabilibus fratribus nostris Episcopis, Archiepiscopis, Metropolitanis, Primatibus et Patriarchis, aut in quacunque alia etiam superiori ecclesiastica, quantumvis sublimi et speciali nota digna constitutis dignitate in praemissis quoquo modo delinquat; quia tamen diligentiam nostram in removendis ab eadem curia abusibus quibuslibet abundare potius, quam in aliquo deficere volumus, etiam Episcopos, Archiepiscopos, Metropolitanos, Primates ac Patriarchas, caeterosque in quacunque alia etiam praedictis superiori, ac quantumvis sublimi et speciali nota digna constitutos dignitate, etiamsi per nostras et cancellariae nostrae apostolicae regulas cautum sit, quod illi in constitutionibus per Nos editis et edendis, non comprehendantur, nec comprehensi censeantur, nisi in eisdem constitutionibus facta fuerit ipsorum expressa mentio, in praedictis constitutionibus, ut praemittitur, declaratis et extensis, ac in praesenti nostra quoad censuras comprehendi, motu, scientia, deliberatione, potestatis plenitudine et tenore similibus statuimus.

§ 12. Porro xenia solita, et esculenta, et poculenta, quae iudicibus, ministris et officialibus Romanae curiae exhiberi consueverunt, praefatis praedecessorum nostrorum litteris, ac praesentibus nostris minime prohibita fuisse, nec prohiberi decernimus.

§ 13. Declarantes per praesentem nostram constitutionem similis recordat. Pii Papae V etiam praedecessoris nostri contra ambientes dignitates et officia iurisdictionis administrationem habentia, eaque pretio seu promissione procurantes, quae incipit: *Etsi Romani,* etc., Nonis Decembris anno sexto eius pontificatus emanatam, sed illam, ac caeteras ipsius Pii praedecessoris, et aliorum Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum quorumcunque constitutiones, ordinationes, canones et decreta in hac materia, vel circa eam hactenus edita, ac nostram et cancellariae apost. regulam 67, qua statuimus, ut officiales Romanae

curiae praedictae nihil exigant ultra debitum, in suo robore remanere.

§ 14. Ac decernentes, praesentes litteras, et in eis contenta quaecunque, etiam ex eo quod praedicti, et alii quilibet, etiam speciali nota et expressione digni in praemissis interesse habentes, seu habere quomodolibet praetendentes illis non consenserint, nec ad ea vocati et auditi, seu causae, propter quas eaedem praesentes emanarunt, adductae, verificatae et iustificatae ullatenus fuerint, vel ex alia quacunque, quantumvis iusta, legitima, iuridica et privilegiata causa, colore, praetextu, occasione et capite, etiam in corpore iuris clauso, nullo unquam tempore de subreptionis vel obreptionis, aut nullitatis vitio, vel intentionis nostrae, seu interesse habentium, et aliorum quorumcunque consensus defectu notari, impugnari, invalidari, restringi, limitari, ad viam seu terminos iuris reduci, in ius vel controversiam revocari, aut adversus illas quodcunque iuris, facti vel gratiae remedium impetrari, seu etiam motu simili concesso quemquam in iudicio, vel extra illud uti, seu se iuvare posse, neque ipsas praesentes sub quibusvis similium, vel dissimilium constitutionum, ac declarationum, et extensionum revocationibus, limitationibus, suspensionibus seu aliis contrariis dispositionibus unquam comprehendi, aut comprehensas censeri, sed semper ab aliis exceptas, et quoties illae emanabunt, toties in pristinum et validissimum statum restitutas, et plenarie reintegratas esse, et censeri, firmasque, validas et efficaces exsistere et fore, ac ab omnibus et singulis praedictis, et aliis, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit, cuiuscunque qualitatis, ordinis, gradus et conditionis fuerint, perpetuo, inviolabiliter et inconcusse observari.

§ 15. Sicque, et non aliter, etc.

§ 16. Non obstantibus de iure quaesito non tollendo, et quod Cardinales non comprehendantur sub regulis et constitutionibus editis et edendis, nisi in eisdem facta fuerit ipsorum expressa mentio, ac caeteris nostris, et cancellariae praefatae regulis aliisque constitutionibus, etc.

§ 17. Ut autem eaedem praesentes litterae, etc.

§ 18. Quodque illarum transumptis, etc.

Datum Romae, apud S. Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die 2 Maii 1656, Pontificatus nostri anno secundo.

Quae const. fuit confirmata, innovata et extensa ab Innoc. XII, const. incip. *Sacerdotalem*, merito videnda in Bullario, et apud Ursayam, Instit. crim., lib. 2, tit. 2, post n. 117.

36 Additur attendenda sequens resolutio Sacr. Congregationis Concilii de anno 1686, relata a toties laudato Card. de Lambertinis, vol. 5, notification. 7, ut sequitur :

Alexandrina augmenti dotis canonicatus.

Vacante a pluribus mensibus canonicatu in ecclesia collegiata Sanctae Mariae de Nive iurispatronatus Fratrum de Mantellis, sacerdos Thomas Maria Verrus proposuit dictis patronis, se dicti canonicatus dotem aucturum fore mediante assignatione cuiusdam vineae, expressa tamen lege adiecta, ut ad eumdem canonicatum debeat ab illis praesentari.

Timens nihilominus, id aliquam Simoniae labem involvere, pro conscientiae suae serenitate proposuit infra scriptum dubium, quo audito, et narratorum veritatem comprobante Episcopo, relatum fuit in proxima Congregatione per modum summarii.

Cum autem eminentissimi Patres mandaverint illud in folio describi, decernendum nunc superest.

An dicta conventio sit Simoniaca?

Sacra Congregatio Concilii respondit:

Affirmative.

Vide cap. *Tua nos* 34 de Simonia, et Fagnan., ibid., n. 4.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Tametsi statutum sit, ut refert auctor, n. 23, 37
ne plures ad religionem admittantur, quam possit religio commode sustentare de suis proventibus aut consuetis elemosynis: nihilo tamen minus praxis in pluribus monasteriis invaluit, ut ab ingredientibus non solum pecuniam recipiant et exigant, sed etiam de eadem praevie stipulentur monasterii superiores.

Soletque communiter ex hac ratione excusari 38
praxis haec, quod id fieri liceat ratione sustentationis ac iuris ad eamdem, pro quo aliquid ab ingredientibus recipi posse praetendunt auctores; idque in monasteriis non solum indigentibus, sed et opulentis.

At vide qui materiam hanc funditus exami- 39
nat, et pluribus distinctis casibus resolvit, et quidem rectissime, Cocq., de Iur. iustit. et annex., cap. 4, sect. 9.

ADDITIONES CASINENSES

Ad tradita ab auctore sub n. 32.

Praestat hic ad maiorem illustrationem traditorum sub n. 32 huius articuli, afferre declarationes Sacr. Congregationis, prout exstant apud Garciam, qui sic habet: « Adeo * gratis dispensationes concedendae sunt, quod Ordinarii seu vicarii, quibus committuntur dispensationes matrimoniales, et aliae, non possunt quidquam accipere pro labore, et receptione, et examinatione testium, vel alio quovis titulo, ut in sequentibus declarationibus Sacrae Congregationis ». « Gratis adeo dispensationes matrimoniales concedendae sunt, quod etiam Ordinarii, quibus istae dispensationes committuntur, suum officium gratis praestent, ita ut nec

ipse vicarius aliquid suscipiat pro mercede; notarius vero pro examinando testes, et sumendo caeteras informationes, quartam partem aurei seu ducati accipere possit, pro litteris vero absolutionum et dispensationum in foro conscientiae tantum nihil a quoquam accipi possit, ut Romae fit, declaravit S. D. Noster Gregorius XIII ». Alia: « Gratis adeo dispensationes matrimoniales sunt, quod ii quibus committuntur, suum officium gratis praestare debent, examinando testes, et sumendo caeteras informationes; et vicarius Episcopi nihil prorsus potest accipere sive pro laboribus in studendo processu, sive pro decreto super dispensationibus matrimonialibus habitis a S. Sede Apostolica.

» Et ita etiam declaratum fuit a S. Congregatione contra vicarios Archiepiscopi Burg., ut per D. Ioan. Vela supra quae declaratio Burg. sic ait: *Officiales Ordinariorum, nec ipsi Ordinarii pro dispensationibus matrimonialibus ad eos remissis, nihil possunt accipere, non obstante quacunque consuetudine, etiam immemoriali, in contrarium.*

» Est etiam alia Hispalen. quae sic ait: *Statutum concedens Episcopis, ut certum quid possint accipere in causis commissariis, non habet locum in dispensationibus matrimonialibus, etiamsi factum sit in synodo provinciali; notarius autem quartam partem unius ducati accipere potest.*

» Et ideo in litteris dispensationum matrimonialium ponitur decretum, quod pro illarum exsecutione nihil muneris aut praemii, etiam sponte oblati, accipi possit, ut in clausula posita supra, parte 6, cap. 2, n. 105.

» Unde miror de officialibus seu vicariis aliquorum episcopatuum huius regni (Hisp.), et particulariter huius episcopatus Abuleni, qui contra dictum decretum pro dispensationibus matrimonialibus, quae in vim litterarum apostolicarum conceduntur, certum stipendium, seu sportulas exigunt in magnum periculum animarum.

» Et haud scio quomodo excusari possint ab excommunicatione contra eos lata in fine ipsarum dispensationum his verbis: *Volumus autem quod, si, spreta monitione nostra, huiusmodi aliquid muneris aut praemii occasione praemissorum exigere, aut oblatum recipere temere praesumpseris, excommunicationis latae sententiae poena innodatus tandiu exsistas, donec per satisfactionem condignam a Sede praedicta absolutionis beneficium merueris obtinere.* Et in litteris dispensationum pro pauperibus cum copula, quae propter infamiam concedi solent, additur: *Et nihilominus absolutio et dispensatio per te faciendae praedictae nullius sint roboris vel momenti,* quae clausula annullativa inducit formam, ut per D. in l. 1 de Liber. et posthum., et citatos part. sequent., cap. 2, n. 230.

Nec possunt excusari dicendo, prout aliqui dicunt, quod per dictum decretum non prohibetur accipere stipendium seu mercedem pro labore, sed donativum, et quod hispane dicitur, *cohecho,* quia utrumque clare prohibetur per dicta verba; per verbum enim *muneris* prohibentur donativa, seu *cohecho,* et per verbum *praemii* prohibetur stipendium, seu merces pro labore.

» Nec rursus possunt excusari aliqua consuetudine, etiam immemoriali, ut patet ex dicta declaratione Burgen. Tum quia est corruptela et abusus, praesertim stante dicto decreto Papae. Tum quia est interrupta per dictum decretum apud Navarrum consilio 1 de Feriis.

» Tum etiam quia illa non potest iuvare contra speciale decretum et praeceptum Papae, qui omnino vult gratis fieri dispensationes; P. Ravenas, de Consuet.. sect. 4, n. 18.

» Et ita fuit declaratum in illa Gerunden. ad 6, et iuxta ad id in Concilio provinciali Mediol. v, part. 3, tit. Quae ad matrimonium pertinent, sic statuitur: *Pro dispensationum matrimonialium exsecutione, nihil quidquam prorsus muneris primitive etiam sponte oblati, ac ne pro labore quidem, qui in testibus ea causa examinandis, aliisve testificationibus excipiendis ponitur, Episcopus aut vicarius eius capiat; notarii vero pro examine testium quartam duntaxat partem aurei ad summum capiant licet.*

» Unde plane convincitur contraria sententia Th. Sanchez, de Matrimonio, lib. 8, disp. 35, a n. 9, et aliorum, quos sequitur novissime Salas, de Legibus, disp. 20, sect. 10, n. 99, dicens quod commissarii dispensationum possunt accipere stipendium non obstante clausula ».

Et in terminis * ita tenent Navarr., Consilio ultimo de rescript., et Zerola, in Praxi episcopali, secunda parte, verb. *Delegatus,* § 2, et verb. *Dispensatio,* § 2, ubi affert declarationes Sanctae Congregationis; Leo, in Thesaur. eccles., cap. 17, n. 49, referens dictam declarationem Gerunden., et Sbroz., de vicario Episcopi, in addit. ad qu. 36, ad lib. 2, referens etiam declarationem Gerunden. et alias, et novissime Marcus Antonius Genuen., in Praxi archiepiscopali curiae Neapolitanae, cap. 25, num. 13.

Qui ait, quod delegatus, cui commissa est dispensatio, nil potest percipere pro labore impenso in capienda informatione, et aliis actis dispensationis ex claris verbis Brevis, ibi: « Cuiuscunque muneris aut praemii etiam sponte oblati, neque esculenta aut poculenta'; Navarrus, Cons. de rescript., neque pro studendo processu, ut declaravit Sancta Congregatio, neque etiam pro accessu ad examinandos testes commorantes in aliis locis: si tamen esset pauper, quod crederet, quod ratione interesse, quod pateretur in accessu pro vecturis equorum, posset aliquid accipere, et pariter si post conces-

sam dispensationem vellent impetrantes habere transumptum dispensationis, non videtur, cur aliquid a vicario accipi non possit, sicut pro transumpto aliarum scripturarum, cum id non concernat dispensationem, notarius vero pro actis conficiendis, potest aliquid accipere, ut declaravit Sacra Congregatio ». Haec Genuen.

Circa illud autem, quod ibi ait, quod pro accessu ad examinandos testes commorantes in aliis locis, non posset aliquid accipere, nisi esset pauper, videtur quod absolute posset recipere moderatas expensas, si expediret eum extra suum domicilium proficisci ad illos examinandos (et non committere examen, nec cogere testes, ut ad se veniant), iuxta declarationem Sacrae Congregationis Concilii in una Castri Durantis, quae sic ait: *Episcopus potest, sed non cogitur concedere litteras dimissorias Ordinario inferiori, pro examinandis testibus in exsecutione dispensationis matrimonialis; potest autem cogere testes, ut ad se veniant.* Arg. cap. *Statutum*, § *Insuper*, de Rescr. in 6.

« Praeterea, circa illud de transumpto videtur, quod sit intelligendum de transumpto ultra instrumentum dispensationis, pro quo instrumento dando cum litteris originalibus, seu bulla dispensationis, aut earum transumpto, nihil potest delegatus accipere, etc. ». Ita in terminis Gargias, de Benefic., part. 8, cap. 1, n. 100 et seq.

Articulus III. *Quoad ea quae concernunt poenas Simoniae, et restitutionem simoniace acceptorum.*

Summarium. 1. Ob solam et omnem Simoniam realem (confidentiali excepta) incurruntur ipso facto iuris poenae. - 2. Et quidem per *Simoniam mentalem* nulla incurritur iuris poena. - 3. Item nulla incurritur iuris poena per *Simoniam conventionalem*, sive pure conventionalem sive conventionalem mistam. - 4. Prima poena contra Simoniam realem in ingressu religionis commissam, est, quod tam dantes quam recipientes aliquid simoniace, si sint personae singulares, excommunicationem, si conventus in communi, suspensionem ab officio capitulari ad iurisdictionem vel administrationem pertinente ipso facto incurrant. - 5. Secunda est, quod religiosi *simoniace* recepti expellantur de suo monasterio, et in arctiori monasterio ad agendum ibi poenitentiam detrudantur, et superior, et maiores personae monasterio detrudantur. - 6. Terta est, quod rei Simoniae pro ingressu religionis incurrant infamiam iuris, et consequenter evadant irregulares, saltem si crimen sit notorium notorietate *iuris*, aut *facti*. - 7. Professio tamen illorum adhuc est valida. - 8. Et ante emissam dictam professionem poenae ipso facto non incurruntur. - 9. Quamvis moniales sufficientes, et abundantes redditus pro honesta sustentatione ingredientium habentes, si pro ingressu ad religionem aliquid temporale exigant, aeque ac alii regulares veram Simoniam committant, tamen poenas iuris non incurrunt. - 10. Prima poena contra Simoniam realem in collatione et susceptione ordinum commissam, est, quod tam conferens, quam recipiens ordines per Simoniam realem sit ipso facto excommunicatus. - 11. Secunda est suspensio ordinantis a collatione ordinum saltem per triennium, et ordinati, donec ab ipsa suspensione fuerit per Sedem Apostolicam absolutus, etc. - 12. Tertia est, quod ordinatus scienter simoniace praeter excommunicationem, qua m ipso facto incurrit, sit suspensus ab executione omnium suorum ordinum, non solum simoniace susceptorum, sed etiam aliorum, quamvis Simonia sit occulta. - 13. Prima poena contra Simoniam realem in beneficiis ecclesiasticis commissam, est, quod tam illi, qui aliquod beneficium, seu officium ecclesiasticum, sive saeculare, sive regulare simoniace conferunt, aut directe vel indirecte procurant, quam illi, qui ipsum sic acquirunt, incurrunt exeommunicationem. Papae reservatam. - 14. Secunda est, quod collatio, provisio, et acquisitio huiusmodi beneficii aut officii simoniace facta, sit ipso iure irrita et nulla, ita ut provisus teneatur sub animae suae damnatione illud sponte dimittere, et ad restitutionem omnium fructuum, si quos inde perceperit. - 15. Tertia est, quod qui simoniace huiusmodi beneficium seu officium obtinuit, illud utpote nulliter obtentum ante omnem sententiam, non solum dimittere teneatur, sed ad alium obtinendum perpetuo inhabilis evadat, nisi Papa dispenset. - 16. Quarta est, quod qui simoniace aliquod huiusmodi beneficium, aut officium, obtinuit, sit etiam inhabilis ad quaecunque alia beneficia ecclesiastica obtinenda. - 17. Quinta est, quod, qui simoniace obtinet aliquod huiusmodi beneficium aut officium, sit privandus per sententiam iudicis etiam aliis beneficiis prius canonice obtentis. - 18. Sexta est, quod qui simonicae obtinet aliquod huiusmodi beneficium, sit per sententiam iudicis etiam ab altaris ministerio perpetuo deponendus. - 19. Supradictas poenas inducit etiam Simonia iuris ecclesiastici in resignatione et permutatione beneficiorum commissa. - 20. Qui beneficium per Simoniam ab alio commissam obtinuit, tenetur illud etiam ante iudicis sententiam dimittere, quamprimum rescit Simoniam esse commissam. - 21. Non tenetur autem beneficium dimittere ille, in cuius odium, ipso ignorante, Simonia ab alio commissa est. - 22. Item non tenetur beneficium dimittere, qui contra Simoniam ab alio pro beneficio obtinendo committendam expresse protestatur quamvis ipse alius, ignorante dicto expresse contradicente, in *Simonia* pergat, eaque mediante, beneficium revera obtineatur. - 23. Teneretur tamen beneficium dimittere, si sciret, quod dictus alius, non obstante contradictione, et protestatione sua, nihilominus in Simonia pergeret, eaque mediante beneficium obtineret. - 24. Et a fortiori teneretur tale beneficium dimittere, si per *Simoniam* alterius fuisset obtentum, sciente et non contradicente ipsomet, pro quo fuisset obtentum. - 25. Qui se ignorante aut omnino nesciente per *Simoniam* alterius est ordinatus, de rigore iuris, donec dispensetur, tenetur ab exsecutione ordinis abstinere, postquam simoniacam ordinationem resciverit. - 26. Prima poena Simoniae confidentialis est, quod praeter excommunicationem ipso facto ratione ipsius incurrendam, privet non solum beneficio, circa quod *Simonia confidentialis* commissa est, sed etiam aliis beneficiis et pensionibus canonice obtentis. - 27. Secunda est, quae inhabilem reddat totaliter simoniacum ad idem, et alia quaecunque beneficia obtinenda. - 28. Tertia est, quod beneficium per *Simoniam confidentialem* nulliter acquisitum reservetur Summo Pontifici, ita ut nullus alius illud conferre valeat. - 29. Quarta est, quod fructus ex tali beneficio male percepti applicari debeant camerae apostolicae. - 30. Quinta est, quod praefatae poenae contrahantur, non solum per Simoniam realem, sed etiam per Simoniam conventionalem mistam. - 31. Quae sint poenae statutae contra dantes, vel promittentes pecuniam, seu temporalia pro obtinenda iustitia seu gratia apud Sedem Apostolicam. - 32. Qui obtinuit simoniace beneficium aut officium aliquod ecclesiasticum, tenetur sub mortali sponte illud una cum omnibus fructibus perceptis ante omnem iudicis sententiam restituere ac dimittere, etiamsi Simonia sit occultissima. - 33. Qui temporale accepit sub conditione seu pacto dandi vel praestandi spirituale, et

postea conditionem seu pactum non implevit, tenetur iure divino seu naturali restituere totum acceptum. - 34. Qui pro electione, praesentatione, nominatione, etc., alicuius ad beneficium, seu officium ecclesiasticum, aliquid temporale recepit, tenetur illud restituere ante omnem iudicis sententiam. - 35. Et quidem ad talem restitutionem tenetur de iure divino. - 36. Qui temporale accepit ratione beneficii ecclesiastici, tenetur illud restituere Ecclesiae, in qua est beneficium, non ipsi danti, praesertim per sententiam iudicis. - 37. Vel pauperibus. - 38. Ante sententiam tamen iudicis posse, imo deberi simoniace accepta restitui illis, a quibus sunt accepta, defendunt plurimi. - 39. Simoniace accepta ob ingressum in religionem, an et cui debeant restitui? - 40. Simoniace accepta pro collatione ordinis, et administratione aliorum sacramentorum, et sacramentalium restitui debent de iure divino, et consequenter ante omnem iudicis sententiam. - 41. Et talis obligatio restituendi simoniace accepta oritur etiam ex Simonia mentali. - 42. Alia ad rem, ad n. 47.

1 Ob solam et omnem *Simoniam realem* (confidentiali excepta) incurruntur ipso facto iuris poenae. *Communis,* per text. in can. *Presbyter* 3, can. *Quisquis* 5, can. *Quos* 6, c. *Reperiuntur* 7, caus. 1, qu. 1, can. *Salvator* 9, caus. 1, qu. 3, Extrav. *Sane* 1, et *Cum detestabile* 2 de Simonia, cum similibus in tot. tit. de Simonia, et S. Pius V, const. incip. *Cum primum.*

2 Et quidem per *Simoniam mentalem* nulla incurritur iuris poena. *Communis,* per text. in c. *Tua nos* 32, et c. *Mandato* 46 de Simonia, ubi Simonia mentalis non iudicatur ab Ecclesia, cui datum est de manifestis tantummodo iudicare, sed iudicanda relinquitur a districtissimo iudice, qui scrutator est cordium, et cognitor secretorum.

3 Item nulla incurritur iuris poena per *Simoniam conventionalem,* sive pure conventionalem sive conventionalem mistam. *Communis,* teste Reiff., loco cit., n. 239. Et ratio est, quia nullibi in iure reperitur aliqua poena clare expressa contra simoniam conventionalem, sive puram, sive mistam. In dubio autem non est asserenda poena. Arg. c. *Odia* 15 de Reg. iuris in 6, ibi: *Odia restringi, et favores convenit ampliari.* Cap. *In poenis* 49, eod., ibi: *In poenis benignior est interpretatio.* L. *Interpretatione* 42 ff. de Poenis, ibi: *Interpretatione legum poenae molliendae sunt potius, quam asperandae,* et c. *In obscuris* 30 de Regulis iuris in 6, ibi: *In obscuris minimum est sequendum;* tum quia, ut testatur Navarrus, in Manual., c. 29, n. 104; Lessius, lib. 2, c. 35, dub. 27; Sanchez, Consil. moral., lib. 2, cap. 3, dub. 10, n. 106; Reiff., loco cit., n. 259, et alii, ita servare solet stylus curiae, qui habetur pro iure et lege, iuxta communem doctorum. Arg. c. *Ex litteris* 11 de Constitut., et c. *Quam gravi* 6 de Crimine falsi.

4 Poenae contra Simoniam realem in ingressu religionis commissam sunt sequentes: Prima est, quod tam dantes, quam recipientes aliquid simoniace pro ingressu religionis, si sint personae singulares, excommunicationem; si vero omnes religiosi capitulariter congregati, consentientes fuerint, suspensionem ab officio capitulari ad iurisdictionem vel administrationem pertinente ipso facto incurrant, aliis etiam poenis in suo robore duraturis. Sic expresse Extrav. 1 de Simonia.

5 Secunda est, quod religiosi simoniace recepti expellantur de suo monasterio, et in arctiori monasterio ad agendum ibi poenitentiam detrudantur, et superior, et maiores personae monasterii suspendantur, et etiam in arctiori monasterio detrudantur. Cap. *Veniens* 19, et cap. *Quoniam* 40 de Simonia.

6 Tertia est, quod rei Simoniae pro ingressu religionis incurrant infamiam iuris, et consequenter evadant irregulares, saltem si crimen sit notorium notorietate *iuris* aut *facti.* Extrav. *Sane* 1 de Simonia, § *Caeterum,* ibi: *Nota infamiae inde contracta.*

7 Professio tamen illorum adhuc est valida, cum nullibi in iure ob id declaretur invalida. Sanchez, lib. 2 consil., c. 3, dub. 104, n. 4; Lessius, lib. 2, cap. 35, n. 132; Reiff., l. c., n. 354, et alii passim. Et ante emissam dictam professionem poenae ipso facto non incurruntur; unde si regulares nihil simoniace recipiant, vel receptum iterum ante professionem restituant, aut ingressus ad saeculum non professus redeat, immunes sunt a dictis poenis. Castropal., de Simonia, punct. 23, n. 3; Pirhing, loco cit., n. 71; Reiff., l. c., n. 255; Suarez, lib. 4, de Simonia, cap. 56, n. 7, et alii.

8 Et ratio est, quia, licet committatur Simonia statim post simoniacum ingressum, praefatae tamen iuris poenae non incurruntur, nisi secuta professione; cum pactio simoniaca principaliter sit ordinata ad professionem religiosam; adeoque si ipsa professio non sequatur, quia tunc pro admissione ad professionem nulla recipitur pecunia, sed gratis fit, non censetur perfecte consummata illa Simonia, et consequenter nec sufficiens pro inducendis poenis a iure statutis, cum leges poenales intelligi debeant cum effectu, nec extendi ultra casum expressum. Arg. c. *Odia* 15, c. *In poenis* 49 de Regul. iur. in 6, et l. *Interpretatione* 42 ff. de Poenis.

9 Quamvis moniales monasteriorum habentium sufficientes et abundantes redditus pro honesta sustentatione ingredientium, si pro ingressu et admissione ad religionem et professionem aliquid temporale exigant, aeque ac alii regulares veram Simoniam committant; tamen poenas iuris non incurrunt, licet illud temporale se recipere dicant loco dotis ad honestam ingressae sustentationem; dictae enim poenae, seu censurae respectu monialium revocatae fuerunt per bullas plurium Pontificum,

ut referunt doctores apud Suarez, disp. 22, de Censur., sect. 5, n. 14, et Pirhing, loco cit., n. 71, § *Caeterum.*

* Hic subiiciendam duco adnotationem a P. Philippo a Carboneano appositam, § *Nec obstat,* qu. 4, art. 3, cap. 5, tract. de virtute Religionis, P. Antoine, Theol. moral., tom. 1, pag. mihi 271 seqq.: « Non adeo facile cum auctore pronuntiandum est, simoniacum esse consuetum dotale subsidium, quod a coenobiis exigitur a puellis sese Deo devoventibus; nam quamvis eam dotis pensationem plerique doctores improbaverint, usus tamen ubique receptus illam approbat, quodque magis est, Sac. Congr. Conc., die 18 Sept. 1683, a Simonia immunem pronuntiavit: eademque quaestione, in una Bononiensi iterum examinata die 14 Aprilis 1725, Sacra Congr. in eadem perstitit sententia, ut ait Bened. XIV, lib. 7, de Synodo dioecesana, cap. 58. Ubi subdit etiam Sacram Congr. Concil. adhaerendo doctrinae S. Thomae, 2-2, qu. 100, art. 3, ad 3, saepius decrevisse, a singulis sanctimonialium coenobiis, ad normam decreti Concilii Trident., sess. 25, cap. 3, de Regular., tot esse moniales recipiendas, quot Episcopi iudicio, ex communibus redditibus aut consuetis eleemosynis sustentari possint; censuisse itidem a monialibus inter praefinitum numerum comprehensis, seu in demortuarum locum subrogandis, nihil esse monasterio pendendum, nisi interim monasterii redditus fuerint imminuti, nec amplius pares sint consueto sororum numero sustentando; ab his vero, quae ultra praefinitum numerum recipiuntur, dotem persolvendam dixisse, cuius fructibus ali queant, quemadmodum refert Fagnan., in cap. *Non amplius* de Instit., n. 14, ubi inquit: *Verum Sac. Congr. super negotiis Episcoporum et Regularium animadvertens sanctimonialium monasteria, sine dotium subsidio diu sustineri non posse, et propter ingruentes necessitates et casus inopinatos, plerumque ad inopiam redigi, Summis Pontificibus approbantibus, prudenter sanxit, ut dotales eleemosynae a monialibus memoratis persolverentur, tametsi numerus esset taxatus ad mensuram reddituum monasterii.* Deinde sacrarum Urbis Congregationum decreta vindicat, et Van-Espenium refellit, qui in suo tractatu de Simonia, circa ingressum in religionem, cap. 3, § 3, absolute asserit, contra ius naturale et divinum, monasteria, *quorum proventus sunt sufficientes, ut numerum aliquem religiosorum sustentent, et tamen nullum gratis ad monasterium admittunt.* Nam licet sit iuris naturalis et divini Simonia, quae committitur, dum quidpiam recipitur tanquam pretium ingressus in religionem, tamen si illud recipiatur pro onere, quod sibi assumit monasterium, sustentandi religiosum, ad quod caeteroquin subeundum sufficiunt monasterii redditus, est Simonia tantum iuris ecclesiastici. Tunc enim pretium sumitur pro eo onere alendi personam religiosam, quod est temporale et pretio aestimabile. Sed quod ius ad alimenta e monasterii proventibus percipienda profluat ex ipsa professione religiosa, et idcirco Ecclesia, ne ulla ratione pretium pro ea accipi videretur, districte vetuit, quidquam ab eo exigi, cui monasterium necessaria ad victum stipendia subministrare potest, atque huius criminis reos in simoniacorum classem retulit. Id omnium primo constituit septima Synodus, quae est Nicaena secunda celebrata anno 787, cap. 19. Antea enim, ut observat Thomassinus, part. 3 de vet. et nov. Eccles. Discipl., lib. 1, cap. 51, etsi plures leges latae fuissent ad compescendam monachorum avaritiam, alimentorum obtentu pecunias ab illis extorquentium, qui sese Dei ac religionis obsequiis mancipabant, nulli tamen in mentem venerat potuisse in hoc negotio Simoniam committi. Addit praeterea, cum versemur in Simonia, quae ortum habuit a sola lege ecclesiastica, mirum non esse, hanc potuisse nunc severius accipi, nunc iustis de causis aliquantulum emolliri, prout vel augetur, vel minuitur praesumptio venditionis rei spiritualis, seu verius animi illam nundinandi, in qua praesumptione fundatur. Et recensitis diversis hac de re particularium ecclesiarum statutis, ita subnectit: *In hac opinionum varietate, diu anceps haeserat Sac. Congr. Concilii; sed cum experientia didicerit, nullum reperiri adeo opulentum sanctimonialium coenobium, quod ad reparanda quotidiana suorum reddituum detrimenta non egeat novarum dotium accessione, firmiter tandem amplexata est S. Caroli decreta, eaque religiose observari voluit, quod non solum constat ex allegatis eiusdem decisionibus, sed adhuc clarius ex alia, quae refertur in bibliotheca Praemonstratensi, p. 356, cuius verba sunt: Non vestiantur moniales, nec admittantur ad habitum, nisi prius parentes, vel illi, ad quos earum cura spectat, promptam habuerint pecuniam pro dote vel eleemosyna consueta, et illam deposuerint solvendam monasterio post emissam professionem.* Concludit denique, si haec secum animo revolvat Episcopus, non statim illicitum et simoniacum pronuntiabit dotale subsidium, quod a puellis sese in religionem recipientibus exigitur; neque faciles aures praebebit suasionibus hominum, vel qui ut propriae pareant pecuniae, suasque filias, sine ullo sumptu, religioni alendas tradant, monasteriorum opulentiam exaggerant, novamque pecuniam illis collatam in inutiles ac voluptuosos sumptus erogari clamitant. Non idcirco tamen negamus, interdum expedire, dotis quantitatem imminui, et quandoque etiam prorsus remitti; sed quod in peculiaribus circumstantiis, et consulta prius Sacra Congr. Concilii, fieri decet, non poterit

synodali constitutione generatim atque universim faciendum decerni: illud autem curabit Episcopus, ne ultra praefinitam dotem monasterio pendendam, alia pecuniae summa a puellis extorqueatur, in monialium commodum aliosve usus impendenda, qui ad puellae sustentationem nequaquam pertinent; id quippe, cum nulla ratione cohonestari valeat, adhuc remanet sub censura Extravag. 1 de Simonia, inter comm., ubi Urbanus V utriusque sexus regularibus districte inhibuit, ne ante aut post cuiusquam in religionem ingressum, *quoscunque pastus, prandia seu coenas, pecunias, iocalia, aut res alias, etiam ad usum ecclesiasticum, seu quamvis pium usum alium deputata vel deputanda, directe vel indirecte, petere vel exigere quoquo modo, praesumant.* Modum quoque imponent sumptuosis apparatibus, musicis concentibus, comessationibus, aliisque eiusmodi, quae cum magno familiarum impendio, alicubi fieri solent in monialium ingressu et professione, omnem siquidem mundanam pompam, omnem profanum luxum dedecere spirituales nuptias, quas eligit puella, quae Deo et religioni se devovet, scite ponderat Navarrus, in tract. de Redditibus ecclesiasticis, in fine quaestionis primae, pag. 150, edit. Romanae anni 1586, ubi haec ad rem scripsit: *Quid, quaeso, dicemus ad prodigas illas expensas, et profanos apparatus fieri solitos, ex pacto tacito vel expresso, dum puellae vel ingrediuntur in monasterium, vel professionem emittunt? Quid aliud moderatius, quam ut haec vehementer interdicantur et inculpentur, et puniantur illae, quae taliter faciunt? Et simul etiam doceantur, quam honestior appareat cunctis haec inspicientibus, modesta quaedam, humilisque temperantia, spirituali iuncta contemplationi, quam pomposa profanitas, mundanae cuidam admista voluptati, in funeralibus eius, quae per professionem moritur mundo, et nascitur vel excrescit Deo* ».

10 Poenae contra Simoniam realem in collatione et susceptione ordinum commissam sunt sequentes: Prima est, quod tam conferens, quam recipiens ordines per Simoniam realem sit ipso facto excommunicatus. Extravagant. *Cum detestabile* 2 de Simonia; can. *Reperiuntur* 7, caus. 1, qu. 1; Pirhing, loco cit., num. 156; Reiffenst., loco cit., num. 257 et 258, et alii passim.

11 Secunda est suspensio ordinantis a collatione ordinum saltem per triennium, et ordinati, donec ab ipsa suspensione per Sedem Apostolicam fuerit absolutus. Cap. *Si quis ordinaverit* 45 de Simonia. Item si Simoniae crimen sit manifestum, tam ordinans quam ordinatus deponendus est a suo gradu et officio ecclesiastico, textu expresso in c. *Qui per pecuniam* 9, caus. 1, qu. 1, ibi: *Qui per pecuniam quemque consecraverit, vel ab alio consecratus est, alienus a sacerdotio fiat.* Et ex const. 91 Sixti V, incip. *Sanctum et salutare,* ordinans simoniace a collatione quorumcunque ordinum et primae tonsurae, et ab exsecutione omnium munerum pontificalium, eo ipso suspensus, et ab ingressu Ecclesiae interdictus exsistit, reservata harum censurarum absolutione Summo Pontifici, quamvis Simonia esset occulta; quas poenas in suo robore permanere voluit Clemens VIII, quamvis dictam Bullam Sixti V, quoad aliqua puncta revocaverit ad terminos iuris communis in sua constit. 40, incip. *Romanum Pontificem;* et si interdictum violat, praeter irregularitatem, quam incurrit vigore cap. *Cum medicinalis* 1, et c. *Is cui* 20 de Sent. excomm. in 6, etiam suspensus est a regimine et administratione suae ecclesiae, et perceptione omnium fructuum a beneficiis suis pervenientium; sic expresse cit. const. Sixti V, incip. *Sanctum et salutare,* non moderata, nec revocata quoad dictas poenas contra simoniacos a Clem. VIII, in dicta const. incip. *Romanum Pontificem.*

Tertia est, quod ordinatus simoniace scien- 12
ter, praeter excommunicationem, quam ipso facto incurrit, arg. c. *Reperiuntur* 7, caus. 1, qu. 1, et Extrav. *Cum detestabile* 2 de Simonia, sit suspensus ab exsecutione omnium suorum ordinum, non solum simoniace susceptorum, sed etiam aliorum, quamvis Simonia sit occulta, cit. Extravag. *Cum detestabile* 2 de Simonia; quae a doctoribus communiter intelligitur de suspensione omnium ordinum, etiam non simoniace receptorum, ut notat Pirhing, loc. cit., n. 160; Reiff., l. c., n. 262; Lessius, loco cit., n. 135, et alii passim. Et si postea in tali suspensione aliquem actum ordinis exerceat, incurrit etiam irregularitatem. Cap. *Apostolicae* 9 de Clerico excommun., c. *Is cui* 20 de Sent. excommun. in 6. Et insuper incurrit privationem officiorum et beneficiorum omnium, atque inhabilitatem ad ea, si fuerit saecularis; si vero regularis, privationem vocis activae et passivae, atque inhabilitatem ad eam, reservata dictarum poenarum absolutione soli Summo Pontifici, etiamsi Simonia esset occulta; sic expresse cit. constitut. Sixti V, incip. *Sanctum et salutare,* non moderata, nec revocata quoad dictas poenas contra simoniacos a Clem. VIII, constitut. incip. *Romanum Pontificem.*

Poenae contra Simoniam realem in benefi- 13
ciis ecclesiasticis commissam sunt sequentes: Prima est, quod tam illi, qui aliquod beneficium, sive officium ecclesiasticum, sive saeculare, ut episcopatum, archipresbyteratum, canonicatum, et huiusmodi; sive regulare, ut generalatum, provincialatum, prioratum, guardianatum, rectoratum, definitoriatum, et huiusmodi, simoniace conferunt, aut directe vel indirecte procurant, eligendo, postulando, prae-

sentando, commendando, et huiusmodi; quam illi, qui aliquo ex praefatis modis simoniace beneficium aut officium huiusmodi acquirunt, ipso iure et facto incurrunt excommunicationem Papae reservatam. Cit. Extrav. *Cum detestabile* 2 de Simonia, et S. Pius V, const. 5 incip. *Cum primum*.

14 Secunda est, quod collatio, provisio et acquisitio huiusmodi beneficii aut officii simoniace facta, sit ipso iure irrita et nulla, ita ut provisus teneatur sub animae suae damnatione illud sponte dimittere, et ad restitutionem omnium fructuum, si quos inde perceperit. C. *Si quis neque,* caus. 1, qu. 1, c. *Matthaeus* 23 de Simonia, et cit. Extrav. *Cum detestabile* 2 de Simonia, et S. Pius V, cit. const. incip. *Cum primum*.

15 Tertia est, quod qui simoniace huiusmodi beneficium aut officium ecclesiasticum obtinuit, illud, utpote nulliter obtentum, ante omnem sententiam non solum dimittere teneatur, sed ad illud obtinendum perpetuo inhabilis evadat, nisi Papa dispenset. Cap. *Si alicuius* 59 de Elect., cap. *Nobis fuit* 27 de Simonia, et S. Pius V, cit. const. incip. *Cum primum*.

16 Quarta est, quod qui simoniace aliquod huiusmodi beneficium seu officium ecclesiasticum obtinuit, sit etiam inhabilis ad quaecunque alia beneficia ecclesiastica obtinenda. Sic expresse S. Pius V, cit. constit. incip. *Cum primum*. Quam tamen poenam, vel non esse usu receptam, vel non obligare in conscientiae foro ante condemnatoriam vel declaratoriam iudicis sententiam, tenent Navarr., consil. 92 de Simonia; Castrop., de Simonia, punct. 25; Pirhing, l. c., num. 270; Reiff., l. c., n. 267, et alii.

17 Quinta est, quod qui simoniace obtinet aliquod huiusmodi beneficium aut officium ecclesiasticum, sit privandus per sententiam iudicis etiam aliis beneficiis prius canonice obtentis, textu expresso in c. *Cum supra* 2 de Confessis, cum similibus.

18 Sexta est, quod qui simoniace obtinet aliquod huiusmodi beneficium aut officium ecclesiasticum, sit per sententiam iudicis etiam ab altaris ministerio perpetuo deponendus, textu expresso in c. *De hoc* 11 de Simonia, cum similibus.

19 Supradictas iuris poenas inducit etiam Simonia iuris ecclesiastici in resignatione et permutatione beneficiorum commissa; sic contra paucos communior doctorum cum Abbate, in cap. *Cum universorum* de Rerum permutat., n. 6; Pirhing, l. c., n. 155; Reiff., loc. cit., n. 272, Layman, de Simonia, cap. ult., n. 66; Suarez, et alii passim. Sacri enim canones et constitutiones pontificiae, dum poenas contra Simoniam statuunt ordinarie in genere, et indiscriminatim, de quavis Simonia reali loquuntur, adeoque etiam de Simonia iuris ecclesiastici, quia ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. Cap. *Quia circa* 22 de Privil., et l. *De pretio* 8 ff. de Publiciana in rem action. Tum quia plures sacri canones loquuntur de Simonia iuris humani seu ecclesiastici, eamque poenis iuris subiiciunt, ut videre est in cap. *Quaesitum* 5, et cap. *Cum olim* 7 de Rerum permut., c. *De hoc* 11 de Simonia; Extrav. *Cum detestabile* 2 de Simonia, cum similibus.

20 Qui beneficium per Simoniam realem ab alio commissam obtinuit, tenetur illud etiam ante iudicis sententiam dimittere, quam primum rescit Simoniam esse commissam, textu expresso in can. *Eos qui* 2, caus. 1, quaest. 5, c. *Nobis fuit* 27, et cap. *Sicut tuis* 33 de Simonia, ibi: *Secundum sacrorum canonum instituta etiam parvuli, qui cupiditate parentum ecclesias per pecuniam sunt adepti, eas dimittere tenentur.*

21 Non tenetur autem beneficium dimittere ille, in cuius odium ipso ignorante, Simonia ab alio commissa est, textu expresso in cit. cap. *Nobis fuit* 27 de Simonia, ibi: *Nisi constaret illos, qui promissum tale* (nempe simoniacum) *fecerint per fraudem in dispendium illius, qui eligendus erat, id malitiose fecisse.*

22 Item non tenetur beneficium dimittere, qui contra Simoniam ab alio obtinendo beneficio committendam expresse protestatur, quamvis ipse alius, ignorante dicto expresse contradicente, in *Simonia* pergat, eaque mediante beneficium revera obtineatur, in cit. cap. *Sicut tuis* 33 de Simonia, ibi: *Quoniam ex eo quod contra prohibitionem et voluntatem tuam* (a qua postmodum minime recessisti), *aliquis, te penitus ignorante, promisit pecuniam, et exsolvit, nihil tibi debet ad culpam imputari.*

23 Teneretur tamen beneficium dimittere, si sciret, quod dictus alius, non obstante contradictione et protestatione sua, nihilominus in Simonia pergeret, eaque mediante beneficium obtineret, quia sic acceptando videretur in re approbare *Simoniam,* et consentire in illam. Sic colligitur clare ex cit. cap. *Sicut tuis* 33 de Simonia, ubi excusatur a poena nullitatis solum ille, qui post contradictionem ignorat beneficium ab alio *simoniace* pro se obtineri, adeoque ille, qui scit, non excusatur hoc ipso, quod sciat beneficium pro se simoniace fuisse obtentum. Eo vel maxime quod per verba textus allegati supra n. 20: *Secundum sacrorum canonum instituta etiam parvuli, qui cupiditate parentum ecclesias per pecuniam sunt adepti, eas dimittere tenentur.* Lessius, lib. 2, c. 35, n. 143; Reiff., l. c., n. 261, et alii passim.

24 Et a fortiori teneretur tale beneficium dimittere, si per *Simoniam* alterius fuisset obtentum, sciente et non contradicente ipsomet,

pro quo fuisset obtentum. In tali enim casu ipsemet plene consentire videretur, quia, ut recte advertit Glossa communiter recepta in cit. cap. *Sicut tuis,* verb. *Praebere: Saepe qui tacet, consentire videtur,* per textum in leg. *Sicut proponis* 5 Cod. de Nuptiis, l. *Soluto matrimonio* 2 ff. Soluto matrimonio, can. *Si servus* 19, dist. 54, et expresse c. *Qui tacet* 43 de Reg. iuris in 6, ibi: *Qui tacet, consentire videtur.*

25 Qui se ignorante, seu omnino nesciente, per Simoniam alterius est ordinatus, de rigore iuris, donec dispensetur, tenetur ab exsecutione ordinis abstinere, postquam simoniacam ordinationem resciverit. Argum. can. *Praesentium* 3, caus. 1, qu. 5, et can. *De regularibus* 25 de Simonia. Poterit tamen cum taliter ordinato Episcopus dispensare, prout habetur in cit. c. *Praesentium* 3, caus. 1, qu. 5, et tenet Glossa, ib., quia talis, quamvis simoniace fuisset ordinatus, tamen simoniacus non esset, ut dicitur in c. *De simoniace ordinatis* 22 de Simonia.

26 Simoniae confidentialis poenae sunt sequentes: Prima scilicet, quod praeter excommunicationem ipso facto ratione ipsius incurrendam, privat non solum beneficio, circa quod Simonia confidentialis commissa fuit, sed etiam aliis beneficiis et pensionibus canonice obtentis. Pius IV, const. 85 incip. *Romanum Pontificem,* et S. Pius V, const. 85 incip. *Intolerabilis.*

27 Secunda est, quod inhabilem reddat taliter simoniacum ad idem, et alia quaecunque beneficia obtinenda. Pius IV, cit. const. *Romanum Pontificem;* et S. Pius V, cit. constit. incip. *Intolerabilis.*

28 Tertia est, quod beneficium per Simoniam confidentialem nulliter acquisitum reservatur Summo Pontifici, ita ut nullus alius illud conferre valeat; Pius IV et S. Pius V, in citatis constitutionibus.

29 Quarta est, quod fructus ex tali beneficio male percepti applicari debent Camerae Apostolicae. Pius IV et V, in citatis constitutionibus.

30 Quinta est, quod praefatae poenae contrahantur non solum per *Simoniam realem,* sed etiam per *Simoniam conventionalem mistam.* Sanctus Pius V, citata constitut. incip. *Intolerabilis;* ubi sanctus Pontifex decernit poenas contra Simoniam confidentialem statutas incurri, licet *ipsa Simonia confidentialis alterius tantum partis conscientia sit completa.* Vide ipsam constitutionem relatam supra, artic. 1, num. 16.

31 Quae autem sint poenae statutae contra dantes val promittentes pecuniam seu temporalia pro obtinenda iustitia vel gratia apud Sedem Apostolicam? Vide supra, art. 2, num. 35, ubi ad id affertur per extensum constitutio Alexandri VII, de datis et promissis pro iustitia vel gratia apud Sedem Apostolicam obtinenda.

Quoad restitutionem simoniace acceptorum, 32
tenendum est pro certo, quod qui obtinuit simoniace beneficium seu officium aliquod ecclesiasticum, tenetur sub mortali sponte illud una cum omnibus fructibus perceptis ante omnem iudicis sententiam restituere ac dimittere, etiamsi Simonia sit occultissima. C. *Si quis neque,* caus. 1, qu. 1, cap. *Matthaeus* 23 de Simonia; Extravag. *Cum detestabile* 2 de Simonia; S. Pius V, constitut. 5 incip. *Cum primum.*

Qui temporale accepit sub conditione seu 33
pacto dandi vel praestandi spirituale, et postea conditionem seu pactum non implevit, tenetur iure divino et naturali restituere totum acceptum. *Communis ac certa.* Et ratio est clara, quia sicuti dispensator eleemosynam gratis dispensare iussus pauperi, facit ei iniuriam et ad restitutionem tenetur, si pro dicta eleemosyna ipsi pauperi tradenda, ab eo exigat et accipiat pecuniam, ita ad restitutionem tenetur, qui pro spiritualibus, quae tanquam dispensator gratis distribuere debet iuxta praeceptum Domini, Matthaei x: *Gratis accepistis, gratis date,* temporalia exigit. Eo magis in nostro casu urget obligatio restitutionis ratione pacti expressi, quod non implevit.

Qui pro electione, collatione, praesentatione, 34
nominatione alicuius ad beneficium seu officium ecclesiasticum, aliquod temporale recepit, tenetur illud restituere ante omnem iudicis sententiam. *Communis et certa,* textu expresso in c. *De hoc* 11 de Simonia, ibi: *Reges et principes eius debes inducere, ut si quae receperint a praefato Episcopo, ut eius electioni praestarent assensum, ecclesiae Oxoniensi sine diminutione restituant, cum ea sine gravi salutis periculo retinere non possint.*

Et quidem ad talem restitutionem tenetur 35
de iure divino. *Communis.* Cum enim talis non sit dominus, sed dispensator solum huiusmodi rei spiritualis, et a Domino Deo iussus, ut *gratis* distribuat, Matth. x: *Gratis accepistis, gratis date,* facit iniuriam Domino Deo, et illi, a quo pro re spirituali temporale exigit; sicque peccat contra iustitiam, et consequenter tenetur ad restitutionem de iure divino.

Qui temporale accepit ratione beneficii ec- 36
clesiastici, tenetur illud restituere ecclesiae, in qua beneficium exsistit, et non ipsi danti, praesertim post sententiam iudicis. *Communis,* et clare habetur ex citato cap. *De hoc* 11 de Simonia, ubi expresse praecipitur, ut huiusmodi *simoniace* accepta restituantur ecclesiae Oxoniensi.

Advertunt tamen doctores cum sancto Tho- 37
ma, 2-2, qu. 100, art. 6, ad tertium, posse tale temporale acceptum restitui pauperibus

superioris arbitrio; imo multi asserunt iam legitime introductum esse, ut talia *simoniace* accepta restituantur pauperibus, cum obligatio ea restituendi ecclesiae, et non alii, sit tantum lex humana seu ecclesiastica, cui potuit, et potest per legitimam consuetudinem derogari. C. *Cum tanto* 11 de Consuet.

38 Ante sententiam tamen iudicis posse, imo deberi talia *simoniace* accepta restitui illis, a quibus sunt accepta, defendunt absolute Sotus, lib. 9, qu. 9, art. 1, de Simonia, et § *Ad textum;* Moya, tr. 6, Miscell., disput. 4, qu. 6, § 2, num. 13; Bannes, 2-2, qu. 32, artic. 7, dub. 2; Reiff., loc. cit., num. 296 et 297. Et probabiliter Palao, de Simonia, punct. 26, n. 5; Lessius, lib. 2, c. 36, dub. 31, n. 171, et alii.

* His assentiri videtur Antoine artic. cit., qu. 20, resp. 4, ubi scribit: *Si Simonia non sit in beneficiali materia, iuxta multos accepta restitui debent ei, qui dedit; quia iure naturali res reddi debet ei, qui habet eius dominium, nisi lex in poenam ei reddi vetet. Sed qui dedit simoniace, retinet dominium rei datae, cum pactio simoniaca sit nulla, nec proinde ius ullum transferat, et lex non prohibet reddi, quod simoniace datum est, nisi Simonia fuerit realis in beneficio. Nam in cap. citato, ubi pecunia accepta dicitur restituenda esse mandanti, seu ecclesiae, agitur solum de Simonia reali in beneficio, nec idem ullibi statuitur in aliis casibus: unde haec poena cum sit quid odiosum non debet extendi ultra casus in lege expressos.* Imo c. 19 de Simon., praecipitur reddi pecuniam ei, qui religionem simoniace fuerat ingressus *.

39 Simoniace accepta pro ingressu in religionem possunt retineri a monasterio in communi usu, at non ad specialem usum superioris, seu superiorissimae, aut alterius singularis personae, id enim, nempe quod talia simoniace accepta communi monasterii usui, tanquam piae causae remanere et applicari possunt, expresse concessum fuit in Extravag. *Sane* 1 de Simonia, ibi: *Insuper erga personas illas, quae in praemissis recipiendo aliqua contra canonicas sanctiones peccasse notantur, volentes nos reddere gratiosos omnia recepta huiusmodi, si ad communem usum monasteriorum seu locorum eorum sunt applicata, ea ad dictum usum concedimus retineri; si vero ad specialem usum abbatis vel abbatissae, prioris aut priorissae, aut alterius singularis personae retineantur, illa venire praecipimus in communi.* Unde nullam esse obligationem ante iudicis sententiam restituendi simoniace accepta in ingressu religionis, sed posse retineri et applicari, ut supra, expresse tenent Pirhing, loc. cit., n. 183; Reiff., loc. cit., n. 298; Palao, de Simonia, punct. 26; Lessius, lib. 2, cap. 35, dub. 30, et alii.

Simoniace accepta pro collatione ordinis et 40
administratione aliorum sacramentorum et sacramentalium restitui debent de iure divino, et consequenter ante omnem iudicis sententiam. *Communis.* Et ratio est clara, quia, cum talia et similia spiritualia ex mandato Domini Dei, Matth. x, gratis conferri et administrari debeant, si quod temporale pro eorum collatione seu administratione exigatur, fit gravis iniuria Domino Deo, et illis, a quibus exigitur, sicque peccatur contra iustitiam, et insurgit obligatio id restituendi de iure divino.

Et talis obligatio restituendi simoniace ac- 41
cepta oritur etiam ex *Simonia mentali;* licet enim ex ipsa nulla incurratur iuris poena per dicta et iura adducta supra n. 2, oritur tamen onus restituendi temporalia simoniace accepta: quod onus non est poena iuris, sed obligatio ex iustitia et iure divino procedens ob iniuriam illatam tertio; quae obligatio etiam occultissima delicta afficit, propter quae tales mentales simoniaci *apud districtum iudicem (qui scrutator est cordium, et cognitor secretorum) culpabiles iudicantur,* ut expresse cavetur in c. *Tuae nos* 34 de Simonia.

Alia ad rem vide verb. *Electio, Iuspatronatus, Praesentatio, Resignatio.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Regulariter poenae contra simoniacos haud 42
incurruntur propter solam Simoniam conventionalem, ut recte notavit auctor, num. 3, et communiter tradunt Antonell., de Regim. eccles., lib. 6, c. 18, n. 13; Lotter., de Re benefic., lib. 3, qu. 19, n. 150 et seq.; Novar. in summ. Bullar. Commentar. 117, n. 19; Panimoll., dec. 91, adnot. 1, n. 35; Rota, in rec., dec. 141, n. 16, part. 16, et cum aliis in Marianen. *Beneficii,* 28 Ian. 1745, § 8, cor. clar. mem. Millin.

At in aliquibus casibus ex sola conventionali 43
Simonia incurritur poena nullitatis. Sic permutatio simoniaca, quamvis nihil adhuc datum vel factum sit, irrita est, caretque suo effectu. Rota, coram Crispin., decis. 102, num. 3, coram Falconer., decis. 5, num. 10 de Benefic.

Idem dicendum de resignatione simoniaca 44
labe infecta, ut respondit Rota in Paderbonon. *Beneficii,* 10 Mart. 1747, § 2, coram reverendiss. Molino, ibi: *Dubitari namque non potest, quin detestabile scelus simoniacae pravitatis inducat omnino nullitatem resignationis, et beneficii privationem, etc. Quod procedit nedum in reali, verum in Simonia etiam conventionali, etsi effectu conventio caruerit,* et in confirmatoria 3 Iun. 1747, § 1, cor. eod.

Et quod hic silentio praetereundum haud 45
est, mox allegatae decisiones in Paderbonen. *Beneficii* magistrales sunt circa probationem Simoniae, et fere singulares, nam ut plurimum

Simonia excludi solet ex defectu idonearum probationum.

46 Num etiam in electionibus ex sola Simonia conventionali incurratur poena nullitatis electionis? Vide apud Mayr, in Decr., l. 5, tit. 3, n. 138.

De peculiaribus poenis, quas incurrunt simoniaci pro varietate actuum, in quibus Simonia committitur, vide eumdem Mayr, in Decretal., dict. lib. 5, dict. tit. 3, a n. 133 ad plur. seq. 47

ARTICULUS IV. *Quoad ea, quae concernunt causas et titulos excusantes a Simonia, vel poenis, ac restitutione simoniace acceptorum. Et quoad ea, quae concernunt dispensationem in poenis Simoniae, et absolutionem a censuris ob eam incursis, et iudicem, et testes quoad eam.*

SUMMARIUM. 1. Causae et tituli excusantes a Simonia recensentur. – 2. Ab incursu Simoniae excusat dare temporale ad redimendam vexationem iniustam, quam quis patitur in iure spirituali iam plene quaesito, et quod habet in re. – 3. Item ab incursu Simoniae excusat dare temporale ad redimendam iniustam vexationem etiam in iure spirituali nondum quaesito, sed adhuc acquirendo, si dicta iniusta vexatio veniat ab eo, qui solum nocere, non autem prodesse potest, ad tale spirituale obtinendum. - 4. Non excusat tamen ab incursu Simoniae dare temporale ad redimendam iniustam vexationem, si ipsa veniat ab eo, qui de iure prodesse potest ad tale spirituale obtinendum. - 5. Item non excusat ab incursu Simoniae dare alicui, sive de iure ad beneficium prodesse valenti, sive non, temporale, ne vexationem iustam incipiat, aut ab ea incepta desistat in beneficio, sive acquirendo, sive acquisito. – 6. Ab incursu Simoniae excusat dare et exigere temporale propter laborem functioni aut ministerio spirituali extrinsecum, et per accidens coniunctum; secus autem propter laborem intrinsecum. - 7. Qualis sit et dicatur labor extrinsecus et intrinsecus. – 8. Ab incursu Simoniae excusat etiam ignorantia vere invincibilis. - 9. Causae omnes et tituli excusantes a Simoniae culpa, excusant etiam ab eius poenis. - 10. Ignorantia tamen invincibilis poenarum, censuris exceptis, non excusat ab eis ipsos simoniacos. - 11. Et de facto transgressores legis puniuntur etiam poenis, quas ignorant. - 12. Ignorantia vero censurarum excusat ab eis incurrendis, quamvis contra legem agendo quis gravissime peccet. - 13. Temporalia simoniace accepta restituenda sunt, licet quis ea accipiendo ignoraverit se peccare. - 14. Praescriptio tamen legitima excusat a dicta restitutione simoniace acceptorum; dummodo tamen habeat omnes conditiones ad ipsam necessarias. – 15. Ab excommunicatione incursa ob Simoniam commissam in ingressu religionis, vel beneficio ecclesiastico, solus Papa absolvere potest. – 16. Possunt tamen absolvere ab ipsa, si sit occulta, Episcopi et Regulares privilegiati. - 17. Solus autem Summus Pontifex absolvere potest a censuris, aliisque poenis incursis ob commissam Simoniam in susceptione et collatione ordinum, etiamsi Simonia sit occulta. - 18. Si beneficium simplex simoniace fuit obtentum, beneficiario ignorante, potest Episcopus dispensare, quod illud retinere, seu de novo acquirere possit, dummodo illud prius libere resignet. - 19. Idem potest Episcopus, si est praelatura, aut dignitas, seu beneficium curatum, dummodo electio seu collatio illius per sententiam reprobata, seu cassata non sit; secus autem si per sententiam sit reprobata, seu cassata. - 20. In causa autem, quo talis simoniaca electio, seu collatio reprobata, seu cassata fuerit per sententiam, non potest Episcopus dispensare, ut talis beneficium *illa vice* retinere aut de novo acquirere possit, sed debet tale prius alteri conferre, et postea si iterum vacare contigerit, poterit rursus ei conferre. - 21. Poenam inhabilitatis ad beneficium quodcunque Episcopus dispensando tollere non potest, quando Simonia commissa est ab ipso beneficiario, vel ab alio ipso sciente et consentiente, etiamsi Simonia sit occulta. - 22. Et id procedit nedum in foro externo, sed etiam interno. - 23. Quando Simonia est publica, dispensatio pro foro externo obtineri debet a dataria. - 24. Quando autem est occulta, procuratur pro foro interno in sacra poenitentiaria. - 25. In causis Simoniae solus iudex ecclesiasticus procedit, etiamsi reus sit laicus. - 26. Ad accusandos simoniacos quivis testis etiam criminosus admittitur. – 27. Alia ad rem ad n. 37.

1 Causae et tituli excusantes a Simonia sunt potissimum sequentes: I. Si temporale pro spirituali, aut econtra detur omnino gratis sine ullo explicito et implicito pacto; patet ex dictis art. 1, a n. 29 ad 30. II. Si post acceptum spirituale detur temporale, aut econtra, ex mera gratitudine ad satisfaciendum obligationi *antidorali;* patet ex dictis citat., art. 1, n. 34. III. Si temporale detur, ne eligatur indignus, aut minus dignus; patet ex dictis artic. 2, n. 17. IV. Si ministris Ecclesiae dentur temporalia non per modum pretii, sed solum per modum stipendii ad eorum honestam sustentationem pro administratione sacramentorum et sacramentalium, pro missis et aliis functionibus spiritualibus; patet ex dictis art. 2, n. 26 et 33. V. Si spirituale conferatur propter preces armatas, sive grave metum incussum sine tamen ullo pacto; patet ex dictis art. 1, n. 40. VI. Si temporale detur ad redimendam vexationem iniustam; patet ex dicendis infra n. 2 et 3. VII. Si temporale detur propter laborem functioni aut ministerio spirituali extrinsecum, et solum per accidens coniunctum; patet ex dicendis infra n. 6. VIII. Si interveniat ignorantia vere invincibilis; patet ex dicendis infra num. 8.

Ab incursu Simoniae excusat dare temporale 2 ad redimendam vexationem iniustam, quam quis patitur in iure spirituali iam plene quaesito, et quod habet in re. *Communis,* argum. c. *Quaesitum* 4, caus. 3, qu. 3, et cap. *Dilectus* 28 de Simonia, ubi Simoniae non arguuntur, qui ad redimendam iniustam vexationem, quam patiebantur in iure iam quaesito, temporalia dederunt. Hinc S. Gregorius Magnus (ut ex Baronio refert Fagnanus in lib. 6, cap. *Nobis* de Simonia, n. 105), pecuniam dedit imperatori Mauritio, pro confirmatione sui pontificatus sine labe Simoniae, quia, cum iam haberet ius quaesitum, seu in re ad pontificatum per legitimam electionem, dictam pecuniam non dedit pro iure aliquo spirituali, seu pro pontificatu emendo, utpote quem iam iure quaesito habebat, sed pro tollenda iniusta et violenta vexatione, qua a iusto exercitio sui legi-

timi pontificatus tyrannice impediebatur, quod est quid temporale.

3 Item ab incursu Simoniae excusat dare temporale ad redimendam iniustam vexationem etiam in iure spirituali nondum quaesito, sed adhuc acquirendo, si dicta iniusta vexatio veniat ab eo, qui solum nocere, non autem prodesse potest ad tale spirituale, v. gr. beneficium seu officium ecclesiasticum obtinendum. *Communis.* Et ratio est, quia in tali casu non dat quis temporale pro acquirendo spirituali, cum conclusio supponat talem iniuste vexantem nihil penitus prodesse posse ad tale spirituale acquirendum, sed dat solum et praecise, ut iniustus vexans impedimenta non ponat per suas iniquas machinationes, infamando v. g. et denigrando ipsum apud eligentem, praesentantem, conferentem, confirmantem; seu alias iniuste agendo contra ipsum, ne eligatur, praesentetur, instituatur, confirmetur, vel alias a beneficio acquirendo iniuste et violente impediatur, uti iniuste ipsum detinendo, aut quocunque modo impediendo, ne se conferat ad concursum, ad electorem, praesentatorem, collatorem, et huiusmodi: quae omnia sunt quid mere temporale, et nihil positive influunt in beneficii seu officii ecclesiastici collationem et acquisitionem.

4 Non excusat tamen ab incursu Simoniae dare temporale ad redimendam iniustam vexationem, si ipsa veniat ab eo, qui de iure prodesse potest ad spirituale, v. g. beneficium seu officium ecclesiasticum obtinendum. *Communis.* Et ratio est, quia in tali casu temporale datum vel promissum alicui, ne in electione v. gr., praesentatione, et huiusmodi iniuste deneget votum suum, vel alias iniuste deneget debitam institutionem, confirmationem, collationem, et huiusmodi, positive influit in collatione et acquisitione spiritualis, cum non aliter tollatur seu redimatur dicta iniusta negatio voti, institutionis, confirmationis, collationis, etc., nisi per actualem dationem temporalis; unde tunc datum temporale habet rationem pretii; sic autem dare temporale, ut detur spirituale, est verissima Simonia; habetur expresse in cap. *Matthaeus* 23 de Simonia: iuncto eius summario sic praecise dicente: *Si contradicens electo, pro pecunia de voluntate electi tradita a contraditione cessat, electus postea confirmatus est simoniacus, et beneficio renuntiare tenetur.* Et concordat cap. *Sicut tuis* 33, eod., ubi tam Episcopus iniuste negans confirmationem canonice electo, quam illi, qui ad tollendam iniustam Episcopi vexationem pro obtinenda debita confirmatione pecuniam dederunt, *simoniaci* habentur.

5 Item non excusat ab incursu Simoniae dare alicui, sive de iure ad beneficium prodesse volenti, sive non, temporale, ne vexationem iustam incipiat, aut ab ea incepta desistat in beneficio, sive acquirendo, sive acquisito. *Communis,* arg. c. *Cum pridem* 4 de Pactis, cap. *Matthaeus* 23, et cap. *Sicut tuis* 33 de Simonia; et ratio est clara, quia, quando quis in beneficio acquirendo seu acquisito iuste impugnatur, seu iuste impugnari potest, vel nullum ius habet, vel saltem non firmum ad dictum beneficium, adeoque si mediante pecunia, vel temporali iustam impugnationem seu vexationem tollit, sibi parat viam ad spirituale per temporale, et medio temporali ius ipsum spirituale, vel saltem eius firmitatem sibi comparat, quod vere est simoniacum; unde vera est Simonia dare pecuniam, aut aliud temporale alicui, ne electionem, praesentationem, collationem seu possessionem beneficii iuste et de iure impugnet, aut a iusta impugnatione desistat, et huiusmodi.

Ab incursu Simoniae excusat dare et exigere 6 temporale propter laborem functioni aut ministerio spirituali extrinsecum, et per accidens coniunctum; secus autem propter laborem intrinsecum. *Communis.* Et ratio est clara, quia labor extrinsecus est distinctus ab ipsa actione sacra et functione spirituali, licet per accidens sit ei coniunctus, adeoque retinet suum valorem, quem ex se tanquam quid temporale distinctum ab ipsa actione sacra habet, sicque propter ipsum absque incursu Simoniae potest dari et exigi temporale, cum non sit Simonia dari et exigi temporale pro temporali. Econtra tamen, quia labor intrinsecus non distinguitur ab ipsa actione sacra et functione spirituali, sed cum ipsa unum opus efficit, totusque est sacer, dari et exigi temporale pro ipso erit Simonia, per textum in c. *Si quis objecerit* 7, caus. 1, qu. 3, ibi: *Quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit.*

Ille autem labor est, et dicitur extrinsecus 7 functioni sacrae seu ministerio spirituali, et ei per accidens coniunctus, sine quo functio sacra, seu ministerium spirituale, adhuc in se bene fieri potest. Sic, v. g. labor extrinsecus, et per accidens coniunctus celebrationi missae, est itineratio per unam vel alteram horam ad locum distantem: unde cum talis itineratio ad celebrandam missam in dicto loco distanti sit quid temporale, non est Simonia pro ipsa dare et exigere temporale. Labor intrinsecus econtra est, et dicitur ille, sine quo functio sacra seu ministerium spirituale fieri nequit, sic verb. gr. pronuntiatio verborum, motus membrorum, et huiusmodi est labor missae intrinsecus, eo quod sine isto et simili labore missa celebrari nequeat. Sic doctores communiter; unde cum talis pronuntiatio verborum et motus corporis, utpote labor intrinsecus et necessarius pro celebratione missae, et consequenter ab ipsa indistinctus, sit unum totum sacrum cum ipsa efficiens, ideo pro ipso solo

nequit aliquid temporale pro pretio dari et exigi sine labe Simoniae, cum sic esset vendere et emere spirituale pro temporali.

8 Ab incursu Simoniae excusat etiam ignorantia vere invincibilis. *Communis.* Et ratio est clarissima, quia ad peccatum requiritur consensus; ignorantis autem nullus est consensus. L. *Si per errorem* 15 ff. de Iurisd. omnium iudicum, l. *Non idcirco* 9 Cod. de Iur. et fact. ignorantia; unde si ignorantia invincibilis per communissimam doctorum excusat ab omni peccato, excusabit infallibiliter etiam a culpa Simoniae.

9 Causae omnes et tituli excusantes a Simoniae culpa, excusant etiam ab eius poenis. *Communis.* Ubi enim nulla est culpa, ibi nulla debet esse poena. Arg. l. *Si putatur* 31 ff. Ad leg. Aquiliam, l. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis, c. *Cognoscentes* 2 de Constitutionibus, ibi: *Rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit,* c. *Sine culpa* 23 de Reg. iuris in 6, ibi: *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.*

10 Ignorantia tamen invincibilis poenarum ob culpam Simoniae ab Ecclesia statutarum, ab eis non excusat, censuris exceptis, ipsos simoniacos. *Communis.* Ignorantia enim solius poenae non tollit causam poenae, id est culpam,
11 adeoque nec effectum, seu ipsam poenam. Et de facto delinquentes contra alias leges sub certa poena aliquid prohibente, eadem poena iustissime plectuntur, quamvis ignorent ipsam poenam, sub qua lex talia delicta prohibet; nec indiget hoc ulteriori probatione, cum quotidiana id demonstret experientia, et praxis omnium tribunalium ecclesiasticorum et laicalium, qua constat delinquentes, et legum transgressores variis affici poenis, rotae, combustionis, patibuli, decollationis, et huiusmodi, quamvis invincibiliter ignoraverint, delicta a se committenda et commissa poenis huiusmodi subiacere.

12 Notanter autem dicitur *censuris exceptis,* quia ignorantia censurarum excusat ab eis incurrendis, quamvis contra legem agendo quis gravissime peccet. *Communis,* textu expresso in cap. *Ut animarum periculis* 2 de Constitutionibus in 6, ibi: *Ut animarum periculis obvietur, sententiis per statuta quorumcumque Ordinariorum prolatis ligari nolumus ignorantes, dummodo eorum ignorantia crassa non fuerit, aut supina.* Et ratio manifesta est, quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia, c. *Qua fronte* 15 de Appellationibus, ibi: *Sane si quis pro contumacia... interdicto vel excommunicatione tenetur astrictus,* cum similibus. Contumacia autem non adest, ubi ignorantia censurae habetur, cum ignorantia excuset a contemptu et contumacia, l. *Si ignorans* 50 ff. Locati.

13 Quamvis temporalia simoniace accepta restituenda sint, licet quis ea accipiendo ignoraverit se peccare; cum obligatio talis restitutionis oriatur non tam a iure humano seu ecclesiastico, quam a iure divino, seu naturali ex dictis art. 3, n. 32 ad 35, et consequenter, qui ea simoniace accepit, restituere teneatur statim ac rescit illa tanquam aliena restitutioni esse obnoxia, etiamsi prius ipsa accipiendo id ignoraverit, ut tradunt communiter doctores; tamen praescriptio legitima excusat a dicta re- 14
stitutione simoniace acceptorum; dummodo tamen ad ipsam praescriptionem vere concurrant omnes conditiones ad ipsam necessariae, de quibus abunde sub verb. *Praescriptio* per tot. Vide ibi, ubi plurima ad rem.

Ab excommunicatione incursa ob commis- 15
sam Simoniam in ingressu religionis, vel beneficio ecclesiastico solus Papa absolvere potest. *Communis.* Papa enim sibi illam specialiter reservavit in Extrav. *Sane* 1, et *Cum detestabile* 2 de Simonia.

Ex privilegio tamen, quo regulares mendi- 16
cantes absolvere possunt a casibus Papae reservatis (qua de re legenda Appendix ad verb. *Confessarius,* art. 4), possunt etiam absolvere ab ista excommunicatione, dummodo non sit publica, et ad forum contentiosum deducta. Ita Suarez, l. 4, de Simonia, c. 61, num. 4; Castrop., de Simonia, punct. ult., num. 2; Reiff., lib. 5 Decr., tit. 3, n. 334, et alii. Sicut et posse Episcopos absolvere a Simonia occulta declaravit Sacra Congr. apud Castrop., de Simonia, punct. ult., n. 3; Reiff., l. c., n. 340 in fine.

Solus autem Summus Pontifex absolvere 17
potest ab excommunicatione, suspensione et interdicto, aliisque poenis incursis ob commissam Simoniam in subreptione et collatione ordinum, etiamsi Simonia sit occulta; sic enim sibi expresse reservavit Sixtus V, constit. 10, incip. *Sanctum et salutare,* cum expressa derogatione omnium privilegiorum ac etiam Concilii Tridentini, sess. 24, de Reform., cap. 6. Vi cuius Episcopi alias possunt *in omnibus irregularitatibus et suspensionibus a delicto occulto provenientibus, excepta ea, quae oritur ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare, et in quibuscunque casibus occultis etiam Sedi Apostolicae reservatis delinquentes quoscunque sibi subditos in dioecesi sua per seipsos, aut vicarium ad id specialiter deputatum in foro conscientiae gratis absolvere;* sunt verba praecisa Concilii. Nec quoad hoc dicta constitutio Sixti V est moderata aut revocata a Clem. VIII, const. 41 incip. *Romanum Pontificem,* ut patet ex dictis supra, art. 3, n. 11. Quamvis tamen circa id non esse dictam Sixti V bullam ubique receptam putet Lessius, lib. 2, c. 35, dub. 24, num. 134, apud Reiff., loco citato, num. 335.

18 Si beneficium simplex simoniace fuit obtentum ab aliis, beneficiario invincibiliter ignorante, consequenter beneficium bona fide acceptante, potest Episcopus cum illo dispensare, ut tale beneficium de novo acquirere et retinere possit, dummodo illud prius libere resignet. *Communis*, textu expresso in c. *Si alicuius* 56 de Elect., ibi: *Quamvis circa eum, qui ignoranter recipit simplex beneficium per simoniacam pravitatem, post liberam resignationem, Episcopi dispensatio toleretur.*

19 Idem potest Episcopus, si est praelatura aut dignitas, seu beneficium curatum, dummodo electio seu collatio illius per sententiam reprobata seu cassata non sit; secus autem, si per sententiam sit reprobata seu cassata. Cit. cap. *Si alicuius*, ibi: *Si alicuius electionem propter Simoniam, eo ignorante, ac ratum non habente commissam, contigerit reprobari, cum eo super praelatione, ad quam taliter fuerat electus, illa vice non potest Episcopus dispensare*, iuncto summario, ibid., sic expresse sonante: *Cassata electione propter Simoniam etiam sine culpa electi, non dispensat Episcopus ea vice cum cassato; secus, si electus libere resigna-*

20 *vit:* Reiff., loco cit., 337, et alii. In casu autem, quo talis simoniaca electio seu collatio reprobata seu cassata fuerit per sententiam, non potest Episcopus dispensare, ut talis beneficium *illa vice* retinere, vel de novo acquirere possit; sed debet tale prius alteri conferri, et postea si iterum vacare contigerit, poterit rursus conferri tali *Simoniam* ab alio commissam invincibiliter ignoranti, quia tunc dicta Simonia purgabitur per intermediam personam, ut notat Glossa communiter recepta in cit. c. *Si alicuius*, verb. *Illa vice*, per textum in c. *Ex transmissa* 7 de Filiis presbyteror., ibi: *Quo defuncto media intercessit persona, cui praedictum beneficium est collatum.* Et tenent Pirhing, loc. cit., num. 173; Reiffenstuel, loc. cit., num. 337, et alii communiter; argum. cit. cap. *Si alicuius* 59 de Electione.

21 Poenam inhabilitatis ad beneficium quodcunque Episcopus dispensando tollere non potest, quando Simonia commissa est ab ipso beneficiario, vel ab alio, ipso sciente et consentiente, etiamsi Simonia sit occulta; tunc enim talis simoniacus redditur perpetuo inhabilis non solum ad beneficium simoniace obtentum iterum obtinendum, sed etiam ad quaecunque alia beneficia per iura et constitution. pontific. cit. supra, art. 3, n. 15 et 17. Super quibus Episcopus dispensare nequit. Can. *Inferior* 4, dist. 22, can. *Nulli fas sit* 25, qu. 1, can. *Institutionis* 25, qu. 2, cap. *Quod super his* 9, et cap. *Cum inferior* 16 de Maiorit. et obed., Clement. *Ne Romani*, de § 1, Elect., ibi: *Lex superioris per inferiorem tolli non potest.*

Et id procedit, nedum in foro externo, ut 22 tenent doctores communiter, sed etiam in foro interno, ut expresse declaravit Sacra Congreg. apud Castropal., de Simonia, punct. ultim., n. 3, et Reiff., loc. cit., num. 340, his verbis: *Episcopus, etsi a Simonia occulta absolvere possit, non potest tamen simoniacum rehabilitare ad beneficia in posterum obtinenda, neque ad ea retinenda, quae per simoniam occultam retinet.* Et sic tenent Pirhing, loc. cit., n. 173; Suarez, lib. 4, de Simonia, cap. 61, n. 10 et 11, et communissima aliorum, teste Reiff., loc. cit., num. 140, dicente iam in praxi tutam minime esse contrariam sententiam Henriquez, et paucorum aliorum putantium probabile esse, quod Episcopus pro foro interno dispensare possit, si Simonia sit occulta.

Quando Simonia est publica, dispensatio pro 23 foro externo obtineri debet a dataria. Pyrr. Corrad., in Praxi dispensat., lib. 5, c. 9, n. 13 et 14; Reiff., l. c., num. 343, et alii passim. Quando autem est occulta, procuratur pro foro 24 interno in sacra Poenitentiaria. Reiff., l. c., n. 344.

In causis Simoniae solus iudex ecclesiasticus 25 cognoscere, et definitive pronuntiare potest, etiamsi reus sit laicus. Iul. Clar., lib. 5, § *Simonia*, num. 7; Pirhing, loc. cit., num. 142; Reiff., loc. cit., n. 348; Abbas, in cap. *Cum sit* 8 de Foro compet., et ibi Glossa, verb. *Malefactores*, et alii communiter; Simonia enim, cum versetur circa obiecta spiritualia est causa spiritualis; causarum autem spiritualium cognitio, et sententiae pronuntiatio pertinet ad solos iudices ecclesiasticos, privative quod laicos, textu expresso in cap. *Decernimus* 2 de Iudiciis, ibi: *Decernimus, ut laici ecclesiastica tractare negotia non praesumant.* Et concordat cap. *Lator* 5, cap. *Causam quae* 7 Qui filii sunt legitimi, c. *Contingit* 8 de Arbitris, cum similibus.

Ad accusandos simoniacos quivis testis etiam 26 criminosus admittitur, textu expresso in cap. *Tanta* 7 de Simonia, ibi: *Tanta est labes huius criminis, quod etiam servi adversus dominos, et quilibet criminosi admittuntur ad accusationem*, et concordant c. *Licet Heli* 31, et c. *Per tuas* 32, eod.

In Simonia reali scienter contracta pro be- 27 neficio acquirendo, poenitentiaria non revalidat titulum eiusdem beneficii etiam in casibus occultis, et in foro conscientiae (in quo tamen dispensat ad exercitium ordinum), nisi forte agatur de Simonia ignorantia facti vel iuris commissa, et orator, quamprimum id rescivit, dispensationem petierit; quod valet et in pensionibus, in quibus Simonia realis scienter contracta fuerit. Bened. XIV, tom. 1, const. 95 incip. *Pastor bonus*, § 22.

* Abstinendum est illi etiam a condona- 28 tione pretii simoniaci, quando in Ecclesiam

ipsam, vel pauperes debet erogari, nisi aliter suadeat paupertas delinquentium. Ibidem, § 23.

29 Qui simoniace intercessit pro alio ad impetrandum beneficium, tenetur in subsidium restituere ecclesiae vel pauperibus fructus a beneficiario male perceptos ante omnem sententiam. Instit. eccl., 12, § 11.

30 Si quis poscat a Sac. Congreg. absolutionem a Simonia commissa in obtinendo beneficio, impetrare solet rescriptum, ut *dimittat, moneat et restituat,* nempe dimittat beneficium, moneat pro restitutione pretii accepti ecclesiae vel pauperibus, restituat fructus perceptos. Ibidem, § 12.

31 Si vero Simonia commissa est ab aliquo tertio, inscio beneficiario, tunc rescribitur pro convalidatione tituli, dummodo *ante possessionem;* quod valet ac si diceretur, modo id non rescierit ante acceptam beneficii possessionem. Ib., § 12.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

32 Summus Pontifex tametsi ea, qua pollet amplissima potestate, dispensare valeat super poenis Simoniae, in foro tum interno, tum externo, rarissime tamen hac potestate uti solet, teste Corrado, in Prax. dispensat., lib. 1, c. 9, num. 13.

Quinimo nunquam simoniace proviso con- 33
cessit retentionem beneficii, super quo Simonia commissa est, si eo sciente commissa sit. Idem auctor ubi supra.

Caeterum si ignorante proviso Simonia sit 34
commissa, nec ei concedit retentionem illius beneficii, sed ipsum noviter ei confert.

Porro ubi Simonia sit publica, recursus ha- 35
beri debet ad Datariam Apostolicam, ibique proponenda est supplicatio pro utroque foro, et exprimi debent fructus ex beneficio simoniace acquisito percepti, cum debeantur ii camerae apostolicae, licet nonnunquam pro ipsis fieri soleat transactio.

A proviso autem cum ignorantia Simoniae 36
sufficit eos exprimi fructus, qui percepti sunt post habitam notitiam Simoniae, cum priores lucretur.

At si Simonia sit occulta, recursus habetur 37
ad sacram poenitentiariam cum supplicatione dispensationis pro foro interno tantum.

SOCIETAS, SEU SOCIETATIS CONTRACTUS

Summarium.

1. Societas quid sit? – 2. Ad societatem quaestuosam, ut sit licita, quatuor potissimum requiruntur conditiones, quae assignantur. – 3. Contractus vulgo dictus trium contractuum secundum multos est illicitus et usurarius. – 4. Secundum tamen communiorem et probabiliorem sententiam est licitus, et minime usurarius. – 5. Ut iustitia dicti contractus trium contractuum melius intelligitur, figuratur hic casus. – 6. Assignatur regula pro determinanda quantitate annui lucri ex hoc contractu societatis licite exigendi. – 7. Adducitur fundamentum huius sententiae deductum ex iure. – 8. Adducitur etiam ratio. – 9. Affertur et solvitur instantia. – 10. Affertur et solvitur alia instantia. – 11. Hactenus dicta procedunt etiam de societate animalium adiecto pacto assecurationis. – 12. In contractu societatis, si quid pereat sine ulla culpa sociorum, damnum censetur commune. – 13. Si autem quid pereat culpa lata, vel levi unius socii, tenetur solus talis socius ad dictum damnum. – 14. Ex dictis infertur primo, quod si res tradita in societatem fuerit furto sublata defectu debitae custodiae, teneatur ille, cui data fuerit, illam compensare, nec damnum sit commune utrique. – 15. Infertur secundo, quod non solum teneatur socius ex dolo, culpa lata, et levi in ordine ad damnum, ex ea secutum, sed etiam in ordine ad lucrum cessans, et damnum emergens. – 16. Infertur tertio, quod ex culpa etiam levi alicuius ex sociis, teneantur etiam haeredes eiusdem delinquentis ad compensationem alteri ex sociis faciendam. – 17. Expensae, quae fiunt causa necessitatis, debent esse communes, et solvendae sunt ex communi pecunia societatis. – 18. Hinc si ex necessitate societatis quis ex sociis proficiscatur in alias regiones, et sumptus maiores faciat, quos non faceret domi se continens, debet ex bonis societatis quoad illos compensari. – 19. An autem deducendae sint expensae illae, quas dictus socius domi fecisset, si alio profectus non fuisset, variant doctores, quidam enim affirmant, et alii negant. – 20. Conveniunt tamen, quod non essent solvendae ex bonis societatis expensae illae, quae inutiliter, et irrationabiliter fierent in conviviis aliisque rebus non necessariis. – 21. Si socius aliquis absque sua culpa etiam levi ex causa societatis damnum aliquid incurrit, est ei compensandum ex pecunia societatis. – 22. Secus esset dicendum, si talis socius ex culpa in tale damnum incidisset. – 23. Sicuti etiam damna propria, quae socius non ex causa societatis incurrit, debent ipsi soli, et non societati imputari. – 24. Societas finitur seu dissolvitur quatuor praecipuis modis, scilicet ex personis, ex rebus, ex voluntate et ex actione. – 25. *Ex personis* dissolvitur societas per mortem naturalem unius socii, quamvis societas cum pluribus contracta fuerit, et plures supersint. – 26. Item per mortem civilem. – 27. Item per maximam, et mediam capitis diminutionem, at non per minimam. – 28. Quid, quotuplex sit capitis diminutio, qualisque sit maxima, media et minima. – 29. *Ex rebus* dissolvitur societas, quando sors capitalis periit in totum, vel conditionem ita mutavit, ut non amplius sit in commercio hominum. – 30. Item societas dissolvitur publicatione bonorum. – 31. Item societas dissolvitur per cessionem bonorum. – 32. *Ex voluntate* dissolvitur societas per renuntiationem. – 33. Item finita negotiatione. – 34. *Ex actione* dissolvitur societas iudicis iudicio, et auctoritate. – 35. Item per stipulationem. – 36. Item quando socii non inscii separatim agere incipiunt, et unusquisque sibi negotiatur. – 37. Item quando ipsa actio perit. – 38. Perit autem actio temporis conventi lapsu, id est actione finitur societas, finito tempore ad societatem constituto. – 39. Item perit actio per sententiam iudicis: et per novationem et delegationem. – 40. Finita seu dissoluta societate, divisio bonorum, seu lucri provenientis debet fieri inter socios ad aequalitatem iuxta proportionem illius, quod quisque contulit in societatem. – 41. Finita seu dissoluta societate, attenta natura contractus, si alter ex sociis contulit rem seu pecuniam, et alter suam meram industriam, seu operam non maioris valoris dictae pecuniae, seu rei, capitale est restituendum ei, a quo datum est, et solum lucrum dividendum. – 42. Si finita et dissoluta societate, nullum sit lucrum dividendum, adhuc totum capitale est

restituendum ei, qui illud contulit, et si capitale perierit, totum ipsi conferenti periit. - 43. Finita et dissoluta societate, si per ipsa nihil expresse determinet ius, et nulla inde contrahentes praecesserit iusta pactio, divisio est facienda iuxta probatam consuetudinem loci. - 44. Alia ad rem ad n. 55.

1 Societas est contractus duorum vel plurium aliquid pretio aestimabile (utpote suam pecuniam, mercem, operam, industriam, et huiusmodi) conferentium pro negotiatione aliqua honesta ad commune lucrum pro portione rerum contributarum inter socios dividendum. *Est in re communis,* et desumitur ex l. *Societatem* 4, l. *Societates* 5, l. *Si societatem* 6 ff. Pro socio, et Instit. tit. 26 de Societate.

2 Ad societatem quaestuosam, ut sit licita, quatuor potissimum requiruntur conditiones. Prima conditio est, ut societas fundetur in negotiatione licita et honesta. Unde iniqua et invalida est societas, quae instituitur et initur ad illicitum et inhonestum commercium, ut ad meretricium, lenocinium, usuram, furtum, fraudem et quemcunque malum dolum. Leg. *Ea vero* 3, et leg. *Nec praetermittendum* 17 ff. Pro socio, * quibus adde l. 1, § 14 in fin., ff. de Tut. et rat. discr., l. 35, § 2, ff. de contra Empt. *. Secunda, ut quilibet socius aliquid pretio aestimabile conferat in communem societatem, sive dein conferat pecuniam, aut mercem, sive operam vel industriam suam, * et si actu non confert, saltem se collaturum polliceatur *. Plerumque enim pauperiores supplent sua opera et industria, quod alii praestant suis mercibus. L. *Societates* 5, et leg. *Si societatem* 6 ff. Pro socio. * Ideo Diocletianus statuit societatem, uno pecuniam conferente, alio operam, posse contrahi, l. 1 Cod. Pro socio *. Tertia, ut servetur aequalitas inter socios, tam quoad damna, quam quoad lucra, ita ut alius prae alio non laedatur, et lucrum, iactura, impendia et detrimenta communicentur inter omnes socios, pro rata cuiusque sortis, nisi aliter conventum sit. L. *Si societatem* 6, et l. *Si non fuerint* 29 ff. Pro socio, et § 1 et 2 Instit. de Societate. Quarta, ut capitale collatum in communem societatem subiaceat periculo conferentis, ita ut si pereat absque culpa socii, pereat illi, qui illud in societatem communem contulit; cum talis conferens sit solus dominus dicti capitalis, et quaelibet res domino suo pereat; nisi tamen aliter conventum sit per pactum assecurationis per infra dicenda de contractu vulgariter dicto trium contractuum. Argum. cap. *Contractus* 87 de Regul. iuris in 6, ibi: *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur,* et § 2 Instit. de Societate, et leg. *Si non fuerint* 29 ff. Pro socio, et leg. *Depositum* 1, § 6, ff. Depositi.

* Praecipuam conditionem omittit auctor, ut nempe bona fide contrahatur. Cum enim contractus fit, bona fides principaliter desideratur. Quapropter societas si dolo malo, aut fraudandi causa coita sit, ipso iure nullius momenti est; quia fides bona *contraria est fraudi et dolo,* l. 3, § 3, ff. Pro socio. Rursus requiritur, ut fiat animo lucri faciendi. Hinc donationis causa societas recte non contrahitur. L. 5, § 2, ff. Pro socio, l. 35, § 5, de mortis causa Donat. *.

Contractus vulgo dictus trium contractuum, 3
scilicet societatis, assecurationis capitalis et venditionis lucri incerti pro certo, secundum multos est illicitus et usurarius, si celebretur cum eadem persona, sive simul, sive successive. Sic Sotus, lib. 6, de Iustit., qu. 6, art. 2; Filliucius, de Societat., cap. 19, n. 27; Arragonius, 2-2, qu. 78, art. 2; Bannez, 2-2, qu. 78, artic. 4 de Societ., dub. 1; Rebellus, lib. 15, qu. 4; Azor., Instit. moral., p. 3, lib. 9, c. 4, qu. 5, vers. *Ex his solvitur altera difficultas,* qui pro se citat sanctum Thomam, 2-2, qu. 70, art. 2 ad quintum; sanctum Bernardinum Senens., part. 2, serm. 39, art. 1, cap. 1, vers. *Primus casus;* sanctum Antoninum, part. 2, tit. 1, cap. 7, § 7; Glossam, in cap. *Plerique* 14, qu. 3; Abbatem, in cap. *Per vestras* de Donationibus inter virum et uxorem; Rodulphum, in c. *Consuluit* de Usuris, part. 2, qu. 19; Accursium, in l. *Si non fuerint* 39 ff. Pro socio; Baldum, in l. 1 Cod. Pro socio, innumerosque, tum canonici, tum civilis iuris interpretes. Et sic tenet etiam Henno, tom. 2, tract. 2, disp. 9, qu. 5, conclus. unica. Et novissime cum pluribus aliis Pontas, verb. *Societas,* cas. 30 per tot., ubi mordicus hanc propugnat sententiam adducens ad id constitut. 45 Sixti V, incip. *Detestabilis avaritiae,* et multa alia ad rem, solvendo etiam contraria. V. infra n. 44.

Communior tamen et probabilior sententia 4
docet talem contractum trium contractuum esse licitum [1], et minime usurarium, quamvis cum eadem persona, sive simul, sive successive celebratum. Sic tenent Gabriel in 4, dist. 15, qu. 11, dub. 10; Maior in 4, dist. 15, qu. 27;

[1] Notae Rom. Theol. Contractum trium contractuum nullatenus esse privata auctoritate censura notandum, lubens admitterem, monitum in hoc sequens sapientissimi ac circumspectissimi Pontificis Benedicti XIV, lib. 10, de Syn., cap. 7. Periculosum nihilominus, atque in praxi vix ab usura immunem illum pronuntiabo, ac proinde fideles deterrendos esse ab eo ineundo, ut plures praestitere Episcopi, et synodi, optime advertit idem Pontifex, ibid., nec diffitetur ipsemet Lucius, n. 44 huius art. His positis, divinare non valeo, cur sententiam, quae talem contractum licitum reddit, possit hic probabiliorem et communiorem appellare. Verum huiusmodi similesque voces non semper rectam suam praeseferunt significationem, cum a casuistis usurpantur.

Valentia, disp. 5, tom. 3, qu. 24, punct. 2; Molina, de Iustit. et iur., lib. 2, c. 24, dub. 3; Covarruv., lib. 2 Variar. resolut., c. 2, n. 3; Tolet., lib. 5, cap. 41; Bartholomaeus Medina in Instruction., § 27; Garcias, de Contractib., part. 2, c. 17; Ludovicus Lopez, de Contractibus, lib. 1, cap. 65; Navarr., c. 19, n. 225; Angelus, verb. *Societas* 1, § 17; Silvester, verb. *Societas* 1, qu. 2; Fumus, verb. *Societas,* n. 6; Layman, lib. 3, sect. 5, tract. 4, cap. 20, n. 2; Bonacina, tom. 3, disp. 3, de Contractib., qu. 5, punct. 1, n. 3, vers. *Dixi nisi;* Reginald., lib. 25, cap. 29, num. 396; Lugo, de Iustit. et iur., sect. 2, num. 40; Reiff., Theol. moral., tract. 8, dist. 4, qu. 10, n. 134; Petrus Marchant., Tribunal., tom. 2, tract. 8, tit. 5, sect. 8, dub. 2; Diana, part. 1, tract. 30, de Contractib., resolut. 8; Sporer, tom. 2, tract. 6, de Contractu societatis, n. 58; La Croix, lib. 3, part. 2, n. 876, cum Busemb. et pluribus aliis ibi citatis. Felix Potestas, tom. 1, part. 2, n. 2420, et alii innumeri. Et ex iurisperitis Hostiensis, in Summa, tit. de Usuris, § *In aliis autem,* vers. *Porro fieri potest;* Ioan. Andreas, in cap. *Per vestras* de Donation. inter virum et uxor., et alii, et videtur colligi ex l. *Si non fuerint* 29, § 1, ff. Pro socio, l. *Depositum* 1, § 6, ff. Depositi, c. *Per vestras* 7 de Donationibus inter virum et uxor., cap. *Contractus* 85 de Regul. iuris in 6.

5 Ut iustitia dicti contractus trium contractuum melius intelligatur, figuratur hic casus. Supponamus quod Titius det Caio mercatori mille florenos ad negotiandum, et dicti mille floreni Titii sint aequalis valoris cum industria Caii, et insuper quod spes lucri iudicio prudentum et peritorum sit de 300 florenis: in tali casu ex vi contractus societatis debentur Titio una cum sorte 150 floreni, qui sunt dimidium lucri prudenter sperati; at quia ad Titium spectare deberet sortis seu capitalis periculum, ideo convenit cum Caio, ut periculum illud, et onus omne in se suscipiat assecurando sortem seu capitale, pro cuius assecurationis et oneris suscepti compensatione relinquit ei maiorem partem dicti lucri prudenter sperati, ita ut sola tertia pars, nempe 100 floreni pertineant ad ipsum Titium, et aliae duae partes, nempe 200 floreni, spectent ad Caium; et quia adhuc in Titio manet incertitudo lucri sperati, ideo tertiam illam partem lucri sperati, scilicet 100 florenos, in spe incerta vendit Caio pro dimidio circiter, v. gr. pro 50 vel 60 florenis certis: spem enim lucri capiendi, non minus quam iactum retis iusto pretio vendi posse nemo dubitat, ut recte advertit Sporer, l. c., num. 59. Dicti autem tres contractus, scilicet societatis, assecurationis et venditionis, sicuti secundum se sunt iusti et licite celebrati cum tribus diversis personis, ut omnes fatentur, ita etiam iusti et liciti sunt, si celebrentur simul cum eadem persona, quia nec unio, nec identitas personae, destruit substantiam contractus. * Caeterum consentiunt omnes, inquit Antoine, in tract. de Contractibus, cap. 8, qu. 3, not. 2, non licere hos contractus celebrare cum eo, qui non putetur ex ea negotiaturus, v. gr. cum paupere, qui indiget ex illa pecunia ad suam sustentationem, vel ad solvenda debita. Quia tunc non esset nisi ficta societas, quae usuram valeret, nec verus esset titulus aliquid supra sortem exigendi *.

Pro determinanda tamen quantitate annui 6
lucri ex hoc contractu societatis licite exigendi, attendenda est regula, quam ex Card. de Lugo tradit Sporer, loco cit., num. 60, nempe quod lucrum certum, quod socius conferens capitale exigere potest, debet esse ita moderatum, ut attento capitali, quod confert, et spe lucri, quod potest esse ex tali negotiatione, iuste compensetur periculum, quod alter socius subit per assecurationem capitalis et certi annui lucri, quod dare promittit. Unde fit quod aliquando vix quatuor, tria aut duo certa exigi possint pro 100 collatis, quando scilicet secundum rectum iudicium prudentum et peritorum mercatorum negotiatio suscepta non valde lucrosa est; econtra autem 6, 7, imo et 8 certa iuste exigi possunt pro 100 collatis, quando secundum dictum rectum iudicium prudentum et peritorum mercatorum negotiatio suscepta est adeo notabiliter lucrosa, ut alter socius ex remanente sibi lucro sufficienter satisfactus censeatur pro onere et periculo, quod subit ratione praedictarum assecurationum, nempe capitalis et certi annui lucri; et ita Bonacina, disp. 3, de Contractibus, qu. 3, proposit. 13, cum supposuisset licite posse exigi 5 pro 100, ibid., num. 6, recte addit, in societate trium contractuum plus posse exigi, quando negotiatio maius lucrum affert.

Unde, istis notatis, adducitur fundamentum 7
huius sententiae desumptum ex l. *Si non fuerint* 29, § 1, ff. Pro socio; ubi praecise dicitur: *Ita coiri societatem posse, ut nullius partem damni alter sentiat, lucrum vero commune sit.* Hoc autem non potest fieri, nisi assecurando capitale et lucrum certum, ut explicat Glossa, ibid., vers. *Damnum est,* ita ut nullum remaneat periculum damni subeundi. * Huic legi videtur obstare eadem lex § 2, ubi expresse prohibetur, quo minus contrahatur societas, in qua alter damnum, alter vero lucrum sentiat; sed respondetur casum esse longe diversum; nam casus, de quo in § 1, supponit omne lucrum ad unum spectare, damnum vero ad alterum; sed § 2 statuitur, ut quis deducto damno lucrum sentiat, sive deducatur pacto, sive consuetudine, sive arbitrio boni viri *.

Et favet etiam cap. *Ad vestras* 7 de Dona- 8

tionibus inter virum et uxorem, ubi Innocentius III praecepit, ut dos uxoris, cuius maritus prodigus vergebat ad inopiam, daretur mercatori ad lucrum; quod dictus Pontifex non praecepisset, nisi supposuisset fuisse licitum sortem dotis praecipuam salvam praestare apud mercatorem suscepturum huius summae periculum, et intermedio tempore soluturum fenus aequum et honestum compensando se quaestu, quem societas pareret, ibi: *Mandamus quatenus dotem assignare faciatis eidem sub ea, quam potest, cautione praestare, vel saltem alicui mercatori committi, ut de parte honesti lucri dictus vir onera possit matrimonii sustentare.*

9 Accedit ratio, quia in illo contractu servatur iustitia commutativa, cum, ut supponitur, assecuratio capitalis et venditio lucri incerti fiant iusto pretio; ergo est iustus et licitus: sicuti enim fit iusto pretio cum diversis personis, ita etiam cum eadem; quandoquidem personarum diversitas non mutat pretia rerum, nec variat rationem contractus: adeoque si talis triplex contractus celebratus cum diversis personis licitus est et non usurarius, ita etiam si celebretur cum eadem persona.

10 Nec valet dicere, quod si tale capitale pereat, debeat perire ipsi conferenti, qui illius adhuc est verus dominus cum quaelibet res domino suo pereat. Non valet, inquam, quia hoc verum est regulariter loquendo, ac secluso speciali pacto, quo quis periculum rei alienae sponte in se suscipit: alias secus. Quamvis enim in simili commodatarius vel depositarius regulariter non teneatur de casu fortuito, quo res commodata vel deposita absque sua culpa periit; secus tamen, si praecesserit pactum de praestando casu fortuito, textu expresso in cap. *Cum gratia* 1 de Commodato, et cap. *Bona fides* 2 de Deposito. Contractus enim ex conventione legem accipere dignoscuntur. C. *Contractus* 85 de Regul. iur., et l. *Depositum* 1, § 6, ff. Depositi.

11 Nec valet instare, quod Sixtus V, in allegata const. 44 incip. *Detestabilis avaritiae,* damnaverit omnes pactiones, quibus cavetur, ut capitale salvum maneat, sive contrahatur ad certum, sive ad incertum lucrum. Non valet, inquam, quia, ut referunt Comitolus, lib. 3 Respons. moral., qu. 12, n. 3, et ex ipso Card. de Lugo idem Sixtus V, de sensu Bullae interrogatus, respondit se in ea voluisse solum prohibere in contractibus societatis illas iniustas pactiones, quas classici doctores condemnarent; et sic etiam asseveraverunt Patri Tuccio eximiae praeclarissimae societatis Iesu theologo, Cardinalis Sanctae Severinae et Cardinalis Toletus, qui iussu Sixti V dictam bullam condiderunt. Accedit Rota in Romana *Societatis,* die 3 Iunii 1602, coram Coccino decano, ubi censuit dictam bullam comprehendere solum casus usurarios de iure communi, additis tamen maioribus poenis: quam decisionem refert Flavius Cherubinus, in Compendio Bullarii schol. 1, ad dictam bullam 43 Sixti V. Tum quia Lessius, loc. cit., num. 33, apud La Croix, loc. cit., num. 876, vers. *Hae rationes,* et alii apud Card. de Lugo, loc. cit., num. 37, dicunt Sixtum V solum prohibuisse huiusmodi pactiones, quando apponuntur ex vi solius societatis, non tamen quando societati adiungitur alius contractus, quo socius propter pretium iustum suscipit in se periculum capitalis assecurando illud, vel emit spem lucri incerti, offerendo pro illo partem minorem certam; nec S. Thomas, S. Antonin. et sanctus Bernardinus Senensis citati pro contraria sententia, si bene perpendantur, habent aliquid in re contra istam sententiam, ut ponderando eorum verba recte advertit doctissimus Rosignolus praestantissimae religionis S. Pauli decollati, de Contractibus, contract. 3, disquisit. 6, § 17, n. 8.

Hactenus dicta procedunt etiam de societate 12
animalium adiecto pacto assecurationis, ita ut possit tradi rustico seu pastori certus numerus pecorum, ovium, vaccarum, et huiusmodi cum communi participatione fructuum, sed cum hoc, quod periculum non ad dantem, sed ad accipientem spectet, ut scilicet teneatur pro pereuntibus totidem substituere, et adhuc annuam pensionem solvere, sed minorem, quam alias deberet, ut sic fiat iusta et aequalis compensatio pro illo onere imposito et suscepto, diminuendo scilicet tantum de lucro respectu conferentis, quantum importat onus periculi, quod suscipit ille, cui conferuntur. Sic Lessius, lib. 2, cap. 35, dub. 5; Molina, loc. cit., disp. 503; Layman, loc. cit., num. 3; Sporer, loc. cit., n. 60, et ipso teste communis aliorum contra paucos; et ratio est, quia in tali contractu societatis nulla proprie intervenit usura, cum unica sedes usurae sit mutuum. In tali autem contractu cum tali pacto nullum proprie intervenit mutuum, nec formale, nec virtuale, cum non transferatur dominium rei collatae in recipientem, uti reperitur de ratione mutui, quandoquidem per mutuum proprie transfertur dominium rei mutuatae in mutuatarium, adeoque, etc. Tum quia mutuum consistit in rebus non frugiferis, sed usu absumendis, ut pecunia, frumentum, vinum, et huiusmodi. In dicto autem contractu dantur res frugiferae, adeoque pars fructuum pro eis iuste exigi potest, non obstante tali pacto; dummodo tantum diminuatur de lucro, seu de ipsa parte fructuum respectu conferentis, quantum importat onus periculi, quod suscipit ille, cui conferuntur.

* Antequam ulterius progrediamur, videndum quomodo contrahatur societas, et de variis societatis speciebus. Et quidem primo ad con-

trahendam societatem, nihil praeter consensum contrahentium requiri, exploratum est. Quare *societatem coire et re, et verbis, et per nuntium posse, dubium non est.* L. 4 ff. Pro socio. Saepius haec lex societatis contractui adiicitur; ut quis certam partem in societate ferat; quod si non fuerint partes societati adiectae aequas eas esse constat, quin rem mutet, ut quis duas, alter tres partes habeat. L. 29 ff. eod. Quoad lucrum si contrahentes noluerunt partem certam cuique socio competentem definire, possunt eam relinquere arbitrio boni viri, licet hic unus ex sociis sit. L. 6, l. 76, l. 78, l. 79, l. 80 ff. eod. Sed in societate hoc modo coita observandum est quod, *si societas coita sit ex his partibus, quas Titius arbitratus fuerit, si Titius antequam arbitraretur, decesserit, nihil agit, nam id ipsum actum est, ne aliter societas sit, quam ut Titius arbitratus sit.* L. 75 ff. eod. Interdum etiam contractui societatis adiiciuntur leges circa tempus, quo duratura sit, incipiet aut finietur. Nam *societas coiri potest vel in perpetuum, id est dum vivunt, vel ad tempus, vel ex tempore, vel sub conditione.* L. 1 ff. eod. Quod si coiretur societas duratura in aeternum, nulla ipso iure esset societas, l. 70 ff. eod. Diximus societatem sub conditione contrahi posse, quod nunc ita obtinuit, at vero antiquitus quaestio fuit vel maxime discussa. Huius controversiae rationem affert Cuiacius. Cum contractus societatis, saltem universorum bonorum singulari iure dominium rerum, quae conferuntur, transferat; fingebatur in ea intervenisse mancipatio: porro mancipatio nec diem, nec conditionem recipit, ideo ex istorum sententia non poterat societas sub conditione coiri. At Iustinianus omnem penitus diremit quaestionem statuens *societatem contrahi posse non solum pure, sed etiam sub conditione: voluntates etenim legitime contrahentium omni modo conservandae sunt.* L. 6 Cod. Pro socio.

Quoad vero diversas societatis species, easdem enumerat Ulpianus, l. 5 ff. Pro socio: *Societas contrahitur sive universorum bonorum, sive negotiationis alicuius, sive vectigalis, sive etiam rei unius.* His alia etiam addi potest societas, nempe universorum, quae ex quaestu veniunt, quae longe differt a priori omnium bonorum societatis specie. In omnium bonorum societate non requiritur necessario, ut omnes socii aequalem partem conferant, cum qui minus confert, opera sua supplere possit. L. 5 ff. Pro socio. Contracta societate, omnia sociorum bona illico communicantur, licet specialiter non intervenerit traditio, quae semper praesumitur. L. 1, § 1, l. 2 ff. eodem. Ab universali communione unice excipiuntur nomina debitorum, quae, cum cohaereant personae, non communicantur. L. 3 ff. eod. Quod attinet ad ea, quae socii post contractam societatem acquirunt, ea quidem non ipso iure societati quaeruntur, sed ea socius, ex quacunque causa acquisiverit conferre tenetur. L. 3, § 1, l. 52, § 16, l. 73 et l. 74 ff. eod. Quin etiam dos, quam uni ex sociis uxor eius attulit, societati acquiritur, cum sua tamen causa, scilicet, ut ex ea sustineantur onera matrimonii. L. 65, § 16, l. 66 ff. eod. Intellige tamen socium omnia bona et lucra conferre debere, modo ex iusta et legitima causa procedant. Nam si ex illegitima, ut ex furto, rapina, maleficio, adulterio et similibus, non tenetur conferre, sicuti alii socii tenentur damna pro his rependere, si tamen non permiserunt, ut communicarentur lucra illicita. L. 52, § 17, 18, l. 53, l. 54, l. 55, l. 56, l. 57 et l. 59 ff. eod. Quoad onera vero, quae ferre cogitur societas, sciendum est, aes alienum cuiusque socii ad societatem pertinere. Item ad huius societatis onus spectabit quidquid ad suos familiaeque suae necessarios usus unusquisque ex sociis erogabit. L. 73, § 1, ff. eod. Idem dicendum etiam de dotibus filiarum, cum ex necessitate dentur, circa quas plures excitat et resolvit quaestiones Papinianus in l. 81 ff. eod., tum circa constitutionem, tum circa solutionem, quae ideo videnda est, cum non modo locum habere possit in societate omnium bonorum, sed etiam in aliis societatibus, si in his conventum sit, ut dotes filiabus sociorum sumptibus societatis constituantur.

Societas universorum, quae ex quaestu veniunt, contrahi intelligitur, cum societas simpliciter contrahitur. Ita docent Ulpianus et Saulus in l. 7, l. 8 et l. 13 ff. Pro socio. Inter quaestus recensentur etiam, et in hanc societatem conferri debent stipendia militiae, et salaria. L. 52, § 8, ff. eod. Verum in hac societate socius non tenetur conferre haereditates, donationes, cuiusque generis sint, legata, et alia huiusmodi. Cum enim haec a merito personali vel naturali debito alicuius procedant, in quaestu esse non videntur, ideo in hanc societatem non veniunt. Leg. 9, leg. 10, l. 11, l. 71, § 1, ff. eod., l. 45, § 2, ff. de Acquir. haered. Econtra vero societas haec non tenetur pro aere alieno sociorum, nisi in communem arcam pecuniae versae sint. L. 82 ff. Pro socio.

Tertia societatis species est cuiuslibet honestae negotiationis. In hac societate si quae pecuniae aut res ad exercendam negotiationem destinentur societati, non statim atque destinatae sunt, communes fiunt, sed tunc demum cum reipsa collatae fuerint. L. 8 in princ., et § 1, ff. eod. Huic porro societati acquiritur omnis quaestus, qui ex illa negotiatione proficiscitur, non autem is, quem aliunde socii faciunt. L. 52, § 9, ff. eod.

Ab hac societate non valde dissimilis est societas vectigalium, quae a praecedente in hoc

tantum differt, ut morte unius ex sociis non solvatur, quod proprium est huius societatis tantum, sed duret inter superstites, quin etiam ut haeres defuncti in societatem succedat, si ita ab initio conventum fuit, quod infra de solutione societatis indicabimus.

Quinta societatis species est societas rerum certarum, vel unius rei, puta unius praedii. L. 2 Cod. Pro socio, l. 3, § 2, ff. eod. tit. In societate unius rei quemadmodum et in societate unius negotiationis, illud demum lucrum vel damnum confertur, quod propter illam rem contingit. L. 52, § 6, ff. eod. Insuper socius illud lucrum non confert, quod duntaxat propter suam partem sentit. L. 63, § 6, ff. eod.

Superest ut aliquid attingamus de iure sociorum circa societatem. Socius portionem, quam in rebus communibus habet, in quemlibet transferre potest. L. 3, et l. 4 Cod. de Com. rer. alien. Absit tamen quod quis ex sociis plus parte sua alienare possit, licet omnium bonorum societas sit. L. 68 ff. Pro socio. Quinimo socius non modo potest portionem suam tantum alienare, sed neque valet aliquid in re communi iure dominii agere invito altero, ut si quis aedificare velit invitis aliis, ei non permittitur. L. 28 ff. de Com. divid., l. 27, § 1, ff. de Servit. urb. praed., l. 11 ff. Si servit. vindic. Notandum tamen quod, licet quis ex sociis impediri possit, quo minus in fundo communi aedificet, non tamen cogi potest ad demoliendum opus iam factum, nisi absente socio, ad laesionem eius aedificaverit. Leg. 28 ff. de Com. divid., vers. *Sed etsi.*

Socius non potest suis sociis alium socium asciscere citra eorum consensum, et si quid damnum sentiat societas ob hunc socium ascititium, ipse tantum praestabit, nullo habito respectu utilitatis, quam socius hic attulerit societati, nisi demum caeteri etiam socii consenserint, ut hic socius ascititius in societate admitteretur. L. 19, l. 21, l. 23 in princip., et § 1, l. 24, l. 25, l. 26 ff. Pro socio. *Nam socii mei socius, meus socius non est.* L. 47, § fin., de Reg. iur.

13 In contractu societatis, si quid pereat sine ulla culpa sociorum damnum censetur commune. *Communis,* per text. in l. *Cum duobus* 52, § 4, ff. Pro socio.

14 Si autem quid pereat culpa lata, vel levi unius socii, tenetur solus talis socius ad ipsum damnum, socius enim tenetur versus socios de dolo, culpa lata et levi, non tamen levissima. *Communis.* Et quidem quod teneatur de dolo evincitur aperte ex § *Socius* 9 Instit. de Societate, l. *Cum duobus* 52, § 2 et 3, ff. Pro socio, cum similibus. Quod teneatur socius de culpa lata, habetur clare ex cit. § *Socius* 9 Instit. de Societate, leg. *Non ob eam* 25, et l. *Socius* 72 ff. Pro socio, cum similibus. Quod teneatur socius etiam de culpa levi, demonstrat manifesta ratio, quia contractus societatis est ex illis, qui conferunt ad utriusque contrahentis utilitatem; in istis autem contractibus contrahens tenetur, nedum de dolo et culpa lata, sed etiam de levi, textu expresso in l. *Si ut certo* 5, § 2, ff. Commodati, leg. *Contractus* 33 ff. de Reg. iuris, cum similibus, adeoque, etc. Quod autem non teneatur socius de culpa levissima, habetur clare ex cit. § *Socius* 9 Inst. de Societate; ubi expresse sic dicitur: *Culpa autem non ad exactissimam diligentiam redigenda est,* quod expresse habetur etiam in cit. l. *Socius* 72 ff. Pro socio, ibi: *Culpa autem non ad exactissimam diligentiam redigenda est.*

Ex dictis infertur primo quod, si res tradita 15
in societatem, fuerit furto sublata defectu debitae custodiae, teneatur ille, cui data fuerat, illam compensare, nec damnum sit commune utrique. *Communis,* per text. in l. *Cum duobus* 52, § 1, 2 et 3, ff. Pro socio.

Infertur secundo quod non solum teneatur 16
socius ex dolo, culpa lata et levi in ordine ad damnum ex ea secutum, sed etiam in ordine ad lucrum cessans et damnum emergens. *Communis,* claris textibus in l. *Cum duobus* 52, § 11, ff. Pro socio, et l. *Socium* 60 ff. eod.

Infertur tertio quod ex culpa etiam levi ali- 17
cuius ex sociis non teneantur etiam haeredes eiusdem delinquentis ad compensationem alteri ex sociis faciendam. *Communis,* claris textibus in l. *Haeres* 40 ff. Pro socio, et leg. *Verum* 63, § 8, ff. eod., ubi expresse dicitur: *In haeredem quoque socii pro socio, actio competit, quamvis haeres socius non sit, licet enim socius non sit, attamen emolumenti successor est.*

Expensae, quae fiunt causa societatis, de- 18
bent esse communes et solvendae sunt ex communi pecunia societatis. *Communis,* textu expresso in l. *Cum duobus* 52, § 15, ff. Pro socio, cum similibus.

Hinc si ex necessitate societatis aliquis ex 19
sociis proficiscatur in alias regiones, et sumptus longe maiores faciat, quos non faceret domi se continens; debet ex bonis societatis quoad illos compensari. *Communis,* textu expresso in cit. l. *Cum duobus* 52, § 15, ff. Pro socio, cum similibus.

An autem deducendae sint expensae illae, 20
quas dictus socius domi fecisset, si alio propter societatem non fuisset profectus? Variant doctores. Detrahendas enim esse defendunt Maior in 4, dist. 15, qu. 47; Angelus, verb. *Societas,* n. 12; Silvest., v. *Societas* 1, qu. 12; Filliucius, tract. 8, cap. 3, num. 73; Gama, dec. 213; Rosign., de Societate, contract. 7, praenot. 13, num. 5, vers. *Limita quarto,* et

alii hac ducti non spernenda ratione iure suffulta, quod expensas, quas socii in rebus suis privatis faciunt, vel facere deberent, ex suo solvere debent. L. *Cum duobus* 52, § 15 et 16, ff. Pro socio. Non esse autem detrahendas sustinent Lessius, l. 2, cap. 25, dub. ult., n. 35; Azorius, l. 9, c. 5, qu. 8; Reginaldus, l. 25, cap. 27, n. 395; Layman, loc. cit., num. 5; Bonacina, loc. cit., punct. 4, num. 3; Reiff., loc. cit., n. 145; Navarr., Manual., cap. 17, n. 285, et alii, hac ducti ratione, quod iura praescribentia expensas huiusmodi faciendas esse de bonis societatis, absolute loquuntur sine ulla restrictione, ut patet ex cit. l. *Cum duobus* 52, § 15 et 16, ff. Pro socio, et similibus. Quod autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. Cap. *Quia circa* 22 de Privil., et l. *De pretio* 8 ff. de Publiciana in rem actione; accedit praxis, et consuetudo, quae est optima legum interpres; l. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legibus; cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetud., quae ubi vere adsit, est servanda. Arg. c. *Cum tanto* 11 de Consuetudine.

21 Conveniunt tamen omnes, quod non essent solvendae ex bonis societatis expensae illae, quae inutiliter et irrationabiliter fierent in conviviis, aliisque rebus non necessariis; istae enim cum non cederent in bonum societatis, nec de bonis societatis, sed de bonis propriis eas inutiliter et irrationabiliter facientis essent solvendae. Cum iustum non sit, ut quod pro se inutiliter consumitur, in aliorum perniciem transfundatur; peccata enim suos debent tenere auctores. L. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis, cap. *Quaesivit* 2 de His quae fiunt a maiori parte capituli. Nec debet alteri per alterum iniqua conditio inferri. L. *Non debet* 7 ff. de Regul. iur., c. *Non debet* 22 de Regul. iuris in 6.

22 Si socius aliquis absque sua culpa, etiam levi, ex causa seu ratione societatis damnum incurrit, quia, v. gr. ad merces comparandas profectus in latrones incidit, qui eum vestibus et pecunia etiam propria spoliaverunt, vel se aut servum eius vulneraverunt, et proinde ad se vel servum curandum multas fecit expensas, tales expensae solvendae sunt ex pecunia societatis. *Communis*, textu expresso in cit. l. *Cum duobus* 52, § 9, ff. Pro socio, cum similibus.

23 Dicitur autem notanter: *absque sua culpa etiam levi*, quia secus esset dicendum, si dictus socius ex sua culpa in tale damnum incidisset, v. g. pergendo contra expressam consociorum prohibitionem per viam periculosam, latronibus obsessam, provocando alium rixis, in quibus fuit vulneratus, et huiusmodi. *Communis*, argum. cit. l. *Cum duobus* 52, § 4 in fine, ibi: *Nam sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socii contingit*, ubi nota ly *quod non culpa socii contingit*; ex quibus verbis stat clarum, quod non debeat esse commune damnum, quod culpa socii contingit ut, ibid. 18, ibi: *Si ob maleficium suum, ipsum tantum damnum sentire debere.* Socius enim tenetur, nedum de dolo et culpa lata, sed etiam de culpa levi *per iura adducta* supra n. 13. Tum quia iustum non est, ut societas damnum patiatur ex culpa alicuius socii. Peccata enim suos debent tenere auctores. L. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis, cap. *Quae sicut* 2 de His quae fiunt a maiori parte capituli; et rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit, ut expresse statuitur in c. *Cognoscentes* 2 de Constitutionib. Nec debet aliquis alterius odio praegravari, textu expresso in c. *Non debet* 22 de Regul. iur. in 6, l. *Non debet* 74 de Regul. iuris.

Dicitur etiam notanter *ex causa, seu ratione* 24
societatis, quia damna propria, quae socius aliunde incurrit, v. gr. quia iter ad proprium commodum arripuit, et inde a latronibus pecunia et rebus fuit spoliatus, seu vulneratus fuit, vel ob privatas inimicitias seu rixas fuit vulneratus, et huiusmodi, non debent societati imputari, sed ipsi soli. *Communis*, textu expresso in l. *Socium qui* 60, § 1, Pro socio, et concordat cit. l. *Cum duobus* 52, § 18, ibi: *Si ob maleficium suum, ipsum tantum damnum sentire debere.*

Societas finitur seu dissolvitur quatuor prae- 25
cipuis modis, scilicet ex personis, ex rebus, ex voluntate et ex actione, textu expresso in l. *Verum est* 63, § 10, ff. Pro socio, ibi: *Societas solvitur ex personis, ex rebus, ex voluntate, ex actione; ideoque sive homines, sive res, sive voluntas, sive actio interierit, distrahi videtur societas.* Et concordant l. *Societatem* 4, et l. *Actione* 65 ff. eod., et Instit. de Societate, § 5, 6, 7 et 8.

Ex personis dissolvitur societas per mortem 26
naturalem unius socii, quamvis societas cum pluribus contracta fuerit, et plures sumpserint, cit. l. *Societatem* 4, leg. *Verum* 63, § 10, et l. *Actione* 65, § 9, ff. Pro socio, et § *Solvitur* 5 Instit. de Societate. Nisi enim in coeunda societate aliter convenerint socii, haeres socii defuncti non succedit, cum censeatur electa industria personae, textu expresso in cit. l. *Actione* 65, § 9, ff. Pro socio, et cit. § *Solvitur* 5 Instit. de Societate; imo Pomponius docet *adeo morte unius socii dissolvi societatem, ut nec ab initio pacisci possimus, ut haeres etiam succedat societati.* L. 59 ff. Pro socio, cui cohaeret etiam Ulpianus, in l. 35 ff. eod. Unde haeres socii defuncti non succedit in locum eius, nisi novo consensu ineatur societas. Leg. *Nemo potest* 35, et l. *Plane* 37 ff. Pro socio.

* Non ita accidit in societatibus vectigalium, quae, uno defuncto, manet inter superstites,

sed ita demum si pars defuncti ad personam haeredis eius ascripta sit, ut haeredi quoque conferri oporteat. Quod ipsum ex causa aestimandum est. L. 59, vers. *Haec ita,* ff. Pro socio. Et quidem ipso iure citra ullam conventionem. In hoc consistit, ut inquit Ianus a Costa ad Instit. § 5 de Societate, prima differentia huius societatis, a reliquis societatibus, quae, ut supra notavimus, morte unius socii solvuntur, nec durant inter superstites nisi ita convenerit post mortem ipsius socii. Quin etiam in societate vectigalium haeres defuncti in societatem succedet, sed ita demum si haec lex societati dicta sit, ut pars defuncti ipsi ascriberetur, id est ut in societatem in parte defuncti succederet. Valet enim haec conventio in societate vectigalium, et haec est secunda differentia, in qua differt a caeteris societatibus, in quibus talis conventio non admittitur, ut supra monuimus. Vide Ianum a Costa, loc. cit. Caeterum, ut observat doctissimus Scultingius, quamvis ex speciali lege huius societatis possit haeres defuncti cogere socios, ut ipsum asciscant in socium pro parte defuncti, et vicissim ipse ab eis cogi possit, non tamen fit ipso iure socius, sed dum fuerit ascitus. L. 63, § 8, ff. Pro socio. Est tamen casus, in quo haec etiam societas solvi poterit per mortem unius ex sociis, ut colligitur ex superius citata lege 59, per haec verba: *Quid enim si is mortuus sit, propter cuius operam maxime societas coita sit? aut sine quo societas administrari non possit.* Possint enim esse iustae causae, cur neutrum fieri debeat, et tunc nec durare debet societas inter superstites. Item possunt esse causae, cur, manente societate, pars defuncti non debeat ascribi haeredi, puta quia non est idonea persona, et tunc quidem non poterunt cogi alii socii ad hunc haeredem asciscendum.

Quod diximus, morte socii solvi societatem, hanc limitationem recipit, scilicet si integris omnibus manentibus, alter decesserit, deinde tunc sequatur res, de qua societatem coierunt, tunc eadem distinctione utemur, qua in mandato, ut si quidem ignota fuerit mors alterius, valeat societas; si nota, non valeat. L. 65, § 10, vers. *Quod si,* ff. Pro socio. Puta duo coierunt societatem ad rem emendam, uno ex his mortuo, alter qui mortem ignorat, rem emit, valebit societas poteruntque socius et haeres socii mortui invicem agere pro socio, quasi emptio facta esset vivo socio.

Quamvis autem morte unius socii solvatur societas, haeres nihilominus socii mortui in omnia huius iura, quae ex ante gestis pendent, succedit. L. 40 et l. 65, § 9, vers. *Sed quod* ff. Pro socio. Illud denique observandum est quod, quamvis ad haeredem socii non transeat, nihilominus si novus intercedat consensus, potest continuare societas. L. 37 ff. eod. *

Et istud extenditur etiam ad mortem civilem alicuius ex sociis, qualis censetur incurri per exsilium et professionem religiosam. Argum. cit. iuribus, et § *Minor* 2 Instit. de capitis Deminutione; cum enim censeatur electa in societate industria personae, et ignoretur qualis futura sit industria haeredis exsulis seu professi, non potest ipse haeres in eius locum succedere, nisi novo consensu ineatur societas. Cit. l. *Nemo potest* 35, et l. *Plane* 37 ff. Pro socio. 27

Item dissolvitur societas per maximam et mediam capitis diminutionem, non per minimam; textu expresso in cit. l. *Verum* 63, § 10, ff. Pro socio, ibi: *Intereunt autem homines quidem maxima aut media capitis deminutione aut morte.* 28

Quid autem et quotuplex sit capitis deminutio, habetur in Instit. de capitis Deminutione, in princip., ibi: *Est autem capitis deminutio proprii status mutatio: eaque tribus modis accidit: nam aut maxima est capitis deminutio, aut minor (quam quidam mediam vocant), aut minima.* Et § 1, expresse dicitur: *Maxima capitis deminutio est, cum aliquis simul et civitatem et libertatem amittit, quod accidit in his qui servi poenae efficiuntur atrocitate sententiae: vel libertis, ut ingratis erga patronos condemnatis; vel his qui se ad pretium participandum venundari passi sunt.* Et § 2, sic: *Minor, sive media capitis deminutio est, cum civitas amittitur, libertas vero detinetur, quod accidit ei, cui aqua et igni interdictum fuerit. Vel ei qui in insulam deportatus est.* Et § 3, sic: *Minima capitis deminutio est, cum civitas retinetur, et libertas, sed status hominis commutatur; quod accidit in his, qui cum sui iuris fuerint, coeperunt alieno iuri subiecti esse, vel contra: veluti si filiusfamilias a patre emancipatus fuerit, est capite deminutus.* Et § 4, sic: *Servus autem manumissus capite non minuitur, quia nullum caput habuit.* Et § 5, sic: *Quibus autem dignitas magis quam status permutatur, capite non minuuntur, et ideo a senatu motos capite, non minui constat.* * Caeterum societatem permanere, licet filiusfamilias a patre emancipatus sit, vel quis adrogatus sit, docent Ulpianus et Paulus in l. 58, § 2, et l. 65, § 11, ff. Pro socio. Notandum quoad adrogatum, quod licet post adrogationem in societate continuet, societas tamen ad adrogatorem non transit, ut habet idem Paulus, in cit. l. 65, § 11 in princ. *. 29

Ex rebus dissolvitur societas, quando sors capitalis periit in totum, vel conditionem ita mutavit, ut non amplius sit in commercio hominum, quia v. g. facta est religiosa et Deo consecrata, cit. l. *Verum,* § 10, ibi: *Res vero, cum aut nullae relinquantur, aut conditionem mutaverint; neque enim eius, quae iam nulla* 30

sit, quisquam socius est, neque eius, quae consecrata... sit.

31 Item societas dissolvitur publicatione bonorum, cit. l. *Verum*, § 10, ibi: *Publicatave sit;* et cit. l. *Actione* 65, § 12, ff. eod., ibi: *Publicatione quoque distrahi societatem diximus: quod videtur spectare ad universorum bonorum publicationem, si socii bona publicentur, nam cum in eius locum alius succedat, pro mortuo habetur,* et § *Publicatione* 7 Instit. de Societate, ubi habentur fere eadem verba.

32 Idem societas dissolvitur per cessionem bonorum, cum quis aere alieno et egestate oppressus bonis suis cedit; § *Item si quis* 8 Instit. de Societate, ibi: *Si quis ex sociis mole debiti praegravatus bonis suis cesserit, et ideo propter publica aut privata debita substantia eius veneat, solvitur societas,* et cit. l. *Societatem* 4 ff. Pro socio, iuncta Glossa, ib., verb. *Egestate;* ubi expresse dicit: *Ut si quis ex sociis bonis cesserit.* * His addi etiam potest l. 65, § 1, ff. eod., quae sic habet: *Bonis a creditoribus venditis, distrahi societatem Labeo ait* *.

33 *Ex voluntate* dissolvitur societas per renuntiationem, textu expresso in cit. leg. *Verum*, § 10, ibi: *Voluntate distrahitur societas renuntiatione.* Intellige tamen per renuntiationem seu consensum mutuum omnium sociorum; alias vero, si unus solummodo renuntiat, ipse quidem a se liberabit socios suos, se vero non liberabit ab ipsis, quando societatis interfuit, non dirimi tunc societatem, textu expresso in cit. l. *Actione* 65, § 3 cum seq., ff. Pro socio, et concordat § *Manet* 4 Instit. de Societate.

34 Item finitur societas finita negotiatione, textu expresso in cit. l. *Actione*, § 10, ibi: *Item si alicuius rei societas sit, et finis negotio impositus, finitur societas;* et § *Item* 6 Instit. de Societate, ibi: *Item si alicuius rei contracta societas sit, et finis negotio impositus est, finitur societas.*

35 *Ex actione* dissolvitur societas, iudicis iudicio et auctoritate, id est quando, excitata inter socios controversia, per iudicem dirimitur per dissolutionem contractus; l. *Actione* 65, in princ., ff. Pro socio, ibi: *Hoc ipso, quod iudicium ideo dictatum est, ut societas distrahatur, renuntiatam societatem, sive totorum onerum, sive unius rei societas coita sit.*

36 Item actione dissolvitur societas per stipulationem, id est per novationem seu delegationem, quando unus socius, non renuente sed potius altero acceptante, obligationem suam, quam contraxit versus ipsum in celebratione contractus, in tertiam personam transfundit, quam delegat, vel unam in alteram obligationem commutat, cit. leg. *Actione*, in principio, ibi: *Actione distrahitur, cum aut stipulatione aut iudicio mutata sit causa societatis.*

Item actione dissolvitur societas, quando 37
socii non inscii separatim agere incipiunt, et unusquisque eorum sibi negotiatur, textu expresso in l. *Itaque* 64 ff. Pro socio, ibi: *Itaque cum separatim socii agere coeperint, et unusquisque eorum sibi negotiatur, sine dubio ius societatis dissolvitur.*

Item actione dissolvitur societas, quando 38
ipsa actio perit, textu expresso in cit. l. *Verum* 65, § 10, ff. Pro socio, ibi: *Ideoque sive homines, sive res, sive voluntas, sive actio interierit, distrahi videtur societas.*

Perit autem actio temporis conventi lapsu, 39
id est actione finitur societas, finito tempore ad societatem constituto, textu expresso in cit. l. *Actione*, § 6, ibi: *Quod si tempus finitum* 40
sit, liberum est recedere, quia sine dolo id fit. Item perit actio per sententiam iudicis. Arg. cit. iur., supra n. 34. Item per novationem seu delegationem. Argum. cit. iur., supra num. 35.

Finita seu dissoluta societate, divisio bono- 41
rum seu lucri provenientis debet fieri inter socios ad aequalitatem iuxta proportionem illius, quod quisque contulit in societatem, ita ut, si aequalem pecuniam vel industriam contulerint, aequale lucrum recipiant, et si inaequalem contulerint pecuniam vel industriam, inaequale etiam ad proportionem lucrum reportent. *Communis,* per text. in l. *Si societatem* 6 ff. Pro socio, ibi: *Si societatem (mecum) coieris, ea conditione, ut partes societatis constitueres, ad boni viri arbitrium ea res redigenda est, et conveniens est viri boni arbitrio, ut non utique ex aequis partibus socii simus. Veluti si alter plus operae, industriae, pecuniae in societatem collaturus sit;* et in l. *Si non fuerint* 29 ff. eod., ibi: *Si vero placuerit, ut duas partes vel tres habeat, alius unam, an valeat? Placet valere, si modo aliquid plus tulit societati, vel pecuniae, vel operae, vel cuiuscunque alterius rei... Quod ita demum valebit (ut et Sabinus scribit), si tanti sit opera, quanti damnum est. Plerumque enim tanta est industria socii, ut plus societati conferat quam pecunia. Item si solus naviget, si solus peregrinetur, pericula subeat solus.* Et concordat § *De illa* 2 Institut. de Societate.

Finita seu dissoluta societate attenta natura 42
contractus, si alter ex sociis contulit rem seu pecuniam, et alter suam meram industriam et operam non maioris valoris dictae pecuniae seu rei, capitale est restituendum ei, a quo datum est, et solum lucrum dividendum. Abbas, cons. 77, col. 2; Bolognetus, in Apostil. ad cons. 99; Ioan., de Anan.; Lapus, alleg. 94, n. 3; S. Thomas 2-2, qu. 78, art. 2 ad 5; Silvester, verb. *Societas* 1, qu. 20; Angelus, verb. *Societas*, § 17; Sotus, lib. 6 de Iustit., qu. 6, art. 1 in fine; Navarrus, in Enchirid.,

cap. 17, num. 353; Lessius, lib. 25, dub. 20, a num. 15 ad 20; Mantica, lib. 6, tract. 14, num. 17; Rosignol., de Societ., contract. 7, num. 3, et alii, argum. citatis iuribus, num. antec., aliis in toto tit. Pro socio, et tit. Familiae erciscundae, et tit. de Communi dividendo, ubi dicitur sociis capitale integre reddendum, et nullibi fit mentio de capitali dividendo. Et ratio est, quia, si capitale esset inter dictos contrahentes dividendum, non esset aequalis utriusque contrahentis conditio. Conferens enim capitale, non posset habere nisi ius ad lucrum proportionatum cum amissione partis capitalis; conferens autem operam et industriam haberet ius ad lucrum etiam proportionatum, et insuper ad determinatam partem capitalis, quod non est dicendum, adeoque, etc. Tum quia, si capitale perit, perit ipsi conferenti, ergo si remanet, eidem remanere debet. Unde Cabassutius, Iuris canonici theor. et prax., lib. 6, cap. 13, n. 7, sic concludit: *His adde, Sixtum V, in Extravagante:* Detestabilis avaritiae, *ita sentire, sortem, finita societate, tradendam esse illi qui eam contulit, si exstat.*

43 Si finita et dissoluta societate, nullum sit lucrum, adhuc totum capitale est restituendum ei qui illud contulit. Et si capitale perierit, totum ipsi conferenti periit. Sic contra paucos fere communis doctorum, et signanter Cabassutius, loco cit., num. 3, ubi inter alia requisita ad iustam societatem, hoc quartum enumerat sic expresse dicens: *Quarto, ut singuli subeant damna et expensas pro rata quoque eorum quae ex parte sua contulerunt, atque seorsim totam incurrant iacturam eorum quae in sortem contulerunt, ut qui pecuniam contulit, totum pecuniae suae periculum subeat, si absque socii culpa levi aut lata pereat; si vero salva pecunia nihil obveniat lucri, socius alter, qui suum laborem vel industriam contulit, subeat solus iacturam industriae seu laboris; pecunia vero tota ad eos redeat, qui eam contulerunt.* Et infra, n. 7, concludit: *Si pecunia pereat, perire illi debet, qui eam contulit, ergo si supersit, eidem tradenda est, ut qui sentit onus, sentiat quoque commodum. Cap.* Qui sentit onus *55 de Reg. iuris, et secundum naturam est, commodum cuiusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda.* Leg. *Secundum naturam* 10 ff. de Reg. iuris.

44 Finita et dissoluta societate, si pro ipsa nihil expresse determinet ius, et nulla inter contrahentes praecesserit iusta pactio, divisio est facienda iuxta probatam consuetudinem cuiusque loci seu regionis, quia quando nihil conventum est in contractibus, et iura nihil determinate praescribunt, id actum praesumitur, quod consuetum est. Leg. *Quod si nolit* 31, § 20, ff. de Aedilitio edicto, l. *Si prius* 17, § 1, ff. de Aqua et aquae pluviae arcendae. Et hoc cum omnimodo fundamento, cum consuetudo sit ius non scriptum, seu ius quoddam moribus utentium comprobatum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex, textu expresso in c. *Consuetudo* 6, dist. 1, ibi: *Consuetudo est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex.*

Advertendum est circa dicta de contractu 45
vulgo trium contractuum, quod Bened. XIV, de Synodo dioecesana, lib. 4, cap. 50, asserit, disputari adhuc, an revera fuerit a Sixto V peculiari constitutione super illo edita, prohibitus talis contractus, et erudite allatis, et scite suo more ponderatis utriusque sententiae rationibus, recte concludit, quod Episcopi in Synodo a definitionibus super eo abstinere debent, sed subditos suos ab illo, utpote periculoso, dehortari. Vide ipsum ibi, ubi plurima egregie tradit ad rem scitu dignissima, et Rosignolum, loco a nobis cit. supra, sub n. 10, ubi, sub num. 5, utramque sententiam recte conciliat.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Tria hic addere libet. Primum est, quod 46
societas ius quodammodo fraternitatis complecti dicitur. L. 63, prin., ff. Pro socio. Hinc autem varia deduxere Romani iurisconsulti. Nam infamiam minantur socio illi, qui perfide 47
agit. L. 6 ff. de His qui notantur infamia. Be- 48
neficium competentiae inter socios locum habere statuunt, qualiscunque fuerit societas. L. 22, § 1, l. 63 ff. Pro socio. Nec obstat 49
lex 16 ff. de Re iudic., quam corruptam esse docet Noodt, in Commentar. ad digest., tit. cit. *Pro socio.* In rationibus reddendis mul- 50
tum fidei, et iureiurando eius qui administravit, relinquunt, ubi de maiori quantitate non est sermo. Confer Leyser., spec. 184, num. 9.

Alterum est, quod non aliter socius ex con- 51
tractu alterius acquirit et obligatur, quam si nomine societatis tanquam institor, et secundum normam praescriptam seu voluntatem sociorum contraxit. L. 4, § 1, ff. de Exercit. act., si in communem arcam pecuniae versae sint. L. 8 ff. Pro socio. Alias si socius proprio nomine contraxit, reliquis ius agendi contra tertium non nascitur, nec reliqui obligantur. L. 13 Cod. Si cert. petat.; adi Lauterbech., de Oblig. socior. quae oritur ex conventione cum extraneo inita.

Tertium demum est, quod *contractus tri- 52*
nus fuit approbatus a Rota in Lucana *Pecuniaria*, 21 Ianuarii 1744, § 3, coram emin. Bussio, ibi: *Cum enim huiusmodi persolutio et immissio pecuniarum in negotium, sit contractus in dicta civitate usitatus, et nuncupetur depositum mercantile continens trinum contractum, nempe societatis, assecurationis capitalis, et conventionis fructuum, ex quo ho-*

nestum et limitatum lucrum retrahi valet, etc., utique fructus exacti a canonico in dicta quantitate scutorum 557, 12, reputandi amplius non erunt illicitae usurae provenientes ex credito mere pecuniario, sed legitimae obventiones conventae in dicto novo contractu, innovativo praecedentis crediti fructiferi, quae iusto titulo exigi non poterant absque ullo onere et obligatione restitutionis.

53 Quinimo tradit supremum tribunal in mox allegata decisione, quando initus dici queat trinus hic contractus, ut ex § 4 et plur. seq. * De societate videndus egregius tractatus nuper editus a doctissimo advocato Zanchio, qui fuse de hac re agit *.

ADDITIONES NOVAE.

54 Contractum trinum cum socio aut sociis initum damnant Antoine in tractatu de Contractibus, cap. 8, qu. 2; Cuniliati, tract. 10, de 7 Decal. praecepto, cap. 5, § 2; Colet in continuatione Praelectionum theologicarum; Honoratus Tournely, in tract. de Contractibus, part. 2, cap. 4, concl. 1, et alii, quos recensere longum esset. Confer Petrum Ballerinium, in Appendice ad opus ab eodem editum hoc titulo: *De iure divino et naturali circa usuram*, Bononiae 1748, opusc. 2, cap. 3. Prae omnibus autem legendus est Daniel Concina in opere, quod inscribitur *Usura contractus trini dissertationibus historico-theologicis demonstrata*, Romae 1746. Hic enim non modo omni argumentorum genere contractum istum usurarium esse pugnat, sed etiam singula, quae ab eius patronis, atque adeo a Lucio nostro a n. 7 ad 11, pro eodem ab usurae labe purgando afferuntur, copiose et accurate refellit, obiectaque a Sacrae Romanae Rotae decisionibus, praesertim in Lucana *Pecuniaria*, ad quam decisionem Additionum auctor n. 52 et seq. provocat, petita diluit.

De societate autem animalium, de qua Ferraris num. 11, iuvat hic referre, quae S. Carolus Borromaeus in Concilio 1 Mediolanensi provinciali anno 1565, Actor. part. 2, cap. *de usuris* decrevit. Sunt autem huiusmodi: *In societate animalium, quae inaestimata alicui dantur ad custodiam, sive ut operas praestet, omnes casus, etiam fortuiti, semper sint periculo eius qui dederit, nisi id alterius socii dolo, vel magna negligentia accidisse constiterit. Nec fiat pactum, ut sors sit semper salva, etiam ex primis fetibus. Neve quidpiam certum, praeter sortem, ex fructibus animalium quotannis solvatur. Et in locationibus animalium, quae fiunt certo pretio, si illa absque dolo aut negligentia eius, qui conduxit, deteriora fiant, id semper sit damno eius qui locarit. Si autem animalia dentur aestimata, ita ut sors danti salva sit, nihil omnino percipi possit.* 55

SOCIETAS INTER FRATRES

Summarium.

1. Fratres, defunctis parentibus, possunt inire inter se contractum societatis. - 2. Per hoc tamen, quod fratres habeant haereditatem seu patrimonium indivisum, et de communi mensa vivant, non censentur strictam et rigorosam societatem omnium bonorum iniisse. - 3. Hinc frater habens haereditatem et patrimonium indivisum cum aliis fratribus, non tenetur per hoc communicare ipsis lucrum a se acquisitum ex publici alicuius officii administratione. - 4. Item non tenetur per hoc communicare aliis fratribus lucrum acquisitum per negotiationem nomine proprio factam, quamvis cum haereditaria communi pecunia; dummodo ratione talis negotiationis non deficiat operibus debitis communioni et indivisioni fraternae. - 5. Intellige tamen dummodo talis frater non fuerit tutor aut curator aliorum fratrum. - 6. Lucrum autem acquisitum per negotiationem nomine communi factam, est aliis communicandum. - 7. Fratres viventes ex communi mensa post obitum patris, inita societate, non repetent quae contulerunt ad communem victum. - 8. Posset autem frater, qui plus contulit, illud repetere, si non fuit prius inita societas. - 9. Excipe tamen, nisi alii fratres fuerint pupilli, amentes aut furiosi. - 10. Frater, qui, inita societate, dotavit de propriis bonis sororem, potest ab aliis fratribus compensationem repetere. - 11. Frater non habens expressam societatem omnium bonorum cum aliis fratribus, si ex bonis communibus filiam suam dotet, debet in divisione eam dotem in suam partem computare. - 12. Secus autem si habuerit dictam expressam societatem omnium bonorum. - 13. Frater habens prae aliis filios laborantes in utilitatem communionis fraternae, si non inierit cum aliis dictam expressam societatem omnium bonorum, potest exigere compensationem proportionatam dictis laboribus. Et sic frater non habens filios potest exigere ab habente filios illud plus, quod in ipsis alendis fuit consumptum, nisi tamen aliter sit conventum, aut aliud ferat legitima consuetudo. - 14. Secus autem si dicti fratres inierint inter se expressam rigorosam societatem omnium bonorum. - 15. Frater habens uxorem lucra acquirentem ex aliqua peculiari arte aut professione, si ipsa uxor tenebat lucrum separatum, aut coniectari possit, quod noluerit societatem contrahere, non tenetur illud in divisione aliis fratribus communicare, compensato tamen defectu uxoris in aliis operibus domesticis propter exercitium talis artis aut professionis. - 16. Sic a fortiori non tenetur frater communicare lucra acquisita ex bonis paraphernalibus suae uxoris, si ipsa uxor sibi expresse reservaverit talia lucra, aut coniectari possit, quod noluerit communicare. - 17. Secus autem si ipsa uxor, et suus vir cum eiusdem fratribus iniissent expressam societatem omnium bonorum. - 18. Ratione enim huiusmodi rigorosae societatis communicari debent quaecunque ex qualibet causa acquisita. - 19. Nec obstat, quod in tali societate bona unius fratris sint multo plura bonis alterius. - 20. Ast debet adverti, quod non intelligitur contracta haec rigorosa societas, nisi frater, seu socii specialiter, aut expresse voluntarie convenerint, quod sit omnium quorumcunque bonorum societas. - 21. Nec dici potest societas omnium bonorum illa, quae vocatur simpliciter, et comprehendit sola lucra ex quaestu. - 22. Pro quaestu intelligitur id, quod ex opere, artificio, industria vel cura, et diligentia cuiusque provenit. - 23. Unde ratione societatis sim-

pliciter contractae non communicatur haereditas, legatum, vel id quod est donatum. - 24. Tenetur autem frater ratione societatis simpliciter contractae communicare thesaurum inventum, sive in suo communi fundo, sive in alieno. - 25. Socius vero non frater, sed extraneus, ratione talis societatis tenetur communicare aliis sociis solum thesaurum repertum in fundo alieno, et non repertum in suo. - 26. Semper autem esset communicandus cum aliis sociis sive fratribus, sive extraneis talis ubicunque repertus thesaurus, si inter ipsos fuisset inita rigorosa societas omnium bonorum. - 27. Debitum contractum ab uno fratrum post obitum patris, est de communi solvendum, si conversum fuerit in communem utilitatem. - 28. Secus autem si conversum fuerit in solum privatum commodum contrahentis. - 29. In contentione in quem usum fuerit debitum conversum, onus probandi spectat ad illum, qui tale debitum contraxit: qui si non probet fuisse conversum in communem utilitatem, debet solvere de proprio. - 30. Et mortuo fratre, qui debitum contraxit, onus probandi fuisse tale debitum conversum in communem utilitatem spectat ad creditorem. - 31. Delictum, seu maleficium unius fratris socii omnium bonorum non nocet aliis fratribus. - 32. Praescindendo a societate, fratres in divisione haereditatis paternae et maternae afferre debent ad partitionem communem, quae ab ipsis viventibus acceperunt: dummodo ipsis expresse, vel tacite per coniecturas non praesumantur donata seu condonata. - 33. Primo igitur debet frater adducere et computare in suam partem, pecuniam, quam pater consumpsit pro studiis ipsius, si pater apud se habebat ipsius filii bona castrensia, aut quasi castrensia. Secus autem si non habebat. - 34. Secundo, debet frater adducere libros, quos pater vivens ipsi tradidit pro studio, si sint considerabilis quantitatis et valoris; secus autem si tales libri essent modicae quantitatis et pauci valoris. - 35. Et sic est dicendum de pecunia ei tradita a patre pro emendis libris, quam si in magna quantitate insumpsit in ludos aut meretrices, tenetur computare in suam partem; secus autem si in modica quantitate. - 36. In omni tamen casu, quo libri adducendi sint et computandi, computari debent secundum solum valorem praesentem tempore divisionis. - 37. Tertio, debet frater adducere, quae de bonis communibus post mortem patris insumpsit in prosecutione studii incepti ante mortem patris. - 38. Quarto, debet frater adducere expensas factas in assequenda post mortem patris laurea doctoratus. - 39. Non sunt autem computandae expensae factae ab ipsomet patre pro obtinendo doctoratu, dignitate vel beneficio filio, nisi aliter constet tacite vel expresse de sua voluntate. - 40. Sunt tamen computandae expensae factae a patre pro obtinendis filio aliis officiis, quae vendi et transmitti possunt ad haeredes et posteros. - 41. Quinto, conferre debet frater secundum valorem praesentem vestes, torques, et alia ornamenta a patre tradita ipsius uxori, si adhuc exstent, et sint pretiosa, et non sint necessaria ad quotidianum usum. - 42. Secus autem si non amplius exstent, nec sint pretiosa et sint necessaria ad quotidianum usum. - 43. Nec tenetur ea conferre, quamvis sint pretiosa, quoties constat patrem ea nurui donasse. - 44. Sexto, conferre debet frater munera, arrhas et alias sponsalitias donationes a patre factas propter suas nuptias. - 45. Filius volens succedere patri licet non teneatur conferre, quae ab ipso valide accepit donatione simplici ei facta ex mera liberalitate, tenetur tamen conferre quae ab ipso accepit donatione, non ex mera liberalitate, sed ob causam, etc. - 46. Non sunt tamen computandae in divisione expensae factae a patre occasione convivii nuptialis, celebrationis primi sacri, ingressus et professionis religiosae, vel promotionis ad doctoratum, aut ad aliquam dignitatem, si filius non habebat bona propria. - 47. Nec tenetur frater computare, quae pater illi dedit prae aliis ad cibum, vestitum et equitatum. - 48. Nec tenetur conferre, quae a patre vivente accepit ob merita extraordinariorum obsequiorum, dummodo accepta non excedant merita. - 49. Septimo, conferre debet frater, quae pater insumpsit in ipsius liberatione a captivitate, a carcere aut a poena ipsi pro delicto debita, si pater declaraverit esse computanda in divisione; si autem declaraverit non esse computanda, aut non expresserit, an vellet computari, non sunt computanda. - 50. Octavo, conferre debet bona profectitia. - 51. Non tamen bona castrensia, aut quasi castrensia. - 52. Nec bona adventitia. - 53. Nono, conferre debet frater, quae accepit a patre titulo patrimonii ad sacros ordines, vel ad nuptias contrahendas. - 54. Non tenetur tamen conferre, si nolit succedere patri in haereditate. - 55. Decimo, conferre debet frater expensas factas a patre ad eius bona adventitia augenda ad perpetuam notabilem utilitatem, si constat quod pater ea fecerit animo repetendi. Et quid, si dubitetur de tali animo? - 56. Sic econtra si pater notabiliter dilapidaverit bona adventitia unius filii, tenentur alii in divisione compensare.

1 Fratres, defunctis parentibus, possunt inire inter se strictum et rigorosum contractum societatis, ita ut omnia lucra et damna fiant communia. Communis. *Contractus enim ex conventione legem accipere dignoscuntur*, textu expresso in c. *Contractus* 85 de Reg. iur. in 6, et in l. *Contractus* 23 ff. de Reg. iuris, ibi: *Nam hoc servabitur, quod initio convenit: legem enim contractus dedit.*

2 Per hoc tamen, quod fratres habeant haereditatem seu patrimonium indivisum, et de communi mensa vivant, non censentur talem strictam et rigorosam societatem iniisse. Leg. *Cum duobus* 52, § 6, ff. Pro socio; leg. *Ex parte* 39, § 3, ff. Familiae erciscundae, cum similibus; Bartolus in l. *Si patronus* 4 Cod. Communia utriusque iudicii; Azorius, part. 3, lib. 9, cap. 59; Filliucius, tract. 38, cap. 6, qu. 6, num. 145; Silvester, verb. *Peculium* 2, qu. 4; Bonacin., de Contractibus, disput. 3, qu. 6, punct. 7, num. 2; Rosignol., de Societate, contract. 7, praenot. 37, num. 1, et alii passim; et ratio est, quia ad contrahendam strictam et rigorosam societatem, qua omnia lucra et damna communia fiant, requiruntur verba aut signa aperte indicantia talem contractum societatis, cum de natura talis strictae et rigorosae societatis requiratur, quod sit conventio duorum vel plurium aliquid pretio aestimabile conferentium pro negotiatione aliqua honesta ad commune lucrum pro portione rerum contributarum inter socios dividendum. L. *Societatem* 4, l. *Societate* 5, l. *Si societatem* 6 ff. Pro socio, et Instit. tit. 26 de Societate, adeoque, etc.

3 Hinc frater habens haereditatem seu patrimonium indivisum cum aliis fratribus, non tenetur per hoc communicare aliis fratribus lucrum a se acquisitum ex publici alicuius officii administratione, quia, nisi aliter sit expresse conventum, indivisio haereditatis seu patrimonii, et consequenter societas ex ipsa indivisione proveniens inter fratres se extendit solum ad bona haereditaria, et ad lucra ex illis prove-

nientia, non vero ad alia bona et lucra aliunde fratribus obvenientia, uti sunt bona acquisita donatione, haereditate, dignitate, officio seu industria non debita tali fraternae societati seu divisioni. L. *Cum duobus* 52, § 6, ff. Pro socio, l. *Cui muneris* 12 ff. de Muneribus et honoribus, cum similibus; Azorius, cit. c. 19, qu. 4; Filliuc., loc. cit., n. 136; Silvester, l. c., qu. 20; Bonac., l. c., n. 2; Rosignol., l. c., n. 4, et alii.

4 Item frater habens haereditatem indivisam cum aliis fratribus, non tenetur per hoc communicare aliis fratribus lucrum acquisitum per negotiationem nomine proprio factam, quamvis cum haereditaria communi pecunia; dummodo ratione talis negotiationis non deficiat operibus debitis communioni et indivisioni fraternae, quia tunc esset communicandum aliis fratribus pro parte correspondente operibus debitis tali communioni et indivisioni fraternae. L. *Qui aliena* 8 Cod. Si quis alteri vel sibi, l. *Si patruus* 4 Cod. Communia utriusque iudicii, l. *Titium et Maevium* 47, § 6, ff. de Administrat. tutor., cum similibus; Bald. in l. *Si pecunia* 1 Cod. Si quis alteri vel sibi; Silvester, l. c., qu. 17 et 18, Rosignol., l. c., n. 17 et 19, et alii.

5 Intellige tamen dummodo dictus frater non fuerit tutor aut curator aliorum fratrum, quia tunc lucrum acquisitum per negotiationem cum communi haereditaria pecunia factam, licet nomine proprio, et non communi, est communicandum aliis fratribus. L. *Si tutor vel curator* 2 ff. Quando ex facto tutoris vel curatoris; Silvester, loco cit., qu. 18; Baldus, in l. *Si pecunia* 1 Cod. Si quis alteri vel sibi, et in l. *Si ut proponis* 8 Cod. de Rei vind., et alii.

6 Lucrum acquisitum ab uno ex fratribus per negotiationem factam cum communi haereditaria pecunia nomine communi, debet etiam communicari aliis fratribus. *Communis.* Et ratio clara est, quia quod fit de communi, et nomine communi, est commune.

7 Commanentibus simul pluribus fratribus post obitum patris, si unus de suis bonis castrensibus, aut quasi castrensibus, aut aliunde suis aliquid in communem victum impenderit, non potest illud repetere, si inter ipsos fuerit prius inita societas ad communem victum. Baldus in l. *Cum duobus* 52 ff. Pro socio; Silvester, loco cit., qu. 22; Azorius, cit. c. 19, vers. *Sexto quid dicendum;* Rosign., loc. cit., num. 4, et alii. Et ratio est quia, stante tali societate, non habetur consideratio ad illud plus ab ipso fratre in communi victu impensum, cum societatis iure intelligatur consumptum, cap. *Si duo fratres,* tit. 12, lib. 2 Feudorum. Tum quia cum illud plus impenderit in illis usibus, ad quos inita est societas, praesumitur illud donasse, nisi aliter se expresserit, adeoque non potest illud repetere.

Posset autem dictus frater illud plus repe- 8
tere, si non fuerit prius inita societas cum aliis fratribus; sic citati doctores, et alii. Et ratio est quia nullo iure, nec titulo naturalis pietatis obligatur unus frater ad alendos alios fratres de suo, quando isti, ut in hoc casu supponitur, habent ex bonis communibus quantum sufficit ad suam honestam sustentationem, adeoque potest illud prius impensum repetere. L. *Nesennius* 34 ff. de Negotiis gestis.

Excipe tamen, nisi alii fratres fuerint pu- 9
pilli, amentes aut furiosi, quia in tali casu, quamvis non fuerit inter ipsos inita societas, non posset dictus frater illud plus impensum repetere, nisi ante impensionem protestatus fuerit, se nolle illud plus gratis impendere seu donare. Sic doctores citati supra, num. 7, et alii. Et ratio est quia, seclusa tali protestatione, illud plus impensum per dictum fratrem in communem victum fratrum pupillorum, amentium aut furiosorum praesumitur gratis datum seu condonatum, adeoque illud repetere nequit. Cit. l. *Nesennius* 34 ff. de Negotiis gestis.

Frater, qui inita societate cnm aliis fratribus, 10
dotavit de propriis bonis castrensibus, vel quasi castrensibus sororem, quam etiam alii fratres dotare tenebantur, potest pro rata ab aliis compensationem repetere. Bartolus in leg. *Si patruus* 4 Cod. Communia utriusque iudicii; Azorius, loc. cit., cap. 19, qu. 5; Filliuc., tract. 38, cap. 7, n. 146; Bonacina, loc. cit., n. 8, et alii. Et ratio est quia talis frater utiliter gessit negotium aliorum fratrum, adeoque potest ab ipsis pro rata compensationem repetere.

Frater habens cum aliis fratribus haeredita- 11
tem indivisam, et sic solum societatem simpliciter, et non expresse contractam societatem omnium bonorum, si ex bonis communibus filiam suam dotet, debet in divisione bonorum, eam dotem in suam partem computare. Speculator, in tit. de Iudic., § *Sequitur,* vers. *Quid si unus;* Bart., in l. *Si patruus* 4 Cod. Comm. utriusque iudicii; Silvester, loc. cit., qu. 20 circa fin.; Azorius, loc. cit., cap. 19, vers. *Quin;* Rosign., loc. cit., disquis. 4, § 9, n. 4, cum aliis ibi citatis. Et ratio est quia, cum non est inita inter fratres expressa societas omnium bonorum, omnes expensae factae de haereditate communi et indivisa in utilitatem unius duntaxat, debent ipsi soli imputari. Unde cum talis dos fuerit erogata in utilitatem duntaxat illius fratris, qui tanquam pater tenebatur dotare suam filiam de bonis propriis, si eam dotavit de communibus, tenetur eam in suam partem computare. Arg. l. *In hoc iudicium* 14 ff. Communi dividundo, cum similibus.

Si autem dictus frater nedum habuerit cum 12
aliis fratribus haereditatem indivisam, et solum

societatem simpliciter, sed etiam expresse contraxerit cum ipsis rigorosam societatem omnium bonorum et debitorum, tunc talis dos est extrahenda ex bonis communibus absque eo quod teneatur postea ipsam in suam partem computare. Silvester, l. c., qu. 28, cum Baldo ibi allegato; Azorius, loco cit., c. 19, vers. *Nono quaeritur;* Rosign., l. c., praenot. 27, n. 6, et alii per text. in leg. *Si socius pro filia* 81 ff. Pro socio. Et ratio est, quia ratione huiusmodi societatis omnia bona, lucra, commoda, debita, damna et pericula fiunt communia fratribus sic sociatis. L. *Ea vero* 3, et l. *Cum duobus* 62, § 8, ff. Pro socio, adeoque unius frater debet alteri contribuere, ut filiam dotet, sive pro contrahendo matrimonio, sive pro ingredienda religione, et sic de similibus aliis expensis faciendis. Tum quia in huiusmodi societate talis censetur intervenire conventio; contractus autem ex conventione legem accipere dignoscuntur, textu expresso in cap. *Contractus* de Reg. iuris in 6, et l. *Contractus* 23 Reg. iur.

13 Hinc frater habens prae aliis filios aptos ad laborem, et re ipsa laborantes in commodum et utilitatem communionis et indivisionis fraternae, si non inierit cum aliis fratribus expressam societatem omnium bonorum, potest in divisione (nisi aliter sit conventum, aut aliud postulet legitima consuetudo) exigere stipendium proportionatum labori praestito a suis filiis, cum labor sit pretio aestimabilis, et dignus sit operarius mercede sua. Luc. x, 7; Matth. x, 10. Et sic etiam frater non habens filios potest in divisione (nisi aliter sit conventum, aut aliud ferat legitima consuetudo), exigere a fratre habente filios illud plus, quod in ipsis alendis fuit consumptum. Navarrus, cap. 17, num. 161; Bartolus, Baldus, et alii apud Felicium, cap. 13, num. 91, et cap. 27, num. 64 et 71; Bonacina, loc. cit., punct. 7, num. 7, cum aliis ibi allegatis. Et ratio clara est, quia sicuti habens filios laborantes in utilitatem communionis et indivisionis fraternae potest in divisione exigere stipendium proportionatum eorum labori, ita alter non habens filios potest in divisione exigere ab habente filios illud plus, quod in ipsis alendis fuit consumptum iuxta dicta supra, n. 11.

14 Si vero dicti fratres inierint inter se expressam rigorosam societatem omnium bonorum et debitorum, nec habens filios laborantes posset in divisione exigere stipendium pro tali labore, nec alter carens filiis posset exigere sumptus factos in alendis filiis alterius fratris per dicta et iura adducta supra, n. 12.

15 Frater habens uxorem lucra acquirentem exercitio alicuius artis seu mercaturae, vel quia esset obstetrix aut chirurgica, etc., si ipsa uxor lucrum separatum tenebat, aut ex aliis coniectari posset, quod societatem contrahere nolebat, non tenetur in divisione illud lucrum aliis fratribus communicare, sed ipsa uxor tenetur solum erogare viro, et aliis eiusdem fratribus tantum lucri, quantum secundum iudicium boni viri corresponderet operibus communibus et obsequialibus a mulieribus suae conditionis in domo fieri solitis, quibus ipsa propter exercendam talem artem aut professionem defecisset, quia cum ipsa teneatur talia officia et obsequia praestare ex vi sui status et conditionis, si non praestet ob acquirendum aliud lucrum, debet ex illo lucro illa compensare. Silvester, l. c., qu. 32, cum aliis ibi allegatis; Rosignol., l. c., disquis. 4, § 10, n. 2 et 3, et alii.

Sic a fortiori non tenetur frater in divisione 16
communicare aliis fratribus lucra acquisita ex bonis paraphernalibus seu extradotalibus suae uxoris, si ipsa uxor sibi expresse reservaverit talia lucra, aut ex aliis coniecturis appareat voluisse ipsa sibi reservare, et nullatenus aliis communicare. Nec obstat, quod dictus frater habens ex commissione suae uxoris administrationem talium bonorum paraphernalium, lucra inde provenientia insumpserit in communem utilitatem, quia per hoc non censetur, quod voluerit aliis fratribus communicare, sed donare, cum non sit verisimile, quod voluerit talia lucra auferre sibi et suis filiis, et dare alienis; unde si ipse insumpsit in utilitatem communionis fraternae, potest in divisione ea ab aliis fratribus exigere, quia quidquid solus expendit de suo in re communi (nisi aliud sit conventum, aut ex coniecturis constet) potest in eius rei divisione repetere. L. *In hoc iudicium* 14 ff. Communi dividundo.

Secus autem esset dicendum, si ipsa uxor 17
et suus vir cum eiusdem fratribus iniissent expressam rigorosam societatem omnium bonorum, et dicta lucra acquisita ex suis artificiis vel ex suis bonis paraphernalibus fuissent insumpta in communem utilitatem dictae societatis; quia ratione huiusmodi rigorosae socie- 18
tatis communicari debent quaecunque ex qualibet causa acquisita, videlicet ex labore, opera, industria, negotiatione, donatione, legato, haereditate. L. *Ea vero* 3 ff. Pro socio. Item quaecunque obveniunt ex bonis castrensibus vel quasi castrensibus. L. *Cum duobus* 52, § 8, ff. Pro socio. Et generatim omnia acquisita ex quolibet iure, titulo vel causa, ac omnia debita contracta, damna et impensae. L. *Cum duobus* 52, § 19, ff. Pro socio, ibi: *Socium universa in societatem conferre debere, Neratius ait, si omnium bonorum socius sit,* et concordat lex *Ea vero* 3, § 1, ff. eodem, ibi: *Cum specialiter omnium bonorum societas coita est, et tunc haereditas et legatum, et quod donatum est, aut quaque ratione acquisitum communioni acquiritur,* iuncta leg. *Si societatem universarum fortunarum* 73 ff. eod. Nec 19

obstat, quod in tali societate bona unius fratris sint multo plura bonis alterius, quia, ut patet ex adductis iuribus, est proprium et peculiare huius rigorosae societatis, quod omnia
20 cunctorum sociorum bona communicentur. Ast debet adverti, quod non intelligitur contracta haec rigorosa omnium bonorum societas, nisi fratres seu socii specialiter et expresse inter se voluntarie convenerint, quod sit omnium quorumcunque bonorum societas. L. *Ea vero* 3 ff. Pro socio.

21 Nec dici potest societas omnium bonorum illa quae vocatur societas simpliciter, quia societas simpliciter, nisi inter fratres seu socios fuerit expresse conventum, quod sit omnium bonorum, intelligitur solum contracta, ut sit universorum, quae veniunt ex quaestu, hoc est si quid lucri ex emptione, venditione, locatione, conductione descendit, textu expresso
22 in l. *Coiri societatem* 7 ff. Pro socio. Pro quaestu autem intelligitur id, quod ex opera, artificio, industria vel cura, et diligentia cuiusque provenit. Leg. *Quaestus* 8 ff. Pro socio.

23 Unde ratione societatis simpliciter contractae non communicatur haereditas, legatum vel si quid donatum est, quia haec veniunt ex charitate, liberalitate vel alia causa, et non ex quaestu. L. *Nec adiecit* 9 ff. Pro socio.

24 Tenetur autem frater ratione societatis simpliciter contractae communicare cum aliis fratribus thesaurum inventum, sive in suo communi fundo sive in alieno, quia aliqua sua opera, industria, diligentia vel labore illum quaesivit, sicque talis thesaurus ex quaestu venire videtur. Argum. cit. l. *Quaestus* 8 Digest. Pro socio.

25 Socius vero non frater seu extraneus tenetur ratione talis societatis simpliciter contractae communicare cum alteris sociis solummodo thesaurum repertum in fundo alieno propter adductam rationem; non tamen thesaurum repertum in suo fundo, agro vel domo, quia tunc perinde esset, ac si rem suam amissam invenisset, aut nesciens ubi esset, postea reperiisset. Sic expresse Azorius, loc. cit., c. 17,
26 vers. *Octava,* et alii. Semper autem esset communicandus cum aliis sociis sive fratribus, sive extraneis talis ubicunque repertus thesaurus, si inter ipsos fuisset inita rigorosa societas omnium bonorum, per dicta et iura adducta supra, n. 18; iuncta l. *Si societatem universarum fortunarum* 73 ff. Pro socio.

NOTAE ROMANI THEOLOGI.

Ut scias dominium, quod inventores in thesaurum acquirunt, hanc ex P. Gabriele Antoine, de Iust. et iure, cap. 2, exhibere placuit doctrinam; iure naturali et gentium thesaurus totus est inventoris; nam quae nullius sunt, fiunt iure naturali et gentium primi occupantis. Thesaurus autem nullum habet dominum; nam definitur in iure: *Vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non exstat memoria, ut iam dominum non habeat;* L. 31 ff. de Acquir. rer. dom. Ubi per pecuniam intelliguntur quaevis opes mobiles, ut vasa, gemmae, annuli, catenae aureae, etc. Dicitur autem vetus depositio; nam si non sit vetus, non censetur thesaurus, sed res inventa, quae domino, et in eius defectum, eius haeredibus restitui debet; qui si cognosci nequeant, impendi debent in usus pios, quia sunt bona incerta: *Si quis autem vel lucri causa, vel metus, vel custodiae, condiderit sub terra, non est thesaurus, cuius etiam furtum fit.* L. *Nunquam* ff. de Acquir. rer. dom.

Iure tamen civili communi obligante in conscientia, haec statuta sunt de thesauro. 1. Thesaurus totus est illius, qui eum in proprio fundo reperit; Inst. de Rer. dom. Si tamen arte magica ibi inventus sit, totus pertinet ad fiscum, saltem post sententiam iudicis. 2. Qui fortuito thesaurum in fundo alieno reperit, est dominus dimidii, alterum vero dimidium tenetur ante sententiam iudicis tradere domino speciali fundi, sive sit princeps, sive privatus, ex Instit. de Rer. divis., quae dispositio non est poenalis, sed definitiva proprietatis rerum. 3. Thesaurus de industria quaesitus in fundo alieno sine consensu domini, totus est domini. L. unica Cod. de Thes. Varii tamen putant inventorem non teneri ante sententiam iudicis tradere nisi dimidium, ob haec verba legis ex ea parte poenalis; *totum locorum domino reddere compellatur.* 4. Si thesaurus inveniatur in platea, foro vel via publica, iuxta multos dividi debet cum fisco, iuxta alios totus est inventoris. In his vero sicut in aliis spectandae sunt speciales locorum leges vel consuetudines, et servandae. Sic in Gallia thesaurus in alieno fundo repertus, in tres partes aequales dividi debet, quarum una sit inventoris, altera domini fundi, tertia dynastae, seu alterius iustitiarii vel regis, si solus in loco sit altus iustitiarius. Thesauri vero a domino fundi inventi media pars est inventoris, alia dynastae vel regis. Imo circa hoc variae sunt in variis provinciis consuetudines.

RESPONSIO AUCTORIS.

Circa dominium, quod inventores in thesaurum acquirunt, ultra ea, quae hic trado, ego alia quamplura tradidi iam in verb. *Dominium,* art. 3, a n. 26 ad 45, inclusive, ubi cum assistentia iuris et doctorum assignavi, quando et quomodo ab inventoribus in thesaurum dominium acquiratur, et quando non. Vide ibi multa ad rem.

Debitum contractum ab uno fratrum post 27

obitum patris, est de communi solvendum, si conversum fuerit in communem fratrum utilitatem. *Communis,* per textum in leg. *Omne aes* 27 ff. Pro socio, l. *Si hi* 1, l. *Quod si* 3
28 ff. De in rem verso, cum similibus. Si autem tale contractum debitum conversum fuerit in solum privatum commodum contrahentis, non esset de communi solvendum. *Communis,* textu expresso in l. *Iure societatis* 82 ff. Pro socio, cum similibus, et facit l. *Non debet* 74 ff. de Reg. iuris, et cap. *Non debet* 22 de Reg. iur.
29 in 6. In contentione inter fratres in quem usum fuerit debitum conversum, onus probandi spectat ad illum, qui tale debitum contraxit; qui si non probet fuisse conversum in communem utilitatem, debet ex suo solvere, quia in tali contentione alii fratres sunt veluti rei in iudicio, et qui debitum contraxit, est actor: actori autem incumbit probare; quod si non probet, reus absolvitur. L. *Qui accusare* 4 Cod. de Edendo; l. *Actor* 23 Cod. de
30 Probation., l. *Ei* 2 ff. de Probat. Et mortuo fratre, qui contraxit debitum in contentione inter creditorem et reliquos fratres debitores, onus probandi tale debitum fuisse conversum in communem ipsorum utilitatem spectat ad creditorem uti actorem, propter dicta et iura adducta numero antecedenti. Sic in universum Rosignol., l. c., disquis. 4, § 7, cum aliis ibi allegatis.

31 Delictum seu maleficium unius fratris socii omnium bonorum, non nocet aliis fratribus. L. *Cum duobus* 52, § 2 et 28, ff. Pro socio. Unde si talis frater delinquens condemnetur propter delictum seu maleficium ad poenam, solvere debet de suis et non de bonis societatis, textu expresso in cit. § 18, ibi: *Si ob maleficium suum, ipsum tantum damnum sentire debere.* Et ratio est, quia sicuti societas non est inita de lucris provenientibus ex culpa, ut ex furto, homicidio, adulterio, periurio, cit. l. *Cum duobus* 52, § 17, et l. *Quod autem ex furto* 53 ff. Pro socio, ita neque censetur inita de damnis, quae frater delinquens sentire debet in poenam. Cit. leg. *Cum duobus* 52, § 3 et § 15, ff. Pro socio.

32 Praescindendo a societate inter fratres iure novo in l. *Ut liberis* 17 Cod. de Collationib., Authent. *Ex testamento* Cod. eod. tit., Auth. de Triente et semisse, § *Illud quoque,* collat. 3, statutum est, quod ipsi in divisione haereditatis paternae et maternae adducant ad partitionem communem, quae ab ipsis viventibus acceperunt, dummodo ipsis expresse vel tacite per coniecturas non praesumantur donata seu condonata. Et hic in specie assignantur ea, quae in partitione haereditatis adduci debent, vel non.

33 Primo igitur in divisione cum reliquis fratribus debet alter frater adducere et computare in suam partem pecuniam, quam pater consumpsit pro studiis ipsius, si pater apud se habebat ipsius filii bona castrensia, vel quasi castrensia. Colligitur ex l. *Filius a parte* 18 ff. de Petitione haeredit., et ex l. *Si parte* 7 Cod. de Dotis promissione. In tali enim casu praesumendum est quod pater administratorio nomine egerit de dictis bonis ipsius filii, et noluerit insumptam pecuniam condonare in praeiudicium aliorum filiorum, cum ille haberet de propriis bonis sufficientia ad dicta studia; secus autem si pater non haberet apud se ulla filii bona, quia in tali casu praesumendum est, quod pater eam pecuniam contulerit ut absolutus dominus, et liberaliter donaverit. L. *Quae pater* 32 ff. Famil. ercisc.; Molina, tom. 2, disp. 239; Lopez, part. 2, c. 2, conclus. 3; Silvester, loc. cit., qu. 8, cum Baldo ibi allegato; Rosign., l. c., praenot. 27, n. 7, et 13; Bonac., l. c., punct. 7, § unic., n. 7; Navarr., Vasquez, Sa, Zechio ibi citatis, et alii passim.

Secundo, debet frater adducere in partitio- 34
nem cum reliquis fratribus, iuxta dicta num. antec., libros quos pater vivens ipsi tradidit pro studio, si sint considerabilis quantitatis et valoris. Molina, Lopez, Zechius, Tuschus, et alii citati et secuti a Bonacina, l. c., num. 9, quia in tali casu non est praesumendum, quod pater voluerit illos ipsi donare, cum ex hac donatione magna consurgeret inaequalitas inter fratres; secus autem si tales libri essent parvae quantitatis et pauci valoris, quia in tali casu adesset praesumptio de liberali paterna dona-
tione. Et sic dicendum est de pecunia ei tra- 35
dita a patre pro emendis libris, quam si in magna quantitate insumpsit in ludos aut meretrices, tenetur computare in suam partem; secus autem si in exigua quantitate, quia circa hanc exiguam quantitatem, quamvis pater praesumatur invitus quoad modum, non tamen quoad substantiam, sicque potius praesumitur, quod pater voluerit illam ei condonare, quam ut ipsam in suam partem computaret, Navarrus, Molina, Zechius, Vasquez, Lopez, et alii allegati et secuti a Bonacina, loc. cit., n. 10. In omni tamen casu, quo libri adducendi et 36
computandi sint, computari debent secundum valorem, quem habent tempore divisionis, et non secundum valorem, quem habuerunt. Glossa, in l. *Illud* 20 Cod. de Collat. in v. *Ponderat;* Rosign., l. c., n. 15, et omnes alii allegati supra, n. 34.

Tertio, debet frater adducere in partitionem, 37
quae de bonis communibus post mortem patris insumpsit in prosecutione studii incepti ante mortem patris, quia factum per patrem viventem inceptum in favorem alicuius ex filiis, non obligat haeredem, nisi quatenus erat obligatus. L. *Et si filius* 15 ff. de Munerib. et honorib., leg. *Si filia* 20, § 6, ff. Familiae erciscundae, l. *Honores* 7, § 2, ff. de Decurionibus. Pater

autem non erat obligatus ad expensas in prosecutione studii dicti filii. Silvester, l. c., qu. 11, cum Bartolo ibi allegato; Rosign., l. c., n. 8, et alii.

38 Quarto, computare debet frater expensas factas in assequenda post mortem patris laurea doctoratus, quia doctoratus est novus actus distinctus ab ipso studio, leg. *Si servus legatus* 108, § 5, ff. de Legatis 1. Nec alii fratres ad ipsas expensas tenentur. Silvester, loco cit., qu. 11 in fine, cum Baldo ibi citato; Rosign., l. c., n. 9; Azorius, l. c., c. 19, vers. *Octavo,* et alii.

39 Non sunt autem conferendae expensae factae ab ipsomet patre pro obtinendo doctoratu, dignitate vel beneficio, nisi aliter constet tacite vel expresse de voluntate dicti patris. L. *Hic titulus* 1, § 16, ff. de Collat. bonorum; Bartolus, ib.; Silvester, loc. cit., quaest. 26; Bo-
40 nacina, l. c., n. 15, et alii. Sunt tamen conferendae expensae factae a patre pro obtinendis filio aliis officiis, quae vendi et transmitti possunt ad posteros et haeredes, l. *Illud* 40 Cod. de Collationib.; Covarruv., part. 3 Variar., cap. 19, num. 4; Molina, loco cit., disp. 241, cum Bartolo et Gomezio, ibi cit.; Bonacina, loco cit., num. 17, cum aliis ibi allegatis, et alii apud Vasquez, in opusc. de Testamentis, cap. 7, dub. 9. Et ratio est quia haec officia censentur bona profectitia, adeoque in divisione sunt conferenda quoad pretium seu aestimationem illorum.

41 Quinto, conferre debet frater secundum valorem praesentem vestes, torques et alia ornamenta a patre tradita ipsius uxori, si adhuc exstent, et sint pretiosa, et non sint necessaria ad quotidianum usum. Arg. l. *Illud,* seu *Id vestimentum* 25 ff. de Peculio. Et ratio est quia illa non praesumuntur ei a patre donata, sed ad solum usum concessa. L. *Mortis suae causa* 53 ff. de Donationibus inter virum et
42 uxorem. Non debet autem frater ea conferre, si non amplius exstent, nec sint pretiosa et sint necessaria ad quotidianum usum. Et ratio est quia recipiens non tenetur compensare concessa ad usum, si post usum non remaneant, nec minus si remaneant, si non sint pretiosa, et sint necessaria ad quotidianum usum, tenetur ea conferre, quia in ordine ad ista currit iusta praesumptio, quod pater ea donaverit uxori filii, et a principio tenuit donatio inter socrum et nurum. L. *Ex anno* 15 ff. de Donationib. inter virum et uxorem, l. *Si dos* 85 ff. Ad leg.
43 Falcid. Item nec tenetur frater ea conferre, quamvis sint pretiosa, quoties constat patrem ea nurui, seu respective eius uxori donasse, nam illa essent de libero dominio ipsius uxoris; cum a principio tenuerit donatio inter socrum et nurum per iura mox adducta, iuncta l. *Filius* 5 ff. de Dotis collatione; Silvester, l. c., qu. 12; Sanchez, lib. 6, de Matrim., disp. 25; Rosignol., loc. cit., n. 12; Navarrus, cap. 17, num. 106; Bonacina, loc. cit., n. 12, et alii passim.

Sexto, conferre debet frater munera, arrhas 44
et alias sponsalitias donationes a patre factas propter suas nuptias, quia censentur donationes factae ob causam matrimonii, sicuti censetur facta dos. L. *Ut liberis* 17 Cod. de Collationibus. Filius enim volens succedere patri, 45
licet non teneatur conferre, quae ab ipso valide accepit donatione simplici ei facta ex mera liberalitate, ut patet ex l. *Illud* 20, circa finem, Cod. de Collationibus, tenetur tamen conferre quae ab ipso accepit donatione non ex mera liberalitate, sed ob causam, verbi gratia ob nuptias, ob dotem, ob susceptionem ordinum, ob ingressum religionis, et huiusmodi per cit. l. *Illud,* cum similibus; cum donata ob causam de sua natura conferri debeant, ex quo praesumantur tradita in compensationem legitimae. Vasquez, l. c., dub. 6; Emmanuel Sa, verb. *Haereditas,* n. 43; Bonacina, loc. cit., n. 13; Sanchez, cit. disp. 25, cum pluribus aliis ibi allegatis. Non sunt tamen compu- 46
tandae in divisione expensae factae a patre in convivio ob nuptias filii, seu occasione primi sacri celebrati, aut ingressus et professionis religiosae, vel promotionis ad doctoratum aut ad aliquam dignitatem, si filius nun habeat bona propria, quia tales expensae pertinent ad rationabilem administrationem bonorum patris, et ad alimenta filiis debita, nec magis censentur factae ob filium, quam in honorem ipsius patris. Molina, tract. 2, disp. 238, vers. *De expensis,* cum Bartolo, Gomezio, et aliis ibi allegatis; Tuscus, concl. 417; Vasquez, l. c., dub. 6, n. 46; Sa, l. c., n. 43; Bonacina, loc. cit., n. 11, cum aliis ibi citatis. Nec te- 47
netur frater in divisione computare quae pater illi dedit prae aliis ad cibum, vestitum et equitatum, quia stat rationabilis praesumptio, quod pater illa liberaliter ei donaverit seu condonaverit. Navarr., c. 18, n. 160; Vasquez, loco cit., dub. 8, n. 155; Bonacina, l. c., n. 8, et alii.

Nec tenetur frater conferre quae a patre vi- 48
vente accepit ob merita extraordinariorum obsequiorum; dummodo accepta non excedant merita. L. *Si pater* 34 ff. de Donationibus; Molina, disp. 233; Navarr., cap. 17, n. 144 et 145; Silvester, verb. *Donatio* 2, qu. 7; Vasquez, l. c., dub. 10, n. 163; Bonac., l. c., dub. 10, n. 163; Bonac., l. c., n. 18, cum aliis ibi allegatis.

Septimo, conferre debet frater quae pater 49
insumpsit in ipsius liberatione a captivitate, a carcere, aut a poena ipsi pro delicto debita, si pater declaravit esse computanda in divisione: pater enim licet teneatur alere filium, non tamen tenetur cum gravamine aliorum filiorum innocentum ipsius delinquentis de-

licta solvere; si autem declaraverit non esse computanda, aut non expresserit, an vellet computari, non sunt computanda in divisione, quia tunc praesumi debent ex paterna pietate condonata, cum non sit addenda afflictio afflicto. Can. *Cum percussio* 7, qu. 1, cap. *Ex part.* 5 de Clerico aegrotante; dummodo tamen pater non habeat bona propria ipsius filii. Tuscus, conclus. 417; Vasquez, l. c., dub. 8, n. 155; Navarrus, cap. 17, num. 165; Bonacina, loc. cit., n. 19, cum pluribus aliis ibi allegatis.

50 Octavo, conferre debet frater bona profectitia, quia horum bonorum dominium pertinet ad patrem; § 1 Instit. Per quas personas cuique
51 acquiritur. Non debet tamen conferre bona castrensia, aut quasi castrensia, quia horum dominium absolute pertinet ad filium. Leg. *Castrensi* 11 ff. de Castrensi peculio, l. *Hic titulus,* § *Nec castrense,* ff. de Collatione bono-
52 rum. Nec bona adventitia, l. *Ut nemini* 21 Cod. de Collationibus. Adventitiorum enim bonorum dominium, directum, seu proprietatem habet filius. L. *Cum oportet* 6 Cod. de Bonis quae liberis.

53 Nono, conferre debet frater quae accepit a patre titulo patrimonii ad sacros ordines, vel ad nuptias contrahendas, quia traditio horum bonorum non est donatio omnino libera, sed ob causam; donata autem ob causam, et non ex mera liberalitate, conferri debent in partitionem. L. *Illud* 20, circa finem, Cod. de Collationibus. Ast tamen ius fructus percipiendi dum vivit, spectat ad ipsum solum, nec debet eos fructus afferre in partitionem. Molina, disput. 233, § *Huiusmodi autem;* Hugo, tom. 1, disp. 5, sect. 1, n. 37; Sporer, tom. 2, tr. 6, in Complem. septim. praecept., c. 1, sect. 2, num. 51; Bonacina, loc. cit., num. 5, vers. *Respondeo secundo,* cum aliis ibi allegatis.

54 Non tenetur tamen conferre, si nolit succedere patri in haereditate, sed contentus sit re sibi tradita, quia is solum conferre tenetur, qui vult in haereditate cum aliis succedere. L. *Fuit quaestionis* 7 ff. de Dotis collatione; Molina, disp. 237, vers. *Reditum;* Emmanuel Sa, loco cit., num. 42; Bonacina, loco cit., n. 4, cum Gomezio et Zechio ibi citatis, et alii.

55 Decimo, conferre debet frater in divisione expensas factas a patre ad eius bona adventitia augenda ad perpetuam considerabilem utilitatem, si constet, quod pater eas fecerit animo repetendi; et si dubitetur de tali animo, attendenda est quantitas dictarum expensarum, et si parva sit, praesumi debet, quod non habuerit animum repetendi; si vero magna sit, ita ut quantitas expensarum factarum excedat quantitatem fructuum perceptorum, est praesumendum, quod animum habuerit repetendi dictas expensas, cum non sit credibile, quod voluerit pater unum filium ditare cum magno detrimento aliorum. Navar., cap. 17, n. 163; Bonacina, l. c., n. 15, et ipso teste alii communiter. Sic econtra, si pater dilapidaverit bona 56 adventitia unius filii, alii fratres in divisione tenebuntur compensare, cum obligatio ex iustitia transmittatur ad haeredes, et haereditas seu res transeat cum suo onere. L. *Alienatio* ff. de Contrahenda emptione, leg. *Pomponius,* § *Cum quis,* ff. de Acquir. poss., l. *Via constituti,* § *Quicunque,* ff. de Servit., l. *Fiscus* 6 ff. de Iure fisci, Clem. 1 de Censibus, cum similibus; Emmanuel Sa, verb. *Haereditas,* num. 45; Bonacina, loc. cit., num. 13 in fine, et alii.

ADDITIONES EX ALIENA MANU

Inter fratres potest esse communio tantum 57 mensae fructuumque bonorum patrimonialium, tum potest esse societas universalis. Ex hoc 58 autem solum, quod fratres concorditer vixerint, promiscue, ac pro indiviso bona possederint, vix habetur communi omens aeet fructuum bonorum patrimonialium. Quinimo id procedit, 59 etiamsi adsit pactum, ut omnia lucra et damna sint communia; quippe quia potest pactum hoc verificari in bonis tantummodo patrimonialibus, quorum respectu inter ipsos erat communio. Confer Rotam in Romana seu Spoletana *Fideicommissi,* 1 Febr. 1754, § 7 et plur. sequent., cor. bo. mem. Vicecom., et 4 Iul. 1765, § 9 et duob. sequent., coram illustriss. Figueroa.

Societas vero universalis, per quam omnia 60 tum industriae, tum fortunae lucra communicantur, vel requirit expressam conventionem, vel deducenda est ex necessariis actibus et argumentis, de quibus vide Rotam in Romana *Haereditatis super fideiussione,* 6 Maii 1751, § 5, coram eminentissimo Bussio. Adde etiam idem supremum tribunal in d. Romana seu Spoletana *Fideicommissi,* 1 Febr. 1734, § 5 et 7, cor. bon. mem. Vicecom., et 4 Iul. 1755, § 9, cor. illustriss. Figueroa.

Num acquisitio proprio nomine facta ab uno 61 ex fratribus excludat inter ipsos societatem universalem? Quaestionis est. Obtinuit distinctio, 62 quod si certo constet, et quidem vel expresse vel tacite, de societate universali, eam minime excludat mox dicta acquisitio, quia tunc proprio nomine acquirens, communi sociorum nomine acquisivisse videtur. At si de societate 63 universali, nec ex conventione expressa, nec ex argumentis indubiis constet, praefata acquisitio urget in eius exclusionem. Michalor., de Fratrib., part. 2, cap. 17, n. 16 et seq.; Constant., ad statut. Urb., adnot. 21, num. 41; Rota in Spoletana *Divisionis bonorum,* 5 Febr. 1745, § 12, et in Recineten. *Communionis universalis,* 25 Iun. 1747, § 6, utraque coram bon. mem. Vicecomite.

64 Ex indole societatis universalis res communi periculo ita pereunt, ut unus alteri ex sociis nonnisi de inexcusabili culpa, probatoque dolo teneatur. Rota in Romana *Haereditatis super fideiussione,* 5 Maii 1751, § 6, coram emin. Bussio.

SODOMIA

Vide verb. Luxuria, *a n. 50 ad 63.*

SOLEMNITATES PRO ALIENANDIS REBUS ECCLES.

Vide verb. Alienatio, *art. 2.*

SOLEMNITATES CONTRACTUUM

Vide verb. Contractus *per tot.*

SOLIDUS

Vide verb. Cathedraticum, *n. 4, et verb.* Donatio, *art. 1, n. 30.*

SOLLICITATIO AD TURPIA

ADDITIONES CASINENSES

Ad tradita ab auctore, sub v. Confessarius, *art. 7.*

65 Ad maiorem illustrationem eorum, quae a Lucio nostro circa materiam sollicitationis tradita sunt sub v. *Confessarius,* art. 7 per tot., lubet hic afferre constitutionem Benedicti XIV, incip. *Sacramentum Poenitentiae* cum declaratione super eadem constit. aliisque ad rem notandis, hoc sane pacto.

66 BENEDICTUS EPISCOPUS,

SERVUS SERVORUM DEI

Sacramentum Poenitentiae, quam secundam post naufragium deperditae gratiae tabulam sancti Patres apte nuncuparunt, nos licet immerentes ad universi Dominici gregis curam superna dispositione vocati, omne studium et pastoralem sollicitudinem adhibere tenemur, ne, quod post amissam baptismi innocentiam datum est divina benignitate perfugium, per daemonum fraudem et hominum Dei beneficiis perverse utentium malitiam, naufragis ac miseris peccatoribus luctuosum evadat exitium; et quod in salutem et curationem animarum a Deo, qui dives est in misericordia, institutum est, exsecrabili scelestorum quorumdam sacerdotum improbitate in earum perniciem atque interitum vertatur.

§ 1. Dudum quidem a fel. rec. Gregorio Papa XV, praedecessore nostro per suas litteras in forma brevium sub datum Romae apud S. Mariam Maiorem die 30 Augusti 1622, pontificatus sui anno secundo, sapienter provisum fuit contra quoscunque sacerdotes audiendis confessionibus deputatos, ad turpia et inhonesta sollicitantes: et deinceps successivis temporibus ad earum litterarum interpretationem ac declarationem plura subinde a Congregatione ven. Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium adversus haereticam pravitatem generalium inquisitorum sub die 11 mensis Februarii anno Domini 1661, prodierunt decreta, et a rec. mem. Alexandro Papa VII, pariter praedecessore nostro in Congregatione generali Sanctae Romanae universalis Inquisitionis die 24 Sept. 1675, coram eo habita, inter alias ab evangelica veritate, et sanctorum Patrum doctrina alienas et dissonas propositiones, sexta videlicet, et septima, huc revocandae, damnatae et prohibitae fuerunt. Nos itaque maturae perpendentes quanti momenti sit ad aeternam animarum salutem ea ubique exacte observari, et quanti ad infirmas oves curandas, et decorem S. Ecclesiae Dei retinendum intersit, ne aliqui sacerdotes poenitentiae sacramento nefarie abutentes poenitentibus pro curatione vulnus, pro pane lapidem, pro pisce serpentem, pro medicina venenum porrigant; sed animo secum recolentes, se a Christo Domino praesides et iudices animarum constitutos, ea sanctitate, quae sublimitati ac dignitati muneris convenit, tam venerandum sacramentum administrent: motu proprio et ex certa scientia, ac matura deliberatione nostra praefatas litteras huiusmodi, ac omnia et singula decreta praedicta ad illarum interpretationem et declarationem emanata, apostolica auctoritate tenore praesentium approbamus et confirmamus, illisque omnibus et singulis inviolabilis apostolicae firmitatis robur

adiicimus: atque etiam, quatenus opus sit, denuo committimus, et mandamus omnibus haereticae pravitatis inquisitoribus, et locorum Ordinariis omnium regnorum, provinciarum, civitatum, dominiorum et locorum universi orbis Christiani in suis respective dioecesibus, ut diligenter, omnique humano respectu postposito, inquirant et procedant contra omnes et singulos sacerdotes, tam saeculares quam regulares quomodolibet exemptos, ac Sedi Apostolicae immediate subiectos, quorumcunque ordinum, institutorum, societatum et congregationum, et cuiuscunque dignitatis et praeeminentiae, aut quovis privilegio et indulto munitos, qui aliquem poenitentem, quaecunque persona illa sit, vel in actu sacramentalis confessionis, vel ante, vel immediate post confessionem, vel occasione aut praetextu confessionis, vel extra occasionem confessionis in confessionali, sive in alio loco ad confessiones audiendas destinato aut electo cum simulatione audiendi ibidem confessionem, ad inhonesta et turpia sollicitare, vel provocare, sive verbis, sive signis, sive nutibus, sive tactu, sive per scripturam, aut tunc, aut post legendam tentaverint, aut cum eis illicitos et inhonestos sermones vel tractatus temerario ausu habuerint: et quos in aliquo ex huiusmodi nefariis excessibus culpabiles repererint, in eos pro criminum qualitate et circumstantiis severe animadvertant per condignas poenas iuxta memoratam Gregorii praedecessoris nostri constitutionem, quam hic de verbo ad verbum pro inserta haberi volumus: dantes etiam, si opus sit, et rursus concedentes facultatem, ne delictum tam enorme et Ecclesiae Dei iniuriosum remaneat ob probationum defectum, impunitum, iam alias in praefata constitutione tributam procedendi cum testibus etiam singularibus, dummodo praesumptiones, indicia et alia adminicula concurrant.

§ 2. Meminerint praeterea omnes et singuli sacerdotes ad confessiones audiendas constituti, teneri se ac obligari suos poenitentes, quos noverint fuisse ab aliis, ut supra, sollicitatos, sedulo monere iuxta occurrentium casuum circumstantias de obligatione denuntiandi inquisitoribus, sive locorum Ordinariis praedictis, personam, quae sollicitationem commiserit, etiamsi sacerdos sit, qui iurisdictione ad absolutionem valide impertiendam careat, aut sollicitatio inter confessarium et poenitentem mutua fuerit, sive sollicitationi poenitens consenserit, sive consensum minime praestiterit, vel longum tempus post ipsam sollicitationem iam effluxerit, aut sollicitatio a confessario, non pro seipso, sed pro alia persona peracta fuerit. Caveant insuper diligenter confessarii, ne poenitentibus, quos noverint iam ab alio sollicitatos, sacramentalem absolutionem impertiant, nisi prius denuntiationem praedictam ad effectum perducentes, delinquentem indicaverint competenti iudici, vel saltem se, cum primum poterunt, delaturos spondeant ac promittant.

§ 3. Et quoniam improbi quidam homines reperiuntur, qui vel odio, vel ira, vel alia indigna causa commoti, vel aliorum impiis suasionibus, aut promissis, aut blanditiis, aut minis, aut alio quovis modo incitati, tremendo Dei iudicio posthabito, et Ecclesiae auctoritate contempta, innoxios sacerdotes apud ecclesiasticos iudices falso sollicitationis insimulant; ut igitur tam nefaria audacia, et tam detestabile facinus metu magnitudinis poenae coerceatur, quaecunque persona, quae exsecrabili huiusmodi flagitio se inquinaverit, vel per seipsam innocentes confessarios impie calumniando, vel sceleste procurando, ut id ab aliis fiat, a quocunque sacerdote, quovis privilegio, auctoritate et dignitate munito, praeterquam a nobis, nostrisque successoribus, nisi in fine vitae et excepto mortis articulo, spe absolutionis obtinendae, quam nobis et successoribus praedictis reservamus, prepetuo careat.

§ 4. Demum magnopere cupientes a sacerdotalis iudicii et sacri trihunalis sanctitate omnem turpitudinis occasionem, et sacramentorum contemptum, et Ecclesiae iniuriam longe submovere, et tam exitiosa huiusmodi mala prorsus eliminare, et, quantum in Domino possumus, animarum periculis occurrere, quas sacrilegi quidam, daemonis potius, quam Dei ministri, loco eas per sacramentum Creatori suo, ac nostro reconciliandi, maiori peccatorum mole onerantes in profundum iniquitatis barathrum nefarie submergunt, nonnullorum venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, et aliquorum in theologia magistrorum consilio desuper adhibito, accedentibus quoque iteratis plurium Episcoporum supplicationibus, hac nostra in perpetuum valitura sanctione, quemadmodum a pluribus Episcopis per synodales suas constitutiones iam factum esse novimus, omnibus et singulis sacerdotibus, tam saecularibus quam regularibus cuiuscunque ordinis ac dignitatis, tametsi alioquin ad confessiones excipiendas approbatis, et quovis privilegio et indulto, etiam speciali expressione et specialissima nota et mentione digno suffultis, auctoritate apostolica, et nostrae potestatis plenitudine interdicimus et prohibemus, ne aliquis eorum extra casum extremae necessitatis, nimirum in ipsius mortis articulo, et deficiente tunc quocunque alio sacerdote, qui confessarii munus obire possit, confessionem sacramentalem personae complicis in peccato turpi atque inhonesto contra sextum Decalogi praeceptum commisso excipere audeat, sublata propterea illi ipso iure quacunque auctoritate et iurisdictione ad qualemcunque personam ab huiusmodi culpa absolvendam, adeo quidem, ut ab-

solutio, si quam impertierit, nulla atque irrita omnino sit, tanquam impertita a sacerdote, qui iurisdictione ac facultate ad valide absolvendum necessaria privatus exsistit, quam ei, per praesentes has nostras adimere intendimus: et nihilominus si quis confessarius secus facere ausus fuerit, maioris quoque excommunicationis poenam, a qua absolvendi potestatem nobis solis nostrisque successoribus duntaxat reservamus, ipso facto incurrat.

§ 5. Declarantes etiam et decernentes, quod nec etiam in vim cuiuscunque iubilaei, aut etiam Bullae, quae appellatur *Cruciatae sanctae,* aut alterius cuiuslibet Indulti, confessionem dicti complicis huiusmodi quisquam valeat excipere, eique sacramentalem absolutionem elargiri; cum ad hunc effectum, et in hoc casu nullus confessarius, utpote qui in huiusmodi peccati et poenitentis genere, iurisdictione, ut praefertur, careat, et absolvendi facultate a Nobis privatus exsistat, habendus sit pro confessario legitimo et approbato. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, praesertim, quae nuncupantur *Cruciatae sanctae,* vel Iubilaei universalis et plenarii, nec non quibusvis ecclesiarum, et monasteriorum, et ordinum quorumlibet, quorum ipsi sacerdotes fuerint, etiam iuramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis sub quibuscunque tenoribus et formis, ac cum quibusvis clausulis et decretis, etiam motu proprio, aut alias quomodolibet concessis, etiam iteratis vicibus approbatis et innovatis: quibus omnibus eorum tenores praesentibus pro expressis habentes hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 6. Volumus demum, ac praecipimus, ut omnes locorum Ordinarii, tam praesentes quam futuri pro tempore exsistentes in approbatione confessariorum, tam praedictam constitutionem Gregorii praedecessoris, quam praesentem hanc nostram ab omnibus sacerdotibus approbandis attente legi, et accurate observari curent, moneantque eos in Domino, atque hortentur, ut sacrum ministerium ipsorum fidei commissum summa animi innocentia, morum puritate, iudicii integritate peragant, exhibeantque semetipsos, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei. Memores praeterea sint, se locum tenere, ac vices obire summi atque aeterni sacerdotis, qui sanctus, innocens, impollutus, per semetipsum obtulit immaculatum Deo, ut emundaret conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi. Sedulo igitur studeant, diligenterque caveant, ne quaerentibus et pulsantibus eorum culpa coelum claudatur, ne deperditae oves ad ovile Dominicum redire properantes eorum manibus ferarum dentibus dilaniandae tradantur, ne prodigi filii egentes et saucii ad coelestem Patrem revertentes nefaria eorum improbitate gravioribus peccatorum vulneribus, dum adhuc in via sunt, confodiantur.

§ 7. Ut autem praesentes litterae ad omnium notitiam facilius deveniant, et nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas, seu earum exempla ad valvas Ecclesiae Lateranensis et Basilicae principis Apostolorum, nec non Cancellariae Apostolicae, curiaeque generalis in monte Citatorio, ac in acie Campi Florae de Urbe, ut moris est, affigi et publicari, sicque publicatas et affixas, omnes et singulos, quos inde concernunt, perinde arctare et afficere, ac si unicuique eorum nominatim et personaliter intimatae fuissent: utque ipsarum praesentium litterarum transumptis seu exemplis, etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo alicuius personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus fides tam in iudicio, quam extra illud, ubique adhibeatur, quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

§ 8. Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc nostrae voluntatis, sanctionis, praecepti, mandati et derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem anno Incarnationis Dominicae 1741, Kal. Iunii, Pontificatus nostri anno primo.

X. subdatarius.

Pro domino Cardinali Passioneo

Gaetanus Amatus.

DECLARATIO 67

Super constitutione praecedenti contra sollicitantes.

BENEDICTUS Papa XIV

Ad perpetuam rei memoriam.

Apostolici muneris partes in procuranda praecipue rerum sacrarum pura illibataque penitus administratione versari debere intelligentes, non modo et assiduis hortationibus, et iusta, ubi res postulat, legum severitate, ut ab ecclesiasticis quibusque ministris sancta sancte tractentur, quantum cum Domino possumus, providere studemus; verum etiam leges ipsas, ne forte sinistris interpretationibus in alterutram extremam partem, aut immoderati rigoris, aut detestabilis laxitatis perperam detorqueantur, opportune communire ac roborare pro eorumdem tuendo vigore, cum occasio poposcerit, non praetermittimus.

§ 1. Sane cum nos alias quamdam nostram

constitutionem, cuius initium est, *Sacramentum Poenitentiae,* anno Incarnationis Dominicae 1741, Kalendis Iunii, pontificatus nostri anno primo editam, omnibus et singulis sacerdotibus tam saecularibus quam regularibus interdixerimus et prohibuerimus, ne aliquis eorum, extra casum extremae necessitatis, nimirum in ipsius mortis articulo et deficiente tunc quocunque alio sacerdote, qui confessarii munus obire possit, confessionem sacramentalem personae complicis in peccato turpi atque inhonesto, contra sextum Decalogi praeceptum commisso excipere, auderet, ita ut absolutio, si quam impertivisset, nulla atque irrita omnino esset tanquam impertita a sacerdote, qui iurisdictione et facultate ad valide absolvendum necessaria ipsi per nos vigore eiusdem constitutionis adempta privatus exsisteret, et alias prout in memorata constitutione, cuius tenorem praesentibus pro plene et sufficienter expresso et inserto haberi voluimus, uberius dicitur contineri. Cum nos subinde super ea dictae constitutionis parte, quae mortis articulum respicit, dubitationes quasdam exortas fuisse acceperimus, quarum resolutionem privato cuiusque iudicio relinquendam minime existimamus, ne lex incertis coniecturis et opinionibus iactata in sensus a mente nostra alienos forsitan distrahatur, eiusque rigor paulatim langueat atque enervetur.

§ 2. Hinc est, quod nos omnem dubitandi rationem, quantum cum Domino possumus, de medio auferre cupientes, motu proprio, ac ex certa scientia, et matura deliberatione nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine, memoratam constitutionem nostram omnibus et singulis in ea contentis tenore praesentium, quatenus opus sit, confirmamus, illamque integre penitus, et omnino, atque ab illis, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit, inviolabiliter et inconcusse observari praecipimus et mandamus. Praeterea habita super his cum venerabili fratre nostro Vincentio Episcopo Praenestino Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinali Petra nuncupato, poenitentiario nostro maiori, ac dilectis filiis officii poenitentiariae apostolicae ministris, qui rem iussu nostro mature perpenderunt, deliberatione, motu, scientia et potestatis plenitudine paribus edicimus ac declaramus, eadem constitutione singulis, ut supra sacerdotibus, quemadmodum interdictum non est in mortis articulo personam in praedicto turpi peccato complicem confitentem audire, atque ab huiusmodi quoque culpa rite contritam absolvere, deficiente tunc quocunque alio sacerdote, qui confessarii munus obire possit, ita interdici reipsa, et prohiberi praedicto modo tunc audire et absolvere, ut si alius aliquis sacerdos non defuerit, etiamsi forte iste alius simplex tantummodo sacerdos fuerit, sive alias ad confessiones audiendas non approbatus, possit nihilominus ipse sacerdos simplex confessionem excipere, ac absolutionem impertire.

§ 3. Porro, si casus urgentis qualitas et concurrentes circumstantiae, quae vitari non possint, eiusmodi fuerint, ut alius sacerdos ad audiendam constitutae in dicto articulo personae confessionem vocari aut accedere sine gravi aliqua exoritura infamia vel scandalo nequeat, tunc alium sacerdotem perinde haberi censerique posse, ac si revera habesset, atque deficeret, ac proinde in eo rerum statu non prohiberi socio criminis sacerdoti absolutionem poenitenti ab eo quoque crimine impertiri. Sciat autem complex eiusmodi sacerdos, et serio animadvertat, fore reipsa coram Deo, qui irrideri non potest, reum gravis adversus praedictam nostram constitutionem inobedientiae, latisque in ea poenis obnoxium, si praedictae infamiae, aut scandali pericula sibi ultro ipso confingant, ubi non sunt: imo intelligat, teneri se graviter huiusmodi pericula, quantum in se erit, antevertere vel removere opportunis adhibitis mediis, unde fiat, ut alteri cuivis sacerdoti locus pateat illius confessionis absque ullius infamia vel scandalo audiendae. Ita enim ipsum teneri vigore memoratae nostrae constitutionis declaramus, et nunc quoque ita ipsi faciendum esse distincte mandamus et praecipimus.

§ 4. Quod si idem sacerdos aut quovis modo sese nulla gravi necessitate compulsus ingesserit: aut ubi infamiae vel scandali periculum timeatur, si alterius sacerdotis opera requirenda sit, ipse ad id periculum avertendum congrua media adhibere de industria neglexerit, atque ita personae in dicto crimine complicis, eoque in articulo mortis, ut praefertur, constitutae, sacramentalem confessionem excipere, ab eoque crimine absolutionem largiri, nulla, sicut praemittitur, necessaria causa cogente praesumpserit, quamvis huiusmodi absolutio valida futura sit, dummodo ex parte poenitentis dispositiones a Christo Domino ad sacramenti Poenitentiae valorem requisitae non defuerint (non intendimus autem pro formidando mortis articulo eidem sacerdoti quantumvis indigno necessariam iurisdictionem auferre, ne hac ipsa occasione aliquis pereat), nihilominus sacerdos ipse violatae ausu eiusmodi temerario legis poenas nequaquam effugiet; ac propterea latam in dicta constitutione maiorem excommunicationem, eodemque plane modo, quo ibidem decernitur, Nobis, et huic Sanctae Sedi reservatam incurrat, prout illum eo ipso incurrere declaramus, volumus atque statuimus. Non obstantibus omnibus et singulis illis, quae in praefata nostra constitutione voluimus non obstare, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 5. Volumus autem ut earumdem praesen-

tium litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis manu alicuius notarii publici et sigillo personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis eadem prorsus fides in iudicio, et extra illud ubique locorum habeatur, quae haberetur ipsis praesentibus, si forent exhibitae vel ostensae.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris die octava Februarii 1745, Pontificatus nostri anno quinto.

D. Card. Passioneus.

68 DECRETUM

Contra sollicitantes, et sacrificio missae abutentes ad sortilegia.

Feria 5 die quinta Augusti 1745.

In generali Congregatione Sanctae Romanae et universalis Inquisitionis habita in Palatio Apostolico Quirinali coram D. N. D. Benedicto divina Providentia Papa XIV, et eminentissimis ac reverendissimis DD. S. R. E. Cardinalibus adversus haereticam pravitatem inquisitoribus generalibus, a sancta Sede Apostolica specialiter deputatis:

Sanctissimus D. N. sollicite animadvertens, quam grave sit delictum illorum perditorum hominum, qui sacrosancto missae sacrificio, ac salutaris Poenitentiae sacramento, ad animarum reparationem a Christo Domino institutis, in illarum perniciem et damnationem abutuntur, decrevit, quod in posterum sacerdotes tam saeculares quam regulares cuiuscunque ordinis, instituti, congregationis et societatis etiam de necessitate exprimendae vel in actu sacramentalis confessionis, sive illius occasione aut praetextu, ad turpia sollicitantes, vel sacrificio missae abutentes ad sortilegia, praeter poenas a iure et apostolicis constitutionibus, ac signanter s. mem. Sixti V et Gregorii XV, contra eosdem inflictas, perpetuam etiam inhabilitationem incurrant ad praefati sacrificii celebrationem, quodque eiusmodi decretum significetur singulis cuiuscunque ordinis superioribus ac praepositis, ad hoc ut de illo, sicuti et de praedictis, aliisque summorum Pontificum constitutionibus, iuxta praescriptum in generali decreto supremae Inquisitionis, die 15 Dec. 1733, semel saltem in anno, id est feria 6, post Octavam Assumptionis beatae Mariae Virginis in publica mensa, vel in capitulo ad hoc specialiter convocato, ac insuper quocunque generali vel provinciali capitulo, vel alio quovis nomine nuncupato capitulari congressu suos subditos ac religiosos commonendos curent, eiusdemque commonitionis coram suprema Congregatione iuratum testimonium exhibeant.

69 Aliqua alia supremae Inquisit. decreta quod attinet, P. Laurent. Cozza in dubiis selectis circa sollicitationem refert; sunt porro huiusmodi, pag. 19: *Paulum V, sub die 29 Novembris 1612 declarasse, quod etiam ex vi constitutionis Pii V, comprehenderentur sollicitantes masculos: et ita rescripsisse Cardinalem Mellinum an. 1613 sub die 28 Febr. ad Petrum Castillo inquisitorem generalem Lusitaniae:* Pag. 62 in eadem Congregatione: *improbatam fuisse opinionem, quae ab onere denuntiandi poenitentem eximit, si cum confessario convenerit in simulatione confessionis, ut liberius de rebus inhonestis tractarent.* Pag. 32: *die 21 Febr. 1661, improbatam fuisse opinionem illorum, qui contendebant, non esse denuntiandos sacerdotes, qui propter alterius sollicitationem abiuraverint.* Pagina 164, decisum fuisse 17 Novembris 1624, *confessarios sollicitantes non esse cogendos ad denuntiandos seipsos.*

Hae insuper sunt propositiones ab Alexan- 70
dro VII 24 Sept. 1665, damnatae: « 1. Confessarius qui in sacramentali confessione tribuit poenitenti chartam postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in confessione, ac proinde non est denuntiandus; 2. Modus evadendae obligationis denuntiandae sollicitationis est si sollicitatus confiteatur cum sollicitante, hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi.

» Quaeritur, an sit denuntiandus confessarius 71
consentiens mulieri sollicitanti in confessione? Affirmant Salmant., et aiunt, contrariam sententiam non esse probabilem post Bullam Gregorii XV, ubi expresse sunt denuntiandi non solum confessarii sollicitantes, sed etiam inhonestos tractatus habentes; et idem sentiunt Mazzot..., Concina..., Potestas..., item Salmant... cum Diana, Leand., Sousa, etc. — Negant vero Bonac., Paulus..., Escob..., cum Acunna, Hurtad., Sousa et Sanctarell., item Prado, Bordon., Homob. et Trull. apud Salmant... Ac Roncaglia... ad hanc sententiam inclinare videtur, dicens cum Bordon., Sanctarell., etc., quod rationi a Salmant. allatae responderi possit, verba Bullae intelligenda esse de tractatibus turpibus, quorum confessarius sit auctor. Atque Diana... hanc probabilem ac tutam dicit. At mihi pro dicta sententia alia ratio occurrit, quae habetur apud Bonac. et quae potior videtur.

» Ratio est, quia ex Bulla eadem Gregor. mandatur confessariis, ut moneant de obligatione denuntiationis, non iam quoscunque poenitentes, qui cum confessariis inhonestos tractatus habuerint, sed illos, *quos noverint fuisse ab aliis, ut supra, sollicitatos;* quare infertur, quod poenitens licite, si vellet, posset confessarium in dicto casu denuntiare, iuxta primam probabilem sententiam, sed videtur probabilius, ad hoc poenitens non obligari; quia, ut ipse obligationem subeat denuntiandi confessarium, requiritur, ut fuerit ab illo sollicitatus. Etsi

igitur confessarius non eximitur a crimine ob inhonestum tractatum in confessionario, eximitur tamen poenitens ab obligatione denuntiationis, dum non reperitur sollicitatus. Et recte censetur, noluisse Pontificem obligare poenitentes ad denuntiandum confessario, quos ipsi tentaverint, ob magnam difficultatem, quae deterreret poenitentes ad denuntiandum in isto casu, quo peccatum ab ipsis causam habuerit; tum quia, si denuntiarent, valde periclitaretur eorum fama; tum quia lex nimis ardua tunc eis redderetur.

» Quidam Neotericus scripsit praefatam opinionem fuisse proscriptam a Benedicto XIV, per Bullam *Sacramentum*. Sed perperam id asseruit; nam Pontifex ibi tantum dixit denuntiationem esse faciendam, etiamsi *inter confessarium et poenitentem mutua fuerit*. Longe autem differt sollicitatio mutua, ab ea, quae fit a muliere, et cui confessarius consentit, cum DD. valde distinguant primum casum ab altero... ubi dicunt sollicitationem mutuam tum evenire, cum confessarius sollicitatus a poenitente ad unam turpitudinis speciem, ad aliam, mulierem sollicitat, aut etiam cum confessarius a poenitente sollicitatus prius dissentit, et sermonem divertit, et deinde post aliquod intervallum ipsam sollicitat; atque in his casibus mutuae quidem sollicitationis auctores aliqui, ut Castrop., Peyrin. et Acunna sentierunt, non adesse obligationem denuntiandi; et haec est opinio, quae a Pontifice damnata fuit, et quidem iuste: in huiusmodi enim casibus iam verificatur, quod poenitens vere manet sollicitatus, et vere confessarius sollicitat; at in nostro casu cum confessarius simpliciter sollicitatus consentit, minime verificatur, nec dici potest quod mulier sit sollicitata. Quando autem cooperatio confessarii dicenda sit simplex consensio, aut etiam mutua sollicitatio, id pendet a circumstantiis sermonis et tractatus, qui inter confessarium et poenitentem intercedunt ». Ita in terminis D. Alphonsus de Ligorio, Theolog. moral., de Sacram. Poenit., n. 681. Eademque habet in opere Homo Apost., de Poenit., c. 8, num. 173.

Amplius ex sententia Iac. Pignatelli: 72

« Non proceditur in S. Officio contra confessarium, qui extra locum et occasionem confessionis dicit mulieri sibi confiteri volenti, ut adeat domum suam, et adeuntem carnaliter cognoscit. Huiusmodi enim casus non est comprehensus in constitut. contra sollicitantes [1].

» Confessarius, qui post requisitam mulierem, an velit confiteri, et negative respondentem, sollicitat ad turpia, deposita prius stola, et extra confessionarium, non punitur in S. Officio ». Consult. canon., t. 1, cons. 104, n. 14. 73

» Quaeres, an crimen sollicitationis ad actus inhonestos in sacramentali confessione sufficienter probetur per testes singulares? 74

» Tenendum est, non probari sufficienter per testes singulares, nisi etiam concurrerint adminicula, indicia et praesumptiones. Ita sancivit Gregorius XV, die 30 Augusti 1622, constitutione sua, cuius initium *Universi Dominici gregis,* in haec verba: *Dantes etiam facultatem S. R. E. Cardinalibus et generalibus inquisitoribus, ne delictum tam enorme, Ecclesiae Dei tam perniciosum remaneat ob defectum probationum impunitum, cum difficilis sit probationis, testibus etiam singularibus, concurrentibus* praesumptionibus, indiciis, et aliis adminiculis, *delictum probatum esse, arbitrio suo iudicandi* ».

Ex quibus advertit Del Bene, de Offic. S. Inquisit., p. 2, dub. 235, sect. 14, petit. 1, a. 2 [2]: « Primo, quod hoc arbitrium non conceditur omnibus, sed solum S. R. E. Cardinalibus S. Officii inquisitionis et generalibus inquisitoribus, ac propterea caeteri inferiores processum compilantes non habeant huiusmodi arbitrium. Deinde quod non potest formari praedictum arbitrium ac iudicium, nisi testes singulares sint talis qualitatis, et adminicula, indicia et praesumptiones sint talis conditionis, ut coniunctim habeant tantam vim, quod moveant et 75

[1] Alludit ad constitutionem Greg. XV, incip. *Universi Dominici,* etc., allatam a Lucio nostro sub verb. *Confessarius,* art. 7.

[2] Haec porro apud Del Bene: « Circa quam dispositionem pontificiam (* de qua hic supra *) adverte, quod hoc arbitrium (* attenta dispositione Gregorianae constitutionis *) non conceditur omnibus, sed solum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus Congregationis S. Officii, et generalibus inquisitoribus, ut propterea caeteri inferiores processum compilantes non habeant huiusmodi arbitrium.

» Adverte 2 quod non potest formari praedictum arbitrium et iudicium, nisi testes singulares sint talis qualitatis, et adminicula, indicia et praesumptiones sint talis conditionis, ut coniunctim habeant tantam vim, quod moveant et urgeant iudicem ad iudicandum, delictum esse commissum, sicque reddant delictum moraliter evidens; quia arbitrium et iudicium debet esse regulatum secundum rationem.

» Adverte 3 quod testes singulares, quotquot sint, non sufficiunt, nisi concurrant adminicula, indicia et praesumptiones; quia Pontifex concedit facultatem iudicandi, delictum esse probatum per testes singulares, concurrentibus indiciis, adminiculis et aliis praesumptionibus, cum quibus vult coniungi testes singulares. Necessarium igitur erit, quod coniunctim concurrant adminicula, iudicia et aliae praesumptiones.

» Adverte 4 quod licet Pontifex concedat, cum qualitas delicti, utpote difficilis probationis, sic exigat, uti probationibus minus legitimis; non tamen vult, quod eae sint imperfectae in suo genere.

» Quapropter circa qualitatem testium pro hoc delicto sollicitationis probando, non sunt admittendae meretrices, nec aliae femellae viles, et fide non dignae, sed tantum honestae, quibus par est, ut habeatur fides ». Sic citat Del Bene, de Offic. S. Inqnisition., part. 2, dub. 237, sect. 14, petitio 1, n. 1 et seqq.

urgeant iudicem ad iudicandum, delictum esse vere commissum, sicque reddant delictum moraliter evidens. Quia arbitrium et iudicium debet esse regulatum secundum rationem, et prout de iure. Bartol., in Extravag. *Ad reprimendum,* n. 8; Paris., cons. 8, n. 21, lib. 4; Duran., decis. 5, num. 3; Merlin., decis. 400, num. 5; Ludovis., decis. 165, num. 1; Rot., dec. 285, num. 1, p. 1 rec., et alii passim. Ut scilicet testes singulares cum adminiculis, indiciis ac praesumptionibus aequipolleant plene probationi testium contestium, quae de iure requiritur ad reum condemnandum. Postremo, quod licet Pontifex concedat, quod qualitas delicti, utpote difficilis probationis, sic exigat uti probationibus minus legitimis, non tamen vult, quod eae sint imperfectae in suo genere ». Ita Pignatell., Consult. canon., tom. 1, consult. 104, n. 1 et seqq.

76 Liceat etiam ex eodem auctore, quae sequuntur, exscribere: « Confessarii non debent interrogare mulieres poenitentes, an fuerint unquam in confessione sacramentali ad inhonesta sollicitatae ». L. c., n. 10.

77 « Ordinarii approbando confessores, tenentur iniungere observationem constitut. (Gregor.) *Contra sollicitantes,* ne alias incidant in illius poenas, eamque facere illi legi ac intimari, ita ut, nedum sciant poenas in ea contra sollicitantes contentas, sed etiam puniendos fore, si poenitentes sollicitatas non hortabuntur iuxta d. constitutionem ad denuntiandum sollicitantes; eorumque arbitrio remittitur id etiam facere cum iam approbatis ». Ibid., n. 11. Quod etiam in Bened. XIV const. superius allata, fuit disertis verbis inculcatum.

78 « Mulier sollicitata, si non consenserit, tenetur denuntiare confessarium. Si vero consenserit, tenetur denuntiare sollicitationem, ac verba, et actus turpes confessarii, et tacere suum consensum, quem non tenetur propalare, neque respondere etiam ad interrogata ab Episcopo vel inquisitore. Quod si dubitat consensum posse a confessario propalari, monenda est confessarium de hoc non posse interrogari, sique id ex se fateatur, non esse scribendum ». Loc. cit., n. 12.

Idem clarius habetur ex litteris S. Congreg. S. Officii ad Archiepiscopum Neapolitanum datis, et vicario Salernitano atque Archiepiscopo Mediolanensi apud Dian., p. 4, tr. 5, res. 31, et apud Episcopum Lyciensem, in 2 Syn. dioeces., tenoris sequentis:

« Archiepiscopo Neapolitano. Doppo essersi avuto lunga e matura considerazione sopra il dubio significato da più bande, se i penitenti siano obbligati a denunciare i confessori, dai quali sono stati sollecitati nel luogo, o nell'atto della confessione, quando hanno consentito alla sollecitazione, nostro Signore, e questi miei signori illustrissimi nella congregatione tenuta avanti Sua Santità ai 25 di Luglio passato, doppo d'aver anche sentito il parere d'una particolar congregatione deputata per questo effetto, hanno risoluto, che qual si voglia penitente è tenuto a denunciare il confessore, ancorchè gli abbia consentito, e non è tenuto a propalare il proprio consenso, nè sopracciò s'interroghi dal Vescovo e dall'inquisitore, o dai loro vicarii, avanti dei quali deporrà; nè meno il confessore denunciato, procedendosi poi contro di lui nei constituti, che gli si faranno, s'interroghi sopra detto consenso, e in caso ch'egli volesse dirlo da sè, non si scriva il suo detto, come in ordine alla persona sollecitata non spettante all'officio della S. Inquisizione. Le parti adunque di V. S. illustrissima sono di significare la detta risolutione ai confessori, e incaricargliene strettamente l'osservanza, acciocchè nei casi, che occorrono alla giornata, conforme al tenore della constitutione pubblicata di Gregorio XV, di s. m., contro i confessori sollecitanti, significhino a' penitenti l'obbligo, che hanno di denunciare i confessori, da' quali saranno stati sollecitati, e havendoli consentito, e facendo difficoltà in iscoprire il proprio consenso, conforme alla risoluzione che si è fatta, dicano loro apertamente, che non sono tenuti a propalare il detto consenso, e che tanto essi penitenti, quanto i confessori sollecitanti, procedendosi contro di essi, non saranno di ciò interrogati, e dicendo da sè, non si scriverà, nè riceverà il loro detto. E quando il penitente tuttavia persistesse nella medesima renitenza, nostro Signore si contenta, che dal Vescovo o dall'inquisitore si dia autorità al confessore di ricever per scrittura, e con giuramento la denuncia per portarla subito a chi avrà data l'autorità di pigliarla. E se oltre le cose suddette occorrerà altro caso grave, per lo quale non si possa il penitente indurre a denunciare, vuole Sua Santità, che se ne scriva qui, e s'aspetti la risposta, e intanto si soprasseda nell'assolutione, e tanto si contenterà V. S. illustrissima di far osservare nella sua diocesi, facendo registrare la presente negli atti di cotesta Corte per informatione sua e dei suoi successori, i quali dovranno aver mira, che la presente risolutione riguarda solo quei penitenti, che per avere acconsentito, fanno difficoltà di denunciare; ma quei, che non hanno acconsentito, o avendo acconsentito non sono in ciò renitenti, non dee il confessore porre difficoltà alcuna, ma lasciare che indifferentemente e liberamente sodisfacciano all'obbligo, che hanno di denunciare, conforme alla detta constitutione, compiacendosi anche V. S. illustrissima di mandar copie della presente a' Vescovi suoi suffraganei, acciocchè da essi ancora sia fatta osservare la sudetta risolutione. E per fine a V. S. illustrissima umilissimamente bacio le mani.

» Di Roma li 27 di Settembre 1624, il Cardin. Millino ». Ib., n. 14.

79 Lubet quoque et haec ex eodem scriptore referre;

80 « Al molto R. sig. il sig. vicario generale di Salerno. — Acciocchè più fondatamente si proceda contro i sollecitanti in confessione, questa suprema Congregatione ordina, che per lo detto d'una sola donna non venga a costituire il preteso reo, senza prima darne qui avviso con relatione della qualità della donna, del denunciante e del denunciato, ed allora si scriverà a V. S. se debba o no procedere a costituirlo e carcerarlo. Sarà anche V. S. contenta di significare questo medesimo ordine ai Vescovi suoi comprovinciali, acciocchè ancora da essi sia eseguito. Il signor Iddio le conceda ogni bene.

» Di Roma a' 17 di Luglio del 1624. Il Cardin. Millino ». Ibid.

81 « Instructio porro pro muliere denuntiare recusante, quaeque est typis Romanis edita in dicta par. 2 Synodi dioecesanae Lyciensis sub anno 1669, est tenoris sequentis:

» Si fa un memoriale dalla denunciante, nel quale narra di aver da esporre cose pertinenti al tribunal del S. Officio, che perciò priega sua signoria illustrissima commettere a persona religiosa, che con ogni segretezza vada a ricevere detta denuncia nel tal luogo, a fine di liberare da ogni scrupolo la conscientia di essa supplicante, sottoscrivendo a' piedi del memoriale il nome e'l cognome di essa esponente, potendo mandarsi detto memoriale pel confessore al prelato, il quale udendo dire, che gli si va a proporre negotio spettante alla santa inquisitione, dee riceverlo con grandissimo segreto, assumendo almeno due persone gravi, religiose e zelanti, una delle quali se ne servirà per scrivere gli atti, che occorrono, come sarebbe.

» Die 10 mense Maii anni 1686, in Palatio Episcopali N. in aula interiori eiusdem solitae habitationis illust. ac rever. D. Episcopi N. coram eod. D. illust. ac rever. assistente R. D. canonico cathedralis N. et in praesentia mei D. N. sacerdotis ecclesiae N. actuarii assumpti ad hunc actum, comparet R. P. F. N. N. professus sacerdos theologus ordinis N. exponens videlicet:

» Vengo avanti a V. S. illustrissima a portarle questo memoriale contenente negotio del S. Officio consegnatomi da N. N. la quale con occasione, che io sono andato a confessare alla chiesa N. mi è stato dato da lei, a fine che io con ogni segreto lo presenti a V. S. illustrissima, acciocchè deputi una persona, che riceva la denuncia di questa supplicante, la quale mi ha detto, che se venisse di persona, darebbe da sospettare altri negotii a' suoi parenti, il che le potrebbe cagionar gran danno.

» Ovvero se la supplicante non saprà scrivere, potrà inviare detto religioso a dire a bocca tutto ciò, che chi sa scrivere direbbe per memoriale, e si procederà nel modo come di sopra dal prelato, *mutatis mutandis*.

» L'attuario noterà ogni cosa per extensum.

» Tunc illustrissimus dominus ex praedictis commisit eidem P. Fr. N. N. professo religionis, etc., ut accedat ad locum N. ad finem accipiendi denuntiationem faciendam a N. N. iuxta instructionem tribunalis S. Officii, quam praecepit sibi dari a me Notario assumpto, exacto prius iuramento, tam a praedicto R. P. N. N. tangente, prout tetigit sacra evangelia, et pro veritate omnium supradictorum, et pro bene ac fideliter recipienda denuntiatione sibi danda, ac sub silentio omnia retinendi, quam a vobis assistentibus, et a me de non praesentia propalando, nec in totum, nec in partem, prout iuravimus tactis praedictis evangeliis, imponendo dicto Patri, et vobis de toto praesenti negotio silentium sub poena excommunicationis latae sententiae statim incurrendae in casu contraventionis eidem illustr. respectu assistentis, et mei ipsius, et sanctissimi dom. Papae respectu praedicti R. P. et fuit dimissus praesens tutus cum mandato, ut omnes subscribamus.

» Ego Pater Fr. N. N. professus S. T. P. ord. N. praedicta omnia exposui.

» Ego N. N. canonicus ecclesiae N. assistens deputatus interfui.

» Ita est.

» N. N. sacerdos ecclesiae N. actuarius assumptus ad hunc actum ab illustrissimo D. N. Episcopo N.

» Il delegato del Vescovo anderà con carta e calamaio, se non potrà accompagnarsi col notaio predetto o assistente, almeno esso solo nel luogo, tempo e giorno più opportuno per osservanza del segreto, e venendo la denunciante, ha da scrivere nel presente modo.

» Die.... mense.... anni, etc., in tali loco s'accerta, che sia fuori del confessionario, e non potendosi, si noti il luogo, ubi solent sacramentales confessiones excipi, sed haec omnia extra sacramentum Poenitentiae, comparet coram me N. N. professus talis religionis, qui de mandato illustriss. et reverendis. D. Episcopi N. accessit ad finem, etc., talis de tali aetatis suae annorum... ut dixit, et ex aspectu apparet saecularis, vel monialis, professa vel bizocca, vidua q. N. N. vel uxorata, etc., e ponendo il nome del padre, della madre, luogo dove habita, professione che esercita, confini della parochia, paese, o tempo, che ne manca, statura, pelo, segnali, e altre circostanze, che ponno descrivere la persona, quando non fusse ben nota alla Corte Vescovile, sponte, non citata, neque vocata, quae medio eius iuramento sibi per me dato, tactis sanctis Evan-

geliis mei Breviarii, prout tetigit de veritate dicenda, prius monita de gravitate eiusdem fuit interrogata ad quid venerit, quae respondit:

» Sono venuta, come dissi, a V. Reverenza la settimana passata, che mi voleva io sgravare la coscienza, già che mi havete detto, che sono obbligata di denunciare il confessore, che mi ha parlato di cose brutte, quando io mi confessava, desidero sapere, se avete parlato a monsignor illustrissimo, e che vi ha detto.

» Cui a me fuit dictum habere in commissis recipiendi formaliter suam denuntiationem, ac proinde pro exoneratione suae conscientiae explicite fuit interrogata, ut dicat quidquid sibi occurrerit circa praedicta a se superius nominata. Respondit, e si pongano le sue proprie parole volgari, che dice, ben vero siano chiare et esplicative il confessore sollecitante per nome, cognome, religione e dignità, giorno, mese, anno, volte, che sollecitò, segni, contrasegni, abitatione, luogo, dove habita, o abitava il sollecitante, parole dette, expresse, segni, seu atti fatti, e tutte le circostanze, che conducono alla replicata chiarezza del sollecitante o della sollecitatione.

» Avvertendo, che se la persona non si sapesse esplicare, il deputato con gl' interrogatorii, che anderà facendo, farà explicare le cose predette necessariamente.

» Gl' interrogatorii, benchè si diano in volgare, si scrivano in latino. Verbi gratia.

» Interrogata, quaenam verba specialia, vel quosnam actus inhonestos fecerit praedictus N. confessarius ipsi texti exponenti, ei dicat explicite et clare omnia.

» Respondit, mi disse, etc.

» Se la sollecitazione è di qualche tempo passato, e che dice.

» Interrogata, quare prius non exoneravit suam conscientiam exonerando praedictum.

» Respondit, etc.

» Interrogata de contestibus.

» Respondit: Questo fatto è passato da solo a solo fra me, e 'l detto N. N. mentre io mi confessava nel confessionario, come ho detto di sopra, e perciò non v' è persona, che lo possa deporre.

» Interrogata, an exerceat aliquam inimicitiam, vel aliquam exercuerit cum d. N. N. confessario, vel cum suis consanguineis, aut amicis, vel econtra.

» Respondit, etc.

» Interrogata, cuius famae sit praedictus N. N. confessarius, et an audierit aliquando ab aliis similia praedictum N. N. patrasse.

» Respondit, etc.

» Si avverta, che le risposte (non mi ricordo) non s'ammettano, ma si domanda doppo quelle, et fuit dictum a me, ut bene recordetur, etc.

» Se parlasse con ira, e con passion grande, che dasse sospetto d' inimicitia, dal notaro, o dal deputato si noti, videlicet locuta est nimis iracunde, etc., vel animose, aut temere.

» Interrogata, an viderit ipsa comparens praedictum N. N. confessarium fecisse aliqua opera spiritualia, videlicet orare, eleemosynas elargiri, missas auscultare, et similia.

» Respondit, etc.

» Quibus habitis, ego ipse mandavi, ut se subscribat, imponendo silentium, ut nullatenus alicui dicat, se revelasse et denuntiasse, praedicta in totum vel in partem contra praedictum N. N. confessarium sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae, reservatae ipsi D. illustrissimo Episcopo; e se sarà necessario S. D. Papae. Et fuit dimissum examen, praestito denuo iuramento tactis, etc., prout tetigit de silentio observando super praedictis.

» Io N. N. ho deposto come sopra.

» Ovvero ✠ Et quia scribere nescit, fecit signum crucis cum calamo a me dato.

» Ita est, ego N. N. professus ordinis N. de mandato illustr., etc., accessi et interrogavi.

» Le scritture sopra questa materia non si confidino a' ministri, ma o si consegnino al tribunale supremo, ovvero si sugellino, scrivendovi sopra, *Scritture, che appartengono al tribunale del S. Officio*, quali nissuno può aprire, lacerare, bruciare, o occupare sotto le pene imposte nella Bolla del B. Pio V, che comincia, *Si de protegendis*, cautelandosi, a fine che in vita detti negotii passino come quelli del sugello sacramentale, e prevedere in caso di morte non vadano in potere dei commissarii degli spogli, ministri della Sede vacante, o cortegiani di prelati defonti, i quali per lo più, non avendo molto coscienza, o publicano i negotii, o li consegnano in mano delle parti per mercede. E questo basti per una brieve e facile istruzione.

» Per maggior chiarezza si pone una formola 82
di denuncia, cioè le parole della donna sollecitata.

» Per disgravio della mia coscienza denuncio al tribunale del S. Officio, e per esso a V. S. o a V. R. che viene in nome di monsignor illustr. come averà da un mese, che essendo andata a confessarmi nella chiesa N. N. nella festività N. 20 del mese di Settembre, m' inginocchiai nel confessionario di mano destra dell'altare sotto il pulpito di detta chiesa, dove stava ascoltando le confessioni D. N. N. Prete secolare o regolare, e mentre stava io in detto confessionario confessando sagramentalmente i miei peccati, mi disse parole disoneste e sensuali, e che avrebbe voluto, et o fece il tal atto, e dette queste parole (e si narra distintamente il fatto). Del che ne rimasi scandalizzata. E questo è quanto occorre.

» Interrogata, etc., ut melius explicet illa verba (se pure fossero state dette ambigue o dubie) e seguita come sopra.

» Ricevuta la scritta rivelatione, il prelato avverta di conservarla con ogni segreto. Se il caso sarà grave, ovvero fossero più rivelazioni contro uno stesso confessore, potrà detto Vescovo farne copia, avvertendo di dare il giuramento, quando assume persona grave per far detta copia, e inchiuder gli atti in una sua, che potrà scrivere alla Congr. del S. Officio di Roma, a fine che gli ordini, come si ha da portare in tal caso, e che chiegga l'instruzione per non errare, avvertendo di più di non far alcuno motivo contro il denunciato, acciocchè non penetri esser reo nel tribunale, nè communichi tal segreto al suo superiore, o ad altro, che sia nel mondo, perchè sarebbe error grave in materia di S. Officio ». Ita apud Pignatellum, l. c.

Qui in partes schismaticorum, haereticorum 83
et mahumetanorum degunt, licet subiecti sint constitutionibus contra sollicitantes, tamen in iis locorum circumstantiis, in quibus nulla spes adsit punitionis denuntiati, atque mulieres sine periculo et infamia denuntiare nequeant, denuntiatos vero facile poenam declinare posse credatur, recurrendo, vel ad Episcopos schismaticos, vel ad laicos iudices infideles, ex decreto Sac. Congr. S. Offic., die 21 Febr. 1630, attentis supradictis causis, absolvendi sunt et liberandi ab huiusmodi onere denuntiandi; moneri tamen debent, *ut cessantibus supranarratis periculis et impedimentis, teneantur denuntiare.*

Poenas contra sollicitantes quod attinet, in 84
constitutionibus Gregorii XV, et Bened. XIV, nec non in decreto SS. Inquisitionis, *de quo supra* contentas eae ex consensu DD. non incurruntur, nisi post sententiam, cum privent iure acquisito.

SOLUTIO

Summarium.

1. Solutio proprie sumpta quid sit? - 2. Ad solutionem tenetur quicunque est debitor, seu obligatus. - 3. Debitor, qui solvendo amplius non est, si sit laicus, debet cedere bonis, ac permittere, ut bona eius subhastentur, ut ex eis creditores, servato iuris ordine, percipiant quantum cuique eorum debetur, quandiu aliquid adest. - 4. Quis iuris ordo servandus sit pro solvendis ipsis creditoribus, cum non sufficiunt debitoris bona ad cuncta solvenda debita? *Remissive.* – 5. Quomodo per cessionem bonorum liberetur debitor ab onere solutionis faciendae, et quae de ipso in facti contingentia concludenda occurrant? *Remissive.* - 6. Si debitor, qui solvendo non est, sit clericus, non tenetur cedere bonis, nec excommunicari, incarcerari aut aliter molestari potest. – 7. Qui rerum suarum liberam administrationem non habent, non possunt sine auctoritate tutoris, aut respective curatoris valide solvere. – 8. Procurator tam specialis quam universalis potest valide solvere pro debitore, cuius est procurator. - 9. Imo etiam quivis alius pro debitore, etiam invito et ignorante, solvere ac satisfacere, eumque a debito liberare potest. - 10. Est tamen advertendum quod solvens pro alio sciente et volente habet contra illum actionem mandati; solvens autem pro alio ignorante habet contra illum actionem negotiorum gestorum; solvens tamen pro alio expresse nolente et contradicente nullam habet actionem, vel ius ad recipiendum ab eo, quod pro ipso solvit. - 11. Successor in beneficio ecclesiastico tenetur solvere debita facta ab antecessore pro vera utilitate seu necessitate ecclesiae vel beneficii. - 12. Imo successor in beneficio tenetur solvere debita contracta ab antecessore pro sua necessaria, honesta ac decenti sustentatione. - 13. Ut successor in beneficio teneatur solvere debita antecessoris, debet prius creditor probare, quod pro vera utilitate seu necessitate Ecclesiae, aut saltem pro necessaria praelati sustentatione fuerint contracta. – 14. Sufficit tamen, quod creditor probet tunc temporis verum casum utilitatis, vel necessitatis Ecclesiae, quamvis non probet in eam pecunias, vel aliam rem creditam fuisse conversam. - 15. Nullatenus vero tenetur successor in beneficio solvere debita ab antecessore contracta alio titulo. – 16. Solutio primum fieri debet ipsi creditori etiam invito; et si creditor accipere nolit solutionem, poterit debitor pecuniam debitam magistratui consignare, sicque se, et a debito principali, et ab usuris liberare. - 17. Nequit vero fieri solutio creditori, qui liberam rerum suarum administrationem non habet. - 18. Potest tamen fieri solutio tutori aut curatori eiusdem. – 19. Item recte fit solutio creditoris procuratori, tam generaliter quam specialiter ad solutionem accipiendam deputato. - 20. Si debitore penitus ignorante, seu nesciente, procurator a creditore tali officio privetur, vel ei, ne solutionem accipiat, specialiter mandetur, adhuc debitor recte ei solvit, et liberatur a sua obligatione: secus autem si id sciat. - 21. Item recte fit solutio servis ac filiisfamilias, si ad accipiendam solutionem specialiter vel generaliter sint deputati. - 22. Item recte fit solutio creditori creditoris, nisi ab ipso creditore expressa ad id habeatur contradictio. – 23. In qua specie et quo valore monetae facienda sit solutio? *Remissive.* - 24. Debitore exsistente in culpabili mora solvendi, si interim contingat monetarum mutatio, ipse solus damnum sentire debet. - 25. Quando in conventione speciali certum tempus ad solvendum praefixum est, debet exacte a debitore observari; et hoc etiamsi creditor non urgeat solutionem. - 26. Unde si ex culpabili mora solvendi praefixo et determinato tempore creditor aliquod damnum patiatur, est ei resarciendum a debitore culpabiliter moroso. - 27. Si certum tempus determinatum sit in favorem debitoris, prout ordinarie fieri solet, potest debitor ante finitum tempus conventum solvere, et creditor tenetur solutionem acceptare. – 28. Si autem tempus determinatum sit in gratiam creditoris, debitor ante elapsum illud tempus solvere non potest: nec creditor solutionem accipere tenetur. – 29. Si vero nullum tempus pro solutione sit determinatum, potest debitor eam differre, donec creditor eam petat. - 30. Limitatur tamen primo conclusio in casu, quo solutio sit debita ex delicto. - 31. Et si creditor ex tali culpabili mora aliquod damnum patiatur, est ei a tali debitore resarciendum. - 32. Limitatur secundo, in casu, quo creditor ex timore etiam reverentiali debitum petere non audet aut illud ignorat. - 33. Alia ad rem de tempore solutionis seu restitutionis faciendae. *Remissive.* - 34. Solutio seu restitutio in quo loco, et cuius expensis vel periculis fieri debeat? *Remissive.* – 35. Quilibet debitor regulariter loquendo tenetur simul, et semel totum solvere debitum; nec tenetur creditor solutiones per partes accipere. - 36. Limitatur tamen conclusio primo in casu, quo specialiter conventum sit inter debitorem et creditorem, quod solutio fiat per partes. – 37. Limitatur secundo, in casu,

quo debitum per partes contractum sit. - 38. Limitatur tertio, in casu, quo debitor ex diversis causis seu contractibus debita contraxerit. - 39. Unde cum quis ex pluribus causis est debitor, et aliquam solutionem facit, in eius potestate est exprimere, quod potius debitum velit solutum: si vero nihil exprimat, est in potestate crediroris, pro quo voluerit debito talem solutionem accipere. - 40. Cum hoc tamen, quod si nihil exprimat, censeatur semper solutum debitum magis onerosum. - 41. Quando debitor una cum capitali simul usuras debet per partialem solutionem factam, censentur solutae usurae, quamvis debitor capitale se solvere exprimat. - 42. Debitum tollitur etiam sine solutione per acceptilationem. - 43. Acceptilatio quid sit? - 44. Unde ut acceptilatio valeat, debet sic fieri, ut appareat, cuius debiti ex pluribus remissio petatur. - 45. Si autem pluribus debitis ex pluribus stipulationibus factis gravatus non pro uno vel altero determinato debito, sed pro omni indefinite roget, tunc per acceptilationem omnia debita, quamvis ex pluribus stipulationibus provenientia, censentur sublata seu remissa. - 46. Debitum tollitur et solutio fieri censetur etiam per iustam compensationem. - 47. Quandonam iusta et licita compensatio fieri possit, et quaenam conditiones ad ipsam requirantur? *Remissive.* - 48. Qui per errorem solvit, quod non iure naturali, nec civili debebat, solutum condicere seu repetere potest. - 49. Qui per errorem solvit indebitum iure naturae, debitum vero iure civili, solutum pariter condicere, seu repetere potest sive per errorem facti, sive iuris solverit. - 50. Qui indebitum iure civili, et debitum iure naturali solvit per errorem seu ignorantiam facti: modo ignorantia non sit crassa vel supina, potest solutum repetere seu condicere. - 51. Si autem id solvat per errorem seu ignorantiam iuris, repetere seu condicere non potest. - 52. Qui sciens, se non debere, et nihilominus solvit, non potest solutum condicere seu repetere. - 53. Et procedit conclusio, etiamsi talis dederit hac mente, quod velit iterum repetere. - 54. Secus autem esset, si animo dubio, incerto aut titubante solvisset. - 55. Asserens se indebitum solvisse, et condictionem intentans, probare debet, quod fuerit indebitum. - 56. Secus autem esset, si adversarius negaret se a condicente solutionem accepisse. - 57. Pro faciliori captu supradictorum datur hic definitio *condictionis.* - 58. Datur definitio *indebiti.* - 59. Subnect. Addit. ex al. manu ad num. 74.

1 Solutio proprie sumpta, est idonea ac sufficiens debiti praestatio seu satisfactio tempore et loco convenienti legitime facta. Sic in re communis.

2 Ad solutionem tenetur quicunque est debitor seu obligatus; debitum enim, seu obligatio non tollitur, nisi solutione et satisfactione. Institut. Quibus modis tollitur obligatio, in principio, ibi: *Tollitur autem omnis obligatio solutione eius, quod debetur.*

3 Debitor, qui solvendo amplius non est, si sit laicus, debet cedere bonis, ac permittere, ut bona eius subhastentur, ut ex eis creditores, servato iuris ordine, percipiant quantum cuique eorum debetur, quandiu aliquid adest. L. *Qui bonis cesserint* 1 Cod. Qui bonis cedere possunt, cum similibus.

4 Qui autem iuris ordo servandus sit pro solvendis ipsis creditoribus, cum non sufficiunt debitoris bona ad cuncta solvenda debita? Vide verb. *Restitutio,* art. 4, a n. 29 ad 73.

5 Quomodo vero per cessionem bonorum liberetur debitor ab onere solutionis faciendae, et quae de ipso in facti contingentia concludenda occurrant? Vide verb. *Restitutio,* art. 5, a n. 49 ad 59.

6 Si debitor, qui solvendo non est, sit clericus, non tenetur cedere bonis, nec excommunicari, incarcerari, aut aliter molestari potest, si vere inops sit, et ad inopiam sine sua culpa devenerit, et iuratam cautionem praestet de solvendo, cum ad pinguiorem fortunam venerit. *Communis,* per textum in cap. *Odoardus* 3 de Solutionibus, iuncto eius summario, sic expresse habente: *Si clericus non habeat unde satisfaciat suis creditoribus, non debet excommunicari, nec aliter molestari, praestabit tamen cautionem saltem iuratoriam, de solvendo, cum venerit ad pinguiorem fortunam.* Assignantur tamen quoad hoc a doctoribus variae limitationes videndae apud Barbosam, in dict. cap. *Odoardus,* a n. 6, et alios canonistas, ibi. Vide Addit. Casin. in fin. h. Rubricae.

7 Qui rerum suarum liberam administrationem non habent, uti sunt pupilli habentes tutorem, minores, furiosi et prodigi habentes curatorem, sine auctoritate tutorum, et respective curatorum valide solvere non possunt. *Communis,* textu expresso in leg. *Quod si* 14, § 8, ff. de Solutionibus, et § *Nunc admonendi* 2, in fine, Institut. Quibus alienare licet vel non. * Sed si pupillus dederit nummos, non fient accipientis, vindicarique poterunt, ut in cit. l. 14, § fin. Haec tamen regula suam habet limitationem ex ead. lege, ibid. Nam si is, cui fuit soluta pecunia, eam bona fide consumpsit, convalescet solutio, nec amplius poterit vindicari. *Plane si fuerint consumpti, liberabitur.* Sed nec omnes, qui liberam rerum suarum administrationem non habent, prohibentur solvere creditoribus. Reus criminis inquisitus prohibetur in fraudem fisci alienare, nihilominus recte solvit, nec enim in fraudem alienat, qui solvit, quod debet. L. 42 ff. de Solut. Filius pariter familias, qui peculii castrensis administrationem habet, solvere non prohibetur, argumento leg. 84 ff. eod. Multo magis convalescit solutio facta a filiofamilias, si eam ratam habeat pater, vel tacite, vel expresse, argumento pariter leg. 66 de Fideius. Quae leges, quamvis de servis loquantur, nunc tamen recte accommodantur filiisfamilias. *

8 Procurator, tam specialis quam universalis, potest valide solvere pro debitore, cuius est procurator. *Communis,* textu expresso in l. *Procurator* 58, et l. *Sed et id* 59 ff. de Procuratoribus, leg. *Quodlibet* 87 ff. de Solutionibus.

9 Imo etiam quivis alius pro debitore etiam invito ac ignorante solvere, ac satisfacere, eumque a debito liberare potest. *Communis,* text. express. in l. *Solutionem* 23, et leg. *Solvere* 53 ff. de Solutionibus, ibi: *Solvere pro ignorante, et invito cuique licet,* addita ibidem ratione:

cum sit iure civili constitutum, licere etiam ignorantis, invitique meliorem conditionem facere. Et concordat lex *Solvendo* 39 ff. de Negotiis gestis, ubi redditur eadem ratio.

10 Est tamen hic advertendum, quod solvens pro alio sciente et volente, habet contra illum actionem mandati. Arg. l. *Si remunerandi* 6, § 2, ff. Mandati. Solvens autem pro alio ignorante habet contra illum actionem negotiorum gestorum ad repetendum ab ipso, quod pro eo solvit, nisi debitoris interfuerit eam pecuniam non solvi, textu expresso in leg. *Cum pecuniam* 43 ff. de Negotiis gestis. Solvens tamen pro alio expresse nolente et contradicente, nullam habet actionem, vel ius ad repetendum ab eo, quod pro ipso solvit. Arg. l. *Si rem* 40 ff. de Negotiis gestis, et cit. l. *Si remunerandi* 6, § 2, ff. Mandati.

* Verum observandum est, eum, qui pro alio solvit, nomine debitoris solvere debere, alioquin, nec se, nec debitorem liberat; non se, quia alienam pecuniam solvit; non debitorem, quia ipsius nomine non solvit, sed debitor se tueri tantummodo potest exceptione doli mali, ne, si aliter observaretur, creditor in lucro versaretur. Leg. 7 et l. 25 ff. de Solut.

Potest etiam creditor sibimet efficaciter solvere, ut mulier possit satis fieri de dote, si habeat administrationem bonorum mariti. L. 48 ff. eodem. Item possessor pignorum, si pignus vendat, et quantum ei debebatur, accipiat, liberabitur debitor. L. 26 ff. eodem. Vide etiam l. 8, § fin., ff. Quib. mod. pign. solv.

11 Successor in beneficio ecclesiastico, ut in episcopatu, praelatura, et quocunque beneficio etiam simplici, tenetur solvere debita facta ab antecessore pro vera utilitate vel necessitate Ecclesiae seu beneficii. *Communis*, textu expresso in cap. *Ad hoc* 1 de Solutionibus, ibi: *Sicuti filius debita patris solvere tenetur, ita praelatus, sui praedecessoris pro Ecclesiae utilitate contracta;* iuncto eius summario sic expresse habente: *Successor in beneficio tenetur solvere debita praedecessoris pro necessitate Ecclesiae contracta.*

12 Item successor in beneficio tenetur solvere debita contracta a suo antecessore pro sua necessaria, honesta ac decenti sustentatione. Sic Abbas, in d. cap. *Ad hoc*, n. 2; Barbosa, ib., n. 3; Fagnan., ib., n. 10, citans ad id Rotae decisionem, Flaminius Paris., de Resignatione, lib. 1, qu. 16, n. 15; Engel., lib. 3 Decret., tit. 23, n. 18; Reiffenst., ib., n. 16, et alii; et ratio est, quia etiam haec debita propter unionem, quam habet rector cum Ecclesia, censentur contracta pro necessitate Ecclesiae, eo quod Ecclesia teneatur suum rectorem alimentare. Cap. *Cum secundum* 16 de Praebendis, ibi: *Cum secundum Apostolum qui altari servit, vivere debeat de altari, et qui ad onus eligitur, repelli non debeat a mercede, patet a simili, ut clerici vivere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur, ut ipsa pro nobis ratio persuadet.*

Ut successor autem in beneficio teneatur sol- 13
vere debita antecessoris, debet prius creditor probare, quod pro vera utilitate seu necessitate Ecclesiae, aut saltem pro necessaria praelati sustentatione fuerint contracta. *Communis*, per text. in c. *Ea etiam*, § 1, caus. 10, qu. 2, ibi: *Is creditor hic intelligatur, qui quod credidit, probat in utilitatem divinae domus processisse.* Et concordat cap. *Quod quibusdam* 4 de Fideiussoribus, ibi: *Nisi forte in utilitatem domus ipsius manifeste constiterit redundasse.*

Sufficit tamen quod creditor probet tunc tem- 14
poris adfuisse verum casum utilitatis vel necessitatis Ecclesiae, quamvis non probet, in eam pecunias, vel aliam rem creditam fuisse conversam; sic Glossa communiter recepta in cit. can. *Ea etiam* 21 ad fin., caus. 10, qu. 2, verb. *Probat.*; Abbas, in cit. cap. *Ad hoc* 1 de Solution., n. 7; Abbas, in cit. cap. *Quod quibusdam* 4 de Fideiussoribus, n. 7; Reiffenst., loc. cit., n. 19, et ipso teste communis aliorum; arg. l. *Utilitatem* 1, § 9, et l. *Lucius* 7 ff. de Exercitoria actione.

Nullatenus vero tenetur successor in beneficio 15
solvere debita ab antecessore contracta, non pro utilitate aut necessitate Ecclesiae, nec pro necessaria sui sustentatione, sed alio titulo. *Communissima*, per claros textus in cap. *Si quorumdam* 1 de Solutionibus, cap. *Quod quibusdam* 4 de Fideiussoribus, cap. *Gravis* 1 de Deposito, can. *Ea etiam* 2, caus. 10, qu. 2. Et ratio est, quia clerici debita contrahentis incuria, culpa vel prodigalitas, non debet nocere Ecclesiae, textu expresso in cap. *Delictum* 76 de Regul. iuris in 6, ibi: *Delictum personae non debet in detrimentum Ecclesiae redundare.* Peccata enim suos debent tenere auctores; leg. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis, cap. *Quaesivit* 2 de His quae fiunt a maiori parte capituli.

Solutio primum fieri debet, ac potest, ipsi 16
creditori, etiam invito, si ipse creditor liberam rerum suarum habeat administrationem, et ipsa solutio fiat debito loco et tempore; et si creditor solutionem accipere nolit, poterit debitor pecuniam debitam magistratui consignare, sicque se et a debito principali, et ab usuris liberare. *Communis*, text. express. in leg. *Oblatione* 9 Cod. de Solutionibus, ibi: *Oblatione totius debitae pecuniae solemniter facta, liberationem contingere, manifestum est. Sed ita demum oblatio debiti liberationem parit, si eo loco, quo debetur, solutio fuerit celebrata,* cum similibus.

Nequit vero fieri solutio creditori, qui libe- 17
ram rerum suarum administrationem non habet; unde si quis debitum solvat pupillo sine auctoritate tutoris, vel minori, prodigo, amenti sine auctoritate curatoris, et pecunia soluta per-

datur, seu male consumetur, denuo pro solutione debiti conveniri potest. *Communis*, per text. in § *Nunc admonendi* 2 Instit. Quibus alienare licet vel non, l. *Pupillo* ff. 15 de Solutionibus.

18 Potest tamen fieri solutio tutori aut curatori eiusmodi creditoris non habentis liberam rerum suarum administrationem. *Communis*, textu expresso in l. *Quod si* 14, § 7, l. *Solutam* 49 ff. de Solutionibus, et cit. § *Nunc admonendi* 2 Institut. Quibus alienare licet, vel non, cum similibus.

19 Item recte fit solutio creditoris procuratori tam generaliter, quam specialiter ad solutionem accipiendam deputato. *Communis*, textu expresso in l. *Vero* 12, in principio, ff. de Solutionibus, et l. *Qui hominem* 34, § 3, ff. eodem.

20 Si debitore penitus ignorante seu nesciente, procurator a creditore tali officio privetur, vel ei, ne solutionem accipiat, specialiter mandetur, adhuc ipse debitor recte ei solvit et liberatur a sua obligatione; secus autem, si id sciat. *Communis*, per claros textus in l. *Vero* 12, § 2, ff. de Solutionibus, et cit. l. *Qui hominem* 34, § 3, et l. *Dispensatori* 5 ff. eodem.

21 Item recte fit solutio servis ac filiisfamilias, si ad accipiendam solutionem specialiter sint deputati, vel liberam et universalem habeant administrationem. *Communis*, per claros textus in l. *Vero* 12, l. *Si quis* 18, l. *Qui hominem* 34, l. *Solutam pecuniam* 49 ff. de Solutionibus, cum similibus.

22 Item recte fit solutio creditori creditoris, nisi ab ipso creditore expressa ad id habeatur contradictio. Arg. leg. *Si liber* 36 ff. de Negotiis gestis, l. *Solutum* 11, § 5, ff. de Pignoratitia actione; unde casu, quo creditor a tali debitore adhuc solutionem praetenderet, posset dictus debitor se liberare exceptione doli mali, dicendo: Sine tua contradictione iam solvi tuo creditori. Leg. *Si opera* 6 ff. de Doli mali et metus exceptione, et ibi Baldus, Perez, de Solutionibus, num. 6; Silvester, verb. *Solutio*, qu. 14; Reiffenst., loc. cit., n. 26, et alii.

23 In qua specie et quo valore monetae facienda sit solutio? Vide verb. *Moneta*, a n. 13 ad 25.

24 Debitore exsistente in culpabili mora solvendi, si interim contingat monetarum mutatio, ipse solus damnum sentire debet. *Communis:* mora enim cuique sua, non alteri nocere debet. Cap. *Mora sua* 25 de Reg. iuris in 6, ibi: *Mora sua cuilibet est nociva.*

25 Quando in conventione speciali certum tempus ad solvendum praefixum est, debet exacte a debitore observari. *Communis*, per textum in l. *Solidum* 85 ff. de Solutionibus, ibi: *Solidum solvitur, non minus quantitate, quam die.* Et hoc etiamsi creditor non urgeat solutionem, quia dies statuta interpellat pro eo, textu expresso in cap. *Potuit* 4 de Locato et conducto, ibi: *Non obstante, quod ei, ut canonem solveret, non exstitit nuntiatum, cum in hoc casu dies statuta pro domino interpellet;* et concordat l. *Magnam* 12 Cod. de Contrahenda stipulatione, et l. *In emphiteuticariis* 2 Cod. de Iure emphiteutico. Unde si ex culpabili mora 26
solvendi praefixo et determinato tempore creditor aliquod damnum patiatur, est ei resarciendum a debitore culpabiliter moroso, quia tunc est causa, quod patiatur illud grave interesse lucri cessantis et damni emergentis; cum qui causam damni dat, damnum dedisse videatur; cap. *Si culpa* 9 de Iniuriis et damno dato, leg. *Qui occidit* 30, § 3, ff. Ad legem Aquiliam; adeoque, etc.

Si certum tempus determinatum sit in fa- 27
vorem debitoris, prout ordinarie fieri solet; l. *Cum tempus* 17 ff. de Regul. iuris, potest debitor ante finitum tempus conventum solvere, et creditor tenetur solutionem acceptare, textu expresso in l. *Quod certa* 70 ff. de Solutionibus, ibi: *Quod certa die promissum est vel statim dari potest, totum enim medium tempus ad solvendum promissori liberum relinquitur;* et concordat leg. *Qui res* 98, § 4, ff. eodem, cum similibus; et ratio clara est, quia omnes libere possunt his, quae pro se introducta sunt, renuntiare, textu expresso in l. *Si quis in conscribendo* 29 Cod. de Pactis, ibi: *Cum alia sit regula iuris antiqui, omnes licentiam habere, his, quae pro se introducta sunt, renuntiare;* et cap. *Si de terra* 6 de Privilegiis, ibi: *Cum liberum sit unicuique iuri suo renuntiare.*

Si autem tempus determinatum sit in gra- 28
tiam creditoris, prout fit, quando pro summa capitali mutuo accepta dari debet usura; debitor ante elapsum illud tempus solvere non potest, nec creditor solutionem accipere tenetur; et sic in aliis similibus casibus. *Communis*, per textum in l. *Iavolenus* 15 ff. de annuis Legatis.

Si vero nullum tempus pro solutione sit de- 29
terminatum, potest debitor eam differre, donec creditor eam petat. *Communis*, arg. l. *Debitores praesentes* 10 Cod. de Pignor., l. *In fideicommissi* 3 ff. de Usuris, quando enim creditor non petit solutionem, tunc debitor prudenter praesumere potest creditorem quoad talem dilationem solutionis non esse invitum.

Limitatur tamen prima conclusio in casu, 30
quo solutio sit debita ex delicto v. gr. furto, tunc enim solutio seu restitutio facienda est statim moraliter, quam primum absque notabili incommodo fieri potest, etiamsi non petatur a creditore, quia tunc talis debitor ex delicto, etiam sine petitione creditoris, est in culpabili mora solvendi seu restituendi. *Communis*, textu expresso in l. *In re furtiva* 8, § 1, ff. de Condictione furtiva, ibi: *Semper enim moram fur facere videtur.* Et si creditor 31
ex tali culpabili mora aliquod damnum patia-

tur, resarciri debet a culpabiliter moroso debitore. *Communis*, per dicta et iura adducta supra, num. 26. Vide verb. *Restitutio*, art. 3, num. 87.

32 Limitatur secundo conclusio in casu, quo creditor ex timore etiam reverentiali debitum petere non audet, aut illud ignorat, tunc enim debitor censetur esse in culpabili mora ex tempore, quo arbitrio prudentis viri solvere potest ac debet; et ita ad praesens intelligi debet id, quod expresse dicitur in l. *In omnibus* 14 ff. de Regul. iuris, ibi: *In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, praesenti die debetur.* Sic Reiffenstuel, loc. cit., n. 48; Silvester, verb. *Mora*, qu. 1, et alii passim.

33 Alia ad rem de tempore solutionis seu restitutionis faciendae. Vide verb. *Restitutio*, art. 3, a n. 83 ad 103.

34 Solutio seu restitutio in quo loco, et cuius expensis et periculis fieri debeat? Vide verb. *Restitutio*, art. 4, a n. 1 ad 27.

35 Quilibet debitor, regulariter loquendo, tenetur simul, et semel totum solvere debitum, nec tenetur creditor solutiones per partes accipere. *Communis*, per text. in l. *Tutor* 41, § *Lucius*, ff. de Usuris, l. *Plane* 3 ff. Familiae erciscundae, ubi etiam redditur ratio ibi: *Quia saepe et solutio, et exactio partium non minima incommoda habet.*

36 Limitatur tamen conclusio primo in casu, quo specialiter conventum sit inter debitorem et creditorem, quod solutio fiat per partes. *Communis*, per textum in l. *Arbitraria* 2, § 4, ff. de Eo quod certo loco dari oportet; et ratio est quia, ut expresse dicitur in cap. *Contractus* 85 de Reg. iuris in 6: *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur*, et iusta pacta servanda sunt, leg. *Antigonus* 1 de Pactis, ibi: *Inita pacta suam obtineant firmitatem*, cap. *Qualiter* 3 eodem, ibi: *Studiose agendum est, ut ea, quae promittuntur, opere compleantur;* leg. *Si quis in conscribendo* 29 Cod. de Pactis, ibi: *Pacta conventa, quae neque contra leges, neque dolo malo inita sunt, omnimodo observanda sunt.*

37 Limitatur secundo, in casu, quo debitum per partes contractum sit, quia obligatio eo modo tolli potest, quo contracta est. *Communis*, per textum in l. *Nihil tam naturale* 35 ff. de Reg. iuris, ibi: *Nihil tam naturale est, quam eo genere quidque dissolvere, quo colligatum est.*

38 Limitatur tertio, in casu, quo debitor ex diversis causis seu contractibus debita contraxerit, nempe unum debitum ex causa seu contractu locationis, aliud ex contractu seu causa emptionis, aliudve ex causa seu contractu mutui, et sic de aliis; tunc enim debitor potest, quod vult ex illis debitis solum solvere, et non tenetur omnia dicta debita simul solvere. *Communis*, textu expresso in l. *In potestate* 1 Cod. de Solutionibus, ibi: *In potestate eius est, qui ex pluribus contractibus pecuniam debet tempore solutionis exprimere in quam causam reddat;* et concordat l. *Quoties* 1 ff. de Solutionibus, ibi: *Quoties quis debitor ex pluribus causis unum debitum solvit, est in arbitrio solventis dicere, quod potius debitum voluerit solutum, et quod dixerit, id erit solutum.*

Unde cum quis ex pluribus causis est de- 39
bitor, et aliquam solutionem facit, in eius potestate est exprimere, quod potius debitum velit solutum: si vero nihil exprimat, est in potestate creditoris, pro quo voluerit debito talem solutionem accipere; textu expresso in c. l. *Quoties* 1 ff., et cit. l. *In potestate* 1 Cod. de Solutionibus. Cum hoc tamen, quod si nihil 40
exprimat, censetur semper solutum debitum magis onerosum. Sic aperte additur in c. leg. *Quoties* 1 ff. de Solutionibus: *Dummodo* (creditor) *in id constituat solutum, in quod ipse, si deberet, esset soluturus, quoque debito se exoneratus esset, si deberet..... Aequissimum enim visum est creditorem ita agere rem debitoris, ut suam ageret;* et concordat l. *In his* 5, et l. *Cum ex pluribus* 97 ff. eodem.

Quando debitor una cum capitali simul usu- 41
ras debet per partialem solutionem factam, censentur solutae usurae, quamvis debitor capitale se solvere exprimat, textu expresso in l. *In his vero* 5, § 3, ff. de Solutionibus, ibi: *Apud Marcellum lib. 20 Digestorum, quaeritur, si quis ita caverit debitori in sortem et usuras se accipere, utrum pro rata, et sorti, et usuris decedat; an vero prius in usuras, et si quid superest in sorte? Sed ego non dubito, quin haec cautio in sortem, et in usuras, prius usuras admittat, tunc deinde, si quid super fuerit, in sortem cedat.*

Debitum tollitur etiam sine solutione per 42
acceptilationem. *Communis*, textu expresso in § *Item* 1 Institut. Quibus modis tollitur obligatio, ibi: *Item per acceptilationem tollitur obligatio*, et l. *Pluribus* 6 ff. de Acceptilatione, ibi: *Id solum per acceptilationem sublatum est.*

Acceptilatio autem est imaginaria solutio seu 43
habitio rei pro recepta per interrogationem debitoris et responsionem creditoris facta. *Quod enim Titio debetur, si id Titius velit remittere, poterit sic fieri, ut patiatur haec verba debitorem dicere: quod ego tibi promisi, habes ne acceptum? Et Titius respondeat: Habeo.* Sic expresse habetur in cit. § *Item* 1 Instit. Quibus modis tollitur obligatio, et concordat cit. l. *Pluribus* 6 ff. de Acceptilatione, ibi: *Pluribus stipulationibus factis, si promissor ita accepto rogasset: quod ego tibi promisi, habesne acceptum? Siquidem apparet, quid actum est, id solum per acceptilationem sublatum est; si non apparet, omnes stipulationes solutae sunt.* Vide verb. *Iuramentum*, art. 1, n. 20.

Unde ut acceptilatio valeat, debet sic fieri, 44
ut appareat cuius debiti ex pluribus remissio

petatur. Unde in cit. l. *Pluribus* subiungitur: *Si ego aliud accepto tuli, aliud tu rogasti,* 45 *nihil valere acceptilationem.* Si autem pluribus debitis ex pluribus stipulationibus factis gravatus, non pro uno vel altero determinato debito, sed pro omni indefinite roget, tunc per acceptilationem omnia debita, quamvis ex pluribus stipulationibus provenientia, censentur sublata seu remissa. Cit. l. *Pluribus,* ibi: *Si quidem apparet, quid actum est, id solum per acceptilationem sublatum est, si non apparet, omnes stipulationes solutae sunt.*

46 Debitum tollitur, et solutio fieri censetur etiam per iustam compensationem. *Communis,* per textum in l. *Dedisse* 76 ff. de Verbor. significat., ibi: *Dedisse intelligendus est etiam is, qui compensavit;* et leg. *Si debitor* 4 Qui potiores in pignore, ubi dicitur: *Nihil interesse, solveritne aliquis, an compensaverit?*

47 Quandonam autem licita et iusta compensatio fieri possit, et quaenam conditiones ad ipsam requirantur? Vide verb. *Compensatio,* per tot.

48 Qui per errorem solvit quod nec iure naturali, nec civili debebat, solutum condicere seu repetere potest. *Communis,* per text. in l. *Nunc videndum* 1, et l. *Si quis* 2 ff. de Condictione indebiti, l. *Pecuniae indebitae* 1, l. *Cum et soluta* 3 Cod. eodem, cum similibus; et ratio clara est, quia iure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem, textu expresso in l. *Nam hoc* 14 ff. de Condictione indebiti, ibi: *Nam hoc natura aequum est, neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiorem;* leg. *Iure naturae* 206 ff. de Regul. iuris, ibi: *Iure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiorem;* cap. *Locupletari* 17 de Regul. iuris in 6, ibi: *Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria, vel iactura.*

49 Qui per errorem solvit indebitum iure naturae debitum vero iure civili, solutum pariter condicere seu repetere potest sive per errorem facti, sive iuris solverit. Glossa, in cap. *Is qui* 4 de Solutionibus, verb. *Indebitum;* Abbas, ib., n. 14; Pirhing, lib. 3 Decret., tit. 23, n. 2; Reiffenstuel, ib., n. 70, et alii, arg. l. *Si non sortem* 26, § 3, ff. de Condictione indebiti. Et ratio est quia, quando agitur de damno vitando et non lucro captando, ut in hoc casu, non solum non nocet error seu ignorantia facti, sed nec error, aut ignorantia iuris, textu expresso in l. *Error* 8 ff. de Iuris et facti ignorantia, ibi: *Caeterum omnibus iuris error in damnis amittendae rei suae non nocet.*

50 Qui indebitum iure civili, et debitum iure naturali solvit per errorem seu ignorantiam facti, modo ignorantia non sit crassa vel supina, potest solutum repetere seu condicere. Gloss. 2 in cit. cap. *Is qui* 4 de Solutionibus, verb. *Indebitum;* Abbas, ibid., n. 12; Pirhing, loc. cit., n. 33; Reiffenstuel, loc. cit., n. 71, et alii, arg. leg. *Nec supina* 6, et l. *Error* 8 ff. de Iuris et facti ignorantia. Si autem id sol- 51 vat per errorem seu ignorantiam iuris, repetere seu condicere non potest, quia talis ignorantia non excusat. Glossa, loc. cit.; Abbas, loc. cit., n. 12; Pirhing, loc. cit., num. 33, et alii per text. in l. *Ignorantia* 1, l. *In omni parte* 2, leg. *Plurimum* 3, l. *Iuris ignorantiam* 4, leg. *Error* 8, leg. *Regula* 9 ff. de Iuris et facti ignorantia, et leg. *Cum quis* 10 Cod. eodem, ubi expresse ac repetitis vicibus habetur, quod iuris ignorantia non prosit. Imo in cit. leg. *Regula* 9 ff. de Iuris et facti ignorantia, pro regula traditur expresse ut sequitur: *Regula est, iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere;* et in cit. l. *Cum quis* 10 Cod. eod., sic praecise statuitur: *Cum quis ius ignorans indebitam pecuniam solverit, cessat repetitio. Per ignorantiam enim facti tantum repetitionem indebiti soluti competere tibi notum est.*

Quis sciens, se non debere, et nihilominus 52 solvit, non potest solutum condicere seu repetere. *Communis,* textu expresso in l. *Nunc videndum* 1, § 1, ff. de Condictione indebiti, ibi: *Si sciens se non debere, solvit, cessat repetitio,* cum similibus; et ratio est quia talis praesumitur donare, nam ut expresse dicitur in leg. *Cuius* 53 ff. de Reg. iuris: *Cuius per errorem dati repetitio est eius consulto dati donatio est.* Et procedit conclusio, etiamsi talis 53 dederit hac mente, quod velit iterum repetere, textu expresso in l. *Quod quis* 50 ff. de Condictione indebiti, ibi: *Quod quis sciens indebitum dedit hac mente, ut postea repeteret, repetere non potest.* Secus autem esset, si animo dubio, incerto ac titubante solvisset, textu expresso in l. *Pro dubietate* 11 Cod. de Condictione indebiti, ibi: *Quod nos decidentes sancimus, omnibus, qui incerto animo indebitam dederint pecuniam, vel aliam quamdam speciem persolverint, repetitionem non denegari.* Et ratio est, quia, ut expresse statuitur in leg. 54 *Non debet* 41, § 1, ff. de Regul. iuris: *In re obscura melius est favere repetitioni, quam adventitio lucro.*

Asserens se indebitum solvisse, et condictio- 55 nem intentans, probare debet, quod fuerit indebitum. *Communis,* textu expresso in cap. *Is qui* 4 de Solutionibus, ibi: *Is, qui conqueritur, indebitam pecuniam se solvisse, probare tenetur, quod indebite sit soluta;* l. *Cum indebito* 25 ff. de Probationibus. Praesumptio enim stat contra ipsum, quia, ut expresse dicitur in cit. l. *Cum indebito, qui... solvit, nunquam ita resupinus est, ut facile suas pecunias iactet, et indebitas effundat.*

Secus autem esset, si adversarius negaret se 56 a condicente solutionem accepisse. Tunc enim si de solutione accepta convincatur, ipse pro-

bare debet id, quod solutum accepit, sibi revera debitum fuisse. *Communis*, textu expresso in cit. cap. *Is qui* 4 de Solutionibus, ibi: *Nisi adversarius solutionem inficians exinde convincatur, tunc enim diffitenti onus incumbit probandi, quod debitum recepisset.* Et cit. l. *Cum de indebito* 25 de Probationibus.

57 Ad facilius capienda hactenus dicta observandum est, quod conditio indebiti est actio personalis, quam quis habet contra eum, cui indebitum, hoc est aliquod, quod ei non debet, per errorem solvit. Sic in re communis, arg. l. *Nunc videndum* 1, l. *Quod indebitum* 7, l. *Indebiti solutio* 15 ff. de Condictione indebiti, leg. *Pecuniae indebitae* 1, l. *Cum et soluta* 3, l. *Si per ignorantiam* 6, l. *Fideicommissum* 7 Cod. eodem, cum similibus.

58 Indebitum autem est quasi contractus re initus, quo is, qui rem indebitam per errorem solutam accepit, ad eamdem reddendam obligatur. Sic expresse Pirhing, loc. cit., n. 30, et alii per textum in leg. *Si quis*, § 4, ff. de Obligationibus et actionibus, et § *Item* 15 Inst. de Obligationibus quae quasi ex contractu nascuntur.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De praesumpta solutione, de qua frequenter in foro disseritur, paucis hic agendum.

59 Solutionem praesumptionibus probari posse non ambigitur. At quaenam praesumptiones
60 efficaces sint, videndum. De exsistentia chirographi penes debitorem dubitatur, an ea praesumptionem inducat solutionis. In primis autem constare debet, an chirographum a debitore in medium productum, sit illud ipsum, quod antea in manibus creditoris fuit, idque quia accidere potest, ut debitor sciens, creditorem amisisse chirographum, aliud confecerit.
61 Constito de identitate chirographi, alia deinde inspectio occurrit, num voluntate creditoris debitor chirographum consecutus sit, an eo in-
62 scio et invito? Hic autem ita distinguunt doctores. Si debitor suspectus sit, vel creditoris domesticus, aut alias familiariter cum eo conversetur, creditorem admittunt, ut iuramento asserat chirographum se inscio ad debitorem
63 pervenisse. Econtrario autem si debitor vir sit probatae vitae et integritatis, ut suspicio subreptionis locum sibi vindicare nequeat, eius iuramento creditur, si testetur creditorem sibi chirographum reddidisse. Anton. Fab., in Cod. lib. 18, tit. 3, defin. 24; Carpzov., Iurisprud. forens., part. 2, constit. 29, defin. 12, adde Freyer, de Solut., c. 11, memb. 1, num. 20 et seq.

64 Quid iuris de chirographo cancellato? Si chirographum cancellatum reperiatur apud debitorem, nec domesticum creditoris, nec alia de causa suspectum, ipse debitor vel ad iuramentum admittitur, creditorem cancellasse, vel creditor onus probandi contrarium in se suscipere tenetur. Carpzov. et Freyer, loc. mox allegatis. Quod si chirographum apud creditorem can- 65
cellatum reperiatur, solutio praesumitur, nisi ipse creditor manifestis probationibus contrarium ostendat. Brunemann, ad l. 24 fer. per tot., de Solut. Dubitatio maior est, si chiro- 66
graphum cancellatum penes tertium reperiatur. Sunt qui existimant debitorem eo ipso non esse liberatum, cum chirographum illi tertio, saltem custodiae causa traditum fuerit, et sic praesumptio cancellationis a creditore factae cesset; vide Freyer, ubi supra n. 23, et ab eo allegatos. Quod tamen ita intelligendum reor, nisi 67
aliae probationes concurrant. Denique si chi- 68
rographum confecit illudque in protocollo notarii cancellatum reperiatur, solutionis praesumptio exinde non aliter oritur, quam si cancellationem consensu creditoris factam esse probetur, confer Menoch., de Praesumpt., lib. 3, praesumpt. 141, a. 19.

Succedit privata debitoris adnotatio. Pro re- 69
gula autem tenendum est quod, etsi debitor in libro quodam, in quo consignare soleat res quotidie gestas, aut rationes rerum suarum, scripserit, se alteri solvisse, hoc ipsi neutiquam proficiat, cum alias hac ratione quilibet debitor se a vinculo obligationis facile liberare posset. Interim tamen regula haec exceptionem patitur, 70
ut ex adnotatione debitoris praesumptio factae solutionis resultet, si simul aliae circumstan- 71
tiae eidem adminiculentur. De his autem circumstantiis, vide Mevium, part. 4, decis. 121 per tot.

Sunt et aliae praesumptiones factae solutio- 72
nis. Huc pertinet, quando creditor distulit multos per annos petere creditum, v. gr. si non petit vivo debitore, sed defuncto eo, haeredes convenit, et tamen creditor est persona cauta, et diligens alias in exigendo, aut est pauper, aut non admodum dives. Idem dicendum, si 73
creditor a debitore mutuum petiit, tum si creditor administravit bona debitoris, atque ita sibi solvere potuit, rationes tamen non reddidit; tum si quis per tres apochas probet, se tribus annis proximis usuras solvisse; tunc enim nisi 74
creditor recipiens usuras ultimas protestando sibi consuluerit, easdem usuras ratione praeteriti temporis etiam solvisse censetur. Fachin., lib. 13, controv. 89; Finckelth., observ. 115; Mev., part. 4, decis. 345 et 355, utrobique fer. per tot. Sed consule prae caeteris Freyer, de Solut., cap. 12, memb. 6 per tot., qui de his omnibus fusius agit.

ADDITIONES CASINENSES.

Quamvis utique clerico adsit obligatio sol- 75
vendi, quippe iustitia ipsa dictante *ius suum* unicuique tribuere, attamen si ob inopiam solvendo non sit, non tenetur ob debita bonis cedere, neque potest excommunicari, incarcerari

aut aliter molestari, cap. *Odoardus* 3 de Solution. Neque tenetur creditori cedere bona omnia, quae de praesenti habet; sed potest de bonis, quae possidet, deducere, sibique reservare, quae pro honesta sustentatione necessaria quidem sunt. Glossa, ad cit. cap. *Odoardus*, v. *Ad pinguiorem;* Menochius, Abbas, Engel., Covarruv. apud Reiffenstuel, de Solution., n. 7, cum communi.

76 Iam vero ut huiusmodi privilegio clericus perfruatur, requiritur:

I. Quod omnino ob inopiam solvere nequeat; nam si ad solvendum sit potens, etiam quoad partem, et contumaciter recuset solvere, in carcerem coniici, et in subsidium excommunicari potest. Schalmzgrueber, ad cit. tit. de Solution., n. 33.

77 II. Ut de inopia, ob quam debitor non est solvendo, constet; et hinc illam probare debet saltem summarie et praesumptive ex fama, vel communi hominum aestimatione, aut reddituum suorum tenuitate. Idem, ibid.

Audiamus insuper Fagnanum, qui haec habet: « Requiritur, ut de huiusmodi paupertate constet, ut patet in littera (textus cit. cap. *Odoardus*) ibi: *Quatenus si constiterit, quod praedictus Odoardus in totum, vel pro parte non possit solvere.* Rota, decis. 998, part. 3 divers., ubi propterea decisum fuit quemdam abbatem, qui habebat beneficium valoris quinquaginta scutorum, non esse admittendum ad beneficium h. capitis *(Odoardus),* quia constabat eum non esse pauperem, et ideo Rota assignavit abbati scuta triginta pro victu et scuta viginti assignavit pro creditoribus ». Ad cit. cap. *Odoardus* de Solut., n. 31.

78 III. Ut ad inopiam et impotentiam solvendi redactus non sit propria sua culpa aut dolo. Schmalzgrueber, loc. et n. cit. « Verumtamen (ita pariter docet Fagnanus) si clericus debitor esset in dolo, hoc beneficio non gauderet, (eo) quod dolosus non est admittendus ad beneficium ». Cap. *Odoardus,* loc. cit., n. 44.

79 IV. Ut clericus conveniatur ratione debiti in causa civili; quia super crimine criminaliter conventus, et ad poenam pecuniariam condemnatus, si solvendo non sit, non effugit carcerem, « sed quod in aere non habet, luere incute debet ». Abbas, in cit. cap. *Odoardus,* n. 5; Schmalzgrueber, ibid., n. 34.

80 V. Ut conveniatur actione personali, nam conventus actione reali non potest uti hoc beneficio, quod personale duntaxat est. Fagnan., n. 52; Schmalzgrueber, ibidem.

81 VI. Ut recognoscat, et fateatur debitum; nam si hoc neget pertinaciter, et postea de eo convictus fuerit, privilegium istud allegare non potest. Pirhing, ad cit. tit. de Solut., n. 23; Schmalzgrueber, loc. cit.

82 VII. Ut praestet cautionem idoneam de solvendo, si ad pinguiorem fortunam pervenerit cit. cap. *Odoardus;* nam inopia et impotentia solvendi non exstinguit, sed tantum suspendit obligationem solvendi in tempus melioris fortunae. Idem Schmalzgrueber. Ibid.

Porro « illud in praesentiarum advertere 83
oportet, clericum semel ad beneficium h. cap. *(Odoardus)* admissum, non prohiberi iterum admitti, etiam post rem iudicatam, et in exsecutione sententiae, dummodo tamen beneficium h. cap. non se extendat extra dioecesim petentis ». Barbos., Collect. DD. in Decret., ad cit. tit. de Solut., c. 3, n. 4.

« Amplia privilegium *huius textus* extendi 84
ad moniales, cum in eis detur par ratio, quae in clericis, prout iudicatum fuit in senatu Portugalliensi, et in supremo supplicationis regni Lusitaniae ». Barbos., loc. cit., n. 5.

Verum privilegium, de quo hic locum non habet:

I. « Ubi clericus esset debitor alicuius, qui 85
esset pauperior ipso clerico. » Barbosa, loc. c., num. 7.

II. « Quando clericus esset periurus, et suspe- 86
ctus de fuga, et debitum descenderet ex dolo; tunc enim poterit carcerari. » Idem, ib., n. 10.

III. « Limita (etiam) in clerico debitore ratio- 87
ne depositi penes se facti, quia adversus exactionem talis debiti non poterit opponere de privilegio huius cap. » Barbosa, ibid., n. 13.

IV. « Limita (quoque) in clerico, qui suscepit 88
terminum, postquam fuit condemnatus ad solutionem debiti; namque ipse non poterit se laetari de beneficio huius capitis. » Id., ibidem, num. 14.

V. « Limita, quando clericus convenitur pro debito dependente ex delicto, vel quasi; nam tunc et capi, et carcerari poterit. » Idem, ibid., num. 15.

VI. « Limita (pariter) in clerico dolo versato 89
cum creditore, veluti si tempore contractus se finxit non esse clericum, altero contrahente id ignorante, aut abscondit de bonis, ne solveretur debitum creditori, vel pendente iudicio super debito principali, bona in extraneos alienet gratia fraudandi creditorem.... (Unde) Marc. Ant. Genuensis... resolvit, quod clericus, qui in fraudem creditorum bona consumpsit, non debet gaudere privilegio h. textus, sicut nec occultans illa, aut debita contrahens sub spe gaudendi huiusmodi privilegio.» Praelaud. Barbosa, l. c., n. 17.

VI. « Limita (etiam) in clerico haerede, non 90
confecto inventario, qui non potest uti beneficio huius capitis. » Idem, n. 19.

VII. Pari modo « Limita in clerico admini- 91
strante bona aliena, ut quia fuisset tutor vel curator, et malam rationem reddidisset de administratis. » Idem, n. 22.

Quaeres, quinam clerici gaudeant privilegio 92
huius capitis?

Certum est gaudere huiusmodi privilegio 93

clericos in maioribus constitutos, item minoristas, sed beneficium ecclesiasticum habentes; aut si isto careant, habitum et tonsuram clericalem deferentes, alicui ecclesiae ex mandato Episcopi deserviant, vel in seminario, aut in studio aliquo generali versentur. Schmalzgrueber, loc. cit., n. 35.

94 Dubium est de iis, qui in minoribus constituti, nulli ecclesiae serviunt, nec in studiis ex Episcopi mandato versantur. Non conveniunt DD., quibusdam negantibus, affirmantibus aliis. Fagn., cap. cit., n. 24, 25, distinguit: nam si huiusmodi clerici in minoribus constituti, imo prima solum tonsura initiati, coniugati non sint, et habitum ac tonsuram deferant, affirmat iis competere dictum privilegium, propter generalitatem cap. *Odoardus*. At si abiectis clericatus indiciis, publice se pro laicis gerant, aut coniugati sint, negat iis patrocinari privilegium allegatum; quia tales, licet characterem ordin. indelebilem habeant et retineant, in omnibus tamen ut laici reputantur. Schmalzgrueber ibid., n. 36.

Quaeres item, an clericus possit dicto privilegio renuntiare? « Verius est non posse renuntiare: ita communiter. Ratio est quia privilegium hoc non est privatus singulorum, sed publicus favor totius ordinis seu status clericalis, ne videlicet in opprobrium istius, clerici cogantur mendicare, aut alias sordide vivere; publici autem favoris renuntiatio nulla est; l. *Ius publicum* 38 ff. de Pactis. Proceditque hoc, etsi renuntiationi adiectum sit iuramentum; quia iuramentum hoc bono publico praeiudiciosum est, et consequenter iurantem non ligat ». Schmalzgrueber, ibid., num. 39. Vide Addit. Casinenses, sub verb. *Irregularitas*, vers. *Inter crimina*, etc. 95

SOMNIUM

Summarium.

1. Somnium quid sit. - 2. Assignantur secundum varios varia genera somniorum, ad n. 4. - 5. Secundum tamen posteriores theologos somnia dividuntur in divina, daemoniaca et naturalia. - 6. Divina somnia quae sint. - 7. Assignantur varii fines divinorum somniorum ex Sacra Scriptura. - 8. Et adducuntur multa alia divina somnia ex historiis Sanctorum. - 9. Daemoniaca somnia quae sint. - 10. Assignatur inventum daemoniacorum somniorum. - 11. Naturalia somnia quae sint. - 12. Somnia naturalia proficiscuntur, vel a causa intrinseca somniantis, vel a causa illi extrinseca: intrinseca nascuntur quaedam potissimum ab anima, et dicitur *causa animalis;* et quaedam potissimum a corpore, et vocatur *causa corporalis*. - 13. Intrinseca causa animalis quae sit? et assignantur varia somnia ex ipsa procedentia. - 14. Bonorum hominum somnia meliora sunt quam malorum. - 15. Intrinseca causa corporalis quae sit? - 16. Extrinseca naturalis causa somniorum quae sit. - 17. Species imaginabiles in somniis causatae producunt in somniantibus varios effectus, qui assignantur, et praesertim patent in noctambulantibus seu melius somnambulantibus. - 18. Traditur modus seu regula pro discernendis somniis an sint divina, an daemoniaca, an naturalia? - 19. Quando constat non esse somnia naturalia, et dubitatur an sint divina vel daemoniaca, tutius est ea caveri et contemni ut daemoniaca. - 20. Divinorum somniorum observatio est licita, at interpretatio convenit solum illis quibus a Deo facta est interpretationis revelatio. - 21. Daemoniacorum somniorum observatio, ut fraudes daemonis caveantur, est licita, sed ad occultorum vel eventuum futurorum scientiam seu cognitionem habendam, est illicita. - 22. Observatio et interpretatio somniorum naturalium habentium in suis effectibus connexionem seu adaequationem cum suis causis, est licita, sive causa intrinseca animalis, sive intrinseca corporalis. - 23. Quid, si causa naturalis solemniorum sit extrinseca? - 24. Peccat graviter, qui ex somniis tam procedentibus ex causis intrinsecis, quam extrinsecis divinat futura contingentia, aut quaecunque dependent ab humanae voluntatis arbitrio. - 25. Unde est graviter peccaminosa omnis illa divinatio per somnia, qua ex ipsis praedicitur seu creditur aliquid eventurum, quod nullam prorsus habet connexionem cum illis. - 26. Et multo gravius peccant, qui nedum somniis sibi fortuito obvenientibus firmiter credunt, sed et ipsa cum abusu rerum sacrarum ex animo procurant. - 27. Non est tamen culpandus peccati saltem mortalis qui, sine ulla superstitione et sortilegio, sed ex mera curiositate perquirit thesaurum absconditum sibi in somniis manifestatum. - 28. Item non est condemnandus peccati mortalis, qui dubitans, an thesaurus fuerit sibi manifestatus per defunctum apparentem, an per somnium, ipsum perquirit, nulla adhibita fide somniis. - 29. Nec sic est culpandus, qui nulla adhibita fide et habita superstitione, terram fodit ad inveniendum thesaurum ibi sibi a daemone indicatum. - 30. Similiter non peccat mortaliter observans somnia non omnino eis credens, sed tantum propter talia somnia aliquid de se non malum operatur, ut evitet quaedam mala sibi in ipsis minata. - 31. Cavendum tamen semper est, ne firma praestetur similibus somniis fides, imo generaliter loquendo nulla est ipsis fides et observatio praestanda.

1 Somnium est phantasma in somno factum, id est apparitio phantastica in somno facta; ex Aristotele, lib. de Somno et vigilia; sive visum, quod in somno apparet. Et ut ex Richelet habet Pontas, verb. *Somnium*, in princip., Somnium est motus vis imaginandi, quae dormientis in sensibus exprimit formam rei effictae conformem.

2 Somnia ex Macrobio, lib. 1 de Somn. Scipion., quem sequitur Salisber, lib. 2, dividuntur in quinque genera, scilicet in insomnium, spectrum, somnium, visum et oraculum; sed Artemidorus, lib. 1, cap. 2, quinque ad duo revocavit, insomnium nempe et somnium; sub insomnio spectrum, sub somnio comprehendit visum et oraculum, quoniam haec illud consequuntur. Sic refert Delrius, Disquis., to. 2, lib. 4, cap. 3, qu. 5, vers. *Macrobius*.

Auctor libri de Spiritu et anima (sive is sit Hugo Victorinus, sive alius) cap. 25, *operis* quinque somniorum genera enarrat, videlicet oraculum, visionem, somnium, insomnium, 3

phantasma. « *Oraculum*, inquit, est cum in somnis aliqua sancta gravisque persona, vel etiam Deus eventurum aliquid aperte, vel non eventurum, faciendum vel evitandum nuntiat. *Visum* est, cum id, quod viderat quis, eodem modo, quo apparuerat, evenit. *Somnium* est quid figuris tectum, quodque sine interpretatione intelligi non potest. *Insomnium* est, cum id quod fatigaverat vigilantem, ingerit se dormienti, ut cibi cura vel studium. *Phantasma* est, quando quis dormire coepit, et adhuc se vigilare existimat, aspicereque videtur irruentes in se, vel passim vagantes formas, aut laetas, aut turbulentas ». Sic habet Beyerlinck, Theatr. vitae humanae, verb. *Somnium*, fol. 348, litt. H.

4 Sanctus Gregorius, lib. 8 Moralium, cap. 13, et l. 4 Dial., cap. 48, « sex genera somniorum ex totidem causis orta commemorat; aut enim, inquit, ex plenitudine vel inanitate corporis somnia exsistunt, aut ex antecedentibus diurnis curis, aut ex illusione daemonis, aut ex cogitatione hominis simul et illusione daemonis, aut ex revelatione Dei, aut denique ex cogitatione hominis simul et revelatione Dei, sicque rectissime, ut Delrius observat, loc. cit., concl. 2, somnia tribus auctoribus ascribit; 5 Deo, naturae et daemoni ». Unde posteriores theologi ea diviserunt in divina, daemoniaca et naturalia, quam divisionem, variis aliis relictis, et nos amplectimur.

6 Somnia igitur divina seu coelestia sunt illa quae a Deo inspirantur, sive id faciat immediate per se, sive ministerio angelorum, ut plerumque accidit. Unde Sanctus Thomas, 2-2, qu. 95, art. 6 in corpore, sic ait: *Spiritualis autem est quandoque quidem a Deo, qui ministerio angelorum aliqua hominibus revelat in somniis.*

7 Divinorum seu coelestium somniorum varii fines reperiuntur in Sacra Scriptura. I. Ut quis a malo absterreatur, sicut factum Abimelech, Gen. xx, et regi Merarae et Labano, Genes. xxxi. Et id insinuat Iob, cap. iv, n. 13 et 14, ibi: *In horrore visionis nocturnae, quando solet sopor occupare homines, pavor tenuit me, et tremor, et omnia ossa mea perterrita sunt;* et cap. vii, n. 14, ibi: *Terrebis me per somnia, et per visiones horrore concuties.* II. Ut adhortetur ad aliquod bonum, ut Gedeonem Iudic. vii, et Iudam, eiusque exercitum 2 Machabaeorum xv. III. Ut moneat vel doceat quid agendum, ut B. Ioseph Matth. i et ii, et tres magos Matth. ii. Et hunc finem indicat Iob, cap. xxxiii, n. 15 et seq., ibi: *Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, et dormiunt in lectulo, tunc aperuit aures virorum, et erudiens eos instituit disciplina*, etc. IV. Ut spiritum prophetiae, aut aliud spirituale donum simul largiatur, ut Ioelis cap. ii, n. 28, ibi: *Effundam spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae; senes vestri somnia somniabunt, et iuvenes vestri visiones videbunt.* Et patet de dono sapientiae et prudentiae in somniis dato Salomoni 3 Reg. iii. Et de promissione obventurae dignitatis Ioseph Genes. xxxvii, et Mardochaeo, Esther xi. V. Ut revelet aliquod mysterium, ut Genes. xxviii, aut alicuius reipublicae, vel regni, seu imperii vicissitudinem, ut Israelis Genes. xli, Aegypti et Nabuchodonosor Daniel. ii et iv.

Ad haec capita reduci possunt multa somnia 8 divina, quorum in historiis Sanctorum fit mentio, ut illa Africana apud Victorem Uticen., de Persecut. Vandalic., oblata Eusebio Episcopo Carthaginensi. Item somnium oblatum monacho Cluniacensi Beatae Virginis, tempore S. Odonis apud Ioann. monachum, l. 3 vitae Odonis, cap. 9. Item aliud Berthae matri S. Suitberti apud B. Marcellinum, cap. 1 vitae S. Suitberti. Item aliud S. Abramio confessori, Metaphrast., in eius Vita. Item aliud Henrico imperatori, Rupert., in vita S. Hereberti, cap. 7, n. 26. Item aliud S. Hugoni Gratianopolitano apud Guidonem, in eius Vita. Item aliud Theodosio imperatori, aliud Mauricio imperatori, aliud Arnobio rethori, aliud Bardae, aliud Eulogio apud Delrium, Disquis. magicar., to. 3, c. 3, quaest. 6, concl. 4, et multa alia apud Fulgosium, l. 1 Exemp., c. 5, et apud Beyerlinck, loc. cit., f. 285, § *Somnia divina*, et alia innumera apud alios.

Daemoniaca somnia sunt illa, quae mali spi- 9 ritus studiose dormientibus immittunt, vel ad perturbationes animi ciendas, ut libidinem, iram, odium, desperationem, vel ad occultorum aut futurorum significationem. Sic expresse Delrius, loc. cit., post conclusionem 4, vers. *Diabolica somnia*, et colligitur ex S. Gregorio, l. 8 Moral., in cap. 7; Iob cap. xiii, epist. 9, alias 115; S. Th., 2-2, qu. 95, art. 6 in corpore; Blesensis, epist. 65, et alii passim.

His daemoniacis somniis totum intentum 10 malignorum et fraudulentorum illorum spirituum est homines ad peccata deducere, eosque praesertim incautos ac ignaros vanis superstitionibus imbuere, si eos aliquorum somniorum eventu ad habendam ipsis fidem reduxerint, sicque eos deceptos ad enormia, nefanda ac sacrilega crimina pertrahere, ut communis doctorum ac quotidiana experientia etiamnum docet.

Naturalia somnia sunt illa, quae communiter 11 ortum ducunt ab affectione et dispositione animae et corporis somniantis. Beyerlinck et Pontas, loc. cit., et alii passim. Et haec somnia 12 naturalia proficiscuntur vel a causa intrinseca somnianti, vel a causa illi extrinseca. Intrinseca nascuntur quaedam potissimum ab anima, et tunc dicitur causa animalis, et quaedam potissimum a corpore, et vocatur causa corporalis.

Intrinseca causa animalis est, quando somnia 13

obveniunt de rebus, quibus cogitatio vigilantis valde fuit intenta, et per diem ipse somnians circa illas multum occupatus fuit, iuxta illud Ecclesiastes cap. v, n. 2, ibi: *Multas curas sequuntur somnia.* Unde Lucretius, Poemat., apud Beyerlinck, l. cit., fol. 286, § *Animalia,* sic habet:

> In somnis eadem plerosque videmus obire,
> Causidicos causas agere, et componere leges
> Induperatores pugnare, et praelia obire:
> Nautas contractum cum ventis degere bellum;
> Et quo quisque fere studio defunctus adhaeret,
> Aut quibus in rebus multum sumus ante morati.

14 Et ad haec pertinent somnia de rebus et personis, in quas odio, amore, timore aut spe vehementer afficimur; hinc liberales et benefici somniant se aliis largiri, mendici petere, cantores canere, philosophi disputare, avari pecuniam congerere, vindicativi de inimicis ulcisci, et alii alia similia. Unde Aristoteles, 1 Ethicor., cap. 13, dicit bonorum hominum somnia meliora esse, quam malorum, propterea quod consilia, quae ad virtutum officia exercenda sollicite agitant, eadem eis in somno occurrunt.

15 Intrinseca causa corporalis nascitur a praesenti dispositione ac temperamento corporis, quod vel inedia exhaustum, vel crapula repletum, vel humore aliquo nimis praedominante aegrescit, vel alio interiore vitio laborat; unde ex variis his causis varia nascuntur somnia. Cholerici enim somniant colores flavos, rixas, iurgia, inimicitias, incendia, et huiusmodi; sanguine redundantes rubentia, ignes, ustiones, hortos, convivia et laeta omnia; melancholici funera, caliginem, tenebras, solitaria loca, nocturnas oberrationes, tetra spectra tristiaque cuncta; phlegmatici mare, aquas, balnea, navigationes, submersiones, tardam et impeditam a noxiis fugam. Qui viscido humore affectas obstructasque habent partes cerebri posteriores, illi comprimi ac suffocari videntur in somniis, et Latini vocant hunc *incubum* morbum. Qui sinceris purisque succis constant, somniant se volutari inter odoratos suavesque flores, et econtra qui foetidis putridisque sunt repleti humoribus, somniant se versari in cloacis, sepulcris, sordidis ac coenosis locis.

16 Extrinseca naturalis causa somniorum est, quando dormientis imaginatio ab agente extrinseco movetur. Huiusmodi autem agens est duplex; alterum est aer ambiens: alterum impressio, sive influxus corporum coelestium; sicut enim corpora coelestia suo in materiam corpoream influxu varias formas lapidum, metallorum plantarumque gignunt, sic influendo in phantasiam, quae organis corporeis est immersa, possunt a coelestibus corporibus produci species imaginabiles effectui a corporibus illis coelestibus promananti conformes, ut erudite suo more ratiocinatur doctissimus Delrius, loc. cit., post conclusionem secundam, vers. *Naturalis extrinseca.* Unde ut habetur in Lexico Medico Castello-Brunoniano, verb. *Somnium: Somnia sunt operationes, quae fiunt inter dormiendum ab astris in homine.*

17 Species imaginabiles in somniis causatae sunt quandoque in somniante adeo impressae, ut distincta afferat verba, recte ad interrogata respondeat, aut e lecto surgat aliquid exterius facturus, tute etiam in locis periculosis perambulet, et denuo adhuc dormiens lectum repetat, ut patet de noctambulantibus, seu melius somnambulantibus, cum nedum noctu, sed etiam interdiu id accidat, ut observat Lexicon Medicum Castello-Brunonianum, verb. *Somnambulo,* referens quemdam celebrem olim somno meridiano indulgentem inter dormiendum surrexisse, deambulasse, cum coniuge locutum fuisse, a qua etiam rursus ad sellam, in qua dormiverat, reductus, paulum adhuc dormivit, evigilans deinde omnium plane fuit ignarus. Haec ibi; nec desunt alia consimilia exempla.

18 Pro discernendis somniis, an sint divina, an daemoniaca, an naturalia, habendus est recursus ad patrem spiritualem aliasque pias et instructas personas, ut suis consiliis ea dilucident, et in subsidium suis orationibus lumen pro eorum vera discretione et intelligentia a Deo exquirant. Sic communiter doctores cum S. Thoma, 2-2, quaest. 95, art. 7 in corpore: Hac tamen retenta pro certa regula quod, quando Deus somnium immittit, solet simul hominem lumine interiori certum reddere hoc somnium a se profectum et coelitus immissum fuisse, ut recte docet Delrius, loc. cit., post conclusionem quintam, vers. *Discernere;* et relinquit ipsum hominem totum hilarem, humilem, devotum ac pium. Quando autem daemon somnia immittit, talia somnia aut visiones habentes evadunt tristes, spiritu audaces, elati et superbi, impuri, ac omni malitiae proclives, ut advertit Clericatus, *Nelle sue spiche,* verb. *Sogni,* n. 898. Tunc vero somnia sunt naturalia, quando mere procedunt a phantasmatibus in memoria motis ab operationibus diebus antecedentibus factis, aut intenta voluntate et desiderio diebus sequentibus faciendis, aut ab humoribus a stomacho elevatis ad cerebrum, ubi generantur somnia rerum extravagantium, ridicularum ac penitus infructuosarum, ut notat Clericat., loc. cit., num. 899.

19 In summa, concludit doctissimus Delrius, loc. cit., vers. *Discernere,* hoc est observandum, si constet neque ex animali, neque ex corporali causa somnium fuisse natum, sicque non esse naturale, dubitetur autem adhuc utrum sit a Deo vel a daemone? tutissimum est, si ut a daemone immissum caveatur et contemnatur iuxta illud Ecclesiastici, cap. xxxiv, n. 6 et 7, ubi traditur esse contemnenda extrinseca somnia, quae non constat a Deo fuisse immissa, ibi: *Nisi ab Altissimo fuerit emissa vi-*

sitatio, ne dederis in illis cor tuum, multos enim errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in illis.

20 Divinorum somniorum observatio licita est, at interpretatio solis convenit illis quibus a Deo facta est interpretationis revelatio. Delrius, loc. cit., concl. 5, et alii communiter. Prima pars de se patet, quia somnia divina nobis immittuntur a Deo, ut ea observemus, ac ab ipsis instruamur, moneamur et corrigamur. Secunda pars habetur ex Daniele, cap. II, n. 27, ibi: *Mysterium, quod rex interrogat sapientes, magi, arioli et aruspices nequeunt indicare regi, sed est Deus in coelo revelans mysteria, qui indicavit tibi;* et ibid., n. 30, subiungit: *Mihi quoque non in sapientia, quae est in me plus quam in cunctis viventibus, sacramentum hoc revelatum est, sed ut interpretatio regi manifesta fieret;* et 1 ad Corinth., c. V, n. 11, ibi: *Quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.*

21 Daemoniacorum somniorum observatio, ut fraudes daemonis caveantur, est licita, sed ad occultorum vel eventuum futurorum scientiam, seu cognitionem habendam, est illicita. Sic expresse Delrius, loc. cit., concl. 4, et alii passim. Prima pars de se patet; quia hoc est animae valde salutare, et aliquando necessarium, ut sic daemonis fraudulentae astutiae eludantur, et peccata, ad quae per ipsas nos intendit inducere, evitentur. Secunda pars probatur, quia hoc est Dei lege prohibitum, Levit. c. XIX, num. 26: *Non augurabimini, nec observabitis somnia;* Deuteron. cap. XVIII, n. 10, ibi: *Nec inveniatur in te qui... observet somnia;* et Ecclesiastic., cap. XXXIV, num. 6 et 7, per verba adducta supra num. 19. Tum quia non potest horum interpretatio citra miraculum haberi, nisi ex pacto implicito vel explicito, cum daemone, quod est omnino illicitum, dicente expresse Apostolo 1 ad Corinth., cap. X, n. 20: *Nolo autem vos socios fieri daemoniorum.*

22 Observatio et interpretatio somniorum naturalium habentium in suis effectibus connexionem seu adaequationem cum suis causis, est licita, sive causa sit intrinseca animalis, sive intrinseca corporalis. Sic Delrius, loc. cit., concl. 3, et communis aliorum cum S. Thoma, 2-2, qu. 95, art. 6 in corpore. Prima pars, quando videlicet causa est intrinseca animalis, clare patet: Si enim quis sit lascivis somniis, foedisque illusionibus inquinatus, potest, imo debet causam talium somniorum inquirere, et cognoscens ipsa provenire ex quo obscenis lectionibus, libidinosis cogitationibus aut turpibus colloquiis operam dederit, debet similes lectiones, cogitationes et colloquia cavere, ac vitare, et sic de similibus. Secunda pars, quando scilicet causa est intrinseca corporalis, est etiam de se clara, nam ut docent Aristoteles, lib. de Divinatione per somnia, cap. 1, et Hippocrates, lib. de Insomniis, et 6 Epid., et S. Thomas, cit. qu. 95, art. 6 in corpore, et alii passim admonent medicis notanda et expendenda esse aegrotantium insomnia seu somnia, ad eorum morbos diiudicandos et curandos. Ex ea namque observatione satis probabilem de qualitate morbi coniecturam eliciunt, et qui humores intus lateant qui eorum defectus vel exsuperantiae sint, dignoscunt; si quis enim somniet de occupationibus igneis, signum est cholerae praedominantis; si de aereis, sanguinis abundantis; si de aqueis, multi phlegmatis, si de terreis, melancholiae, et sic de similibus, et ideo potes licite sibi per congruentes medicinas praecavere. Qua de re Galenus, lib. de Praesagio ex somniis sumendo, refert, quod cum quidam somniasset alterum crus sibi factum lapideum, mox ea corporis parte paralyticus evasit.

Si causa naturalis somniorum sit extrinseca 23
iuxta dicta supra n. 16, et talis causa non sit tam a somniante remota, quin possit ab illa naturaliter affici et pati, tunc dicta somnia includunt aliquid probabilitatis, adeoque observari et interpretari licite possunt, ut patet de podagricis et herniosis, qui possunt affici et pati a causis futurae cras pluviae, sicque de illa aliquod suum somnium interpretari. Secus autem dicendum est, si causa extrinseca sit adeo a somniante remota, ut non possit ab illa naturaliter affici et pati: sic enim, cum non potest quis hic hodie affici et pati a causis futurae pluviae post triennium propter temporis distantiam, nec a causis futurae statim pluviae in Moscovia propter loci intercapedinem, non potest de tali pluvia aliquod suum somnium interpretari, cum causae huiusmodi nihil pertineant ad ipsius corporis temperamentum et dispositionem, nihilque possint in ipso agere seu operari, adeoque somniorum a similibus extrinsecis causis provenientium observatio est penitus incerta et fallax. Et si aliquando respondeant eventui, id a casu fit vel ab intelligentia quapiam revelatur, ut recte observat Delrius, loc. cit., post concl. 3, vers. *Quando naturalis causa est extrinseca.*

Peccat graviter, qui ex somniis, tam proce- 24
dentibus ex causis intrinsecis, quam extrinsecis, divinant futura contingentia, successus fortuitosque casus, aut quaecunque dependent seu manant ab humani arbitrii voluntate, sive somniantis, sive alterius. *Communis.* Et ratio est, quia haec non dependent a causis naturalibus, aut temperamento corporis, nec ab astris, cum nullam habeant naturalem connexionem cum illis; et omnis similis divinatio est expresse prohibita, tum ex Sacra Scriptura, Levitic. XIX; Deuteronom. XVIII; Isaiae XLVII; Ecclesiastici XXXIV; et ex can. *Illud,* can. *Illos,* can. *Sed et illud,* caus. 26, qu. 5, et praecipue in const. Sixti V, incip. *Inscrutabili iudiciorum.*

25 Unde est graviter peccaminosa omnis illa divinatio per somnia, qua ex somniis praedicitur, aut creditur aliquid eventurum, quod nullam prorsus habet connexionem cum illis. Eodem enim modo est loquendum de divinatione per somnia, ac de divinatione per astra, quae est prohibita, etiamsi tales divinatores id non certo affirmare asserant, et protestentur, ut expresse dicit Sixtus V, in cit. const. incip. *Coeli et terrae creator.*

26 Hinc caveant illi qui, nedum somniis sibi fortuito obvenientibus firmiter credunt, sed et ipsa cum abusu rerum sacrarum, eas nocte capiti in lecto supponentes, vel alibi reponentes ex animo procurant atque exspectant ut ex iis inde divinent nomina in ludis vulgo seminariorum dictis sortitura. Proh dolor! quot in istis crimina, quot sacrilegia, quot diabolica sortilegia!

27 Non esset tamen culpandus peccati saltem mortalis, qui sine ulla superstitione et sortilegio, sed ex mera curiositate pergeret ad locum thesauri absconditi sibi in somnis manifestati, ibique terram effoderet, quia videtur id tantum esse actus levitatis et vanitatis. Sic Henno, tom. 1, tract. in Decalogum, disp. 1, qu. 4, art. 5, concl. 4; La Croix, lib. 3, part. 1, tr. 1, cap. 1, dub. 2, n. 10; Tamburinus, lib. 2, cap. 6, § 1, n. 22, ubi, ut etiam ex ipso refert La Croix, loc. cit., dicit hominem in somno saepius admonitum, ut certo loco terram effoderet, sicque reperiret ollam auro plenam, non peccasse graviter, quamvis deceptus sit, et invenerit ollam plenam nigris carbonibus.

28 Item non esset condemnandus peccati mortalis, qui dubitans an thesaurus fuerit sibi manifestatus per defunctum apparentem, an per somnium, terram effodit, ut rei veritatem detegat, nulla tamen fide somniis adhibita. Sic
29 expresse Henno, loc. cit., et alii. Nec sic esset culpandus, qui nulla adhibita fide et habita superstitione, terram foderet ad inveniendum thesaurum ibi sibi a daemone indicatum, quia non videtur peccaminosum uti scientia a daemone accepta, ubi saltem non fuit ab eo explicite aut implicite petita, nec ullus intercessit ad eum recursus. Sic expresse Henno, loc. cit.; Lessius, in Auct., verb. *Magia,* cap. 6; La Croix, loc. cit., dub. 3, n. 25 et alii.

Similiter non est mortale observare somnia, 30
quando quis non omnino credit rem in somnio sibi ostensam esse veram, sed futuram, sed tantum propter tale somnium aliquod de se non malum operatur, ut evitet mala sibi in somnio minata. Sic Suarez, de Relig., tom. 1, tract. 3, lib. 2, cap. 13, n. 25; La Croix, loc. cit., dub. 2, n. 10; Tamburinus, loc. cit., et alii. Et ratio est, quia licet ibi sit aliqua levitas, vel simplicitas, aut nimia timiditas, tamen non apparet gravis malitia, quia, ut expresse dicit La Croix, loc. cit., non tam credit illud esse a Deo, aut ideo esse verum, quam posse aliunde esse verum.

Cavendum tamen semper est, ne firma prae- 31
stetur similibus fides: imo generaliter loquendo nulla est ipsis fides, et observatio praestanda ex Levit. c. XIX; Deuter. c. XVIII; Isa. c. XLVII; Ecclesiast. c. XXXIV; et ex dictis supra, n. 19, 21, 23 et 24. Unde monet Ecclesiastes, cap. v, n. 6, quod *ubi sunt somnia, plurimae sunt vanitates, et sermones innumeri, tu vero Deum time;* et Ecclesiasticus, cap. XXXIV, num. 1 et seqq., quod *Somnia extollunt imprudentes, quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum, sic et qui attendit ad visa mendacia;* et ibid., n. 7, subiungit, quod *multos errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in illis.* Quod et revera docet experientia: nam eos, qui curiose ad somnia attenderunt, somniorum interpretatio subsecuta in gravissimas calamitates, et in interitum praecipites egit, ut Agamemnonem Homericum, Cyrum Persarum regem, Xerxem, Onomarchum, Antigonum et Pompeium, teste Delrio, loc. cit., post conclusionem quintam, vers. *Discernere* in fine. Nec desunt, et utinam deessent, recentiora exempla eorum, qui bona temporalia, corpus et animam ex nimia, superstitiosa ac sacrilega somniorum observantia misere perdiderunt.

Vide verb. *Pontius Pilatus,* ubi de somnio ab eius uxore habito nocte Passionis D. N. I. C.

SOMNUS

Summarium.

1. Somnus quid sit? – 2. Somnus quomodo causetur? – 3. Cibi, qui plurimum vaporem sursum efferunt, somniferi appellantur, et qui pluribus abundant humoribus, procliviores sunt ad somnum. – 4. Somnus alius diurnus, alius nocturnus. – 5. Somnus diurnus alius antemeridianus, qui tolerabilis est, nec omnino noxius. – 6. Et alius meridianus, seu pomeridianus, qui si sine debitis cautionibus capiatur, valetudini non parum nocet. – 7. Afferuntur mala, quae gignere solet somnus pomeridianus sine debitis cautionibus captus. – 8. Assignantur cautiones adhibendae in tali somno ad dicta mala evitanda. – 9. Aptissimum tempus pro somno capiendo est nocturnum. – 10. Arguuntur noctu vigilantes, et diu dormientes. – 11. Somnus appellatur filius noctis. – 12. Suavior et sanior evadit somnus nocturnus, si coena hominis fuerit sobria. – 13. Quamvis sanior sit somnus nocturnus, homines tamen noctu dediti studiis et orationibus etiam diurnum somnum capere consuescunt exemplo ad id Iesu Christi. – 14. Quoties horis sit somnus capiendus. – 15. Somnus variis epithetis a Tertulliano laudatur. – 16. Somnus a Paulo IV Summo Pontifice vocabatur donum Dei. – 17. Afferuntur quidam versiculi de somno. – 18. Solimanus Turcarum tyrannus putavit se evitare periurium occidendo dormientem Ibrahimum, quem iureiurando promiserat non occisurum viventem.

1 Somnus, secundum Aristotelem, lib. de Somno et vigilia, est ligamentum omnium sensuum ad animalis quietem et salutem institu-
2 tum. Obstruentibus enim vaporibus e ventriculo ascendentibus ad caput sensus communis aditum, iisdemque cerebri membranam opplentibus, sicque quasi ligatis internis ac externis sensibus, anima et corpus sine ulla operatione quiescunt, donec consumptis dictis vaporibus ipsi interiores et exteriores sensus soluti, pristinam suam operativam virtutem re-
3 cuperent seu reassumant. Unde cibi illi, qui plurimum vaporem sursum efferunt somniferi appellantur, et phlegmatici, aliique abundantioribus repleti vaporibus seu humoribus uti et infantes ad somnum procliviores redduntur. Sic ex Aristotele Beyerlinck, Theatr. vitae humanae, verb. *Somni causa afficiens.*

4 Somnus quoad tempus ipsum sumendi, alius est diurnus et alius nocturnus. Diurnus rursus
5 duplex est, alius antemeridianus, qui fit ieiuno ventriculo, qui tolerabilis est, nec omnino noxius, cum tunc vacuo ventre et materia exhalationum non suppetente, mala, seu morbi non
6 obrepant. Alter meridianus seu pomeridianus qui, si sine debitis cautionibns capiatur, valetudini non parum nocet. Unde apud Plautum in Mostell.: *Non bonus somnus est de prandio,* et Schola Salernitana: *Si vis vivere sanum, fuge somnum meridianum.*

7 Somnus enim pomeridianus cibos in ventriculo non concoquit, sed corrumpit, ructus flatusque parit, cerebrum multa crassa mordacique humiditate atque fuligine replet, unde gravedines, oscitationes, pendiculationes, vertigines, catarrhi, capitis dolores, anginae, apoplexia, incubus, epilepsia, paralysis et alii
8 morbi frigidi atque mortiferi promanant. Nonnulli tamen certis cautionibus adhibitis mitiora ac minime periculosa illa sibi efficiunt, primum consuetudine et longo usu, deinde non protinus a cibo, neque capite demisso dormiendo. Praeterea vel somno plenius indulgendo, vel parum longo utendo, postremo non subito, nec raptim, sed paulatim vigiliam revocando. Sic ad litteram Beyerlinck, l. c., § *Tempus.*
9 Ubi subiungit, quod aptissimum somno tempus est nocturnum, propterea quod ipsum noctis silentium quietem advocat, et circumfusi aeris frigiditate innatus calor facilius sese colligit, et ad interiora revocat, cum somnus, ut Aristot., cap. 3, de Somno et vig., asserit, anti-
10 peristasis quaedam sit naturae conveniens. Unde Seneca, lib. 22, epist. 123, eos reprehendit, qui ut quidam in eadem urbe antipodes, noctes vigilant, dies dormiunt, quos appellat lychnobios, id est *lucernarios*, aitque eiusmodi homines contra naturam vivere. Quod factitasse Heliogabalum imperatorem testatur Lampridius, in eius Vita.

11 Unde somnus appellatur filius noctis, et nox somni datrix a poetis, teste Serra, in suis *Synonymis,* et Beyerlinck, l. c., § *Tempus,* vers. *Nec inscite.* Et suavior evadit nocturnus so- 12
mnus, si coena hominis fuerit sobria, et parcus homo in esu et potu, iuxta illud scholae Salernitanae:

Ut sis nocte levis, sit tibi coena brevis,

et habetur expresse ex Ecclesiast., c. xxxi, n. 24, ibi: *Somnus sanitatis in homine parco, dormiet usque mane, et anima illius cum ipso delectabitur.*

Quamvis autem sanior sit somnus noctur- 13
nus, homines tamen noctu dediti studiis et orationibus, etiam diurnum seu pomeridianum somnum capere consuescunt, uti solent regulares utriusque sexus hora pomeridiana silentium indicere, et aliquantulum somni ac quietis capessere, ad id habito exemplo a nostro Salvatore Iesu Christo, qui uti solitus nocte orare, quadam die naviculam suorum discipulorum ingressus ibi suavissimum somnum capiebat, a quo suscitatus ipsos a maritima procella salvavit, Matth. c. viii, n. 24 et 25, ibi: *Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus; ipse vero dormiebat, et accesserunt ad eum discipuli eius, et suscitaverunt eum dicentes: Salva nos, perimus.*

Quotis autem horis sit somnus capiendus? 14
Varii variant iuxta variorum varias corporis dispositiones et animi applicationes. Medici ad horas 6, 7 aut 8 constituunt, tale enim temporis intervallum sufficit concoctioni et viribus naturae reparandis. Clericat. in suis Spicis, verb. *Somno,* n. 908, refert a suo satis docto et erudito grammaticae magistro sic didicisse: *Un buon scolare non deve dormire più di cinque ore; un buon predicatore non più di 6; un buon padre di famiglia ore 7; un gran poltrone ore 8.* Ursaya in 2 Miscellan. sacro et profano, litt. S, n. 51, sic habet: *Quattro o cinque al viandante, altrettante al mercatante; cinque o sei allo studente, ed otto ad altra gente. Tutte sono al vecchio buone, nove e dieci al dormiglione, e chi più è un gran poltrone.*

Somnus ex Tertulliano c. 44 de Anim. est 15
recreatio corporum, redintegrator virium, probator valetudinum, pacator operum, medicus laborum, cui legitime fruendo dies cedit, nox legem fecit, auferens rerum etiam colorem. Ex 16
quo forsan motus fel. rec. Paulus IV dicere solebat, posse ut libet somnum capere, non in hominis situm facultate, sed esse Dei donum. Indeque cum nocte aliqua obdormire non poterat, surgebat quidem e lecto, sed neminem excitabat, neque omnino alicui molestiam afferebat, ne somno, quem Dei donum appellabat, quempiam privaret, ut per haec praecisa verba id avertit Ciacc., in eius Vita,

§ *Vitae puritas*, et Ursaya, Instit. crim., lib. 2, tit. 5, n. 195.

17 Et idem Ursaya in 1 Miscell. sacro et profano, litt. S, n. 195 et seq. de somno, sic habet:

Si somnus nihil est nisi mors, nil mors nisi somnus;
Quo plus in vita dormio, vivo minus.
Stulte, quid est somnus, gelidae nisi mortis imago?
Longa quiescendi tempora fata dabunt.

Unde Solimanus Turcarum tyrannus, qui 18
iureiurando promiserat, nunquam velle occidere Ibraimum eius primarium ministrum, viventem, die 15 Martii 1535, fecit illum occidere quando dormiebat, asserens hoc modo iuramentum non fregisse. Sic ex aliis refert ipse Ursaya, in 2 Miscell. sacro et profano, litt. S, num. 50.

SORS

Summarium.

1. Sors in genere varie accipitur. – 2. Sors specialiori et usitatiori modo sumpta quid sit? – 3. Haec sors dividitur in divinatoriam, consultoriam et divisoriam. – 4. Sors divinatoria quid sit? – 5. Sors consultoria quid sit? – 6. Sors divisoria quid sit? – 7. Sortes divinatoriae sunt omni iure illicitae. – 8. Sic est illicita versio cribri ad divinandos fures, homicidas, sagas, etc. – 9. Sortes consultoriae possunt ex circumstantiis esse licitae vel illicitae, et assignatur quando tales sint? – 10. Sanctus Augustinus et Sanctus Pater meus Franciscus, aliique sancti sanctissime his sortibus consultoriis usi sunt. – 11. Apud meam variasque alias religiones adest pius usus sortiendi singulis annis et mensibus sanctum tutelarem. – 12. Illicitae sunt sortes a gentilibus vocatae Homericae seu Virgilianae. – 13. Item illicitae sunt sortes a quibusdam Christianis vocatae sortes sanctorum. – 14. Sortes divisoriae extra casum electionis ecclesiasticae sunt licitae; dummodo nihil superstitionis aut iniustitiae contineant. – 15. Hae sortes divisoriae sunt in praxi apud omnes. – 16. Per nullam sortem fieri possunt electiones ecclesiasticae. – 17. Affertur et solvitur obiectio de exemplo S. Matthiae. – 18. Iure merito fuerunt prohibitae electiones ecclesiasticae per sortem. – 19. Imo neque per sortem lis dirimi potest, etiamsi duo omnibus meritis ac qualitatibus aequales aequalibus votis electi ad beneficium ecclesiasticum ambo consentiant in sortem. – 20. In tali discordia quid agendum. – 21. Aliae lites et discordiae in causis beneficialibus extra casum electionis, licet non possint per sortes dirimi propria ac privata auctoritate partium, possunt tamen per sortes dirimi interveniente iudicis auctoritate, ad n. 35.

1 Sors interdum sumitur promiscue pro fortuna vel fato, iuxta illud Virgilii l. 3 Aeneid.:

... Hic exitus illum sorte tulit.

Aliquando sumitur pro statu, iuxta illud ps. xxx: *In manibus tuis sortes meae.* Saepe sumitur pro prima et capitali pecunia in societatem seu contractum collata, iuxta illud Terentii in Adelph.:

Heu mihi etiam de sorte nunc venio in dubium?

quo sensu sors etiam accipitur l. *Acceptam* 19 Cod. de Usuris, cap. *Conquestus* 8 de Usuris.

2 Specialiori autem et usitatiori modo sumitur pro eo, quod praeciso hoc fine agitur, ut eius eventu spectato, aliquid occultum vel dubium innotescat v. g. quid cuique debeat competere; seu sors est inquisitio fortunae aut divinae Providentiae de aliquo contingenti humanoque eventu, vel signum datum, per quod distinguantur res confusae ab invicem.

3 Porro haec sors est triplicis generis, nempe divinatoria, consultoria et divisoria, ut tradunt communiter doctores cum S. Th., 2-2, qu. 95,

4 art. 8. Sors divinatoria est superstitiosa inquisitio rerum occultarum vel futurarum, quae

5 naturaliter sciri non possunt. Sors consultoria est inquisitio divini consilii circa res agendas

6 vel cavendas. Sors divisoria est investigatio ex consensu partium, cui in dubio res aliqua tribuenda sit.

7 Sortes divinatoriae sunt illicitae et damnatae a iure divino, canonico et civili. Iure divino vetitae et damnatae sunt, Exodi cap. xii; Levitici cap. xix et xx; Numer. cap. xxiii; Deuteronom. cap. xviii; 2 Regum cap. xxiii. Iure canonico prohibitae sunt in can. *Illud* 6, can. *Cui* 7, can. *Illos* 8, can. *Sed et illud* 9, can. *Si de arca* 10, can. *Licet* 11, caus. 26, qu. 1, cap. *In tabulis* 1, cap. *Ex tuarum* 2 de Sortilegiis, et caus. 26, qu. 5 per totum. Iure civili interdictae sunt in l. *Artem* 2, l. *Nullus* 3, leg. *Eorum* 4, leg. *Nemo* 5, l. *Multis* 6, leg. *Et si* 7, l. *Culpa* 8, et l. *Quicunque* 9 Cod. de Malefic. et mathematic. Et quidem iure 8 merito sunt sortes divinatoriae damnatae, utpote involventes tacitam vel expressam daemonis invocationem, quandoquidem nec ex natura rei, nec ex Dei aut Ecclesiae ordinatione inserviunt rei manifestandae. Et huc reducitur versio cribri, qua impii quidam homines tentant divinare fures, homicidas, sagas, etc., et sic de similibus.

Sortes consultoriae possunt ex circumstantiis 9 esse licitae vel illicitae. Illicitae sunt, si fiant sine gravi necessitate, sine debita reverentia ad Deum, et sine modo proportionato: ubi enim sufficit consilium humanum, illicitum est exercitium sortis consultoriae pro habendo consilio divino, cum haec et similia praestentur solum divinitus, quando non potest humanitus provideri. Unde in tali casu omnis sors consultoria est irreverentia et Dei tentatio; adeoque illicita; licitae autem sunt sortes consultoriae, si fiant urgente necessitate cum debita reverentia et precibus devote ad Deum fusis, et non fiant pro officiis seu beneficiis ecclesiasticis; tales enim sortes consultoriae per se primo non ordinantur ad cognoscenda futura contin-

gentia, sed solum ad tollendas dubietates circa res agendas vel cavendas, quae dubietates solo humano consilio decerni non possunt, unde licite in tali casu implorare quis potest divinum consilium per sortes consultorias, ut per eas dignetur Deus indicare quid sibi agendum sit, aut cavendum, iuxta illud Proverbior. XVI: *Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.*

10 Et de facto religiosissime et sanctissime secundum Deum his sortibus consultoriis usi sunt S. Augustinus, ut fatetur ipsemet lib. 8 Confession., cap. 13, et Seraphicus meus parens sanctus Franciscus, ut scribit sanctus Bonaventura in eius Vita, cap. 13, ibi: *Immissum est eius menti per divinum oraculum, quod in aperitione libri Evangelici aperiretur ei a Christo, quid Deo in ipso et de ipso maxime foret acceptum. Oratione itaque cum multa devotione praemissa, sacrum Evangeliorum librum de ipso altari sumptum in sanctae Trinitatis nomine aperiri fecit per socium virum utique Deo devotum et sanctum; sane cum in trina libri aperitione semper passio Domini occurreret, intellexit vir Deo plenus, quod sicut Christum fuerat imitatus in actionibus vitae, sic conformis ei esse deberet in afflictionibus et doloribus passionis, antequam ex mundo transiret.* Et sic etiam plures alii sancti apud citatos auctores a Beyerlinck, Theatr. vitae humanae, v. *Sors,* § *Apud Christianos.*

11 Hinc apud meam variasque alias religiones invaluit pius usus sortiendi singulis annis et singulis mensibus sanctum tutelarem, ut et consuescunt multae aliae saeculares piae personae.

12 Sunt tamen illicitae sortes consultoriae a gentilibus vocatae Homericae seu Virgilianae, eo quia, aperto Homeri seu Virgilii Codice, versus, qui primo visui occurrissent, assumebantur in oraculi omen. Livius, lib. 22.

13 Item illicitae sunt sortes consultoriae a quibusdam christianis vocatae sortes sanctorum, eo quia ad libri sacri aperitionem, vel ad sacrae lectionis auditionem, putant aliqui vaticinium captare ex sententia inibi occurrente. Tales enim consultoriae sortes saltim vitio vanitatis laborant, cum nullo Spiritus sancti instinctu, nulla gravi necessitate cogente, nulla ratione sufficienti ad ipsas honestandas fiant, adeoque iure merito prohibentur c. *Aliquanti* 6, c. *Si quis* 9, caus. 26, qu. 5, et sanctus Clemens lib. 7 Const. Apostol., c. 7, dictae prohibitionis rationem reddit, dicens hoc studium ducere ad idololatriam.

14 Sortes divisoriae, per quas ex consensu partium in dubio discernitur cui res aliqua tribuenda sit, extra casum electionis ecclesiasticae, sunt licitae, dummodo nihil superstitionis aut iniustitiae contineant: has enim sortes divisorias approbavit ipsemet Deus, Num. c. XVI et XXXIII; Deuteron. cap. I; Paralip. cap. XXV et XXVI. Sic terra per sortem divisa est: Numer. c. XXVI, vers. 5, et cap. XXXIII, vers. 54, et cap. XXXVI, vers. 2; Deuteron. c. I, vers. 28, et XXXI, vers. 7; Iosue cap. XIV. Sic captus fuit Ionathas; I Regum, cap. XIV. Sic deprehensus Ionas a nautis cum a facie Domini fugeret; Ion. c. I. Sic detectus fuit Achan, Iosue c. VII. Sic sorte exiit Zacharias, ut incensum poneret in altari; Lucae c. I.

Unde videmus in quotidianam praxim de- 15
duci has divisorias sortes tum a politicis et iuristis, tum a canonistis et theologis ad determinandas seu declinandas lites, ad dividendas haereditates et spolia, ad decernenda munera et officia saecularia, et ad multa alia huiusmodi; quae sortes sunt revera licitae, si nihil superstitionis aut iniustitiae contineant. Proverbiorum enim XVIII expresse dicitur: *Contradictiones comprimit sors, inter potentes quoque diiudicat.*

Per nullam autem sortem fieri possunt ele- 16
ctiones ecclesiasticae, cum sic fieri sit expresse prohibitum in cap. *Ecclesia vestra* 3 de Sortilegiis, ibi: *Sortis usum in electionibus perpetua prohibitione damnantes,* et in l. *Sacris* 47 Cod. de Episcop. et clericis, ibi: *Neque ex sortibus, neque ex fortuitis circumstantiis;* et concordat c. *Quia propter* 42 de Elect., ubi Innocentius III, praescribens modos in electionibus necessario servandos, methodum de mittendis sortibus omnino siluit, et omnes alias eligendi formas praeter res ibi assignatas, nempe scrutinii, compromissi et inspirationis, decrevit penitus irritas ac nullas, ibi: *Aliter electio facta non valeat:* volens insuper quod attentantes eligere contra tres dictas formas ea vice priventur potestate eligendi, ibi: *Qui vero contra praescriptas formas eligere attentaverint, eligendi ea vice potestate priventur.* Pirhing, lib. 5 Decr., tit. 21, num. 8 et seq.; Zoesius, ibid., n. 5; Reiffen., ibid., n. 8, et alii passim.

Nec valet obiicere exemplum de sancto Mat- 17
thia Apostolo per sortem ad apostolatum evecto, Act. Apostolorum cap. II, num. 26, ibi: *Et dederunt sortes, et cecidit sors super Matthiam, et annumeratus est cum undecim Apostolis.* Non valet, inquam, quia in can. *Non exemplo* 4, caus. 26, qu. II, expresse sic habetur: *Non exemplo Matthiae, vel quod Ionas propheta sorte deprehensus sit, indifferenter sortibus est credendum, cum privilegia singulorum (ut Hieron. ait) communem legem omnino facere non possint*[1]: tum quia etiam

[1] Videtur scilicet id singulare fuisse S. Matthiae privilegium; quia enim caeteri Apostoli a Christo immediate vocati erant, voluit et Christus electionem Matthiae sibi vindicare, ne collegis suis inferior videretur. Ideo Apostolis internae inspirationis afflatu auctor fuit, ut sortem ea in electione adhiberent.

dato, quod electio sancti Matthiae non fuerit facta ex speciali privilegio et manifestatione, seu revelatione divinae voluntatis, uti factam fuisse docuerunt sanctus Dionysius, de ecclesiastica Hierarchia; sanctus Hieronymus in c. 1 Ionae, et Beda, relat. in cit. cap. *Non exemplo Matthiae;* nec ex consueta sortitione, et simul aliquo signo coelesti visibili, ut voluerunt Origenes, homil. 1 in Iosue, et sanctus Augustinus, conc. 2 in Psalm. xxx. Nec facta fuerit partim consilio proprio et iudicio, et partim auxilio sortium, ut asserunt nonnulli; nec mediate ab Apostolis, et immediate a Deo, ut sustinent alii volentes, quod duplex fuerit electio, mediata scilicet per suffragia, et immediata per sortem seu voluntatem Dei; sed facta fuerit talis electio per communem sortem ex usu et more veteris Testamenti acceptam ab Apostolis, ut defendunt sanctus Laurentius Iustinianus in sermon. de sancto Matthia, et Abulensis in cap. VII Iosue, qu. 41; adhuc tamen non valet hodie tale exemplum ad convalidandas electiones ecclesiasticas factas per sortes, cum ad evitandas fallacias, fraudes et astutias in electionibus per sortes oriri solitas, fuerint ex post reprobatae et damnatae similes electiones per sortes in cit. c. *Ecclesia vestra* 3 de Sortilegiis, et in c. 1. *Sacris* 47 Cod. de Episc. et clericis, iuncto c. *Quia propter* 42 de Elect., ubi declaratur irrita et nulla electio, quae non sit facta una ex tribus formis assignatis, nempe scrutinii, compromissi et inspirationis.

18 Et quidem iure merito fuerunt damnatae et reprobatae tales ecclesiasticae electiones per sortem, cum sors sit meri casus, seu caecae fortunae et non liberi arbitrii electionis et virtutis, et dum ignorationi et fortuito casui adhaeret, saepe iis dimissis, qui sunt virtute praediti, eos in medium producit, qui indigni sunt, ut de illis ulla ratio habeatur, ut recte advertit sanctus Ioannes Chrysostomus, homil. 2, c. 1 ad Ephes., et alii passim.

19 Imo neque per sortem lis dirimi potest, etiamsi duo omnibus meritis, qualitatibus, virtutibus ac dotibus aequales aequalibus votis electi ad beneficium ecclesiasticum, ambo consentiant in sortem. Sic Glossa final. et Abbas in c. *Ecclesia vestra* 3 de Sortilegiis; Pirhing, l. 5 Decr., tit. 21, num. 10; Zoesius, ibid., num. 4; Reiff., ib., num. 10, et l. 1 Decr., tit. 6, § 3, n. 63; Miranda, tom. 2 Manual. praelatorum, cap. 23, n. 18; Redn., Ius canonic. politic., tom. 1, tit. 6, n. 44, et alii. Et ratio est, quia stante aequalitate votorum (quidquid sit de aequalibus candidatorum conditionibus) nondum adest ulla electio, cum electio debeat fieri per maiorem partem votorum, et non per mediam seu aequalem partem, uti essent in casu, adeoque talis electio diceretur absolute celebrata per sortem, quod est expresse prohibitum per cit. iura in c. *Ecclesia vestra* 3 de Sortilegiis, l. *In sacris* 47 Cod. de Episcopis et clericis, iuncto c. *Quia propter* 42 de Elect. Unde in tali discordia 20 res per compromissarios determinanda est, vel adeundus est superior, qui ad novam electionem vel concordiam compellat intra certum praefixum tempus, quo sine nova electione seu concordia elapso, poterit ipse superior via devolutiva eligere, ut docet Glossa communiter recepta in c. *Duobus* 14, verb. *Teneantur*, de Rescriptis in 6; Suarez, tom. 4 de Relig., lib. 2 de Superstit., c. 12, num. 7; Sanchez, lib. 2 Moral., cap. 3, n. 74; Pirhing, l. c., n. 10; Redn., l. c., n. 44, et alii contra Glossam, in Rubr., verb. *Sortes*, caus. 26, qu. 1, ubi tenet posse in tali casu litem per sortem dirimi, ibi: *Sed quae fiunt necessitatis causa, non sunt illicitae, ut si contentio esset de electione aliquorum, et esset paritas utriusquè in omnibus, exemplo Matthiae possunt fieri sortes*, etc., et Garciam, part. 5 de Beneficiis, c. 1, n. 205 et seq., asserentem in certo casu ac paritate votorum tandem esse deveniendum ad sortes.

Aliae autem lites et controversiae in causis 21 beneficialibus extra casum electionis, licet non possint per sortes dirimi propria ac privata auctoritate partium, possunt tamen per sortes dirimi interveniente iudicis auctoritate. Pirhing, l. c., n. 14; Suarez, l. c., n. 13 et 14; Sanchez, l. c., n. 79, et alii.

Et ratio primae partis est, quia si tales lites 22 beneficiales per sortes componerentur propria ac privata auctoritate partium, posset fieri ut per talem sortem beneficium obtineret, qui nullum canonicum et legitimum titulum haberet contra c. *Beneficium* 1 de Reg. iuris in 6, ubi expresse dicitur quod *beneficium ecclesiasticum potest licite sine institutione canonica obtineri*, et contra cap. *Cum qui* unic. de Eo qui mittit in possessionem, ubi prohibetur, ut ne litibus beneficialibus aliquid fiat, per quod ad beneficia ingressus vitiosus patere possit, ibi: *Ne propter hoc ad ea ingressus patere valeat vitiosus*. Nam cum neuter ex litigantibus possit privata sua auctoritate aut pacto alteri dare legitimum titulum beneficii, nec constet uter litigantium habeat iustum titulum, ideo stat grave periculum, ne is, super quem cadit sors, obtineat et possideat beneficium sine iusto titulo. Tum quia talis litis seu controversiae beneficialis compositio per sortes nequit fieri sine pacto et conventione partium; omne autem pactum propria et privata auctoritate initum circa beneficia litigiosa est Simoniacum, cap. ultim. de Pactis, can. *Quam pio* 2, caus. 1, quaest. 2, et concordat cap. *Super eo* 7 de Transactionibus, cap. *Quaesitum* 5 de Rerum permut., cap. *Super hoc* 6 de Renunt., cap. *Matthaeus* 23 de Simonia, cum similibus.

23 Ratio autem secundae partis, quod nempe lites et controversiae beneficiales per sortes dirimi possint, interveniente iudicis auctoritate est, quia si partes litigantes super beneficio pactum aliquod, consentiente et approbante iudice, ineant, et iuxta illud iudex sententiam proferat, vigore talis sententiae is, cui a iudice beneficium litigiosum adiudicatum est, illud vere consequitur ex titulo sufficienti, nempe titulo et auctoritate sententiae iudicialis, ac proinde cessat Simonia et periculum vitiosi ingressus, quia, auctoritate iudicis interveniente, purgatur utrumque vitium, et Simoniae et vitiosi ingressus, quod utrumque intervenit, non interveniente in tali pacto iudicis auctoritate: sicque eadem ratione cessabit utrumque periculum, et Simoniae et vitiosi ingressus, si pactum de lite beneficiali per sortes componenda, interveniente iudicis auctoritate et approbatione sit initum, adeoque, licet dictae lites et controversiae beneficiales non possint per sortes dirimi propria auctoritate partium, possunt tamen per sortes dirimi interveniente iudicis auctoritate et approbatione.

NOVAE ADDITIONES EX ALIENA MANU.

24 De usu sortis in electione canonica aliqua tetigimus in addit. ad verb. *Electio,* art. 1, n. 9 et duob. seq. Hic vero illud accuratius expendendum, an re vera Honorius III, in c. 3 de Sortileg., in electione canonica omnino improbaverit usum sortis.

25 Verba huius capituli sunt: *Ecclesia vestra nuper Episcopo destituta, circa modum electionis diversos incipientes tractatus unum tandem elegistis ex vobis per sortem. Is iterum tres elegit, qui Episcopum Ecclesiae nominarent. Nos, tali examinato processu, multa reprehensione dignum putamus, sortem in talibus perpetua prohibitione damnantes.*

26 Negari sane haud potest Honorium III in recitato capitulo uti verbis valde momentosis
27 adversus sortem. At enim vero plurima occurrunt, quae interpretationem suadent, quod capitulum hoc intelligi non debeat, nisi de sorte divinatoria, coniuncta scilicet cum opinione Deum sorte recturum esse electionem.

28 Primo enim, id vult, inscriptio totius tituli de Sortilegiis, quo verbo plerumque denotantur *Divinatores.*

29 Deinde cum alia decreta in c. 4 seq. conquirenda sint, quae sortis usum approbant, in dubio certe verba Honorii assumenda sunt de sortis abusu.

Tum ipsa decreti historia id fere dicit. Quia 30
collegae ecclesiae Lucanae, cum in electione Episcopi inquirere debuissent in merita candidatorum, omissa cura hac, fiduciam in iudicio sortis posuerunt. Quod merito illis exprobrat Honorius. Si enim sors illorum fuerit lusoria, tum levitas et incuria erant accusandae electorum. Sin autem divinatoria, tum coargui poterat superstitio, et religionis nimietas, qua in globulis fiduciam posuerant divinae voluntatis, cum illam quaerere debuissent in usu rationis meritorum virtutumque utriusque candidati.

Neque est, quod dicat aliquis, Lucanos ta- 31
men non elegisse ipsum Episcopum iudicio sortis, sed tantum electores, ut adeo pertinere videatur ad genus electionis, per compromissum.

In promptu enim est responsio: *Qui sorte* 32
decernit electores, ille viam sortis facit electo; neque inter hunc et casus alios quidquam interest, quam quod sortis usus concurrere possit in electione vel *immediate,* vel *mediate,* vel *directe,* vel *indirecte.* Utrumque recte omnino prohibetur. Alia vero est ratio compromissi 33
facti cum iudicio et usu rationis, alia caecae et superstitiosae sortis. Primum admittunt canones, alterum merito refellunt.

Ex his non improbabiliter sustineri potest, 34
capitulum 3 loqui non *de sorte rationabili,* cui praecessit *examen candidatorum,* non de lusoria, neque etiam de necessaria, sed *de genere sortis superstitiosae, divinatoriae, temerariae.*

Eo vel maxime, quod in casu hoc *sortis ra-* 35
tionabilis metui nequit, ut homo indignus eligatur, quae est ratio cur communiter usus sortis improbatur. In eo enim candidati iam fuerunt missi sub examen industriae, virtutis, litterarum. Breviter: aliud est eligere per sortem, aliud factam electionem iudicio sortis definire. Vide Natalem Alexand. virum antiquitatum Ecclesiae callentissimum, qui Historiae ecclesiasticae saeculo 1, dissert. 6, hanc quaestionem ex instituto resolvit, idque his tandem verbis: *Probatur usus sortis, si modo episcopatus candidati sint digni, et ita pares, ut vix inter eos sit meritorum discrimen. Quia ubi humanae prudentiae iudicium deficit, divina voluntas consulenda, et eius omnia committenda providentiae. Sic inter antistites, qui tempore pestis manere debeat, merito sortis usu indagatur, suasore Augustino* [1].

[1] Lib. 1 de Doct. Christ., c. 28, et epistola 180, ad Honoratum. Huc spectat canon tertius Concilii Barcinonensis habiti a. 599 sub Reccaredo rege, et Gregorio M. Pontifice.

SORTILEGIUM

1 Sacerdotes abutentes sacrificio missae ad sortilegia, praeter alias poenas, incurrunt insuper perpetuam inhabilitatem ad celebrationem missae ex decreto sanctae universalis Inquisitionis edito de mandato Benedicti XIV, die 5 Augusti 1745.

Alia ad rem vide infra verb. *Superstitio*, a 2 n. 33 ad 44.

SPADONES

Vide verb. Matrimonium quoad impedimenta, *art. 2, num. 38, 39, et verb.* Patria potestas, *num. 7.*

SPATULOMANTIA

Vide verb. Superstitio, *num. 24.*

SPECTACULA

1 Spectacula inverecunda, uti sunt puerorum et adolescentum nudorum cursus et luctae, etiamsi longa consuetudine introductae, ne permittantur ab Episcopis legibusque latis prohibeantur, mandat Bened. XIV in Encyclica ad Episcopos Campaniae, incip. *Nihil profecto;* Bull. tom. 1, n. 60.

SPES

Vide verb. Virtus, *a n. 21 ad 35.*

SPICAE

1 Spicarum collectio post absolutam messem pauperibus permittenda indicitur a Bened. XIV, tom. 1, const. 56, incip. *Acerbi plane doloris,* directa Archiepiscopis et Episcopis ditionis ecclesiasticae, in qua adducit Scripturas, quibus clarius et luculentius constat agrorum dominos ad exercendam hanc in pauperes liberalitatem Dei ipsius oraculo edoceri. Videlicet Levitici c. xix, ibi: *Cum messueris segetes terrae tuae, non tondebis usque ad solum superficiem terrae, nec remanentes spicas colliges: neque in vinea tua racemos et grana decidentia congregabis, sed pauperibus et peregrinis carpenda dimittes; Ego Dominus Deus vester.* Et rursus Deuteronom. cap. xxiv: *Quando messueris segetem in agro tuo, et oblitus manipulum reliqueris, non reverteris, ut tollas illum; sed advenam, et pupillum, et viduam auferre patieris, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere manuum tuarum. Si fruges collegeris olivarum, quidquid remanserit ab arboribus, non reverteris ut colligas, sed relinques advenae, pupillo et viduae. Si vindemiaveris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, sed cedent in usus advenae, pupilli et viduae.*

2 Adducit insuper illud Ruth cap. ii, ubi habetur eam socrui suae Noemi dixisse: *Vadam in agrum, et colligam spicas quae fugerint manus metentium, ubicunque clementis in me patrisfamilias reperero gratiam.* Et paulo post in agrum Booz ingressam, spicas collegisse, ibi: *Itaque, et colligebat spicas post terga metentium;* cum vero percontanti Booz quaenam esset illa mulier, Moabitidem esse responderetur, nec deessent qui testarentur illam a primo mane ad eam usque horam spicas collegisse. *Audi,* inquit, *filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco, sed iungere puellis meis, et ubi messuerint, sequere; mandavi enim pueris meis, ut nemo molestus sit tibi;* praeterea tantum pii viri animus a contumeliis abfuit, ut eam non colligere tantum relictas, sed integras spicas metere passus sit, iubens ea de causa messoribus: *Etiamsi vobiscum metere voluerit, ne prohibeatis eam.* Quare cum sese domum Ruth recepisset, et tantam frumenti copiam socrui suae ostendisset acceptam; illa memori ac grato animo collectas fruges Datori censuit referendas, inquiens: *Sit benedictus, qui misertus est tui.* Haec ille, l. c., qui ibid., § 6, maiori, quo potest, paternae caritatis sensu hortatur et obtestatur, ut Episcopi causam pauperum, quae causa Dei est, omni ope et conatu tueantur, in suam veluti clientelam suscipientes pauperes, dignum

pietate sua zelum exhibeant, suis primum vocibus et exhortationibus, ac mandatis, etiam in singulis dioecesum suarum parochiis inter Missarum solemnia evulgandis commendetur egenorum causa, agnoscatque populus quam turpe ac christiano nomini indecorum sit, messe iam absoluta, pauperes ab agri finibus amoveri. Potissimum vero intelligant agrorum domini colligendarum spicarum morem immaturo consilio sublatum fuisse in iis locis, in quibus diuturno usu iam invaluerat, ibique restitui omnino oportere. Ubi vero haec consuetudo recepta adhuc non sit, pro viribus inducatur in solatium egenorum, qui gravi saltem, si non extrema, laborant inopia, quique in difficilium temporum angustiis magis magisque conficiuntur. Sic idem in laudata const. *Acerbi plane doloris*.

Spicarum egenis collectoribus permittitur sine 3
alio libera extractio quocumque tempore in Ditione ecclesiastica, etiam extra statum ecclesiasticum. Idem, tom. 2, const. 53 incip. *Quo die*, num. 11.

SPIRITUS SANCTUS

1 Spiritus Sancti processio a Patre et Filio est vere credenda. Bened. XIV, const. 47 incip. *Etsi pastoralis*, § 1 [1]. Etsi autem Graeci teneantur credere etiam a Filio Spiritum Sanctum procedere, non tamen tenentur in symbolo pronunciare. Unde particula *Filioque* in symbolo omitti potest a Graecis. Idem, ibid. Non tamen ab Albanensibus, qui eam recitare
2 consueverunt. Idem, ib. Nec ab Italo-Graecis, si a locorum Ordinariis, vel ob suspicionem haeresis, vel ob scandalum vel ob aliam causam, requisiti fuerint; tunc enim particulam illam *Filioque* in Symbolo pronunciare tenentur. Idem, ib.

Spiritus Sancti imagines sub humana iu- 3
venis forma damnantur et prohibentur. Idem, constitut. 145 incip. *Sollicitudini*, § 10, 23, 33 ad 37. Spiritus Sancti tamen imagines in forma columbae approbantur et permittuntur. Idem ib., § 16 ad 20 et 36. Item in figura linguarum ignis uti repraesentatur mysterium Pentecostes. Idem, ib., § 21 et 36. Vide verb. *Imagines*.

SPOLIATOR, SPOLIATUS

Summarium.

1. Spoliator qui dicatur? - 2. Spoliatus quis sit? - 3. Primum remedium, quod habet spoliatus ad recuperandam possessionem, est interdictum *Unde vi*, et quid importet? – 4. Dictum remedium, seu beneficium, vel interdictum *Unde vi*, quibus et adversus quos competat? – 5. Secundum remedium est condictio ex cap. *Saepe* 18 de Restitutione spoliatorum, et quid importet? - 6. Tertium remedium est condictio ex can. *Redintegranda* 1, caus. 3, qu. 1, et quid importet? - 7. Quartum remedium est condictio ex l. *Invasor* 5 Codic. Unde vi, et quid importet? – 8. Quintum remedium est condictio ex l. *Si quis in tantum* 7 Cod. Unde vi, et quid importet? - 9. Sextum remedium est condictio ex l. *Cum quaerebatur* 11 Cod. Unde vi, et quid importet? – 10. Septimum remedium est condictio ex l. *Exstat* ff. de Iis quae vi metusve causa, et quid importet? - 11. Octavum remedium habetur *ex officio iudicis*, et quid importet? - 12. Ut spoliatus ante omnia sit restituendus, quid probare debeat. - 13. Dicta Regula *Spoliatus ante omnia est restituendus*, procedit, non solum quando quis vi, vel clam fuit spoliatus a privato, sed etiam quando quis est spoliatus a suo praelato seu iudice extraiudicialiter, seu non servato iuris ordine. - 14. Regula illa *Spoliatus ante omnia est restituendus*, fallit primo, quando spoliatus consentit, ut spoliator ante restitutionem super proprietate rei sibi competente audiatur. – 15. Secundo, quando notorium est, quod proprietas rei spolio ablatae non pertineat ad ipsum spoliatum, sed ad spoliatorem. – 16. Tertio, quando spoliatus ante factam suam spoliationem libere renuntiavit dominio rei spoliatae. - 17. Quarto, quando spoliatus post spoliationem cum spoliatore pactum inivit, vel iuravit sponte, quod nolit agere possessorio recuperandae. - 18. Simile autem pactum initum cum spoliatore ante spoliationem non valet. – 19. Mulier propria auctoritate sub praetextu impedimenti a marito se separans, sicque eum possessione spolians, si non habet probationes incontinenti paratas ad probandum impedimentum dirimens matrimonii, est plenarie restituenda marito, et quoad cohabitationem, et quoad torum, donec ipsa probationes offerat praeparatas. - 20. Si vero tanta esset viri saevitia, ut mulieri trepidanti non posset sufficiens securitas provideri, tunc non solum non esset ei restituenda, sed ab eo potius removenda. Et econtra si possit dictae mulieri sufficiens securitas provideri, est ipsa ante causae cognitionem restituenda marito. - 21. Spoliator violentus restituere debet spoliato non solum rem ablatam, sed etiam cum ipsa omnes fructus, tum exstantes tum consumptos, imo etiam illos, quos non percepit, et prior possessor spoliatus percipere potuisset, si suam possessionem continuasset. - 22. Unde antequam dictus spoliator audiatur super praetensa rei ablatae proprietate, est restituendus spoliatus, non solum in pristinam possessionem liberam, ut antea; sed etiam ad omne id, quod sive ratione fructuum non perceptorum, sive ratione factarum expensarum amisit, et damnum passus est. – 23. Nec

[1] Praeter Natalis Alexandri dissertationem, habes to. 3 Thesauri theologici Zachariani P. Michaelis le Quien dissertationem p. 302, de Processione Spiritus Sancti, tomo autem 2 eiusdem Thesauri, p. 525, Petri Pithoei Historiam habes controversiae veteris de processione Spiritus Sancti, cum Petavii dogmatibus theologicis conferendam. Eodem pertinet P. Ignatii Frantz dissertatio super formulis Graecorum et Latinorum de confitenda Spiritus Sancti processione, seu quaestio theologica, anne perinde sit cum Ecclesia Catholica dicere *Spiritum S. a Patre Filioque procedere?* vel cum Graeca, *procedere ex Patre per Filium*. Vide indicatum tom. 3 Zachariani Thesauri, pag. 348.

talis spoliator excipere potest contra spoliatum per obiectionem criminis. - 24. Nisi tamen opponatur talis criminis exceptio, quae personam spoliati reddat inhabilem ad agendum, ut est excommunicatio. - 25. In civilibus non admittitur spoliationis exceptio facta ab alio, quam ab actore. - 26. In criminalibus autem admittitur spoliationis exceptio, etiam a quocunque tertio facta, dummodo fiat intra quindecim dies, et sit de tota substantia, vel maiori parte. - 27. Spoliatus excipiens spoliationem factam a tertio intra certum tempus a iudice statuendum debet petere restitutionem, alias non iuvat exceptio. - 28. Agenti super rebus ecclesiasticis non obstat exceptio spoliationis privatarum rerum; vel e converso. - 29. Alia ad n. 32.

1 Spoliator hic dicitur quicunque, sive privatus, sive iudex, alium vi vel clam extraiudicialiter, et non servato iuris ordine, de possessione alicuius rei seu iuris eiicit, aut alias iniuste privat seu spoliat. Ira in re communis, arg. c. *Conquerente* 7 de Restit. spoliatorum, cum aliis similibus, et tot. tit. ff. de Vi et de vi armata, et Cod. Unde vi.

2 Spoliatus econtra dicitur, qui vi vel clam a quocunque privato sive iudice extraiudicialiter, et non servato iuris ordine, de possessione alicuius rei seu iuris est eiectus, aut alias iniuste privatus seu spoliatus. Sic in re comm., arg. cit. c. *Conquerente* 7 de Restit. spoliat. cum aliis similibus, tot. tit. ff. de Vi armata, et Cod. Unde vi.

3 Remedia iuris praecipua, quae habet spoliatus ad recuperandam possessionem, sunt sequentia. Primum remedium est interdictum *Unde vi,* sic dictum a primis verbis praetoris illud proponentis in l. *Praetor ait* 1 ff. de Vi et de vi armata, ibi: *Unde tu illum vi deiecisti?* per quod interdictum duo statuuntur in favorem spoliati; primo scilicet ut spoliatus ante omnia restituatur in pristinam possessionem, ita ut spoliator volens agere aut probare proprietatem rei ablatae, non sit audiendus, nisi prius rem ablatam restituerit, etiam praedoni. Cap. *In litteris* 5 de Rest. spoliatorum, et c. *Super spoliatione* 4 de Ordin. cognition. Et secundo, ut spoliatus restituatur ad totam causam, id est non solum in pristinam possessionem liberam, ut antea argum. c. *Pisanis* 19, § *Porro,* de Restitutione spoliator., sed etiam ad omne id, quod ibi amisit, licet ad spoliationem nihil pervenerit. Leg. *Praetor ait* 1, § 1, ff. de Vi et de vi armata, l. *Si de possessione* 4 Cod. Unde vi, c. *Redintegranda* 3, caus. 3, qu. 1, c. *Gravis* 11 de Rest. spoliator. Et hoc iure merito in odium spoliationis; Clement. unic. de Causa possess. et proprietat.

4 Dictum beneficium seu interdictum *Unde vi* competit ei soli et omni qui vere deiectus est, sive sit dominus directus, sive utilis, sive non sit dominus, ut praedo: item haeredibus eorumque successoribus adversus omnes, qui per se, vel per alium spoliarunt, aut spoliationem demandarunt, aut spoliationem suo nomine factam ratificarunt. C. *Cum ad sedem* 15 de Restit. spoliat., et Glossa communiter recepta, ib., verb. *Interdictum Unde vi,* cum pluribus ibi citatis.

5 Secundum remedium recuperandae possessionis est condictio, ex cap. *Saepe* 18 de Restitutione spoliatorum, ratione cuius spoliatus potest agere contra quemcunque tertium possessorem, qui rem invasam scienter recipit, ita ut ille cogatur rem ablatam restituere, quamvis spoliatus non probaverit eius proprietatem, sed duntaxat spoliationem, textu expresso in cit. c. *Saepe,* § *Unde,* de Rest. spoliatorum.

Tertium remedium recuperandae possessionis 6
est condictio, ex c. *Redintegranda* 3, caus. 3, qu. 1, vi cuius spoliatis et eiectis Episcopis, per quos veniunt omnes ecclesiastici, et secundum probabiliorem et communiorem sententiam etiam laici, omnia bona, sive mobilia, sive immobilia in eodem loco, ubi sibi erepta fuerunt, redintegrari seu restitui iubentur, et quidem ante accusationem, ita ut spoliatus ante factam restitutionem omnium sibi ablatorum accusari non possit, et accusatus respondere non teneatur, antequam omnia sibi fuerint restituta, textu expresso in cit. c. *Redintegranda* 3, caus. 3, qu. 1.

Quartum remedium recuperandae possessio- 7
nis est condictio, ex l. *Invasor* 5 Cod. Unde vi; quod datur et contra eum, qui per vim loca aliqua invasisse probetur, et contra eum, qui per errorem et bonam fidem occupavit possessionem rei alienae, qui tenetur, non obstante errore ac bona fide, restituere possessionem occupatam, textu expresso in cit. l. *Invasor* 5 Cod. Unde vi.

Quintum remedium recuperandae possessio- 8
nis est condictio, ex l. *Si quis in tantam* 7 Cod. Unde vi, per quod, qui propria auctoritate violenter ingreditur possessionem penes alium constitutam, cogitur in primis hanc possessionem alteri restituere; et deinde si invasor fuit dominus dictae rei, ultra possessionem, amittit etiam eius dominium, et si non fuit dominus, compellitur insuper ad dandam seu restituendam aestimationem rei, textu expresso in cit. leg. *Si quis in tantam* 7 Cod. Unde vi. Quae tamen poena amissionis dominii, aut reddendae aestimationis rei intelligitur solum habere locum post sententiam iudicis, ut notat Glossa communiter recepta, ib., verb. *Amittant.*

Sextum remedium recuperandae possessionis 9
est condictio, ex l. *Cum quaerebatur* 11 Cod. Unde vi, quod datur adversus eum qui dolose occupavit possessionem rei alienae vacantem, et sic tanquam praedo rem occupatam eiusque possessionem restituere cogitur, textu expresso in cit. l. *Cum quaerebatur* 11 Cod. Unde vi.

10 Septimum remedium recuperandae possessionis est condictio, ex l. *Exstat* ff. de Iis quae vi metusve causa, per quod creditor, qui per vim aut propria auctoritate rem vel pecuniam sibi debitam accepit, aut vi illata solvi fecit, cogitur rem acceptam restituere, et insuper perdit ius crediti, et actionem adversus debitorem, textu expresso in cit. l. *Exstat* ff. de Iis quae vi metusve causa, et l. *Creditores* 7 ff. ad legem Iuliam de vi privata.

11 Octavum remedium recuperandae possessionis habetur *ex officio iudicis,* et competit illi, qui non possidet, sed solum detinet rem, et postmodum ipsa spoliatur, ut *commodatarius, depositarius, conductor ad breve tempus,* et similes; isti enim, cum non possideant, sed solum detineant, l. *Officium* 9 ff. de Rei vindicatione, si spolientur detentione talium rerum, non habent ullum ex hucusque enumeratis ordinariis remediis possessoriis ex defectu possessionis, et ideo, sic suadente aequitate, est eis indultum remedium extraordinarium ac subsidiarium, ut possint nempe implorare officium iudicis ad recuperandam rerum praehabitarum detentionem, a qua ceciderunt. Arg. l. *Aquilius* 27 ff. de Donationibus, l. *Et non tantum* 19 ff. de Petition. haeredit., c. *Quia* 11 de Iudiciis, c. *Bonae memoriae* 15 de Appellat., cum similibus.

12 Ut spoliatus ante omnia sit restituendus, ut ante omnia esse restituendum, iam diximus supra n. 3, per iura ibi adducta: si agat ex remedio *interdicti Unde vi,* duo probare debet, scilicet se possedisse et se fuisse spoliatum tali sua possessione; cap. *Consultationibus* 10 de Officio delegati, iuncta Glossa, ib., verb. *Possessionem et deiectionem*, leg. *Praetor ait* 1, § *Interdictum autem,* ff. de Vi et vi armata, ibi: *Interdictum autem hoc nulli competit, nisi ei qui tunc cum deiiceretur, possidebat.* Si autem agat ex remedio, can. *Redintegranda* 3, caus. 3, qu. 1, sufficit quod ipse spoliatus probet suam priorem possessionem, et novam alterius, seu spoliatoris conventi praetensam possessionem; probata enim iusta priore possessione, nova praesumitur clandestina et vitiosa, cum duo insimul eamdem rem, et eodem modo possidere non possint; c. *Licet causam* 9, § *Ex praemissis,* de Probationibus, cum similibus.

13 Dicta regula: *Spoliatus ante omnia est restituendus,* procedit non solum, quando quis vi vel clam fuit spoliatus a privato, ut est indubitatum apud omnes, sed etiam quando quis est spoliatus a suo praelato seu iudice extraiudicialiter, seu non servato iuris ordine, textu expresso in c. *Conquerente* 7 de Restit. spoliator.

14 Regula illa: *Spoliatus ante omnia est restituendus,* fallit in aliquibus casibus. Primo scilicet quando spoliatus consentit, ut spoliator ante restitutionem super proprietate rei sibi competente audiatur, textu expresso in cap. *Licet* 1 de Restit. spoliator. Et ratio clara est, quia beneficium restitutionis est privilegium iuris, cui libere renuntiare potest spoliatus; c. *Si de terra* 6 de Privil., et l. *Si quis in conscribendo* 29 Cod. de Pactis.

15 Secundo, quando notorium est quod proprietas rei spolio ablatae non pertineat ad ipsum spoliatum, sed ad spoliatorem; tunc enim spoliatus ob notorium defectum proprietatis, veluti dolosus iure repellitur, textu expresso in cap. *Dolo facit* 59 de Regul. iuris in 6, ibi: *Dolo facit, qui petit, quod restituere oportet eumdem:* et concordat l. *Dolo facit* 8 ff. de Doli mali et metus exceptione.

16 Tertio, quando spoliatus ante factam suam spoliationem, libere renuntiavit dominio rei spoliatae, textu claro in c. *Accepta* 3 de Rest. spoliat. Nec obstat c. *Sollicite* 2 eod. tit., quia loquitur de renuntiatione, nec ante spoliationem facta, quae non censetur libera, ut argumentatur ibi Pontifex: *Quia non est verisimile quod sponte iuri suo renuntiaverit, qui renuntiavit spoliatus.*

17 Quarto, quando spoliatus post spoliationem cum spoliatore pactum inivit, vel iuravit sponte, quod nolit agere possessorio recuperandae: pacta enim inita sunt custodienda, et promissa sunt opere complenda. C. *Antigonus* 1, et cap. *Qualiter* 3 de Pactis, l. *Iuris gentium* 7, § 7, ff. de Pactis.

18 Dicitur autem notanter *post spoliationem,* quia simile pactum initum cum spoliatore ante spoliationem non valet textu expresso in l. *Si unus* 27, § 3 et § 4, ff. de Pactis; et ratio est, quia tale pactum initum ante spoliationem praeberet ansam delinquendi, et animaret homines ad spoliandum, ac proinde veluti continens turpem causam merito reprobatur a iure, et non valet; leg. *Si unus,* § 3 et § 4, ubi expresse dicitur: *Pacta, quae turpem causam continent, non sunt observanda, veluti si paciscar, ne furti agam, vel iniuriarum, si feceris; expedit enim timere furti, vel iniuriarum poenam, sed post admissa haec, pacisci possumus.*

19 Mulier propria auctoritate sub praetextu impedimenti, v. gr. consanguinitatis, a marito se separans, sicque eum possessione spolians, si non haberet probationes incontinenti paratas ad probandum impedimentum dirimens matrimonii, est plenarie restituenda marito, et quoad cohabitationem, et quoad torum, donec ipsa probationes offerat praeparatas. Sic expresse decisum habetur in cap. *Litteras* 13, § *Quod si non habeat,* de Restitutione spoliator. Et ratio est, quia, ut ibidem subiungitur, praesumitur mala fides contra ipsam, eo quod propria temeritate, et absque iudicio Ecclesiae a viro suo recesserit; unde stante tali casu, viget

regula generalis, quod *spoliatus ante omnia sit restituendus.*

20 Si vero tanta esset viri saevitia, ut mulieri trepidanti non posset sufficiens securitas provideri, tunc non solum non esset ei restituenda, sed ab eo potius removenda. Et econtra, si possit dictae mulieri sufficiens securitas provideri, est ipsa ante causae cognitionem restituenda marito, textu expresso in cit. c. *Litteras* in fine, ibi: *Si vero tanta sit viri saevitia, ut mulieri trepidanti non possit sufficiens securitas provideri, non solum non debet ei restitui, sed ab eo potius amoveri, alioquin sufficienti (si fieri potest) securitate provisa, profecto videtur coniux ante causae cognitionem restituenda marito.* Et concordat c. *Ex transmissa* 3, c. *Ex conquaestione* 10, c. *Ex part.* 14 de Restit. spoliat., et c. *Intelleximus* 1 de Ordine cognitionum.

21 Spoliator violentus restituere debet spoliato, non solum rem ablatam, sed etiam cum ipsa omnes fructus, tum exstantes, tum consumptos, imo etiam illos quos non percepit, et prior possessor spoliatus percipere potuisset, si suam possessionem continuasset. *Communis,* textu expresso in cap. *Gravis* 11 de Restitutione spoliator., et l. *Si de possessione* 4 Cod. Unde vi.

22 Unde, antequam dictus spoliator audiatur super praetensa rei ablatae proprietate, est restituendus spoliatus, non solum in pristinam possessionem liberam ut antea, arg. c. *Pisanis* 19, § *Porro,* de Restit. spoliat., sed etiam ad omne id, quod ibi, sive ratione fructuum non perceptorum, sive ratione factarum expensarum amisit, et damnum passus est, licet ad spoliatorem nihil pervenit. L. *Praetor ait* 1, § 1, ff. de Vi et vi armata, l. *Recte possidenti* 1, l. *Ut pulsos* 2, l. *Auctoritate* 3, et l. *Si de possessione* 4 Cod. Unde vi; c. *Redintegranda* 3, caus. 3, qu. 1, c. *Gravis* 11 de Restitutione spoliatorum. Et hoc iure merito in odium spoliationis, Clement. unic. de Causa possession. et propriet. Et sic Rota in Lavellen. seu Melphien. *Pecuniaria,* 16 Novemb. 1610, coram Ubaldo, et in Romana *Silvae,* 15 Maii 1628, coram Verospio, allegat. a Barbosa in cit. cap. *Gravis,* n. 4, et sic doctores communiter.

23 Nec talis spoliator excipere potest contra spoliatum per obiectionem criminis; prius enim, ut supra, restituendus est actor spoliatus, antequam de crimine obiecto per exceptionem audiatur reus spoliator, textu expresso in c. *Item cum quis* 6 de Rest. spoliat., ibi: *Non occurrit nobis, quod illius obiectio admitti debeat, vel principalis causae propter hoc exsecutio retardari, quoniam criminaliter adversus eum ante restitutionem agere non potest, cum praesumatur eius exsistere inimicus.*

Nisi tamen opponatur talis criminis exceptio, 24 quae personam spoliati reddat inhabilem ad agendum, ut est excommunicatio, cum excommunicatus in iudicio non sit ut actor audiendus, nec ibi stare possit, nisi tanquam reus. Cap. *Intelleximus* 7 de Iudiciis, c. *Conspiratores* 5, c. *Nullus anathematizatorum* 6, caus. 3, qu. 4, cum similibus.

In civilibus non admittitur spoliationis ex- 25 ceptio facta ab alio, quam ab actore, textu expresso in c. *Frequens* 1 de Restitutione spoliator. in 6.

In criminalibus autem admittitur spoliationis 26 exceptio etiam a quocunque tertio facta, dummodo fiat intra quindecim dies, et sit de tota substantia, vel maiori parte, textu expresso in cit. c. *Frequens.*

Spoliatus excipiens spoliationem factam a 27 tertio intra certum tempus a iudice statuendum, debet petere restitutionem, alias non iuvat exceptio et accusabitur, exceptione non obstante, textu expresso in cit. cap. *Frequens,* § *Solet.*

Agenti super rebus ecclesiasticis non obstat 28 exceptio spoliationis privatorum rerum. Vel econverso, textu expresso in cit. c. *Frequens,* § *Ad hoc,* ibi: *Ad hoc sancimus, ut rerum privatarum spoliatio agenti super ecclesiasticis, vel econtrario, nullatenus opponatur.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Adversus violentos spoliatores alia praeter 29 interdictum *Unde vi* sunt prodita remedia, puta accusatio ex leg. Iulia de vi publica et de vi privata; nec non constitutiones varias recentiores, quibus vis coercetur, comprehensae in l. 7 et seq. C. Unde vi.

Pinguiora vero prae caeteris sunt remedia 30 iuris canonici moribus hodiernis passim comprobata ex cap. *Saepe contingit* de Restitut. spoliatorum, et can. *Redintegrandae* 3 et 4, caus. 3, qu. 1. Interdictum enim *Unde vi* tantum locum habet in rebus immobilibus et incorporalibus, quae immobilium iure censentur, et tantum competit contra deiicientem, non item contra tertios rei possessores, et quidem intra annum.

At remedium ex canone *Redintegrandae* ad 31 omnes omnino res extensum fuit, et adversus omnes rei possessores datum, sive bona, sive mala fide, sive cum, sive sine titulo possideant, et sive titulus, ex quo possident, sit onerosus, sive lucrativus sit, idque sine temporis distinctione.

Sed an haec, quae usu recepta sunt de re- 32 medio ex cap. *Redintegrandae,* consona revera sint menti auctoris ipsius, vide Bohemer. ad tit. de Rest. spoliat.

SPOLIUM

Summarium.

1. Spolia ecclesiasticorum beneficiatorum sine testamento aut facultate testandi decedentium spectant ad Cameram Apostolicam. - 2. Spolia ecclesiasticorum beneficiatorum morientium sine facultate testandi pertinent ad Cameram Apostolicam, eorumque dispositiones nullae sunt, etiamsi sint ad pias causas. – 3. Spolia beneficiatorum morientium extra residentiam, etiamsi habuerint facultatem testandi, pertinent ad Cameram Apostolicam. – 4. Spolia bonorum clericorum ex illicita negotiatione acquisitorum pertinent ad Cameram Apostolicam. - 5. Spolia regularium vagantium et morientium extra claustra pertinent ad Cameram Apostolicam, nisi habeant facultatem testandi. - 6. Non est tamen id intelligendum de omnibus bonis, sed de illis solum quae acquisierunt extra claustra degentes. - 7. Hinc a fortiori manent religioni, et illi debentur bona illorum religiosorum, qui per accidens extra claustra decedunt. - 8. Spolium regularium solet erogari per praelatos regulares in usum conventus absque beneplacito apostolico, etiamsi sit pecunia deposita absque vinculo in banco publico. - 9. Spolia Cardinalium ubicunque decedentium non pertinent ad Cameram Apostolicam.– 10. Spolia curialium et praelatorum habentium facultatem testandi non pertinent ad CameramApostolicam.– 11. Conclavistae non subiacent spolio. - 12. Moriente clerico, sive Romano, sive curiali, sive incola, ab intestato, si Romae, vel intra spatium decem millariorum moritur, succedunt haeredes. - 13. Spolia fieri non possunt a collectoribus, etc., de iis beneficiatis, quorum beneficia non excedunt fructus ducatorum auri triginta de camera; et si faciunt, tenentur restituere, et per censuras ad hoc cogi possunt. - 14. Spoliorum causae agitandae sunt cum citatione commissarii Camerae. – 15. Spoliorum nomine, quae ad Cameram Apostolicam pertinent, non intelliguntur paramenta ecclesiae, vasa, libri ecclesiae gradualia, missalia, et huiusmodi. - 16. Vasa, ornamenta, vestimenta, et huiusmodi clerici decedentis intestati, si iam fuerunt dicata Deo, ecclesiae vel oratorio expresse, non spectant ad haeredes ab intestato. – 17. Item ad haeredes non spectant praedicta, si Deo, ecclesiae vel oratorio fuerint dicata, etiam solum tacite. - 18. In dubio autem non concurrentibus supradictis, talia vasa, ornamenta, vestimenta, et huiusmodi spectant ad haeredes ab intestato. – 19. Donatio in dubio non praesumitur, sed probari debet. – 20. Constitutio S. Pii V loquitur concurrente ecclesia cum spolio, non autem concurrente ecclesia cum haerede. - 21. Dicta Piana constitutio disponit solum de acquisitis ex fructibus beneficiorum, seu redditibus ecclesiasticis, non autem ex patrimonialibus, aut officiis lucrosis personalibus. - 22. Hinc haeredes beneficiati habentis opu-
1 entum patrimonium ante beneficii consecutionem, non debent amoveri a possessione bonorum, donec discutiatur an bona fuerint acquisita ante vel post beneficii consecutionem, et an ex fructibus beneficii, vel ex fructibus patrimonii seu officii lucrosi personalis. – 23. Ad cognoscendum ex quibus redditibus sint acquisita bona beneficiati habentis patrimonium, seu lucrosum officium personale, quid sit attendendum. – 24. Si clare constet clericum non habuisse alia bona, quam illa ecclesiae, nec etiam aliquod officium personale lucrosum exercuisse, tunc sine dubio censenda sunt talia bona acquisita ex fructibus ecclesiasticis, adeoque cadere sub spolio et deberi ecclesiae. – 25. Si autem dubium sit, an clericus ultra bona ecclesiae, habuerit etiam bona propria, vel aliquod lucrosum officium personale tunc praesumitur clericum acquisivisse ex fructibus ecclesiasticis; at si talia bona ab haeredibus clerici possideantur, onus probandi, quod fuerint acquisita ex fructibus ecclesiasticis, spectat ad Cameram, et respective ad ecclesiam, ubi ipsa ad talia bona succedat. – 26. Quando constat clericum simul habuisse bona ecclesiae, et etiam patrimonialia, seu officia personalia lucrosa, nec constare potest, ex quibus fructibus fuerint talia bona acquisita, quid? - 27. Omnia spolia Archiepiscoporum et Episcoporum in insula Sardiniae, et extra, non tamen in Italia decedentium, abdicantur ab eorum successoribus, et applicantur respectivis ecclesiis pro fabrica et manutentione. – 28. Spolium clericorum non est in usu in statu Mediolanensi, sed ex antiqua consuetudine transit ad eorum haeredes. – 29. Spolia Archiepiscoporum et Episcoporum, in regno Neapolis spectant ad ecclesias metropolitanas et cathedrales. - 30. Ius spolii ubi et quomodo sit receptum? - 31. Spolia defunctorum canonicorum S. Salvatoris Bononiae spectant ad eorum religionem. - 32. Spolia defunctorum Equitum Hierosolymitanorum non spectant ad Cameram Apostolicam, sed ad eorum religionem. - 33. Nec eorum bona spectant ad haeredes sanguinis, sed religioni acquiruntur: quod procedit etiam de bonis patrimonialibus, aut aliunde quaesitis. - 34. Advertitur, tamen religionem Hierosolymitanam ex urbanitate dimittere suis militibus, et eorum haeredibus, omnia sua bona immobilia, nec fieri spolia, nisi de mobilibus et se moventibus. – 35. Spolium omnium eorum, quae ab Episcopo quaesita fuerunt a priori ecclesia, a qua fuit translatus, debetur eidem ecclesiae. - 36. Spolium omnium rerum ad usum et cultum divinum spectantium debetur ecclesiis quibus Episcopi praefuerunt. Et de his Episcopi nequeunt disponere per ultimam voluntatem, et contractum lucrativum donationis; sed solum per contractum onerosum ad satisfaciendum creditoribus, si alia bona non sufficiant. – 37. Etiam spolia beneficiatorum sunt dividenda proportionaliter inter ecclesias quibus praefuerunt. – 38. Spoliorum tamen nomine non veniunt distributiones canonici defuncti. - 39. Alia ad rem ad n. 61.

1 Spolia ecclesiasticorum beneficiatorum, qui decedunt sine testamento, vel sine facultate testandi disponunt, et illa, quae ultra facultatem remanent, pertinent ad Cameram Apostolicam. Paulus III, 29 const. incip. *Romani.*

2 Spolia ecclesiasticorum beneficiatorum morientium sine facultate testandi pertinent ad Cameram Apostolicam, eorumque dispositiones nullae sunt, etiamsi sint ad pias causas. Pius IV, const. 8 incip. *Grave nimis.*

3 Spolia beneficiatorum morientium extra residentiam, etiamsi habuerint facultatem testandi, pertinent ad Cameram Apostolicam. Pius V, const. 91 incip. *In suprema.*

4 Spolia bonorum clericorum ex illicita negotiatione acquisitorum pertinent ad Cameram Apostolicam. Pius IV, constitut. 19 incip. *Decens.*

5 Spolia regularium vagantium et morientium extra claustra pertinent ad Cameram Apostolicam nisi habeant facultatem testandi; Gregorius XIII, const. 43 incip. *Officii nostri.* Ad-
6 vertit tamen Passerinus, de Statib. homin., tom. 3, pag. 189, art. 8, num. 529, talem constitutionem non habere locum de omnibus bonis religiosorum, sed de illis solum quae acquisierunt extra claustra degentes; de his bonis loquitur constitutio Pauli IV, 14, incip. *Post-*

quam, et patet etiam ex cit. const. Greg. XIII, ubi dicitur tempore, quo extra claustra huiusmodi fuissent acquisita, et tandem § 3 statuit, ut bona omnia per regulares degentes extra claustra acquisita spectent ad Cameram Apostolicam, ideo quae religiosus acquisivit, antequam egrederetur de claustro, concludit dictus Passerinus, religioni manent, nam fuerunt iam illi acquisita. Vide infra n. 39.

7 Hinc a fortiori manent religioni, et illi debentur bona illorum religiosorum, qui cum legitima facultate suorum superiorum itinera arripientes, vel apud parentes, amicos et benefactores, religiosas vacationes obeuntes per accidens ibi decedunt. Et ita censuit Sacra Congr. Episc. et Regul. in Vercellen., 11 Apr. 1650, et 30 Iun. 1604, apud Pignatell., tom. 8, cons. 85, allegans ad rem alia decreta S. Congr. S. Officii.

8 Spolium regularium solet erogari per praelatos ragulares in usum conventus absque beneplacito apostolico, etiamsi sit pecunia deposita absque vinculo in banco publico, quia vere non est pecunia destinata ad emptionem. Sacra Congr. Conc., die 28 Febr. 1654, tom. 19 Decret., pag. 319, proposito dubio: *N. superior regularis quaerit pro quiete suae conscientiae, an si ipse pecunias provenientes ex spolio religiosi defuncti iuxta consuetudinem monasterii pure absque aliquo vinculo deposuerit in banco publico civitatis, illas postea iuxta eamdem consuetudinem erogando in dictum usum, et necessitates urgentes ipsius monasterii ob penuriam et infirmitates supervenientes, ut ex partitis libri eiusdem monasterii liquere asseritur, inciderit in poenas expressas in decreto* De rebus regul. non alienand. *inhaerente etiam constitutione Pauli II, eo quod prius non obtinuerat licentiam. Sacr. Congr. secundum ea, quae proponuntur, respondit non incidisse.* Sic refert Cardin. Petra, tom. 5 Comment. ad constitut. 5 Pauli II, sect. 2, num. 33.

9 Spolia Cardinalium ubicunque decedentium non pertinent ad Cameram Apostolicam. Pius IV, const. 19 incip. *Decens.*

10 Spolia curialium et praelatorum habentium facultatem testandi, non pertinent ad Cameram Apostolicam. Pius IV, constitut. 19 incip. *Decens.*

11 Conclavistae non subiacent spolio. Gregorius XIV, constitution. incipient. *Romanus*, § 10.

12 Moriente clerico sive Romano, sive curiali, sive incola, ab intestato, si Romae, vel intra spatium decem milliariorum moritur, succedunt haeredes. Paulus V, const. 18 incip. *In eminenti*, § 4, Alexander VII, const. incip. *Nos volentes.*

13 Spolia fieri non possunt a collectoribus, etc., de iis beneficiatis, quorum beneficia non excedunt fructus ducatorum auri triginta de camera, et si faciunt, tenentur restituere, et per censuras ad hoc cogi possunt. S. Pius V, const. 42 incip. *Rom. Pontif.*

Spoliorum causae agitandae sunt cum cita- 14
tione commissarii Camerae. S. Pius V, const. 51 incip. *Attendentes.*

Spoliorum nomine, quae ad Cameram Apo- 15
stolicam pertinent, non intelliguntur paramenta ecclesiae, vasa, libri ecclesiae, gradualia, missalia, et aliae res sacrae, etiam auri et argenti, ac quaecunque alia bona, quae per quoscunque Episcopos ad usum et cultum divinum, etiam in eorum privatis aedibus et capellis vel oratoriis destinata tempore eorum obitus reperiuntur; quae etiam sub quibusvis facultatibus testandi, et alias disponendi minime comprehenduntur, sed ea omnia ad eorum ecclesias idque proportionaliter habita ratione fructuum et temporis, quo beneficia, si plura fuerint, possederunt, nec ad haeredes ex testamento vel ab intestato deveniunt. S. Pius V, const. 42 incip. *Romani Pontificis.*

Vasa, ornamenta, vestimenta, et huiusmodi 16
clerici decedentis intestati, si iam fuerunt dicata Deo, ecclesiae vel oratorio expresse, non spectant ad haeredes ab intestato. *Communis.* Quod enim semel Deo dedicatum est, ad humanos usus amplius redire non debet. Can. *Nulli licet* 3, caus. 12, qu. 2, can. *Quod semel* 4, caus. 19, qu. 3, can. *Ligna* 36, et can. *Vestimenta* 40, dist. 1 de Consecr., cap. *Ad haec* 2 de Religiosis domibus, c. *Mancipia* 3 de Rerum permut., c. *Semel* 51 de Reg. iuris in 6, l. *Si quis sepulcrum* 12, § 1, ff. de Religiosis et sumptibus funerum.

Item ad haeredes non spectant praedicta, si 17
Deo, ecclesiae vel oratorio fuerint dicata, etiam solum tacite, ut si haberent signum vel insignia ecclesiae, vel essent ita apta tali ecclesiae, ut viderentur fuisse a primaeva sua emptione vel confectione ipsi dicata, vel aliae consimiles adessent coniecturae, quibus posset rationabiliter praesumi ipsa fuisse tacite dictae ecclesiae dicata seu donata. Rota, divers. part. 3, lib. 3, dec. 582, n. 7 et 9; Ventriglia, tom. 2, adnot. 16, § 1, num. 11, et alii, arg. citatis iuribus. Unde ex Menochio, lib. 2 de Arbitr. iudic., caus. 88, num. 8, iudicis arbitrio est relinquendum, quaenam coniectura ad praesumendam donationem sufficiat, quia coniecturae in facto consistunt. Argum. leg. *Sed si quis* 14, § 7, ff. de Religiosis et sumptibus funerum.

In dubio autem, non concurrentibus supra- 18
dictis, talia vasa, ornamenta vestimenta, et huiusmodi spectant ad haeredes ab intestato; sic expresse pluribus adductis, defendit Ventriglia, l. c., a n. 12 ad 18, ubi testatur sic respondisse in facti contingentia, et secundum suum votum sic fuisse iudicatum in quadam curia

episcopali quoad sequentem casum: *Reverendus quondam N. N. dum viveret, emit ad suum proprium privatum usum et commoditatem nonnulla vasa, ornamenta seu vestimenta ecclesiastica et sacerdotalia, et deinde creatus canonicus ecclesiae N. adhuc bona praedicta pro suo usu retinuit in eadem ecclesia, successive ab hac vita decessit, nulla facta particulari dispositione praedictorum bonorum.*

19 Et ratio est, quia in tali casu bona praedicta non debent censeri donata ecclesiae, quia donatio in dubio non praesumitur, sed probari debet per text. in l. *Cum de indebito* 25 ff. de Probationibus et praesumptionibus. Imo potius error, seu actus invalidus, quam donatio praesumitur; Mascardus, de Probationibus, conclus. 554, num. 4; Menochius, lib. 2, de Arbitr. iudic., casu 88, n. 3; Barbosa, de Axiomat. usu frequent., verb. *Donare;* Flaminius Parisius, de Resign. benefic., lib. 9, qu. 19, num. 5; Aretin., in l. *A Titio*, num. 3, de Verbor. obligat.; Ventriglia, loc. cit., n. 15, et alii; unde cum donans dicatur perdere per Glossam in c. 1 de Donationibus, et nemo praesumatur suum iactare et perdere, per cit. leg. *Cum de indebito* 25 ff. de Probationibus et praesumptionibus, et l. *Campanus* 47 ff. de Bonis libertorum, merito damnatur praesumptio donationis, prout fuisse damnatam in simili casu asserit Riccius in Decis. cur. archiepisc. Neapol., dec. 296, ubi quidam privatus fecerat argentea candelabra cum stigmatibus cuiusdam monasterii, illaque penes monasterium reposuit, et adhuc contra monasterium fuit iudicatum non fuisse donata, ut ad litteram refert Ventriglia, l. c., n. 15.

20 Qui insuper num. 16 subdit, quod non obstat cit. supra n. 15, const. 42 S. Pii V, incip. *Romani Pontificis,* ubi disponitur vasa, ornamenta, vestimenta, et huiusmodi in haereditate beneficiati inventa, non ad spolium, sed ad ecclesiam beneficii spectare, quia praedicta constitutio loquitur concurrente ecclesia cum spolio, quod cum ficta persona sit et odiosa, praesumendum est, defunctum ecclesiam spolio praeferre voluisse; non autem loquitur constitutio concurrente ecclesia cum haerede, ut in casu nostro. Unde cum simus in diverso casu, non est facienda extensio de uno ad alium casum, cap. *Quae a iure* 28 de Regul. iuris, et ibi Glossa communiter recepta verb. *Quae a iure*, ubi ad id plura iura adducit, l. *Quod contra* 141 ff. de Regul. iuris, cum similibus, maxime cum non militat eadem ratio; a diversis enim non fit illatio. L. *Papinianus* 20 ff. de Minoribus, c. *Ad audientiam* 12 de Decimis, ad late tradita per Everardum, in sua Topica, loco: *a ratione legis,* etc., fol. 57.

21 Tum quia dicta Piana constitutio disponit solum de acquisitis ex fructibus beneficiorum, seu reditibus ecclesiasticis, non autem ex patrimonialibus aut officiis lucrosis personalibus, ut quia clericus habebat officium lucrosum in curia, erat doctor, publicus lector, et huiusmodi, ut tradunt Navarr., de Spoliis cleric., § 1, n. 4; Bursat., cons. 376, n. 28, vers. *Attamen cessat;* Barbosa, de Iure ecclesiast., lib. 3, c. 17, num. 62; Azor., Instit. moral., tom. 2, lib. 8, cap. 2, qu. 11; Panimol., decis. 20, adnot. 2, num. 11; Bellet., Disquisit. cleric. 1 part., tit. de Bonis cleric., § 9, n. 5; Ventriglia, loco cit., num. 17; Rota in Forolivien. *de Monsignoribus,* 26 Febr. 1603, coram Penia. In nostro autem casu talia bona non fuerunt empta ex fructibus beneficii, cum supponantur empta ante beneficii consecutionem, adeoque non cadunt sub spolio, sed spectant ad haeredes, ut cavetur in cap. 1 de Testam., in can. *Manifesta,* et in can. *Sicut manifesta* 12, qu. 1, et tradunt Panimoll., decis. 20, adnot. 2, num. 6; Navarr., loc. cit., § 5; Ventriglia, loc. cit., num. 17, et alii per textum in leg. *Edicto* 3 Cod. de Edicto divi Adriani tollendo, ubi haeredi tradendam esse possessionem omnium bonorum defuncti disponitur.

Hinc haeredes beneficiati habentis pingue pa- 22
trimonium ante beneficii consecutionem non debent amoveri a possessione bonorum, donec discutiatur, an bona fuerint acquisita ante vel post beneficii consecutionem, et an ex fructibus beneficii, vel ex fructibus patrimonii seu officii lucrosi personalis? per textum clarum in can. *Nulli dubium* 1, caus. 12, qu. 5 in fine, ibi: *Nec ei sine cognitione de his, quae possidet quidquam auferre.* Et tradunt Panormit., in cap. *Cum esses,* n. 24, vers. *Sed possessor,* de Testament.; Bursat., cons. 376, num. 13; Zabar., consil. 79, n. 2, vers. *Unde in casu nostro;* Roman., cons. 159, n. 5, vers. *Tertio casu principali;* Redoan., de Spoliat. clericor., quaest. 9, num. 33 in fine; Aloysius Leo, in Thesaur. for. eccles., part. 3, cap. 5, num. 25; Filliuc., Oper. moral., tr. 43, c. 5 in fine; Panimol., loc. cit., num. 12, et alii passim.

Ad cognoscendum autem ex quibus reditibus 23
sint acquisita bona beneficiati habentis patrimonium, seu officium personale lucrosum, attendenda est summa fructuum baneficii, ex qua summa, et non ex patrimoniali seu personali lucro detrahenda sunt alimenta beneficiati et suae familiae, ac omnes expensae necessariae, aliaeque factae pro eleemosynis et piis operibus; unde si talis summa ex reditibus beneficii non sit tam ingens et exuberans, ut ex ipsa, detractis supradictis omnibus, adhuc remaneant superflui reditus, ex quibus verisimiliter detegatur fuisse dicta bona acquisita, tunc censenda sunt acquisita ex fructibus

patrimonii et officii personalis lucrosi, quae in tali casu non cadunt sub spolio, sed spectant ad haeredes; sic Innocentius, in c. *Cum in officiis* 27 de Testamentis, ibique communiter caeteri canonistae, teste Panimoll., loc. cit., num. 13, apud quem etiam communis aliorum.

24 Si vero clare constet clericum non habuisse alia bona, quam illa ecclesiae, nec etiam aliquod officium personale lucrosum exercuisse, tunc sine dubio censenda sunt talia bona acquisita ex fructibus ecclesiasticis, adeoque cadere sub spolio, et deberi ecclesiae. *Communis*, per text. in cap. *Cum unusquisque* de Peculio clericor., et c. 1, caus. 2, qu. 3, cum similibus.

25 Si autem dubium sit, an clericus ultra bona ecclesiae habuerit etiam bona propria, vel aliquod officium personale lucrosum; tunc praesumitur clericum acquisivisse ex fructibus ecclesiasticis; sed si talia bona ab haeredibus clerici possideantur, onus probandi, quod fuerint acquisita ex fructibus ecclesiasticis, spectat ad Cameram, et respective ad ecclesiam, ut ipsa ad talia bona succedat. Menoch., de Arbitr. iudic., cas. 165, n. 9 et 10, et de Praesumpt., lib. 3, praesumpt. 13, n. 7, cum pluribus aliis ibi allegatis; Gratian., discept. forens., c. 381, n. 1, tom. 2; Panimol., l. c., n. 14 et 19, et alii passim.

26 Quando tamen constat, clericum simul habuisse bona ecclesiae, et etiam patrimonalia, seu officia personalia lucrosa, nec constare potest, ex quibus fructibus fuerint talia bona acquisita, tunc praesumitur fuisse acquisita ex utrisque, et dividi debent personaliter inter ipsius clerici haeredem, et ecclesiam, seu Cameram arbitrio iudicis, bene attenta et animadversa qualitate et quantitate tum patrimonii seu officii personalis lucrosi, tum fructuum ecclesiae; et sic, an fructus ecclesiae excedant, an vix sufficere possint ad commodam clerici sustentationem? quae integra prius sumi debet ex ipsis fructibus ecclesiasticis, iuxta dicta supra num. 23, argum. cap. *Cum secundum Apostolum* 16 de Praebend., et similibus. Sic ex Abbat., Card. Zabarell., Bald., Alexandr., Socin., Roman., Menoch., de Arbitr. iudic., casu 195, num. 7 et 8, lib. 3, praesumpt. 53, num. 5; Panimol., loc. cit., num. 18, et alii passim [1].

27 Omnia spolia Archiepiscoporum et Episcoporum in insula Sardiniae et extra, non tamen in Italia decedentium abdicantur ab eorum successoribus, et applicantur respectivis ecclesiis pro fabrica et manutentione: et hoc vigore Brevis S. Pii V, ad instantiam regis catholici emanati. Rota, part. 4 recen., tom. 3, dec. 560, num. 7 et 8, et dictum Breve confirmatum fuit etiam a Clemente VIII. Rota, ibid., c. 9 et seq.

Spolium clericorum non est in usu in statu 28
Mediolanensi, sed ex antiqua consuetudine transit ad eorum haeredes. Rota, part. 4 rec., tom. 3, dec. 529, n. 5 et seq.; Card. de Luca, de Benef., disc. 10, n. 5 et 9.

Spolia Archiepiscoporum et Episcoporum 29
in regno Neapolis spectant ad ecclesias cathedrales et metropolitanas. Innoc. XII, constit. incip. *Inscrutabili*, et Bened. XIII, const. incip. *Sacrosancti apostolatus*, ubi ad id ampliat, etiamsi Episcopi moriantur extra residentiam. Vide infra n. 44.

Ius spolii non est receptum in Gallia, ne- 30
que in Germania, neque in Belgio, neque in Lusitania. At in regno Castellae sola Episcoporum, non autem aliorum beneficiatorum spolia, Camerae Apostolicae acquiruntur. In Italia autem, tam beneficiatorum inferiorum, quam Episcoporum spolia fisco cedunt apostolico, ut testantur Martinus Navarra, tract. de Spoliis, § 14; Azorius, part. 2, lib. 8, c. 5, et alii.

Spolia defunctorum canonicorum S. Salvato- 31
ris Bononiae spectant ad eorum religionem. Rota, part. 14, dec. 363, n. 14.

Spolia defunctorum equitum Hierosolymita- 32
norum non spectant ad Cameram Apostolicam, sed ad eorum religionem. Rota, part. 8 rec., dec. 51, n. 11.

Nec eorum bona spectant ad haeredes san- 33
guinis, sed religioni acquiruntur. Rota, part. 4, dec. 76, n. 1 et 2, et adnot. ad dec. 16, n. 9, part. 3, quod procedit, non solum de bonis quae ad eos perveniunt intuitu suae religionis, sed etiam de patrimonialibus, aut aliunde quaesitis, et non solum ex dispositione statutorum religionis, sed etiam iuxta iuris communis dispositionem. Rota, part. 2, dec. 76, num. 1, et adnot. ad dec. 16, num. 8, part. 3. Religio enim succedit ad exclusionem omnium in haereditatibus militum defunctorum et in omnibus et singulis eorum bonis. Rota, part. 9, tom. 1, dec. 30, num. 43, et adnotat. ad decis. 10, num. 8, part. 3. Et eorum bona deferuntur in thesauro religionis ex constitutione Clem. VIII et S. Pii V. Rota, part. 4, dec. 76, num. 7.

Advertendum tamen est, religionem Hiero- 34
solymitanam ex urbanitate dimittere suis militibus, et eorum haeredibus omnia sua bona immobilia, nec fieri spolia, nisi de mobilibus

[1] Quae a sequenti numero traduntur, conferantur cum iis quae Thomassinus, p. 3, lib. 2, cap. 57, postquam superioribus capitibus historiam exhibuit iuris spoliorum a primis Ecclesiae saeculis ad saeculum XIV, de pontificio iure spoliorum primum a Clemente VII, tempore schismatis Avenionensis, ut ipse existimat, inducto collegit.

et se moventibus. Rota, part. 9, tom. 1, decis. 302, n. 17.

35 Spolium omnium eorum, quae ab Episcopo quaesita fuerunt ex priori ecclesia, a qua fuit translatus, debetur eidem ecclesiae. Sic pluries statuit Sac. Congr. Conc., et signanter in Cathacen. seu Suessana *Spolii*, in qua ad dubium: *An bona mobilia, libri, pecuniae, caeteraque (praeter sacra paramenta) inventa tempore obitus bon. mem. Francisci Gorii Episcopi Suessani, prius Episcopi Cathacen. apud ipsum, spectent ad ecclesiam Cathacen., vel potius ad ecclesiam Suessanam?* Ead. Sacra Congr. Conc., die 28 Sept. 1709, respondit, quod *bona quaesita ex fructibus ecclesiae Cathacen. spectabant ad eamdem.* Et reproposito eodem dubio die 25 Ian. 1710, Sacra Congreg. *stetit in decisis,* uti habetur lib. 59 Decr., pag. 331, et lib. 60, pag. 27.

Et in Trevicana seu Tricaricen., in qua propositis quatuor hisce dubiis:

I. An mobilia, libri, pecuniae, argenta, aliaque bona (praeter sacra paramenta) bon. memor. Simonis Viglini prius Episcopi Trevicani, et postea Tricaricen. reperta tempore eius obitus, spectent ad ecclesiam Trevicanam, vel potius ad ecclesiam Tricaricen. in casu, etc.

II. An paramenta, et vasa sacra, aliaque argenta, et suppellectilia ad usum capellae et cultum divinum destinata, reperta, ut supra, debeantur ecclesiae Trevicanae, vel potius dictae ecclesiae Tricaricen. in casu, etc.

III. An argenta et mobilia, aliaque bona ab ecclesia Trevicana commodata d. bon. mem. Episcopo Viglino, tunc Episcopo Trevicano, debent eidem ecclesiae Trevicanae restitui in casu, etc., et quatenus affirmative.

IV. An, et a quo, et quibus bonis, illis non exstantibus, debeat solvi illorum pretium in casu, etc.

Sacra Congr. Conc., die 6 Iul. 1726, respondit: *Ad I et II pertinere ad ecclesiam Trevicanam. Ad III. Affirmative. Ad IV. solvenda esse ex haereditate Episcopi.* Sic apud Thesaurum resolution. Sacr. Congregat. Concil., tom. 3.

Ac in Acerrarum, seu Matheranen., et Acheruntina *Spolii*, in qua ad dubium: *An capitula ecclesiarum Matheranensis et Acheruntinae teneantur restituere capitulo ecclesiae Acerrarum bona descripta et contenta in inventario facto per bon. mem. Episcopum Positanum, 30 Sept. 1723.* Respondit *Affirmative.* Sic apud dict. Thesaur., tom. 6 et 7.

36 Spolium ornamentorum, paramentorum, aliarumque rerum ad usum et cultum divinum spectantium, debetur ecclesiis, quibus Episcopi praefuerunt; et de his rebus Episcopi nequeunt disponere per ultimam voluntatem et per contractum onerosum, ad satisfaciendum creditoribus, si alia bona non sufficiant. Proposito enim dubio in Sac. Congr. Conc.: *An creditoribus defuncti Episcopi in subsidium, si alia bona non sufficiant, satisfaciendum sit ex bonis etiam benedictis seu pontificalibus, non obstante constitutione 24 B. Pii V.* Sacra Congr. Conc., die 29 Maii 1683, respondit *Affirmative.* Praedicta enim Bulla 42, incip. *Romani Pontificis,* sustulit solum contrarias dispositiones de dictis bonis factas per ultimam voluntatem et per contractum lucrativum donationis, secus autem per contractum onerosum, ut firmant Guttier., Roderic., Garcia et Salgad. citati in expositione causae in d. Trevicana seu Tricaricen. apud Thesaurum resolution. S. Congreg. Conc., tom. 3.

Item spolia beneficiatorum, qui pluribus ec- 37
clesiis praefuerunt, esse dividenda proportionaliter inter dictas ecclesias statuit S. Pius V in d. constit. 42 incip. *Romani Pontificis,* et tenent Gavant. in Manual. Episc., verb. *Spolium,* n. 4.

Spoliorum tamen nomine non veniunt dis- 38
tributiones canonici defuncti. S. Congr. Episc. et Regul., 29 Nov. 1600, apud Gavant., l. c., num. 1.

Numero 6 addendum est, quod sic in ter- 39
minis resolvit Sac. Congr. Spoliorum in Pistorien., die 11 Dec. 1731, quod nempe dicta constitutio Gregorii XIII loquatur, et intelligenda sit solum de bonis de novo acquisitis a regularibus tempore, quo degebant extra claustra, et non de illis quae iam acquisierant antequam e claustris egrederentur, sicuti nec de illis bonis patrimonialibus, quae regulares ante ingressum in religionem renuntiassent cum pacto reversivo in casu reditus ad saeculum ex indulto apostolico. Cum enim D. Sigismundus de Selesis canonicus regularis Lateranensis ex indulto apostolico provisus de canonicatu in cathedrali Pistoriensi similem fecisset renuntiationem ante ingressum in religionem, articulo acriter discusso, prodiit resolutio dictae Sacrae Congregationis contra reverendam Cameram sub hac formula: *Nihil constare pro camera.* Et sic etiam censuit Rota, dec. 151, n. 18 et 40
seq., part. 6 rec., et eadem Sacr. Congr. Spoliorum in Bononien., 15 Sept. 1701, apud Scarfanton., part. 3, addit. 20, n. 17, 27, 28 ac per tot., ubi plura tradit ad rem scitu dignissima, et pluribus adductis, recte declarat, quod Camera Apostolica succedit regulari extra claustra degenti, etiam de licentia suorum superiorum in bonis quaesitis per eum extra eadem claustra, in bonis autem intra claustra quaesitis succedit religio, quae pariformiter succedit in bonis acquisitis a religioso vagante extra claustra, et postea ad monasteria reverso, in eoque mortuo, quia constitutio Gregorii loquitur solum de religiosis extra claustra vagantibus, et extra ea decedentibus, ut recte

observant Navarr. in Summa Bullar., part. 2, can. 9; Ricc., part. 4, dec. 179 et dec. 177; Capon., discept. 256, n. 8, cum aliis ab ipso allegatis, l. c., n. 29, 30 et 31.

41 Spolio subiiciuntur bona a clericis, etiam curialibus, acquisita per negotiationem. Benedict. XIV, tom. 1, constitut. 53 incipien. 42 *Apostolicae servitutis*, § 1 et 3. Spoliorum commissarii tenentur quotannis rationem reddere in computisteria Camerae Apostolicae. Idem, tom. 2, constitut. 6 incip. *Apostolicae Sedis*, n. 26.

43 Spoliorum subcollectores eludi possunt a clericis, si isti bona ecclesiae, quae supersunt, pauperibus erogent, neque in commodum congregent cognatorum, ut recte advertit Cardin. Baronius ad ann. 379, n. 64, de his collectoribus loquens inquit, *de quorum importuna exactione cum multi querantur, hos facile vitabunt, et prudenter arte deludent, qui bona Ecclesiae, quae supersunt, non congregarint, sed in pauperes erogarint.* Quem sequitur Thomassin., de Benef., part. 3, lib. 2, c. 17, sub n. 9, prout adducit Bened. XIV, de Syn. dioec., lib. 3, c. 8, n. 7.

44 Spolia Archiepiscoporum, Episcoporum et reliquorum praelatorum regni Neapolitani ab Innocentio XII, constit. incip. *Inscrutabili*, addicta fuerunt ecclesiis, quibus antistites huiusmodi, dum viverent, praefuerunt. Bened. XIV, constit. incip. *Pastoralis sollicitudo*, § 2. Innocentianam constitutionem iteratis additis declarationibus Bened. XIII in const. incip. *Sacrosancti Apostolatus officium*, et in constit. incip. *Romanum decet Pontificem*, defendit adversus cavillosas quorumdam interpretationes. Idem, ib., § 3 et 4. Qui subinde § 8 et seq. novam formam assecurandis, custodiendis distribuendisque spoliis huiusmodi praelatorum praescribit, prohibendo nempe, quod viventibus praesulibus, canonici, capitula, quibus spoliorum applicandorum cura spectat, quidquam attentent: item ecclesiarum indemnitatem vicario generali praesulis aegrotantis demandando. Demortui inde praesulis spolia esse diligenter custodienda, et ad id claves obsignatorum cubiculorum a praefato vicario generali esse tradendas vicario capitulari et canonicis deputatis, per actum solemnem coram iisdem testibus, explendum, et notario similiter litteris consignandum; ac praecipiendo, quod, his omnibus absolutis, nequaquam liceat rem ullam in defuncti spolio repertam, vendere, aut alia ratione alienare, nisi postquam ecclesiae de novo pastore seu rectore provisum fuerit, atque hic eiusdem ecclesiae possessionem adeptus fuerit; quia possessione adepta, praescribit regulas servandas ab ipso circa res in defuncti spolio repertas. Quicunque interim sede vacante, quocunque modo spolia illa administrarunt, vel administrationi praefuerunt, novo praesuli rationem reddere tenentur. Idem, ibidem, § 12.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Beneficiariis nulla secundum canones est potestas disponendi causa mortis de fructibus beneficiorum tam collectis quam colligendis, rebusque sibi obventis ab ecclesia, vel pecunia beneficii comparatis, sed ipsi post suum decessum omnia ecclesiae suae restituere debent. Cap. fin. de pecul. Cleric. 45

Nec de rebus patrimonialibus testari olim poterant clerici viventes vitam communem. Canon. *Nolo* 12, qu. 1. 46

Post solutam vero clericorum communitatem, de rebus patrimonialibus ad libitum testari eis concessum, sed nequaquam de ecclesiasticis proventibus. Cap. 2 de Testam. 47

Post constitutam rerum ecclesiae partitionem in Episcopum, clerum, fabricam et pauperes, dubitatum fuit, an Episcopus nomine ecclesiae intelligeretur ad effectum succedendi. At Alexander III in decretali ad capitulum Cassanense in cap. 22 de Testam. definivit, quod nomine ecclesiae non Episcopus, vel successor clerici morientis, ubi est collegium clericorum, sed communis congregatio intelligatur, quae rerum in haereditate clerici remansarum debet canonicam distributionem et curam habere; ubi autem non est collegium, sed in loco defuncti unus est ordinandus, ipsemet successor eamdem, sicut et alia ipsius ecclesiae in Dei timore dispenset. Et Bonifacius VIII, in cap. 49 *Quia saepe* 50 de Election. in 6, cohaerenter sanxit, ut bona a praelatis cathedralium et collegiatarum dimissa, vel vacationis tempore obvenientia, in utilitatem dictarum ecclesiarum expendantur, vel futuris successoribus debeant fideliter servari, comminando in particulares occupatores poenam suspensionis ab officiis et beneficiis. 48

Nihilo tamen minus consueverant Episcopi bona clericorum decedentium ab intestato usurpare, sibique vindicare, vel ex privilegio Sedis Apostolicae, vel ex consuetudine. Privilegii monumentum habetur in c. *Cum sibi* 28 de Verb. signif. Consuetudinem vero probavit Bonifacius VIII in c. *Praesenti* 9 de Offic. Ordin. in 6. Et hanc Bonifacii constitutionem probavit Concilium Constantiense, sess. 39, sub tit. de Spol. 50 51 52 53

Intereaque ortum suum saeculo XIII habuisse videtur reservatio spolii decedentium clericorum in favorem Camerae Apostolicae. Innocentius enim IV primus omnium constituit anno 1246, ut si clericus extunc decederet intestatus, eiusdem bona in usus domini Papae converterentur, ut Matthaeus Parisiensis refert ad dictum annum 1246. Aliae postmodum ab aliis Summis Pontificibus puta a Clem. VI, anno 1346, et ab Innocentio VI, anno 1352, conformes editae fuerunt constitutiones. 54

55 Quoniam vero aliqui in dubium revocabant, an bona et spolia praelatorum tempore obitus remanentia, ad Cameram Apostolicam generatim pertinerent ex aliqua generali constitutione apostolica, propterea quod collectores in variis sed non universis provinciis Romani Pontifices destinassent; Paulus III tandem, anno 1541, Bullam edidit, quae incipit *Romani Pontificis providentiam,* declarantem bona huiusmodi praelatorum sine facultate testandi decedentium ubicunque ad Cameram Apostolicam spectare, et per collectores apostolicos exigi debere.

56 Hanc constitutionem confirmavit et declaravit Iulius III immediatus successor, anno 1550, in Bulla cui initium: *Dudum ex certis,* quibus praescripsit fructus beneficiorum exactos, et cum reliquis clericorum bonis profanis commistos ac incorporatos, ad liberam beneficiatorum dispositionem, ubi a Sede Apostolica obtinuerint indultum disponendi, spectare; fructus vero tam inexactos, quam non commistos ad Cameram Apostolicam reservari debere in locis, ubi collectores adsint apostolici. Ad clericorum autem haeredes profanos, sive ab intestato sive ex testamento vigore quarumcunque facultatum condito, aut legatarios nequaquam pertinere fructus maturatos in ipsorum clericorum vita, sed non exactos.

57 Idem Summus Pontifex anno 1550, in Bulla quae initium habet: *Cupientes,* quibusvis praelatis et ecclesiasticis urbem Romam incolentibus, vel curiam sequentibus, liberam facultatem indulsit, si in dicta curia et districtu decesserint, disponendi et testandi de quibuslibet rebus intuitu etiam ecclesiae quaesitis in favorem quarumlibet personarum, nec non transmittendi res easdem ecclesiasticas ab intestato ad suos legitimos successores. Deinde an- 58
no 1553, ad se avocavit causas spoliorum coram aliis quam thesaurario pontificio, eiusve ministris pendentes, easque eidem thesaurario commisit generali spoliorum in tota Italia collectori.

Fuerunt et aliae constitutiones circa eamdem 59
materiam latae ab aliis Summis Pontificibus, scilicet S. Pio V, anno 1560, 1564 et 1667, Gregorio XIII, anno 1577, Innoc. XII, an. 1693, et Bened. XIII, anno 1726.

Hic vero praetereundum haud est, sub Si- 60
xto V ortum habuisse transactiones spoliorum inter Nuntium pontificium nomine Curiae Apostolicae, singula fere capitula civitatum et dioecesum regni Neapolitani, et pleraque Italiae, hoc pacto initas, ut solum quotannis conventa pecuniae quantitate in favorem Camerae, possessores beneficiorum, eorumque profani haeredes exempti sint a spolio, praeter quam in casu illicitae negotiationis. Vigore igitur harum transactionum beneficiarii fere omnes, qui annuam summam pro transacto spolio persolvunt subcollectori Camerae Apostolicae, bona intuitu ecclesiae quaesita, et fructus beneficiorum iam collectos et exactos ad haeredes profanos ab intestato transmittunt, et de iis pro libito disponunt ac testantur.

In locis igitur, in quibus transactio spolii 61
confecta non sit, datur locus ipsi spolio.

SPONSALIA

Summarium.

1. Sponsalia et sponsus unde dicantur? - 2. Sponsalia tripliciter potissimum sumuntur, et quomodo? - 3. Sponsalia proprie accepta definiuntur. - 4. Ad valorem sponsalium de futuro plura requiruntur. Primo, requiritur quod promissio futuri matrimonii sit vera, ac seria, et non ficta, seu simulata. - 5. Affertur et solvitur instantia. - 6. Ficte, aut simulate, seu iocose, vel dolose tantum promittens alteri matrimonium, quamvis in foro interno non teneatur servare tale promissum, peccat tamen sic promittendo, et tenetur resarcire totum damnum alteri inde secutum. - 7. In foro autem externo quivis praesumitur vere, et serio promisisse; unde ad servandum promissum debet condemnari, nisi legitime fictionem, seu simulationem, aut iocum, seu dolum probet. - 8. Secundo, ad valorem sponsalium requiritur quod promissio sit deliberata, et libera ab omni gravi metu et errore circa personam. - 9. Tertio, requiritur quod talis promissio sit verbis, aut aliis signis externis sufficienter manifestata. 10. Quarto, requiritur quod promissio sit mutua et reciproca ab utraque parte facta. - 11. Quinto, requiritur quod sponsalia contrahantur inter personas de iure habiles. - 12. Aetas legitima requisita, et sufficiens, tam in femina quam in masculo, pro contrahendis sponsalibus, est septennium completum. - 13. Unde sponsalia ante completum septennium unius aut utriusque ordinarie sunt invalida et nulla, quamvis illa loco liberorum contraxerint parentes, nisi liberi facti septennio maiores, ea ratificent. - 14. Adducitur et solvitur instantia. - 15. Extraordinarie tamen possunt etiam talia sponsalia esse valida, si nempe in aliquibus malitia suppleat aetatem. - 16. Si duo impuberes septennio maiores sponsalia contrahant neuter ab illis ante pubertatem resilire potest; bene vero post illam. - 17. Nec in tali casu qui primo sit pubes, tenetur alterum exspectare, donec etiam ille pubescat, sed potest statim ac pubescit pro libito resilire. - 18. Si autem pubes cum impubere contrahat sponsalia, tunc pubes non amplius resilire potest; bene vero impubes, cum ad pubertatem pervenerit. - 19. Impubes, quamvis possit, cum ad pubertatem pervenerit, a sponsalibus resilire, tamen debet statim pubertatem adeptus, id facere. - 20. Facultas resiliendi a sponsalibus impuberibus a iure concessa post adeptam pubertatem, habet locum, tam in foro interno, quam in foro externo. - 21. Talis facultas resiliendi a sponsalibus probabilius non est censenda concessa impuberibus, si ipsa sponsalia iuramento confirmaverint, quamvis tamen opposita sententia sit probabilis. - 22. Sponsalia de praesenti, seu matrimonium ab impuberibus nulliter contractum, valet in vim sponsalium, seu transit et resolvitur in sponsalia de futuro. - 23. Matrimonium autem nullum ex aliquo essentiali defectu, ut celebratum sine proprio parocho, non resolvitur in sponsalia de futuro, etiamsi secuta sit copula in figura matrimonii. - 24. Ad valorem sponsalium non requiritur praesentia parochi et testium. - 25. Item ad valorem sponsalium non requiritur consensus, aut consilium parentum, aut eorum sub quo-

rum cura exsistunt sponsalia contrahentes. – 26. Ut licite tamen contrahant filii sponsalia, requiritur saltem, ut prius desuper consulant parentes, quamvis eorum consilium non semper sequi teneantur. - 27. Parentes contrahere possunt sponsalia pro suis filiis puberibus, sive impuberibus, et si ipsi filii expresse, vel tacite consenserint, obligantur ad illa, et ex eis oritur iustitia publicae honestatis. - 28. Parentes, nedum contrahere possunt sponsalia pro suis filiis praesentibus, sed etiam pro ipsis absentibus, et sponsalia ignorantibus; et si ipsi filii post scientiam dicta sponsalia ratificaverint expresse vel tacite, ad illa obligantur. – 29. Sponsalia contracta a parentibus pro filiis, sive praesentibus, sive absentibus, aut ignorantibus, et nec expresse, aut tacite consentientibus, et a fortiori contradicentibus sunt invalida, et nulla. - 30. Item invalida, et nulla sunt sponsalia contracta a filiis per gravem metum eis a parentibus, seu ab aliis iniuste incussum. - 31. Talia sponsalia ex gravi metu inita neque firmantur iuramento. - 32. Nec tale iuramentum obligat, nec ulla indiget relaxatione, aut absolutione. – 33. An sponsalia contracta per metum reverentialem sint invalida et nulla. – 34. Sponsalia contracta per metum levem, etiamsi iniuste incussum, sunt valida. - 35. In foro externo generaliter loquendo, nisi aliunde de intentione constet, censenda sunt contracta vera sponsalia per illa verba, quae iuxta communem intelligentiam, et communem loci usum, aut consuetudinem loquendi, veram promissionem futuri matrimonii significant. - 36. Assignantur in speccie verba certo significantia et importantia sponsalia. - 37. Assignantur verba certo non sponsalia sed matrimonium significantia. – 38. Assignantur verba sub dubio constituentia sponsalia, nisi maior expressio addatur. – 39. Haec verba *Non ducam aliam, seu nullam aliam ducam, quam te, vel praeter te, aut nisi te,* probabilius non faciunt sponsalia, nisi aliquando ex circumstantiis alia intentio constet. – 40. Non solum verbis, seu epistolis similia verba continentibus, sed etiam signis seu factis consensum internum exprimentibus sponsalia contrahuntur. – 41. In foro externo generaliter loquendo sponsalia contracta esse censentur, ac praesumuntur per illa signa seu facta, per quae, concurrentibus circumstantiis iuxta communem intelligentiam, ac usum et consuetudinem loci voluntas, seu sensus internus contrahendi exprimi et manifestari solet. – 42. Sic concurrente circumstantia praecedentis tractatus matrimonii, seu verbi unius, censentur et praesumuntur contracta sponsalia per immissionem, seu donationem, et receptionem annuli. - 43. Item concurrente circumstantia praecedentis tractatus matrimonii per remissionem, seu donationem et acceptationem aliorum munerum iuxta morem sponsorum censentur et praesumuntur contracta sponsalia. – 44. Item in simili circumstantia praecedentis tractatus matrimonii per porrectionem manus ab uno factam, et ab altero sine renitentia et contradictione acceptatam censetur, et praesumuntur contracta sponsalia. – 45. Per omnia autem supradicta, si non concurrat circumstantia praecedentis tractatus matrimonii, nec ad hoc speciale quid habet consuetudo loci, non censentur, nec praesumuntur contracta sponsalia in foro externo. – 46. Quando verba, signa aut facta, omnibus consideratis, adhuc remanent dubia, an inducant vera sponsalia, vel non? et qui ea protulit, aut edidit, negat ea protulisse, aut edidisse intentione promittendi matrimonium: tunc iudex debet negantem absolvere, praesertim si ei delato iuramento purgatorio, iuret absolute non habuisse talem intentionem. – 47. Quando vero verba, signa aut facta secundum communem usum aut consuetudinem loci sunt clara et sponsalia vere significant, tunc negans condemnari debet, nec debet admitti ad iuramentum, quamvis dicat se ad obtinendum usum corporis, vel ob alium similem finem iocose, ficte, dolose aut fraudulenter prodidisse seu edidisse, nisi iocum, fictionem, dolum aut fraudem legitime probaverit. - 48. Quando verba, signa aut facta clare significant sponsalia, et reus absolute negat, se ea protu lisse aut edidisse, nec actor id plene probare potest, quid in tali casu facere debeat iudex, et cui iuramentum sit deferendum? – 49. Sponsalia vera, quamvis occulta, obligant sub mortali. – 50. Sponsalia obligant tempore ad nubendum praefixo, nisi iusta causa excuset. - 51. Et procedit conclusio, quamvis in hoc casu pars altera non urgeat. - 52. Unde, si ratione culpabilis morae unius altera pars aliquod damnum patiatur, debet illud damnum ei penitus resarcire. - 53. Si autem intervenerit aliqua rationabilis causa, possunt licite sponsalia differri quoad effectuationem matrimonii. - 54. Si nullum certum tempus sit praefixum ad contrahendum matrimonium, tenetur quisque contrahere, altero exigente, quamprimum commode potest. - 55. Recusans post legitima sponsalia contrahere matrimonium, potest et debet ad id compelli per competentia iuris remedia, nisi rationabilis causa obstiterit. - 56. Et conclusio procedit, sive sponsalia fuerint iurata, sive non. - 57. Pro compellendo tali renuente contrahere matrimonium debet iudex ecclesiasticus ante omnia ipsum renuentem debito modo monere, adiunctis etiam minis, ut suae obligationi satisfaciat, promissum matrimonium contrahendo. - 58. Deinde si monitione, et minis iudex ecclesiasticus nihil proficiat cum tali renuente matrimonium contrahere, potest etiam adhibere nedum poenam pecuniariam, sed et carceres, aut alias poenas corporis afflictivas, si eas adhibendi occasionem habeat. - 59. Et si nec etiam incarceratione, aut aliis poenis corporis afflictivis aliquid efficiat, tunc potest et debet renuentem etiam censura excommunicationis ad nubendum compellere. - 60. Si autem Episcopus, non adhibita carceratione aliisque poenis corporis afflictivis, statim censuras adhibeat pro compellendo ad contrahendum matrimonium talem renuentem, illicite quidem, sed tamen valide aget, et censurae sic statim inflictae valebunt. - 61. Si tandem, adhibitis omnibus supradictis mediis, etiam censuris, adhuc renuat cum tali nubere, non potest finaliter cogi ad nubendum, sed debet dimitti et absolvi, praesertim si adverteretur magna animorum aversio, ita ut ex tali futuro matrimonio forent timenda iurgia, scandala, verbera, mutilationes, perpetuae inimicitiae, aut alia similia gravia incommoda. – 62. Nec quid novi induxit circa id Concilium Tridentinum, sed in suo robore reliquit dispositionem iuris canonici de non cogendo finaliter ad nubendum talem renuentem nubere. - 63. Unde recusans matrimonium contrahere post sponsalia, potest quidem moneri, et iuxta sacrorum canonum praescripta compelli comminatione censurarum, non autem potest praecise cogi, et potissimum ubi adsit aliqua iusta causa resiliendi a sponsalibus; quo casu iudex potest quidem monere, ut ad effectuationem matrimonii deveniat, non autem potest cogere neque per censuras, et praesertim si timeatur quod censurae sperni possint, vel quod per matrimonium coacte initum gravius malum oriri possit. - 64. In tali enim casu potest iudex omnino abstinere a censuris, si prudenter praevidet, quod illae nihil efficient, uti praevidere potest, si animi aversio nimia dignoscitur. - 65. Et in casu, quo talis renuens matrimonium effectuare, fuerit ob id excommunicatus, tunc iudex ecclesiasticus, non solum sponsum petentem absolutionem absolvere potest, postquam diu stetit excommunicatione innodatus, sed eumdem etiam non petentem absolvere tenetur. - 66. Tempus autem, quod decurrere debet, antequam talis renuens excommunicatus absolvatur, regulariter solet esse illud unius anni, quamvis Rota in particularibus facti circumstantiis censuerit esse 16 vel 17 mensium. – 67. Nec in tali casu poterit licite sponsa adhuc urgere negationem talis absolutionis a censura. – 68. Poterit tamen sponsa licite iure exigere compensationem omnium damnorum emergentium ex hac dissolutione. - 69. An autem pars innocens, etiamsi nullum damnum patiatur, possit ab altera parte sine legitima causa a sponsalibus recedente exigere poenam conventam? seu an sit licitum et validum in sponsalibus

apponere poenam solvendam ab illo, qui ab eis iniuste recedit? Negant multi. - 70. At probabilius affirmant plures alii. - 71. Affertur ratio pro sententia affirmativa, ad n. 74. – 75. An et quando resilientes a sponsalibus amittant arrhas? – 76. Sponsalia rite contracta, variis iustis de causis, dissolvi possunt. Primo, sponsalia puberum etiam iurata, valide et licite dissolvi possunt mutuo consensu. - 77. Secundo, dissolvi possunt per recessum unius a sponsalibus, sive iuste, sive iniuste. - 78. Quando autem una pars iniuste recedit, non tenetur altera pars recedere, sed potest iniuste recedentem cogere ad sibi nubendum. - 79. Tertio, dissolvuntur, si unus sponsorum sine licentia alterius longius discedit animo non redeundi, seu sine spe brevi redeundi. - 80. Affertur, et solvitur instantia, ad n. 81. – 82. Quarto, dissolvuntur per dilationem nimiam matrimonii ultra tempus, vel terminum praefixum ad finiendam obligationem. - 83. Secus autem per dilationem ultra tempus vel terminum praefixum non ad finiendam, sed tantum ad differendam, seu exsequendam obligationem contrahendi matrimonium. - 84. Quid si nullum tempus sit praefixum ad contrahendum matrimonium? – 85. Quinto dissolvuntur per ingressum in religionem professione secuta. – 86. Per solum etiam ingressum in religionem, licet professione nondum secuta, dissolvuntur sponsalia ex parte illius, qui in saeculo remanet. - 87. Per solum autem ingressum in religionem, professione non secuta, non dissolvuntur sponsalia ex parte ingredientis. - 88. Sexto, dissolvuntur ex parte utriusque per susceptionem sacrorum ordinum. - 89. Non dissolvitur tamen per susceptionem ordinum minorum, saltem ex parte eos suscipientis. - 90. Per votum ingrediendae religionis probabilius non dissolvuntur illico sponsalia, sed solum suspenduntur ex parte ipsius voventis. - 91. Per tale autem votum dissolvuntur illico ex parte non voventis. - 92. Per votum suscipiendi sacros ordines probabilius non dissolvuntur sponsalia ex parte sponsi voventis. – 93. Solvuntur tamen per tale votum ex parte sponsae. – 94. Per votum simplex perpetuae continentiae non dissolvuntur sponsalia ex parte voventis, bene vero ex parte alterius. – 95. Septimo, dissolvuntur per matrimonium valide postea, licet illicite, contractum cum alia sponsa. - 96. An autem per tale matrimonium cum alia initum dissolvantur in perpetuum priora sponsalia, vel non? Affirmant multi. – 97. At tamen probabilius negant alii plures. – 98. Affertur et solvitur instantia. - 99. Sponsalia priora legitime contracta non dissolvuntur per alia sponsalia posteriora cum alia persona celebrata, etiamsi haec posteriora sint iuramento confirmata. - 100. Prima sponsalia legitime contracta non dissolvuntur per alia sponsalia posteriora, etiamsi posterioribus sponsalibus accesserit copula, si secunda sponsa conscia fuerit priorum sponsalium. - 101. Imo priora sponsalia legitime contracta non dissolvuntur per alia sponsalia posteriora, etiamsi posterioribus sponsalibus accesserit copula, et pars illa, cum qua posteriora sponsalia fuerunt contracta, ignara fuerit priorum sponsalium, et consequenter fuerit decepta. - 102. Octavo, dissolvuntur ex parte innocentis, non vero nocentis per fornicationem, sive a sponso, sive a sponsa post sponsalia commissam. – 103. Sponsalia dissolvuntur ex parte innocentis, non vero nocentis per fornicationem etiam ante sponsalia commissam, ab innocente tamen ignoratam. - 104. Adducitur et solvitur instantia. – 105. Ob fornicationem sponsae, sive praecedentem, sive subsequentem sponsalia potest sponsus ipsa sponsalia dissolvere, etiamsi sponsa fuerit vi oppressa. – 106. Item sponsus sponsalia dissolvere potest etiam ob oscula, amplexus aut tactus impudicos a sponsa libere et voluntarie admissos vel exercitos. – 107. An autem, si uterque sponsus fornicationem commiserit, seu similia oscula, similesque amplexus, aut tactus impudicos voluntarie admiserit vel exercuerit, et in omnibus casibus supradictis, in quibus licet sponso sponsalia dissolvere, liceat etiam sponsae; affirmant multi. - 108. At negant plures alii communius. - 109. Limitatur tamen recte haec negativa sententia in casu, quo sponsus cum pluribus fornicationem commisisset, ita ut valde vitiosus in hoc censeretur. - 110. Item in casu quo ex unica fornicatione prolem haberet. - 111. Item si oscula, tactus et amplexus impudici exerciti a sponso sint valde frequentes. - 112. Non dissolvuntur per notabilem mutationem ex parte unius supervenientem post contracta sponsalia. – 113. Assignantur in specie mutationes notabiles, et ad id sufficientes in bonis animi, ad num. 114. - 115. Assignantur in specie mutationes notabiles, et ad id sufficientes in bonis corporis. - 116. Assignantur in specie mutationes notabiles, et ad id sufficientes in bonis fortunae. - 117. An una parte remanente in suo statu, si pars altera ex inopinato fiat notabiliter ditior aut honoratior, possit propterea haec ab illa resilire? - 118. Decimo, dissolvuntur per subsequens impedimentum dirimens. - 119. Tenetur tamen, qui tale impedimentum sua culpa posuit, impetrare a Papa dispensationem suis sumptibus, si pars innocens velit. - 120. Quando causa dissolvendi sponsalia est certa, per se loquendo iure communi non requiritur ad dissolvenda dicta sponsalia auctoritas iudicis. - 121. Potest tamen auctoritas iudicis ad id requiri per accidens. – 122. Quando sponsalia sunt certa, causa autem ea dissolvendi de *iure, vel facto,* tunc necessario requiritur iudicis auctoritas pro utroque foro. - 123. Iudex in causis sponsalium et matrimoniorum est solus ecclesiasticus. - 124. Et iure ordinario est solus Episcopus. – 125. Nomine Episcopi hic intelligitur etiam vicarius generalis etiam absque speciali ad id mandato. – 126. Item vicarius capitularis Sede vacante. - 127. Iudex autem laicus, seu saecularis nullimode se ingerere potest in his causis. - 128. Alia ad rem ad num. 159.

1 Sponsalia a *spondendo* sunt dicta, textu expresso in l. *Sponsalia* 2 ff. de Sponsalibus, ibi: *Sponsalia autem dicta sunt a spondendo;* mos enim olim erat, et adhuc nunc est, ut cupiens uxorem ducere, eam peteret, ac petat prius ab illis sub cuius cura et potestate puella exsistebat, ac exsistit, et illi deinde ipsi petenti puellam in matrimonium dare spondebant seu promittebant, ac spondent seu promittunt, cit. leg. *Sponsalia* 2 ff. de Sponsalibus, ibi: *Nam moris fuit veteribus stipulari et spondere sibi uxores futuras.* * Addi potest testimonium quoque Auli Gellii, Noct. Attic., lib. 4, c. 4, qui antiquos sponsalium ritus declarat, et addit consuevisse actionem dari *ex sponsu,* si quis renuebat accipere in uxorem, vel si quae nubere recusabat, et iudex aestimabat litem pecunia. Vid. etiam Gronov. ad Gellium, Brisson., in lib. de Rit. nupt.; Plaut. in Cur., act. 2, scen. 2 *. Unde ille, cui petita puella in uxorem spondebatur seu promittebatur, ac spondetur seu promittitur, dictus est et dicitur *sponsus,* et illa, quae spondebatur seu promittebatur, ac spondetur seu promittitur, dicta est, et dicitur *sponsa,* id est promissa, textu expresso in leg. *Unde* 3 ff. de Sponsalibus; ibi: *Unde sponsi sponsaeque appellatio nata est.* Et illi qui petitam puellam sic promittebant ac promittunt, dicti sunt et dicuntur *sponsores,* et dies, in quo sic spondebatur ac spondetur, dictus est ac dicitur *sponsalis.* Reiffenst., lib. 4 Decr., tit. 1, § 1, n. 2, et alii; arg. l. *Sponsa-*

lia 1, et cit. l. *Sponsalia* 2, et l. *Unde* 3 ff. de Sponsalibus.

2 Sponsalia tripliciter potissimum sumuntur. Primo omnino improprie pro arrha scilicet et muneribus, quae a sponso sponsae dabantur ac dantur, arg. l. *Quidam* 1 C. Si nuptiae ex rescripto: *Qui parentum sponsionem de nuptiis filiarum implere desiderant, vel sponsalia, hoc est arrharum data nomine reddi praecepto legum cum statuta poena deposcunt.* Secundo minus proprie, pro ipso scilicet matrimonio rato et non consummato, arg. c. *Sicut* 22, et c. *Si inter* 31 de Sponsalibus; ubi sicut et passim in iure matrimonium ratum *sponsalia de praesenti* dicitur ad distinctionem *sponsalium* proprie talium, quae non sunt ipsum matrimonium iam rite contractum, sed sola sponsio seu promissio de eodem in futurum contrahendo, et propterea *sponsalia de futuro* appellantur, ad distinctionem *sponsalium de praesenti*. Tertio, proprie pro ipsa scilicet promissione futuri matrimonii.

3 Unde sponsalia sic proprie accepta ita definiuntur: *Sponsalia sunt mentio et repromissio nuptiarum futurarum.* Sic expresse in l. *Sponsalia* 1 ff. de Sponsalibus; et concordat can. *Nostrates* 3, caus. 30, qu. 5, ibi: *Sponsalia futurarum sunt nuptiarum promissio.* Et conveniunt in re doctores communiter sponsalia sic definientes: *Sponsalia sunt futuri matrimonii mutua deliberata promissio signo sensibili expressa inter personas de iure habiles.*

4 Hinc ad valorem sponsalium de futuro plura requiruntur. Primo enim requiritur quod promissio futuri matrimonii sit vera ac seria, et non ficta seu simulata. *Communis,* arg. leg. *Obligationum* 3 ff. de Action. et oblig., et c. *Ex sponsalibus* unic. de Sponsalibus in 6, ubi sponsalia dicuntur *nulla ex defectu consensus,* et c. *Ubi non est* 1, caus. 30, qu. 2, ibi: *Ubi non est consensus utriusque, non est coniugium, ergo qui pueris dant puellas in cunabulis, et e converso, nihil faciunt;* consensus autem internus vere contrahendi ac sese obligandi deest in ficte et simulate promittente, adeoque, etc.

5 Nec valet, dicere, quod ficte et simulate promittens exhibuerit consensum externum, adeoque etiam ficta et simulata externa promissio sufficiat ad valorem sponsalium. Non valet, inquam, quia talis fictus et simulatus externus consensus sine formali consensu interno non sufficit ad valorem sponsalium, nec obligationem contrahendi de futuro inducit. *Communis,* text. exp. in cap. *Tua nos* 28 de Sponsalibus, hac addita ratione: *Cum in eo nec substantia coniugalis contractus, nec forma contrahendi coniugium valeat inveniri, quoniam ex altera parte dolus solummodo adfuit, et deficit omnino consensus, sine quo caetera nequeunt foedus perficere coniugale,* et l. *Simulatae* 30 ff. de Ritu nuptiarum, ibi: *Simulatae nuptiae nullius momenti sunt.* Et ratio clara desumitur ex can. *Humanae aures* 13, caus. 31, qu. 7, quia, ut ibi expresse dicitur: *Quia non debet aliquis verba considerare, sed animum et intentionem;* et ut cantat commune axioma, *Actus agentium* non operantur ultra voluntatem eorum. Leg. *In agris* 19 ff. de Acquir. rer. domin., leg. *Non omnis* 19 ff. de Rebus creditis, cap. *Cum olim* 38 de Praebend.

Ficte, seu simulate, aut iocose, vel dolose 6
tantum promittens alteri matrimonium, quamvis in foro interno, seu coram Deo, et in foro conscientiae non teneatur servare tale promissum per dicta et iura adducta *numero antecedenti;* peccat tamen sic promittendo, et tenetus resarcire totum damnum alteri inde secutum. *Communis,* per text. in cap. *Si culpa* 9 de Iniuriis et damno dato, ibi: *Si culpa tua datum est damnum vel iniuria irrogata..... iure super his satisfacere te oportet. Nec ignorantia te excusat; si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam.* Et concordat cap. *Si rixati* 1, cap. *Si quis* 2, cap. *Si bos* 3, cap. *Si laeserit* 4, cap. *Si egressus* 5, cap. *Si quis domum* 6, cap. *Olim* 7, cap. *In nostra* 8, eod. tit., cum similibus.

In foro autem externo quivis praesumitur 7
vere et serio promisisse. Unde ad servandum promissum debet condemnari, nisi legitime fictionem seu simulationem, aut iocum seu dolum probet, quia, ut dicitur in leg. *Labeo,* art. 7, § 2, ff. de Supellectili legata, in foro externo: *Nemo existimandus est dixisse quod non mente agitaverit,* et ut habetur in l. *Generaliter* 13 Cod. de non Numerata pecunia: *Nimis enim indignum esse iudicamus, quod sua quisque voce dilucide protestatus est, id in eumdem casum infirmare, testimonioque proprio resistere.* Et ratio est quia alias, si ad id non condemnaretur, posset quivis facillime in foro externo sponsalia eludere, et ex iis sibi incumbens onus nubendi pro libitu subterfugere, dicendo se tantum ficte et simulate, aut iocose seu fraudulenter promisisse contra expressam dispositionem iuris statuentis, quod fraus et dolus nemini patrocinari debent, cap. *Sedes* 15, et cap. *Ex tenore* 16 de Rescriptis, cap. *Ex litteris* 2 de Dolo et contumacia, cap. *Tua* 12 de Clericis non residentib., leg. *In fundo* ff. de Rei vindicat., leg. *Cum hi* ff. de Transactionibus, leg. *Si legatarius,* Cod. de Legatis, cum similibus. Vide infra, num. 46.

Secundo, ad valorem sponsalium requiritur, 8
quod promissio sit deliberata et libera ab omni gravi metu et errore circa personam. *Communis,* argum. cap. *Dilectus* 24, cap. *Tua nos* 26 de Sponsalibus, l. *Furor* 8 de Sponsalib., cum

similibus. Et ratio est, quia alias non potest intervenire legitimus requisitus voluntarius consensus.

9 Tertio, requiritur quod talis promissio sit verbis aut aliis signis externis sufficienter manifestata, quia promissio mera interna seu mente retenta, nec sufficit, nec obligat, cum intentio mente retenta nihil operetur in humanis contractibus. *Communis,* arg. l. *Cum in plures* 60, § *Locato,* ff. Locati.

10 Quarto, requiritur quod promissio sit mutua et reciproca ab utraque parte facta. *Communis,* arg. l. *Sponsalia* 1 ff. de Sponsalibus, ubi ut patet textu allato supra n. 3, sponsalia definiuntur, *mentio et repromissio,* id est mutua et reciproca partium promissio. * Neque de iure civili satis erat, ut haec promissio concurreret inter sponsum et sponsam, sed ulterius requirebatur consensus parentum, in quorum potestate erant, l. 35 ff. de Rit. nupt., leg. 12 Cod. de Nuptiis, ideoque plena tunc libertate non gaudebat matrimonium prout nunc: utrum magis expediat, an non, nostrum non est perscrutari *.

11 Quinto, requiritur quod sponsalia contrahantur inter personas de iure habiles, id est nullo impedimento perpetuo sive dirimente, sive solum impediente affectas, habentes legitimam aetatem, ut docent doctores communiter.

12 Aetas autem legitima requisita, et sufficiens, tam in femina quam in masculo, pro contrahendis sponsalibus, est septennium completum. *Communis,* per textum in c. *Litteras* 4, cap. *Accessit* 5, cap. *Ad dissolvendum* 13 de Desponsatione impuberum in 6, c. *Ubi* unic., caus. 30, qu. 2, leg. *Sponsalibus* 14 ff. de Sponsalibus. * Videri posset temporibus Augusti requisitum fuisse decennium, ut in Dione Cassio legimus lib. 4. Verum hoc sancivit Augustus, non ut sponsalia ante hanc aetatem contracta irrita essent, sed ut qui talia sponsalia contraheret, quae intra biennium non poterat exsequi, praemiis, quae imperator per legem Iuliam sponsis ac maritis indulgebat, non gauderet, ac pro caelibe haberetur, ut ex ipsa lege Iulia eruitur, in quam vide interpretes, praesertim eruditum Heinnecium *.

13 Unde sponsalia ante completum septennium unius aut utriusque ordinarie sunt invalida et nulla, quamvis illa loco liberorum contraxerint parentes, nisi liberi facti septennio maiores ea ratificent. *Communis,* textu expresso in c. *Si infantes* unic. de Desponsatione impuberum in 6, ibi: *Si infantes ad invicem, vel unus maior septennio, et alter minor sponsalia contraxerint ipsi, vel parentes pro eis, nisi per cohabitationem eorum mutuam, seu alias verbo vel facto ipsorum liquido appareat, eosdem in eadem voluntate factos maiores septennio perdurare: sponsalia huiusmodi, quae ab initio nulla erant, per lapsum dicti temporis minime convalescunt, et ideo cum sint nulla, ratione defectus consensus, publicae honestatis iustitiam non inducunt:* et concordat can. *Ubi* unic., caus. 30, qu. 2.

Nec valet obiicere, quod ex c. *Tua nos* de Desponsat. impuber., filius postquam pervenerit ad perfectam aetatem, debeat adimplere, non solum sponsalia, sed et matrimonium a patre loco illius, usum rationis nondum habentis, contractum. Non valet, inquam, quia, ut, ib., n. 7, advertit Fagnanus et communis canonistarum, dictus textus est intelligendus, quod filius debeat ea adimplere ex debito honestatis, non autem necessitatis. 14

Dicitur autem notanter, quod sponsalia contracta ante completum septennium sunt invalida *ordinarie,* quia extraordinarie possunt etiam talia sponsalia esse valida, si nempe in aliquibus malitia, seu potius prudentia [1] suppleat seu praeveniat talem aetatem. Sicut enim valet matrimonium contractum ante legitimam aetatem, si malitia, seu prudentia suppleat, seu praeveniat ipsam requisitam aetatem per dicta et certa iura adducta sub verb. *Matrimonium,* art. 2, n. 22, ita a fortiori sic valere debent sponsalia. Ita Ioan. Andr. in cap. *Iuvenis* 3 de Sponsalibus, n. 9; Covarruv., p. I, de Sponsalibus, cap. 2, num. 1; Fagnan., lib. 4 Decretal., in c. *Ubi non est* 2 de Desponsat. impub., n. 5, ubi ex Navarr. testatur de communi; Sanchez, lib. 1, disp. 16, n. 9; Silvester, verb. *Sponsalia,* qu. 2, dist. 2; Pontas, verb. *Sponsalia,* cas. 1; Reiff., lib. 4 Decr., tit. 2, n. 4, et communior aliorum contra paucos, arg. cap. *Iuvenis* 3 de Sponsalibus, ubi habetur, ex sponsalibus ab impubere minore septennio contractis, ortum esse impedimentum *publicae honestatis,* adeoque fuisse valida, cum tale impedimentum non oriatur, nisi ex validis sponsalibus, tam de iure antiquo, arg. cit. cap. *Si infantes* unic. de Desponsatione impuberum in 6, quam novo Concil. Trid., sess. 24, de Reformat. matrimonii, c. 3. Unde si valida fuerunt talia sponsalia, hoc solum fuit, quia in ipso malitia seu prudentia suppleverat, seu praevenerat aetatem, uti recte 15

[1] Phrasis haec, *malitia supplet aetatem,* aliter intelligitur in sponsalibus, aliter in matrimonio. In ordine ad sponsalia, malitia vel potius prudentia, dicitur aetatem supplere, quando ante tempus a iure ad illa praescriptum adest sufficiens rationis usus. In ordine vero ad matrimonium, malitia supplet aetatem, quando ante tempus matrimonio praefixum, quod est in maribus an. 14, et in puellis ann. 12, utrobique completorum, non solum adest sufficiens rationis usus, ac iudicii discretio, sed etiam prodit se potentia ad coitum et generationem; potentia haec coeundi vocatur etiam pubertas naturalis, et haec in quibusdam praecedit pubertatem legalem, id est aetatem, quam leges ex praesumptione communiter contingentium determinaverunt.

notat Glossa in cit. cap. *Iuvenis,* verb. *Dubia ad finem;* tum quia iura generaliter requirunt ad valorem sponsalium septennium completum, quia ordinarie ante illud tempus non censetur adesse usus rationis, defectu cuius non potest praeberi necessario requisitus consensus, arg. cit. cap. *Si infantes* unic. de Despons. impuber. in 6, ibi: *Cum sint nulla, ratione defectus consensus,* ergo quando malitia seu prudentia extraordinarie supplet seu praevenit aetatem, habetur sufficiens usus rationis, et consequenter sufficiens consensus requisitus ad valorem sponsalium; cum ratio legis sit anima legis; l. *Cum ratio* 7 ff. de Bonis damnatorum; et ubi eadem est ratio eadem etiam debeat esse iuris dispositio, l. *Illud* ff. Ad leg. Aquiliam, et c. *Inter corporalia* 2 de translat. Episcop.

* Petrus Colet in continuat. Praelectionum Honorati Tournely in tract. de Matrim., c. 3. sect. 2, tom. 8, pag. mihi 103: *Huic postremae opinioni,* inquit, *facile adhaeserim in locis ubi contraria certo usu inducta non fuerit, quod propter casus infrequentiam difficile est. Nihilominus auctor fuero, ut propter dubium et Ecclesiae reverentiam ad Episcopum recurratur. Quanquam et satius fuerit, ut is pro virili obstet, ne sponsalia etiam a septennibus contrahantur. Parisiis tamen, Argentoracti et aliis pluribus in locis, cautum est duntaxat,* ne affidentur impuberes, nisi saltem sint annorum 7 completorum *.

16 Si duo impuberes septennio maiores sponsalia contrahant, neuter ab illis ante pubertatem resilire potest, bene vero post illam. *Communis,* textu expresso in c. *De illis* 7, et c. *A* 17 *nobis* 8 de Desponsat. impuberum. Nec in tali casu, qui primo fit pubes, tenetur alterum exspectare, donec etiam ille pubescat, sed potest statim ac pubescit, pro libitu resilire, cit. cap. *De illis* 7, § *Si vero;* Glossa, ib., verb. *Minoris,* licet contrarium dicat ibid., verb. *Cum sponsalia;* Sanchez, lib. 1 de Sponsalibus, disput. 51, num. 9; Pirhing, lib. 4 Decr., tit. 2, num. 6; Reiffenst., ibid., num. 14, testans de communi. Et ratio est, quia frustra exspectatur eventus, cuius nullus est effectus, c. *Cum contingat* 36 de Officio iudicis delegati, adeoque si prius pubes factus potest altero puber- 18 tatem adepto resilire, poterit etiam statim. Si autem pubes cum impubere contrahat sponsalia, tunc pubes non amplius resilire potest, bene vero impubes, cum ad pubertatem pervenerit, textu expresso in cit. c. *De illis* 7, § *Mulier;* et ratio differentiae est, quia cum contractus possit ex parte impuberis claudicare, ideo in favorem ipsius tantum potest retractari, sicut si minor sine tutoris auctoritate contractum cum maiore ineat, propter dictam rationem illi soli resilire permissum est, l. *Non eo minus* 14 de Procuratoribus.

Impubes, quamvis ex dictis possit, cum ad 19 pubertatem pervenerit, a sponsalibus resilire, tamen debet statim pubertatem adeptus id facere, alioquin postea non poterit, quia ex quo non statim contradixit, censetur tacite sponsalia ratificare, praesertim si sponsi nomen adhuc patiatur, aut familiaritatem continuet, vel munera det, aut recipiat. Covarruv. in lib. 4 Decret., part. 1, cap. 5, § 1, n. 2; Engel., lib. 4 Decr., tit. 2, n. 6; Reiff., ibidem, num. 15; Pirhing, ibid., num. 7, notabil. 2; Sanchez, cit. disp. 51, num. 15, et alii passim; statim autem dicitur resilire, si circiter intra triduum resiliat, seu contradicat, quia in iure dicitur in continenti aliquid fieri, quod intra triduum, seu triduo proximo fit. L. *Sententiis* 3 Cod. de Errore advocatorum, ibi: *Ex continenti, id est triduo proximo contradixisse,* l. *Cum specialis* 18 de Iudiciis, ibi: *Illico autem, id est intra triduum proximum sine ulla dilatione.*

Facultas resiliendi a sponsalibus, impuberi- 20 bus a iure concessa post adeptam pubertatem, habet locum, tam in foro interno quam in foro externo, ita ut ex solo impuberis dissensu post adeptam pubertatem absque alia causa in utroque foro licite dissolvi possint sponsalia; ius enim consulere voluit immaturo et mutabili puerorum iudicio, ne tanto vinculo indissolubiliter seu irrevocabiliter obligari possint, sicque tenendum est omnem obligationem sublatam esse etiam in foro conscientiae. Argum. cit. cap. *De illis* 6, cap. *A nobis* 8 de Desponsat. impuberum, cum similibus. Sic doctores supracitati [1].

Talis autem facultas resiliendi a sponsalibus 21 probabilius non est censenda concessa impuberibus, si ipsa sponsalia iuramento confirmaverint. Glossa, in cit. cap. *De illis,* verb. *Iudicio Ecclesiae;* Ancharan., in c. *Ex litteris* 10 de Sponsal.; Covarruv. in lib. 4 Decretal., part. 1, cap. 5, § 1, n. 3; Sanchez, lib. 1 de Sponsal., disp. 51, n. 22; Becanus, tract. de Sacram., c. 43, qu. 26, n. 7; Pirhing., loc. cit., num. 8, et communior aliorum, teste Reiffenst., loc. cit., n. 16, quamvis ipse ibi cum aliis sentiat oppositum; et nostra conclusio clare desumitur ex c. *Ex litteris* 10 de Sponsalibus, ubi expresse statuitur, quod si impuberes sponsalia iuramento confirmaverint, ea dissolvere non amplius possint, iuncto eius summario, in quo sic expresse habetur: *Qui iuravit cum aliqua contrahere, si non subest*

[1] Negat id Colet, loc. cit., pag. 106. Antoine autem de Matrimonio, cap. 1, in resp. ad qu. 5, de sponsalibus agens: *Impubes,* inquit, *cum pervenerit ad pubertatem, potest pro libito illa dissolvere, nisi intercessit copula;* cap. 19 de Sponsal.

impedimentum, per censuram ecclesiasticam contrahere compellitur. Quamvis tamen non sit improbabilis opposita sententia propugnata a Reiff., l. c., et ab aliis ab ipso allegatis. *Confer Colet, l. c., p. 103 *.

22 Sponsalia de praesenti, seu matrimonium ab impuberibus nulliter contractum valet in vim sponsalium; seu transit et resolvitur in sponsalia de futuro. Vide verb. *Matrimonium,* art. 2, num. 26.

23 Matrimonium autem nullum ex aliquo essentiali defectu, ut celebratum sine proprio parocho, non resolvitur in sponsalia de futuro, etiamsi secuta sit copula in figura matrimonii. Vide dict. verb. *Matrimonium,* artic. 2, n. 2 et 3.

24 Ad valorem sponsalium non requiritur praesentia parochi et testium. *Communis* ac certa, sic enim pluries declaravit Sacra Congregatio Concilii, ut testantur Sanchez, de Matrimonio, lib. 1, disput. 12, num. 2; Reiffenstuel, loc. cit., num. 22, et alii. Vide infra, n. 139.

25 Item ad valorem sponsalium non requiritur consensus aut consilium parentum, aut eorum sub quorum cura exsistunt sponsalia contrahentes. *Communis,* arg. c. *Sufficiat* 2, caus. 27, qu. 2, ibi: *Sufficiat eorum consensus, de quorum coniunctionibus agitur:* et concordat cap. *Veniens* 12 de Sponsalibus; et Concil. Trid.,
26 sess. 24, de Reform. matrimonii, cap. 1. Ut licite tamen contrahant filii sponsalia, requiritur saltem, ut prius desuper consulant parentes, quamvis eorum consilium non semper sequi teneantur. *Communis,* arg. c. *Aliter* 1, caus. 30, qu. 5, can. *Honorantur parentes* 14, caus. 32, qu. 2, cap. *Tua nos* 1 de Desponsation. impuber., leg. *In sponsalibus* 7, § 1, ff. de Sponsalibus, cum similibus. Vide infra, num. 140.

27 Parentes contrahere possunt sponsalia pro suis filiis puberibus, sive impuberibus; et si ipsi filii expresse vel tacite consenserint, ut si praesentes fuerint, nec contradixerint, obligantur ad illa, et ex eis oritur iustitia *publicae honestatis. Communis,* textu expresso in c. *Si infantes* unic., § *Porro,* de Despons. impuber. in 6, ibi: *Porro ex sponsalibus, quae parentes pro filiis puberibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipsi filii, si expresse consenserint, vel tacite, ut si praesentes fuerint, nec contradixerint, obligantur, et ex eis oritur iustitia publicae honestatis.*

28 Parentes, nedum contrahere possunt sponsalia pro suis filiis praesentibus, sed etiam pro ipsis absentibus, et sponsalia ignorantibus, et si ipsi filii post scientiam dicta sponsalia ratificaverint expresse vel tacite, obligantur ad illa. *Communis,* textu expresso, in cit. c. *Si infantes,* § *Porro,* ibi: *Et est idem, si filii tempore sponsalium absentes et etiam ignorantes, eadem sponsalia post scientiam ratificaverint tacite vel expresse.*

Sponsalia contracta a parentibus pro filiis, 29
sive praesentibus, sive absentibus, aut ignorantibus, et nec expresse, nec tacite consentientibus, et a fortiori contradicentibus, sunt invalida et nulla, et nullatenus obligant ipsos filios, nec inde oritur iustitia publicae honestatis. *Communis,* textu expresso in cit. c. *Si infantes,* § *Porro,* ibi: *Alias ex sponsalibus contractis a parentibus pro filiis, nec ipsi filii obligantur, nec publicae honestatis iustitia inde surgit.*

Item invalida et nulla sunt etiam sponsalia 30
contracta a filiis per gravem metum eis a parentibus seu aliis iniuste incussum. Sic Abbas in c. *Ex litteris* 11 de Desponsat. impuber., num. 2; Reiffenst., lib. 1 Decr., tit. 40, n. 45, et lib. 4 Decr., tit. 1, n. 13; Rosignol., de Sponsalib., 1, contract. 14, praenot. 5, sect. 4, n. 21 et 22, cum pluribus ibi citatis; Sporer, tom. 3, part. 4, cap. 1, sect. 2, de Sponsalib., num. 170, cum aliis ibi citatis; Layman, lib. 3 Theol. moral., tract. 4, cap. 7, n. 3; Barbosa, lib. 2 Decr. collectan. ad cap. 2, n. 6, de Eo qui duxit in matrimonium; Ioannes Angelus Bossius, de Matrim. contract., c. 12, n. 238 et seq.; Basilius Pontius, lib. 12, c. 8, § ult., num. 75; Pontas, verb. *Sponsalia,* cas. 8, et sic communior et probabilior sententia doctorum, quos citat et sequitur Sanchez, lib. 4 de Matrim., disp. 19, n. 2 et 3; Diana, part. 3, tract. 4, resol. 378, contra alios. Sic etiam videtur statui in c. *Ex litteris* 11 de Desponsat. impuber., et arguitur a pari de matrimonio, quod ex gravi metu iniuste incusso contractum ipso iure nullum est, atque invalidum, textu expresso in cap. *Cum locum* 14, c. *Veniens* 15, cap. *Consultationis* 28 de Sponsalibus et matrimonio, et patet ex dictis sub verb. *Matrim. quoad imped.,* a n. 103 ad 107, et sub verb. *Matrimonium,* art. 2, n. 4, 5, 6, 7 et 49. Id enim, quod iure statutum est de metu irritante ipsum matrimonium, est quoque intelligendum de metu respectu sponsalium, cum haec sint via ad illum, et connexorum idem sit iudicium, arg. cap. *Translato* de Constitutionibus, cum similibus; unde etiam l. *Orator* 16 ff. de Sponsalibus, in simili habetur, quod prohibitis in persona senatorum nuptiis, etiam sponsalia ipso iure prohibita censeantur; tum quia fieri non potest, ut aliquis promissione sui obligetur ad actum seu contractum invalidum, adeoque cum matrimonium invalide contrahatur a persona gravi metu compulsa per iura supra adducta, et communem doctorum, etiam sponsalia seu promissio matrimonii talem personam non obligant, et sunt ipso iure nulla et invalida. Tum etiam, quia omnia, quae fiunt metu et vi declarantur esse ipso iure nulla, textu expresso in c. *Abbas* 2

de His quae vi metusve causa fiunt, ibi: *Quae metu et vi fiunt, de iure debent in irritum revocari.*

31 Talia sponsalia ex gravi metu inita neque firmantur iuramento. Sic desumitur ex cap. *Ex litteris* 11 de Desponsat. impuber., et docent Sanchez, l. c., disp. 21, num. 3, cum pluribus aliis ibi allegatis; Diana, l. c.; Sporer, l. c., testans ex aliis de communi; Rosignol., l. c., n. 21; Natta, consil. 451, n. 3; Seraphinus, de Privileg. iur., privil. 100, n. 11; Barbosa, lib. 2 Decr. collectan. ad cap. 2, num. 6, de Eo qui duxit in matrim.; Coninck, de Matrimon., disp. 28, n. 47; Basilius Pontius, lib. 12, cap. 8, § ult., n. 55; Ioan. Angelus Bossius, de Matrim., cap. 12, n. 239; La Croix, lib. 6, part. 3, num. 108; Dominicus Sotus in 4, dist. 2, qu. 1, art. 3, § *Aliud deinde*, et alii plures contra alios. Et ratio est quia iuramentum ex genere suo non supplet defectum consensus substantialiter requisiti ad validitatem contractus, ut notant communiter doctores, in c. fin. de Procuratorib. in 6. Sponsalia autem per metum gravem inita sunt irrita ex defectu consensus substantialiter requisiti, ut patet ex dictis supra, adeoque per iuramentum non possunt absolute revalidari; et confirmatur per text. in c. *Significavit* 2 de Eo qui duxit in matrimonium, ubi expresse statuitur quod ille, qui post matrimonium metu contractum et iuratum aliam duxit, debeat permanere cum secunda, et prius matrimonium sit invalidum; tum quia iuramentum sequitur naturam, et conditiones actus, et contractus, et obligationis, cui apponitur, l. fin. Cod. de non Numerata pecun., nisi aliud specialiter expressum habeatur in iure: ergo quia sponsalia gravi metu inita habent hanc naturam, quod sint invalida et nulla ex dictis supra n. 30, eorum naturam non immutabit, sed sequetur, iuramentum adiectum; tum etiam quia votum solemne religionis metu gravi emissum est nullum, textu expresso in cap. *Perlatum* 1 de His quae vi metusve causa fiunt; et concordat cap. *Cum dilectus* 6 eodem, cum similibus, et patet ex dictis et iuribus adductis sub verb. *Metus*, n. 14 et 17. Votum autem solemne religionis aeque praestans est ac iuramentum, adeoque etiam iuramentum pari metu praestitum est nullum.

32 Nec tale iuramentum obligat, nec ulla indiget relaxatione aut absolutione, Rossign., loc. cit., n. 22; et ipso teste Butrius, Panormitan. et doctores communiter in cit. cap. *Ex litteris* 11 de Desponsat. impuber.; Ioan. Angelus Bossius, de Matrim., cap. 12, n. 143; Rodriguez, tom. 1 Summae, cap. 231, conclus. 4, et cap. 244, concl. 4; Azorius, Instit. moral., part. 1, lib. 1, cap. 29, qu. 6; Basilius Pontius, lib. 4, cap. 6, n. 12; La Croix, loc. cit., num. 108; Layman., lib. 3 Theol. moral., tr. 4, c. 6, n. 3; Sporer, loc. cit., n. 170, et alii contra alios; et ratio est, quia ut patet ex dictis num. antecedenti, iuramentum adiectum contractui per metum gravem inito non ligat, et nullum est; vinculum autem, quod non est, neque indiget solutione seu relaxatione; hocque clare patet ex cit. cap. *Ex litteris* 11 de Desponsat. impuber., ubi est sermo de sponsalibus iuratis; tum quia iuramentum non potest esse vinculum iniquitatis; cap. *Quanto* 18 de Iureiurando, can. *Inter caetera* 22, caus. 22, qu. 4, cum similibus, adeoque non potest obligare ad servanda sponsalia de iure nulla, utpote per iniquum et iniustum gravem metum extorta, sicque nulla indiget relaxatione aut absolutione, cum ius illud ab initio irritet, ut recte dicit La Croix, l. c., n. 108.

33 An sponsalia contracta per metum reverentialem sint invalida et nulla. Vide verb. *Metus*, a n. 20 ad n. 24, et discurre proportionaliter, sicut ibi.

34 Sponsalia contracta per metum levem, etiamsi iniuste incussum, sunt valida. Vide verb. *Matrimon. quoad impedimenta*, artic. 1, n. 195, et discurre proportionaliter sicut ibi, quia solus, et omnis metus sufficiens ad invalidandum matrimonium, regula generali tradita a Sporer, l. c., n. 170, est sufficiens ad invalidanda sponsalia.

35 In foro externo generaliter loquendo, nisi aliunde de intentione constet, censenda sunt contracta vera sponsalia per illa verba, quae, iuxta communem intelligentiam et communem loci usum aut consuetudinem, loquendi veram promissionem futuri matrimonii significant. *Communis*, per clarum textum in c. *Ex litteris* 6 de Sponsal., l. *Labeo* 7 ff. de Supellectili legata, l. *Semper in stipulationibus* 35 ff. de Regulis iuris.

36 In specie verba certo significantia et importantia sponsalia sunt sequentia, et similia v.g. *Promitto, me obligo, do tibi fidem meam, quod te ducam.* Vel *habeas me infidum, nisi te ducam;* vel *accipiam te.* Vel *sub mea fide te ducam.* Vel *promitto, me ducturum te in meam, vel in sponsam meam.* Vel *accipiam te in uxorem,* si altera respondeat: *Ego te accipiam in virum;* vel *non alium, sed te ducam.* Vel *promitto tibi tecum contrahere matrimonium.* Vel *in crastinum te ducam;* et huiusmodi. Sic expresse tradunt Tamburinus, lib. 8, tract. 3, cap. 2, § 5, n. 7; Sporer, loco cit., n. 179; Gobat, tom. 1, tract. 10, n. 48, testans cum Sanchez, et aliis de communi; Reiffenstuel, l. 4 Decr., tit. 1, n. 30, ubi sequentia verba tanquam certo signantia sponsalia enumerat. *Promitto tibi matrimonium, et ego tibi.* Vel *obligo me, quod velim tibi nubere.* Vel *te ducere.* Vel *tecum contrahere.* Vel *per fidem meam.* Vel *quam vere vivo.* Vel *quam vere homo sum.* Vel *quam vere ita vocor.* Vel *quam*

vere honestus sum, ducam te, vel accipiam te, nubam tibi, etc. Vel *sim nequam.* Vel *sim infidelis.* Vel *diabolus me rapiat, nisi ducam te,* etc. Vel *tu sis futura mea uxor.* Vel *volo te habere pro futura mea uxore.* Quamvis enim non in omnibus supradictis habeatur expresse terminus *Promitto, iuro, me obligo,* etc., sed simpliciter dicatur: *accipiam te, ducam te, volo te accipere, ducere,* etc., tamen cum per similia verba, iuxta communem intelligentiam, communemque usum et consuetudinem, loquendi vera futuri matrimonii promissio intendatur et significetur, ita sic loquentes et promittentes, vera sponsalia intendisse, praesumi et iudicari debet. Arg. cit. c. *Ex litteris* 6 de Sponsalibus, l. *Labeo* ff. de Supellectili legat., l. *Semper in stipulationibus* ff. de Regul. iuris, dummodo tamen semper accedat similis reciproca et mutua utriusque partis promissio, per dicta supra, n. 10.

37 Verba certo non sponsalia, sed matrimonium significantia sunt sequentia, et similia, v. gr.: *Accipio te in meam.* Vel *habeo te in uxorem.* Vel *iam ex nunc reputo te in uxorem.* Vel *iam ex nunc reputo posthac, ab hoc tempore providebo tibi ut meae uxori.* Vel *semper, seu posthac omnibus diebus vitae meae habebo, tenebo te pro mea uxore.* Vel *ex nunc, posthac eris mea uxor.* Vel *ex nunc accipio te in maritum,* et huiusmodi verba mutuo et reciproce prolata: quamvis enim ea verba futuri temporis, *mea eris, habebo, tenebo, tractabo, providebo,* ex se significent, et constituant tantum sponsalia, quatenus tamen additur eiusmodi particula: *Iam, exnunc, semper, omnibus diebus vitae meae,* etc.; iam important etiam verum consensum de praesenti, adeoque verum matrimonium, etiam ubi receptum est Concilium Tridentin. si interveniat legitima parochi et testium praesentia. Sic Tambur., loc. cit., n. 29; Sporer, loc. cit., n. 10; Gobat, loc. cit., n. 51 et seq., et alii passim; arg. cap. *Si inter virum* 31 de Sponsalibus; v. Add. Cas. in fine huius art.

38 Verba sub dubio constituentia sponsalia, nisi maior expressio addatur, sunt sequentia, et similia; v. gr.: *Te desponsabo.* Vel *tecum sponsalia contraham.* Vel *volo contrahere tecum.* Vel *placet te ducere.* Vel *propino tibi ad matrimonium.* Vel *promitto tibi amorem et fidelitatem,* et alia huiusmodi; similia enim verba, nisi alia addantur, vel adsint aliae circumstantiae, non continent certo, sed tantum dubie promissionem matrimonii, cum si loquamur de ultimis, amor et fidelitas possint etiam in aliis rebus praestari; vel si loquamur de primis, potest per illa intelligi tantum promissio sponsalium, non matrimonii; et si loquamur de caeteris aliis, per illa significatur tantum animus, seu propositum faciendi sponsalia, seu affectus ad matrimonium; at per illa necdum admittitur obligatio, nisi maior expressio addatur, aut tales interveniant circumstantiae, unde cognoscatur per similia verba sic loquentes vere promittere futurum matrimonium, sicque vera et certa contrahere sponsalia cum obligatione promissum matrimonium realiter effectuandi. Sic Gobat, loc. cit., a num. 43; Sporer, loc. cit., a n. 180; La Croix, lib. 6, part. 6, a num. 126; Reiffenstuel, loc. cit., a n. 33, cum pluribus aliis apud ipsos.

Haec verba: *Non ducam aliam,* seu *Nullam* 39
aliam ducam quam te, vel, *praeter te,* aut *nisi te,* probabilius non faciunt sponsalia, nisi aliunde ex circumstantiis alia intentio constet, seu colligatur. Sanchez, lib. 1 de Matrim., disp. 19, num. 5, cum pluribus ibi allegatis; Guttierez, Canonicar. qq., lib. 1, qu. 21, n. 13; Layman, Theol. moral., tract. 10, part. 1, cap. 1, n. 2; Sporer, loc. cit., n. 185; Alciat. in leg. *Actione* Cod. de Transactione; Aversa, qu. 8, sect. 3; La Croix, lib. 6, part. 3, n. 427, cum aliis ibi citatis; Gobat, tom. 1, tr. 17, num. 60; Reiffenst., loc. cit., n. 33; Tamburin., loc. cit., n. 60; Rota, part. 4, dec. 656, tom. 3 recent., n. 4; Pontas, verb. *Sponsal.,* cas. 24, et alii plures contra alios: ratio est, quia similia verba faciunt solummodo sensum exceptivum, seu exclusivum, et conditionatam promissionem, nempe, *Si aliquam sum ducturus, ducam te.* Unde quamvis vi talis promissionis eam ducere deberet, si nubere vellet; arg. *Si sterilis* 21, § 5, de Act. empt.; tamen omnino etiam abstinere potest a matrimonio.

Et sic censuit Sacr. Congr. Conc. in Vintimilien. *Sponsalium,* die 1 Iunii 1709, ubi de sponsalibus contractis sequentibus verbis: *Io infrascritto Antonio Levame dico e prometto di non sposare altra figlia che la signora Benedetta Gena, come anche promette lei di non sposare altro giovine che me;* discussis dubiis: 1. *An constet de validitate sponsalium inter Antonium Levame et Benedictam Genam, et quatenus* affirmative; 2. *An dictus Antonius Levame sit cogendus, vel potius possit ab eis recedere contrahendo cum altera in casu,* etc., fuit rescriptum: ad 1. *Ex hactenus deductis non constare de sponsalibus absolutis.* Ad 2. *Negative quoad primam partem et quoad secundam dilata.* Et reproposita causa sub consueto dubio: *An sit standum, vel recedendum a decisis, in casu,* etc. Die 28 Septembris eiusdem anni 1709, dictum rescriptum fuit confirmatum et additum fuit, *Antonium posse cum altera muliere matrimonium contrahere.* Et sic etiam respondit eadem S. Congr. in Mediol. *Sponsalium,* die 13 Iulii 1725.

Non solum verbis seu epistolis similia verba 40
continentibus, sed etiam signis seu factis consensum internum exprimentibus sponsalia contrahuntur. *Communis,* arg. cap. *Cum apud* 23 de Sponsal., ubi habetur, etiam mutum con-

trahere posse sponsalia, addita hac ratione: *Cum quod verbis non potest, signis valeat declarare;* et concordat cap. *Tuae* 25, eod., et cap. *Si infantes,* unic., de Desponsat. impub. in 6.

41 In foro externo, generaliter loquendo, sponsalia contracta esse censentur, ac praesumuntur per illa signa seu facta, per quae concurrentibus circumstantiis iuxta communem intelligentiam, ac usum et consuetudinem loci, voluntas seu sensus internus contrahendi exprimi et manifestari solet. *Communis,* arg. cap. *Ex litteris* 7 de Sponsalibus, l. *Labeo* 6 ff. de Supellectili legat., et l. *Semper* 34 ff. de Regul. iuris, ibi: *Semper in stipulationibus, et in caeteris contractibus id sequimur, quod actum est. Aut si non appareat quid actum est, erit consequens, ut id sequamur, quod in regione, in qua actum est, frequentatur.*

42 Sic concurrente circumstantia praecedentis tractatus matrimonii, seu verbi unius, censentur et praesumuntur contracta sponsalia per immissionem seu donationem et receptionem annuli. Arg. can. *Si quis* 15, caus. 26, qu. 2, cap. final. de Desponsat. impuber.; Glossa communiter recepta in cap. *Si inter* 32, verb. *Dicente,* de Sponsalibus; Reiffenstuel, loc. cit., n. 57; Sporer, loc. cit., n. 189; Mascard., de Probationibus, concl. 1024, num. 2 et seq.; Sanchez, lib. 1 de Matrim., disp. 22, n. 3, et alii passim; et ratio est, quia praecedente contractu aut verbo unius de futuro matrimonio, traditio annuli facta a iuvene, et acceptatio eiusdem facta a puella secundum communem usum et aestimationem hominum habentur pro certo signo consensus ad futurum matrimonium, adeoque in foro externo per id censentur et praesumuntur contracta vera sponsalia. Arg. cit. cap. *Ex litteris,* cit. l. *Labeo,* et l. *Semper.*

43 Item concurrente circumstantia praecedentis tractatus matrimonii per missionem seu donationem, et acceptationem aliorum munerum iuxta morem sponsorum, censentur et praesumuntur contracta sponsalia; Sanchez, loc. cit., n. 5, cum aliis ibi allegatis; Sporer, loc. cit., n. 190; Gobat, loc. cit., n. 69; Reiffenstuel, loc. cit., num. 59, et alii. Currit enim eadem ratio in simili circumstantia de donatione et acceptatione aliorum munerum, ac de donatione et acceptatione annuli; ubi autem eadem est ratio, eadem est legis dispositio. Leg. *Illud* 32 ff. Ad legem Aquiliam, et cap. *Inter corporalia* 2 de translat. Episcop. Cum ratio legis sit anima legis, leg. *Cum ratio* 7 ff. de Bonis damnatorum, adeoque, etc.

44 Item in simili circumstantia praecedentis tractatus matrimonii per porrectionem manus ab uno factam, et ab altera sine renitentia et contradictione acceptatam censentur et praesumuntur contracta sponsalia; Sanchez, loc. cit.; Sporer, loc. cit., n. 188; Gobat, loc. cit., n. 66; Reiffenstuel, loc. cit., n. 60, et ipso teste alii communiter per dicta et iura adducta n. 42 et 43.

45 Per omnia autem supradicta, si non concurrat circumstantia praecedentis tractatus matrimonii, nec ad hoc speciale quid habeat consuetudo loci, non censentur nec praesumuntur contracta sponsalia in foro externo. Abbas, in cap. final. de Desponsat. impuber., num. 7; Mascardus, loc. cit., n. 2 et seq.; Sanchez, loc. cit., disp. 22, n. 1; Reiffenstuel, loc. cit., n. 66, et alii communiter. Et ratio est, quia donatio et acceptatio annuli aliorumque munerum, sicut porrectio et acceptatio manus, sunt signa et facta aequivoca, cum etiam ob alias causas fieri possint et soleant, arg. cap. *Illud* 11 de Praesumptionibus; fieri enim possunt, ut interdum solent, ob turpem vel etiam castum amorem, ob amicitiam, ob signum memoriae, ob mutuum affectum, aut ob spem futuri matrimonii, adeoque, etc.

46 Quando verba, signa, aut facta, omnibus consideratis, adhuc remanent dubia, an inducant vera sponsalia, vel non? et qui ea protulit, aut edidit, negat ea protulisse, aut edidisse intentione promittendi matrimonium; tunc iudex debet negantem absolvere, praesertim si, ei delato iuramento purgatorio, iuret absolute non habuisse talem intentionem; in dubio enim magis praesumitur pro libertate, quam pro obligatione l. *Adrianus* 47 ff. de Obligationibus et actionibus, ibi: *Ubi de obligando quaeritur, propensiores esse debemus nos, si habeamus occasionem ad negandum; ubi de liberando ex adverso quaeritur, ut faciliores simus ad liberandum,* et concordat cap. *Ex litteris* 3 de Probationibus, ubi expresse dicitur, quod *promptiora sint iura ad absolvendum, quam ad condemnandum;* et cap. *In obscuris* 30 de Regulis iuris in 6, ibi: *In obscuris minimum est sequendum;* id est quod minus obligat et onerat: tum quia in dubiis, ambiguis et obscuris recurrendum est ad mentem proferentis, eique saltem iurato credendum. Arg. cap. *Cum in tua* 6, § final., Qui matrimonium accusare possunt, et cap. *Pastoralis* 4, in fine, de Exceptionibus, cap. *Praesentium* 31 de Testibus, can. *Si verum esset* 1, caus. 31, qu. 2, cum similibus; et sic in specie tenent Gallus, lib. 2 Observat., 48, n. 24 et seq.; Felinus, in cap. *Quando* de Praesumptionibus, n. 6; Reiffenst., loc. cit., n. 45, et alii passim; et universaliter quando de mente et conscientia alicuius agitur, statur iuramento illius, uti recte docet Glossa communiter recepta in cap. *Significasti* 16 de Homicid. voluntar., verb. *Si ita est.*

47 Quando vero verba, signa aut facta secundum communem usum et consuetudinem loci sunt clara et sponsalia vere significant, tunc negans condemnari debet, nec debet admitti ad iuramentum, quamvis dicat se ad obtinendum

usum corporis vel ob alium similem finem iocose, ficte, dolose aut fraudulenter protulisse, aut edidisse, nisi iocum, fictionem, dolum aut fraudem legitime probaverit: turpitudinem enim suam allegans iam suspectum se facit, et indignum fide, sicque minus habilem ut ei iuramentum deferatur; nam *allegans suam turpitudinem non est audiendus, nec fides est ei praestanda,* maxime ubi id potest esse in praeiudicium tertii. Arg. cap. *Inter directos* 8 de Donationibus, et Glossa, ibid., verb. *Turpitudinem,* adducens varia iura, et alia Glossa, in cap. *Officii* de Poenitent. et remissionibus. Hocque satis evincit textus in leg. *Mercedem* Cod. de Condict. ob turpem causam, leg. *Transactione* Cod. de Transactionibus. Sic expresse, pluribus adductis, defendit Reiffenstuel, loc. cit., n. 7, 8 et 48. Vide supra n. 7, et verb. *Iuramentum,* art. 2, a n. 25.

48 Quando verba, signa aut facta clare significant sponsalia, et reus absolute negat se ea protulisse aut edidisse, nec actor id plene probare potest; quid in tali casu facere debeat iudex, et cui iuramentum sit deferendum? Vide verb. *Iuramentum,* art. 2, n. 26, et discurre proportionaliter sicut ibi.

49 Sponsalia vera, quamvis occulta, obligant sub mortali. *Communissima,* arg. cap. *Praeterea* 2 de Sponsalibus, ubi expresse statuitur, quod *hi, qui matrimonio contrahendo pure et sine omni conditione fidem dederunt, commonendi sunt, et modis omnibus inducendi, ut praestitam fidem observent;* et c. *Ex litteris* 10, eodem titulo, ubi sub excommunicationis poena mandatur, ut qui sponsalia contraxit, praestitam fidem de nubendo observet, ibi: *Mandamus quatenus... eum moneas, et si non acquieverit monitis, ecclesiasticis censuris compellas, ut ipsam (nisi rationabilis causa obstiterit) in uxorem recipiat, et maritali affectione pertractet;* poena autem excommunicationis non debet infligi, nisi pro peccato mortali, can. *Nemo* 41, caus. 11, quaest. 3, ibi: *Non nisi pro mortali debet imponi crimine;* in Ecclesia enim non datur maior poena ipsa excommunicatione, can. *Corripiantur* 17, caus. 24, qu. 3, ibi: *Qua poena in Ecclesia nulla maior est,* adeoque, etc.

50 Sponsalia obligant tempore ad nubendum praefixo, nisi iusta causa excuset. *Communis,* arg. l. *Solutum* 85 ff. de Solutionibus, ibi: *Solutum solvitur non minus quantitate quam die;* contractus enim ex conventione legem accipere dignoscuntur, ut expresse dicitur in cap. *Contractus* 85 de Reg. iuris in 6, et pacta iusta servanda sunt, leg. *Si quis in conscribendo* 39 Cod. de Pactis, cap. *Antigonus* 1, et cap. *Qualiter* 3 de Pactis, cum similibus.

51 Et procedit conclusio, quamvis in hoc casu pars altera non urgeat, quia dies statuta interpellat pro homine, arg. cap. *Potuit* 5 de Locato et conducto, ibi: *Non obstante quod ei, ut canonem solveret, non exstitit nuntiatum, cum in hoc casu dies statuta pro domino interpellet.* Et concordat l. *Magnam* 12 Cod. de contrahenda Stipulatione, et l. *In Emphyteuticariis* 2 de Iure emphyteutico, ubi clare ad rem.

Unde si ratione culpabilis morae unius, altera pars aliquod damnum patiatur, debet illud damnum ei penitus resarcire, arg. cap. *Mora sua* 25 de Regul. iuris in 6, ibi: *Mora sua cuilibet est nociva,* qui enim occasionem damni dat, damnum dedisse videtur, cap. *Si culpa* 9 de Iniuriis et damno, l. *Qui occidit* 30, § 3, ff. Ad legem Aquiliam. 52

Si autem intervenerit aliqua rationabilis causa, possunt licite sponsalia differri quoad effectuationem matrimonii, arg. cap. *Ex litteris* 10 de Sponsalibus, ubi dicitur, quod ob rationabilem causam possint sponsalia omnino dissolvi, ibi: *Nisi rationabilis causa obstiterit,* unde a fortiori ob eam licite differri poterunt, et ideo supra, num. 49, fuit notanter dictum: *Nisi iusta causa excuset,* quia, ut statuitur cap. *Imputari* 41 de Regulis iuris in 6, *imputari non debet ei, per quem non stat, si non faciat, quod per eum fuerat faciendum;* et ex cap. *Cognoscentes* 2 de Constitutionibus, ibi: *Rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit.* 53

Si nullum certum tempus sit praefixum ad matrimonium contrahendum, tenetur quisque contrahere altero exigente, quamprimum commode potest. Sanchez, lib. 1 de Sponsalibus, disp. 28, n. 2; Tannerus, tom. 4, disp. 8, qu. 1, dub. 3, n. 35; Pirhing, lib. 4 Decr., tit. 1, n. 16; Diana, part. 3, tr. 4, resol. 245, et alii plures. Et ratio est, quia id generale est in omni debito, cui dies certus praefixus non est. Non enim prius tenetur debitor solvere, quam creditor postulaverit; l. *Debitoris* 10 de Pignoribus; Reiffenstuel autem, loc. cit., n. 143; Pontius, Castropal., Coninck., Ledesma, et alii ab ipso ibi allegati tenent, quod sponsalia in tali casu obligent ad contrahendum matrimonium statim, quam primum commode et humanitus fieri potest, etiamsi ab aliqua ex spondentibus parte monitio aut requisitio non fiat. At recte Sporer, tom. 3, part. 4, cap. 2, n. 420, dicit facile has sententias conciliari, si dicatur obligari quidem statim, quia natura promissionis est ut servetur quamprimum moraliter, et humano modo servari potest, at excusari huiusmodi sponsos, quoties alter non requirit, cum posset, quia tunc censetur remittere et non curare de dilatione, quod et admittit Reiffenstuel ipse loc. cit., n. 149, concedendo quod altera pars censeatur remittere, si tales adsint circumstantiae aut signa, ex quibus prudenter colligi possit dictam partem alteram dilationi consentire. 54

Caeterum quoad hoc servandum salutare monitum Sacrae Congregationis Concilii apud Sporer, loc. cit., n. 420, et Reiffenstuel, loc. cit., n. 151, referentes ex Gallemart. dictam Sacr. Congregationem ad Trident., sess. 24, cap. 1, sic provide statuisse: *Monendi sunt sponsi ut, factis sponsalibus, quamprimum contrahant matrimonium per verba de praesenti coram parocho et testibus, ne sponsae stupri periculum subeant.*

55 Recusans post legitima sponsalia contrahere matrimonium potest et debet ad id compelli per competentia iuris remedia, nisi rationabilis causa obstiterit. *Communis,* ac certa per textum in cap. *Praeterea* 2 de Sponsalibus, ubi expresse statuitur, quod, *hi, qui de matrimonio contrahendo pure et sine omni conditione fidem dederunt, commonendi sunt, et modis omnibus iuducendi, ut praestitam fidem observent;* et cap. *Ex litteris* 10, eod. tit., ubi expresse mandatur: *Fraternitati Tuae mandamus, quatenus, si hoc tibi constiterit, eum moneas, et si non acquieverit monitis, ecclesiasticis censuris compellas, ut ipsam (nisi rationabilis causa obstiterit) in uxorem recipiat, et maritali affectione pertractet.*

56 Et conclusio procedit, sive sponsalia fuerint iurata, sive non, ut tradunt communiter doctores, et Rota, part. 3 rec., dec. 742, n. 1, part. 4, tom. 1, dec. 451, n. 2, decis. 666, sub n. 2, adnot. ad dec. 431, n. 62, part. 4, tom. 2, et dec. 163, n. 4, et seq., part. 9, tom. 1. Et ratio est, quia iudex ecclesiasticus potest et non debet iurantem tantum, sed etiam simpliciter promittentem aut contrahentem debitis iuris remediis ad observanda promissa et pacta compellere, praesertim ad instantiam partis; cap. *Antigonus* 1 de Pactis, ibi: *Aut inita pacta suam obtineant firmitatem, aut conventus (si se non cohibuerit) ecclesiasticam sentiat disciplinam;* et cap. *Qualiter* 3, eod., ibi: *Stndiose agendum est, ut ea, quae promittuntur, opere compleantur;* iuncto eius summario, ubi expresse dicitur: *Iudex debet studiose agere, ut promissa adimpleantur.*

57 Pro compellendo tali renuente contrahere matrimonium, debet iudex ecclesiasticus ante omnia ipsum renuentem debito modo monere, adiunctis etiam minis, ut suae obligationi satisfaciat, promissum matrimonium contrahendo. *Communis,* textu expresso in cit. cap. *Ex litteris* 10 de Sponsalibus, ibi: *Moneas, et si non acquieverit monitis... compellas;* et concordat can. *Non invenitur* 41, caus. 23, qu. 4, ubi pro ratione et modo praescribitur, ut monitio severitatem praecedat.

58 Deinde si monitione et minis iudex ecclesiasticus nihil proficiat cum tali renuente matrimonium contrahere, potest etiam adhibere nedum poenam pecuniariam, sed et carceres aut alias poenas corporis afflictivas, si eas adhibendi occasionem habeat. Fagnan., in cap. *Pervenit* 2 de Adulteriis, a num. 10; Barbosa ad Concil. Trident., sess. 25, cap. 3, de Reform., num. 28; Castropal., de Sponsalibus, disp. 1, punct. 8, num. 2; Marc. Anton. Genuens. in Practic. eccles., qu. 780, n. 4; Antonell. in Prax., lib. 5, cap. 2, n. 3 et seq.; Reiffenst., loc. cit., n. 157, qui testatur supradictos doctores cum communi, et hodie certa asserere, iudicem ecclesiasticum in causis tam civilibus quam criminalibus ad se pertinentibus omnino posse carceribus et aliis poenis corporis afflictivis laicos compellere, quin et debere hoc facere, antequam ad censuras excommunicationis aut interdicti contra eos in praefatis causis procedat.

Et si nec etiam carceratione, aut aliis poenis 59
corporis afflictivis aliquid efficiat, tunc potest et debet renuentem etiam censura excommunicationis, ad nubendum compellere. *Communis,* textu expresso, in cit. cap. *Ex litteris* 10 de Sponsalibus, ibi: *Et si non acquieverit monitis, ecclesiasticis censuris compellas ut ipsam (nisi rationabilis causa obstiterit) in uxorem recipiat, et maritali affectione pertractet;* et concordat Conc. Trident., sess. 25, de Refor., cap. 3, § *Quod si exsecutio.*

Si autem Episcopus, non adhibita carcera- 60
tione, aliisque poenis corporis afflictivis, statim censuras adhibeat pro compellendo ad contrahendum matrimonium talem renuentem, illicite quidem, sed tamen valide, aget, et censurae sic statim inflictae valebunt. Sic Barbosa, de offic. et potest. Episcop., 96, n. 39, et ad Conc. Trident., sess. 25, de Refor., cap. 3, num. 21, cum Guttierez, Campan., Escobar, Mascard., Ant. Genuens., et aliis ab ipso citatis, dict. alleg. 96, n. 39; Reiffenstuel, loc. cit., n. 162, et alii. Et ratio est quia Conc. Trid., loc. cit., non annullat censuram latam contra modum ibi praescriptum, sed tantum declarat illicitam, cum non imponat formam necessario observandam, sed tantum tradat instructionem, ut docent supracitati doctores arg. l. *A D. Pio,* § *In vindicatione,* ff. de Re iudicata; ubi statuitur modus observandus in quavis exsecutione facienda, hanc pariter admittere interpretationem, ut exsecutio aliter facta non subiaceat nullitati. Sic expresse Barbosa ad Conc. Trid., loc. cit., et cit. alleg. 96, n. 39, cum plurimis ibi cit.

Si tandem, adhibitis omnibus supradictis me- 61
diis, etiam censuris, adhuc renuat cum tali nubere, non potest finaliter cogi ad nubendum, sed debet dimitti et absolvi, praesertim si advertatur magna animorum aversio, ita ut ex tali futuro matrimonio forent timendae perpetuae inimicitiae, iurgia, scandala, verbera, mutilationes, et alia similia gravia incommoda. Sic Rota, part. 4 recent., tom. 3, dec. 651, n. 10 et 11, part. 15, dec. 145, n. 6, ubi n. 7,

subiungit, nec posse damnari ad poenam pecuniariam seu conventionalem; ne quis poenarum metu cogatur ad matrimonium, in quo omnimoda libertas consensus esse debet, ut prosequitur ibidem, n. 8. Et sic Glossa final. in cap. *Pervenit* 2 de Adulteriis; Ioannes Andreas, in cap. *Ex litteris* 10 de Sponsalibus, n. 12, et ibi Ancharanus, n. 5: Covarruvias, de Sponsalibus, part. 1, cap. 4, n. 3 et seq.; Guttierez, de Iurament., part. 1, cap. 51, n. 4; Sanchez, lib. 1, de Sponsalibus, disp. 29, n. 7 et 8; Gobat, tom. 1, tract. 10, n. 127 et seq., cum aliis ibi citatis; Sporer, loc. cit., n. 421, cum aliis ibi allegatis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 163, et ipso teste, *Communis aliorum,* arg. cap. *Requisivit* 17 de Sponsalibus, ubi Lucius III Papa sic expresse respondet: *Requisivit a Nobis Tua Fraternitas qua censura mulier compelli debeat, quae iurisiurandi religione neglecta, nubere renuit ei, cui se nupturam interposito iuramento firmavit? Ad quod breviter respondemus quod, cum libera debeant esse matrimonia, monenda est potius quam cogenda, cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere;* quod intelligi debet de finali et nimia coactione, iuxta dicta supra et cit. cap. *Ex litteris* 10 de Sponsalibus, ubi censuris compelli iubetur renuens nubere, *nisi rationabilis causa obstiterit.* Revera autem videtur obstare rationabilis causa non compellendi ipsum censuris ad sic nubendum, cum iudex ex circumstantiis prudenter colligere possit praefatam animi aversionem, ex qua indubitanter oritura forent tot ingentia dicta mala et gravia incommoda, arg. can. *Principatus* 23, caus. 1, qu. 1, ubi ex verbis S. Leonis Papae expresse dicitur: *Difficile est, ut bono peragantur exitu quae malo sunt inchoata principio,* adeoque, etc.

62 Nec quid novi induxit circa id Conc. Trid. sed in robore reliquit dispositionem iuris canonici in cit. cap. *Requisivit* 17 de Sponsalibus, de non cogendo finaliter ad nubendum talem renuentem nubere, ut habetur ex sequenti declaratione Sacr. Congreg. Concilii relata ab Ursaya, tom. 3, part. 1, dec. 19, n. 216, his verbis:

« Hieracen., praesupposito quod matrimonium sit factum absque parochi praesentia, et duorum vel trium testium, quo casu irritum declaratur a Tridentino Concilio, sess. 15, de Reformatione matrimonii, cap. 1, vers. *Qui aliter;* quaeritur:

» An dictum matrimonium transeat in sponsalia de futuro, ita ut cogi possit vir per censuras, aliaque iuris remedia ad servandam fidem sponsae, quando maxime secuta sit copula?

» Et an si fuerint secutae promissiones, et data fides de contrahendo matrimonium per verba de futuro, possit cogi nolens contrahere ad contrahendum per verba de praesenti cum solemnitatibus Sacri Concilii, cum iure canonico videatur contrarium decisum ex cap. *Requisivit* de Sponsalibus.

» Die ..... Novembris 1589. Quoad primum S. C. censuit non transire. Quoad secundum de cogendis contrahentibus ad observanda sponsalia, nihil novi induxisse Concilium Trident. A. Card. Caraffa ». Lib. 6 Decr., fol. 62.

Et abstinendum esse a coactione reluctantis sponsi vel sponsae, et permittendas nuptias cum alia seu alio censuit Sacr. Congr. Conc. in Senogallien. *Sponsalium,* 1 Septembris 1714, in Maioricen. *Sponsalium,* 24 Aprilis 1724, in Mediolanen. Salernitanen. *Sponsalium,* 18 Iulii 1725, in Neapolitana 17 Aprilis 1728, et in Gallipolitana *Sponsalium,* 28 Februarii 1773, apud Thesaurum resolution. Sacrae Congreg. Concilii in dict. Gallipolitana, to. 6. Nec etiam cogenda sunt effectuari sponsalia inter consanguineos seu affines inita sub conditione apostolicae dispensationis obtinendae; ipsa enim declarata fuerunt irrita et invalida a Sacra Congregatione Concilii in Brugnaten. *Sponsalium,* 26 Ianuarii 1709, et in Ianuen. *Sponsalium,* 12 Decembris 1733, apud dict. Thesaurum tom. 6.

Unde recusantem matrimonium contrahere 63
post sponsalia, posse quidem moneri, et iuxta sacrorum canonum praescripta compelli comminatione censurarum, non autem posse praecise cogi, propugnat Rota, part. 4 recentior., tom. 3, decis. 656, num. 10 et 11, part. 16, dec. 142, n. 6, et potissimum ubi adsit aliqua iusta causa resiliendi a sponsalibus: quo casu iudex potest quidem monere ut ad effectuationem matrimonii deveniat, non autem potest cogere, neque per censuras, et praesertim si timeatur, quod censurae sperni possint, vel quod per matrimonium coacte initum gravius malum oriri possit. Rota, part. 10 recentior., dec. 19, n. 3 et 44, part. 14, dec. 185, n. 5. In tali enim casu potest iudex omnino absti- 64
nere a censuris, si prudenter praevideat quod illae nihil efficient, ut praevidere potest si animi aversio nimia dignoscatur. Sic Covarruv., de Sponsalibus, part. 1, cap. 4, § 1, n. 5; Sanchez, loc. cit., n. 4 et 7, cum pluribus aliis ibi allegatis; Reiffenstuel, loc. cit.; n. 164; Gobat, loc. cit., n. 128, et plures alii.

Et in casu quo talis renuens matrimonium 65
effectuare fuerit ob id excommunicatus, tunc iudex ecclesiasticus non solum sponsum petentem absolutionem absolvere potest, postquam diu stetit excommunicatione innodatus, sed eumdem etiam non petentem absolvere tenetur: in simili enim casu aeque pia ac laudabilis praxis Ecclesiae est talem excommunicatum etiam non petentem, imo invitum absolvere, *sponsoque primaevam libertatem restituere,* iuxta praecisa verba Rotae, et ad terminos au-

ctoritatum allegatarum in Comen. *Sponsalium,* 10 Iunii 1705, § *Concurrente,* coram Molin. Sic refert et tenet expresse Ursaya, to. 2, part. 1, discept. 21, num. 244, et tom. 3, part. 1, discept. 19, n. 252, et sic tenet cum pluribus aliis Gobat, loc. cit., n. 128 et 129.

* De hoc tamen vide distinctionem allatam infra *novae additiones ex aliena manu,* quae omnino necessaria est. *

66 Tempus autem, quod decurrere debet, antequam talis renuens excommunicatus absolvatur, regulariter solet esse illud unius anni, ne postea efficiatur de haeresi suspectus, iuxta disposita in Conc. Trid., sess. 23, cap. 3, cum concordant. apud Menoch., de Arbitr., cas. 416, n. 55. Verum tamen est, quod ex particularibus facti circumstantiis Rota, in decis. 242, n. 13, coram Duran., censuit esse 16 mensium, et in Maioricen. *Censurarum,* 15 Ian. 1515, § *Longum,* coram Card. Scotto, censuit esse spatium 17 mensium. Sic Ursaya, to. 3, part. 1, cit. discep. 19, n. 254.

67 Nec in tali casu poterit licite sponsa adhuc urgere negationem talis absolutionis a censura, ut recte docet Gobat, loc. cit., n. 120, ubi insuper dicit cum Perez, disp. 11, sect. 1, n. 4, quod quando est clarum periculum supradictorum gravium malorum emergens ex horrore quem sponsus habet adversus sponsam, tunc sponsalium etiam iuratorum obligatio hoc ipso cesset, arg. cit. cap. *Ex litteris* 40 de Sponsalibus, ibi: *Nisi rationabilis causa obstiterit,* et cit. cap. *Requisivit* 17, eod., ibi: *Cum libera debeant esse matrimonia, monenda est potius, quam cogenda, cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere.*

68 Quamvis autem dicta sponsa non possit in tali casu licite adhuc negationem talis absolutionis urgere, potest tamen licite iure exigere compensationem omnium damnorum emergentium ex hac dissolutione, ut tradunt communiter doctores et expresse Rota in Maioricen. *Censurarum,* 15 Ianuarii 1715, § final., coram Card. Scotto, ubi eo tempore, quo demandavit absolutionem sponsi renuentis effectuare sponsalia, adiecit modum, qui fuit refectionis omnium expensarum in causa facti, cum reservatione iurium respectu mulieris in congruo iudicio petendi dotem, quatenus illa de iure deberetur eidem mulieri.

69 An autem pars innocens, etiamsi nullum damnum patiatur, possidet ab altera parte sine legitima causa a sponsalibus recedente, exigere poenam conventam; seu an sit licitum et validum in sponsalibus apponere poenam solvendam ab illo, qui ab eis iniuste resilit? Variant doctores. Negant enim id fieri posse S. Thomas, in 4, dist. 27, qu. 2, art. 3 ad 4, sic expresse dicens: *Quandoque autem apponitur conditio pecuniae per modum poenae, et tunc, quia matrimonia debent esse libera, talis conditio non stat, nec potest exigi poena illa ab eo qui non vult matrimonium complere;* Rota, part. 15 recent., dec. 142, n. 7 et 8; S. Antoninus, part. 3, Summ. theol., tit. 1, cap. 18; Tamburin., lib. 8 de Matrimon., tract. 3, § 3; Tannerus, tom. 4, disp. 8, qu. 1, num. 44; Dicastill., disp. 1, dub. 26, num. 36; Beia, part. 1, cas. 1; Onnate, de Contractibus, disp. 34, n. 15; Tancredus, lib. 1, dist. 30, n. 1; Kugler, part. 1, n. 42; Aversa, qu. 8, sect. 9; Sanchez, lib. 1, disp. 30, n. 2, asserens sic omnes sentire secum; Pontas, verb. *Sponsalia,* n. 56, asserens similes poenales conventiones aut pactiones nunquam tenere, nec in foro interiori, nec in exteriori, quamvis essent iuramento firmatae, cum non liceat iusiurandum servare praestitum ob rem legibus ecclesiasticis vetitam nec efficiendam sine peccato saltem veniali, quod et tenet Sanchez et Aversa, loc. cit., cum multis aliis. Et quidem stando in rigore iuris tum civilis, tum canonici, videtur haec sententia tenenda. Etenim in iure civili, l. *Titia* 134 ff. de Verborum obligationibus, sic expresse habetur: *Respondit ex stipulatione, quae proponeretur, cum non secundum bonos mores interposita sit, agenti exceptionem doli mali obstaturam, quia inhonestum visum est vinculo poenae matrimonia obstringi, sive futura, sive iam contracta;* et in l. *Mulier* 5 Cod. de Sponsalibus, in fine, ita expresse statuitur: *Extra definitionem huius legis, si cautio poenam stipulationis continens fuerit interposita, ex utraque parte nullas vires habebit, cum in contrahendis nuptiis libera potestas esse debeat;* et in l. *Libera* 2 Cod. de inutilibus Stipulationibus, sic reperitur praecise sancitum: *Libera matrimonia esse antiquitus placuit, ideoque pacta, ne liceret divertere, non valere, et stipulationes, quibus poenae irrogantur ei, qui, quaeve divortium fecisset, ratas non haberi constat;* et in iure canonico cap. *Gemmas* 29 de Sponsalibus et matrimonio, sic clare disponitur: *Cum itaque libera matrimonia esse debeant, et ideo talis stipulatio propter poenae interpositionem sit merito improbanda, mandamus, quatenus si ita est, eumdem B. ut ab extorsione praedictae poenae desistat, ecclesiastica censura compellas.*

70 Nihilominus probabilius id fieri posse, nempe licite et valide apponi posse in sponsalibus poenam solvendam ab eo, qui ab illis iniuste recesserit, et talem conventam poenam obligare affirmant Gothofr., in cit. leg. *Titia* 134 ff. de Verb. obligat., vers. *Quin inhonestum;* Barb., in cit. cap. *Gemmas* 29 de Sponsal., n. 89; Engel., lib. 4 Decr., tit. 1, § 2, n. 7; Reiffenstuel, ibid., a n. 187; Layman, lib. 5, tract. 10, part. 2, cap. 1, n. 9; Henno, to. 2, tract. de Matrimon., disp. 1, qu. 9, conclus. 2; Bosco, in Theol. sacramental., disp. 11, de Matrimon., sect. 1, conclus. 11; Basilius Pon-

tius, de Matrimon., lib. 12, cap. 19, num. 8; Coninch, disp. 22, dub. 5; Diana, part. 3, tract. 4, resolut. 211; Suarez, to. 2 de Relig., lib. 2 de Iuram., cap. 23, num. 5; Vasquez, Opuscul. de testament., c. 3, n. 28; Castropal., de Sponsalibus, disp. 1, punct. 9, n. 3; Gobat, tract. 10, cas. 4, a n. 172; Perez, de Matrimon., disp. 7, sect. 1, n. 6; Delbene, cap. 8, disp. 19, sect. 4; Haunold., de Iustitia, tom. 1, tr. 4, a n. 362; Molina, Lessius, La Croix, lib. 5, part. 3, n. 148, cum pluribus aliis ibi citatis, et valde probabile censet Pirhing, lib. 4, tit. 1, sect. 1, num. 23, vers. *Extendunt,* et plures alii.

71 Et ratio est, quia tales poenales conventiones nec sunt contra ius naturale, nec contra ius positivum, adeoque validae sunt et licitae. Quod non sint contra ius naturale concedunt omnes, etiam ipsimet adversarii, cum ipsemet Deus iniuste resilienti apponat poenam damnationis aeternae, ut patet supra n. 48, et Ecclesia poenam pecuniariam, carceris et excommunicationis, ut patet supra n. 56 et 57, quod non facerent, si appositio poenae solvendae ab iniuste resiliente esset contra ius naturale.

72 Quod autem tales conventiones poenales non sint contra ius positivum, tum civile, tum canonicum, clare patet, quia in tantum in allatis iuribus reprobantur tales poenales conventiones, in quantum per ipsas laederetur libertas ad matrimonium requisita, prout fatentur etiam ipsimet adversarii, eo quod hanc rationem allegent omnia supra citata iura. Atqui tales conventiones poenales non laedunt libertatem ad matrimonium requisitam: ergo, etc. Probatur minor: libertas ad matrimonium requisita non tollitur per graviores poenas, nempe per poenas corporis afflictivas, per carceres, per excommunicationem, per poenam damnationis aeternae, sub quibus a Deo et Ecclesia compelluntur sponsi ad non resiliendum iniuste, et sine legitima causa a promisso matrimonio; ergo neque libertas requisita ad matrimonium tollitur per dictam poenam conventionalem omnibus supradictis longe minorem; arg. l. 22 ff. de Adult. Quod autem poena aeterna gravior et maior sit poena temporali de se patet, et quod corporalis gravior et maior sit pecuniaria, clare constat, arg. leg. *In servorum,* § fin., de Poenis, et quod excommunicatio sit gravior et maior poena, quae in Ecclesia dari possit, habetur expresse in can. *Corripiantur* 17, caus. 24, qu. 3, ibi: *Qua poena in Ecclesia nulla maior est.*

73 Tum quia posset negari suppositum, quod per dictam conventionem poenalem tollatur libertas, cum, contractis rite sponsalibus, nulla pars libertatem amplius habeat resiliendi iniuste et sine legitima causa a dictis sponsalibus; arg. cap. *Ex literis* 10 de Sponsalibus, ibi: *Si non acquieverit monitis, ecclesiasticis censuris compellas, ut ipsam (nisi rationabilis causa obstiterit) in uxorem recipiat.* Quia, ut omnes etiam ipsimet adversarii concedunt, sponsalia rite contracta obligant sub mortali, adeoque sub poena aeterna ad promissum matrimonium effectuandum, sicque libertatem adimunt sponsis iniuste et sine legitima causa resiliendi, eisque necessitatem moralem effectuandi dictum promissum matrimonium imponunt, et consequenter libertas moralis non datur ad resiliendum sine causa. Quod enim est inhonestum, hoc secundum leges est impossibile, quia de iure illud tantum possibile et fieri posse censetur, quod licite fieri potest; can. *Fraternitatis* 15, caus. 22, qu. 2, iuncta Glossa, ibid., verb. *Quod potest;* hinc allegata iura ab adversariis prohibent quidem poenales conventiones tollentes libertatem ad resiliendum iuste et cum legitima causa, quod et nos ultro concedimus. At non prohibent poenales conventiones ad non resiliendum iniuste et sine legitima causa, cum ad iniuste resiliendum, contractis rite sponsalibus, moralem libertatem nulla pars amplius habeat: sicque talia iura permittunt fieri conventiones poenales ad non resiliendum iniuste et sine legitima causa, quae est nostra conclusio.

Tum etiam quia valide et licite apponi posse 74
poenam, ne quis iniuste a sponsalibus resiliat, dictamque poenam ab iniuste resiliente posse licite exigi a parte innocente, et debere solvi a parte rea iniuste resiliente, conceditur expresse et statuitur in constitut. seu novella 18 Leonis imperatoris: *ut in sponsalibus constituta poena exigatur,* vere digna, ut integra legatur; unde cum ibi habeatur tam clare et explicite dicta dispositio, cessat penitus ratio dubitandi de iure civili. Imo etiam de iure canonico, quia, ubi casus vel materia in iure canonico obscure disponitur, uti in praesenti (cum in cit. cap. *Gemmas* 29 de Sponsalibus, sermo sit de sponsalibus inter pueros ante septennium contractis per parentes, uti patet ex textu, et fatentur omnes cum Sanchez, loc. cit., n. 3, a quibus utpote invalidis non licet argumentari ad sponsalia ab adultis valide contracta); in iure autem civili habetur de tali casu vel materia, clara dispositio (uti in praesenti, cum citata constitutio seu novella 18 Leonis imperatoris contineat ad rem clarissimam et expressissimam dispositionem), etiam in foro canonico causa decidi debet iuxta ius civile, arg. cap. *Intelleximus* 1 de Novi operis nuntiatione, ubi Summus Pontifex Lucius III sic expresse pronuntiat: *Sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adiuvantur.* Ubi Glossa, verb. *Adiuvantur,* notabiliter infert: *Et ita in causa ecclesiastica leges possumus allegare, ut, etiamsi canones deficiant, possit iudicari secundum leges,* et Abbas, ibid., n. 3,

merito concludit, quod *causa Ecclesiae debet decidi per ius civile in defectum canonum; omnes enim leges principum non contradicentes canonibus sunt approbatae per Ecclesiam, ut patet hic.* * Confer Antoine, de Matrimonio, cap. 1, qu. 5, num. 9, et addit. ad Cuniliati, tract. 14, de Sacram. in particul., cap. 7, § 1, n. 9. *

75 An et quando resilientes a sponsalibus amittant arrhas. Vide verb. *Arrha.*

* Olim renuente sponso, arrha cedebat lucro sponsae; l. 3 Cod. de Spons.; sed si mulier renuebat, cogebatur restituere arrham cum quadrupli poena. L. un. Cod. Theod. Si nupt. ex rescript. pet., l. 6 Cod. eod. de Sponsal., l. unic. Cod. eodem, si recte prov. spons. et cum pater sponsae arrhas suscipiebat, eidem poenae se obligabat, l. 6 Cod. eod. de Spons. Ex posterioribus vero constitutionibus, iustis concurrentibus causis renuendi, arrham tenetur sponsa restituere, l. 5, § 1, Cod. de Spons., l. 16 Cod. de Episcop. aud., l. 56 Cod. de Episc. et cler. *

76 Sponsalia rite contracta variis iustis de causis dissolvi possunt. Primo sponsalia puberum, etiam iurata, valide et licite dissolvi possunt mutuo consensu. *Communis,* per text. in cap. *Praeterea* 2 de Sponsalibus, iuncto eius Summario, in quo expresse sic habetur: *Sponsalia de futuro dissolvuntur, si sponsi se dissolvunt, etiamsi fuerint iurata.* Et ratio est, quia ut dicitur cap. *Omnis res* 1 de Reg. iuris in 6: *Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur;* et concordat lex *Nihil* 35 ff. de Regulis iuris, ibi: *Nihil tam naturale est, quam eo genere quidquam dissolvi, quo colligatum est,* cum similibus.

77 Secundo, dissolvi possunt sponsalia per recessum unius a sponsalibus; recedente enim una parte a sponsalibus, sive iuste sive iniuste, etiam altera pars recedere potest. *Communis.* Et quidem si una pars iuste recedat, iam hoc ipso solvit sponsalia et altera pars libera manet; si autem iniuste recedat, procedit illud vulgatum: *Frangenti fidem, fides frangatur eidem,* arg. l. *Qui fidem* 16 de Transactionibus, et cap. *Frustra* 75 de Regul. iuris in 6, ibi: *Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se praestitam servare recusat.*

78 Quando tamen una pars iniuste recedit, non tenetur altera pars recedere, sed potest iniuste recedentem tenere sibi obligatum, ita ut hic teneatur eidem volenti adhuc nubere. *Communis.* Et ratio est, quia peccata suos debent tenere auctores, l. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis, cap. *Quaesivit* 2 de His quae fiunt a maiori parte capituli. Et rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit, cap. *Cognoscentes* 2 de Constitut. Nec debet aliquis alterius odio praegravari, cap. *Non debet* 22 de Reg. iuris in 6, l. *Non debet* 74 ff. de Reg. iuris. Et nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest; l. *Non fraudantur* 134, § 1, ff. de Regulis iuris, *ne videatur de sua malitia commodum reportare,* cap. *Intellexi-mus* 7 de Iudiciis.

Tertio, dissolvuntur sponsalia, si unus spon- 79
sorum sine licentia alterius longius discedit animo non redeundi, seu sine spe brevi redeundi, tunc enim altera pars ad alia vota transire libere potest. *Communis,* textu expresso in cap. *De illis* 5 de Sponsalibus, ibi: *De illis autem, qui, praestito iuramento, promittunt, se aliquas mulieres ducturos, et postea eis incognitis, dimittunt terram, se ad partes alias transferentes, hoc tibi volumus innotescere, quod liberum erit mulieribus ipsis, si non amplius in facto est processum, ad alia se vota transferre;* iuncto eius summario sic dicente: *Si sponsus de futuro ante copulam ad remota se transfert, sponsa libere cum alio contrahit.*

Nec obstant leges civiles, ut l. *Si is qui* 2 80
Cod. de Sponsalibus, ubi statuitur, sponsum absentem intra eamdem provinciam biennio esse exspectandum, l. *Liberum est* 2 Cod. de Repudiis, ubi sancitur esse triennio exspectandum, si extra provinciam absit, l. *Saepe iuste* 17 ff. de Sponsalibus, ubi decernitur triennio, quadriennio, et ulterius esse exspectanddm, si unus ex sponsis ob aliquam causam necessariam absit. Non obstant, inquam, quia praefatae leges correctae fuerunt a iure canonico cit. cap. *De illis* 5 de Sponsalibus; cui iuri canonico absolute standum esse in utroque foro, quando sponsus alio se confert ex voluntaria, iusta quidem, sed non necessaria causa, docent Henriquez, Rodriguez, aliisque citatis, Sanchez, lib. 1 de Matrimon., disp. 54, n. 5; Tamburin., loc. cit., c. 1, n. 9, apud Sporer, loc. cit., n. 244, et minime attendendas esse praedictas leges in nostro casu, quando scilicet unus sponsorum sine licentia alterius longius discedit animo non redeundi, seu sine spe brevi redeundi, docet cum aliis Reiffenstuel, loc. cit., num. 215. Quamvis tamen plures doctores, ut 81
Silvester, Canisius, Layman, loc. cit., n. 14, Glossa, et alii apud ipsos dicant, praedictas leges non esse a iure canonico correctas in casu, quo sponsus ex causa necessaria seu voluntaria, iusta tamen et utili, v. gr. ob bellum iustum, ob studia, ob negotiationem et huiusmodi diutius abest, deinceps reversurus, et in similibus casibus sponsam debere exspectare saltem tantum temporis, quantum constituet iudex ecclesiasticus illud moderando ad breviorem terminum, et significando sponso, intra quem teneatur redire, alioquin sponsam liberam fore; quae opinio est probabilissima, et mihi videtur in praxi sequenda, cum sic concilietur ius civile cum canonico, nec sit contra nostram conclusionem sub num. 75; nam ipsa loquitur de casu, quo unus sponsorum sine

licentia alterius longius discedit animo non redeundi, seu sine spe brevi redeundi: hinc in casu, quo deinceps reversurus absit ob aliquam supradictam necessariam seu voluntariam, iustam tamen et utilem causam; tunc sponsa revera exspectare debere aliquanto tempore iudicis arbitrio, consideratis occurrentibus circumstantiis, significando interim sponso intra quod tempus redire teneatur, alioquin ipsam sponsam liberam fore, ut iam dictum est; et sic in praxi observari asserit Sporer, loc. cit., n. 244. Et sic si sponsus sit in loco propinquo, quod requiri et admoneri debeat, ut intra certum tempus nubat, docet Sanchez, loc. cit., n. 11; Reiffenstuel, loc. cit., n. 215, et alii passim.

82 Quarto, sponsalia dissolvuntur per dilationem nimiam matrimonii ultra tempus vel terminum praefixum ad finiendam obligationem; qui enim differt inire matrimonium ultra tempus vel terminum in sponsalibus sic praefixum, censetur a sponsalibus resilire, sic, ut altera pars etiam iuste resilire, et ad alia vota se transferre possit. *Communis,* per text. in cap. *Sicut* 22 de Sponsalibus. Et leg. *Fideiussor* 29, § final., ff. Mandati; et ratio clara est, quia, ut habetur in cap. *Contractus* 85 de Regulis iuris in 6: *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur;* et concordat l. *Contractus* 23 ff. de Regulis iuris.

83 Si autem dilatio fiat ultra tempus vel terminum praefixum, non ad definiendam, sed tantum ad differendam, seu ad exsequendam obligationem contrahendi matrimonium, ita ut usque ad illud tempus, v. gr. usque ad Pascha, nulla pars obligetur, sed solum incipiat obligatio post illud tempus, tunc nequeunt dissolvi sponsalia ex eo, quod intra illum terminum matrimonium non sit effectuatum, sed manet adhuc obligatio illud effectuandi. *Communis,* arg. leg. *Continuus* 137, § 2, ff. de Verbor. obligat., et l. *Celsus* 23 ff. de Recept. qui arbitrium receperunt. Et ratio est, quia cum tempus est praefixum, non ad finiendam, sed tantum ad differendam seu exsequendam obligationem contrahendi matrimonium, duplex consurgit obligatio: prima matrimonium contrahendi; secunda tali tempore contrahendi: unde licet haec secunda obligatio violetur, et ob eam violationem altera pars iuste resiliat, manet tamen prior obligatio absoluta, et principalis, scilicet matrimonium contrahendi si altera pars adhuc velit.

84 Si vero nullum certum tempus praefixum sit ad matrimonium contrahendum, discurrendum est sicuti supra, n. 53.

85 Quinto, sponsalia dissolvuntur per ingressum in religionem professione secuta: *Communissima,* per professionem enim religiosam solvitur etiam ipsum matrimonium ratum; cap. *Ex publico* 7 de Convers. coniug., adeoque multo magis sponsalia de futuro.

Per solum etiam ingressum in religionem, 86
licet professione nondum secuta, dissolvuntur sponsalia ex parte illius qui in saeculo remanet, ita ut is a promissione sit liber, et si velit, ad alia vota se transferre possit. Sic Innocentius, in cap. *Veniens* Qui clerici vel voventes, et ibi Ancharan., n. 1; Ioan. Andr., num. 2; Sanchez, lib. 1, disp. 42, n. 2; Layman, lib. 5, tract. 10, part. 1, cap. 2, n. 3; Sporer, loc. cit., n. 247, cum Soto, Navarr., Henriquez, Rodriguez, Coninch., Tamburin., et aliis ibi citatis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 226, testans de communi aliorum contra Durandum, et alios apud Sanchez, loc. cit. Et ratio est, quia illa pars, quae religionem ingreditur, ipso facto significat se mutasse voluntatem, et sponsalibus ac iuri suo renuntiasse, adeoque relinquit alteram partem liberam; tum quia per ingressum in religionem fit notabilis mutatio ex parte ingredientis; per notabilem autem mutationem ex parte unius solvuntur sponsalia, et tollitur obligatio ex parte alterius; arg. cap. *Quemadmodum* 25 de Iureiurando, et cap. *Per vestras* 7 de Donation. inter virum et uxorem.

Per solum autem ingressum in religionem, 87
professione non secuta, non dissolvuntur sponsalia ex parte ingredientis, sed manet adhuc obligatio ex parte ipsius, ita ut si remanens in saeculo velit exspectare, et adhuc eum habere velit, teneatur eam ducere, si, non secuta professione, a religione egrediatur; Engel., lib. 4 Decret., tit. 1, § 3, n. 7; Pirhing, ibid., n. 50; Reiffenstuel, ibid., n. 227; Sporer, loc. cit., n. 248; Layman, loc. cit., et alii communiter contra Sanchez, lib. 1, disp. 42, n. 4, dicentem etiam ex parte ingredientis dissolvi sponsalia, saltem si bona fide ingrediatur; et ratio nostra est, quia solus ingressus in religionem, non secuta professione, nec ex natura sua, nec ex iure aliquo positivo solvit sponsalia, adeoque, etc. Quod enim ex natura sua non solvat sponsalia, clare patet, quia novitius egredi potest e religione, et sponsalia adimplere; quod autem ea non solvat ex iure aliquo positivo, constat ex eo quod nullum tale ius allegari possit; nam cap. *Verum* 2, et cap. *Ex publico* 7 de Conversione coniugatorum, cum similibus non loquuntur de ingressu, sed de sola professione, adeoque talis iuris positivi dispositio facta de sola professione non debet extendi ad simplicem ingressum sine professione, quia cum sit odiosa, utpote in praeiudicium alterius vertens, restringi potius quam extendi debet, arg. c. *Odia* 15 de Regulis iuris in 6, ibi: *Odia restringi, et favores convenit ampliari.*

Sexto, sponsalia dissolvuntur ex parte utrius- 88
que per susceptionem sacrorum ordinum. *Communis.* Et ratio est clara, quia per susceptionem sacrorum ordinum redditur impossibilis adimpletio sponsalium, cum ordines sacri ob solemne votum castitatis ipsis annexum red-

dant suscipientes incapaces matrimonii contrahendi; can. *Presbyteris* 8, dist. 27, can. *Ante* 1, can. *Sacerdotibus* 2, dist. 31, can. *Omnium* 1, can. *Multorum* 2, can. *De illo* 4, can. *Si quis* 7, can. *Subdiaconis* 9, dist. 30, et cap. *Quod votum*, unic., de Voto et voti redempt. in 6. Extravag. Ioann. XXII *Antiquae concertationi*, unic., de Voto et voti redempt.; Conc. Trid., sess. 24, canon. 9, adeoque, etc.

89 Non dissolvuntur tamen sponsalia per susceptionem ordinum minorum, saltem ex parte eos suscipientis. *Communis*. Et ratio est evidens, quia per susceptionem ordinum minorum non redditur impossibilis adimpletio sponsalium, cum ordines minores non repugnent cum matrimonio, sed promoti ad ipsos possint adhuc valide et licite nubere, adeoque sponsalia contracta tenentur, quantum est ex parte sua, adimplere: dicitur autem notanter saltem *ex parte eos suscipientis* quia si sponsus, inscia vel invita sponsa, suscipiat ordines minores, probabilius solvuntur sponsalia ex parte ipsius sponsae, ita ut haec alteri pro libito nubere possit, ut contra Sanchez, lib. 1, disp. 47, n. 1, docent Gobat, tr. 10, cas. 8, n. 321; Tannerus, de Sponsal., disp. 8, tr. 4, qu. 1, n. 53; Sporer, l. c., n. 256; Reiffen., l. c., n. 230, et alii. Et ratio est, quia tunc sponsus revera videtur remittere sponsae ius suum in illam, cum suscipiendo ordines minores, censeatur velle etiam ascendere ad ordines maiores, et sic statum assumere incompossibilem cum matrimonio, per iura adducta num. antec. Tum quia videtur tunc fieri ex parte sponsi notabilis mutatio, ob quam communiter nollent puellae contrahere cum illo quem scirent in clericum ordinandum, adeoque ob similem sponsi notabilem mutationem solvuntur sponsalia ex parte sponsae. Argum. cap. *Quemadmodum* 25 de Iureiurando, et cap. *Per vestras* 7 de Donat. inter virum et uxorem.

90 An autem etiam per votum ingrediendi religionem, aut suscipiendi ordines sacros, vel etiam per simplex votum castitatis dissolvantur sponsalia? variant doctores, et quidem quoad votum ingrediendi religionem, Layman, l. c., num. 4; Gobat, l. c., num. 314, et alii volunt ipsum dissolvere sponsalia ex parte utriusque, id est tam ex parte voventis, quam non voventis, quia, dicunt ipsi, promissio matrimonii tacite involvit conditionem seu exceptionem, *Nisi elegero statum perfectiorem*. Castrop. autem, de Sponsal., disp. 1, punct. 20, num. 4; Tambur., lib. 2, num. 7; Sporer, loc. cit., num. 252; Reiffenst., l. c., n. 234; La Croix, lib. 6, part. 3, num. 190, et plures alii probabilius docent quod per tale votum religionis non illico dissolvantur sponsalia, sed solum suspendantur ex parte ipsius voventis; et ratio est, quia tale votum ante professionem secutam non constituit statum, sed relinquit potestatem adhuc implendi sponsalia: cum fieri possit, ut talis vovens religionem, nullibi suscipiatur; vel susceptus tempore novitiatus, iterum egrediatur: in quo casu, cum cesset obligatio voti, subintrat obligatio servandi sponsalia, si altera pars in saeculo remanens adhuc sic velit, ut in simili iam dictum est supra, n. 83, de ingrediente religionem sine praecedente voto. Nec illa tacita conditio, seu exceptio asserta ab adversariis intellecta in promissione matrimonii quidquam probat contra nostram conclusionem, quia talis conditio seu exceptio intelligitur solum in ordine ad ipsum statum perfectiorem religionis in effectu, et secuta professione, non autem in ordine ad solum eius votum, vel actualem ingressum sine effectuatione professionis; tum quia tacita illa conditio seu exceptio inest solum votis seu promissionibus Deo factis, non autem factis homini, alias enim posset quis cuncta promissa etiam iurata homini facta ex illa tacita conditione seu exceptione negligere, quod falsissimum est, ut late ostendit Castropalao tract. de Iuram. Et hoc clare ostenditur exemplo: si quis enim vellet dare vel vovere Deo domum seu vineam, aliamve rem, quam alteri iam serio promisit, et ad quam alter ius iam habet, id certo non liceret, nec valeret, utpote tertio iniuriosum, quamvis alias Deo aut piae causae dare talem rem sit perfectius, quam dare homini. Aliud autem est in votis seu promissionibus Deo factis, utpote in quibus Deus ipse solus promissarius est, qui utique remittit, vel remittere censetur votum minus perfectum, si loco ipsius perfectius praestetur, cap. *Pervenit* 3 de Iureiurando. Ratio autem potissima cur liceat religionem ingredi et profiteri cum praeiudicio sponsae, non est quia religio est status perfectior, sed quia a iure sic concessum est, arg. Extrav. Ioann. XXII, *Antiquae concertationi*, unic., de Voto et voti redemptione; ubi quamvis ordines sacri constituant statum perfectiorem, tamen cautum habetur, quod per ordines sacros matrimonium ratum non dirimatur, uti per professionem religiosam, addita hac ratione: *Cum nec iure divino, nec per sacros canones reperiamus hoc statutum*.

Conveniunt tamen doctores omnes, quod 91
per simile votum dissolvantur illico sponsalia ex parte non voventis seu remanentis in saeculo, quia hoc ipso, quod quis licite vovet assumere statum repugnantem matrimonio, censetur renuntiare sponsalibus, et iuri sibi ex ipsis acquisito, adeoque partem alteram relinquere liberam, ut cui vult, nubat; licet etiam possit, si velit, exspectare effectuationem professionis, et ea non effectuata, compartem suam ad matrimonium urgere per dicta supra, n. 82 et 83.

92 Quoad votum suscipiendi sacros ordines, ipsum solvere sponsalia ex parte utriusque tenent Sotus, de Iustitia, lib. 5, qu. 1, art. 3; Henriquez, lib. 11, cap. 14, n. 3: Bonacina, qu. 1, de Matrim., p. 5, num. 20; Dicastill., disp. 478; Gobat, l. c., n. 319, et alii quicunque tenentes, quod post contracta sponsalia possint suscipi sacri ordines. Et ratio istorum est quia sponsalibus videtur inesse haec tacita conditio seu exceptio: *Nisi voluero ad statum perfectiorem transire,* qualis revera est status clericalis respectu status coniugalis, adeoque, etc. Sanchez autem lib. 1, disp. 47, n. 5; Coninch., disp. 23, dub. 3, n. 25; Castrop., de Sponsal., disp. 1, punct. 19; Rebell., lib. 4 de Matrim., qu. 6, sect. 5; Engel, lib. 4 Decret., tit. 1, n. 8; Pirhing, ibid., num. 57; Reiff., ibid., num. 236; Perez, d. 9, sect. 6; La Croix, lib. 6, part. 4, num. 196 et 200, cum Palud., Krim., et aliis ibi citatis, et plurimi alii, quotquot docent, non posse licite suscipi sacros ordines post contracta valida sponsalia, probabilius docent, per votum suscipiendi sacros ordines non dirimi sponsalia ex parte sponsi voventis; et ratio patet per dicta supra, num. 86, ubi enervatur etiam illa praetensa ab adversariis tacita conditio seu exceptio imbibita sponsalibus; tum quia hoc ipso, quod sponsus in casu non possit licite suscipere sacros ordines, nec licite, nec valide potest emittere votum illos suscipiendi, cum votum de re illicita, nec licitum, nec validum sit, arg. c. *Quando* 18 de Iureiur.

93 Per tale autem votum solvi sponsalia ex parte sponsae tenent Sanchez, l. c., num. 4; Reiff., l. c., n. 235, et alii passim doctores utriusque adductae sententiae; et ratio patet ex dictis supra, n. 83 et 87. Quamvis enim tale volum sit nullum, ipse tamen sponsus, quantum est in se, revera intendit, et vult assumere statum cum matrimonio incompossibilem, adeoque censetur renuntiare sponsalibus, et iuri sibi ipsis acquisito, ita ut sponsa, cognito tali voto, possit pro libito, cui voluerit, nubere, c. *Veniens* 5 Qui clerici vel voventes; vel ita nulliter voventem ad sibi nubendum per viam iuris cogere.

94 Quoad votum simplex perpetuae continentiae idem dicendum est, ac de voto suscipiendi sacros ordines, quod videlicet non dissolvat sponsalia ex parte voventis, bene vero ex parte alterius. Sic Barbosa in c. *Veniens* 5 Qui clerici vel voventes, n. 2; Abbas, ib., n. 2; I. Andr,, n. 3, et canonistae communiter, ac omnes supracitati doctores, et alii arg. cit. cap. *Veniens* 5 Qui clerici vel voventes; et ratio est eadem, quae n. 88 et 89 est adducta de voto suscipiendi sacros ordines.

95 Septimo, dissolvuntur sponsalia per matrimonium valide postea, licet illicite, contractum cum alia persona. *Communis,* per textum in c. *Sicut* 23, c. *Si inter* 31 de Sponsal., et cap. *Duobus modis* 1 de Sponsa duorum. Quamvis enim, qui iam valide contraxit sponsalia cum una persona, illicite postea contrahat matrimonium cum alia, nihilominus tale matrimonium valet, et sponsalia solvit, etiamsi priora sponsalia fuerint iuramento firmata, textu expresso in cit. c. *Si inter,* ibi: *Sive sit iuramentum interpositum, sive non,* cum similibus.

An autem per tale matrimonium cum alia 96
inita dissolvantur in perpetuum priora sponsalia, ita ut, quamvis haec uxor moriatur aut profiteatur in religione, sponsus non amplius teneatur ducere primam sponsam, et econtra? variant doctores: Paludanus enim, Gabriel, Henriquez, Bonac., Becanus, Filliuc., Villalob., Lessius, Laym., Sanch., lib. 1, disp. 48; apud La Croix, lib. 6, part. 3, n. 201; Tannerus, tom. 2, disp. 1, dub. 4, num. 56 et 57; Dicastill., disp. 1, dub. 37; Pirhing, lib. 4 Decretal., tit. 1, num. 59; Reiffenstuel, ibidem, n. 243, et alii affirmativam sententiam tuentur, et dicunt id satis colligi ex cit. c. *Si inter* 31 de Sponsal., cap. *Duobus modis* 1 de Sponsa duorum, et can. ult., caus. 27, quaest. 2, ex quibus constat, quod sponsalia per matrimonium cum alia contractum solvuntur, adeoque omnino exstinguuntur et non tantum suspenduntur; obligatio autem semel exstincta non amplius reviviscit; can. *Quaeris* 129, dist. 4, de Consecr., l. *Qui res* 98, § 8, de Solutionibus, ibi: *In perpetuum enim sublata obligatio restitui non potest;* tum quia superveniens fortior et maior obligatio matrimonii videtur exstinxisse totaliter debiliorem et minorem obligationem priorum sponsalium, sicuti votum strictioris religionis exstinguitur per professionem secutam in religione laxiore, textu expresso in c. *Qui post votum* 5 de Regularibus in 6.

Negativam autem, nempe non penitus per 97
dictum matrimonium exstinctam esse obligationem priorum sponsalium quoad sponsum, qui primam fidem violavit, sed solum suspensam fuisse, ita ut, remanente libero, teneatur priora sponsalia adimplere ducendo primam sponsam, si ipsa velit, defendunt probabilius Adrian., Ledesm., Hurtad., Vega, Pontius, Aversa, Mastrius, Castrop., Krimer, Kugler, et alii citati et secuti a La Croix, l. c., n. 201; Coninch, disp. 23, dub. 4, cum pluribus ibi allegatis; Herincx, disp. 4, num. 42; Tambur., cap. 3, § 5, num. 3; Silvius in Supplem. S. Thomae, qu. 43, art. 3; Pontas, verb. *Sponsalia,* cas. 18; Sporer, l. c., de Sponsal., num. 263, et alii plures, arg. c. *Quidem* 3 de Conversione coniugatorum, ubi statuitur, quod qui invita uxore professionem in religione emisit, et ob id postea de iure uxori restituitur, si talis uxor praemoriatur, non possit aliam uxorem ducere, sed teneatur votum continentiae observare, cum

vivente uxore fuerit quidem tale votum ex parte suspensum, sed non totaliter exstinctum. Et ratio est, quia licet verum sit secundum allegata iura ab adversariis, quod obligatio semel exstincta non amplius reviviscat, tamen ex nullo iure constat obligationem illam priorum sponsalium omnino exstinctam esse, cum cit. c. *Sicut* 22, c. *Si inter* 31 de Sponsal., c. *Duobus modis* 1 de Sponsa duorum, et c. ult., caus. 27, qu. 2, ut legenti patet, non definiat an talis obligatio omnino exstinguatur, vel solum interea suspendatur.

98 Nec valet paritas adducta de voto strictioris religionis exstincto penitus per professionem secutam in religione laxiore, quia in tantum id evenit, quia professio est vinculum et impedimentum ex se perpetuum, quod sola morte tollitur. Vinculum autem seu impedimentum matrimonii non est perpetuum, sed tantum durans ad vitam coniugis nec aliter potens dissolvere priora sponsalia, quam quatenus cum illis erat incompatibile, qua proinde incompatibilitate sublata per mortem coniugis, omnino reviviscet prius vinculum et obligatio; sicuti si quis post votum simplex castitatis emissum matrimonium contraxit, post mortem coniugis statim votum integre reviviscit, cum tale votum pro tempore, quo duravit illud matrimonium, fuerit quidem suspensum, at non omnino exstinctum. Tum quia non potest dici, quod sponsus per tale matrimonium illicite cum alia contractum post priora valida sponsalia, sit constitutus in meliori conditione, quam antea; quia, ut expresse dicitur in leg. *Non fraudantur* 134, § 1, ff. de Reg. iur.: *Nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest. Ne,* ut habetur expresse in c. *Intelleximus* 7 de Iudiciis, *ne videatur de sua malitia commodum reportare:* adeoque sicuti ante talem illicitum matrimonium stricte obligatus erat dictis prioribus sponsalibus, ita etiam post solutum tale matrimonium per mortem coniugis, iisdem ligatur, teneturque ducere primam sponsam, si ipsa velit, cum illa per tale matrimonium remanserit penitus libera a dictis sponsalibus, ut omnes concedunt; nam rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit, textu expresso in c. *Cognoscentes* 2 de Constitutionibus, et *peccata suos debent tenere auctores,* l. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis, c. *Quaesivit* 2 de His quae fiunt a maiori parte capituli; nec debet aliquis alterius odio praegravari, textu expresso in leg. *Non debet* 74 ff. de Reg. iur., c. *Non debet* 22 de Reg. iur. in 6.

99 Sponsalia priora legitime contracta non dissolvuntur per alia sponsalia posteriora cum alia persona celebrata, etiamsi haec posteriora sint iuramento firmata. Unde standum est priori sponsae seu sponso, si ipsa seu ipse velit. *Communis,* arg. c. *Sicut* 21 de Sponsalib., et c. unic. de Sponsalib. in 6. Et ratio est, quia quod uni iam promissum est, ac vi promissi iure debetur, non potest amplius alteri promitti; et si talis promissio alteri fiat, nihil valet, quamvis iuramento firmetur, quia cum tale iuramentum, utpote in praeiudicium tertii, sit illicitum, nullimode obligat, textu expresso in c. *Non est obligatorium* 18 de Reg. iur. in 6, ibi: *Non est obligatorium contra bonos mores praestitum iuramentum.* Cum iuramentum non sit institutum, ut esset vinculum iniquitatis, cap. *Quanto* 38 de Iureiurando, ibi: *Cum iuramentum, non ut esset iniquitatis vinculum fuerit institutum.* Et concordat can. *In malis* 5, caus. 22, qu. 4, ibi: *In malis promissis rescinde fidem.... impia est enim promissio quae scelere implebitur.*

Priora sponsalia legitime contracta non dis- 100
solvuntur per alia sponsalia posteriora, etiamsi posterioribus accesserit copula, si secunda sponsa conscia fuerit priorum sponsalium. *Communis.* Et ratio est, quia cum ipsa secunda sponsa conscia fuerit priorum sponsalium, fit eo ipso particeps delicti iniquae promissionis, adeoque contra ius prioris sponsae nihil praetendere potest, quia nemo ex delicto suo meliorem suam conditionem facere potest, ut expresse dicitur in l. *Non fraudantur* 134, § 1, de Reg. iur., *Ne,* ut dicitur in c. *Intelleximus* 7 de Iudiciis, *ne videatur de sua malitia commodum reportare.*

Imo priora sponsalia legitime contracta non 101
dissolvuntur per alia sponsalia posteriora, etiamsi posterioribus sponsalibus accesserit copula, et pars illa, cum qua posteriora sponsalia fuerunt contracta, ignara fuerit priorum sponsalium, et consequenter fuerit decepta, unde adhuc subsistunt sponsalia priora, et nulla sunt posteriora; arg. l. *Non dubium* 5, vers. *Sed et si,* Cod. de Legibus, et c. *Illud* 8 de Iurepatr., sic Sanch., l. 1 de Sponsal., disp. 49, num. 5; Guttier., de Matrim., c. 27, num. 7 in fine; Henriq., lib. 11, de Matrim., cap. 13, num. 3; Reiffenst., l. c., n. 7, et alii contra alios: et ratio nostra est, quia per iniuriam posteriori illatam non debet, nec potest auferri ius suum priori, cum rem, quae culpa caret, in damnum vocari non debeat, c. *Cognoscentes* 2 de Constit., nec debeat aliquis alterius odio praegravari, l. *Non debet* 74 ff. de Reg. iur., cap. *Non debet* 22 de Regul. iur. in 6. Tum quia maxima sic aperitur via dolis et fraudibus, cum quivis ad se liberandum a propria sponsa, et cum alia coniungendum, posset quoties vellet, alteri spondere, et cum ipsa copulam habere, non sine ingenti animarum periculo et gravi reipublicae detrimento, contra omnia iura clamantia, quod non debeat aperiri via malitiis, et fraus et dolus nemini debeant patrocinium impertiri. L. *Cum hi* ff. de Transactionibus, leg. *Legatarius* Cod. de Le-

gatis, cap. *Ex litteris* 2 de Dolo et contumac., c. *Sedes* 15, c. *Ex tenore* 16 de Rescr., et c. *Tuae* 12 de Clericis non residen., cum similibus [1].

102 Octavo, sponsalia dissolvuntur ex parte innocentis, non vero nocentis, per fornicationem, sive a sponso sive a sponsa post sponsalia commissam. *Communis.* Et quidem quod solvantur ex parte innocentis, expresse deciditur c. *Quemadmodum* 25 de Iureiurando; et quod non solvantur ex parte nocentis, caret omni dubio, quia, nt expresse dicitur in l. *Non fraudantur* 134, § 1, ff. de Regul. iuris, nemo ex delicto suo meliorem suam conditionem facere potest. *Ne,* ut habetur in cap. *Intelleximus* 7 de Iudiciis, *ne videatur de malitia sua*

---

[1] Si quis, vel quae, cum duabus aut duobus sponsalia de futuro contrahit, nec copulam habuit cum secunda sponsa, irrita et nulla sunt sponsalia posteriora, etiamsi iuramento sint firmata; consequenter adhaerere tenetur priori sponsae, si haec velit. Sanchez, de Matrim., lib. 1 de Sponsal., disput. 50, eoque teste, unanimis et certa aliorum ratio est; quia quod uni iam promissum est, ac vi promissi iure debetur, alteri promitti amplius non potest.

Nec obstat, quod secunda sponsalia quis firmet iuramento; quia cum tale iuramentum sit in praeiudicium tertii, illicitum et vinculum iniquitatis est, ac propterea obligatorium non censetur. Reiffenstuel, ad tit. de Spons. duor., n. 5.

Amplius, etsi posterioribus sponsalibus accedat copula, aut etiam impraegnatio, nulla haec sunt et irrita, quando pariter cum prima sponsa copula habita fuit, aut posterior sponsa conscia fuit sponsalium ab ipso sponso cum alia ante initorum. *Communis*, et certa. Ratio primae partis est, quia si cum prima quoque sponsa copula intercessit, eius, utpote prioris, ius est potius et maius. Reiffenstuel, ibid., n. 6; Schmalzgr., ad cit. tit. de Spons. duor., n. 43.

Ratio secundae partis est, quia, si ea pars, cum qua contracta sunt sponsalia, conscia fuit priorum sponsalium, iam hoc ipso particeps fuit delicti iniquae promissionis, ac nullitatis eiusdem; consequenter contra ius prioris sponsae praetendere nihil potest; Reiffenst., loc. et n. cit.

Dubium procedit solum casu quo prioribus sponsalibus carnale commercium non accessit, accessit autem secundis, et sponsa haec altera sponsalium prius initorum fuit ignara. Maior, in 4, dist. 27, qu. 5; Coninch., dub. 28, de Sacram., dub. 4, concl. n. 34; Rebell., lib. 4, de Obligat. iust., qu. 8, sect. 8, n. 56; Pont., lib. 12, cap. 14, n. 4; Palao, tract. 28, d. 1, part. 22, n. 6; Honor., tit. de Spons., n. 15, existimant eo casu sponsalia priora utrinque solvi, et posteriora adimpleri debere. Fundantur, quia per copulam fit anticipata quaedam traditio corporis, quae cum ante Tridentinum habuerit vim inducendi matrimonium, cap. *Veniens* 15, et c. *Is qui fidem* 30 de Spons., hodie saltem inducet sponsalia cum posteriore; et quae cum alia persona prius inita sunt, dissolvet; arg. l. *Quoties* Cod. Rei vindic., ex cuius dispositione, si res, quae *uni* est vendita, *alteri* postea vendatur iterum et tradatur, licet *primo* facta sit iniuria, venditio tamen secunda tenet. 2. Cum duo inter se certant, *unus* de lucro captando, *alter* de damno vitando, *huic* potius favendum est, quam *illi:* atqui in proposito casu *secunda sponsa* certat de damno vitando, *prima* solum de lucro captando: ergo *secundae* favendum est prae prima. 3. Qui post votum religionis vel castitatis emissum corrupit virginem, tenetur eamdem ducere, non obstante voto prius emisso; ergo etiam in proposito casu tenebitur ducere *secundam,* si eam corruperit, non obstantibus sponsalibus cum prima. Atque haec sunt rationum momenta a cit. scriptoribus allata ad rem, de qua sermo est. Imo Malaguzzi, in Manual. paroch., to. 1, part. 5, colloq. 7, vers. *Dixisti, effectus inter sponsalium,* etc., hanc sententiam omnino tenendam asserit per haec verba: *Discip.* « Mihi oritur dubium, an si quis videlicet post fidem futuri matrimonii datum uni, copulam habeat cum alia, spe matrimonii atque actuali eiusdem sponsione allecta, teneatur primam, num vero secundam ducere in uxorem? *Magist.* Tantum abest, eiusmodi sponsum teneri a prima sponsione, quinimo haec rescissa statim evadit, et secundum ducere debet in uxorem. Enimvero obligatio ineundi connubium cum ista ignorante priora sponsalia, oritur ex contractu oneroso, ratione videlicet usus corporis sui permissi sub tali conditione, quod scilicet in uxorem assumet; ubi prior sponsio est omnino libera atque gratuita, uti asserit Castropal., p. 22, n. 26; Rebell., lib. 4, de Oblig. iust., qu. 8, sect. 8, n. 56, et alii ».

Maschat, quamvis opinioni Lucii nostri faveat, limitat tamen sententiam suam hoc sane modo: « Excipe locum (sic ille), ubi Tridentinum non viget: ibi enim si copula facta est affectu maritali, sponsalia secunda transeunt in matrimonium », ad tit. de Spons. duor., n. 3.

Addit insuper, ibid.: « In illo casu quo sponsa secunda deflorata, ignara priorum sponsalium, pateretur damnum aliter non reparabile, nisi per matrimonium, sponsa prior, saltem ex charitate, teneretur remittere ius suum, ut docet Sanchez; ad id tamen in rigore ab Episcopo cogi non posset; quia non apparet ius aliquod, ratione cuius cogatur aliquis cedere iure suo, ut proximus a gravi damno liberetur. In praxi parochus, vel Episcopus suadere potest amicabilem compositionem, si haec sit possibilis ».

Verum Sanchez, ubi ob damnum secundae sponsae defloratae obventum, priora sponsalia cedere posterioribus astruit, id etiam tenet, nempe iudicis officium sese exserere in hoc casu posse. En integer locus Sanchezii: « Ex quadam tamen aequitate aliquando servanda esset prior opinio (* *quae nempe favet posterioribus sponsalibus, secuta copula* *), quando deflorata grave damnum pateretur, magnamque honoris iacturam, prior vero leviter laederetur: nam tenetur modicum illud damnum sustinere, ad vitandum proximi malum. Sic Ludov. Lopez... ait posse in hoc casu iudicem damnare ut secundam ducat ». De Matrim., lib. 1, disp. 49, n. 6. Haecque Sanchezii doctrina congruentior sane, quam illa Maschatii aliorumque esse videtur.

Doctissimus Clericatus, proposito dubio, ut supra nec pro affirmante, nec pro negante opinione se pronuntiat, dicens: « Circa quod duae sunt opiniones. Una negat, asserens per hanc copulam nihil esse derogatum obligationi priorum sponsalium; et sponsum, non obstante carnali copula habita cum secunda, teneri ducere primam; nam non potuit derogari primae obligationi: et licet secunda patiatur damnum in fama ob copulam, resarcienda est per dotem, aut alio opportuno remedio.

« Altera (opinio) affirmat, priora sponsalia solvi ad effectum, ut sponsus possit cum secunda carnaliter cognita matrimonium contrahere ». Et post allatas rationes, et auctoritates a nobis hic supra adductas, nempe Pontii, Rebell., Coninch., Pal., quibus addit Leandr., Mastr. et Salmanticenses, concludit per haec verba; « Ex quorum DD. sententia deducitur, haec secunda sponsalia cum copula producere etiam impedimentum publicae honestatis ». De Sacram. matr., dec. 117, n. 25.

Ex hactenus dictis, illud concludi posse videtur, *negantem* sententiam magis fortasse iuri esse consentaneam; at *affirmantem* benignae cuidam aequitati plus esse conformem, atqui in praxi, pensatis circumstantiis, applicabiliorem. EDITORES CASINENSES.

commodum reportare. Peccata enim suos debent tenere auctores, l. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis, cap. *Quaesivit* 2 de His quae fiunt a maiori parte capituli. Unde pars nocens compelli potest ad nuptias, si pars innocens velit, quia, ut expresse dicitur in cap. *Quod ob gratiam* 61 de Reg. iur. in 6: *Quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum;* et concordat l. *Quod favore* 6 Cod. de Legibus; cum rem, quae culpa caret, in damnum vocari non conveniat, cap. *Cognoscentes* 2 de Constit. Nec debeat aliquis alterius odio praegravari; l. *Non debet* 74 ff. de Reg. iuris; et cap. *Non debet* 23 de Reg. iur. in 6, et, ut dictum est, peccata suos debent tenere auctores, cit. l. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis, c. *Quaesivit* 2 de His quae fiunt a maiori parte capituli.

103 Sponsalia dissolvuntur ex parte innocentis, non vero nocentis, per fornicationem etiam ante sponsalia commissam, ab innocente tamen ignoratam. In iure enim paria sunt aliquid supervenire et praecedere ignoranter. Res enim dicitur fieri, quando innotescit. Cap. *Pastoralis* 4 de Exceptionibus. Item paria sunt in iure non esse, et non apparere; leg. *Duo sunt* 30 ff. de testamentaria Tutela; leg. *In lege* 77 ff. de contrahenda Emptione; adeoque a sensu contrario paria sunt esse et apparere; tum qula praecedens nocentis fornicatio ante sponsalia commissa, ignorata, et post illa primum cognita ab innocente, causat notabilem mutationem ex parte ipsius nocentis, adeoque sufficit ad dissolvenda sponsalia, argum. cap. *Quemadmodum* 23 de Iureiurand.; Sanchez, lib. 1, disp. 63, num. 3; Pirhing, loc. cit., num. 62; Reiffenstuel, loco cit., num. 256, et alii plures ibi allegati. *Qui tamen id tenent solum de fornicatione sponsae, et non sponsi.*

104 Nec obstat, quod in cit. cap. *Quemadmodum* 25 de Iureiur., expresse dicitur: *Si quis iuraverit, se ducturum aliquam in uxorem, non potest ei fornicationem opponere praecedentem, sed subsequentem, ut illam non ducat in coniugem.* Non obstat, inquam, quia talis textus est intelligendus de fornicatione praecedente a sponso prius iam cognita, quia ex quo probavit scienter et voluntarie mores illius, censetur cessisse iuri suo, et consequenter non potest amplius illos reprobare, nisi nova superveniente causa. Arg. can. *Horrendus* 17, caus. 32, quaest. 5; sic Glossa in cit. cap. *Quemadmodum,* verb. *Praecedentem,* et doctores citati.

105 Ob fornicationem sponsae, sive praecedentem, sive subsequentem sponsalia, potest sponsus ipsa sponsalia dissolvere, etiamsi sponsa fuerit vi oppressa. Sic Pirhing, l. c., n. 61; Reiff., l. c., n. 252; Sanchez, l. 1, disp. 55, n. 7; Silvester, verb. *Sponsalia,* qu. 10, caus. 7; Navarrus, c. 22, n. 27; Layman, l. c., n. 11; Sporer, l. c., n. 272; La Croix, lib. 6, p. 2, n. 161, et alii passim; arg. cap. *Raptor* 33, caus. 27, qu. 2, et ibi Glossa, verb. *Noluerit;* et ratio est, quia etiam per talem fornicationem sponsae fit notabilis mutatio ex parte ipsius, cum reddatur notabiliter vilior et censeatur viro infame talem ducere, praesertim quia exponeretur periculo habendi alienam prolem pro sua.

Item sponsus sponsalia dissolvere potest etiam 106
ob oscula, amplexus aut tactus impudicos a sponsa libere et voluntarie admissos vel exercitos; Pirhing, l. c., num. 61; Reiff., l. c., n. 253; Sporer, l. c., n. 273; Layman, l. c., n. 11; Sanchez, loc. cit., disp. 55, num. 5, et alii; et ratio est, quia talis sponsa censeretur impudice vivere: unde merito sponsus eam horrere potest, cum non possit eam sine gravi nota ducere.

An autem si uterque sponsus fornicationem 107
commiserit, seu similia oscula similesque amplexus, aut tactus impudicos voluntarie admiserit vel exercuerit, et in omnibus casibus supradictis, in quibus licet sponsalia dissolvere, liceat etiam sponsae? variant doctores. Affirmativam enim sententiam docent Castropal., Aversa, Krimer, Kugler citati et secuti a La Croix, lib. 3, num. 162, dicendo, quod uterque possit a sponsalibus resilire, quia uterque violat fidem, et sic uterque dat alteri ius resiliendi, cum quoad haec pares debeant esse sponsus et sponsa; quamobrem in corporum coniunctione vir et mulier ad paria iudicantur, ut notat Abbas in cit. cap. *Quemadmodum,* § *Illud,* num. 4. Et quod in pari casu fornicationis et similis violatae fidei neuter resilire a sponsalibus possit, tenent etiam Bonacina, qu. 1, punct. 8; Paludanus in 4, dist. 27, qu. 1, art. 3, n. 17; Pontas, verb. *Sponsalia,* cas. 45, et alii, quia delictum unius compensatur per delictum alterius, c. *Intelleximus* 3 de Adulteriis et stupro, ibi: *Cum.... paria delicta mutua compensatione tollantur;* et concordat cap. *Frustra* 75 de Regul. iur. in 6, ibi: *Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se praestitam servare recusat.* Nec refert quod delictum sponsae censeatur gravius delicto sponsi, quia adulterium uxoris etiam censetur gravius; et tamen si tam vir quam uxor adulteraverint, delicta mutua compensatione tolluntur, et non fit divortium, cum maritus aeque adulter ac uxor nullum potius ius ad id habeat, cit. cap. *Intelleximus* 6 de Adulteriis et stupro, addita ratione: *Cum matrimonii ius in utroque laesum consistat, et paria delicta mutua compensatione tollantur;* iuncto eius Summario sic expresse dicente: *Coniux coniugem de adulterio impetere non potest, si et ipse adulterium commisisse convincatur;* adeoque, etc.

108 Negativam vero sententiam tenent Sanchez, l. c., disp. 55, a n. 5 ad 9; Layman, l. c., num. 5 et 12; Sporer, l. c., a n. 271 ad 273; Bosco, Theol. sacramental., part. 6, disp. 11, sect. 2, n. 122 et seq.; Coninch, disput. 23, dub. 7, a num. 56; Reiffenstuel, loco cit., a num. 246 ad 254; Pirhing, loc. cit., num. 61 et 62, et communior aliorum, adeo ut Layman, l. c., num. 12; Pirhing, l. c., n. 62; Sporer, l. c., n. 271, et alii testentur de communi. Et ratio est, quia delicta non sunt paria, sed turpior est fornicatio, et quaelibet impudicitia admissa seu exercita a femina, quam a viro, multoque ignominiosius est sponso talem ducere, quam sponsae tali nubere. Arg. leg. *Et si crimine* 12 Cod. Ad legem Iuliam, de Adulteriis et stupro, iuncta Glossa, ib., litt. C, et l. *Palam* 43 ff. de Ritu nuptiar. Tum quia ratione fornicationis sponsae, et non sponsi, sit incertum cuius sit futura proles. Nec refert, quod ex cit. c. *Intelleximus* 6 de Adulteriis et stupro, vir non possit repudiare adulteram, si adulter sit, quia longe difficilius permittitur divortium, seu separatio matrimonii quoad torum, quam dissolutio sponsalium, quae ob quamvis notabilem rerum mutationem fieri potest, ut notant citati doctores, et alii.

109 Limitant tamen recte citati doctores dictam sententiam in pluribus casibus, nempe in casu quo sponsus cum pluribus fornicationem commisisset, ita ut valde vitiosus in hoc cognosceretur, tunc enim etiam sponsa posset sponsalia dissolvere, quia merito timere posset ne minus se esset amaturus, aut ei fidem non servaturus.

110 Item in casu quo ex unica fornicatione prolem haberet; quia tunc censeretur adesse in sponso notabilem mutationem sufficientem ad dissolutionem sponsalium, c. *Quemadmodum* 76 de Iureiur.; et praesertim quia inde etiam redditur matrimonium difficilius ob debitam alimentationem prolis, et plurimas discordias oriri solitas; unde in tali casu sponsa posset sponsalia dissolvere.

111 Item si oscula, et tactus, et amplexus impudici exerciti a sponso sint valde frequentes, ita ut ex frequentia talium actuum post sponsalia a sponso cum alia exercitorum iustum concipiat sponsa horrorem: tunc enim potest sponsa sponsalia dissolvere, arg. c. *Quemadmodum* 25 de Iureiur., ubi habetur, quod in sponsalibus semper contineatur haec tacita conditio: *Nisi contra regulam desponsationis venerit;* contra quam regulam despnnsationis clare veniret sponsus, frequenter cum alia, seu aliis oscula, tactus et amplexus impudicos exercens.

112 Nono, dissolvuntur sponsalia per notabilem mutationem ex parte unius supervenientem post contracta sponsalia, quam si pars altera scivisset aut praevidisset, sponsalia non contraxisset, sicque, iam contracta dissolvere potest. *Communis,* per text. in cit. c. *Quemadmodum* 14 de Iureiurando, ubi ob huiusmodi mutationem ex parte unius supervenientem conceditur expresse alteri facultas dissolvendi sponsalia.

In specie in bonis animi mutationes nota- 113
biles, et sufficientes ad dissolutionem sponsalium sunt sequentes. I. Si alicui ex sponsis superveniat gravis infamia ob proditorium homicidium, ob adulterium, ob furtum, aut aliud grave crimen, tunc enim pars innocens potest a sponsalibus resilire. *Communis,* argum. cit. cap. *Quemadmodum* 25 de Iureiurando. II. Si sponsus cognoscatur esse valde deditus ebrietatibus, ludis, scortationibus, aut similibus gravibus vitiis. *Communis,* arg. cit. c. *Quemadmodum.* III. Si in sponso cognoscatur notabilis morum asperitas et saevitia. *Communis.* Saevitia enim mariti est sufficiens causa instituendi divortium matrimonii, textu expresso in cap. *Litteras* 13, in fine, de Restit. spoliatorum; ergo multo magis erit sufficiens causa dissolvendi sponsalia. IV. Si capitales et graves inimicitiae, odia et extraordinariae animorum aversiones oriantur inter ipsos sponsos. *Communis,* arg. c. *Praeterea* 2, et c. *Requisivit* 17 de Sponsalibus. V. Si graves et capitales inimicitiae vel scandala ob id oriantur, seu rationabiliter timeantur inter parentes aut consanguineos sponsorum. *Communis,* arg. cap. *Cum in tua* 28 de Sponsalibus, ibi: *De fama vel scandalo.* Et a sponsalibus recedi posse 114
propter indignationem parentum expresse censuit Rota, part. 4 recent., tom. 1, dec. 669, num. 3; part. 10, dec. 15, n. 56. Et Sacra Congregat. Conc. in Maioricen. *Sponsalium,* 24 Aug. 1713, expresse declaravit, quod in sponsalibus non est locus coactioni, accedente indignatione parentum, quae reputatur iusta causa dissolutionis. Sic refert Ursaya, in Miscellaneo 1 sacro et profano, littera S, n. 217, et apud eumdem, ibidem, num. 205. Eadem Sacra Congreg. Conc. in Mediolanen. *Sponsalium,* 13 Iulii 1724, expresse declaravit, quod dissolvuntur sponsalia per denegationem consensus patris ex iusta causa se declarantis nolle filium matrimonium cum certa muliere contrahere.

In bonis corporis, mutationes notabiles et 115
sufficientes ad dissolvenda sponsalia sunt sequentes. I. Si alteruter ex sponsis incidat in gravem morbum, paralysim, lepram, morbum epilepticum, morbum gallicum, aut alium contagiosum et incurabilem morbum. *Communis,* per text. in cit. c. *Quemadmodum* 23 de Iureiurando. II. Si oculum aut nasum, manum, pedem amittat. *Communis,* per textum in cit. cap. *Quemadmodum.* Et sponsalia dissolvi per claudicationem superventam sponsae declaravit Sacra Congr. Conc. in Spoletana *Sponsalium,*

22 Febr. 1698. III. Si unius os graviter male oleat, et medice curari non possit. Rota, part. 4 rec., tom. 2, dec. 493, n. 74, et communis doctorum, arg. cit. cap. *Quemadmodum;* gravem enim et incurabilem oris fetorem tolerare in tam arcta corporum coniunctione nimis onerosum esset. IV. Si superveniat praesertim sponsae notabilis deformitas; si sponsa enim tempore sponsalium pulcherrima, evadat inde notabiliter deformis, potest sponsus a sponsalibus resilire, cum in materia matrimonii admodum aestimetur apud homines pulchritudo mulieris. *Communis,* arg. cit. c. *Quemadmodum.* In sponso tamen valde magna debet esse superveniens deformitas, ut sponsa propter illam possit a sponsalibus resilire, quia in viris non ita requiritur, nec tanti aestimatur pulchritudo, sicut in mulieribus, ut recte notant Pirhing, l. c., n. 64; Coninch., de Sacram., disp. 23, dub. 7, n. 66, et alii passim. V. Si superveniat sponsae sterilitas, aut sponso impotentia seu inhabilitas congrediendi. *Communis,* arg. cit. cap. *Quemadmodum.* Ipsa enim est maxima notabilis superventa mutatio, cum matrimoninm sit principaliter institutum ob generationem prolis, quae sperari non potest in casu superventae sponsae sterilitatis, aut sponso impotentiae, seu inhabilitatis congrediendi.

116 In bonis fortunae, mutationes notabiles et sufficientes pro dissolvendis sponsalibus sunt sequentes: I. Si sponsa, aut parentes eius, vel qui promiserunt, vel non possint, aut nolint dare dotem promissam. *Communis,* textu expresso in cap. *De illis* 3 de Conditionibus oppositis. II. Si uni ex sponsis superveniat gravis bonorum iactura, et ex honesto statu ad gravem inopiam decidat, etiam sine sua culpa, v. gr. ob bella, incendia, furta et huiusmodi. *Communis,* arg. cit. cap. *Quemadmodum;* in tali enim casu intervenit gravis et notabilis mutatio. III. Etiamsi ambo sponsi post sponsalia ad gravem inopiam decidant ob dictas similes causas, nempe ob bella, incendia, furta et huiusmodi; in tali enim casu potest quaelibet pars a sponsalibus resilire, quia dum ambo ex statu honestiori ad gravem inopiam incidunt, in ambobus contingit notabilis et talis mutatio, ut ex ipsa minus apti sint ad onera matrimonii sustinenda. Castrop., de Sponsal., disp. 1, punct. 28, n. 4; Spor., l. c., n. 282; Reiff., l. c., n. 263; Tamburin., Bonacina, et alii magis communiter, arg. cit. c. *Quemadmodum* 25 de Iureiurando, et cap. *Per vestras* 7 de Donationibus inter virum et uxorem. IV. Si uni ex sponsis comminetur exhaeredatio, vel ea rationabiliter timeatur, Rota, part. 4 rec., tom. 1, dec. 669, num. 57, et communior doctorum. Non enim solum malum praesens, sed etiam rationabilis timor mali futuri ac imminentis causat notabilem rerum mutationem, arg. c. *Requisivit* 17 de Sponsalibus, et consequenter sufficit ad dissolvenda sponsalia per textum in citato cap. *Quemadmodum.*

An autem una parte remanente in suo statu, 117
si pars altera ex inopinato fiat notabiliter ditior aut honestior, possit propterea haec ab illa resilire? variant doctores. Affirmativam enim sententiam tenent Hurtad., disp. 2, de Matrim., dist. 25; Amicus, Illsung, et alii apud Gobat, l. c., n. 340, dicentes absolute posse talem resilire, quia mutatio illa in ipso facta causat inaequalitatem, qualis si fuisset ab initio, ipse utique non contraxisset; negativam autem defendunt absolute Sanch., lib. 1, disp. 59, n. 6; Guttier., de Sponsalibus et matrim., cap. 38, num. 4; Castrop., de Sponsalibus, disput. 1, punct. 28, n. 5; Coninch., disp. 23, dub. 8, num. 29; Reiffenstuel, l. c., num. 262; Pirhing, l. c., num. 64; Busembaum, Reginal., Diana, Krimer, Kugler, et alii volentes non posse talem ob id a sponsalibus resilire, quia altera pars per hoc non est facta deterior, sed mansit qualis erat, adeoque privari non potest iure suo. Perez vero, disp. 9, sect. 22, cum distinctione procedit dicitque quod resilire possit, si iniens sponsalia habuit reflexionem ad aequalitatem divitiarum vel bonorum; econtra resilire non posse, si sine reflexione ad dicta contraxit propter aliam causam, quae adhuc perseveret, v. gr. ob specialem formositatem seu pulchritudinem, et huiusmodi; quae opinio satis placet, quia promissio non obligat ultra intentionem promittentis, siquidem *actus agentium non operantur ultra voluntatem eorum,* arg. l. *Nam omnis* 19 ff. de Rebus creditis, si certum petatur, et de condictione, cap. *Cum olim* 57 de Praeb., in his videlicet quae dependent ab intentione agentium, uti sponsalia; et praesertim quia haec ex parte convenit cum secunda negativa sententia.

Decimo, dissolvuntur sponsalia per super- 118
veniens impedimentum dirimens, v. g. per affinitatem contractam ex copula carnali habita post sponsalia cum consanguinea in primo vel secundo gradu alteri sponsorum iuncta. *Communis.* Stante enim impedimento dirimente, nec licite, nec valide contrahi potest matrimonium; Conc. Trid., sess. 24, de Ref. matrim., c. 4, adeoque in tali casu sponsalia non obligant.

Tenetur tamen qui tali impedimento sua 119
culpa posuit, impetrare a Papa dispensationem suis sumptibus, si pars innocens velit. *Communis,* arg. l. *Non fraudantur* 134, § 1, ff. de Reg. iur., ubi expresse dicitur, quod nemo ex delicto suo meliorem suam conditionem facere potest. *Ne,* ut habetur in c. *Intelleximus* 7 de Iudiciis, *ne videatur de malitia sua commodum reportare.* Nec pars innocens ad aliquam tenetur expensam; quia ut expresse

dicitur in c. *Cognoscentes* 2 de Constitutionibus: *Rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit, nec debet aliquis alterius odio praegravari;* l. *Non debet* 74 ff. de Regulis iuris, et capit. *Non debet* de Regulis iuris in 6, cum peccata suos debeant tenere auctores, l. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis, cap. *Quaesivit* 2 de His quae fiunt a maiori parte capituli.

120 Quando causa dissolvendi sponsalia est certa, per se loquendo, nulla de iure communi requiritur auctoritas iudicis ad dissolvenda dicta sponsalia, sive publica, sive occulta. *Communis.* Nullibi enim in iure reperitur requisita ad id iudicis auctoritas.

121 Potest tamen iudicis auctoritas ad id requiri interdum per accidens, ut si sponsalia sint publica et causa ea dissolvendi sit occulta: ratione scandali evitandi requiritur tunc iudicis interventus, ut notant communiter doctores.

122 Et quando sponsalia sunt certa, causa autem ea dissolvendi dubia, *de iure*, vel *de facto*, tunc necessario requiritur iudicis auctoritas pro utroque foro. *Communis.* Et ratio est, quia cum unus sit in possessione sponsalium, non potest per alium ob causam dubiam privari: *in pari* enim *causa potior est conditio possidentis,* ut expresse habetur in cap. *In pari* 65 de Regul. iuris in 6, et concordat c. *Quod autem* 5 de Iurepatronatus, c. *Ad aures* 6 de Praescr. l. *Nemo* 126, § 3, ff. de Reg. iur., et l. *In pari causa* 128 ff. eod., ubi expresse statuitur, quod *in pari causa possessor potior haberi debet.* Unde cum nemo iudex sit in propria causa, textu expresso in l. *Generali* unic. Cod. Ne quis in sua causa iudicet, vel ius sibi dicat, necessario in dicto casu requiritur auctoritas iudicis.

123 Iudex in causis sponsalium et matrimoniorum est solus ecclesiasticus. *Communis* et certa, utpote definita a Concil. Trid., sess. 14, canon. 12, ibi: *Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos, anathema sit.*

124 Et quidem iure ordinario in causis matrimonialibus iudex competens est solus Episcopus, can. *Accedentibus* 12 de excessibus Praelator., et Concil. Trident., sess. 24, de Reformat. matrim., c. 20, verb. *Ad haec*, ibi: *Causae matrimoniales non decani, archidiaconi aut aliorum inferiorum iudicio, sed Episcopi tantum examini et iurisdictioni relinquantur.*

125 Nomine autem Episcopi hic intelligitur etiam vicarius generalis, etiam absque speciali ad id mandato. *Communis,* argum. cap. final. de Cognat. spiritual., et cap. 1 de Frigid. et malefic.

126 Item vicarius capitularis sede vacante: *Communis;* ad ipsum enim transit ordinaria Episcopi iurisdictio, cap. *Hi qui* 11, et cap. *Cum olim* 14 de Maiorit. et obedient., cum similibus.

Iudex autem laicus seu saecularis, nullimode 127
potest se ingerere in causis matrimonialibus. *Communis.* Istae enim sunt causae ecclesiasticae et spirituales, in quibus iudex laicus, seu saecularis nullimode, nec principaliter, nec incidenter cognoscere potest, c. *Decernimus* 2, c. *Qualiter et quando* 17 de Iudiciis, c. *Nullus iudic.* 2 de Foro compet., c. *Lator* 5, c. *Causam, quae inter* 17 Qui filii sunt legitimi, cum similibus.

Alia ad rem, vide verb. *Matrimonium quo-* 128
ad impedimenta, verb. *Matrimonium*, verb. *Sponsi*, verb. *Stuprator.*

Sponsalia Iudaeorum maiorem tribuunt po- 129
testatem in sponsam, quam inter Christianos, ita ut corruptor alterius sponsae pro adultero habeatur, et adulterii poena puniatur. Benedict. XIV, tom. 2, const. 28, incip. *Postremo mense,* § 19. Hinc est ut sponsus a Iudaismo 130
ad fidem Christianam conversus, huiusmodi potestatis iure ad baptismum offerre possit sponsam, quae sic oblata retinenda est et probanda. Idem, ib.

Sponsalia apud Hebraeos inter sponsum ex 131
una et sponsae parentes, aut proximiores agnatos ex altera parte contrahuntur; vocantur autem eorum lingua *Tenaim.* Idem ib., § 63. 132
Sponsalia Hebraeorum tunc valida et rata censentur, cum in scriptis legaliter redacta sunt, addita testium subscriptione vel iuramento coram testibus praestito inter partes conventa. Idem ib., § 65 et 66.

Sponsalia ita contracta non obligant mulie- 133
rem desponsatam ad contrahendum matrimonium, sed si ipsa recuset, inobedientiae erga parentes tantummodo arguitur. Idem ibidem, § 64. Si tamen copula post sponsalia sequatur, 134
utraque pars adigitur ad contrahendum matrimonium, non tam vigore contractus, quam in poenam commissi (reatus). Idem, ibid., § 67.
Sponsalia etiam valide, ut praefertur, contracta, 135
facile inter Hebraeos dissolvuntur auctoritate rabbini, qui contrahentes a iuramento absolvit. Idem, ibid., § 66.

Sponsus a Iudaismo ad fidem conversus, si 136
sponsam offerat ad baptismum, contractorum sponsalium probationes exhibere tenetur. Idem, ibid., § 69. Si probetur sponsalia iuxta natio- 137
nis suae mores contraxisse, sponsa ad catechumenorum domum deferri debet, ibique, quandiu oportebit, non tamen ultra quadraginta dies retineri et probari. Idem, ibid., § 70. Si au- 138
tem probationes tales exhibeat, quae iuxta Christianorum duntaxat leges valida sponsalia evincerent, tum mulier extra vicum, seu *Ghettum,* evocari, et in ecclesia aliove idoneo loco de amplectenda fide interrogari debet, non tamen retineri, nisi conversionis spem ostendat. Idem, ibid., § 69.

139 Sponsalia coram parocho ac duobus testibus non celebrata, valida sunt, nec potest Episcopus irritare. Idem, de Synodo dioecesana, lib. 7, cap. 68, n. 1, et Instit. eccles. 46, § 12, ubi affert ad id plura decreta Sacrae Congr. Conc. Vide superius n. 24, ubi iam dixi ad valorem sponsalium non requiri praesentiam parochi et testium.

140 * Sponsalia inita invitis parentibus, quanquam iudicari possint valida, iuxta dicta supra n. 23, illicita sunt tamen, et detecto dissensu parentum solvi possunt, etiamsi iurata sint, quod invicte probat Archiepiscopus Rossanensis D. Muscettola in dissertatione legenda in to. 1 Operum Zauli ad statuta Faventiae. Cit. Inst. eccles. 46, § 15.

141 Si alteruter ex sponsis se ad alias partes transferat inscio altero, admonendus est superior ecclesiasticus, qui tempus aptum assignet absenti, ut redeat, quo elapso, si non pareat, vinculum dissolvitur; ibid., § 5.

142 Sponsalia absque interna voluntate exsequendi promissa, dubium est an obligent, est tamen grave peccatum sic promittere; ibid., § 16.

143 Promissio de praesenti absque praesentia parochi et testium, neque valet ratione matrimonii, neque sponsalium, ut ex pluribus decretis S. Congregationis; ibid., § 24.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

144 Quod ait auctor, n. 55 et plur. sequentibus, contractis scilicet sponsalibus, renuentem inire matrimonium compelli posse ad illud ineundum etiam per censuras, id est non absolute verum. Distinguere oportet virum inter et mulierem. Si vir renuat, potest utique etiam per censuras compelli ad matrimonium ineundum. Et de eo loquuntur textus, in cap. *Praeterea,* et in cap. *Ex litteris,* il secondo, de spons.

145 et matrim. At si renuat mulier, moneri ea debet, non item cogi etiam per censuras ad ineundum matrimonium, et de ipsa loquitur textus, in cap. *Requisivit,* d. tit. de Sponsal.

146 Et ita conciliando mox allegatos textus processit Rota, et signanter in Maioricen. *Sponsalium,* 24 Aprilis 1746, § 10, et in confirmatoria 16 Ianuarii 1747, § 56 et seq., coram eminentiss. Bussio, et in Constantien. *Sponsalium,* 26 Iunii 1748, § 7, cor. emin. Elephantutio, et 17 Ianuarii 1749, § 4, cor. bon. mem. de Vais.

147 « Non deest autem (ut recte inquit Rot., in d. Maioricen. *Sponsalium,* 16 Ianuarii 1747, § 6, cor. emin. Bussio) causa, propter quam mitius in feminam, et acrius in masculum animadvertatur. Naturalis oppido imbecillitas levitasque muliebris non longe est, ut despectum censurarum facile pariat, magisque suspicari potest, ne femina a fide, quam coacte spopondit, facilius desciscat. Caeteroquin summum est inter virum et mulierem in hac materia discrimen, ut mulier si a sponsalibus declinet, nullum irroget praeiudicium viro, cui altera ad nubendum nunquam deficiet femina. Sin vero a sponso mulier relinquatur, gravissimam ipsa nominis subit diminutionem ».

Num post censuras possit vir praecise cogi 148
ad matrimonium ineundum? Negat absolute
auctor num. 60 et duob. sequent. At possunt 149
esse casus, in quibus cogi praecise queat vir
ad ineundum matrimonium. Talis meo iudicio 150
est, si quis puellam impraegnavit, et condemnatus est, ut eam aut ducat, aut certa summa
definita dotet. Quid si nihil in bonis habeat, 151
ut determinatam quantitatem pecuniae solvere
nequeat? Id sane videtur superesse, ut praecise
cogatur ad ineundum matrimonium. Fluit hoc 152
ex natura *obligationis alternativae,* in qua alterum absolute et praecise debetur, si alterum
ex alternativis praestari haud possit. Sine omni
effectu foret sententia, si stuprator neutrum
praestare vellet, nec satisfacere iustitiae partique laesae. Hoc igitur casu admitti potest, ut 153
vel invitus ad matrimonium ineundum cogi vir
possit, nec attendi debeat eius reclamatio,
quippe quae nullum producere effectum potest.
Et ita usu servatum est a pluribus tribunalibus.

RESPONSIO AUCTORIS.

Ast sufficit mihi pro mea conclusione habere 154
textus canonicos et doctores ibi allegatos. Et
quamvis textus in cap. *Requisivit* 17 de Sponsalibus, loquatur de muliere, dicendo: *Respondemus, quod cum libera debeant esse matrimonia, monenda est potius, quam cogenda, cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere;* ly *potius* tamen Glossa ibi secuta
passim a canonistis et doctoribus, tradit accipiendum esse pro *prius,* ibi: *Sed expone potius monenda est, id est prius monenda est, et postea cogenda.* Acccedit, quod textus cap. 155
Praeterea 2 de Sponsalibus, loquitur generice de sponsis, sive viris, sive mulieribus, ibi: *Praeterea hi, qui de matrimonio contrahendo pure et sine omni conditione fidem dederunt, commonendi sunt, et modis omnibus inducendi, ut praestitam fidem observent.* Eminentiss. Card. Cavalchinus in causa Gallipolitana *Sponsalium,* eam exponens decidendam a Sacra Congreg. Concilii, cuius tunc erat eruditissimus et practicissimus secretarius, de Lucretia Maniera renuente matrimonium contrahere cum Franco de Acugna, quocum prius sponsalia contraxerat, sic refert: *Cumque ibidem Antistites Gallipolitanus et Neritonensis iterum sententiam Lucretiae per seipsos indagassent, eam invenere tam obfirmato animo in hoc reiiciendo coniugio, ut nec etiam denun-*

tiata anathematis poenv, dimoveri ab ea sententia potuerit. En ibi agebatur de renuente muliere, et tamen fuit ei denuntiata anathe-
156 matis poena. Tum quia ratio a Pontifice Lucio III adducta in cit. cap. *Requisivit* 17 de Sponsalibus, est ista: *Cum coactiones difficiles*
157 *soleant exitus frequenter habere.* Quae ratio nedum militat, cum cogitur mulier invita ad ducendum invisum virum, quam dum cogitur vir invitus ad ducendam invisam mulierem.
158 Imo a fortiori, ex Sacra Scriptura, militat in coacto viro ad ducendam mulierem invisam; Proverb. enim cap. xxx, n. 21 ad 33, dicitur expresse: *Per tria movetur terra...* inter quae *per odiosam mulierem, cum in matrimonium*
159 *fuerit assumpta.* Terra autem non dicitur moveri per odiosum virum, cum in matrimonium fuerit assumptus. Hinc, si adhibitis debitis monitionibus et comminationibus, adhuc sponsus vel sponsa renuat cum tali nubere, non potest finaliter cogi ad nubendum, sed debet dimitti et absolvi, praesertim si advertatur magna animi aversio, ita ut ex tali futuro matrimonio forent timendae perpetuae inimicitiae, iurgia, scandala, et alia similia gravia incommoda. Sic Rota, part. 4 recent., tom. 3, dec. 656, n. 10 et 11, part. 16, dec. 145, n. 6, et abstinendum esse a coactione reluctantis sponsi vel sponsae in similibus casibus, ac permittendas nuptias cum alia, censuit Sacr. Congr. Conc. in Senogallien. *Sponsalium,* 1 Sept. 1714, lib. 64 Decretor., pag. 345, et in Maioricen. *Sponsalium,* 24 Aprilis 1723, lib. 73 Decretor., pag. 369, et in Gallipolitana *Sponsalium,* 28 Februarii 1733; apud Thesaurum resolut. S. Congr. Concilii, in dict. Gallipolitana to. 5, et Mediolanen. *Sponsalium,* 13 Iulii 1725, lib. 75 Decret., pag. 353, et in Neapolitana, 17 Aprilis 1728, lib. 78 Decr., pag. 275, per quae omnia patet responsio ad ea, quae subiungit d. additor, ibid., n. 148 et seq., nempe num post censuras possit vir praecise cogi ad matrimonium ineundum. Caeterum non negaverim ego sequendam esse Rotam in allegat. Maioricen. et Constantien. *Sponsalium,* ubi concurrant ipsissimae circumstantiae ibi repertae.

ADDITIONES CASINENSES.

Haud supervacaneum sit sequentia addere.
160 Quaeritur I. an ad valorem sponsalium requiratur praesentia parochi et testium? Ratio dubitandi desumitur ex Conc. Trid., sess. 24, de Reform. matr., cap. 1, ubi irritavit matrimonia clandestina; ergo idem dicendum videretur de sponsalibus. Eo ipso enim, quod irritavit matrimonium clandestinum, censetur et sponsalia quoque irritasse: nam poenam impositam clandestino matrimonio censendum esset aeque impositam clandestinis sponsalibus.

« Dicendum tamen (respondet Sanchez) non esse necessarium sponsalia celebrari coram parocho et testibus, sed clam contracta valida esse. Probatur: lex Tridentina irritans matrimonium clandestinum, est correctoria iuris communis, et proinde extendenda non est ultra casum expressum: ergo cum solum irritet matrimonium clandestinum, non debet extendi ad sponsalia, sed tanquam casus omissus relinquendus est in dispositione iuris communis ». De Matrimon., lib. 1, disputat. 12, n. 2.

Id ipsum variis Sacr. Congr. Conc. decret. 161
fuit declaratum, ita ut sit communis et certa inter DD. sententia. Porro « paulo post Tridentinum Valentiae populi de suo Archiepiscopo questi sunt, quod ipse valida existimaret sponsalia, quae sine parocho ac testibus fiebant: quare ad Sacram Congregationem Concilii confugerunt exponentes quemadmodum parochi ac testium praesentia per Tridentinam Synodum in conficiendis matrimoniis requiritur, eodem modo de sponsalibus decernendum sibi videri, licet Archiepiscopus diversam opinionem sequeretur: *Istud durum,* inquiunt, *esse videtur; et propterea credendum est, quod Sacra Congregatio declarabit etiam clandestinas istas promissiones, non minus quam clandestina matrimonia, nullius esse roboris et effectus, quodque liberum est ac licitum alteri parti ab huiusmodi promissionibus resilire;* lib. 1 Decr., pag. 99. Attamen Sacra Congregatio, an. 1573, censuit Concilium Tridentinum, sess. 24, cap. 1, de Reformat. matr., *decrevisse tantum matrimonia per verba de praesenti clandestine contracta irrita et nulla esse; sponsalia autem per verba de futuro contracta reliquisse in illis terminis iuris, in quibus erant ante Concilium.*

» Haec eadem sententia ipso anno his verbis 162
confirmata fuit (ut) lib. 1 Decret., pag. 126: *Disputatum fuit, an sponsalia de futuro aliter, quam praesente parocho, inita suum antiquum robur, quod ante Concil. Trident. habuerunt, obtineant;* responsumque est, *obtinere.* Insuper die 19 Decembris anno 1596, lib. 8 Decret., pag. 196, haec sancita habentur: *Sacra,* etc., *saepius declaravit sponsalibus per verba de futuro contrahendis nullam formam praescripsisse Concilium, ideoque eo modo contrahi posse, quo poterant ante ipsum Concilium.* Hinc sapienter docuit Iuvenin, de Sacram., dissert. 10, qu. 5, cap. 1, qu. 2: *Utrum valeant sponsalia, quibus nec parochus, nec testes adfuerint. Respondetur affirmative. Ratio est quia valebant, imo et licebant ante Concilium Tridentinum, ergo his etiam temporibus valent, cum sancta synodus, quae tum parochi, tum testium praesentiam matrimonio apposuit tanquam clausulam irritantem, nihil simile*

circa sponsalia statuerit ». Ita in terminis sapientiss. Benedictus XIV, Institut. eccles. 46, num. 12 [1].

163 Quaeres II. sponsalia quomodo probanda? Sponsalia mutuo consensu contracta poterunt utique probari secundum iuris communis regulas. Et quidem huiusmodi contractus sponsalium de futuro probari potest non solum per testes et scripturam authenticam desuper confectam, sed etiam per epistolam confessatam, quia haec contra scribentem plene probat. Proceditque hoc, tametsi talis epistola careat die, loco, consule, inscriptione, subscriptione; Rota, part. 2 recent., dec. 772, n. 9. An eumdem contractum probent etiam litterae amatoriae, in quibus scribens puellam blanda oratione *sponsam* salutaverit, controversia est.... Sed etsi tales litterae praesumptionem aliquam gignant, si personae fuerint aequalis conditionis, et coadiuvent probationem sponsalium; Rota, dec. 772, cit. n. 8, solae tamen leviores sunt, quam ut in re tam gravi plenam probationem inducant. Sic Schmalzgrueber, ad tit. de Spons., n. 77. Quid si unus duntaxat testis producatur? Vid. n. subseq.

164 Quinimo si monumenta litterarum et testium omnino desint, nempe si sponsalia clam caeteris omnibus intra compartes contracta fuerint, tunc etiam ad iuramentum decisorium provocari posse ad illa probanda non secus ac in omni alia causa, quae in iudicio proponi potest, ex omnibus iuris principiis exploratissimum cuique esse debet; Schmalzgrueber, ad tit. de Iureiurando, n. 16.

165 Rursus si verba aut signa, quae in causa sponsalium ad tribunal externum iudicanda veniunt, sint clara quidem, et iuxta communem usum loquendi, communemque DD. sponsalia indubitate significent; pars adversa tamen absolute neget, se illa protulisse vel edidisse, pars altera vero id semiplene, vel ita tantum probet, ut revera dubium exsistat, an pars adversa protulerit illa verba aut signa, necne; causa decidi debet iuramento suppletorio pro lite finienda. Tumque caeteris paribus, regulariter reo potius deferendum est, tale iuramentum (quod *purgatorium* communiter vocant, quia purgat et liberat reum ab accusatione et crimine, aut obligatione sibi obiecta), quam actori. Consequenter, si reus est vir, seu persona aeque honesta, ac actor, et actor habet tantum semiplenam probationem pro se, reus vero semiplenam pro sua defensione, vel alias probationem actoris infirmat aut elidit, reo erit iuramentum purgatorium deferendum; Reiffenst. ad tit. de Spons., § 2, n. 49.

166 Quod si caetera non sint paria, sed reus v. g. sit vilis, infamis, et de periurio suspecta, aut alias non legalis persona; actor autem persona legalis, et multum honesta, tunc huic potius, quam reo suspecto deferendum est iuramentum suppletorium, dummodo actor prius semiplene suam causam iam probaverit. Imo in causa sponsalium universaliter loquendo, quotiescunque actor suam positionem semiplene probet, v. gr. per unum testem omni exceptione maiorem, reus vero nihil praestet, sed simpliciter neget, actori (si sit legalis, et de periurio non suspectus) deferendum est, etiamsi reus sit legalis ac honesta persona ac actor, ut bene docet Reiffenst. cum aliis, loc. cit., n. 50.

167 Enim vero, actore saltem semiplene probante et reo simpliciter negante, omnia iam non sunt paria, sed maior praesumptio stat pro actore, quam reo. Proinde ratio et aequitas naturalis dictat, ut iudex illi magis faveat, pro quo maior stat praesumptio; et hoc (addit Reiffenst.) maxime procedit, quando actor est femina, tunc enim locum habet regula Sanchez, lib. 1 de Matr., disput. 18, n. 4, per haec verba: *In dubio favendum est feminis, quia simplicius res tractare solent, faciliusque a viris decipiuntur;* videlicet quando femina actrix semiplene probat, a reo sibi promissum esse matrimonium, reus vero nihil praestet sed simpliciter neget, feminae potius credendum et favendum, consequenter eidem, et non reo simpliciter neganti deferendum iuramentum. Anted. Reiffenstuel 1, et n. cit.

168 Caeterum si actor non sit persona legalis, econtra talis se habeat reus, tunc huic potius quam actori deferendum est iuramentum; *etsi actor semiplene probet, et reus simpliciter neget.* Ratio est, quia personae, quae legalis non est, iuramentum suppletorium a iudice deferri nequit, ut tenent DD. communiter. Reiffenstuel, loc. cit., n. 51. Idem ad tit. de Iureiurando, num. 180.

169 Quaeres III. an et quando copula carnalis, defloratio aut impraegnatio habeatur pro signo consensus sponsal.? R. Copula carnalis absolute loquendo, et nisi alia concurrant, non praebet sufficiens signum sponsalitii consensus. *Communis, ac certa.* Ratio patet: quia copula fieri potest, et saepissime, imo a potiori fieri solet ex sola libidine absque ullo animo matrimonium ineundi; ergo ex illa sola consensus, seu mens sponsalium praesumi non potest, nec debet, per vulgaria iuris principia de praesumptionibus; Reiffenstuel, ibid., n. 67.

170 Si vero una cum copula concurrant verba, aut signa dubia sponsalium contractorum, tunc

[1] Iure particulari multarum dioeceseon, praesertim Galliae et Belgii, sponsalia celebrari debent coram parocho et testibus. In quibus dioecesibus, si coram parocho non fuerint contracta, sunt nihilominus rata et obligatoria, inducuntque impedimentum publicae honestatis, cum a Conc. Trid. sint relicta intacta, atque ita relicta in terminis et dispositione iuris communis ». Ita Antoine, Theol. moral., de Matrim., c. 1, quaest. 3.

copula praesumitur, ac censetur facta animo sponsalitio, atque ita cum caeteris dubiis signis praebet in foro externo signum sufficiens praesumendi sponsalia. Quippe honesta puella non censetur praebere usum corporis, nisi suo sponso ac sub spe futuri matrimonii, sub qua facile puellae caeteroquin honestae persuadentur; ergo ubi signa et copula concurrunt, de factis sponsalibus merito praesumi ac iudicari debet. Reiffenstuel, loc. cit., num. 68. Atque ita docent Sporer, Perez, Menoch., Gobat apud eumdem Reiffenstuel, ibid. Secus vero se res habet, si puella honesta non fuerit, sed communis, et pluribus exposita, aut alias malae vitae, ac in hoc genere suspecta aut diffamata; Reiffenst., ibid., n. 69.

171 Quaeres IV. cum sponsalia sint futurarum nuptiarum mutua promissio, quid dicendum, si viri et mulieres polliceantur non de futuro, sed de praesenti: v. gr. si vir his verbis utatur: *Ego te in uxorem accipio;* mulier quoque sic agat: *Ego te in maritum accipio,* additis etiam verbis, *coram Deo, B. Virgine, aliisque sanctis?*

R. Huiusmodi pactiones minime appellari posse sponsalia, vel ex eo evincitur, quod assensus *de futuro,* non autem *de praesenti, sponsalia ipsa* constituat. Sin autem eam conventionem nuncupandum matrimonium quis existimet, vehementissime quidem fallitur, cum ex Tridentino nullum omnino irritumque sit eiusmodi matrimonium coram parocho, vel alio sacerdote per parochum designato, et coram duobus testibus non celebratum; neque matrimonium hoc absolute irritum ob parochi et testium non interessentiam, *in sponsalia* converti potest. « Siquidem certissimum ac tutissimum est matrimonia, quae absente parocho ac sine testibus inita, per Tridentinum Concilium abrogantur, in *sponsalia* minime transire, quemadmodum Sacra Congregatio statim ac fuit instituta, nempe paulo post absolutam ipsam synodum, ad hanc usque diem constanter declaravit, quod etiam theologi et canonum interpretes unanimi consensu semper probarunt.

» In Messanensi causa, anno 1573, lib. 1 Decret., pag. 107, haec petita fuerunt a Sacra Congregatione: *Fuit contractum matrimonium in civitate Messanae post publicationem decretorum Concilii Tridentini per verba de praesenti et mutuum consensum, non factis publicationibus, nec praesente parocho, nisi tantummodo notario, et testibus,* etc. *Humiliter ab illustriss. DD. VV. petitur declarari, an supradictus contractus matrimonii, cum sit factus contra formam traditam per decretum eiusdem Concilii... sit adeo nullus, quod neque transeat in sponsalia de futuro.* Sacra, etc., censuit *non transire.*

» Eodem anno, lib. 1, pag. 132, *et quid, quando promissio est de praesenti, id est cum dixit vir:* Ego te in uxorem; *et mulier:* Ego te in maritum accipio? Sacra, etc., censuit, *promissionem hanc non valere neque ut matrimonium, neque in vim sponsalium de futuro.*

» In causa Geracensi, anno 1589, pag. 62, lib. 6 Decret.: *Praesupposito, quod matrimonium sit factum absque parochi praesentia, et duorum vel trium testium, quo casu irritum declaratur a Tridentino, quaeritur an dictum matrimonium transeat in sponsalia de futuro, ita ut cogi possit vir per censuras aliaque iuris remedia ad servandam fidem sponsae, quando maxime secuta est cum ea copula?* Sacra, etc., censuit, *non transire* ». Haec Benedictus XIV, cit. Instit. eccles. 46, n. 23 [1].

Quaeres V. an si contingat, ut in solemni 172
sponsalium contractu intersit etiam parochus, et partes contrahentes in illius et aliorum praesentia, nempe duorum aut trium testium, utantur verbis de praesenti, dicentes: *Ego te accipio in uxorem et ego te in maritum,* censeri debeat matrimonium initum? « Resp. *negative;* quia praesumi non debet eos voluisse id cum peccato contrahere. (Imo) posito quod habeant intentionem contrahendi, ea non sufficeret; quia hanc intentionem suam debuissent intimare parocho et testibus: alias isti testificabuntur solum de contractu sponsalium de futuro, ad quem celebrandum sunt convocati. Quod si autem intimatio sufficiens facta esset, esset matrimonium, sed illicite contractum, et contrahentes puniri possent. Cap. fin. de clandest. Desponsat. (* *quippe non praecedentibus de-*

[1] Hic nota quod tradit Fagnanus per haec verba: « Quaero an matrimonium per verba de praesenti per puberem et impuberem contractum clandestine, non servata forma a Concilio tradita, migret et resolvatur in sponsalia?... Congregatio publica, dissentientibus tantum Perusino et Carafa, censuit opinionem hanc esse veram, ut clandestinitas non obstet, quia matrimonium per verba de praesenti contractum inter puberem et impuberem valet in vim sponsalium, secundum cap. 1, § 1, de Desponsat. impuber. in 6, quia ius iam est interpretatum, tale matrimonium per verba de praesenti contractum, esse tantum sponsalia per verba de futuro. Ergo sicut clandestinitas non obesset validitati sponsalium, quae per puberes fuissent contracta, ut iam Cong. declaravit, et nullum est dubium in hoc, ita nec obstabit validitati horum spons. inter puberem et impub. contractorum, quia licet sint contracta per verba de praesenti in schemate matrim., attamen lex voluit esse pura sponsalia per verba de futuro. (Id vero) procedit tantummodo in matrimonio contracto inter puberem et impuberem, vel inter duos impuberes non proximos pubertati, et quorum malitia non supplet aetatem: cum enim talis contractus propter aetatis defectum valere non possit ut matrimonium de praesenti, lex interpretatur valere eo modo, quo potest, et sicut sponsalia de futuro. At secus est in matrimonio non servata forma Concilii per verba de praesenti inter puberes contracto, quia illud non resolvitur in sponsalia de futuro, ut alias Sacr. Congr. declaravit... ». Haec Fagnanus, ad cap. *De illis* de Despons. impuber., n. 48 et seqq.

nuntiationibus, * etc.) ». Schmalzgrueber, ad tit. de Spons., n. 79.

173 Quaeritur VI. si sponsalia fuerint contracta in facie Ecclesiae, nempe coram parocho et testibus iuxta formam stabilitam in matrimonio per Sacr. Conc. Trident. et deinde secuta fuerit copula, utrum transeant in matrimonium? Movet hanc quaestionem Card. Tolet., lib. 7, Instruct. sacerd., cap. 17, per haec verba: « Crederem in hoc casu esse matrimonium, quia inveniuntur omnia, quae statuit Concilium; non nego rem esse dubiam, et non carere difficultate; si talis casus accideret, recurrendum esset ad Papam ». Contrarium tamen constat fuisse resolutum per Sacram Congregationem Concilii, his verbis: « Etiamsi coram parocho et testibus contrahantur sponsalia, licet postea sequatur copula, nihilominus matrimonium non censetur; possunt tamen denuo contrahere servatis servandis ». Apud Pitonium, Discept. eccles. 52, num. 8 et 9.

174 Neque adversatur, quod hic inveniantur omnia, quae statuit Concilium; namque Trident. statuit praesentiam parochi et testium in matrimonio per verba de praesenti, non autem in sponsalibus de futuro, pro quibus nihil disposuit, sed ea reliquit determinanda secundum dispositionem iuris communis, iuxta latius dicta hic supra; et propterea cum hic non praesupponatur fuisse contractum matrimonium per verba de praesenti, non potest dici satisfactum Concilio, licet eius solemnitas fuerit adhibita in sponsalibus de futuro, quia solemnitas requisita per Concilium in *actu* celebrationis matrimonii, non sufficit, si adhibeatur tantum in actu praeparatorio et praeambulo; et in specie ita decisum fuisse per Sacr. Congr. Concilii in contingentia facti refert Fagnan. Cap. *Is qui fidem* 36 de Spons., n. 10, ibi: « An sponsalia legitime contracta, carnali etiam copula subsecuta, *transeant in matrimonium indissolubile?* Sacr. Congr. respondit... quomodocunque accipiatur illa dictio *legitime,* sive prout a iure communi disponitur, sive coram parocho et testibus, non posse dici subesse validum et indissolubile matrimonium... quia Concilium voluit nullum esse matrimonium non contractum coram parocho; et intelligitur de matrimonio per verba de praesenti: si hic actus matrimonii coram parocho per verba de praesenti non intervenit, non potest dici subesse validum matrimonium ». Pitonius, loc. cit., n. 11.

175 An ad valorem sponsalium requiratur consensus parentum? Vid. supra, n. 25 et seq.

176 Quaeritur VII. an et quomodo constans contradictio parentum sufficientem causam praebeat ad solvenda sponsalia?

Respond. Absolute ac simpliciter loquendo, sola contradictio parentum non praebet sufficientem causam dissolvendi sponsalia, etiam absque eorum praescitu et consensu inita: haec conclusio communis est; Reiffenstuel, de Sponsalib., n. 270. Audiamus D. Alph. de Ligorio, qui ad dubium supradictum: An dissensus parentum sit causa solvendi sponsalia? Haec habet: « Communiter id negant Croix..... cum Gab. Sanchez... Laym... Holzm... cum *Communi,* ut testatur Elbel... etiam cum *Communi,* Spor... et Buss. Hi dicunt quod sponsalia filiorum ex hoc solo capite, quod sint inita sine consensu parentum, nequeunt irritari, quia eorum consensus non de necessitate, sed tantum de honestate a iure canonico requiritur ». Theol. mor., de Matrimon., n. 877.

Respond. 2. Licet sponsi sine praescitu parentum sponsalia contrahentes ordinarie peccent, tamen si sunt inter se aequales, vel saltem non multum dispares, sponsalia valent et obligant, debentque exsecutioni mandari, non obstante contradictione parentum; imo peccant parentes conando impedire tale matrimonium; Reiffenst., ibid., n. 271. Idem habet D. de Ligor. 1, et n. cit. 177

Respond. 3. Si futurum inter sponsos matrimonium vergat in opprobrium parentum ac dedecus familiae, parentesque exinde multum indignentur, offendantur, contristentur, ut ordinario contigit in casu notabilis disparitatis sponsorum, tunc contradictio parentum non tantum iuste fieri potest, sed etiam facta sufficientem praebet causam dissolvendi sponsalia; imo in tali casu sponsalia ex se censentur nulla ac invalida; Guttierez, lib. 1 Canon. qq., cap. 20; Layman, lib. 5, tract. 10, part. 1, cap. 1, n. 14; Menoch., cons. 69, aliique. Ratio est quia in casu matrimonium esset contra pietatem et charitatem parentibus et consanguineis debitam; imo etiam contra iustitiam, cum exinde familia maculam contrahat, minus aestimetur, et ab aliis horreatur. Reiffenstuel, ibid., num. 272. Eadem tradit laud. D. de Ligor., ibid. Vide not. infra sub n. 182. 178

Hinc, ordinario loquendo, in casu quo sponsalia fiunt cum indigna parte, aut magna, vel notabili cum disparitate, ut si quis de nobili stemmate matrimonium promittit puellae plebeiae, aut econtra sponsalia aut nulla esse, aut contradictionem parentum vel consanguineorum sufficientem praebere causam eadem dissolvendi. Proinde « infertur (sic Reiffenst.) cum Guttierez, Menoch. et aliis, in casu, quo nobiles cum ignobilibus, aut alias notabiliter dispares, insciis aut invitis parentibus sponsalia faciunt, Episcopos non debere, imo, nec licite posse gratificare sponsis, dum remissionem ob disparitatem in denuntiationibus petunt, illam ordinarie allegando causam, quod parentes ex denuntiationibus in notitiam venientes, sint iniuste impedituri matrimonium, ac libertatem status de iure eis debitam impedituri. Cum enim parentes in tali casu iuste impedire ac contradicere valeant, Ordinarius omittendo de- 179

nuntiationes, hoc iure eos non privare, sed potius, ut eodem pro libito utendi facultatem habeant, denuntiationes praefatas fieri curare debet, praesertim cum ipsis liberis exinde nulla irrogetur iniuria, utpote quia in hoc parentibus obtemperare, et tale matrimonium omittere tenentur ». Reiffenstuel, ibid., n. 273 et seqq.

180 Sic etiam si contradictio parentum coniuncta sit cum seriis quidem minis exhaeredandi aliquem sponsorum, si huic, cum quo sponsalia contraxit, nubat, habet pars altera iustam causam dissolvendi sponsalia. Reiffenstuel, loc. cit., n. 277: « Posse etiam filium solvere sponsalia, si pater iuste minetur exhaeredationem, et ego subdo etiam iniuste; quia omnia sponsalia intelliguntur contrahi, si non accedat talis mutatio, unde grave sit contrahere matrimonium », ait D. de Ligorio, Theol. mor., de Matrim., cit. n. 877 [1].

Quaeritur VIII. quid in casu gravium inimicitiarum, etc., inter parentes et consanguineos sponsorum?

181 Respond. solvi sponsalia ob graves aut capitales inimicitias, odia aut scandala inter parentes aut consanguineos sponsorum. Iudex vero rarissime, et nonnisi bene consideratis circumstantiis, causaque vere cognita, ex hoc capite sponsalium dissolutionem iudicare debet; cum ordinarie pericula, ut allegantur, non subsistant, nec quodvis scandali aut discordiarum periculum sufficiat, ut altera pars iure suo privari possit; Reiffenstuel, eod., n. 268.

Audiamus Sanchez, qui, etsi valida esse spon- 182
salia etiam inter impares contracta affirmet, subdit vero in haec verba: « Hoc tamen limitandum est, nisi scandalum magnum ex eo matrimonio probabiliter timeatur. Quia virtus iustitiae obligare nequit ad actum qui sine peccato impleri non potest; sed contrahere matrimonium cum magno illo scandalo est aperte lethalis culpa, cum notabiliter charitas proximi laedatur, dissolvatur parentum pietas, et cognatorum amicitia, et colligitur ex cap. *Cum tua* de Spons., ibi, de fama, vel scandalo, et ita docet ibi Gloss., v. *Scandalo;* Panormus, ibi, Alex. de Nevo... Praepos. ubi docent, quando vehementer scandalum timeatur ex matrimonii contractu inter contrahentium consanguineos, posse et debere iudicem interdicere matrimonium; idem Panorm... ait Ecclesiam compulsuram non esse implere sponsalia, quoties rixae inter parentes contrahentium probabiliter timentur, et melius id expresse docent Fel. Nav... Menoch... Guttier... (etc.)... *quamvis secuta sit virginis defloratio* [2], (* *nota* *) sub ea spe matrimonii futuri. Quod quidem verissimum est... et idem dicendum est, licet *nulla sit inter contrahentes disparitas...* Caute tamen considerandum est hoc scandalum, non enim quodcunque sufficiet; saepe enim vanae minae iactantur terroresque opponuntur, et discordiarum pericula intentantur; quae tamen, experientia teste, ubi deferbuit ille impetus, et matrimonium celebratur, in nihilum decidunt, fa-

---

[1] Imo clarissimus Pitonius citans Rotam addit: « Sola causa indignationis et dissensus patris de per se sufficiens existimatur ad effectum, ut vir non teneatur implere promissionem, nec possit cogi: ex hac enim indignatione patris imminere potest periculum exhaeredationis, maxime quando illa oritur legitime et iuste ob sponsalia contracta cum disparitate nobilitatis et divitiarum: et hoc solum inducit iustum metum in filio, illique praebet iustam causam recedendi a sponsalibus. Rota, dec. 19, n. 2, part. 10, recent. Quod procedit (prosequitur Pitonius), non obstante iuramento in apocha promissionis apposito; Rota, cit. decis., n. 28 ». Disceptat. eccles. 52, n. 81.

Et eadem Rota coram Vicecomite in Caesaraugustana *Sponsalium,* 29 Martii 1744, a minori ad maius, sic argumentatur, ibi: « Si solum periculum, et comminatio exhaeredationis inducit iustum metum in filium, et iustam praebet causam recedendi a sponsalibus... fortius hanc eamdem iustam et rationabilem causam praebere debet effectiva exhaeredatio iam secuta, ubi tales nuptiae patri invisae contrahantur, ut testantur Raminez... Pont... Sarmien. ».

« Neque hic obstare videtur dispositio Trident., in cap. 1, sess. 24, de Matrim., ubi dicitur consensum patris non requiri ad validitatem matrimonii filiifamilias, quia simpliciter in eo textu Patres Concilii decreverunt matrimonia sine consensu parentum esse valida... Non autem disposuerunt patrem non posse impedire matrimonium, antequam contrahatur, ut in puncto respondet Menoch., cons. 69, n. 40, ibi: *Nec conciliaris constitutio hic obest;* nam etsi *statuit concilium matrimonia sine consensu parentum esse valida, non tamen* disposuit *quod pater non posset impedire contrahendum* ». Concordat Fagnanus, in c. *Tua,* n. 11 et seqq., de Desponsat. impuber. Ita Pitonius, cit. Disceptat. eccles. 52, n. 86.

[2] Et re quidem vera post Conc. Trid. copula eiusmodi post sponsalia, tantum abest, ut faciat haec transire in matrimonium, ut ex opposito (talis copula) non nisi *vere fornicaria* habenda omnino sit. *Communis* et certa. Adeoque, praedicta copula nonobstante, utpote mere fornicaria, sponsalia utique dissolvi, ubi legitima et iusta causa intervenerit, facile cognoscas licet.

Quippe, si matrimonium contractum non servata forma Tridentini, utut copula secuta fuerit, nec quidem in sponsalia resolvitur, prout ex Sacr. Congr. declaration. supra allatis utique compertum est; ergo nec etiam sponsalia quacunque publicitate inita, etiamsi accesserit copula, ita consistere debent, ut non possint non rescindi, ubi causa adsit pro earumdem dissolutione. Unde ait D. Virginius Valsecchius, monachus. Casinensis: « Sponsalia in *suo esse* spectata (ex) causis solvi posse iam probatum est. Itaque eadem sponsalia etiam *post copulam subsecutam* iisdem de causis poterunt rescindi ». In respons. pro veritate addit. ad calcem dissertat. de Sponsal. et matrim., clariss. Archiep. Muscettola, edit. Venet. 1772, vers. *Non solum.*

Facit huc, quod docet D. Alph. de Ligorio, per haec verba: « Si parentes iuste vetant filio aliquod matrimonium, quia esset illud dedecori aut scandalo familiae, tunc filius peccaret graviter, si illud contraheret. Et in casu quo illud esset dedecori familiae, ille non tenetur sponsalibus contractis, *etiam iuratis, licet sponsam defloraset,* cum sufficiat tunc, si tantum illam dotet, si potest, cum iustitia non possit obligare ad actum qui sine peccato exsecutioni mandari nequit ». Homo apostol., de Matrim., n. 10.

cileque animi conciliantur, sedaturque omnis tempestas ». De Matrim., lib. 1, disp. 14, n. 3.

183 « Idem dicerem (prosequitur Sanchez) *quoties est timor probabilis pessimi exitus,* ut odii capitalis inter ipsos contrahentes ». Ibid., loc. et num. cit. [1].

SPONSI

Summarium.

1. Sponsus et sponsa unde dicatur. – 2. Conversationes et cohabitationes sponsorum sunt ab Episcopis omnino prohibendae sub multa. – 3. Sponsi divites invicem conversantes puniri non possunt, nisi multa infra duos ducatos, pauperes vero solis poenitentiis salutaribus. – 4. Quamvis cohabitatio sponsorum sit punibilis, visitationes tamen et conversationes praesertim in praesentia consanguineorum non sunt punibiles. – 5. Sponsus an et quomodo visitare possit sponsam in clausura monialium exsistentem. *Remissive.* – 6. Sponsi vel sponsae fornicatio cum alia vel cum alio commissa, an addat malitiam iniustitiae distinctam, et in confessione necessario aperiendam. *Remissive.* – 7. Omnes tactus, oscula, amplexus, turpiloquia, aspectus lascivi, et huiusmodi, quae fiunt inter sponsos cum delectatione sensibili venerea, morosa et directe voluntaria, sunt peccata mortalia; alias non sunt, nisi venialia, et si pudice fiant ex recto fine secundum consuetudinem patriae sunt licita. – 8. Quando autem sponsi graviter peccent, vel non circa delectationem morosam de copula futura et de dictis tactibus, osculis, amplexibus, etc. *Remissive.* – 9. Alia ad rem, ad n. 12.

1 Sponsus et sponsa unde dicantur? Vide verb. *Sponsalia,* n. 1.

2 Conversationes et commercia sponsorum ante contractum matrimonium per verba de praesenti, Episcopus impediat omnino: multas vero ob earum causam incursas applicet usibus piis, et interim deponat apud depositarium multarum. Sacr. Congreg. Episcop., in Hieracen., 20 Aprilis 1587, apud Nicol., in Floscul., verb. *Matrimonium,* n. 8.

3 Sponsi divites invicem conversantes puniri non possunt, nisi multa infra duos ducatos; pauperes vero solis poenitentiis salutaribus. Eadem Sac. Congr. Episc., in Tarant., 27 Novembris 1593, et in Lyciensi, 5 Iulii 1596, apud eumdem, ibidem.

4 Quamvis autem cohabitatio sponsorum ante contractum matrimonium per verba de praesenti punibilis sit, visitationes tamen et conversationes, praesertim in praesentia consanguineorum, non sunt punibiles. Ead. Sacr. Congr. Episc. in Tranen., 26 Oct. 1588; in Caven., 28 Augusti 1589; in Cosentina, 15 Febr. 1536, apud eumdem, verb. *Sponsalia,* n. 2.

5 Sponsus an et quomodo visitare possit sponsam in clausura monialium exsistentem? Vide verb. *Moniales,* art. 1, a num. 30 ad 36, ubi plura ad rem de Sponsalibus et matrimonio educandarum.

6 Sponsi vel sponsae fornicatio cum alia vel cum alio commissa constantibus validis sponsalibus, an addat malitiam iniustitiae distinctam, et in confessione necessario aperiendam? Vide verb. *Luxuria,* n. 9.

7 Omnes tactus, oscula, amplexus, turpiloquia, aspectus lascivi, et huiusmodi, quae fiunt inter sponsos cum delectatione sensibili venerea, morosa et directe voluntaria, sunt peccata mortalia; alias non sunt nisi venialia. Et si pudice fiant ex recto fine secundum consuetudinem patriae, sunt licita. *Communis.*

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Id nimis periculosum est, ac vix casus esse poterit in quo sola venialis culpa insit, tum quia raro, aut fere nunquam in iis abest delectatio venerea; tum etiam, quia certum est periculo se exponere huius delectationis, quod periculum a gravi excusari non potest.

RESPONSIO AUCTORIS.

Ast si tactus, oscula et huiusmodi fiant inter sponsos sine ulla delectatione sensibili venerea, morosa et directe voluntaria, ut loquor ibi ego, non sunt nisi venialia, ubi revera absit omnis delectatio sensibilis venerea, morosa et directe voluntaria; ubi autem ipsi ex sua personali conditione et proclivitate cognoscant, sic se exponere periculo alicuius delectationis morosae venereae, certe tenentur sub gravi se abstinere ab ipsis. Conclusio autem mea procedit conditionate, in casu quo fiant sine ulla venerea morosa delectatione. Conditionale vero nihil ponit in esse, nisi purificata conditione. Arg. § *Sub conditione* 4 Institut. de Verbor. obligationibus, l. *Hoc iure utimur* 8, et ibi addit. marg. ff.

---

[1] Unde secundum quod hic ultimo docet Sanchez, si capitales et graves inimicitiae, et odia, et extraordinariae animorum aversiones, inter ipsos oriantur sponsos, inde motivum exsurget ut ad matrimonium ineundum non compellantur, ob rationem specialem, ne videlicet alias ex matrimonio infelices sequantur exitus, continua aut frequentia iurgia, lites, scandala. Facit huc decisio Sacr. Congreg.: « Quod si unus sponsorum ita incipiat abhorrere ab altero, ut serio dicat, se velle quidvis pati quam huic coniungi, a coactione iudex desistere debet ». Apud Reiffenst., loc. cit., n. 267.

Et, ut ait Rota, in Caesaraugustana *Sponsalium,* 29 Martii 1754, coram R. P. D. Vicecomite: « Ex tali subsecuta exacerbatione contrahentium, ac suborta totali animi abalienatione, cum subsequens matrimonium prosperum et felicem exitum sortiri haud valeat, idcirco pia mater Ecclesia in hisce circumstantiis, ad maius vitandum malum, solet sponsos ad pristinam libertatem restituere ».

de Verborum obligation., leg. *Quia autem* 6, § fin., ff. Si quis, omissa causa, testam., l. un., § *Sin autem,* Cod. de Caducitat. tollendis, c. 1, § final., de Sponsalibus in 6, Clementin. 1 de Concession. praebendae. Eo vel maxime, quod n. seq. remitto lectorem ad ea quae habentur sub verb. *Delectatio morosa,* a n. 27 ad 29, ubi expresse dico: « Cavendum est tamen, ne in istis osculis, tactibus et amplexibus habeatur illa delectatio carnalis et sensibilis, quae merito fuit damnata ab Alexandro VII, 18 Martii 1666, in propos. 40, in ordine, ibi: *Est probabilis opinio, quae dicit tantum esse veniale osculum ob delectationem carnalem et sensibilem, quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.*

8 Quando autem sponsi graviter peccent, vel non, circa delectationem morosam de copula futura et de dictis tactibus, osculis, amplexibus, etc. Vide verb. *Delectatio morosa,* a n. 27 ad 29, et n. 32.

9 Alia ad rem. Vide verb. *Matrimonium quoad impedimenta,* verb. *Matrimonium,* verb. *Sponsalia,* verb. *Stuprator,* et novissimam Const. Bened. XIV, incip. *Redditae sunt,* in qua sponsis catholicis, qui in foederatis Belgii regionibus coram civili magistratu, aut haeretico ministro duntaxat, mutuum consensum in matrimonium de praesenti declararunt, quaelibet coniugalis consuetudo interdicta decernitur, donec matrimonium ad formam Conc. Trident. rite celebraverint.

Salutare quidem est decretum, quo fere o- 10
mnes Episcopi prohibent ne ante contractum matrimonium sponsus in una eademque domo cum sponsa habitet, propter periculum evidens ne inter eosdem sponsos copula habeatur ante matrimonii celebrationem. Non tamen id prohiberi potest sub poena stupri, sed tantummodo sub poena arbitrio Ordinarii infligenda, ut respondisse Sac. Congr. Conc. Episcopis provinciae Mediolanen. refert Benedictus XIV, de Synodo dioec., lib. 12, cap. 6, n. 3, ibi: *Non posse, sed ambos graviter arbitrio Ordinarii duntaxat esse puniendos.*

Sponsus qui sponsam seducit ad copulam, 11
non potest puniri poena stupri ob aliquod ius quod habet in corpus illius, ut ex decretis Sacrae Congr. apud Fagnan., Instit. eccles. 46, § 18.

Sponsus in nuptiis Canae Galilaeae, quibus 12
interfuit Christus Dominus, quis fuerit? Vide verb. *Nuptiae,* n. 31.

SPORTULAE

Vide verb. Judex *a n. 12 ad 46.*

STATIO

Praestat sequentia adnotare.

1 Statio saepe sumitur pro concursu populi ad ecclesiam indictam, in qua statis diebus processio clericorum ad statas preces faciendas consistebat. Vetustus enim in Urbe ritus fuit, ut certis diebus clerus in unam aliquam ecclesiam supplicationis causa conveniret, ubi sacra fiebant, aliaque divina officia peragebantur. Hi porro dies ieiuniorum erant; unde solvere stationem idem erat quod solvere ieiunium; Isidorus, lib. 6, c. ult., Etymol. Discernunt autem quidam inter ieiunium et stationem: nam ieiunium est indifferenter cuiuslibet diei abstinentia non secundum legem, sed secundum propriam voluntatem; statio autem est observatio statutorum dierum vel temporum, ut quartae et sextae feriae, vel Quadragesimae. Et S. Ambrosius, serm. 36: *Stationes vocantur ieiunia, quod stantes et commorantes in eis, inimicorum insidias repellimus.*

2 Porro cleri Romani processio in illas stationes duplex est, solemnis aut privata. Haec fit, cum unusquisque privatim in locum indictum se recipit; solemnis vero, cum solemni more, decantando litanias aliasque preces, Pontifex aliique omnes eo sese recipiunt. Processiones solemnes praecedit collecta, id est coadunatio clericorum in una ecclesia, ut ex ea, quasi agmine facto, in locum stationis procedatur: sic dicta, quod in eo loco clerus cum populo colligatur ad faciendam processionem solemnem. Et quia in loco, ubi fit collecta, oratio super populum funditur ante processionem, inde fit quod eiusmodi orationes etiam collectae appellantur, quoniam *super collectam populi fiunt, dum colligitur, ut procedat de una ecclesia in aliam ad stationem faciendam;* ut loquitur Micrologus in cap. 3. Sic in capite ieiunii illa oratio *Concede, quaesumus,* apud Sanctam Anastasiam super collectam populi dicitur, qui stationem apud Sanctam Sabinam celebraturus est. Sed eiusmodi collectae fiebant praecipuae in Quadragesima, et in singulis triduis Quatuor Temporum, propterea quod illis diebus solemnis processio celebratur: at quia forte privata erat aliis temporibus processio, nullae collectae assignantur in veteri indice collectarum et stationum, quem Mabillonius exhibuit tom. 2 Musaei Italici, p. 544.

Gregorius Magnus stationes antea vagas, vel 3
certis ecclesiis scripto non addictas, in suo Sacramentario constituit, *ordinavitque per basilicas, vel beatorum martyrum coemeteria,* te-

stante Ioanne diacono in eius Vitae lib. 3, c. 18. Primitus vero stationes illae institutae fuerant vel ob Sanctorum natalitia, vel ob dies publicae processionis, sive missae sacratiori tempore celebrandae. Stationes ob Sanctorum natalitia fiebant in eorum memoriis, vel in coemeteriis, id est in ecclesiis super eorum tumulos constructis, quae ob id coemeteria quandoque appellantur. Hinc cum notissimae essent Sanctorum festivitates et memoriae, non erat necessarium harum stationum diem et locum assignare in Sacramentariis, in quibus quaecunque propriae Sanctorum missae habebantur, publicas olim stationes exigebant. At vero stationes aliorum dierum, puta Quadragesimae, Quatuor Temporum, Adventus, Natalis Domini, Paschatis, et similium, cum incertae essent, eas designari oportebat, ne qua oriretur dubitatio, ad quamnam Ecclesiam esset procedendum ad publicam stationem. Unde Gregorius eas certis diebus in suo Sacramentario addixit, ut a cunctis cognosci possent. Eas porro constituit passim in basilicis praecipuis, scilicet patriarchalibus et titulis, aliquando tamen in diaconiis et oratoriis, ut in oratorio Sancti Pancratii, in quo idem Sanctus Pontifex homiliam habuit. Gregorius secundus supplevit vacantes aliquot Quadragesimae dies, nempe in feriis quintis: quas stationes, ne repeterentur in titulis, in aliis ecclesiis statuit. Hoc est quod significare voluit scriptor libri de Gestis Pontificum, his verbis: *Hic Quadragesimali tempore, ut in quinta feria ieiunium, id est* Statio, *atque missarum celebritas fieret, in ecclesiis (quod non agebatur) instituit.* Attamen singulas Quadragesimae ferias quintas ante Gregorium II, festivas fuisse instar Dominicae, Micrologus auctor est in cap. 1.

4 Etsi autem fixae ac ratae essent in Sacramentario stationes, eas tamen populo denuntiari mos erat. Id fiebat ab archidiacono in publica missa praecedente. Postquam enim Pontifex communicaverat, veniebat *archidiaconus cum calice ad cornu altaris, et annuntiabat stationem;* quae verba leguntur in primo libello *Ordinis Romani,* n. 19. Olim igitur ex primaevis Romanis Ordinibus, post: *Pax Domini,* etc., denuntiabatur ab archidiacono, stante cum calice ad cornu altaris, statio futuri diei. Ita perhibet *Ordo Romanus* I [1] et II [2]. Saeculo vero 12, haec denuntiatio fiebat ante communionem a subdiacono regionario; ita docet *Ordo Romanus* Benedicti canonici, ubi de ritibus in missa feriae IV, initii Quadragesimae, his verbis: *Ante communionem vero stat subdiaconus regionarius iuxta altare, dicens alta voce: Crastina die veniente, statio erit in ecclesia S. Georgii martyris ad Velum aureum. Respondet schola:* Deo gratias.

Ad locum stationum deferebantur ex patriar- 5
chio Lateranensi vasa sacra, praeeunte cruce stationali, de qua exstat v. cl. Ciampinii pererudita dissertatio. Pontificem in sella gestatoria eo portari mos erat. Aliquando tamen equo vehebatur. Leo IV instauravit *crucem auream, quae (ut mos antiquitus est,* ait Anastasius) *subdiaconi manibus ferebatur, praedecessorum Pontificum.* Presbyteria etiam, id est erogationes fiebant, tum ob ministrorum obsequia, tum ob laudes et acclamationes. Imo Pontifex quandoque in ipso itinere causas finiebat, aut certe ad eius nutum nomenculator et sacellarius, ut in primo *Ordine Romano,* n. 2.

Stationum aliquod vestigium saeculis 13 et 14 6
perdurabat. Vide Garampium, in vita B. Clarae, p. 555. Nunc vero stationum nomine veniunt indulgentiae illae quae certas ecclesias visitantibus conceduntur. Vide etiam verb. *Litaniae,* etc.

STELLIONATUS

Vide verb. Poena, *art.* 2, *n.* 204, 205.

STIPES

Vide verb. Matrimonium quoad impedimenta, *art.* 1, *n.* 28.

STOLA

Summarium.

1. Stolae delatio an importet iurisdictionem, ad num. 2. - 3. Quoad ingressum parochorum cum stola et cruce elevata in ecclesias regularium, plures adducuntur sacrarum Congregationum hinc inde resolutiones et Pontificum constitutiones, cum auctoris opinione. - 4. Cappellani confraternitatum nequeunt deferre stolam in processionibus quae fiunt extra suarum confraternitatum ecclesias. - 5. Stolam deferre in processionibus et funeribus non competit archipresbytero collegiatae privative quoad alios parochos. - 6. Stolam et superpelliceum deferre sine licentia parochi licet archipresbytero collegiatae in actu benedictionis dandae infirmis in articulo mortis. - 7. Parochi civitatis possunt

[1] Num. 20.

[2] Num. 14 Ord. Rom. XI, n. 34.

in publicis processionibus, in quibus intervenit capitulum cathedralis sacris paramentis indutum, incedere cum stola. - 8. Regulares non possunt benedicere agros, et maledicere locustas cum stola sine licentia parochi. - 9. Sacerdotes accedere debent ad communionem cum stolis albis a collo pendentibus, et diaconi cum stolis albis diaconalibus. – 10. Stola sacerdotalis quomodo gestanda a sacerdotibus. - 11. Stola diaconalis quomodo gestanda a diaconis. – 12. Stola cur ab Episcopo non ducatur ante pectus ad formam crucis. - 13. Stola cur non utantur Romae concionatores. - 14. Stola et cruce elevata potest deferri processionaliter cadaver ad ecclesias regularium per quascunque dioeceses et parochias, etiam irrequisitis earumdem parochis ad n. 15.

1 Stolae delationem esse signum proprie denotans iurisdictionem et officium sacerdotale, tradit Glossa in l. unica, verb. *Fibulis,* Cod. Nulli licere; et facit textus in cap. *Cum sit* 6 de Auctoritat. et usu pallii [1]; ubi quod Archiepiscopus solum in ecclesiis suae provinciae pallio ubi potest; secus extra c. *Ex tuarum* 8 eodem. Quod enim operatur pallium inter Episcopos, operatur stola inter sacerdotes. Theodosius Rubeus, Singularium part. 3, in tit. de Praecedentiis, n. 64; Gratian., discept. 298, n. 75; Panimoll., part. 2, dec. 169, n. 31 et seq.; Samuel., de Sepultur., tract. 1, disp. 4, controv. 7, n. 9, et disp. 4, controv. 12, n. 12; Monacell., t. 12, tit. 13, formul. 1, n. 77, ubi expresse dicit: *Nam stolae delatio iurisdictionem importat.*

2 Nullam autem importare iurisdictionem, si simpliciter deferatur sine ullo illius actuali exercitio, docet Pignatellus, tom. 3, consult. 48, num. 40, expresse dicens quod stola sine suo exercitio non est signum praecipuum iurisdictionis, sed vestis sacerdotalis, can. *Ecclesiastica* 9, dist. 23, et, ut tradit S. Th., part. 3, q. supplement. art. 7 in corpor., est habitus proprius sacerdotis, et est veluti forma totius ornatus sacerdotalis, et deducitur ex Concil. Bracaren. 3, cap. 3, et Toletan. 4, cap. 39. Theodos. Rub. in eius respons. impress. apud Gratian., cap. 298, n. 61; Panimol., part. 3, dec. 270, n. 11; Rota, in Savonen. *Aggregationis,* 15 Iunii 1699, § *Non obstat,* coram Pio, ibi: *Non obstat quod stola sit signum iurisdictionis, ideoque non concedenda simplici sacerdoti, etc. Quapropter aliud stola significat in Episcopo, aliud in simplici sacerdote, etc. Et propterea esse signum aequivocum, nec importare iurisdictionem, nisi illam deferens expleat parentalia.* Et in Bisinianen. *Praeeminentiarum,* 27 Ianuarii 1726, § final., coram Calcagnino; ubi quod delatio stolae in actibus non funeralibus non est signum iurisdictionale, sed duntaxat distinctivum parochorum a caeteris presbyteris: et sic etiam alibi saepe saepius, ut refert probando Scarfantonus ad Ceccoper. ad p. 3, addit. 39, sub n. 80. Et expresse declaravit Benedictus XIII, const. incip. *Pretiosus,* § *Et ad tollendam,* ibi: *Declarantes, et, quatenus opus sit, decernentes, ac matura deliberatione mandantes crucis erectiones, stolae delationem, et ingressus in ecclesias in omnibus et singulis enumeratis, ac caeteris quibuscunque similibus casibus, nullam penitus iurisdictionem importare, aut minimum in aliquo praeiudicium cuicunque irrogare, aut quomodocunque, et quandocunque irrogare et inferre posse.*

De qua tamen vide dicta sub verb. *Parochus,* art. 2, n. 67, ubi insuper adducuntur 3 hinc inde plures Sacrarum Congregationum resolutiones, et Pontificum constitutiones quoad ingressum parochorum cum stola et cruce elevata in ecclesias regularium, prout etiam plures hinc inde quoad hoc referuntur a Pignat., tom. 5, consult. 48, et ab Ursaya, tom. 1, part. 2, discept. 14, et to. 4, part. 1, disc. 11, ubi in fine circa hanc diversitatem resolutionum adducit, quod habet doctissimus Faber, in Epist. ad lector. sui cod., ibi: *Idem plane senatus, sed non iidem senatores,* quem secuta est Rota, dec. 181 in princip., coram Emerix iun., et plures etiam alias hinc inde resolutiones adducit ipse citato to. 4, part. 3, disc. 6.

Cappellani confraternitatum nequeunt deferre 4 stolam in processionibus quae fiunt extra suarum confraternitatum ecclesias, ut probant decreta congesta a Pignatell., to. 8, consult. 73, num. 21, et per viam legis generalis decrevit Sacra Congr. Rit., die 10 Decembris 1663, in responsione ad 23 dub., et Sacra Congr. Conc., in Cremonen., die 24 Ian. 1706, ad 10 dub., ubi, orta controversia inter cappellanos confraternitatis Casalis Maioris aggregatae archiconfraternitati mortis et orationis urbis et parochum dicti loci super delatione stolae deferendae per dictos cappellanos in functionibus et processionibus, partibus informantibus, declaravit eos extra oratorium confraternitatis stolam deferre non debere, nec posse, non obstantibus decisionibus Rotae, in Savonen. *Aggregationis,* 27 Iunii 1598, coram Pio, et 15 Iunii 1699, coram eodem, et 15 Ian. 1700, coram dell'Ol-

[1] Stola *orarium* passim cum a Graecis, tum a Latinis vocatur; quamvis Graeci id nominis stolae diaconali non sacerdotali tribuant, quae apud illos latior est orario nostro, nec ullis litteraram notis, aut cruciculis intexta, ut orarium episcopale. Mos olim fuit, ut a recens ordinatis cum presbyteris, tum diaconis stola passim gestaretur; imo diaconi per annum integrum post susceptum diaconatus ordinem iugiter stolam gestare debebant. Hinc cum in Bracarensi provincia diaconi *absconsis infra tunicam uterentur orariis, ita ut nihil differre a subdiaconis viderentur,* Bracarense Concilium id vetuit can. 27. Vide Georgium, de Liturg. Rom Pont., tom. 1, lib. 1, cap. 20, qui, n. 4, mysticas quoque quasdam stolae significationes in medium affert.

mo, et 13 Iunii 1601, coram Molines decano; quae afferebantur in Summario confraternitatis; sic refert Monacell., tom. 2, tit. 13, formul. 1, n. 78. Et sic etiam eadem Sacra Congr. Conc., in Novarien. *Aggregationis*, 24 Sept. 1718, ad 6 dub., apud Thesaurum resolution. Sacrae Congr. Conc., tom. 1.

5 Stolam deferre in processionibus et funeribus non competere archipresbytero collegiatae privative quoad alios parochos, respondit Sacra Congr. Conc., in Derthonen. oppidi Novarum, *Iurium parochialium*, 6 Decembris 1718 ad 11 dub.

6 Stolam et superpelliceum deferre sine licentia parochi licere archipresbytero collegiatae in actu benedictionis in articulo mortis dandae infirmis, ad quos accessit, respondit Sacr. Congr. Conc., in d. Derthonen., ad 14 dub.

7 Parochi civitatis possunt in publicis processionibus, in quibus intervenit capitulum cathedralis, sacris paramentis indutum, incedere cum stola. Sacr. Rit. Congr., in Ariminen., 24 Ianuarii 1728, apud Scarfantonum ad Ceccoper., part. 3, addit. 23, sub n. 5.

8 Regulares non possunt benedicere agros, et maledicere locustas cum stola sine parochi licentia; supplicante enim in Sacr. Congr. Conc. procuratore generali Cappuccinorum declarari: *Primo, an regulares dicti ordinis requisiti ab agrorum dominis, possint absque licentia parochi benedicere agros, et maledicere locustas et brucos, et caeteros huiusmodi vermes, et quatenus affirmative. Secundo, an in huiusmodi functionibus peragendis uti possint stola absque licentia parochi.* Sacr. Congregat., die 28 Augusti 1688, respondit ad utrumque, *Negative;* apud Monacell., loc. cit., n. 79.

9 Sacerdotes ad communionem generalem in feria v, in Coena Domini accedere debent cum stolis albis super cottam a collo pendentibus. Caeremonial. Episcop., lib. 2, cap. 29, § 3; Merati, tom. 1, part. 4, tit. 8, de Feria v in Coena Domini, n. 7. Et diaconi ad ipsam accedere debent cum stolis diaconalibus albis. Merati, loc. cit., n. 8, et alii.

10 Stola sacerdotalis cum alba, est aptanda et gestanda in modum crucis; soluta vero, et pendens a collo hinc inde, si cum superpelliceo, vel pluviali, aut sine eo adhibetur. Cum superpelliceo enim ligari in modum crucis non potest. Gavant. et Merati, to. 1, part. 1, tit. 10, rubrica 4, vers. *Stola;* et alii.

11 Stola autem diaconalis aptanda et gestanda est a diaconis ab humero sinistro pendens sub dextrum; quia ab ipsis fertur super uno tantum humero sinistro sub axillam dexteram connexa, ad distinctionem sacerdotum, qui utroque humero eam portant, ut supra; fertur autem a sinistro humero ad latum dextrum ex Conc. Bracaren. I, cap. 27, ut ab activa vita laboriosa, ad contemplativam suavem diaconus transeat; Honorius, in Gemma, lib. 1, cap. 240. Vel ut portet hic iugum domini in sinistra, id est in praesenti vita, cum spe quietis futurae in dextra; Durand., lib. 2, cap. 9: quae ratio valet etiam pro sacerdote. Caeterum dexteram diaconi partem vult esse liberam ob ministerium altaris; Conc. Toletan. IV, cap. 39. Sic Gavant. et Merati, loc. cit., rubrica 7, vers. *Diaconus cum stola.*

Episcopus non ducit stolam ante pectus in 12
modum crucis, sed sinit hinc inde utrasque extremitates pendere, et antequam accipiat stolam, accipit parvam crucem pectoralem. Sic rubrica Missal., part. 2, tit. 1, n. 4. Et ideo non ducit stolam in modum crucis, quia ante pectus gestat eius loco crucem pectoralem, quam ante stolam accipit, ut notat Innoc. III, cap. 53, apud Gavant. et Merati, to. 1, part. 2, tit. 1, rubrica 4, ubi Merati notat, quod in recentibus Missalis Romani rubricis, post illa verba, *Si celebrans sit Episcopus,* adducuntur haec alia, *vel abbas,* ut supra, ex quibus deducitur, quod ducere stolam in modum crucis ante pectus, convenit etiam abbatibus pontificalium usum habentibus, praesertim quando pontificaliter celebrant.

Stola super cottam non utuntur Romae con- 13
cionatores ob reverentiam Papae, qui extra sacramenta stola utitur. Gavant. et Merati, to. 1, p. 2, tit. 6, vers. *Orator Romae.*

Alia ad rem. Vide verb. *Parochus*, art. 3, 14
n. 36, ubi, quod occasione funerationis cadaverum, alterius dioecesis, aut parochiae in ecclesiis regularium, potest proprius parochus defuncti ad effectum deferendi processionaliter cadaver ad dictas ecclesias libere transire per quascunque dioeceses et parochias cum stola et cruce elevata, etiam irrequisitis eorumdem parochis. Sic expresse Sacra Congr. Episcop. et Regul., in Placentina, 24 Novembris 1713, ad 1 dub.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Delatio stolae non semper est signum iuris- 15
dictionis. Si actus, in quo stola defertur, sit indifferens, etiam actus indifferens est actus delationis ipsius stolae. Contra si iurisdictionalis sit actus in quo defertur stola, signum iurisdictionis est actus ipsius delationis. Vide Rotam, in Tranen. *Praeminentiarum super reservatis,* 23 Iunii 1723, cor. bon. mem. Gamaches, ubi et de usu huius distinctionis in praxi.

STUPRATOR, STUPRUM

Haec adnotasse expediat.

1 Stuprum stricte et proprie sumptum est violenta defloratio puellae virginis, seu est concubitus cum puella virgine ipsa invita seu per
2 vim coacta. Sic in re communis doctorum. Ponitur autem ly *violenta,* seu *ipsa invita,* seu *per vim coacta,* ut excludatur copula in quam consentit virgo, quia talis copula, in quam consentit virgo, pertinet potius ad simplicem fornicationem, quam ad stuprum stricte et proprie sumptum. *Communis.*

3 Censetur vero virgo violenter seu per vim coacta deflorari sic ut eius defloratio dicatur stuprum stricte et proprie sumptum, quando vi, timore, dolo, fraude aut facta promissione matrimonii, et huiusmodi decipitur et inducitur
4 ad copulam. *Communis.* Dicitur autem notanter in definitione puellae virginis, seu cum *puella virgine,* ut excludatur concubitus etiam violentus corruptae, seu illius quae antea copulam habuerat, quia ille violentus concubitus non est stuprum, cum non sit violatio integritatis virginalis. *Communis.*

5 Stuprum igitur est gravissimum et speciale luxuriae peccatum ob gravissimam iniuriam, quam stuprator infert puellae virgini et eius
6 parentibus. *Communis.* Unde stuprator tenetur in foro conscientiae, aut illam ducere in uxorem, aut illam honeste dotare secundum sui possibilitatem et viri prudentis arbitrio. *Communis.* Arg. cap. *Pervenit* 2 de Adult. et stup.

7 Alia ad rem. Vide verb. *Dos,* art. 2, n. 14 ad 38, ubi late de omnibus.

ADDITIONES CASINENSES.

8 Sub verb. *Dos,* art. 2, n. 14, rite tradidit auctor cum *Communi,* quod deflorator, qui per vim vel metum iniuste incussum virginem violavit, non teneatur illam praecise ducere, sed possit sub alternativa *vel* accipere eamdem in uxorem, *vel* dotare.

9 Si vero deflorator huiusmodi, defectu mediorum, puellam dotare, aut damnum iniuste illatum resarcire non potest, tenetur in utroque foro eam ducere, si puella eum velit, et *conditionis notabiliter inferioris* non sit. Prima pars conclusionis de externo foro videtur certa, eo quod licet *in alternativis debitoris sit electio, et sufficiat alterum impleri,* cap. *In alternativis* 70 de Reg. iuris in 6; tamen si debitor unum ex his non vult aut potest praestare, ad alterum tenetur, hoc ipso quod ad alterutrum obligetur; consequenter cum iniquus deflorator in foro externo in poenam delicti, aut ducere, aut dotare teneatur defloratam, si dotare sufficienter non potest, ducere tenebitur. Quod si deflorator ducere noluerit, debitis iuris remediis, etiam excommunicatione compelli debet, quamvis finaliter cogi non possit; Reiffenstuel, de Sponsal., n. 111.

Dixi, *Si puella conditionis notabiliter infe-* 10
rioris non sit; quippe neque violentus, aut iniustus corruptor virginis sine promissione matrimonii obligatur ducere illam quae longe inferioris conditionis est, etiamsi damnum ei illatum pecunia seu augmento dotis resarcire non possit; quia, generatim loquendo, in omnibus debitis, etiam quae ex delicto descendunt, non tenetur debitor cum notabiliter maiore suo damno restituere, sive solvere creditori, quam sit valor ipsius debiti, sive quando nequit solvere, seu reparare damnum, nisi cum longe maiore suo damno, quam sit id quod intulit alteri: sufficiet ergo hoc casu, ut si longe maius damnum stupratori ex matrimonio cum femina corrupta inito sequeretur, quam sit illud quod ipsi per stuprum illatum fuit, aliis mediis, quibus poterit, data opportunitate, illud compensare procuret. Ita Pirhing, ad tit. de Adulteriis et stupro, n. 46. Eademque in terminis habet Schmalzgrueber, ad tit. cit., num. 54.

Qui vero defloravit virginem vero et sincero 11
animo ei promittendo matrimonium, si consenserit in copulam, tenetur stare promissis, et ducere defloratam, sive fuerit virgo seu honesta vidua. Est certa et communis sententia. Ratio est quia ex contractu oneroso obligavit se ad rem, quam licite exsequi potuit, videlicet, se ducturum illam in uxorem, etsi non absolute, sed conditionate; ergo postquam femina implevit conditionem (quamvis illicite), et ex parte sua complevit contractum, etiam ipse tenetur illum complere, cum licite id possit ac debeat, eamque ducere, alioquin enim illa iniuste deciperetur. Ita in terminis cit. Pirhing, ad tit. cit. de Adulteriis et stupro, n. 54.

Neque in hoc casu admittitur *alternativa,* 12
nempe ut vel *ducat* huiusmodi defloratam, vel *dotet;* nam *alternativae* locus est in stupro sine promissione matrimonii secundum dicta hic supra, non autem in casu de quo sermo est. Schmalzgrueber, cit. tit. de Adulteriis, etc., n. 30. Unde talis in utroque foro tenetur eam ducere, nec satisfacit dotando. *Communis.* Idemque iuris est ex sententia Reiffenstuel, aliorumque ab eo cit. ad tit. de Sponsal., num. 115, etiamsi sub *ficta* spe ac promissione matrimonii quis feminam ad copulam induxerit. Audiamus insuper divum Alphonsum de Ligorio in hac re ita disserentem:

« Cum promissio matrimonii inest, deflorator tenetur puellam ducere, non solum cum

promissio est vera, sed etiam cum est ficta, ut tenendum est cum S. Thoma, quem communiter sequuntur S. Anton., Sanchez, Lugo, Tambur., Salmant., Croix, Viva, etc., contra pauciores, qui obligant ad reparandum solum damnum. Ratio est... quia in contractibus non nominatis *do ut des,* et huiusmodi, cum alter praestat suam partem, alter, licet ficte promiserit, pariter tenetur ex iustitia praestare suam, non secus ac si vero ex animo promisisset, dum hoc necesse est, ut a contractibus fraudes, quae cum damno communi impedirent commercium humanum, removeantur. Et idem dicendum cum Lugo et Salmant., contra Sanchez, si quis ficta matrimonii promissione viduam bonae famae cognosceret [1]. Hoc (prosequitur de Ligorio) procedit quoad conscientiam; sed quoad forum externum hic obiter notamus, quod avertit continuator Tournely, (quod) valde utile esset ad impedienda haec tam frequentia facinora, si Episcopi et magistratus irritas omnino declararent omnes istas matrimonii promissiones etiam iuramento firmatas, nisi plene testimoniis et scripturis validis hae constarent ». Homo apostolic., de septimo praecept. Decal., punct. 6, n. 93 [2].

13 Doctrina hactenus tradita, nempe quoad ducendam defloratam, sequentes limitationes patitur. Audiamus praelaudatum S. Alphonsum in haec verba:

14 « Limitatur sententia praefata circa obligationem defloratoris cum ficta promissione, I: Si mulier ex verbis, aut aliis circumstantiis de facili animadvertere poterat deceptionem; ut esset, sicut dicunt communissime Lugo, S. Anton., Nav., Silvest., Salm., Busembaum cum S. Thoma, si vir esset longe nobilior et ditior; quia tunc, ut dicit Angelicus, merito praesumi potest quod mulier finxit aut voluit decipi, sed revera decepta non est... Item dicunt probabiliter Sanchez, Lugo, Less., Salm., Viva, et alii, hoc procedere, etiamsi puella disparitatem ignoraverit; quia si adesset praecisa obligatio matrimonii, tunc vir teneretur reddere aliquid excedens aequalitati debitae iniuriae illatae: unde tunc sufficiet et curet reficiendum damnum eam dotando.

» Contra (prosequitur D. de Ligorio) si mulier poterat percipere disparitatem, probabilius est... non teneri tunc ne damnum quidem reparare, sicut etiam expresse docet S. Thomas (Suppl. 46, art. 2 ad 4) sic dicens: *Et etiam quoad hoc* (nempe ad damni reparationem) *non tenetur, quia praesumi probabiliter potest quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.*

» Limitatur II (sic idem de Ligorio): Si ex 15
matrimonio pessimus timeretur exitus [3]. Limitatur III: Si mulier remitteret defloratori obli- 16
gationem se ducendi cum haec remissio valida sit... Limitatur IV: Si matrimonium non pos- 17
set perfici a viro sine familiae dedecore; nam tunc non tenetur ad matrimonium, licet promissio esset vera, cum tunc sit invalida, sicut de re illicita. Limitatur V: Si vir adhibet tan- 18
tum tactus cum virgine, ut dicunt Sanchez, Nav., Lugo et Croix, quia soli tactus non sunt tantae iniuriae, ut inducant obligationem ineundi matrimonium ficte promissum, nec tanti ponderis, ut non ingerant mulieri suspicionem fictionis; modo (excipitur) mulier non esset nobilis aut honesta; aut modo vir non requisivisset, nisi solos tactus cum nuptiarum promissione, et propter illos iam patefactos, aut saltem familiaritate divulgata, puella remaneret infamia notata. Limitatur VI: Si vir puellam 19
censebat virginem, sed corruptam inveniret: ita communiter; et eo casu dicitur iuxta sententiam probabiliorem... quod vir non tenetur aliquid dare ratione copulae traditae, nisi adesset pactio expressa, aut nisi ex tali facto, mulier remaneret infamia notata. Limitatur VII: 20
Si ipsamet puella repugnaret nuptias contrahere, quia vir tunc non tenetur ad aliud ». Ibid., n. 94 et seqq.

Dubitatur an habens votum castitatis, virgi- 21
nem deflorando, teneatur eam ducere? Negant Laym., Salm. et Conc., sed recte affirmant Lugo, Sanchez, Vasquez, Tambur., Spor. et Croix, nec agnosco utrum opposita sententia probabilis iudicanda sit, quia, ut servetur bona fides in contractibus, ficte promittens tenetur praestare partem suam, ac si vere promisisset, cum alter contrahentium partem suam adimplevit... 2. Quod deflorator si promittere nequibat matrimonium, poterat saltem promittere

---

[1] Id ipsum tradit idem D. de Ligor., in Theol. mor. de sept. Dec. praecept., n. 642, ibi: « Ratio est quia aliter, si deflorator virginem deceptam non ducat, nunquam ei reddet aequale, nec damnum adaequate reficiet. Ratio 2, quia in contractibus innominatis *do ut des, facio ut facias,* quando alter ex sua parte implevit, tenetur alter implere ex iustitia, quamvis ficte contraxerit. Ut enim humanum commercium recte servetur, ipsum ius naturae exigit ut omnis fraus a contractibus absit: et propterea obligat decipientes, ut in poenam suae fraudis teneantur ita reddere omnino indemnes proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde, sicut in aliis contractibus, tenetur ex. gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium iam accepit, quamvis ficte contraxerit, iuxta communem sententiam, ita in casu praesenti deflorator, etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omnino matrimonium promissum contrahere. »

[2] Caeterum si deflorator huiusmodi matrimonium cum alia ineat, etsi illicitum, validum utique erit, per manifesta iuris principia, non secus ac in sponsalibus in genere.

[3] « Item dicunt Sanchez cum S. Ant. et Salm. cum Dicast. si timeantur magna scandala, vel rixae inter consanguineos contrahentium. » Idem S. Alph. de Ligor., Theol. mor., lib. 3, de sept. Dec. praecept., num. 644.

impetrationem absolutionis a voto; et ad hoc iam se obligavit promittendo matrimonium, dum qui ad finem tenetur, tenetur etiam ad ponenda media, nempe ad impetrandum dispensationem, et casu quo eam obtinere non posset, tenetur saltem ad compensandum damnum. Haec in terminis habet praelaudatus S. Alphonsus, cit. Homo apost., n. 97, quae eadem docet Sanchez, de Matrimon., lib. 1, disput. 10, n. 3 et seqq.

22 « Dubitatur 2, ad quid teneatur violans virginem sibi coniunctam sub matrimonii promissione? Si promissio fuit vera, et intercessit pactum impetrandi dispensationem, communis est sententia, promissionem esse validam, et obligare prius ad dispensationis impetrationem, et deinde ad matrimonium, quoties huiusmodi dispensationes solent concedi. Idem dicimus si promissio fuerit ficta, nec mulier potuisset fictionem animadvertere; nam promittens tenetur efficere omne id quod facturus fuisset si promissio fuisset vera. Si tamen ille inculpabiliter non advertisset ad impedimentum cognationis, quod aderat, et pro dispensatione opus esset magno incommodo aut sumptu, ad tantum non tenetur, tenetur autem ad damni refectionem, sicut quilibet alius iniustus deflorator ». Anted. D. de Ligorio, ibid., n. 98.

SUBCOLLECTOR APOSTOLICUS

Summarium.

1. Subcollectores Camerae Apostolicae in causis spoliorum et iurium praefatae Camerae exempti sunt a iurisdictione Ordinariorum. – 2. Subcollectores Apostolici tanquam prorsus exempti non *comprenduntur* sub decreto Concilii, sess. 6, de Reform., cap. 4, et sess. 7, cap. 1, et sess. 25, cap. 6, de Reformat. - 3. Subcollectores Apostolici non possunt visitari nec corrigi ab Episcopo. – 4. Subcollectores et commissarii spoliorum non comprehenduntur sub dispositione Ordinariorum, sed Nuntii Apostolici iuxta eorum privilegia. – 5. Subcollectorum privilegia non suffragantur illis qui non resident in dioecesi, cuius sunt deputati subcollectores. - 6. Imo sacra Congregatio non probat quod quis deputetur subcollector in aliena dioecesi. – 7. Et sic deputati non sunt exempti ab Ordinario loci ubi beneficium habent. - 8. Subcollectorum spoliorum causae ad Nuntium pertinent. – 9. Subcollectores si non serviunt amplius, subsunt iurisdictioni Ordinarii. – 10. Parochi aliique beneficiati residentiales non debent deputari subcollectores; et si deputantur, non sunt exempti quoad onera beneficii. – 11. Unde Episcopus potest eos cogere ad residentiam et ad solvendum punctaturas. – 12. Quod dictum est de curatis, intelligitur, etiamsi sint archidiaconi vel archipresbyteri, vel in alia dignitate constituti. - 13. Potest Episcopus exsequi suam sententiam latam contra suum clericum, antequam esset subcollector, vel etiam post, si antea inceptum fuerat iudicium. – 14. Si subcollectores administraverint redditus capitulares, compelli possunt ab Ordinario ad reddendas rationes; sed si fuerint in fraude deprehensi, puniuntur a suo iudice. - 15. Potest Episcopus cogere etiam clericos subcollectores, ut synodis intersint, et ad publicas processiones accedant. - 16. Subcollector absque licentia Ordinarii alloquens moniales potest excommunicari. - 17. Subcollectoris delictorum saltem notoriorum informationem potest capere Ordinarius, vel capi facere ad effectum transmittendi suis superioribus. - 18. Subcollectores subiecti sunt Episcopo quoad celebrationem missarum, et alias functiones ecclesiasticas, et quoad onera ipsi ratione beneficii incumbentia. – 19. Non potest tamen Episcopus illos a divinis suspendere ob delicta occulta, sicut caeteros subditos. - 20. Subcollector spoliorum nequit percipere distributiones quotidianas, dum ratione officii subcollectoris choro non assistit. – 21. Episcopus, si in sua dioecesi omnes canonici, vel eorum maior pars praetextu officii subcollectoris praetendant exemptionem a sua iurisdictione, debet facere verbum cum Sanctiss. – 22. Subcollectores et commissarii pro locis exemptis, sed habitantes in civitate Episcopo subdita, non gaudent exemptione a iurisdictione Ordinarii. - 23. Alia ad rem, num. 45.

1 Subcollectores Camerae Apostolicae, advocati, procuratores, fiscales et notarii in causis spoliorum et iurium praefatae Camerae, eorum officio durante, sunt exempti a iurisdictione Ordinariorum. Ex litteris Pauli III, Pii IV, Gregorii XIII et Sixti V, quarum meminit Ioann. Anton. Novarr., in Summ. Bullar., tit. de Subcollectoribus, et Barbosa, in Summa apostol. decis., verb. *Subcollector*, n. 1.

2 Subcollectores Apostolici tanquam prorsus exempti non comprehenduntur sub decr. Conc. Tridentin., sess. 6 de Reformat., cap. 4, et sess. 7, cap. 1, et sess. 25, cap. 6, de Refor. Sacra Congr. Conc., penes Gonzal., ad Regul. 8 Cancellar.; Glossa 51, n. 81 et 82, et Barb., loc. cit.

3 Subcollectores Apostolici non possunt visitari, nec corrigi ab Episcopo. Sacra Congreg. Concil., in Senogallien., 11 Iulii 1590, apud Barbosam, loc. cit., n. 5.

4 Subcollectores, vel commissarii spoliorum non comprehenduntur sub dispositione Ordinariorum, sed Nuntii Apostolici iuxta eorum privilegia. Sacra Congreg. Conc., apud Barbos., loc. cit., n. 6.

Subcollectorum privilegia non suffragantur 5
illis qui non resident in dioecesi, cuius sunt deputati subcollectores. Sacra Congr. Episc., in Pistorien., 9 Februarii 1624, apud Nicol., in Flosculis, verb. *Subcollector*, n. 1.

Imo Sacra Congregatio non probat quod quis 6
deputetur subcollector in aliena dioecesi. Ead. Sacra Congr., in Pistorien., 9 Septembris 1625, apud eumdem, loc. cit., n. 1.

Et sic deputati non sunt exempti ab Ordi- 7
nario loci ubi beneficium habent. Eadem Sacra Congr., in Venafren., 9 Decembris 1654, apud eumdem, ibid., sub n. 1.

Subcollectorum spoliorum causae ad Nun- 8
tium pertinent. Sacr. Congr. Episc., 14 Decembris 1619, apud Gavant., in Manual. Episc., verb. *Spolia clericorum*, n. 14.

9 Subcollectores Camerae Apostolicae, si non serviunt amplius, sub Ordinario sunt. Sacra Congr. Epis., 1 Octobris 1602, apud Gavant., loc. cit., verb. *Exempti,* n. 9, et Sacr. Congr. Conc., 14 Aprilis 1646, quae apud Nicol., loc. cit., n. 4, expresse censuit quod subcollectores amoti, vel amplius non servientes, non gaudent exemptione ab Ordinarii iurisdictione.

10 Curam animarum, vel aliud servitium ecclesiasticum personalem residentiam requirens, obtinentes, non debent deputari subcollectores, et si deputantur, non sunt exempti quoad onera beneficii. Sacr. Congreg. Episc., in Asculana, 19 Aprilis 1606, et in Acerren., 23 Maii 1614, apud Nicol., loc. cit., n. 2. Et quod subcollector non excusetur a residentia parochiali, decrevit etiam Sacr. Congr. Concilii, apud Barbosam, loc. cit., n. 3.

11 Unde Episcopus cogere potest eos ad residentiam et ad solvendum punctaturas. Sacra Congr. Episc., in Marsican., 20 Iunii 1614, et in Avellina, 12 Maii 1617.

12 Et quod dictum est de curatis, intelligitur etiamsi sint archidiaconi vel archipresbyteri, vel in alia dignitate constituti. Eadem Sacr. Cong. Episc., in Neapolitana *Nullius Motulae,* 23 Augusti 1652, apud Nicol., loc. cit., n. 3.

13 Potest Episcopus exsequi suam sententiam latam contra suum clericum, antequam esset subcollector, vel etiam post, si antea fuerit incoeptum iudicium. Sacr. Congr. Episcop., in Policastren., 13 Maii 1617, in Squillacen., 30 Maii 1626, in Hieracen., 24 Martii 1628, apud Nicol., loc. cit., n. 7.

14 Si subcollectores administraverunt redditus capitulares, compelli possunt ab Ordinario ad reddendas rationes, sed, si fuerint in fraude deprehensi, puniuntur a suo iudice. Eadem Sacr. Congr. Episc., 8 Iunii 1646, apud eumdem, loc. cit., n. 6.

15 Potest Episcopus cogere etiam clericos subcollectores, ut synodis intersint, et ad publicas processiones accedant. Sacra Congr. Conc., in Caiacensi, 31 Martii 1654, apud Pignatell., tom. 1, consult. 479.

16 Subcollector absque Ordinarii licentia alloquens moniales potest excommunicari. Sacra Congr. Conc., in Hipporegien., 13 Maii 1628, apud Barbosam, loc. cit., n. 7, et Tamburin., de Iure abbatissar., disp. 25, qu. 4, n. 6.

17 Subcollectoris delictorum saltem notoriorum informationem potest capere Ordinarius, vel capi facere ad effectum transmittendi suis superioribus. Eadem Sacr. Congr. Conc., in dicta Hipporegien., 13 Maii 1628.

18 Subcollectores subiecti sunt Episcopo quoad celebrationem missarum, et alias functiones ecclesiasticas, et quoad onera ipsis ratione beneficii incumbentia. Sacra Congregatio Concil., 24 Maii 1664, apud Monacell., tom. 4, Supplem. ad tom. 3, n. 87.

Non potest tamen Episcopus illos a divinis 19
suspendere ob delicta occulta, sicut caeteros subditos. Sacr. Congr. Concil., in Vercellen., 24 Novembris 1671, apud Monacell., loc. cit., num. 88.

Subcollector spoliorum nequit percipere dis- 20
tributiones quotidianas, dum ratione officii subcollectoris choro non assistit. Sacra Congreg. Conc., in Cassanen., 9 Febr. 1647, ad cap. 12, sess. 14, de Reform., et plures alii teste Pignatell., tom. 1, consult. 327.

Episcopus, si in sua dioecesi omnes cano- 21
nici, vel eorum maior pars praetextu officii subcollectoris praetendant exemptionem a sua iurisdictione, debet facere verbum cum Sanctissimo. Sacr. Congr. Conc., in Anagnina, 16 Novembris 1652, ad cap. 10, sess. 24, de Refor., apud Pignatell., consult. 389.

Subcollectores et commissarii pro locis exem- 22
ptis, sed habitantes in civitate Episcopo subdita, non gaudent exemptione a iurisdictione Ordinarii. Sacra Congr. Conc., in Caputaquen., 11 Martii 1722, sic refert Ursaya, in Miscellaneo 1 sacro et profano, litt. S, n. 246.

Subcollectores Apostolici sunt quidem exem- 23
pti a iurisdictione Ordinarii, ut liquet ex constitut. 40 Gregorii XIII, to. 4, part. 3 Bullar. nov., p. 293, et const. 47 Urban. VIII, tom. 4, et ex iam allatis hucusque, sed cum multis limitationibus, nempe quod non obstantibus suis privilegiis adhuc subdantur iurisdictioni Ordinarii in rebus respicientibus aut curam animarum, si quam exerceant, aut servitium ecclesiae, si canonicatum aliudve beneficium possideant, et in pluribus aliis, ut patet in sequenti decreto Sacrae Congreg. Concilii, approbante san. mem. Innocentio XI edito, quod ad uberiorem notitiam hic ad litteram datur una cum suis declarationibus seu additionibus emanatis a Benedicto XIII, 23 Maii 1725.

DECRETUM

Sacrae Congregationis Concilii circa subcollectores latum die 27 Febr. 1677.

Die 27 Februarii 1577, Sacr. Congr. EE. 24
S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum ad occurrendum controversiis ac querimoniis circa subcollectores spoliorum, aliosque commissarios Cam. Apostolicae, praesertim regni Neapolitani ad eamdem S. Congr. delatis salubriter intenta, auctoritate etiam a san. mem. Clemente IX, et Sanctissimo D. N. Innocentio XI tributa, praevia matura consultatione, statuit ac decrevit, ut in posterum in singulis infrascriptis dioecesibus, videlicet Aquinaten., Acerrarum, Aliphana, Avellina, Asculana in Piceno, Asculana in Apulia, Atrien., Bisacciarum, Bitecten., Bituntina, Brundusina, Bellicastren., Boven., Carinolen., Calven., Caiacen., Casertan., Campanien., Capritan., Con-

versan., Cotronen., Castren., Castellaneten., Civitatis ducalis, Camplen., Cariaten., Fundana, Frigentin., Guardien., Gravinen., Gallipolitan., Isclan., Insulan., Juvenacen., Literen., Lavellen., Laquedonien., Motulen., Massulubren., Marturanen., Minerbinen., Monopolitan., Melphiten., Minoren., Marsicen., Montis Marani, Montis Pelusii, Melphien., Murana, Nuscana, Nicoteren., Nucerina, Ostunen., Oritan., Ortonen., Pennen., Puteolan., Polignanen., Ravellen., Ruben., Rossanen., Rapollen., Reatina, Surrentina, Suessana, S. Agathae, Satrianen., Stabien., seu Castri Maris, Sarnen., S. Severi, S. Angeli Lombardorum, Troian., Theanen., Thelesina, Trivicana, Tranen., Ugentin., Umbriaticen., Vican., Vulturarien., Vestan., Venusina, Valven., Vigilien., Venafrana.

25 Et in singulis pariter infrascriptis locis exemptis, seu nullius dioecesis, videlicet Canusii, Cerignolae, Casalis novi, Cetrani, Centolae, Castri S. Laurentii, Castellan., Carbanarien., Brosii, Frasan., Montis Virginis, Montis Casini, Marubii, Putignani, Rutiliani, S. Stephani de Nemore, Sanctissimae Trinitatis Caven., S. Angeli ad Fasanellen., S. Vincentii de Vulturno, Terlitii, et aliis, in quibus fortasse hactenus subcollectores deputari solitum fuit, unicus subcollector.

26 In sequentibus vero, scilicet, Aprutina, Aversana, Arianen., Amalphitan., Alexanen., Aquilana, Baren., Boianen., Bovinen., Bisinen., Canaven., Capuana, Compsan., Cathacen., Hieracen., Hidruntina, Isernien., Latinen., Lycien., Marsorum, Nolan., Neritonen., Neocastren., Oppiden., Policastren., Potentin., Rheginen., Surana, Sypontina, Sulmonen., Squillacen., S. Severinae, S. Marci, Theatina, Termularum, Triventin., Tarentin., Tricaricen. et Tropien., duo tantum.

27 In sequentibus, nimirum: Acheruntin. et Materanen. unicus, in Anglonen., Beneventan., Cosentin., Caputaquen., Cassanen., Mileten. et Salernitan. non plures quam tres, et in Neapolitana decem subcollectores, et non ultra, respective deputentur et exerceant.

28 Ad evitandam autem confusionem remisit arbitrio Nuntii dividere et assignare cuilibet subcollectori partem dioecesis, seu loca, intra quorum limites debeat in exercitio se continere.

29 Et ne semel in subcollectores deputati necessitatem inducant multiplicandi alios subcollectores renuntiando officium, licet possint in eo continuare, et idonei sint, declaravit nullum subcollectorem post renuntiatum officium gaudere exemptione ab Ordinario, nisi laudabiliter exercuerit, saltem per duodecim annos.

30 Eos vero qui in officio, aut alias ita deliquisse comperti fuerint, ut a Nuntio amoveantur, et alii eorum loco deputentur, nullatenus exemptione huiusmodi gaudere; et econtra illos, qui probe ac fideliter se gesserint, velint-que in officio continuare, confirmandos esse a Nuntio, nec alios eorum loco deputari posse.

Praeterea, attenta subcollectorum huiusmodi 31
multitudine et causa a san. mem. Urbano VIII, in sua constitutione 35 considerata, concedendi illis exemptionem censuit expedire, ut Sanctissimus declaret, ita esse intelligendam dictam constitutionem, ut subcollectores, terminato officio non gaudeant amplius exemptione, defuncto, vel alias deficiente Ordinario in cuius tempore exercuerunt. Sicuti etiam declaravit illos qui, licet in subcollectores deputati fuerint, nunquam exercuerint, minime gaudere; nec pariter illos qui non resident in dioecesi pro qua sunt deputati, et Ordinarium certiorare debere Sacr. Congregationem de dicta non residentia, eiusque provisionem exspectare.

Generaliter vero subcollectoribus exemptio- 32
nem ab Ordinario in civilibus non suffragari, nisi adesset in dioecesi iudex a Nuntio deputatus, qui habeat tantummodo facultatem in causis passivis, et nullo privilegio aut exemptione gaudeat.

Quod vero attinet ad substitutos et officiales 33
subcollectorum, declaravit dd. substitutos non gaudere exemptione, illam tantum concedendam esse uni tantum notario pro quolibet subcollectore in actu exercitii, et quoad commissarios super illicitis negotiationibus, aut ad alias causas particulares deputatos non gaudere exemptione, nisi in actu exercitii, et tam commissarios huiusmodi quam subcollectores, quando procedunt contra denuntiatos, vel alios inquisitos de illicitis negotiationibus, si ex processu informativo constet de eorum innocentia, non posse illos cogere ad expensas eiusdem processus et decreti absolutorii.

Et quod maioris momenti est, ne praetextu 34
huiusmodi officii cura animarum, servitium ecclesiae, ac divini cultus, morumque honestas detrimentum patiatur, declaravit, parochos in subcollectores, aut commissarios ad quascunque causas particulares non esse deputandos, sicuti nec poenitentiarium nec theologum. Quod si post deputationem de aliqua parochiali, aut poenitentiali, vel theologali praebenda fuerint fortasse provisi, tunc minime gaudere exemptione in concernentibus curam animarum, et respective adimplementum onerum ipsarum praebendarum, et eadem ratione non gaudere canonicos, et alios beneficiatos subcollectores in concernentibus servitium ecclesiae, et adimplementum onerum ipsorum canonicatuum et beneficiorum, nec lucrari distributiones quotidianas, si non inserviant; insuper teneri ratione beneficiorum quae obtinent ad publicas processiones accedere, solvere cathedraticum et subsidium charitativum, et interesse synodo ac visitationi, non tamen pluries quam semel in anno. Posse vero solummodo cogi ab Ordinario ad exsequendam visitationem in iis, quae

respiciunt cultum divinum; ipsumque Ordinarium posse procedere contra subcollectores accedentes sine eius licentia ad monasteria monialium, aut non servantes praeceptum communionis paschalis, et contra percutientes presbyterum vel clericum posse procedere ad declaratoriam excommunicationis ex can. *Si quis suadente;* et si quando repererit aliquem subcollectorem in publico concubinatu vivere, certiorare debere eamdem Sacram Congregationem ac ipsum Nuntium, cuius partes erunt severe eos punire ac privare officio. Posse tamen eumdem Ordinarium carceribus mancipare ad superiorum dispositionem retinendos, subcollectores deprehensos in fragranti crimine, quod meretur poenam corporalem, non tamen minorem carceratione, dummodo statim de carceratione Nuntium certioret.

35 Item administratores locorum piorum in subcollectores deputatos subesse Ordinario quoad redditionem rationum administrationis; nec posse subcollectores a casibus Episcopo reservatis absolvi absque illius licentia, et nullum inquisitum posse a Nuntio in subcollectorem deputari, nisi de eius absolutione constiterit.

36 Ut autem sciant Ordinarii quos in subcollectores aut commissarios debeant recognoscere, declaravit subcollectores teneri ostendere Ordinario suas commissiones antequam illas exsequantur; commissarios vero particulares teneri, vel per litteras patentes, vel privatas sui superioris, aut alio modo certiorare Ordinarium de demandata iurisdictione.

37 Demum quatenus supradictae declarationes, vel aliquae illarum futuris temporibus non observentur, Sacra Congregatio voluit, incumbere locorum Ordinariis, ut pro eorum zelo ac pastorali sollicitudine quaecunque secus audiverint, huic S. Sedi fideliter referant pro opportuna provisione obtinenda.

38 Et die 15 eiusdem, facta de praemissis omnibus relatione eidem Sanctissimo D. N. Innocentio XI, Sanctitas Sua declaravit praecitatam constitutionem fel. record. Urbani VIII esse intelligendam iuxta praedictam Sacrae Congregationis sententiam, et praesens decretum, omniaque et singula in eo contenta approbavit et confirmavit, et inconcusse ac inviolabiliter observari et exsequi mandavit, salva tamen semper eiusdem Sacrae Congregationis auctoritate, omniaque et singula praefata declarandi, moderandi et ampliandi, et in totum vel in parte annullandi et interpretandi.

39 Voluit tamen Sanctitas Sua, quod praesenti decreto, restricto ad collectores et subcollectores spoliorum regni Neapolitani, per Nuntium Apostolicum deputatos sive deputandos, derogatum sive praeiudicatum minime censeatur reservationibus et affectionibus beneficiorum eorumdem collectorum et subcollectorum resultantibus ex regulis Cancellariae Apostolicae.

Ita reperitur in registro S. C. Conc. et in fidem, etc.

PROSPER Archiep. Theodosiae, Secr.

Sequuntur aliquae supra relati decreti declarationes, seu additiones, emanatae a Congregatione particulari, deputata in Concilio Romano a SS. D. Nostro sub die 13 Maii 1725. 40

Primo quod in hac parte, scilicet in § *Et quod maioris momenti,* in quo decretum eiusdem Congregationis Concilii loquitur de subcollectoribus, qui obtinuerunt postmodum parochias, vel praebendam theologalem seu poenitentialem, amplietur decretum ipsum, et eidem addatur, prout nova hac declaratione additur, quod tunc subcollectorum officia illico cessent, et thesaurarius vel Nuntius Apostolicus alium deputare teneatur.

Secundo non posse Thesaurarium generalem 41 et Nuntios in quacunque dioecesi, etiam extra statum ecclesiasticum, litteras patentales subcollectoribus in futurum concedere, nisi eis attestatio exhibeatur curiae episcopalis, in qua de ipsorum bona vita et moribus, ac eosdem nec inquisitos nec processatos esse, testimonium feratur, quam attestationem et thesaurarius et Nuntius in actis conservare teneantur; alias patentales litterae quorumcunque alio modo concessae et expeditae, nullae sint et invalidae, ita ut contra istos procedere possit Episcopus Ordinarius.

F. A. Archiep. Episc. Abellinen. et Frequentin. Conc. Secr.

Subcollector nonnisi unus pro qualibet dioe- 42 cesi deputari potest, et si plures deputentur, quamvis unus dicatur deputatus pro dioecesi, alter pro loco exempto intra dioecesim exsistente, hic postremus nulla gaudet exemptione. Cum enim in dioecesi Bituntina tres olim reperirentur subcollectores, unus videlicet pro ipsa civitate et dioecesi Bituntina, alter pro abbatia Nullius Fasani, et tertius pro loco Nullius Rutiliani, et Episcopus Bituntinus die 14 Maii 1587 a S. Congr. Conc. quaesivisset: *An subcollectores deputati pro iurisdictione Fasani et Rutiliani, et commorantes Bitunti, aliqua in dicto loco gauderent exemptione?* Responsum fuit, *non gaudere et Episcopum procedere posse in futurum;* uti habetur lib. 47 Decr., fol. 285. Atque Episcopo Caputaquensi similem quaestionem proponenti in Congregatione habita die 14 Martii 1729 rescriptum fuit, ut servaretur praedictum decretum editum in Bituntina. Sic Benedictus XIV, qui tunc temporis erat secretarius eiusdem Congregationis, de Synodo dioecesana, lib. 3, cap. 8, n. 7, et reperitur in tom. 2 Thesaur. resolution. dicti anni.

Subcollectores tenentur interesse synodo dioe- 43 cesanae, processionibus et visitationi, solvere

cathedraticum et subsidium charitativum. Sacra Congr. Conc. 21 Martii 1614 et 27 Febr. 1677, in supra allato decreto approbato ab Innocentio XI. Non annumerantur Sedis Apostolicae officialibus, de quibus loquitur textus in cap. *Matthaeus* de Haereticis, et in cap. *Divina in eminenti* de Privilegiis, inter Extravag. Commun. Sic expresse declaravit Sacra Congreg. Concilii die 26 Martii 1682, quae ad dubium: *An subcollectores spoliorum pro R. Camera Apostolica recenseri debeant inter officiales, de quibus loquuntur ipsae Extravagantes ad effectum praemissum?* Respondit *Negative*, et die 20 Iunii eiusdem anni, perstitit *in decisis*, sicuti etiam respondit de protonotariis non participantibus. Veri enim officiales Sedis Apostolicae, de quibus loquuntur citati textus, altioris sant gradus, atque ad graviora procuranda negotia destinati, ut scite d. Bened. XIV, aliis allegatis, loc. cit., n. 8.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Deputantur subcollectores spoliorum, vel a Nuntiis Apostolicis, ut ex constitutione Gregorii XIII, in ordine 25, tom. 2; et Urbani VIII, 147, tom. 4, vel a Cardinali camerario et a thesaurario generali, iuxta Constit. eiusdem Urbani 190, § 5, et Alexandri VIII, 190, § 11, tom. 6. 44

In subcollectores autem non possunt deputari, nisi ii, qui de legitimo matrimonio nati sunt, ut rescripsit Sac. Congr. Concilii interpres in Bituntina, 4 Maii 1697. 45

SUBDIACONUS

Vide verb. Ordo, *art. 1, a num. 40 ad 42.*

SUBORNATIO

Vide verb. Poena, *art. 1, num. 208, 209.*

SUBREPTIO

Vide verb. Rescriptum, *a n. 27 ad 33.*

SUBSIDIUM CHARITATIVUM

Summarium.

1. Subsidium charitativum quare sic appelletur. - 2. Subsidium charitativum quid sit? - 3. Subsidium charitativum ex manifesta et rationabili causa, praeter Papam, possunt in suis dioecesibus exigere Episcopi, Archiepiscopi, Primates, Patriarchae, etc. - 4. Subsidium charitativum exigere potest Episcopus electus et confirmatus, licet nondum consecratus. - 5. Administrator seu coadiutor datus Episcopo per Papam, vel ecclesiae cathedrali vacanti, potest a subditis illius ecclesiae exigere charitativum subsidium. - 6. Capitulum, sede episcopali vacante, potest exigere charitativum subsidium. - 7. Cardinales illud exigere possunt in ecclesiis suorum titulorum. - 8. Legatus Papae illud exigere potest ab ecclesiis provinciae sibi delegatae. - 9. Generalis totius ordinis Regularis potest illud exigere a monasteriis sui ordinis pro sumptibus necessariis ad gubernationem ordinis, si aliunde non habeat bona sufficientia ad id destinata. - 10. Commendatarius perpetuus ecclesiae cathedralis potest illud exigere ab ecclesiis subiectis. - 11. Praelati Episcopo inferiores an illud exigere possint? - 12. Vicarius generalis Episcopi illud exigere nequit, nisi de speciali mandato Episcopi. - 13. Patriarchae, Primates et Archiepiscopi nequeunt illud exigere in dioecesibus suorum suffraganeorum, nisi id eis alicubi competeret ex legitima consuetudine. - 14. Episcopi aliique supradicti possunt etiam per censuras compellere ad illud sibi praestandum clericos renuentes. - 15. Ad hoc ut Episcopus vel alius possit illud exigere, debet intervenire manifesta et rationabilis causa necessitatis. - 16. Quae dicatur manifesta et rationabilis causa necessitatis, relinquitur arbitrio Episcopi una cum consensu, vel saltem consilio capituli quod Episcopus tenetur requirere. - 17. Quid agendum? Si dubium et controversia sit inter capitulum et Episcopum, an subsit sufficiens causa illud exigendi, vel quantitas petita sit nimia et excessiva. - 18. Assignantur in specie rationabiles et manifestae causae sufficientes ad illud exigendum. - 19. Praedictae tamen causae sunt solummodo sufficientes in casu, quo Episcopi redditus ad satisfaciendum eis non sufficiant. - 20. Episcopus enim, qui habet congruam pinguem, quae excedat taxam a concilio praescriptam, non potest illud exigere. - 21. Quantitas subsidii charitativi, cum non sit a iure definita, determinari potest et debet ab Episcopo cum consilio capituli iuxta exigentiam circumstantiarum necessitatis, expensarum, reddituum et huiusmodi. - 22. Debet tamen ab Episcopo semper taxari et exigi subsidium moderatum. - 23. Hodie tamen debet servari taxa solita exigi a quadraginta annis retro. - 24. Et ad subsidii contributionem maiorem solito nullus cogi debet. - 25. Nec subsidium charitativum debet excedere expensas factas in Bullis expediendis. - 26. De iure communi non tantum semel, sed etiam pluries potest illud exigi. - 27. Iure tamen novo taxae Innocentianae exigi potest solum unica vice in primo ingressu Episcopi. - 28. Nec potest exigi ubi id non est solitum. - 29. Ad solvendum subsidium charitativum tenentur soli clerici beneficiati, et minime clerici beneficio carentes, et laici. - 30. Affertur et solvitur instantia. - 31. Ad illud solvendum tenentur non solum simplices clerici beneficiati, sed etiam canonici omnes etiam cathedralis. - 32. Non tenentur tamen canonici solvere tale subsidium de distributionibus quotidianis, et de oblationibus, et mortuoriis. - 33. Hospitalia, si titulum beneficii habeant, aut fundata sint auctoritate Ordinarii, quamvis

non habeant titulum beneficii, tenentur illud solvere. – 34. Monasteria et eorum ecclesiae regulares non tenentur solvere subsidium charitativum. - 35. A monialibus non potest Episcopus aliquid subsidii charitativi nomine exigere aut recipere. - 36. Tenentur tamen monasteria regularia illud solvere ratione saecularium, si quas tales habent. - 37. Clerici beneficiati pauperes non tenentur illud solvere. - 38. Fratres S. Ioannis Hierosolymitani, sive eorum vicarii non tenentur illud solvere. – 39. Cardinales non tenentur illud solvere pro suis beneficiis. - 40. Tenentur tamen illud solvere eorum familiares et alii curiales, etiam Papae familiares, nisi aliter sit legitima consuetudine introductum. - 41. Successor in beneficiis compelli potest ad solvendum illud quod eius antecessor non solvit. - 42. Clericus beneficiatus habitans in una dioecesi et habens beneficium in alia, tenetur illud solvere soli illi Episcopo, in cuius dioecesi habet beneficium. – 43. Et si beneficium, seu ecclesia beneficialis, sita sit in una dioecesi et habeat praedia seu redditus in alia, tenetur illud solvere Episcopo dioecesis suae ecclesiae. - 44. Quid, si ecclesia sit in confinio duarum dioecesum, et dubium sit cui Episcopo competant iura episcopalia et collatio in dicta ecclesia? – 45. Pensionarius et rector beneficii quomodo, quando et ubi illud solvere debeant? - 46. Ecclesiae pleno iure exemptae non tenentur illud solvere; limitatur tamen conclusio in duobus casibus, qui assignantur. - 47. Alia ad rem ad n. 52.

1 Subsidium charitativum, id est charitatis auxilium, sic appellatur, quia a principio ex charitate peti debet, et non violenter extorqueri. Arg. cap. *Conquerente* 16 de offic. Ordinarii, et cap. *Cum apostolus* 6, et cap. *Cum part.* 18 de Censib. Et dicitur subsidium, quia in subsidium peti debet, nempe quando facultates Episcopi non sufficiunt ad satisfacienda onera, ad exemplum subsidiariae actionis, ideo sic dictae, quia datur quando deficit propria et specialis actio, ut in § final. Instit. Ad legem Aquil., et in § final. ubi Glossa Institut. de Interdict.; Bellencinus, tractat. de charitativo Subsidio, qu. 14, Barbosa, de offic. et potest. Episcop., part. 3, allegat. 87, n. 2; Ventrig., Prax. rer. notabil., part. 2, adnotat. 25, § 1, 2, et alii passim.

2 Subsidium charitativum igitur est exactio seu pensio extraordinaria, quam praelati ecclesiastici, et praesertim Episcopi, ex manifesta ac rationabili causa a suis subditis in subsidium exigunt. Sic in re Communis; atque desumitur ex cap. *Cum apostolus* 6 de Censibus, § *Prohibemus;* ibi: *Sustinemus autem pro multis necessitatibus, quae aliquoties superveniunt, ut si manifesta ac rationabilis causa exstiterit cum charitate moderatum ab eis valeat auxilium postulare.*

3 Charitativum subsidium ex manifesta et rationabili causa, praeter Summum Pontificem, de quo nemo dubitat, possunt in suis dioecesibus exigere Episcopi, ac iis superiores, ut Archiepiscopi, Primates, Patriarchae, etc. *Communis,* arg. c. *Conquerente* 16, ad finem, de offic. Ordinar, cap. *Cum apostolus* 6, § *Prohibemus,* de Censibus.

4 Charitativum subsidium exigere potest Episcopus electus et confirmatus, licet non consecratus. Arg. cit. cap. *Conquerente* 16 de offic. Ordinarii; hoc enim est iurisdictionis et non ordinis. Bellencinus, loc. cit., qu. 9; Barbosa, loco cit., n. 8; Azorius, Institut moral., part. 2, l. 12, cap. 14, q. 5, et alii.

5 Administrator seu coadiutor datus Episcopo per Papam vel ecclesiae cathedrali vacanti, potest a subditis illius ecclesiae exigere charitativum subsidium, per text. cap. *Is cui* de Election. in 6; et cap. *Ultimo,* in fine, de supplenda negligentia Praelator.; Bellencin., loc. cit., qu. 8; Barbosa, loc. cit., n. 10; Ventriglia, loc. cit., qu. 8.

Capitulum, sede episcopali vacante, potest charitativum subsidium exigere. Glossa, verb. *Aliunde,* in c. *Puniente,* § *Ad haec,* de election. in 6, ubi Ioann. monachus et Archidiaconus, Bellencin., loc. cit., qu. 7; Azorius, loc. cit., qu. 12; Bellet., Disquisit. cleric., part. 1, tit. de Clerico debitore, § 12, n. 38; Ventriglia, loc. cit., n. 31. 6

Cardinales in ecclesiis suorum titulorum charitativum subsidium exigere possunt; ipse enim in ecclesiis suorum titulorum iurisdictionem habent de iure communi et episcopalia iura obtinent. Cap. *Querelam* de Electione. Et sic tenent Ioann. monachus, in cap. 1 de Maiorat. et obedient.; Diana, part. 5, tract. 2, de Potest. et privileg. S. R. E. Cardinal., resolut. 55; Bellencin., loc. cit., qu. 3; Ventriglia, loc. cit., n. 20; Azorius, loc. cit., qu. 5, vers. *Quaeres;* Barbosa, loco cit., n. 15, et alii ibi allegati. 7

Legatus Papae habet ius exigendi charitativum subsidium ab ecclesiis provinciae sibi delegatae; ipse enim in provincia sibi delegata omnia libere et immediate potest, quae quilibet Ordinarius iure seu consuetudine potest in sua dioecesi, adeoque sicuti Episcopus in sua dioecesi, potest ipse in sua provincia charitativum subsidium exigere. Bellencin., loc. cit., qu. 12; Azorius, loco cit., qu. 5, § *Sed quid dicendum;* Barbosa, loc. cit., n. 16. 8

Generalis totius ordinis regularis potest exigere subsidium charitativum a monasteriis sui ordinis pro sumptibus necessariis ad gubernationem ordinis, si aliunde non habeat bona sufficientia ad hoc destinata. Barbosa, loc. cit., n. 19. Tamburin., de Iur. Abbat., tom. 3, disp. 10, qu. 2, num. 2; Ventriglia, loc. cit., num. 25, et alii. 9

Commendatarius perpetuus ecclesiae cathedralis potest exigere charitativum subsidium ab Ecclesiis sibi subiectis. Sic Bellencin., loc. cit., qu. 6; Azorius, loco cit., qu. 5, verb. *Commendatarius;* Barbosa, loc. cit., n. 21, et alii. Et ratio est, quia ipse habet legitimam administrationem, et potest exercere iurisdictionem, quae competeret Episcopo titulato, ut 10

tenent Archidiaconus in cap. *Nemo deinceps* de Election. in 6; Innocentius, in cap. *Si constiterit* de Accusat.; Cardinalis, in Clemen. ult. de Procuratorib., qu. 12.

11 Praelati Episcopo inferiores, quamvis habeant territorium separatum, et iura episcopalia, de iure non debent, nec possunt exigere charitativum subsidium. Sic censuisse sacram Congr. Episcop., in una Nullius Altamurae, 14 Maii 1697, refert Monacell., par. 1, tit. 1, formul. 1, n. 42. Quoad autem praelatos seu abbates habentes territorium et dioecesim, et quibus subsunt ecclesiae pleno iure, affirm. tenent. Ventriglia, loc., cit. n. 24; Meroll., Theol. moral., part. 3, disp. 7, cap. 5, dub. 21, n. 400 et seq., et videtur id tenere Barbosa, loc. cit., n. 10; Monacell., loc. cit., dicens in indice: *Nisi habeant territorium separatum et iura episcopalia,* et alii: Quia, ut dicunt, ipsi habent vere proprium territorium, et dioecesim, et iura episcopalia, adeoque possunt ab ecclesiis sibi pleno iure subiectis aeque ac Episcopi, et alii supradicti, charitativum subsidium exigere.

12 Vicarius generalis Episcopi non potest charitativum subsidium exigere, nisi de speciali mandato ipsius Episcopi. Hoc enim nullo iure reperitur illi concessum, adeoque in generali commissione et mandato sibi ab Episcopo tradito non continetur. Bellencin., loc. cit., qu. 21; Azorius, loc. c., cap. 15, qu. 5, verb. *Vicarius;* Barbosa, loc. cit., num. 12; Ventriglia, loc. cit., n. 13, et alii passim.

13 Patriarchae, Primates et Archiepiscopi sine dubio exigere possunt charitativum subsidium in suis respective dioecesibus, ex dictis supra, n. 2. Illud tamen exigere non possunt in dioecesibus suffraganeorum, nisi alicubi id eis competeret ex legitima consuetudine; nullibi enim in iure reperitur id eis concessum. Barbosa, loco. cit., num. 9; Bellenc., loc. cit., q. 2; Azorius, loc.cit., q. 5, vers. *Sed dubiae quaestionis;* Pirhing, lib. 3 Decret., tit. 39, n. 14; Reiffenstuel, ibid., n. 20, et alii passim.

14 Episcopi aliique supradicti, quibus competit ius exigendi charitativum subsidium, possunt ad illud solvendum compellere et cogere etiam per censuras clericos id dare nolentes seu recusantes. Sic Ioann. Andreas in c. *Cum apostolus* 6 de Censibus, n. 7, et ib. Innocentius, Hostiensis, Butrius, Abbas, et alii, Bellencin., loc. cit., q. 15; Layman, lib. 3, tract. 3. part 1, t.3, § unic., de Subsidio charitativo, n. 9; Azorius, loco cit., num. 3; Reiffenstuel, loco cit., n. 21; Bellet, Disquisit. cleric., part. 1, tit. de Clerico debitore, § 12, n. 25; Alexander de Nevo, cons. 59, n. 5; Barbosa, loco cit., n. 5, allegans alios, et Rotam in noviss. decis. 425, alias 23, quae incipit: *Item extra Rotam petebatur consilium*; et sic tenent etiam alii plures, arg. cap. *Cum apostolus* 6 de Censibus, cap. *Conquerente* 16 de offic. Ordinarii; Clementin. *Frequens* de excessib. Praelator.

Ad hoc autem, ut Episcopus vel alius possit subsidium charitativum exigere, debet intervenire manifesta et rationabilis causa necessitatis. *Communis,* textu expresso in cit. cap. *Conquerente* 16 de offic. Ordinarii, ibi: *Si manifesta et rationabilis causa extiterit,* et c. cap. *Cum apostolus* 6, § *Prohibemus,* de Censibus, ibi: *Sustinemus autem pro multis necessitatibus, quae aliquoties superveniunt, ut si manifesta et rationabilis causa extiterit.* 15

Quaenam vero dicatur manifesta et rationabilis causa necessitatis, ut Episcopus possit exigere subsidium charitativum, relinquitur arbitrio ipsius Episcopi una cum consensu, vel saltem consilio capituli quod Episcopus requirere tenetur, ut docent Ioann. Andreas in cit. cap. *Cum apostolus* 6 de Censibus, n. 8, et ibidem; Butrius, Innocent., Hostiens., Bellet., loc. cit., n. 8; Bellencin., loc. cit., 5, 10; Ventriglia, loco cit., n. 6; Barbosa, loc. cit., n. 26; Reiffenstuel, loc. cit., n. 34; Pignatell., tom. 9, consult. 142, n. 6, et alii per text. in cap. *Novit* 4, et cap. *Quanto* 5 de his quae fiunt a Praelat. 16

Si autem dubium et controversia sit inter capitulum et Episcopum, an subsit sufficiens causa subsidium charitativum exigendi, vel quantitas petita, sit nimia et excessiva; tunc vel de consensu partium eligendi sunt arbitri, vel recurrendum est ad superiorem. Sic Bellencin., loc. cit., quaest. 17; Azorius, loc. cit., q. 4, § *In dubium vocatur;* Layman, loc. cit., n. 9; Pirhing, loc. cit., n. 53; Barbosa, loc. cit., n. 28; Reinffestuel, loc. cit., n. 36, et alii cum Glossa, in c. *Cum apostolus* 6 de Censibus, verb. *Rationabilis,* arg. can. *Si clericus* 46, caus. 11, qu. 2. Et ratio est quia tunc solum potest Episcopus ipse compellere et cogere clericos nolentes, et recusantes dare subsidium charitativum, quando causa manifesta est, arg. cit. cap. *Conquerente* 16 de offic. Ordinarii, et cit. cap. *Cum apostolus* 6, § *Prohibemus,* de Censibus. Non autem quando causa est dubia vel controversa, ut recte notant citati doctores, et alii. 17

In specie tamen sufficienter rationabiles, et manifestae pro exigendo subsidio charitativo censetur a doctoribus potissimum causae sequentes. I. Expensae necessariae pro promotione, confirmatione et consecratione ipsius Episcopi. II. Expensae necessariae pro solvendis debitis ab ipso vel suo antecessore contractis pro bono communi aut necessitate ecclesiae. III. Expensae necessariae ad visitanda limina Apostolorum. IV. Expensae necessariae pro itinere ad concilium generale vel provinciale, ad Papam, imperatorem vel regem ob bonum commune dioecesis vel Ecclesiae universalis. V. Expensae necessariae pro adventu 18

imperatoris, regis aut magni principis, praesertim si Episcopus ab eo habeat regalia. VI. Expensae necessariae pro tuendis seu recuperandis iuribus, actionibus ac bonis ecclesiae cathedralis, seu pro bono communi totius dioecesis. Sic Reiffenstuel, loc. cit., n. 30; Ventriglia, loc. cit., a n. 9; Barbosa, loc. cit., a n. 29, cum multis apud ipsos, et alii passim.

19 Qui tamen communiter notant praedictas causas esse solummodo sufficientes in casu, quo Episcopi redditus ad satisfaciendum eis non sufficiant, quia, si Episcopi redditus in casibus praedictis sufficiunt absque subsidio charitativo, illud exigere nequaquam potest, cum deficiat necessitatis ratio, utpote conditio necessario requisita. Cit. cap. *Cum apostolus* 6,
20 § *Prohibemus,* de Censibus. Et quod Episcopus, qui habet congruam pinguem, quae excedat taxam a Concilio praescriptam, illud non possit exigere expresse respondit sacra Congr. Concilii, in Gerunden., 17 Februarii 1663, et sacra Congregat. Episcop., in Policastren. 16 April. 1697, referente clar. mem. Card. Petrucci apud Monacell., tom. 1, tit. 1, form. 1, num. 37.

21 Quantitas subsidii charitativi cum non sit in iure definita, determinari potest et debet ab Episcopo cum consilio capituli ex dictis supra, n. 16, iuxta exigentiam circumstantiarum, necessitatis, expensarum, reddituum, et huiusmodi. Menoch., de arbitr. Iudic., c. 169, n. 4; Pignatell., loc. cit., n. 12; Barbosa, loc. cit., n. 37; Bellet., loc. cit., n. 14; Reiffenstuel, loc. cit., n. 32, et alii communiter, arg. l. *In*
22 *fundo* 30 ff. de rei Vindicat. Debet tamen ab Episcopo semper taxari et exigi subsidium moderatum, ut tradunt communiter doctores, per text. in cit. cap. *Conquerente* 16 de offic. Ordinarii, ibi: *Non amplius ab eis exigas praeter moderatum auxilium,* et cit. capit. *Cum apostolus* 6, § *Prohibemus,* de Censibus, ibi: *Cum charitate moderatum valeant auxilium postulare;* ubi insuper haec subiungitur ratio: *Cum enim dicat Apostolus:* Non debent filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis (2 Cor. XII, 14), *multum longe a paterna pietate videtur, si praepositi subditis suis graves exsistant, quos in cunctis necessitatibus pastoris*
23 *debent more fovere.* Hodie tamen debet servari taxa solita exigi a quadraginta annis retro, ex dispositione taxae Innocentianae per eius
24 verba relata infra, n. 27. Et quod nec possit exigi maior solito, iam declaraverat sacra Congr. Episcop., 27 Ian. 1589, apud Barbos., in Summ. apostol decis., verb. *Subsidium,* n. 2.
25 Et etiam quod non debet excedere expensas factas in Bullis expediendis. Sacra Congr. Episcopor., 25 Maii 1583, apud eumdem, ibid., num. 1.

26 De iure communi non tantum semel, sed etiam pluries, et quidem quoties iuxta praedicta exsistit rationabilis et manifesta causa, et redditus non sufficiunt, potest Episcopus subsidium charitativum exigere. *Communis,* textu expresso in c. cap. *Cum apostolus* 6, § *Prohibemus,* de Censibus, ibi: *Sustinemus autem pro multis necessitatibus, quae aliquotias superveniunt.*

Iure tamen novo taxae Innocentianae per 27
viam legis universalis saltem in Italia promulgatae, exigi potest solum unica vice in primo ingressu Episcopi, ut expresse ipsa taxa disponit, ibi: *Il sussidio caritativo in quelle diocesi, nelle quali sia solito d' esigersi, e non altrimenti, si esiga solamente per una sol volta nel primo ingresso del Vescovo secondo la tassa solita antica di 40 anni indietro.* Unde charitativum sub- 28
sidium non potest exigi ab Episcopo, ubi non est solitum exigi, ut patet ex dictis taxae Innocentianae expressis verbis: *In quelle diocesi, nelle quali sia solito di esigersi, e non altrimenti.* Monacell., loc. cit., n. 39, et alii passim.

Ad solvendum subsidium charitativum te- 29
nentur soli clerici beneficiati, et minime clerici beneficio carentes, et laici. *Communis,* arg. cap. *Conquerente* 16 de offic. Ordinarii; et ratio est clara, quia tale subsidium est onus mistum adhaerens personis ecclesiasticis in ordine ad ecclesias et beneficia, ex quibus redditus percipiunt.

Nec obstat quod in cap. *Cum apostolus* 6 30
de Censibus, concedatur Episcopis exigere tale subsidium universaliter *a subditis,* quorum nomine veniunt etiam laici et clerici beneficio carentes. Non obstat, inquam, quia ibi per subditos intelliguntur soli clerici beneficiati, prout communiter advertunt doctores, ne dictum cap. *Cum apostolus* discordet cum cit. c. *Conquerente* 16 de offic. Ordinarii, et can. *Quia cognovimus* 6, caus. 10, qu. 3. In quibus a solis clericis beneficiatis seu ab ecclesiis ratione beneficiorum conceditur posse tale subsidium exigi.

Ad solvendum subsidium caritativum tenen- 31
tur non solum simplices clerici beneficiati, sed etiam canonici omnes, etiam cathedralis. *Communis,* arg. cit. cap. *Conquerente,* et extravagant. 1, § *Praemiss.,* de Censibus, ibi: *Eorumque capitulis.* Non tenentur tamen canonici 32
solvere tale subsidium de distributionibus quotidianis, et de oblationibus, et mortuoriis, quia haec non veniunt nomine fructuum beneficiorum, de quibus solis fructibus solvitur subsidium charitativum. Bellencin., loc. cit., qu. 76; Guttierez, ad Regul. 8 Cancellar., § 7 *Prooem.,* n. 114; Riccius, in Prax., part. 3, resolut. 90 per tot.; Barbosa, loc. cit., n. 44; Ventriglia, loc. cit., n. 32, et alii passim.

Hospitalia causa communis pietatis fundata, 33
si titulum beneficii habeant, aut si fundata sint Episcopi auctoritate, quamvis titulum be-

neficii non habeant, tenentur solvere subsidium charitativum, quia, cum sint loca religiosa et sacra, sicuti aliae ecclesiae, uti ab istis, ita ab illis potest Episcopus charitativum subsidium exigere. Barbosa, loc. cit., n. 55; Azorius, loc. cit., qu. 6, vers. *Si roges;* Bellencin., *l. c.*, qu. 37; Meroll., loc. cit., cap. 5, n. 477; Ventriglia, l. c., n. 33, et alii.

34 Monasteria et eorum ecclesiae regulares non tenentur solvere subsidium charitativum. Ioan. Andreas, Butrius et Imola, in cap. *Dilectus* de offic. Ordinarii; Bellencin., loc. cit., qu. 20; Pirhing, lib. 3 Decretal., tit. 39, n. 56; Engel., ibid., n. 10; Reiffenstuel, ibid., n. 27; Sannig, ibid., cap. 2, num. 3; Barbosa, loc. cit., num. 45, et plurimi alii contra alios. Et ratio est, quia subsidium charitativum debetur lege dioecesana; monasteria autem et ecclesiae regulares sunt exemptae a lege dioecesana. Arg. can. *Cum pro utilitate* 34, caus. 16, q. 1, c. *Quam sit* 5, caus. 18, q. 2, et cap. 1 de statu Monachorum, adeoque, etc.

35 Et quod Episcopus charitativi subsidii nomine non possit a monialibus quidquam, nedum exigere, sed nec recipere a sponte dantibus sub poenis tam dantibus quam accipientibus, arbitrio sacrae Congregationis, expresse decrevit sacr. Congr. Episcopor. 9 Martii 1635, apud Pitton., Constit. Pontific. et decis. ad Episcopos, num. 984.

36 Tenentur tamen monasteria regularia subsidium charitativum solvere ratione ecclesiarum saecularium sibi subiectarum, si quas tales habent. *Communis.* Et ratio est quia tales ecclesiae saeculares, antequam subiicerentur monasterio regulari, solvere consueverant Episcopo tale subsidium charitativum, adeoque censentur unita monasterio cum suo onere, cum quo transivit res; c. *Pastoralis* de Decimis, c. *Quia monasterium* de religiosis Domibus; nisi monsaterium ad id obtinuisset expressum speciale apostolicum privilegium.

37 Subsidium charitativum solvere non tenentur clerici beneficiati pauperes. Sic Hostiensis, Imola, Butrius in cit. c. *Conquerente* 16 de offic. Ordinarii; Reiffenstuel, loc. cit., n. 26; Barbosa, loc. cit., n. 49; Bellencin., loc. cit., q. 10; Bellet., loc. cit., n. 19 et seq.; Azorius, loc. cit., cap. 14, q. 6; Ventriglia, loc. cit., n. 39, et alii; arg. c. *Licet* 4 de Censibus; illi autem, iuxta citatos doctores, censentur clerici beneficiati pauperes, qui vix necessariam sustentationem, et nil ultra habent ex redditibus beneficii.

38 Fratres S. Ioannis Hierosolymitani, sive eorum vicarii in parochialibus religioni praedictae unitis non tenentur solvere subsidium charitativum. Sac. Cong. Conc., in una Augustana 4 Decembris 1630, sic ex Bonfadin. et Barbosa refert Ventriglia, loc. cit., n. 36.

39 Cardinales non tenentur solvere subsidium charitativum pro beneficiis quae possident. Bellet., loc. cit., n. 25; Ventriglia, loc. cit., n. 37; Roman., consil. 498, n. 1 et seq.; Caephal., consil. 2, n. 10, volum. 1.

Familiares autem Cardinalium, nec non alii 40
curiales, etiam Papae familiares, quamvis multas habeant immunitates et exemptiones, tamen non reperiuntur specialiter exempti a solutione subsidii charitativi, adeoque, nisi aliter sit legitima consuetudine introductum, ad illud tenentur. Bellet., loc. cit., n. 26 et seq.; Ventriglia, loc. cit., n. 38, et alii.

Successor in beneficio compelli potest ad 41
solvendum subsidium charitativum, quod eius praedecessor non solvit. Barbosa, loc. cit., n. 38; Meroll., loc. cit., n. 495; Ventriglia, loc. cit., n. 31, et alii advertentes quod, licet possit Episcopus agere contra quem velit, sive successorem, sive antecessorem, si adhuc vivus sit, vel eius haeredem, si iam sit mortuus, ad hanc solutionem; tamen ex aequitate debet illud exigere ab utroque pro rata fructuum perceptorum.

Clericus beneficiatus habitans in una dioe- 42
cesi et habens beneficium in alia, tenetur solvere subsidium charitativum soli illi Episcopo, in cuius dioecesi habet beneficium. Sac. Congr. Concil. 2 Decembr. 1673, apud Pittonum, Constitut. et decis. ad Episcopos, n. 1598.

Et si beneficium seu ecclesia beneficialis sit 43
sita in una dioecesi et habeat praedia et redditus in alia, beneficiatus tenetur solvere subsidium Episcopo dioecesis suae ecclesiae, quae attendi debet tanquam caput. Arg. l. *Cum in diversis* ff. de Relig. et sumpt. funer., non autem attendenda sunt praedia, quae sunt accessoria ecclesiae, ut in cap. unic. de Consecrat. eccles. vel altar. in 6; Ventriglia, loc. cit., Barbosa, l. c., n. 51; Bellencin., loc. cit., q. 35, et alii passim.

Si ecclesia beneficialis sita sit in confinio 44
duarum dioecesum, et dubium sit cui Episcopo competant iura episcopalia et collatio in dicta ecclesia, tunc ambo Episcopi se concordare debent, ut alternis vicibus subsidio exigant. Argum. Clementin. *Plures* de Iurepatr. Et si inter se convenire renuant, tunc iure Metropolitanus poterit eis praecipere, ut conveniant, eo quod talis eorum discordia sit ecclesiae damnosa. Bellencin., loc. cit., qu. 52; Azorius, loc. cit., qu. 6, vers. *Quid dicendum;* Barbosa, loc. cit., n. 52; Ventriglia, loc. cit., n. 26, et alii.

Pensionarius et rector beneficii tenentur ad 45
solvendum subsidium pro rata portione; nisi tamen pensio sit ei concessa libera ab omni onere, etiam subsidii charitativi, quia tunc pensionarius nihil deberet solvere. Et in casu quo pensio non sit ei concessa libera a tali onere, debet subsidium solvere Episcopo illius dioecesis, in qua est beneficium seu ecclesia, super

cuius fructus est imposita pensio, licet ipse pensionarius sit alterius dioecesis. Gigas, de Pensionibus, q. 28, n. 18; Bellencin., l. cit., qu. 37; Bellet., l. cit., n. 32; Barbosa, loco cit., num. 52; Ventriglia, loco cit., num. 31, et alii.

46 Ecclesiae pleno iure exemptae non tenentur praestare Episcopo subsidium charitativum. Bellencin., loco cit., q. 42; Azorius, loco cit., q. 6, vers. *Item non potest;* Cochier, de iurisd. Ordin. in exemptos, part. 4, q. 9, per tot.; Barbosa, loc. cit., n. 57; Ventriglia, loco cit., n. 34, et alii recte limitantes conclusionem in duobus casibus: primo, quando ecclesia exempta habet populum non exemptum, quia tunc eo respectu exigi posset tale subsidium; secundo, quando in concessione privilegii exemptionis apposita est clausula, quod ecclesia exempta remaneat adhuc cum charitate priori cum suo Episcopo, quia tunc teneretur adhuc ipsi praestare dictum subsidium charitativum.

47 Addenda sunt sequentia decreta relata cum eruditissima doctrina, suo more ab eminentissimo Cardinali Cavalchino in causa Algaren. *Subsidii charitativi,* apud Thesaurum Resolutionum S. C. C. anni 1738, ibi in Gerund. *Subsidii charitativi,* ubi disceptatis hisce dubiis: I. An Episcopi pingues redditus habentes, qui videlicet nedum congruam ipsis iuxta formam sacri Concilii Tridentini assignatam, verum etiam duplicatam ac longe maiorem habent, possint exigere charitativum subsidium a suis dioecesanis? II. An Episcopi, quibus pro exigendo charitativo subsidio non obstat sufficientia, sive exuberantia reddituum, possint illud exigere, nulla urgente causa, et inconsultis eorum capitulis? III. An possint illud exigere a clericis beneficiatis, qui, licet aliquos redditus habeant non consistentes in distributionibus quotidianis, nihil tamen eis superest ultra honestum victum; imo tales redditus vix sunt sufficientes ad praedictum eorum victum? IV. An, supposito, quod consultis eorum capitulis, dictum charitativum subsidium exigere valeant, possint illud exigere a suis clericis beneficiatis non habentibus alios redditus quam distributiones quotidianas. Die 17 Februarii 1663. Rescriptum fuit: ad I, II, III, *Negative;* ad IV, *explicandam naturam harum distributionum;* ut in lib. Decr., p. 433.

48 In qua Algaren. *Subsidii charitativi* propositis sequentibus Dubiis: I. An Episcopus Algarensis potuerit a canonicis praebendatis cathedralis ecclesiae exigere subsidium charitativum, et in qua summa, et quatenus *negative;* II. An teneatur illud restituere? III. An Episcopus potuerit dictum subsidium charitativum exigere non solum a parochis, sed etiam a vicariis perpetuis, et in qua summa? IV. An licuerit praelaudato Episcopo exigere dictum subsidium, tam ab ecclesiis et confraternitatibus habentibus beneficium unitum, aut alios redditus quam a confraternitatibus nullum beneficium unitum possidentibus, aut nullos, aut ad summum tenues redditus piis oneribus gravatos habentibus? V. An potuerit ab Episcopo confici taxa controversi subsidii charitativi post requisitum, sed non obtentum capituli consensum, illudque exigi in summa taxata in casu, etc. Sacra Congr. Concil. 2 Augusti 1738 respondit, *omnia ad eminentissimum Rezzonicum, qui dignetur rem perpendere, auditis partibus, etiam com facultate agendi pro concordia et sacrae Congregationi referre.*

In Marianen. *Subsidii charitativi* proposito 49
dubio: *An Episcopo Marianen. debeatur subsidium charitativum ex rectoriis di Belgodere, e di Russino, ut praetenditur spectans ad monachos Olivetanos, vel potius obstet praetensa exemptio DD. PP. in casu,* etc. Sacra Congreg. Concil., die 7 Febr. 1713, distulit propositionem; die vero 11 Martii 1713 respondit, *Negative* quoad primam, et *Affirmative* quoad secundam partem, *et amplius.* Sic apud Thesaurum, tom. 9, circa finem in dict. Marianen. *Subsidii charitativi.*

Alia vide infra, ad verb. *Visitatio.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Quod ait auctor n. 14 posse clericos com- 50
pelli ad charitativum subsidium, id controversia haud caret. Sunt enim qui post Innocentium, in cap. *Cum apostolus* de Censib., tenent nunquam clericos ad subsidium charita- 51
tivum cogi valere. Non ignoramus vero praevaluisse opinionem affirmativam, sed eam amplectendam vellem ea cum moderatione quam affert Ziegler., de Episcop., lib. 3. c. 27, § 16, quod scilicet et iustae sint causae ipsum exigendi, et Episcopus redditibus haud abundet.

Qui autem plenius de charitativo subsidio 52
instrui cupit, is adeat Gonny, in tractatu de charitat. Subsid., qui quaestiones omnes ad materiam hanc pertinentes examinat.

SUCCESSIO AB INTESTATO

Summarium.

1. Quis dicatur decedere intestatus? – 2. Qui tali succedit, dicitur ab intestato succedere, et haeres ab intestato vocatur. – 3. Quamvis qui testari non potuit, proprie non sit dicendus intestatus, tamen hic quoque in iure pro intestato accipitur. – 4. Successio ab intestato quid sit? – 5. Quando locus sit intestatae successioni. – 6. Successio ab intestato est duplex, scilicet in capita et in stirpes. – 7. Successio in capita quae sit? – 8. Successio in stirpes quae sit? – 9. Succedentium ab intestato quinque ordines assignantur. – 10. Fi-

lii naturales simul et legitimi quomodo succedant? - 11. Filii legitimati per subsequens matrimonium succedunt eodem modo quo legitimi. – 12. Filii legitimi tantum, id est adoptivi, etiam eodem modo quo legitime nati, aequaliter in capita succedunt adoptanti vel abroganti. - 13. Filii naturales legitimati per rescriptum supremi Principis aequali iure, ac si fuissent legitime nati, succedunt ab intestato suis parentibus, si tres concurrant conditiones, quae assignantur. - 14. Legitimatio filii naturalis facta per rescriptum supremi Principis tempore quo nulli exsistebant filii naturales simul et legitimi, probabilius non exspirat quoad successionem ab intestato, etiamsi postea nascantur patri filii legitimi. - 15. Filii naturales, non extantibus aliis ex legitimo matrimonio natis neque uxore legitima, succedunt ab intestato patri una cum sua matre in sextante seu duabus unciis aequaliter inter eos dividendis. – 16. Si autem exstent filii aut nepotes legitimi, vel legitima uxor, tunc non succedunt filii naturales patri ab intestato, nec avo paterno; sed solum debentur illis alimenta ex bonis paternis arbitrio boni viri. - 17. Succedunt tamen dicti filii naturales matri etiam illustri et omnibus ascendentibus per lineam maternam una cum legitime natis. - 18. Filii spurii, vulgo quaesiti, nullatenus succedunt patri ab intestato. – 19. Succedunt tamen matri non illustri aeque ac filii naturales. – 20. Matri autem illustri et habenti filios legitimos non succedunt ab intestato; secus vero si legitimis filiis careat. - 21. Filii ex damnato coitu nec patri, nec matri ab intestato succedunt, quamvis nulli legitimi filii exstent. - 22. Filiis ex damnato coitu aequiparantur quoad successionem filii quorum parentes ob crimen laesae maiestatis sunt condemnati. - 23. Qui sint et dicantur filii legitimi, illegitimi, naturales, spurii, quaesiti, filii ex damnato coitu, *Remissive*. – 24. Nepotes et pronepotes succedunt ab intestato avo et aviae in stirpes, sive adhuc exstent filii dicti avi et dictae aviae, sive non. – 25. Deficientibus descendentibus, et fratribus, seu sororibus germanis succedunt ab intestato soli ascendentes, servata tamen graduum praerogativa, ita ut proximiores gradu excludant remotiores. - 26. Moriente filio sine liberis, relicto superstite patre et avo materno, matre iam mortua, solus pater succedit excluso penitus avo materno, etiam quoad bona materna, et sic vice versa. – 27. Si defunctis patre et matre, exstent plures ascendentes sine fratribus vel sororibus defuncti, v. gr. exstet avus et avia in linea paterna, et simul avus et avia in linea materna, aut ex parte patris exstent solus avus, et ex parte matris avus et avia, vel vice versa, tunc succedunt defuncto nepoti aut pronepoti omnes aequaliter, non in capita, sed in stirpes. - 28. Quando cum ascendentibus aequalis gradus exstant etiam germani frates et sorores defuncti, tunc succedunt omnes aequaliter, et in capita. - 29. Sorores autem et fratres solum uterini, vel solum consanguinei excluduntur per ascendentes, nec possunt cum illis succedere haereditati fratris uterini defuncti. - 30. Germanorum filii succedunt cum ascendentibus, et fratribus seu sororibus germanis haereditati alterius praedefuncti germani fratris aut sororis, non nisi tamen in stirpem. – 31. Nepotes autem seu pronepotes non gaudent hoc privilegio. - 32. In iis casibus, in quibus filii naturales et illegitimi succedunt parentibus, parentes etiam succedunt illis. - 33. Deficientibus descendentibus et ascendentibus succedunt ab intestato defuncto eius sanguine iuncti collaterales, et quidem aequaliter, et in capita cum hoc tamen quod collateralis proximior semper totaliter excludat remotiorem. - 34. Quando cum defuncti fratribus et sororibus germanis exstant etiam filii alterius fratris aut sororis germanae praedefunctae, tunc etiam isti cum illis succedunt, ita tamen, ut fratres et sorores succedant in capita, et dicti filii solum in stirpem. - 35. Sicuti fratres germani, ita etiam et filii fratrum germanorum excludunt fratres solum uterinos, et solum consanguineos, sublata omni differentia sexus et emancipationis. - 36. Si soli filii diversorum fratrum vel sororum exstent, et nullus frater defuncti, nec germanus, neque solum consanguineus, aut solum uterinus, tunc filii et filiae fratrum germanorum non in stirpes, sed in capita succedunt defuncto patruo. - 37. Si autem, nullis exstantibus fratribus germanis defuncti, exstent eiusdem fratres consanguinei vel uterini, tunc succedunt quidem soli filii et filiae fratrum germanorum, exclusis fratribus solum consanguineis vel solum uterinis; at vero in stirpes et non in capita. – 38. Quando nulli extant liberi legitimi, nec germani fratres aut sorores defuncti, de cuius haereditate agitur, tunc ab intestato succedunt eius consanguinei, seu uterini fratres, et sorores, exclusis omnibus aliis collateralibus. - 39. Quando defunctus relinquit quosdam fratres consanguineos, et quosdam etiam uterinos, tunc probabilius fratres consanguinei succedunt in bonis paternis, et uterini in maternis, in aliis vero bonis aequaliter et indistincte succedunt. - 40. Sententia tamen opposita est vere probabilis. – 41. Deficientibus omnibus fratribus et sororibus tam germanis quam consanguineis, et uterinis, eorumque omnibus filiis, succedunt ab intestato reliqui collaterales sanguine iuncti gradu propinquiores, et quidem non in stirpes, sed in capita. - 42. Ab intestato succedere possunt omnes cognati gradu propinquiores probabilius usque ad decimum gradum tantum secundum computationem civilem. - 43. Plures tamen alii satis probabiliter censent, hodie agnatos et cognatos etiam ultra decimum gradum admitti ad successionem in infinitum. - 44. Filii adoptivi non succedunt filiis legitimis patris adoptantis, nec aliis agnatis et cognatis, nec isti succedunt filio adoptivo. - 45. Fratres naturales, spurii, ac caeteri huiusmodi naturales ex uno patre et diversis matribus provenientes, sibi invicem ab intestato nullatenus succedunt. - 46. Neque dicti fratres naturales et spurii succedunt fratri legitime procreato, vel legitimato: nec isti illi. – 47. Fratres naturales, ac spurii, et caeteri huiusmodi collaterales uterini succedunt et sibi invicem, et collateralibus legitime natis, et si legitime nati essent etiam ipsi. – 48. Collaterales ex damnato coitu, nec sibi invicem, nec legitimis, nec hi illis ab intestato succedere possunt, sive ex parte patris, sive ex parte matris sint coniuncti. - 49. Deficientibus omnibus consanguineis defuncti, sive descendentibus, sive ascendentibus, sive collateralibus, tunc nisi adsint in contrarium pacta dotalia, aut statuta, seu consuetudines locorum, succedit superstes coniux excluso fisco. - 50. Dummodo tamen tempore mortis unius nullum inter eos reperiatur divortium, etiam quoad torum vel cohabitationem. - 51. Uxor pauper an, quomodo et quando succedat defuncto marito diviti, etiam exstantibus liberis vel aliis consanguineis? ad num. 54. – 55. An et quomodo etiam maritus pauper succedat reciproce cum liberis aut sanguine iunctis uxoris. – 56. Deficientibus consanguineis ultra decimum gradum, et uxore aut viro, succedit ultimo loco fiscus in omnibus bonis vacantibus defuncti seu defunctae. - 57. Ut fiscus legitime succedat dictis bonis, quid prius agere debeat? - 58. Limitatur tamen conclusio quoad bona peregrinorum in remotis locis a sua patria decedentium ab intestato. – 59. In bona clericorum patrimonialia, quasi patrimonialia, industrialia, et parcimonialia succedunt ab intestato eorum legitimi consanguinei. – 60. Si clericus consanguineos successionis capaces non habeat, in dicta bona succedit ecclesia, cui servivit, seu in qua beneficium habuit, excluso fisco episcopali. – 61. Si autem clericus intestatus decedens, nec habeat consanguineos successionis capaces, aut beneficium habuerit, in dicta sua bona succedit fiscus episcopalis. - 62. Episcopus tamen in dicto casu non potest sibi ipsi talia bona appropriare, sed debet ipsa erogare in pias causas. - 63. In bona vero mere ecclesiastica clericorum succedit collegium ipsorum, vel successor in beneficio, si clericus defunctus bona separata possidebat, ab eodem tamen in pios usus fideliter distribuenda. - 64. In omnia bona religiosorum professorum, qui de ipsis ante professionem nihil dis-

posuerunt, succedit, velut ab intestato mortuorum morte civili, monasterium seu ordo religiosus, si successionis sit capax. - 65. Si autem monasterium, seu ordo religiosus, non sit successionis capax, tunc succedunt haeredes illorum ab intestato, perinde ac si morte naturali obiissent. - 66. Alia ad rem, ad n. 78.

1 Ille dicitur decedere intestatus, seu *intestatus decedit, qui aut omnino testamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat, ruptum irritumque factum est, aut si ex eo nemo haeres exstiterit.* Sic expresse habetur in princip. Instit. de Haereditatibus quae ab intestato deferuntur, et concordat l. *Intestati* 1 ff. de suis et legitimis Haeredibus, ibi: *Intestati proprie appellantur, qui, cum possent testamentum facere, testati non sunt; sed et is, qui testamentum fecit, si eius haereditas adita non est, vel ruptum, vel irritum est testamentum, intestatus non improprie dici-*
2 *tur decessisse.* Unde qui tali succedit, dicitur intestato seu ab intestato succedere, et haeres ab in-
3 testato vocatur. *Communis.* Imo quamvis qui testari non potuit, proprie non sit dicendus intestatus, tamen hic quoque in iure pro intestato accipitur, textu expresso in cit. l. *Intestati* 1 ff. de suis et legitimis Haeredibus, ibi: *Plane qui testari non potuit, proprie non est intestatus, puta impubes, furiosus, vel cui bonis interdictum est, sed hos quoque pro intestatis accipere debemus.* Et sic etiam qui tali succedit, dicitur intestato succedere, et haeres ab intestato appellatur. *Communis.*

4 Successio ab intestato est acquisitio haereditatis legibus debita absque testamento vel dispositione hominis. Est in re communis, arg. tot. titul. ff. Si quis, omissa causa testamenti, ab intestato vel alio modo possideat haereditatem.

5 * Porro locus est intestatae successioni, *si certum est, tabulas non extare.* L. 3 ff. Si tab. test. non exst. Quandiu autem ambigitur, an exstent necne, huic possessioni locus non est. L. 1 Cod. de Poss. bon. sec. tab. Neque solum cum nullae testamenti tabulae extant, huic possessioni locus est, sed cum etiam iniustae exstant, ut si quis filius praeteritus fuerit, item si haeres scriptus recuset adire, vel probetur testatorem post factum testamentum ab intestato decedere voluisse L. 1, § 9, et l. 13 ff. Si tab. test. null. exst. Rursus ad hoc, ut locus sit intestatae possessioni, requiritur ut nemo antea hanc possessionem adeptus sit, sive secundum tabulas, sive contra tabulas, vel requiritur ut haeres repudiaverit. L. 1, § 2 et 3, ff. eod., l. 1, § 1, Quis ordo in possess. Capta vero possessio in vim Carboniani edicti non impedit, quominus etiam ab intestato peti possit. L. 1, § 4, ff. Si tab. test. nul. exst. Haec enim non est vera et definitiva possessio. Carboniano siquidem edicto locus est, *si cui controversia fiet, an inter liberos sit, et impubes sit, causa cognita, perinde possessio datur ac si nulla de ea re controversia esset, et iudicium in tempus pubertatis, causa cognita differtur.* L. 1 ff. de Carbon. edict. Sed videnda etiam lex 7, § 8, et l. 12 ff. eod., quae rem clarius explicat. Notandum denique intestatam possessionem tunc demum concedi, nisi quis iure civili ex testamento haereditatem adiverit. Exemplum habes in l. 2 ff. Si tab. nul. exst. *.

Successio ab intestato est duplex, seu du- 6
pliciter fit, scilicet in capita et in stirpes, *Communis.* Successio in capita fit et est, quando 7
haereditas secundum numerum personarum succedentium, quibus defertur, in portiones seu partes viriles, sive aequales, dividitur, ita, ut tot fiant partes seu portiones haereditatis aequales, quot sunt capita seu personae eiusdem gradus, et ob id appellatur *successio in capita,* textu expresso in Novella 118, c. 3 in fine, ibi: *Quod in capita nostrae leges appellant.* Successio in stirpes fit et est, quando 8
plures succedunt in locum alicuius, non secundum numerum personarum, sed secundum portionem, quam de iure accepisset ille, in cuius locum succedunt, ita ut omnes simul sive multi sive pauci sint, tantam solum portionem haereditatis accipiant, quantam suus principalis, cuius loco succedunt, reciperet si adhuc viveret. Sic si pater intestatus decedens, unum filium et decem nepotes ex alio filio praedefuncto relinquat, isti decem nepotes succedunt *in stirpem,* id est in locum sui patris, a quo tanquam stirpe proveniunt, et omnes decem simul tantam solam portionem haereditatis recipiunt, quantam reciperet suus pater, si adhuc viveret, id est solummodo tantam inter omnes, quantam accipit de se solo ipse adhuc vivens frater eorum praedefuncti patris, § *Cum filius* 6, et § *Sed nos* 16 Instit. de Haereditatibus quae ab intestato deferuntur, ibi: *Quemadmodum inter filios et nepotes ex filio antiquitas statuit, non in capita, sed in stirpes dividi haereditatem.* Et concordant Authentic. *In successionem* Cod. de Suis et legitimis, et Authent. de Haeredibus ab intestato venientibus, cap. 1, collat. 9, ibi: *Tantam de haereditate morientis accipientes partem quanticumque sint, quantam eorum parens, si viveret, habuisset, quam successionem in stirpes vocavit antiquitas.*

* Iure antiquo, quod ex ipso praetoris edicto obtinebat, octo erant bonorum intestati possessionis gradus, quos fuse describit Theophil. Instit. lib. 3, tit. 9, § 1. Ulpianus profecto septem duntaxat enumerat gradus, ut videre est in ipsius Frag., tit. 28, § 7, licet hunc eumdem textum mutilaverit Tribonianus, ut hanc legem legibus accommodaret Iustiniani qui, omnibus sublatis gradibus, quatuor tan-

tum constituit, ideo ita legitur Ulpiani textus in l. 1 ff. Si tab. nul. exst. Sed cur Theophilus octo enumerat gradus, septem vero tantum Ulpianus? Ex edicto quidem praetoris octo erant gradus, octavus nempe *Unde decem personae,* quae dabatur manumissori post vocatas ad hanc possessionem novem personas, videlicet filium, nepotem, neptem, patrem, matrem, avum, aviam, fratrem et sororem, et decimo loco vocavit manumissorem ad successionem manumissi intestati decedentis. Sed vide Theophil., loc. cit. Postea autem mancipationes et manumissiones in mancipationibus in usu esse desierunt; nullus proinde bonorum possessioni *Unde decem personae* iam superfuit locus, ideoque Ulpianus omisit *.

9 Nunc vero ex constitutionibus Iustiniani succedentium ab intestato quinque ordines assignantur: primus est *descendentium,* liberorum nempe, nepotum ac pronepotum, etc.; secundus est *ascendentium,* parentum nempe, avorum, ac proavorum, etc.; tertius *collateralium,* fratrum nempe et aliorum consanguineorum; quartus *coniugum* inter se; quintus denique *fisci.* Authent. de Haeredibus ab intestato venientibus, seu Novella 118, cap. 1, 2 et 3, collat. 9, ac tot. tit. ff. et Cod. Unde vir, et tot tit. Cod. de Bonis vacantibus.

10 Liberi naturales et legitimi simul, id est filii ex legitimo matrimonio nati, si adhuc omnes sint superstites, sine ulla status differentia, sive feminae, sive mares, sive sui sint, hoc est in patris potestate, sive emancipati, sive saeculares, sive clerici, aut ecclesiasticae personae, succedunt in capita et aequaliter ab intestato suis parentibus, tam patri quam matri, exclusis omnibus aliis, non solum collateralibus, sed etiam ascendentibus et descendentibus; si autem aliquis ex dictis liberis fuerit praemortuus, succedunt pro ipso eius filii aut nepotes non in capita, sed in stirpes. *Communis,* textu expresso in cit. Authent. de Haeredibus ab intestato venientibus, seu Novella 118, cap. 1, collat. 9, et cit. Authent. *In successionem* Cod. de Suis et legitimis.

11 Etiam filii legitimati per subsequens matrimonium succedunt ab intestato parentibus, si soli sint vel unacum naturalibus et legitimis liberis iam natis seu nascituris aequaliter, cum habeantur per omnia, ac si ab initio legitime nati fuissent. *Communis,* textu expresso in § *Sui autem* 2 Institut. de Haereditatibus quae ab intestato, et cap. *Tanta* 6 Qui filii sint legitimi.

12 Item filii legitimi tantum, id est adoptivi, etiam eodem modo quo legitime nati, aequaliter in capita succedunt adoptanti vel abroganti. *Communis,* claris iuribus in § 14 Institut. de Haereditatibus quae ab intestato, leg. *Cum in adoptivis* 10, § 1, Cod. de Adoptionibus, leg. *Si te parens* 5 Cod. de suis et legitimis Liberis, ibi: *Si te parens, in cuius fuisti potestate, solemniter in adoptionem dedit cum filiis naturalibus adoptivi patris ante vel post quaesitis, defuncto intestato succedere potes* *. Dummodo tamen fuerint in potestate adoptantis, dum hic mortuus est; emancipatione enim omnia adoptionis iura dissolvuntur. L. 1, § 6, ff. Unde liberi *.

Filii naturales legitimati per rescriptum su- 13
premi Principis aequali iure, ac si fuissent legitime nati, succedunt ab intestato suis parentibus, si tres concurrant conditiones: scilicet primo, si nulli exstent filii legitimi; secundo, si pater naturalis, peracta generatione, ex aliqua iusta causa matrem ducere non potuit, sicque per subsequens matrimonium prolem legitimare nequivit; tertio, si proles in legitimationem consenserit. Sic expresse Novella 74, cap. 1, et Novella 89, cap. 9. Si autem supremus princeps in rescripto legitimationis insereret clausulam: *Non obstante quod adsint legitimi,* seu: *Etiam in praeiudicium legitimorum,* procederet conclusio, etiam non concurrente prima conditione, quia supremus Princeps potest antiquas leges abrogare et novas condere, arg. leg. *Disputare* 3 Cod. de crimine Sacrilegii, cum similibus, et in tali casu standum esset dispositioni posterioris legis, quia posteriora derogant prioribus, c. *Licet Romanus Pontifex* 1 de Constitutionibus in 6, leg. *Sed et posteriores* ff. de Legibus, cum similibus. Et sic tenet *Communis* doctorum, teste Gailo, lib. 2, observ. 142, n. 8.

Legitimatio filii naturalis facta per rescri- 14
ptum supremi Principis tempore, quo nulli existebant filii naturales simul et legitimi, probabilius non exspirat quoad successionem ab intestato, etiamsi postea nascantur patri filii legitimi. Sic Gailus, l. cit., n. 5; Reinffenstuel, lib. 3 Decr., tit. 27, n. 4; Bartolus, in l. *Ex facto,* n. 3, ff. de vulgari et pupillari Substitutione; Baldus, ib., n. 1, ac etiam Iason, n. 15, citans communem; et ratio est, quia semel perfecta et consummata non irritantur, quamvis ad eum casum perveniant, a quo incipere non potuissent, l. *In ambiguis* 82, § 1, de Regul. iuris, ibi: *Non est novum, ut quae semel utiliter constituta sunt, durent, licet ille casus extiterit a quo initium capere non potuerunt.* et cap. *Factum* 73 de Regul. iur. in 6, ibi: *Factum legitime retractari non debet, licet causa postea eveniat, a qua non potuit inchoari;* contrarium tamen sentiunt multi citati a Tiraquell. in leg. *Si unquam,* n. 275, Cod. de revocat. Donat., arg. l. *Existimo* 98, princip., ff. de Verb. obl.

Filii naturales, non exstantibus aliis ex le- 15
gitimo matrimonio natis, neque uxore legitima, succedunt ab intestato patri unacum sua matre in sextante, seu duabus unciis (id est duabus partibus, si haereditas in duodecim divi-

datur) aequaliter inter eos dividendis; ita ut una prolibus naturalibus, altera vero matri remaneat. Novella 18, cap. 5, Novella 89, c. 12.

16 Si autem exstent filii aut nepotes legitimi, vel legitima uxor, tunc non succedunt filii naturales patri ab intestato, nec avo paterno, sed solum debentur illis alimenta ex bonis paternis arbitrio boni viri. Cit. Nov. 18, c. 5 et Nov. 87,

17 c. 12. Succedunt tamen matri dicti filii naturales etiam illustri et omnibus ascendentibus per lineam maternam una cum legitime natis. L. *Si qua illustris* 5 Cod. Ad S. C. Orficianum, et § *Novissime* 5 Instit. eod., cum similibus.

18 Filii spurii, vulgo *quaesiti*, nullatenus succedunt patri ab intestato. Arg. § 4 Instit. de

19 Successione cognat. Istorum enim certus pater nescitur, adeoque, etc. Succedunt tamen matri non illustri aeque ac filii naturales. Cit. § *Novissim.* Instit. Ad S. Consul. Orficianum; et

20 leg. 2 ff. Unde cognati. Matri autem illustri et habenti filios legitimos non succedunt ab intestato; secus vero si legitimis filiis careat. *Si qua illustris* 5 Cod. Ad S. C. Orfician.

21 Filii ex damnato coitu, nec patri, nec matri ab intestato succedunt, quamvis nulli legitimi exstent. Novella 89, c. final., et Authent. *Ex complexu* Cod. de incest. Nupt., v. verb. *Filius,* n. 127.

22 Filiis ex damnato coitu aequiparantur, ita ut nec patri, nec matri, nec aliis ascendentibus succedant ab intestato, filii, quorum parentes ob crimen laesae maiestatis sunt condemnati. L. *Quique* 3, § 1, Cod. Ad leg. Iul. maiest. Item filii eorum, qui propter haeresim condemnati sunt. Cap. *Excommunicamus* 3, § *Damnati,* de Haereticis.

23 Qui autem sint et dicantur filii legitimi, illegitimi, naturales, spurii, quaesiti, ex damnato coitu? Vide verb. *Filius,* ubi late de omnibus.

24 Nepotes et pronepotes succedunt ab intestato avo vel aviae in stirpes, sive adhuc exstent filii dicti avi et dictae aviae, sive non. § *Cum filius* 6 et § *Sed nos* 16 Instit. de Haredit. quae ab intestato; Novella 118 et Authent. *In successionem* Cod. de suis et legitimis, et l. *Nepotes* 2 Cod. eod., cum similibus.

25 Deficientibus descendentibus, et fratribus, seu sororibus germanis, succedunt ab intestato soli ascendentes, servata tamen graduum praerogativa, ita ut proximiores gradu excludant remotiores; unde pater et mater succedunt filiis decedentibus sine liberis et fratribus, vel sororibus germanis, id est utrinque coniunctis, exclusis a tali successione avo et avia. Novell. 118, cap. 2, Authent. *Defuncto* Cod. Ad S. Consult. Tertullianum.

26 Sic etiam si Paulus v. g. defunctus sine liberis relinquat superstitem patrem et avum maternum, matre mortua, solus pater succedit Paulo, excluso penitus avo materno, etiam quoad bona materna et vice versa, patre mortuo, mater superstes excludit penitus avum paternum a successione filii etiam quoad bona paterna. Arg. l. *Si plures* 10, § *Filio,* ff. de vulgari et pupillari Substitutione, et cit. Nov. 118, c. 2, iuncta Glossa, ib., verb. *Proximi,* et Gloss., in cit. Authent. *Defuncto,* verb. *Gradus;* Pirhing. l. 3 *Decret.*, tit. 27, n. 13; Reiffenst., ibid., n. 30, testans de communi contra paucos.

Si defunctis patre et matre, exstent plures 27 ascendentes sine fratribus vel sororibus defuncti, v. g. exstent avus et avia in linea paterna, et simul avus et avia in linea materna, aut ex parte patris exstet solus avus, et ex parte matris avus et avia, vel vice versa, tunc succedunt defuncto nepoti aut pronepoti omnes aequaliter, non in capita, sed in stirpes, ita ut haereditas ex aequo inter illos ascendentes, qui eumdem gradum obtinent, dividatur, et unam medietatem accipiant ascendentes a patre, alteram ascendentes a matre, sive plures fuerint, sive unus solus ex una parte. *Communis,* textu claro in cit. Novella 118, cap. 2.

Quando cum ascendentibus aequalis gradus 28 exstant etiam germani fratres et sorores defuncti, tunc succedunt omnes aequaliter, et in capita, ita ut ascendentes, et fratres, et sorores defuncti accipiant aequales partes haereditatis, tot faciendo aequales portiones, quot sunt capita seu personae. *Communis,* textu aperto in cit. Novella 118, cap. 2, § *Si vero,* et cit. Authent. *Defuncto* Cod. Ad S. C. Tertullianum.

Sorores autem et fratres solum uterini, id 29 est ex sola matre, vel solum consanguinei, id est ex solo patre, excluduntur per ascendentes, nec possunt cum illis succedere haereditati fratris uterini defuncti. *Communis,* per text. in cit. Novella 118, cap. 2, ibi: *Si vero cum ascendentibus inveniantur fratres aut sorores ex utrisque parentibus coniuncti defuncto;* ubi, ut vides, textus ad id admittit solos fratres aut sorores germanos, et non solum uterinos, aut solum consanguineos.

Germanorum filii succedunt cum ascenden- 30 tibus et fratribus seu sororibus germanis haereditati alteriûs praedefuncti germani fratris aut sororis, non nisi tamen in stirpem, textu expresso in Novella 127, cap. 1.

Nepotes autem seu pronepotes praemortui 31 fratris non gaudent hoc privilegio, sed excluduntur a dicta haereditate per ascendentes et germanos fratres, aut sorores ipsius praemortui fratris, ut constat clare ex Rubrica cit. Novell. 127, ibi: *Ut fratrum filii succedant pariter ad imitationem fratrum etiam ascendentibus exstantibus;* ubi, ut vides, Rubrica ad dictam successionem admittit solum fratrum

filios, non autem nepotes et pronepotes. Tum quia ius repraesentationis ultra fratrum filios locum non habet in linea collaterali. Authent. *Post fratres fratrumque filios* Cod. de legitimis Haeredibus.

32 In iis casibus, in quibus filii naturales et illegitimi succedunt parentibus, parentes etiam succedunt illis, textu expresso in Novella 89, cap. 13.

33 Deficientibus descendentibus et ascendentibus, succedunt ab intestato defuncto eius sanguine iuncti collaterales, et quidem aequaliter, et in capita, cum hoc tamen, quod collateralis gradu proximior semper totaliter excludat remotiorem, sicque omnium primo succedunt germani fratres et sorores, penitus exclusis fratribus et sororibus solum uterinis, vel solum consanguineis, textu expresso in Novella 118, cap. 3, et Authent. *Itaque* Cod. Communia de Successionibus.

34 Quando cum defunctis fratribus et sororibus germanis exstant etiam filii alterius fratris aut sororis germanae praedefunctae, tunc etiam isti cum illis ab intestato succedunt, ita tamen ut fratres et sorores succedant in capita, et dicti filii solum in stirpem omnes simul pro unica tantum portione loco sui patris praedefuncti, textu expresso in Nov. 118, cap. 3, § *Si autem,* et in Authent. *Cessante* Cod. de legitimis Haeredibus.

35 Sicuti fratres germani, ita etiam filii fratrum germanorum excludunt fratres solum uterinos, vel solum consanguineos, sublata omni differentia sexus et emancipationis, textu claro in cit. Novella 118, cap. 3, § *Si autem defuncto,* et cit. Authent. *Cessante* Cod. de legitimis Haeredibus.

36 Si soli filii diversorum fratrum vel sororum exstent, et nullus frater defuncti, neque germanus, neque solum consanguineus, aut solum uterinus, tunc filii et filiae fratrum germanorum, non in stirpes, sed in capita succedunt defuncto patruo. Affertur exemplum. Demus, quod Petrus habens duos fratres Paulum et Ioannem, iis praemortuis, intestatus decedat, et ex fratre Paulo exstent quatuor filii seu filiae, et ex altero fratre Ioanne sex. Hi decem filii seu filiae duorum fratrum succedunt Petro patruo suo, non in stirpes, sed in capita, sicque haereditas Petri non est dividenda in duas partes pro numero duorum fratrum praemortuorum, sed in decem partes secundum numerum decem filiorum, seu filiarum dictorum duorum fratrum. Sic clare deducitur ex leg. *Post consanguineos,* § 2, ff. de suis et legitimis Haeredibus, ibi: *Si plures sint eiusdem gradus, omnibus* (omnibus defertur haereditas) *in capita scilicet, utputa duos fratres habui vel duos patruos, unus ex his unum filium, alius duos relinquit, haereditas mea in tres partes dividetur;* et l. *Lege duodecim* 14, ad finem, Cod. de legitimis Haeredibus, ubi de liberis fratrum et sororum sic statuitur: *Illo procul dubio observando, ut successio non in stirpes, sed in capita dividatur.* Sic Fachin., lib. 6 Controv., cap. 3; Molina, tract. 2, disp. 164, n. 12; Covarruvias, in Epitom. success., n. 12; Reiffenstuel, lib. 3 Decret., tit. 27, n. 39; Pirhing, ibid., num. 21, testans de communi contra aliquos, et ferens hanc sententiam fuisse approbatam a Carolo V, in comitiis imperialibus Spirae habitis anno 1529.

37 Si autem nullis exstantibus fratribus germanis defuncti exstent eiusdem fratres consanguinei vel uterini, tunc succedunt quidem soli filii et filiae fratrum germanorum, exclusis fratribus solum consanguineis, vel solum uterinis, ut expresse habetur in Novella 118, cap. 3, § *Si autem,* vers. *Unde consequens est;* at vero in stirpes et non in capita, quia, quando praedicti filii et filiae fratrum germanorum defuncti concurrunt cum eiusdem defuncti fratribus consanguineis vel uterinis, tunc succedunt solum iure repraesentationis sui patris fratris germani dicti defuncti, alioquin non possunt excludere ab eiusdem haereditate ipsius defuncti fratres consanguineos et uterinos, cum essent uno gradu ipsis remotiores: adeoque cum eos solummodo excludant, quatenus repraesentant patrem suum defunctum, qui utpote frater germanus eos excluderet, et succedentes iure repraesentationis, succedunt in stirpes, et non in capita, ex cit. Nov. 118, c. 2, § *Si autem,* et Authent. *Cessante* Cod. de legitimis Haeredibus, in tali casu dicti filii et filiae succedunt in stirpes, et non in capita. Sic Fachin., loc. cit.; Pirhing, loc. cit., n. 21; Reiffenstuel, loc. cit., n. 41, et alii communius.

38 Quando nulli exstant liberi legitimi, nec germani fratres vel sorores defuncti, de cuius haereditate agitur, tunc ab intestato succedunt eius consanguinei seu uterini fratres et sorores, exclusis omnibus collateralibus, textu expresso in cit. Novella 118, cap. 3, vers. *His autem non exsistentibus;* et Authent. *Post fratres autem* Cod. de legitimis Haeredibus.

39 Quando defunctus relinquit quosdam fratres consanguineos, et etiam quosdam fratres uterinos, tunc probabilius fratres consanguinei succedunt in bonis paternis, nempe quae a patre defuncto ad eum pervenerunt, et fratres uterini in bonis maternis, nempe quae a matre defuncta obtinuit, in aliis vero bonis aequaliter et indistincte succedunt. Sic colligitur ex leg. *De emancipatis* 13, § *Exceptis maternis rebus,* Cod. de legitimis Haeredibus, ibi: *Exceptis maternis rebus, in quibus, si de eadem matre, fratres vel sorores sunt, eos solos vocari oportet.* Et sic tenent Glossa, in Authent. *Post fratres* 1, verb. *Filii eorum,* Cod. de legitimis Haeredibus, et Gloss. in Authent. *Itaque,* verb. *Utroque parente,* Cod. Communia de Successioni-

bus, et ibi Bartolus, Covarruv., in cit. epitome de Successionibus ab intestato, n. 8, § *Tertio est advertendum;* Iason, in leg. *Post dotem* ff. Soluto matrimonio; Molina, cit. disp. 164, n.7; Pirhing, loc. cit., num. 22, et ipso teste, alii communiter, et hanc sententiam vocat etiam communissimam Reiffenstuel, loc. cit., n. 43, quamvis ipse n. 44, 45 et 46, cum variis aliis
40 defendat oppositum. Quae sententia est vere probabilis, ut fatetur etiam ipse Pirhing, loc. cit., eamque propugnant Fachin., Fulgosus, Corneus, Haunold, Bald., Salicet., et alii cum Reiffenstuel, loc. cit.

41 Deficientibus omnibus fratribus et sororibus, tam germanis quam consanguineis et uterinis, eorumque omnibus filiis, succedunt ab intestato reliqui collaterales sanguine iuncti gradu propinquiores, exclusis remotioribus, et quidem non in stirpes, sed in capita, si plures exsistant eiusdem gradus, nulla habita distinctione aut differentia sexus masculini aut feminini, agnationis et cognationis, vel bonorum paternorum aut maternorum, sive utrum ex utroque an ex uno tantum latere sint coniuncti, quia in istis sola cognatio spectatur, textu expresso in Authent. *Post fratres* 2 Cod. de legitimis Haeredibus, et cit. Nov. 118, cap. 3 in fine, et cap. 4 per tot.

42 Ab intestato succedere possunt omnes cognati gradu proximiores probabilius usque ad decimum gradum tantum secundum computationem civilem. Sic Glossa fin. communiter recepta in Authent. *In successione* Cod. de suis et legitimis Haeredibus, et cit. Novella 118, cap. 3, § final., verb. *Cognatus,* et debet haeres petens haereditatem probare se defuncto intra decimum gradum coniunctum fuisse. Schneidew, Comm. in Instit. de Haeredit. quae ab intestato, § *De tertio ordine succedentium,* n. 40; Pirhing, loc. cit., n. 23, vers. *Porro hodie,* et alii, arg. § *Hoc loco* 5 Instit. de Successione cognatorum.

43 Plures tamen alii satis probabiliter censent hodie agnatos et cognatos etiam ultra decimum gradum, admitti ad successionem in infinitum, excluso fisco, dummodo suam genealogiam probare possint. Leg. *Post consanguineos* 2, § 1, ff. de suis et legitimis Haeredibus, ibi: *Deincepsque caeteri, si qui sunt hinc orti in infinitum;* et concordat § *Caeterum* 3 Instit. de legitima agnatorum Successione; tum quia in cit. Novella 118, cap. 2, § final., et cap. 4, omnes agnati et cognati ad haereditatem vocantur iuxta gradus praerogativam, nulla facta restrictione ad certum gradum, quod idem colligitur ex leg. *Vacantia* 4 Cod. de Bonis vacantibus. Caeterum recte notat Reiffenstuel, loc. cit., n. 47, quod inutilis videtur quaestio an talis successio extendatur usque in infinitum, an vero solum usque ad decimum gradum; quia ultra decimum gradum casus successionis ab intestato vix contingit.

* Mihi quidem hac in re non videtur locus quaestioni; exstat lex non obscura, quae septem numerat cognatorum gradus, quae est l. 1, § 3, ff. Unde cognati. Idem statutum legimus in Institut., lib. 3, tit. 6, § 5, vers. *Proximitatis.* Ergo ultra septimum gradum non esse locum cognatorum successioni pro certo habendum est. *

Filii adoptivi non succednnt filiis legitimis 44
patris adoptantis, nec aliis agnatis et cognatis, nec isti succedunt filio adoptivo, textu claro in leg. *Cum in adoptivis* 10, § 1, vers. *Et ideo,* Cod. de Adoptionibus.

Fratres naturales, spurii ac caeteri huiusmodi 45
naturales ex uno patre et diversis matribus provenientes sibi invicem ab intestato nullatenus succedunt; leg. *Si spurius* 4 ff. Unde cognati. Et sic communis receptissima doctorum, teste Covarruv., de Matrimon., part. 2, cap. 8, § 5, n. 26, et Reiffenstuel, loc. cit., n. 10.

Neque dicti fratres naturales et spurii succe- 46
dunt fratri legitime procreato vel legitimato. Et nec isti illis. Arg. Novella 89, c. 4. Cum enim ex dicta Novella filii naturales, etiam legitimati, solum patri, non autem caeteris collateralibus succedant, sequitur evidenter, quod nec isti illis succedere possint, quia haec successio est reciproca, ut cum aliis recte docet Covarruv., in epitome de Successionibus ab intestato, ad finem; Reiffenst., loc. cit., n. 50, et alii.

Fratres naturales ac spurii, et caeteri huius- 47
modi collaterales uterini, seu ex eadem matre, succedunt et sibi invicem et collateralibus legitime natis, ac si legitimi nati essent etiam ipsi. *Communis,* textu expresso in l. *Hac parte* 2, et l. *Si spurius* 4 ff. Unde cognati.

Collaterales nati ex damnato coitu, nec sibi 48
invicem, nec legitimis, nec hi illis ab intestato succedere possunt, sive ex parte patris, sive ex ex parte matris sint coniuncti. Sic communis doctorum, teste Schneidew, lib. 3, to. 1, de certo ordine Succedentium, n. 37, et Reiffenstuel, loc. cit., sub n. 51, arg. Authent. *Ex complexu* Cod. de incestis et inutilibus Nuptiis, ibi: *Ex complexu nefario, aut incesto, seu damnato, liberi nec naturales sunt nominandi, omni paternae substantiae indigni beneficio, ut nec alantur a patre;* ubi, ut vides, adeo odibiles reputantur taliter nati, ut non solum ab omni successione, sed etiam alimentatione parentum excludantur, adeoque multo magis a successione collateralium. Vide supra sub n. 21.

Deficientibus omnibus consanguineis defun- 49
cti, sive descendentibus, sive ascendentibus, sive collateralibus, tunc nisi adsint in contrarium pacta dotalia aut statuta, seu consuetudines locorum, succedit superstes coniux, excluso fisco. *Communis,* textu expresso in leg. unic. ff. et Cod. Unde vir et uxor.

Dummodo tamen tempore mortis unius nul- 50

lum inter eos reperiatur divortium, textu expresso in cit. l. unic. ff. Unde vir et uxor, ibi: *Ut autem haec bonorum successio locum habeat, uxorem esse oportet mortis tempore, sed si divortium secutum sit..., haec successio locum non habet.*

51 Uxor pauper succedit ab intestato defuncto marito diviti etiam exstantibus liberis, vel aliis consanguineis, non quidem in omnibus bonis, sicuti quando deficiunt omnes consanguinei, sed in quartam partem haereditatis, si non sint plures quam tres liberi seu consanguinei, vel si quatuor aut plures exstent liberi seu consanguinei, in portionem virilem, id est in tantam portionem, quanta uni ex liberis vel consanguineis obtingit, computato tamen in hac portione illo, quod eidem a marito legatum seu relictum est. Authent. *Praeterea* Cod. Unde vir et uxor, Novella 57, cap. 6, et Nov. 117, cap. 5.

52 Cum hac tamen advertentia, quod si uxor pauper succedat marito una cum liberis, succedit tantum quoad usumfructum sua vita durante, asservata proprietate filiis; si vero succedat marito cum consanguineis collateralibus, succedit etiam quoad proprietatem. Sic citata iura.

53 Et ad hoc ut uxor pauper sic succedat bonis mariti, debet esse vere pauper, ita ut nec habeat sufficientem dotem, nec alia media unde honeste vivere possit, alias nihil ei deberetur de bonis mariti. Cit. Authent. *Praeterea* Cod. Unde vir et uxor, ibi: *Si superstes laboret inopia;* et cit. Novella 53, cap. 6, § 2, ibi: *Nam si aliunde habeat... non erit iustum gravare filios per successionem.*

54 Insuper ad hoc ut uxor pauper possit sic marito succedere, requiritur quod tempore mortis mariti nullum fuerit inter eos iustum divortium, iuxta dicta supra, n. 50, per cit. leg. unic. ff. Unde vir et uxor; et quod nulla in contrarium adsint pacta dotalia aut statuta, seu consuetudines locorum, utpote quae iuri communi derogant. Argum. cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine, et l. *De quibus* 32 ff. de Legibus.

55 Maritum etiam pauperem succedere reciproce cum liberis, aut sanguine iunctis uxoris in quartam, vel virilem partem in bonis ipsius praemortuae divitis uxoris, tenent Schneidew, loc. cit., n. 16; Engel, loc. cit., n. 16; Glossa prim. in Authent. *Praeterea,* et ibi, teste Reiffenstuel, loc. cit., n. 58, Doctores communiter, arg. in cit. Authent. *Praeterea* Cod. Unde vir et uxor, ubi indistincte id statuitur de coniuge superstite, et Novella 53, cap. 6, ubi id expresse sancitur praecisis his verbis: *Si inops, aut vir aut mulier invenitur, et moriens quidem aut vir aut mulier locuples sit, ille vero vel illa superstes pauper exsistat;* et id etiam inferre videtur identitatis ratio, quia ubi eadem est ratio, eadem est legis dispositio. Leg. *Illud* 32 ff. Ad legem Aquiliam, et cap. *Inter corporalia* de translat. Episcopi; cum ratio legis sit anima legis, l. *Cum ratio* 7 de Bonis damnatorum. Nihilominus dubium movent, ut recte advertit Reiffenstuel, loc. cit., num. 68, novissimae constitutiones, Nov. 117, cap. 5 in fine, ibi: *Virum enim in talibus casibus quartam secundum priorem nostram legem ex substantia mulieris accipere modis omnibus prohibemus;* quae verba, ut subiungit dict. Reiffenstuel considerationi legentium, praesertim legistarum, relinquuntur.

Deficientibus consanguineis ultra decimum 56
gradum, et uxore aut viro, succedit ultimo loco fiscus in omnibus bonis vacantibus defuncti seu defunctae. Leg. *Scire debet* 1, et leg. *Vacantia* 4 Cod. de Bonis vacantibus; Pirhing, loc. cit., n. 25; Reiffenstuel, loc. cit., n. 59; Engel, loc. cit., n. 17, et alii passim. Ut au- 57
tem fiscus legitime succedat dictis bonis, debet prius per publicum proclama seu patentes litteras publico in loco affixas vocare omnes, qui in talem haereditatem ius aliquod se habere existimant, et si intra certum praefixum tempus nullus haeres seu actor comparuerit, tunc omnia dicta bona haereditaria, tanquam bona vere vacantia fisco deferuntur; leg. *Si vacantia* 5 Cod. de Bonis vacantibus. * Multa hic addi possent circa tempus, quo quis petere potest possessionem intestatam, sed plus aequo procederet haec nostra elucubratio; ideo lector haec videat in titulo ff. de possessorio Edicto, cui locus semper est ubi consuetudo in contrarium non observetur. *

Limitatur tamen conclusio quoad bona pe- 58
regrinorum in remotis locis a sua patria decedentium ab intestato, tunc enim si adhibita sufficienti diligentia pro reperiendis eorum haeredibus, nullus haeres ob distantiam locorum reperiri possit, tunc bona apud ipsos reperta non deferuntur fisco nec hospiti, in cuius hospitio peregrini decesserunt, sed ab Episcopo loci in pias causas erogari debent, textu expresso in Authent. *Omnes peregrini* Cod. Communia de Successionibus, et tenent Pirhing, loc. cit., n. 25; Reiffenstuel, loc. cit., n. 56; Engel, loc. cit., n. 8, et alii communiter.

In bona clericorum patrimonialia, quasi pa- 59
trimonialia, industrialia et parsimonialia succedunt ab intestato eorum legitimi consanguinei. Glossa in cap. *Sed hoc* 1 de Successionibus ab intestato, verb. *Tradantur;* Abbas, ibid., n. 1; Barbosa, ibid., n. 5; Engel, loc. cit., n. 21; Reiffenstuel, loc. cit., n. 61, et alii communiter, arg. can. *Quicunque* 7, caus. 12, qu. 5, cum similibus.

Si clericus consanguineos successionis capa- 60
ces non habeat, in dicta bona patrimonialia, quasi patrimonialia, industrialia et parsimonialia succedit ecclesia, cui servivit; seu in qua beneficium habuit, excluso fisco episcopali.

Abbas, loc. cit., n. 2 et 3; Barbosa, loc. cit., n. 2; Engel, loc. cit., n. 22; Pirhing, l. c., n. 26; Reiffenstuel, loc. cit., n. 62, et communis aliorum, per textu expresso in can. *Quicunque* 2, caus. 12, qu. 3, can. *Quicunque* 7, ead. caus. 12, qu. 5, iuncto c. *Sed hoc* 1 de Successionibus ab intestato, in cuius summario sic expresse habetur: *Clericus bona propria dare potest cui vult, sed si decedat intestatus et non habeat consanguineos, succedit ecclesia.*

61 Si autem clericus intestatus decedens, nec habeat consanguineos successionis capaces, nec beneficium habuerit; in dicta sua bona patrimonialia, quasi patrimonialia, industrialia et parsimonialia succedit fiscus episcopalis. Abbas, in cap. *Sed hoc* 1, n. 1, et cap. *Sancto concilio* 2, n. 2, de Successionibus ab intestato; Engel, loc. cit., n. 22; Pirhing, l. c., n. 27; Reiffenstuel, loc. cit., n. 63, cum communi aliorum. Et ratio clare liquet a pari; sicuti enim deficientibus consanguineis et uxore laici decedentis intestati, succedit fiscus saecularis iuxta dicta supra, n. 56, ita etiam deficientibus consanguineis, et ecclesia clerici sponsa, succedit fiscus ecclesiasticus, cum etiam Episcopus suum fiscum ac iura episcopalia habeat, ut tradunt Abbas, loc. cit.; Engel, loc. cit., n. 22; Reiffenstuel, loc. cit., num. 63, et alii om muniter cum Barbosa, de offic. et potest. Episc., n. 16, per text. in c. *Si quis contumax* 20, et c. *Si quis deinceps* 22, caus. 17, qu. 4, cum similibus.

62 Episcopus tamen in tali casu non potest sibi ipsi dicta bona appropriare, sed debet ipsa erogare in pias causas. Abbas, in cit. c. *Sed hoc* 1, in fine, de Successionibus ab intestato; Reiffenstuel, loc. cit., n. 27, et alii passim; arg. cap. *Relatum* 12 de Testament.

63 In bona vero mere ecclesiastica clericorum, seu acquisita ex beneficiis ecclesiasticis vel intuitu ecclesiae, succedit collegium clericorum, vel successor in beneficio, si clericus defunctus bona separata possidebat, ab eodem tamen in pios usus fideliter distribuenda. Pirhing, loc. cit., n. 27; Reiffenstuel, loc. cit., num. 64; Abbas, in cap. *Relatum* 12 de Testament., n. 1, et ibi doctores communiter, per text. express. in cit. c. *Relatum*, ibi: *Respondemus quod generaliter bona quaelibet per ecclesiam acquisita, eis ecclesiis debent iuxta Lateranense Concilium post acquirentis obitum remanere; nomine autem ecclesiae, non Episcopus vel successor clerici morientis, ubi est collegium clericorum, sed communis congregatio intelligitur, quae illarum rerum debet canonicam distributionem et curam habere. Ubi autem in loco defuncti tantum unus est ordinandus, is ea bona, sicut et alia ipsius ecclesiae in Dei timore dispenset.*

64 In omnia bona religiosorum professorum, qui de ipsis ante professionem nihil disposuerunt, succedit, velut ab intestato mortuorum morte civili, monasterium seu ordo religiosus, si successionis et possessionis in communi sit capax; et ratio est quia quidquid acquirit monachus, acquirit suo monasterio. Authent. *Ingressi*, et Authent. *Si qua mulier* Cod. de sacrosanct. Ecclesiis; Authent. de sanctissimis Episcopis, § *Si qua mulier*, cap. 38, collat. 9, Novella 123, et Authent. de Monachis, § *Illud quoque*, cap. 5, Novella 5, can. *Statutum* 1, caus. 13, quaest. 1, can. *Abbates* 16, caus. 18, qu. 2, can. *Quia ingredientibus* 7, caus. 19, qu. 3, cap. *In praesentia* 8 de Probationibus, cum similibus.

Si autem monasterium seu ordo religiosus 65
non sit successionis et possessionis in communi capax, tunc in talia bona succedunt haeredes illorum ab intestato, perinde ac si morte naturali obiissent; cum enim monasterium seu ordo religiosus non sit successionis capax, sequitur quod illa bona immediate devolvantur ad proximos cognatos et haeredes ab intestato, cum nemo alius ius ad illa habeat. *Communis.*

Alia ad rem. Vide verb. *Beneficiatus*, verb. 66
Haeres, verb. *Filii*, verb. *Parentes*, verb. *Regulares*, verb. *Testamentum.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Accidere nonnunquam solet simul mori eos, 67
qui possunt invicem sibi ab intestato succedere, ex. gr. parentes et filios. Interest vero determinare quis prius mortuus habendus sit, idque
ut reguletur successio. Ita autem pro diversi- 68
tate personarum diiudicandum reor quoad ascendentes et descendentes.

Si pater cum filio impubere simul mortuus 69
sit, creditur pater supervixisse. L. 9, in fin., ff. de Reb. dub.; Frinckelthaus, observ. 52, n. 9 et seq.; Zach., Quaest. medic. legal., 5, tit. 12, n. 14.

Sunt qui tenent, id obtinere, etiamsi filius 70
paululum impubertatem excesserit, cum novissima pubertatis aetas nondum omni imbecillitate exempta sit. Tutius vero est subsistere in 71
terminis a iure praescriptis. Fusar., de Fideicommiss. substit., qu. 416, n. 5.

Num idem procedat si pater et filius impu- 72
bes in diversis locis perierint, et incertum sit quis prior decesserit? Affirmant Menoch., Praesumpt., lib. 6, praesumpt. 50, n. 33. Negat vero Donell., in Commentar. ad leg. 9, § 1, ff. de Reb. dub. Meo iudicio admitti potest 73
Menochii opinio in his aut similibus casibus, quando ambo eidem quidem periculo expositi, sed separati sunt, utputa si ambo in eodem mari et eodem tempore naufragium patiantur, sed tamen diversis navibus vehantur, vel etiam si urbe universim incensa in diversis aedibus degant, aut diversis quidem periculis, sed eodem tempore affligantur. Alias ubi ambobus 74

in diversis locis constituta, talia pericula non concurrant, prius dicendum erit patrem iuxta ordinem mortalitatis naturalem citius esse mortuum. Confer Mascard., de Probat., concl. 1344, num. 8 et 16.

75 Contra vero si cum filio pubere pariter decedit pater, supervixisse filius credetur. L. 9, § 4, ff. de Reb. dub., idque etiamsi in bello pereant. Charond., lib. 1, Verisimil., c. 31, n. 4.

76 Quod dictum est de patre et filio simul morientibus, locum etiam sibi vindicat quoad patrem et filiam pariter simul morientes. Ecked., in Commentar. ad titul. ff. de Reb. dub., n. 4, tum quoad matrem cum filiis aut filiabus decedentem.

77 Quid autem si femina parturiens unacum partu moriatur, num femina, an partus prior mortuus censebitur? Vide distinctiones Barry, de Success., lib. 17, tit. 12, n. 24; Peregrin., de Fideicommiss., art. 43, n. 26.

Hactenus de ascendentibus et descendentibus 78
simul morientibus. Quod attinet ad collaterales simul obeuntes, distinguendi pariter essent plures casus. At de fratre et sorore simul morientibus; vide Carpzov., part. 1, dec. 19, n. 2 et sequent.; de fratribus, l. 18 ff. de Reb. dub.; de pupillo cum fratre substituto, Meier, in Colleg. Argentoraten., ad lib. 34, tit. 5, thes. 5, n. 7, ab Esbach. ad Carpzov., part. 3, c. 17, defin. 13; de duabus sororibus, Fulgos., consil. 22, n. 54 et sequent.; Grat., lib. 2, respons. 6, n. 26.

SUCCESSOR IN BENEFICIO ECCLESIASTICO

An et quando teneatur stare locationi factae ab antecessore. Vide verb. *Locatio*, num. 8 et 9.

An et quando teneatur solvere debita antecessoris. Vide verb. *Solutio*, a num. 11 ad 15. Vide etiam verb. *Melioramenta*, n. 32, 33.

SUFFRAGIA

Summarium.

1. Suffragium unde dicatur. - 2. Suffragium dupliciter accipitur et assignatur. - 3. Suffragium, de quo hic est sermo, quid sit? - 4. Suffragium sic sumptum tripliciter contingere potest et assignatur. – 5. Suffragium ex opere operantis duobus modis contingere potest et assignatur. – 6. Personae fideles, quibus haec suffragia applicari possunt, sunt duplicis tantum generis, nempe fideles vivi et fideles defuncti in purgatorio exsistentes. – 7. De fide est, dari inter fideles suffragiorum communicationem. - 8. Unde possunt fideles iusti se invicem vivos iuvare per suffragia ad satisfaciendum pro poenis temporalibus debitis pro peccatis quoad culpam iam dimissis. – 9. Fideles possunt suffragari et iuvare suis bonis operibus etiam defunctos quoad remissionem poenae temporalis in purgatorio exsolvendae. - 10. Hinc pium est nec divinae iustitiae aut perfectioni contrarium satisfactiones a nobis offerri pro animabus purgatorii. 11. An laudabilius sit satisfactiones omnium suorum operum totius secuturae vitae suae transferre in animas purgatorii, vel sibi retinere? - 12. Si quis vivens applicet animabus purgatorii omnes missas, preces et satisfactiones pro se defuncto offerendas, probabilius invalide applicat. - 13. Contraria tamen opinio est vere probabilis. - 14. Suffragia necdum exhibita, etiamsi certo sint exhibenda, nunc non prosunt pro animabus in purgatorio. – 15. Per se loquendo utilius est animabus, si statim magna copia suffragiorum pro illis offeratur. - 16. Communio oblata animabus purgatorii de se non prodest ipsis, nisi in quantum actus adiuncti sunt ex opere operantis impetratorii vel satisfactorii. - 17. Restitutio eorum, quae defunctus abstulerat, aut adimpletio votorum, quae non expleverat, quamvis per accidens prodesse possint ratione piorum actuum, quos haeredes nunc eliciunt pro defuncto, tamen de se nihil conferunt. - 18. Negligentia haeredum in tali restitutione et adimpletione votorum facienda non obest eius animae in purgatorio exsistenti. - 19. Multi tamen alii sentiunt contrarium. - 20. An et quomodo prosit defunctis usus cereorum ardentium. – 21. An et quomodo eis prosit aspersio aquae benedictae. - 22. An et quomodo eis prosit incensatio thuris. – 23. An et quomodo eis prosit campanarum pulsus. – 24. An et quomodo eis prosit sepultura in loco sacro? - 25. Ut suffragium habeat suum effectum, tres conditiones requiruntur in eo, pro quo suffragium offertur, et assignantur. - 26. Item ut suffragium suum sortiatur effectum, tres conditiones requiruntur etiam ex parte illud offerentis, et assignantur. - 27. Generales et provinciales ordinum regularium possunt extra religionem specialibus suis benefactoribus communicare et applicare omnia bona spiritualia seu suffragia sui ordinis, sive omnium religiosorum sibi subditorum. - 28. Dicta communicatio omnium bonorum operum seu suffragiorum prodest ipsis primo per modum cuiusdam meriti de congruo. - 29. Item per modum impetrationis. - 30. Item per modum satisfactionis. - 31. Et tandem prodest illis, quia regulares possunt unica missa per modum suffragii eorum animam liberare a poenis purgatorii.

1 Suffragium dicitur a *suffragando* seu auxiliando. Sic ex S. Thoma, in 4, dist. 45; notat Silvester, in Summa, verb. *Suffragium*, n. 1.

2 Suffragium dupliciter accipitur: primo, pro voto, quod in electionibus ad officia et dignitates dari solet; et de suffragio sic accepto satis constat ex dictis sub verb. *Electio;* secundo, pro auxilio seu adiutorio spirituali, quo unus fidelis alterum adiuvat ad obtinendam a Deo remissionem poenae temporalis, vel aliud simile, de quo suffragio sic sumpto hic sermo. Unde suf- 3
fragium sic acceptum, est auxilium seu adiutorium spirituale, quod unus fidelis alteri praebet ad consequendam a Deo poenae temporalis remissionem.

Suffragium sic sumptum tripliciter contingere 4
potest: primo, ex opere operato per sacrificium missae; secundo, per indulgentias; tertio, ex opere operantis, nempe per proprias operationes bonas ac satisfactorias, ut orationes,

ieiunia, eleemosynae, et huiusmodi. De suffragio primo modo satis constat sub verb. *Missa;* de suffragio secundo modo satis patet sub verb. *Indulgentia* et *Iubilaeum;* et de suffragio tertio modo instituitur hic discursus.

5 Unde huiusmodi suffragium ex opere operantis duobus modis contingere potest; primo per modum satisfactionis, prout unus offert pro alio valorem satisfactionis, qui est in operibus bonis, ad satisfaciendum pro poena temporali; secundo per modum impetrationis aut meriti de congruo, prout unus suis precibus aut orationibus impetrat a Deo, ut alteri concedat auxilium ad resurgendum a culpa, et ad obtinendam remissionem debitae temporalis poenae. Sic in re doctores communiter post S. Thomam in 4, dist. 45, qu. 2, art. 1.

6 Personae fideles, quibus haec suffragia applicari possunt, sunt duplicis tantum generis, nempe fideles vivi, et fideles defuncti in purgatorio exsistentes; beati enim in paradiso nullis indigent suffragiis; damnati autem in inferno horum sunt penitus incapaces.

7 Certum igitur de fide est dari inter fideles suffragiorum communicationem, id est communicationem bonorum operum, quibus ipsi fideles se mutuo iuvare, ac sibi invicem suffragari possunt, id enim habetur clarissime in Symbolo Apostolorum per illa verba *Credo sanctorum communionem;* cuius articuli verus sensus iuxta communionem catholicorum theologorum est, quod detur in Ecclesia communio bonorum operum inter homines iustos, quibus sibi invicem suffragari possunt; homines enim iusti sunt membra unius mystici corporis Ecclesiae sub uno capite Christo; unde ad Ephesios IV comparat Apostolus Ecclesiam corpori humano, in quo sicuti unum membrum sanum alteri praebet auxilium, ita etiam in mystico corpore Ecclesiae unus homo iustus alteri auxilium praestare potest per bona opera; et hoc etiam expresse colligitur ex illo Psalmistae Ps. CXVIII, 63, ibi: *Particeps ego sum omnium timentium te et custodientium mandata tua;* et ex illo ad Romanos, XV, 30, ibi: *Obsecro vos, fratres, per Dominum Iesum Christum et per charitatem Spiritus Sancti, ut adiuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum;* et ex illo Iacobi V, 16: *Orate pro invicem ut salvemini: multum enim valet oratio iusti assidua.*

8 Unde possunt fideles iusti se invicem vivos iuvare per suffragia ad satisfaciendum pro poenis temporalibus debitis pro peccatis, quoad culpam iam dimissis. Communis ac certa inter Catholicos, contra haereticos; idque expresse docet catechismus S. Pii V, in fine, de Sacramento Poenitentiae, ubi sic expresse dicit: *In eo summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus et gratiarum actionibus praedicanda est; qui humanae imbecillitati hoc condonavit, ut unus pro alio satisfacere possit.*

9 Fideles possunt suffragari et iuvare suis bonis operibus etiam defunctos quoad remissionem poenae temporalis in purgatorio exsolvendae. *Est de fide,* et expresse ex 2 Machab., cap. XII, ibi: *Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Et haec veritas definita est in pluribus Conciliis, quae refert Mastrius, Theol. moral., disp. 23, 1–5, art. 1, n. 7, et expresse in Conc. Trid., sess. 25, in decreto de Purgatorio, ibi: *Cum Ecclesia catholica Spiritu Sancto edocta e sacris litteris et antiqua Patrum traditione in sacris Conciliis, et novissime in hac oecumenica synodo docuerit, purgatorium esse, ibi animasque detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio iuvari.*

10 Hinc omnino pium esse, nec divinae iustitiae aut perfectioni contrarium satisfactiones a nobis offerri pro animabus purgatorii recte ex Scriptura et PP., et sensu universalis Ecclesiae ostendit contra aliquos Raynaudus, in Heter., tract. 15, part. 2, sect. 1, punct. 1 et seq., et iterum punct. 10 et 11, ubi contraria argumenta solvit, et sic tenent etiam La Croix, lib. 6, part. 2, n. 1336; Kazenberger, in Supplement. Theol. sacramental. Patris Sporer, Append. de Suffragiis, § 2, n. 246, et alii.

11 An autem laudibilius sit satisfactiones omnium suorum operum totius secuturae vitae suae transferre in animas purgatorii, vel sibi retinere? Variant doctores; Raynaudus enim, loc. cit., sect. 2, punct. 2; Arriaga, d. 40, sect. 2, cum quibus inclinat La Croix, loc. cit., n. 1336, et alii docent id esse minus laudabile et fore prodigalitatem venialiter malam contra charitatem propriam et amorem Deo debitum, quia est velle Deum prius et potius laudari ab alio quam a se; quod videtur esse hominis minus amantis Deum. Econtra autem Hautinus in Patr. defunct., a n. 627, citans pro se S. Thomam, Suarez et Lugo, fuse contendit id esse laudabilius, quia per illum actum charitatis plus meretur gratiae, et consequenter gloriae, sibi et Deo per totam aeternitatem: quod et admittunt, ut revera admittendum est, etiam auctores primae sententiae de eo, qui multo reatu onustus morti proximus applicat alteri seu animabus purgatorii omnes satisfactiones suas, advertens se per id facere actum, qui merito et dignitate sua damnum illud compenset, nam ex charitate transferens, auget suam gratiam, qui est fructus aeternus longe pretiosior.

12 Si quis vivens applicet animabus purgatorii omnes missas, preces et satisfactiones pro se defuncto offerendas, probabilius invalide applicat. Raynaudus, loc. cit.; La Croix, loc. cit., n. 1334; Kazenberger, loc. cit., num. 246, et alii; et ratio est, quia applicatio operis non est in potestate illius pro quo offertur, sed

pendet ab intentione operantis; offerens autem, qui suo tempore offeret pro tali defuncto, non offerret ad dictam talis defuncti intentionem, sed offerret, ut ei prosit; ideoque si ei prodesse poterit, proderit, si autem prodesse non poterit, et offerens non substituat aliam intentionem a Deo distribuentur secundum interpretativam intentionem et voluntatem facientis et offerentis opus ut in similibus cum S. Thoma tenent Pasqualig., qu. 86; Raynaudus, loc. cit., p. 1, n. 32, et alii. Quamvis Kazenberger, loc. cit., et alii apud La Croix, loc. cit., n. 1330, dicant, quod tunc vel proderunt ipsi operanti vel reponentur in communem thesaurum Ecclesiae; Hautinus autem in Patr. defunct., a n. 627, citans pro se S. Thomam, Suarez et Lugo, ut refert La Croix, lib. 2, num. 179, fuse contendit, nedum id valide fieri, sed etiam laudabilius esse, quia per actum illum charitatis plus meretur gratiae et consequenter gloriae sibi et Deo per totam aeternitatem. Quod tamen Arriaga, d. 40, sect. 2, concludit minus esse laudabile, quia est velle Deum potius laudari ab alio quam a se, quod videtur esse hominis minus amantis Deum. 13

Suffragia necdum exhibita, etiamsi certo sint exhibenda, nunc non prosunt animabus in purgatorio. Sic communis et certa doctorum cum Raynaudo, loc. cit., part. 3, n. 43; La Croix, loc. cit., n. 1330, et Kazenberger, loc. cit., n. 247. Nec hoc indiget probatione. 14

Per se loquendo utilius est animabus, si statim magna copia suffragiorum pro illis offeratur, quia solum illis prosunt, si sint actu exhibita, non autem, si sint, quamvis certo, exhibenda. Per accidens tamen potest esse laudabilius fundare missam perpetuam, cum possit esse magis ad Dei gloriam, ut populus in perpetuum certo die et loco missam pro commoditate habeat; Reynaud., loc. cit., a n. 47; La Croix, loc. cit., a n. 1341, et alii passim. 15

Communio oblata pro animabus purgatorii de se non prodest ipsis, nisi in quantum actus adiuncti sunt ex opere operantis impetratorii vel satisfactorii. Sic fuse demonstrat Raynaud., tom. 6, opusc. 6, de Communione pro mortuis, et sequitur La Croix, l. cit., n. 1344, et alii. 16

Restitutio eorum, quae defunctus abstulerat, aut adimpletio votorum, quae non expleverat, quamvis per accidens prodesse possint ratione piorum actuum, quos haeredes nunc eliciunt pro defuncto, tamen de se nihil conferunt ad liberationem animae. Sic S. Thomas, Navarr., Sotus, Bellarminus, Suarez, Molina, Valentia, Raynaudus citati et secuti a Lacroix, loc. cit., n. 1345, ubi dicit hanc conclusionem esse contra paucos; et ratio est, quia vel defunctus ante mortem fecit quod potuit, et non ideo diutius patietur; vel id neglexit, et ideo patietur, quantum promerita est ipsius negligentia, non obstante, quod eius haeredes suis dictis omissis obligationibus satisfaciant. Arg. cap. *Mora sua* 25 de Regul. iuris in 6, et l. *In condemnatione* 173, § 2, ff. de Regul. iur. 17

Sic econtra negligentia haeredum in tali restitutione et adimpletione votorum facienda non obest eius animae in purgatorio exsistenti, quia haeredum negligentia non est culpa ad ipsum pertinens. Et rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit, textu expresso in cap. *Cognoscentes* 2 de Constitutionibus; cum peccata suos debeant tenere auctores; cap. *Quaesivit* 2 de His quae fiunt a maiori parte capituli, l. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis; nec debeat aliquis alterius odio praegravari, cap. *Non debet* 28 de Regulis iuris in 6, et l. *Non debet* 74 ff. de Regulis iuris. Sic doctores citati n. antecedent. 18

Quamvis tamen varii alii apud Mastrium, in Theologia moral., disputat. 24, qu. 3, art. 3, n. 69, affirment, dilationem restitutionis a testatore relictae obesse eius animae in purgatorio exsistenti, et esse causam longioris dilationis in illis poenis; unde S. Brigitta, lib. 6 Revelationum, cap. 66, affirmat, tandiu animam cruciari in purgatorio, donec restituatur ablatum, et huic opinioni favent revelationes quaedam animarum defunctorum, quae vivis apparuerunt, et ab haeredibus suorum debitorum restitutionem fieri petierunt, ut a purgatorio liberarentur. 19

Usus cereorum ardentium prodest defunctis in quantum coniuncti et amici nomine defuncti protestantur, se confiteri Christum esse verum lumen, et ex eius meritis operare misericordiam. Raynaud, loc. cit., sect. 3, punct. 11, qu. 5; La Croix, loc. cit., n. 1347; Kazenberger, loc. cit., n. 270, et alii. 20

Aspersio aquae benedictae prodest defunctis propter preces Ecclesiae, quia benedicendo petit prodesse etiam ad condonationem poenarum. Raynaud., loc. cit., qu. 5; La Croix, loc. cit., n. 1347; Kazenberg., loc. cit., n. 250, et alii. 21

Incensatio thuris prodest, in quantum orat Ecclesia, ut anima pascatur odore coelesti. La Croix, loc. cit., n. 1347; Kazenberg., loc. cit., n. 250; Raynaudus, loc. cit., et alii. 22

Campanarum pulsus non iuvat defunctis, nisi indirecte, quatenus movet audientes ad orandum, seu suffragia offerendum pro defuncto. Raynaudus, loc. cit., punct. 7; La Croix, loc. cit., num. 1346; Kazenberger, loc. cit., n. 247, et alii. 23

Sepultura in loco sacro prodest defunctis, partim quia preces publicae Ecclesiae, quae in tali loco funduntur, extenduntur etiam ad inibi sepultos, et partim quia cum fideles frequentius illuc conveniant, frequentius excitantur ad orandum pro ipsis. Raynaud., loc. cit., punct. 12, qu. 3; Kazenberger, loc. cit., num. 250; La Croix, loc. cit., n. 1347, et alii; arg. cap. *Fraternitatem* 3 de Sepult. 24

25 Ut suffragium habeat suum effectum, tres conditiones requiruntur in eo, pro quo suffragium offertur: prima, quod indigeat suffragio, id est sit debitor alicuius poenae temporalis, quia ubi nulla restat talis poena solvenda, nullum etiam requiritur suffragium pro eius exsolutione; secunda, quod sit in statu gratiae, quia qui est in peccato mortali, utpote membrum mortuum, non potest recipere subsidium seu suffragium ab aliis membris vivis; tertia, quod peccata, pro quibus satisfactio seu suffragium exhibetur, iam sint deleta quoad culpam, quia non remittitur poena antequam sit remissa culpa, pro qua est poena promerita. *Communis.*

26 Item, ut suffragium suum sortiatur effectum, tres conditiones requiruntur etiam ex parte illud offerentis. Prima, quod sit in statu gratiae, quia exsistens in peccato mortali indignus est remissione culpae et poenae, adeoque impotens est ad obtinendam aliis remissionem poenae temporalis per suffragia ex opere operantis, ac nomine proprio exhibita; licet tamen id possit per suffragia ex opere operato, ac nomine, et in persona ecclesiae oblata, ut missarum sacrificia, indulgentiae et divina officia in persona ecclesiae a sacerdote oblata, quae suum sortiuntur suffragandi effectum, non obstante offerentis peccato. Secunda, quod offerens habeat intentionem offerendi et applicandi suffragium pro eo, cui prodesse intendit, et talis intentio seu applicatio opus bonum praecedat et non subsequatur. Tertia, quod suffragium sit opus, quod ex se vim habeat satisfaciendi, id est habeat valorem et pretium ad solvendum debitum illius, pro quo offertur, ut sunt oratio, ieiunium et eleemosyna, sub quibus omnes aliae operationes poenales et satisfactoriae comprehenduntur. Sic doctores communiter.

27 Generales et provinciales ordinum Regularium possunt extra religionem specialibus suis benefactoribus, sive saecularibus, sive ecclesiasticis communicare et applicare omnia bona spiritualia seu suffragia sui ordinis, sive omnium religiosorum sibi subditorum, ex speciali privilegio ab Urbano V concesso generalibus et provincialibus ordinis Minorum, prout habetur in Monumentis ordinis secundae impressionis, fol. 261, et in Compendio privilegiorum, verb. *Indulgentiae quoad saeculares quarto,* n. 6, nempe: *Ut generales et provinciales totius ordinis Minorum possint communicare suffragia, indulgentias, orationes et bona spiritualia benefactoribus ordinis.* Et id communiter fieri solet concedendo eis litteras, quae vocant *filiantias,* seu *litteras filiationis,* vel *fraternitatis,* aut *suffragia ordinis.*

Dicta communicatio omnium bonorum ope- 28
rum, seu suffragiorum ordinis per huiusmodi *filiantias* seu *litteras filiationis* vel *fraternitatis* a regularibus praelatis specialibus suae religionis benefactoribus concessas multipliciter ipsis prodest; in primis quidem per modum cuiusdam meriti de congruo, cum omnino congruum sit, quod ob multiplicia merita religionis, in cuius *filiationem* seu *fraternitatem* dicti eiusdem speciales benefactores sunt assumpti, Deus peculiari auxilio et protectione eos foveat, defendat atque custodiat; ratio enim amicitiae postulat, ut Deus propter amicos suos specialia beneficia conferat etiam aliis, qui amicitia et fraternitate illis coniuncti sunt; propter enim decem iustos, si ibi inventi fuissent, pepercisset Dominus Sodomae et Gomorrhae, ac finitimis civitatibus; Genes. XVIII.

Item talis communicatio prodest illis per 29
modum impetrationis, in quantum assiduae orationes, pia et religiosa exercitia, divinaque officia, quae diu noctuque in religione peraguntur, possunt de congruo mereri et impetrare, ut Deus confoederatis illis specialia gratiae auxilia conferat, quibus a peccatis praeserventur, et si in ipsis sint, ab eis avocentur, atque ab omnibus animae et corporis malis liberentur.

Item talis communicatio prodest illis per 30
modum satisfactionis, quia in religiosis ordinibus ultra plurimas missas multiplicesque preces et continua divina officia, peraguntur propemodum infinita opera poenalia atque satisfactoria, ut ieiuniorum, vigiliarum, abstinentiarum, poenitentiarum, disciplinarum, mortificationum, peregrinationum, praedicationum, lectionum, observantiarum, laborum, devotionum, et huiusmodi, quae applicantur pro fratribus benefactoribus ipsisque confoederatis, tam vivis quam defunctis.

Tandem talis communicatio prodest illis, 31
quia regulares in casu mortis alicuius sui specialis benefactoris habentis dictam *filiantiam,* seu suffragia ordinis, possunt unica missa per modum suffragii ipsius animam liberare a poenis purgatorii ex concessione Clementis VIII facta minimis, et consequenter omnibus aliis communicantibus cum eis, quae habetur to. 2 Privilegiorum eiusdem ordinis, constit. 10 dicti Clementis VIII. Et referunt Peyrinus, ad dictam constitutionem, n. 2; Bassaeus, verb. *Suffragium,* n. 2; Reiffenstuel, Theolog. moral. tract. 12, qu. 7, n. 88, et alii passim.

SUPERBIA

Summarium.

1. Superbia unde dicatur. – 2. Superbia quid sit. – 3. Superbia completa et consummata, seu in suo genere perfecta, est peccatum mortale. – 4. Item peccatum mortale est superbia, cum quis existimat habere ex se et non a Deo bona gratiae, naturae et fortunae. – 5. Item peccatum mortale est superbia, cum quis

cognoscit quidem se a Deo talia bona habere, sed ex suo merito et iustitia, et non ex liberalitate ipsius Dei. - 6. Item peccatum mortale est superbia, quoties est coniuncta cum gravi contemptu et notabili damno proximi. - 7. Inter alias solitas assignari filias superbiae, tres sunt praecipuae, nempe vana gloria, praesumptio et ambitio. - 8. Quid sit vana gloria, an et quando sit peccatum veniale, vel mortale. - 9. Quid sit praesumptio, an et quando sit peccatum veniale, vel mortale. - 10. Quid sit ambitio, an et quando sit peccatum veniale, vel mortale. - 11. Superbia imperfecta et late accepta, quae proprio nomine dicitur *philautia,* per se et ex suo genere est tantum peccatum veniale.

1 Superbia ut sic dicitur ex eo quod quis in donis naturalibus vel supernaturalibus inordinate appetat ipse excellere vel eminere *super alios,* ac velut *alios superare;* superbia enim sic dicitur a *super* et *ire,* quia superbus super 2 alios et supra suam mensuram ire vult. Unde superbia est appetitus inordinatus propriae excellentiae super alios. Ita in re *communis.*

3 Superbia completa et consummata, seu in suo genere perfecta, est qua quis inordinate ita excellere seu eminere appetit super omnes, ut nec ipsi Deo, nec superioribus eorumque legibus subiici velit, et est peccatum mortale et diabolicum poena aeterna inferni meritissimum; unde de sic superbo Lucifero, Isaiae cap. XIV, 13, 14, habetur: *Detracta est ad inferos superbia tua... qui dicebas in corde tuo: In coelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum... ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo.*

4 Item peccatum mortale est superbia, cum quis existimat habere ex se et non a Deo bona gratiae, naturae et fortunae, iuxta illud superborum relatorum Deuteronomii cap. XXXIII, n. 27, ibi: *Ne forte superbirent et dicerent: manus nostra excelsa, et non Dominus fecit haec omnia;* unde Apostolus 1 ad Cor. c. IV, 7, contra similem superbum sic invehit: *Quid habes, quod non accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*

5 Item peccatum mortale est superbia, cum quis cognoscit quidem, se a Deo talia bona habere; sed ex suo merito et iustitia, et non ex liberalitate Dei. *Communis.*

6 Item peccatum mortale est superbia, quoties est coniuncta cum gravi contemptu et notabili damno proximi, ut si quis superbiendo de sua excellentia, valde aspernetur et reprobet tanquam vilem proximi statum et conditionem, et se extollendo super alios in aliqua professione, ut legistae, medici, concionatoris et huiusmodi, iniustum et grave damnum aliis causet. *Communis.*

7 Quamvis plures soleant assignari filiae superbiae, ut iactantia, ostentatio, hypocrisis, inobedientia, pertinacia, discordia, curiositas; tres tamen sunt eius filiae praecipuae, nempe vana gloria, praesumptio et ambitio. Sic doctores communiter.

8 *Vana gloria* est appetitus inordinatus manifestationis propriae excellentiae, seu humanae laudis et gloriae. Et haec ex genere suo et per se est solum peccatum veniale; quamvis possit fieri peccatum mortale per accidens ratione materiae, si nimirum gloriatio fiat de re mortaliter mala, vel ratione notabilis damni proximo illati. *Communis.*

Praesumptio est appetitus inordinatus aggre- 9 diendi aliquid supra proprias vires; unde ille dicitur praesumptuosus, qui tentat dicere vel facere aliquid supra id quod potest. Per se et ex genere suo est tantum peccatum veniale; potest tamen fieri mortale per accidens, si inde immineat periculum gravis iniuriae Dei, notabilis damni proximi, aut salutis propriae; sicque graviter peccat, qui praesumit quaerere et exercere officium iudicis, consiliarii, medici, confessarii, lectoris, magistri et huiusmodi sine sufficienti scientia.

Ambitio est appetitus inordinatus propriae 10 excellentiae in honoribus, vel dignitatibus non debitis, vel debito maioribus; per se et ex genere suo est solum peccatum veniale; at vero potest fieri peccatum mortale per accidens vel ratione materiae, ut si quis ambiat dignitatem, qua notabiliter sit indignus; vel ratione circumstantiarum, ut si modo vel medio mortaliter malo, puta per subornationem, per simoniam, et huiusmodi quaerat quis fieri superior seu praelatus; vel ratione damni proximo illati, ut cum quis cum alterius notabili damno et gravi iniuria vult officium seu beneficium obtinere. *Communis.*

Unde de primo ad ultimum, quamvis su- 11 perbia completa et consummata, seu in suo genere perfecta et proprie capta, sit peccatum mortale, ut patet ex dictis supra n. 2, et seq.; tamen superbia imperfecta et late accepta, qua quis non renuens subiici quibus debet, in suo duntaxat interno affectu sese magnificat, est tantum veniale peccatum, quia sine Dei contemptu et proximi notabili despectu, aut damno se plus iusto efferre non est adeo gravis inordinatio; adeoque per se et ex suo genere non excedit peccatum veniale, ut tradunt passim doctores; et talis superbia late dicta, quae proprio nomine dicitur *philautia,* quamque Scotus in 2, dist. 6, qu. 2, vocat luxuriam quamdam spiritualem, consistit in immoderata propriae perfectionis complacentia nullo habito ad alios respectu.

SUPERIOR

An valeat consuetudo tribuens locum digniorem inferiori prae superiore?

Novus articulus editorum Casinensium.

1 Illud in confesso est, apud DD. non valere consuetudinem tribuentem locum digniorem inferiori, quippe perverteretur ordo ecclesiasticae hierarchiae, si inferior superiori praecederet; adeoque consuetudo eiusmodi tanquam *corruptela* minime attendenda venit, etsi per antiquissimum temporis spatium invaluisse iactaretur.

2 Unde ait Riccius: « Respondetur, cum praefata consuetudo (tribuens locum digniorem inferiori) sit contra ius, quia inferior praecedit superiorem, propterea censenda est corruptela, ideo reiicienda ». Prax. resolut. for. eccles., part. 1, resolut. 563.

3 Pari modo Ventriglia haec habet: « Observa, quod consuetudo, quae minus dignum praefert, non est ferenda, tanquam invalida et irrationabilis, cum omni iuri et rationi repugnet ». Prax. for. eccles., part. 1, adnotat. 11, § unic., num. 12.

4 Id ipsum Panimolle tradit in haec verba: « Consuetudo, ut minus dignus digniori praeferatur, tanquam irrationabilis et corruptela non tenet, non obstante, quod *ab immemorabili* tempore observata fuerit ». For. Eccles., decis. 1, adnot. 2, n. 4.

5 Hinc prono alveo fluit, canonicos, non modo cathedralis, sed etiam collegiatae, quacunque consuetudine non obstante, parochis, etiam matricis ecclesiae praecedere debere [1]: « Perverteretur (verba sunt clar. Antonelli) ordo ecclesiasticae hierarchiae, si inferior praecederet superiori, et ideo huiusmodi consuetudo potius corruptela censenda est..... Ex quo infertur quod.... canonici ecclesiae collegiatae parocho praecedunt, quia ecclesia collegiata est dignior quacunque alia inferiori ecclesia, etiam parochiali ». De regim. eccles. episcop., lib. 3, cap. 18, § 2, n. 12 et 19.

6 Audiamus quoque celeb. Ceccoperium ita in hac re disserentem: « Primum gradum (in ordine hierarchico) constituunt canonici cathedralis; secundum gradum faciunt collegiatarum insignium canonici..... tertii et intimi gradus sunt curati, cappellani et caeteri inferiores de clero ». Lib. 1 Lucubrat. canonic., tit. 13, n. 4. Additque, ibidem, n. 14: « In functionibus ecclesiasticis, si iam ab omnibus canonicis concessa fuisset praecedentia cappellanis et rectoribus parochialium, *possunt moderni canonici recuperare ius suum,* quod assignat honorabiliorem locum canonicis, uti *maioribus, non attenta consuetudine* in contrarium deducta, quia caret ratione, et non posset induci, nisi ex quadam ambitione... Ratio rationis videtur esse, quia tali consuetudine perverteretur ordo ecclesiasticae hierarchiae, quam canonici de per se faciunt... et consuetudo attenditur, ubi non datur diversitas in ordine hierarchico ».

Hucusque tradita firmantur ex decreto S. Rit. 7
Congr. edito pro canonicis presbyteris et aliis in diaconatu vel subdiaconatu constitutis, quo (decreto) postremos hosce prioribus, nempe canonicis presbyteris locum digniorem cedere debere, *consuetudine non obstante,* statutum est, hoc sane pacto: « Sacra Congregatio Rituum declaravit canonicos, qui in ordine presbyterali constituti, canonicatum presbyteralem obtinuerint, in choro, capitulo, processionibus et sessionibus praecedere debere canonicos in diaconatu vel subdiaconatu constitutos, canonicatus diaconales aut subdiaconales obtinentes, *non obstante consuetudine* Ecclesiae, quae tanquam *abusiva atque improbata,* non debet admitti ». Apud Riccium, cit. Prax. resolut., part. 1, resolut. 564, n. 3.

Neque his adversantur, quae sub verb. *Prae-* 8
cedentia ad calcem tom. 6, in serie Decretorum, adnotavimus, nempe in materia praecedentiae attendendam esse consuetudinem, licet esset contra ius. Siquidem ibi dicta intelligenda sunt, quando agitur *inter aequales,* ita ut tunc, caeteris paribus, militet consuetudo talis qualis contra ius; non vero in casu, de quo nunc sermo est, *de inferiori scilicet relate ad digniorem superioremque,* quippe cum in hac specie ordo hierarchicus pessumdetur, consuetudo nequaquam attendi debet.

Hic non praetermittendam, sub v. *Praecedentia,* in additionibus ex aliena manu, n. 90 et 91, adnotatum fuisse prout sequitur: « Gravis est quaestio, an sit servanda consuetudo, per quam minus dignus praefertur magis digno?... Rota processit hac cum distinctione, ut si agatur de praeferendo minus digno in omnibus actibus, stari minime debeat huic consuetudini; sin vero res sit de praelatione minus digni magis digno *in aliquibus tantummodo actibus,* recedi haud possit ab hac consuetudine ».

Sed, salva erga tantum tribunal reverentia, nos haud scimus cum huiusmodi Rotae deci-

[1] Quippe collegiata ecclesia dignior est ecclesiae parochiali. Riccius, Collect. decis., p. 6, collect. 2350; Barbosa, de Canonic., cap. 18, num. 65.

sione rectae rationis monumenta conciliare. Enimvero, *cum non possit idem simul esse, et non esse,* absonum sane videtur, quod eodem tempore, quo quis est dignior, et praeeminet, simul subsit et vincatur *ut in aliquibus actibus;* adeoque sit eodem tempore *dignior,* et *simul minus dignus; superior, pariterque inferior, praeeminentior, et minus praeeminens.* Unde si ordo ipse hierarchicus diversos utique constituit praecedentiae gradus; simul ac quis (in ordine hierarchiae) alteri praestat, *in omnibus utique,* ac semper praeeminere debere recta ratio, sensusque communis, decisione Rotae aliisque auctoritatibus posthabitis, reclamant.

SUPERIORES

Vid. Append. editorum Casinensium v. Regularis professio.

1 Superiores regulares exacte observare debent sancita in decretis Clementis VIII, et in suis peculiaribus Constitutionibus in Tyronum admissione; Bened. XIV, tom. 2, const. 47 in-
2 cip. *Si datam.* Superiorum consensus requiritur a S. Sede, in concedendis dispensationibus pro regularibus. Idem, ibid.

3 Superiores regulares non possunt suis subditis concedere litteras dimissorias ad recipiendos ordines ab alio quam ab Episcopo dioecesano, nisi hic a dioecesi absit, vel ordinationes in temporibus non sit habiturus. Idem,
4 const. 16 incip. *Impositi Nobis.* Eorum dimissoriae nullae declarantur, nisi adiuncta habeant documenta subscripta a vicario generali vel cancellario, aut secretario eiusdem Episcopi de eius absentia a dioecesi, sive quod ordinationes non sit habiturus. Idem, ibid.

5 Superiores regulares monasteriorum monialium, bis aut ter in anno confessarium extraordinarium offerre tenentur universae communitati. Idem, const. 56 incip. *Pastoralis curae.*
6 Et quidem semel saltem in anno huiusmodi confessarium deputare debent e clero saeculari
7 vel ex alio ordine regulari. Idem, ibid. Singulis autem monialibus peculiarem confessarium extra ordinem in pluribus casibus denegare non debent. Idem, ibid. Vide verb. *Confessarius.*

8 Superiores regulares non se opponentes regularibus petentibus professionis nullitatem, officio suo deesse censentur. Idem, const. 47
9 incip. *Si datam.* Superior regularis unacum Ordinario loci, cognoscere debet causas super nullitate professionis regularis inter quinquennium promotas, sive actio sit a religione intentata, sive
10 a professo. Idem, ibid. Idem statuitur si causa intra quinquennium legitime introducta post quinquennium denuo instauretur. Idem, ibidem.

Superior regularis similiter cum Ordinario cognoscere debet causas nullitatum professio- 11
num monialium sibi subiectarum. Idem, ibid. Superior regularis ad effectum cognoscendi causas super tali nullitate professionis, est prae- 12
latus monasterii, cui concreditum est universum monasterii regimen, non autem confessarius monialium. Idem, ibid. Superior regularis coniudex in huiusmodi causis exsistens, iuri 13
suo cedere nequit, sed alium potest subdelegare.

Superiore regulari dissentiente a iudicio Episcopi in causa nullitatis professionis, causa de- 14
volvitur ad S. Sedem. Idem, ibidem. Superior regularis alius a primo, unacum iudice secun- 15
dae aut ulterioris instantiae semper in causis huiusmodi iudicare debet. Idem, ibid. Si in iudicio secundae aut ulterioris instantiae non ad- 16
sit superior regularis eiusdem ordinis, assumendus erit superior monasterii vicinioris ipsius ordinis, vel alius iudex ecclesiasticus deputandus ab eo ad quem pertinet, nempe a superiore, ad quem pertinet, suas vices ad hunc effectum ei delegare. Idem, ibid.

Superior regularis in causis nullitatis profes- 17
sionis non admittitur ad iudicium ferendum, cum causa apud S. Sedem iudicatur quacunque de causa. Idem, ibid. Etiamsi agatur de causa 18
infra quinquennium promota. Idem, ibid.

Superiores regulares et non parochi debent 19
exquirere a suis familiaribus et continuis commensalibus, eisque actu inservientibus, an praecepto paschalis communionis satisfecerint. Sic Sacr. Congr. Conc. ex Bullario ord. Praedicatorum, tom. 7, pag. 822, const. 69.

SUPERSTITIO

Summarium.

1. Superstitio unde dicta et quid sit. - 2. Superstitio est duplex, una *ratione rei cultae,* et alia *ratione cultus,* et quae utraque sit. - 3. Superstitio ratione cultus dividitur in tres species, scilicet in superstitionem *cultus falsi,* in superstitionem *cultus superflui,* et in superstitionem *cultus indecentis.* - 4. Superstitio *cultus falsi* quae sit. - 5. Superstitio *cultus superflui* quae sit. - 6. Superstitio *cultus indecentis* quae sit. - 7. Superstitio ratione *rei cultae* dividitur in quinque species, nempe in idololatriam, magiam, divinationem, vanam observantiam et maleficium. - 8. Idololatria quid sit. - 9. Idololatria est triplex, et assignatur. - 10. Magia est duplex, nempe naturalis et superstitiosa, seu diabolica, et quid sit magia naturalis. - 11. Quid sit magia superstitiosa et diabolica. - 12. Divinatio est superstitiosa inquisitio aut praedictio alicuius occulti per invocationem et disciplinam daemonis. - 13. Divinatio superstitiosa fit semper per pactum expressum vel implicitum cum daemone, pluresque continet species, quae hic assignantur. - 14. Prima divinationis species est *praestigium,* et quid sit. - 15. Secunda est *necromantia* et quid sit. - 16. Tertia est *geomantia,* et quid

sit. - 17. Quarta est *hydromantia,* et quid sit. - 18. Quinta est *aeromantia,* et quid sit. - 19. Sexta est *pyromantia,* et quid sit. - 20. Septima est *chiromantia,* et quid sit. - 21. Octava est *spatulomantia,* et quid sit. - 22. Nona est *metoposcopia,* et quid sit. - 23. Decima est *pedomantia,* et quid sit. - 24. Undecima est *physiognomia,* et quid sit. - 25. Duodecima est *oniromantia,* et quid sit. - 26. Tertia decima est *astrologia iudiciaria,* et quid sit. - 27. Quarta decima est *pythonia,* et quid sit. - 28. Quinta decima est *augurium,* et quid sit. - 29. Sexta decima est *auspicium,* et quid sit. - 30. Decima septima est *omen,* et quid sit. - 31. Decima octava est *aruspicium,* et quid sit. - 32. Decima nona est *oraculum,* et quid sit. - 33. Vicesima est *sortilegium,* et quid sit. - 34. Sortes sunt triplices, nempe divinatoriae, consultoriae et divisoriae. - 35. Sortes divinatoriae quae sint. - 36. Tales sortes graviter prohibentur, et inter alia affertur ad id constit. Sixti V. - 37. Sortes consultoriae quae sint et an sint prohibitae. - 38. Sortes divisoriae quae sint et an sint prohibitae. - 39. Dictarum sortium usus est omnino prohibitus in electionibus ad praelaturas et officia ecclesiastica, seu electio per sortes ad praelaturas et officia ecclesiastica est illicita, et omnino prohibita. - 40. Sortilegiorum poenae de iure canonico, si clerici sint, quae sint. - 41. Si laici, quae sint. - 42. Sortilegi tam clerici quam laici sunt infames; et quas poenas incurrant, si exerceant sortilegia, quae haeresim sapiant. - 43. Sortilegiorum poenae de iure civili quae sint. - 44. Quis sit iudex competens sortilegorum seu divinatorum. - 45. Vana observantia quid sit. - 46. Vana observantia quomodo differat a divinatione. - 47. Species praecipuae vanae observantiae sunt tres, nempe ars notoria, observantia sanitatum et observantia eventuum. - 48. Ars notoria quid sit. - 49. Observantia sanitatum quid sit. - 50. Assignantur in specie rei huius superstitionis ad n. 51. - 52. Refertur ecclesia dedicata septem archangelis proprio nomine nuncupatis, licet non omnia talia nomina in sacra Scriptura reperiantur. - 53. Observantia eventuum quid sit. - 54. Assignantur in specie rei huius superstitionis. - 55. Regula prima ad cognoscendas veras superstitiones culpabiles. - 56. Regula secunda. - 57. Regula tertia. - 58. Regula quarta. - 59. Regula quinta. - 60. Regula sexta. - 61. Regula septima. - 62. Regula octava. - 63. Regula nona. - 64. Regula decima. - 65. Maleficium unde dictum et quid sit. - 66. Maleficium est duplex, nempe veneficum et amatorium. - 67. Maleficium veneficum quid sit. - 68. Maleficium amatorium quid sit. - 69. Nunquam licet solvere maleficium novo maleficio, sicque qui id petit vel iubet, graviter peccat. - 70. Item graviter peccat, qui petit a mago, seu saga, aut ab alio, ut maleficium solvat, si sciat non nisi per aliud maleficium dissolvi posse. - 71. Item graviter peccat, qui petit seu iubet dissolutionem maleficii, si dubitet an solvi possit sine novo maleficio. - 72. Imo neque id licet permittere, quamvis maleficus sese offerat non rogatus ad maleficium dissolvendum alio maleficio. - 73. Quando constat, quod maleficus potest licito modo absque novo maleficio prius maleficium dissolvere, licitum est petere, imo iubere, ut solvat, quamvis suspicetur aut credatur eum id facturum per novum maleficium. - 74. Licitum est ad dissolvendum maleficium adhibere aliquod signum positum contrarium maleficio ex pacto conditionato diaboli, dummodo illud signum de se sit honestum vel indifferens. - 75. Vere licitum est sine novo maleficio tollere signa magica. - 76. Vere superstitiosi sunt denuntiandi, si sua superstitio sit cum expressa vel tacita daemonis invocatione, et sit mortaliter peccaminosa. - 77. Assignantur praecipua remedia spiritualia adversus maleficia adhibenda. - 78. Assignantur poenae statutae contra maleficos, divinatores, aliosque similes superstitiosos. - 79. Quis sit iudex competens maleficorum, divinatorum, sortilegorum aliorumque superstitiosorum. - 80. Confessarii de quibus interrogare debeant suos poenitentes maleficos, divinatores, sortilegos, superstitiosos. - 81. Confessarii de quibus tales suos poenitentes monere debeant; et quando eos absolvere possint, vel non. - 82. Quoad ea quae concernunt astrologiam iudiciariam, *Remissive.*

1 Superstitio sic dicta eo quod homines nimirum timerent iram deorum superne imminentem, quasi superstantem, ut ex aliis observat Gobat, tom. 3, part. 4, de Superstitionibus, n. 896, definitur, quod sit vitium religioni oppositum secundum excessum, quo quis divinum exhibet cultum, vel quem non debet, seu modo indebito, vel illi cui non debet. Ita in re *Communis.*

2 Unde superstitio est duplex, una *ratione rei cultae,* quae coli non deberet, cum scilicet cultus Deo debitus falso deo seu creaturae tribuitur; et alia *ratione cultus,* indebiti scilicet, seu incongrui, vel inconvenientis, quo verus Deus quidem colitur, sed cultu et modo indebito, tribuendo ei cultum falsum vel superfluum, aut indecentem contra vel praeter Ecclesiae consuetudinem ac praescriptum. Sic in re doctores *communiter.*

3 Hinc superstitio *ratione cultus* dividitur in tres species, scilicet in superstitionem *cultus falsi,* in superstitionem *cultus superflui,* et in superstitionem *cultus indecentis.*

4 Superstitio *cultus falsi* est Deum colere iudaicis aut mahumeticis caeremoniis, ut per circumcisionem, immolationem agni, et huiusmodi, quae significant Christum adhuc venturum, et nondum venisse; item falsas reliquias intrudere adorandas, falsa miracula praedicare aut imprimere, falsas revelationes fingere, et huiusmodi; et haec superstitio ex genere suo est peccatum mortale, quia gravem iniuriam et irreverentiam irrogat Deo primae veritati, et religionem fundat in falsitatibus; quamvis tamen interdum possit in aliquibus excusare ignorantia et simplicitas. Sic doctores passim.

Superstitio *superflui cultus* est Deum colere 5
ritibus seu caeremoniis ad ipsius Dei gloriam et ad spiritus devotionem excitandam non inservientibus, uti in missa plures formare cruces, plures repetere *Alleluia,* dicere *Gloria,* vel *Credo* contra rubricas, aliasque non praescriptas addere caeremonias; item missam audire cum certo numero et ordine cereorum, in tali situ et dispositione corporis, et alia huiusmodi praeter vel contra consuetudinem et praescriptum Ecclesiae. Et haec superstitio, secluso scandalo et Ecclesiae contemptu, ac mala intentione agentis, ordinarie est tantum peccatum veniale, quia est materia levis, et actio ex se non mala, et multa excusat simplicitas. Ita *Communis* doctorum.

* Non discrepat Antoine, modo haec sententia certis quibusdam limitibus circumscribatur. Sic enim habet in tract. de Virtute religionis, cap. 5, art. 1, quaest. 2, resp. 1:

Haec superstitio, iuxta communem sententiam, est solum venialis, modo actio aliunde nulla lege sit prohibita, et absit scandalum et contemptus caeremoniarum Ecclesiae, ac communis fidelium usus; quia et materia levis, et irreverentia non censetur gravis ob simplicitatem. Secus, si fiat post prohibitionem superioris. Si tamen in missa, vel in administratione sacramentorum, relictis rubricis, aliae caeremoniae etiam pro sua devotione et secluso contemptu adhiberentur, videtur non posse excusari a mortali, ob materiae gravitatem, et periculum grave, et gravem praesumptionem *.

6 Superstitio *cultus indecentis* est Deum colere verbis, factis et rebus potius ad eius offensam, quam ad eius gloriam et laudem inservientibus, uti in divinis officiis adhibere musicam, cantum, tonum, vocem, verba, gestus, instrumenta, et alia huiusmodi, quae potius ad lasciviam seu impuritaaem provocent, quam Dei laudem, et populi devotionem excitent; et haec superstitio, seclusa magna indecentia, gravi scandalo, prava intentione agentium, et periculo animarum, non est peccatum mortale [1]; secus autem si talia intervenirent. Sic doctores *communiter*.

7 Superstitio ratione *rei cultae* dividitur in quinque species, nempe in idololatriam, magiam, divinationem, vanam observantiam et maleficium.

8 *Idololatria* est superstitio, qua cultus soli Deo seu Creatori debitus tribuitur creaturae; unde Apostolus ad Romanos 1 scribit: *Servierunt creaturae potius quam Creatori.*

9 Idololatria est triplex: prima est idololatria externa simul et interna, quoad existimationem et affectum; et est, cum quis, et intellectu existimat erronee creaturae aliquid inesse divinitatis, et voluntate intendit eam colere, et haec est idololatria perfecta, et semper coniuncta cum infidelitate, sicque duplex peccatum mortale includit, infidelitatis contra fidem, et superstitionis contra religionem: nec absolvi potest a confessario non habente specialem facultatem absolvendi ab haeresi. Secunda est idololatria externa simul et interna quoad affectum tantum, non quoad existimationem; et est, cum quis cognoscit quidem idolis nihil inesse divinatis, et unicum tantum ac verum Deum agnoscit et confitetur, sed tamen ex pravo affectu, cupiditate nempe aliquid a diabolo impetrandi, idolis vel ipsi daemoni voluntarium cultum externum tanquam Deo defert, qualis ordinarie est idololatria, seu potius daemonolatria sagarum et magorum: et ob hanc idololatriam non incurritur excommunicatio in Bulla *Coenae*, sed solum excommunicatio lata a Ioanne XXII, non reservata Pontifici, ut habetur in Directorio inquisitorum: adeoque a quovis legitimo confessario absolvi potest, ut notat Sporer, tom. 1, tract. 2, in Praecept. Decalog., cap. 9, sess. 1, n. 4. Tertia est idololatria externa et simulata tantum; et est, cum quis absque existimatione Divinitatis, et sine ullo affectu interno colendi aliquid pro Deo, ex timore tormentorum et mortis idolo seu daemoni exterius tantum exhibet cultum Deo debitum, v. g. sacrificium thuris, ut fuit idololatria S. Marcellini Papae, et aliorum [2]; et haec idololatria, quamvis sit tantum materialis, cum careat affectu interno colendi aliquid pro Deo, est tamen gravissimum peccatum mortale contra debitam professionem externam fidei et contra virtutem religionis: potest vero absolvi a quolibet legitimo confessario.

10 *Magia* est duplex, nempe naturalis, et superstitiosa seu diabolica. Magia *naturalis* est ratio quaedam, seu facultas operandi mira per vires rerum naturalium occultas absque ope daemonis; et haec non est superstitionis species; quamvis tamen ut periculosam ex eo, quod diabolus facile se illi immisceat, adeoque sensim ad superstitionem manuducentem diligenter cavendam esse, merito censeant graviores sanioresque doctores.

11 Magia *superstitiosa* seu *diabolica* est ratio quaedam, seu facultas operandi mira, ope et ministerio daemonum per signa ab ipsis instituta. *Communis.* Magia superstitiosa est ex genere suo peccatum mortale gravisssimum, quia continet expressam vel tacitam daemonis invocationem, ac proinde benevolentiam erga ipsum, et confoederationem, ac societatem cum ipso: est autem Deo summe iniuriosum quod, ipso relicto, ad daemonem perpetuum eius hostem recurratur et cum eo societas ineatur. *Communis.*

12 *Divinatio* est superstitiosa inquisitio, aut praedictio alicuius occulti per invocationem et disciplinam daemonis. Est in re *communis.*

13 Divinatio superstitiosa fit semper per pactum expressum, vel implicitum cum daemone, pluresque continet species, quae hic assignantur.

14 Prima divinationis species est *praestigium*, cum daemon nempe quibusdam apparitionibus praestigiosis in imaginibus aut corporibus aliunde asportatis vel compactis ex aere, se oculis aut

---

[1] E. R. Deum colere verbis, factis et rebus potius ad eius offensam, quam ad eius gloriam et laudem inservientibus, atque ad lasciviam seu impuritatem potius provocantibus, quam Dei laudem et populi devotionem excitantibus, peccatum mortale minime esse, affirmari neutiquam potest, nisi vera religionis notio penitus subvertatur. Hinc corrigenda est auctoris sententia sub hoc numero tradita, nec absque aliqua limitatione suscipienda videntur ea quae statuuntur sub n. 4 et 5.

[2] Tota illa narratio de thure a S. Marcellino idolis incenso commentitia est. Vide scriptores a Sandinio citatos not. 2 ad vitam S. Marcellini.

sensibus hominum ingerit ad occulta pronuntianda.

15 Secunda est *necromantia,* quae est divinatio facta per fictas mortuorum suscitationes vel locutiones, adhibitis certis verbis aut signis, quibus mortui videntur resurgere, loqui et docere occulta.

16 Tertia est *geomantia,* quae est divinatio facta per certa signa et puncta in corporibus terrestribus, ut lapide, ligno, charta et huiusmodi.

17 Quarta est *hydromantia,* quae est divinatio facta per signa apparentia in aqua.

18 Quinta est *aeromantia,* quae est divinatio facta per signa apparentia in aere.

19 Sexta est *pyromantia,* quae est divinatio facta per signa apparentia in igne.

20 Septima est *chiromantia,* quae est divinatio facta ex manuum lineis.

21 Octava est *spatulomantia,* quae est divinatio facta ex spatulae signis, quibus occulta de statu hominis praesenti vel futuro divinantur.

22 Nona est *metoposcopia,* quae est divinatio facta per signa frontis.

23 Decima est *pedomantia,* quae est divinatio facta per inspectionem pedum.

24 Undecima est *physiognomia,* quae est divinatio facta ex totius hominis signis.

25 Duodecima est *oniromantia* seu *onirocritica,* quae est divinatio facta ex somniis habitis.

26 Tertia decima est *astrologia iudiciaria,* quae est divinatio facta ex situ, motu ac positione astrorum et planetarum de venturis ex libera hominis voluntate pendentibus.

27 Quarta decima est *pythonia,* et est cum diabolus ex pacto docet occulta per homines arreptitios.

28 Quinta decima est *augurium,* et est cum hominis, animalium et avium vocibus, cantu, garritu, sternutatione, et huiusmodi divinantur occulta.

29 Sexta decima est *auspicium,* et est cum ex volatu avium occulta divinantur.

30 Decima septima est *omen,* et est divinatio facta ex hominum vocibus, casu et praeter intentionem prolatis.

31 Decima octava est *aruspicium,* et est cum per signa apparentia in arteriis seu intestinis sacrificatorum animalium daemon responsa dat, ut fiebat apud gentiles, qui ipsum daemonem consulebant per sacrificia animalium.

32 Decima nona est *oraculum,* et est cum daemon consultus per preces coram idolis perfusas responsa dat per ipsa idola, ut frequentissimum erat apud gentiles, qui per idola daemonis *oracula* recipiebant.

33 Vicesima est *sortilegium,* nomine cuius, quamvis generalius loquendo, veniant omnes *superstitiones, divinationes, et magiae,* ut recte advertunt Engel, lib. 5 Decretal., tit. 21, n. 1; Reiffenstuel, ibid., n. 2, et alii, proprie tamen et specialius loquendo, sortilegium est divinatio, qua per *sortes divinatorias* et falsa signa, ope daemonis futura vel occulta manifestantur. Ita in re *Communis.*

Notanter autem dicitur per *sortes divinatorias,* quia triplices sunt sortes, nempe divinatoriae, consultoriae et divisoriae. Sic doctores *communiter.* 34

Sortes divinatoriae sunt illae, quibus occultorum seu futurorum manifestatio, vel consilli alicuius directio petitur per media vana et impertinentia minime ad Deum relata, et consequenter ad daemonem pacto expresso vel tacito; et hae sortes passim sumuntur pro divinationibus, sortilegiis aut maleficiis, indeque ut vere superstitiosae et illicitae graviter prohibentur tum iure divino, Exodi cap. XXII, 8; Levit. cap. XIX, 31, et cap. XX, 6 et 27; Deuteron. cap. XVIII, 10 cum seq., et saepe alibi; tum iure canonico, in can. *Illud* 9, caus. 26. q. 2, can. *Qui divinationes* 2, can. *Non licet* 3, can. *Non oportet* 4, can. *Si quis Episcopus* 5, can. *Aliquanti* 6, can. *Sortes* 7, can. *Pervenit* 8, can. *Si quis clericus* 9, can. *Contra* 10, can. *Auguriis* 11, can. *Episcopi* 12, caus. 26, q. 5, cap. *In tabulis* 1, et cap. *Ex tuarum tenore* 2 de Sortilegiis, et const. Sixti V, incip. *Coeli et terrae,* quae ut ad rem multum faciens, hic ad litteram datur. 35

SIXTUS Episcopus, etc. 36

§ 1. Coeli et terrae creator Deus, quem unum omnipotentem corde credimus ad iustitiam, et ore confitemur ad salutem, etsi homini, quem ad imaginem et similitudinem suam creavit, mentem dederit, quae non solum divino fidei lumine illustrata mysteria illa cognosceret, quae humanam intelligentiam superant, sed etiam naturae suae vi, magno licet cum labore, praeclara multa investigaret atque intelligeret; tamen ut superbum animal homo non altum saperet, sed timeret, et immensam Conditoris sui maiestatem humi stratus veneraretur, sibi soli eorum, quae eventura sunt, scientiam et futurarum rerum cognitionem reservavit. Solus enim ipse, cuius oculis omnia nuda et aperta sunt, et ad internas hominum cogitationes penetrat et consequentes eorum actiones intuetur, solus ipse, qui vocat ea quae non sunt tanquam ea quae sunt, omnia praesentia et ante oculos posita habet, solus denique omnia et singula quaecunque totius temporis decursu et saeculorum aetatibus futura sunt, ab omni aeternitate novit, et admirabili providentia disposuit, quae non modo humanae mentis imbecillitas ignorat, sed nec daemones ipsi praesentire possunt. Quare idolorum in futuris annuntiandis falsitatem et imbecillitatem, et eorum, qui eis cultum adhibebant, vanitatem irridet Spiritus sanctus

apud Isaiam (XLI, 23) illis verbis: *Annuntiate quae ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos;* et in Novo Testamento Christus Dominus discipulorum suorum de futuris eventibus paulo cupidius inquirentium, interrogationem gravi illa responsione retundit, qua etiam omnium fidelium suorum curiositatem coercuit: *Non est vestrum scire tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate* (Act. I, 7). Nec vero ad futuros eventus et fortuitos casus praenoscendos (futuris eventibus, ex naturalibus causis necessario vel frequenter provenientibus, quae ad divinationem non pertinent, duntaxat exceptis) ullae sunt verae artes, aut disciplinae, sed fallaces et vanae improborum hominum astutia, et daemonum fraudibus introductae, ex quorum operatione, consilio vel auxilio omnis divinatio manat, sive quod expresse ad futura manifestanda invocentur, sive quod ipsi pravitate sua et odio in genus humanum occulte etiam praeter hominis intentionem se ingerant et intrudant vanis inquisitionibus futurorum, et mentes hominum perniciosis vanitatibus, et fallaci contingentium praenuntiatione implicentur, et omni impietatis genere depraventur. Quae quidem ipsis cognita sunt, non divinitate aliqua, nec vera futurarum rerum scientia, sed naturae subtilioris acumine, et aliis quibusdam modis, quos hominum obtusior intelligentia ignorat. Quamobrem dubitandum non est in huiusmodi futurorum contingentium et fortuitorum eventuum inquisitione, et praecognitione, diaboli operationem se fallaciter immiscere, ut sua fraude ac dolis miseros homines a via salutis avertat et laqueo damnationis involvat. Quae cum ita sint, nonnulli haec fideliter et religiose, ut debent, non attendentes, sed curiosa sectantes, graviter Deum offendunt, errantes ipsi, et alios in errorem mittentes: tales in primis sunt astrologi, olim mathematici, genethliaci vocati, qui vanam falsamque siderum et astrorum scientiam profitentes, divinaeque dispositionis ordinationem suo tempore revelandam praevenire audacissime satagentes, hominum nativitates, seu genituras, ex motu siderum et astrorum cursu metiuntur ac iudicant futura, sive etiam praesentia et praeterita occulta, atque ex puerorum ortu et natali die, sive quavis alia temporum et momentorum vanissima observatione et notatione, de uniuscuiusque hominis statu, conditione, vitae cursu, honoribus, divitiis, sobole, salute, morte, itineribus, certaminibus, inimicitiis, carceribus, caedibus, variis discriminibus, aliisque prosperis et adversis casibus et eventibus praecognoscere, iudicare et affirmare temere praesumunt, non sine magno periculo erroris et infidelitatis, cum sanctus Augustinus praecipuum Ecclesiae lumen, eum, qui haec observat, qui attendit, qui in domum recipit, qui interrogat, christianam fidem et baptismum praevaricasse affirmet, ut illos merito Apostolus arguat atque increpet illis verbis (Galat. VI, 10, 11): *Dies observatis, et menses, et tempora, et annos; timeo vos ne forte sine causa laboraverim in vobis.* Hi igitur levissimi et temerarii homines in miserandam animarum suarum ruinam, grave fidelium scandalum et christianae fidei detrimentum, futuros rerum eventus, et quaecunque prospere vel adverse obventura sunt, ac actus humanos, ea denique, quae cum ex libera hominum voluntate proficiscantur, astris sideribusque ascribunt, eisque facultatem, vim seu virtutem, et efficaciam tribuunt futura significandi, et ad praecognita ita inclinandi, ut sic omnino, nec aliter eventura sint, atque ob eam causam de iis rebus omnibus iudicia facere, prognostica, praedictiones et praecognitiones sibi assumere, et palam venditare non dubitant, quibus pauci rudes et imperiti, aliique nimis creduli et imprudentes tantam fidem praestant, ut ex huiusmodi iudiciorum et praedictionum praescripto aliquid certo esse credant aut sperent, quorum sane, et mendacium magistrorum temeritas, et infelicium discipulorum credulitas magnopere deploranda est, qui vel divinis litteris admoniti non intelligunt hominis praestantiam, cui coeli, et stellae, et clarissima coeli sidera, sol et luna, Deo ita disponente, non imperant sed inserviunt, sic enim Moyses populum Dei, ut hunc errorem caveret, praemonebat: *Ne forte elevatis oculis ad coelum, videns solem, et lunam, et omnia astra coeli, et errore deceptus adores ea, et colas quae creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quae sub coelo sunt* (Deut. IV, 19). Sed quid sidera mirandum est homini servire? nonne nobilissimae intelligentiae angeli ipsi omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis? nam rationabiles oves ita diligit Deus ut non solum Episcopos, quemadmodum a sancto Ambrosio scriptum est, ad tuendum gregem ordinaverit, sed etiam angelos destinaverit. Praeclare etiam sanctus Hieronymus: Magna dignitas animarum, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui angelum delegatum. Quod si angeli homines custodiunt, quid adversus angelorum custodiam et tutelam astra moliri aut efficere poterunt, quae cum ipsis angelis nullo modo sint comparanda? Nec sane hoc loco praetereunda eximii Ecclesiae doctoris, et beatissimi Pontificis magni Gregorii sententia, qui Priscillianistas haereticos, unumquemque hominem sub constitutionibus stellarum nasci putantes, magno rerum et verborum pondere confutat. Absit, inquit, a fidelium cordibus, ut aliquid esse fatum dicant! vitam quippe hominum solus hanc Conditor, qui creavit, administrat; neque enim propter stellas homo,

sed stellae propter hominem factae sunt, et si stella fatum hominis esse dicitur, ipsis suis ministeriis subesse homo perhibetur: utinam insani homines haec saperent, et intelligerent, ac Dei monitis obtemperarent in Levitico (xix, 31) dicentis: *Non declinetis ad magos nec ab ariolis aliquid sciscitemini, ut polluamini per eos!* Neque enim quae christiana et vera pietas repellit ac damnat, tanto studio iuvestigarent, iisdemque misere se decipi atque irretiri paterentur. Sunt etiam inanes quidam homines et irreligiosi, qui futurarum et occultarum aliarum rerum notitiam adeo anxie habere student, ut ob eadem praenoscenda et investiganda in divinae legis offensionem multipliciter incurrant. Alii enim geomantiae, chiromantiae, necromantiae, aliisque sortilegiis et superstitionibus non sine daemonum saltem occulta societate aut tacita pactione operam dare, seu illis ac sortibus illicitis taxillorum, granorum triticeorum, vel fabarum iactu uti non verentur. Alii vero aliquas pristinae et antiquatae, ac per crucis victoriam prostratae idololatriae reliquias retinentes quibusdam auguriis, auspiciis, similibus signis et vanis observationibus ad futurorum divinationem intendunt. Alii autem sunt, qui cum morte foedus ineunt et pactum faciunt cum inferno, qui similiter ad occultorum divinationem et inveniendos thesauros, vel ad alia facinora perpetranda, etiam expressa cum diabolo pactione facta, in manifestam suarum perniciem animarum, nefarias magicae artis incantationes, instrumenta et veneficia adhibent, circulos et diabolicos characteres describunt, daemones invocant aut consulunt, ab eis responsa petunt aut accipiunt, eis preces, et thuris, aut aliarum rerum suffimenta seu fumigationes, aliave sacrificia offerunt, candelas accendunt, aut rebus sacris vel sacramentis, aut sacramentalibus sacrilege abutuntur, adorationis, genuflexionis aut quaevis alia impietatis obsequia praestant, cultum venerationemve tribuunt, aut annulum seu speculum, aut parvas phialas sibi fabricant, aut fabricari curant ad daemones in eis alligandos, ut putant, ad responsa ab ipsis inde petenda aut habenda. Alii praeterea etiam in corporibus obsessis vel sympathicis, et phantasticis mulieribus daemones de futuris occultis rebus aut factis exquirunt, ut merito ab his, quos Dominus in Evangelio tacere imperavit, vanas mendacesque referant responsiones. Alii quoque praestigiatores, frequentius vero mulierculae quaedam superstitionibus deditae in phialis seu vasculis vitreis aqua plenis, vel in speculo accensis candelis etiam benedictis sub nomine *angeli sancti et albi* diabolum, omnium malorum satorem, supplices adorantes, vel in unguibus, aut palma manus, quandoque etiam oleo perunctis eumdem omnium fallaciarum architectum orant, ut similiter futura vel occulta quaevis per spectra et apparentes imagines, phantasticas visiones sibi ostendat, aut ab eodem patre mendacii diabolo aliis incantationibus futurorum et occultorum huiusmodi veritatem quaerunt, et hominibus praedicere contendunt. Quorum omnium, quos supra enumeravimus, consimilis impietas parem exitum habet, nimirum daemonis praestigiis et dolis, tum qui divinant, tum qui divinationem expetunt, illusi ac delusi miserrime reperiuntur. Itaque cum futuros eventus in se ipsis considerare, antequam fiant, sit Dei proprium, illud necessario consequitur, ut astrologi et alii praedicti, qui huiusmodi futura praenuntiare aut praenoscere quocunque modo, nisi Deo revelante, audent, iniuste atque imprudenter quod Dei est sibi assumant et usurpent. Sic fit ut, dum ab eis, quod solius est Creatoris, perperam creaturis tribuitur, divina maiestas graviter laedatur, fidei integritas violetur, et animabus pretioso Christi sanguine redemptis pestis atque exitium importetur.

§ 2. Et licet iampridem regulis indicis librorum prohibitorum ex decreto sacri generalis Trident. Conc. confecti, illud inter caetera constitutum fuerit, ut Episcopi diligenter providerent, ne huiusmodi astrologiae iudiciariae libri, tractatus et indices legerentur vel haberentur, qui de futuris contingentibus, successibus fortuitisve casibus, aut iis actionibus, quae ab humana voluntate pendent, certo aliquid eventurum affirmare audent, permissis tamen iudiciis et naturalibus observationibus, quae navigationis, agriculturae sive medicae artis iuvandae gratia conscripta fuissent: libros vero omnes et scripta geomantiae, necromantiae, sive in quibus continentur sortilegia, veneficia, auguria, auspicia, incantationes artis magicae, prorsus reiici et aboleri curarent: non tamen errorum, corruptelarum, delictorum et abusuum praedictorum exstirpationi usque adeo provisum est, quin etiam adhuc in nonnullis locis, et apud plurimos curiosius vigeant, cum valde frequenter, detectis diaboli insidiis, divinationum, sortilegiorum et variarum superstitionum omnia plena esse in dies detegantur.

§ 3. Nos igitur, qui pro nostro pastoralis officii munere fidei integritatem inviolatam conservare debemus, et animarum saluti prospicere, quantum divina gratia adiutrice possumus, ex paternae caritatis visceribus optamus, damnantes et reprobantes omne genus divinationum, quae diabolo auctore ad fidelium deceptionem a praedictis curiosis vel perditis hominibus fieri solent; cupientes praeterea sanctam illam christianae religionis simplicitatem, praesertim ubi agitur de summa creatoris Dei potestate, sapientia et providentia, ab omni erroris labe integram atque in-

corruptam, ut par est, retineri; volentes quoque praedictae falsae credulitati, ac huiusmodi illicitarum divinationum et superstitionum detestabili studio, et exsecrandis flagitiis, atque impuritatibus occurrere, ut de christiano populo merito dici possit, quod de antiquo Dei populo scriptum est (Num. xxiii, 23): *Non est augurium in Iacob, neque divinatio in Israel:* hac perpetuo valitura constitutione apostolica auctoritate statuimus et mandamus, ut tam contra astrologos, mathematicos et alios quoscunque dictae astrologiae artem praeterquam circa agriculturam, navigationem et rem nauticam, in posterum exercentes aut facientes iudicia et nativitates hominum, quibus de futuris contingentibus successibus fortuitisve casibus, aut actionibus ex humana voluntate pendentibus aliquid eventurum affirmare audent, etiamsi id se non certo affirmare asserant aut protestentur, quam contra alios utriusque sexus, qui supradictas damnatas, vanas, fallaces et perniciosas divinandi artes sive scientias exercent, profitentur, docent aut discunt, quive huiusmodi illicitas divinationes, sortilegia, superstitiones, veneficia, incantationes ac praemissa detestanda scelera et delicta, ut praefertur, faciunt aut in eis se quomodolibet intromittunt, cuiuscunque dignitatis, gradus et conditionis exsistant, tam Episcopi et praelati superiores, et alii Ordinarii locorum, quam inquisitores haereticae pravitatis ubique gentium deputati, etiam qui in plerisque ex his casibus antea non procedebant, aut procedere non valebant, diligentius inquirant et procedant, atque in eos severius canonicis poenis et aliis eorum arbitrio animadvertant.

§ 4. Prohibentes omnes et singulos libros, opera et tractatus huiusmodi iudiciariae astrologiae, geomantiae, hydromantiae, pyromantiae, oniromantiae, chiromantiae, necromantiae, artis magicae, aut in quibus sortilegia, veneficia, auguria, auspicia, exsecrabiles incantationes ac superstitiones continentur, ac ut supra in memorato indice interdictos sub censuris et poenis in eo contentis a quibuscunque Christi fidelibus legi aut quomodolibet retineri, sed illos Episcopis et Ordinariis locorum, et inquisitoribus praedictis praesentari et consignari debere; nihilominus eadem auctoritate statuimus et mandamus, ut contra scienter legentes aut retinentes libros et scripta huiusmodi, seu in quibus talia continentur, similiter iidem inquisitores libere et licite procedant ac procedere et poenis condignis punire et coercere possint.

§ 5. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 6. Ut autem praesentes nostrae litterae ad communem omnium notitiam facilius deducantur, iubemus illas in valvis basilicarum S. Io. Lateranen. et Principis Apostolorum de Urbe ac in acie campi Florae affigi seu appendi, eisque detractis ipsarum exempla etiam impressa eisdem in locis affixa relinqui.

§ 7. Et insuper universis et singulis venerabilibus fratribus nostris Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, locorum Ordinariis et praelatis, nec non inquisitoribus haereticae pravitatis ubilibet constitutis, per haec committimus et in virtute sanctae obedientiae districte praecipiendo mandamus, ut per se vel alium, seu alios easdem praesentes litteras, postquam eas receperint, seu earum notitiam habuerint in suis et singulis parochialibus ecclesiis, dum in eis populi multitudo ad divina convenerit, deinde vero semel in anno, et quoties eis expedire videbitur, vulgari sermone publicent aut publicari faciant.

§ 8. Quia vero difficile foret praesentes litteras ad singula quaeque loca, in quibus de eis fides facienda erit, deferri, volumus ut earum transumptis, etiam impressis, manu notarii publici subscriptis ac parvo sigillo sanctae Romanae et universalis inquisitionis aut alicuius praelati, vel curiae ecclesiasticae munitis, eadem prorsus fides in iudicio et extra ubique locorum adhibeatur, quae eisdem originalibus litteris adhiberetur, si essent exhibitae vel ostensae.

Nulli ergo, etc.

Dat. Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae 1566, Nonis Ian., Pontificatus nostri anno 1.

37 Sortes consultoriae sunt illae, quibus a Deo postulatur occultae veritatis manifestatio aut ancipitis consilii alicuius directio: et hae sortes non sunt illicitae nec prohibitae, si Dei iussu aut instinctu fiant, de quibus Proverb. xvi, 33, expresse dicitur: *Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.* Tales enim sortes consultivae saepe factae leguntur in sacris litteris, ut in investigatione furis Achan (Iosue vii), in electione Matthiae (Act. ii), cuius electionem signo visibili a Deo demonstratam fuisse testatur S. Dionysius [1], lib. de caelesti Hierarch., cap. 5, n. 2.

38 Sortes divisoriae sunt illae, quae adhibentur ad dividendas res, seu haereditates inter plures, vel ad dirimendas lites et controversias, et huiusmodi; et istae sortes per se malae et illicitae non sunt, sed saepe sunt bonae ac utiles, iuxta illud Proverb. xviii, 18: *Contradictiones comprimit sors, et inter potentes quoque diiudicat.* Unde de iure communi in iudiciis et sententiis proferendis locus datur sorti, l. *Sed cum ambo* 14 ff. de Iudiciis; sicque si plures, quibus optio alicuius rei fuit

[1] Sive auctor Operum S. Dionysio Areopagitae suppositorum.

relicta, discordant in eligendo, sorte dirimitur lis. L. *Si duobus* 3 Cod. *Communia* de Legatis; et concordant l. *Iudaei* 8 Cod. de Iudaeis, l. *Quoties* 4 Cod. de Privileg. scholar., l. *Meminimus* 2 Cod. Quando et quibus pars, l. *Denuntiasse* 17, § 6, ff. Ad leg. Iul. de adult., l. *Si quae sunt* 1 ff. Familiae erciscundae, l. *Generaliter* 24, § 17, de Fideicommiss. libert., l. *Ait praetor* 10, § 1, ff. Quae in fraudem creditor., Novella 162, 3, c. et § *Optionis* 23 Instit. de Legatis.

39 Dictarum autem sortium usus est omnino prohibitus in electionibus ad praelaturas et officia ecclesiastica, seu electio per sortes ad praelaturas et officia ecclesiastica est illicita et absolute prohibita. *Communis,* textu expresso in c. *Ecclesia vestra* 2 de Sortilegiis, ibi: *Sortis usum in electionibus perpetua prohibitione damnantes;* et concordat c. *Quia propter* 42 de Electione, ubi omnis electio aliter facta, quam per formam scrutinii, compromissi vel inspirationis declaratur nulla.

40 Sortilegi, seu divinatores et magi de iure canonico, si clerici sint, ab officio et beneficio deponi, et in arctum monasterium (hodie in perpetuos carceres) detrudi debent. C. *Non oportet* 4, c. *Si quis Episcopus* 5, et c. *Aliquanti* 6, caus. 26, q. 5. Et insuper magi degradari et curiae saeculari tradi debent. C. *Admoneant* 15, caus. 26, q. 7, et ad id speciales pontificiae constitutiones habentur, et signanter const. Innocent VIII, incip. *Summis;* Leonis X, incip. *Honestis;* Greg. XIII, incip. *Omnipotentis,* et Sixti V, incip. *Coeli et terrae.*

41 Sortilegi vero, seu divinatores et magi laici de iure canonico, si servi, seu viles exsistunt, verberibus et cruciatibus castigandi sunt; liberi autem ac honestiores in perpetuum carcerem sunt redigendi. C. *Contra idolorum cultores* 10, caus. 26, q. 5, imo si contumaces fuerint, debent etiam excommunicari. C. *Admonet* 15, caus. 26, q. 6. Et ratione magiae tradi possunt curiae saeculari severius iuxta suas leges puniendi per cit. pontific. constitut. Innocent. VIII, Leonis X, Gregorii XIII et Sixti V.

42 Sortilegi, seu divinatores et magi, tam clerici quam laici, sunt infames, ideoque a testimonio et accusatione repelluntur. C. *Constituimus* 9, caus. 3, q. 5. Et si exerceant sortilegia, seu divinationes ac magias, quae haeresim sapiant, ut invocando daemonem per preces et sacrificia, eique tribuendo, quae soli Deo competunt, ex constitut. 13 Ioan. XXII, incip. *Supra,* sunt puniendi iisdem poenis, quibus puniendos esse haereticos diximus sub verb. *Haereticus.* Vide ibi, et citatas pontificias constitutiones.

43 Sortilegi, seu divinatores et magi de iure civili puniuntur poena publicationis omnium bonorum et ultimi suppliicii, etiam aliquando per ignem inferendi. L. *Nullus* 3, et l. *Nemo* 5 de Maleficis. Ex constitutionibus autem Caroli V, qui per magiam aliis damna inferunt, igne cremari; qui autem sine damno magiam exercent, poena arbitraria, etiam ultimi supplicii pro diversitate circumstantiarum puniri iubentur. Engel, lib. 5 Decret., tit. 21; Reiffenstuel, ibidem, n. 16. Vide infra, n. 78.

Iudex ecclesiasticus punire potest sortilegos, 44
seu divinatores et magos etiam laicos. Abbas, in cit. cap. *In tabulis* 1, n. 3, de Sortilegiis; Pirhing, lib. 5 Decretal., tit. 21, n. 19; Reiffenstuel, ibid., n. 19; Iulius Clarus, § *Haeresis,* n. 26, et ipso teste, *communis* aliorum, arg. can. *Contra idolorum cultores* 10, caus. 26, q. 5, et expresse iudicibus ecclesiasticis hanc facultatem etiam in laicos tribuerunt Adrianus VI, constitut. 2, incip. *Dudum,* et Sixtus V, constit. 17, incip. *Coeli et terre,* statuentes tales sortilegos seu divinatores et magos, aliosque similes etiam laicos posse puniri ab inquisitoribus. Vide infra, n. 76.

Vana observantia est superstitio, qua adhi- 45
bentur media inutilia et improportionata ad aliquem effectum obtinendum vel impediendum, ad quem nec a Deo nec a natura ullam vim habent, nec sunt ab Ecclesia ad id ordinata. Est in re *Communis.*

Vana observantia differt a divinatione per 46
hoc, quod divinatio primario et per se ordinetur ad speculativam alicuius occulti seu futuri cognitionem; vana observantia autem totaliter ad cognitionem practicam aliquid agendo vel omittendo. Sic doctores *communiter.*

Species praecipuae vanae observantiae sunt 47
tres, scilicet ars notoria, observantia sanitatum et observantia eventuum; ad has nempe reducentur omnes aliae species vanae observantiae, sive fiant cum expressa, sive cum tacita aut implicita daemonis invocatione. Sic in re doctores *communiter.*

Ars notoria est superstitio, qua per quas- 48
dam ignotorum verborum precationes, per certa aliqua ieiunia, per certa aliqua signa et alia huiusmodi prorsus inutilia media, exspectatur scientiae infusio seu acquisitio absque aliquo studio: hac arte utuntur potissimum anabaptistae, qui profanae coenae suae sumpto poculo, statim in instanti aliquando scientiarum et scripturarum, antea penitus ignoratarum, notitiam consequuntur, ipsas memoriter recitant, sacras etiam Scripturas se intelligere existimantes, de ipsis tanquam periti discurrunt, daemone semper verba suggerente, vel per os ipsorum loquente, ipsosque sic dementante. Unde saepe evenit quod catholici per exorcismos scientiam illam cum magna eorum confusione ipsis adimant; et si, abiecta sua secta, ad veram catholicam fidem convertantur, statim ad pristinam ignorantiam rede-

unt, ut de multiplici experientia testantur passim doctores [1].

49 *Observantiam sanitatum* est superstitio, qua media inania et inutilia adhibentur ad sanitatem hominum aut brutorum conservandam vel recu-
50 perandam. Sic in re *Communis*. Sic huius superstitionis rei evadunt, qui certa ignota nomina, certa determinata verba, certos characteres, certas scripturas, certa involucra, certa signa, certum numerum crucium et orationum, et alia huiusmodi inutilia adhibent et applicant ad sanandas infirmitates, ad curanda vulnera, ad mitigandos dolores, ad sistendum sanguinem, ad se vel alios reddendos impenetrabiles seu invulnerabiles telis, ensibus, globorum ictibus, ut sint immunes ab hostium laesionibus, et ab omni infortunio, et qualibet infirmitate liberi, quia supradicta omnia et similia, nec a Deo, nec a natura, nec ab Ecclesia sunt ad id ordinata, et consequenter si id interdum eveniat, non nisi a daemone per tacitam eius invocationem evenire censetur. Imo huius superstitionis rei sunt etiam illi, qui res sacras gestant, v. gr. reliquias, cruces benedictas, agnos Dei, Evangelium S. Ioannis, et huiusmodi, seu pias preces, aut sacrae Scripturae versus recitant, si ab illis sanitatem aut alium huiusmodi effectum inffallibiliter exspectent, quia, cum praeter sacramenta et sacramentalia nihil sit ex sacris rebus et verbis, quod effectum habeat infallibiliter, qui illum sic exspectant, nonnisi a daemone per tacitam eius invocationem exspectare censendi sunt.

51 Aliud autem esset, si per verba sacra, per reliquias, per cruces benedictas, per agnos Dei, et huiusmodi supradictos effectus cum fiducia et non cum infallibilitate exposcerent, tunc enim esset res pia et non superstitiosa; et de facto leguntur in libris asceticis exempla plurima illorum, qui a similibus verbis et rebus sacris fuerunt praeservati a lethalibus vulneribus, liberati a doloribus et sanati ab infirmitatibus. Unde si quis ex talibus exemplis animatus per similia verba sacra, per reliquias, per agnos Dei, et huiusmodi, pia invocatione Sanctorum speret a Deo consimiles effectus obtinere, dummodo non credat infallibiliter a Deo sibi deberi ac sic concedi, non est peccati damnandus, ut notant passim doctores.

52 Hic iuvat adducere quod refert Felix Potestas tom 2, part. 2, n. 257, quod nempe Panormi est dedicata ecclesia septem praecipuis Archangelis, qui astant ante Deum beato Amadeo revelatis, quorum nomina ibi, et in cathedrali in sacello Archiepiscopi Haiedi sculpta sunt: *Michael victoriosus, Gabriel nuntius, Raphael medicus, Uriel fortis socius, Iehudiel remunerator, Barachiel adiutor, Soalciel orator*. Caeterum sola priora tria sunt de fide, quia habentur in sacra Scriptura; quartum, nempe Uriel, non est de fide, sed magnae auctoritatis, quia habetur in lib. 4 Esdrae, c. 4, 1, ibi: *Et respondit ad me angelus, qui missus est ad me, cui nomen Uriel*. Qui liber, licet sit extra canonicos, fuit tamen ipsis libris sacris et canonicis iussu Sixti V annexus, ut de facto reperitur impressus in fine sacrae Bibliae vulgatae editionis Sixti V iussu recognitae et Clementis VIII auctoritate editae [2].

Observantia eventuum est superstitio, qua 53
quis ex cuiusdam rei impertinentis occursu, bona vel mala sibi aut aliis eventura ominatur, et inde actiones suas dirigit observans facta, verba, loca, dies, tempora, occursum hominis, cadaveris, animalis, garritum aviculae, et huiusmodi. Ita in re *Communis*.

Unde huius superstitionis rei evadunt, qui 54
in ludo mutant locum aut chartas ad evitandam malam ludi fortunam; qui ferunt lignum particulare ad lucrandum in ludo; qui nolunt adire convivium, in quo cum suo interventu sint tredecim, eo quod unus certo credatur brevi moriturus, uti e tredecim convivis in ultima coena unus mortuus est, Christus scilicet, aut Iudas; qui in nocte S. Ioannis orant, ut in somno appareant illi quibus nubere debeant; qui credunt se non ducturos uxorem eo anno, quo coram se ignis fuit coopertus cineribus; qui scopas invertunt, ut mulier de qua suspicantur, quod sit saga, si talis sit, abire non possit, nisi gressu averso seu cancrino; aut certam schedam affigunt ianuae, ut ad eam cogatur venire fur; qui, cum gallina instar galli cantat, credunt malum imminere; qui credunt praenuntiari alicui mortem vel infortunium, dum avis moestum canit, corvus crocitat, lepus occurrit; qui aliquid infaustum metuunt, si videant duos sacerdotes simul elevantes hostiam in missa; qui credunt gallinas fore liberas ab accipitre, si primum suum ovum detur pauperi; qui conservant ova die Parasceves a gallinis exclusa, ad exstinguen-

[1] E. R. Quae de anabaptistis, secundum auctorem nostrum testantur passim doctores, tacent historici, veluti Bossuetius, Dupinius, Fleurius, imo inter fanaticos recensent anabaptistas.

[2] Cur oratio Manasse, ac libri tertius ac quartus Esdrae nomine praenotati ad calcem sacrorum Bibliorum Vulgatae editionis Clementis VIII auctoritate publicatae recusi fuerint, exponitur in admonitione iisdem praemissa his verbis: « Oratio Manasse, nec non libri duo, qui sub libri tertii et quarti Esdrae nomine circumferuntur, hoc in loco, extra scilicet seriem canonicorum librorum, quos Sancta Tridentina Synodus suscepit, et pro canonicis suscipiendos decrevit, sepositi sunt, ne prorsus interirent, quippe qui a nonnullis Sanctis Patribus interdum citantur, et in aliquibus Bibliis Latinis tam manuscriptis quam impressis reperiuntur ». Vide Calmeti Dissertationes in lib. 3 et 4 Esdrae. Verba porro relata ab auctore, ex quibus angelus Uriel nominatur ex vers. 1, cap. 4, lib. 4, sumpta sunt, qui liber et anilibus fabulis et erroribus scatet. Vide Add. Casin., verb. *Scriptura Sacra*.

dum incendium, et sic de aliis fere infinitis similibus, quae ad longum adducuntur a doctissimo Patre Gobat, tom. 3, part. 4, de Superstitionibus, per tot., et ibi brevitatis gratia videndae relinquuntur: unde sufficiat hic tradere ex communi doctorum quasdam regulas ex quibus facile cognosci potest, quaenam sint verae superstitiones, et quandonam sint mortales vel veniales.

55 Regula prima: *Quoties tribuitur seu creditur inesse vis aliqua rebus, verbis, factis, signis, figuris, characteribus, et huiusmodi ad aliquem effectum, ad quem talem vim, nec a natura sua, nec a Dei vel Ecclesiae institutione habent, semper est superstitio.*

56 Regula secunda: *Quoties preces, characteres, signa, aut ignota sunt, aut vana, vel frivola, vel falsa; aut si nota, bona et sancta sint, sunt tamen eis admixtae circumstantiae certi modi, numeri, temporis, loci, personae et aliae vanae, inutiles, et omnino impertinentes ad talem effectum, qui intenditur, semper est superstitio.*

57 Regula tertia: *Quoties ex rebus, verbis, factis, scriptis, signis etiam de se bonis et sanctis promittitur, et creditur infallibiliter obtinendus effectus intentus, et aliunde neque ex Dei, neque ex Ecclesiae institutione inest ipsis dicta virtus infallibiliter praestandi talem effectum, semper est superstitio.*

58 Regula quarta: *Quoties res sacrae adhibentur ad effectus vanos et inutiles, aut signa, seu res vanae vel inutiles adhibentur ad effectum qualemcunque obtinendum, est semper superstitio.* Deus enim non immiscet se rebus vanis et ridiculis, adeoque effectus non potest exspectari, nisi a daemone.

59 Regula quinta: *Quando prudenter dubitatur an effectus productus proveniat a naturali occulta vi rei, vel an a vi superstitiosa et diabolica? potius iudicandum est esse a vi naturali occulta rei, adeoque non esse superstitionem;* mirae enim sunt naturalium causarum virtutes, praesertim herbarum, lapidum et huiusmodi, etiam viris doctissimis incognitae, adeoque licet nobis sit virtus illa ignota vel dubia, non est a nobis statim censenda superstitiosa, donec resciatur non esse a virtute naturali occulta, cum in tali dubio simus in possessione iuris ad utendum huiusmodi rebus; consulunt tamen doctores cuilibet, qui eiusmodi re dubia uti vellet ad aliquem effectum, ut expresse protestetur, si ulla vis diabolica inibi insit, nolle se effectum consequi.* Praeterea dubium deponendum antea est. Neque enim nobis fas est uti medio, de quo, utrum licitum sit, an non, dubitamus.*

60 Regula sexta: *Quando certo probabiliter constat rem applicatam ad effectum aliquem non habere ullam vim naturalem ad illum causandum, dubitatur tamen, an habeat vim a Deo vel a daemone, censenda est superstitio saltem ex pacto implicito cum daemone.* Nec in tali casu, ubi constat certo de inefficacia rei seu mediorum, prodest protestatio, cum sit contraria facto.

Regula septima: *Quando ab aliquo homine* 61
bonae famae magnique ingenii, aliquid mirum efficitur, potius censeri debet fieri naturaliter vel supernaturaliter, quam superstitiose et diabolice; nemo enim praesumendus est malus, nisi probetur talis. Can. *In cunctis* 52, caus. 11, q. 3, cap. *Mandata* 6, et cap. *Dudum* 17 de Praesumptionibus. Tum quia quandoque etiam maxima sanctitas operantis, vel alia urgentissima indicia suadent aliquid fieri supernaturaliter, et per miraculum, Deo per sanctos suos operante.

Regula octava: *Pro vere superstitiosis, aut* 62
saltem valde suspectis mediis ad aliquid obtinendum vel impediendum, habenda sunt omnia illa, quibus tanquam necessariae adhibendae sunt, seu admiscentur circumstantiae vanae, ineptae et ridiculae.

Regula nona: *Omnis superstitio, quae fit* 63
cum pacto expresso cum daemone, seu cum expressa invocatione eiusdem, aut voce, aut signo, aut ipso facto, adhibendo scilicet signa, quae quis scit a daemone esse instituta, ac ipsum per illa operari, sive deinde secum ipso, sive cum alio conventa sint, est semper peccatum.

Regula decima: *Superstitio, quae fit cum* 64
pacto implicito tantum cum daemone, seu cum implicita tantum et tacita invocatione eiusdem, quamvis ex genere suo sit peccatum mortale, ex simplicitate tamen vel ignorantia culpabili, sed tamen levi et non crassa, seu affectata et simplici curiositate, ex levitate actus, ex defectu integrae credulitatis seu certae fidei, frequentissime redditur solum veniale. Si enim fiant actiones de se superstitiosae ex simplicitate vel ignorantia etiam vincibili, non crassa, nec affectata, sunt quidem ex defectu requisitionis debitae, culpabiles venialiter, at non mortaliter. Item non mortaliter peccat, qui in re levi, ut signo vel medio superstitioso habito ex sola curiositate experiendi causa, verbi gratia semel, vel iterum faciendo annulum moveri super filum, aut alibi ad latera vasis. Item non peccat mortaliter, qui utitur similibus signis, rebus, seu verbis aut characteribus solum ex levitate ioci vel risus causa, nullo exspectato eventu, qualia multa iocosa fieri solent in certis vigiliis; tunc enim non est vera superstitio, quia, licet supradicta instituta sint a daemone, si tamen ioco et non serio exspectando eventum, usurpentur, irrisio potius est quam invocatio daemonis; item non peccat mortaliter, qui absque integra credulitate seu certa fide, et vana solum formidine in agendis vel cavendis observat huiusmodi

vana signa et alia similia, cum non videatur gravis ordinatio aliquid operari, vel cavere ob metum vanum conceptum ex somniis, ex sternutatione, auris tinnitu, cantu corvi vel noctuae, occursu vulturis seu leporis, et huiusmodi absque certa fide.* Consulatur Antoine in tractatu de Virtute religionis, cap. 5, art. 1, quaest. 7, ubi docet 2. mortaliter peccare illos *qui ad aliquid obtinendum media inepta et improportionata adhibent, etiam ioci causa, sed ex quadam curiositate, ut experiantur quid casu accidat, quamvis putent totum esse vanum et futile; nam ii tentant experiri, an daemon de facto se illis mediis immisceat: ergo tentant cum daemone societatem habere, quod mortale est, etsi ioco fiat.* *

65 *Maleficium* (quod a *male* et *facio* dictum est) est superstitio, qua per certa signa et media, opera et potestate daemonis proximo, vel in se vel in suis nocumentum infertur. Ita in re *Communis.*

66 *Maleficum* est duplex, nempe veneficum, et amatorium. *Communis.*

67 Maleficium *veneficum* est illud, quo per certa huiusmodi signa vel media ope daemonis hominibus in ipso corpore vel rebus suis nocumentum infertur, et hoc utuntur malefici, ut reddant homines infirmos, proles languidas, pecora morbida, feminas steriles et coniuges impotentes ad inter se coeundum, quod communiter maleficium ligaminis appellatur. Item ad afferendas non semel mortes pueris, et hominibus, et animalibus; item ad causandas tempestates, pluvias immodicas, ad destructionem fructuum et ad alia gravissima hominum damna.

68 Maleficium *amatorium* est illud, quo per certa huiusmodi signa vel media, ope daemonis immutatio in affectibus causatur; et hoc utuntur malefici ad excessivos vel impotentes amores carnales excitandos, seu econtra ad capitalia odia, praesertim inter coniuges, causanda, daemone hominum phantasiam commovente, nihil tamen agente in voluntatem. Dicitur autem maleficium simpliciter amatorium a potiori parte seu principaliori animae, videlicet amore et casu frequentius contingente.

69 Numquam licet maleficium solvere novo maleficio, nempe applicando novum signum magicum, quo daemon moveatur ad novum aliquod operandum, ad prius maleficium tollendum. Sic non licet petere, vel iubere magum aut sagam, ut maleficium novo maleficio solvat; hoc enim est intrinsece malum, adeoque, etc. *Communis.*

70 Item graviter peccat, qui petit a mago seu saga, aut ab alio, ut maleficium solvat, si sciat nonnisi per aliud maleficium dissolvi posse. *Communis* per rationem mox adducendam.

Item graviter peccat, qui petit seu iubet 71
dissolutionem maleficii, si dubitet, an solvi possit sine novo maleficio. *Communis.* Et ratio clara est, quia nunquam licet petere, iubere vel quomodolibet alterum inducere ad id, quod ab eo sine peccato fieri non potest, uti est maleficium alio maleficio solvere.

Imo neque id licet permittere, quamvis ma- 72
leficus sese offerat non rogatus ad maleficium alio maleficio dissolvendum. *Communis.* Sic enim consentiendo esset concurrere ad intrinsece malum; unde Apostolus ad Romanos 1, 32, sic habet: *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Quando constat quod maleficus potest licito 73
modo, absque novo maleficio prius maleficium dissolvere, licitum est petere, imo iubere ut solvat, quamvis suspicetur seu credatur id facturum per novum maleficium. *Communis,* contra paucos [1]. Et ratio est, quia, cum habeam ius in tali casu petendi quod ab alio recte praestari potest, et est indifferens, imputabitur illius malitiae, si id cum peccato faciat.

Licitum est ad dissolvendum maleficium 74
adhibere aliquod signum positivum contrarium maleficio ex pacto conditionato diaboli: dummodo illud signum de se sit honestum vel indifferens, verbi gratia, si daemon sit pactus cum malefico, ut tandiu duret maleficium, quandiu maleficiatus se cruce non signet, non confiteatur, non communicet, non lavet manus, et huiusmodi, licet non tantum se cruce signare, confiteri, communicare, sed etiam manus lavare, et huiusmodi non quidem intentione, eo modo vel signo aliquid efficiendi ope daemonis in se vel in alio, sed praecisa intentione dissolvendi pactum diabolicum, ac impediendi signum magicum noxium, sicque solvendi maleficium, quod vere licitum est, cum talis intentio sit bona, et medium, ac signum sit licitum. Sic, pluribus congestis, Suarez, tom. 1, de Relig., lib 2, c. 17, n. 19; Sanchez, lib. 2 Moral., cap. 41, num. 5; Lessius, de Iustit. et iur., lib. 2, c. 144, dub. 6, num. 45; Martinus Delrius, disquisit. Magic., lib. 2, cap. 2, sect. 1, quaest. 2; Laym., lib. 4, tract. 10, cap. 4, n. 9; Castropal., tract. 17, d. 1, p. 11; La Croix, lib. 3, part. 11, n. 42, cum Busemb. et aliis ibi citatis; Sporer, loc. cit., sect. 4, n. 41; Tamburin., lib 2, cap. 6, § 2, n. 13, et alii recentiores passim. Unde Tamburinus, loc. cit., n. 17; Sporer, loc. cit., n. 42; La Croix, loc.

[1] Si constet, maleficium posse licito modo tolli absque novo maleficio; ergo non suspicatur, nec credit quis id tolli per aliud maleficium; at si ita suspicatur et credit, peccat, ut habetur n. 71. (Nota Rom. Theol.)

cit., n. 42, et alii recte docent non peccasse peccato superstitionis quemdam lepidum rusticum, qui, cum audisset daemonem pactum fecisse cum quodam sene avaro, ut nemo suum thesaurum terra defossum invenire et auferre posset, nisi qui supra locum bona pulte se reficeret, vinumque hilariter biberet, ibidem pultem comedit, vinumque bibit, et thesaurum invenit ac abstulit.

75 Hinc docet communis opinio, ut testatur praxis universalis, quod vere licitum sit sine novo maleficio tollere signa magica, verb. gr. ligaturas, nodos, volumina capillorum, et alia huiusmodi eo fine, ut diabolus nocere desinat; et hoc tum in contemptum diaboli atque magicae superstitionis, tum in odium facinoris, quo maleficus ea posuit, veluti tesseram sui pacti cum daemone: imo non tantum id licitum est, sed et meritorium, ut recte docet Scotus, in 4, dist. 32, q. unica, dicens quod ridiculum sit quaerere: *An liceat tollere maleficium intentione curandi maleficiatum; non enim,* inquit, *solum licet, sed est meritorium destruere opera diaboli.*

76 Vere superstitiosi sunt denuntiandi; ut tamen eorum superstitio pariat onus denuntiationis, duo requirit: primo, ut adsit expressa vel tacita daemonis invocatio; secunda, quod sit mortaliter peccaminosa. Lupus, part. 3, lib. 15, art. 3, differ. 2, pag. 257; Felix Potestas, t. 2, p. 2, n. 234.

77 Praecipua remedia spiritualia adversus maleficia adhibenda decem passim a doctoribus assignari solent: 1. Magna fides et plena fiducia in Deum, eiusque divinam protectionem; 2. oratio, praesertim coniuncta cum ieiunio, ut patet ex verbis Christi, Matth. xvii, 20, ibi: *Hoc autem daemoniorum genus non eiicitur, nisi per orationem et ieiunium;* 3. susceptio baptismi, si quis nondum sit baptizatus; 4. confessio sacramentalis peccatorum, loquendo de baptizatis; 5. sumptio sanctissimi Eucharistiae sacramenti; 6. devota invocatio sanctissimi nominis Iesu, beatae Mariae Virginis, sancti Angeli Custodis, aliorumque Sanctorum; 7. signum sanctae Crucis; 8. reliquiae Sanctorum, Agnus Dei, cerei sacri, panis, sal, aliaeque res rite ab Ecclesia benedictae; 9. aqua benedicta; 10. exorcismi ab Ecclesia ad id instituti et approbati.

78 Poenae statutae contra maleficos, divinatores aliosque similes superstitiosos, sunt illae assignatae supra, a n. 39 ad 42, contra sortilegos, servata proportione secundum maiorem vel minorem gravitatem delicti; et advertendo, quod Deus, Exodi xxii, 8, sic expresse decrevit: *Maleficos non patieris vivere,* per maleficos intelligens omnes habentes pactum (etiam tacitum) cum daemone, ut recte notat Suarez, de Religion., tom. 1, tract. 9, lib. 2, cap. 19; Gobat, tom. 3, part. 4, de Superstitionibus, n. 1040, et alii. Et Deut., cap. xiii, 10 cum seq., statuit gentes integre delendas esse propter superstitiones expressas, ibid., vers. 10 et 11, inter quas sunt observatores somniorum, augures aliique similes superstitiosi. Item multae sunt poenae decretae contra ipsos in sacris canonibus apud Gratianum, tota causa 26, et in Codice Iustiniani lib. 19, tit. de Maleficis et mathematicis, et caeteris similibus.

Iudex competens maleficorum, divinatorum, 79
sortilegorum aliorumque superstitiosorum, si rei sunt ecclesiastici aut laici quidem, sed qui superstitioni addiderint haeresim, est solus ecclesiasticus, ut per se clarum est; si autem laici superstitioni haeresim non addiderint, tunc etiam laicus est iudex competens, et datur locus praeventioni cum crimen maleficii seu superstitionis sit mixti fori, ex quo contra ipsum, non tantum in iure canonico, sed etiam in civili statutae sint poenae, ut patet in Codice toto titulo de Maleficis et mathematicis, et caeteris similibus; sic Abbas, in cap. 2 de Sortil.; Gregorius de Valentia, tom. 3, disp. 6, q. 3, p. 4; Gobat, loc. cit., num. 1048; Delrius, lib 5 disquisit. Magic., et alii passim supra, n. 43 et 44.

Confessarii suos poenitentes reos de aliqua 80
superstitione, divinatione, magia, incantatione, maleficio, et huiusmodi, debent specialiter interrogare de sequentibus: I. Quo fine tali superstitioni se addixerint, v. g. an ratione vehementis passionis, tristitiae, vindictae, luxuriae, avaritiae aut sanctitatis nomen conciliandi, quae esset sacrilega hypocrisis. II. De idololatria, an daemonem loco Dei habuerint, eique obtulerint sacrificia aut preces fuderint. III. De apostasia, an Deo et B. Mariae Virgini, Sanctis vel fidei sacramentis renuntiaverint. IV. De haeresi, an crediderint daemonem esse Deum, esse adorandum, non esse damnatum, eique adhaerentes non esse damnandos; seu alios articulos nostrae verae fidei abnegaverint. V. De blasphemiis in Deum, Christi humanitatem, B. Mariam Virginem et Sanctos. VI. De sacrilegiis, an sacra et praesertim Eucharistiam profanaverint, aut iis indigne usi fuerint. VII. De luxuria et nefandissima commistione cum daemonibus incubis vel succubis, ut solent lamiae et striges. VIII. De damnis proximo illatis in segetibus, animalibus, hominibus, et praesertim infantibus, et sponsis, si nocuerint per maleficia, ligamina, incantationes, et huiusmodi.

Insuper confessarii debent eos monere de 81
infra scriptis suis obligationibus: I. Quod ipsi tenentur pactum expressum, si quod habent cum daemone, aut commercium penitus statim dissolvere. II. Comburere aut confessario consignare chirographum seu signum, si quod habent. Non est tamen necesse, ut malefici poenitentes curent sibi a daemone resti-

tui tale chirographum vel signum, si ipse habeat, quia per veram poenitentiam sufficienter recedunt a pacto, illudque totaliter dissolvunt. III. Libros suos, schedas, ligaturas aliaque instrumenta superstitiosa magicae artis comburere seu consignare confessario. IV. Omnia damna illata resarcire omni modo possibili iuxta regulas generales restitutionis ex damno dato; ad quod proinde etiam tenetur fiscus (ubi veneficorum bona confiscantur) uti et haeredes, si ad eos bona deveniant. V. Excommunicationem in Bulla coenae incurrisse, si suis superstitionibus formalem haeresim addiderint, ideoque non posse absolvi a confessario non habente facultatem specialem absolvendi ab haeresi. Secus vero, si non fuerunt formales haeretici, vel apostatae, aut idololatrae, iuxta dicta supra, n. 9.

Quoad ea quae concernunt astrologiam iu- 82
diciariam, vide verb. *Astrologia, Astrologus* per tot., ubi late de omnibus.

SURRIPIENTES

1 Surripientes, asportantes, aut apud se retinentes hostias vel particulas consecratas, curiae saeculari tradi debent puniendi: Bened. XIV, tom. 1, constit. 93, incip. *Ab augustissimo,* 2 § 1. Et si ecclesiastici sint, sunt degradandi 3 et curiae saeculari tradendi. Idem, ibid. Etiam pro prima vice; etiam minores 25 annis dum- 4 modo vigesimum attigerint. Idem, ibid. Reiectis exceptionibus de non consecratione aut de honesta intentione, nisi ab ipsis reis probentur. Idem, ibid., § 4 et 5.

5 Insuper attendenda est sanctio Clem. XIII, in const. incip. *Gravissimum,* in qua confirmatis apostolicis constitutionibus contra surripientes vel asportantes, aut apud se retinentes sacras hostias vel particulas consecratas, editis ab Innocentio XI, anno 1677, IV idus Martii, Pontificatus sui anno 1, et ab Alexandro VIII, anno 1690, XI Kalendas Februarii, Pontificatus sui anno 2, et a Benedicto XIV, anno 1743, tertio Nonas Martii, Pontificatus sui anno 4 decernitur, ut huiusmodi criminis reis constitutis, sincera delicti confessio facta in primo generali interrogatorio, nil suffragetur ad minuendam poenam traditionis brachio saeculari, in dictis constitutionibus inflictam.

SUSPECTA DE HAERESI PROPOSITIO

Vide verb. Propositiones damnatae, *n. 24.*

SUSPENSIO

PARTITIO ARGUMENTI

SUSPENSIO: 1. Quoad eius esse, et divisionem; 2. suspensiones contra Episcopos; 3. contra Capitula, seu Capitulares; 4. contra Clericos; 5. contra Religiosos; 6. quoad eos, qui possunt suspendere, vel suspendi; 7. quoad eius effectus; 8. quoad modos, quibus tollitur.

Articulus I. *Quoad eius esse, et divisionem.*

Summarium. 1. Suspensio quid sit? - 2. Suspensio dividitur in suspensionem ab officio, in suspensionem a beneficio, et in suspensionem ab officio et beneficio simul. - 3. Suspensio ab officio quae sit? - 4. Suspensio a beneficio quae sit? – 5. Suspensio ab officio et beneficio simul quae sit? – 6. Suspensio ab officio et beneficio dividitur in totalem et partialem. - 7. Quae sit dicta suspensio totalis? - 8. Quae sit partialis ab officio et partialis a beneficio? – 9. Suspensio absolute, et sine ulla limitatione imposita, si ex adiunctis colligi nequeat, an sit ab officio vel beneficio, est censenda totalis, et ab utroque simul. - 10. Suspensio alia est a iure, et alia ab homine. - 11. Suspensiones ab homine quae sint? - 12. Suspensiones a iure quae sint? – 13. Alia ad rem ad n. 23.

1 Suspensio est censura ecclesiastica, qua clericus prohibetur exercere aliquos actus ecclesiasticos, alias sibi competentes. Est commu- 2 nis. Suspensio dividitur in suspensionem ab officio, in suspensionem a beneficio, et in 3 suspensionem ab officio et beneficio simul. Suspensio ab officio est, qua clerico prohibetur exercitium suorum ordinum vel aliarum functionum ipsi ratione ordinis competentium. 4 Suspensio a beneficio est, qua clericus prohibetur percipere fructus sui beneficii ecclesiastici. Suspensio ab officio et beneficio simul 5 est, qua clerico prohibentur iura utriusque, officii scilicet et beneficii.

Suspensio ab officio et beneficio dividitur in 6 totalem et partialem.

Totalis est, qua clericus ab omni prorsus 7 officio ecclesiastico, vel a perceptione omnium omnino fructuum beneficialium suspenditur; sic colligitur ex cap. *Tuarum* de Privileg., et Clement. 1 de Decimis. Partialis ab officio est, 8 qua clerico prohibetur aliquis tantum sui of-

ficii actus, ut cum sacerdos suspenditur solum ab exceptione confessionum, vel Episcopus solum a collatione ordinum; isti enim possunt omnes alios actus sibi competentes ratione ordinis exercere. Et partialis a beneficio est, qua clericus ab aliqua tantum parte fructuum beneficialium suspenditur, ut a tertia vel quarta parte illorum. Nec in una includitur alia, et propter hoc suspensus ab officio determinate, non intelligitur suspensus a beneficio, ut colligitur ex cap. *Tam litteris* 33 de Testibus, et cap. *Tuarum* 22 de Privilegiis.

9 Suspensio absolute et sine ulla limitatione imposita, si ex adiunctis colligi nequeat, an sit ab officio vel beneficio, est censenda totalis, et ab utroque simul, quia propositio indefinita aequivalet universali, nec apparet fundamentum, cur potius de officio quam de beneficio debeat intelligi, sic enim est intelligenda dispositio. Cap. *Cum bonae* 3 de Aetat. et qualitat., et Clementin. 1, § *Quibus*, de Privileg.

10 Suspensio alia est a iure et alia ab homine.

11 Suspensiones ab homine sunt, quae imponuntur a superiore ecclesiastico pro aliqua ac-
12 tione particulari, ut fiat vel non fiat. Suspensiones a iure sunt, quae variis personis propter varia in iure communi et constitutionibus apostolicis sunt impositae, et sunt praecipue quae infra sequuntur distincte ad maiorem commoditatem in diversos articulos notatae.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

13 De suspensione ex informata conscientia agendum hic paucis est.

14 Suspensio haec infligitur, nullis praemissis monitionibus, adeoque non censura, sed poena est. Suspensio enim, ubi est censura, requirit omnino monitiones, et ubi est poena, eas minime requirit: Schmalzgrueb., in Decretal. lib. 5, tit. 39, n. 39; Mayr., pariter in Decretal. lib. 5, tit. 39 et n. 122; Hurtad., de Censur., difficult. 18, n. 80 et seq.; Blund., eod. tractat., disput. 6, articul. 2.

15 Potestas haec suspendendi ex informata conscientia concessa est Episcopo a Concilio Tridentino, sess. 24, cap. 1, de Reformat.

16 Quaestionis vero est an Episcopus ex informata conscientia suspendere valeat, tum ab ordine, tum a beneficio?

17 Fuerunt, qui tenuere Episcopum ex informata conscientia suspendere duntaxat posse ab ascensu ad ordines, idque quia Concilium Tridentinum ubi potestatem facit suspendendi ex informata conscientia, loquitur de suspensione ab ascensu ad ordines.

18 Nihilo tamen minus sacr. Congreg. Concilii interpres, referente S. M. Benedicto XIV, de Synod. dioeces., lib. 12, c. 8, § 3, sensit posse Episcopum suspendere et ab exercitio ordinis iam suscepti, ea de ratione, quod verba illa, quibus facultas Episcopo data est suspendendi ex informata conscientia, repetita intelligantur, ubi sermo est de suspensione ab exercitio ordinis suscepti.

Innixi autem huic sententiae dictae Sacrae 19
Congregationis plures etiam existimarunt, posse Episcopum ex informata conscientia suspendere a beneficio; idque quia ubi agitur de suspensione ab exercitio ordinis sucepti, videtur simul agi de suspensione a beneficio, ut praeseferunt verba illa: *Aut qui a suis ordinibus, seu gradibus, vel dignitatibus ecclesiasticis fuerit suspensus.*

Contra alii in ea sunt opinione, ut Episco- 20
pus ex informata conscientia suspendere nec valeat ab exercitio beneficii. Confer Vanespen., de Censur., cap. 10; Alter. eod. tract., tom. 2, disp. 12, c. 1.

At dicta sacra Congregatio sustinuit suspen- 21
sionem, quam Episcopus ex informata conscientia inflixerat ab exercitio curae in Sagonen. 21 Iunii 1625. *Episcopus Sagonensis* (sunt ipsissima verba) *ex facultate sibi attributa decreto Concilii, cap. 1, sess. 14, ex causis sibi notis suspendit parochum ab exercitio curae, sed ille appellavit, et praecepto Episcopi contempto celebravit et curam exercuit. Quaeritur, an a dicta suspensione detur appellatio, ita ut parochus, non obstante appellatione interposita, per exercitium curae effectus fuerit irregularis? Sacra Congregatio Concilii censuit ab huiusmodi suspensione non dari appellationem, et parochum, qui sacramenta ut supra administravit, irregularitatem contraxisse.*

Haec vero resolutio aliquam difficultatem in 22
eo pati videtur, quod contrahat irregularitatem, qui violat suspensionem hanc ex informata conscientia. Contrahitur enim irregularitas ex 23
violatione suspensionis, quae sit censura, non item ex violatione suspensionis, quae sit poena, uti est suspensio ex informata conscientia.

Quidquid autem huius rei sit, adhuc deci- 24
sum haud est, an Episcopus suspendere queat ex informata conscientia a beneficio, sed solum decisum est, posse suspendere ex informata conscientia ab exercitio beneficii, quae suspensio partialis est, nec fructibus privat.

Ad pleniorem vero huius suspensionis ex 25
informata conscientia notitiam, congruum est hic subnectere epistolam a dicta sacra Congregatione datam ad Venetum Nuntium.

« Quandoquidem (sunt propria verba) experientia compertum est, reos criminum plerumque ad evitandas poenas, et Episcoporum correctiones, querelas et gravamina simulare. Huiusmodi itaque appellationes in posterum Amplitudo Tua omnino reiici mandabit, nec ullam inhibitionem vigore appellationis relaxari permittet. Sed quoniam disciplina ecclesiastica,

ac stylo inductum est, ut iudex superior, quamvis appellationes proprie dictas eorum, qui ab Ordinario suo extraiudicialiter et ex informata conscientia suspensi fuerint, recipere non possit, recursibus tamen aditum non praecludat, quo, salva iurisdictione episcopali ac disciplinae rigore caveatur, ne quis forte Episcopus potestate sua in subditos subi ecclesiasticos abutatur; pothaec Amplitudini Tuae, ac successoribus eiusmodi recursus excipere duntaxat licebit, servatis infrascriptis conditionibus atque cautelis. »

Primo. *Namque, non ita facile locum illis dabit, sed congrua adhibita ratione, et circumspectione, nec sane alias, quam cum vehemens suspicio subsit, quod Ordinarius auctoritate sua abusus sit, procedendo videlicet modo praedicto ad poenam suspensionis, sine gravi causa adversus sacrorum canonum praescripta, et in animae propriae perniciem.*

Secundo. *Recursu quamvis admisso, suspensi in statu, quo erant, permaneant; illoque pendente, ordines, a quibus suspensi fuerint, exercere nullatenus valeant.*

Tertio. *Recursu ita admisso, requiratur per litteras eiusdem suspensi Ordinarius, ut irrogatae suspensionis causas aperire non gravetur, addita etiam promissione de servando secreto, quatenus illud iustitia exigat, aut Christiana charitas suadeat.*

ARTICULUS II. *Suspensiones contra Episcopos.*

1 Ordinantes ad sacros ordines religiosos non professos. S. P. V constit. incip. *Romanus Pontifex.*

2 Ordinantes monachum sine licentia abbatis, can. fin., dist. 58, ubi Barbosa, et alii.

3 Ordinantes non subditum absque licentia proprii Ordinarii. Conc. Trid., cap. 8, sess. 23, de Reform.

4 Conferentes ordines simoniace, cap. penult. de Simonia, et extravag. Paul. II de Simon.

5 Conferentes clericalem tonsuram infanti, aut illiterato vel coniugato per annum a clericalis tonsurae collatione suspenduntur, cap. *Nullus* de Temp. ord. in 6.

6 Conferentes ordines suspenso propter malam promotionem, cap. fin de Temp. ord. in 6, c. *Si quis episcop.* 1, q. 1.

7 Privantes beneficiis eos, qui in Romana Curia commorantur. Eugen. IV extrav. incip. *Divina* de Privileg.

8 In proprium usum convertentes bona beneficiorum vacantium pertinentium ad eorum provisionem, cap. fin. de officio Ordinarii in 6.

9 Submittentes laicis bona et iura Ecclesiae absque consensu capituli et Sedis Apostolicae licentia, cap. *Hoc consultissime* de rebus Eccles. non alienand. in 6.

10 Alienantes bona Ecclesiae ultra triennium. Extravagant. *Ambitiosae* de rebus Eccles. non alienand.

11 Admittentes resignationes beneficiorum contra formam praescriptam in constit. Pii V, incip. *Quanta.*

12 In causa alienationis bonorum Ecclesiae male utentes delegata potestate. Paul. II constit. incip. *Cum omnibus.*

13 Intromittentes se in causis spectantibus ad electionem Episcoporum, postquam appellatum est ad Papam. Cap. *Quamvis,* et cap. *Provida* de Elect. in 6.

14 Negligentes procedere contra Simoniacos. Can. *Quidquid* 101, q. 1.

15 Foventes usuras, et usurariis locantes suas domus, cap. 1 de Usuris in 6.

16 Delinquentes conta clericorum immunitatem.

17 Accedentes ad Ecclesias, ad quas fuerunt promoti, nondum expeditis litteris apostolicis suae promotionis. Extravag. 1 de Electione.

18 Abutentes munere inquisitorum in causis fidei. Clem., § 1 *Verum* de Haereticis.

19 Non servantes Extravagant. 2 de Elect. quoad perceptionem fructuum 1 vel 2 anni. Extrav. Ioann. XXII de Elect.

20 Relaxantes incendiariis poenam contentam in iure. C. *Pessimam* 23, q. 8.

21 Publicantes simoniace populo indicem casum, gratiarum et indulgentiarum. Pii V constit. incip. *Quamprimum.*

22 Concubinarios a synodo provinciali admonitos, et non se emendantes. Conc. Trid., sess. 25, de Reform., cap. 14.

23 Non visitantes limina Apostolorum statutis temporibus. Sixt. V constit. incip. *Romanus Pontifex.*

24 Ingredientes monasteria monialium sine necessitate, et non cum paucis, iisque senioribus, ac religiosis personis, uti expresse praescribit Gregorius XIII, constit. incip. *Dubiis,* in qua transgressores pro secunda vice, munere pontificali et a divinis suspendit.

25 Publicantes indulgentias et facultatem eligendi confessarios solventibus aliquid. Pii V constit. 99.

ARTICULUS III. *Suspensiones contra Capitula, seu Capitulares.*

1 Recipientes praelatos, eisque obedientes absque litteris pontificiis. Extravag. 1 de Election.

2 Recipientes ex pacto in ingressu ad religionem ab admisso prandia, pecunias aut iocalia. Extravagant. *Sane* de Simonia.

3 Occupantes bona a praelato dimissa vel vacationis tempore obvenientia. Cap. *Quia saepe* de Elect. in 6.

4 Recipentes ad professionem ante annum probationis. Cap. *Non solum* de Regularibus in 6.

5 Non facientes conscientiam poenitentibus de

solvendis decimis. Clementin. *Cupientes* de Poenis.

6 Recipientes ad ordines sacros non professos. Sanct. Pii V constitut. incip. *Romanus Pontifex.*

7 Introducentes mulieres in monasteria. S. Pii V const. incip. *Regularium.*

8 Non observantes in resignatione beneficiorum contenta in constitut. S. Pii V, incip. *Quanta.*

9 Usurpantes decimas sibi non convenientes. Clem. 1 de Decimis.

Articulus IV. *Suspensiones contra Clericos.*

1 Recipientes ordines sacros ante legitimam aetatem, cap. *Vel non est compos* de Temp. ordin.

2 Recipientes ordines extra tempora absque dispensatione. Pii V constit. incip. *Cum ex sacrorum.*

3 Recipientes ipsos ordines, non servatis interstitiis sine dispensatione, C. *Cum quidam,* et c. *Litteris* de Temp. ordinat.

4 Recipientes ordines ab alieno Episcopo sine licentia proprii, C. 1 et 3, dist. 71, Conc Trid., sess. 23, cap. 9, de Reform.

5 Recipientes ordines ab eo qui renuntiavit episcopatui. Cap. 1 de ordinato ab Episcopo qui renuntiavit episcop.

6 Recipientes ordines a proprio Episcopo in aliena dioecesi sine licentia Episcopi loci. Conc. Trid., sess. 6, de Reformat., c. 5.

7 Recipientes ordines ab Episcopo titulari absque licentia proprii Episcopi, etiam praetextu familiaritatis. Conc. Trid., sess. 14, de Reform., cap. 2.

8 Recipientes ordines a schismaticis. Cap. 1 et 2 de Schismatic.

9 Reicipientes scienter ordines ab excommunicato vel suspenso. Arg. cit. cap. 1 et 2 de Schismaticis.

10 Recipientes sacrum ordinem post matrimonium ratum, etiam non consummatum. Extrav. *Antiquae* de Voto.

11 Recipientes ordines, dum sunt excommunicati, suspensi aut interdicti. Cap. *Cum illorum* de Sent. excom.

12 Ordinatos sine vel ficto titulo. Can. *Neminem,* et c. *Sanctorum,* dist. 70.

13 Promotos per saltum. Conc. Trid., sess. 23, c. 14, de Reform.

14 Obiicientes in personam electi, et postea deficientes in probatione. C. 1, de Elect., § *Adiicientes,* in 6.

15 Ordinatos in maioribus cum litteris dimissoriis capituli, sive eius vicarii sede vacante infra annum. Concil. Trid., sess. 7, de Reform., c. 10.

16 Celebrantes coram excommunicato vel interdicto. C. *Episcoporum* de Privilegiis.

Parochos non prohibentes matrimonia clandestina vel contra interdictum Ecclesiae. C. *Cum inhibiti,* § fin., de Clandestin. desponsat. 17

Tradentes sepulturae publicos usurarios. Cap. *Quia in omnibus* de Usuris. 18

Parochos iungentes sponsos alterius parochiae sine licentia. Concil. Trid., cap. 1, sess. 24, de Reform. matrimon. 19

Abutentes vestibus contra statuta a iure. Clem. 2 de vita et honestate Clericor. 20

Occupantes bona ecclesiarum vacantium, vel a praelatis ipsarum defunctis relicta. C. *Quia saepe* de Elect. in 6. 21

Gravantes alienis debitis ecclesias sibi commissas. C. 2 de Solutionib. 22

Electores Episcoporum non praesentantes electionem electi infra 8 dies. C. *Cupientes* de Elect. in 6. 23

Eligentes indignum ad episcopatum vel curam animarum. C. *Cum in cunctis* de Elect. in 6. 24

Postulantes in praelatos cathedralium minores 28 annis. Extrav. unic de postulat. Praelator. 25

Compromissarios scienter eligentes indignum. Cap. *Compromissarium* de Elect. in 6. 26

Celebrantes electionem per abusum saecularis potestatis. C. *Quisquis* 23 de Elect. 27

Inferiores Episcopis recipientes in visitationibus procurationem in pecunia, vel in victualibus visitationis officio non impenso. C. *Exigit* de Censibus in 6. 28

Facientes in iudicio per sordes aliquid contra iustitiam et conscientiam in gravamen partis. C. 1 de Sentent. et re iudicata in 6. 29

Conferentes beneficia eorum, qui serviunt in curia, vel eadem recipientes. Extravag. 3 de Privileg. 30

Conservatores regularium se intromittentes in aliis quam manifestis iniuriis. Cap. fin. de offic. de potestate Iudicis delegat. in 6. 31

Concubinarios notorios. Cap. fin de Cohabit. cleric. et mulier. 32

Occupantes bona, census, etc., ecclesiae, beneficii vel alterius pii loci, et occupantibus consentientes. Concil. Trid., c. 11, sess. 22, de Reform. 33

Sodomiam exercentes. S. Pii V constit. 5 et 72 in ordine. 34

Consequentes ordines simoniace, et Simoniam aliter committentes. S. Pii V constit. incip. *Cum primum,* et extravag. Pauli II de Simonia. 35

Provocantes ad duellum vel illud acceptantes. C. 1 de Cleric. pugnant. in duello. 36

Sponte iurantes de tenendo schismate. C. 1 de Schismatic. 37

Raptores mulierum et ad raptum auxilium praebentes. Concil. Trident., c. 6, sess. 24, de Reform. matrim. 38

Disputantes de immaculata conceptione B. 39

M. V. S. Pii V constit. incip. *Super specula*, aut impugnantes illam, Gregor. XV const. 29, inc. *Sanctissimus*.

40 Recipientes et admittentes praelatos promotos a Sede Apost. eisque obedientes sine litteris Papae. Extrav. 1 de Elect.

41 Superiores ecclesiarum non exigentes singulis annis rationes de adimplemento onerum missarum. Innocent. XII constit. incip. *Nuper a congregatione*.

42 Celebrantes missam, et in ea non communicantes. C. *Relatum* de Consecrat., dist. 2.

43 Non perficientes sine gravi causa missam iam inchoatam. C. *Nullus Episcop.* 58, de Consecr., dist. 1.

Articulus V. *Suspensiones contra Religiosos.*

1 Recipientes alumnos ad professionem annum probationis. Cap. *Non solum* de Regular. in 6.

2 Non deferentes habitum a regula statutum. Clem. 1, § *Si quis*, de statu Monachor.

Apostatas in apostasia ordines suscipientes. 3 Cap. fin. de Apostat.

Non professos recipientes ordines sacros. 4 S. Pii V constit. 75.

Eiectos a religione. Urb. VIII constit. 26, 5 §. 10.

Introducentes mulieres intra clausuram con- 6 ventuum. S. Pii V constit. 20.

Appropriantes sibi et usurpantes decimas 7 ipsis non convenientes. Clem. 1 de Decimis.

Superiores concedentes reditus aut posses- 8 siones monasteriorum alicui ad vitam, seu aliud certum tempus, nisi necessitas exposcat, Clem. de rebus Eccl.

Superiores non exigentes singulis annis a 9 deputatis pro libris missarum rationem de adimplemento totali onerum earumdem. Innocent. XII constit. inc. *Nuper a congregatione*.

Superiores, ad quos occasione excessuum 10 suorum religiosorum bona aliqua pervenerint, non satisfacientes personis damnificatis. Clem. 1, § *Quibus*, de Privileg.

Articulus VI. *Suspensio quoad eos, qui possunt suspendere, vel suspendi.*

Summarium. 1. Suspensio potest infligi in primis a Summo Pontifice et Episcopis. - 2. Et ab omnibus et solis illis, a quibus potest infligi excommunicatio.- 3. Et suspensio pariter, sicut excommunicatio regulariter est scripto ferenda. - 4. Omnes et soli clerici praeter Papam possunt suspensionem incurrere. - 5. Episcopi vero hanc censuram non incurrunt, nisi eorum fiat expressa mentio. - 6. Non solum personae singulares, sed etiam tota communitas seu collegium clericorum potest suspendi. - 7. Suspensio in communitatem seu capitulum potest dupliciter ferri, vel collective, vel distributive. - 8. Et interdum hi duo modi suspendendi collective et distributive coniunguntur.

1 Suspensio potest infligi in primis a Summo Pontifice et Episcopis. C. 1 et cap. *Conque-*
2 *rente* 16 de officio Ordinarii. Et ab omnibus et solis illis a quibus potest infligi excommunicatio; eadem enim est protestas iurisdictionis ad ferendas omnes censuras, cum omnes ordinentur ad eumdem finem, scilicet ad coercendam contumaciam et inobedientiam subditorum rebellium.

3 Et suspensio pariter, sicut excommunicatio regulariter est scripto ferenda. C. 1 de Sentent. excomm. in 6.

4 Omnes et soli clerici praeter Papam possunt suspensionem incurrere. Haec enim est censura propria clericorum, ad differentiam excommunicationis et interdicti, quae sunt censurae communes clericis et laicis;

5 Episcopi vero hanc censuram non incurrunt, nisi eorum fiat expressa mentio ex privilegio eis concesso. Cap. *Qui periculosum* 4 de Sentent. excomm. in 6.

Non solum personae singulares, sed etiam 6 tota communitas seu collegium clericorum potest suspendi, ut constat ex cap. *Saepe* de Elect. in 6. Suspensio autem in communita- 7 tem seu capitulum dupliciter ferri potest, vel collective, ut si totum corpus capituli habens ius alicuius beneficii iurisdictionis et administrationis, ab eo suspendatur. Vel distributive, ut singuli e corpore capituli, dummodo noxii sint, eamdem poenam suspensionis incurrant. Et interdum hi duo modi suspendendi colle- 8 ctive et distributive coniunguntur, uti patet in cap. *Ne sede vacante*, et cap. *Quia saepe* 40 de Elect. in 6, ubi tam totum corpus capituli, quam singuli e corpore ipsius bona praelati defuncti occupantes, vel diripientes ab officiis et beneficiis suspenduntur, donec restituant.

Articulus VII. *Suspensio quoad eius effectus.*

Summarium. 1. Si suspensus aliquem actum, a quo est suspensus, exerceat, graviter peccat, si materia est gravis, et si durante suspensione actus ordinis exerceat, ipso facto incurrit irregularitatem.- 2. Suspensus ab officio et beneficio non potest eligere, et est incapax beneficii ecclesiastici, et provisio ei facta est nulla. - 3. Suspensus ab ordine et beneficio voluntarie et scienter violans suspensionem, praesertim celebrando, in perpetuum ab officio et beneficio est deponendus. - 4. Si suspensus a beneficio audeat se ingerere usurpando fructus eiusdem beneficii, graviter peccat, et tenetur ad restitutionem. - 5. Et praeter hoc onus restitutionis, et grave peccatum, usurpans hos fructus contrahit perpetuam privationem beneficiorum. - 6. Si quis suspensus ob vitium incontinentiae, quo fuerit cognitus laborare, scienter ausus fuerit celebrare Divina, est deponendus non solum ab officio, sed etiam a beneficio. - 7. Suspensus a minori ordine non potest ad maiores ascendere, nisi prius absolvatur. - 8. Suspensus ab ingressu Ecclesiae, si celebrat in ea, fit irregularis, et si moritur impoenitens, durante suspensione, caret ecclesiastica sepultura. - 9. Suspensus ab officio, ordine et

iurisdictione in uno loco, ubique est suspensus. – 10. Ordines et alii actus per suspensionem prohibiti, sunt validi, exceptis electionibus. – 11. Et exceptis actibus iurisdictionis, et per hoc absolute suspensus invalide absolvit, nisi ob suspensionem occultam sit error communis, ob quem Ecclesia iurisdictionem supplet. – 12. Suspensio a divinis tempore appellationis est nulla.

1 Si suspensus aliquem actum, a quo est suspensus, exerceat, graviter peccat, si materia est gravis, et si, durante suspensione, actus ordinis exerceat, ipso facto incurrit irregularitatem, ut habetur in cap. 1 de Sentent. et re iudicat., et cap. 1 de Sentent. excommun. in 6.

2 Suspensus ab officio et beneficio non potest eligere, et est incapax beneficii ecclesiastici, et provisio ei facta est nulla, sicuti constat ex cap. *Cum dilectus* de Consuetud. Cum enim beneficium detur propter officium, non recte confertur ei qui officium praestare non potest. Cap. ult. de Clerico excomm. ministrant.

3 Suspensus ab ordine et beneficio, voluntarie et scienter violans suspensionem, praesertim celebrando, in perpetuum ab officio et beneficio est deponendus, ut colligitur ex cap. *Clerici*, et cap. *Latores* de Clerico excomm.

4 Si suspensus a beneficio audeat se ingerere usurpando fructus eiusdem beneficii, graviter pecccat, et tenetur ad illorum restitutionem; cum hac distinctione, quod si sint fructus praebendae, sunt restituendi Ecclesiae vel pauperibus; si vero sint fructus quotidianarum distributionum ob assistentiam divinis officiis, sunt restituendi iis qui astiterunt divinis officiis, iuxta textum in c. *Si quis deinceps* 17, 5 q. 4. Et praeter hoc onus restitutionis et grave peccatum usurpans hos fructus, contrahit perpetuam privationem beneficiorum, ex textu in cap. 1, § ultim., et cap. *Cupientes*, v. *Caeterum*, de Elect. in 6.

6 Si quis suspensus ob vitium incontinentiae, quo fuerit cognitus laborare, scienter ausus fuerit celebrare Divina, est deponendus, non solum ab officio, sed etiam a beneficio; sic expresse habetur in cap. *Ut clericorum*, verb. *Si quis*, de vita et honestate Clericor.

7 Suspensus a minori ordine non potest ad maiores ascender, nisi prius absolvatur, quia suspensus ab ordine inferiore censetur etiam suspensus a superiore, non vice versa; nam cui non licet quod minus est, non debet licere quod est maius, arg. l. *Legatorum*, § ultim., ff. de Interdictis, ubi expresse habetur: *Est enim perquam rediculum, eum qui minoribus honoribus poenae causa prohibitus est, ad maiores aspirare; maioribus tamen prohibitus, minores petere non prohibetur.*

8 Suspensus ab ingressu ecclesiae, si celebrat in ea, fit irregularis, et si moritur impoenitens, durante suspensione, caret ecclesiastica sepultura. Cap. *Is cui* de sentent. Excomm. in 6.

9 Suspensus ab officio, ordine et iurisdictione in uno loco, ubique est suspensus; ita ut nullibi possit exercere actus illius potestatis, a qua fuit suspensus, donec absolvatur; quia censura afficit immediate personam, ideoque eam comitatur etiam extra territorium ferentis, uti notant doctores cum Glossa in cap. *Pastoralis*, § *Verum*, de Appellat.

10 Sciendum tamen est quod ordines, et alii actus per suspensionem prohibiti, sunt validi, exceptis electionibus. Cap. *Cum dilectus* de Consuetud., cap. *Cum inter* 16 de Election. Et exceptis actibus iurisdictionis, et per hoc absolute suspensus invalide absolvit; absolutio enim a sic suspenso data est nulla, nisi ob suspensionem occultam sit error communis, ob quem Ecclesia iurisdictionem supplet. Arg. can. *Infirmis* 1, caus. 3, quaest. 8, l. *Barbarius* 3 ff. de officio Praetor.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Non sufficit error communis, sed requiritur etiam titulus coloratus, ut alias diximus.

RESPONSIO AUCTORIS.

Quamvis non parva sit controversia inter doctores, an sufficiat error communis sine titulo colorato, ut videre est in verb. *Confessarius*, art. 1, num. 38 ad 42, inclusive; conclusio tamen mea apertissime indicat, adesse in confessario absolute suspenso dictum titulum coloratum, cum expresse dicat: Absolutio enim a sic suspenso data, est nulla, nisi ob suspensionem occultam sit error communis, ob quem Ecclesia iurisdictionem supplet. Cum enim hic confessarius ante suspensionem occultam vere et realiter omnibus innotuerit, ut a legitimo superiore titulo requisito ad actum absolutionis munitus se continue et publice exponens ad confessione excipiendas, et superventa suspensio fuerit communiter occulta, certe sine alio expresso addito, ob hunc errorem communem Ecclesia supplet in hoc casu iurisdictionem. Frustra enim exprimitur, quod iam intelligitur, leg. *Cornelius* 69 ff. de Haeredibus instituendis. Habetur etenim pro expresso quod tacite subintelligitur, l. *Fideicommissa* 11, § *Si filio*, ff. de Legatis 3, cum similibus.

11 Suspensio a divinis inflicta pendente appellatione declarata fuit invalida a sacra Congr. Concil., in Amalphitana, 19 Augusti 1724, apud Thes. resol. sacr. Congr. Concil., t. 3.

ARTICULUS VIII. *Suspensio quoad modos, quibus tollitur.*

SUMMARIUM. 1. Suspensio inflicta propter contumaciam cum hac lege tacita vel expressa, ut suspensus non possit prius absolvi, quam a contumacia seu inobedientia recedat, tollitur per absolutionem. - 2. Dicta absolutio a tali suspensione iuris potest dari ab Episcopo, vel alio quasi episcopali iurisdictione praedito, si non sit specialiter reservata Pontifici. - 3. Suspensio imposita ad determinatum tempus, vel sub conditione, elapso tempore, vel conditione adimpleta, eo ipso cessat per se ipsam sine alia superioris declaratione. - 4. Suspensio lata praecise ut poena alicuius patrati delicti, tollitur per dispensationem, quae dispensatio dari solum potest ab auctore canonis, aut eius successore, delegato vel superiore, non autem ab inferiore. – 5. Pro suspensionis absolutione nulla sunt praescripta determinata verba; unde sufficiunt quaecumque verba apta ad illam exprimendam, quocumque idiomate proferantur. – 6. Datur tamen forma adhiberi solita ex usu Ecclesiae. - 7. Prius autem quam detur haec absolutio, exigendum est ab absolvendo, ultra promissionem de caetero non committendi tale crimen, iuramentum de stando mandatis Ecclesiae. – 8. Et si crimen, propter quod incursa est suspensio, tangat tertiam personam, quod satisfaciat parti offensae.

1 Suspensio inflicta propter contumaciam, cum haec lege tacita vel expressa, ut suspensus non possit prius absolvi, quam a contumacia seu inobedientia recedat, tollitur per absolutionem.

2 Quae absolutio a tali suspensione iuris potest dari ab Episcopo vel alio quasi episcopali iurisdictione praedito, si non sit specialiter reservata Pontifici. Arg. cap. *Nuper* de Sentent. excomm., et cap. *Ex litteris* de Constitut.

3 Suspensio imposita ad determinatum tempus, v. gr. ad annum, vel sub conditione: *Donec resipuerit,* elapso tempore vel conditione adimpleta, eo ipso cessat per se ipsam sine alia superioris declaratione. Sic Glossa recepta in Clem. 1 de Decimis, verb. *Donec,* et in cap. *Quia saepe* de Elect. in 6, v. *Donec.*

4 Suspensio lata praecise ut poena alicuius patrati delicti tollitur per dispensationem, quae dispensatio dari solum potest ab auctore canonis, aut eius successore, delegato vel superiore, non autem ab inferiore, sive suspensio lata sit a iure, sive lata ab homine, sive lata sit ad determinatum tempus, sive sine temporis limitatione, quia sicut legem superioris, ita et annexam ei poenam inferior solvere non potest. Glossa in cap. *Cupientes,* § *Caeterum,* verb. *Suspensus,* de Elect. in 6.

Pro suspensionis absolutione nulla sunt praescripta determinata verba, unde sufficiunt quaecunque verba apta ad illam exprimendam, quocumque idiomate proferantur. Ex usu tamen Ecclesiae consueto haec vel similis forma adhiberi solet: *Absolvo te a vinculo suspensionis, quod incurristi ob talem vel talem causam, et restituo te pristinae exsecutioni tuorum ordinum vel officiorum.* 5 6

Prius autem, quam detur haec absolutio, exigendum est ab absolvendo, ultra promissionem de caetero non committendi tale crimen, iuramentum de stando mandatis Ecclesiae, ut habetur in cap. *Super eo* 1, cap. *Venerabili* 52 de Sent. excomm. Et si crimen, propter quod incursa est suspensio, tangat tertiam personam, quod satisfaciat parti offensae, ut habetur in cap. *Porro,* et in cap. *Parochianus* de Sent. excommunicat. 7 8

SUSPICIO

Vide verb. JUDICIUM TEMERARIUM, *a n. 13 ad 14.*

SUSURRATIO

Vide verb. DETRACTIO, *art. 1, n. 10.*

SYMBOLUM

Summarium.

1. Symbolum unde sit dictum. - 2. Symbolum quid sit? - 3. Symbola principaliora sunt quatuor, nempe Apostolicum, Nicaenum, Constantinopolitanum et Sancti Athanasii. - 4. Symbolum Apostolicum est sic dictum, quia ab Apostolis fuit confectum singulis suum articulum apponentibus. - 5. Quo ordine quisque Apostolus suum apposuit articulum? - 6. Symbolum Nicaenum quare sic dictum et confectum? - 7. Affertur ipsum symbolum Nicaenum. – 8. Symbolum Constantinopolitanum quare sic dictum et confectum? – 9. Affertur ipsum symbolum Constantinopolitanum. - 10. Ipsis symbolis fuit facta haec additio *Filioque,* primum in Concilio Toletano, et deinde confirmata ab aliis. - 11. Affertur symbolum cum tali additione *Filioque,* prout traditur a Concilio Tridentino, et recitatur seu canitur in Missa. – 12. Symbolum Apostolicum coepit recitari in Missa a tempore ipsorum Apostolorum. - 13. Et idem Apostolicum symbolum recitatum fuit in Missa apud Romanos, seu in Ecclesia Romana plusquam mille annis, hoc est usque ad tempora Benedictus VII dicti VIII. – 14. In aliis autem ecclesiis loco symboli Apostolorum iam antea in Missa coeperat recitari et cani symbolum Nicaenum iuxta decretum Sancti Marci Papae, et deinde Symbolum Constantinopolitanum iuxta Decr. S. Damasi Papae I. - 15. Consuetudo recitandi in Missa symbolum prius Apostolicum, deinde Nicaenum, et demum Constantinopolitanum asseritur a plurimis. - 16. Symbolum S. Athanasii ab ipso compositum fuisse traditur tempore, quo Romam a Iulio Papa vocatus fuit, ut calumniis adver-

sariorum responderet. – 17. Symbolum S. Athanasii laudabilius in Choro recitatur stando. – 18. Plures magni nominis Doctores negant tale symbolum esse genuinum foetum Sancti Athanasii. – 19. Symbolum in quibus festis et Missis sit dicendum, vel non, et cur, ac quomodo? ad n. 31. – 32. Alia ad rem ad n. 34.

1 Symbolum dictum est a *Syn,* quod est *simul,* et *Bolus,* quod est *morsellus,* quia nempe Symbolum Apostolorum, quod est primum et a quo caetera appellantur symbola, confectum est ab omnibus simul Apostolis, singulis eorum aliquem morsillum seu particulam quamdam apponentibus. Sic Glossa in Rubr., titul. *de summa Trinitate,* circa finem, et alia Glossa in can. *Canones* 1, verb. *Apostolo,* distinct. 15, et canonistae passim: non desunt tamen, qui dicant quod *symbolum* graece, sonet latine *indicium;* et sic Symbolum fidei sit quoddam indicium, sive signum, vel tessera, aut nota Christianorum, quo veri fideles discernuntur ab infidelibus, nempe paganis, iudaeis et haereticis, sicut a simili tessera illa, quam milites assumere consueverunt ad discernendum socios ab hostibus et exploratoribus, Symbolum militare appellatur, ut docet Rufinus presbyter Aquileiens., fol. 169, in Symboli Apostoli Commentar., paulo post initium, ibi: *Symbola distincta unusquisque dux suis militibus tradit, quae latine* signa *vel* indicia *nuncupantur, ut si forte occurrerit quis, de quo dubitetur, interrogatus symbolum prodat, si sit hostis vel socius.* Cardinal. Petra, tom. 1 Comment., in constit. 2 Divi Leonis Magni, n. 6; Card. Bellarm., Praefat. ad Explicat. Symboli Apostolici; Calepinus, verb. *Symbolum* et alii.

2 Symbolum in proposito est regula fidei, brevis, ac perfecta confessio, breve praedicationis indicium, brevis credendorum collectio. Ita in re Communis. Unde sanctus Augustinus, in lib. 1, de Symbolo, cap. 1, ait: *Est autem Catholica fides in Symbolo nota fidelibus, memoriaeque mandata, quantum res passa est, brevitate sermonis, utque incipientibus atque lactentibus..... paucis verbis credendum constitueretur, quod multis verbis exponendum esset proficientibus, et ad divinam doctrinam..... surgentibus.*

3 Symbola principaliora, in quibus substantialiter omnia alia continentur, quatuor sunt, nempe Symbolum Apostolicum, Symbolum Nicaenum, Symbolum Constantinopolitanum et Symbolum sancti Athanasii, cuius tamen an ipse sanctus Athanasius fuerit auctor, multi dubitant, uti dicetur infra.

4 Symbolum Apostolicum sic dicitur, quia confectum fuit ab Apostolis, qui magistri orbis terrarum a Christo constituti, antequam separarentur ab invicem ad praedicanda cunctis gentibus mysteria fidei ab omnibus credenda, Spiritu sancto afflati singillatim conferendo suas sententias, illas in unam brevem summam duodecim articulorum collegerunt, ut sic quorum una erat fides, unum baptisma, una eademque esset evangelicae veritatis praedicatio per universum orbem diffusa, iuxta illud propheticum Ps. 18, 5: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum.*

In dicto igitur Symbolo singuli Apostoli posuerunt suum articulum, et quamvis varient doctores in assignando ordine, quo quisque Apostolus suum articulum posuit, inter omnes tamen verisimilior videtur ordo, quem tradit Doctor subtilis in 3, dist. 25, quaest. unica, § *Horum articulum.* Sic sanctus Petrus posuit primum articulum, scilicet: *Credo in Deum Patrem omnipotentem creatorem coeli et terrae;* sanctus Ioannes posuit secundum, scilicet: *Et in Iesum Christum Filium eius unicum Dominum nostrum;* sanctus Iacobus Zebedaei posuit tertium, scilicet: *Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine;* sanctus Andreas posuit quartum, scilicet: *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus;* sanctus Philippus posuit quintum, scilicet: *Descendit ad inferos;* sanctus Thomas posuit sextum, scilicet: *Tertia die resurrexit a mortuis;* sanctus Bartholomaeus posuit septimum, scilicet: *Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis;* sanctus Matthaeus posuit octavum, scilicet: *Inde venturus est iudicare vivos et mortuos;* sanctus Iacobus Alphaei posuit nonum, scilicet: *Credo in Spiritum sanctum;* sanctus Simon Zelotes posuit decimum, scilicet: *Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem;* sanctus Iudas Iacobi undecimum, scilicet: *Remissionem peccatorum;* sanctus Matthias posuit duodecimum, scilicet: *Carnis resurrectionem et vitam aeternam.* Et sic Scoti ordo fundatur in sacra Scriptura, nam Actorum cap. 1, vers. 13, hoc eodem ordine referuntur Apostoli post Christi in coelos ascensionem, ibi: *Et cum introissent in coenaculum, ascenderunt, ubi manebat Petrus et Ioannes, Iacobus et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomaeus et Matthaeus, Iacobus Alphaei, et Simon Zelotes, et Iudas Iacobi, et exinde cecidit sors super Matthiam, et adnumeratus est cum undecim Apostolis,* ibid., vers. 26. Unde verosimilius est, quod singuli Apostoli posuerint suos articulos in Symbolo ab ipsis confecto iuxta ordinem post Christi ascensionem inter se observatum, et a sancto Luca hic, Actorum cap. 1, n. 13, relatum [1].

[1] Apostolos, antequam Evangelii gentibus annunciandi causa ab invicem disiungerentur, veluti in Concilium coactos de cudendo Symbolo, quod omnibus fidei Christianae tessera esset, cogitasse, certissima est Irenaei, Tertulliani, Ambrosii, ceterorumque veterum Patrum traditio, quam Laurentius Valla, Gerardus Vos-

6 Symbolum Nicaenum sic dicitur, quia conditum fuit anno 325 sub sancto Silvestro Papa a trecentis decem et octo Patribus in primo Concilio Nicaeno, ad maiorem et expressiorem fidei explicationem, atque expresse ad confutandas haereses de novo insurgentes, ad quarum explicatam reprobationem Patres sanctae generalis Nicaenae Synodi nonnulla in suo Symbolo addiderunt verba ad Symbolum Apostolorum, ut patet inductione. Unde hic datur ad litteram, prout refertur a Ludovico Bail, in Summa Conciliorum, tom. 2, part. 1 Concilii Nicaeni, pag. 164.

Symbolum Nicaeni Concilii.

7 *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei ex Patre natum unigenitum, id ex substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero; natum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, et quae in coelo, et quae in terra. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus, passus est, et resurrexit tertia die, et ascendit in coelos: iterum et venturus est iudicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum.* Eos autem, qui dicunt: Erat aliquando, quando non erat et antequam nasceretur, non erat, et quia ex iis, quae non sunt, factus est, aut ex alia substantia vel essentia dicunt esse, vel creatum, vel mutabilem, vel convertibilem Filium Dei; anathematizat Catholica et Apostolica Ecclesia.

8 Symbolum Constantinopolitanum sic dicitur, quia confectum fuit anno 381 sub Damaso Papa a centum quinquaginta Patribus in primo Concilio Constantinopolitano, et dicto Symbolo Nicaeno ad uberiorem adhuc et clariorem fidei explanationem, et novarum haeresum confutationem, quaedam per primum generale Concilium Constantinopolitanum denuo apposita fuerunt, prout clare patet intuenti, tum supra allatum Symbolum Nicaenum, tum sequens Symbolum Constantinopolitanum, quod ad hunc finem hic etiam ad litteram datur, prout refertur ab eodem Bail, loco cit., prima parte Concilii Constantinopolitani primi, pag. 197.

Symbolum Concilii Constantinopolitani.

9 *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium conditorem. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia saecula; Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum, non factum, homousion Patri, hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt, quae in coelo et in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelis, et incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine, et homo factus est: crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato passus ac sepultus; tertia die resurrexit secundum Scripturas; ascendit in coelos; sedet ad dexteram Patris, inde venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Credimus in spiritum sanctum Dominum, et vivificantem, ex Patre procedentem, et cum Patre et Filio adorandum et conglorificandum, qui locutus est per prophetas et unam sanctam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confitemur unum baptisma in remissionem peccatorum. Et expectamus resurrectionem mortuorum, et vitam futuri saeculi. Amen.*

Quibus symbolis ad confutandum errorem 10
Graecorum negantium processionem Spiritus sancti a Patre et Filio, facta fuit additio *Filioque* primum in Concilio Toletano 1, an. 405 celebrato sub Innocentio Papa I, ubi dictum concilium in Symbolo (ut refertur in tomo primo Conciliorum) sic profitetur: *Credimus Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed a Patre, Filioque procedit. Est ergo ingenitus Pater, genitus Filius, non genitus Paracletus, sed a Patre Filioque procedens.* Idemque statutum fuit in Concilio Ephesino 1, celebrato contra Nestorium anno 431, sub Coelestino Papa, et relato in can. *De Spiritu* 38, distinct. 5, de Consecratione, ibi: *Nam Spiritus appellatus est veritatis, et veritas Christus est, unde et ab isto similiter sicut ex Patre procedit.* Et idipsum praeter alia etiam in Concilio generali Lateranensi sub Innocentio III, anno 1215 celebrato, fuit definitum, ac refertur in cap. *Firmiter* 1, § 1, de summa Trinitate et fide catholica, ibi: *At Spiritus sanctus pariter ab utroque..... procedens,* et cap. *Damnamus* 2, § *Nos autem,* eodem titulo, ibi: *Et sic eadem res est Pater, et Filius, nec non et Spiritus sanctus ab utroque procedens.* Et idem iterumque definitum fuit in Concilio Florentino sub Eugenio IV, celebrato anno 1438 et 1439, et his verbis in decreto *Unionis* expressis: *Definimus insuper explicationem verborum illorum* Filioque *veritatis declarandae gratia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter Symbolo*

sius, Erasmus, idque genus hypercritici in dubium vocare frustra conati sunt. Vide Bullandianos mense Iulio ad d. 17, ubi de Apostolorum divisione agunt. Caetera, quae de singulis Apostolis singulos articulos promentibus, deque ordine, quo quisque illos edidit, auctor narrat, incerta sunt, atque antiquiora, gravioraque, quibus confirmari iure possint, monumenta desiderant.

fuisse appositam. Et idem denique definitum confirmatumque fuit in Concilio Tridentino sub Paulo III, Iulio III ac Pio IV contra Luteri ac aliorum haereticorum errores, nec non pro pace inter principes, ac reformatione Ecclesiae, inchoato anno 1545, ac cum aliquandiu fuisset interruptum, finito tandem anno 1563. In cuius sessione 3, in decreto *de Symbolo fidei* sic expresse habetur: *Symbolum fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, tanquam principium illud, in quo omnes, qui fidem Christi profitentur, necessario conveniunt, ac fundamentum firmum et unicum, contra quod portae inferi nunquam praevalebunt, totidem verbis, in omnibus ecclesiis legitur, exprimendum esse censuit, quod quidem eiusmodi est:*

11 *Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum; et ex Patre natum ante omnia saecula: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de coelis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, et sepultus est; et resurrexit tertia die secundum Scripturas. Et ascendit in coelum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur; qui locutus est per prophetas. Et unam, sanctam, catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum; et exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi. Amen.*

12 Symbolum Apostolicum coepit recitari in missa a tempore ipsorum Apostolorum, ut tradunt Dionysius Areopagita, de ecclesiast. Hierarch., cap. 3; Durand., de Ritibus ecclesiastic., lib 2, cap. 24, n. 14; Barbosa, ad Con-
13 cilium Trid., sess. 3, n. 3, et alii [1]. Et idem Apostolicum Symbolum recitatum fuit in missa apud Romanos seu in Ecclesia Romana plus quam mille annis, hoc est usque ad tempora Benedicti VII, dicti VIII, qui metu divisionis aut schismatis, et precibus sancti imperatoris Henrici II iussit ad maiorem ecclesiarum conformitatem, ut Romana Ecclesia in missa, omisso Apostolorum Symbolo, caneret Symbolum, quod Ecclesiae Hispaniarum et Galliae canebant, id est Symbolum Constantinopolitanum cum illa additione *Filioque* in supradicto Concilio Toletano contra errorem Graecorum facta. Sic Berno, de Rebus ad Missam pertinentibus, cap. 2; Baronius, ad an. 447, num. 19; Sever. Binius, in Notis ad Concil. 1 Constantinopolitan.; Barbosa, loc. cit., num. 3; Lupus, tom. 2 Schol. ad synod. Nicaen. cap. 4, fol. 31, n. 14; Ciaccon., in vitis Pontific., tom. 1, fol. 759, et alii notantes quod Ecclesia Romana in missa per totum illud tempus retinuit ac recitavit Symbolum Apostolorum, quia nunquam a fide apostolica aberraverat, et deinde ob supradictum motivum Symbolum Constantinopolitanum recitare incepit.

In aliis autem ecclesiis loco Symboli Apo- 14
stolorum iam antea in missa coeperat recitari et cani Symbolum Nicaenum iuxta decretum sancti Marci Papae, ut referunt Platina, in vita eiusdem Pontificis; Ciacconius, in vita Pontif., tom. 1, fol. 229, et alii id extendentes etiam ad Ecclesiam Romanam, et deinde Symbolum Constantinopolitanum ex decreto sancti Damasi Papae I, et mandato eiusdem concilii Constantinopolitani, ut notant Glossa marginalis in cap. *Canones* 1, distinct. 15; Archidiaconus, ibid., num. 3; Pinell., lib. 2 de Missa, cap. 19 et 49, et alii id pariter extendentes ad Ecclesiam Romanam, quamvis tamen probabilius ex dictis supra, num. 13, ipsa Ecclesia Romana retinuerit et recitaverit in missa Symbolum Apostolorum usque ad tempus Benedicti VII, dicti VIII.

Consuetudo autem recitandi in missa Sym- 15
bolum prius Apostolorum, deinde Nicaenum, et demum Constantinopolitanum asseritur a Durand., de ritibus Eccles., lib. 2, cap. 24, num. 14; Anton. Possevin., in Apparatu sacro, verb. *Symbolum;* Card. Petra, tom. 1 Commentar., ad constitut. 2 Leonis Magni, num. 13, et ab aliis plurimis.

Symbolum sancti Athanasii, quod incipit 16
Quicunque vult salvus esse, ab ipso compositum fuisse traditur tempore, quo Romam a Iulio Papa vocatus fuit, ut iudicaretur; cum

[1] In Romana Ecclesia, atque adeo in universo orbe christiano Apostolorum Symbolum non modo catechumenis traditum, postea ab iis ipsis reddendum, sed etiam ex veterum fidelium more recitari quotidie consuevisse, non dubitaverim. Non tamen auctori assentior, hocce symbolum ab ipso Apostolorum tempore Romae in Missa recitari coepisse, affirmanti. Certe Amalarius, lib. 3 de Eccl. offic., fuse singulas Romanae Missae partes exponit, de symboli vero cuiuscumque, nedum Apostolici recitatione tacet. Ordines quoque Romani genuini III et IV Hittorpii, uti et vetustissimus ille, quem cl. Blanchinius in Prolegomenis ad Anastasium t. 3 vulgavit, licet olim ad usum Basilicarum Urbis exarati, non solum de omni symbolo silent, sed nullum symbolo recitando in Missa vacuum locum relinquunt. De usu Apostolici symboli in officio nonnulla attingunt Emmanuel de Azevedo, Exercitationum liturgicarum, decade 4, Exercit. 31, et Zaccaria in Onomastico Rituali, t. 2, pag. 161.

enim ibi Eusebianorum adventum per sesquiannum exspectaret, hoc fidei Symbolum scripsit, ac tanquam catholicae fidei suae professionem publice edidit, quod deinde unacum actis Nicaenae synodi, cui ipse Athanasius praesens interfuit, in Archivio Romano diu asservatum fuit, donec tandem post multos annos Ecclesiae recitandum tradi meruerit. Baronius, ad annum Christi 340 et ad Notas in Concil. Roman. 2, tom 1, part. 1 Conciliorum; Fagnanus, in cap. *Firmiter* 1, n. 33, de summa Trinitate et fide catholica; Reiffenstuel, lib. 1. Decret., titul. 1, n. 77. Ciaccon., in vitis Pontif., tom 1, fol. 233, litt. A;
17 Card. Petra, loc. cit., n. 16, et alii. Et quod tale Symbolum fuerit compositum ab ipso sancto Athanasio, testatur, ultra supradictos, Bellarminus, lib. de Scriptoribus ecclesiasticis, § *De sancto Athanasio,* circa finem; Hincmarus Rhemensis, qui anno Christi 848 floruit, ita de ipso statuit: *Sermonem Athanasii de fide, cuius initium est*: Quicumque vult salvus esse, etc., *memoriae quisque commendet, et sensum illius intelligat.* Ayton Episcopus Basileensis tempore Ludovici Pii, in suo Capitulari, cap. 4, sic decernit: *Quarto, ut fides sancti Athanasii a sacerdotibus discatur, et ex corde die Dominico ad horam primam recitetur;* Concilium Augustodunense, editum anno Christi 670, ita sancivit: *Si quis presbyter, vel diaconus, vel clericus Symbolum, quod inspirante sancto Spiritu Apostoli tradiderunt, et fidem sancti Athanasii praesulis irreprehensibiliter non recensuerit, ab Episcopo condemnetur.* Et ipsa Catholica Ecclesia testimonium perhibet, praedictum Symbolum sub nomine sancti Athanasii in divino officio recitandum proponens et mandans. Et sacra Congregatio Rituum ipsum Symbolum sancti Athanasii appellat, dum expressis his verbis de ipso sic censet: *Symbolum sancti Athanasii, quod dicitur ad Primam, laudabilius in choro recitatur stando.* Dicta sac. Congreg. Rituum 23 Decemb. 1624, apud La Croix, lib. 4, part. 2, n. 2055, decret. 168.
18 Nihilominus Cabassutius, Notit. ecclesiast. saeculi 2, dissert. 19, pluribus probat sanctum Athanasium non esse illius Symboli auctorem. Et Graveson., tom. 3 Histor. ecclesiast., colloq. 4, pag. 367 et 368, primae impressionis Romanae hoc Symbolum inter opera dubia sancti Athanasii reponit, plurimasque rationes adducit variorum auctorum, qui hoc Symbolum sancto Athanasio abiudicant, dicitque, quod aliqui illud tribuunt Eusebio Vercellensi, alii Vincentio Lirinensi, nonnulli Athanasio Sinaitae, alii anonymo theologo Gallo, qui Pipini vel Caroli Magni temporibus floruit. Et alii denique longe plures hoc Symbolum tribuunt Vigilio Tapsensi in Africa Episcopo acerrimo sub finem quinti saeculi fidei catholicae defensori, qui multa opera scripsit, et non suo, sed sub antiquorum Patrum, praesertim sub nomine sancti Athanasii evulgavit; unde dicit ipse Graveson, quod difficile creditu non est, hoc Symbolum fuisse editum a Vigilio Tapsensi sub nomine sancti Athanasii, et postea tom. 3, coll. 4, fol. 157, sic expresse habet: *Sed nunc convenit inter omnes viros eruditos, hoc Symbolum sancti Athanasii nomine inscriptum non esse genuinum illius fetum* [1].

Symbolum in missa dicendum est diebus 19
praescriptis in Rubricis Missalis, cap. 11, *de Symbolo.* Unde sac. Rit. Congreg. in Curien., die 19 Iunii 1700 expresse statuit, ut sequitur: *In festis sanctorum martyrum, confessorum et virginum, quae celebrantur sub ritu duplici maiori, non est dicendum Symbolum in missa, sed serventur Rubricae generales Missalis Romani, capite* 11, *de Symbolo.*

Item in festo translationis patroni principa- 20
lis cathedralis sub ritu duplici maiori, non potest in missa dici Symbolum, nec in ipsa ecclesia cathedrali, neque per totam dioecesim: Ead. S. R. Cong. in d. Curien. 19 Ian. 1700.

Quamvis cit. Rubrica Missalis, cap. 11, *de* 21
Symbolo, ubi declarat in festo patroni alicuius loci vel tituli ecclesiae dicendum esse *Credo,* excipiat festum tituli alicuius cappellae vel altaris; talis tamen rubricae exceptio intelligenda est de missis privatis, non vero de missa solemni, ut recte explicat eruditissimus P. Merati, ibid., n. 12, afferens ad id sequens decretum: *Symbolum in missa solemni potest decantari in illa Ecclesia, ubi est altare erectum sub invocatione alicuius sancti ratione concursus ad praescriptum Rubricar., licet de eo fiat officium sub ritu semiduplici;* ut pro festo S. Antonii de Padua declaravit Sacra Rit. Congregat. 1 Aprilis 1651, in una Burgi S. Domnini. Festum enim sancti Antonii tunc erat semiduplex, cum elevatum sit ad ritum duplicem pro Ecclesia universali a Clemente X, anno 1670, 18 Iunii.

Nomine festorum principalium ordinum, in 22
quorum missis a supradicta rubrica de Symbolo, conceditur *Credo,* venire solent festa, quae sub ritu primae classis celebrantur, nempe fundatoris ordinis seu principalis tituli aut patroni. An autem sub eodem nomine principalium festorum ordinum comprehendantur etiam

[1] Nemo uberius hanc de vero Athanasiani Symboli auctore quaestionem pertractavit, quam cl. Emmanuel de Azevedo in nuper citata Exercitatione 31, praesertim vero Exercitationum Ecclesiasticarum secundae partis exercitatione 20 cum Liturgicis ex Veneto Zattae typographio a. 1783 in lucem emissarum, p. 779 seqq. Quod ad huius symboli celebritatem maxime facit, nominum, quibus passim donatur, dignitas est, dicitur enim *Fides Catholica, et textus fidei,* ut Zaccharia ostendit in Onomastico Rituali, to. 1, p. 144, et to. 2, p. 166.

insigniores sancti cuiusque respective ordinis, controvertitur inter doctores; Guyetus enim et Bissus apud Merati, loc. cit., n. 13, censent servandum esse in hoc casu legitimum cuiuslibet ordinis usum, saltem quoad festa duplicia secundae classis, hoc comprobante praxi fere omnium ordinum regularium, qui in festis suorum sanctorum secundae classis Symbolum recitant; ipse autem Merati, loc. citat., videtur sentire contrarium, etiamsi talia festa secundae classis celebrentur cum octava, id probans exemplo S. Laurentii, quod licet celebretur, sub ritu secundae classis, et cum octava ab Ecclesia universali, nihilominus quia sanctis martyribus non convenit *Credo*, idcirco in tali festo non dicitur *Credo*, nisi in ecclesia eiusdem titularis, ut patet ex communi praxi, ex decreto sacrae Rituum Congregationis, in Perusina 23 Martii 1709, ibi: *In die S. Laurentii titularis alicuius ecclesiae cathedralis vel matricis nullius dioecesis non est recitandum Symbolum Apostolicum in aliis ecclesiis eiusdem loci, sed tantum in ecclesia propria;* adeoque a fortiori, concludit ipse, concedi non debet *Credo* in festis sanctorum confessorum alicuius ordinis particularis, quamvis ab eodem celebrentur sub ritu secundae classis, et cum octava; at vero donec aliter a Sede Apostolica, seu sacra Congregatione definiatur, non videtur recedendum a priori. Guyeti et Bissi aliorumque opinione fundata in communi praxi et consuetudine omnium fere ordinum regularium; cum consuetudo sit optima legum interpres; cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetud., leg. *Si de interpretatione* 57 ff. de Legibus. Imo consuetudo inveterata et legitime praescripta pro lege est observanda: L. *De quibus* 137 ff. de Legibus, cap. *Cum tanto* 11 de Consuet., cap. *Non est* 3, eod. in 6, cum similibus.

23 Fatemur tamen quod, praecisa dicta communi praxi et consuetudine, in festis SS. martyrum, confessorum et virginum, seu viduarum aliarumque non virginum, non debet dici *Credo* iuxta illud vulgare dictum *Muc non credit,* per cuius primam litteram *M* indicatur, non debere dici *Credo* in festis sanctorum martyrum; per secundum *V* non debere dici in festis sanctarum virginum et viduarum; et per tertiam *C* non debere dici in festis sanctorum confessorum, nisi sint doctores Ecclesiae, et nisi praedicti omnes sancti et sanctae sint fundatores ordinis, patroni aut titulares ecclesiae seu in ipsa ecclesia habeatur eorum insignis reliquia, aut nisi talia festa venerint in Dominicis, et infra octavas festorum Symbolum habentium, ut recte ex aliis notat Merati, loc. c., n. 8 in fine. Et ratio est, quia ut docent Alexander Alensis, q. 10, de Sacrament. Eucharistiae, § 9; Quarti, p. 1, titul. 11, de Symbolo, vers. *Ex quibus,* et alii, de ipsis nulla fit mentio in Symbolo, neque in ipsis locum habent motiva, quae de aliis in dicta Rubrica *de Symbolo* exceptis occurrunt.

Prima enim ratio seu motivum cur dicatur 24
Credo in variis ex ibi assignatis festivitatibus est, quia de ipsis fit aliqua mentio in dicto Symbolo, ut tradunt Innocentius III, de mysteriis Missae, lib. 2, c. 51; sanctus Thomas, 3 p., qu. 83, art. 4; Durand., lib. 4, cap. 25; Quarti, loco cit., vers. *Prima ratio;* Gavant. et Merati, loco cit., Rubrica *de Symbolo,* et alii passim. Et ob id dicitur in omnibus Dominicis, quia dies Dominici, quia dedicati sunt in memoriam resurrectionis Christi et cultum sanctissimae Trinitatis, de quibus mysteriis fit mentio in Symbolo; quae ratio militat de omnibus festivitatibus Domini, de quo principaliter fit mentio in ipso Symbolo; sicuti fit de B. V. Maria, ac etiam de angelis indicatis per ly *Invisibilium.*

Secunda ratio seu motivum cur dicatur 25
Credo in aliquibus aliis ibi enumeratis est, ut docent S. Thomas, loc. cit.; Quarti, loco cit., v. *Secunda ratio,* et, ipso teste, alii communiter, quia ipsi sancti vel primo Symbolum composuerunt, vel egregie fidem in eo contentam propagarunt praedicatione et doctrina; et ideo dicitur in festis Apostolorum et Evangelistarum; item in festo S. Mariae Magdalenae, quae ex Innocentio III, loc. cit., fuit Apostolorum apostola. Item in solemnitatibus Creationis et consecrationis summi Pontificis et consecrationis Episcoporum, quia ipsi sunt successores Apostolorum; et in festis insigniorum doctorum, quia singulari sua praedicatione et doctrina plurimum fidem in Symbolo contentam propagarunt.

Tertia ratio seu motivum tandem cur di- 26
catur in reliquis aliis est, ut volunt Alexander Alensis, loc. cit.; Quarti, ver. *Tertia ratio;* Guttierez, lib. 3, cap. 28, quaest. 3; Merati, loc. cit., num. 4, et alii, quia tales sancti ob excellentiam auctoritatis, seu ratione solemnitatis, vel ob ius speciale in aliquam ecclesiam aut locum hoc honore dignantur, ut eorum missae votivae solemniter pro re gravi aut pro publica Ecclesiae causa celebrentur; et ob id dicitur *Credo* in festo patroni et titularis ecclesiae, dedicationis seu consecrationis eiusdem, in festis fundatorum ordinum, ac in festis illorum, de quibus in ecclesia habentur insignes reliquiae.

In festo S. Ioannis Baptistae, quamvis sit 27
primae classis et cum octava, non dicitur *Credo,* quia sanctus Ioannes Baptista figurat legem veterem, et consummavit cursum ante promulgationem Evangelii et institutionem Symboli, ut tradit Quarti, loc. cit., vers. *Opponi posset;* et in simili Durandus, lib. 7, cap. 14, n. 8, et alii. Quae ratio militat etiam pro festo S. Ioseph, et aliis similibus. In festo au-

tem S. Laurentii martyris, quamvis sit secundae classis et cum octava, non dicitur *Credo,* quia in ipso non habent locum supra assignatae rationes, et motiva dicendi Symbolum, nec adest ad id praxis ac legitima consuetudo, cum potius universalis ecclesia in eius festo illud omittat, sicut illud omitteret in festis S. Stephani et sanctorum Innocentium, si caderent extra octavam Nativitatis Domini, sicuti de facto omittitur in die octavae Innocentium currentis extra dictam Octavam.

28 In missa patroni minus principalis non debet dici *Credo.* Sacr. Rit. Congr., in Beneventan., 2 Decembris 1634, et in Lycien., 15 Septemb. 1691.

29 Sola ratione SS. Sacramenti expositi non est dicendum Symbolum in missis privatis. Sac. Rit. Congr., in una Canonicor. Regul. Lateran., 2 Decemb. 1684. Et idem statuitur in Instructione Clementis XI et XII pro expositione SS. Sacramenti occasione 40 horarum, § 10.

30 Dum in missa solemni canitur *Credo,* non debent pulsari organa. Concil. provincial. Mediolanens. tert. apud Gavant., in manual. Episc., verb. *Missa conventualis,* sub n. 22, ibi: *Symbolum totum canatur a choro, non alternatim cum organo.* Sic etiam caeremonial. Episcopor., lib. 1, cap. 28, ac caeremonial. ordinis Minor., part. 4, c. 9, quod tamen, ib., n. 7, subiungit: Quod si numerus cantorum seu Fratrum sit modicus, poterit alternatim cantari a choro et organo sonante, duo cantores legant alta et intelligibili voce, quae a choro non cantantur, ut sequitur ac docet etiam Simon Buongiovanni, in sacrarum caeremoniarum Silva, lib. 2, cap. 10, vers. *Quod si.* In hoc enim casu subintrat necessitas, quae facit licitum, quod alias est illicitum, cap. *Quod non est illicitum* 4 de regul. Iur., cap. *Omnes* 1 de Fer., cap. *Consuluisti* 3 de celebr. Missar., cum non subiaceat legi necessitas, cap. *Consilium* 2 de observat. Ieiun., can. *Sicut* 11 de Consecration., dist. 1, cum multis similibus. Celebrans autem, dum canitur *Credo,* non potest prosequi missam. Sac. Rit. Congr. in Beneventana, 13 Septembr. 1670, et in Ianuen. 17 Decemb. 1695.

Symbolum in qualibet missa, etiam pro de- 31
functis, recitatur a Graecis, eumque morem servari a monachis Ordinis S. Basilii iubet Benedict. XIV constitutione incip. *Quem religioni sensum,* § 6. Symboli recitatio in missa a Graeca ad Latinam Ecclesiam traducta est. Idem Constitut. incip. *Allatae sunt,* § 28.

Symbolum idem sine additamento *Filioque* a 32
Graecis et Orientalibus quandoque recitari permisit Apostolica Sedes, quandoque vero hanc facultatem denegavit, prout diversae facti circumstantiae exegerunt. Idem, ibid., § 10. Sym- 33
bolo autem Nicaeno non solum licuit, sed et decuit superaddere particulam *Filioque.* Hinc non modo Patres Concilii Zamosch., tit. 1 *de fide Catholica,* sed etiam Patres Concilii Libanensis, part. 1, Cod. tit. 11, provide ac recte statuerunt ut sacerdotes omnes eorum legibus subiecti Symbolum iuxta consuetudinem Romanae Ecclesiae, cum particula *Filioque* usurpent. Idem, ibid., § 60.

Alia ad rem. Vide v. Missa, art. 12 et 13. 34

SYNDICUS

Summarium.

1. Syndicus graece idem est ac latine *Defensor.* - 2. Syndicus proprie acceptus, quid sit? - 3. Syndicus, quamvis generaliter acceptus conveniat cum Procuratore generaliter accepto; tamen proprie et stricte acceptus distinguitur a Procuratore proprie dicto et accepto, et quare? - 4. Syndicus proprie captus distinguitur etiam ab actore, et quare? - 5. Syndicus proprie captus distinguitur etiam ab administratore seu oeconomo, et quare? - 6. Syndicus quomodo sit constituendus? - 7. Consultius est, ut religiosi pro causis sui monasterii non sint ipsi syndici, sed potius aliquem extraneum Procuratorem generaliter, seu syndicum constituant. - 8. Attamen, exigente utilitate sui monasterii, possunt religiosi ipsi esse syndici. - 9. In ordine Minorum ex concessione plurimorum Pontificum pro unoquoque conventu constituitur unus syndicus apostolicus. - 10. Sed prius concesserunt Nicolaus III et Clemens V, et quomodo. - 11. Deinde ad facilius et commodius esse, specialem pro unoquoque conventu concesserunt Martinus IV et V, ac Paulus IV. - 12. Haec secunda concessio non est contraria primae; et hi speciales syndici parificantur cum substitutis dantium seu donantium. - 13. Horum syndicorum usus nullatenus repugnat observantiae puritatis regulae, nec est dispensatio in ipsa. - 14. Modus utendi syndico ad praescriptum Martinianae et Paulinae est facilior et tutior pro unoquoque conventu; immo non habens huiusmodi syndicum ponit se in periculo transgrediendi regulam. - 15. Syndici Apostolici deputantur pro toto ordine a generali; pro provinciis et custodiis, ac conventibus sibi subiectis a Provincialibus et respective custodibus; vel etiam a guardianis de expressa praelatorum licentia. - 16. Etiam procurator et commissarius generalis Curiae Romanae possunt syndicos pro ipsorum respective officio deputare. - 17. Non possunt a dictis superioribus deputari plures syndici, sed unus dumtaxat pro unoquoque conventu. - 18. Unus syndicus potest deputari etiam pro hospitio habente suum Praesidem, et unus a superiore generali pro religione, et a provinciali pro provincia. Quod idem currit pro infirmariis rectis distincto regimine ab illo conventus. - 19. Non possunt autem dicti superiores deputare alios syndicos pro religiosis particularibus. - 20. Immo fratres privati nec de licentia superiorum possunt habere apud syndicum conventus pecunias a massa communi separatas. - 21. Nec frater particularis sine vera necessitate et licentia superioris, potest uti pecunia sponte deposita pro ipsius indigentiis ab amico spirituali apud syndicum tamquam suum substitutum, et retento sibi dominio. - 22. Posita tamen vera necessitate et negligentia superioris, in ministrando necessaria, potest frater subditus, nedum in tale depositum sponte oblatum consentire, sed suis indigentiis providere, etiam per recursum ad amicos spirituales, dummodo servet modificationes per declarationes pontificias praefinitas. - 23. Quaenam autem sint dictae pontificiae modifica-

tiones observandae, et pro quibus necessitatibus possit a fratribus pro pecunia haberi recursus ad amicos spirituales? *Remissive.* - 24. Bona syndici sunt tacite hypothecata pro securitate eleemosynarum, et ex eius bonis debet damnum a se causatum reparari. - 25. Habet ad id novus syndicus actionem contra ex-syndicum, et eius haeredes. - 26. Coram quo iudice possit et debeat ad id conveniri. - 27. Syndicus Apostolicus debet admitti in concursu creditorum adversus ex-syndicum decoctum, vel eius haeredes, et adversus alios veros debitores. - 28. Possunt conventus praeter syndicum habere etiam substitutum, et etiam plures, prout opus fuerit: substituti autem, seu substitutorum deputatio fieri debet a syndico, et non a fratribus; ad n. 29. - 30. Non possunt fratres a syndicis computus iuridicos exigere. - 31. Possunt tamen generales et provinciales, quoties eis opportunum videbitur, dictos syndicos removere, aliosque subrogare seu constituere. - 32. Sine dicto procuratore vel substituto, nihil emi aut vendi potest; nec guardianus eleemosynas pecuniarias tenere potest in manu alterius, nisi in manu syndici vel substituti de eius licentia. - 33. Syndici apostolici seu procuratores fratrum Minorum amplissimam habent facultatem, quae assignatur. - 34. Non possunt tamen alienare mobilia pretiosa ecclesiae incorporata sine beneplacito Agostolico; nec alias res vendere sine praevia affixione edictorum, ut venditio fiat maiori oblatori. - 35. Syndici Apostolici gaudent privilegio Fori in causis civilibus, criminalibus et mixtis, motis et movendis. Et affertur ad id Constitutio Clementis VII. - 36. Affertur etiam Constitutio Innocentii XI, qua confirmantur in forma specifica decreta variarum Sacrarum Congregationum emanata super exemptione praefatorum syndicorum. - 37. Dicti syndici apostolici non possunt compelli ad exercenda munia publica communitatis, nec conveniri, nisi coram iudice conservatore. - 38. Tales syndici gaudentes privilegio fori sunt exempti a repraesaliis. - 39. Subnectuntur hic varia Decreta Sacrae Congreg. Immun. ad rem facientia; usque ad n. 60. - 61. Unus tantummodo syndicus pro unoquoque conventu gaudet praedictis apostolicis privilegiis. - 62. Syndici apostolici in praesenti tenentur ad onera communitativa. - 63. Ecclesiastici assumpti in syndicos apostolicos non sunt exempti a iurisdictione Ordinarii. - 64. Syndici apostolici non comprehenduntur in Decreto, quod saeculares non pernoctent in conventibus fratrum Minorum. - 65. Soli syndico apostolico et non fratribus Minoribus de Observantia seu Reformatis, licet exigere in iudicio legata. - 66. Syndicus apostolicus nequit habere dominium, et possessionem census relicti dictis fratribus. Nec dicti fratres nomine syndici possunt retinere bona stabilia, census, aliosque annuos redditus. - 67. Dictus syndicus in concernentibus correctionem morum, non est exemptus a iurisdictione Ordinarii.

1 *Syndicus* graece idem est ac latine *defensor.* Sic notant communiter doctores in c. *Sicut*
2 *studii* unic. de Syndico. Unde syndicus proprie acceptus est ille, qui constituitur ab aliqua universitate, seu collegio, vel capitulo ad negotia illius pertractanda, ac potissimum ad causas et lites illius in iudicio persequendas. Sic in re *communis,* per text. et Gloss. in cit. c. *Sicut studii,* verb. *Generaliter,* et l. *Neque societas* 1, § 1, ff. Quod cuiuscunque universitatis nomine vel contra eam agatur.

3 Syndicus, quamvis generaliter acceptus, conveniat cum procuratore generaliter accepto, cum nomen procuratoris generaliter acceptum etiam syndicum sub se complectatur, arg. c. *Salvator* 8, vers. *In nomine,* caus. 1, qu. 2, c. *Quia in causis* 7, et c. *Petitio* 9 de Procuratoribus, tamen proprie et stricte acceptus distinguitur a procuratore proprie dicto, quia hic constituitur a quocunque privato domino et in causis privatis, syndicus vero ab universitate, collegio, capitulo, et in causis publicis et communibus, ut colligitur ex c. *Petitio* 9 de Procuratoribus, et notant Abbas in cit. c. *Sicut studii* unic. de Syndic., n. 2; Engel, lib. 1 Decr., tit. 39; Pirhing, ib., n. 1; Reiffenstuel, ib., n. 3, et alii passim.

4 Syndicus proprie captus differt etiam ab actore, quia actor constituitur specialiter ad unam causam vel ad plures, sed tantum praesentes; syndicus vero constituitur generaliter ad omnes causas tractandas, tam praesentes quam futuras; Glossa in cit. l. *Neque societas* 1, verb. *Syndicum,* ff. Quod cuiuscunque universitatis etc., et citati doctores. Quamvis etiam actor universitatis quandoque pro syndico sumatur, et econtra, ut patet ex cit. l. *Neque societas,* § 1, ibi: *Actorem sive syndicum.*

5 Syndicus proprie captus differt etiam ab administratore seu oeconomo, quia hic praecipue in administratione pecuniae aliorumque negotiorum extraiudicialium; syndicus vero potissimum in litibus prosequendis versatur. Engel, l. c., n. 2; Reiff., l. c., n. 3; Pirhing, l. c., n. 1, et alii.

6 Ad constituendum syndicum omnes de communitate, seu collegio, vel capitulo, qui ius suffragii habent, citandi seu convocandi sunt, quia quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet, textu expresso in cap. *Ad haec* 7 de Offic. archidiaconi, ibi: *Cum ab omnibus, quod omnes tangit, approbari debeat;* si autem aliqui vocati nolint intervenire, aut recedant, possunt praesentes eum constituere; dummodo duae partes ex tribus de communitate, collegio, seu capitulo eorum, qui volunt, possunt ac debent interesse, sint praesentes, et maior pars praesentium consentiat. Leg. *Nulli* 3, iuncta Glossa, verb. *Duae partes,* ff. Quod cuiuscunque universitatis; et ibi Bartolus, n. 8, l. *Quod maior* 19 ff. Ad municip.; Hostiens., in Summa de Syndico, n. 10; Pirhing, l. c., n. 2, et alii passim.

7 Quamvis consultius sit, ut religiosi pro causis sui monasterii non sint ipsi syndici, sed potius aliquem extraneum procuratorem generalem seu syndicum constituant, cui causas in iudicio tractandas demandent, assignato ipsi convenienti salario, ut disponitur in cit. cap. *Sicut studii* unic. de Syndico, cum, ut ibi dicitur, praestet ut servi Dei modicum aliquid expendant in salarium syndici, quam ut ipsi forensi causarum strepitu involvantur, ibi: *Expedit pro parvo incommodo a strepitu causarum servos Dei esse quietos.*

8 Nihilominus loquendo de necessitate, non possunt religiosi compelli ad

constituendum syndicum extraneum, sed exigente sui monasterii utilitate, v. gr. si monasterium sit inops, ut extraneo syndico salarium dare non possit, aut si alius idoneus et fidelis vir haberi nequeat, potest religiosus in causis sui monasterii syndicus constitui, argum. can. *Monachi* 16, qu. 1, cap. *Insuper* 16 de Testibus, et cap. *Cum deputatis* 16 de Iudic. Et sic notant Abbas in cit. c. *Sicut studii,* n. 4; Layman, ib., n. 1; Pirhing, l. c., n. 16; Reiff., l. c., n. 6, et alii.

9 Pro ordine FF. Minorum plures Summi Pontifices concesserunt, ut unusquisque conventus unum syndicum, seu procuratorem apostolicum extra religionem habere posset, qui nomine Romanae Sedis eleemosynas Fratribus Minoribus a fidelibus elargitas, recipiat et administret, eorum providendo necessitatibus. Sic concessit Martinus IV, const. incip. *Exsultantes in Domino,* qua concessione licite utuntur, non obstante quod id prohibuerit Ioann. XXII, Extrav. *Ad conditorem* de Verbor. signif. Nam prohibitio fuit modificata, *nisi de speciali Sedis Apostolicae licentia,* quae subinde emanavit a Martino V, const. incip. *Amabiles fructus,* et a Paulo V, constit. incip. *Ex Clementi,* in qua Paulus litteras concessivas praedecessorum confirmavit et innovavit, dictamque facultatem iterum expresse concessit; insuper declarando, quod id non sit dispensatio in Regula, sed modus a Romanis Pontificibus praedecessoribus suis provisus pro puriori illius observantia, ut et declaravit novissime etiam Innocent. XI, constitut. incip. *Sollicitudo pastoralis officii,* confirmata ab Innocentio XII, constit. incip. *Alias.*

10 Concesserant prius Nicolaus III in c. *Exiit qui seminat* 3 de Verbor. signific. in 6, et Clemens V in c. *Exivi de paradiso* 1, inter Clementinas, de Verb. signific., quod Fratres Minores pro pura suae Regulae observantia possent in suis indigentiis et necessitatibus recurrere ad amicos seu benefactores spirituales, qui vel per se immediate vel per alias personas substitutas ac depositarias, sibi benevisas aut etiam sibi a praedictis Fratribus nominatas seu praesentatas, pecunia aliisque rebus necessariis ipsis succurrerent, remanente tamen (si secus non expresserint aut declaraverint) apud ipsos donantes benefactores pecuniae, donec fuerit expensa, dominio; vel ipso in Sedem Apostolicam assumpto, si donantes aut legantes intelligerentur omnimode a se illud abdicasse, seu e vivis decessisse; et in tali casu possunt Fratres ad personam deputatam seu substitutam, aut depositariam (non obstante concedentis seu donantis morte, vel haeredis contradictione) pro ipsa pecunia expendenda recurrere, sicut poterant ad ipsum dominum concedentem seu donantem. Cum autem advertissent 11 et experimento didicissent Fratres, sibi grave, onerosum molestumve esse ad plures personas, pro diversitate benefactorum recurrere, sibique facilius commodiusque esse informare unam, quam plures, de modo debito expendendi pecunias in suas necessitates ac indigentias, de qualitate necessitatum, aliisque conducentibus ad puram Regulae observantiam, pro securitate ac serenitate conscientiae, et ad removendos scrupulos, recursum habuerunt ad Sedem Apostolicam sub Martino IV et V, ac Paulo IV, qui per suas peculiares supra allegatas constitutiones concesserunt, ut ad id unusquisque conventus unum syndicum seu procuratorem apostolicum extra religionem tute habere posset. Qui syndici seu procuratores in omnibus pa- 12 rificantur cum substitutis dantium seu donantium: sicut enim donantes ex concessione Nicolai III et Clem. V, dum nolunt per seipsos pecunias in necessitates Fratrum expendere, possunt substitutos nominare, qui eorum vice et nomine id agant; et si nolint ipsi eos nominare, possunt tales substituti ipsis praesentari et nominari a Fratribus, talesque sic nominati substituti auctoritate donantium tenentur modo Fratribus licito pecunias expendere; ita etiam syndici seu procuratores apostolici ex concessione et declaratione Martini IV et V, ac Pauli IV per superiores Fratrum electi ac nominati, tanquam substituti Papae nolentis, seu non potentis per seipsum expendere et administrare, de eiusdem nomine et auctoritate possunt ac debent modis Ordini congruis, Fratribusque licitis pecunias administrare. Tum quia syndici apostolici duplicem gerunt personam, id est *substitutorum* donantium quoad pecunias, quorum dominium dantes seu donantes sibi reservassent; et *substitutorum* Papae quoad pecunias, quae sunt de dominio Papae (cum illud dantes seu donantes a se ablegasse censeantur). Hinc sicuti substituti donantium nihil Regulae puritati praeiudicant ex declarationibus Nicolai III et Clementis V, ita a pari nihil Regulae puritati officiunt syndici apostolici ex declarationibus Martini IV et Innocentii XI const. incip. *Sollicitudo pastoralis officii,* § 1, ubi sic expresso habet: *Declarantes tamen pariter, quod per praemissa non prohibentur in dicto Ordine syndici apostolici; cum eorum usus non sit dispensatio in Regula, sed modus a Romanis Pontificibus praedecessoribus nostris provisus pro puriori illius conservatione; sive eiusmodi syndici assumantur ad praescriptum const. Nicolai III et Clem. V, praedecessorum praedictorum, sive secundum dispositionem constitutionum recol. mem. Martini IV et V, ac Pauli IV, praedecessorum pariter nostrorum, prout illorum usus in singulis familiis, congregationibus, reformationibus aut provinciis Ordinis praedicti respective fuerit receptus.*

Ex quibus clare et expresse constat quod 13 syndicorum seu procuratorum apostolicorum

usus sit omnimode licitus Fratribus Minoribus, nec sit dispensatio in Regula, sed modus a Romanis Pontificibus provisus pro puriori illius observantia, sive eiusmodi syndici assumantur ad praescriptum constitutionum Nicolai III et Clementis V, sive secundum dispositionem constitutionum Martini IV et V, ac Pauli IV, prout illorum usus in singulis familiis, congregationibus, reformationibus aut provinciis Ordinis Fratrum Minorum respective fuerit receptus ex supra allata litterali declaratione Innocentii XI. Et quod dispositio Martiniana et Paulina nominandi et deputandi syndicos non sit in re contraria declarationibus Nicolai III et Clementis V.

14 Modus tamen utendi syndico apostolico assumpto ad praescriptum Martinianae et Paulinae videtur facilior, commodior et tutior pro unoquoque conventu. Imo Portellus, Dub. Regul., verb. *Syndicus*, n. 4, et Mattheucc., Schola paupertatis, tit. 4, cons. 1, num. 44, volunt quod conventus non habens huiusmodi syndicum, ponat se in periculo transgrediendi Regulam, cum, ut dicunt ipsi, vix inveniendus sit conventus quantumcunque reformatus, qui tali syndico non indigeat ad recipiendas ac retinendas nomine Sedis Apostolicae pecunias adventitias, oblatas ac traditas, praesertim ab advenis, transeuntibus, in longinqua abeuntibus, pro Fratrum necessitatibus subveniendis. Quod non tam facile aut tute semper fieri potest per amicos spirituales, qui velint per seipsos, vel alios deputatos seu substitutos suas pecunias in Fratrum necessitates expendere; ultraquam quod cum nimiis incommodis ac periculis, tot deberent esse substituti, quot essent donantes; quotidiana enim experientia magistra similes amici spirituales ac benefactores aliique eleemosynas pro missis, aliasque adventitias Fratribus offerentes atque donantes rogati, vel quod ipsi eas in Fratrum indigentias expendant, vel quod id alteri personae committant, respondere solent: *Habetis syndicum, mittat ad syndicum, nec possum, nec volo ulteriorem curam suscipere.* Imo plures ac plures praesertim a conventibus distantes, advenae et peregrini, ac alii aliud nolentes incommodum, solent sine ulla intentione retinendi in se dominium, mittere ad conventus pecuniarias, aliasque eleemosynas, quae certo sine tali syndico non possunt tute recipi, retineri et expendi; cum ad id per tales dantes non censeatur nominata et substituta alia persona, nec ipsis per Fratres praesentata aut nominata, nec alia in tali casu reperiatur auctoritate Pontificis nominata et deputata, quae tute possit ipsas pecunias recipere, retinere et expendere in Fratrum necessitates contra dispositionem ac declarationem respective tum Nicolai III et Clem. V, tum Martini IV et V, ac Pauli IV.

Syndici apostolici deputantur pro toto ordine 15
generali, pro provinciis, et custodiis, ac conventibus sibi subiectis a provincialibus, et respective custodibus, vel etiam a guardianis de expressa praelatorum licentia iuxta dispositionem Pauli IV in d. const. incip. *Ex Clementi*, ut recte notat Matthaeucc., Schola paupertatis, tit. 4, cons. 1, n. 1, et Official. curiae, c. 61, num. 1.

Qui insuper addit quod etiam procurator et 16
commissarius generalis Romanae Curiae possunt syndicos pro ipsorum respective officio constituere, ut probat Sanctorus, Comment., c. 8, stat. 37 in fine. Et ad id cap. 4, stat. 4 in princip., refert concessionem Eugenii IV, kalend. Maii 1432, ibi: *Quod possint etiam facere provinciales in provinciis et procuratores ordinis in Romana Curia.*

Non possunt tamen dictis superioribus de- 17
putari plures syndici, sed unus duntaxat pro unoquoque conventu; colligitur ex infra afferenda constitutione Clementis VII, incip. *Dum consideramus*, in qua *uni tantum syndico* conventus quaedam privilegia conceduntur. Et ex infra etiam afferendis litteris Innocentii XI incip. *Alias*, in quibus ipse Pontifex decreta Sacrae Congregationis memorata privilegia concernentia confirmat, habetur: *Ut unicuique conventui dicti ordinis assignetur unus procurator sive syndicus apostolicus, qui omnes eleemosynas* (nota ly *omnes* poni adversative ad alium qui aliquas recipiat) *tam pecuniarias, quam aliarum rerum colligere, illasque solus* (nota ly *solus* poni exclusive seu privative ad alios) *in necessitate Fratrum applicare debeat.* De qua re nefas est dubitare, ut expresse eruditissimus Matthaeuc. in Schola paupertatis, tit. 4, consil. 2, n. 5, cum omnia decreta apostolica uniformiter procedant, et pro unico semper disponant et supponant, ut patet in decretis approbatis et confirmatis in dicta constitutione Innocentii XI, et in aliis editis a Congregatione particulari ab Urbano VIII praepositae consultationibus Fratrum Minorum de Observantia, et a nobis allatis sub verb. *Legatum.* Ac in provisione apostolica Martini V in constitutionibus et declarationibus suis a S. Ioanne de Capistrano ad annum 1430 impetratis, sic expresse habetur: *Quoad quartum capitulum Regulae, quod Fratres non recipiant pecuniam, statuimus et ordinamus iuxta declarationem Nicolai III, Clementis V et Martini IV, quod quilibet conventus et locus habeat procuratorem, oeconomum, syndicum et actorem, cui omnis eleemosyna pecuniaria, et alia, quae ad pecuniam reduci possunt, integraliter assignetur; qui easdem dispensare legaliter et fideliter pro reparatione conventuum et locorum et ad alias necessitates pro tempore occurrentes debent, sic quod Fratres nullo modo denarios vel pecuniam recipiant.* Haec Martinus V, ut

refert doctissimus P. Petrus Marchant. in Relatione theologica, difficult. 3, § *Provisio apostolica Martini V.* Et sic in statutis generalibus in compilatione Sambucana, cap. 4, § 1, n. 4, ubi sic praescribitur: *Ut quilibet conventus habeat syndicum et procuratorem, ac etiam substitutum, si opus fuerit, et non alios.* Nota syndicum in singulari, et ly *non alios.* Quocirca recte infert Matthaeucc. in Schola paupertatis, tit. 4, consil. 2, n. 5 in fine, non est recipienda doctrina Cordubae in cap. 4 Regulae, qu. 16, vers. *Tertio notandum,* ubi tradit plures syndicos posse esse pro uno conventu, ad effectum recipiendi eleemosynas pecuniarias, licet duo tantum privilegiis fruerentur: cum enim adversus ipsum stent iura superius allegata; non est eius opinio in praxim deducenda, ne quis velit in Regulam offendere, et pro syndico uti persona interposita. Haec ille.

18 Qui tamen, l. c., tit. 4, cons. 3, n. 26 et seq., recte probat quod potest nominari et deputari, unus etiam syndicus pro quocunque hospitio habente suum praesidem et religiosos ibi degentes, et unus a superiore generali pro religione, et a provinciali pro provincia, qui gaudeat omnibus privilegiis, quibus gaudet syndicus cuiusque conventus: accedente ad id etiam inveterata praxi et consuetudine, quae est optima legum interpres. Cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine, et l. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legibus. Quod idem dicendum videtur de infirmariis, quae reguntur diverso ac distincto regimine ab illo conventus; cum, ubi eadem est ratio, eadem debeat esse iuris dispositio. L. *Ideo* 27 ff. de Legibus, l. *Illud* 32 ff. ad leg. Aquil., c. *Inter corporalia* 2 de translat. Episcop.

19 Non possunt autem dicti superiores deputare alios syndicos pro religiosis particularibus, ut colligitur ex constit. Urbani VIII, incip. *Militantis,* et constit. Innocent. XI, incip. *Exponi Nobis,* ubi statuitur quamcunque eleemosynarum oblationem ipsis Fratribus factam, etiam ratione concionum, *syndicis conventuum duntaxat libere et integre transmittendam et con-*
20 *signandam fore.* Imo Fratres privati neque de licentia superioris possunt habere apud syndicum conventus pecunias a massa communi separatas; sicut enim nec pro se potest superior apud syndicum denarios habere nomine et auctoritate sua expendendos; alias censeretur reus proprietatis, utpote disponens de re non sua, ac si sui iuris esset, ita nec potest id subdito concedere, sive agatur de pecunia, quae obvenit Fratri titulo concionis, vel etiam ratione donationis aut mercedis oblatae; nam quovis titulo non est Fratris, nec sub dominio superioris, sed Pontificis iuxta citatas constitutiones Martini IV et V, ac Pauli IV, ideoque neque est in potestate superioris disponere, ut a syndico ab alia sequestrata retineatur in commodum Fratris particularis ad eius occurrentes necessitates relevandas, alias de alieno disponeret, et particeps vel causa esset proprietatis, qua Frater contra regulam delinqueret. Sic expresse Matthaeucc. in cit. Schola paupertatis, tit. 2, consil. 3, n. 45. Quinimo Innoc. XI, const. incip. *Sollicitudo pastoralis officii,* confirmata ab Innoc. XII const. incip. *Alias,* sic expresse statuit: *Demum, ut omnis occasio transgrediendi praeceptum de non contrectandis denariis seu pecuniis auferatur, omnibus et singulis dicti Ordinis praelatis sive superioribus in virtute sanctae obedientiae, ac sub poena privationis suorum officiorum iniungimus, ut nulli religioso eiusdem ordinis permittant administrationem fundorum, reddituum aut quarumcunque aliarum rerum et bonorum mobilium vel immobilium, cuiuscunque domini illa sint, et signanter ut nulli religiosorum Ordinis huiusmodi permittatur administratio bonorum temporalium alicuius monasterii monialium sub quovis praetextu aut nomine, nempe administratoris, syndici, factoris, coloni, superintendentis, villici, aut alio quovis imaginabili.*

Insuper d. P. Matthaeucc. in cit. Schola pau- 21
pertatis, tit. 2, consil. 3, sub n. 45, proposito hoc dubio: *Quid, si quis sibi reservato dominio, sponte deponat apud syndicum, sed tanquam suum substitutum vel depositarium summam pecuniae expendendam in necessitates talis Fratris, eique significet: Tradidi syndico centum aureos, ut illis tuis necessitatibus provideas? Respondet quod in casu talis Frater non potest consentire in depositum, et debet protestari ac informare syndicum se non posse in pecunias depositas consentire, ad quas sic depositas recurrere nequit, nisi posita vera necessitate, et accedente licentia superioris.* Haec ille.

Posita tamen vera necessitate et negligentia 22
superioris in ministrando necessaria, potest Frater subditus, nedum in tale depositum sponte oblatum et factum consentire, sed sine peccato suis indigentiis providere per recursum ad amicos spirituales, dummodo servet modificationes per declarationes pontificias in cit. constitutionibus praefinitas; necessitas enim non habet legem; can. *Sicut* 11 de Consecr., dist. 1, cap. *Consilium* 2 de Observat. ieiunior., cap. *Omnes* 1 de Fer., c. *Consuluisti* 3 de Celebrat. Missar., et citato c. *Exiit* 3 de Verbor. signific. in 6, quia, ut expresse habetur in cap. *Quod non est licitum* 3 de Reg. iuris: *Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum;* cavere tamen debet subditus, ne proprium commodum pro necessitate sumat et iudicet; nec facile sibi ipsi credere debet, cum regulariter quis in re propria soleat caecutire; unde superiorum aliorumque prudentum expertorum iudicium et consilium exquirere debet;

quinimo nunquam recurrere debet ad amicos spirituales, ut isti suis necessitatibus pecunia provideant, nisi prius requisita explicita superiorum licentia, quamvis possit in aliquo casu sufficere tacita et praesumpta.

23 Quaenam autem sint dictae pontificiae modificationes observandae, et pro quibus necessitatibus possit a Fratribus Minoribus haberi recursus pro pecunia ad amicos spirituales, brevitatis gratia, utpote extra titulum, videndae relinquuntur in citatis decretalibus Nicolai III et Clementis V, et in allegatis constitutionibus et declarationibus Martini IV et V, ac Pauli IV, a religione acceptatis et novissime ab Innoc. XI confirmatis; et abunde apud Regulae expositores, et signanter apud Marchant. in Expositione, c. 4, et in Relectione theologica per tot., et Matthaeucc. in Schola paupertatis, tit. 2, cons. 3 et 4 per tot., ac Felix Potest., tom. 1, part. 2, a n. 1149, ubi a n. 1161, duos tradit modos, quibus Fratres uti possunt in suis subveniendis necessitatibus cum omnimoda observantia paupertatis a S. P. Francisco praeceptae. Vide omnino, et serva.

24 Bona syndici sunt tacite hypothecata pro securitate eleemosynarum: unde ex bonis ex-syndici debet damnum reparari, si ipse indebite ac iniuste administraverit, ne pia benefactorum destituatur intentio, et ipsi Fratres opportunis auxiliis fraudentur, textu expresso in cit. cap. *Exiit* 3, § *Ad haec quia,* de Verbor. signific. in 6; Matthaeucc., l. c., tit. 4, cons. 4, n. 16;
25 et alii passim; sicque novus syndicus instare debet pro recuperatione pecuniae, habetque actionem contra ex-syndicum et eius haeredes; Matthaeucc., loc. cit., tit. 4, cons. 4, num. 7 et 13, et tit. 5, cons. 3, n. 6 et 26, ubi refert ad id causas sic Romae decisas. Cum enim eleemosynae non conferantur syndico, ut eas suo arbitrio ludis ac negotiationibus exponat vel alias dissipet, sed taxative pro solis Fratrum necessitatibus; sibi imputari debet, si ex propriis supplere teneatur, quae in alios usus illicite et male consumpsit contra donantium intentionem et mentem Pontificis, sciens in Clementina *Quia contingit* 2 de religiosis Domibus, expresse esse statutum; *quod ea quae ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illud debeant, non ad alium (salva*
26 *Sedis Apostolicae auctoritate) converti;* et ob id syndicus conveniri debet coram iudice conservatore ex infra afferenda constitutione Clementis VII, incip. *Cum consideramus,* § 2. Et ex-syndicus, si sit laicus, conveniri potest etiam coram iudice laico, et si sit ecclesiasticus conveniri debet coram iudice ecclesiastico, cap. *Si quis clericus* 1, et c. *Nullus* 2 de Foro competenti, cum similibus; et etiam conveniri potest coram iudice ecclesiastico ex-syndicus laicus, si iudex laicus fuerit negligens in administrando syndico debitam de iure iustitiam, c. *Licet* 10, et c. *Ex tenore* 11 de Foro competenti, Matthaeucc., l. c., tit. 4, consil. 4, n. 3, et tit. 4, consil. 4, n. 23 et 24, et alii passim.

Syndicus apostolicus debet admitti in con- 27
cursu creditorum adversus ex-syndicum decoctum vel eius haeredes, et sic etiam adversus substitutos dantium seu donantium, et alios veros debitores. Cum enim pecuniae pro necessitatibus Fratrum syndico seu substituto consignatae sint sub dominio Papae, et syndicus apostolicus a Fratribus nominatus, sit ipsius Papae minister, oeconomus et procurator, debet cum caeteris creditoribus in concursu admitti, ut iudicialem petitionem intentet, et hac forma pecunias male ab infideli administratore alienatas seu dissipatas aut aliis iusto titulo vere debitas, Papae suo principali recuperet; et quidem suo ordine anterioritatis iuxta ordinem faciendi restitutionem assignatam sub verb. *Resiitutio,* art. 4, a n. 29. Cum hac tamen advertentia, quod si pecunia pro indigentiis Fratrum syndico seu substituto tradita, in individuo ab aliis distincta et separata reperiatur (de quo vel syngrapha appareret vel esset in capsula deputata ad asservandas solas dictas eleemosynas pro Fratrum necessitatibus oblatas), esset novo syndico integre tradenda, quamvis nihil omnino superesset, quo aliis creditoribus satisfieri posset, per iura a simili allata sub dict. verb. *Restitutio,* art. 4, n. 31. Hinc pro obviandis litigiis, quae possent suboriri circa dictas pecunias pro Fratribus a benefactoribus donatas, instruendi et serio admonendi sunt syndici, ut supradictam omnino fideliter servent praxim in illarum asservatione et custodia.

Possunt conventus praeter syndicum, habere 28
etiam substitutum nominandum a dicto syndico; *Communis,* per text. in cit. c. *Exiit* 3, § *In ea vero,* de Verbor. signific. in 6, ubi dicitur substitutum principalis domini posse alium substitutum nominare; syndicus autem est substitutus seu delegatus domini principalis, nempe Papae, de cuius dominio sunt res pro Fratribus relictae, et per ipsum in eorum necessitates applicandae: et id habetur in statutis capituli generalis anni 1676 confirmatis in forma specifica ab Innocentio XI, constit. incip. *Militantis,* ibi: *Capitulum generale praecipit sub poena privationis suffragii, quod minister seu pro-minister et custos cuiuscunque provinciae simul ad capitul. iter faciant cum unico tantum socio religioso pro utroque, et si expensae aliquae in itinere ex necessitate faciendae sint, adducant secum tertiarium, qui syndici apostolici substitutus sit, et ipsius nomine expensas praedictas inevitabiles faciat.*

Talis igitur substitutus non est deputandus 29
a Fratribus, cum generales, provinciales et custodes privilegiati non sint ad deputandos huiusmodi substitutos, sed syndicos duntaxat,

prout clare patet in d. constitutione Pauli IV, incip. *Ex clementi.* Unde talis substitutus nominandus et deputandus est ab ipsomet syndico, ubi prospiciat se non posse in totum per seipsum munus implere; arg. cit. statut. general. confirm. in d. const. *Militantis,* et cap. *Si pro debilitate* 3, et c. *Praeterea* 5 de Offic. et potest. iudicis delegat., c. *Cum causam* 62 de Appellationib., l. *Adiudic.* 5 de Iudiciis, ubi disponitur, quod delegatus a Papa vel principe (uti est syndicus apostolicus) potest subdelegare, imo syndicus apostolicus, nedum unum, sed et plures substitutos, prout opus fuerit, potest deputare: sic expresse Felix Potestas, tom. 1, part. 2, num. 1148, verb. *Syndicus,* et alii, arg. c. *Cum te consulente* 18 de Offic. et potest. iudic. deleg., ubi statuitur quod delegatus a Papa potest unum vel plures subdelegare, et tenet Glossa 1, ibid., et alii passim; et id videtur expresse concessum etiam in cit. cap. *Exiit* 3, § *Articulum istum,* et § *In ea vero,* de Verb. signific. in 6. Hinc substitutus seu substituti non dicitur, seu non dicuntur, substitutus seu substituti Fratrum, sed syndici apostolici; et ideo debet substitutus, vel debent substituti pecunias recipere, nomine syndici in Fratrum necessitates expendere et ei rationem reddere, non autem Fratribus, ut recte advertit Matthaeucc., Official. curiae, c. 51, n. 8, et in Schola paupertat., tit. 4, consil. 2, n. 8, dicens posse solum Fratres syndicum monere de assumenda persona apta et idonea, seu de assumendis personis aptis et idoneis, eamque seu eas proponere, ut eam seu eas assumat, si sibi placuerit, ad text. in d. c. *Exiit,* § *Articulum istum.*

30 Nec possunt Fratres a syndicis computus iuridicos tanquam domini exigere, sed solum ad experiendam fidelitatem ipsorum, ad quam exhortandi sunt, possunt cum eis computus naturales facere. Sic constit. generales Ordinis, c. 4, § 2, pag. 83; Lantuscha, Theatr. reg., verb. *Syndicus,* in fine; Matthaeucc., Official. cur., c. 17, n. 44, et alii.

31 Possunt tamen generales et provinciales, quoties eis opportunum videbitur, dictos syndicos removere, aliosque subrogare, seu nominare vel deputare. Sic concessisse Innocentium IV refert Casarub. in Compend. privilegiorum, verb. *Procuratores fratrum seu syndici,* n. 1, ibi: *Concessit etiam quod liceat praedictis ministris praefatos viros sic constitutos removere, aliosque ad praedicta exsequenda sine difficultate aliqua subrogare, quoties videbitur opportunum;* et idem concessit Paulus IV in d. constit. incip. *Ex Clementi;* et concordant statuta generalia Ordinis, c. 4, § 1, n. 3, ibi: *Declaramus,* quod *generalis vel provinciales ministri, non autem guardiani, possint nominare aliquos extra Ordinem, sicuti nominatos privare, qui sint veri et legitimi administratores, oeconomi, syndici, actores et procuratores,* etc.

Quae generalia statuta Ordinis, ibid., n. 5, 32
expresse ordinant, quod *sine dicto procuratore vel substituto nihil emi aut vendi, vel de eleemosynis praedictis sub quocunque praetextu disponi possit, sub poena proprietatis, sub qua etiam poena prohibemus, ne guardianus, nisi in manu syndici vel substituti de eiusdem licentia eleemosynas teneat, vel per manus aliorum expendat.*

Syndici apostolici seu procuratores Fratrum 33
Minorum amplissimam habent facultatem ex concessione plurium Summorum Pontificum, et signanter ex concessione Pauli IV, const. 1 incip. *Ex clementi,* in qua inter alias confirmat et innovat concessionem eis factam a Martino IV circa eleemosynas omnes quomodocunque ad dictos religiosos provenientes, seu spectantes nimirum illas, *per se petendi, recipiendi, exigendi, alienandi, transigendi, paciscendi, agendi, conveniendi, promittendi, remittendi, quietationem faciendi, agendi, defendendi, etc., cum illis et contra illos, qui huiusmodi res mobiles et immobiles, aut pretium earum, seu relictas eleemosynas Fratribus in testamento occuparent, etc., ac generaliter in omnibus causis pro rebus et locis huiusmodi ad ipsam ecclesiam spectantibus, etc., in iudicio et extra,* etc.; ut fuse in dict. constitut. Pauli IV incip. *Ex clementi,* et de quibus late P. De Gubernatis in Orbe seraphico, lib. 3, tom. 1, c. 17, ac Rota in Romana et Mexicana, 22 Iunii 1699, § *Quamobrem,* cor. Card. de la Tremville.

Ad impedienda autem multa inconvenientia 34
ex parte dictorum syndicorum seu procuratorum oriri solita in alienationibus rerum relictarum ipsis religiosis seu conventibus, congruum existimatum fuit in Sacra Congregat. Concilii, die 18 Martii 1719 exquirere aliquod remedium, narrando quod syndicis apostolicis, res et bona conventibus et religiosis relicta aliquando vilissimo pretio venduntur, vel quia syndici eas vendunt favore propinquorum, vel quia contrahunt cum personis, quibus resistere non possunt vel nolunt. Fuit propterea in Congregatione habita dicta die quaesitum: *An et quale temperamentum sit capiendum?* Fuitque rescriptum: *Quoad mobilia pretiosa ecclesiae incorporata esse necessarium beneplacitum apostolicum: quo vero ad omnes alias res, in futurum non posse syndicos procedere ad venditionem, nisi praevia affixione edictorum, ut venditio fiat maiori oblatori.* Sic refert Ursaya, tom. 3, part. 1, discept. 30 in fine, et Card. Petra, tom. 5 Commentar. in const. 5 Pauli II, sect. 5, n. 5. Vide Matthaeucc., Official. cur., c. 30, n. 28, ubi et ipse dicit: magnifica ornamenta ecclesiastica non posse alienari sine licentia Sedis Apostolicae.

35 Syndici apostolici gaudent privilegio fori in causis civilibus, criminalibus et mistis, motis et movendis; sic expresse concessit Clem. VII, constitut. 19, incip. *Cum consideramus*, ut infra:

« Dum consideramus assiduos labores et vigilias, quos dilecti filii syndici et procuratores domorum et monasteriorum Fratrum Minorum Sancti Francisci regularis Observantiae et monialium Sanctae Clarae, Conceptionis et Annuntiationis ordinum, et Sororum Tertiae Regulae Sancti Francisci sustinere non cessant, merito Nos obligant, ut animarum suarum saluti consulamus, ipsosque a quibusvis molestiis et iniuriis sibi pro tempore illatis, quantum cum Deo possumus, relevemus.

» Idcirco uni syndico et procuratori huiusmodi cum illius uxore et liberis praesenti et futuro singulae domui et monasterio praedictis pro tempore servientibus, quod de caetero perpetuis futuris temporibus, ipsi, et eorum quilibet omnibus et singulis indulgentiis et peccatorum remissionibus, favoribus et gratiis, quibus Fratres Ordinis Observantiae praedictorum utuntur, potiuntur et gaudent, seu uti, potiri et gaudere possint et valeant.

» Insuper in quibusvis causis et rebus ipsos syndicum et procuratorem concernentibus, civilibus, criminalibus et mistis, non nisi coram iudicibus conservatoribus domorum illarum, quarum ipse syndicus et procurator fuerit, de iustitia respondere teneatur, auctoritate apostolica concedimus et indulgemus.

» Inhibendo sub excommunicationis latae sententiae poena universis et singulis iudicibus, commissariis ecclesiasticis et saecularibus, quacunque auctoritate fulgentibus, ne de causis contra dictos syndicos et procuratores motis et movendis, directe vel indirecte quovis quaesito colore seu praetextu se intromittere quomodolibet de caetero audeant vel praesumant. Decernentes quoscunque processus contra dictos syndicos et procuratores per alios quam dictos conservatores, in causis duntaxat contra eos motis et movendis, habendos et sententias ferendas, nullos et invalidos, nulliusque roboris vel momenti fuisse et esse: ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus, etc. Romae 16 Aprilis 1526. »

36 Ad hoc ab Innocentio XI confirmantur in forma specifica decreta variarum Sacr. Congr. emanata super exemptione praefatorum syndicorum.

« Alias pro parte dilecti filii Francisci Mariae Tagliaferri procuratoris generalis Ordinis Fratrum Minorum Sancti Francisci de Observantia nuncupatorum, Congregationi venerabilium Fratrum Nostrorum S. Romanae Ecclesiae Cardinalium negotiis et consultationibus Episc. et Regul. praepositae, exposito quod dudum nonnulli Romani Pontifices, et praesertim fel. record. Nicolaus III et Nicolaus IV, Martinus V et Eugenius IV, praedecessores Nostri, ut vera observantia regulaeque puritas in ordine praedicto vigeret et magis augeretur, Fratresque ipsius Ordinis ab omni dominio et proprietate alieni conservarentur, statuerant et ordinaverant, ut unicuique conventui dicti Ordinis assignaretur unus procurator sive syndicus apostolicus, qui omnes eleemosynas, tam pecuniarias quam aliarum rerum colligere, illasque solus in necessitates FF. praefatorum applicare deberet.

» § 1. Et subinde recol. mem. Clemens Papa VII, etiam praedecessor Noster, intuitu laborum, quos eiusmodi syndici in beneficio dictorum FF. quocunque tempore, et quavis occasione assidue sustinebat, eosdem syndicos a foro saeculari exemerat, volens ut in causis tam civilibus quam criminalibus et mistis non nisi coram iudicibus conservatoribus eorumdem Minorum de Observantia de iustitia respondere tenerentur, et alia prout in ipsius Clementis praedecessoris litteris, desuper in similibus forma Brevis die 15 Apr. 1526, expeditis plenius dicitur contineri.

» § 2. Ac in eadem expositione subiuncto, quod nonnulli dicerent privilegium huiusmodi in aliqua sui parte amplius in usu non esse, alii vero praetenderent, illud syndicis praedictis, ratione eorum officii tantum, non autem uti talibus personis, competere, unde fiebat, ut fratres praedicti non sine paupertatis et Regulae, quam profitentur, ac suarum conscientiarum detrimento, neminem amplius reperire possent, qui eorum syndici sive procuratoris munus in se suscipere, eumque laborem assumere vellet.

» § 3. Ideoque pro parte praefati Francisci Mariae procuratoris generalis d. Congr. Cardinalium supplicato, ut non solum auctoritate apostolica confirmaretur dictum privilegium, sed etiam illud syndicis sive procuratoribus huiusmodi, ut talibus personis competere declararetur.

» § 4. Emanavit ab eadem Congreg. Cardinalium decretum tenoris sequentis: *Sacra Congregatio EE. S. R. E. Cardinalium negotiis et consultationibus Episcoporum et Regularium praeposita atque attenta remissione libelli per S. D. Nostrum facta, referente emin. Norsfolch, censuit danda esse oratori decreta alias edita: nempe super praemissis servandam esse praefatam constitutionem san. mem. Clemen. VII, prout praesentis decreti tenore omnino servari mandat, et praecipit. Romae 28 Martii 1686.*

» § 5. Porro cum dictus Franciscus Maria procurat. general. praenarrata pariter exposuisset Congregationi etiam venerabilium FF. No-

strorum eiusdem S. R. E. Cardinalium super immunitate ecclesiastica et controversiis iurisdictionalibus deputatorum, haec Congregatio censuit danda esse decreta anteriora tenoris, qui sequitur, videlicet: *Sacra Congreg. super immunitate ecclesiastica et controversiis iurisdictionalibus, habita sub hac die 28 Mart. 1686, circa exposita in praesenti supplici libello, dixit danda esse decreta, ut infra. Die 31 Maii 1639.* Fanen. provincialis Fratrum Minorum Observantiae Sancti Francisci, Sacra, etc., censuit respondendum Episcopo, ut quoad exemptionem syndici Fratrum Min. de Observ. loci de Cartoceto faciat bullam Clem. VII observari, si in eo concurrunt requisita eiusdem bullae.

» § 6. Die 17 Nov. 1642, in Perusina. Fratres Sancti Francisci Minor. Observ. Sacra, etc., censuit servandam esse bullam Clem. VII, circa privilegium fori et exemptionis syndicorum et procuratorum Ordinis FF. Minorum S. Francisci de Observantia.

» § 7. Die 4 Aug. 1654, Fanen. Episcopus: An syndicus FF. Minorum de Observantia S. Francisci gaudere debeat privilegio fori? Sacra, etc., censuit, huiusmodi syndicum gaudere privilegio fori iuxta constitutionem Clementis VII.

» § 8. Die 23 Maii 1645, Romana. P. Commissarius generalis curiae quaerit an syndici et procuratores apostolici conventuum suae religionis gaudeant privilegio fori etiam in causis, tam civilibus quam criminalibus et mistis motis ante institutionem officiorum virtute bullae Clem. fel. rec. Papae VII? Sacra Congr. respondit syndicos conventuum Ordinis FF. Minorum de Observ. Sancti Francisci ex bulla fel. rec. Clem. VII gaudere privilegio fori, tam in causis civilibus quam in criminalibus et mistis etiam motis ante eorum deputationem seu institutionem in officium syndicatus.

» § 9. Die 23 Maii 1645, Recinaten. An syndicus monialium S. Clarae gaudeat privilegio fori, prout gaudent syndici Fratrum Minorum de Observantia? Sacra, etc., censuit huiusmodi syndicum gaudere debere privilegio fori, in quorum fidem, etc. Dat. Romae sub hac die 20 Apr. 1686.

» § 10. Cum autem, etc. Nos, etc. Decreta praeinserta a memoratis Congregationibus Cardinalium respective emanata auctoritate apostolica tenore praesentium approbamus et confirmamus, illisque inviolabilis apostolicae firmitatis robur adiicimus, salva tamen in praemissis auctoritate earumdem respective Congregationum Cardinalium. Decernentes, etc., sicque in praemissis, etc., irritum et inane, etc., non obstantibus, etc. Romae 19 Iunii 1686. »

37 Dicti syndici apostolici non possunt compelli ad exercenda munia publica communitatis, nec conveniri, nisi coram iudice conservatore. Ita reperitur in libro Decretorum Sacrae Congregationis super Immunitate ecclesiastica et controversiis iurisdictionalibus sub die 10 Maii 1669, videlicet: *Sacra Congregatio inhaerendo declarationibus alias factis, censuit procuratorem et syndicum FF. Minorum de Observantia ex bulla fel. rec. Clem. VII gaudere privilegio fori, tam in causis civilibus quam in criminalibus et mistis, et insuper non posse compelli ad exercenda munia publica communitatis, neque a quoquam posse molestari, nisi coram legitimo conservatore. Romae hac die 1 Ianuar. 1699.*

Et sub die 9 Augusti 1701, Sacra Congr. consulta in favorem syndici conventus terrae Fabriani, extracti ad effectum, ut exerceret munus communitatis, rescripsit, *extrahi alium*, et iterum proposita causa et instante loci gubernatore sub die 19 eiusdem mensis et anni respondit: *In decisis.*

Tales syndici gaudentes privilegio fori sunt 38
exempti a repraesaliis.

SPOLETANA

« Instantibus monialibus monasteriorum sanctissimae Trinitatis, Sancti Pontiani et Sanctae Catharinae pro declaratione, agentes dictorum monasteriorum esse exemptos a repraesaliis: Sacra Congregatio super Immunitate ecclesiastica et controversiis iurisdictionalibus habita sub die 14 Ian. 1698, censuit syndicos tantum gaudentes privilegio fori esse exemptos a repraesaliis ». Romae die 7 Ian. 1699.

Hic iuvat subnectere varia decreta Sacrae 39
Congr. Immunitatis ad rem facientia, prout referuntur a D. Riccio, in sua Synopsi, verb. *Syndicus*, nempe:

Bulla fel. mem. Clem. VII circa privilegium 40
fori et exemptionis syndicorum et procuratorum Ordinis Fratrum Minorum Observ. S. Francisci est observanda; Sacra Congr. Immun., in Perusina, 17 Nov. 1642, lib. Decr. Paulucc., pag. 190, in Maceraten., 8 Martii 1644, ibid., pag. 221, in Fanen., 4 Aug. 1654, lib. 5 Decr. Paul., pag. 48.

Syndici conventuum Ordinis FF. Min. Ob- 41
serv. ex bulla supracitata gaudent privilegio fori, tam in causis civilibus quam in criminalibus et mistis, etiam motis ante eorum deputationem seu institutionem ad officium syndicatus. Sacra Congregat. Immunit. in Romana, 23 Maii 1655, lib. 3 Decr. Paul., p. 251.

Syndicus legitimus et unicus Fratrum Mino- 42
rum strictioris observantiae ex laudata bulla gaudere debet privilegio fori, tam in causis civilibus quam in criminalibus et mistis, nec a quoquam potest molestari, nisi coram legitimo conservatore. Sacra Congr. Immunit. in Terracinen., 6 Sept. 1666, lib. 1 Decr. Altov., pag. 32.

Non potest compelli ad exercenda munia pu- 43

blica communitatis. Sac. Congr. Immunit. in Sabin., 10 Maii 1666, ibid., pag. 124.

44 Nec ad solvendas collectas pro oneribus communitativis super propria ipsius bona: dummodo sit unicus syndicus conventus. Sac. Congreg. Immun. in Feretrana, 19 Maii 1703, lib. 3 Decr. Vall., pag. 488, et in Martiran. 28 Martii 1704, dict. lib., pag. 566.

45 Syndicus conventus FF. S. Francisci Min. Observ. est subiectus iurisdictioni Episcoporum, non exsistente legitimo conservatore religionis. Sacra Congr. in Assisiens., 21 Apr. 1643, lib. 3 Decr. Paul., pag. 198.

46 Syndicus conventus S. Francisci de Alvernia habitans in civitate Aesina non gaudet privilegio syndicorum vigore bullae Clementis VII. Sacra Congr. Immun. in Aesina, 24 Maii 1701, lib. 3 Decr. Vall., pag. 535.

47 Episcopus potest procedere contra syndicum Fratrum Min. Observ. S. Francisci ob contraventionem diei festi. Sacra Congr. Immun. in Forosempronien. 25 Ian. 1650, lib. 4 Decret. Paul., pag. 98.

48 Sacra Congregatio declarat bene processum fuisse per curiam episcopalem contra syndicum huiusmodi, attento consensu eiusdem syndici in iurisdictionem. Sacra Congreg. Immun. in Auximana, 10 Septembris 1647, ib., pag. 26.

49 Episcopus insinuat syndico FF. Minor. Observ. ut vel abstineat a syndacatu vel ab officiis publicis. Sacra Congregat. Immunit. in Asculana, 4 Aprilis 1656, lib. 5 Decr. Paul., pag. 9.

50 Imo syndicus FF. Min. Observ. et simul appaltator ovorum in loco montis Falchi quoad pertinentia ad appaltum non gaudet privilegio fori. Sacra Congr. Immun. in Spoletana, 21 Novembris 1702, lib. 6 Decret. Vallem., pag. 220.

51 Syndici FF. Minor. Observ. S. Francisci tenentur parere mandatis aedilium quoad merces, et earum emptionem et venditionem sive etiam translationem ad loca nundinarum. Sac. Congr. Immunit. in Ariminen., 15 Dec. 1671, lib. 1 Decr. Altov., pag. 671.

52 Pro syndicis FF. Capuccinorum dantur decreta emanata pro exemptione syndicorum Fratrum Min. Sac. Congr. Immunit. in Romana, 15 Dec. 1671, ib., pag. 633.

53 Syndicus fabricae conventus FF. Capuccinorum gaudet privilegio fori ad tenorem constitut. fel. mem. Clementis VII. Sacra Congr. Immunit. in Recinaten., 17 Martii 1674, ib., pag. 911.

54 Syndicus monialium S. Clarae allegare potest privilegium fori coram conservatore, eoque gaudere. Sacra Congreg. Immunit., in Urbanien., 8 Apr. 1642, lib. 3 Decr. Paul., p. 174, et 5 Septemb. 1668, lib. 1 Decretor. Altoviti, pag. 263.

Syndici monialium S. Clarae gaudent privilegio fori, prout gaudent syndici Fratrum Minor. Observ. S. Francisci. Sacra Congr. Immun. in Recinaten., 15 Febr. 1656, lib. 5 Decr. Paul., pag. 89. 55

Et sunt exempti a repraesaliis. S. C. Imm. in Spoletana, 14 Ian. 1698, lib. 2 Decr. Vall., pag. 133. 56

Syndicus monialium S. Clarae gaudet exemptione quoad onera personalia tantum. Sacra Congregat. Immunit. in Ariminen., 15 Martii 1672, lib. 1 Decret. Alt., pag. 682, et in Forosempronien., dictis die, ann. et lib., pag. 664, et in Feretrana, 27 Febr. 1674, ib., pag. 93. 57

Syndicus monialium S. Clarae, licet teneatur ad collectas communitati impositas pro solutione salarii inservientium communitati, cum non sint onera personalia, attamen, quia fuit in bona fide, et actus exsecutionis factus a iudice laico non potest ipsum constituere in mala fide, non tenetur ad solutionem dictarum collectarum, nisi post decretum Sacrae Congreg. quo declaratum fuit dictum syndicum gaudere privilegio fori, et exemptione ab oneribus personalibus tantum. Sac. Congr. Imm. in Feretrana, 31 Iunii 1674, lib. 1 Decr. Alt., pag. 974. 58

Syndicus monialium S. Clarae quoad privilegium personale non gaudet, nisi in loco, ubi exercet officium. Sacra Congreg. Immun. in Feretrana, 31 Aug. 1671, lib. 1 Decr. Alt., pag. 1445. 59

Syndici terrae Sancti Petri gaudent privilegio quoad forum et personam. Sacra Congr. Imm. in Catacen., 14 Sept. 1626, lib. 1 Decr. Paul., pag. 25. 60

Unus autem tantummodo syndicus apostolicus pro unoquoque conventu gaudet praedictis apostolicis privilegiis, prout pluries rescripsit Sacra Congr. Boni Regiminis, et signanter in Pisaurien., 24 Ian. 1699, ut patet ex allata constitutione Clementis VII, § 2, ibi: *Idcirco uni syndico et procuratori huiusmodi;* et ex allata etiam constitutione Innocentii XII, ante § 1, ibi: *Unus procurator sive syndicus apostolicus.* 61

Insuper eadem Sacra Congr. Boni Regiminis die 9 Iulii 1654 proposita causa ad instantiam quarumdam communitatum, partibus auditis, censuit *syndicos apostolicos teneri ad onera communitativa.* Sic referunt Matthaeucc., Official. cur., c. 51, num. 6, et Ursaya, tom. 3, part. 1, discept. 30, n. 58. 62

Ecclesiastici assumpti in syndicos apostolicos non sunt exempti a iurisdictione Ordinarii. Sacra Congr. Conc., die 5 Iulii 1710, in Insulana *Exemptionis,* in qua pro syndico apostolico, qui erat sacerdos, proposito dubio: *An sacerdos Felix de Sola syndicus unicus PP. Minorum Sancti Francisci de Observantia* 63

civitatis Insulae sit exemptus a iurisdictione Episcopi; tam extra visitationem quam in actu Sanctae Visitationis, fuit rescriptum *Negative* in casu de quo agitur, in quo concurrebant multae circumstantiae exclusivae talis exemptionis, propter quas Sacra Congreg. addidit illa verba: *In casu de quo agitur.* Sic refert Ursaya, tom. 3, p. 1, discept. 30, n. 59.

64 Syndici apostolici non comprehenduntur in decreto, quod saeculares non pernoctent in conventibus Fratrum Minorum. Sic Sacra Congr. Episc. et Regularium, expresse respondit ad dubium eidem super ea re per Patrem Fratrem Ioannem Baptistam ab Altina procuratorem generalem Ordinis propositum: *An scilicet dicti syndici comprehendantur in decreto emanato die 1 Decemb. 1679. Audito enim Patre ministro generali Ordinis, et attentis narratis, dicta Sacra Congregatio censuit ac declaravit praefatos syndicos conventuum eiusdem Ordinis non comprehendi in enuntiato decreto.* Romae 4 Dec. 1699. G. Cardinalis Carpineus.

65 Syndico apostolico duntaxat licitum est, non Fratribus Minoribus de Observantia seu Reformatis, exigere in iudicio legata facta sacristiae, vel fabricae ecclesiae aut conventus. Cum enim in Congreg. ad id specialiter ab Urbano VIII deputata fuissent proposita haec duo dubia: « I. An valeat legatum annui redditus factum fabricae sacristiae vel ecclesiae Fratrum Minorum tam de familia quam ex reformatione. II. An liceat Fratribus huiusmodi legata in iudicio exigere per eorum procuratores vel syndicos apostolicos »; responsum fuit: « Ad I. Valere legatum annui redditus factum sacristiae vel fabricae ecclesiae, vel conventus Fratrum Minorum, tam de familia quam de reformatione, nisi adsit excessus in quantitate. Ad II. Nec per seipsos, nec per alios licere Fratribus in iudicio exigere huiusmodi legata, sed syndico apostolico duntaxat ». Sic apud Fagnanum dictae Congregationis secretarium in cap. *Nimis prava,* n. 49 et 12, de excessib. Praelat., et apud tom. 2 Thesauri resolutionum Sacrae Congr. Conc. in expositione causae in Firmana *Legatorum,* § *Haec sunt.*

Syndicus apostolicus nequit habere dominium 66
et possessionem census relicti Fratribus Observ. et Reformatis. Et dicti syndici nomine nequeunt praefati Fratres retinere bona stabilia, census aliosque annuos redditus. Sic apud d. tom. 2 Thesauri resolut. Sacrae Congregat. Conc., in expositione causae in Firmana *Legatorum,* § *Tum quia,* ubi refertur ad id resolutio cit. specialis Congregationis, et Congregationis Rev. Fabricae in Aesina *Legati,* 26 Novembris 1692, et Sac. Congreg. Conc. 2 Octobr. 1721, ubi ad id dubium: *An religiosis S. Francisci Min. Observ. Murri Vallium liceat retinere relictum a quondam Ludovica Moretti in casu,* etc. Responsum fuit: *Negative, et syndicum teneri censum dimittere, sed Patres posse recipere fructus ab haeredibus per modum eleemosynae.*

Syndicus Minorum de Observantia et Refor- 67
matorum in concernentibus correctionem, non est exemptus a iurisdictione Ordinarii. Sacra Congr. Conc. in Nullius Altamurae *Exemptionis,* 3 Aug. 1715 ad 5 apud d. Thesaurum, tom. 9 circa fin.

SYNODUS DIOECESANA

Vide verb. Concilium episcopale, seu synodus dioecesana.

T

TABACCUM

Summarium.

1. Tabaccum in quibusvis civitatis et dioecesis Hispalensis ecclesiis, atriis et ambitu sumi non potest, sub poena excommunicationis imposita ab Urbano VIII. - 2. Item sub eadem excommunicationis poena tabaccum sumere in basilica Vaticana, eiusque choro, cappellis, sacrario et atriis sumere prohibuerat Innocentius X. – 3. Ast istam excommunicationem sustulit Benedictus XIII. - 4. Adducitur ad id notificatio facta ab eminentissimo Archipresbytero illius basilicae. - 5. Tabacci cuiuscunque usus ante missam et communionem indecens est, et multo magis dedeceret, si masticaretur. - 6. Qui fumum vel pulverem tabacci naribus sumunt non frangunt ieiunium naturale. - 7. An illud frangant, qui folia tabacci ore sumunt, et dentibus conterunt ad sputa et phlegmata ex ore proiicienda? - 8. Tabacci excessivus usus seu abusus non parva affert incommoda, quae assignantur; ad n. 9. - 10. Tabaccum Iacobus VI Britannorum rex interdixit in suo regno, bene persuasus ex eius usu corpora hominum enervari; et Amurathes IV Turcarum imperator sub poena capitali ipsum prohibuit, ne subditi vel inebriarentur, vel infecundi redderentur. - 11. Adducitur de tabacco lepidum scriptum. - 12. Adducuntur varia decreta Sacrae Congregationis Immunitatis in ordine ad faciendam perquisitionem tabacci in locis immunibus; usque ad n. 17. – 18. Alia ad n. 20.

1 TABACCUM sive solidum, sive in frusta concisum aut in pulverem redactum, ore vel naribus, in fumo per tubulos, et alias quomodolibet sumere prohibetur, sub poena excommunicationis latae sententiae eo ipso absque aliqua alia declaratione incurrenda omnibus et singulis utriusque sexus personis tam saecularibus quam ecclesiasticis, etiam cuiusvis Ordinis ac Instituti regularibus quomodolibet qualificatis in quibusvis civitatis et dioecesis Hispalensis ecclesiis, earumque atriis et ambitu. Urban. VIII constit. incip. *Cum Ecclesiae*, emanat. die 30 Ianuar. 1642.

2 Item sub eadem excommunicationis poena tabaccum sumere in basilica Vaticana eiusque choro, capellis, sacrario, porticu et atriis sumere prohibuerat Innoc. X sub die 8 Ian. 1650,
3 constit. incip. *Cum sicut*. Ast istam sustulit Bened. XIII sub die 10 Ian. 1725, ut patet in sequenti notificatione:

4 *Annibal miseratione divina tit. S. Clementis, presbyter Cardinalis Albanus, S. R. E. camerarius, et huius sacrosanctae Basilicae archipresbyter.*

Omnibus et singulis nostras hasce litteras inspecturis compertum esse volumus a SS. D. N. Benedicto divina providentia PP. XIII per eius speciale chirographum seu motum proprium ad nos directum et datum sub die 10 mensis huius Ianuarii anni 1725, Nobis a Sanctitate Sua demandatum fuisse, ut cunctis Christi fidelibus utriusque sexus, ac praesertim reverendiss. capitulo et clero sacrosanctae basilicae Vaticanae significemus et notum faciamus, prout praesentibus exsequimur, ab eadem Sanctitate Sua, iustis prudentibusque de causis in eodem motu proprio indicatis, certa scientia, deque apostolicae potestatis plenitudine, abolitam fuisse ac penitus abrogatam prohibitionem, alias a fel. rec. Innocentio PP. X factam, qua sub poena excommunicationis ipso facto incurrenda, omnibus et singulis vetuerat ne, in Basilica praefata eiusdemque sacrario, choro, cappellis, porticu et atrio herbam nicotianam, vulgo *Tabaccum* nuncupatam, sive in solidum, sive in frusta concisum, sive in pulverem redactum, fumum ex eo elicitum ore, naribus, aut alias quomodolibet sumere auderent vel praesumerent; et virtute memorati chirographi quibuscunque a Sanctitate Sua factam fuisse potestatem dicto tabacco in recensitis sacris locis pro libito utendi, illumque sumendi, cuiusvis ecclesiasticae censurae comminatione omnino sublata.

Quia tamen in laudato motu proprio eadem Sanctitas Sua expresse declaravit, eiusdem mentem non esse aut unquam fuisse, ut ex narrata permissione, reverentia et honor dictae sacrosanctae Basilicae debitus ullatenus minuatur, et ideo nobis, qui praefatae Basilicae immeriti quamvis archipresbyteri munere fungimur, districte praecepit, ut eiusdem reverendiss. capitulo et clero, qui caeteris aliis exemplo praeire debet, ea servanda mandaremus, quae ad augendam domus Domini sanctitudinem et cultum huic toto orbe celeberrimae Basilicae praestandum, cuius incrementum Sanctitas Sua quam maxime in votis habet, facere et conducere iudicaremus.

Hinc piissimis hisce Sanctitatis Suae mandatis morem ex animo gerentes, praesenti edicto rev. capitulo totique clero suprad. Basilicae di-

stricte in Domino praecipimus, non modo, ut in ipsa basilica, vel eius choro, aut sacrario tabaccum ita circumspecte sumant, ut nemini eorum, qui aderunt, scandali et offensionis ingerant occasionem, verum etiam, quod illorum nullus, praesertim dum choro interest et divinis operatur officiis, arculam seu thecam, in qua nicotianum pulverem servat, ad alios in orbem seu gyrum mittere palam et publice audeat, sub poenis arbitrio nostro iuxta modum inobedientiae infligendis. Volumus autem ut haec voluntatis nostrae significatio praesentibus litteris consignata in sacrario memoratae Basilicae, ac in loco conspicuo, qui ab omnibus cerni possit, semper affixa remaneat, in perpetuum omnium supra dictorum, praeceptorumque monumentum.

Dat. Romae ex nostro Palatio ad Quatuor Fontes 15 Ian. 1725.

Loco ✠ Sigilli.

A. Card. S. Clem. arch.

5 Tabacci cuiuscunque usus ante missam et communionem indecens est, ut notant passim doctores, et signanter La Croix, lib. 6, part. 2, n. 560, ubi dicit quod Urbanus VIII, constit. 161, et synodus Coloniensis, pag. 88, prohibent ne ullus clericus vel laicus ante missam vel communionem sumat tabaccum nasale; si autem tabaccum traheret fumo, adhuc magis dedeceret; uti notant doctores cum Busemb., lib. 6, part. 1, tr. 3, cap. 2, dub. 2, art. 2, vers. *Et si parvitas,* et multo magis dedeceret, si masticaretur.

6 An vero sumptio tabacci frangat ieiunium naturale? Variant doctores. Antonius enim de Leone, in Quaestionibus moralibus de Chocolata, part. 1, § 4, num. 10 et seq.; Lezana, tom. 2, verb. *Eucharistia,* n. 16, et alii, dicunt violari ieiunium naturale ad communionem requisitum, quando aliquis fumum vel pulverem tabacci naribus sumit. At vero rectius hanc sententiam reiiciunt Diana, part. 5, tract. 13, resolut. 1, et part. 8, tract. 7, resolut. 3; Pasqualig., in Praxi ieiunii, decis. 438; Lugo, in Respons. moral., lib. 1, dub. 9; La Croix, lib. 6, part. 1, n. 570, cum aliis ibi citatis, et alii passim; et ratio est, quia illa non est vera comestio vel potatio, quibus solis ieiunium solvitur; sed vel est traiectio salivae, vel respiratio, vel attractio seu efflatio narium.

7 Difficultas maior est de his, qui folia tabacci ore sumunt et dentibus conterunt ad sputa et phlegmata ex ore proiicienda; de istis enim Antonius de Leone, loc. cit., dicit non esse dubium quod violent ieiunium, quia semper aliquid ex succo in stomachum traiicitur; et ipsum sequuntur alii, et praesertim Lezana, l. c., dicens frangi ieiunium, nisi moraliter certum sit nihil in stomachum pervenisse. Et Alphonsus de Leone, et Ioannes Praepositus, quos affert et sequitur Diana, loc. cit.; Raynaud. in Hetor., tom. 16, sect. p. 3, n. 23, et alii dicunt non violari ieiunium, si nihil in stomachum traiiciatur; violari tamen si aliquid traiiciatur; Gobat autem, t. 1, tr. 4, n. 265; Burg. et Mercant. cum La Croix, lib. 6, part. 1, n. 569, et alii plures, et ex professo Lugo in Respons. moral., lib. 1, dub. 9, n. 5, dicunt per id minime frangi ieiunium, fateturque ibi Lugo, quod talis sit praxis doctorum et piorum virorum, qui absque ullo scrupulo tabacco utuntur, et eius folia primo mane ore versant et dentibus conterunt, et postea ad communionem et missam celebrandam accedunt, sicque sibi respondisse omnes a se consultos viros doctos et theologiae professores, volentes quod ad hoc, ut tabaccum ore sumptum et dentibus contritum sputa et phlegmata, aliosque superfluos humores attrahat, non sit necesse ut aliquis succus foliorum tabacci descendat in stomachum, quia fieri potest per vim attractivam, ex consensu linguae et palati cum stomacho, cerebro aliisque partibus continentibus; caeterum tenendum est quod, si aliquis tabacci succus in stomachum traiicitur, tunc frangatur ieiunium naturale; secus autem non, ut praeter supracitatos cum aliis etiam Pontas, verb. *Missa,* cap. 6.

Tabacci praesertim excessivus usus, ni dicam 8
abusus, non parva affert incommoda, si expertibus in arte medica fidem habere velimus. Simeon Paulus enim medicus regius Tarbusiensis pag. 8 terg., litt. D, sic expresse habet: *Quotusquisque ergo est, nisi ipse sit architabaccarius, atque adeo animo occupato, qui non intelligat quod meatibus aut foraminulis ossis ethmoidis a pulvere tabacci obturatis, cum cerebrum per os ethmoidis neque aerem, ut eo ventiletur, neque rerum odorabilium species admittere possit, quin necessario olfactu intercidat?* Et paulo post: *Cum ergo ad nasi radices usque pulvis tabacci narcoticus magna copia violenter attrahatur, et punctum temporis natura otiosa non sit, ac in vivo corpore ex decretis Hippocratis nostri, omnia sint permeabilia ac transpirabilia, utique aliter fieri non potest, ut innui, quin partes olfactui destinatae a narcotica tabacci facultate affligantur.*

Et Io. Chrysostomus Magnenus, professor 9
medicus in universitate Ticinensi, exercit. 8, § 4, sequentia tabacci incommoda recenset: *Primum incommodum est odoratus abolitio, membranarumque, nervique odoratorii exsiccatio, processuum mamillarium tabes, ut probavimus.* § 15, exerc. 6. *Secundo inducta cerebro intemperies, quae memoriam labefactat. Tertio operantur in medicina isti, quando quiescere licet, quod furoris genus appellat*

Celsus. Quarto attrahunt a ventriculo ad cerebrum humores pravos immoderataque exsiccatione aliqui vix sibi satis constant. Quinto senium mortemque accelerant adventitia siccitate humido radicali infesta. Sexto febribus acutis magis obnoxii redduntur, itemque deliriis et prhenetidi. Septimo, vidi non neminem, cui insanus huius pulveris usus crystallinum corrugaverat humorem, unde et fluitantia cernebat obiecta. Octavo durior auditus fit iis, qui parvum caput sortiti sunt, tinnitusque aurium cuipiam contingit effrenato huius pulveris usu.

10 Tabaccum Iacobus VI, Britannorum rex, interdixit suo in regno, bene persuasus ex eius usu corpora hominum enervari. Et Amurates IV, Turcarum imperator, sub poena capitali ipsum prohibuit, teste dicto Magneno, exerc. 6, § 10 et 11, ne subditi, vel inebriarentur, vel infecundi redderentur.

11 His de tabacco ad eruditorum curiositatem addere lubet, quae ex Anton. Abbate in suis lepidissimis *Frascherie,* Fascio 2, tit. *La pazzia,* Satira circa medium, refert Ursaya, Instit. crim., lib. 3, tit. 3, n. 58, ibi:

Una certa pazzia nasi innamora,
Che nome ha di tabacco, e a mio giudizio
Già dall'urna del mal trasse Pandora.
È medicina, e non fa mai servizio,
Non fa servizio, e a chi la piglia è grata,
Grata è per uso, ed usasi per vizio.
A lordar nasi e fazzoletti è nata,
Però scerner non so, se più conviene
Ai nasi o a' fazzoletti una buccata.
Come in suol polveroso ondose vene
Piovon dal ciel, così dal naso esclusa
Su la polvere sua la pioggia viene.
S'a sgravare il cervello un uomo l'usa,
Ragione non avrà, mentre si lagna,
Che leggier di cervell'altri l'accusa.
Sempre cola un umor, ch'il labbro bagna,
Ond'io non so, se magni, o cachi il naso,
O faccia colazion naso, che magna.

12 Adducuntur varia decreta Sacrae Congreg. Immun. in ordine ad faciendam perquisitionem tabacci in locis immunibus, prout referuntur a D. Riccio in sua Synopsi, verb. *Tabaccum,* ibi:

13 Sac. Congr. ultra facultates in decreto sub 21 Dec. 1617, ex speciali commissione Sanctissimi concessas reverendissimo Nuntio apostolico, et Ordinariis locorum in regnis Lusitaniae et Algarbiorum, sequentes de eiusdem Sanctissimi permissione addendas esse censuit: firma in reliquis remanente dispositione eiusdem decreti, videlicet:

Quod reverendissimus dominus nuntius, retenta sibi potestate procedendi et inquirendi contra regulares et exemptos in civitate et dioecesi Ulixiponen. pro aliis locis cognitionem causarum contra cuiusvis Ordinis, congregationis et instituti de necessitate etiam exprimendi regulares mercimonii causa tabaccum contrahentes seu confundentes, vel etiam ad effectum praefatum retinentes, propriis Episcopis in civitatibus et locis intra fines cuiuslibet illorum dioecesis, et quoad loca, quae nullius vel extra dioecesim exsistunt, aliis Episcopis vicinioribus committere possit et valeat, communicando eidem nomine Sedis Apostolicae facultatem inquirendi et procedendi contra dictos regulares et exemptos privative quoad omnes etiam ipsorum praelatos et regulares; insuper tam idem nuatius, Sanctissimo pariter annuente, in dioecesi et civitate Ulixiponen. quam dicti Episcopi et Ordinarii locorum, sive procedentes contra ecclesiasticas personas ex propria facultate, sive delegata contra regulares, aliosque exemptos possint pariter et valeant in casibus praefatis perquirere toties quoties opus fuerit in locis immunibus, ac intra claustra et domos regularium seu monasteria, quamvis exempta. Sac. Congr. Imm. in Lusitana, 21 Iun. 1678, lib. 2 Decr. Altov., p. 1599.

Ad instantiam proregis Neapolis editum fuit 14
simile decretum quoad tabaccum cum iisdem facultatibus Nuntio et Episcopis regni Neapolitani, ac in supraposito pro regnis Lusitaniae. Sacra Congr. Immun. in Neapolitana, 29 Iunii 1678, lib. 2 Decr. Alt., p. 1603.

Ad instantiam appaltatorum tabacci R. Ca- 15
merae Apostolicae conceditur eadem facultas Episcopis status ecclesiastici perquirendi in quocunque loco, et procedendi et inquirendi contra quoscunque quomodolibet exemptos eodem modo et forma, ac in Neapolitana suprascripta circa tabaccum. Sac. Congreg. Immun. in Romana, 17 Martii 1672, lib. 3 Decret. Altov., pag. 23.

Edicta et banna publicata a d. Nuntio et 16
controversa ab eminentissimo Archiepiscopo super tabacco sustinentur. Sacra Cong. Imm. in Neapolitana, 13 Nov. 1668, lib. 1 Decr. Alt., pag. 286.

Tabaccum extractum ab exsecutoribus cu- 17
riae episcopalis sine interventu personae ecclesiasticae a loco immuni, debet restitui loco immuni. Sacra Congregat. Immun. in Tudertina, 30 Augusti 1679, lib. 2 Decret. Altov., p. 1826.

Quamvis tabaccum cuiuscunque generis ante 18
et paulo post celebrationem missae et sumptionem Eucharistiae, quaedam Synodi etiam sub censuris interdixerint; quapropter his suffulti auctoritatibus Clericatus, de Sacram. Euchar., decis. 54, num. 12, cas. 2; Natalis Alexander, Theolog. dogm. et moral., t. 1 in append. 1, Variar., epist. 45. Sarnellus Episcopus, tom. 6 Epistol. ecclesiast., epist. 30; Hurtad, Resol. moral., tom. 2, tract. 11, cap. ult., docuerunt oportere ac decere, ut Episcopi in suis synodis edicant, ut a nemine ante missae celebrationem aut sanctissimae Eucharistiae perceptionem, tabacci folium manducetur; Bened. XIV, 19

de Synodo dioecesana, lib. 7, cap. 63, n. 3, relicta in medio seu indecisa quaestione de tabacci folii masticatione, tradit nequaquam hodie expedire, ut usus tabacci fumi aut pulveris naribus attracti sub censurarum poena interdicatur; cum hodie a communi consuetudine sit adeo talis usus cohonestatus, ut nulli prorsus scandalum praebeat, aut admirationem causet. Unde nimium severus notaretur Episcopus, qui dictis antiquis Synodis insistens dicti tabacci usum, aut omnibus ante Sacrae Eucharistiae perceptionem, aut solis sacerdotibus ante missae celebrationem interdiceret, adiecta praesertim in transgressores censurarum poena.

TABERNACULUM

Summarium.

1. Claves tabernaculi nec relinqui debent in sacristia, nec a laico servari, sed a solo sacerdote. - 2. Imo ipsas retinere debet parochus privative ad sacristam et cappellanum. - 3. In tabernaculo, ubi asservatur Sanctissimum Sacramentum non sunt retinendae reliquiae, nec vasa sacrorum oleorum, nec aliud. - 4. Clavis tabernaculi, ubi reponitur hostia consecrata in feria quinta Coenae Dominicae, non est danda laico quantumvis nobili. – 5. Monialibus non committitur clavis tabernaculi Sanctissimi Sacramenti, sed penes eum sacerdotem semper esse debet, ad quem spectat cura illud administrandi. - 6. Nec etiam in monasteriis monialium asservari debent reliquiae, sed in exterioribus ecclesiis. – 7. Tabernaculum Sanctissimi Sacramenti in cathedralibus non debet esse in altari maiori propter functiones pontificales, quae fiunt versis renibus ad altare. - 8. Cappuccini retinere possunt tabernaculum ligneum affabre laboratum. - 9. Ante ostiolum tabernaculi SS. Eucharistiae, in quo depicta vel insculpta est imago Salvatoris, non est retinendum vas florum, vel quid simile, sed collocandum in humiliori et decentiori loco.

1 Claves tabernaculi [1] nec relinqui debent in sacristia, nec a laico servari, sed a solo sacer-
2 dote. Sacra Congr. Rit. 22 Febr. 1593. Imo ipsas retinere debet parochus privative ad sacristam et cappellanum. Sac. Cong. Conc. in Neapolitana, 14 Nov. 1693.

3 In tabernaculo, ubi asservatur Sanctissimum Sacramentum, non sunt retinendae reliquiae, nec vasa sacrorum oleorum, nec aliud. Ead. Sac. Congr. Rit., die 22 Feb. 1593.

4 Clavis tabernaculi, ubi reponitur hostia consecrata in feria 5 Coenae Dominicae, non est danda laico, quantumvis nobili. Sacra Congr. Rit. 30 Iun. 1616.

5 Monialibus non committitur clavis tabernaculi SS. Sacramenti, sed penes eum sacerdotem semper esse debet, ad quem spectat cura illud administrandi. Sac. Congr. Conc. in Vallisoletana, 12 Ian. 1604.

Nec etiam in monasteriis monialium asser- 6
vari debent reliquiae, sed in exterioribus ecclesiis. Sac. Congregat. Concil. in Faventina, 7 Mart. 1617.

Tabernaculum Sanctissimi Sacramenti in ca- 7
thedralibus non debet esse in altari maiori propter functiones pontificales, quae fiunt versis renibus ad altare. Sacra Congreg. Rit., 24 Novemb. 1598.

Cappuccini retinere possunt Tabernaculum li- 8
gneum affabre laboratum. Sac. Congr. Episc. et Regul., 13 Iul. 1649.

Ante ostiolum tabernaculi SS. Eucharistiae 9
in quo depicta vel insculpta est imago Salvatoris, non est retinendum vas florum, vel quid simile, sed collocandum in humiliori et decentiori loco. Sacra Congreg. Rituum 22 Ianuarii 1701.

TABERNA, TABERNARII, SEU CAUPONES

Summarium.

1. Tabernae nomine quid veniat? - 2. Tabernas ingredi non possunt clerici ad comedendum et bibendum, nisi in itinere aut causa necessitatis. – 3. Tabernas habere nullimode licet clericis, alias deponendi sunt. – 4. Tabernarii seu caupones mortaliter peccant, si inebriandos, plura vendendi aut lucrandi praetextu, ad potum continuandum provocent. – 5. Item mortaliter peccant tabernarii seu caupones, qui potum ministrant iis quos inde praevident inebriandos, si ex denegatione non timeantur gravia incommoda. – 6. Idem dicendum est cum proportione de tabernariis qui carnes aut secundam refectionem ministrant in die ieiunii, ac de illis qui potum ministrant se inebriaturis. - 7. Tabernarii seu caupones, si ut plures habeant hospites, permittant seu curent ad aedes suas venire meretrices, et inservire mensis, peccant mortaliter. - 8. Tabernarii graviter peccant, si admoniti, ut desistant, adhuc diebus festis tempore divinorum officiorum, in suas tabernas incolas seu paroecianos ad potandum, ludendum aut aliud non necessarium agendum permittant, praesertim cum scandalo aliorum. - 9. De tabernariis vendentibus pro puro vinum aquae commistum, aliasque res maiori pretio, quam valeant. *Remissive*. - 10. Episcopus potest prohibere aperiri tabernas pro ludis aleārum et taxillorum. - 11. Magistratus non potest prohibere tabernariis appendere res venales in columnis porticus, quas Ecclesia habet ius locandi.

---

[1] Quod *tabernaculum* dicimus, olim *peristerium, conditorium, repositorium* vocabant; de quibus vocibus Gangius in Glossario, et Georgius in disquisitionibus de Sacro ministerio, tom. 1, de liturg. Rom. Pont. praemissis cap. 16, p. 92 seqq.

1 Tabernae nomine intelligitur domus, in qua panis, vinum, carnes coctae et alia huiusmodi venduntur. Sic Glossa communiter recepta in Clem. 1 de Vita et honestate clericor.

2 Tabernas ingredi non possunt clerici ad comedendum et bibendum, nisi in itinere aut causa necessitatis. Can. *Non oportet* 2, c. *Clerici* 4, dist. 43.

3 Tabernas habere nullimode licet clericis, alias deponendi sunt, textu eapresso in can. *Nulli clerico* 3, dist. 44, ibi: *Nulii clerico licet tabernam aut ergasterium habere; si enim huiusmodi tabernam ingredi prohibetur, quanto magis aliis ministrare in ea? Si quis vero tale quid fecerit, aut cesset, aut deponatur.*

4 Tabernarii seu caupones mortaliter peccant, si inebriandos, plura vendendi aut lucrandi praetextu, ad potum cuntinuandum provocent. *Communis.* Et ratio est quia, si ex Apostolo ad Rom. 1, n. 31: *Digni sunt morte, et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus,* a fortiori qui alios ad male agendum provocant et inducunt.

5 Item mortaliter peccant tabernarii seu caupones, qui potum ministrant iis quos inde praevident inebriandos, si ex denegatione non timeantur gravia incommoda. *Communis.* Et ratio est quia, licet ipsi vendant et ministrent rem de se indifferentem, quia tamen hic et nunc est materia ebrietatis, et consequenter etiam peccati gravis, tenentur illam denegare, sicuti tenentur peccatum proximi impedire; quia, ut habetur Eccli. XVII, 12: *Mandavit*
6 *(Deus)..... unicuique de proximo suo.* Idem dicendum est cum proportione de tabernariis, qui carnes aut secundam refectionem ministrant in die ieiunii, ac de illis qui potum ministrant se inebriaturis, cum sit omnino par ratio.

7 Tabernarii seu caupones, si, ut plures habeant hospites, permittant seu curent ad aedes suas venire meretrices, et inservire mensis, peccant mortaliter, quia dant occasionem proximam peccatis, tum meretricum, tum hospitum. Beia, p. 1, cas. 48; La Croix, lib. 2, n. 26, et alii passim.

8 Tabernarii graviter peccant, si admoniti ut desistant, adhuc diebus festis, tempore divinorum officiorum in suas tabernas, incolas seu paroecianos ad potandum, ludendum aut aliud non necessarium agendum permittant, praesertim cum scandalo aliorum. Colligitur ex pluribus Conciliis, et signanter ex Concilio Rothomagensi, de Curatorum et aliorum presbyterorum et paroecianorum officiis, ubi statuit, *ut parochi in Pronao pro excommunicatis denuntient, qui post admonitionem ausi fuerint Dominicis et festivis diebus, tempore divini servitii, paaoecianos in domum suam ad potandum, ludendum aut aliud non necessarium agendum recipere.* Item ex Concilio Turonensi tit. de Festorum cultu, ibi: *In hospitiis seu cauponis, aliis, quam peregrinis cibaria et vinum ministrari.... sub anathematis poena prohibet haec sancta Synodus.* Quae duo Concilia, ut testatur Pontas, verb. *Caupo,* cas. 2, confirmata fuerunt a Gregorio XIII. Anathematis autem poena non nisi pro peccato mortali infligi potest, ut declarat Concilium Meldense, cap. 56, relat. in c. *Nemo* 41, caus. 11, qu. 3, ibi: *Quia anathema aeternae est mortis damnatio, et non nisi pro mortali debet imponi crimine;* et concordat can. *Corripiantur* 17, caus. 24, qu. 3, ubi dicitur quod in ecclesia nulla maior dari potest poena, quam excommunicatio, ibi: *Qua poena in Ecclesia nulla maior esse potest.*

9 De tabernariis vendentibus pro puro vinum aquae commistum, aliasque res maiori pretio, quam valeant, discurrendum est cum proportione, sicut dictum est sub verb. *Contractus emptionis, venditionis,* art. 3. Vide ibi.

10 Episcopus potest prohibere aperiri tabernas pro ludis alearum et taxillorum. Sacra Congr. Immunit. in una S. Severini, 9 Iulii 1687, lib. 1 Martelli, pag. 131, et 16 Novemb. 1688, ibi, pag. 388.

11 Magistratus non potest prohibere tabernariis appendere res venales in columnis porticus de iure ecclesiae seu quas ecclesia habet ius locandi. Sac. Congr. Imm. in Imolen., 5 Maii 1699, lib. Decr. Vall., pag. 218.

* Circa caupones omittendum non est eos teneri pro omnibus iis rebus, quae a viatoribus in caupona depositae furto auferuntur, excepto tamen casu, quo quis vector vel viator furtum commiserit. L. 2 ff. Nautae caupones, leg. 6, § 3, ff. eod., l. unic., § 6, ff. Furti adversus nautas caupones, etc.

TACTUS IMPUDICI

Summarium.

1. Omnes tactus impudici animo deliberate libidinoso facti in personis solutis in quacunque corporis parte sive in alio, sive in seipso, sunt semper peccatum mortale. - 2. Tactus facti in seipso in partibus verendis praecise ex ioco seu levitate, ordinarie non sunt peccatum mortale. - 3. Tactus facti in alio cuiusque sexus in parte corporis honesta ex ioco, levitate, aut propter delectationem mere sensualem, ordinarie excusantur a peccato mortali. - 4. Mortales autem ordinarie sunt dicti tactus, si fiant in partibus verendis. - 5. Si tamen dicti tactus fiant quidem in partibus verendis, sed supra vestes, ordinarie excusantur a peccato gravi. - 6. Feminae permittentes se tangi impudice, praesertim in partibus libidinosis, peccant graviter. - 7. Ancillae, nutrices, pueros vestientes, lavantes, eorum pudenda tangentes, etsi motus sensualis exsurgat, secluso consensu aut complacentia turpi, aut non peccant, si ita suum officium exigat; aut solum peccant venialiter, si leviter ex ioco aut curiositate faciant; si autem id facerent cum notabili mora, ordinarie peccarent mortaliter. - 8. Ta-

ctus venerei, seu impudici inter personas eiusdem sexus sunt graviora peccata mortalia, quam inter personas solutas diversi sexus. - 9. Tactus in quacunque parte corporis, sive proprii, sive alieni, facti a medicis, chirurgis, infirmariis, aut aliis causa medendi, aut alterius necessitatis, quamvis inde interdum suboriantur motus inordinati, quandiu abest pravus affectus et consensus, aut eiusdem periculum, nullimode sunt peccaminosi, imo de se sunt meritorii. - 10. Item nequidem erit peccatum veniale tangere verenda proprii corporis ex naturali aliquo et non malo fine. – 11. Tangere seu complecti pueros ex affectu tenerae infantilis aetatis, captando delectationem sensibilem ex mollitie carnis tenerae, per se loquendo, secluso consensu aut complacentia turpi, vel nullum est peccatum, vel tantum veniale. - 12. Tactus etiam in partibus verendis facti inter coniuges, si ordinentur ad copulam coniugalem, sunt per se liciti. - 13. Si autem similes tactus inter coniuges fiant causa solius voluptatis et delectationis absque ordinatione ad copulam coniugalem, sunt quidem culpabiles, sed non mortaliter. - 14. Dummodo tamen in dictis tactibus absit periculum pollutionis. - 15. Tactus, qui fiunt inter sponsos de futuro cum delectatione sensibili, venerea, morosa et directe voluntaria, sunt peccata mortalia. Alias non sunt nisi venialia; et si pudice fiant ex recto et honesto fine secundum consuetudinem patriae, sunt licita. – 16. Bruta et animalia, minora praesertim, molliter tractare, demulcere, etiam eorum pudenda contrectare ex sola iocositate vel levitate, sine ulla impura delectatione, ordinarie est tantum peccatum veniale. - 17. Esset autem mortale ita bruti seu animalis alicuius pudenda fricare, ut semen expelleret ex curiositate illud videndi, et ob delectationem sensibilem. - 18. Alia ad rem. *Remissive.* - 19. Affertur ad complementum dictum poeticum.

1 Omnes tactus impudici animo determinate libidinoso facti in quacunque corporis parte, sive alio, sive in seipso, sunt semper peccatum mortale.

2 Tactus facti in seipso in partibus verendis praecise ex ioco seu levitate, ordinarie non sunt peccatum mortale, quia tactus in corpore proprio non ita excitant ad libidinem, ac tactus in corpore alieno. *Communis.*

3 Tactus facti in alio cuiuscunque sexus in parte corporis honesta ex ioco, levitate, aut propter delectationem mere sensibilem, ordinarie excusantur a peccato mortali. *Communis;* et ratio est quia tactus illi, cum sint de se indifferentes, non plus habent malitiae, quam communicet ipsis affectus tangentis, adeoque, cum in dicto casu affectus tangentis non sit mortalis, neque mortales erunt dicti tactus.

4 Mortales autem ordinarie sunt dicti tactus, si fiant in partibus verendis. *Communis;* et ratio est quia, licet tactus illi procedant absque affectu vere libidinoso, quia tamen sunt in partibus libidinosis, seu libidinem ex natura sua (ubi non adest iusta dictorum tactuum necessitas) valde excitantibus, et ad delectationem venereamm, et pollutionem proxime disponentibus, sunt ordinarie mortiferi, iuxta illud Eccli. III, 27: *Qui amat periculum, peribit in illo.*

5 Si tamen dicti tactus fiant quidem in partibus verendis, sed supra vestes, ordinarie excusantur a peccato gravi, quia non videtur in ipsis adesse tantum periculum, ut notant communiter doctores, quamvis serio moneant esse id vitandum, praesertim in personis alterius sexus.

6 Feminae permittentes se tangi impudice, praesertim in partibus libidinosis, peccant graviter, non solum ratione cooperationis alterius peccato, sed etiam ratione tactus passivi. *Communis,* et ratio est quia non minus ad libidinem excitat tactus passivus quam activus, adeoque, etc.

7 Ancillae, nutrices, teneros pueros vestientes, lavantes, eorumque pudenda tangentes, etsi motus sensualis exsurgat, secluso consensu aut complacentia turpi, aut non peccant, si ita suum officium exigat, aut solum peccant venialiter, si leviter ex ioco aut curiositate faciant; si autem id facerent cum notabili mora, ordinarie peccarent mortaliter ob mortale periculum consensus libidinosi, et a fortiori, si in his faciendis intermisceretur delectatio venerea. *Communis.*

8 Tactus venerei seu impudici inter personas eiusdem sexus sunt graviora peccata mortalia, quam inter personas solutas diversi sexus. *Communis;* et ratio est quia tales tactus venerei ex natura sua tendunt ad peccatum mollitiei, vel etiam Sodomiae, quod est peccatum gravius simplici fornicatione.

9 Tactus in quacunque parte corporis, sive proprii, sive alieni, facti a medicis, chirurgis, infirmariis aut aliis, causa medendi aut alterius necessitatis, quamvis inde interdum suboriantur motus inordinati, quandiu abest pravus affectus et consensus, aut eiusdem periculum, nullimode sunt peccaminosi; imo de se meritorii. *Communis.*

10 Item ne quidem erit peccatum veniale tangere verenda proprii corporis ex naturali aliquo et non malo fine, ut si quis, verb. gr. fricatione velit exstinguere pruritum non venereum in illis partibus quandoque vehementius consurgentem. Vide verb. *Luxuria,* n. 84.

11 Tangere seu complecti pueros ex affectu tenerae infantilis aetatis, captando delectationem sensibilem ex mollitie carnis tenerae, per se loquendo, secluso consensu aut complacentia turpi, vel nullum est peccatum, vel tantum veniale. Vide d. verb. *Luxuria,* n. 77.

12 Tactus etiam in partibus verendis facti inter coniuges, si ordinentur ad copulam coniugalem, sunt per se liciti: *Communis;* coniuges enim licite se possunt simili modo ad copulam coniugalem excitare.

13 Si autem similes tactus inter coniuges fiant causa solius voluptatis et delectationis absque ordinatione ad copulam coniugalem, sunt quidem culpabiles, sed non mortaliter. *Communis.* Et ratio est quia matrimonium eos cohonestat, et defectus debiti finis non est mortalis.

14 Dummodo tamen in dictis tactibus absit periculum pollutionis,

quia alioquin essent mortales, cum voluntaria pollutio extra debitum vas, etiam inter coniuges, sit mortalis. *Sic doctores communiter.*

15 Tactus, qui fiunt inter sponsos de futuro cum delectatione sensibili venerea, morosa et directe voluntaria, sunt peccata mortalia; alias non sunt nisi venialia; et si pudice fiant ex recto et honesto fine secundum consuetudinem patriae, in signum mutuae benevolentiae et debiti obsequii, sunt licita. *Communis* [1].

16 Bruta seu animalia, minora praesertim, ut catellos, catos, et huiusmodi, molliter tractare, demulcere, etiam eorum pudenda contrectare ex sola iocositate vel levitate, sine ulla impura delectatione, ordinarie est tantum peccatum veniale; vide verb. *Luxuria,* n. 80. Esset au- 17 tem mortale ita bruti seu animalis alicuius pudenda fricare, ut semen expelleret ex curiositate illud videndi, et ob delectationem sensibilem. Vide ib., n. 81.

Ad complementum affertur poeticum dictum 18 relatum ab Ursaya, in Miscellaneo 1 sacro et prof, lit. T, n. 11:

> Ni fugias tactus, vix evitabitur actus.
> Hos ergo vita, ne moriaris ita.

Alia ad rem, *vide* verb. *Femina,* verb. *Lu-* 19 *xuria,* verb. *Sponsi.*

TALIONIS POENA

Vide verb. Falsarius, *n. 69 et verb.* Poena, *art. 2, num. 24, ac verb.* Accusator, *n. 3 et 4.*

TARRACONENSE CONCILIUM

1 Tarraconense concilium provinciale festorum dierum imminuendorum methodum excogitat, quae a Benedicto XIII approbatur: nimirum, ut omnibus diebus Dominicis aliisque solemnioribus festis, fideles missae intersint, et ab operibus servilibus abstineant. In aliis vero missam audiant, sed operibus servilibus navare possint; sic Benedictus XIV, tom. 2 Bullar., constitut. 63 incip. *Non multi menses.* Qui eadem methodum sequitur in concedendis huiusmodi imminutionum indultis, ibid., et constitut. 65 incip. *Cum sicut.*

TAXA

Summarium.

1. Affertur taxa Innocentiana fori ecclesiastici in materiis spiritualibus. – 2. Taxa Innocentiana non est, nisi reassumptum ordinationum sacrorum canonum et sacrarum Congregationum, et eius exsecutrix est Sacra Congregatio Concilii privative quoad alios. – 3. Affertur taxa pro advocatis et procuratoribus patrocinantibus causas beatificationum et canonizationum. – 4. Affertur taxa observanda a notario Sacrae Congregationis cum aliquibus ordinis. – 5. Taxa facta a laicis non afficit ecclesiasticos. – 6. Adducuntur plures resolutiones Sacrae Congregationis quoad taxam tum pro funeribus, tum pro seminario, tum pro cathedratico, tum pro observantia taxae Innocentianae, ad n. 14. – 15. Alia ad rem, ad n. 21.

TASSA INNOCENZIANA

1 *Del foro ecclesiastico nelle materie spirituali; ovvero dichiarazioni sopra quelle cause, e materie ecclesiastiche e spirituali, nelle quali nel foro ecclesiastico ed episcopale non si può, nè si deve esigere emolumento alcuno, eccetto quello, che si dichiara per il solo cancelliero con la riforma degli abusi contrarii.*

Essendosi avuto ricorso alla santità di nostro signore Innocenzio XI per molti vescovi ed arcivescovi, ed altri prelati zelanti, acciò per sicurezza della loro coscienza, e per togliere ogni occasione di dubbio, che potesse nascere dalle diverse consuetudini delle diocesi, ed anche acciò non siano ingannati da' loro vicarii, cancellieri, ed altri ministri, e familiari, si stabilisca una tassa generale ed uniforme per il foro episcopale ovvero ecclesiastico, nè mancando i ricorsi de' cleri e de' popoli, ha perciò la Santità Sua deputato una Congregazione particolare di due signori cardinali prefetti delle congregazioni del Concilio, e de' vescovi, e di quattro altri signori delle

[1] Non adeo facile a gravi culpa excusari debent tactus illi deliberati, qui aut in honestis partibus fiant, ob delectationem tamen sensualem percipiendam, vel in partibus pudendis supra vestes, aut in signum mutuae benevolentiae inter sponsos de futuro, etc. Nam ubi ordinarie lethalis culpae periculum adest, ibi peccatum mortale sit necesse est. Huc enim spectat illud Ecclesiastici a Lucio citatum: *Qui amat periculum, peribit in illo;* ordinarie vero, qui deliberate tactus illos exercet, periculo graviter peccandi se exponit: nam delectatio venerea, fatentibus omnibus, peccatum mortale est: inhonestae quoque hac de re cogitationes et desideria inde sequentia, mortalia quoque peccata sunt. Quis vero dicat, tangentes ex. gr. faciem captandae delectationis sensibilis causa ex ipsius mollitie, tangentes ex ioco et levitate propria pudenda, atque tangentes et osculantes futuram sponsam, in mutuae benevolentiae significationem, periculo non sese exponere dele-

medesime congregazioni, e di due monsignori loro segretari, e delli monsignori datario, ed auditore della Santità Sua, e da questa si è risoluto, non potersi nelle cause contenziose, civili, criminali e miste venire alla suddetta tassa generale senza la precedente notizia delle tasse particolari di ciascheduna diocesi o provincia, potendo giuridicamente quella esser varia secondo la diversa consuetudine regolata dalla diversità de' paesi e de' luoghi. Bensì doversi con qualche maggior chiarezza per togliere tutti i dubbi e gli equivoci, dar fuori le dichiarazioni, che in più tempi e diverse occasioni si son fatte dalle sacre congregazioni del Concilio, e de' vescovi nelle materie ecclesiastiche, ovvero meramente spirituali; acciò in tal modo sappia ciascuno quel che sia illecito, e si tolga ogni scusa o pretesto d'ignoranza o di consuetudine, dovendo in si fatte materie l'osservanza essere da per tutto uniforme per la generalità de' canoni e concilii, e particolarmente del Tridentino in modo, che deve dirsi reproba ed illecita ogni contraria consuetudine, e tassa diversa in qualunque modo per l' addietro fatta, conforme dalla medesima congregazione si è stabilito, in modo che le seguenti dichiarazioni debbano osservarsi da per tutto senza eccettuazione alcuna, sotto le pene contenute ne' sacri canoni e concilii, ed altre ad arbitrio del Sommo Pontefice, che sarà *pro tempore,* e nascendo qualche dubbio in contrario, se ne debba consultare la suddetta sacra congregazione del Concilio, e non altrimente.

Nella materia delli ordini sacri, e minori, e prima tonsura, così per la collazione, come per la facoltà, che ad altro si dia di conferirli, ed anche per il loro esercizio, e per la facoltà di esercitarli in qualunque luogo, e qualunque tempo si stabilisce la regola generale, da non ricevere altra eccettuazione, che quella si dirà di sotto, o che nè il vescovo, o altro prelato, nè il suo vicario generale, o foraneo, cancelliero, ed altro offiziale qualsivoglia, nè parenti, e famigliari, o servitori possano esigere e ricevere emolumento e cosa alcuna sotto qualsivoglia colore o pretesto di atti per la giustificazione de' requisiti, ovvero di Tovaglia, Forbici, Pettine, ed altro, nè sotto titolo di regalo o di mancia, anche se spontaneamente si offerisse e desse, eccetto che l' ordinante possa ricevere l' oblazione della candela, secondo dispone il Pontificale a libero arbitrio dell' Ordinario circa la qualità e peso. Ed il cancelliero, secondo la disposizione del sacro concilio di Trento per le lettere testimoniali della collazione dell'ordine già dato, ovvero per le lettere dimissoriali per la collazione da farsi per un altro vescovo, possa ricevere solamente la decima parte d'uno scudo di moneta Romana, cioè un giulio: ovvero l'equivalente nella moneta del Paese, e non più, da persone, le quali abbino l' uso del denaro, non già da quei religiosi, i quali non ne hanno l'uso, come sono i Cappuccini, ed i Minori osservanti, eccetto che nella collazione del suddiaconato per gli atti, che si devono fare per la giustificazione della verità, e sufficienza del patrimonio, ovvero del benefizio, a titolo del quale si deve promovere, possa esigere quell'emolumento, che sia proporzionato alla mera fatica personale per la scrittura, e carta, senza che il vescovo, o vicario, o altr' offiziale, direttamente, nè indirettamente ne possa partecipare in modo alcuno, purchè detto emolumento non possa, nè debba eccedere uno scudo d'oro, ma se la fatica richiede minor mercede, si debba esigere solamente quel meno. Ma rispetto agli altri ordini, ed alla prima tonsura non possa esigere cosa alcuna sotto pretesto di registratura de' Brevi, e dispense, e di altre scritture, o di presentata, e di qualunque altra giustificazione e solennità, o remozione d'impedimento.

Con dichiarazione, che se le suddette lettere testimoniali, ovvero dimissoriali contengono più ordini, tuttavia non si possa esigere altra mercede, che la suddetta di un giulio, sicchè non si possa moltiplicare a ragione di ciascun ordine. Non sia però tenuto il cancelliero a far una sola scrittura per più ordini, quando questi siano stati conferiti in diversi tempi, e diverse ordinazioni, ma volendo, possa farle separate, non già rispetto a quegli ordini, che si conferiscono in uno stesso giorno, come segue ne' minori, ne' quali dovrà farsi una sola scrittura, e nelle lettere dimissoriali, che si diano per l' ordinazione da farsi per un altro vescovo a più ordini, parimente non si possano moltiplicare scritture, nè possa esigere cosa alcuna per il rogito della collazione degli ordini, ovvero per l' accesso al luogo dell' ordinazione con altro pretesto anche di mancia e di regalo.

Nella materia dei beneficii ecclesiastici, quando si tratta di quelli, che come di libera collazione, ovvero come devoluti, si conferiscono dal vescovo, o altro ordinario collatore, parimente si stabilisce la regola generale, che nè il vescovo, o altro collatore, nè il suo vi-

ctationis venereae, inhonestae cogitationis turpisque desiderii? Nam ex tactibus illis delectatio ordinarie consurgit, quae ad venerem incitat, et motus inde nascentes nonnisi venerei sunt, atque ad veneris usum provocantes. Itidem tactus illi rei inhonestae ideam suggerunt; ex idea, inhonesta cogitatio oritur; ex inhonesta cogitatione turpe desiderium enascitur, ut rem consideranti liquet. Quamobrem, ordinarie loquendo, tactus huiusmodi a gravi culpa excusari non debent, ac rari admodum casus esse possunt, in quibus tactus huiusmodi, si deliberati sint, et non ex necessitate fiant, gravi culpa carent. (Nota Romani Theologi).

cario, nè il cancelliero, o parenti, famigliari, servitori possano esigere, e ricevere emolumento alcuno, od altra cosa sotto qualsivoglia altro colore, e pretesto, anche di mancia, o regalo, volontario donativo, così se siano curati, e residenziali, come se semplici, o non residenziali, ed anche se siano cappellanie manuali, ma solamente il cancelliero per le lettere della collazione, compresa carta, sigillo, corde, ed ogni altra cosa, possa essere la mercede proporzionata alla scrittura, e materia, purchè non ecceda la somma di giulii dieci di moneta Romana, ovvero l' equivalente nella moneta del paese, nè si possa pretendere altra mercede, sotto qualsivoglia pretesto, e particolarmente per l'approvazione, e preelezione nel concorso alle chiese parrochiali. E per il possesso il vescovo, o vicario, o altr' offiziale non possa esigere cosa alcuna, ed il cancelliero, se sarà dentro la città, possa per il rogito, ed ogn' altro atto esigere giulii tre, se ne' borghi, ovvero suburbii, giulii quattro, e se in altro luogo i medesimi giulii quattro al giorno, e le spese di vitto, e viatico; bensì che se nel luogo del benefizio vi sarà il cancelliero del vicario foraneo, o altro notaro, si dovrà il possesso commettere al foraneo, e suo cancelliero senza la necessità del viaggio del cancelliere episcopale.

Quanto a' benefizi di provisione apostolica, perchè siano riservati, ovvero affetti avanti la loro provisione, così ne' benefizi curati, nei quali per l' ordinario si danno le lettere testimoniali alla dataria dell' approvazione, e preelezione nel concorso secondo la forma del Concilio di Trento, come anche negli altri benefizi non curati e particolarmente ne' residenziali, per i quali si sogliono dare le attestazioni alla dataria sopra la vita, costumi, ed idoneità de' concorrenti per le dette lettere, non si possa esigere, o ricevere mercede, ed emolumento alcuno in denaro, o in altre cose sotto qualsivoglia pretesto, o colore, anche di volontario donativo, ma si debbano dare affatto *gratis*.

E dopo la provisione per l'esecuzione delle lettere apostoliche, quando siano nella forma graziosa, non possano il vescovo, o altro prelato ordinario del luogo, o suo vicario, e cancelliere, ed altr' offiziale pretendere di doverne essere per necessità esecutori; ma sia in arbitrio de' provisti l' eleggersi l' esecutore, ed il notaro per il possesso, ma se il provisto eleggesse l' ordinario officiale, ed il suo cancelliere, o veramente se le lettere fossero nella forma, che si dice *dignum* indirizzate all'ordinario, ovvero al suo vicario, il quale per ciò ne fosse necessariamente l' esecutore, così nell' uno, come nell'altro caso, non essendovi legittimo contradittore, in modo che l'esecutore sia mero, parimente il vescovo, o altro prelato, ed il suo vicario, o altr' officiale, e suoi famigliari, servitori, ed attinenti, non possano, nè debbano esigere, e ricevere emolumento alcuno, in quell' istesso modo che di sopra si è detto ne' beneficii d'ordinaria collazione; ma il cancelliero possa per la copia, o registro delle lettere apostoliche ed altri atti ricevere la mercede proporzionata alla fatica per la scrittura, purchè non ecceda in tutto uno scudo d'oro. Ed essendovi contradittore, sicchè convenga di far processo giudiziale, la mercede del cancelliero per la sua fatica si possa stendere a due scudi d' oro, e non più, senza che il vescovo, o vicario, o altro offiziale non possa esigere, e ricevere emolumento alcuno, mentre nelle cause ecclesiastiche, e spirituali, ordinano i sacri canoni, che non ostante qualsivoglia consuetudine, il giudizio si debba interporre *gratis*. E per il possesso si osservi quell' istesso, che si è detto di sopra ne' beneficii conferiti dall' ordinario collatore.

Nei beneficii del padronato, nascendo dubbio sopra l'esistenza del padronato con il procurator fiscale, ovvero col provisto, che ne pretenda la libertà, si debba in tutto, e per tutto osservar quell' istesso, che di sopra si è detto ne' beneficii di libera collazione col contradittore. Ma se convertendosi l' esistenza, sia la controversia tra compatroni, ovvero presentati da essi sopra la pertinenza, in tal caso si reputi come causa civile profana, e per conseguenza si osservi la solita tassa di ciascuna curia, sino a tanto che si faccia l' altra tassa delle cause profane civili, criminali, e miste.

Generalmente così nelle cappellanie manuali, come nelle nuove fondazioni, ed erezione de' beneficii, cappellanie, confraternità, congregazioni; ovvero fondazioni, benedizioni, consecrazioni, e respettivamente visite, ed approvazioni di chiese, e di oratorii, così con l' autorità apostolica, come con l' ordinaria, il vescovo, o altro prelato, e suo vicario, e qualunque officiale non possa esigere, e ricevere emolumento alcuno, ma solamente il cancelliero possa esigere quella mercede, che sia proporzionata alla sua fatica per la scrittura, purchè non possa eccedere in tutto uno scudo d'oro, ma sia meno, se minore sarà la fatica.

Nelle cause e materie che riguardano il matrimonio ed i sponsali, così per l' esecuzione delle dispense apostoliche matrimoniali, come per la giustificazione dello stato libero, o che non vi sia canonico impedimento, ed anche per la dispensa dalle pubblicazioni, o per la licenza di potersi contrarre in casa, o in altro luogo, o tempo insolito e proibito, o che si possa contrarre in presenza d'altri che del parroco, ed ogni altro atto, che occorresse fare, il vescovo, e il suo vicario, ed ogni altro of-

fiziale, o ministro, o famigliare, non possa sotto qualsivoglia pretesto, o colore, anche di mancia, e di volontario donativo esigere, o ricevere emolumento alcuno, nè in denaro, nè in altre cose, ma solamente il cancelliero possa esigere la mercede proporzionata alla fatica della scrittura, cioè nell' esecuzione delle dispense giulii tre, e per i testimoni sopra lo stato libero, o che non vi sia impedimento, un giulio per testimonio, purchè in tutto non si ecceda uno scudo di moneta Romana, cioè dieci giulii, ovvero il loro equivalente nella moneta del paese. Non comprendendosi le cause contenziose tra i coniugi sopra la validità del matrimonio, ovvero sopra la separazione del toro, stimandosi questa causa giudiziale profana, nella quale si osserverà la tassa di ciascun tribunale, sinchè si provveda.

Generalmente in tutto quello che riguarda i monasterii delle monache, ed i conservatorii delle donne, le quali a guisa de' monasterii, e monache rispettivamente vivono ritirate, il vescovo, o altro prelato, il vicario così generale, come particolare, e qualunque altro officiale, o deputato, ed il cancelliero, ed anche i parenti, e i famigliari del vescovo, o prelato, e de' suoi officiali non possano esigere, e ricevere emolumento alcuno in danaro, e in altre cose, eccetto che quelle comestibili, che sieno proporzionate all'uso, e consumo proprio dentro tre giorni, anche con titolo di donativo per l'ammissione all'abito monastico, per l'approvazione del deposito della dote per la professione, per l'ammissione dell' educande, ed altre donne secolari, per le rinunzie che si fanno dalle novizie, per l'elezione dell' abbadessa, o altra superiora, o per le licenze dei medici, chirurgi, ed altri operai, per le licenze di parlare alle monache, ed altre che sono nel monastero, per la deputazione de' confessori, cappellani, procuratori, esattori, ed altri ministri, e generalmente per ogni atto che riguarda al governo, ma solamente il cancelliero per il rogito delle rinunzie, e per gli atti, che convenga fare sopra la giustificazione del deposito della dote, possa esigere la mercede proporzionata alla fatica della scrittura, purchè non ecceda in tutto giulii cinque moneta Romana, l'equivalente moneta del paese.

Parimente per una regola generale da non soggiacere a limitazione alcuna, il vescovo, o altro prelato suo vicario generale, o particolare, cancelliere, e qualunque altro officiale, ministro, e famigliare, sotto nome di mancia, o volontario donativo, non potrà esigere, e ricevere emolumento alcuno, così in danaro, come qualunque altra cosa in tutto quello che riguarda l'amministrazione de' sacramenti, del battesimo, della cresima, della penitenza, dell' eucaristia, dell' estrema unzione, anche per l'esame, ed approvazione, o licenza d'amministrarli. Anzi s' incarica a' vescovi, e prelati, e loro vicarii, che non lo permettano ai curati, e a' confessori, ed altri ministri, e particolarmente nel prendere il piatto, e altro vase, nel quale sia riposto il vase dell' olio santo per l'estrema unzione, o del crisma nel battesimo, ovvero tovaglie, fazzoletti, ed altre cose, dichiarandosi tutto ciò illecito. Come anche a non chiedere, nè esigere cosa alcuna per la benedizione delle donne infantate, quando dopo il parto secondo il rito ecclesiastico per la prima volta entrano in chiesa.

In quelle diocesi, nelle quali regna l'antica consuetudine, che il vescovo, o altro prelato, ed officiale faccia il testamento per l'anima di quelli quali muoiono *ab intestato* di quella somma moderata, nella quale secondo i decreti della sacra congregazione può esercitare tal facoltà, non possano esso, e suoi officiali, ministri, parenti, e famigliari partecipare in modo alcuno sotto qualsivoglia colore, o pretesto, anche di povertà, ma il tutto si debba effettivamente applicare ad usi, ed opere pie, nè per l'adempimento di tal disposizione si possano in modo alcuno impedire, e ritardare la sepoltura, e l'esequie, o funerale al defunto, dovendosi esercitare giuridicamente azioni sopra i beni ereditarii, e si debba osservare la lettera circolare della sag. congregazione de' vescovi sotto li 19 Agosto 1678.

Come anche in modo alcuno non si possano impedire, o ritardare la sepoltura, e l'esequie, o funerali a' defunti, così cittadini, come forestieri per il pagamento di quegli emolumenti che dal vescovo, o dal capitolo, o dal curato, e qualunque altro per la consuetudine del paese si pretendono, ma parimente rimangano illese le azioni giuridiche ne' beni, sopra i quali si dovranno esercitare, senza che in modo alcuno si faccia rappresaglia al cadavere, ovvero che si diano molestie personali a' figli, e moglie, e parenti. E ancora non si possa esigere cosa alcuna per la licenza di trasportare i cadaveri, ovvero di seppelirli più in un luogo che nell' altro.

Si dichiara ancora illecito ogni emolumento diretto, ed indiretto, e per conseguenza se ne proibisce al vescovo, o prelato, suo vicario, e cancelliero, e ogni altro ministro, e famigliare, ogni esazione sotto qualsivoglia pretesto, anche di mancia, o donativo nell' infrascritte cose, cioè:

Per la licenza, o patente di predicare, così nella Quaresima, nell'Avvento, come in tutti gli altri tempi, e in qualsivoglia luogo.

Per la licenza di lavorare nelle feste, anche per applicarsi ad usi pii, sicchè si dia onninamente *gratis*, e quanto alle contravenzioni d' aver lavorato, le pene tutte si applichino effettivamente ad opere, o luoghi pii, senza

partecipazione alcuna benchè minima, eccetto che agli esecutori, e ministri inferiori, volgarmente sbirri, per la cattura si dia la mercede proporzionata alla diligenza, e fatica, purchè non ecceda tre giulii in tutto.

Per la revisione de' conti de' luoghi pii.

Per la recognizione, ed approvazione, e pubblicazione delle reliquie, delle indulgenze, ed altari privilegiati.

Per le licenze di questuare.

Per l'attestazione della povertà, o altro requisito, eccetto che il cancelliero possa esigere in tutto e per tutto un giulio di moneta romana, o l'equivalente.

Per la licenza d'esser assente dalla residenza, e generalmente per le dimissorie che si sogliono concedere a quelli, i quali partono di casa per andar in altro paese.

Per le monitoriali; per le revelazioni di scomuniche, così quando si diano da essa curia, ed ordinario, come quando si pubblicano le lettere apostoliche, eccetto che il cancelliero possa per la mercede della scrittura esigere un giulio solamente.

Per la dichiarazione dell'incorso nelle censure, per la percussione de' chierici, ed altre somiglianti cause, e per la loro assoluzione, eccetto che il cancelliero per la fatica della scrittura possa esigere giulii due, eccetto che nell'esecuzione de' Brevi della penitenzeria, nel qual caso per quel che appartiene all'assoluzione, nè anche il cancelliero possa esigere cosa alcuna.

Per la facoltà d'esercitare i Pontificali.

Per l'esecuzione de' brevi apostolici, ovvero licenza della sacra congregazione nell'alienazione de' beni di chiesa, e luoghi pii, ovvero imposizione de' censi, solamente il cancelliero possa esigere la mercede proporzionata alla fatica della scrittura, purchè non ecceda in tutto giulii dieci di moneta romana, o suo equivalente, come anche per tutto quello che appartiene alla difesa dell'immunità ecclesiastica, così personale, come reale e locale, e particolarmente di questa ultima non si possa in modo alcuno sotto qualsivoglia pretesto ricevere, ed esigere mercede, ovvero emolumento, ma il tutto si debba far *gratis*.

Le pene, le multe e le composizioni si applichino per intiero ad uso de'luoghi pii senza che il vescovo, o vicario, o suoi officiali direttamente, nè indirettamente ne abbiano partecipazione alcuna.

Il sussidio caritativo in quelle diocesi, nelle quali sia solito esigersi, e non altrimenti, si esiga solamente per una volta nel primo ingresso del vescovo secondo la tassa solita antica d'anni 40 in dietro, sicchè non s'attenda il solito più moderno da detto tempo in giù, nè si possa più esigere sotto qualsivoglia pretesto, anche di volontario donativo.

Quanto alla visita si osservino inviolabilmente il decreto del sagro Concilio di Trento, e le dichiarazioni della sagra congregazione, e particolarmente da quelli, i quali concorrono alle spese de' cibarii, nè mediatamente, nè immediatamente si possano ricevere regali, e donativi, anche di cose comestibili. Ed ancora non si possa esigere emolumento alcuno per gli atti della visita, e decreti, e presentare di scritture, ovvero per le revisioni de' decreti delle visite antecedenti, e della loro osservanza, mentre da quelli, i quali sono visitati si ricevono le spese del vitto.

Die prima octobris 1678, facta per me infrascriptum istarum resolutionum, seu declarationum relatione D. N. Innocentio XI, mediante illarum lectura de verbo ad verbum, Sanctitas Sua laudavit, approbavit ac servare mandavit, eorumque observantiam et publicationem iniunxit sacrae congregationi Concilii.

Io. Baptista de Luca praefati SS. D. N. Innocentii Papae XI auditor et secretarius memorialium.

Die 8 octobris 1678 sacra Congregatio eminentissimorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum, inhaerendo mandatis Sanctitatis Suae censuit, praemissam taxam, seu declarationes typis dandas esse, et per litteras circulares ad quoscunque locorum Ordinarios transmittendas, ut eas in cancellaria in loco omnibus patenti retineri faciant, eadem adamussim observent ac faciant observari.

F. Card. *Columna* Praefect.

Loco † Sigilli.

S. Archiepisc. Brancaccius Episcop. Viterbiensis secret.

Taxa innocentiana non est nisi reassumptum 2
ordinationum sacrorum canonum et sacrarum Congregationum. Et eius exsecutrix est sacra Congregatio Concilii privative quoad omnes. Sic ex eiusdem taxae verbis Cardinal. Petra t. 1, § 3, pag. 8, n. 22.

TASSA 3

Per gli avvocati, e procuratori, che patrocinano le cause di beatificazione, e canonizzazione nella sagra Congregazione de' Riti rinnovata, e stabilita dalla medesima sacra Congregazione.

1. Per lo spoglio universale, che si fa *pro una vice tantum*, si osservi la tassa del 1658, al § 3, ove si dice, che non si possi dare più di scudi 4, per ogni centinaio di fogli di esso processo ridotto, cioè che il foglio sia di due facciate, e ciascheduna facciata sia di linee 24 e la linea di sillabe 16.

2. Per le scritture ne' due soli dubbii prin-

cipali, cioè *super virtutibus, et miraculis,* si possino dare scudi 20, per ciascheduna, e non più.

3. Per le risposte ne' medesimi dubbii si possano dare scudi 10, e per tutte le altre scritture che risguardano fatica considerabile in tutti gli altri dubbii, si possano dare scudi 15 per ciascheduna scrittura e non più.

4. Per le scritture d' introduzione delle cause nuove, e di reassunzione di quelle introdotte avanti i decreti del 1642 ad effetto di segnarsi nell' une, e nell' altre la commissione, si possano dare scudi 15 e non più.

5. Per le copie originali di tutte le scritture si paghino baiocchi 15 il foglio ridotti come sopra.

6. Per il sommario che si farà sopra ciascun dubbio, si diano cinque baiocchi per carta dell' istesso sommario, che sarà fatto, ridotte ridotte le carte come sopra.

7. Per i memoriali di qualsivoglia sorte, o grandi, o piccoli che siano, non si diano più di giulii 12 per ciascheduno, eccettuate le scritture di reassunzione, o introduzione delle cause, quali sogliono andare sotto nome di memoriali, per li quali s' osservi ciò, che s' è disposto di sopra al n. 4.

8. Per la prima copia originale tanto delli sopraddetti sommarii, quanto de' memoriali si diano solo baiocchi sei la carta ridotta come sopra.

9. Per l' informazione in voce, quando s'informa tutta la congregazione con l' intervento de' consultori, non si diano più di scudi 30, tra il procuratore, e gli avvocati, quando s'informa la sola congregazione ordinaria, si dia la metà.

10. L' emolumento degli avvocati sia di scudi 10, per scrittura, e per l' informazione in voce sia il medesimo che si dà a' procuratori.

11. Per la minuta di qualsivoglia commissione non si paghi più di giulii 16 e per le due copie da darsi al sig. card. ponente ed al segretario, si paghi a ragione di baiochi sei il foglio ridotto come sopra.

12. Per l'accesso del procuratore al signor card. ponente, ed al promotore, e per la minuta, o copia originale del fatto concordato non si paghi più di giulii 12.

13. Per l' informazione in voce di nostro Signore, e dell' auditore di S. Santità si diano al procuratore scudi 3 moneta, ed altrettanti all'avvocato, se informerà anch' esso.

14. Per le citazioni, ed intimazioni non si paghi cosa alcuna, e per l'esecuzione di esse si paghi a ragione dalle tasse de' cursori.

15. Le copie delle opposizioni del promotore, eccetto la prima originale, si faccino fare dalle parti, le quali fatte che saranno, doveranno portarle al promotore, che sigillate le darà alle medesime parti per distribuirle alli signori cardinali, protonotario, segretario e consultori.

16. Per qualsivoglia fatica, o scrittura non espresse di sopra, s' intenda l'arbitrio de' Signori cardinali prefetto della sacra congregazione, e ponente della causa, nè possano i curiali arbitrar de se medesimi.

17. E li suddetti ordini si debbano registrare ne' registri della sacra congregazione, e si debbano fare stampare, e pubblicare, e puntualmente osservare sotto pena di perpetua privazione del patrocinio, e sollecitazione delle cause vertenti nella detta congregazione, e sotto altre pene ad arbitrio della medesima sag. congregazione.

Ai 15 ottobre 1678 avendo io infrascritto fatto relazione della presente tassa a nostro signore Innocenzo XI, la Santità Sua l'ha lodata, ed approvata, ed ha comandato che si osservi, e si pubblichi.

Gio. Battista de Luca,
auditore e segretario de' memoriali.

Luogo ✝ del Sigillo

Bernardino Casali segret. della sagra Congregazione de' Riti.

ORDINI E TASSA 4

Da osservarsi dal notaro della sacra Congregazione de' Riti rinnovati, e stabiliti dalla medesima sacra Congregazione.

1. S' ordina, che il notaro non faccia registri, se non degli atti giudiziarii, non dell' esame de' testimonii, o altro, e quegli siano senza estensione de' termini, o repetizioni dei titoli, eccetto che nel primo atto, quali registri debbansi onninamente fare in tutte le cause.

2. Che per ogni centinaio di fogli di registro ben fatto, e secondo la riforma della fel. mem. di Paolo V, sotto il titolo de' registri, non pigli più di quattro scudi, nè per collazionatura, nè per rubricatura, nè per qualsivoglia altro pretesto.

3. L' istanze de' principi, religioni, università, ed altri nelle cause di beatificazioni, e canonizzazioni dal segretario si consegnino al notaro, il quale le registri negli atti, non altrimenti per *extensum,* ma indicando solamente il nome del principe, o altri, che fa l'istanza, e la data della lettera, cioè: *Pro introductione causae instant talis rex suis litteris datis die tali* etc. *talis rex,* etc., in altra separata, o susseguente carta dopo gli atti fatti per l' introduzione della causa scriva: *Pro causae prosecutione ad effectum obtinendi litteras remissionales in genere instant N. rex,* e gli originali si conservino nell' archivio, nè se ne dia l' estratto *de verbo ad verbum,* ma ogni volta,

che sarà richiesto il notaro ne dovrà dare un ristretto da cavarsi dal detto registro, o manuale come sopra, e per esse copie paghi a ragione di copia, come si dirà al seguente numero 4, e per la fede di esse si dieno due giulii per ciascuna copia, delle quali una data all' eminentissimo signor cardinal Ponente, l'altra a monsignor segretario, e l'altra a monsignor promotore della fede.

4. Per la copia degli atti fatti in curia, o fuori di essa, in forma di buon originale, non si paghi più di baiocchi 7 e mezzo per foglio da tutte le due bande, la facciata sia di linee ventiquattro, e la linea di sillabe sedici, ed essendo scritta in forma di registro, si paghi a ragione di registro come sopra.

5. Per la copia pubblica di qualsivoglia processo, tanto fatto *auctoritate* ordinaria, quanto apostolica, si paghino al notaro baiocchi sette e mezzo per foglio solamente, senz' alcun' altro emolumento, o mercede per detta copia, o scrittura, ed il foglio sia di facciate, linee e sillabe come al detto num. 4.

6. Tutti i registri, copie e scritture si debbano fare in carta buona, e lettera intelligibile, e secondo la riforma e ordini sopraddetti, altrimenti il notaro sarà tenuto farlo copiare di nuovo senz' altra spesa.

7. Che i processi che vengono *de partibus,* tanto fatti *auctoritate* ordinaria, quanto *auctoritate* apostolica, non si registrino per conto alcuno, secondo la detta riforma, ancorchè non passassero 20 fogli, ma solo si possano rubricare, se non saranno rubricati, e non intieramente, nel qual caso si possa solo rubricare quello che manca, e non altro.

8. Per la rubricazione di qualsivoglia cosa, che n'abbia bisogno ridotto il processo a carte buone, conforme alla detta riforma, oltre detti baiocchi sette e mezzo per foglio per la scrittura, si paghino giulii dieci per cento, e tale rubricazione debba in sostanza contenere tutto quello che contiene il corpo della scrittura, e venendo processo, o altra scrittura, rubricata *de partibus,* non essendo intieramente rubricata, si paghi solamente quello che manca, come si è detto.

9. Per l'ascoltazione, o collazione dei processi, ogni volta che sia continuata a ragione di sei ore al giorno, non si paghi al notaro più di uno scudo al giorno, oltre li emolumenti suddetti, e li aiutanti siano deputati dalle parti, dalle quali, se li paghi quel tanto che sarà convenuto, e per la fede dell' ascoltazione di tutto il processo si paghino giulii cinque per la prima copia solamente; e quando le parti volessero altre copie autentiche di detti processi, oltre la prima, non possa il notaro pretendere più di baiocchi cinque per foglio ridotto come sopra, compresovi la rubricatura, ma oltre detti baiocchi cinque per foglio se gli debba la mercede della collazionatura, ed ascoltazione come sopra, e per la fede di detta ascoltazione baiocchi venticinque per ciascuna di dette copie duplicate.

10. Per le compulsorie si paghino giulii dodici conforme prescrive la riforma suddetta di Paolo V, al tribunale dell'A. C.

11. Per le remissorie in genere anco *super non cultu, super casu excepto,* o altre, in osservanza, ed esecuzione dei decreti della santissima inquisizione, non si paghi più di scudi sei per quelle in specie, di scudi dieci in tutto, compresavi la scrittura, ed ogni altra cosa spettante alle medesime spedizioni. Nè per la scrittura degl' interrogatorii, che si mandano chiusi, prenda il notaro mercede alcuna, ma per gli articoli l'eccessività della scrittura sopra a quindici fogli se gli paghi a ragione di baiocchi sette e mezzo il foglio, come al n. 5, ed occorrendo di dette lettere darne duplicati, non debba il notaro per essi esigere altro, che la metà della mercede stabilita per la prima spedizione, ed essendovi eccessività di scrittura degli articoli come sopra, debba la detta eccessività pagarsi a ragione di baiocchi cinque il foglio.

12. Per compulsa di qualsivoglia scrittura fuori di officio, per l'accesso, e sessione di tre ore non possa pigliar più d' otto giulii. Per la fede in fin del processo compulsato cinque giulii, e per la scrittura a ragione di baiocchi sette e mezzo per foglio, come al num. 3. Dentro l' officio per ciascuna sessione di tre ore giulii cinque per la fede e scrittura come sopra.

13. Dovendosi compulsare libri stampati dandosi dalle parti un sunto, sia tenuto il notaro inserirlo in fine del processo senza farne copia, o registro di sorte veruna.

14. Per ogni esame dell' officio, se finisce in una sessione, si paghino giulii tre; se vi vogliono più sessioni, finchè si finisce l'esame di detto testimonio, non possa il notaro pretendere più di giulii due per sessione, e fuori dell' officio il doppio.

15. Per le surrogazioni de' giudici, o nuovi termini nelle cause di beatificazioni, e canonizzazioni non se gli paghi più di quindici giulii in tutto, per ciascuna spedizione di lettere remissoriali, compulsoriali, proroghe di termini, e surrogazioni di giudici da farsi solamente per comandamento degli eminentissimi sig. cardinali, prefetto della sag. congregazione, o Ponente nelle cause controverse, non si paghi più di quello che prescrive la riforma suddetta al tribunale dell'A. C.

16. Per qualsivoglia citazione semplice da sperdirsi solamente, come sopra, e da eseguirsi fuori di Roma, non si paghi più di giulii tre, e per quelle che si spediscono con le inibizioni in virtù delle commissioni, giulii dieci.

17. Per il duplicato di qualsivoglia scrittura pubblica o privata, con sottoscrizione, sigillo ecc. o senza, non si debba pagare più di cinque baiocchi per foglio.

18. Occorrendo dar altra scrittura, o far altre fatiche non espresse nella presente tassa, l'emolumento si stabilisca dall'eminentissimo sig. card. prefetto, nè possa il notaro prendere alcun' altro emolumento, ancorchè concorra la medesima, o maggior ragione delle mercedi espresse.

19. Che nei processi delle beatificazioni, e canonizzazioni s'osservi puntualmente per le commissioni remissorie, compulsorie, articoli interrogatorii, ed altro, la forma prescritta nei decreti, e norma di fare detti processi pubblicati d'ordine della san. mem. d'Urbano VIII, l'anno 1631, ed ora confermati da nostro Signore coll'aggiunte, che si sono fatte.

20. Che il notaro debba ritenere il libro *Receptorum*, e fedelmente in esso notare quanto gli entra in mano de'suoi emolumenti, sotto pena della privazione dell'officio.

21. Che si facciano due manuali, cioè uno degli atti delle cause di beatificazioni e canonifizazioni, e l'altro degli atti delle cause controverse, nelle quali si registrino tutte le comparse, proteste, citazioni, ed intimazioni con le suè intitolazioni, quali restino sempre nell'officio, nè per questi si paghi ad alcuno, e possano sempre da tutti gli interessati esser veduti, e letti *gratis*, ed il notaro sia sempre obbligato mostrarli.

22. Non possa il notaro estrarre fuori d'officio i processi originali, o qualsivoglia altra scrittura prodotta, ma debba darne copia pubblica, o semplice, secondo che le parti chiederanno.

23. Per la restituzione di qualsivoglia scrittura prodotta, *dimissa copia*, si diano tre giulii, e debba il notaro far buoni due fogli, e dalle due in sù gli si paghi a ragione di sette baiocchi e mezzo, come sopra al n. 4; ma se si restituiscono in una volta più scritture prodotte in un sol atto, si debbano solamente tre giulii e di più l'eccessività della copia come sopra.

24. Che volendo le parti veder processi, o qualsivoglia altra scrittura originale dentro l'officio, sia il notaro tenuto lasciarli vedere senza mercede alcuna.

25. Sappino le parti, che nella segreteria della sacra congregazione tutto si spedisce *gratis*, nè perciò debbano al notaro per sigillo, scrittura, sottoscrizione, o qualunque altra cosa, che si faccia in segreteria, emolumento, o mercede alcuna.

26. Che non possa pretendere il notaro per il viatico cosa alcuna nell'andare a leggere citazioni.

27. Che il notaro debba dare il giuramento in sacra congregazione d'osservare la presente tassa, ed ordini nella forma seguente:

Ego N. notarius a sacra congregat. specialiter deputatus in causis eiusdem sacrae congregationis, tactis sacrosanctis Dei evangeliis, iuro et promitto fideliter exercere officium mihi concessum, et ad unguem observare supradictam taxam, sub poena periurii, privationis officii ipso facto incurren. et restitutionis contra dictam taxam habitorum et acceptorum, aliisque poenis arbitrio ipsius sacrae congregationis.

28. Che si faccino stampare li presenti ordini e tassa, ed il notaro debba tenerli pubblicamente affissi nell'officio, affinchè a ciascuno possano apparire, ed il tutto sia obbligato ad osservare tanto nelle cause di beatificazioni, e canonizzazioni, quanto rispettivamente in quelle de' sagri riti, sotto le pene contenute nel detto giuramento, dandosi facoltà di ricorrere ad ognuno, che si sentisse gravato, e vedesse non osservarsi quanto è espresso di sopra, perchè vi si prenderà la debita provisione.

Dato in Roma li 6 Agosto 1678.

Ai 15 Ottobre 1678 avendo io infrascritto fatta relazione della suddetta tassa a N. S. P. Innocenzo XI, con la sua intiera lettura, la Santità Sua l'ha lodata ed approvata; ed ha comandato, che si osservi, e si pubblichi.

Gio. Battista de Luca, *auditore e segretario de' Memoriali.*

Luogo ✠ del Sigillo

Bernardino Casali, segret. della sac. Congr. de' Riti.

Taxa facta a laicis non afficit ecclesiasticos; 5
sic pluries decrevit sac. Congr. Immunit. et signanter in Melevitana 1 Dec. 1648, lib. 4 Decr. Paul., pag. 18, ibi: *Edictum taxae super pretio frumenti editum a curia Magni Magistri afficere non potest ecclesiasticos, sed si concurrat publicum bonum, iniungi potest Episcopo, ut pro ecclesiasticis publicet edictum simile, non tamen relative ad edictum laicum.* Et in Aprutina 1 Aprilis 1695, lib. 1 Decret. Vallem., pag. 180, ibi: *Taxae edicto regis impositae ex causa monetae novae non comprehendunt ecclesiasticos, et iniungit D. Nuntio, ut tueatur Immunitatem ecclesiasticam.*

Capitulum cathedralis non potest ad suum 6
libitum pro ratione personarum taxare emolumenta funerum, neque funeri interesse non vocatum. Sacr. Congr. Concilii, in Materanen. loco Grottulae, in qua propositis dubiis: I. *An attenta consuetudine, cuius vigore capitulum expensas funerum pro ratione personarum defunctorum taxare solet, sit locus certam ac perpetuam taxam pro funeribus quibuscunque praescribendi.* II. *An capitulum, quamvis non vocatum, possit invitis haeredibus, lucrandi stipendii causa, funeribus interesse?* Dicta sacra Congregatio die 13 Novembr. 1660,

secundum ea quae narrantur, respondit: *Ad* I. *Non licere capitulo taxam ad suum libitum facere et Archiepiscopo iniungendum, ut ipse, auditis partibus, taxam conficiat, eamque sacrae Congregationi probandam transmittant. Ad* II. *Non posse.* Et id confirmatum fuit in Lavellen., in qua, die 16 Iunii 1668, ead. sacra Congregatio Concil., audita relatione Episcopi Lavellen. inhaerendo declarationi eiusdem sacrae Congregationis, sub die 13 Novemb. 1660 emanatae, censuit *non posse funeralibus, invitis haeredibus, interesse, nec licite taxam ad suum libitum facere, sed eidem Episcopo iniungendum, prout iniungit, ut, auditis partibus, taxam conficiat eamque sacr. Congr. probandam transmittat.*

7 Taxam ab Episcopo statutam in scutis sex pro constructione sepulcri in ecclesia esse augendam arbitrio eminentissimi praefecti, respondit sacra Congregatio Concil., in Spoletana *Sepulcrorum,* 24 Augusti 1709.

8 Taxam seminario solvere tenentur parochi, confraternitates caeterique omnes in taxa facta de anno 1653 per clar. mem. Cardinalem Rapacciolum Episcopum, et cogendi sunt pro terminis decursis et decurrendis, quacunque appellatione suspensiva, et quibuscunque inhibitionibus Urbis non obstantibus. Sacr. Congr. Concil., in Interamn. *Taxae Seminarii,* 11 Maii 1720.

9 Taxa Innocentiana prohibet parochis, confessoribus aliisque ministris accipere dictum, aut aliud vas, in quo oleum sanctum fuit repositum pro extrema unctione ministranda. Sacr. Congr. Concil., in Senogallien., 23 Maii 1710, ad 2, ubi quod neque a sponte dantibus accipi potest, et in Albanen., 10 Ianuarii 1723.

10 Taxae seminarii est subiectum beneficium B. M. V. erectum in cathedrali Veliterna, ac per Sixtum V unitum collegio S. Bonaventurae Urbis. Sacr. Congr. Concil., in Veliterna *Taxae seminarii,* 12 Apr. 1723.

11 Taxa cerae adhibendae ab haeredibus circa cadavera defunctorum statuenda, et ab Ordinario, auditis interesse habentibus, transmittenda est ad sacram Congregationem. Sacr. Congr. Concil., in Nullius seu Montis Cassini 26 Ianuar. 1726 ad 8.

12 Taxa Innocentiana servanda est in omnibus curiis, etiam extra Italiam. Unde sacr. Congreg. Concil., in Vasionen. *Taxarum synodalium,* quae praescripta erant contra dictam taxam Innocentianam ad dubium: *An taxae praescriptae in synodo dioecesana Vasionen. sint observandae, et exsecutioni mandandae in casu,* etc., sub die 6 Februar. 1734 respondit *Negative,* et amplius.

13 Taxa cathedratici quae et a quibus sit observanda ac solvenda, ostenditur in sequentibus sacr. Congregationis resolutionibus. In congregatione particulari supra cathedraticis pridem a SS. D. N. deputata, quatuor ad instantiam fiscalis curiae archiepiscopalis Firmanae die 29 Apr. 1731, contra collegiatam Murri Vallis, propositis dubiis, nempe: I. An beneficia, quae sunt ad collationem capituli Firmani, praeter solutionem census, quam ei facere solent, teneantur etiam solvere cathedraticum reverendissimo Archiepiscopo? II. An cappella et confraternitates laicales teneantur solvere cathedraticum? III. An cathedraticum iam in certa summa taxatum et solvi consuetum potuerit augeri? IV. An augmentum hactenus exactum veniat restituendum? Responsum fuit: Ad I. *Affirmative.* Ad II. *Cappellanias et confraternitates laicales non teneri.* Ad III. *Negative.* Ad IV. *Affirmative.* Quatuor etiam aliis propositis contra collegiatam S. Elpidii, nimirum: I. An capitulares et beneficiati S. Elpidii, quatenus habeant praebendas distinctas a massa communi, teneantur solvere cathedraticum pro qualibet eorum praebenda ultra cathedraticum in communi? II. An antiqua seu potius nova taxa cathedratici etiam quoad beneficia extra gremium dictae collegiatae, et loca pia dictae Terrae sit exsequenda? III. An beneficia et loca pia de praeterito non taxata pro cathedratico teneantur in posterum illud solvere: et ad cuius taxae rationem? IV. An constet de attentatis? Responsum fuit: Ad I. *Negative.* Ad II. *Antiquam taxam esse servandam.* Ad III. *Ad mentem,* quae fuit, *ut servetur dispositio Concilii Romani.* Ad IV. *Negative.* Ac deinde reproposita causa die 5 Octobris eiusdem anni 1731 rescriptum fuit: *In decisis in omnibus, et amplius.* Et tandem in dicta cathedratici, die 24 Iulii 1734 propositis hisce tribus dubiis: I. An beneficia, quorum reditus non excedunt annua secuta 15 deductis oneribus, teneantur solvere cathedraticum, et in qua summa in casu? II. An confraternitates erectae auctoritate ordinaria, et habentes propriam ecclesiam teneantur solvere cathedraticum in casu? III. An ad solutionem cathedratici teneantur etiam confraternitates non habentes propriam ecclesiam, sed simplicem tantum cappellam in honorem sanctorum, sub quorum titulo sunt erectae in casu? Responsum fuit: Ad I et II. *Affirmative.* Ad III. *Negative,* et amplius.

Taxa Innocentiana est omnino servanda. 14
Propositis enim inter alia duobus sequentibus dubiis: XII. An constet de inobservantia taxae Innocentianae in Curia episcopali Alexani quoad collationem beneficiorum, ordinum et exsecutionem dispensationum matrimonialium et quatenus *affirmative.* XIII. An et quas poenas incurrerint Episcopus, eiusque officiales in casu, etc. Sacra congregatio Concilii in *Alexanen.*, die 1 Septembr. 1742 respondit, ad XII et XIII: *Episcopus sedulo invigilet, ut taxa In-*

nocentiana omnino servetur; et quoad praeteritum consulat conscientiae suae.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

15 Possunt Episcopi taxare stipendium, pro missis tum in synodo, tum extra synodum. Amostaz., de Causis piis, lib. 2, cap. 4, n. 6 et seq.; Romaguer., ad Constit. synod. Gerund., lib. 3, tit. 17, cap. 18, n. 6 et plur. sequent.

16 Nota tamen quod non possunt Episcopi stipendium taxare *negative,* ut nec sit maius, nec minus, et ita ut libere non dari possit in quacunque quantitate, et libere in quacunque quantitate recipi. Passerin., de Stat. homin., quaest. 187, art. 4, a num. 394, et maxime num. 397; Giballin., de Simon., q. 17, consect. 7, num. 5.

17 In taxando vero hoc stipendio attendendae sunt circumstantiae loci, et temporis, et qualitatis missarum, cum maius stipendium sit taxandum pro una missa, quam pro alia, nempe pro solemni ac cantata, quam pro non solemni. Confer praeter allegatos Cortiad., dec. 24, n. 13, part. 4.

18 Taxato ab Episcopo stipendio, tenentur ad illud etiam laici, ita ut in foro possint conveniri. Tancredin., consult. 59, n. 24; Romaguer., ad Constit. synod. Gerund., lib. 3, tit. 17, c. 18, n. 10.

19 A potestate saeculari taxari minime potest hoc stipendium. Amostaz., de Causis piis, lib. 2, cap. 4, n. 13; Cortiad., decis. 244, n. 13, part. 4.

20 Num pro exsequiis et sepulturis sint debita aliqua emolumenta, possintque ea taxari ab Episcopo, vide Romaguer., ad Synod. Gerund., lib. 3, tit. 19, cap. 4, n. 48, ubi an taxae huic stare teneantur laici ac clerici, pariterque regulares exempti.

RESPONSIO AUCTORIS.

21 Circa ea quae hic adducuntur praesertim n. 16 recolenda sunt, quae iam tradidi ego in verb. ELEEMOSYNA, n. 65, nempe: *eleemosyna pro unaquaque missa manuali non potest tradi minor uno iulio.* Sic expresse statutum est de mandato Clementis XI, die 23 Decembris 1706, ut patet in eius speciali Bullario, edicto XII. Et sic etiam statuit sacr. Congr. Conc. 18 Aprilis 1726. Unde Episcopus statuere potest, ne sacerdotes recipiant quid minus eleemosyna taxata. Sacr. Congr. Concil., in S. Severini *Eleemosynae missarum,* 16 Iulii 1697, et ita habetur etiam in Notificatione super eleemosyna missae edita a Card. Lambertino, deinde Benedicto XIV, qui insuper plurima tradit ad rem in suo egregio opere, de Synodo dioeces., lib. 5, cap. 8, 9, et lib. 15, cap. 25, merito ibi videnda et observanda.

TE DEUM LAUDAMUS

CANTICUM

1 Magna de huius cantici auctore controversia est. Plerique, qui ad saeculum XVI scripsere, canticum hoece a S. Ambrosio cum Augustino, in huius baptismo decantatum fuisse statuerunt. Verum id deinde magnae auctoritatis scriptores negarunt. Ita Gavantus in recentiori Merati editione, t. 2, parte 1 ad Rubricas Brev., sect. 5, cap. 19, ad rubric. 31, p. 362, in Tex.; Gavanti, n. 1, ubi censet esse solius Ambrosii, qui plurimos hymnos composuit. Accedit Merati in novis Dissertationibus, Observationibus, inquam, p. 363, a n. 1, qui n. 3, p. 374, suspicatur potius esse vel S. Hilarii Arelatensis, vel alicuius monachi Lirinensis. Petrus Puricellus, in dissertatione Nazariana, cap. 69, n. 7 et 8, putat esse solius S. Ambrosii, quod etiam vult Martene ad cap. 2 Regulae S. Benedicti, et ad eamdem Regulam ibi Petrus Boerius et Thobias Lhoner, in Instruct. practica de officio divino, part. 2, tit. 1, § 11. Hugo Menardus in Notis ad unctionem regum Francorum, tom. 3 Operum S. Gregorii, edit. Paris., pag. 585, nota 1083, negat compositum et decantatum in baptismo S. Augustini; de auctore nil definit, quod idem faciunt Paulus Bosca in Martyrologio ecclesiastico Mediolan. ad diem 14 Ianuarii in S. Datio. Mabillonius, tom. 1 Analector. et in Dissertatione de Azymo, cap. 6, asserit rem esse dubiam, nec constare an sit illorum SS. doctorum. Grancolas, Comment. in Breviar., lib. 1, cap. 33; Muratorius, tom. 4, in praefatione ad Histor. Landulphi senioris, de scriptoribus rerum Italicarum; Raynaudus, tom. 11, tract. de bonis ac malis libris, partitione 1, erotemate 10, n. 189, pag. 270, et Cangius in Glossario, verbo *Hymnus Te Deum,* cum plurimis aliis negant referendum ad Ambrosium et Augustinum; sed cuius sit non statuunt. Card. Bona, lib. de divina Psalmodia, cap. 16, § 12, n. 3, innuit ab aliquibus tributum cuidam Sisebuto monacho, sed ipse id reiicit; at hanc opinionem secutus est Natalis Alexander, tom 4 Histor. ad saecul. IV, cap. 6, art. 27, n. 12, pag. 161, edit. Lucensis, sed illud reiicit Merati, loco supracitato, num. 3, p. 373.

2 Luculentam de hac controversia disputationem a doctissimo P. Fabio Davretta conscriptam edidit Romae 1751 cl. Emmanuel

Azevedo in dec. suarum Exercitationum Liturgicarum, p. 190 seqq. Aliqua ex ea promemus.

3 Ac primum in huius cantici antiquitatem § 11 inquirit auctor [1]: *Nullus,* inquit, *quod sciam, ante S. Caesarium Arelatensem, huius cantici mentionem fecit.* Hic sectator institutorum monachorum Lirinensium, ut tradit Cyprianus, scriptor eius Vitae, lib. 1, cap. 4 et 5, episcopatum suscepit circa annum 600, et obiisse creditur 643 ex Labbeo ad Bellarminum, de Scriptor. ecclesiast. Eius nepos Tetradius, vel Tetridius (seu Teridius apud Caereum) ex ore eiusdem regulam suscepit monachorum circa initium VI saeculi, de qua Hugo Menardus in Concordia regularum S. Benedicti Ananiae abb., pag. 59. In hac Regula, quae habetur in codice Holsteniano regularum SS. PP., part. 2, pag. 93, n. 21, praescribitur qualibet Dominica ad matutinas preces recitandum canticum *Te Deum;* eadem regula habetur n. 2, tom. 15 Biblioth. edit. Paris.

4 S. Benedictus post S. Caesarium [2], idem canticum inseruit officio monastico ad finem matutini, ut patet ex eius Regula, cap. 11, ut in cod. Regul. Holestenii, et etiam in Concordia S. Benedicti Ananiae abbatis cap. 23, in Append. 3, pag. 348. S. Benedictus, Pater monachorum Occidentis, natus creditur anno 480, defunctus circa 543. Lege Praefationem Mabillonii ad 1 tom., Acta SS. Ordinis Benedictini, num. 3, 26, 41, 59, suam regulam tradidit S. Mauro proficiscenti in Gallias circa annum 541, unde credimus eam scriptam anno 540.

5 *Officium Mozarabum* laudatum fuit [3] et traditum recitandum toti Hispaniae in Concilio Toletano IV cui praefuit anno 633 S. Isidorus Hispalensis, ut tradit Roblesius in Vita Card. Thomasii, pag. 117. At in eo officio praescribitur dicendum canticum *Te Deum* ad primam, ut ex eodem Roblesio, cap. 25, loco cit., apud Blanchinum, p. 119. Cumque S. Isidorus non credatur auctor, sed instaurator illius officii, patet canticum istud fuisse in usu apud Hispanos initio saeculi VII.

6 Sed eiusdem mentio est apud scriptorem anonymum [4] monachum quemdam monasterii S. Germani Parisiensis Episcopi sub duce Pippino, qui deinde anno 752 regnum Galliae suscepit. Scriptor hic tanquam sibi narratam a Carolo Magno scribit eam translationis historiam, facta utique ante annum 762. Et sic loquitur apud Surium in 7 tomo ad diem 25 Iulii, pag. 596 paulo post medium: *Viso autem tanto miraculo, tam Episcopi quam reliqui clerici, quam magna poterant voce,* Te Deum laudamus, Te Dominum confitemur, *praecedentes sanctum Feretrum, iubilare coeperunt.* Eadem leguntur apud Bollandianos tom. 6 Maii, pag. 789 in fine, n. 5.

Amalarius Fortunatus Episc. Trevirensis [5], 7
qui floruit circa annum 810, in sua Praefat. seu Prologo ad Antiphonarium, pag. 223, col. 1, apud Hittorpium de divinis officiis testatur in Ecclesia Romana decantatum fuisse hymnum hunc ad matutinas preces.

Smaragdus abbas, in celeberrimo commen- 8
tario in Regulas S. Benedicti, ad. c. 2 [6], vocat *hymnum hunc Ambrosianum.* Et hic primus est ex scriptoribus, qui indicium aliquod dederit auctoris, cui referatur hic hymnus, quod profecto non est contemnendum.

Verum, caeteris omissis, audiamus Landul- 9
phum Seniorem, qui saeculo X historiam scripsit a Muratorio vulgatam tom 4 Scriptor. rer. Ital. Is ergo lib. 1, cap. 9, ait: « Eodem tempore contigit, ut quidam sapiens, tamen errore Manichaeorum seductus, nomine Augustinus, argumentis dialecticae armatus, et postea Dei fidelis et catholicus vivens Episcopus, cum in Ecclesia Hyemali non orationis curiositate, neque secundum causam utilem videndi et audiendi Domini mysteria, sed reprehendendi gratia B. Ambrosium de incarnatione Domini ad populum invenisset tractantem et praedicantem: oblitus sui et suorum omnium cogitationum, pallens et tremens omnibus qui erant, et videntibus obriguit. Quin etiam, finita admonitione, quam ad populum B. Ambrosius ministrabat, privatim ad eum Augustinus pervenit. At B. Ambrosius cogitans eius scientiam, patefactaque eius disciplina, quid in arte valeret, qualiter in fide catholica dissentiret, et per Spiritum sanctum cognoscens, qualiter fidelis et catholicus futurus esset, placidissime et multum charitative suscepit, etc. Tandem nutu divino non post multos dies, sicut multis videntibus et sibi consentientibus palam observaverat, sic in fontibus, qui beato Ioanni ascribuntur, Deo opitulante, a beato Ambrosio, cunctis fidelibus huius urbis astantibus et videntibus, in nomine sanctae et individuae Trinitatis baptizatus et confirmatus est. In quibus fontibus, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis: *Te Deum laudamus* decantantes, cunctis qui aderant audientibus et videntibus, simulque mirantibus, in posteris ediderunt, quod ab universa Ecclesia Catholica usque hodie tenetur et religiose decantatur » etc.

Scriptoribus, qui cantici meminerunt, addi- 10
mus mss. codices, qui illud exhibent cum

[1] An. 504.
[2] An. 540.
[3] An. 600.
[4] An. 752.
[5] An. 810.
[6] An. 816.

ascripto auctoris nomine. *Hymnus ad Matut. diebus Dominicis, quem S. Ambrosius et Augustinus condiderunt.* Ita alter Vaticanus n. 98. *Hymnus quem S. Ambrosius et S. Augustinus invicem condiderunt.* Ita. codex Psalterii Palatinus n. 39, quem Carolus Magnus anno 772, Adriano I Summo Pontifici dono misit, qui postea ab Adriano eodem S. Willehado primo ecclesiae Bremensis Episcopo de anno 778 donatus, in eadem ecclesia per octo et amplius saecula asservatus, nunc custoditur in Bibliotheca Caesarea, teste Lambeccio ad eamdem Bibliothecam lib 2, cap. 5, pag. 294, post numerum 130, et notavit Merati ad Gavantum, tom. 2, part. 1, pag. 396, column. 2, et Mabillonius in Dissert. de azymo, cap. 6.

11 *Hymnus S. Ambrosii.* Ita duo codices Bibliothecae Casinensis n. 430, 555, quod Merati ad Gavantum tom. 2, part. 1, pag. 371, num. 11.

12 *Hymnus S. Abundii.* Ita in breviario antiquissimo collegii Aniciani de urbe, de quo meminit Gavantus ad Rubricas breviarii, sect. 5, cap. 19, n. 1. Putat Thomasius citatus, legendum *S Ambrosii.*

13 *Hymnus S. Hilarii Pictaviensis.* Ita epistola Abbonis Floriacensis monachi, qui floruit circa annum 970. Fragmentum huius epistolae, in quo id pro comperto asseritur, dant Maurini Patres id praefatione ad opera S. Hilarii, § 3, n. 21. Meminit etiam Vezzosi, in nota 6, pag. 345, tom. 2 operum Card. Thomasii, et Natalis Alexander tom. 4 Histor., pag. 161.

14 *Hymnus S. Sisebuti.* Ita codex Basilicae Vaticanae n. 11, apud Thomasium, et Bonam, de divina Psalmodia, cap. 16, § 12, n. 3. *Hymnus Sisibuti monachi.* Ita in breviario Casinensi scripto sub Paschali II (id est intra annos 1099 et 1118) asservato in Bibliotheca Oratorii domini Iesu Parisiis ex Cangio, verbo *Hymnus Te Deum,* et apud Natalem Alexandrum, tom. 4, ad saeculum 4, cap. 6, art. 27, n. 12, pag. 161, et Meratum in Commentario ad Gavantum, tom 2, part. 1, pag. 373, num. 3.

15 *Hymnus Nicetae.* Ita Psalterium Gallicanum apud Iacobum Usserium Armacanum in tractatu de Symbol. com. Ecclesiae; et Meratum, pag. 373, columna 2 in fine.

16 Quod ad me attinet, statuo hymnum hunc non esse tribuendum *Nicetae,* vel *Sisibuto monacho,* ut fecit Natalis Alexander supracit. § 1. Nam de his auctoribus altum silentium omnibus antiquis, et fides unius vel alterius codicis tanti non est, praecipue si nullo alio fulciatur adminiculo, ut movere nos debeat ad statuendum de re adeo incerta. Praeterea si Sisibutus iste sit monachus Benedictinus, assertum huiusmodi quo auctor huius hymni propugnatur, sine manifesto anachronismo sustineri non potest, cum ante exortum Benedictini ordinis hymnus ille legatur apud S. Caesarium Arelatensem.

Statuo secundo, ex nullo positivo fundamento 17
constare esse S. Hilarii Arelatensis vel alicuius monachi Lirinensis: contra opinionem, quam suspicando proponit Meratus ad Gavantum tom. 2, part. 1, pag. 374, n. 3. Nam ubi mentio in codicibus, vel apud scriptores huius Hilarii, dum agitur de hoc hymno? Circa monachos Lirinenses, quamvis non abnuerim apud eos divina psalmodia usum fuisse huius hymni tempore S. Caesarii Arelatensis, qui eorumdem instituta sectabatur, quique illius hymni meminit in sua Regula data Tetridio, undenam colligere licet hymnum hunc exordium habuisse inter septa huius monasterii, et non potius alibi iam usurpatum transiisse in consuetudinem etiam illius monasterii? In codicibus etiam saepe vocatur *hymnus sanctorum Patrum,* quod nomen non facile dixerim convenire hymno, cuius auctor fuerit unus vel alter privatus monachus, cum praecipue sciamus, antiquis temporibus non quaecunque privati scriptoris, sed selecta tantum vel ex sacris Scripturis vel ex celeberrimis sanctorum virorum scriptis divinae psalmodiae inserta fuisse.

Statuo tertio, multo minus illum tribuen- 18
dum esse *Nicetae,* cum huius asserti nulla sit probabilis, imo nec levissima coniectura; testimonium autem unius codicis nihil probat, cui perspecta sit amanuensium licentia, qua etiam dissimulata, potuit contingere, quod ecclesiae alicui, in qua forte moris non fuerat praedictum hymnum decantare, primum Nicetas ille decantandum attulerit aliunde, vel praescripserit, ex quo, Nicetae eidem in codicibus deinde illius Ecclesiae attributus fuerit.

Statuo quarto, hymnum hunc primo non 19
fuisse exaratum, nec alterno divino quodam aestro ex tempore decantatum, occasione baptismatis, a SS. Ambrosio et Augustino, ut asserit communis recentiorum sententia: at redditum ab Augustino, qui illi iam catechumenus assueverat, modulante etiam Ambrosio solemniter cum toto populo, facile et libenter credo. Primae negativae huius asserti parti suffragantur graves scriptores, quos dedimus in § 1, et id solum nobis hic superest, nostram fundamentalem rationem afferre, cur eisdem subscribamus. Cum res ista, contrariis hinc inde rationibus, in contrarias partes a scriptoribus trahatur; facto proprio standum potius est testi omni exceptione maiori de se scribenti, quam aliis monumentis incertis, si praesertim deprompta sint ex scriptoribus longe posterioribus. Regulae huic aequissimae criticis, nemo, puto, refragabitur, cum ea etiam decantata sit in omnibus tribunalibus. At de suo baptismo ita scribit Augustinus ubique, et nullo modo credibile sit intervenisse eas

circumstantias, quas assumit praedicta sententia pro eo hymno improviso instinctu decantato ab eodem Augustino et Ambrosio, igitur prudenter ab ea recedendum est.

20 Patroni igitur vulgaris sententiae credunt Augustinum crebris et captiosis quaestionibus defatigantem Ambrosium; dum eum primo audivit sermocinantem de incarnatione Domini, ita subito eius oratione perculsum, ut tremens et pallens, vidente populo, obriguerit, admissum deinde in Ambrosii familiaritatem, post paucos dies solemniter baptizatum, ac subito impetu una cum Ambrosio alternatim praedictum hymnum cecinisse; ex quo deinde ille in morem universae Ecclesiae transierit. Ita rem narrat sermo 92 Ambrosio tributus, quique inscribitur *de Augustini baptismo;* et Landulpus Senior, sub nomine Datii Mediolanensis, cuius verba dedimus § 2, sub anno 1090. At narrationem istam fabulis scatere redarguit ipsemet Augustinus testis omni exceptione maior in facto proprio. Et primo Augustinum defatigasse Ambrosium salebrosis quaestionibus, cum primum Mediolanum advenit, omnino opponitur ei quod ipse narrat lib. Confessionum 5, cap. 13, ubi et privata affabilitate Ambrosii, et eius in dicendo dulcedine se captum assserit, et sensim per eius verba, quibus in principio solum attendebat, illapsas eius animo sententias in favorem Christianae religionis diserte confirmat cap. 11. Igitur ad fidem paulatim traductus est, non contentiose disputando, sed magna cum voluptate audiendo disserentem Ambrosium, et solventem aenigmata Scripturarum. Nullibi autem est illi mentio de sermone illo Incarnationis, quo audito, subito obriguerit, spectante populo, et fidem susceperit. Amorem Ambrosii erga Augustinum et eius matrem Monicam, habes lib. 6 Confess., cap. 1 et 2. Ex cap. vero 3 discimus Augustinum nullas privatas disputationes adeo cum Ambrosio habuisse, ut vix rarissime potuerit eius colloquio perfrui, illique animi sui fluctuationes exponere; ibi enim sic scribit: *Non enim quaerere ab Ambrosio poteram, quod volebam, sicut volebam, secludentibus me ab eius aure atque ore catervis negotiosorum hominum, quorum infirmitatibus serviebat.* Et paulo inferius n. 3: *Sed certe mihi nulla dabatur copia sciscitandi, quae cupiebam, de tam sancto oraculo doctoris illius, nisi cum aliquid breviter esset audiendum; aestus autem illi mei otiosum eum valde, cui refunderentur, requirebant, nec unquam inveniebant. Et eum quidem in populo verbum veritatis recte tractantem omni die Dominico audiebam; et magis magisque mihi confirmabat omnes versutarum calumniarum modos, quos illi deceptores nostri adversus divinos libros innectebant, posse dissolvi.* Ubi hic privatae disputationes cum Ambrosio locum habere possunt, iuxta suppositium sermonem eiusdem? Ubi primus (iuxta relationem Landulphi sub Datii nomine) ab Augustino sermo de Incarnatione auditus in Ecclesia, in eoque subita animi mutatione et corporis rigore ad fidem statim traductus? Si post toties auditum Ambrosium emersit ex erroribus Manichaeorum, et ut ipse fassus est matri suae interea advenienti Mediolanum, ita illos respuit, ut nec Manichaeus, nec Christianus esset, sicuti expresse narrat lib. 6, cap. 1, sed aliam sectam declinaret academicorum dubitando de omnibus, ut in lib. 5, cap. ultim.

At secundo Landulphiana narratio fallitur, 21
ut eo quod asserit statim conversum ad fidem Augustinum audito eo sermone. Per quot ambages et circuitus S. doctor Christianam fidem susceperit, eodem resistente divinae gratiae, ipsemet testatur et deflet in libris Confessionum. Hoc didicisse sufficiat; cum anno 385, Bautone consule (cui Kalendis Ianuarii aperienti annum novum Augustinus Panegyrim Mediolani dixit, ut constat ex lib. 3 contra epist. Petiliani, cap. 25), ipse iam a paucis mensibus in eam civitatem professor rhetoricae conductus fuisset; statimque Ambrosii concionibus declarari coepisset, adhuc perpetuo aestu fluens et refluens, nonnisi anno 386 plene de fide suscipienda deliberavit; idque, non occasione sermonis Ambrosiani aut prodigiosi illius stuporis; sed lectione Epistolarum Pauli, praevia illa divinitus delapsa ad aures voce: *Tolle, lege,* ut fusius narrat lib. 9, cap. 2, atque haec omnia contigisse anno 386 (id est fere uno integro ab auditis Ambrosii concionibus) invicte ostendunt accuratiores scriptores Vitae S. Augustini, et Card. Norisius in Somniis; Fr. Macedo, som. 32, pag. 1228, t. 3 Oper. edit. Veronen. Ex quibus etiam tertio falsitatis arguitur ea narratio Landulphiana, dum asserit *paucos post dies* ab audito Ambrosio, aquis baptismatis ablutum Augustinum; melius dixisset *paucos post annos.* Nam baptizatus est anno 387, mense Aprilis in Sabbato sancto una cum filio Adeodato ex concubina suscepto atque amicissimo suo Alipio, ut constat ex 9 lib., cap. 6 Confessionum. Cum igitur in quaestione involvente factum proprium S. Augustini, habeamus rem totam aliter ab eo narratam ac tradunt monumenta, quibus adversarii omnes nituntur, nemo, nisi decipior, illis fidem adiungere poterit, quin aut erroris aut mendacii sanctum doctorem coarguat.

Quisnam igitur auctor? Nullius certe potiore 22
iure canticum hocce sibi vindicare potest, quam S. Ambrosius, cui passim ascribitur; modo statuam iam illud fuisse ab Ambrosio compositum atque in Mediolanensi Ecclesia iam decantatum fuisse, antequam de Augustini baptismate cogitaretur. Hanc sententiam, quae

Gavanti est, Petri Puricelli in Dissertatione Nazariana, cap. 39, num. 7 et 8, atque Edmundi Martene ad caput 2 Regulae S. Benedicti, eo libentius amplectimur, quia aptissima est conciliare discrepantes auctorum opiniones, et si non in totum, magna ex parte tuetur communem persuasionem, quae hymnum hunc Ambrosii et Augustini vult. Dato enim, quod ille, auctore Ambrosio, iam fuerit in usu apud eius Ecclesiam, non difficile creditur decantatus potissimum fuisse occasione baptismatis celeberrimi illius, ex quo deinde profluxerit nomenclatura illa, quod alio nomine apud populum non audiret, quam *Hymni SS. Ambrosii et Augustini.*

23 Ad hanc confirmandam sententiam praesto est Ambrosius ipse in oratione de Basilicis non tradendis, ubi ait: *Hymnorum quoque carminibus deceptum populum ferunt Ariani. Plane ne hoc abnuo. Grande carmen istud est, quo nihil potentius quam confessio Trinitatis, quae quotidie totius populi ore celebratur. Certatim omnes student fidem fateri, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum norunt versibus praedicare.* Fateor, hic Ambrosium universim loqui de suis hymnis; at si potissimum dixero intendisse digitum in hymnum hunc *Te Deum,* praeter auctoritatem doctissimi Puricelli, me non absurda loqui suadent 1. quod hic loquitur de expressa confessione Trinitatis; 2. de confessione, qua praecipue armarentur fideles contra Arianorum dolos, Filii divinitatem et perfectam aequalitatem cum Patre impugnantes; et 3. de confessione, quae quotidie a populo decantaretur. Concedo plerosque alios Ambrosii hymnos in ultima stropha habere breviter confessionem Trinitatis: fateor etiam eamdem confessionem contineri in Ambrosii hymnis: *Iesu redemptor gentium, et Deus creator omnium et splendor paternae gloriae;* at nullus ex his inscribitur *Confessio Trinitatis.* Canticum vero *Te Deum* expressa est confessio: incipit enim *Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia, Patrem immensae maiestatis. Venerandum tuum verum et unicum Filium* (vide quam apta sint contra negatam ab Arianis omousian Filii). *Sanctum quoque Paracletum Spiritum. Tu Patris sempiternus es Filius:* contra eosdem Arianos, Filium factum in tempore docentes: *Tu ad dexteram Dei sedes in gloria Patris:* en gloriae aequalitatem in Filio, quem Ariani Patre minorem praedicabant. Item alios Ambrosii hymnos, qui offeruntur ad explicanda eius verba, difficile suaderi potest quotidie a populo decantatos. At noster hymnus quotidianae modulationi deputatus apparet. *Per singulos dies benedicimus te. Dignare, Domine, die isto sine peccato nos custodire.* Igitur si quis verba Ambrosii perpendat, negare non potest, illis exprimi fusiorem aliquam Trinitatis et fidei confessionem quotidie a fidelibus recitatam; aut igitur haec fuit Symbolum fidei; et hoc non patiuntur verba Ambrosii; aut hymnus iste, in quo summa quaedam verba, inquam, Ambrosii; nam istud non obiecissent Ariani tanquam canticum ipsius Ambrosii; aut hymnus iste in quo summa quaedam deprehenditur confessionis fidei, praesertim circa Trinitatem et Incarnationis mysterium. Atque hinc factum ut in codicibus Vaticanis 52 et 85, apud Thomasium t. 3 Oper., p. 64, inscribatur hoc canticum: *Hymnus in honorem S. Trinitatis;* et in aliis: *Hymnus SS. PP. in honorem S. Trinitatis,* aut *Confessio fidei.*

At, inquies cum Raynaudo et Merato, Ambrosius hic loquitur de hymnis constantibus versibus, carmine, etc., adeoque metricis; at huiusmodi non est canticum istud, igitur ad illud eius verba referri non possunt. At prudenti cuique in verbis Ambrosii facienda magis vis est in eo, quod scribit de *confessione Trinitatis et quotidie decantata,* quam in vocibus *hymni, versus, carminis,* etc. Nemo enim est qui ignoret his nominibus saepe vocari Psalmos ipsos, sequentias, Symbolum ipsum fidei, quae omnia metro non constant, atque hic idem noster canticus et in plerisque codicibus, et ab auctoribus vocatur *hymnus.* Quidquid igitur alternatim canendo dicebatur in *Divina psalmodia, hymnus, canticum, carmen* vocatum reperitur: *Gloria in excelsis Deo,* Doxologia *Gloria Patri,* etc., Trisagion *Sanctus Deus,* passim dicuntur: *Hymnus angelicus, Glorificationis hymnus,* etc. S. Augustinus in psalmum CXLVIII: *Hymnus scitis quid est? Cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum, et non cantas, non dicis hymnum.* 24

TEMERARIA PROPOSITIO

Vide verb. PROPOSITIONES DAMNATAE, *num. 36.*

TEMPERANTIA

Vide verb. VIRTUS, *num. 120.*

TEMPLA GENTILIUM

1 In templis, festivitatibus et sacrificiis gentilium seu infidelium prohibentur christiani tibicinibus, musicis instrumentis aliisque modis operam ipsis praestare seu inservire. Benedictus XIV, tom. 1, const. 107, incip. *Omnium sollicitudinum,* ubi plurima alia ad rem merito observanda.

TERRITORIUM SEPARATUM

1 Territorium separatum importat iurisdictionem in clerum et populum, in ecclesias et loca. Bened. XIV, tom. 1, const. 76, incip. *Apostolicae servitutis,* § 6. Territorium autem separatum praelato inferiori competere non censetur in loco intra certam dioecesim exsistente, nisi constet de privilegio apostolico aut de immemorabili consuetudine. Idem, tom. 2, constit. 33, incip. *Inter multa.* Territorii separati iura ex mera denominatione *nullius dioecesis* non probantur. Idem, ibidem.

TERTIARII, TERTIARIAE

Summarium.

1-2. Tertiarii et tertiariae habentes requisita const. Leonis X et decreti generalis Sacr. Congr. Episcop. et Regul. innovantis et confirmantis ad id decreta Sacrae Congreg. Concilii, gaudent privilegiis, quibus gaudent Fratres ordinis, cuius Tertiae Regulae habitum gestant. - 3. Assignantur requisita ex const. Leonis X. - 4. Ex supra assignatis requisitis soli illi Tertiarii viri gaudent privilegiis sui ordinis, et exemptione ab Ordinarii iurisdictione, qui collegialiter vivunt aut cum claustralibus habitant. - 5. Item solae illae Tertiariae mulieres gaudent dictis privilegiis et exemptione, quae virginalem seu caelibem, aut castam vidualem vitam ducunt in domibus suis, aut suorum consanguineorum vel affinium, facto prius voto simplici in manu sui superioris de servando vitam caelibem, aut castitatem vidualem sub habitu et regula proprii ordinis; non autem ad id requiritur quod dictae Tertiariae *collegialiter,* ut Tertiarii, vivant aut claustralibus habitent. - 6. Ut praedictae Tertiariae gaudeant omnibus privilegiis sui ordinis et exemptione ab Ordinarii iurisdictione, requiritur etiam quod a superioribus regularibus admittantur ad habitum de expressa licentia Ordinarii, et sint in aetate 40 annorum, probatae vitae ac bonis moribus praeditae, et habeant de proprio, unde sufficienter vivere possint, et non cum aliis viriis, quam cum consanguineis vel affinibus in primo tantum gradu sibi coniunctis cohabitent. - 7. An autem praedictae qualitates in huiusmodi Tertiariis concurrant, spectat ad Ordinarium loci id declarare. - 8. Affertur ad id propria formula. - 9. An si omnia supradicta requisita in allato decreto non serventur, professio sit nulla. - 10. Tertiariae habentes praedicta requisita gaudent privilegio fori et exemptionis a gabellis. - 11. Unde ipsae conveniri debent coram conservatore illius ordinis, cuius habitum deferunt. - 12. Item Tertiariae habentes dicta requisita gaudent privilegio canonis. - 13. Tertiariae habentes requisita constit. Leonis X non sunt molestandae pro solutione oneris, ut dicitur *Delle Bocche.* - 14. Item sunt immunes a gabellis etiam quoad animalia. - 15. Tertiariae, quae vivunt in congregatione absque clausura, non gaudent dictis privilegiis. - 16. Tales Tertiariae possunt prohiberi, ne in communitate maneant, nisi professionem cum quarto voto de perpetua clausura emittant ad formam constitutionis S. Pii V. - 17. Consimiles Tertiariorum, seu mulierum congregationis, vel penitus dissolvuntur, vel si tolerentur, remanent sub omnimoda iurisdictione Ordinarii. - 18. Tertiarii et Tertiariae habentes requisita const. Leonis X et dicti decreti generalis, si decedant, non sibi electa sepultura, et in ecclesiis ordinis, cuius habitum assumpserunt, communis sepultura pro ipsis reperiatur, debent in ipsa sepeliri, alias sepeliri debent in parochiali. - 19. Si Tertiariae post votum castitatis et professionem emissam, aliaque requisita servantes contrahant matrimonium, est quidem illicitum, sed tamen validum. - 20. Tertiariae, quamvis dicta requisita habeant, acquirere non possunt legatum relictum pro puellis monachandis. - 21. Tertiarii utriusque sexus in claustro non viventes subiiciuntur parochis quoad sacramentorum administrationem, nec possunt alteri peccata sua confiteri, quam confessario ab Episcopo approbato. - 22. Tertiarii utriusque sexus non habentes dd. requisita, habitantes in propriis domibus, sicut alii laici, non gaudent privilegio fori, nec canonis, nec exemptionis ab oneribus publicis aliorum laicorum. - 23. Si tamen adsit alicubi consuetudo, ut fruantur privilegiis exemptionum, etiam non habentes dicta requisita, talis consuetudo debet servari. - 24. Tertiarios utriusque sexus ad habitum propriae religionis admittere possunt omnes regulares ad id facultatem a Sede Apostolica obtinentes, et iuxta legitimam consuetudinem cuiusvis ordinis. - 25. Quoad Tertiarios utriusque sexus ordinis Minorum varia pro diversitate temporum, locorum et personarum emanarunt apostolica decreta; at hic iuvat adducere solum novissimas constitutiones ad id editas a Benedicto XIII. - 26. Et primo refertur constitutio incip. *Paterna Sedis Apostolicae providentia,* edita pro Minoribus de Observantia, in qua varia ad eorum favorem disponuntur, et hic adducuntur. - 27. Deinde refertur constitutio incip. *Ratio Apostolici ministerii,* edita pro FF. Cappuccinis, in qua disponitur quod eorum Tertiarii fruantur gratiis et indulgentiis concessis Tertiariis Fratrum minorum. - 28. Et successive refertur constitutio in cap. *Singularis devotio,* edita pro PP. Conventualibus, in qua statuitur quod eorum Tertiarii gaudeant privilegiis et gratiis spiritualibus caeteris aliis Tertiariis concessis. - 29. Ast vero postremo idem Benedictus aliam edidit constit. incip. *Dilecti filii,* in qua denuo confirmavit quae pro Tertiariis Minorum de Observantia in d. constit. *Paterna Sedis Apostolicae,* etc., sancita sunt. - 30. Unde ex verbis istius ultimae constitutionis expresse patet quod in quibuscunque civitatibus et locis, ubi erectus est seu fundatus ordo, seu Congregatio Tertiariorum utriusque sexus a Minoribus de Observantia, non potest amplius erigi nec fundari a PP. Conventualibus et Cappuccinis. Nec ab ipsis possunt ad habitum Tertii Ordinis admitti; alias nullis gauderent indulgentiis et privilegiis. - 31. Tertiarii utriusque sexus ordinis Minorum, etiamsi in propriis domibus saecularibus habitent, nec habeant requisita Leonis X et allati decreti generalis Sacrae Congr., gaudent omnibus indulgentiis quibus gaudent ipsimet

Fratres minores ac moniales Sanctae Clarae. - 32. Dicti tamen Tertiarii, quamvis gaudeant indulgentiis, si non habeant praefata requisita, non gaudent nec privilegio fori, nec canonis, nec exemptione aliqua ab oneribus et muneribus publicis aliorum laicorum. - 33. Nisi tamen alicubi adesset consuetudo, ut fruerentur privilegiis exemptionum, etiam non habentes dicta requisita. - 34. Ad hoc ut Tertiarii utriusque sexus in propriis domibus saecularibus degentes gaudeant omnibus indulgentiis, quibus gaudent ipsimet Fratres minores et moniales S. Clarae, sufficit ut recipiant et deferant habitum iuxta morem et formam, quae pro diversitate regionum hactenus ab eisdem Tertiariis servata est. - 35. Etiamsi sit parvus habitus seu parvum scapulare; ad n. 36. - 37. Habitus Tertii Ordinis non potest conferri nisi a superioribus religionis aut ab aliis delegatis ab ipsis, et nullatenus conferri potest ab aliis Tertiariis. - 38. Tertiarii utriusque sexus post integrum annum probationis seu novitiatus a die recepti habitus, professionem emittunt sub forma quae hic datur. - 39. Et haec formula professionis est ad tenorem praescripti in cap. secundo eiusdem regulae Tertii Ordinis. - 40. Ex hac formula professionis clare stat dictam regulam fuisse a S. P. Francisco concinnatam. - 41. Assignantur quando et quomodo hic Tertius Ordo fuerit a Seraphico P. Sancto Francisco institutus, et sua regula corroboratus. - 42. Tertius Ordo S. P. F. est omnium aliorum origine primus. - 43. In coronatione Summi Pontificis post orationem Spiritus Sancti et B. M. Virg. sola illa S. P. N. Francisci canitur, et quare. - 44. Affertur mysteriosa et miraculosa Christi apparitio ac revelatio S. P. N. Francisco facta ad comprobationem et commendationem huius Tertii Ordinis ab ipso instituti. - 45. Tertiarii utriusque sexus, non obstante hac sic emissa professione, per transgressionem praescriptorum in sua regula, nisi alias ad ea sint obligati ex divinis vel ecclesiasticis praeceptis, nullum committunt peccatum nec mortale nec veniale. - 46. Affertur monitum de instructione ad id danda ipsis Tertiariis, antequam professionem emittant. - 47. Tertiarii nostri Ordinis in saeculo degentes possunt uti nostro Breviario Franciscano. - 48. Alia ad rem. *Remissive.* - 49. Tertiarii, qui nondum compleverint an. 20 nequeunt retineri in conventibus. - 50. Additur attendenda specialis constitutio Benedicti XIII. - 51. Alia ad rem, ad num. 61.

1 Tertiarii et Tertiariae habentes requisita constitutionis Leonis X et decreti generalis infra ponendi Sacrae Congr. Episcop. et Regular. innovantis et confirmantis ad id decreta Sacrae Congr. Conc., gaudent privilegiis, quibus gaudent Fratres Ordinis, cuius Tertiae Regulae habitum gestant. *Communis,* ex repetitis declarationibus Sac. Congregationum, tum Immunitatis, tum Episc. et Regul., ut abunde in decursu patebit.

2 Requisita autem ex const. Leonis X, incip. *Dum intra,* edita in Concilio Lateranensi, sess. 21, pro Tertiariis viris sunt, quod *collegialiter* vivant, seu cum claustralibus habitent, ibi: *Collegialiter autem viventes seu cum claustralibus habitantes,* et pro Tertiariis mulieribus, ut ibi sequitur: *At mulieres virginalem seu caelibem, aut castam vidualem expresso voto et sub dicto habitu vitam ducentes, privilegiis, quibus Fratres Ordinis, cuius Tertiae Regulae habitum gestant, gaudere debeant.* Et in alia constitutione incip. *Nuper in Concilio Lateranensi,* edita die 1 Martii 1518, sic declarat: *Nos ad tollendum omne dubium, motu proprio et ex certa scientia, et de apostolicae potestatis plenitudine, harum serie decernimus et declaramus quod in praemissis de voto solemni religionis minime intelligi debeat, ita ut mulieres virginalem seu caelibem vitam simpliciter voventes etiam in consanguineorum et affinium suorum, aut propriis domibus, vel seorsim habitantes, et privilegiis, et immunitatibus praedictis in omnibus et per omnia frui et gaudere debeant.*

3 Supradictae pontificiae dispositioni inhaerendo Sacra Congr. Episc. et Regul., sub die 20 Decembris 1616 innovans et confirmans decreta Sacrae Congreg. Conc. ad id edita statuit, ut sequitur:

Sacra Congregatio Cardinalium negotiis Episcopor. et Regular. praeposita ad tollendas omnes contentiones inter Episcopos et superiores regulares super immunitates et exemptiones Tertiariarum, quae in privatis domibus degunt, vulgo *Bizzoche,* seu alio quovis nomine nuncupatarum, in primis et ante omnia in memoriam revocat ea, quae Sacra Congregatio Concilii in eadem sententia respondit, videlicet:

§ 1. Sacra Congregatio Cardinalium Conc. Tridentini interpretum saepius respondit minime posse sacerdotes regulares mulierum Tertii Ordinis, quas de Poenitentia, vel Bizzochas vocant, confessiones sacramentales audire, nisi fuerint ab Ordinario approbati ad confessiones personarum saecularium audiendas, quemadmodum nec posse illis sacrosanctum Eucharistiae Sacramentum administrare in die Paschatis Resurrectionis SS. D. nostri Iesu Christi.

§ 2. Verum quoad sepulturam atque alia privilegia, Fratres Tertiarios, Mantellatos, Corrigiatos, aliosque similes, ita demum Ordinis cuius Tertiae Regulae habitum assumpserunt, privilegiis potiri, et ab Ordinarii iurisdictione exemptos esse, si viri collegialiter vivant, aut cum claustralibus habitent, mulieres virginalem seu caelibem, aut castam vidualem expresso voto, et sub habitu vitam traduxerint quemadmodum cavetur constitut. Concil. Lateranen. sub Leone X, quae habetur sess. 11 in fine.

§ 3. Hoc autem voto mulierum alia duo scilicet paupertatis et obedientiae nequaquam includi; quinimo huiusmodi mulieres, si virginitatem aut caelibem vitam simpliciter et expresse voverint, etiam in consanguineorum et affinium suorum, aut propriis domibus, vel seorsim habitantes, supradictis privilegiis Ordinis, cuius Tertiae Regulae habitum deferunt, exemptioneque ab Ordinarii iurisdictione frui debere, ut idem Leo postea declaravit constit. edita 1 Martii 1518.

§ 4. An autem praedictae qualitates in hu-

iusmodi Tertiariis concurrant, Ordinarii loci esse iudicium.

§ 5. Praeterea, si contingat aliquas ex praedictis Tertiariis sine sepulturae electione decedere, eas sic decedentes, ita demum in ecclesiis Ordinis, cuius habitum assumpserunt, si in ipsis earum communis sepultura reperiatur, sin minus in ecclesiis parochialibus sepeliendas esse decernit.

Superioribus autem regularibus sufficienti facultate ad id a Sancta Sede Apostolica suffultis (Cappuccinis exceptis) libere mulieres ad huiusmodi habitum recipere, atque ad ipsos vestiendi eas officium pertinere; non autem ad habitum admittendas et recipiendas esse, nisi probatae vitae ac bonis moribus praeditas, ac in aetate saltem quadraginta annorum constitutas, quae de proprio habeant, unde sufficienter vivere possint, et non cum aliis viris quam cum consanguineis, vel affinibus in primo tantum gradu sibi coniunctis cohabitent, et ab Ordinario loci licentia prius impetrata, qui non aliter eam concedat, nisi de praedictis, praevio examine diligenti, sibi constiterit.

§ 6. Verum in huiusmodi habitu concedendo et respective deferendo, omnino a velo supra caput, quod *superiectum* vocant, et a pectorali quod vulgo dicitur *sottogola*, et a patientia abstinendum esse; quinimo eas, quae supradicta tria, vel aliquod ipsorum deferre comprehensae fuerint, illa dimittere etiam per censuras ecclesiasticas ab Ordinariis locorum compellendas esse decernit.

§ 7. Supradictis vero decretis mulieres Tertii Ordinis, quae collegialiter vivunt, non comprehendi, quinimo eas dispositioni constitutionis Pii V, editae Romae anno 1566, 4 Kalend. Iulii, quae incipit *Cura pastoralis*, etc., penitus subiacere expresse declarat. Non obstantibus quibuscunque in contrarium facientibus.

Dat. Romae 20 Dec. 1616.

4 Ex quibus clare patet quod soli illi Tertiarii viri gaudent privilegiis sui Ordinis, et exemptione ab Ordinarii iurisdictione, qui *collegialiter vivunt*, id est qui vivunt in aliqua communi domo in saeculo aut collegio sub habitu et Regula Tertiariorum approbata a Sancta Sede, *aut cum claustralibus habitant*, id est qui dicto habitu et Regula Tertiariorum morantur intra septa sub obedientia superioris suae religionis, ut recte explicat Donatus, Prax. rer. regul., tom. 2, tract. 17, qu. 3, n. 2 et 3, et alii passim, id aperte colligentes ex verbis citatae const. Leonis X, incip. *Dum intra*, et ex verbis adducti decreti, § 2.

5 Item ex suprapositis clare patet quod solae illae Tertiariae mulieres gaudent dictis privilegiis et exemptione, quae virginalem seu caelibem, aut castam vidualem vitam ducunt in domibus suis, aut suorum consanguineorum vel affinium, facto tamen prius voto simplici in manu sui superioris de servando vitam caelibem aut castitatem vidualem sub habitu et Regula proprii Ordinis: non autem ad id requiritur, quod dictae Tertiariae, Bizzochae, seu Pizzochae, seu Pizzocherae, Mantellatae, Corrigiatae, aliaeque similes *collegialiter*, ut Tertiarii viri, *vivant, aut cum claustralibus habitent*, ut recte notat Donatus, loc. cit., n. 4, et alii passim id clare desumentes ex verbis expressis citatae constitutionis Leonis X, incip. *Dum intra*, et cit. alterius constitut. eiusdem Pontificis, incip. *Nuper in Concil. Lateranensi*, et ex verbis adducti decreti, § 2 et 3.

Ut praedictae Tertiariae gaudeant omnino 6
privilegiis sui Ordinis et exemptione ab Ordinarii iurisdictione, requiritur etiam quod a superioribus regularibus recipiantur et admittantur ad habitum de expressa licentia Ordinarii loci, et sint in aetate quadraginta annorum, probatae vitae, ac bonis moribus praeditae, et habeant de proprio, unde sufficienter vivere possint, et non cum aliis viris, quam cum consanguineis vel affinibus in primo tantum gradu sibi coniunctis cohabitent. Sic expresse statuitur in adducto decreto § 5, verb. *Superioribus autem*.

An autem praedictae qualitates in huiusmodi 7
Tertiariis concurrant, spectat ad Ordinarium loci id declarare. Sic expresse cit. decret. § 4, vide supra.

Unde ad id Monacell., tom. 1, tit. 6, for- 8
mul. 15, n. 1; Card. Petra, tom. 4 Comm. ad const. 14 Martini V, n. 21, tradunt sequentem formulam:

« Dilecta Nobis in Christo N., salutem et benedictionem in Domino.

« Ut tu, quae bonis moribus imbuta, bonaeque frugis, ac laudabilis vitae exsistis, in aetate annorum quadraginta constituta, propria bona, ex quorum fructibus honeste vivere vales, possides, et non cum aliis viris quam cum tuis consanguineis vel affinibus in primo tantum gradu coniunctis habitas, prout haec omnia Nobis praevia informatione constare fecisti, habitum Tertii Ordinis S. P. N. quem postulasti, induere possis, per R. P. N. Ordinis provincialem illum tibi conferendi licentiam et facultatem concedimus et impertimur. In quorum, etc. Dat., etc.

N. Episcopus N.

An autem, si omnia praedicta requisita in 9
allato decreto non serventur, professio sit nulla, variant doctores. Lezana enim Regular. seu de casibus conscientiae ad personas religiosas utriusque sexus, tit. de Tertiariis Regul. eorumque privil., cap. 4, n. 4, et alii, dicunt professionem adhuc esse validam, ex eo quod in dicto decreto non adsit clausula irritans, nec Sacra Congregatio usa fuerit verbis *Non*

possunt admitti nisi, etc., sed verbo *Non admittantur,* et proinde actus admissionis dicendus est illicitus, non autem nullus. De Angelis vero, opusc. de Tertiariis, post tract. de Expens. et melioram., num. 14 et seq., et alii docent oppositum, ex eo quod requisita sint de forma professionis, ibi: *et ab Ordinario loci licentia prius impetrata,* sicque adimit superioribus regularibus aliter habitum ipsis conferendi facultatem, et proinde fecit, ut Tertiariae a non habente facultatem habitum obtinerent. At placet sententia quam docent Card. Petra, loc. cit., n. 23, dicens quod dictum decretum duas habet partes: unam scilicet de contentis in Bulla Leonis X quoad habitus assumptionem et votum, quae cum essentialiter requirantur ad dictam professionem, certum est quod si unum ex istis deficiat, professio sit nulla. Sac. Congr. Immun. in Asculana, 8 Augusti 1702, de quadam Tertiaria, quae receperat quidem habitum, sed non emiserat explicite votum castitatis, licet crederet teneri ad eius observantiam ex dicto religiosi tradentis habitum, accusata de infanticidio, censuit non gaudere privilegio fori; verum dicta Sacra Congregatio supplicavit Sanctissimum pro aliquali commiseratione, ne deveniretur ad poenam ultimi supplicii. Sic Card. Petra, loco cit., ex Riccio, Synopsi, verb. *Tertiariae,* num. 9. Et aliam habet partem de aliis contentis in allato decreto generali § 5, verb. *Superioribus,* quae non important nullitatem professionis; unde si aliquod ipsis deficiat, adhuc Tertiaria gaudet privilegiis; hinc Sacra Congreg. Immunit. in Spoletana, 12 Septemb. 1684, de quadam Tertiaria, quae emiserat quidem professionem, sed solum in anno vicesimo octavo contra allatum decretum requirens aetatem quadraginta annorum, censuit hoc non obstante, adhuc ipsam gaudere privilegio fori. Card. Petra, l. c., ex Riccio, l. c., n. 8.

10 Tertiariae habentes dicta requisita gaudent privilegio fori et exemptionis a gabellis. Sic saepius respondit Sacra Congreg. Immun., et signanter in Neocastren., 17 Iulii 1626, in Salernit., 29 Maii 1629, et in Interamnen., 10 Novemb. 1638, apud Monacell., tom. 1, tit. 6, formul. 14, n. 1. Etiamsi votum emiserint post motam litem, ut censuit eadem Sacra Congregat. Immunit. in dicta Interamnensi, apud Riccium, in Synopsi, verb. *Tertiariae,* n. 3. Unde ipsae, uti exemptae, etiam
11 a iurisdictione Ordinarii, ut patet expresse ex § 3 allati decreti generalis, conveniri debent coram conservatore illius Ordinis, cuius habitum deferunt, ut recte observat Matthaeucc., Offic. curiae, c. 53, sub n. 4, vers. *Exempto.*
12 Ubi n. 5, ex Fagn. in c. *Nullus* de Foro compet., n. 65, recte subiungit gaudere etiam privilegio canonis, et cum multis censet Cardin. Petra, l. c., n. 10.

Tertiariae, si habent requisita necessaria con- 13
stitutionis Leonis X, non sunt molestandae pro solutione oneris, ut dicitur, *delle Bocche.* Sic Sac. Congr. Imm. in Firmana, 21 Febr. 1699, lib. 2 Decret. Vall., pag. 204, apud Riccium, l. c., n. 4.

Item sunt immunes a gabellis etiam quoad 14
animalia, quare iniungitur Episcopo, ut publicet cedulones contra datarios ob exsecutata earumdem animalia. Sacra Congregat. Immunit. in Tarentina, 27 Martii 1703, lib. 3 Decret. Vallem., p. 482, apud Riccium, loc. cit., num. 5.

Tertiariae, quae vivunt in Congregatione 15
absque clausura non gaudent dictis privilegiis. Cardin. Petra, l. c., n. 19; Piasec. in Praxi, part. 2, cap. 3, artic. 7, n. 13; Matthaeucc., l. c., n. 6; Nicol. in Floscul., verb. *Clausura,* n. 38, et alii passim. Et ratio est, quia ipsae in allato decreto generali, § 7, ut clare ibi patet, relinquuntur sub dispositione constitutionis S. Pii V, incip. *Circa pastoralis officii;* ubi Pontifex receptiones et professiones talium Tertiariarum in congregatione absque clausura viventium omnino irritat et annullat, ibi: *Mulieres quoque, quae Tertiariae, seu de Poenitentia dicuntur, cuiuscunque fuerint Ordinis in congregatione viventes, si et ipsae professae fuerint, ita ut solemne votum emiserint, ad clausuram praecise, ut praemittitur, et ipsae teneantur. Quod si votum solemne non emiserint, Ordinarii una cum superioribus earum hortentur et persuadere studeant, ut illud emittant et profiteantur, ac post emissionem et professionem eidem clausurae se subiiciant. Quod si recusaverint, et aliquae ex eis inventae fuerint scandalose vivere, severissime puniantur. Caeteris autem omnibus sic absque emissione professionis, et clausura vivere omnino volentibus, interdicimus et perpetuo prohibemus, ne in futurum ullam aliam prorsus in suum ordinem, religionem congregationemve recipiant; quod si contra huiusmodi hanc nostram prohibitionem et decretum aliquas receperint, eas ad sic vivendum omnino inhabiles reddimus, ac illarum quaslibet professiones et receptiones irritas facimus et annullamus;* quod et confirmavit Gregor. XIII, const. incip.: *Deo sacris virginibus.*

Et tales Tertiarias posse hoc tempore pro- 16
hiberi, ne in communitate maneant, nisi professionem cum quarto voto de perpetua clausura emittant ad formam dictae Pianae constitutionis, rescripsit Sacra Congreg. Episcop. et Regul. in Lucen., 22 Ianuar. 1596, apud Piasec., l. c.; Matthaeucc., l. c., n. 6; Cardin. Petra, loc. cit., n. 19. Et de facto Urban. VIII, const. incip. *Pastoralis Romani Pontificis,* edita sub anno 1630, die 13 Ianuar., suppressit et annullavit quamdam congregationem mulierum, quae in nonnullis Italiae et ultramontanis par-

tibus sine ulla Sedis Apostolicae approbatione ab aliquot annis in unum conveniebant vitae religiosae ducendae praetextu, peculiarem et distinctum habitum deferentes et multa pia
17 opera peragentes; unde consimiles Tertiariarum seu mulierum congregationes, vel penitus dissolvuntur, vel si tolerentur, remanent sub omnimoda iurisdictione Ordinarii, ut censuit Sacra Congreg. Concil. 27 Maii 1677, in qua quidem agebatur de congregatione duodecim mulierum Tertiariarum in oppido Cottunei emittentium quaedam vota castitatis, paupertatis et obedientiae, sed non solemnia et sine clausura; ideoque proposito dubio: *An mulieres huiusmodi subsint visitationi et correctioni Episcopi?* Sacra Congregatio, auditq procuratore generali PP. Reformatorum S. Francisci, censuit *Affirmative*. Et Sacra Congreg. Episcop. et Regular. confirmavit decreta Episcopi facta circa dictas mulieres in Laudensi, 27 Iun. 1704. Et Sac. Congr. Conc. in ead., 15 Iun. 1709, mandavit, ut Episcopus procederet ad visitationem et correctionem earum. Sic expresse refert Cardin. Petra, l. c., n. 20. Vide infra, n. 52.

18 Tertiarii et Tertiariae habentes requisita constit. Leonis X et allati decreti Sacr. Congr., si decedant non sibi electa sepultura, et in ecclesiis Ordinis, cuius habitum assumpserunt, communis sepultura pro ipsis reperiatur, debent in ipsa sepeliri, alias sepeliri debent in parochiali. Sic expresse statuitur in allato decreto, § 5. Vide supra, sub n. 3.

19 Si Tertiariae post votum castitatis et professionem emissam, aliaque requisita servantes, contrahant matrimonium, quamvis peccent, ex quo violent suum simplex votum castitatis, tamen matrimonium est validum. Sacra Congregat. Concilii in Marsicana *Validitatis matrimonii,* 10 Apr. 1660, et iam prius etiam in Tudertina seu Balneoregien., 8 Iul. 1648.

20 Tertiariae, quamvis dicta requisita habeant, acquirere non possunt legatum relictum pro puellis professuris, quia debet dari iis, quae profitentur tria vota substantialia et solemnia. Sac. Congreg. Concil. in Aesina, 8 Iun. 1696, apud Monacell., tom. 1, tit. 10, formul. 19, num. 7. Et in terminis monialium, quae sunt in conservatoriis, ut non valeant habere dotes relictas pro monialibus censuit Sacra Congr. Concil. in Spoletana, 20 Septembr. 1710, denegando huiusmodi indultum conservatorio pueri Iesu.

21 Tertiarii utriusque sexus in claustro non viventes subiiciuntur parochis quoad Sacramentorum administrationem, nec possunt alteri peccata sua confiteri, quam confessario ab Episcopo approbato. *Communis.* Sic enim saepe saepius declaravit Sac. Congregat. Concil., et signanter in Aquilana, 5 Febr. 1604, in Stagnen., 19 Decembr. 1620, et in una Civitatis Castelli, 2 Dec. 1623, et Sac. Congr. Episc. et Regular. in citato decreto generali, § 1, et saepe alibi.

Tertiarii utriusque sexus non habentes dicta 22
requisita constitut. Leonis X, et allati decreti generalis Sacrae Congr., habitantes in propriis domibus, sicut alii laici, non gaudent privilegio fori, nec canonis, nec exemptionis ab oneribus publicis aliorum laicorum. Sic statuit Leo X in cit. const. incip. *Inter cactera,* ibi: *Fratres autem et Sorores Tertii Ordinis, nec non Mantellati, Corrigiati, Pizzocharae, Cordellati, et alii quocunque nomine nuncupati in propriis domibus habitantes, sepulturam, ubi voluerint, eligere valeant. Sed die Parchatis tantum Eucharistiam, necnon Extremam Unctionem, caeteraque ecclesiastica Sacramenta (Poenitentiae sacramento duntaxat excepto) a proprio sacerdote recipere, et ad onera, quae laicis incumbunt, perferenda teneantur, ac in foro saeculari coram iudicibus saecularibus conveniri possint.* Et saepe saepius decrevit Sac. Congreg. Immun., et signanter in Eugubina, 26 Iul. 1633, in Foroliv., 22 Novemb. 1633, in Policastr., 19 Iul. 1635, in Tricaric., 7 Sept. 1638, et in Tudertina, 20 Decemb. 1667, et novissime in Faventina, 13 Maii 1727, et pluries etiam Sac. Congr. Concil. et Episcop. ac Regul., ut refert Ursaya, tom. 4, part. 1, discept. 3, a n. 8, cum aliis ibi cit.

Si tamen adsit alicubi consuetudo, ut fruan- 23
tur privilegiis exemptionum etiam non habentes dicta requisita, talis consuetudo debet servari, ut declaravit Sac. Congr. Immun. in Policastr., 23 Dec. 1636, lib. 3 Decret. Paul., pag. 20, apud Riccium, in Synopsi, verb. *Tertiarii,* n. 2, ubi sub n. 6 subiungit: *Et ubi asseratur contraria consuetudo, nihil innovetur, tam per curiam ecclesiasticam quam laicam, donec cognitum sit de tali consuetudine.* Sac. Congr. Immun. in Saonen., 9 Maii 1695, lib. 1 Decret. Vall., pag. 188, quem citat et sequitur Card. Petra, l. c., n. 16.

Tertiarios utriusque sexus ad habitum pro- 24
priae religionis admittere et recipere possunt omnes regulares ad id facultatem a Sede Apostolica obtinentes, et iuxta legitimam consuetudinem cuiusvis Ordinis, sive superiores immediate per se sive per alios ab ipsis delegatos. *Communis.*

Deveniendo autem specialiter ad Tertiarios 25
utriusque sexus Ordinis Minorum, varia pro diversitate temporum, locorum et personarum emanarunt apostolica decreta, quibus brevitatis gratia relictis videndis, tum apud Orbem seraphicum P. de Gubernatis, tum apud Lantuscham in Theatro regularium, tum apud Matthaeuccium, Official. curiae, cap. 52, tum apud Card. Petram, tom. 3 Commentar. ad constit. 4 Nicolai IV, et tom. 4 Comment. ad const. 15 Martini V, tum apud Bullarium Cle-

mentis XI, in Decretis memorabilibus S. Congregationis. Hic solum iuvat referre novissimas constitutiones ad id editas a Benedicto XIII.

26 Et primo refertur eiusdem Benedicti XIII constitut. 6, incip. *Paterna Sedis Apostolicae providentia;* edita die 10 Decembris 1725, in qua sub § 4 omnia privilegia a Summis Pontificibus Tertio Ordini Sancti Patris Francisci concessa approbantur et renovantur. Et sub § 5 declaratur iuxta alias antecessorum Pontificum declarationes, quod triplex Tertiariorum status unum et eumdem Tertium Ordinem, sanctum, meritorium et verum, non confraternitatem componit, et denuo eorum Regula confirmatur. Et sub § 6 minister generalis totius Ordinis Minorum, et secundarii superiores confirmantur in auctoritate supra omnes Tertiarios utriusque sexus. Et sub § 9 ministro generali totius Ordinis iniungitur propagatio Tertiariorum utriusque sexus per universum orbem, eidemque ministro facultas conceditur statuendi quae bonum eorum respiciunt. Et sub § 10 declaratur quod solis superioribus Minorum de Observantia privative ad alios competit quoscunque recipere ad Tertium Ordinem, eiusque confessarium et visitatorem, qui praesideat et rationes examinet, assignare. Et sub § 11 declarantur omnia irrita et mera attentata quaecunque ab aliis praeter voluntatem dictorum superiorum de Observantia circa tertios Ordines istos, aut innovari, aut mandari contigerit. Et insuper declaratur quod ubi iam est institutus et fundatus dictus Tertius Ordo, alii fundari minime possint, nec a conventu, ubi iam fundatus est, possint transferri ad alium dicto generali ministro totius Ordinis non subiectum, et quod alias inter Tertios Ordines approbatos ab Apostolica Sede habendi non sint, nec gaudeant indulgentiis et privilegiis Tertio huic Ordini per eamdem Sedem Apostolicam impertitis.

27 Deinde nono Kalendas Iunii 1726, idem Benedictus XIII, const. 17, incip. *Ratio apostolici ministerii,* statuit quod Tertiarii PP. Cappuccinorum ubicunque exsistentes, ab eorum ministro generali, et non ab alio dependeant, et fruantur omnibus indulgentiis et gratiis Tertiariis Fratrum Minorum concessis.

28 Et postea die 6 Iul. 1726, idem Pontifex Bened. XIII, const. 29, incip. *Singularis devotio,* decrevit quod Tertiariis PP. Minorum conventualium fruantur privilegiis et gratiis spiritualibus, quae caeteris Tertiariis concessae fuerunt. Quae tres tamen constitutiones fuerunt una cum aliis moderatae et redactae ad termi nos iuris a Clem. XII, const. incip. *Romanus Pontifex.*

29 At vero postremo die 21 Iun. 1728, idem Bened. XIII, const. 47, incip. *Dilecti filii,* denuo confirmavit quae pro Tertiariis Minorum de Observantia in cit. const. 6, incip. *Paterna Sedis Apostolicae providentia* sancita sunt. Et hic ad uberiorem et clariorem notitiam dantur praecisa huius constitutionis verba sub § *Praeterea,* contenta, ibi: *Praeterea quascunque indulgentias, indulta, privilegia, praerogativas, favores, exemptiones, libertates, extensiones et concessiones, tam in genere quam in specie in memorata constitutione, quae incipit* Paterna, *Tertiariis Fratrum Minorum de Observantia tributas, et per alias superius indicatas ad Tertiarios Fratrum Minorum conventualium et cappuccinorum, eorumque superiores extensas et ampliatas tenore praesentium confirmamus et approbamus, et quatenus opus sit, ipsis fratribus conventualibus et cappuccinis, eorumque Tertiariis; in iis tamen, quae praefatae nostrae constitutioni pro observantium Tertiariis editae non adversantur, et non alias de novo concedimus, mandantes potissimum, ut quae in ipsa circa erectionem unius duntaxat congregationis Tertiariorum pro unaquaque civitate aut loco, deque eorum transitu praescripta et sancita sunt, aliis posterioribus nostris non obstantibus inviolabiliter observentur.* Et haec postrema constitutio, cum non sit hactenus revocata nec moderata, est simpliciter attendenda et per extensum est adducta sub verb. *Religiones regulares,* art. 5, n. 55.

Unde expresse patet quod in quibuscunque 30
civitatibus aut locis, ubi erectus est seu fundatus ordo seu congregatio Tertiariorum utriusque sexus a Minoribus de Observantia, non potest amplius erigi nec fundari a PP. conventualibus et PP. cappuccinis. Nec ab ipsis possunt alii ad habitum Tertii Ordinis recipi et admitti, alias nullis gauderent indulgentiis et privilegiis, ut expresse sancitum est in dicta constitutione *Paterna.* — Nota. Attamen quidquid sit de hoc, nunc vide quae in tom. 2, sub verb. *Cappuccini,* n. 1, novissime adducta sunt et conclude sicut ibi.

Tertiarii utriusque sexus Ordinis Minorum, 31
etiamsi in propriis domibus saecularibus habitent nec habeant requisita constit. Leonis X et decreti generalis Sac. Congreg. allati supra sub n. 3, gaudent omnibus indulgentiis, quibus gaudent ipsimet Fratres Minores ac moniales S. Clarae. Vide verb. *Indulgentia,* artic. 5, a n. 23 ad 27, ubi multa de plurimis indulgentiis, quibus fruuntur dicti Tertiarii utriusque sexus, etiamsi in propriis domibus saecularibus habitent.

Dicti tamen Tertiarii Ordinis Minorum, sic- 32
uti et caeteri alii, si non habeant praefata requisita constitut. Leonis X et decreti generalis Sac. Congr., non gaudent, nec privilegio fori, nec canonis, nec exemptione aliqua ab oneribus et muneribus publicis aliorum laicorum, et patet ex adductis supra, n. 22.

Nisi tamen alicubi adesset consuetudo, ut 33
fruerentur privilegiis exemptionum etiam non

habentes dicta requisita, ut per allata decreta sub n. 23.

34 Ad hoc, ut Tertiarii utriusque sexus, in propriis domibus saecularibus degentes gaudeant omnibus indulgentiis, quibus gaudent ipsimet Fratres Minores et moniales S. Clarae, sufficit ut recipiant et deferant habitum iuxta morem et formam, quae pro diversitate regionum hactenus ab eisdem Tertiariis servata est; sic colligitur ex cit. const. Bened. XIII, incip. *Paterna Sedis Apostolicae providentia,* § 10, ubi expresse conceditur superioribus nostri Ordinis: *utriusque sexus Christifideles iuxta morem dicti Ordinis recipere,* quae constitutio confirmata est in citata alia eiusdem Pontificis, incip. *Dilecti filii,* quae hactenus nec est revocata nec moderata. Item ex eiusdem Benedicti XIII constit. incip. *Pretiosus,* § 54, ibi: *Retineri tamen posse habitus formam, quae pro regionum diversitate hactenus ab eisdem Tertiariis servata*
35 *est.* Etiamsi sit parvus habitus seu parvum scapulare, ut saepe saepius ipsum sic appellatur a Sacra Congregatione, tum a Summis Pontificibus, et signanter in causa vertente inter Cappuccinos et Minores de Observantia regni Sardiniae, ubi quaerebatur, a Patribus Cappuccinis regni Sardiniae liceat dispensare seu distribuere *habitum* seu *scapulare parvum* cum cingulo S. Francisci? Et Sacra Congr. Episcop. et Regul., die 16 Nov. 1703, respondendo ad quaesitum vocat ipsum *scapulare* seu *habitum parvum.* Quod et confirmarunt Clemens XI, constit. incip. *Emanarunt nuper,* et Bened. XIII, const. incip. *Ratio Apostolici ministerii,* ipsum appellando, uti ipsa Sacra Congregatio, *scapulare* seu *habitum parvum;* sub quo nomine et modo, sive forma, ipsum non vocassent, nec permisissent, si non sufficeret pro lucrandis indulgentiis ipsum recipientibus et deferentibus concessis. Vide dictam constitut. incip. *Ratio Apostolici ministerii,* in qua continetur dicta const. Clementis et decretum Sac. Congregationis: et revera Pater Michael Angelus a Bugliasco in Regula Tertii Ordinis Poenitentium Seraphici P. Sancti Francisci typis edita Ianuae, cap. *Dell' utilità di quest' ordine de' Penitenti,* pag. 81, sic habet expresse: *Portano i Fratelli e Sorelle di quest' ordine lo scapulario sotto le vesti cinto col cordone, il quale se sarà solo un terzo di palmo, come concede Giulio II, avrà le cordicelle per poterlo cingere.*

36 Tum quia, ut habetur in Compendio privilegiorum Fratrum Minorum, et aliorum Mendicantium et non Mendicantium ab Alphonso Casarubios secundo edito, et a P. Hieronymo a Sorbo quibusdam additionibus locupletato sub verb. *Tertiarii Fratres et Sorores,* § 29: *Innocentius VIII concessit ut suscipientes habitus mantellatorum sive mantellatarum Ordinis S. Augustini, licet habitum illum cum licentia prioris loci non retineant, nec continue deferant, corrigiam tamen retinentes ac deferentes, eisdem privilegiis, gratiis, immunitatibus et indulgentiis gaudeant, quibus ipsi mantellati et mantellatae gaudere possunt.* Unde dicendum est quod simili modo per viam communicationis gaudeant iisdem indulgentiis Tertiarii Ordinis Minorum deferentes cingulum, et insuper ipsum *scapulare* seu *parvum habitum,* ut appellant citati Pontifices et S. Congr. Eo vel maxime quod chordigeri lucrari possunt etiam illas indulgentias, quas Paulus V concessit omnibus regularibus, et indulgentias omnes Fratribus Minoribus directe et in specie concessas, ut patet ex dictis sub verb. *Indulgentia,* art. 5, n. 30 et 31.

Habitus Tertii Ordinis S. P. N. Francisci non 37
potest conferri nisi a superioribus Ordinis, aut ab aliis ab ipsis delegatis; et nullatenus conferri potest ab aliis Tertiariis, ut referente Ursaya, tom. 8, p. 1, discept. 1, decisum fuit a Sacra Congr. Episc. et Regul. in Faventina *Superioritatis,* inter PP. reformatos Sancti Francisci Faventiae et Tertiarios Sancti Antonii eiusdem civitatis, in qua die 18 Iunii 1718, proposita causa in Congr. Episc. et Regular. per Card. Corsinum sub sequentibus quatuor dubiis:

I. An donatio facta Patribus sustineatur in casu, etc.

II. An Tertiarii sint subiecti gubernio spirituali PP. Reformatorum in casu, etc.

III. An Tertiarii possint alios admittere ad habitum, eorumque professiones recipere. Et quatenus *Affirmative.*

IV. An admissiones ad habitum et professiones hactenus secutae in manibus Tertiariorum sustineantur.

Ad I. Responsum fuit *Affirmative.*

Ad II. Affirmative in concernentibus spiritualia in ecclesia S. Antonii.

Ad III. *Negative.*

Ad IV. Pro sanatione.

Tertii utriusque sexus post annum integrum 38
probationis seu novitiatus a die recepti, seu suscepti habitus professionem emittunt in manibus superioris Ordinis seu visitatoris sub hac forma:

Io Fratello N. o Sorella N. prometto a Dio onnipotente, ed alla B. Maria sempre Vergine, ed al beato S. Francesco, ed a tutti i santi del cielo, ed a voi Padre, d' osservar tutto il tempo di mia vita la Regola de' Frati di Penitenza instituita dal P. S. Francesco, e per Papa Niccolò IV confermata, ed i comandamenti di Dio, e soddisfare come conviene per le trasgressioni, che commetterò contro questo modo di vivere, ogni volta che sarò domandato dal mio visitatore.

Et haec formula professionis est ad tenorem 39
praescriptae in capite secundo eiusdem Regulae

Tertii Ordinis approbatae a Nicolao IV, constit. incip. *Snpra montem,* ut etiam recte observat Matthaeucc., l. c., n. 9.

40 Ex qua formula professionis et praesertim ex illis verbis, *instituita dal P. S. Francesco,* clare stat dictam Regulam Fratrum et Sororum de Poenitentia fuisse a Seraphico nostro P. S. Francisco, Deo inspirante primo concinnatam, et non a Nicolao IV, ut aliqui non satis de hac re conscii existimarunt; et id expresse asserit Leo X, const. incip. *Inter caetera;* ubi pluries ait dictam Tertiariorum Regulam fuisse a S. P. Francisco editam et a Nicolao IV confirmatam et approbatam; quod et asserit Laertius Cherubin. ad const. 2 Nicolai IV, et 42 Leonis X. Idem caeteris clarius saepius affirmat Clemens VII, const. incip. *Ad uberes fructus;* et iam a sua origine fuit hic Tertius Ordo communiter S. Francisci a Summis Pontificibus appellatus, et uti talis recognitus, plurimis privilegiis ornatus, ac omnibus Archiepiscopis et Episcopis, aliisque praelatis summe commendatus, ut apparet ex brevi Gregor. IX, incip. *Detestanda humani hostis;* quod et fecit Innocen. IV, brevi incip. *Debemus Nos,* aliique Summi Pontifices Nicolao IV anteriores. Unde Minoritica religio in officio eiusdem Seraphici P. Sancti Francisci a Sancto Bonaventura praecipue composito et a S. Romana Ecclesia comprobato, Antiphona tertia ad laudes solemniter canit: *Tres ordines hic ordinat: primumque Fratrum nominat Minorum, pauperumque fit dominarum medius, sed poenitentium tertius sexum capit utrumque.* Facile tamen crediderim Nicolaum IV eiusdem Sancti Patris Francisci filium, quaedam ex suis inseruisse, aliquidque pro temporis et ipsius Ordinis ratione immutasse; quorum utrumque ipse Nicolaus IV non obscure insinuavit const. incip. *Unigenitus,* quam refert Antonius de Sillis, lib. de Origine et profectu Tertii Ordinis, tom. 2, p. 7, et sequitur eruditissimus P. Waddingus, tom. 2 Opusculorum B. Franc., in Argumento regulae Tertiariorum sive Fratrum de Poenitentia, ubi ante haec habet:

41 *Quam* (poenitentiam) *dum coelesti fervore et cumulato fructu in multis Italiae locis beatus hic legislator noster praedicaret, sed praecipue in oppido Canarii, quod in Umbria in valle Spoletana per quatuor millia passuum ab Assisio distat, oppidani omnes, et ex aliis pagis et civitatibus turmatim ad virum Dei eius praedicationis igne succensi, undique confluebant, nullo pavore suspensi, nulla cura distracti, et se novis poenitentiae legibus vincire velle significabant. Qui ne imbecilles mulieres, et periculis facile expositas, consortium praesidio orbaret, nec homines uxorum licita et optata societate privaret, et loca urbesque penitus depopulari videretur, nec hos in religiosorum sodalium recipere, nec illas in sanctimonialium claustra recludere, consultum iudicavit. Unde communem utriusque hoc institutum praescripsit ad 14 plenae conversionis annum, et virginei partus 1221, in quo utriusque sexus omne genus, tam saecularium quam ecclesiasticorum facillime, et sub suavi iugo, sub propriis tectis, propria gaudens haereditate, Deo inserviret, ordinem suis statutis firmavit, legibus munivit, et propria regula corroboravit.* Haec ille.

Unde S. P. N. Franciscus inter omnes reli- 42
gionum regularium fundatores primus, ni dicam unicus, fuit qui Tertium Ordinem de Poenitentia instituit, cuius exemplum deinde aliquae aliae praesertim mendicantes secutae sunt religiones, ut tradit P. Antonius de Venetiis, in Viridario Seraphico, italice impresso tom. 1, p. 1, cap. 12, et alii de hac re scribentes. Eumque S. Pater *de Poenitentia* nuncupavit, fortasse, ut placet S. Bonaventurae, quia sicut poenitentia est via communis ad coelum, sic ordo iste cuiuscunque status et sexus viros, feminas, clericos et laicos solutos et ligatos, seu coniugatos amplectitur, ac neminem excludit, omnesque hunc ordinem ingredi, illumque profiteri possunt; sicque per omnium poenitentiam in hoc mirifico Ordine omnibus commodam, omnibusque ab ipso paratam, verificetur universalis prolabentis Ecclesiae reparatio sibi a Iesu Christo, e cruce pendente miraculose indicta, iuxta primam laudum Antiphonam in festo eiusdem Sacrorum Stigmatum a minoritica religione a Sede Apostolica comprobatam quotannis cani consuetam: *Crucis vox hunc alloquitur, ter dicens: Tu te praepara; vade, Francisce, repara domum meam, quae labitur;* quapropter de eo grata Sancta Catho- 43
lica Romana Ecclesia tanto pro beneficio recepto medio Seraphici S. P. N. Francisci, ac trium sacrorum ordinum ab ipso institutorum, in coronatione Summi Pontificis, nullius alterius sancti canit collectam praeter illam ipsius, tres duntaxat canendo, primam nempe de Spiritu Sancto, ut eam illuminet; secundam de B. M. V., ut eam protegat; tertiam de S. P. N. Francisco, ut sicut eam a casu reparavit, eamdem continue sustentet, uti iam adnotavimus sub verb. *Papa,* art. 1, n. 73, et notant passim de hac coronatione scribentes.

Et fuisse vere hunc tertium ordinem a S. P. N. 44
Francisco institutum, Christus, ipse testari voluit mysteriosa illa ac miraculosa revelatione in monte Alverniae ei facta ipsi apparens in forma Seraphim, terque ei dicens, ut aliquid donaret, ac omnibus nudus Seraphicus Pater, suo in sinu tres aureas monetas miraculose reperiens, easdemque statim ipsi Christo summa cum laetitia elargiens, meruit haec ab ipso audire: Scias, Francisce, tres has pretiosissimas monetas mihi elargitas, tres illos esse Ordines a te tanto charitatis ac pietatis favore institu-

tos, quorum praemio ac remuneratione mox te faciam mearum plagarum participem; ut sic te ducem ac signiferum meae passionis et crucis constituam. Inde, ut ostenderet Christus Dominus aeque sibi gratam fore pretiosam illam auream monetam huius Tertii Ordinis, ac alias duas aliorum duorum ordinum, sicut hos duos, ita et istum amplissimis favoribus insignire voluit, tum in ordine naturae, tum in ordine gratiae et gloriae, ipsum ditando iunumerabilibus potentatibus, imperatoribus, imperatricibus, regibus, reginis, utriusque sexus ducibus, ac principibus, marchionibus, marchionissis, comitibus ac comitissis, aliisque conspicuis undequaque personis, etiam ecclesiasticis, Episcopis nempe, Archiepiscopis, Patriarchis, Cardinalibus, et insuper etiam pluribus Summis Pontificibus, qui, teste Miranda, in Regula Tertii Ordinis, pag. 340, huic Seraphico Ordini se ascripserunt, et sub pontificiis vestibus suum sacrum habitum gestaverunt, ut vere ac iure gloriari possent se esse filios Seraphici patriarchae institutoris. E quibus omnibus supradictis plurimi virtutum laude, miraculorum gratia, et sanctitatis gloria conspicui evasere, ac in dies continue evadunt, ut videre est apud Antonium de Sillis, Waddingum, Mirandam, Petrum Antonium de Venetiis, Chronicas Fratrum Minorum, omnesque de hoc mirifico Tertio Ordine S. P. N. Francisci scriptores, et Regulae expositores, de qua merito potest dici illud Apostoli ad Galatas cap. VI, v. 16: *Quicunque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, et misericordia.*

45 Tertiarii utriusque sexus huius Tertii Ordinis, non obstante supradicta formula emissae professionis, per transgressionem praescriptorum, in sua Regula, nisi alias ad eas sint obligati ex divinis vel ecclesiasticis praeceptis, nullum committunt peccatum, nec mortale, nec veniale; et quod nullum incurrant peccatum mortale, habetur expresse decisum a Nicolao IV, in cit. const. *Supra montem,* c. 20 ipsiusmet Regulae, ibi: *Caeterum in praemissis omnibus, ad quae fratres vestri ordinis, non ex divinis praeceptis vel statutis tenentur Ecclesiae, nullum ipsorum ad culpam mortalem volumus obligare, sed impositam sibi poenitentiam pro transgressionis excessu prompta humilitate re-*
46 *cipiant, et efficaciter studeant adimplere.* Item a Leone X, constit. 42, incip. *Inter caetera,* cap. 10: *eiusdem Regulae contenta sunt consilia ad facilius salvandas animas viatorum, et nulla sunt obligatoria ad peccatum mortale vel veniale, nisi humano vel diviuo iure aliquis alias esset obligatus. Obligantur tamen Fratres et Sorores facere poenitentias sibi a superioribus impositas, quando super hoc requiruntur.* Ubi, ut clare vides, hic Pontifex expresse declarat quod nulla contenta in dicta Regula sint obligatoria ad peccatum nequidem veniale, ibi: *Nulla sunt obligatoria ad peccatum mortale vel veniale.*

Hinc, ut recte monent passim doctores, de- 47
bent Tertiarii utriusque sexus, antequam professionem emittant, plene instrui a superioribus, seu visitatoribus, aut commissariis specialiter deputatis, quod praefati Pontifices nolunt eos ex vi professionis et Regulae, obligari, nec ad peccatum mortale nec veniale, nisi propter ignorantiam et errorem existiment se ad promissa in vim promissionis sub culpa obligari.

Tertiarii nostri Ordinis in saeculo degentes possunt uti nostro Breviario Franciscano. Vide verb. *Officium divinum,* artic. 3, num. 57, et seq.

Alia ad rem. Vide verb. *Eremita,* a n. 18, 48
et verb. *Religiones regulares,* art. 5, n. 14; verb. *Vestis,* n. 17.

Tertiarii qui nondum compleverint annum 20, 49
nequeunt retineri in conventibus. Vide verb. *Habitus,* a n. 33 ad 35.

Additur attendenda peculiaris constitutio Be- 50
ned. XIII, incip. *Exponi Nobis,* edita 30 Septembris 1729, anno sexto sui Pontificatus, in qua ad instantiam P. F. Bonaventurae Gervasi procuratoris generalis fratrum Tertii Ordinis S. Francisci ad tollendas quascunque molestias et vexationes, quas non minus Tertiarii saeculares huiusmodi, quam minister generalis, aliique superiores subalterni sibi inferri posse verentur ab iis locorum Ordinariis, qui dictos Tertiarios saeculares suae obedientiae subiacere vellent, litteras suas anni 1725 10 Decembris editas anno secundo, per quas inter alia Tertiarii de Poenitentia nuncupati, directioni, curae et regimini ministri generalis, ac superioribus Ordinis Sancti Francisci de Observantia subiiciuntur seu subiecti declarantur, confirmat ad tenorem constitutionis Clementis VII incip. *Dum uberes fructus,* et Pauli III, incip. *Ad uberes fructus;* in quibus praedictus Tertius Ordo admissus fuit ad participationem privilegiorum quatuor Ordinibus Mendicantibus, et nominatim Ordini Fratrum Minorum S. Francisci a S. Sede concessorum, et hanc participationem in suis litteris confirmatam, ad maiorem cautelam denuo concedit: et dictas suas litteras, quibus praefati Tertiarii curae et regimini ministri generalis ac superiorum Fratrum Minorum S. Francisci de Observantia subiiciuntur seu subiecti declarantur, ad Tertiarios etiam saeculares Tertii Ordinis, ut eiusdem superiorum directioni, curae et regimini pariter subiaceant, auctoritate apostolica perpetuo extendit et ampliat.

Alia ad rem addita et observanda. Vide con- 51
stit. Clem. XII, incip. *Apostolicae servitutis;* constit. Bened. XIV, incip. *Emanavit nuper;* aliam eiusdem incip. *Ad Romanum Pontificem;* et adhuc aliam eiusdem incip. *Inexhausti Ec-*

clesiae thesauri; et attendenda est sequens resolutio Sacr. Congreg. Episcopor. et Regul., nempe:

In causa Narniensi iuris admittendi et vestiendi Tertiarios vertente inter Episcopum Narniensem, illiusque promotorem fiscalem ex una, et conventum et Patres Minorum Sancti Francisci Stronconii, illorumque Patrem procuratorem generalem ex altera, partibus, propositum fuit infrascriptum dubium, videlicet:

An liceat regularibus Observantiae admittere Tertiarias ad habitum sine votis, irrequisito Ordinario, et an illarum admissio facta irrequisito Episcopo sustineatur in casu?

Sacra Congreg. eminentissimorum et reverendissimorum S. R. E. Cardinalium negotiis et consultationibus Episcop. et Regular. praeposita, referente eminentis. D. Cardin. Bichi Ponente, partibus auditis ac re mature discussa, ad suprascriptum dubium respondit: *Affirmative, absque tamen ulla exemptione.*

Romae 5 Septembris 1738.

52 Huic articulo sub num. 17 addendum est quod excitata controversia inter Episcopum Lunen., Sarzanen., et Tertiarias Ord. S. Francisci de Observantia collegialiter in conservatorio Massae viventes sub cura dictorum Patrum: Sac. Congr. Conc. die 30 Ianuar. 1723 respondit *conservatorium esse subiectum omnimodae iurisdictioni Episcopi, citra tamen approbationem Sacrae Congregat. quoad dictum conservatorium.* Sic apud Thesaurum resolutionum Sacrae Congr. Conc., tom. 2, in dict. Lunen. Sarzanen. *Visitationis Sacrorum Liminum.*

53 Nec obstat const. Bened. XIII, incip. *Paterna Sedis Apostolicae providentia* edita pro omnimoda exemptione Tertiariarum Ordinis Minorum de Observantia a iurisdictione Ordinariorum et parochorum; nec alia eiusdem const. incip. *Pretiosus,* edita pro simili omnimoda exemptione Tertiariarum praeclarissimi Ordinis S. P. Dominici in qua, § 55, ita sancivit: *Attendentes insuper per annos, ut accepimus, centum et sexaginta ab edita dicta constitutione S. Pii V, et per saeculum et ultra post decretum Congreg. Episcop. et Regular. emanatum 20 Decemb. 1626, eiuscemodi Tertiarias collegialiter viventes pluribus in locis, scientibus ac tacentibus Ordinariis, floruisse, et etiam nunc florere sine clausura, declaramus, volumus et mandamus, eosdem ad neutram absolute teneri aut esse compellendas; non obstantibus contrariis ordinationibus, etiam apostolicis, quibus expresse per praesentes derogamus.*

54 Non obstat, inquam, dicta utraque constitutio Benedicti XIII, quia cum aliis ad favorem regularium editis ab eodem Pontifice, fuit utraque moderata et reducta ad terminos iuris communis, Conc. Tridentini et constitutionum apostolicarum, a Clemente VII, tertio Kalendas Apr. 1732, constit. incip. *Romanus Pontifex* iam a me ad litteram adducta tom. 5, verb. *Privilegium,* art. 3, num. 64, in qua sic expresse habetur: *Statuimus et decernimus, de omnibus et singulis praedictis litteris et constitutionibus, quae ab eodem antecessore nostro Benedicto prodierunt, necnon de omnibus privilegiis, gratiis, favoribus, indultis, exemptionibus, facultatibus et declarationibus in iisdem contentis eam deinceps decisionem, ad iudicium etiam in foro conscientiae habendum quod sive iure communi, sive ex Concilio, sive ex decretis et constitutionibus apostolicis, sive ex aliis legitime habebatur, antequam eaedem litterae et declarationes ab eodem Benedicto concessae fuissent, perinde scilicet ac si illae non emanassent, ad quam dispositionem, eiusque pristinum statum ac terminum omnia superius enuntiata, omnino reducimus et reducta esse volumus, ita ut in posterum supradicti ordines regulares earumdem litterarum et constitutionum usu, commodo et effectu penitus carere debere intelligantur.* Unde, ut vides, et recte tradit Bened. XIV, volum. 5, notif. 17, § 2, redit in pristinum iurisdictio Ordinariorum supra Tertiarias collegialiter viventes, ac si minime emanassent dictae Benedictinae constitutiones, eas a tali iurisdictione eximentes, qua dicta pristina iurisdictione utens ipse, ceu vigilantissimus et zelantissimus Archiepiscopus Bononiensis, uti sibi omnino subiectas eas libere visitavit. Vide ipsum vol. 2, notif. 9, cit. notif. 17, § 2, ubi plurima scite et erudite suo more adducit ad rem.

Saeculares Tertii Ordinis gaudent praece- 55
dentia supra quascunque laicales confraternitates. Sic expresse statuit Bened. XIII, const. incip. *Ad nostram audientiam.* Et novissime Bened. XIV, const. incip. *Emanavit nuper,* in qua confirmat etiam decretum Sacrae Congr. Episc. et Regul. ad id editum. Et talis praecedentia eis competit, sive sub propria cruce, sive sub illa FF. incedant. Idem, ib. Eorum habitum esse non solum vestem totalem, sed etiam particularem, scilicet scapulare et cingulum, expresse declarat. Idem, ibidem. Nova 56
concessio et praefinitio indulgentiarum pro Fratribus et Sororibus Tertii Ordinis saecularis S. P. N. Francisci Assisiensis facta est novissime ab eodem Bened. XIV, constitut. incip. *Ad Romanum Pontificem.* Item nova indulgentiarum concessio pro personis saecularibus utriusque sexus tam Tertio Ord. S. P. Francisci de Paula ascriptis quam Chordigeris eiusdem Sancti Funiculum benedictum deferentibus facta est ab eodem, constit. incip. *Inexhausti.*
Tertiarias subiectas esse iurisdictioni paro- 57
chorum, in quorum parochiis sine clausura convivunt, censuit Sacra Congregat. Concil. die

26 Aprilis 1749, in Ianuen. pro Tertiariis inclyti Ordinis S. P. Dominici, et confirmavit idem Benedictus XIV, const. incip. *Emanavit nuper*. Quae omnes constitutiones attendendae nunc sunt, non attentis amplius aliis, quae in contrarium iam in Opere his de rebus tradidimus.

58 Mulieribus Tertiariis non collegialiter viventibus non possunt regulares dare habitum sui Ordinis sine licentia Episcopi dioecesani, cui debent rite probare, habere se hoc privilegium Sedis Apostolicae, feminas illas esse moribus probatas, habere illas ultra annum decimum quartum, tantum possidere de annuis redditibus, ut habeant satis ad alimenta; ac denique non cum aliis eas cohabitare, quam cum necessariis in primo tantum gradu consanguinitatis vel affinitatis sibi coniunctis, ut ex decret. Sacr. Congregat. in causa Mazariensi, die 10 Maii 1727, de Synodo dioeces., lib. 7, c. 41, § 8.

Tertiariae non collegialiter viventes ex recepta 59
Sacrae Congr. Immun. opinione gaudent immunitate fori. Vicissim autem Tertiariae in do- 60
mibus privatis habitantes eodem privilegio non gaudent, ut ex doctoribus definitur, Instit. eccles. 105, § 68.

De argumento huius art. plura ad rem dis- 61
serit P. Gaudentius de Ianua in suo opere de Visitatione, t. 3, c. 7, dub. 27, sect. 3. Eum igitur consule, ubi necessitas exigat; nec non quae ex theologo Romano desumpta subiicientur ad calcem huius tomi.

TESTAMENTUM

PARTITIO ARGUMENTI

TESTAMENTUM: 1. Quoad eius naturam, divisionem et solemnitates ad ipsum requisitas; 2. quoad ea, quae concernunt omnia testamenta privilegiata; 3. quoad illos, qui possunt, vel non, ipsum facere, heredes in ipso instituí, et eiusdem exsecutores esse, eorumque obligationem; 4. quoad codicillum seu clausulam codicillarem; 5. quoad revocationem seu mutationem, irritationem, ruptionem et destitutionem testamenti et codicilli.

Articulus I. *Testamentum quoad eius naturam, divisionem et solemnitates ad ipsum requisitas.*

Summarium. 1. Testamentum unde sit dictum. - 2. Testamentum quid sit. - 3. Nullum testamentum quantumvis privilegiatum valet sine haeredis directa institutione. - 4. Testamentum dividitur in solemne, et non solemne seu privilegiatum, et quale sit utrumque. - 5. Testamentum solemne subdividitur in scriptum et nuncupativum. - 6. Testamentum solemne scriptum quale sit. - 7. Testamentum solemne nuncupativum quale sit. - 8. Quamvis etiam hoc testamentum soleat hodie redigi in scripturam, non cessat esse nuncupativum. - 9. Ad valorem testamenti solemnis scripti praeter haeredis directam institutionem, requiritur primo, ut sit in scripturam redactum, vel manu ipsius testatoris, vel manu alterius de expresso eius mandato. - 10. Si manu alterius sit scriptum, debet ei testator propria manu subscribere coram testibus, vel octavum testem adhibere, qui nomine et loco ipsius subscribat. - 11. Si autem ipsemet testator propria manu testamentum scripserit, non requiritur amplius propria, vel alterius octavi testis subscriptio. - 12. Nec refert, an isto vel alio tempore scriptum dictatumque sit testamentum. - 13. Nec requiritur quod testator testamentum scriptum praelegat, sed sufficit quod scripturam clausam aut convolutam exhibeat testibus dicendo in illa suum contineri testamentum. - 14. Secundo ad valorem testamenti solemnis scripti requiritur, quod in illo adhibeantur septem testes idonei. - 15. Testes, ut sint ad idonei, debent esse masculi. - 16. Item debent esse liberi et non servi. - 17. Item debent esse puberes. - 18. Testes ad id idonei non sunt furiosi, muti, surdi. - 19. Item nec caeci. - 20. Item testes ad id idonei non sunt personae suspectae, ut ipse haeres in testamento institutus. - 21. Item neque is, qui in potestate testatoris seu haeredis est, neque pater eius qui eum habet in potestate, neque fratres qui in eiusdem patris potestate sunt. - 22. Caeteri consanguinei et affines testatoris, seu haeredis, necnon famuli, officiales, ministri, ac domestici eius testes ad id esse possunt. Imo etiam fratres iam emancipati, pater in testamento filii testatoris iam emancipati, item maritus in testamento uxoris. - 23. Possunt etiam plures ex eadem domo, quamvis consanguinei, ut pater et filius, duo vel plures fratres testes esse in eodem testamento, dummodo non sint sub patria potestate testatoris. - 24. De vigore iuris canonici non possunt saltem licite extra casum necessitatis testes esse in testamentis et instrumentis, aliisque contractibus laicorum, nec clerici sine licentia Episcopi, nec religiosi sine facultate sui praelati. - 25. Quamvis tamen id ipsis sit illicitum, validum tamen est eorum testimonium; etiamsi sine praescitu et licentia superiorum testes in supradictis agant. - 26. Tertio ad valorem testamenti solemnis scripti requiritur, ut omnes testes ita sint praesentes, ut testatorem non tantum audire, sed et videre possint. - 27. Quarto requiritur, non solum quod testes sint praesentes, sed insuper quod ad testificandum sint rogati, seu invitati ac moniti. - 28. Quinto requiritur, quod testator testibus, ut supra, praesentibus scripturam clausam aut convolutam exhibeat, dicendo in illa suum contineri testamentum. - 29. Sexto requiritur, quod testamentum sic exhibitum, vel propria manu subscribat, si ipsemet totum non scripsit; vel si subscribere nequeat aut nesciat, octavum testem, qui nomine ipsius subscribat, adhibeat. - 30. Septimo requiritur, ut omnes et singuli testes nomen suum propria manu subscribant, et illud subsignent annulo seu sigillo suo aut alieno, etiam a testatore accepto. - 31. Octavo requiritur, ut totum negotium testamenti solemnis scripti peragatur uno eodemque loco, et tempore unoque contextu. - 32. Ad valorem testamenti solemnis *nuncupativi* requiritur, quod testator coram septem testibus idoneis, ut supra, et ad id specialiter rogatis, simul uno eodemque tempore ultimam suam voluntatem, tam circa haeredis institutionem, quam circa legata pronuntiet seu alias sufficienter manifestet, ita ut intelligi possit. - 33. Unde pauciores solemnitates requiruntur ad testamentum *nuncupativum* quam ad *scriptum*. - 34. Te-

stamentum *nuncupativum* et testamentum *scriptum* in quo inter se differant? - 35. Supradictae solemnitates requisitae ad valorem testamenti de iure civili, non requiruntur omnes de iure canonico. - 36. De iure canonico ad valorem testamenti sive ad causas pias sive profanas non plus requiritur, quam adsint duo testes idonei et parochus. – 37. Testes requisiti de iure canonico debent esse idonei ac testes requisiti de iure civili. - 38. Item tales testes, sicuti de iure civili, ita etiam de iure canonico, debent esse rogati. - 39. In defectu parochi proprii de iure canonico sufficit, si quatuor testes sint adhibiti. - 40. In ditionibus Romano imperio subiectis, tam in foro ecclesiastico quam laicali fieri et iudicari debent testamenta secundum solemnitates de iure civili requisitas. In ditionibus autem temporali iurisdictioni Romani Pontificis subiectis secundum solemnitates de iure canonico requisitas. - 41. Quamvis tamen gravissimi doctores teneant quod clerici etiam in terris imperii aliorumque regnorum, possint condere testamenta iuxta dispositionem et formam iuris canonici. – 42. Unde in praxi est attendenda consuetudo locorum. - 43. Testamentum ad causas profanas carens una vel pluribus solemnitatibus a iure positivo requisitis, nullum et invalidum est in foro externo. - 44. An autem tale testamentum sit nullum, et invalidum etiam in foro interno, seu conscientiae, tres sunt doctorum sententiae. - 45. Prima sententia tenet tale testamentum in foro interno, seu conscientiae esse validum. – 46. Afferuntur huius sententiae fundamenta ex iure canonico. - 47. Item ex iure civili. - 48. Item ex ratione. - 49. Secunda sententia opposita tenet dictum testamentum esse invalidum etiam in foro interno sèu conscientiae. - 50. Afferuntur huius sententiae fundamenta ex pluribus legibus. – 51. Item ex ratione. – 52. Tertia sententia est media, per quam fere conciliantur inter se supradictae duae sententiae oppositae. Et docet quod dictum testamentum imperfectum, et minus solemne non sit quidem irritum et invalidum ipso iure in foro conscientiae; at tamen possit tale declarari per sententiam iudicis. - 53. Iuxta hanc sententiam concludimus quod tale testamentum ad causas profanas validum est, et obligat in conscientia ante sententiam iudicis; secus autem post iudicis sententiam. – 54. Adducitur probatio primae partis. – 55. Adducitur probatio secundae partis. – 56. Affertur ad id probatio a simili variis exemplis ex iure desumptis. - 57. Adducitur ad id brevis et clara resolutio. - 58. Item adducitur alia ad id similis resolutio. - 59. Subnectuntur Supplementa ad n. 68.

1 Testamentum ex eo appellatur quod testatio mentis sit. Textu expresso in princip. Instit. de Testamentis ordinandis. Et sic *communis doctorum.*

2 Testamentum est ultima nostrae voluntatis dispositio seu ordinatio cum directa haeredis institutione. Ita in re *communis*, arg. l. *Testamentum* 1 ff. Qui testamenta facere possunt, ubi testamentum a Modesto sic definitur: *Testamentum est voluntatis nostrae iusta sententia de eo quod quis post mortem suam fieri vult.* Quae definitio, quamvis a multis ut legitima recipiatur, a pluribus tamen ob omissam particulam *cum haeredis institutione*, ut manca et imperfecta reiicitur, eo quod haeredis
3 institutio sit de essentia testamenti. Nullum enim testamentum, quantumvis privilegiatum valet vel subsistit sine haeredis directa institutione, ut tenet communissima doctorum ob textus expressos § *Ante haeredis* 34 Instit. de Legatis, ibi: *Testamenta vim ex institutione haeredis accipiunt, et ob id veluti caput atque fundamentum intelligitur totius testamenti haeredis institutio,* § *In primis* 1 Inst. de Fideicommissariis haereditatibus, ibi: *In primis sciendum est opus esse ut aliquis recto iure testamento haeres instituatur... alioquin inutile est testamentum, in quo nemo haeres instituatur;* leg. *Proxime* 3 ff. de His quae in Testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur, ibi: *Non potest ullum testamentum valere quod haeredem non habet,* leg. *Quod per manus* 10 ff. de iure Codicillorum, ibi: *Testamentum, quod vires per institutionem haeredum accipit;* leg. *Iubemus* 29, § *Quod si*, Cod. de Testamentis, ibi: *Quod si non fuerit observatum et nomen haeredis vel haeredum non fuerit manu testatoris scriptum, vel voce coram testibus nuncupatum, hoc testamentum stare minime patimur,* cum similibus.

* Antequam ad varias testamenti species deveniamus, non abs re erit eas primo recensere quae antiquitus obtinebant, quae licet obsoleverint, plurimum tamen conferunt, ut intelligantur ea quae nunc in testamentis observantur. De his ita Ulpianus, Fragm., tit. 20, § 2: *Testamentorum genera fuerunt tria: unum quod* calatis comitiis, *alterum quod* in procinctu, *tertium quod* per aes et libram *appellatum est.* Ut intelligatur quidnam esset testamentum factum *calatis comitiis,* praemittendum est *comitia* a *coeundo* dicta esse, et nihil aliud in se continere nisi conventum populi Romani ad suffragium de aliqua re ferendum. Varia eorum genera erant, nimirum *curiata, centuriata* et *tributa.* Nam Romulus Urbem ac populum in tres partes ac regiones distribuit', quas *tribus* vocavit, singulas autem *tribus* in decem *curias* divisit, adeo ut Romae triginta essent *curiae*, quibus singulis singulos praefecit *curiones*, et propria cuique *curiae* sacra assignavit. His *curiis* similes nunc sunt parochiae, quibus loco *curionum* praesunt parochi, de quibus etiam alibi disseruimus titulo de Decanis. Harum triginta *curiarum* numerus permansit, *tribuum* vero numerus crevit usque ad triginta quinque; quatuor urbanae, caeterae rusticae erant; et hae quidem urbanis longe praestantiores, in quas scilicet optimi quique ac praestantissimi cives referri se ac censeri curabant, cum urbanae opificibus, praeconibus, scribis, caeteraque turba forensi potissimum constarent. Fuit et alia populi Romani divisio ex instituto regis Servii Tullii in classes et centurias, in quas quisque pro modo census, quem professus erat, distribuebatur. Prima classis quae ditiorum erat, continebat decem et octo equitum, et triginta peditum centurias; secunda classis duas supra viginti; tertia viginti; quarta duas supra viginti; quinta tri-

ginta centurias habebat; sexta classis, quae egenorum erat pro una centuria habebatur. Erant igitur omnes centuriae centum nonaginta tres.

Ex his intelligere est quid sint *curiata comitia*, quid *centuriata*, quid *tributa*; nimirum ea in quibus per singulas *curias* suffragium ferebatur, ut quod maior pars *curiarum* iussisset, a populo iussum videretur, curiata comitia dicebantur. Quod si per centurias suffragium ferretur, *centuriata*, si per tribus, tributa comitia erant. *Calata* autem *comitia* non sunt proprium comitiorum genus, et ita initio dicta sunt omnia comitia a graeco verbo Καλειν, quod est *vocare* quasi convocata. Cum autem in usu haec vox esse desiisset, nomen *calatorum comitiornm* his tantum comitiis remansit, quae pro collegio pontificum, et his, quae testamentorum condendorum gratia habebantur, idque religionis cuiusdam et antiquitatis ratione. Haec comitia condendorum testamentorum gratia bis in anno pacis tempore habita fuisse refert Theophilus, Inst. tit. Qui testam. fac. pos., ibi: *Quicunque testamentum facere volebat, illud in concione populi condebat per modum legis rogando, ut quis sibi haeres esset, quae rogatio populi suffragio confirmabatur. Scilicet existimabant Romani legem ex qua haeredes ab intestato habebant, nonnisi alia lege in comitiis lata tolli posse. His comitiis interveniebant Pontifices, nimirum ut sacra privata testatoris ad haeredem transirent, et ita testamenta fiebant* calatis comitiis.

Quod spectat ad testamentum *in procinctu*, illud in rebus trepidis cives Romani cincti, et ad bellum proficiscentes, et quasi devoti diis Manibus faciebant. Haec enim devotorum ultima voluntas pro lege erat, tacito populi suffragio rata. Huius testamenti meminit Plutarchus in Vita Coriolani, ubi moris fuisse refert apud Romanos ut *milites in acie iamiam profecturi ad pugnam testamentum facerent nuncupando viva voce coram tribus aut quatuor testibus quem sibi haeredem vellent*. Extra tale periculum milites testabantur iure ordinario.

Excoleverunt autem testamenta *in procinctu*, ex quo bella auspicato geri desierunt, quod iam Ciceronis aevo usurpatum fuisse, ipse testatur de Natur. deor., lib. 2, c. 3; comitia autem condendorum testamentorum causa minus frequentari, et sensim exolevisse dudum ante debuerant, ex quo scilicet, latissima testandi facultate per legem duodecim tabularum unicuique concessa, iurisconsulti qui legis actiones componebant, varias ex lege et legis interpretatione agendi formulas et modos solemnes invenerunt ipsi, et ritum testandi solemnem, cuius ope non amplius necesse haberent cives exspectare tempus comitiorum. Hic modus dictus est *per aes et libram*, de quo ita pergit Ulpianus: *Illis duobus testamentis abolitis hodie solum in usu est quod* per aes et libram *fit, id est per mancipationem imaginariam. In quo testamento libripens adhibetur, et familiae emptor, et non minus quam quinque testes cum quibus testamenti factio est.* Ulpian., cit. frag., tit. 20, § 2. Raro autem eum, quem quis sibi haeredem vellet, adhibebat familiae suae emptorem, sed interponebat aliquem qui his, quos sibi haeredes vellet, familiam esse remancipaturus. Sed de antiquo testamentorum iure haec attigisse sufficiat, nunc ad ea transeamus, quae iure praesertim Iustinianeo introducta expeditiora sunt *.

Nunc videlicet testamentum dividitur in so- 4
lemne et non solemne seu privilegiatum. Testamentum *solemne* est quod habet omnes solemnitates a iure requisitas quae infra assignabuntur. Teetamentum *non solemne* seu *privilegiatum* est, quod, licet careat solemnitatibus alias de iure communi requisitis, ex speciali tamen privilegio valet ac si ipsas haberet, cuiusmodi est testamentum ad pias causas, testamentum parentum inter liberos conditum, testamentum militis in expeditione bellica factum, testamentum conditum tempore pestis, testamentum factum coram principe, seu ipsi oblatum, vel ad acta iudicis traditum. *Communis.*

Testamentum solemne subdividitur in scri- 5
ptum et nuncupativum; § *Sed haec* 14 Instit. de Testam. ordinandis. Testamentum solemne 6
scriptum seu *in scriptis* (quod etiam *clausum* vulgo appellatur, eo quia plerumque testator latere vult tabellionem, et testes quid in eo contineatur) est illud quod fit in scripturam redactum, scriptum et subsignatum, servata iuris forma praescripta leg. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testamentis.

Testamentum solemne *nuncupativum* est il- 7
lud quod sine scriptura, ac etiam sine subscriptione et subsignatione testium fit, cum testator coram requisitis testibus haeredem oretenus nominat seu nuncupat, simulque declarat quid de bonis suis post mortem fieri velit; § *Sed haec* 14 Institution. de Testamentis ordinandis. Hodie tamen talis nuncupatio 8
seu declaratio ultimae voluntatis in scripturam a notario publico redigi solet; non quod ad illam requiratur scriptura tanquam forma ad substantiam actus, sed ne memoria excidat, et ut facilius probari possit voluntas testatoris, si fortasse testes interim mori vel inhabiles reddi contingeret, antequam coram iudice voluntatem defuncti declararent; quorum defectus suppletur per publicum notarii instrumentum, ut insinuatio alia apud iudicem non sit necessaria; nec per hoc cessat esse testamentum nuncupativum, quia talis scriptura non adhibetur, nec fit necessario, sed ut dictum est, adhibetur et fit solum pro commodiori et faciliori probatione, prout in simili

dicitur, leg. *In re* 4 de fide Instrument., ibi: *Fiunt enim de his scripturae, ut quod actum est per eas facilius probari possit, sine his autem valet quod actum est, si habeat probationem.*

9 Ad valorem testamenti solemnis *scripti*, seu *in scriptis* (praeter haeredis directam institutionem, quae ex iuribus adductis supra n. 3, necessaria est ad valorem cuiuscunque testamenti quantumvis privilegiati) requiritur primo, ut sit in scripturam redactum, vel manu ipsius testatoris, vel manu alterius de expresso eius mandato, l. *Hac consultissima* 21 cod. de Testamentis, ibi: *Vel ipsius testatoris, vel cuiuslibet manu conscriptum.* Cum hoc tamen quod, si manu alterius sit scriptum, debet ei testator propria manu subscribere coram testibus, vel octavum testem adhibere, qui nomine et loco ipsius subscribat; cit. l. *Hac consultissima* 21, et l. *Cum antiquitas* 28 Cod. de Test. Si autem ipsemet testator manu propria testamentum scripserit, non requiritur amplius propria, vel alterius octavi testis subscriptio, text. expr. in cit. l. *Cum antiquitas* 28, § *Cum autem*, Cod. de Testamentis, ibi: *Sancimus, si quis sua manu totum testamentum, vel codicillum conscripserit, et hoc specialiter in scriptura reposuerit, quod haec sua manu confecerit, sufficiet ei totius testamenti scriptura, et non alia subscriptio requiretur, neque ab eo, neque pro eo ab alio.* Nec refert, an isto vel alio tempore scriptum dictatumque sit testamentum, textu expresso in cit. l. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testamentis, ibi: *Licet alio tempore dictatum scriptumve proferatur testamentum, sufficiet.* Nec requiritur quod testator testamentum scriptum praelegat, vel tenorem illius manifestet, sed sufficit quod scripturam clausam aut convolutam exhibeat testibus, dicendo in illa suum contineri testamentum, cit. l. *Hac consultissima*, ibi: *Dummodo tamen testibus praesentibus testator suum esse testamentum dixerit, quod offertur.*

14 Secundo ad valorem testamenti solemnis scripti, seu in scriptis requiritur quod in illo adhibeantur septem testes idonei, l. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testamentis, et l. *Haeredes* 21, § *In testamentis*, ff. Qui testamenta facere possunt.

15 Testes autem, ut sint ad id idonei, debent esse masculi; mulieres enim ad id non admittuntur, § *Testes autem* 6 Institut. de Testamentis ordinandis, l. *Qui testamento* 20 ff. 16 Qui testamenta facere possunt. Item debent esse liberi et non servi; servi enim excluduntur. Citat. leg. *Hac consultissima;* et citat. 17 § *Testes autem.* Item debent esse puberes, quia impuberes ad id inhabiles declarantur. Cit. § *Testes autem,* et cit. l. *Hac consultis-* 18 *sima.* Item testes, ut sint idonei, non debent esse furiosi, neque muti, nec surdi, omnes enim isti excluduntur. Cit. § *Testes autem* 6 Instit. de Testamentis ordinandis. Ad quos 19 reducuntur etiam caeci, ex eo quod testamentum videre non possunt, quod tamen requiritur. Arg. l. *Si non speciali* 9 Cod. de Testamentis. Item debent esse testes extra om- 20 nem suspicionem; unde testis esse non potest in testamento ipse haeres institutus. L. *Qui testamento* 20 ff. Qui testamenta facere possunt, § *Sed neque haeres,* Instit. de Testam. ordinand. Neque is qui in potestate testatoris 21 seu haeredis est, neque pater eius, qui eum habet in potestate, neque fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt. § *In testibus* 9, et cit. § *Sed neque haeres* 10 Instit. de Testam. ordinand.

Caeteri autem consanguinei et affines testa- 22 toris seu haeredis, necnon famuli, officiales, ministri ac domestici eius testes ad id esse possunt; imo etiam fratres iam emancipati, et pater in testamento filii testatoris iam emancipati; item maritus in testamento uxoris; in istis enim omnibus cessat ratio legis, vinculum scilicet unitatis ex patria potestate proveniens. Nec obstat cit. § *In testibus* 9 Instit. de Testam. ordinandis, ubi ad id excluditur *testimonium domesticum,* et cit. § *Neque haeres* 10 Instit. eod., ubi declaratur inhabilis *is, qui in potestate eius* (id est haeredis) est; quia uterque textus intelligendus est de iis, quos vinculum patriae potestatis unit cum haerede vel testatore, ita ut qui sub haeredis vel testatoris patria potestate est, filius videlicet, et qui hac ratione domesticus reperitur, testis esse non possit, ut communiter interpretantur doctores.

Possunt etiam plures ex eadem domo, quam- 23 vis consanguinei, ut pater et filius, duo vel plures fratres, testes esse in eodem testamento; dummodo non sint sub patria potestate testatoris. L. *Ad testium* 22 ff. Qui testamenta facere possunt, et § *Pater* 8 Instit. de Testam. ordin., can. *Si testes* 3, caus. 4, qu. 2.

De rigore iuris canonici non possunt saltem 24 licite extra casum necessitatis clerici sine licentia Episcopi et religiosi, seu monachi sine praelati sui facultate et consensu testes esse, seu testimonium ferre in testamentis seu instrumentis saecularium conficiendis, aliisque causis, sive contractibus civilibus locorum. Glossa in authentic. de Monachis, § *Cogitandum,* vers. *Testes,* collation. 1, iuncta Glossa Marginal., ibidem; Abbas, in cap. *Cum nuntius,* n. 3, de Testibus; Farinacius, qu. 61, de Testibus, n. 64, et plurimi alii per textum in can. *Quamquam* 2, caus. 14, qu. 2, ubi in synodo habita Romae ab Eugenio Papa II, cap. 13, sic statutum legitur: *Quamquam sacerdotum testimonium credibilius habeatur, tamen ipsis in saecularibus negotiis pro testimonio aut in conficiendis instrumentis non rogentur, quia*

eos in talibus rebus esse non convenit: si autem eventu aliquo causae interfuerint, et aliquid viderint vel audierint, ubi nullae idoneae saecularium inveniantur personae, ne veritas occultetur, aut malus ut bonus aestimetur, in providentia proprii Episcopi sit, ut, aut coram se et competentibus iudicibus, aut aliter honorifice veritatem attollant; et in Summario expresse dicitur: *In conficiendis instrumentis sacerdotes ad testimonium non vocentur;* tum quia clerici subsunt suo Episcopo, et strictius religiosi seu monachi suo praelato regulari, cum sub eius omnimoda obedientia sint positi, nec habeant velle nec nolle, cap. *Si religiosus* 27 de Election. in 6, cap. *Religiosus* 2 de Testamen. in 6, cap. *Religiosi* 5 de Sepulturis in 6; ergo hoc ipso non possunt esse testes sine licentia eius, cui subsunt; arg. can. *Monachi vagantes* 33, et can. *Monachi a monasterio* 34, caus. 16, qu. 1, cum similibus; tum etiam quia clericis vel monachis, seu religiosis illicitum est negotiis saecularibus se immiscere. Tot. tit. *Ne clerici vel monachi saecularibus negotiis se immisceant,* iuncto illo Apostoli 2 ad Timoth., cap. 11, ibi: *Nemo militans Deo, implicet se negotiis saecularibus*; et quod clericus absque licentia Episcopi non possit testimonium ferre etiam in causa civili coram iudice laico, expresse declaravit sacra Cong. Immun., in Aquilana, 5 Maii 1637, lib. 3 Decr. Paul., pag. 30, apud Riccium, in Synopsi, verb. *Testis,* n. 1, et saepe saepius alibi: et hoc a fortiori dicendum est de religioso seu monacho sine licentia sui praelati per supra adducta; in casibus enim, in quibus necessarium est eorum testimonium, solet a sacra Congregat. concedi facultas Episcopo loci eos examinandi, sicuti alios exemptos, ut videre est apud d. Riccium in Synopsi, verb. *Facultas examinandi ecclesiasticos et exemptos.*

25 Quamvis tamen de rigore iuris canonici id sit illicitum clericis et religiosis, nihilominus validum est eorum testimonium, etiamsi sine licentia et praescitu superiorum testes in supradictis agant. Abbas, in cap. *Cum nuntius,* n. 3 et 4, et Felinus, idid., n. 3, de Testibus; Mascardus, de Probationib., conclus. 260, n. 12 et 13; Farinacius, de Testibus, quaest. 61, n. 84 et 134, allegans plures alios; Reiffenstuel, lib. 3, tit. 26, n. 13; Pirhing, ibidem, n. 3; Lezana, tom. 1, cap. 9, n. 13, et tom. 4, verb. *Testis regularis,* n. 1, testans ex notario sic decisum fuisse a sacr. Congreg., et alii passim. Et ratio est, quia licentia superioris est quoddam accidentale, non autem de substantia actus testimonii, argum. cap. 1 de Testibus; tum quia multa fieri prohibentur, quae si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem, cap. *Ad Apostolicam* 16 de Regularibus; tum etiam quia nullibi reperitur tale testimonium a iure declarari irritum ac invalidum; imo, ut experientia docet, solent clerici saeculares passim in testamentis, aliisque contractibus laicorum ex generali consuetudine in testes adhiberi etiam sine alia licentia superioris ecclesiastici, prout observant Farinacius, loc. cit., n. 64; Azorius, consil. 590, n. 20; Pirhing, lib. 2 Decret., tit. 20, n. 60; Reiffenstuel, ibid., n. 184, et alii. Quinimo etiam religiosi non semel sine alia suorum superiorum expressa licentia in testes assumuntur pro conficiendis testamentis, praesertim in eorum conventibus, ad quos testatores pro maiori celatione in dies accedunt: nec desunt auctores dicentes citatum canonem *Quamquam* 2, caus. 24, qu. 2, procedere potius de honestate quam de necessitate, prout videtur innuere ly *Eos in talibus rebus esse non convenit.* Vel non ipsum canonem esse usu receptum. Vel si receptus, denuo fuisse per contrariam consuetudinem abrogatum. Consultius tamen et tutius est, ut monent supra citati doctores et alii passim, ad effugiendas omnes dubietates, superiorum ad id petere et obtinere facultatem; nam quod possit impugnari testamentum, in quo religiosus absque sui superioris licentia est testis eo quod pro mortuo habeatur, tradit Ioan. Faber, § *Testes,* n. 3, Inst. de Testamentis, iunctis nonnullis aliis, quos in oppositum citat Mascard., de Prob., concl. 260, n. 1 et 2.

Tertio ad valorem testamenti solemnis scripti seu in scriptis, requiritur ut omnes testes ita sint praesentes, ut testatorem, non tantum audire, sed et videre possint. *Communis,* arg. l. *Si non speciali* 9 Cod. de Testamentis, ibi: *Si testes non in conspectu testatoris testium officio functi sunt, nullo iure testamentum valet.* 26

Quarto requiritur non solum quod testes sint praesentes, sed insuper quod ad testificandum sint rogati seu invitati ac moniti. L. *Hac consultissima* 21 Cod de Testamentis, ibi: *Rogatis testibus.* 27

Quinto requiritur quod testator, testibus, ut supra, praesentibus, scripturam clausam aut convolutam exhibeat; dicendo in illa suum contineri testamentum, l. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testamentis, ibi: *Dummodo testibus praesentibus testator suum esse testamentum dixerit quod offertur.* 28

Sexto requiritur quod testamentum sic exhibitum, vel propria manu subscribat, si ipsemet totum non scripsit, vel si subscribere nequeat, aut nesciat, octavum testem, qui nomine ipsius subscribat, adhibeat. Cit. l. *Hac consultissima* 21, et l. *Cum antiquitas* 28 Cod. de Testamentis. 29

Septimo requiritur ut omnes et singuli testes nomen suum propria manu subscribant, et illud subsignent annulo seu sigillo suo aut alieno, etiam a testatore accepto. § *Sed cum* 30

3, et § *Possunt* 5 Instit. de Testamentis ordinandis, l. *Ad testium* 22, § 4, ff. Qui testamenta facere possunt., l. *Singulos testes* 30 ff. eod., l. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testamentis.

31 Octavo requiritur ut totum negotium testamenti solemnis scripti peragatur uno eodemque loco et tempore, unoque contextu, id est nullo actu alieno sive extraneo (qui ad testamenti factionem non pertineat) interveniente, nisi ad modicum intervallum ex necessitate, interruptio aliqua facta sit, quae in tali casu obest, § *Sed cum* 3 Inst. de Testamentis ordinandis, ibi: *Constitutum est ut uno eodemque tempore septem testibus adhibitis, et subscriptione testium signacula testamentis apponerentur.* Et concordant lex *Haeres* 21, § fin., ff. Qui testamenta facere possunt, lex *Hac consultissima* 21, et l. *Cum antiquitas* 28 Cod. de Testamentis.

32 Ad valorem testamenti solemnis *nuncupativi* requiritur, quod testator coram septem testibus idoneis, ut supra, et ad id specialiter rogatis, simul uno eodemque tempore ultimam suam voluntatem, tam circa haeredis institutionem quam circa legatum palam pronuntiet, seu alias sufficienter manifestet, ita ut intelligi possit. *Communis,* per textus expressos in § *Sed haec* 14 Instit. de Testamentis ordinandis, ibi: *Si quis autem sine scriptis voluerit ordinare iure civili testamentum, septem testibus adhibitis, et sua voluntate coram eis nuncupata sciat hoc perfectissimum testamentum iure civili, firmumque constitutum.* Authentic. *Hoc inter,* § 2, Cod. de Testamentis, ibi: *Per nuncupationem quoque, hoc est, sine scriptura, testamenta non alias valere sancimus, quam si septem testes, ut supra dictum est, simul uno eodemque tempore collecti, testatoris voluntatem, ut testamentum sine scriptura facientis audierint;* et leg. *In testamentis* 26 Cod. eod., ibi: *In testamentis sine scriptis faciendis omnem formalem observationem penitus amputamus, ut postquam septem testes convenerint, satis sit voluntatem testatoris vel testatricis simul omnibus manifestari significantis, ad quos substantiam suam pervenire velit, vel quibus legata dare, vel fideicommissa, vel libertates disponere.*

33 Ex quibus clare patet quod pauciores solemnitates requiruntur ad testamentum *nuncupativum* quam ad testamentum *scriptum*; cum ad *nuncupativum* non requiratur testium subscriptio, nec sigillatio eorumdem, nec testatoris, uti requiritur ad testamentum *scriptum* ex supradictis. *Communis.*

34 Unde testamentum *nuncupativum* et testamentum *scriptum* seu in scriptis inter se differunt. Primo, quia in testamento *scripto* plerumque celatur ultima voluntas testatoris, et haeres institutus. In *nuncupativo* autem debet ultima voluntas testatoris manifestari, et palam nuncupari haeres, ut sciant testes, quinam sit institutus. Authent. *Hoc inter,* § 2, Cod. de Testamentis, l. *Iubemus* 29 Cod. eod. Secundo, quia ad testamentum *scriptum* necessarie requiritur scriptura, sine qua testamentum est nullum. *Nuncupativum* autem potest fieri sine ulla scriptura, sola nuda voce coram testibus; et quamvis hodie redigi soleat in scripturam, non cessat tamen per hoc esse testamentum nuncupativum, cum scriptura adhibeatur et fiat solum pro commodiori et faciliori probatione, argum. l. *In re* 4 ff. de fide Instrumentorum, ut patet ex dictis supra, num. 8, ubi adducitur textus. Tertio, quia in testamento *nuncupativo* testes nec subscribunt, nec subsignant sicuti nec testator; totum autem id requiritur ad testamentum *scriptum.* L. *Hac consultissima* 21 et l. *Cum antiquitas* 28 Cod. de Testamentis, § *Sed haec* 3, et § *Possunt* 5 Instit. de Testamentis ordinandis, cum similibus. Vide supra num. 10, 11, 29, 30.

Inter nuncupativa testamenta recenseri etiam possunt testamenta caecorum, quibus specialem formam constituit Iustinianus, ut scilicet coram tabulario, et septem testibus ad hoc convocatis suprema sua elogia nuncupet, quae tabularius uno contextu, aut octavus testis, si tabularii copia desit, in scripturam redigat. Hanc scripturam tam tabularius quam testes signabunt et subscribent. Quod si memoriter sua elogia promere non possit, ea scribi mandabit, hancque scripturam, convocatis tabulario et testibus, a tabulario coram testibus recitari curabit, profitebiturque, lecta a tabulario suam esse voluntatem, et haec scriptura a tabulario et testibus subscribetur et signabitur. L. 8 Cod. de Testamentis.

Supradictae solemnitates requisitae ad valorem testamenti de iure civili non requiruntur omnes de iure canonico. *Communis,* textu expresso in cap. *Cum esses* 10 de Testamentis. 35

De iure enim canonico ad valorem testamenti, sive ad causas pias sive profanas, non plus requiritur, quam ut adsint duo testes idonei et parochus loci. *Communis,* per expressum textum in cit. cap. *Cum esses* 10 de Testamentis, ibi: *Proposuisti talem in tuo episcopatu consuetudinem obtinere, quod testamenta, quae fiunt in ultima voluntate, penitus rescindantur, nisi cum subscriptione septem vel quinque testium fiant, secundum quod leges humanae decernunt; quia vero a divina lege et SS. Patrum institutis et a generali Ecclesiae consuetudine, id esse noscitur alienum, cum scriptum sit* (*Deuteronom.* XVII, 6; XIX, 15; *Matth.* XVIII, 16): In ore duorum vel trium testium stat omne verbum, *praescriptam consuetudinem improbamus, et testamenta, quae parochiani coram presbytero* 36

suo, et tribus vel duabus aliis personis idoneis in extrema fecerint voluntate, firma decernimus permanere, sub interminatione anathematis prohibentes, ne quis huiusmodi audeat rescindere testamenta.

37 Testes requisiti de iure canonico aeque debent esse idonei, ac testes requisiti de iure civili, et assignati supra, num. 15. Fagnanus, in cit. cap. *Cum esses,* n. 36; Covarruv., ibid., n. 14; Clarus, § *Testamentum,* quaest. 55, n. 3; Reiffenstuel, lib. 3, tit. 26, n. 133; Pirhing, ibid., n. 12, et ratio est, quia in citat. cap. *Cum esses,* immutata est forma testandi iuris civilis quoad numerum tantum, non autem quoad qualitatem testium, cum sicuti in iure civili etiam in dict. capit. *Cum esses,* exigatur quod testamenta fiant coram personis idoneis: ubicunque autem dispositio iuris civilis non reperitur expresse immutata vel correcta a iure canonico, debet ius civile etiam in foro canonico et ecclesiastico servari, ut tradunt doctores communiter per textum in cap. *Intelleximus* 1 de Novi operis nuntiatione. ibi: *Sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adiuvantur.*

38 Item per eamdem rationem dicendum est quod tales testes sicuti de iure civili, ita etiam de iure canonico debeant esse rogati, cum dispositio iuris civilis id requirens non sit expresse correcta per ius canonicum, quia potius videtur approbata in cap. *Relatum* 11 de Testamentis, ibi: *Tribus aut duobus testibus requisitis,* id est rogatis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 133; Pirhing, loc. cit., n. 12; Fagnanus, loc. cit., a num. 17, ubi sub num. 19, dicit quod haec est communis opinio.

39 In defectu parochi proprii de iure canonico sufficit, si quatuor testes sint adhibiti, quia duo testes aequivalent parocho, et vices supplent unius, quamvis maximae sint auctoritatis, ut patet ex c. *Cum a nobis* 28, et cap. *Licet* 47 de Testibus. Sic docent Abbas, in cit. cap. *Cum esses,* n. 7; Covarruv., ibid., n. 12 et 13; Clarus, loc. cit., qu. 53, n. 3; Molina, tract. 2, de Iustitia, dist. 133, n. 4 et 5; Pirhing, loc. cit., num. 10, et ipso teste alii communiter.

40 In ditionibus Romano imperio subiectis, tam in foro ecclesiastico quam laicali fieri et iudicari debent testamenta secundum solemnitates de iure civili requisitas; in ditionibus autem temporali iurisdictioni Romani Pontificis subiectis secundum solemnitates de iure canonico requisitas et praescriptas in cit. cap. *Cum esses* 10 de Testamentis. Sic Glossa, ibid., verb. *Improbamus;* Layman, lib. 1, tr. 4, cap. 13, num. 1, et in cap. *Ecclesia* 10, n. 15, de Constitutionibus; Alexander, consil. 146, n. 6, lib. 2, et cons. 177, n. 2, lib. 2, dicens hanc esse communem, Parisius, consil. 15, n. 1, lib. 3, testans sic affirmare scribentes omnes, nullo excepto, dicentes hanc conclusionem esse communem et sequendam in iudicando et consulendo, et n. 15 asserit eam esse firmissimam et indubitabilem, Pirhing, l. c., n. 11; Reiffenst., l. c., n. 135, dicens opinionem hanc esse consuetudine receptam, sicque confirmatam, et consequenter tenendam, sicque tenere communem aliorum apud Fagnanum, in cit. cap. *Cum esses,* n. 46. Et ratio est, quia cum clerici sint cives, ac membra reipublicae, ubi degunt, aequum est et rectae rationi consonum, ut in rebus mere politicis, legibus saecularibus locorum se conforment. Eo vel maxime quod cit. cap. *Cum esses* 10 de Testamentis, inscribatur ab Alexandro III Hostiensi Episcopo, quae civitas Hostiensis est de temporali iurisdictione Romani Pontificis.

Quamvis tamen gravissimi doctores teneant, 41
quod clerici etiam in terris imperii aliorumque regnorum, possint condere testamenta iuxta dispositionem et formam iuris canonici, traditam in cit. c. *Cum esses* 10 de Testamentis, ita ut ubique servanda sit in foro ecclesiastico. Sic Ioan. Andreas, in cit. cap. *Cum esses,* n. 6, vers. *Communiter;* Cardinal., ibid., n. 5, vers. *Ioannes Andreas dicit,* ubi asserit hanc opinionem esse veriorem: Imola, ibid., n. 13, dicens hanc opinionem videri consuetudine roboratam, et per consequens servandam; Calderin., cons. 8, circa finem, de Testamentis, dicens hanc servari de facto; Clarus, in § *Testamentum,* q. 57, vers. *Quae quidem,* dicens non esse ab ea in consulendo et iudicando recedendum, et paulo infra subdens: *Aqua non recedas in practica, quia quantum ego vidi, apud omnes ita servatur sine controversia,* et sic tenent alii apud Fag., in cit. cap. *Cum esses,* n. 41. Unde in 42
praxi est attendendum ad consuetudinem locorum, ut recte monent Molina, loc. cit., n. 7 et 8; Pirhing, loc. cit., n. 11, ubi ex Layman, lib. 1, tract. 4, cap. 13, n. 2, et in cap. *Ecclesia* 10, n. 15, de Constitutionibus, dicit, quod in imperio Romano est usu receptum, quod testamenta a clericis fiant secundum ius civile et Caesareum, et si aliter fiant, non valeant.

Testamentum ad causas profanas carens una 43
vel pluribus solemnitatibus a iure positivo requisitis nullum et invalidum est in foro externo. *Communis,* per text. in l. *Si non speciali* 9, l. *Si unus* 12, et l. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testamentis, ibi: *Ex imperfecto autem testamento* (id est solemnitatibus requisitis destituto) *voluntatem defuncti tenere non volumus,* et § *Ex eo* 7 Institut. Quibus modis testamenta infirmentur, ibi: *Imperfectum testamentum nullum est,* cum similibus. Et sic semper censuit Rota, et signanter part. 4, t. 3, dec. 544, n. 1; part 8, dec. 97, n, 9; part. 10,

dec. 289, n. 3; part. 14, dec. 467, n. 1; part. 15 dec. 328, n. 2; part. 16, dec. 316, n. 4.

* Notandum tamen quod licet testamentum solemne nullum et invalidum sit, in quo desideratur aliqua ex supra enuntiatis solemnitatibus, nihilominus convalidari poterit si adiecta comperiatur clausula codicillaris, cuius clausulae formam refert Paulus in l. 29, § 1, ff. Qui testamenta facere possunt. *Ex his verbis, quae scriptura paterfamilias addidit:* Hoc testamentum volo esse ratum quacunque ratione poterit; *videri eum voluisse omnimodo valere ea quae reliquit, etiamsi intestatus decessisset.* Testamentum ita imperfectum vigore clausulae codicillaris vim obtinere fideicommissi ab intestato inter liberos relicti sanxerunt Diocletianus et Maximianus in l. 16 Cod. Famil. ercisc. Quod idem voluit Constantinus circa testamentum nondum perfectum in l. 26 Cod. eod. Verum quod favore imperfecti testamenti patris inter liberos sanxerunt laudati imperatores ita accipiendum est iuxta declarationem, quam pro lege observari voluerunt Theodosius et Valentinianus, ut nempe id quidem inter filios, et eorum favore valeat, non autem favore extranei, adeo ut si hoc testamento quid alicui relictum sit, qui filius non sit testatoris, id pro non scripto habebitur, et eisdem filiis accrescet, ut in l. 21 Cod. de Testam.

Novella autem constitutione declaravit Iustinianus, quaenam saltem observanda forent, ut testamentum ita imperfectum inter liberos valeret, nimirum ut testator sua subscriptione declaret tempus quo testatus est, filiorum nomina et uncias ex quibus scripsit eos haeredes, non signis numerorum, sed per totas litteras. Similiter si de certis singularibus speciebus disponere velit, earum inscribat significationes. Sed et quae legata, aut fideicommissa, aut libertates extraneis reliquerit, si haec propria scripta manu sint, dictaque coram testibus, quamvis contineantur in scriptura reliquam observationem testamentorum non suscipiente, valebunt novell. 107, cap. 1. Huius novellae capite tertio constituitur etiam ut scriptura divisionem bonorum suorum inter liberos a patre factam continens sit etiam rata si eam a liberis subscribi pater curaverit. Hinc arbiter a fratribus pro divisione constitutus hanc patris divisionem servare tenetur, si aut parens, aut omnes liberi ei subscripserint, ut antea statuerat idem Iustinianus novella 18. Cum autem adsunt ea quae modo diximus, haec divisio, quam pater inter liberos fecit ita rata est, ut non possit rumpi, nisi per posterius testamentum perfectum, dict. novell. 107, cap. 2. Plura de his vide artic. seq.*.

44 An autem, sicut testamentum ad causas profanas carens una vel pluribus solemnitatibus a iure positivo requisitis invalidum et nullum est in foro externo, ita etiam sit invalidum et nullum in foro interno seu conscientiae? celebris et gravis controversia est, in qua tres exstant doctorum sententiae.

Prima sententia docet quod testamentum ad 45
causas profanas carens una vel pluribus solemnitatibus a iure positivo requisitis sit validum in foro interno, seu conscientiae, ac proinde quod haeres vel legatarius scriptus licite retinere possit haereditatem vel legatum ex tali testamento imperfecto acquisitum, nec reddere debeat haeredi ab intestato, dummodo aliunde sufficienter constet hanc fuisse voluntatem testatoris, et quod haeres ab intestato in conscientia teneatur ipsi tradere haereditatem, et solvere legata ex tali testamento imperfecto relicta. Ita Fagnanus, in cap. *Cum esses* 10 de Testamentis; Abbas, ibidem; Iason, in l. *Cum quis* 10 Cod. de Iuris et facti ignorant.; Clarus, § *Testam.*, q. 90; Zoesius, in comment. ad Decret., n. 19, de Testam., et ff. eod., n. 43; Fachineus, libr. 4 Controv., c. 5; Molina, tract. 2 de Institut., disp. 81, n. 2; Lessius, de Iure et iustit., l. 2, c. 19, dub. 3; Mastrius, disp. 4 Theol. moral., num. 52; Sannig, disp. 12, de Iustitia, quaest. 3, n. 9; Malder., tract. 1 de Iustitia, cap. 11, dub. 5; Felix potestas, n. 1, part. 2, sub n. 2518; Matthaeucc., Official. curiae, cap. 52, n. 9; sanctus Antoninus, part. 3, tit. 10, cap. 3, § 14; Silvester, in Summa, verb. *Legatum* 4, § 10; Sotus, lib. 4 de Iust. et iur., quaestione 5; Petrus de Aragonia, in 2-2, de Iustitia, quaest. 62; Reginald., Prax. fori poenitent., lib. 25, num. 105; Petrus Ancharanus, in Regular. *Possessor*, de Regul. Iur. in 6; Bartolus, tract. de Minorit., cap. 3; Plinius secundus, lib. 2 Epistol. ad Anianum, his verbis: *Ego propriam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamsi deficererent, quasi perfectas tuerer,* et lib. 5 Epistol. ad Calvisium, his clarioribus verbis: *Hoc enim si ius aspicias, irritum, si defunctos, ratum et firmum est, mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem iurisconsulti, quod dicturus sum, accipiant) antiquior iure est.* La Croix, lib. 3, part. 2, num. 717. Eamdem sententiam tenent etiam Innocent., Imola, Alexander, Alciat., Albert., Brun., Alber., Florianus, Guido, Corneus, Tiraquell., Felin., Orosius, Angelus, Adrian., Ioann., Medina, Armilla, Navar., Caldar., Sarmiento, Perez, Tabiena, Segura, Comitolus, Filliucius, Molfesius, Homobonus, Mantica, et alii quos affert Card. de Lugo, tom. 1, disp. 22, sect. 9, n. 249, ubi observat quod supradicti inferunt haeredem ab intestato conscium voluntatis defuncti, qui haereditatem vel legatum alicui reliquit, teneri in conscientia ea solvere, vel si dubius fuerit, componere cum illo pro ratione dubii; item si haeres aut legatarius ab intestato possideat, posse haeredem aut lega-

tarium ex testamento minus solemni, servatis debitis conditionibus, sibi occulte compensare.

46 Et fundamenta huius sententiae desumuntur, tum ex iure canonico, tum ex iure civili. Ex iure enim canonico can. *Ultima voluntas* 4, caus. 13, quaest. 2, ex verbis sancti Gregorii Papae expresse habetur: *Ultima voluntas defuncti modis omnibus servari debet,* et cap. *Indicante* 4 de Testamentis, ubi statuitur deberi legatum quamvis nudis verbis relictum, ibi: *In quibus voluntatem eius per omnia volumus adimpleri,* et in eius summario praecise dicitur: *Debetur legatum, quamvis nudis verbis a testatore relictum,* et cap. *Cum esses* 10 eod., decernitur quod quamvis desit solemnitas septem vel quinque testium, sit validum testamentum, si constet de voluntate testatoris, verb. gr. per parochum, et tres vel duos testes.

47 Ex iure autem civili habetur l. *Non dubium* 16 Cod. de Testamentis, ubi sic expresse statuitur: *Illud etiam adiiciendum est, ut qui ex testamento vel ab intestato haeres exstiterit, etsi voluntas defuncti circa legata, seu fideicommissa, seu libertates legibus non sit subnixa, tamen si sua sponte agnoverit, implendi eam, necessitatem habeat;* et l. *Et si* 2 Cod. de Fideicommissis, ubi decernitur quod si quis alicui fideicommissum in testamento minus solemni, et consequenter invalido in foro externo relictum, solvat et tradat, revocari seu repeti postea non amplius possit, quia illud solvit et tradidit urgente conscientia, cum sciverit talem revera fuisse testatoris voluntatem, quamvis eius testamentum ex defectu solemnitatum fuerit invalidum in foro externo, ibi: *Et si inutiliter* (id est absque requisitis a iure solemnitatibus) *fideicommissum relictum sit, tamen si haeredes, comperta voluntate defuncti, praedia ex causa fideicommissi avo tuo praestiterunt, frustra ab haeredibus eius de ea re quaestio tibi movetur, cum non ex ea sola scriptura* (solemnitatibus destituta), *sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur.* Item § *Et quia* 12 Instit. de Fideicommissariis haereditatibus, ubi statuitur quod si quis testator testamento minus solemni mandaverit suo haeredi, ut vel haereditatem, vel speciale fideicommissum restituat, et talis haeres perfidia tentus, neget hoc sibi impositum fuisse, nec quidquam de hoc a testatore audivisse; tunc *necesse eum habere, vel iusiurandum subire, quod nihil tale a testatore audiverit, vel recusantem ad fideicommissi, vel universalis, vel specialis solutionem coarctari, ne depereat ultima voluntas testatoris fidei haeredis commissa.* Et infra subiungitur quod si is, postquam negaverit confiteatur quidem, sed excipiat dicendo testamentum non valere, ex quo careat debitis solemnitatibus, sit, hoc non obstante, ad solutionem compellendus. Item § *Per traditionem* 20 Instit. de Rerum divisione, ubi sic expresse habetur: *Nihil enim tam conveniens est naturali aequitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.*

Insuper haec sententia ostenditur etiam ratione, quia ex testamento minus solemni oritur obligatio naturalis, ut ex communi sententia docet Clarus, § *Testamentum,* q. 90, n. 1. Atqui hoc nihil aliud est quam tale testamentum in foro conscientiae esse validum; ita ut haeres ab intestato teneatur ei satisfacere, et institutus possit tuta conscientia sibi relictum retinere, quamvis ius civile nullam actionem concedat ex tali testamento, ergo, etc. Tum quia leges praescribentes dictas solemnitates ad testamenta, fundantur in praesumtione fraudis; conditae enim sunt, ut sic omnis fraus in testamentis evitetur, l. *Quaestiones* 32 Cod. de Fideicommissis, ibi: *Lex enim, ne quid falsitatis incurrat, per duos forte testes compositum testamentum, maiorem numerum testium expostulat, ut per ampliores homines perfectissima veritas reveletur.* Praesumptio autem cedit veritati, argum. cap. *Super hoc* 5 de Renuntiatione, l. *Continuus* 137 ff. de Verbor. significat., leg. ultim. ff. Quod metus causa, leg. *Imperatores* 29 ff. de Probationibus, adeoque si aliunde constet de vera voluntate testatoris, sicque cesset praesumptio fraudis, cessant etiam ipsae leges, nec amplius obligant saltem in conscientia, cum cessante ratione et causa legis, vel obligatione, cesset lex seu obligatio ipsa, l. *Adigere* 6, § 2, ff. de Iurepatronat.; Card. de Luca tamen, disc. 21 de Donat., dicit quod licet ista opinio apud morales sit magis communis et recepta, reputatur per canonistas minus vera, et in foro nullatenus recepta, ita ut nunquam practicari visa fuerit. 48

Secunda sententia opposita expresse tenet quod testamentum ad causas profanas carens una vel pluribus solemnitatibus a iure civili requisitis, sit invalidum et nullum, non solum in foro externo, sed etiam in foro interno, seu conscientiae, adeo ut haeredes et legatarii vi talis testamenti, nec possint aliquid accipere, nec, si iam acceperint, illud tuta conscientia retinere valeant, seu haeredibus ab intestato teneantur sub gravi cuncta relinquere aut restituere quantumcunque de voluntate testatoris certo constet. Sic Covarruvias, de Testamentis, cap. 10, n. 12; Card. Petra, tom 2 Comment., ad const. 10 Innocent. III, sect 5, n. 4; Vasquex, in opusc. de Testamen., cap. 3, dub. 1; Suarez, lib. 5 de Legibus, cap. 24, n. 4; Valentia, tom. 2, disp. 5, q. 6, part. 5, § 1, quaestiuncul. 1; Salas, de Legibus, disput. 15, sect. 12, n. 52; Bonacina, de Con- 49

tract., disp. 3, q. 1, punct. 3; Diana, tom 1, tract. de Contractibus, resol. 75; Herincx, disp. 2, q. 4, de Testam.; Haunold., tract. 6, c. 1, controv. 3; Henno, tom. 2, tract. 2, de Iur. et iust., disp. 6, q. 7, art. 4, concl. 1; Beia, part. 1, cas. 53; Dicastill., lib. 2, tract. 2, dub. 8; Baldus, Fulgosius, Paulus de Castro, Fortunius, Matienzo, Padilla, Gregorius Lopez, Antonius Gomez, Victoria, Ledesma, Valerus, Veia, Aragonius, Salonius, Naldus, Bannes, Becanus, et alii, quos affert Card. de Lugo, l. cit., n. 250, et hanc fatentur probabilem, Lessius, Sanchez, Malderus, Ioan. de la Crux apud ipsum, l. cit., et plures alii.

50 Et fundamentum praecipuum huius sententiae petitur a pluribus legibus, quae aperte declarant testamentum censendum esse ut non factum, cui deest aliqua solemnitas requisita, et signanter l. *Si non special.* 9 Cod. de Testamentis, ibi: *Si testes non in conspectu testatoris testimoniorum officio functi fuerint, nullo iure testamentum valet;* l. *Si unus* 12 Cod. eod., ibi: *Si unus de septem testibus defuerit, vel coram testatore omnes eodem loco testes, suo vel alieno annulo non signaverint, iure deficit testamentum.* L. *Hac consultissima* 21 Cod. eod., ibi: *Non subscriptum autem a testibus, ac non signatum testamentum pro infecto haberi convenit.* Et ib., infra: *Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti..... non volumus.* § *Ex eo* 7 Instit. Quibus modis testamenta infirmentur, ibi: *Imperfectum testamentum sine dubio nullum est;* et concordant l. *Si quaeramus* 5 ff. Qui testamenta facere possunt; l. *Et ab antiquis* 31 Cod. de Testamentis, ac plures aliae.

51 Ex quibus iuribus patroni huius sententiae sic arguunt: Testamentum solemnitatibus destitutum declaratur imperfectum, nullum, irritum ac invalidum, ut patet ex allatis textibus; atqui ubi ius positivum declarat certos actus esse nullos et invalidos, ipsi non obligant in conscientia, ut patet in donationibus pupillorum, et similibus, in matrimonio sine praesentia testium et parochi, et huiusmodi, ergo, etc. Tum quia ad valorem cuiuscunque actus requiritur voluntas et potentia, arg. c. *Cum super* 23 de offic. et potest. Deleg. Atqui nemo testari potest sine solemnitatibus a iure civili requisitis, ut clare patet ex citatis iuribus, et ut expresse dicitur in c. *Quae contra* 64 de Regul. iuris in 6: *Quae contra ius fiunt, debent utique pro infectis haberi, ergo,* etc. Unde Card. de Luca, l. cit., de Donationibus, disc. 21, num. 9, videtur asserere hanc secundam sententiam esse in praxi tenendam, cum dicat quod licet prima opinio sit apud morales magis communis et recepta, reputatur tamen per canonistas minus vera atque in foro nullatenus recepta, ita ut nunquam practicari visa fuerit.

Tertia sententia est media, per quam, ut recte notat Pirhing, lib. 3 Decretal., tit. 26, num 13 in fine, fere conciliantur inter se praedictae duae sententiae oppositae, et docet quod dictum testamentum minus solemne seu imperfectum, non sit quidem irritum et invalidum ipso iure, in foro conscientiae, at tamen possit tale declarari per sententiam iudicis, apud quem, tam haeres ab intestato quam haeres scriptus possunt licite agere, ut ius suum pro sua bona fide in diversis legibus et rationibus fundata defendant, quamvis sint de voluntate testatoris omnino certi; unde tale testamentum quadam ratione est validum, id est antequam per sententiam iudicis irritetur, seu irritum declaretur, et quadam alia ratione est invalidum, id est quatenus potest, imo etiam debet per sententiam iudicis invalidum declarari, si super eo in iudicio lis fuerit mota. Ita Cabassutius, Iuris canonici theoria et praxi, lib. 6, c. 3; Pontas, verb. *Testamentum,* cap. 20 in fin.; Menochius, de Praesumptionibus, lib. 1, praesumpt. 80, num. 7; Layman, lib. 1, tract. 4, cap. 17, n. 2; Sotus, de Iustitia, l. 4, quaest. 5, art. 3; Bannes, disp. 3, ad q. 62; Thomas Sanchez, lib. 4 Consil., c. 1; Beia, punct. de Furto de damno dato, casu 2; Sa, verb. *Haereditas,* num. 32, verb. *Testamentum,* num. 3; Tanner., tom. 3 Theol., disp. 4, q. 6, dub. 13, num. 332; Pirhing, lib. 3, tit. 56, num. 13; Reiffenstuel, ibid., num. 118, et in Theologia moral., tract. 8, dist. 3, qu. 2, num. 15 et seq., et alii. 52

Unde iuxta hanc sententiam praedictarum duarum fere conciliativam concludimus, quod tale testamentum minus solemne seu imperfectum ad causas profanas validum est, et obligat in conscientia ante sententiam iudicis. Secus autem postquam, uti debet, iudex sententiam tulerit pro eius invaliditate, et hanc in primis videntur inferre praemissa fundamenta, utriusque praedictae inter se oppositae sententiae, cum prior locum habeat ante sententiam iudicis, et posterior solum post iudicis sententiam. 53

Probatur tamen ulterius quoad primam partem, quia ex tali testamento oritur obligatio naturalis, cuius praecipuus effectus est tribuere creditori ius accipiendi ac retinendi in conscientia id quod sibi naturaliter debitum est, donec exceptione legis civilis et per sententiam iudicis elidatur. Obligatio enim naturalis sufficit ad transferendum dominium, adeoque testamentum illud validum est, et obligat in conscientia ante sententiam iudicis, seu donec per sententiam iudicis irritetur, vel irritum declaretur. 54

Probatur etiam ulterius quoad secundam partem, quia, cum iudex secundum leges iudicare debeat, c. *In istis* 3, dist. 4, et testamentum imperfectum seu minus solemne secun- 55

dum leges citatas supra, n. 50, sit invalidum et nullum, et pro infecto haberi debeat, sententia sic prolata et iusta in foro externo, erit etiam iusta in foro interno, adeoque obligans in conscientia ad habendum tale testamentum sic declaratum pro invalido, et nullius roboris; cum iudex auctoritate divina sententiam ferat, eique iuste secundum leges iudicanti, ut obediatur, praecipiunt leges divinae ac humanae. Arg. cap. *Quo iure* 1, dist. 8, cap. *Omnis anima* 2 de Censibus, ibi: *Omnis anima sublimioribus potestatibus subiecta sit,* cap. *Si quis* 2 de Maiorit. et obed., ibi: *In libro Regum legitur: Qui non obedierit principi morte moriatur,* Deuteronom. cap. XVII, 9 et seq., praecipit Deus: *Veniesque ad sacerdotes levitici generis, et ad iudicem, qui fuerit illo tempore ..... sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram.*

56 Et quod post iudicis sententiam etiam in foro conscientiae pro irrito sit habendum tale testamentum, quamvis ante iudicis sententiam pro valido haberetur, patet a simili variis exemplis ex iure desumptis: sic enim sine essentialibus solemnitatibus a iure requisitis electus, quamvis tuta conscientia beneficium retinere possit, si nemo se opponat, vel electionem impugnet, cap. *Quod sicut* de Election.; tamen post sententiam iudicis illam electionem irritam et nullam declarantis, etiam in foro conscientiae obedire, ac beneficium dimittere tenetur, ut tradunt communiter doctores. Item quamvis contrahens cum pupillo sine auctoritate tutoris, naturaliter, et in foro interno valide agat, de tuta conscientia retinere possit, quod vi talis contractus accepit, arg. leg. *Stichum* 95 de Solutionibus, tamen postquam iudex contractum nullum et irritum declaraverit, acceptum restituere tenetur, ut fatentur omnes. Idem dicendum est in casu alienationis rerum ecclesiasticarum, non servatis debitis solemnitatibus et de multis aliis similibus.

57 Hinc resolves quod testamentum sine debitis solemnitatibus conditum, ante sententiam iudicis, et quando nemo se opponit, ita validum est in foro interno seu conscientiae, ut haeredes et legatarii in eo constituti, tuta conscientia accipere et retinere possint haereditatem et legata sibi in tali testamento relicta; post sententiam vero iudicis etiam in foro interno est ita nullum, ut ipsi tuta conscientia nihil accipere possint, et si quid acceperint, id totum restituere teneantur.

58 Item resolves quod quando haeres ab intestato testamentum sine debitis solemnitatibus factum, beneficio legis utens impugnat, et iudex, prout debet, illud irritum et nullum declarat, tunc etiam in foro interno seu conscientiae, erit invalidum, ita ut nec naturaliter amplius obliget, et consequenter haeres ab intestato, vi illius, haeredibus vel legatariis institutis, haereditatem et legata tradere nec in conscientia teneatur.

* Quoad dispositionem capitis *Cum esses,* 59
non sufficit, si sint duo vel tres testes, et absit parochus, cum in canone dictum sit *coram presbytero suo;* nec sufficit si defectum parochi suppleat cappellanus. Demum testes masculi requiruntur, nec feminae valent. Tandem valet testamentum ita conditum etiamsi testator non sit in extremo vitae periculo: Institut. eccles. 105, § 8, 9, 10.

Scribenda sunt testamenta a parocho coram 60
testibus et a testatore subscribenda, sicut etiam a parocho et testibus. Si tamen scribere ignorent, sufficit scriptura parochi, et signum crucis impressum in charta a testibus, ibid., § 14.

Ita scriptum testamentum saltem intra octo 61
dies parochus cum testibus deferre debet tabellioni; et si adsit subscriptio testatoris et testium, non requiritur, ut singula contenta in testamento referant notario. Si nulla sit testatoris subscriptio, tunc parochus, seu sacerdos viva voce exprimere debet, quidquid in eo testamento continetur; quod et a singulis testibus seorsim praestandum est. Denique, et singuli illi subscriptionem suam agnoscant. Ibidem, § 16. Has vero omnes depositiones scribat tabellio, et iungat testamento.

Ad servanda vero quae in testamento man- 62
datur, discussio parochi et testium agenda est a iudice competente, citata parte, cuius interest, excepta tamen consuetudine, ut valeant testamenta, nulla facta publicatione, si illa reposita sint in archivio. Ibid., § 16.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Gravissima est quaestio, de qua hic agit au- 63
ctor, an scilicet testamentum minus solemne obliget in conscientia. Ad rectam autem huius quaestionis resolutionem prius videndum, utrum testamentum sit iuris naturalis, an iuris positivi.

Ius autem naturale pro pace generis humani 64
exposcere, ut introducto dominio, aliqua statuatur successio, non est quod dubitari possit. Assiduis enim discordiis, a quibus abhorret ius naturale, expositi essent homines, si in obitu cuiuscunque, quae ab eo relinquuntur bona, ea fierint primi occupantis, minimeque ex ordine successionis stabilito ad vocatos pertinerent. At quod successio haec sit potius testa- 65
mentaria quam legitima, non determinat ius naturale. Nec ius proprietatis eo extendendum, 66
ut quis etiam post mortem de rebus suis disponere valeat, convenit propterea hodie fere inter omnes, testamentum non esse iuris naturalis, sed iuris positivi. Confer Bynkersboeck, Observ., lib. 2, cap. 7.

Posito autem, quod testamentum sit non 67
iuris naturalis, sed iuris positivi, facile est di-

gnoscere, ut ad propositam quaestionem veniamus, testamentum minus solemne non obligare in conscientia. Obligatio enim in conscientia descendere debet, vel a iure naturali, vel a iure positivo. At testamentum minus solemne nec obligat de iure naturali, quia, ut mox recognitum est, testamentum, tametsi solemne, non est iuris naturalis, nec obligat de iure positivo, quia ius positivum non aliter vim obligandi tribuit testamento, quam concurrentibus solemnitatibus ab ipso praescriptis. Patet igitur quidem ad evidentiam usque, testamentum minus solemne obligare in conscientia haud posse. Habes resolutionem gravissimae quaestionis ex genuinis principiis petitam.

Articulus II. *Quoad ea quae concernunt omnia testamenta privilegiata.*

Summarium. 1. Testamenta privilegiata quid sint? – 2. Assignantur testamenta privilegiata. – 3. Testamentum ad pias causas quale sit? – 4. Nomine causae piae quae veniant? – 5. Testamentum ad pias causas perfecte, et pro utroque foro est privilegiatum. – 6. In testamento ad pias causas sufficiunt duo testes. – 7. Dicti duo testes non sunt necessarii ad substantiam et valorem testamenti ad pias causas, sed tantum ad probationem. – 8. Unde si aliunde sufficienter constet de voluntate testatoris, testamentum ad pias causas est validum in utroque foro etiam sine testibus. – 9. Sic validum est testamentum ad pias causas etiam sine ullis testibus, si manu propria testatoris nota et indubitata sit scriptum vel subscriptum; sicuti etiam valet et sufficit cedula scripta vel subscripta ab ipso testatore, etiam nullo teste in ea subscripto vel praesente. – 10. Item valida est dispositio testatoris ad pias causas, si ipse haeres ab intestato sine omni teste audivit defuncti voluntatem. – 11. Testamentum inchoatum, sed non perfectum valet quoad legata pia in eo relicta. – 12. Item quamvis testamentum ad causam profanam factum ob defectum solemnitatis civilis corruat, valet nihilominus quoad legata pia in eo relicta. – 13. Testamentum sine solemnitatibus a iure civili requisitis conditum ad causas pias, valet etiam quoad legata profana in ea contenta. – 14. Quamvis testamentum ad interrogationem alterius, et solis nutibus seu signis factum non valeat de iure civili, valet nihilominus ad pias causas. – 15. Item quamvis non valeat testamentum sine institutione haeredis, valent tamen legata pia in eodem testamento adiecta. – 16. Item quamvis non valeat testamentum cum haerede incerto, valet tamen favore causae piae. – 17. Item quamvis non valeat testamentum, quo quis haereditatem vel legata alterius arbitrio distribuenda committit, valet tamen si id fiat ad pias causas. – 18. Si aliunde de voluntate testatoris sufficienter non constet, tunc in testamento ad pias causas necessario requiruntur duo testes legitimi. – 19. Affertur ad id doctrina practica pro testatoribus, pro parochis et confessariis. – 20. Testes in his testamentis ad pias causas, non est necesse, quod sint rogati. – 21. Ad id possunt esse testes etiam feminae et aliae personae, quae a iure civili non solent admitti. – 22. Item in testamento ad pias causas testis esse potest parochus, confessarius, beneficiatus et religiosus, quamvis legata sint ad favorem propriae ecclesiae seu monasterii. – 23. An ex bonis relictis in testamento ad pias causas, seu ex legatis piis detrahi possit Falcidia? *Remissive.* – 24. Testamentum inter liberos quale sit. – 25. Testamentum inter liberos est pro utroque foro privilegiatum. – 26. Ad valorem testamenti inter liberos quid de iure specialiter requiratur. – 27. Si parens manu propria testamentum inter liberos totum scripsit, valet, etiamsi ipsemet nomen suum non subscribat. – 28. Secus autem si non ab ipso parente, sed ab alio scriptum sit testamentum. – 29. Etiam nuncupativum testamentum inter liberos valet, quamvis careat omni alia solemnitate, dummodo per duos testes de voluntate constet testatoris. – 30. Nec tales testes in testamento nuncupativo debent necessario esse rogati. Et in tali testamento possunt esse testes etiam feminae. – 31. Testamentum inter liberos est validum, quamvis parens eos inaequaliter instituat, dummodo cuivis legitimam relinquat. – 32. Testamentum inter liberos non valet, si nullus in eo institutus sit haeres. – 33. Testamentum inter liberos non valet quoad extraneas personas haeredes institutas. – 34. Si autem in testamento minus solemni inter liberos extraneae personae relinquitur aliquid per modum legati aut fideicommissi valet. – 35. Testamentum minus solemne patris inter liberos naturales et spurios, non est privilegiatum, adeoque non valet. – 36. Valet tamen testamentum minus solemne matris inter liberos naturales et spurios. – 37. Testamentum militis in actuali expeditione bellica factum nullam penitus iuris civilis solemnitatem requirit. – 38. Qui urbem obsident vel obsessam actualiter defendunt, censentur quoad hoc esse in actuali expeditione bellica. – 39. Ad testamentum militis in castris quidem, sed absque actuali expeditione bellica, seu actuali conflictu secure degentis, requiruntur duo saltem testes. – 40. Ad valorem testamenti militis, nec in castris, nec in aliqua actuali expeditione bellica, sed vel in hybernis, vel fortalitiis obsidionem actualem non patientibus praesidiarii exsistentis, seu alibi secure degentis requiruntur ordinariae iuris solemnitates. – 41. Quamvis testamentum militis in actuali expeditione bellica quomodocunque valide fieri possit, si tamen eius voluntas non aliter, quam per testes probari possit, duo saltem testes ad id requiruntur. – 42. Testamenta militum in actuali expeditione bellica facta gaudent adhuc aliis privilegiis, quae assignantur. – 43. Testamentum rustici potest ruri fieri coram quinque testibus casu, quo septem testes commode haberi nequeant. – 44. Dicti testes pro testamento rustici debent esse litterati, si haberi possint, et omnes se subscribere debent. – 45. Si autem non omnes septem, vel respective quinque, unus tamen, vel plures scribere scientes facile inveniri possunt, debent illi loco aliorum litteras ignorantium, ipsis praesentibus, testamentum subscribere. – 46. Si vero nullus litteratus haberi possit, potest rusticus etiam oretenus coram septem testibus, si haberi possunt, vel coram quinque, si septem commode haberi nequeant, valide testari per verba. – 47. Testamentum rustici coram paucioribus, quam quinque testibus, nullo modo valet, etiamsi fiat in loco, ubi quinque testes haberi non possunt. – 48. Testes in testamento rustici eodem modo debent esse idonei et qualificati, sicuti in aliis testamentis non privilegiatis. – 49. Rustici habitantes in pagis, ubi septem testes facile haberi possunt, sicuti si in urbe vel oppido testamentum faciant, licet alias ordinarie ruri habitent, nullo gaudent ad id privilegio. – 50. An tali privilegio rusticorum gaudeant etiam cives et nobiles ruri recreationis gratia, vel alia de causa degentes, et ibi aegrotantes, ac ideo ibidem testantes? – 51. Ad testamentum factum tempore pestis ita saevientis, ut septem testes haberi nequeant, sufficiunt quinque, vel etiam duo soli testes. – 52. Imo varii volunt, quod ad tale testamentum tempore pestis adeo saevientis, ea sola sufficiant, quae de iure naturae et gentium requiruntur, et consequenter huiusmodi testamentum coram duobus testibus factum in utroque foro subsistat. – 53. Standō tamen in praeciso rigore iuris communis, ad testamentum tempore pestis non ita saevientis, quin haberi possint septem testes et observari aliae solemnitates de iure requisitae, debent omnes tales solemnitates observari, et omnes dicti septem testes adhiberi, quamvis alioquin non omnes septem simul, et semel congregati

esse debeant, sed successive venire possint. - 54. Testamentum principi oblatum quale sit? - 55. Testamentum coram principe factum quale sit? - 56. Non solum testamentum in scriptis iam factum principi offerri, sed etiam oretenus coram eodem potest fieri testamentum validissimum absque omni iuris solemnitate. - 57. Testamentum principi oblatum, vel coram eo factum, est validissimum absque omni iuris solemnitate. - 58. Item privilegiatum est testamentum *ad acta datum,* et quodnam illud sit? - 59. Item privilegiatum est testamentum *apud acta factum,* seu *coram actis factum,* et quodnam illud sit? - 60. Ad valorem testamenti *ad acta dati, seu apud acta, vel coram actis facti,* sive in loco iudicii, sive extra illud, nulla alia requiritur iuris solemnitas, dummodo legitime constet et probari possit testamentum revera *ad acta datum,* seu *apud acta,* vel *coram actis factum* fuisse. - 61. Testamenta Cardinalium sunt aeque privilegiata, ac testamenta militum. - 62. Et in illis attenditur sola veritas naturalis. - 63. Atque sufficit sola schedula scripta vel subscripta manu Cardinalium absque testibus. - 64. Alia ad rem ad num. 69.

1 Testamenta privilegiata sunt testamenta quae, licet careant solemnitatibus alias de iure communi requisitis, ex speciali tamen privilegio
2 valent ac si ipsas haberent. *Communis.* Et testamenta privilegiata sunt: testamentum ad pias causas, testamentum parentum inter liberos, testamentum militum in expeditione bellica conditum, testamentum rusticorum, testamentum tempore pestis factum, testamentum publicum, id est fide et auctoritate publica, principis nempe vel iudicis. *Communis.*

3 Testamentum ad pias causas est illud, in quo pro haerede instituta est causa pia. *Com-*
4 *munis.* Nomine causae piae veniunt hic omnia loca et instituta pia, ut ecclesiae, conventus seu monasteria, hospitalia, nosocomia, confraternitates et pauperes omnes, non solum qui carent necessariis vitae et naturae, sed etiam qui carent necessariis ad decentem sustentationem iuxta qualitatem et conditionem sui status, quales interdum possunt esse etiam nobiles, barones, comites, imo et principes, qui non ob excessivam pompam et luxum, nec ob malam dilapidationem, nec ob aliam culpam propriam, sed ex infortunio vel casu aliquo, ut incendio, ruina, bello, latrociniis, multitudine prolium, et huiusmodi, valde egent necessariis statui ac conditioni suae; dummodo tamen eisdem principaliter ob honorem et amorem Dei, et animae salutem haereditas, vel legata relinquantur. *Communis,* per text. in can. *Consideranda* 17, dist. 86, ubi expresse fit mentio etiam de iis, qui divites vel nobiles ad egestatem absque proprio vitio pervenerunt.

5 Testamentum ad pias causas perfecte, et pro utroque foro est privilegiatum, ita ut non solum in foro interno, sed etiam in foro externo valeat, quamvis careat solemnitatibus a iure civili alias ad testamentum requisitis, dummodo aliunde sufficienter constet de testatoris ultima voluntate. *Communis,* textu expresso in cap. *Relatum* 11 de Testamentis, ibi: *Mandamus quatenus cum aliqua causa talis ad vestrum fuerit examen deducta; eam non secundum leges, sed secundum decretorum statuta tractetis, tribus aut duobus legitimis testibus requisitis.* Et tale testamentum esse privilegiatum etiam de iure civili, non obscure desumitur ex l. *Si eum servum* 28 ff. de Fideicommissariis libertatibus, ubi licet pater imperfecto testamento libertatem cuidam reliquisset, eum nihilominus manumittere debuerunt filii, et ex l. *Habeat* 1 Cod. de Sacrosanctis ecclesiis; et dato quod tale testamentum non esset privilegiatum de iure civili, adhuc debet dici privilegiatum pro foro civili a iure canonico in cit. cap. *Relatum;* ubi, ut fatentur doctores communiter, sunt correctae leges civiles solemnitatem requirentes in testamento ad pias causas; et ratio est, quia in causa et materia spirituali, qualis est testamentum ad pias causas, servandum est ius canonicum in utroque foro, tam civili seu laicali, quam ecclesiastico, ac in quovis loco seu territorio; arg. cap. *Quae in ecclesiarum* 7, et cap. *Ecclesia S. Mariae* 10 de Constitutionibus; sicque servat praxis et consuetudo universalis, quae est optima legum interpres; l. *Si de interpretatione* 37, et leg. *Nam imperator* 38 ff. de Legibus, c. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine.

In testamento ad pias causas sufficiunt duo 6
testes. *Communis,* textu expresso in cit. cap. *Relatum* 11 de Testamentis. Dicti duo testes 7
non sunt necessarii ad substantiam et valorem testamenti ad pias causas, sed tantum ad probationem in foro externo, in casu, quo aliunde non constet, nec probari possit voluntas testatoris, nisi per testes; Fagnan., in cap. *Cum esses* 10 de Testament., n. 8; Covarruv., de Testament., cap. 11, n. 12; Menochius, lib. 3, consil. 224, a n. 58; Engel, lib. 3 Decretal., tit. 26, n. 18; Pirhing, ibid., n. 20; Reiffenstuel, ibid., n. 143; Card. Petra, to. 2 Commentar. ad constit. 10 Innocent. III, sect. 3, n. 15; Card. de Luca, de Testamentis, disc. 14, n. 5 et 7, et alii passim, ac Rota, dec. 374, n. 6, part. 1, Divers., dec. 311, n. 16 et 17, coram Card. Cerro, decis. 665, n. 3; coram Emerix iun., et in Barchinonen. *Haereditatis,* 11 Martii 1689, § *Cumque,* coram D. Molines, et in Coloniensi *Testamenti,* 23 Iunii 1704, § *Quoniam,* cor. D. Lancetta. Unde, si aliunde 8
sufficienter constet de voluntate testatoris, testamentum ad pias causas in utroque foro, tam externo quam interno civili et canonico, etiam sine testibus validum exsistit. *Communis,* cum omnibus supracitatis, et aliis; modus enim probatorius per duos testes inductus in cit. cap. *Relatum,* non importat necessitatem testium, sed exemplificative fuit dictum de iis, ut naturalis probatio resultet, et sufficienter constet de voluntate testatoris, de qua aliunde

sufficienter constante, non est curandum an testes intervenerint, necne. Cum non sit opus alia probatione, quando de veritate constat.

9 Sic validum est testamentum ad pias causas etiam sine ullis testibus, si manu propria testatoris nota et indubitata sit scriptum vel subscriptum. Sicuti etiam valet et sufficit ad id cedula scripta vel subscripta ab ipso testatore, etiam nullo teste in ea subscripto vel praesente, quidquid dicant aliqui apud Mantic., de Coniect., lib. 6, tit. 3, n. 4; Tiraquell., de Privileg. piae causae, privil. 1. Nam sic communiter sustinent doctores citati, et Velasc., cons. 67, n. 8; Barbosa, in cit. cap. *Relatum*, num. 4; Card. de Luca, discurs. 26, n. 8, de Testamentis; Gratian., discept. 705, n. 20 et seq., Cabed., Decis. Lusitan. 129, num. 12, lib. 2; Rota, p. 19, tom. 2, recent., dec. 449, n. 3, et saepe alibi.

10 Item valida est dispositio testatoris ad pias causas, si ipse haeres ab intestato sine omni teste audivit defuncti voluntatem; in hoc enim casu omnino tenetur in foro interno adimplere defuncti voluntatem: imo etiam in foro externo, si fateatur, se revera eam audivisse; arg. *A fortiori*, l. *Non dubium* 16 Cod. de Testament., ubi de testamentaria voluntate defuncti etiam ad causas profanas, quamvis carente debitis solemnitatibus, sic statuitur: *Tamen si sua sponte agnoverit, implendi eam, necessitatem habeat.* Et concordat l. *Etsi* 2 Cod. de Fideicommissis, ibi: *Si haeredes, comperta voluntate defuncti*, etc., et aliae adductae art. antecedenti sub n. 47. Vide ibi.

11 Testamentum inchoatum, sed non perfectum, quia testator morte praeventus non potuit illud absolvere, licet alias invalidum sit; l. *Si is qui* ff. Qui testamenta facere possunt, valet tamen quoad legata pia in eo relicta, quae in illa imperfecta dispositione iam expressa erant. Covarruv., de Testamentis, cap. 11, num. 14; Layman, lib. 3, tract. 5, cap. 2, n. 6; Molina, disp. 133, n. 9; Abbas, in cap. 1, de Succession. ab intestato, num. 2; Pirhing, loc. cit., n. 22; Reiffenstuel, l. c., n. 173; Tiraquell., loc. cit., privileg. 7; Decius, cons. 150, testans de communi, Bartolus, Iason, Alexander, et communis aliorum contra Clarum, § *Testamentum*, qu. 7, num. 4. Et ratio est, quia in testamento ad pias causas non attenditur rigor iuris civilis; arg. cap. *Relatum* 11 de Testamentis; sed sufficit quod vere constet de voluntate testatoris, uti revera constat in hoc casu quoad legata pia in tali testamento iam expressa.

12 Item quamvis testamentum ad causam profanam factum ob defectum solemnitatis civilis corruat, valet nihilominus quoad legata pia in eo relicta. Pirhing, loc. cit., n. 22; Reiffenstuel, loc. cit., n. 194; Engel, loc. cit., n. 20; Covarruv., in cap. *Relatum* 11, n. 2 et 3, de Testamentis; Molina, loc. cit., de Iustitia, tr. 3, disput. 134, n. 2; Thuscus, verb. *Legatum*, conclus. 109, n. 7; Layman, loc. cit.; Card. Petra, loc. cit., n. 62, et ipso teste, communis aliorum. Et ratio est, quia in relictis ad causam piam non attenditur ius civile; arg. cit. cap. *Relatum* 11 de Testament., adeoque, quamvis tale testamentum corruat quoad profana, valet tamen quoad legata pia in eo relicta.

Testamentum sine solemnitatibus a iure ci- 13
vili requisitis conditum ad causas pias, valet etiam quoad legata profana in eo contenta. Covarruv., de Testamentis, cap. 11, num. 2; Molina, cit. disp. 133; Tiraquell., loc. cit., privileg. 80; Pirhing, loc. cit., n. 22; Engel, loc. cit., n. 19; Reiffenstuel, loc. cit., n. 161; Layman, loc. cit., n. 10, et alii passim contra paucos alios. Et ratio est quia cum tale testamentum valeat tanquam principale, debent valere etiam legata tanquam accessorium; arg. cap. *Accessorium* 42 de Regul. iuris in 6, ibi: *Accessorium naturam sequi congruit principalis.*

Quamvis testamentum ad interrogationem 14
alterius, et solis nutibus seu signis factum non valeat de iure civili, per text. in l. *Iubemus* 29 Cod. de Testamentis, valet nihilominus ad pias causas; Tiraquell., loc. cit., privileg. 8; Barb., in cap. *Cum tibi* 13, num. 3, de Testamentis; Menoch., loc. cit., n. 24; Card. Petra, loc. cit., n. 40; Iul. Clar., § *Testamentum*, qu. 6, n. 7, et alii communiter. Testari enim ad interrogationem alterius, et solis nutibus ac signis non est prohibitum iure naturae et gentium, sed iure civili, quod in testamentis ad pias causas non attenditur; arg. cit. cap. *Relatum* 11 de Testamentis.

Item, quamvis non valeat testamentum sine 15
institutione haeredis, valent tamen legata pia in eodem testamento adiecta. Rota, part. 19, tom. 2, rec., dec. 484; Card. de Luca, de Testamentis, disc. 16, n. 4; Card. Petra, loc. cit., n. 45, et alii passim.

Item, quamvis non valeat testamentum cum 16
haerede incerto, valet tamen favore piae causae, ut si testator dicat: Instituo haeredes pauperes, animas purgatorii, ecclesiam, et huiusmodi. Barbosa, in cit. cap. *Cum tibi* 13, n. 4, de Testament.; Tiraquell., l. c., privileg. 55 et 56; Card. de Luca, de Testam., disc. 22, n. 5; Card. Petra, loc. cit., n. 42; Reiffenstuel, loc. cit., n. 151, et communis aliorum.

Item, quamvis non valeat testamentum, quo 17
quis haereditatem vel legata alterius arbitrio distribuenda committit per text. in leg. *Illa* 32, l. *Si quis* 68 ff. de Haered. instit., tamen valet, si id fiat ad pias causas, v. gr. dicendo: Instituo haeredes bonorum meorum pauperes, quos Franciscus elegerit, vel lego mille aureos decem puellis, centum pro unaquaque, si haeres meus voluerit, et huiusmodi. Ita Iul. Clar., § *Testamentum*, qu. 6, n. 5; Covarruv., de

Testament., in cap. *Cum tibi,* n. 12; Layman, loc. cit., n. 7; Pirhing, loc. cit., num. 23; Reiffenstuel, loc. cit., n. 151, et alii communiter; arg. cap. *Cum tibi* 13 de Testamentis, iuncto eius summario sic expresse dicente: *Tenet testamentum, si quis extremam voluntatem suam alterius dispositioni committit, et dicitur testatus ad pias causas.*

18 Si aliunde de voluntate testatoris sufficienter non constet, tunc in testamento ad pias causas necessario requiruntur duo testes legitimi, adeo ut nec in foro interno haeres ab intestato credere teneatur uni soli testi, licet omni exceptione maiori testimonium suum etiam iuramento confirmanti. Layman, lib. 3, tract. 5, cap. 2, n. 4; Reiffenstuel, loc. cit., n. 152, et ipso teste, communis aliorum, arg. citato cap. *Relatum* 11 de Testamentis; ubi ad valorem testamenti ad pias causas duo saltem vel tres testes requiruntur; et c. *Licet universis* 23 de Testibus, ubi tanquam regula iuris traditur, quod unus testis ad probandum non sufficiat cum alterius praeiudicio; alioquin enim plurimae fraudes et iniuriae contingerent.

19 Hinc recte advertunt Reiffenstuel et Layman, loc. cit., et alii, quod improvide ac periculose agunt, tam testator, qui uni soli, v. gr. soli parocho aut soli confessario manifestat, quam ipse parochus seu confessarius, qui suscipit voluntatem ultimam referendam haeredibus ab intestato; quia hoc ipso, quod uni soli, quisquis ille sit, credere non teneantur haeredes ab intestato; dispositio talis ultima periculo nullitatis semper exponitur. Quamvis ipsemet parochus seu confessarius legata in schedà adnotaverit, non creditur illi sine alio teste, ut expresse dicit, ibid., Layman. Quare, subiungit, monendi sunt parochi aliique confessarii, ut ultimas eiusmodi dispositiones ad causas pias non excipiant, nisi advocatis duobus testibus masculis aut feminis, vel saltem uno, qui simul cum parocho vel confessario sufficere poterit. Et in tali casu, si testator coram testibus dicat, quod velit quaedam ad pias causas erogari, sicuti parocho aut confessario suo mandavit, tunc parochus seu confessarius audiri debet, et secundum eius relationem exsecutio fieri, modo talia indicia afferat, ut, spectatis circumstantiis, verisimile esse possit, defunctum ea ipsi mandasse. Sic Covarruvias, in cap. *Cum tibi* 13, n. 23, de Testamentis; Navarr., lib. 3, consil. 16, de Testamentis, edit. 2; Layman, loc. cit.; Reiffenstuel, loc. cit., n. 153, recte addens quod vel testator communicet ipsi haeredi ab intestato suam dispositionem ad piam causam, vel, quod melius est, manu propria scribat aut duos testes adhibeat.

20 Tales testes in his testamentis ad pias causas non est necesse quod sint rogati. Abbas, in cap. *Relatum* 11, n. 3, de Testamentis; Fagnan., ibidem, n. 12; Barbos., ibid., in fine; Covarruv., ibid., n. 5; Card. Petra, loc. cit., n. 28; Iul. Clarus, loc. cit., n. 154, et alii communiter. Ad id possunt esse testes etiam 21 feminae et aliae personae, quae a iure civili non solent admitti, dummodo non sint infames, mentis impotes, vel alias reprobatae ratione delicti. Fagnan., in cit. cap. *Relatum*, n. 14, et cit. cap. *Cum esses,* n. 34 et seq.; Reiffenstuel, lib. 2 Decret., tit. 20, num. 88; Card. Petra, loc. cit., n. 29; Ancharanus, in cit. cap. *Cum esses,* n. 6, et plurimi alii, volentes quod in testamento ad pias causas testis esse possit quicunque de iure naturae et gentium a ferendo testimonio non repellitur.

Item in testamento ad pias causas testis esse 22 potest parochus, confessarius, beneficiatus et religiosus, quamvis legata sint ad favorem propriae ecclesiae seu monasterii. Layman, cit. lib. 3, tract. 5, cap. 2, sub n. 5; Tiraquell., de Privileg. causae piae, privileg. 93; Card. de Luca, de Testament., disc. 8, num. 20; Farinacius, qu. 60, de Testibus, num. 463 et seq.; Mascard., conclus. 3, num. 11 et 12; Pirhing, lib. 2 Decret., tit. 29, n. 101; Reiffenstuel, ibid., num. 197 et 198 cum seq., et communis aliorum per clar. text. in cap. *Insuper* 6, et cap. *Cum nuntius* 12 de Testibus.

An ex bonis relictis in testamento ad pias 23 causas, seu ex legatis piis detrahi possit falcidia? Vide verb. *Falcidia,* et verb. *Legatum,* a num. 137.

Testamentum inter liberos est illud quod 24 parentes, pater nempe, vel mater, vel ascendentes in linea recta faciunt, et in eo liberos vel nepotes instituunt. *Communis,* per text. in l. *Inter omnes* 26 Cod. Familiae erciscundae; l. *Hac consultissima* 21, § *Ex imperfecto,* Cod. de Testamentis, ibi: *Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos a parentibus utriusque sexus habeatur, non volumus.* Et quia, ut expresse habetur in leg. *Appellatione* 51 ff. de verb. Appellat.: *Appellatione parentis, non tantum pater, sed etiam avus et proavus, et deinceps omnes superiores continentur, sed et mater et avia et proavia; ideo etiam illud testamentum, quod ascendentes pro haeredibus instituunt, testamentum inter liberos, ac consequenter privilegiatum erit.* Layman, lib. 3 de Iustitia, tract. 5, cap. 2, n. 11; Reiffenstuel, lib. 3 Decret., tit. 26, n. 180, et alii per text. in Novell. 107, in Praefatione, ibi: *Insuper et Theodosius decrevit, non in patribus solum hoc disponens, sed etiam in matribus et ascendentibus utriusque naturae.*

Testamentum inter liberos est pro utroque 25 foro privilegiatum, unde valet in utroque foro, quamvis careat solemnitatibus de iure civili ad testamentum ut sic requisitis; dummodo ad illud concurrant ea quae pro eodem a iure specialiter requiruntur. *Communis,* textu expresso

in cit. leg. *Inter omnes* 26 Cod. Familiae erciscundae; et cit. leg. *Hac consultissima* 21, § *Ex imperfecto,* Cod. de Testamentis.

26 Ad valorem testamenti inter liberos de iure specialiter requiritur, et sufficit quod si fiat in scriptis, parens testans *primum eius subscriptione tempus, quo testamentum fecit, declaret; deinde quoque filiorum nomina propria manu; ad hoc uncias, in quibus scripsit eos haeredes (id est id quod cuivis ex liberis relinquere intendit) non signis numerorum significandas, sed per totas litteras declarandas, ut undique clarae et indubitatae consistant.* Sic expresse habetur in Novella 107, cap. 1. Et concordat cit. l. *Inter omnes* 26 Cod. Familiae erciscundae, ibi: *Sive coeptum, neque impletum testamentum, vel codicillus seu epistola parentis esse memoretur, sive quocunque alio modo scripturae quibuscunque verbis vel indiciis inveniantur relictae... defuncti dispositio custodiatur, etiamsi solemnitate legum huiusmodi dispositio fuerit destituta.* Et authent. *Quod sine* Cod. de Testamentis, ibi: *Quod sine subscriptione ita procedit, si parens litteras edoctus manu propria, non signis, sed litterarum consequentia declaret, et tempus, et liberorum nomina, item et unciarum numerum, seu signa rerum specialium.*

27 Si supradicto modo parens manu propria testamentum inter liberos totum scripsit, valet etiamsi ipsemet nomen suum non subscribat. *Communis,* arg. cit. l. *Hac consultissima* 21, et cit. authent. *Quod sine* Cod. de Testamentis.

28 Si autem non ab ipso parente, sed ab alio scriptum sit testamentum, ad hoc ut sit validum absque omni alia solemnitate, debet parens propria manu ipsum subscribere. *Communis,* arg. cit. l. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testamentis.

29 Etiam nuncupativum testamentum inter liberos valet, quamvis careat omni alia solemnitate, dummodo per duos testes constet de voluntate testatoris. *Communis,* cit. leg. *Hac consultissima,* § *Ex imperfecto,* Cod. de Testamentis, ubi sine ulla distinctione testamenti scripti et nuncupativi absolute dicitur, testamentum imperfectum valere, si sit inter liberos.

30 Nec tales testes in testamento nuncupativo inter liberos debent necessario esse rogati. Et in testamento possunt esse testes etiam feminae. *Communis.* Quod enim testes debeant esse rogati et masculi, est solemnitas iuris civilis requisita ad testamentum non privilegiatum, quae in testamento privilegiato, uti est testamentum inter liberos, non attenditur, textu expresso in cit. l. *Inter omnes* 36 Cod. Familiae erciscundae, ibi: *Etiamsi solemnitate legum huiusmodi dispositio fuerit destituta.*

31 Testamentum inter liberos est validum, quamvis parens eos inaequaliter instituat, uni maiorem et pinguiorem partem haereditatis assignando, quam alteri: dummodo cuivis legitimam relinquat. Sic fere communis doctorum contra paucos per textum in l. *Parentibus* 8 Cod. de inofficioso Testamento, ibi: *Parentibus arbitrium dividendae haereditatis inter liberos adimendum non est: dummodo non minus is, qui pietatis sibi conscius est, partis, quae intestato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam ex iudicio parentis obtineat;* et concordat lex *Cum pater* 77, § 8, ff. de Legatis 2.

Testamentum inter liberos non valet, si nul- 32
lus in eo institutus sit haeres. *Communis.* Nullum enim testamentum, quantumvis privilegiatum, valet seu subsistit sine haeredis directa institutione, per iura adducta art. antecedenti, n. 3. Vide ibi.

Testamentum minus solemne inter liberos 33
non valet quoad extraneas personas haeredes institutas. *Communis,* textu expresso in cit. leg. *Hac consultissima* 21, § *Ex imperfecto,* Cod. de Testamentis, ibi: *Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos a parentibus utriusque sexus habeatur, non volumus; si vero in huiusmodi voluntate liberis alia sit extranea mixta persona, certum est eam voluntatem defuncti quantum ad illam duntaxat permixtam personam pro nulla haberi, sed liberis accrescere.*

Si autem in testamento minus solemni inter 34
liberos extraneae personae relinquitur aliquid per modum legati aut fideicommissi, valet. Covarruv., de Testament., cap. 11, num. 2; Molina, disp. 128, n. 2, citans communem; Alexander, consil. 41 et consil. 103, testans de communi; Reiffenstuel, loc. cit., n. 204, et plurimi alii contra Iasonem et alios per text. in authent. *Quod sine* Cod. de Testamentis, ibi: *In quo* (scilicet testamento minus solemni inter liberos) *et aliis legari, et fidei committi, et libertas relinqui potest.* Et ratio est quia, cum tale testamentum valeat tanquam principale, debet valere etiam legatum, aut fideicommissum tanquam accessorium, arg. cap. *Accessorium* 24 de Regulis iuris in 6, ibi: *Accessorium naturam sequi congruit principalis.*

Testamentum minus solemne patris inter li- 35
beros naturales et spurios non est privilegiatum, adeoque non valet. *Communis.* Et ratio est, quia dum lex mentionem facit de liberis ac filiis, ordinarie soli legitimi intelliguntur; leg. *Filium* 6 ff. de His qui sunt sui, etc.; tum quia non est credibile, quod iura speciale privilegium concedere velint filiis illegitimis ob inordinatam patris libidinem alias suspectis.

Valet tamen testamentum minus solemne 36
matris inter liberos naturales et spurios. *Communis.* Et ratio est quia respectu matris filii naturales reputantur pro legitimis in ordine ad capiendam haereditatem. Leg. *Novissime* 3 Inst.

de senatusconsulto Orphitiano, leg. *Hac part.* 2 ff. Unde cognati.

37 Testamentum militis factum ab ipso in expeditione bellica, praelio vel conflictu actuali, consequenter in periculo ac discrimine belli constituto, nullam penitus iuris civilis solemnitatem, ad eius valorem requirit, sed sufficit, si de voluntate ipsius militis satis constet, quomodocunque dein innotescat. *Communissima,* textu expresso in leg. *Milites* 15 Cod. de Testamento militis, ibi: *Milites in expeditione degentes, si uxores, aut amicoss, aut commilitones, postremo cuiuslibet generis homines amplecti voluerint supremae voluntatis affectu, quomodo possint ac velint, testentur: nec uxorum, aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportaverint, meritum, aut libertas dignitasve quaeratur. Proinde sicut iuris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in vagina aut clypeo litteris sanguine suo rutilantibus adnotaverint, aut in pulvere inscripserint gladio suo ipso tempore, quo in praelio vitae sortem derelinquunt, huiusmodi voluntatem stabilem esse oportet.* Et concordat lex *Militibus* 1 ff. de Testamento militis, ibi: *Simplicitati eorum consulendum existimavi, ut quoquo modo testati fuissent, rata esset eorum voluntas. Faciant igitur testamenta, quomodo volent, quomodo poterint. Sufficiatque ad bonorum suorum divisionem faciendam nuda voluntas testatoris.* Item concordat Instit. de militari Testamento, in principio, ibi: *Quamvis ii neque legitimum numerum testium adhibuerint, neque etiam testamentorum solemnitatem observaverint, recte nihilominus testantur, videlicet cum in expeditionibus occupati sunt.*

38 Qui urbem obsident vel obsessam actualiter defendunt, in expeditione bellica, quoad hoc esse censetur, ideoque eodem privilegio, quo ad testamentum gaudere debent: omnes enim isti in manifestis periculis ob machinationes reciprocas versantur, et quasi in continuo conflictu, et prae aliis potissimum in expeditione bellica exsistunt. Unde cum de istis militet eadem ratio, debet de istis militare eadem legis dispositio. Leg. *Illud* 32 ff. Ad legem Aquil., et cap. *Inter corporalia* 2 de translat. Episc. Cum ratio legis sit anima legis; leg. *Cum ratio* 7 ff. de Bonis damnatorum. Ita Andlerus, in Medulla iuris, de Testamento milit., n. 1; Schmidt, ad statuta Bavarica, tit. 32, art. 7, n. 4; Reiffenst., loc. cit., n. 213, et alii.

39 Ad testamentum militis in castris quidem, sed absque actuali expeditione bellica seu actuali conflictu secure degentis requiruntur duo saltem testes. *Communis* hodie ac certa per recessum Imperii 1512, teste Reiffenstuel, loc. cit., n. 214, cum aliis ibi allegatis.

40 Ad valorem testamenti militis nec in castris nec in aliqua actuali expeditione bellica, sed vel in hibernis vel in fortalitiis obsidionem actualem non patientibus praesidiarii exsistentis, seu alibi secure degentis, requiruntur ordinariae iuris solemnitates, simile enim testamentum non est ad id a iure privilegiatum. *Communis,* textu expresso in principio Instit. de militari Testamento, ibi: *Illis autem temporibus, per quae citra expeditionum necessitatem in aliis locis vel suis aedibus degunt, minime ad vindicandum tale privilegium adiuvantur, sed testari quidem et si filii familiarum sint, propter militiam conceduntur, iure tamen communi eadem observatione, et in eorum testamentis adhibenda, quam in testamentis paganorum proxime exposuimus.*

Quamvis testamentum militis in actuali ex- 41
peditione bellica quomodocunque valide fieri possit, si tamen eius voluntas non aliter quam per testes probari possit, duo saltem testes ad id requiruntur. *Communis,* per text. in § *Plane* 1 Instit. de militari Testamento. Et ratio est quia regula generalis est quod unus testis ad probandum non sufficiat cum alterius praeiudicio. Argum. cap. *Licet universis* 23 de Testibus. Unde militis haeredes ab intestato cum suo vel alterius praeiudicio uni soli testi, quamvis omni exceptione maiori, credere in tali casu non tenerentur.

Testamenta militum in actuali expeditione 42
bellica facta gaudent adhuc aliis privilegiis. Primo quod testamentum factum in actuali expeditione bellica per integrum adhuc annum validum subsistat, postquam miles a militia iam dimissus, vel a castris rediens in alio securo loco degit. *Communis,* textu expresso in § *Sed hactenus* 3 Institut. de militari Testamento, ibi: *Et quod in castris fecerint testamentum non communi iure, sed quomodo voluerint, post missionem intra annum valebit. Quid ergo si intra annum quis decesserit, conditio autem haeredi ascripta post annum exstiterit? An quasi militis testamentum valeat? et placeat valere quasi militis.* Unde haeres institutus posset vi talis testamenti haereditatem capere, si miles intra annum in sua domo decederet; et concordat lex *Quod dicitur* 38 ff. de Testamento militis, ibi: *Quod dicitur, si miles intra annum, quam missus est, decesserit, valere eius testamentum, quod iure militari fecerat, verum est, etiam si post annum conditio institutionis exstiterit, mortuo eo intra annum. Et ideo si haeredi filio substituerit, nihil interest, quando filius moriatur, sufficit enim patrem intra annum obiisse.* Secundo si quis ante militiam non iure fecit testamentum, et miles factus in actuali expeditione bellica degens resignavit illud, et quaedam adiecit, sive detraxit, vel alias manifesta est militis voluntas hoc valere volentis, tunc valet tale testamentum, ac si haberet omnes solemnitates. *Communis,* textu expresso in § *Sed et si quis* 4 Instit. de militari Testamento. Tertio, testa-

mentum in actuali expeditione bellica factum non subiacet legi Falcidiae. *Communis*, textu expresso in l. *Si certarum* 16, § 4, ff. de Testamento militis. Quarto, nec subiacet querelae inofficiosi testamenti. *Communis*, per text. in l. *Cum antiquis* 37 Cod. de inofficioso Testamento. Quinto, possunt in eis institui haeredes etiam deportati, et fere omnes qui testamenta facere non possunt. *Communis*, textu expresso in leg. *Idem est* 13, § 2, ff. de Testamento militis.

43 Testamentum rustici potest ruri fieri coram quinque testibus, casu, quo rusticus in loco, ubi testatur, septem testes alias de iure requisitos, habere commode nequeat. *Communis*, textu expresso in leg. *Et ab antiquis* 31 Cod. de Testamentis, ibi: *In illis vero locis, in quibus raro inveniuntur homines litterati, per praesentem legem rusticanis concedimus antiquam eorum consuetudinem legis vicem obtinere, ita tamen ut ubi scientes litteras inventi fuerint, septem testes, quos ad testimonium convocari necesse est, adhibeantur, ut unusquisque pro sua persona subscribat. Ubi autem non inveniuntur litterati septem testes, etiam sine scriptura testimonium adhibentes admittit; sin autem in illo loco minime inventi fuerint septem testes, usque ad quinque modis omnibus testes adhiberi iubemus, minus autem nullo modo concedimus; si vero unus, aut duo vel plures fuerint litterati, liceat eis pro ignorantibus litteras, praesentibus tamen, subscriptionem suam interponere. Sic tamen ut ipsi testes cognoscant testatoris voluntatem, et maxime quem vel quos haeredes sibi relinquere voluerit, et hoc post mortem testatoris iurati deponant: quod igitur quisque rusticorum, sicut praedictum est, pro suis rebus disposuerit, hoc omnimodo legum subtilitate remissa firmum validumque consistat.*

44 Dicti testes pro testamento rustici debent esse litterati, si haberi possint, et omnes se subscribere debent, ut clare patet ex expressis verbis textus adducti, ibi: *Ita tamen, ut ubi scientes litteras inventi fuerint, septem testes, quos ad testimonium convocari necesse est adhibeantur, ut unusquisque pro sua persona subscribat.*

45 Si autem non omnes septem, vel respective quinque, unus tamen, vel plures scribere scientes facile inveniri possunt, debent illi loco aliorum litteras ignorantium, ipsis praesentibus, testamentum subscribere, ut expresse habetur ex adductis illis verbis: *Si vero unus, aut duo, vel plures fuerint litterati, liceat eis pro ignorantibus litteras, praesentibus tamen, subscriptionem suam interponere.*

46 Si vero nullus litteratus haberi possit, potest rusticus etiam oretenus coram septem testibus, si haberi possint, vel coram quinque, si septem commode haberi nequeant, valide testari per verba. Sic expresse ex illis verbis: *Ubi autem non inveniuntur litterati septem testes, etiam sine scriptura testimonium adhibentes admittit; sin autem in illo loco minime inventi fuerint septem testes, usque ad quinque modis omnibus testes adhiberi iubemus.*

Testamentum rustici coram paucioribus quam 47
quinque testibus, nullo modo valet, etiamsi fiat in loco, ubi quinque testes haberi non possunt. Sic expresse habetur ex illis verbis: *Usque ad quinque modis omnibus testes adhiberi iubemus, minus autem nullo modo concedimus.*

Testes in testamento rustici eodem modo 48
debent esse idonei et qualificati, sicuti in aliis testamentis non privilegiatis. Reiffenstuel, loc. cit., n. 121, cum variis aliis ibi citatis. Et ratio est, quia eo ipso, quod iura pro testamento rustici dispensant solummodo in quantitate testium, videntur velle, quod dicti testes habeant etiam pro ipso easdem qualitates, quas habere debent pro aliis non privilegiatis, cum exceptio unius firmet regulam in contrarium; leg. *In iis* ff. de Legibus, et leg. *Quaesitum* 12, § 43, ff. de Instrumento legato, et dispensationes sint odiosae, et ideo restringendae, nec extendendae de uno ad aliud; arg. cap. *Si is* 2 de Filiis presbyterorum in 6.

Rustici habitantes in pagis ubi septem testes 49
facile haberi possunt, sicut si in urbe vel oppido testamentum faciant, licet alias ordinarie ruri habitent, nullo gaudent ad id privilegio. *Communis*, testibus Iulio Claro, l. c., qu. 56, n. 6, et Reiffenstuel, loc. cit., num. 219. Et ratio est quia tunc non sunt in loco, ubi testes haberi nequeunt, ut ad tale privilegium requirit; cit. l. *Et ab antiquis* 31 Cod. de Testamentis; cessante autem ratione et causa legis, cessat ipsa lex; leg. *Adigere* 6, § 2, ff. de Iure patron. Cum ratio legis sit anima legis; l. *Cum ratio* 7 de Bonis damnatorum.

An autem tali privilegio rusticorum gaudeant 50
etiam cives et nobiles ruri recreationis gratia vel alia de causa degentes, et ibi aegrotantes, ac ideo ibidem testantes? Controversia est inter doctores. Varii enim apud Reiffenstuel, loc. cit., n. 222, tenent absolute affirmativam sententiam, quia, dicunt, in his eadem militat ratio, defectus nempe testium, et consequenter eadem debet militare iuris dispositio; l. *Illud* 42 ff. Ad legem Aquil., l. *Ideo* 27 ff. de Legibus, c. *Inter corporalia* 2 de translatione Episcopi. Cum ratio legis sit anima legis; cit. leg. *Cum ratio* 7 ff. de Bonis damnatorum; Clarus autem, § *Testamentum*, qu. 56, n. 6; Bartolus, in cit. leg. *Et ab antiquis* 31, n. 2, Cod. de Testamentis; et Reiffenstuel, loc. cit., ubi testatur de communi, tenent probabilius negativam sententiam; et ratio est, quia in cit. leg. *Et ab antiquis*, tale privilegium est concessum rusticis, non solum ob defectum testium, sed etiam, et primario ob simplicitatem et imperi-

tiam rusticorum, ut patet ex verbis ipsiusmet legis, ibi: *Et ab antiquis legibus et a diversis retro principibus semper rusticitati consultum est, et in multis legum subtilitatibus stricta observatio eis remissa..... homines rustici, et quibus non est litterarum peritia, quomodo possunt tantam legum subtilitatem custodire in ultimis suis voluntatibus? Ideoque ad Dei humanitatem respicientes, necessarium duximus per hanc legem eorum simplicitati subvenire.* Tum quia ibidem subiungitur: *In illis vero locis, in quibus raro inveniuntur homines litterati, per praesentem legem rusticanis concedimus...* Unde hoc ipso quod *solis rusticanis* id concedatur, caeteris implicite negatur, quamvis per accidens exsistant etiam in loco, ubi litterati non reperiuntur; cum dispensationes legis sint odiosae, ac ideo restringendae, nec extendendae de uno ad aliud. Arg. cap. *Si is* 2 de Filiis presbyteror. in 6, cap. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6.

51 Ad testamentum factum tempore pestis ita saevientis, ut septem testes haberi nequeant, sufficiunt quinque, vel etiam duo soli testes. Gailus, lib. 2, observ. 118, n. 18, dicens ita practicari in camera imperiali; ita etiam Mynsing, cent. 1, observ. 96; Clarus, loc. cit., qu. 56, num. 6; Iason., in cit. l. *Et ab antiquis* 21, n. 3, 4 et 5, Cod. de Testamentis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 229, et plures alii. Et ratio est quia, ubi clarus non habetur textus, *optima legum interpres est consuetudo.* Leg. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legibus, et cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine. Unde cum consuetudo et praxis recepta in camera imperiali ex supracitatis doctoribus habeat, quod ad tale testamentum duo testes sufficiant, stat firma nostra conclusio.

52 Imo varii volunt quod ad tale testamentum tempore pestis adeo saevientis ea sola sufficiant, quae de iure naturae et gentium requiruntur, et consequenter huiusmodi testamentum coram duobus testibus factum in utroque foro subsistat. Sic Florianus, in leg. *Milites* 15 Cod. de Testamento milit.; Portius, § final. Institut. de Testamento milit.; Paulus Comitolus, lib. 7 Respons. moral., qu. 1, conclus. 2, et alii. Et ratio est quia in casu necessitatis receditur a iure communi, cum ipsi illa non subiaceat. L. *Ubi adsunt* 19 ff. de Tutoribus et curatoribus; l. *Caesar* 16 ff. de Publicanis et vectigalibus, et cap. *Consilium* 2 de Observat. ieiunior., ibi: *Cum non subiaceat legi necessitas;* can. *Sicut* 11, dist. 1, de Consecrat., ibi: *Necessitas non habet legem,* cum similibus.

53 Stando tamen in praeciso rigore iuris communis, ad testamentum tempore pestis non ita saevientis, quin haberi possint septem testes, et observari aliae solemnitates alias requisitae, debent omnes tales solemnitates observari, et omnes dicti septem testes adhiberi, quamvis alioquin non omnes septem simul et semel congregati esse debeant, sed successive venire possint, textu expresso in leg. *Casus maioris* 8 de Testamentis, ibi: *Casus maioris ac novi contingentis ratione adversus timorem contagionis, quae testes deterret, licet aliquid de iure laxatum est, non tamen prorsus reliqua testamentorum solemnitas perempta est; testes enim huiusmodi morbo oppressos eo tempore iungi atque sociari remissum est; non etiam conveniendi numeri eorum observatio sublata est.*

Testamentum principi oblatum inter omnia 54
privilegiatissimum, est illud quod testator prius absque ulla iuris solemnitate in scripturam redigit, et postea supremo principi vel eius nomine deputatis offert, rogans ut illud auctoritate principis sustineatur. Sic in re communis, per text. in l. *Omnium* 19 Cod. de Testamentis.

Testamentum coram principe factum aeque 55
privilegiatum est illud quod testator coram principe vel eius deputatis oretenus absque ulla iuris solemnitate facit, ultimam suam voluntatem declarando, seu manifestando et rogando, ut principis auctoritate sustineatur. Sic in re communis, per text. in cit. l. *Omnium* 19 Cod. de Testamentis.

Unde, ut vides, non solum testamentum in 56
scriptis iam factum principi offerri, sed etiam oretenus coram eodem potest fieri testamentum validissimum absque omni iuris solemnitate, ut tradit communissima doctorum.

Testamentum principi oblatum vel coram 57
eo factum est validissimum absque omni iuris solemnitate. *Communis,* per expressum textum in cit. leg. *Omnium* 19 Cod. de Testamentis, ubi dicitur quod aeque securus sit testator, sive auribus privatorum adhibita solemnitate ordinaria, sive sine solemnitate ordinaria coram principe testetur, ibi: *Aut auribus privatorum mentis suae postremum publicavit iudicium, ita nec de eius unquam successione tractabitur, qui nobis mediis et toto iure (quod in nostris est scriniis constitutum) teste succedit.* Et ratio potissima est, quia ut ibi dicitur, principis auctoritas omnem solemnitatem superat: eo vel maxime quod princeps nunquam solus, sed semper nobilibus aliisque omni exceptione maioribus personis stipatus exsistat, ibi: *Omnium testamentorum solemnitatem superare videtur, quod insertum mera fide precibus inter tot nobiles probatasque personas, etiam conscientiam principis tenet.*

Item privilegiatum est testamentum *ad acta* 58
datum, et est illud quod testator prius iam absque solemnitate factum et in scripturam redactum, iudici vel deputatis ab eo, offert. Sic in re communis, per text. in cit. *Omnium* 19 Cod. de Testamentis.

Item privilegiatum est testamentum *apud acta* 59
seu *coram actis factum,* et est illud quod testator facit oretenus suam ultimam voluntatem

coram iudice vel deputatis ab eo declarando et manifestando. Sic in communis, per textum in cit. l. *Omnium*.

60 Ad valorem testamenti *ad acta dati* seu *apud acta,* vel *coram actis facti,* sive in loco iudicii, sive extra illud, nulla alia requiritur iuris solemnitas; dummodo alias legitime constet et probari possit testamentum revera *ad acta datum,* seu *apud acta,* vel *coram actis factum* fuisse. *Communis,* per textum in cit. leg. *Omnium* 19, et leg. *Sancimus* 27 Cod. de Testamentis. Et ratio est quia in tali testamento auctoritas iudicis requisitas solemnitates supplet; imo superat, ut expresse dicitur in cit. leg. *Omnium,* ibi: *Omnium testamentorum solemnitatem superare videtur,* etc. Unde leg. *In donationibus* 31 Cod. de Donationibus, sic expresse statuitur: *In donationibus, quae actis insinuantur, non necessarium iudicamus vicinos vel alios testes adhibere. Nam superfluum est privatum testimonium, cum publica monumenta sufficiant.*

61 Testamenta Cardinalium sunt aeque privilegiata ac testamenta militum. Card. de Luca, de Testamentis, disc. 7, num. 7; Alban., de Cardinalibus, qu. 42, § 2; Germon., de sacror. Immunit., lib. 3, cap. 6, num. 66; Gratian., discept. 312, n. 11; Diana, part. 5, tract. 2, de Cardinalibus, cap. 41; Barbos., lib. 1 Iuris ecclesiastic. univers., cap. 5, n. 101, cum aliis

62 ibi citatis. Et in ipsis attenditur sola veritas naturalis. Rota in Romana *Legati,* 14 Aprilis 1660, coram Priolo; Card. de Luca, loc. cit., num. 8; Iacob. Gall., cons. 60, et alii.

63 Atque sufficit sola schedula scripta vel subscripta manu Cardinalium absque testibus. Card. de Luca, de Testamentis, disc. 13, n. 9; Card. Petra, tom. 2 Commentar. ad const. 10 Innocent. III, sect. 2, n. 18; Abbas, consil. 32, n. 2 et seq., lib. 2; Achill. de Grass., dec. 1, de Testamentis, et alii.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

64 Agit hic auctor de testamentis, in quibus remissus est rigor solemnitatum iuris civilis. Libet vero aliqua addere de testamento ad pias causas.

65 Quod attinet ad testamentum ad pias causas, quaestionis est, an testamentum, in quo pia causa per fideicommissum vocata est, dici queat ad pias causas.

De hac autem quaestione hic fuit sensus Ro- 66
tae, in Maioricen. *Immissionis,* 21 Ian. 1735, cor. eminent. Crescentio: « Frustra (sunt eius verba § 5 et seq.) ad evitandam praedicti textus censuram impugnatur in hypothesi favor piae causae, ex quo collegium nec directe institutum legeretur, neque substitutum sub aliqua conditione certo exstitura, sed vocatum tantummodo sub duplici conditione, quod nempe Antonius primus haeres obiret sine filiis, quod isti sine liberis ac descendentibus decederent, quod nunquam evenire cum posset, non erat proinde, cur in his terminis dispositio diceretur ad pias causas ad effectum gaudendi illius privilegiis, etc. Assumptum namque procederet, et contrariae auctoritates locum haberent, ubi ius et vocatio piae causae adhuc sub incerta conditione maneret, ita ut privilegium respiceret prius commodum intermediae privatae personae illud allegantis. Secus autem ubi, prout in casu, purificata iam conditione, praesens ac certum est ius causae piae, factusque iam locus illius substitutioni. In his quippe terminis nihil refert, an directa vel obliqua, an proxima vel remota fuerit ab initio vocatio eiusdem causae piae ad hoc, ut testamentum non subiaceat censurae iuris civilis, eiusque solemnitatibus », etc. Confer etiam confirmatoriam 13 Aprilis 1736, § *Neque,* et plur. sequent. cor. eodem.

Non privilegium testamenti ad causas pias 67
ad legata profana in eo contenta etiam extendatur, acerrima quaestio est. Affirmativam opi- 68
nionem pluribus cumulatis tenet Lanfredin., Respons. eccles. 4, num. 11, ea de ratione: « Quod propter individuitatem testamenti, et mutuae rationem iustitiae, cuius Ecclesia cultrix esse debet, validitas ex piae causae ratione inducta legatis etiam profanis communicetur, et quaecunque disposita in testamento, ubi pia causa sit instituta, exsecutioni demandanda sint ».

In concernentibus vero voluntatem, nullum 69
est privilegium piae causae. Utile propterea est nosse, quando schedula ad pias causas contineat perfectam dispositionem, et quando praeparationem, ad disponendum. Vide tamen Lanfredin., Respons. eccles. 29, num. 16 et plur. seq.; Rota, in Anconitana *Legati pii,* 18 Iunii 1742, cor. reverendiss. Molin.

ARTICULUS III. *Testamentum quoad ea quae concernunt illos qui possunt, vel non ipsum facere, haeredes in ipso institui, et eiusdem exsecutores esse, eorumque obligationem.*

SUMMARIUM. 1. Quilibet testamentum facere potest, qui nec iure naturali nec positivo prohibetur. – 2. Iure naturae testamentum facere non possunt infantes ante septennium. – 3. Item testamentum facere non possunt furiosi, amentes, mente capti, ac omnes, qui usu rationis carent, eo tempore, quo usu rationis actualiter privati exsistunt. – 4. Valet tamen testamentum ab ipsis factum, antequam essent furiosi, amentes seu usu rationis privati. – 5. Valet etiam testamentum ab ipsis factum tempore, quo habent lucida intervalla. – 6. Dummodo tamen durante lucido intervallo totum absolvant, alias si durante actu testandi in furorem, amentiam vel insaniam, seu usus rationis privationem incidant, totum testamentum quoad causas profanas est nullum. – 7. Item testamentum facere non potest mutus et surdus simul a nativitate; secus autem si ex accidenti, modo

scribere sciat vel si mutus aut surdus tantum sit et voluntatem suam scripto declarare possit. - 8. Item testari non potest caecus, nisi nuncupative, et observatis solemnitatibus praescriptis. - 9. Item testamentum facere non potest prodigus, cui a iudice interdicta est bonorum administratio. - 10. Item testamentum facere non potest servus sive mancipium. - 11. Item testari non potest captivus vel obses apud hostes detentus. - 12. Item testari non potest damnatus ad mortem naturalem vel civilem. - 13. Item testamentum facere non possunt impuberes. - 14. Item filiusfamilias, qui sub patris potestate est, non potest testari nisi de bonis castrensibus iure militari, et quasi castrensibus, servatis solemnitatibus iuris communis. - 15. De bonis vero adventitiis testari non potest, ne quidem patre consentiente. - 16. Item damnati ob libellum famosum testari non possunt. - 17. Item testari non possunt rei criminis laesae maiestatis. - 18. Item testari prohibentur haeretici, eorumque receptores, fautores et defensores. - 19. Item testari prohibentur usurarii publici, nisi prius usuras restituant, aut de restitutione facienda idoneam cautionem praestent. - 20. Item testari prohibentur omnes hostiliter insequentes, percutientes aut offendentes S. R. E. Cardinalem. - 21. Item non desunt doctores volentes, quod omnes excommunicati notorii et vitandi testari non possint. At communis sententia tenet contrarium. - 22. Qui sunt inhabiles a natura ad testandum, testamentum facere nequeunt, neque ad causas pias. - 23. Qui autem ad testandum sunt inhabiles solum de iure civili, possunt valide testari quoad causas pias de iis bonis, quorum perfectum dominium adhuc habent. - 24. De bonis vero iam propter delicta amissis, et fisco addictis, neque ad causas pias testari possunt. - 25. Prodigi et impuberes iudicium naturale sufficiens ad peccatum mortale iam habentes et damnati ad mortem, quorum bona non confiscantur, testari possunt ad causas pias. - 26. Clerici saeculares omnes, tam maiores quam minores, aeque ac laici facere possunt testamentum de bonis suis patrimonialibus, et quasi patrimonialibus seu industrialibus. - 27. Item etiam de bonis parsimonialibus. - 28. Clerici de bonis ecclesiasticis superfluis seu de fructibus beneficii de iure nullum penitus testamentum, nec ad causas pias, facere possunt. - 29. De legitima tamen consuetudine introduci potest, ut clerici saeculares de bonis ecclesiasticis superfluis ad causas pias testari possint. - 30. Non possunt autem clerici saeculares, sive maiores sive inferiores, neque vi consuetudinis, licite vel valide testari de bonis ecclesiasticis superfluis in notabili quantitate ad causas profanas. Nec haeres profanus potest tuta conscientia talem haereditatem recipere et retinere, sed si eam accipiat, tenetur ex iustitia eam iterum restituere. - 31. Clerici autem incolae et cives urbis Romanae, qui in ea vel eius districtu decesserint, possunt libere ac licite, tam inter vivos quam mortis causa de bonis ecclesiasticis superfluis disponere etiam ad causas profanas. - 32. Regulares omnes professi, tam superiores quam subditi, nequeunt ullum facere testamentum. - 33. Neque regulares testari possunt ad pias causas. - 34. Imo neque de licentia praelati seu superioris. - 35. Neque possunt regulares testari, etiamsi ante professionem sibi aliquam summam suorum bonorum reservassent cum facultate testandi. - 36. Quinimo regularibus professis neque licet testamentum a se conditum ante emissam professionem moderare per viam declarationis. - 37. Possunt autem regulares professi testamentum a se factum ante professionem interpretari et declarare, si declaratione aut interpretatione egeat. - 38. Novitius potest revocare testamentum a se factum, sive ante, sive post ingressum religionis, et durante novitiatu aliud condere. - 39. Novitius in testamento nihil potest sibi reservare ad effectum testandi de illo post professionem. - 40. Potest tamen novitius in suo testamento praecipere, ut aliquid ex eius bonis etiam post suam prnfessionem quotannis expendatur in pios usus, seu quod alicui solvatur annuum legatum, vel ne quid de eis alienetur, et huiusmodi. - 41. Si novitius ante professionem testari omittat, succedit in eius bona, iura et actiones monasterium, si sit capax bonorum; si autem monasterium sit incapax, succedunt consanguinei ab intestato. - 42. Post professionem emissam non potest religiosus testamentum ante professionem factum revocare, quamvis possit ipsum declarare. - 43. Novitii possunt, sive ante ingressum, sive etiam tempore novitiatus, testamentum condere etiam ante duos menses proxime praecedentes professionem, et sine licentia Episcopi, vel eius vicarii generalis. - 44. Qui possint, vel non haeredes institui testamento? *Remissive.* - 45. Exsecutores testamentorum qui sint et dicantur. - 46. Exsecutores testamentorum alii sunt *legitimi*, alii *testamentarii*, alii *dativi*, et qui sint omnes? - 47. Si nullus a testatore sit deputatus exsecutor, ipso iure exsecutor est eius haeres, qui de iure debet integram defuncti voluntatem, etiam quoad legata exsequi. - 48. Quoad ea autem quae pro redemptione captivorum vel pauperum alimentis aut aliis causis piis relicta sunt, exsecutor est Episcopus loci. - 49. Imo Episcopus potest compellere exsecutores testamentarios ad exsequendas pias voluntates defunctorum, etiamsi testator hoc interdixisset. - 50. Exsecutores testamenti deputari possunt a testatore unus vel plures, sive ex haeredibus, sive ex extraneis, sive clericis, sive laicis. - 51. Etiam feminae esse possunt exsecutrices testamentorum. - 52. Item etiam minores 25 annis, dummodo 17 excesserint. - 53. Exsecutores testamenti possunt esse etiam religiosi omnes (exceptis Fratribus Minoribus) dummodo ad id licentiam habeant a suo superiore. - 54. Per talem superiorem quis intelligatur? - 55. Si religiosus absque licentia superioris munus exsecutoris testamentarii, sive ad causas profanas, sive ad causas pias suscipiat et peragat, adhuc per eum gesta, sunt valida. - 56. Opposita tamen sententia est etiam probabilis. - 57. Fratres Minores nullatenus possunt esse exsecutores testamentorum, neque ad causas prophanas, neque ad causas pias, neque a superioribus potest eis ad id licentia concedi. - 58. Possunt tamen Fratres Minores dare ad id consilium exsecutoribus a testatore deputatis. - 59. Insuper potest testator committere alicui Fratri Minori, ut ipse denominet unum vel plures exsecutores, et etiam praecipere potest exsecutoribus ut non nisi illis pauperibus et causis piis designatis a d. Fratre Minore haereditatem vel legata distribuant; et in tali casu id licite Frater Minor perageret. - 60. Regulares exsecutores testamentarii tenentur reddere rationem administrationis seu exsecutionis Episcopo, et si in hoc deliquerint, possunt ab ipso puniri. - 61. Imo regularis exsecutor ultimae voluntatis defuncti, quamvis ei secreto communicatae, tenetur adhuc Episcopo requirenti aperire summam, et circa quae sit distribuenda, ac rationem administrationis reddere. - 62. Exsecutor deputatus a testatore non potest ordinarie compelli ad acceptandum et exsequendum tale munus, sive dispositio sit ad causam profanam, sive piam; postquam tamen expresse vel tacite acceptavit, omnino etiam invitus cogi potest, ut defuncti voluntatem exsequatur. - 63. Aliquando tamen ob rationabilem causam potest ad id compelli. - 64. Exsecutores tenentur, quamprimum possunt, exsequi ultimam voluntatem, nisi certum tempus ab ipso testatore sit designatum. - 65. Tam iudex ecclesiasticus quam laicus potest compellere exsecutores laicos ad exsequendam voluntatem defuncti, sive dispositio sit ad causam profanam, sive ad causam piam, ita ut haec causa sit mixti fori, et detur locus praeventioni. - 66. Iudex laicus nullimode ad id compellere potest exsecutores clericos. - 67. Iudex, praesertim ecclesiasticus, statim post aditam ab haerede haereditatem compellere potest exsecutores, ut voluntatem defuncti exsecutioni mandent, quamvis testator id expresse ei inhibuerit. - 68. Si plures sint a testatore deputati exsecutores, et unus eorum sit mortuus, vel in remotis exsistat, seu exsequi forte nolit, potest alius etiam unicus

ex deputatis, nisi testator aliud disposuerit, officium exsecutionis libere adimplere. - 69. Nulli exsecutores, praeter Summum Pontificem, nec Episcopi quidem, relicta ad certas causas in alios usus vel causas, quamvis evidenter meliores essent, possunt ordinarie commutare, si voluntas determinata testatoris commode ac iuste adimpleri possit. - 70. An autem, quando et ob quas causas possit mutari ultima voluntas testatoris, praesertim quoad legata, aliasque pias causas, a Papa et ab aliis? *Remissive.* - 71. Exsecutores et haeredes intra quod tempus teneantur adimplere voluntatem testatoris, et quas poenas incurrant, si negligentes fuerint? *Remissive.* – 72. Exsecutores et haeredes, quibus et quo ordine distribuere possint et debeant legata pia a testatore relicta; *Remissive.* – 73. Alia ad num. 74.

1 Quilibet testamentum facere potest, qui nec iure naturali nec positivo prohibetur. *Communis,* per text. expressum in l. *Habeat unusquisque* 1 Cod. de Sacrosanctis ecclesiis, et leg. *Ex facto* 43, in principio, ff. de vulgari et pupillari Substitut., ubi dicitur iniquum esse auferre testamenti factionem homini sanae mentis, ibi: *Etenim iniquum incipit fieri beneficium principis, si adhuc id valere dicamus, auferret enim testamenti factionem homini sanae mentis.*

2 Iure naturae testamentum facere non possunt infantes ante septennium, utpote usu rationis carentes, qui usus rationis de iure naturae requiritur, ut actus humanus valeat. *Communis,* arg. § *Praeterea* 1 Instit. Quibus non est permissum facere testamentum, ibi: *Item furiosis, quia mente carent,* et concordat l. *In eo* 2, et l. *In adversa* 17 ff. Qui testamenta facere possunt.

3 Item testamentum facere non possunt furiosi, amentes, mente capti, ac omnes qui usu rationis carent, tempore quo usu rationis actualiter privati exsistunt. *Communis,* per textus expressos in cit. § *Praeterea* 1 Instit. Quibus non est permissum facere testamentum, ibi: *Item furiosi quia mente carent;* l. *In eo* 2 ff. Qui testamenta facere possunt, ibi: *In eo qui testatur eius temporis, quo testamentum facit, integritas mentis, non corporis sanitas, exigenda est;* leg. *In adversa* 17 ff. eodem, ibi: *In adversa corporis valetudine mente captus eo tempore testamentum facere non potest.* Et concordat lex *Furiosi* 40 ff. de Regulis iuris.

4 Valet tamen testamentum ab ipsis factum, antequam essent furiosi, amentes, mente capti, seu usu rationis privati. *Communis,* textu expresso in cit. § *Praeterea* 1 Institut. Quibus non est permissum facere testamentum, ibi: *Certe eo quod ante furorem fecerint, valente testamento;* leg. *Qui testamenta* 20, § 4, ff. Qui testamenta facere possunt, ibi: *Testamentum quoque, quod ante furorem consummavit, valebit.*

5 Valet etiam testamentum ab ipsis factum tempore quo habent lucida intervalla. *Communis,* textu expresso in cit. § *Praeterea,* ibi: *Furiosi autem, si per id tempus fecerint testamentum quo furor eorum intermissus est, iure testati esse videntur;* leg. *Furiosum* 9 Cod. Qui testamenta facere possunt, ibi: *Si vero voluerit in dilucidis intervallis aliquod condere testamentum vel ultimam voluntatem, et hoc sana mente incoeperit facere et consummavit, nullo tali morbo interveniente, stare testamentum sive quamcunque ultimam voluntatem censemus, si et alia omnia accesserint, quae in huiusmodi actibus legitima observantia requirit.*

Dummodo tamen durante lucido intervallo 6
totum absolvant; alias, si durante actu testandi, in furorem, amentiam vel insaniam, seu usus rationis privationem incidant, totum testamentum quoad causas profanas est nullum. *Communis,* textu expresso in cit. l. *Furiosum,* ibi: *Si coepto testamento furor eum invasit, sancimus tale testamentum hominis, qui in ipso actu testamenti adversa valetudine tentus est, pro nihilo esse.*

Item testamentum facere non potest mutus 7
et surdus simul a nativitate; secus autem si ex accidenti modo scribere sciat, vel si mutus aut surdus tantum sit, et voluntatem suam scripto declarare possit. *Communis,* textu claro in § *Item* 3 Instit. Quibus non est permissum facere testamentum, l. *Qui in potestate* 6 ff. Qui testamenta facere possunt, l. *Discretis* 10 Cod. eodem.

Item testari non potest caecus, nisi nuncu- 8
pative, et observatis solemnitatibus, quae describuntur in leg. *Hac consultissima* 8 Cod. Qui testamenta facere possunt. *Communis,* per textum expressum in dicta leg. *Hac consultissima.*

Item testamentum facere non potest prodi- 9
gus, cui a iudice interdicta est bonorum administratio. *Communis,* textu expresso in § *Item prodigus* 2 Instit. Quibus non est permissum facere testamentum, et l. *Is cui* 18 ff. Qui testamenta facere possunt.

Item testamentum facere non potest servus 10
sive mancipium. *Communis,* textu claro in leg. *Filiusfamilias* 16, et l. *Si filiusfamilias* 19 ff. Qui testamenta facere possunt, et c. *Illud* 5, caus. 14, qu. 2.

* Quamvis servus testamenti factionem non habeat, ex privilegio tamen speciali, quod iure Pandectarum obtinebat: *Servus publicus populi Romani parte dimidia testamenti faciendi habet ius.* Ulpian., Frag., tit. 20, § fin. *

Item testari non potest captivus vel obses 11
apud hostes detentus. *Communis,* textu expresso in § *Eius qui* 5 Instit. Quibus non est permissum facere testamentum; l. *Eius qui* 8, et l. *Obsides* 11 ff. Qui testamenta facere possunt.

* Testamentum tum servi, tum captivi valet si confectum sit ante servitutem vel captivitatem, licet captivus decesserit. Nam lex Cornelia fingit eum tunc decessisse ultimo momento,

quo liber ac civis fuit; l. 12 ff. Qui testam. facere possunt. Idem dicas de accusatis crimine qui, pendente iudicio, licet in custodia publica detenti decedant, tamen ipsorum testamentum valet; l. 9 ff. eodem, et per condemnationem tantum servi poenae fiunt, et l. 13, § 2, ff. eodem. *

12 Item testari non potest damnatus ad mortem naturalem vel civilem. *Communis,* textu expresso in l. *Eius qui* 9, § 1 et 2, ff. Qui testamenta facere possunt, et l. *Si quis* 6, § 6, ff. de iniusto, rupto, irrito facto Testamento.

13 Item testamentum facere non possunt impuberes, masculi ante annum 24, et feminae ante annum duodecimum completum. *Communis,* textu claro in l. *Si frater* 4 Cod. Qui testamenta facere possunt, l. *A qua aetate* 5 ff. Qui testamenta facere possunt, et § *Praeterea* 1 Institut. Quibus non est permissum facere testamentum, ibi: *Praeterea testamentum facere non possunt impuberes, quia nullum est eorum animi iudicium.*

14 Item filiusfamilias, qui sub patris potestate est, non potest testari, nisi de bonis castrensibus iure militari et quasi castrensibus, servatis solemnitatibus iuris communis, si pubes sit. *Communis,* per textus in l. *Nemo* 11, iuncta Glossa, ibid., verb. *Certis,* et leg. *Omnes* 12 Cod. Qui testamenta facere possunt.

15 De bonis vero adventitiis testamentum facere non potest, ne quidem patre consentiente, textu expresso in l. *Qui in potestate* 6 ff. Qui testamenta facere possunt, et princip. Instit. Quibus non est permissum facere testamentum.

* Olim feminae quoque prohibebantur testamentum condere, donec testamenta in comitiis condi consueverunt. Cum enim comitiorum non essent participes, nec ideo poterant testari, hodie vero, ut ait Ulpianus: *Feminae post duodecimum annum aetatis testamentum facere possunt, tutore auctore, donec in tutela sunt.* Ulp., Frag., tit. 10, § 15. Id tamen non de omnibus indistincte feminis accipiendum est, sed de iis tantum, quae nec in parentum, nec in viri potestate erant, ut recte ad hunc Ulpiani locum observat Scultingius, quamvis Cuiacius, observat. 7, putaverit feminas quae in manum viri convenerant, testandi ius habuisse, sed id non satis firmis certat probare argumentis. Subdit Ulpianus, tutore auctore: olim siquidem feminae licet puberes, adhuc tamen ob fragile consilium in tutela remanebant. Sed si ius liberorum quaesiverant, tutela liberabantur, adeoque iam poterant sine ullo tutore testari. *

Olim quoque prohibebatur testamentum condere: *Mutus, quoniam verba nuncupationis loqui non potest; surdus, quoniam verba familiae emptoris exaudire non potest.* Ulp., Frag., tit. 20, § 13. Quod si surdus aut mutus, ut liceret sibi testamentum facere, a principe impetravit, valet testamentum; l. 7 ff. Qui testamenta facere possunt. Ex constitutione autem Iustiniani, qui simul surdus et mutus est, si quidem ab ipsa natura talis est, testari non potest; si ex superveniente morbo talis effectus est, ita demum testari potest, si litteras sciat. Quod si duntaxat surdus est, indistincte testari potest; si mutus duntaxat, ita demum si litteras sciat; l. 10 Cod. Qui testamenta facere possunt.

Cum impuberes testamentum facere non possint, quia ad hoc requiritur consilii maturitas, dubitatum etiam fuit, an liceret spadonibus condere testamentum, et eunuchis cum nunquam pubescant. Hinc legimus consulem Mamercum ea de causa bonorum possessionem secundum tabulas denegasse cuidam Genucio, ut refert Val. Max, lib. 3, tit. 7. Invaluit tamen, ut possent testari, sed tardius quam caeteri. Hinc Paulus: *Spadones eo tempore testamentum facere possunt, quo plerique pubescunt, id est anno decimo octavo.* Paul., Recept. sent., lib. 3, tit. 5, § 2. Constantinus vero hos caeteris omnino exaequavit l. 5 Cod. Qui testamenta fac. poss.

Item damnati ob libellum famosum testari 16
non possunt. *Communis,* textu expresso in l. *Is cui* 16, § 1, ff. Qui testamenta facere possunt, ibi: *Si quis ob carmen famosum damnetur, senatus-consulto expressum est ut intestabilis sit, ergo testamentum facere non poterit;* l. *Ob carmen* 21 ff. de Testibus, ibi: *Ob carmen famosum damnatus intestabilis sit.*

Item testari non possunt rei criminis laesae 17
maiestatis, id est qui hostile quid contra supremum principem vel eius consiliarios moliuntur. *Communis,* textu expresso in l. *Quisquis* 5 Cod. Ad leg. Iuliam maiestatis.

* Quaesitum est de eo qui sibi mortem consciverit, de quo sic sanxerunt imperatores Diocletianus et Maximianus, hoc modo distinguentes: aut compos mentis condidit testamentum, deinde furore captus sibi mortem conscivit, aut futurae poenae voluntaria morte supplicium antevertit. Primo casu testantis iudicium convelli non debet; secundo autem casu ratam voluntatem eius conservari leges vetant; leg. 2 Cod. Qui testam. facere poss. *

Item testari prohibentur haeretici. *Commu-* 18
nis, textu expresso in leg. *Manichaeos* 4, et l. *Ariani* 5 Cod. de Haereticis. Et idem est dicendum de receptoribus, defensoribus et fautoribus ipsorum haereticorum. Authent. *Credentes* Cod. eod., ibi: *Praeterea receptatores et defensores, et fautores haereticorum... quilibet talium... fit etiam intestabilis, ut nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad haereditatis successionem accedat.* Cap. *Excommunicamus* 15, § *Credentes,* de Haereticis. Advertendum tamen est quod vi pacis Westphalicae, Lutherani et Calvinistae in imperio tolerati sint testandi, et aliorum iurium civilium capaces.

19 Item testari prohibentur usurarii publici et manifesti, nisi prius usuras restituant, aut de restitutione facienda idoneam cautionem praestent. *Communis,* textu expresso in cap. *Quanquam usurarii* 3 de Usuris in 6.

20 Item testari prohibentur omnes hostiliter insequentes, percutientes aut offendentes S. R. E. Cardinalem *Communis,* textu expresso in cap. *Felicis* 5 de Poenis in 6.

21 Item non desunt doctores volentes, quod omnes excommunicati notorii et vitandi, testari non possint. At communis sententia tenet contrarium, quia nullibi id reperitur in iure expressum, cum eorum actus privati non sint irriti, iis tamen exceptis, qui excommunicati sunt propter haeresim ob dicta supra, n. 18. Sic de communi testantur Pirhing, loc. cit., n. 24 in fine, et Reiffenstuel, loc. cit., n. 319.

22 Qui sunt inhabiles ex natura ad testandum, ut infantes, amentes, insani, furiosi, muti et surdi simul a nativitate, testamenta facere nequeunt neque ad causas pias. *Communis,* teste Reiffenst., loc. cit., n. 320.

23 Qui autem ad testandum sunt inhabiles solum de iure civili, possunt valide testari quoad causas pias de iis bonis, quorum perfectum dominium adhuc habent. Riccius, in Praxi aurea, part. 5, resolution. 88; Bartolus, in l. 1 Cod. de Sacrosanctis ecclesiis; Engel, lib. 3 Decr., tit. 26, n. 4; Reiffenstuel, ibid., n. 321, cum Molina, Lessio, Sanchez ibi citatis, et alii; arg. l. *Habeat* 1 Cod. de Sacrosanctis ecclesiis, ubi Constantinus imperator unicuique absque limitatione, consequenter etiam alias inhabilibus de iure civili, concedit licentiam testandi ad piam causam; natura enim huius dictionis *unusquisque* est neminem excludere; leg. *Hoc articulo* 29 ff. de Haeredibus instituendis, ibi: *Hoc articulo* quisque *omnes signantur;* tum quia testamentum ad pias causas nullo modo subiacet dispositioni iuris civilis, sed secundum canones, iuraque naturae et gentium iudicandum est, textu expresso in cap. *Relatum* 11 de Testamentis.

24 Fuit autem notanter dictum: *De iis bonis, quorum perfectum dominium adhuc habent,* quia de bonis iam propter delicta amissis et fisco addictis neque ad causas pias testari possunt, ut praesertim patet de reis criminis laesae maiestatis, de haereticis eorumque fautoribus, qui cum illico bona sua amittant eaque fisco cedere debeant, neque ad causas pias de ipsis, utpote non amplius suis, testari possunt,
25 ut notat Reiffenstuel, loc. cit., n. 324. Ubi n. 325 subdit, quod prodigi, impuberes iudicium naturale sufficiens ad peccatum mortale iam habentes, et damnati ad mortem, quorum bona non confiscantur, testari possint ad causas pias.

26 Clerici saeculares omnes, tam maiores quam minores, aeque ac laici facere possunt testamentum de bonis suis patrimonialibus et quasi patrimonialibus seu industrialibus. *Communis,* textu expresso in cap. *Quia nos* 9 de Testamentis, ibi: *Considerationi tuae respondemus, quod clerici de his, quae paternae successionis vel cognationis intuitu aut de artificio sunt adepti, seu dono consanguineorum aut amicorum, non habito respectu ad Ecclesiam, pervenerunt ad ipsos, libere disponere valeant; de his tamen, quae consideratione Ecclesiae perceperunt, nullum de iure facere possunt testamentum.* Et concordant can. *Episcopi* 19, caus. 12, qu. 1, et can. *Placuit* 1 et 6, et can. *Quicunque* 2, ead. caus. 12, qu. 3.

Clerici saeculares testamentum facere possunt 27
etiam de bonis parsimonialibus. S. Thomas, 2-2, qu. 185, art. 7, in respons. ad 2; Covarruv., de Testam., cap. 7, n. 9; Navarr., de Reditibus eccles., qu. 1, num. 26 et 44; Pirhing, loc. cit., n. 327; Barbosa, in cap. *Cum in officiis* 7 de Testamentis, et ipso teste, communis aliorum, arg. cit. can. *Episcopi* 19, caus. 12, qu. 1.

Clerici de bonis ecclesiasticis superfluis seu 28
de fructibus beneficii de iure nullum penitus testamentum, nec ad causas pias facere possunt. *Communis,* textu expresso in cit. cap. *Quia nos* 9 de Testamentis, ibi: *De his tamen quae consideratione Ecclesiae perceperunt, nullum de iure facere possunt testamentum.* Et concordant cap. *Quorumdam* 1, cap. *Cum in officiis* 7, cap. *Ad haec* 8, cap. *Relatum* 12 de Testamentis. Vide verb. *Beneficiatus,* art. 3, num. 1.

Notanter autem dicitur, clericum de bonis 29
ecclesiasticis nec ad causam piam testari posse *de iure,* quia de consuetudine legitima potest introduci, ut clerici saeculares de bonis ecclesiasticis superfluis ad causas pias valide testari possint. *Communis.* Vide d. verb. *Beneficiatus,* art. 3, n. 2.

Non possunt tamen clerici saeculares, sive 30
maiores, sive inferiores, neque vi consuetudinis, licite vel valide testari de bonis ecclesiasticis superfluis in notabili quantitate ad causas profanas. Nec haeres profanus potest tuta conscientia talem haereditatem recipere et retinere, sed si eam accipiat, tenetur ex iustitia eam iterum restituere. Vide dict. verb. *Beneficiatus,* art. 3, a n. 3 ad n. 7, et art. 1, a num. 36 ad 62.

Clerici autem incolae et cives urbis Roma- 31
nae, qui in ea vel eius districtu decesserint, possunt libere et licite, tam inter vivos quam mortis causa de bonis ecclesiasticis superfluis disponere etiam ad causas profanas. Vide dict. verb. *Beneficiatus,* art. 2, n. 8 et 9.

Regulares omnes professi, tam superiores 32
quam subditi, nequeunt ullum facere testamentum. *Communis,* ac certa. Vide verb. *Regulares,* art. 1, n. 62.

33 Neque regulares testari possunt ad pias causas. *Communis.* Vide ibid., n. 64.

34 Imo neque de licentia praelati seu superioris. *Communis.* Vide ibid., n. 64.

35 Nec possunt regulares testari, etiamsi ante professionem sibi aliquam summam suorum bonorum reservassent cum facultate testandi. *Communis.* Vide ibid., n. 65.

36 Quinimo regularibus professis neque licet testamentum a se conditum ante emissam professionem moderari per viam declarationis. Vide ibid., n. 66.

37 Possunt autem regulares professi testamentum a se factum ante professionem interpretari et declarare, si declaratione aut interpretatione egeat, quia hoc non est disponere de aliquibus bonis, sed declarare et explicare dispositionem a se factam, quando poterant illam facere. Novarius, in Lucerna Regularium, verb. *Testamentum,* n. 7; Portellus, in Dubiis Regularium, verb. *Testamentum,* n. 2; Lezana, in Summa qq. regular., verb. *Testamentum,* n. 2; Rodriguez, tom. 3, qu. 69, art. 3; Sanchez, lib. 7 Moral., c. 11, n. 16; Gozzadin., consil. 41, num. 15, 16, 17; Reginald., lib. 17, cap. 27, n. 297; Moneta, de Commutat. ult. volunt., cap. 5, q. 1, num. 14; Barbosa, ad Conc. Trid., sess. 25, de Regularibus, cap. 16, n. 21, cum aliis ibi citatis. Vide verb. *Novitius,* n. 55.

38 Novitius potest revocare testamentum a se factum, sive ante sive post ingressum religionis, et durante novitiatu aliud condere. Vide d. verb. *Novitius,* n. 50.

39 Novitius in testamento nihil potest sibi reservare ad effectum testandi de illo post professionem. Vide ibid., n. 51.

40 Potest tamen novitius in suo testamento praecipere, ut aliquid ex eius bonis etiam post professionem suam quotannis expendatur in pios usus, seu quod alicui solvatur annuum legatum, vel ne quid de eis alienetur, et huiusmodi. Vide ibid., n. 52.

41 Si novitius ante professionem testari omittat, succedit in eius bona, actiones et iura monasterium, si sit capax bonorum; si autem monasterium sit incapax, succedunt consanguinei ab intestato. Vide ibid., n. 53.

42 Post professionem emissam non potest religiosus testamentum ante professionem factum revocare, quamvis, ut supra dictum est, possit ipsum declarare. Vide ibid., n. 54 et 55.

43 Novitii possunt, sive ante ingressum religionis, sive etiam tempore novitiatus testamentum condere, etiam ante duos menses proxime praecedentes professionem, et sine licentia Episcopi vel eius vicarii generalis, non obstante decreto Conc. Trid., sess. 25, c. 16, de Regularibus, quia ibi non adimitur illis facultas testandi, sed solum disponendi inter vivos, non servatis iis quae ibi praescribuntur. Vide v. *Novitius,* n. 35.

Qui possint vel non haeredes institui in testamento? Vide verb. *Haeres* per tot. 44

Exsecutores testamentorum sunt et dicuntur illi qui, vel ex dispositione legis, vel testatoris, vel iudicis, exsequuntur defuncti voluntatem. Sic in re communis. 45

Exsecutores testamentorum alii sunt *legitimi,* alii *testamentarii,* alii *dativi.* Exsecutores *legitimi* sunt et dicuntur illi qui ab ipsa lege seu iure dantur, sive quibus munus exsequendi a lege competit. Exsecutores *testamentarii* sunt qui ab ipso testatore in testamento designantur seu deputantur. Exsecutores *dativi* sunt qui a iudice vel magistratu dantur casu, quo haeres institutus exsecutor esse nequit, aut designatus in testamento munus exsequendi accipere nolit vel non possit. Ita in re doctores communiter; arg. tot. tit. ff. de testament. Tut., et tit. ff. de Tutoribus et curatoribus, ubi tutores alii sunt legitimi, alii testamentarii, alii dativi. 46

Si nullus a testatore sit designatus seu deputatus in testamento exsecutor, ipso iure exsecutor est eius haeres, qui de iure debet integram defuncti voluntatem etiam quoad legata exsequi. *Communis,* arg. cap. *Nos quidem* 3, et cap. *Si haeredes* 6 de Testament., l. *Nulli* 28 Cod. de Episcop. et cleric., et Novell. 131, cap. 11. 47

Excipiuntur tamen ea quae pro redemptione captivorum vel pauperum alimentis aut aliis causis piis relicta sunt. Horum enim exsecutio, non ad haeredes, sed ad Episcopum loci, tanquam patrem pauperum et miserabilium personarum, ac piarum defunctorum voluntatum exsecutorem de iure pertinet, si nullus alius sit exsecutor designatus. Sicuti etiam, si haeres aut exsecutor designatus voluntatem defuncti exsequi negligit. Abbas, in cit. cap. *Nos quidem,* n. 4; Covarruv., ibid., n. 8; Silvester, verb. *Testamentum* 2, qu. 8; Molina, de Iustitia, disp. 247, num. 4; Pirhing, loc. cit., n. 101; Reiffenstuel, loc. cit., n. 774 et 775, et alii passim, per text. in c. *Nos quidem* 3, cap. *Si haeredes* 6, et c. *Tua nobis* 17 de Testamentis; leg. *Haereditas* 50, ad finem, ff. de Petit. haeredit.; leg. *Nulli* 28 Cod. de Episc. et clericis, et Novella 131, cap. 10 et 11. Et Conc. Trid., sess. 22, c. 8, de Reform., ibi: *Episcopi, etiam tanquam Sedis Apostolicae delegati, in casibus a iure concessis omnium piarum dispositionum, tam in ultima voluntate quam inter vivos, sint exsecutores.* 48

Imo Episcopus potest compellere exsecutores testamentarios ad exsequendas pias voluntates defunctorum, etiamsi testator hoc interdixisset. *Communis,* textu expresso in cap. *Tua nobis* 17 de Testamentis, ibi: *Cum igitur in omnibus piis voluntatibus sit per locorum Episcopos providendum, ut secundum defuncti voluntatem universa procedant, licet etiam a testatoribus id contingeret interdici; mandamus quatenus* 49

exsecutores testamentorum huiusmodi, ut bona fideliter et plenarie in usus praedictos expendant, monitione praemissa compellas; iuncto eius summario sic expresse dicente, ibi: *Episcopus compellit fideicommissarios seu exsecutores testamenti ad exsequendas pias voluntates defunctorum, etiamsi testator hoc interdixisset.* Et sic pluries decrevit Sacr. Congreg. Conc. Vide verb. *Administrator,* a n. 3, ubi referuntur decreta.

50 Exsecutores testamenti deputari possunt a testatore unus vel plures, sive ex haeredibus, sive ex extraneis, sive clericis, sive laicis. Molina, loc. cit., n. 6; Layman, loc. cit., n. 2; Pirhing, loc. cit., n. 102; Reiffenstuel, loc. cit., n. 776, et alii communiter, per textus in cap. *Ioannes* 19 de Testamentis, ibi: *Ioannes clericus, et P. laicus exsecutores ultimae voluntatis;* et concordant c. *Tua nobis* 17 eod.

51 Etiam feminae esse possunt exsecutrices testamentorum. *Communis,* cum supracitatis doctoribus, per text. in cap. *Nos quidem* 3 de Testamentis, et l. *A filio* 15 de Aliment. legat.

52 Item etiam minores 25 annis possunt esse exsecutores, dummodo septemdecim annos excesserint. Haec enim aetas sufficit, ut quis sit procurator ad negotia; c. *Qui generaliter* 5, § fin., de Procuratoribus in 6. Sic Covarruv., loc. cit., n. 4; Molina, loc. cit., num. 14; Pirhing, loc. cit., n. 102; Reiffenstuel, loc. cit., n. 776, et alii passim.

53 Exsecutores testamentarii possunt esse etiam religiosi omnes (exceptis Fratribus Minoribus); dummodo ad id licentiam habeant a legitimo suo superiore. *Communis,* per clarum text. in cap. *Religiosus exsecutor* 2 de Testamentis in 6,

54 et Clementina *Religiosis* de Testamentis. Per superiorem autem, qui talem licentiam dare potest, intelligitur superior localis seu praelatus conventus, monasterii aut domus religiosae, nisi speciales constitutiones alicuius religionis aliud ordinent. Pirhing, loc. cit., n. 108; Reiffenstuel, loc. cit., n. 777; Sanchez, lib. 6 Moral., cap. 11, n. 15 et 16; Franc., in cit. cap. *Religiosus exsecutor,* n. 1; Layman, loc. cit., et alii passim.

55 Si religiosus absque licentia superioris munus exsecutoris testamentarii, sive ad causas profanas, sive ad causas pias suscipiat et peragat, adhuc per eum gesta sunt valida. Felin., in cap. 2 de Iudiciis; Layman, loc. cit., c. 11, n. 5; Pirhing, loc. cit., n. 109; Sanchez, loc. cit., cap. 11, n. 44; Barbosa, lib. 1 Iur. eccles. univers., cap. 42, n. 65; Azor., tom. 1 Inst. moral., lib. 12, cap. 11, quaest. 1; Lezana, in Summa quaest. regular., verb. *Testamentum quoad regulares,* n. 4, et alii plures; et ratio est quia, licet sacri canones prohibeant, tamen non annullant exsecutionem a religioso absque licentia superioris factam, adeoque talis exsecutio est quidem illicita et peccaminosa, sed non est irrita et invalida. Tum quia, quamvis religiosus *velle et nolle* non habeat; cap. *Si religiosus* 27 de Election. in 6, et cap. *Religiosus* 2 de Testamentis in 6, cap. *Religiosi* 5 de Sepulturis in 6, habet tamen consensum naturalem, qui una cum consensu testatoris sufficiens esse videtur ad hoc officium; arg. l. *Filiusfamilias,* § *Veterani,* ff. de Procuratoribus, ubi deciditur quod licet miles esse nequeat procurator in iudicio, tamen, si non repellatur, actus ab eo gestus valeat.

Oppositum tamen non improbabiliter tenent 56
Covarruv., de Testament., cap. 17, num. 2; Molina, loc. cit., num. 9; Silvester, loc. cit., qu. 2, dict. 3; Franc., in cit. cap. *Religiosus* 2, n. 2, de Testamentis in 6, et alii, cum quibus videtur inclinare Reiffenstuel, loc. cit., n. 279, quamvis n. 278 dicat quod aliam sententiam affirmativam cum communi aliorum tenet Felinus, in cap. 2 de Iudiciis; Layman, loc. cit., n. 5; Pirhing, loc. cit., num. 109; Sanchez, loc. cit.

Fratres Minores nullatenus possunt esse ex- 57
secutores testamentorum, neque ad causas profanas, neque ad causas pias, neque a superioribus potest eis ad id licentia concedi. *Communis,* text. expresso in Clementina *Exivi* 1, § *Verum etiam,* de Verb. signif., ibi: *Praedictis fratribus non licet, nec competit, quia potius (considerata sui puritate status) debent sibi scire interdictum quod huiusmodi exsecutionibus et dispositionibus se exponant, cum haec saepius absque litigio et contradictione, vel administratione pecuniae nequeant expediri.*

Possunt tamen Fratres Minores dare ad id 58
consilium exsecutoribus a testatore deputatis. *Communis,* textu expresso in cit. Clementina *Exivi,* § *Verum etiam,* ibi: *Verumtamen in his exsequendis dare consilium ipsorum statui non obsistit, cum in hoc ipsis circa bona temporalia nulla iurisdictio, sive actio in iudicio, sive dispensatio tribuatur.*

Insuper potest testator committere alicui Fra- 59
tri Minori, ut ipse denominet unum vel plures exsecutores. Et etiam praecipere potest exsecutoribus, ut non nisi illis pauperibus vel causis piis haereditatem vel legata distribuant, quos dictus Frater Minor elegerit, designaverit vel denominaverit. Et in tali casu id licite Frater Minor perageret. Sic Barbosa, in cit. Clementina *Exivi,* n. 26; Covarruv., de Testamentis, c. 17, n. 1; Abbas, in Clementin. *Religiosus,* n. penult., de Relig.; Sanchez, lib. 6 Moral., c. 11, n. 32 et 41; Rodriguez, Quaest. regular., tom. 3, qu. 70, art. 2; Reiffenstuel, loc. cit., num. 783; Bartolus ibi cit. et alii contra Molinam, et alios a Sanchez citatos; et ratio ast quia in tali casu cessat motivum, et ratio prohibitionis, cum hoc munus sine ullo litigio et contradictione, vel administratione pecuniae omnino exsequi valeat Frater Minor, ut de se

patet; cessante autem ratione et causa legis vel obligationis, cessat lex seu obligatio ipsa. Leg. *Adigere* 6, § 2, ff. de Iure patronat. Cum ratio legis sit anima legis. Leg. *Cum ratio* 7 de Bonis damnatorum, adeoque, etc.

Hinc conclude quod testatorum voluntates Fratres Cappuccini, et alii minoritae exsequi possunt, nominando vel eligendo ad subsidia dotalia et ad beneficia, ac iuvenes ad seminaria. Sic Sacra Congregatio Concilii in Papien. *Subsidii dotalis,* die 18 Augusti 1731, ex Bullario Cappuccinorum, to. 1, pag. 187, ubi refertur integra haec causa cum sua resolutione et egregiis notis. Vide decreta ad rem in appendice h. tomi.

60 Regulares exsecutores testamentarii seu ultimarum voluntatum tenentur reddere rationem administrationis seu exsecutionis Episcopo; et si in hoc deliquerint, possunt ab ipso puniri. *Communis,* textu expresso in Clementina *Religiosis* de Testamentis, ibi: *Religiosis etiam exemptis deputatis ad exsecutionem cuiuslibet ultimae voluntatis circa ipsius exsecutionis officium (quod utique non possunt, nisi a superiore suo petita super hoc licentia et obtenta, suscipere) volentes praescindere materiam delinquendi, pontificiae constitutionis auctoritate statuimus, quod tales (etiamsi praelationis fungantur officio) locorum Ordinariis debitam reddere, ipsique Ordinarii absque dolo, fraude seu negligentia de susceptae exsecutionis officio teneantur exigere rationem; illos quos circa id deliquisse repererint, in aliorum exemplum poena debita (quocunque non obstante privilegio) punituri.*

61 Imo regularis exsecutor ultimae voluntatis defuncti, quamvis ei secreto communicatae, tenetur adhuc Episcopo requirenti aperire summam, et circa quae sit distribuenda, ac rationem administrationis reddere, et tunc est eidem fides adhibenda, si iuratus deponat, et concurrant probabiliter coniecturae de verisimili voluntate testatoris. Sic expresse Fagnan., in cap. *Tua nobis* 17 de Testamentis, n. 61, testans hunc casum suo tempore contigisse Mediolani, et in hanc sententiam a Sacr. Congr. Concil. scriptas fuisse litteras ad Card. Borromaeum archiep.

62 Exsecutor designatus seu deputatus a testatore non potest ordinarie compelli ad acceptandum et exsequendum tale munus, sive dispositio sit ad causam profanam, sive ad causam piam. Postquam tamen acceptavit expresse vel tacite, omnino etiam invitus cogi potest, ut defuncti voluntatem exsequatur. Abbas, in cap. *Ioannes* 19, n. 3, de Testamentis; Covarruv., ibid., n. 3; Molina, disp. 248, n. 3; Pirhing, loc. cit., n. 113; Reiffenstuel, loc. cit., n. 748, et alii communiter, arg. cit. cap. *Ioannes* 19 de Testamentis, ibi: *Post susceptum mandatum cogi debent.* Et ratio est, quia universaliter loquendo, ut expresse habetur § *Mandatum* 11 Instit. de Mandato: *Mandatum non suscipere cuilibet liberum est; susceptum autem consummandum est.*

Dicitur autem notanter *ordinarie,* quia ali- 63
quando ob rationabilem causam potest Episcopus clericum in testamento exsecutorem designatum compellere, ut tale munus suscipiat, praesertim ad exsequenda pia legata, si non ut exsecutorem testamentarium, saltem ut delegatum, seu commissarium suum; arg. cap. *Pastoralis* 28 de Offic. delegat. Et ratio est quia universaliter potest Episcopus, quando ipsi aliqua exsecutio competit, munus suum alteri delegare, et delegatum, ut obediat, si sit suus subditus, compellere. Sic Abbas, loc. cit.; Silvester, verb. *Testamentum* 2, qu. 3, dict. 1, et alii supra citati, arg. l. *In causarum delegationibus* Cod. Qui pro sua iurisdictione. Et ita iudex laicus ob rationabilem causam poterit interdum laicum suum subditum cogere ad munus exsecutoris suscipiendum et exsequendum. Sic citati doctores arg. cit. l. *In causarum delegationibus.*

Exsecutores tenentur, quamprimum possunt, 64
exsequi ultimam voluntatem, nisi certum tempus ab ipso testatore sit designatum. *Communis,* arg. cap. *Si haeredes* 6 de Testamentis, et l. *Cum res* 47 ff. de Legat. 1, ubi expresse praecipitur, ut legata sine mora praestentur. Vide verb. *Legatum,* n. 41 et 42.

Tam iudex ecclesiasticus quam laicus potest 65
compellere exsecutores laicos ad exsequendam voluntatem defuncti, sive dispositio sit ad causam profanam, sive ad causam piam, ita ut haec causa sit mixti fori, et detur locus praeventioni. *Communis.* Et quidem quod id possit Episcopus seu iudex ecclesiasticus, si dispositio sit ad causam piam, etiamsi testator sit laicus, habetur decisum in cap. *Tua nobis* 17 de Testamentis. Et concordat cap. *Nos quidem* 3, et cap. *Si haeredes* 6 eodem. Et quod id possit etiam iudex laicus, quamvis dispositio sit ad causam piam, patet ex Novella 131, cap. 10, ibi: *Si quis aedificationem venerabilis oratorii, aut xenodochii, aut ptochii, aut orphanotrophii, aut nosocomii, aut alterius venerandae domus in novissima voluntate fieri disposuerit... compleri iubemus providentia locorum Episcopi et civilis iudicis.* Quod autem id possit iudex laicus in casu, quo dispositio sit ad causam profanam, et testator et exsecutor sit laicus, est extra controversiam indubitatum apud omnes. Quod vero in tali casu id possit etiam Episcopus, quamvis testator et exsecutor ipsius dispositionis ad causam profanam sit laicus, tenet (teste Covarruv., loc. cit., n. 3, et Reiffenstuel, loc. cit., n. 789). Communis doctorum, arg. cit. cap. *Si haeredes* 6 de Testamentis, ubi sine ulla distinctione, an dispositio testatoris sit ad causam piam

vel profanam, et haeres seu exsecutor sit laicus vel ecclesiasticus, tribuitur Episcopo facultas compellendi haeredes seu exsecutores ad exsequendam defuncti voluntatem, ibi: *Si haeredes iussa testatoris non adimpleverint, ab Episcopo loci illius omnis res, quae eis relicta est, canonice interdicatur cum fructibus et caeteris emolumentis, ut vota defuncti adimpleantur.*

66 Iudex autem laicus nullimode compellere ad id potest exsecutorem clericum, cum iudici laico nulla competat iurisdictio in personas ecclesiasticas. *Communis*, per text. in c. *Bene quidem* 1, dist. 96, c. *Ecclesiae S. Mariae* 10 de Constit., c. *Cum laicis* 12 de Rebus eccles. alienand. vel non, c. *Decernimus* 2 de Iudiciis, cum similibus.

67 Iudex, praesertim ecclesiasticus, statim post aditam ab haerede haereditatem, compellere potest exsecutores, ut voluntatem defuncti exsecutioni mandent, quamvis testator id expresse ei inhibuerit. *Communis*. Et quidem quoad primam partem patet ex iuribus adductis supra, n. 63, iuncta l. *Si domus* 71, § 2, ff. de Legatis 1, ubi cum exsecutores iubeantur voluntatem defuncti statim adimplere, sequitur clare, quod possint statim ad id compelli. Quoad secundam autem partem, nempe quod exsecutores possint ad id compelli, quamvis testator id expresse inhibuerit, patet ex iuribus et decretis adductis supra, n. 48. Et ratio est quia privata persona non potest generalem constitutionem publici iuris ecclesiastici vel civilis immutare aut impedire, l. *Nemo* 55 ff. de Legatis 1, ibi: *Nemo potest in testamento suo cavere, ne leges in suo testamento locum habeant;* et c. *Requisivisti* 15 de Testamentis, ibi: *Quia privata dispositio testatoris non potest generalem constitutionem canonis immutare.*

68 Si plures sint a testatore deputati exsecutores, et unus eorum sit mortuus, vel in remotis exsistat, seu exsequi forte nolit; potest alius, etiam unicus ex deputatis, nisi testator aliud disposuerit, officium exsecutionis libere adimplere. *Communis*, textu expresso in c. *Religiosus exsecutor* 2 de Testamentis in 6, § *Sane*, ibi: *Sane pluribus a testatore simpliciter exsecutoribus deputatis, uno eorum mortuo, vel in remotis agente, aut id exsequi forte nolente, ne voluntatem testatoris impediri, vel nimium differri contingat, poterit alius, nisi testator aliud expresserit, officium exsecutionis iniunctum libere adimplere.*

69 Nulli exsecutores, praeter Summum Pontificem, ne Episcopi quidem, relicta ad certas pias causas in alios usus vel causas, quamvis evidenter meliores essent, possunt ordinarie commutare, si voluntas determinata testatoris commode ac iuste adimpleri possit. *Communis*, per text. in c. *Nos quidem* 3 de Testamentis, c. *Ultima voluntas* 4, caus. 12, qu. 2; Clementin. *Quia contingit* 2 de religiosis Domibus, cum similibus.

An autem, quando, et ob quas causas possit mutari ultima voluntas testatoris praesertim quoad legata, aliasque pias causas a Papa et ab aliis, vide verb. *Legatum*, a n. 143 ad 165. 70

Exsecutores et haeredes intra quod tempus teneantur adimplere voluntatem testatoris, et quas poenas incurrant, si negligentes fuerint? Vide d. verb. *Legatum*, a n. 41 ad 46, et verb. *Haeres*, a n. 44 ad 52. 71

Exsecutores et haeredes quibus et quo ordine distribuere possint et debeant legata pia a testatore relicta, vide d. verb. *Legatum*, a n. 47 ad 95, et a n. 125 ad 152. 72

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De exsecutoribus testamentariis, de quibus et hic disserit auctor, gravis est quaestio illa, utrum ipsi, ubi sunt plures, conveniri in solidum queant de gesta administratione, tametsi non omnes administraverint. 73

Hanc autem quaestionem sibi proposuit Rota in Posnanien. *Legatorum*, 6 Decembris 1748, coram bon. mem. Vicecomit., et ita § 7 et seq. resolvit: « Constito ex hisce de acceptatione exsecutoriae et administratione haereditatis per Guillielmum exercita, inutiliter opponebatur quod eidem saltem suffragari debeat beneficium ordinis et excussionis, ut nempe caeteri quoque administratores, qui administrant, conveniri debeant, quodque ipse pro illis duntaxat rebus haereditariis, quae ad eius manus pervenisse constet, remanserit obligatus. Obiectum namque plenissime confutat ex eo quod, cum agatur de exsecutore et administratore voluntario, cum eo rigidius procedi solet, quia cum potuisset iniunctum munus respuere, sibi debet imputare, si administrationem, prout debebat, non exercuit, ideoque nec beneficio ordinis et excussionis iuvari debet, sed etiamsi non administraverit, in solidum conveniri potest, etc., vel saltem exuberat, ut quid modicum vel minimum de eadem administratione participaverit. Praecipue quia nulla habetur divisio huiusce administrationis, vel a iudice, vel a testatore facta; adeoque quemadmodum apud omnes individua fuit administratio haereditatis, ita quoque individua et solidalis resultat eorum obligatio erga legatarios. Nec unusquisque amplius excipere valet se rationem redditurum de bonis ad eius manus perventis; quippe id procederet, ubi ageretur de administratione particulari, et adesset divisio administrationis, vel a iudice, vel a testatore facta: secus autem ubi administratio fuit omnibus generalis, et solidaliter attributa et ab omnibus unitim acceptata ». 74

Articulus IV. *Quoad ea quae concernunt codicillum seu clausulam codicillarem.*

Summarium. 1. Codicillus sic dictus quasi parvus codex. - 2. Codicillus quid sit? - 3. Codicillus debet esse sine haeredis institutione. - 4. Potest tamen esse cum haeredis institutione indirecta. - 5. Ad codicillum requiruntur solum quinque testes. - 6. Ad codicillum sufficiunt testes, sive feminae, sive masculi, sive rogati sive non. - 7. In codicillis parentum inter liberos et ad pias causas sufficiunt duo testes. - 8. Codicillum facere potest omnis et solus qui testari valet. - 9. Codicillus fieri potest, tam in scriptis quam sine scriptis, seu oretenus. - 10. Codicillus fieri potest absque testamento. - 11. Item codicillus fieri potest cum testamento, et post illud iam factum. - 12. Item codicillus fieri potest ante testamentum. - 13. Ad hoc tamen, ut valeat codicillus factus ante testamentum, requiritur, quod testator in testamento subsequenti illum confirmet. - 14. Quamvis non possit quis duo testamenta facere, ita ut ambo valeant. - 15. Potest tamen quis duos vel plures validos codicillos facere. - 16. Nec revocatur prior per posteriorem. - 17. Dispositio dicentis se velle testamentum facere, si ex defectu solemnitatis non valet ut testamentum, neque valebit ut codicillus, quamvis omnes solemnitates ad codicillum requisitae concurrant, nisi talis dispositio clausulam habeat codicillarem. - 18. Et idem est sentiendum, quamvis expresse quidem non dicat, quod testari velit, sed tamen haeredem instituat, vel exhaeredationem faciat. - 19. Si testamentum habeat clausulam codicillarem, quamvis ex defectu solemnitatis non valeat ut testamentum, valebit tamen ut codicillus. - 20. Clausula codicillaris quae sit. - 21. Duplex est clausula codicillaris, expressa scilicet, et tacita, et quae utraque sit. - 22. Assignatur primus effectus clausulae codicillaris. - 23. Assignatur secundus effectus eiusdem ad n. 24. - 25. Assignatur tertius eiusdem effectus. - 26. Testamentum minus solemne non potest vi dictae clausulae codicillaris valere ut codicillus, nisi habeat saltem solemnitates ad codicillum requisitas. - 27. Excipe tamen, nisi dispositio esset ad pias causas seu inter liberos. - 28. Assignantur ad quid sint introducti, et ad quid inserviant codicilli. - 29. Primus qui codicillos introduxit, fuit Lucius Lentulus. - 30. Alia ad rem ad num. 33.

1 Codicillus sic dicitur, quasi parvus codex seu parva scriptura. Sic Laym., lib. 3 de Iustitia, tract. 5, c. 8, n. 1; Pirhing, lib. 3 Decretal., tit. 26, n. 7, et alii passim.

2 Unde *codicillus est ultimae voluntatis testificatio sine haeredis directa institutione et solemnitate testamentaria.* Est in re *communis*, et desumitur ex tot. tit. Instit. et Cod. de Codicill., et ex tit. ff. de iure Codicill.

* Si quaeras quae sit codicillorum origo, quis primus codicillos disposuerit, quis iusserit ut exsecutioni demandarentur, consule Instit. tit. de Codicillis; et aureum eruditumque tractatum Duni de Codicillis. Quatuor codicillorum species designat Paulus in l. 8 ff. de iur. Codicill.: *Aut enim in futurum confirmantur, aut in praeteritum, aut per fideicommissum testamento facto aut sine testamento.* Sed cum hae quatuor species apte possint ad duos tantum referri, ideo bipartitam codicillorum divisionem duntaxat faciemus, ut nempe alii sint codicilli eius, qui testamentum fecit, alii vero illius qui intestatus decessit. Codicilli hoc modo facti valde differunt inter se; et quidem primo, codicilli eius, qui intestatus decedit, nulla indigent confirmatione, contra vero si ante testamentum facti sint, sine confirmatione subsequente non valent, ut monet Papinianus in l. 5 ff. de iur. Codicill. Verum cum haec sententia aliquantis perdurior probis viris videretur, hinc nonnulli voluntatem defunctorum hoc modo expositam adimplebant. Ad hanc rem confert locus Plinii, epist. 16, lib. 2: *Tu pro tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me haeredem instituit, pro non scriptis habendos, quia non sunt confirmati testamento. Quod ius ne mihi quidem ignotum est, cum sit iis etiam notum, qui nihil aliud sciunt. Sed ego propriam quamdam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamsi iure deficerentur, quasi perfectas tuerer.* Deinde vero Severus et Antoninus imperatores iusserunt, ut huiusmodi codicilli pro lege haberentur, si modo expresse revocati non sint, ut contra auctorem nostrum infra, n. 13, notabimus. Generaliter vero confirmati intelliguntur per hanc clausulam, quae interdum testamentis apponi solet, scilicet: *Si quid tabulis aliove quo genere ad hoc testamentum pertinens reliquero, ita valere volo;* sive hoc alio modo: *Si quid ad hoc testamentum pertinens reliquero, valere volo,* leg. 18 ff. de iur. Codicill. Nihil enim refert utrum confirmatio praecedat, an sequatur codicillos l. 6 Cod. de Codicill. Notandum tamen quod si ita in testamento scripserit, volo ut codicilli exsequantur, *quos novissimos fecero,* tunc non omnes confirmati intelliguntur, sed tantum qui postremo facti sunt. L. 8, § fin., ff. de iur. Codicill.

Differunt secundo, ut codicilli eius qui intestatus decedit, per se efficaces sint, contra vero *testamento facto,* etiamsi codicilli in eo confirmati non essent, vires *tamen ex eo capient.* Hinc *si ex testamento haereditas adita non fuisset, fideicommissum ex huiusmodi codicillis nullius momenti erit.* Leg. 5, § fin., ff. de iur. Codicill. Sequitur secundo quod per nativitatem posthumi codicilli ab intestato defuncti non rumpantur. L. 3, in princ. et § 1, l. 16 ff. eod. Quod si codicillis ab intestato factis non quisquis haeres erit, gravatus est, sed filius qui iam natus erat, gravatus fuit, codicilli quidem, nato posthumo, non rumpuntur, sed is solus, qui iam natus erat, et ad quem codicilli scripti sunt, gravatus intelligetur pro sua portione, et posthumus partem suam liberam consequitur. L. 11, l. 13 ff. eod., quibus adde etiam l. 19 ff. eodem. Diximus codicillos illius qui testamentum fecit, a testamento vires accipere, adeo ut si testamentum revocatum sit, codicilli quoque censeantur revocati; nihilominus si post ruptum testamentum codicillos defunctus confirmavit, valebunt quasi ex nova voluntate. L. 1 Cod. de iur. Codicilli.

Tertio differunt quod codicilli ab intestato facti aestimantur eo tempore, quo facti sunt, contra vero codicilli illius qui testamentum fecit, aestimantur eo tempore, quo testamentum factum est. Leg. 2, § 2, ff. de Codicill. Sic recte codicillis relictum intelligitur ei, qui tempore testamenti in ea causa erat, ut ipsi relinqui posset, quamvis tempore codicillorum iam desiisset in ea causa esse; multo magis hoc obtinebit si desiit quidem causa, quae testamenti tempore exsistebat, verum nova causa emerserit, ex qua possit sustineri, quod ipsi relictum est. L. 91, § 5, ff. de Legat. 1. Cum tempus codicillorum, non testamenti inspiciatur, hinc si testator tempore testamenti ius testandi habuerit, non quaeritur an illud habuerit, dum codicillos fecit. L. 8, § 2. ff. de iur. Codicill. Hoc tamen intelligendum si testamenti factionem ante mortem recuperaverit. Nam si quis ante captivitatem codicillos confirmaverit et in captivitate decesserit, non valent codicilli, quia desiit habere ius testandi, secus si civitatem recuperaverit. L. 7 ff. de iur. Codicill., l. 12, § 5, ff. de Captiv. et postlim. et redemp. Quod hactenus diximus, tempus testamenti non codicillorum inspici, ita demum obtinet circa ea quae iuris sunt, non quae a facto dependent. Nam si quis alicui leget vestem *quae mea est,* inspici debet tempus conditi codicilli. Harum rerum, quae a facto dependent, plura habes exempla in d. l. 7, § 1, l. 2 in princ. et § 1, l. 6, § fin., l. 14, § 1, l. 15 ff. de iur. Codicill., l. 7 ff. Qui et a quibus manum, l. 1 Cod. de Test. manum. *.

3 Codicillus potissimum differt a testamento per illa verba: *Sine haeredis directa institutione;* testamentum enim non subsistit sine haeredis directa institutione, ut supra probavi, art. 1, n. 3, per expressa iura ibi adducta. Et econtra codicillus debet esse sine haeredis directa institutione, quia in codicillo neque haereditas directe dari, neque auferri alicui potest, textu expresso in § *Codicillis autem* 2 Instit. de Codicillis; leg. *Haereditatem* 7, et l. *Si idem* 7 Cod. de Codicillis, et leg. *Quod per manus* 10 ff. de iure Codicillorum. Et hoc: *Ne confundatur ius testamentorum et codicillorum,* ut expresse dicitur in cit. § *Codicillis.*

4 Dicitur autem notanter; *Sine directa haeredis institutione,* quia licet in codicillo nequeat haeres institui directe, potest tamen institui indirecte, quatenus nempe in codicillo potest relinqui fideicommissum, et sic haeres institui indirecte, et prout contingit, si quis sine testamento decedens faciat codicillum, et in re roget haeredem ab intestato, ut haereditatem, vel totam, vel partem restituat alteri: in hoc enim casu haeres parere tenetur, quamvis Trebellianicam deducere possit. *Communis,* textu expresso in cit. § *Codicillis* 2 Instit. de Codicill., ibi: *Nam per fideicommissum haereditas codicilli iure relinquitur.* Et concordat l. *Haereditatem* 2 Cod. de Codic.

Item codicillus speciatim differt a testamento 5 per illa verba: *Et sine solemnitate testamentaria,* quia, ubi ad testamentum non privilegiatum requiruntur septem testes, ut patet ex dictis et adductis iuribus supra, artic. 1, n. 14 et 32, ad codicillum requiruntur solum quinque testes. Et ubi ad dictum testamentum re- 6 quiritur quod testes sint masculi et rogati, ut patet ex dictis et adductis iuribus, ib., n. 15, 27 et 28, ad codicillum sufficiunt testes, sive masculi, sive foeminae, sive rogati, sive non. Sic *communis* doctorum, per text. in leg. *Si quis* 8, § 3, Cod. de Codic., ibi: *In omni autem ultima voluntate, excepto testamento, quinque testes, vel rogati, vel qui fortuito venerint, in uno eodemque tempore debent adhiberi, sive in scripturis, sive sine scriptis voluntas conficiatur, testibus videlicet, quando in scriptis voluntas componitur, subnotationem suam accommodantibus.* Et licet in allato textu, quod possint in codicillo testes esse etiam feminae, non habeatur explicite, habetur tamen implicite, quia in requisito numero testium non requiruntur soli masculi, nec feminae excluduntur: sicut in numero testium requisitorum ad testamentum, ut patet ex dictis et adductis iuribus supra, art. 1, n. 15. Ubi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus; cap. *Quia circa* 22 de Privil., et leg. *De pretio* 7 ff. de Publiciana in rem actione. Et si id voluisset etiam pro codicillo, expressisset, uti expressit pro testamento. Arg. cap. *Inter corporalia* 2 de translatione Episcop., § *Sed neque istud,* c. *Ad audientiam* 12 de Decimis. Ita Glossa in cit. l. *Si quis* 8 Cod. de Codic.; Tuscus, litt. C, concl. 405, n. 1; Baldus, consil. 283 circa finem, lib. 3; Reiff., lib. 3 Decret., tit. 26, num. 711, ubi testatur de communi. Vide verb. *Testis,* artic. 1, num. 47.

In codicillis parentum inter liberos et ad 7 pias causas sufficiunt duo testes. Ita Tuscus, litt. C, conclus. 405, num. 11; Molina, disput. 131, num. 8; Reiffenstuel, loco citato, num. 712, et alii; et ratio est clara, quia cum duo testes sufficiant ex dictis et adductis iuribus supra, num. 6 et 29, ad testamentum inter liberos et ad pias causas; a fortiori sufficient ad codicillum, utpote ad sui formam minorem requirens solemnitatem, quam testamentum.

Codicillum facere potest omnis et solus, qui 8 testari valet. *Communis,* textu expresso in leg. *Divi* 6 ff. de iure Codicillorum, ibi: *Codicillos is demum facere potest, qui et testamentum facere potest.*

Codicillus fieri potest, tam in scriptis, quam 9 sine scriptis, seu oretenus. *Communis,* textu

expresso in leg. *Si quis* 8, § 3, Cod. de Codicillis, ibi: *Sive in scriptis, sive sine scriptis voluntas conficiatur.*

10 Codicillus fieri potest absque testamento. *Communis,* per text. in l. *Non idcirco* 4 Cod. de Codicil., et § *Non tantum* 1 Instit. de Co-
11 dicil. Item codicillus fieri potest cum testamento, et post illud iam factum. *Communis,* per textus in citato § *Non tantum* 1 Institut. de Codicillis, et leg. *Si quis* 3 ff. de iure Codicillorum.

12 Item codicillus fieri potest etiam ante testamentum factum. *Communis,* per textum in cit.
13 § *Non tantum* 1 Instit. de Codicill. Ad hoc tamen, ut valeat codicillus factus ante testamentum, requiritur quod testator in testamento subsequenti expresse illum confirmet. *Communis,* textu expresso in cit. § *Non tantum,* ibi: *Sed cum ante testamentum factum codicilli facti erant, Papinianus ait, non aliter vires habere, quam si speciali postea voluntate confirmentur.*

* Si auctor prosecutus fuisset lectionem textus a semetipso allegati, iam compertum habuisset, Papiniani opinionem in desuetudinem abiisse. Nam post verba ab auctore allata, illico subdit Iustinianus: *Sed divi Severus et Antoninus rescripserunt, ex iis codicillis qui testamentum praecedunt, posse fideicommissum peti, si appareat eum, qui testamentum fecit, a voluntate quam in codicillis expresserat, non recessisse.* Ex his constat huiusmodi codicillos intelligi confirmatos, modo non sint revocati ».

14 Quamvis non possit quis duo testamenta facere, ita ut ambo valeant, cum per posterius rumpatur prius, textu expresso in § *Posteriore* 2 Instit. Quibus modis testamenta infirmentur, ibi: *Posteriore quoque testamento, quod iure perfectum est, superius rumpitur;* cum
15 similibus; potest tamen quis duos vel plures validos codicillos facere, textu expresso in § *Codicillos autem* 3 Cod. de Codicillis, ibi: *Codicillos autem etiam plures quis facere potest;* et l. *Divi,* § 1, ff. de iure Codicillorum, ibi:
16 *Codicillos et plures quis facere potest.* Non revocatur prior per posteriorem, nisi quatenus sibi contrarii sunt. *Communis,* per textum expressum in l. *Cum proponatis* 3 Cod. de Codicillis. Et ratio disparitatis est, quia in codicillis res singulares tantum relinquuntur, et ideo possunt quaedam res relinqui in uno codicillo, et quaedam aliae in altero, et sic uterque potest subsistere absque contrarietate. In testamentis autem relinquitur necessario haereditas, quae est successio in universum ius defuncti; l. *Haereditas* 52 ff. de Regul. iuris, ibi: *Haereditas nihil aliud est quam successio in universum ius, quod defunctus habuerit;* et ideo prius testamentum rumpitur per posterius, cum non possit utrumque subsistere cum tali contrarietate relictae integrae haereditatis.

Dispositio dicentis se velle testamentum fa- 17
cere, si ex defectu solemnitatis non valet ut testamentum, neque valebit ut codicillus, quamvis omnes solemnitates requisitae ad codicillum concurrant, nisi talis dispositio clausulam habeat codicillarem. *Communis,* textu expresso in l. *Saepissime* 1 ff. de iure Codicillorum, ibi: *Saepissime rescriptum et constitutum est, eum qui testamentum facere opinatus est, nec voluit quasi codicillos id valere, videri nec codicillos fecisse; ideoque quod in illo testamento scriptum est, licet quasi in codicillis poterit valere, tamen non debetur.*

Et idem est sentiendum, quamvis quis ex- 18
presse quidem non dicat, quod testari velit, sed tantum haeredem instituat vel exhaeredationem faciat, quia sic faciendo praesumitur, quod testari voluerit, per textum in leg. *Non codicillum* 14 Cod. de Testamentis, ibi: *Non codicillum, sed testamentum aviam vestram facere voluisse, institutio et exhaeredatio facta probant evidenter.*

Dicitur autem notanter in conclusione: *Nisi* 19
talis dispositio clausulam habeat codicillarem; quia si testamentum habeat talem clausulam codicillarem, quamvis ex defectu solemnitatis non valeat ut testamentum, valebit tamen ut codicillus. *Communis,* per text. in l. *Si quis* 8, § 1, Cod. de Codicillis, et l. *Ex ea scriptura* 29 ff. Qui testamenta facere possunt.

Unde clausula codicillaris est, quam testator 20
testamento apponit, et per eam expresse vel tacite declarat, quod si sua ultima dispositio ex defectu alicuius solemnitatis non valeret ut testamentum, valeat tamen ut codicillus. Ita in re *communis.*

Duplex igitur est clausula codicillaris, ex- 21
pressa scilicet, et tacita. *Expressa* est, dum testator expresse dicit, v. g.: *Si haec mea dispositio non valet vi testamenti, volo ut valeat vi codicilli; tacita* est, dum testator id non expresse, sed tacite vel virtualiter innuit, dicendo, v. g.: *Si haec mea dispositio non valeat ut testamentum, volo ut valeat omni meliori modo quo potest.* Sic communis doctorum, arg. leg. *Si quis* 8 Cod. de Codicillis, leg. *Saepissime* 1 ff. de iure Codicillorum, et l. *Ex ea scriptura* 29 ff. Qui testamenta facere possunt, l. *Si iure* 11 Cod. de Testamentaria manumissione.

Effectus clausulae codicillaris, sive expressae 22
sive tacitae, sunt plures, et praecipui sunt sequentes: Primus est, quod in casu, quo testamentum ex defectu alicuius solemnitatis ad ipsum requisitae est nullum vigore testamenti, valet nihilominus vigore codicilli, seu ut codicillus; unde quamvis haeredis institutio omnino irrita sit, tamen haeres ab intestato succedens tenetur solvere omnia legata ac fideicommissa particularia in tali nullo testamento recepta; et hoc propter adiectam illam clausulam co-

dicillarem. *Communis,* per text. in cit. leg. *Si quis* 8, § 1, Cod. de Codicillis, cit. leg. *Si iure* 11 Cod. de Testamentaria manumissione, et cit. l. *Ex ea scriptura* 29 ff. Qui testamenta facere possunt.

23 Secundus effectus est quod, si testător carens haeredibus necessariis in huiusmodi irrito et invalido testamento instituat haeredem extraneum, virtute dictae clausulae codicillaris institutio directa vertitur in fideicommissariam, et proximi haeredes ab intestato tenentur restituere haeredi extraneo in tali irrito testamento per modum fideicommissi instituto totam haereditatem, sola pro se retenta Trebellianica. Iason. in authent. *Ex causa* 22 Cod. de Liber. praeter.; Tuscus, l. c., conclus. 404 et seq.; Layman., l. 3, tr. 5, c. 8, n. 4; Gailus, lib. 2, observ. 114; Reiff., l. c., n. 720, et alii communiter, per text. in l. *Ex ea scriptura* 29 ff. Qui testamenta facere possunt, l. *Scaevola* 76 ff. Ad senatusconsult. Trebellian., l. *Si frater* 5 Cod. de Fideicommissis; et l. *Si quis* 8 Cod. de Codicill.

24 Item si testator, haerede necessario scienter praeterito vel iniuste exhaeredato, in tali testamento nullo instituat haeredem extraneum, virtute dictae clausulae codicillaris tenetur haeres necessarius restituere dicto instituto haeredi extraneo totam haereditatem, sola retenta pro se legitima et Trebellianica simul; ita Clarus, § *Testamentum,* qu. 16; Tuscus, lib. 6, conclus. 292, n. 1; Gailus, l. c., n. 3, dicens hanc conclusionem esse indubitabilem; Layman, l. c., cum Molina, disp. 132; Reiff., l. c., n. 721, et ipso teste communis aliorum, arg. citatis iuribus.

25 Tertius effectus est, quod haeres institutus in tali testamento possit pro libitu agere, vel ex testamento, vel in vim codicilli, id est possit, vel vi testamenti petere totam haereditatem in ipso sibi relictam, vel timens testamentum non subsistere, agere in vim codicilli, et vi illius petere, ut haereditas per modum fideicommissi sibi restituatur, cum hac tamen advertentia, quod si haeres institutus incoepit agere ex testamento, non possit amplius variare et haereditatem petere in vim codicilli, nisi esset ex agnatis usque ad quartum gradum, vel ex cognatis usque ad tertium gradum. *Communis,* textu expresso in leg. *Si quis* 8, § 1 et 2, Cod. de Codicillis, ibi: *Illo electionis videlicet iure perdurante, ut, qui ex testamento agere voluerit, ad fideicommissum migrare non possit. Si quis vero ex parentibus utriusque sexus, ac liberis usque ad quartum gradum agnationis vinculis alligatus, vel cognationis nexu constrictus usque ad tertium scriptus haeres fuerit vel nuncupatus, in eo videlicet testamento, quod testator vicem quoque codicillorum voluit obtinere, licebit ei, si de haereditate ex testamento secundum mortui voluntatem agens fuerit superatus, vel certe ipse sponte voluerit, ad fideicomm. subsidium convolare.*

Testamentum autem minus solemne non 26
potest vi dictae clausulae codicillaris valere ut codicillus, nisi habeat saltem solemnitates ad codicillum requisitas, nempe quod interfuerint quinque testes et adhibiti fuerint uno eodemque tempore, et si in scriptis conficiatur codicillus, dicti testes suam subnotationem interposuerint, ut patet ex l. *Si quis* 8, § 3, Cod. de Codicillis, et ex dictis supra, n. 6. Excipe 27
tamen, nisi dispositio esset ad pias causas seu inter liberos, quia tunc sufficerent duo testes, ut patet ex dictis supra, n. 7.

Ad complementum de codicillis advertendum 28
est quod codicilli introducti fuerunt et praecipue inserviunt ad fideicommissa et legata relinquenda. Item ad testamentum declarandum, immutandum, minuendum, augendum et addendum, vel demendum, et huiusmodi, salva semper tamen haeredis institutione, cum haereditas per codicillum, nec dari, nec adimi possit, ut patet ex § *Codicillis autem* 2 Inst. de Codicill., et l. *Haereditatem* 2 Cod. de Codicill. Et primus, qui codicillos introduxit, fuit 29
Lucius Lentulus, ut expresse habetur in princip. Instit. de Codicillis, ibi: *Ante Augusti tempora constat codicillorum ius in usu non fuisse, sed primus Lucius Lentulus (ex cuius persona etiam fideicommissa esse coeperunt) codicillos introduxit,* etc.

Alia ad rem praeter supra notata art. 1, vide verb. *Fideicommissum,* verb. *Legatum.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Solet clausula codicillaris apponi testamentis 30
rusticorum, mulierum et aliorum, qui eius vim haud intelligunt. Quaestionis propterea est, an ea in hisce testamentis expressa effectus suos pariat?

Sunt qui negant, idque quia cum personae 31
hae clausulam eiusque effectum ignorent, hinc non praesumuntur rogasse haeredem ab intestato, ut iis vi clausulae illius praestanda praestet. Vide quos pro hac sententia citat doctores Turrett., de effect. et defect. clausul. Codicill., qu. 9, n. 3.

Affirmativa tamen praevaluit sententia. Mox 32
dictae enim personae adhibendo notarium, censentur eum rogasse, ut ita condat testamentum, ut omni meliori modo subsistere possit. Iam ergo non commodius sustinetur, quam per clausulam codicillarem. Ergo ut hanc quoque addat, voluisse videntur. Qui enim vult finem, censetur etiam voluisse media ad finem conducentia. Quapropter clausulam codicillarem sem- 33
per voluntate testatoris adiectam praesumi, tradunt post alios Carpzov., lib. 6, resp. 7 per tot.; Castill., lib. 4 de Coniectur. ultim. volunt., c. 49, n. 27.

ARTICULUS V. *Quoad ea quae concernunt revocationem seu mutationem, irritationem, ruptionem et destitutionem testamenti et codicilli.*

SUMMARIUM. 1. Quilibet testator potest usque ad mortem semper et pro libitu suum testamentum et codicillum penitus revocare aut mutare. – 2. Etiamsi promiserit, seu pacto se obligaverit de non revocando aut mutando. – 3. Et etiamsi fuerit a principe confirmatum. – 4. Dummodo tamen in posteriori testamento mentionem faciat, quod non obstante tali promissione et pacto velit revocatum testamentum prius. – 5. Quae tamen mentio non est necessaria si testator secundum testamentum iuramento confirmet. – 6. An revocari possit testamentum, quod testator iuravit se non revocaturum, ad num. 7. – 8. Etiam testamentum reciprocum inter coniuges et alias personas potest a quovis coniugum, seu a quovis ex illis personis pro sua parte libere revocari etiam inscio vel invito altero. – 9. Et id valet, sive unus ex illis iam obierit, sive ambo adhuc vivant, sive alter revocationem sciat et consentiat, sive nesciat aut contradicat. – 10. Item id etiam valet quamvis in una et eadem charta fuerit scriptum tale reciprocum testamentum. – 11. Quando una pars clandestine suum revocat testamentum reciprocum, censetur etiam ab altera tacite revocatum et suum. – 12. Testamentum reciprocum potest fieri oretenus et in scriptis, eodem vel diverso tempore, et quomodo, ad n. 13. – 14. Affertur specialis advertentia pro testamentis reciprocis coniugum. – 15. Testamentum revocari potest et verbis et factis. – 16. Revocatio testamenti facta nudis verbis, ut sit valida, duo copulative requirit, quae assignantur. – 17. Testamentum censetur vere revocatum factis, nedum per validam alterius posterioris testamenti confectionem, sed etiam per ipsius cancellationem, deletionem, incisionem, laceratione, inductionem, corruptionem, exustionem, vel alio simili modo a testatore, vel eius mandato ab alio consulto factam. – 18. Non censetur autem revocatum factis, si praedictae additiones, et aliae similes fiant inconsulte seu fortuito, dummodo haeres institutus adhuc legi possit. – 19. In dubio an fuerit consulto vel inconsulto cancellatum, praesumendum est fuisse cancellatum consulto, si testamentum apud testatorem servabatur; secus vero, si alibi. – 20. Si testator omnem scripturam testamenti cancellavit, etiam quoad legata censetur revocatum. – 21. Imo etiamsi testator non totam scripturam cancellet, sed solum aliquid substantiale, sine quo ultima voluntas consistere nequit, totum testamentum etiam quoad legata censendum est revocatum. – 22. Si testator consulto cancellaverit in testamento solum nomen unius ex pluribus haeredibus, testamentum non censetur revocatum quoad alios, sed ille solus erit exclusus, et tota haereditas debebitur haeredibus non deletis. – 23. Si autem testator consulto delevit nomina omnium haeredum, tunc testamentum corruit, quoad institutionem respectu omnium, sicuti corruit, si deleatur nomen haeredis solius instituti, et tunc datur successio ab intestato. – 24. Deletis consulto nominibus omnium haeredum, nedum corruit testamentum quoad institutionem, sed probabilius corruit etiam quoad legata profana. – 25. Alii tamen non improbabiliter sentiunt contrarium. – 26. Testamentum facto revocatur per posterius legitime conditum, quamvis hoc posterius non sortiatur suum effectum. – 27. Et id etiam currit, quamvis in primo testamento haeres fuisset ex Asse institutus, in secundo autem in re certa. – 28. Item etiamsi prius testamentum clausulam derogatoriam contineat; dummodo talis derogatoriae clausulae fiat mentio in testamento posteriori revocatorio. – 29. Ad id autem requiritur quod testamentum posterius sit rite et legitime factum. – 30. Vel si non sit legitime factum, necesse est ut in ipso institutus sit, qui alias ab intestato succederet. – 31. Testamentum prius legitime factum rumpitur per posterius privilegiatum. – 32. Item testamentum prius ad acta, seu coram principe factum revocari potest per aliud posterius sine actis, seu in absentia actorum ordinaria, vel privilegiata solemnitate factum. – 33. Testamentum parentum inter liberos non aliter revocari potest, quam per aliud testamentum coram septem testibus legitime factum. – 34. Testamentum nedum potest revocari, sed etiam potest irritari, rumpi et destitui. – 35. Testamentum irritari quid sit? et quomodo, ac quando fiat? – 36. Testamentum rumpi quid sit? et quomodo, ac quando fiat? – 37. Testamentum destitui quid sit? et quomodo, ac quando fiat? – 38. Revocari possunt non solum testamenta, sed etiam aliae ultimae voluntates, videlicet legata codicilli et donationes mortis causa. – 39. Et quidem legata revocari possunt facto, verbis et signis intra et extra testamentum, expresse et tacite, dummodo concurrant eaedem solemnitates, quae ad eorum confectionem requiruntur. – 40. Facto revocantur legata, quando ipsa serio ac consulto delentur, cancellantur aut calamo inducuntur. – 41. Confectione tamen posterioris legati aut codicilli, legatum aut codicillus antecedens non revocatur in quantum eidem contrarius exsistit. – 42. Legata revocari possunt etiam verbis, signis et nutu, et quomodo. – 43. Tacite revocantur, vel potius revocata ipso iure censentur legata, si testator in vivis rem legatam alteri donaverit, etiamsi talis donatio fuerit invalida. – 44. Item tacite ipso iure revocata censentur legata, si testator nulla urgente necessitate titulo oneroso illa alienet, vendat seu commutet. – 45. Si vero rem legatam testator ex necessitate urgente alienaverit seu hypothecaverit, non censetur revocatum legatum, nisi haeres probet voluisse per id testatorem legatum revocare. – 46. Item tacite ipso iure censetur revocatum legatum, si capitales et graves inimicitiae oriantur inter testatorem et legatarium; non autem si solum levet, et idem est dicendum si legatarius gravem irroget iniuriam testatori. – 47. Si autem ante mortem in amicitiam redeant, reviviscit iterum legatum. – 48. Item ipso iure revocatum, seu potius exspiratum censetur legatum, si legatarius ante testatorem moriatur. – 49. Alia ad rem ad n. 53. – Subnectuntur *addit. ex aliena manu* a n. 54. ad 56.

1 Quilibet testator potest usque ad mortem semper et pro libitu suum testamentum et codicillum penitus revocare aut mutare. Sic doctores communiter per clarum textum ex leg. *Quod si* 4 ff. de adimendis Legatis: *Ambulatoria enim est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum;* et novissima ipsius voluntas est servanda, textu expresso in l. *Translatio* 6 ff. de adimendis Legatis, ibi: *Novissima enim voluntas servatur.* Et sic Rota, recent., part. 4, tom. 2, decis. 456, n. 16; part. 10, dec. 103, n. 33 et 34, et saepe alibi.

2 Etiamsi promiserit seu pacto se obligaverit de non revocando aut mutando. *Communis*, per text. in cit. l. *Si quis* 24 ff. de Legatis 3: *Nemo enim,* ut expresse ibi dicitur, *eam sibi potest legem dicere, ut a priori* (voluntate) *ei recedere non liceat;* sic expresse Glossa in cap. *Cum Marthae* 9, verb. *Non valet,* de celebr. Missar., ibi: *Unde potest mutari testamentum, etiamsi pactum intervenerit, ne possit mutari,* per text. in l. *Pactum quod dotali* 15 Cod. de Pactis.

3 Et etiamsi fuerit a principe confirmatum,

sic expresse Glossa in cap. *Martha*, verb. *Non valet*, per text. in l. *Omnium testamentorum* 19 Cod. de Testam., quia dicit Glossa ib.: *Nemo hanc legem sibi dicere potest, ut a priori testamento sibi recedere non liceat*, per cit. leg. *Si quis* 22 ff. de Legat. 3.

4 Dummodo tamen in posteriori testamento mentionem faciat, quod, non obstante tali obligatione seu promissione de non revocando, velit revocatum testamentum prius, l. *Si mihi et tibi* 12, § final., et ibi Glossa, verb. *Non valebit*, ff. de Legatis 1, et cit. l. *Si quis* 22 ff. de Legatis 3, ubi postquam dictum est: *Nemo enim eam sibi potest legem dicere, ut a priori testamento ei recedere non liceat;* statim subiungitur: *Sed hoc ita locum habebit, si specialiter dixerit, prioris voluntatis sibi poenituisse.* Sic Fachineus, lib. 4, cap. 29; Reiffenst., lib. 3 Decr., tit. 26, n. 730; Monachus, lib. 4, praesumpt. 166, n. 25 et 26, ubi plurimos alios citat, vereque asserit hanc esse receptam et communem sententiam contra Bartol. in l. *Si quis* 11, n. 9, ff. de Legat. 3; Fabrum, Morandum, et alios volentes etiam, ut sine mentione prioris clausulae derogatoriae possit revocari, vel censeatur revocatum per posterius testamentum.

5 Non est tamen necessaria talis mentio, si testator posterius testamentum iuramento confirmet. Covarruvias, de Testam., part. 2 Rubric., n. 59; Molina, disp. 143, n. 26; Reiff., l. c., n. 740, et ipso teste, communis aliorum, quia tunc merito praesumitur poenitere prioris voluntatis, quamvis nullam penitus mentionem faciat prioris testamenti aut clausulae derogatoriae prioris voluntatis eidem insertae.

6 An autem revocari possit testamentum quod testator iuramento confirmavit se nullatenus revocaturum, variant doctores. Communior et probabilior canonistarum tenet, quod tale testamentum saltem licite revocari nequeat. Glossa in can. *Ultima voluntas* 4, caus. 13, qu. 1, quia, ut dicit ipsa, *hoc iuramentum non vergit in interitum salutis aeternae, ergo est servandum*, ut extra. de Iureiurando *Si vero;* Molina, l. c., n. 741; Albert. in l. 1 Cod. de Sacrosanct. eccles., et ipso teste apud Clarum, § *Testamentum*, qu. 94, n. 3, communior canonistarum argum. cap. *Si vero* 8, et c. *Cum contingat* 28 de Iureiurando, ubi universaliter decernitur quod omne iuramentum, quod non vergit in praeiudicium tertii, nec in interitum salutis aeternae, sit omnino servandum et adimplendum, quamvis caderet super actu legibus infirmato, ut expresse habetur in Summario dicti cap. *Cum contingat*, ibi: *Iuramentum praestitum super actu a lege infirmato.* Legistae autem defendunt communiter quod tale testamentum adhuc revocari possit, uti asserunt et tenent Clarus, § *Testamentum*, qu. 94, n. 3; Alexander in l. *Stipulatio hoc modo*, n. 1, ff. de Verbor. oblig.; Dauth., de mutat. Testamen., n. 89 et seq., arg. cit. leg. *Si quis* 22 ff. de Legat. 3. Et id expresse statuitur in iure Bavarico, teste Land-Recht, t. 34, art. 15. Quae 7 legistarum opinio admittenda revera est in casu, quo gravis prius non praevisa emergeret mutatio circumstantiarum, ut si graves inter testatorem et haeredem ortae essent non praevisae inimicitiae, et huiusmodi; iuramentum enim, sicut et caeteri actus, tacitam includit conditionem, *rebus sic stantibus*, prout tenet communis doctorum, argum. cap. *Quemadmodum* 25 de Iureiurando. Ubi expresse decidit quod licet quis iuraverit certam ducere uxorem, eam ducere non teneatur, si post iuramentum mulier illa meretrix, vel leprosa, aut paralytica fieret, aut oculos vel nasum amitteret, seu quidquam ei turpius eveniret, ibi: *Quoniam in eo talis erat subintelligenda conditio, si videlicet illam in legem coniugii non peccaret... Quia in illo iuramento talis debet conditio subintelligi, si videlicet contra regulam dispensationis non venerit*, etc. Et sic expresse tenet ibi Glossa, verb. *Conditio*, plurimas adducens similes conditiones in iuramentis tacite subintellectas, et in utroque iure tum canonico, tum civili admissas.

Etiam testamentum reciprocum seu mutuum 8 factum inter coniuges, seu inter duas aut plures alias personas nulla ratione coniunctas, potest a quovis coniugum, seu quavis ex illis personis pro sua parte libere revocari, etiam inscio vel invito altero coniuge, seu inscia vel invita altera persona. Sic Gailus, lib. 2, observ. 117, n. 2; Peck, de Testam. coniug., lib. 1, c. 43; Berlik., in Aureis decision., decis. 92; Mynsinger., centur. 1, observ. 8, n. 5; Reiff., l. c., n. 381, et ipso teste communissima aliorum, per text. in cit. l. *Si quis* 22 de Legat. 3, ubi expresse dicitur: *Nemo enim eam sibi potest legem dicere, ut a priori* (voluntate seu testamento) *ei recedere non liceat.* Et ratio est quia *ambulatoria est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum*, textu expresso in leg. *Quod si* 4 ff. de adimendis Legatis; testamentum enim non est firmum, nec effectum aliquem habet, seu nihil valet ante mortem testatoris, ut expresse habetur in Epistola ad Hebraeos IX, 16 et 17, ibi: *Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris; testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est;* cap. *Cum Marthae* 6 de celebrat. Missarum, l. *Cum hic status* 32 ff. de Donationibus inter virum et uxorem, cum similibus.

Et id valet, non solum in casu quo unus 9 coniux seu una ex illis personis iam obiit, sed etiam si ambo vel ambae adhuc vivant, sive dein alter coniux seu altera persona revocationem sciat et consentiat, sive nesciat et contra-

dicat: valor enim testamenti neutiquam dependere potest a voluntate seu arbitrio alterius, textu expresso in leg. *Illa institutio* 32 ff. de Haeredibus instituendis, ibi: *Nam satis constanter veteres decreverunt testamentorum iura ipsa per se firma esse oportere, non ex alieno arbitrio pendere.* Sic supracit. doctores cum communi aliorum.

10 Item id etiam valet, quamvis in una et eadem charta reciprocum seu mutuum testamentum conscripserint seu scribi fecerint. Licet enim una sola sit charta, nihilominus duplex distinctum ac separabile censetur esse, et est testamentum, ita ut quivis de suis bonis praesumatur testamentum fecisse, et consequenter pro sua parte potest denuo libere revocare, per omnia allegata et similia iura. Sic cum communi praelaudati doctores.

11 Quando una pars clandestine suum revocat testamentum reciprocum, censetur etiam ab altera tacite revocatum et suum, seu prius statim illud exspirasse censetur. Sic Menochius, de Praesumptionibus, lib. 4, praesumpt. 56, num. 20; Peck, l. c.; Reiff., l. c., num. 382, et alii; et ratio est quia huiusmodi reciproca et mutua testamenta censentur et praesumuntur ordinarie facta sub spe et tacita conditione, quod nullus ante mortem alterius testamentum revocare, sed potius unus alteri in eventum mortis tali testamento favere velit. Actus autem agentium non operatur ultra intentionem et voluntatem eorum; leg. *Non omnis* 19 ff. de Rebus creditis si certum petatur, cap. *Cum olim* 37 de Praebend., et actus sub conditione celebratus, conditione non impleta, nullum operatur effectum, argum. § *Sub conditione* 4 Inst. de Verbor. oblig., et leg. unic., § *Sin autem,* Cod. de Caducit. tollend., cum similibus. Item habentur in statutis Bavariae, tit. 3, art. 3, ubi universaliter statuitur quod si unus coniugum testamentum inter eos reciproce factum clandestine revocet, etiam alterius testamentum revocatum censetur, et quidem merito, quia frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, qui fidem a se praestitam servari recusat, textu expresso in cap. *Frustra* 75 de Reg. iur. in 6, et concordant cap. *Cum pridem* 4, § *Ille igitur,* de Pactis, cap. *Pervenit* 3, et ibi Glossa 2, de Iureiurando, can. *Innocens* 23, caus. 22, qu. 4, cum similibus. Tum quia sic clandestine revocans suum reciprocum testamentum, censetur dolose et fraudulenter agere; fraus autem et dolus nemini patrocinari debent, c. *Sedes* 15, et cap. *Ex tenore* 16 de Rescriptis, c. *Tuae* 12 de Clericis non residentibus, c. *Intelleximus* 7 de Iudiciis, ibi: *Ne videatur de sua malitia commodum reportare;* l. *In fundo* 38 ff. de Rei vindic., l. *Cum his* 8 ff. de Transact.; l. *Non fraudantur* 134 ff. de Regul. iur.; l. *Si legatarius* 25 Cod. de Legatis. Si vero, ut prosequuntur statuta Bavarica, loc. cit., unus non clandestine sed sciente altero testamentum revocavit, remanet coniugis alterum testamentum in suo valore, si post revocationem ab altero factam tandiu adhuc vixit, quod etiam ipse suum testamentum facile revocare vel mutare expresse potuisset, et tamen non fecit. Ipse enim in tali casu videretur cessisse iuri suo, ut quilibet potest, textu expresso in c. *Si de terra* 6 de Privilegiis, ibi: *Cum liberum sit unicuique iuri suo renuntiare;* et concordant cap. *Si diligenti* 22 de Foro competenti, leg. *Si iudex* 41 ff. de Minoribus; l. *Si quis in conscribendo* 29 Cod. de Pactis.

12 Testamentum reciprocum seu mutuum inter coniuges seu alias personas fieri potest oretenus et in scriptis in una vel diversa charta, eodem vel diverso tempore, coram iisdem vel diversis testibus; ita tamen quod si in eadem charta et coram iisdem testibus fiat, uterque coniux seu utraque persona illud signare et subscribere, ac testes ad ferendum testimonium rogare seu requirere debeat; et ipsi testes in subscriptione, non tantum proprium nomen, sed etiam illud utriusque coniugis vel personae separatim ac specifice exprimere debeant. Et sic uterque coniux, seu utraque persona necessario debeat rogare seu requirere testes casu, quo coram iisdem testibus eodem tempore simul testamentum reciprocum seu mutuum oretenus ab ipsis fiat. Gailus, lib. 2, observ. 117, n. 1; Schmidt, ad tit. 34, art. 12, n. 1 seq.; Iul. Clar., § *Testamentum,* num. 1 et seq.; Molina, disp. 152, n. 1 et seq.; Reiffenst., l. c., n. 371, et, ipso teste, communis aliorum, arg. l. *Licet* 19 Cod. de Pactis; leg. *Eo quod* Cod. Si certum petatur; l. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testam.; l. *Singulos testes* 30 ff. Qui testamenta facere possint. Et ratio est, quia licet uterque coniux seu utraque persona coram iisdem testibus eodem tempore simul testamentum reciprocum oretenus condat, seu in una et eadem charta suam testamentariam voluntatem exprimat, duplex tamen testamentum est, cum quivis tantum de sua substantia testetur. Berlick, in Aureis decisionib., decis. 92, num. 4; Gailus, loc. cit.; Mynsinger, centur. 1, observ. 8, num. 6; Reiffenstuel, l. cit., num. 371, et alii communiter, arg. l. *Servi electione* 5, § 2, ff. de Legatis 1, cum similibus.

13 Testamenta reciproca seu mutua inter coniuges, vel alias personas possunt confici his, vel aliis similibus formulis. Si ambo coniuges simul v. g. in eadem charta suam reciprocam testamentariam voluntatem scribant, vel scribi faciant, poterunt huiusmodi verbis uti: *Nos infrascripti coniuges hisce testamur, quod unus alterum post mortem suam haeredem suum instituat, et institutum velit, vel unus alteri omnium bonorum relinquat usumfructum cum*

hoc onere, quod, etc. Si vero quivis coniux distincte, separatim ac in singulari in eadem charta suam dictam testamentariam voluntatem scribat, vel scribi faciat, poterit uti huiusmodi verbis: *Ego N. maritus hisce testor, quod post mortem meam volo pro haerede mea habere, seu haeredem meam instituo dilectissimam uxorem meam N., vel lego eidem bonorum omnium, vel certorum usufructum,* etc. Et sic vicissim uxor voluntate mariti integre expressa ac scripta subiungit: *Et ego N. uxor reciproce post mortem meam volo pro haerede habere, seu haeredem meum instituo dilectissimum maritum meum N., vel lego eidem usufructum, etc., vel hoc, vel illud,* etc. Hac etiam alia forma, vel simili uti poterunt duo coniuges, seu duae aliae personae mutuo consensu volentes se reciproce haeredes instituere, seu reciproce sibi aliquid legare: *Si ego N. ante te N. decessero, haereditatem omnium bonorum meorum ad dies tuae vitae tibi N. lego,* etc. Et alter reciproce: *Si ego N. ante te N. obiero, te N. quoque haeredem omnium bonorum meorum instituo, aut hoc, vel illud tibi N. lego,* etc. Idem etiam in separatis duabus chartis, vel etiam oretenus praestare poterunt, dummodo semper illud signent et subscribant, ac testes ad ferendum testimonium rogent, seu requirant, ut dictum est supra, n. 12, arg. l. *Licet* 19 Cod. de Pactis; leg. *Eo quod* 10 Cod. Si certum petatur; leg. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testamentis; l. *Singulos testes* 30 ff. Qui testamenta facere possunt. Et est hic advertendum quod non refert, an coniuges seu aliae personae aequaliter vel inaequaliter se invicem instituant, uti cum aliis ex iure et praxi ostendit ac probat Berlick in Aureis decisionibus, dec. 92, et sequitur Reiff., l. c., n. 371.

14 Quoad reciproca testamenta coniugum est specialiter notandum, quod tunc maxime fieri solent et possunt, quoad haereditatem, seu usumfructum omnium bonorum, quando coniuges filiis carentes heeredem necessarium non habent. Si vero filios seu haeredes necessarios habeant, possunt quidem se reciproce haeredes seu usufructuarios instituere; sed tamen in hoc casu, ut eorum reciprocum testamentum subsistat, debet necessario relinqui filiis seu haeredibus necessariis legitima sine omni onere, et quidem ex titulo haeredis tradenda statim post mortem patris seu matris, et quoad proprietatem et quoad usumfructum, ut docent communiter doctores per text. in Authentic. *Novissima lege,* et l. *Quoniam* 32, ac l. *Scimus* 36 Cod. de inofficioso Testamento, et novella 18, c. 3, ac cap. *Rainucius* 16 de Testamentis. Unde si unus coniugum caeco ductus amore alteri usumfructum omnium bonorum ad dies vitae suae in testamento universaliter legaret vel relinqueret, adhuc censendus esset exceptus usufructus legitimae, ita ut extantes post mortem testatoris filii possent a patre vel matre, cui usufructus omnium bonorum relictus esset, petere statim, secuta dicta morte, legitimam una cum usufructu, ut tradunt communiter doctores per citata iura, et signanter per dictam novellam 15, c. 3, ubi id expresse statuitur. Legitima enim debita filiis non dependet a voluntate parentum, sed procedit a iure naturae, canonico et civili, leg. *Cum ratio* 8 de Bonis damnator., cap. *Rainucius* 16 de Testam., ibi: *Legitima portio iure naturae debita,* iuncto eius summario, in quo sic expresse habetur: *In bonis patris, matris et aviae habet quis debitam iure naturae legitimam, in qua gravari nequit.*

Testamentum revocari potest, et verbis, et 15
factis. *Communis,* arg. l. *Sancimus* 27, et l. *Nostram* 20 Cod. de Testamentis; l. *Quae in testamentis* 1, et l. *Cancellaverat* 2 ff. de His quae in testamento delentur; l. *Posteaquam* 1, § 8, ff. Si tabulae testamenti nullae exstabunt, cum similibus.

Revocatio testamenti facta nudis verbis, ut 16
sit valida, duo copulative requirit, nempe: 1. Ut coram tribus testibus, aut coram actis, seu apud acta fiat. 2. Ut elapsum iam sit decennium a tempore conditi testamenti; si enim una ex his duabus conditionibus deficiat, revocatio verbalis est nulla. Sic contra Martinum, Covarruviam, et alios, Alexander in l. *Sancimus* 29 Cod. de Testamentis, n. 8; Iul. Clar., § *Testamentum,* qu. 91; Fulgosus, in cit. l. *Sancimus;* Fachin., lib. 4, controvers. 8; Reiffenstuel, loc. cit., n. 743 et 745, testans quod haec sententia sit communior et iuri conformior, per expressum et clarum textum in l. *Sancimus* 27 Cod. de Testamentis, et concordant l. *Militis* 36, § 3, ff. de Testamento militis, et § *Ex eo* 7 Instit. Quibus modis testamenta infirmentur.

Testamentum censetur vere revocatum factis, 17
nedum per validam alterius posterioris testamenti confectionem, sed etiam per ipsius cancellationem, deletionem, incisionem, laceration-em, inductionem, corruptionem, exustionem, vel alio simili modo a testatore, vel eius mandato ab alio serio seu consulto factam. *Communis,* per claros et expressos testus in l. *Quae in testamento* 1, l. *Cancellaverat* 2, l. *Proxime* 3, et l. *Pluribus tabulis* 4 ff. de His quae in testamento delentur, inducuntur vel inscribuntur, l. *Posteaquam* 1, § 8, ff. Si tabulae testamenti nullae exstabunt, l. *Nostram provisionem* 38 Cod. de Testamentis, cum similibus. Et ratio est quia ex huiusmodi actionibus seu factis, sufficiens habetur signum mutatae voluntatis testatoris, arg. cit. l. *Posteaquam* 1, § 8, ff. Si tabulae testamenti nullae exstabunt, ibi: *Quia voluntatem testator mutavit,* et cit. leg. *Nostram propositionem* 30 Cod. de Testamentis, ibi: *Utpote eius voluntate mutata.*

18 Non censetur autem testamentum revocatum factis, si supradictae actiones et aliae similes fiant inconsulto, fortuito aut praeter voluntatem testatoris, dummodo haeres institutus adhuc legi possit. *Communis,* textu expresso in cit. leg. *Quae in testamento* 1 ff. de His quae in testamento delentur.

19 In dubio, an testamentum consulto aut inconsulto fuerit cancellatum seu deletum: praesumendum est deletum consulto, si testamentum servabatur apud testatorem; secus vero si alibi. Mantica, de Coniectur. ultim. volunt., lib. 12, tit. 1, n. 28: Bruneman., ad leg. 12 Cod. de Testament.; Zoesius, l. 1, caus. 2, n. 1; Reiffenstuel, l. c., n. 754, cum aliis ibi allegatis.

20 Si testator omnem scripturam testamenti cancellavit, etiam quoad legata censetur revocatum, leg. *Proxime* 3 ff. de His quae in testamento delentur, leg. *Posteaquam* 1, § 8, ff. Si tabulae testament. nullae exstabunt, l. *Nostram provisionem* 30 Cod. de Testamentis, et doctores passim.

21 Imo etiamsi testator non totam scripturam testamenti cancellet, sed solum aliquid substantiale, sine quo ultima voluntas consistere nequit, ut si consulto deleat nomina testium, aut infringat, aut auferat sigilla, totum testamentum etiam quoad legata censendum est revocatum, quia in tali casu merito praesumitur totam mutasse voluntatem ac intestatum decedere voluisse. Arg. ex citatis iuribus; Dauth., l. 21 Cod. de Testamentis, n. 17; Roc., disp. 37; Struv. Syntagma iur. civil., exercit. 33; Reiffenstuel, l. c., n. 749, et alii.

22 Si testator consulto cancellaverit in testamento solum nomen unius ex pluribus haeredibus, testamentum non censetur revocatum quoad alios, sed ille solus erit exclusus, alii vero non, et tota haereditas debebitur haeredibus non deletis, l. *Cancellaverat* 2 ff. de His quae in testamento delentur; Castrensis, in l. *Proxime* 3 ff. de His quae in testamento delentur; Gilken., in leg. *Nostram* 30, n. 6, Cod. de Testamentis; Mantica, de Coniectur. ultim voluntat., lib. 12, tit. 1, n. 21; Reiffenstuel, loco citato, n. 650, et ipso teste, communis aliorum; et ratio est quia nemo partim testatus, partim intestatus decedere potest. L. *Ius nostrum* 7 ff. de Regul. iuris.

23 Si autem testator consulto deleverit nomina omnium haeredum, tunc testamentum corruit quoad institutionem respectu omnium, sicuti corruit, si deleatur nomen haeredis solius instituti, et tunc datur successio ab intestato, quia in tali casu merito est praesumendum, quod ipse voluerit decedere intestatus. *Communis,* cum doctoribus n. antecedenti allegatis, arg. l. *Proxime* 3 ff. de His quae in testamento delentur; l. *Posteaquam* 1, § 8, ff. Si tabulae testamenti nullae exstabunt, l. *Nostram* 3 Cod de Testamentis, cum similibus.

Deletis consulto nominibus omnium haeredum, nedum corruit testamentum quoad institutionem, sed probabilius corruit etiam quoad legata profana non deleta, ita ut non debeantur legatariis; sic cum pluribus aliis Cuiacius, in l. *Proxime* 9 ff. de His quae in testamento delentur, per textum in citat. l. *Proxime,* ibi: *Non potest ullum testamentum valere, quod haeredem non habet*; arg. l. *Ex testamento* 29 Cod. de Fideicommissis, ibi: *Ex testamento, quod iure non valet, nec fideicommissum quidem;* et faciunt dicta et adducta supra n. 20, 21. 24

Alii tamen, ut Ludwell., part. 1, cap. 10, fol. 173; Castrensis, in cit. l. *Proxime* 3 ff. de His quae in testamento delentur; Gilken., in cit. l. *Nostram* 30 Cod. de Testamentis, et, ibidem, Bruneman. cum aliis, quibus adhaerere videtur Reiffenstuel, loc. cit., n. 771, tenent contrarium, nempe, quod deleto nomine omnium haeredum, valent legata non deleta, arg. cit. leg. *Proxime* in fine, ubi rupto propter deletionem haeredis testamento, legatum deberi deciditur, quod nempe est tenendum in speciali casu quo, ut ibi libertas est legata; quamvis alioquin non sine rationabili fundamento supra allegati doctores dictam legis decisionem extendant ad quodlibet aliud legatum propter rationem universaliter ibi allegatam, nempe: *Sed in re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustius est quam tutius.* 25

Testamentum facto revocatur per posterius legitime conditum, quamvis hoc posterius non sortiatur suum effectum, ex quo haeres v. g. in illo institutus repudiavit haereditatem, vel ante testatorem decesserit, et huiusmodi. *Communis,* per clarum textum in § *Posteriore quoque* 2 Institut. Quibus modis testamenta infirmentur, et in l. *Testamentum* 1 ff. de iniusto, rupto, irrito facto Testamento. Et idem etiam currit, quamvis in primo testamento haeres fuisset ex Asse institutus, in secundo autem in re certa. *Communis,* textu expresso in § *Sed et si* 3 Institut. Quibus modis testamenta infirmentur. Item etiamsi prius testamentum clausulam testamenti derogatoriam contineat, dummodo talis derogatoriae clausulae fiat mentio in testamento posteriori revocatorio iuxta dicta et adducta n. 4. 26 27 28

Ad hoc autem, ut testamentum prius revocetur per posterius, necesse est, quod posterius sit rite et legitime cum requisitis iuris solemnitatibus factum; si enim ex defectu alicuius solemnitatis posterius esset nullum, prius remaneret validum. *Communis,* arg. cit., § *Posteriore quoque* 2 Institut. Quibus modis testamenta infirmentur, et l. *Tunc autem* 2 ff. de Iniusto, rupto, etc. 29

Vel si testamentum posterius non sit rite et legitime factum, necesse est, ad hoc ut rum- 30

pat prius, ut in ipso institutus sit, qui alias ab intestato succederet. *Tunc enim et posteriore non perfecto, superius rumpitur* textu expresso in cit. leg. *Tunc autem* 2 ff. de iniusto, rupto, irrito facto Testamento. Dummodo tamen posterius testamentum coram saltem quinque testibus fuerit factum, textu expressso in authentic. *Hoc inter*, § 3, Cod. de Testamentis, ibi: *In qua voluntate quinque testium iuratorum depositiones sufficiunt, quo non facto, valebit primum testamentum, licet in eo scripti videantur extranei.*

31 Testamentum prius solemniter et legitime factum rumpitur per posterius privilegiatum, verb. gr. datum ad acta vel factum ad causas pias, aut tempore pestis, et huiusmodi. Sic communior iurique conformior, ac usu recepta sententia cum Arprect, in § 2 Institut. Quibus modis testamenta infirmentur; Salicet., in l. *Sancimus* 27 Cod. de Testamentis, n. 3; Covarruv., de Testamentis, part. 2, rubr. n. 2 et seq.; Carp., part. 3, constit 3, defin. 42; Reiffenstuel, loc. cit., n. 759, cum Mantica, et aliis. Et ratio clara est, quia, ut prius testamentum revocetur per posterius, sufficit quod posterius sit factum secundum dispositionem iuris, arg. cit. leg. *Posteriore quoque* 2 Institut. Quibus modis testamenta infirmentur, cit. leg. *Tunc autem* 2 ff. de Iniusto, rupto, etc., et cit. authent. *Hoc inter* Cod. de Testamentis, atqui testamentum privilegiatum quamvis careat solemnitatibus ordinariis ad aliud non privilegiatum requisitis, est factum secundum veram dispositionem specialis iuris per expressos textus in l. *Inter omnes* 26 Cod. Familiae erciscundae; l. *Hac consultissima* 21, § *Ex imperfecto*, Cod. de Testamentis, pro testamentis inter liberos; leg. *Si milites* 15 Cod. de Testamentis militis, pro testamentis militum, l. *Et ab antiquis* 31 Cod. de Testamentis, pro testamentis rusticorum, l. *Omnium* 19 Cod. de Testamentis, pro testamentis principi oblatis, et ad acta factis seu datis, c. *Relatum* 11 de Testamentis, pro testamentis ad pias causas, et sic de aliis similibus, ergo, etc. Tum quia testamentum privilegiatum habet eamdem vim ac solemne. Argum. l. *Militibus* 1, et leg. *Divus Traianus* ff. de Testamentis militis, imo maiorem, arg. l. *Omnium* 19 Cod. de Testamentis, ibi: *Omnium testamentorum solemnitatem superare videtur.*

32 Item testamentum prius ad acta, seu coram principe factum, revocari potest per aliud posterius sine actis seu in absentia actorum, ordinaria vel privilegiata solemnitate factum. *Communis*, per textum in cit. l. *Omnium* 19, verb. *Nec sane*, Cod. De Testamentis, et faciunt rationes, et iura numero antecedenti adducta.

33 Testamentum autem parentum inter liberos non aliter revocari potest, quam per aliud testamentum coram septem testibus legitime factum, quamvis prius coram duobus solum esset factum. *Communis* textu expresso in authent. *Hoc inter* Cod. de Testamentis, et in novella 107, cap. 2.

Testamentum nedum, ut ex hucusque dictis, potest revocari, seu mutari, sed etiam potest irritari, rumpi et destitui. *Communis*, tot. tit. Instit. Quibus modis testamenta infirmentur, § 3, n. 4, Institut. de Capitis deminut., et l. 1 ff. eod., l. *In quantitate* 75 ff. de Falcidia, l. *Posthumi* 8, § 4, ff. de iniusto, rupto, irrito facto Testamento, § 2 Institut. de Adopt., novella 89, cap. 12, cum similibus. 34

Testamentum irritari dicitur, quando non ex parte ipsius testamenti, sed ex parte testatoris accidens, defectus vel vitium aliquod emergit, vi cuius testamentum prius validum infirmatur et redditur nullum, § *Alio autem modo* 4, § *Hoc autem casu* 3, et § *Non tamen* 6 Instit. Quibus modis testamenta infirmentur. Praecipue tamen irritatur testamentum, quando testator patitur capitis deminutionem, seu status mutationem: capitis enim deminutio est status mutatio, princip. Institut. de Capitis deminutione, ibi: *Est autem capitis deminutio prioris status mutatio*, leg. 1 ff. de Capite minutis, ibi: *Capitis minutio est status permutatio.* Et haec capitis deminutio est triplex, scilicet maxima, quae fit cum quis libertatem amittit, et servus efficitur, § *Maxima* 1 Institut. de Capitis deminutione; minor seu media, quae fit cum quis civitatem amittit, sed adhuc libertatem retinet, § *Minor seu media* 2 Institut. eod. Minima, quae fit, cum quis prius sui iuris, alterius iuri subiicitur, sed adhuc retinet civitatem et libertatem, ut fit si testator alteri ad regendum se tradit; § *Minima* 3 Instit. eod., et totum id habetur expresse in l. *Capitis deminutionis* 11 ff. de Capite minutis, ibi: *Capitis deminutionis tria genera sunt, maxima, media, minima. Tria enim sunt, quae habemus, libertatem, civitatem, familiam. Igitur cum omnia haec amittimus, hoc est libertatem, civitatem et familiam, maximam esse capitis deminutionem. Cum vero amittimus civitatem, et libertatem retinemus, mediam esse capitis deminutionem. Cum et libertas et civitas retinetur, familia tantum mutatur, minimam esse capitis deminutionem constat.* Qualibet autem ex dictis tribus capitis deminutionibus irritatur testamentum; § *Alio autem modo* 4 Institut. Quibus modis testamenta infirmentur, l. *Si quis* 6, § 5 et 6, ff. de iniusto, rupto, irrito facto Testamento, l. *Conficiuntur* 8, § 3, ff. de iure Codicillor., cum similibus. 35

Testamentum rumpi dicitur, cum in eodem statu manente testatore, ipsius testamenti ius vitiatur textu expresso in § *Rumpitur* 1 In- 36

stitut. Quibus modis testamenta infirmentur. Tripliciter autem de iure rumpitur testamentum: primo scilicet, si post conditum testamentum nascatur suus haeres legitimus, proles nempe legitima; leg. *Posthumi* 3, § 4, ff. de Iniusto, rupto, etc., dummodo tamen vivus et verus homo in monstrum vel prodigium non declinans veniat in lucem, nam si vel mortuus editus sit, vel vivus quidem, sed declinans in monstrum vel prodigium, per ipsum non rumpitur testamentum, sicuti per ipsum rumpitur, si vivus perfecte natus sit, licet statim moriatur, textu expresso in leg. *Quod certum* 3 Cod. de posthumis Haeredibus instituendis. Secundo, rumpitur si post testamentum conditum aliquis testatori suus haeres efficiatur, ut si filius naturalis post testamentum legitimetur; novella 80, c. 12, vel si quis in filium a testatore adoptetur vel adrogetur, Institut. Quibus modis testamenta infirmentur. Tertio, rumpitur per revocationem et mutationem, quae pluribus potest fieri modis iuxta dicta et iura allegata supra a num. 1 ad 33.

37 Testamentum destitui dicitur, quando nullus ex eo haeres exsistit, arg. leg. *In quantitate* 73 ff. ad leg. Falcidiam, ibi in principio: *Ne destituto testamento nihil consequatur,* et § *Posteriore quoque* 2 Institut. Quibus modis testamenta infirmentur. Et id triplicter contingere potest. Primo, si institutus haeres noluerit esse haeres. Secundo, si institutus haeres, aut vivo testatore, aut post mortem eius, antequam haereditatem adiret, decesserit. Tertio, si conditio sub qua haeres institutus est, defecta sit. In his enim casibus paterfamilias intestatus moritur. Sic expresse habetur in cit. § *Posteriore quoque,* ubi ratio subiungitur: *Nam et prius testamentum non valet ruptum a posteriore, et posterius aeque nullas habet vires, cum ex eo nemo haeres exstiterit.*

38 Revocari possunt non solum testamenta, sed etiam aliae ultimae voluntates, videlicet legata, codicilli et donationes mortis causa. *Communis,* per text. in leg. *Si quis* 22 ff. de Legatis 3, in leg. *Quod si* 4, in l. *Translatio* 6 ff. de adimendis Legatis, cum similibus.

39 Et quidem legata revocari possunt facto, verbis et signis intra et extra testamentum, tacite et expresse: dummodo concurrant eaedem solemnitates, quae ad eorum confectionem requiruntur, videlicet quinque testes. *Communis,* per claros textus in toto tit. ff. de adimendis Legatis, l. *Nutu* 21 ff. de Legatis 3, et § unic. Institut. de ademptione Legatorum, et quod requirantur et sufficiant quinque testes, habetur in l. *Si quis* 8, § 4, Cod. de Codicillis; omnis enim res per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur textu expresso in cap. *Omnis res* 1 de regul. Iuris in antiquis.

Facto revocantur legata, quando ipsa serio 40
ac consulto delentur, cancellantur aut calamo inducuntur. *Communis,* per expressos textus in l. *Quae in testamento* 1, et l. *Proxime* 3 ff. de His quae in testamento delentur. Sic etiam facto revocantur legata, quando totum testamentum per legitimam confectionem alterius, aut per totalem cancellationem vel destructionem, aut revocationem verbalem rumpitur aut revocatur. *Communis,* arg. § *Posteriore quoque* 2 Instit. Quibus modis testamenta infirmentur, l. *Quae in testamento* 1, et leg. *Proxime* 3 ff. de His quae in testamento delentur, l. *Posteaquam* 1, § 8, ff. Si tabulas testamenti nullae extabunt, l. *Nostram provisionem* 30 Cod. de Testamentis, cum similibus. Rupto enim seu invalido existente testamento, legata profana non debentur, l. *Saepissime* 1 ff. de iure Codicillorum, l. *Ex testamento* 29 Cod. de Fideicommissis.

Confessione tamen posterioris legati vel co- 41
dicilli legatum, aut codicillus antecedens non revocatur, nisi in quantum eidem contrarius existit. *Communis,* textu expresso in leg. *Cum proponatis* 8 Cod. de Codicillis. Vide supra, art. 4, n. 16, ubi assignatur circa hoc ratio disparitatis inter codicillum seu legatum, et testamentum.

Legata sola nuda voluntate, signis, nutu vel 42
litteris etiam ad interrogationem alterius manifestata revocari posse, clare habetur in leg. *Si quis* 3, § 12, ff. de adimendis Legatis. Dummodo tamen legans loqui possit, nisi superveniens morbus ei impediat, textu expresso in l. *Nutu etiam* 21 ff. de Legatis 3, ibi: *Nutu etiam relinquitur fideicommissum, dummodo is nutu relinquat, qui et loqui potest, nisi superveniens morbus ei impedimento sit.* Propter quae ultima verba probabilius etiam infirmus morti proximus, et non amplius loqui potens solo nutu ad interrogationem alterius legata facere et revocare potest. Covarruvias, in cap. *Cum tibi* 13, n. 3, de Testamentis; Molina, disp. 128, n. 6, et disput. 212, n. 1, et multi alii; Glossa, in leg. *Si quis* 4, verb. *Vocabula,* ff. de Legatis 3, et l. *Cum proponebatur* 64 ff. de Legatis 2. Reiffenstuel tamen, loc. cit., n. 766, quamvis dicat hanc sententiam non esse improbabilem, sequitur tamen ut probabilem opinionem contrariam.

Tacite revocantur, vel potius revocata ipso 43
iure censentur legata, si testator vivus rem legatam alteri donaverit, textu expresso in leg. *Rem legatam* 18 ff. de adimendis Legatis. Etiamsi talis donatio fuerit invalida, textu claro in l. *Legatum* 24 ff. de adimendis Legatis.

Item tacite ipso iure revocata censentur le- 44
gata, si testator nulla urgente necessitate, sed ex mera voluntate titulo oneroso illa alienet, vendat seu commutet. Argum. cit. leg. *Rem*

legatam; Glossa, in leg. *Lucius* 22, verb. *Reliqui,* ff. de Legatis; Glossa, in leg. *Qui* 3, verb. *Dedit,* Cod. de Legatis. Per talem enim mere voluntariam alienationem rei legatae clare patet quod testator mutaverit circa id suam voluntatem, et voluerit revocare legatum. Unde nec reviviscit legatum per donationem vel alienationem revocatum, quamvis illud postea testator emptione, vel alia ratione iterum recuperet. Leg. *Cum servus* 15 ff. de adimendis Legatis, leg. *Qui res* 98, § 8, ff. de Solu-
45 tionibus. Si vero rem legatam testator ex necessitate urgente alienaverit, seu hypothecaverit, non censetur revocatum legatum, nisi haeres sufficienter probet intentionem et voluntatem testatoris fuisse tali alienatione seu oppignoratione legatum adimere seu revocare; § *Si rem suam* 12 Institut. de Legatis, leg. *Fideicommissa* 11, § *Si rem* 12, ff. de Legatis 3; Glossa 1, in cit. § *Si rem suam* Institut. de Legatis; Glossa, in leg. *Lucius* 22, verbo *Reliqui,* ff. de Legatis 2.

* De imperfectis alienationibus, quales sunt fiducia et pignus tradit Paulus, Recept. senten., lib. 3, tit. 6, § 16. Quoad alias alienationes insuper videndus est textus in l. 18 ff. de adimend. vel transfer. Legat.

Aliam haec regula de necessariis alienationibus patitur exceptionem, scilicet si ea res relicta fuerit, in qua magis pretii quantitas, quam corpus spectetur, et pretium in corpus patrimonii testatoris versum sit. Sed ut haec intelligatug exceptio, legendus omnino Papinianus, ut Ulpianus in l. 23 ff. de adim. vel transfer. Legat., in l. 11, § 13, ff. de Legat. 3. Quod si testator pretium legatario donaverit, tunc procul dubio exstinguitur legatum, l. 22 ff. de Legat. 2.

46 Colligitur pariter voluntas in testatore adimendae haereditatis vel legati ex gravibus inimicitiis inter testatorem et haeredem, et ex conviciis, quibus defunctus haeredem impetiit l. 4, l. 13, l. 22, l. 29, l. 31, § 2, ff. de adimen. vel transfer. Legat.

47 Similiter ademptum praesumitur legatum, si illud testator induxerit, l. 16 ff. eod. Idem dicendum erit, si codicillis alicui ascribatur pars eius, quod ei testamentum relictum erat, hinc colligitur superflui adimendi voluntas, ut in specie l. 20 ff. de instruct. vel instrum.

48 Leg. Simili ratione praesumitur ademptum sortis legatum debitori relictum, si postea codicillis remittantur ei huius sortis usurae quoad
49 vivet l. 27, § 5, ff. de Libertat. leg. Eruitur denique voluntas adimendi legati vel fideicommissi ex eo quod defunctus cessare fecerit causam, propter quam videbatur reliquisse. Huius conjecturae habes exempla in l. 25, et in l. 30, § 2, de adimendis vel transferendis Legat.

50 Item tacite ipso iure censetur revocatum legatum, si capitales et graves inimicitiae oriantur inter testatorem et legatarium, non autem si solum leves; textu expresso in leg. *Si quis* 3, § 11, ff. de adimendis Legatis, leg. *Si inimicitiae* 9 ff. de His quae ut indignis. Et idem dicendum est si legatarius testatori verbo aut facto gravem irroget iniuriam aut gravem accusationem vel damnum attentet, textu expresso in citat. leg. *Si inimicitiae* 9 ff. de His quae ut indignis, et leg. *Filio* 31, § 2, ff. de adimendis Legatis.

Si vero ante mortem in amicitiam redeant, 51
reviviscit iterum legatum, textu expresso in l. *Quid si* 4 de adimendis Legatis.

Item ipso iure revocatum, vel potius exspi- 52
ratum censetur legatum, si legatarius ante testatorem, vel ante completam conditionem moriatur, aut si haereditas non adeatur, § *Si peculium* 20 Institut. de Legatis, § *Posteriore quoque* 2 Institut. Quibus modis testamenta infirmentur, leg. *Si habitatio* 9 ff. Quando dies legati cedat, leg. *In quantitate* 73 ff. ad legem Falcidiam, c. *Raynaldus* 18 de Testamentis, cum similibus.

Quoad revocationem codicillorum, ea pro- 53
portionaliter dicenda sunt, quae de legatis, cum legata extra testamentum non nisi per codicillos fiant; de revocatione autem donationis mortis causa, vide verb. *Donatio,* art. 3, a n. 28 ad 31.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Potissimum prius testamentum rumpitur per 54
posterius perfectum. De eo vero saepissime 55
disputari in foro solet, an posterius testamentum rumpat prius testamentum, si priori testamento adiecta sit clausula derogatoria, illa tamen haud revocata fuit in posteriori testamento. Affirmare videntur Carpzov., Iurisprud. forens., part. 3, constit. 5, defin. 19, n. 5; Ludwell., de ultim. Volunt., cap. 1, thes. 4. Adde Bachov., ad instit. Quot mod. testament. infirmentur. At negant Bruneman, ad l. 22, fer. per tot., ff. de Legat. 3; Vult., Consil. Marpurg., vol. 2, consil. 21, n. 23; Hilliger., in suo Donell. enucleat., lib. 8, c. 4, litt. E; Sana, Decis. Frisic., lib, 4, tit. 1, decis. 10.

Alii varie distinguere hic solent, ut videre 56
est apud Mantic., de Coniectur. ultim. volunt., lib 2, tit. 3. Confer etiam Coccei, dissert. de claus. Testament., cap. 2. Recte Strick., in usu moder. Pandect., lib. 28, tit. 3, § 9: *Scilicet,* ait, *hic non tamen quaestio iuris quam facti vertitur, quid testator re vera voluerit, et inde ex circumstantiis iudicandum, an ea posterior voluntas suspicione quadam laboret, necne: de iure sane non praecise requiritur, ut expresse revocatio prioris fiat, nec hoc probari potest ex l. 22 ff. de Legat. 3, ubi agi-*

tur de casu si quis in testamento sibi legem praescripsit, et in eodem in fine ab ea recedere velit, quod non aliter factum esse dici possit, quam si expresserit se prioris voluntatis poenitere. At hic quaestio est de testamento posteriori diverso tempore condito, ubi ex ipsa nova ordinatione mutatio voluntatis inducitur. Consentit etiam Philipp., in Usu practic. instit., lib. 2, eclog. 66; Rot. in Barchinonen. *Haereditatis,* 26 Ianuarii 1733, fer. per tot., cor. eminen. Crescentio inter impressas decis. 203, quae in materia hac magistralis est.

TESTIMONIALES ET COMMENDATITIAE LITTERAE, UBI ETIAM DE TRANSITU DE UNA AD ALIAM DIOECESIM.

Summarium.

1. Litterae testimoniales et commendatitiae quae? ad num. 6. - 7. An Episcopus litteras commendatitias sacerdotibus et clericis proficisci volentibus e dioecesi nullum residentiale beneficium, etc., possidentibus denegare possit? ad num. 15. - 16. Quid requiritur pro transitu ab una in aliam dioecesim, seu ut quis efficiatur subditus in aliena dioecesi?

NOVUS ARTICULUS EDITORUM CASINENSIUM.

1 Litterae *commendatitiae et testimoniales* nonnihil habent discriminis, siquidem hae fidem faciunt de susceptis ordinibus, et carentia impedimenti canonici, quod clericos a celebratione divinorum removeat; non vero de probitate vitae et morum integritate. E contra *commendatitiae litterae* sunt, quae clericis peregrinantibus conceduntur, sine quibus in aliena dioecesi non sunt admittendi ad sacra peragenda. Can. *Extraneo,* dist. 71, cap. *Tua ex* de Cler. pereg., et Trident., sess. 23, c. 16, de Reformat. [1] Quaeque non tantum de legitima ordinatione et carentia impedimenti celebrationi obstantis; sed etiam de moribus et doctrina testimonium locorum Ordinariis praebent. Unde litterae commendatitiae per se plus sane important, quam simpliciter testimoniales.

2 Quaeritur quinam veniant nomine *peregrini?* Resp. ex mente eiusdem Tridentini intelliguntur ii qui vagi et ignoti sunt: « Nam ii, qui noti sunt, et fere etiam qui ex vicinis dioecesibus adveniunt, ad sacrificium missae celebrandum passim solent admitti, quin huiusmodi probationes, aut commendatitiae vel testimoniales litterae ab ipsis exhibeantur aut exigantur, ut docet praxis quotidiana, et observat Zipaeus in analysi. » Ita Schmalzgrueber, ad tit. de Cleric. peregr., n. 3.

3 Hic nota quod « si commendatitias litteras clericus peregrinus non haberet, nec fidem fecerit, nullo iure est suspensus, sed potest, secluso scandalo, celebrare, prout resolvunt Navar..., Henriq..., Reginald..., Sayr..., Sanchez, Opusc. moral., l. 7, c. 1, dub. 47, n. 2, ubi n. 3 resolvit talem clericum, si fuerit notus, non indigere commendatitiis sui episcopi, prout nec etiam indigere ait, si litterae dimissoriae ad presbyteratum suscipiendum fuerunt paulo ante datae; quia Episcopus approbans ad presbyteratum, satis videtur approbare mores, etc., secus si magnum intervallum interfuit, quia eae dimissoriae non approbant mores praesentes, ut si per decem annos antea fuissent datae. » [2] Haec habet Barbosa, de off. et potest. Episc., part. 2, allegat. 21, n. 3. Vide Lucium nostrum v. *Sacerdotium, Sacerdos,* n. 150.

Quaeritur II quid dicendum de clerico pe- 4
regrino, qui ordinationis suae litteras amisit, aut illas barbaris patriam occupantibus, obtinere non potest? De his certum est, eos ad celebrationem missarum admitti posse, si legitimarum litterarum amissionem earumque tenorem, et sic etiam susceptos ordines rite probaverint per testes idoneos, famam, communem reputationem, et alia indicia his similia. Schmalzgrueber, loc. et n. cit.

An vero admittendus sit ad celebranda di- 5
vina qui neque indiciis probare clericatum potest, paratus tamen est iurare, se hos vel illos ordines a suo Episcopo legitime accepisse? Respondetur *negative;* patet ex cap. *Inter* 2, cit. tit. de Cler. peregr. Ratio est quia iuramentum in supplementum probationis deferri non facile debet, nisi quando semiplena probatio, vel praesumptio quaedam stat pro aliquo; arg. cap. fin. de Iureiur., sic Schmalzgrueber, ibidem. Caeterum Devoti, in Iur. eccles. univ., cit. tit. de Cleric. peregr., § 3, in nota ad n. 7, tenet cum Giraldi, quod si testes desint, probari possit per iuramentum, quod tamen a sacerdote non sponte offeratur, sed ab Episcopo exigatur.

---

[1] Haec porro apud Trident., cit. sess. 23, c. 16: *Nullus clericus peregrinus absque commendatitiis sui Ordinarii litteris ab ullo Episcopo ad divina celebranda et sacramenta administranda admittatur.*

[2] Haec porro apud Sanchez, Consil. moral., cit. lib. 7, cap. 1, dub. 47, n. 3 et 4: *Tertio dico, quod si clericus est notus, non indiget litteris commendatitiis sui Episcopi.... Item non indiget illis, si litterae dimissoriae ad presbyteratum suscipiendum fuerunt paulo ante datae, quia Episcopus approbans ad presbyterium, satis videtur approbare mores, etc., secus si magnum itervallum interfuit, quia eae dimissoriae non approbant mores praesentes, ut si per decem annos antea fuissent datae. Ultimo dico, talis non eget dictis litteris ad hoc, ut secrete possit admitti ad celebrandum...., quia tunc nullum est periculum, nisi ipsimet celebranti.*

6 Quaeres III, «An Episcopus sine causa possit expellere alienum clericum commorantem in eius dioecesi, sine litteris sui Episcopi, qui non vult exercere ordines, sed tanquam advena ibi commorari, vel possit ei ingressum prohibere in eius dioecesim?... Dicendum ut sine causa non possit etiam denegare aditum ad eius dioecesim; et haec est verior opinio, quae probatur, primo ex iure gentium... (quippe) apud omnes nationes habetur inhumanum sine aliqua speciali causa hospites et peregrinos non recipere; econtrario autem humanum et officiosum bene se habere erga peregrinos, nisi male facerent. » Ita in terminis M. Ant. Genuensis, Prax. archiep. cur. Neapol., cap. 48, n. 5. Hanc eamdem sententiam sequitur Barbosa per haec verba: « Potest dubitari an Episcopus sine causa possit expellere alienum clericum commorantem in eius dioecesi sine litteris sui Episcopi, qui non vult exercere ordines, sed tanquam advena ibi commorari, vel posse ei ingressum prohibere in eius dioecesim? in qua quaestione, *negative,* non data iusta causa, respondet Marc. Ant. Genuens. De offic. et potest. Episc., allegat. 21, n. 3. »

7 Quaeritur IV, an Episcopus sacerdotibus aliisque clericis dioecesis suae litteras commendatitias negare possit, si istas peregrinaturi vel alio discessuri petant? Satis certum est apud DD. quod istas denegare possit clericis, qui beneficia residentiam exigentia obtinent, si ultra tempus a iure indultum peregre abire velint, et iusta causa non subsit, nec idoneum vicarium sibi substituant. Schmalzgrueber, cit. tit. de Cleric. peregr., n. 2.

8 De caeteris vero clericis, « cum communi dicendum, quod Episcopi teneantur per se loquendo huiusmodi clericis dare litteras commendatitias, si has ex peregrinationis, aut etiam domicilii vel dioecesis mutandae causae petant. Excipit Layman illos clericos, qui ob criminis conscientiam vel suspicionem, aut aliam similem causam volunt discedere; nam his, non commendatitias, sed testimoniales duntaxat debet concedere, quibus quidem testetur de susceptis ordinibus et carentia impedimenti canonici, quoad divinorum celebrationem; non vero de probitate vitae et morum integritate. » Sic dictus Schmalzgrueber, loc. cit.

9 Praestat hic etiam exscribere, quae Barbosa habet hoc sane pacto: « Commendatitiae litterae... nec sunt denegandae ab Episcopo sacerdotibus et clericis, qui non habent beneficia in titulum residentiam requirentia, prout decisum refert Armendar., n. 36, et iterum in sacr. Congreg. Cardinalium negotiis Episcoporum et Regularium praeposita, decretum fuit illos non posse revocare subditos ecclesiasticos alibi degentes, nec eos cogere, sed teneri litteras eis dare extra volentibus morari, si ratione beneficii non astringerentur in sua dioecesi residere; dicit ita in causa propria obtinuisse Campanil... Sic etiam in facti contingentia respondisse asserit Aloys. Ricc., in Prax. for. eccles., p. 1, resolut. 524, ubi ampliat ad clericum obtinentem simplex beneficium, qui etiam non poterit cogi residere in dioecesi, ubi illud habet, sed poterit ire quo vellet, et ita dicit in Rota decisum in una Nullius *Beneficii,* 28 Martii 1604, coram illustrissimo domino Ludovisio, nunc S. D. N. Gregorio XV, inter eius impressas decis. 175. » Haec Barbosa, de offic. et potest. Episcop., cit. allegat. 21, n. 5 et seqq.

Audiamus insuper Monacellum ita scribentem: « De honestate requiritur licentia (pro discedendo e dioecesi), non autem de necessitate. Nam litterae huiusmodi commendatitiae pro discessu a dioecesi, iis qui non habent officium, beneficium aut aliam obligationem personalem, servitium et residentiam exigentia, nunquam sunt denegandae... Nisi tamen ageretur de ordinatis ob necessitatem Ecclesiae, nam isti locum inconsulto Episcopo deserere non possunt...» Concil. Trid., sess. 23, cap. 16, de Reformat. Formul. legal. Practic... tom. 1, l. 4, formul. 6, n. 1, pag. 109. 10

Atque ita censuit sac. Congregatio Concilii, die 21 Ianuarii 1574, cum hac tamen limitatione, nisi talis clericus sit ascriptus alicui ecclesiae, in qua se exerceat vel habeat beneficium requirens personale servitium, aut aliter statuto loci ab immemorabili tempore prohibeatur. Idem censuit et sac. Congregatio Episcoporum, in Senogallien., 19 Augusti 1579, in Civitate Ducali, 6 Septembris 1593, in Ostun., 20 Ianuarii 1616, et eadem sac. Congregatio Concilii in Terracinen., 19 Februarii 1628, et in Ariminen. cuius verba sunt ista: « *Clericus, qui certo loco non est ascriptus, ab Episcopo suo invitus retineri non potest, ne a sua dioecesi recedat, et alibi parochialem accipiat; ascriptus vero retineri potest invitus, die 5 Decembris 1574.* Itaque, si sint ascripti servitio alicuius ecclesiae, non poterunt discedere absque licentia sui Episcopi, iuxta Concil. Trident., dict. sess. 23, cap. 16, ubi decernitur quod tales non debent locum deserere, inconsulto Episcopo, id est sine consensu Episcopi, prout haec verba exponuntur in cap. *Admonet* de Renunt., in cap. *Cum et plantare,* § *In ecclesiis,* de Privil. Quod si deseruerint, sacrorum exercitium est eis interdicendum ad praescriptum sexti canonis Concilii Chalcedonensis, qui refertur in cap. *Neminem de,* et a Tridentina Synodo innovatur dict. cap. 16. Sic in terminis Pignatellus, Consult. canon., tom. 3, consultat. 56, n. 3. 11

Limita etiam, quando necessaria esset persona clerici absentis ad utilitatem alicuius ecclesiae in dioecesi. Quo casu assignari debet illi congrua sustentatio. Et ita sacra Congre- 12

gatio Episcoporum respondit Episcopo Cotronensi die 19 Octobris 1592, et saepe alibi. Tunc enim non solum potest Episcopus ei denegare dimissorias, sed etiam illum cogere ad redeundum per sequestrationem patrimonii, ex eadem sacra Congregatione Episcoporum locis allegatis. Pignatell., ibid., num. citato.

13 Hinc, huiusmodi limitationibus salvis, licet clerici habeant beneficium simplex, possunt tamen Ordinarii eos hortari, non cogere ad frequentandam ecclesiam et chorum, nisi aliunde essent obligati, puta ex fundatione vel consuetudine. Quamobrem sacra Congregatio Episcoporum dictum Episcopi, quod clerici deservirent omnibus missis cathedralis, suspendit in una Fundanae die 18 Septembris 1648. Multoque minus prohibere potest eis sub poena suspensionis ipso facto incurrenda, ne exeant e loco sine licentia: eadem S. Congregatio 18 Novembris 1603. Idem Pignatell., l. c., n. 6.

14 Quod etiam rescripsit eadem sacra Congregatio Episcopo Puteolano his verbis: *Si è trattato nella sacra Congregazione delle instanze, che fanno molti sacerdoti di Pozzuolo, per non esser astretti da V. S. a servir nella chiesa cattedrale nella quale dicono di non aver beneficio alcuno, e di potere anco partirsi da Pozzuolo, e dalla diocesi, ove non hanno beneficio curato, nè di residenza: essendosi anche considerate le risposte di V. S. si è risoluto di scriverle, che ella non può sforzare questi sacerdoti a servire contro a lor voglia in detta chiesa, e molto meno a portargli la coda, nè anche conviene di negar loro indistintamente la licenza di uscire dalla diocesi, quando non hanno obbligo alla residenza. E però sarà bene che ella veda con buono modo di riacquistargli, e dar loro qualche soddisfazione, acciocchè non abbiano occasione di volersi partire, e procurando loro qualche emolumento, affinchè servano in detta cattedrale, come ella desidera. E Iddio la conservi. Di Roma a 2 Ottobre del* 1606.

15 Et iterum vicario capitulari Puteolano per haec verba: *Si duole cotesto clero, che non ostante l'ordine di questa sacra congregazione dato in fin dell'anno* 1606, *sotto a 2 di Ottobre, che cotesto Ordinario non abbia da sforzare quei sacerdoti o chierici, che non hanno alcun beneficio a servire alla chiesa cattedrale, nè convenga di negar loro la licenza di andar fuori di diocesi, quando non tengono obbligo di residenza; ora si pretende da voi di far l' uno e l' altro. Onde questi eminentissimi miei signori mi hanno comandato di scrivervi, che senza innovar cosa alcuna in questo proposito, vi contentiate onninamente dell' esecuzione della lettera sudetta. Eseguite, e state sano. Di Roma a 2 di Ottobre del* 1606. Apud Pignatellum, l. c., dict. num. 6.

Quaeres denique quid requiratur pro sic 16
dicta *excardinatione* ex propria dioecesi, et *incardinatione* in aliam, sicque primum domicilium deserendo? Resp., quantum ad laicum spectat, « esse (quidem) in sua potestate de uno in alium episcopatum transferre domicilium, etiam non habita prioris Episcopi licentia... Et hinc colligitur differentia inter clericum et laicum; nam clericus non potest ad aliam ecclesiam vel dioecesim transire, neque ab alieno est recipiendus sine litteris dimissoriis, seu formatis Episcopi proprii: quod si locum, inconsulto Episcopo, deseruerit, ei sacrorum exercitium interdicitur. » Ita Fagnanus ad cap. *Significavit* de Parochiis, etc., n. 2 et seqq.

Audiamus etiam Reiffenstuel ita disserentem: « An quis pro libito domicilium, consequenter etiam parochiam, mutare valeat? ℟. Quamvis laici id liberrime possint, ita ut absque ulla licentia, non tantum ab una parochia, sed etiam ab una dioecesi ad aliam migrare possint... Clerici tamen ab una dioecesi ad aliam absque licentia et dimissoriis proprii Ordinarii transire, vel ab alieno recipi non possunt.... Quod si, inconsulto Episcopo proprio, dioecesim deserant, eisdem sacrorum exercitium interdici debet, iuxta Concil. Trident., sess. 23, de Reformat., cap. 16. » Ad titul. cit. de Parochiis, etc., num. 21. Et sic communiter DD.

TESTIS

PARTITIO ARGUMENTI

TESTIS: 1. Quoad ea quae concernunt illos, qui possunt vel non esse testes, tum generaliter quoad omnia, tum specialiter quoad certas personas et causas; 2. quoad testium numerum, testes, contestes, testes singulares, testes de scientia, testes de credulitate, testes de auditu, testium productionem, iuramentum et examen, ac interrogatoria suggestiva; 3. quoad testium exceptionem seu approbationem, coactionem et obligationem.

ARTICULUS I. *Quoad ea quae concernunt illos, qui possunt vel non esse testes, tum generaliter quoad omnia, tum specialiter quoad certas personas et causas.*

SUMMARIUM. 1. Testes unde sint dicti. - 2. Testes generatim loquendo qui sint. - 3. In testibus sex praecipue sunt attendenda, nempe conditio, sexus, vita, aetas, dignitas atque fortuna, et ad id dantur versus Glossae. - 4. Testes ad hoc, ut ad testificandum possint admitti, debent esse idonei seu habiles, legitimi et integri. - 5. Testes sunt, et habentur idonei ac legitimi quicunque a testimonio dicendo per canones vel

leges non repelluntur. – 6. Et econtra testes inidonei ac inhabiles ad testificandum sunt omnes illi qui iure prohibentur, sive arcentur a testimonio ferendo. – 7. Ex istis aliqui in totum, sive omnino et generaliter prohibentur esset testes, et alii limitate tantum, scilicet vel pro certis personis, vel contra certas personas, vel in certis causis tantum. - 8. Generaliter et absolute inhabiles ad testificandum, tam in causis civilibus quam criminalibus sunt infantes et impuberes. - 9. Item inhabiles ad ferendum testimonium sunt dementes et furiosi. – 10. Item inhabiles ad id sunt surdi et muti simul a nativitate. – 11. Excipiuntur tamen, qui ex accidenti surdi et muti scribere, aut certis et indubitatis signis seu nutibus cogitationes suas explicare possunt. - 12. Item inhabiles regulariter sunt caeci. - 13. Item inhabiles sunt servi seu mancipia. - 14. Possunt tamen servi seu mancipia esse testes, quando non habetur alia probatio ad eruendam veritatem. - 15. Insuper possunt servi, seu mancipia esse testes etiam in exceptis criminibus. - 16. Item inhabiles sunt ad testificandum, qui pretio ad id sunt conducti. – 17. Item inhabiles ad testificandum, tam in causis civilibus quam criminalibus sunt infames infamia iuris. – 18. Item inhabiles sunt ad testificandum in causis crminalibus criminaliter motis etiam infames infamia facti. - 19. In causis autem criminalibus civiliter agitatis, et in causis civilibus non gravioribus regulariter admittuntur ad testificandum tales infames infamia facti. - 20. Etiam infames infamia iuris admittuntur ad testificandum in criminibus exceptis. – 21. Item quando veritas aliter haberi non potest, quam per tales infames. - 22. Item quando tales infames rogati fuerunt ab utraque parte, ut essent testes. – 23. Item valet testimonium infamis, quando tempore dati dicti testimonii communi opinione reputabantur bonae famae, sicut valet testimonium servi communi opinione habiti ut liberi. - 24. Item inhabiles ad testificandum sunt criminosi, etiam non infames. - 25. In causis civilibus admittuntur ad testimonium tales criminosi, si iam sint emendati; secus vero, si nondum sint emendati. - 26. Et hoc procedit de iure canonico, quamvis tales criminosi de crimine nondum fuerint condemnati; dummodo crimen ipsis obiectum legitime probetur. - 27. De iure civili tamen requiritur, ut de crimine illo fuerint antea iudicialiter condemnati. – 28. Criminosi iam emendati admittuntur pro testibus enim in causis criminaliter motis in variis casibus, qui assignantur. - 29. Periuri non possunt esse testes neque in causis civilibus, neque criminalibus. - 30. Et hoc procedit, etiamsi iam fuerint emendati. – 31. Valet tamen testimonium periuri in crimine haeresis. - 32. Excommunicati vitandi nequeunt ad testimonium ferendum in iudicio admitti. - 33. Imo excommunicati neque possunt admitti ad testificandum contra alios excommunicatos. - 34. Possunt tamen tales excommunicati admitti ad testificandum in crimine haeresis. - 35. Et generaliter tales excommunicati possunt esse testes in omni casu, in quo testes infames ad testificandum admittuntur. - 36. Item tales excommunicati possunt esse testes instrumentarii, praesertim in casu, in quo non possunt haberi alii testes idonei non excommunicati. - 37. Pauperes et viles personae nequeunt esse testes in causis criminalibus. - 38. Item in causis civilibus arduis, et magni momenti. – 39. In causis autem civilibus non adeo arduis et magnis, pauperes et viles personae, nisi aliunde suspectae sint, non repelluntur a ferendo testimonio in iudicio. – 40. Imo et in caeteris quoque casibus admittuntur pauperes ad testimonium, si caeteroquin sint personae honestae, et neutiquam suspectae propter suam paupertatem. – 41. Feminae regulariter possunt esse testes in causis civilibus de iure canonico quam civili. – 42. Et hoc procedit etiam in causa matrimoniali. – 43. Nequeunt tamen feminae esse testes in causis feudalibus. - 44. Nisi sint feminae illustres, et habentes feudum sub se. - 45. Neque feminae possunt esse testes in causis civilibus arduis, et magni momenti. - 46. Item neque in testamentis. - 47. Possunt tamen esse testes in codicillis. - 48. Insuper possunt esse testes etiam in testamentis ad pias causas. - 49. Feminae de iure canonico nequeunt esse testes in causis criminalibus criminaliter motis. - 50. Possunt tamen etiam de iure canonico esse testes in causis criminalibus solum civiliter motis. - 51. Item de iure canonico possunt feminae esse testes, si agatur de crimine per modum denuntiationis, exceptionis vel inquisitionis. - 52. Item etiam in crimine haeresis, et aliis exceptis. - 53. Item etiam in causis criminalibus, quando non possunt haberi aliae probationes, vel quando agitur ad defensionem alicuius. Et generaliter in omnibus illis casibus, in quibus de iure canonico possunt esse testes etiam personae infames. - 54. De iure civili possunt feminae, dummodo non sint criminosae aut infames, esse testes etiam in causis criminalibus criminaliter motis. - 55. Si autem sint criminosae aut infames, neque de iure civili possunt esse testes in causis criminalibus criminaliter motis. - 56. Item neque de iure civili possunt feminae esse testes in causis criminalibus valde gravibus, et arduis. - 57. Pupilli, seu impuberes regulariter in nulla causa sive civili, sive criminali possunt esse testes. - 58. Unde impuberes neque possunt esse testes in testamentis. - 59. Possunt tamen impuberes esse testes pro matrimonio contrahendo in locis receptis Concilii Tridentini. - 60. Item impubes factus pubes testificari potest de iis, quae vidit in impubertate sua. - 61. Item impuberes pubertati proximi possunt esse testes in revelanda occasione sui domini, et similibus. - 62. Item tales impuberes possunt esse testes in crimine laesae maiestatis. - 63. Item in crimine haeresis. - 64. Item quando veritas aliter haberi non potest, quam per tales impuberes. - 65. Puberes minores viginti annis regulariter non possunt esse testes in causis criminalibus. – 66. Possunt tamen tales puberes esse testes in criminibus exceptis, et quando veritas aliter haberi non potest. – 67. Puberes maiores viginti annis, quamvis adhuc sint minores viginti quinque annis, possunt esse testes in causis criminalibus. - 68. Puberes minores viginti annis possunt ordinarie esse testes in causis civilibus. - 69. Nequeunt tamen esse testes in causis civilibus arduis et magni momenti. - 70. Parentes regulariter prohibentur ferre testimonium pro filiis, et econtra filii pro parentibus. - 71. Et hoc extenditur etiam ad omnes ascendentes et descendentes tam in linea paterna, quam materna usque in infinitum. - 72. Valet tamen testimonium patris et matris pro probanda filii aetate. – 73. Talis autem testificatio parentum de aetate filiorum non fecit semiplenam probationem, sicut alterius testis extranei, si redundet in commodum filii cum alterius praeiudicio. - 74. Item quando causa agitatur inter duos filios. - 75. Item possunt parentes aliique consanguinei testes esse in causa matrimoniali filiorum, ubi agitur super consanguinitate vel affinitate aliorum. - 76. Item parentes, aliique consanguinei, aut affines utriusque sexus possunt esse testes, ubi agitur de matrimonio inter aequales contrahendo. – 77. Secus autem si magna adsit disparitas inter contrahentes. - 78. Maritus pro uxore, et econtra uxor pro marito regulariter testis esse non potest. - 79. Et hoc extenditur etiam ad sponsam de futuro, et ad concubinam, atque amasiam. - 80. Consanguinei, et affines illius, qui ipsos produxit ut testes pro se adversus extraneos, non sunt testes idonei. - 81. Domestici ipsius producentis non sunt testes idonei. - 82. Supradictae conclusiones de marito, et uxore, de consanguineis, et affinibus et de domesticis limitantur, quando pars adversa sponte eos ad ferendum contra se testimonium, expresse vel tacite admittit. - 83. Item consanguinei, affines et domestici possunt esse testes in casibus, ubi veritas aliter quam per ipsos haberi non potest. - 84. Item domestici possunt esse testes quando sunt domestici utriusque partis. - 85. Item domestici possunt esse testes instrumentarii et testamentarii. – 86. Inimici non possunt esse testes con-

tra eos, cum quibus gerunt inimicitiam.– 87. Imo inimici contra suos inimicos nequeunt esse testes, neque in criminibus exceptis. - 88. Parentes contra suos filios, et vicissim filii contra suos parentes in iudicio testificari non possunt. - 89. Possunt tamen in criminibus exceptis. – 90. Liberti contra patronos non possunt esse testes, nec volentes, nec inviti. – 91. Exceptis tamen criminibus haeresis, laesae maiestatis, et aliis similibus atrocissimis. – 92. Iudaei nequeunt in iudicio esse testes contra Christianos. - 93. Idem dicendum est de paganis, haereticis et quibuscunque aliis infidelibus. - 94. Praedictae duae conclusiones limitantur in criminibus exceptis ac in casibus, in quibus veritas aliter, quam per ipsos haberi non potest. - 95. Possunt insuper Iudaei, aliique infideles in instrumentis, contractibus et testamentis esse testes, saltem si alii commode haberi non possint. - 96. Laici ordinarie non possunt esse testes contra clericos, et religiosos in causa criminali criminaliter mota. - 97. Adducitur et solvitur instantia. - 98. Possunt tamen laici esse testes contra clericos et religiosos in criminibus exceptis. – 99. Item in causa criminali civiliter mota, et in causis civilibus.– 100. Insuper possunt laici esse testes contra clericos et religiosos in defectu testium ecclesiasticorum. - 101. Clerici et religiosi non possunt esse testes contra laicos in causa criminali criminaliter mota. - 102. Et ubi agitur de imponenda laico criminoso poena sanguinis, non possunt clerici esse testes, nequidem in criminibus exceptis. - 103. Possunt tamen clerici esse testes contra laicos in causis criminalibus civiliter motis, et in causis civilibus. - 104. Insuper clerici possunt esse testes contra laicos, ubi veritas aliter haberi non potest, non solum in civilibus, et criminalibus civiliter motis, sed etiam in criminalibus criminaliter agitatis, dummodo non agatur de imponenda poena sanguinis. – 105. In dictis tamen, et similibus casibus clerici et religiosi ad testificandum cogi non possunt per iudicium laicum. - 106. Unde si in defectu testium laicorum oportuerit clericum ferre testimonium, Episcopus eius, ad requisitionem iudicis saecularis, debet per se aut per alium examinare clericum, et eius iudicialem depositionem sub sigillo suo transmittere ad iudicem laicum. – 107. Imo plures volunt quod in simili casu examen clericis contra laicum de licentia et assensu Episcopi, si ita expedire iudicaverit, possit etiam fieri per iudicem saecularem. - 108. Afferuntur ad rem varia decreta sacrae Congregationis Immunitatis. - 109. An clerici et religiosi possint sine licentia suorum respective superiorum valide et licite esse testes in testamentis, instrumentis et contractibus laicorum? *Remissive*. - 110. Nemo potest esse idoneus testis in propria causa. – 111. Advocati et procuratores nequeunt esse testes in causa, cui patrocinium praestiterunt. - 112. Neque iudices possunt esse testes in causis, quas iudicarunt. - 113. Dicta de iudicibus, advocatis et procuratoribus dicenda sunt etiam de tutoribus vel curatoribus in causis suorum pupillorum vel minorum. Item de administratoribus, syndicis et actoribus. - 114. Causa propria quae dicatur. - 115. Proxeneta, seu mediator inter contrahentes regulariter testis esse non potest in actu, seu negotio, in quo operam suam impendit, praesertim si salarium, aut emolumentum aliquod receperit. - 116. Potest tamen proxeneta, seu mediator testis esse de consensu ambarum partium litigantium. – 117. Item potest esse testis, quando aliter sine ipso veritas haberi non potest. - 118. Item mediator potest esse testis favore matrimonii. - 119. Praelatus aliique clerici possunt esse testes in causa civili suae ecclesiae; dummodo non subsit alia rationabilis causa illos impediens a testificando. - 120. Et idem dicendum est a fortiori de regularibus, qui sine dubio testes idonei pro suo monasterio reputantur. – 121. Canonici testes esse possunt eorum, quae gesta sunt in capitulo.– 122. Clerici tum saeculares, tum regulares ex antiqua rationabili causa, ut excommunicatione, periurio, infamia aut alio gravi crimine impediuntur a testificando etiam in causa suae Ecclesiae. – 123. Item nequeunt esse testes in causa suae Ecclesiae quando in eadem causa constituti sunt actores, procuratores ac responsales. - 124. Item clerici nequeunt esse testes in causa suae ecclesiae, quando commodum, seu utilitas inde proveniens est singulorum. - 125. Unde canonicus nequit esse testis idoneus in causa suae particularis praebendae. – 126. Sic etiam Episcopus, abbas, praelatus seu rector ecclesiae non collegiatae nequeunt esse testes in rebus spectantibus ad solam suam mensam, seu praebendam. – 127. Item in causa universalis saecularis, vel cuiuslibet alterius possunt regulariter esse illi, qui sunt de universitate, vel communitate. - 128. Hinc quando agitur de probatione confinium, admittuntur testes de civitate, oppido seu communitate. - 129. Possunt autem testes de universitate repelli in causis illis, ubi commodum inde resultans tangit singulos eorum, et signanter in lite super nemore, vel pascuis, ubi singuli de communitate possunt ligna caedere, vel animalia sua pascere. – 130. Item repelli possunt testes de universitate, quando agitur de praedio, aut vinea, cuius proprietas est quidem universitatis, sed usufructus et utilitas pertinet ad singulos. - 131. Item repelli possunt dicti testes, quando, lite perdita, in singulos de universitate imponenda est certa collecta. – 132. Alia ad rem ad n. 140.

1 Testes dicti sunt, quasi superstites, textu expresso in cap. *Forus* 10 de Verborum significatione, ibi: *Testes antiquitus superstites dicebantur, eo quod super causae statu proferebantur, nunc (parte ablata nominis) te-*
2 *stes vocantur*. Unde testes generatim loquendo sunt personae, quae ad fidem alicuius rei faciendam adhibentur. Ita in re communis doctorum.

3 In testibus sex praecipue sunt attendenda, nempe conditio, sexus, vita, aetas, dignitas, atque fortuna, sic Glossa communiter recepta, in cap. *In nomine Domini* 2 de Testibus, verb. *Utilissimi,* ubi ad id dat sequentes versus:

> Conditio, sexus, aetas, discretio, fama
> Et fortuna, fides, in testibus ista requires.

4 Testes igitur ad hoc, ut ad testificandum possint admitti, debent esse idonei seu habiles, legitimi et integri, seu integrae opinionis, ac famae. *Communis.* Tales autem sunt et ha- 5
bentur idonei et legitimi, quicunque a testimonio dicendo per canones, vel leges non repelluntur. *Communis,* per textum in l. *Testimonium* 1 de Testibus, ubi omnes illi pro testibus idoneis, habilibus, legitimis aut integris agnoscuntur, *quibus non interdicitur testimonium:* unde qui nulla legitima exceptione a testimonio repelli possunt, idonei testes dicuntur, et omni exceptione maiores, capit. *Ex litteris* 1 de Consanguinitate et affinitate, iuncta Glossa, ibidem, verb. *Maiores,* sic expresse dicente: *Illi dicuntur omni exceptione maiores, qui repelli non possunt aliqua exceptione.*

Econtra autem testes inidonei seu inhabiles 6
ad testificandum sunt omnes illi, qui iure prohibentur sive arcentur a testimonio ferendo. Ita

7 in re *Communis*. Et ex istis aliqui in totum, sive omnino, et generaliter prohibentur esse testes, et alii limitate tantum, scilicet, vel pro certis personis, vel contra certas personas, vel in certis causis tantum, ut infra singuli distincte assignabuntur.

8 Et in primis generaliter et absolute inhabiles ad testificandum, tam in causis civilibus quam criminalibus, sunt infantes et impuberes, id est masculi minores XIV annis, et feminae minores XII. L. *Testium fides* 3, § 5, et l. *Inviti* 19 ff. de Testibus, iuncta Glossa communiter recepta ibidem, verb. *Sed nec pupillis*. Et hoc propter defunctum et infirmitatem iudicii, ut expresse dicitur in can. *Infamis* 1, caus. 3, q. 7: *Et impubes, quia iudicio caret*. Vide tamen infra a n. 59.

* Primis quidem reipublicae temporibus feminas fuisse a ferendo testimonio prohibitas, in dubium nequit revocari, ut monet Aul. Gell., Noct. attic., lib. 6, cap. 7, qui refert, cuidam Taratiae Vestali insigne privilegium lege Horatia indultum fuisse, ut testabilis esset. Verum posterioribus temporibus contrarium usu obtinuit, ut testatur Tacit., Annal. lib. 2, qui affirmat, tunc feminas in iudiciis audiri consuevisse. Profecto si quoti sunt, evolvantur textus civiles ab auctore nostro allegati, manifestum erit, iure Romano concessam feminis facultatem dicendi testimonii, cum in ipsis nec verbum quidem de feminis faciant. Si a priore textu lectionem suam incepisset, in contrariam procul dubio abiisset sententiam. Legimus siquidem in l. 18 ff. de Testibus: *Ex eo quod prohibet lex Iulia de adulteriis testimonium dicere condemnatam mulierem, colligitur etiam mulieres testimonii in iudicio dicendi ius habere*. Neque sola haec lex est, sed clarissimis pariter verbis confirmatur in alia lege 20, § 6, ff. Qui testamentum facere potest: *Mulier testimonium dicere in testamento quidem non poterit, alias autem posse testem esse mulierem, argumento est lex Iulia de adulteriis, quae adulterii damnatam mulierem testem produci, vel dicere testimonium vetat;* nec est, quod sciam, ulla lex praecedentium derogatoria in toto corpore iuris.*

9 Item inhabiles ad ferendum testimonium sunt amentes et furiosi; isti enim, sicut non possunt esse iudices, per text. in cit. cap. *Infamis*, ita etiam nequeunt esse testes, quia mente carent, § *Testes autem* 6 Institut. de Testamentis ordinandis, § *Praeterea* 1 Institut. Quibus non est permissum facere testamentum, ibi: *Item furiosi quia mente carent*. Et concordant l. *In negotiis* 5, et l. *Furiosi* 40 ff. de regul. Iuris, et cit. can. *Infamis* 1, caus. 3, q. 7, cum similibus.

10 Item inhabiles ad id sunt surdi et muti simul a nativitate: isti enim animi sui sensus exprimere nequeunt, et ideo etiam testamenta facere non possunt. § *Item surdus* 3 Institut. Quibus non est permissum facere testamentum, l. *Qui in potestate* 6 ff. Qui testamenta facere possunt, et l. *Discretis* 10 Cod. eod. Tum quia testes viva voce deponere, eorumque dicta a iudice audiri debent. L. *Is cum ab initio* 4, et l. *Vel negare* 5 ff. Testamenta quemadmodum aperiantur, leg. *Testim.* 2, § 1, de Testibus. Excipiuntur tamen 11 qui ex accidenti surdi et muti, scribere aut certis et indubitatis signis seu nutibus cogitationes suas explicare possunt. L. *Sermo* 65, § *Si pupillo*, ff. Ad senatusconsult. Trebellian.

Item inhabiles regulariter sunt caeci, quia 12 solus auditus in testibus non sufficit, sed praesentia et visus requiritur. Can. *Testes* 15, caus. 3, quaest. 9, cap. *Cum caus.* 32 de Testibus, ibi: *Visu auditu,* etc. Leg. *Testium* 18 de Testibus. Qui autem non vident, praesentes non dicuntur, leg. *Coram Titio* 209 ff. de Verbor. significat., leg. 1 in fine, et ibi Bartolus, ff. de auctorit. et consens. Tutor., adeoque qui non vident, testes esse non possunt.

Item inhabiles sunt servi, seu mancipia, leg. 13 *Quoniam liberi* 1 Cod. de Testib., Authentic. de Testibus, § *Si vero*, titul. 2, collat. 7, et cap. *Forus* 10 de Verb. significat., ubi etiam ratio redditur, quia nempe servus saepe metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Possunt tamen servi, seu mancipia esse testes, 14 quando non habetur alia probatio ad eruendam veritatem, l. *Serv.* de Testibus, ibi: *Servi responso credendum est, cum alia probatio ad eruendam veritatem non est*. Et concordat lex *Cum probatio* ff. de Probationibus (sed vide ulterius, leg. 8, alias 7, Cod. de Testibus, l. 7 ff. de Probat., l. 58, § 2, ff. de edilit. Edict.), et can. *Si testes*, § *Servi* 4, q. 3. Insuper possunt servi, seu mancipia esse 15 testes etiam in exceptis criminibus, quia in ipsis admittuntur, testes etiam inhabiles, cap. *In fidei* 5, c. *Accusatus* 8, § *Licet,* de Haereticis in 6. Vide etiam infra n. 23.

Item inhabiles sunt ad testificandum, qui 16 pretio ad id sunt conducti, cum eo ipso corrupti censeantur, ac proinde eorum testimonium non valet, sed a parte adversa, imo et officio iudicis reiici potest, cap. *Placuit* 1 de Testibus, ibi: *Placuit sancto conventui, ut testes non conducantur pretio ;* cap. *Sicut nobis* 9 eodem, cap. *Licet* 9 de Probationib., ibi: *Obiecit in testes praedictos, quod corrupti falsa dixissent*. Can. *non sane* 15, caus. 14, q. 2, l. *Testim.* 3, § 5, ff. de Testibus cum similibus.

Item inhabiles ad testificandum tam in causis 17 criminalibus, quam civilibus sunt infames infamia iuris. *Communis,* per text. in can. *Testes* 2, qu. 7, can. *Nulli* 3, qu. 4, can. *Con-*

stituimus 3, qu. 5, cap. *Praeterea* 7 de Testibus cogendis, l. *Testium* 3, § 5, ff. de Testibus, ibi: *Alii vero propter notam et infamiam vitae suae admittendi non sunt ad testimonii fidem.*

18 Item inhabiles sunt ad testificandum in causis criminalibus criminaliter motis etiam infames infamia facti; in istis enim causis requiruntur probationes indubitatae, et omni exceptione maiores; cap. *Denique* 1 de Exceptionibus, can. *Testes* 2, qu. 7, l. *Sciant cuncti* 27 Cod. de Probationibus, adeoque ad id non sufficiunt testes infames infamia facti, quorum fama et existimatio, et consequenter fides apud viros prudentes et honestos graviter laesa est. *Com-*

19 *munis.* In causis autem criminalibus civiliter agitatis, et in causis civilibus non gravioribus regulariter admittuntur ad testificandum tales infames infamia facti, quamvis eisdem de fide non parum diminuatur. Glossa in cap. *Testimonium* 54, vers. *Emendatus,* de Testibus; Abbas, ib., n. 6; Mascard., de Probation., conclus. 1363, n. 59 et 65; Farinac., de Testibus, qu. 66, n. 100 et 115 ac seq., allegans alios; Engel, lib. 2 Decr., t. 40, n. 16; Reiff., ib., n. 49, et alii.

20 Etiam infames infamia iuris admittuntur ad testificandum in variis casibus, et signanter in criminibus exceptis, ut haeresis, laesae maiestatis, et huiusmodi, quia in ipsis propter eorum enormitatem, ac maximam, quam reipublicae afferunt, perniciem, admittuntur etiam testes inhabiles, c. *In fidei* 5, et c. *Accusatus* 8, § *Licet,* de Haereticis in 6.

21 Item quando veritas aliter haberi non potest, quam per tales infames, arg. l. *Servi* 7 ff. de Testibus; Abbas in cap. *Testimonium* 54 de Testibus in 6; Felinus, ibidem, num 11; Mascard., loco citato, num. 52; Farinac., loco cit., quaest. 56, num. 50 et 55, cum aliis ibi allegatis.

22 Item quando infames rogati fuerunt ab utraque parte ut essent testes: tunc enim praesumitur eius fides mutuo partium consensu approbata. Sic Glossa in Authent. de Testibus, § *Et licet,* collat. 7; Iason in l. *Cunctos populos,* n. 67, Cod. de Summa Trinit., Caldus in c. 2, n. 3, de Testibus; Farinac., loc. cit., qu. 56, n. 92; Mascard., l. c., conclus. 1363, n. 53, et alii.

23 Item valet testimonium infamis, quando tempore dati dicti testimonii communi opinione reputabatur bonae famae, sicut valet testimonium servi communi opinione habiti ut liberi. *Comm.,* per text. in l. *Testes* 1 Cod. de Testamen.

24 Item inhabiles ad testificandum sunt criminosi, etiam non infames, id est qui commiserunt crimen grave, seu peccatum mortale non habens annexam infamiam iuris: isti enim criminosi, sive iam fuerint emendati, repelluntur omnino a testimonio ferendo in causis criminalibus criminaliter motis; c. *Testimonium* 54 de Testibus, et Glossa, ibid., verb. *Confessus,* et verb. *Opinio;* Hostiens., verb. eod.; Abbas, n. 8 et 12; Felin., num. 24 et 31; Barbosa, num. 1; Farinac., l. c., qu. 56, n. 135; Pirhing, l. c., 22; Reiff., l. c., n. 61, et alii plures, et concordat c. *Super eo* de Testibus. Et ratio est quia in istis causis requiruntur probationes maiores, l. *Sciant cuncti* 25 Cod. de Probationibus, c. *Testes,* qu. 7, c. *Denique* 1 de Exceptionibus, c. *Super eo* 13 de Testib., adeoque ad id non sufficiunt tales criminosi, cum ratione commissi gravis criminis eorum fides reddatur suspecta.

In causis autem civilibus admittuntur ad te- 25
stimonium tales criminosi, si iam sint emendati; secus vero, si nondum sint emendati, c. *Testimonium* 54 de Testibus, et ibi Glossa, verb. *Emendatus;* Abbas, num. 6; Barbosa, n. 1; Farinacius, l. c., qu. 56, n. 126 et 134 ac seq.; Maschard., de Probat., concl. 465, n. 2 et 6; Reiff., l. c., n. 58; Pirhing, l. c., num. 20 et 21, et alii. Et ratio est, quia, licet digni sint fide tales criminosi iam emendati, ex quo criminosi post poenitentiam non censeantur amplius mali, can. *Ferrum* 18, dist. 50, indigni tamen fide sunt criminosi nondum emendati, cum non sit iis credendum contra alios, qui criminibus implicantur; can. *Neganda* 1, caus. 3, qu. 11.

Et hoc procedit de iure canonico quamvis 26
tales criminosi de crimine nondum fuerint condemnati: dummodo crimen ipsis obiectum legitime probetur, textu expresso in cap. *Super eo* 3 de Testibus, ibi: *Respondemus, quod si etiam ante non sint confessi de criminibus illis: dummodo inde convincantur, in testimonium non debent admitti.* Et in eius summario sic expresse dicitur: *Crimen nunc probatum repellit testem alias de illo crimine damnatum.*

De iure civili tamen requiritur, ut de cri- 27
mine illo fuerint antea iudicialiter condemnati, leg. *Testium* 3, § 5, ff. de Testib., ibi: *Quique iudicio publico damnatus erit,* l. *Athletas* 4 ff. de His qui notantur infamia, ibi: *Calumniator ita demum notatur* (infamia) *si fuerit calumniae causa damnatus, neque enim sufficit calumniatum.* Ita Glossa final. in cit. c. *Super eo,* et ibi Abbas, n. 3; Felinus, n. 3; Farinac., Pirhing, l. c., n. 19; Reiff., l. c., num. 60, et alii.

Criminosi iam emendati admittuntur pro te- 28
stibus in causis etiam criminaliter motis in variis casibus, et signanter in criminibus exceptis, ut de infamibus infamia iuris dictum est supra, num. 20. Item quando veritas aliter haberi non potest, quam per tales criminosos, ut dictum est supra, num. 21. Item quando tales criminosi rogati fuerunt ab utraque parte, ut essent testes, ut dictum est supra, num. 22. Item

quando pars adversa nihil opposuit contra testes criminosos, quos sciebat esse tales; tunc enim censetur tacite consensisse in tales criminosos, eosque approbasse; adeoque postea, seu post factam eorum examinationem, nihil amplius opponere potest; argument. leg. *Si quis testibus* 17 Cod. de Testibus; iuncta Glossa, ibidem, verb. *Excipere;* Mascard., de Probationibus, conclus. 465, num. 22; Felin. in cap. *Testimonium* 54, num. 3, de Testib., Pirhing, l. c., n. 24; Reiff., l. c., num. 65, et alii.

29 Periuri, id est qui falsum iuramento confirmarunt, non possunt esse testes, neque in criminalibus, can. *Quicunque* 18, caus. 6, qu. 1, can. *Parvuli* 14, caus. 22, quaest. 5, cap. *Ex parte* 7, iuncta Glossa, ibid., verb. *De periurio,* de Testibus; et cap. *Testimonium* 54 eod.

30 Et hoc procedit, etiamsi iam fuerint emendati, et de periurio poenitentiam egerint, cit. cap. *Testimonium* 54 de Testibus, et ibi Glossa, verb. *Periuri,* et Abbas, ib., num. 7; Glossa, in cit. cap. *Quicunque,* verb. *Testimonium,* et ratio est, quia qui semel peieraverunt, praesumuntur iterum peieraturi, Glossa in cit. cap. *Parvuli,* verb. *Causa;* argument. can. *Non potest* 24, caus. 2, quaestion. 7, ibi: *Non potest erga homines esse fidelis, qui exstiterit infidus.*

31 Valet tamen testimonium periuri in crimine haeresis. Ad huius enim pestiferi criminis probationem in fidei favorem potest periurus esse testis, deponendo tam contra se, quam contra complices, quod prius celaverat; dummodo ex manifestis indiciis appareat, qood ipse periurus, non ex animi levitate, aut odio, sed zelo fidei orthodoxae id faciat, textu expresso in cap. *Accusatus de haeresi* 8, § *Licet,* de Haereticis in 6, iuncto eius Summario sic dicente: *Testis in causa haeresis falsum deponens, licet periurus sit, probat dicendo contrarium; dummodo tamen ex indiciis constet, dictum non corruptionem, sed veritatem continere.*

32 Excommunicati vitandi nequeunt ad testimonium ferendum in iudicio admitti, quia ipsi inter infames reputantur, can. *Illi qui* 3, can. *Infames* 17, caus. 6, qu. 1. Et concordat textus in c. *Veniens* 38, in fine, de Testibus, ubi decernitur quod testes, de quorum excommunicatione dubitatur, quia excommunicati dicuntur, prius ad cautelam absolvantur, quam ad iudiciale testimonium admittantur; cap. *Decernimus* 8 de Sent. excomm. in 6, et cap. *Excommunicamus* 13, § *Credentes,* de Haereticis, ubi excommunicati non solum non admittuntur ad testificandum, sed etiam iudex laicus ab ecclesiastico compellitur per censuras ad eos

33 repellendos. Imo excommunicati, neque possunt admitti ad testificandum contra alios excommunicatos. Sic Mascardus, de Probation., vol. 2, conclus. 705, n. 4; Farinac., qu. 56, n. 257; Pirhing, l. c., num. 31; Reiff., l. c., n. 43 et seq.

Possunt tamen dicti excommunicati admitti 34
ad testimonium in crimine haeresis, textu expresso in cap. *In fidei favorem* 5 de Haeret. in 6, ibi: *In fidei favorem concedimus, ut in negotio inquisitionis haereticae pravitatis excommunicati, et participes, vel socii criminis ad testimonium admittantur.* Et generaliter pos- 35
sunt tales excommunicati esse testes in omni casu, in quo testes infames ad testificandum admittuntur. Mascard., l. c., n. 15; Farinac., l. c., n. 281; Pirhing, l. c., n. 31 in fine, et alii. Item tales excommunicati possunt esse te- 36
stes instrumentarii, scilicet in contractibus et testamentis, praesertim in casu, quo haberi non possint alii testes idonei non excommunicati. Mascard., l. c., n. 12 et 13; Pirhing, l. c., n. 31 in fine, et alii.

Pauperes et viles personae nequeunt esse 37
testes in causis criminalibus, argum. leg. *Nonnulli* 10 ff. de Accusationibus, ibi: *Nonnulli prohibentur accusare propter paupertatem, ut sunt, qui minus quam quinquaginta aureos habent.* Et ratio est, quia in criminalibus causis requiruntur probationes indubitatae, et testes omni suspicione et macula carentes. L. *Sciant cuncti* 25 Cod. de Probationib., c. *Denique* 1 de Exceptionibus, can. *Testes* 2, qu. 7. Id autem non reperitur in testibus pauperibus et vilibus, cum semper eis possit opponi exceptio paupertatis et vilitatis, seu plebeitatis, per text. in leg. *Testium* 3, in princip., ff. de Testibus, ibi: *Testium fides diligenter examinanda est, ideoque in persona eorum exploranda erit in primis conditio cuiusque. Utrum quis decurio, an plebeius sit, et an honestae et inculpatae vitae.... an locuples vel egens sit, ut lucri causa quid facile admittat.* Quae lex est canonizata in c. *Si testes,* § *Testium fides,* 4, qu. 2. Et concordat c. *In primis,* § *Sed et de personis,* 2, qu. 1, ibi: *Aut ne inopes sint,* cum similibus. Sic Farinac., l. c., qu. 57, n. 15 et 16. Mascard., de Probat., concl. 1161, n. 11 et seq.; Reiffen., l. c., n. 97; Pirhing, l. c., num. 77, et alii.

Item pauperes et viles personae non admit- 38
tuntur tanquam testes idonei in causis civilibus arduis et magni momenti. Sic Farinacius, cit. qu. 57, num. 26 et 27, istud exemplificans in causa unius haereditatis, vel maioris partis bonorum, arg. l. *Propter litem,* § 1, ff. de Excusat. tutor. Pirhing, l. c., n. 77; Reiffenst., l. c., n. 98; Mascard., l. c., n. 16; Parisius, consil. 188, n. 27, vol. 5, et alii. Et ratio est, quia causae civiles arduae et magni momenti aequiparantur causis criminalibus, arg. l. *Advocatis* Cod. de Advocat. divers. iudic., ubi advocati patrimonia hominum defendentes dicuntur *laborantium spem, vitam et posteros de-*

fendere: unde sicut dictae pauperes et viles personae nequeunt esse testes in causis criminalibus, neque in civilibus arduis et magni momenti.

39 In causis autem civilibus, non adeo arduis et magnis, pauperes et viles personae, nisi aliunde suspectae sint, non repelluntur a ferendo testimonio in iudiciis, prout colligitur ex cap. *Si quis testium* 8 de Testibus, iuncta Glossa, ib., verb. *Paupertate,* ubi statuitur, quod iudex admittere debeat personas idoneas ad recipiendum testimonium eorum, qui *paupertate depressi* personaliter ad ipsum iudicem accedere nequeunt, adeoque pauperes et viles non repelluntur a testificando. Et ratio est, quia non tam ex facultatibus, quam ex fide et moribus testis idoneus aestimatur, argum. § *Suspectum* 3 Inst. de suspectis Tutoribus et curatoribus; Glossa in leg. *Testium* 3, in princip., verb. *Egens,* ff. de Testibus. Tum quia si aliter teneretur, nimis coarctaretur facultas probandi contra l. *Quoniam* Cod. de Haered., cum multo plures sint pauperes quam divites, prout arguunt Farinac., l. c., qu. 57, n. 13; Pirhing, l. c., n. 76; Reiff., l. c., num. 99, et alii.

40 Imo et in caeteris quoque casibus admittuntur pauperes ad testimonium, si caeteroquin sint personae honestae, et neutiquam suspectae propter suam paupertatem, prout clare desumitur ex cit. cap. *Si quis testium* 8 de Testibus, et tenet Glossa, ib., verb. *Paupertate,* et DD., ib., teste Reiff., l. c., n. 100, ac tenuit Rota apud Rubeum, p. 12, dec. 57, num. 12, auctoritate Baldi in cit. cap. *Si quis testium,* n. 5, intelligens etiam in causa ardua, qualis de facto erat illa, in qua Rotalis decisio emanavit. Et hoc idem procedit, quamvis pauper sit vilis, si tantum sit vilis, quia pauper. Rota, l. c.; Menoch., l. 3, de Arbitr. iud., caus. 96, n. 5, et cum pluribus aliis ibi allegatis Reiff., l. c., n. 100, et alii.

41 Feminae regulariter possunt esse testes in causis civilibus, tam de iure canonico, quam civili. Sic communis doctorum, teste Pirhing, l. c., n. 66. Et quidem loquendo de iure civili, habetur in l. *Ex eo* 18 ff. de Testibus, l. *Qui testamento* 20, § *Mulier,* ff. Qui testamenta facere possunt. Et loquendo de iure canonico, habetur in c. *Mulieres* 2 de Iudiciis in 6, et c. *Ex eo* 2, et ibi Glossa, verb. *Testimonium,* caus. 15, qu. 3.

42 Et hoc procedit etiam in causa matrimoniali, quamvis inter causas civiles gravissima et valde ardua censeatur. *Communis,* et colligitur aperte ex c. *Super eo* 22 de Testibus, et c. *Videtur* 3 Qui testimonium accusare possunt.

43 Dicitur autem notanter *regulariter,* quia feminae in aliquibus causis civilibus nequeunt esse testes, et signanter in causis feudalibus, textu claro, l. 2 Feud., tit. 32 Qui testes sunt necessarii; Mascard., concl. 754, n. 2; Farinac., qu. 59, n. 25; Pirhing, l. c., n. 67; Reiff., l. c., n. 89, et alii.

Excipiuntur tamen feminae illustres, et ha- 44
bentes feudum sub se, quia tales possunt esse testes etiam in causis feudalibus; Mascard., l. c., n. 3; Farinac., l. c., n. 40; Pirhing, loc. cit., num. 67; Reiff., l. c., n. 89, et alii.

Neque feminae possunt esse testes in causis 45
civilibus arduis et magni momenti; in istis enim requiruntur testes magis idonei, quibus nihil prorsus vitii obiici possit, quales non sunt feminae: *Nam,* ut expresse dicitur in c. *Forus* 10 de Verb. signific. in fine: *Nam varium et mutabile testimonium semper femina producit;* ita Farinac., c. qu. 59, n. 37 et 38; Pirhing, l. c., num. 66; Reiff., l. c., n. 90, et alii.

Item nequeunt feminae esse testes in testa- 46
mentis, textu expresso in § *Testes autem* 6 Inst. de Testamentis ordinandis, et l. *Qui testamenta* 20 ff. Qui testamenta facere possunt.

Possunt tamen feminae esse testes in codicillis. 47
Glossa, in l. *Si qui* 8 Cod. de Codicillis; Tuschus, lit. C, conclus. 405, num. 1; Baldus, cons. 283 circa finem, l. 3; Molina, disp. 131, n. 6; Pirhing, l. c., n. 74, ubi ex aliis dicit, id esse verum, etiamsi omnes testes essent feminae; Reiff., l. c., num. 8, et l. 3 Decr., tit. 26, n. 711, ubi testatur de communi aliorum. Vide verb. *Testam.,* art. 1, n. 6. Insuper 48
possunt feminae esse testes etiam in testamentis ad pias causas. Et id favore piae causae et animae testatoris; Ancharanus in cap. *Cum esses* 10, n. 6, de Testam.; Fagnan., ibidem, n. 34 et seq.; Card. Petra, tom. 2 Comment. ad const. 10 Innoc. III, sect. 3, n. 29; Reiff., l. 2 Decr., tit. 20, n. 88, et alii. Vide verb. *Testam.,* art. 2, n. 21.

Feminae de iure canonico nequeunt esse te- 49
stes in causis criminalibus criminaliter motis; c. *Mulierem* 17, iuncta Glossa, verb. *Ne testis,* caus. 33, qu. 5, c. *Forus* 10, iuncta Glossa, verb. *Mulier,* de Verb. signif. Et ita Mascard., concl. 762, num. 1; Farinac., qu. 59, n. 1 et plur. seq.; Pirhing, l. c., n. 69, ubi testatur de communi. Et ratio est, quia feminae de sua natura sunt mutabiles et inconstantes, et ideo minus idoneae reputantur a sacris canonibus, ut sint testes in causis criminalibus criminaliter motis, in quibus agitur de gravissimo praeiudicio reorum.

Notanter autem dicitur *in causis criminalibus* 50
criminaliter motis, quia in causis criminalibus solum civiliter motis, v. g. ad compensationem damni illati, vel ad privationem beneficii alicuius inhabilis, seu non canonice electi vel promoti, etiam de iure canonico possunt feminae esse testes. Cap. *Tam litteris* 33 de Testibus, et ibi Glossa, verb. *Feminas;* Pirhing,

loc. cit., num. 70; Reiffenstuel, l. c., n. 91, et alii.

51 Item de iure canonico possunt feminae esse testes, si agatur de crimine per modum denuntiationis, exceptionis vel inquisitionis, ut clare constat ex c. *Quoniam* 3 de Testibus, ubi cum quaedam crimina Epiphanii presbyteri denuntiata fuissent Papae Gregorio, is mandavit Sabino defensori Sardiniae, ut tam mulieres, cum quibus illa commisisse asserebatur, quam alios de ea re conscios Romam adduci curaret, seu ut ibi notant Hostiensis, et alii canonistae, eorum examen eo mitteret, ut sic veritas aperiri posset. Sic Glossa in cit. cap. *Quoniam* in principio; Pirhing, l. c., n. 70; Reiff., l. c., n. 92; Farin., cit. qu. 59, n. 9, allegans plurimos alios.

52 Item de iure canonico possunt feminae esse testes etiam in crimine haeresis, laesae maiestatis, simoniae, et aliis exceptis criminibus. *Communis,* per text. in c. *In fidei favorem* 5 de Haeret. in 6, c. *Tanta* 7, et c. *Per tuas* 32 de Simonia, cum similibus.

53 Item de iure canonico possunt feminae esse etiam in causis criminalibus testes, quando non possunt haberi aliae probationes; vel quando agitur ad defensionem alicuius, seu ad probandam eius innocentiam; et generaliter in omnibus illis causis, in quibus de iure canonico possunt esse testes etiam personae infames; in ipsis possunt etiam, ac multo magis feminae esse testes. Glossa in cit. can. *Mulierem* 17, verb. *Nec testis,* caus. 33, qu. 6; Reiff., loc. cit., num. 62; Pirhing, loc. cit., num. 77; Farinac., cit. qu. 59, num. 8 et 10 et seq., et alii passim. Unde, vide dicta supra a n. 20.

54 De iure civili possunt feminae, dummodo non sint criminosae, aut infames, esse testes etiam in causis criminalibus criminaliter motis. L. *Ex eo* 18 ff. de Testibus, et l. *Qui testamento* 20, § *Mulier,* ff. Qui testamenta facere possunt. Ita Abbas in cit. cap. *Quoniam* 3, n. 2, de Testibus; Clarus in Practic., § fin., quaest. 24, num. 2; Mascard., loc. cit., conclus. 762, num. 11; Farinac., cit. qu. 59, num. 17; Pirhing, l. c., num. 68, testans de communi.

55 Dicitur autem notanter, *dummodo non sint criminosae aut infames,* quia istae, ut quae corpore palam ac sine delectu quaestum fecerunt, nec de iure civili possunt in causis criminalibus criminaliter motis esse testes; leg. *Testium* 3, § 5, et ibi Glossa, verb. *Quae palam,* ff. Testibus.

56 Item neque de iure civili possunt feminae esse testes in causis criminalibus valde gravibus et arduis, ut cum agitur de poena mortis inferendae, tunc enim etiam tres feminae contestes reum non convincunt, et id propter exceptiones ex earum sexu resultantes, cum feminae suapte natura sint nimis mutabiles, fragiles ac inconstantes. Mascard., l. c., num. 14; Farin., l. c., n. 21, 23 et 26; Pirhing, l. cit., n. 68, et alii.

57 Pupilli seu impuberes regulariter in nulla causa, sive civili, sive criminali possunt esse testes, et hoc ob defectum, seu infirmitatem sui iudicii, aut consilii, textu claro in leg. *Testium* 3, § 5, et ibi Glossa, verb. *Impubes,* et verb. *Lubricum,* ff. de Testibus, l. *Inviti* 19 ff. eod., can. *Infamis* 1, causa 3, qu. 7, ibi: 58 *Et impubes, quia iudicio caret.* Unde impuberes neque possunt esse testes in testamentis, textu expresso in § *Testes autem,* § 6, Instit. de Testam. ordinandis, l. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testam.

59 Dicitur autem notanter *regulariter,* quia variis casibus possunt impuberes esse testes. Et signanter pro matrimonio contrahendo in locis recepti Conc. Trid., sess. 14, cap. 1, de Reform. matrimonii; duo enim testes praeter parochum ibi a Concilio requisiti possunt etiam esse impuberes; dummodo sint rationis compotes et bene percipiant quid agatur; Concilium enim Trid., l. c., duos vel tres testes simpliciter, et sine ullius peculiaris qualitatis mentione ad valorem matrimonii requirit. Ubi autem lex non distinguit inter puberes et impuberes, neque nos distinguere debemus, cap. *Quia circa* 22 de Privil., et l. *De pretio* 8 de Publiciana in rem actione; si enim illos voluisset puberes, expressisset, quia, quod voluit expressit, arg. c. *Inter corporalia* 2 de translatione Episcop., § *Sed neque istud,* cap. *Ad audientiam* 12 de Decimis, adeoque, etc. Et sic expresse tenent Barbosa, part. 2, de offic. et potest. Episc., alleg. 32, n. 138; Sanchez, lib. 3 de Matrimonio, disp. 41, num. 4 et 5; Layman, lib. 5 Theol. mor., tract. 10, part. 2, cap. 4, num. 6; Reiff., lib. 2 Decr., tit. 20, num. 74, et lib. 4, tit. 3, num. 103, et alii passim.

60 Item impubes factus pubes testificari potest de iis, quae vidit in impubertate sua, Glossa in l. *Testium* 3, verb. *Impubes,* ff. de Testibus; Farin., qu. 58, n. 55, allegans alios; Speculator, tit. de Teste, § 1, n. 35, asserens ita tenere omnes; Reiff., l. c., n. 77. Et ratio est, quia pubes factus non prohibetur ullo iure testificari de iis, quae vidit tempore suae impubertatis, adeoque debet admitti, l. *Testimoniorum usus* 1, § 1, ff. de Testibus, ibi: *Adhiberi quoque testes possunt non solum in criminalibus causis, sed etiam in pecuniariis litibus, sic ubi res postulat, et hi, quibus non interdicitur testimonium, nec ulla lege a dicendo testimonio excusantur.* Concessum enim intelligitur, quod expresse non prohibetur, uti habet Glossa marginal. communiter recepta in c. *Inter corporalia* 2 de translat. Episcop., verb. *Non invenitur,* arg. l. *Mutus* 45, § 1,

ff. de Procuratoribus, et cit. l. *Testimoniorum usus* 1 de Testib.

61 Item impuberes pubertati proximi possunt esse testes in revelanda occisione sui domini, et similibus, textu expresso in leg. *Excipiuntur* 14 ff. de S. C. Syllaniano; Farinac., dict. qu. 58, n. 15, 16 et 18, cum aliis ibi citatis; Speculator, l. c., n. 34; Reiff., l. c., n. 76, et alii.

62 Item tales impuberes possunt esse testes in crimine laesae maiestatis. *Communis*, argum. leg. *Nullus* Cod. Ad legem Iuliam maiestatis.

63 Item in crimine haeresis. *Communis*, per text. in cap. *In fidei* 5, et c. *Accusatus* 8, § *Licet*,

64 de Haeret. in 6. Item quando aliae probationes haberi non possunt, seu veritas aliter haberi non potest, quam per tales impuberes, per dicta a simili de infamibus supra a num. 20. Vide ibi.

65 Puberes minores viginti annis non possunt regulariter esse testes in causis criminalibus. Farinac., qu. 57, n. 10 et 23; Speculator, tit. de Teste, § 1, num. 34; Pirhing, l. c., n. 75; Reiff., l. c., num. 70, et alii passim per clarum textum in leg. *In testimonium* 19 ff. de Testib., et in can. *Testes* 3, § *In testimonium*, caus. 4, qu. 2, quo utroque in loco sic praecise statuitur: *In testimonium accusator citare non debet eum, qui in iudicio publico reus erit, aut qui minor viginti annis erit;* ubi Glossa final. istud recte intelligit in causa criminali, uti etiam non obscure indicat ly *accusator*.

66 Dicitur autem notanter *regulariter*, quia tales puberes minores viginti annis possunt esse testes in criminibus exceptis, et quando aliter veritas haberi non potest, cum in similibus, ut dictum est supra n. 62, possint esse testes etiam impuberes, adeoque a fortiori puberes, licet minores viginti annis. Farinacius, qu. 57, num. 29, cum pluribus aliis ibi citatis; Alexander, conclus. 64, num. 5 et 6, lib. 1; Mascard., de Probationibus, conclus. 1253, n. 7; Reiffenstuel, l. c., n. 84, et alii passim.

67 Puberes maiores viginti annis, quamvis adhuc sint minoremnes, seu minores viginti quinque annis, possunt esse testes in causis criminalibus, prout colligitur clare a sensu contrario ex cit. l. *In testimonium* 20 ff. de Testibus, et cit. can. *Testes* 3, § *In testimonium*, caus. 4, qu. 2; Reiff., l. c., n. 83; Farinac., qu. 58, n. 19 et 21, citans plurimos alios, et appellans hanc sententiam verissimam, et magis communiter receptam, quamvis nonnulli sentiant contrarium.

68 Puberes minores viginti annis possunt ordinarie esse testes in causis civilibus. *Communis*. Et ratio est, quia tales puberes nullibi prohibentur esse testes in dictis causis civilibus; adeoque debent admitti per dicta et iura adducta supra, n. 60.

Dicitur tamen notanter *ordinarie*, quia tales 69
puberes minores viginti annis nequeunt esse testes in causis civilibus valde arduis et magni momenti per dicta et iura adducta supra, num. 38.

Parentes regulariter prohibentur ferre testi- 70
monium pro filiis, et econtra filii pro parentibus. *Communis*, textu expresso in l. *Testis* 9 ff. de Testibus, ibi: *Testis idoneus pater filio, aut filius patri non est*, l. *Parentes* 6 Cod. de Testibus, ibi: *Parentes et liberi invicem adversus se nec volentes ad testimonium admittendi sunt.* Et concordat can. *Si testes* 5, § *Testis idoneus*, et § *Parentes*, caus. 4, qu. 2. Et id propter naturalem affectionem, quam inter se gerunt, ob quam eorum testimonium redditur suspectum.

Et hoc extenditur etiam ad omnes ascenden- 71
tes et descendentes, tam in linea paterna, quam materna usque in infinitum, quia dicti omnes quantum ad propositum veniunt appellatione parentis. *Communis*, textu expresso in leg. *Appellatione* 61 de Verborum significat., ibi: *Appellatione parentis non tantum pater, sed etiam avus et proavus, et deinceps omnes superiores continentur, sed et mater, et avia, et proavia.*

Dicitur autem notanter *regulariter*, quia plu- 72
res sunt casus, in quibus valet testimonium patris vel matris pro filio, et signanter in probanda filii aetate, quia parentes de aetate filiorum meliorem prae caeteris notitiam habent. *Communis*, per textum in l. *Etiam* 16 ff. de Probationibus, ibi: *Etiam matris professio filiorum recipitur; sed et avi recipienda est.* Talis autem testificatio parentum de aetate fi- 73
liorum non facit semiplenam probationem, sicut alterius testis extranei, si redundet in commodum filii cum alterius praeiudicio, sed solum praesumptionem aliquam et leve indicium affert, nisi adminiculis adiuvetur, ut est v. gr. liber patris, in quo scripta est aetas filii, et huiusmodi. Mascard., de Probat., concl. 668, n. 12 et seq.; Farinac., qu. 54, n. 178 et seq.; Pirhing, l. c., n. 34; Reiff., l. c., n. 103, et alii.

Item quando causa agitatur inter duos filios; 74
tunc enim parens potest esse testis pro uno contra alium, quia aequalis affectio, quam praesumitur habere erga omnes filios, tollit omnem suspicionem, arg. l. *Non solum* 67, § 1, ff. de ritu Nuptiarum, ibi: *Quia par affectionis causa suspicionem fraudis amovet;* Mascard., conclus. 1148, num. 29; Farin., qu. 54, n. 205; Pirhing, l. c., n. 34; Reiff., l. c., num. 107, et alii.

Item possunt parentes, aliique consanguinei 75
testes esse in causa matrimoniali filiorum, ubi agitur super consanguinitate vel affinitate aliquorum, quia isti melius prae caeteris id scire praesumuntur. Cap. *Videtur* 3 Qui matrimo-

nium accusare possunt, cap. *Licet ex quadam* 47 de Testibus, can. *De parentela* 8, caus. 35, qu. 6.

76 Item parentes, aliique consanguinei, aut affines utriusque sexus possunt esse testes, ubi agitur de matrimonio inter aequales contrahendo, et dubitatur, an vir et mulier sibi invicem promiserint, cit. c. *Videtur* 3 Qui matrimonium accusare possunt, et cap. *Super eo* 22, iuncta Glossa, verb. *Cum mater*, et Abbate, n. 8, ac Barbosa, ib., n. 4, de Testibus; Farinac., de Testibus, qu. 54, n. 191; Mascardus, de Probationibus, concl. 1024, n. 23, cum pluribus aliis ibi citatis; Pirhing, loc. cit., num. 36; Reiffenstuel, loco cit., n. 110, et alii.

Dicitur autem notanter *inter aequales*, quia

77 si magna adsit disparitas inter contrahentes, ut si mulier longe superet, et excedat virum nobilitate, honore, potentia, divitiis et huiusmodi, vel vir mulierem; tunc parentes, aliique consanguinei aut affines non censentur testes idonei, cum ob eorum affectionem et coniunctionem sanguinis seu parentelae semper praestantiores aut locupletiores nuptias isti praecipiant, adeoque reddantur suspecti, ut expresse deciditur in cit. c. *Super eo* 22 de Testibus, et tenet ibi Glossa, verb. *Cum mater*, et Abbas, n. 8, ac Barbosa, n. 4 et 5; Pirhing, loc. cit., n. 36; Reiffenstuel, l. c., num. 111, Menoch., de Arbitr. iudic., lib. 2, cas. 102, n. 6 et 7, et alii. Qui tamen recte concludunt, tale testimonium esse relinquendum iudicis arbitrio, ut inspecta qualitate personae et affectionis, diiudicet, qualis fides sit ipsi praestanda, ut cum aliis etiam advertit Ventriglia, tom. 1, adnot. 3, § 3, n. 2 et seqq.

78 Maritus pro uxore, et contra uxor pro marito regulariter testis esse non potest. *Communis*, per text. in can. *Si testes* 3, § *Idonei*, caus. 4, qu. 2, iuncta Glossa, ibid., verb. *Imperari*, leg. *Etiam iure* 3 Cod. de Testibus, iuncta Glossa, ibid., verb. *Etiam iure*, vers. *Quod in viro et uxore:* et id merito est statutum propter magnam affectionem, quae est, vel praesumitur inter coniuges, aliis relictis

79 non inferioribus motivis. Et propter eamdem rationem extenditur etiam ad sponsam de futuro, et ad concubinam atque amasiam; Mascard., conclus. 1428, num. 4 et 5; Farinac., quaest. 54, num. 215; Pirhing, loco citato, num. 37; Reiffenstuel, loco cit., n. 114 et 115, et alii.

80 Consanguinei et affines illius, qui ipsos producit ut testes pro se adversus extraneos, non sunt testes idonei; ipsi enim ob naturalem affectionem erga suos consanguineos et affines redduntur nimis suspecti. *Communis*, per text. in l. *Testium fides* 3, in princip., ff. de Testibus, et can. *Si testes* 3, § *Testium fides*, caus. 4, qu. 2, can. *Consanguinei* 1, can. *Accusatores* 2, can. *Accusatoribus* 3, et c. *Suspectus* 4, caus. 3, qu. 5, c. *Absens per alium* 18, caus. 3, qu. 9, cum similibus.

Domestici ipsius producentis non sunt testes 81 idonei. *Communis*, per textum expressum in cit. leg. *Etiam iure* 3 Cod. de Testibus, ibi: *Etiam iure civili domestici testimonii fides improbatur*, et concordat cit. can. *Si testes* 3, § *Etiam*, caus. 3, qu. 2, ubi ipsissima tradita verba adducuntur, leg. *Testes eos* 24 ff. de Testibus, ibi: *Testes eos, quos accusator de domo produxerit, interrogari non placuit.* Et concordat cit. can. *Si testes*, § *Testes*, ubi eademmet praecisa verba habentur, et c. *In litteris* 24 de Testibus, iuncto eius Summario sic praecise dicente: *Non sunt idonei testes quos actor de familia sua produxit.*

Supradictae autem conclusiones de marito et 82 uxore, de consanguineis et affinibus, et de domesticis, limitantur in variis casibus, et signanter quando pars adversa, contra quam supradicti testificantur, sponte eos ad ferendum contra se testimonium admittit; sive expresse, sive tacite nihil contra eorum testimonium opponendo; quisquis enim potest renuntiare favori pro se introducto, l. *Si quis in conscribendo* 29 Cod. de Pactis, cap. *Si diligenti* 12 de Foro compet., c. *Si de terra* 6 de Privil., adeoque, etc.

Item consanguinei, affines et domestici pos- 83 sunt esse testes in casibus, ubi veritas aliter quam per ipsos haberi non potest, ut si agatur de commissis in domo, nemore aut alio loco secreto. Cap. *Veniens* 33, § fin., de Testibus, cap. *Exsecrabilis* 11, iuncta Glossa, verb. *Iuramento*, de Testibus cogendis, cap. *Si testes* 3, § *Servi responsio*, 4, qu. 3, leg. *Consensu* 8, § 6, vers. *Super plagis*, Cod. de Repud., cum similibus.

Item domestici possunt esse testes, quando 84 sunt domestici utriusque partis, id est tam eius pro quo, quam eius contra quem producuntur; tunc enim cessat ratio suspicionis ob parem affectionem erga utrumque. Gabriel, Com. conclus., lib. 1, de Testibus, concl. 10, num. 68; Mascard., de Probationibus, conclus. 533, n. 36; Farinac., qu. 55, num. 92; Pirhing, l. c., n. 44, vers. *Limitatur quinto*, et alii passim.

Item domestici possunt esse testes instrumen- 85 tarii et testamentarii; cum enim ipsi ad id sint ab utraque parte rogati, censentur etiam ab utraque approbati, adeoque nequeunt amplius reprobari, sub praetextu quod sint domestici. Arg. l. *Si quis* 17 Cod. de Testibus; Mascard., concl. 534, n. 29 et 30, cum aliis ibi citatis; Farinac., qu. 55, n. 83; Pirhing, l. c., n. 45, vers. *Denique;* Reiffenstuel, loc. cit., n. 139, et alii.

Inimici testes esse non possunt contra eos, 86 cum quibus gerunt inimicitiam. *Communis*, per claros textus, in leg. *Testium fides* 3, in

princip., ff. de Testibus, Authent. de Testibus, § *Si vero dicatur,* collat. 7, can. *Accusatores* 2, et can. *Accusatoribus* caus. 3, qu. 5, can. *Si testes* 4, § *Testium fides,* caus. 4, qu. 2, c. *Cum oporteat* 19 de Accusationibus, cum similibus.

87 Imo inimici contra suos inimicos nequeunt esse testes, neque in criminibus exceptis, ut haeresis, Simoniae, laesae maiestatis, et huiusmodi. Cap. *Per tuas* 32, § *Nos vero,* de Simonia, iuncta Glossa, ibid., verb. *Inimici tui capitales;* Menoch., de Arbitr. iudic., lib. 1, qu. 29, n. 2 et 3; Mascard., concl. 901, num. 2; Farinac., qu. 53, num. 5 et seq.; Pirhing, loco citato, num. 53; Reiff., loc. cit., num. 133, et alii passim.

88 Parentes contra suos filios, et vicissim filii contra suos parentes in iudicio testificari non possunt. *Communis,* textu expresso in l. *Parentes* 6 Cod. de Testibus, ibi: *Parentes et liberi invicem adversus se nec volentes ad testimonium admittendi sunt;* et concordat per expressa eadem verba can. *Si testes* 3, caus. 4, qu. 1.

89 Parentum autem testimonium contra filios, et filiorum contra parentes admittitur in crimine laesae maiestatis, haeresis, et aliis atrocissimis exceptis criminibus. Clarus in Practic. crimin., § final. qu. 24, n. 22; Farinac., de Testibus, qu. 55, n. 173 et 174; Mascard., concl. 403, n. 65; Reiff., l. c., n. 149; Glossa in c. *Laudabilem* 1 de Conver. infidelium, verb. *Et Christiani.* Quod pugnantes pro patria et fide pater in filium, et filius in patrem insurgere debeat, argum. l. *Minime* 35 ff. de Religiosis et sumptibus funerum; tum quia filii nascuntur patriae seu republicae, leg. *Sicuti liberorum* 1, § 15, de Ventre in possessionem mittendo. Et quidem magis quam parentibus, ut inquit Glossa in cit. l. *Sicuti liberorum,* § 15, vers. *Reipublicae,* id probans ex l. *Postliminium* 19, § 7, de Captivis et postliminio; et sic doctores passim, arg. c. *In fidei* 4 de Haeret. in 6.

90 Liberti contra patronos, et econtra patroni contra libertos non possunt esse testes, nec volentes, nec inviti. *Communis,* can. *Episcopus* 58, caus. 4, qu. 2, can. *Si testes* 3, § *Ne patroni,* caus. 5, qu. 2 et 3, l. *Libertorum* 12 Cod. de Testibus, ibi: *Libertorum adversus patronos illicitas atque improbas voces poenae obiectione praecludimus, atque ita, ut non solummodo sponte prodire non audeant, sed ne vocati quidem in iudicium venire cogantur.* Exceptis tamen criminibus haeresis, laesae maiestatis, et aliis similibus atrocissimis per dicta, et adducta iura n. antec.

92 Iudaei nequeunt in iudicio esse testes contra Christianos. *Communis,* textu expresso in c. *Non potest* 24, caus. 2, qu. 7, et l. *Quoniam* 21 Cod. de Haeret., cum similibus.

93 Item dicendum est de paganis, haereticis, et quibuscunque aliis infidelibus. *Communis,* per text. in can. *Paganis* 23, et can. *Si haereticus* 20, caus. 3, qu. 7, cit. l. *Quoniam* 21 Cod. de Haeret., cum similibus.

Praedictae tamen duae conclusiones limitan- 94
tur in criminibus exceptis, ut haeresis, laesae maiestatis, et similibus; ac in casibus, in quibus veritas aliter, quam per ipsos haberi non potest. *Communis,* per textum in cap. *In fidei* 5, et cap. *Contra Christianos* 13 de Haeret. in 6.

Possunt insuper Iudaei, aliique infideles in 95
instrumentis, contractibus et testamentis esse testes saltem si alii commode haberi non possint. *Communis,* textu expresso in cit. l. *Quoniam* 21, in fine, Cod. de Haeret. ibi: *Caeterum testamentaria testimonia eorum, et quae in ultimis elogiis, vel in contractibus consistunt propter utilitatem necessariis, usus eis sine ulla distinctione permittimus, ne probationum facultas angustetur.*

Laici ordinarie non possunt esse testes contra 96
clericos et religiosos in causa criminaliter mota. *Communis,* per claros textus in can. *Nullus laicus* 2, caus. 2, qu. 7, can. *Beatus Petrus* 5, caus. 7, qu. 1, c. *De caetero* 14 de Testibus, cum similibus.

Nec valet obiicere, quod laici possunt cle- 97
ricos et religiosos accusare, et contra eos agere etiam in causa criminali, saltem si suam vel suorum iniuriam prosequantur, ut expresse dicitur in cit. cap. *De caetero* 14 de Testibus, adeoque possunt etiam contra eos esse testes. Non valet, inquam, quia ultra quam quod in cit. c. *De caetero,* statim additur: *Nec tunc etiam ad testimonium, sed ad accusationem possunt admitti;* stat adhuc evidens disparitas, quia testimonium dicere est maioris praeiudicii, quam accusare, quia iudex tenetur ferre sententiam secundum allegata, et per testes, non autem secundum propositam accusationem, can. *Iudices* 3, caus. 3, qu. 7, leg. *Rem novam* 14 Cod. de Iudiciis, cum similibus.

Dicitur autem in conclusione notanter *ordi-* 98
narie, quia secus est in criminibus exceptis, ut haeresis, laesae maiestatis, simoniae et huiusmodi, quia in istis, possunt laici testificari etiam contra clericos et religiosos, si zelo iustitiae, et non odii procedant. *Communis,* per text. in c. *Tanta* 7 de Simonia, c. *In fidei* 5 de Haeret. in 6, cum similibus.

Item notanter dicitur: *In causa criminaliter* 99
mota, quia in causa criminali civiliter mota, sicuti in causis civilibus possunt laici esse testes contra clericos et religiosos. Argum. cap. *Quoniam* 3, cap. *Ex parte* 7, et cap. *De caetero* 14 de Testibus: sic Abbas, in d. c. *De caetero,* n. 7; Barbosa, ibid., n. 3, argumento a sensu contrario desumpto; Mascard., conclus. 1364, n. 44; Farinac., qu. 61, de Testib., n. 120, cum pluribus aliis ibi allegatis; Pirhing,

l. c., num. 58; Reiffen., loc. cit., num. 164, et alii.

100 Insuper possunt laici esse testes contra clericos et religiosos ob defectum testium ecclesiasticorum, quia v. g. crimen a clerico inter solos laicos commissum est, ut in villa, ubi nulli reperiebantur ecclesiastici. Et hoc ne alioquin crimina clericorum et religiosorum remaneant impunita, et ipsis praebeatur ansa impune delinquendi. Arg. cap. *Venerabilis* 11 de Testib. cogendis, ibi: *Ne pro defectu testium pereat sua iustitia;* Abbas in cit. cap. *De caetero,* n. 3; Barbosa, ibidem, n. 3; Mascard., loc. cit., num. 45; Farinac., l. c., num. 107; Pirhing, l. c., num. 58; Reiff., l. c., n. 167, et alii.

101 Clerici et religiosi non possunt esse testes contra laicos in causa criminaliter mota. Cap. *Testimonium* 9, caus. 11, quaest. 1, iuncta Glossa, ibidem, verb. *Recipiat,* et Archidiacon., ibidem, num. 3, argum. cit. cap. *De caetero* 14 de Testib.; Mascard., conclus. 1538, num. 62; Pirhing, loco citato, num. 59; Reiffenstuel, loco citato, num. 268, et alii passim.

102 Et ubi agitur de imponenda laico criminoso poena sanguinis, non possunt clerici esse testes, nequidem in criminibus exceptis. Glossa, in can. *Aliquantos* 1, dist. 50, verb. *Ad sacerdotium;* Covarruv. in Clementin. *Si furiosus,* part. 2, § 6, num. 5; Farinac., cit. qu. 61, num. 66 et 67; Felin. in cit. c. *De caetero,* n. 1; Mascard., conclus. 1357, n. 62; Pirhing, l. c., num. 59; Reiffenstuel, l. c., num. 150, et alii.

103 Possunt tamen clerici esse testes contra laicos in causis criminalibus civiliter motis, et in causis civilibus. Archidiaconus in cit. c. *Testimonium,* n. 1; Abbas in cit. cap. *De caetero* 14 de Testibus, n. 1; Felin., ib., n. 1; Farinac., cit. qu. 61, n. 68 et seq.; Pirhing, loc. cit., n. 60; Reiff., l. c., n. 171, et ipso teste, alii passim, argum. can. *Quanquam* 7, caus. 14, quaest. 2.

104 Insuper clerici possunt esse testes contra laicos, ubi veritas aliter haberi non potest, non solum in civilibus et criminalibus civiliter motis, sed etiam in criminalibus criminaliter agitatis, dummodo non agatur de imponenda poena sanguinis. Farinac., cit. qu. 61, n. 71 et 72, cum aliis ibi allegatis; Felinus in cit. cap. *De caetero,* n. 1, vers. *Fallit secundo;* Alexander, consil. 65, num. 7, lib. 7; Pirhing, loc. cit., num. 60; Reiff., loco cit., n. 175, et alii per textum in cit. can. *Quanquam* 2, caus. 14, qu. 2. Et hoc ut ibi dicitur: *Ne veritas occultetur, et malus ut bonus aestimetur.*

105 In dictis tamen et similibus casibus clerici et religiosi ad testificandum cogi non possunt per iudicem laicum; clerici enim et religiosi sunt omnino exempti a iurisdictione fori laicalis. *Communis,* textu expresso in c. *Nullus iudicum* 2 de Foro compet., cum similibus. Vide verb. *Iuramentum,* art. 2, n. 43.

Unde si in defectu testium laicorum oportuerit clericum ferre testimonium, Episcopus eius ad requisitionem iudicis saecularis debet per se aut per alium examinare clericum, et eius iudicialem depositionem sub sigillo suo transmittere ad iudicem laicum, textu expresso in c. *Quanquam* 2, caus. 14, qu. 2, ubi ex Conc. Romano sub Eugenio Papa statuitur, quod in similibus casibus: *Ne veritas occultetur, et malus ut bonus aestimetur, in providentia proprii Episcopi sit, ut aut coram se, et competentibus iudicibus, aut aliter honorifice veritatem testificentur.* Ita Archidiaconus in cit. can. *Quanquam,* num. 2; Abbas, in cit. cap. *Cum nuntius,* num. 3, et Felinus, ibid., n. 3, de Testib.; Mascard., conclus. 364, n. 51; Farinac., qu. 61, n. 84; Pirhing, loco citato, num. 60; Reiffenstuel, loco cit., n. 177, et alii passim. 106

Imo plures praefatorum doctorum volunt, quod in simili casu examen clerici contra laicum de licentia et assensu Episcopi, si ita expedire iudicaverit, possit etiam fieri per iudicem saecularem, quia, ut dicunt, de licentia Episcopi potest clericus coram iudice saeculari testimonium ferre: Abbas, Mascard., Farinac., Pirhing, locis cit., et alii. Ac favet textus in can. *Super prudentia* 1 in fine, caus. 14, qu. 2, ibi: *Sed si casu contractui eos interfuisse contigerit, iubente Episcopo testimonium dicant;* et cit. can. *Quanquam* 2, eadem causa et qu., ibi: *Aut aliter honorifice veritatem testificentur.* Et ad id facit sequens decretum Sacrae Congregat. Immunit. relatum a D. Petro Andrea Riccio in sua Synopsi, verb. *Testis,* n. 1, his praecisis verbis: *Clericus absque licentia Episcopi non potest testimonium ferre etiam in causa civili coram iudice laico, sed pro licentia nihil est solvendum.* In Aquilana, 5 Maii 1637, lib. 3 Decr. Paul., pag. 30. 107

Qui tamen Riccius in dicta sua Synopsi, verb. *Facultas examinandi ecclesiasticos et exemptos,* adducit sequentia decem et octo decreta eiusdem Sacrae Congregationis Immunitis, ibi: 108

1. Attentis circumstantiis particularibus temporum, de ordine Sanctissimi datur emin. Legato facultas examinandi pro quinque casibus, qui possunt occurri etiam per alium (modo sit clericus) omnes personas ecclesiasticas utcunque privilegiatas, et speciali nota dignas cum praeservatione ab irregularitate pro hac vice tantum, et non transeat in exemplum, modo crimina sint gravia et enormia, scilicet contra quietem publicam. Bononien., 8 Maii 1697, lib. 2 Decr. Vall., p. 90.

2. Si veritas pro defensione rei aliunde ha-

beri non potest, datur Episcopo facultas, ut clerici possint in tribunali laico examinari in causa criminali pro defensione, praestito tamen prius iuramento coram d. Episcopo de servandis expressis in Praxi Genuensi, cap. 35, num. 6, scilicet ut articuli, super quibus deponent, non contineant criminalitatem, infamiam, negativam aut repulsam: et cum dispensatione ab incursu irregularitatis. Et detur salvus conductus clericis examinandis. Mediolan., 24 April. 1646, lib. 3 Decret. Paul., pag. 379.

3. Supplicante carcerato a curia laica pro examine sacerdotis in eius defensam, iniungitur vicario generali, ut eum examinet, et postea communicet examen curiae saeculari. Firmana, 19 iulii 1673, lib. 1 Decret. Alt., p. 822.

4. Ad hoc ut immunitas possit reintegrari, et iustitia adimpleatur, quando aliter et aliunde non potest iustificari, an carceratio sit facta in loco immuni? Conceditur facultas examinandi Fratres Ordinis Cappuccinorum, Praenestina, 7 iul. 1668, lib. 1 Decr. Alt., p. 239.

5. Sanctissimus concedit facultatem Ordinario examinandi regulares et saeculares exemptos in causa processus contra gubernatorem ob obsidionem positam ecclesiis pro capiendis confugitis cum solita praeservatione: Narnien., 26 Iulii 1672, lib. 1 Decret. Altov., pag. 719.

6. Episcopo conceditur facultas examinandi patentatos Sanctae Domus in causa extractionis. Lauretana, 2 Apr. 1679, lib. 1 Decr. Alt., pag. 332.

7. Archiepiscopo conceditur facultas, ut mandet per suos iudices examinari equitem Christi super interesse cuiusdam laici, et deinde tradat parti copiam authenticam examinis. Neapolit., 16 Sept. 1625, lib. Script. Vet., p. 71.

8. In causa mortis ex veneno secutae Sanctissimus tribuit facultatem examinandi coram Episcopo medicum sacerdotem, et consignandi examen curiae saeculari. Tropien., 30 Martii 1694, lib. 1 Decr. Vall., pag. 114.

9. Ut deveniatur in cognitionem furti, quatenus alii testes haberi non possint, conceditur vicario generali facultas examinandi sacerdotem. Mediolanen., 30 Iulii 1678, lib. 2 Decr. Alt., p. 4621.

10. Episcopus cum facultate S. Congregat. praevio iuramento coram se praestando ab ecclesiasticis, concedit facultatem iudici saeculari examinandi, et iisdem ecclesiasticis sese subiiciendi examini coram eodem iudice, praevia declaratione facienda per fiscum utendi depositione citra poenam sanguinis. Ostunen., 31 Maii 1704, lib. 3 Decret. Vall., pag. 584; Eugubina, 9 Septemb. 1673, lib. 1 Decr. Alt., pag. 837.

11. Ex secretaria status iussu Sanctissimi pro indaganda veritate quoad rapinas et furta patrata in legationibus Ferrariae, etc. datur vicario generali facultas examinandi mulierem exsistentem in conservatorio, ac etiam perquirendi in hospitali; Faventina, 6 Dec. 1692, lib. 1 Decr. Vall., p. 9.

12. Datur eminent. Legato facultas examinandi, annuente Sanctissimo, etiam per alium (modo sit clericus) in causa furti sacrilegi vasorum sacrorum facti a Fratre laico, regulares cappuccinos, et cogendi etiam per censuras cum praeservatione ab irregularitate; Ravennaten., 1 Octobr. 1678, lib. 2 Decr. Alt., pag. 165. Similis facultas conceditur etiam quoad monacos Casinenses. Bonon., 14 Ian. 1679, lib. 2 Decr. Alt., p. 1699.

13. Ad hoc, ut dilucidari possit delictum resistentiae seu oppositionis armis factae contra curiam laicam, emin. Legatus Urbini ex mandato Sanctissimi potest examinare clericum, eumque cogere in casu renitentiae cum solita praeservatione ab irregularitate. Urbinaten., 27 Ianuarii 1694, lib. 1 Decret. Valleman., pag. 101.

14. Datur emin. Archiepiscopo facultas cogendi monachos Coelestinos, non obstantibus eorum privilegiis, ad se subiiciendum examini in tribunali legationis, praestito prius iuramento in curia ecclesiastica de dicenda veritate, dummodo agatur tantum iudicio civili. Bononien., 30 Nov. 1697, lib. 2 Decret. Vallem., pag. 122.

15. Conceditur gubernatori facultas examinandi ecclesiasticos in causa furti lampadae secuti in sacra aede Lauretana cum solita praeservatione ab irregularitate. Lauretana, 23 Augusti 1667, lib. 1 Decr. Alt., p. 147.

16. Iubente Sanctissimo datur gubernatori facultas in causa homicidii cuiusdam canonici, ut possit examinare etiam per alium (dummodo sit clericus) personas ecclesiasticas et notarium vicarii foranei, et in casu renitentiae, eos cogendi ac procedendi contra easdem, si culpabiles reperiantur, praemissa solita protestatione ad formam, cap. *Praelatis* de Homicid. in 6, sicque Sanctissimus eos praeservat ab omni irregularitate. Reatina, 27 Dec. 1682, lib. 1 Decret. Vallem., pag. 14; Verulana, 5 Decembris 1693, d. lib., pag. 91; Maceraten., 16 Decemb. 1693, et 25 Apr. 1694, dict. lib., p. 11, et alibi.

17. Annuente Sanctissimo, in causa grassationis datur gubernatori facultas examinandi etiam alium (dummodo sit clericus) fratrem religiosum, qui parum distabat a loco commissae grassationis. Spoletana, 22 Nov. 1693, lib. 1 Decr. Vallem., p. 87.

18. Conceditur Episcopo facultas impertiendi licentiam examinandi ecclesiasticos in causa homicidii, quando ex aliorum depositione nequeunt haberi probationes sufficientes ad iustitiam subministrandam cum solita praeservatione, facta

protestatione ad tenorem c. *Praelatis* de Homic. in 6; Eugubina, 9 Sept. 1673, lib. 1 Decret. Alt., p. 837.

109 An clerici et religiosi possint sine licentia suorum respective superiorum valide et licite esse testes in testamentis, instrumentis et contractibus laicorum. Vide verb. *Testamentum*, art. 1, n. 24 et 25.

110 Nemo potest esse idoneus testis in propria causa. *Communis*, textu expresso in leg. *Nullus* 10 ff. de Testibus, ibi: *Nullus idoneus testis in re sua intelligitur*, leg. *Omnibus* 10 Cod. eodem, ibi: *Omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem iura submoverunt*, can. *Si testes* 3, § *Nullus*, et § *Omnibus*, caus. 4, qu. 2 et 3, ubi ambae dictae leges canonizantur.

* Cum Gratiani decretum, quantumvis pluries Romanorum Pontificum cura emendatum fuisse non ignoretur, vim ac pondus legis non habeat, quin imo inter omnes receptum sit, quidquid in ipso continetur, tantum auctoritatis habere, quantum ex se habuisset, si nunquam in Gratiani collectione insertum foret, ut prae caeteris testatur SS. D. N. Bened. XIV, lib. 7 de Synodo, c. 15, n. 6; hinc sequitur quod praedictae leges nequeant dici canonizatae, quae tantum ex corpore iuris civilis desumptae sunt *.

111 Advocati et procuratores nequeunt esse testes in causa cui patrocinium praestiterunt. *Communis*, textu expresso in l. *Mandari* 25 ff. de Testibus, ibi: *Mandari cavetur, ut praesides attendant, ne patroni in causa, cui patrocinium praestiterunt, testimonium dicant;* cap. *Romanae* 3 de Testibus in 6, ibi: *In appellationis causa is, qui appellantis procurator vel advocatus in priori iudicio fuerat, non recipiatur in testem.* Et concordant can. *Si testes* 3, § *Patroni*, caus. 4, qu. 2 et 3, et cap. *Insuper* 6, in fine, de Testibus. Et id propter praesumptam affectionem in illam causam, cui patrocinium praestiterunt.

112 Neque iudices possunt esse testes in causis quas iudicarunt. *Communis*, per textum in cap. *Dilecto* 40 de Testibus. Et ratio est eadem, quae n. antec. Tum quia iudex, actor, reus, testis, distinctae in iudicio personae esse debent; can. *Nullus unquam* 1, et can. *Nullus introducatur* 2, caus. 4, qu. 4, c. *Forus* 10, § *In omni*, de Verborum significat., cum similibus.

113 Dicta de iudicibus, advocatis et procuratoribus dicenda sunt etiam de tutoribus vel curatoribus in causis suorum pupillorum vel minorum; item de administratoribus, syndicis et actoribus, cum eadem sit ratio eos repellendi a testimonio propter praesumptam affectionem ad negotium, quod gesserunt, quandoquidem commodum inde, vel honorem saltem, aut gratiam consequi possunt. *Communis*, per textum in cit. l. *Mandari* 25 ff. de Testibus, ibi: *Quod et in exsecutoribus negotiorum observandum.* Tum quia supradicti omnes censerentur quo- 114
dammodo esse testes in propria causa, argum. leg. *Si quidem* 1, § *In propria causa* 11, ff. Quando appellandum sit, ubi sic expresse habetur: *Propriam causam ab aliena quemadmodum discernimus? et palam est eam esse propriam causam, cuius emolumentum vel damnum ad aliquam suo nomine pertinet.* Quae ipsissima expressa verba habentur canonizata (* Vide supra n. 110 *) in can. *Biduum* 29, caus. 2, qu. 6, § *Palam est*, ibi: *Palam est eam esse propriam causam, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet.*

Proxeneta seu mediator inter contrahentes 115
regulariter testis esse non potest in actu seu negotio, in quo operam suam impendit, praesertim si propter huiusmodi officium aliquod salarium seu emolumentum receperit, ut colligitur ex cap. *Mediatores* 1, et ibi Glossa, verb. *Civiliter*, de Testibus in 6, et Authentic. de Testibus, § *Quoniam vero*, collat. 8, et cit. l. *Mandari* 25 ff. de Testibus. Et ratio est, quia propensus et affectus praesumitur ad negotium illud, cuius fuit mediator, perficiendum, confirmandum et approbandum, tum ne salarium aut emolumentum amittat, tum ne ei obiiciatur (etiamsi salarium non receperit), quod non bene in eo negotio se gesserit. Glossa in cit. Auth. de Testib., § *Quoniam*, verb. *Prohibitione;* Farinac., qu. 60, n. 206, cum seq., et alii ab ipso ibi allegati; Pirhing, loc. cit., n. 95, et alii passim.

Dicitur autem notanter *regulariter*, quia in 116
aliquibus casibus mediator seu proxeneta testis esse potest, et signanter quando ambae partes litigantes consentiunt ut mediator ad testificandum admittatur, tunc enim etiam invitus compellitur esse testis. *Communis*, textu expresso in cit. Auth. de Testibus, § *Quoniam vero*, et ibi Glossa, verb. *Legem*, et Glossa in cit. cap. *Mediatores* 1, verb. *Civiliter*, de Testibus in 6.

Item mediator seu proxeneta potest esse 117
testis, quando aliter absque ipso veritas haberi non potest, tunc enim etiam invitus, cogi potest ad testificandum in causis civilibus. Franc., in cit. c. *Mediatores* 1, num. 5, de Testibus in 6; Farinac., loco cit., n. 117 et seq., Mascard., de Probationib., conclus. 1039, n. 16; Pirhing, l. c., n. 96, vers. *Excipitur secundo*, et alii passim.

Item mediator potest esse testis favore ma- 118
trimonii; Mascard., l. c., n. 21; Farinac., l. c., n. 442; Pirhing, l. c., n. 96, vers. *Quinto*, et alii.

Praelatus, aliique clerici possunt esse testes 119
in causa civili suae ecclesiae: dummodo non subsit alia rationabilis causa illos impediens a

testificando. *Communis*, textu expresso in cap. *Cum nuntius* 12 de Testibus, ibi: *Non lateat prudentiam vestram quod clerici non sunt a ferendo testimonio super negotio ecclesiae suae (nisi alia rationabilis causa impediat) repellendi:* et concordat can. *Super prudentia* 1, caus. 15, qu. 2. Et ratio est quia iura Ecclesiae non sunt iura propria clericorum, cum bona Ecclesiae sint bona Dei et patrimonium Christi, can. *Quia tua* 8, et can. *Res Ecclesiae* 26, et can. *Nulli* 27, caus. 12, qu. 1, cum similibus. Et quod bona Ecclesiae non sint bona propria clericorum, et consequenter ipsi testificando de iis non sint testes in propria causa, colligitur a simili de bonis universitatis, quae non sunt singulorum, sed universitatis, ut expresse dicitur in l. *In tantum*, § 1, ff. de Divisione rerum, ibi: *Universitatis sunt, non singulorum.... si qua alia sunt communia civitatum:* et l. *Sicut* 7, § 1, ff. Quod cuiuscunque universitatis nomine, ibi: *Si quid universitati debetur, singulis non debetur, nec quod debet universitas, singuli debent;* et concordat lex *Sed si* 10, § 4, ff. de in Ius vocando.

120 Et idem a fortiori dicendum est de regularibus, qui sine dubio testes idonei pro suo monasterio reputantur, cum in ipsis magis cesset praesumptio affectionis, ac suspicio proprii interesse. *Communis*, per clarum textum in c. *Insuper* 6 de Testib., ubi Summus Pontifex Eugenius III expresse concedit priori et Fratribus SS. Trinitatis, ut liceat ipsis in causis propriae ecclesiae testimonium ferre, ibi: *Insuper statuimus ut liceat vobis in causis ecclesiae vestrae ferre testimonium.*

121 Canonici testes esse possunt eorum, quae gesta sunt in capitulo, ut in electionibus, et huiusmodi, quae secreto inter ipsos fieri solent, textu expresso in c. *Veniens* 38, § fin., de Testib., ubi id expresse ipsi conceditur, addita hac ratione: *Quia quae in capitulo aguntur, non possunt facile, nisi per canonicos ipsos probari;* et concordat c. *Cum dilectus* 32, § *Nos attendentes*, de Elect., cum similibus.

122 Notanter autem in conclusione sub n. 119 fuit dictum: *Dummodo non subsit alia rationabilis causa illos impediens a testificando:* quia in aliquibus casibus clerici tum saeculares, tum regulares impediuntur a testificando etiam in causa suae ecclesiae ex aliqua rationabili causa, ut ex excommunicatione, periurio, infamia, aut alio gravi crimine, ut patet ex dictis supra de infamibus, a num. 17, de criminosis a n. 24, de periuris a n. 29, de excommunicatis a n. 32.

123 Item clerici tum saeculares, tum regulares nequeunt esse testes in causa suae ecclesiae, quando in eadem causa constituti sunt actores, procuratores seu responsales, qui nomine ipsius ecclesiae seu monasterii causam exerceant, textu expresso in cit. c. *Insuper* 6 de Testibus. Et ratio est, quia nemo potest simul esse actor et testis in eadem causa. C. *Nullius unquam* 1, et c. *Nullus introducatur* 2, caus. 4, qu. 4, c. *Forus* 10, § *In omni*, de Verb. signif., cum similibus.

Item clerici nequeunt esse testes in causa 124
suae ecclesiae, quando commodum seu utilitas inde proveniens est singulorum; tunc enim censerentur esse testes in re et causa propria, in qua nemo testis idoneus reputatur, per iura adducta supra, n. 110, et doct. citatos infra, num. 117.

Unde canonicus nequit esse testis idoneus 125
in causa suae particularis praebendae, cum redditus ipsius, non ad capitulum, sed ad seipsum solum spectent, sicque in tali casu esset testis in propria causa, quod est omnino prohibitum per dicta adducta iura supra, n. 110, et doctores allegandos n. sequenti.

Sic etiam ob eamdem rationem Episcopus, 126
abbas, praelatus, seu rector ecclesiae non collegiatae nequeunt esse testes in rebus spectantibus ad solam suam mensam seu praebendam: nam tales redditus immediate et totaliter ipsis et non ecclesiae proveniunt, sicque censerentur esse testes, praesertim quoad fructus, in propria causa, quod penitus vetitum est per citata iura. Mascard., de Probat., concl. 1364, n. 29; Socinus, in Fallentiis Regul., 408, fall. 4; Ioan. Andr., in Addition. ad Speculatorem, tit. de Teste, num. 24, vers. *Dominicalis;* Farinac., quaest. 60, num. 462; Reiffenstuel., loc. cit., num. 206, 207 et 208, cum pluribus aliis ibi allegatis; Pirhing, loc. cit., num. 102, et alii.

Item in causa universitatis saecularis, vel al- 127
terius cuiuslibet possunt regulariter esse testes illi qui sunt de universitate vel communitate, ut cives pro sua civitate, oppidani pro suo oppido. *Communis.* Et ratio est, quia tales revera non sunt testes in propria causa per iura adducta supra, n. 119.

Hinc quando agitur de probatione confinium 128
admittuntur testes de civitate, oppido seu communitate, quia non testificantur in re propria, sed in ea quae est universitatis seu communitatis. Cit. l. *In tantum*, § 1, ff. de Divisione rerum, l. *Sicut* 7, § 1, ff. Quod cuiuscunque universitatis nomine, l. *Sed si* 10, § 4, ff. de in Ius vocando. Et sic communis doctorum, teste Mascardo, de Probat., concl. 395, n. 9, et Reiff., l. c., n. 315.

Dicitur autem notanter in conclusione *regu- 129*
lariter, quia testes de universitate possunt repelli in causis illis, ubi commodum inde resultans tangit singulos eorum. Et signanter in lite super nemore, vel pascuis, ubi singuli de communitate possunt ligna caedere, vel animalia sua pascere, quia tunc censerentur testificari singuli in sua propria causa. Ita Iason.

in l. *Sed si* 10, § *Patronum*, n. 7, ff. de in Ius vocando; Felinus in c. *Insuper* 6, n. 5, de Testib.; Menoch., cap. 106, n. 13; Farinac., qu. 60, num. 405 et seq.; Pirhing, loc. cit., n. 102; Reiffen., l. c., num. 219; Covarruv., Practic. quaest., cap. 18, num. 4, testans de communi.

130 Item quando agitur de praedio aut vinea, cuius proprietas est quidem universitatis, ususfructus et utilitas pertinet ad singulos; tunc enim testes de universitate repelli possunt, quia censerentur testificari in propria causa. Felinus, in cit. cap. *Insuper,* num. 4; Baldus, in cap. *Cum unicus* 12, num. 1, de Testib.; Farinac., cit. qu. 60, n. 499 et 504; Pirhing, l. c., num. 102; Reiff., loc. cit. / num. 220, et alii.

131 Item propter eamdem rationem repelli possunt testes de universitate, quando, lite perdita, in singulos de universitate imponenda est certa collecta. Felinus, in cit. c. *Insuper,* n. 6; Baldus, ib., n. 3; Meoochius, cap. 106, n. 15; Farinac., cit. qu. 60, n. 505 et 507; Mascard., concl. 1422, n. 5 et 6; Reiff., l. c., n. 221, et alii.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

132 De infamibus quaestio apud DD. vertitur, num absolute et in genere repellantur, an admittantur salvis exceptionibus.

133 De iure civili *infamia iuris notati* indistincte a testimonio non repelluntur, sed quidem tantum specialiter enumerati in l. 5 ff. de Testib., quales sunt iudicio publico damnati, qui pugnant cum bestiis lucri causa, quaestum corpore facientes, ad testimonium falsum dicendum pecunia corrupti; sic etiam in leg. 25, princ., ff. eod., repelluntur speciatim damnati repetundarum; porro damnati ob adulterium l. 18 ff. eod., et ob carmen famosum leg. 21 ff. eod. Praeterea senatu moti ob turpitudinem, nec restituti l. 2 de Senat., quae specialis enumeratio argumento est, non omnes in genere infames excludi, sed caeteros quidem admitti, non tamen esse testes omni exceptione maiores; Umm. in Process. 16, n. 9; Menoch., de Arbitr. iud. quaest., lib. 1, qu. 27.

At de iure canonico indistincte repelluntur 134
c. 54, d. titulo, c. 15, c. 6, qu. 1, adeo ut etiam iudex testes infames, nemine opponente, repellere debeat.

Infamia vero facti notati nec iure civili, nec 135
iure canonico absolute repelluntur. Carpzov., Iurispr. forens., const. 16, defin. 71, num. 7; Han., ad Wesembec., tit. de Test., n. 3.

Postulat tamen aliquando rei conditio, ut 136
infames admittantur, si alii testes deficiant, et per infames tantum veritas haberi queat. Sed 137
quantum tunc fides ipsis haberi queat exponit iurisconsultus in l. 21, § 2, ff. dict. tit., his verbis: *Si ea rei conditio sit, ubi arenarium testem, vel similem personam admittere cogimur, sine tormento testimonio eius credendum non est.*

Ex qua lege generaliter doctores inferunt: 138
Quibus casibus testis infamis, iure permittente, ad testimonium admittitur, fides ei sine tormentis non habetur. Faciunt etiam leg. 13 Cod. dict. tit., et novell. 90, cap. 1.

Provocat huc etiam Pontifex in can. 7, c. 2, 139
qu. 1, in fine, inquiens: *Multae leges sanciunt, uti vilissimis testibus sine corporali discussione credi non debeat.*

Hi autem textus coniunctim considerati osten- 140
dunt, non absolute testes vilissimos et infames torturae esse subiiciendos, sed ubi gravitas causae hoc postulat, ut veritas absque eis aliter haberi non possit, et tamen suspicio falsi vel corruptionis adsit, quod veritatem fateri nolit; ut adeoque tormenta non fidem per se faciant, sed tantum operentur, ut a suspecto fides eo facilius erui possit; Tabor., de Tortur., c. 5, num. 18 et seq. Quorsum potissimum pertinet, si testes vacillent aut varient, de quibus tamen constat quod facti notitiam habeant. Carpzov., Process. crim., qu. 119, n. 46 et seq.

ARTICULUS II. *Quoad ea quae concernunt testium numerum, testes, contestes, testes singulares, testes de scientia, testes de credulitate, testes de auditu, testium productionem, iuramentum, et examen, ac interrogatoria suggestiva.*

SUMMARIUM. 1. Regulariter in qualibet causa, sive profana vel saeculari, sive ecclesiastica, sive criminali, sive civili, ad legitimam probationem requiruntur, et sufficiunt duo testes idonei, et omni exceptione maiores; nisi expresse per legem aut canonem plures in aliqua causa requirantur. – 2. Assignantur variae causae, in quibus tum de iure civili, tum de iure canonico requiruntur plures, quam duo testes, ad n. 4. – 5. Unus solus testis, cuiuscunque sit dignitatis, non sufficit ad legitimam probationem. – 6. Afferuntur tamen varii casus, in quibus sufficit unicus testis. – 7. Testes quoad probationem alii vocantur testes contestes, et alii singulares, et qui sint utrique. – 8. Singularitas testium est triplex, nempe obstativa, adminiculativa et diversificativa. – 9. Singularitas obstativa quae sit. – 10. Singularitas adminiculativa quae sit. – 11. Singularitas diversificativa quae sit. – 12. Testes singulares *singularitate obstativa* nihil probant. – 13. Testes singulares *singularitate diversificativa,* quamvis plene non probent, singuli tamen probant tantum quantum unus. – 14. Testes singulares *singularitate adminiculativa* probant in causis civilibus idem factum genericum, continuum, successivum. – 15. Quinimo etiam in causis criminalibus, si testes plures testentur de diversis actibus, seu indiciis ad eumdem omnino finem et effectum tendentibus. – 16. Quamvis tamen in causis criminalibus caute sit procedendum ad reos poena ordinaria condemnandos per solas attestationes similium testium. – 17. Testes quoad probationem, alii dicuntur testes de scientia, alii testes de credulitate, et alii testes de auditu, et qui sint omnes. – 18. Ordinarie loquendo, ad legitimam facti proba-

tionem requiruntur testes de scientia. - 19. Hinc ordinarie loquendo, ad legitimam facti probationem non sufficiunt testes de credulitate, et testes de auditu alieno. - 20. Assignantur tamen aliqui casus, in quibus admittuntur ad probationem etiam testes de credulitate et testes de auditu alieno. – 21. Testes regulariter producendi sunt post litem contestatam; et citata parte adversa. – 22. Dantur tamen plures casus, in quibus testes produci possunt etiam ante litem contestatam. Et signanter in causis civilibus, cum adest periculum ne testimonii facultas pereat. - 23. Item si reus legitime citatus comparere noluerit, sicque contumax fuerit, simulque periculum sit in mora. - 24. Item etiam lite contestata, possunt produci et recipi testes *ad perpetuam rei memoriam,* ne videlicet in posterum probationis copia pereat. – 25. Item quando agitur per viam inquisitionis super aliquibus excessibus: vel testium publicatio imminet facienda. - 26. Item in iudiciis summariis. – 27. In causis autem criminalibus criminaliter motis non possunt unquam produci, et recipi testes lite non contestata pro instituenda futura accusatione. - 28. Secus autem est dicendum in causis criminalibus solum civiliter motis. – 29. Ordinarie tres solum testium productiones fieri et admitti possunt, quarta vero nonnisi ex gravi causa, et cum solemnitate legali admitti potest. - 30. Dicta requisita solemnitas legalis in quarta productione testium importat iuramentum super tribus punctis iudicialiter praestandum, quae tria puncta assignantur. - 31. Qui testificata, seu depositiones testium nondum didicit, neque testibus producendis renuntiavit, potest in eodem etiam iudicio, et super eisdem articulis iterum eosdem, vel alios testes producere. - 32. Post didicita autem testificata, seu didicitas testium depositiones, aut post factam publicationem attestationum, non potest pars super eisdem articulis, vel directe contrariis reproducere priores testes, neque alios novos producere. - 33. Dantur tamen varii casus, in quibus etiam post publicationem attestationum, aut didicita attestata, et insuper etiam post conclusionem in causa possunt adhuc produci novi testes, aut reproduci priores, etiam super eisdem articulis, et admitti novae probationes. - 34. Testes e longinquo producendi sunt sumptibus ipsius producentis. - 35. Insuper producens testes de longinquo debet eis compensare emolumenta, quibus testes ob absentiam carere debent, seu operas ob id ab eis omissas. - 36. Pars adversa, seu quicunque alius testium productionem iniuste impediens peccat graviter, et potest ob id excommunicari. - 37. Testes antequam deponant, debent iurare, alioquin eorum testimonium non valet, et nihil probat in iudicio. - 38. Testium iuramentum non est calumniae, sed veritatis, id est de tota veritate dicenda, quam noverint circa rem illam, super qua deposituri iurant. - 39. Iuramentum testium debet esse personale, ac praestari tactis sacrosanctis Evangeliis. - 40. Episcopi non iurant tactis corporaliter sacris Evangeliis, sed tantummodo iis coram se positis et inspectis, tacto suo pectore iurant. Quod extenditur etiam ad alios sacerdotes, et alios in sacris constitutos. - 41. Testes possunt interdum testificari de consensu partium etiam sine iuramento. – 42. Testes examinandi sunt ab ipsomet iudice. – 43. Ob iustam tamen causam potest iudex alteri personae idoneae eorum examen committere. - 44. Testes secreto, et singillatim seorsim ab aliis sunt examinandi, et non plures simul. – 45. Potest tamen, imo debet iudex adhibere notarium, aut duos viros idoneos, qui testium depositiones conscribant. - 46. Et insuper in examine testium super crimine haeresis, praeter notarium adhiberi debent aliae duae religiosae et discretae personae. – 47. Examinatio testium ordinarie fit in loco iudicii, et ante prandium, dum testes adhuc sunt ieiuni. – 48. Si autem expediens videatur, potest examinatio testium fieri etiam post prandium, ipsis testibus non ieiunis, et etiam extra locum iudicii. - 49. Personae egregiae, quando producuntur in testes, domi suae examinari possunt ac debent. - 50. Assignantur qui comprehenduntur inter personas egregias. - 51. Eodem privilegio gaudent etiam testes valetudinarii, et senes, vel debilitate confecti, aut paupertate depressi, et feminae. – 52. Quod dictum est de personis egregiis, locum non habet in causis criminalibus. - 53. Nec in causis civilibus valde arduis. - 54. In examinatione testium ultra interrogatoria generalia, sunt bis facienda interrogatoria specialia, quae generatim ad decem reducuntur, et hic assignantur. - 55. In testibus examinandis sunt omnino, utpote a iure prohibita, evitanda interrogatoria suggestiva. - 56. Assignantur interrogatoria suggestiva. – 57. Duplex potest esse suggestio, una scilicet aperta, et alia palliata, et quae sit utraque. - 58. Confessio rei per interrogationem suggestivam extorta, non praecedentibus signis, non sufficit ad ipsum condemnandum, si omnia inde secuta, sunt penitus nulla et invalida. - 59. Alia ad rem ad num. 66.

1 Regulariter in qualibet causa sive profana, vel saeculari, sive ecclesiastica, sive criminali, sive civili ad legitimam probationem requiruntur, et sufficiunt duo testes idonei, et omni exceptione maiores; nisi expresse per legem, aut canonem plures in aliqua causa requirantur. *Communis,* per expressos textus c. XVII, 6, Deuteronomii, ibi: *In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur;* c. XIX, 15, eiusdem Deuteron., ibi: *In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum;* Matth. XVIII, 16, ibi: *Ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum;* cap. *Licet* 25 eod., ibi: *Iuxta illud Dominicum: In ore duorum vel trium testium stat omne verbum;* can. *Si testes* 3, § *Ubi numerus,* caus. 4, qu. 2 et 3, ibi: *Ubi numerus testium non adiicitur, etiam duo sufficiunt, pluralis enim locutio duorum numero contenta est,* leg. *Ubi,* n. 12, ff. de Testibus, ibi: *Ubi numerus testium non adiicitur, etiam duo sufficient; pluralis enim locutio duorum numero contenta est.*

Dicitur autem notanter: *Nisi expresse per* 2 *legem, seu canonem plures in aliqua causa requirantur;* quia in variis causis plures quam duo testes requiruntur, tum de iure civili, tum de iure canonico. Et quidem de iure civili in testamentis requiruntur septem testes, leg. *Hac consultissima* 21 Cod. de Testamentis; leg. *Haeredes* 21, § *In testamentis,* ff. Qui testamenta facere possunt. Et quinque testes in codicillis; leg. *Si quis* 8, § 3, Cod. de Codicillis. Item quinque testes requiruntur 3 in donatione facta causa mortis; leg. *Cum de mortis causa* 4 Cod. de Donationibus causa mortis. Item aliae plures sunt causae, in quibus plures quam duo testes requiruntur, quae brevitatis gratia relinquuntur videndae apud Speculatorem, tit. de Teste, § *De numero testium,* n. 1; Farin., tract. de Testibus, q. 63, n. 253, qui plures huiusmodi causas enumerant.

De iure canonico etiam in variis causis plu- 4 res quam duo requiruntur testes. Et signanter in purgatione canonica Episcopi requiruntur

testes duodecim; can. *Omnibus* 19, caus. 2, q. 4, et concordat c. *Nobilis* 1 de Purgatione canonica. Et in purgatione presbyteri septem, et in purgatione diaconi tres requiruntur, can. *Si legitimi* 12, ead. caus. 2, et q. 4. Item in causa divortii ob impotentiam viri septem requiruntur testes ex parte utriusque coniugis, qui iurent quod invicem cohabitaverint, et nunquam copulam habere potuerint, can. *Requisivisti* 2, caus. 33, q. 1, cap. *Laudabilem* 5, et c. *Litterae* 7 de Frigidis et maleficiatis. Item ad condemnandum Episcopum testes LXXII, presbyterum XLIV, diaconum XXVII, et subdiaconum, vel inferiorem clericum Ecclesiae Romanae VII requiruntur, in c. *Praesul* 2, caus. 2, quaest. 5. Unde in cap. *Licet* 23 de Testibus, expresse dicitur, quod *quaedam sint causae, quae plures quam duos exigant testes*. Quamvis tamen de consuetudine hodie ad convincendam quamcunque personam in quacunque dignitate constitutam sufficiant duo testes idonei, et omni exceptione maiores. Gratianus, in cit. can. *Praesul* 2, caus. 2, qu. 4, § *Ex praemissis,* et can. *Nullam* 3, § *Sed hoc,* ead. caus. et quaest.; Clarus, in Practic. criminal., lib. 5, § final., q. 66, n. 5; Pirhing., l. c., n. 8; Reiffenstuel, loc. cit., num. 244; Farinac., q. 63, de Testibus, num. 224, citans alios et communem.

5 Unus solus testis, cuiuscunque sit dignitatis, non sufficit ad legitimam probationem, ita ut nulla iudicialis controversia testimonio unius hominis, quamvis legitimo, terminari possit. *Communis,* et habetur expresse tum de iure divino ex adductis testibus supra, num. 1, et ex c. XVII, 6, Deuteronomii, ibi: *Nemo occidatur uno contra se dicente testimonium:* et ex eiusdem cap. XIX, vers. 15, ibi: *Non stabit testis unus contra aliquem.*Tum de iure canonico cap. *Veniens* 10 de Testibus, ibi: *Nec unius testimonium ad condemnationem sufficiat alicuius;* cap. *Licet* 23 eod., ibi: *Nulla est tamen causa, quae unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur;* can. *Si testes* 3, § *Iurisiurandi,* caus. 4, quaest. 2 et 3, ibi: *Unius testis responsio omnino non audiatur, etiamsi praeclarae curiae honore praefulgeat;* can. *Admonere* 8, caus. 33, qu. 2, ibi: *Nec Evangelium, nec ulla divina humanaque lex unius testimonio etiam idoneo quempiam condemnat, vel iustificat.* Tum de iure civili, l. *Iurisiurandi* 9 Cod. de Testibus, ibi: *Manifeste sancimus, ut unius omnino testis responsio non audiatur, etiamsi praeclarae curiae honore praefulgeat;* iuncto eius Summario, *ibidem,* ubi refert illud vulgatum: *vox unius, vox nullius.*

6 Dantur tamen plures casus, in quibus etiam unius testimonium ad plenam fidem et probationem faciendam sufficit. Et signanter in quibusdam causis non iudicialibus, nec alteri praeiudicialibus, ut quod talis infans sit baptizatus, talis clericus sit ordinatus, talis poenitens sit confessus, talis moribundus signa poenitentiae dederit, talis excommunicatus sit ab excommunicatione absolutus, talis Ecclesia sit consecrata, et huiusmodi, arg. c. *Cum itaque* 112, iuncta Glossa, ibid., verb. *Qui testimonio,* dist. 4, de Consecrat.; Mascard., de Probationibus, vol. 1, q. 11, n. 14, et conclus. 103, Farinac., q. 63, n. 26 et 27; Pirhing., loco cit., num. 112, et alii passim. Item in causis iudicialibus levioribus, in quibus non agitur de gravi praeiudicio tertii, et in causis summariis, in quibus de plano proceditur sola facti veritate inspecta, Mascard., cit. q. 11, num. 19; Farinac., cit. q. 63, num. 30; Maranta, de ordin. Iudic., part. 4, dist. 9, n. 75, Gabriel, Commun. conclus., lib. 1 de Testibus, concl. 1, n. 22 et 41; Reiffenstuel, loco cit., n. 280, et alii communiter. Item quando agitur de vitando peccato, dummodo parti ius non sit acquisitum, ut si ante contractum matrimonium dubitetur de impedimento dirimente: tunc enim sufficit testis unicus id affirmans, ut patet ex cap. *Super eo* 22 de Testibus, et cap. 2 de Sponsalibus; Abbas, in cit. cap. *Super eo,* num. 7; Farinac., cit. qu. 63, num. 48; Sanchez, lib. 1 de Matrim., disp. 71, num. 1, testans de communi. Item creditur publico officiali iurato in his quae pertinent ad suum officium, ut nuntio seu apparitori asserenti citationem a se factam esse, ponderatori publico circa mensurationem seu ponderationem iustam rerum ad se delatarum, medico, architecto, agrimensori, et huiusmodi. *Communis.*

Testes quoad probationem alii vocantur testes contestes, at alii testes singulares. *Testes contestes* sunt illi, qui unum et idem ipsum factum testantur, ut quod viderint Petrum furantem talem rem, tali loco et tempore, v. gr. candelabrum argenteum tali die, in tali ecclesia. *Testes singulares* econtra sunt illi, qui testantur super diversis factis, ita ut quilibet sit singularis in suo dicto, et non concordet cum alio. Sic in re doctores communiter. 7

Singularitas testium est triplex, nempe obstativa, adminiculativa et diversificativa. Sic Baldus, in cap. *Licet causam,* n. 11, de Probationibus; Farinac., de Testibus, q. 6, n. 4, cum aliis ibi citatis; Pirhing, loco citato, n 142; Reiffenstuel, loco citato, num. 285, et alii passim. 8

Singularitas obstativa seu *adversativa* est ea quae continet contrariam seu repugnantem testium depositionem, ut si unus deponat tale homicidium, seu adulterium commissum esse in tali loco et tali tempore; alter vero asserat commissum esse in alio loco et alio tempore, ut patet de singularitate obstativa seu adversativa 9

duorum illorum impudicorum testium senum, Daniel. cap. XIII, quorum unus testabatur castam Susannam commisisse adulterium sub schino et alter sub prino; repugnat enim, quod idem numero adulterium committatur eodem tempore, in diversis locis, seu sub diversis et distinctis arboribus.

10 *Singularitas adminiculativa* seu *cumulativa* est ea, quae continet testium depositionem de actibus quidem diversis, sed tamen mutuo sese adiuvantibus ad probandum id de quo est quaestio; ut si ad probandam controversam possessionem agri, unus testis asserat se vidisse illum arari a Paulo, alter dicat se vidisse illum ab eodem Paulo seminari, et alter deponat se vidisse messem ab eodem Paulo ex eo colligi: isti enim testes, quamvis sint singulares, quia deponunt de diversis actibus possessoriis, uti sunt arare, seminare et messem colligere, tamen cum tendant ad eumdem finem, probandi nempe possessionem illius agri habitam a Paulo, dictum unius testis coadiuvat dictum alterius, et sic de aliis similibus, ut cum ad probandum idem factum concurrunt diversae quidem testium depositiones mutuo tamen sese adiuvantes, ut si unus testis deponat de facto a se viso, alter de eodem a se audito, alter de fama eiusdem, et huiusmodi.

11 *Singularitas diversificativa* est ea, quae continet testium depositionem de actibus diversis, quorum unus neque repugnat alteri, neque ipsius probationem coadiuvat, ut si unus testis asserat quod Petrus ludens cum Paulo amisit scuta centum tali die et tali loco, et alter dicat quod amisit octoginta alio loco et alio tempore; tales enim testes non contrarii, sed diversi, deponentes de diversis actibus reputantur; cum non repugnet quod Petrus ludens cum Paulo bis et ter, et adhuc pluries, diversas summas diverso loco et tempore amiserit. Unde neque una depositio repugnat alteri, neque eamdem adiuvat, sed quaelibet manet singularis in substantia obiecti, et effectus, ac si altera depositio non fuisset facta.

12 Testes singulares singularitate *obstativa* seu *adversativa* nihil probant. Communis, et patet expresse ex cap. XIII Danielis de adductis supra, n. 9, duobus impudicis testibus senibus accusantibus castam Susannam de adulterio, qui, ex quo essent testes singulares singularitate *obstativa* seu *adversativa*, succubuerunt in probatione, et falsitatis convicti fuerunt. Unde melius est habere pro se unum solum testem alioquin idoneum, quam mille testes singulares singularitate obstativa, cum isti omnes nihil probent, et ille solus probet saltem semiplene.

13 Testes singulares *singularitate diversificativa*, quamvis plene non probent, singuli tamen probant tantum, quantum unus, adeoque ex eorum depositione oritur saltem semiplena probatio. Prima pars, scilicet quod plene non probent, habetur clare ex cap. *Bonae memoriae* 23, § *Contra*, de Electione, ibi: *Cum etsi quilibet de se posset asserere quod ad eum citatio minime pervenisset, singuli tamen vestrum essent in suo testimonio singulares.* Et sic, ut explicat Glossa, ibid., verb. *Singulares*, *Et sic esset insufficiens testimonium illorum.* Et concordat cap. *Cum dilectus* 32, § *Nos vero*, de Election., ibi: *Cum contra hoc eorum esset probatio insufficiens, eo quod singuli essent in suis testimoniis singulares*, iuncta Glossa, ibidem, verb. *Probatio*, et c. *Licet causam* 9, § *Quanquam*, de Probationibus, ibi: *Et quidam alii sint in dicto sui testimonii singulares.* Secunda autem pars, scilicet, quod singuli probent tantum, quantum unus, adeoque ex eorum depositione oriatur saltem semiplena probatio, suadetur clara ratione, quia, cum eorum depositiones in nihilo sint contrariae et repugnantes, ut patet ex dictis sup., n. 11, quaelibet de se habere debet totum illum valorem, quem habet depositio unius testis caeteroquin idonei, et omni exceptione maioris, uti esse supponitur quilibet istorum in hoc casu, adeoque semiplenam facit probationem, uti facit depositio unius testis legitimi, et omni exceptione maioris. Farinac., cit. q. 54, n. 42 et 47; Reiffenstuel, loc. cit., n. 294 et seq.; Iason., in l. *Admovendi*, num. 178, ff. de Iureiurand.; Caccialupus, ib., n. 91, 92, 93, testans de communi.

Testes singulares *singularitate adminiculativa* seu *cumulativa* probant in causis civilibus idem factum genericum, continuum seu successivum. Ita Glossa final. in l. *Ob carmen* ff. de Testibus; Mascard., de Probationibus, conclus. 1205, n. 24 et seq.; Card. de Luca, tract. de Dote, disp. 144, n. 9; Farin., cit. q. 64, n. 112, 130, 160 et 164; Pirhing, loco citato, n. 174; Reiff., loco citato, n. 297 et seq.; Felin., in c. *Licet ex quadam*, n. 2; Baldus, ib., n. 9, de Testibus; Tuschus, litt. T, concl. 265, et alii passim. Et ratio est, quia, ut patet ex dictis supra, n. 10, tales testes quoad rem et substantiam quaestionis non censentur esse testes singulares, sed potius contestes per notabilem textum in l. *Qui sententiam* 16 Cod. de Poenis. Tum quia licet adhuc possent dici testes singulares, et quod deponant de alio et alio actu specifico, nihilominus tales testes etiam singulares coniunguntur in dicto casu ad plene probandum, cum tendant ad eumdem finem, quamvis per diversa media, arg. cap. *Cum dilectus* 3, iuncto eius Summario et Abbat., ibid., num. 8, de Successionibus ab intestato. 14

Quinimo etiam in in causis criminalibus, si testes plures testentur de diversis actibus seu indiciis ad eumdem omnino finem et effectum 15

tendentibus, ut si aliqui iurati deponant se vidisse Paulum egredientem e domo occisi, alii testentur de fuga ipsius, et alii de fama publica, poterunt coniungi ad faciendam plenam probationem. Mynsing.; cent. 3, observ. 106; Pirhing, loco citato, n. 144, vers. *Etiam;* Layman., lib. 3, de Iustitia, tract. 5, cap. 4, n. 5, vers. *Interim verum est,* in fine, ex l. 3
16 ff. de Testibus. Quamvis tamen in causis criminaliter motis caute sit procedendum ad reos poena ordinaria condemnandos per solas attestationes similium testium, cum ad id requirantur probationes indubitatae; l. *Sciant cuncti* Cod. de Probationib., can. *Testes* 2, q. 7, et cap. 1 de Exceptionibus, et notant passim doctores.

17 Testes quoad probationem alii dicuntur testes de scientia, alii testes de credulitate, et alii testes de auditu. *Testes de scientia* dicuntur, et sunt illi, qui deponunt, se scire aliquid ita esse gestum, eo quod proprio sensu corporeo, v. g. visu, vel auditu, id perceperint, nempe viderint tale furtum fieri a Petro, audierint talem blasphemiam proferri a Paulo, et huiusmodi. *Testes de credulitate* dicuntur, et sunt illi, qui iurati deponunt, se credere rem ita se habere. *Testes de auditu, auditus,* seu *ex auditu alieno* dicuntur, et sunt illi, qui iurati deponunt, se ita audivisse narrari a viris fide dignis. Sic in re doctores communiter.

18 Ordinarie loquendo ad legitimam facti probationem requiruntur *testes de scientia. Communis.* Et ratio est, quia de factis externis, et sensu perceptibilibus nequeunt testes esse certi, nisi per aliquem proprium sensum corporeum; certitudo autem de eo, quod testantur, est omnino necessaria ad legitimam probationem, cum teneantur reddere causam suae scientiae, seu testimonii sui quando desuper interrogantur, prout a iudice interrogari debent; cap. *Cum causam* 37, iuncta Glossa, ibidem, verb. *De causis,* de Testibus, quam causam suae scientiae, seu sui testimonii, si non reddiderint, non valebit eorum dictum, seu testimonium, ut pluribus adductis notat Glossa in cit. verb. *De causis,* et tenet communis doctorum per textum in cap. *Sicut nobis* 16 de Sententia et re iudicata, ibi: *Verum testimonium ipsorum quasi nude prolatum fuerat, cum de causis quae iudicem movere solent ad sententiam proferendam, nihil dixerint.*

19 Hinc ordinarie loquendo ad legitimam facti probationem non sufficiunt *testes de credulitate* et *testes de auditu alieno,* cum tales, ut notant passim doctores, non dicantur vere et proprie testes, sed solum improprie.

20 Dicitur autem notanter *ordinarie loquendo,* quia in quibusdam casibus admittuntur ad probationem etiam *testes de credulitate,* et *testes de auditu alieno.* Et signanter *testes de credulitate* admittuntur contra producentem. Item ad probandam rei innocentiam, ut quod hominem occiderit ad necessariam sui defensionem. Item in iis quae difficilis probationis sunt. Item quando concurrunt alia adminicula praesumptionis, vel indicia. Sic pariter admittuntur testes de auditu alieno, si deponatur super factis antiquis aetatem, et memoriam hominum actu viventium excedentibus. Item in iis quae facta sunt tempore pestis, cum in iis difficile reperiantur testes, qui de visu aut auditu proprio deponere possint. Item quando testimonium de auditu alieno est adminiculatum, seu coniunctum cum aliis coniecturis aut praesumptionibus, vel probationibus. Item in aliis casibus, in quibus admittuntur testes de credulitate. Sic in re doctores communiter.

Testes regulariter producendi sunt post litem 21
contestatam, et citata parte adversa. *Communis.* Et quidem quoad primam partem, textu expresso in cap. *Quoniam* 5, § 1, Ut lite non contestata non procedatur ad testium receptionem, ibi: *Quoniam frequenter in dubium revocatur a multis an lite non contestata testes recipi valeant, auctoritate praesentium duximus declarandum, regulariter verum esse quod lite non contestata, non est ad receptionem testium procedendum.* Et quoad secundam partem, textu expresso in cap. *In nomine Domini* 2 de Testibus, et in Authent. de Testibus, § *Et hic vero,* collat. 7.

Dicitur tamen notanter *regulariter,* quia dan- 22
tur speciales casus, in quibus testes produci possunt etiam ante litem contestatam. Et signanter in causis civilibus, cum adest periculum, ne testimonii facultas pereat, si timeatur de testium morte, vel absentia diuturna, textu expresso in cit. cap. *Quoniam,* statim post verba num. antecedenti adducta, ibi: *Nisi forte de morte testium timeatur, vel absentia diuturna, in quibus casibus, cum civiliter est agendum, ne veritas occultetur, et probationis copia fortuitis casibus subtrahatur, senes, et valetudinarii et alii testes, de quibus ex aliqua rationabili causa timetur, etiam lite non contestata, sunt procul dubio admittendi.*

Item si reus legitime citatus comparere no- 23
luerit, sicque contumax fuerit, simulque periculum sit in mora, tunc contra contumacem, etiam lite non contestata, possunt testes produci et recipi, ac insuper si de causa liquido constet, etiam sententia definitiva ferri, textu expresso in cit. capite *Quoniam,* § *Porro.*

Item etiam lite non contestata, possunt pro- 24
duci et recipi testes *ad perpetuam rei memoriam,* ne videlicet in posterum probationis copia pereat, textu expresso in cit. cap. *Quoniam,* § *Sunt et alii,* iuncto eius Summario, et Glossa, ibid., verb. *Publicatio,* et cap. *Significavit* 41 de Testibus, et Authent. de Testibus, § *Et hic vero,* collat. 6.

25 Item etiam lite non contestata possunt produci et recipi testes, quando agitur per viam inquisitionis super aliquibus excessibus; vel testium publicatio imminet facienda, textu expresso in cit. cap. *Quoniam,* § *Sunt et alii.*

26 Item etiam lite non contestata possunt produci et recipi testes in iudiciis summariis; cum enim in istis procedatur simpliciter, summarie, ac de plano, non est necessario praemittenda litis contestatio. Clementin. *Saepe contingit* de Verbor. significat.; Glossa communiter recepta in cit. cap. *Quoniam,* § 1, verb. *Regulariter,* ubi plures enumerat speciales casus, in quibus summarie procedi potest, et lite non contestata, possunt testes produci et recipi.

27 In causis autem criminalibus criminaliter motis non possunt unquam produci et recipi testes, lite non contestata, pro instituenda futura accusatione. Sic Glossa communiter recepta in cit. cap. *Quoniam,* § 1, verb. *Civiliter,* ubi sic expresse habet: *Civiliter hoc ideo dicit, quia in criminalibus nunquam recipiuntur testes, lite non contestata.* Et id desumitur aperte ex cit. cap. *Quoniam,* § 1, ibi: *In quibus casibus cum civiliter est agendum,* etc.; ergo secus, quando criminaliter est agendum: exceptio enim unius firmat regulam in contrarium in casu non excepto, l. *Quaesitum,* § *Denique,* ff. de Fundo instructo, can. *Dominus* 32, quaest. 7, et cap. 2 de Coniug. leprosorum. Et ratio efficax est, quia, cum in criminalibus causis criminaliter motis non agatur de solo interesse pecuniario, ut in civilibus, sed de gravissimo praeiudicio vitae hominis, requiruntur in ipsis probationes strictissimae et apertissimae, ut dicit Glossa in cit. cap. *Quoniam,* § 1, verb. *Civiliter,* per textum in cit. can. *Epiphanium,* 5, q. 6, et leg. ultim. Cod. de Probationibus.

28 Dicitur autem notanter *criminaliter motis,* quia secus est dicendum in causis criminalibus solum *civiliter motis,* cum de ipsis sit discurrendum ac de causis mere civilibus: paria enim censentur quod agatur mere civiliter vel quod de crimine agatur civiliter, arg. l. ultim. ff. de privatis Delictis, et concordat in cit. cap. *Quoniam,* § 1, ubi dicit indistincte, *Cum civiliter est agendum,* non distinguens de causis mere civilibus ac de criminalibus civiliter agitatis. Sic doctores communiter.

29 Ordinarie tres solum testium productiones fieri et admitti possunt, quarta vero nonnisi ex gravi causa et cum solemnitate legali admitti potest. *Communis,* textu expresso in c. *In causis* 15 de Testibus, ibi: *In causis ecclesiasticis vel civilibus ultra tertiam productionem non debent testes produci, nisi adhibita quadam solemnitate, quae in legibus invenitur expressa.* Et concordat Authent. de Testibus, § *Quia vero,* collat. 7, et cap. *Ultra tertiam* 55 de Testibus, ubi insuper determinatur solemnitas legalis observanda in quarta testium productione, ibi: *Ultra tertiam productionem non debent testes produci in causa: nisi praestito ab eo, qui hoc postulat, iuramento, quod neque per se, neque per alium testificata subtraxerit vel fuerit percunctatus, neque per dolum aut artem aliquam, quartam productionem exposcat, sed quia, quos desiderat de novo producere, prius habere nequivit.*

Ubi, ut vides, dicta requisita solemnitas legalis in quarta productione testium importat iuramentum super tribus punctis iudicialiter praestandum. Primo quod *testificata,* id est factas, sive pro sua, sive pro contraria parte (ut explicat Glossa in cit. cap. *Ultra tertiam,* verb. *Testificata*) testium depositiones, *neque per se, neque per alium subtraxerit,* id est suppresserit, vel occultaverit, forsan advertens quod sibi non faveant. Secundo, quod nec dicta testificata *fuerit percunctatus,* id est non didicerit aut exploraverit; cum de facili posset tunc oriri periculum, et praesumptio subornationis testium, si isti post iam percunctata, seu didicita testificata produci possent, cap. *Fraternitatis* 17, iuncta Glossa, ibid. verb. *Noviss.,* de Testibus. Tertio, quod *neque per dolum aut artem aliquam, quartam productionem exposcat;* id est quod non ad malitiose protrahendam litem, donec *aliquis interim moriatur, vel se absentet* (ut explicat Glossa, ibidem, verb. *Per dolum*), *sed quia, quos desiderat de novo producere, prius habere nequivit,* ut expresse habet textus in cit. cap. *Ultra tertiam,* et cit. Authent. de Testibus, § *Quia vero,* collat. 7, tit. 2, cap. 4. 30

Qui testificata seu depositiones testium didicit, neque testibus producendis renuntiavit, potest in eodem etiam iudicio, et super eisdem articulis iterum eosdem vel alios testes producere. *Communis,* textu expresso in c. *Constitutis* 46 de Testibus, iuncto eius Summario, in quo sic praecise habetur: *Qui testificata non didicit, nec renuntiavit testibus producendis super antiquis articulis seu capitulis, testes etiam alias productos producere potest.* Et ratio est clara, quia in tali casu cessat periculum subornationis testium. 31

Post didicita autem testificata, seu didicitas testium productiones, aut post factam publicationem attestationum non potest pars super eisdem articulis, vel directe contrariis reproducere priores testes, neque alios novos producere. *Communis,* textu expresso in cit. Authent. de Testibus, § *Quia vero,* cap. 4, Collat. 7, tit. 2, ibi: *Illud tamen indubium est, quia etsi semel producens testes, aut bis, aut testificationes tractaverit* (id est descripserit, ut explicat Glossa) *aut adversario hoc faciente, ipse disputationem acceperit, et ex hoc didi-* 32

cerit testificata, non habebit omnino licentiam ullam ulterius uti testium productione. Et concordat citat. cap. *Constitutis* 46 de Testibus, ibi: *Cum nondum testificata didicerint,* sumpto argumento a sensu contrario, et cap. *Ex tenore* 36 de Testibus, ibi: *Cum attestationes iam essent hinc inde solemniter publicatae, locus productioni testium iam non erat;* iuncta Glossa final, ibidem, cap. *Veniens* 38, § *Pars autem,* de Testibus, ibi: *Non licebat eidem, postquam testificata didicerat, super eisdem articulis alios testes producere.* Et ratio est manifesta, quia tunc subest praesumptum periculum subornationis testium, id est ne pars, quae testes produxit, eos subornet ac instruat, ut aliquid addant, vel demant, seu corrigant de priore sua facta testificatione. Clement. *Testibus* 2 de Testibus, ibi: *Testibus rite receptis, et eorum attestationibus publicatis, sicuti non licet super eisdem, vel directe contrariis articulis, alios vel eosdem testes in principali causa producere; sic non debet in appellationis causa licere: cum non minus in principali causa subornatio sit timenda.*

33 Dantur tamen varii casus, in quibus etiam post publicationem attestationum, aut didicita attestata, et insuper etiam post conclusionem in causa possunt adhuc produci novi testes, aut reproduci priores, etiam super eisdem articulis, et admitti novae probationes. Vide verb. *Probatio* a n. 66 usque in fin., ubi id clare ostenditur.

34 Testes e longinquo producendi sunt sumptibus ipsius producentis, seu ipsorum testimonium desiderantis, qui tenetur proinde eis subministrare competentes expensas in veniendo, stando et redeundo factas iuxta conditionem et qualitatem ipsorum. *Communis,* textu expresso in cap. *Statutum* 11, § *Pro ferendo,* de Rescriptis in 6, ibi: *Sed nec tunc, nisi a producente competentes, vocato pro testimonio veniendo, stando et redeundo, faciat ministrari expensas;* et leg. *Quoniam libri* 11 Cod. de Testibus, ibi: *Talis debet esse cautio iudicantis, ut eis* (scilicet testibus) *venturis ad iudicium per accusatorem, vel ab his, per quos fuerunt postulati, sumptus competentes dari praecipiat:* quae ipsissima verba repetuntur in can. *Si testes* 3, § *Venturis,* caus. 4, qu. 2 et 3.

35 Insuper producens testes de longinquo debet eis compensare emolumenta, quibus testes ob absentiam carere debent, seu operas ob id ab eis omissas. Et hoc ad servandos testes indemnes, ne videlicet testimonium sit testificantibus damnosum ex iactura talium emolumentorum, quia licet testimonium non debeat testibus esse lucro, non tamen debet ipsis esse nocumento. Farinac., de Testibus, q. 76, n. 271 et 272; Reiffenst., loc. cit., n. 443, testans de veriori et magis communi contra Gailum, et alios.

Pars adversa, seu quicunque alius testium productionem iniuste impediens, peccat graviter, et potest ob id excommunicari. *Communis,* textu expresso in cap. *Constitutis* 46 de Testibus, ibi: *Cum quosdam induxerint ad iurandum, ne adversus Archiepiscopum aliquid dicerent, et alios minis et terroribus a testimonio perhibendo arcere nitantur. Nos ex officio nostro super hoc providere volentes, mandamus, ut generalem feras excommunicationis sententiam in omnes, qui impedimentum aliquod ipsi M. praestare praesumpserint in testibus producendis;* iuncto eius Summario sic dicente: *Excommunicari possunt, qui partem impediunt in testibus producendi.* 36

Testes, antequam deponant suum testimonium, debent iurare; alioquin eorum testimonium non valet, et nihil probat in iudicio. *Communis,* textu expresso in c. *Super bonis* 51 de Testibus, ibi: *Nullius testimonio quantumcunque religiosus exsistat, nisi iuratus deposuerit, in alterius praeiudicium debet credi.* Et concordant cap. *Fraternitatis* 17, cap. *De testibus* 29, cap. *Tuis* 39 de Testibus, can. *Si testes* 3, § *Iurisiurandi,* caus. 4, q. 2 et 3, c. *Hortamur* 20, caus. 3, q. 9; item l. *Iurisiurandi* 9 Cod. de Testibus, ibi: *Iurisiurandi religione testes, priusquam perhibeant testimonium, iam dudum arctari praecipimus;* et l. *Testium* 19 Cod. eod., ibi: *Hique cum sacramenti religione deposuerint.* 37

Testium iuramentum non est calumniae, *sed veritatis, id est de tota veritate* dicenda, quam noverunt circa rem illam, super qua deposituri iurant. *Communis* per text. in c. *Nullam damnationem* 3, caus. 2, q. 5, c. *Hortamur* 23, caus. 3, q. 9, can. *Non sane* 15, caus. 15, q. 6, cum similibus. 38

Iuramentum testium debet esse personale, ac praestari tactis sacrosanctis Evangeliis. *Communis,* per text. in cit. can. *Nullam damnationem,* ibi: *Et prius ad sacra Christi quatuor Evangelia sacramenta praestent;* cit. can. *Hortamur,* ibi: *Tactis sacrosanctis Evangeliis,* et Clem. 1, § *Porro,* de Haereticis, ibi: *Iurabunt ad sancta Dei Evangelia corporaliter a se tacta.* 39

Episcopi autem non iurant tactis corporaliter sacris Evangeliis, sed tantummodo iis coram se positis et inspectis, tacto suo pectore, iurant: Authent. *Sed iudex* Cod. de Episcop. et cleric., et c. ultim., iuncta Glossa, ibidem, verb. *Per te ipsum,* de Iuramento calumniae; Vestrius, in Practic., lib. 6, c. 2, n. 7; Farinac, quaest. 74, num. 81 et 82; Pirhing, loc. cit., n. 121, et alii, id extendentes etiam ad alios sacerdotes, aliasque personas in sacris constitutas iuxta praxim et consuetudinem fere generalem. 40

Testes possunt interdum testificari de consensu partium etiam sine iuramento: potest 41

enim a partibus tale iuramentum ipsis remitti. *Communis,* per textum in c. *Tuis quaestionibus* 39 de Testibus, ibi: *Testes producere absque iuramenti depositione non possunt, nisi forte a parte remittatur adversa.*

42 Testes examinandi sunt ab ipsomet iudice. Auth. *Ut defuncti, seu funera,* cap. 2, collat. 5, novella 60, et concordat l. *Testium* 3 ff. de Legibus. Et id ut possint a iudice terreri et cogi iustum testimonium ferre, ut dicitur in cit. Authent. seu novella, et notat Glossa communiter recepta, ibid., verb. *Testibus.*

43 Ob iustam tamen causam, ut si iudex fuerit legitime impeditus, aut testes fuerint remote absentes, ita ut difficulter ad iudicem accedere possint, potest iudex alteri personae idoneae eorum examen committere. Cit. novella 60, cap. 2. l. *Iudices* 18 Cod. de fide Instrument., c. *Constitutus* 3, § *Praeterea,* de Fideiussor., c. *Mulieres* 2 de Iudiciis in 6.

44 Testes secreto, et singillatim seorsim ab aliis sunt examinandi, et non plures simul. C. *Venerabilis* 52 de Testibus, iuncta Glossa communiter recepta, ibid., verb. *Examinare;* c. *Inquisitionis* 21, § *Tertiae dubitationis,* de Accusationib., ibi: *Qui post iuramentum interrogati secreto;* l. *Nullum* 15 Cod. de Testibus.

45 Potest tamen, imo debet iudex adhibere notarium, seu duos viros idoneos, qui testium depositiones conscribant, c. *Quoniam* 11 de Probationib.

46 Et insuper in examine testium super crimine haeresis, praeter notarium, adhiberi debent aliae duae religiosae et discretae personae, textu expresso in cap. *Ut officium* 11, § *Verum quia,* de Haereticis in 6.

47 Examinatio testium ordinarie fit in loco iudicii, et ante prandium, dum testes adhuc sunt ieiuni, et melius sibi praesentes exsistunt, c. *Placuit* 1 de Testibus, ibi: *Ac nullus testimonium dicat, nisi ieiunus,* quod tamen, ut notat Glossa communiter recepta, ib., verb. *Ieiunus: Hoc de honestate dictum est, non de necessitate:* per text. in c. *Honestum* 16, caus. 22, q. 6, ibi: *Honestum etiam videtur, ut qui in sanctis audet iurare, hoc ieiunus faciat cum omni honestate et timore Dei.*

48 Unde si opus sit, aut expediens videatur, potest examinatio testium fieri etiam post prandium ipsis testibus non ieiunis, ut constat de communi consuetudine, et etiam extra locum iudicii ubicunque expediens visum fuerit. Glossa communiter recepta, in cit. c. *Quoniam* 11, verb. *Tempora,* de Probationibus, ibi: *in quo loco facta sint;* Abbas, ibid., n. 61, et alii passim, id desumentes ex ipsomet textu dicti canonis, dum ibi iubetur notarius in actis iudicii scribere depositiones testium, *loca designando, et tempora, et personas.*

Personae egregiae, quando producuntur in 49
testes, domi suae examinari possunt, ac debent, text. expresso in l. *Ad personas* 15 ff. de Iureiurando, ibi: *Ad personas egregias, eosque qui valetudine impediuntur, domum mitti oportet ad iurandum.*

Inter *personas egregias* comprehenduntur 50
Episcopi. Authent. *Sed iudex* Cod. de Episcop. et cleric; imo etiam presbyteri et diaconi, vel etiam alii clerici. Abbas in c. *Si qui testium* 8, n. 5 et 6, de Testibus; Pirhing, loc. cit., n. 189; Reiffenst., loc. cit., n. 505; Farinac., de Testibus, qu. 77, n. 213, cum aliis ibi citatis; item personae illustres et in dignitate constitutae: Felin. in d. cap. *Si qui testium,* n. 6; Farinac., loc. cit., n. 210; Pirhing, l. c., n. 189; Reiffenst., loc. c., n. 105. Idem doctores: l. *Modicos* 6 Cod. de Professoribus, Glossa in c. l. *Ad personas* 15, verb. *Ad personas,* ff. de Iureiurando; Abbas, l. c., n. 5; Farinac., l. c., n. 214; Pirhing, cit. n. 189; Reiffenst., cit. n. 105. Item milites seu equestris ordinis personae: Pirhing, loc. cit., n. 189; Reiffenst., loc. c., n. 223, cum aliis ibi allegatis.

Eodem privilegio gaudent etiam testes va- 51
letudinarii, et senes, vel debilitate confecti aut paupertate depressi, ita ut coram iudice commode comparere nequeant propter virium imbecillitatem vel quia, cum honestae personae sint, non sine dedecore suo ad locum iudicii venire possunt; unde etiam ad horum testimonium recipiendum debet iudex mittere personas idoneas et discretas, textu expresso in cap. *Si qui testium* 8 de Testibus, ibi: *Si qui testium valetudinarii sunt, et senes, vel debilitate confecti, ac paupertate depressi, ita quod non possint ad vestram praesentiam adduci, ad ipsos recipiendos mittatis personas idoneas et discretas;* iuncto eius Summario sic dicente: *Iudex mittere debet examinatorem discretum ad testes recipiendos, qui ad eum commode venire non possunt;* cap. *Mulieres* 2 de Iudiciis, ubi idem de feminis statuitur.

Quod autem dictum est supra, num. 50, de 52
personis egregiis, v. gr. personis illustribus, doctoribus, militibus, etc., locum non habet in causis criminalibus, quia in his magis decet ut personae etiam egregiae ad iudicem se conferant, quam iudex ad ipsas. Abbas, l. c., n. 2; Farinac., l. c., n. 235 et 238; Pirhing, l. c., n. 190, et alii per text. in Authent. *Apud eloquentissimum* Cod. de fide Instrumentor., ibi: *Sed hoc in civilibus tantummodo causis, nam in criminalibus testes apud iudices repraesentandi sunt, et cum res exegerit, tormentis subiiciendi;* iuncta Glossa in cit. c. *Mulieres,* verb. *Iure prohibente,* ibi: *Iure prohibente, ut in criminali criminaliter intentata.* Et id 53
supracitati doctores extendunt etiam ad causas civiles valde arduas, quia causae civiles valde

arduae, et magni momenti aequiparantur causis criminalibus, arg. l. *Advocati* Cod. de Advocat. diversor. iudicior.

54 In examinatione testium, ultra interrogatoria generalia, quae eis fieri solent, nempe cuius sint aetatis et conditionis, an sint coniuncti producenti, an inimici parti adversae, an subornati, an in causa controversa interesse habeant, et huiusmodi, sunt eis facienda interrogatoria specialia circa causam controversam, et eius peculiares circumstantias, quae generatim ad decem reducuntur, prout habentur expressae in cap. *Cum causam* 37 de Testibus, ibi: *De singulis circumstantiis prudenter inquires, de causis videlicet, personis, loco, tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama et certitudine.* Quae decem particularia interrogatoria breviter a Glossa, ibidem, verb. *Tempore,* sequentibus versiculis perstringuntur:

> Auditus, visus, persona, scientia, causa,
> Fama, locus, tempus, ac certum, credulitasque;
> Dum testes recipit, iudex haec cuncta notabit.

55 In testibus examinandis sunt omnino evitanda interrogatoria suggestiva, utpote in iure expresse prohibita: unde tenetur iudex ab ipsis abstinere, non solum quando tendunt in damnum rei, sed etiam quando tendunt in damnum fisci. Ita Farinac., de testibus, q. 79, n. 78; Scaccia, lib. 1 de Iudiciis, q. 86, n. 8 et 40; Reiffenstuel, loc. c., n. 319, et ipso teste, communis aliorum, per clarum textum in l. *In criminibus* 1, § 21, ff. de Quaestionibus, ibi: *Qui quaestionem habiturus est, non debet specialiter interrogare, an Lucius Titius homicidium fecerit, sed generaliter quis id fecerit; alterum enim magis suggerentis quam requirentis videtur.*

56 Unde, ut vides, interrogatoria suggestiva dicuntur, et sunt ea quae fiunt de aliquibus in specie, sive exprimendo speciales personas, circumstantias et qualitates alicuius causae civilis vel criminalis, seu rei gestae aut criminis commissi, ut si iudex interroget testem, an viderit quod Paulus occiderit Petrum tali die, in tali loco, percutiendo ipsum baculo, vulnerando in capite, etc., *seu,* an viderit Caium tali die furari calicem in tali sacello, furari equum in tali domo, die, etc., hoc enim modo dicitur testis interrogari per suggestionem, suggerendo nempe, seu ipsi indicando quid respondeat, scilicet: *Ita vidi, quod Paulus occiderit Petrum tali die et loco, percutiendo ipsum baculo, et vulnerando in capite,* etc.; seu, *vere vidi Caium tali die furari calicem in tali sacello, furari equum in tali die,* etc. Farinac., tom 3 Praxis criminalis, q. 84, n. 81 et 92; Scaccia, lib. 1 de Iudiciis, cap. 86; Reiff., loc. cit., n. 516, et alii.

57 Duplex autem potest esse suggestio, scilicet aperta et palliata. *Suggestio aperta* dicitur, quando de ea aperte seu clare constat ex ipsamet facta interrogatione, uti liquet in allatis exemplis. *Suggestio palliata* dicitur, quando tecto aliquo modo aperitur via respondendi, sed de ea ex interrogatione non apparet; et hoc dupliciter accidit: primo, quando nullo modo apparet, de qua re testis fuerit interrogatus, si in Actis scribatur: *Ad opportunam interrogationem respondit,* etc. Sic enim libera datur via respondendi; secundo, quando interrogans praevenit testem in responsione, quasi subtiliter ei indicando modum respondendi; seu quando interrogans praevenit reum in responsione, si ipsemet reus interrogetur, quasi subtiliter ei indicando modum evadendi. Farinac., loc. c., num. 91, 92; Scaccia, cit. cap. 86, num. 8 et 40, cum aliis ibi citatis, et litteraliter Reiffenstuel, loc. cit., n. 517.

Confessio rei per interrogationem suggestivam extorta, non praecedentibus signis, non sufficit ad ipsum condemnandum, et omnia inde secuta sunt penitus nulla et invalida. 58 Scaccia, lib. 1 de Iudiciis, c. 86, num. 7 et 40; Farinac., tom. 3 Prax. crim., q. 83, num. 84; cum pluribus aliis ibi allegatis; Reiffenstuel, loc. cit., num. 521; Ludovicus de Ameno, in Pract. crim., tit. 19, § 4, num. 17, et ipso teste, alii communiter. Et ratio est, quia interrogationes suggestivae sunt omnino in iure prohibitae. Cit. l. *In criminibus* 1, § 21, ff. de Quaestionibus. *Quae autem contra ius fiunt, debent utique pro infectis haberi,* textu expresso in cap. *Quae contra ius* 64 de Regul. iur. in 6, et concordat can. *Imperiali* 13, caus. 25, q. 2, et l. *Non dubium* 5 Cod. de Legibus.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Nunc (ait imperator Constantinus in l. 9, 59 § 1, Cod. de Testib.) *manifeste sancimus ut unius omnino testis responsio non audiatur etiamsi praeclarae curiae honore fulgeat*: quod adeo doctores extendunt, ut ne consuetudine quidem, aut per summum principem introduci possit, ut uni testi plene credatur. Confer Umm. ad Process., disput. 17, n. 42.

Iusta vero ratione evenire interdum potest, 60 ut unico testi credatur: Horn. Dissert. de probat. per unic. test. Ita in praxi practicari solet, quando persona in officio publico constituta de illis testificatur quae egit ratione officii, vel coram ipso gesta sunt. Et ita credendum est iudici, si asserat testamentum coram se conditum fuisse, licet vel maxime iuramentum non praestet. Carpzov., Iurisprud. forens., part. 1, const. 16, definit. 27; Philipp., decis. 44, observ. 3, n. 18.

Sic etiam nuntio publico in iis quae ad of- 61 ficium eius spectant, creditur, non item in illis, quae extra officium sunt. Adi Mev., ad ius Lubecens., lib. 1, tit. 1, art. 3, num. 17,

veluti si testificetur de exsecutione eorum quae ipsi sunt commissa; l. 5 Cod. de Exact. tri-
62 but., nequaquam vero de facto tertii. Idem quoque hodie locum habet quoad actuarios, secretarios etc., cum aeque iuratae personae sint, ut fidem plubicam in iis quae ad officia eorum spectant, habere debeant: Philipp., ad decis. 38, observ. 3.

63 Natura quoque negotii admittit aliquando probationem per unum testem, veluti si in summariissimo de praesentanea possessione agatur. Brunemann., in l. 91 Cod. de Testib.; Horn., Dissert., cap. 3, num. 5.

64 Pro rei vero gravitate quandoque ne duo quidem testes sufficiunt, ut patet ex l. 18 Cod. de Testib. Disponit hic imperator, quod contra debitum in scriptis contractum testes non facile audiendi sint, qui solutionem probare velint. Quin potius qui exceptionem solutionis recte docere vult, producere debet vel quinque testes idoneos, et summae integraeque opinionis, qui solutioni praesentes fuerint, vel per apocham. Caeterum moribus non quin- 65
que amplius testes requiruntur, sed duo sufficiunt. Ant. Faber, in Cod. lib. 4, tit. 15, defin. 23, num. 12 et sequent.; Gudelin., de Iur. novissim., lib. 4, cap. 11; Gronowegen, de leg. Abrog. ad dict. l. 18, n. 4; Sand., lib. 1, tit. 10, defin. 1.

Simile quid est in l. ultim. Cod. Si certum 66
petatur, ubi cavetur, ut si debitum excedat x libras auri, tunc chirographum, et quitantia alias robur non habeat, nisi trium testium subscriptione munita sit. Sed moribus nec requiritur haec trina testium subscriptio. Gudelin., loco mox citato; Gronowegen., ad dict. l. ult. Christin., vol 5, decis. 5, n. 8.

Articulus III. *Quoad testium exceptionem seu approbationem, coactionem et obligationem.*

Summarium. 1. Exceptiones, quae testibus possunt obiici, sunt triplicis generis. - 2. Exceptio contra *personas testium* quomodo fiat. – 3. Exceptio contra *eorum examem* quomodo fiat. – 4. Exceptio contra *eorum depositiones seu dicta,* quomodo fiat. - 5. Exceptiones contra personas testium sunt opponendae ante publicationem attestationum, alioquin non valent, nisi in tribus casibus, qui assignantur. - 6. Exceptiones contra depositiones et dicta testium opponendae sunt post publicationem attestationum. - 7. Et idem servata proportione dicendum venit de exceptionibus contra examen testium. - 8. Nemo potest excipere contra seu reprobare testes, quos induxit pro se, sed tenetur eos admittere contra se, etiam in alio iudicio, nisi nova causa superveniat. - 9. Item potest quis excipere contra et reprobare testem antea a se productum, non solum ex inimicitia postea inter se orta, sed etiam ex quacunque nova causa de iure sufficiente ad aliquos testes repellendos. - 10. Testes probatorii possunt reprobari per alios testes reprobatorios reprobatoriorum: ultra vero non est permissum alios testes reprobatorios producere.– 11. Qui sint testes probatorii, qui reprobatorii, et qui reprobatorii reprobatoriorum. - 12. Testes legitime citati testificari recusantes in causa civili cogi possunt a iudice ad testificandum.- 13. De iure civili etiam in causis criminalibus cogi possunt testes laici ad testificandum. - 14. De iure canonico in causis criminalibus criminaliter motis etiam testes laici ordinarie cogi non possunt ad testificandum. - 15. Et a fortiori dicendum est, quod testes etiam laici cogi non possunt ad testificandum de crimine occulto et non notorio, quamvis forte duobus vel tribus cognitum sit. - 16. Item nec cogi possunt testes etiam laici ad testificandum in causis criminalibus, quando ex tali testificatione imminet ipsis testibus grave periculum, v. g. inimicitiae capitalis. - 17. Dantur tamen varii casus, in quibus etiam de iure canonico cogi possunt testes ad testificandum etiam in causis criminalibus motis, et signanter quando veritas aliter haberi non potest. - 18. Item sic compelli possunt testes, quando malitiose se subtrahunt a ferendo testimonio timore adversae partis, aut gratia, vel odio aliquo. – 19. Item sic cogi possunt, quando pars adversa malitiose impedit eorum productionem. - 20. Item testes cogi possunt ad testificandum in crimine haeresis, laesae maiestatis, coniurationis, Simoniae, et aliis similibus atrocioribus delictis. - 21. Ad testificandum regulariter in nulla causa cogi possunt parentes et liberi contra se invicem; imo illi neque volentes admittuntur. - 22. Item regulariter in nulla causa cogi possunt ad testificandum agnati et cognati contra suos consanguineos usque ad tertium gradum inclusive.- 23. Item regulariter in ulla causa cogi possunt ad testificandum contra se invicem socer et socrus, gener et nurus, vitricus et noverca, privignus et privigna, patruus et amita, avunculus et matertera, maritus et uxor, et huiusmodi affines. - 24. Item regulariter in nulla causa cogi possunt liberti ad testificandum contra patronos, nec patroni contra suos libertos. – 25. Item regulariter in nulla causa cogi possunt ad testificandum senes maiores LXX annis, valetudinarii, milites, et illi qui cum magistratu reipublicae causa absunt, vel quibus venire non licet. - 26. Supradicti tamen privilegiati cogi possunt ad testificandum in aliquibus casibus; et signanter quando veritas aliter quam per ipsos haberi non potest. – 27. Item dicti privilegiati cogi possunt ad testificandum in crimine laesae maiestatis, haeresis, et aliis atrocissimis exceptis criminibus. - 28. Clerici autem et religiosi, ubi agitur de imponenda poena sanguinis, nequidem cogi possunt ad testificandum in dictis criminibus exceptis propter periculum irregularitatis. - 29. Clerici, si non adsunt alii testes, cogi possunt ad perhibendum testimonium veritatis, etiamsi cederet in aliquod damnum Ecclesiae. - 30. Non obstante iuramento, quo testis iuravit, se nihil dicturum, neque depositurum in iudicio, potest is ad testificandum compelli. - 31. Imo talis potest testificari nulla praevia dicti sui iuramenti absolutione. - 32. Consultius tamen est absolutionem eiusdem ad cautelam petere; vel saltem quod iudex prius declaret nullitatem ipsius - 33. Testes an et quando possint, vel non in praestando iuramento uti restrictione mentali, seu amphibologia aut aequivocatione? *Remissive.* - 34. Obligatur testis sub gravi peccato ex charitate et sponte sua testimonium dicere, quando proximus in gravi necessitate de vita, fama vel bonis fortunae periclitatur, et malum testando, impediri potest. - 35. Ex iustitia autem legali, seu ex obedientia tenetur sub gravi testimonium ferre solum, quando a competente iudice legitime est citatus et interrogatus. - 36. Iudex quando censeatur iuste et iuridice exigere a testibus testimonium. - 37. Assignantur aliqui casus, in quibus testis sub mortali tenetur testimonium ferre in legitimo iudicio. - 38. Assignantur aliqui casus, in quibus testis non obligatur testimonium ferre etiam interrogante et praecipiente iudice. - 39. Unde in dictis casibus, et quoties iudex non legitime interrogat, licitum est testimonium recusare, subterfugere, tergiversari. Aut si necessario sit respondendum, veritatem dissimulare,

aut aliqua licita amphibologia vel restrictione mentali eludere. – 40. Testis in pluribus peccat et assignatur quando. – 41. Testis qui ex malitia scienter falsum deponit, praeter poenas periurii quas incurrit, tenetur etiam ad restitutionem totius damni inde secuti propter iniustitiam commissam. – 42. Item tenetur talis malitiosus, et falsus testis revocare suum falsum testimonium cum pari suo damno et periculo etiam vitae, si reus a se iniuste pro tali testificatus, de ea periclitetur et putetur revocando aliquid effecturus. – 43. Si autem testis ex ignorantia invincibili, inadvertentia aut oblivione inculpabili falsum deposuit, quamvis teneatur retractare id quod dixit, et damnum impedire eo modo, quo potest, non tenetur tamen ex iustitia ad restitutionem damni illati. – 44. Item ad restitutionem non tenetur talis testis in casu, quo a parte rei per dictum suum falsum testimonium nihil effecerit, seu nullum damnum causaverit, ex quo per falsa testimonia aliorum iam tota causa damni fuerit posita, ita ut iudex ex hoc testimonio nihil penitus fuerit motus. – 45. Testis autem, qui falsum deposuit non scienter, et nec ex notabili negligentia, seu non ex culpa lata, sed tantum ex culpa levi, licet non teneatur ad restitutionem totalis damni, tenetur tamen ad restitutionem partis iuxta proportionem culpae. – 46. Alia ad rem cum additionibus ex aliena manu, ad n. 67.

1 Exceptiones, quae testibus obiici possunt, sunt triplicis generis, scilicet contra personas testium, contra examen testium et contra depositiones seu dicta testium. Hiltropius in Proces. iudicial., tit. 9, cap. 6; Pirhing, loc. cit., num. 239; Reiffen., loc. cit., n. 334, et alii.

2 Exceptio *contra personas testium* fit opponendo ipsis quod vel omnino vel saltem respectu talis causae inhabiles sint ad ferendum testimonium, et qui sint tales sic inhabiles, abunde patet ex supradictis art. 1.

3 Exceptio *contra examen testium* fit opponendo quod non sit legitime factum vel ex defectu iurisdictionis, si nempe a iudice incompetente testes fuerint examinati, v. gr. clerici a iudice saeculari sine consensu proprii superioris, vel quia testes producti et recepti sunt ante litem contestatam, aut parte adversa non citata, aut post tertiam productionem, non observata requisita solemnitate legali, aut post didicita testificata, seu cognitas depositiones eorum, aut post conclusionem in causa, sive renuntiationem a partibus factam productioni testium, vel quia non iurati sunt recepti et examinati, aut non singillatim, et seorsim in secreto, sed simul plures admissi, et huiusmodi, de quibus exceptionibus satis constat ex supradictis, art. 1.

4 Exceptio *contra depositiones seu dicta testium* fit opponendo quod deposuerint contraria, sive unus testis sibi ipsi, sive unus alteri contradicat. Vel quod deposuerint singularia, vel sine certa scientia deposuerint inverisimilia, aut penitus falsa. Vel etiam quod deposuerint per interrogatoria suggestiva sibi facta, et huiusmodi, de quibus plene constat ex dictis supra, art. 2.

5 Exceptiones contra personas testium sunt opponendae ante publicationem attestationum, alioquin non valent, nisi in tribus casibus. *Communis*, textu expresso in c. *Praesentium* 31 de Testibus, ubi assignantur dicti tres casus. Primo scilicet: *Si quis cum iuramento firmarit quod ad hoc ex malitia non procedat.* Secundo, *si forsan ante publicationem id fuerit protestatus.* Tertio, *quando quis ostendere poterit, quod post publicationem didicerit, quod obiicit in personas.*

6 Exceptiones contra depositiones seu dicta testium opponendae sunt post publicationem attestationum. *Communis.* Et ratio est clara, quia partes ante publicationem attestationum ignorant penitus quid testes deposuerint, sicque nesciunt quid in eorum dictis seu depositionibus sit reprobandum, adeoque, etc.

7 Et idem, servata proportione, dicendum venit de exceptionibus contra examen testium; tales enim exceptiones, ut de se patet, nequeunt opponi, nisi quando, examine illo testium producto, altera pars cognoscere potuit, istud, se non citata, aut alias illegitime fuisse attentatum et factum. Sic praecisis verbis Reiff., l. c., n. 673, et alii passim.

8 Nemo potest excipere contra, seu reprobare testes, quos induxit pro se, sed tenetur eos admittere contra se, etiam in alio iudicio, nisi nova causa supervenerit. *Communis*, textu expresso in l. *Si quis testibus* 17 Cod. de Testibus, ibi: *Si quis testibus usus fuerit, iidemque testes adversus eum in alia lite producantur, non licebit ei personas eorum excipere, nisi ostenderit inimicitias inter se et illos postea emersisse, ex quibus testes repelli leges praecipiunt;* et concordat can. *Si testes* 3, § *Si quis testibus*, caus. 4, qu. 2 et 3, ubi repetuntur ipsissima praecisa verba.

9 Item potest quis excipere contra et reprobare testem antea a se productum, non solum ex inimicitia postea inter se orta, sed etiam ex quacunque nova causa de iure sufficiente ad aliquos testes repellendos, ut si postea testis ille factus sit infamis, periurus, et huiusmodi. *Communis*, arg. cit. leg. *Si quis testibus* 17 Cod. de Test., et cit. can. *Si testes* 3, § *Si quis testibus*, caus. 4, qu. 2 et 3. Ubi enim est ratio, ibi etiam eadem est legis dispositio; leg. *Loco* 27 ff. de Legibus, leg. *Illud* 32 ff. Ad legem Aquiliam, et cap. *Inter corporalia* 2 de translatione Episcopi; cum ratio legis sit anima legis, l. *Cum ratio* 7 de Bonis damnatorum.

10 Testes probatorii possunt reprobari per alios testes reprobatorios a parte adversa productos, et etiam hi ipsi reprobatorii possunt reprobari per testes reprobatorios reprobatoriorum; ultra vero, id est, contra testes suos reprobatorios reprobatoriorum non est permissum alios testes reprobatorios producere. *Communis*, textu expresso in c. *Licet dilectus* 49 de Test., iuncto eius summario sic expresse dicente: *Testes pro-*

batorios et reprobatorios probatoriorum reprobare licet, sed reprobatorios reprobatoriorum non licet. Unde, ut vides, ad aequalitatem servandam in iudiciis, et ne veritas succumbat, ac per falsos testes opprimatur, iure merito tam actori quam reo permittitur reprobare, tum testes probatorios super principali negotio ab altera parte productos, tum etiam horum reprobatorios; et ne detur processus in infinitum, statuitur quod in tertia productione testium priores testes reprobantium utrobique detur status, nec ultra ad quartam testium productionem contra tertios productos possit procedi, textu expresso in cit. c. *Licet dilectus*, ibi: *Ne si producendi quartos contra tertios, et sic deinceps partibus licentia tribuatur, negotium diutius protelari contingat.*

11 *Testes* autem *probatorii* dicuntur, et sunt illi qui super causa seu negotio principali producuntur ad probationem illius; *testes reprobatorii* vero dicuntur et sunt illi qui ab altera parte producuntur ad reprobandum seu refutandum personas aut dicta illorum testium probatoriorum, probando scilicet per eos, quod testes illi probatorii sint a iure inhabiles, utpote servi, infames, et huiusmodi, aut quod eorum depositio sit contradictoria, falsa, etc., et sic ipsi nihil probent. *Testes reprobatorii reprobatoriorum* tandem dicuntur et sunt, illi qui vicissim producuntur ad reprobandum personas aut dicta testium reprobatoriorum. Sic in re doctores communiter, id desumentes ex cit. c. *Licet dilectus* 49 de Test., et eius summario, et c. *Praesentium* 4 de Test. in 6, iuncto pariter eius summario.

12 Quando testes legitime citati venire aut testificari in causa civili recusant, tunc per iudicem sive ordinarium, sive delegatum ad testificandum compelli possunt. *Communis*, textu expresso in c. *Causam* 1 de Test. cogendis, ibi: *Mandamus quatenus testes ab alterutra partium in suae assertionis testimonium invocatos, ne veritatem occultent, diligentius moneas et inducas; si autem odio, vel gratia, vel timore se subtrahant, eos ad ferendum testimonium coram praefatis iudicibus, vel eorum nuntio, quem ad hoc miserint, ecclesiastica districtione compellas;* iuncto eius summario sic dicente: *In causa civili monendi et inducendi testes sunt ad testificandum. Et si se subtrahunt odio, gratia,* etc. *compelluntur,* et concordant cap. *Cum super* 2, cap. *Super eo* 3, cap. *Pervenit ad audientiam* 4, cap. *Pervenit ad nos* 5, cap. *Caeterum* 6 eodem, l. *Temporibus* 1, § 3, ff. de Inspiciendo ventre, cum similibus.

13 De iure civili etiam in causis criminalibus cogi possunt testes laici ad testificandum. Pirhing, lib. 2 Decr., tit. 21, num. 15 in fin.; Reiff., ib., n. 18; Sigismund. Scaccia, lib. 2 de Iudiciis, c. 10, n. 13; Iulius Clarus in Praxi criminal., leg. 5, § final., qu. 24, num. 21, testans sic servari in iure civili de communi consuetudine, arg. leg. *Si quando* 19 Cod. de Testib., iuncta Glossa, ib., verb. *Causis,* cum similibus, et c. *Super eo* 3, in fine, de Test. cogendis.

De iure canonico in causis criminalibus cri- 14
minaliter motis testes etiam laici ordinarie cogi non possunt ad testificandum. Sic Glossa in c. *Super eo,* verb. *Passim;* in cap. *Pervenit ad nos,* verb. *Recusant,* in c. *Dilectorum,* verb. *Super criminibus,* de Testib. cogendis; Pirhing, l. c., n. 11, cum Innoc., Abbate, Imola, et aliis ibi citatis, testans insuper sic sentire alios canonistas communiter, Reiffenstuel, loc. cit., num. 20; Farinac., tract. de Testibus, qu. 78, num. 115, dicens hanc esse communem sententiam canonistarum per text. in c. *Dilectorum* 10, n. 11, vers. *In occultis,* de Testibus cogendis, ibi: *Testes, qui fuerint nominati, praeterquam super criminibus (si se gratia, odio vel timore subtraxerint) per censuram ecclesiasticam cogatis veritati testimonium perhibere,* ubi, ut vides, expresse excipiuntur causae criminales per verba: *Praeterquam super criminibus.*

Et a fortiori dicendum est quod testes etiam 15
laici cogi non possunt ad testificandum de crimine occulto et non notorio, quamvis forte duobus vel tribus cognitum sit, textu expresso in c. *Super eo* 3 de Testibus cogendis, ibi: *Verum si non est notorium, et is qui convenitur factum negaverit, testes, qui interfuerunt facto, monendi sunt, non cogendi, ad ferendum testimonium veritati;* et sic tenent Io. Andr. in cit. c. *Dilectorum* 10, num. 41, vers. *In occultis,* de Testib. cogendis; Laym., lib. 3 Theol. moral., tract. 6, cap. 4, num. 9; Farin., qu. 78, n. 121, cum aliis ibi allegatis; Reiff., l. c., n. 12, ubi allegat S. Thomam, et alios.

Item nec cogi possunt testes etiam laici ad 16
testificandum in causis criminalibus, quando ex tali depositione seu testificatione imminet ipsis testibus grave periculum, v. g. capitalis inimicitiae. Baldus, in cit. cap. *Dilectorum,* n. 6, et Felinus, ib., n. 3; Layman., loc. cit.; Pirhing, l. c.; Reiff., l. c., num. 23; Lessius, lib. 2 de Inst., cap. 30, dub. 6, n. 50; Menochius, de Arbitrar. iudic., lib. 2, casu 487, n. 3 et seq., et alii. Et ratio est quia nemo potest cogi testificari in praeiudicium suorum consanguineorum vel affinium, textu expresso in l. *Lege Iulia* 4 ff. de Testibus, quae est canonizata (* vide supra art. 1, n. 110 *) in can. *Si testes* 1, caus. 4, qu. 2 et 3, § *Lege Iulia;* et concordat l. *Parentes et liberi* 6 Cod. de Testibus, cum similibus; ergo multo minus cogitur quis testificari in tam grave proprium praeiudicium, ut est inimicitia capitalis.

Dantur tamen varii casus, in quibus etiam 17

de iure canonico cogi possunt testes ad testificandum etiam in causis criminalibus criminaliter motis. Et signanter quando veritas aliter haberi non potest, textu expresso in c. *Pervenit ad nos* 5 de Testib. cogendis, ibi: *Qui... tastificari recusant, si aliter veritas nequiverit elici, ad illud sunt per censuram ecclesiasticam compellendi;* iuncto eius summario sic habente: *Si res aliter probari non potest, et in causa criminali compellendi sunt testes;* et sic Glossa, ibid., verb. *Ecclesiasticis;* Abbas in cit. cap. *Dilectorum,* num. 6; Socinus in Fallentiis Regul. 417, fallent. 2; Farinac., dict. qu. 78, n. 121, cum plurimis aliis ibi citatis; Pirhing, l. c., n. 13; Reiff., loc. cit., n. 23, et alii.

18 Item compelli possunt testes ad testificandum etiam in criminalibus, quando malitiose se subtrahunt a ferendo testimonio timore adversae partis, aut gratia, vel odio aliquo, c. *Super eo* 3 de Testibus cogendis, iuncto eius summario, in quo dicitur: *Testis, qui timore adversae partis se subtrahit, testificari compellitur:* adde etiam in criminali secundum communem intellectum, c. *Cum contra* 9 eodem, ibi: *Nos igitur respondemus quod testes praedicti, si se gratia, odio vel timore subtraxerint, per censuram ecclesiasticam, debes, appellatione remota, compellere veritati testimonium perhibere;* iuncto eius summario sic dicente: *Testes, qui se subtrahunt, etiam in criminali cogendi sunt;* Farinac., quaest. 78, num. 127, cum plurimis aliis ibi citatis; Pirhing, loc. cit., n. 14; Reiff., l. c., n. 26, et alii passim.

19 Item testes etiam in criminalibus cogi possunt ad testificandum, quando pars adversa malitiose impedit eorum productionem, cap. *Pervenit ad audientiam* 4 de Testibus cogendis, iuncto eius summario sic habente: *Compelluntur testes etiam in criminali, quos accusatus malitiose accusatori subtrahit;* Pirhing, l. c., num. 14, cum aliis ibi allegatis; Reiff., l. cit., n. 226; Farinac., l. c., et alii passim.

20 Item testes cogi possunt ad testificandum in crimine haeresis, laesae maiestatis, coniurationis, simoniae, et aliis similiter atrocioribus delictis. *Communis,* per claros textus in c. *Si qui per capillum* 10, caus. 22, qu. 1, c. *Venerabilis* 11 de Testibus cogendis, iuncto eius summario sic habente: *Ad detegendam veritatem coniurationis coguntur socii etiam iurati;* cum similibus aliis.

21 Ad testificandum regulariter in nulla causa cogi possunt parentes et liberi contra se invicem, imo isti neque volentes admittuntur. *Communis,* textu expresso in l. *Parentes* 6 Cod. de Testibus, ibi: *Parentes et liberi invicem adversus se, nec volentes, ad testimonium admittendi sunt.* Et concordat c. *Si testes* 3, § *Parentes,* caus. 4, qu. 2 et 3, ubi ipsissima verba repetuntur.

Item regulariter in nulla causa cogi possunt ad testificandum agnati et cognati contra suos consanguineos usque ad tertium gradum inclusive. Colligitur aperte ex l. *Lege Iulia* 4 ff. de Testibus, et c. *Si testes* 3, § *Lege Iulia,* caus. 4, quaest. 2 et 3, in quo utroque loco expresse cavetur, ne consanguinei inviti cogantur adversus se dicere testimonium usque *ad sobrinam, sobrinove natum,* qui tertio gradu ab invicem distant, ut patet ex arbore consanguinitatis. 22

Item regulariter in nulla causa cogi possunt ad testificandum contra se invicem socer et socrus, gener et nurus, vitricus et noverca, privignus et privigna, patruus et amita, avunculus et matertera, maritus et uxor, et huiusmodi affines, cit. l. *Lege Iulia,* et cit. c. *Si testes* 3, § *Lege Iulia,* caus. 4, qu. 2, et iuncta Glossa, ibidem, verb. *Imperari,* cum similibus; Pirhing, loc. cit., num. 23, et alii communiter. 23

Item regulariter in nulla causa cogi possunt liberti ad testificandum contra patronos, nec patroni contra suos libertos, textu expresso in cit. leg. *Lege Iulia,* et cap. *Si testes,* § *Ne liberto,* et § *Ne patroni.* Et concordat l. *Libertorum* 12 Cod. de Testib., cum similibus. 24

Item regulariter in nulla causa cogi possunt ad testificandum senes maiores 70 annis, valetudinarii, milites, et illi qui cum magistratu reipublicae causa absunt, vel quibus venire non licet, textu expresso in cit. c. *Testes* 4, § *Inviti,* caus. 4, qu. 1 et 3, et l. *Inviti* ff. de Testibus, cum similibus. 25

Notanter autem in conclusionibus a n. 20, dicitur *regulariter,* quia supradicti privilegiati cogi possunt ad testificandum in aliquibus casibus. Et signanter, quando veritas aliter quam per ipsos haberi non potest. *Communis,* per textum in cap. *Pervenit ad nos* 5 de Testibus cogendis, ibi: *Si aliter veritas nequiverit elici;* cap. *Venerabilis* 11 eodem, ibi: *Ne pro defectu testium pereat sua iustitia;* can. *Quanquam* 2, caus. 14, qu. 2, ibi: *Ne veritas occultetur,* cum similibus. Et ratio est clara, quia tunc favore eruendae veritatis eorum privilegium cessat, cum publica utilitas, quae in perhibendo testimonio veritati versatur, merito praeponderare debeat. 26

Item dicti privilegiati cogi possunt ad testificandum in crimine laesae maiestatis, haeresis, et aliis atrocissimis exceptis criminibus. Farin., tract. de Test., qu. 55, n. 160 et seq.; Pirhing, l. c., num. 23, et alii communiter. Vide dicta art. 1, a n. 79. 27

Clerici autem et religiosi, ubi agitur de imponenda poena sanguinis, ne quidem cogi possunt ad testificandum in dictis criminibus exceptis propter periculum irregularitatis, ut notat Reiffenstuel, loco citato, num. 37, et fu- 28

sius id probat lib. 2 Decretal., titul. 20, a num. 170, solvens contraria. Vide artic. 1, num. 102.

29 Clerici, si non adsint alii testes, cogi possunt ad perhibendum testimonium veritatis, etiamsi cederet in aliquod damnum Ecclesiae. Glossa unica in cap. *Cum nuntius* 12 de Testibus; Abbas, ibidem, num. 4; Reiffenstuel, loc. cit., tit. 21, num. 41, et alii passim. Et ratio est, quia in defectu probationum cessat omne privilegium, ne veritas occultetur et iniustitia foveatur, per iura adducta supra, n. 25. Iniquum enim esset, Ecclesiam contra alium iniuste locupletari aut manuteneri, atque etiam gravi alterius laesione veritatem opprimi.

30 Non obstante iuramento, quo testis iuravit, se nihil dicturum, neque depositurum in iudicio, potest is ad testificandum compelli. *Communis,* textu expresso in cap. *Pervenit ad audientiam* 4 de Testib. cogendis, iuncta Glossa, ibid., verb. *Iuramento astrinxit,* cap. *Venerabilis* 11 eod., iuncto eius summario sic dicente: *Ad detegendam veritatem coniurationis coguntur socii etiam iurati.* Et concordat c. *Intimavit* 18 de Test., ibi: *Iniungimus ut.... eos, qui sunt iuramento astricti... in testimonium recipere non postponas.* Item, cap. *Constitutis* 45 de Testib., ibi: *Illos autem, quos, ut dictum est, iurasse constiterit, quod contra Archiepiscopum nihil dicerent, denunties, iuramento huiusmodi non teneri.* Item, c. *Olim* 26 de Accusationibus, ibi: *Iuramentis, si qua de tacenda veritate Abbas extorserit, relaxatis.*

31 Imo talis potest testificari nulla praevia dicta sui iuramenti absolutione. Glossa in cit. cap. *Venerabilis* 11, verb. *Absolvant,* de Testibus cogendis; Abbas, ibid., n. 5; Pirhing, lib. 2 Decr., t. 32, num. 29; Reiff., ib., num. 45; Vallens., ibid., n. 3; Mascard., de Probationibus, qu. 5 prooemial., n. 48 et 54; Farin., d. qu. 78, n. 150 et 151. Et ratio est, quia cum tale iuramentum sit temerarium et contra bonos mores praestitum, ne scilicet veritas manifestetur, et iusta sententia sequatur, non est obligatorium, textu expresso in c. *Non est obligatorium* 18 de Regul. iuris in 6, ibi: *Non est obligatorium contra bonos mores praestitum iuramentum.* Unde absque ullo periculo periurii potest quis ipsi contravenire, cap. *Quanto* 18 de Iureiur., iuncto eius summario, in quo sic habetur: *Iurans scienter illicitum non indiget absolutione, sed tenetur illud non observare. Cum,* ut dicitur ibidem in textu, *cum iuramentum, non ut esset iniquitatis vinculum, fuerit institutum.* Et concordant cit. cap. *Constitutis* 45 de Testibus, per textum adductum numero antecedenti, ubi, ut vides, posteriora illa verba: *Denunties, iuramento huiusmodi non teneri;* aperte indicant tale iuramentum ipso iure fuisse invalidum, veluti contra bonos mores praestitum, quia ibi Pontifex non mandat suo delegato, ut illos, qui sic iurarunt, a suo iuramento prius absolvat, sed solum ut denuntiet illos tali suo facto iuramento non teneri. Recte tamen monent supracitati doctores et alii, quod consultius sit absolutionem eiusdem ad cautelam petere, vel saltem quod iudex prius declaret nullitatem eius, arg. cap. *Veniens ad apostolicam* 38, in fine, de Test., ibi: *Ad cautelam absolvatis eosdem, ut vocati ad testimonium libere valeant pro utraque parte testari.* 32

Testes an et quando possint, vel non in praestando iuramento uti restrictione mentali, seu amphibologia, aut aequivocatione. Vide verb. *Iuramentum,* art. 1, a n. 13, et verb. *Restrictio mentalis* per tot., et vide etiam aliqua ad rem sub verb. *Reus,* V. Add. Cas., verb. *Iuramentum.* 33

Obligatur testis sub gravi peccato et charitate, et sponte sua testimonium dicere, quando proximus in gravi necessitate de vita, fama vel bonis fortunae periclitatur, et malum, testando, impediri potest. Communissima doctorum in materia de charitate: tunc enim urget charitas, ut innocenti et sic indigenti succurcurramus. 34

Ex iustitia autem legali seu ex obedientia tenetur sub gravi testimonium ferre solum, quando a competente iudice legitime est citatus et interrogatus. Sic doctores communiter cum S. Thoma 2-2, qu. 70, artic. 1, num. 2, et Scoto in 3, dist. 15, qu. 3. Et ratio est manifesta, quia iusto legitimi superioris praecepto in re gravi, ut est praeceptum legitimi iudicis iuridice interrogantis et testimonium exigentis, parendum est sub mortali. 35

Tunc vero iudex iuste sive iuridice exigit a testibus testimonium, quando hominis infamia, iusta accusatio, vel denuntiatio criminis cum semiplena probatione, vel aliis indiciis sufficientibus ad testes examinandos praecesserunt. Sic ex communi Lessius, lib. 2, c. 30, dub. 6; Layman, Theol. moral., l. 3, tract. 6, cap. 4, num. 8; Sporer, tom. 2, tr. 5 in 8 Praecept. Decalog., cap. 4, sect. 3, num. 51, et alii passim. 36

Unde testis sub mortali tenetur testimonium ferre in legitimo iudicio in sequentibus casibus: I. Si de auctore delicti sit saltem semiplene probatum, aut sufficientia de hoc habeantur indicia. II. Si procedatur via accusationis, et possit crimen sufficienter probari. III. Si auctor laboret infamia criminis patrati. *Communis.* Et ratio est clara, quia nisi in his casibus obligetur quis testimonium ferre, nihil prodessent tribunalia iustitiae cum maximo reipublicae et particularium detrimento. 37

Non obligatur autem testis, etiam interrogante et praecipiente iudice, testimonium ferre in sequentibus casibus: I. Si rem solum ex 38

confessione sacramentali noverit, ut patet ex dictis sub verb. *Iuramentum*, art. 1, num. 15. II. Si criminis notitiam accepit sub secreto naturali ad honestum finem, utpote advocatus, medicus, chirurgus, obstetrix, vir doctus, aut valde amicus, etc., ad consilium, auxilium vel remedium adhibendum misero criminoso, alias secluderetur miseris subsidium necessarium. Excipe tamen, si defectu testimonii immineret communitati, aut privato aliquod grave et notabile damnum, quia in tali casu obligaretur ad testificandum, cum tunc non obligaret naturale secretum. III. Si crimen est occultum, ita ut nulla publica de eo adsint indicia, quamvis fere duobus vel tribus privatim cognitum esset: nisi tamen crimen valde perniciosum esset reipublicae, quia tunc teneretur illud testificari, cum bonum commune praevalere debeat particulari. IV. Si rem noverit a personis dubiae aut modicae fidei, quia tunc potest se habere, ac si nihil sciret. V. Si auctor non laboret infamia, nec damnum timeatur postea. VI. Si notitiam delicti, alteriusve secreti per iniuriam accepit, v. g. litteras aperiendo, vel hominem per vim cogendo aut per ebrietatem ad id inducendo, tunc enim id testari non tenetur: nec iuste potest, cum iniuria semel illata non sit extendenda. VII. Si sciat factum hominis, de quo interrogatur, a peccato et poena alienum esse, ut si ex ignorantia hominem pro fera occidit, si rem alienam abstulit ob iustam compensationem, vel gravissima necessitate coactus; tunc enim non tenetur de eo testari, imo factum simpliciter negare potest, sicuti et ipse reus etiam addito iuramento, quia interrogatio iudicis procedit ex praesumptione commissae culpae, seu de facto criminoso, quale factum recte negat etiam iuratus. Sicuti ex communi docent Lessius, l. c., cap. 31, dub. 3, n. 14; Layman, loco cit., n. 9, verb. *Si scias;* Sporer, l. c., num. 52, et alii passim. VIII. Si ex testificatione sibi, vel suis notabile damnum immineat, non tenetur testari, nisi crimen reipublicae perniciosum sit, ut proditio, et huiusmodi, et alia ratione impediri non possit. Sic docent Navarr., 1 Manual., cap. 25, et in can. *Inter* 11, qu. 3; Petrus Navarra, lib. 2, c. 4; Lessius, lib. 2, c. 30 et 31; Layman, lib. 3, tr. 6, cap. 4, et lib. 4, tr. 3, c. 14; Busemb., lib. 4, c. 3, art. 4, dub. 6, secutus a La Croix, lib. 4, n. 1514; Sporer, l. c., n. 52; Henno, tom. 2, tract. 2, Disp. accessoria, quaest. 4, conclus. 2; Pontas, verb. *Testis;* Merbesius, t. 1 Summ. Christ., part. 2, qu. 192, et alii passim.

39 Unde in dictis casibus, et quoties iudex non legitime interrogat, licitum est testimonium recusare, subterfugere, tergiversari. Aut, si necessario sit respondendum, veritatem dissimulare, aut aliqua licita amphibologia vel resfrictione mentali eludere, iuxta notata et dicta sub verb. *Iuramentum*, art. 1, a n. 13, verb. *Restrictio mentalis* per tot., et partim sub verb. *Iudex*, ac verb. *Reus*. Vide ibi [1].

Testis in pluribus peccat. Et signanter si 40
affirmet quod ignorat. Item si veritatem, quam debebat celare, aperiat. Item si se occultet ne interrogetur, casu quo tenetur testari. Item si iudici, iuste et legitime interroganti, ad rem non respondeat. Item si pretium pro dicenda veritate accipiat, sicuti peccat iudex, si pretium accipiat pro ferenda sententia iusta, cum nemo possit aliquid accipere pro eo ad quod tenetur ex officio. Vide verb. *Iudex* a n. 33.

Testis, qui ex malitia scienter falsum depo- 41
suit, praeter poenas periurii, quas incurrit, tenetur etiam ad restitutionem totius damni inde secuti propter iniustitiam commissam. *Communis*. Item tenetur talis malitiosus et falsus 42
testis revocare suum falsum testimonium cum pari suo damno et periculo, etiam vitae, si reus a se iniuste pro tali testificatus, de ea periclitetur et putetur revocando aliquid effecturus. *Communis*. In damno enim aequali potius habenda est ratio innocentis.

Si autem testis ex ignorantia invincibili, in- 43
advertentia aut oblivione inculpabili, falsum deposuit; quamvis teneatur retractare id quod dixit, et damnum impedire eo modo, quo potest, non tenetur tamen ex iustitia ad restitutionem damni illati; cum neque teneatur ex re accepta, neque ex iniusta acceptione seu ex delicto, et vere iniustitiam non commiserit. Caietanus, 2–2, qu. 70, art. 4; Navarrus in Manuali, c. 25, n. 40; Sanchez, tom. 2 Consil. moral., l. 6, c. 5, dub. 7; Busemb., l. c.; Lezana, in Summa qq. regular., verb. *Testis regular.*, n. 4; Diana, Fagundez, Corduba, et alii passim.

Item ad restitutionem non tenetur talis testis 44
in casu quo a parte rei per suum falsum testimonium nihil effecerit, seu nullum damnum causaverit, ex quo per falsa testimonia aliorum iam tota causa damni fuerit posita, ita ut iudex ex hoc testimonio nihil penitus fuerit motus. Lessius, lib. 2, c. 30, dub. 7; Diana, part. 3, resol. 105; Fagundez, in 8 Praecept. Decalog., lib. 8, c. 42, n. 3; Busemb., l. c., circa finem, et alii.

Testis autem, qui falsum deposuit, non scien- 45
ter, nec ex notabili negligentia, seu non ex culpa lata, sed tantum ex culpa levi, licet non teneatur ad restitutionem totalis damni, tenetur tamen ad restitutionem partis iuxta proportio-

[1] Circa testes in ordine ad dicendam veritatem iudici legitime interroganti, absque ulla mentali restrictione, vide quae adnotavimus *supra* in verb. *Accusatus*, post num. 43. Vide Addit. Casin., v. *Iuramentum*. (NOTA ROMANI THEOLOGI).

nem culpae. Navarr., loc. cit., num. 49; Sanchez, loc. cit., dub. 27; Fagundez, l. c., n. 1; Lezana, l. c., n. 4; Sotus, lib. 5, de Iustitia, qu. 7, art. 4.

46 Alia ad rem. Vide verb. *Iudex,* verb. *Iuramentum,* verb. *Restitutio,* verb. *Restrictio mentalis,* verb. *Reus.*

47 Testes plures, sed singulares quoad varios actus successivos, ex quibus unicum delictum conflatur, si non ad poenam, sufficientes decernuntur ad torturam pro eruenda veritate. Bened. XIV, tom. 1, const. 97, incip. *Sacerdos in aeternum,* § 4.

48 Testimonium iudicis omni exceptione maioris in antiquis attendi debet. Idem, const. 75, incip. *Apostolicae servitutis,* § 15.

49 Testis unicus non probat de iure. Idem, tom. 2, const. 28, incip. *Postremo mense,* § 55.

50 Limita quando testis unicus legitimis praesumptionibus et validis coniecturis adminiculatus
51 est. Idem, ib., § 55. Item limita, ut collatio baptismi per unicum testem fide dignum pro-
52 bari possit. Idem, ib., § 31. Testes in iudiciis civilibus et canonicis admittuntur etiam mulieres. Idem, ib., § 55.

53 Testes *habentes notam manum,* identitatem scripturae autographae non probant, nisi validis adminiculis fulciantur, id est comparentur cum aliis eiusdem scriptis per peritos, qui de identitate characteris iuxta eorum artis regulas iudicium faciant, et huiusmodi. Idem const. 46,
54 incip. *Postulatum.* Testes examinati *turmatim* invalidam probationem in causis beatificationis seu canonizationis constituunt, sed de substantia examinis formalis est, ut singuli seorsim audiantur. Idem, ib.

55 Testes pro electione sepulturae sufficiunt duo. Sic expresse resolvit Sacra Congr. Concil. in Neapolitana *Electionis sepulturae,* 13 Februarii 1666, lib. 25 Decret., pag. 29, apud Thesaur. resolut., tom. 2, pag. 304, in causa So-
56 rana *Funerum,* § *Redacta,* et saepe alibi. Nec requiritur quod tales testes deponentes super electione sepulturae recipiantur medio iuramento per publicum notarium, ut expresse statuit eadem Sac. Congr. in Senogall. *Funerum,* die 18 Dec. 1739, ubi ad secundum sic propositum dubium: *An testes super electione sepulturae deponentes, recipi debeant medio iuramento per publicum notarium: sive potius sufficiat, eosdem testes deponere oretenus cum iuramento coram ipsomet parocho vel vicario foraneo?* respondit: *Ad II* negative *ad primam partem, et* affirmative *ad secundam.* Ita apud Thesaurum resolut., t. 9, pag. 156, in dicta Senogall. *Funerum.*

57 Testes synodales tum in synodis provincialibus, tum dioecesanis, eligebantur viri probatae fidei, ut dioecesim perlustrarent, exploraturi an synodalia statuta custodirentur, et omnia in futura synodo fideliter referrent, quae emendanda deprehendissent. Differebant a *periodeu-* 58
tis, seu visitatoribus, quia iurisdictione carebant. Valde utiles erant, et adhuc essent; dif- 59
ficulter tamen idonei inveniuntur, qui velint tale munus suscipere, adeoque fere ubique in desuetudinem abierunt, et in eorum locum suffecti sunt fiscales Episcoporum et decani, hoc est vicarii foranei, qui utique si doctrina, pietate, prudentia et zelo praestarent, ac munus suum diligenter obirent, synodalium testium defectum supplerent et compensarent. Sic pluribus ad rem erudite suo more deductis, tradit Bened. XIV, de Synodo dioecesana, lib. 4, c. 3 per tot.

In testes assistentes matrimonio contracto 60
non praemissis debitis denuntiationibus, excommunicatio latae sententiae decerni potest. Idem, ib., lib. 7, c. 69, n. 2. Vide tom. 5, verb. *Matrimonium,* art. 2, sub n. 1.

Testes de auditu auditus allati in processu 61
apostolico, coniungi non possunt in linea aequalis probationis, cum testibus de visu exstantibus in processu ordinario in causis beatificationis et canonizationis Sanctorum. Benedictus XIV in Appendice ad tomum 4 sui Bullarii, p. 2, constit. incip. *Cum ex relatione,* § 2.

Vim tamen adminiculativam habere possunt, 62
modo maiorem, modo minorem, pro varia circumstantiarum conditione. Idem, ibid., § 3.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Debent testes produci coram iudice, cui fides 63
est facienda, et quidem in loco iudicii, cum maior dicatur auctoritas praesentium testium, quam testimoniorum. L. 3, § 4, ff. de Testibus.

Nihilo tamen minus potest iudex interdum 64
examen testium delegare, praesertim in civilibus. Nov. 20, c. 8, Auth. apud Cod. de Fide instrum.

Hinc sponte sua fluit, notarios non aliter 65
posse testes per se examinare, quam si examen hoc a iudice delegatum sit. Et ita hoc examen privatum a notario factum nullum est. Beust., ad leg. 31, num. 212, ff. de Iureiurand.; Carpzov., lib. 3, respons. 87, num. 3; Grev., concl. 103, n. 1 et 9, atque adeo nihilominus modo probatio adhuc salva sit, denuo a iudice iuramento astringendi et examinandi sunt.

De caetero ubi non requiritur solemnis pro- 66
batio, sed sufficit nuda demonstratio, facilius depositio testium coram notario admittitur, uti communiter hodie in possessorio summariissimo fieri solet, ubi praesentes, vel quasi, demonstrasse sufficit.

Pariter in processu exsecutivo ad probandam 67
exceptionem incontinenti admitti posse examen testium coram notario citra delegationem, tenet Carpzov., Iurisprud. forens., p. 1, const. 8, defin. 30, cum iudicium summarie peragatur.

TESTIUM PRAESENTIA QUOAD MATRIMONIA

Vide verb. MATRIMONIUM QUOAD IMPEDIMENTA, *art. 1, num. 19 ad 113.*

THALMUD HEBRAEORUM

Summarium.

1. Iudaei et Hebraei unde sint dicti. - 2. Thalmud Hebraeorum seu Iudaeorum quid sit et importet. - 3. Quando et a quibus fuerit compilatum. - 4. Thalmud aliud est Hierosolymitanum, et aliud Babylonicum. - 5. Thalmud secundum Pignatell. quando fuerit inceptum et completum, et a quo in compendium redactum, quod secundo loco habetur post Bibliam. - 6. Thalmud sive Hierosolymitanum, sive Babylonicum quid contineat. - 7. Thalmud iussu Greg. IX fuit per totam Galliam combustum. - 8. Idemque fidri statuerunt Innocentius IV, Clemens IV, Honorius IV et Ioann. XXII. - 9. Referuntur plures eiusdem libri combustiones ordinatae a diversis Pontificibus in Urbe, et per Italiam. - 10. Demum Clemens VIII prohibitionem confirmavit, nulloque pacto retineri, vendi aut aut iterum excudi mandavit, quodque infra duos menses Ordinariis seu inquisitoribus deferretur. - 11. Et contra omnes transgressores tum Hebraeos, tum Christianos gravissimas poenas imposuit. - 12. Addita contra transgressores Christianos excommunicatione latae sententiae. - 13. Haec excommunicatio licet per dictam constitutionem non sit explicite et expresse reservata quoad omnes, asseritur tamen implicite reservata quoad aliquos, qui assignantur cum causa reservationis. - 14. Alia ad rem, ad n. 15.

1 Iudaei dicti sunt a *Iuda,* quarto Iacobi patriarchae filio. Unde Palaestina Syriae regio, utpote ab eis inhabitata, Iudae nomen obtinuit. Ioann. Bohem., de nation. mund. in Republic. Hebraeor., cap. 3; Card. Petra, tom. 3 Commantar., in const. 2 Innocen. IV, num. 1. Et Hebraei dicti sunt ab *Heber* abnepote Semi filii Noe, ut notant Tertull. in Apol., c. 18, et post plures Gonzal. in cap. *Iudaei* 5, n. 1, de Iudaeis; Petra, loco cit., n. 1, recte advertens quod sacri canones tum antiqui cum recentiores eos utroque nomine promiscue appellant, et Iosephus, lib. 1 Antiquit. Iudaicarum. Alii tamen autumant, hebraicam gentem et linguam fuisse cognominatam ex eo quod cum ipsi Abraham de terra et cognatione sua egredi, et terram Chanaam ingredi a Deo iusso, ut in eam terram iret, superandus fuisset Euphrates, dictus sit *Hebraeus,* id est *transitor,* et inde eiusdem posteri Hebraei fuerint appellati.

2 Thalmud Hebraeorum, seu Iudaeorum, hebraice idem importat quod latine sonat *disciplina* seu *doctrina.* Sic Decian., lib. 5 Tract. crimin., c. 12; Card. Petra, tom. 3 Commentar., in const. 2 Innoc. IV, n. 3, et alii. Sixtus autem Senensis, lib. 4 Biblioth. sacr., dicit nomine Thalmud significari *ingens ac vastum opus iudaicarum traditionum,* in quo collecta sunt decreta omnia rabbinorum, Sammai, Hillel, Akiba, Ioseph et filiorum Asamonaei, una cum aliis innumeris aliorum magistrorum statutis, sententiis, et tam divinarum quam humanarum legum expositionibus, quibus nunc tota Iudaeorum natio regitur. Ab aliis vero vocatur *ius Iudaicum,* tam civile quam sacrum, doctrinale etiam, ac *Pandectae* et *Digesta.* Sic Pignat., tom. 5, consult. 15, n. 14.

3 Thalmud compilare coepit quidam Iudas Simonis filius circa annum Christi 150, post ultimam Hierosolymae desolationem, inde circa annum 300 auctum, et Thalmud Hierosolymitanum appellatum a quodam R. Iohanna. Postremo iterum compilatum fuit cum aliis additionibus circa annum 479 a RR. Ase, Iesse et Hemai, quae compilatio cum Babyloniae contigerit, exinde Thalmud Babylonicum appellatum est, ut referunt Decianus, loc. cit., n. 3; Cherubin. Iunior ad Const. Clem. VIII, schol. 2; Voisin. in prooem. Pugion. fidei, pag. 57; Rota, l. c., num. 4. Unde Thalmud 4 aliud est Hierosolymitanum, et aliud Babylonicum.

Pignatell. autem, l. c., n. 10, habet quod 5 liber Thalmud coeptus est anno a Domino Iesu 100, ad umbilicum productus anno eiusdem 400, sed Ben-Majemon in compendium redegit Thalmud, et scripsit anno 1150, et habetur secundo loco post Bibliam; et tantae est auctoritatis ut Thalmud.

Thalmud, sive Hierosolymitanum, sive Baby- 6 lonicum, ultra infinitas ineptias, abusiones, erroneas et stultitias inauditas, continet tacite vel expresse innumerabiles haereses seu errores contra veteris ac novae legis Scripturas, nec non contumeliosas impietates et blasphemias contra Deum, sanctissimam Trinitatem, Salvatorem nostrum, beatissimam Virginem, beatos Angelos, Patriarchas, Prophetas, Apostolos aliosque Sanctos Dei, sanctissimam Crucem, Sacramenta novae legis, sacras imagines, sanctam Catholicam Ecclesiam, Sedem Apostolicam, Christianam religionem, ac Christianos, ac plurima alia deliramenta, quae videri possunt apud Sixtum Senensem, lib. 2, tom. 1 Bibliothecae sacrae; Isidor. Episcop. Hispal., lib. contra Iudaeos, n. 49; Marquard., de Iudaeis, p. 3, cap. 1, n. 49, inter Tract. magn., tom. 14, et plura eiusdem libri capita affert Pignatell., cit. t. 5, cons. 14, n. 11, quae referuntur sub verb. *Hebraeus,* a n. 38.

Huius impii nefandique Thalmud fere infinita 7 volumina in tota Gallia reperta, fuerunt Parisiis iussu Gregorii IX Summi Pontificis, et auxilio

regis Galliae, tunc s. Ludovici, anno circiter 1239
8 igne combusta. Hoc idem quoad combustionem Thalmudicorum voluminum statuerunt Innocentius IV, Clemens IV, Hônorius IV et Ioan-
9 nes XXII. In Italia quoque Iulius III, anno 1553, cum festa Tabernaculorum a Iudaeis mense Septembris celebrarentur, per omnes urbes Thalmudica volumina inquiri et comburi iussit. Deinde Paulus IV per decretum supremae inquisitionis anno 1559, eorumdem Thalmudicorum voluminum perquisitionem et combustionem fieri mandavit, sicque fecere sanctus Pius V, anno 1566, et Gregorius XIII, statuentes, ut ab inquisitoribus procedatur contra Iudaeos hu-
10 iusmodi volumina retinentes. Et postremo Clemens VIII, const. 20, incip. *Cum Hebraeorum*, omnes praecedentes circa Thalmudicos libros prohibitiones approbans, omnibus tum Iudaeis, tum Christianis eos retinere, aut quovis modo uti vetuit, etiam sub praetextu expurgationis factae aut faciendae, revocans quascunque licentias ad id obtentas a quibuscunque, etiam a Nuntiis apostolicis, aut de latere Legatis, ac prohibens in futurum quibuscunque concedere facultates eos retinendi, legendi, deferendi, emen-
11 di, vendendi aut de novo excudendi. Iterum iubendo, ut infra duos menses a die publicationis eos retinentes, locorum Ordinariis sive inquisitoribus deferrent, ab his statim comburendos, indicta contra transgressores Hebraeos poena amissionis librorum, publicationis bonorum, aliisque gravioribus, etiam corporis afflictivis arbitrio Ordinariorum aut inquisito-
12 rum. Et contra Christianos ultra praefatas poenas, excommunicatione latae sententiae etiam imposita.

13 An autem excommunicatio lata contra Christianos legentes aut retinentes libros Thalmudicos sit reservata Summo Pontifici, dubitant doctores. Quoad excommunicationem enim appositam per bullam Pii IV, in indice librorum prohibitorum, possunt absolvi a proprio confessario, ut recensendo tenorem ipsius excommunicationis ab altera imposita in bulla *Coenae Domini*, docent Suarez, de Fide, disput. 20, sect. 3, num. 39; Becanus, de Fide, cap. 15, quaest. 8; Delbene, de Offic. inquis., part. 1, dub. 46, n. 5 et seq.; Bonacina, tom. 3 de Censur. in bulla *Coenae*, disp. 1, quaest. 2, punct. 4, n. 2; Card. Petra, l. c., n. 13, ubi subiungit quod nec etiam potest dici, quod incurratur excommunicatio lata in bulla *Coenae*, quia procedit contra legentes libros haereticorum, et sic non comprehendit istos Iudaeorum, et firmat idem Delbene, dub. 36 in Corol., n. 1, 2 et 6; Bonacina, cit. disput. 1, qu. 2, punct. 4, num. 21. Unde idem Petra recte concludit quod cum in constit. Clementis VIII nulla adsit reservatio censurae, non videtur quare possit dici reservata, sicque solum elicitur talis reservatio quoad ferentes, vel auxilium praestantes Hebraeis, ut dictos libros habeant, quia, cum ex eadem constitutione isti incurrant poenas fautorum haereticorum, proinde incurrunt etiam excommunicationem contentam in bulla *Coenae*. Hactenus erudite suo more eminentissimus Petra, loco citato, num. 13 et 14. Vide verb. *Libri prohibiti*, num. 18.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Longe a veritate aberrat Ferraris noster in 14
taxanda Thalmudis epocha, praeterquam quod Misna cum Thalmud, itemque Thalmud utrumque Hierosolymitanum cum Babylonico confundit. Quoniam vero meum non est nunc chronologum, aut historicum litterarium agere, lectores remitto ad *Rabbinicas Bibliothecas* Bartolocci et Wolfii. Illud autem, de quo lectorem eumdem admonendum esse censeo, est, quod etsi corpus Thalmudicum multis ac fere innumeris refertum sit fabellis, nugis, contradictionibus, erroribus vel etiam blasphemiis, quarum amplissimum catalogum elaboravit praedictus Bartolocci, tom. 3, a p. 359 ad p. 663, ac propterea iure in illud animadversum sit, dirisque flammis devorandum traditum: negari tamen nequit, quin multa adhuc in eodem reserventur divinarum Scripturarum explanationi, rectaeque earumdem intelligentiae perquam utilia, necnon antiquae genuinaeque traditiones israeliticae gentis, tum argumenta adversus Iudaeorum pervicaciam, et quod maxime est notandum, Catholicae Ecclesiae apologia adversus huius temporis haereticos. Abstinere omnino nequeo ab adducendo nonnullorum clarissimorum virorum testimonia et iudicia de eodem Thalmud. Illustrissimus Bossuetius in admirabili suo opere, cui titulus: *Discours sur l'histoire universelle*, part. 2, haec scripta relinquit: *Habent* (Iudaei) *opus ab iis appellatum* Thalmud, *id est* doctrina, *quod aequali cum Sacra Scriptura veneratione prosequuntur. Antiquorum eorum magistrorum tractatus atque sententias in unum collectas complectitur: et, quamvis partes singulae, quibus magnum huiusmodi opus constat, eadem minime potiantur antiquitate; posteriores tamen, qui inibi referuntur, auctores, priora Ecclesiae saecula attigere. Hac autem in collectione, inter innumeras indecentesque fabellas, quarum pleraeque evulgatae conspicientnr post Christi adventum, quaedam occurrunt vetustissimarum traditionum lipsana Hebraicae gentis, probationesque, quibus facile redarguatur.* Idem est iudicium quod de eodem Thalmud novissime efformavit clar. abbas Houtteville in egregio opere adversus incredulos edito, tom. 1, Discours critique, p. 148: *Generatim* (inquit, de Thalmud loquendo), *magnum hoc opus residua quaedam pretiosa continet veterum iudaicarum traditionum, a quibus adiutorium po-*

stulari posse recognosco ad Sacrarum Scripturarum intellectum.... Neque asserere vereor, quin in ea tractatuum sententiarumve caterva, quibus compactum est, talia reperiantur, ut si quis ea seligere apprime norit, invictissima ex iis elaborare possit argumenta pro Ecclesia cum Iudaeis disceptaturus. Praeiverat Claudius Fleury, Discours sur l'histoire ecclésiastique, cinquième discours, § 5.

Hinc mirum non est si Raymundus Martini Dominicanae familiae saec. XIII splendidissimum ornamentum in prooemio eximii singularisque operis, Pugionis fidei, num. 5 profiteatur: *Secundario vero* (materia huius Pugionis) *erunt quaedam traditiones, quas in Thalmud et Midraschim, id est glossis et traditionibus antiquorum Iudaeorum reperi, et tanquam margaritas, quasi de quodam maximo fimario sustuli non modice laetabundus.* Quod et fideliter praestitit pius doctusque vir maximo cum Ecclesiae emolumento, adeo ut, omnes quotquot in posterum Christianam religionem adversus iudaicam perfidiam vindicare aggressi sunt, a Raymundo arma commodarint. Eamdem et ipse Spartam secutus quantocius, nedum adversus Iudaeos, verum etiam adversus heterodoxos huius temporis, Ecclesiae Catholicae dogmata propugnavit Thalmudicis caeterisque iudaicis traditionibus in coeno Rabbinicorum voluminum involutis v. c. abbas D. Bernardus Poch. * Opus, in quo elaborando annos plures contriverat, morte interceptus, absolvere D. Bernardus Poch minime potuit. Obiit autem Romae an. 1782, die 3 Martii *.

THEOLOGIA, THEOLOGUS

Summarium.

1. Theologia quid sit. – 2. Theologia est quintuplex, scilicet positiva, ascetica, polemica, scholastica et moralis. – 3. Quae sit theologia positiva. – 4. Quae sit ascetica. – 5. Quae sit polemica. – 6. Quae sit scholastica. – 7. Quae sit moralis. – 8. Theologia ratione subiecti, in quo recipitur, dividitur in theologiam Dei, in theologiam beatorum et in theologiam viatorum, et quae sint hae tres theologiae. – 9. Theologia ratione obiecti, circa quod versatur, dividitur in theologiam necessariorum et in theologiam contingentium, et quae utraque sit. – 10. Theologiae obiectum quodnam sit. – 11. Theologia Dei non est proprie scientia. – 12. Theologia beatorum de necessariis est scientia. – 13. Theologia viatorum non est proprie scientia. – 14. Theologia in se et in quocunque intellectu est sapientia, deposita tamen evidentia in intellectu viatorum. – 15. Quid sit sapientia. – 16. Theologia Dei non est practica, sed speculativa. – 17. Theologia autem beatorum et viatorum est practica. – 18. Affertur origo cathedrae scholasticae religionis seraphicae. – 19. Quoad ea quae concernunt theologum. *Remissive.*

1 Theologia est divinarum rerum ex iis, quae revelata sunt, sacra doctrina. Est in re communis.

2 Theologia est quintuplex, scilicet positiva, ascetica, polemica, scholastica, moralis. Sic doctores communiter [1].

3 Theologia *positiva* est, quae in sensu Scripturae, traditionum, decretorum pontificiorum et definitionum conciliorum explicando occupatur, uti est theologia sanctorum Patrum et aliorum Sacrae Scripturae, ac sacrorum canonum interpretum, et ideo dicitur *positiva,* quia ponit fundamenta pro construendis argumentationibus theologicis: eius praecipua functio est interpretari Sacras Scripturas, traditiones ac sacros canones.

4 Theologia *ascetica* seu *mystica,* aut *affectiva* est, quae non tam rationis discursu, quam simplici mentis intuitu affectuose res divinas contemplatur et sapit, et ideo, non solum intellectum illuminat, sed praesertim voluntatem inflammat, et dicitur *ascetica,* quia potissimum docetur in asceteriis religiosorum: ac eius praecipua functio est tradere doctrinas ad perfecte virtutes consequendas necessarias, et docere veram perfectionem Christianam.

Theologia *polemica* seu *dogmatica*, aut *theoretica* est, quae fidei dogmata et mysteria fidelibus exponit, et contra infideles defendit, et dicitur *polemica* a quodam verbo graeco, quod *bellum* significat, quia tractat controversias, et docet modum defendendi veram fidem, et expugnandi haereses. Et eius praecipua functio est ponere vera fidei mysteria fidelibus, ut confirmentur, et infideles convincere de erroribus, ut convertantur. 5

Theologia *scholastica* est, quae artificiosa methodo, et syllogistice de rebus divinis disserit ad differentiam positivae, quae privata Sacrarum Scripturarum lectione et exercitatione SS. PP. comparatur. Et dicitur *scholastica*, quia in scholis traditur, et a doctoribus scho- 6

[1] Mirum est quot extremis hisce temporibus, in Germania praesertim, ortae sint theologiae divisiones, ut theologia *patristica,* theologia *pastoralis*, theologia *scripturistica.* Sed hae non tam theologiae divisiones sunt, quam aut fontium, ex quibus theologia hauriri potissimum debet, ut sacrae Scripturae, ac Patrum, aut usuum quorumdam, ad quos accommodari posset, indicatio. Quae si tandem theologiae nomine pervulgetur, quidni theologiam partiamur in pontificiam, synodicam, catechisticam, concionatoriam, etc.? Communem, qui sapit, partitionem sequetur, vel potius theologiam dividet in positivam et scholasticam, positivam vero in dogmaticam et polemicam, scholasticam in speculativam et practicam, ad quam moralis theologia et ascetica revocari poterit. Confer. t. 1 Thesauri theologici Zaccariani, Prodromum I P. osephi Gautier ad theologiam dogmatico-scholasticam, dissertat. 1.

lasticis est inducta. Et eius praecipua functio est deducere conclusiones certas ex principiis partim fidei, et partim luminis naturalis.

7 Theologia *moralis* est, quae de rebus ad mores pertinentibus in ordine ad salutem conclusiones proponit, easque argumentis faciliоribus declarat et confirmat. Et dicitur *moralis*, quia mores ad fidei Christianae regulam ordinat; et eius praecipua functio est actus humanos seu morales hominum dirigere, et ad id explicare et resolvere casus conscientiae.

8 Theologia ratione subiecti, in quo recipitur, dividitur in theologiam Dei, in theologiam beatorum, et in theologiam viatorum. *Theologia Dei* est, quae immediate innititur lumini supernaturali increato, nempe intellectui divino. *Theologia beatorum* est, quae innititur lumini supernaturali creato clare et evidenter manifestativo, nempe visioni beatificae. *Theologia viatorum* est quae innititur lumini supernaturali creato, sed obscuro, nempe fidei. Theologia Dei est comprehensiva, theologia beatorum est intuitiva, theologia viatorum est discursiva.

9 Theologia ratione obiecti, circa quod versatur, dividitur in theologiam necessariorum et in theologiam contingentium. *Theologia necessariorum* est, quae respicit veritates necessarias, ut unitatem Dei in essentia, trinitatem in Personis, infinitatem in suis attributis, seu, unico verbo, est quae respicit Deum ad intra. *Theologia contingentium* est, quae respicit veritates contingentes, ut creationem mundi, incarnationem divini Verbi, creaturas, quas Deus libere vel creat et moderatur in ordine naturae; vel vocat et iustificat in ordine gratiae; vel beatificat et coronat in ordine gloriae, seu, unico verbo, est quae respicit Deum ad extra.

10 Theologiae obiectum est omnis veritas aliquo modo ad Deum pertinens et deducibilis ex revelatis; reductive autem, et ultimate est ipse Deus; et hoc clare patet tum ex ipsius nomine: vocatur enim theologia ex quo sit scientia vel sermo de Deo, et tum ex hoc quod omnia, de quibus agitur in theologia, directe vel indirecte ipsum Deum respiciant.

11 Theologia Dei non est proprie scientia: ad rationem enim scientiae requiritur discursus seu progressus a minus notis ad notoria; Deus autem omnia unico actu clarissime intelligit.

12 Theologia beatorum de necessariis est scientia. Habet enim omnes conditiones ad scientiam requisitas, et etiam discursum, de quo maius est dubium, quia beati ex Scoto prius saltem natura intelligunt quidditatem rei quam proprietates.

13 Theologia viatorum non est proprie scientia: deficit enim ipsi evidentia, cum nitatur in fide, quae est obscura; potest tamen dici scientia lato modo, sumendo scientiam pro cognitione ita certa, ut ipsius certitudo aequipolleat evidentiae, ut habetur ex Scoto, qu. 3 Prolog.

14 Theologia in se et in quocunque intellectu est sapientia; seposita tamen evidentia in intellectu viatorum: est enim cognitio rerum altissimarum, nempe Dei et divinorum, quae habetur per rationes altissimas, scilicet per fidem in intellectu viatorum, per lumen gloriae in intellectu beatorum, et per essentiam divinam in intellectu Dei. Quod est proprium sapientiae, 15 quae definitur, quod sit notitia rerum divinarum per altissimas causas.

Theologia Dei non est practica, sed specu- 16 lativa. Ipsa enim non est regulativa, cum intellectus Dei nequeat regulare divinam voluntatem, ex quo ipsa sit summe recta, et regula omnium, nec possit habere malos actus, adeoque non est regulabilis, et consequenter Dei theologia nec est regulativa, nec practica. Theo- 17 logia autem beatorum et viatorum est practica: operatur enim circa obiectum ipsum diligendo, nec manet in sola contemplatione Dei, sed excitat voluntatem ad Deum amandum, et sic dirigit praxim: et haec aliqualis breviter de theologia perstricta notitia sufficiat. Reliqua de ea, tum positiva, tum ascetica, tum polemica, tum scholastica, tum morali relinquendo videnda apud suos respective auctores, qui fuse ad rem integra volumina ediderunt.

Hic iuvat addere quod in nostro Minoritico 18 ordine primus omnium legitime sacram theologiam interpretatus est S. Antonius de Padua cum facultate, ut sequitur, S. P. nostri Francisci.

Charissimo meo Fr. Antonio, Fr. Franciscus, in Christo salutem.

Placet mihi, quod sanctae theologiae literas Fratribus interpreteris; ita tamen, ut neque in te, neque in caeteris (quod vehementer cupio) exstinguatur sanctae orationis spiritus iuxta Regulam, quam profitemur. Vale.

Recepta hac Seraphici S. Patris patentali facultate, primam cathedram scholasticae doctrinae aperuit S. noster Antonius in nostro Fratrum Minorum ordine, eamque docuit in alma studiorum matre civitate Bononiae, et in aliis Galliae et Italiae civitatibus, et postremo in civitate Paduae, ubi gloriosum ac miraculosum vitae suae cursum complevit; et prae innumerabili miraculorum multitudine, nondum a suae gloriosae mortis transacto anno (quod mirum est) a Gregorio IX plaudente urbe et orbe in civitate Spoleti (ubi tunc aderat Romana curia) Sanctorum fastis omni cum solemnitate fuit ascriptus. Sic P. Petrus Antonius de Venetiis in Viridario Seraphico, italice conscripto, to. 2, cap. 2, pag. 9, aliique apud Wadingum ad an. 1222, et habetur in opusculis eiusdem S. P. Francisci, tom. 1, epistola tertia.

Quoad ea quae concernunt theologum, vide verb. *Canonicus*, art. 2, a n. 1 usque ad n. 44, ubi abunde de omnibus.

THESAURUS S. M. ECCLESIAE

Vide verb. INDULGENTIA, *art. 1, a n. 4.*

THESAURUS

Vide verb. DOMINIUM, *art. 3, a n. 26 ad n. 45.*

THURIFICATIO

Summarium.

1. Thurificatio iuxta formam Caeremonialis cum unico tantum thuribulo est facienda. – 2. Usus duorum thuribulorum non probatur. - 3. Thurificatio est munus diaconi. - 4. Thurificatio debetur canonicis paratis ante vicarium generalem. - 5. Thurificatio debetur prius canonicis cathedralis et collegiatae quam gubernatori. Vide tamen infra, a num. 32 ad 39. - 6. Finito evangelio missae solemnis, cui cum cappa assistat Episcopus, thurificandus est celebrans, et non Episcopus. - 7. Thurificatio in ecclesia collegiata exempta praesente Episcopo et abbate, quomodo facienda. - 8. Canonicis collegiatae debetur thurificatio ante rectores et beneficiatos ecclesiarum parochialium. – 9. Thurificatio debetur duplici ductu canonicis, clericis vero parochialium ecclesiarum unico ductu. - 10. Portionariis et aliis beneficiatis quando debeatur thurificatio duplici ductu. – 11. Dignitatibus et canonicis hinc inde distributis in choro quomodo fieri debeat thurificatio. - 12. Assistentes Episcopo thurificantur et recipiunt pacem ante dignitates. - 13. Archidiaconus, qui tenet baculum Episcopi, thurificandus est immediate post diaconos assistentes. – 14. Assistens presbyter, et non diaconus Evangelii, thurificare debet Episcopum. – 15. Canonici stantes, et non genuflexi thurificare debent Episcopum. – 16. Thurificatio cum triplici ductu thuribuli unico tantum et digniori, id est Episcopo, convenit. – 17. In absentia Episcopi thurificatio fieri debet celebranti triplici ductu. – 18. Dignitatibus et canonicis cathedralium debetur thurificatio duplici ductu, caeteris vero de choro unico ductu. - 19. Dignitatibus cathedralium debetur thurificatio solum duplici ductu, quando firmiter non probatur immemorabilis, quod triplici ductu incensentur, absente Episcopo. - 20. Thurificatio non debetur canonicis ab Episcopo celebrante. - 21. Thurificatio duplici solum ductu debetur vicario generali sedenti in choro, licet sit praelatus. - 22. Thurificatio debetur magistratui post canonicos aequis ductibus. - 23. Dominus loci, et quivis alius non est thurificandus a presbytero celebrante. - 24. Est tamen servanda consuetudo circa thurificationem baronis domini loci. – 25. Curatus sive rector Ecclesiae thurificandus est ante dominum loci. - 26. Diaconus Evangelii debet thurificare chorum, non obstante praetensa contraria consuetudine. – 27. Diaconus debet incensare canonicos et alios, non tamen mansionarios. - 28. Diaconus non debet dare pacem laicis nec domino loci. - 29. Consuetudo, ut vicarius generalis thurificetur ante canonicos, est servanda. - 30. Consuetudo loci vel ecclesiae servanda est ut vicarius generalis sit thurificandus ante vel post capitulum. - 31. Consuetudo ut mansionarii ab una parte thurificentur immediate post canonicos eiusdem partis antequam thurificentur dignitates et canonici alterius partis, non est servanda. – 32. Consuetudo, ut gubernator thurificetur immediate post Episcopum, est servanda. - 33. Consuetudo incensandi gubernatores civitatum Sedis Apostolicae, qui sunt referendarii, et utuntur rochetto ante canonicos, est servanda. - 34. Consuetudo, quod gubernator status thurificetur, et habeat pacem ante rectores et curatos ecclesiarum, servanda est. – 35. Consuetudo laudabilis, quod gubernator non thurificetur, nec osculetur librum Evangelii, nec habeat pacem immediate post Episcopum, servanda est. – 36. Gubernator protonotarius cum habitu praelatitio divinis assistens thurificandus est ante canonicos immediate post Episcopum. – 37. Gubernator dignissimus et perpetuus thurificandus est immediate post Episcopum, et ante canonicos etiam paratos. – 38. Gubernator civitatis etiam non praelatus thurificandus est immediate post canonicos; assistens ante alios canonicos, et absente Episcopo immediate post vicarium generalem. - 39. Etiamsi gubernator sit uxoratus. - 40. Gubernator civitatis thurificandus est duplici et non triplici ductu. – 41. Si adsit autem consuetudo, quod ipse gubernator, seu alii thurificentur triplici ductu, est servanda. – 42. Dignitatibus in choro, quamvis cum rochetto et habitu protonotarii exsistentibus, non debetur thurificatio triplici, sed solum duplici ductu. – 43. Thurificatio cum triplici ductu non debetur vicario apostolico. - 44. Neque primae dignitati Sanctae Mariae in Cosmedin Urbis. - 45. Thus et pax domino loci debet dari iuxta formam Libri caeremonialis. - 46. Mulieribus non datur thus et pax inter missarum solemnia. Et an aliquando dari debeat? remittitur arbitrio Episcopi. Non deberi autem nisi reginis et magnis principissis est novissime statutum. - 47. Canonici et beneficiati, ac magistratus in Vesperis, quando assistunt beneficiati cum pluvialibus, thurificandi sunt per aliquem ex dictis beneficiatis assistentibus pluviali indutis. - 48. Canonicus locum tenens Episcopi non est thurificandus ante dignitates. - 49. Prior collegiatae, si in cathedrali praesens fuerit cum illius dignitatibus et canonicis, thurificandus est duplici ductu. – 50. Tam dignitates quam canonici lateris dignioris chori incensandi sunt prius quam dignitates et canonici alterius lateris. - 51. In feria VI Parasceve post thurificationem oblatorum, non est iterum thurificandum SS. Sacramentum, nec ob eius praesentiam est omittenda incensatio crucis. - 52. Reliquia SS. Crucis non est thurificanda a celebrante genuflexo. - 53. Thurificatio non debetur laicis a diacono parato, sed a solo clerico cotta induto. – 54. Diaconus ministrans thus canonico celebranti debet dicere *Benedicite, Pater reverende,* et non *Pater reverendissime;* quod dicitur solum si celebret Episcopus, et *Pater eminentissime,* si Cardinalis. - 55. Traditur modus et ordo servandus a diacono in thurificatione, ad num. 57. - 58. Si altare, in quo canitur missa, longe distet a choro, thuriferarius et non diaconus ipsum incensabit. – 59. Imperator, reges aliique supremi principes et proreges, quando et quomodo thurificandi. - 60. Quomodo incensandi domini locorum minorum, ad num. 61. - 62. Omnibus de more incensatis thurificandus est populus ter. – 63. Quando chorum incensat thuriferarius, potest illum incensare, vel in communi transeundo ante sedilia, vel singillatim omnes. – 64. Si in presbyterio vel in choro, ubi benedicendum est incensum, adsit Episcopus dioecesanus, vel aliquis eo maior, tunc ipse illud benedicit. - 65. Quando ad Vesperas praeter altare maius est incensandum aliud altare, quomodo facienda incensatio? - 66. Incensatio

chori ad Vesperas quando cessare debeat? - 67. Quando duo sunt thuriferarii, quomodo facienda incensatio? - 68. Qui thurificat, semper stare debet; solus Papa a genuflexo incensatur. - 69. Adducitur responsio sacrae Congr. Rit. ad varia dubia. - 70. In choro thurificandi sunt omnes singillatim. - 71. Alia ad rem, ad n. 74.

1 Thurificatio [1] iuxta formam Caeremonialis cum unico tantum thuribulo [2] est facienda. Sacra Congr. Rit. in Lucerina, 21 Iulii 1618, apud Aldan. in Compendio canonicarum resolutionum, lib. 1, tit. 9, n. 34, et Barbos. in Summ. apostolic. decis., verb. *Thurificatio*, n. 1.

2 Usus enim duorum thuribulorum non probatur. Sacr. Congr. Rit. in Alexandrina 15 Martii 1608, in respons. ad 2 dub., et in dict. Lucerina, apud Aldan., loc. cit., num. 36, et Barbosa, loc. cit., n. 2.

3 Thurificationis munus est diaconi, qui etiamsi sit ex dignitatibus vel canonicis, post incensatum Episcopum, debet alios praelatos, si adsint, magistratum saecularem, dignitates et canonicos incensare; mansionarios vero et alios cappellanos, alius cappellanus seu magister caeremoniarum pro Ecclesiae consuetudine incensare debet. S. Congr. in Lucen., 10 Iulii 1600, apud Aldanum, loc. cit., n. 37; Barbosa, loc. cit., n. 3.

4 Thurificatio debetur canonicis paratis ante vicarium generalem. Sacra Congreg. Rituum in Egitanien. 3 Augusti 1602, et in Tiburtina 6 Martii 1610, apud Barbosam, l. cit., n. 10, et tract. de Canonicis, c. 18, n. 29.

5 Thurificatio debetur prius canonicis cathedralis et collegiatae quam gubernatori et officialibus. Sacra Congreg. Rituum in Complen., 28 Ianuarii 1612, apud Sellium in Selectis canonicis, cap. 16, n. 23, et Barbosam, loc. cit., n. 11. Vide tamen infra a n. 32 ad 39.

6 Finito evangelio missae solemnis, cui assistit Episcopus cum cappa, thurificandus est celebrans, non vero Episcopus. Sacra Congr. Rit. 4 Augusti 1663, apud Pittonum, Constit. ad canonicos, n. 720.

7 Thurificatio in ecclesia collegiata exempta, praesente Episcopo cum canonico Ecclesiae cathedralis et abbate cum canonicis dictae ecclesiae collegiatae, debetur primum Episcopo triplici ductu thuribuli, et post Episcopum immediate canonico cathedralis ecclesiae duplici ductu, deinde abbati etiam duplici ductu. Sacra Congr. Rit. in Alexandrina S. Petri in Bergolio, 7 Februarii 1604, apud Barbosam, loc. cit., num. 12, et tract. de Canonicis, cap. 34, n. 32. Et iterum in Decretis generalibus 22 Septembris 1659, § 15, ibi: *Episcopus praeterea trino ductu, et immediate canonici cathedralis duplici, moxque abbas (nisi celebret) pariter duplici, ac subinde canonici vel monachi abbatialis ecclesiae unico tantum ductu thurificentur.* Vide verb. *Abbas*, ubi dantur decreta per extensum.

8 Canonicis collegiatae thurificatio debetur ante rectores et beneficiatos aliarum ecclesiarum parochialium, etiam quando in eorum propriis ecclesiis simul divinis intersunt, nec est huiusmodi caeremonia aliquo praetextu omittenda, si ex consuetudine fieri solet. Sacra Congreg. Rituum in Calaguritana, 1 Iunii 1601, apud Aldan., loc. cit., n. 40; Barbosa, loc. cit., num. 23.

9 Thurificatio debetur duplici ductu thuribuli canonicis collegiatae; clericis vero parochialium ecclesiarum unico ductu. Sacra Congr. Rituum in Caesaraugustana de Daroca, 19 Ian. 1613, apud Barbosam, loc. cit., n. 14, et tract. de Canonicis, cap. 18, n. 66.

10 Thurificatio debetur duplici ductu portionariis et aliis beneficiatis, sicut et canonicis, quando tales portionarii et beneficiati in reliquis omnibus et per omnia aequiparantur canonicis, et aequaliter incedunt in processionibus, et sedent in aequalibus scamnis, non obstante Caeremonialis libro, qui intelligitur, quando non adsunt presbyteri, qui sunt omnino aequales canonicis. Sacra Congregatio Rituum in dicta Caesaraugustana de Daroca, 21 Martii 1615, apud Barbosam, loc. cit., n. 25, et tract. de Canonicis, cap. 34, n. 34.

11 Dignitatibus hinc inde distributis in choro debent incensari eae cum canonicis ab una parte, deinde aliae cum aliis canonicis ab altera parte; non vero omnes dignitates simul ante omnes canonicos. Sacra Congr. apud Gavant. in manual. Episcop., verb. *Missa conventualis*, in addit. n. 3, apud Pitton., Constit. ad canonicos, n. 123.

12 Assistentes Episcopo, licet sint minus digni, ratione assistentiae ante dignitates thurificantur, et recipiunt pacem. Sacra Congr. Rit. in Bracharen., 19 Iunii 1608, apud Barbos., tract. de Canonicis, cap. 33, n. 15 et 16, et Pitton., loc. cit., n. 140.

13 Archidiaconus, qui sustinet baculum Episcopi, dum celebrat solemniter, thurificandus est

---

[1] Ab Hebraeorum Ecclesia ad nostram thurificationis usus profluxit ab antiquissimis usque temporibus. Vide quae t. 3 Bibl. Ritual. ad Maldonati disputationem 2, § 5, Zaccaria adnotavit p. 40. Multiplex autem huius fuit cum in Christianorum funeribus (licet non ubique, certe si quid video, in Africa nullum fuisse saltem in sepeliendis mortuis, indicat Tertullianus Apolog. cap. 22); tum praesertim in liturgia, ut pluribus ostendunt Scortia, l. 3, cap. 15, et Georgius de Liturg. R. P., l. 3, cap. 2. Porro quotiescunque incensum thuribulo imponeret sacerdos, illud prius benedicebat; atque huiusmodi benedictionum formulas plures suppeditat Martenius, de Ant. Eccl. ritib., tom. 1, lib. 1, cap. 4, art. 12.

[2] Variis thuribulum nominibus apud veteres vocatum invenio, *thymiamaterium* graeca voce, *incensarium; incensorium*, imo et *fumigatorium*. Confer Georgii disquisitiones de Sacro ministerio, cap. 7.

immediate post diaconos assistentes. S. Congr. in d. Bracharen., 19 Iunii 1608, apud Barbos., tract. de Canonicis, cap. 5, n. 52, et cap. 33, num. 22.

14 Assistens presbyter, sive dignitas sit, sive canonicus, thurificare debet Episcopum, et non diaconus evangelii. Sacr. Rit. Congr. in Placentina, 19 Maii 1607, apud Barbos., tract. de Canonicis, cap. 23, n. 17, et Pittonum, loc. cit., n. 207.

15 Thurificatio non debetur Episcopo a canonico, vel dignitate assistente genibus flexis, sed stante. Sacr. Congreg. Rit. in Oscensi, apud Barbos., in Summ., loc. cit., n. 4, et tract. de Canonicis, cap. 33, n. 29, et Aldan., loc. cit., num. 38.

16 Thurificatio cum triplici ductu thuribuli, unico tantum et digniori, id est Episcopo convenit. Sacr. Congreg. Rituum in Vintimilien., 11 Decembris 1604, et in Civitat. ducal., 11 Novembris 1614, apud Barbos., loc. cit., n. 5, et tract. de Canonicis, cap. 34, n. 26; Pittonium, loc. cit., n. 281.

17 In absentia vero Episcopi thurificatio fieri debet celebranti triplici ductu iuxta regulas Caeremonialis. Sacr. Congr. Rituum in Patavina Plebis Sacci, 9 Maii 1606, et in Comen. Valutiae, 30 Ianuarii 1616, apud Pitton., loc. cit., n. 281, et Barbos., loc. cit., n. 6.

18 Dignitatibus autem, et canonicis cathedralium in suis ecclesiis duplici, caeteris vero de choro unico ductu thurificatio debetur. Eadem Sacr. Congr. Rit. in d. Patavina et Comensi, apud Pittonium, loc. cit., et Barbos., loc. cit., n. 7.

19 Unde thurificatio duplici solum ductu debetur dignitatibus cathedralium, nisi firmiter probetur immemorabilis, quod triplici ductu thurificentur, absente Episcopo. Sacr. Congr. Rit. in Casertana, 16 Septembris 1623, apud Barb., loc. cit., num. 8, tract. de Canonicis, c. 34, num. 31.

20 Thurificatio non debetur canonicis ab Episcopo celebrante. Sacr. Congr. Rit. in Uladistanien., 2 Martii 1613, apud Sellium in Selectis canon., cap. 16, num. 22; Barbos., loc. cit., n. 9.

21 Thurificatio duplici, non autem triplici ductu debetur vicario generali sedenti in choro, licet supra canonicos, et sit praelatus. S. Cong. Rituum in Nepesina, 14 Ianuarii 1617, apud Barbos., loc. cit., n. 16, et tract. de Canonicis, cap. 34, n. 29.

22 Thurificatio debetur magistratui post canonicos aequis ductibus. Sacr. Congr. Rituum in Interamnen., 20 Iunii 1600, et in Faventina, eadem die et anno, apud Aldan., l. c., n. 41; Barbos., loc. cit., n. 17. Nam canonici ante magistratum thurificandi sunt, tam in cathedrali quam in aliis, in quibus simul convenerint, ubi talis est consuetudo. Sacr. Rit. Cong. in Narnien., 15 Iunii 1605, apud Barbos., loc. cit., num. 17, et tract. de Canonicis, cap. 18, num. 75.

Thurificatio a presbytero celebrante non est praestanda domino loci, nec aliis. Sacr. Congr. Rituum in Calaguritana, 5 Iulii 1614, apud Aldan., loc. cit., n. 42, et Barbos., loc. cit., num. 18. 23

Circa thurificationem autem baronis domini loci servanda est consuetudo. Sacr. Rit. Congr. in S. Agathae, 17 Novembris 1607, apud Sellium in Selectis canonicis, cap. 55, n. 58, et Barbos. in Summ. apostolic. decis., verb. *Consuetudo circa thurificationem*, n. 5. 24

Curatus, sive rector ecclesiae parochialis tanquam caput ecclesiae thurificandus est ante dominum loci. Sacra Congr. Rit. in Turritana, 7 Augusti 1601, apud Sellium, l. c., cap. 71, n. 20, et Barbos., l. c., verb. *Curatus*, n. 12. 25

Diaconus evangelii debet thurificare chorum, nec ab eo munere excusatur sub praetextu contrariae consuetudinis. Sacra Congr. Rituum in Alexandrina, 15 Martii 1608, in respons. ad dub. 10, apud Aldan., loc. cit., tit. 9, n. 35, et Barbos., loc. cit., verb. *Diaconus*, num. 4. 26

Diaconus debet incensare canonicos et alios, non tamen mansionarios. Sacr. Congr. Rituum in Lucerina, 29 Aprilis 1530, apud Aldan., loc. cit., n. 84, et Barbos., loc. cit., num. 3. 27

Diaconus non debet dare pacem laicis, nec domino loci. Sacr. Congr. Rit., 5 Iulii 1614, apud Gavant. in Rubricis Missalis, part. 2, tit. 10, n. 8, vers. *Ordo*, et Barb., l. c., n. 6. 28

Consuetudo, ut vicarius generalis thurificetur ante canonicos, servanda est, sive qui thurificat sit canonicus, sive acolythus. S. Congr. Rituum in Alexandrina, 15 Martii 1609, apud Sellium, loc. cit., cap. 56, et Barbos., l. c., verb. *Consuetudo circa thurificationem*, n. 1. 29

Consuetudo loci vel ecclesiae servanda est, ut vicarius generalis sit thurificandus, et debeat accipere candelam, cinerem, palmam, et adorare crucem ante vel post capitulum. Sacr. Congr. Rituum in Neocast., 19 Ianuarii 1607, apud Sellium, loc. cit., cap. 56, n. 54; Barb., loc. cit., n. 2. 30

Consuetudo, ut mansionarii ab una parte thurificentur immediate post canonicos eiusdem partis, antequam thurificentur dignitates et canonici, qui sedent ab alia parte chori, non est servanda. Sacr. Congr. Rituum in Placentina, 19 Maii 1607, in respons. ad dub. 3, apud Sell., loc. cit., cap. 56, n. 57, et Barb., loc. cit., n. 4. 31

Consuetudo ut gubernator thurificetur immediate post Episcopum, servanda est. Sacr. Congreg. Rit. in Alexandrina, 15 Martii 1608, respons. ad dub. 4, apud Sell., l. c., cap. 56, n. 59; Barbos., loc. cit., n. 6. 32

Consuetudo incensandi gubernatores civitatum Sedis Apostolicae, qui sunt referendarii et praelati, et utuntur rochetto, ante canonicos 33

post Episcopum, servanda est. Sacr. Congreg. Rituum in Caesenaten., 7 Dec. 1501, apud Sell., loc. cit., cap. 56, n. 60, et Barb., loc. cit., n. 7.

34 Consuetudo, quod gubernator status thurificetur, et habeat pacem ante rectores et curatos ecclesiarum, servanda est. Sacr. Congreg. Rituum in Gotian. in Sardinia, 5 Iulii 1615, apud Sell., loc. cit., cap. 56, n. 61; Barbos., loc. cit., n. 8.

35 Consuetudo laudabilis, quod gubernator non thurificetur, nec osculetur librum evangelii, nec habeat pacem immediate post Episcopum, servanda est. Sacr. Congreg. Rituum in Tullen., 2 Augusti 1603, apud Sellium, loc. cit., n. 62; Barbosam, loc. cit., n. 9.

36 Gubernator protonotarius cum habitu praelatitio, id est rochetto et mantello, divinis assistens thurificandus est ante canonicos immediate post Episcopum. Sacr. Congr. Rituum in Faventina, 5 Iulii 1603, apud Aldan., loc. cit. tit., n. 64, et Barbos., loc. cit., verb. *Gubernator*, n. 10.

37 Gubernator dignissimus et perpetuus thurificandus est immediate post Episcopum et ante canonicos, etiam paratos. Sacr. Congr. Rituum in Alexandrina, 15 Martii 1698, in respons. ad dub. 4, apud Sellium, loc. cit., cap. 27, n. 34; Barbosam, loc. cit., verb. *Gubernator*, n. 11.

38 Gubernator civitatis etiam non praelatus thurificandus est immediate post canonicos assistentes ante alios canonicos; absente vero Episcopo, immediate post vicarium generalem. Sacr. Congr. Rit. in Faventina, 9 Maii 1606, et in Fanen., 1 Septembris 1607, apud Sell., l. c., cap. 27, n. 75; Barbos., l. c., n. 12.

39 Etiamsi gubernator sit uxoratus. Eadem Sacr. Congreg. in Faventina, 17 Nov. 1607, apud Sellium, loc. cit., cap. 27, num. 36; Barbos., loc. cit., n. 12.

40 Gubernator civitatis thurificandus est duplici, non triplici ductu thuribuli. Sacr. Congr. Rit. in Civitatis ducalis, 11 Novembris 1614, apud Sellium, cit. cap. 27, n. 38; Barb., loc. cit., num. 15.

41 Quoad thurificationem triplicis ductus, licet per regulas Caeremonialis debeatur soli Episcopo vel celebranti, nihilominus si adest immemorabilis consuetudo, quod alii pariter thurificentur triplici ductu, ea omnino servari debet. Sacr. Congreg. Rit. in Casertana, 18 Septembris 1632, apud Pitton., Const. ad canonicos, n. 957.

42 Dignitatibus in choro non debetur thurificatio triplici, sed duplici tantum ductu, non obstante quod ibi amissis distributionibus, persona, quae habet dignitatem, incederet cum rochetto et habitu protonotarii, ut respondit Sacr. Congr. Rituum, contra praepositum Ecclesiae Insulanae, 21 Martii 1699, apud Monacell., tom. 4 Supplement. ad tom. 2, n. 18.

43 Thurificatio cum triplici ductu nec debetur vicario apostolico. Sacr. Congreg. Episcop. in Melphien., 28 Augusti 1689, apud eumdem, num. 19.

44 Neque primae dignitati ecclesiae collegiatae Sanctae Mariae in Cosmedin Urbis. Congregatio deputata trium Cardinalium, die 4 Sept. 1705, in respons. ad dub. 31, apud eumdem Monacell., loc. cit., n. 20.

45 Thus et pax domino loci debet dari iuxta formam libri Caeremonialis. Sacr. Congr. Rit. in Strongolen., 4 Martii 1606, apud Sellium, in Selectis canonicis, cap. 17, n. 29, et Barb., loc. cit., verb. *Pax*, n. 6.

46 Mulieribus non datur thus et pax inter missarum solemnia. Sacr. Congr. Rit. in Pacen., 28 Ianuarii 1612, et in Lucerina, 3 Iunii 1617. Et an aliquando debeat dari, remittitur arbitrio Episcopi. Eadem Sacr. Congr. in d. Pacen., 28 Ianuari 1612, apud Sell., loc. cit., n. 11, cap. 51, n. 17; Barbos., loc. cit., verb. *Mulier*, n. 5, et verb. *Pax*, num. 8. Non debere autem dari, nisi reginis et magnis principissis, non obstante consuetudine contraria, decrevit eadem Congr. in Larinen., 6 Decembris 1702, apud Monacell., suppl. ad tom. 3, n. 4.

47 Canonici et beneficiati, ac magistratus in Vesperis, quando assistunt beneficiati cum pluvialibus, thurificandi sunt per aliquem ex dictis beneficiatis assistentibus pluviali indutis. Sacr. Congr. Rit. in Turritana, 5 Iulii 1671, apud Pitton., Constit. ad canonicos, n. 514.

48 Canonicus locum tenens Episcopi debet in choro sedere in loco suae receptionis in habitu canonicali, nec ei competit pacis et thuris honor ante dignitates, et non lucratur distributiones, nisi sedeat in suo stallo cum habitu canonicali. Sacr. Congr. Rituum in Hidruntina, 10 Nov. 1612, apud Pitton., loc. cit., n. 264, et Barbosam, tract. de Canonicis, c. 33, n. 40.

49 Prior collegiatae, si in cathedrali praesens fuerit, simul cum illius dignitatibus et canonicis duplici ductu thurificandus est, quamvis nullam habeat praecedentiam supra canonicos cathedralis. Sacr. Congr. Rit. in Tuscanensi, 19 Augusti 1619, apud Pitton., l. c., n. 356, et Barb., tract. de Canonicis, c. 11, n. 3 et 9.

50 Tam dignitates quam canonici a latere digniori chori sedentes prius thurificandi sunt, quam dignitates et canonici qui sedent a latere chori minus digno. Sacr. Rit. Congr. in Benevent., 5 Decembris 1648.

51 In feria 6 Parasceves thurificanda sunt oblata; sed post thurificationem oblatorum non est iterum thurificandum SS. Sacramentum, ob cuius tamen praesentiam non est omittenda thurificatio crucis; sed crux et altare thurificanda sunt eo prorsus modo, quo fit in aliis missis, non omissis debitis genuflexionibus transeundo ante SS. Sacramentum. Sacr. Rit. Congreg. in Panormit. 5 Iul. 1638.

52 Reliquia SS. Crucis non est incensanda a celebrante genuflexo: Sacr. Rit. Congreg. in Brixien., 15 Septembris 1636, ubi etiam statuit quod non est genuflectendum a capitulo et clero processionaliter transeuntibus ante altare, in quo recondita est ipsa reliquia SS. Crucis; et quod post expositionem dictae reliquiae SS. Crucis, vel post eius delationem in processione, benedicendus est populus cum ipsa.

53 Thurificatio non debetur laicis a diacono parato vel beneficiato, sed a solo clerico cotta induto; ut saepe resolvit Sacr. Congr. Rituum, et signanter in Pacen., 21 Martii 1609, et in Calagurit., 5 Iulii 1614, teste Pignatell., to. 1, consult. 7, n. 30, et Ursaya, to. 2, discept. 7, num. 12.

54 Diaconus ministrans thus canonico celebranti, ut benedicat, debet dicere *Benedicite, Pater reverende*, et non *Pater reverendissime*. Sacr. Congr. Rituum, 4 Aprilis 1699. Si autem celebrans sit Episcopus, debet dicere *Pater reverendissime*, ex Caeremon. Episcop., lib. 1, cap. 23. Et nonnulla Caeremonialia regularium relata a Francisco Maggio in lib. de Offic. chori, opusc. 4, disquisit. 23, praescribunt etiam abbatibus, generalibus seu praepositis pariter generalibus, in tali circumstantia debere dici a diacono *Benedicite, Pater reverendissime*. Sic eruditissimus P. Merati, tom. 1, part. 2, tit. 4, n. 19. Si vero celebrans sit Cardinalis, dicit *Benedicite, Pater eminentissime*, ut tradit. dict. Merati, loc. cit., tit. 14, num. 26. Sicut celebrante Summo Pontifice, *Pater beatissime*.

55 Facta de more a celebrante incensatione altaris, diaconus incensat ipsum celebrantem triplici ductu. Si autem in presbyterio adsit Episcopus dioecesanus, diaconus ipsum incensabit triplici ductu, et celebrantem duplici; et si adsit legatus, vel alii Cardinales, ipsi triplici ductu, et Episcopus, ac celebrans duplici thurificantur. Caeremon. Episcop., lib. 1, cap. 23; Caeremon. ordinis Minor., part. 3, cap. 2; Bongiovanni in Silva sacrar. caeremoniar., lib. 3, cap. 11, et lib. 9, cap. 2; Merati, to. 1, part. 2, tit. 7, n. 73, post Gavant., ibid., litt. C, et alii passim. Et si adsint Episcopi exteri vel alii praelati, honoris gratia thurificantur immediate post celebrantem triplici ductu, sicuti et triplici ductu incensabitur ipse celebrans. Caeremon. ord. Min., loc. cit.; Merati, loc. cit., et alii; quod tamen intelligendum est in absentia supradictorum digniorum.

56 Cum diaconus accesserit ad incensandum chorum, si ibi exsistat aliquis ex praedictis, incensabit modo dict. n. antec. Et si nullus dignior ibi exsistat, et adsit P. Generalis, thurificabit eum triplici ductu. At sic etiam si absente generali, adsit provincialis, et ita absentibus generali et provinciali praelatus localis, qui, sive alius praelatus, praesente praesule maiori, duplici tantum ductu thurificabitur. Caeremon. ord. Minor., part. 3, cap. 2; Bongiovanni, lib. 3, cap. 11, et alii. Incensato praelato, diaconus incensabit cantores paratos duplici ductu, deinde incensabit Patres singillatim in prima et secunda parte chori duplici ductu, sicuti ex supra allatis decretis singillatim sunt duplici ductu incensandi omnes canonici; alios autem fratres unico tantum ductu incensabit; et omnes in choro incensandi, stantes extra stallum se mutuo invitare debent modesta capitis inclinatione ad thurificationem prius recipiendam, ita ut quilibet alium sibi immediate subsequentem sic reverenter praemoneat. Caeremon. Episcop., lib. 1, cap. 23; Gavant., to. 1, part. 2, tit. 7, rub. 10, litt. C; Merati, ibid., n. 71; Bissus, litt. L, n. 18, § 3; Bauldry, part. 3, cap. 11, n. 18; Caeremon. ord. Minor., part. 3, cap. 2, part. 4, c. 6 et 7; Bongiovanni, lib. 3, cap. 11, et lib. 9, c. 2, et alii.

57 Diaconus procedens ad incensandum chorum debet incedere manibus iunctis, et capite detecto ex parte epistolae. Caeremon. ord. Minor., part. 1, cap. 4, part. 2, cap. 9, et part. 5, cap. 2; Bongiovanni, lib. 3, cap. 11, et alii. Ac debet incensationem absolvere antequam praefatio incipiatur, quia celebranti debet assistere vel stare retro post eum. Caeremon. ord. Minor., part. 2, c. 9, n. 7, et part. 3, cap. 2, n. 16; Bongiovanni, lib. 3, cap. 11, et alii, ac Rubrica Missalis 7, n. 11, ubi expresse habetur: *Cum dicitur praefatio, diaconus et subdiaconus stant retro celebrantem, et paulo ante priusquam dicatur* Sanctus, *accedunt ad altare*, etc. Et in eadem rubrica 7, n. 10, statuitur sic: *Cum redditur thuribulum diacono, dicit:* Accendat in nobis, *etc., et incensatur ab eo; deinde diaconus incensat chorum*. Unde stat clarum, quod incensatio chori facienda est immediate post incensationem altaris et celebrantis, antequam incipiatur praefatio, et non tempore quo canitur ipsa praefatio; et si tanta sit multitudo clericorum et religiosorum, ut incensatio finiri non possit, antequam praefatio incipiatur, tunc sufficit incensare separatim praelatum, et omnes paratos, ac illos, qui sunt in sedibus superioribus: reliqui autem inferiores brevitatis gratia poterunt incensari sine mora, ita ut incensatio finita sit, antequam incipiatur praefatio, ut salvetur dispositio Rubricarum, ut docet Bongiovanni, loc. cit., ex Caeremon. ord. Minor., loc. cit., et alii, et non paulo ante priusquam dicatur *Sanctus*, ut tradunt Corsettus, tract. 1, can. 11, n. 22; Merati, loc. cit., n. 71; Bissus, loc. cit., § 7; Baldus, loc. cit., n. 18.

58 Si altare, in quo canitur missa, longius distet a choro, thuriferarius pro diacono ad ipsum incensandum se conferet. Nisi in choro superior aliquis praecipuus adesset, aut magnus praesul; quia tunc convenientius id praestare

debebit caeremoniarius comitatus a thuriferario. Caeremonial. ord. Minor., part. 2, c. 9, n. 4; Bongiovanni, loc. cit.; Alcozer et Bauldry, part. 1, c. 9, art. 1, et alii.

59 Imperator et reges ante Episcopum triplici ductu thurificantur. Caeremon. Episcop., lib. 1, c. 23; Bongiovanni, lib. 9, c. 2, et alii passim. Princeps magnus non recognoscens superiorem, proreges et gubernatores regnorum et provinciarum thurificantur a primo assistente immediate post Episcopum triplici ductu. Caeremon. Episcop., loc. cit.; Bongiovanni, loc. cit.; Merati, loc. cit., n. 73; Flumara, part. 2, cap. 3, et alii.

60 Domini locorum minorum et magistratus incensari poterunt a thuriferario duplici, vel unico ductu pro qualitate personarum; illi videlicet, quibus proprium scamnum, seu sedes ab aliis distincta parari solet, distincte incensandi sunt iuxta laudabilem consuetudinem in toto incensationis ordine et ritu ad pacem tam laicorum quam clericorum conservandam. Caeremon. Episcop., lib. 1, c. 23; Caeremon. ord. Min., part. 2, c. 9, et part. 3, c. 2; Bongiovanni, lib. 3, cap. 11; Castald., in Epitome, part. 2, tract. 1, tit. 7; Pollac., Aphorism., part. 2, cer. 3, pag. 128; Gavant., loc. cit., lit. C, et alii passim.

61 Et quod in similibus incensationibus servanda sit laudabilis et legitima consuetudo, pluries decrevit Sacr. Rit. Congr., ut refert Capon., discept. 329, a n. 17, et signanter in Casertana, 18 Septembris 1682, quam referunt etiam et sequuntur Barbosa, in Summa apostolicar. decision., collect. 705, num. 8, et de Canonicis, cap. 34, n. 31, vers. *Supradicta;* Panimol., dec. 1, adnot. 13, num. 29, et Pignatell., tom. 4, consult. 4, n. 4, ubi sequentem adducit congruam rationem: *Quia quod non thurificetur triplici ductu, nisi Episcopus et celebrans, est solum ex regulis Caeremonialis, atque adeo de puro atque mero iure ecclesiastico, ergo consuetudo thurificandi alios, etiam triplici ductu, potest illis praevalere.* Quod confirmat etiam Matthaeuc., in Official. cur., cap. 28, verb. *Officialis quoad iuspatronatus,* n. 3. Et statuit eadem Sacra Congregatio in Aprutina, 6 Octobris 1696, ad sextum dubium, ubi cum quaesitum fuisset: *An magistratui Therami debeatur thurificatio duplici vel unico ductu, et a quo sit thurificandus?* Respondit: *Servetur solitum.*

62 Omnibus de more incensatis, incensandus est a thuriferario populus ter, primo in medio, deinde versus latus Epistolae, quod est dextrum populi, tertio versus latus aliud cum honoris significatione et debitis reverentiis ante et post. Caeremon. ord. Minor., part. 2, c. 9, n. 5; Bongiovanni, lib. 3, cap. 11; Gavant., loc. cit., litt. D, et alii passim iuxta Missalis rubricam, tit. 7, n. 10.

Quando chorum incensat thuriferarius, potest 63
illum incensare, vel in communi transeundo ante sedilia, vel singillatim Patres, et alios suo ordine facie ad faciem, iuxta laudabilem cuiusque provinciae consuetudinem. Caerem. ord. Minor., part. 3, cap. 2, n. 2; Bongiovanni, lib. 9, cap. 2, et alii.

Si in presbyterio vel in choro, ubi benedi- 64
cendum est incensum, adsit Episcopus dioecesanus, vel aliquis eo maior; tunc spectat ad ipsum incensum imponere et benedicere, ministrante thuribulum primo ex assistentibus cum debitis osculis, et dicente *Benedicite, Pater reverendissime;* et si erit Cardinalis, *Pater eminentissime;* et thurificatur triplici ductu, celebrans vero duplici. Caeremon. Episcop., lib. 1, cap. 23, Caeremon. ordin. Minor., part. 3, cap. 2, num. 5, et part. 4, cap. 7, num. 11; Bongiovanni, lib. 3, cap. 11, et lib. 9, cap. 2; Gavant. et Merati, tom. 2, sect. 10, cap. 3, num. 15, et alii passim. Si autem ad Vesperas est praesens generalis aut provincialis in sua provincia seu Episcopus dioecesanus, vel alius eo maior, tunc expedit quod celebrans incensetur apud altare, sicut in missa, triplici ductu in cornu Epistolae, et inde revertatur ad chorum, ubi fiet incensatio de more secundum dignitatem et ordinem omnium ibi exsistentium. Caeremon. ord. Minor., part. 3, cap. 3, n. 6, et part. 4, cap. 7, n. 11; Bongiovanni, lib. 9, cap. 2, et alii.

Quando ad Vesperas praeter altare maius 65
aliud altare, seu alia altaria incensanda sunt, tunc, facta incensatione altaris maioris, vel illius, ubi SS. Sacramentum asservatur (quod prius est incensandum, quam altare, ad quod Vesperae fiunt, ut docent Gavant., tom. 2, sect. 10, cap. 3, n. 18, et Merati, ibid., n. 15, ac alii), incensantur alia altaria; et peracta incensatione altarium omnium, quae incensanda sunt, revertuntur omnes parati ad chorum, et fit ibi de more incensatio secundum modum et ordinem praedictum; pergendo autem de choro ad altaria, et redeundo de altaribus ad chorum, celebrans cum ministris incedere debet detecto capite ob reverentiam cantici evangelici *Magnificat.* Caeremon. ordin. Minor., part. 3, c. 3, num. 5; Bongiovanni, lib. 9, cap. 3; Bauldry, part. 2, cap. 11; Merati, loc. cit., n. 12; Castaldus, in Caeremon. cleric. regularium, lib. 2, cap. 20; Flumara, in eod. Caeremon., part. 2, cap. 4, et alii plures.

Incensatio, quae omnibus dari debet, quia 66
Christus communicat omnibus odorem suum (S. Thomas, part. 3, qu. 83, art. 5), et quia quae facit sacerdos, pertinent ad omnes (Durand., cap. 31), item quia thurificatio repraesentat diffusionem gratiarum spiritualium in capite et ab eo ad membra (idem l. 4, cap. 5; Gavant., tom. 1, part. 2, tit. 7, litt. C), cessare debet ad Vesperas antequam celebrans dicat

vers. *Dominus vobiscum*, ex Caeremon. Episcopor., lib. 2, cap. 3, et Caeremonial. ord. Minor., part. 3, cap. 2; Gavant., tom. 2, sect. 10, cap. 3, n. 20. Unde qui in choro sunt cantores, vel musici, maiori pausa ac graviori modulatione canticum *Magnificat* praecinere debent, et organista sonum solemnius in longum protrahere, ut ante vers. *Dominus vobiscum*, et orationem, incensatio compleatur. Merati, tom. 2, sect. 10, cap. 3, n. 16; Bongiovanni, loc. cit., et alii passim.

67 Quando duo sunt thuriferarii, quisque a parte sua incensat unum ex assistentibus, et postea cantores per ordinem duplici ductu; sicque etiam quisque suo thuribulo incensat suam partem chori, vel singillatim patres, et alios suo ordine facie ad faciem cum debitis reverentiis ante et post, vel in communi transeundo ante sedilia, una simul egredientes ad planum chori, ubi ceroferarios per ordinem incensabunt; tantum ter populum, unusquisque a sua parte, incipiendo in medio: et ultimo seipsos, peractis simul ante et post incensationem reverentiis et genuflexionibus debitis. Caeremon. ordin. Minor., part. 3, cap. 2, n. 1; Bongiovanni, lib. 9, cap. 2; Gavant., in Epitom., tract. 1, part. 2, tit. 7, n. 23, et tr. 2, part. 2, tit. 3, et alii.

68 Qui thurificat, semper stare debet; solus Summus Pontifex a genuflexo incensatur. Caerem. Episcop., lib. 1, cap. 23; Bongiovanni, lib. 9, cap. 2, et alii passim.

69 Hic iuvat adducere responsionem Sacr. Rit. Congr. in Ostunen., 24 Novembris 1703, ad sequentia dubia:

I. An duci Ostuni liceat retinere sedem cameralem coopertam serico villoso rubeo, cum genuflexorio, tam in cathedrali quam in aliis ecclesiis saecularibus et regularibus civitatis extra presbyterium, sive absente, sive praesente Episcopo? Et quatenus affirmative. *Nihil de sede fixa et dentur decreta.*

II. An idem liceat etiam eius fratribus. *Negative.*

III. An dicto duci debeatur thurificatio triplici ductu per aliquem magistrum caeremoniarum, sive alium presbyterum cotta indutum? *Duplici ductu per alium cappellanum, sive acolythum.*

IV. An eadem debeatur etiam eiusdem fratribus? *Negative.*

V. An dicto duci debeatur pax cum instrumento per aliquem magistrum caeremoniarum, sive alium presbyterum cotta indutum? *Affirmative.*

VI. An eadem debeatur etiam fratribus? *Affirmative.*

VII. An dicto duci accedenti ad ecclesiam cathedralem, debeat obviam ire procurator capituli, sive alius canonicus eiusdem nomine in habitu canonicali, eidemque in ianua ecclesiae porrigere aspersorium aquae benedictae.

VIII. An idem debeatur etiam fratribus. *Ad* VII *et* VIII *negative prout iacent?*

Reproposita vero causa die 12 Iulii 1704, per Card. Coloredum sub sequentibus duobus dubiis:

I. An fratribus ducis Ostuni instantibus liceat retinere sedem cameralem non fixam cum genuflexorio inferioris ornatus, ac est illa, quae iuxta antiqua decreta conceditur dicto duci, tam in cathedrali, quam in aliis ecclesiis saecularibus et regularibus eiusdem civitatis, extra tamen presbyterium, sive praesente, sive absente Episcopo? Et quatenus *affirmative.*

II. An dictis fratribus ducis Ostuni debeatur thurificatio unico ductu per cappellanum, sive acolythum cotta indutum?

Sacr. Congr. tam in voce quam in scriptis, partibus informantibus auditis; ad utrumque: *Nihil* respondendum censuit.

Iterum, et tertio reproposita eadem causa die 4 Aprilis 1705, ad instantiam Episcopi praetendentis denegare dictum genuflexorium, responsum fuit: *In decisis;* videlicet: *Nihil de sede fixa, et dentur decreta;* quibus alias declaratum fuit, domino loci permitti posse sedem cum genuflexorio et tapeto, non tamen gradatam neque fixam, sed amovibilem, et extra presbyterium. Sic refert D. Ursaya, t. 4, part. 1, discept. 4, n. 1, qui ibid., n. 90, alias eiusdem sacrae Congregationis resolutiones adducit praecisis his verbis:

« *Mileten.* 26 Aprilis 1704. Obtento ab A. C. adversus promotorem fiscalem curiae episcopalis Mileten. per Alphonsum Toralba baronem Calimerae, etc., monitorio super manutentione in possessione, etc., detinendi in parochiali dicti castri sedem, stratum et genuflexorium, et recipiendi aquam benedictam, etc., causa, etc., ad sac. Rit. Congreg. super infrascriptis dubiis:

« Primo an liceat Alphonso Toralba baroni Calimerae retinere in ecclesia matrici seu parochiali dicti loci pro audiendis divinis, sedem fixam extra presbyterium, absente et non residente episcopo? Vel potius amovibilem cum scabello, tapeto, suppedaneis et postergalibus in casu.

« Secundo an eidem liceat retinere genuflexorium cum tapeto et pulvinaribus? et quatenus *affirmative;*

« Tertio an eaedem praerogativae, in utroque dubio recensitae, competant etiam baronissae eius matri in casu, etc.

« Ad primum quoad sedem fixam *negative.* Quoad amovibilem et cameralem tantum, *affirmative;* in reliquis vero, *negative.*

« Ad secundum, *affirmative,* iuxta decreta *in Larinen.* 12 Septembr. 1699, in Ostunen. 24 Nov. 1702.

« Ad tertium, *negative.* »

« *Toletana.* Capitulum et canonici metro-

politanae ecclesiae ad evitandos abusus pomparum et fastus nobilium ad dictam ecclesiam confluentium, qui sellas, strata et pulvinaria praemittebant, decreverunt, alias nemini licere in posterum supradictis commoditatibus seu vanitatibus in d. ecclesia uti, exceptis duntaxat regalibus personis et magnatibus. Quod decretum fuit litteris S. Pii V confirmatum anno 1571; ex quo decreto cum effectum esset, ut nobiles retraxerint se a dicta ecclesia, tandem dictum capitulum et canonici ad revocandos nobiles decreverunt ampliare et extendere dictum decretum ad omnes titulares, et magistratus, et officiales, eorumque uxores, filios et alios narratos in libello supplici ipsius capituli; quod cum per se facere nequirent, ex quo decretum illud erat auctoritate apostolica confirmatum, ad sacram Congregationem recursum habuerunt, quae respondit *Nihil,* die 28 Martii 1626. »

70 In choro thurificari debent omnes singillatim. Quod si tanta sit multitudo clericorum, ut incensatio finiri non possit ante finem praefationis, tunc sufficit incensare separatim illos, qui sunt in sedibus superioribus, et reliqui inferiores poterunt incensari sine mora, ita ut finita sit incensatio paulo antequam dicatur *Sanctus*. Merati, tom. 1, part. 2, tit. 7, n. 70 et 71; Bissus, litt. 1, § 7; Bauldry, part. 2, art. 7, num. 18; Corset., tract. 1, cap. 11, num. 21; Gavant., tom. 1, part. 2, tit. 7, litt. C, cum aliis ibi citatis. Et ad hoc facit decretum sac. Rit. Congr., in Placentina ad tertium dubium sub die 10 Maii 1607. Vide Resolutiones sac. Congr., in Append. h. tom., et verb. *Aspersorium,* num. 8.

Alia ad rem. Vide verb. *Ecclesia,* art. 5, 71
a n. 33, verb. *Gubernator,* a num 8 ad 16, et verb. *Magistratus,* num. 3 et 9; doctissimum P. Caietanum Mariam Merati in tom. 1, part. 3, tit. 7, num. 72 et 73, ubi ait quod ex caeremoniali Episc., t. 1, cap. 23, num. 32, inter alia habetur: *Quod si adsit dominus loci laicus, vel alius princeps maior, debeat incensari ter, sicut incensatur Episcopus, celebrans, dignitates et canonici bis.* etc.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Sanctissimum sacramentum Eucharistiae in 72
tabernaculo altaris reconditum thurificari non debet, sed solum unicum genu tum in transitu tum in reditu flectendum est ante illud, dum thurificatur altare. At vero si fuerit ibi- 73
dem expositum, incensatio illius debet a celebrante fieri genuflexo utroque poplite super gradu superiori suppedanei altaris. Gavant., in Rubric. Missal., part. 2, tit. 8, num. 10, § *Incensat.* Et tunc non incensatur crux, quae imo adesse haud deberet in altari. Bauldry, in Manual. sacr. Caerem., part. 2, tit. 8, num. 9, art. 3, num. 2, et rursus part. 3, num. 2, et rursus part. 3, cap. 20, num. 5. Et celebrans in primo gradu suppedanei stans 74
thurificatur. Synod. dioeces. Benev., part. 1, tit. 29, sect. 4, § 2, num. 11.

TITULUS

Summarium.

1. Titulus crucis Domini quando Romae inventus. – 2. Titulus *Servus servorum Dei,* quo utitur Papa in bullis, a quo fuerit primo inventus. – 3. Papa quare se vocat tali titulo. – 4. Titulus *Eminentissimi* et *Vestrae Eminentiae* quando coeperit dari Cardinalibus, etc. – 5. Tali titulo contenti esse debent Cardinales, quamvis sint magni principes. – 6. Tituli cardinales in aliis civitatibus extra Romam olim erant, qui erant tituli parochiales, et sub Episcopi iurisdictione erant. – 7. Tituli cardinalitii Romae erunt olim parochiae. – 8. Tituli cardinalitii ecclesiarum Romae a Sixto V fuerunt praescripti et numerati, et postea designati a Clemente VIII et a sacr. Congr. Rit. approbati, ac a Paulo V confirmati. – 9. Cardinales in suis titulis circa suos clericos uti possunt censuris. – 10. Cardinales tenentur residere in suis titulis. – 11. Titulus *Messere* anno 1564 tribui solebat nobilibus personis. – 12. Titulum honorificum sibimetipsi attribuere nimis absonum est. – 13. Titulo *de Suor,* non *de Donne* vocari debent moniales. – 14. Titulum, characterem et ordinem semper retinet Episcopus licet dimittat ecclesiam. – 15. Episcopus ordinans aliquem sine legitimo titulo, tenetur sustentare ordinatum. – 16. Quis et quotuplex sit legitimus titulus pro sacris ordinibus recipiendis? *Remissive?* – 17. Ut quis possit ordinari titulo familiaritatis quid requiratur? *Remissive.* – 18. Titulus coloratus an et quando sufficiat ad inducendum valorem iis, quae publici ministri faciunt, praesertim in administratione sacramentorum, et signanter sacramenti Poenitentiae. *Remissive.* – 19. Titulus potest esse, vel verus, vel coloratus, vel apparens, vel praesumptus, et qui sint omnes praesertim respectu praescriptionis? – 20. Titulus verus non requiritur ad praescribendum. – 21. Titulus coloratus sufficit ad praescribendum. – 22. Titulus etiam existimatus, dummodo non sit titulus pro emptore, sufficit ad praescribendum. – 23. Caetera autem, quae concernunt iustum titulum ad praescriptionem requisitum, *Remissive.* – 24. Titulus coloratus beneficii qui sit et quando habeatur? – 25. Titulus beneficii quando amittatur et quando non? *Remissive.* – 26. Titulus antiquus ecclesiae mutari non potest a confraternitate. – 27. Titulus alienus non potest assumi cum alterius praeiudicio, alias punitur assumens. – 28. Capitulum cathedralis non est salutandum a concionatore cum titulo reverendissimi, atque in absentia Episcopi. – 29. Alia ad rem ad num. 36.

1 Titulus crucis D. N. Iesu Christi inventus fuit Romae in ecclesia Sanctae Crucis in Hierusalem die ultima mensis Ianuarii 1492, graecis, hebraicis et latinis characteribus conscri-

ptus. Alexander VI, constit. 4 incip. *Admirabile* [1].

2 Titulus *Servus servorum Dei,* quo utitur Papa in bullis, fuit primo inventus a S. Damaso Papa.

3 Quidquid dicant alii, id attribuentes sancto Gregorio Magno. Vide verb. *Papa,* art. 2, n. 35. Papa quare se vocet tali titulo? Vide, ibid., num. 34 [2].

4 Titulus *Eminentissimi* et *Vestrae Eminentiae* coepit dari Cardinalibus anno 1630, ex decreto sacrae Congregationis Rituum, Confirmato ab Urbano VIII, die 10 Iunii 1630, quo statuit, quod talis titulus a nemine, praeter quam ab ecclesiasticis Romani imperii electoribus, ac magno magistro hospitalis Hierosolymitani usurpari possit, aut aliis attribui. Vide verb. *Cardinales,* art. 2, num. 13, ubi affertur ad litteram tale decretum.

5 Quod postea Innocentius X sanctione firmavit, iubens omnes tali titulo contentos esse, quamvis sint magni principes 24 Apr. 1645.

6 Tituli cardinales in aliis civitatibus extra Romam olim erant, qui erant tituli parochiales, et sub Episcopi iurisdictione erant. Concil. Meldense, cap. 54, et Concil. Roman. sub Leone IV [3].

7 Tituli cardinalitii Romae erant olim parochiae. Concil. Roman. sub Leone IV.

8 Tituli cardinalitii ecclesiarum Romae a Sixto V fuerunt praescripti et numerati constitut. 55 incip. *Religiosa.* Quae affertur ad litteram sub verbo *Cardinales,* art. 5, num 23. Vide ibi, ubi insuper sub num. 54 afferuntur, prout postea fuerunt designati a Clemente VIII et a sacra Congreg. Rit. approbati, ac a Paulo V confirmati.

9 Cardinales in suis titulis circa suos clericos uti possunt censuris, ut excommunicatione, suspensione et interdicto. Cap. *His quae* de Maioritat. et obedient.

10 Cardinales tenentur residere in suis titulis, alias si Romae non resideant, et sine Papae dispensatione alibi degant, deponendi sunt, ut fuit depositus cardinalis Anastasius, quia per quinque annos non resederat in titulo Sancti Marcelli Romae, cap. *Ex gestis* de Clericis
11 non residentibus. Titulus *Messere,* anno 1564, tribui solebat nobilibus personis. Rota, in Melevitana 20 Ianuarii 1706, § *Nec ex alio,* coram Caffarel.; Ursaya, Miscellan. 1, litt. T, n. 81.

12 Titulum honorificum sibimetipsi attribuere nimis absonum est. Rota, in Salisburg. *Primogenituraе de Lodrono,* 20 Feb. 1713, § *Certius,* coram Ansaldo; Ursaya, Miscellaneo 2, litt. T, num. 34.

13 Titulo *de Suor,* non *de Donne,* vocari debent moniales. S. Congr. Episc. et Regul., in Toletana 9 Ianuar. 1595, apud Ioan. Mariam Novarr., verb. *Monialis,* num. 5, et Barbos., in Summ. ap. decis., eod. verb. *Monialis,* num. 10.

14 Titulum, characterem et ordinem semper retinet Episcopus, licet dimittat Ecclesiam. Sacra Congr. Rit., in Minerb. 4 Martii 1601, apud Sell., in Selectis canonic., cap. 3, num. 64, et Barbosa, loc. cit., verb. *Episcopus,* num. 6.

15 Episcopus ordinans aliquem sine legitimo titulo tenetur sustentare ordinatum, textu expresso in capit. *Si episcopus* 37 de Praebend. in 6.

16 Quis et quotuplex sit legitimus titulus pro sacris ordinibus recipiendis. Vide verb. *Ord.,* art. 2, a num. 47.

17 Ut quis possit ordinari titulo familiaritatis, quid requiratur. Vide d. verb. *Ordo,* art. 3, a num. 29. Vid. in append. Decret. in fin. h. tom.

18 Titulus coloratus, an et quando sufficiat ad inducendum valorem iis, quae publici ministri faciunt, praesertim in administratione sacramentorum, et signanter sacramenti poenitentiae. Vide verb. *Confessarius,* art. 1, a num. 31 ad 42.

19 Quoad ea quae concernunt titulum ad praescriptionem requisitum, advertendum est, quod titulus potest esse, vel verus, vel coloratus, vel apparens, vel praesumptus. Titulus *verus* est, cum re ipsa exsistit, uti si res sit reipsa legitima haereditate acquisita. Titulus *coloratus* est, cum intervenit talis titulus, sed ob ignoratam causam fuit invalidus, ut si haereditas sit acquisita a non potente propter aliquem occultum iuris vel facti defectum talem haereditatem relinquere. Titulus *apparens,* seu existimatus est, cum talis titulus re ipsa non exsistit, attamen bona fide putatur exsistere, ut si quis prudenter existimet talem haereditatem legitime a patre suo relictam fuisse, cum tamen contra dispositionem legis ei obvenerit. Titulus *praesumptus* est, cum non scitur de ullo certo titulo, quo res incepta sit possideri, nihilominus prudenter praesumitur aliquis adfuisse ratione possessionis longissimi temporis, et hic etiam titulus sufficit ad praescriptionem. Leg. 4 Cod de Praescriptione 30 vel 40 annorum, et cap. *Ad aures* de Praescriptionibus.

20 Titulus verus non requiritur ad praescribendum. *Communis.* Et ratio est evidens, quia ubi adest verus titulus rem possidendi, iam

[1] Vol. 9 Symbolarum Gorianarum decadis Florentinae praeclara extat dominici M. Mannii de Titulo Dominicae Crucis archetypo dissertatio.

[2] Confer Raynaudum in Onomastico Pontificio, v. *Servus servorum Dei.*

[3] Vide Andreucci dissertationem de Cardinalibus in genere, p. 1.

antecedenter ad praescriptionem habetur dominium, cum nullus possit rem suam praescribere.

21 Titulus coloratus sufficit ad praescribendum. *Communissima* per clara iura in tot. titul. ff. et Cod. de Usucapionib., titul. Pro emptore, titul. Pro haerede, titul. Pro donato, titul. Pro derelicto, titul. Pro legato, titul. Pro dote, et Instit. de Usucapionibus.

22 Titulus etiam apparens, seu existimatus, dummodo non sit titulus pro emptore, sufficiat ad praescribendum. Leg. *Si existimans* 48 ff. de Usurpationibus et usucapionibus, cum similibus.

23 Caetera autem, quae concernunt iustum titulum ad praescriptionem requisitum, vide verb. *Usucapio,* § 3 et per tot., ubi abunde de omnibus.

24 Titulus coloratus beneficii dicitur, qui apparet, seu probabiliter videri potest esse iustus, ut si collatio habetur ab eo, qui habet potestatem ordinariam conferendi, quamvis tunc adfuerit impedimentum legitimum validae provisionis. Unde si Petro, v. g., conferatur beneficium Pauli adhuc viventis, mortuo Paulo, Petrus habebit titulum coloratum. Item si beneficium prius conferatur Petro, et postea Paulo, Paulus habebit titulum coloratum, quamvis de iure titulus verus sit penes Petrum. Item si impetratum sit beneficium non expresso eius valore, quando id pro validitate impetrationis requiritur; tunc ad talem impetrationem et collationem requiritur titulus coloratus, et sic de similibus, ut notant passim doctores.

25 Titulus beneficii quando amittatur, et quando non. Vide verb. *Resignatio beneficii.*

26 Titulus antiquus Ecclesiae mutari non potest a confraternitate. Sacr. Rituum Congreg. 26 Octob. 1604.

27 Titulus alienus non potest assumi cum alterius praeiudicio; alias punitur assumens, ut, pluribus adductis, egregie suo more probat emimentissimus Card. Petra, tom. 2 Commentar. ad constitut. 1 Coelestini III.

28 Capitulum cathedralis non est salutandum a concionatore cum titulo reverendissimi, neque in absentia Episcopi. Sac. Congreg. Rit. in Capuana 23 Ianuar. 1700, in respons. ad 3, apud Monacell., tom. 4, supplement. ad 1 tom., n. 20.

29 Titulares Episcopi nequeunt cogere synodum dioecesanam, nisi qui a suis ecclesiis expulsi sunt, aut in terris Christianorum iurisdictionem exercent in determinatis locis. Benedict. XIV. de Synodo dioecesana, lib. 2, c. 4,
30 a num. 2 ad 6. Episcopi titulares non fuerunt admissi ad Concilium Romanum sub Benedicto XIII celebratum anno 1725. Idem, ibid., lib. 5, cap. 10, num. 3 [1].

Fraudibus, quae contingere possunt in as- 31
signatione tituli pro sacris ordinibus suscipiendis, sive in beneficiis et patrimoniis fictitiis, sive in patrimoniis conditionaliter constitutis, cum pacto ut clerici ad sacros ordines promoti, si aliunde acquirant, unde honeste vivere possint, bona sibi assignata in patrimonium eorumque usumfructum domino restituant et relinquant, variis decretis occurrit sacra Congregatio Concilii, ut patet ex iam adductis tom. 5, verb. *Ordo,* art. 2, a n. 90 ad 100, et tom. 6, verb. *Patrimonium,* a n. 3 ad 44, quibus expresse definivit, non solum non licere clericis patrimonium distrahere, ad cuius titulum fuerunt ordinati, sed neque cum aliis bonis cuiuscunque generis, sine expressa Episcopi licentia illud permutare, ut declaravit eadem sacr. Congr. 20 Iulii 1619, lib. 17 Decretor., pag. 17, ibi: *Patrimonium, ad cuius titulum aliquis est promotus, posse utique de licentia Episcopi permutari cum aliis bonis nan minoris reditus aut valoris, sed debere Episcopum declarare, bona ex permutatione acquisita, esse subrogata in locum prioris patrimonii, ita ut deinceps alienari nequeant, nisi servata forma a Concilio praescripta.* Et die 6 Martii 1638, lib. 15 Decretor., pag. 667: *Sacra, etc., censuit eum, qui de facto alienavit patrimonium, ad cuius titulum fuerat ordinatus, nulla facta mentione, quod ad illius titulum promotus fuisset, in censuras non incidisse, sed alienationem, ut proponitur, factam, esse ipso iure nullam.* Sic refert Benedict. XIV, tom. 2, notific. 6, ubi plurima erudite suo more ad rem tradit merito observanda, et alia similia de Synodo dioecesana, lib. 7, cap. 7, n. 1 et sequent.

Si quis ordinandus sit ad titulum beneficii 32
in aliena dioecesi obtenti, et hoc perpetuam exigat residentiam, proventus respondere debent taxae dioecesis, in qua beneficium erectum reperitur. Aliter respondere debent taxae dioecesis, in qua clericus habet domicilium. Idem, ibid., num. 2, ex decret. sacrae Congregationis Concil., in Alatrina 9 Iulii 1708, et in Romana seu Sanctae Agathae Gothorum 27 Maii 1713, et ex constitutione Innocentii XIII, incip. *Apostolici ministerii,* ubi expresse habetur: *Cum etiam iuxta memoratam Innocentii* XII *praedecessoris constitutionem, ratione ac titulo beneficii in aliena dioecesi obtenti, non aliter liceat ordines ab Episcopo eiusdem dioecesis suscipere, quam si benefi-*

---

[1] An vero Episcopi titulares possint ac debeant vocari ad concilia generalia, in iisque votum habeant decisivum, gravior quaestio est, de qua Andreuccius de Episcopo titulari, p. 2, num. 118 seqq. Nullus certe titularium Episcoporum, qui plures erant, vocatus fuit ad Lateranense et Tridentinum Concilium. Vide Cardinalem de Lugo, l. 5 Responsor. moral., dub. 15.

cium sit eius reditus, ut ad congruam vitae sustentationem, detractis oneribus, per se sufficiat, declaramus sufficientiam huiusmodi praefiniendam esse, non iuxta taxam synodalem, sive morem pro promovendis ad sacros ordines, vigentem in loco praedicti beneficii (nisi tamen illud continuam et praecisam residentiam requirat) sed iuxta taxam, vel ea deficiente, iuxta morem, in alio loco domicilii vigentem.

33 Si beneficium habeat annexum onus missarum a beneficiato per se, vel per alium celebrandarum, poterit Episcopus determinare, an inter proventus sit numeranda vel detrahenda stipes respondens numero missarum, ad quas celebrandas clericus, sive per se, sive per alium tenetur ex lege beneficii. Idem, ibidem, a n. 3 ad 7. Vide tom. 5, verb. *Ordo,* art. 2, a n. 105 ad n. 110.

Titulus beneficii aut patrimonii est necessarius etiam pro ordinatione Graecorum; nec loco patrimonii potest clericus graecus assignare dotem suae uxoris; nec Ordinarius eam admittere. Idem tom 1 Bullar., constitut. 57 incip. *Etsi pastoralis,* § 7. 34

Benedictus XIV, constitut. incip. *Maxima,* Portugalliae et Algarbiorum regi, eiusque successoribus in perpetuum *Fidelissimi* titulum assignavit. 35

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Titulus *insignis* cuinam ecclesiae competat? Et quibus competat titulus capitularium? Vide unam itemque alteram rem examinatam a Rota in Theatina *Deletionis titulorum* 18 Martii 1782, cor. bon. mem. Nunez. 36

TOLERANTIA

DIVERSARUM RELIGIONUM.

Lubet sequentia expendere.

1 Tolerantiae religiosae pertractatio, ut recte monet D. Zallwein, t. 3 Princ. iur. eccl., p. 387, non ad theologiam duntaxat, sed ad omnes ferme disciplinas iurisprudentiae spectat. Pertinet inprimis ad *theologiam et iurisprudentiam naturalem publicam,* ut inde doceamur, an et qualis religio secundum principia iuris naturae et divini tolerari possit et debeat. Pertinet deinde ad *Iurisprudentiam ecclesiasticam civilem,* tam publicam quam privatam, ut sciamus quid leges ecclesiasticae et civiles, publicae et privatae, circa *tolerantiam religionum* statuerint, quarum tolerantiam permiserint, reprobaverint, approbaverint, et lege publica communierint. Pertinet demum ad *Politicam,* ex cuius regulis sanioribus dicendum, quid sanior *politia,* quid ratio boni publici, quid *ratio status* circa *tolerantium,* et maxime pluralitatem religionum in Republica exigat. Esto enim; sanior *politia* pluralitatem religionum in Republica non facile debeat, aut possit admittere, sed omni studio ante omnia conandum sit, ut vera, eaque unica religio, et unanimis recte Deum colendi formula sarta tectaque servetur, quo dissensionibus et motibus civilibus omnis ansa praecludatur; quas nulla magis fax accendere solet, quam religionis diversitas, unde Civitates concuti et lacerari regna necesse est, dum quisque pro religione sua movet et movetur: nihilominus tamen dantur quoque rationum momenta, quae plurium religionum in una civitate permissionem et receptionem exigant: cuiusmodi foret, si plus mali ex eliminatione, quam ex earum tolerantia secuturum praevideretur; tunc enim verae politicae regulis consentaneum foret ex duobus malis, minus eligere, ut in Germania, ubi Catholici tolerant religionem protestantium et reformatorum, seu Calvinianorum.

Tolerantia in genere describi potest *affectio animi, indeque fluens declaratio, qua ex iustis causis et approbatis illa, quae nobis adversa sunt, vel a nobis non probantur, prohibere aut declinare non possumus vel non debimus, patienter ferimus, illis non repugnamus aut resistimus, imo aliquando boni publici causa, aut maioris mali evitandi causa expresse admittere cogimur.* Quamobrem tolerantia supponit et *scientiam,* et *voluntatem,* quatenus ea, quae toleramus, et sentimus, et intelligimus, et nos intelligere declaramus, etiam per *voluntatem* amplectimur, et ea, quae non possumus vel non debemus avertere, patienter ferimus. Hoc modo *tolerantia* differt a *dissimulatione;* ea enim, quae dissimulamus, ignorare videmur, et videri volumus; ea vero, quae toleramus, nos scire et patienter ferre videri volumus, et quandoque publice declaramus et ostendimus. Hinc datur *tolerantia expressa et tacita,* cum tamen *dissimulatio expressa* dari nequeat. Differt quoque a *conniventia,* quae ferme cum dissimulatione coincidere videtur. 2

Deinde omnis tolerantia fundari debet in iustis et probatis rationibus, quae ad tria reduci capita possunt: aut enim ea, quae toleramus, et non impedimus, vel *non debemus,* vel *non possumus* impedire; aut ea impedire *non expedit.* Prima ratio impedimentum *legis;* altera impedimentum *naturae;* tertia impedi- 3

mentum *utilitatis* designat. Ex impedimento *iuris* tenemur tolerare religionem protestantium; ex impedimento *naturae* calamitates subito emergentes, maxime naturales, e. g. grandinem, imbres, etc.; ex impedimento *utilitatis* e. g., inveteratos mores, esto bono publico, non adeo proficui videantur, quos maioris mali evitandi gratia patienter ferimus.

4 Sequitur tertio *tolerantiam* et *permissionem* aliquoties ab invicem differre, aliquoties convenire: nam aliquoties *permissio* est pure *negativa,* quae consistit in mera negatione praecepti et prohibitionis, quando actus nec praecipitur, nec prohibetur, nec praecipi aut prohiberi potest ex eo quod sit nec bonus, nec malus sed prorsus indifferens. Aliquoties *permissio* est *positiva,* quae dat ius positivum aliquid agendi citra culpam et poenam, e. g. si princeps det facultatem venandi in silva sibi propria, id quod posset impedire; aut debitor creditori concedit ius alienandi fundum sibi oppignoratum, quo in casu id, quod permittitur, rectae rationi et iuri naturae debet esse conforme. Aliquoties est *permissio pure talis,* quae est circa actus illicitos, et solummodo impunitatem, non vero licitatem tribuit, et hinc a quibusdam vocari solet *permissio impunitatis,* veluti quando lex 12 tabularum permisit occisionem furis nocturni, lex Romana concubinatum, et hinc inde permittuntur lupanaria. Et huiusmodi *permissiones* fiunt vel ob evitationem maioris mali, vel ob impossibilem exstirpationem, uti in datis exemplis, vel ob spem maioris boni, quomodo Ecclesia permittit vivere Iudaeos suis ritibus, quia sperantur eo facilius ad religionem Christianam reducendi.

5 Sequitur quarto *tolerantiam* esse multiplicis generis, et quidem aliam *publicam,* aliam *privatam:* illa nititur auctoritate imperantium in ordine ad regendam rempublicam, illiusque bonum promovendum; haec respicit obligationem hominum privatorum, quatenus *ex regulis christianae charitatis vel pietatis, vel ex regulis prudentiae, vel ex regulis iuris aliqua tolerare, pati et sine resistentia dissimulare tenemur.*

6 *Publica* tolerantia rursus est vel *necessaria,* vel *voluntaria,* seu *gratiosa;* illa debetur ex legibus fundamentalibus, vel pactis publicis inter imperantes et subditos initis, qualis est religionis Lutheranae in Germania: haec unice dependet a voluntate imperantis, et pacto respective privato inter ipsum et subditos inito, ita ut in arbitrio imperantis solius stet *tolerantiae* huic limites ponere, et eam restringere; id quod non potest, si subditis debeatur *tolerantia* ex lege fundamentali et pacto publico.

Iterum alia *simplex,* et alia *qualificata:* haec perfectam iurium communionem introducit cum iis, qui verum ius civitatis habent, ita ut idem sit tolerari, ac iure civitatis perfecto gaudere; illa in simplici imperantis permissione consistit, et sine perfecta iurium communione alias ex iure civitatis promanantium nunc arctiores, nunc ampliores recipit terminos, quos egredi non licet.

Apud nos necesse non esset plura hac de 7
re persequi. Italia enim ad haec tempora, una excepta Iudaica, religionum pluralitatem, Deo nobis opitulante, ignoravit. Haec praecipue adnotamus in Germaniae gratiam, ubi tres tantummodo religiones ex Pace Westphalica permittendae essent, Catholicorum, Lutheranorum et reformatorum. Certe disertissima sunt pacis Westphalicae verba, artic. 7, § 2, *sed praeter religiones supra nominatas nulla alia in sacro imperio Romano recipiatur vel toleretur.* Nihilominus protestantes in plures abiere sentientas, quorum aliqui volunt, paciscentes tolerantiam solummodo *necessariam* determinare; *gratiosam* econtra imperantium arbitrio relinquere voluisse. Huic sententiae suffragatur ferme communis praxis Germaniae, cum passim non modo diversi generis haeretici, e. g. Anabaptistae, Mennonitae, Hernhutiani, sed etiam Iudaei a statibus imperii recipiantur et tolerentur. Alii hanc clausulam a Catholicis clandestine instrusam ac supposititam fingunt, quorum doctrinam ne ipsi quidem sapientiores protestantici approbant, metuentes ne Catholici iure retorsionis ac repressaliarum utentes similia ipsis iure certe longe maiori obiiciant. Alii, quorum opinio plures habet sequaces, citatum § intelligunt de tolerantia et exercitio religionis *publico, qualificato* ac *privilegiato,* tali, quali fruuntur Protestantes; non vero de tolerantia *simplici* et exercitio *privato.* Huius opinionis praeter alios sunt Boehmerus, Iur. eccl., tom. 1, tit. 1, § 85, et Henninges, Medit. ad P. W., p. 879.

Verum cum clarissima sint, ut vidimus, 8
Pacis Vestphalicae hac de re verba, utquid ad contortas Zalwein interpretationes confugimus? quam facile fuisset paciscentibus distinguere inter exercitium *publicum* et *privatum,* inter *tolerantiam privilegiatam et simplicem,* si illorum intentio fuisset restricta ad exercitium *privilegiatum?* Anne fortassis aliud mente retinuerunt paciscentes, et aliud verbis expresserunt, et hoc agendi modo Catholicos circumvenerunt? Sed hoc ipsis fore probrosum facile intelligent ipsi. Imo de aliarum sectarum exercitio tolerando ne quidem ipsos tunc temporis protestantes somniasse, id argumento est, quod ipsis tota contentione laborandum fuerit, ut pro se *libertatem conscientiae* et tolerantiam suae religionis eblandirentur et extorquerent. Omnis illorum zelus pro vindicanda *libertate conscientiae* erat interessatus, partialis, unice intentus in bonum suae religionis protestanticae. Et quare haud pauci eorum Zwinglianos et reformatos in consortes religionis, ac in

participium tolerantiae, iuriumque eidem annexorum admittere noluerint, et tandem aegre admodum reformatos admiserunt? Quare in hodiernam usque diem protestantes in reformatos adeo sunt rigidi, ut illorum exercitium in illis locis, ubi qui ipsi dominantem habent religionem, aegerrime admittant, et eorum exercitium, quantum possunt, restringant? Nondum eo aevo seu tempore, reformationis illa libido, et vaga libertas sentiendi in materia religionis, ille indifferentismus et syncretismus invaluit, qui nunc plurimorum animos occupat, sectis quibuscunque ianuam aperit, et introitum permittit liberrimum, illis etiam, quos ius naturae ex omni orbe proscriptos vult, et eliminatos, quales sunt ipsi etiam athei, et indifferentistae. Nondum invaluit illud: *sunt boni cives, quieti, pacifici: ergo tolerandi:* quidquid deinde sit de bono religionis, quae in ultimis habetur curis, quemadmodum supra dictum fuit. Aut ergo intentio paciscentium fuit excludendi omnes alias religiones, aut syncretismum aliquem, qui universale scutum sectarum, ac errorum, novitatumque clypeus est, in imperium introducendi, ibidem fovendi ac tuendi. Illud primum loquitur *littera;* istud alterum dicere nos Catholici erubescimus, et nec honos Protestanticorum, qui zelantes pro bono suae religionis videri cupiunt, permittit. Hactenus cl. Zallwein, quem fere exscripsimus. Vide infra v. *Zizania*, quorum parabola, Matth. XIII, maxime abuti protestantes solent, ut quamvis religionem tolerandam esse suadeant.

TONSURA

1 Tonsura sit, necne, ordo, non est definitum. Benedictus XIV, constitut. incip. *Ad audientiam,* § 22.

Alia ad rem, vide verb. *Ordo,* art. 1, a n. 8 2 ad 15, et art. 2, n. 1.

TRADITIONES

Summarium.

1. Traditio generatim sumpta quid sit? - 2. Traditio speciatim, et prout moris est magis stricte sumpta, quid sit? - 3. Traditio dividitur in divinam, apostolicam et ecclesiasticam, et quae sit istarum quaelibet? - 4. Praeter sacram Scripturam, seu verbum Dei scriptum, admittendae et observandae sunt traditiones apostolico-divinae, seu verbum Dei non scriptum. - 5. Traditiones divinae sunt infallibiles fidei regulae, ac verbum Dei scriptum. - 6. Traditiones pure apostolicae et pure ecclesiasticae, quamvis non habeant parem cum traditionibus divinis seu apostolico-divinis auctoritatem, nihilominus sunt ab omnibus observandae, si sint universales. - 7. Imo tales traditiones violans est anathema.

1 Traditio generatim sumpta est doctrina successive per tempora ab uno in alterum transmissa, sive interim scripta sit, sive non. Sic in re communis doctorum.

2 Traditio autem speciatim, et prout moris est, magis stricte sumpta, est doctrina non scripta a primo suo auctore, seu ab exordio, licet postea ab aliis fuerit conscripta, et per codices ad nos transmissa. Sic doctores communiter.

3 Traditio dividitur in divinam, apostolicam et ecclesiasticam. Traditio *divina,* seu *verbum Dei non scriptum* est doctrina fidei et morum, non scripta in libris Canonicis, sed ex ore Christi docentis immediate Apostolos procedens, vel a Spiritu sancto iisdem dictata, et ab eis viva voce Ecclesiae tradita, et continua successione in posteros ad nos usque transmissa, et in Ecclesia catholica pro revelata a Deo semper habita, qualis traditio potissimum habetur circa materiam et formam sacramentorum, circa perpetuam virginitatem B. M. Virginis, et huiusmodi in Ecclesia catholica perpetuo conservata, licet in sacra Scriptura expresse non habeatur. Traditio *apostolica,* licet interdum soleat confundi cum divina, eo quod per Apostolos, ut Christi praecones, seu nomine Christi loquentes, viva voce fuerit Ecclesiae tradita, seu promulgata, proprie tamen est illa, quae ab Apostolis ex instinctu Spiritus sancti primo viva voce profecta est, et ab ipsis ad nos usque per maiores intermedios transmissa; quamvis in eorum libris et epistolis non reperiatur expressa, uti est ieiunium Quadragesimae, observatio diei Dominicae loco Sabbati, et alia huiusmodi. Traditio *ecclesiastica* proprie est illa, quae nec a Christo, neque ab Apostolis, sed post Christi ascensionem, et Apostolorum mortem, est ab Ecclesiae auctoritate, aut praxi, aut praelatis inchoata, et in populum fidelem introducta, uti est consecratio ecclesiarum et altarium, abstinentia a carnibus, ovis et lacticiniis certis diebus, aliquorum ieiuniorum et festorum observantia, et alia huiusmodi.

Praeter sacram Scripturam, seu verbum Dei 4 scriptum, admittendae et observandae sunt traditiones apostolico-divinae, seu verbum Dei non scriptum. Communis Catholicorum contra modernos haereticos, et habetur expresse ex 2 ad Thessalonicenses II, ibi: *Tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram.* Estque definitum in Concil. Trid., sess. 4, de canonicis Scripturis.

Traditiones divinae sunt infallibiles fidei re- 5

gulae, ac verbum Dei scriptum. Communis inter Catholicos contra dictos modernos haereticos. Et ratio est quia verbum Dei scriptum non habet, quod sit infallibilis fidei regula ex eo quod scriptum sit, sed ex eo quod a Deo procedat; sed aeque procedit a Deo verbum Dei non scriptum, ac scriptum, ergo, etc. Scriptura enim confert ad memoriae commoditatem, non vero ad rei veritatem: unde Concilium Tridentinum, cit. sess. 4, sic expresse habet: *Sacrosancta synodus traditiones, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, et continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu, ac reverentia suscipit et veneratur.* Et S. Ioannes Chrysostomus in cit. Epist. ad Thessalonicenses II, sic dicit: *Hinc patet quod non omnia per Epistolam tradiderit, sed multa etiam sine litteris; eadem vero fide digna sunt tam illa quam ista,* quo pari sensu loquuntur caeteri sancti Patres.

Traditiones pure apostolicae et pure ecclesiasticae, quamvis, ut de se patet, non habeant parem cum traditionibus divinis seu apostolico-divinis auctoritatem, nihilominus sunt ab omnibus observandae, si sint universales. Ita Catholici communiter Concil. Coloniens. 2, part. 9, cap. 1, can. *Si quis omnem* 2, caus. 1, q. 7. Unde S. Augustinus, epist. 118, cap 5, loquens de his traditionibus sic expresse dicit: *Si quid horum tota per orbem frequentat Ecclesia... quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimae insaniae est.* Imo tales traditiones violans est anathema textu expresso in cit. can. *Si quis omnem* 2, 1, q. 7, ibi: *Si quis omnem traditionem ecclesiasticam scriptam violat, anathema sit* [1]. 6 7

TRANSACTIO

Summarium.

1. Transactio dupliciter sumitur, scilicet late, seu minus proprie et stricte, seu magis proprie. - 2. Transactio late seu minus proprie sumpta quid sit? - 3. Transactio stricte seu magis proprie sumpta quid sit? - 4. Tria ad transactionem stricta et magis proprie sumptam requiruntur; primo quod fiat de re dubia. - 5. Hinc si tempore transactionis pars transigens certo cognoscat, sibi nullum in re, de qua transigitur, ius competere, tunc non valet transactio inde secuta, et tenetur in foro conscientiae restituere totum id, quod ob talem transactionem ab altera parte recepit, seu ei debitum non dedit. - 6. Imo nedum in foro interno, sed etiam in foro externo invalida est talis transactio. - 7. Secundo requiritur ad strictam et propriam transactionem, quod fiat super lite incerta, et necdum finita. - 8. Tertio requiritur, quod non fiat gratis, sed onerose, aliquo hinc inde dato et retento, promisso vel remisso. - 9. Generatim et universim loquendo, transigere possunt omnes, qui liberam rerum suarum administrationem habent, easque aliis donare, seu quovis modo alienare possunt. - 10. Item generatim et universim loquendo potest fieri transactio de omnibus rebus dubiis et litibus incertis, de quibus id nullo iure prohibitum reperitur. - 11. Hinc super matrimonio nequit fieri transactio, nec amicabilis compositio. - 12. Quamvis tamen fieri possit transactio, seu amicabilis compositio super sponsalibus. - 13. Item fieri nequit transactio super relictis in testamento, vel codicillo, nisi prius inspectis cognitisque verbis illius. - 14. Item non valet transactio super alimentis in ultima voluntate relictis, nisi fiat causa cognita et auctoritate iudicis interveniente. - 15. De quolibet crimine capitali (excepto adulterio) licitum est transigere. - 16. De aliis autem criminibus, quae poenam sanguinis non irrogant, non est licitum transigere, praeterquam de crimine falsi. - 17. Transactio super beneficio ecclesiastico, vel alia re spirituali cum interventu rei temporalis vicissim datae, remissae vel promissae, neque privato partium consensu, neque auctoritate iudicis ordinarii fieri potest absque labe Simoniae, bene tamen gratuita et amicabilis compositio. - 18. Potest tamen super spiritualibus fieri transactio absque labe Simoniae, si detur spirituale pro spirituali. - 19. Transactio super spirituali subiectione est simoniaca, et consequenter illicita et nulla, si fiat dato vel remisso aliquo temporali. - 20. Neque potest absque labe Simoniae fieri transactio super iurepatronatus interventu rei temporalis ac pretio aestimabilis. - 21. Praelatus seu rector ecclesiae nequit transigere de rebus ecclesiae immobilibus vel pretiosis absque solemnitatibus a iure requisitis. - 22. Potest tamen praelatus, seu rector ecclesiae transigere super iuribus Ecclesiae in praeiudicium sui ipsius, ita ut talis transactio sit mere personalis, et non transeat ad successores. - 23. Talis autem transactio personalis super rebus seu iuribus Ecclesiae fit realis, et obligat successores, si fuerit a Papa ex certa scientia confirmata. - 24. Transactio semel bona fide, ac legitime celebrata, invita altera parte transigentium, revocari aut rescindi non potest. - 25. Imo talis transactio, nequidem interveniente rescripto principis, revocari valet. - 26. Item nec talis transactio rescindi potest praetextu instrumentorum de novo postea repertorum ad litem sopitam pertinentium. - 27. Dummodo tamen in supradictis nulla intervenerit fraus aut dolus. - 28. Unde si quis graviter laedat alterum in transactione, tenetur in foro conscientiae ad restitutionem rei iniuste acceptae seu retentae. Et insuper contra eum in foro externo datur actio de dolo malo, et rescinditur transactio, si dolus vere intervenisse probatur. - 29. Probabilius est quod transactio bona fide hinc inde celebrata rescindi possit ob laesionem ultra dimidium. - 30. Est tamen vere probabilis etiam contraria sententia. - 31. Afferuntur varia decreta sacr. Cong. Immunitatis concernentia transactionem inter ecclesiasticos et laicos, ad n. 37. - 38. Transactio super rebus ecclesiasticis nequit fieri sine beneplacito apostolico; et si fiat cum reservatione ipsius, ante huius impetrationem revocari potest. - 39. Alia ad rem ad n. 49.

---

[1] Praeter Canum, Bellarminum caeterosque polemicos disputatores vide de traditionibus Prodromum P. Gautier, diss. 3, art. 2, t. 1 Thesauri theologici Zaccariani, p. 204.

1 Transactio dupliciter sumitur, scilicet late seu minus proprie, et stricte seu magis pro-
2 prie. *Communis.* Transactio late seu minus proprie sumitur pro omni actu, quo ab obligatione receditur, et quasi transitur, ac negotium aliquod inter quosdam componitur, sive id fiat litis componendae causa, sive non. Et iuxta hanc acceptionem omnis distractus, et etiam res iudicata, iusiurandum, ac quodlibet pactum nomine transactionis comprehenditur, l. *Huius edicti* 1, § 3, et l. *Tres fratres* 35 ff. de Pactis, l. *Iusiurandum* 2 ff. de Iureiurando, l. *Transacta* 229 ff. de Verbor. significatione.
3 Transactio stricte seu magis proprie sumpta est *de re dubia et controversa, sive lite incerta, et necdum finita, non gratuita, sed onerosa inter partes conventio, seu pactio vel compositio.* Desumitur clare ex l. *Qui transigit* 1 ff. de Transactionibus, ibi: *Qui transigit, quasi de re dubia et lite incerta, neque finita transigit.* Et concordant l. *Praeses* 12, l. *Transactio* 38, et l. *Iubemus* 43 Cod. eod.
4 Unde ex data definitione colligitur tria requiri ad strictam et propriam transactionem. Primo requiritur ut dicta transactio fiat de re dubia, ut sic distinguatur a pacto, quod est de re certa et indubitata, quae per pactum subinde remittitur; per text. in l. 1 ff. de Transact. Ad quod Glossa in Rubrica de Transactionibus ante cap. *Sicut grave* 1 Cod., hos duos affert vulgares versiculos:

> Incerta de re transactio dicitur esse,
> Sed fiunt certae pacta favore rei.

5 Hinc si tempore transactionis pars transigens certo cognoscat, sibi nullum in re, de qua transigitur, ius competere, tunc non valet transactio inde secuta, et tenetur in foro conscientiae restituere totum id quod ob talem transactionem ab altera parte recepit, seu ei debitum non dedit, cum talis sic transigens nullum habeat iustum titulum vi cuius possit aliquid accipere, ut recedat ab actione, vel retineat id, de quo agitur, ut de se patet et
6 docet communissima doctorum. Imo nedum in foro interno seu in foro conscientiae, sed etiam in foro externo invalida est talis transactio; vel ipso iure, si sit actor, qui sic transigat, sciens certo rem ad alteram partem spectare, ut constat ex l. *In summa* 65 ff. de Condiction. indebit. Vel per exceptionem, seu replicationem doli, instante actore, rescindenda erit, si sit reus, qui sic transegerit, sciens certo rem ad actorem pertinere, uti habetur ex leg. *Sub praetextu* 19 Cod. de Transactionibus, et docet Glossa in c. *Super eo* 6, verb. *Dato,* de Transact.; Abbas, ibid., in fine; Molina, tract. 2, de Iustitia, disp. 555, num. 1; Pirhing, lib. 1 Decretal. tit. 36, n. 3; Reiffenstuel, ibid., num. 4; Engel, ibid., num 3, et alii passim.

Secundo requiritur ad strictam et propriam 7
transactionem, quod fiat super lite incerta, et necdum finita, quia, si lis iam sit per latam a iudice sententiam finita, et nulla fuerit super ipsa interposita appellatio, iam transit in rem iudicatam, sicque non amplius locus est transactioni super ea, cum non amplius lis sit incerta, nam res iudicata pro veritate accipitur, textu expresso in leg. *Res iudicata* 206 ff. de Reg. iuris, ibi: *Res iudicata pro veritate accipitur.* Unde in l. *Eleganter* 23, § 1, ff. de Condictione indebiti, recte statuitur: *Si post rem iudicatam quis transegerit et solverit, repetere poterit, idcirco quia placuit transactionem nullius esse momenti.* Et concordat textus expressus in leg. *Si causa* 32 Cod. de Transactionibus. Nec transactio est de qualibet re dubia, sed de re dubia propter litem iam motam, et necdum finitam, vel saltem movendam, utpote quia controversia, seu dubium inter partes ortum est, timetur quod lis possit in iudicio moveri, quamvis nondum sit mota; tunc enim inter partes ad eam controversiam dirimendam et litem impediendam valide et licite possunt antea inter se transigere, textu expresso in leg. *Cum te* 2 Cod. de Transactionibus.

Tertio requiritur ad strictam et propriam 8
transactionem, quod non fiat gratis, sed onerose, aliquo hinc inde dato et retento, promisso vel remisso, textu expresso in leg. *Transactio* 36 Cod. de Transactionibus, ubi dicitur quod *Transactio nullo dato* (pro eo quod remittitur), *retento, seu promisso, minime procedit.* Et in hoc differt a compositione amicabili, quae gratis fit, nullo dato, aut retento seu promisso, sed per ipsam pars debiti gratis remittitur et condonatur, c. *Super ea* 7 de Transactionibus. Quamvis tamen compositio amicabilis in largiori significatione interdum pro transactione sumatur, et e contra transactio pro amicabili compositione, ut colligitur ex cap. *Ex litteris* 6 et cap. *Veniens* 8 de Transactionib.

Generatim et universim loquendo transigere 9
possunt omnes, qui liberam rerum suarum administrationem habent, easque aliis donare, seu quovis alio modo alienare possunt, arg. l. *In re* 11 Cod. Mandati. Qui autem non possunt res alienare, neque circa illas transigere possunt. Transactio enim est species alienationis: Extravagant. *Ambitiosae* de Rebus ecclesiast. non alienand. Et sic tenent doctores communiter.

Item generatim et universim loquendo, pot- 10
est fieri transactio de omnibus rebus dubiis et litibus incertis, de quibus id nullo iure prohibitum reperitur; concessum enim intelligitur quidquid expresse prohibitum non reperitur, l. *Nec non* 28, § 2, ff. Ex quibus causis, l. *Testimonium* 1, § 1, ff. de Testibus, l. *Mutus* 43,

§ 1, ff. de procuratoribus; Glossa marginal. communiter recepta in cap. *Inter corporalia* 2 de translatione Episc., v. *Non invenitur*. Econtra autem transactio fieri non potest super iis, de quibus aliquo iure prohibitum reperitur: iuri enim publico nequit derogari pacto privatorum, textu expresso in l. *Ius publicum* 38 ff. de Pactis, cap. *Si diligenti* 11 de Foro competenti. Unde immerito in cap. *Quae contra* 64 de Reg. iur. in 6, dicitur expresse: *Quae contra ius fiunt, debent utique pro infectis haberi.*

11 Hinc super matrimonium nequit fieri transactio nec amicabilis compositio, utpote expresse prohibita in c. *Ex parte sua* 11 de Transact., iuncta Glossa communiter recepta, ibidem, verb. *Sacramentum*, ibi: *Sic patet quod in matrimonio transactio seu compositio*

12 *non habet locum*. Quamvis tamen fieri possit transactio seu amicabilis compositio super Sponsalibus de futuro, cum ea dependeant ex libero contrahentium assensu vel dissensu, nec ad id habeatur resistentia iuris. *Communis.*

13 Item fieri nequit transactio super relictis in testamento vel codicillo, nisi prius inspectis cognitisque verbis illius, textu expresso in leg. *De his* 6 ff. de Transactionibus, ibi: *De his controversiis, quae ex testamento proficiscuntur, neque transigi, nec exquiri veritas aliter potest, quam inspectis cognitisque verbis testamenti.* Et concordat lex *Cum hi* 8, § 2, ff. eod., et lex *Omnibus* 1, § 1, ff. Testamenta quemadmodum aperiantur, ubi ad id requiritur insuper auctoritas iudicis. Et ratio est quia tales transactiones sunt captiosae, cum possint haeredes testamenta occultare, et facile legatarios inducere, ut modico statim sibi dato contenti, magna relicta, sive legata, inexspectato evenientia, et necdum certo scita, repudient, ut cavetur in cit. l. *Cum hi* 8 ff. de Transactionibus, et sic depereant cum non parvo boni publici praeiudicio, ultimae defunctorum voluntates contra praescriptum l. *Habeat unusquisque* 1 Cod. de sacrosanctis Ecclesiis, l. *Vel negare* 6 ff. Testamenta quemadmodum aperiantur, can. *Ultima voluntate* 4, caus. 13, q. 2, cum similibus, ubi statuitur *quod ultima voluntas, seu dispositio defuncti modis omnibus servari debeat.*

14 Item propter eamdem rationem non valet transactio super alimentis in ultima voluntate relictis, nisi fiat causa cognita et auctoritate iudicis interveniente. *Communis*, textu expresso in citat. l. *Cum hi* 8 ff. de Transactionibus, ibi: *Cum hi, quibus alimenta relicta erant, facile transigerent, contenti modico praesenti, divus Marcus oratione in senatu recitata effecit, ne aliter alimentorum transactio rata esset, quam si auctore praetore facta; solet igitur praetor intervenire, et inter consentientes arbitrari, an transactio, vel quae admitti debeat, eiusdem praetoris notio ob transactionem erit, sive habitatio, sive vestiarium, sive de praediis alimentum legabitur.*

De quolibet crimine capitali (excepto adulterio) licitum est transigere, textu expresso in leg. *Transigere* 18 C. de Transactionibus, ibi: *Transigere, vel pacisci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non est.* Et ratio est quia licitum est unicuique sanguinem suum quovis modo redimere, corrumpendo etiam adversarium, ut ab accusatione desistat, textu expresso in leg. *In capitalibus* 1 de Bonis eorum qui sententiam, ibi: *In capitalibus criminibus a principibus decretum est non nocere ei, qui adversarium corrupit, sed in his demum, quae poenam mortis continent, nam ignoscendum censuerunt ei, qui sanguinem suum qualitercunque redemptum voluerit.* 15

De aliis autem criminibus, quae poenam sanguinis non irrogant, non est licitum transigere, praeterquam de crimine falsi, textu expresso in cit. l. *Transigere* 18 Cod. de Transactionibus, ibi: *In aliis autem publicis criminibus, quae sanguinis poenam non ingerunt, transigere non licet citra falsi accusationem.* Et ratio est quia hic cessat periculum capitis et sanguinis, et ideo transigentes excusationem non merentur; tum quia id exigit bonum commune reipublicae, ne crimina maneant impunita. Unde merito l. *In omnibus causis* ff. de Praevaricatione, statuitur quod in omnibus causis, praeterquam in causa capitali et sanguinis, qui delatorem seu accusatorem corrupit, pro victo habeatur, ibi: *In omnibus causis, praeterquam, in sanguine, qui delatorem corrupit, ex senatusconsulto pro victo habetur.* 16

Transactio super beneficio ecclesiastico, vel alia re spirituali, de qua litigatur, neque privato partium consensu, neque auctoritate iudicis ordinarii fieri potest absque labe Simoniae, interventu rei temporalis vicissim datae, remissae vel promissae; bene tamen gratuita et amicabilis compositio. *Communis*, textu expresso in c. *Super eo* 7 de Transactionibus, ibi: *Transigi super re sacra et litigiosa non potest, etenim res sacrae, ut possideantur aliquo dato vel remisso, sive promisso, speciem credimus habere Simoniae. Alias [si gratis et amicabiliter inter se litigantes componant, sacris canonibus nequaquam dicimus obviare.* Et concordat cap. *Constitutus* 4 eod., et cap. *Exhibita* 9 de Rerum permutat., cap. *Cum pridem* 4 de Pactis; Pitonius, de Controvers. patronor., allegat. 100, n. 669 et seq., cum aliis ibi allegatis. 17

Potest tamen super spiritualibus fieri transactio absque labe Simoniae, si detur spirituale pro spirituali, ut si decimae litigiosae pro parte per transactionem dividantur, aut clerici pro iure decimandi controverso sese obligent ad administranda sacramenta, et huiusmodi. *Communis,* 18

arg. cap. *Ad quaestiones* 6, iuncto eius summario, de Rerum permutat., ubi habetur expresse quod spiritualia possunt adinvicem permutari, adeoque potest etiam super eisdem transigi.

19 Transactio super spirituali subiectione est simoniaca, et consequenter illicita et nulla, si fiat dato vel remisso aliquo temporali. *Communis,* textu expresso in cap. *Praeterea* 10, iuncto eius summario, de Transactionibus.

20 Neque potest absque labe Simoniae fieri transactio super iurepatronatus, seu praesentandi ad beneficia, interventu rei temporalis ac pretio aestimabilis. *Communis,* textu expresso in cap. *Praeterea quando* 9 de Transactionibus. Et ratio est quia res spiritualis non potest absque Simonia dari aut promitti pro re temporali, citat. cap. *Super eo* 7 de Transactionibus. Iuspatronatus autem vel secundum se et intrinsece est spirituale, ut tradit Glossa in d. cap. *Praeterea quando,* verb. *Simoniaca,* ibi: *Quia iuspatronatus est spirituale,* vel saltem spirituali annexum, cap. *Quanto* 3 de Iudiciis, iuncta Glossa, ibid., verb. *Connexa;* unde, ut ibi dicit Glossa, *spirituale censetur propter connexitatem,* et ideo non potest super ipso transigi interventu rei temporalis, sine labe Simoniae, cum ipsa non solum committatur in spiritalibus, sed etiam in spiritualibus annexis, c. *Si quis obiecerit* 7, caus. 1, q. 3, quia de connexis idem est iudicium, c. *Translato* 3 de Constitutionibus. Unde ob id iuspatronatus per se vendi non potest, c. *De iure* 16 de Iurepatronat., cum similibus.

Dubitatur, an possit admitti ab Episcopo transactio cum pensione super beneficio, si partes prius de illa convenerint, sed dependenter ab Episcopi consensu? Negant Laym. et Reg., sed probabilius affirmant Salm... cum Bon. et Torre. Ita S. Alph. de Liguori, Theol. moral., lib. 3, cap. 2, de Irrelig., dub. 3, art. 1, n. 80 *.

21 Praelatus seu rector ecclesiae nequit transigere de rebus ecclesiae immobilibus, vel pretiosis absque solemnitatibus a iure requisitis. Cum etiam transactio sit species alienationis, qua vel rem nobis competentem, aut quam credimus competere, dimittimus, arg. l. *Si quid* 1, § 6 et 9, ff. Si quid in fraudem, nequit fieri super dictis rebus, sicut nequit fieri alienatio sine solemnitatibus a iure requisitis, Extravagant. *Ambitiosae* de Rebus eccles. non alienandis.

22 Potest tamen praelatus seu rector ecclesiae transigere super iuribus ecclesiae in praeiudicium sui ipsius, ita ut transactio teneat pro toto tempore, quo ecclesiam possidebit. Sic desumitur ex cap. *Veniens* 7, § *Mandamus,* de Transactionibus, et notat Abbas, ibid., n. 1, et Fagnan. n. 2, et communis aliorum, teste Reiffenstuel, lib. 1 Decretal., tit. 36, n. 63. Et ratio est quia talis transactio est potius inter personas, quam inter ecclesias, sicque non realis, sed mere personalis quae non transit ad successores, ut ibi innuit Pontifex: *Cum alias transactio inter personas facta potius quam inter ecclesias videatur, ne pacta inter alios acta, aliis obesse patiamur, etc.,* et habet Glossa, ibid., verb. *Inter alios.*

Talis autem transactio personalis super re- 23
bus seu iuribus Ecclesiae fit realis et obligat successores, si fuerit a Papa ex certa scientia confirmata. Sic colligitur ex cit cap. *Veniens* 7 de Transactionibus, et habet expresse Glossa, ibid., verb. *Confirmata,* ex pluribus iuribus ibi adductis, et sequitur Fagnan., ibid,, num. 3, cum aliis ibi citatis; Reiffenstuel, loc. cit., num. 64, et alii passim; ac Rota, part. 4 recent., decis. 31, num 2. Et ratio est quia, ut argumentatur citata Glossa, ibid., verb. *Confirmata,* Papa potest facere ut transactio, quae nulla est, sit aliqua, arg. can. ultim., caus. 16, q. 1, et cap. *Cum Apostolicae* 7 de His quae fiunt a praelato sine consensu capituli, adeoque prosequitur dicta Glossa, multo magis potest efficere, ut sit alia, nempe ut ex personali fiat realis, cum plus sit de nihilo aliquid facere quam de aliquo aliud, arg. can. *Revera* de Consecrat., dis. 2, et l. *Rem in praesenti* 1, in princip., de Rei uxoriae actione.

Transactio semel bona fide ac legitime ce- 24
lebrata invita altera parte transigentium revocari aut rescindi non potest. Leg. *Cum te* 5 Cod. de Transactionibus, leg. *Postquam liti* 5 Cod. de Pactis.

* Cum nullus esset litium finis, si a transactionibus bona fide interpositis posset quis facile discedere, ut in l. 10 Cod. de Transact. *

Imo talis transactio, ne quidem interveniente 25
rescripto principis, revocari valet, textu expresso in l. *Causas* 16 Cod. de Transactionibus, ibi: *Causas vel lites transactionibus legitimis finitas imperiali rescripto resuscitari non oportet.*

Item nec talis transactio rescindi potest prae- 26
textu instrumentorum de novo postea repertorum ad litem sopitam pertinentium, textu expresso in l. *Sub praetextu* 19 Cod. de Transactionibus, ibi: *Sub praetextu instrumenti post reperti transactionem bona fide finitam rescindi iura non patiuntur.* Et concordat l. *Sub praetextu* 29 Cod. eod., ibi: *Sub praetextu specierum post repertarum generali transactione finita rescindi prohibent iura,* et cap. *Sicut grave* 1 de Transactionibus.

* Nec sub praetextu evictionis rerum traditarum rescindi valet transactio; leg. *Sub praetextu* ff. de Transact. Dummodo tamen inita sit transactio super ipsa re, de qua lis erat, et apud eum qui transegit, iam constituta et retenta, cum videatur periculum in se suscepisse is, qui rem retinere voluit, et de ea ipsa

transactionem peregit; leg. 33 Cod. de Transact. *

27 Dummodo tamen in supradictis nulla intervenerit fraus aut dolus, quia, si adversarius per se vel per alium alteri parti transigenti instrumenta, quibus veritas cognosci potuisset, dolo subtraxisset, sicque defectu talium instrumentorum cum sui praeiudicio ad transigendum coegisset, transactio posset rescindi actione doli mali competente parti innocenti et deceptae. *Communis,* textu expresso in cit. l. *Sub praetextu* 19 Cod. de Transactionibus. Fraus enim et dolus nemini patrocinari debent; cap. *Ex litteris* 2 de Dolo et contumac., cap. *Sedes* 15, cap. *Ex tenore* 16 de Rescriptis, cap. *Tuae* 12 de Clericis non resident., leg. *In fundo* ff. de Rei vindicat., l. *Cum hi* ff. de Transactionibus, leg. *Legatarius* Cod. de Legatis.

28 Unde, si quis graviter laedat alterum in transactione, tenetur in foro conscientiae ad restitutionem rei iniuste acceptae seu retentae, ut certum est apud omnes, et insuper contra eum in foro externo datur actio de dolo malo et rescinditur transactio, si dolus vere intervenisse probetur. *Communis,* per text. in l. *De dolo* 2, et l. *Non possunt* 3 Cod. de Dolo malo, leg. *Qui cum tutoribus* 9, § 2, ff. de Transactionibus, cum similibus et iuribus n. antecedenti allegatis [1].

29 Probabilius est quod transactio, etiam bona fide hinc inde celebrata, rescindi possit ob laesionem ultra dimidium. Bartolus in l. *Si quis cum aliter* 36, n. 4, ff. de Verbor. signific., et l. *Rem maioris* 2, n. 9, Cod. de Rescindend. vendit.; Abbas, in cap. *Cum causa* 6, n. 7 et 8, de Empt. et vendit.; Engel., lib. 1 Decret., tit. 36, n. 14, et Reiffenstuel, ibid., n. 56; Fachineus, lib. 2 Controvers., cap. 6, allegans Rotam Romanam, in 1 part. Novissimar., dec. 102, n. 2, et plures alios contra plures alios; et conclusio desumitur ex l. *In summa* 65, § 1, ff. de Condictione indebiti, ubi propter immodicam laesionem, aut evidentem calumniam permittitur quis adversus transactionem venire. Item ex leg. *Si superstite* 5 Cod. de Dolo malo, ubi expresse statuitur quod filia emancipata, et cum patre bona fide transigens, si laesa est immodice, habeat actionem in factum contra patrem. Item ex l. *Rem maioris* 2 Cod. de Rescindenda venditione, ubi rescinditur venditio, in qua intervenit laesio ultra dimidium, et de hoc datur ratio, quia istud *humanum est;* cum autem non sit hoc minus humanum in transactione ob laesionem ultra dimidium, idem de ipsa concludendum est. Et concordat cap. *Cum causa* 6 de Empt. et vendition., cum similibus. Tum quia in iure dolus ex proposito, et dolus re ipsa aequiparantur; arg. leg. *Si quis cum aliter* 36 ff. de Verbor. significat., ibi: *Idem est, etsi nullus dolus intercesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habeat;* et tradunt Covarr. in cap. *Quamvis,* part. 3, § 4, n. 5, de Pactis in 6; Gailus, lib. 2, Practic. observat. 147, n. 11; Fachineus, lib. 12 Controvers., cap. 6, § *Movet secundo,* citans alios; Reiffenstuel, loc. cit., n. 58, et alii. Atqui ex laesione ultra dimidium dolus re ipsa apparet atque praesumitur; leg. *Omnes* 17, § *Lucius,* ff. Quae in fraudem creditor., et notant citati auctores cum communi: ergo sicuti ob dolum ex proposito rescindi debet transactio ex dictis supra n. 27 et 28, ita etiam rescindi debet ob dolum re ipsa, sive ob laesionem ultra dimidium; est enim hoc conformius aequitati naturali, ne quis cum alterius iactura locupletetur; et iustitiae commutativae, quae aequalitatem inter contrahentes desiderat.

Est tamen vere probabilis etiam contraria 30
sententia, quam tenet Glossa final. in cit. cap. *Cum causa* 6 de Empt. et vendition.; Iason. in leg. *Si quis cum aliter* 36, n. 33 et seq., de Verbor. significat., et plures alii variis muniti iuribus, et signanter l. *Lucius* 78, § ult., ff. Ad S. C. Trebellianum, ubi negatur rescissio transactionis super fidei commisso factae, quamvis ex instrumentis postea appareat quadruplo plus in haereditate fuisse, et favent lex *Sub praetextu* 19, et l. *Sub praetextu* 29 Cod. de Transactionibus, lex *A divo Pio* 15, § *Pignora* 3, ff. de Re iudicata, et plures aliae, quas affert, sed tamen solvit Fachineus, lib. 2 Controvers. iuris, cap. 6.

Afferuntur varia decreta Sacrae Congregatio- 31
nis Immunitatis concernentia transactionem inter ecclesiasticos et laicos, prout referuntur a D. Riccio in sua Synopsi, verb. *Transactio,* ut infra. Transactio seu concordia inter utrumque clerum et ducem, ac consiliarios reipublicae Sancti Marini pro collectis certis contribuendis ab ecclesiasticis reipublicae in perpetuum pro rebus acquisitis ab ecclesiasticis et locis piis, non tamen primae erectionis, nec pro patrimoniis ad ordines recipiendos assignatis, confirmatur, dummodo exactio dd. collectarum ab ecclesiasticis fiat per deputatos ecclesiasticos. Sacr. Congr. Imm. in Feretrana, 22 Sept. 1693, lib. 1 Decr. Vallem., pag. 76.

Confirmatur, annuente Sanctissimo, concor- 32
dia super gabella carnis civitatis Oscen. facta inter clerum et civitatem, modo accedat consensus cleri regularis, qui in concordia non interfuit. In hac concordia ecclesiastici se obligabant ad emendas carnes in macellis civitatis

[1] Rescinditur etiam transactio, si ex falsis instrumentis facta sit l. 42 Cod. de Transact. Item si metus causa confecta sit transactio. Verum non quilibet metus sufficit, sed talem metum probari oportet, qui salutis periculum vel cruciatum contineat. L. 13 Cod. de Transact.

cum certis limitationibus et reservationibus, et civitas se obligabat ad solutionem certae summae quolibet anno augendae vel minuendae iuxta augmentum vel diminutionem ecclesiasticorum in civitate, secundum fidem Episcopi. Sacr. Congr. Immun. in Oscen., 22 Apr. 1692, lib. Decret. crimin., pag. 122.

33 Regularibus repugnantibus suprascriptae concordiae civitatis Oscen. Episcopus praefigat terminum ad deducendum eorum difficultates in Sacra Congregatione. Sacra Congr. Immunit. in Oscen., 2 Iunii 1693, lib. 1 Decr. Vallem., pag. 50.

34 Tandem concordia praefata approbatur iuxta declarationem faciendam a D. secretario, quae praecipue tendebat ad explicanda aliqua loca dictae transactionis pro manutentione iurisdictionis ecclesiasticae, et exsequi permittitur, etiam dissentientibus aliquibus ex Regularibus. Sacra Congr. Immun. in Oscen., 25 Maii 1694, lib. 1 Decret. Vallem., pag. 124.

35 Non obstante transactione et aliis contractibus factis per superiorem et regulares cum communitate pro solvendis oneribus laicis pro bonis acquisitis, Archiepiscopus tueatur libertatem ecclesiasticam. Sacra Congr. Immun. in Taurinen., 14 Ianuarii 1698, lib. 4 Decr. Vallem., pag. 133.

36 Transactio facta ab ecclesiastico de solvendis collectis regiis, est cassanda. Sacra Congreg. Immun. in Reatina, 8 Augusti 1702, lib. 3 Decret. Vallem., p. 435.

37 Quoad transactionem inter communitatem, et monasterium sanctimonialium, Sacra Congr. decernit servandam esse primam transactionem anni 1671 approbatam a Clemente X, quae eximit monasteria a collectis super bonis acquisitis usque ad illum annum. Sacra Congr. Immun. in Nullius S. Angeli in Vado, 14 Ianuarii 1698, lib. 2 Decr. Valleman., pag. 133.

38 Transactio super rebus ecclesiasticis nequit fieri sine beneplacito apostolico. *Communis.* Vide verb. *Alienatio,* art. 4, n. 12. Et si fiat cum reservatione dicti Beneplaciti, revocari potest, adestque locus poenitentiae ante ipsius impetrationem. Rota, part. 1 recent., dec. 624, n. 12; Card. de Luca, de Benefic., disc. 51, n. 5 et 6, cum aliis; Pignatell., tom. 1, consult. 136, n. 4, et alii plures.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

39 Iure Romano transactio super relictis in testamento non inspectis tabulis facta, vitiosa est, l. 6 ff. de Transact. Disquiri vero solet, an transactio haec moribus sustineatur, si inspectioni huic fuerit renuntiatum, vel iuramento ipsa transactio confirmata fuerit?

40 Simplicem renuntiationem non sufficere existimant Mantic., de Tacit. et ambig., lib. 1, tit. 2, num. 2 et seq.; Sand., Decis. Frisic., lib. 4, tit. 5, defin. 15, ex ratione illa, quod iuri prohibitivo renuntiari haud potest.

At si accesserit iuramentum, valere transactionem ex dispositione iuris canonici, tenet Vinnius, de Transact., cap. 5, n. 8, eo quia potest iuramentum hoc sine peccato servari. 41

Caeterum pactum remissorium seu gratuitum, quo renuntiat quis omni illi, quod sibi in testamento relictum est, subsistere, firmant Lauterbach, in Compend. iur., lib. 2, tit. 15; Borcholten., de Transact., c. 4, num. 20, ea adducta ratione, quod cessat hic ratio illa prohibitiva transactionis, quod homines modico incontinenti dato, inexspectato obvenientia facile repudiare solent; l. 8 princip. ff. de Transact. 42

Contrarius vero est Strich., in Usu modern. Pandect., lib. 2, tit. 15, § 10: *Verum,* inquit, *et hic forte existimabit paciscens, parum sibi relictum esse; unde ad liberalem repudiationem exigui lucri facile induci potuit; non idem forte facturus, si quantitatem relicti in testamento scivisset. Nec quidquam stringit Hunnii ratio, quod illa, quae in testamento relicta aut integra repudianda. Hoc enim in ipsa haereditate concedo, in legato nego. Imo nec legatum pro parte sic accepto, sed integrum; partem vero vi transactionis alteri cedo. Vix ergo sine iuramento tale subsistet pactum.* 43

Pariter iure Romano de alimentis in testamento relictis transigi haud potest, nisi auctore praetore. Leg. 8, princip., ff. de Transact., et l. 3 Cod. eod., nisi melior reddatur conditio alimentorum; dict. leg. 8, § 6. 44

At prohibitum haud esse pactum, quo alimenta futura gratis remittantur, tenet Hunnius, de Transaction., cap. 3, exercit. 22; Vinn., eod. tract., cap. 6, num. final. 45

Sed et contradicit Strich., in Usu modern. Pandect., lib. 2, tit. 15, § 11. Adde Coler., de Aliment., lib. 1, cap. 8, num. 48 et seq. Accedente vero iuramento sustineri transactionem, sentiunt Bachov., hoc tit. de Transact., cap. 2, n. 8; Vinn., eod. tract., cap. 6, n. 16. 46

An et decretum iudicis reeuiratur in sessione alimentorum ex contractu debitorum; vide apud Rot. in Romana *Cessionis,* 11 Iunii 1713, et in confirmatoria 8 Decembris eiusdem anni, cor. clar. mem. Aldrov. 47

Reliquum est, ut dispiciatur, an transactio hodie involvat novationem. Affirmat Anton. Faber, in Cod. hoc tit., defin. 2. At negat, et quidem rectius innixus in l. final. Cod. de Novat.; Strichius, in Usu modern. Pandect., dict. lib. 2, dict. tit. 15, § 4. 48

Utilis vero est haec observatio; nam si transactioni haud inest novatio, non liberantur pignora, et fideiussores prioris obligationis. Imo, et pristina actione agi potest, recusante altero implere transactionem; Strichius, ubi supra. 49

TRANSITUS

Summarium.

1. Regulares professi non possunt ad aliam religionem etiam strictiorem transire sine licentia Sedis Apostolicae. - 2. Regulares professi transeuntes de licentia Sedis Apostolicae ad laxiorem religionem etiam eiusdem ordinis, tenentur in secunda religione novum annum probationis peragere, et ibi professionem emittere. - 3. Regularis professus habens indultum apostolicum transeundi ad aliam religionem, non potest transire ad laxiorem. - 4. Si tamen indultum sit concessum transeundi ad quamcunque religionem, in qua regularis et claustralis observantia vigeat, tunc potest transire etiam ad laxiorem, dummodo sit religio claustralis et regularis. - 5. Transitus regularium conversorum ad statum clericalem etiam in anno novitiatus est prohibitus; unde non potest concedi, nisi a Sede Apostolica. - 6. Et a fortiori, si iam professionem emiserint in statu laicorum et conversorum, non possunt de sola licentia praelati regularis et definitorii transire ad statum clericorum, sed talis licentia obtineri debet a Sede Apostolica, ad n. 7. – 8. Conversi transeuntis ex indulto apostolico ad statum clericalem praecedentia initium sumere debet a die clericatus, non autem a die susceptionis habitus. - 9. Transitus de statu clericali ad illum conversorum, iusta causa concurrente, potest fieri cum sola licentia praelati regularis cum consensu discretorum, vel alias, prout cuiusque statuta praescribunt. Dummodo transiens in ordinibus sacris non sit constitutus. - 10. Quoad ea quae concernunt affiliationes regularium in aliis conventibus, et transitus eorum ad alienas provincias. *Remissive.* – 11. Transitus de ritu graeco ad latinum, et econtra, non permittitur absque licentia Papae. - 12. Facilius tamen pemittitur transitus a graeco ad latinum, et nunquam regulariter de latino ad graecum. – 13. Ratione transitus cadaveris per alias parochias nequeunt ipsi parochi aliquid exigere. - 14. Talis transitus potest fieri per quascunque dioeceses et parochias, stola et cruce elevata, etiam irrequisitis earumdem parochis. – 15. Alia ad rem ad n. 33.

1 Regulares professi non possunt ad aliam religionem etiam strictiorem transire sine licentia Sedis Apostolicae. Monacell., tom. 2, tit. 16, formul. 3, n. 18; Donatus, Prax. rer. regul., tom. 2, part. 2, tract. 5, qu. 22, n. 11, et communis aliorum ex praxi et stylo curiae, et quoad transitum ad alias religiones edita est novissime a Bened. XIII, constit. incip. *Licet sacra.* Vide verb. *Regulares,* art. 1, 61, ubi affertur ad litteram.

2 Regulares professi transeuntes de licentia Sedis Apostolicae ad laxiorem religionem etiam eiusdem ordinis, tenentur in secunda religione novum annum probationis peragere, et ibi professionem emittere. Sic Sacra Congreg. Conc., quae apud Fagnan., lib. 3 Decr., in cap. *Ad Apostolicam* 17 de Regul., n. 67, expresse respondit: *Transeuntem de licentia Sedis Apostolicae ad laxiorem religionem etiam eiusdem ordinis, teneri in secunda religione novum annum probationis peragere.*

3 Regularis professus, qui habet indultum apostolicum transeundi ad aliam religionem, non potest transire ad laxiorem. Concil. Trident., cap. 19, sess. 25, de Regularibus, et Sacra Congreg. Conc. in Caietan. *Transitus,* 4 Mart. 1743, in qua rescriptum fuit: *Transitum ad laxiorem fuisse nullum, et orator omnino intra mensem redeat ad suam religionem.* Sic apud Monacell., tom. 4, supplemen. ad 2 tomum, num. 435.

4 Si tamen indultum sit concessum transeundi ad quamcunque religionem, in qua regularis et claustralis observantia vigeat, tunc potest transire etiam ad laxiorem, dummodo sit religio claustralis et regularis, quia, cum apostolicum indultum limitaverit religionem claustralem et regularem, videtur noluisse limitare qualitatem religionis circa arctitudinem maiorem vel minorem, alias id expressisset, arg. c. *Inter corporalia* 2 de translat. Episcop., § *Sed neque istud,* cap. *Ad audientiam* 12 de Decimis, et cap. *Quia circa* 22 de Privil. Sic recte notat emin. Petra, tom. 5 Commentar., ad const. 3 Calixti III, num. 9, referens quod cum huiusmodi Breve obtinuisset quidam monachus Camaldulensis generaliter ad aliam religionem, ubi regularis et claustralis observantia vigeret: et inde transiisset ad laxiorem canonicorum regularium S. Augustini congregationis Ultiensis: et disputato dubio in Sacra Congregatione Concilii ex remissione facta per sacram Poenitentiariam. Sac. Congr. in Taurinensi *Transitus,* 6 Aug. 1712 rescripsit, *constare de validitate transitus,* nulla facta difficultate circa laxiorem qualitatem canonicorum regularium. Haec ipse.

5 Transitus regularium conversorum ad statum clericalem etiam in anno novitiatus est prohibitus, unde non potest concedi, nisi a Sede Apostolica: habetur ex decretis Clementis VIII editis pro institutione novitiorum in monasteriis designatis vel designandis, const. incipien. *Cum ad regularem,* n. 43, ubi sic expresse statuitur: *Sed qui ad conversorum habitum recepti fuerint, ad clericorum statum transire, etiam durante tempore probationis, non possunt.* Quae decreta Clementis VIII confirmata fuerunt iussu Urbani VIII, a Sacra Congreg. Concil. in decretis de Apostatis et eiectis, et ita Card. Petra, tom. 4 Comment. ad const. 8 Eugenii IV, n. 6, ubi expresse dicit quod proinde hic transitus fieri non potest, nisi cum licentia Papae, quamvis iure antiquo id fieri potuerit cum licentia superiorum regularium. Passerin., de Statib. homin., tom. 3, qu. 189, art. 8, n. 227; Donatus, Prax. rerum regul., t. 2, tr. 14, qu. 14, recte dicens quod optima ratione id factum est, ut iuxta praeceptum Apostoli, 1 ad Corinth. cap. VII: *Unusquisque permaneat in ea vocatione, in qua vocatus est;* ut auferatur ansa et occasio ambitionis, qua

solent homines altiora appetere non sine murmure et praelatorum molestia.

6 Et a fortiori, si iam professionem emiserint in statu laicorum seu conversorum, non possunt de sola licentia praelati regularis et definitorii transire ad statum clericorum, sed talis licentia obtineri debet a Sede Apostolica, quae ad id solet expedire brevia cum clausula: *De licentia tamen suorum superiorum,* quae debet intelligi copulative de illa generalis et provincialis simul, prout expresse declaravit Sacra Congr. Episcop. et Regular., de mandato Urbani VIII, die 2 Aug. 1630, apud Peyrin., de Praelat., quaest. 3, cap. 1, § 6, num. 146, nempe, *clausulam, de licentia superiorum in brevibus praedictis appositam, esse intelligendam de generali ordinis, et provinciali oblatorum huiusmodi, ita ut pro eorumdem brevium exsecutione requiratur utriusque licentia et consensus.*

7 Et quod laici seu conversi professi non possint transire ad statum clericalem de sola licentia praelati regularis, clare habetur ex cit. decr. Clem. VIII, per illa adducta verba: *Etiam durante tempore probationis, non possint;* quae manifeste indicant a fortiori sic transire non posse post iam emissam professionem. Et id expresse decrevit Sacra Congr. Episc. et Regul. sub poena suspensionis ab officio superioribus talem facultatem concedentibus, ut refert Nicolius in Flosc., verb. *Conversus,* n. 3, his verbis: Superiores, qui contra decretum Clementis VIII, super receptione et institutione novitiorum, 19 Mart. 1603, sub const. 82 incip. *Cum ad regularem,* § 23, tenoris subsequentis: *Qui ad conversorum habitum recepti fuerint, ad clericorum statum transire, etiam durante tempore probationis, non possint,* dant eisdem conversis licentiam transeundi ad statum clericalem, suspendi debent ab officio ad tempus; transeuntes vero reducendi sunt ad laicalem cum perpetua suspensione a susceptis ordinibus. Haec ille, adducens ad id decretum Sacrae Congr. Episc. et Regul. in una Minimorum, 14 Febr. 1620, et 25 Ian. 1646. Et sic etiam ead. Sacra Congr. Episc. et Regul. decrevit in una Augustinianorum, 23 Ian. 1631, apud D. Nicolium, l. c. Item pro congregatione Hispaniae, fratrum Discalceatorum de Ordine SS. Trinitatis Redemptionis Captivor., id statuit Alexander VII, const. 138, incip. *Pastoralis officii.* Item pro Ordine Eremitarum S. Augustini Clemens X, const. incip. *Exponi,* teste Lantusca in Theatr. regular., verb. *Laici seu conversi,* in supplem. sub n. 2. Et hoc probat praxis et stylus curiae, et signanter Sac. Congr. Conc., quae dignis de causis hanc licentiam concedit; ut concessit in una Ordinis S. Mariae de Mercede, die 16 Ianuarii 1700, cuidam laico seu converso, attento, quod in religione studiis vacasset, ac se ad clericorum munus idoneum reddidisset; et aliis dignis de causis hanc licentiam denegat, ut denegavit in una Ordinis Praedicatorum provinciae Baeticae, die 16 Martii 1700, cuidam alteri religioso laico vix idoneo ad divina peragenda, quamvis ipse transitum exoptaret ob nimiam devotionem erga SS. Eucharistiae sacramentum, essetque vitae exemplaris, ac de religione optime meritus. Sic refert emin. Petra, cit. tom. 4 Comment., ad const. 8 Eugenii IV, n. 16.

Conversi seu laici ex indulto apostolico transeuntis ad statum clericalem praecedentia initium sumere debet a die clericatus, non autem a die susceptionis habitus conversorum. Sac. Congr. Episc. et Regul. in una Minorum de Observantia, 26 Febr. 1649, apud Lantusc. in Theatr. regul., verb. *Praecedentia,* n. 3, et S. Congr. Conc. in una Minimorum S. Francisci de Paula, 15 Aprilis 1684, apud Card. Petram, tom. 4 Commentar., ad constitut. 8 Eugenii IV, sub num. 17. 8

Transitus de statu clericali ad illum conversorum, iusta causa concurrente, potest fieri cum sola licentia praelati regularis, scilicet provincialis, aut generalis cum consensu discretorum vel alias prout cuiusque Ordinis statuta praescribunt; dummodo transiens in ordinibus sacris non constitutus. Donatus, l. c., qu. 19, cum pluribus ibi citatis; Pellizarius in Manual. Regul., tom. 1, tr. 3, cap. 5, sect. 3, num. 136; Lezana in Summa qu. regul., part. 1, c. 22, num. 25; Murga, ad const. 7 Alexandri IV, num. 153; Cardin. Petra, loc. cit., num. 16, ubi cum Sanchez, lib. 6 Moral., c. 7, n. 80, dicit praelatum regularem hunc transitum non solum permittere, sed etiam iubere posse ob punitionem delicti; quamvis tamen consultius censeam in similibus casibus recurrendum esse pro providentia ad Sedem Apostolicam. 9

* Imo ad Sedem Apostolicam semper in his casibus confugiendum est, cum alias ob causas, tum maxime, quia religiosus, qui a statu clericali ad statum conversorum deiicitur, etiamsi ordinibus sacris non sit initiatus, onere divini officii recitandi tenetur *.

Quoad ea quae concernunt affiliationes regularium in aliis conventibus, et transitus ad alienas provincias. Vide verb. *Affiliatio* per tot. 10

Transitus de ritu graeco ad latinum, vel econtra, non permittitur absque licentia Papae. Cardin. Petra, tom. 4 Comment. ad const. 17 Eugenii IV, sect. 2, n. 12. Communis aliorum per constitutionem 12 S. Pii V, incip. *Providentia.* 11

Facilius tamen permittitur transitus a graeco ad latinum, et nunquam regulariter de latino ad graecum. Card. Petra, l. c., num. 13, cum Vericell. et Dandino ibi citatis testans de usu Sacrae Congr. supremae inquis. 12

Capitulo, canonicis et parochis licitum non 13

est aliquid exigere ratione transitus per eorum parochiam, quando funus ducitur ab una parochia ad ecclesiam funeris sitam in alia parochia. Sacra Congr. Conc. in Troiana *Funerum*, 7 et 21 Maii 1701, ad 4 dub., et Sac. Congr. Episc. et Regul. in Placentina, 13 Nov. 1713, ad 2 dub.

14 Ubi etiam statuit quod occasione funerationis cadaverum alterius dioecesis aut parochiae in ecclesiis regularium, potest proprius parochus defuncti ad effectum deferendi processionaliter cadaver ad dictas ecclesias, libere transire per quascunque dioeceses et parochias stola et cruce elevata, etiam irrequisitis earumdem parochis. Vide verb. *Parochus*, art. 3, n. 36 et seq.

15 Transitus regularium de uno ad alium ordinem concedi potest a Cardinali summo poenitentiario, nedum a laxiore ad arctiorem, verum etiam ad aequalem; et ab arctiori ad laxiorem ob iustas tamen et graves respective causas ab eodem probandas, audito prius superiore ordinis a quo et cum consensu superioris ordinis ad quem. Et pro maiori transitus firmitate, potest in his omnibus idem maior poenitentiarius statutis et privilegiis apostolicis quomodolibet obstantibus opportune derogare. Bened. XIV, t. 2, const. 95, incip. *Pastor bonus*, § 34.

17 Non potest tamen ipsum transitum concedere summus poenitentiarius a religione claustrali ad ordines hospitalarios, aut militares, excepto ordine S. Ioannis de Deo, nec ad ordinem S. Benedicti antiquioris observantiae, aliasque similes congregationes. Idem, ibidem, § 18. Transitus autem ad ordinem hospitalarium S. Spiritus in Saxia specialiter et omnimode prohibetur. Idem const. 15, incip. *Saepe Romanorum*, § 5, confirmans ad id constitutionem Bened. XIII, incip. *Sacra*.

19 Concedere etiam potest maior poenitentiarius transitum ab uno monasterio ad aliud monialibus tantum ultra montes existentibus, legitima concurrente causa, in signatura discutienda et approbanda. Committendo tamen facultatem huiusmodi transitus admittendi et exsequendi, arbitrio Ordinarii clausulis opportunis pro casuum varietate. Idem in cit. const. *Pastor bonus*, § 36.

21 Transitus regularium ab ordine laxiore ad strictiorem impediri non debet sine causa. Idem, tom. 2, const. 25, incip. *Ex quo*. Si superiores duorum Ordinum dissentiant, iudicium ad Sedem Apostolicam devolvitur, quae concedere solet dictum transitum cum derogatione super consensu superioris ordinis laxioris. Idem, ibidem.

23 A regularibus se praetendentibus apostolica facultate translatos ad statum clericalem saecularem, vel ad ordines, in quibus non vigeat claustralis observantia, vel ad ordines militares aut hospitalarios (ad quos non nisi perraro, et gravissimis, rationabilibusque de causis solet transitus concedi), et actu degentibus extra claustra, debent Episcopi exquirere de veritate talis indulti, et eos compellere adhibita etiam vi, ad sibi huiusmodi indultum ostendendum, atque insimul, postquam illud perlegerint, diligenter expendere causas in ipso indulto contentas et expressas, veraene an falsae sint. Quod si illud indultum commonstrare et tradere detrectaverint, adversus ipsos, iuris ordine servato, statim procedere iuxta facultatem sibi attributam a Conc. Trid., c. 3, sess. 6, de Reform. Et si indulti causas minime veras esse compe- 24
rerint, non debent dubitare super eius subreptione seu obreptione pronuntiare, et adversus religiosum procedere extra claustra sine facultate degentem. Idem, tom. 2, const. incip. *Pontificia commendatione*.

Transitus a ritu latino ad graecum est omni- 25
no interdictus. Benedictus XIV, tom. 1, constitut. 57, incip. *Etsi pastoralis*, § 2. Trans- 26
itus vero a ritu graeco ad latinum permittitur pueris de consensu patris graeci, et licentia Episcopi latini. Idem, ibidem. Adultis autem 27
laicis de licentia Episcopi dioecesani. Idem, ibidem.

Transitus a ritu graeco ad latinum prohibe- 28
tur communitatibus Italo-Graecorum, sive Albanensium absque licentia Sedis Apostolicae. Idem, ib. Item ecclesiasticis quibuscunque abs- 29
que simili licentia S. Sedis. Idem, ib. Transitus 30
a ritu Graecorum Melchitarum ad latinum aut maroniticum ritum interdicitur. Idem, const. 87, incip. *Demandatum*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Gravis hic se offert quaestio, an transeunte 31
abbate alicuius monasterii ad religionem strictioris observantiae, procedi statim valeat ad electionem successoris in praelaturam?

In eam itum est sententiam, non posse du- 32
rante novitiatu, et ante professionem novae religionis, idque quia ad electionem successoris deveniri haud potest, priusquam vacet abbatia, cap. *Nulla* de Concess. praebend. Haec autem minime vacat ante emissam ab abbate professionem in nova religione. Durante enim novitiatu non desinit ille esse abbas monasterii, a quo transiit, et ita quidem, ut si a novitiatu egrederetur, fortasse quod perferre nequiret rigorem novae religionis, rediret ad monasterium, et ipsam etiam abbatiam; Wiestner in Decretal., lib. 3, tit. 31, num. 133; Donat., Prax. regular., tom. 1, part. 2, tr. 5, qu. 52, num. 1 et plur. seq., et rursus qu. 55, n. 1 et 4, ubi, quod, durante novitiatu, in suspenso remanent iura omnia a priori religione dependentia.

Non ignoro, esse, qui tenent, in ipso in- 33
gressu in novitiatum strictioris religionis, ab-

batiam vacare per tacitam renuntiationem. At opinio haec aperte contradicit cap. 4 de Regular. in 6, ibi: *Beneficium illius, qui religionem ingreditur, non est intra probationis annum alicui conferendum, nisi ipsius accedat assensus.* Hinc enim manifestum redditur, solo ingressu in novitiatum non induci renuntiationem beneficii, cum alias citra assensum fas esset conferre beneficium illud. Confer Wiestner in Decretal., lib. 3, tit. 31, n. 135, qui et aliam reddit rationem, quod ex dispositione Concilii Trid., sess. 25, cap. 16, de Regul., non aliter teneat quaelibet renuntiatio emissa a novitio, nisi facta sit intra duos menses ante professionem. Sed dubito an dispositio haec locum sibi vindicare queat quoad regulares transeuntes ad aliam religionem.

TRANSITUS SENTENTIAE IN REM IUDICATAM, UBI ETIAM DE CONDEMNATIONE IN EXPENSIS

APPENDIX EDITORUM CASINENSIUM.

Ad verb. *Sententia*, n. 48 et seqq., n. 60 et seq.

1 Rem hanc ut rite explanemus, illud habe, quod dantur casus nonnulli, in quibus *Sententia* (licet ab ea intra terminos iuris non fuerit appellatum) non transit in rem iudicatam, prout advertit cum *communi* Lucius noster verb. *Sententia,* n. sup. cit. quosve praestat hic enucleatius ac fusius evolvere.

2 *Ac primum:* Non transit in rem iudicatam sententia, quae est irrita ipso iure; ut si a iudice incompetente [1], vel in falsum procuratorem mandato carentem, aut contra ius commune sit lata; nam talis sententia nequidem decennio, multo minus decennio elapso, auctoritatem rei iudicatae consequitur, cum de nullitate agi, et sententia huiusmodi retractari secundum communem doctrinam usque ad annos triginta possit. Neque appellatio eo casu est necessaria, quia appellatio tantum interponitur, quando sententia valet. Schmalz., de Sent., etc., n. 64.

3 *Secundo:* Sententia lata in causa matrimoniali, sive quidem lata sit contra matrimonium, quod revera contractum est valide, sive pro matrimonio, si illud ob impedimentum consanguinitatis, etc., contractum sit invalide; quia nec contractum valide auctoritate sententiae iudicialis dissolvi, nec contractum invalide eadem auctoritate convalescere potest. Ita DD. comm. ex c. *Lator,* tit. cit.

4 *Tertio:* « Sententia censurae, ut excommunicationis, suspensionis et interdicti, etiam post elapsum decennium ad appellandum iure concessum, non transit in rem iudicatam, quominus excommunicatus, v. g. quandoque petere possit absolutionem, et per simplicem querelam de iniusta excommunicatione conqueri, quamvis non audiatur per viam appellationis, ut tradit Gl. in c. *Ad reprimendum* 8 de Offic. iud. ordin., verb. *Suspendatur;* Abbas in c. *Consanguinei* 1, n. 9 (de Sent., etc.)..... idque sumitur ex c. *Cum contingat* 36 de Offic. iud. deleg., c. fin. de Poenis, c. *Sacro* 48 de Sent. excomm., ex quibus constat quod petens absolutionem, et probare volens sententiam esse iniustam, semper auditur [2]. Ratio est, quia in his sententiis censurarum eadem militat ratio, quae in sententia lata in causa matrimoniali, adeoque etiam locum habet eadem iuris dispositio ».

5 « Similiter (* nota *), si semel per sententiam fuit pronuntiatum, aliquem non esse ligatum excommunicatione, potest etiam post decennium adhuc probari esse ligatum; quia pronuntiatio iudicis, quod quis non sit excommunicatus, non mutat rei veritatem, si vere sit excommunicatus. Verumtamen post terminum appellationis elapsum, praesumitur pro iustitia excommunicationis, ita ut excommunicato incumbat onus probandi, quod excommunicatio sit iniusta ». Haec Pirhing ad tit. de Sent., etc., n. 58. Idem docet Schmalzgrueber ad tit. cit. num. 69.

6 *Quarto:* « A sententia lata in causa beneficiali, a qua intra decem dies non est appellatum, non transit in rem iudicatam in praeiudicium Ecclesiae, vel in praeiudicium animae, si periculum peccati immineat... Quare si quis non canonice et legitime promotus sit ad praelaturam vel beneficium, vel intrusus, potest quis, etiam post decem dies, eum denuntiare iudici, vel proponere querelam ad impediendum peccatum et Ecclesiae damnum, ut colligitur ex cap. *Constitutis* 48, in fine, de Appell. Quinimo etiam iudex potest ex officio in tali casu, si a sententia non sit appellatum intra decem dies, inquirere de titulo legitimo, et procedere contra non canonice electum vel institutum, ut a praelatura vel beneficio amoveatur ».

7 « Verumtamen sententia lata in causa bene-

[1] Vel si sententia lata sit a iudice competente quidem, sed contra ius expressum, l. 1 ff. Quae sententia sine appellat., etc. Aut contra priorem rem iudicatam l. 1 Cod. Quando provocatio, etc. Idem dicas si lata sit a iudice excommunicato, cap 24 de Sentent., etc., cap. 13 de Haeret. vel a iudice pecunia corrupto, l. 7 Cod. cit. tit. Quando provocatio, etc. — Devoti Ius canonic. univers. ad tit. de Sentent., etc., § 8.

[2] Adeoque in causis censurarum semper est audiendus, qui se immerito excommunicatum queritur, c. 36 de Off. et potest. iud. delegat., c. 48 de Sent. excommunicat. — Devoti Ius canon. univ. de Sentent., etc., § 8.

ficiali per lapsum decennii transit in rem iudicatam in proprium praeiudicium beneficiati contradicentis, ita ut opponere volens postea, non sit audiendus, c. *Quod ad consultationem* 15 (de Sent., etc.) et habeatur in cap. *Cum dilectus* 32 in fin. (de Elect.), ubi Abb. ait quod in praeiudicium beneficiati transeat sententia in rem iudicatam, quia ipse sine peccato potest non contradicere seu non se opponere ». Unde cum semel acquieverit sententiae, non appellando, non potest amplius contradicere, Marant., de Ord. iudic. p. in actu 1 de Sent., n. 150, ubi ait « quod sententia lata in causa beneficii ecclesiastici non transit in rem iudicatam in praeiudicium superioris, sed bene transit in praeiudicium ipsarum partium ». Pirhing, l. c., n. 59.

Audiamus pariter Schmalzgrueberium in haec verba: « Sententia lata in causa beneficiali (non transit in rem iudicatam), argumento ducto a matrimonio carnali ad spirituule; nam etsi vi istius, ille, qui per eam in causa succubuit, et intra decennium a sententia non appellavit, eo elapso, opponere volens, non audiatur, et sic quoad ipsum eatenus sententia transeat in rem iudicatam, non tamen decennii lapsus victorem ita securum efficit, ut non, eo elapso, de nullitate tituli adversus illum opponi a quocunque, vel inquiri ex officio possit a iudice ». Ad cit. t. de Sent. etc., n. 65.

8 *Deinde:* « (Non transit in rem iudicatam) sententia lata ex falsis instrumentis vel testimoniis, praesertim si testes pecunia corrupti fuerint. Nam haec etiam post decennium retractatur, si ea condemnatus probet, adversarium huiusmodi instrumentis vel testamentis usum et iudicem in pronuntiando eorum fidem secutum esse, cap. *Cum I. et A.* 22, (cit. tit. de Sent.), l. *Divus* 38 ff. eod., l. *Et qui* 2, l. *Falsam* Cod. Si ex falsis, etc. Addidi, *et iudicem eorum fidem secutum esse:* nam, ut recte advertit Abb..., si iudex, prolatis instrumentis pluribus, quibusdam falsis, quibusdam veris, aut plurium testium quorumdam corruptorum, aliorum idoneorum attectationibus receptis, vera secutus sententiam tulit, haec in rem iudicatam transit, et confirmanda est, per textum cap. *Cum I. et A.* cit., quod utile per inutile vitiari non debeat, ut habet reg. 36 de R. I. in 6 ». Ita anted. Schmalzgrueber, ibid., num. 66.

Amplius: « (Non transit in rem iudicatam) 9 sententia lata ex iuramento necessario, quod in supplementum probationum a iudice delatum est parti; haec enim ex repertis postea instrumentis, etiam lapso decennio, impugnari, et postquam falsitas et iniustitia iuramenti sufficienter probata fuerit, retractari potest ac debet, ut habetur l. *Admonendi* 33 ff. de Iureiur. ». Idem, ib.

Pari modo non transit in rem iudicatam sen- 10 tentia lata ex probationibus a iure reprobatis, v. g. per duellum aut experientiam ferri candentis, aquae frigidae aut ferventis; nam tali casu sententia est ipso iure nulla. Schmalzgr., l. c., n. 68.

Denique quaevis sententia, quando causa, 11 ex qua aliquis condemnatus est, ad non causam transit; hinc revocanda et pretium restituendum sartori vel fulloni est, quod solvere per sententiam debuit ob pannum aut vestimentum sua culpa amissum, si hoc, soluto pretio, repertum fuit, l. *Si fullo* 2 de Condict. sine caus. Idem, ib.

Expensas porro iudicii quod attinet, illud 12 utique exploratum est, quod victus victori in huiusmodi expensis sit condemnandus, textu expresso in l. *Properandum*, et DD. communiter. Quae regula procedit non solum in causis civilibus, sed etiam in criminalibus, sive procedatur per viam accusationis, sive denuntiationis aut inquisitionis. *Communis.*

Fallit nihilominus dicta regula, quando victus 13 iustam causam litigandi habuit, quo casu expensae compensantur. Etsi vero non possit dari regula certa, quando quis censeatur habere iustam causam litigandi, nihilominus attamen quaedam causae et circumstantiae vulgo assignantur ad rem a DD. inter quas et hanc habeto [1], nempe ubi quis litigat *ob suum pudorem servandum;* siquidem parcitur verecundiae, et pro servando pudore multa permittuntur, alias prohibita. Ventriglia, Prax. rerum notabil., etc., part. 1, adnot. 21, n. 26.

« Nota (vero) in hac materia notabilem de- 14 cis. Gram... ubi habetur, quod ea quae diximus de iusta causa excusante victum ab expensis, de plano procedunt in reo, non autem in actore; qui non ita simpliciter excusatur ab expensis; quia, cum sit in eius potestate venire ad iudicium, debet venire instructus et provisus, alias sibi imputandum est, et proinde tan-

---

[1] Aliae causae a DD. ad rem enumeratae sunt istiusmodi. Nempe, 1. si victus intentionem, vel exceptionem suam semiplene probavit, et spectare potuit, se admittendum ad iuramentum suppletorium; 2. si eadem probavit testibus, qui praeter spem eius fuerunt reprobati; vel aliter deposuerunt in iudicio, quam extra hoc rem se habere iactarunt; 3. si pro se habuit sententiam plurium iurisperitorum facultatis cuiusdam iuridicae, aut saltem unius celebris doctoris; 4. si iura pro et contra litigatorem militantia ambiguos et varios intellectus habeant, ita ut quis frequentiori et meliori DD. calculo approbatus sit, non facile cognoscatur; 5. si actor plus dubito sibi petiit; 6. si victus suscepit causam iussu superioris, Papae, vel alterius principis; 7. si actor debitorem de solutione non interpellatum in ius vocari petiit, et reus comparens debitum confiteatur, seque ad solutionem paratum offerat; debuisset enim actor eumdem extraiudicialiter pro solutione interpellare, quam deferre causam in iudicium. Schmalzgrueber. de Sent., etc. n. 118.

quam succumbens in facto proprio, in quo error praetendi non potest, debet condemnari in expensis, sive simus in causa principali, sive appellationis... quia non investigavit omnia quae debuit, antequam perveniret ad iudicium ». Ventriglia, l. c., n. 29.

TRANSLATIO

Summarium.

1. Translato festo, ordinarie non transfertur indulgentia. - 2. Festum duplex occurrens ante octavam non privilegiatam, non est transferendum post octavam, sed infra eamdem celebrandum est prima die non impedita. - 3. Festum semiduplex occurrens in festo duplici infra octavam non privilegiatam, non est transferendum post illam, quando dies immediate sequens impedita non fuerit. - 4. Officium semiduplex occurrens in Dominica infra octavam non privilegiatam olim non erat celebrandum in feria secunda sequenti, licet non impedita, si adesset reponendum aliud festum altioris ritus: secus tamen hodie propter posterius decretum relatum infra, sub n. 19 et 20. - 5. Non est transferendum in diem immediate sequentem festum illud, ante cuius translationem habentur reponenda alia officia prius translata eiusdem ritus, excepto festo semiduplici in Dominica infra octavam non privilegiatam occurrente. Adest tamen posterius contrar. decret. - 6. In repositione duorum vel plurium festorum ritum habentium eumdem, et die occurrentium diversa, debet attendi prioritas translationis, nisi attendenda sit maior dignitas. - 7. Si plura sint transferenda festa eadem die occurrentia, quibus non convenit ratio maioris dignitatis, debet attendi in eorum repositione maior apparatus vel populi concursus. - 8. Officium particulare alicuius dioecesis vel religionis occurrens die 25 Februarii est transferendum in anno bissextili ad primam diem non impeditam; dummodo non sit duplex primae classis. - 9. Si occurrerint vel fuerint transferenda duo festa eiusdem ritus unica die occurrentia, quorum unum sit universale et alterum particulare alicuius dioecesis, vel religionis, debet fieri prius de universali, et deinde de particulari, nisi obstet ratio maioris dignitatis. - 10. Si simul sint transferenda festa S. Marci Evangelistae et SS. Apostolorum Philippi et Iacobi, debet prius reponi festum S. Marci, deinde festum Apostolorum. - 11. Si simul transferenda sint festa S. Iosephi et Annuntiationis B. Mariae virginis, debet prius fieri officium Annuntiationis, et deinde de S. Iosepho. - 12. Si festum Annuntiationis B. M. V. occurrerit in feria sexta in Parasceve, vel Sabbato sancto, transferri debet eius officium una cum praecepto audiendi missam; et vacandi ab operibus servilibus ad feriam secundam post Dominicam in Albis, protracto ad alium diem festo in ea occurrente, nisi fuerit duplex primae classis. - 13. Si festum S. confessoris transferatur in proxime sequentem diem, in hymno *Iste confessor* nulla fiat mutatio versiculi, sed debet dici *Meruit beatas.* – 14. Translato autem festo S. confessoris ultra sequentem diem, in hymno *Iste confessor* facienda est mutatio versiculi dicendo *Meruit supremos.* – 15. Officium nominis B. M. V. occurrens in festo Exaltationis S. Crucis, vel in alio altioris ritus, aut dignitatis, debet transferri, non vero omitti. - 16. Si in die commemorationis omnium fidelium defunctorum occurrerit Dominica, vel aliquod festum de praecepto, officium cum missa defunctorum transfertur in sequentem diem, etiam festo duplici impeditam. – 17. Festa duplicia et semiduplicia translata praeferenda sunt officiis semel in hebdomada concessis. - 18. Officia Sanctorum, quae alicubi supersunt de mense Decembri, licet alias transferri possent in annum sequentem, secus nunc. – 19. Officium semiduplex in Dominica infra Octavam non privilegiatam occurrens tantum habet iuris in feria II immediate sequenti non impedita, ut non cedat duplici I classis translato. - 20. Pluribus festis eiusdem ritus translatis, officium de primo translato recitandum est, etiamsi ultimo translatum posset in diem immediate sequentem transferri, semiduplici tamen occurrente in Dominica infra octavam non privilegiatam excepto. – 21. Alia ad rem. *Remissive.* – 22. Monialis translata ad aliud monasterium, nisi aliud disponat sacra Congregatio, relinquit dotem primo, solvitque novam secuudo. - 23. An monialis translata vel regularis translatus possit secum deferre ad monasterium *ad quod,* vel debeat relinquere monasterio *a quo* bona, quae habet. *Remissive.* - 24. Quoad ea quae concernunt translationem Episcopi de una ad aliam ecclesiam. *Remissive.* - 25. Quoad ea quae concernunt translationem conventuum. *Remissive.* – 26. Quoad ea quae concernunt translationem imaginum et reliquiarum. *Remissive.*

1 Translato festo, in cuius die conceditur indulgentia non transfertur etiam indulgentia, nisi ex concessione speciali. Sacra Congreg. Rit., 10 Iunii 1690.

2 Festum duplex occurrens ante octavam non privilegiatam non est transferendum post octavam, sed infra eamdem celebrandum prima die impedita. Sacra Congreg. Rit. 30 Septembris 1679.

3 Festum semiduplex occurrens in festo duplici infra octavam non privilegiatam non est transferendum post illam, quando dies immediate sequens alio festo duplici vel semiduplici impedita non fuerit, sed faciendum tunc est officium die immediate sequenti. Sac. Rit. Congr. 30 Sept. 1679.

4 Officium semiduplex occurrens in Dominica infra octavam non privilegiatam non erat olim celebrandum in feria secunda sequenti, licet non impedita, si adesset reponendum aliud festum altioris ritus. Sacra Rituum Congregatio, 1 Martii 1681. Secus tamen hodie propter posterius decretum relatum infra sub n. 10 et 20.

Non est transferendum in diem immediate 5
sequentem festum illud, ante cuius translationem habentur reponenda alia officia prius translata eiusdem ritus, non obstante decreto edito die 30 Septembris 1679. Quoad vero festum semiduplex in Dominica infra octavam occurrens, omnino servanda est rubrica generalis breviarii de translatione festorum n. 5. Sacra Congr. Rit., 22 Decemb. 1696. Vide tamen resolutiones Sacrae Congr. in fin. h. tom., ubi afferuntur contraria recentiora decreta, et serva ut ibi.

In repositione duorum vel plurium festorum 6
ritum habentium eumdem, et die occurrentium

diversa, attendatur prioritas translationis, nisi attendenda sit maior dignitas. Sacra Rit. Congr. 13 Iunii 1682.

7 Si plura sint transferenda festa, quae eadem die occurrunt, et quibus non convenit ratio maioris dignitatis, attendatur in eorum repositione maior apparatus vel populi concursus, ex quo vocatur etiam maior solemnitas, supposito tamen, quod sint eiusdem ritus. Sac. Rit. Congr. 20 Iul. 1686.

8 Officium particulare alicuius dioecesis vel religionis quod occurrit die 25 Februarii, est transferendum in anno bissextili ad primam diem non impeditam, dummodo non sit duplex primae classis. Sacra Rituum Congr. 7 Septembr. 1680.

9 Si occurrerint vel fuerint transferenda duo festa eiusdem ritus, quae unica die occurrebant, quorum unum sit universale et alterum particulare alicuius dioecesis vel religionis, prius fiat de universali, deinde de particulari, nisi obstet ratio maioris dignitatis. Sac. Rit. Congr. 27 Septembr. 1698.

10 Si simul sint transferenda festa S. Marci Evangelistae et SS. Apostolorum Philippi et Iacobi, prius reponatur festa S. Marci, deinde festum Apostolorum. Sacra Rituum Congreg. 18 Sept. 1666.

11 Si simul transferenda sint festa S. Iosephi, et Annuntiationis B. M. V. prius reponatur Annuntiationis festum, deinde S. Iosephi, non obstante decreto edito in contrarium sub die 12 Iunii 1682. Sacra Congregat. Rit. 14 Iunii 1692.

12 Si festum Annuntiationis B. M. V. occurrerit in feria sexta in Parasceve vel Sabbato sancto, transfertur eius officium una cum praecepto audiendi missam, et vacandi ab operibus servilibus ad feriam secundam post Dominicam in Albis, protractó ad aliam diem festo in ea occurrente, nisi fuerit duplex primae classis. Sacra Rit. Congr. 11 Martii 1690. Vide tamen verb. *Resolutiones Sacrae Congreg.*, in fine huius tomi.

13 Si festum S. Confessoris transferatur in proxime sequentem diem, in hymno *Iste confessor*, etc., nulla fit mutatio versiculi, sed dicitur *Meruit beatas*, dummodo primae Vesperae non sint impeditae. Sacra Rit. Congr. 13 Ia-
14 nuarii 1683. Translato autem festo S. Confessoris ultra sequentem diem, in hymno *Iste confessor* facienda est mutatio versiculi; dicendo *Meruit supremos*. Sacra Rit. Congreg. 14 Iunii 1692.

15 Officium nominis B. M. Virginis occurrens in festo Exaltationis Sanctae Crucis, vel in alio altioris ritus, aut dignitatis, transferatur, non vero omittatur. Sacra Rituum Congreg. 20 Iulii 1686.

16 Si in die Commemorationis omnium fidelium defunctorum occurrerit Dominica, vel alicubi festum de praecepto diei Dominico aequale, officium cum Missa defunctorum transferatur in sequeutem diem etiam festo duplici impeditam. Sacra Rituum Congregatio 5 Octobris 1688.

Festa duplicia et semiduplicia translata prae- 17
ferenda sunt officiis semel hebdomada concessis, ita ut festum duplex seu semiduplex etiam translatum, nec non dies octavae sit dies impeditus respectu talium officiorum. Sac. Congr. Rit. 8 Febr. 1699, et 26 Mart. 1706. Vide *Resolutiones Sacrae Congr.*, in fin. h. tomi, ubi affertur decr. ad litteram.

Officia Sanctorum, quae alicubi supersunt 18
de mense Decembris, alias transferri poterant in annum sequentem ex decreto S. Rit. Congr. 7 Dec. 1680. At nunc id vetitum est ex decreto eiusdem Sacrae Rit. Congr. die 26 Novemb. 1735, et 8 Mart. 1738.

Officium semiduplex in Dominica infra octa- 19
vam non privilegiatam occurrens tantum habet iuris in feria secunda immediate sequenti non impedita, ut non cedat duplici primae classis translato. Sacra Rituum Congr. 16 Septembris 1702.

Pluribus festis eiusdem ritus translatis, offi- 20
cium de primo translato recitandum est, etiamsi ultimo translatum posset in diem immediate sequentem transferri, non obstante quocunque alio decreto in contrarium. Semiduplex tamen occurrens in Dominica infra octavam non privilegiatam celebrandum est ante quodcunque prius translatum etiam 1 classis feria 2 immediate sequenti, alio festo occurrente non impedita. Sacra Rituum Congregatio 16 Septembr. 1702.

Alia ad rem. Vide verb. *Festum octavae*, 21
verb. *Officium divinum*, et *Resolutiones Sacrarum Congregationum*, Rubr. *de Translatione festorum*.

Monialis translata ad aliud monasterium, 22
nisi aliud disponat Sacra Congregatio, relinquit dotem primo, solvitque novam secundo. Sic pluries decrevit S. Episcoporum Congreg. Vide verb. *Monialis*, art. 2, n. 50, ubi dantur decreta.

An monialis translata, vel regularis trans- 23
latus possit secum deferre ad monasterium *ad quod*, vel debeat relinquere monasterio *a quo* bona quae habet. Vide dict. verb. *Monialis*, art. 2, num. 50, et verb. *Affiliatio religiosorum*.

Quoad ea quae concernunt translationem Epi- 24
scopi de una ad aliam ecclesiam. Vide verb. *Episcopus*, art. 3, a n. 40 ad 46.

Quoad ea quae concernunt translationem 25
conventuum. Vide verb. *Conventus*, artic. 1, n. 12 et 13.

Quoad ea quae concernunt translationem ima- 26
ginum et reliquiarum. Vide verb. *Imagines*, et verb. *Cultus Sanctorum*.

TREBELLIANICA

Vide verb. Falcidia, *a num. 4.*

TREGUA

Summarium.

1. Tregua quid sit. – 2. Treguae in iure civili alio nomine vocantur *Induciae*, vulgo *Armistitium*. – 3. Pax quid sit. – 4. Tregua est duplex, scilicet conventionalis, et canonica seu legalis. – 5. Tregua *conventionales* quae sit. – 6. Tregua *canonica* seu *legalis* quae sit. – 7. Treguae canonicae quibus diebus sint servandae. – 8. Quae poenae sint statutae contra eas violantes. – 9. Quae personae gaudeant tregua seu securitate perpetua. – 10. Supradicti duo canones de tregua non sunt usu recepti, nec proinde hodie tenent. – 11. An et quando et quibus de causis inita pax et tregua cum hostibus frangi possit, eisque bellum indici vel non. *Remissive.*

1 Tregua est securitas personis et rebus ad tempus praestita, bello, vel discordia seu lite nondum finita. *Sic in re communis.*

2 Unde treguae in iure civili vocantur alio nomine *Induciae* (vulgo *Armistitium*), quia tregua proprie dicta nihil aliud est quam induciae belli, cum scilicet inter hostes ad breve tempus convenit, ne se invicem armis lacessant, textu expresso in leg. *Postliminium* 29, § 1, ff. de Captivis et postliminio reversis, ibi: *Induciae sunt, cum in breve et in praesens tempus con-*
3 *venit, ne invicem se lacessant.* Pax autem ad differentiam treguae est totalis et perpetua discordiae seu litis, aut belli peremptio voluntarie inter litigantes facta; non enim pax quaeritur, ut bellum excitetur, sed bellum geritur, ut pax acquiratur, c. *Noli* 3, caus. 13, qu. 1.

4 Tregua est duplex, scilicet conventionalis, et canonica seu legalis. Sic Glossa communiter recepta in c. *Treguas* 1, verb. *Frangere*, de Tregua et pace.

5 Tregua *conventionalis* est illa, quae ex libera litigantium voluntate initur, et ex conventione formam et modum recipit, sicuti quilibet alius contractus; l. *Depositum* 1, § 6, ff. Depositi, c. *Contractus* 86 de Reg. iur. in 6. Unde hae treguae seu induciae conventionales inter gentium iura numerantur, c. *Ius gentium* 9, dist. 1. Omnium enim gentium usu et consensu secundum naturalem aequitatem constitutum est, ut etiam hosti fides data servanda sit, c. *Noli* 3, caus. 23, qu. 1. Dummodo is quoque ex sua parte fidem servet, c. *Pervenit* 2 de Iureiur., c. 2, caus. 28, qu. 2 [1].

6 Tregua *canonica* seu *legalis* est illa, quae per canonem seu legem constituta est, de qua fit mentio in c. *Tregua* 1, et c. *Innovamus* 2 de Tregua et pace.

Unde in cit. c. *Treguas* assignantur dies, 7
in quibus servandae sunt treguae praecisis his verbis: *Treguas a quarta feria post occasum solis, usque ad secundam feriam in ortu solis, ab Adventu Domini usque ad Octavas Epiphaniae, et a Septuagesima usque ad Octavas Paschae ab omnibus inviolabiliter observari praecipimus.* Et insuper statuuntur gravissimae poe- 8
nae contra eas violantes, ibi: *Si quis autem treguas frangere praesumpserit, post tertiam admonitionem (si non satisfecerit) suus Episcopus sententiam excommunicationis dictet in eum, et scriptam vicinis Episcopis annuntiet, quorum nullus excommunicatum in communione recipiat; imo scriptam sententiam quisque confirmet.*

Et in cit. cap. *Innovamus* 2 de Tregua, 9
assignantur personae, quae gaudent tregua, seu securitate perpetua, ita ut belli duces et milites eas molestare non possint, ibi: *Innovamus, ut presbyteri, monachi, conversi, peregrini, rustici euntes vel redeuntes, vel in agricultura exsistentes, et animalia, quibus arant et semina portant ad agrum, congrua securitate laetentur.*

At vero isti duo canones non sunt usu re- 10
cepti, nec proinde hodie tenent, ut notant Glossa in cit. c. *Treguas*, verb. *Frangere;* Abbas, Innoc., et alii expositores communiter.

An autem, et quando, et quibus de causis 11
inita pax et tregua cum hostibus frangi possit, eique bellum indici, vel non? Vide verb. *Bellum* per tot., ubi cuncta, quae bellum concernunt in quinque distinctis articulis fusius discutiuntur.

---

[1] Hinc huiusmodi induciae, facta conventione, ligant primario paciscentes, secundario subditos, sive per modum contractas publici, ut contendit Textor in Synops. iur. gent., c. 19, sive per modum legis post factam promulgationem, ut vult Grotius, lib. 3, c. 22, sive demum utroque modo, quod P. Schwarz probabilius videtur Institut. iur. universal. p. 2, tit. 5, instruct. 3, § 2. Terminus porro, a quo induciarum initum sumendum est, non est dies pactas inducias subsequens, ut ait Grotius, loc. cit., cap. 21, n. 5, sed dies a momento perfectae conventionis fluens, ut recte Puffendorfius, et Schwarzius, loc. cit., statuunt.

TRIBUTUM

Vide verb. GABELLA.

TRIDENTINI CONCILII DECRETA

1 Tridentini Concilii decreta [1] enuntiantur, et impleri iubentur circa iurisdictionem Episcoporum in omnes animarum curam gerentes, et in ecclesias, quibus adnexa est huiusmodi cura. Bened. XIV, tom. 2, const. 1, incip. *Quamvis,* 2 et const. 33, incip. *Inter multa.* Item super electione dignioris inter approbatos ad animarum curam. Idem constit. 4, inc. *Redditae nobis.*

3 Item super iurisdictione Episcoporum in regulares extra claustra degentes. Idem const. 7, 4 incip. *Pontificia commendatione.* Item super ordinationibus regularium, et super abolitione privilegiorum recipiendi ordines a quocunque, vel extra tempora. Item const. 27, incip. *Im-* 5 *positi nobis.* Item de non recipiendis regularium recursibus adversus professionis validitatem post elapsum a die professionis quinquennium; vel si reclamantes extra claustra degant, 6 aut habitum dimiserint. Et de forma servanda in huiusmodi iudiciis. Idem const. 47, incip. *Si datam.* Vide supra ad verb. *Regularis professio.* Item de confessariis extraordinariis bis 7 aut ter in anno exhibendis religiosarum mulierum communitatibus. Idem const. incip. *Pastoralis curiae.*

Item de abstinentia clericorum a luxu, con- 8 viviis, choreis, aleis. Item const. 45, incip. *Inter caetera.* Item de coercendis iis, qui mu- 9 lieres cogunt ad ingrediendam religionem. Idem const. 47, incip. *Si datam.* Item super faculta- 10 tibus Episcoporum circa ea quae observari debeant, aut evitari in celebratione Missae. Idem const. incip. *Accepimus.* Item super residentia 11 Episcoporum, et super eorum absentiae causis. Idem const. 18, incip. *Ad universae.*

Item de non ordinandis sine causa Episcopis 12 titularibus, et de his, quae huiusmodi Episcopis permittuntur. Idem const. 36, incip. *Cum* 13 *a nobis.* Item de reservatione causarum criminalium iudicio Episcopi seu Ordinarii, exclusis archidiaconis, decanis, aliisque inferioribus. Idem const. 40, incip. *Causarum* [2].

TRISAGIUM

1 Trisagium, quo tres personae divinae laudantur his verbis: *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus et immortalis, miserere nostri;* e coelo adductum est, cum puer e terra elevatus Constantinopoli, et in coelum raptus per unam horam, descendit postea illud recitans.

2 Cum enim orbis pene universus ita horribili et longo terraemotu quateretur, ut anno 446 in sola Constantinopolitana urbe subversa fuerint omnia magnificentiora aedificia, et quingentae septem turres, ut ex Marcellino refert Berninus, tom. 1 Histor. omnium haeresum, cap. 6, de Gestis tempore Felicis III, afferens quae scribit Nicephorus, lib. 14, c. 46, nempe: *Theodosius imperabat, et terraemotus magnus et admirandus exstitit, qui priores magnitudine, celeritate et temporis diuturnitate facile superavit, et non ex intervallo, sed motu continuo omnia concussit, idque per orbem fere* 3 *universum.* Hac de causa, ne vivi sepelirentur, antequam interirent, imperator Theodosius cum suis magnatibus, Proclus episcopus cum suo clero, civesque omnes extra urbem se receperunt, et brachiis extensis ad coelum versus, ut scribit Nicephorus, loco cit., *obtestabantur Deum, ut propitius eis esset, et ab imminenti calamitate orbem liberaret.* Tuncque infantu- 4 lus, toto populo spectante, in coelum per unam horam raptus est, indeque reversus nuntiavit Episcopo ac imperatori, aliisque inibi exsistentibus, audisse angelos ante thronum Dei hoc divinum canentes trisagium: *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus et immortalis, misèrere nostri,* sibique mandatum fuisse, ut eam laudationem populo indicaret. Quae ubi Proclus in- 5 tellexit, subiungit Nicephorus, l. c., *statim ad eum modum psallere iussit, et terraemotus statim etiam constitit, omninoque quievit;* et ut scribit Felix III Summus Pontifex, epist. 3. Quam laudationem ubi populi incoeperant, 6 civitatem receperunt, Deoque per huiusmodi laudem propitio facto, et ab imminenti ira sunt liberati, et exinde, ut prosequitur, loc. cit., Nicephorus: *Imperator Theodosius et Pulcheria*

---

[1] Ubi Tridentina Synodus non est recepta, facultatibus ab illa concessis Episcopi uti non possunt. Benedictus XIV, de Syn. dioeces., lib. 9, cap. 5, n. 2.

[2] In dispensationibus Pontificis, quae alicui Tridentinae sanctioni derogant, necessse non est ut expresse isthaec derogatio indicetur, ac sine illa dispensationes vim suam habent. Idem Bened. XIV, loc. cit., lib. 13, cap. 23.

tanto miraculo perculsi, constitutione imperiali confestim, ut per orbem omnem hymnus divinus iste concineretur, decreverunt; et eo tempore Ecclesia Ghristi eum acceptum, non quolibet tantum die usurpat, sed etiam cuiuslibet carminis et laudis Dei initio ante omnia pleno ore praemittit [1].

TUTELA, TUTOR, CURA, CURATOR

Summarium.

1. Tutela quid sit. - 2. Tutores qui sint. - 3. Tutela dividitur potissimum in testamentariam, legitimam et dativam. - 4. Tutela testamentaria quae sit. - 5. Tutela legitima quae sit. - 6. Tutela dativa quae sit. - 7. Sic tutores alii sunt testamentarii, alii legitimi, et alii dativi. - 8. Tutela finitur, postquam impuberes consecuti sunt pubertatem. - 9. Pubertas quando habeatur. - 10. Tutela finita, incipit cura seu curatio, aut curatela, quae de iure communi Caesareo durat usque ad annos XXV completos, tam in masculis quam in feminis. - 11. Si autem per municipale statutum, seu principis alicuius supremi sit taxata minor aetas, v. g. ad annum 20 in masculis, et ad annum 18 in feminis, tunc, eo elapso, minor liberatur a cura. - 12. Sic etiam finitur cura ante dictum tempus, si minor veniam aetatis a principe impetraverit. - 13. Curator quis sit. - 14. Tutores et curatores, in quibus differant inter se ad n. 16. - 17. Stante consuetudine omnium fere regionum, finita tutela, tutor tanquam curator, perseverat usque ad XXI annum. - 18. Non potest tamen, qui fuit tutor, compelli, ordinarie loquendo, ad perseverandum, si noluerit, in curatione et administratione bonorum eiusdem puberis. - 19. Item nec pupillus tenetur stare eiusdem tutoris curae, nisi forte testator aliter disposuerit. - 20. Tutor dativus perveniente altero ex fratribus ad maioritatem, cessat quoad omnes fratres, et factus maior fit tutor aliorum fratrum impuberum. - 21. Non sic autem tutor testamentarius. - 22. Iudex pro dando tutore debet habere iurisdictionem in pupillum cui dandus est, et in eum qui dari debet. - 23. Tutor proprie et in rigore constituendus est per iudicem habitationis pupilli, quamvis eius bona alibi exstent. - 24. Si autem administratio dictorum bonorum impugnetur a iudice loci in quo sita sunt bona, tunc equidem, ne bona pupilli in deterius abeant, constitui potest a iudice loci bonorum curator. - 25. Si pupillus sit clericus, tutor est per iudicem ecclesiasticum constituendus. - 26. Neque per iudicem laicum potest dari tutor clericus seu ecclesiasticus. - 27. Potest tamen a iudice ecclesiastico dari pupillo clerico tutor laicus. - 28. Exstantibus ex eodem patre pluribus pupillis, quorum alii sint laici et alii ecclesiastici, a quo dandus sit tutor. - 29. Curator, si aeque principaliter dandus sit personae, tunc dandus est a iudice sub cuius iurisdictione est persona. - 30. Si persona ratione status sit sub uno iudice, scilicet clericus sub potestate ecclesiastica, at bona eius sint sub potestate laicali, et curator dandus sit tantum bonis, tunc dari debet a iudice laico sub cuius iurisdictione sunt eadem bona. - 31. Si curator dandus sit, non solum rebus, sed rebus simul et personae, licet principaliter rebus, et nonnisi secundario personae, tunc probabilius dandus est a iudice sub cuius potestate est persona. - 32. Parentes possunt testamento filiis suis impuberibus, sive masculini, sive feminini sexus tutores constituere, si modo in potestate sua sint. - 33. Pater, etiamsi fuerit minor XXV annis, potest filiis suis dare testamento tutorem, si perpenso consilio id praestet. - 34. Si autem pater fuerit adhuc ipse sub patria potestate, quamvis fuerit maior XXV annis, non potest filiis suis tutorem dare. - 35. Potest pater, superstite matre, filiis suis impuberibus testamento tutorem dare, ipsa matre exclusa. - 36. Mater, qua mater est, non potest filiis testamento tutorem constituere. - 37. Si autem mater in testamento filium haeredem instituat, et simul tutorem ei constituat, erit recte constitutus tutor. - 38. Item quilibet extraneus, si impuberem haeredem instituat, tutorem ei constituere potest a iudice cum inquisitione confirmandum. - 39. Item patronus, si libertum haeredem instituat, potest ei tutorem constituere a iudice probabilius cum inquisitione confirmandum. - 40. Pater potest in testamento dare tutorem filiis suis quemcunque benevisum, et etiam feminam. - 41. Si pater in suo testamento constituit tutores filiis et filiabus, tutela extenditur etiam ad posthumos et posthumas. - 42. Si pater in testamento constituit tutorem pro filiis, tutela extenditur etiam ad filias. - 43. Si pater in testamento constituit tutorem pro filio, tutela extenditur ad omnes eiusdem filios. - 44. Si pater liberis suis testamento tutores dederit, censetur et nepotibus consuluisse, modo illi in potestate patris non sint relapsuri: secus si filiis, retento proprio nomine filiorum. - 45. Pater filiis suis sub patria potestate non exsistentibus, sed emancipatis, non potest constituere tutorem simpliciter, sed solum potest ipsis tutorem constituere a iudice confirmandum. - 46. Pater nequit filio suo naturali et illegitimo dare tutorem testamento, nisi vel illum haeredem instituat, vel aliquid eidem relinquat. - 47. Regulariter in testamento dari nequit tutor quoad exercitium tutelae, qui non attigerit XXV annum suae aetatis. - 48. Filiusfamilias, non obstante quod sit sub patria potestate, si habeat caeteras conditiones ad hoc requisitas, non interdicitur a munere tutelae. - 49. Servus, durante servili sua conditione, nequit testamento tutor constitui. - 50. Si autem servus constituatur tutor a proprio domino cum scientia servitutis, tunc intelligitur actu praevio liberari a servitute, et sic recte tutor constitutus. - 51. Si vero sit servus alienus, solum cum liber erit, habebitur verus tutor. - 52. Episcopi et monachi nequeunt esse tutores testamentarii. - 53. Imo neque sacerdotes, aliique clerici in sacris constituti possunt esse tutores testamentarii. - 54. Sacerdotes, aliique clerici saeculares, licet non possint esse tutores testamentarii, possunt tamen esse tutores legitimi. - 55. Episcopi autem et monachi neque possunt esse tutores legitimi. - 56. Qui habet bona indivisa cum pupillis, potest eorumdem esse tutor testamentarius, si testator noverit talem indivisionem. - 57. Item creditor et debitor potest testamento tutor constitui, si testator plenam cognitionem habuerit de tali credito et debito. - 58. Civis alterius civitatis potest constitui tutor testamentarius pupillorum alibi degentium. - 59. Mutus nequit esse tutor. - 60. Item nec surdus. - 61. Item nec furiosus, durante furore, et amens, durante amentia. - 62. Item nec prodigus. - 63. Feminae, quamvis de iure nequeant ordinarie esse tutrices, possunt tamen ex voluntate testatoris tutelam exercere. - 64. Si maritus in testamento uxorem tutricem filiorum constituerit etiam in casu secundarum nuptiarum, non est necesse quod eadem uxor renuntiet secundis nuptiis. -

[1] Verum non multo post Petrus Cnapheus in Antiochenam sedem, iecto Calendione, intrusus salutare Trisagium corrupit, addita ad finem clausula *qui passus es pro nobis, miserere nobis,* totam Trinitatem passam fuisse blasphemans, initiumque dans Theopaschitarum sectae. Damnatus est Cnapheus a Felice III, in Romana Synodo an. 483.

65. Secus autem est dicendum, si maritus simpliciter eam constituerit tutricem testamentariam. - 66. Tutela legitima competit proximiori pupilli. - 67. Et si plures fuerint in eodem gradu, omnes debent admitti ad ipsam tutelam – 68. Mater in tutela filiorum impuberum non praefertur avo paterno. – 69. Praefertur tamen mater in tutela filiorum avo materno. – 70. Item mater praefertur aviae, sive paternae sive maternae. – 71. Affertur, et solvitur instantia. – 72. Avia paterna, praesertim in Italia, praeferenda est maternae. - 73. Non existente avia paterna, nec materna, admittenda est ad tutelam proavia. - 74. In concursu avi materni cum avia materna, praefertur avus. - 75. Mater etiam tantum naturalis praefertur in omnibus casibus, in quibus praefertur mater legitima. - 76. In concursu patris et matris naturalis praefertur mater. - 77. Excipe tamen in casu, quo filii naturales essent a patre legitimati - 78. In concursu matris et aviae cum fratre maiori filiorum et nepotum, ordine successivo praeferuntur mater et avia. – 79. Item mater et avia praeferuntur etiam patruis. - 80. Comparando fratres utrinque coniunctos cum paternis, etiam ex parte patris, praeferuntur fratres, si fuerint maiores. – 81. Frater utrinque coniunctus in tutela fratrum suorum impuberum praefertur fratri ex uno tantum latere coniuncto. – 82. Concurrentibus duobus fratribus utrinque coniunctis et habilibus, uterque aeque primo admittendus est ad tutelam, etiamsi unus respectu alterius sit minoris aetatis. - 83. Concurrentibus agnatis et cognatis secundum modernam dispositionem iuris communis admittuntur ad tutelam proximiores in gradu, nulla habita ratione cognationis et agnationis. - 84. Secundum autem consuetudinem et iura municipalia totius fere Italiae praeferuntur agnati cognatis. - 85. Tutor, sicuti et curator, cum primum, iudicis auctoritate interveniente, bonorum administrationem suscepit, inventarium conficere debet. – 86. Talis inventarii confectio debet praecedere administrationem, exceptis tamen aliquibus casibus necessitatis, et signanter excepto casu, quo res aliqua non admitteret dilationem, ex quo posset statim periclitari. – 87. Nec tenetur tamen tutor inventarium conficere casu quo testator id ei remiserit aut vetuerit. - 88. Curatores iis omnibus dari possunt, qui suis rebus superesse non possunt. - 89. Generaliter loquendo curatores dantur minoribus, qui excesserunt annum 24, nec pervenerunt ad an. 25. – 90. Curatores dari possunt furiosis et mente captis, etiamsi excesserint XXV aetatis suae annum. – 91. Si filius familias inciderit in amentiam et furorem, licet fuerit emancipatus pater erit legitimus curator. - 92. Si pater factus fuerit furiosus et amens, constituendus est eius tutor filius aetate maior. - 93. Item si mater facta fuerit furiosa et amens, est ei dandus filius curator. – 94. Curatores dari possunt prodigis. – 95. Et ad dandos tales curatores sufficit, quod prodigorum coniuncti habentes notitiam de eorum prodigalitate, eos petant. - 96. Imo etiam, nemine petente, potest iudex ex officio, si notorie constet de prodigalitate, curatorem dare tali prodigo. - 97. Curator dari potest assiduo lusori. - 98. Item curator dari potest feminae prodigae et luxuriose viventi. - 99. Masculo tamen luxuriose viventi non interdicitur administratio. - 100. Si autem masculus, nedum luxuriose, sed et prodige viveret, posset ei dari curator ut prodigo. - 101. Maritus non potest dari curator uxori suae. - 102. Curatores dari possunt captivis, quantumvis maioribus. – 103. Item dari possunt curatores absentibus. - 104. Item curatores dari possunt mutis et surdis. - 105. Curatores et tutores regulariter tenentur satisdare. - 106. Excipiuntur tamen tutores testamentarii. – 107. Item excipiuntur etiam tutores et curatores dati ex inquisitione. – 108. Tutores et curatores tenentur administrare bona pupillorum et minorum tali cura et diligentia, qualem providus paterfamilias propriis bonis adhibere solet. – 109. Tutores et curatores tenentur operam dare, ut ex bonis immobilibus fructus proveniant, bona mobilia minus utilia vendere, pecuniam non otiosam relinquere, sed eam in utilem praediorum emptionem, et in annuos reditus convertere, quibus culpabili eorum incuria neglectis, obligantur ad restitutionem totius interesse. - 110. Ad nullum tamen interesse tenentur tutores et curatores, si, factis debitis diligentiis, pro implicanda in praediis et annuis reditibus tali pecunia, nulla eis certa et tuta occasio affulgeat. – 111. Salarium pro tutela accipere interdictum est tutoribus, praeterquam si eis a iudice sit constitutum. - 112. Nihilominus tamen non interdicitur iudici, quin, interveniente causa, possit tutoribus congruum salarium assignare; imo in variis regionibus ex dispositione iurium municipalium assignantur tutoribus et curatoribus certae portiones. – 113. Quinimo curator haereditatis iacentis habet ius hypothecae in bonis eiusdem haereditatis pro suo salario cum praelatione quoad omnes alios creditores haereditatis, licet anteriores. - 114. Si tutores et curatores ab initio assumptae tutelae et curae salarium non petierint, nec de illo protestati fuerint, et postea illud petant, non est decernendum a iudice pro praeterito, sed tantum pro futuro. - 115. Non possunt autem tutores et curatores sibi ipsis salarium constituere. - 116. An et quando pupilli et minores possint sine auctoritate tutorum et curatorum contractus celebrare? et an, si aliquos sic celebraverint, obligentur ad illos, tum civiliter tum naturaliter, seu tam in foro externo quam in foro interno seu conscientiae. *Remissive.* – 117. Alia ad rem ad n. 122.

1 Tutela est vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter aetatem suam sponte se defendere nequit, iure civili data ac permissa. Sic textus expressus in l. *Tutela* 1 de Tutelis, et in § *Est autem tutela* 1 Inst. de Tutelis.

2 Tutores autem sunt, qui eam vim ac potestatem habent, exque re ipsa nomen acceperunt. Itaque appellantur tutores, quasi *tuitores,* atque defensores; sicuti aeditui dicuntur qui aedes tuentur. Sic textus expressus in cit. leg. *Tutela,* § 1, et in § *Tutores autem sunt* 2 Inst. de Tutelis.

3 Tutela dividitur potissimum in testamentariam, legitimam et dativam. *Sic communis do-*
4 *ctorum.* Tutela *testamentaria* est, quae constituitur a parentibus in testamento vel in codicillis testamento confirmatis, liberis suis impuberibus in sua potestate exsistentibus; § *Permissum est* 3 Inst. de Tutelis; leg. *Lege duodecim* 1 ff. de Testamentar. tutela, l. *Testamento* 3 ff. eod. Tutela *legitima* est, quae 5
a lege inducitur in favorem pupillorum, non exstantibus tutoribus testamentariis; quando etenim non adsint tutores ex testamento relicti, adsunt tamen consanguinei; tunc iure statutum est, ut qui proximior consanguineus est pupillo, ille sit illius tutor legitimus; l. *Legitimae tutelae* 1 ff. de legitimis Tutoribus, leg. *Intestato* 6, leg. *Si plures* 9 ff. eod., et concordat Inst. de legitima agnatorum Tutela, et § *Cum autem* 7 Inst. de Capitis deminutione.
Tutela *dativa* est actus legitimus, per quem 6
non exstantibus testamentariis, neque legitimis tutoribus, ad petitionem matris, vel aliorum proximiorum consanguineorum eiusdem pu-

pilli, datur eidem tutor a iudice vel magistratu. Leg. *Dativus* 7 ff. Rem pupilli salvam fore; leg. *Generaliter* 52 Cod. de Episcop. et clericis; leg. *Nemo* 5 Cod. de Legitima tutela; leg. *Sive proconsul* 1, cum similibus, ff. de Tutoribus et curatoribus datis; l. *Matris* 1 ff. Qui petant tutores, cum similibus.

7 Unde iuxta dictam tutelae divisionem tutores alii sunt testamentarii, alii legitimi et alii dativi; arg. citatis iuribus, cum similibus.

8 Tutela finitur, postquam impuberes consecuti sunt pubertatem; seu pupilli et pupillae remanent sub tutela, donec impuberes exsistant; facti autem puberes a tutela liberantur, textu expresso in Instit. Quibus modis tutela finitur, in principio, ibi: *Pupilli pupillaeque, cum puberes esse coeperint, a tutela liberantur.* Et concordat lex *Nisi* 4, in princ., ff. de Tutela et rationibus distrahend.; leg. *Si curatoris* 1 Cod. Quando tutores et curatores esse desinant, cum similibus; Rota, part. 4 rec., to. 1, dec. 588, num. 6, part. 15, dec. 255, n. 1, dec. 377, n. 43.

9 Pubertas autem habetur in masculis anno 14 completo, et 12 in feminis; textu expresso in cit. Instit. Quibus modis tutela finitur, in princ., ibi: *Pubertatem in masculis post decimum quartum annum completum illico initium accipere disposuimus, antiquitatis normam in feminis bene positam in suo ordine relinquentes, ut post duodecim annos completos viri potentes esse credantur.* Et concordat lex *A qua aetate* 5 ff. Qui testamenta facere possunt, lex *Minoribus* 2 ff. de vulgari et pupillari Substitut., lex *Indecorum* 4 Cod. Quando tutores et curatores esse desinant; Rota, part. 4 recent., tom. 1, dec. 588, n. 5, part. 15, dec. 135, n. 9.

10 Tutela finita, incipit cura seu curatio aut curatela, quae de iure communi Caesareo durat usque ad annos 25 completos, tam in masculis quam in feminis, textu expresso in Institut. de Curatoribus, in principio, ibi: *Masculi quidem puberes, et feminae viri potentes, usque ad vicesimum quintum annum completum curatores accipiunt, quia licet puberes sint, adhuc tamen eius aetatis sunt, ut sua negotia tueri non possint;* leg. *Hoc edictum* 1 ff. de Minoribus, § 2 et 3, ibi: *Apparet minoribus annis viginti quinque eam opem polliceri, nam post hoc tempus compleri virilem vigorem constat. Et ideo hodie in hanc usque aetatem adolescentes curatorum auxilio reguntur, nec ante rei suae administratio eis committi debebit, quamvis bene rem suam gerentibus.*

11 Dicitur autem notanter *de iure communi Caesareo,* quia, si per municipale statutum, seu principis alicuius supremi, sit taxata minor aetas; v. gr. ad annum vicesimum in masculis, et ad annum decimum octavum in feminis, tunc eo elapso, minor liberatur a cura, ut tra-
12 dunt communiter doctores. Sicuti etiam finitur cura ante dictum tempus, si minor veniam aetatis a principe impetravit, textu expresso in l. *Omnes adolescentes* 2 Cod. de His qui veniam aetatis impetraverint.

Curator vero is est, qui praepositus est ali- 13
cui, quique potestatem habet administrandi bona eius, qui, vel ob aetatem, vel ob mentis corporisque vitium suis rebus superesse non potest. Ita in re communis per claros textus in § *Sed et mente captis* 4 Instit. de Curatoribus, l. *His qui* 12 ff. de Tutoribus et curatoribus datis ab his, etc., l. *Sed et aliis* 2 ff. de Curatoribus furioso et aliis.

Tutores et curatores differunt inter se. Pri- 14
mo, quia tutores dantur principaliter personae, secundario, rebus, ut patet per iura adducta supra, n. 1 et 2, iuncta leg. *Quia personae* 14 ff. de testamentaria Tutela, et § *Certe autem* Instit. Qui testamento tutores dari: curatores autem vel rebus tantum, vel principaliter rebus, et non nisi secundario personae, saltem regulariter loquendo per textum in l. *In copulandis* 8 Cod. de Nuptiis, ibi: *Nec curatori, qui solam rei familiaris sustinet administrationem;* Marianus Socinus, consil. 97, n. 6, lib. 1; Rosignol., de Tutor. et curator., contract. 17, praenotion. 28, n. 1, et alii. Dicitur autem notanter *saltem regulariter loquendo,* quia curatores amentibus et furiosis neque principaliter dantur personis, sicut tutores pupillis et impuberibus, textu expresso in l. *Consilio* 6 ff. de Curatoribus furioso et aliis extra minores dandis, ibi: *Consilio et opera curatoris tueri debet non solum patrimonium, sed et corpus, ac salus furiosi;* isti enim quamvis fuerint aetate adulti, in dirigendis tamen se ipsis rebusque suis sunt tanquam pupilli, ipsisque in iudicio aequales, ac insuper inferiores saltem illis qui septennium excesserint, adeoque etiam quoad personam indigent tutore, sicuti pupilli; Montanus, de Tutor. et curator., cap. 29, n. 9; Decius, in l. *Quo tutela,* § *Nemo,* n. 4, ff. de Regul. iuris; Rosignol., loc. cit., n. 2, et alii.

Secundo, differunt, quia tutores regulariter 15
dantur impuberibus per iura adducta supra n. 8 et 9, et iis ad summum, qui impuberibus comparantur per cit. l. *Consilio,* et dicta num. antecedenti; curatores vero dantur puberibus usque ad 25 annum, secundum ius commune Caesareum per iura adducta supra, n. 10, vel usque ad 20 in masculis, et 18 in feminis, secundum aliqua statuta municipalia, seu ad minorem aetatem, secundum veniam impetratam a principe, per dicta supra, n. 11 et 12. Decius in cit. leg. *Quo tutela,* § *Nemo,* ff. de Regul. iur., et l. *Curator* ff. de Tutoribus et curator. datis ab his, etc.; Rosignol., loc. cit., n. 8, et alii passim.

Tertio, differunt, quia tutores certae rei et 16
causae dari non possunt; per text. in § *Certae autem rei* 4 Instit. Qui testamento tutores

dari possunt, l. *Certarum rerum* 12, et l. seq. ff. de testamentaria Tutela: curatores autem et certis rebus et determinatis causis dari possunt, per text. in § *Item inviti* 2 de Tutoribus, ibi: *Curator enim et ad certam causam dari potest;* Portius, in tit. de Curatoribus, num. 4; Angelus, in § *Certae autem rei* 4 Instit. Qui testamento tutores dari possunt; Rosignol., loc. cit., n. 12, et alii alias enumerantes differentias, quae tanquam minus scitu necessariae, brevitatis gratia apud ipsos aliosque legistas videndae relinquuntur.

17 Stante consuetudine omnium fere regionum, finita tutela, tutor tanquam curator perseverat usque ad 25 annum; Montanus, de Tutor. et curator., cap. 37, num. 86; Antonius Gailus, lib. 2 Practic. observat., 96, n. 1; Rosignol., l. c., part. 2, contract. 17, praenot. 1, n. 18, et praenot. 2, n. 1, et alii.

18 Non potest tamen, qui fuit tutor, compelli ordinarie loquendo, ad perseverandum, si noluerit, in curatione et administratione bonorum eiusdem puberis, per text. in l. *A tutoribus* 33, § 1, ff. de Administrat. tutor. Aequitas enim non postulat, ut qui diu in onere tutelae permanserit, ulteriori onere praegravetur.

19 Item nec pupillus tenetur stare eiusdem tutoris curae, nisi forte testator aliter disposuerit, quod nempe perseveret sub cura tutoris, donec pervenerit ad 25 annum, per text. in l. *Si tutor* 9 ff. de Tutel. et rationib. distrahend., leg. *Tutor* 28, et leg. *Maximeque* 29 ff. de Administrat. tutor. et curator.

20 Tutor dativus, perveniente altero ex fratribus ad maioritatem, cessat quoad omnes fratres, et factus maior fit tutor aliorum fratrum impuberum. Exsistente enim tutore legitimo, cessat tutor dativus, cum hic detur solum non exstantibus testamentariis nec legitimis tutoribus, per iura adducta supra, n. 6. Rota, part. 2 recent., dec. 306, n. 2, et part. 3, dec. 60, n. 4; Rosignol., loc. cit., praenot. 3, n. 3, cum pluribus ibi ad id adductis.

21 Non sic autem tutor testamentarius, quia hic, altero ex fratribus perveniente ad maioritatem, non cessat esse tutor quoad alios fratres impuberes. Exsistente enim tutore testamentario, non est locus legitimo tutori, cum tutor testamentarius cuicunque alteri praeferatur, et tutor legitimus subintret solum in defectum tutoris testamentarii, per iura adducta supra, n. 5. Rota, part. 5, tom. 2, dec. 435, n. 4, part. 13, dec. 34, n. 4; Montanus, de Tutoribus et curatoribus, cap. 27, num. 97; Rosignol., loc. cit., n. 4, et alii.

22 Iudex pro dando tutore debet habere iurisdictionem in pupillum cui dandus est, et in eum qui dari debet, textu expresso in l. *Neque a praeside* 5 Cod. Qui dare tutores vel curatores possunt.

23 Tutor proprie et in rigore constituendus est per iudicem habitationis pupilli, quamvis eius bona alibi exstent. Tutor enim datur principaliter pro persona pupilli, per iura adducta supra, n. 1, 2 et 14, quae persona, utpote principalior, trahit ad se etiam bona, quamvis alibi exsistentia, cum tutela legitime collata extendatur ad omnia bona ubicunque exsistentia, per text. in § *Datus* 17 Instit. de Excusationibus tutorum, l. *Propter litem* 21, § 2, ff. de Excusationibus, l. *Magis puto* 5, § 12, ff. de Rebus eorum qui sub tutela vel cura sunt; Rotat part. 5 recent., to. 1, dec. 177, n. 27 et 29, et part. 9, tom. 1, dec. 12, n. 26, 27 et 28; Angelus Aretin., Institut. de legitim. agnat. Tut., n. 3, vers. *Quaero, si tale;* Marianus Socinus, consil. 97, n. 6, et consil. 248, n. 2, lib. 1; Alexander, consil. 44, num. 17, lib. 5; Rosignol., loc. cit., part. 1, contr. 17, praenot. 17, n. 11, et alii. Si autem administratio dictorum bonorum impugnetur a iudice 24 loci, in quo sita sunt bona, tunc equidem, ne bona pupilli in deterius abeant, constitui potest a dicto iudice loci bonorum curator: et ratio est, quia quotiescunque tutor legitime datus, est impeditus seu absens, potest alius substitui, ut docet Rota, part. 2 diversar., dec. 89, n. 6, et part. 13 recent., dec. 108, n. 3, et part. 15 recent., dec. 107; Montanus, de Tutoribus, cap. 24, per tot.; Paulus Christin., dec. 150 per tot., volum. 3, et alii. Atqui, exstante impugnatore seu contradictore quoad tutorem datum a iudice habitationis pro administratione bonorum alibi exsistentium, talis tutor in ordine ad dictam administrationem talium bonorum intelligitur impeditus, et est absens; ergo saltem in ordine ad eadem poterit constitui curator, et quidem per iudicem talis loci, ne etiam alius, si fuerit datus a iudice habitationis pupilli, per similem impugnationem seu contradictionem, impediatur, et interim bona pupilli in tali loco exsistentia in deterius abeant. Et quamvis talis in l. *Pupillo* 27 de Tutoribus et curatoribus datis ab his, et leg. *unica* Cod. Ubi petantur tutores et curatores, exprimatur communi nomine tutoris, proprie tamen non est nisi curator, cum non detur personae, sed rebus; arg. citatis iuribus supra, n. 14, ut recte notat Rosignolus, loc. cit., n. 10, et alii. Vide Rotam, part. 9 rec., tom. 1, dec. 12, num. 44 et 45, ubi declarat text. in cit. leg. *unica* Cod. Ubi petantur tutores.

Si pupillus sit clericus, tutor per iudicem 25 ecclesiasticum constituendus; Ioannes Fabr., Institut. de Attiliano tutore, num. 4, in fine; Sperellus, dec. 1, n. 4; Franciscus Ripa, in cap. 2, n. 10, de Iudiciis; Marianus Socinus, in leg. *Si quis clericus*, n. 23, in fine, ff. de Foro competent.; Montanus, de Tutoribus, cap. 4, n. 25 et 28; Diana, part. 1, tract. 2, resolut. 95; Bellettus, Disquisit. cleric., part. 1,

tit. de Favore cleric. personali, § 6, n. 15; Anguianus, de Legibus, part. 1, lib. 2, controvers. 23, n. 69; Rosignol., loc. cit., n. 12, et alii passim. Et ratio est clara, quia tutor datur principaliter personae, et non nisi secundario rebus, per iura citata supra, n. 14. Atqui persona clerici non est subdita iudici laico; can. *Bene quidem* 1, dist. 96, cap. *Ecclesia S. Mariae* 10 de Constitutionibus, cap. *Cum laicis* 12 de Rebus ecclesiae alienandis vel non, cum similibus, ergo non potest per iudicem laicum constitui tutor pupillo clerico.

26 Neque per iudicem laicum potest dari clerico tutor clericus, seu ecclesiasticus; adhuc enim laicus diceretur exercere iurisdictionem, quam nec habet, nec habere potest in pupillum clericum. Decius, consil. 150, n. 9; Montanus, de Tutor. et curator., cap. 7, n. 27; Rosignol., loc. cit., n. 26, et alii.

27 Potest tamen a iudice ecclesiastico dari pupillo clerico tutor laicus. Sic in similibus Glossa in can. *Bene quidem* 1, dist. 96, verb. *Praeter;* Archidiaconus, in can. *Clericum cuiuslibet,* 11, qu. 1; Federicum de Senis, consil. 126, et alii tenentes, quod Episcopus causas civiles clericor. possit delegare laicis, uti ex Gloss. in cap. *Decernimus* 2 de Iudiciis, verb. *Non praesumant,* arg. cit. cap. *Delegat.,* n. 38, et in terminis docent Montanus, de Tutor. et curat., cap. 4, n. 31; Rosignol., loc. cit., n. 28, et alii; et ratio est, quia tutor laicus sic deputatus a iudice ecclesiastico exercet munus tutelae non ex propria, sed ex iudicis ecclesiastici constituentis auctoritate, sicque fundamentaliter ex officio ecclesiastico, adeoque sine repugnantia dari potest a iudice ecclesiastico pupillo clerico tutor laicus, sicuti laicus potest esse procurator clerici et syndicus Ecclesiae, per textum in cap. 1 de Procurator., et cap. 1 de Syndic.

28 Exstantibus ex eodem patre pluribus pupillis, quorum alii sint laici, et alii ecclesiastici, quamvis una doctorum sententia velit in tali casu dandum esse tutorem pro omnibus a iudice ecclesiastico, et altera teneat dandum esse pro omnibus a iudice laico; placet tamen sententia media docens, unum tutorem pro clericis dandum esse a iudice ecclesiastico, et alterum pro laicis dandum esse a iudice laico; nisi forte uterque iudex concurrat ad unum et eumdem constituendum, qui utraque auctoritate respective regat. Et ratio est quia, sicut iudex laicus nullam habet iurisdictionem in personam ecclesiasticam; can. *Bene quidem* 1, dist. 96, cap. *Ecclesia S. Mariae* 10 de Constitutionibus, cap. *Cum laicis* 12 de Rebus ecclesiae alienandis vel non, cum similibus: ita nec iudex ecclesiasticus in personam et causam mere laicalem; cap. *Licet* 10, et cap. *Ex tenore* 11 de Foro competente, cum similibus.

29 Curator, si aeque principaliter dandus sit personae, puta furiosi, amentis, sicuti tutores pupilli principaliter quoad personam, tunc dandus est a iudice, sub cuius iurisdictione est pesona, et sic, si fuerit clericus, a iudice ecclesiastico per dicta supra, n. 25. Vel si persona fuerit laicalis sub uno territorio, et bona eius sub alio, tutor dandus erit a iudice territorii seu habitationis, sub cuius potestate est persona per dicta supra, n. 23, cum limitatione adducta, ibid., n. 24.

Si persona ratione status sit sub uno iudice, 30
scilicet clericus sub potestate ecclesiastica, et bona eius sint sub potestate laicali et curator dandus sit tantum bonis, tunc dari debet a iudice laico, sub cuius iurisdictione sunt eadem bona. Et ratio patet a contrario sensu ex dictis supra, n. 25, quod nempe pupillo clerico dandus sit tutor a iudice ecclesiastico, quia principaliter datur personae, et non nisi secundario rebus, adeoque a contrario sensu, cum in nostro casu curator dandus sit rebus tantum, et nullo modo personae, utique dandus erit a laico iudice, sub cuius iurisdictione sunt bona. Decius, consil. 150, n. 3 et 7; Ripa, in cap. 2, n. 10, de Iudiciis; Marianus Socinus, in cap. *Si quis clericus,* n. 23, de Foro competent.; Alexander, consil. 41, n. 17, lib. 5; Rosignol., loc. cit., praenot. 28, n. 5, et alii.

Si curator dandus sit, non solum rebus, sed 31
rebus simul et personae, licet principaliter rebus, et non nisi secundario personae, tunc probabilius dandus est a iudice sub cuius potestate est persona: et ratio est quia licet persona sub illo munere non veniat, nisi secundario, ipsa tamen non potest cadere sub potestate laicali, si fuerit ecclesiastica, per iura adducta supra, sub n. 25. Nec sub alio iudice laico, in cuius territorio non degit, quamvis fuerit persona laicalis, cum iudex non habeat iurisdictionem in personam degentem extra suum territorium seu provinciam; cap. *Romano* 5 de Sentent. excommunicationis, cap. *Ut animarum* 2 de Constitutionibus in 6, leg. *Neque a praeside* 5 Cod. Qui dare tutores vel curatores possunt; l. unica Cod. Ubi petantur tutores et curatores, cum similibus, adeoque in tali casu dandus erit curator ab illo iudice, sub cuius iurisdictione est persona, cui dandus est. Sic expresse Rosignolus, loc. cit., n. 7, et alii.

Parentes possunt testamento filiis suis im- 32
puberibus, sive masculini, sive feminini sexus tutores constituere, si modo in potestate sua sint, textu expresso in leg. *Lege duodecim* 1 ff. de testamentaria Tutela, ibi: *Lege duodecim tabularum permissum est parentibus liberis suis, sive feminini, sive masculini sexus, si modo in potestate sint, tutores testamento dare;* et concordat § *Permissum est* 3 Institut. de Tutelis, cum similibus.

Pater, etiamsi fuerit minor 25 annis, potest 33

filiis suis dare testamento tutorem, si perpenso consilio id praestet; et ratio est, quia tales filii ita sunt sub eius patria potestate, ac si ipse esset maior 25 annis, unde sicuti pater maior 25 annis potest tutorem dare filiis sub sua patria potestate exsistentibus per iura mox adducta, ita etiam pater minor 25 annis, dummodo perpenso consilio id praestet; Angelus Aretinus in §. *Furiosus*, n. 2, Institut. Qui testamento tutores dari possunt; Montanus, de Tutoribus et curatoribus, cap. 8, num. 5; Romanus, singul. 70, incip. *Adultus;* Ioan. Guttierez, de Tutor. et curator., part. 1, cap. 3, num. 11; Rosignol., loc. cit., praenot. 5, n. 2, et alii.

34 Si autem pater fuerit adhuc ipse sub patria potestate, quamvis fuerit maior 25 annis, non potest filiis suis tutorem dare. Exsistente enim patre sub patria potestate, sunt sub eadem etiam ipsius filii, et sic nepotes ex filio respectu avi, per text. in l. *Nam civium* ff. Qui sunt sui vel alieni iuris, leg. *Si maritus* Cod. de Patria potestate, cum similibus. Pater autem potest solum tutorem dare filiis exsistentibus sub sua potestate ex cit. leg. *Lege duodecim* 1 ff. de testamentaria Tutela, ibi: *Si modo in potestate sunt,* cum similibus, adeoque pater adhuc exsistens sub patria potestate, cum sui filii non sint sub eius potestate, sed sub potestate avi, non potest eius testamento tutorem constituere; Montanus, de Tutor. et curator., cap. 3, num. 47; Carolus Philippus Corneus, consil. 129, num. 9 et 10, vol. 1; Rosignol., loc. cit., praenot. 5, n. 6, et alii.

35 Potest pater, superstite matre, filiis suis impuberibus testamento tutorem dare, ipsa matre exclusa. Habetur clare ex authentic. *Matri et aviae* Cod. Quando mulier tutelae officio fungi possit, ibi: *Matri et aviae secundum ordinem tutelam etiam ante agnatos subire permittimus... solis testamentariis tutoribus eas praecedentibus, legitimis et dativis postpositis: defuncti namque voluntatem praeponi volumus;* Rot., part. 4 rec., tom. 2, dec. 435, n. 10.

36 Mater, qua mater est, non potest filiis testamento tutorem constituere; leg. *Mater* 4 Cod. de testamentaria Tutela, leg. *Pater* 4 ff. eodem, l. *Mulier* 2 ff. de confirmando Tutore; Montanus, de Tutor. et curator., cap. 8, n. 38, et cap. 24, n. 18; Marianus Socinus, consil. 59, n. 29, lib. 3; Angelus Aretinus, in tract. de Testament., verb. *Tutores autem;* Sanfelicius, decis. 206, n. 3; Decius, in leg. *Quo tutela,* n. 2, ff. de Regul. iuris, et alii; et ratio est quia iura permittunt parentibus testamento constituere tutores filiis et nepotibus, si illos habeant in potestate, textu expresso in l. *Lege duodecim* 1 ff. de testamentaria Tutela, leg. *Ut ne* 1, § 1, ff. de confirmando Tutore, § *Permissum* 3 Institut. de Tutelis. Mater autem, qua talis est, non habet liberos in potestate, § *Caeteri* 3 Instit. de Haeredum qualitate et differentia, et § *Feminae* 10 Instit. de Adoptionibus, adeoque mater, qua mater est, non potest filiis testamento tutorem constituere.

Dicitur autem notanter *mater, qua mater* 37
est, quia si mater in testamento filium haeredem instituat, et simul tutorem ei constituat, erit recte constitutus tutor et a iudice cum inquisitione confirmandus, l. *Mater* 4 Cod. de testamentaria Tutela, ibi: *Mater testamento filiis tutores dare non potest, nisi eos haeredes instituerit;* leg. *Pater* 4 ff. de testamentaria Tutela, ibi: *Pater haerede instituto filio vel exhaeredato, tutorem dare potest, mater autem non nisi instituto quasi in rem potius quam in personam tutorem dare videatur, sed et inquiri in eum, qui matris testamento datus est tutor, oportebit.*

Item quilibet extraneus, si impuberem hae- 38
redem instituat, tutorem ei constituere potest, a iudice cum inquisitione confirmandum. Leg. *Si patronus* 4, et l. *Tutores* 5 ff. de confirmando Tutore.

Item patronus, si libertum haeredem insti- 39
tuat, potest ei tutorem constituere, a iudice probabilius cum inquisitione confirmandum; leg. *Si patronus* 4 ff. de confirmando Tutore; quinimo plurimi doctores citati et secuti a doctissimo Rosignolo, l. c., contract. 16, disq. 2, § 6, num. 5, docent posse patronum tutorem constituere suo liberto, sive ipsum haeredem instituerit, sive non instituerit.

Pater potest in testamento dare tutorem filiis 40
suis quemcunque sibi benevisum; unde licet femina sit incapax a iure per textum in leg. *Feminae* 18 ff. de Tutelis, leg. *Tutelam* 1 Cod. Quando mulier tutelae officio, tamen ex voluntate testatoris potest tutelam exercere per text. in leg. *Liberto* 31, § 6, ff. de Negotiis gestis, ibi: *Quanquam mater filii negotia secundum patris voluntatem pietatis fiducia geret;* et ibi doctores, quos allegat et sequitur Rota, part. 2 recent., tom. 2, dec. 435, n. 6, ubi n. 17 et 18, subiungit quod licet femina non possit esse tutrix ob imminentiam litium, hoc tamen non procedit in tutrice data a testatore, cum eius fides videatur approbata a testatore, verisimiliter non ignorante litium occasionem.

Si pater in suo testamento constituit tuto- 41
rem filiis et filiabus, tutela extenditur etiam ad posthumos et posthumas, textu expresso in § *Si quis filiabus* 5 Instit. Qui testamento tutores dari possunt, l. *Si quis filiabus* 5 ff. de testamentaria Tutela, cum similibus.

Si pater in testamento constituit tutorem 42
pro filiis, tutela extenditur etiam ad filias; textu expresso in l. *Si quis ita* 16 ff. de testamentaria Tutela, cum similibus.

Si pater in testamento constituit tutorem filio 43
et plures habuerit, tutela extenditur ad omnes eiusdem filios, textu expresso in c. l. *Si quis ita* 16, § 1, cum similibus.

44 Si pater filiis suis testamento tutores dederit, censetur et nepotibus consuluisse, modo isti in potestate patris non sint relapsuri; secus si filiis, retento proprio nomine filiorum, textu expresso in § *Filiabus* 5 Instit. Qui testamento tutores dari possunt, ibi: *Quod si nepotes sint; an appellatione filiorum, et ipsis tutores dati sint? dicendum est, ut et ipsis quoque dati videantur, si modo* liberos, *dixerit, caeterum si* filios, *non continebuntur, aliter enim filii, aliter nepotes appellantur;* et sic expresse concordat etiam leg. *Quid si* 6 ff. de testamentaria Tutela.

45 Pater filiis sub patria potestate non exsistentibus, sed emancipatis, non potest constituere tutorem simpliciter, cum ad id requiratur patria potestas ex § *Permissum* 3 Instit. de Tutelis, leg. *Lege duodecim* 1 ff. de testamentaria Tutela, leg. *Ut ne* 1 ff. de confirmando Tutore, sed solum potest ipsis tutorem constituere a iudice confirmandum, et quidem sine inquisitione, textu expresso in § *Sed et si* 5 ff. de Tutelis, ibi: *Sed et si emancipato filio tutor a patre datus fuerit testamento, confirmandus est ex sententia praesidis omnimodo, id est sine inquisitione.*

46 Pater nequit filio suo naturali et illegitimo dare tutorem testamento, nisi vel illum haeredem instituat, vel aliquid eidem relinquat, text. expresso in l. *Naturali filio* 7 ff. de confirmando Tutore, ibi: *Naturali filio, cui nihil relictum est, tutor frustra datur a patre, nec sine inquisitione confirmatur.* Et ratio inter alias est, quia ad constituendum tutorem testamento filiis requiritur patria potestas, ex citatis iuribus supra, n. 43. Filius autem naturalis et illegitimus non est in potestate patris, textu expresso in § *Si adversus* 12, et § *Aliquando* 13 Instit. de Nuptiis.

47 Regulariter in testamento dari nequit tutor quoad exercitium tutelae, qui non attigerit 25 annum suae aetatis, textu expresso in § *Item maior* 13 Institut. de excusat. Tutorum, ibi: *Minores autem 25 annis olim quidem excusabantur, nostra autem constitutione prohibentur ad tutelam vel curam aspirare, adeo ut nec excusatione opus sit,* et § *Furiosus* 2 Institut. Qui testamento tutores, ibi: *Furiosus, vel minor 25 annis tutor testamento datus, tutor tunc erit, cum compos mentis, aut maior 25 annis tutor fuerit factus.*

48 Filiusfamilias, non obstante quod sit sub patria potestate, si habeat caeteras conditiones ad hoc requisitas, non interdicitur a munere tutelae, textu expresso in princ. Institut. Qui testamento tutores dari possunt, ibi: *Dari autem tutor potest testamento, non solum paterfamilias, sed etiam filiusfamilias.* Et concordat l. *Filiusfamilias* 9 ff. de His qui sui vel alieni iuris sunt: *Filiusfamilias in publicis causis loco patrisfamilias habetur, veluti si magistratum gerat, vel tutor detur.*

Servus durante servili sua conditione, nequit 49
testamento tutor constitui, textu expresso in l. *In servili* 7 Cod. Qui dari tutores vel curatores possunt. Et concordat lex *Qui tutelam* 38, § 1, ff. de testamentaria Tutela, et § *Sed et servus* 1 Inst. Qui testamento tutores dari possunt. Si autem servus constituatur tu- 50
tor a proprio domino cum scientia servitutis, intelligitur actu praevio liberari a servitute, et sic recte tutor constituitur, textu expresso in cit. § *Sed et servus* 1 Instit. Qui testamento tutores, etc. Si vero sit servus alienus, solum 51
cum liber erit habebitur verus tutor, textu expresso in cit. § *Sed et servus,* et in cit. l. *Qui tutelam* 38, § 1, ff. de testamentaria Tutela.

Episcopi et monachi nequeunt esse tutores 52
testamentarii, textu expresso in authentic. de Sanctissimis Episcopis, seu Novella 123, c. 5, ibi: *Deo autem amabiles Episcopos et monachos ex nulla lege tutores aut curatores cuiuscunque personae fieri permittimus.* Rota, part. 4 rec., tom. 2, dec. 116, num. 16, et p. 16, dec. 252, n. 19.

Imo neque sacerdotes, aliique clerici in sa- 53
cris constituti possunt esse tutores testamentarii. Bartolus, authent. cit., cap. 5, num. 1; Abbas, in cap. *Non eo minus,* n. 15, de Immun. eccles.; Bertrandus, cons. 716, part. 2, lib. 2; Alciatus, praesumpt. 18, reg. 3; Guttierez, de Tutor., part. 1, cap. 1, num. 39; Carolus de Grassis, de Effectib. cler., cap. 15, a num. 1 usque ad 16; Rosignol., loc. cit., praenot. 6, n. 14, cum plurimis aliis ibi allegatis, et colligitur etiam ex cit. authent., cap. 5, ubi licet sacerdotibus, diaconis et subdiaconis videatur concedi facultas ad tutelam, haec tamen facultas restringitur ad tutelam legitimam, ut ipsiusmet verba indicant, et interpretes passim intelligunt.

Sacerdotes igitur, aliique clerici saeculares, 54
licet non possint esse tutores testamentarii, possunt tamen esse tutores legitimi, cit. authent. seu novella 123, c. 5, ibi: *Presbyteros autem, et diaconos et subdiaconos iure et lege cognationis tutelam aut curam suscipere haereditatis permittimus proprio et solo gradu cognationis ad tutelam et curam vocatis, huiusmodi suscipere administrationem permittimus.* Et concordat can. *Pervenit* ultim., dist. 86, et tenent passim doctores; et ratio cur clericis saecularibus permittitur tutela legitima, non autem testamentaria, est stricta lex agnationis, cognationis et sanguinis, quae adeo indita est humanis cordibus, ut vix videatur posse evelli, et ideo ex benigna iurium indulgentia permittitur eis tutela legitima et non testamentaria, in qua non viget sic strictum vinculum sanguinis.

Episcopi autem et monachi neque possunt 55
esse tutores legitimi, ut patet ex cit. authent. seu novella 123, cap. 5, per verba adducta

supra, num. 52. Et ratio est quia episcopalis cura adeo gravis et urgens est, et stricta erga Deum, ut excludat omnimodam curam temporalem, et cum sit in ordine ad Deum, et ad bona spiritualia, praevalere debet cuicunque temporali. Et monachi ex vi proprii instituti intelliguntur saeculo mortui, et soli Deo vivere, unde nullatenus decet eos externis publicis curis implicari; can. *Monachis* 35, caus. 16, quaest. 1.

56 Qui habet bona indivisa cum pupillis, potest eorumdem esse tutor testamentarius, si testator noverit talem indivisionem: testator enim ipsum eligens cum plena cognitione talis indivisionis, videtur absolute fidere eius personae, ipsiusque fidem totaliter approbare per text. in leg. *Tres tutores* 55, § final., ff. de Administratione tutor. Unde testamentarii tutores satisdare non coguntur; Instit. de Satisdatione tutorum, in principio, ibi: *Nam tutores testamento dati satisdare non coguntur, quia fides eorum, et diligentia ab ipso testatore approbata est.*

57 Item creditor et debitor potest testamento tutor constitui, si testator plenam cognitionem habuerit de tali credito et debito; arg. dict. et allegatis iuribus, n. antecedenti.

58 Civis alterius civitatis potest constitui tutor testamentarius pupillorum alibi degentium, text. expresso in l. *Quaero* 32 ff. de Testamentaria tutela, ibi: *Quaero an, non eiusdem civitatis cives testamento quis tutores dare possit: Paulus respondit posse.*

* Licet ex sen. cons. Liboniano tutor esse non possit, qui se testamento tutorem pupillo scripsit, nihilominus si testatoris voluntas non ambigua sit, et tutor mediante iudicis decreto idoneus reputetur, admittendus est. Nec ulla eius excusatio valet, quia consensisse videtur voluntati testatoris; l. 29 ff. de testam. Tut., l. 18, § 1, ad leg. Corn. de Fals.; Paul., lib. 3 Sentent. *

59 Mutus nequit esse tutor, textu expresso in leg. *Tutela* 1, § 22, ff. de Tutelis, ibi: *Mutus tutor dari non potest, quoniam auctoritatem praebere non potest;* leg. *Agnato* 10 ff. de legitimis Tutoribus, ibi: *Surdus et mutus nec legitimi tutores esse possunt, cum nec testamento, nec alio modo utiliter dari possint.*

60 Item nec surdus potest esse tutor, textu expresso in cit. leg. *Tutela* 1, § 3, de Tutelis, ibi: *Surdum non posse dari tutorem;* plerique, et Pomponius lib. 69 ad edictum probant, quia non tantum loqui, sed audire tutor debet; et cit. l. *Agnato,* per verba num. antecedenti adducta.

61 Furiosus, durante furore, et amens durante amentia, nequit esse tutor, textu expresso in § *Furiosus* 2 Institut. Qui testamento tutores dari possunt, et leg. *Furiosus* 11 ff. de Tutelis.

62 Item prodigus tutor esse non potest; leg. *His qui* 12, § 2, ff. de Tutoribus et curatoribus datis ab his, et arg. l. *Nemo* 5 Cod. de legitima Tutela.

Feminae, quamvis de iure nequeant ordina- 63
rie esse tutrices, possunt tamen ex voluntate testatoris tutelam exercere per dicta et iura adducta supra, n. 40.

Si maritus in testamento uxorem tutricem 64
filiorum constituerit etiam in casu secundarum nuptiarum, non est necesse quod eadem uxor renuntiet secundis nuptiis: quamvis enim mater transiens ad secundas nuptias, ipso iure privetur tutela filiorum prioris matrimonii, per text. in authent. *Sacramentum* Cod. Quando mulier tutelae officio, l. *Si pater* 3 Cod. eodem, leg. *Lex quae tutores,* § *Lex enim,* Cod. de Administr. tutor., et authent. *Ut sine prohibitione,* vers. *Propterea igitur,* collat. 7, tamen dicta iura procedunt solummodo, vel quoad tutelam legitimam, vel quando aliter non est dispositum a testatore, qui potest quamcunque legem iuri non repugnantem pupillis et rebus suis statuere, cum provisio hominis cessare faciat provisionem legis; l. final. Cod. de Pact. convent., l. *Et habes,* § *Cum quis,* ff. de Precario. Ubi patet de tutore, qui ex dispositione legis satisdare tenetur rem pupilli salvam fore finita tutela, per text. in princip. Instit. de Satisdatione tutorum, et leg. *Sciendum* 1, l. *In dubium* 3 Cod. de Tutore qui satis non dedit, cum similibus; tamen ad hoc onus tenetur, quando a testatore fuit liberatus, ut communiter tradunt doctores per textus in cit. iuribus, cum similibus.

Secus autem est dicendum, si maritus sim- 65
pliciter eam constituerit tutricem testamentariam, quia talis simplex dispositio sine ullo adiecto intelligitur facta secundum dispositionem iuris; ius autem disponit quod mulier, ut valide suscipiat tutelam, teneatur renuntiare secundis nuptiis, ex senatusconsulto Velleiano, textu expresso in l. *Si pater* 3 Cod. Quando mulier tutelae officio, et quod si transeat ad secundas nuptias, ipso iure privetur tutela filiorum prioris matrimonii, ut ex cit. iuribus in principio num. antecedentis. * Si mater vero nullo testamentario tutore dato vel illo excusato aut reiecto, tutorem filio suo impuberi non petierit, et ad secundas convolaverit nuptias, a successione filii privatur; l. 23, § 2, ff. ad sen. cons. Tertyll., l. 6 Cod. ad sen. cons. Tertyll. *

Tutela legitima competit proximiori pupilli; 66
textu expresso in § *Cum autem* 7 Institut. de Capitis diminutione, leg. *Legitime tutelae* 1 ff. de legitimis Tutoribus, cum similibus. Et si 67
plures fuerint in eodem gradu, omnes debent admitti ad ipsam tutelam, textu expresso in leg. *Si plures* 9 ff. de legitimis Tutoribus.

Mater in tutela filiorum impuberum non 68
praefertur avo paterno. Colligitur aperte ex

§ *Permissum est* 3 Instit. de Tutelis, ex leg. *Lege duodecim* 1, leg. *Si haereditas* 10, § 2, ff. de testamentaria Tutela, ubi habetur quod avus paternus, mortuo filio, et adhuc superstite nuru, potest testamento dare nepotibus ex eodem filio et nuru tutorem, etiam ad exclusionem eiusdem nurus; adeoque, exsistente avo paterno simul cum nuru matre filiorum impuberum, avus ipse paternus erit praeferendus; cum enim hic possit dare alium tutorem ad exclusionem eiusdem nurus a tali tutela, a fortiori poterit ipsemet dictam tutelam exercere ipsa nuru exclusa.

69 Praefertur tamen mater in tutela filiorum avo materno. Sic tacite videtur sentire Glossa in authent. *Matri et aviae,* vers. *Item quid sit,* Cod. Quando mulier tutelae officio, ubi dicit quod *si fuerit mater et avus, praeponitur avus paternus;* unde cum in suppositionem talis propositionis indefinitae, quod *si fuerit mater et avus,* limitet praelationem solum in favorem avi paterni, videtur ipsam praelationem denegare avo materno. Et hoc suadet aperta ratio, quia in tantum conceditur praelatio avo paterno, et denegatur materno, quia maiora substant onera illi quam isti. Ille enim per prius in concursu cum matre tenetur nepotes alere, et nepotes dotare; iste vero, scilicet maternus, nisi per posterius ad matrem; et insuper in illo salvatur ratio agnationis, respectu cuius maior sollicitudo et cura praesumitur, in isto vero nequaquam, cum sit alterius agnationis. Unde iura videntur magis fidere ascendentibus per virilem sexum, quam ascendentibus per femineum. Sic expresse Rosignolus, loc. cit., praenot. 10, n. 15, et alii.

70 Item mater praefertur aviae sive paternae, sive maternae; et ratio est clara, quia, caeteris paribus, ille praeferendus est in munere tutelae, qui proximior est in gradu ascendentis, et linea; arg. § *Cum autem* 7 Instit. de Capitis diminutione; leg. *Legitimae tutelae* 1 ff. de legitimis Tutoribus, cum similibus, ubi statuitur quod tutela legitima competat proximiori pupilli: atqui mater comparative ad aviam, sive paternam, sive maternam proximior est in linea et gradu ascendentis: ergo est ipsa praeferenda. Nec valet dicere, quod sicuti matri praefertur avus paternus, ita etiam debeat ipsi praeferri avia paterna. Non valet, inquam, quia in ordine ad tutelam diversa est omnino ratio de avia, ac de avo paterno in ordine ad matrem: perpensius enim consilium et salubrius iudicium consideratur in avo paterno comparative ad matrem, ac consideretur in avia paterna comparative ad eamdem matrem in ordine ad administrationem pupillorum ac eorumdem substantiae; tum quia feminae non admittuntur ad tutelam, leg. *Femina* 18 ff. de Tutelis, leg. *Tutelam* 1 Cod. Quando mulier tutelae officio, cum similibus. Et solum ex speciali privilegio est id concessum matri et aviae, authent. *Ut liceat matri et aviae,* et authentic. *Matri et aviae* Cod. Quando mulier tutelae officio, etc. Privilegium autem in ordine ad easdem intel- 71
ligendum est cum ordine successivo ad normam aliorum tutorum legitimorum, inter quos praeferuntur semper proximiores in gradu, § *Cum autem* 7 Instit. de Capitis diminutione, leg. *Legitimae tutelae* 1 ff. de legitimis Tutoribus, cum similibus, adeoque cum mater comparative ad aviam, sive paternam, sive maternam, proximior sit in linea et gradu ascendentis, debet omnino praeferri. Sic docent Montanus, de Tutoribus et curatoribus, cap. 15, n. 6; Menochius, de Arbitrar. iudic., lib. 2, cent. 3, casu 150, n. 3; Marcus Antonius Sabellius, in Summa divers. tract., in verb. *Tutelae,* n. 8, vers. *Quod tutela legitima;* Corneus, consil. 274, n. 1, l. 3; Rosignolus, loc. cit., n. 9 et 10, et alii.

Avia paterna, praesertim in Italia, praeferen- 72
da est maternae. Sicut enim avus paternus, non obstante identitate gradus et sexus, praefertur materno in munere tutelae, ita etiam avia paterna praeferenda est maternae, ut servetur ordo; quamvis enim in novella 118 Iustiniani imperatoris, sit sublatum antiquum ius agnatorum, et sit novum ius conditum, quod nempe tam agnati quam cognati, qui proximi sunt, et idonei ad tutelam, ut haeredes, ita et tutores esse debeant: tamen per universam fere Italiam ex iuribus municipalibus et consuetudinariis agnati etiam quoad successionem praeferuntur cognatis, quibus stantibus videtur ibi adhuc vigere ius antiquum, quo scilicet praelatio detur agnatis. Sic testantur et tenent Minsyngerius, Instit. de Legitim. agnator. succession.; Montanus, de Tutoribus et curatoribus, cap. 15, n. 46; Rosignolus, loc. cit., n. 13, 19 et 28, ac alii plures.

Non exsistente avia paterna, nec materna, 73
admittenda est ad tutelam proavia, arg. authent. *Ut liceat matri et aviae,* et authent. *Ut matri et aviae* Cod. Quando mulier tutelae officio etc. Proavia enim proprie venit nomine aviae, per text. in leg. *Appellatione* 51 ff. de Verbor. significat., ibi: *Appellatione parentis non tantum pater, sed etiam avus et proavus, et deinceps omnes superiores continentur, sed et mater, et avia, et proavia.* Sic Bartolus in l. *Si quis sub conditione,* num. 16, ff. de testamentaria Tutel.; Ioannes Guttierez, de Tutor., part. 1, cap. 8, n. 17; Rosignolus, loc. cit., n. 14, et alii passim.

Item in concursu avi materni cum avia ma- 74
terna praefertur avus; in omnibus enim aliis, caeteris paribus, masculi praeferuntur feminis, ut patet in concursu patris et matris, in concursu avi paterni et aviae maternae, in concursu fratrum et sororum, quia in masculis consideratur perpensius consilium et salubrius

iudicium, quam in feminis, quoad administrationem pupillorum, eorumque substantiae. Bartolus, in l. *Si quis sub conditione*, n. 6, ff. de testamentaria Tutela; Montanus, de Tutoribus et curatoribus, cap. 15, n. 47; Decius, consil. 188, n. 1 et 2; Rosignolus, loc. cit., n. 16, et alii.

75 Mater etiam tantum naturalis praefertur in omnibus casibus, in quibus praefertur mater legitima. Sic Glossa communiter recepta in authentic. *Matri et aviae*, verb. *Matri*, Cod. Quando mulier tutelae officio, per clarum text. in Novella 94, cap. 1 in fine, et l. *Si pater* 3 Cod. Quando mulier tutelae officio.

76 In concursu patris et matris naturalis praefertur mater; mater enim naturalis semper est certa, et iura cognationis semper cum filiis retinet, et sicut filii naturales, et etiam spurii succedunt matri, per text. in leg. *Modestinus*, l. *Hac parte*, l. *Spurius* ff. Unde cognati, ita etiam mater eisdem filiis succedit, per text. in cit. l. *Hac parte*, et l. *Spurius* ff. Unde cognati. Unde quoad matrem pro legitimis habentur; l. *Si suspecta* 29, § 1, ff. de inofficioso Testamento. Adeoque, cum haec non verificentur respectu patris naturalis, stat quod ipsi sit praeferenda naturalis mater. Bartolus, in authent. *Matri et aviae*, n. 3, Cod. Quando mulier tutelae officio; Montanus, de Tutor. et curator., cap. 15, n. 26 et seq.; Angelus, de legitima patron. Tutela, n. 6; Rosignolus, loc. cit., n. 20, et alii.

77 Excipe tamen in casu, quo filii naturales essent a patre legitimati, quia tunc debet praeferri pater, cum filii legitimati, necdum per subsequens matrimonium, sed etiam per rescriptum principis habeantur tanquam veri legitimi, adeoque sicuti pater praefertur respectu filiorum legitimoram, ita etiam respectu legitimatorum. *Communis*.

78 In concursu matris et aviae cum fratre maiori filiorum et nepotum, ordine successivo praeferuntur mater et avia, textu expresso in cit. authent. *Matri et aviae* Cod. Quando mulier tutelae officio, ibi: *Matri et aviae secundum ordinem tutelam etiam ante agnatos subire permittimus*.

79 Item mater et avia praeferuntur etiam patruis. Decius in cap. *Ex parte* de Appellatione, et consil. 16; Gualdus, de Cautel. ultim. volunt., tit. de Tutoribus, cautel. 1; Rosignol., loc. cit., num. 23, et alii per text. in cit. authentic. *Matri et aviae*.

80 Comparando fratres utrinque coniunctos cum patruis etiam ex parte patris, praeferuntur fratres, si fuerint maiores. *Communis*. Consanguinei enim proximiores praeferuntur remotioribus, textu expresso in § *Cum autem* 7 Inst. de Capitis diminutione; l. *Legitimae tutelae* 1 ff. de legitimis Tutoribus, cum similibus.

81 Frater utrinque coniunctus in tutela fratrum suorum impuberum praefertur fratri ex uno tantum latere coniuncto: in fratre enim utrinque coniuncto praesumitur maior propensio et affectio intensior erga fratres, et sic etiam maior sollicitudo ac cura, quam sit in alio fratre ex uno tantum latere coniuncto, adeoque est praeferendus; Baldus in l. *De emancipatis* Cod. de legitim. Haeredibus; Stephanus Gratianus, Disceptat. forens., cap. 671, n. 19; Rosignolus, loc. cit., n. 25, et alii.

Concurrentibus duobus fratribus utrinque 82
coniunctis et habilibus, uterque aeque primo admittendus est ad tutelam, etiamsi unus respectu alterius sit minoris aetatis; cum enim omnes sint in eodem gradu, et capaces administrationis tutelae respectu impuberum, et aequale ius habeant succedendi, sic etiam aequaliter debent ad dictam tutelam admitti, per text. in l. *Si plures* ff. de legitimis Tutoribus, ibi: *Et si eodem gradu plures sint, omnes tutelam nanciscuntur*.

Concurrentibus agnatis et cognatis secundum 83
modernam dispositionem iuris communis admittuntur ad tutelam proximiores in gradu, nulla habita ratione cognationis et agnationis, textu expresso in Novella 118, cap. 5. Secun- 84
dum autem consuetudinem, et iura municipalia totius fere Italiae praeferuntur agnati cognatis. Mynsingerius, Instit. de legitima agnatorum Successione; Montanus, de Tutor. et curatorib., cap. 15, n. 48; Rosignolus, loc. cit., n. 28, et alii. Vide supra, n. 72.

Tutor, sicuti et curator, cum primum iudicis 85
auctoritate interveniente, bonorum administrationem suscepit, inventarium conficere debet; textu expresso in l. *Tutor* 7 ff. de Administratione tutorum et curatorum, et l. *Tutores vel curatores* 24 Cod. eodem.

Talis inventarii confectio debet praecedere 86
administrationem, exceptis tamen aliquibus casibus necessitatis, et signanter casu quo res aliqua non admitteret dilationem, ex quo posset statim periclitari, cuiusmodi sunt fructus, et alii similia, quae sunt obnoxia corruptioni, cit. leg. *Tutor* 7 ff. de Administrat. tutor. et curator., in princip., ibi: *Nihil itaque gerere ante inventarium factum eum oportet, nisi id quod dilationem nec modicam exspectare possit;* et concordat l. *Veteris iuris* 13, § 1, Cod. Arbitrium tutelae.

Non tenetur tamen tutor inventarium confi- 87
cere casu quo testator id ei remiserit, aut vetuerit. Montanus, de Tutor. et curator., cap. 32, regul. 5, n. 26; Iulius Clarus, in § *Testamentum*, qu. 66; Baldus in l. *Cum tale*, § *Titius*, ff. de Condit. et demonstrat.; Iason., in leg. *Nemo potest*, n. 65 et seq., ff. de Legatis 1; Sebastianus Mantic., de Inventar., cap. 1, n. 44; Practic. Papiens., in Forma reddit. ration. tutor., gloss. num. 15; Rosignolus, loc. cit., part. 2, contract. 17, praenot. 4, num. 22, et

alii per text. in l. *Veteris iuris* 12, § 1, Cod. Arbitrium tutelae, ibi: *Nisi testatores, qui substantiam transmittunt, specialiter inventarium conscribi vetuerint;* tunc enim praesumenda est regulata testatoris dispositio; vel quia per hoc praesumitur consulere utilitati pupillorum, per text. in leg. *Nec in ea,* in fin., ff. de Adult., vel ne forte secreta patrimonii sui pandantur; leg. *Quod plerumque* 2 Cod. de Alimentis pupillo praestandis.

88 Curatores iis omnibus dari possunt, qui suis rebus superesse non possunt; textu expresso in § *Sed et male captis* 4 Instit. de Curatoribus, l. *His qui* 12 ff. de Tutoribus et curatoribus datis ab his qui, l. *Sed et aliis* 2 ff. de Curatoribus furioso et aliis.

89 Generaliter loquendo curatores dantur minoribus, qui excesserunt annum 13, nec pervenerunt ad 25, Institut. de Cur., in princip., Instit. Quibus modis tutela finitur, in princ., l. *Nisi* 4, in princip., ff. de Tutel. et rationibus distrahend., l. *Si curatores* 1 Cod. Quando tutores et curatores esse desinant.

90 Curatores dari possunt furiosis et mente captis, etiamsi excesserint 25 suae aetatis annum; § *Furiosi* 3 et § *Sed et mentis captis* 4 Inst. de Curatoribus, l. *Lege duodecim* 1 ff. de Curatoribus furios. et aliis, l. *De creationibus* 27 Cod. de episcopali Audientia.

91 Si filiusfamilias inciderit in amentiam et furorem, licet fuerit emancipatus, pater erit legitimus curator, l. *Cum furiosus* 7 Cod. de Curatore furiosi, ibi: *Quis enim talis affectus extraneus inveniatur, ut vincat paternum? Vel cui alii credendum est res liberorum gubernandas, parentibus derelictis?*

92 Si pater factus fuerit furiosus et amens, constituendus est eius tutor filius aetate maior, l. *Lege duodecim* 1 ff. de Curatoribus furioso et aliis, l. *His qui* 12 ff. de Tutoribus et curatoribus datis, et concordat l. *Furiosae* 4 ff. de Curatoribus furioso et aliis.

93 Item si mater facta fuerit furiosa et amens, est ei dandus filius curator, textu expresso in cit. leg. *Furiosae* 4 de Curatoribus furioso et aliis, ibi: *Furiosae matris curatio ad filium pertinet. Pietas enim parentibus, etsi inaequalis est eorum potestas, aequa* (seu aequalis) *debebitur.*

94 Curatores dari possunt prodigis, leg. *Lege duodecim* 1 ff. de Curatoribus furioso et aliis, leg. *Dabimusque,* § *Sed aequissimus,* ff. de
95 Privileg. credit. Et ad dandos tales curatores sufficit, quod prodigorum coniuncti habentes notitiam de eorum prodigalitate, eos petant; l. *De tutela* 7 Cod. de in integrum Re-
96 stit. minor. Imo etiam nemine petente, potest iudex ex officio, si notorie constet de prodigalitate, curatorem dare tali prodigo; quia prodigus aequiparatur furioso, cit. l. *Lege duodecim* 1 ff. de Curatoribus furioso et aliis, leg. *Fulcinius* 7, § 9, 10, 11 et 12 ff. Quibus ex causis in possessionem eatur, cum similibus.

Curator dari potest assiduo lusori; ipse enim 97
aequiparatur prodigo, cum bona sua inordinate exponat fortunae alearum, aliorumque ludorum periculis. Unde iura adducta de prodigo faciunt etiam pro assiduo lusore. Decius in cap. ult., in fine, de Iudiciis; Pinellus, ad l. 4, et ult. Cod. de Bonis matern.; Montanus, de Tutor. et curator., c. 28, n. 49 cum seq.; Rosign., l. c., part. 1, contract. 17, praenot. 27, n. 67, et alii.

Item curator dari potest feminae prodigae 98
et luxuriose viventi; l. *Et mulieri* 15 ff. de Curatoribus furioso et aliis, et faciunt iura adducta de Prodigis.

Masculo tamen luxuriose viventi non inter- 99
dicitur administratio. Speculator in tit. de Auctore, § 1; Albericus et Cumanus in l. *Is qui bonis* ff. de Verbor. signif.; Felinus et Decius in cap. *Personalis,* de Iudiciis; Iason. in l. 4, § *Sed eo quod meretrici,* ff. de Contrad. ob turpem causam; Rosign.. l. c., n. 71, et alii; iura enim plus deferunt feminae luxurianti, quam masculo, l. *Lucius* 9 ff. de Iure fisci, ubi fiscus aufert a femina fornicaria id quod ab amasio recepit ob copiam factam sui corporis, nec tamen in aliquo damnat masculum cum ipsa congredientem, et facit textus evangelicus Ioan. VIII, 4, ubi fit a Scribis et Pharisaeis fortis instantia pro condemnatione et punitione feminae adulterae, et nulla penitus de viro adultero, ibi: *Magister, haec mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandavit nobis huiusmodi lapidare.* Si autem masculus, nedum luxuriose, 100
sed et prodige viveret, posset ei dari curator uti prodigo per iura adducta supra, num. 94 et seq.

Maritus non potest dari curator uxori suae, 101
textu expresso in l. *Virum* 14 ff. de Curatorib. furioso et aliis, ibi: *Virum uxori mente captae curatorem dari non oportet,* leg. *Maritus* 2 Cod. Qui dare tutores vel curatores possunt, ibi: *Maritus, etsi rebus uxoris suae debeat affectionem, tamen curator ei creari non potest.*

Curatores dari possunt captivis quantumvis 102
maioribus, textu expresso in l. *Muto* 6 ff. de Tutelis, § 4 in fine, ibi: *Imo curator substantiae dari debet, ne in medio pereat.*

Item propter eamdem rationem possunt dari 103
curatores absentibus. Arg. cit. l. *Muto,* § 4; Alexander, consil. 4, lib. 2, et cons. 221, n. 5, lib. 6; Decius, consil. 275, num. 4; Angelus, consil. 193, *Mortuo debitore;* Rosign., l. c., n. 73, et alii.

Item curatores dari possunt mutis et surdis, 104
textu expresso in § *Sed et mente captis* 4 Instit. de Curatoribus, l. *Nec mandante* 8, § 3,

ff. de Tutoribus et curatoribus datis; l. *Cui eorum*, § *In curatoribus*, ff. de Postulando, l. *Vel surdo* ff. de Privil. credit.

105 Curatores et tutores regulariter tenentur satisdare, seu idoneam fidejussionem praestare, res minorum et pupillorum salvas fore, textu expresso in princip. Instit. de Satisdatione tutorum et curatorum; leg. *Et de die* 8 ff. Qui satisdare cogantur, § 4, et concordat tot. tit. ff. Rem pupilli et adolescentis salvam fore, cum similibus.

106 Excipiuntur tamen tutores testamentarii, textu expresso in cit. inst. de Satisd. tutorum et curatorum, in princip., ibi: *Nam tutores testamento dati satisdare non coguntur, quia fides eorum, et diligentia ab ipso testatore approbata est.*

107 Item, variis aliis relictis apud iuristas videndis, excipiuntur etiam tutores et curatores dati ex inquisitione, textu expresso in cit. inst. de Satisd. tutor. et curatorum, in princip., ibi: *Item ex inquisitione tutores vel curatores dati satisdatione non onerantur, quia idonei electi sunt.*

108 Tutores et curatores tenentur administrare bona pupillorum et minorum tali cura et diligentia, qualem providus paterfamilias suis bonis adhibere solet, textu expresso in l. *A tutoribus* 33 ff. de Administr. tutor. et curator., ibi: *A tutoribus et curatoribus pupillorum eadem diligentia exigenda est circa administrationem rerum pupillarium, quam paterfamilias rebus suis ex bona fide praebere debet.*

109 Tutores et curatores tenentur operam dare, ut ex bonis immobilibus ab ipsis administratis fructus consueti proveniant, bona mobilia minus utilia vendere, pecuniam non otiosam relinquere, sed eam in utilem et tutam praediorum emptionem, et in annuos reditus ad pupillorum et minorum emolumentum convertere; quibus culpabili eorum incuria neglectis, obligantur ad restitutionem totius interesse, textu expresso in l. *Tutor* 7, § 1, ff. de Administr. et periculo tutor. et curator., ibi: *Si tutor cessaverit ia distractione earum rerum quae tempore depereunt, suum periculum facit; debuit enim confestim officio suo fungi.* Et, ib., § 3, expresse habetur: *Si post depositionem pecuniae comparare praedia tutores neglexerunt, incipient in usuras conveniri; quamquam enim a praetore cogi eos oportet ad comparandum, tamen si cessent, etiam usuris plectendi sunt, tarditatis gratia, nisi (si) per eos factum non est, quominus comparerent.* Et concordat lex. *Tutor* 13, l. *Si tutor* 15, l. *Si minoris* 25, l. *Ob foenus* 49 ff. eod., l. *Tutores vel curatores* 24 Cod. de Administr. tutor. vel curat., cum similibus.

110 Ad nullum tamen interesse tenentur tutores et curatores, si factis debitis diligentiis pro implicanda in praediis seu annuis reditibus pupillorum seu minorum pecunia, nulla eis certa et tuta occasio affulgeat, textu expresso in leg. *Si pecuniam* 3 Cod. de Usuris pupillaribus, ibi: *Si pecuniam pupillarem neque idoneis hominibus credere, neque in emptionem possessionum convertere potuisti, non ignorabit iudex usuras eius a te exigi non oportere,* leg. *Cum plures* 12, § fin., ff. de Administr. et pericul. tutor., ibi: *Si tutor pecuniam pupillarem credere non potuit, quod non erat cui crederet, pupillo vacabit.*

111 Salarium pro tutela accipere interdictum est tutoribus, praeterquam si eis a iudice constitutum sit, leg. *A tutoribus* 33, § 3, ff. de Administr. tutor., leg. *Qui negotiationem* 58, § 4, ff. eod.; et docet Glossa in l. *In eos* 9 ff. de Tutelis; Layman, lib. 3, tr. 5, cap. 9, n. 2, vers. *Tutor sicuti,* et alii passim dicentes quod officium tutoris de iure debeat esse gratuitum.

112 Nihilominus tamen non interdicitur iudici, quin interveniente causa possit tutoribus congruum salarium, iuxta qualitatem causae, laboris et negotiorum gerendorum, et huiusmodi assignare, arg. cit. l. *A tutoribus* 33, § 3, ff. de Administr. tutor., ibi: *Nisi ab eo, qui eum dat, certum salarium ei constitutum est;* et ibi Glossa et doctores, Bartolus in l. *In eis* 9 ff. de Tutelis, et in l. *Athletae,* § *Tutela,* ff. de Excusat. tutor.; Cavalcan., de Tutore et curatore, n. 310; Corduba a Lara in l. *Si quis a liberis,* § *Si mater,* num. 73, ff. de Liberis agnoscend.; Surdus, de Aliment., tit. 6, q. 14, n. 7; Rosign., l. c., part. 2, contract. 17, praenot. 20, n. 2, et alii passim. Imo in variis regionibus ex dispositione iurium municipalium ibidem vigentium assignantur tutoribus certae portiones. Quinimo curator haereditatis iacentis 113 habet ius hypothecae in bonis eiusdem haereditatis pro suo salario cum praelatione quoad omnes alios creditores haereditatis, licet anteriores. Matt. Medic., decis. 19, per tot.; Merlinus, de Pignorib., lib. 3, qu. 5, n. 30; Rosign., l. c., part. 1, contract. 17, praenot. 27, n. 28, et alii.

114 Si tutores et curatores ab initio assumptae tutelae et curae salarium non petierint, nec de illo protestati fuerint, et postea illud petant, non est decernendum a iudice pro praeterito, sed tantum pro futuro. Socinus, consil. 196, col. ult., lib. 2; Ioann. Guttièrez, de Tutor. et curator., part. 3, cap. 2, n. 4; Federic. de Senis, consil. 118, n. 2; Alexander, consil. 109, n. 1 et seq., lib. 6; Castrensis, consil. 346, lib. 2; Rosign., l. c., part. 2, contract. 17, praenot. 20, n. 13, et alii.

115 Non possunt autem tutores et curatores sibi ipsis salarium constituere, cum solum sit ipsis permissum illud petere auctoritate et arbitrio iudicis, arg. cit. l. *A tutoribus* 33, § 3, ff. de

Administr. tutor. et curator., ibi: *Nisi ab eo qui eum dat, certum salarium ei constitutum est.* Rosign., loc. cit., part. 2, contract. 17, praenot. 20, n. 10, cum aliis ibi citatis, et alii passim.

116 An et quando pupilli et minores possint sine auctoritate tutorum et curatorum contractus celebrare? Et an si aliquos sic celebraverint, obligentur ad illos, tum civiliter, tum naturaliter, seu tam in foro externo quam in foro interno, seu conscientiae? Vide verb. *Contractus,* a num. 27 ad 35, et verb. *Mutuum,* num. 20.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

117 Plura tametsi hic habeat auctor, plura nihilominus essent addenda. Sed prae angustis limitibus additionum vix tria adnotabimus. Primum est quod tempus tutelae a lege praefinitum, ad ultimum usque momentum durat, ideoque non admittitur anticipata terminatio, quamvis ad breve tempus praetensa. Confer Rot. in Imolen. *Tutelae* super 1 dub. 13 Iunii 1735, et in confirmatoria, 3 Iunii 1736, coram emin. Bussio.

118 Alterum est quod tutor cogi haud potest a pupillo ad rationes administratae tutelae reddendas, si ipse pupillus effectus maior, eum ab hac rationum redditione liberaverit. Idque 119 procedit etiam si liberatio haec facta fuerit absque exhibitione computorum, dispunctione partitarum, et reliquatus, quia liberatio hoc modo facienda respicit ipsam redditionem rationis, non item locum sibi vindicat in casu, in quo tutor liberatur ab ipsa redditione rationis. Con- 120 sule pariter Rot. in Ferentina *Redditionis rationis,* 23 Iunii 1728, coram clar. mem. Millino, ubi quod tutor seu quivis alius administator non potest liberari hoc modo quoad futuram administrationem, ne detur occasio peccandi, potest vero quoad administrationem praeteritam, secluso praesertim dolo.

Tertium demum est quod tutor haud potest 121 reportare cessiones contra pupillum, et ita quidem, ut si quas reportaverit, eae cedant beneficio ipsius pupilli. Intellige vero, si agatur de 122 cessionibus a tutore reportatis mala fide, eo scilicet animo, ut lucrum faceret contra pupillum, ut sunt cessiones concernentes iura litigiosa vel minori pretio comparata. Confer idem supremum tribunal in Romana *Censuum,* 27 Iunii 1738, § *Nec obstat,* coram clar. memor. Tanar., inter impressas decision. 120, num. 6.

V

VACANS SEDES

Vide verb. Sedes vacans.

VACATIO, VACARE

1 Vacatio per mortem et per renuntiationem non sunt eaedem, nec eosdem effectus causant, cap. *Susceptum* de Rescriptis in 6.

2 Vacant ecclesiae, beneficia, etc., per promotionem alicuius ad cardinalatum, nisi a Papa concedatur retentio. Sixtus V, const. 79, incip. *Sanctissimus*.

3 Vacant praeceptoriae militiae S. Ioannis Hierosolymitani, quando milites seu equites fiunt Episcopi. Gregorius XIII, const. incip. *Controversia*.

4 Vacare censentur loca montium vacabilia per assumptionem ad cardinalatum; Urbanus VIII in Append. const. 38, incip. *Decet*.

5 Vacare non intelliguntur officia Romanae curiae per mortem vacabilia ob assumptionem ad episcopatum, commendam, etc., sed per assumptionem solum ad cardinalatum. Urbanus VIII in cit. constit. incip. *Decet*, revocans quoad hoc const. Sixti V, incip. *Sanctissimus*.

6 Quoad beneficiorum vacationem ipso iure. Vide verb. *Beneficia*, art. 7, per tot.

7 Quoad collationem et provisionem beneficiorum vacantium. Vide verb. *Beneficia*, art. 4 et 5 per tot.

8 Vacatio beneficiorum inducitur per solemnem professionis emissionem. Bened. XIV, tom. 2, const. 25 incip. *Ex quo*, ubi sic expresse declarat: *Denique de beneficiorum vacatione, in iure statutum habemus, eam non induci per solum ingressum in religionem, sed per professionem regularem duntaxat, quemadmodum videre est in cap.* Beneficium *de Regular. in 6.*

9 Et quidem pro eo tempore, quod inter ingressum in ordinem regularem et professionem solemnem intercedit, debet Episcopus quoad beneficia curata id ipsum agere, quod alius praestare consuevit, cum parochus aliquo impedimento detinetur, ne animarum curam exercere valeat; quoad beneficia vero choralia, relictis tironi religioso, qui choro interesse nequit, ipsius beneficii fructibus, de distributionibus ita statuet, ut iura praescribunt, iuxta opinionem in praxi receptam, de qua agit Suarez, de Religione, tom. 3, lib. 5, cap. 16, n. 12. Quinimo si quis forte religionem ingressurus, 10
beneficium suum dimitteret (quo casu potest Episcopus *per constitutionem 58 S. Pii V* huiusmodi renuntiationem admittere), vel etiam si tempore novitiatus huiusmodi dimissionem expleret, servatis omnibus, quae ex praescripto Sacri Trid. Concilii, cap. 16, sess. 25, de Regularibus, tam in bonorum temporalium, quam in beneficiorum ecclesiasticorum renuntiationibus servari debent, nihilominus omnia in suspenso remanere deberent, neque posset Episcopus ad beneficii sic dimissi collationem devenire, nisi post factam a dimittente solemnem professionem, uti late ostendit doctus, et in hoc toto rerum genere expertissimus scriptor, bon. mem. Ioannes Baptista Riganti in suo Commentario ad regulas cancellariae, tom. 3, regul. 46, a n. 11 ad finem. *Non vero inducitur dicta beneficiorum vacatio per votorum simplicium emissionem in Societate Iesu, transacto probationis biennio*. Idem, ib. Decretum 11 12
est autem in congregatione generali quinta ipsius Societatis, ut quilibet, expleto biennio, beneficia ecclesiastica dimittat. Id. ib. Sic expresse 13
prosequens: *Quia in re olim dubitatum est, an vota simplicia, quae a clericis regularibus Societatis Iesu, post biennium probationis emittuntur, huiusmodi beneficiorum vacationem inducerent?* Sed negativa sententia communiter recepta fuit, ut observat laudatus Riganti, l. c., n. 30 et seq., et monet Pitonius, discept. 126, n. 11 et seq. Quamvis in congregatione quinta 14
generali ipsius societatis, can. 19, statutum fuerit, ut qui societati nomen dederit, expleto biennio, antequam vota simplicia emittat, ecclesiastica beneficia dimittere debeat, quo casu huiusmodi beneficia, si minus propter professionem, at propter renuntiationem, vacare intelliguntur, ut notant Sanchez ad praecepta Decalogi, lib. 7, cap. 4, num. 7; Pellizarius, in Manuali, tom. 1, tract. 3, c. 4, num. 52, cum aliis, quos citant praefati Rigant., loc. citat., num. 32, et Piton., n. 12. Haec ille.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

15 In addit. ad verb. *Beneficium,* art. 7, disseruimus de vacationibus beneficiorum ipso iure. Res modo postulat, ut agamus de casibus in quibus beneficia haud vacant ipso iure, sed per iudicis sententiam.

16 Ex simplici homicidio beneficia non vacant ipso iure. Quin nec ex fratricidio vacant ipso iure beneficia. Rousseaud de la Combe in sua Iurisprudentia canonica, verb. *Vacatio,* sect. 2, num. 1.

17 Nec ex concubinatu vacant ipso iure beneficia, sed privationem praecedere debet trina canonica monitio, ex Conc. Trid., sess. 26, cap. 14, de Reform., de quo Rota in Ratisbonen. *Parochialis,* 13 Iun. 1718, § *Et demum,* cor. bon. mem. Foscar., et in Placen. *Parochiae,* 9 Decembris 1743, § 9, coram bon. mem. Lan., et 15 Iunii 1744, § 8, cor. clar. mem. Millino.

Idemque tradit de adulterio Rousseaud de 18
la Combe in sua Iurisprudentia canonica, verb. *Vacatio,* sect. 2, n. 2.

Vide et alios casus apud eumdem, loc. cit., 19
num. 5 et plur. seq. Hic vero non est praetereundum, quod in quibus casibus vacatio beneficiorum inducitur ipso iure, collator, qui eius notitiam habuit, tenetur illa intra sex menses conferre, alias devolvitur ipsa collatio ad immediatum superiorem. At in casibus, in 20
quibus sententia requiritur pro vacatione beneficiorum, currit collatori sub poena devolutionis idem tempus sex mensium a die quo sententia illa nacta est auctoritatem rei iudicatae. Interim non prohibetur beneficiarius resignare beneficium. Idem auctor, ubi supra, num. 8.

VAGUS, VAGABUNDUS

Summarium.

1. Quis proprie dicatur vagus seu vagabundus - 2. Vagi seu vagabundi, qui certum domicilium vel habitationem non habent, sortiuntur forum, ubi reperiuntur. - 3. Parochus proprius vagorum in ordine ad matrimonium est parochus illius loci, ubi vagi actu versantur. - 4. An vagi inire possint matrimonium apud quemcunque parochum, etiamsi alteruter tantum sit vagus. - 5. An vagi obligentur legibus et consuetudinibus locorum per quae transeunt, vel in quibus hospitantur. *Remissive.* - 6. Vagi ubi sint sepeliendi. *Remissive.* - 7. Vagi possunt absolvi a commissis alibi, etiamsi in loco patratorum criminum essent reservata, si hic non sint reservata.

1 Vagus seu vagabundus proprie dicitur ille, qui certam et constantem sedem habitationis nullibi habet. Item, qui post relictum corpore et animo pristinum domicilium, iter facit, quaerens ubi domicilium figat. Sic in re doctores communiter, per text. in l. *Eius qui manumisit,* § *Celsa,* ff. Ad municipalem.

2 Vagi seu vagabundi, qui certum domicilium vel habitationem non habent, sortiuntur forum, ubi reperiuntur: alias enim nullibi pro delicto aut contractu possent conveniri contra ea quae notantur in leg. *Haeres absens,* ubi Bartolus num. 5, ff. de Iudiciis. Sic Fagnanus, lib. 2 Decretal., in cap. *Licet* 20 de Foro compet., num. 26, cum pluribus aliis ibi citatis; Reiffenstuel, lib. 2 Decret., tit. 2, num. 46, cum aliis ibi allegatis, per text. in leg. 1 Cod. Ubi quis de curiali, et l. 1 Cod. Ubi de criminibus, etc.

3 Unde parochus proprius vagorum in ordine ad matrimonium est parochus illius loci ubi vagi actu versantur. Vide verb. *Matrimonium quoad impedimenta,* art. 2, n. 86 ad 89, et verb. *Lex,* art. 3, a n. 46 ad 48.

4 Posse vagos inire matrimonium apud quemcunque parochum, etiamsi alteruter tantum sit vagus, docent Sanchez, l. 3 ad 26, num. 14; Pontius, lib. 5, c. 14, § 1; Layman, lib. 5, tract. 9, part. 2, cap. 4; Guttierez, Leander, Tambur., Bossius, Dicastil., Gobat, Barbos., Kugler, Krimer citati, et secuti a La Croix, lib. 6, p. 3, num. 750, ubi testatur hanc esse communem sententiam, et sic decrevit Sacra Congr. Conc. die 28 Aug. 1607 apud Aldan., in Compendio canon. resolut., lib. 1, tit. 78, n. 1, et Barb. in Summ. apost. decis., verb. *Vagus,* n. 1, his verbis: *Vagus ducens uxorem in aliquo loco, ubi est vere domicilium mulieris, potest contrahere in alio loco, ubi voluerit, cum omnes possint esse parochi vagi, quamvis adsit parochus mulieris, quia tunc est vere parochus vagi alius in alio loco, ubi reperitur vagus.*

* De vagorum matrimoniis haec Bened. XIV, instit. 28, num. 10: *Primum evenit aliquando, quod vagi matrimonium inire contendant: ipsorum autem parochus is dicitur, in quorum ditione versantur.* Sanchez, de Matrim., lib. 3, disp. 25, num. 11; Barbosa, de Offic. et potest. parochi, part. 2, cap. 21, num. 89; Cabassut., in Theor. et prax. iur. canon., lib. 3, c. 26, num. 4; Pirhing ad lib. 4 Decr., tit. de Clandest. despons., n. 19; Sanchez, l. c., n. 14 et 15; quod pariter asserendum est, licet alter solum ex illis qui coniugium petunt, vagantium numero ascribatur. Barbosa ad Concil., sess. 24, de Reform. matrim., cap. 7. Attamen peregrinus et vagus sine ullo discrimine non semel confunduntur: vagus ille appellandus est, qui, relicto suo domicilio, sedem in exteris terris inquirit, ut ex iure deprehenditur, l. *Eius,* § *Celsus,* ff. Ad municipalem. Puto autem, et

hoc procedere posse, si quis, domicilio relicto, naviget vel iter faciens quaerat quo se conferat, atque ubi consistat; nam hunc puto sine domicilio esse. Peregrinus autem is nuncupatur, qui ea voluntate iter facit, ut ad pristinum domicilium, exacta peregrinatione, revertatur. Rosign., de Matrim., part. 1, tom. 7, contract. 15, praenot. 22, num. 4. Ob has potissimum causas, ob gravia quoque dissidia, quae ex matrimoniis errantium Aegyptiorum ac militum plerumque dimanant, parochis omnibus indicimus, quod a Tridentina Synodo his verbis sancitum fuit (sess. 24, de Reform. matrim., cap. 7): *Parochis autem praecipit, ne illorum matrimoniis intersint, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint, et, re ad Ordinarium delata, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint.*

An vagi seu vagabundi obligentur legibus et consuetudinibus locorum per quae transeunt vel in quibus hospitantur. Vide verb. *Lex*, art. 3, a n. 46 ad 48. 5

Vagi seu vagabundi ubi sint sepeliendi. Vide verb. *Sepultura*, n. 22. 6

Vagi possunt absolvi a commissis alibi, etiamsi in loco patratorum criminum essent reservata, si hic non sint reservata, quia cum isti nullum habeant domicilium, astringuntur solum legibus Episcopi ubi confitentur. Barbosa, part. 3 de offic. et potest. Episc., allegat. 52, n. 16, et alii communiter. 7

VANA GLORIA

Vide verb. Superbia, *num. 8.*

VANA OBSERVANTIA

Vide verb. Superstitio, *num. 45.*

VASA SACRA

Summarium.

1. Vasa sacra benedicendi facultatem habent abbates pontificalia exercentes, etiam regulares, non tamen pro ecclesiis extraneis. – 2. Praelati regulares, quamvis non possint benedicere sacra vasa in quibus intervenit unctio sacri chrismatis, possunt tamen benedicere alia sacra vasa et ornamenta seu paramenta, pro usu suarum tantummodo ecclesiarum. – 3. Unde caute sunt legendi doctores asserentes posse praelatos regulares dicta sacra vasa, ornamenta seu paramenta benedicere etiam pro alienis ecclesiis. – 4. Episcopi non possunt absque speciali licentia Sedis Apostolicae hanc sacrorum paramentorum benedictionem aliis delegare. – 5. Neque benedictio sacrorum paramentorum et vasorum ecclesiasticorum potest fieri ab inferioribus praelatis iure proprio, licet habeant territorium separatum, nisi habeant ea quae sunt ordinis. – 6. Benedictio paramentorum et vasorum ecclesiasticorum, in quibus non adhibetur sacra unctio, diversis abbatibus, decanis aliisque personis ecclesiasticis concessa fuit a sacra Rit. Congregatione. – 7. Protonotarii sine speciali Sedis Apostolicae, seu Sacrae Congregationis licentia, nulla possunt benedicere vasa, paramenta seu ornamenta ecclesiastica. – 8. Alia ad rem ad n. 19.

1 Vasa sacra benedicendi facultatem habent abbates pontificalia exercentes, etiam regulares; non tamen pro ecclesiis extraneis. Vide verb. *Abbas*, num. 31, § 18, et in declaratione Sacrae Congreg. Rituum data ad § decimum octavum, et verb. *Benedictio*, artic. 1, n. 20 et 21.

2 Praelati regulares, nempe generales, provinciales, priores, rectores, praepositi, guardiani, aliique omnes superiores locales quocunque nomine nuncupentur, quamvis non possint benedicere sacra vasa in quibus intervenit unctio sacri chrismatis, possunt tamen benedicere alia sacra vasa et ornamenta seu paramenta pro usu suarum tantummodo ecclesiarum. Vide dict. verb. *Benedictio*, a n. 19 ad 21, ubi dantur ad id varia decreta.

3 Unde caute legendi sunt doctores, qui apud La Croix, lib. 6, part. 2, num. 553, et apud alios, dicunt, superiores ordinum mendicantium adhuc id posse etiam pro extraneis, ubi est usus, quamvis asserant bona fide id facere passim, permittentibus, et saepe ad eos remittentibus Episcopis. Episcopi enim non possunt absque speciali licentia sacrorum paramentorum benedictionem aliis delegare, ut saepius decrevit Sac. Rit. Congr., et signanter die 14 Novembris 1615, apud Gavant. in Manuali Episcop., verb. *Benedictio*, num. 5, et testantur Aversa, qu. 11, sect. 13, § sexto; La Croix, loc. cit., n. 253, et alii passim. 4

Neque benedictio sacrorum paramentorum et vasorum ecclesiasticorum potest fieri ab inferioribus praelatis iure proprio, licet habeant territorium separatum et iurisdictionem, nisi habeant ea quae sunt ordinis, ut decrevit Sacra Congr. Rit. in Nullius, 21 Aug. 1601, apud Barbosam, lib. 3 Iuris eccles. univ., cap. 3, num. 31, et in Summ. apost. decis., verb. *Benedicere, Benedictio*, num. 9. Ubi num. 15 5 6

refert quod benedictio paramentorum et vasorum ecclesiasticorum, in quibus non adhibetur sacra unctio, diversis abbatibus, decanis, aliisque personis ecclesiasticis concessa fuit per Sacram Rituum Congreg., et signanter in Aquileien. 20 Aprilis 1599, in Elven. 17 Maii 1600, in Lamerón. 29 Ianuar. 1605, in Aquileiensi 24 Apr. 1610, in Augustana 12 Apr. 1614, in Lucion. et Gnesnen. 4 Sept. 1621.

7 Protonotarii sine speciali Sodis Apostolicae seu Sacrae Congregationis licentia, nulla possunt benedicere vasa, paramenta seu ornamenta ecclesiastica. Sacra Congreg. Rituum 17 Iulii 1627, apud Gavant. in Manual. Episcop., verb. *Benedictio,* num. 7, et Barbos. in Summ. apostol. decis., verb. *Protonotarius titularis,* num. 14.

8 Vasa sacra, scilicet calix, patena, ciborium, corporale, dum in iis actu continetur corpus vel sanguis Christi, a nemine praeter sacerdotem et diaconum sine gravi culpa tangi possunt. Colligitur ex c. *Non oportet* 26, et can. *Non oportet* 38, dist. 23, et docent Paludanus in 4, dist. 13, quaest 1, art. 4; Suarez, tom. 3, in 3 part., disp. 81, sect. 6; Layman, lib. 5, tr. 5, c. 6, num. 18; Tambur., lib. 1 de Sacrific., cap. 2, § 1; Quarti, comment. in Rubric. missalis, p. 2, tit. 1, dub. 6, vers. *Certum est;* La Croix, lib. 6, part. 2, n. 360; Sporer, tom. 3, part. 2, c. 6, sect. 2, num. 403, ubi testatur de communi contra Ochagaviam, et Gobat negantes id esse mortale.

9 Vasa sacra vacua extra sacrificium licite possunt tangi ab omnibus clericis, etiam sola prima tonsura initiatis; Suarez, Tambur., Quarti, Sporer, l. c.; La Croix, l. c., n. 357, et alii apud Gobat, tr. 3, a n. 329, contra Filliuc., et alios id negantes de clericis sola prima ton-
10 sura initiatis. Acolythi ministrantes licite etiam in sacrificio tangere possunt vasa sacra vacua per expressam concessionem Martini Papae in c. *Non liceat* penult., dist. 23.

11 Omnes religiosi etiam laici ordinum mendicantium et communicantium eorum privilegiis, ac praesertim deputati ad servitium missarum et sacristiae, possunt licite tangere vasa sacra, et lavare corporalia ob expressum privilegium concessum minoribus a Calixto III et Sixto IV, ut refert Casarub. in Compendio privil. fratrum Minorum, et aliorum Mendicantium et non Mendicantium, verb. *Corporalia,* num. 1 et 2, verb. *Ornamenta ecclesiastica,* n. 3 et 6.

12 Laici et feminae, etiam moniales, absque necessitate vel rationabili causa nuda manu tangentes vasa sacra, peccant venialiter, ut cum Suarez, Coninch., Azorio, Sanchez tradit Layman, l. c., n. 19, et tenet Quarti, l. c., vers. *Secunda sententia;* Pasqual., qu. 328, n. 4; La Croix, l. c., n. 558, et de communissima testatur Sporer, l. c., n. 405, per text. in can. *Sacratas* 25, dist. 23, et can. *In sancta* 40, dist. 1 de Consecr. Imo Tamburinus, opusc. 13 de Sacrificio, lib. 1, cap. 2, § 1, n. 7; Sotus in 4, dist. 13, qu. 3, art. 3 ad 3; Fagundez, praecepto 1, lib. 3, cap. 21: Bartholomaeus ab Angelo, dialogo 5, § 321, et multi alii recentiores, quos citat Sanchez, lib. 2 Decalogi, cap. 43, num. 27, sustinent laicos et feminas tangendo vasa sacra, secluso contemptu, nequidem peccare venialiter, quia canones id prohibentes possunt intelligi de consilio, et ob maiorem decentiam, nec videntur continere praeceptum, et si ad id accedat aliqua rationabilis causa, nullo modo peccare laicos et feminas tangendo vasa sacra, corporalia, et alia huiusmodi, tenent etiam Quarti, loco cit., vers. *Colligitur quinto,* cum aliis ibi citat.; Layman, l. c., n. 19; Sanchez, l. c.; Henriq., et plurimi alii.

Hinc moniales sacristanae possunt licite tan- 14 gere calices, corporalia, et huiusmodi. In ipsis enim adest rationabilis causa supradicta tangendi, cum ratione sui officii debeant calices, patenas, corporalia et similia praeparare, ministrare, mutare, et huiusmodi, quae sine tactu praestare non possunt. Pasqualig., de Sacrific. novae leg., qu. 839, n. 9, cum Quintanadven. et Suarez ibi citatis; D. Caietanus de Alexandris in Confessario monialium, c. 11, § 5, qu. 12, et alii passim, docetque praxis; cum enim moniales gaudeant privilegiis regularium, et laici regulares, praesertim deputati ad servitium missarum et sacristiae ex privilegio concesso laicis fratrum Minorum a Calixto III et Sixto IV, ut dictum est supra, num. 11, possint tangere vasa sacra, corporalia et purificatoria lavare, poterunt id etiam moniales sacristanae, cum in ipsis adsit etiam par rationabilis ratio.

Adhibere sacra vasa, corporalia, purificato- 15 ria, et huiusmodi ad usum profanum, verb. gr. in communi mensa ad convivium, ad nares purgandas, et huiusmodi, est peccatum mortale; id enim praesefert gravem contemptum et irreverentiam; unde iure ipso naturali prohibitum est, ac etiam iure ecclesiastico in c. *In sancta* 40, c. *Vestimenta* 41, dist. 1 de Consecr., et c. 26, 27, 29, 31 et seq., dist. 23; et docent Layman, loc. cit., num. 19, vers. *Dico quarto;* Quarti, l. c., vers. *Certum est primum;* Suarez, loc. cit., disp. 81, sect. 8, § *Quarto addendum,* et alii communiter.

Imo sacra vasa convertens ad usus profanos, 16 si est laicus, excommunicatur, et si sit ecclesiasticus, etiam ab officio deponitur. Conc. Bracharen. III, c. 2, et facit ad hoc etiam Concilium, quod dicitur Apostolor., c. 12, et c. *Ad haec* 4 de religiosis Domibus; Conc. Mediolan. II, part. 2, tit. 2 de Ecclesiis.

Vasa sacra convertens ad proprios usus vel 17 alienans, officio privatur, infamis fit, excommunicatur et tenetur ad restitutionem, Conc. Toletan. XVII, c. 4.

18 Vasa sacra vel alia ecclesiastica Iudaeis vendens, est in poenitentia relegandus, et Iudaei ipsa ementes conveniendi sunt a iudice, et ad restitutionem eorum statim compellendi; Gregorius I, lib. 1, epist. 66, apud Paravicinum, Polyanthea sacrorum canonum, v. *Vasa*, n. 8.

Alia ad rem. Vide verb. *Calix*, verb. *Paramenta sacra*, verb. *Vestis*. 19

VATICANA BASILICA

De Vaticana basilica haec habe.

1 Vaticanae Basilicae [1] praerogativa est, ut in ea benedicantur pallia quae a Romano Pontifice Patriarchis et Archiepiscopis mittuntur, Bened. XIV, tom. 2, const. 60, incip. *Rerum ec-*
2 *clesiasticarum*. Et in eadem asservantur prope
3 corpus B. Petri. Idem, ib. Ipsius basilicae altaristae iniungitur cura arculae ab eodem Pontifice donatae, et in qua ipsa pallia asservantur.
4 Idem ib. Vaticanae basilicae archipresbyter dimissorias litteras clericis suae basilicae addictis dare, et sacramentum confirmationis administrare potest. Idem, const. 36, incip. *Cum a nobis*.

5 Fontis baptismalis benedictioni in basilica Vaticana peragendae, debent per se vel per alios interesse rectores ecclesiarum illi subiectarum. Idem, constitut. incip. *Ad honorandum*, § 9.

6 Vaticanae basilicae clero concessum est a Clem. XI, ut de singulis sanctis Pontificibus Romanis officia propria recitent. Idem, constitut. 54, incip. *Postquam intelleximus*, § 50.

7 In Vaticana basilica celebrari debent beatificationes et canonizationes. Idem tom. 1, constit. 36, incip. *Ad sepulcra Apostolorum*, § 4.

8 Et ipsius Vaticanae basilicae sacrario certae praestationes asseruntur occasione beatificationum et canonizationum iuxta decretum Alexandri VII confirmatum in d. constit. *Ad sepulcra*, § 5.

9 Quod decretum hic ad litteram subnectitur, prout traditur ab eodem Bened. XIV, de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione, lib. 1, cap. 46, § 5, n. 31, ibi: Sanctissimus dominus noster Alexander divina Providentia Papa VII, prout summum tum dignitate, tum pietate Pontificem decet, ob singularem suam decoris domus Dei dilectionem prae caeteris sollicitus, ut basilica Vaticana, quo par est tantae molis, sacrae etiam supellectilis nitore resplendeat, sacristiae eiusdem basilicae sacras vestes, et sane ornatissimas, in canonizatione Sancti Thomae de Villanova adhibitas praecipua sua munificentia, et in basilicam ipsam Vaticanam religiose elargitus fuit: volensque praeterea in futuro sacristiae eiusdem indigentiis identidem religiose consulere, mandavit, ne in posterum secretarius pro tempore Congregationis Sacr. Rituum decreta beatificationum et canonizationum, quae ab ipsa Congregatione in fine causarum eduntur, in Acta Sacrae Congregationis referat, neque evulget, aut sub quovis praetextu procuratoribus et postulatoribus causarum, vel aliis quibuscunque consignet, nisi docto, se sacristis maioribus praefatae basilicae consignasse sacram supellectilem veri valoris aureorum mille pro canonizando, quingentorum vero similium pro beatificando; nempe in tot planetis, stolis, manipulis ac bursis corporalium, vel albis, et amictibus ad usum Missarum privatarum, quae dietim in dicta basilica celebrantur, aut in tot palliis et altarium linteaminibus pariter ad similem usum adhibendis. Et praedictis quidem arbitrio sacristarum maiorum praestandis; quorum proinde curae Sanctitas Sua demandavit, quae magis pro tempore Ecclesiae servitium exiget, procuratoribus causarum indicare, secretarium vero Sacrae Congregationis, et sacristas praedictos admonere, et quod eadem festine impleantur, invigilare. Ne autem huiusmodi decreti ignorantia praesumi possit, idem in Acta Sacrae Congregat. referri iussit; prout chirographum, seu verius supplicem libellum manu Sanctitatis Suae firmatum ibidem inferri voluit.

Die 27 Septembris 1659.

Quia vero magna erat postulatorum molestia 10 in comparandis suppellectilibus ad normam decreti Alexandri VII, eodem annuente Pontifice, praedicto facilior modus est subrogatus; solvendi videlicet aureos quingentos in beatificatione, et aureos mille in canonizatione canonicis basilicae aedituis, qui eos fideliter erogant in comparandum supellectilem necessariam, nec non capitulo reddunt rationes expensarum. Ideo in eiusdem basilicae sacrario ad perpetuam rei memoriam erectus est lapis, in quo haec verba leguntur [2]:

---

[1] Brevem Vaticanae basilicae descriptionem, sed accuratam, debemus praeclaro eruditoque viro Francisco Cancellario, t. 1 nuperrimi operis, quod de capellis, ut aiunt, pontificiis et cardinalitiis inchoavit.

[2] Urbis Basilicae vicarium habent, de quibus cum P. Andreucci opusculum ederet, Elenchum (t. 1 Hierarch. eccl., p. 268) exhibuit ab anno 1507, ad an. 1743, omnium, qui reperiuntur descripti, Vaticanae basilicae vicariorum.

ALEXANDRO VII, Pont. Max.

Quod singulari eius munificentia Vatic. basil. sacra supellectile abundanter sit instructa ad illamque conservandam et augendam apostolico decreto

Perpetuo duraturum subsidium sit attributum; beneficii magnitudinem referentes, ac posteritati testantes

Post anniversaria sacra solemni ritu instituta grati animi monimentum canonici posuere.

VECTIGAL

Vide verb. Gabella.

VENATIO, VENATOR

Summarium.

1. Venatio qualis et quando sit clericis et religiosis specialiter interdicta, et aliquando sit eis concessa. – 2. Venatio seu piscatio potest ex iusta causa a principe vel republica sub poena prohiberi, etiam in locis publicis. – 3. Imo prudentissime faciunt principes, et respublicae in variis casibus, qui assignantur. Ad n. 12. – 13. Licitum est quaelibet animalia ferina et silvestria nondum ab aliquo comprehensa prosequi et capere, ita ut statim fiant capientis, ubicunque capiantur, idem est de illis, quae ex Domini potestate elapsa, in pristinam libertatem redierunt. – 14. Capientes animalia in leporariis, vivariis, stagnis, silvis non amplis et circumdatis, tenentur ad restitutionem. – 15. Item etiam animalia domestica, seu naturaliter mansueta, sicut ac ferina mansuefacta, quandiu redire solent, non sunt primo occupantis, sed sunt domino comparenti restituenda, ad n. 26.

1 Venatio qualis et quando sit clericis et religiosis specialiter interdicta, et qualis aliquando sit eis concessa? Vide verb. *Clericus*, art. 6, a n. 6 ad 38. Et adde quod cum Episcopus Sarnen. suo clero venationem prohibuisset sub poena suspensionis latae sententiae, recurrente autem eodem clero ad Sacram Congregationem Concilii, ipsa, 21 Aprilis 1703, rescripsit, poenam suspensionis latae sententiae mutari in pecuniariam; idemque resolvit circa ludum. Sic refert Ursaya, Instit., lib. 2, titul. 10, § 4, v. 113.

2 Venatio seu piscatio potest ex iusta causa a principe vel republica sub poena prohiberi etiam in locis publicis. *Communis*, patetque ex fere omnium regionum praxi, quidquid in contrarium scripserint aliqui dicentes, huiusmodi venationem aut piscationem, utpote iure naturae, aut iure gentium licitam, non posse a principe vel republica prohiberi; et ratio nostrae conclusionis est clara, quia cum ex iusta causa possit princeps vel respublica aliquid ex bonis particularium exigere, a fortiori poterit loca publica eorum usibus deputata aliis elocare, aut etiam interdicere, ubi id exigat iusta causa aut bonum commune.

3 Imo prudentissime agunt principes vel respublicae, si, ne maioribus tributis gravetur populus, elocent fluvios communes, aut certa loca venationi idonea. Idem si prohibeant venationem tempore, quo animalia sunt gravida, ne exstirpentur; aut tempore quo nives sunt copiosae, ne quasi omnia capiantur cum publico detrimento. Item si prohibeant, ne fiat piscatio cum lumine nocte, aut cum certis quibusdam instrumentis, quibus etiam minutissimi pisces concluduntur, aut ne fiat piscatio per infectionem fluminis, aut escis venenatis cum fere omnium piscium exstinctione in maximum boni communis detrimentum. Sic doctores communiter.

4 Item potest princeps venationem prohibere in certis locis, et certorum animalium ad solam ipsius vel alicuius personae benemeritae recreationem: cum enim ipse pro publico bono communi vigilet ac laboret, iustum est, ut populus ex publico ei honestas recreationes, et convenientem suo fastigio apparatum concedat, et insuper princeps habeat, unde compenset personas quae pro reipublicae defensione ac conservatione strenue laborarunt aut fortiter dimicarunt. *Communis.*

5 Venantes et piscantes contra ius et prohibitionem principis peccant graviter vel leviter, iuxta magis vel minus notabilem contraventionem et damnificationem: si enim ius et facultas certa venandi seu piscandi notabiliter laedatur, impediatur, aut diminuatur, et grave nocumentum communitati, seu alicui tertio, qui ius venandi aut piscandi conduxit, inferatur, tunc peccatur mortaliter: at vero si venatio aut piscatio prohibita, non sit graviter iniuriosa reipublicae, nec alicui tertio, qui eam conduxerit, tunc nisi concurrant aliae circumstantiae rem aggravantes, erit solum peccatum veniale, ut notant passim doctores.

6 Tales venantes et piscantes contra ius et prohibitionem principis, ultra peccatum, quod incurrunt, tenentur ad compensandum damnum inde secutum. Communis doctorum uno ore asserentium, quod si quis sobolem ferarum notabiliter exstinxit, si ut pisces caperet, fluvium cum gravi detrimento reipublicae aut conductoris venenatis escis infecit, is omnino teneatur damnum illatum compensare, et lucrum inde speratum resarcire.

7 Idem pariter est dicendum, quando aliquis privatus ius privativum quoad alios habet ad venationem aut piscationem in aliquo loco: cum enim de iure civili possit quilibet ius venandi, aucupandi aut piscandi in loco ad se spectante, praesertim speciali sepe aut muro clauso sibi reservare, aliisque interdicere, textu expresso in leg. *Item si eundi* 9, § 5, ff. de Usufructu, ibi: *Aucupiorum quoque et venationum reditum Caius ait lib. 8 iuris civilis ad fructuarium pertinere, ergo et piscationum;* et § *Fere* 12 Instit. de Rerum divisione, ibi: *Plane qui alienum fundum ingreditur, venandi aut aucupandi gratia, potest a domino, si is praeviderit, prohiberi, ne ingrediatur;* sequitur, quod peccet contra iustitiam, et teneatur damnum illatum compensare seu lucrum inde speratum resarcire, qui domino notabiliter in-
8 vito ibi venatur, aucupatur aut piscatur. Quamvis tamen, spectato solo iure naturali, talis venatio videatur licita, praesertim in praediis apertis, omnibusque patentibus, ubi fieri potest sine detrimento ipsorum praediorum domini, cum ferae non sint fructus fundi, nec ad fundum aut fundi dominum pertineant, nam ferae passim vagantes nullius sunt; et l. *Possessio* 1, § 2, ff. de Acquirend. possess., et § *Ferae* 12 Inst. de Rerum divisione, dicuntur fieri primi occupantis, adeoque de iure naturae videtur, quod non possit aliquis privatus venationem prohibere in suis praediis apertis, omnibusque patentibus, nullumque ob id detrimentum patientibus, ut recte La Croix, lib. 3, part. 2, n. 256, et cum aliis, Card. de Lugo, tom. 1, disputat. 6, n. 54, dicens, quod iura numero antecedenti adducta intelligenda sunt, quod possit privatus venationem sibi reservare, et aliis interdicere in suo fundo, quando is est sepe vel muro circumdatus, vel talis propter aliquas circumstantias, ut domino liceat ingressum aliis impedire, ut si sit vinea, vel hortus, in quem ob fructuum custodiam possit dominus prohibere aliis ingressum, vel propter damnum, quod ex libero aliorum transitu imminere possit segeti vel arboribus; non autem quando fundus apertus est, omnibusque, quoad transitum, et alia patens sine ullo domini detrimento.

9 Imo si in fundo aliquo etiam sepe clauso, sibi a domino quoad venationem reservato, aliisque interdicto ita multiplicarentur animalia, ut vicinis gravia afferrent nocumenta, posset ibidem neglecta tanquam irrationabili et iniusta eius prohibitione, venatio licite exerceri; quinimo teneretur ipsemet fundi dominus ad damnorum inde aliis obvenientium reparationem, cum esset vere causa illorum. Qui enim occasionem damni dat, damnum dedisse videtur, c. *Si culpa* 9 de Iniuriis et damno, l. *Qui occidit* 30, § 3, ff. ad legem Aquiliam.

10 Sic etiam principes tenentur ad restitutionem, si vel prohibendo, ne subditi feras arceant, seu abigant a frugibus, vel nimis multiplicando animalia, gravia afferant ipsis subditis nocumenta.

Item si principes venando notabiliter proterant sata, grana excutiant, vineas et sepes laedant, aliaque similia gravia nocumenta subditis afferant, tenentur ad huiusmodi damnorum compensationem. *Communis.* 11

Et a fortiori tenentur ad restitutionem privati venatores cum notabili detrimento proximi, v. g. destruendo semina, conculcando segetes, excutiendo grana, devastando vineas, sepes et huiusmodi gravia nocumenta proximo afferendo. *Communis.* 12

Licitum est quaelibet animalia ferina et silvestria nondum ab aliquo comprehensa prosequi et capere, ita ut statim fiant capientis, ubicunque capiantur. Idem est de illis, quae ex domini potestate elapsa, in pristinam libertatem redierunt. *Communis,* textu expresso in § *Ferae* 12 Inst. de Rer. divis., et l. *Possessio* 1 ff. de Acquir. possess. 13

Capientes autem animalia in leporariis, vivariis, stagnis, silvis non amplis, et circumdatis, non acquirunt eorum dominium, sed tenentur ea restituere, cum adhuc habeant dominum. *Communis.* 14

Ita etiam animalia domestica seu naturaliter mansueta, sicut ferina mansuefacta, quandiu redire solent, non sunt primi occupantis, etiamsi longe aberraverint, sed sunt domino comparenti restituenda. *Communis,* per text. in § *Pavonum* 15, et § *Gallinarum* 16 Instit. de Rer. divis. 15

Feram aut avem lethaliter vulnerans, et eam insequens moraliter certo capturus acquirit ipsius dominium, et consequenter, si ab aliquo capiatur, est restituenda, quia tali vulnere lethali iam censetur ipsam coepisse. *Communis.* 16

Si vero fera aut avis sit ita leviter vulnerata, ut adhuc fugere possit, tunc si alius eam fugientem capiat, est ipsius capientis, quia naturalem libertatem non amisit. *Communis.* 17

Si autem dubium foret, an qui vulneravit, ratione talis vulneris esset capturus, nec desiisset prosequi feram vulneratam, tunc de aequitate esset dividenda inter vulnerantem et capientem tanquam duas concausas acquisitionis ferae secundum proportionem concausalitatis. Layman, lib. 3, de Iustitia, tr. 1, c. 5, n. 12; Henno, tom. 2, de Iust. et iure, tr. 2, disp. 4, qu. 1, conclus. 1, resolut. 2; Sporer, et alii passim. 18

Eadem ratione si quis animal vagum insequatur, et illud in retia alterius incidat, tunc uterque habet ius illud capiendi, unus, quia retibus suis deprehensum est, alius quia opera et industria incidit; unde de aequitate est inter 19

ipsos dividendum secundum proportionem concausalitatis.

20 Si piscis reperiatur ita inextricabiliter implexus in retibus alicuius piscatoris, ut nullatenus possit evadere, acquiritur statim eius dominium; unde si alter ex eius retibus ipsum eripiat, tenetur ad restitutionem. Secus autem est dicendum, si piscis adhuc poterat se eripere ex illis retibus, quia tunc fiet prius apprehendentis, eo quod defectu sufficientis apprehensionis nondum piscator censebatur illius dominus. De aequitate tamen est piscatori aliquid dandum iuxta proportionem industriae et probabilitatis praedae capiendae. *Communis.*

21 Venatio et piscatio, si fiant solum recreationis gratia, non censentur ex se prohibita die festo, nisi addantur opera servilia; ipsa enim non sunt de se servilia, sed potius liberalia et communia servis et dominis. Bonacina, tom. 2, disp. 5, qu. unica, punct. 2, n. 23; Reiffenstuel, Theologiae moral., tr. 10, dist. 1, qu. 2,

22 n. 16, et alii. Dicitur autem notanter *Nisi addantur opera servilia*, quia revera venatio et piscatio non licent, si in ipsis concurrant alia opera servilia, prout accidere solet in venationibus clamorosis cum canibus et apparatu institutis, an in piscationibus operosis et multi laboris, non recreationis sed lucri gratia exercitis, arg. c. *Quid prodest* 12, et can. *An putatis* 13, dist. 86, ubi ex verbis sancti Ambrosii [1] damnatur venatio diebus poenitentiae et ieiunii exercita, ibi: *Quid prodest ieiunare visceribus, et luxuriari venatibus?* et in citat. can. *An putatis*, sic expresse: *An putatis illum ieiunare, fratres, qui primo diluculo non ad ecclesiam vigilat, non beatorum martyrum loca sancta perquirit, sed surgens congregat servulos, disponit retia, canes producit, saltus silvasque perlustrat, servulos, inquam, secum pertrahit, fortasse magis ad ecclesiam festinantes, et voluptatibus peccata accumulat aliena, nesciens se reum futurum, tam de suo delicto, quam de perditione servorum?* Unde si sanctus Ambrosius tanta dicit de venantibus diebus ieiunii, quid diceret de profanantibus dies festos tali exercitio?

23 Permittitur tamen tanquam licita die festo piscatio certorum piscium raro, et certis solum anni temporibus occurrere et apparere solitorum, ut halecia, et huiusmodi, textu expresso in c. *Licet feriis* 3, ibi: *Indulgemus ut liceat parochianis vestris diebus Dominicis et aliis festis, praeterquam in maioribus solemnitatibus, si halecia terrae se inclinaverint, eorum captioni, ingruente necessitate, intendere, ita quod post factam capturam ecclesiis circumpositis, et Christi pauperibus congruam faciant portionem.*

* Ex hoc ipso capite theologi plurimi inferunt venationem piscationemque opera servilia esse, festis diebus interdicta: « Venatio et piscatio sunt opera servilia. Nam sunt actiones corporales per se, et primario ordinatae ad utilitatem corporis, et ad aliquod opus corporeum, scilicet ad captionem et occisionem ferarum et piscium. Idem die de opere pingendi, cum sit opus corporale immediate ordinatum ad artefactum sensibile assimilandum rei verae, soleatque a mercenariis, seu iis, qui lucrum ex arte quaerunt, fieri. Et in Conc. Meldensi, an. 845, expresse prohibentur pictura et venatio. De pisvatione constat ex cap. *De feriis*, ubi specialiter sub certo onere conceditur facultas halecia piscandi ob necessitatem ». Ita Antoine in tractatu de Virtute religionis, c. 7, qu. 2. Caeterum Cuniliati, tract. 6 de 3 Decalogi praecepto, cap. 1, § 3, num. 13, etsi venationem, piscationem, aucupationem de se esse servilia et mechanica fateatur, atque adeo ea exercere festis diebus, nisi excuset materiae parvitas, mortale peccatum esse statuat, tamen deinde Suaresium citat, qui haec, si quiete, ac sine magno apparatu unius recreationis causa fiant, non videri die festo prohibita scribit. Nam subdit: « At inquies: *Durus sermo* (Ioan. VI, 61); non licebit igitur recreationis gratia, et solius relaxandi animi motivo, in illis se exercere? Respondet communis, quod profecto, si magnus apparatus et labor impendendus sit in delatione et praeparatione instrumentorum, si intervenire debeat venatorum tumultus, ut contingit in venatione ferarum et piscatione maritima, omnia recensita praeceptum graviter violent, idque sentiunt etiam benigniores theologi. Si autem fiant quiete, sine tumultu aut magno apparatu, ut fieri solet in aucupio aut piscatione hamo facta solius recreationis gratia, non videntur prohibita, dicit Suarez, cap. 28, n. 5. Ut consoleris, afferam, tibi huius pii et docti theologi verba: Si aliqua venatio recreationis gratia excipienda est, per modum excusationis eximenda est; non quia per se servilis non sit, et prohibita: erit autem excusatio prima, ob levitatem materiae, et ex quadam morali necessitate ad evitandum vel otium vel peiora opera: et quidem si venatio esset moderata, et quidem solum a prandio per duas aut tres horas, mihi non displiceret excusatio. Tamen quia difficile est damnare illos omnes, qui maiorem sumunt licentiam; ideo potest addi alia excusatio ex consuetudine, quae potest legem remittere, quae videtur in hac parte praevaluisse, scientibus et tolerantibus pastoribus Ecclesiae, quamvis introducta fuerit ex apprehensione et vulgi ae-

[1] Sermo ille, ex quo testimonia indicatis capitibus relata Gratianus sumpsit, non est S. Ambrosii, sed Caesario Arelatensi potius est ascribendus. Vide Carolum Sebastianum Berardi in Opere, cui titulus Gratiani canones; etc., part. 3, cap. 12, p. 123.

stimatione, quod venatio nobili modo exercita non putetur opus servile, neque inde scandalum sumant, etiamsi in die festo fiat ». Haec ille *.

24 Rigorose loquendo non est venandum tempore Quadragesimae. Sic expresse respondit Nicolaus I, ad consulta Bulgarorum, cap. 34, et concordat citat. can. *Quid prodest* 12, et c. *An putatis* 13, dist. 86. Hic tamen rigor videtur abiisse in desuetudinem. Unde La Croix, lib. 2, n. 258, insuper dicit quod si absit scandalum, potest venator vel auceps in Quadragesima capere feras vel aves, et vendere in terris haereticorum.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Caveat vero, ne ita errorem haereticorum probare videatur et ne contemptui orthodoxae Ecclesiae disciplinam exponat.

RESPONSIO AUCTORIS.

Quae refero l. c., verba sunt La Croixii, qui dicit quod si absit scandalum (intellige tam activum quam passivum) potest venator vel auceps in Quadragesima capere feras vel aves, et vendere in terris haereticorum; quod faciendo, si vere absit scandalum omne tam activum quam passivum, nec errorem haereticorum probare videretur, nec contemptui orthodoxae Ecclesiae disciplinam exponeret.

Venatores solent se induere communiter veste 25
viridi, ad hoc ut propter aspectum viroris, quem bestiae naturaliter diligunt, minus venatorum insidias expavescant.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Duo novissime de hac materia edidit opu- 26
scula Iskstatt: alterum, *De eo quod iure naturali circa venationem iuris est;* alterum *De eo quod iure publico universali et particulari imperii Romani circa venationes iuris est. Quinque hoc constat capitibus.* Primum *est de maiestatico et territoriali circa venationes iure.* Secundum *de regali venationis iure, et quidem in fundis civitatis publicis.* Tertium *de regali venationis iure in fundis privatis.* Quartum *de regali venationis iure in territorio alieno.* Quintum *de regali venationis iure subordinato sive landsassico.* Meo iudicio in duobus hisce opusculis pro dignitate auctor hic de hac materia agit. Eum igitur consule, ubi res ita postulat.

VENDITIO

Vide verb. Emptio.

1 Clerici beneficiati prohibentur unico actu vendere commodum seu utilitatem percipiendi fructus beneficii quoad vixerint, vel per longum tempus, recepta pecunia in ea summa, de qua conventum est inter contrahentes, sive pecunia illa tota simul solvatur, sive per plures solu-
2 tiones. Id vero vetitum sub excommunicatione et aliis poenis contra alienantes bona ecclesiastica inflictis; et contractus omnes ita celebrandos in futurum irritat et annullat Bened. XIV, constit. 29, tom. 1 Bullar., incip. *Universalis Ecclesiae.*

In contractu emptionis et venditionis, si fiat 3
pactum, quo venditor, quandocunque voluerit rem venditam redimere, obligetur in vim eiusdem pacti plus dare quam receperit in venditione, contractus est iniustus. De Synod. dioec., lib. 7, c. 51, § 4.

Si venditio fiat cum pacto redimendi intra 4
certum tempus, quo elapso, non sit amplius locus retrovenditioni, iste contractus sapit usuram, ex eo, quia videtur inducere naturam pignoris. Ib.

Alia vide verb. *Emptio.*

VENENUM

Liceat haec adnotare.

1 Componens venenum hominis necandi gratia, reus est homicidii, morte secuta, l. *Capitalium* 28, § 2, ff. de Poenis; Corrad. in Praxi dispens., lib. 1, cap. 1, n. 20; Ursaya, Instit. criminal., lib. 2, tit. 5, n. 77, et alii communiter.

2 Item reus est homicidii venenum vendens, vel apud se retinens, hominis necandi gratia, morte secuta; Ursaya, l. c., et alii per textum in cit. l. *Capitalium.*

3 Et a fortiori homicidii reus est ipsum venenum propinans et mandans propinari ad dictum malum finem; *Communissima,* per textum in cit. l. *Capitalium.* Plus est enim homines ve- 4
neno, quam gladio et sica occidere, textu expresso in l. *Plus est* C. de Maleficis, ubi: *Plus est hominem exstinguere veneno, quam occidere gladio.*

Homicidium veneno commissum punitur 5
poena ultimi supplicii, per text. in cit. l. *Capitalium* 28, § 9, ff. de Poenis; imo reus tanquam assassinus trucidari debet malleo in capite. Cavalcant., de Brach. reg., part. 4, n. 57; Guazzin., ad defens. 43, c. 4, n. 8; Ursaya, l. c., n. 86, et alii.

Venenum porrigens coniugatae vel coniugato 6

ad facilitandum matrimonium cum coniuge superstite, puniendus est poena mortis; Censal., Dec. Ianuens. 10, num. 36 et seq., ubi refert quod fuit suspensus iuvenis, qui placentam venenatam tradi fecerat Patri Amasiae, ad hoc, ut post necem patris eamdem Amasiam duceret; et Rainald., tom. 3, cap. 31, § 4, n. 10 et seq., ubi quod ita practicatum fuit in Urbe de anno 1768 in Firmana *Uxoricidii,* quodque ita practicari deberet, etiamsi non sequatur mors, refert et tenet etiam Ursaya, l. c., num. 93, 94 et 95.

7 Homicidium committens veneno, non gaudet immunitate ecclesiastica. Sac. Congr. Concilii sub die 3 Dec. 1632, apud Barbosam in Summ. apost. dec., verb. *Homicida,* n. 7, et saepius Sacra Congr. Immun., et colligitur ex novissima const. Bened. XIII, incip. *Ex quo,* § 6, ubi immunitate ecclesiastica privantur interficientes proximum suum animo praemeditato ac deliberato; qualitas enim veneni semper praesupponit praemeditationem, ut ex aliis recte docet Ursaya, loc. cit., num. 6, vide ipsum loc. c., lib. 2, tit. 5, a n. 74, ubi multa habet ad rem.

Alia ad rem. Vide verb. *Homicidium,* verb. 8 *Immunitas,* verb. *Maritus,* verb. *Mater,* verb. *Uxor.*

VENERABILE SACRAMENTUM

Vide verb. Eucharistia, *verb.* Missa, *verb.* Processio, *verb.* Sacramentum, *verb.* Sacrificium, *verb.* Tabernaculum.

VENERATIO SANCTORUM

Vide verb. Cultus sacrorum.

VESTIS

Summarium.

1. Femina non potest uti veste virili, nec vir veste feminea, et hoc si fiat sine prava intentione, etc., erit tantum peccatum veniale; alias mortale. - 2. Quomodo peccent saeculares utentes vestibus religiosis ignominiose in ludis, etc., ad n. 5. - 6. Vestes sacrae non possunt amplius converti in usus profanos. - 7. Quid faciendum de vestibus sacris vetustate consumptis? - 8. De vestibus clericorum ad n. 10. - 11. De vestibus necessariis pro celebratione missae, ad n. 12. - 13. Alia multa ad rem ad n. 47.

1 Femina non potest uti veste virili, nec vir veste feminea, et hoc si fiat sine prava intentione, periculo scandali et libidinis, erit tantum peccatum veniale; alias mortale. Vide verb. *Habitus,* n. 50. (Vide etiam notam ibidem appositam).

2 Saeculares utentes vestibus religiosis ignominiose in ludis vel in lasciviis, peccant mortaliter, et incurrunt graves poenas, et possunt puniri per iudices saeculares. Vide d. verb. *Ha-*
3 *bitus,* n. 47. Unde Concilium Mediolanense 1, p. 2, tit. de Clericorum vestitu, expresse statuit, quod induentes vestes religiosorum ad Mascheras gravi poena puniantur, et etiam illi,
4 qui eas commodant. Et Ursaya, Inst. crimin., lib. 2, tit. 6, n. 112, cum aliis ibi citatis observat, quod verbum *maschera* derivat a dictione *mascha,* quae apud Longobardos significat *lacodaemones* et *lamias,* exinde inferendo solum nomen mascherae horridum et perniciosum esse.

5 Hinc locorum Ordinarii aliique praelati regulares non debent dare licentiam, nec permittere, quod moniales tempore Bacchanalium, recreationis gratia, proprias religiosas vestes dimittant et assumant alienas mascheras. Sac. Congregat. Episcop. et Regular. in Ferrar., 27 Apr. 1664.

Vestes sacrae non possunt amplius converti 6 in usus profanos, quia semel Deo dicatum non est ad usus humanos ulterius transferendum, textu expresso in cap. *Semel* 51 de Reg. iuris in 6, et concordat c. *Quae semel* 4, caus. 29, quaest. 3. Nec ad alios usus, quam quibus 7 dedicatae sunt, transferri debent, c. *Vestimenta* 42, et can. *Ad nuptiarum* 43 de Consecr., dist. 1.

Vestes sacrae, cum fuerint vetustate consum- 8 ptae, incendio dandae sunt, et cineres in baptisterio, vel alio loco abdito et honesto condi debent, can. *Altaris palla* 37 de Consecrat., dist. 1.

Clerici quibus vestibus uti debeant? Vide 9 verb. *Clericus,* artic. 1, a num. 13, usque in finem.

Vestis clericorum usque ad annum 500 nul- 10 latenus distincta erat a vestibus laicorum. Ursaya in Miscellaneo 2, litt. V, num. 24, ex Thomassino, de veteri et nova Ecclesiae disciplina.

Quae sint vestes necessariae pro celebratione 11 Missae? Vide verb. *Missa,* art. 10.

12 Quis possit illas benedicere? Vide verb. *Benedictio,* art. 1, a n. 17 ad 21, et verb. *Vasa sacra,* n. 2 et 3.

13 Illicitum est uti vestibus infidelium, quae alium usum non habent, quam quod sint signa falsae religionis, seu falsi cultus. At vero licitum est uti infidelium vestibus, quae alium aliquem usum habent, quam profitendae falsae religionis aut falsi cultus, praesertim si subsit iusta causa, v. gr. ad evitandum aliquod grave periculum, ad eludendos hostes, ad obtinendam victoriam, vel propter defectum alterius vestimenti, et huiusmodi [1]. *Communis,* cum S. Thoma, 2-2, qu. 169, art. 2, ad 3, ubi sic expresse dicit: *Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causa se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliquid aliud huiusmodi* [2]. Et ob id faciunt duo sequentes versiculi relati a Glossa in c. *Clericus* 5 de Vita et honestate clericorum, verb. *Relaxaverint,* ibi:

> Tutius ut peterem laici sub imagine Romam,
> Fas fuit ut sinerem luxuriare comam.

14 Afferuntur alii notabiles versiculi quoad vestem, relati ex aliis ab Ursaya in Miscellaneo 2, litt. V, n. 26, ibi:

> Vir bene vestitus pro vestibus esse peritus
> Creditur a mille, quamvis idiota sit ille,
> Si careas veste, nec sis vestitus honeste,
> Nullius es laudis, quamvis scias omne, quod audis.

15 Quidam theologus, qui prius humiliter indutus, male fuerat receptus in suo monasterio, rediens deinde cum pretiosa cappa, splendide receptus et honorifice tractatus fuit, qui postea in capitulo multas gratias agit cappae suae. Fagnanus in cap. *Episcopalia,* num. 32 de Privileg.; Ursaya, Miscellaneo 2, litt. C, num. 33.

16 Alia ad rem. Vide verb. *Benedictio,* verb. *Clericus,* verb. *Femina,* verb. *Missa,* et verb. *Paramenta.*

17 Affertur novissimum edictum, quo sub certis poenis praecipitur, cadavera ecclesiasticorum in funeralibus officiis exponi induta sacris vestibus eorum ordini congruentibus, et cadavera quorumcunque etiam nobilium et magnatum deferri ad ecclesiam cum feretro praecedente cruce; non autem cum rhedis, aliisve vehiculis:

Gaspero per la misericordia di Dio Vescovo di Sabina, della S. R. C. Card. di Carpegna, della Santità di Nostro Signore vicario generale, ecc.

Avendo la Santità di nostro Signore sotto li 9 del prossimo passato mese fatto alcune provvisioni circa le processioni dei funerali, e le esposizioni dei cadaveri nelle chiese, le quali di nuovo conferma, e volendo, che in tutta la funzione dei detti funerali ed esequie si osservi puntualmente il rito di questa Santa Romana Chiesa, ordina a tutti i RR. parochi, superiori delle chiese secolari e regolari, ed in qualsivoglia modo privilegiati, sagrestani, ed altri a chi spetta, di non permettere, che i cadaveri degli ecclesiastici secolari, particolarmente de' sacerdoti, come anche de' diaconi e suddiaconi si trasportino dalle proprie case alle chiese, ovvero in queste si esponghino vestiti di qualunque altro abito, sia di compagnie o religioni, ma con le vesti sacre secondo il loro ordine in conformità della disposizione del Rituale Romano, tit. *de Exsequiis,* sotto pena ai suddetti della perdita di tutti gli emolumenti funerali, ed altre a nostro arbitrio.

Di più ordina la Santità sua, che nel trasportare dalle case alle chiese i cadaveri di tutte le persone di qualsivoglia stato, grado e condizione, anche titolate, o sia di giorno, o di notte con la dovuta licenza, si osservi parimente la disposizione del detto Rituale Romano nel tit. suddetto, § *Constituto tempore;* che si portino processionalmente con la croce avanti *parocho praecedente feretrum cum luminibus,* e però proibisce di trasportarli in qualsivoglia altra maniera, particolarmente dentro i cocchi o carrozze, sotto pena agli Eredi in caso di contravvenzione di scudi 500 da applicarsi in opere pie, ed al parroco, se ciò permetterà, della perdita degli emolumenti, che se li devono, ed altre a nostro arbitrio. Dato questo dì 4 Febbraio 1705.

---

[1] Vestes infidelium, aut nationales sunt, vel religionis distinctivae, vel denique falsae religionis protestativae. Nulli dubium, quin primi generis vestes adhiberi queant, semota quacunque culpa, quemadmodum inconcussum est apud theologos omnes, si unum vel alterum excipias, nunquam licere uti vestibus tertii generis, cum in se falsae religionis professionem includant. – Moveri duntaxat posset controversia de vestibus ad secundum genus spectantibus. Disceptarunt olim theologi, uti videre licet apud Cardinalem de Lugo in tractatu de Fide, q. 14, sect. 5. Verum hodie extra controversiae aleam est positum, illicitum prorsus esse talibus vestibus uti, quacunque ex causa, nisi forte in theatris aliisque spectaculis.

[2] Ita concludit Bened. XIV, de Syn. dioec., l. 63, cap. 20, num. 25: *Si quod adsit,* inquit, *indumenti genus, quod ex forma, usu aliisve adhaerentibus, habeatur veluti tessera, sive nota, quae religionem a religione secernat, nunquam eo uti licebit.* Ratio intrinseca est, quia haec important simulationem religionis, quae mendacium includit. Mendacium porro semper est malum, nec unquam cohonestari potest, et a fortiori cum de fide agitur. Hac doctrina corrigenda est Ferraris sententia sub hoc numero explicata, ubi perperam adducitur S. Thomae patrocinium, qui in loco citato loquitur de vestibus mulierum. (Nota Romani Theologi).

18 Catechumeni non ante, sed post baptismum veste candida sunt induendi, c. *Post Baptismum* 91, et c. *Accepisti* 92, dist. 4 de Consecr. Et sic expresse statuit Bened. XIII in Concil. Rom., tit. 26 de Baptismo, c. 2.

19 Vestis talaris usus an, quibus, et sub qua poena praecipi valeat ab Episcopis? Quamvis enim Sacrum Concilium Tridentinum, sess. 24, cap. 6, de Reform., verbis expressisnon iniunxerit ecclesiasticis personis usum vestis talaris, sed solum iusserit deferri habitum *eorum ordini et dignitati congruentem, et iuxta Episcopi ordinationem ac mandatum;* nihilominus Sac. Congr. Conc., rata semper habere consuevit Episcoporum decreta de usu vestis talaris; et praesertim in Hortana, 8 Iul. 1690, ubi proposito dubio: *An edictum, seu praeceptum Episcopi sustineatur?* Rescriptum fuit, *Secretario, Ad mentem, quae sic explicata fuit; sustineri edictum, sacerdotes teneri semper incedere in habitu talari, et clericos, maxime in functionibus ecclesiasticis; et quoad poenas Episcopus moderate procedat;* in lib. 40 Decret., p. 435. Rursus in Ostunen. *Synodi,* 6 Iul. 1697, ad 7 dub. respondit, *servandum esse decretum proxime relatum in Hortana,* ut in lib. 47 Decret. post pag. 294. Sic quoque in Milevitana *Synodi,* 4 Iun. 1707, ad 27 dub. prodiit rescriptum: *Constitutionem synodalem sustineri cum licentia tamen gratis danda;* ut in lib. 57 Decr., pag. 205. Itidemque in Ruben. *Habitus talaris,* dubium hoc: *An edictum super delatione habitus talaris in ecclesiis illarumque ingressu sustineatur?* Ita resolutum fuit: *Sustineri moderatis poenis arbitrio eminentissimi praefecti,* qui sic declaravit: *Nos ad mentem eiusdem Sacrae Congr. nobis expressam, declaramus a supradicto edicto Episcopi delendas esse contra inobedientes, videlicet quoad sacerdotes, poenam suspensionis ipso facto incurrendae; quoad clericos, poenam quod non possent promoveri ad ordines sacros, nec admitti ad beneficia quamvis de iurepatronatus; et quoad sacristas, poenam suspensionis; et respective quoad clericos, poenam interdicti ab ingressu Ecclesiae. Et loco praedictarum poenarum mulctandos esse in quinque libris cerae albae laboratae, et in subsidium suspensionis et interdicti, ferendae sententiae respective;* ut in lib. 58 Decr., pag. 238. Recentius vero in Sorana *Edicti,* 20 Maii 1719, rescriptum fuit, *Servandum esse edictum,* ut in lib. 69 Decr., pag. 291. Et denique in Marsicen. cum Episcopus simile promulgasset edictum; sed dum clerici ad sacrum subdiaconatus ordinem essent promovendi, exigeret ab eis iusiurandum de edicto observando, Sacra Congr. die 15 Decembr. 1631, rescripsit: *Servetur edictum Episcopi, sed non exigatur praestatio iuramenti.* Et in Salernitana *Edictorum,* 27 Sept. 1732, ad 3 dub.: *An dignitates et canonici cathedralis cogi possint ad incedendum in habitu talari usque ad occasum solis, excepta tamen occasione eundi ad loca ruralia; et quatenus affirmative?* Respondit: *Affirmative.* Et consimiliter respondit Sacra Congr. Episc. et Reg., die 1 Oct. 1728, in Monopolitana, approbando huiusmodi edictum ab Episcopo latum. Sic expresse apud tomum quintum Thesauri Resolutionum Sac. Congr. Conc., in Salernitana *Edictorum.*

Et apud Ursayam, tom. 5, part. 2, disceptat. 16, n. 68, habetur haec celebris resolutio Sacrae Congreg. Episc. et Regul., in Callien. *Synodi,* 20 Ian. 1720, in qua multa fuerunt resoluta dubia; et ad rem dicta die 20 Ianuarii 1720, fuit Episcopo Galliensi scripta epistola vulgari idiomate inter alia continens, ut sequitur: *Che precetti a tutti gli ecclesiastici di dover vestire con abiti lunghi fino ai piedi, quando celebrano la S. Messa, o intervengono nelle sagre funzioni solamente, tanto d'estate come d'inverno, sotto pena di sei giorni di carcere formale per ciascheduna volta, che si contravvenga, e quando vi fossero recidivi, possa estendere detta pena anche fino a dieci giorni; tollerando però, che quando non intervengano a dette funzioni ecclesiastiche, possano usare abiti più corti, purchè sieno decenti e modesti, e che proibisca ai clerici poter usare abiti secolareschi, con manicone, e saccoccie alla moda, sotto pena di due libre di cera bianca lavorata per ciascheduna volta.* 20

Affertur lepida observatio de veste talari, ratione cuius multi sine abbatia passim vocantur abbates, teste Lubin., de Abbat., Ita in Monit. ad Lectorem, § *De abbatum numero,* sequentibus verbis: *His vero novissimis temporibus, tum curialium vanitate, tum adulatione amicorum, et plebis ignorantia infinitus evasit, ut stultorum, sic abbatum numerus, adeo ut homo talari veste indutus, ab omnibus abbas aestimetur et appelletur, qui fatuorum more sibi blandiens, de vano titulo gloriatur, et ex solius familiae nomine nova, sed chimerica creditur abbatia.* Indeque in Urbe lepide distinguuntur abbates in duas species, quarum una creatur a dataria, alia vero a sartoribus, qui eo ipso, quod alicui habitum ecclesiasticum faciunt, dicuntur ei dare titulum se faciendi vocare abbatem: quapropter S. M. Innocentius XI, cuidam nobili Romano petenti ecclesiasticum beneficium, eo praetextu, ut posset denominari abbas, serio respondit, non esse opus ad dictum effectum obtinere aliquod beneficium, ex quo satis erit habitum deferre ecclesiasticum; sic expresse refert et sequitur Ursaya, lib. 3 Inst. crim., tit. 4, n. 5 et 6, improbans cum aliis, quod iam omnes presbyteri ratione solius vestis vocentur abbates. 21

Sacrae vestes cuiusque dignitatis seu ordinis gestandae sunt a clericis Synodo interessentibus, 22

ut ex antiquis Synodorum constitutionibus, et more moderno erudite tradit Benedictus XIV, de Synodo dioecesana, lib. 3, cap. 11, n. 1,
23 2 et 3. Et in primis Episcopus in Congregationibus antesynodalibus in aedibus episcopalibus fieri solitis praesidet indutus habitu praelatitio, rocchetto scilicet et mozzetta; cum ad ecclesiam accedit Synodum incoepturus, aut prosecuturus incedit indutus cappa; priusquam preces recitet, quae cuiusque sessionis initio dicendae sunt, praeter superpelliceum, amictum et stolam, induit pluviale rubrum. In solemni supplicatione seu processione, quae cum universo clero in Synodi initio et fine per Urbem institui solet, pergit indutus alba stola, pluviali rubeo, mitram pretiosam et pastoralem baculum deferens, et has easdem vestes in sessionibus synodalibus retinet. Idem, l. c., n. 3, ex Caeremoniali Episcop., lib. 1, c. 31, et Ga-
24 vant., in Praxi Synodi dioecesanae, c. 13. Secunda autem die Synodi recitat consuetas preces defunctorum in pluviali nigro; et tertia die assistit Missae cum stola et pluviali albo. Idem, lib. 6, c. 1, n. 4.

25 Pallium vero nec Archiepiscopus, nec Episcopus ius pallii habens, gestare possunt extra ecclesiam, et extra Missarum solemnia. Idem, lib. 3, cap. 11, num. 4. Vide tradita in tom. 1, v. *Archiepiscopus,* art. 3, n. 23 ad 25.

26 Nec in omnibus missis; sed Archiepiscopus eo uti potest, dum solemnem Missam celebrat in Synodo provinciali. Idem, ib., num. 6, et expresse Caeremonial. Episcop., lib. 1, c. 31, ibi: *Cantabitur Missa de Spiritu sancto solemniter per Archiepiscopum, qui in ea utetur*
27 *pallio.* Et de facto in Conciliis provincialibus pallio usos fuisse S. Carolum Borromaeum Mediolani, et Bened. XIII, dum erat Archiepiscopus Beneventi, tradit Card. Petra, tom. 5 in Constit. 3 Pii II, sect. unica, num. 32. Vide d. tom. 1, verb. *Archiepiscopus,* art. 3, n. 27.

28 In Missa autem solemniter celebranda in Synodo dioecesana, nec Archiepiscopus, nec Episcopus palli usum habens, potest ipso uti, ut indubitanter asserit idem Bened. XIV, cit. lib. 4, c. 11, n. 6, dicens expresse, quod pallii usus pro die Synodi dioecesanae nusquam reperitur Archiepiscopo aut Episcopo usum pallii habenti
29 concessus. Unde Gavant., in Praxi dioecesanae Synodi, c. 13, satis apposite scripsit: *Habitus Episcopi in Missa synodali erit pontificalis et coloris rubei. Si celebrat solemniter, assumit omnia paramenta usque ad pallium exclusive.* Quod etiam notavit Pax Iordan., tom. 2, lib. 8, tit. 2, n. 92. Episcopus, etsi Missam in Synodo non celebret, omnia habere debet pontificalia ornamenta, eique assistunt diaconus et subdia-
30 conus cum dalmaticis. Idem, ib., n. 9. Qui tamen, lib. 5, c. 1, n. 3, vult quod Episcopus per seipsum Missam celebret, ut illi imponit recens pontificale, quod prodiit auctoritate Clementis VIII, ubi Episcopo et non alteri dicitur: *Paratus in sede celebrat Missam de Spiritu sancto.* Nec satis est, ut Episcopus Missam privatam faciat, sed omnino decet, ut solemni et pontificali ritu celebret. Sic quidem 31
S. Carolus Borromaeus in Concilio provinciali Mediolanensi IV, part. 2, tit. *Quae pertinent ad sanctissimum Missae sacrificium,* pag. 152, dies enumerans, quibus Episcopus *Patrum monimentis et veteri, eoque comprobato rituum, caeremoniarumque Romanarum codice* sacra mysteria solemni celebritate et pontificio apparatu perficere debet, primam quoque dioecesanae Synodi diem inter illas recenset. Sic ille 32
expressis verbis.

Vicarius generalis in Synodo dioecesana, si 33
protonotarius sit apostolicus, utitur vestibus huius muneris, rocchetto scilicet et mantelletta. Et si ea careat praerogativa, utitur vestibus quibus per urbem incedere solet. Si autem sit de gremio capituli, in Missa et solemnni supplicatione utitur vestibus canonicalibus; in sessionibus vero synodalibus, illis depositis, proprias assumit. Idem, ibid., n. 7, ex Gavanto, cit. c. 13, n. 11 et 12.

Dignitates cathedralis, Episcopo solemniter 34
celebranti assistunt indutae pluviali; canonici presbyteri casula, diaconi et subdiaconi dalmaticis, ubi iuxta Tridentini decretum, sess. 24, c. 13, de Reform., sit facta praebendarum divisio. Ubi autem ea divisio nondum est facta, omnes canonici uti solent pluviali. Idem, ib., n. 8, ex Gavanto, l. c., num. 2. Coadiutores 35
canonicorum ecclesiae cathedralis utuntur vestibus, quibus in choro uti consueverunt. Vicarii 36
foranei et archipresbyteri seu praepositi rurales in aliquibus dioecesibus, aut pluviale, aut aliud ornamentum assumunt, quo a caeteris distinguantur; in aliis autem nullum obtinent speciale insigne. Parochi quoque alicubi praeter 37
superpelliceum seu cottam, gestant capuccium, alibi stolam. Caeteri de clero utuntur duntaxat 38
superpelliceo. Idem, ib., n. 8, ex Gavanto, cit. c. 13. Recte tamen cum ipso concludens, standum esse in his omnibus locorum consuetudini.

Si Episcopus in Synodo Missam privatim, 39–
vel nullatenus celebret (quod tamen iuxta supra 42
tradita, improbatur). Canonici cathedralis utuntur duntaxat vestibus choralibus. Et ei interessenti, ut debet, Synodo omnibus ornato pontificiis insignibus, assistunt diaconus et subdiaconus cum dalmaticis, perinde ac si Missam celebranti inservirent, ut praescribitur in Pontificali Romano; Idem, ib., n. 9; Gavant. et Pax Iordan., l. c., dignitates et canonici cathedralium habentes per apostolicum privilegium usum Pontificalium, in Synodo, dum Episcopus Missam celebrat, processio peragitur et synodales sessiones habentur, possunt uti sola mitra cum vestibus aliorum canonicorum propriis, non vero cum aliis indumentis pontifi-

calibus; cum enim praepositus collegiatae Sanctae Agathae civitatis Cremonae vellet Cremonensi Synodo interesse indutus pontificalibus ornamentis, quorum usum illi caeteroquin competere nullus dubitabat, eique opponeret Episcopus, proposito dubio in Sacra Congregat. Conc.: *An praepositus S. Agathae possit ultra usum mitrae in cathedrali et actionibus synodalibus uti baculo, aliisque pontificalibus ex laminis aureis cum separato genuflexorio, et sede occasione celebrationis Missae in Synodo?* Sacra Congregatio die 5 Aprilis 1720, respondit: *Negative, excepto usu mitrae simplicis in actibus synodalibus tantum.* Iterumque causa proposita die 4 Augusti 1733, Sacra Congreg. stetit in decisis, excepta qualitate mitrae, quam dixit posse a praeposito gestari aurifrisiatam. Idem, ib., num. 11 et 12, ubi subiungit, quod credere fas est, ideo quoad hoc Sacram Congregationem sententiam mutasse, quia deprehensum fuit, praepositum exemptum esse ab Episcopi iurisdictione. Caeteri quippe mitrae usum sibi a Sede Apostolica concessum habentes, si Episcopi iurisdictioni subiaceant, in episcopali Synodo mitram simplicem duntaxat, et non aurifrisiatam gestare permittuntur, iuxta apertam decisionem Clem. IV in cap. *Ut apostolicae* de Privil. in 6, ibi: *De Fratrum nostrorum consilio praesenti decreto statuimus, ut abbates et alii, quibus mitrae usus est ab eadem Sede concessus, exempti quidem in provincialibus Conciliis et episcopalibus synodis (quibus nonnulli eorum interesse tenentur) mitris tantummodo aurifrisiatis, non tamen aureas vel argenteas laminas, aut gemmam habentibus, uti possint; non exempti vero simplicibus et albis, ac planis utantur. In aliis vero locis exemptis et non exemptis, mitris liceat illis uti, prout concessa eis ab eadem Sede indulta permittunt.* Unde canonici, et alii, qui nobiliori mitra in aliis actibus et functionibus ecclesiasticis ex privilegio utuntur, si eamdem in Synodo deferre gestiant, concludenter probare debent, id etiam honoris sibi specialiter et expresse, et quidem post Clem. IV, fuisse a Sede Apostolica concessum.

43 Vestis clericorum statui conveniens est talaris. Hinc fere omnia celebrata Concilia post Tridentinum clericos coegerunt ad gestandam vestem talarem, et quidem nigri coloris. In Concilio provinciali Mediolanensi 1, part. 2, sanctus Carolus Borrhomaeus de clericorum vestitu loquens ait (part. 1 Act. Eccl. Mediolan., pag. 18): *In omni vestitu color tantum niger adhibeatur... externa vestis simplex et talaris est.* In Concilio Mediolan. anni 1570, tit. de Vita et honest. clericor., c. 3 (tom. 10 Collect. Hard., col. 1195) iubentur clerici maiorum ordinum, cum in publicum prodeunt, gestare *vestem talarem.* Concilium Remense anni 1583, tit. de Clericis in genere, num. 8 (ib., col. 1292): *Veste ecclesiastica, eaque talari ac decenti utantur omnes clerici.* Conc. Burdigalense eiusdem anni tit. 1, sess. 21, (ib., col. 1359), cap. 2: *Vestes eorum sint talares.* Quodque notabilius est, Concilium provinciale Narbonense anni 1602, cap. 41, (tom. 11 Collect. Hard., col. 44), clericos etiam noctu incedentes ad deferendam vestem talarem coegit: *Noctu incedentes ex rationabili causa, togas talares deferent.* Conciliis provincialibus concinunt innumerae Synodi dioecesanae congestae a Genetto, Theolog. moral., tom. 1, tract. 1, cap. 9, et in Append. ad Synodum Fulginatensem Episcopi Baptistelli, pag. 171 et seq. Unde sacrorum canonum rigorem non augent, sed emolliunt synodales constitutiones, quae obligationem deferendi vestem talarem a pluribus Conciliis omnibus clericis generatim impositam, ad solos limitant clericos maiorum ordinum aut ecclesiasticum beneficium possidentes. Et maiori adhuc indulgentia lenitum reputari debet episcopale edictum, solos compellens sacerdotes ad eam saltem induendam, cum ecclesiam ingrediuntur sacris operaturi, cuiusmodi est illud, quod promulgavit Benedict. XIV, uti Archiepiscopus in dioecesi Bononiensi. Sic idem expressis verbis, loco cit., lib. 7, cap. 19, n. 3 et 4. Qui, ib., num. 1, testatur quod ecclesiastici omnes, qui adversus consimiles sanctiones uti nimio rigore conspersas dictitantes provocarunt ad Sacram Congregationem Concilii, semper succubuerunt, uti videre est in notificatione 81, et in Epistola pastorali bo. me. Cardinalis Lanfredini, edit. in civitate Aesina 1740, pag. 187 et seq.

Et quidem merito succubuerunt reclamantes 44–
contra tam iustas sanctiones; imo severe pu- 47
niri deberent, qui vestes proprio non congruentes ordini deferunt, contra expressum decretum Conc. Trid., sess. 14, c. 6 de Reform., ibi: *Quia vero, etsi non habitus faciat monachum, oportet tamen clericos vestes proprio congruentes ordini semper deferre, ut per decentiam habitus extrinseci, morum honestatem intrinsecum ostendant,* etc. Unde contra ecclesiasticas in hoc delinquentes iam dixerat S. Bernardus, de Considerat. ad Eugenium III, lib. 3, c. 4: *At forma haec vestium deformitatis mentium et morum indicium est. Quid sibi vult, quod clerici aliud esse, aliud videri volunt? Id quidem minus castum, minusque sincerum. Nempe habitu milites, quaestu clericos, actu neutrum exhibent, nam neque pugnant ut milites, neque ut clerici evangelizant,* et contra alios magis adhuc in forma vestium delinquentes S. Hieronymus scripsit ad Eustochium epist. 22. *Tales cum videris, sponsos magis existimato, quam clericos*[1].

[1] Porro licet Sirmondo, Thomassino, allisque ultro concedatur, quinque prioribus Ecclesiae saeculis civiles

VIATICUM

Summarium.

1. Viatici nomine quid veniat? - 2. Viatici nomen unde veniat. - 3. Eucharistia danda infirmis nuncupatur viaticum. - 4. Tenetur aegrotus in mortis periculo constitutus sumere sacrum Viaticum, quamvis non sit ieiunus. - 5. Sumere Eucharistiam per modum Viatici quid sit. - 6. Licet aegrotus sit ieiunus, recte adhibetur ad hunc formula: *Accipe viaticum*. - 7. Qui mane communicavit ex devotione, si superveniat periculum mortis, an teneatur eadem die per modum Viatici communicare. *Remissive*. - 8. In eadem infirmitate, et si non teneatur, potest tamen aegrotus post 6, 7 vel 8 dies repetere Viaticum non ieiunus, dummodo nequeat ieiunus sumere, et periculum mortis recurrat. Imo secundum aliquos duobus diebus continuis. - 9. Viaticum dari debet etiam in die Parasceves. - 10. Alia ad rem ad n. 18.

1 Viatici nomine apud profanos scriptores intelligitur cibus et pecunia, quae in viam seu iter peragendum praeparantur. Unde apud Plautum, teste eruditissimo Patre Gobat, tom. 1, tract. 4, n. 180, dicitur viaticus is, qui sibi 2 prospexit de rebus necessariis profectioni. Viatici enim nomen venit a voce *Via,* et sumit annominationem a cibariis, quae a viatoribus 3 ad iter agendum praeparantur. Hinc a sacris scriptoribus divina Eucharistia identidem nuncupatur *Viaticum*. S. Thomas 3 p., q. 73, art. 4 in corpore, ibi: *In quantum scilicet hoc sacramentum est praefigurativum fruitionis Dei, quae erit in patria, secundum hoc dicitur viaticum, quia hic praebet nobis viam illuc perveniendi;* et sic expresse vocat ipsum concilium Carthaginense relat. in can. *Is qui* 8, caus. 26, q. 6, et Concilium Nicaenum relat. in can. *De his,* ead. causa et quaestione, ubi statuit: *Ut si forte quis recedat ex corpore, necessario vitae non defraudetur Viatico* [1].

4 Tenetur aegrotus in mortis periculo constitutus, tum iure ecclesiastico, tum divino, sacrum Viaticum sumere, quamvis non sit ieiu- 5 nus. *Communis*. Sumere Eucharistiam per *modum Viatici* est ipsam sumere eo tempore, quo pro mortis periculo obligat praeceptum. Vasqu., tom. 3, in 3 p., disp. 214, n. 17. Hurtad. de Euchar., disp. 10, diff. 2; Gob., l. c., n. 181, et alii.

6 Et licet aegrotus sit ieiunus, recte adhibetur adhuc formula *Accipe Viaticum,* etc., cum non minus sumat Eucharistiam per *modum Viatici* aegrotus ieiunus, ac non ieiunus, ex quo viaticum sit praeparatio pro via ad coelestem patriam brevi aggredienda, tam a ieiuno quam a non ieiuno; viatici enim nomen ex dictis supra, n. 2 et 3, venit a voce *Via,* et sumit annominationem a cibariis, quae a viatoribus ad iter agendum praeparantur.

Qui mane communicaverit ex devotione, si 7 superveniat periculum mortis, an teneatur eadem die per modum Viatici communicare? Vide verb. *Eucharistia,* n. 36.

In eadem infirmitate, etsi non teneatur, 8 potest tamen aegrotus post 6, 7 vel 8 dies repetere Viaticum non ieiunus; dummodo nequeat ieiunus sumere, et periculum mortis recurrat. Vide, ibid., n. 37. Imo, ut habet Ursaya ia Miscellaneo 1, litt. V, n. 28, Viaticum potest dari infirmo duobus diebus continuis: Card. Brancat. de sacro Viatico in extremo vitae periculo exstantibus exhibendo, secutus a Coronello in Bibliotheca universali, litt. B, n. 2807, fol. 1037, ubi quod ita practicavit Philippus IV, Hispaniarum rex.

Viaticum dari debet etiam in die Parasceve, 9 sed nullatenus ipsa potest sanis praeberi Eucharistia. Sacra Rituum Congregatio 19 Februarii 1622.

Viaticum corporis Christi non est ad infir- 10 mos deferendum, qui cum illud sumere impediantur, adorationis vel deosculationis causa ad se deferri expostulant. Benedict. XIV, constitut incip. *Cum, ut recte,* § 12 et 13. Et id iam nos tradidimus in tom 3, verb. *Eucharistia,* n. 50.

Morituro impotenti Eucharistiam sub specie panis deglutire, non potest sacramentum administrari sub specie vini, neque sub specie panis intincti in vino consecrato, sed omnino relinquendus est non refectus sacra communione, cum praeceptum Viatici non obliget, nisi cum ministrari potest ritu ab Ecclesia non prohibito; iste vero ritus ab Ecclesia Latina omnino prohibetur. Vicissim autem licite administratur sub specie panis vino vel aqua

---

clericorum vestes modestia tantum, non forma, a communibus laicorum vestibus discrepasse, ne suspicari quidem possumus, unquam licuisse Christianae religionis ministris divina celebrare mysteria sine specialibus, atque ad eum tantummodo usum destinatis sacris indumentis. Vide praeter Bonam, Honoratum a S. Maria in suis animadversionibus in regulas, et usum critices., t. 2, diss. ubi disputat: de Usu sanctarum vestium in mysteriorum divinorum administratione, et Benedictum XIV, de Sacr. missae, lib. 1, cap. 7 seq.

[1] Non sine tintinnabuli pulsatione a scholastico seu campanario facienda, deferendum esse Viaticum statuunt plura concilia. Apud Albericum in Chronico ad ann. 1200 exstat ea de re peculiare statutum Guidonis Cardinalis, et Apostolicae Sedis Germania legati. Sed de varia in deferendo ad aegrotos Viatico disciplina consule praeter Baronium in Martyrol. ad d. 18 Kal. Sept., Bonam, Rerum Liturgic. lib. 2, cap. 17, § 5; Martenium aliosque: eminentissimum Garampium in vita B. Clarae Ariminensis p. 187 et 509, et t. 3 Bibl. Ritual.; Zaccarian., Maldonatum disp. 3, p. 164 seq.

non consecrata madefacti, ut facilius deglutiatur. Bened. XIV, de Sacrif. miss., lib. 3, cap. 19, § 6.

11 Constitutio *Unigenitus* tantam sibi vindicat auctoritatem et obsequium, ut eidem publice refragantibus, veluti notoriis ac publicis peccatoribus, denegandum sit sanctissimum Viaticum. Bened. XIV, const. incip. *Ex omnibus,* § 3. Publici autem atque notorii sunt refractarii in casu, de quo agitur, quicunque per sententiam a iudice competente prolatam, rei declarati sunt, eo nomine, quod debitam praedictae constitutioni *Unigenitus* venerationem, obsequium et obedientiam contumaciter denegaverint: quicunque etiam se huiusmodi contumaciae reos in iudicio confessi sunt, ac praeterea illi qui, quamvis nec a iudice condemnati, neque reatum suum in iudicio confessi fuerint, nihilominus, vel eo tempore, quo sacrum ipsum viaticum suscepturi sunt, propriam inobedientiam et contumaciam adversus constitutionem *Unigenitus* sponte profitetur, vel in anteactae vitae decursu aliquid evidenter commisisse noscuntur, manifeste oppositum venerationi, obsequio et obedientiae eidem constitutioni debitae, in eoque facto moraliter perseverare, quod ita vulgo cognitum est, ut publicum scandalum inde exortum non adhuc cessaverit. Sunt verba praecisa dictae constitutionis sub § 4.

12 In re autem dubia, quam regulam sequi debeant sacramentorum ministri, tradit Pontifex, ibid., § 8 et 9, his verbis: Hoc itaque primum advertere debent, an scilicet ei, qui extremum viaticum postulat, cum antea ad sacram mensam accederet, Paschali praesertim tempore, a loci illius parocho, ubi degebat, Eucharistica communio administrata fuerit; si enim haec illi in vita non fuerit denegata, argumento id erit, aut hominem illum ab omni labe immunem, aut saltem non vere notorium peccatorem reputatum fuisse, indeque sequetur, sacrum Viaticum eidem in exitu vitae publice postulanti denegari non posse; nisi forte, postquam olim ad eucharisticam mensam admissus fuit, et ante id tempus, quo postrema sacramenta requirit, aliquid commississe noscatur, quo publici et notorii peccatoris notam, iuxta praemissa, contraxerit.

13– Ubi autem ex hac facti specie certum ipsis
14 non suppetat fundamentum, cui insistere valeant, aliunde vero valide adversus aegrotum praesumptiones et indicia gravia et urgentia militant, ob quae obortum sibi scrupulum rationabiliter deponere nequeant; in his rerum circumstantiis, oportet eos, remotis arbitris, aegrotum alloqui, eique cum omni lenitate et mansuetudine, non tanquam disputantes, eumque convincere volentes, ostendere quae et qualia sint indicia, quae suspectum reddunt ipsius vitae tenorem; rogantes eum, et obsecrantes, ut resipiscat, in eo saltem temporis articulo, a quo aeterna ipsius salutis sors pendet; eidem praeterea demonstrantes, quod quamvis ipsi parati sint sanctissimum corporis Christi Viaticum ei ministrare, non ideo tamen tutus ipse erit ante tribunal Christi, sed potius novi et horrendi criminis reum se constituet, ex quo iudicium sibi manducavit, et bibit: caeterum se non alia de causa sacramentum corporis Christi eidem ministraturos, nisi, ut Ecclesiae iubenti obtemperent, quae praeter eam, quam habet, curam, ut scandala publica antevertat, pro sua etiam pietate, aegroti ipsius infamiam praecavere studet, licet peccatorem in conspectu Domini reputet, non tamen in proprio tribunali publicum atque notorium peccatorem agnoscit. Haec ille § 8 et 9 citatae constitutionis merito integraliter perlegendae et observandae, quam idcirco ad litteram hic subnectimus:

BENEDICTUS Papa XIV

Venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinal., ac Archiep., et Episcopis regni Galliarum in novissimis comitiis cleri Gallicani congregatis, salutem et apostolicam benedictionem.

Ex omnibus Christianis orbis regionibus, ad quas imposita imbecillitati nostrae pastoralis cura protenditur, cum multa saepe ad nos deferantur, quae animum nostrum pro omnium singularumque ecclesiarum statu sollicitum et anxium habeant, vix tamen aliunde nobis maiores perturbationes, atque doloris causae acciderunt, quam ex gravissimis controversiarum et dissensionum incommodis, quibus florentissimum istud regnum, et catholicam Gallorum nationem aliquot ab hinc annis iactari cognovimus. Neque sane destitimus hoc toto perturbationum vestrarum tempore Deum optimum maximum enixe rogare, ac interpositis etiam aliorum precibus orare atque obsecrare, ut ipse, qui Deus pacis est, veram solidamque tranquillitatem turbatis ecclesiis vestris reddere dignaretur. Saepe etiam, datis ad charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Galliarum regem Christianissimum apostolicis litteris illius opem et brachium ad ecclesiasticae pacis tutelam atque praesidium implóravimus. Iis autem, qui ad nos et ad Sedem Apostolicam de rebus istis recursum habuerunt, ea semper responsa dedimus, quibus nos promptos paratosque declaravimus, pro pace Ecclesiae Gallicanae quam sincera et constanti dilectione posequimur, quidquid nobis vitae superesse posset, libenter impendere, atque omnia quae nobis agenda proponerentur, et aggredi, et urgere, dummodo eiusmodi consilia essent, quae ad repellendum malorum germen apta et idonea dignoscerentur, et quorum exsecutio cum spe prosperi eventus susci-

pienda, et ad intentum finem utiliter processura videretur.

Gravem atque diuturnam de rebus vestris sollicitudinem, qua hactenus affecti fuimus, non parum sublevarunt litterae e Gallicani cleri comitiis die 21 Octobris elapsi anni ad nos scriptae, quas quidem legentes, vestram, venerabiles fratres, firmitatem atque constantiam, vestram perspeximus perfectam consensionem in custodiendo verae sanaeque doctrinae deposito, et in retinenda, quam semper maiores vestri professi sunt, erga Apostolicam B. Petri Sedem, Catholicae unitatis centrum, observantia et veneratione. Neque enim ullam inter vos dissensionem vigere comperimus quoad canonicas regulas et principia, sed scissuras tantummodo esse inter vos in deligendis statuendisque mediis quibus utendum necessario est, ut eadem communia principia in usum deducantur. Quod quamvis optandum fuisset longe abesse a conventu vestro, haud tamen mirum videri debet, scientibus, id alias inter sacros Antistites et doctrina et morum sanctitate conspicuos, in gravissimarum rerum tractatione evenisse. In magnam autem praeconceptae consolationis nostrae accessionem sese obtulit eximia Christianissimi regis pietas et religio, cum haereditario ipsius in hanc Apostolicam Sedem obsequio coniuncta, quae non in recentioribus tantummodo illius litteris, quas die 19 Decembris eiusdem elapsi anni, praedictam cleri epistolam huc mittens, ad nos dedit, sed in caeteris quoque omnibus ab eo conscriptis praeclare enituit: in quibus testari possumus atque debemus, nos semper illius regii animi sensus eos plane deprehendisse, qui maxime decebant orthodoxum principem, et vera in deum religione, et sincera erga Romanam Sedem pietate praeditum, eumdemque pacis atque concordiae in suis regnis restituendae et conservandae amantissimum.

Tanta est profecto in Ecclesia Dei auctoritas apostolicae constitutionis, quae incipit *Unigenitus,* eademque sibi tam sinceram venerationem, obsequium et obedientiam ubique vindicat, ut nemo fidelium possit, absque salutis aeternae discrimine, a debita erga ipsam subiectione sese subducere, aut eidem ullo modo refragari. Hinc porro consequitur, ut in ea, quae exorta est, controversia, utrum huiusmodi refractariis sanctissimum corporis Christi Viaticum expetentibus denegari debeat, sine ulla haesitatione respondendum sit, quoties praedictae constitutioni publice et notorie refractarii sint, denegandum eis esse, ex generali nimirum regula, quae vetat publicum atque notorium peccatorem ad eucharisticae communionis participationem admitti, sive eam publice, sive privatim requirat.

Publici autem atque notorii sunt refractarii, in casu, de quo agitur, quicunque per sententiam a iudice competente prolatam rei declarati sunt, eo nomine, quod debitam praedictae constitutioni *Unigenitus* venerationem, obsequium et obedientiam contumaciter denegaverint: quicunque etiam huiusmodi contumaciae reos se in iudicio confessi sunt, ac praeterea illi qui quamvis nec a iudice condemnati, neque reatum suum in iudicio confessi fuerint, nihilominus, vel eo tempore, quo sacrum ipsum Viaticum suscepturi sunt, propriam inobedientiam et contumaciam adversus constitutionem *Unigenitus* sponte profitentur, vel in anteactae vitae decursu aliquid evidenter commisisse noscuntur, manifeste oppositum venerationi, obsequio et obedientiae eidem constitutioni debitae, in eoque facto moraliter perseverare, quod ita vulgo cognitum est, ut publicum scandalum inde exortum, non adhuc cessaverit: in his enim casibus eadem omnino adest moralis certitudo, quae habetur de iis factis, super quibus iudex sententiam tulit, vel saltem alias suppetit moralis certitudo praedictae similis, et aequipollens.

In quo tamen prae oculis habenda est differentia, quae intercedit inter notorium illud, quo merum aliquod factum deprehenditur, cuius facti reatus in ipsa sola externa actione consistit, ut est notorietas usurarii aut concubinarii, et aliud notorii genus, quo externa illa facta notari contingit, quorum reatus ab interna etiam animi dispositione plurimum pendet; de quo quidem notorii genere nunc agitur. Alterum enim illud gravibus sane probationibu evinci debet; sed alterum gravioribus certioribusque argumentis probari oportebit.

Ea vero, quam supra innuimus, certitudo minime adesse dicenda est in aliis casibus, in quibus crimen innititur coniecturis, praesumptionibus incertisque vocibus, quae originem suam plerumque debent hominibus, aut malo animo affectis, aut qui praeiudicatis opinionibus, vel partium studiis ducuntur, quibus dum fides habetur, satis compertum est, tum praeteritorum temporum, tum aetatis nostrae experientia, quot modis homines errare et falli, ac in transversum agi contingat.

Quia vero nonnulli animarum pastores Ecclesiaeque ministri, pietate et zelo commendati, huiusmodi coniecturis et praesumptionibus deferentes, dum ad sacrum Viaticum aliquibus ministrandum advocantur, animo anxii haerent, verentes ne id sine propriae conscientiae periculo administrare non possint, certam subnectimus agendi regulam, quam sequantur.

Hoc itaque primum animadvertere debent, an scilicet ei, qui extremum Viaticum postulat, cum antea ad sacram mensam accederet, paschali praesertim tempore, a loci illius parocho ubi degebat, eucharistica communio administrata fuerit: si enim haec illi in vita non fuerit denegata, argumento id erit, aut

hominem illum ab omni labe immunem aut saltem non vere notorium peccatorem reputatum fuisse, indeque sequetur, sacrum Viaticum eidem in exitu vitae publice postulanti denegari non posse, nisi forte, postquam olim ad eucharisticam mensam admissus fuit, et ante id tempus, quo postrema sacramenta requirit, aliquid commisisse noscatur, quo publici et notorii peccatoris notam, iuxta praemissa contraxerit.

Ubi autem ex hac facti specie certum ipsis non suppetat fundamentum, cui insistere valeant; aliunde vero validae adversus aegrotum praesumptiones et indicia gravia et urgentia militent, ob quae obortum sibi scrupulum rationabiliter deponere nequeant, in his rerum circumstantiis, oportet eos, remotis arbitris, aegrotantem alloqui, eique cum omni lenitate et mansuetudine, non tanquam disputantes, eumque convincere volentes, ostendere, quae et qualia sint indicia, quae suspectum reddunt ipsius vitae tenorem, rogantes eum, et obsecrantes, ut resipiscat, in eo saltem temporis articulo, a quo aeterna ipsius salutis sors pendet: eidemque praeterea demonstrantes quod, quamvis ipsi parati sint sanctissimum corporis Christi Viaticum ei ministrare, ac etiam reipsa illud ei ministrent, non ideo tamen totus ipse erit ante tribunal Christi, sed potius novi et horrendi criminis reum se constituet, ex quo iudicium sibi manducavit et bibit; caeterum se non alia de causa sacramentum corporis Christi eidem ministraturos, nisi ut Ecclesiae iubenti obtemperentur, quae praeter eam, quam habet, curam, ut scandala publica antevertat, pro sua etiam pietate, aegroti ipsius infamiam praecavere studet, et idcirco eum a sacra mensa non repellit, dum ipsum, licet peccatorem in conspectu Domini reputet, non tamen in proprio tribunali publicum atque notorium peccatorem agnoscit.

Hanc itaque iudicandi agendique normam oportet vos, venerabiles fratres, utpote nostro et Apostolicae Sedis iudicio prolatam, inferioribus animarum pastoribus, caeterisque presbyteris per civitates et dioeceses vestras sacramenta legitime administrantibus, sequendam et observandam proponere. Quod quidem iudicium super vigentibus controversiis a nobis interpositum et ecclesiasticis regulis nititur, et conciliorum olim in ipsis Galliarum regionibus habitorum decretis, et gravium ipsius nationis vestrae theologorum sententiis fulcitur. Ut igitur vobis laudi fuit, illustrium praedecessorum vestrorum exempla sequendo, promotas isthic controversias, subortaque dubia ad nos et Apostolicam Sedem deferre, certamque hinc regulam ad revocandam tuendamque Ecclesiarum vestrarum pacem exposcere, ita nunc officii vestri partes, vestraque simul apud Deum et Ecclesiam merita cumulabitis, si suprascriptam agendi methodum ab iis, ad quos pertinet, in occurrentibus casibus omnino servari curabitis. Quod nos a fraternitatibus vestris eo fidentibus exspectamus, nobisque pollicemur, quo magis nobis ipsi conscii sumus, nihil diligentiae aut studii a nobis praetermissum fuisse, sive in perpendendis ac discutiendis articulis, quos Episcopi in praefati clerici comitiis adunati, licet non unanimi sententia, proposuerunt, desumendisque ex ipsa eorum discrepantia notionibus, ad rem penitus percipiendam, rectoque iudicio definiendam opportunis, sive in legendis ponderandisque sententiis scripto exaratis a venerabilibus fratribus nostris huius S. R. E. Cardinalibus, quorum hac de re consilia exquisivimus; sive in caeteris omnibus exsequendis atque praestandis, per quae divini luminis adiutorium, quod interim flagrantissimis votis implorare non praetermisimus, nobis promereri possemus.

Neque vero dubitamus, quin charissimus quoque in Christo filius noster rex Christianissimus, postquam susceptum a vobis consilium non solum probavit, sed etiam, ut supra innuimus, suis ad nos datis litteris fovere et adiuvare non recusavit: pro sua perspecta in Deum et Ecclesiam religione ac pietate validam fraternitatibus vestris opem praebere studeat, quo tam vobis quam inferioribus Ecclesiae ministris, liberum et integrum sit, ad superius descriptam agendi normam sacrorum mysteriorum administrationem moderari. Qua quidem fiducia freti, nos hic sermonem minime habendum existimavimus de reliquis fratrum vestrorum articulis respicientibus episcopalia iura circa eorumdem sacramentorum participationem concedendam vel denegandam, et varias super hac re obortas controversias, sed potius cum ipso Christianissimo rege per alias litteras nostras agendum duximus, ut is sacra episcopatus iura, sua animi magnitudine ac praestanti virtute, tueatur. Quod ipsum, et proprio et maiorum suorum more, facturum certo confidimus: ut nobilissimae Galliarum Ecclesiae, illius regio favore nostris vestrisque studiis obsecundante, suum pristinum decorem retinuisse, et perturbatam ad tempus tranquillitatem cito recuperasse laetentur. In cuius optatissimi eventus auspicium fraternitatibus vestris, cunctisque populis pastorali curae vestrae concreditis apostolicam benenedictionem peramanter impertimur.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem die decima sexta Octobris 1756, Pontificatus nostri anno decimo septimo.

Alia ad rem. Vide verb. *Eucharistia,* verb. 15
Infirmus, verb. *Moribundus.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Iuxta Rituale Romanum Pauli V, tit. de 16
Commun. infirm., non potest Viaticum mi-

nistrari de novo, nisi infirmus per *aliquot* dies supervivat.

17 Quaestionis propterea est, quot dies debeant intercedere? Sunt qui tenent sufficere quod intercedant duo dies, ea adducta ratione, quod numerus pluralis contentus est duobus. At dictionem *aliquot* importare maiorem numerum dierum, et saltem quatuor, tenet Romaguer., ad Synod. Gerund., lib. 3, tit. 27, cap. 28, num. 38. 18

VICARIUS APOSTOLICUS

De Vicario Apostolico haec speciatim adnotanda.

1 Pro Vicario Apostolico non intelligitur hic eminentissimus Cardinalis Vicarius Urbis, cui competunt amplissimae facultates ex concessione variorum Summorum Pontificum, et signanter Pauli II, constit. incip. *Licet Ecclesiarum,* Iulii II, constit. incip. *Decet,* Pauli III, constitut. incip. *Licet,* Clementis X constit. incip. *Supremo,* Innocentii XII constitut. incip. *Quamvis Ecclesiarum;* et novissime Benedicti XIII: *in suo motu proprio expedito sextodecimo Kalendas Septembris anno* 1724 *Pontificatus anno primo*; ubi, ut observat et refert eminentissimus Cardin. Petra, tom. 5 Comment. in constitut. 1 Pauli II, n. 61, amplas facultates a Clemente X, eminentissimo Urbis Vicario concessas, et ab Innocentio XII restrictas ampliavit ad terminos primaevae concessionis Clementis X. Unde de isto non est hic sermo, sed de illo Vicar. Apostolico, qui interdum mittitur a Summo Pontifice cum brevi, vel a sacra Congregatione Episcop. et Regularium ex aliqua legitima causa cum litteris eiusdem, cum facultate administrandi totam iurisdictionem episcopalem, aliquibus tamen exceptis casibus in particulari; Et hic Vicarius Apostolicus mitti solet aliquando Sede episcopali plena, et aliquando Sede vacante.

2 Talis Vicarius Apostolicus potest ibi ea omnia facere, quae potest Episcopus, exceptis Pontificalibus; sicque iurisdictio Vicarii Apostolici est eadem ac Episcopi, can. *Quoniam* 19, dist. 61, cap. *Is cui* de Election. in 6.

3 Vicario Apostolico, ultra potestatem ordinariae iurisdictionis sibi traditae, concedi solent multae aliae facultates pro temporum ac personarum diversa exigentia; unde diligenter attendendum est Breve Pontificium, et animadvertendae litterae sacrae Congregationis, si ab ipsa sit missus ac deputatus; signanter autem solet ei concedi, ut possit exsequi litteras apostolicas Episcopo, vel eius vicario directas, aeque ac si dirigerentur ipsimet Vicario Apostolico; sic declaravit etiam in casu debito sac. Cong. Episcop., in una Assisien. 10 Maii 1593, et in una Bisinianen 18 Maii 1632.

4 Vicarius Apostolicus potest visitare dioecesim, et si cum ipso visitet etiam Episcopus, non potest Episcopus se ingerere in visitatione, sed solum in exercitio Pontificalium, si non sit ei interdictum; nec possunt Episcopus et Vicarius Apostolicus simul ducere secum plus quam quinque personas, ut, ne clerus eo casu duplicibus expensis gravetur, statuit sac. Congr. Episcop., in una Caiacen. 20 Aprilis 1601, in Consentinen. 19 Novembr. 1652, et in Bisinianen. 23 Augusti 1652.

Ad Vicarium Apostolic. solum sine interventu 5
Episcopi spectat facere concursum, sicut et synodum et declarare magis idoneum, quia Episcopus non habet, nisi administrationem ordinis; nisi sit ipsi interdicta etiam ista administratio. Sacr. Congreg. Episc., in Licien. 9 Iunii 1653.

Potest, imo debet Vicarius Apostolicus in- 6
vigilare super manutentione introituum mensae episcopalis, cum ad ipsum hoc spectet. Sac. Congregatio Episcoporum, in una Tranen. 7 Iunii 1652.

Non tamen potest se intromittere in redditi- 7
bus mensae, nisi in quantum sibi debetur pro suis provisionibus, et interesse, et non in aliis. Sac. Congreg. Episcop., in Caputaquen. 8 Octob. 1585, et in Lancianen. 17 Novembris 1646.

Neque potest dimissorias ad ordines conce- 8
dere, cum haec facultas illi in specie auferri soleat in brevi, ut pluries censuit Sac. Congregat. Episcop., et signanter in Tranen., 9 Iunii 1745, et in Ugentin., 3 Octob. 1655.

Neque potest Vicarius Apostolicus concedere 9
dimissorias subditis nullius, sed ipsis concedendae sunt ab Episcopo viciniori. Sac. Congreg. Episcop., in una Nullius 9 Aug. 1694, et antea saepissime, ut refert Nicolius in Floscul., verb. *Dimissoriae,* n. 4.

Neque potest beneficia conferre, nisi spe- 10
cialiter sibi in brevi fuerit concessum, sed hoc spectat ad Episcopum in suis mensibus de iure ordinario. Sac. Congreg. Episcop., in Tarentina, 3 Decemb. 1686. Si autem Episcopus 11
reperiretur suspensus a iurisdictione, et haberet praeservatum ius conferendi beneficia, non posset ex approbatis in concursu parochialis digniorem praeeligere, sed hoc pertineret ad Vicarium Apostolicum, ut praeter decreta, quae referuntur a Fagnano, in cap. *Illa* Ne sede vacante, num. 30 et seq. declaravit Sacra Congreg. Concilii, in Sorana, 12 Decembr. 1699, apud Monacell., part. 1, tit. 4, formul. 16, n. 3. Neque potest processare et punire vica- 12
rium Episcopi sine speciali licentia et concessione Sacrae Congregationis, ut declaravit Sacr. Congr. Episcop., in Larinens., 15 Decembris

13 1587, et in Asisien., 21 Iunii 1588. Neque a fortiori potest se intromittere Vicarius Apostolicus in causis personam Episcopi concernentibus, sive in civilibus, sive in criminalibus, sive in mistis, nisi super his specialiter illi concedatur a Summo Pontifice, vel Sacra Congregatione. Sic censuit Sacra Congr. Episcop., in una Caiacen., 20 Aprilis 1640.

14 Et a contrario neque Episcopus ullam habet iurisdictionem et auctoritatem in Vicarium Apostolicum, ita ut, si ipse delinquit, nec informationes capere possit contra ipsum, nequidem officio finito; et multo minus poterit edicto aliquo ipsius honorem deturpare, ut declaravit Sac. Congreg. Episcop. in una Theanen., 20 Martii 1612, et in Monopolitana, 16 Octob. 1627.

15 Item neque potest Episcopus tenere vicarium generalem tempore, quo adest Vicarius Apostolicus, nec aliquo modo se intromittere valet in negotiis iurisdictionem tangentibus. Imo neque potest exsequi litteras apostolicas sibi directas sub nomine dignitatis, ut declaravit ead. Sac. Congreg. Episcop., in Nolana, 27 Septembris 1641.

16 Vicarius Apostolicus non potest compellere canonicos ad deducendum illum a palatio ad ecclesiam et ab ecclesia ad palatium, quia hoc est proprium privilegium Episcopi. Eadem Sacra Congreg. Episcop., sub die 28 Augusti 1589, fol. 268, § 10.

17 Neque potest praetendere, ut sibi ter detur incensum inter missarum solemnia, nempe in principio missae, post evangelium et in offertorio; sed semel tantum dari debet in offertorio, et non amplius. Et tunc si Episcopus est praesens, bis ducto thuribulo, si absens, ter ducto. Sac. Congreg. Episc., in Caietana 14 Ianuar. 1595.

18 Neque potest praetendere, ut sibi deferatur osculandus liber Evangelii, nisi sit Episcopus, quia hoc est privilegium solis Episcopis concessum. Sacra Congreg. Episc., 28 Augusti 1589.

19 Neque potest habere duos clericos cum cottis, quando celebrat, ut ipsi inserviant, etiamsi sit protonotarius apostolicus: et nec quatuor candelas accensas in altari tenere, nisi hoc fieret propter ibi festivitatem occurrentem. Sac. Rit. Congreg. 7. Augusti 1627.

20 Neque potest facere functiones episcopales absente vel impedito Episcopo, sed hoc spectare ad primam dignitatem et successive ad alios seniores de capitulo, declaravit Sacra Rit. Congreg. in Brundus., 5 Februar. 1614, in Alatrina 11 Ian. 1618, in Algaren et in alia Brundus., 20 Dec. 1625.

21 Neque potest missas solemnes cantare, SS. Sacramentum aut sacras reliquias paratus deferre, nec aliis functionibus ecclesiasticis se immiscere, sed tantum praeesse, ut omnia suo ordine recte fiant. Sac. Cong. Episcop., in Sassaren., 14 Aprilis 1592, in Bisinianen. 16 Maii 1600, in Spoletana, 22 Dec. 1611, in Ortonen., 19 Sept. 1627.

22 Vicarius Apostolicus deputatus a Papa durare solet absque controversia etiam Sede Apostolica vacante. Sac. Cong. Episc., in Licien., 17 Nov. 1590, eodem anno in Castillanetana.

23 Imo si vicarius Episcopi mortui fuerat missus a Papa, vel a Sacra Congregatione, non potest per capitulum, Sede vacante, expelli, et novus vicarius capitularis eligi. Sacra Congregat. Episc., in Aquilana, 4 Augusti 1578.

24 Solet tamen ex abundantia Sacra Congregatio, occurrente casu vacationis, prohibere capitulis, ut non procedant ad electionem vicarii capitularis: Sac. Congr. Episc., in Spoletana, 2 Aprilis 1591, in Licien., 22 Decemb. 1638, in Bisinianen., 2 Augusti 1647.

ADDITIONES CASINENSES.

Quoties, vivo Episcopo, Vicarius Apostolicus datus sit, is, adhuc mortuo episcopo, in eodem munere continuat. Quippe ob reverentiam supremae Sedis non dari in hoc casu locum electioni vicarii capitularis doctores consentiunt, fuitque non semel resolutum per Sacram Cougregationem Conc. Hinc ait Cardinalis Petra: *Si eligatur Vicarius Apostolicus, et deinde moriatur Episcopus, tunc capitulum non potest eligere novum vicarium capitularem, et proinde solet Sacra Congregatio Concilii prohibere.* Comment ad Constitut. Apostolic., tom. 1, Constit. 2 Leonis IX, sect. 5, n. 42.

Item, ut habet Pellegrinus: *Capitulum non potest devenire ad electionem vicarii capitularis post habitam notitiam mortis vel translationis Episcopi, quando vicarius Episcopi defuncti vel translati missus fuerit a S. Sede Apostolica, vel a Sac. Congregatione Episcoporum, sic declaravit ead. Congregat. in Aquilana 4 Augusti 1578, quia durat etiam Sede vacante: eadem Congreg. in una Licien. 17 Novem. 1590.* Prax. Vicar., part. 1., sect. 4, subsect. 1, n. 21.

Et revera (prosequitur is idem scriptor, cit. part. 1, sect. 2, subsect. v, n. 9) *talis vicarius missus ab Urbe, est vere Vicarius Apostolicus, et iurisdictionem habet privative quoad Episcopum, nec Episcopus illum removere potest. Sac. Congregat. Episcop., in una Savonen., 17 Sept. 1605; et in una Motulen., 5 Augusti 1650, et in una Civitatis Castellanae, 5 Aprilis 1591, et Mediolanen., 8 Febr. 1594, et Bisinianen., 18 Martii 1632 et in una Castren., 16 Martii eod. anno. Cui sententiae* (sic idem Pellegrin.) *adhaereo, quia hodie in praxi servatur, et de facto accidit mihi* (prosequitur Pellegr.) *an-*

no 1646, *dum essem Vicarius Apostolicus in Calabria cum litteris Sacrae Congregationis.*

Eademque in terminis habentur apud Nicolium, in Floscul., verb. *Vicarius generalis,* num. 39, ubi ait: *Revera talis Vicarius missus ab Urbe, est Vicarius Apostolicus, et iurisdictionem habet privative quoad Episcopum, nec Episcopus illum removere potest.* Atque ad rem allegat resolutiones adductas hic supra a Pellegrino.

25 Vicarius Apostolicus missus, Sede vacante, potest expedire litteras, quae vicariis episcopalibus dirigi solent, ac dare dimissorias post annum et infra annum arctatis, si esset vicarius capitularis, nisi hoc ei specialiter sit prohibitum. Sacr. Congreg. Episc. in Aquil., 22 Sept. 1628.

26 Vicarius Apostolicus tenetur residere in dioecesi, ad quam regendam missus fuit, nec potest ab ea ad longum tempus discedere, et alium substituere absque praevia licentia Sacrae Congregationis Episc. ut ead. Sac. Congreg. declaravit in Spoletana, 19 Iun. 1607.

27 Quod habet locum, etiamsi sit vocatus ab aliquo principe, nam neque tunc potest. Sac. Congr. Episcop., in Messanen., 27 Maii 1603.

28 Neque potest absque dicta licentia discedere, etiamsi sit accessurus ad Urbem. Sac. Cong. Episc., in Reatina 22 Decembris 1600.

29 Vicarius Apostolicus debet habere in choro, si non sit canonicus, praecedentiam supra omnes, et ideo sedere debet in digniori sede, non tamen in solio episcopali. Sac. Congreg.

30 Episc., in Caietana, 22 Ianuar. 1596. Quod si dignior sedes chori esset occupata, tunc dignitates et canonici descendere debent inferius uno gradu, relinquendo maiorem ipsi Vicario Sac. Cong. Episcop., in Licien. 14 Aug. 1590.

31 Vicarius Apostolicus debet habere salarium scutorum ducentorum monetae Romanae pro singulis annis ab Episcopo vel a mensa episcopali sede vacante, nisi in Brevi Pontificio aliter exprimeretur, et insuper scuta quinquaginta eiusdem monetae pro accessu, et totidem pro recessu; aliquando tamen taxatur minus, vel plus secundum locorum distantiam. Sac. Cong. Episcop., in Caputaquen., 20 Septembr. 1580, in Caiacen., 27 Februar.

32 1603, et pluries alibi. Quod salarium non incipit currere a data brevis, sed a die possessionis et ingressus in civitatem, quando coepit iurisdictionem exercere; et ratio est, quia pro viatico dantur sibi expensae accessus, ut dixit ead. Sac. Cong. Episc., in Brundusina, 10 Iun. 1611, in Caiacen., 13 Novembr. 1640.

33 Si autem deputaretur Vicarius Apostolicus aliquis in eadem civitate residens, non posset iste praetendere expensas accessus, neque recessus, si ab ea revera non recederet. Sac. Congregat. Episcop., in Bisinianen., 14 Iunii

34 1645, in Tridentina, 2 Martii 1646. Neque potest, usquequo discedat, Summam taxatam pro recessu praetendere. Sac. Congreg. Episcop., in Caiacen., 23 Novemb. 1640.

Si vero episcopatus habet tenues reditus et, 35
detracta provisione praedicta, non posset Episcopus cum residuo decenter sustentari, deberet fieri nova taxatio, et diminui praedicta provisio, habita ratione paupertatis Episcopi. Sacr. Congreg. Episcop., in una Nullius, Altamurae, 7 Decembr. 1604, et in alia 2 Augusti 1647. Quae moderatio potest, imo debet fieri ad 36
scuta centum quinquaginta, et aliquando ad centum pro praedicta ratione paupertatis et tenuitatis reddituum episcopalium. Sac. Cong. Episc., in Ferentina 1653, in Cotronen. 3 Octobris eiusdem anni.

Si assignata provisio ipsi retardetur, potest 37
ipse Vicarius auctoritate apostolica fructus mensae episcopalis sequestrare, quousque satisfactionem recipiat. Sacr. Congreg. Episcop. in Caiacen., 26 Novembr. 1600, in Theanen., 17 Septembr. 1602.

Vicarius Apostolicus, ultra provisionem prae- 38
dictam una cum accessu et recessu debet habere solita emolumenta vicariatus, et honoraria pro decretis; non tamen habere debet, nec recipere potest emolumenta, quae proveniunt ex sigillo: illa enim spectant ad Episcopum, sive ad mensam. Sac. Cong. Episc., in Aquilana, 24 Octobr. 1585, in Theanen., 21 Augusti 1615.

A sententiis Vicarii Apostolici appellatur ad 39
Metropolitanum, non ad Papam, ut declaravit Sacra Congreg. Episcop., facto verbo cum sanctissimo Papa Gregorio XIII, in una Salernitana, 7 Iulii 1580, et in Caputaquen., 22 April. 1686.

Vicarius Apostolicus non potest absolvere 40
a censuris Sedi Apostolicae reservatis sub quocunque praetextu et causa. Sacr. Congregat. Immunitat., in Consentina, 10 Maii 1633, lib. 2 Decretor. Paul., pag. 156.

Non habet auctoritatem extrahendi confu- 41
gitos, nec res a loco immuni; et homicidam a se extractum tenetur restituere Ecclesiae. Sac. Congreg. Immun., in Nolana 2 Apr. 1695, lib. 2 Decret. Vall., p. 180.

Vicario Apostolico prohibetur concedere ter- 42
minum et recursum in causis violatae Immunitatis. Sacr. Congreg. Immun., in Licien. 26 Iunii 1629, l. 1 Decret. Paul., p. 43.

Acriter monetur Vicarius Apostolicus Reati- 43
nus ob commissionem causae violatae immunitatis, et libertatem datam archipresbytero N. commoranti in regno sub motivo, quod in regno nequeant exsequi decreta emanata a iudicibus in statu ecclesiastico exsistentibus absque *exsequatur* regio. Sac. Congr. Immunit., in Reatina, 8 Augusti 1702, lib. 3 Decret. Vallem., pag. 435.

Reprehenditur, quia permisit curiae laicali 44

extrahere cadaver ab ecclesia pro recognitione corporis delicti. Sac. Congreg. Immun., in Sorana 13 Ianuarii 1699, lib. 1 Decr. Vallem., p. 197.

45 Item, quia requisitus renuit procedere contra violatores Immunitatis ecclesiasticae. Sac. Congreg. Immun., in S. Agathae Gothorum, 10 Februarii dicti anni, et lib., pag. 203.

46 Eidem praecipitur, ut incumbat carcerationi complicis homicidii facti in ecclesia. Sac. Congreg. Immunitat., in eadem 5 Maii dicti anni, et lib., pag. 219.

47 Eidem datur facultas extrahendi et asseurandi res ad mensam episcopalem pertinentes exsistentes in locis immunibus. Sac. Cong. Immun., in Hyeracen., 19 Febr. 1694, lib. 1 Decret. Vallem., pag. 172.

48 Item datur facultas perquirendi et extrahendi ex palatio Episcopi res spectantes ad Episcopum, exceptis sacris supellectilibus. Sac. Congreg. Immun., in Nolana, eadem die, ibid.

49 Cum facultate apostolica potest consignare curiae laicali res et acta corporis delicti cum solita praeservatione. Sac. Cong. Immunit., in Imolen., 30 Novembris 1695, lib. 1 Decret. Vallem., pag. 23.

50 Vicarius Apostolicus, sicuti solet mitti propter plures et diversas iustas causas, ita propter plures et diversas iustas causas solet removeri.

51 Causae autem praecipuae, propter quas solet mitti seu deputari, sunt sequentes: Primo, si Episcopus male gubernet. Secundo, si sit sordidus. Tertio, si sit senex. Quarto, si sit suspensus a iurisdictione. Quinto, si non expedivit Bullas per multos annos. Sexto, si sit morosus in pensione solvenda. Septimo, si sit processandus. Octavo, si sit vocatus ad Urbem. Nono, si non resideat. Decimo, si non vult recipere vicarium missum ab Urbe. Undecimo, si moriatur morte violenta. Duodecimo, si capitulum in electione vicarii capitularis non concordavit. Tertiodecimo, si capitulum eligit indoctum. Quartodecimo, si vicarius capitularis vocetur ad Urbem. Quintodecimo, si Eccclesia diu vacavit. Sextodecimo, si interesse Camerae Apostolicae ita requirit. Decimo septimo, si negligit Episcopus exsequi decreta visitationis apostolicae. Decimo octavo, propter utilitatem Ecclesiae. Decimo nono, propter aliquos gravissimos respectus. Vicesimo, propter inhabilitatem vel impedimentum Episcopi.

52 Causae vero, propter quas Vicarius Apostolicus solet removeri, sunt praesertim sequentes: Primo, si Episcopus non sit solvendo. Secundo, si Ecclesia fuit provisa de pastore. Tertio, si Episcopo restituatur iurisdictio. Quarto, si ipse vicarius pecuniam indebite extorqueat. Quinto, quando non defendit Immunitatem. Sexto, quando in ipso detegitur aliqua infamia prius ignorata. Septimo, si damnatus sit, ex quo conversetur cum bannitis. Octavo, si filios bastardos habeat prius ignoratos. Nono, si illicite negotietur. Decimo, si sit exosus populo et clero. Undecimo, si contra prohibitionem expressam Sacrae Congregationis practicam cum monialibus habeat. Sic doctissimus Pellegrinus, in Praxi vicariorum, p. 1, sect. 6, ubi omnes supradictas causas tum deputationis, cum remotionis assignat, afferens pro omnibus decreta Sacrae Congregationis, et insuper formulam deputationis per extensum.

Vicario Apostolico in omnibus ecclesiis et 53
ecclesiasticis functionibus debentur tantum illae praerogativae, quibus gaudent vicarii generales Episcopi, et titulus illustrissimi Vicario apostolico non debetur. Sac. Rit. Cong. in Spoletana, 12 August. 1784, et in Imolen., eod. die et anno.

Vicarius Apostolicus a Pontifice per se im- 54
mediate vel per Sacram Congregationem Episcop. et Regular. Ecclesiae vacanti vel plenae praeficitur triplici de causa, nempe, vel quia timetur de nimium diuturna sedis vacatione; vel quia Episcopus ob senectutem, aut adversam valetudinem inhabilis effectus est ad Ecclesiam regendam; vel quia ab eiusdem Ecclesiae administratione suspensus vel remotus fuit; Bened. XIV, de Synodo dioecesana, lib. 2, cap. 9, num. 7. Eius facultas modo 55
amplior, modo strictior est; cum pro Sacrae Congregationis libito aliquando amplietur, et aliquando limitetur, prout exigunt rerum circumstantiae, in quibus constituitur; unde ne 56
erret in ministerio, debet facultates sibi concessas accurate perpendere. Idem, ibid., n. 7. Potest et debet sine Episcopo Ecclesiae, cui 57
praefectus est, celebrare synodum dioecesanam. Idem, ibid. Vide supra, n. 5, ubi quod ad Vicarium Apostolicum solum sine interventu Episcopi spectat facere concursum, sicut et synodum, et declarare magis idoneum; ut declaravit S. C. Episc. et Regular., in Licien., 9 Iunii 1608, et in Bisinianen., 16 Maii 1635. Et n. 51 et 52, ubi viginti assignantur diver- 58
sae iustae causae, propter quas solet mitti Vicarius Apostolicus, et duodecim propter quas solet removeri.

Vicarii Apostolici Indiarum Orientalium non 59
habentes Episcopum cum futura successione, tenentur assumere vicarium generalem. Benedict. XIV, constitut. incip. *Ex sublimi,* § 1. Et eidem assumpto vicario generali concedun- 60
tur omnes et singulae facultates competentes vicariis capitularibus cathedralium sede vacante. Eidemque post Apostolici Vicarii obitum con- 61
ceditur usus et exercitium earum facultatum, quibus gaudebat, dum viveret, defunctus Apostolicus Vicarius Episcopi, iis duntaxat exceptis, quae requirunt ordinem et characterem episcopalem, vel non sine unctione sacrorum oleorum exercentur; et quandocunque necessitas

urgeat, eidem conceditur facultas consecrandi calices, patenas et altaria portatilia, cum sacris oleis omnino ab Episcopo benedictis. Idem, ibid., § 3.

62 Vicarii Apostolici per quascunque regiones constituti, qui Episcopi non sunt, tenentur sibi provicarium eligere; idem constit. *Quam ex sublimi*, § 2.

63 Alia de Vicariis Apostolicis in Anglia constitutis. Vide verb *Missionarii*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

64 Mitti solet Vicarius Apostolicus, tum sede episcopali vacante, tum sede episcopali plena.

65 Priori casu exsequi potest litteras quae dirigi solent vicariis Episcoporum, concedere dimissorias post annum, et intra annum arctatis, ac si esset vicarius capitularis, nisi ei specialiter prohibeatur: Vulp., in Prax. for. eccles., cap. 7. n. 15; Marchet., in Prax. vicar. cap, part. 2, tit. 15, n. 64; Bass. de Vicar. Apost., tit. 2, n. 1; Panimoll., dec. 1, adnot. 5, n. 9;

66 tum conferre beneficia liberae collationis; Marchett., in Prax. vicar. capitul., part. 2, tit. 32, n. 15; Bass. de Vicar. Apostol., tit. 2,

67 n. 1. Solet vero, ut plurimum in Brevi, vel litteris facultas haec concedendi litteras dimissorias, et conferendi beneficia limitari. Monacell., part. 2, tit. 16, formul. 8, in princip., et rursus in adnot. sub n. 8 in fin., et praeterea formul. 9.

68 Item potest concedere monitoria pro revelatione, et contra non revelantes devenire ad excommunicationem. Marchett., in Prax. vicar. capitul., part. 2, tit. 22, n. 7; Bass. de Vicar. Apostol., tit. 2, n. 5.

Potest praeterea eligere concionatores. Bassi, 69 de Vicar. Apostol., tit. 7, n. 6.

De eo vero est dissensio, an possit erigere 70 beneficia cum reservatione iurispatronatus. Vide DD. apud Bass. de Vicar. Apostol., tit. 2, num. 10.

Convenit vero inter omnes quod possit 71 alieno Episcopo ad formam Concilii Trident., sess. 7, cap. 5, impertiri licentiam exercendi pontificalia, tum conferendi ordines non solum subditis dioecesis necessariis requisitis suffultis, sed etiam subiectis eidem Episcopo ordinanti, imo etiam aliis aliunde cum dimissoriis suorum Ordinariorum confluentibus. Priviter., in Manual. antist., p. 86 per tot.; Bass., de Vicar. Apost., tit. 2, n. 11.

Ad differentiam vicarii episcopi, tum capi- 72 tuli, Vicarius Apostolicus utitur proprio sigillo ac titulo Vicarii Apostolici, et aliis decoratur honoribus huiusmodi Vicariis concedi solitis ad instar praesulum. Pignatell., Consult. canon., tom 9, consult. 159, n. 10 et seq.; Leuren., de Vicar., cap. 5, q. 599, n. 2.

De Vicario Apostolico sede plena disserit 73 auctor, sed vide etiam de eo Bass., dict. tract., tit. 3 et per tot.

Piaculum esset, si hic haud moneremus, quod ubi res postulat, consulendus prae caeteris *de Vicario Apostolico* est, sanctae et immortalis memoriae Benedictus XIV, de Synodo dioecesan., lib. 2, cap. 10 per tot. [1].

VICARIUS CAPITULARIS

PARTITIO ARGUMENTI

VICARIUS CAPITULARIS: I. Quoad eius electionem, qualitatem, initium et finem suae iurisdictionis; 2. quoad ea quae facere potest vel non.

ARTICULUS I. *Quoad ea quae concernunt eius electionem, qualitatem, initium et finem suae iurisdictionis.*

SUMMARIUM. 1. Vicarius capitularis est eligendus a capitulo infra octo dies post mortem Episcopi, alias electio devolvitur ad Metropolitanum, ad num. 40. - 41. Quis possit eligi in vicarium capitularem, ad n. 48. - 49. Alia ad rem, ad n. 68.

1 Vicarius capitularis est eligendus a capitulo infra octo dies post mortem Episcopi, alias electio devolvitur ad Metropolitanum. *Communis*, textu expresso in Concilio Tridentino, sess. 24, de Reform., cap. 16, ibi: *Item officialem, seu vicarium infra octo dies post mortem Episcopi constituere vel exsistentem confirmare omnino teneatur, qui saltem in iure canonico sit doctor, vel licentiatus, vel alias quantum fieri poterit, idoneus; si secus factum fuerit, ad Metropolitanum deputatio huiusmodi devolvatur.*

Et si Ecclesia ipsa fuerit metropolitana aut 2 exempta, et capitulum intra octo dies vicarium capitularem non elegerit, tunc electio vicarii capitularis pro metropolitana devolvitur ad antiquiorem ex Episcopis suffraganeis, et pro Ecclesia exempta devolvitur ad Episcopum propinquiorem. *Communis*, textu expresso in ipso Concilio Tridentino, loco citato, ibi: *Et si*

[1] Et P. Andreas Hieronymus Andreuccius in egregio de Vicariis commentario, p. 1, quae tota est de Vicario Apostolico, et exstat lib. 1 Hierarchiae ecclesiasticae, a pag. 235.

Ecclesia ipsa metropolitana fuerit, aut exempta, capitulumque, ut praefertur, negligens fuerit, tunc antiquior Episcopus ex suffraganeis in metropolitana, et propinquior Episcopus in exempta oeconomum et vicarium idoneos possit constituere.

3 Ante Concil. Tridentinum tamen de iure communi non tenebatur capitulum vicarium constituere, sede vacante, sed poterat per se ipsum iurisdictionem exercere. Abbas, in cap. *Irrefragabili*, n. 2, de officio Ordinarii; Felin., in cap. *Cum olim*, n. 9, de Maiorit. et obedient.; Fagnan., in cap. *His quae*, eod. tit., n. 16; Pellegrin., in Praxi vicariorum, part. 1, sect. 4, subsect. 2, n. 5, et alii passim.

4 Capitulum non potest cogi ad creandum vicarium intra pauciores dies quam octo, sed potest gaudere termino a sacro concilio sibi dato. Vide verb. *Capitulum*, art. 3, n. 29.

5 Et infra illos dies, antequam vicarium constituat, exercitium iurisdictionis spectat ad totum capitulum in solidum, non autem ad primam dignitatem. Vide, ibid., n. 30.

6 Capitulum nedum potest eligere vicarium capitularem post mortem Episcopi, sed etiam quando Ecclesia vacat per translationem Episcopi ad aliam Ecclesiam. Vide, ibid., n. 31.

7 Et Ecclesia vacat per translationem Episcopi statim ac habita fuit notitia, etiam ex testimonio seu documento secretarii Sacri Collegii, quod Episcopus a suae Ecclesiae vinculo absolutus fuit in consistorio Sanctitatis Suae, etiam ante expeditionem litterarum apostolicarum, vel adeptam possessionem secundae Ecclesiae; tunc enim capitulum potest, et debet sedem vacantem publicare, et vicarium iuxta Concilii Tridentini praescriptum eligere. Vide, ibid., n. 31.

8 Sic etiam capitulum potest constituere vicarium in casu quo Episcopus efficiatur captivus ab hostibus catholicae fidei. Vide, ibid., n, 32.

9 Item sedes vacat, si Episcopus ingrediatur aliquam religionem, et tunc capitulum potest eligere vicarium capitularem. Vide, ibid., n. 33.

10 Item vacat sedes per renuntiationem. Vide,
11 ibid., num. 34. Similiter vacat sedes per depositionem vel relegationem. Vide, ibid., n. 35.

12 Non potest tamen capitulum constituere vicarium in casu quo Episcopus sit excommunicatus vel suspensus, vel in casu quo, Episcopo in remotis degente, vicarius generalis ab ipso relictus moriatur, vel a principe saeculari eiiciatur a dioecesi, quia tunc recurrendum esset ad Sedem Apostolicam pro provisione. Vide, ibid., n. 36.

13 Capitulum non potest devenire ad electionem vicarii capitularis ante certam notitiam vacationi. Vide, ibid., n. 37.

14 Capitulum neque potest devenire ad electionem vicarii capitularis post habitam notitiam mortis, vel translationis Episcopi, quando vicarius Episcopi defuncti vel translati missus fuerat a Papa, vel a Sacra Congregatione Episcoporum. Vide, ibid., n. 38.

Electio vicarii capitularis debet fieri, capi- 15
tulo more solito capitulariter congregato, et per secreta suffragia, alioquin nulla est. Vide, ibid., num. 39.

Capitulum non potest eligere in vicarium ca- 16
pitularem, nisi unum tantum; et si eligat plures, electio devolvitur ad Metropolitanum; si tamen plures successive eligit, primo electus debet continuare; dummodo habeat requisita. Vide n. 40.

Potest tamen capitulum duos vicarios con- 17
stituere, ut alternis mensibus vicarii munere fungantur, si legitimam habeat ad id consuetudinem ab immemorabili servatam sine interruptione, et electi sint praediti omnibus qualitatibus, quas Tridentinum requirit. Vide, ib.; num. 41.

Facta semel per capitulum electione vicarii 18
capitularis, non potest illum ad libitum revocare et novum constituere. Vide, ibid., n. 42.

Si tamen adesset iusta causa illum revocan- 19
di, debet prius habere licentiam a S. Congr. Episc. Vide, ibid., n. 43.

Imo non potest per capitulum revocari vi- 20
carius capitularis, etiamsi sit electus cum clausula quod possit revocari ex causis sibi benevisis. Vide, ibid., n. 44.

Plures sunt causae, propter quas solet Sacra 21
Congregatio Episcoporum facultatem concedere removendi vicarium capitularem, ut indignum, et tales causae assignantur; ibid., n. 42.

A capitulo pro electione vicarii capitularis 22
non debent vocari canonici absentes, nisi commode fieri possit. Nec ita absentes possunt mittere aut constituere procuratorem ad ferendum in electionem suffragium. Vide, ibid., n. 46.

Si tamen adsit consuetudo legitime praescri- 23
pta admittendi in electione canonicos absentes per procuratorem, talis consuetudo esset intelligenda et restringenda ad absentes solummodo intra provinciam, et ibidem detentos aliquo legitimo impedimento de tempore actualis electionis vicarii. Vide, ibid., n. 47.

Et si econtra adesset consuetudo non vo- 24
candi quoquomodo absentes a civitate, servanda esset. Et tanta est vis consuetudinis, quod a capitulo pro electione vicarii, praeter canonicos, vocandi sunt etiam illi qui de iure non sunt de capitulo, ut portionarii, aliique beneficiati Ecclesiae, si adsit consuetudo legitime praescripta illos vocandi. Vide, ibid., n. 48.

Si autem consuetudo non sit pacifica et le- 25
gitime praescripta, sed solum pauci actus efferantur, in quibus ii qui non sunt de corpore capituli fuerint admissi ad suffragium ferendum, tunc capitulum potest illos excludere. Vide, ibid., n. 49.

26 Capitulum debet pro vicario capitulari eligere unum qui sit de gremio capituli, si adsit idoneus. Vide, ibid., n. 52.

27 Et qui sit doctor, alias electio esset nulla. Vide, ibid., n. 51.

28 Nec sufficit quod sit magister in sacra theologia, sed debet esse saltem doctor in iure canonico. Vide, ibid., n. 52.

29 Nec etiam sufficit quod sit doctoratus a persona privata, sed in aliqua universitate. Vide, ibid., n. 53.

30 Habilis tamen non doctor tolerari potest, si doctor haberi non possit. Vide, ibid., n. 54.

31 Debet tamen vicarius non doctor eligere sibi consultorem benevisum, qui sit doctor, et in rebus legalibus et arduis peritus, a quo possit dirigi. Vide, ibid., n. 55.

32 Si capitulum eligat aliquem non doctorem, quando adest doctor, ex quo talis electio sit nulla, tunc electio devolvitur ad Metropolitanum. Vide, ibid., n. 56.

33 In casu tamen quo vicarius deputatus per Metropolitanum ob malam electionem capituli, vel ob eius negligentiam, decederet, tunc posset capitulum novum eligere vicarium infra octo dies, ut prius. Vide, ibid., n. 57.

34 Capitulum non potest in electione seu deputatione vicarii apponere restrictivam, ut vicarius capitularis non possit procedere contra aliquem capitularem absque consensu capituli. Vide, ibid., n. 58.

35 Vel sine adiunctis. Ibid., n. 59.

36 Nec potest apponere in electione conditionem, ut participet capitulum de emolumentis ex officio vicariatus provenientibus. Vide, ibid., num. 60.

37 Nec potest capitulum reservare sibi facultatem signandi supplicationes, distribuendi conciones, vel habendi superintendentiam seminarii. Vide, ibid., n. 61.

38 Vel faciendi gratiam condemnatis ab ipso vicario, vel cognoscendi de causis suspicionis ipsius vicarii, ac iudicem non suspectum partibus deputandi, vel cum alia quacunque restrictione insolita. Quod si vicarius capitularis electus fuerit cum huiusmodi restrictionibus, poterit nihilominus libere uti sua iurisdictione absque ullo respectu supradictarum conditionum. Vide, ibid., n. 43.

39 Capitulum enim post electionem vicarii nullam exercere potest iurisdictionem, quia post electionem tota iurisdictio episcopalis transit ad vicarium capitularem privative quoad capitulum, non cumulative. Vide, ibid., n. 63, verb. *Ordo*, art. 3, n. 42.

40 Unde substitutio facienda propter absentiam vicarii spectat ad ipsum vicarium, et non ad capitulum. Vide, ibid., n. 64.

41 Vicarius capitularis potest esse canonicus eiusdem Ecclesiae, qui in eadem civitate et Ecclesia curam quoque gerit animarum. S. Cong. Episc. in Ortonen., 19 Martii 1619, et 19 Iulii eiusdem anni. Ubi etiam fuit declaratum quod contrariae decisiones, nempe quod parochus nequeat eligi in vicarium capitularem, intelliguntur de parocho rurali. Sic refert decisionem ad litteram Barbosa, de Canonicis et dignitatibus, c. 42, n. 38. 42

Vicarius capitularis eligi debet aetatis saltem 25 annorum, si haberi possit, alias permittitur posse eligi in aetate 23 annorum, si sit idoneus, sed non semper expedit. Sacra Congreg. Concil. die 11 Augusti 1618, apud Barbos., in Conc. Trident., sess. 23, de Reform., cap. 16, n. 19, et in Summa apostolic. decis., verb. *Vicarius capitularis Sede vacante*, num. 8, et Sellium, in Select. canonic., cap. 19, n. 44. 43

In electione vicarii capitularis sunt praeferendae dignitates, et canonici, quatenus sint idonei, canonico coadiutori, ut respondit Sacra Congr. Conc. 14 Aprilis 1685, lib. 35, fol. 37, apud Monacell., tom. 2, tit. 16, formul. 10, sub n. 13. 44

Si electio non concludatur in tempore a Concilio Tridentino praescripto cap. 16, sess. 24, de Reform., fit devolutio ad formam conciliaris decreti, tam in casu negligentiae, quam in casu dissensionis. Sacra Congr. Conc. in Aquilana, 10 Octobris 1605, lib. 28, fol. 195, apud Monacell., loc. cit. 45

Si in electione duo canonici doctores habuerint vota patria, neuter est vicarius legitimus, et electio propterea, transacto octiduo, devolvitur ad Metropolitanum, iuxta dispositionem Concilii, ut respondit Sacra Congr. Concil. in Vercell., 12 Martii 1611, lib. 17, fol. 769, apud Monacell., loc. cit. 46

Si Ecclesia suffraganea vacans careat capitulo, electio, seu deputatio vicarii pro illius administratione spectat ad capitulum metropolitanae pastore carentis, non autem ad antiquiorem Episcopum suffraganeum, non obstante synodo provinciali, ut declaravit S. Congreg. Conc. 28 Aug. 1683, confirmata 14 Apr. 1685, lib. 35, fol. 195, apud Monacell., loc. cit. 47

Si autem Ecclesia cathedralis carens capitulo, non sit suffraganea, sed exempta, et Sanctae Sedi immediate subiecta, uti est Ecclesia, seu episcopatus Portuensis prope almam Urbem, tunc videtur quod deputatio vicarii capitularis in casu vacationis Sedis non pertineat ad propinquiorem Episcopum, iuxta dispositionem Concilii Tridentini, sess. 24, de Ref., cap. 16, sed consulenda sit Sancta Sedes, quia Episcopo viciniori devolvitur electio secundum dispositionem Concilii in casu negligentiae capituli; at quando Ecclesia capitulo caret, casus est omissus a Concilio. Sic praecisis verbis Monacell., loc. cit., n. 13 in fine, testans insuper, quod quoties occurrit vacatio in dicta cathedrali seu episcopatu Portuensi, Episcopus vicinior non se ingerit in deputatione vicarii, sed 48

Ecclesia remanet sub regimine eminentissimi Urbis Vicarii, quia est in districtu urbis, usque dum novus Episcopus Ecclesiae possessionem capiat.

49 Vicarius capitularis debet provideri de competenti salario. Sacra Congreg. Conc. in una Ventimilien., 15 Ooctobris 1601; apud Barb., in Summa, loc. cit., n. 13, et de Canonic. et dignitatibus, cap. 42, n. 35, et apud Pellegrinum, loc. cit., subsect. 1, num. 30. Quod potest esse ad rationem scutorum quatuor pro singulis mensibus, ut declaravit eadem Sacra Congreg. in una Casalen., 21 Augusti 1654. Non tamen debet esse maius eo quod habebat vicarius Episcopi defuncti. Eadem Sacra Cong. in Ventimilien., 15 Ianuarii 1602, apud Pellegrin., loc. cit. Attendenda tamen est circa supradicta omnia legitima locorum consuetudo, arg. cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine.

50 An vicarius capitularis lucretur distributiones quotidianas, si choro propter suum munus non intersit? Variant doctores. Affirmativam enim sententiam defendunt Pellegrinus, l. c., n. 21; Garcias, Gonzalez, Pavin., Covarruv., et alii ab ipso citati, dicentes non currere paritatem de vicario Episcopi, quia ideo ipse non interessendo choro, non lucratur distributiones, quia servit Episcopo, et non Ecclesiae, ut servit vicarius capitularis, sicut notat Rota, dec. 222, n. 5, p. 2 Diversar. Negativam autem sustinent Monacell., to. 3, tit. 1, formul. 41, n. 5; Moneta, de Distributionibus, part. 2, qu. 11, n. 83 et seq.; Barbosa, de offic. et potestat. Episcop., part. 3, alleg. 54, n. 165, vers. *Qui dum a choro absens est,* et de Canonicis et dignitatibus, cap. 42, n. 39, et alii plures. Ut autem concilientur doctores, dicendum est standum esse legitimis locorum consuetudinibus, ut ibi vicarius capitularis absens a choro lucretur distributiones, ubi adest legitima consuetudo eas lucrandi, et ibi non lucretur, ubi adest legitima consuetudo eas non lucrandi; arg. cit. cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine; et sic tenent Rota, cit. dec. 222, n. 6, part. 2 Divers.; Barb., loc. cit.; Quaranta, in Summa bullar., verb. *Capitulum Sede vacante,* vers. *Octavo dubitatur;* Prosper August., in Addit. ad d. Quarant., loc. cit., n. 8 in fine; Rebuff., tit. de vicario Episcop., n. 5, et ipse Pellegrinus, loc. cit., n. 31 in fine, cum aliis ibi allegatis.

51 Si vicarius capitularis, ubi adest consuetudo interessendi choro pro lucrandis distributionibus, voluerit ipsas lucrari, debet interesse cum solita veste canonicali, et sedere in loco proprio sui canonicatus, neminem antiquiorem praecedendo. Rota in Lucerna *Beneficii,* 18 Decembris 1579, coram Seraphino, et eadem Rota, dec. 288, n. 2, part. 2 recent., apud Barbos., cit. alleg. 54, n. 166, et Pellegrin., loc. cit., n. 34, et sic tenent cum ipsis plures alii doctores.

Si vero noluerit distributiones lucrari, debet 52 praecedere omnes, excepta prima dignitate post pontificalem. Sic rescriptum fuisse a S. Congr. in una Assisiensi, de mense Augusti 1630, dum ipse esset Assisii, testantur Nicolius, in Floscul., verb. *Vicarius capitularis,* n. 67, et refert etiam Pellegrin., loc. cit., n. 34, et alii.

Vicarius capitularis non potest occupare se- 53 dem archidiaconi in ecclesia, sed sedere debet in alia sede portatili. Sacr. Congr. Rituum in Nucerina, 10 Aprilis 1601, apud Pellegrin., loc. cit., n. 34, et Barbosa, de Canonicis et dignitatibus, cap. 42, n. 42.

Archidiaconus seu alia dignitas maior post 54 pontificalem praefertur vicario capitulari, etiamsi dictus vicarius non sit canonicus. Barbos., cit. cap. 42, n. 41, et cit. alleg. 54, num. 167, cum aliis ibi citatis.

Vicarius semel ac canonice est electus, durat 55 toto tempore vacationis Ecclesiae. Quamvis enim Barbosa, in Summa apostol. decis., loc. cit., n. 7, et tract. de Canonicis, l. c., n. 44, et in Trid., cit. sess. 24, cap. 16, num. 14, referat Sacram Congr. sub die 17 Iunii 1617, decrevisse posse capitulum eligere vicarium cum clausula, quod non duret nisi per annum: tamen Nicolius, in Flosculis, verb. *Vicarius capitularis,* sub n. 59, refert saepius a S. Congr. Episc. decisum fuisse, non posse capitulum eligere vicarium capitularem ad certum tempus, sed pro toto tempore vacationis Ecclesiae. Sic dicta Sacra Congr. in Potentina, 7 Maii 1604, 30 Augusti 1641, 3 Martii 1607, 14 Febr. 1648, et in Sutrina, 21 Novembris 1653. Quod et melius esse testatur etiam ipse Barbosa, in cit. cap. 44, n. 44, et cit. sess. 24, cap. 16, n. 14, referens ita rescripsisse Sacram Congr. Episc., Episcopo Caietano sub die 28 Octobris 1587. Et sic expresse tenet Monacell., tom. 1, tit. 1, formul. 2, n. 14, cum Fagnano, et aliis ibi citatis, adductis insuper aliis decretis.

Unde vicarii capitularis iurisdictio cessat so- 56 lum post possessionem realem captam a novo Episcopo. Sedes enim episcopalis intelligitur semper vacare usquequo litterae apostolicae praelati provisi de illa Ecclesia, cuius Sedes vacabat, non fuerint praesentatae capitulo, nec interim potest Episcopus noviter provisus episcopatum ministrare. Extravagant. *Iniunctae* 2 de Electione; unde vicarius capitularis potest continuare exercitium suae iurisdictionis donec novus Episcopus adeptus fuerit realem episcopatus possessionem. Quaranta, in Summa Bullar., verb. *Capitulum Sede vacante,* num. 13, vers. 13 *Dubitatur;* Flaminius Parisius, de Resignat., lib. 8, qu. 5, n. 33; Rebuffus, in Praxi benefic., tit. de Simonia in resignat., n. 11; Henriquez, cons. 29, n. 4; Aloysius Riccius, in Praxi fori eccles., dec. 376 in prima edition., resolut. 509 in secunda edition.; Stephanus Gratian., Disceptat. forens., cap. 27;

Pellegrin., loc. cit., subsect. 6, num. 1 et 2, cum pluribus ibi citatis; Barbosa, cit. alleg. 54, num. 161; Gonzalez, ad regul. 9 Cancellar., glossa 15, § 2, n. 88, ubi refert fuisse conclusum, validam esse quamdam collationem canonicatus in mense ordinario vacantis factam a capitulo Burgensi, spreto Episcopo iam promoto et habente expeditas litteras suae provisionis, qui tamen nondum illas ostenderat, nec praesentaverat.

57 Terminatur autem Vicarii capitularis iurisdictio cum mittitur Vicarius Apostolicus a Papa, vel a Sacra Congregatione Episcoporum, quod fit si Ecclesia diu vacaverit, ut censuit Sacr. Congr. Episc. in una Alatrina, 28 Iunii 1649, praesertim si subditi in administratione iustitiae aliquod inconveniens experiantur. Ead. Sacra Congreg. in Ungentinen., 17 Septembris 1665.

58 Item cessat iurisdictio vicarii capitularis, quando removetur a Sacra Congregatione, vel vocatur ad Urbem pro iustificandis rebus de quibus fuit inculpatus. Sacra Congreg. Episc. in Spoletana, 12 Novembris 1600, in Asten., 30 Sept. 1650, et in Monopolitana 2 Maii 1653.

59 Quod hactenus dictum est de vicario capitulari cathedralis, locum habet, servata proportione, in vicario capitulari collegiatae exemptae, et nullius dioecesis; capitulum enim collegiatae, quae nullius dioecesis est, et subditur proprio praelato, ordinariam et quasi episcopalem iurisdictionem habenti, vacante sede dicti sui praelati, debet eligere vicarium capitularem eodem modo, et eisdem legibus, capitulis cathedralium praescriptis a Sacro Concilio Trident., sess. 24, de Reformat., cap. 16. *Communis.*

60 Cum hac tamen differentia, quod vicarius capitularis dictae collegiatae exemptae, et nullius, non debet necessario esse doctor aut licentiatus in iure canonico, sicuti tenetur esse vicarius capitularis cathedralis. Sic expresse declaravit Sacra Congregatio Concilii ad dict. cap. 16, die 12 Septembris 1585, apud Garciam, de Beneficiis, tom. 1, part. 5, cap. 7, n. 20, et apud

61 Pellegrinum, loc. cit., sect. 5, n. 5. Non posse autem eligi vicarium capitularem per clerum Ecclesiae exemptae abbatia vacante, decrevit Sacr. Congr. Conc. in Anglonen., 30 Ian. 1717, ut refert Card. Petra, tom. 5 Comment. ad constit. 4 Calixti III, sect. 3, n. 10.

62 Affertur novissima resolutio Sacrae Congr. Concilii quoad varia dubia de vicario capitulari in ipsa proposita, ut sequitur:

I. An possit capitulum Sede vacante, post electum vicarium in spiritualibus et temporalibus deputare alium toties quoties sibi placuerit ad aliquid faciendum in exercitio iurisdictionis translatae, ipsam iurisdictionem reassumendo?

II. An possit capitulum per seipsum dare subditis chartas testimoniales, vel reverendas ad ordines suscipiendos, vel debeant dari per vicarium generalem capitularem?

III. An possit capitulum in deputatione vicarii capitularis dare iurisdictionem limitatam; et possit in hoc casu, attendi consuetudo regni Lusitaniae? et quatenus affirmative.

IV. An possit reservatam iurisdictionem alicui alteri committere, vel illam debeat per seipsum exercere?

V. An possit capitulum dare subditis attestationes de vita et moribus per seipsum, vel debeant dari a vicario capitulari?

VI. An possit capitulum iubere vicario capitulari, ut det tales attestationes, vel debeat pendere ab arbitrio vicarii capitularis?

VII. An in concursu parochialium debeat intervenire arbitrium vicarii capitularis, vel debeat pendere ab arbitrio capituli, facto concursu in praesentia capituli, vel in absentia, et an debeat attendi consuetudo regni in casu, etc.

Sacra Congr. Conc. in Elven. *Iurisdictionis*, 1 Decembris 1736, respondit: Ad I *Negative;* ad II *Negative* quoad primam partem, et *Affirmative* quoad secundam. Ad III *Negative;* ad IV provisum in tertio; ad V *Negative* quoad primam partem, et *Affirmative* quoad secundam; ad VI *Negative;* ad VII *Affirmative* quoad primam partem ad formam iuris; in reliquis negative.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Pacifica haud est opinio auctoris, num. 60, 63
nempe quod et capitulum collegiatae Ecclesiae, defuncto praelato *Nullius*, debeat constituere vicarium capitularem; iurisdictionem enim remanere penes capitulum, nec teneri ipsum constituere vicarium capitularem, sentiunt Fagnan. in cap. *His quae*, n. 77, de Maior. et obed., ubi quod ita resolvit Sacr. Congreg. Concilii interpres, Lauren., de Vicar., tract. 3, c. 4, qu. 541 per tot.

Capitulum vero cathedralis vel metropolita- 64
nae Ecclesiae non teneri in electione vicarii capitularis servare formam; c. *Quia propter* de Elect., communis sententia est; ut reiecto Fresc. de Visitat., l. 1, c. 24, n. 32, firmant Pirhing ad tit. Decret. de Offic. vicar., n. 77; Pignatell., Consult. canonic., tom. 8, consult. 34, n. 9 et 11; Garc., de Benefic., part. 5, c. 7, num. 21; Leuren., de Vicar., tract. 3, c. 4, qu. 550, n. 1.

Hinc fit, quod necesse haud sit, ut haec vi- 65
carii capitularis electio fiat per suffragia secreta. Leuren., de Vicar., tr. 3, cap. 4, qu. 55, n. 2.

Debet vero concurrere maior pars suffragio- 66
rum, et quidem collegialiter praestitorum, ut valida sit electio vicarii capitularis facta a minori parte capituli: minime valida evadit per subscriptionem litterarum patentium factam a maiori parte eiusdem capituli, cum non sufficiat consensus postea datus a singulis. Pignatell., Consult. canon., tom. 1, consult. 23,

num. 7; Leuren., de Vicar., tract. 3, c. 4, qu. 552 per tot.

67 Coram quo et quomodo proponenda sit nullitas electionis vicarii capitularis; vide apud Leuren., de Vicar., tract. 3, cap. 6, qu. 554 per tot.

RESPONSIO AUCTORIS.

Pacificam non esse opinionem meam l. c.
68 expositam, quod et capitulum collegiatae Ecclesiae, defuncto praelato *Nullius,* debeat constituere vicarium capitularem, in his *additionibus* astruitur: at mihi auctori sufficit pro mea opinione habere expressam declarationem Sacr. Congr. Conc. et doctores ibi allegatos. Imo ex resolutione Sacr. Congreg. Conc. adducta hic sub n. 1, ex Fagnano secuto a Leurenio locis ibid. cit. eruitur quidem, quod capitulum collegiatae exemptae, et *Nullius* non teneatur eligere vicarium qui sit doctor, vel licentiatus in iure canonico; at non quod non teneatur eligere vicarium capitularem. Dubium enim propositum in Sacr. Congr. Conc. relatum a Fagnano ut supra, erat sic praecise: *An decretum Concilii in cap. 16, sess. 24: Quod capitulum Sede vacante, constituere debeat vicarium, qui saltem in iure canonico sit doctor, vel licentiatus, locum habeat etiam in collegiata defuncto eius praelato.* Et Sacr. Congreg. censuit: *non habere locum.* Ex quo decreto deducitur, Sacram Congregationem censuisse, Tridentinum non habere locum quoad necessitatem eligendi doctorem, at non quoad necessitatem eligendi vicarium, ut tradunt Barbosa in dict. sess. 24, cap. 16, n. 30; Pellegrin., de Vicario capitulari eccles. nullius dioeces., sect. 5, n. 5, ex Garcia, de Benefic., tom. 1, part. 5, cap. 7, num. 20, ubi refert sic fuisse decisum a dicta Sacr. Congr. Et ratio est, quia ut dicunt, si non est necesse, ut hic praelatus mortuus sit doctor, ergo nec etiam vicarius, ut censuit ead. Sacr. Congr., ibid., et notant Sbroz., in Addition. ad qu. 36, § 1; Aloysius Ricc., in Collectan. 1607; Ragucc., de voce canonic. in Eccl., qu. 36, n. 6, apud Pellegrin., loc. cit.

Articulus II. *Quoad ea quae vicarius capitularis facere potest, vel non.*

Sequentia expende.

1 Vicarius capitularis, sicuti capitulum Sede vacante, succedit Episcopo in his quae illi competunt de iure communi, non vero in his quae sunt de iure speciali, sive delegato. *Communis,* per text. in cap. *Eam te* 7 de Rescriptis, cap. *Cum olim* 14 de Maioritat. et obedient., cum similibus; in vicarium enim capitularem canonice electum transfertur tota iurisdictio capituli, et iurisdictio vicarii capitularis in supradictis eadem est, quae fuit Episcopi. S. Congr. Episcop. in Reatina, 21 Novembris 1303, apud Nicolium in Flosculis, verb. *Vicarius capitularis,* n. 68.

2 Vicarius capitularis potest concedere dimissorias ad ordines infra annum a die vacationis sedis arctatis ratione beneficii recepti vel recipiendi, ut colligitur clare ex Conc. Trid., sess. 7, c. 10, de Reform., et pluries declaravit expresse Sacr. Congr., et signanter in Neapolitana, 11 Ianuarii 1604, et in Aleriana, 24 Ianuarii 1653.

Et aliquando conceditur facultas vicario ca-
3 pitulari, ut etiam infra annum a die vacationis sedis episcopalis possit concedere dimissorias ad ordines, cum voto tamen pleni capituli, ubi pro servitio Ecclesiae id necessarium esse fuerit iudicatum, prout a Sacr. Congr. Episc. concessa fuit vicario capitulari Antuerpiensis Ecclesiae 15 Martii 1598.

Arctati ratione *beneficii recepti* dicuntur illi,
4 qui obtinent aliquod beneficium requirens servitium personale, ratione cuius de iure, consuetudine, privilegio, statuto Ecclesiae vel fundatione infra annum teneatur se promoveri facere ad illum ordinem, quem requirit tale beneficium. Barbosa, ad Trident., cit. sess. 7, cap. 10, cum pluribus ibi citatis; Monacell., tom. 3, tit. 2, formul. 3, n. 2, et alii passim.

Arctati autem ratione *beneficii recipiendi* di- 5
cuntur illi, qui habent ius, seu sunt vocati, aut praesentati ad aliquod beneficium vacans, seu cappellaniam, quae requirit actu certum ordinem, quo illi carent. Barbosa, loc. cit., n. 17, cum aliis ibi allegatis; Monacell., loc. cit., n. 2, et quod praesentati ad beneficia dicantur arctati, expresse declaravit Sacr. Congr. Episc. in Squillacen., 3 Ian. 1594, apud Nicolium, loc. cit., n. 70, vers. *Praesentati,* et Monacell., to. 1, tit. 1, formul. 2, n. 21.

Post annum vero a die vacationis sedis epi- 6
scopalis potest vicarius dimissorias ad ordines quibuscunque suis subditis etiam non arctatis concedere. Colligitur clare ex Conc. Trident., cit. sess. 7, cap. 10, et expresse declaravit Sacr. Congr. eiusdem Conc., apud Garciam, de Beneficiis, part. 5, cap. 7, n. 93, et Pellegrinum, loc. cit., subsection. 2, num. 5, et S. Congr. Episc. in Neapolitana, 12 Ian. 1604, et in Aleriana, 24 Ian. 1653, apud Nicolium, loc. cit., n. 70, ubi declaravit concedere dimissorias post annum spectare ad vicarium capitularem, et non ad capitulum.

Potest vicarius capitularis etiam ante lapsum 7
anni concedere licentiam extero Episcopo exercendi pontificalia in ecclesiis dioecesis, et ordines conferendi clericis exteris habentibus litteras suorum Episcoporum, non tamen clericis subditis vacantis Sedis. Sacr. Congr. Conc. in Brixien., 16 Maii 1705; Barbosa, de Canonicis et dignitat., c. 42, n. 124; Quaranta, in Summa Bullar., verb. *Capitulum Sede vacante,* qu. 11; Navarr., consil. 27, de Tempor. or-

dinat.; Molfesius, in Summa, tract. 2, c. 2, n. 28; Piasec., part. 1, c. 2, n. 13, pag. 39; Marcus Anton. Genuens., in Praxi archiep. Neapolitan., c. 87, n. 33; Marcian., part. 6, c. 3, n. 16; Fornar., de Ordine, c. 5, n. 8, vers. *Quarto nota,* et alii.

8 Potest vicarius ante lapsum anni obtinenti facultatem a Sede Apostolica de suscipiendo ordines cum licentia sui Ordinarii, hanc licentiam subordinatam concedere. Navarr., consil. 20, de Temporibus ordinat.; Piasec., loc. cit.; Barbosa, loc. cit., n. 123, et alii.

9 Potest vicarius capitularis dare licentiam Episcopo externo confirmandi, ecclesias consecrandi, reconciliandi, et alia ad usum pontificalium spectantia exercendi in sua iurisdictione. Sacr. Congr. Episc. in Nepesina, 15 Decembris 1603; apud Nicol., loc. cit., n. 3, et Pellegrinum, loc. cit., subsection. 1, n. 6.

10 Et ipsemet vicarius potest ecclesiam non consecratam reconciliare. Sacr. Congr. Rituum in Hidruntina, 15 Dec. 1632, apud Bonfadin., in Thesaur. eccles. dec., resol. 51, n. 23, et Barbos., in Summa, collectan. 712, n. 4.

11 Potest vicarius capitularis dioecesim visitare per se vel per alium, et in visitatione decreta facere, dummodo sit lapsus annus a postrema visitatione, nec faciat novitates. Sacr. Congr. Episc. in Lancianen., 10 Iunii 1629, et Pampilonen., 3 Februarii eodem anno, in Materan., 10 Decembris 1604, cum famulatu et comitatu solito a Conc. Trid., sess. 24, c. 3, de Ref., praescripto. Sacr. Congreg. Conc. in Limana, 10 Maii 1629.

12 Item potest dioecesanam synodum congregare elapso anno ab altera synodo ultimo celebrata. Sic decisum fuisse a Sacr. Congr. Conc. referunt Garcias, de Benefic., part. 9, cap. 2, n. 8; Card. Petra, tom. 5, Comment. ad constit. 4 Calixti III, sect. 2, num. 113, et alii plures. Vide verb. *Synodus,* n. 11.

13 Et eo tempore, quo synodum celebrat, potest eligere examinatores synodales, extra vero illam non potest, sed uti debet electis antea. Sacr. Congr. Episcop. in Neapolitana, 12 Ianuarii 1604.

14 Item concursum ad parochiales vacantes, tempore sedis vacantis facere potest, ut poterat Episcopus, servata forma Conc. Trid., sess. 24, c. 18, de Reform., magis idoneum eligere, et approbationem ad Sanctiss. Dominum, eiusque eminentiss. datarium mittere pro confirmatione electionis. Sacra Congr. Episc. in Ravennaten., 3 Februarii 1604.

15 Potest exsecutioni demandare litteras Episcopo per Sacram Congregationem directas, et ab illo non exsecutas. Sacr. Congr. Episc. et Reg., die 10 Aprilis 1615.

16 Vicarius capitularis potest absolvere a censuris, et dispensare in irregularitatibus ex delictis occultis Sedi Apostolicae reservatis provenientibus, in quibus est id concessum Episcopis a Concilio Tridentino, sess. 24, de Refor., cap. 6. Sic Sacra Congr. Conc. 3 Dec. 1632 apud Barbosam, de Canonicis et dignitatibus, cap. 24, n. 62 in fine, et in Summa apostolic. decis., collectan. 717, n. 5, et Pellegrinum, loc. cit., subsection. 2, n. 22.

Item potest vicarios idoneos parochialibus 17
vacantibus deputare, donec de rectore provisum sit, et proponere edicta ad concursum. Sacra Congreg. Conc., apud Aldan., in Compendio canonic. resolut., lib. 1, tit. 43, num. 46, et Barbos., in Summa, loc. cit., num. 25. Vide supra, n. 14.

Item potest sibi substituere vicarium ad mo- 18
dicum tempus propter eius absentiam vel infirmitatem; hoc enim spectat ad ipsum, et non ad capitulum. Sacr. Congr. Conc., apud Pellegrin., loc. cit., n. 26, et apud Barbosam, in Summa, loc. cit., n. 9. Vide verb. *Capitulum,* art. 3, n. 64.

Item potest sine adiunctis procedere, si Epi- 19
scopus, dum vivebat, auctoritatem habebat procedendi sine illis; si vero Episcopus hoc privilegio non gaudebat, ita nec vicarius capitularis. Sacr. Congreg. Conc., apud Barbos., in Summa, loc. cit., n. 7; Garciam, de Benefic., part. 5, cap. 7, n. 32, et Pellegrin., loc. cit., num. 27.

Item potest cognoscere causas matrimoniales. 20
Sacr. Congr. Conc. 30 Maii 1602.

Item potest visitare moniales non exemptas, 21
exemptas vero non potest. Barbos., l. 1 Iuris eccles. univers., c. 32, n. 71; Garcias, l. c., c. 7, n. 45; Pellegrin., l. c., n. 23, et alii passim.

Moniales tamen exemptas potest visitare in 22
iis, in quibus datur Episcopis facultas perpetua visitandi tanquam Sedis Apostolicae delegatis. Talis enim delegatio cum sit facta Episcopis in perpetuum, est pars iurisdictionis ordinariae, et sic transit ad vicarios capitulares. Barbosa, de Canonic. et dignitatibus, cap. 42, n. 107, et lib. 1 Iur. eccles. univers., cap. 32, n. 31 in fine; Molina, de Iustitia, tract. 5, disp. 11, n. 8, loc. cit., n. 24, et alii passim.

Vicarius capitularis potest conferre illa be- 23
neficia, quorum collatio spectabat ad Episcopum per devolutionem ob negligentiam inferioris; Abbas in c. 2, n. 1, Ne Sede vacante; Quaranta, in Summa Bullar., qu. 1; Pellegrin., loc. cit., n. 30, et alii.

Item potest in beneficiorum permutationibus 24
auctoritatem interponere et consensum praestare quando collatio partim spectat ad capitulum, et partim ad Episcopum: non autem in aliis casibus. Garcias, de Beneficiis, part. 11, cap. 4, a num. 75; Barbosa, lib. 1 Iur. ecclesiastic., cap. 32, n. 97; Quaranta, loc. cit., qu. 10; Diana, part. 8, tract. 5, resol. 19; Pellegrin., loc. cit., n. 31, et alii.

25 Item potest unire beneficia in omnibus casibus quibus potest Episcopus: dummodo nihil praeiudicetur iuri episcopali. Garcias, de Benefic., part. 12, cap. 2, num. 67 et 68; Zerola, Prax. episcop., part. 1, verb. *Unio,* § 11, et part. 2, verb. *Capitulum,* § 4; Quaranta, loc. cit., qu. 9, vers. *Quae conclusio;* Pellegrin., loc. cit., n. 32, et alii.

26 Item potest commendare Ecclesias ad tempus donec provideantur. Barbosa, cit. lib. 1, cap. 32, n. 94; Molina, de Iustitia, tract. 3, disp. 11, num. 11, vers. *Licet;* Zerola, loc. cit., part. 1, verb. *Capitulum,* § *Ad quintum;* Rebuff., in Praxi benefic., tit. de Devolut., num. 77 et 80; Pellegrin., loc. cit., n. 34, et alii.

27 Item potest dare licentiam aedificandi ecclesiam, et ut acquiratur iuspatronatus. Pellegrin., loc. cit., n. 35; Lambertin., de Iure patronat., lib. 1, p. 1, qu. 5, art. 9; Pavinus, de potest. capit. Sede vacante, part. 5, qu. 1, n. 5; Barbosa, de offic. et potest. Episcopi, part. 3, allegat. 70, n. 32; Garcias, de Benefic., part. 5, cap. 9, n. 79, et alii.

28 Item potest dispensare cum illegitimis, etiam ex damnato coitu, ad minores ordines, et ad beneficium simplex cum causa. Barbos., lib. 1 Iuris eccl., cap. 32, n. 81, et part. 2 de offic. et potest. Episcop., allegat. 45, n. 25; Quaranta, in Summa Bullar., verb. *Capitulum Sede vacante,* qu. 9, vers. *Secundo quaero;* Navarr., consil. 31, quod incipit: *An capitulum, de temporibus ordinat. in antiq.,* et consil. 7, de Filiis presbyter., et alii.

29 Item potest suspendere, excommunicare, interdicere, privare et absolvere; cap. *His quae,* in fine, de Maiorit. et obedient., cap. unic., eod. in 6; Pellegrin., loc. cit., n. 40; Rebuff., loc. cit., tit. de Devolut., n. 63, et alii apud Dianam, part. 8, tract. 4, resol. 11. Vide supra, n. 16, ubi fuit conclusum, posse vicarium capitularem absolvere ab omnibus censuris, et dispensare in omnibus irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus, a quibus potest Episcopus vigore facultatis Concil. Tridentini, sess. 24, cap. 6, de Reform.

30 Unde potest monitoria ad finem revelationis concedere, quia est actus iurisdictionis necessariae, ut est excommunicationis promulgandae facultas. Sic declaravit Sacr. Congreg. Conc., 26 Octobris 1590, apud Pellegrin., loc. cit., n. 56, et tenent doctores communiter.

31 Item potest gratiam facere subditis, ipsisque remittere poenas per Episcopum mortuum impositas; cum hoc sit de iurisdictione ordinaria. Riccius, to. 1 Prax. fori ecclesiast., resolut. 302; Novarius, in Summa bullar., tit. de capitul. Sede vacante, n. 12; Marcell. Vulp., in Praxi eccles., cap. 44, n. 17; Pellegrin., l. c., n. 64. Alii tamen apud ipsum, loc. cit., n. 64, sentiunt contrarium. Unde vide verb. *Poena,* art. 1, num. 64, ubi affertur decretum Sacr. Congr. Conc. et tene sicut ibi.

Item dispensare potest in interstitiis, sicuti 32
potest Episcopus, virtute Conc. Trid., sess. 23, de Reform., cap. 11, 13, 14, ex causis ibi expressis. Sic declarasse Sacram Congregationem Concilii testantur Marcell. Vulp., l. c., cap. 44, n. 27; Pellegrin., l. c., n. 47, et alii. Vide verb. *Interstitia,* n. 12.

Item potest statuta facere, quae totam dioe- 33
cesim obligent etiam tempore Episcoporum successorum, donec revocentur. Pavinus, de potestate capitul. Sede vacante, part. 1, quaest. 6; Marcell. Vulp., cit. cap. 44, num. 16; Zerola, l. c., verb. *Capitulum,* § 15; Quaranta, l. c., vers. *Quaero secundo;* Pellegrin., l. c., n. 42, et alii.

Potest compellere religiosos, qui fuerunt ex- 34
secutores testamentarii, ad reddendas rationes administrationis. Pavinus, l. c., qu. 7, n. 6; Azorius, Instit. moral., part. 2, lib. 3, cap. 39, sub qu. 6; Barbosa, part. 3, de offic. et potest. Episcop., allegat. 82, n. 25; Pellegrin., loc. cit., n. 44, et alii.

Item potest exigere rationes ab administra- 35
toribus piorum locorum. Quaranta, loc. cit., vers. *Septimo;* Pellegrin., loc. cit., num. 45; Zerola, loc. cit., part. 2, verb. *Capitulum,* § 9, et alii passim.

Item potest approbare confessarios pro sa- 36
cramentalibus confessionibus excipiendis. *Communis.*

Item potest matrimonio celebrando assistere, 37
et alteri sacerdoti assistendi licentiam concedere. *Communis.*

Item potest licentiam concedere, ut novitii 38
per duos menses ante professionem possint disponere de suis bonis, et donationem, vel cessionem facere cuicunque voluerint secundum formam Concilii Tridentini, sess. 25, de Regularibus, cap. 16. *Communis.*

Tandem vicarius capitularis potest exercere 39
omnem iurisdictionem competentem Episcopo de iure communi ordinario, non autem de iure speciali sive delegato; succedit enim vice capituli in totam iurisdictionem Episcopi, et potest omnia facere, quae sunt iurisdictionis ordinariae nisi expresse prohibita reperiantur; cap. *His quae* 11, cap. *Cum olim* 14 de Maioritat. et obedient., cap. unic. eodem in 6, cap. *Ad abolendam* de Haereticis, cap. penult. et cap. ultim., de supplenda negligentia Praelatorum, cum similibus. Et sic tenent doctores passim.

An autem vicarius capitularis possit totam 40
dictam iurisdictionem exercere etiam in illis casibus, in quibus vicarius Episcopi non posset sine speciali mandato, seu an totam praedictam iurisdictionem Episcopi transeuntem Sede vacante in capitulum possit vicarius capitularis exercere sine speciali mandato ipsius capituli,

etiam in iis quae speciale mandatum requirunt? Variant doctores. Affirmativam enim sententiam tenent Guttierez, Canonic. qu., lib. 1, cap. 11, n. 10, vers. *Id quod hodie;* Genuens., in Praxi archiepiscop. Neapolitan., cap. 86, num. 5; Molina, de Iustitia, tract. 5, disp. 11, n. 4; Nicolaus Garcias, de Benefic., part. 5, cap. 7, n. 28; Diana, part. 6, tract. 7, resol. 41 in princip., vers. *Secundo videtur.* Et ratio est quia cum Conc. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 16, arctet capitulum ad eligendum infra octo dies vicarium, qui totam iurisdictionem exerceat, non videtur necessaria alia specialis commissio et impartitio specialis mandati; maxime quia per declarationes Sacrae Congregationis capitulum post electionem vicarii nullam exercere potest iurisdictionem, cum post electionem tota iurisdictio episcopalis transeat in vicarium capitularem privative quoad capitulum, non cumulative. Sacr. Congreg. Episc. in Hydruntina, 1 Octobris 1655, et in alia Neritonen., 17 Septembris eiusdem anni. Et iurisdictio vicarii capitularis eadem sit in his quae sunt iuris communis, quae fuit Episcopi, Sacr. Congreg. Episcop. in Reatina, 21 Novembris 1603. Negativam autem sententiam, nempe non posse vicarium capitularem facere omnia ea quae speciale mandatum requirunt, si illud non habeat, nec veniunt vigore mandati generalis; seu in vicarium capitularem non transire ea quae requirunt speciale mandatum, docent Pellegrinus, loc. cit., subsection. 2, num. 67, et alii apud ipsum, Barbosa, in Summa, collectan. 707, n. 13, ubi ex decreto Sacr. Congreg. Concilii dicit, quod vicarius capitularis deputatus cum generali commissione, non habet facultatem faciendi illa quae indigent speciali delegatione. Fagnanus, in cap. *A nobis* 21, n. 49, de Sententia excommunicat., dicens, sic saepius respondisse Sacram Congregationem Concilii; Piasec., in Praxi Episcop., part. 2, cap. 1, n. 18, referens sic declarasse Sacram Congr. Concilii die 5 Decembris 1632, in una Camenecen., in qua dubitatum fuerat pro parte dicti Episcopi Camenecen.: *An facultas competens Episcopis vigore Concilii Tridentini, cap. 5, sess. 24, de Reform., transferatur in vicarium capitularem Sede vacante?* Et Sacr. Congr. Cardin. Conc. Tridentini interpretum inhaerendo declarationibus alias factis, respondit, *eam facultatem transferri in vicarium capitularem Sedi episcopali vacante, dummodo talis facultas specialiter per capitulum eidem vicario tributa fuerit.* Et ita etiam tenuit Rota in Maurianensi *Pensionis,* 25 Iunii 1626, coram D. Pirovano, in fine, et in Burgen. *Canonicatus,* cor. D. Gypsio. Addit. ad Garciam, de Benefic., part. 5, cap. 7, n. 10, vers. *Sed postea.* Et ratio est, quia Concilium Tridentinum nihil disposuit de hoc, sed solum arctavit capitulum ad constituendum vicarium infra octo dies, et nihil aliud sancivit; unde casus omissus remanet in dispositione iuris communis, quando lex nova nihil disponit; ante autem Concilium Tridentinum in vicarium capitularem non transibat maior potestas, quam in vicarium Episcopi, ut tradunt Pavinus, de potestate capituli Sede vacante, qu. 10, part. 2, num. 17; Mandos., in regul. 24 Cancellar., qu. 6, n. 10; Sbroz, de Vicar. Episcop., lib. 2, qu. 4, n. 5; Quaranta, in Summa bullar., verb. *Capitulum Sede vacante,* qu. 2, n. 15, vers. *Circa quam commissionem;* ergo, ut concludit Pellegrin., l. cit., n. 47, cessat omnis dubietas, cum etiam accedant praedictae declarationes Sacrae Congr. Concilii, et Rotae Romanae decisiones; unde nisi praxis sit in contrarium, non est ab hac opinione recedendum, in praxi autem servari, quod quotiescunque eligitur vicarius capitularis, a capitulo detur illi omnis facultas quam capitulum habere et dare potest, etiam in his quae speciale mandatum requirunt, fatentur non pauci; adeoque in hoc servanda est praxis et legitima consuetudo cuiusque dioecesis ac provinciae; arg. cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine. Vide verb. *Iurisdictio,* n. 18, ubi conclusum fuit, iurisdictionem vicarii capitularis esse ordinariam.

Non potest vicarius capitularis infra annum 41
a die vacationis Sedis episcopalis concedere dimissorias ad ordines non arctatis, textu expresso Conc. Trident., sess. 7, cap. 10, de Reform.

Imo neque potest infra dictum annum di- 42
missorias concedere non arctatis ad primam tonsuram. Barbosa, ad Conc. Trid., cit. sess. 7, cap. 10, n. 2; Quaranta, loc. cit., verb. *Capitulum Sede vacante,* vers. *Decimo quaero;* Garcias, de Beneficiis, part. 5, c. 7, n. 95; Moneta, de Commutat. ult. volunt., cap. 10, n. 173; Riccius, dec. 175, n. 2, part. 4; Card. de Luca, supra Concil., discurs. 31, n. 32; Ventriglia, in Praxi, part. 2, adnot. 15, § 1, n. 32; Pellegrin., l. c., subsection. 3, n. 4; Maiol., de Irregular., lib. 4, c. 2, num. 3; Monac., tom. 3, tit. 2, formul. 3, n. 3 seq., ubi recedendo a contraria sententia quam tenuerat tom. 1, tit. 1, formul. 2, n. 23, solide probat hanc nostram sententiam, et sic tenent plures alii. Potest tamen dimissorias ad primam 43
tonsuram concedere iis, qui sunt praesentati a patronis laicis ad beneficia iurispatronatus ipsorum, ut sic illa obtinere valeant, qui tales praesentati ad dicta beneficia dicuntur arctati, ut declaravit Sacr. Congr. Concilii in Squillacen., 3 Ianuarii 1694, et tenent supracitati doctores, et alii passim.

Neque potest vicarius capitularis infra dictum 44
annum concedere dimissorias ad ordines, etiamsi capitulum habeat territorium distinctum et exemptum, et pacifice possideat ab immemorabili, et in eo iurisdictionem ordinariam habeat. Riccius, in Decis. curiae episcop., dec. 184, part. 4;

Quaranta, loc. cit., vers. *Decimo quaero;* Barb., supra Concil., cit. sess. 7, cap. 10, num. 14; Pellegrin., loc. cit., n. 6, et alii.

45 Vicarius capitularis concedens infra dictum annum dimissorias non arctatis incidit in poenam interdicti, iuxta dispositionem Conc. Trid., cit. sess. 7, cap. 10, et non in poenam suspensionis per annum iuxta cap. 10, sess. 23; Barbosa, supra Concil., cit. sess. 7, cap. 10, n. 18; Molina, de Iustitia, tract. 5, disp. 11, n. 4; Francisc. Leo, in Thesauro fori eccles., part. 3, cap. 8, n. 48, et alii. Ita quod non prohibeatur concedere alias dimissorias. Rota, in Burgensi *Canonicatus,* 17 Octobris et 28 Novembris 1586, coram Gypsio.

46 Et dicta poena incurritur a vicario capitulari, quamvis is cui concessit dimissorias usus non fuerit; quia actus iam fuit consummatus quoad vicarium concedentem, cum per ipsum non steterit: sic decisum fuisse a Sacr. Congr. Conc. referunt Garcias, de Benefic., part. 5, cap. 7, n. 92, in addition.; Barbosa, supra Concil., cit. sess. 7, cap. 10, n. 19; Marchin., de Sacrament. Ordinis, tract. 1, part. 6, cap. 3, n. 15, l. c., n. 4.

47 Sic ordinati cum dimissoriis vicarii capitularis infra annum a die vacationis sedis episcopalis, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo privilegio clericali, praesertim in criminalibus, gaudent; et si in maioribus, remanent suspensi ab exsecutione ordinum ad beneplacitum futuri Episcopi, textu expresso in cit. sess. 7, cap. 10, n. 20; Barb., lib. 1 Iuris ecclesiast. univers., cap. 32, n. 131, ubi ex Marchin., cit. part. 6, cap. 3, n. 13, subdit, dictam poenam privationis privilegii clericalis hodie non incurri, nisi post iudicis declarationem, iuxta constitutionem SS. D. N. Urbani VIII, contra male promotos.

48 Non posse vicarium capitularem infra annum dictae vocationis concedere licentiam Episcopo externo commoranti in dioecesi, ut ordinet regulares etiam praevio examine per ipsum vicarium facto, tenent Barbosa, supra Concil., cit. sess. 7, cap. 10, n. 3, et tract. de Canonicis et dignitatibus, c. 42, n. 121, et lib. 1 Iuris eccles., cap. 32, n. 121; Raguc., de Voce canon., part. 39, n. 4. At rectius contrarium docent Navarr., consil. 27, de Temporibus ordinat.; Quaranta, l. c., verb. *Capitulum Sede vacante,* qu. 11; Genuens., in Prax. archiep. Neapolitan., c. 87, n. 33; Piasec., in Prax. episcop., part. 1, cap. 1, n. 13.

49 Licet non possit nunc vicarius capitularis dimissorias ad ordines concedere infra annum non arctatis, ex nova dispositione Conc. Trid., sess. 7, cap. 10, et sess. 23, cap. 10, de Ref.; poterat tamen ante concilium de iure communi illas concedere indistincte arctatis et non arctatis; cap. *Cum nullus* 3 de Temporibus ordinat. in 6.

Dimissoriae a vicario capitulari, sive post annum, sive intra annum a die vacationis in casu permisso rite et recte concessae non exspirant per ingressum novi Episcopi, quia gratia semel obtenta, non exspirat morte concedentis; cap. *Si super gratia* 9 de Officio delegati in 6, cap. *Si cui* 35 de Praebend. in 6. Et sic tenent passim doctores recte notantes quod licet de iure tales dimissoriae non exspirent, potest tamen novus Episcopus illas per edictum revocare, sicuti et omnes alias ab Episcopo praedecessore concessas similiter annullare. 50

Quamvis vicarius capitularis nequeat infra dictum annum dimissorias ad ordines concedere non arctatis, potest tamen expedire intra dictum annum illas dimissorias, quas Episcopus defunctus nominatim concesserat ante obitum, et morte praeveniente non expedierat. S. Congr. Conc. in Mexicana *Litterarum dimissorialium,* 24 Aprilis 1700, apud Monacell., to. 1, tit. 4, formul. 5, n. 2. Talis enim concessio dimissorialium est gratia, quae non espirat morte concedentis per iura adducta n. antecedenti. 51 52

Vicarius capitularis non potest concedere indulgentias. Card. Petra, tom. 3 Commentar. ad constit. 16 Alexandri IV, n. 28, ubi dicit quod in hanc sententiam videtur fuisse Sacr. Congr. Conc. sub die 13 Novembris 1688, ibi: *Dubium indulgentiarum. Quaeritur an vicarius capitularis, Sede episcopali vacante, facultatem habeat concedendi indulgentias, quas caeteroquin concedere potest Episcopus vivens?* Sacra Congr. respondit: *Vicarius se abstineat.* Et sic tenent Archidiaconus in cap. 1 de Poenit. et remissionibus in 6; Cardinal., in cap. *Accedentibus* 12 de excessib. Praelator.; Fagnan., ibid., n. 17; Sotus, in 4, dist. 21, qu. 1, art. 4; Lavorius, de Indulgentiis, part. 2, cap. 11, n. 52; Pax Iordan., tom. 1, lib. 5, tit. 16, n. 27; Bonacina, to. 1, disp. 6, de Indulgent., qu. 1, punct. 3, n. 23; Monacell., tom. 4, supplement. ad 3 tom., n. 64, ubi dicit, quod posset vicarius capituli accusari tempore Sedis vacantis ipsum concessisse indulgentias, quas Episcopus vivens concedere consuevit; nam talem potestatem vicarium Sedis vacantis non habere constat ex declaratione Sac. Cong. Conc. 13 Novembris 1688, quae, dubio proposito, respondit: *Abstineat;* Barbosa, part. 3 de offic. et potest. Episcopi, allegat. 88, n. 21, cum Navarr., Selu., Cordub., Ledesma, Torreblanca, Henriquez, Suarez, Reginald., Sanctarell., Rhedo, et aliis, contra Silvestrum, Lazarium, Zerolam, Aloysium Riccium, Azorium, et alios, et etiam contra ipsum Barbosam, lib. 1 Iuris ecclesiastic., cap. 32, n. 91, et tract. de Canonicis et dignitatibus, cap. 42, num. 91. Et ratio nostra est, quia licet concedere indulgentias sit actus iurisdictionis, est tamen actus reservatus dignitati episcopali, cum sit de maio- 53

ribus; cap. *Accedentibus* 12 de excessibus Praelatorum; ubi Fagnan., n. 17, cum pluribus ibi citatis, adeo ut etiam auctores contrarii fateantur tutius esse, quod capitulum seu vicarius committat alicui Episcopo, ut indulgentias concedat nomine ipsius capituli.

54 Vicarius capitularis Sede vacante nequit quidpiam innovare in praeiudicium Ecclesiae, aut Episcopi. *Communis,* textu expresso in c. *Novit ille* 1 Ne Sede vacante.

55 Neque potest consumere, aut aliquo modo in proprios vel alienos usus convertere bona, Sede vacante, Ecclesiae relicta, aut eo tempore collecta; et si secus fecerit, tam ipse quam quilibet alius id faciens, remanet suspensus ab officio et beneficio, non obstantibus quibuscunque privilegiis, statutis, consuetudinibus, textu expresso in cap. *Quia saepe* 45 de Elect. in 6.

56 Neque potest conferre beneficia spectantia ad solam collationem Episcopi, textu expresso in cap. *Illa* 2 Ne Sede vacante.

57 Et hoc etiamsi collatio spectaret ad Episcopum cum consensu vel consilio capituli, quia adhuc capitulum, Sede vacante, conferre non potest; cap. unico, § *Cum vero,* Ne Sede vacante in 6.

58 Potest tamen conferre beneficia illa, quorum collatio spectat ad Episcopum et capitulum simul, textu expresso in c. unico Ne Sede vac. in 6.

59 Neque potest supprimere beneficium et unire capitulo. Sic declarasse Sacr. Congr. Concilii super cap. 15, de Refor., sess. 24, refert Pellegrinus, l. c., subsect. 3, n. 21.

60 Neque potest donationem iurispatronatus confirmare, nam in illa debet necessario intervenire Episcopi consensus. Rota apud Farinac., dec. 257, num. 1, part. 2 recent., dec. 586, part. 1 rec.; Gratian., Discept. forens., cap. 303, n. 10, cum seq.; Lambertin., de Iurepatronat., lib. 1, part. 2, qu. 1, art. 2, n. 3 et art. 4, per tot.; Pellegrin., l. c., num. 22, et alii. * Verius contrarium, cum nullibi id sit prohibitum vicar. cap., ut rectius docent Garcias, Quaranta et Ventriglia apud Gagliard., de Iur. patron., cap. 6, n. 56. *

61 Neque potest substituere novos examinatores in locum examinatorum absentium, aut defunctorum; sed curare debet, ut elapso anno, alii in locum demortuorum eligantur in synodo, alioquin pro legitimis non habebuntur qui supererunt. Sacr. Congr. Conc., apud Garciam, de Benefic. in addit., part. 5, c. 2, n. 78, et Barbos., in Summ. apost. dec., collectan. 717, n. 14, et Pellegrin., l. c., n. 24.

62 Neque potest exsequi commissiones apostolicas in *forma dignum,* et alias directas Episcopo, vel eius vicario generali intuitu officii, vel sub nomine dignitatis. Sacr. Congr. Conc., 2 Augusti 1631, apud Barbos., l. c., n. 11.

63 Neque potest expedire dispensationes matrimoniales directas Episcopo et eius vicario generali. Sacr. Congr. Conc., 24 Maii 1721, apud Barbos., l. c., n. 12.

Neque potest cognoscere causas confugien- 64
tium ad ecclesiam, vel ab illa extractorum. Sacr. Congr. Immunit., 15 Febr. 1633, apud Barbosam, loc. cit., n. 15.

Neque prohibere potest, ne quis, Sede va- 65
cante, promoveatur ad ordines. Sacr. Congr. Episcop. in Syracusana, 13 Martii 1604.

Neque potest licentiam concedere erigendi 66
nova monasteria et conventus. Sacr. Congreg. Episc., 19 Februarii 1633.

Neque potest suspendere, et iterum exami- 67
nare confessarios regulares ab Episcopo defuncto examinatos, et simpliciter approbatos absque praefixione temporis, vel ad tempus nondum elapsum, propter privilegium quod habent a Clemente IV, ut saepius declaravit S. Congr. Conc., Pellegrin., l. c., n. 31, et alii passim. Vide verb. *Approbatio,* art. 1, a n. 54 ad 58, ubi affertur dictum privilegium, et dantur citata decreta.

Neque potest, neque debet expedire causas, 68
quae patiuntur dilationem, imminente provisione Ecclesiae, nisi fuerint sibi specialiter delegatae, sed relinquere expeditionem novo Epicopo. Sic declaravit Sacr. Congr. Episcop. in Neapolitana, 17 Maii 1594, et in Narnien., 15 Maii 1601, et 21 Maii eiusdem anni. Sic pariter debet tali tempore imminentiae novi Episcopi abstinere a dandis dimissoriis seu testimonialibus ad ordines. Sacr. Congr. Episc. in Brixien., 20 Novembris 1654.

Adducitur novissima resolutio Sacrae Congr. 69
Concilii quoad aliqua dubia de vicario capitulari in ipsa proposita, ut sequitur:

I. An vicario capitulari Turritano liceat procedere in causis canonicorum Ecclesiae metropolitanae, tam in communi quam in particulari, non obstante illius suspicione seu recusatione per eosdem canonicos, seu capitulum allegata in casu, etc.

II. An competat capitulo metropolitano Turritano facultas recipiendi recusationes vicarii capitularis per dioecesanos Turritanos propositas seu proponendas, et respective deputandi arbitros pro admittendis seu reiiciendis causis earumdem recusationum in casu.

III. An praefato capitulo Ecclesiae metropolitanae licitum fuerit recipere suspiciones seu recusationes eiusdem vicarii coram ipso propositas per rev. D. Antonium Murgiam rectorem ecclesiae parochialis de Ossi; et rev. P. Antonium Franciscum Serram plebanum ecclesiae parochialis de Osilo in casu, etc.

IV. An censurae relaxatae per eumdem d. vicarium capitularem adversus archipresbyterum, decanum et canonicum antiquiorem praedictae Ecclesiae, sustineantur in casu, etc.

Sacr. Congr. Conc. in Turritana, 16 Decem-

bris 1724, respondit: Ad I *Affirmative;* ad II et III *Affirmative;* ad IV *Negative.*

Et reproposita causa sub dubio: *An et in qua parte sit standum, vel recedendum a decisis 15 Decembris 1724;* ead. Sacr. Congreg. die 13 Ianuarii 1725, respondit: Ad I et II, *in decisis;* ad III, *recedendum a decisis;* ad IV, *in decisis.*

70 Vicarius capitularis, Sede vacante, tueri debet iura Ecclesiae pro exemptione fructuum spectantium ad mensam episcopalem. S. Congr. Immunit. in Liparitana, 8 Iunii 1626, lib. 1 Decr. Paul., pag. 2.

71 Potest et debet procedere pro defensione immunitatis et iurisdictionis ecclesiasticae. Sacr. Congr. Immunit. in Regien., 8 Aprilis 1624, lib. 3 Decret. Paul., pag. 173, in Mediolanen., 27 Aprilis 1632, lib. 2 Decr. Paul., pag. 124.

72 Non habet tamen facultatem, quam habet Episcopus in casibus bullae Gregorii XIV super immunitate, ideoque cognitio spectat ad Episcopum viciniorem. Sacra Congr. Immun. in Vercellen., 9 Novembris 1650, lib. 4 Decret. Paulucc., pag. 125.

73 Vicarius capitularis non habet facultatem, quae competit Episcopo quoad casus bullae Greg. Unde iubetur restituere Ecclesiae reum homicidii praetensi exceptuati a se extractum, et datur ei facultas denuo extrahendi ad formam bullae, et subiungitur, ut denuo conficiat processum, ac transmittat. S. Congr. Immun. in Calaritana, 30 Sept. 1698, lib. 2 Decr. Vallem., pag. 178.

74 Nec potest cognoscere super extractione et violatione immunitatis ecclesiasticae, sed hoc spectat ad Episcopum viciniorem. Sacr. Congr. Immun. in Regien., 19 Novembris 1641, lib. 3 Decr. Pauluc., p. 161.

75 Et in praedictis delinquens iubetur accedere ad Urbem. Sacra Congr. Immun. in una S. Severini, 29 Aprilis 1704, lib. 3 Decr. Vallemani, pag. 577.

76 Etiam iubetur restituere reum praetensi homicidii exceptuati quem extraxerat vigore litterarum eiectionis. Sacra Congreg. Immunit. in Firmana, 10 Maii 1693, lib. 1 Decret. Vallem., pag. 45.

77 Vicario capitulari non licet dare licentiam visitandi loca immunia. Sacr. Congr. Immun. in Bobien., 2 Martii 1700, lib. 2 Decr. Valleman., pag. 275.

78 Quare vicarius capitularis monetur, quia dederit curiae laicae licentiam exhumandi cadaver e loco immuni pro facienda recognitione. Sacra Congr. Immun. in Spoletana, 11 Maii 1683, lib. 3 Decret. Altov., pag. 176.

79 Cum vicarius capitularis et provicarius ordinaverint extractionem praetensi rei assassinii, qui postea per d. vicarium capitularem, praevia declaratione, quod deberet frui immunitate ecclesiastica, traditus fuerat curiae saeculari, a qua damnatur in poenam ultimi supplicii, Sacr. Congr. censuit, tam vicarium quam provicarium, et alios cooperatores esse incursos in censuras, et concedi facultatem Episcopo absolvendi omnes coram capitulo in forma consueta, facta Ecclesiae laesae competenti eleemosyna arbitrio Episcopi et inhabilitatis ab officio vicariatus et provicariatus arbitrio Sacr. Congr., nec non monitis de irregularitate incursa. Sacr. Congreg. Immun. in Mantuana, 18 Martii 1689, lib. Decret. Mart., pag. 62.

Vicarius capitularis, qui cum curia laica per- 80
quisivit et extraxit confugitos ab ecclesia, non solum non est exsecutus suas partes huiusmodi violationes impediendo, sed etiam animum dedit violatoribus, vocatur ad Urbem, et agitur cum secretario Sacr. Congr. Episc., pro provisione alterius vicarii. Sacra Congr. Immun. in Acerren., 31 Iulii 1674, lib. 1 Decr. Altov., pag. 974.

Vicarius capitularis extrahere faciens ab ec- 81
clesia cursorem curiae archiepiscopalis, mandet restitui et acriter moneatur, reficiat carcerato damna passa, et consulat conscientiae suae. Sacr. Congr. Immunit. in Salernitana, 22 Ianuarii 1692, lib. Decr. Grim., pag. 80.

Idem vicarius absolvens censuratum talem a 82
se declaratum ob violatam immunitatem, reintegret censuras, et consulat conscientiae suae. S. Congr. Immun. in Squillacen., 9 Maii 1676, lib. 1 Decr. Altov., pag. 1243.

Iniungitur vicario capitulari, ut declaret ab- 83
solutionem a se datam esse nullam, et agitur cum secretario Sacr. Congr. Episc. ut deputet alium vicarium. Sacr. Congreg. Immunit. in Aquilana, 14 Novembris 1644, lib. Decr. Rocci, pag. 434.

Cum facultate tamen Sacrae Congr. potest 84
absolvere a censuris ob violatam immunitatem. S. Congr. Immun. in Vercellen., 30 Iulii 1695, lib. 1 Decr. Vallem., pag. 206.

Non debet impedire confugium. S. Congr. 85
Immun. in Terracinen., 18 Novembris 1664, lib. Decret. Rocci, pag. 599.

Aliquando iubetur restituere pecuniam sibi 86
erogatam pro excarceratione sacerdotis. Sacra Congr. Immun. in Oritana, 22 Aprilis 1698, lib. 2 Decr. Vallem., pag. 149.

Aliquando ei iniungitur, ut mandet nulliter 87
extractum restitui, et deinde extrahat ad formam bullae, conficiat processum, et transmittat. S. Congr. Imm. in Tropien., 27 Ianuar. 1665, lib. Decr. Rocci, p. 117.

Vicarius capitularis Acherontiae contra or- 88
dines Sanctissimi et Sacrae Congreg. obediens litteris regiis de accedendo Neapolim, declaratur suspensus a divinis, privatur vicariatu, et inhabilitatur ad huiusmodi officia, et ei praecipitur ut discedat ab Urbe, et decretum praefatum notificatur tam nuntio quam capitulo per litteras, quae ad futuram rei memoriam

retineantur in actis nuntiaturae et curiae ecclesiasticae Acherontinae, et si non iustificaverit allatam legitimam excusationem, inhabilitandus est etiam ad beneficia. Sac. Congr. Imm., in Acherontina, 5 et 13 Iulii 1633, lib. Decr. Paul., pag. 160.

89 Vicarius capitularis, seu capitulum Sede vacante non potest conferre beneficia de iurepatronatus, quando ex lege fundationis conferri debent uni ex consanguineis, affinibus, concivibus seu personis ex certa familia, loco seu collegio, quia tunc sicut non potest Sede vacante se ingerere in collatione beneficiorum liberae collationis etiam devoluta, cum collatio beneficiorum in tali casu, etsi iure devoluto, sit semper liberalitas et gratia, seu gratificatio erga personam arbitrio conferentis eligendam; sicque non necessaria, sed libera, dum potius uni quam alteri beneficium conferre potest, quae est una ex rationibus, ob quas vicarius capitularis, seu capitulum Sede vacante non potest conferre beneficia ad ordinariam Episcopi collationem spectantia ex cap. *Illas* 2 Ne sede vacante; ita sequitur, quod data huiusmodi beneficiorum devolutione, collatio ex tali iure non spectat ad vicarium capitularem, sed ad Sedem Apostolicam vigore regulae secundae cancellariae. Sic Rota in Cremon. *Praepositurae*, 5 April. 1683, § *Hoc posito*, coram Ursino, ac ita in una Calarit. *Beneficii*, fuit in curia iudicatum per binas sententias conformes de anno 1687 a R. P. De Aste, et 1688 a R. P. D. de Effectibus, apud Rigant., tom. 1 in regul. 2 Cancellariae, § 3, n. 154 et 155, ubi ad id secum adducit Wames, consil. 260, n. 3; Fermosin., de cap. *Sede vacante*, qu. 33, n. 5 et sequent.; Lotter., de Re beneficiar., lib. 2, qu. 1, n. 21; Gonzal. ad regul. 8, gloss. 8, § 1, num. 75 et 77; Marchett., de Vicar. ca-
90 pitul., tit. 32, num. 45 et seq., ac alios. Sic etiam quando testator in fundatione beneficii ius illud conferenti relinquit Episcopo pro tempore exsistenti, cum in tali casu agatur de iure speciali et accidentali, et non de iure proveniente, vel ab ordinaria Episcopi potestate, vel a iuris dispositione, non potest tale ius transire in vicarium capitularem, ut distinguunt Felin. et caeteri interpretes in c. *Cum olim* de Maiorit. et obed.; Roman., consil. 506, n. 14; Sbroz, de Offic. vic., lib. 2, qu. 30, num. 3, et qu. 188, n. 6; Garcias, de Benef., part. 5, cap. 7, num. 39, et alii. Et ad id facit resolutio Sacrae Congreg. Concil. in Clusin., die
91 20 Mart. 1756. Hinc beneficii collatio a vicario capitulari expleta titulum coloratum non tribuit. Rigant., tom. 3, in regul. 36 Cancell., n. 122, ubi ad id varios adducit doctores; et Rot. in Segobien. *Canonicat.*, 11 Apr. 1704, § *Altera*, coram Scot., confirmat. 9 Maii 1605, coram Ansald.

92 Vicarius capitularis iurisdictionem episcopalem ad capitulum devolutam, independenter ab ipso capitulo exercet. Bened. XIV, de Synodo dioec., lib. 2, num. 1. Vide tom. 2, verb. *Capitulum*, art. 3, n. 63 et seq., et supra art. 1, num. 39. Vicarius capitularis potest sua au- 93
ctoritate ordinaria conficere processus super fama virtutum et miraculorum servorum Dei, quos conficere potuisset Episcopus. Idem, ib., num. 2; et de canonizat. Sanctor., lib. 2, c. 2, n. 2. Imo ab ipsamet Sede Apostolica ad vi- 94
carium capitularem quandoque diriguntur litterae remissoriales pro conficiendis processibus apostolicis super virtutibus et miraculis tum eorumdem servorum Dei, tum etiam eorum qui iam in beatorum album sunt relati. Idem, ib., num. 2, et cit. lib. 2, cap. 45, num. 17. Quamobrem cit. num. 2, ingenue fatetur non- 95
dum hactenus percipere potuisse, cur Dataria Apostolica dispensationes, quae ex mente Tridentin., sess. 22 de Reformat., cap. 5, extra curiam committendae sunt Ordinariis locorum, in quibus degunt illas impetrantes, nunquam consueverit committere vicariis capitularibus, quamvis easdem committere soleat vicariis generalibus. Plura alia de vicario capitulari, vide tom. 2, verb. *Capitulum*, art. 2 et supra, ubi abunde de omnibus, et insuper in d. tom. 2, verb. *Concilium*, art. 2, a num. 7 ad 9. Ubi 96
quod Synodus provincialis non a vicario capitulari metropolitanae vacantis, sed ab antiquiori Episcopo suffraganeo est indicenda ex decreto Sacrae Congregationis Concil. in Tarraconensi, 13 Maii 1604. Et quod absente, 97
vel impedito, seu mortuo Archiepiscopo, convocanda est Synodus provincialis ab antiquiore Episcopo ex suffraganeis, non autem ab Episcopo exempto quamvis antiquiore ex decreto eiusdem Congregat. in Burgen., die 17 Aprilis 1649.

Alia de vicario capitulari, vide verb. *Capi-* 98
tulum, et verb. *Ordo*.

Vicarius capitularis loco defuncti Episcopi, 99
in Missa nominari non debet; Bened. XIV, const. incip. *Ex quo primum*, § 20. Vicarius 100
capitularis in locis missionum, ubi resident Episcopi, a capitulo vel parochis, iuxta veterem consuetudinem, eligi debet statim ab obitu Episcopi; idem, const. incip. *Quam ex sublimi*, § 2. Si vero nullum adsit capitulum, nec parochorum numerus, a quibus electio perficiatur, vicarius generalis defuncti Episcopi, Pontificis auctoritate constituitur vicarius capitularis; idem, ib., § 4. Doctoratus necessitas tollitur, dummodo alia requisita in eligendo concurrant.

Vicariis capitularibus per regnum Neapoli- 101
tanum, et vicariis generalibus aegrotantium praelatorum eiusdem regni quae cura circa spolia sit commissa et demandata? Vide supra verb. *Spolia*.

Vicariis capitularibus in regno Neapolitano 102

prohibetur concessio litterarum dimissorialium pro prima clericali tonsura, aliisque ordinibus, etiamsi annus a die vacationis ecclesiarum elapsus sit, absque speciali facultate Sacrae Congregationis. Clemens XI, part. 3 Bullar., epist. 2 et 3. Sac. Congreg. Epīscop. et Regul.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

103 Non capitulum eligendo vicarium capitularem possit aliqua reservare a se ipso exercenda? Affirmant Pirhing, ad tit. de Offic. vicar., n. 78; Pignat., Consult. canon., tom. 9, consult. 59, n. 4; Ventrigl., in Prax. for. eccles., tom. 2, adnot. 15, § 2, n. 18; Ragucc., de Voc. canon., qu. 40, n. 14.

104 Tradunt vero auctores huius affirmativae sententiae, quod si reservatio concernat ea quae sunt voluntariae iurisdictionis, minime repugnat ut ipsa exerceantur ab ipso capitulo; contra vero si reservata sint illa, quae spectant ad iurisdictionem contentiosam, debeant haec a capitulo alteri delegari.

105 Negativam vero sententiam tenent Fagnan. in c. *His quae,* num. 72, de Maiorit. et obedien.; Leuren., de Vicar., tr. 3; c. 5, qu. 565, num. 2.

106 Quod si capitulum haud potest aliqua sibi reservare, vicarium capitularem eligendo, multo minus potest quidquam ad se avocare postquam iam vicarium capitularem elegit. Leuren., ubi supra, qu. 567, n. 2.

Ex his etiam patet vera resolutio ad quae- 107
stionem, de qua agit auctor n. 40, an scilicet possit vicarius capitularis vigore suae electionis exercere ea quae speciale mandatum Episcopi requirerent respectu vicarii generalis. Si enim 108
capitulum nil sibi potest reservare eligendo vicarium capitularem, non est quod vicarius capitularis opus habeat ullo speciali mandato, sed ut primum electus est, potest ea etiam exercere, quae vicarius generalis nonnisi speciali mandato exercere valet; Leuren., loc. cit., quaest. 568, num. 2, ubi rationem differentiae tradit.

RESPONSIO AUCTORIS.

Circa ea quae hic astruuntur, praesertim 109
sub n. 108, videantur quaeso, quae ego adduxi in hoc art. sub cit. n. 40, ubi post adductas duas opiniones contrarias cum suis respective rationibus; an possit vicarius capitularis vigore suae electionis exercere ea quae speciale mandatum Episcopi requirerent respectu vicarii generalis, conclusi ibi in hoc servandum esse praxim et legitimam consuetudinem cuiusque dioecesis ac provinciae; cum consuetudo sit optima legum interpres; l. *Si de interpretatione* 58 ff. de Legibus; et cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine, addendo, videndum esse verb. *Iurisdictio,* n. 18, ubi conclusi, iurisdictionem vicarii capitularis esse ordinariam; sicque etiam conclusi in verb. *Vicarius generalis,* art. 4, n. 6.

VICARIUS FORANEUS

Lubet sequentia adnotare.

1 Vicarius foraneus dicitur ille, qui in certa parte dioecesis extra civitatem Sedis episcopalis, vel in oppidis per Episcopum constituitur, ut ibi iurisdictionem quamdam exerceat; cap. *Romana* 1 de officio Ordinarii in 6, et ibi Glossa, verb. *Foraneus;* et alia Glossa in Clement. *Et si principalis* 2 de Rescriptis, verb.
2 *Foraneo.* Et dicitur *Foraneus,* quia foris, seu extra locum in quo Sedes episcopalis reperitur, Episcopi vices agit iuxta traditam sibi potestatem. Glossa in cit. c. *Romana* 1 de officio Ordinar. in 6, verb. *Foraneus;* et alia Glossa in cit. Clem. *Et si principalis* 2 de Rescriptis in casu, verb. *Nota.*

3 Episcopus tenetur vicarios foraneos in dioecesi constituere, Concil. Mediolan. 1, part. 2, tit. de Vicariis foraneis, Sac. Congr. Episcop. in Troiana, 27 Mart. 1590, et 10 Mart. 1567.

4 Et ad hoc munus vicarii foranei eligi et constitui debent archipresbyteri et praepositi locorum, vel alii in dignitate ecclesiastica constituti: sin minus eligi debent rectores ecclesiarum parochialium dioecesis, quantum possibile erit. Conc. Mediolan. 1, l. c.

Vicarii foranei amoveri possunt arbitrio Epi- 5
scopi, quotiescunque voluerit, et puniri possunt, si male se gesserint in officio sibi demandato. Conc. Mediol. 1, l. c.

Iurisdictio vicariorum foraneorum est omnino 6
limitata, cum concedatur solum pro certa parte dioecesis, et limitatis locis, ac solum pro certis et limitatis causis civilibus ibidem occurrentibus usque ad certam et limitatam summam, v. g. quinque scutorum plus minusve, prout libuerit, ne partes pro qualibet levi re cogantur semper se conferre ad civitatem, et comparere coram vicario generali. Sac. Congr. Episc. in Troianen., 27 Mart. 1590.

In criminalibus autem non possunt ordinarie 7
se intromittere, nisi informationes capiendo et formando processum informativum ad effectum illum transmittendi ad vicarium generalem cum relatione totius facti. Sac. Congr. Episc. in Motulensi, 9 Iun. 1592.

Potest tamen ab Episcopo eis concedi, ut se 8
intromittant in omnes causas cleri alicuius oppidi, seu sui limitati vicariatus, tam civiles, quam criminales et mistas, exceptis iis pro qui-

bus poena corporis afflictiva est imponenda. Sac. Congreg. Episc. in Tarentina pro oppido Martinae, 5 Iul. 1567.

9 Ad vicarium foraneum et non ad archipresbyterum, sive curatum, nisi ipso vicario absente, spectat dare licentiam laborandi die festo, et contravenientes multare. Sac. Congr. Episc. in Cerentina, 2 Aug. 1594, et in Materanen., 10 18 Nov. 1597. Et talis licentia in scriptis concedi debet, et non oretenus. Ead. Sac. Congr. 21 Aug. 1615.

11 Poena pro transgressione festorum debet esse moderata; et si fuerit exorbitans, reduci debet ad arbitrium Ordinarii, et reliquum, si fuerit exactum, restitui. Sac. Congregat. Episcop. in Ravennatensi, 16 Ianuar. 1601, in Bellicastrensi, 1 Septembr. 1603, et in Cornetana, 12 11 Dec. 1624. Neque debet excedere 5 vel 6 Iulios in loca pia distribuendos, deducta tertia parte exsecutoribus, licet quis deprehensus fuerit in fragranti post publicatum edictum. Sac. Congr. Episcop. in Terracinensi, 14 Decemb. 1595.

13 Et tertiam partem poenae seu multae, quae a violatoribus festorum exigitur, deberi vicariis foraneis, tenet Pellegrinus part. 1, sect. 7, de Vicario foraneo, subsection. unica, n. 6, dicens quod ubique servatur, quod poenae praedictae applicentur vicariis foraneis, et eorum exsecutoribus, et quod sic censuit Sac. Congr. Episc. in Theanen., 5 Febr. 1591. At hodie attendenda est taxa Innocentiana, § *Le pene e multe,* ubi statuitur quod applicentur usui locorum piorum.

14 Vicarius foraneus ratione sui vicariatus nullam habet praecedentiam in choro, sessionibus et processionibus, et aliis actibus et functionibus ecclesiasticis supra alios parochos, canonicos et presbyteros ipso antiquiores et digniores, sed debet ipse vicarius stare, sedere et incedere in loco suae receptionis et dignitatis, ac si non esset vicarius foraneus, tam cum cotta quam sine illa, non obstante quacunque ordinatione Episcopi in contrarium, praeterquam in congregationibus, quae de mandato Episcopi singulis mensibus fiunt, in quibus tanquam Episcopi delegatus praecedere debet omnibus, non tamen in processionibus, Missa et aliis quae fiunt ante congregationem. Sac. Congr. Rit. in Brundusina, 18 Nov. 1600, in Oritana et Catan., eadem die et anno; in Marsicen., Spoletana et Bononien., 11 Apr. 1601, in Regien., 2 Mart. 1602, in Tropien., 25 Ian. 1603, in Neocastren., 12 Apr. 1607, in Comen. Valevatiae, 19 Mart. 1611, in Nucerina, 24 Iunii 1611, in Syracusana 7 Iul. 1612, in Hydruntina Soleti, 2 Mart. 1613, in Mediolanen. Cerbettae, 3 Dec. 1616, in Campana terrae Auletta, 12 Mart. 1618, in Messanen. Terrae Castri, 7 Septemb. 1618, in Spoletana Terrae Casciae, 23 Mart. 1619, in Salernitana, 27 Martii 1638, in Neritonen., 22 Decemb. 1629, et in Tranen., 9 Apr. 1633, et saepissime alibi. Etiam quacunque consuetudine contraria non 15 obstante. Ead. Sac. Rit. Congr. in Syracusana, 3 Iun. 1630.

Vicarius foraneus debet in processionibus 16 et choro uti cotta, sicut alii presbyteri, nec ratione sui officii debet ante alios habere thuris et pacis honorem. Eadem Sacra Congregatio Rituum in Tranen., 24 Sept. 1605.

Vicarii foranei residere debent in locis, ubi 17 constituti fuerint, vel in alio non multum distanti. Sac. Congregat. in Troianen., 12 Decemb. 1646. Locus autem debet esse equidem numerosus.

Vicariis foraneis non licet multare clericos 18 vel presbyteros, qui non veniunt ad Horas canonicas ultra solitum punctum amissionis distributionum quotidianarum. Sac. Congr. Rit. in Brundusina, 4 Mart. 1606.

Neque possunt vicarii foranei contra usum 19 et consuetudinem Ecclesiae prohibere canonicis, ne capitulum faciant sine sua licentia. Sacra Congregat. Rituum in Orien. Coeliae, 16 Decemb. 1605, et eadem Sacra Congreg., 16 Dec. 1616.

Vicarius foraneus, si sit canonicus, non de- 20 bet habere maiorem portionem ex funeralibus, quam si esset simplex canonicus. Sacra Congr. Rituum in Bononien. Castri Ioannis, 7 Octob. 1617.

Vicarii foranei, vel alii rectores non tenen- 21 tur quidquam solvere, aut dare cursoribus, aut aliis Episcopi ministris per dioecesim discurrentibus, sed tantum ministrare debent cubile et lumen, et si victum eis praebeant, ab Episcopo repetere possunt. Sac. Congr. Episc. in Licien., 5 Februar. 1501, et in Balneoregien., 6 Aug. 1602.

Episcopus in sua dioecesi concedere debet 22 facultatem etiam vicariis foraneis et archipresbyteris, ut de consilio medicorum impertiri possint indigentibus licentiam vescendi cibis vetitis, quae detur omnino gratis, ita ut nec pro scriptura quidquam accipere liceat. Sacra Congr. Episc., 20 Aug. 1691.

Non debet Episcopus prohibere parocho, ne 23 celebret officium mortuorum sine interventu vicarii foranei. Sac. Congr. Episc. in Cremen., 10 Iun. 1603.

Attenta dispositione Trid., c. 3, sess. 25, de 24 Reform., non potest Episcopus delegare facultatem vicariis foraneis, sed tantum vicariis generalibus, concedendi litteras monitoriales pro rebus deperditis seu subtractis. Sac. Congreg. Conc., 24 Iun. 1653. Et antea eadem Sacra Congr., 8 Febr. 1590, declaravit, non licere Episcopo hanc facultatem alteri quam vicario generali delegare, neque specialiter, apud Pascuc., tit. de Vicario, et Pittonum, Constitut. ad Episcopos, n. 1206.

25 Episcopus praeter vicarium foraneum non debet retinere in locis dioecesis alios patentatos. Sac. Congregat. Episcop. in Ferentina, 4 Augusti 1690, apud Monacell., part. 1, tit. 1, formul. 6, n. 2.

26 Vicariis foraneis obedire debent omnes curati et alii clerici, cuiuscunque dignitatis sunt, alias per Episcopum puniri possunt. Concil. Mediolan. 1, part. 2, tit. de Vicariis foraneis.

27 Vicarii foranei habent facultatem in unum congregandi semel in mense presbyteros suae regionis seu loci, ut conferant inter se super difficultatibus parochiarum et curis animarum. Conc. Mediolanen., l. c.

28 Eorum officium est inquirere de vita et moribus clericorum, an parochi et presbyteri sui vicariatus habeant libros quos habere debent, an observent decreta synodalia, an eorum incuria divinus cultus aliquid detrimenti patiatur? et de his omnibus ad Episcopum relationem facere. Conc. Mediolan., l. c.

29 Tenentur significare Episcopo curatos non residentes in sua regione. Conc. Mediolan. 1, part. 2, tit. de Residentia.

30 Vicarius foraneus dependet a vicario generali, nisi specialiter ab Episcopo iusta de causa aliquando ab eius iurisdictione eximatur. *Communis.*

31 Non permittat Episcopus vicarium foraneum retinere nonnisi unum notarium. Sac. Congr. Immun. in Spoletana, 16 Apr. 1652, lib. 4 Decr. Paul., p. 181.

32 Vicarii foranei non habent facultatem extrahendi confugitos. Sacra Congreg. Immun. in Spoletana, 29 Maii 1629, lib. 1 Decr. Paul., p. 139.

33 Quare quoad extractionem sacerdotis et clerici factam a vicario foraneo, Sacra Congregatio iniungit Episcopo reintegrari Ecclesiam, et dictus vicarius consulat conscientiae suae. Sacra Congregatio Immunitatis in Theanen., 19 Februar. 1704, lib. 2 Decret. Valleman., p. 558.

34 Vicarius foraneus ob datam licentiam extrahendi cadaver ab ecclesia pro facienda recognitione corporis delicti, contrahit excommunicationem. Sac. Congregat. Immunit. in Urbevetana, 21 Augusti 1695, lib. 1 Decr. Vallem., p. 213.

35 Idem contgahit irregularitatem, et pro dispensatione remittitur ad Sacram Congregationem Concil. Sacra Congregatio Immunitatis, ibidem.

36 Aliquando tamen conceditur eidem facultas extrahendi a locis immunibus ad sex menses, et pro arbitrio Episcopi, ita *tamen ut extracti ducantur ad carceres* curiae ecclesiasticae. Sac. Congr. Imm. in Camerinen., 19 Nov. 1630, lib. 2 Decr. Paul., p. 64.

37 Vicarii foranei dicuntur illi, qui in certa parte dioecesis extra civitatem sedis episcopalis, vel in oppidis per Episcopum constituuntur, ut ibi iurisdictionem quamdam exerceant; cap. *Romana* 1 de offic. Ordinarii in 6. Et 38 ab ipsis appellari potest ad Episcopum; Bened. XIV, de Syn. dioec., lib. 3, c. 3, n. 5. Antiquissimi sunt, et origo eorum ad chore- 39 piscopos est referenda. Idem, ibid., num. 6. Chorepiscopis enim suffecti sunt archipresby- 40 teri, archidiaconi et decani rurales. Idem, ib. num. 7. Vide de Chorepiscopis, tom. 3, verb. *Episcopus*, art. 1, n. 6, ad 41, ubi qui ipsi 41 fuerint, quod eorum officium, et quare ab Ecclesia sublati. Vicarii foranei in Italia etiam 42 ante S. Carolum Borrhomaeum esse coeperunt, ut in aliis locis. Idem, ib., n. 8, contra aliquos aliter sentientes: sed minorem in Italia obtinent iurisdictionem. Idem, ibid., num. 9. Si parochi sint, Synodo dioecesanae intervenire 43 debent. Si non sint, tenentur, si Episcopus 44 eos vocet, idque expediat, quoniam ab istis tanquam oculatis testibus melius quam a vicario generali certior fieri poterit de iis, quae in remotis dioecesis partibus occurrunt, et aliquam fortasse sanctionem exposcunt. Idem, ibidem, num. 10.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

A vicario foraneo distingui debet is, qui 45 extra urbem cum aliqua delegatione universitatis causarum ab Episcopo constituitur. Ille 46 enim nec in personatu, nec in dignitate constitutus censetur, nec praecedentiam ratione officii supra alios presbyteros obtinet; Monacell. in Formul. legal. practic., part. 1, tit. 1, num. 2 et sequent.; Schmier., Iurispr. canon. civil., lib. 1, tract. 3, cap. 5, sect. 4. in Supplement., quaest. 1, num. 3, ubi quod solet deputari pro levibus duntaxat et modicis causis.

Hic vero maiorem dicitur habere praeroga- 47 tivam et iurisdictionem. Quinimo si deputatus sit ad universitatem causarum, perinde ac ille qui residet in urbe, dici poterit vicarius generalis, et sic in dignitate constitutus, capaxque delegationis apostolicae; et id, quia vicarium generalem non facit qualitas loci, sed generalitas causarum; Sbroz, de Vicar. Episc., lib. 1, qu. 20, n. 11; Schmier., loco mox citato, ubi quod: *Si rescriptum aliquod pontificium ad vicarium generalem dirigatur in materia gratiosa, erit in arbitrio impetrantis cuinam illud praesentare velit, poteritque electus ab impetrante vicarius ad exsecutionem privative procedere.*

VICARIUS GENERALIS EPISCOPI

PARTITIO ARGUMENTI

VICARIUS GENERALIS EPISCOPI: 1. Quoad eius esse, constitutionem et iurisdictionem; 2. quoad ea quae possit vel non; 3. quoad locum, praecedentiam et modum quo expirat ipsius iurisdictio; 4. quoad differentias vertentes inter vicarium generalem, capitularem et foraneum.

Articulus I. *Quoad ea quae concernunt eius esse, constitutionem et iurisdictionem.*

Haec porro ad rem notanda.

1 Vicarii generalis nomine intelligitur ille, qui constitutus est ab Episcopo cum generali potestate, ut eius vices gerat in eodem loco in quo ipse sedem habet, ac ius dicere solet, ita ut censeatur idem esse auditorium utriusque, cap. *Non putamus* 2 de Consuetudine in 6; Barbosa, de offic. et potest. Episc., part. 3, alleg. 54, n. 127, cum plurimis ibi cit.; Reiff., lib. 1 Decr., tit. 28, n. 16, et alii plures. Vide infra n. 9.

2 Vicarius generalis Episcopi in iure appellatur etiam officialis, c. *Cum in generali* 3 de Officio vicarii in 6, ibi: *Officialis aut vicarius generalis Episcopi,* et concordat c. *Cum nullus* 3 de Temporibus ordinat. in 6, ubi ille ipse, qui antea dicebatur *officialis Episcopi,* paucis interiectis lineis vocatur ipse in spiritualibus *vicarius generalis.*

3 Episcopus potest constituere vicarium generalem absque consensu vel consilio capituli. *Communis.* Sic approbante praxi et consuetudine universali, quae in talibus est servanda. Cap. *Ea noscitur* 6 de His quae fiunt a praelatis sine consensu capituli.

4 Imo Episcopus non tantum potest, sed etiam ordinarie tenetur vicarium generalem constituere. Abbas in cap. *Quoniam* 14, num. 3, de officio Ordinarii; Reiffenstuel, lib. 1 Decret., tit. 28, num. 65; Bald. in l. *Aliquando,* n. 1, in quarta oppositione, ff. de Offic. procons.; Lancellot., Instit. canon., lib. 1, tit. de Offic. vicar., in Glossa, verb. *Non potest;* Covarruv., lib. 3 Variar. resolut., cap. 20, n. 4, et plures alii, quos allegat Barbosa, de offic. et potestate Episcopor., part. 3, allegat. 54, num. 125, et Pellegrin., part. 1, sect. 2, de Vicario generali Episcop., subsect. 5, num. 1, per text. in c. *Volumus* 2, et can. *Quia in quibusdam* 4, dist. 89, c. *In nova* 16, qu. 1, c. *Quoniam* 14, c. *Inter caetera* 15 de Officio iudicis ordinarii.

5 Dicitur autem notanter *ordinarie,* quia si Episcopus velit causas per se tractare, sitque peritus iurista, et per se sufficiens ad eas se solo expediendas, praesertim si episcopatus non sit amplus, cogi non potest ad constituendum vicarium generalem, ut pluries tenuit Rota; et signanter in Calaguritana *Fructuum,* 18 Mart. coram Cavaler., in Valven. et Sulmonen. *Praeeminentiarum,* 18 Iul. 1649, coram Emerix decano, et in eadem Valven., coram Emerix, 11 Mart. 1695, et quod Episcopus non possit coarctari ad retinendum vicarium, expresse declaravit Sac. Congreg. Conc., 11 Febr. 1696, approbando dictum votum Rotae editum 18 Iunii 1694, et 11 Martii 1695, coram d. Emerix in Valven. *Praeeminentiarum,* apud Monac., part. 1, tit. 1, formul. 1, n. 6, et apud Pitton., Const. ad Episcopos, n. 1954, et tenent doctores plurimi allegati a Barbosa, l. c., n. 125, a Pellegrino, l. c., n. 5; Reiff., l. c., n. 66, aliique passim.

6 Secus vero foret si Episcopus non esset peritus iurista, vel ob vastitatem episcopatus, et ingentem causarum molem, aut ob aliam causam non esset sufficiens per se ipsum solum ad omnia commode expedienda, quia tunc, ut dictat ipsamet ratio naturalis, tenetur Episcopus vicarium generalem constituere, ut saepe Sacra Congregatio diversis temporibus praecipere consuevit, alioquin mittitur illi ab Urbe, vel aliunde, vicarius pro tali officio exercendo, vel cum Brevi Apostolico, vel cum litteris Sacrae Congregationis, vel cum patente Episcopi, quia fuit ad hoc compulsus, ut referunt Nicolius in Flosc., verb. *Vicarius generalis,* sub n. 39; Pellegrin., l. c., n. 8, et alii.

7 Qui insuper notant, quod talis vicarius missus ab Urbe supradictis modis, est vere vicarius apostolicus, et iurisdictionem habet privative quoad Episcopum, nec Episcopus illum removere potest. Sac. Congr. Episc. in una Civitatis Castellanae, 2 Apr. 1591, in Mediolan., 8 Febr. 1594, in Savonen., 17 Sept. 1605, in Bisinianen., 18 Martii 1632, in Motulen., 5 Augusti 1656.

8 Episcopus potest etiam binos vicarios generales aeque principales, seu in solidum constituere, maxime si dioecesis sit multum ampla, ut sic expeditioni causarum facilius consulatur, cum facilius expediantur causae per plures, quam per unum, cap. *Quoniam* de officio Ordinarii, cap. *Ad haec* de Officio archidiaconi, cap. 1 de Celebratione missarum, Clementin. *Et si principalis,* et ibi Glossa, verb. *Principalis,* ac Cardinalis, et Imola, de Rescriptis, cap. *Prudentiam;* ubi Abbas, num. 10, de Officio delegati; Ugolin., de offic. et potest. Episc., cap. 4, § 6, num. 4; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 126; Rebuffus in Prax. benefic., tit. Forma vicariatus, n. 203; Zerola in Prax. Episcop., part. 1, verb. *Vicarius,* n. 1; Sbroz., lib. 1,

qu. 50, n. 4; Reiff., l. c., n. 67; Pellegrin., l. c., n. 10, et alii, notantes tamen, quod eos constituere debet in eodem loco, ubi sedem
9 habet; nam generalis vicarius dicitur ille, qui constitutus est ab Episcopo cum generali potestate, ut eius vices gerat in eodem loco, in quo ipse sedem habet, ac ius dicere solet, ita ut censeatur idem esse auditorium utriusque, cap. *Non putamus* 2 de Consuetudine in 6; Bartolus in l. 1, in fine, ff. Qui et a quo appelletur; Maranta, de Ordine iudic., part. 1, disp. 5, n. 8; Sbroz., lib. 1, qu. 28, n. 7, et qu. 69, n. 2; Pellegrin., l. c., n. 11; Reiff., l. c., n. 16; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 127, cum pluribus ibi allegatis.

10 Ampliatur praedicta conclusio, ut possit Episcopus plures habere vicarios generales, si ita servetur de consuetudine. Sac. Congregat. in Lancianen., 24 Mart. 1599, et 21 Februarii 1614, apud Quaranta, verb. *Capitulum sede vacante;* Nicol. in Flosculis, verb. *Vicarius generalis,* n. 40, et Pellegrinum, loc. c., num. 12.

11 Et a fortiori si habeat plures civitates seu dioeceses unitas; nam tunc debet in unaquaque tenere suum vicarium generalem. Sacra Congregat. Episcop. in Sutrina, 7 Iun. 1594, apud Nicolium, l. c., sub n. 40; Pellegrinum, l. c., n. 13; Pitton., Constitut. ad Episcopos, n. 1619, quamvis ipse fortasse inadvertenter ex Pascuc. referat dictum decretum de anno 1694, 7 Iun.

12 Et praesertim si dictae ecclesiae seu dioeceses unitae inter se multum distent, quia si una ab altera notabiliter distet, debet Episcopus vicarium generalem in dioecesi, in qua non residet, deputare, ut respondit Sac. Congregat. Conc. in Gerunden. et Cariaten., 2 Octobris 1706, in qua distantia triginta milliarium notabilis ad hunc effectum reputata fuit, ut habetur apud Monacell., in Append. ad part. 2, decis. 4, in fine, et apud Pittonum, loc. cit., n. 2155.

13 Quamvis tamen Rota die 5 Maii 1660, in Valven. *Praeeminentiarum,* coram Taia, dec. 1, num. 2, inter impressas apud Monacell., in Append. ad part. 2, et refert etiam Pitton., loc. cit., n. 1325, expresse tenuerit, quod possit Episcopus duarum Ecclesiarum unitarum in uno tantum episcopatu vicarium generalem constituere, ad quem accedere tenentur subditi utriusque dioecesis, quod et confirmat eadem Rota in eadem Valven., 18 Iunii 1694, coram Emerix, dec. 3, n. 1, apud Monacell., loc. cit., ubi dicit quod id tradit Cardinal., in Clement. 2, qu. 2, de Rescriptis; Sbroz, de Offic. vicar., lib. 1, part. 1, § 2, sect. 2, subsect. 5, n. 5; Melphiten. ad Gratian., discept. 655, num. 4; Card. de Luca, de Iurisd., disc. 22, n. 10, et de Praeeminent., disc. 7, num. 21; Posth., de Manutent., observat. 53, num. 9; Barbosa, de offic. et potest. Episcop., part. 3, alleg. 54, n. 129 et seq.; Frances., de Ecclesiis cathedralibus, cap. 8, n. 378 et 384; Rota, dec. 418, n. 3, coram Cavalerio, et dec. 2138, n. 12 et seq., et signanter num. 16, coram Coccino. Et ratio est quia licet duae sint materiales ecclesiae, formaliter tamen ratione unionis habentur pro unica; cap. *Primo* Ne sede vacante, cap. *Sicut unire* de Excessibus praelator.; Innocent., in cap. *Novit,* in fine, de Offic. legat.; Gonzalez, ad Regul. 8 Cancellar., gloss. 5, § 7, n. 29; Rota, dec. 447, n. 2, cor. Remboldo. Haec Rota, loc. cit., n. 1, ubi n. 2 sic subiungit: *Imo quod plus est, potest etiam nullum habere vicarium, et negotia explere per semetipsum;* ut in dicta dec. 418, num. 19, coram Cavalerio. Et, ibidem, n. 3, sic addit: *Potest enim Episcopus in quacunque parte suae dioecesis tribunal erigere, et subditorum causas cognoscere;* cap. *Cum Episcopus,* ibique doctores de officio Ordinarii in 6. Mandos., consil. 27; Bertachin., de Episcop., part. 5, lib. 4, qu. 38, n. 6: *Nec sic per indirectum cogi debet alibi, quam in loco suae residentiae, vel consueto vicarium retinere, vel mittere contra mentem Sacri Concilii Tridentini, sess. 25, de Refor., cap. 6, ibi:* In eius domo, aut consueto tribunali procedere teneatur; *nec applicantur auctoritates et decreta Sacrae Congregationis Concilii in contrarium allata, quia intelligenda ac recipienda sunt, prout etiam pleraque loquuntur, in casu, quo subsit consuetudo retinendi distinctum tribunal, ac vicarium in utraque dioecesi, aut maxima sit inter unam et alteram distantia locorum.*

Et idem iterum confirmavit eadem Rota in 14
eadem Valven., 11 Martii 1695, coram eodem Emerix decano, dec. 4, n. 1, 3, apud Monacell., l. c., ibi: *Quo enim ad secundum certum est, quod duae Ecclesiae vigore unionis etiam aeque principalis exsistentes sub uno Episcopo (quidquid sit respectu ipsarum Ecclesiarum, quae conservant singula suam essentiam, praeeminentias, ac privilegia secundum auctoritates in contrarium allegatas) respectu Episcopi habentur pro unica;* cap. 1 Ne Sede vacante, cap. *Sicut unire* de Excessibus praelator.; Rota, in Ampurien. seu Civitaten. *Unionis,* 10 Iun. 1686, § *Quoniam,* vers. *Quoad Episcopum,* coram reverendissimo domino archiepiscopo Mediolanen., et ideo sufficit quod Episcopus unum tantum vicarium generalem deputet pro ambabus dioecesibus, ut praeter vetustiores auctoritates in decis. relatas ex modernioribus tradunt Pellegrin., in Praxi vicar., part. 1, sect. 2, subsect. 5; Merol., in Theolog. moral., part. 3, disp. 6, cap. 6, dub. 9, n. 73; Ventrigl., part. 2, in Praxi eccles., adnot. 14, § 1, n. 4. Idque procedit, nedum quando Episcopus residet in dioecesi, verum etiam, quando abesse cogitur ab illa; nam in utroque casu

militat eadem ratio unicitatis Ecclesiarum seu dioecesum quoad semetipsum; imo sicuti, ubi residet, nec arctatur ullum retinere vicarium generalem, sed potest per se solum causas cognoscere, caeteraque explere negotia suae dioecesis, ut dixit Rota, dec. 418, sub num. 10, coram Cavaler., ita etiam absens unum duntaxat vicarium generalem relinquere valet, qui vices suppleat sui ipsius. Nec subsistit peculiaris consuetudo Episcoporum Valven. seu Sulmonen. retinendi duos vicarios generales in utraque dioecesi, ex Ughell., in Ital. sacr., tom. 1, fol. 250, tit. Valven. et Sulmonen. Episcopi, quia hic non loquitur nominatim de vicario generali, sed de vicario vicesgerente, et sic etiam intelligi valet de vicario foraneo. Ultra quod quatenus etiam constaret, quod quandoque Episcopus pro unaquaque dioecesi deputasset vicarium generalem, ex deputationibus hisce, tanquam mere facultativis, nulla adversus ipsos allegabilis est consuetudo, sive praescriptio, ut per Rotam dec. 306, n. 3, coram Caputaquen., et dec. 418, n. 9, coram Cavalerio.

15 Episcopus non debet habere plura tribunalia, vel plures vicarios iuxta numerum dominiorum, ad quae dioecesis se extendit. S. Congr. Episcoporum in Aquensi, 16 Februarii 1604, apud Nicolium, in Flosculis, verb. *Vicarius generalis,* n. 40 in fin., apud Pellegrin., loc. cit., n. 14. Nisi tamen alicubi ob iustas et graves causas haberetur ad id specialis concessio, seu provisio apostolica, aut consuetudo legitime praescripta.

16 Vicarius constitutus in aliquo loco vel parte dioecesis cum facultate generali pro omnibus causis eiusdem loci vel partis, est solum delegatus, non autem vicarius Episcopi generalis; ideoque litteras apostolicas exsequi non potest. Sic Sacr. Congr. in una Nullius, 22 Dec. 1628, apud Nicol., l. cit., n. 48.

17 Episcopus nequit creare vicarium generalem, antequam possessionem episcopatus apprehendat, quamvis fuerit per Papam pronuntiatus Episcopus. Barbosa, cit. alleg. 54, n. 3; Azorius, part. 2, lib. 3, cap. 43, qu. 2; Nicolius, l. c., n. 39, et alii passim.

18 Episcopus debet in vicarium eligere clericum saltem primae tonsurae, non vero laicum; nam laicis non licet ecclesiastica tractare negotia, cap. *Decernimus* 2 de Iudiciis, cum similibus Barbosa, cit. allegat. 54, n. 4, cum communi aliorum.

19 Clericus coniugatus licet cum unica, et virgine, non potest esse vicarius generalis Episcopi. Sac. Cong. Episcoporum, in Traguriensi, 11 Septembris 1612.

20 Et multo minus bigamus, cap. unic. de Cleric. coniugato in 6.

21 Nec regularis potest esse vicarius generalis Episcopi. Sac. Cong. Episcoporum et Regularium in Asculana, 15 Ianuarii 1597, in Motulana, 8 Maii 1615, in Spalatensi, 12 Aprilis 1619, et saepe alibi. Nisi cum aliis requisitis habeat etiam licentiam apostolicam degendi extra claustra, Sac. Cong. Episcoporum in Caputaquen., 18 Novembris 1593. 22

Vel nisi sit abbas, qui habeat iurisdictionem 23
quasi episcopalem in personas saeculares; nam hic potest deputare vicarium monachum iurisperitum. Quod si talem non habeat, debet tenere vicarium clericum saecularem doctorem; et si id minus fieri possit, poterit facere vicarium monachum non doctorem assignando ei doctorem pro assessore, sine cuius consilio nihil facere possit, quod requirat altiorem indaginem. Sac. Congreg. Episcoporum in Calaguritana, 23 Decemb. 1603, et 21 Novembris 1605, apud Nicolium, loc. cit., sub. n. 34. Vide infra n. 40.

Et Sacra Congregatio Episcoporum aliquando 24
concessit licentiam assumendi regulares in vicarios episcopales Caelestinos, et etiam Dominicanos, ut in Puteolana 3 Februarii 1593, in Traguriensi, 15 Iulii 1606, et in Vestana, 16 Novembris eiusdem anni apud Nicol., loco citato.

Vicarius quoque Patriarchae latini Constan- 25
tinopolitani solet esse de Minoribus de Observantia. Sac. Cong. Episcoporum et Regularium, 22 Dec. 1619, apud Nicol., loco cit.

Vicarius generalis in regnis Hispaniarum 26
non potest esse, nisi qui in ordine sacerd. est constitutus. Urb. VIII, const. incip. *Decet Romanum.*

Vicarius Episcopi, vel sede vacante, non 27
potest esse parochus habens curam animarum. Sac. Cong. Concilii sub die 12 Maii 1629, apud Barbosam, in Summa apostol. decis., verb. *Vicarius generalis Episcopi,* n. 3. Et 28
maxime si curam animarum habeat extra civitatem, et multo magis, si extra dioecesim, non potest esse vicarius, ut decrevit saepe saepius Sac. Cong. Episcoporum, apud Nicol., loco citato, n. 37, et in compendio Episcop., verb. *Vicario,* n. 7, ubi dicta decreta congerit; generaliter enim esse parochum et vicarium sunt officia male compatibilia in eadem persona. Sacra Congregatio Episcoporum, in Messana, 19 Ianuarii 1603. Ex eo quod ut quis bene exerceat alterum ex dictis officii, alteri necessario deesse cogitur. Sacra Congregatio Episcoporum, in Sutrina, 16 Novembris 1640. Neque potest vicariatum retinere ex eo quod habeat coadiutorem in parochia. Sacra Congr. Episcop., in Albingan., 8 Iun. 1521, apud Nicol., in Flosculis, loc. cit., sub n 37.* An parochus possit esse vicarius Episc. Vid. verb. *Parochus,* art. 2, n. 46 *.

Vicarius generalis esse non potest nepos, vel 29
filius fratris Episcopi. Sacra Congregatio Episcoporum, in Ostunen., 19 Septembris 1577,

in Murana, 4 Februarii 1611, in Tranen., 17 Iunii 1662, in Meliten. 18 Iunii 1624, et saepe alibi.

30 Nec frater, praesertim si non est doctor. Sacra Congregatio Episcoporum, in Comensi, 2 Decembris 1578, in Messana, 11 Ianuarii 1600.

31 Imo laudatur, qui nec patruelem vult habere vicarium. Sacra Congreg. Episc., in Tarentina, 6 Aprilis 1611.

32 Nec alium consanguineum. Sac. Congr. Episcoporum, in Arianen., de anno 1636, apud Nicol. in Flosculis, loc. cit., sub n. 35.

33 Nisi hoc Sacra Conaregatio ad aliquod tempus concedat propter bonas qualitates subiecti, ac aliorum idoneorum penuriam. Sacra Congreg. Episcop., in Nullius Pisciae 1 Octobris 1655.

34 Originarius civitatis vel dioecesis non potest esse vicarius, nam propter consanguinitates, affinitates, familiaritates et alias attinentias potest deviare a recta iustitia, et se reddere partibus suspectum. Sacra Congreg. Episcop., in Ostunen., 29 Iulii 1587, in Spalaten., 9 Martii 1593, in Senogallien. 10 Febr. 1598, in Sutrina, 16 Novembris 1640, in Melphiten., 11 Augusti 1645, in Fundana, 25 Maii 1646, et pluribus aliis omissis, in Monopolitana, 21 Augusti 1711. Ponente Cardin. Grimaldo, et saepissime alibi, ut adducit Ursaya, tom. 3, decis. 8, n. 11 et sequentibus. Et novissime statutum fuit in Concilio Romano celebrato sub Benedicto XIII, anno 1725, ubi tit. 8, cap. 2, sic expresse habetur: *Episcopi praeterea in vicarios generales suos fratres, aut nepotes, aut propriae episcopalis urbis cives non eligant.*

35 Solet tamen Sacra Congregatio saepe dispensare, ut Episcop. praesertim residens tenere possit vicarium dioecesanum: dummodo non det occasionem querelarum, et hoc multis de causis, et signanter si Episcopus adhuc extraneum idoneum invenire nequiverit. Sac. Congreg. Episc., in Melphiten., 11 Augusti 1645, in Fundana, 25 Maii 1644, in Tropien., 25 Ianuarii 1650. Item si vicarius exterus non tam cito possit accedere, Sacr. Congreg. Episcop., in Melphiten., 9 Octobris 1645. Item propter tenuitatem fructuum Ecclesiae. Sacr. Congreg. Episcop., in Sutrina, 7 Decembris 1640. Item propter aeris imtemperiem. Sacra Congregat. Episcop., in Fundana, 29 Septembris 1645. Item propter notitiam bonarum qualitatum talis vicarii dioecesani, qui sit eximius in regimine. Sac. Congreg. Episcop., in una Montis Falisci, 4 Septembris 1684, et in una Civitatis Plebis, 4 Martii 1649.

36 Poenitentiarius non potest esse vicarius generalis, ne suspicionem ingerat, quod in administratione iustitiae utatur scientia confessionis, nisi tantae sit apud omnes bonae famae et opinionis, ut excludatur huiusmodi suspicio. Sacra Cong. Episcop., in Ariminen., 28 Ian. 1611.

Ut quis possit constitui vicarius generalis, 37
debet esse aetatis saltem xxv annorum. Azorius, Instit. moral., part. 2, lib. 3, cap. 43, quaest. 10; Alzed., de praecellent. Episcop. dignit., part. 2, quaest. 2, n. 3; Nicol., in Fosculis, loc. cit., n. 29; Barbosa, cit. alleg. 54, sub n. 3; Homobon., de Humanae vitae statibus, cap. 7, vers. *Aetas;* ubi etiam addit nec posse Episcopum dispensare super minori aetate sui vicarii generalis.

Item debet esse doctor vel licentiatus in 38
iure canonico. Sacr. Congreg. Episc., in Polignanen., 28. Aug. 1582, in Triventina, 6 Octob. 1645, et saepisssime alibi; unde si ad Sacram Cong. Episc. habeatur recursus contra Episcopum non retinentem vicarium iurisperitum, solet ipsa demandare, ut retineat vicarium generalem doctorem, ut testatur Monacell., part. 2, tit. 16, formul. 2, n. 3. Et hoc praecipue locum habet, quando Episcopus ipse theologus est et non iurista. Sacr. Cong. Episcop., in Arben. 23 April. 1691. Ne semper indigeat assessore. Sacr. Congreg. Episcop., in Caiacen., 11 Maii 1594, et in una Montis Falisci, 12 Aug. 1650. Nec sufficit esse theologum: Sac. Congreg. Episc., in Surrentina, 15 Nov. 1605. Et interim donec provideatur, datur doctor pro consultore, ibidem.

Aliquando tamen Sacra Congreg. Episcop. 39
concessit posse Episcopum tenere vicarium non doctorem, alias tamen idoneum, praesertim dum Episcopus iurista residet. Ead. Sac. Congreg., in Tragurien., 15 Iun. 1590, et in Orien. seu Oritana, 29 Mart. 1593.

Item vicarii abbatum debent esse idonei do- 40
ctores si iurisdictionem exerceant extra monasterium. Sac. Congreg. Episcop. et Reg., in in Calaritana, 23 Dec. 1603. Vide supra, num. 23.

Vicarius generalis Episcopi habet iurisdictio- 41
nem ordinariam, et non delegatam. Sic colligitur ex cap. *Non putamus* 2 de Consuetudine in 6, et cap. *Romana* 3, § 1, de Appellat. in 6, ac tenet expresse Glossa in cap. *Romana,* verb. *Generaliter,* et alia Glossa in cap. *Licet,* verb. *Officialem,* de officio Vicarii in 6. Nicolius, in Flosculis, verb. *Vicarius generalis,* n. 45. Pellegrin., in Praxi vicar., part. 1, sect. 2, subsect. 3, a n. 1 ad 6, ubi, pluribus adductis, id solide probat et solvit contraria. Statim enim ac ab Episcopo constituitur, eo ipso a lege seu canone iurisdictionem accipit, arg. cap. 2 de officio Vicarii in 6. Et notat Barbosa, part. 3 de officio et potest. Episcopi, allegat. 54, n. 34. Sanchez, lib. 3 de Matrimonio, disp. 29, n. 13; Fagnan., in c. *Quod nobis,* n. 41, de clandestina Desponsat., et alii plures. Vide verb. *Iurisdictio* a n. 15

ad 17, ubi late de hac vicar. general. iurisdictione.

42 Idem est tribunal, seu auditorium, eademque iurisdictio Episcopi et vicarii sui generalis, textu expresso in cap. *Non putamus* 2 de Consuetudine in 6, ibi: *Cum sit idem auditorium utriusque,* et in cap. *Romana* 3 de Appellationibus in 6, ibi: *Cum unum et idem consistorium, sive auditorium sit censendum.*

43 Hinc a vicario generali regulariter non datur appellatio ad Episcopum, textu expresso in cit. cap. *Non putamus* 2 de Consuetudine in 6, addita ratione: *Ne ab eodem ad seipsum (cum sit idem auditorium utriusque) appellatio interposita videatur;* et in c. cap. *Romana* 3, § 1, de Appellationibus in 6, ibi: *Ne ab eisdem ad seipsos interponi videatur.* Unde a vicario generali Episcopi appellatur, omisso Episcopo, immediate ad Archiepiscopum. Rota, p. 13 rec., dec. 192, n. 5, et part. 14, decis. 115, n. 210, et communis doctorum.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Nonnunquam duo constitui solent vicarii 44
generales aeque principales. Dubitari propterea contingit, utri delegationes apostolicae censeantur commissae.

Porro si agatur de rescripto gratioso, ille 45
ex duobus vicariis erit delegatus apostolicus, cui ab impetrante fuerit illud praesentatum. Rescriptum vero licet gratiosum uni vicario 46
iam praesentatum haud potest alteri vicario praesentari; Layman in c. 1, n. 7, de offic. Vicar.; Leuren., de Vicar., cap. 1, § 2, q. 34, n. 2.

Quod si res sit de rescripto contentioso con- 47
sentientibus partibus, aut nil opponente eo, contra quem ipsum impetratum est, potest etiam quilibet eorum eligi; partibus vero dissentientibus adeundus est Papa, qui debet declarare, utrum eorum delegaverit; Barbos., in c. *Quoniam,* num. 10, de offic. Delegat.; Wiestner, in Decret. lib. 1, tit. 28, n. 17.

Articulus II. *Quoad ea quae possit, vel non, vicarius generalis.*

Sequentibus num. evolvitur.

1 Vicarius generalis, ad hoc ut suum munus plene et libere exercere possit, debet ab Episcopo constitui in spiritualibus et temporalibus, nec sufficit, si constituatur in spiritualibus tantum vel temporalibus, quia sub tali forma verborum non esset rigorose vicarius generalis. Arg. cap. *Si episcopus* 3, et cap. *Ecclesiae cathedrali* 4 de supplenda negligent. Praelatorum in 6, ibi: *In spiritualibus et temporalibus;* Barbosa, part. 3 de offic. et potest. Episcop., allegat 54, n. 57; Rebuffus, Prax. Benefic., part. 1, tit. de vicar. Episc., num. 16, et in Forma vicarior.; Sbroz, de officio Vicarii, lib. 1, q. 25, n. 1, cum seq.; Pavinus, de offic. et potest. Capituli sede vacante, c. 2, q. 12, n. 6; Pellegr. in Praxi vicar., part. 1, sect. 1, subsect. 1, n. 1, et alii contra alios. Et ratio est, quia Ecclesia habet et spiritualia, et temporalia, can. *Si quis* 1, q. 3, adeoque debent in forma vicariatus ambo exprimi, cap. *Licet* 2 de officio Vicarii in 6, cap. *Romana* 1 de officio Ordinarii in 6, cap. *Romana* 3 de Appellationibus in 6, c. *Statutum* 6, et c. *Statuta* 20 de Haereticis in 6. Sic per haec iura docet Pellegr., Prax. vicar., part. 1, sect. 2, subsect. 1, num. 1, cum aliis ibi citatis.

2 In generali vicarii constitutione conceduntur tantum, quae in generali mandato continentur, etiamsi adesset clausula: *Dantes et concedentes ei plenam et liberam potestatem,* arg. text. in leg. *Procurator cui* ff. de Procuratoribus, cum similibus; Barbos., loc. cit. n. 59; Rebuff., loc. cit., n. 36; Pellegrin., loc. cit. n. 3, et alii.

Vicarius generalis vi officii sibi generaliter 3
commissi ordinarie potest ea omnia, quae Episcopus; Rebuffus, in Praxi benefic., tit. Forma vicariatus, n. 30 et seq.; Garcias, de Benefic., part. 5, cap. 8, n. 65 et seq.; Pirhing, lib. 1 Decretal., tit. 25, n. 41: Reiffenstuel, ibid., n. 76, et alii plures: et ratio est, quia vicarius generalis constituit unum tribunal cum Episcopo; cap. *Non putamus* 2 de Consuetudine in 6, eiusque personam repraesentat; cap. *Romana* 3 de Appellationibus in 6, adeoque quod potest Episcopus, censetur et eius vicarius posse. Nisi tamen aliquid 4
fuerit specialiter in iure exceptum, ut de se clare patet, et omnes fatentur; aut res sit ita gravis et ardua, ut eam Episcopus non esset illi in specie verisimiliter concessurus, arg. cap. *Cum in generali* 3 de officio Vicarii in 6, ibi: *Cum in generali concessione nequaquam illa veniant, quae non esset quis verisimiliter concessurus,* et concordat cap. *In generali* 81 de Regul. iuris in 6, ibi: *In generali concessione non veniunt ea, quae quis non esset verisimiliter in specie concessurus;* seu res sit talis, ut exigat speciale mandatum, arg. cap. *Qui generaliter* 5 de Procuratoribus in 6, ibi: *Qui generaliter constituitur ob negotia procurator, agere ac experiri potest, exceptis iis casibus, qui mandatum exigunt speciale.*

Vicarius generalis etiam sine speciali man- 5
dato potest confirmare electos, et instituere praesentatos ad iuspatronatus, cap. *Ex frequentibus* 3 de Institutionibus, Glossa, verb. *Non possunt,* in cap. final. de officio Vicar. in 6; Roch., de Iure patronat., verb. *Competens,* q. 31, num. 66 et 67; Lambertin., eod.

tract., part. 3, lib. 2, art. 5, q. 1 in princip.; Covarruv., lib. 3 Variar., c. 20, num. 7; Gonzalez ad Regul. Cancellar., glossa 9, § 1 a num. 78; Pellegrin., loc. cit., n. 4; Barbos., cit. allegat. 54, num. 70, cum Rota et Sacra Congr., ibi cit., testans de communi doctorum contra Rolandum et Rebuffum.

6 Vicarius generalis sine speciali mandato potest monitoria sub poena excommunicationis ad finem revelationis pro rebus deperditis, seu subtractis concedere: sic pluries declarasse Sacr. Congreg. Conc. refert Garcias, de Beneficiis, part. 5, cap. 8, n. 98; Pellegrin., loco cit., n. 9.

7 Vicarius generalis, absente Episcopo, processiones indicere et dirigere potest cum consensu capituli. Sacra Congr. Conc. apud Barbos., in Sum. apostol. dec., verb. *Vicarius generalis Episcopi quam habeat auctoritatem*, n. 2.

8 Potest vicarius generalis cognoscere de causis mensae episcopalis, et iudicare, prout iustum fuerit. Sacr. Congregat. Episcopor., in Lesinen., 3 Octobr. 1586.

9 Item potest exsequi commissiones et Litteras Apostolicas, quae prius directae fuerant vicario capitulari, non adhuc exsecutae. Sac. Cong. Episc., in Parmen., 6 Aug. 1614.

10 Item potest esse delegatus Papae et exsecutor Gratiarum Apostolicarum, qui est in dignitate constitutus. Clementin. *Etsi principalis* 2 de Rescriptis.

11 Item potest ex vi mandati generalis confessiones sacramentales audire, aliisque eas audiendi facultatem concedere. Barbosa, supra Conc. Trid., sess. 23, de Reform., cap. 15, n. 25, cum Sanchez, Campanil., Narbona, Novar., Moneta, et aliis ibi citatis, Pellegrin., loco cit., num. 17; Ventrigl., Prax. rerum notabilium, t. 2, adnotat 25, § 1, num. 28; Merol., Theol. moral., part. 3, disput. 7, cap. 6, dub. 21, num. 176, qui testatur de magis communi et verissima sententia contra Barbosam, de offic. et potest. Episc., part. 3, allegat. 54, num. 91, et alios apud ipsum tenentes vicarium Episcopi non posse sine speciali mandato facultatem concedere aliis sacerdotibus audiendi confessiones sacramentales.

12 Item potest ex proprio officio absque speciali commissione interesse matrimoniis, et aliis sacerdotibus assistendi licentiam concedere; vicarius enim generalis venit appellatione Ordinarii: *Communis* cum Barbosa, de offic. et potest. Episcop., part. 2, alleg. 32, num. 127; Ventriglia, loc. cit., n. 27.

13 Et id potest vicarius generalis, etiamsi sit tantum clericus, et non sacerdos. Basilius Pontius, tract. de sacram. Matrimon., lib. 5, cap. 11, num. 11; Barbosa, cit. alleg. 32, num. 120, et alii contra multos alios ibi citatos, et Pellegrinum, loc. cit., num. 27, et alios ab ipso allegatos. Et ratio nostra est, quia adversarii, ut notat Barbosa, loc. cit., defendunt contrarium ex eo tantum fundamento, quod non sufficit in contrahendo matrimonio praesentia parochi, qui non sit sacerdos: hoc autem est falsum, cum Sacra Congreg. Conc., in Abulensi, 12 Mart. 1593, l. 7 Decretor., fol. 193, apud Monacell., tom 2, tit. 16, formul. 2, num. 34, et apud Pitton., Constitut. ad parochos, num. 160, expresse declaraverit, quod parochus valide et licite assistit matrimonio, etiamsi nondum sit sacerdos, adeoque, etc. Tum quia eadem Sac. Congreg. Conc., 5 Iul. 1602, lib. 10 Decr., fol. 47, apud Monacell., loc. cit. declaravit, quod matrimonium contrahi potest valide, non solum coram sacerdote habente facultatem a vicario generali, sed coram vicario generali et perinde ac coram parocho. Unde cum ex alio adducto decreto parochus valide et licite assistat matrimonio, etiamsi nondum sit sacerdos, id etiam dicendum venit de vicario generali nondum sacerdote.

Licentia tamen assistendi matrimonio non 14
potest ab ipso vicario generali, sicuti nec a parocho concedi alicui, qui non sit sacerdos. Arg. Concil. Trid., sess. 24, de Reform. matrimon., c. 1, ubi expresse requirit, ut delegandus sit sacerdos, ibi: *Vel alio sacerdote*. Vide verb. *Matrimon. Quoad impedimenta*, art. 1, num. 68.

Vicarius generalis potest petere salarium ab 15
Episcopo, quod salarium non potest esse minus quinquaginta aureis pro quolibet anno. Sic declaravit Sac. Congreg. Episc., in Ventimilien., 8 Martii 1606. Vel centenis monetae. Eadem Sacr. Congr. Episc. in Caietana, 5 Februarii 1616, apud Nicolium, loc. cit., n. 52, et Pellegrin., l. c., n. 21.

Non potest tamen loco salarii seu provisionis 16
Episcopus assignare vicario emolumenta cancellariae, ut evitentur fraudes. Eadem S. Congr. Episc. in Senogallien., 16 Octobris 1604, apud Nicol., loc. cit., num. 52, et Pellegrin., loc. cit, n. 21.

Vicarius generalis potest petere a iudice laico 17
auxilium brachii saecularis in causis, in quibus potest Episcopus, cap. 1, ubi canonistae, de offic. Ordinarii, cap. *Dilecto* de sentent. excomm. in 6, Conc. Trid., sess. 24, cap. 8, sess. 15, de Regularibus, c. 5, et sess. 25, de Reform., cap. 3; Pellegrin., l. c., num. 23, cum Gratian., Covaruv., et aliis passim.

Vicarius generalis Archiepiscopi, ipso Archie- 18
piscopo absente et a sua provincia distante, potest interveniente iusta aliqua et gravi causa, Episcopos suffraganeos suspendere, interdicere et excommunicare, textu claro in cap. *Romana Ecclesia* 1, § *Officiales autem*, de officio Ordinar. in 6. Vide verb. *Archiepiscopus*, art. 1, num. 20.

Non potest vicarius generalis, etiamsi fuerit 19

Episcopus, ex generali commissione sine speciali mandato Episcopi exercere ea, quae sunt ordinis episcopalis, ut consecrare ecclesias et altaria, chrisma et oleum sanctum conficere, sacramentum confirmationis et ordinis conferre, calices consecrare, et alia huiusmodi. Rebuff., in Praxi benefic., tit. de Vicario, num. 33, et n. 168 cum seq.; Sbroz., de vicario Episcop., lib. 2, qu. 5, n. 10, et qu. 6 cum seq.; Azorius, part. 2, lib. 3, cap. 45, qu. 9, et c. 46, vers. *Confirmationes;* Ugolinus, de offic. et potest. Episc., cap. 4, § 7, n. 2, vers. 8; Franciscus Leo, in Thesaur. fori eccles., part. 1, cap. 12; Barbosa, part. 8, de offic. et potest. Episc., allegat. 54, n. 83, cum aliis ibi citatis; Pellegrin., l. c., subsect. 2, a n. 1 ad 5, et alii passim.

20 Item non potest sine speciali mandato synodum congregare. Glossa, in cap. *Tua nos*, verb. *Vicarii*, de officio Vicarii, et in cap. *Quod ad translationem*, verb. *Item congregatio*, de officio Legati; Pellegrin., loc. cit., num. 47; Rebuff., in Praxi benefic., de forma Vicarii, n. 151; Sbroz., lib. 2, qu. 46, n. 1; Barbosa, cit. allegat. 54, n. 103, cum aliis ibi citatis, et super Trid., sess. 24, de Reform., cap. 2, n. 21, cum aliis ibi allegatis, insuper refert ex Sellio sic fuisse resolutum a Sacr. Congregat. Concilii, 11 Augusti 1618. Quamvis enim ipse in Summ. apostolic., verb. *Vicarius generalis*, collectan. 715, n. 3, dictam Sacrae Congreg. decisionem referat in contrarium, nihilominus ut recte notat ex aliis Ventriglia, tom. 2, adnotat. 14, § 1, num. 37, ipsa Sacrae Congr. decisio cantat pro nostra opinione, quod nempe vicarius generalis absque speciali mandato non possit synodum congregare, et fortasse Barbosa in dicta summa inadvertenter omisit dictionem *non*.

21 Item non potest suo arbitrio constitutiones synodales mutare. Sacr. Congr. Rituum 25 Februarii 1606.

22 Item non potest sine speciali mandato dioecesim visitare, quia visitatio videtur Episcopis tantum reservata, qui per se ipsos visitare tenentur singulis annis, et ipsis legitime impeditis, per suos vicarios, can. *Decernimus* 10, caus. 10, qu. 1, can. *Episc.* 11, ead. caus. et quaest., c. *Inter caetera* de offic. Ordinarii, cap. *Si Episcopus* 6 eod. in 6; Conc. Trid., sess. 7, de Reform., cap. 8, et sess. 24, de Reform., c. 3; Rebuff., l. c., n. 100; Sbroz., lib. 2, qu. 120, n. 2; Pellegrin., l. c., n. 46; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 102, et alii passim.

23 Item non potest sine speciali mandato exigere cathedraticum seu synodaticum, quod Episcopis debetur ratione subiectionis. Sbroz., lib. 2, qu. 33, n. 6; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 123; Pelleg., l. c., n. 40, et alii.

24 Item nequit sine speciali mandato imponere et exigere charitativum subsidium. Barbosa, cit. alleg. 64, n. 122; Bellencin., in tract. de charitativo Subsidio, qu. 11 per tot.; Azorius, Instit. moral., part. 2, lib. 9, t. 14, qu. 5, vers. *Vicarius;* Sbroz., lib. 2, qu. 45, n. 6; Pellegrin., loc. cit., n. 48, et alii.

Item sine speciali mandato nequit se intro- 25
mittere in causis criminalibus, quae enumerantur inter negotia ardua, cum in eis tractetur de vita hominis et de poena graviter infligenda; arg. c. *Veniens* 15, et cap. *Qualiter* 24 de Accusationibus. Unde pro ipsis causis debet habere specialem commissionem, textu expresso in c. *Licet* de offic. Vicarii in 6, ibi: *Potestatem tamen inquirendi, corrigendi aut puniendi aliquorum excessus seu aliquos a suis beneficiis, officiis, vel administrationibus amovendi, transferri nolumus in eumdem, nisi sibi specialiter haec committantur.*

Item sine speciali commissione nequit bene- 26
ficia conferre; cap. ult. de offic. Vicarii in 6, et Communis doctorum cum Barbosa, cit. alleg. 54, n. 6; Pellegrin., loc. cit., n. 8, et alii. Neque potest sine speciali mandato resignationes et permutationes beneficiorum admittere et approbare; cap. *Quaesitum* de Rer. permut.; Barbosa, loc. cit., num. 66, cum pluribus ibi allegatis; Pellegrin., l. c., n. 14; Ventriglia, l. c., n. 9, et alii passim.

Imo etiamsi vicarius habeat speciale manda- 27
tum ad recipiendas resignationes beneficiorum, adhuc non potest conferre beneficia coram ipso resignata sine speciali mandato ad conferendum. Rota, dec. 5, alias 487, n. 2 et 3, in novis, quam affert Sbroz., lib. 2, qu. 71, num. 9; Pellegrin., loc. cit., n. 14; Rebuff., loc. cit., n. 104 et 106; Ventriglia, loc. cit., num. 10, cum aliis ibi allegatis; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 67, et alii.

Neque potest sine speciali mandato beneficia 28
unire, neque uniones revocare, aut Ecclesias dividere. Lotter., in tract. de Re beneficiaria, lib. 1, qu. 28, a n. 118; Garcias, de Benefic., part. 14, c. 2, n. 69; Sbroz, lib. 1, qu. 115; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 72; Ventriglia, loc. cit., n. 12; Pellegr., loc. cit., n. 15.

Neque potest absque speciali mandato bene- 29
ficia erigere, aut iurispatronatus fundationi consensum praestare. Barbos., loc. cit., n. 71; Pellegrin., l. c., n. 17 et 22; Riccius, in Dec. cur. archiepisc. Neapolit., part. 1, dec. 140, et alii.

Item neque potest absque speciali mandato 30
beneficia supprimere. Barbosa, loc. cit., n. 71; Sbroz., lib. 2, qu. 17, n. 5; Moneta, de Commutat. ult. volunt., cap. 12, n. 129 cum seq.; Pellegr., loc. cit., n. 16, et alii.

Neque potest absque speciali commissione 31
iuspatronatus reservare alicui ex causa donationis, fundationis vel constructionis. Garcias, de Benefic., part. 5, c. 9, num. 43; Vivian., in Praxi iurispatronat., part. 1, lib. 1, n. 24, in

prima edition., alias lib. 2, c. 1, n. 19; Sbroz, lib. 2, qu. 31, n. 4; Gratian., Discept. forens., c. 303, n. 12; Pellegrin., loc. cit., num. 19; Barbosa, l. c., n. 74, adducens ultra alios doctores etiam ad id plures Rotae decisiones.

32 Neque sine speciali mandato donationi iurispatronatus decretum interponere, vel auctoritatem seu assensum praestare valet, quia hoc est de iurisdictione gratiosa et non necessaria, ut in cap. unic. de Iure patronat. in 6; Riccius, in Praxi aurea, resol. 469; Zerola, in Praxi Episcop., verb. *Vicarius,* § 11 et 13; Pellegrin., l. c., n. 20; Barbos., l. cit., n. 75, cum pluribus ibi allegatis, adducens insuper ad id varias Rotae decisiones.

33 Neque sine speciali commissione praesentare potest ad beneficium iurispatronatus ad Episcopi praesentationem pertinens. Lambertin., de Iurepatron., part. 3, lib. 2, qu. 110, n. 2; Sbroz., lib. 2, qu. 110, n. 2; Garcias, de Benefic., part. 5, cap. 8, n. 82; Pellegrin., loc. cit., n. 21; Barbosa, loc. cit., n. 82, et alii apud ipsos.

34 Neque novas parochias erigere, nec alia beneficia creare, in creatione novae dignitatis auctoritatem praestare; can. *Nemo,* ubi Glossa, verb. *Veniat per se vel per alium,* dist. 1, de Consecrat.; Rota in Segobien. *Cappellaniae,* 28 Aprilis 1625, coram Ubaldo; Garcias, de Benefic., part. 5, cap. 9, n. 65; Pellegrin., loc. cit., n. 22; Barbosa, loc. cit., n. 76, cum aliis ibi allegatis.

35 Neque potest sine speciali mandato imponere pensionem super beneficiis, ubi Episcopus ob aliquam iustam causam, v. gr. pro bono pacis et concordiae posset. Sbroz., lib. 2, qu. 71, num. 14; Moneta, de Commut. ult. volunt., cap. 5, n. 496; Pellegrin., loc. cit., n. 24; Barbosa, loc. cit., n. 77; Ventriglia, loc. cit., n. 13, et alii.

36 Neque potest absque speciali commissione coadiutorem vicarium rectori imperito deputare secundum formam. Sacr. Congreg. Tridentin., sess. 22, de Reform., cap. 6; Sbroz., de offic. Vicarii, lib. 2, qu. 112, a num. 2; Puteus, dec. 239, n. 2; Ventriglia, loc. c., num. 13; Barbosa, l. c., n. 73, et alii.

37 Neque absque speciali concessione potest oeconomum Ecclesiae constituere. Sbroz., lib. 3, qu. 53, n. 2; Felin., in cap. *Quoniam,* in fine, de offic. Ordinarii; Barbosa, loc. cit., n. 78; Pellegrin., l. c., n. 25; Ventriglia, l. c., n. 13, et alii.

38 Neque potest absque commissione aliquem ab ordine deponere aut amovere a suo beneficio, officio vel administratione, textu expresso in cap. *Licet* de offic. Vicar. in 6. Vide verba adducta supra n. 15; Barbosa, l. cit., n. 13; Pellegrin., l. c., n. 25, et ipso teste alii communiter.

39 Neque sine speciali mandato potest clericum exsilio condemnare aut ab exsilio revocare. Abbas, in c. 1, n. 3, de Calumn., et in cap. *Cum non ab homine,* n. 4, de Iudiciis; Sbroz., lib. 2, qu. 155, n. 2, et qu. 156, n. 4; Barbosa, l. c., n. 79; Pellegrin., l. c., n. 26, et alii apud ipsos.

Neque potest sine speciali concessione ecclesias dirutas et vetustate collapsas, quae ob illarum et parochianorum inopiam nequeunt restaurari, in matrices erigere, vel in alias viciniores ecclesias transferre. Franciscus Leo, in Thesaur. fori ecclesiast., part. 2, cap. 16; Barbosa, l. c., n. 81; Sbroz., lib. 2, qu. 117, n. 5; Pellegrin., l. c., n. 27, et alii. 40

Neque sine speciali mandato potest mutare statum alicuius Ecclesiae etiam in casibus, in quibus potest Episcopus. Moneta, de Commut. ult. volunt., c. 11, n. 358 et 360; Barbosa, l. c., n. 81; Pellegrin., l. c., n. 28, et alii. 41

Neque sine speciali mandato alienare potest res Ecclesiae, aut in alienationibus seu transactionibus earumdem rerum decretum interponere. Sbroz., lib. 2, qu. 118, n. 2; Pellegrin., loc. cit., n. 29 et 55; Barbosa, l. c., n. 106, et alii plures apud ipsos. 42

Neque sine speciali commissione potest concedere licentiam aedificandi nova monasteria et conventus in loco suae dioecesis, ex eo quia est de maioribus. Sacr. Congr. Conc., 11 Iulii 1620, apud Barbosam, in Summa apostol. decis., collectan. 715, n. 10. 43

Neque potest, quando celebrat, habere duos cappellanos sive clericos, qui illi cum cottis inserviant. Sacr. Congr. Rituum, 7 Aug. 1627. 44

Neque in altari quatuor candelas accensas tenere, nisi hoc fieret in illo altari propter solemnitatem diei festi. Eadem Sacr. Congr. Rit., 7 Augusti 1627. 45

Neque potest facere circulum in missa solemni ante Episcopum cum canonicis ad *Gloria, Credo* et *Sanctus,* etc. Sacr. Congr. Rituum in Macerat., 28 Sept. 1630, apud Pellegrin., l. c., n. 10. 46

Neque potest baldachinum erigere, absente Episcopo, in ecclesiis exemptis invitis monachis. Sacr. Rit. Congr. in causa Congregationis Casinensis, 10 Iulii 1621, apud Pellegrin., loc. cit., sub n. 11. 47

Neque potest, absente vel impedito Episcopo, facere functiones episcopales, sed spectat facere ad primam dignitatem capituli, et successive ad alios. Sacr. Rit. Congr. in Algaren. et Brundusina, 20 Dec. 1661, et in alia Brundusina, 5 Febr. 1614, et in Alatrina, 22 Ianuarii 1618. 48

Neque potest sumere paramenta de altari, quia hoc facere solis Episcopis permittitur. Eadem Sacra Rituum Congreg., 7 Iulii 1612, apud Pellegrin., loc. cit., n. 11. Nisi propter necessitatem ob loci angustiam id faciat; uti alii sacerdotes in simili casu faciunt, et tunc 49

ipsa paramenta, non in medio altari, sed in cornu evangelii sumere debet, ut declaravit eadem Sacr. Rituum Congr., d. die 7 Iul. 1612.

50 Neque potest uti vicarius generalis missas conventuales aut pontificales celebrare, nec SS. Sacramentum, aut sacras reliquias paratus deferre, nec aliis se immiscere functionibus ecclesiasticis, sed tantum praeesse, ut omnia suo ordine fiant. S. Congr. Episc., 19 Sept. 1627, apud Barbosam in Summa, loc. cit., n. 12.

51 Neque potest vicarius uti annulo, tempore quo celebrat, licet sit protonotarius apostolicus non participans. S. Rit. Congr., 11 Febr. 1623, apud Gavant., in manual. Episcop., verb. *Missae ritus*, n. 12; et Pellegrin., loc. cit., n. 12, et multo minus, si sit canonicus cathedralis. Eadem Sacr. Rit. Congr., 29 Novembris 1629, apud Gavant., l. c., n. 13, et Pellegrin., l. c., n. 12, sed vide verb. *Annulus*, n. 8, ubi ex posteriori decreto S. Rit. Congr., 4 Aug. 1663, dicitur, quod possunt canonici cathedralis missam celebrare cum annulo aureo et de rigore uti, sed sine gemma et sine aliqua effigie.

52 Nec potest prohibere canonicis, ne officium inchoetur, donec ipse veniat, quia statim dato signo est inchoandum. Sacr. Rituum Congr., 25 Februarii 1606.

53 Neque praetendere, ut ipsi missam solemnem cantanti assistant canonici, et faciant circulum ante ipsum. Sacr. Rit. Congr., 8 Martii 1595.

54 Neque potest dare benedictionem diacono, antequam cantet Evangelium, neque benedicere praedicatori, antequam pulpitum ascendat. Sacr. Congr. Rit. in Pacen., 17 Martii 1607, apud Pellegrin., l. c., sub n. 13, et Barbosam, in Summa, l. c., n. 9.

55 Neque potest impedire, quod parochi denuntiationes faciant absque sua licentia. S. Congr. Conc., 27 Martii 1617, apud Barbosam, l. c., num. 11.

56 Neque potest intervenire capitulo, si sit exemptum. Sacr. Congr. Concilii, apud Barbosam, l. c., n. 13. Vel si nolint canonici. Ead. Sacr. Congr. Conc. in Amerien., 24 Apr. 1632.

57 Imo neque absente Episcopo, potest in capitulo intervenire. Eadem Sacr. Congr. Conc., apud Barbosam, l. c., n. 15.

58 Et si sit de capitulo, debet inde exire, ubi tractandum fuerit de rebus ad suum, vel Episcopi commodum pertinentibus. Sacr. Congr. Episc. et Regul., 17 Iunii 1584, apud Barb., l. c., n. 15.

59 Neque potest concedere licentiam alteri Episcopo exercendi pontificalia in sua dioecesi, nisi habeat ad id speciale mandatum. S. Congr. Concilii, apud Barbosam, l. c., n. 16.

60 Neque potest sine speciali commissione remittere denuntiationes matrimoniales. S. Congr. Concilii, apud Barbosam, l. c., n. 19. Contrarium tamen cum pluribus defendit Ventriglia, l. c., n. 26, asserens quod verior, et magis communis opinio sit, quod id possit sine speciali mandato, et sic cum aliis etiam Pellegrin., l. c., n. 38, et alii plures.

Neque pro matrimonialium dispensatione 61
potest quidquam quamvis minimum, et sponte datum recipere. Sacr. Congr. Episc. et Regul. in Surrentina, 22 Aprilis 1616, apud Barbos., l. cit., n. 17, et Taxa Innocentiana, § *Nelle cause e materie*.

Neque de iure potest sine speciali mandato 62
indulgentias concedere; arg. cap. *Antecedentibus* 12 de excessibus Praelat., et ibi Fagnan., n. 17, cum pluribus aliis; Card. Petra, to. 3 Comment., ad Const. 16 Alexandri IV, n. 26; Barbosa, loc. cit., num. 90, cum pluribus ibi allegatis. Vide verb. *Indulgentia*, art. 2, n. 29.

Neque potest sine speciali commissione in- 63
terdicta relaxare, sive ab homine, sive a iure sint; Barbosa, cit. alleg. 54, num. 96; Sbroz., lib. 2, qu. 185, n. 2, cum seq.; Pellegrin., l. c., n. 39, et alii.

Neque potest sine speciali mandato dimisso- 64
rias, seu commendatitias litteras pro recipiendis ordinibus subditis concedere, nisi Episcopo ita absente et in remotis agente, ut nonnisi post longum tempus adventus eius speretur; c. *Cum nullus*, vers. *Officialis*, et § *Episcopo*, ubi Glossa verb. *In remotis*, de Tempor. ordinat. in 6; Pellegrin., loc. cit., n. 44; Ventriglia, l. c., n. 32; Barbosa, part. 2 de offic. et potest. Episc., alleg. 7, n. 9, et cit. alleg. 54, n. 97, et de Iur. eccles. univers., lib. 1, c. 15, n. 21, et plures alii apud ipsos.

Neque potest sine speciali concessione alium 65
vicarium substituere. Imo et cum speciali facultate substituendi, nec potest substituere, nisi concurrente legitima causa, et ad modicum tempus; cap. *Clericos* de officio Vicarii; Glossa, in c. *Romana* 1, verb. *Ipsius*, de officio Vicarii in 6; Pellegrin., l. c., n. 45; Ventriglia, loc. cit., n. 39; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 9 et 10, cum Rota, et aliis plurimis ibi citatis.

Neque potest sine speciali concessione absol- 66
vere a casibus Episcopo reservatis, cum id non veniat in generali commissione; cap. penultim. de Poenitent. et remissionibus in 6; Pellegrin., loc. cit., n. 43; Ventriglia, loc. cit., n. 30; Sbroz., lib. 2, qu. 19, num. 5; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 116, et alii apud ipsos notantes, quod quando datur haec potestas, concedi solet, ut et alteri delegari possit.

Neque potest sine particulari concessione dis- 67
pensare in irregularitatibus, et absolvere a suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, ac ab aliis casibus occultis Sedi Apostolicae reservatis, sicut potest Episcopus in vim Conc. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 6, quia Concilium hanc facultatem non tribuit vicario generali, nisi specialem commissionem ad hoc habenti, ibi: *Per seipsos, aut vicarium ad id specialiter deputandum*; Pellegrin., l. c., n. 41;

Ventriglia, l. c., n. 29; Rebuff., in Praxi benefic., de forma Vicarii, n. 179, cum seq.; Ugolin., de potestate Episcop., cap. 3, § 7, num. 2, vers. *Postremo;* Suarez, de Censuris, disp. 51, sect. 2, n. 8; Barbosa, Iuris ecclesiastic. univers. lib. 1, cap. 15, n. 24, et de offic. et potestat. Episcop., part. 2, alleg. 39, n. 10; Reiffenstuel, lib. 1 Decr., tit. 82, n. 85, et alii apud ipsos.

68 Neque sine speciali mandato potest absolvere ab excommunicatione canonis: *Si quis suadente diabolo* 17, qu. 4, in casibus Episcopo permissis, de quibus in cap. *De caetero* 11, et cap. *Ea noscitur* 18 de Sentent. excomm., et cap. *His quibus* 20 de officio Ordinarii, ubi doctores communiter teste Pellegrin., loc. cit., n. 42.

69 Neque sine speciali mandato cognoscere potest de crimine haeresis. Decian., Tract. criminal., tom. 1, lib. 5, cap. 21, n. 7; Sbroz., lib. 2, pag. 161, n. 4 et 5; Covarruv., lib. 3 Variar. resol., cap. 20, num. 3; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 85; Pellegrin., l. c., n. 30.

70 Imo neque de licentia Episcopi potest absolvere subditos in foro conscientiae a crimine haeresis, quia hoc competit solis Episcopis vigore concessionis Concil. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 6, ibi: *Eis tantum, non eorum vicariis sit permissum.* Cuccus, Institut. iur. canon. de Episc., num. 191; Sbroz., lib. 2, qu. 20; Barbos., l. c., n. 86; Pellegrin., l. c., n. 30, et alii.

71 Neque voluntatem puellae habitum regularem suscipere aut professionis votum emittere volentis explorare potest, út experiatur an coacta, an seducta sit, et an sciat quid agat, et caetera iuxta dispositionem Concilii Trident., sess. 25, de Regularibus, cap. 17, nisi ad haec specialiter sit deputatus, vel Episcopus sit absens, aut legitime impeditus. Sbroz., lib. 2, qu. 200; Barbosa, l. c., num. 8; Pellegrin., l. cit., n. 32, et alii.

72 Neque potest causas restitutionis in integrum cognoscere, seu de eis disceptare, nisi ei specialiter committatur. Ita per text. in leg. *Illud* 25, § 1, ff. de Minoribus, tenent Sbroz., l. 2, qu. 35, n. 5; Sanchez, de Matrimon., l. 2, disp. 40, n. 12 in fine; Barbosa, l. c., n. 103; Ventriglia, l. cit., n. 40; Pellegrin., l. c., n. 56, et alii.

73 Neque sine speciali mandato deferre potest iuramentum purgationis canonicae. Speculator, de Iurisdict. omnium iudicum, vers. *Secundum canones;* Bertachin., de Episcop., tit. de vicar. Episc., n. 12 in fine; Barbosa, loc. cit., n. 109; Sbroz., lib. 2, qu. 167, n. 2; Pelleg., l. c., n. 57; Ventriglia, l. cit., n. 40, et alii.

74 Neque consentire potest, ut Metropolitanus, sive alius cognoscat causas clericorum in prima instantia, omisso medio appellationis. Barbosa, l. c., n. 110; Ventriglia, l. c., n. 40; Pelleg., l. c., n. 59; Ferrett., cons. 307, n. 1; Sbroz., lib. 2, qu. 204.

Neque cognoscere potest de causa delegata 75
Episcopo, nisi in rescripto addita sunt verba: *Sive eius generali vicario.* Barbosa, loc. cit., num. 111; Zerola, in Praxi episcop., part. 1, verb. *Vicarius,* § 21, dub. 5; Campanil., in Divers. iur. canonic., rubr. 1, cap. 23, n. 148; Pellegrin., loc. cit., n. 60; Ventriglia, l. c., n. 41, et alii.

Neque sine speciali mandato causas feudales 76
cognoscere et tractare potest. Card., in Clement. 1, n. 19, de officio Vicarii; Sbroz., lib. 2, qu. 125, n. 4; Barbosa, l. c., n. 112; Ventriglia, loc. cit., n. 40; Pellegrin., loc. cit., n. 62, et alii.

Neque sine speciali mandato potest auctorare 77
exemplum ex originali sumptum, ut eamdem vim et auctoritatem cum originali habeat; cap. final. de fide Instrumentor., ibi: *Coram ordinario iudice vel delegato ab eo specialiter praesententur;* per quem text. ita ibi tenent Goffred. et Hostiens. Decian., resp. 24, n. 44, volum. 1; Barbosa, loc. cit., n. 113; Ventrigl., loc. cit., n. 40; Pellegrin., loc. cit., n. 63, et alii.

Neque sine speciali commissione represalias 78
concedere potest. Barbosa, l. c., num. 114; Ventriglia, l. c., n. 40; Pellegrin., loc. cit., n. 16; Sbroz., lib. 2, qu. 165, n. 1, et alii.

Neque sine speciali mandato bona clericorum 79
confiscare potest. Baldus, in leg. *Imperatores,* in fine, ff. de officio Praefecti vigilum; Sbroz., lib. 2, qu. 158, n. 3; Ventriglia, l. c., n. 40; Pellegrin., loc. cit., n. 66, et alii.

Neque sine speciali commissione poenas cor- 80
porales in pecuniarias convertere potest. Cap. *Licet,* ubi Glossa, et DD. de Poenis, et cap. *In archiepiscopatu* de Raptor.; Pellegrin., l. c., n. 67; Ventriglia, l. c., n. 46; Barbosa, l. c., n. 120; Rebuff., l. c., tit. de forma Vicarii, n. 44 cum seq., et alii.

Neque sine speciali mandato potest conde- 81
mnatum reum absolvere. Ripa, in leg. *Qui condemnare,* n. 9, vers. *Sed certe,* ff. de Re iudic.; Menoch., de Arbitrar. iudic., lib. 1, qu. 49, n. 28; Sbroz., lib. 2, qu. 38, n. 1, et qu. 156, n. 4; Barbosa, l. c., n. 118; Pellegrin., l. c., n. 63. Sive, ut dicitur, non potest gratiam facere et indulgere delinquentibus, nam id sapit liberalitatem, et non venit in generali mandato; Card., in Clement. 1, n. 19, de officio Vicarii; Rebuff., in Praxi benef., tit. de forma Vicariat. archiepisc., n. 167; Sbroz., lib. 2, qu. 38, n. 4; Ventriglia, l. c., n. 46; Pellegrin., loc. cit., n. 65, et alii.

Neque sine speciali concessione potest exer- 82
cere potestatem doctorandi, quam habet Episcopus ex privilegio: secus si illi competeret iure communi; Sbroz., de Vicar. Episc., lib. 2, qu. 29, n. 8; Merol., Opusc. moral., part. 3,

c. 6, dub. 16, n. 164 et seq.; Ventriglia, l. c., n. 46, et alii.

83 Neque sine speciali commissione potest exsequi pias defunctorum voluntates. Bald., in l. *Nulli*, n. 8, Cod. de Probat., et in c. *Cum causis* de Election.; Tiraquell., de Privileg. piae causae, privileg. 31, in fine; Sbroz., lib. 2, qu. 49, n. 12, et qu. 50, n. 1, et qu. 51, n. 1; Barbosa, loc. cit., n. 104; Pellegrin., loc. cit., n. 54, et alii.

84 Ad dignoscendum autem pro quibusnam causis habeat, vel non, speciale mandatum, debet diligenter inspici et attendi forma vicariatus, seu instrumentum commissionis, quo quis institutus fuit vicarius generalis, ubi si habeatur solita apponi clausula generalis: *Ad omnia et singula faciendi et omittendi, etiamsi maiora fuerint, et quae mandatum exigant speciale, prout ad ipsius vicariatus et officiatus officium noscitur quomodolibet pertinere,* etc., tunc si Episcopus antea concessit vel expressit aliquos casus speciale mandatum requirentes, adiecta postmodum dicta clausula, poterit vicarius etiam alia facere, quae requirunt speciale mandatum. Dummodo non sint graviora vel maiora expressis, prout in simili habetur decisum quoad procuratores in cap. *Qui ad agendum* 4 de Procuratoribus in 6, et Clementin. 2 de Procuratoribus, ac notat Glossa pluribus adductis in cap. *Licet* 2, verb. *Committantur,* de officio Vicarii in 6, et tenent Hostiensis in cap. *Significasti* de officio Archidiaconi; Covarruvias, l. 1 Variar. resolut., cap. 1, n. 2, et lib. 2, cap. 5, n. 8; Sbroz., lib. 1, qu. 65, n. 5, et qu. 67, num. 3; Garcias, de Benefic., art. 5, cap. 8, n. 63; Sanchez, de Matrimon., lib. 3, disput. 29, n. 8; Moneta, de Commutat. ult. volunt., cap. 5, n. 679; Engel., lib. 1 Decr., tit. 28, n. 10; Reiffenstuel, ibid., n. 89; Barbosa, loc. cit., n. 124; Pellegrin., l. c., n. 71, et alii notantes non esse necesse, quod omnes supradicti casus exprimantur in forma vicariatus, seu instrumento commissionis, sed sufficere quod aliqui tantum exprimantur cum praedicta clausula generali: *Ad omnia, et singula,* etc., seu cum alia simili, verb. gr.: *Et omnia alia, licet mandatum exigant speciale;* seu: *Et omnia alia, quae ego possum, quamvis mandatum exigant speciale;* dummodo tamen, ut supra dictum est, ipsa alia non sint graviora, vel maiora expressis.

85 Vicarius generalis non potest lucrari distributiones, nisi choro intersit, quia servit Episcopo, et non Ecclesiae, ut vicarius capitularis; Rota, dec. 222, num. 5, part. 2 diversarum, etiamsi ab immemorabili tempore servatum fuerit, ut debeantur, ut decisum refert Garcias, addit. ad cap. 2, n. 359 cum seq., part. 3, de Benefic., et Pellegrin., loc. cit., sect. 4, subsect. 4, n. 9. Vide verb. *Distributiones,* art. 2, num. 2.

Vicarius generalis non potest absolvere etiam cum reincidentia occasione infirmitatis seu similis causae, a censuris incursis ob violatam immunitatem et libertatem, ac iurisdictionem ecclesiasticam, et acriter reprehenditur ob absolutionem datam ministris Audientiae Regiae censuratis simili de causa. Sacr. Congr. Imm. in una S. Marci, 13 Decembris 1633, lib. 2 Decr. Paul., pag. 180, et in Squillac., 20 Novembris 1640, lib. Decret. Pauluc., pag. 135. 86

Attamen eidem datur aliquando facultas absolvendi violatores praefatos. Sacr. Congreg. Immun. in Aprutina, 25 Maii 1694, lib. 1 Decretor. Valleman., pag. 125. 87

Et etiam aliquando datur facultas eidem subdelegandi pro conferenda absolutione. S. Cong. Immun. in Viterbien., 9 Iunii, dicto anno et lib., pag. 128. 88

Emolumenta vicariatus debentur vicario pro tempore suae absentiae ex causa defensionis immunitatis ecclesiasticae, dempta parte debita substituto pro rata laboris taxanda ab Episcopo. Sacr. Congr. Immun. in Maioricen., 27 Septembris 1616, lib. Decr. Rocci, pag. 361. 89

Vicarius generalis, si non adest iusta causa, et demeritum, non est removendus per Archiepiscopum ab officio. Sacr. Congr. Immunitatis in Brundusina, 7 Iunii 1633, lib. 2 Decretor. Pauluc., pag. 158. 90

Quando vero vicarius generalis est scandalosus, iniungitur Episcopo ut ipsum removeat. S. Congr. Immun. in Acerenen., 1 Oct. 1659, lib. 2 Dec. Altov., p. 406. 91

In loco vicarii suspecti in causa detentorum pro praetenso homicidio, Episcopus deputet personam idoneam non suspectam. S. Congr. Immunitatis in Aversana, 8 Octobris 1637, lib. Decr. Rocci, pag. 37. 92

Procedere debet auctoritate sua ordinaria ser. ser. contra violatores Immunitatis. Sacr. Cong. Immunitatis in Aversana, 4 Sept. 1658, d. lib., pag. 53. 93

Vicarius collegii graeci potest procedere pro defensione immunitatis et iurisdictionis ecclesiasticae, licet non possit se ingerere in concernentibus extractionem vel absolutionem. S. Congr. Immun. in Meliten., 23 Martii 1638, lib. 3 Decr. Paul., p. 57. 94

Vicarius data praeventione curiae ecclesiasticae procedere potest ser. ser. contra iudicem laicum, si in dicta causa procedat ad descriptionem bonorum. Sacr. Congr. Immun. in Dertonen., 10 Septembris 1652, lib. 5 Decr. Paul., pag. 197. 95

Eidem iniungitur, ut procedat contra exsecutores curiae laicalis, qui tentarunt violenter extrahere ab ecclesia confugitos, eosque percusserunt. S. Congr. Immun. in Sutrina, 29 Augusti 1695, lib. Decr. Valleman., p. 210. 96

Iniungitur vicario, ut se abstineat a permissione examinandi testes in loco immuni in cau- 97

sis criminalibus. Sacr. Congr. Immun. in Lauden., 16 Maii 1632, lib. 2 Decr. Paul., p. 127.

98 Vicarius tamen generalis cum facultate Sanctissimi examinat mulierem exsistentem in conservatorio. Sacr. Congr. Immun. in Faventina, 6 Decembris 1692, lib. 2 Decr. Vallem., p. 9.

99 Vicario generali iniungitur, ut attenta absentia Episcopi, redeat quamprimum ad suam residentiam. Sacr. Congr. Immun. in Bitecten., 27 Febr. 1693, lib. Decr. Vallem., pag. 475.

100 Vicarius bene agit non parendo litteris ad audiendum verbum regium. Sacr. Congr. Immun. in Catacen., 21 Sept. 1633, lib. 2 Decr. Paul., pag. 171.

101 Idem respondeat litteris regiis se procedere auctoritate sua ordinaria ad defensionem immunitatis eccclesiasticae sibi a Sacra Congregatione demandatam. S. Congr. Immunit. in Bovinen., 26 Febr. 1658, lib. Decr. Rocci, p. 63.

102 Idem ob inobedientiam et transgressionem mandatorum Sanctissimi de non discedendo ab urbe Neapolis et de non relinquendo exercitio sui vicariatus ex quacunque causa, etiam positis quibuscunque minis, et praeceptis ministrorum laicorum in contrarium, de ordine Sanctissimi a Nuntio auctoritate sua ordinaria condemnatur in poenam suspensionis ab exercitio ordinum, et inhabilitatis ad dignitates, beneficia et officia ecclesiastica cuiusvis generis, quocunque loco, a quibuscunque, et quomodocunque in posterum obtinenda, sub poena excommunicationis Summo Pontifici reservatae, et quousque Sanctitati Suae placuerit. Sacr. Congr. Immunitatis in Neapolitana, 26 Maii et 19 ac 30 Iunii 1660, lib. Decr. Rocci, pag. 257 et 259.

103 Iniungitur vicario generali ordinanti et scandalose assistenti extractioni canonicorum a loco immuni, ut accedat ad Urbem, et se iustificet, quatenus vero non se iustificet, inhabilitatur ad officia. Sacr. Congreg. Immun. in Motulen., 2 Sept. 1681, lib. 2 Decr. Altov., pag. 2250.

104 Vicarius Nullius Orbetelli, nequit extrahere confugitum ab ecclesia, cum non possint hoc praestare Ordinarii Episcopis inferiores. Sacra Congr. Immunitatis in Nullius Orbetelli, 1669, lib. 2 Decr. Altov., p. 315.

105 Vicarius generalis ob extractionem a se ordinatam furum a loco immuni incidit in censuras, et praevia abolitione actorum suae curiae conceditur, ut absolvatur privatim. Sacr. Congr. Immun. in Recinaten. seu Lauretana, 20 Maii 1596, lib. 2 Decr. Vallem., pag. 25.

106 Vicarius generalis ordinans carcerationem parochi in loco immuni suspenditur ab officio Sacrae Congregationis. Eadem Sacra Congreg. Immun. in Albanen., 12 Septem. 1684, lib. 3 Decr. Altov., pag. 363.

107 Verum si habeat facultatem a Sanctissimo extrahendi ab ecclesia, potest ad simplicem correctionem extrahere militem delinquentem, et in carceribus retinere pro aliquo modico tempore. Sacr. Congreg. Immun. in una Nullius Orbetelli, 21 Iunii 1644, lib. 3 Decr. Paul., pag. 230.

Aliquando etiam de mandato Sanctissimi da- 108
tur vicario generali facultas extrahendi ad annum. Sacr. Congreg. Immun. in Neapolitana, 19 Maii 1703, lib. 3 Decr. Vallem., p. 409.

Vicarius generalis canonicus ob datam gu- 109
bernatori regni Corsicae facultatem extrahendi confugitos a quacunque ecclesia, et etiam ecclesiasticos, eosque nomine Ecclesiae custodiendi et cogendi ad solutionem condemnationum ipsius factarum ab ipso vicario acriter punitur de mandato Sacrae Congr., ut sequitur:

I. Praevia suspensione a divinis, et a perceptione fructuum canonicatus. Sacra Congreg. Imm. in Sagon. 24 Febr. 1696, l. decr. Martelli, pag. 567.

II. Deinde in honorem festivitatis D. N. Sacra Congregatio permittit Episcopo illum reintegrare ad exercitium ordinum per duos menses, et informet, an fructus eius canonicatus fuerint sequestrati? Item si, et quae damna passi fuerint extracti vigore dictae facultatis ab eo concessae. Sacr. Congreg. Immunitatis in eadem 19 Decembris dicti anni et lib., pag. 701.

III. Et cum postea idem supplicasset reintegrari, Sacra Congregatio respondit: Satisfacta parte de damnis coram Episcopo liquidandis, eumdem reintegret ad ordines cum inhabilitate exercendi munus vicarii in quacunque dioecesi. Sacra Congr. Immun. in eadem, 11 Dec. 1691, lib. Decret. Grimaldi, pag. 58.

IV. Tandem habito novo recursu pro gratia, allegata praesertim eius decrepita aetate, Sacra Congregatio pronuntiavit: facto deposito arbitrio, et praestita cautione in urbe de reficiendis damnis liquidandis coram Domino ponente, reintegretur ad ordines et fructus praebendae, firma remanente inhabilitate ad officium vicariatus. Sacr. Congr. Immun. in eadem 24 Decembris 1682, lib. 1 Decret. Vallem., pag. 14.

Contra vicarium generalem, qui habuit re- 110
cursum ad proregem pro delegatione iudicis laici contra clericos, a quo carcerati fuere, Episcopus Neocastren., tanquam delegatus, et uti vicinior procedat ad ulteriora, et transmittat. Sacr. Congr. Immunitatis in una Nullius S. Euphemiae, 2 Iunii 1693, ibid., pag. 40.

Vicarius generalis Episcopi uxoratus mandans 111
carcerationem ecclesiastici consulat conscientiae suae et carceratio non sustinetur. Sacr. Congr. Immun. in una Civitatis Castelli, 29 Nov. 1680, lib. 2 Decr. Altov., pag. 289.

Vicarius generalis, satisfacta parte, absolvat, 112
iuxta suas ordinarias facultates committentes homicidium in loco immuni auctoritate privata. S. Congr. Immun. in Cariaten., 1 Oct. 1669, lib. 1 Decr. Altov., pag. 406.

Eidem datur facultas perquirendi et extrahen- 113
di ab ecclesia, et a domo plebani, et a quo-

cunque alio loco immuni (exceptis monasteriis sanctimonialium) libros, ac mobilia ibi transfugata in aliorum praeiudicium, ac res furto sublatas. Sacr. Congr. Immun. in Faventina, 6 Decembris 1692, lib. 1 Decr. Vallem., pag. 9, et in Camerinen., 17 Decembris dicto ann., et lib., pag. 11.

114 Iniungitur eidem, ut abstineat a cognitione causae contra filium cancellarii episcopalis. S. Congr. Immun. in Ariminen., 6 Iun. 1662, lib. Decr. Rocci, pag. 403.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Amplissima est materia huius articuli, de ea 115
pro dignitate agere haud patiuntur angusti limites Additionum. Satis sit indicare, qui de ipsa accurate prae caeteris disserit. Vide clarissimum Ducasse, in Praxi iurisdiction. ecclesiast. voluntar. et contentios. In priori tomo agit doctissimus hic auctor de voluntaria iurisdictione vicarii generalis, et in posteriori tomo de contentiosa eiusdem iurisdictione, et quidem meo iudicio doctissime.

ARTICULUS III. *Quoad ea quae concernunt locum, praecedentiam et modum quo exspirat vicarii generalis iurisdictio.*

Haec speciatim habeto.

1 Locus vicarii generalis debet esse secundum consuetudinem Ecclesiae, quae non est mutanda. S. Congr. Rit. in Alexandrina, 15 Martii 1668, in respons. ad 3 dub., apud Barbosam, in Summa apostolicar. decision., collectan. 714, n. 1.

2 Vicarius generalis non potest sedem arbitrio suo sibi parare, sed debet sedere in sede solita pro vicario assignata. Sacr. Congr. Rituum in Neritonen., 4 Maii 1606, apud Barbosam, l. c., num. 2, et Ventrigliam, tom. 2, adnot. 14, § 2, n. 7.

3 Vicarius generalis, licet sedeat in primo stallo chori, in quo sedere debet prima dignitas, et habeat thuris et pacis honorem ante omnes dignitates et canonicos, non propterea dicitur occupare stallum sive locum dignitatum et canonicorum. S. Cong. Rituum in Placentina, 19 Maii 1607, in responsione ad dub., apud Barbosam, l. c., n. 3.

4 Vicario generali occupante primum locum chori et stallum archidiaconi, quomodo sedere debeant dignitates in choro, ne archidiacono praeiudicium inferatur? Vide supra verb. *Vicarius Apostolicus*, n. 30.

5 Vicario generali non licet occupare locum Episcopi absentis, nec parare sibi sedem cum tapetis et pulvino, sed idem debet esse eius locus, absente Episcopo, quem illo praesente habere consuevit. Sacra Congreg. Rituum in Brundusina, 16 Iulii 1605, apud Barbosam, l. c., n. 5, et Ventriglia, l. c., n. 7.

6 Vicarius generalis praecedit capitulo et clero. S. Congr. Rituum in Meliten., 15 Iulii 1619, apud Barb., l. c., n. 6.

7 Vicarius generalis, absente Episcopo, debet habere primum locum super omnes dignitates et canonicos, non obstantibus consuetudinibus, aliisque in contrarium. Sacra Congr. Rituum in Adrien., 7 Aug. 1610, in Ferrarien., 20 Decembris 1614, apud Barbosam, l. c., n. 7.

8 Vicario generali habitu vicarii in processionibus incedenti danda est praecedentia super omnes dignitates et canonicos, et etiam super illas dignitates et canonicos, qui habitu protonotarii incedunt. Sacr. Congr. Rituum in Brundusina, 16 Iulii 1605, apud Barbos., loc. cit., num. 8.

Vicarius generalis debet praecedere omnibus 9
canonicis, tam in processionibus quam in sessionibus; dummodo canonici non incedant parati. Sacr. Congr. Rituum in Egitanien., 3 Augusti 1602, in responsione ad 3 dub., et Civitatis Pennae, 12 Aprilis 1603, et in Tiburtina, 6 Martii 1515, apud Barbos., l. c., n. 9.

Vicarius generalis canonicus, cum sedet uti 10
canonicus, debet sedere in loco suae receptionis, et in habitu canonicali. Si vero velit praecedere uti vicarius, debet habitum canonicalem dimittere. Sacr. Congr. Rit. in Compostellana, 4 Febr. 1600, et in Vulturarien., 11 Apr. 1601, apud Barbosam, l. c., n. 10.

Vicarius generalis in habitu suo ordinario 11
non debet incedere inter canonicos paratos, nec eis praecedere. Sacr. Rit. Congr. in Camerinen., 14 Iunii 1608, et in Casalen., 5 Iulii 1614, apud Barbos., l. c., n. 11.

Vicarius generalis debet habere primum lo- 12
cum ante capitulum, canonicos et dignitates, tam praesente, quam absente Episcopo; si autem sit canonicus, debet sedere in proprio stallo, et cum habitu canonicali, alias non lucratur distributiones quotidianas. S. Congr. Rituum in Egitanien., 10 Dec. 1601, et in Sutrina, 1 Octobris 1616, et in Oritana, 5 Aprilis 1620, et in Gallipolen., 21 Decemb. 1613, apud Barb.

Vicarius generalis praefertur archidiacono, et 13
omnibus canonicis, nisi ipse simul sit canonicus, qui tunc sedere debet in suo stallo canonicali, si distributiones quotidianas lucrari velit. Sacr. Congr. Rit. in Nolana, 8 Iul. 1602, et in Civitatis Pinnae, 12 Aprilis 1603, et in Compostellana, 14 Februarii 1604, et in causa Candiae, 7 Augusti 1610, apud Barbosam, loc. cit., n. 13.

Vicarius generalis canonicus, praesente prae- 14
posito suo principali, et in omnibus actibus Capitularibus, et quandocunque distributiones quotidianas lucratur, debet stare vel sedere, et incedere in suo loco canonicali; absente vero praeposito, tanquam vicarius generalis in primo et digniori loco. Sacr. Congr. Rit. in Altinen.

Nullius, 4 Martii 1606, apud Barbos., l. c., num. 14.

15 Vicarius generalis canonicus, sive beneficiatus, debet sedere in loco suae receptionis, et cum habitu canonicali sive beneficiati, ut lucretur distributiones, et quando vult praecedere canonicis seu beneficiatis, debet habitum canonicalem, seu beneficiati dimittere, et non potest percipere distributiones. Sacr. Congr. Rit. in Calaguritana, 2 Augusti 1603. Nec lucratur distributiones quae dantur interessentibus processionibus, nisi incedat in habitu canonicali. Sacr. Congreg. Rit. in Compostellana, 21 Februarii 1604, et in Brundusina, 15 Iulii 1607, apud Barbosam, l. c., n. 15.

16 Vicarius generalis, licet etiam ipso Episcopo praesente, in ecclesia, choro, processionibus, synodo, et aliis publicis et privatis actibus, canonicis et dignitatibus praecedere debeat, tamen hoc intelligitur, quoties canonici et dignitates huiusmodi in habitu canonicali, etiamsi cappa et rochetto utantur, stare aut incedere consueverunt, non autem si pluviali, planetis, aut aliis sacris paramentis iuxta cuiusquam ordinis gradum sint induti, prout in distributione candelarum in die Purificationis, et in receptione cinerum feria quarta Cinerum, et similibus diebus, quibus Episcopus solemniter celebrare ex ritu ecclesiastico teneatur: tunc enim non decet ut vicarius, praesertim si in suo quotidiano habitu exsistat eisdem sacris vestibus paratus, sive standо, sive incedendo praecedat. Sacra Congregatio Rituum in Lauretana et Nolana, 23 Martii 1602 et 6 Septembris 1603, et in Tiburtina, 6 Martii 1610, et in Metropolitana, 7 Augusti 1628, apud Barbosam, l. c., n. 6.

17 Vicarius generalis licet praecedat omnibus dignitatibus et canonicis, tamen ratione paramentorum in distributione candelarum et palmarum non debet habere locum digniorem, quam canonici parati; in adoratione vero crucis, et quandocunque canonici non sunt parati, digniorem locum habet immediate post celebrantem, et similiter thurificandus est ante canonicos, nisi sint parati, quia tunc post canonicos est thurificandus. Sacra Congregatio Rituum in Placentina, 19 Martii 1607, in resp. ad 6 dub., et in Alexandrina, 25 Martii 1608, in resp. ad 1 dub. Et quod in adoratione crucis praeferendus sit vicarius generalis ante dignitates et canonicos, censuit eadem Sacr. Congr. Rituum in causa S. Marci, 4 Martii 1633, apud Barb., loc. cit., n. 17.

18 Vicarius generalis non praecedit dignitatibus et canonicis paratis, consuetudine in contrarium non obstante. Sacra Congregatio Rituum in Lauretana, 6 Septembris 1603, et in Casalen., 2 Iulii 1614, et in Castellaneten., 25 Sept. 1621, apud Barbosam, l. c., n. 18.

19 Vicario generali praecedunt canonici sacris vestibus induti, qui assistunt Episcopo celebranti. Sacr. Congr. Rit. in Nepesina, 27 Februarii 1610, apud Barbosam, l. c., n. 19.

Vicarius generalis canonicus in funeralibus 20
debet cum canonicis in suo loco incedere, alias non lucratur ceram, nec distributiones. Sacr. Congr. Rituum in Nicien., 20 Maii 1604, apud Barbosam, l. c., n. 20.

Vicarius generalis praesente Episcopo, in die 21
Purificationis non debet accipere candelam ante canonicum vel dignitatem, qui Episcopo ministravit. Sacra Congreg. Rituum in Lucerina, 14 Maii 1600, in resp. ad 3 dub., apud Barb., l. c., n. 21.

Vicarius generalis non est praelatus, licet 22
absente Episcopo, cum in suo habitu ordinario cum subtana, et mantelletto nigro sedeat in choro in primo loco supra canonicos, thurificandus est duplici, non autem triplici ductu thuribuli. Sacra Congr. Rituum in Nepesina, 15 Ianuarii 1627, apud Barbosam, l. c., n. 22.

Vicarius generalis thurificandus est, et debet 23
accipere candelam, palmam et cineres, et adorare crucem ante vel post capitulum iuxta Ecclesiae consuetudinem. Sacr. Congr. Rituum in Neocastren., 16 Ianuarii 1607, et in Alexandrina, 15 Martii 1608, apud Barbosam, l. c., num. 23.

Vicarius generalis in spiritualibus iuxta Ec- 24
clesiae laudabilem consuetudinem debet semper in omni loco praecedere gubernatori civitatis in temporalibus, tam praesente, quam absente Episcopo. Sacr. Congr. Rituum in Ravennaten., 28 Aprilis 1607, apud Barbosam, l. c., n. 24.

Vicarius generalis debet praecedere omnibus 25
potestatibus, commissariis sive iudicibus temporalibus in sua dioecesi exsistentibus. S. C. Rituum in Nucerina Saxoferrati, 15 Maii 1610, apud Barbosam, l. c., n. 25.

Vicarius generalis Episcopi debet praecedere 26
commissario ubique, et in omni loco, tam praesente quam absente Episcopo, non obstante consuetudine; dummodo non sit de gremio capituli, et incedat in habitu canonicali. S. C. Rituum in Reatina, 18 Maii 1616, et die 19 Ianuarii 1619, et in Terracin., 10 Aug. 1617, apud Barbosam, l. c., n. 16.

Vicarii generalis iurisdictio exspirat: primo, 27
per propriam ipsius renuntiationem expressam, vel saltem tacitam, ut si vicarius dioecesim sui vicariatus egrediatur et in longinqua abeat animo non amplius revertendi, tunc enim tacite renuntiasse censetur. *Communis.*

Secundo, exspirat eius iurisdictio per remo- 28
tionem seu revocationem ipsius ab Episcopo factam; Episcopus enim potest ad sui libitum, quotiescunque voluerit, vicarium generalem amovere. Arg. cap. *Omnis res* de Regul. iuris, ibi: *Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur.* Et sic Glossa communiter recepta in Clementin. *Et si principalis* 2, verb. *Per electionem*, de Rescriptis,

ibi: *De officiali, quem Episcopus ad nutum amovere potest.*

29 In tali tamen remotione est semper habenda ratio honoris ipsius: unde facienda est cum magna circumspectione, et cum gravi et iusta causa, alias reintegrari potest per Sacram Congregationem Episcoporum. Sic declaravit eadem Sacra Congregatio Episcoporum in Spalaten., 3 Iulii 1610, et in Tragurien., 7 Septembris et 8 Octobris 1649.

30 Causae autem iustae, pro quibus removeri potest vicarius generalis, sunt praesertim sequentes: prima est, si de vicario audiantur multae querelae. Sacra Congr. Episc. in Spalaten., 5 Februarii 1601.

31 Secunda est, quando non bene regit et gubernat, nec certiorem facit Sacram Congregationem de causis magni momenti in defectu vel absentia Episcopi. Sacra Congr. Episcop. in Agrigentinen. et in Tranen., 3 Decembris eiusdem anni.

32 Tertia, si scribat irreverenter ad S. Congregationem, eiusque DD. officiales. S. Congreg. Episcoporum in Reatina, 3 Sept. 1601.

33 Quarta, si aliquem ex S. R. E. Cardinalibus ea, qua decet, reverentia non tractet. S. Cong. Episc. in Savon., 19 Nov. 1655.

34 Quinta, si careat circumspectione et prudentia, licet in reliquis idoneus esset. S. Congr. Episc. in Placentina, 11 Sept. 1601.

35 Sexta, si excommunicatus exsistat. S. Cong. Episc. in Placentina, 18 Iunii 1649.

36 Septima, si mandatis Sacrae Congr. obedire renuat. Sacr. Congreg. Episcop. in Parmen., 17 Augusti 1649.

37 Octava, si oriundus fuerit ex eadem civitate, vel dioecesi. Sacr. Congr. Epis. in Ostunen., 28 Iulii 1587, in Spalaten., 9 Martii 1593, in Senogallien., 10 Februarii 1598, in Pistorien., 19 Octobris 1652, et in Sutrina, 16 Nov. 1640.

38 Nona, si sit regularis. Sacr. Congr. Episc. in Iustinopolitana, 16 Octobris, et in Spalaten., 12 Aprilis 1619.

39 Tertio, exspirat vicarii generalis iurisdictio per mortem naturalem Episcopi: vicarius enim eamdem habet iurisdictionem cum Episcopo, idemque tribunal, cap. *Non putamus* 2 de Consuetudine in 6, cap. *Romanae* 3 de Appellationibus in 6, cum similibus, adeoque, cessante per mortem naturalem iurisdictione Episcopi, cessat etiam illa vicarii generalis, quia, ut habetur in cap. *Accessorium* 42 de Regul. iuris in 6: *Accessorium naturam sequi congruit principalis.*

40 Valent tamen gesta a vicario ignorante mortem Episcopi longe distantis; si etiam talis mors ignoretur communiter ab aliis, quia error communis dat iurisdictionem; l. *Barbarius* ff. de officio Praetoris; et sic tenet Sperell., dec. 30, Fori ecclesiastic., n. 3, citans Rotam, dec. 1, alias 46, de officio Vicarii, in nov.; Sanchez, lib. 3 de Matrimon., disp. 22, n. 29; Gratian., Disceptat. forens., cap. 18, n. 50; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 152; Reiffenstuel, lib. 1 Decr., tit. 28, n. 104; Pellegrin., de vicario gener. Episcoporum, part. 1, sect. 2, subsect. 6, n. 10, et alii passim.

Quarto, exspirat iurisdictio vicarii generalis 41
per translationem Episcopi ad alium episcopatum: cum enim per translationem ad alium episcopatum cesset Episcopi iurisdictio in primo episcopatu, ita etiam cessat iurisdictio ipsius vicarii generalis. Glossa, in cap. *Si propter* 10, verb. *Vocabunt,* de Rescriptis in 6, et communis doctorum, per text. in cap. *Inter corporalia* 2, et cap. *Licet* 4 de translatione Episcopi. Vide verb. *Capitulum,* art. 3, n. 31.

Quinto, exspirat per depositionem vel rele- 42
gationem Episcopi. Tunc enim vacat Ecclesia, et eligi debet vicarius capitularis, adeoque cessat iurisdictio vicarii generalis. Vide d. verb. *Capitulum,* art. 3, n. 35.

Sexto, exspirat iurisdictio vicarii generalis per 43
renuntiationem episcopatus factam ab Episcopo et a Papa admissam, quia etiam in tali casu eligi debet vicarius capitularis. Vide ib., n. 54.

Septimo, exspirat per legitimum ingressum 44
Episcopi in aliquam religionem. Vide ib., n. 33.

Octavo, exspirat per captivitatem Episcopi. 45
Vide ibid., n. 32.

Nono, exspirat iurisdictio vicarii generalis, 46
suspensa Episcopi iurisdictione per excommunicationem, suspensionem aut interdictum; cum enim eadem sit iurisdictio, idemque tribunal vicarii et Episcopi; cap. *Non putamus* 2 de Consuetudine in 6, et cap. *Romana* 3 de Appellationibus in 6, cum similibus, cessante seu suspensa iurisdictione Episcopi, cessat et remanet suspensa etiam iurisdictio ipsius vicarii generalis: siquidem, ut habetur in cap. *Accessorium* 42 de Regulis iuris in 6, *Accessorium naturam sequi congruit principalis.* Sic Glossa communiter recepta in cap. *Romana* 1, verb. *Ipsius,* de officio Vicarii in 6, recte subiungens quod tunc adeundus sit Papa, ut provideat.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De praecedentia vicarii generalis non conve- 47
niunt doctores. Vide Manrique Ferr., de Praecedent. et praelat. ecclesiast., qu. 52, n. 2 et 3.

Et quod notandum est, quisque pro sua opi- 48
nione resolutiones allegat Sacrarum Congregationum. Id ex eo evenit quod in obscuro est, 49
an quae allegatur resolutio, ea innixa sit nudae iuris dispositioni, an peculiari illius Ecclesiae consuetudini.

Mihi autem ea semper arrisit sententia, quod 50
vicarius generalis in iis actibus praecedentiam obtinere debeat super ipsas ecclesiasticas dignitates, in quibus uti vicarius generalis intervenit. Caeterum si res sit in actibus, in quibus ita 51
non intervenit, nulla ipsi praecedentia debetur.

52 Atque hinc quod si vicarius generalis sit canonicus, et divinis officiis uti canonicus interveniat, nullam obtinet praecedentiam ratione muneris vicarii generalis. Confer Du Casse, in Praxi iurisdict. voluntar. et contentios., to. 1, sect. 2, n. 1.

53 Dubitari vero contingit, an vicarius generalis in illis actibus, in quibus intervenit uti vicarius generalis, praecedentiam debeat obtinere,
54 praesente etiam Episcopo? Magis vero in hac quaestione variant doctores. Affirmant Pignat., Consult. canon., tom. 3, consult. 64, n. 3; Robusterius Rotae olim auditor in quodam suo voto apud Gratianum, Discept. forens., cap. 3, n. 23; Anton. de Pret., de iurisdict. Episcop., cap. 6, fer. per tot.; Lotter., de Re benefic., lib. 1, qu. 16, n. 65; Sbroz., de offic. Vicar., lib. 2, qu. 24, fere per tot.; Carol. Anton. de Luca, ad Ventriglia, to. 2, adnot. 14, § 2, num. 1.

55 Negant vero Menoch., consil. 51 et 217, utrobique fere per tot.; Marescot., Variar. resolut., lib. 3, cap. 69, pariter fere per tot. Adde etiam Ventriglia, to. 2, adnot. 14, § 2, num. 19 et plur. seq.; Manrique Ferr., de Praecedent. et praelat. ecclesiast., qu. 52, num. 6.

RESPONSIO AUCTORIS.

His, quae hic adducuntur circa praecedentiam vicarii generalis, consonant omnino, quae ego ipse iam tradidi in hoc articulo n. 10 et seq., et n. 12, ubi ex variis decretis asserui, quod vicarius generalis debet habere primum locum ante capitulum, canonicos et dignitates, tam praesente quam absente Episcopo, si interveniat uti vicarius generalis, non autem si uti canonicus, et in habitu canonicali; et quia etiam circa hoc variant doctores diversas afferentes hinc inde sacrarum Congregationum resolutiones, ad ipsas conciliandas servanda est cuiusque Ecclesiae inveterata legitima consuetudo; arg. leg. *De quibus* 32 ff. de Legibus, ibi: *Inveterata consuetudo pro lege non immerito custoditur.* Et l. *Sed et ea* 35 ff. eodem, ibi: *Sed et ea, quae longa consuetudine comprobata sunt, ac per annos plurimos observata, velut tacita civium conventio, non minus quam ea, quae scripta sunt, iura servantur;* cum similibus. Sicque etiam censuit S. Cong. Rit. in Alexandrina, 15 Martii 1607, in resp. ad 3 dubium; ut iam tradidi ego in hoc art., n. 1, ibi: *Locus vicarii generalis debet esse secundum consuetudinem Ecclesiae, quae non est mutanda.* 56

ARTICULUS IV. *Quoad differentias vertentes inter vicarium generalem, capitularem et foraneum.*

Praestat haec adnotare.

1 Prima differentia inter vicarium generalem et capitularem est quod vicarius capitularis debet esse doctor, si adsit, alias electio est nulla, ut dictum est sub verb. *Capitulum,* art. 5, n. 51. Vicarius vero generalis potest aliquando esse non doctor, maxime quando Episc. est iurista, ut dictum est supra, art. 1, n. 39.

2 Secunda differentia est, quod vicarius capitularis post electionem legitime factam non potest a capitulo ad libitum removeri, ut patet ex dictis sub verb. *Vicarius capitularis*, art. 1, n. 55. Vicarius autem generalis potest ad nutum et arbitrium amoveri, quandocunque illi placuerit, ut conclusum est articulo antecedenti, num. 28.

3 Tertia differentia est, quod vicarius capitularis non potest esse, nisi unus tantum, ex dictis sub verbo *Capitulum*, art. 3, num. 40. Vicarius autem generalis potest esse non solum unus, sed et plures deputari possunt ex dictis supra, art. 1, a n. 8.

4 Quarta differentia est, quod vicarius generalis potest constitui ab Episcopo cum limitatione et sine limitatione, dando illi maiorem vel minorem facultatem, prout sibi placuerit, ut tenet communis doctorum, et docet praxis, patetque ex dictis supra, tot. art. 2. Vicarius vero capitularis non, ut patet ex dictis sub verb. *Vicarius capitularis,* art. 1, n. 34 cum seq.

Quinta differentia est, quod vicarius generalis 5
possit esse quilibet exterus ad libitum Episcopi: imo tenetur Episcopus exterum eligere, ex dictis supra art. 1, n. 34 et 35. Vicarius autem capitularis debet esse de gremio capituli, si adsit idoneus, ex dictis sub verb. *Vicarius capitularis*, art. 1, num. 6, et verb. *Capitulum,* art. 3, n. 50.

Sexta differentia est, quod vicarius generalis 6
nequit exercere totam iurisdictionem Episcopi absque speciali eius mandato, ut patet ex supradictis, art. 2, a n. 16 ad 84, et habetur expresse in cap. *Licet* 2, et cap. *Cum in generali* 3 de officio Vicarii in 6. Vicarius autem capitularis statim ac est legitime electus, totam iurisdictionem capituli exercere potest absque speciali eius mandato, praesertim ubi talis viget praxis et consuetudo, ut patet ex dictis sub verb. *Vicarius capitularis,* art. 2, n. 40.

Septima differentia est, quod vicarii capitu- 7
laris iurisdictio incipit post mortem naturalem aut civilem Episcopi, ut patet ex dictis sub verb. *Vicarius capitularis,* art. 1, a n. 1 ad 11. Econtra autem vicarii generalis iurisdictio per mortem naturalem aut civilem Episcopi finitur, ut patet ex dictis art. anteced. a n. 39 usque in fine.

Octava differentia est, quod vicarius capitu- 8
laris continuat suam iurisdictionem usquedum novus Episcopus capiat realem possessionem

episcopatus, ex dictis sub verb. *Vicarius capitularis*, art. 1, n. 56. Vicarius vero generalis non continuat eam usque dum novus Episcopus capiat dictam realem possessionem episcopatus, sed solum usquedum translatio Episcopi ad aliam Ecclesiam admissa est in consistorio etiam ante captam a novo Episcopo realem episcopatus possessionem, ut patet ex dictis sub verb. *Vicarius capitularis*, art. 1, n. 7, et sub verb. *Capitulum*, n. 31.

9 Nona differentia est, quod vicarius capitularis, si sit canonicus, lucratur fructus et distributiones, etiamsi choro non intersit, si ad id adsit consuetudo; ut patet ex dictis sub verb. *Vicarius capitularis*, art. 1, num. 50. Vicarius autem generalis, si sit canonicus, non lucratur distributiones, nisi choro intersit, etiamsi adsit ad id consuetudo, ut patet ex dictis supra, art. 2, n. 85.

10 Decima differentia est, quod vicarius capitularis nequit concedere licentiam erigendi nova monasteria et conventus, ex dictis sub verb. *Vicarius capitularis*, art. 2, n. 66. Vicarius autem generalis cum speciali mandato Episcopi id potest ex supradictis art. 2, n. 43. Quoad hoc tamen sunt hodie observandae ultimae dispositiones apostolicae, allatae sub verb. *Conventus*, art. 1 per tot.

11 Undecima differentia est, quod vicarius generalis, finito officio vicariatus, non tenetur stare syndicatui, ut expresse declaratum fuit a Gregorio XIII, in quadam constitutione directa clero et communitati Tarentin. cuius praecisa verba refert Barbosa allegat. 54, n. 183, ibi: *Statuimus et mandamus quod vicarii et officiales, sive generales, sive particulares etiam foranei nuncupati, per eumdem Archiepiscopum, sive eius pro tempore successores in dicta Ecclesia Tarentina, sive eius dioecesi deputati vel deputandi, ad aliquem syndicatum nullo modo teneantur, aut eidem sub quovis praetextu sint obnoxii.* Et ratio est, quia, si ipsi erraverint, Episcopi statim providebunt, prout iustum fuerit, ut declaravit Sacr. Congr. Episc. in Tarentina, 20 Augusti 1601, et prius in Brundusina, 13 Octobris 1592, apud Pellegr., loc. cit., part. 1, sect. 2, subsect. 6, n. 21, et sect. 4, subsect. 4, n. 14. Vicarius autem capitularis, finito officio vicariatus, tenetur stare syndicatui, et reddere rationem Episcopo successori, etiamsi reddidisset illam capitulo, et ab eo, seu a deputatis, vel syndicatoribus ipsius obtinuisset liberationem, iuxta dispositionem Concilii Tridentini, sess. 24, de Reformat., cap. 16, ibi: *Rationem exigat.* Et sic declaravit Sacra Congreg. Conc., 8 Aprilis 1595, ad d. caput 16, sess. 24, de Reform. Et sic etiam censuit Sacra Congr. Episcop. in Catanensi, 13 Ian. 1600, et in Hydruntina, 19 Maii 1623. Vide verb. *Episcopus*, art. 6, n. 13 et 14.

12 * Duodecima differentia est, quod vicar. gener. non potest absque speciali mandato cognoscere causas criminal., privare beneficio, etc.; bene vero vicarius capitularis, quippe capitulum succedit in ordinar. iurisdict. Episcopi. DD. Com. *

13 Alias differentias affert Pellegrin., cit. sect. 4, subsect. 4, n. 10, 11 et 13, nempe quod vicarius capitularis salarium non conventum petere possit, non vero vicarius generalis. Quod vicarius generalis possit exsequi litteras apostolicas directas suo praedecessori, sive Episcopo praedecessori Episcopi, qui illum constituit; vicarius vero capitularis non possit illas exsequi. Quod vicarius capitularis non possit ex levi causa recusari ut suspectus; vicarius autem generalis possit; sed vide apud ipsum.

14 Vicarius generalis differt a vicario foraneo; primo, quia a vicario generali non datur appellatio ad Episcopum, ex dictis supra, art. 1, num. 43. Bene tamen a vicario foraneo. Rota decis. 297, num. 3, part. 2 divers.; Garcias, part. 5 de Benefic., cap. 8, n. 29; Barbos., cit. alleg. 54, n. 22, cum plurimis ibi citatis, et alii passim, teste Reiffenst., lib. 1 Decret., tit. 28, n. 18.

14 *bis* Secundo, quia vicarius generalis potest esse delegatus Papae, et exsecutor litterarum apostolicarum, ut patet ex dictis supra, art. 2, n. 10, non sic autem vicarius foraneus, textu expresso in Clementin. *Et si principalis* 2 de Rescriptis, ibi: *In officiali autem foraneo.... nequaquam hoc volumus observari;* iuncto eius summario, et Glossa communiter recepta ibidem, verb. *Foraneo.*

15 Tertio, quia vicarius generalis est in dignitate constitutus. Glossa, in cit. Clementin. *Et si principalis*, verb. *Episcopi*, et verb. *Foraneo*, et communis doctorum; secus vero vicarius foraneus, nisi dignitas aliunde ipsi competat. Glossa, loc. cit., verb. *Foraneo*, et doctores commun.

16 Quarto, quia vicarius generalis habet iurisdictionem ordinariam, ut patet ex dictis supra art. 1, n. 41. Vicarius autem foraneus solum delegatam. Glossa in cit. Clement. *Et si principalis*, verb. *Foraneo;* Rota, dec. 3, de officio Vicarii; Garcias, de Beneficiis, part. 5, cap. 8, n. 29 et 34; Barbosa, cit. alleg. 54, n. 22, cum pluribus ibi citatis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 21; Sanchez, lib. 3, de Matrimon., disp. 29, n. 10, testans de communi.

17 Quinto, quia, ut alia taceantur, vicarius foraneus, nisi specialiter eximatur, dependet a vicario generali, et non econtra, ut docet communis doctorum, et patet in praxi.

18 Vicarius capitularis differt a vicario foraneo: primo, quia vicarius capitularis habet iurisdictionem ordinariam, et quidem ampliorem, quam vicarius generalis, cum succedat in omnem iurisdictionem competentem Episcopo de iure communi, ut patet ex dictis sub verb.

Vicarius capitularis, art. 1, n. 1. Vicarius autem foraneus solum delegatam, ut ex dictis supra, n. 6.

19 Secundo, quia a vicario foraneo appellatur ad vicarium capitularem, et non econtra. *Communis* et certa.

20 Tertio, quia vicarius foraneus potest constitui et removeri a vicario capitulari, et non econtra. *Communis,* ac certa.

21 Quarto, quia vicarius capitularis tenetur stare syndicatui, et reddere rationem Episcopo successori, non sic autem vicarius foraneus, cum ipse vicarius foraneus, si erraverit, possit statim puniri ac removeri a vicario capitulari, ut patet ex suprascriptis, n. 11.

22 Quinto, quia, ut alia taceantur, plurima potest vicarius capitularis, quae non potest vicarius foraneus, ut patet ex dictis sub verb. *Vicarius capitularis,* art. 2 per tot., et verb. *Vicarius foraneus.*

23 Vicarius generalis in iurisdictione idem habet cum Episcopo tribunal, ita ut ab uno ad alterum non detur appellatio. Benedictus XIV, de Synodo dioecesana, lib. 2, cap. 8, n. 2, ex sacris canonibus iam adductis supra, art. 1,
24 n. 41 ad 44. Multa tamen nequit sine speciali mandato Episcopi, adeoque sine tali speciali mandato, nec potest synodum dioecesanam convocare. Idem, ibid., num. 2, 3 et 4. Vide art. 2, supra, per tot., ubi fuse enumerantur ea, quae potest vel non potest vicarius gene-
25 ralis. Debet, iubente Episcopo, interesse syn-
26 odo dioecesanae; et expedit, ut Episcopus id velit; idem, ibid., lib. 3, cap. 3, n. 2, 3 et 4.
27 Non potest synodalis examinatoris munus exercere sub nomine appellativo vicariatus; idem, ibid., lib. 4, cap. 7, n. 5, et decreto Sacrae Congr. Conc. in Polycastren. *Parochialis,* die 19 Septembris 1745, quamvis in Thesauro resolut. referatur sub die 18 eiusdem anni. Vide tom. 3; verb. *Examen, Examinatores,* n. 25,
28 ubi afferuntur alia ad rem. Vicarius generalis in synodo sedet immediate post Episcopum;
29 idem, ibid., lib. 3, n. 2. Nisi legitima consuetudo alteri faveat; idem, ibid., num. 30.
30 Aut dignitates et canonici sacris vestibus induti
31 assistant. Secus si vicario consuetudo faveat, aut ipse etiam habitu praelatitio sit indutus. Idem, ibid., n. 4, ubi ad id plura scite et erudite suo more adducit.

32 Vicarius metropolitani in synodis provincialibus antefertur Episcopis suffraganeis, ob auctoritatem, quam obtinet, et ratione personae, quam repraesentat. Bened. XIV, tom. 2, constitut. 36 incip. *Cum a nobis.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

33 Si in capitulo non sit, nisi unus doctor, posse eligi vicarium capitularem non doctorem, ne coarctetur libertas electionis, tradit Card. de Luca ad Conc. Trid., discurs. 31, n. 10 et 12.

At doctrina haec Card. de Luca improbata 34
fuit, et quidem pluries a Sacra Congregatione Concilii interprete, rescribendo pro nullitate electionis in vicarium capitularem expletae de persona, quae gradum doctoris in publica universitate haud fuerat assecuta, quando in capitulo aderat unicus doctor, ut in Venusina *Vicarii capitularis,* 23 Februarii 1709, et in Alexanen. *Vicarii capitularis,* 17 Dec. 1712.

« Et merito (inquit Episcopus Riganti, de 35
Protonot. apostol., dissertat. 20, n. 31 et seq.), siquidem in iure prohibita solum est coarctatio illa, quae fit ab inferiori a Papa arctante electores ad eligendas certas personas in individuo. At quando lex praescribit, ut eligantur personae habentes certas qualitates ad bonum publicum et maiorem Ecclesiae utilitatem tendentes, hinc non est proprie coarctatio, nec infringitur libertas electionis, si unus tantummodo adsit inter eligendos, qui sit iis qualitatibus praeditus, ut bene perpendit Passerinus, etc. Imo etiam superiores, qui sint a Papa inferiores, posse in his terminis limitare electiones ad personas huiusmodi qualitatibus munitas, cum per eas haud laedatur ius sive eligentium, sive electorum, ut tradit idem Passerinus, etc., exemplumque habemus in provinciis regularium, in quibus viget alternativa quoad praelaturas et officia: si enim in provincia, quae est in turno, unus tantum habilis exsistat ad consequendam praelaturam aut aliud officium, is necessario eligi debet, ut in ordine praedicatorum servatum fuisse sub magistro generali Rodulpho homine doctissimo, referunt Passerinus », etc.

De Vicario generali Archiepiscopi seu Metropolitani, et de Vicario capituli sede metropolitana vacante.

APPENDIX EDITORUM CASINENSIUM.

Hac in re notandum, quod eamdem iuris- 1
dictionem et auctoritatem retinent vicarii Archiepiscoporum, ac habent ipsi Archiepiscopi, si mandatum generale et speciale habeant, ut omnia et singula facere possint in his, quae iurisdictionis sunt, ut ipsismet facere permittitur, ubi de consuetudine non prohiberentur, ut docent DD. in cap. *Pastoralis* de offic. Ordinar., et in cap. *Romana* de Foro comp. in 6. Pellegrin., Prax. vicar., part. 1, sect. 3, subsect. 2, n. 49.

Hinc porro causae appellationum a senten- 2
tiis vicariorum episcopalium ad tribunal Archiepiscopi per ipsius vicarium cognoscuntur; cap. *Pastoralis* de offic. Ordin., cap. *Dilectus,* cap. *Cum causam,* cap. *Sollicitudinem* de Appellat. Ac in genere « omnia, quae referuntur ad Archiepiscopi iurisdictionem, ea similiter quibusdam tantum ordinis episcopalis exceptis, ad ipsius vicarium generalem mandatum speciale

habentem spectant ». Pellegrin., cit. part. 1, sect. 3, subsect. 1, n. 5.

3 Limita vero, quod non possit vicarius Archiepiscopi suspendere, interdicere et excommunicare suffraganeos praesente Archiepiscopo, id est exsistente in provincia, idque propter reverentiam episcopalis dignitatis; cap. 2 de offic. Delegat. in 6; Sbroz., de Vicario episc., lib. 2, qu. 58, n. 3; Pellegrin., ibid., sect. 3, subsect. 2, n. 32; Ventriglia, part. 2, adnot. 14, § 1, n. 39, ubi haec habet: « Vicarius generalis Archiepiscopi non habet iurisdictionem in Episcopos suffraganeos sine speciali commissione; cap. *Romana*, § *Officiales*, de offic. Ordinar. in 6, nisi quando Archiepiscopus est absens, tunc enim vicarius habebit in dictos suffraganeos iurisdictionem, cum facultate proferendi sententias excommunicationis, interdicti et suspensionis ». Eadem habentur apud Pellegrinum, loc. et n. cit., qui ibidem addit: « Quod si Episcopus non fuerit consecratus, etiam praesente Archiepiscopo, illum excommunicare poterit ». Cucch., Instit. can., lib. 4, tit. de consecrat. Episc., n. 6, et tit. de Vicar., Episc., n. 123; Sbroz., uti supra, n. 3.

4 Quaeritur hic, an liceat vicario generali Archiepiscopi inhibere suffraganeis sub poena excommunicationis?

« Respondetur *Negative*, cap. 2 de offic. Delegat., ubi Glossa... Quod est valde notandum ab omnibus ordinariis et delegatis apostolicis, quando inhibent Episcopis, ne in errorem incidant. Ratio est quia vicarius Archiepiscopi non potest ferre sententiam, vel exercere iurisdictionem, vel promulgare censuras ecclesiasticas in suffraganeos exsistente in provincia Archiepiscopo... quod procedit propter reverentiam dignitatis episcopalis. Sed intelligitur de sententia definitiva censurarum, et non quando vicarius generalis metropolitanus inhiberet sub poena suspensionis seu interdicti ». Sic Pellegr., cit. part. 1, sect. 3, subsect. 1, n. 21. Atque ad rem citat Bertach. et Zerol.

5 Quoad vero vicarium capituli sede metropolitana vacante, illud utique praemittendum, quod « capitulum Ecclesiae metropolitanae una cum Archiepiscopo, non solum efformat corpus cathedraticum propriae Ecclesiae propriaeque dioecesis, in qua praelatus gerit personam Episcopi et Ordinarii loci, sed etiam efformat corpus metropoliticum cum iurisdictione in suffraganeos, totaque provincia, in qua pariter capitulum sede vacante succedit ». De Luca, Relat. Rom. Curiae, disc. 3, n. 30.

6 Hinc porro est, quod si Episcopo suffraganeo decedente vel deposito, etc., Ecclesia illa capitulo careat, vel alias illius capitulum infra octo dies ad normam Tridentini, sess. 24, cap. 16, de Reformat., ad vicarium constituendum non deveniat, tunc vicarii huiusmodi deputatio non ad antiquiorem suffraganeum, sed ad capitulum metropolitanum, metropolitana sede vacante, omnimode spectat, ut declaravit quoad primum casum Sacr. Congr. Conc. die 28 Augusti 1673. Secundo, « an vacante suffraganea Ecclesia, quae capitulo careat, illius administratio, et vicarii deputatio pertineat ad Metropolitanum? Et quatenus metropolitana Ecclesia pastore careat. Tertio, an pertineat ad capitulum Ecclesiae metropolitanae, vel potius ad antiquiorem suffraganeum Episcopum?... » S. Congr. die praedicta respondit: « Ad primum *Affirmative* »; « ad secundum, *ad capitulum metropolitanum* ». Apud Card. Petra, Comm. ad constit. apost., to. 1, const. 2 Leon. IX, sect. 5, n. 36. Quod idem est tenendum, ubi capitulum Ecclesiae suffraganeae ad electionem vicarii ad formam Conc. Trid. non procederet.

Quippe « capitulum metropolitanae (ut docet 7
idem clariss. Petra, ibid., n. 37) habet superioritatem in Ecclesias suffraganeas, ut bene in Extravag. *Salvator* de Praebend. et dignitat., ubi in vers. *Et quia*, eximit Ecclesiam Tholosanam ab omni iurisdictione et subiectione Archiepiscopi et capituli Ecclesiae Narbonensis, et sic supponit subiectionem Ecclesiae suffraganeae capitulo metropolitano... Unde (prosequitur Petra), etsi concilium non exprimat casum capituli metropolitani, ut supplere possit negligentiam Ecclesiae suffraganeae in constitutione vicarii capitularis, non est dubitandum, quin intelligi debeat venire sub nomine Archiepiscopi, quia devolvitur totum ius istius ad capitulum ».

Limita quantum ad convocationem Concil. 8
provincialis, quae per capitulum Ecclesiae metropolitanae, Sede vacante, fieri non potest, quo casu ad antiquiorem Episc. suffraganeum illam cogere spectat. Quippe Conc. Trident., sess. 24, cap. 2, edixit, quod « metropolitani per se ipsos, seu illis impeditis, coepiscopus antiquior non praetermittat synodum cogere », etc. Et profecto ante Concilium id iuris competebat capitulo metropolitano, ut Quaranta, in Summ. Bull., v. *Concil. provinciale*, ante n. 3, habet in haec verba: « Ex verbis Trident. colligitur, hodie cessare potestatem capituli metropolitani sede vacante illud celebrandi ac suffraganeos convocandi, licet ante ipsum Conc. Trid., id poterat ». Quod idem tenet Petra, cit. tom. 1 ad const. 2 Leon. IX, § 5, n. 38, ibi: « Ante concilium competebat hoc ius capitulo ».

Hinc Sacra Congregatio Conc. in Tarracon., 9
10 Februarii 1624, ad dubium: « An capitulum Tarracon. possit, sede archiepiscopali vacante, indicere ac celebrare concilium provinciale; an vero haec facultas spectet ad antiquiorem Episcopum eius provinciae »; respondit, « ius provinciale concilium indicendi ac celebrandi sede vacante, non ad capitulum metropolitanum, sed ad antiquiorem provinciae Episcopum spectare ». Apud Bened. XIV, de Synod. dioeces., lib. 2, cap. 9, n. 8. Vide verb. *Concil.*, art. 2.

VICARIUS PAROCHIALIS

De vicario parochiali haec speciatim adnotanda.

1 Vicarius parochialis alius est perpetuus, et alius temporalis seu amovibilis. Abbas in cap. *Exstirpandae,* § *Qui vero,* num. 5, de Praeb.; Azorius, Inst. moral., part. 3, lib. 3, cap. 6; Barbosa, Iuris eccles. univ., lib. 3, c. 9, n. 2; Layman, Theol. moral., lib. 4, tract. 2, c. 5, n. 8; Pellegr., Prax. vicarior., part. 1, sect. 1, n. 1, et alii passim.

2 Vicarius perpetuus est, et dicitur ille, qui auctoritate Episcopi canonice est institutus ad deserviendum cuipiam ecclesiae, loco principalis rectoris cum assignatione congruae portionis fructuum, quos inde percipere debet. *Sic in re communis doctorum,* cum Glossa in cap. *Ex part.* 6, verb. *Perpetuos,* de Officio vicarii.

3 Vicarius temporalis seu amovibilis est et dicitur ille, qui auctoritate legitimi superioris pro peragendo ecclesiastico servitio in locum alterius ad tempus seu voluntatem constituentis sufficitur. *Est in re communis.*

4 Institutio vicarii perpetui pertinet ad Ordinarium loci, quamvis regulariter ea fieri debeat ad praesentationem seu nominationem rectoris principalis, sive illorum, quorum dignitati, vel capitulo seu monasterio ecclesia parochialis est perpetuo unita et annexa. Barbosa, loc. cit., num. 35; Navar., consil. 11, de Statu monach., n. 3 et 7; Garcias, de Benef., part. 9, c. 2, num. 289; Gallet, in Margarita casuum conscientiae, verb. *Vicarius* 3; Riccius in Praxi fori eccles., resol. 358, n. 1, vers. 2; Ugolinus de offic. Episcop., c. 50, § 3, vers. *Octavo;* Reiff., lib. 1 Decret., tit. 28, n. 26; Pirhing, ib., n. 3, referentes sic decisum fuisse a Sac. Congreg. Conc., ad sess. 7, cap. 7, de Reformat. Et clare desumitur ex cap. *De monachis* 12 de Praebend., et cap. unic. de Capellis monach., et Clementin. 1 de Iurepat., ubi tales vicarii dicuntur institui per Episcopum ad praesentationem rectoris principalis, vel huiusmodi.

5 Et quod vicarius perpetuus non possit ab Ordinario poni in monasteriis, quibus cura imminet animarum, vel a principio, vel ratione unionis et annexionis, sed tantum a superioribus eorum, praevio tamen examine ipsius Ordinarii, statuit expresse S. Pius V, const. incip. *Ad exsequendum,* ibi: *Volumus insuper, et ita mandamus, quod dicti vicarii perpetui, non ad liberam Ordinariorum electionem, sed ad nominationem illorum in quorum ecclesiis unitis ponentur, cum ipsorum Ordinariorum seu eorum vicariorum praevio examine et approbatione deputentur.* Et sic pluries declarasse etiam Sac. Congr. Conc. referunt Garcias, de Benefic., part. 9, cap. 2, num. 294 et seq.; Barbosa, lib. 3 Iuris ecclesiastic. univers., cap. 6, num. 45, et supra Concil. Trident., sess. 7, cap. 7, num. 28, et in Summa apostol. dec., verb. *Vicarius perpetuus parochialis,* num. 8.

Et talis Piana constitutio habet locum etiam, 6
quando vicariae vacant in mense reservato, seu cadunt sub alia reservatione. Sac. Congr. Conc. in Tirasonensi *Vicariae,* 13 Octob. 1595, apud Garciam, l. c., n. 309, et Barbos., cit. lib. 3 Iur. eccles., cap. 6, n. 45, subdentes quod in huiusmodi vicariis perpetuis vacantibus in mensibus apostolicis, seu alias reservatis, possit fieri praesentatio, seu nominatio et deputatio, non obstante reservatione.

Vicarius perpetuus potest et solet potissi- 7
mum institui in parochialibus seu beneficiis curatis, quae cathedrali, collegiatae vel alteri ecclesiae, seu monasterio aut collegio, vel aliis piis locis perpetuo unita et annexa reperiuntur. Colligitur ex cap. *Exstirpandae* 30, § *Qui vero,* de Praebend., et habetur expresse statutum in Concilio Tridentino, sess. 7, de Reformat., cap. 7.

Sunt tamen plures casus, in quibus Episc. 8
nequit vicarium perpetuum deputare; primo, quando beneficium est unitum et annexum monasterio regularium; tunc enim Episcopus non potest deputare pro eius servitio vicar. perpetuum, sed solum temporalem, et ad nutum amovibilem, ut declaravit S. Pius V, cit. const. incip. *Ad exsequendum.*

Secundo, quando a tempore immemorabili 9
unio facta fuit, ac extunc constat vicarios fuisse ad nutum amovibiles, scientibus et consentientibus Ordinariis, et nunquam vicarium perpetuum fuisse constitutum. Barbos., cit. lib. 3 Iur. eccles. univ., cap. 6, num. 7; Sanchez in Praecepta Decalogi, tom. 2, lib. 7, c. 29, num. 191, vers. *Tertio fallit;* Flores de Mena, Variar. qq., quaest. 10, n. 44; Rejffenstuel, loc. cit., n. 28; Pellegrin., l. c., sub num. 19, et alii.

Tertio, quando unio facta est per viam pacti 10
et concordiae a Sede Apostolica approbatae cum clausula: *Ut deserviri possit in huiusmodi beneficio per vicarium ad nutum amovibilem;* Barbosa, l. c., n. 8; Flores de Mena, loc. cit., n. 41; Sanchez, l. c., n. 191, vers. *Secundo fallit;* Reiff., l. c., n. 28; Pellegrin., l. c., sub n. 19, et alii.

Quarto, quando pro bono pacis et pro tol- 11
lendis litibus, ac pro meliori beneficii servitio expedit per vicarium ad nutum amovibilem ecclesiam gubernari. Barbosa, l. c., n. 11; Reiff., loc. cit., num. 28; Sanchez, loc. cit., n. 191,

vers. *Quinto fallit;* Flores de Mena, loc. cit., qu. 10, n. 47, et alii, arg. cit. cap. 7, Conc. Trid., ubi id non reliquit liberae Episcopi voluntati, sed usum est verbis arbitrium boni viri denotantibus, ibi: *Nisi ipsis Ordinariis pro bono ecclesiarum regimine aliter expedire videbitur.*

12 Quinto, quando ex privilegio remunerationis causa concesso beneficium est unitum cum clausula *ponendi vicarium ad nutum amovibilem*, quia in generali privilegiorum derogatione facta a Tridentino, cit. cap. 7, non comprehenduntur privilegia remunerationis gratia concessa. Barbosa, loc. cit., num. 10; Reiffenstuel, loc. cit., n. 28; Flores de Mena, loc. cit., qu. 10, num. 46; Pellegrin., loc. cit., sub num. 19; Sanchez, loc. cit., n. 191, vers. *Quarto fallit,* et alii.

13 Sexto, quando ex privilegio pontificio post Tridentini decretum concesso unitum est beneficium parochiale cum clausula *instituendi vicarium ad nutum amovibilem,* quia tale pontificium privilegium post Tridentinum concessum derogaret dicto Tridentini decreto, cum posteriora derogent prioribus. L. *Sed et posteriores* ff. de Legibus, l. *Cum in plures,* § *Locator horrei,* ff. Locati, l. 1 in fine ff. de Stipulat. servor., leg. *Si unus,* § *Pactus ne peteret,* ff. de Pactis, cum similibus. Barbosa, loc. cit., n. 12; Flores de Mena, l. c., qu. 10, n. 49 et 50; Pellegrin., l. c., sub num. 19, et alii.

14 Vicario perpetuo debet assignari congrua portio de redditibus, fructibus et emolumentis provenientibus ecclesiae incorporatae monasterio, collegio, capitulo, universitati, et huiusmodi. Vide verb. *Congrua,* n. 34.

15 Talis congrua est taxanda arbitrio Episcopi, habito respectu ad qualitatem personae, loci et temporis, et ad abundantiam seu paupertatem fructuum et reddituum ecclesiae; dummodo non sit minor quinquaginta, nec maior centum aureis pro quolibet anno. Vide d. verb. *Congrua,* n. 35.

16 Pro tali congrua assignari possunt solum illa emolumenta incerta, quae habent quamdam certitudinem, ut sunt decimae frumenti, vini, olei, etc. Non autem emolumenta omnino incerta, ut sunt eleemosynae altaris, funeralium, et similium. Vide verb. *Congrua,* a n. 11 ad 17, 36 et 37.

17 Congrua semel sufficienter assignata non potest minui, quamvis vicarius electus et deputatus diminutioni consentiat, et pro minori quantitate spondeat deservire. Vide d. verb. *Congrua,* n. 40, 41.

18 Unde vicarius perpetuus canonice institutus est vere beneficiatus, c. *Postulasti* 27 de Reser., ibi: *Non enim beneficio carere debet dici, cui competenter de perpetuae vicariae proventibus est provisum.*

Sicque vicarius perpetuus habet verum titu- 19
lum, et potest ad dictum titulum ordinari, atque idcirco semel canonice institutus nequit removeri, vel portione sua fraudari, nisi forsan aliquod committat delictum dignum depositione aut privatione beneficii, c. *Ad haec* 5 de Offic. vicarii. Pyrrh. Corrad., Prax. benefic., lib. 3, c. 9, n. 3.

Imo nec potest removeri vel portione sua 20
fraudari, etiamsi rector principalis moriatur, textu expresso in cit cap. *Ad haec* 2 de Offic. vicarii.

Hinc vicaria perpetua aequiparatur beneficio 21
curato seu parochiali, et iura loquentia de beneficiis circa omissionem prioris per assecutionem alterius, et per non promotionem, et de eorum aetate, locum habent in huiusmodi vicariis perpetuis, textu expresso in Clementin. unic. de Officio vicarii, ibi: *Quae de ecclesiis curam animarum habentibus per receptionem aliarum similium amittendis: ac de ipsarum rectoribus promovendis ad sacerdotium; et de eorum aetate a iure statuta noscuntur, in perpetuis ecclesiarum parochialium vicariis, et assumptis ad ea volumus observari.*

Unde sicuti non potest quis esse parochus 22
simul, et semel duarum parochiarum, cap. *De multa* 28 de Praeb., Extrav. Ioann. XXII *Execrabilis,* ita nec perpetuus vicarius, c. *Provideas* 2 de Officio vicarii.

Item sicuti beneficium curatum seu parochiale 23
vacat, ipso iure per alterius similis assecutionem, cit. c. *De multa* 28 de Praebend., cit. Extrav. Ioann. XXII *Exsecrabilis,* iuncto Concilio Tridentino, sess. 7, cap. 2 et 4 de Reform. Ita etiam dicendum est de vicaria perpetua, arg. cit. Clementin. unic. de Officio vicarii, et cap. *Ad audientiam* 1, c. *Provideas* 2, et cap. *Ex part.* 3 de Offic. vicarii, et ibi Fagnan., n. 22, testans de communi.

Item sicuti nemo potest consequi beneficium 24
curatum seu parochiale, ante 25 annum saltem inchoatum, c. *Cum in cunctis* 7, § *Inferiora,* de Elect., c. *Licet canon* 14, eod. in 6, ita nec ante dictum annum 25 inchoatum vicariam perpetuam; cit. Clement. unic. de Officio vicarii, iuncta Glossa communiter recepta, ibid., verb. *Volumus.*

Item sicuti de facto, si promotus ad bene- 25
ficium curatum seu parochiale infra annum non ascendat ad sacerdotium seu presbyteratum, vacat ecclesia ipso iure, textu expresso in cit. cap. *Licet canon* 14 de Election. in 6. Ita etiam vacat ipso iure vicaria perpetua, si intra annum non ordinetur promotus ad ipsam, cit. Clem. unic. de Officio vicarii, iuncta Glossa communiter recepta, ib., verb. *Volumus.*

Item sicuti caeteri parochi, tenetur vicarius 26
perpetuus residere in sua vicaria, textu expresso in c. *Ex parte* 6 de Officio vicarii.

Nec potest alium vicarium perpetuum sub- 27

stituere, textu expresso in cap. *Clericus* 4 de
28 Officio vicarii. Quamvis ob iustam aliquam causam de licentia tacita vel expressa Ordinarii possit ad modicum tempus substituere vicarium temporalem, committendo ipsi totum officium seu curam suam. Abbas in cit. cap. *Clericus*, n. 2; Layman, ibid., n. 1; Summa Angelica, verb. *Vicarius*, n. 4, et *Communis aliorum*.

29 Vicarius perpetuus in parochiali ecclesia constitutus habet eamdem potestatem, quam verus parochus, seu praelatus ac rector, ita tamen ut tota cura actualis, seu quoad exercitium, competat vicario; praelatus vero, seu rector principalis nonnisi habitu curam retineat. Glossa Marginal. in cap. *Super eo* 9, verb. *Annexae* de Praeb. in 6; Rota, decis. 2, de Officio vicarii in antiq.; Seraphin., decis. 109, num. 5; Buratt., decis. 36, num. 1; Rota in Romana *Vicariae*, 8 Novemb. 1621, coram Coccino decano, ubi fuit dictum, quod cum ecclesia S. Mariae in Via Lata esset parochialis, et deinde S. Pius V in ea erexisset vicarium perpetuum, penes ipsum vicarium esse omnimodam curam actualem, habitualem vero penes capitulum. Barb., lib. 3 Iur. eccles. univ., cap. 6, n. 28 et sequentibus, cum pluribus ibi citatis; Reiff., l. c., n. 40, et alii plures. Unde quia in hoc sensu vicarius perpetuus dicitur habere curam animarum, non autem rector principalis, seu praelatus, ut recte advertit Barbosa, loc. cit., num. 39, cum Card. Ancharan. ibi allegatis;
30 Reiff., l. c., n. 42, et aliis. Hinc praelatus, seu rector principalis nequit ibi exercere curam fori poenitentialis, nec invito vicario, illi ecclesiae deservire, seu sacramenta administrare. Abbas iu cap. *Exstirpandae*, § *Quin vero*, n. 15, de Praebend.; Rebuff. in Praxi benef., de Vicariis perpetuis, n. 1; Seraphin., dec. 106, num. 5; Ancharan. in cap. *Exposuisti* in 6 de Praeb.; Reiffenstuel, l. c., num. 42; Barbos., loc. cit., num. 31, post Rotam in Barchinonen. *Vicariae*, 17 Maii 1624, coram Merlino, et sic plurimi alii.

31 Vicarii perpetui in parochialibus capitulo, collegio, monasterio, seu beneficio vel ecclesiae unitis, non sunt praevio concursu instituendi, Sac. Congr. Conc., die 28 Aprilis 1594, apud Garciam in Addit. ad suum tract. de Benef., part. 9, c. 2, num. 294; Barbos. in Summa apost. dec., verb. *Vicarius perpetuus parochia-*
32 *lis*, num. 12; sed deputandi et instituendi sunt ad nominationem seu praesentationem illorum; quorum beneficio seu ecclesiae, capitulo, collegio, monasterio parochiales sunt unitae et annexae, et non ad liberam Ordinariorum electionem. Sic expresse statuit S. Pius V, const. incip. *Ad exsequendum*, et pluries declaravit Sac. Congr. Conc. teste Garcia, l. c., n. 294, et sequent., et Barbosa, cit. lib. 3 Iur. ecclesiast., cap. 6, num. 35 et 45, et Rota in Gerunden., coram Ansaldo, 10 Decemb. 1696, ubi quod vicaria unita conferri debet ad nominationem eius, ad cuius favorem facta est unio; non autem per concursum ab Episcopo indicendum, nisi in bulla unionis expresse praeciperetur, quod conferatur per concursum.

Tales vicarii seu parochi etiam in ecclesiis 33
exemptis sunt prius examinandi et approbandi ab Episcopo iuxta dispositionem cap. *Per exemptionem* de Privil. in 6. Sic declaravit Sacra Congreg. Concilii in Caputaquen., 23 Iunii 1629.

Item Episcopus potest examinare et appro- 34
bare vicarios ecclesiarum parochialium unitarum et dependentium a religione Hierosolymitana, et debet eosdem vicarios, si idonei reperti fuerint, simpliciter approbare, non autem ad tempus, etiamsi sint temporales, nec potest pro libito eosdem subiicere novo examini. Sac. Congregat. Conc. in Augustana *Iurisdictionis*, 14 Dec. 1630. Nisi superveniente nova causa 35
et suspicione ignorantiae, quia tunc poterit Episcopus eosdem iterum examinare ad effectum cap. 6, sess. 21, de Reform., ut censuit eadem Sac. Congr. Conc. in Placentina, 28 Aug. 1628, apud Barbosam, cit. cap. 6, n. 48 et 59, et supra Tridentin., sess. 7, de Reformat., c. 7, num. 27.

Vicarii perpetui ecclesiarum parochialium 36
debent praecedere vicariis amovibilibus ecclesiae cathedralis. Sacra Congr. Rit. in Verulen., 16 Sept. 1616, apud Barbos., in Summa, l. c., num. 2.

Vicarii perpetui ecclesiarum parochialium in 37
ecclesia noviter erecta in cathedralem debent praecedere secundum ordinem receptionis, et non secundum ordinem dignitatis ecclesiarum, ut praecedebant ante erectionem in cathedralem. S. C. Rit. in Ripana, 28 Apr. 1607, apud loc. cit., n. 3.

Vicarii perpetuo ascripti servitio ecclesiae ca- 38
thedralis, licet prius incederent sub cruce ecclesiae collegiatae, tamen post ascriptionem debent incedere sub cruce cathedralis, cui inserviunt. S. C. Rit. in Maceraten. 27 Septembris 1608, et 11 Martii, apud Barbosam, l. c., num. 4.

Vicario perpetuo Sancti Ioannis Lateranensis 39
debetur praecedentia super caeteros etiam rectores perpetuos parochialium Urbis. S. C. R. in Romana, 13 Iun. 1603, apud Card. Petram, tom. 1 Comment. ad Const. 2 Paschalis II, num. 45.

Vicarius perpetuus abbatiae debet subire 40
omnia onera respicientia curam animarum et administrationem sacramentorum; caetera vero omnia ad abbatem seu commendatarium eiusdem ecclesiae spectant. Sac. Congr. Concil. in Eugubina, 11 Maii 1594, apud Barbos., l. c., num. 8.

Vicarius temporalis seu amovibilis, vere et 41

proprie non est beneficiatus. *Communis* per text. in cap. *Pervenit* 27 de Appellat., cap. *Cum ex eo* 34 de Elect. in 6, et Clementin. unic. de Officio vicarii, iuncta Glossa, ibid., verb. *Perpetuis*. Vicarius enim temporalis, et ad nutum amovibilis nullum habet titulum in beneficio, neque in eo perpetuo investitur, nec potest ob id ordinari in sacris, sed potest ad libitum constituentis removeri, quia, ut dictum est supra, n. 3, vicarius temporalis seu amovibilis est ille, qui auctoritate legitimi superioris pro peragendo ecclesiastico servitio in locum alterius ad tempus, seu voluntatem constituentis sufficitur. Cum vicaria temporalis sit illa, quae ad tempus, non in perpetuum duratura est, puta cessante causa vel lapso tempore, ob quam, vel usque ad quod talis vicaria concessa est; unde non est beneficium, sed simplex salarium seu stipendium. Barbosa, cit. lib. 3, cap. 6, n. 58; Garcias, de Benef., tom. 1, part. 1, cap. 2, n. 93; Gonzalez, ad regul. 8 Cancellar., Glossa 5, § 3, num. 55; Pellegrin., Prax. vicar., part. 1, sect. 8, n. 22, et *Communis aliorum*.

42 Causae, ob quas potest fieri deputatio vicarii temporalis seu oeconomi ad nutum amovibilis, sunt praesertim sequentes. Prima est, quando rector legitime habet duas parochias, nec potest per se solum in utraque commode deservire, can. *Et temporis*, caus. 16, qu. 1. Secunda, quando rector est nimis occupatus, cap. *Ad haec* de Officio archidiaconi, cap. 1 de Celebratione missar. Tertia, quando rector iusta de causa abest, vel est legitime impeditus, cap. *Relatum* de Cler. non resid., cap. *Pervenit* de Appellat., cap. *Cum ex eo*, vers. *Porro*, de Elect. in 6, can. *Non oportet* de Consecrat., dist. 5, Concil. Trid., sess. 6, de Reform., cap. 5, et sess. 21, cap. 6. Quarta, quando rector aegrotat, cap. 3, et tot. tit. de Cleric. aegrotante. Quinta, quando rector devotionis, seu voti causa peregrinatur cap. fin. de Voto. Sexta, quando rector est minus idoneus, seu non intelligit linguam populi parochiae seu nationis, cap. *Cum vos* 4 de officio Ordin. Septima, quando rector ex dispensatione apostolica obtinet parochiam ante debitam aetatem, c. 2 de Aetat. et qualit., etc. Octava, quando rector religionem ingreditur et in probatione versatur, cap. *De monachis* de Praeb. Nona, quando rector e ministerio et officio deiicitur vel removetur a loco, c. *Ad audientiam* de Eccles. aedificand. Decima, quando sic requirit utilitas aut necessitas Ecclesiae, vel augmentum divini cultus, cap. *Exposuisti* de Praebend., can. *Illud*, et can. *Nihil* 7, qu. 1. Undecima, quando adest causa habendi conciones, cap. *Inter caetera* de Praebend., cap. *Quod Dei timorem* de Statu monach. Duodecima, quando aliud beneficium adnectitur, quia tunc non solet constitui vicarius perpetuus, sed temporalis. Glossa in cit. Clementin. unic. de Officio vicarii, verb. *Parochialium;* Rota, dec. 758, n. 2, part. 1 divers. Tertiadecima, quando vicariae perpetuae uniuntur, quia tunc efficitur temporalis ecclesia, et instituitur vicariatus amovibilis ad nutum instituentis. Gambar., de Officio legati in uniendo, num. 102; Barbosa, l. c., n. 55; Gonzal., cit. § 3, n. 16; Pellegrin., l. c., n. 21. Quartadecima, quando beneficium est unitum mensae episcopali vel capitulari, tunc enim potest constitui vicarius temporalis. Glossa in Clementin. 1, verb. *Ad mensam*, de Excessibus praelator., Clement. 1 de Supplend. negligent. praelator.; Gonzal., dict. § 3, num. 14; Pellegrin., l. c., num. 11; Barbos., l. c., num. 54, ubi recte subiungit, quod in hodie limitatur per cit. constitutionem S. Pii V, incip. *Ad exsequendum*. Quintadecima, quando parochialis, vel per obitum, vel per resignationem vacat; tunc enim deputatur ei vicarius temporalis, donec eidem de rectore provideatur, cap. *Cum vos* 4 de officio Ordinarii; Concil. Trident., sess. 24, de Reform., cap. 18.

Deputatio vicarii temporalis seu oeconomi 43
clerici saecularis in hoc ultimo casu vacationis parochiae spectat ad Episcopum, in cuius dioecesi parochia vacans sita est, seu ad eum, qui potest instituere concursum. Sic decisum fuisse a Sac. Congregatione Concil. refert Barbosa, cit. lib. 3, cap. 6, num. 56, et in Summa apostolicar. decis., verb. *Vicarius amovibilis*, num. 4.

Unde praelati inferiores, qui non habent iu- 44
risdictionem quasi episcopalem cum facultate congregandi Synodum, et instituendi concursum, non possunt in tali casu vicarium temporalem deputare. Garcias, de Benef., part. 9, cap. 2, n. 8; Franciscus Leo, in Thesauro for. eccles., part. 2, c. 18, num. 52; Massobr., in Praxi habendi concursum, requisit. 1, dub. 8 et 11; Barbosa, cit. lib. 3, cap. 6, Iur. eccles. univ., n. 56, et de offic. et potest. Episcop., part. 3, alleg. 60, n. 3 et 4; Monac., part. 1, tit. 10, formul. 14, n. 3; Sac. Congr. Conc. in Pisana, 17 Mart. 1696, apud ipsum cum aliis ibi cit.

Vicarium constituere tempore vacationis ad 45
custodiam parochialis vacantis, licet spectet ad ipsum Episcopum, tamen in casibus repentinis, si vicaria est ad praesentationem alicuius collegii, illum potest constituere quam primum, donec Episcopus certior sit factus, et providerit, Sac. Congreg. Concil., apud Barbosam in Summ., l. c., n. 5, et Garc. de Benef., p. 9, c. 2, n. 11.

Nominatio aliorum vicariorum temporalium 46
ad nutum amovibilium spectat ad rectorem principalem seu praelatum monasterii, cui beneficium est unitum; et Episcopus solum debet ipsum approbare, ac licentiam administrandi

sacramenta ei concedere, si per examen, vel aliunde sibi constet esse idoneum, nec ulla alia requiritur collatio aut institutio. Flores de Mena, Variar., lib. 1, qu. 10, n. 23; Pellegrin., loc. cit., n. 26; Barbosa, cit. lib. 3, cap. 6, n. 63, ubi sic addit: Et quod in ecclesia regulari facultas nominandi vicarium ad regulares spectet, fuit dictum in Ianuensi *Parochialis Sanct. Andreae,* 29 Apr. 1627, coram Durano inter eius impressas decis. 47. Et quod nominatio curati seu vicarii amovibilis parochialis in ecclesiis subiectis regularibus spectet ad eorum superiores, et ad Episcopum sola approbatio, decrevit Sac. Congr. Episc. in Mutinensi, 4 Februarii 1586, et saepe alibi tum ipsa, tum Sac. Congr. Conc.

47 Etenim universitates laicorum sunt capaces nominandi curatos seu vicarios amovibiles, iuxta firmata a Rota, coram Priolo, decis. 104, et coram Peutinger., decis. 173, et tenuit quoque Sac. Congr. Episc. et Regul., in Aquilana *favore Universitatis Terrae Arischiae,* 29 Iulii 1695, apud Monacell., part. 1, tit. 10, formul. 18, n. 1.

48 Si agatur de oeconomo seu vicario deputando propter absentiam parochi, tunc illius nominatio regulariter ad ipsum parochum spectat, quamvis inquisitum, cum approbatione tamen Episcopi, per quem fit congrua assignatio. Sac. Congr. Episc. in Mileten., 7 Decemb. 1691, et Sac. Congr. Concil. pariter in Mileten., 7 Iun. 1692, apud Monacell., part. 1, tit. 10, formul. 14, n. 4.

49 Vicarius temporalis nominatus a superioribus regularibus et a rectoribus principalibus, potest ab ipsis ad libitum removeri, non autem ab Episcopo, nisi ex causa legitima et approbata, propter quam (etiamsi perpetuus esset) privari posset. Sac. Congr. Conc. apud Barbosam, in Summ., l. c., n. 2. Et sic etiam Rota, 21 Iun. 1642, apud Pitton., Const. decis. ad parochos, n. 516, loquens in specie de vicario amovibili deputato a capitulo.

50 Vicario seu oeconomo temporali et amovibili assignanda est congrua et taxanda arbitrio Episcopi ex fructibus parochiae. Conc. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 18, ibi: *Debeat Episcopus statim habita notitia vacationis ecclesiae, si opus fuerit, idoneum in ea vicarium cum congrua eius arbitrio fructuum portionis assignatione constituere.*

51 Quam congruam arbitrari debere Episcopum, pensata qualitate personae, beneficii et loci ac temporis, referunt decisum Garcias, de Benef., part. 9, cap. 2, n. 15; Massobr., l. c., requisit. 1, dub. 25; Barb., de offic. et potest. Episcop., part. 3, alleg. 60, n. 2 in fine, et supra Concil. Trid., cit. cap. 18, n. 32; Panimol.,
52 dec. 12, adnot. 4, num. 39, et alii. Et posse esse duorum auteorum singulis mensibus asserunt Gallet, in Margarita casuum conscientiae, verb. *Vicarius* 8; Campanil. in Divers. iuris canonici, rubr. 7, cap. 7, num. 116 in fine; Barbosa, cit. alleg., num. 2 in fine, et super Trident., loco cit., num. 43; Panimol., loc. cit., num. 40; Monacell., part. 1, tit. 10, formul. 14, num. 7, et alii. Nec in congruam 53 computari debent emolumenta omnino incerta, ut sunt fructus consistentes in funeralibus, oblationibus, eleemosynis altaris, et similibus. Vide verb. *Congrua,* a num. 11 usque ad 17, et n. 36 et 37.

Et si dicto vicario congrua assignata non 54 reperiatur, potest petere salarium usque ad summam dari solitam a camera apostolica, ubi percipit spolia ecclesiarum vacantium. Sac. Congr. Episc. in Mileten., 7 Decemb. 1691, apud Monacell., part. 1, tit. 10, formul. 13, num. 6.

Alia ad rem. Vide verb. *Congrua,* per tot., 55 et discept. 1, tom. 7, part. 1, D. Ursayae, ubi multa habentur ad rem cum Sacrae Congreg. decisionibus.

Vicarius ad regimen ecclesiae curatae vacantis 56 statim ab Episcopo deputari debet. Bened. XIV, tom. 1, const. 68, incip. *Cum illud,* § 26. Vi- 57 carii curati tam perpetui, quam ad tempus amovibiliter deputati, Missam parochialem applicare debent pro populo diebus festis. Idem const. 103, incip. *Cum semper,* § 4. Eaque de 58 causa congruis redditibus sunt providendi. Id., ibid., § 9 et 10.

Vicarii temporarii a capitulis et monasteriis 59 destinati curae animarum in parochiis illis unitis, etiam sine causa removeri possunt; nec remotio in Synodo prohiberi potest. Idem, ib., lib. 6, c. 65, n. 2, ex Rota in Pampilonensi, dec. 88, n. 29, coram Cerro; ubi cum contigisset similem remotionem sine causa fieri, illam sustinuit, nulla habita ratione contrariae synodalis constitutionis.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Num sanctio Concil. Trident., sess. 77, c. 7, 60 de Reform., qua Episcopis facta est potestas deputandi vicarium perpetuum in parochiis subiective unitis, pertineat etiam ad parochias unitas monasteriis et conventibus regularium, non una est doctorum sententia. Negavit Rota in 61 Ratisbonen. *Vicariae,* 13 Mart. 1739, § 15, coram clar. mem. Calcagn., et 1 April. 1743, § 6, cor. bon. mem. de Vaise, et 4 Maii 1646, § 9, cor. clar. mem. Millino, ea adducta ra- 62 tione, quod S. Pius V, in const. 47, § 5, derogavit mox dictae conciliari sanctioni quoad parochias subiective unitas monasteriis et conventibus regularium, nec hanc S. Pii V consti- 63 tutionem abrogavit Gregorius XIII, quippe qui illam duntaxat moderatus est, quoad spectabat ad exemptionem decimarum monachis et mendicantibus datam, atque ad immunitatem eorum quoque colonis concessam.

64 At affirmavit idem sacrum tribunal Rotae in Sedunen. *Unionis super Regularitate,* 5 Aprilis 1756, § 5, cor. illustriss. Caprara almae Urbis gubernatore, et 16 Febr. 1758, § 3, cor. emin. Bussio.

65 At non recedendum a priori opinione Rotae. In dicta enim Sedunen. *Unionis super regularitate,* supremum auditorium sibi haud obiecit constitutionem Pianam, quae, ut dictum est, conciliari sanctioni derogavit. Standum igitur dictae priori opinioni, amplexae in Ratisbonen. *Vicariae,* in qua habita fuit ratio constitutionis Pianae, tum alterius Gregorianae.

ADDITIONES CASINENSES.

1 Ad uberiorem rei, de qua in hoc articulo, explanationem, facturum operae pretium ducimus, bullam S. Pii V, ab auctore supra cit. per extensum afferre, cum opportunis animadversionibus: est porro huiusmodi:

PIUS, Episcopus

SERVUS SERVORUM DEI

Ad perpetuam rei memoriam.

Ad exsequendum pastoralis officii debitum vigilantibus studiis intendentes, ad ea per quae cathedralium aliarumque ecclesiarum, necnon monasteriorum, beneficiorum seu collegiorum, ac aliorum piorum locorum prospero profectui, divinique cultus augmento, et opportunae congruaeque sustentationi parochialium ecclesiarum eisdem unitarum statui feliciter dirigendo, et personarum in illis curam exercentium utilitati recta ratione et provida moderatione consuli, et salubriter provideri valeat, libenter interponimus nostrae sollicitudinis partes. Hinc est quod nos, ad quorum aures (quod non sine animi nostri molestia referimus) pervenit, nonnullos ex venerabilibus fratribus nostris, Patriarchis, Archiepiscopis ac Episcopis, in deputandis vicariis, ac in assignatione portionum vicariis perpetuis parochiarum dictis ecclesiis, monasteriis, beneficiis vel locis piis perpetuo unitarum ex Concilio Tridentino facienda, ita modum excessisse, ut parum, aut nihil ex fructibus, redditibus et proventibus parochialium ecclesiarum sic unitarum ecclesiis, monasteriis, beneficiis, collegiis aliisque locis piis remanserit; ob idque multae ortae sint super hoc controversiae circa interpretationes decreti dicti Concil. Nos ad eas tollendas animum intendentes considerantesque, uniones ipsas ideo a praedecessoribus nostris factas esse, ut ex redditibus et emolumentis beneficiorum unitorum ecclesiis, monasteriis, collegiis, beneficiis et locis piis, quibus illa uniuntur, facilius onera eisdem incumbentia supportentur, et promptius a ministris ecclesiasticis in eisdem divina officia celebrentur, hospitalitas servetur, aliaque charitatis opera exerceantur; ac etiam ut nihilominus cura animarum dictarum parochialium laudabiliter exerceretur, motu proprio et ex certa scientia, auctoritate apostolica hac nostra perpetuo valitura constitutione statuimus, et ordinamus, ac declaramus, quemadmodum etiam de ipsius Concilii mente fuisse colligimus, Patriarchas, Archiepiscopos et Episcopos praefatos assignatione portionis ipsis vicariis perpetuis, ex praedicto Concilio ipsorum praelatorum arbitrio facienda, ita se continere et arbitrari debere, ut non maior centum, nec minor quinquaginta scutorum annuorum summa, computatis omnibus etiam incertis emolumentis, et aliis obventionibus communiter percipi solitis, eis omnino assignetur; nisi vicariis temporariis solitum fuisset plus assignari, sive in quantitate, aut quota fructuum, pecuniaque numerata, fundo seu alia re stabili portio huiusmodi constituatur, cuiuscunque valoris parochialis ecclesia unita fuerit, et habita etiam ratione reddituum et onerum loci, cui parochialis ipsa unita fuerit, ita quod portiones ultra, vel infra dictas summas scutorum centum, et scutorum quinquaginta hactenus assignatae, vel in posterum forsan assignandae, quoad excessum et defectum huiusmodi nullius roboris et momenti exsistant, et ad summas praedictas reductae et auctae respective censeantur, nisi tamen valor annuus ipsius parochialis unitae, habita ratione (ut praefertur) minor sit quinquaginta scutis, quo casu portio assignata vel assignanda vicario perpetuo, non debeat excedere summam annuam valoris dictae parochialis, sed sufficiat, quod omnes fructus eius duntaxat attribuantur ipsi vicario perpetuo. Et quoniam iniquum esset, eos, qui commodis privantur, eadem onera, quae prius sustinebant, debere sufferre; volumus et statuimus, quod ecclesiae, monasteria, collegia, beneficia et pia loca huiusmodi, in quorum parochialibus ecclesiis unitis continget vicarias praedictas erigi pro quantitatibus fructuum ipsis vicariis perpetuis assignatorum, ad solutionem quindenniorum, quam nobis et camerae apostolicae solvunt, ulterius non teneantur, sed eis detractio fiat ad ratam certorum, quae de fructibus dictarum parochialium percipiuntur. Ita tamen quod vicarii perpetui, qui pro tempore deputabuntur, teneantur accipere a Sede Apostolica novam provisionem suae deputationis, et solvere annatam pro portione fructuum, reddituum et proventuum certorum sibi assignata, et expedire litteras apostolicas, nec alias ad possessionem dictarum vicariarum perpetuarum, et servitium earumdem parochialium admitti possint, nisi soluta annata, et expeditis litteris apostolicis novae provisionis, ut praefertur, alioquin integrum quindennium solvi debere, nec vicarii praedicti antea tuta conscientia fructus percipere possint. Volumus insuper, et ita mandamus, quod dicti vicarii perpetui non ad

liberam Ordinariorum electionem, sed ad nominationem illorum, in quorum ecclesiis unitis ponentur, cum ipsorum Ordinariorum, seu eorum vicariorum praevio examine et approbatione deputentur. Et si dictae parochiales unitae erunt monasteriis regularium mendicantium, possint a superioribus dictorum monasteriorum nominari ex ipsis mendicantibus; quos si Ordinarii praevio examine per se, aut eorum vicarios faciendos, idoneos ad curam animarum exercendam invenerint, et ita pro idoneis approbaverint, teneantur in vicarios, ad nutum tamen superiorum suorum amovibiles, deputare. Idemque etiam servetur in regularibus monachis tantum, dummodo in ea parochiali, in qua unus ex eis monachis fuerit, servata forma praedicta, vicarius deputatus; habitent cum eo saltem quatuor alii ex dictis monachis. Sicque per quoscunque, etc. Non obstantibus, etc.

2 Est tamen hic advertendum, (ut etiam notat hic supra Lucius noster, n. 10) quod dum praedicta constitutio ait, huiusmodi congruam intelligi, computatis etiam certis emolumentis et incertis, eius sensus est de illis incertis, quae habent quamdam certitudinem, ut sunt decimae frumenti et vini, deque aliis fructibus, emolumentis et obventionibus, quae penes vicarium sunt incerta, quantum ex illis percipere possit; non autem hoc est intelligendum de omnino incertis, ut sunt eleemosynae altaris, funeralium, et similium, quia ista non computantur in congruam, cum sint exigua ac incerta, ac pendeant ex libera offerentium voluntate, ut fuit dictum in una Burgen. *Congrua apud Mantic.*, decis. 268, n. 6; Rota dec. 5, n. 3, part. 2 divers., ex hac ratione, quia venter non debet pendere ab incerto, cum non patiatur dilationem, ut dicitur in una Ianuen. *Paroch.*, coram Coccino, 1 Iul. 1633, ubi subditur, quod licet quando congrua fuit semel a principio assignata, debeat vicarius illa esse contentus, tamen hoc non procedit, quando vicarius non potest se sustentare et sustinere onera ecclesiae; nam non agitur tunc de illius praeiudicio tantum, sed de praeiudicio ecclesiae et ordinis clericalis. Unde videmus, quod talis congrua, quandoque in erectione vicariae perpetuae factae a Papa, conceditur plus quam est assignata a Pio V, in dicta sua constitutione, nam in huiusmodi assignatione considerari debet locus, quantitas fructuum, qualitas personae, et similia. Ita in terminis Pyrrhus Corradus, Prax. benef., lib. 4, c. 9, n. 23, 24.

Est etiam advertendum, praedictam constitutionem Pii V, circa dictam portionem, esse 3 in suo robore, quidquid nonnulli in contrarium opinati fuerint, cum verum sit, illam non fuisse revocatam per constitutionem Gregorii XIII, sub titulo: *Relationis litterarum Pii V pro mendicantibus.* Et quod dicta constitutio Pii V non fuerit revocata, sed vigeat, iam fuit per dictam Sac. Congr. declaratum, et testatur Rota penes Cavaler. ubi quod revocatio intelligitur quoad parochiales unitas praedictis mendicantibus. Pyrrh. Corrad., ib., n. 33, 34.

VICARIUS URBIS

Haec porro ad rem notanda.

1 Cardinalis Vicarius est Ordinarius Urbis. Benedict. XIV, tom. 4 Bullar., const. 11, incip. *Ad audientiam,* § 16. Eius iurisdictio reducitur ad terminos reformationis Pauli V, et revocantur litterae Bened. XIII et Clement. XII. Idem tom. 1, const. 44, incip. *Quantum,* § 4 et 22, ibi: « Ac demum indulta et facultates, necnon privilegia quaecunque, et praesertim super cumulativa in causis laicalibus, tribunali venerabilis Fratris nostri praedictae S. Romanae Ecclesiae nostri, et Romani Pontificis pro tempore exsistentis in Urbe nostra, et eiusdem districtu Cardinalis Vicarii competentia, et praesertim per litteras fel. record. Clementis X, quae *Supremae Maiestatis* sub pridie Idus Augusti 1671 ac per alias Bened. XIII, quae *in Supremo* sub 16 Kal Septembris 1724, necnon per alias litteras Clementis XII, praedecessorum nostrorum, quae *Romanus Pontifex,* respective incipiunt novissime de anno 1735 promulgatas ad statum, in quo erant ante reformationem rec. mem. Pii Papae V, similiter praedecessoris nostri, et ad eiusdem reformationis tramites apostolica auctoritate redigimus, necnon utriusque Clementis et Benedicti praedecessorum praedictorum litteras tenore praesentium abrogamus, et de medio in hac parte tollimus et abolemus ».

Cardinali Vicario Urbis competit iurisdictio 2 privativa in causis matrimonialibus Urbis, et in causis super institutione in beneficiis in Urbe et districtu. Idem const. 115, incip. *Romanae curiae,* § 20. In causis civilibus contra clericos 3 Romanos non exemptos, aut loca pia Urbis competit ei cumulativa cum solo A. C. cum loco praeventionis inter eos. Idem, ib.

Item competit ei privativum ius interponendi 4 decreta in contractibus et renuntiationibus regularium Urbis; idem, ib., § 2. In causis mer- 5 cedis et scutorum 25 competit ei iurisdictio contra quoscunque, non obstante obligatione camerali, uti competit etiam gubernatori Urbis. Idem, ib., § 24.

Eius iurisdictio in causis laicalibus prorogari 6 potest de consensu partium in actis expresse praestito. Idem, ib., § 18. Exceptis causis super 7

exsecutione obligationis cameralis. Idem, ibid.,
8 n. 19. Nulla iurisdictio competit ei in prima instantia in territoriis et dioecesibus aliorum Ordinariorum in districtu Urbis, nempe intra quadragesimum lapidem exsistentibus. Idem,
9 ib., § 20. Salvo iure exsequendi in illis citationes et mandata contra clericos sibi subiectos. Idem, ib., § 21.

10 Vicario Urbis S. R. E. Cardinali iniungitur, ut in deputatione confessariorum extraordinariorum pro monasteriis et conservatoriis ipsius Urbis Pontificis menti se conformet, et statutas leges a regularibus, aliisque observari curet. Idem, tom. 2, const. 30, incip. *Pastoralis cu-*
11 *rae*. In eiusdem tribunali servari iubentur leges a Pontifice conditae de ordine tractandi causas super nullitate professionum regularium, quae intra quinquennium apud Ordinarios iudices promoveatur. Idem, constitut. 47, incip. *Si datam*.

12 Vicarius Urbis tanquam praefectus Congregationis super residentia Episcoporum, facultatem ab Urbano VIII habet concedendi Episcopis ex iustis causis, licentiam abessendi per quadraginta dies. Idem, constit. 18, incip. *Ad*
13 *universae*. Vicarii Urbis promotor fiscalis, idem constituitur fiscalis promotor Congregationis super residentia Episcoporum cum iure suffragii consultivi. Idem, ib.

14 Vicarius Urbis commissiones pro causis criminalibus expedire potest expensis accusatoris, sive adhaerentis fisco; facto nimirum ab hoc congruo deposito pro viaticis et cibariis, et data fideiussione pro reliquo. Idem, const. 44, in-
15 cip. *Rerum humanarum*. Deficiente autem accusatore seu adhaerente, commissiones expedire nequit, sed demandare debet inquisitoribus ordinariis ecclesiasticis locorum, seu aliis ibi exsistentibus in dignitate ecclesiastica constitutis.
16 Idem, ib. Quod si expedire iudicetur eas ex officio ab Urbe mittere, vel easdem iniungere iudicibus extra locum delicti exsistentibus, reportare debebit commissionem specialem manu Papae signatam, et ab auditore Sanctissimi subscriptam, alias expensas solvat de proprio. Idem, ibid.

17 Vicarius Papae tanquam Romani Episcopi iurisdictionem habet ad quadragesimum ab Urbe lapidem, non tamen in loca aliarum dioecesum infra hos fines comprehensa, puta in dioecesi Tusculana vel Nepesina, et huiusmodi. Idem, de Synodo dioecesana, lib. 3, c. 3, n. 2, et in cit.
18 const. incip. *Romanae curiae*, § 21. Quamvis sex Cardinales Episcopi suburbicarii, Ostiensis nempe, Portuensis, Sabinensis, Tusculanus, Albanensis et Praenestinus, nisi proprium Episcopum suffraganeum in sua quique dioecesi habeant, aut in ea commorantes per semetipsos conferant, ad solum Cardinalem Urbis Vicarium dimittere possint suos subditos pro ordinibus suscipiendis; non propterea tamen Cardinalis Vicarius ullam sibi vindicare potest iurisdictionem in dictis suburbicariis dioecesibus. Id., ibid.

Potest tamen Cardinalis Vicarius Urbis con- 19
cedere cappellanis triremium pontificiarum facultatem excipiendi in triremibus in portu Centumcellarum, in Darsena, huiusque hospitio confessiones remigum, aliorumque in triremibus continue degentium. Idem, ib., ex decreto Sac. Congregationis Concilii, 18 Aprilis 1722, iam allatum in tom. 2, verb. *Cappellanus militum*, n. 14. Vide ibi. Potest etiam pro libito 20
cogere synodum dioecesanam. Aliis vero vicariis non licet sine Episcoporum licentia. Idem, ib., n. 2, 3, 4 et 5.

Quoad Cardinalis Urbis Vicarii auctoritatem 21
in exteros Romae degentes, et ad ordines promovendos, Clemens VIII decretum edidit, quo statuit, omnes exteros in Urbe degentes, qui ad sacros ordines, sive minores, sive maiores, promoveri cupiunt, etiamsi dimissorias litteras a suis Ordinariis obtinuerint, quarum vigore a quocunque Episcopo ordinari possent, nihilominus neque his uti, neque sacros ordines extra Urbem suscipere posse, nisi antea examinati et approbati fuerint ab examinatoribus Cardinalis Urbis Vicarii, huiusque licentiam obtinuerint; idque sub poena suspensionis, quam porro sequitur irregularitas, si ordinatus contra formam decreti, in susceptis ordinibus ministrare praesumpserit. Clementis decretum editum fuit die 24 Novemb. anni 1603, denique instauratum ab Alex. VII, sub die 25 Maii 1654. Cum vero postmodum nonnullae obortae fuerint quaestiones super decreti interpretatione, ac praecipue quinam censeri deberent clerici externi in Urbe commorantes sub ipsius decreti censura comprehensi; et utrum eidem decreto obnoxii dicendi essent ii, qui postquam in Urbe per aliquod temporis spatium morati fuerint, non examinati a Cardinalis Vicarii examinatoribus, abscedunt, ut sacros ordines suscipiant a proprio Ordinario, quem scilicet proprium agnoscunt, sive ratione originis, sive domicilii, aut beneficii, aut denique triennalis servitii: haec omnia opportunis decretis definita fuerunt in congregatione particulari habita anno 1668, cuius resolutiones videri possunt relatae per accuratissimum Rigantium, tom. 2, de Regulis cancellariae, regula 24, § 3, a n. 176 ad 185. Idem, ib., ad litter., § 16. Allegatae autem resolutiones apud Rigantium, loco cit., sunt sequentes:

I. Qui dicantur clerici in Urbe commorantes ad hoc, ut praefato edicto comprehendantur?

Resp. *Qui habitant in Urbe, et in ea saltem per quatuor menses moram traxerint.*

II. An clerici in Urbe commorantes accedentes ad proprium Ordinarium, et ab eo suscipientes ordines absque eo quod examinati fuerint in Urbe, afficiantur edicto supradicto?

Resp. *Non afficiuntur edicto, si ab ipsomet Ordinario suscipiant ordines, sed si ab alio ordinentur, etiam vigore dimissorialium proprii Ordinarii.*

III. Clerici in Urbe commorantes, et ab examinatoribus eminentissimi Cardinalis Vicarii reiecti, recipientes ordines a proprio Ordinario, an incidant in poenas edicti?

Resp. *Clerici ab examinatoribus eminentissimi Cardinalis Vicarii reprobati incidunt in poenas edicti, etiamsi a propriomet Ordinario approbati ab eodem susceperint ordines.*

IV. An clerici in Urbe commorantes ordinari possint etiam ab Episcopis domicilii, beneficii, et ab eo cui triennale servitium personaliter praestiterunt ad formam S. C. Trid., sess. 23, cap. 9, de Reform., absque eo quod prius examinati fuerint ab examinatoribus iuxta supradictum edictum.

Resp. *Clerici in Urbe commorantes bene recipiunt ordines ab Episcopo domicilii, beneficii, triennalis servitii praestiti, dummodo ab ipsismet Episcopis ordinentur ad formam S. C. Trid.* Et huic resolutioni addi modo posset: *necnon ad formam constitutionis S. M. Innoc. XII,* incip. *Speculatores.* Vide ad id iam tradita in tomo 6, verb. *Ordo,* artic. 3, num. 76.

22 Vicarii basilicarum Urbis in actibus capitularibus praecedunt omnibus de capitulo etiam personali dignitate praestantibus. Idem, tom. 1, const. 98, incip. *Inter plures,* § 16.

23 Vicarius Metropolitani in Synodis provincialibus antefertur Episcopis suffraganeis, ob auctoritatem, quam obtinet, et ratione personae, quam repraesentat. Idem, tom. 2, const. 36, incip. *Cum a nobis.*

24 Vicarius ad regimen ecclesiae curatae vacantis statim ab Episcopo deputari debet. Idem, t. 1,
25 const. 68, incip. *Cum illud,* § 16. Vicarii curati tam perpetui, quam ad tempus amovibiliter deputati, Missam parochialem applicare debent pro populo diebus festis. Idem, con-
26 stit. 103, incip. *Cum semper,* § 4. Eaque de causa congruis redditibus sunt providendi. Idem, ib., § 9 et 10.

27 Vicarius generalis in iurisdictione idem habet cum Episcopo tribunal, ita ut ab uno ad alterum non detur appellatio; idem de Synodo dioecesana, lib. 2, c. 8, n. 2, ut ex sacris canonibus iam adductis, verb. *Vicarius,* art. 1, a n. 40 ad 44.

28 Multa tamen nequit sine speciali mandato Episcopi; adeoque sine tali speciali mandato nec potest Synodum dioecesanam convocare. Idem, ib., n. 2, 3 et 4. Vide dict. verb. *Vicarius generalis,* art. 2 per tot., ubi fuse enumerantur ea, quae potest, vel non potest vi-
29 carius generalis. Debet, iubente Episcopo, in-
30 teresse Synodo dioecesanae; et expedit, ut Episcopus id velit; idem, ib., lib. 3, c. 3, n. 2, 3 et 4. Non potest synodalis examinatoris mu- 31
nus exercere sub nomine appellativo vicariatus; idem, ib., lib. 4, c. 7, n. 5, ex decreto Sacrae Congr. Conc. in Polycastren. *Parochialis,* die 19 Sept. 1735, quamvis in Thesauro resolutionum referatur sub die 18 eiusdem anni; vide tom. 3, verb. *Examen, Examinatores,* n. 25, ubi afferuntur alia ad rem. Vicarius generalis 32
in Synodo sedet immediate post Episcopum. Idem, ib., lib. 3, n. 2. Nisi legitima consue- 33
tudo alteri faveat. Idem, ib., n. 3. Aut dignitates et canonici sacris vestibus induti assistant. 34
Secus si vicario consuetudo faveat; aut ipse 35
etiam habitu praelatitio sit indutus; idem, ib., n. 4, ubi ad id plura scite et erudite suo more adducit.

Vicarius capitularis iurisdictionem episcopa- 36
lem ad capitulum devolutam, independenter ab ipso capitulo exercet. Idem, ib., lib. 2, n. 1; vide tom. 2, verb. *Capitulum,* art. 3, n. 63 et seq., et supra verb. *Vicarius capitularis,* art. 1, num. 39.

Vicarius capitularis potest sua auctoritate or- 37
dinaria conficere processus super fama virtutum et miraculorum servorum Dei, quos conficere potuisset Episcopus. Idem, ib., n. 2, et de canonizatione Sanctorum, lib. 2, c. 2, n. 2.
Imo ab ipsamet Sede Apostolica ad vicarium 38
capitularem quandoque diriguntur litterae remissoriales pro conficiendis processibus apostolicis super virtutibus et miraculis tum eorumdem servorum Dei, tum etiam eorum, qui iam in beatorum album sunt relati. Idem, ib., n. 2, et cit. lib. 2, c. 45, n. 17. Quamobrem, cit. 39
num. 2, ingenue fatetur, nondum hactenus percipere potuisse, cur Dataria Apostolica dispensationes, quae ex mente Tridentini, sess. 22, de Reform., c. 5, extra curiam committendae sunt Ordinariis locorum, in quibus degunt illas impetrantes, nunquam consueverit committere vicariis capitularibus, quamvis easdem committere soleat vicariis generalibus. Plura alia 40
de vicario capitulari, vide tom. 2, verb. *Capitulum,* art. 3, et supra verb. *Vicarius capitularis,* ubi abunde de omnibus et insuper in dict. tom. 2, verb. *Concilium,* art. 8, a n. 7 ad 9. Ubi quod Synodus provincialis non a 41
vicario capitulari metropolitanae vacantis, sed ab antiquiori Episcopo suffraganeo est indicenda, ex decreto Sacrae Congregationis Concilii in Tarraconensi, 13 Maii 1604. Et quod 42
absente, vel impedito, seu mortuo Archiepiscopo, convocanda est Synodus provincialis ab antiquiore Episcopo ex suffraganeis, non autem ab Episcopo exempto, quamvis antiquiore, ex decreto eiusdem Congregationis in Burgen., die 7 Aprilis 1649. Alia de vicario ca- 43
pitulari vide supra verb. *Capitulum,* et verb. *Ordo.*

Vicarius Apostolicus a Pontifice per se im- 44
mediate, vel per Sacram Congr. Episc. et Re-

gul. ecclesiae vacanti, vel plenae praeficitur triplici de causa, nempe, vel quia timetur de nimium diuturna sedis vacatione, vel quia Episcopus ob senectutem aut adversam valetudinem inhabilis effectus est ad ecclesiam regendam, vel quia ab eiusdem ecclesiae administratione suspensus vel remotus fuit; idem, ib., lib. 2, c. 9, n. 7, eius facultas modo amplior, 45 modo strictior est; cum pro Sacrae Congregationis libito, aliquando amplietur, et aliquando limitetur, prout exigunt rerum circumstantiae, 46 in quibus constituitur; unde ne erret in ministerio, debet facultates sibi concessas accurate 47 perpendere. Idem, ib., n. 7. Potest et debet sine Episcopo Ecclesiae, cui praefectus est, celebrare Synodum dioecesanam. Idem, ib. Vide supra, verb. *Vicarius Apostolicus,* per tot., ubi late de multis ad rem, et signanter num. 5, ubi quod ad vicarium apostolicum solum sine interventu Episcopi spectat facere concursum, sicut et Synodum, et declarare magis idoneum, ut declaravit Sacra Congr. Episc. et Regular. in Licien., 9 Iun. 1608, et in Bisinianen., 48 16 Maii 1653, et n. 51 et 52, ubi viginti assignantur diversae iustae causae, propter quas solet mitti vicarius apostolicus, et duodecim propter quas solet removeri.

49 Vicarii foranei dicuntur illi, qui in certa parte dioecesis extra civitatem sedis episcopalis, vel in oppidis per Episcopum constituuntur, ut ibi iurisdictionem quamdam exerceant; cap. *Romana* 1 de offic. Ordin. in 6, et ab ipsis appellari potest ad Episcopum. Idem, ibidem, lib. 3, cap. 3, n. 5. Antiquissimi sunt, et origo 50 eorum ad Chorepiscopos est referenda; idem, ib., n. 7. Vide de Chorepiscopis, tom. 3, verb. 51 *Episcopus,* art. 1, a n. 36 ad 41, ubi qui ipsi 52 fuerint, quod eorum officium, et quare ab Ecclesia sublati? Vicarii foranei in Italia etiam 53 ante S. Carolum Borrhomaeum esse coeperunt, ut in aliis locis; idem ibidem, num. 8, contra aliquos aliter sentientes; sed minorem in Italia obtinent iurisdictionem; idem, ibidem, num. 9.

Si parochi sint, Synodo dioecesanae interve- 54 nire debent. Si non sint, tenentur, si Episco- 55 pus eos vocet, idque expedit, quoniam ab istis tanquam oculatis testibus melius, quam a vicario generali certior fieri poterit de iis, quae in remotis dioecesis partibus occurrunt, et aliquam fortasse sanctionem exposcunt; idem, ib., num. 10.

Vicarii temporarii a capitulis et monasteriis 56 destinati curae animarum in parochiis illis unitis, etiam sine causa removeri possunt; nec remotio in Synodo prohiberi potest; idem, ibidem, lib. 7, cap. 65, num. 2, ex Rota in Pamphilonensi, decis. 886, num. 29, coram Cerro; ubi cum contigisset, similem remotionem sine causa fieri, illam sustinuit, nulla habita ratione contrariae synodalis constitutionis; vide verb. *Vicarius parochialis,* n. 49, et per tot.

VICINUS

1 Vicinus pluribus partibus, praefertur aliis vicinis in emptione domus; Bened. XIV, t. 2, const. 39, incip. *Ad Centumcellas.*

VIDUA, VIDUUS

Lubet sequentia expendere.

1 Viduis, aut coniugatis, vel puellis viginti quinque annorum aetatem excedentibus, ut in habitu saeculari in monasteriis degant, absque sacrae Congregationis, aut Romani Pontificis facultate non permittatur. Sacr. Congregatio Episcop. et Regul. apud Barbosam, in Summa apost. decis., verb. *Vidua*, n. 1, et eadem sacra Congregatio Episcop. 19 Iulii 1647, et 14 Maii 1649, apud Nicol. in Floscul., verb. 2 *Vidua,* n. 1, et talis licentia non datur, nisi pro monasteriis numerosis. Eadem sacr. Congregat. Episcop., in Brixien 15 Iulii 1603, 3 et in casu obtentae licentiae debet vidua ingredi sola, nisi aliud concedat sacra Congregatio. Eadem sacra Congregatio Episcop. in Ianuensi, 25 Octobr. 1602, in Novariensi, 12 Maii 1604, in Caesarugustana, 17 Ianuar. 1614.

4 Moniales fieri non prohibentur viduae. Sac. Congregatio Episcop. et Regul., in Faventina, 8 Februarii 1593, apud Nicol., loc. cit., n. 4.

Et in locis vacantibus monasteriorum, quae 5 huiusmodi mulieres recipere consueverunt, non est necessaria licentia sacrae Congregationis. Eadem sac. Congregat. Episcop. et Regul., in Fulginaten., 30 Martii 1621, apud Nicol., loc. cit., n. 4.

In professione recipere potest vidua velum 6 professarum, sed non virginum, neque in hoc sacra Congregatio dispensat. Eadem sac. Congreg. Episc. et Regul., in Fesulana, 20 Decemb. 1604, apud Nicol., loc. cit., n. 5.

In abbatissam eligi non potest sine licentia 7 Sacrae Congregationis. Eadem sacr. Congreg. Episc. et Regul., in Cassanen., 29 Ianuar. 1585, in Forolivien., 4 Novembr. 1611, in Sarzanen., 15 Iulii 1616. Licet matrimonium fuisset so- 8 lum ratum et non consummatum. Eadem sacr. Congreg. Episc. et Regul., in Spoletana 12 Aprilis 1619.

Vidua post mariti mortem, non potest li- 9

cite missam omittere ultra mensem; alias ab Episcopo compellatur per censuras, non obstante quavis consuetudine, Concil. Mediolanen., part. 2, tit. Quae pertinent ad celebrationem Missae, ibi: *Viduae ob maritorum mortem ad summum ne mense amplius sint sine missae auditione: qua in re nulla valeat excusatio cuiusvis consuetudinis, quam irritam decernimus. Eas item Episcopi etiam censuris ecclesiasticis id facere cogant.*

10 Vidua et viduus quando peccent, vel non circa delectationem morosam de copula praeterita. Vide verb. *Delectatio morosa,* a num. 30 ad 32.

11 Vidua nubens intra annum luctus obnoxia erat infamiae, aliisque poenis ex iure civili, ut patet ex l. *Liberorum* 81 ff. de His qui notantur infamia, leg. 1 Cod. de secundis Nuptiis, et Authentic. de secundis Nuptiis, § *Primo si quidem,* collat. 14, cum similibus. At vero eiusmodi leges abrogatae sunt a iure canonico in cap. *Super illa* 4 de secund. Nuptiis, ibi: *Super illa quaestione, qua quaesitum est, an mulier possit sine infamia nubere infra tempus luctus secundum leges definitum,* Respondemus: *quod cum Apostolus dicat, mulier, viro suo mortuo, soluta est a lege viri sui: in Domino nubat, cui voluerit, per licentiam, et auctoritatem Apostoli eius infamia aboletur;* et in cap. *Cum secundum* 5, eod., ibi: *Cum secundum Apostolum mulier, mortuo viro suo, ab eius sit lege soluta, et nubēndi, cui vult, tantum in Domino, liberam habeat facultatem, non debet legalis infamiae sustinere iacturam, quae licet post viri obitum intra tempus luctus, scilicet unius anni spatium nubat, concessa sibi tamen ab Apostolo utitur potestate; cum in his praesertim saeculares leges non dedignentur sacros canones imitari.* Idem, de Synodo dioecesana lib. 7, cap. 38, num. 6. Vide verb. *Uxor,* a num. 40 ad 43.

VIGILIA

Haec ad rem animadvertenda.

1 Vigilia est solemnioris festi praeventio instituta ab Ecclesia in praeparationem eiusdem festi, praesertim observatione ieiunii ac nocturnae, ut antiquitus, vigilantiae in Dei laudibus. Antiquitus enim praeter ieiunium solebant fideles tota nocte vigilare in Dei laudibus apud ecclesias sanctorum, quorum festa praeveniebant. Quarti part. 1, tit. 3, n. 2; Merati tom. 1,
2 sec. 4, cap. 7, n. 1, et alii passim. Unde a sic vigilando ortum est nomen vigiliae, quod etiam nunc retinetur, quamvis non in omnibus vigiliis ieiunetur, et mos vigilandi de nocte, propter abusus, qui irrepserant, fuerit sublatus. Concil. Sabinen., cap. 22, ibi: *Quia igitur in nocturnis vigiliis, quas in Ecclesiis fieri aliquorum simplicium devotio introduxit, nefanda saepe, ac enormia sub hac boni specie committuntur, ipsas fieri de caetero firmiter prohibemus.* Sic apud Paravicinum in Poliant. sacror. canonum, verb. *Vigiliae,* n. 3. Et sic tenent Honorius, in Gemma, lib. 3, cap. 6; Gavant., part. 4, tit. 13, n. 1; Durandus, in Rationali, lib. 6, cap. 7, n. 8; Quarti, loco cit., n. 2, et alii.

3 Dictae nocturnae vigiliae viguerunt non solum in primaevis Christianorum temporibus, sed in variis Ecclesiis cathedralibus et aliquibus parochialibus continuarunt usque ad xv saeculum, ut ex multis ostendit Martene, in tract. de antiqua Ecclesiae disciplina, cap. 7, n. 3, secutus a Merato, loco cit. Unde Vigilantius haeresiarcha sui nominis hostis, qui saeculo quarto temerario ausu vigilias improbabat, confutatus fuit a S. Hieronymo a quo per iocum dicitur *Dormitantius,* et in Concilio Aquisgranens. sub Ludovico Pio, cap. 130, sic habetur: *Est autem quoddam genus haereticorum superfluas existimantium vigilias, et spirituali opere infructuosas, dicentium, iura temerari divina, qui noctem fecit ad requiem, sicut diem ad laborem, qui haeretici graeco sermone Nyctazontes, hoc est somniculosi vocantur.* Ita apud Paravicinum, loco cit., n. 1 in fine.

Vigiliae nocturnae viguerunt etiam ante le- 4
gem evangelicam, tum apud ethnicos, tum apud Iudaeos, qui duodecim horas noctis artificialis dividere solebant in quatuor partes aequales inter se, id est longiores vel breviores, iuxta noctium longitudinem vel brevitatem; nam in aestate erant breviores, in hieme vero longiores, quarum partes, stationes et vigiliae militares dicebantur; et harum quaelibet tribus horis constabat. Prima incipiebat ab occasu solis, et terminabatur in horam tertiam, et dicebatur *Canticinium;* secunda incipiebat ab hora tertia, et terminabatur in horam sextam, et dicebatur *Intempestum;* tertia incipiebat ab hora sexta, et terminabatur in nonam, et dicebatur *Gallicinium;* quarta, quae proprie dicebatur vigilia matutina, incipiebat ab hora nona, et terminabatur in duodecimam, id est usque ad ortum solis, et dicebatur *Antelucanum.*

Praedictarum vigiliarum mentio fit in Veteri 5
Testamento. De prima vigilia Threnor. II, 18: *Lauda in nocte in principio vigiliarum.* De tertia, Iudicum VII, 59: *Incipientibus vigiliis noctis mediae;* de quarta, Exodi XIV, 24: *Iamque advenerat vigilia matutina.* In Testamento

etiam Novo habetur multis in locis expressa mentio earumdem vigiliarum, Lucae II, 8: *Pastores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis.* S. Matthaeus, c. XIV, 25, de Christo loquens ait: *Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans super mare;* et idem Christus Dominus, Marci XIII, 35, dixit: *Vigilate ergo, nescitis enim quando dominus domus veniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane.* Quod hic dixit *sero,* intelligit *primam vigiliam noctis;* quod hic dixit, *media nocte, an galli cantu,* Lucae XII, 38, dixit: *Si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit;* et quod hic dixit *mane,* S. Matthaeus cit. c. XIV, v. 25, dixit: *Quarta autem vigilia noctis.* Ethnicos quoque nocturnas vigilias celebrasse in honorem suorum deorum ostendit Card. Bona, de divina Psalmodia, cap. 4. Haec ad litteram eruditissimus P. Merati, tom. 2, sect. 3, cap. 7, sub n. 1, § *Huiusmodi vigiliae.*

6 Hinc tres matutini nocturni instituti fuerunt, ut responderent tribus vigiliis, sive noctis stationibus, quibus ad orandum surgendum erat, et Laudes, ut responderent quartae vigiliae sub lucis ortum; Amalarius, l. c.; Merati, t. 2, sect. 4, cap. 1, vers. *Caeterum,* et alii.

7 Vigiliae nocturnae fuerunt abolitae propter abusus, qui irrepserant, ut ex Concilio Sabinensi, et doctoribus allatis supra, num. 2, dictum est.

8 Abolitis supradicta ratione fere universaliter praedictis Christianorum vigiliis, solumque adhuc in aliquibus insignioribus Ecclesiis pie ac laudabiliter observatis, ut in Ecclesia Parisiensi, ad tradita per Grancolas, lib. 1, cap. 23, in Ecclesia Toletana, ac in Ecclesia Aurelianensi in nocte Inventionis S. Crucis, in Ecclesia Cenomanensi in nocte S. Iuliani, et in Ecclesia S. Martini Turonensis in nocte festi Transitus eiusdem sancti, ut ex aliis d. P. Merati, cit. tom. 2, sect. 3, cap. 7, vers. *Abolitis,* et alibi, ut referunt alii, et per universam Ecclesiam in nocte Nativitatis Domini; et in pluribus regularium utriusque sexus ordinibus, qui diversis horis nocturnis surgunt ad Matutinum decantandum, ita ut in qualibet noctis vigilia aliquis regularis ordo surgat ad nocturnas laudes Deo persolvendas; remansit apud universalem Ecclesiam vigiliarum nomen, sive ad indicandum ieiunium in ipsis observandum, sive officium divinum in ipsis recitandum.

9 Ieiunandum est igitur ex praecepto scripto in vigiliis Nativitatis Domini, Assumptionis B. M. V. et omnium Apostolorum, exceptis vigiliis sanctorum Apostolorum Philippi et Iacobi, ac sancti Ioannis Evangelistae, textu expresso in cap. *Ex parte vestra* 1, et cap.
10 *Consilium* 2 de observatione Ieiuniorum. Ideo autem excipiuntur ab obligatione ieiunii dictae vigiliae sanctorum Apostolorum Philippi et Iacobi, ac S. Ioannis Evangelistae, *quoniam ipsorum solemnitas infra solemnitatem paschalem, istius autem infra Natalem Domini celebratur;* sunt verba praecisa citat. cap. *Consilium.*

Generali autem consuetudine vim praecepti 11
habente, sive ex praecepto tradito, et non scripto, ut vult Cardenas, et alii theologi, ieiunandum est in vigiliis Pentecostes, Nativitatis S. Ioannis Baptistae, S. Laurentii et festivitatis Omnium Sanctorum. Sic expresse sapientissimus P. Merati, tom. 2, sect. 3, cap. 7, sub num. 1, verb. *Abolitis,* in fine, ubi recte subdit, quod praeter dictas vigilias, aliae duae in Breviario et Missali recensentur, id est Epiphaniae et Ascensionis Domini, sed sine obligatione ieiunii, solum ideo retentae, quia in his solemnitatibus perinde ac in aliis, vigiliae olim solemnes in ecclesiis haberentur; tum ut de iis officium rite persolvatur. Ideo autem 12
in ipsis non ieiunatur, quia nulla adest lex seu consuetudo ad id obligans, ob laetitiam Nativitatis Domini, et eiusdem Resurrectionis; quam ob causam neque ieiunatur in vigiliis S. Ioannis Apostoli et Evangelistae, et sanctorum Apostolorum Philippi et Iacobi, ut dictum est supra, num. 10, per expressum allatum textum, cap. *Consilium* 2 de observatione Ieiunior.; Gavant., tom. 1, pag. 1, tit. 3, n. 6, et tom. 2, sect. 3, cap. 7, num. primo, et alii passim.

Vigilia S. Bartholomaei celebranda est iuxta 13
morem regionum, textu expresso in cit. cap. *Consilium,* ibi: *De festivitate vero S. Bartholomaei Apostoli, de cuius celebratione dubietas oritur apud quosdam, respondemus quod in hoc consuetudinem tuae regionis observes.*

Vigilia occurrente in Dominica, ieiunari de- 14
bet in Sabbato antecedenti, textu expresso in cap. *Ex part.* 1 de observatione Ieiuniorum.

Si vigilia S. Ioannis Baptistae cadat in festo 15
Corporis Christi, anticipandum est ieiunium feria IV. Sac. Rit. Congreg., 23 Sept. 1638, in Decreto *Urbis et Orbis,* et Urbanus VIII, 14 Octobr. eiusdem anni 1638, in appendic. 2, constitut. 45 incip. *Cum evenire.* Et eo anno 16
nihil prorsus in officio et missa, nec commemoratio fit de vigilia, quamvis anticipetur ieiunium feria IV, prout respondit sacr. Rit. Congreg., 28 Sept. 1706, inquiens: *Nihil de vigilia in officio et missa,* apud Monacell., part. 4, Supplement. ad 2 tom., num. 459, quod approbavit Clemens XI, 2 Octobris eiusdem anni, ut in eius Bullario particulari, part. 3, decret. 9.

Idem declaratum est quoad ieiunium pro 17
vigilia S. Antonii de Padua, si occurrat in

festo Corporis Christi. Vide verb. *Ieiunium*, art. 1, n. 23.

18 Si vigilia cum ieiunio occurrat in festo solemni alicuius patroni principalis, potest licite ab Episcopo fieri commutatio ieiunii in die praecedenti. Vide ibidem, n. 24, et rubricas particulares Breviarii Franciscani, tit. de Vigiliis, n. 73.

19 Non potest tamen auctoritate Episcopi anticipari vigilia S. Matthiae Apostoli, etiamsi occurrat ultima die bacchanalium. Vide ibid., num. 25.

20 Officium de vigilia fit in omnibus vigiliis per annum, quae ieiunantur, nisi in die vigiliae occurrat festum novem lectionum, quia tunc fit officium de tali festo, et legitur nona lectio de Homilia vigiliae, et fit commemoratio de ea ad laudes tantum, cum antiphona ad Benedictus, et ℣. feriae occurrentis de Psalterio et oratione vigiliae, text. expr. in Ru-
21 brica de Vigiliis, n. 1. Si autem tale festum occurrens in die vigiliae fuerit primae classis, tunc nihil prorsus, nec commemoratio fit de vigilia, excepta vigilia Epiphaniae; sic expresse
22 in cit. Rubr., n. 2. Et idem servandum est, quando aliqua vigilia cadit in Adventu, Quadragesima, et Quatuor Temporibus, quia nulla in his fit icommemoratio de vigilia. Ita expresse cit. Rubrc., n. 2.

23 Si vigilia occurrat in Dominica, anticipatur eius officium in Sabbato praecedenti, non impedito officio novem lectionum; quia tunc de vigilia fit tantum commemoratio. Excipiuntur tamen ab hac regula vigiliae Nativitatis et Epiphaniae Domini, quae si venerint in Dominica, nihilominus fit officium de ipsis, textu expresso
24 in cit. Rubrica, n. 2. Si autem alicubi anticipetur, seu transferatur ieiunium alicuius vigiliae in pridianum diem ob principale et solemne festum patroni loci in ipsa vigilia occurrens, non est transferendum, nec anticipandum officium vigiliae, sed de ipsa nihil tunc fit in officio et missa, arg. cit. decret. sac. Congreg. Rit., n. 16, et tenent Gavant. ac Merati, tom. 2, sect. 3, cap. 7, n. 3; Quarti, part. 1, tit. 3, sect. 2, dub. 2, ubi concludit, quod non impetrata licentia a Sede Apostolica, omittendum sit tunc officium cum missa vigiliae.

25 Officio vigiliae, quod tunc erat de feria, addidit sanct. Pius V Homiliam in Evangelium, quod in missa legebatur; Azorius lib. 10, cap. 16, q. 5; Gavant., et Merati, loco. cit., num. 5.

26 Licet ex dictis supra, num. 22, si vigilia venerit in Adventu, Quadragesima et Quatuor Temporibus, non sit facienda de ipsa commemoratio in officio; est tamen facienda in missa, ut praescribit Rubrica missalis, tit. de Feria et Vigilia. Et ratio diversitatis est, quia cum vigilia habeat orationem propriam, et non confundatur cum oratione feriae, hinc nulla est ratio, cur debeat omitti eiusdem commemoratio in missa, quae in sola oratione consistit. At vero in laudibus commemoratio involvit etiam antiphonam, et vers. feriae, quae deberent repeti, si deberet in officio fieri commemoratio vigiliae, cum semper in tali commemoratione desumatur antiphona, et versus ex feria tunc occurrente, ut recte advertit doctissimus P. Merati, tom. 2, section. 3, cap. 7, n. 4. Non fit autem commemoratio de vigilia, 27
nec in missa in festis primae classis, sicut nec fit de ipsa in officio, textu expresso in Rubrica Missalis, titul. de Feria et Vigilia, n. 2, ibi: *Quod si vigilia occurrat in die alicuius festi ex maioribus primae classis, in missa non fit commemoratio de ea, sicut nec in officio.*

Sic etiam nec fit commemoratio festi sim- 28
plicis in missa in festis primae classis, excepta sancta Anastasia in 2 missa Nativitatis Domini, propter peculiarem rationem, quia nempe secunda illa missa in Ecclesia d. Sanctae Anastasiae celebratur a Summo Pontifice et in eius absentia a Cardinali habente titulum Sanctae Anastasiae, et in eius defectu a primo Cardinalium presbyterorum, ut ex aliis, tradit eruditissimus P. Merati, tom. 1, part. 1, tit. 7, n. 2, et quia ad eamdem missam adsunt Romae stationes in Ecclesia dictae sanctae, ut tradit Micrologus, cap. 4, de numero orationum in Missa, relatus et secutus a d. P. Merati, loc. cit., part. 5, tit. 3, num. 9, ibi: *In Nativitate Domini ad missam in mane Romani orationem de S. Anastasia adiiciunt, quia stationem in Ecclesia eiusdem martyris ad eamdem missam agunt, et nos quoque in illa adiectione incitamur, licet non eamdem adiectionis occasionem habere videamur.* Imo, ut refert Grancolas ibi a Merati citatus, exstant missalia M. SS. in quibus secunda haec missa tota est de S. Anastasia, cum commemoratione Nativitatis; et in antiquo codice Turonensis Ecclesiae annorum 800, relato a Martene, de antiqua Ecclesiae disciplina, c. 12, collecta de sancta Anastasia praemittitur orationi de Nativitate Domini. Quinimo antiquissimus codex parthenonis B. Mariae Calensis, qui ab eodem scriptore laudatur, duas habet praefationes, unam de Nativitate, alteram de S. Anastasia: ex quo fortasse coniici posset antiquitus secundam missam in die Natalis Domini fuisse de S. Anastasia, ut refert Grancolas supra laudatus.

In vigilia Nativitatis Domini, sicut in tota 29
eius octava, prohibentur missae votivae et *de requiem*, excepta una solemni pro re gravi, et *de requiem* cantata praesente cadavere. Sacr. Rit. Cong. 28 Aug. 1637, 25 Septembris 1708 et 15 Septembris 1714.

In vigilia Epiphaniae prohibentur missae 30
votivae et *de requiem*; potest tamen cani una

votiva solemnis pro re gravi et una *de requiem* solemnis praesente cadavere. Sacr. Rit. Congr. 27 April. 1697, 16 Iunii 1708, 10 Decembris 1718, et 16 Septembr. 1730. Dictae autem missae solemnes cantari possunt etiamsi ipsa vigilia sit dies 3, 7, aut tricesima, et anniversarium depositionis defuncti in ecclesia tumulante, et non aliter. Sac. Rit. Congreg. 10 Decembr. 1718. Sic ex Calendario Minorum de observantia Mediolani impresso anno 1743, et variis aliis annis.

31 In vigilia Ascensionis feria IV Rogationum, si occurrat festum primae classis, tunc nec in officio, nec in missa fit aliquid de ipsa. Unde in tali casu cantari debet in cathedralibus et collegiatis solum missa de dicto festo post tertiam, et alia de Rogationibus post nonam, omissa illa de vigilia. Si autem in dicta vigilia occurrat aliquod festum novem lectionum duplex, seu semiduplex, tunc officium fit de eo cum lectione de homilia vigiliae, et eius commemoratione ad laudes, et cantari debent tres missae; prima de festo post tertiam cum colore tali festo convenienti; secunda de vigilia post sextam in paramentis coloris albi; tertia de Rogationibus post nonam in paramentis violacei coloris, ac in fine cuiuslibet dici debet Evangelium S. Ioannis. Merati, t. 1, part. 4, tit. 11, num. 14, cum Gavanto, et aliis ibi cit. Advertendum est autem, quod licet occurrente festo primae classis in vigilia Ascensionis feria IV Rogationum, nihil sit agendum de ipsa tam in officio quam in missa; si tamen tale festum primae classis occurrat in feria II Rogationum, quia ipsa est *feria maior,* debet de ea fieri commemoratio tum in missa, cum eius Evangelio in fine, tum in officio, cum eiusdem nona lectione. Et in hac feria cani debent in cathedralibus et collegiatis duae missae, prima de festo, in qua nulla fit commemoratio feriae, et secunda de feria, in qua nulla fit commemoratio festi. Non sic vero de feria III Rogationum, quia ipsa est tantum *feria minor;* unde occurrente in ipso festo duplici primae classis, nihil de ipsa agendum est in missa, tum in officio. Imo in officio de ea nihil fit, quocunque in ipsa occurrente festo etiam simplici, de quo occurrente simplici fit officium sine commemoratione feriae, sed tantum de cruce, ut tempore paschali. Et tunc missa dici potest, vel de festo simplici cum commemoratione Rogationum, vel de Rogationibus cum commemoratione festi simplicis, ut dicitur in Rubrica propria, et tertia oratio erit *Concede,* ac ultimum Evangelium sancti Ioannis in utralibet. Nec tunc in cathedralibus et collegiatis canendae sunt duae missae, ut resolvit sacr. Rit. Congr. 5 Iulii 1698, in Collen. in qua ad sequens inter alia propositum tertium dubium: *An occurrente in feria tertia Rogationum festo simplici, in cathedrali et collegiatis sint cantandae duae missae?* Respondit, ad 3, *Negative.* Sic cum Gavanto et aliis, eruditissimus P. Merati, tom. 1, part. 4, titul. 11, n. 11, 13, 14, et tom. 2, sect. 6, cap. 16, n. 21, recte advertendo ex Rubricis Missalis et Breviarii magis esse privilegiatam feriam secundam Rogationum et vigiliam Ascensionis in feria quarta, quam sit feria tertia, utpote *feria minor,* cedens festo simplici de quo tamen festo simplici nequit fieri officium in feria II Rogationum et vigilia Ascensionis communiter nuncupata feria quarta Rogationum. Insuper habentes indultum, ut semel vel pluries in singulis hebdomadis, aut mensibus dicant officium et missam, verb. grat. de sanctissimo Sacramento, aut certo aliquo sancto diebus nullo festo duplici vel semiduplici impeditis, non possunt uti hoc suo privilegio in feria II et IV Rogationum, seu vigilia Ascensionis ex decreto generali Urbis et Orbis edito a sacra Rituum Congr. 20 Martii 1706, bene vero in feria tertia Rogationum in dicto decreto non excepta.

In vigilia Pentecostes prohibetur quodcun- 32
que officium, etiam primae classis; item prohibentur missae votivae et *de requiem* excepta una votiva solemni pro re gravi, et *de requiem* cantata praesente cadavere, quae tamen prohibetur in Dominica Pentecostes et duobus sequentibus diebus ex decreto sacrae Congregat. Rituum 10 Decembris 1718, relato a supradicto Calendario Mediolani impresso anno 1743 et variis aliis annis. Vide tamen tom. 5 in Supplement., verb. *Missa,* art. 14, ubi ex novissimo decreto edito 2 Sept. 1741, permittitur missa solemnis *de requiem* praesente cadavere feria II Paschae, aut Pentecostes.

Vigilias novas non appositas in Calendario 33
Romano non potest ordinare Episcopus quoad officium et missam, sed requiritur licentia Sedis Apostolicae, ut patet ex bullis sancti Pii V appositis in initio Missalis et Breviarii, et ex decreto sac. Rit. Congregat. addito Rubricis Breviarii. Vide etiam verb. *Officium,* n. 67. Neque quoad ieiunium, ut pluries decrevit sacr. Rit. Congregat., uti videri potest sub verb. *Fest.*, n. 3, et novissime die 3 Martii 1731, ut refert Scarfantonus ad Ceccoperium, part. 3, addit. 24, sub num. 18, pag. 69, iuxta novissimam edition. Viterbiens. de anno 1738, ubi: A magistratu provinciae Gupuscoae cum mandatis procurae omnium locorum fuit emissum votum ieiunandi in vigilia S. Ignatii Loyolae, tanquam patroni principalis illius; quod cum servare renuerit clerus, propterea Episcopus tanquam legislator ecclesiasticus illum obligavit ad eius observantiam. At reportavit clerus chirographum a Benedict. XIII, quo improbatum fuit illud factum Episcopi sub die 21 Martii 1729, a quo cum petita fuisset oris

aperitio, in sac. Rit. Congreg. die 3 Mart. 1731, ponente eminentissimo Origo fuit denegata, et iterum postulato recessu a decisis die 15 Septemb. sac. eadem Congreg. stetit *in decisis*. Sic apud Ioan. Baptistam Pittonum, Constitut. ac decision. pro sac. Ritibus, tom. 2, n. 1012.

VINUM

Praestat quae sequuntur adnotare.

1 Solum vinum ex vite est materia apta consecrationis. Concil. Carthaginens. III, capit. 4; Concil. Lateranens., cap. *Firmiter* de summa Trinitate; Concil. Florentin., sess. ult. in decreto *Unionis*, § *Tertium*, et Communis Catholicorum.

2 Unde cervisia et sicera non est apta materia, cum illa fiat ex frugibus, et praecipue ex
3 hordeo, ista ex pomis. Item apta materia non est, lac, mel, oleum, balsamum, et similia.
4 Item apta materia non est succus extractus ex pomis, malogranatis et moris, et huiusmodi.
5 Item apta materia non est agrestum ex uvis penitus immaturis expressum, et acetum, quia illud nondum est vinum, et istud intelligitur
6 iam substantialiter corruptum. Item materia apta non est aqua ex vite ad modum lacrymae decidens, quia licet de vite proveniat, nihil tamen vini, nec eius accidentia continet.
7 Item materia apta non est vinum adhuc in uvis exsistens, et non expressum, cum potius
8 vim habeat cibi, quam potus. Item materia apta non est vini vapor, id est subtilior, et magis ignea ipsius pars, vulgo, *acquavita*, aut *spirito di vino*, quia nulla fere habet accidenti
9 tia vino communia. Item materia apta non est vinum ita decoctum et adustum, ut per decoctionem duae ipsius partes fuerint consumptae, remanente tertia parte densiori et dulciori; quia talis tertia pars est substantialiter diversa a vino, nec ad potum deservit, sed ad
10 cibos condiendos. Item materia apta non est vinum in pane imbibitum, quia tale vinum habet potius rationem cibi, quam potus; unde consecrari nequit; sicuti simili de causa consecrari nequit uva, seu vinum adhuc in uva exsistens, et non expressum; sic Communis doctorum quoad omnes supra positas conclusiones.

11 Apta tamen materia pro consecratione est vinum miraculosum, quale fuit illud in Cana Galilaeae a Christo ex aqua productum, quia ipsum in substantia est eiusdem rationis et speciei cum vino de vite expresso, sicuti in substantia est eiusdem rationis cum pane triticeo panis miraculose ex lapide seu alia materia productus.

Mustum immediate ab uvis expressum, et 12
non depuratum in casu alicuius necessitatis est materia apta et licita pro consecratione; colligitur ex can. *Cum omne crimen*, de Consecrat., dist. 2, ubi dicitur, quod in necessitate possit exprimi botrus in calice, aqua misceri et consecrari; quod clare demonstrat, tale mustum esse materiam aptam et validam, et ex necessitate etiam licitam, quia necessitas facit licitum quod alias est illicitum; cap. *Quod non est licitum* 4 de regul. Iuris, cap. *Omnes* 1 de Feriis, cap. *Consuluisti* 3 de celebrat. Missar., cap. *Concilium* 2 de observatione Ieiun., cum similibus.

Uno verbo omnia vina de vite modo con- 13
sueto extracta, quae non sint substantialiter corrupta, vel notabiliter mutata, sunt materia apta consecrationis, quamvis aliqualiter alterentur, ut si calefiant, et modice coquantur, modico aquae immisceantur, aut aliquo aromate ad ea conservanda condiantur. Nec refert, 14
an dicta vina sint alba vel rubra, cum utraque sint vera genimina vitis. Quamvis tamen ubi 15
commode haberi possint vina alba, convenientius sint adhibenda, ut statuit Concilium Mediolanense, p. 1, tit. Quae pertinent ad celebrationem missae, ibi: *Quamobrem etiam vino albo, ubi possit, tantummodo ad missae sacrificium sacerdotes utantur.*

Probabile fortasse est, quod si vinum im- 16
bibitum in pane erumpat supra panem, aut si uva matura pungatur, ita ut erumpat succus quasi in bullas, sit materia apta ad consecrationem. Sic La Croix lib. 6, part 1, n. 436, cum Suarez, et Haunold. ibi citatis, et alii. Et ratio est, quia eo ipso quod vinum erumpat, desinit esse pars talis panis intincti, vel uvae, et est vere demonstrabile, sicuti si quis videat sanguinem erumpere e vulnere Pauli, vere dicit, hic est sanguis Pauli [1].

Item probabilius est, quod vinum congela- 17

[1] Quaeri hic potest, utrum ad eucharisticum sacrificium perficiendum, uti quis possit liquore ex uvis passis, vulgo *zebibo*, expresso. Pro cuius rei intelligentia sciendum, vinum in Aethiopia, cuius ibi magna extat penuria, ita confici: Sumuntur V. G. lib. 4 zebibi, franguntur, et tonduntur; atque in totidem aquarum frigidarum libras infunduntur: sex, octo, vel ad summum decem horas ea in infusione relinquuntur; extracto dein zebibo, ac panno ab aqua exteriori expurgato, panno stringitur, vel torculari subiicitur. Dubium est, an liquor inde expressus, materia ad consecrationem apta sit censenda. Huiusmodi dubium propositum fuit Congregationi S. Officii a P. Iosepho de Hierusalem ord. Min. Strict. Observ. missionibus Aethiopiae praefecto, die 4 Februar. 1703, coram Sanctissimo, qui auditis votis etc., mandavit exquiri, quo praecise modo conficiatur praefatum vinum. Postea die 6 Iul. 1706, eadem in congregatione, praemissa

tum sit materia ad consecrationem; Silvester, verb. *Eucharistia*, 2, q. 10; Angelus, verb. *Missa*, n. 23; Suarez, disp. 45, sect. 1, vers. *Unde tertio concludo;* Reiffenstuel, Theol. moral., tract. 14, n. 14, q. 3, n. 25, testans de communiori theologorum; La Croix cum Busemb. et aliis, lib. 6, part. 1, n. 434, et alii plures contra Armillam, Ledesmam, Henriquez, Felicem Potest. et alios; et ratio nostra est, quia vinum congelatum est proprium vinum ex vite substantialiter, et ex natura sua potabile; et quamvis hic, et nunc propter congelationem non sit proxime potabile, hoc est per accidens; potest enim facile per liquefactionem redigi ad formam potabilem. Unde attendendum est ad id quod est per se, et ex natura sua, et non ad id quod est per acci-
18 dens. Si quis autem sine necessitate in vino congelato consecraret, peccaret graviter, quia sine necessitate consecraret in materia aliqualiter dubia, cum supra citati doctores putent esse materiam insufficientem et invalidam; unde priusquam consecretur, debet liquefieri, vel complectendo calicem manibus, vel ignem, aut calidos pannos applicando; sicuti Rubricae Missalis, tit. de Defectibus in ministerio ipso occurrentibus, praescribunt esse faciendum, si post consecrationem sanguis congeletur in calice, ibi: *Si in hieme sanguis congeletur in calice, involvatur calix pannis calefactis; si id non proficeret, ponatur in ferventi aqua prope altare; dummodo in calicem non intret, donec liquefiat.*

19 Sine vino nunquam licet consecrare solum panem: consecratio enim utriusque speciei panis et vini est de necessitate praecepti divini. Vide verb. *Sacrificium*, a n. 50 ad 52.

20 Falsum enim et fabulosum est, quod Innocentius VIII dispensaverit cum Norvegis, ut in una tantum specie consecrarent. Vide ibid., num. 53 et 54.

21 Guttae vini existentes intra calicem discontinuae, et a reliquo vino seiunctae probabiliter non remanent consecratae; Suarez, disp. 43, sect. 6, § *Sed obiicies;* Reginald., lib. 29, cap. 2; Gavantus, in Rubric. Missalis, part. 3, tit. 7, n. 4; Madernus, tract. 2, de sacramento Eucharistiae, quaest. 2, art. 4, n. 15; Cacheranus, tract. 9, de Eucharist. ut sacramento, cap. 2, § 6, n. 126; Felix Potestas, tom. 3, part. 1, cap. 2, n. 227, et alii contra Bonacinam, disp. 4, q. 2, punct. 5, proposit. 2, n. 7; Coninch., Tolet., Rodriguez ab ipso citatos, et alios; et ratio nostra est, quia intentio legitima sacerdotis fertur solum in materiam exsistentem in calice demonstrabilem per pronomen *Hic*, et licite consecrabilem; licite autem est solum consecrabile vinum aqua commistum, cum hoc sub gravi praecipiatur ab Ecclesia, ut mox dicetur, qua aqua non censentur commistae guttae vini intra calicem exsistentes discontinuae, et a reliquo vino seiunctae, adeoque, etc. Advertendum tamen est, 22
quod guttae illae vini, si ante consecrationem inadvertenter non fuerint abstersae, non debent post consecrationem abstergi propter probabilitatem, quod sint consecratae iuxta opinionem supradictorum doctorum.

Vino consecrando admiscenda est aqua, can. 23
In sacramentorum 1, *Sicut in sacrificando* 2, can. *Non oportet* 4, can. *In sacramento* 5, can. *Cum omne* 7, can. *In calicem* 83, dist. 2, de Consecr., cum similibus, Conc. Floren., in decreto *Unionis*, § *Tertium*, Conc. Trident., sess. 22, cap. 7.

Vino consecrando admiscenda est aqua ob 24
tres potissimum rationes, quas adducit Conc. Trident., cit. sess. 22, cap. 7, praecisis his verbis: *Monet deinde sancta synodus praeceptum esse ab Ecclesia sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent, tum quod Christum Dominum ita fecisse credatur, tum etiam quia e latere eius aqua simul cum sanguine exierit, quod sacramentum hac mistione recolitur, et cum aquae in Apocalypsi beati Ioannis populi dicantur, ipsius populi fidelis cum capite Christo unio repraesentatur.* Et concordat Conc. Florent., loc. cit., et cit. c. *In calicem* 83, dist. 2, de Consecr., c. *Cum Marthae* 6 de celebr. Missarum, cum similibus.

Praeceptum de aqua miscenda vino conse- 25
crando est tantum ecclesiasticum et non divinum. *Communis*, et clare patet ex illis mox adductis verbis Conc. Trid., *praeceptum esse ab Ecclesia.*

Vinum plus quam aqua in calice pro sacri- 26
ficio est ponendum: cap. *Perniciosus* 13 de celebratione Missar. Vinum quippe cum aqua miscendum debet esse plus saltem quoad duas partes: Concil. Tribur. 1, cap. 19, et concordant Rubricae Missalis, tit. 7 de Offertorio, ubi praecipitur quod sacerdos infundat *parum aquae in calice*, et Concil. Florentin. in cit. decreto *Unionis*, § *Tertium*, dicit, quod vino *ante consecrationem aqua modicissima admisceri debet.*

Aqua mista vino non convertitur immediate 27
in sanguinem Christi, sed solum mediate, id est convertitur prius in vinum, et eo mediate per consecrationem in sanguinem. Sic expresse S. Thomas, part. 3, q. 74, art. 8; S. Bonaventura, in 4, dist 11, part. 2, art. 1, q. 3;

---

explicatione, propositum iterum fuit dubium, ac *lectis quoque relationibus et rationibus patris Ioannis Damasceni consultoris, necnon variis experimentis factis pro eruendo dicto vino, Sanctissimus, auditis votis eminentissimorum, dixit: Licere, dummodo liquor extrahendus a zebibo, vel uvis passis ex colore, odore et gustu dignoscatur esse verum vinum.*

Scotus, in 4, dist. 11, p. 7, cum omnibus Thomistis et Scotistis, ac pluribus recentioribus contra plures alios; et ratio nostra est, quia solum vinum ex vite est materia apta consecrationis: ex Concil. Carthaginens. III, cap. 24; Conc. Lateranens. in cap. *Firmiter* de summa Trinitate; Concil. Florentin., sess. ultim., in decreto *Unionis;* atqui aqua nondum conversa in vinum non est vinum ex vite, imo nullatenus vinum, ergo, etc. Hinc Innocentius III, in cap. *Cum Marthae* 6 de celebrat. Missar., § *Quaesivisti,* reiectis duabus aliis sententiis, videtur aperte asserere, nostram opinionem asserentem aquam prius in vinum converti esse probabiliorem. Et idem Innocentius III, lib. 4 de Altaris mysterio, cap. 31, expressius suam mentem in hoc explicat praecisis his verbis: *Quibusdam vero non absurdum videtur, quod aqua cum vino transit in sanguinem, ea videlicet ratione, quod aqua per admistionem transit in vinum et vinum per consecrationem transit in sanguinem; quis enim ambigat, aquam in vinum transire, cum multo vino modicum infunditur aquae?* Et Catechismus Romanus, de Eucharistia, cap. 4, tradit, hanc opinionem de conversione aquae in vinum esse scriptorum ecclesiasticorum testimonio roboratam.

28 Si venditor vini nequit consequi iustum eius pretium, vel ex quo sit iniuste taxatum, vel ex quo emptores ob suam iniquitatem nolint iusto pretio emere, potest ipsi infundere modicam aquam ad se reddendum indemnem; dummodo nullum damnum sequatur emptoribus. Vide verb. *Emptio,* art. 3, n. 26.

29 Item si emptores abhorreant a vino nimis meraceo vel rigido emendo, ut nisi aqua aliquantum temperetur, non appareat emptoribus eius praestantia, et iustus valor, et ideo venditor cogatur minoris iusto pretio vendere, vel omnino repellatur, tunc potest venditor aliquantulum aquae ipsi infundere ad reddendum ipsum tenuius et suavius, et se reddendum indemnem; dummodo emptoribus nullum omnino sequatur damnum, et venditor tantum minuat de pretio vini, quantum auget de aqua. Vide ibid., n. 27. (Vide etiam notam ibidem appositam).

30 Vinum dicitur spurcari per mistionem aquae. Glossa Marginal., in l. *Si servus* ff. Ad legem Aquil.; Ursaya, in 2 Miscellan. sacr. et profan., litt. V, n. 39.

31 Vinum terrae sanguis appellatur ab Androcyde penes Plinium, lib. 14, c. 5, quem secutus fuit Raynald., tom. 2, cap. 15, § 2, num. 120; Ursaya, Inst. crim., lib. 3, tit. 1, n. 71, et 1 Miscellan. sacr. et profan., litt. V, num. 117.

Alia de vino et aqua pro sacrificio missae. 32
Vide verb. *Missa,* art. 8.

Valde attendendi sunt ad rem sequentes sa- 33
crae Scripturae textus, videlicet: *Qui suavis est in vini demorationibus, in suis munitionibus relinquit contumeliam* (Proverb. XII, 11). *Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas; quicunque his delectatur, non erit sapiens* (Proverb. XX, 1). *Qui amat vinum, et pinguia, non ditabitur* (Proverb. XXI, 17). *Cui vae? Cuius patri vae? cui foveae? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis?* (Prov. XXIII, 29 et 30). *Ne intuearis vinum, quando flavescit; cum splenduerit in vitro color eius, ingreditur blande, sed in novissimo mordebit ut coluber, et sicut regulus venea diffundet* (Proverb. XXIII, 31 et 32). *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas, et ne forte bibant, et obliviscantur iudiciorum, et mutent causam filiorum pauperis* (Proverb. XXXI, 4). *Vinum novum amicus novus; veterascet, et cum suavitate bibes illud* (Eccle. IX, 15). *Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes, et arguent sensatos* (Eccle. XIX, 2). *Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum, et in dormiendo non laborabis ab illo, et non senties dolorem* (Eccle. XXXI, 22). *Diligentes in vino noli provocare; multos enim exterminavit vinum* (Ibid., 30). *Exsultatio animae et cordis vinum moderate potatum* (Ibid., 36). *Sanitas est animae, et corpori sobrius potus* (Ibid., 37). *Vinum multum potatum irritationem, et iram, et ruinas multas facit* (Ibid., 38). *Amaritudo animae vinum multum potatum* (Eccle. XXXII, 39). *Vinum et musica laetificat cor* (Eccle. LX, 20). *Et vinum laetificat cor hominis* (Psal. CIII, 15). *Hi quoque prae vino nescierunt, et prae ebrietate erraverunt; sacerdos et propheta nescierunt prae ebrietate, absorpti sunt a vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignoraverunt iudicium.* (Isa. XXVIII, 7). *Bonum est non bibere vinum* (Rom. XIV, 21). *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, non vinolentum,* 1 Timoth. cap. III, 3, et ad Titum cap. 1, 7; *Et diaconos similiter.... non multo vino deditos:* 1 ad Timoth. cap. III, 8; *Anus similiter.... non multo vino servientes,* ad Titum cap. II, 2; *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates:* 1 ad Timoth. cap. V, 23.

VIOLENTIA

Vide verb. Conservatores, *art. 2, num. 5 et 6.*

VIR

1 Vir extra paradisum fuit formatus, mulier vero intra paradisum. Genes. cap. 11, et can. *Illud.* 9, dist. 40, ibi: *Illud autem animadverte quod extra paradisum vir factus est: intra paradisum mulier, ut advertas quod non loci, non generis nobilitate, sed virtute unusquisque gratiam comparat sibi. Denique extra paradisum (hoc est in inferiore loco) vir factus, melior invenitur, et illa quae in meliori loco (hoc est in paradiso) facta est, inferior invenitur.*

2 Viri in principio mundi acceperunt sorores in uxores. Can. *Cum igitur* 1, caus. 35, qu. 1.

3 Vir circa uxorem peccat graviter, praesertim in octo casibus. Primo, quando sine iusta causa illam retrahit ab impletione et observantia praeceptorum, quae obligant sub mortali. Secundo, quando illi permittit peccare mortaliter, et non corrigit, cum debeat et possit. Tertio, quando ante elapsum bimestre, vi ab invita uxore obtinet copulam. Quarto, quando sine iusta causa denegat uxori petenti debitum coniugale. Quinto, quando ex levi causa illam graviter percutit, et animo iniurandi afficit verbis valde ignominiosis. Sexto, quando dissipat eius dotem et etiam suum patrimonium in eius grave praeiudicium, vel non laborat, cum laborare iuxta suam conditionem possit; et alias eius labor ad uxoris sustentationem sit necessarius. Septimo, si datam ei fidem matrimonialem violet. Octavo, si eam aliquo morbo contagioso per copulam ab ipsa invita extortam inficiat. Sic doctores communiter.

Vir ab uxore et econtrario uxor a viro ad 4 maritale consortium severioribus canonum remediis cogi potest. C. *Litteras* 13 de Restitut. spoliat., cap. *Ex publico* 7 de Convers. coniug., cap. *Non est* 11 de Sponsalib. et matrimon., et c. *Pervenit* 5 de Coniugio leprosor., et sacr. Congr. Concil. 10 Septemb. 1695, et Benedict. XIV, constitut. incip. *Pastor bonus,* § 50.

Alia ad rem vide verb. *Adulterium,* verb. 5 *Bona,* verb. *Delectatio Morosa,* verb. *Divortium,* verb. *Dominium,* verb. *Dos,* verb. *Affinitas,* verb. *Luxuria,* verb. *Maritus,* verb. *Matrimonium,* verb. *Tactus,* verb. *Uxor.*

VIRGA POENITENTIARIORUM

1 Quoad virgam poenitentiariorum datur hic ad litteram consultatio vigesima secunda tomi primi D. Iacobi Pignatelli, ut sequitur:

Consultatio XXII. *An canonicus poenitentiarius in cathedrali ecclesia uti possit virga, sive, ut aiunt, bacchetta?*

1 Non potest. Quia est praeiudiciale poenitentiariis ecclesiarum patriarchalium Urbis, et novitatis introductivum. Quippe quaelibet cathedralis poterit sibi tanquam licitum arrogare quod in simili Romae gestum fuerit. Non enim talis canonicus poenitentiarius D. Papae, sed institutus ob observationem decreti Conc. Trid., sess. 24, c. 8, de Reform. Cum autem tenere virgam in manibus sit signum supremae auctoritatis, unde solus summus poenitentiarius illam tenet, eoque praesente, minores poenitentiarii virgam dimittunt: ideo concedi non debet cuicunque poenitentiario cuiuslibet ecclesiae, sed solum illis qui immediate sunt poenitentiarii Summi Pontificis.

2 Accedit resolutio Sacrae Congr. super causa Abulensium, anno 1597, die 24 Aprilis. Quaesitum enim fuerat an canonicus poenitentiarius teneretur auscultare confessiones etiam non reservatorum? An sedere et assistere in sede determinata statis temporibus et horis ante et post meridiem? An deberet tenere virgam in manu, sicuti servatur in patriarchalibus Urbis? Et responsum fuit affirmative ad duo priora quaesita; ad tertium autem, novas consuetudines non esse inducendas. Idem quoque declaravit Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, die 16 Maii 1596, in una Neapolitana per haec verba: *Che senza privilegio Apostolico non possono i confessori tenere in mano le bachette, come fanno i penitenzieri di Roma.*

Quare cum sit contra usum totius Ecclesiae, 3 nusquam enim tales poenitentiarii virgam tenent, contra consuetudinem et rationem permitti non debet, prout non permitti decrevit sacra Congr. Concilii, in una Romana *Poenitentiarii Lateranensis* die 13 Novembris 1639, de qua testatur Dominicus Andolphinus parochus S. Luciae ad Apothecas, vir pius et ecclesiastica eruditione apprime imbutus.

Maior poenitentiarius potest concedere indulgentiam centum dierum omnibus Christifidelibus, qui ipsi poenitentiali virga tangendos se submiserint. Innocent. XII, constit. incip. *Romanus Pontifex.*

VIRTUS

De virtute speciatim hic agitur.

1 Virtus generatim capta, est cuiusque rei vigor bonaque dispositio, quae subiectum, cui inest, in suo genere bonum, perfectumque, eiusque operationem aliquam excellentem reddit; v. g. oculi virtus est bona ac perfecta videndi acies: equi virtus est facilitas et promptitudo currendi, ac portandi: hominis virtus est bonus habitus, ex quo et bonus homo ipse efficitur, et bonum eius opus redditur: unde Aristotel., 2 Ethic., c. 9, definit: *Virtus est, quae bonum facit habentem, et opus eius bonum reddit.*

2 Virtus specifice et proprie capta, prout reperitur in sola substantia intellectuali, et non in brutis aut inanimatis, est habitus perficiens substantiam intellectualem, et ad bonam rectamque operationem inclinans. Sic in re doctores communiter.

3 Et haec virtus tripliciter dividitur videlicet ex parte subiecti, in virtutes intellectuales et morales; ex parte causae efficientis, in infusas et acquisitas, et ex parte obiecti, in theologicas et morales. Ita doctores communiter.

4 Virtutes intellectuales sunt illae, quae intellectum, in quo subiectantur, perficiunt in cognitione veri, et tales iuxta Aristotelem, 6 Ethic., c. 3, sunt quinque, nempe intellectus, scientia, sapientia, prudentia et ars, quibus addi potest fides infusa, et theologica, quam 5 philosophus ignoravit. Virtutes morales sunt illae, quae hominis voluntatem, in qua subiectantur, perficiunt in affectione ad bonum honestum, et tales sunt prudentia, iustitia, fortitudo et temperantia, sub quibus aliae continentur, vel ad illas reducuntur; prudentia enim, quamvis essentialiter sit virtus intellectualis, est tamen dux et regina omnium virtutum moralium. Vide infra, num. 96.

6 Virtutes infusae, seu supernaturales sunt illae quae nequeunt per potentiam naturalem comparari, sed ex natura sua intrinseca postulant infundi, sicque nobis a Deo immediate infunduntur, ut sunt habitus fidei, spei et charitatis, qui etiam parvulis in sacramento baptismi divinitus infunduntur, ex Concil. Trident. sess. 6, cap. 7, ibi: *In ipsa iustificatione cum remissione peccatorum haec omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui* 7 *inseritur, fidem, spem et charitatem.* Virtutes acquisitae seu naturales sunt illae, quae ex natura sua possunt physice acquiri ab ipsa potentia per frequentationem actuum, et de facto nostris frequentatis actibus comparantur et acquiruntur, ut sunt habitus humilitatis, temperantiae, mansuetudinis, et huiusmodi; unde philosophi dicunt quod *ex frequentatis actibus fit habitus.*

Virtutes theologicae ac supernaturales sunt 8
illae, quae immediate et principaliter versantur circa Deum tanquam obiectum *quod,* et formale, et tales sunt fides, spes et charitas; istae enim solae habent Deum pro obiecto primario, quod creditur, quod speratur, quod diligitur, et etiam habent ipsum, eiusque attributum pro obiecto motivo seu formali *quo.*

Virtutes morales ac naturales sunt illae, quae 9
principaliter versantur circa aliquod obiectum creatum tanquam obiectum formale et terminativum quoad dirigendos mores et moderandos affectus animi nostri iuxta dictamen rectae rationis, et tales sunt prudentia, iustitia, fortitudo et temperantia, sub quibus reliquae omnes virtutes morales, vel tanquam *partes subiectivae,* vel *potentiales* et *integrales* comprehenduntur.

Unde virtus theologica ut sic, recte descri- 10
bitur, quod *sit habitus supernaturalis a Deo infusus, elevans animam, ut immediate feratur in Deum tanquam obiectum.* Ita in re communis doctorum.

Et virtus moralis, ut sic, recte definitur, 11
quod *sit habitus electivus in mediocritate consistens quoad nos determinata ratione, prout sapiens definit;* ita Aristoteles, 2 Ethic., cap. 6; Scotus, in 3, dist. 36, qu. unic., § *Dicitur,* et alii communiter. Ubi per ly *Habitus electivus* intelligitur habitus voluntatis, cum ipsa voluntas soleat appellari potentia electiva; et et per ly *In mediocritate consistens,* etc. intelligitur, quod ad rationem virtutis requiritur mediocritas a recta ratione prudentis praefinita.

Hinc currit illud vulgatum, quod *virtus in* 12
medio consistit, vitia autem ad extrema tendunt. Vitium enim, prout opponitur virtuti, est habitus electivus a mediocritate declinans, sive est habitus inclinans in actus contra praescriptum rectae rationis: sicut enim virtus red- 13
dit habentem bonum, et eius opus bonum, ita econtra vitium reddit habentem malum, et eius opus malum. Vide infra, n. 93 et seq.

Tunc autem formaliter, et secundum se *vir-* 14
tus in medio consistit, et vitia ad extrema tendunt, quando ipsemet habitus inter duos extremos habitus vitiosos sibi oppositos versatur. Sic liberalitas mediat inter avaritiam et prodigalitatem, nam quodlibet horum vitiorum extreme opponitur liberalitati; avaritia quidem per defectum, sumptus etiam necessarios non faciendo; prodigalitas vero per excessum, expendendo bona sua in sumptus non necessarios. Unde, ut vides, vitia ad extrema tendunt, nempe ad excessum et defectum; virtus vero amat et consectatur id quod inter utrumque

dictum extremum medium est, sive mediocre. Sit aliud exemplum. Qui facile omnia metuit ubi et quando non oportet, nihilque aggredi audet, is per defectum est vitiosus *timidus;* qui vero omnia aggredi audet etiam ubi et quando non oportet, nihilque timet, is per excessum est vitiosus *audax;* inter ipsos autem extreme oppositos vitiosos mediat virtuosus *fortis,* declinans ab utroque extremo, et medium tenens, metuendo scilicet, et non metuendo, aggrediendo aliquid, et non aggrediendo, ubi et quando oportet secundum rectam rationem; et sic de aliis.

15 Virtutes quoque theologicae ex parte actus seu exercitii earum consistunt in medio; in exercitio enim ipsarum potest dari tum excessus, tum defectus. Excessus quidem in fide, credendo aliquid Deo convenire quod non convenit, in spe, sperando, seu potius praesumendo beatitudinem consequi sine meritis aut ex propriis viribus; in charitate, diligendo Deum actione indebita, prout fieret, se ipsum ob amorem Dei putativum interficiendo, aut eidem immolando filium suum. Defectus autem in ipsis fieri potest, et de facto datur, non credendo, sperando vel diligendo; prout debet tempore urgentis praecepti, sed discredendo pertinaciter, desperando, Deum odio habendo; unde ille vere virtutibus theologicis est institutus, atque ornatus, qui prout debet, credit, sperat et diligit declinando ab utroque dicto extremo excessus et defectus, iuxta illud Isaiae xxx, 21: *Haec est via, ambulate in ea, et non declinetis nequead dextram,* scilicet per excessum, *neque ad sinistram,* videlicet per defectum.

16 Virtutes theologicae sunt tantum tres, nempe fides, spes et charitas. *Communis,* et habetur clare ex Apostolo 1 ad Corinth., cap. XIII, ubi has tres solum enumerat: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria haec;* et ex Trid., sess. 6, c. 7, ubi solum has tres enumerat: *In ipsa iustificatione cum remissione peccatorum haec omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem et charitatem.*

17 Virtutes theologicae sunt perfectiores omnibus virtutibus moralibus; virtutes enim theologicae perfectius habent obiectum, nempe ipsummet Deum, cum ordinentur ad Deum immediate, ad differentiam virtutum moralium, quae ad Deum ordinantur tantum mediate. *Communis.*

18 Maior et perfectior inter ipsas virtutes theologicas est charitas; ipsa enim perfectius nos coniungit cum Deo, quam fides et spes. Unde Apostolus 1 ad Corinth., c. XIII, expresse dicit: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria haec; maior autem horum est charitas.*

19 Omnes tres virtutes theologicae sunt adultis necessariae ad salutem; non possunt enim salvari adulti, nisi credant, sperent et diligant; actus enim credendi, sperandi et diligendi ex Dei ordinatione ab eorum habitibus procedunt, adeoque, etc. Unde Scotus in 3, dist. 34, n. 6, expresse dicit: *Fide tenemus, tres virtutes theologicas esse necessarias, perficientes immediate animum respectu obiecti increati.* Et S. Aug., serm. 53, de Tempore, sic habet: *Tria quaedam proposuit animae nostrae necessaria beatus et egregius gentium Doctor dicens: Nunc autem manent fides, spes, charitas;* unde Alexander VII, die 24 Septemb. 1665, merito damnavit sequentem propositionem primam in ordine: *Homo nullo unquam vitae suae tempore tenetur elicere actum fidei, spei et charitatis ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Quoad ea quae concernunt fidem, vide verb. 20 *Fides,* per tot.

Spes est virtus theologica divinitus infusa, 21 quae ex liberali Dei promissione fiducialiter desideramus nobis bonum infinitum per Dei auxilia et merita nostra obtinendum. Ita desumitur ex Scoto in 3, dist. 56, qu. unic., num. 10.

Spes est actus voluntatis idem cum desi- 22 derio. Scotus, l. c., n. 19, Scotistae, et alii. Sperare enim, quantum ad praesens, idem est ac desiderare; quia spes fertur in bonum absens ut possidendum; actus autem ille, quo bonum absens ut possidendum appetitur, est desiderium, adeoque spes est actus voluntatis idem cum desiderio.

Spes distinguitur realiter fide et charitate. 23 S. Th., 2-2, qu. 7, art. 6; Scotus, loc. cit., n. 17, et alii passim; et ratio est, quia ubi sunt distincti actus et distincta obiecta formalia, ibi sunt distincti realiter habitus. Fidei autem, spei et charitatis diversi sunt actus, cum actus fidei sit credere, actus spei desiderare, et actus charitatis diligere; item distincta sunt obiecta formalia cum obiectum formale fidei sit Deus, ut verax: spei sit Deus, ut nobis bonus et promissus; et charitatis sit Deus, ut bonus in se, adeoque, etc. Tum quia sperare idem est ac desiderare: desiderare autem est actus voluntatis, et credere est actus intellectus, adeoque spes distinguitur realiter a fide; item distinguitur realiter a charitate, quia charitas est amor amicitiae, quo Deus diligitur propter seipsum. Spes vero est amor concupiscentiae, quo Deus diligitur propter nos, seu ut bonus nobis, adeoque, etc.

Obiectum materiale primarium spei est Deus 24 possidendus. *Est in re communis.* Et ratio est clara, quia obiectum materiale primarium spei nostrae est illud, quod exspectamus in coelis: non exspectamus autem Deum tantum, sed Deum in coelis possidere, adeoque obiectum materiale primarium spei est Deus possidendus.

Obiectum autem materiale secundarium spei 25

sunt omnia bona et auxilia ad beatitudinem seu Dei possessionem consequendam necessaria. *Est in re communis;* et ratio est evidens, quia qui vult finem, vult et media necessaria ad ipsum finem consequendum, adeoque, qui sperat Deum in aeterna gloria beatifice possidendum, sperat etiam media necessaria ad ipsum attingendum seu consequendum; uti sunt omnia bona et Dei auxilia ad obtinendum remissionem peccatorum, ad meritorie operandum, et ad finaliter in gratia sanctificante perseverandum.

26 Obiectum formale spei est Deus, quatenus est nobis bonus; sic desumitur ex Scoto, in 3, dist. 26, qu. unica, et tenent Herincx, disp. 19 de Spe, qu. 1, num. 11; Reiff., Theolog. moral., dist. 5, qu. 1, conclus. 4, n. 6; Tannerus, tom. 3, disp. 2, qu. 1, num. 14, citans S. Thomam, Suarez, et alios; Saning., t. 4, dist. 4, qu. 1, et alii plures contra alios. Et ratio nostra est, quia illud est obiectum formale spei, quod proprie movet ad appetitum seu desiderium obiecti materialis; talis autem ratio motiva est bonitas Dei respectiva nobis, seu Deus ut est bonus nobis, seu nobis commodum affert; voluntas enim nostra nihil appetit, nisi sub ratione boni, adeoque, etc.

27 Spes reperitur in viatoribus, non tamen in omnibus. *Communis,* et quidem prima pars patet ex Conc. Trid., sess. 6, cap. 7, ubi expresse docet, in iustificatione infundi fidem, spem et charitatem. Vide supra, num. 6 et 16, ubi afferuntur verba praecisa Concil.: et secunda pars patet de Iudaeis, Turcis, aliisque infidelibus et haereticis, qui non habent spem theologicam et supernaturalem, quia, cum careant fide supernaturali, quae est basis et fundamentum spei, carere debent etiam spe supernaturali; unde si vitam aeternam sperent, id faciunt spe naturali et acquisita, sicut fide naturali et humana credunt aliquos fidei articulos; item patet de peccatoribus illis, qui desperant de sua salute, isti enim spem amiserunt. Nam sicut habitus fidei deperditur per quemlibet actum infidelitatis, ita habitus spei etiam deperditur per quemlibet actum desperationis de salute vel mediis ad salutem.

28 Spes remanet in animabus purgatorii. *Communis* inter catholicos; et ratio est, quia ipsae animae verae exspectant beatitudinem, quam cognoscunt obscuram, futuram, absentem et arduam, utpote acquirendam per poenas quas patiuntur, non quidem merendo per illas, sed satisfaciendo.

29 Spes nullatenus est in damnatis. *Communissima,* textu expresso in illo Proverb. XI: *Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes.* Tum quia in damnatis viget perpetua desperatio, quae est totaliter opposita spei.

30 Spes non remanet in beatis. *Communis;* et clare habetur ad Romanos VIII, ibi; *Spes, quae videtur, non est spes, nam quod videt quis, quid sperat?* Atqui beati Deum vident, eoque perfecte fruuntur, ergo amplius illum non sperant.

Virtuti spei opponuntur duo praecipua vitia, 31
desperatio scilicet et praesumptio. Desperatio ei opponitur per defectum, ut cum quis desperat, sese remissionem peccatorum suorum, et beatitudinem aeternam consecuturum, atque ideo ab eius procuratione ob impossibilitatem, vel nimiam difficultatem mediorum apprehensam omnino desistit. Praesumptio autem ei opponitur per excessum, ut cum quis praesumit se divinam gratiam et aeternam gloriam ex se ipso, et propriis viribus consequi posse, seu econtra praesumit se sola Dei misericordia ac liberalitate, et Christi meritis absque propria cooperatione per bona opera aeternam beatitudinem consecuturum. *Sic doctores communiter.*

Unde desperatio definitur, quod sit voluntaria et deliberata obiectio omnis spei consequendi beatitudinem, vel media ad illam conducentia ex opinione impossibilitatis, aut nimiae arduitatis. *Est in re communis.* 32

Et praesumptio definitur, quod sit temeraria spes hominis sibi aut Deo innixi consequendi gratiam et gloriam aeternam absque mediis a Deo ordinatis. Est etiam in re *communis.* 33

Charitas est virtus theologica divinitus infusa, 34
qua diligitur Deus propter se super omnia, et proximus propter Deum. *Communis.* Unde ex 35
eodem motivo diligitur proximus charitate theologica, ac diligitur ipse Deus, et consequenter est unus et idem habitus charitatis inclinans ad diligendum Deum et proximum propter Deum; ubi enim unicum est operandi motivum, ibi sufficit unus habitus. Hinc S. Augustinus, de Trinitate, lib. 8, cap. 8 in fine, sic expresse dicit: *Ex una eademque charitate Deum proximumque diligimus, sed Deum propter Deum, et proximum propter Deum;* et ideo Scotus, dist. 8, num. 8, concludit quod *ratio bonitatis proximi non est ratio terminans actum,* nempe charitatis.

Unde obiectum materiale primarium charitatis est Deus, obiectum vero secundarium est 36
proximus noster. *Communis.* Obiectum autem 37
formale seu motivum charitatis Dei est ipsamet Dei bonitas absoluta, qua in se infinite bonus est in omni genere entis et perfectionis. Sic in re *communis doctorum.* Et ratio est, quia illud est obiectum formale charitatis, quod est obiectum beatitudinis; atqui Deus, ut absolute bonus, in omni genere entis et perfectionis est obiectum beatitudinis, cum ut sic sit maxime satiativus, ergo, etc.

Charitas theologica distinguitur realiter a fide 38
et spe. *Communis,* cum Scoto, in 3, dist. 27, n. 2, ubi sic expresse habet: *Haec virtus distincta est a fide, quia actus eius non est cre-*

dere; similiter a spe, quia actus eius non est concupiscere bonum amanti, in quantum est commodum amantis, sed tendere in obiectum secundum se, etiamsi per impossibile circumscriberetur ab eo commoditas in amantem: et ratio patet ex dictis supra, n. 23.

39 Charitas in patria, seu in statu gloriae coelestis remanet in beatis. *Communis,* ac certa per illud 1 Corinth. XIII: *Charitas nunquam excidit;* excideret autem charitas, si non remaneret in beatis; imo sancti in coelis longe perfectius diligunt Deum, quam iusti in hoc mundo.

40 Datur praeceptum verum et speciale diligendi Deum etiam actu interno. *Communis,* textu expresso Deuteron. VI, ibi: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota fortitudine tua;* quod idem repetit Christus Matth. XXII, addens: *Hoc est primum et maximum mandatum.* Et ne quis dubitet de hac obligatione sub mortali, clamat Ioann. Apostol. Epist. 1, cap. III: *Qui non diligit, manet in morte.* Unde Alexander VII, die 24 Septembris 1665, merito damnavit sequentem propositionem primam in ordine: *Homo nullo unquam vitae suae tempore tenetur elicere actum fidei, spei et charitatis ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

41 Deus ex praecepto diligendus est super omnia, saltem appretiative, non vero intensive. *Est communis,* quoad primam partem, et communior quoad secundam. Ut facilius tamen haec percipiatur conclusio, advertendum est cum Scoto, in 3, dist. 27, qu. unica, § *Quantum ad illum,* et aliis pluribus, quod Deus potest super omnia diligi dupliciter, scilicet appretiative et intensive: tunc Deus diligitur super omnia *appretiative,* seu aestimative, aut praelative, quando pluris eum facimus quam omnes creaturas, ita ut parati simus potius omnia perdere, imo et vitam propriam, quam Deum offendere, sicque Deus omnibus creaturis praeferre, et nullius timore aut amore ab eius amicitia seu charitate separari, iuxta illud Apostoli ad Rom. VIII, 38, ibi: *Neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare*
42 *a charitate Dei;* tunc autem diligitur Deus super omnia *intensive,* quando actu maiori, seu conatu intensiori et vehementiori, aut teneriori ac ferventiori affectu Deum prae alio diligimus. Hac igitur terminorum explicatione praemissa,

43 Probatur conclusio quoad primam partem ex sacra Scriptura. Matthaei enim X, Christus ait: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus;* et Lucae XIV: *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus:* ergo si patri, et matri, uxori, filiis, et etiam nobis ipsis debemus Deum praeferre, a fortiori debemus ipsum praeferre caeteris creaturis: accedit ratio, quia cum Deus sit absolute et simpliciter super omnia bonus, etiam absolute et simpliciter est super omnia *appretiative,* seu aestimative vel praelative diligendus.

Probatur quoad secundam partem, nempe 44
quod Deus non sit ex praecepto diligendus super omnia *intensive;* et ratio est, quia pro adimplendo praecepto diligendi Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, etc., sufficit quod eum diligamus super omnia *appretiative,* aestimative, seu praelative, ita ut eum praeferamus in appretiatione et aestimatione omnibus creaturis, et nobis ipsis, et nullius creaturae amore vel timore velimus eius praecepta transgredi; nam, ut habetur ex Epist. 1 S. Ioannis, c. II: *Qui servat verbum eius, vere in hoc charitas Dei perfecta est;* si ergo, qui observat Dei mandata, habet vere charitatem Dei perfectam, *vere in hoc charitas Dei perfecta est,* stat clarum quod pro adimplendo praecepto diligendi Deum ex toto corde, etc., sufficit quod eum diligamus super omnia *appretiative,* eius praecepta plene observando praeferenter ad amorem vel timorem cuiuscunque creaturae, ita ut nullius amore vel timore ea unquam transgrediamur: unde etiam ipsemet Christus Dominus solum proposuit hanc praeceptorum observantiam, tanquam verum signum dilectionis ex affectu charitatis, Ioan. XIV, 23, ibi: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus;* adeoque, etc.

Tum quia si pro adimplendo praecepto di- 45
ligendi Deum ex toto corde, etc., deberet diligi Deus super omnia *intensive,* sequeretur quod unus iustus non posset intensius amare Deum, quam alius; et quod nec etiam amor requisitus pro adimplendo praecepto diligendi Deum posset ullatenus augeri, quod nullimode est dicendum, adeoque non requiritur necessario amor *intensivus,* sed sufficit *appretiativus.*

Tum etiam, quia homines naturali inclina- 46
tione ferventiori affectu feruntur in sensibilia et praesentia, quam insensibilia et absentia; unde fit, ut licite quis revera amet Deum super omnia *appretiative,* et tamen naturali virtute feratur intensiori affectu in aliquam creaturam absque offensa Dei, interim paratus et resolutus, ut si necesse esset, aut Deum offendere, aut illam creaturam amittere, omnino illam creaturam potius amitteret quam Deum offenderet. Et de facto, sicuti experientia constat, quod non semel aliquis catulum v. gr.

aut aliam creaturam ferventius ac tenerius amet quam proprium filium, non tamen firmius aut magis aestimative, quod inde cognoscitur, quia si vel catulum vel filium amittere deberet, utique potius catulum quam filium perdere vellet; ita etiam fieri potest, ut aliquis sine culpa intensius ac tenerius amet uxorem, filium aut amicum, quam ipsum Deum, non tamen firmius et magis aestimative, si interim animo paratus sit et resolutus potius uxorem, filium aut amicum deserere, quam Deum offendere; unde quod, Matth. x, Christus Dominus dicit: *Qui amat patrem vel matrem plus quam me, non est me dignus:* intelligi debet secundum maiorem appretiationem seu aestimationem, et non secundum maiorem intensionem, iuxta communem doctorum interpretationem teste Sporer, tom. 1, tract. 2, in 1 Praecept. Decalog., c. 5, sect. 2, num. 29; Layman, lib. 2, tr. 3, c. 2, n. 8, ubi refert hanc nostram sententiam ex communi doceri a Navarro, Suarez, Gabriele, Toleto, Valentia et Sanchez; et tenet S. Bonaventura, dist. 27, art. 2, quaest. 6; Sporer, l. c.; Boyvin., t. 4, disp. 3 de Charitate, qu. 1, vers. *Dicitur* 3; Felix Potestas, tom. 1, part. 2, num. 286, ubi dicit, quod amor appretiativus est perfectior intensivo; Reiffenst., Theol. mor., tr. 46, dist. 6, qu. 1, n. 7, aliique plures Scotistae, et Frassen., de Virtutibus theologicis, tr. 2, disp. 3, qu. 3, conclus. 2, citans Scotum in 3, dist. 27, n. 17, quamvis ab aliis citetur, et revera teneatur pro sententia contraria per haec sua verba, l. c., n. 17, ibi: *Sicut enim teneor diligere Deum super omnia alia extensive, ita etiam maiori affectu quam aliquod aliud,* quae verba non parum urgent.

47 Praeceptum diligendi Deum, prout est negativum, ne videlicet Deum odio habeamus, aut aliquid agamus quod eius dilectioni et amicitiae sit contrarium, obligat semper. *Communissima.*

48 Praeceptum autem affirmativum de Deo super omnia diligendo obligat solum certis tem-
49 poribus. *Communis.* Et haec tempora quatuor potissimum a doctoribus solent assignari. Primo, circa initium usus rationis. Secundo, cum urgente gravi tentatione, periculum impendet homini, ne in odium Dei labatur, nisi ad Deum per actum dilectionis convertatur. Tertio, saepius in vitae decursu, ita ut non multo tempore differatur actus dilectionis Dei. Quarto, circa articulum mortis, et quoties tenetur quis elicere actum contritionis, v. gr. moriturus et sacrificaturus, si conscius peccati mortalis non habet copiam confessarii: contritio enim includit necessario dilectionem Dei super omnia.

50 Unde quoad hoc semper prae oculis habendae sunt et evitandae tres sequentes propositiones merito damnatae ab Innocentio XI, die 2 Mart. 1679. Prima, quinta in ordine, est ut sequitur: *An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret? condemnare non audemus.* Secunda, sexta in ordine: *Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare praeceptum charitatis erga Deum.* Tertia, septima in ordine: *Tunc solum obligat, quando tenemur iustificari, et non habemus aliam viam, qua iustificari possimus.*

Ultra Deum super omnia, tenemur ex prae- 51
cepto charitatis diligere proximum sicut nosmetipsos. *Communis,* praecepto expresso Matthaei xxii, 39, ibi: *Diliges proximum tuum sicut teipsum;* et Ioan. xii, ibi: *Mandatum novum do vobis ut diligatis invicem;* et 1 Epist. Ioan., c. 4, ibi: *Mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.* Unde Innoc. XI, die 2 Mart. 1679, merito da- 52
mnavit duas sequentes propositiones: Prima, in ordine decima, est ut sequitur: *Non tenemur proximum diligere actu interno et formali;* secunda, in ordine undecima: *Praecepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.*

Item ex speciali praecepto charitatis tenemur 53
diligere inimicos. *Communis.* Sic enim expresse praecipit Christus, Matth. v, ibi: *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros;* quod praecepit sub peccato gravi; nam Matth. xviii, 35, habetur, quod nec Pater coelestis dimittet nobis peccata, nisi prius dimiserimus fratri nostro de cordibus nostris, ibi: *Sic et Pater meus coelestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris;* et Marci xi, 26, ibi: *Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester, qui in coelis est, dimittet vobis peccata vestra;* et idem habetur Matth. 6, 15.

Inimicis tenemur ex praecepto charitatis ex- 54
hibere communia et generalia signa dilectionis communiter omnibus aliis eiusdem status, conditionis ac qualitatis praestari solita. *Communis.* Unde tenemur inimicum salutantem resalutare, interroganti respondere, emere volenti vendere, in communibus orationibus et eleemosynis eum includere, communia officia vel obsequia, quae omnibus passim in communitate, civitate, collegio, monasterio, vel domo aliqua exhiberi solent, etiam ipsi praestare, idque sub gravi vel levi peccato, prout attenta personarum, locorum aut aliarum circumstantiarum conditione gravis aut levis reputabitur contemptus. Et ratio est, quia talis exclusio a dictis aliisque communibus dilectionis signis vindictam indicat, quae privatis personis interdicta est, iuxta illud Levit. xix: *Non quaeres ultionem, neque eris memor iniuriae civium tuorum.* Et ad Romanos, c. xii, vers. 19: *Mihi vindicta, Ego retribuam, dicit Dominus.* Et idem ad Hebr., c. 10, vers. 30.

Excipiendi sunt tamen casus, in quibus cha- 55
ritas vel iustitia (Vid. in fin. not. R. T.) aliud

prudenter suadent, aut rationabilis causa excusat; charitas enim erga ipsummet inimicum non semel prudenter suadet negare inimico signa communia dilectionis seu charitatis, videlicet salutationes, responsiones, allocutiones et huiusmodi, vel quia sic speratur emendandus, errorem suum agniturus et correcturus, vel quia timetur ex his signis deterior futurus, iniuriam illatam parvipensurus, et facilius denuo illaturus, aut talia signa charitatis sibi in despectum fieri, aut aliter in malum sensum interpretaturus; item etiam charitas erga seipsum interdum prudenter suadet negare inimico dicta signa, et evitare eius consortium, colloquium, familiaritatem, et huiusmodi, ne inde nova iurgia insurgant, vetera odia reaccendantur, et graviora mala oriantur, eo quod sit naturae rixosae, et huiusmodi.

56 Iustitia aliquando prudenter suadet inimico reo subtrahere communia signa dilectionis seu charitatis, ut saepe saepius experientia demonstrat in parentibus, praelatis ac superioribus, qui filios et subditos in se peccantes a communibus beneficiis, vel amoris indiciis licite imo et meritorie excludunt correctionis gratia, ut sic errorem suum agnoscant et emendentur, et de caetero caveant. Sic in dies videmus parentes et consanguineos e suis domibus eiicere, nec ad aspectum, colloquium, convivium aut consortium admittere velle filium vel consanguineum, qui matrimonium indignum contra eorum voluntatem contraxerit, aut alias crimine alicuius infamiae commisso familiam gravi dedecore affecerit; et tales parentes et consanguinei, si non ex animi odio, sed solum ob dicti filii, vel similis filiae delinquentis correctionem, familiae honorem, ac aliorum maiorem cautelam procurandam ad id procedant, et non in perpetuum reconciliationem denegent, sed solum ad tempus differant, quousque videbitur expedire ad eorum punitionem et emendationem, et alios bonos intentos fines consequendos, non peccant, nec sunt a confessariis vel parochis absolutione sacramentali et sacra communione privandi; sic Layman, Theol. moral., lib. 2, tr. 3, c. 4, n. 4; Sporer, tom. 1, tr. 2 in 1 Praecept. Decalog., c. 1, sect. 2, n. 23, et alii.

57 Rationabilis causa excusat pluries ab obligatione praestandi inimico communia signa charitatis (vide not. c. in fin. art.); et signanter si pater vel mater vitet aspectum et consortium occisoris proprii filii, non ratione odii, sed ne dolorem renovet cum memoria occisi filii; item si quis sine gravi incommodo sui honoris non possit inimicum salutare; item si quis praevideat inimicum exinde evasurum audaciorem, et sibi notabile damnum esse obventurum; item si quis ob gravem receptam iniuriosam infamiam, praestando sic graviter iniurianti et offerenti communia signa charitatis et dilectionis esset multis argumento ipsum parvi aestimasse tam acerbam iniuriam; item si quis sit moraliter certus suum inimicum non esse resalutaturum et corresponsurum, et sic de aliis similibus.

Specialia signa dilectionis per se loquendo 58
non tenemur praestare inimicis ex praecepto charitatis, sed solum ex consilio. *Communis.* Unde non tenetur inimicos aegrotos invisere, moestos consolari, egentibus succurrere, pecunias mutuare, hospitio vel convivio excipere, ad familiare colloquium admittere, obviam factos salutare, et huiusmodi; ut tradunt communiter doctores.

Dicitur autem notanter *per se loquendo,* quia 59
ob varias accidentarias circumstantias saepius obligamur inimicis exhibere signa aliqua, vel beneficia specialia charitatis. Et signanter ob evitandum scandalum, utpote si negando inimico signa dilectionis specialia, quae antea quis ei exhibere solitus erat, maius in se hominis odium vel inimicitiam concitet, vel alios id advertentes scandalizet; item quando exhibitione huiusmodi signi vel beneficii specialis charitatis animum inimici sibi, ac principaliter Deo facilius reconciliandum quis sperat, vel alias salutem spiritualem inimici proventuram; item quando inimicus est in extrema vel gravi necessitate constitutus, tunc specialia beneficia charitatis sunt ei exhibenda iuxta exigentiam necessitatis, ut habetur Prov. c. xxv, et ad Romanos c. xii, ℣ 20: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitiverit, potum da illi.* Item praestanda et exhibenda sunt inimico specialia signa dilectionis, quando circumstantiae sunt tales ut eorum omissio sit clarum signum odii interni, et sic de aliis similibus.

Quae ex charitate diligenda sunt, non sunt 60
omnia aequaliter diligenda, sed inter ipsa servandus est debitus ordo charitatis, iuxta illud Cantic. ii: *Ordinavit in me charitatem;* unde debet quisque primo diligere Deum super omnia; secundo, se ipsum secundum bona spiritualia; tertio, proximum secundum eadem bona spiritualia; quarto, seipsum quoad bona corporalia; quinto, proximum quoad eadem bona corporalia; sexto, se ipsum quoad bona temporalia externa; et septimo, proximum quoad eadem bona temporalia externa. *Communis.*

Hinc post Deum tenetur quisque, caeteris 61
paribus, magis diligere animam suam quam animam proximi. Et ratio est clara, quia, ut dicit Scotus in 8, dist. 29, n. 1, mensura est perfectior mensurato, sed dilectio sui est mensura dilectionis proximi, ut patet ex Matth. xxii, ibi: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, ergo, etc.

Tenetur autem quisque magis diligere ani- 62
mam proximi quam proprium corpus. Unde proximo versanti in extrema et moraliter insuperabili necessitate spirituali, succurrendum

est cum certo periculo propriae vitae; dummodo adsit spes aeque certa eum iuvandi, et nullum gravius damnum inde secuturum timeatur. *Communissima,* cum sancto Augustino, lib. 2, de Doctrina christiana, cap. 27; Sanct. Thoma, 2-2, qu. 26, art. 5, teste Spörer, t. 1, tr. 3, in 4 Praecept. Decalog., cap. 6, n. 125. Et hoc habetur ex verbis Christi, Ioan. xv, ibi: *Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos.* Christus autem ita nos dilexit, ut tradiderit suum corpus pro animabus nostris. *Tradidit semetipsum pro nobis,* ut scribit Apostolus ad Ephes. v; ut docet Ioannes Apostolus Epist. 1, cap. III: *In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit;* unde subiungit: *Et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Hinc S. Aug., lib. de Mendacio, cap. 6, expresse dicit: *Temporalem vitam suam pro aeterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere. Unde tenetur quis baptizare infantem et absolvere peccatorem, etiam cum periculo propriae vitae, si certo sciat non posse alia via salvari, et aliunde non immineat ipsi periculum damni proprii spiritualis.*

63 Dicitur autem notanter: *Dummodo adsit spes aeque certa eum iuvandi, et nullum gravius damnum inde secuturum timeatur;* quia non tenetur quis succurrere in tali necessitate proximo si spes nulla vel incerta sit eum iuvandi, aut si aliud gravius damnum inde secuturum timeatur, ut si tempore pestis et persecutionis infidelium non adsit nisi unus sacerdos, non tenetur ipse pro unius tantum salute vitam suam exponere, cum sic periclitaretur salus totius communitatis; item si quis reperiatur in peccato mortali, nec possit commode sibi procurare statum gratiae, non tenetur pro tunc vitam suam exponere pro salute spirituali proximi, cum sic exponeret morti nedum suum corpus, sed etiam propriam animam, cum ex dictis supra, n. 61, teneatur quisque magis diligere propriam quam proximi animam [1].

64 Propriam vitam pro aliena vita exponere ordinarie non est licitum. Sanctus Augustinus, lib. de Mendacio, ad Consentium, cap. 6, ubi sic ait: *Si quis pro alterius temporali vita suam ipsam temporalem perdit, non est iam diligere illum sicuti seipsum, sed plus quam seipsum, quod sanae doctrinae regulam excedit.* Layman, l. c., c. 3, n. 6; Sporer, l. c., num. 132, dicens esse communem recentiorum contra Aragonium, Victoriam, Valentiam, Molinam, et alios citatos et secutos a Lessio, lib. 2 de Iustitia, cap. 9 et seq., volentes licitum esse, atque laudabile vitam suam corporalem exponere pro servanda vita corporali amici, quia honestas virtutis amicitiae maius bonum est quam vita propria corporalis. Et ratio nostrae conclusionis est, quia, si virtus charitatis, et ordo rectae dilectionis praecipit ut propriam quisque vitam praeferat alienae, sequitur nullam virtutis et honestatis laudem esse propriam vitam exponere pro aliena servanda. Fateor tamen contrariam opinionem esse vere probabilem, cui favet illud Christi, Ioan. xv: *Maiorem hac dilectionem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Layman, l. c., cum pluribus aliis ibi allegatis.

Apposite Antoine in tract. de Virtutibus theologicis, art. 2, c. 3, qu. 2, coroll. 2: In quacunque corporali necessitate aequali licet sibi potius subvenire, quam alteri privato: nam nemo tenetur diligere proximum magis quam seipsum, sed solum sicut seipsum. *Non est de necessitate charitatis, quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quo tenetur eius saluti providere. Sed quod aliquis sponte ad hoc se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis,* ait S. Thomas, 2-2, qu. 28, art. 5 ad 3. Imo iuxta multos, tenetur seipsum magis diligere quoad vitam temporalem, et bona eius conservationi necessaria, quam proximum parem vel inferiorem, quia, ut ait S. Augustinus, lib. de Mendacio, c. 6: *Si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdat, non est iam diligere sicut seipsum, sed plus quam seipsum: quod sane doctrinae regulam excedit.* Praeterea per se loquendo charitas magis inclinat subiectum suum ad sui conservationem, quam ad conservationem alterius privati. Ergo qui privati vitam suae praefert, agit contra inclinationem charitatis; et consequenter peccat contra charitatem. Alii tamen multi cum S. Thoma censent, licere vitam propriam exponere pro servanda vita alterius privati, non quidem praecise ob bonum vitae proximi, qui ut talis non debet praeferri vitae propriae; sed ob speciale quoddam virtutis exercitium, quod in certis circumstantiis exsurgit ex alio titulo, v. g. si vitam exponat pro altero, cuius vita sit utilior ad promotionem gloriae Dei; si pro parente, insigni benefactore, etc. Nam, inquiunt, actus virtutis christianae, qui tunc exercetur, maius bonum est vita temporali. Textum vero S. Augustini allatum explicant si vita amittatur ob vitam proximi praecise sumptam ut talem, non autem ob exercitium virtutis *.

Dicitur autem notanter *ordinarie id licitum* 65
non esse, quia pro salute personae publicae, ex qua multum dependet bonum commune,

[1] Meminisse hic debeat auctor noster illius Christi sententiae, Ioan. xv, 13: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis;* quam recitat numero sequenti, comperisset enim tunc statum peccati mortalis non obstare, quin quis teneatur eo in statu exponere vitam propriam pro proximi spirituali necessitate cum huiusmodi charitatis actus aptus sit ut gratia recuperari queat, quem tamen comitari deberet actus contritionis.

sicuti pro communi totius reipublicae, et multo magis pro fide et religione catholica vitam propriam exponere, non solum licitum et laudabile est, sed est etiam necessarium. *Sic communis doctorum.* Et ratio est, quia bonum commune praevalet, et praeferendum est bono particulari. Unde sicuti in naturalibus pars una corporis periculo se exponit pro servando toto corpore, ita et in politicis particulare reipublicae membrum pro servanda tota republica. Item licitum est ac meritorium vitam propriam exponere pro vita corporali proximi, si eius morti annexa esset mors spiritualis animae, ut ad impediendam aeternam damnationem iniusti aggressoris, cum illud occidere iure possit iniuste aggressus, si aliter se defendere nequeat, potius permittere ac tolerare mortem propriam corporalem est opus maximae charitatis, et summe meritorium.

66 Inter proximos magis diligendi, et prius subveniendi sunt, qui nobis magis coniuncti sunt iuxta triplicem coniunctionem, spiritualem, carnalem et moralem, seu civilem. *Communis*, et clare habetur ex Apostolo ad Galatas VI, ibi: *Operemur bonum ad omnes, maxime ad domesticos fidei;* et I ad Timoth. V, ibi: *Si quis autem suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior:* unde qui magis nobis coniuncti sunt coniunctione spirituali, praeferendi sunt in bonis spiritualibus; qui nobis magis coniuncti sunt coniunctione carnali, praeferendi sunt in bonis pertinentibus ad naturam et vitam corporis; qui nobis magis coniuncti sunt coniunctione morali seu civili, praeferendi sunt in rebus pertinentibus ad civilem communicationem, et sic concives praeferendi sunt in his rebus aliis extraneis et in rebus bellicis praeferendi sunt commilitones, et sic de similibus.

67 Quinam ordo servandus sit in necessitate extrema, gravi et communi, vide verb. *Necessitas.*

68 Qui ex inimicitia alium offendit vel laesit exteriori signo, verbo vel facto, tenetur ex charitate ad reconciliationem externam, petendo ab offenso vel laeso quantum commode potest per se vel per alium signo, verbo vel facto veniam et remissionem offensae. *Communis.* Et ratio est clara, quia qua ratione et forma charitas est destructa, eadem reparari debet. Et sicuti offensor non tenebatur ponere offensam, ita tenetur eam tollere; insuper tenetur ex iustitia etiam ad satisfactionem iniuriae, et ad restitutionem damni illati, nisi offensus et laesus gratis remittat.

69 Dicitur autem notanter, *quantum commode potest,* quia nemo tenetur ad hanc reconciliationem cum inimico offenso cum gravi vel graviori suo incommodo, quam fuerit offensio vel laesio illata proximo, uti esset gravis infamia, si offensio et laesio hostilis fuerit occulta, vel si offensus et laesus sit absens, nec facile conveniri possit, et huiusmodi.

70 Veniam petere ab inimico laeso vel offenso tunc solum necesse est, quando gravis fuit offensio vel laesio, et aliud remedium, seu modus non occurrit ad reconciliationem. *Communis.*

71 Unde non est obligatio petendi veniam, 1. si iniuria vel laesio non fuerit gravis; 2. si aliter satisfieri potest offenso vel laeso, v. gr. per pecuniam, per specialia signa et officia amicitiae, per aliqua particularia beneficia, aut per aliorum intercessionem; 3. si offensus vel laesus petitionem veniae non curet, vel censetur remittere; 4. si iniuriae et offensae inter inimicos factae invicem se compensant; 5. si offensus vel laesus per petitionem veniae sibi ab offensore factam sit magis irritandus; 6. si laedens vel offendens sit longe superior offenso; ut non conveniat a subdito et longe inferiori veniam petere propter diminutionem auctoritatis et superioritatis; tenetur tamen aliis beneficiis, signis et argumentis subditi laesi animum reconciliare; 7. si apud aliquos, verbi gr. nobiles viros, veniae petitio in usu non sit, sed aliter fieri soleat reconciliatio. *Sic doctores passim.*

72 Et duobus mutuo se offendentibus vel inimicis factis, si iniuriae seu offensae fuerint aequales, reconciliationem petere et procurare salutando, alloquendo, aut, si opus fuerit, veniam petendo, tenetur prius qui prior offendit, vel prior causa rixae exstitit; si autem iniuriae vel offensae fuerint inaequales, tunc tenetur qui gravius offendit, quamvis posterior offenderit; et si contingat iniurias censeri moraliter ita pares et simultaneas, ut, omnibus consideratis, non appareat cur unus non potius quam alter debeat esse prior in venia petenda, tunc uterque tenebitur, data occasione, inchoare reconciliationem, salutationem, alloquium, etc., nisi consuetudo, vel mos patriae esset, ut unus potius quam alter deberet praevenire; unde generaliter loquendo, inter aequales, is debet prius salutare et alloqui, qui coram alio stante vel sedente transit, vel de novo accedit. Sic doctores communiter.

73 Omnis offensus vel laesus tenetur offensori veniam petenti vere et sincere iniuriam et offensam remittere, salva tamen iustitia et iure suo. *Communis,* et habetur clare ex pluribus evangelicis textibus. Lucae enim c. XVII, 3 et 4, praecipit Christus: *Si peccaverit in te frater tuus, et poenitentiam egerit, dimitte illi, et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens poenitet me, dimitte illi.* Et Marci, cap. XI, 26, expresse dicit: *Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester, qui in coelis est, dimittet vobis peccata vestra;* et idipsum dicit Matth. c. VI, 14, ibi: *Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater*

vester dimittet vobis peccata vestra; et Matth. cap. XVIII, 35, narrata parabola de servo nequam et crudeli damnato ad carceres, ex quo noluerit dimittere debitum conservo suo, concludit: *Sic et Pater meus coelestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.*

74 Dicitur autem notanter, *salva tamen iustitia et iure suo,* quia non obstante quod offensus vel laesus teneatur vere et sincere iniuriam vel offensam offensori veniam petenti remittere, potest tamen adhuc per viam iuris petere ab ipso debitam satisfactionem et recompensationem pro iniuria et damno sibi illato, ut tradunt communiter doct. Vide verb. *Pax.*

75 Nulla opera hominis sunt Deo grata et meritoria, nisi prius, antequam ea faciat, se proximo suo reconciliaverit. *Communis,* per expressum textum Matthaei, c. v, 23, ubi Christus Dominus sic expresse dicit: *Si offers munus tuum ad altare* (intellige etiam de omni alio opere bono Deo grato et meritorio), *et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo et tunc veniens offeres munus tuum.* Quod sic egregie exponit sanctus Aug. serm. de Verbis Domini in monte, Matthaei v, ibi: *Si absens est frater tuus, vade non pedibus corporis, sed animo humili te prosterne in conspectu eius, cui oblaturus es, si praesens, revocandus est ad amorem ab eo veniam petendo, si eum laesisti, vel si te laesit, dimittendo cordis rancorem.*

76 Virtuti charitatis opponitur directe vitium odii Dei aut proximi, et de hoc vide *Odium* per tot., ubi insuper afferuntur tres propositiones damnatae ad rem facientes.

77 Item charitati opponuntur plura alia vitia, ut acedia, invidia, ira, scandalum, schisma, bellum, discordia, contentio, rixa, seditio.

78 Quoad acediam. Vide verb. *Acedia* per tot.

79 Quoad invidiam. Vide verb. *Invidia* per tot. ubi etiam de tribus invidiae affectionibus charitati oppositis, nempe de indignatione seu nemesi, de zelo seu aemulatione, et de timore, ac de aliis ad rem.

80 Quoad iram vide verb. *Ira* per tot., ubi etiam de indignatione, rixa, contumelia, ac de aliis ad rem.

81 Quoad scandalum vide verb. *Scandalum,* per totum.

82 Quoad schisma vide verb. *Schisma* per tot.

83 Quoad bellum vide verb. *Bellum* per tot.

84 Discordia est dissensio voluntatum circa bonum, quod ex charitate amare debemus. Unde opponitur charitati, quae necessario causat concordiam, consensionem et pacem voluntatum in bonum.

85 Contentio est altercatio quaedam verborum cum proximo ad impugnandam veritatem, quam ipse sustinet; et haec opponitur paci et charitati, qua tenemur cum proximo consentire in bonis ipsi necessariis, non impugnando contentiose veritatem in rebus ad salutem eius animae vel corporis, ad eius famam vel fortunam pertinentibus.

Rixa est privatum quoddam bellum inter 86
personas ex odio resultans. Unde opponitur charitati, quia, ut dicitur Prov. x, 12: *Odium suscitat rixas, et universa delicta operit charitas.* Per rixam, inquit S. Th., 2-2, qu. 158, art. 2 in corpore, intelliguntur omnia nocumenta quae facto proximis inferuntur ex ira, adeoque pugnae, bellum, seditio, vulnus, caedes et huiusmodi.

Seditio est quaedam dissensio inter cives ab 87
his duobus vocabulis *seorsim* et *itio,* derivata, quia aliqui cives seditiosi in dissensione dicuntur seorsim ire; hoc vitium opponitur paci politicae, et est ex suo genere peccatum grave ex parte commoventis seditionem, sicut rixa ex parte rixantis, non vero ex parte illius qui invaditur.

Virtutes cardinales quatuor communiter as- 88
signantur, scilicet prudentia, iustitia, temperantia et fortitudo, de quibus legitur Sap. VIII, n. 7: *Sobrietatem enim et prudentiam docet, et iustitiam, et virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus;* ubi per sobrietatem *temperantia,* et per virtutem *fortitudo* intelligitur communiter a doctoribus; unde sanctus Ambrosius in c. VI Evang. S. Lucae sic expresse habet: *Scimus virtutes esse quatuor cardinales, temperantiam, iustitiam, prudentiam, fortitudinem;* et sanctus Augustinus in psalm. 83, 8: *Virtutes,* inquit, *agendae vitae nostrae quatuor describuntur a multis, et in Scriptura inveniuntur. Prudentia dicitur, qua dignoscimus inter bonum et malum; iustitia dicitur, qua sua cuique tribuimus, nemini quidquam debentes, sed omnes diligentes; temperantia dicitur, qua libidines refrenamus; fortitudo dicitur, qua omnia molesta toleramus.*

Dictae quatuor virtutes *cardinales* nuncupan- 89
tur, quia sunt tanquam aliarum moralium virtum fontes, et *cardines,* quibus subnixa tota humana vita regitur; sicuti enim ostium in *cardine,* ita omnis honestae vitae ratio in illis versatur, atque universa boni operis structura eisdem innititur. Unde S. Gregorius, lib. 2 Moral., cap. 36: *In quatuor virtutibus totam bonam operis structuram consurgere testatur.*

Caeterae morales virtutes respectu virtutum 90
cardinalium in triplici differentia sunt positae. Aliae enim virtuti cardinali tanquam species, in quas dividitur, subiiciuntur, et ideo partes *subiectivae* virtutis cardinalis appellantur. Aliae, sine quibus virtus cardinalis integra et perfecta esse non potest, eo quod ad perfectionem eius

actus concurrant, et partes illius *integrantes* seu *integrales* vocantur. Aliae denique instar potentiarum seu facultatum ipsis virtutibus cardinalibus subserviunt, et earum partes *potentiales* nuncupantur.

91 Omnes virtutes morales, sive cardinales, sive eis adiunctae sunt ita inter se connexae, ut nulla prorsus absque caeterarum comitatu obtineri possit in statu perfecto et heroico. Et ratio est, quia virtus perfecta est constans et firmus ordinis amor, quo quis id quod rectum est, et rationi consentaneum in quavis materia prosequitur: talis autem amor constans, firmus et habitualis omnes plane virtutes includit, cum nequeat quis, verbi gratia, esse perfecte iustus, si careat fortitudine, vel temperantia, vel liberalitate, id est si careat amore ordinis vel in materia fortitudinis, vel in materia temperantiae, vel in materia liberalitatis. Quippe iudex timidus minis terreri, intemperans voluptatibus teneri, avarus pecunia corrumpi potest, ne ius perfecte ac recte reddat. Sic fortitudinem, temperantiam, etc., sine caeteris aliis virtutibus nemo in statu perfecto et heroico obtinere potest. Unde S. Aug., epist. 167, alias 29, n. 5, alias c. 2, sic habet: *Certe hinc persuadent, qui unam virtutem habuerint habere omnes, et omnes deesse cui una defuerit, quod prudentia nec ignava, nec iniusta, nec intemperans potest esse; nam si aliquid horum defuerit, prudentia non erit. Porro si prudentia tunc erit, si et fortis, et iusta, et temperans sit, profecto ubi fuerit, secum habet caeteras. Sic et fortitudo imprudens esse non potest, vel intemperans, vel iniusta; sic temperantia necesse est ut prudens, fortis et iusta sit. Sic iustitia non est, nisi sit prudens, fortis et temperans. Ita ubi vera est aliqua earum, et aliae similiter sunt. Ubi autem aliae desunt, vera illa non est, etiamsi aliquo modo similis esse videatur.*

92 Quamvis autem nulla virtus moralis possit sine caeteris obtineri in statu perfecto seu heroico, qui scilicet virtutis culmen attigit, et quo ita sedati sunt affectuum motus, ac ita fracti, ut virtutem commovere amplius non possint, potest tamen una sine caeteris aliis esse in statu imperfecto, in quo quis affectuum motibus agitur, et iis aegre solum resistit, ut tradunt communiter doctores.

93 Virtus moralis proprie sumpta est *habitualis amor ordinis,* sive *est amor firmus et constans honestae mediocritatis per rectam rationem in qualibet materia definitae;* id est habitus inclinans ad id agendum, quod iusta in mediocritate sic positum est ut neque rationis aut ordinis modum excedat, neque ab eo deficiat in qualibet materia. Unde communiter dicitur quod *virtus in medio consistit,* id est, *in medio rationis,* non autem *in medio rei.*

94 Mediocritas enim, seu medium est duplex, scilicet medium rei, ac medium rationis. *Medium rei* ex Aristotele, lib. 2 Ethic., cap. 5, est *illud, quod ab extremis aequaliter distat,* estque ubique et semper idem. Ut 6 medium est inter 10 et 2, nam senarius numerus a binario et denario aequaliter distat, nempe quatuor unitatibus, et hoc medium vocatur ab Aristotele *arithmeticum,* et hoc habet iustitia commutativa, nempe reddere praecise cuique quod suum est, sive statuere vel conservare aequalitatem rei ad rem. Medium rationis, seu *geometricum* est *illud, quod a ratione praescribitur,* et quo statuitur quid, quo tempore, et quibus circumstantiis agendum sit. Unde, ut vides, *medium rei* est ex natura rei taxatum, ut in omnibus sit omnino idem: *medium vero rationis* non est ita determinatum, sed variatur ex diversis conditionibus et circumstantiis personarum operantium. Ita tamen ut semper in mediocritate consistat; nam si quis ab ea mediocritate, vel excedendo, vel deficiendo recesserit, in vitium morale incidet. Cum vitium 95
morale sit *habitus malus, inclinans ad actus malos,* id est ad actus a recta ratione, seu *ordine* per excessum aut per defectum aberrantes, qui actus peccatum vocantur. Vide supra a n. 12 ad 15.

Unde deveniendo ad virtutes cardinales se- 96
orsim captas, prudentia definitur ab Aristotele, lib. 6 Ethic., cap. 5: *Habitus vera cum ratione activus in iis, quae sunt homini bona vel mala moraliter:* id est habitus, quo non tantum quid agendum sit, et a quo abstinendum cognoscimus, sed etiam quo constanter amamus id agere, et agimus quod agendum est, et ab eo a quo est abstinendum abstinemus, quia id ordo postulat. Et secundum sanctum Basilium, homil. 12, ad Popul.: *Prudentia est recta eorum, quae agenda, vel non agenda sunt, cognitio.* Et ut definitur communiter, *prudentia est recta agendorum ratio,* seu est virtus, qua in quovis occurrente negotio noscimus quid honestum sit, quid turpe, seu quid agendum ut honestum, et quid fugiendum ut inhonestum.

Prudentia, quamvis essentialiter non sit vir- 97
tus moralis, sed intellectualis, est tamen directiva, dux et regina omnium moralium virtutum, sine qua nulla earum consistere potest. Unde sanctus Bernardus serm. 40, super Cantic., dicit: *Tolle discretionem* (prudentiam), *et virtus vitium erit;* et can. *Praesertium* 3, caus 1, quaest. 5, expresse dicitur, quod prudentia, sive *discretio, mater est omnium virtutum.* Et idipsum habetur in cap. *Custos* 1 de Officio custodis, ibi: *Omnia cum discretione agantur, quae noscitur omnium virtutum esse mater,* iuncta Glossa ibid., verb. *Cum discretione,* expresse dicente: *Discretio enim mater est omnium virtutum.*

Partes integrantes sive integrales prudentiae 98
octo enumerantur a sancto Thoma, 2-2,

qu. 48, artic. unic., easque desumpsit partim ex Aristotele, lib. 6 Ethic., cap. 12 et sequent., partim ex Macrobio, lib. 1 in Somn. Scip., cap. 8, et ex Sancto Augustino lib. 83 QQ., quaest. 3, et sunt sequentes: memoria, intelligentia, providentia, ratio, docilitas, solertia, circumspectio, cautio.

99 'Ad perfectam igitur prudentiam est necessaria *memoria,* id est praeteritarum rerum recordatio, ex qua nascitur experientia optima rerum magistra; item *intelligentia,* seu intellectio, id est praesentium notitia, et primorum principiorum practicorum cognitio; item *providentia,* id est futurorum praescientia respiciens futura hic et nunc, maxime a prudentibus consideranda; item *ratio,* id est promptitudo et facilitas ratiocinandi, et unum ex alio colligendi; item *docilitas,* seu prompta facilitas ad discendum ab aliis prudentibus et expertis; item *solertia,* seu sagacitas, id est facilis excogitatio et applicatio mediorum ad finem conducentium; item *circumspectio,* id est attenta ad recte exponendas omnes circumstantias actionis moralis consideratio; item *cautio,* id est cura et sollicitudo omnia evitandi incommoda, et cavendi ne sub specie boni voluntas applicetur malis.

100 Partes subiectivae, seu species prudentiae sunt quinque, scilicet, monastica, oeconomica, politica, legislativa, et militaris. S. Thom., 2-2, qu. 48, art. unic., et alii passim.

101 Prudentia *monastica et personalis* seu *solitaria,* et sui moderatrix, est illa, quae dictat quo pacto quis prudenter se gerere debeat circa seipsum. Prudentia *oeconomica* est, quae dictat modum recte gubernandi familiam. Prudentia *politica,* seu *civilis* est, quae dictat modum recte administrandi rempublicam, legumque observantiam procurandi: haec enim respicit bonum commune totius reipublicae seu civitatis, sicuti oeconomica bonum solius familiae, et monastica bonum solius sui ipsius. Prudentia *legislativa,* seu legalis est, quae instruit suprema capita regnorum et provinciarum ad idoneas condendas leges, earumque procurandam observantiam circa bonum totius regni seu principatus publicum regimen. Prodentia *militaris* est, quae praescribit normam recte militandi.

102 Partes potentiales prudentiae tres communiter assignantur cum sanct. Thom., 2-2, quaest. 51, et Aristotel., lib. 6 Ethic., cap. 10 et sequent., nempe *Eubulia, Synesis et Gnome.* Tria enim sunt munia ipsius prudentiae, ut post Aristotelem et sanctum Thomam, locis citatis, notant passim doctores, nempe *bene consultare, recte iudicare,* et quod iudicatum seu decretum est *ad praxim reducere.* Unde:

103 *Eubulia* (latine *bona consultatio*) est habitus facilitans ad recte consultanda et excogitanda media apta pro consecutione finis. *Synesis* (quod latine est *sensate discernere*) est habitus disponens ad ferendum rectum iudicium de particularibus operabilibus consultatis lege communi definitis. *Gnome* (latine *sententia, pronuntiatum,* aut *imperium*) est habitus disponens ad determinandum, seu iubendum rectae exsecutioni esse tradendum id quod bene consultatum et iudicatum est.

Vitia prudentiae opposita per defectum, id 104
est per prudentiae carentiam, quatuor potissimum recenseri solent ex S. Thoma, in 2-2, q. 54, et sunt praecipitatio, inconsideratio, inconstantia et negligentia.

Praecipitatio est vitium, quo quis opus ali- 105
quod statim praecipitanter, non praemissa sufficienti consultatione et deliberatione, aggreditur, sicque oponitur *eubuliae,* seu bonae consultationi. *Inconsideratio* est vitium, quo temere iudicatur et concluditur de ipso opere exsequendo, non praemissa debita attentione et diligenti rerum ac circumstantiarum inspectione; sicque opponitur *Synesi,* seu bono, ac sensato iudicio. *Inconstantia* est vitium, quo quis de rebus iam semel deliberatis, ac recte iudicatis sine ulla vel certe sine sufficienti causa iudicium et sententiam mutat; sicque opponitur *gnomini,* seu sententiae, aut pronuntiato seu iudicato. *Negligentia* est vitium, quo quis omittit requisitam diligentiam, et sollicitudinem ad opportune exsequendum illud opus, quod consultatum et iudicatum est, esse faciendum: sicque etiam opponitur *gnomini;* seu pronuntiato aut iudicato. *Nam et priusquam incipias consulto, et ubi consulueris, mature facto opus est,* inquit Sallustius, in Bello Catilinario, cap. 1.

Vitia prudentiae opposita per excessum 106
quinque praesertim assignantur, nempe prudentia carnis, astutia et dolus, fraus et nimia sollicitudo temporalium. Sic doctores communiter.

Prudentia carnis ea dicitur, qua quis stu- 107
diosius excogitat media, et sua facta dirigit ad naturae corruptae seu carnis desideria complenda, de qua Apostolus ad Romanos VIII, dicit: *Prudentia carnis mors est;* et infra: *Sapientia carnis inimica est Deo.* Astutia seu *calliditas,* aut *versutia* est excogitatio mediorum seu rationum perversarum, ad fallendum seu decipiendum proximum maxime conducentium, de qua Apostolus 2 ad Corinth. IV: *Non ambulantes in astutia. Dolus* est ipsius astutiae exsecutio, tum per verba, tum per facta, et definitur quod sit machinatio ad circumveniendum, decipiendum aut fallendum proximum adhibita. *Fraus* est exsecutio astutiae per facta, ut cum mensura est minor iusto, vel cum moneta est adulterina, et huiusmodi, adeoque fraus est quid minus commune quam dolus. *Nimia sollicitudo temporalium* est nimia mentis occupatio in conquirendis et con-

servandis rebus temporalibus, proveniens ex immoderato habendi amore, et amittendi timore, quae reprobatur Matthaei VII, Lucae XII et I ad Timoth. VI.

108 Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum unicuique tribuendi. *Communis* cum Ulpiano in l. *Iustitia* ff. de Iustitia et iure.

109 Ius autem est id quod iustum et aequum est, sive quod inter extrema vitiosa est medium.

110 Partes subiectivae, seu species iustitiae sunt duae, scilicet iustitia distributiva, et iustitia commutativa. *Communis* ex Aristotele, 5

111 Ethic., cap. 3. Quaenam autem sit iustitia distributiva et commutativa, vide verb. *Iustitia,* n. 51 et 52, ubi etiam de differentia inter utramque.

112 Utraque iustitia aequalitatem seu proportionem quamdam servat, cum hac tamen advertentia, quod in iustitia distributiva servatur *proportio geometrica,* et proportio geometrica servat *medium rationis,* seu *geometricum*; in iustitia autem commutativa servatur *proportio arithmetica,* et haec proportio arithmetica ser-

113 vat *medium rei,* seu *arithmeticum.* Quodnam autem sit medium rei, seu arithmeticum, et quid sit medium rationis seu geometricum, vide supra, n. 94, et verb. *Iustitia,* n. 52, ubi de aequitate *arithmetica* et *geometrica.*

114 Si quis *medium rationis* in iustitia *distributiva,* vel *medium rei* in iustitia *commutativa* non servet, tunc ius ipsum laedit, et legem, qua ius illud constituitur, violat. Sic doctores communiter.

115 Partes integrantes seu integrales iustitiae ex S. Thoma, 2-2, q. 79, art. 1, duae sunt, nempe declinare a malo, et facere bonum, quoniam istae ad perfectum iustitiae actum requiruntur: cum enim caeterae virtutes homines in se, et propter se perficiant, iustitia autem sit ad alterum, ut ait idem S. Thom., 2-2, q. 58, art. 2, peculiari modo ad iustitiam pertinet, ut illa, dum cuiusque ius constituit, a malo declinet et faciat bonum.

116 Partes potentiales iustitiae, quibus veluti facultatibus aut organis actus suos iustitia exercet, octo enumerantur a S. Thom., 2-2, q. 80, art. 1, nempe religio, pietas, observantia, veritas, gratia, vindicatio, liberalitas et amicitia, quibus additur affabilitas, et istae fere omnes assignantur etiam a Cicerone, lib. 2 de Inventione.

117 *Religio* est virtus moralis inclinans ad debitum cultum Deo tanquam primo rerum principio in agnitionem supremae ipsius potestatis et excellentiae exhibendum. Et hic cultus exhibetur Deo, tum interius, *devotione* scilicet et *oratione,* tum exterius, *adoratione scilicet, sacrificio, voto,* etc. *Pietas* est virtus, qua debitus honor, officium ac obsequium deferimus iis, qui post Deum sunt praecipui nostrae vitae et educationis auctores, uti sunt parentes, et alii consanguinei, ac patria, quorum meritis paria referre non possumus. Sumitur etiam pietas apud Christianos pro *devotione,* id est pro fervore actus circa ea quae sunt cultus divini. *Observantia* est virtus, qua debitum honorem, officium ac obsequium deferimus superioribus nostris ac maioribus aetate, sapientia ac dignitate; ad hanc reducitur *obedientia,* quae quatenus est specialis virtus, ideo aliquid facit, quia praeceptum est. *Veritas,* seu *veracitas,* est virtus moralis, qua nos proximis tales dictis et factis exhibemus, quales reipsa sumus, nihil enuntiando, aut aliter fingendo, quam sit, vel fuerit, vel futurum sit. *Gratia* et *gratitudo* est virtus quae respicit debitum ex beneficio natum. Unde inclinat ab beneficium beneficio compensandum, extenditque se ad omnes, a quibus aliquod beneficium accepimus, ut ad Deum, parentes superiores et homines privatos. *Vindicatio* est virtus, per quam vim et contumeliam defendendo, aut ulciscendo propulsamus a nobis, et aliis, et per quam peccata punimus; quae tamen non est licita, nisi iis qui aliis praesunt ad iustitiae conservationem. *Liberalitas* est virtus, quae circa pecunias dandas et accipiendas mediocritatem tutetur, et consequenter inclinat ad eas elargiendas et condonandas secundum rectam rationem. *Amicitia* est virtus, qua aliqui mutuam apertamque inter se benevolentiam gerunt, seque invicem bonis afficiunt honestatis gratia, et non solum iucunditatis aut utilitatis causa. *Affabilitas* est virtus, qua quis in convictu, et vitae consuetudine facilem et gratum se, ut decet, exhibere studet.

Vitia opposita virtuti iustitiae generatim sunt 118
omnes *iniustitiae,* quibus violatur tum iustitia distributiva, tum iustitia commutativa, tam per excessum quam per defectum. Et quidem violatur iustitia distributiva *per excessum,* cum princeps, v. g. seu superior tenui cuidam et modicae virtutis viro plus gloriae, vel honoris, aut mercedis tribuit, quam deceat; *per defectum* autem, si minus tribuat quam deceat virum eximiae virtutis et meriti. Item violatur iustitia commutativa *per excessum,* cum v. g. charius aliquid emitur et venditur, vel cum in mutuo praeter sortem principalem aliquid datur aut accipitur; *per defectum* vero, si minus solvatur vel reddatur, quam emptum aut mutuo acceptum fuerit.

Et ita pariformiter descendendo ad partes 119
potentiales virtutis iustitiae, in specie opponuntur ipsis sua specifica vitia, nempe *religioni* irreligiositas et superstitio; *pietati* improbitas ac impietas; *observantiae ac obedientiae* inobservantia ac inobedientia; *veritati* mendacium; *gratiae* seu *gratitudini* ingratitudo; *vindicationi* nimia clementia seu indiscreta lenitas; *liberalitati* avaritia et prodigalitas; *amicitiae* inimicitia; *affabilitati* adulatio

per excessum, et morositas seu asperitas per defectum.

120 Fortitudo ex Aristotele, l. 3 Ethic., cap. 9, est *mediocritas inter audaciam et timorem constituta.* Unde recte definitur, quod sit virtus moderatrix audaciae et timoris in periculis, ubi et quando ratio praecipit adeundis aut adversis rebus sustinendis. Ita in re communis.

121 Ex qua definitione, ut vides, duo sunt actus praecipui *fortitudinis,* nempe *aggredi,* seu pericula adire et *sustinere,* seu res quaslibet adversas constanter tolerare, cum id honestum ac conveniens ex recta ratione videtur. Unde fortitudo velut in duas secatur partes subiectivas, nempe in *magnanimitatem et patientiam. Magnanimitas* est virtus ad omne arduum aggrediendum ex motivo propriae honestatis inclinans. *Patientia* est virtus, quae in adversis rebus ex praescripto rectae rationis animi moerorem temperat, ac mala praesentia aequanimiter tolerat.

122 Partes fortitudinis integrantes, quae et potentiales quoque appellari possunt, sunt praesertim fiducia, magnificentia et perseverantia. *Fiducia,* seu *confidentia* est virtus, qua quis rationabiliter confidit posse se arduissima ac difficillima, ubi et quando decet, aggredi seu tolerare. *Magnificentia* est virtus reddens hominem promptum ad faciendos magnos sumptus, ubi et quando recta ratio id expedire iudicat, continetque in se pecuniae contemptum, seu vilipensionem. *Perseverantia* seu *constantia,* est virtus, per quam non obstante temporis diuturnitate, rerum ac circumstantiarum difficultate ac molestia, homo persistit in bono opere, quandiu recta ratio dictat.

123 Vitia opposita fortitudini sunt temeritas seu audacia, et timiditas seu ignavia; *Temeritas* quidem seu *audacia* per excessum, *timiditas* autem seu *ignavia* per defectum.

124 *Temeritas* seu *audacia* est vitium, quo per excessum fiduciae quis aggreditur pericula quando, ubi et quomodo secundum rectam rationem non oportet; *timiditas,* seu *ignavia,* econtra est vitium, quo per defectum fiduciae quis nihil audet ubi, quando et quomodo aggredi vel sustinere secundum rectam rationem oportet.

125 Magnanimitati opponitur per excessum praesumptio, qua homo ex nimia virium confidentia aggreditur quod est supra vires, et *ambitio,* quae consistit in nimia honoris appetentia: per defectum autem opponitur ei *pusillanimitas,* quae consistit in fuga magnorum operum ex eo, quod quis nimis facile existimet se im-

126 parem esse talibus operibus. Patientiae opponitur per excessum *impatientia,* qua quis iustum dolendi modum, quem patientia praescribit, excedit; per defectum autem ei opponitur *insensibilitas,* qua quis nec suis, nec proximorum malis tangitur.

Fiduciae seu confidentiae opponitur per 127
excessum *audacia* seu *temeritas* ac *praesumptio,* et per defectum *timiditas* seu *ignavia* ac *pusillanimitas,* uti dictum est supra, n. 123 et 124, de vitiis oppositis ipsi fortitudini, et num. 125 de vitiis oppositis magnanimitati. Magnificentiae opponitur per excessum *pro-* 128
fusio pecuniae, qua quis nimium auget sumptus, et longe maiores facit expensas quam ratio dictet. Et per defectum opponitur ei *parvificentia,* qua quis ex animi angustia magno coepto operi, v. g. magno palatio, magnificae ecclesiae non pares seu decentes exhibet sumptus. Perseverantiae seu constantiae 129
opponitur per excessum *pertinacia,* qua aliquis in opere incoepto continuare vult, quando et ubi non oportet, vel plus quam oportet. Per defectum autem ei opponitur *mollities animi* seu *inconstantia,* qua quis faciliter et sine rationabili causa a bono incoepto absistit.

Temperantia est virtus refrenans, ac mode- 130
rans inordinatos appetitus, et concupiscentias, ac voluptates corporis, quibus praesertim gustus et tactus afficitur circa esculenta, poculenta et venerea. Sic in re communis.

Partes subiectivae, seu species temperantiae 131
proprie acceptae, sunt abstinentia, sobrietas, castitas et pudicitia. *Abstinentia* est virtus moderans cupiditates et delectationes esculentorum. *Sobrietas* est virtus moderans cupiditates poculentorum, seu potus inebriare valentis. *Castitas* est virtus moderans inordinatum appetitum, usumque venereorum. Et haec triplex est, nempe virginalis, vidualis et coniugalis. *Pudicitia* est virtus moderans appetitum circa aspectus, oscula, tactus, et similes actus impudicos ac venereos praevios ad actum principalem, et dicitur *pudicitia,* quatenus pudori, qui in usu illorum intervenire solet conformis exsistit; pudor enim est perturbatio animi de iis quae dedecus inferre videntur.

Partes potentiales temperantiae sunt conti- 132
nentia, humilitas, mansuetudo, clementia, studiositas, modestia, eutrapelia seu urbanitas. *Continentia* est virtus, quae continet hominem a rebus venereis, seu concupiscentiae motibus ad intemperantiam provocantibus resistit. *Humilitas* est virtus, quae hominem ad sui vilitatem ingenue profitendam inclinat ac temperat eius inordinatum appetitum tendendi ad excelsa. *Mansuetudo* est virtus, quae moderatur iram iuxta rationis praescriptum. *Clementia* est virtus, quae moderatur externam vindictam et punitionem, quantum ratio iustitiae patitur. *Studiositas* est virtus, quae inordinatam sciendi cupiditatem temperat, ac intra legitimos fines cohibet. *Modestia* est virtus, quae intra limites sui status ac conditionis debito modo se continet, tum in verbis, tum in factis, tum in vestibus, supellectilibus ac conviviis. *Eu-*

trapelia, seu *urbanitas* est virtus, quae in recreationibus, ludis ac iocis honestis, atque ad animi et corporis refocillationem susceptis rectum rationis moderamen servat.

133 Partes integrales, seu integrantes temperantiae sunt *verecundia* et *honestas. Verecundia* sumpta prout ad praesens spectat, pro habitu seu actu virtuoso, est virtus a turpibus et inhonestis cupiditatibus retrahens. *Honestas* est virtus avertens operantem ab inhonestis voluptatibus, in escis, potibus et veneri inservientibus, et inclinans ad decorem in abstinentia earum relucentem: *honestum* enim et *decorum,* hoc loco idem significant. Quo sensu eleganter ait Tullius, lib. 1 de Offic.: *Et quod decet, honestum est, et quod honestum est, decet.*

134 Vitia opposita temperantiae sunt stupor et intemperantia. Stupor quidem per defectum; intemperantia autem per excessum. *Stupor,* seu *insensibilitas,* est vitium, quo delectationes corporeae etiam ad naturae conservationem divinitus ordinatae contra rectam rationem praetermittuntur, seu est vitium, quo quis fugit honores et voluptates, ut nolit eis uti quando, vel ubi, vel quantum secundum rectam rationem oportet. *Interperantia* est vitium, quo quis in appetendis honoribus et voluptatibus excedit omnino dictamen rectae rationis.

135 Sic pariformiter aliis temperantiae partibus opponuntur sua pecialia vitia per excessum, nempe abstinentiae *gula* seu *crapula* et *commessatio;* sobrietati *gula* item et *ebrietas;* castitati *luxuria;* pudicitiae *impudicitia;* continentiae *incontinentia;* humilitati *superbia;* mansuetudini *iracundia;* clementiae *crudelitas;* studiositati *curiositas;* modestiae *immodestia;* eutrapeliae seu urbanitati *scurrilitas* seu *inurbanitas;* verecundiae *inverecundia;* honestati *impudentia.* Vitia autem eis opposita per defectum proprie nomina non sunt sortita, ut patet de *mansuetudine,* contra quam peccatur secundum defectum per irae vacuitatem non increpando, non castigando et vindicando malum, ubi et sicut oportet; et de *humilitate,* contra quam secundum defectum peccatur per nimiam abiectionem sui, et sic de aliis.

NOTA ROMANI THEOLOGI

ad num. 55 et seqq.

Explorata res est, ita hominem oportere proximum diligere, ut ei velit bonum spirituale in ordine ad vitam aeternam. Tum quia proximum sicut nosmetipsos diligere tenemur (Matth. XXII, 37), nos vero in ordine ad aeternam beatitudinem diligere debemus; tum etiam, quia charitas virtus est; virtus autem propter operationem; ergo charitas erga proximum in actum exeat necesse est; actus vero charitatis est velle bonum proximo conforme ipsius naturae, quae diligitur; huiusmodi autem bonum vel beatitudo est, vel ad beatitudinem conducens: tum demum, quia charitate imitari Deum et Christum tenemur, ut habetur Ioannis XIV, 22: *Si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere.* Deus vero nos dilexit actu interiori et positivo ordinando nos ad beatitudinem, et media conferendo ad beatitudinem conducentia; nos ergo interno actu proximum diligere debemus, optando illi aeternam beatitudinem, et media procurando, quae ad hanc proximum dirigant atque perducant. Age vero: nomine proximi veniunt etiam inimici; ii enim creaturae rationales sunt, et aeternae beatitudinis capaces; et ne viderentur ab hoc praecepto exclusi, Christus Dominus ait: *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, orate pro persequentibus et calumniantibus vos* (Matth. v, 44): ergo in inimicos quoque charitatem exercere tenemur, et signa illa benevolentiae praebere, quae ab inimicitia et peccato illos retrahant, et ad aeternam felicitatem dirigere et conducere valeant. Haec vero palam faciunt: 1. Negari inimicis non posse communia benevolentiae signa, si haec negatio odium et inimicitiam foveat: nam tunc ruinae spiritualis occasionem prae se fert; et non solum non exhibet media ad aeternam beatitudinem conferentia, sed retrahit hominem ab hoc bono, et ad perditionem ducit. Itaque abstinere non possumus ab hac benevolentiae demonstratione, vel metu alicuius iniuriae vel timore alicuius boni temporarii iacturae, ut est manifestum, sed prudentia utendum est, qua ita benevolentiae signa in inimicos exercere possumus, ut non solum hos ad iniuriam et ad damna inferenda non moveant; sed potius ad exstinguendum odium, obtinendum benevolentiam, et sinceram reconciliationem conferant. 2. In praelatis, in superioribus, in parentibus ac in viris gravi auctoritate pollentibus omissionem communium benevolentiae signorum, quae correctionis et emendationis causa fiat, esse potius exercitium charitatis. Nam charitatem ostendimus in iis, quae homines a vitiis retrahant et peccatis, et ad veram ad Deum conversionem eosdem moveant et provocent. Haec enim veluti *media habentur* ad aeternam salutem conferentia; at in praelatis, etc., omissio significationis peculiaris benevolentiae in iis, qui errarunt ac peccaverunt, confert ad retrahendos homines a peccato commisso, et ad istius detestationem per veram conversionem eosdem provocat; si ergo prudenter id fiat, tantum abest, ut dici queat negatio signorum charitatis, quin potius eam charitatis demonstrationem secum fert, quam exercere homines per correctionem debent. 3. Omittentes communia benevolentiae signa

correctionis causa, vel reprehendentes et obiurgantes homines, qui vel in eos, vel in alios, peccaverint, curare omni studio debent, ut ostendant abstinere ab illis signis, vel obiurgationem adhibere, quia bonum ac verum bonum peccantibus exoptant; hac enim unice via charitatem exercent. Atque hinc liquet nonnisi improprie dici abstinere tunc homines a communibus charitatis signis: signa enim charitatis ea tantum sunt, quae nos velle proximo significent bonum spirituale in ordine ad beatitudinem; et vel ipsa omissio communium signorum id aliquando demonstrat, etc. 4. Etsi abstinere licite possumus ab aspectu et consortio inimici, ne odii in nobis augmento, aut nova in inimicos ira peccandi occasionem praebeamus; tamen ne dolor ex eius praesentia in nobis augeatur, aut ne honor in nobis minuatur, abstinere a significatione charitatis non debemus; tum quia urget praeceptum benefaciendi et diligendi inimicos; tum etiam quia charitativus aspectus, vel charitate coniunctum consortium apta sunt media ad inimicitiam tollendam, et procurandum bonum spirituale inimicis. Inimici enim vitae nostrae, vel famae aut fortunae, non sunt exasperandi iniuriis, sed emolliendi benefactis, inquit R. P. Iacobus Besombes, de Charitate, cap. 8, qui rem ita ostendit: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum,* ait Apostolus ad Rom. XII, 21. Amor Dei et Christi erga nos debet esse regula amoris nostri erga inimicos, eisque ista debemus. 1. Qui est lacessitus, debet inimici conversionem et optare, et eam a Deo precibus postulare: optat enim Deus conversionem peccatoris: *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat* (Ezech. XXXIII, 11). 2. Debet inimicum veniam petentem sponte et benigne excipere, ut facit Christus: Ioan. enim VI, 9, ait: *Eum, qui venit ad me, non eiiciam foras,* et Matth. XVIII, 22, alloquens Petrum, et nos omnes, inquit: *Non dico tibi, ut parcas usque septies, sed usque septuagies septies.* 3. Debet per se vel per alium offerre inimico reconciliationem, si speretur futurum, ut id ad eius conversionem inserviat. Id enim praestat Deus erga peccatores, quos semper ad poenitentiam hortatur, et quibus etiam pertinacissimis gratiam offert: *Ecce,* inquit, *sto ad ostium, et pulso. Si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, et coenabo cum illo, et ipse mecum;* Apoc III, 20, et Prov. XVIII, 26, *Praebe, fili mi, cor tuum mihi.* 4. Non potest negare reconciliationem inimico veniam petenti, nec communia amoris indicia, imo nec specialia, cum hinc nasceretur scandalum, vel obex poneretur, quo retardaretur conversio inimici. Atque hinc vide, num rite Ferraris asserat num. 58, non teneri Christianum hominem ne ad succurrendum quidem inimico in egestate posito, nec eumdem obvium factum salutare? Vide etiam, num ob temporarium incommodum vel damnum, aut ob metum iacturae honoris mundani, omittendum sit exercitium charitatis in proximum inimicum, vel neganda eidem reconciliatio? Haec sane cum regula charitatis erga ipsos quoque inimicos usurpanda, conciliari nullo modo possunt: vide demum, num grave aut gravius incommodum, quod offensionem superet, causa sufficiens sit ad negandam inimico offenso reconciliationem externam? Haec enim necessaria est ad removendum scandalum, ad placandam offensi iram et ad odium ex iniuria in laeso homine excitatum exstinguendum, atque ad necessariam animi reconciliationem. Neque verum est, non teneri hominem ad veniam petendam a laeso si levis laesio fuerit. Nam si ob gravem laesionem, sub gravi culpa; sic ob levem, sub culpa veniali ad veniam petendam astringi is, qui laeserit, debet.

RESPONSIO AUCTORIS.

Debuerat Romanus theologus videre et adnotare, quod ego n. 58 dico, per se loquendo, scilicet, specialia signa dilectionis *per se loquendo* non tenemur praestare inimicis ex praecepto charitatis, sed solum ex consilio. Item tenebatur adnotare, quae ego num. 59 immediate sequenti subiungo, nempe; dicitur autem notanter *per se loquendo,* quia ob varias accidentarias circumstantias saepius obligamur inimicis exhibere signa aliqua vel beneficia specialia charitatis, quae ibi enumero, et signanter, *quando inimicus est in extrema vel gravi necessitate constitutus, tunc specialia beneficia charitatis sunt ei exhibenda, iuxta exigentiam necessitatis:* videat igitur prudens et impartialis lector sub dictis n. 55, 57, 58 et 59, n. 68 ad 71, inclusive ibi tradita a me, et, qua par est, aequitate et iustitia pronuntiet. Videatur ad rem S. Thomas, 2-2, q. 25, art. 8, ubi sic expresse tradit: « Dilectio inimicorum tripliciter considerari potest; uno quidem modo, ut diligantur inimici, in quantum sunt inimici, et hoc est perversum, et charitati repugnans, quia hoc est diligere malum alterius. Alio modo potest accipi dilectio inimicorum quantum ad naturam, scilicet in universali, et sic dilectio inimicorum est de necessitate salutis, ut scilicet aliquis diligens Deum et proximum, ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos non excludat. Tertio modo potest considerari dilectio inimicorum in speciali, ut scilicet aliquis in speciali moveatur motu dilectionis ad inimicum, et istud non est de necessitate dilectionis seu charitatis absolute, quia nec etiam moveri motu dilectionis in speciali ad quoslibet homines

singulariter, est de necessitate charitatis, quia hoc esset impossibile. Est tamen de necessitate charitatis secundum praeparationem animi, ut scilicet homo habeat animum paratum ad hoc, quod in singulari inimicum diligeret, si necessitas occurreret; sed quod absque articulo necessitatis homo etiam hoc impleat, ut diligat inimicum propter Deum, hoc pertinet ad perfectionem charitatis. » Et ibidem articulo 9 inter alia subdit: « Alia vere sunt beneficia, vel dilectionis signa inimicis exhibere non est de necessitate praecepti, nisi secundum praeparationem animi, ut scilicet subveniatur eis in articulo necessitatis, secundum illud Prov. xxv: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, da illi potum.* » * Vide si libet alia S. doctoris testimonia de inimicorum dilectione apud Bancel in Morali D. Thomae alphabetico ordine congesta, verb. *Inimici.*

VIS

Haec quidem ad rem notanda veniunt.

1 Vis, seu violentia est impetus maioris rei, cui resisti non potest, ut definitur, in leg. *Vis autem* 2 ff. Quod metus causa. Glossa, verb. *Causa,* in cap. *Ad audientiam* 4 de His quae vi; Glossa, verb. *Vim,* in cap. 1, eodem in 6. Et explicatur, ut sit necessitas rei faciendae, praeter voluntatem nostram extorta, per text. in l. *Ait praetor* 1 ff. Quod metus causa; Raynaldus, lib. 2, cap. 23, § 2, n. 1 et 2, cum pluribus ibi allegatis.

2 Vis in genere alia est publica, alia privata; l. *Hoc iure utimur* ff. de Regul. iur.; Ursaya, Institut. crimin., lib. 2, titul. 7, n. 2; Raynald., loc. cit., n. 6 et sequent., et alii passim.

3 Vis publica est, quae fit cum armis: privata vero, quae fit sine armis; § *Item Lex Iulia* 8 Institut. de public. Iudic.; Glossa 1, in cap. *Cum dilectus* 2 de Ordin. cognition.; Antonius Matthaeus, de Crimin., tit. de Vi publica et privat., cap. 1, n. 2; Raynald., l. c., n. 10; Ursaya, l. c., n. 3.

4 Vis publica variis modis committi solet. Primo, si quis domi suae, sive in civitate, sive in villa, sive in agris et vineis arma coegerit ad aliquod facinus perpetrandum; l. *Lege iu-*
5 *lia* 1 ff. ad Leg. Iul. de vi publica. Secundo, si quis turbae seditionisque faciendae consilium inierit, et servos aut liberos homines in armis habuerit, armatosque congregaverit, textu expresso in leg. *In eadem causa* 3 ff. eodem, et in leg. *Omnibus* 10 Cod. ad Leg. Iul. de
6 vi public. Tertio, si quis publice ad nocendum cum armis ambulaverit; leg. *In eadem*
7 *causa* 3, § 1, ff. eod. Quarto, si quis armatis hominibus, possessorem de domo, vel de agro, vel de navi deiecerit, concusserit, vel expu-
8 gnaverit; cit. l. *In eadem causa,* § 6. Quinto, si quis coetu, concursu, turba, seditione incendium fecerit; seu in incendio causa rapiendi interfuerit, vel dominum prohibuerit res suas ab incendio servare; citat. leg. *In eadem causa,*
9 § 5, et leg. *Qui coetu* 5 ff. eod. Sexto, si quis aedes vel villas alienas convocatione aut seditione expugnaverit, effregerit, et bona ibidem exsistentia rapuerit, citat. leg. *In eadem causa,* § 2, et leg. *His qui aedes* 11 ff. eod. Septimo, si quis dolo malo fecerit, quominus 10
iudicia tuto exerceantur, aut iudices, ut oportet, iudicent, textu expresso in leg. *Qui dolo malo* 10 ff. eod. Octavo, si quis convocatis 11
hominibus vim fecerit, ut quis verberetur et pulsetur, quamvis non occidatur, textu expresso in citat. l. *Qui dolo malo,* § 1. Nono, si quis 12
violenter honestam mulierem, sive virginem, sive nuptam, sive viduam invitam rapuerit, asportaverit et adduxerit de loco ad locum causa libidinis, et animo eam carnaliter cognoscendi, l. *Qui coetu* 5, § 2, ff. eodem, et leg. *Raptores* 5 Cod. de Raptu virginum seu viduarum. Decimo, si quis puerum, vel 13
feminam, vel quemquam per vim stupraverit, textu expresso in cit. l. *In ead. causa,* § 4. Undecimo, si quis per vim aliquem pro- 14
hibuerit, vel econtra ad testandum aliquem invitum compulerit; si enim id cum armis fecerit, praeter crimen falsi, tenebitur etiam ex leg. Iulia de vi publica; si vero sine armis, tenebitur ex leg. Iulia de vi privata, ut tradunt Farinac., quaest. 151, n. 5; Ursaya, loco cit., n. 130, et alii passim. Duodecimo, 15
si quis vineas et agros depopulaverit, sive de die, sive de nocte; is enim propter criminis atrocitatem, nec etiam gaudet immunitate ecclesiastica, cap. *Inter alia* 6 de immun. Eccles., et sanxerunt Gregor. XIV, constitut. incipient. *Cum alias,* et Benedictus XIII, constitut. incipient. *Ex quo.* Sic Antonius Matthaeus, de Crimin., tit. de Vi public. et privat.; Brugiot., Institut. crimin., lib. 3, tit. 6 per tot.; Ursaya, l. c., l. 2, tit. 7, per tot., et alii passim.

Vis privata etiam ipsa variis modis com- 16
mitti potest, et fere in omnibus illis casibus, in quibus publica committi solet, si sine armis committatur, ut tradunt in suis Institut. crimin. Brugiot., l. 3, tit. 6; Zuff., lib. 2, tit. 19, Ursaya, lib. 2, tit. 7, a n. 134. Si 17
quis igitur convocatis hominibus, absque tamen armis, vim fecerit, ut quis verberetur aut pulsetur, quamvis non occidatur, adhuc erit reus criminis vis privatae, textu expresso in leg. *Hac lege* 2 ff. ad Leg. Iul. de vi pri-

18 vata. Item si quis coetum vel concursum fecerit quominus aliquis in ius producatur, te-
19 xtu expresso in l. *Legis Iuliae* 4 ff. eod. Item si quis aliquem de agro, vinea aut villa sua, congregatis hominibus sine armis, dejecerit, textu expresso in leg. *Si quis aliquem* 5 ff.
20 eod. Item si creditor sine auctoritate iudicis absque armis, bona debitoris usurpaverit, textu expresso in leg. *Creditores* 7, et in leg.
21 *Si creditor* 8 ff. eod. Item si quis ex naufragio, dolo malo sine armis, aliquid rapuerit, textu expresso in l. *De vi privata* 1, § 1, ff.
22 eod. Item si qui improbe coeant in alienam litem, ut quidquid ex condemnatione in rem ipsius redactum fuerit, inter eos communicaretur, textu expresso in l. *Ex senatusconsulto* 6
23 ff. eod. Vis in specie est quintuplex. Prima *expulsiva*, cum quis a re immobili expellitur; secunda *ablativa*, cum res mobilis cuipiam aufertur. Tertia *compulsiva*, cum quis rem suam alienare cogitur. Quarta *turbativa*, cum quis in possessione turbatur. Quinta *inquietativa*, cum duo vicissim praetendunt possidere, et alterum alter inquietat. Primae duae praescriptionem seu usucapionem secum non ferunt; trium autem posteriorum nulla obstat praescriptioni; § *Furtivae* in addit. margin. Institut. de Usucapion.; Raynald., l. c., n. 11, testans de communi; Hieronymus Thomas in tract. de Vi impulsiva, c. 1, § 1, et alii passim.

24 Vis expulsiva parit interdictum *Unde vi* contra expellentem; leg. *Sequitur* 4, § *Si tu vi*, et ibi Glossa, verb. *Locum*, ff. de Usucapion., et Glossa 2 in cap. *Ad audientiam* 4 de His quae vi. Hinc vi expulsus de possessione cum habeat interdictum *Unde vi*, perinde habetur ac si possideret quoad rem, et damna, et fructus, leg. *Si qui vi* 17 ff. de Usucapion., et ibi Glossa 1.

25 Vis ablativa inducit actionem *vi bonorum raptorum*, l. *Praetor ait* 2 ff. Vi bonorum raptorum, Glossa in cap. *Ad audientiam* 4, verb. *Causa*, de His quae vi metusve causa fiunt.

26 Vis compulsiva inducit actionem *Quod metus causa*. Glossa 2 ind. c. *Ad audientiam*. Vis enim compulsiva, et metus idem sunt, Glossa 1 in l. *Nihil consensus* 116 ff. de Regul. iuris.

27 Vis turbativa inducit interdictum *Uti possidetis* pro immobilibus; et *Unde vi*, ac *Utrubi* pro mobilibus, cum duo se possidere contendunt: Glossa 2 in cit. cap. *Ad audientiam*, et Glossa final. in leg. *Continet* 3 ff. Quod metus causa.

28 Vis inquietativa inducit interdictum *Quod vi aut clam*, cit. Glossa 2 in d. c. *Ad audientiam*, et cit. Glossa fin. in dict l. *Continet*.

29 Vis publica regulariter poena deportationis punitur textu expresso in § *Item lex Iulia* Institut. de public. Iudiciis. Et vis privata punitur poena publicationis tertiae partis bonorum, textu expresso etiam in dict. § *Item lex Iulia*. Pro varietate autem casuum, in quibus committitur vis publica, variae etiam sunt in utroque iure statutae poenae, de quibus in verb. *Poena*, a n. 213 ad 216. Vide ibi.

Vim vi repellere licet statim, et sine inter- 30
vallo, leg. *Ut vim* 3, et ibi Glossa 2, ff. de Iust. et iur., leg. *Sed et partus* 12, § 1, ff. Quod metus causa, leg. *Praetor ait* 1, § *Vim* 1, ff. de Vi et vi armata, cap. ultim. 12 de Restitut. spoliator., cap. *Dilecto* 5 de Sentent. excommunic. in 6, cum similibus; vim enim vi repellere omnes leges omniaque iura permittunt, leg. *Scientiam* 45, § *Qui cum aliter*, ff. ad Leg. Aquil., cap. *Perpendimus* 23, et ibi Glossa 1 de Sentent. excommunic., can. *Ius naturale* 7, et ibi Glossa 1, dist. 1, can. *Summa* 7, et ibi Glossa 1, caus. 23, q. 1, cap. *Dilecto* 5 de Sentent. excommunicat. in 6.

Debet tamen vis, seu propulsatio fieri incon- 31
tinenti, statim ac sine intervallo, et cum moderamine inculpatae tutelae, non ad vindictam, sed ad defensionem; leg. *Scientiam* 45, § *Qui cum aliter*, ff. ad Leg. Aquil., l. 1 C. Unde vi, cap. *Interfecisti* 2, et cap. *Perfodiens* 3 de Homicidio, cum similibus. Unde si quis percussit aliquem, et recedat, non potest percussus licite insequi percussorem, quia tunc vellet iniuriam ulcisci et non repellere eam, essetque potius vindicta, quam defensio, Glossa, verb. *Saecularibus*, et Glossa final. in cit. cap. *Si perfodiens* 3 de Homicid., et commun. doctor.

Vim vi repellere licet etiam contra clericum 32
cum moderamine inculpatae tutelae; cap. *Olim* 12 de Restitut. spoliator., et ibi, Glossa final., cap. *Perpendimus* 23 de Sentent. excomm., cum similibus.

Vis et metus differunt inter se, quia metus 33
refertur ad animum, et vis refertur ad corpus. Glossa in leg. *Si vi vel metu* 3, verb. *Si vi*, c. de His quae vi metusve causa fiunt; Rota recent. p. 1, decis. 643, n. 25. Vis tamen includit in se metum; unde quod vi fit, metu quoque fieri videtur. Gl. verb. *Causa* in c. *Ad audientiam* 4 de His quae vi metusve causa fiunt.; Burat., dec. 86, n. 26 et seq.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De vi tres potissimum leges latae fuere, una 34
Plautia et duae Iuliae, Caesaris altera, altera Augusti. Confer Sigon., de Iudic., lib. 2, cap. ultim.

Duo legis Iuliae fuerunt summa capita, al- 35
terum de vi publica, alterum de vi privata. Definivit Iustinianus vim publicam, quae fit cum armis; privatam, quae fit sine armis; § *Recuperandae* Instit. de Interdict.

36 At licet hae definitiones ut plurimum procedant, non tamen semper, inspecta praesertim vi publica. Omnis utique vis armata publica est, quippe quia et sine armis respublica, publicave utilitas ita laedi queat, ut inde legis Iuliae de vi publica accusatio nascatur; consule Ant. Matthaeum, de Crimin., lib. 48, tit. 4, cap. 1, n. 2 et seq.

37 Appellatione vero armorum hic veniunt non solum scuta, et gladii, et galeae, sed et fustes, et lapides, et in genere quaecunque, quibus singuli homines nocere queunt. L. 9, l. 11, § 1, ff. ad Leg. Iul. de vi public., § *Recuperandae* Instit. de Interdict.

38 Armata dicitur vis, si armati quidem venerint ad deiiciendum de possessione, sed armis ad deiiciendum usi non sint, eo quod sufficit terror armorum, ut videantur armis deiecisse; l. 3, § 5, ff. de Vi et vi armata.

39 De iis qui tenentur ex lege Iulia de vi publica, adi Sigon. de Iudic., dict. cap. ultim., tum Antonium Matthaeum de Crimin., l. 48, tit. 4, c. 1, n. 3.

40 Poena vis publicae ex lege Iulia est aquae et ignis interdictio, in cuius locum successit deportatio; l. 1, § ultim., ff. ad l. Iuliam
41 de vi public.; atque adeo etiam bonorum publicatio, si non exstent coniunctae personae, quibus bona reservari iussit Iustinianus, in
42 Novella 134, cap. ultim.; quin et aliquando ultimum supplicium, praesertim in humilioribus, si atrocior violentiae species sit, vel ex vi allata caedes alicuius illata fuerit; l. 11 ff. ad Leg. Iul. de vi public., l. 6 C. eodem titul.

43 Moribus vero hodiernis poena vis publicae arbitraria est pro modo et gravitate admissi criminis. Vide Graenevegen. ad § 8 Institut. de public. Iudic.

ADDITIO EX AUCTORE.

Vis et metus distinguitur in gravem et le- 44
vem, habito etiam respectu ad personam, cui infertur; Benedict. XIV, tom. 2, constitut. 47 incipient. *Si datam.* Vim et metum inferentes, ut quis religionem ingrediatur, aut professionem emittat, ab Ordinario puniendi sunt poenis a Concil. Tridentin. statutis; idem, ibidem. Vis et metus auctores, qui a reclamante, vel a testibus ab ipso inductis, indicati fuerint, citari debent in iudicio super nullitate professionis; idem, ib. Vis et metus incussus ad cogendum aliquem, ut professionem regularem emittat, etiamsi perseveraverit per quinquennium, et ultra, non ideo tamen prorogatur quinquennium a Concil. Tridentin. concessum ad reclamandum; idem, ibid. Attamen ex Apostolicae Sedis aequitate inductum est remedium restitutionis in integrum adversus lapsum quinquennii, a sola tunc ipsa Sede Apostolica concedendum; idem, ib.

Vis et metus adhiberi non debet, ut Iudaei 45
in Christianorum regionibus asyli iure gaudentes, baptismum suscipiant; idem constitut. 28 incipient. *Postremo mense,* § 13 et 37. Si quis per vim et metum dicat se baptizatum fuisse, videndum an violenter cedendo consenserit, an vero dissentiens aqua baptismi ablutus fuerit. In primo enim casu valide baptizatus censebitur, secus in secundo. Idem, ibidem, § 49 et sequent. Vide tom. 1, verb. *Baptismus,* et tom. 4, verb. *Hebraeus,* ubi multa alia ad rem.

VISITARE, VISITATIO, VISITATOR

Hanc gravem materiam praestat fusius evolvere.

1 Visitare nihil aliud est quam excessus ac defectus inquirere, inventosque castigare, et convenientibus remediis emendare, atque observantiam obligationum iuxta cuiusvis personae ac rei exigentiam, ubi adhuc viget, conservare, et ubi deficit, in pristinum restituere. Barbosa, de offic. et potest. Episcop. part. 3, allegat. 73, n. 1, et alii communiter per text. concil. Tridentin., sess. 24, de Reformat., cap. 5, ibi: *Visitationum autem istarum praecipuus sit scopus, sanam orthodoxamque doctrinam, expulsis haeresibus inducere, bonos mores tueri, pravos corrigere, populum cohortationibus et admonitionibus ad religionem, pacem, innocentiamque accendere, caetera prout locus, tempus, occasio feret, ex visitantium prudentia ad fidelium fructum constituere.*

2 Visitandi ius et potestas competit omnibus praelatis ecclesiasticis, qui iurisdictionem ordinariam in aliquos habent; cap. *Romana* 1, § *Hanc,* de Censibus in 6. Unde post Roma- 3
num Pontificem, ius et potestatem visitandi habent Legati a latere ex officio legationis sibi a Sede Apostolica demandatae, cap. *Cum Apostolus* de Censibus. Item Legati Pontificii qui 4
non sunt a latere, sed dicuntur nati, quibus legatio apostolica competit ratione dignitatis, in qua sunt constituti, cap. *Cum istantia,* cap. *Procurationes* de Censibus; Barbosa, loco cit., n. 21, et alii. Item Legati Apostolici, qui 5
missi, sive nuntii apostolici nuncupantur, si visitandi onus eis sit specialiter impositum; vel si urgens aliqua necessitas visitationem postulet; cit. cap. *Cum instantia,* et cit. cap. *Procurationes* de Censibus; Tuschus, de Visitation., lib. 1, cap. 2, n. 9; Barbosa, loc. cit., n. 21. Item vicarius Summi Pontificis in ter- 6
ritorio sibi iniuncto; cap. penultim. de Offic.

vicar.; Tuschus, cit. lib. 1, cap. 2, n. 4; 7 Barbosa, loco cit., n. 21, et alii. Item Cardinales in Ecclesiis suorum titulorum. Leo X, in constitut. incipient. *Supernae,* edita in Concil. Lateranens. v, sess. 9, cap. 2. Vide verb. *Cardinales,* art. 4, n. 14.

8 Patriarchae, Primates, Achiepiscopi et Episcopi ius ordinarium habent visitandi suas respective dioeceses; cap. *Romana* 1 de Censibus in 6, concil. Tridentin., sess. 23 de Reformat., cap. 3, ita ut habeant intentionem fundatam quoad ius visitandi omnes Ecclesias cuiusque suae respectivae dioecesis; can. *Omnes basilicae* 14, q. 7, cap. *Conquerente* de offic. Ordinarii, cit. cap. *Romana* 1 de Censibus in 6, et Communis doctorum.

9 Item vicarius capitularis, Sede vacante, id potest, sive per se, sive per alium. Vide verb. 10 *Vicarius capitularis,* art. 2, n. 11. Item vicarius Apostolicus. Vide verb. *Vicarius Apo-* 11 *stolicus,* n. 4. Item vicarius collegiatae exemptae et nullius dioecesis. Rota recent., apud Farinac. part. 1, dec. 346; Nicolius, in Flosculis, verb. *Visitatio ordinaria,* n. 3. Vide verb. *Vicarius Capitularis,* art. 1, n. 39.

12 Item abbates, aliique praelati habentes proprium territorium, et qualitatem *Nullius,* cap. *Romana* 1, § *Hanc,* de Censibus in 6, cum similibus, et Communis doctorum. Item decani, archidiaconi, archipresbyteri plebani, et alii inferiores visitandi ius habent, si id longa consuetudine praescripserint; cap. *Super eo,* et cap. *Cum Apostolus* de Censibus: Concil. Trident. sess. 24, de Reformat., cap. 3, ibi: *Archidiaconi autem, decani, et alii inferiores in iis Ecclesiis, ubi hactenus visitationem exercere legitime consueverunt, debeant quidem, assumpto notario, de consensu Episcopi, dein-* 13 *ceps per se ipsos tantum visitare.* Item capitulum, superstite adhuc Episcopo, potest interdum ex praescriptione vel privilegio habere ius visitandi; et tunc visitatores a capitulo deputati debent esse approbati ab Ordinario; Concil. Trident., cit. sess. 24, de Reformat., cap. 3, ibi: *Visitatores etiam, a capitulo deputandi, ubi capitulum ius visitandi habet, prius ab Episcopo approbentur.* Barbosa, supra Concilium, loco cit., n. 14, et cit. allegat. 73, n. 26, cum aliis ibi citatis, referens sic etiam decisum fuisse a sacra eiusdem Concilii Congr.

14 Dicti archidiaconi tamen, et alii inferiores visitationis a se factae rationem reddere, et acta omnia exhibere Episcopo infra mensem tenentur. Conc. Trid., loc. cit., ibi: *Cui ipsi archidiaconi, vel alii inferiores visitationis factae infra mensem rationem reddere, et depositiones testium, ac integra acta exhibere teneantur, non obstantibus quacunque consuetudine etiam immemorabili, atque exemptionibus et privile-* 15 *giis quibuscunque.* Imo Episcopus etiam per alium potest easdem Ecclesias seorsim ab his iterum visitare. Concil. Trid., loc. cit., ibi: *Sed non ideo Episcopus, vel eo impedito eius visitator, easdem Ecclesias seorsim ab his visitare prohibeatur.* At vero licet Episcopus pos- 16 sit iterum visitare Ecclesias visitatas ab inferioribus, non potest tamen punire iterum punitos ab eis, neque ab illis absolutos cogere ad innocentiam suam demonstrandam; sic decisum fuisse refert Barbosa, supra Concil., loc. cit., n. 15, et Armendar. apud ipsum, ibid.

Superiores generales ordinum regularium, 17 provinciales et alii praelati, quibus est in alia inferiora monasteria prioratusve, legitima iurisdictio, habent ius visitandi monasteria, aliaque loca sibi subiecta; cap. *In singulis,* et cap. *Ea quae* de Statu monachor.; Concil. Trid., sess. 21, de Reform., cap. 8, et sess. 25, de Regularibus, cap. 20, et communis doctor., praxi quotidiana id demonstrante.

Episcopi aliique superiores non solum pos- 18 sunt, sed etiam tenentur per se ipsos, aut si legitime fuerint impediti, per vicarios suos vel visitatores, qui presbyteri sint vel diaconi, singulis annis, aut si ob latitudinem fieri nequeat, saltem quolibet biennio, totam dioecesim et Ecclesias eiusdem visitare. *Communis,* claris iuribus in can. *Decrevimus* 10, caus. 10, qu. 1, ibi: *Decrevimus, ut annuis vicibus ab Episcopo dioeceses visitentur;* can. *Episcopum* 11, ead. caus. et qu., ibi: *Episcopum singulis annis ire oportet, ut acquirat, etc. Quod si ipse, aut languore detentus, aut aliis occupationibus implicatus id explere nequiverit, presbyteros probabiles aut diaconos mittat, qui reditus basilicarum et ministrantium vitam inquirant.* Et Conc. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 3, ibi: *Patriarchae, Primates, Metropolitani et Episcopi propriam dioecesim per se ipsos, aut si legitime impediti furint, per suum vicarium generalem, aut visitatorem, si quotannis totam propter eius latitudinem visitare non poterunt, saltem maiorem eius partem, ita tamen ut tota biennio per se vel per visitatores suos compleatur, visitare non praetermittant.*

Vicarius tamen generalis hoc ius visitandi 19 non habet, nisi specialiter ei committat Episcopus. Barbosa, supra Conc., cit. sess. 24, cap. 3, n. 3, et cit. alleg. 73, num. 28, cum pluribus ibi citatis, et alii passim. Vide verb. *Vicarius generalis,* art. 3, n. 22.

Metropolitani olim post plene visitatam pro- 20 priam dioecesim, poterant etiam visitare dioeceses suorum suffraganeorum, sed hodie hoc amplius non possunt, nisi ex causa cognita et probata in concilio provinciali, vel a S. Congr. Conc. Trid., cit. sess. 24, cap. 3, S. Congr. Episc. in Caiacen. et Theanen., 22 Apr. 1603; apud Nicol., in Floscul., verb. *Visitatio ordinaria,* n. 2.

Episcopus visitare potest toties, quoties opus 21

fuerit, non solum ecclesias communes dioecesis, sed etiam capitula et Ecclesias cathedrales, aliasque maiores, et personas illarum. *Communis,* per textum expressum Conc.Trid., sess. 6, de Reform., cap. 4.

22 Item tanquam Sedis Apostolicae delegatus visitare potest omnes ecclesias saeculares exemptas, non obstantibus privilegiis et consuetudinibus, etiam ab immemorabili tempore praescriptis. *Communis,* textu expresso in Concil. Trident., sess. 7, de Reform., cap. 8.

23 Item potest visitare quascunque ecclesias saeculares intra fines suae dioecesis exsistentes etiamsi ad regulares pertineant, et ab eis dependeant, dum tamen per saeculares eis deserviatur, et hoc vigore Conc. Trid., sess. 7, de Reformat., cap. 8. Sic decisum fuisse referunt Armendar., in add. ad recopil. leg. Navar., lib. 1, tit. 6, de Visitat., lib. 5, § 2, n. 3; Ventriglia, Prax., part. 2, annot. 24, § 1, n. 7. Secus autem ecclesias regulares nullius dioecesis, ut ex Tridentino et decr. Sacrae Congreg. ad longum probat Fagnan. et Matthaeucc., loc. n. seq. citandis.

24 Item potest Episcopus vicinior tanquam Sedis Apostolicae delegatus visitare ecclesias omnes saeculares nullius dioecesis quantumcunque exemptas, et Sedi Apostolicae immediate subiectas, etiamsi in illis praelatus inferior habeat quasi episcopalem iurisdictionem. Concil. Trident., sess. 24, de Reform., cap. 9; Barb., ad dict. cap. 9, num. 1 et 2, allegans Rotam, dec. 896, part. 1 recent., et plurimos doctores; Ventriglia, loc. cit., n. 9, et alii passim; non potest tamen visitare ecclesias regulares nullius dioecesis, ut ex Trident. et decr. Sacr. Congr. ad longum probat Fagnan., lib. 3 Decret., in cap. *Nullus* de Parochiis, num. 33 et 37, et Matthaeucci, Official. cur., cap. ult., num. 12 ad 14, et alii.

25 Vicinior Episcopus potest visitare beneficia saecularia et clericos saeculares abbatiae nullius dioecesis, ipsosque culpabiles repertos corrigere; et dicitur vicinior Episcopus solum ille, cuius cathedralis Ecclesia sit abbatiae proximior, non autem locus dictae abbatiae subiectus. Barbosa, supra Trid., cit. sess. 24, cap. 9, n. 4, attestans sic decisum fuisse die 2 Augusti 1596.

26 Episcopus vicinior, si sit legitime impeditus, potest ecclesias saeculares nullius dioecesis visitare per suum vicarium generalem. Sic decisum fuisse die 17 Ianuarii 1585, testatur Barbosa, loc. cit., n. 6.

27 Si Ecclesia seu abbatia saecularis nullius dioecesis sita sit in aliqua dioecesi, visitatio spectat ad Ordinarium, in cuius dioecesi est Ecclesia nullius. Sic decisum fuisse refert Rota, part. 2 recent., dec. 501, num. 5, apud Barbosam, loc. cit., n. 2.

28 Episcopus, sive per seipsum, sive per alium delegatum visitare potest ecclesias, etiam non curatas, quae reperiuntur erectae in solo Lateranensi, ut clare patet ex responsione Sacrae Congregationis Concilii ad sequentia dubia proposita ab Episcopo Mileti.

I. An Episcopus Miletensis tanquam delegatus apostolicus possit subdelegare suum vicarium generalem, vel aliam dignitatem ecclesiasticam sibi benevisam in visitatione dioecesis, et praecipue ecclesiarum, quae praetenduntur sitae in solo Lateranensi?

II. An vicarius destinatus in dicta dioecesi Mileten. a reverendissimo capitulo basilicae Lateranen. possit revidere visitationes factas ab Episcopo, sive eius delegato visitatore in dictis Ecclesiis?

III. An praedictus vicarius Lateranen. in dicta dioecesi Mileten. possit revidere computa, et visitare libros administrationis redituum societatum laicarum erectarum in iisdem ecclesiis, et an pro dict. computorum revisione possit recipere a dd. societatibus aliquod emolumentum seu mercedem?

IV. An vicarius destinatus in dict. dioecesi Mileten. a dict. reverendis. capitulo possit indicere concursum in occasione vacantiae ecclesiarum parochialium, quae praetenduntur sitae in solo Lateranensi?

V. An Episcopus Mileten. in praefatis ecclesiis intra fines suae dioecesis, possit exercere suam iurisdictionem ordinariam quoad provisionem parochialium, aliorumque concernentium curam animarum et administrationem sacramentorum?

VI. An in alienationibus rerum earumdem ecclesiarum solemnitates requisitae etiam in vim can. *Terrulas,* qu. 2, adhiberi debeant per Episcopum, vel per dictum vicarium destinatum a capitulo dictae sacrosanctae basilicae Lateranen.?

VII. An in casu, quo praedictus vicarius destinatus a capitulo se ingereret in iurisdictionalibus et causis spectantibus ad Episcopum Mileten. possit ab eodem coerceri, et puniri canonicis censuris et poenis?

Quibus propositis, auditis partibus in plena congregatione 23 Aprilis 1701, responsum dedit: « Ad primum, posse visitare per se vel per alium etiam ecclesias sitas in solo Lateranensi ad formam sacri Concilii; ad secundum *Negative;* ad tertium *Negative* ad utrumque; ad quartum *Negative;* ad quintum, *Dilata;* ad sextum spectare ad Episcopum privative; ad septimum *Affirmative* ».

29 Super quibus reproposita causa 3 Maii 1702, eadem Congregatio respondit: « Ad 1, in decisis; ad 2, in decisis; ad 3, in decisis, quoad primam partem, praeterquam quoad archiconfraternitates erectas auctoritate capituli, et quoad secundam in decisis; ad 4, in decisis; ad 5, quoad primam partem *Affirmative;* ad 6, dilata; ad 7, in decisis.

30 Et iterum in eadem causa, et inter easdem partes propositis novis dubiis:

I. An sine subdelegatione speciali subdelegatus ab Episcopo ad visitandam dioecesim possit visitare Ecclesias, confraternitates et loca pia fundata in solo Lateranensi?

II. An dicta subdelegatio specialis debeat a subdelegato ostendi et inseri Actis visitationis?

III. An Episcopus, vel ab eo delegatus teneatur declarare expresse se visitare iure delegato?

IV. An vicarius Lateranensis in visitatione, quam facit iure ordinario, possit petere, ut sibi ostendantur Acta visitationis factae ab Episcopo vel eius delegato?

V. An Ecclesias parochiales fundatas in solo Lateranensi valeat Episcopus visitare iure ordinario?

Die 17 Novembris 1703 Sacr. Congreg., etc., respondit:

Ad 1, *Negative*, et quoad confraternitates iuxta resolutiones iam factas; ad 2, *Affirmative;* ad 3, *Affirmative;* ad 4, *Affirmative*, non tamen auctoritative ad effectum corrigendi; ad 5, *Negative*.

31 Visitatio abbatiae S. Mariae de Perno sitae in confinio dioeces. Muranae et Rapellen. aeque principaliter unitae Ecclesiae Melphiensi spectat ad Episcopum Melphiensem, ut patet ex responsione Sacrae Congregationis Concilii ad sequentia dubia relat. ab Ursaya, tom. 3, part. 1, discept. 33, a n. 45.

I. An visitatio ecclesiae S. Mariae de Perno spectet ad Episcopum Melphien. vel potius ad Episcopum Muranum?

II. An censurae latae per curiam episcopalem Melphien. contra vicarium generalem Muranum sustineantur?

III. An declaratoria censurarum facta per vicarium generalem Muranum contra vicarium generalem Melphien. sustineatur?

Die 16 Iunii 1712, Sacra Congregatio Conc. respondit: « Ad primum, *Affirmative* quoad primam partem, *Negative* quoad secundam; ad secundum, *affirmative*, et pro absolutione arbitrio Metropolitani; ad tertium, *Negative* ».

32 Visitare iure delegato potest Episcopus Ecclesias unitas collegiis exemptis. Sacr. Congr. Conc. in Bononien. *Iuris visitandi*, 2 Octobris 1721. Sic refert Ursaya, in Miscellan. 1 sacr. et profan., litt. V, n. 127.

33 Visitare tamen non posse Episcopum beneficia unita universitati Complutensi ob privilegia, quae habet, decrevit Sacr. Congr. Conc. die 22 Iunii 1606, apud Aldan., in Compend. canonic. resolut., lib. 1, tit. 7, n. 10, et Barbosam, Sum. apostolic. decis., verb. *Visitare, quando et quae Episcopus valeat*, n. 14.

34 Visitare potest Episcopus dignitatem exemptam in concernentibus curam animarum illi annexam. Sacr. Congreg. Concil. in Burgen., 18 Augusti 1628, apud Barbosam, l. c., n. 12.

Item visitare potest omnes Ecclesias curatas monasteriis regularium unitas. Conc. Trident., sess. 7, de Reform., cap. 7, et sess. 25, de Regularibus, cap. 11. In iis enim, quae spectant ad curam animarum saecularium, tam ecclesiae quam personae regulares dictam curam exercentes subiacent iurisdictioni, visitationi et correctioni Episcopi, ut decisum fuisse sub die 4 et 6 Iunii 1627, refert Barbosa, supra Conc., sess. 25, de Regularibus, cap. 11, n. 4 et 5, et novissime Sacra Congr. Conc. in Mediolanen., 12 Novembris 1689, et congregatio particularis deputata ab Alexandro VIII, in causa Hispalen., 30 Ianuarii 1694, in respons. ad 6, et relata in congreg., generali 18 Aug. 1696, apud Monacell., part. 1, tit. 5, formul. 2, n. 2. 35

Dummodo tamen ecclesia parochialis non sit illius conventus, in quo generalis Ordinis habet residentiam ordinariam, quia ipsa gaudet exemptione a iurisdictione Ordinarii. Concil. Trident., sess. 25, de Regularibus, cap. 11, et Sacra Congr. Conc. in Lauden. *Iurisdictionis*, 1 Decembris 1691, in qua plene articulo discusso, et partibus informantibus fuit resolutum, constitutionem Gregorii XV incip. *Inscrutabili*, non derogasse privilegio cap. 11, sess. 25, de Regularibus, favore generalium Ordinum concesso. Sic refert Monacell., part. 1, tit. 6, formul. 20, n. 14, et sic alias censuit eadem Sacra Congr., teste Ventriglia, part. 1, adnotat. 48, § unico, n. 91. Quamvis Barbosa, in Summa apostolic. decision., verb. *Visitare ecclesias et loca regularium quando possit Episcopus*, referat, ex Armendar. et Lezana, Sacram Congr. Concilii censuisse, quod visitare possit Episcopus, ex decreto Concilii, sess. 7, cap. 6, de Reform., ecclesias parochiales unitas monasterio canonicorum regularium, tametsi generalis in eo sedem ordinariam principalem habeat. 36

Episcopus visitando ecclesias curatas exemptas vel regularibus subiectas potest facere decreta in iis, quae concernunt rectam administrationem et custodiam sacramentorum, et quatenus decreta discrepant ab illis, quae fecerunt superiores exempti seu regulares, debent ordinationes Episcopi praevalere et observari. Sacr. Congr. Conc. in Veronen., 10 Iulii 1628, in Mediolanen., 12 Novembris 1689, et congregatio particularis deputata ab Alexandro VIII, in causa Hispalen., 30 Ianuarii 1694, in resp. ad 6, et relata in congr. generali 18 Aug. 1696. 37

Quamvis Episcopus possit visitare ecclesias parochiales monasteriis regularium unitas vel annexas, nequit tamen visitare domos ipsarum parochialium, in quibus non viget regularis observantia, sed in eis habitant soli parochi regulares ab eodem approbati, ut alias respondit Sacr. Congr. apud Fagnan., lib. 1 Decret. in cap. *Grave gerimus* 19, n. 16, de officio Ordinarii. 38

Nec Episcopus potest visitare monasteria re- 39

gularium eo praetextu, quod eorum superiores sint negligentes, ut respondit Sacra Congreg. Concilii die 20 Februarii 1616, apud Piasec., Prax., part. 2, cap. 3, art. 6, num. 32, ibi: *Sacr. Congr. Cardinal. Concil. Trid. interpretum censuit, non licere Ordinariis locorum, monasteria regularium eo praetextu visitare et corrigere, quod illorum superiores admoniti intra sex menses illa non visitaverint vel correxerint, nisi eadem monasteria vel sub commenda exsistant, ex decreto cap. 8, sess. 21, vel suorum ordinum capitibus non subsint, ac se in congregationes redigere neglexerint, iuxta cap. 8, sess. 25, de Regularibus.*

40 Neque potest Episcopus visitare cappellas et altaria laicorum seu confraternitatum laicalium in Ecclesiis regularium erecta, ut resolvit Sacr. Congr. Conc., apud Fagnan., in cit. cap. *Grave gerimus,* n. 48, et expresse Pignatell., to. 10,
41 consult. 39, n. 9. Quamvis enim possit Episcopus visitare confraternitates laicales erectas in ecclesiis regularium in iis, quae respiciunt administrationem, et adimplementum onerum, ut pluries respondit, tum Sacr. Congr. Episc., tum Sacr. Congr. Conc., ut videri potest sub
42 verb. *Confraternitates,* art. 3, num. 1; tamen nullatenus visitare potest cappellas et altaria in regularium ecclesiis per ipsas confraternitates laicales constructa, ut pluries declaravit dicta Sacr. Congr. ut videri potest sub dict. verb. *Confraternitates,* a n. 2 ad 4.

43 An autem et quando possit, vel non, Episcopus visitare conventus regularium, sive antiquos suppressos, et iterum restitutos, sive nunquam suppressos, aut de novo erectos. Vide v. *Conventus,* per tot., ubi abunde de omnibus.

44 Episcopus visitare potest oratoria publica, quae habent requisita Ecclesiae, etiamsi sint de pertinentiis regularium; dummodo separata sint a claustris et campestria. Sacr. Congr. Conc. in Caesenaten., 23 Septembris 1690, et in Cortonen., 20 Aprilis 1697. Vide d. verb. *Conventus,* sub num. 22, in respons. ad quintum dubium, et sub n. 1, in responsione ad primum.

45 Episcopus visitare potest ecclesias parochiales Equitum Hierosolymitanorum, sed quoad ea tantum, quae ad curam animarum et sacramentorum administrationem spectant. S. Pius V,
46 const. 136 incip. *Exposcit.* At non posse Episcopum visitare oratoria publica dictae religionis Hierosolymitanae, declaravit Sacr. Congr. Conc. in Mantuana, 17 Iunii 1690, ut refert et tenet Monacell., p. 1, to. 5, formul. 2, n. 5
47 in fine. An autem et quando possit Episcopus visitare oratoria privata erecta ex privilegio apostolico in domibus privatis nobilium personarum? Vide verb. *Oratorium,* a n. 25 ad 26.

48 Episcopus visitare potest ecclesias parochiales subiectas capitulo Lateranensi. Sacr. Congreg. Episc. in Aquilan. Terrae Arischiae, 23 Iunii 1690. Imo et quae concernunt ornatum Ecclesiae, Sacr. Congreg. Conc. in Caesenaten., 23 Septembris 1690, apud Monacell., loc. cit., n. 2 in fine.

Episcopus potest visitare monasteria monia- 49
lium regularibus subiectarum in iis, quae pertinent ad clausuram, etiam inconsultis et irrequisitis earum superioribus regularibus. Vide verb. *Moniales,* art. 3, n. 95.

Quoad talem autem visitationem debet Epi- 50
scopus observare decreta Sacrae Congregationis Concilii hac de re edita et adducta sub dict. verb. *Moniales,* num. 96, et insuper decreta Sacrae Congr. Episc. et Regul., quae hic dantur, prout referuntur ab eminentiss. Petra, to. 5 Comment. ad const. Callisti III, sect. 2, n. 143, vers. *Resolutio,* ibi: *Resolutio itidem novissima Congregationis Episcoporum et Regularium fuit in Nucerina paganorum inter Episcopum et moniales ordinis Praedicatorum monasterii exempti in dicta civitate exsistentis, et proposita fuerunt infrascripta dubia:*

I. An Episcopus in concernentibus observantiam clausurae, toties, quoties expedire iudicaverit, possit visitare monasterium monialium Sanctae Annae subiectarum PP. ordinis Praedicatorum?

II. An possit visitare earum Ecclesiam, communicatorium, et crates confessarii quoad concernentia clausuram?

III. An possit visitare nedum crates et moenia exteriora monasterii, sed etiam chorum interiorem, dormitoria, cellas, aliaque loca pro clausurae custodia?

IV. An possit indutus stola supra rocchettum et mozzettam solum cum suis convisitatoribus ingredi et visitare clausuram monialium absque interventu prioris, et alterius cuiusvis religiosi?

V. An Episcopus volens possit in actu visitationis habere sermonem spiritualem monialibus tam intra quam extra septa monasterii?

VI. An Episcopo sit per priorissam tradenda notula nominum monialium, educandarum et ancillarum tempore visitationis?

VII. An possit Episcopus occasione visitationis singulas moniales, et unamquamque separatim interrogare et examinare circa observantiam clausurae?

VIII. An tam regulares, quibus subiectae sunt moniales, quam etiam saeculares, teneantur ab Episcopo obtinere licentiam alloquendi moniales?

IX. An possit Episcopus insimul cum superiore regulari revidere computa, atque recognoscere statum oeconomicum monasterii?

X. An censurae sustineantur in casu, etc.?

XI. An constet de attentatis, et quomodo sint purganda?

XII. An et quomodo sit providendum quoad ingressum conversarum in locum ultimo loco defunctarum in casu, etc.

Die 7 Iulii 1724 Sacr. Congreg. Episc. et Regul. his dubiis respondit:

Ad I usque ad X inclusive, *Affirmative;* ad XI, *Negative;* ad XII providebitur post revisionem status oeconomici.

51 Praelati omnes saeculares episcopali, ac etiam cardinalatus dignitate praediti nequeunt ingredi clausuram monialium etiam sibi subiectarum, nisi in casibus necessariis, uti est casus visitationis; et tunc comitati a paucis, iisque senioribus ac religiosis viris. Vide dict. verb. *Moniales,* art. 3, n. 66.

52 Si autem contrafecerint, incurrunt interdictum ab ingressu Ecclesiae pro prima vice; pro secunda vero contrahunt suspensionem a pontificali munere et a divinis; pro tertia autem vice, et deinceps, excommunicatione maiori afficiuntur. Vide ibidem, n. 67.

53 Unde non possunt Episcopi secum ducere in clausuram ullos laicos, tanquam comites et socios. Vide, ibid., n. 68 et 69.

54 Nec possunt Episcopi secum ducere in clausuram plus quam octo personas; alias incurrunt praedictas censuras. Vide, ibid., n. 71.

55 Absolutio tamen ab istis censuris non est Papae reservata. Vide, ibid., n. 72.

56 Praelati regulares non possunt ingredi monasteria monialium pro visitatione locali, nisi semel tantum in anno, ita ut eo anno, quo unus ex dictis superioribus visitaverit, alius superior a visitatione huiusmodi se omnino abstineat. Vide, ibidem, n. 74.

57 Praelatus regularis, si fuerit generalis, potest secum introducere duos socios sui ordinis; si fuerit alius a generali, potest introducere secum tantum unum socium sui ordinis. Vide, ibidem, n. 75.

58 Nec ipse visitator, nec eius socii possunt sumere intra clausuram ullam refectionem. Vide, ibidem, n. 76.

59 Si superior regularis supradictis contrafecerit, ipso facto poenam excommunicationis, et privationem omnium officiorum, quae obtinet, ac perpetuae inhabilitatis ad illa vel alia in posterum obtinenda, vocisque activae et passivae absque alia declaratione incurrit. Et nihilominus nullis privilegiis et exemptionibus tueri se potest, quominus ab Episcopo loci tanquam ad hoc Sedis Apostolicae delegato quoties et quando opus fuerit, corrigi et puniri valeat. Vide, ibid., n. 78.

60 Episcopus visitare potest hospitalia. Vide verb. *Hospitale,* n. 33, et verb. *Administratio,* num. 2.

61 Et potest exigere ab administratoribus rationes et computa, tam in visitatione quam extra, etiam per suum delegatum, non obstantibus quibuscunque privilegiis. Vide, ibid., n. 34.

62 Imo potest Ordinarius visitare hospitalia, et ab eorum administratoribus rationes et computa exigere, non obstante, quod a testatore, et lege fundationis expresse excludatur. Vide, ibid., n. 35, et verb. *Administratio,* n. 3–5.

Item potest exigere rationem administratio- 63
nis ab hospitalibus, quae sunt sub immediata regum protectione. Vide dict. verb. *Administratio,* n. 12–14.

Non potest tamen visitare dicta hospitalia, 64
quae sunt sub immediata regum protectione. Conc. Trid., sess. 22, de Reform., cap. 8.

Hospitale aliquod visitare volenti, si oppo- 65
natur exceptio, quod sub immediata regum protectione exsistat, non ad saecularem iudicem, sed ad ipsum Episcopum talis exceptionis cognitio et definitio pertinet. Vide dict. verb. *Hospitale,* n. 38.

Ad hoc tamen ut dicta hospitalia sint im- 66
munia a visitatione Episcopi, debent esse talia a primaeva sua fundatione: nec sufficit, si hospitalia accipiantur ex post a rege sub sui immediata protectione. Vide dict. verb. *Administratio,* n. 15–18, et d. verb. *Hospitale,* n. 39.

Episcopus visitare, corrigere et reformare 67
potest hospitalia omnia, etiamsi privata sint laicorum, in casibus a iure concessis; scilicet ob negligentiam vel ob dilapidationem bonorum, et ut testatoris voluntas servetur. Vide dict. verb. *Hospitale,* n. 40.

Hospitalia privata potest Episcopus visitare, 68
corrigere et reformare in iis tantum, quae ad observandam voluntatem testatorum pertinent, et exigere rationem ab administratoribus una cum illis deputatis, quibus ex consuetudine ratio reddenda est. Vide, ibid., n. 41.

Hospitalia etiam unita, in quibus ecclesiae 69
sunt, vel assidue divina officia celebrantur, et bona eorum non sunt distincta, visitari debent ab Episcopo. Vide, ibidem, n. 42.

Hospitalia, quamvis debeant visitari ab Epi- 70
scopo; non inde tamen prohibetur, quin et iudices saeculares eadem visitare possint, si hoc eis alias legitime competit. Vide, ibid., n. 43.

Hospitalia administrata a fratribus S. Ioan- 71
nis Dei non sunt exempta a iurisdictione Ordinarii, nisi solum quoad regularem observantiam. Vide, ibid., n. 44.

Episcopus visitare potest confraternitates lai- 72
corum, etiamsi essent erectae in ecclesiis seu oratoriis fundatis et exstructis in solo et territorio religionis Hierosolymitanae. Vide verb. *Confraternitates,* art. 3, n. 5.

Episcopus visitare potest etiam confraterni- 73
tates, quae non a primaeva sua fundatione sunt sub immediata regum protectione, sed solum ex post sub sui immediata protectione sunt a rege accepta. Vide, ibid., a n. 6 ad 8.

Administratores confraternitatum, sicut et 74
aliorum piorum locorum, possunt compelli ab Episcopo ad reddendam rationem administrationis, et ad portandum libros administrationis etiam ad palatium episcopale, si sint in loco residentiae, seu alterius stationis et permanen-

tiae Episcopi. Vide, ibid., n. 9, et verb. *Administrator*, n. 20.

75 Etiamsi tales administratores rationem administrationis aliis reddere solerent, adhuc vigore dispositionis Concilii principaliter erit adhibendus Episcopus. Sacr. Congr. Concilii in Conversanen., 2 Martii 1697, et in Melevitana, 20 Martii 1700.

76 Imo redditio rationis administrationis danda est Episcopo etiam a confraternitatibus, aliisque locis piis, quae sunt sub immediata regum protectione. Vide dict. verb. *Confraternitates*, a n. 1 ad 13.

77 Episcopus in visitatione debet celeriter, quantum res postulat, se expedire et ad actus extraneos non se divertere, ne visitati graventur expensis; sic pluries censuit S. Congr. Conc. et signanter in una Boianen., die 14 Dec. 1654, in qua ad instantiam capituli collegiatae Campi Bassi proposltis sequentibus dubiis:

I. An Episcopus teneatur singulis annis visitare totam dioecesim?

II. Qualis debeat esse comitatus eiusdem Episcopi visitantis, ad effectum praestationis victualium?

III. Per quod tempus in locis visitandis sint eis praestanda victualia?

IV. An obtinentes beneficia simplicia, seu cappellanias in titulum, teneantur contribuere dictis victualibus?

V. An eisdem victualibus teneantur contribuere confraternitates laicorum?

VI. An Episcopo accedente ad conferendum sacramentum confirmationis, teneantur universitates praestare victualia seu procurationem?

Die 14 Decembris 1654 respondit:

Ad 1, *Affirmative*, et si legitime impeditus fuerit, per suum vicarium generalem, vel alium visitatorem idoneum debet visitare, ita ut saltem tota biennio visitatio absolvatur.

Ad 2, Episcopum debere esse contentum de moderato ac modesto equitatu ac famulatu.

Ad 3, per Episcopum celeriter visitationem esse absolvendam, et ad actus extraneos non esse divertendum.

Ad 4, obtinentes beneficia seu cappellanias in titulum teneri pro rata contribuere.

Ad 5, confraternitates visitatas teneri ad eamdem contributionem pro rata.

Ad 6, non esse administranda victualia, nisi concurrat consuetudo legitime praescripta. Lib. 19 Decr., pag. 438.

78 Qualis autem et quanta procuratio debeatur, et a quibus Episcopo visitanti, seu aliis visitatoribus; vide verb. *Procuratio*, per tot., ubi multa ad rem.

79 Quibus adde quod a procuratione respectu visitationis apostolicae nemo est exemptus, licet in specie contribuere teneatur is, qui est in culpa. Sacr. Congr. Episcop. in Ariminen., 26 Iulii 1576, in Spalatren., 3 Iulii 1601. Unde tenetur etiam Episcopus pro sua rata: Sacra Congr. Episc. in Ferentina, 8 Novembris 1581. Item commendatarii etiam Cardinales. Eadem Sacra Congr. Episc. in Ianuen., 21 Aug. 1582. Quamvis non esset expressum in brevi, eadem Sacra Congr. Episc. in Licien., 13 Aug. 1627. Item etiam Regulares possidentes bona stabilia in communi; ibidem. Maxime ratione parochiarum unitarum; eadem Sacra Congr. Episcop. in Ariminen., 11 Martii 1579, et in Placentina, 16 Maii eiusdem anni, et in Cremonen., 1 Martii 1580. Nisi haberent privilegium in specie pro hac causa, ibid. Sic apud Nicol., in Floscul., verb. *Visitatio Apostolica*, n. 23.

80 Si visitator apostolicus sit Episcopus, debet habere decem scuta monetae pro qualibet die. Sacr. Congr. Episc. in Licien., 13 Aug. 1627, apud eumdem, loc. cit., n. 25.

81 Antequam inchoetur visitatio, proponuntur edicta, in quibus Episcopus debet denuntiare diem suum iis, quos visitare intendit. Non enim visitandos imparatos invadere debet, nisi iusta aliqua causa aliud prudenter suadeat; tum quia id maxime expedit, ut sic parochus, seu rector ecclesiae visitandae possit populo denuntiare diem adventus Episcopi visitatoris, ad hoc ut se praeparent ad illum recipiendum. Ioannes Andraeas, in cap. *Cum sit Romana* de Simon.; Fuscus, de Visitat., lib. 1, cap. 4, num. 4; Barbosa, lib. 1 Iur. eccles. univers., cap. 14, n. 36; Ventriglia, Prax., tom. 2, adnot. 24, § 1, n. 28, et alii passim.

82 Non licet tamen Episcopo visitationem aggredienti proponere edicta, quibus subditi iubeantur in virtute sanctae obedientiae crimina detegere, multoque minus proposita poena excommunicationis, sed solum ad id enixe hortari. Sic resolutum fuisse a Sacra Congregatione refert ex aliis Barbosa, de offic. et potest. Episcop., part. 3, allegat. 75, n. 9, et supra Conc. Trid., sess. 6, de Refor., cap. 4, to. 10, ubi ex Aldano testatur id decisum fuisse sub die 31 Aprilis 1593, et in Summa, verb. *Visitatio*, n. 4.

83 Tempus incipiendae visitationis non est a iure determinatum; unde relinquitur arbitrio Episcopi, qui potest eligere tempus loco magis proportionatum. Fusc., de Visitat., lib. 1, cap. 2, n. 13; Ventriglia, loc. cit., cap. 25, et alii.

84 An autem visitatio generalis dioecesis praecedere debeat convocationem synodi, vel econtra? Vide verb. *Synodus*, n. 15 et 16.

85 A qua ecclesia sit inchoanda visitatio, remittitur arbitrio Episcopi; licet enim visitatio, ut plurimum, soleat inchoari ab ecclesia cathedrali, id tamen non est de praecepto, cum possit Episcopus inchoare ab ecclesia, quae sibi magis placuerit, reservatis iuribus, et sine praeiudicio aliarum ecclesiarum. Sic Sacr. Congr. Rituum in Egitanien., 10 Iunii 1602, in resp.

ad 2 dub., ut ex aliis refert Ventriglia, l. c., n. 26; Barbosa, in Summa, verb. *Visitatio* n. 1; Monacell., tom. 1, tit. 5, formul. 2, n. 26.

86 Pro visitatione facienda eligi solent ab Episcopo duo convisitatores satis experti, et in rebus ecclesiasticis versati; cap. *In singulis* de Statu monachor., et Extravagant. *Deben* de offic. Ordinarii, inter commun.

87 Non est tamen necessaria talis electio, seu assumptio convisitatorum seu adiunctorum, sed tantum voluntaria, cum possit Episcopus sine illis visitare etiam capitula cathedralium, et aliarum maiorum ecclesiarum, ut deciditur in Conc. Trident., sess. 6, de Reformat., cap. 4, ibi: *Per se ipsos, vel illis, quibus sibi videbitur, adiunctis;* et sic tenet communis doctorum.

88 Unde visitare potest Episcopus sine adiunctis corpus ecclesiae cathedralis, sacramenta, reliquias, vestes, ornamenta, caeteraque ad cultum divinum destinata. Item cappellas, cappellanias, dotationes, anniversariorum institutiones, memorias defunctorum, pia opera, et res, seu bona fabricae, vel Ecclesiae. Sic Sacr. Congr. Conc., apud Barbosam, cit. alleg. 73, num. 15, et in Summa apostolic. dec., verb. *Visitare quando et quae Episcopus valeat*, n. 17; Armendar., lib. 1, tit. 6, de Visitat., n. 123. Nec potest capitulum cathedralis se eximere ab hac visitatione praetextu exemptionis et praescriptionis immemorabilis. Sacr. Congr. Conc. in Hispalen. *Iurisdictionis*, 4 Iun. 1699, et 4 Maii 1690, apud Monacell., to. 1, tit. 6, formul. 2, n. 27.

89 Si Episcopus visitare velit ex decreto sess. 6, cap. 4, de Reformat., debet id personaliter agere; secus si ex aliis Concilii decretis, cum id per suum vicarium generalem aut visitatorem facere possit, si modo legitime impeditus fuerit, ut permissum est sess. 24, cap. 3, de Reformat., etiamsi de visitandis exemptis ageretur, cum dict. cap. 3 exemptiones tollat. Sic decisum fuisse a Sacra Congr. Conc. testantur Aldan., in Compend. canonic. resolut., lib. 1, tit. 7, n. 2; Barbosa, in Summa, loc. cit., n. 18, et supra Conc., sess. 6, de Refor., cap. 4, n. 4 et 17, ubi cum aliis videtur tenere, quod possit Episcopus etiam per delegatum visitare capitulum cathedralis, et adducit decretum Sacrae Congr. Conc. in Toletana, ubi resolutum fuit, serenissimum Cardinalem Infantem Archiepiscopum Toletanum non teneri per propriam personam capitulum Ecclesiae cathedralis visitare, sed id agere posse per coadministratorem.

90 Si Episcopus visitare velit totum capitulum, debet accedere ad locum ordinarium capituli, in quo solent capitulares congregari, et eorum actus expediri consueverunt, si id tamen commode fieri potest. Sin minus ad locum congruum et communem. Sed non tenetur accedere ad locum capituli, quoties prosequi velit visitationem alicuius personae de capitulo; et si capitulum occasione visitationis convocare ipse voluerit, non potest extra locum solitum congregare. Sacr. Congr. Concilii, apud Barbosam, in Summa apostolic. decis., collectan. 717, n. 9.

Visitatio personarum capitularium, quae iuxta 91
canonicas sanctiones, ut in Decreto, cap. 4, sess. 6, de Reform., dicitur facienda, intelligitur iuxta dispositionem iuris communis citra punitionem et privationem. Sacr. Congr. Conc., de qua Rota dec. 328, part. 2 diversor., apud Barbosam, in Summa, verb. *Visitatio*, num. 9.

Unde in visitatione generali Episcopus solus 92
sine coniudicibus procedere potest contra canonicos, eisque poenam imponere extraordinariam, quae magis morum emendationem, quam correctionem respiciat. Sacr. Congr. Conc. in Oriolen., 27 Martii 1632, in resp. ad 4 dub., apud Barbosam, loc. cit., n. 11.

Episcopus in visitatione tenetur praedicare 93
verbum Dei, per se aut saltem per alios; alias, nisi legitima causa excusetur, ipsum peccare mortaliter, ex Caietano, Genuensi, Gavanto, Abbate, et Piasecio firmat Monacell., to. 1, tit. 5, formul. 1, n. 51, adducens ad id text. in can. *Placuit* 10, qu. 1, et cap. 1, § *Sane*, de Censibus in 6, et concludens, *quod quomodo se excusent coram Deo tot Episcopi, qui nihil prorsus curant de hoc in visitando, ipse Deus scit.*

Visitator, si in visitatione adinveniat altaria 94
de iurepatronatus laicorum, non provisa de necessariis paramentis et supellectilibus, aut vetustate consumpta, fere collabentia, monere debet patronos, ut illa restaurent et ornent, ac onera eis adiuncta adimpleant infra brevem et competentem terminum, alias potest illa concedere alteri patrono, qui velit ea ornare, reparare, ac onera eis adiuncta adimplere. Sacra Congr. Episc. et Regul. in Mutinen., 16 Ianuarii 1604. Sic referunt Barbosa, in Summa apostolic. decis., verb. *Altaria*, n. 6, et lib. 2 Iuris eccles. univers., cap. 8, n. 18; Ventriglia, Prax., tom. 2, adnot. 24, § 1, n. 44; Matthaeuc., Official. curiae, cap. 55, § 1, n. 7, et alii.

Si in visitatione adinveniantur reliquiae an- 95
tiquae, quae ob iniuriam temporum, seu ob incuriam custodum careant suis authenticis, debet visitator permittere, ut habeantur in ea veneratione, qua hactenus fuerunt: sic voluisse Sacram Congreg. Conc. referunt Barbosa, in Summa, verb. *Reliquiae Sanctorum*, n. 3, et de offic. et potest. Episcop., part. 3, alleg. 96, n. 11, et Ventriglia, loc. cit., n. 38.

Reliquiae autem, quae ex donatione prove- 96
niunt laicorum, quarum claves, vel unam ipsi retinent, et expensas pro earumdem ornatu subministrant, visitantur ab Ordinario, quamvis retineantur et custodiantur in ecclesiis Regularium. Sacr. Congregat. Concil. in Firmana,

5 Iunii 1700, apud Monacell., tom. 1, tit. 5, form. 2, n. 49.

97 Visitator non potest recusari; orta enim dubitatione: *An Episcopus visitans possit tanquam suspectus recusari?* Sacra Congr. Conc. censuit non posse, nec cum generalem visitationem aggreditur, nec cum ad specialem descendit; si modo sine strepitu et figura iudicii procedens poenas non imponat delictorum ordinarias, sed eas tantum, quae morum correctionem respiciunt et modum corrigendi non excedat. Sic refert Fagnan., lib. 1 Decr., in cap. *Conquerente* de officio Ordinarii, n. 37. Et in terminis de visitatore regulari Conc. Trid., sess. 25, de Regularibus, cap. 20, sic expresse statuit: *Teneantur quicunque praedictorum ordinum monasteriis praesunt praedictos visitatores recipere, et illorum ordinationes exsequi.*

98 Quod visitator, si sibi impediatur aditus ad visitandum, non possit frangere portas ecclesiae, sed uti gladio spirituali censurarum, tenet expresse Monac., to. 3, tit. 1, form. 39, n. 2, post Graffium, Decis. aur., part. 2, lib. 5, cap. 27, n. 59, ubi sic praecise habet: *Visitator non debet frangere portas ecclesiarum, si sibi denegetur aditus ad faciendam visitationem.* Ita Innocent. in d. cap. 1 de Immunit. Eccles.: *Quia bona ecclesiarum sunt sancta sanctorum, et Domino consecrata, etc., et sic qui violentiam facit, sacrilegium committit;* dist. 12, qu. 2, can. *Nulli liceat,* et can. *Quicunque, sed potest uti gladio spirituali, id est excommunicatione vel interdicto;* facit text. in cap. *Dilecto* de Sentent. excommunicat. in 6, et ita defendere suam possessionem, hoc est visitationem. Ita not. per Innoc. et Hostiens., in cap. *Venerabili* 24 de Censibus; Barbosa tamen, supra Conc., sess. 24, de Regularibus, cap. 11, n. 16, et de officio et potest. Episc., part. 3, alleg. 74, n. 22, et lib. 1 Iuris eccles. univers., cap. 43, n. 139; Tamburin., de Iur. abbatissar., disp. 17, qu. 3, n. 4; Fuscus, de Visitat., lib. 2, cap. 16, post n. 1; Ciarlinus, Controvers. lib., cap. 65, n. 12; Ventriglia, Praxi, part. 1, adnotat. 48, § *Unico,* n. 88, et alii volunt, quod renuentibus regularibus, vel aliis exemptis visitationem, et claudentibus ostium ecclesiae vel monasterii, liceat Episcopo vim inferre, et ostium frangere. Vide verb. *Moniales,* art. 3, n. 96, in responsione ad 3 dub.

99 Impedientes visitatorem a munere visitationis excommunicationem ipso iure incurrunt, si moniti non resipiscant, textu expresso in Clementina *Attendentes* de statu Monachor., in fine, ibi: *Si qui vero visitatores ipsos in praemissis impedire praesumpserint, seu aliquo praemissorum, nisi moniti resipiscant, ipso facto excommunicationis sententiam se noverint incursuros, privilegiis, statutis et consuetudinibus quibuslibet in contrarium minime valituris.*

100 Quamvis haec excommunicatio sit latae sententiae non tamen incurritur statim ac fuerit visitationi illatum impedimentum, sed requiritur, quod visitator prius moneat impedientes, ut desistant ab illato impedimento; quod si moniti non desistant, statim incurrunt, ut clare habetur ex verbis dictae Clementinae: *Nisi moniti resipiscant,* etc. Glossa in d. Clementina *Attendentes,* verb. *Impedire;* Navarr., in Manual., cap. 27, n. 140; Bonacina, de Censuris in particulari, disp. 3, qu. 2, punct. 4, n. 4; Tambur., de Iure abbatissar., disp. 14, qu. 8, num. 3; Pellizzarius, de Monialibus, cap. 10, qu. 11, n. 81; Monacell., tom. 3, tit. 4, adnotat. ad excommunicat. 2, num. 3, qui dict. tom. 3, tit. 1, formul. 39, n. 4, recte advertit, quod si impedientes canonice moniti nolint ab allato impedimento desistere, potest Episcopus visitator ipsos excommunicatos publice denuntiare absque alia sententia, ut tradunt Glossa in cit. Clementina, verb. *Impedire,* et verb. *Ipso facto;* Barbos., ibid., n. 6, et alii.

101 Commendatarii quamvis possint visitare monasteria sibi commendata in iis, quae pertinent ad curam animarum et administrationem sacramentorum, ut censuit Sacra Congr. Episc. in Senogallien. seu Nullius, 6 Aug. 1601, et in una Cisterciensium, 17 Septembris eiusdem anni; non possunt tamen ea visitare quoad disciplinam regularem, ut respondit eadem Sacra Congr. Episc., 2 Augusti 1647, apud Nicolium in Flosculis, verb. *Visitatio ordinaria,* sub n. 4, et aperte habetur ex Conc. Trid., sess. 20, de Regularibus, cap. 20, ac expresse statutum est ab Innoc. X, const. 62 incip. *Pastoralis,* et ab Alexandro VII, const. 6 incip. *Exponi,* ubi declaratum est quod obtinentes monasteria in commendam, etiamsi fuerint S. R. E. Cardinales, nullam in monasteriis sibi commendatis quod ad eorum monachos iurisdictionem exercere possint; ibi, § 2: *Tenore praesentium declaramus, decernimus ac statuimus non licere commendatariis priores, subpriores aut officiales claustrales instituere ac destituere, visitare monachos, eosdemque corrigere, nec facultates eisdem in litteris apostolicis concessas et expressas, prout supra, ad ea, quae institutum regulare concernunt, ac tenore praedictorum privilegiorum, et sacri Concilii dispositione, monastico regimini relinquuntur, trahi posse ac debere.* Et similia etiam habentur in constitut. 32 eiusdem Alexandri VII incip. *Sacrosancti,* edita favore monasteriorum Camaldulensium.

102

103 Superiores regulares ordinarie non solent visitare ecclesias sui ordinis commendatas saecularibus; nisi ibi habeant conventum formatum. Sacra Congr. Episc. et Regul. in Vintimilien., 1 Septembris 1620.

104 Provincialis in actu non potest esse visitator extra suam provinciam. Sacra Congr. Episc. et Regul., 28 Iulii 1645.

105 Visitator provinciae a generali deputatus non potest substituere sine licentia Sacrae Congr. Eadem Sacra Congr. Episc., 1 Sept. 1646, et 21 Octobris 1649, apud Nicol. in Flosculis,
106 loc. cit., n. 6, ubi, n. 7, subiungit, quod superiores cuiusque monasterii visitationem biduo debeant explere. Ead. Sacra Congreg. Episc. in Ianuensi, 22 Novembris 1604.

107 Visitator in ordine Fratrum Minorum de Observantia, deputandus est a patre generali totius Ordinis S. P. Francisci circa finem triennii provincialatus ministri provincialis cuiusque respective provinciae, ut eam diligenter possit visitare, et visitata diligenter provincia, capitulum possit celebrare, et hoc intra tempus trium vel quatuor, et in latissimis provinciis, sex mensium. Constit. Ordinis, c. 8, statut. 65; Compend. Sanctor., verb. *Visitator,* n. 5.

108 Dicto visitatori legitime deputato resistentes, illumque impedientes, contradicendo, opponendo, recusando aut quovis modo rebellando, sunt ipso facto excommunicati excommunicatione Papae reservata, officio privati, et voce activa et passiva in perpetuum destituti. Gregor. XIII, const. incip. *Quoniam nostro,* constitut. ordinis cap. 8, statut. 67, conclus. 6, Compend. Sanctor., loc. cit., n. 10.

109 Dictus visitator non habet votum in electionibus, nisi specialiter a generali sit ipsi concessum; constit. ordin. cap. 8, statut. 67, conclus. 8, Sanctor., loc. cit., n. 11.

110 Neque in electione capitulari habet in paritate votorum votum decisivum. Vide verb. *Ele-*
111 *ctio,* art. 4, n. 45. Habet autem ipsum votum decisivum in electionibus, quae fiunt a solo definitorio, si a generali sit deputatus praeses. Vide d. verb. *Electio,* art. 4, n. 46.

112 Praefatus visitator non potest usurpare sibi sigilla maiora provinciae, nec mittere clericos ad ordines suscipiendos, neque recipere novitios, neque destinare praedicatores ad Quadragesimas seu Adventus, neque deputare confessores monasteriis monialium, neque distribuere spolia defunctorum Fratrum, quae omnia ad ministrum provincialem pertinent. Statut. general. capitul. septuagesimi primi pro familia Cismontana, cap. 2, n. 10.

113 Nec visitare potest monasteria monialium, nisi ex aliqua rationabili causa fuerit ei specialiter et expresse concessum in patentibus litteris delegationis. Statut. general. capituli 75 pro Cismontana familia, circa finem, vers. *Commissarii visitatores.*

114 Nec potest statuta provinciae condere vel mutare sine capitulo, nec Fratres extra provinciam mittere, nisi ad generalem pro eius negotiis. Nec in provincialem ministrum, aut qui alias simili officio functi sunt, neque in Patres ordinis notabiliter animadvertere potest, nisi ex probata causa, et de consilio et consensu maioris partis Patrum provinciae, aut provincialis capituli, neque eos deponere aut privare, nisi generalis prius admoneatur, excepto casu gravis delicti, quod populo scandalum generet, et quod generalis distet per decem dies itineris, et tunc id solum poterit de consensu maioris partis Patrum provinciae. Constitut. ordinis, cap. 8, statut. 67, conclus. 7, Compilat. statut. Sambuc., cap. 8, § *De commissariis visitatoribus,* circa finem; Sanctor., loc. cit., n. 9.

Dictus visitator non potest eligi in mini- 115
strum provincialem provinciae, quam visitat, sive ipsemet praesideat, sive non: alias electio est nulla, et electores privationem vocis activae et passivae incurrunt. Statut. general. capituli 79; Statuta pro utraque familia, n. 11.

Visitatione incepta durat eius auctoritas et 116
officium, mortuo licet vel amoto generali delegante. Statut. generali capituli 72 pro tota familia, n. 11. Sanctor., loc. cit., n. 14, arg. cap. *Si cui* 36 de Praebend. in 6, cap. *Si super gratia* 9 de Officio delegati in 6..

Celebrato provinciali capitulo, debet visita- 117
tor de provincia sibi credita egredi intra terminum 10 dierum, alioquin eius spirat auctoritas, nisi aliter sit per specialem et expressam facultatem concessum. Constit. ordinis, cap. 8, statut. 66, conclus. 7, Compilat. Statut. Sambuc., loc. cit., circa fin.; Sanctor., loc. cit., n. 9.

Si contigerit mors visitatoris, capta officii 118
possessione, provinciali competit regimen provinciae usque ad novi visitatoris deputationem in iis tantum, quae dilationem non patiuntur; unde visitare, processus formare de praeteritis delictis, causas terminare, et similia facere non potest; Statut. general. capituli 75, pro Ultramontana familia, n. 33.

Quae autem dictus visitator in obeundo vi- 119
sitationis munere praestare et inquirere debeat? Vide Compilat. Statut. Sambuc. cap. 8, § ultim. per tot., ubi abunde de omnibus.

Quoad ea quae concernunt visitatores alio- 120
rum Regularium ordinum, quaeque praestare et inquirere debeant: attendendae sunt propriae cuiusque religionis peculiares constitutiones.

Quae vero advertenda sint ab Episcopis, ac 121
visitatoribus in generali visitatione, adducuntur hic prout traduntur a Monacel., tom 1 in Appendice in fine, et tom. 4 supplement. ad 1 tom. post n. 267.

ADVERTENDA IN VISITATIONE

Cancellarius.

An scripturae tam actorum civilium, quam criminalium integre et distincte in locis, ac armariis aptis fideliter retineantur?

An retineatur liber bene compactus, in quo registrentur nomina et cognomina illorum, qui professionem fidei ad formam constitu-

tionis Pii IV, 89, emiserunt, et an in dicto actu adhibeantur testes cum expressione diei, et anni, prout adhibendi sunt?

An retineatur liber pariter bene compactus, in quo adnotentur, et registrentur supplices libelli, decreta et rescripta gratiosa, provisiones, et permissiones episcopales, in quibus non conficiuntur processus?

An retineatur liber bene compactus, et cartulatus in quo adnotentur ea omnia, quae pertinent ad moniales?

An retineatur liber, in quo adnotentur ordinationes, generales et particulares, aliaeve Episcopi pontificales functiones?

An acta ordinandorum distincte ac ordinate serventur, et custodiantur?

An adsit inventarium omnium scripturarum et processuum?

An supradicti libri retinendi habeant in frontispicio seu titulo subscriptionem, et approbationem Episcopi, vel vicarii generalis, et cancellarii illius temporis, quo fuerunt compacti, et a principio inscripti; prout illam continere deberent, ut illis maior fides praestari possit?

Capitulum et canonici.

An Officium divinum, Missae, et Horae canonicae in ecclesia et choro, statutis horis recitentur, et caeterae functiones expellantur?

An cum veste talari, et habitu canonicali, devote, modeste, et attente, et cum silentio?

An punctatores fideliter officium exerceant, et iuramentum praestiterint?

An capitulum determinata die convocetur, et a quo?

An resolutiones capitulares fiant per vota secreta, et in libro fideliter registrentur per capituli secretarium?

An officiales capituli singulis annis per vota secreta, eligantur, et in fine anni suae administrationis rationem reddant, et de ratione reddita in libris capituli legitime appareat?

An adsit archivium scripturarum in quo inventarium bonorum omnium capituli custodiatur una cum caeteris scripturis ad usum pertinentibus?

An adsint statuta Ecclesiae, seu constitutiones capituli, et an sint ab Ordinariis vel a Sede Apostolica approbatae?

An adsint distributiones quotidianae?

An adsint praebendae theologalis, et poenitentialis?

An dignitates, et canonici sint ordine distincti?

An adsint mansionarii, et beneficiati, vel cappellani servitio chori addicti?

An in choro adsint psalteria, antiphonaria, et caeteri libri necessarii?

An adsit tabella horaria?

An celebretur quotidie Missa conventualis pro benefactoribus?

An canonici inserviant per se ipsos, vel substitutum?

An canonici sint promoti ad ordines sacros eorum praebendis annexos?

Parochus.

An retineat quinque libros parochiales bene compactos, videlicet status animarum, baptizatorum, matrimoniorum, confirmatorum, defunctorum?

An habeat archivium, in quo scripturas ad ecclesiam spectantes custodiat sub clavi?

An continuo resideat in parochia, vel potius frequenter ab ea discedat absque licentia?

An diebus Dominicis pueros et puellas doceat doctrinam Christianam, et habeat sermonem ad populum, festa et ieiunia denuntiet?

An diebus Dominicis, et festis de praecepto sacrificium pro populo applicet?

An testamenta parochianorum confecerit, et ubi, et quomodo illa retineat, et an ad cancellariam episcopalem, ut in publicam scripturam releventur, transmiserit?

An retineat coadiutorem?

An admittat exteros et vagos sacerdotes ad sacrum faciendum absque licentia curiae episcopalis?

An publicet indulgentias absque approbatione Episcopi, vel vicarii generalis?

An incidat arbores frugiferas et infrugiferas in bonis Ecclesiae, aut alia bona eiusdem distrahat absque beneplacito apostolico, vel Episcopi?

An sacramenta ministret superpelliceo, stola, et veste talari indutus, et feriis diebus etiam non vocatus, confessionali de mane insideat?

An domi cohabitet cum mulieribus, et quae sint?

An habeat sacram Bibliam, aliosque libros pertinentes ad suum officium?

An sacramenta, et sacramentalia sub seris et clavibus custodiat?

An visitet infirmos etiam non vocatus, eisque debito tempore sacramenta Poenitentiae, Eucharistiae, et extremae Unctionis ministret?

An in sua ecclesia, de mane, in meridie, et de sero detur cum campana signum *Salutationis angelicae*, et prima hora noctis detur signum precum *De profundis?*

Vicarius foraneus.

An in morte parochorum inventarium rerum ecclesiae conficiat, et scripturas omnes et libros parochiales ab haeredibus defuncti recuperare invigilet, testibus adhibitis?

An dispositiones, et legata relicta locorum piorum vicario generali communicet, ut exsecutioni mandentur?

An clericos et sacerdotes scandalosos, vel indevote Missam celebrantes Episcopo denuntiet?

An parochos, et alios curam exercentes desides, et eorum munia negligentes ad Episcopum deferat, ut corrigantur?

An peccata publica, et scandala, quae emergunt, pariter Episcopo denuntiet?

An exigat poenas contra facientes opera servilia sine licentia diebus festis?

An concedat licentias alloquendi moniales sine scriptis, et tempore divinorum Officiorum?

An concedat licentias parochis et curatis se absentandi a residentia?

An interponat decreta in contractibus minorum et mulierum?

Clericus.

An habeat penes se Testamentum Vetus, et Novum Latinum vulgatae editionis, Concilium Tridentinum, Catechismum, Rituale, et Summam aliquam theologiae moralis, et librum aliquem spiritualem?

An semper incedat cum veste clericali, rasura, et tonsura decenti, Missam audiat quotidie, ecclesiae cui est ascriptus, saltem diebus festis inserviat, doctrinam Christianam doceat, et communionem frequentet, et scholam? Concil. Trident., sess. 23, cap. 11, 13 et 14, de Reformat.

An aleis, aliisque ludis incumbat, aut venationi, spectaculis, et choreis intersit, et in profanis comoediis fiat actor, et an cum mulieribus cohabitet, et quae sint?

An implicet se negotiis saecularibus, mercaturam exercendo, praedia, aut vectigalia laicorum conducendo, aut laicis pro factore seu magistro domus inserviendo?

An habeat superpelliceum, et biretum mundum?

Presbyter.

An, et quos libros retineat, et studeat?

An, et quibus ludis det operam, aut venationibus?

An quotidie sacrum faciat?

An celebret, recitato Matutino cum Laudibus, cum paramentis integris et mundis?

An ante celebrationem Missae tabacum sumat, et quoties in hebdomada confiteatur peccata, et ante Missam praeparationem faciat?

An in civitate et locis populosis celebret cum veste talari?

An quotidie recitet divinum Officium statutis horis, et in quo loco?

An habeat superpelliceum, et biretum decens proprium?

An interveniat processionibus, et aliis functionibus ecclesiasticis publicis locis, in quibus permanet?

An semper incedat cum veste talari in civitate, et locis parvis decenti cum corona, et tonsura capillorum?

An intersit, aut ducat choreas, in comoediis fiat actor, et in comessationibus, et conviviis tempus insumat?

An cohabitet cum mulieribus, et quae sint?

An implicet se negotiis saecularibus, mercaturam exercendo, aut vectigalia laicorum conducendo, aut negotia tanquam factor et minister eorumdem laicorum agendo, vel procuram exercendo?

Si visitator in hac speciali clericorum visitatione adverteret illos veritatem non dicere, posset ab eis exigere iuramentum posteaquam eos audivit, ut dicit Graff., Decis. aur., part. 2, lib. 3, cap. 27, n. 6 et 63.

Regulares.

An adsint in numero sufficienti, et habeant qualitates praescriptas a Constitutionibus apostolicis?

An servent, et servari faciant ab eorum famulis dies festos, nec non censuras, et interdicta ab episcopali curia emanata?

An admittant in eorum ecclesiis presbyteros saeculares exteros ad celebrandas Missas absque Episcopi aut eius vicarii licentia? S. Congreg. Concilii in Neapolitana 17 Augusti 1617.

An publice exponant sanctissimum Eucharistiae sacramentum sine licentia Ordinarii?

An habeant conservatorem legitime electum ad formam Const. Gregorii XV?

An eleemosynas quaerant, licet non indigeant?

An incedant per loca sine socio, et vadant de nocte?

An se ingerant in administratione bonorum spectantium ad societates laicorum in eorumdem ecclesiis erectas?

An sacramenta infirmis ministrent, inscio, aut parocho invito?

An celebrent Missas horis inconsuetis, vel sermones habeant in ecclesiis sine licentia Episcopi, vel miracula praedicent non authentica?

An accedant ad monasteria monialium absque licentia praeter formam praescriptam a decretis apostolicis?

Moniales.

An muri clausurae habeant prospectum activum, vel passivum in domos, vel e domo saecularium?

An mansiones confessarii monialium exemptarum sint penitus disiunctae a monasterio?

An moniales scribant epistolas extra clausuram absque licentia abbatissae?

An moniales utantur fenestrella, ubi audiuntur confessiones, ad colloquendum cum exteris?

An adsit in monasterio capsa communis, in qua deponantur omnes pecuniae provenientes a monialibus particularibus?

An admittantur exteri ad colloquendum cum monialibus absque licentia in scriptis Episcopi, vel vicarii generalis?

An introducantur in clausuram catuli, pueri, vel puellae cuiuscunque aetatis.

An recipiantur electae, et deputatae auscultatrices, rotariae, et ostiariae?

An retineantur ab abbatissa libri bene compacti, et cartulati, in quorum primo describantur dietim data, et accepta, introitus, exitus, quo possit legaliter in fine officii rationem reddere Episcopo suae administrationis; in altero per modum inventarii descripta sint bona stabilia, census, et credita monasterii cum indicatione rogituum instrumentorum; in tertio registrentur resolutiones capituli monialium, acceptationes puellarum ad habitum, et professiones cum expressione diei, mensis, et anni: quos libros, si inveniat visitator non retineri, omnino provideat?

An in monasterio adsit locus separatus pro educandis, et novitiis?

An omnes moniales sumant cibum in refectorio tempore mensae, ex culina et aerario communi paratum?

An moniales parent cibos exteris, vel dona eisdem mittant, aut recipiant absque licentia et scientia abbatissae et monasterii?

An admittantur Regulares ad celebrandum sacrificium in ecclesia absque licentia Episcopi, seu vicarii generalis?

An omnes moniales saltem semel in mense confiteantur, et sumant Eucharistiam?

An omnes intersint choro ad recitandum hora debita divinum Officium, et orationibus, et aliis pietatis exercitiis communibus?

An omnes quotidie audiant sanctum sacrificium Missae?

Quos libros retineant, et legant, et an tempore Missae fiat lectio alicuius libri spiritualis, et servetur silentium?

Visitet dormitorium, seu cellas, et observet, an unaquaeque monialis habeat lectum separatum?

An habitus monialium sit uniformis, et ad praescriptum Regulae? Sac. Congr. Episcop. in Caesenaten. 26 Septembris 1692.

Eremita.

An in ecclesiis civitatis, suburbiorum, vel dioecesis permaneat aliquis eremita absque approbatione Episcopi?

An incedat in habitu a Constitutionibus apostolicis praescripto?

Hospitalia, et montes.

An adsint erectiones, statuta, et an legitimae, an honesta, et licita?

An infirmis subministrentur corporalia, et spiritualia?

Revideantur computa, et administrationes?

Confraternitates laicorum.

An sint legitime erectae auctoritate apostolica, vel ordinaria, et habeant statuta approbata?

An bona, et eleemosynae fideliter administrentur, et officiales a plena confratrum congregatione singulo anno eligantur per vota secreta, computa revideantur, et solidentur?

An habeant inventarium omnium et singulorum bonorum, cappellanum, et depositarium ab Episcopo approbatos?

An retineant libros distinctos, in quorum primo resolutiones societatis legitime congregatae registrentur; in secundo nomina et cognomina confratrum; in tertio revisiones computorum, et sententiae absolutoriae seu condemnatoriae administratorum, et aliorum officialium societatis, necnon decreta visitationum?

An habeant archivium scripturarum?

An sint aggregatae archiconfraternitatibus urbis, vel habeant alia indulta, et privilegia?

An confratres debitores societatis, bona et introitus eiusdem administrent?

An bona stabilia societatis locentur absque praevio edicto, et ultra triennium?

An intersint processionibus publicis?

Seminarium.

An adsint deputati electi ad formam concilii?

An adsint magistri, et quot, et rector?

An alumni sint omnes civitatis, vel dioecesis, et omnes sint clerici, et pauperes?

An omnes alumni habeant requisita concilii?

An admissi praestiterint fideiussionem in actis curiae, impensas victus reddituri quatenus ad statum laicalem redierint?

An reditus fideliter administrentur?

An adsint regulae ab alumnis servandae?

An alumni interveniant ecclesiae cathedrali diebus festis ad formam concilii?

An incedant per urbem soli sine veste?

Ecclesia.

An aedificentur ecclesiae, cappellae, oratoria publica absque licentia Episcopi, et dote, et quae iam aedificatae fuere, sint collapsae, et indigeant reparatione? Can. *Nemo Ecclesiam*, can. *Nullus presbyter*, dist. 1, de Consecrat.

An altaria habeant in medio saltem lapidem sacrum debitae latitudinis coopertum tela cerata, gradum ligneum, vel lapideum cum duobus candelabris, et cruce cum imagine Crucifixi? Can. *Si motum*, dist. 1, de Consecrat.

An dicta altaria habeant icones integras de-

center depictas cum imaginibus sacris ab Episcopo benedictis?

An sint mensae eorumdem altarium tectae cum tribus mappis albis, et mundis, quarum superior ab utroque latere usque ad suppedaneum descendat?

An habeant suppedanea ligna cum repagulo, pulvinaribus, vel legili, et tabellas sacri convivii, lavabo, et *In principio.*

An altaria sint proportionatae altitudinis, latitudinis, et longitudinis, muro undique pleno, et incrustrato, ac signo crucis in facie munita cum pallio?

An muri, tectum, pavimentum, valvae, campanae, et cempanile indigeant reparatione?

An in sacrario adsint supellectilia omnium colorum integra, et munda; an armaria, in quibus custodiantur; an calices, et patenae deauratae, an corporalia, pallae, purificatoria, manutergia, bursae, bireta, vela, missalia, omniaque decentia, et expolita? Can. *In sancta,* et can. *Vestimenta,* de Consecrat., dist. 1.

An adsint sedilia, vel scamna, quae sacerdotes celebrantes, aut functiones ecclesiasticas perturbent, et impediant?

An aqua lustralis sit in vase expolito, et renovetur singulo octavo die?

An adsit inventarium bonorum, et sacrarum supellectilium?

An pro sacrificio Missae pelviculae mundae, ampullae, campanulae, manutergia, hostiae albae, et instrumenta pro illis, necnon particulis retundendis?

An sit libera, vel patronata?

An habeat portam habentem aditum immediatum in domum laicorum, quae debet claudi, si inveniatur habere?

An campana, seu campanae sint ab Episcopo benedictae?

Funus.

An in funeribus adsint abusus, puta quod cadavera associentur sine cruce, sine lumine, et sine parocho, vel cum ululatu consanguineorum. Mulieres evellant sibi crines, aut aliquid agant gentilium more?

An cadavera defunctorum processionaliter ad ecclesiam ferantur ante ortum, vel post occasum solis absque licentia?

An tradantur sepulturae ante lapsum temporis viginti ad minus horarum, postquam quem animam a corpore exhalasse pro certo habeatur; eos vero, qui repentina morte, ante lapsum 24 horarum?

An parochus aliive sepulturam denegent, aut differant praetextu non solutae eleemosynae, et an pauperes gratis sepeliantur? Eccli., VII, c. 7, Ritual. Rom. de Exseq.

An in ecclesia parochiali adsit sepulcrum separatum pro parvulis decedentibus cum baptismo ante septennium, prout construi debet?

An in ecclesia cathedrali adsit sepulcrum separatum pro canonicis, et aliud pro clericis?

An cadavera infantium decedentium sine baptismo sepeliantur prope ecclesiam in loco non sacro ad id constituto?

An coemeteria, quae religiosa loca sunt, undique muro sint circumdata, et in medio signum crucis elevetur?

An sepulturae constructae et effossae reperiantur subtus altaria, vel prope, et illarum ora suppedanea pertingant: hae etenim obstruendae omnino sunt, alias altaria interdicantur?

An in ecclesiis monialium sine licentia sacrae Congregationis tumulentur cadavera laicorum, sive marium, sive mulierum? Si hoc enim fieret, interdicatur, dummodo non sint patroni ecclesiae, qui in fundatione hoc ius sibi et haeredibus reservassent, vel cum licentia sacrae Congregationis, et monialium sepulcrum ab antiquo tempore haberent constructum?

An parochus praeter quartam pro cadaveribus extra parochiam tumulandis aliquid aliud exigat ab haeredibus defuncti? Id enim vetitum est, non obstante contraria consuetudine? Sac. Congreg. Episc., in Civitatis Vetulae 2 Iunii 1690, et sac. Cong. Conc., in Mantuana Ianuarii et 3 Aprilis 1694.

Hortentur sacerdotes, ut sibi ipsis decedentibus suffragiorum vicem retribuant.

Reliquiae.

An decenter custodiantur in thecis saltem ex ligno deaurato et cristallo, seu vitro integro contectis, cum suis inscriptionibus.

An retineantur in armario ornato loco fixo sub sera et clavi cum epigraphe: *Reliquiae Sanctorum.*

An adsit catalogus omnium reliquiarum, et an sint authenticae, vel ignotae, aut dubiae fidei.

An asportentur ad infirmos. Si enim hoc fieret, prohibeatur.

An in illarum publica expositione accendantur lumina, et si subtus altaria sint deposita corpora integra Sanctorum, an retineatur lampas accensa.

Indulgentiae.

An publicentur absque licentia et approbatione Episcopi.

An adsint brevia et concessiones authenticae.

An fiant mercimonia et quaestus praetextu et occasione indulgentiarum.

Imagines sacrae.

An imagines Sanctorum exponantur in ecclesiis adorandae priusquam ab Episcopo fuerint benedictae et approbatae.

An imagines sacrae sint depictae in locis sordidis, aut locis irreverentiae obnoxiis, an deformatae et deturpatae. Inde enim tollendae sunt, vel restaurandae, et, si fieri nequit, dealbandae, leg. unica Cod. Nemin. lic. sign. Salvator., etc. Sac. Cong. Episc., in Veneta 22 Maii 1696.

Signum crucis si in pavimento sculptum inveniatur, inde tollatur, ne pedibus conculcetur, l. 1 C. Nemin. lic. sign. Salvator., etc.

An imagines Iesu Christi, beatae Mariae Virginis, Apostolorum, ac Evangelistarum reperiantur depictae, cum habitu, vel forma ab Ecclesia non usitata, vel cum habitu regularium. Si enim taliter depictae inveniantur etiam in ecclesiis exemptis, debent deleri et reformari. Urban. VIII, in Appendic. 2, constitut. 51.

Baptismus.

An fons sit lapideus, vel ex alia materia solida cum cooperculo ex metallo sine rimulis, propeque adsit sacrarium.

An fonti affixum sit tabernaculum, seu ut appellant, ciborium saltem ligneum decore fabrefactum, in quo sit contignatio, ubi vascula argentea, seu stannea oleorum chrismatis, et catechumenorum reponantur cum suis inscriptionibus.

An ibi retineatur cochlear argenteum, seu saltem stanneum ad fundendam aquam in caput baptizandi, vas cum sale benedicto, et linteamina munda.

An ciborium decenti conopeo vestiatur, ne sordes superne decidant, et illud commaculent, et firmissima sera claudatur.

An obstetrices sint examinata et approbatae.

An admittantur patrini minores 14 annis, et matrinae minores 12, et an regulares, vel clerici in sacris constituti sine licentia, Act. Eccl. Mediol., part. 1; Synod. dioeces., 3, decr. 17.

An baptismus infantium protrahatur, et differatur ultra tres dies, et nomina ethnicorum imponantur. Clement. unic. de Baptism.

An baptizati eodem die a parocho, vel alio, qui de eius licentia, aut Episcopi sacramentum ministravit, describantur in libro baptizatorum.

An hoc sacramentum extra casum necessitatis conferatur domi.

Confirmatio.

An in officio patrini admittantur non confirmati, vel ignorantes rudimenta fidei, an regulares, an in ordinibus sacris constituti.

An admittantur ad recipiendum hoc sacramentum minores septennio, qui non fuerunt instructi, ac adulti non confessi.

An qui fuerunt patrini in baptismo, admittantur, et fiant patrini eiusdem pueri in sacramento confirmationis.

An pueri vel puellae ducantur ad recipiendum hoc sacramentum extra dioecesim.

Eucharistia.

An retineatur in tabernaculo affabre facto, et extra maiori ex parte deaurato, et interius undequaque serico panno decentis coloris vestito; in pyxide argentea orbiculata et auro intus illita, cum suo cooperculo, et conopeo super corporali mundo.

An ostiolum tabernaculi sit firmissima sera et clavi argentea, aut deaurata clausum, quam parochus apud se diligenti custodia retineat.

An tabernaculum sit tectum decenti conopeo, et de illis provisum omnium colorum.

An particulae consecratae hieme saltem singulis quindecim, aestate octo diebus renoventur.

An ante altare tabernaculi diu noctuque colluceat saltem una expolita lampas.

An in tabernaculo praeter pyxidem, aliquid aliud quantumvis sacrum asservetur. Quod si fiat, removeatur. Cap. *Reliqui* de custod. Euch.

An delatio Eucharistiae ad infirmos fiat cum debita associatione luminum cum baldachino, seu umbella in locis parvis, pluviali, in civitate et oppidis nota dignis.

An mulieres accedant modeste ad sumendam sacram Eucharistiam, vel potius irreverenter, mammis et brachiis denudatis.

An non communicantes in Paschate moniti fuerint, et illorum nomina transmissa ad curiam episcopalem.

An, et quoties in anno fiant processiones cum delatione Eucharistiae et expositione publica.

Poenitentia.

An hoc sacramentum ministretur in ecclesia in sede confessionali cum superpelliceo et stola.

An sedes confessionales habeant crates saltem ligneas, seu potius laminas ferreas, spissis foraminibus terebratas, ac bene undequaque haerentes, cum asserculo versatili, cuius obiectu facies sacerdotis populo occultetur, nec non piam aliquam imaginem ex parte poenitentis, et an sint in loco visibili.

An confessarii audiant confessiones extra sedem confessionalem, praesertim mulierum et puerorum e conspectu nulla interposita crate. Nam si talis abusus inveniretur, poena suspen-

sionis ab audiendis confessionibus esset puniendus.

An in sede confessionali sit affixa tabella casuum reservatorum, et summariorum bullae in Coena Domini.

An admittantur confessarii tam saeculares quam regulares exteri, et de aliena dioecesi ad audiendas confessiones sine Episcopi licentia.

Oleum infirmorum.

An retineatur in ecclesia in fenestrella a cornu evangelii altaris maioris, intus panno serico obducta in vasculo argenteo, seu saltem stanneo, atque id in ampliori capsula lignea undequaque gossipio circumposito cum sera et clavi, inscripto supra ostiolum: *Oleum infirmorum.*

An parochus illud deferens ad infirmos sit indutus superpelliceo et stola; an in serica bursa violacei coloris inclusum et cordulis item sericis collo appensa reverenter ferat.

An conferatur pueris usum rationis et malitiam peccandi non habentibus, furiosis lucido intervallo carentibus, et impoenitenter decedentibus. Can. *Erga eum* 26, q. 7.

Matrimonium.

An parochi matrimonia denuntient, antequam semotis arbitris consensum mutuum contrahere volentium receperint.

An parochi antequam matrimonia denuntient, recognoscant, an contrahere volentes sint legitimae aetatis, confirmati, in mysteriis fidei edocti, an consanguinei.

An sponsi, antequam matrimonium contrahant, invicem conversentur absque interventu parentum et consanguineorum.

An parochus saltem bis in anno in Missis parochialibus populo impedimenta matrimonii denuniet.

An parochi exteros, vel eos qui a dioecesi diu fuerunt absentes, absque licentia Episcopi in matrimonio coniungant.

An parochi dispensent unam vel alteram ex denuntiationibus faciendis, auctoritate propria absque permissione Episcopi vel vicarii generalis.

An denuntiationes fiant semper diebus festis de praecepto interpolatis.

An parochus vel alter, qui, de eius licentia vel Episcopi, contrahentes matrimonio coniunxit, matrimonium describat in libro eadem die vel differat descriptionem.

An matrimonia contrahantur semper in ecclesia, vel aliquando domi sine licentia Episcopi vel vicarii generalis.

An temporibus ab Ecclesia prohibitis absque Episcopi licentia.

Missae sacrificium.

An ad sacrum faciendum admittantur exteri absque litteris dimissoriis, seu commendatitiis recognitis, et approbatis ab Episcopo vel eius delegato.

An adsint in loco sacerdotes, qui indevote, propere et irreverenter sacrificium celebrent.

An sacrista, seu rector ecclesiae permittat et admittat ad celebrandum presbyteros, qui coronam et vestem clericalem decentem, et ab edictis seu constitutionibus synodalibus praescriptam non deferunt.

An in Missis votivis fiant quaestus, et an sacerdos novellus admittat laicos ad altare ad osculum manus. Nam si iste abusus inveniatur, tolli debet, cum pacis instrumentum, seu crucem ad osculum exhibere debeat, et non manus, et oblationes, si quae offerri contingat, hoc fiat in medio altaris, sacerdote populo obverso. Sac. Congr. Concil., apud Zerol. in *Praxi,* verb. *Missa.*

An in celebratione Missarum sacerdotes utantur calicibus et patenis desauratis, planetis attritis et corrosis, albis et amictis immundis, cingulis fractis, corporalibus commaculatis, ac missalibus laceratis, vino acido vel mucido, et an parati sint urceoli mundi cum pelvicula saltem testacea.

An tabella onerum Missarum in qualibet ecclesia in sacristia appensa in loco patenti retineatur.

An in eadem sacristia retineantur libri, non folia, quae vento rapiuntur, in quibus eadem die, qua celebratae fuerunt, per eosmet sacerdotes adnotentur Missae celebratae; et an servetur silentium, vel potius indecentia committatur.

Mandet quod sacerdotes exteri, ut vagi, qui cogniti non sunt, quoties cum licentia Episcopi vel vicarii admissi fuerint ad sacrum faciendum, in libro scribant se tali die celebrasse, ad hoc, ut si forte falsos et fictos sacerdotes esse compertum fuerit, constare possit de corpore delicti per propriam confessionem.

Qui sint ministri et quae personae admittantur ad inserviendum Missis.

An celebrentur Missae de mane ante autoram vel post meridiem.

Legata pia.

An in loco visitato praeter onera, et legata Missarum adsint alia legata pia adimplenda.

An de illis habeatur et retineatur nota in cancellaria episcopali ac in libris ecclesiae, seu alterius loci pii visitati.

An adimpleantur.

Doctrina Christiana.

An in cathedrali aliisve ecclesiis parochialibus reperiantur erectae sodalitates doctrinae Christianae.

An adsint peccatores publici, puta concubinarii, sortilegi, usurarii, blaspemi, lamiae, coniuges separati absque iudicio Ecclesiae, retinentes et legentes libros prohibitos absque licentia, evulgantes erroneas et falsas propositiones ac damnatas ab Ecclesia doctrinas.

Confessarii tam saeculares, quam regulares absolventes a reservatis absque Episcopi expressa facultate, haeretici, aut de haeresi suspecti.

An, in ecclesiis parochialibus, et aliis, in quibus sodalitates sunt erectae, edoceantur pueri et puellae in his, quae pertinent ad mysteria fidei et bonos mores.

Haec, inquam, regulariter et substantialiter advertenda erunt in visitatione, quae omitti non debent. Caeterum iuxta locorum et Ecclesiarum qualitatem, et exigentiam arbitrio prudentis visitatoris, etiam alia plura erunt consideranda et providenda; quae videri ad saturitatem possunt apud Fusch., Restam, Pac. Iord., Crispinum et alios, qui de visitatione absolutos tractatus ediderunt.

Omnia vero, quae visitator ordinaverit, decreverit et adnotanda esse censuerit, per secretarium, sive notarium visitationis fideliter et integre in libro referenda erunt; quia libri huiusmodi plene probant, ut dixit Rota coram Dunoz. Iun., decis. 61, n. 8; Panimol., decis. 10, n. 12, et alii adducti per Romaguer, ad Synod. Gerund., lib. 1, tom. 1, cap. 1. num. 6.

122 Adduntur variae novissimae resolutiones sacrae Congregationis Concilii ad visitationem pertinentes. Et signanter in Bononien. *Iuris visitandi* 2 octobris 1721, in qua decisum fuit, quod potest Archiepiscopus Bononiensis iure delegato visitare ecclesias unitas et annexas collegio Montalto.

In S. Marci *Plurium* 16 Ianuar. 1723, in cit. dub., ubi resolutum fuit, quod Episcopus potest per seipsum visitare dioecesim quotannis, et etiam pluries infra annnm, sed absque procuratione.

In Licien. *Visitationis et Censurarum* 29 Ianuar. 1724 et 23 Iunii 1725, ubi quod Episcopus iure delegato visitare potest ecclesiam ruralem seu campestrem S. Mariae Galliani pertinentem ad monachos Olivetanos.

In Placentina 17 Augusti 1726, ubi quod Episcopus iure delegato visitare potest ecclesiam campestrem S. Mariae de Albiano Pontis Nurii spectantem ad Carmelitas calceatos. Et iam Alexander VII, constit. 4 incip. *Posito decreto,* approbaverat declarationes sacrae Congregationis Episcop. et Regular. quod nempe visitationi et iurisdictioni Ordinarii subsint Ecclesiae conventuum et cappellae Granciarum, sive in eis degant conversi pro agrorum cultura, sive non.

In Montis Regalis 25 Martii 1727, ubi quod Episcopus visitare potest cappellam ruralem sub titulo B. M. V. ad Nives in sua dioecesi in finibus loci Morosii, spectantem ad monachos Carthusianos.

In Marcerat. 10 Maii 1727, ubi quod Episcopus potest iure ordinario visitare confraternitatem sub invocatione S. Mariae Misericordiae in castro Urbisagliae, quamvis ecclesia sita sit in solo basilicae Lateranensis.

In Spoletana *Iuris visitandi* 30 Septem. 1730, ubi quod Episcopus visitare potest cappellam confraternitatis sanctissimae Conceptionis in ecclesia PP. Minorum conventualium Terrae Montis Leonis, ad formam decreti in Nucerina Paganorum 25 Iulii 1629.

In Ravennaten. *Visitationis* 7 April. 1731, ubi propositis tribus sequentibus dubiis:

I. An cappella et altare S. Antonii sita in ecclesia PP. Minorum de Observantia Ravennae subsit visitationi reverendissimi Archiepiscopi.

II. An ornamenta, et supellectilia eiusdem altaris, et cappellae spectantia ad eosdem Patres possint ab eo visitari.

III. An ea spectantia ad Societatem S. Antonii, quae in actu visitationis servantur in arca, aut in alio loco, visitare debeant in locis, in quibus asservantur; seu potius asportanda sint intra cappellam praefatam, ibique visitari.

Sacra Congreg. Conc. die et anno quo supra respondit: *ad* I *affirmative ad formam Nucerinae; ad* II *negative; ad* III *Posse visitari ubicunque serventur.*

In Murana *Visitationis* 21 Iunii 1732, ubi ad 2 dub.: *An Episcopus visitare possit altaria Sanctissimi Rosarii, et Sancti Francisci exsistentis in ecclesia PP. Minorum Conventualium oppidi S. Felicis, in casu, etc.* Sacra Congreg. Concil. respondit: *ad* II *affirmative, ad formam resolutionis in Nucerina Paganorum, et amplius.*

Quam Decreti in Nucerina Paganor. formam, quia fere semper secuta est sacra Congregatio, et signanter in Urbanien. *Visitationis Cappellae,* 23 Septembris 1690, ut in lib. 40 Decretor., p. 657, in Firmana *Iurisdictionis,* 4 Augusti 1714, ad 1 dub., ut in lib 14 Decretor., pag. 276 et pag. 303, in Spoletana *Iuris visitandi,* 30 Sept. 1730, ut in libr. 80 Decret., pag. 290, et in Ravennaten. *Visitationis,* 7 April. 1731, ut in lib. 81 Decret., pag. 244, et in d. Murana *Visitationis,* 21 Iunii 1732, ideo pro regula affertur hic ad litteram.

In Nucerina Paganorum 23 Iunii 1629. Sacra Congregat. Concil. *inhaerendo declarationibus alias factis, censuit, confraternitates laicorum, in ecclesiis regularium exemptorum institutas, subesse iurisdictioni, et visitationi Episcopi, illasque ab eo visitari posse, nec non*

illarum cappellas in eisdem ecclesiis regularium exsistentes; in his tamen, quae confraternitatum administrationem respiciunt; et si confraternitatibus incumbit onus manutenendi altare, et illius cultum, Episcopum posse visitare circa ea quae respiciunt ipsam manutentionem, cultum et ornamenta altaris, seu cappellae, onera Missarum, atque divinorum Officiorum ibidem celebrandorum, et circa ea omnia quae ad obligationem eorumdem confratrum relationem habent, ut in lib. 14 Decretorum, pag. 115.

Episcopi officio et auctoritate, sive in visitatione, sive extra, provideri debet, quod Ecclesia, sive saecularis, sive regularis consueta prius aliis aliquod speciale festum solemnizare, debeat in quasi possessione manuteneri privative quoad alias, quae nequeunt tale festum eadem ipsa die celebrare, sed debent in aliam diem protrahere, maxime in parvis oppidis, ubi ratione contemporaneae celebrationis in duplici ecclesia, exoriri solent aemulationes, contentiones ac mutuae cum scandalo perturbationes, magis destructivae, quam inductivae populi devotionis, sicque cum in parvis locis unica ecclesia populi devotioni ac pietati satisfacere possit, illa quae posterius solemnitatem ac festum peragere coepit, cedere debet alteri, quae prius idipsum facere consuevit, ut per text. in leg. *Opus* 3 ff. de Oper. public., firmat Spada consil. 233, sub num. 5, tom. 3, consult. 69, n. 3; Nicol. in Flosculis., verb. *Festum,* sub n. 3 et 5; Card. Petra, ad constit. 1 Caelestini III, sub num. 23 et sequent., tom. 2; Bichius, decis. 486, sub num. 3; Emerix iunior, decis. 1158, sub num. 1, et ex eis statuit Rota in Nullius Putiniani *Praeeminentiarum,* coram Crescentio, 7 Decemb. 1731, apud Scarfantonum ad Ceccoper., part. 3, in fine decis. 14. Et sic decrevit etiam Sac. Rit. Congreg. in Romana 13 Iunii 1697, et in S. Severinae *Festivitatis S. Crucis,* die 2 Iunii 1712, in qua proposito dubio: *An et in qua ecclesia Terrae Cutri sit celebranda festivitas S. Crucis sub die 3 Maii;* resolutum fuit: *festivitatem die 3 Maii celebrandam esse solemniter a PP. Reformatis; die vero Dominica infra octavam posse celebrari a confratribus SS. Annuntiatae;* apud Ursayam, tom 2, part. 2, disceptat. 5, n. 44, et per tot., ubi ad rem plures adducit resolutiones sacrae Congregation. tum Concilii, tum Episcopor. et Regular., tum Sacr. Rit., tum Visitationis Apostolicae, tum Rot. Romanae, et sic etiam in d. tom. 2, part. 1, discept. 22 per tot. Notanter tamen dictum fuit: *Maxime in parvis oppidis, seu parvis locis;* quia in magnis civitatibus, in quibus cessante mutui impedimenti ac perturbationis periculo ob distantiam ecclesiarum, et populi multitudinem ac frequentiam, permitti solet contemporanea celebratio eiusdem Festivitatis in pluribus Ecclesiis iuxta distinctionem, de qua eminentissimus Petra, tom. 2 commentar. ad Constit. 1 Caelestini III, sect. unic., sub num. 24, qui undequaque doctrina et virtute conspicuus, diebus ac meritis plenus, aeternae memoriae dignus, perenniter regnaturus evolavit ad superos die 22 Martii anni 1747.

Denique superest hic apponere quaedam alia 123
pro Minoribus de Observantia ad rem emanata a S. Congreg. Episc. et Regularium decreta.

Ordinis Fratrum Minorum de Observantia S. Francisci.

Ut in Seraphico Ordine Fratrum Minorum S. Francisci de Observantia regularis disciplinae vigor et praesertim Religiosa Paupertas, uti par est, exacte custodiantur, abususque, si qui in nonnullis praefati Ordinis provinciis occasione visitationum earumdem provinciarum irrepserint, penitus in posterum eliminentur.

Sacra Congregatio eminentissimor. et reverendissimor. S. R. E. Cardinalium negotiis et consultationibus Episcoporum et Regularium praeposita, referente eminentissimo S. Clementis, provide consulere volens, statuit atque decrevit; quoad provinciarum visitatores et commissarios omnino observari Constitutionem Urbani VIII pro restituendo et conservando in Ordine Fratrum Minorum Sancti Francisci de Observantia disciplinae regularis candore editam, aliasque apostolicas constitutiones, et statuta generalia ordinis a S. Sede Apostolica approbata, et signanter, expresse mandavit, ne iidem visitatores et commissarii, eorumque secretarii et socii sub quovis titulo, aut quaesito colore, vel praetextu, etiam accessus et recessus, neque pro se neque pro eorum conventibus, et provinciis, munera, sive contributiones, nec in pecunia, nec in re aliqua a provinciis, et conventibus visitatis, aut visitandis, seu communi nomine, sive proprio, et particulari religiosorum, accipiant, sed expensis tantummodo necessariis pro itinere, quae modestiam, et paupertatem propriam ipsius Seraphici ordinis decent, contenti sint. Quod si iudicio definitorii vestiario indigere videbuntur, illud etiam, non tamen in pecunia, sed in specie tantum, tam ipsis visitatoribus et commissariis, quam eorum sociis subministrari valeat, fiatque dictarum expensarum subministratio modis licitis, et iuxta proprii ordinis institutum. Quae omnia praecepit, et respective prohibuit sub poena privationis vocis activae et passivae aliisque in constitutionibus Clementis VIII et Urbani VIII, de largitione munerum, et in statutis ordinis constitutis, quacunque consuetudine in contrarium, quam cor-

ruptelam esse declaravit, et aliis quibuscunque non obstantibus. Voluit autem, quod praesens decretum tradatur Patri vicecommissario generali Cismontanae familiae, et procuratori generali familiae Ultramontanae, per ipsos ad suas respective provincias transmittendum, et in earumdem regestis describendum; et quod in quolibet capitulo provinciali ab ipsius capituli praesidente legatur sub poenis supra expressis ipso facto incurrendis; quodque definitorium tam vetus, quam novum cuiuscunque provinciae transmittere debeat ad ministrum generalem, seu ad commissarium, aut vicecommissarium generalem iuratam attestationem, omnia supradicta, quantum ad eorum notitiam pervenire potuit, fuisse adimpleta. Romae 14 Novembris 1710.

G. Cardinalis Carpineus.

124 Visitatio pastoralis et exsecutio decretorum in ea editorum Episcopis omnibus inculcatur. Benedictus XIV, tom. 1, constitut. 2 incip. *Ubi primum,* § 6, et constit. 140 incip. *Gravissimum,* § 18.

125 In visitatione pastorali quaenam visitare possit Episcopus in ecclesiis parochialibus regularium declaravit idem in constitut. 109 incip.
126 *Firmandis,* § 7. Et quid cognoscere debeat circa vitam et mores porochi regularis. Idem, ibid., § 8. Vide verb. *Episcopus* et verb. *Regulares;* ubi multa ad rem. Vid. Addit. Casinens., v. *Regulares.*

127 Visitatio ecclesiarum cathedralium et dioecesum Episcoporum suffraganeorum a Metropolitano fieri non permittitur, nisi de mandato conc. provincialis. Idem const. 98 incip. *Inter plures,* § 18.

128 Visitatio liminum Apostolorum, a quibus, quando et quomodo fieri debeat. Vide v. *Limina Apostolorum,* ubi fusius actum est ad rem.

129 Visitatio officiorum tabellionatuum et acto-
130 rum in Urbe indicitur, et omnibus iudicibus commendatur; Bened. XIV, cons. 48 *Ad mi-*
131 *litantis,* § 49. Visitatorum facultates ad tramites iuris, et litterarum Innoc. XII, editarum sub die 16 Ian. 1693 reducuntur. Idem, const. 44 incip. *Quantum,* § 20. Visitatores per civitates et dioeceses sunt deputandi ad fovendum opus doctrinae christianae. Idem, const. 42 incip. *Etsi minime,* § 16.

132 Visitatio dioecesis quotannis est peragenda, vel saltem quolibet biennio, si sit valde am-
133 pla. Idem de Synodo dioecesana, lib. 2, c. 9,
134 n. 4. Imo Episcopus potest ipsam dioecesim visitare toties, quoties opus fuerit. Idem, ib. Vide supra n. 18 et 21. Unica tamen duntaxat debetur ei procuratio pro eodem anno quo pluries dioecesim visitat, ut declaravit Sacra Congreg. Conc., die 19 Sept. 1682, quae ad dubium: *An Episcopus, qui, si commode fieri possit, dioecesim suam quotannis visitare tenetur, possit huiusmodi visitationem facere per mensem, vel circiter antequam labatur integer annus a die peractae ultimae visitationis, vel potius debeat exspectare, quod anni circulus integre compleatur, ita ut intra singuli cuiuslibet anni cursum, una tantum visitatio fiat;* respondit: *Affirmative, sed non posse recipere procurationem, nec victualia, nisi semel in anno.* Et sic etiam in Polycastr. *Procurationis,* die 1 Iun. 1737, ubi ad quaesitum: *An Episcopus non cmpleto anno ab ultima visitatione, possit iterum eamdem ecclesiam visitare, et aliam procurationem a visitandis exigere;* respondit: *Affirmative quoad primam partem, et negative quoad secundam.* V. Add. Casin. infra.

Procuratio autem exigenda in visitatione debet 135
esse moderata et honesta. Idem, ib., n. 5. Et 136
vicarius capitularis, seu vicarius generalis, vel alius substitutus, qui non sit Episcopus non potest exigere, nisi medietatem procurationis dari solitae Episcopo. Idem, ib., et pluries decrevit S. Congr. Vide verb. *Procuratio,* n. 17 et 18, ubi afferuntur decreta et dicta superius n. 80, et per tot. Vide Addit. Casin., ibi.

Advertendum est, quod in Guardien. exortis 137
pluribus controversiis circa iurisdictionem, quam Episcopus Guardiensis asserebat sibi competere in oppido Aquaevivae ad commendam sancti Primiani religionis Hierosolymitanae, proposita et resoluta fuerunt plura dubia, ut sequitur:

I. An Episcopus Guardiensis in visitatione ecclesiae S. Ioannis oppidi Aquaevivae possit etiam visitare libros parochiales ad curam animarum et sacramentorum administrationem spectantes, scilicet baptizatorum, confirmatorum et defunctorum.

II. An dictus Episcopus, uti Sedis Apostolicae delegatus corrigere possit parochum aliosque dictae ecclesiae ministros tam in actu visitationis, quam extra.

III. An possit, ut supra, inquirere contra parochum et presbyterum non tantum in concernentibus curam animarum et sacramentorum administrationem, sed etiam in aliis causis civilibus et criminalibus, et in omnibus circa morum correctionem civilibus et mistis, et quatenus affirmative.

IV. An in casu impedimenti procedere possit cum censuris contra impedientes, tam commendatarium, quam ministros.

V. An possit mandare in actu visitationis, ut calices et decentia paramenta ad decorem administrationis provideantur.

VI. An cognitio status liberi eorum, qui matrimonia contrahunt in dicto oppido, et litteras eis dare spectet ad Episcopum.

VII. An facere testamentum vulgo dictum *dell' anime* iuxta solitum dioecesis spectet ad Episcopum.

VIII. An Episcopus tam in actu visitationis, quam extra procedere possit contra laicos, com-

mendatarium, et ministros dicti oppidi pro delictis ad curiam ecclesiasticam spectantibus, v. g. usuris, concubinatibus, percussionibus clericorum, inobservantia dierum festorum, usurpatione iurisdictionis episcopalis, etc., et tali casu censuris ecclesiasticis uti.

IX. An tueri immunitatem in dicto oppido spectet ad dictum Episcopum, etiam adversus commendatarium et ministros, ita ut eos valeat declarare excommunicatos.

X. An sit manutenendus Episcopus in quasi possessione decernendi monitoria in dicto oppido pro deperditis.

XI. An spectet ad Episcopum praestare consensum alienationi bonorum dictae ecclesiae, vel alterius loci pii iuxta terminos c. *Terrulas* 12, qu. 2.

XII. An possit destinare concionatorem in dicto oppido et cogere communitatem ad solvendam mercedem iuxta solitum dioecesis.

XIII. An spectet ad Episcopum praestare licentiam concionandi in dicto oppido.

XIV. An parochus dicti oppidi sese absentare possit a parochia ultra terminum a Sacro Conc. praefixum sine licentia Episcopi.

XV. An d. parochus et caeteri presbyteri servientes ecclesiae teneantur accedere ad Synodum dioecesanam Episcopi. Iisque die 5 Septemb. 1693 responsum fuit manutenendum esse Episcopum in omnibus.

138 Postmodum vero cum ad instantiam commendatarii, qui novae audientiae beneficium impetraverat in iis quae respiciebant iurisdictionem independentem a delegata circa curam animarum, die 15 Ianuarii 1695, discussa fuerunt quae sequuntur dubia, videlicet:

I. An Episcopus Guardien. possit inquirere contra parochum Ecclesiae oppidi Aquaevivae non tantum in concernentibus curam animarum et sacramentorum administrationem, sed etiam aliis causis civilibus et mistis, et quatenus affirmative.

II. An in casu impedimenti procedere possit cum censuris contra impedientes tam commendatarium quam ministros.

III. An dictus Episcopus tam in actu visitationis, quam extra procedere possit contra laicos, commendatarium, et ministros dicti oppidi pro delictis ad curam ecclesiasticam spectantibus, v. g. usuris, concubinatibus, percussione clericorum, inobservantia dierum festorum, usurpatione iurisdictionis episcopalis, etc., et tali casu censuris ecclesiasticis uti.

IV. An tueri immunitatem ecclesiasticam in dicto oppido spectet ad dictum Episcopum etiam adversus commendatarium et ministros, ita ut valeat eos declarare excommunicatos.

V. An sit manutenendus in possessione decernendi monitoria pro deperditis in dicto oppido.

VI. An ad ipsum spectet praestare consensum alienationi bonoeum dictae ecclesiae, vel alterius loci pii iuxta terminos cap. *Terrulas* 12, quaest. 2.

VII. An possit destinare concionatorem in d. oppido et cogere communitatem ad solvendam mercedem iuxta solitum dioecesis.

VIII. An praestare licentiam concionandi in eodem oppido.

IX. An dare licentiam parocho abessendi.

X. An dictus parochus, et caeteri presbyteri inservientes Ecclesiae teneantur accedere ad synodum dioecesanam Episcopi.

XI. An litterae remissoriales et compulsoriales favore commendatarii sint concedendae.

Rescriptum autem fuit: *Ad* I *in decisis;* 139
ad II *affirmative; ad* III *affirmative, exceptis commendatario et aliis ministris habentibus tria requisita; ad* IV *et* V *affirmative; ad* VI *affirmative, praeterquam quoad bona religionis; ad* VII *affirmative, et quoad coactionem ad solvendum servetur solitum; ad* X *in decisis quoad parochos et beneficiatos; quo vero ad alios, dilata et ad mentem; ad* XI *negative quoad remissoriales, et affirmative quoad compulsoriales.*

Praeterea cum disceptatum fuerit: *An oeco-* 140
nomo ecclesiae parochialis S. Mariae Esther commendae S. Ioan. Hierosol. oppidi Aquaevivae collis de cruce liceat coniungere in matrimonium parochianos dict. ecclesiae absque probatione status liberi facienda coram Episcopo Guardiensi, et sine illius licentia. Die 12 Aprilis 1710, prodiit resolutio: *Negative.*

Postremo, discussis quatuor hisce dubiis: 141

I. An Episcopus Guardien. possit exigere subsidium charitativum ab Ecclesia S. Ioannis Aquaevivae. II. An dictus Episcopus possit exigere cathedraticum, seu synodaticum a dicta Ecclesia, eiusque parocho. III. An idem Episcopus in actu visitationis faciendae in dicta Ecclesia possit exigere procurationem. IV. An dictus Episcopus in eadem visitatione possit recognoscere libros administrationis bonorum eiusdem Ecclesiae eiusque rationem petere.

Sub die 14 Novembris 1733 rescriptum fuit, *ad* I, II *et* III *negative; ad* IV *affirmative iure delegato.*

Verum quia tam adversus postremam hanc 142
resolutionem hodiernus Episcopus, quam contra praecedentes sibi contrarias eques Antonius Cedronius dictae commendae possessor novae audientiae beneficium impetrarunt; idcirco ad exstinguendas contentiones, quae inter eumdem Episcopum, et commendatarium dicti oppidi Aquaevivae in dies oriebantur, proposito sequenti dubio: *An quae et super quibus Episcopo Guardiensi competat iurisdictio in commenda, seu oppido vallis vivae, collis Crucis, et parochialis ecclesiae S. Mariae Esther, ita ut sit standum vel recedendum a decisis.* Sub die 5 Septembris 1693, 15 Ian. 1695, 12 Apri-

lis 1710 et 14 Novembris 1733. Sacra Congr. Conc., die 3 Maii 1736, in Guard., respondit: *Praevio recessu a decisis die 14 Nov. 1733, in reliquis in decisis.* Unde, ut vides, ex noviter deductis, recessit eadem S. C. C. a decisis in Guardien., die 4 Nov. 1735.

143 Episcopo non prohibetur quidem bis quotannis dioecesim suam visitare, sed nonnisi unicam tantummodo per annos singulos procurationem exigere potest, ut ex pluribus S. Congr. decretis. De Synodo dioec., lib. 7, cap. 53, § 5.

144 Vicarius capitularis potest dioecesim visitare post peractum annum a visitatione ab Episcopo facta, ut pluribus Sacr. Congregationis decretis decisum est; ibid., lib. 2, cap. 9, § 5. Illi tamen nonnisi dimidium procurationis, quae solvitur Episcopo, retribuendum est, cum debeat minori comitatu incedere, et constat ex resolutione Sacr. Congr. in una Ostunen., die 7 Iulii 1708. Ibid., lib. 7, cap. 53, § 5.

145 Episcopi omnes ex vi constitutionis *Romanus Pontifex,* a Sixto V editae, antequam consecrentur, si Romae exsistant, in manibus sanctae Romanae Ecclesiae primi diaconi Cardinalis, extra curiam vero in manu Antistitis ad hoc delegati ex formula praescripta iurant se statis temporibus limina sanctorum Apostolorum visitaturos per se, sive legitime impeditos per aliquem e suo capitulo; vel alium in dignitate ecclesiastica constitutum, vel beneficio praeditum; et si hi defuerint, per sacerdotem aliquem dioecesanum saecularem vel regularem.

146 Tunc autem Romano Pontifici rationem reddere tenentur de pastorali officio impleto, et iis omnibus, quae ad suam dioecesim pertinent. Sacrae autem Congregationi Concilii iniunctum est munus, ut postulata Episcoporum illorum discutiat, et det illis responsa, sicuti et videndi num legitime sint impediti. Ibid., lib. 16, cap. 6, § 11, novae edit.

147 Tempus, intra quod obeunda est ista visitatio aliis quidem longius definitum est, aliis brevius, sed non minus quam triennium, nec supra quadriennium. Ibid., § 3. Porro si Episcopus habeat coadiutorem ab apostolica sede datum, sufficit si coadiutor nomine Episcopi adeat, sicut etiam sufficit si mittatur administrator episcopatus, qui debet visitare limina suo et principalis sui nomine, ut ex decisis a S. C., ibid., § 5.

148 Id etiam praestandum est ab Episcopo titulari, ut ex Fagnano aliisque probatur; ibid., § 5.

149 Denique nec eximuntur Episcopi ecclesiarum suburbicariarum, quamvis exempti sint a residentia. Ita ex decreto Consistoriali Alexandri VII, ibid., § 6.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

1 Gravissima hic se offert quaestio, an ex Concilio Tridentino, sess. 24, cap. 9, de Reform., loca nullius dioecesis visitari queant ab Episcopo qua apostolico delegato, cuius cathedralis ecclesia est proximior.

Una omnium sententia est, ecclesias nullius 2
regulares visitari haud posse. Et quoad ecclesias nullius saeculares, sunt qui distinguunt inter ecclesias *nullius* proprie, ut sunt iam a dioecesi separatae, in quibus praelatus inferior habet omnimodam quasi episcopalem iurisdictionem, et ecclesias *nullius* improprie, ut sunt positae intra fines dioecesis, in quibus praelatus inferior habet quasi episcopalem iurisdictionem, sed non omnimodam. Visitari autem posse illas negant, hasce vero affirmant Ciarlin., controv. 67, n. 25, lib. 1, et controv. 22, n. 112 et seq., lib. 2; Ros., de resid. Episc., c. 4, sect. 6, n. 483 et seq.; Crispin., de Visitat., part. 1, § 13, n. 40; Manent., de potestat. Episcop., part. 3, cap. 6, n. 2.

Alii absolute affirmant, ius esse Episcopo ex 3
mox citata conciliari sanctione visitandi ecclesias *nullius* etiam proprie; Fagnan., in cap. *Grave,* n. 21, de offic. Ordinar.; Barbosa, ad Conc. Trid., d. sess. 24, dict. cap. 9, n. 2 et seq., de Reform.; clar. mem. Card. Petra, in Comment. ad const. apost., const. 4 Calixti III, n. 141 et seq., aliique. Et huic opinioni videtur adhaesisse Rota in Nolana *Benefic.,* 25 Iunii 1759, cor. Rev. P. D. Paracciano decano.

Mihi autem magis arridet prior opinio di- 4
stinguens ecclesias *nullius* improprie. Huiusque 5
opinionis plures, eaeque solidae, et ineluctabiles afferri possent rationes, sed ea hic sufficiat, quae ex ipsis verbis Conc. Trid., dict. sess. 24, dict. cap. 9, de Reformat., desumitur. Verba sunt: *Quae alias, etc., de adhibenda ab Ordinariis diligentia in beneficiorum etiam exemptorum visitatione constituta sunt, eadem etiam in illis ecclesiis saecularibus observentur, quae in nullius dioecesi esse dicuntur, ut ab Episcopo cuius cathedralis est proximior, visitentur.* Satis enim hinc patet, quod Concilium 6
Tridentinum de ecclesiis loquitur, non quae vere et proprie sunt *nullius,* sed abusive, et improprie *nullius* sunt. Si enim loqueretur de ecclesiis, quae vere et proprie sunt *nullius,* inquiisset non in *nullius dioecesi esse dicuntur,* sed *in nullius dioecesi exsistunt:* nam aliud in *nullius dioecesi dici,* etc., denotatque primum *proprietatem* ac *veritatem,* secundum vero *improprietatem et abusum,* ut monet Rebuff. in leg. 3, § *Eius qui,* ff. de Verbor. sign.

Quid plura? Satis esse debet ea, quae in 7
S. Congr. Episc. et Regularium negotiis praeposita, tum in altera Concilii interprete obtinet praxis committendi quandoque Episcopo viciniori, ut visitet loca haec vere et proprie *nullius,* in quibus inferior praelatus habet omnimodam iurisdictionem quasi episcopalem ad tramites facultatum ipsi communicatarum, ut

testatur Card. de Luca in Adnot. ad Concil. Trident., discurs. 15, n. 10; Crispin., de Visitat., p. 1, § 13, num. 40. Quomodo enim asseri potest, Concilium Tridentinum Episcopo viciniori qua delegato apostolico potestatem fecisse visitandi mox dicta loca, si vicinior Episcopus visitare ea nequit iure suo, sed opus habet commissione alterutrius Sacr. Congreg., nec transire valet limites facultatum ipsi communicatarum? 8

Quod vero attinet ad decisionem Rotae in Nolana *Beneficiorum*, 26 Iunii 1759, coram reverendiss. P. D. Paracciano decano, satis esset dicere, quod ea est contumacialis; sed accedit hoc amplius, quod denuo proposita causa die 3 Martii 1760, coram eodem, sacrum tribunal nil definire voluit de hoc articulo; confer hanc decisionem. 9

ADDITIONES CASINENSES.

Episcopus per seipsum visitationis munus peragere tenetur, non autem per substitutum, nisi legitimo impedimento infirmitatis, vel huiusmodi praepediatur; sic enim praecipit Tridentinum, sess. 24, de Reform., cap. 3, ibi: *Per seipsos, aut si legitime impediti fuerint, per suum generalem vicarium, aut visitatorem.* « Idque iure optimo cautum fuit, quoniam uberes visitationis fructus maiori ex parte evanescunt, quando praelatus ipse oculari inspectione singula non perlustrat, nec ore proprio exhortationis, correctionis et ordinationis verba pronuntiat ». Ita Pax Iordanus, vol. 2, lib. 7, tit. 1, n. 30, de generali visitat. 1

« Limita (sic idem cl. scriptor) quando non esset tanta necessitas visitandi per se ipsum omnes parochias; posset enim per alium discretum virum, etiam si non esset alias legitime impeditus, eas visitare. Unde Inn. in c. *Romana*, num. 2 ad medium, de Cons. in 6. *Plene*, inquit, *visitatum intelligimus, licet aliquae parochiae remaneant invisitatae personaliter, quia forte in illis non est necessaria visitatio, vel sufficit, si fiat per aliam discretam personam* ». Ibid., n. 36. 2

Visitator autem, qui delegatur, debet ad minus esse in ordine diaconatus; c. *Episcopus* 10, qu. 1. Idem Pax Iordan., loc. cit., n. 37. 3

Porro ex Trident., cit. cap. 3, sess. 24, tota visitatio singulis annis, vel ad summum, si dioecesis sit ampla, nec praestari integre queat, maior illius pars, et intra biennium compleatur; et ibi DD. *Communiter*. 4

« Nullum tamen certum aliud tempus praescribitur Episcopis ad complendam ipsam visitationem, sed illorum arbitrio relinquitur; quod quidem arbitrium discretum ac moderatum esse oportet, et quanto citius possunt, debita tamen adhibita diligentia, se expedire, ne gravent subiectos expensis. Unde Sacra Congr. ad Trid., sess. 24, c. 3, ita respondit in Gadicen.: *Licet celerrime ab Episcopo, et aliis adimplenda sit visitatio, tamen Concilium noluit certum terminum praefigere, hoc arbitrio Episcopi relinquendo, illud tamen moderatum, et discretum esse debet.* Proptereaque circa alia negotia ad visitationem non pertinentia, occupare se minime debet, sed totis viribus in hanc curam incumbere. Ita declaratum per Sacr. Congreg. testantur Armendar., Ricc. pluribus locis, et Piasecius apud Barbos., allegat. 73, n. 9 ». Pax Iordanus, ibid., n. 40. Vide Addit. Casinenses, verb. *Procuratio*. 5

« Quod (sic idem Pax Iord., loc. cit., n. 41) si visitator procurationem non accipiat, quia non soleat exhiberi, aut quia ipse usus liberalitate, illam renuat, propriisque se et suos alat sumptibus, tunc quia cessat ratio praedicta gravaminis subiectorum, cessabit consequenter et dispositio congregationis, neque accelerare cogitur, sed sua libertate poterit uti ad beneplacitum ». 6

Praeterea, quamvis iura loquantur de unica visitatione per singulos annos modo praedicto, non prohibent tamen pluries in anno illam fieri, si necessitas ita requirat; sed tantum praecipiunt semel fieri, si aliter non appareat de necessitate, non excludendo multiplicationem constito de necessitate, seu legitima causa, consuetam procurationem debet recipere, ut affirmant Soccin., Archid., Cucch., Barbosa apud Pacem Iordanum, loc. cit., n. 43 [1]. 7

Quod si absque procuratione velit visitare, nunquam potest prohiberi, etiamsi nulla videatur subesse causa urgens et legitima. In tantum enim stricte praecipitur visitatio, semel et permittitur saepius ex causa, inquantum parcitur laboribus praelatorum, et sumptibus subditorum: at si quis zelo animarum frequentius laborem huiusmodi subire, et a subiectorum impensis temperare malit, non est ei negotium facessendum. Ita in terminis idem Pax Iordan., ibid., n. 44. 8

« Porro ad integritatem visitationis minime sufficit omnes sacerdotes simul, etiam ad synodum dioecesanam convocare, et ibi de singulis, quae in visitatione perquirenda sunt, eos interrogare, sed opus est per parochias discurrere et ecclesias ipsas, loca, res, et personas oculari subiicere inspectioni, et cognoscere, 9

[1] Benedictus XIV, in Synod. dioeces., lib. 10, cap. 10, n. 6, contrarium videtur sentire, referens ad id S. C. Episc. et S. Cong. Conc. decreta: « Sed ne quisquam (ita ille) pastorem visitationem iterantem insimulet, quasi crebrius ad suas oves accurrat, ut eas saepius tondeat, non autem ut earumdem morbis novum afferat medicamen, propterea, cum S. Cong. Episc. et Reg., an. 1586, tum S. Cong. Conc., die 19 Sept. 1682, censuerunt, Episcopo bis eodem anno dioecesim visitando, unicam tantum deberi procurationem. » V. verb. PROCURATIO.

quomodo populi audiant divina, et caetera ad Christianitatem attinentia peragant. Et ob id praecipitur singulas parochias regulariter esse lustrandas; c. *Romana* in 6, in princ., et ibi Gloss. *(accedere)* quae ait: *Patet ergo quod tenetur ire, nec sufficit ad suam ecclesiam convocare* ». Dict. Pax Iord., ibid., n. 45.

10 « Bene verum est, quod si commode, et absque difficultate accedere ad unamquamque ecclesiam non possit, forte propter nives, glacies, aquarum inundationes, et similia; de pluribus locis ad unum congruum clericos et laicos convocare debet, ne ab impeditis visitatio totaliter auferatur. » Idem, ibid., n. 46.

11 Heic adverte, quod nullus praelatus Romano Pontifice inferior, cui ius visitandi competat, potest subditis suis debitam visitationem remittere, sicut neque correptionem debitam condonare; cap. *Cum venerabilis* de Censibus, et DD., ibid. Sic anted. Pax Iord., n. 47.

12 Sed nec visitationis iteratio, quotiescunque necessaria iudicabitur, pacto remitti potest, nedum primaria visitatio; Pavin., Azor., Cucch. apud praed. Pacem Iordan., loc. cit., n. 48.

13 « Papa (vero) ex privilegio, imo etiam ex generali exemptione ab Ordinariis, potest eximere a visitatione Ordinariorum; exempti tamen non censebuntur liberi a visitatione legatorum, aut delegatorum apostolorum; c. *Cum personae,* de Privileg. in 6, arg. c. *Cum instantia* de Censibus ». Pax Iord., ibid., n. 49.

14 Illud etiam cognoscas licet « ut neque vigore praescriptionis possint se tueri subiecti, quominus visitentur a suis pastoribus, seu praelatis c. *Cum ex officio.* Iuvat nihilominus consuetudo et praescriptio circa procurationem moderandam, vel in totum auferendam ». Idem scriptor, ibid., n. 50.

15 Amplia, ut neque suspectus recusare possit Ordinarius visitans iuxta Trid., c. 8, sess. 7, de Reform., et rescriptum Pauli V ad Archiepiscopum Portugalliae: cuius tenor ex Barbos., alleg. 73, n. 38, est ut infra, videlicet: « Venerabilis Frater, etc. Fraternitatis tuae nomine Nobis nuper expositum fuit, quod visitationes, quae in tua dioecesi in vim decretorum Conc. Trid. et alias legitime fiunt, saepius impediuntur; eo quia, visitati praelatum, seu alium legitime visitantem, suspectum allegant, in magnum divini cultus praesertim, et fabricae ecclesiarum praeiudicium. Quamobrem Nos huiusmodi abusum tollere volentes, supplicationibus tuo nomine super hoc humiliter porrectis inclinati, de consilio venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium S. Trident. Conc. interpretum, apostolica auctoritate tenore praesentium declaramus, Episcopum, vel alium, cui id legitime competit, visitantem non posse uti suspectum recusari, non obstantibus constitutionibus apostolicis, caeterisque in contrarium facientibus quibuscunque. Dat. Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 29 Oct. 1610, Pontificatus nostri anno sexto. Scipio Cobellutius. Venerabili Fratri Gondisalvo Episcopo Portugallen. ». Concordat Gavant., in Praxi visitat., § fin., in Adnotat., n. 2, et alii multi attestantes fuisse alias ab ead. Sacr. Congr. responsum. Idem senserat prius Sacr. Congreg. Concil. 7 Maii 1596, sic rescribens: « Non posse Episcopum in visit. recusari tanquam suspectum, dum tamen in ea processum non compilet, et se intra terminos visitationis contineat ». Anted. Pax Iord., ibid., n. 76.

« Subamplia, idem procedere in praeparato- 16
riis visitationis et inquisitionis, de quibus, quoniam neque quo ad ipsa licet sub hoc praetextu impedire, quominus procedatur, atque poena extraordinaria, quae morum correctionem et emendationem respiciat, visitati afficiantur, decisum ab eadem S. Congreg. referunt Armendar., Barbosa, Garcias ». Idem, ibid., n. 77.

« Sublimita 1. Quando excederetur modus in 17
visitando, hoc est quando egrederetur terminos visitationis; quod qualiter contingat, boni viri arbitrio definietur, cum non possit certa regula praescribi ». Idem, loc. cit., n. 78.

« Sublimita 2. quando procederetur, proces- 18
sum fabricando, tunc enim sicuti permittitur appellatio, ita etiam recusatio; Barbosa post Armendar. ». Idem, ibid., n. 79.

Sed ut rem hanc rite evolvamus, lubet re- 19
ferre cap. 10, sess. 24, Concil. Trid. in haec verba: « Episcopi, ut aptius, quem regunt populum possint in officio, atque obedientia continere in omnibus iis, quae ad visitationem, ac morum correctionem subditorum suorum spectant, ius et potestatem habeant, etiam tanquam Apostolicae Sedis delegati, ea ordinandi et exsequendi iuxta canonum sanctiones, quae illis ex prudentia sua pro subditorum emendatione, ac dioecesis suae utilitate, necessaria videbuntur; nec in his, ubi de visitatione, aut morum correctione agitur, exemptio, aut ulla inhibitio, appellatio, seu querela etiam ad Sedem Apostolicam interposita, exsecutionem eorum quae ab his mandata, decreta, aut iudicata fuerint, quoquo modo impediat, aut suspendat.

Ita Tridentinum; cum quo quatenus prohibet appellationem, dum agitur de visitatione, aut morum correctione, concordant decreta Sacrae Congr. apud collectores earum. Ita idem Pax Iord., loc. cit., n. 67.

Subamplia (ita cit. Pax Iord., ibid., n. 68) 20
quamvis appellatio ad Sedem Apostolicam interponeretur, prout expresse cavetur in littera (Conc. Trid.); et respondit eadem Sacr. Congr. apud Zerol.

Quapropter in praedictis dabitur appellatio 21
ad solum effectum devolutivum, hoc est ad devolvendam facti cognitionem ad superiorem, non vero ad suspensivum, quia interim exsecutio non suspenditur, aut retardatur; eadem

Sacra Congreg. apud eumdem Pacem Iordan., loc. cit., n. 71 [1].

22 « Sic etiam a mandato de residendo in visitatione emanato dabitur appellatio ad solum effectum devolutivum, prout decisum refert Armendar. et sequuntur plures cit. a Barbosa, allegat. 73, n. 33 ». Idem, ibid., n. 72.

23 « Sublimita limitationem procedere tantum, quando Episcopus procedit sine processu, ac sine scriptis, et de facto, etiam carcerando, et in carceribus detinendo, et similibus, quo casu carceratis appellantibus, iudex appellationis cognoscit de praetenso gravamine et excessu, non impedita interim aut suspensa exsecutione eorum, quae ab Ordinario sancita fuerunt, reisque in carceribus manentibus ». Idem, loc. cit., num. 69.

24 Idem habetur apud Fagnan., ad cap. *Ad nostram* de Appellat., n. 10, per haec verba: « Suborta dubitatione, an in materia correctionis, ubi Episcopus etiam sine processu, et sine scriptis carcerat subditos, et tenet diu, possit Metropolitanus cognoscere de excessu in corrigendo, si carcerati appellaverint ad eum: Sacr. Congr. censuit, posse, dummodo interim non impediat, aut suspendat exsecutionem eorum, quae ab Ordinario decreta fuerint.

25 « At si processum sit, compilato processu, servatoque iuris ordine, non intrat praefata dispositio Conc., sed appellari poterit ad utrumque effectum, devolutivum scilicet, et suspensivum, Sacr. ipsa Congr. frequentissime super hoc consulta, de qua collectores ad ipsum cap. 10 Trid.; Barbosa, alleg. 73, n. 52; Gavant.... qui tamen intelligit post sententiam definitivam tantum, et minus bene, quia generaliter accipi debet de quibuscunque decretis ». Pax Iordan., loc. cit., n. 70.

26 « Obiter vero adiungam quod quotiescunque appellare contigit in visitatione ad praefatum effectum suspensivum, ab Episcopo suffraganeo semper interponenda est ad Metropolitanum, etiamsi visitator processisse tanquam delegatus Sedis Apostolicae, eo quod in ipso Conc. apponitur dictio *etiam*, decernendo, quod procedere possit etiam tanquam Apostolicae Sedis delegatus. Quae quidem dictio *etiam* de sui natura est implicativa, et unum casum magis dubitabilem explicat, alium vero minus dubitabilem implicat, hoc est eadem dispositione connectit, et sic de utroque statuit plene... Unde Episcopus visitando censetur utramque potestatem, ordinariam, videlicet suam, et delegatam a Papa exercere... et consequenter non est praecludendus aditus ad Metropolitanum, a iure communi subditis concessus, cum nullibi appareat de tali prohibitione et praeclusione ». Anted. Pax Iord., ibid., n. 74.

Et revera, docente Cobassutio: « Communi, 27
et ordinario Episcoporum iuri superadditus est titulus delegatorum apostolicorum, non tam ad extendendam eorum potestatem, quam ad intendendam, seu roborandam. Pleraque enim iure ordinario poterant, quibus superadditus est titulus apostolicae delegationis, qui titulus non officit eorum iuri ordinario, sed operatur, ut facilius et cum debita veneratione illis obtemperetur, praesertim ex eorum parte, qui praetenderent ipsorum ordinariam potestatem minuere, aut in controversiam revocare, aut ab ea se subtrahere. Unde licet a iudicis delegati sententia, vel processu appelletur non ad Metropolitanum, sed ad Papam delegantem, eiusque legatum cap. *Super quaestionum*, § *Porro*, de offic. Iud. deleg., et cap. *Si delegatus*, et cap. *Is cui*, cap. *Si a delegat.*, eod. tit. in 6... tamen quia ea quae Episcopi faciunt quasi legati apostolici ex iure communi, quod eis attribuit hanc qualitatem et titulum, non vero ex speciali aliqua per Papam delegatione, id faciunt iure communi ordinario, ideo interiecta ab eis appellatio devolvitur non ad Papam immediate, sed ad Metropolitanum... Idque Zerola confirmat declaratione, quam refert, Sacr. Congregationis, ut ab eiusmodi, quae Episcopi ordinant tanquam apostolici delegati, devolvatur appellatio ad Archiepiscopum ». Iur. canon. theor. et prax., lib. 1, cap. 9, n. 5. Id ipsum docuit Bened. XIV, Instit. eccles. 68, n. 12.

Denuo illud nota: « Visitatorem non posse 28
procedere iudicialiter per viam fori contentiosi, sed extraiudicialiter per modum fori poenitentialis... (et) in hanc sententiam videtur saepius respondisse Sacra Congregatio Concilii. Nam a capitulo Segobiensi consulta, an et ad quae genera poenarum posset Episcopus se extendere

---

[1] Notandum quod ubi iura, ac Tridentinum in correctionibus morum, et visitationibus episcopalibus appellationem vetant, intelligenda sunt quoad effectum suspensibum, secus vero quoad devolutivum; adeo ut integram causae cognitionem, exsecutis interea decretis Episcopi corrigentis, aut visitantis, probe riteque avocare possit superior ad sese, iudicaturus, an poenalem, ac molestam correctionem subditus appellans promeruerit, an per iniuriam fraudesque accusantium subiverit. Id quod pluries censuit sacra Congregat. Concilii apud Fagnanum, in cap. *Ad nostram* de Appellat., n. 6, ubi haec habet: « Ad effectum devolutivum bene admittitur appellatio etiam a correctione... Nam S. Congregat. Concilii... consulta; an decretum cap. 10, sess. 24, Trid. sustulerit appellationem devolutivam, censuit non sustulisse devolutivam, sed suspensivam tantum; et quamvis Episcopus id faciat tanquam Sedis Apostolicae delegatus, tamen non impedire appellationem devolutiaam ad Metropolitanum ».

Audiamus insuper clar. Maschat in haec verba: « Ipsa tamen appellatio sustinetur quoad effectum devolutivum.... quia adhuc iudex superior cognoscere potest de iustitia sententiae *et eam, si iniusta est, rescindere*. Et hoc sufficit gravato ad naturalem defensionem, uti et supplicatio et alia remedia extraordinaria; et si sententia est invalida, querela nullitatis. » Inst. canon., lib. 2 Decr. de Appellat. n. 10, quaest. 6.

in visitatione, et ad poenam ordinariam delicti procedere: respondit posse imponere poenas non quidem ordinarias, sed eas tantum, quae morum correctionem et emendationem respiciunt. Et archidiacono Iuvenacensi: an Episcopus in visitatione posset causas ordinarias cognoscere, respondit causas ordinarias extra visitationem esse cognoscendas ». Apud Fagnanum cap. *Dilectus* de Rescript., num. 43 et seqq.

At hinc est, quod « in visitatione non de- 29
beat inquiri in specie super delictis rectoris, sive parochi, sed tantum de statu generali Ecclesiae, nulla servata forma iudicii, et prout mandat decretum Sacr. Congregationis Conc. per extensum relatum a Piasec. quia puniendi finis in visitatione non intenditur, sed corrigendi et salutares poenitentias iniungendi ». Sic Monacellus, Form. leg. pract., to. 1, tit. 5, formul. 2, n. 58, p. 137.

VITA COMMUNIS

De vita communi haec habe.

1 Vita communis in primitiva Ecclesia servabatur ab omnibus fidelibus; quorum erat cor unum, et anima una, et illis erant omnia communia, ut expresse habetur Actor. cap. IV, v. 32, ibi: *Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una, nec quisquam eorum, quae possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.* Primi enim fideles possessiones, et substantias suas vendebant, et dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat, et ut ab Apostolis disponebatur, nihil proprii sibi retinentes, et omnia communia habentes. Actor. cap. XI, v. 44 et 45, ibi: *Omnes etiam, qui credebant, erant pariter, et habebant omnia communia. Possessiones et substantias vendebant, et dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat.* Et id totum refertur in can. *Dilectissimus* 2, et can. *Scimus* 9, caus. 12, qu. 1, ibi: *Scimus vos non ignorare, quod hactenus vita communis inter omnes Christianos viguit.*

2 Hoc vitae communis genus frigescente laicorum fervore in clericis continuavit, ex quo nomen canonicorum effluxit promiscue a clericis usurpatum. Canonici etenim dicuntur clerici in fraternitate, prout certe erant omnes clerici in primitiva illa Ecclesia, ut erudite more suo observat eminentissimus Petra, tom. 1 Comment., ad const. 2 Paschalis II, n. 3, cum ipsis esset praeceptum, ut districte ac canonice viverent, prout habetur in can. *Quoniam* 14, caus. 12, qu. 1, in cuius summario sic praecise dicitur: *Diaconi, vel quaelibet religiosae personae regularem vitam ducere cogantur. Canon enim graece, latine regula nuncupatur;* textu expresso in can. *Canon* 1, dist. 3. Unde S. Dionysius Carthusianus, tract. de Vita canonicali, sic expresse dicit: *Clerici vocantur canonici; quoniam regularem et rectam tenentur ducere vitam, vitiorumque obliquitates vitando sinceriter gradari iuxta praefixa eis a Sanctis Patribus instituta.*

3 Reservatus tamen exinde fuit talis vivendi usus ad clerum ecclesiarum cathedralium una cum Episcopo vitam ducentem communem in claustris prope ecclesiam constructis. Sic expresse d. Card. Petra, loc. cit., n. 4, et clare habetur ex can. *Necessaria* 3, cit. caus. 12, qu. 1, ibi: *Necessaria etenim res exsistit, ut iuxta ecclesiam claustra constituantur, in quibus clerici disciplinis ecclesiasticis vacent, utque omnibus unum sit refectorium ac dormitorium, seu caeterae officinae ad usus clericorum necessariae; ministri vero post Episcopum super eos eligantur;* et c. *Certe* 18, ead. caus. et qu., ubi refertur S. Augustinus sic loquens: *Certe ego sum, qui statueram, nullum ordinare clericum, nisi qui mecum vellet manere.*

Collabescente tamen fere apud omnes hoc 4
pio et sancto communiter vivendi instituto, plurimi Sancti Patres, patriarchae et fundatores afflati Sancto Spiritu varias instituere religiones, assignatis ac traditis suis alumnis peculiaribus regulis, sub quarum observantia in perfecta et exacta vita communi magis ac magis, in studio virtutum in dies proficerent, sicque collapsa apostolica vitae communis forma ac regula in pristinum restitueretur, uti restituta ac per universum orbem diffusa specimina virtutum, ac maxima sanctitatis incrementa regularibus claustris quotidie progignens Deo dante conspicitur.

Hinc omnes regulares utriusque sexus tenen- 5
tur ad perfectam et exactam vitam communem in omnibus et per omnia, et ad observantiam regulae secundum suam primaevam institutionem, textu expresso in Conc. Trid., sess. 25, de Regul., c. 1, cap. *Cum causam* 27 de Election.; cap. *Ad nostram* 3 de Appellat.; cap. *Super eo* 9, et cap. *Ex parte* 29 de Regular.; cap. *Recolentes* 3, et cap. *Ea quae* 8 de statu Monach.; Conc. Mediolanen., part. 3, tit. de com. Vit. usu, ubi loquens de monialibus sic statuit: *In omnibus monasteriis quoad cibum, potum, somnum, vestitum, caeterasque res attinet, omnes communiter vivant, ut a Sancto Conc. Trid. decretum est.* Et Conc. Cameracen., tit. de Monachis, cap. 9 et 10, sic habet: *Cum sacrosancta synodus Tridentina praeceperit ea, quae ad communem vitam, victum et vestitum pertinent, fideliter observari, man-*

dat haec synodus omnibus religiosis, ut diligentissime paupertatis votum, tanquam ineffabilis cuiusdam et dulcissimae quietis causam custodiant, neque proprietatis vitio violent: caveant igitur ne quid sibi ita retineant vel retinere desiderent, ut communitati nolint esse commune, neve ad peculiares usus eo utantur sine superioris consensu. Sicque expresse statuit Clemens VII in Decretis pro reformatione regularium, allatis sub verb. *Regulares,* art. 1, n. 85, et confirmatis a S. Congr. Conc. iussu Urbani VIII, in decretis de Apostatis et eiectis, allatis sub verb. *Eiecti,* n. 2, et sic expresse saepe saepius decreverunt variae Sacrae Congr.

6 Unde si alicubi non ita exacte et perfecte observaretur dicta vita communis esset a superioribus omnino praecipienda et introducenda, et a subditis prompte et integre observanda, prout expresse mandant Summi Pontifices, Concilia ac Sacrae Congregationes. Et subditi recusantes vitam communem, cum superiores illam erigere et introducere, prout debent, volunt, peccant mortaliter; Mastrius, Theol. moral., disp. 4, num. 46; S. Antonin., part. 3, Summae t. 16, § 11, de Paupertat.; Donatus, Prax. rer. Regul., tom. 4, tract. 15, qu. 5, cum aliis ibi citatis; Felix Potest., to. 1, pag. 2, n. 1087, testans de communi. Et ratio manifesta et insolubilis est, quia regularis utriusque sexus recipiens et retinens aliquid notabile independenter a voluntate superioris, peccat mortaliter contra votum paupertatis: sed regularis utriusque sexus recusans vitam communem iuxta formam Tridentini, decretorum Clem. VIII pro reformatione regularium, ac constitutionum aliorum Summorum Pontificum, signanter Innocentii X, Alexandri VII et Innocentii XII, in decretis a Sacra Congr. super disciplina regulari de eius mandato et auctoritate editis (ubi confirmantur et innovantur decreta Conc. Trid. Clem. VIII ac aliorum Summorum Pontificum ad id edita, ut patet infra sub n. 12, ubi adducuntur). Superiore volente illam erigere, recipit et retinet independenter a voluntate superioris, imo contra eius voluntatem; ergo peccat mortaliter contra votum paupertatis. Maior est certissima ex abunde adductis sub verb. *Votum,* art. 2, a n. 43. Minor autem est omnino evidens, quia vita communis praescripta a Trid., sess. 25, de Regul., c. 2, et a Clem. VIII, in cit. decr. pro reform. Regul., incip. *Nullus omnino,* § 3, et confirmata a supradictis Summ. Pont. est, ut quidquid regularis utriusque sexus, quovis modo acquirit, nullimode retineat apud se et pro se, neque nomine monasterii, sed statim superiori fideliter, et omnino tradat, et cum aliis monasterii bonis, pecuniis et proventibus incorporetur, ut inde ex communi massa singulis in vita communi necessaria subministrare possit. Id autem totum vult superior intendens vitam communem iuxta supradictam praescriptam formam erigere, adeoque regulares utriusque sexus recusantes vitam communem, quam, ut debet, vult superior introducere, recipiunt et retinent a se acquisita independenter a voluntate superioris imo contra eius voluntatem, cum superior velit, ut subditus non retineat, sed statim acquisita incorporanda consignet, et subditus nolit, et recuset ea superiori tradere incorporanda, quod est expresse contravenire voto paupertatis; unde nec superiores sunt in securo conscientiae statu si in quantum possunt, absque gravi scandalo non curant vitam communem erigere, nec subditi recusantes illam recipere.

Nec iuvat ad excusandas excusationes in pec- 7
catis allegare consuetudinem in contrarium repertam a primo ingressu in religionem, quia Summi Pontifices et Sacrae Congregationes semper statuerunt teneri regulares utriusque sexus ad exactam vitae communis et regulae observantiam, non obstante contraria consuetudine et introducta relaxatione, ut patet ex abunde adductis verb. *Regulares,* art. 1, a n. 73, et verb. *Moniales,* art. 2, a n. 62, et signanter n. 81, ubi inter alias refertur ex Ursaya, to. 3, part. 1, disceptat. 1, § 13, una Sacrae Congregationis ad id emanata declaratio 11 Febr. 1678, approbata ab Innocentio XI, cum addito: *Che si levi ogni altro abuso introdotto contro le buone regole monastiche, e massime quello di aver trovato tal forma di vivere, e tali abusi nel tempo del loro ingresso nel monastero;* qui Ursaya, loc. cit., merito proinde concludit cum doctissimo Episcopo Crispin., *nella Visita pastorale,* part. 2, § 42, num. 39, in medio, quod in his terminis a monialibus et regularibus inallegabilis est usus in contrarium attento dicto oraculo pontificio, et resolutione dictae Sacrae Congregationis; et Donat., Prax. rer. Regul., tom. 4, tract. 15, de Voto paupertatis, qu. 5, n. 3 et 4; ac Fontan. ad Constitut. Ord. Praedicator., verb. *Professio,* n. 11, fol. 530, dicunt expresse: *Ex clara dispositione capituli generalis Parisiis celebrati anno 1611, admonit. 3, utriusque sexus regulares viventes sub habitu S. P. Dominici tenentur ad observantiam Regulae et constitutionum nostrarum, non prout hic, vel ibi servatur, sed simpliciter, prout littera sonat.* Et ratio est clara, quia ut recte dicunt Fagnanus in cap. *Recolentes* 3 de statu Monachor., num. 6; Summa Asten., tit. 47 de Regularibus, art. 3, in 7 quaest., et alii plures: Profitentes profitentur Regulam, non consuetudinem, nec relaxationem, immo ad id expressam faciunt protestationem, adeoque ad regulae et vitae communis observantiam tenentur, et compelli possunt, non obstante contraria consuetudine, et introducta relaxatione. Tum quia neque possunt excusari 8
per hoc, quod sub tali contraria consuetudine

professionem emiserint, quia regulares utriusque sexus per votum paupertatis in sua professione emissum virtualiter voverunt vitam communem a Tridentino et Summis Pontificibus praescriptam, superiore illam conservare, aut erigere volente; voverunt enim nihil retinere, invito superiore, sed omnino dependenter ab eius voluntate, cum hoc sit de essentia voti paupertatis, adeoque virtualiter voverunt ei statim tradere omnia ab ipsis quovis modo acquisita, superiore id praecipiente; alias retinerent contra expressam voluntatem superioris, et sic peccarent contra votum paupertatis; tum etiam quia contra regulam approbatam a Sancta Sede, prout includit tria vota substantialia religionis, quae sunt de iure divino, non est locus consuetudini, quamvis foret contraria et immemorabilis, ex quo consuetudo ius divinum auferre non possit, textu expresso in cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine; cum potius et verius, ut ibi dicitur, ipsa in hac parte dicenda sit corruptela, quam consuetudo. Sic Graffius, part. 2, Decis. aur., lib. 3, cap. 9, n. 4; Tapia, in authent. *Ingressi,* cap. 3, n. 55; Calder., tot. consil. de Consuetudine; Donat., l. c., qu. 5, n. 2, ubi cum aliis dicit, quod resistentes sunt valde punibiles, ex quo resistant expressae voluntati superioris iubentis secundum regulam, ut docent scribentes in can. *Non dicatis,* caus. 12, qu. 1, et in cap. *Cum ad monasterium* 7 de statu Monachor.; Navarr., consil. 75, de Regul., n. 49, et est communis.

9 Nec etiam eos omnino excusat ab obligatione servandi vitam communem monasteriorum inopia, ut solide ac fuse probat Ramirez Episcopus in sua Quaestione morali, § 6, citatus et secutus a Felice Potest., loc. cit., n. 1902, et tenent plurimi alii; et ratio est, quia singuli huiusmodi monasteriorum regulares non servantes vitam communem de facto habent sibi necessaria iuxta decentiam status; sed talia sibi necessaria iuxta decentiam status haberent, etiamsi servarent vitam communem, ergo, etc. Maior patet. Minor probatur, quia singuli huiusmodi monasteriorum religiosi non aliunde habent sibi necessaria iuxta decentiam status, quam ex iis, quae partim habent a monasterio, et partim suo labore et industria, et a propinquis vel amicis acquirunt: sed haec omnia haberent, si servarent vitam communem, et omnia fideliter superiori traderent cum aliis monasterii proventibus incorporanda, uti ex Conc. Trid. et citatis constitutionibus, et decretis pontificiis stricte tenentur; ergo si talia sufficiunt non servando vitam communem, ut singuli vivant, et sibi necessaria habeant iuxta decentiam status, etiam sufficerent, et a fortiori, servando vitam communem, quia tunc non fierent tot superfluae expensae in tot multiplicatis utensilibus, aliisque similibus quae extra vitam communem multiplicantur ad numerum religiosorum, ac praesertim monialium, et in communi vita fere pro tota communitate sufficerent, quaeque, si in unum coalescerent, certe haberent, unde commodius et abundantius viverent. Hinc nulla remanet quantum ad hoc excusatio pro regularibus utriusque sexus vitam communem recusantibus, cum potius videantur id agere, ut superfluis abundent, et liberius pro sua voluntate contra paupertatis et obedientiae votum disponant, quam quia eis inde necessaria iuxta decentiam status desint. Dehinc caveant, ut sint ex illis quos merito arguit Sanctus Bernardus, serm. 4, de Adventu, ibi: *Sunt qui pauperes esse volunt eo tamen pacto, ut nihil eis desit, et sic diligunt paupertatem, ut nullam inopiam patiantur.* Ad quid paupertatem vovere?

Propterea regularibus renuentibus reformatio- 10
nem indictam quoad vitae communis et regulae observantiam recipere, et integre observare, solet Sedes Apostolica interdicere et denegare licentiam recipiendi et admittendi aliquos ad habitum et professionem, ut patet ex decretis Clementis VIII allegatis in verb. *Regulares,* art. 1, sub n. 72, § *Item quis quotannis,* et n. 78, et constit. Innoc. X, incip. *Inter caetera,* et pluribus aliis decretis Sacrarum Congr.

Et talis licentia admittendi alios ad habitum 11
et professionem non solet concedi, nisi in conventibus designatis, et a Sede Apostolica approbatis, in quibus vita communis, et regula exacte et integre observetur, pro ut patet in citatis decretis Clementis VIII, et decretis Sacrae Congregationis super disciplina regulari iussu Innocentii XII editis, quae hic ad litteram dantur.

Decreta Sacrae Congregationis a sanctissimo domino nostro Innocentio PP. XII super disciplina regulari specialiter deputata, eiusdem SS. D. N. auctoritate edita.

§ 1. Sanctissimus in Christo Pater, et D. N. Innocentius divina providentia Papa XII, pro paterna charitate, qua religiosos ordines multis magnisque in Ecclesiam Dei meritis refulgentes, et peculiaris erga Sedem Apostolicam devotionis nomine commendatos complectitur, volens eorum conservationi et propagationi consulere, simulque ex iniuncto sibi coelitus pastoralis officii debito providere, ut regularis in iis disciplina ad religiosorum salutem, et totius Christiani populi aedificationem utilitatemque sarta tecta custodiatur, ac vigeat, et sicubi collapsa est, adiuvante Domino reparetur, constituit et declaravit, se licentiam recipiendi novitios in singulis approbatis ordinibus benigne concessurum, ut volentibus e periculosis saeculi fluctibus ad religionis portum confugere, facilis tutusque aditus aperiatur; dummodo tamen ea, quae pro regulari vita recte instituenda, tam a sacrosancta Tridentina Synodo, quam a prae-

decessoribus suis Rom. Pontificibus, praecipue vero fel. rec. Clemente VIII, in decretis generalibus pro regularium reformatione, necnon Innocentio X et Alexandro VII, pro novitiorum receptione, et professorum educatione salubriter constituta sunt, quibus omnibus firmiter inhaeret Sanctitas Sua, eaque, quatenus opus sit, confirmat et renovat (salvis tamen in hac parte singulorum ordinum statutis, seu aliis ordinationibus ab Apostolica Sede in forma specifica post eadem decreta forsitan approbatis aut editis) exacte et inviolate servetur.

§ 2. Quo circa Sacr. Congr. ab eodem Sanctissimo domino nostro super disciplina regulari specialiter deputata, quae plura hactenus pro recta nonnullorum monasteriorum gubernatione decreta edidit, aliaque in dies editura est, ut omnibus praefata eiusdem sanctissimi domini nostri mens pateat, ac plenius et celerius innotescat, de mandato Sanctitatis Suae praesentis decreti tenore denuntiat omnium et singulorum ordinum regularium (iis duntaxat exceptis, qui in praefatis Clement. VIII decretis excepti reperiuntur) superioribus tam generalibus, quam provincialibus quocunque nomine nuncupentur, caeterisque, ad quos spectat, ut in unaquaque provincia per Italiam et insulas adiacentes quam primum deputent aliquos conventus, quos magis aptos censuerint, vel unum saltem, ibique auctoritate apostolica statuant omnimodam observantiam regulae, constitutionum uniuscuiusque ordinis et decretorum apostolicorum, praecipue vero exactae vitae communis ad formam eorum decretorum, ab omnibus religiosis, qui in conventibus, ubi recipiendi novitii et professi educandi sunt, morabuntur, omnino servandae. Postquam vero regularem observantiam, et signanter quo ad exactam vitam communem, cum effectu stabilitam fuisse, tam ex eorumdem superiorum generalium, seu provincialium relatione, quam praepositi, et fratrum in praefatis conventibus degentium iureiurando firmato testimonio, necnon per secretas informationes, atque etiam, ubi opus fuerit, per apostolicos visitatores ad hoc specialiter deputandos, eidem Sacrae Congreg. sufficientes constiterit, tunc Sanctitas Sua antedictam licentiam, quam hactenus distulit, novitios ibi recipiendi, benigne concedet, et locum ad professos pietate et litteris instituendos usque ad sacerdotium, vel alias iuxta constitutiones, et laudabiles cuiusque ordinis consuetudines in iisdem conventibus, non autem in aliis, nisi fuerint eiusdem observantiae, destinabit.

§ 3. Quae quidem omnia: quo facilius, efficacius et durabilius ad praxim deduci valeant, eadem S. Congregatio Sanctitatis Suae auctoritate committit, et in virtute S. Obedientiae praecipit praefatis superioribus, ad quos pertinet, ut in supradictis conventibus non collocent, nisi religiosos graves, devotos, exemplares, regularis observantiae et puritatis regulae studiosos, orationi praesertim ac mortificationi, sine quibus non potest religiosa vita consistere, addictos, quique consentiant exacte servare vitam communem, atque inde amoveant eos omnes, qui tam sanctae obligationi contradicere, seu verbis aut factis quoquomodo sese opponere audeant.

§ 4. Ut autem tam laudabilis vitae institutum, et regulari professioni maxime proprium religiosi alacrius arripiant, omnisque excusatio infirmioribus praecludatur, eadem Sacr. Congr. similiter praecipit superioribus antedictis, ut memoratis conventibus (implorata etiam, ubi opus fuerit, apostolica auctoritate) praefici omnino curent viros, non solum disciplinae zelo, sed etiam charitate, et morum suavitate praeditos, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, quorum regimini libenter alii se submittant.

§ 5. Studeant vero praecipue, ut ea omnia, quae tam ad victum et vestitum, quam ad reliquas vitae necessitates pertinent, singulis religiosis prompte subministrentur, ac praesertim aegritudinis tempore nihil alicui desit, quod ad sanitatem recuperandam pertineat.

§ 6. Ac propterea religiosos in iisdem conventibus morari non patientur ultra eum numerum, qui ex illorum reditibus et consuetis, vel etiam singulorum eleemosynis, aliisve quibuscunque obventionibus pariter in commune conferendis, valeat commode sustentari. Eos vero, qui semel praefatae observantiae, et exactae vitae communi libenter, ut vere religiosos viros decet, sese subiecerint, et in ea laudabiliter perseverent, nullatenus a memoratis conventibus nolentes transferant, nisi forte ad alia monasteria, ubi similis observantia vigeat, iisque pariter de omnibus ad vitam necessariis possit commode provideri.

§ 7. Quod si redituum et eleemosynarum tenuitas huiusmodi exactae vitae communis observantiae alicubi videatur obsistere, liceat eisdem superioribus, vel per annuam contributionem aliorum conventuum huic necessitati prospicere, vel ab Apostolica Sede per suppressionem alicuius conventus minus utilis perpetuam, vel ad tempus, vel alia demum ratione, quae opportunior visa fuerit, remedium postulare.

§ 8. Sciant vero superiores praedicti eos, qui praefata omnia sedulo, ut par est, adimplere curaverint, specialem a Sanctitate Sua, et Sede Apostolica inituros gratiam et protectionem, atque in iis, praecipue, quae ad antedictam observantiam stabiliendam pertinent, favorem omnem et auxilium experturos; qui vero e contra negligentes, aut, quod absit! contumaces reperti fuerint, gravibus poenis pro culpae modo, et etiam privationis officiorum, ac perpetuae inhabilitatis ad ea aut alia in posterum obtinenda puniendos fore; praefatae autem

observantiae nihilominus stabiliendae per alios superiores, vel per commissarios apostolicos, ubi opus fuerit etiam extra religionem assumendos a Sancta Sede efficaciter providendum, omnemque interim, ubi eadem observantia non vigebit, recipiendi novitios licentiam denegandam.

§ 9. Porro ne regularis disciplina, dum in conventibus iam erectis statuitur, relaxetur in erigendis, et quod una ex parte construitur, simul ex altera destruatur, Sacr. Congr., Sanctitate Sua similiter approbante, statuit atque decernit, nulla in posterum monasteria, collegia, domos, conventus, aut alia religiosorum virorum loca fundari, erigi, quovis modo institui debere, nisi sub expressa obligatione exactae vitae communis ab omnibus religiosis ibi commorantibus perpetuo et inviolate servandae, ac propterea nullas deinceps admittendas huiusmodi fundationes, nisi, praeter ad id requisita, prius legitime constiterit adesse annuos redditus, vel certam eleemosynarum spem, quibus duodecim saltem religiosi in exacta vita communi commode valeant sustentari.

§ 10. Non obstantibus circa praemissa omnia et singula ordinationibus apostolicis, necnon quorumcunque ordinum statutis consuetudinibus, privilegiis, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 11. Ad extremum eadem Sacr. Congreg. regulares omnes cuiuscunque ordinis et instituti sint, Sanctitatis Suae verbis serio admonet, et in Domino obtestatur, ut omni mora postposita, sicuti filios obedientiae decet, ad regulae, quam amplexi sunt, praescriptum vitam instituant et componant, decretisque apostolicis pro aeterna illorum salute editis, sincere ac fideliter pareant, nec ab eorum observantia inanibus interpretationibus et fallaciis, aut relaxationum praetextibus, ad excusandas excusationes in peccatis abduci se sinant, sed professionis suae memores, qua se totos Dei obsequio manciparunt, susceptum Christianae perfectionis iter, arduum quidem, sed divinae charitatis dulcedine aspersum, abiectis terrenarum rerum curis, alacriter prosequantur: nimis enim turpe esset, eos ad saecularia desideria, quibus semel, aspirante Domino, renuntiarunt, animum revocare, et obligatam Deo, qui non irridetur, primam fidem irritam facere. Meminerint se ad peculiarem Salvatoris nostri sequelam vocatos, qui, cum dives esset, propter nos egenus factus est, veterumque illorum fidelium gloriosos imitatores, ac veluti haeredes esse, quorum erat cor unum et anima una, nec quisquam eorum, quae possidebat, aliquid, suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia, dividebantur autem singulis, prout cuique opus erat; ideoque in regularis vitae, praecipue sanctae paupertatis, quae est parens quaedam generatioque virtutum, proposito perseverent, omnem sollicitudinem suam proiicientes in eum, cuius oculi in pauperes respiciunt, qui non derelinquit sperantes in se, sed dives in misericordia centuplum, et vitam aeternam propter nomen suum relinquentibus omnia repromisit.

Datum Romae die 18 Iulii 1695.

Loco ✠ Sigilli.

G. Card. Carpineus.

Carolus Augustinus Fabronus *S. C. Secr.*

Unde ad valorem professionis requiritur, 12
quod tam novitiatus, quam professio fiat in solis dictis conventibus designatis. Vide verb. *Regularis professio,* n. 19.

Hinc regulares nequeunt amplius novos con- 13
ventus erigere, seu fundare, nisi prius coram Sacr. Congr. Disciplinae regularis iustificaverint reddituum aut eleemosynarum sufficientiam pro observanda exacta vita communi, ut expresse statuit, ac renovavit ead. Sacr. Congr. Disciplinae regularis, prout sequitur.

Procuratoribus generalibus ordinum regularium renovatur prohibitio alias iniuncta non procedendi ad fundationem novorum conventuum et monasteriorum intra Italiam et insulas adiacentes, nisi prius conventus et monasterii fundandi reddituum sufficientia et subsistentia cor. Sacr. Congr. iustificata fuerit.

La Sacra Congregazione sopra la disciplina regolare destinata dalla santa mem. d' Innocenzo XII a stabilire specialmente l' osservanza della vita comune, ed a riconoscere la sufficienza e sussistenza delle entrate per essa necessarie nelle fondazioni, che avessero avuto a farsi di nuovo di monasteri e conventi, dentro l' Italia ed isole adiacenti, vedendo che non viene in questa parte tanto essenziale in verun conto adempita la mente di sì zelante Pontefice, non ostanti le pene di privazione di voce attiva e passiva, sospensione dalle cariche e dignità, perpetua inabilità ad esse a superiori pro tempore, *a' quali appartiene simile incombenza, è venuta in determinazione di ridurre a memoria di tutti i superiori regolari l' obbligo preciso, che loro ne corre, avvertendo di non tentare in avvenire fondazione alcuna, senza giustificare, come sopra, la sufficienza e sussistenza dell' entrate avanti la stessa Sacra Congregazione, sotto le pene enunciate, ed altre ad arbitrio della medesima.*

Monsignor De Vico segretario, che ne avanza la notizia al P. procuratore generale, ecc. per la dovuta esecuzione in ciò che concerne l' interesse della sua religione, starà attendendo il riscontro in scriptis *della ricevuta del presente viglietto, unitamente colla nota dell' ultima fondazione, specificando il giorno, mese ed anno, in che seguì, e di cuore lo riverisce.*

Di Casa questo dì 23 Febbraio 1717.

14 Etiam in monasteriis monialium, in quibus non observatur vita communis, non debent recipi puellae neque ad habitum, neque ad educationem, licet haberent licentiam Sacr. Congr. quae non deroget in specie decreto generali. S. Congr. Episc. in Placentina, 4 Sept. 1603; in Pisana, 6 Octobris eiusdem anni; in Vercellen., 18 Maii 1616; in Messana, 15 Novembris eiusdem anni; in Caputaquen., 2 Iun. 1627; apud Nicol., in Floscul., verb. *Vita communis,* num. 5.

15 Hinc Sacra Congr. Episc. et Regul. in Neapolitana, 26 Maii 1602, statuit quod monasteriis renuentibus reformationem acceptare non concedatur licentia recipiendi puellas ad habi-
16 tum. Item nec admittendi ad professionem eas, quae se ad illam nolunt obligare. Eadem Sacr. Congreg. Episcop. et Regul. in Neapolitana, 8 Aprilis 1605.

17 In iis monasteriis, quae partim illam reformationem recipiunt, et partim non, recipi non debent nisi illae quae se volunt reformationi subiicere. Ead. S. Congr. Episc., 17 Apr. 1602.

18 Nec reformatio est credenda statim, sed probanda diu antequam detur licentia vestiendi. Eadem Sacr. Congreg. Episcop. in Capuana, 17 Novembris 1602 et 4 Maii 1604, et consi-
19 militer saepe saepius alibi. Quae tamen professionem emiserunt, antequam introduceretur reformatio, hortari debent ad illam acceptandam, sed non cogi. Eadem Sacr. Congr. Episc. et Reg. in Neapolitana, 5 Martii 1602; apud Nicol., in Floscul., verb. *Reformatio,* n. 10. Vide ad rem verb. *Moniales,* art. 2, a n. 67 ad 70 inclusive, et verb. *Professio,* n. 84.

20 Vita communis introduci debet in omnibus, et non in victu solum. Sacra Congr. Episcop. et Regul. in Panormitana, 5 Novembris 1603.

21 Unde non solum dotes et canones, et eleemosynae cuiuscunque particularis monialis, sed etiam opera, et omnia acquisita poni debent in communi. Eadem Sacr. Congr. Episc. et Regul. in Parmen., 11 Augusti 1628.

22 Non debet permitti repartimentum tritici, olei et pecuniae inter moniales, uti vitae communi de directo repugnans. Eadem S. Congr. Episc. et Regul. in Brundusina, 21 Oct. 1616.

23 Et multo minus consignari monialibus particularibus fructus praediorum. Ead. S. Congr. Episc. et Reg. in Licien., 1 Sept. 1651.

24 Imo neque debet permitti moniali, aut regulari vitalitium, seu livellum, vel legatum ipsi relictum, seu constitutum sub conditione, ut nihil acquiratur monasterio, sed totum cedat, et erogetur pro suis indigentiis, seu aliis usibus piis sibi benevisis, apposita poena caducitatis in casu contraventionis; sic Bartolus in leg. *Lucius Titius,* § *Tres haeredes,* n. 3, ff. Ad Trebell.; Tapia, in authent. *Ingressi,* vers. *Ipso ingressu,* cap. 3, n. ult., Cod. de SS. Eccles.; Galganet., de Condit. et demonstr., p. 2, cap. 5, qu. 11, num. 8; Card. Petra, tom. 4 Commentar. ad const. 5 Benedicti XII, n. 50, et alii. Et ratio est, quia talis conditio, ut nihil ex vitalitio seu legato acquiratur monasterio, est contraria sacris canonibus expresse statuentibus, quod quidquid acquirit monachus, acquirat monasterio; can. *Statutum* 1, caus. 18, qu. 1; can. *Abbates* 16, caus. 18, qu. 2; can. *Quia ingredientibus* 7, caus. 19, qu. 3; cap. *In praesentia* 8 de Probat., cum similibus. Item est contraria, dispositioni Conc. Trid., sess. 25, de Regul., cap. 1, et decretis Clement. VIII pro Reformat. regular., innovatis a S. Congr. Concilii iussu Urbani VIII in decret. de Apostatis et eiectis, adeoque est turpis, et de iure impossibilis, adeoque poena caducitatis ipsi apposita vitiatur, quemadmodum vitiatur ipsa conditio; sicque, tanquam apposita actui a legibus interdicto, attendenda non est, etiam neglecto testatoris praecepto; l. unica, in fine, Cod. de His quae poenae nomine, cap. *Tua* 17 de Testamentis.

Sic etiam sentire visa est Sacra Cong. Conc. 25
in Leodien. *Annuae praestationis,* 6 Iun. 1682, in qua testator legaverat monasterio monialium pecuniam investiendam sub conditione, ut tres moniales eius filiae percipere possent earum vita durante tercentum florenos aureos pro suis necessitatibus, apponendo poenam caducitatis in casu contraventionis: cum enim moniales cuperent acceptare legatum, ac vererentur ne permittendo particulare legatum factum tribus monialibus filiis testatoris, violaretur status vitae communis, et ideo supplicassent, praefatis tribus monialibus permitti retentionem et usum annuae praestationis iuxta mentem testatoris, aut alio modo consuli indemnitati monasterii. Sacr. Congr. Concil. respondit: *Monasterium posse acceptare legatum, et quoad legatum particulare servetur decretum san. memoriae Clementis VIII.*

Idem clare colligitur ex alia resolutione eius- 26
dem Sacrae Congr. Concil. in Mantuana *Administrationis,* in qua novitius professionem emissurus testamentum condidit favore tertii, sibi reservans annuam praestationem erogandam et disponendam in sui servitium absque eo quod ius in favorem alicuius acquiri posset: cum autem ex dicta praestatione acquisivisset de consensu superiorum praedia et census, eiusque superiores intenderent incorporare conventui annuam praestationem, et de administratis rationem exigere, supplicavit declarari:

I. *An dicta praestatio annua reservata, seu fructus praedii ob morositatem haeredis loco pecuniarum subrogati spectent libere ad oratorem?*

II. *An de redditibus perceptis ex bonis postea acquisitis teneatur rationem reddere?*

Sacra Congr., die 28 Nov. 1706, respondit: Ad I *Negative;* ad II *Affirmative.*

27 Consimiliter habetur ex resolutione S. Cong. Episc. et Regul. in Neapolitana, in qua indultum ab ipsa concessum, quod comperiebatur aliqualiter laesivum vitae communis, fuit ab eadem Sacra Congregatione revocatum. Cum enim duae moniales monasterii SS. Trinitatis Neapolis obtinuissent a Sacra Congr. Episcop. et Regular. indultum, ut possent recipere annuam praestationem scutor. 200, a parentibus solvi promissam, ita tamen, ut superiorissae, seu depositariae traderetur eroganda ab ipsis monialibus pro earum indigentiis sive aliis usibus piis sibi benevisis; reclamantibus contra indultum reliquis monialibus, ubi laesivum vitae communis, et constitutionum monasterii, ex eo quod annua praestatio eroganda esset per abbatissam in usus a praefatis duabus monialibus destinandos. S. Congr., die 7 Apr. 1707, rescripsit: *Servandas esse omnino constitutiones, non obstante indulto.* Sic expresse, supradictas tres resolutiones refert prout iacent, Eminentiss. Petra, loc. cit., n. 34 et 51.

Alia ad rem. Vide verb. *Legatum;* verb. 28
Moniales, art. 2; verb. *Professio;* verb. *Regulares,* et verb. *Votum,* art. 3, n. 43.

VITIUM

Vide verb. Virtus, *a n. 13 ad 95.*

VITRICUS

1 Vitricus quis sit? Vide verb. *Affinitas,* sub
2 n. 16. Vitricus absque ulla dispensatione ducere potest in uxorem eam, quae fuit uxor sui privigni. Saacr. Congreg. Conc. in Boianen., 8 Iunii 1720 et 8 Martii 1721, ut refert Ursaya in 2 Miscellan. sacro et profan., litt. V, n. 89, et tom. 4, part. 2, discept. 19, § 1, an. 186. Vide Addit. Casin., verb. *Matrimonium,* art. 6, sub n. 28.

VIVAE VOCIS ORACULA

Vide verb. Oracula vivae vocis.

UNCTIO EXTREMA

Vide verb. Extrema unctio.

UNIO BENEFICIORUM SEU ECCLESIARUM

Haec porro adnotanda veniunt ad rem.

1 Unio est beneficiorum seu Ecclesiarum ab Episcopo seu alio superiore ob utilitatem seu necessitatem Ecclesiae facta annexio. Est in re communis.

2 Unio praedicta fit potissimum tribus modis; Glossa, in cap. 1, verb. *Uniendo,* Ne Sede vacante; Gonzalez ad regul. 8 Cancellariae, gloss. 5, § 7, n. 26, 27 et sequent.; Fagnan., in cap. *Novit,* n. 2, Ne sede vacante; Barbos., de offic. et potest. Episcop., part. 3, allegat. 66, n. 2; Rebuffus, in Prax. benefic., tit. de Unionibus beneficior., n. 11 et sequent., Reiffenstuel, lib. 3 Decretal., tit. 12, n. 39, et alii passim.

3 Primo modo fit talis unio, cum ex duobus beneficiis fit tantum unum, ita ut neutrum eorum uniatur alteri, sed ambo simul uniantur, ut patet ex c. *Decimas,* § final., caus. 16, quaest. 1, ibi: *Papa duos episcopatus in unum redigere potest.* Et talis unio praesertim fit, cum duae parochiales ecclesiae vicinae, et populo ratione belli, pestis et huiusmodi valde destitutae, ita adinvicem uniuntur, ut ex duabus fiat tantummodo unica. Et tunc illa unica ex duabus sic unitis resultans retinet consuetudines ac privilegia favorabilia utriusque eclcesiae sic in unam redactae. Unde haec unio dicitur *exstinctiva,* seu *translativa,* eo quod ex duabus ecclesiis fiat unica tantum, sicque altera minus privilegiata extinguatur, ac perimatur, et in aliam magis privilegiatam, ac potioribus iuribus gaudentem transferatur, ac cum ipsa omnino incorporetur; Fagnan., in cap. *Exposuisti* 34 de Praebend., et in cap. *Novit,* n. 3, Ne sede vacante; Reiffenstuel, lib. 3 Decretal., tit 12, n. 40, et 41, et alii, arg. cit. can. *Medicamentum* de Poenitent., dist. 1.

Secundo modo fit talis unio, cum duae ec- 4
clesiae ita uniuntur, ut non coalescant, sicuti dicto primo modo in unum corpus, sed una sit superior, et alia inferior, ac accessoria

superiori, seu principaliori, et solet fieri pro augmento dotis alterius beneficii non habentis sufficientes redditus pro congrua beneficiarii sustentatione. Unde talis unio nuncupatur *accessoria,* seu *subiectiva,* ut ex communi notant Fagnan., in cit. cap. *Novit,* n. 3, Ne sede vacante, et Reiffenstuel, loc. cit., n. 42. Sicque ecclesia accessorie alteri unita assumit naturam, consuetudines et privilegia principalis, cui est annexa; argument. cap. *Recolentes* 3, § final., de Statu monachor., et cap. *Accessorium* 42 de Regul. iur. in 6, ibi: *Accessorium naturam sequi congruit principalis.*

5 Tertio modo fit talis unio, cum neutra ecclesia alteri subiicitur, sicuti dicto secundo modo, nec ipsae coalescunt in unum corpus, sicuti dicto primo modo, sed ambae ecclesiae ita aeque principaliter invicem uniuntur, ut ambae adhuc suum titulum atque honoris gradum retineant, et solum ab uno eodemque rectore regantur; sicque adhuc remaneant duo beneficia omnino distincta, verb. grat. duo distincti episcopatus, quamvis sit unicus, et idem utriusque episcopatus; argument. can. *Et temporis* 16, quaest. 1, iuncta glossa ibidem verb. *Unire;* Fagnan., in cit. cap. *Novit,* n. 4, Ne sede vacante; Garcias, de Benefic., part. 12, cap. 2, n. 37; Reiffenstuel, loc. cit., n. 51, et alii. Et talis unio appellatur *Unio aeque principaliter facta,* quae aliud non operatur, nisi ut rector unius sit etiam rector alterius, cum in reliquis utrumque beneficium remaneat adhuc distinctum beneficium, sicuti prius, cum propriis redditibus, privilegiis, honoribus, etc., ut in pluribus episcopatibus aeque principaliter unitis, et signanter in Nepesino, et Sutrino; Viterbiensi, et Tuscanensi; Hortano, et civitatis Castellanae, Cortonensi, et Montisflasconii, Lauretano, et Recinatensi, Sulmonensi, et Valvensi, Campaniensi et Patraniensi; Scalensi, et Ravellensi; Melphiensi, et Rapollensi, Adriensi, et Pinnensi, Tarracinensi, et civitatis Priverni; Camerinensi, et civitatis Fabriani; Aquinatensi, et Pontis Corvi, et pluribus aliis brevitatis gratia relictis.

6 Unio beneficiorum est duplex, alia perpetua, et alia temporalis. *Perpetua* est illa in qua exprimitur, ut perpetuo duret, ut cap. *Exposuisti* 32 de Praebend., ibi: *De cappellis in perpetuum uniendis;* seu quae fit *ad perpetuam rei memoriam,* cum hoc idem importet ac ly *in perpetuum,* seu quae fit ad beneplacitum Sedis Apost.; quia, cum Sedes Apost. non moriatur, talis unio durabit in perpetuum, nisi revocetur, cap. *Si gratiose* 5 de Rescriptis in 6. Unio *temporalis* e contra est illa, quae fit ad tempus, v. g. ad vitam eius cui conceditur et fit contemplatione personae; proinde per illius mortem exspirat, arg. cap. *Quoniam abbas* 14 de Officio delegati, cum similibus. Et talis unio in effectu est quaedam dispensatio retinendi plura simul beneficia etiam de se incompatibilia, ut patet in Germania, ubi a Sede Apostolica solet aliquibus Episcopis concedi retentio plurium episcopatuum, ut notat Fagnan. in cap. *Dudum,* n. 29, de election., ubi sic habet: *Sic videmus in Germania cum sublimibus personis non raro dispensari super retentione plurium episcopatuum, etc., ut catholicam religionem, expulsis haeresibus, consilio, opibus et auctoritate sartam tectam tueantur. Ex hac ratione princeps elector Coloniensis ad praesens obtinet episcopatum Coloniae, et episcopatum Leodiensem, Monasteriensem, Paderbornensem et Hildasimensem.* Et plures similes dispensationes refert Ursaya tom. 5, part. 1, disceptas. 6.

Unde unire episcopatus ad solum pertinet 7 Papam, textu expresso in cap. *Sicut unire* 8 de Excessibus praelat., ibi: *Sicut unire episcopatus, atque potestati subiicere alienae, ad Summum Pontificem pertinere dignoscitur* [1].

Papa non solum episcopatus, sed etiam quae- 8 cunque alia beneficia unire potest, cum in omnibus beneficiis plenariam habeat potestatem; cap. *Licet* 2 de Praebend. in 6, et Clement. 1, § final. *Ut lite pendente.*

Episcopus potest ex legitimis causis unire 9 beneficia, et ecclesias suae dioecesis, cit. cap. *Sicut unire* 8 de Excessibus praelat.; cap. *Exposuisti* 33 de Praebend.; cap. *Consultationibus* 4, et cap. *Pastoralis* 7 de Donationibus; Clementin. *Si una* de rebus Ecclesiae non alienand., cum similibus.

Archiediscopus, seu Metropolitanus potest 10 quidem unire beneficia suae dioecesis, sicuti quilibet Episcopus per iura, num. antecedenti adducta; at vero nequit unire beneficia dioecesum suorum suffraganeorum: Barbos., cit. allegat. 66, n. 13, et lib. 3 Iur. Eccles. univers., cap. 16, n. 58; et super Trident., sess. 21, de Reformat., c. 5, n, 3, cum pluribus ibi citatis; Fagnan., in cit. cap. *Unire* 8 de Excessib. praelator., n. 8, testans sic decisum fuisse a sacr. Congregat. Concil. ibi: *Cum fructus praebendarum collegiatae ecclesiae oppidi de Exea essent adeo tenues, ut vix sustentationi canonicorum sufficerent, et fuisset*

[1] Tridentinea synodus, sess. 7, cap. 5, de Reform., prudentissime cavit, ne quisquam plures metropolitanas, seu cathedrales ecclesias in titulum, sive commendam, aut alio quovis nomine contra sacrorum canonum instituta reciperet, aut retineret. Hoc tamen decreto non obstante, salva restat auctoritas Sedis Apostolicae, quae, ut bene notat Fagnanns in cap. *Quanto* de translat. Episcop., potest concedere duos episcopatus uni Episcopo, prout de facto concedit etiam hodie ultra montes, *ex regulis prudentialibus,* ut inquit Card. de Luca in adnotat. ad Concil.

petitum declarari a sacra Congregat. Concil. an Episcopus eis unire posset aliqua simplicia beneficia, et eo nolente, vel negligente, Metropolitanus? Responsum est Episcopum posse, non tamen teneri, Metropolitanum vero in hoc non posse supplere [1].

11 Capitulum sede vacante potest unire ea beneficia, quae potest Episcopus: dummodo per eam unionem iurisdictioni episcopali nihil detrahatur: capitulum enim succedit in integram ordinariam iurisdictionem Episcopi: Barbos., cit. allegat. 66, n. 11, et super Trident., sess. 7, cap. 6, n. 16, cum Marian. Soccin., Caccialup., Rebuff., Perusin., Hoieda, Sanchez, Zerola, Marc. Ant., Genuens., Quaranta, Garcia, Ragus., ibi citatis. Ventriglia, in Praxi, tom. 2, adnotat. 8, num. 8; Reiffenstuel, lib. 3 Decret., tit. 12, n. 64; Pirhing., lib. 3 Decretal., tit. 5, n. 207, et alii.

12 Legatus a latere in provincia sibi concredita potest unire beneficia dictae provinciae suae legationis absque tamen praeiudicio Episcopi; legatus enim a latere potest in sua provincia omnia, quae Episcopus in sua dioecesi; arg. cap. 1, § final., de Offic. legati in 6. Sic tenet in cit. cap. *Sicut unire,* Abbas, n. 5; Cardinal., n. 1; Imola, in fine; Barbos., cit. alleg. 66, n. 12; et super Trid., loc. cit., n. 17, cum Rebuff., Gamparupta, Hoieda, Azorio, Sanch., Garcia, Aloysio Riccio, Ugolino, Lotterio ibi citatis, Ventriglia, loc. cit., n. 7; Pirhing, loc. cit., num. 207; Reiffenstuel, loc. cit., n. 63, et alii post Rotam decis. 459, in antiquis, alias 3, de Officio legati, et alibi pluries.

13 Vicarius generalis Episcopi non potest beneficia unire, nisi specialiter ab Episcopo committantur, arg. cap. ult. de offic. Vicarii in 6; Barbosa, cit. allegat. 66, n. 10, et super Trident., l. cit., n. 15, cum Marian. Soccin., Rebuff., Anton., Orch., Hoieda, Sbroz, Azorio, Petro de Perusio, Garcia, Aloysio Riccio, Gratian., Sanchez, Narbona, Lotterio ibi citatis, Reiffenstuel, loc. cit., n. 65; Ventriglia, loc. cit., n. 10; Theod. de Rubeis, in singularibus Rotae, part. 2, verb. *Vicarius,* § 2, n. 112, allegans plures Rotae decisiones.

14 Abbates, aliosque praelatos Episcopo inferiores habentes ecclesias sibi ita plene subiectas, ut iurisdictione quasi episcopali in eis fungantur, seu exsistente speciali privilegio, aut consuetudine legitime praescripta, posse beneficia unire, tenent Marian., Soccin., in cit. cap. *Sicut unire,* art. 3, n. 41 et 42; Sbroz, de officio Vicarii, lib. 2, q. 115, n. 11; Barbosa, cit. alleg. 66, n. 14, et super Trid., loc. cit., n. 18, cum Garcia, Azorio, Sanchez, Aloysio Riccio, Lotter., ibi citatis; Federic. de Senis, cons. 111, n. 8; Oldrad., cons. 257, n. 5; Rota, part. 2 recent., decis. 373, n. 19; Ventriglia, loc. cit., n. 3 et 4, cum aliis ibi citatis, dicens sic limitari communiter per doctores denegationem facultatis uniendi beneficia in inferiori praelato facta in cit. cap. *Unire,* quia talis praelatus inferior id iurisdictionis exercet in sua dioecesi, quod exercet Episcopus in sua, et alii apud Fagnan., in cit. cap. *Sicut unire,* n. 17, dicens, quod hanc sententiam alias probavit Sacr. Congregat. Concil. Tridentin. interpretum: *Censuit enim inferiores Episcopo non posse unire, nisi hanc facultatem legitime praescripserint, aut ex privilegio in Ecclesia sibi pleno iure subiecta iurisdictionem quasi episcopalem habeant in omnibus, et per omnia, alioquin unionem ab Episcopo faciendam esse cum consensu ipsius inferioris, et capituli.*

Contrarium tamen, abbates, aliosque praelatos Episcopo inferiores non posse ecclesias unire, vel unam alteri subiicere, quantumcunque ecclesiae ipsae ad illos spectent pleno iure, defendunt in cit. cap. *Sicut unire;* Ioan. Andr., n. 2, in verb. *Unio;* Henric. Boich., post princ. vers. et nota; Card., n. 3, in 2 oppos.; Ancharan., n. 3; Hostien., in cap. *Quia nonnulli,* verb. *Parochiales,* de Clericis non resident.; Archidiacon., in cap. *Cum singula,* in verb. *Annexae,* de Prdebend. in 6; et ita tenere communiter doctores antiquos testatur Marian. Soccin., in cit. cap. *Sicut unire,* art. 4, n. 41, atque id expresse tenet Glossa, in Clement. *Si una* 2 de rebus Ecclesiae non alienand., verb. *Episcopum,* et alia Glossa in Clement. *Ne in agro* 1, § *Ad haec,* de statu Monachor, verb. *Ordinarios,* et sic docent alii plures per text. in cit. cap. *Sicut unire,* quia unire est unus de casibus Episcopo reservatis, et denegatis inferioribus, atque ita censuit etiam sacra Congregatio Concil., apud Fagnan., loc. cit., n. 18, ibi: *Alias tamen consulta, an abbates exempti, qui iurisdictionem ordinariam quasi episcopalem habent, possint, si*

15

[1] « Limitatur (ita Ventriglia, Prax. for. Eccles., part. 2, annot. 8, § 1, n. 6) supra posita conclusio in casu legitimae appellationis, quae potest intercedere in hoc casu; nam Episcopus, stante iusta causa, tenetur unire, prout cum Archid. et Mendos. tenet Ricc., et proinde, si legitime interpellatus denegat unionem, gravat, et consequenter iustam viam parat appellationi; quo casu, quia proprium appellationis est suspendere et devolvere negotium, Metropolitanus valide potest unire beneficia dioecesis suffraganei ».

Audiamus insuper clar. Leurenium, qui sic habet: « Limitat responsionem Ventrigl., ut Metropolitanus id possit ex causa legitima, quae potest in hoc casu intercedere, dum nimirum Episcopus legitime interpellatus negat unionem, gravat et sic parat viam iustae appellationi, quo casu, cum proprium sit appellationis suspendere et devolvere negotium, Metropolitanus potest valide unire beneficia dioecesis suffraganei ». For. benef., p. 3, quaest. 904, n. 2. (NOTA EDITORUM CASINENSIUM).

saeculares, et collegiatas ecclesias obtinent, facere uniones, sicut possunt Episcopi ex cap. 15, *sess.* 24, *respondit non posse abbatem huiusmodi, sed Episcopum tantum, si collegiata est insignis, et observentur alia praescripta in dicto cap.* 15.

16 Unde ad conciliandas omnes meliori modo supradictas doctorum sententias, et sac. Congregat. declarationes, concludendum est non posse dictos praelatos Episcopo inferiores de sola sua ordinaria quasi episcopali iurisdictione beneficia unire sine assensu proprii Episcopi, iuxta clarum textum in cit. cap. *Sicut unire* 8 de excessibus Praelator.; bene vero posse, si ex speciali privilegio, aut consuetudine legitime praescripta id eis competere dignoscatur; nam iura episcopalia inferiores praescribere non prohibentur; cap. *Auditis* 15 de Praescriptionibus; Hoieda, Tractatuum tom. 15, tract. de Benefic. incompatib., part. 2, cap. 3, n. 7; Reiffenstuel, loc. cit., n. 66; Abbas in cit. cap. *Unire,* n. 3, cum aliis apud Fagn., loc. cit., n. 15, 16 et 17.

17 Ad faciendam beneficiorum unionem, praeter legitimam facultatem, requiruntur tres praesertim conditiones. *Communis.*

18 Prima conditio requisita ad faciendam legitimam unionem beneficiorum est causa iusta, et praevia cognitio de eius veritate, arg. cap. *Exsposuisti* 33 de Praebend., et Clement. *Si una* 2 de rebus Eccles. non alienand., iuncto Concilio Triden., sess. 7, de Reform., cap. 6, ubi expresse dicitur, quod *Uniones perpetuae... quae deinceps ad cuiusvis instantiam fierent, nisi eas legitimis, aut alias rationabilibus causis coram loci Ordinario, vocatis quorum interest, verificandis, factas fuisse constiterit, per subreptionem obtentae praesumantur, ac propterea, nisi aliter a Sede Apostolica declaratum fuerit, viribus omnino careant.* Et sic tenent passim doctores.

19 Iusta causa uniendi beneficia est Ecclesiae necessitas, vel ipsius utilitas, cap. *Exposuisti* 33 de Praebend., ibi: *Si evidens necessitas, vel utilitas exigat, praebendas Ecclesiae tuae poteris de cappellis in perpetuum annectendis eidem augmentare;* et concordat cap. *Dudum* 1 de rebus Eccl. non alienand. in 6.

20 Necessitas autem Ecclesiae tunc censetur intervenire, quando praebenda, cui unio facienda est, caret sufficientibus redditibus ad alendum ministrum, cit. cap. *Exposuisti,* ibi: *De redditibus praebendarum suarum nequeunt sustentari:* Concil. Trident., sess. 21, de Reform., cap. 5, ibi: *Propter eorum paupertatem.* Item, quando Ecclesia est destructa ab hostibus, vel desolata, cap. *Quia monasterium* 8 de Religiosis domibus; item, quando ecclesiae sunt vicinae, et restant pauci de populo, aliis mortuis, et probatur in can. *Et temporis* 16, q. 1. Utilitas vero tunc intervenit, quando propter fructuum tenuitatem non inveniuntur clerici idonei ad deserviendum, ut habetur ex cit. cap. *Exposuisti* 33 de Praebendis. Sic expresse tradunt Barbos., cit. alleg. 66, n. 15 et 16; Ventriglia, Prax., tom. 3, annot. 8, § 2, num. 23, et alii.

21 Si autem unio beneficiorum fiat sine causa, vel ex causa falsa, tunc, quamvis caeteroquin servata sit forma iuris, ipsa, vel est nulla ipso iure, ut volunt probabilius Garcias, de Beneficiis, part. 12, c. 2, n. 113; Hoieda, Tractatuum tom. 15, tract. de Benefic. incompat., part. 2, cap. 3, n. 16 et 18; Bursat., cons. 185, n. 13, lib. 3; Barbos., cit. alleg. 66, n. 16; Reiffenstuel, loc. cit., n. 31; Ventriglia, loc. cit., n. 24; allegans Rotam, et alios, ac testans sic velle omnes. Vel saltem irrita est ope exceptionis, sicque declaranda nulla, ut tenent Marian., Socin., Rebuff., Azor., et alii plures, quos refert, et sequitur Sanchez, lib. 7 Decal., c. 29, n. 175, quique volunt quod Episcopus successor non possit conferre beneficium taliter unitum ante dictam declarationem.

22 Secunda conditio requisita ad legitimam beneficiorum unionem est, quod citentur omnes interesse habentes in dicta unione facienda, eorumque consensus requiratur: Clementin. *Ne in agro* 1, § *Ad haec,* de statu Monach., Concil. Trident., cit. sess. 7, de Reformat., cap. 6, ibi: *Vocatis quorum interest;* Rota, decis. 133, n. 4, part. 1, divers.; Seraphin., dec. 1708; Sanchez, loc. cit., n. 163; Reiffenstuel, loc. cit., num. 72; Barbosa, loc. cit., n. 17, et alii passim.

23 Unde si Ecclesia sit subiecta abbati, aut alii inferiori praelato, non potest Episcopus eam unire absque illius consilio et assensu; cit. Clement. *Nec in agro,* § *Ad haec,* ibi: *Cum consilio et assensu abbatum per locorum ipsorum Ordinarios uniantur;* Marian., Socin., in cit cap. *Sicut unire,* art. 4, quaest. 5, n. 62; Barbosa, loc. c., n. 81; Reiff., l. c., n. 72, et alii passim.

24 Item si beneficium uniendum pertineat ad collatores, vel electores Episcopo inferiores, etiam istorum consensus requiritur, quia istis grave damnum in suis iuribus infertur, cum beneficium post unionem non sit amplius vacaturum, sicque ipsi amittant ius conferendi, seu eligendi ratione talis unionis; Garcias, loc. cit., p. 12, cap. 2, num. 202; Rebuffus, in Praxi benefic., tit. *Regula de unionibus,* gloss. 11, n. 1 et 7; Reiffenstuel, loc. cit., n. 73, et alii communiter per text. Concil. Trid., loc. cit., ibi: *Vocatis quorum interest.*

25 Item si beneficium uniendum sit de iurepatronatus alicuius, requiritur pro tali unione facienda consensus patroni: *Communis,* per text. in cap. *Suggestum* 20 de Iurepatron., ibi: *Cum assensu patroni ... consensu domini*

fundi, c. *Patronalis* 7 de Donationib.; iuncto Concilio Trident., sess. 7, de Reform., c. 6, ibi: *Vocatis quorum interest*, et sess. 24, de Reform., c. 15, ibi: *Cum patronorum consensu*. V. notam hic subiectam, vers. *Declara*, etc.

26 Talis consensus patroni de iure communi requiritur, sive patronus sit laicus, sive ecclesiasticus, ut docent communiter doctores per citata iura: aliqui tamen negant requiri consensum patroni ecclesiastici vigore Concilii Trident., sess. 24, de Reform., cap. 15, nam ibi dicit: *Cum patronorum consensu, si de iure patronatus laicorum sint;* per quae verba Concilium a sensu contrario videtur concedere unionem posse fieri per Episcopum sine consensu patroni ecclesiastici, ut recte advertunt Sanchez, cit. cap. 29, num. 185; Barbosa, cit. allegat. 66, n. 31; Reiffenstuel, loco cit., n. 45, et alii. Et id etiam habetur ex novissima constitutione Benedicti XIII, incip. *Creditae*, § 4, ubi statuit quod *Ordinarii locorum eidem seminario unire et applicare possint ac debeant beneficia simplicia cuiuscunque qualitatis et dignitatis fuerint, etiam iurispatronatus ecclesiastici*.

27 Non requiritur tamen ad talem unionem faciendam consensus rectoris ecclesiae; vel ea vacante, consensus defensoris eiusdem, textu claro in Clementina *Si una* 2 de rebus Eccl. non alienand., ibi: *Si una ecclesia alteri ecclesiae seu dignitati alicui, vel praebendae per Episcopum, suo consentiente capitulo, uniatur, aut religioso loco donetur, ex eo quod rector ipsius ad hoc vocatus, vel, si vacabat, defensor eidem super hoc datus non exsistit, nequam id pot-*
28 *erit impugnari*. Et ratio est, quia rectori illius ecclesiae seu beneficii nullum infertur praeiudicium, cum adhuc libere remaneat rector, et possessor illius sicuti antea, ex quo dicta unio totalem effectum suum non sit habitura, nisi post mortem vel amotionem illius rectoris, argum. cap. *Consultationibus* 4 de Donationibus, ac notant Glossa, in citat. Clementin. *Si una*, verb. *Vocatus;* et Barbos., ibid., n. 4, et cit. alleg. 66, n. 20, cum Cardinali, Ancharan., Riccio, Garcia, Sanchez, Lotter., ibi citatis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 79; Rota, decis. 133, n. 14, part. 2 diversar., et alii communiter teste Ventriglia, loco cit., § 2, n. 16. Ubi, num. 17, subiungit, quod si rector praedictus, seu, vacante ecclesia, eius defensor, sponte comparuerit iustam allegando causam contra unionem, sit audiendus, argum. cap. *Si quis presbyterorum* 6, iuncta Glossa, verb. *Personis*, de rebus Ecclesiae non alienand. Et faciunt dicta per Barbosam, lib. 3 Iur. Ecclesiast. univers., cap. 16, numer. 41; Garciam, loc. cit., cap. 2, n. 219 et 220; Hoiedam, loc. cit., cap. 3, num. 9, et alios.

Neque requiritur pro tali unione facienda 29
consensus plebis, quamvis, si sponte compareat, et alleget rationabilem causam impeditivam talis unionis, sit audienda, argum. citat. capit. *Si quis presbyterorum* 6, iuncta Glossa verb. *Personis*, de rebus Eccles. non alienand., et tenent Garcias, loc. cit., cap. 2, n. 219 et 220; Hoieda, loco cit.; Reiffenstuel, loco cit., n. 76; Ventriglia, loco cit., n. 20, et alii, ac Rota in Gerunden. *Unionis*, 20 Mart. 1690, coram D. Sacrato ubi fuit resolutum parochianos esse legitimas personas in hac causa, cum illorum intersit bonum habere pastorem.

Tertia conditio requisita ad legitimam unio- 30
nem faciendam per Episcopum est consensus capituli. *Communis*, textu expresso in cit. Clementin. *Si una* 2 de rebus Eccles. non alienand., ibi: *Per Episcopum, suo consentiente capitulo, uniatur;* iuncta Glossa, ibid., verb. *Consentiente*, et concordat cap. *Pastoralis* 7 de Donationib., ibi: *Sed ut Episcopi donatio* (seu unio ecclesiae pro loco facta) *sit legitima, consensus est sui capituli requirendus* [1].

Si beneficium uniendum spectet ad colla- 31

[1] Necessario requiri consensum capitulica thedralis, dum per Episcopum fit unio beneficiorum, vel inde infertur, quod nempe cum maxima sit coniunctio Episcopi cum eodem, ex hac quidem consideratione, maioris et gravioris momenti negotia exigunt tractari cum dicto capitulo, et de illius consensu expediri.

« Ampliatur responsio 1 ut adhuc hodiedum, dum ex Tridentino datur facultas uniendi Episcopis tanquam Sedis Apostolicae delegatis, adeoque etiam dum hi uniunt tanquam Apostolicae Sedis delegati, requiratur hic capituli consensus (Garcias de Benefic., tom. 2, part. 12, cap. 2, num. 157, et seq.), sic resolutum inquiens a sac. Congregat. » Ita Leurenius, For. benefic., part. 3, quaest. 914, num. 2. Et revera sacra Cong. Conc., 20 Novemb. 1600, decrevit, ut sequitur: « Congregat. censuit Episcopum in unione facienda vigore decreti Concilii (Trid.), sess. 21, cap. 5, teneri adhibere consensum Capituli, quod si illum consensum in unione praetermiserit, unionem nullam atque irritam esse. » Apud Rigantium, Comment. in reg. 13 Cancell., num. 141.

Ampliatur responsio 2, ita ut adhibitio huius consensus requiratur pro forma, adeoque, ea omissa, sit omnino nulla... Ac proinde iam etiam non sufficit adhibitum capituli consilium. » Leuren., loc. cit., num. 3. Et ut habet Ventriglia, citans etiam Barbos.: « Amplia ut sine huiusmodi consensu capituli unio sit nulla, tanquam facta, forma non servata ». Prax for. Eccles., part. 2, adnotat. 8, § 2, num. 5.

« Et hic consensus non sufficit, si sit singulorum de capitulo, sed requiritur consensus capitulariter, Rota, decis. 484, num. 7, part. 1, in recent. » Sic idem Ventriglia, loc. cit., num. 2.

Quod in terminis docet Leurenius dum ait: « Ampliatur, ut non sufficiat consensus, si sit singulorum de capitulo, sed requiratur consensus capitulariter. » Loc. cit., num. 4, et ut habet Schmalzgrueber, de Praebend., etc., § 5, num. 189: « Hinc consensus a canonicis praestari debet non sigillatim et singulariter, sed ab iis simul in unum congregatis, *praevio tractatu et discussione causae*, propter quam unio fieri praeteniditur ».

tionem praelati inferioris, requiritur ultra consensum capituli cathedralis, etiam consensus dicti sui praelati, et sui inferioris capituli: Barbos., lib. 3 Iur. Eccles. univers., cap. 16, n. 43., et cit. alleg. 66, n. 18; Sanchez, l. cit., cap. 29, num. 167; Marian. Socin., in cit. cap. *Sicut unire* 8 de excessibus Praelat., art. 6, n. 95, concl. 4; Ventriglia, loco cit., n. 14, et alii per text., in Concil. Trident., sess. 7, de Reform., cap. 6, ibi: *Vocatis quorum interest.*

32 Item, si beneficium uniendum spectet ad aliquam collegiatam, requiritur ultra consensum capituli cathedralis, etiam consensus capituli ipsius collegiatae; Sellius, in Select. canon., cap. 34, n. 8; Ventriglia, loco cit., n. 15, et alii passim per cit. text. in Conc. Trid., sess. 7, de Reform., cap. 6., ibi: *Vocatis quorum interest.*

33 Item, si beneficium uniendum sit de iurepatronatus, ultra consensum patronorum requiritur etiam consensus capituli, Rota, part. 1 recent., decis. 688, n. 2; Lotter., de Re benefic., lib. 1, q. 8, n. 157; Ventriglia, loc. cit., § 2, n. 9, et alii per text. in cit. Clement. *Si una* 2 de rebus Eccles. non alienand., et cit. cap. *Pastoralis* 7 de Donationibus. Vid. notam hic infra.

34 Item requiritur consensus capituli etiam pro unione beneficiorum simplicium facienda dignitatibus aut praebendis ipsius ecclesiae catedralis; Ventriglia, loco cit., n. 16, et communis aliorum per iura adducta, num. antecedenti.

35 Si unio beneficii sit facienda seminario, ultra consensum capituli requiritur etiam consilium quatuor deputarorum, duorum de capitulo, et duorum de clero, iuxta terminos Concili Trid., sess. 24, de Reform., cap. 18. Sic declarasse Rotam, et sacram Congregat. referunt Riccius in Praxi, part 1, resolut. 490, n. 3; Ventriglia, loc cit., n. 13, et alii asserentes sacram Congregationem expresse declarasse, Episcopum in tali unione teneri, sub poena nullitatis actus, requirere consilium praedictorum deputatorum, quamvis illud sequi non teneatur [1].

Si capitulum, vel alii, quorum interest, sine 36
iusta causa consensum praestare nolint, possunt ad id compelli per superiorem, Barbos., cit. lib. 3, cap. 16, n. 43., et de Canonicis, cap. 42, n. 13; Reiffenstuel, loco cit., n. 78; Ventriglia, loc. cit., § 2, n. 12, et alii passim. Imo quando evidens causa necessitatis 37
subest, potest talis unio fieri etiam ipsis invitis: Sanchez, lib. 7 in Decalog., cap. 29, n. 165; Reiffenstuel, loco cit., n. 78; Pirhing, lib. 3 Decr., tit. 5, n. 210, et alii [2].

Non requiritur tamen, quod talis consensus 38
necessario interveniat ante, vel in unione, sed sufficit, etiamsi interveniat post unionem, dummodo antea lis non fuerit incepta: Barbosa, de Canonicis et dignitatibus, cap. 42, n. 8, et cit. lib. 3 iur. Eccles. univers., cap. 16, n. 45, et cit. alleg. 66, n. 22, cum pluribus ibi allegatis, et testans de communi Reiffenstuel, loco cit., n. 78; Pirhing, loco cit., n. 210; Ventriglia, loco cit., n. 8, dicens hanc esse communem apud omnes, et alii passim, argum. cap. *Cum nos* 3 de His quae fiunt a maiori parte capituli, et c. *Cura pastoralis* 11 de Iurepatronatus.

Imo talis unio fieri potest sine requisito tali 39
consensu, si adsit alicubi consuetudo legitime praescripta ipsam faciendi sine requisitione dicti consensus: Fuschus, de Visitatione, lib. 2,

---

« Ampliatur, ut consensus capituli necessarius ad unionem sit expressus, ita ut non sufficiat tacitus, advertit Fusch... Contra, nempe sufficere tacitum, defendit Moneta... » Ventriglia, ibid., num. 4. - Revera consensum tacitum non valere tenet Leurenius, loc. cit., num. 5, cui opinioni nos subscribimus; quippe cum agatur non de huius, aut illius, sed de plurium consensu, qui consensus pro forma requiritur, nec non de gravioris momenti negotio, non videmus quomodo et quare hic collectivus consensus tacite habendus sit. Imo in hoc casu taciturnitas, pro defectu consensus potius, et ex quadam violentia argui posse videretur. Proindeque opinionem monetae esse explodendam merito censemus.

« Declara, ut consensus capituli requiratur etiam in unione beneficii de iure patronatus laicorum, etiam postquam laici patroni consensum praestiterunt unioni, Rota, decis. 688, num. 2, part. 1, in recent,; et refert Lotter. (De re benefic., lib. 1, quaest. 8, n. 157).» Ita anted. Ventriglia, ib., num. 9. Id quod in terminis tenet Leurenium ait: « Ampliatur, ut etiam in unione beneficii, quod est iuris patronatus laicorum, etiam postquam laici patroni consensum suum praestiterunt, requiratur insuper consensus capituli. » Loc. cit., num. 6. (Editores Casinenses).

[1] Ventriglia, cuius opinionem fortiter tuetur Leurenius, For. benefic., part. 3, quaest. 914, num. 2, utique tenet, in unione beneficiorum facienda seminario, praeter consilium quatuor deputatorum, requiri quoque consensum capituli. « Declarat sic Ventrigl. quod *ultra consensum capituli requisitum ad omnes uniones,* in unione facienda seminario requiritur etiam consilium quatuor deputatorum ». Prax. for. Eccles., part. 2, annot. 8, n. 13. At Bened. XIV videtur sentire consensum capituli ex Tridentino non requiri; atque ad id affert s. Cong. Concil. decretum in Ferrarien., 3 Mart. 1584, in haec verba: « Sacra, etc., censuit in unionibus beneficiorum faciendis seminario, satis esse servare formam traditam a Concilio, cap. 18, sess. 23, de Reformat., nec requiri consilium capituli. » De synod. dioeces., lib. 9, cap. 7, n. 2. (Editores Casinenses.)

[2] Quod « si capitulum requisitum nollet absque legitima causa praebere consensum, posset Episcopus procedere ad unionem sine illo consensu; cum Episcopus privandus non sit potestate uniendi quam habet, ob contradictionem irrationabilem capituli.... Quod si tamen iusta est causa contradicendi Episcopo unionem molienti, *unius de capitulo contradictio sufficiet ad impediendam* unionem; » Castrop., Sanchez, apud Leurenium, For. benefic., part. 3, quaest. 914, n. 10. (Editores Casinenses).

cap. 26, sub n. 5; Petrus Gregorius, de Benefic., cap. 20, n. 6; Garcias, loco cit., c. 2, n. 152 et 153; Barbosa, de Canonicis et dignitatib., cap. 42, n. 9, et cit. alleg. 66, n. 23; Riccius, resolut. 388, n. 4; Ventriglia, loc. cit., n. 11, testans ita tenere doctores communiter [1].

40 Ubi adest consuetudo requirendi talem consensum, si unio fiat sine requisitione consensus capituli, patronorum, aut quorum interest est invalida, cum in tali casu facta sit, non servata forma: Riccius, in Praxi, cit. resolut. 388, in princip.; Barbosa, de Canonicis et dignitatibus, cap. 42, sub n. 8; Garcias, loco cit., n. 166, et 205 cum sequent.; Ventriglia, loco cit., n. 5; Reiffenstuel, l. cit., n. 74, et alii passim per text. in cap. *Pastoralis* 7 de Donationibus, et Clement. ultima de rebus. Eccles. non alienand., et favet Concil. Trident., sess. 7, de Reform., cap. 6, statuens quod uniones viribus omnino careant, *Nisi eas ex legitimis causis coram loci Ordinario, vocatis quorum interest, verificandis, factas fuisse constiterit* [2].

41 Episcopus, concurrentibus supradictis tribus requisitis conditionibus potest unire beneficia suae dioecesis: *Communis* per text. in cap. *Si cui unire* 8 de excessibus Praelat., c. *Exposuisti* 33 de Praeben; cap. *Consultationibus* 4, et cap. *Pastoralis* 7 de Donationibus; Clement. *Si una* 2 de reb. Eccles. non alien., cum similibus.

42 Episcopus non solum potest unire ecclesiam saeculari, sed etiam potest unire religioni alicui ecclesiam seu beneficium suae dioecesis: Clem. *Si una Ecclesia* 2 de rebus Eccl. non alien., ibi: *Aut religioso loco donetur;* Glossa, ibid., verb. *Donetur;* Card., ib., in princ., n. 4; not. 4, et n. 11, qu. 7; Ancharan., n. 4; Imola, n. 2 et 3, not. 2 et 3; et Bonifac., n. 3; Marian. Socin., in c. *Sicut unire* 9 de excessibus Praelat. art. 4, q. 4, 61 et 62; Calderin., cons. 5, n. 1, de rebus Eccl. non alien.; Sanchez, loco cit., cap. 29, n. 148; Barbosa, citat. alleg. 66, n. 4, et ipso teste; doctores in cit. c. *Consultationibus* 4 de Donationibus.

43 Item potest Episcopus unire beneficium devolutum ad Papam ob non factam collationem tempore debito: alio enim iure devolvitur, et alio unitur, Marian. Socin., in cit. cap. *Sicut unire,* n. 67 et seq.; et ibi: Butrius, n. 10; Abbas, n. 6, et Ancharan., n. 6; Bero, dec. 346, ad fin.; Azor., Instit. moral., p. 2, lib. 6, cap. 48, q. 15; Sanchez, cit. cap. 29, n. 129; Barbosa, cit. alleg. 66, n. 5, et supra Trident., sess. 21, de Reform., cap. 5, n. 12, et alii conta alios contrarium sentientes.

Item potest Episcopus unire beneficia Papae 44
reservata, dummodo id faciat ante ipsorum vocationem. Sic decisum fuisse a sacra Congr. Conc. referunt Garcias, l. cit., p. 12, cap. 2, n. 102, et Barbosa, in Summa apostolic. decis., verb. *Unio,* num. 6. V. Addit. Casinenses, in fin. h. art.

Non autem potest ea unire post ipsorum 45
vacationem, et si uniat, unio erit invalida, et provisi a Sede Apostolica mitti debent in possessionem. Sic decisum fuisse a sacra Congreg. Conc. referunt Garcias, loc. cit., n. 102, et Barbosa loco cit., n. 7. V. Addit. Casinenses, infra.

Neque potest Episcopus unire beneficia per- 46
petuo reservata, ut sunt primae dignitates post pontificales, beneficia collectorum, familiarium et officialium curiae. Garcias, de Benef., p. 7, cap. 2, n. 93 et 106; Hoieda, cit. p. 2, de Benef. incompatib., cap. 3, n. 8; Ventriglia, l. c., § 1, n. 30, et alii.

Neque potest unire beneficia quaecunque, 47
etiam simplicia ad tempus, seu ad vitam beneficiarii, sed solum in perpetuum. Barbosa, cit. alleg. 66, n. 8, et super Trident., sess 21, cap. 5, n. 10; Zerola, in Prax. episcop., p. 1, verb. *Unio,* § 7; Azor., l. c., lib. 6, cap. 28, q. 7; Garcias, cit. cap. 2, n. 84; Sanchez cit. cap. 29, n. 152; Ventriglia, l. c., § 1, n. 24; Reiffenst., l. c., n. 58, et alii passim.

Neque potest unire beneficia exempta a sua 48
iurisdictione; nam hoc ipso quod suae dispositioni subiecta non sunt, non potest illa unire Episcopus, sed recurrendum est ad Summum Pontificem. Garcias, cit. cap. 2, n. 62; Sanchez, cit. c. 29, n. 151; Hoieda, cit cap. 3, n. 7; Barbosa, cit. alleg. 66, n. 9; Reiffenst., l. c., n. 55, et alii communiter.

Neque potest unire beneficia suae dioecesis 49
beneficiis, monasteriis et ecclesiis alterius dioecesis. Sic expresse Concil. Trid., sess. 15, de Reform., cap. 9, addita ratione: *Ut ordo ecclesiasticus non confundatur, aut una et eadem ecclesia duarum quodammodo dioecesum*

---

[1] Sufficit pro huiusmodi consuetudine, quod lapsum sit tempus 40 annorum, quemadmodum docet Garcias, de Benefic., part. 12, cap. 2, num. 156; Leuren., For. benefic., p. 3, quaest. 914, num. 9. (EDITORES CASINENSES).

[2] « Dubitant DD. quisnam possit allegare hanc nullitatem ob defectum consensus capituli. Dicunt aliqui solum capitulum, cuius consensus non fuit adhibitus, posse allegare hanc nullitatem... Nihilominus contrarium, nempe, quod haec nullitas opponi possit, non solum per ipsum capitulum, sed per quemlibet alium, cuius interest, et verior est, et probatur, nam hic consensus ad unionem non requiritur ob favorem capituli, cum de eius interesse non tractetur, sed requiritur pro *solemnitate et forma...* Et hanc sententiam secuta est Rota, decis. 247, num. 5, part. 1 Divers., et in Vercellen. *Unionis* 23 April. 1610, coram Cardin. Lancelloto iunior. » Ita Ventriglia, Prax. for. Eccles., part. 2, annotat. 8, § 2, n. 6.

fiat non sine gravi eorum incommodo, qui illi subditi fuerint.

50 Neque unire potest omnia beneficia, quamvis simplicia suae dioecesis, sed tantum aliquot. Sic decisum fuisse a S. C. Conc. referunt Garcias et Riccius citati a Ventriglia § 1, n. 23.

51 Neque unire potest beneficia curata monasteriis, abbatiis, dignitatibus, praebendis, ecclesiae cathedralis, vel collegiatae, beneficiis simplicibus, hospitalibus, et militiis. Sic expresse Concil. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 13, ibi: *Ecclesiae parochiales monasteriis quibuscunque, aut abbatiis, seu dignitatibus, sive praebendis ecclesiae cathedralis, vel collegiatae, sive aliis beneficiis simplicibus aut hospi-*

52 *talibus, militiisve non uniantur.* Et parochialis unio est ita prohibita a Concilio, ut neque aliqua pars eius fructuum uniri possit prout referunt decisum fuisse a sacra Congr. Concil. Garcias, cit. cap. 2, num. 87; Barbosa, cit. alleg. 46, n. 30; Ventriglia, cit. § 1, num. 33.

53 Potest tamen Episcopus unire beneficia curata cum aliis beneficiis curatis. Item non curata cum ipsis curatis. Sic expresse Trid., sess. 21, de Reform., cap. 5, ibi: *Possint Episcopi etiam tanquam Apostolicae Sedis delegati iuxta formam iuris, sine tamen praeiudicio obtinentium, facere uniones perpetuas quarumcunque ecclesiarum parochialium, et baptismalium, et aliorum beneficiorum curatorum, vel non curatorum cum curatis propter earum paupertatem, et in caeteris a iure permissis, etiamsi dictae ecclesiae, vel beneficia essent generaliter vel specialiter reservata, aut qualitercunque affecta.* V. Addit. Casinenses in fin. h. art., sub n. 4, in nota.

54 Non potest Episcopus unire ecclesiam parochialem capitulo cathedralis ob tenuitatem canonicatuum, et ob difficultatem sive impossibilitatem etiam uniendi beneficia simplicia, et ob id, quod non deceat eorum numerum minui, iuxta mentem Concilii, cap. 15, sess. 24, de Reform. Sic referunt decisum in una Alexandrina, 30 Martii 1594: Aldan., in Compend. canon. resol., lib. 4, tit. 9, n. 3, et Ventriglia, cit. § 1, n. 15. Imo neque potest 55 Episcopus unire mensae capitulari beneficia simplicia, quia Concilium, cit. cap. 15, sess. 24, de Reform., non dat facultatem uniendi mensae capitulari, sed tenuibus praebendis singulorum capitularium; sac. Congr. Concil. apud Gonzalez ad regul. 8 Canc., gloss. 37, n. 25, et Barbosa in Summa apostol. dec., verb. *Unio,* n. 1. Et hoc quamvis in cathedrali, vel col- 56 legiata nullae sint praebendae distinctae, sed duntaxat massa communis capituli, cuius proventus omnes his tantum, qui statutis horis intersunt, distribuuntur. Eadem S. C. Conc., 5 Febr. 1601, apud Aldan., in Compend. resol. canonicarum, lib. 3, tit. 31, n. 12; et Barbosa, l. c., adeoque pro unione advendas sit Apost.; sed (forsan adeunda cit. Summ. apost., et Edit.) Pignat., tit. 1, cons. 108, n. 9.

Potest tamen Episcopus cum consensu capi- 57 tuli etiam per viam unionis perpetuae curam animarum, quae incumbit toto capitulo, transferre in certam personam, seu dignitatem eiusdem ecclesiae? Sic decisum fuisse a sacra Congr. Conc., die 30 Martii 1594, refert Aldan., in Compen. can. resolut., lib. 4, tit. 8, n. 4; Garcias, de Benef., p. 9, c. 2, n. 190, Barbosa, super Trid., sess. 14, de Reform., cap. 15, n. 16; Ventriglia, l. c., n. 16, aliique.

Potest Episcopus canonicatus ob tenuitatem 58 illorum supprimere, et fructus suppressorum aliis canonicatibus, sive praebendis, vel distributionibus eiusdem ecclesiae unire; dummodo tot canonicatus remaneant, qui divino cultui celebrando, ac dignitati ecclesiae commode valeant respondere. *Communis,* per textum expressum in Conc. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 15.

Non potest autem unire dignitates, nec in 59 terminis Concilii Trid. sess. 23, cap. 18, nec sess. 24, cap. 13, de Reform. Sic decisum fuisse a sacra Cong. Conc. refert Riccius, in Praxi, p. 1, resol. 393, vers. *Limita quarto.* Nec etiam canonicatus, nisi per modum suppressionis ut supra. Garcias ad regul. *De mensibus,* gloss. 5, § 7, n. 64; Ventriglia, l. c., n. 21, et alii passim [1].

---

[1] Leurenius, For. benefic., part. 3, quaest. 897, haec habet: Ad dub. « An, et a quo primae dignitates in cathedralibus, et principales in collegiatis uniri possint? Respondeo; Eas uniri posse aliis, sed nonnisi a Papa. Castropal., Azor... »

Notat etiam Fagnanus in c. *Cum accessissent* de Constitution., n. 6 et 7, quandoquidem Conc. Trid. sess. 24, cap. 15, tantum faciat mentionem de suppressione cuiuspiam praebendae, seu canonicatus, casus autem suppressionis dignitatis sit omissus, quod idcirco ob tenuitatem reddituum non possit supprimi dignitas ecclesiae cathedralis, vel collegiatae insignis, absque speciali Sedis Apostolicae auctoritate, seu licentia. Nam salva circa hoc manet dispositio iuris communis, de qua fit mentio cit. cap. *Cum accessissent,* ubi suppressio dignitatis primiceriatus valere dicitur ex eo, *quia fuit auctoritate Sedis Apostolicae confirmata,* et ita etiam sentit Gloss., ibid., v. *Confirmatum.* Atque a sacra Congreg. Concil. decisum fuisse refert Fagnanus, cit. n. 6 et 7. Ita in terminis Reiffenstuel, ad tit. Ex. Ut ecclesiast. benefic. etc., § 2, n. 35.

Sed lubet afferre quae habet Fagnanus, loc. cit., in haec verba: « Nota... legitimam causam esse supprimendi aliquam dignitatem in ecclesia, ut redditus convertantur in utilitatem canonicorum, quibus proprii redditus non sufficiunt... Causa autem huiusmodi non esset sufficiens ad dignitatem supprimendam, nisi etiam concurreret auctoritas Sedis Apostolicae. (Hinc) cum capitulum, et canonici ecclesiae Elnenn. qui obtinuerunt ab Ordinario uniri praeceptoriam eiusdem ecclesiae, quae inibi dignitas exsistit, eidem capitulo ob praebendarum tenuitatem, dubitassent an ea valida esset.... Sac. Congregatio Concil. censuit non potuisse uniri dignitatem. Quamobrem cum casus suppressionis dignitatis sit omissus a Concil. Trid., sess. 24, cap. 15, salva manet iuris communis prohibitio ».

60 Neque potest unire beneficia capellaniis etiam cathedralis, quae habent redditus tenues; quia Concilium, cit. sess. 24, cap. 15, loquitur solum de praebendis. Item neque sacristiae, neque fabricae. Sic decisum fuisse a S. C. Conc. refert Garcias, de Benef., p. 9, cap. 2, n. 190, et Barbosa, supra Conc. cit., c. 15, n. 31. V. Add. Cas., infra.

61 Neque potest unire beneficia de iurepatronatus, vel spectantia ad inferiores collatores, et electores, nisi de expresso eorum consensu, alias talis unio esset invalida. Vide supra, num. 40.

62 Neque potest regulariter unire beneficia liberae collationis beneficiis de iurepatronatus, ut expresse habetur ex Concilio Trid., sess. 25, de Reform., cap. 9, vers. *Insuper accessiones,* ubi huiusmodi uniones subreptitiae declarantur, et tenent Leo, Thesaur. for. Eccles., part. 12, cap. 16, n. 14; Garcias, de Benefic., part. 12, cap. 2, n. 91; Riccius, in Praxi, p. 1, resolut. 393, vers. *Limita tertio;* Ventriglia, l. c., n. 29, et alii ea ratione, ne beneficia libera in servitutem redigantur.

63 Dicitur autem notanter *regulariter,* quia in aliquibus casibus id potest Episcopus. Et primo quando patroni renuntiant iuripatronatus, quod ab omnibus concedi debet, utpote carens difficultate. Secundo quando concordant, ut beneficium iurispatronatus alternative conferatur, una vice ad patronorum praesentationem, et altera ad liberam collationem, uti decisum fuisse a S. C. Conc., referunt Leo, l. c., in fine; Sellius, in Select. canon., cap. 18, n. 24; Ventriglia, l. c., n. 28, in fine [1]. Tertio quando Ecclesia libera minatur ruinam, et habet tenuissimos redditus, tunc enim potest uniri patronatae cum reservatione iurispatronatus, et onere imposito patrono illam reparandi, et dotandi in scutis 50, prout fuisse decisum in una Tridentina, 21 Decembr. 1622, referunt Aldan., in Compend. canon. resol., lib. 3, tit. 8, n. 17; Ventriglia, l. c., n. 19 [2].

64 Episcopus non potest unire beneficia dignitati, quae in ecclesia cathedrali, vel collegiata non habet vocem in capitulo, nec redditus ex mensa capitulari, licet deserviat in choro. Sic declarasse S. C. Conc. die 19 Decemb. 1584, ad dict. cap. 15, sess. 24, de Reform., refert Ventriglia, loc. cit., n. 34.

65 Episcopus potest unire seminario, ut commode regi valeat, aliquot beneficia simplicia cuiuscunque qualitatis et dignitatis fuerint, etiamsi essent reservata vel affecta sine tamen cultus dvini, et illa obtinentium praeiudicio. Sic expresse Concil. Trid., sess. 23, de Reform., c. 18, vers. *Nec non beneficia aliquot simplicia;* Barbosa, ib., n. 33, et de offic. et potest. Episc., p. 3, alleg. 77, n. 28, et lib. 3 Iur. eccl. univ., cap. 16, n. 30; Fuscus, de Visit., l. 1, cap. 16, num. 9; Ventriglia, l. c., n. 36, et alii passim. Et sic statuit novissime Benedictus XIII, const. incip. *Creditae,* § 5. V. Addit Cas., verb. *Seminarium.*

66 Non potest tamen ipsi seminario unire omnia simplicia beneficia, alias talis unio esset nulla, quia Concilium dicit solum *beneficia aliquot.* Et sic decisum fuisse a S. C. Concil. referunt Barbosa supra Conc., cit. cap. 18, n. 35, et cit. alleg. 77, n. 29, et in Summa apost. dec., verb. *Beneficium Seminario uniendum vel non,* n. 7; Molphes., in Summa theolog. moral., tract. 6, cap. 14, a n. 60; Riccius, et alii.

67 Nec potest seminario unire simplicia beneficia ad collationem inferiorum spectantia, neque canonicatus, nec beneficia Sedi Apostolicae reservata post illorum vacationem. Sic decisum fuisse a S. C. Conc. referunt Barbosa supra Conc., loc. cit., n. 44; et in Summa, l. c., n. 6; Franciscus Leo, in Thesaur. fori. eccl., p. 2, cap. 16, num. 23; Molphes., l. c., a num. 62.

68 Nec potest unire seminario canonicatus Collegiatarum, quamvis ex consuetudine non-obligent ad residentiam. Sic decisum fuisse a S. C. Episc. in Aquilana, 27 Martii 1590, refert Barbosa supra Conc., l. c. n. 36.

69 Nec potest seminario unire beneficia regularia, et quae commendata sunt, seu monasterio unita aut annexa. Sic decisum fuisse a S. C. Conc. referunt Nicol. Garcias de Benef., part. 12, cap. 2, n. 210; et Barbos., super Trid., l. c., n. 36 et 37, ubi asserit resolutum fuisse in Caput., 26 Iunii 1586, non posse uniri seminario beneficia regularia,

---

[1] Quod procedit etiam in beneficiis curatis. « Est notandum (sic ad rem Vivianus de Iurepatr., lib. 15, cap. 1, n. 17) quod in praxi vidi servari, quando ecclesia patronata, et ecclesia libera ex aliqua necessitate seu utilitate ad invicem uniuntur ab Ordinario cum patroni consensu, et facultates ecclesiarum unitarum sint aequales, pro una vice confert Ordinarius, pro alia vice patronus praesentat. Ita contingit in Plebania S. Iuliae de Caprona Pisanae dioecesis, quae est liberae collationis, atque non habente redditus sufficientes fuit annexa et unita vicina ecclesia S. Martini de Cerspignano eiusdem dioecesis iurispatronatus haereditarii domini Leonis de Cambinis; nam pro una vice, praevio concursu confert illust. D. Archiepiscopus Pisanus, pro alia vice praedicti haeredes rectorem praesentant, et sic alternatim proceditur. » (Editores Casinenses).

[2] Haec porro apud Ventriglia, cit. Prax. For. Eccles., part. 2, annotat. 8, § 1, n. 29: « Si ecclesia libera minatur ruinam, et habet tenuissimos redditus, potest uniri patronatae cum reservatione iurispatronatus, et onere imposito patrono illam reparandi et dotandi in scutis 50, prout fuisse decisum in una Tridentina, 23 Decemb. 1623, testatur Aldan... Haec decisio est fundata in necessitate reparandi ecclesiam minantem ruinam, unde est, quod si alia via posset reparari, cessat ratio dispositionis, et proinde non est in servitutem redigenda. » (Editores Casinenses).

sive dentur in titulum, sive in commendam; secus vero si statum mutaverint.

70 Beneficia primo vacatura per resignationem simplicem, non autem per conditionalem in favorem certae personae, unire potest Episcopus vigore Concilii, cit. cap. 13. Sic decisum fuisse à S. C. eiusdem Concilii referunt Gonzalez, ad regul. 8 Cancell., gloss. 14, n. 10; Barbos., supra Conc., cit. cap. 18, n. 47, et in Summa, loc. cit., n. 2.

71 Beneficiorum unio non potest fieri seminario nondum erecto, et in quo scholares actualiter non adsunt. S. C. Concil. apud Gonzalez, ad reg. 8 Canc., gloss. 5, § 7, n. 68; Barbosam, in Summa, l. c., n. 5; Garciam, l. c., p. 12, cap. 2, n. 193 et 194.

72 Seminario uniri non possunt abbatiae, prioratus, monasteria consistoralia, seu beneficia quovis modo apostolica auctoritate commendata, obtenta, seu obtinenda per S. R. E. Cardinales, seu veros et proprios Papae familiares, Nuntios Apostolicos, et secretarios Congregationum, quibus iidem S. R. E. Cardinales intersunt; sic novissime expresse statuit Benedictus XIII, const. incip. *Creditae,* § 5, quae ad litteram refertur sub verb. *Seminarium,* in fine; estque diligenter attendenda, et omnia supradicta iuxta eius dispositionem intelligenda.

73 Beneficium legitime unitum non dicitur amplius vacare, nec conferri potest. Ludovic., dec. 77, n. 3; Ventriglia, l. c., n. 27; Gonzalez, ad regul. de Mensibus, gloss. 4, § 7, n. 7, et alii passim.

74 Uniones legitime factae sortiri debent effectum, non tantum cum unita beneficia vacare contigerit per obitum, sed etiam per resignationem, eaque de re poterit Episcopus Datariam docere. S. C. Conc., apud Garciam, de Benef., p. 11, cap. 4, n. 35; et Barbosa, Summ. apostol. decis., verb. *Unio,* n. 5.

75 Unde beneficium unitum non potest resignari ad favorem, non facta mentione de unione, alias resignatio non tenet, et gratia est subreptitia. Rota, dec. 3, de Rerum permut., in antiquis; Oldrad., cons. 237, n. 20 et seq.; Puteus, dec. 357, n. 4, lib. 1; Parisius, de Resignat., l. 7, q. 9, num. 41 et seq., testans de communi.

76 Uniones perpetuae a 40 annis citra a publicatione Concilii Trident. factae examinari possunt ab Ordinariis, et quae per subreptionem vel obreptionem obtentae fuerunt, irritae declarari debent. Sic expresse Conc. Trident.,

77 sess. 7, de Reform., cap. 6. Illae vero uniones, quae a dicto tempore citra concessae nondum in toto vel in parte sortitae sunt effectum, et quae deinceps ad cuiusvis instantiam fiunt, nisi eas ex legitimis, aut alias rationabilibus causis coram loci Ordinario vocatis, quorum interest, verificandis, factas fuisse constiterit, per subreptionem obtentae censeri debent, ac propterea, nisi aliter a Sede Apostolica declaratum fuerit, vitibus omnino carent. Ita expresse Conc. Trid., loco citato.

Item per regulam 13 Cancellariae ab omni- 78
bus pontificibus fieri, et publicari solitam, postridie suae assumptionis ad pontificatum revocantur omnes uniones, quae suum non sunt sortitae effectum ante publicationem dictae regulae: *Communis,* textu expresso in dicta 12 regula Cancellariae.

Dicitur autem unio sortita effectum quoad 79
dictam 13 regulam, et cit. decretum Concilii Trident., sess. 1, de Reform., cap. 6, et sess. 25, de Reform., cap. 9, vers. *Iusuper accessiones,* quando ipsius vigore capta fuit possessio beneficii uniti ante publicationem dictae regulae, vel saltem in parte effectum sortita fuit tempore publicationis Concilii: Rota in Burgen. *Unionis,* 26 Novembr. 1588, coram Orano, et communis doctorum.

Unio, cum sit quid facti, non praesumitur 80
in dubio, sed probari debet ab eo, qui factum asserit: Rota, dec. 577, n. 5, lib. 3. p. 3 divers., et dec. 223, n. 5, p. 1 recent., et doctores communiter.

Probatur autem unio pluribus modis: primo, 81
per authenticum instrumentum, seu litteras ipsius unionis: Rota, p. 10 recent., dec. 351, n. 2, et p. 11, dec. 305, n. 2, et alibi. Secundo, ex visitationibus Ordinarii, in quibus beneficium ut unitum visitatum fuit: Rota, p. 10 recent., dec. 9, sub n. 11 et 21; et dec. 48, n. 7. Tertio, ex enuntiativis antiquis, et multiplicatis: Rota, recent. p. 5, tom. 2, dec. 441, n. 1; p. 7, dec. 50, n. 12; p. 8, dec. 246, n. 9; p. 10, dec. 152, n. 1 et seq., et alibi. Quarto per publicam vocem et famam, et ex communi reputatione: Rota, recent. p. 10, dec. 9, n. 6, et sub n. 21. Quinto, ex diuturnitate temporis, et ex longissima observantia: Rota, recent. p. 5, tom. 2, dec. 441, n. 4; p. 10, dec. 48, n. 6; part. 15, dec. 215, n. 10. Sexto, ex actibus iurisdictionalibus exercitis in beneficio, quod praetenditur unitum; Rota, recent., p. 17, tom. 1, dec. 32, n. 16. Septimo, ex denominatione beneficii tanquam membri, et pertinentiae alterius: Rota, recent. p. 7, dec. 50, n. 11. Octavo, ex praesentationibus factis in vim tituli unionis: Rota, recent. p. 9, tom. 2, dec. 330, n. 26. Nono, ex creatione vicarii perpetui cum assignatione congruae, et onere solvendi certam portionem fructuum ipsi beneficio, cui unio facta fuit: Rota, recent. p. 4, tom. 2, dec. 485, n. 15; p. 5, tom. 2, dec. 441, n. 3; p. 10, dec. 151, n. 5. Decimo, si possessor unius ecclesiae percipit pacifice fructus ecclesiae unitae: Rota, recent. p. 6, dec. 18, n. 8. Undecimo, ex taxa annua illius ecclesiae tanquam subiectae alteri confirmata ab exsecutore apostolico:

Rota, recent. p. 10, dec. 152, n. 8. Duodecimo, ex domus et salarii assignatione: Rota, p. 10, dec. 48, n. 5.

82 Unionem beneficiorum dissolvere, et revocare potest omnis, qui potuit illam facere: Communis, argum. cap. *Omnis res* 1 de Regul. iuris, ibi: *Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur.*

83 Et Episcopus dissolvere potest non solum unionem a se factam, vel a suo praedecessore, sed etiam illam factam a Papa ex ordinaria potestate, non tamen factam a Papa ex plenitudine potestatis; Garcias, de Benef., part. 12, cap. 2, n. 304; Azorius, Instit. moral., p. 2, lib. 7, cap. 29, q. 5 et 6; Barbosa, lib. 3 Iur. eccles. univ., c. 16, n. 68; Ventriglia, l. c., § 2, n. 23 et alii.

84 Pro dissolvenda tamen tali unione requiritur, quod cesset causa, propter quam facta fuit, vel alias interveniat causa necessitatis et utilitatis Ecclesiae, utpote quia unio redundat in maius eius damnum, et insuper requiritur causae cognitio, consensus capituli, et citatio eorum, quorum interest unionem non revocari: Rebuff., in Praxi, tit. de Unionis revocatione, n. 6; Azorius, l. c., q. 6; Garcias, l. c., n. 308; Barbosa, l. c., n. 68; Ventriglia, l. c., n. 34, et alii.

85 Alia ad rem. Vide verb. *Dismembratio;* verb. *Seminarium,* et verb. *Unio Beneficiorum.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

1 Vulgo traditur unionem inter odiosa collocandam esse, regulariter interdictam, non promovendam, adeoque in dubio contra eam pronuntiandum; Confer Turricell., de Union. benefic., part. 3, q. 882.

2 Porro inficias haud imus uniones regulariter, et sic non facile fieri debere, si fiant magis per modum exceptionis, quam regulae suscipiunt. At non statim generatim unio inter odiosa referri debet. Necessitas et utilitas praestant iustam unioni causam; cap. 33 de Praebend. At vero quod ex hac causa fit, odiosum et probrosum reputandum est? An 3 non salus Ecclesiae suprema lex esse debet? Unio sane temporalis, quae fit ad vitam ad quaestum beneficiarii cum Ecclesiae detrimento praeter necessitatem, odiosa, eaque propter explodenda est.

Agendum hic esset de diversis effectibus, 4 qui fluunt a diversis speciebus unionis, ab unione scilicet per subiectionem, ab unione per confusionem, seu suppressionem, et ab unione aeque principali. At latior est haec materia, quam ut in hisce additionibus concludi queat. Satis sit indicare eos, qui de iis egregie prae caeteris tractarunt, nimirum Bohemer., in Decretal., lib. 3, tit. 5, a § 180 ad plur. sequent., Slevogt., de Union., sess. 3, cap. 1 [1].

ADDITIONES CASINENSES.

Ex norma communi, iuxta tradita ab au- 1 ctore, non potest Episcopus unire beneficia perpetuo Papae reservata, ut sunt primae dignitates post pontificalem, etc. Vide hic supra, n. 46; neque beneficia Papae reservata post ipsorum vacationem; ib., n. 45 [2].

Porro ex Conc. Trid., permissum est Epi- 2 scopis unire beneficia, nempe: I. *Pro erectione et sustentatione seminarii;* cit. Trid., sess. 23, c. 18, de Reformat. II. Pro *paupertate ecclesiarum parochialium aliorumque beneficiorum animarum curam adnexam habentium;* ex eodem Conc., sess. 21, cap. 5. III. In casu *tenuitatis praebendarum simul cum distributionibus quotidianis* in ecclesiis cathedralibus et collegiatis insignibus; cit. Conc., sess. 24, c. 15 [3]. IV. Pro

[1] Caeterum de unione episcopatuum seu beneficiorum quorumcunque, nullum exstare titulum in iure canonico, advertit Leurenius cum Azor. part. 11, lib. 6, cap. 28; plura tamen statuisse Clementem V, in Clementina ultima de rebus Ecclesiae non alienandis; occasione cuius ad hunc textum, uti et ad eumdem titulum in decretalibus hanc materiam unionis beneficiorum tractant auctores; ac praesertim de eo libellos quosdam ediderunt Ioannes Baptista Caccialupus, Petrus de Ubaldis, Andreuccius, l. 2, diss. 10.

[2] Si de beneficiis Apostolicae Sedi perpetuo reservatis non agatur: « Potest Episcopus unice reservata non perpetuo post eorum vacationem, seu postquam casus reservationis actu contingit, v. g. dum iam actu vacat beneficium in mensa papali; ita tamen, ut unio effectum non sortiatur, intellige quoad exsecutionem, donec reservatio cesset, seu consumpta sit... Et hinc hoc casu tenet unio, sed suspenditur eius effectus, donec reservatio consumatur (*nempe usq. ad obitum, vel renuntiat. provisi, aut privationem*). » Ita Leuren., For. benefic., p. 3, quaest. 902, n. 5.

Idem docet Pax Iordanus (citans Gonzalez, Garciam, Barbosam) in haec verba: « Amplia, ut unire valeat etiam beneficia reservata, vel affecta, seu devoluta; nam reservatio non impedit fieri unionem per Ordinarium; suspenditur tamen effectus ipsius unionis pro tempore provisi de illo a Papa. » Tom. 2, lib. 10, t. 52, de Unione benefic., n. 33.

Contrarium tamen, nempe non posse fieri unionem ab Episcopo post reservationem iam actu afficientem beneficium, tenent absolute Ventriglia, et de Luca apud dict. Leuren., cit. p. 3, q. 902, n. 5. At nobis prior opinio magis arridet, quippe quod nullum praeiudicium ex eiusmodi unione Apostolicae Sedi proveniat. (EDITORES CASINENSES).

[3] Ad tramites hic supra recensitae conciliaris dispositionis, ut deveniri possit ad beneficiorum unionem in quotidianarum distributionum augmentum, requiritur copulativus concursus tenuitatis tum earumdem distributionum, tum praebendarum, quemadmodum clare indigitant verba illa (Concil.): *Tenues sint praebendae simul cum distributionibus quotidianis;* nec sufficit quod distributiones sint tenues, quando pingues sunt praebendae, ut ex mente S. Congr. probant Garcias.... Ventriglia... Barbosa... Rota, decis. 281, n. 4, p. 9, t. 1; decis. 453, n. 8, ead. part. 9. Sed in casu, quo distributiones sunt tenues, pingues vero praebendae, tunc ad occurrendum tenuitati distributionum,

eretione poenitentiariae in cathedralibus ecclesiis, Conc. Trid., sess. 24, c. 8. V. Pro *instituenda theologali* in cathedralibus, ac etiam collegiatis existentibus in aliquo insigni oppido; cit. Conc., sess. 5, c. 1.

3 Iam vero in primis tribus casibus ex eodem Trident., l. c., permissum est Episcopis unire beneficia etiam Apostolicae Sedi reservata vel affecta. At quoad seminaria secus obtinuit ex decreto Clementis VIII, 26 Febr. 1622, et Sac. Congr. decisionibus, ut videre est in nostris additionibus sub v. *Seminarium,* ubi etiam invenies quid pro seminariis Italiae et insularum adiacentium per Bened. XIII constitutum fuit.

4 An vero pro paupertate parochialium ecclesiarum, et distributionum, et praebendarum in cathedralibus et collegiatis insignibus, possit Episcopus unire beneficia Apostolicae Sedi reservata, vel *qualitercunque* affecta: Rigantius, duce Fagnano, affirmativam tenet per haec verba: « Caeterum quoad uniones in duobus mox recensitis casibus explendas, sive ecclesiis parochialibus, vigore cap. 5, sess. 21, sive praebendis canonicalibus in augmentum quotidianarum distributionum, vigore alterius cap. 15, sess. 24, salva etiam hodie remanet Episcopis facultas uniendi beneficia, unionis tempore Sedi Apostolicae reservata et affecta, cum facultas huiusmodi sublata non sit per laudatum decretum Clementis VIII quod unice prohibet uniri seminariis beneficia, quae certe sunt unionis tempore reservata et affecta, non autem in caeteris casibus a Conc. permissis, ut advertit Fagn. in c. *Sicut unire* 37, in fin., de excessib. Praelator. ». Cit. Comment. ad regul. 13 Cancell., n. 162 [1].

Quoties vero de instituenda poenitentiaria aut 5
theologali agatur, quia Concilium non indulsit Episcopis facultatem uniendi in hisce casibus *beneficia reservata et affecta,* invaluit opinio, non posse illos ad unionem praebendarum Apostolicae Sedi reservatarum vel affectarum devenire, ex ratione, quod Concilium ubi voluit beneficia reservata comprehendere, expresse id declaravit, ut in tribus casibus supra recensitis. Riganti, l. c., n. 164, 167.

Limita pro erectione huiusmodi poenitentiariae et theologalis in cathedralibus Italiae insularumque adiacentium, ex const. Bened. XIII, incip. *Pastoralis,* quam integram reperies cum opportunis declarationibus sub verb. *Canonicatus, Canonicus,* art. 9. 6

Tandem, ut hanc materiam plenius persequamur, quaeres an Episcopus unire possit 7
beneficia ob eius negligentiam Sedi Apostolicae devoluta; Barb., Iur. eccles. univ., lib. 3, c. 16, n. 31, partem affirmativam tuetur per haec verba: « Beneficia quoque suae dioecesis non exempta, unire potest Episcopus, quamvis eorum collatio ob Episcopi negligentiam devoluta esset ad Papam; quod alio iure devolvatur, alio autem uniatur. Devolutio enim concernit titulum, impeditque, ne illud Episcopus in titulum dare valeat; unio autem respicit proprietatem ». At contra censuit Sacra Congr. Conc., Episcopis ius non esse devoluta ad Sedem Apostolicam beneficia uniendi, tanquam affecta et reservata in ipso unionis tempore. Apud Rigantium, loco citato, num. 122 [2].

Iam vero, expositis causis, ob quas permit- 8
titur Episcopis a Conc. Trid. fieri beneficio-

Conc. Trid. aliud mandat adhiberi remedium, videlicet quod ex fructibus praebendarum aliorumque proventuum Ecclesiae separetur per Episcopum tertia pars convertenda in earumdem distributionum augmentum, quod sane remedium adhibendum esse censuit S. Congregat. Concilii, in Hieracen..... his verbis: « Cum sess. 24, cap. 15, caveatur, Episcopum cum consensu capitali, ubi tenues sunt praebendae, posse aliqua beneficia simplicia unire praebendis, an similiter possit unire aliqua beneficia simplicia, ubi praebendae sunt tenues, aut nullae in capitulo, distributionibus quotidianis, cum distributiones sint in ecclesia tenues? Congregatio censuit, posse ex decr. Conc., sess. 24, c. 15, quando scilicet, et praebendae et distributiones sunt tenues, at ubi solae distributiones sunt tenues, uti duntaxat posse remedio Decreti, sess. 21, cap. 3. » Ita Riganti ad regul. 13 Cancell., n. 147 et seqq. (Ed. Casinenses).

Hic nota, quod « Si collegiatae non sunt cathedrales, vel insignes, non habet locum hoc cap. (cap. 15, sess. 24), nec Episcopus (in hoc casu), vel visitator apostolicus potest exstinguere praebendas, ut augeantur distributiones. » Sac. Congreg. Concil. apud Bellarminum in Declarat. ad Concil. Trid., c. 15, sess. 24, de Reformat. (Editores Casinenses).

[1] Doctissimus Giraldi de hac re dubitare sane videtur, vel potius negativam tenet. En eius verba:

« An Episcopus vigore huius Trident. Decreti unire possit ecclesiis pasochialibus ob illarum paupertatem beneficia Sedi Apostolicae reservata vel affecta: Fagnanus, in cap. *Sicut unire* 8 de excessibus Praelator., lib. 5 Decretal., a n. 22 ad 37, solidissimis rationibus probat posse, quamvis in regestis (sac.) Congregationis legatur sequens quaesitum, et responsum sub die 24 Augusti 1605. Quaeritur an, cum Episcopus erexit in parochialem beneficium simplex, si dictum beneficium sit reservatum Sedi Apostolicae, succedente illius vacatione, erectio sortiri debeat suum effectum, vel potius suspendi? Congregatio censuit exsecutionem non posse suum effectum sortiri, obstante reservatione. » Ita Giraldi, Exposit. iur. pontif., part. 2, sect. 57, p. 878, ad sess. 21 Concil. Trid., cap. 5.

Hic etiam: « Quaero, an ecclesiae, quae noviter in parochialem erigitur, possit Episcopus unire aliquem, ex canonicatibus ecclesiae matricis in vim Concil. Trid., cap. 4, sess. 21, decretum dict. cap. 4, nihil de unione dicit, nec sub illis verbis, debet includi facultas supprimendi canonicatus ecclesiae matricis, et illos uniendi Ecclesiae noviter erectae, et cum erectiones novarum ecclesiarum debeant fieri cum minori praeiudicio antiquarum ecclesiarum, quam fieri possit, credendum non est Concilium voluisse ab ecclesiis antiquis subtrahi posse non solum partem reddituum, sed etiam titulos beneficiorum, et numerum ministrorum diminui, quod tenderet ad diminutionem divini cultus. » Ita Fagnanus, ad cap. *Ad Audientiam* de Eccles. aedific., n. 56, 57. Id quod ex Trident., sess. 24, cap. 13. haud obscure colligitur.

[2] Verum Leurenius cum Azor., Lotter., Garcia,

rum uniones, aliae quoque exceptiones admittuntur, pro eiusmodi unione legitimanda.

9 Nempe: « Excipiuntur uniones expletae ex causa necessaria, quales sunt illae factae ecclesiis et piis locis ob necessitatem servitii earumdem, et ne propter reddituum tenuitatem debito servitio destituta remaneant ». Riganti, ibidem, num. 173. Et quidem haec praecisa necessitas requiritur quoad ecclesiam, ne propter tenuitatem reddituum deficiat, qui velit beneficium acceptare, et Ecclesiae deservire; non autem respectu beneficiati, eiusque commodioris sustentationis; uniones enim hoc solum intuitu expletas, obnoxias esse censurae regulae 13 Cancell., utpote nulliter factas, tradunt DD. et Rota apud eumdem Rigantium, ib., n. 175.

10 Sic etiam legitimantur uniones in divini cultus augmentum. « Id quod (ex eodem Rigantio, l. c., n. 177, cum com. DD.) locum tantummodo sibi vindicat, dummodo augmentum cultus divini sit necessarium, ita ut aliter ecclesia debito servitio destitueretur... ubi quod non sufficit necessitas moralis pro Ecclesiae maiestate et decentiori cultu... Hinc cum clar. mem. Card. Iesualdus Hostien. et Veliternen. Episcopus pro servitio et decore ecclesiae cathedralis, duas in ea erexisset portiones pro duobus presbyteris..... dictisque portionibus, nonnulla univerit et incorporaverit beneficia; itidemque mensae capitulari alterum univerit beneficium annui redditus ducatorum quindecim, pro *faciliori duorum cantorum manutentione;* orta fuit controversia, an praefatorum beneficiorum unio, quae ad maiorem cautelam a san. mem. Clemente VIII, auctoritate apostolica approbata et confirmata exstiterat, quaeque suum sortita fuerat effectum, revocata remanserit per hanc regulam 13 Cancell. ita ut eorumdem beneficiorum collatio ad Sedem Apostolicam spectaret? Et pro veritate consultus, *affirmative* respondit, *pro unione facta mensae capitulari pro manutentione cantorum;* non enim expleta dici poterat in augmentum cultus divini ex causa necessaria, quia canonici ipsi, aut tenebantur per se canere, aut ex propriis redditibus musicam manutenere, proindeque non resultabat ex unione praefata tale augmentum cultus divini, ut non esset locus regulae (13) iuxta punctualem decisionem 621, n. 13 et 16, cor. Rambald. ».

Denique illud omittendum non est, quoties Ordinarius univerit beneficia contra formam a Conc. Trid. sancitam ac praescriptam, talia beneficia remanent reservationi apostolicae obnoxia, vigore reg. 1 Cancell. Apost. Haec enim regula generaliter reservat beneficia, de quibus Ordinarii collatores *disposuerint, et disponent, et dispositum fuerit* contra formam decretorum Concilii. Et ita resolutum fuit a Congregatione Datariae, die 22 Decembris 1703. Rigantius ad regul. 1 Cancellariae, § 10, n. 41, 42.

VOTUM

PARTITIO ARGUMENTI

VOTUM: 1. Quoad voti naturam, divisionem, materiam et interpretationem; 2. quoad vota substantialia religionum regularium; 3. quoad votorum obligationis cessationem.

Articulus I. *Quoad ea, quae concernunt voti naturam, divisionem, materiam et interpretationem.*

Haec ad rem animadvertenda.

1 Voti nomen accipitur variis modis. Primo, a grammaticis accipitur pro desiderio, ut Proverb. xxxi, 2: *Quid, dilecte, votorum meorum?* id est desideriorum, et in canone Missae: *Tibique reddunt vota sua,* id est pia desideria, preces. Secundo, a iuristis accipitur votum pro suffragio vel calculo in electionibus vel consiliis. Tertio, accipitur a theologis proprie et stricte votum pro promissione Deo facta, ut Eccl. v, 3, ibi: *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis et stulta promissio;* et psal. lii, 14: *Redde Altissimo vota tua;* et de voto iuxta hanc ultimam acceptionem erit hic sermo.

Votum igitur sic acceptum recte definitur, 2 quod sit: *Promissio deliberata et voluntaria Deo facta de meliori bono.* Sic communis Doctorum, cum S. Bonaventura in 4 distinct. 38, art. 1, qu. 1; S. Thoma 2-2, qu. 88, art. 1; Scoto in 4, dist. 38.

Dicitur primo *promissio,* id est non simplex 3 propositum, sed voluntas firma et constans sese obligandi ad aliquid agendum vel omittendum, ita ut ex tali promissione *promissario,* videlicet Deo, ius acquiratur ad exigendum sibi pro-

aliisque apud eumdem, rite censet, « posse Episcopum beneficia devoluta ad Sedem Apostolicam unire, etiam postquam casus devolutionis contingit, non quidem, ut unio mox habeat effectum suum, sed ut is suspendatur pro tempore provisi a Papa; seu. usque dum beneficium devolutum, collatum alicui a Papa, denuo vacet. » For. Benefic., p. 3, q. 902, n. 2. Quae quidem sententia ut ut Ventriglia refragetur, nobis placet, cum nullum ex unione in hoc sensu praeiudicium Sedi Apostolicae afferatur.

missum. Promissio enim est *deliberata et spontanea fidei obligatio facta alicui de re bona et possibili; et propositum est sola voluntas faciendi vel omittendi aliquid.* Unde hoc est discrimen inter propositum et promissionem, quod propositum est simpliciter sola voluntas faciendi vel omittendi in futurum aliquid; promissio autem sit voluntas aliquid faciendi vel omittendi in futurum aliquid tanquam debitum, seu ex obligatione; sicque promissio addit proposito voluntatem se obligandi alteri, ut hic in nostro casu voti se obligandi Deo; utcunque enim propositum sit firmum ac deliberatum, nunquam evadit votum, quandiu abest voluntas se obligandi, ut clare habetur ex cap. *Literaturam tuam* 3 de Voto et voti redemptione; ubi cuidam magistro consulenti ita respondit Alexand. III, Summus Pontifex: *Cum ex quadam minutione* (seu missione sanguinis) *nimio fuisses mortis pavore perterritus, haec verba protulisti; non diu hic morabor, proponens in animo, quod religionis habitum esses aliquando suscepturus; tibi igitur respondemus quod, si plus non est in voto processum, transgressor iudicari non poteris, si non impleas, quod dixisti.* Sic Pontifex manifeste significans solo proposito quantumvis sancto non constitui votum, idque ob defectum intentionis seu voluntatis se obligandi. *Sic doctores communiter.*

5 Dicitur secundo *deliberata,* quia promissio subita et inconsiderata non sufficit ad rationem
6 voti. Vovens enim debet plene advertere et cognoscere materiam, quam vovet, cum deliberatio importet advertentiam et cognitionem materiae cum libero et expedito interiorum sensuum usu. *Omnes.*

7 Unde tanta deliberatio requiritur et sufficit ad votum, quanta requiritur et sufficit ad peccatum mortale. Sic doctores iam fere communiter post Glossam in c. *Mulier* 14, caus. 32, qu. 2, dicentem expresse, quod *qui potest se obligare diabolo, potest et Deo,* cum non videatur plus aut minus requiri et sufficere ad obligandum se Deo per votum, quam ad se obstringendum diabolo per peccatum mortale.

8 Dicitur tertio *voluntaria,* id est cum libero voluntatis consensu facta, quia ad hoc, ut votum obliget, requirit liberum voluntatis imperium seu decretum, quo vovens se Deo obligatum velit ad quidpiam praestandum vel omit-
9 tendum. Unde votum emissum ex ignorantia, errore vel dolo versante circa substantiam rei promissae est invalidum, quia incogniti nulla est voluntas, cum voluntas non feratur in incognitum, ex Aristotele l. 3 de Anima, comment. 39, et ignorantis ac errantis nullus sit consensus, l. *Non idcirco* 9 Cod. de Iur. et facti ignor., nihilque sit tam contrarium consensui, quam error, l. *Si per errorem* 15 ff. de Iurisd. omnium iudic.

Dicitur quarto *Deo facta,* quia promissio 10
essentialiter constituens votum proprie dictum debet esse facta ipsi Deo, cum votum proprie sit actus religionis seu latriae soli Deo debitus; unde cum quis aliquid vovet B. Mariae Virgini aut sanctis, intelligitur vovere Deo in honorem B. Mariae Virginis ac Sanctorum; sicuti enim cum templa seu altaria B. M. V. aut Sanctis dedicantur, dicuntur dedicari Deo in honorem et memoriam B. M. V. aut Sanctorum, ut explicat S. Augustinus, l. 20, contra Faustum, cap. 21. Ita etiam cum vota nuncupantur B. M. V., aut Sanctis, dicuntur nuncupari Deo in honorem B. M. V. aut Sanctorum, ut docet S. Th. 2-2, qu. 88, artic. 5, ad 3. Ipsum enim Deum coli ac venerari in Sanctis fatentur omnes catholici. Vel, ut alii explicant, votum in similibus casibus intelligitur fieri principaliter ac primario ipsi Deo, beatae autem M. V. aut Sanctis solum secundario, ut testibus, advocatis et intercessoribus apud Deum, sicque dicunt solemnem vovendi formulam religiosorum: *Voveo et promitto Deo Omnipotenti, B. M. Virg., B. N. et omnibus sanctis,* etc., habere hunc sensum: *Voveo Deo coram B. M. Virgine, B. N. et omnibus sanctis tanquam testibus advocatis et intercessoribus.* Ita Suarez, lib. 2, cap. 16, num. 17; Layman, lib. 4, tract. 4, c. 1 in fine; Sporer, tom. 1, tract. 3, in 2 praecept. Decalogi, c. 1, num. 31.

Dicitur quinto, *de meliori bono,* quia ad 11
votum non solum requiritur, ut illud, quod vovetur, sit bonum, sed insuper ut bonum illud sit melius quam eius oppositum: hinc votum nubendi, absolute loquendo, non tenet, quia matrimonium non est bonum melius virginitate sibi opposita. Dicitur autem notanter *absolute loquendo,* quia id quod *absolute* est minus bonum suo opposito, potest *per accidens* ex circumstantiis esse maius bonum, sicque cadere sub voto, ut patet de eo, qui se cognoscens pronum ad lapsum carnis, ad evitanda peccata incontinentiae vovet statum matrimonialem assumere. In eo enim casu dicit Apostolus 1 Cor. VII, 9: *Melius est nubere, quam uri.*

Votum varie dividitur. Primo, dividitur in 12
votum simplex et solemne. *Simplex* est illud, quod emittitur sine alia solemnitate cum nuda et simplici promissione Deo facta sive privatim, sive ore, sive tantum corde. *Solemne* est illud, quod solemnizatur per professionem religionis ab Ecclesia approbatae, aut per susceptionem sacri Ordinis, ut habetur in cap. unic. de Voto in 6, ubi dicitur quod voti solemnitas sit a sola constitutione Ecclesiae inventa, ibi: *Nos igitur attendentes quod voti solemnitas ex sola constitutione Ecclesiae est inventa;* quod etiam dicitur in bulla Gregor. XIII, incip. *Ascendente Domino,* n. 18, ibi: *Nos con-*

siderantes voti solemnitatem sola Ecclesiae institutione inventam esse.

13 Secundo, dividitur votum in reale, personale et mistum. *Reale* est illud, quo vovens promittit aliquid de sua re aut substantia distinctum àb actione aut omissione personae, v. g. eleemosynam. *Personale* est illud, quo promittitur nuda actio aut omissio personae, v. g. ieiunium, abstinentia a lusu. *Mistum* est illud, quod participat de reali et personali, v. g. votum visitandi sanctuarium, ibique offerendi lampadem.

14 Tertio, dividitur votum in temporale et perpetuum: *temporale* est illud, quod ex intentione voventis solum, ad certum tempus, vel pro certo tempore obligat, ut votum ieiunandi omnibus Sabbatis unius anni, non bibendi vinum hebdomada sancta. *Perpetuum* est illud, quod ex intentione voventis perpetuo, seu tota vita obligat, et servandum est, ut votum ieiunandi toto tempore vitae suae, nunquam bibendi vinum, nunquam manducandi carnes, nunquam ludendi.

15 Quarto, dividitur votum in expressum et tacitum; *expressum* seu explicitum est illud, quo expressis verbis aliquid Deo promittitur; *tacitum* seu implicitum est illud, quod fit per liberam actionem habentem votum annexum. Sic qui sacrum ordinem suscipit, censetur castitatem perpetuam vovere, cum sciat susceptioni ordinis sacri annexam esse obligationem castitatis perpetuae.

16 Quinto, dividitur votum in absolutum, conditionatum et poenale. *Absolutum* est illud, quod simpliciter et absolute emittitur independenter ab omni conditione, ut cum quis simpliciter vovet ieiunium, castitatem, peregrinationem. *Conditionatum* est illud, quod emittitur sub aliqua conditione, ut cum quis vovet dare calicem ecclesiae, si a tali morbo convalescat, a tali mortis periculo liberetur, si filius suus tale inierit matrimonium. *Poenale* est illud, quod fit in poenam, seu quo vovetur aliqua poena subeunda, quoties commissa fuerit aliqua culpa, ut si quis voveat se toties osculaturum terram, quoties mentitus fuerit, se toties ieiunaturum, cilicium gestaturum, se disciplina afflicturum, quoties in peccatum carnis lapsus fuerit.

17 Materia voti debet esse possibilis, et in potestate voventis non solum physice, sed etiam moraliter, talis scilicet quae ab homine fieri possit communi concursu et ordinario auxilio divinae gratiae. *Communis.* Et ratio est evidens, quia votum est promissio facta Deo cum intentione se obligandi ad aliquid praestandum, nemo autem se potest obligare ad id, quod non est ei possibile, nec est in sua potestate, arg. l. *Impossibilium* 185 ff. de Reg. iuris, ibi: *Impossibilium nulla est obligatio*, et cap. *Nemo potest* 6 de Regul. iuris in 6, ibi: *Nemo potest ad impossibilia obligari*, adeoque, etc.

18 Hinc invalidum est votum nunquam peccandi nec venialiter. *Communis.* Tale enim votum est de re moraliter impossibili cum nos, attenta nostra fragilitate, secundum legem ordinariam cum ordinario concursu et auxilio Dei non possimus omnino omne peccatum etiam veniale evitare, ut quotidiana experientia demonstrat.

19 Validum tamen est votum vitandi omnia peccata mortalia, aut certa peccata venialia in specie determinata, v. g. nunquam mentiendi, nunquam vel minimum furandi, etc. *Communis.* Id enim est nobis possibile etiam cum solo communi ordinario concursu, et auxilio divinae gratiae.

20 Item validum est votum nullum omnino peccatum veniale cum plena deliberatione patrandi, Suarez, lib. 2, cap. 3, num. 4; Layman, lib. 4, tract. 4, cap. 2, n. 2; Sporer, l. c., num. 39. Et ratio est quia, licet homini fragili sine speciali privilegio non sit possibile evitare omnia peccata venialia, quae fiunt ex subreptione, sive cum deliberatione imperfecta, est tamen ei possibile sine speciali privilegio, et cum solo communi ordinario auxilio divinae gratiae, ut in nullum peccatum etiam veniale cum plena deliberatione et mera libera sua malitia consentiat; tum quia simile votum emissum fuisse a pluribus viris sanctis *ecclesiastica legenda* testatur. * Hoc tamen votum non est emittendum, nisi post multam consultationem cum viris doctis, prudentibus et piis, ut vulgo theologi monent *.

21 Si votum sit de re partim possibili, et partim impossibili validum, et servandum est quoad partem possibilem, si partes dicti voti sint per se separabiles, nec alia fuerit intentio voventis. *Communis*, arg. cap. *Utile* 36 de Reg. iuris in 6, ibi: *Utile non debet per inutile vitiari*, praesertim si utile ab inutili separari possit. Sic qui vovit dare Ecclesiae vel pauperibus mille aureos, si factus impotens nequit dare omnes, tenetur dare partem possibilem. Item qui vovit ieiunare totam hebdomadam, si factus impotens nequeat ieiunare totam integram, tenetur ad partem, quam potest, et sic de similibus, res enim de natura sua dividua censetur voveri divisim, nisi alia sit expressa intentio voventis.

22 Si autem partes voti promissae sint copulatim per modum unius, ita ut obligatio unius dependeat ab obligatione alterius, ac totius promissi, tunc, si una pars sit vel fiat observatu impossibilis, nec tenetur vovens ad observantiam alterius. Sic qui vovit sacramentalem confessionem causa iubilaei lucrandi, si factus impotens nequeat iubilaeum lucrari, non tenetur ad confessionem. Item qui vovit peregrinationem nudis pedibus, ac in cilicio, si factus im-

potens nequeat peregrinari, non tenetur eo tempore nudis pedibus incedere ac cilicium gestare, et sic de similibus Layman, loc. cit., n. 3, vers. *Exempla posterioris;* Gobat, t. 3, casu 3, n. 77; Sporer, l. c., n. 68, cum Suarez et Sanchez ibi cit., et alii. Et ratio est, quia vovens, ut supponitur, vovit ipsas partes copulatim per modum unius totius, seu individui, adeoque non fuit eius intentio observare unam partem sine altera; tum quia ipsam confessionem vovit solum ob iubilaeum lucrandum, et dictam incessionem nudis pedibus, ac gestationem cilicii solum tanquam accessorium ad peregrinationem, ut principale: cessante autem fine, cessat obligatio mediorum; argum. cap. *Cum cessante* 60 de Appellat., leg. *Adhibere* 9, § 2, ff. de Iurepatronat., leg. *Cum ratio* 7 ff. de Bonis damnator., et ruente principali, ruit et accessorium, argum. cap. *Accessorium* 42 de Regul. iuris in 6, ibi: *Accessorium naturam sequi congruit principalis,* leg. *Nihil dolo,* § *Cum principalis,* 129 ff. de Regul. iuris, ibi: *Cum principalis causa non consistit, nec ea quidem, quae sequuntur, locum habent,* et concordat l. *Cum principalis* 178 ff. eod.

23 Materia voti debet esse res moraliter bona. Unde opus lege naturali, divina vel humana prohibitum non potest voveri, et si voveatur, votum nedum est illicitum, sed invalidum et nullum. *Communissima.*

24 Sic invalidum est omne votum emissum pro re illicita a Deo impetranda, ut si meretrix voveat partem quaestus meretricii, aut usurarius partem suarum usurarum, vel latro partem suorum latrociniorum dare Ecclesiae seu pauperibus, ex intentione movendi Deum ad sibi maiorem horum iniquorum proventuum occasionem concedendam. Item invalidum est votum ieiunandi, audiendi sacrum, etc., si emittatur ab impudico ad impetrandum a Deo illicitum complexum personae concupitae, a vindicativo ad sumendam iniustam vindictam de suo inimico, ab ambitioso ad capessendam vanam gloriam et laudem hominum, a rixoso seu belligerante aut litigante ad obtinendam iniustam victoriam, etc. Et ratio est, quia dare eleemosynam, seu quodvis opus bonum facere ad impetrandam a Deo rem illicitam vel iniquam, est actio mala et blasphema, quia talis quantum est in se, Deum auctorem peccati facit, adeoque nec licite nec valide voveri potest. *Sic doctores communiter.*

25 Validum autem est votum factum ex affectu ad rem bonam, ut bona est, quamvis coniuncta cum causa mala et pessima, ut si quis voveat ieiunium, eleemosynam, peregrinationem, religionem, etc., si ex duello evaserit salvus, si non capiatur in furto, si proles non nascatur ex suo adulterio, si infamiam evitaverit ex sua fornicatione, etc. Et ratio est quia, licet duellum, furtum, adulterium, fornicationem velle, malum et pessimum sit, tamen his positis, in duello incolumem servari, in furto non capi, prolem ex adulterio non suscipere, infamiam ex fornicatione evitare revera mala non sunt, sed bona, ac Dei specialia beneficia sunt, ad quae proinde impetranda valida sunt dicta vota, cum non cadant super illa mala, sed super haec bona considerata, quatenus in se bona sunt. Sic doctores passim.

Opus de se indifferens non potest esse ma- 26
teria voti, nisi in finem bonum ordinetur. *Communis.* Et ratio est, quia res indifferens non est de se Deo grata, nisi in finem bonum ordinetur, adeoque non potest esse materia voti, nisi ex addito fine aut circumstantia bona de indifferenti evadat bona ac Deo grata. Sic nullum de se est votum nunquam spuendi in ecclesia, si ipsi nullus finis bonus addatur; validum autem est, si in finem bonum ordinetur, ut si fiat votum nunquam ibi spuendi, ne suis sputis foedetur ecclesia cum nausea aliorum. Item nullum est votum non vescendi capite animalis in honorem S. Ioannis Baptistae capite diminuti, non edendi carnem tostam in honorem sancti Laurentii igne tosti, relicta interim sibi facultate vescendi aliis carnibus aeque vel magis delicatis ad satietatem. Validum tamen est, si vovens nimis affectus sit ad tale ciborum genus, et mortificationis gratia voveat Deo se abstinere ad talis Sancti honorem. Item nullum est votum certarum muliercularum non nendi die Sabbati in honorem B. M. V., relicta interim sibi et suis facultate aliis similibus operibus laborandi: validum autem est, si mulier sic vovens sit nimis affecta ad nendum, sicque voveat non mere ad talis praedominantis passionis mortificationem, et ut interim orationi ac aliis exercitiis vacare possit.

Item invalidum est votum etiam rei bonae 27
et honestae, si fiat ob finem omnino indifferentem et temporalem, ut si quis voveat ieiunium, abstinentiam a vino, aut certis lautioribus cibis ob solum finem parcendi sumptibus, vel sanitatem naturaliter conservandi aut recuperandi. Et ratio est, quia in moralibus species rei sumitur a fine, adeoque si finis rei promissae est indifferens, totus actus ex obiecto erit indifferens, sicque erit materia inepta voti. Validum autem erit simile votum, si fiat ob finem impetrandi a Deo, etiam bona temporalia et indifferentia, honeste tamen et rationabiliter petibilia a Deo, ut sanitatem corporis, officium honorificum, utile matrimonium, congruas divitias, etc. Et ratio est, quia haec a Deo tanquam eorum auctore petere, vel pro impetratis gratias agere bonum et honestum est, sicque apta materia voti esse possunt. *Sic doctores communiter.*

Materia voti debet esse de meliori bono, 28

quam eius oppositum; *Communis*. Et ratio est clara, quia Deo magis placet opus, quod maius et melius est, quam oppositum minus bonum, adeoque non erit Deo acceptum, si quis voveat minus bonum, omisso eius opposito bono maiori, quia hoc ipso se obligaret ad omittendum oppositum, quod maius et melius est, et Deo gratius; sicque tale votum utpote Deo non acceptum, invalidum est.

29 Hinc invalidum est absolute loquendo votum nubendi, quia non est de meliori bono, cum status ei oppositus, nempe status caelibatus, sit longe melior, ut habetur expresse ex Apostolo 1 Cor. VII, 38, ibi: *Qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, et qui non iungit, melius facit.* Et definitum a Concil. Trid., sess. 24, can. 10, ibi: *Si quis dixerit statum coniugalem anteponendum esse statui virginitatis vel caelibatus; et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut caelibatu, quam iungi matrimonio, anathema sit.* Secus autem esset, si quis non posset frenare concupiscentiam, nisi per matrimonium; tunc enim votum nubendi esset promissio Deo grata, adeoque valida, quia, licet matrimonium, absolute loquendo, sit minus bonum suo opposito, potest tamen per accidens ex circumstantiis hic et nunc esse maius bonum, sicque cadere sub voto, iuxta illud Apostoli 1 Cor. VII, 6: *Melius est nubere, quam uri.* Communis.

30 Sicque invalidum est votum nunquam vovendi, quia impedit maius bonum, cum absolute sit melius vovere. Ast tamen validum erit votum non vovendi indiscrete, temere aut inconsulto confessario vel viro prudente, quia vovere cum tali cautela est quid honestum ad virtutem prudentiae spectans, ac melius, quam suum oppositum. *Omnes.*

31 Item invalidum est votum ludendi honeste, bibendi moderate, si fiat absolute, et importet obligationem absolutam ad lusum vel ad potum, quia, licet ludere honeste, bibere temperate, sint actus boni et honesti, eorum tamen oppositum, nempe carentia seu abstinentia est melior et Deo gratior; est tamen validum tale votum, si fiat conditionate dicendo, v. g.: Voveo, si lusero, honeste, sine fraude, contentione et scandalo me lusurum, quoties bibero, temperate me bibiturum; quia tale votum est de meliori bono, cum, posita dicta conditione, materia voti non sit ipsum ludere vel bibere, sed ipsa honestas in ludendo, et temperantia in bibendo, quod sine dubio melius est suo opposito. *Communissima.*

32 Materia voti debet esse de opere et facto proprio. Unde invalidum est votum directe emissum de facto alieno, ut alieno. Sicque invalida sunt vota parentum filios vel filias religioni voventium. Item patrumfamilias, cum vovent, ut suae familiae ieiunent certis vigiliis, confiteantur, et communicent certis festis, etc. Tales enim filii, et filiae, et familiae non obligantur dictis votis parentum aut patrumfamilias, nisi voluntarie ea ratificent, sicque vota aliena sua efficiant, quia in tali casu obligarentur dictis votis, utpote iam suis factis per propriam ratihabitionem, arg. cap. *Ratihabitionem* 10 de Regul. iuris in 6, ibi: *Ratihabitionem retrotrahi, et mandato non est dubium comparari.* Qua ratione sacri canones et concilia antiqua, praesertim Toletanum IV, c. 48, cum dicunt: Filios paterno voto religioni devotos obligari religioni, nec si iam ingressi fuerint, posse ad saeculum reverti, intelligenda sunt cum hac conditione, modo filii consenserint, aut parentum votum ratificaverint, seu ratum habuerint, ut expresse decernitur in cap. *Cum simus* 14 de Regularibus. *Sic doctores communiter.*

Sic cum communitas aliqua vovet aliquid, 33
v. g. monasterium certa ieiunia, civitas vel pagus certas processiones, vel ferias, et huiusmodi, vi voti et religionis obligantur solum primi personaliter voventes; successores autem non obligantur vi voti, nisi ratificaverint, arg. *Citatis iuribus.* Unde promissiones et vota, quae frequenter fieri solent ab universitatibus servandi sub praecepto festum alicuius Sancti, ac ieiunandi in vigilia, non obligant populum, qui tamen potest sponte promissa servare; et nullus est poena cogendus, ut illa die abstineat ab operibus servilibus; Barbos., in Collectan. decis. apost., verb. *Festum in communi*, n. 8; Monacell., part. 2, tit. 13, formul. 1, n. 15, ubi testatur se vidisse pluries, supplices libellos hac in re Sac. Congreg. Rit. porrectos pro confirmatione huiusmodi promissionum et votorum fuisse reiectos, et praesertim in Urbevetana 6 Octobris 1696; in Messanen. loci Melazzi 25 Ian., et in Alessanen. Terrae Corsani 6 Sept. 1698.

* Hoc ipsum docet Cuniliati, tract. 4 de Decalogi praecepto, cap. 10, § 4, num. 6, cum nonnullis tamen limitationibus. Sic enim habet: *Ad vota communitatis praesentis, regulariter loquendo, non tenentur posteri futuri, nisi actiones illae, aut consuetudine praescribantur, aut in voti emissione intervenerit etiam Episcopi consensus. Quia et consuetudo praescripta vim legis habet, et consensus Episcopi inducit vim quamdam praecepti: ita ut posteri succedentes, non vi voti praedecessorum, sed vi praecepti episcopalis implere teneantur. Plerumque tamen obligantur, tum ratione scandali, quod aliis observantibus afferrent, tum ratione dissensionum, quas, diversimode ab illis se gerendo, excitarent.*

Opera praecepta possunt esse materia voti; 34
unde quamvis praeceptum sit de non fornicando, de non furando, de audiendo sacro diebus festis, de ieiunando in Quadragesima,

et huiusmodi, adhuc de similibus validum et obligatorium votum emitti potest, et transgressio talis voti, v. g. fornicatio, furtum et huiusmodi, duplex erit peccatum, et contra praeceptum non fornicandi, non furandi, et huiusmodi, et contra religionem proprii voti; et ratio est quia, cum necessitas praecepti non sit simpliciter sed solum ex suppositione finis, nempe si homo peccatum evitare, et salutem consequi velit, iuxta illud Matth. XIX, 17: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata,* ac proinde voluntas simpliciter libera maneat ad opus praeceptum, vel prohibitum faciendum, vel omittendum, aut e contra; ideo poterit ipsa magis determinari et obligari per votum, cum nihil obstet eamdem ex diversis obligationum capitibus debitam esse, ac diversis vinculis astringi ad idem, uti notant DD. in l. *Scire* 29, § *Si a iure,* ff. de Verbor. obligationibus.

35 Magis meritoria sunt opera bona facta ex voto, quam si sine voto sponte fiant. *Communis.* Et ratio est, quia melius et magis meritorium est opus habens duplicem honestatem, quam habens unicam; sed opus bonum factum ex voto, ultra honestatem religionis, ergo, etc. Tum quia plus Deo dat et consecrat, qui ex voto bonum operatur, quam qui sine voto, quia ultra actum, quem dat aliter, etiam dat voluntatem, quam Deo astringit, sicuti plus dat qui non tantum fructum, sed etiam arborem donat, ut recte notat S. Anselmus, lib. de Similitudinibus, c. 48, adeoque melius et magis meritorium est opus bonum ex voto, quam si sine voto sponte fiat.

36 Nec valet obiicere, quod qui operatur ex voti obligatione, magis ex necessitate quam ex libera voluntate operatur, adeoque minus meritorium est eius opus, cum Apostolus 2 Cor. IX, dicat: *Non ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.* Non valet, inquam, quia necessitas obligationis orta ex voto minime tollit libertatem voluntatis, nec minuit, quia homo iustus sponte ac libere operatur, quod sponte ac libere vovit, etsi forte non operaturus, nisi vovisset. Et Apostolus loquitur de necessitate contra voluntatem imposita, non de illa, quam quis sponte assumit in voto; unde S. Aug., epist. 45 ad Armentarium et Paulinam, expresse dicit: *Felix est necessitas, quae in meliora compellit.*

37 Vovere, et voto se Deo obligare possunt omnes sufficientem usum rationis habentes, praesertim post septennium; quamvis etiam ante septennium id possit fieri ab aliquo, cuius cognitio seu malitia praevenerit, aut suppleverit aetatem; sic doctores iam fere communiter post Glossam in c. *Mulier* 14, caus. 32, qu. 2, dicentem expresse, quod *qui potest se obligare diabolo, potest et Deo;* cum non videatur plus aut minus requiri et sufficere ad obligandum se Deo per votum, quam ad se obstringendum diabolo per peccatum mortale.

Votum inducit obligationem in conscientia 38
exsequendi promissum. *Communis* et certa, et habetur expresse ex pluribus Sacrae Scripturae locis; Deuteronom. XXIII, ibi: *Si nolueris polliceri, absque peccato eris; quando autem semel egressum est de labiis tuis, observabis.* Rursus, ib.: *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus, et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum;* Eccles. V, ibi: *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere; displicet enim ei infidelis et stulta promissio;* psal. LIX, ibi: *Redde Altissimo vota tua;* psal. LXIX, ibi: *Reddam tibi vota mea, quae distinxerunt labia mea,* cum similibus, et est expresse definitum in c. *Licet* 6 de Voto.

Votum per se loquendo obligat graviter, ubi 39
materia gravis est, et leviter, ubi materia est levis. *Communis.* Et ratio est clara, quia votum est quaedam particularis lex, quam vovens sibi imponit: lex autem graviter aut leviter obligat iuxta gravitatem et levitatem materiae, adeoque sic etiam votum.

Dicitur autem notanter *per se loquendo,* quia 40
potest vovens obligare se ad rem gravem solum sub culpa levi, si id vovendo expresse intendat; *Communis.* Et ratio est, quia sicut in libertate voventis est obligatio quoad substantiam, ita etiam quoad modum; unde sicuti, ut dicit Glossa communiter recepta in cap. *Litteraturam* 3, verb. *Proponens,* de Voto: *Nemo se obligat, nisi qui habet animum se obligandi,* per text. in l. *Obligationum* 44 ff. de Obligationibus et actionibus: ita nemo se obligat graviter, si vovendo expresse intendat se obligare tantum leviter: tum quia sicuti lex de materia gravi obligat leviter, ubi sic statuit legislator, ita etiam votum (quod est lex quaedam particularis), ubi sic intendit vovens.

Nec valet dicere, quod sicuti non potest 41
quis profiteri in aliqua religione, aut promittere vel inire matrimonium sub obligatione levi, ita neque potest vovens se obligare ad rem gravem solum sub culpa levi. Non valet, inquam, ratione disparitatis; et disparitas est, quia illi actus sunt utrinque onerosi, et ideo, cum religio profitenti, et sponsa sponso se obligent graviter, debent et illi graviter se obligare, alias non servaretur aequitas, quod non currit in emittente solum votum simplex, de quo solo simplici voto est intelligenda conclusio, et non de voto solemni, quod, cum involvat mutationem status, non acceptatur, et consequenter irritum est, si tantum intendatur obligatio levis.

Non potest tamen vovens obligare se ad rem 42
levem sub culpa gravi, quia materia levis est incapax obligationis gravis, et sicuti non potest legislator materiae capacitatem excedere, ita

nec vovens. *Sic doctores communiter.*[1] Qui tamen recte advertunt, quod qui vovet rem levem sub culpa gravi, format sibi conscientiam erroneam credens se ad id obligari sub mortali; quare si cum tali conscientia erronea postea transgrediatur votum, peccabit utique mortaliter, at non vi voti, quod fuit incapax tantae obligationis, sed vi conscientiae erroneae dictantis se ad id obligari sub mortali, ut patet ex dictis sub v. *Conscientia,* de Conscientia erronea.

43 Nec valet instare quod sicut vovens potest se obligare ad rem gravem solum sub culpa levi, ita potest etiam se obligare ad rem levem sub culpa gravi. Non valet, inquam, ratione disparitatis; et disparitas est, quia materia levis non est capax obligationis gravis, materia autem gravis, cum sit capax obligationis gravis, a fortiori erit capax obligationis levis; tum quia Deus non acceptat materiam levem ad obligationem gravem, quia non conduceret ad salutem, sed ad periculum animae; acceptat autem materiam gravem ad obligationem levem, cum id nullum involvat periculum animae seu salutis.

44 Votum personale obligat praecise personam voventem, adeo ut persona vovens nequeat ipsum votum ex ea parte, qua est personale, per alium adimplere. Unde qui vovet ieiunium, disciplinam, peregrinationem et huiusmodi, tenetur per se ipsum illa exsequi. *Communis.* Et ratio est clara, quia votum personale requirit actionem propriam personae voventis, quia sicuti factum proprium promisit, ita facto proprio et non alieno exsequi debet.

45 Qui votum suum personale non potest per se ipsum adimplere, sive culpabiliter sive inculpabiliter in eam impotentiam inciderit, non tenetur illud per alium exsequi. Sic cum Silvestro, Navarro, Suarez, Sanchez, Layman, l. c., c. 3, n. 9, testans de communi doctorum, Sporer, l. c., n. 126, testans de communi cum supra citatis contra S. Antoninum et aliquos alios. Et ratio est, quia actus non se extendit contra intentionem agentis; intentio autem, seu promissio voventis fuit, se facturum aliquid solum per se ipsum, v. g. per se ipsum ieiunaturum, oraturum, peregrinaturum, etc., adeoque si id non possit per se ipsum, non tenetur adimplere per alium. Si autem etiam ad hoc ipsum se obligare intenderit vovens, sive expresse, sive implicite, ut si dum voverat, cognovit suam personalem impotentiam, tunc ne votum irritum et illusorium reddatur, interpretari debet, quod intenderit per alium exsequi. Sic ex Hostiensi tradit Abbas in cap. *Licite* 6, n. 13, de Vot.; Layman, l. c., n. 9; Sporer, l. c., n. 126.

Obligatio voti personalis, vovente mortuo, 46
non transit ad haeredes; *Communis.* Et ratio est, quia cum votum personale respiciat tantum personam voventis, aut eius actionem, exstinguitur exstincto vovente.

Transit tamen ad haeredes obligatio voti realis 47
vovente mortuo, sufficiente substantia relicta, sive is culpabiliter, sive inculpabiliter in vivis solvere omiserit; *Communis,* textu expresso in l. *Si quis* 2, § 1, ff. de Pollicitationibus, ibi: *Si forte, qui decimam bonorum vovit, decesserit ante sepositionem, haeres ipsius haereditario nomine decima obstrictus est; voti enim obligationem ad haeredem transire constat;* et concordat c. *Licet* 6 de Voto, c. *Ex part.* 18 de Censibus. Et ratio est, quia haeres voluntarie adeundo et acceptando haereditatem defuncti, sicut omnia eius commoda et iura acquirit, ita etiam omnia eins onera, debita et obligationes reales in se suscipit, adeoque etiam obligationem voti realis, seu promissionis factae Deo de aliqua re in eius honorem praestanda, arg. c. *Licet* 6 de Voto.

Item ad haeredes transit obligatio voti misti 48
ex ea parte, qua est reale; *Communis.* Licet enim votum mistum ex ea parte, qua est personale, debeat necessario adimpleri per personam voventem, et non possit exsequi per alium ex dictis supra, n. 44, adeoque nec transeat ad haeredes ex dictis supra, n. 46; potest tamen per alium adimpleri ex ea parte, qua est reale, ut fatentur omnes doctores, adeoque si quoad dictam partem non fuit adimpletum a vovente, ipso defuncto, debet adimpleri ab eius haeredibus per eamdem rationem adductam, num. antecedent., de obligatione voti realis. Unde mortua persona, quae vovit, v. g. peregrinari Lauretum, et ibi lampadem argenteam offerre, licet non transeat ad haeredes obligatio talis peregrinationis, utpote solius voti personalis, transit tamen ad ipsos obligatio oblationis dictae lampadis argenteae, utpote voti realis.

Haeres non tenetur solvere vota defuncti 49
ultra vires haereditatis, sed cum proportione ad illa; *Communis.* Hinc potius solvendi sunt sumptus funeris; *Communis* per text. in leg. *Scimus* 22, § 9, Cod. de Iure deliberandi; l. *Et si quis* 14, l. *Impensa funeris* 45 ff. de Religiosis et sumptibus funerum; deinde solvendum est omne aes alienum iuxta ordinem traditum sub verb. *Restitutio,* art. 4, a n. 29 usque in finem. Ex post ante vota solvenda est legitima descendentibus aut ascendentibus defuncti debita: descendentes enim et ascendentes defuncti non tenentur ad solvenda vota per illius testamentum emissa, si inde grave-

[1] His assentitur Concina, qui tamen ex hac ipsa causa negat posse quemquam se leviter tantum obstringere si voti materia sit gravis. Vide eumdem in Compend. Theol. Christ., lib. 3, in Decal. praecept., diss. 9, cap. 4, in resp. ad quaest. 1.

tur eorum legitima; quia iura declarant omnia gravamina bonis a testatore apposita in praeiudicium legitimae, sive interim fiant per vota, sive per legata pia, nullius esse roboris, leg. *Quoniam* 32 Cod. de inofficioso Testamento,
50 cum similibus. Et solum post solutionem totius aeris alieni et legitimae, solvenda sunt vota; et ratio est, quia vota non debent solvi ex aere alieno, sed ex aere et bonis ipsius voventis; aes autem et bona cuiuscunque censentur solum quae supersunt, deducto aere alieno, leg. *Mulier* 72, iuncta Glossa, verb. *Alieno*, ff. de Iure dotium. Debent tamen praeferri vota legatis, cum haec sint libera et gratiosa, et illa sint obligatoria, ut tradunt communiter doctores. Si autem soluto aere alieno, haereditas non sit solvendo omnia defuncti vota, non est solvendum unum, aut alterum, et alia omittenda, sed singula pro rata; cum enim omnia aequaliter ex virtute religionis debeantur, non est ratio, cur unum alteri praeferatur, idemque est in legatis, arg. leg. *Privilegia* 32 ff. de Rebus auctoritat. iudic. possidend., l. *Si hominem* 7, § 3, ff. Depositi, l. *Pro debito* 6 Cod. de Bonis auctor. iudic. possidend.

51 Votum conditionale non obligat, nisi impleta conditione. *Communis;* actus enim sub conditione celebratus, conditione non impleta, nullum operatur effectum, arg. § *Sub conditione* 3 Instit. de Verb. obligat., et l. unica, § *Sin autem,* Cod. de Caducitat. tollend. Suspenditur enim eius valor usque ad eventum conditionis; l. *Is cui* ff. de Actionibus et obligationibus, l. *Legata sub conditione* ff. de Condit. et demonstr.

52 Peccat autem graviter vovens, si malitiose per fraudem, vim aut dolum impediat positionem seu adimpletionem conditionis, ne voto obligetur; *Communis,* per iura num. seq. adducenda; vovens enim vovendo obligavit se virtualiter ad non impediendum conditionis
53 eventum, ne frustraneum esset votum. Insuper tenetur probabilius votum exsequi non minus, quam si conditio impleta fuisset; Richard., in 4, dist. 38, artic. 5, qu. 3; Angelus, verb. *Votum* 1, § 10; Navarrus, cap. 12, n. 42; Azorius, lib. 11, c. 20, qu. ult.; Sanchez, lib. 4, cap. 23, n. 47; Henno, tom. 1, tract. in Decalog., disp. 2, qu. 3, art. 7, conclus. 1, et tredecim citans, probabilius suadet Diana, part. 4, tract. 4, resolut. 101; Sporer, l. c., n. 147, ubi dicit communiorem, et sine dubio tutiorem esse hanc sententiam; et sic alii plures, per text. in leg. *In exsecutione* 85, § 7, ff. de Verb. obligat., ibi: *Quicunque sub conditione obligatus curaverit, ne conditio exsisteret, nihilominus obligatur,* et c. *Cum non stat* 66 de Reg. iur. in 6, ibi: *Cum non stat per eum, ad quem pertinet, quo minus conditio impleatur, haberi debet perinde, ac si impleta fuisset:* et ratio est, quia fraus et dolus nemini patrocinari debent; cap. *Ex litteris* 2 de Dolo et contumacia, ibi: *Nos attendentes, malitiam et dolum nulli patrocinari debere,* cap. *Sedes* 15 de Rescriptis, ibi: *Quia fraus et dolus ei patrocinari non debent,* cap. *Ex tenore* 16 eod., ibi: *Quia fraus et dolus alicui patrocinari non debent,* cap. *Tuae* 12 de Clericis non resident., ibi: *Cum fraus et dolus nemini debeant patrocinium impartiri,* leg. *In fundo* ff. de Rei vindic., ibi: *Neque malitiis indulgendum est,* l. *Cum hi* ff. de Transactionibus, ibi: *Non debet via aperiri malitiis,* l. *Si legatarius* Cod. de Legatis, ibi: *Ut non accipiat fructus suae calliditatis.* Tum quia, ut fatentur ipsimet adversarii, quando homo homini promisit sub conditione, tenetur promissionem implere, si malitiose conditionis eventum impedivit, ergo etiam sic quando promisit Deo. Hinc qui vovit religionem, si pater consenserit, si Deus integram sanitatem restituerit, et huiusmodi, sed postea poenitens voti, dolose falsis allegationibus patrem circumvenit ut contradicat qui alioquin non contradiceret, studiose et malitiose intemperanter vivit, et refugit medicamenta ne recuperet integram sanitatem quam alioquin faciliter recuperaret, et alia huiusmodi malitiose et dolose peragit ad impediendam voti conditionem, ne ipsa adimpleta religionem ingredi teneatur, is adhuc tetur votum exsequi, et religionem ingredi, non minus quam si conditio impleta esset; sicuti cum quis promisit alicui centum scuta, si ad domum suam perrexerit, si is ingredi volens, ab illa per vim vel fraudem repellatur, perinde ei obligatus est, ac si ingressus fuisset.

Votum conditionale, adimpleta conditione, 54
evadit absolutum, adeoque posita conditione stricte obligat, ac si fuisset absolute emissum: *Communis,* arg. citatis iuribus, supra, n. 51. Et ratio est, quia votum illud praecise pendet a conditione, ut fiat absolutum, ergo cum ponitur, seu adimpletur conditio, obligat eodem modo, ac si fuisset absolute emissum, et ideo non requiritur novus consensus, seu nova intentio ad inducendam obligationem: hinc vovens religionem, susceptionem sacrorum Ordinum, peregrinationem, donationem calicis, lampadis, etc., alicui ecclesiae, si naufragium, vel incendium evaserit, si sanitatem recuperaverit, etc., tenetur vitato naufragio, vel incendio, sanitate recuperata, etc., ad illorum exsecutionem.

Votum poenale obligat posita culpa, alias 55
non: *Communis.* Et ratio est, quia voti obligatio sequitur intentionem voventis, qui voluit sibi imponere poenam propter solam culpam, et non alias, adeoque, etc. Hinc qui vovit ieiunium, si se inebriaverit, posita ebrietate, tenetur ieiunare, secus autem, si se non inebriaverit. Sic qui vovit dare eleemosynam, si lu-

serit, posito lusu, tenetur eleemosynam dare, secus autem, si non luserit, et sic de similibus.

56 Votum poenale emissum sine determinatione quoad numerum poenae solvendae, si poena solvenda sit ex ordinariis, quaeque iterari solent, intelligitur solvenda toties quoties fiat transgressio. Unde qui, v. g., vovit ieiunare si se polluerit, moderatam eleemosynam dare si luserit, et huiusmodi, obligandus est toties, quoties se polluerit, vel luserit. Si autem poena solvenda sit ex gravioribus extraordinariis, quaeque ordinarie iterari non ita solent, intelligitur solum in prima trangressione, et non in sequentibus. Unde qui, v. g., vovit peregrinari Compostellam, si fornicatus fuerit, et huiusmodi, obligandus est tantum prima vice; sic Tamburin., lib. 3, cap. 12, § 7, n. 2; Sanchez, lib. 4, cap. 22, n. 21; Diana, part. 7, tract. 9, resolut. 60; Sporer, loco cit., n. 155; Henno, loco cit., concl. 2, resol. 5; Castropal., tract. 15, d. 1, p. 18, n. 6; Layman, loc. cit., cap. 5, n. 4, et alii plures. Et ratio est, quia praesumitur rationabiliter, talem fuisse mentem voventis: non est enim verisimile voventis intentionem fuisse sibi imponere toties, quoties, poenas graviores, atque insolitas, uti est tam longa et laboriosa Compostellana peregrinatio, uti econtra verisimile est eius intentionem fuisse sibi imponere toties, quoties poenas leviores, et solitas, uti est ieiunium, moderata eleemosyna, et huiusmodi.

57 Votum emissum cum intuitu ad certum tempus, seu ob specialem devotionem talis temporis debet omnino adimpleri tali tempore, et si eo tempore non adimpleatur, quamvis peccetur graviter, vel leviter pro ratione materiae, obligatio tamen voti prorsus exstinguitur, ita ut vovens non teneatur amplius illud adimplere; *Communis*. Et ratio est, quia tale tempus censetur praefixum et determinatum ad finiendam obligationem dicti voti. Cum enim dictum votum per modum unius copulatim comprehendat et rem promissam, et hanc circumstantiam temporis velut intrinsecam voto, transacto illo tempore, tota obligatio cessat, ex quo non sit amplius possibile votum adimpleri cum illa circumstantia dicti temporis iam transacti, quia impossibilium nulla est obligatio; *Impossibilium* 185 ff. de Regul. iuris, et cap. *Nemo potest* 6 de Regul. iuris in 6, ibi: *Nemo potest ad impossibile obligari*. Hinc qui vovit ieiunare die Veneris, ob specialem devotionem passionis Christi; audire sacrum die Sabbati, ob devotionem B. M. Virginis; ieiunare vigiliam, et festare diem sancti Rochi, seu sancti Sebastiani ob patrocinium contra pestem, etc., transacto tali tempore, cum, aut sine culpa, cessat omnino obligatio, cum in supradictis tempus, et dies censeatur determinari ad finiendam obligationem, ita ut si eo die negligatur, altero die suppleri, nec debeat, nec possit.

58 Si tempus votum adimplendi determinatum sit non intuitu ad ipsum, nec ob specialem devotionem talis temporis, sed solum ratione ipsius voti adimplendi, tunc censetur praefixum solum ad non differendam obligationem, at non ad ipsam finiendam, sicque eo tempore cum, vel sine culpa, elapso absque impletione voti, adhuc manet obligatio illud adimplendi: *Communis*. Et ratio est, quia in tali casu res voto promissa, et circumstantia temporis non voventur per modum unius, et copulatim, uti in antecedenti numero, sed per modum duorum, et sunt virtualiter quasi duo vota, nempe de tali re facienda, et de tali tempore facienda, adeoque, quamvis transacto tempore, impossibile sit servare eam circumstantiam temporis, adhuc tamen remanet obligatio rei promissae principalis, cum possibile adhuc sit iuxta naturam dicti voti illam adimplere. Et colligitur clare ex l. *Celsus* 23 ff. de receptis Arbitris, ubi habetur: *Iussum dare pecuniam certo tempore, duo praecepta habere unum dandi, et alterum eo certo tempore; ac proinde transgressorem posterioris adhuc teneri ad prius*. Hinc qui vovit ingredi religionem intra annum, visitare proximum sanctuarium intra mensem, confiteri intra hebdomadam, etc., elapso cum, vel sine culpa, illo termino, adhuc remanet obligatus ad votum adimplendum, cum non fuerit determinatum dictum tempus ad finiendam obligationem, sed solum ad praescribendum terminum, ultra quem non differatur talis obligatio.

59 Qui vovit aliquid facturum certo tempore, v. g., ieiunare bis hebdomada sequenti, licet postea praevideat dictum votum non posse ob aliquod impedimentum implere tali determinata hebdomada, non tenetur praevenire, quia obligatio est affixa tempori, quod necdum est incoeptum: si autem iam incoeptum sit tempus obligationis, nempe dicta hebdomada, et praevideat in fine fore impedimentum ad ieiunandum, tenetur praevenire, quia iam est in tempore obligationis, sicut qui die festo praevidet circa meridiem fore impedimentum ad audiendum sacrum, tenetur mane praevenire. Ita Suarez, lib. 4, cap. 10, n. 7; Layman, loc. cit., cap. 3, n. 5; Tamburin., l. cit., cap. 12, § 3, n. 2 et 3; Felix Potest., tom. 1, part. 2, n. 1847; La Croix, lib. 8, part. 2, num. 444, cum Sanchez, Bonac. et aliis ibi citatis, et alii.

60 Votum sine temporis determinatione aut praefixione emissum adimpleri debet cum primum commode potest, *Communis* cum S. Thoma, 2-2, qu. 88, art. 3 ad 3, et qu. ult., art. 3, et desumitur clare ex cap. XXIII Deuteron., ibi: *Cum votum voveris Domino, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus: et si moratus fueris, reputabitur*

tibi in peccatum; et ex leg. *Promissor,* § 1, ff. de constituta Pecunia, ibi: *Si sine die constituas.... confestim agi tecum poterit, si statim, ut constituisti, non solvas.* Ly autem *cum primum,* seu *statim* non est intelligendum physice, sed moraliter, nempe data temporis opportunitate, et occasione iuxta prudentis arbitrium, arg. cit. l. *Promissor,* § 1, iuncta Glossa, ibid., ff. de constituta Pecunia, l. *Ratum* ff. de Solution., l. *Continuus,* § *Cum ita,* ff. de Verb. oblig. 61

Causa sufficiens differendi adimpletionem voti sine certo praefixo tempore facti, est, si adsit spes ut votum postea commodius, utilius, et maxime devotius impleatur, seu ad id concurrat publica necessitas, aut utilitas. *Communis.* Hinc qui vovit ingredi religionem, licite exspectare potest donec aetate et viribus corporis provectior ad ordinis asperitates, et labores perferendos sit aptior, aut donec necessariis scientiis imbuatur. Qui vovit eleemosynam notabilem dare pauperibus, expectare potest tempus maioris necessitatis. Qui vovit peregrinationem ad aliquod sanctuarium, expectare potest usque dum festum aliquod incidat, aut opportuna occasio se offerat; et sic de similibus, in quibus omnibus concurrente publica necessitate, aut utilitate, licite, ipsa durante, differtur voti adimpletio, arg. c. *Non est* 5 de Voto et voti redemptione, ibi: *Non est voti dicendus transgressor, qui quod vovit auctoritate Sedis Apostolicae* (legitima ex causa) *distulit adimplere.* 62

Habita opportunitate omnimoda adimplendi talia vota sine certo praefixo tempore facta, ulterius absque rationabili causa scienter differre semper est peccatum. *Communis,* per cit. text. Deuteron. XXIII, ibi: *Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* 63 64 Quandonam autem sit peccatum mortale, vel veniale? incertum est apud doctores, qui tamen satis communiter concludunt culpabilem et irrationabilem dilationem adimpletionis votorum perpetuorum, ut ingrediendi religionem, sacros ordines suscipiendi, perpetuo ieiunandi, etc., citius ad peccatum mortale pertingere, quam dilationem votorum solummodo temporalium, ut dandi certam eleemosynam, peragendi aliquod ieiunium, assumendi aliquam peregrinationem, etc. Et ratio est, quia vota temporalia dilatione non minuuntur, sed quocunque tempore praestentur, semper integre praestantur, semper enim integre praestatur promissa eleemosyna, promissum ieiunium, promissa peregrinatio. E contra vero vota perpetua dilatione minuuntur, quia cum vovens vi voti religionis, sacrorum Ordinum, et ieiunii perpetui obligetur Deo servire usque ad mortem in religione, sacris Ordinibus, et ieiunio, quantum differt votum, tantum detrahit de tempore serviendi, et ieiunandi, et consequenter de voto.

Unde in votis perpetuis attendenda est aetas voventis. Si enim vovens, v. g. religionem, sit aetatis 15 vel 16 annorum, dilatio ingressus sine rationabili causa ad tres vel quatuor annos, non erit culpa mortalis, si absit periculum deficiendi a voto. Si autem sit aetatis 25 vel 30 annorum, talis dilatio ad tres vel quatuor annos erit culpa mortalis. Imo si excederat annum 40, erit mortalis dilatio ingressus sine rationabili causa, et habita omnimoda opportunitate, etiamsi fiat solum ultra sex menses: Tamburin., lib. 3 Decalog., cap. 12, § 3, n. 10; Sporer, loc. cit., n. 116 et 117, cum aliis ibi citatis, La Croix, lib. 3, part. 1, n. 446; ubi cum Castropal. insuper dicit probabilius universaliter fore mortale, si sine causa differatur votum religionis ad sex menses. Et ratio nostrae conclusionis est, quia tres vel quatuor anni si demantur a servitio totius vitae ab adolescentia usque ad senectutem, sunt parva materia, non sic autem si demantur ab aetate perfecta et virili, v. g., triginta circiter annorum: tunc enim tres vel quatuor anni sunt materia notabilis et sufficiens ad mortale peccatum, uti etiam sunt sex menses in excedente annum quadragesimum. 65

Votis autem temporalibus, quae dilatione non minuuntur, dilatio etiam per longa tempora non erit mortalis, nisi eousque scienter et sponte eorum adimpletio differatur, ut praevideatur impedimentum perpetuum illa adimplendi, v. g., senectus, periculum oblivionis, vel omissionis omnimodae: Tamburin., loc. cit., n. 10, cum S. Antonino apud Sanchez, lib. 3 in Decalog., cap. 14, n. 21; Sporer, loc. cit., n. 116, cum aliis ibi citatis, et alii plures. Et ratio est, quia nemo, cum dat totum, quod promisit, et nullum damnum ex mora creditori vel promissario facit, condemnandus est de gravi culpa, sed solum de levi negligentia. In praedictis autem votis ut supra expressis post quamcunque dilationem, secluso periculo oblivionis, aut omissionis, adhuc vovens dat totum, quod promisit, neque ex illa dilatione seu mora ullum damnum facit Deo, cum sit dispar ratio de creditore humano, cui semper fere officit dilatio longa debiti, adeoque dilatio adimpletionis votorum temporalium in sensu conclusionis non erit culpa gravis, sed levis. Imo neque esset culpa levis, si adesset rationabilis causa sic differendi. 66

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Deuter. XXIII, haec habentur: *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere; quia requiret illud Dominus Deus tuus: et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Vide atque considera verba ista: *Si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Dices ne, moram in solvendis votis culpa-

bilem non esse? Si culpabilis mora est, ut Scriptura testatur, ergo arbitraria dilatio culpae non erit expers; ergo notabilis mora, seu dilatio, ut notabilem negligentiam, ita notabilem culpam prae se fert; ergo dilatio per longa tempora, sine causa ulla, mortalis erit. Nec levis dici negligentia potest, dum homo per longa tempora differat ea Deo dare, quae liberrime eidem voverat.

RESPONSIO AUCTORIS.

Etiam ego ultro admitto, dilationem per longa tempora sine causa, mortalem esse, si tempus certum determinatum fuit, vel si ex notabilis negligentiae mora periculum subsit nunquam illud adimplendi, aut si votum perpetuum Dei obsequium continens, ut religionis ingrediendae, suscipiendi sacros Ordines, quotidie Missam audiendi, perpetuo serviendi xenodochio, et huiusmodi, quia in his notabilis et longa dilatio tandem mortalis est. Quo enim diutius quis differt, eo plus aufert de obsequio Deo devoto. Non sic autem de votis temporalibus, quae dilatione non minuuntur, nisi eo usque scienter et sponte eorum adimpletio differatur, ut praevideatur impedimentum perpetuum illa adimplendi, v. g. senectus, periculum oblivionis vel omissionis omnimodae, ut loquitur mea conclusio. Et convenire videtur etiam Concina ipse, lib. 4 in Decal., diss. 2, de Voti obligatione, c. 3, n. 3, in fine, sic expresse dicens: *Ea vero, quorum observatio non decrescit ob temporis dilationem, maius temporis spatium quoad exsecutionem admittunt, ut sunt vota peregrinandi ad domum Lauretanam, erogandi in eleemosynam centum aureos, et id genus alia, quia sive hoc sive futuro anno ea exsequaris, tantumdem cultus Deo semper reddis illorum exsecutione.* Hinc non tam facile dicenda est mortalis illa dilatio, nisi, ut trado ego, eousque scienter et sponte eorum adimpletio differatur, ut praevideatur impedimentum illa adimplendi. Sanctus enim Thomas, Quodlib., q. 7, art. 15, in corp., sic expresse advertit: *Respondeo, dicendum, quod omnis quaestio, in qua de peccato mortali quaeritur* nisi expresse *veritas habeatur, periculose determinatur.*

67 Qui generatim et indeterminate religionem vovit, potest quamlibet minus strictam eligere, et si nulla moderata religione recipiatur, non tenetur ingredi strictissimam, v. g. Chartusianorum, quamvis facile esset recipiendus, si talis non fuit sua intentio, seu ex circumstantiis et qualitate voventis, utpote quia delicatus et ab asperitatibus abhorrens, et huiusmodi colligi possit non fuisse eius mentem etiam ad similes strictissimas religiones se obligare, argum. cap. *In generali concessione* 81 de Regulis iuris in 6, et leg. *Obligatione generali* 6 ff. de Pignoribus. In generali enim concessione, promissione et obligatione non veniunt ea, quae quis verisimiliter in specie non fuisset concessurus, aut promissurus, vel se ad illa obligaturus: Sanchez, lib. 4 Moral., c. 16, n. 49; Silvester, verb. *Religio* 2, q. 16; Angelus, verb. *Votum* 3, § 10; Richard, in 4, dist. 38, art. 1 ad 2; Layman, lib 4, tract. 5, cap. 6, n. 1, verb. *Resolves secundo;* Sporer, loc. cit., n. 175, et alii passim.

Item si talis vovens non recipiatur ad reli- 68
gionem, nisi ut maneat laicus, seu oblatus, aut conversus, non tenetur ingredi, si id ipse non intenderit, aut ex qualitate personae colligi possit, utpote quia nobilis, delicatus, ingenio pollens, scientia imbutus, et huiusmodi: Sanchez, loc. cit., n. 55 et seq.; Layman, loc. cit., n. 1, vers. *Resolves tertio;* Sporer, loc. cit., n. 159, et alii.

Item si talis vovens in sua civitate, vel pro- 69
vincia non recipiatur, non tenetur adire provincias extraneas cum gravi suo incommodo, si talis non fuit sua intentio, aut ex qualitate personae colligi possit suam intentionem eousque se extendisse, utpote quia inops, debilis, extraneae linguae imperitus, etc., et praesertim si persona vovens sit femina, cui peregrinari incommodum et indecorum sit: in feminis enim religionem voventibus regulariter est intentio solummodo se obligandi ad monasteria vicina, ubi cognatorum et amicorum facultas, aut aliae commoditates suppetunt; Sporer, loc. cit., n. 158; Layman, loc. cit., n. 1, vers. *Ex hoc fundamento,* cum Caietano, Soto, Aragonio, Navarro et Sanchez ibi citatis, Felix Potestas, tom. 1, part. 2, n. 1858, dicens, quod qui vovit religionem, non tenetur omnes adire, si ab una aut altera respuatur, sed aliquot, puta tres aut quatuor, et tunc si respuatur, est liber a voto, sicuti etiamsi unam ingressus, eiiciatur. Tancred. et Busemb., apud ipsum.

Item si talis vovens non recipiatur in reli- 70
gione, ubi vigeat observantia, non tenetur, imo nec licite potest ingredi Ordinem, seu monasterium, cuius regularis disciplina ita collapsa sit, ut ne substantialia quidem vota inibi observentur; imminet enim ipsi potius, quam commoditas conversionis, periculum perversionis: Caietan., in 2-2, q. 88, art. 3, § *Sed quid talis;* Sporer, loco cit., n. 160; Layman, loc. cit., num. 5, cum Navarro, Sanchez, Rodriquez, Valentia, Lessio ibi citatis, et alii.

Item si talis vovens non recipiatur in reli- 71
gione claustrali, non tenetur ingredi religionem equitum militarium; intentio enim religionem voventis solet referri solum ad religionem claustralem, in qua regularis in communi fratrum conventu vigeat observantia, quales non sunt militarium equitum ordines, qui quamvis regulares sint, eorum tamen alumni potius more saecularium vivunt, nec claustralem vi-

tam servant: Layman, loc. cit., num. 2:
72 Sanchez, loc. cit., num. 71, et alii. Imo talis vovens neque satisfaceret voto suo, ordinem equitum militarium ingrediendo, si posset ingredi ordinem regularem claustralem, ut docet Layman, loc. cit., n. 2, vers. *Ex quo;* Sanchez, cit. cap. 16, n. 12, et alii, et clare deducitur ex declarationibus sacrarum Congregationum, volentium quod regulares, habentes indultum apostolicum transeundi ad quamcunque religionem etiam laxiorem, nequeant transire ad ordinem militarem, nisi expresse concedatur: sic sacra Congreg. Episcop. et Regular. 7 Novembris 1597; apud Pignatell., tom. 9, consultat 170, n. 9, vers. *At his,* ut refert Card. Petra. tom. 4 Comment. ad Constit. 8 Eugenii IV, n. 25, ubi insuper refert sac. Congreg. Conc. in Mantuana 30 Augusti 1698, denegasse transitum etiam ad religionem S. Spiritus, et in Caietana 24 Martii 1703, declarasse nullum transitum ad religionem canonicorum regularium S. Antonii Viennensis; et idem tom 5 Comment. ad constit. 3 Callisti III, n. 12, refert eamdem sac. Congr. Conc. in Bituntina 23 Iunii 1714, censuisse non esse concedendum indultum transitus ad militares, seu ad Hospitalarios S. Spiritus in Saxia, vel S Antonii Viennensis.

73 Qui determinate vovit certam aliquam religionem, v. g., determinate regionem S. P. Francisci, aut S. P. Dominici, et huiusmodi, si principaliter et absolute intendit vovere religionem, et solum secundario dictam religionem S. P. Francisci, aut S. P. Dominici, non liberatur a voto, quamvis non recipiatur in dicta speciali religione, sed debet serio petere, ut ad alium ordinem admittatur; si vero principaliter intendit dictam specialem religionem ob specialem affectum ad illam, sicque religionis ingressum non absolute per se, et in sensu diviso, sed omnino copulatim, seu in sensu composito cum dependentia a tali speciali religione promisit; tunc serio petens, et serio ab ea speciali religione repulsus, liberatur omnino a voto. Sic S. Thomas 2-2, quaest. 88, art. 3 ad 3; S. Antoninus in part. 3, tit. 16, cap. 2, § 4; Layman, loc. cit., n. 3, vers. *Dico secundo,* cum Abulensi, Silvestro, Caietano, Soto, Navarro, Azorio, Sanchez, Suarez ibi citatis, Sporer, loc. cit., n. 171, te-
74 stans de communi. Et si a tali speciali religione semel atque iterum solum constantiae probandae causa fuerit repulsus, non liberatur a voto; ac, si postea religiosi, mutata voluntate, parati sint eum recipere, obligatur voto ad ingrediendum; Sanchez, loc. cit., n. 70; Lessius, lib. 2, cap. 41, dub. 5, n. 45; Sporer, loc. cit., n. 161; Layman, loc. cit. n. 4, et alii, qui tamen excipiunt, nisi interea notabilis mutatio facta fuerit sine fraude voventis; ut si interim disciplina sit collapsa, monasterium destructum, si vovens interim desperans receptionem bona fide aliam religionem ingressus fuerit, vel sponsalia inierit.

Qui vovit determinate ingredi unam reli- 75
gionem laxiorem, valide et licite ingreditur aliam strictiorem: *Communis,* arg. cap. *Licet* 18 de Regularibus. E contra autem, qui vo- 76
vit determinate ingredi religionem strictiorem, et observantem, quamvis valide, non tamen licite potest ingredi et profiteri laxiorem, et si ingrediatur, est ei salutaris et congrua poenitentia imponenda: *Communis,* textu expresso in cap. *Qui post votum* 5 de Regularibus in 6, ibi: *Qui post votum a se de certa religione intranda emissum, religionem aliam etiam laxiorem ingreditur, et profitetur in ipsa, potest (voto non obstante priori, cui tanquam simplici per secundum solemne noscitur derogatum) manere licite in eadem; pro voto tamen non completo erit eidem poenitentia imponenda.*

Qui absolute religionem vovit, intentionem 77
suam non satis exprimens, sed dubius manens, an voluerit se obligare solum ad ingressum et probationem, an vero etiam ad professionem, praesumendus est se voluisse solum obligare ad experiendum, non item ad profitendum absolute: Sanchez, lib. 4 Moral., cap. 16, n. 86; Suarez, lib. 4, de Voto, cap. 8, n. 7; Layman, l. cit., n. 12, vers. *Dico* 2; Sporer, loc. cit., n. 163, ubi testatur sic docere communem et securam sententiam doctorum contra Navar. et Rodrig.; et ratio est, quia vovens ingredi religionem censendus est et interpretandus in dubio vovisse ingressum secundum formam iuris communis, quae est, ut ingredientibus detur annus probationis, an ipsis expediat inibi eam profiteri, can. *Gonzaldus* 17, quaest. 2, cap. *Ad Apostolicam* 16 de Regularibus; Concil. Tridentin., sess. 25, de Regularibus, cap. 15, et expresse docet S. Thomas in 2-2, q. ult., artic. 4, in corpore, ad finem; omnis enim dispositio simpliciter concepta vestitur a iure communi, et ad illius intellectum est redigenda l. 2 Cod. de Noxal., leg *Quaero,* § *Inter locatorem,* ff. Locati, cap. *Causam quae* de Rescriptis, et cap. *Quemadmodum* de Iureiurando. Tum quia votorum obligatio est strictae interpretationis, et benignae in favorem voventis: quare sicuti in dubium, utrum aliquis simpliciter voverit, censendus est liber, ita etiam in dubio, utrum aliquis unum solum, an vero duo voverit, nempe et ingressum, et professionem, censendus est liber ab altero, de cuius obligatione dubitat, adeoque, etc. Et sic etiam tenet cum aliis Fagnanus, lib. 3 Decretal., in cap. *Porrectum* 13 de Regularibus, n. 58, ubi ex verbis S. Thomae, loc. cit., sic expresse habet: *Si vero in vovendo simpliciter de ingressu religionis cogitavit absque eo, quod cogitaret de libertate exitus, vel de perpetui-*

tate remanendi, videtur obligari ad ingressum religionis secundum formam iuris communis, quae est, ut ingredientibus detur annus probationis, unde non tenentur perpetuo in religione permanere.

78 Qui sic religionem, ut supra, vovit, debet eam sincero animo ingredi, ac se accommodare moribus religionis cum proposito perseverandi et profitendi, si eam sibi convenientem expertus fuerit; alias voto non satisfaceret, si ingrederetur animo egrediendi, quia esset collusio; est enim hoc discrimen inter eum, qui sine voto, et eum qui cum voto religionem ingreditur, quod ille potest saltem quoad Ecclesiam ex sola ratione libertatis exire, per text. in cap. *Cum scimus* 14 de Regularibus, ibi: *Quia tunc liberum sibi erit eum dimittere,* cap. *Statuimus* 23, eod., ibi: *Ante professionem emissam ad priorem statum redire posse libere infra annum;* et ad summum peccat solum venialiter ob animi levitatem et inconstantiam, si sine rationabili causa a religione discedat; ingrediens autem ex voto tenetur religionem probare, ac si invenerit illius conditiones sibi gratas, ex vi voti obligatur ad perseverantiam, nec posset ex sola ratione libertatis ad saeculum redire, et si sine rationabili causa redeat, peccat mortaliter ob voti praevaricationem: Fagnan., loc. cit., n. 71; Caietan., in 2-2, quaest. ult., art. 4, in respons. ad 3 dub.; Navarr., lib. 3, consil. 23, num. 5, de Voto edit. 2; Sanchez, cit. cap. 16, n. 90 et seq.; Sporer, loc. cit., sub n. 163; Layman, loc. cit., n. 12, vers. *Dico tertio.*

79 Si tamen bona fide ingressus, ex iusta causa egrediatur, ut puta quia religio ipsi consentanea non videtur, vel ab ea dimittatur, tali voto omnino liberatur; satis est enim semel praestitisse quod promisit, nempe ingredi et experiri, an religio sibi conveniens sit, vel ipse religioni; cum annus probationis concessus, et statutus sit, tam in favorem novitii quam religionis, ut et ille asperitates istius, et ista mores illius valeat experiri, textu expresso in cit. cap. *Ad Apostolicam* 16 de Regularibus; Sporer, loc. cit., sub n. 163; Sanchez, loc. cit., n. 105 et 108; Layman, loc. cit., n. 13, vers. *Porro,* et alii.

80 Qui vero expresse vovit; non solum ingredi religionem, sed etiam profiteri, seu in ea perpetuo manere, ita astringitur voto, ut quamvis ei religio non usque adeo consentanea videatur, exire sponte nequeat, sicque licet ex iusta causa egrediatur, si tamen spes sit iterum receptum iri, tenetur adhuc ex voto iterum in eamdem, sive in aliam ingredi, si religionem absolute et in genere voveat. Et ratio est, quia votum absolute conceptum non exstinguitur ob impedimentum temporale, sed tantum suspenditur, eoque impedimento cessante dictum votum denuo obligare incipit, ut patet de eo, qui ob morbum ex religione dimittitur, is enim postquam convaluit, iterum ingredi tenetur, si votum perseverandi sive profitendi addiderat; non item si tantum votum ingrediendi atque experiendi: Navarr., in Manual., cap. 12, num. 46, et lib. 3, consil. 21, num. 10, de Voto; Sporer, loc. cit., sub n. 163; Layman. loc. cit., n. 13, vers. *Porro,* et alii.

Qui absolute et expresse vovit, et religio- 81
nem, et castitatem; si castitatem vovit principaliter et independenter a religione, is si ad religionem admissus non fuerit, vel ex ea iterum dimissus, vel ob aliam causam egressus, obligatur adhuc voto castitatis. Si vero religionem vovit principaliter, et castitatem solum accessorie et dependenter a religione, is liberatus a voto religionis, liberatur etiam a voto simplici castitatis accessorio, quia ruente principali, ruit accessorium; arg. cap. *Accessorium* 42 de Regul. iuris in 6, leg. *Nihil dolo* 129, § *Cum principalis,* ff. de Regul. iuris, et l. *Cum principalis* 178 ff. eod.; Navarr., lib. 3, cons. 13, de Voto; Sa, verb. *Votum,* n. 29; Sanchez, cap. 16, n. 113; Layman, loc. cit, sub n. 163, et alii passim.

In dubio autem quonam modo talis voverit 82
castitatem, an scilicet dependenter vel independenter a religione? Si neque ex verbis voventis, neque ex circumstantiis, coniectura capi possit post sufficientem diligentiam, tanquam in vero dubio poterit vovens eligere eum sensum voti, secundum quem minus obligatur, quique ipsi magis favet, nempe vovisse castitatem solum dependenter a religione, sicque liberatum a voto religionis, liberatum etiam esse a voto simplici castitatis: Sanchez, loc. cit., num. 114; Suarez, lib. 4, de Voto, cap. 6, n. 6; Layman, loc. cit., n. 14, vers. *Dubitant;* Sporer, cit. n. 163 in fine, et alii passim.

Qui post dictum votum religionis ingredien- 83
dae et profitendae, episcopatum suscepit, est voti transgressor, et episcopatum, quatenus ex sua parte est, resignare debet, cap. *Per tuas* 10 de Voto et voti redemptione: ubi proposito hoc casu ab Episcopo Gratianopolitano, Innocentius III respondit: *Tuae discretioni consulimus, ut si tuam sanare desideras conscientiam, regimen Ecclesiae resignes memoratae, ac reddas Altissimo vota tua.* Cui canoni inhaerens S. Thomas 2-2, quaest. 189, art. 3 ad 1, sic expresse dicit: *In foro conscientiae esset sibi consulendum, quod omnibus dimissis, religionem intraret, unde de Voto et voti redemptione, cap.* Per tuas, *consulitur Episcopo Gratianopolitano, qui post votum religionis episcopatum assumpserat, voto non impleto, ut si suam sanare desideraret conscientiam, regimen Ecclesiae resignaret, et redderet Altissimo vota sua:* et sic tenent Fagnan., in cap. *Sane* 10, num. 68, de Regu-

laribus, Layman, loc. cit., num. 15, cum Caietano, Angelo, Miranda, Silvestro, Tabiena, Sanchez, Azorio, Lessio, ibi citatis, et alii passim contra paucos. Intellige tamen nisi Papa dispenset.

84 Astrictus voto religionis, si contrahat matrimonium, mortua coniuge, tenetur religionem ingredi; dummodo non sit inhabilis effectus propter infirmitatem, vel aetatem. *Communis.* Et ratio est, quia nuptiae illicite celebratae non exstinxerunt obligationem voti, nec ullus de sua malitia commodum reportare debet, cap. *Intelleximus* 7 de Iudiciis, leg. *Non fraudantur* 134, § 1, ff. de Regul. iuris; secus autem si iam factus esset inhabilis, quia impossibilium nulla est obligatio, l. *Impossibilium* 185 ff. de Regul. iur., et c. *Nemo potest.* 6 de Regul. iur. in 6.

85 Qui est aliquo voto simplici obstrictus, solvitur omnino ab eius obligatione per ingressum et professionem religionis approbatae: *Communis,* textu expresso in cap. *Scripturae* 4 de Voto et voti redemptione, ibi: *Reus facti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam noscitur religionis observantiam commutare.*

86 In dubio, quando nec ex intentione voventis, nec ex forma et usu verborum, nec ex natura materiae, nec ex aliis circumstantiis aliter colligi possit, interpretatio voti est semper facienda stricte in favorem voventis, ita ut liberum illi sit utramlibet partem dubii eligere: *Communis,* argument. cap. *Ex parte* 18, de Censibus, leg. *Quidquid astringendae obligationis* 99 ff. de Verbor. obligationibus, l. *Semper in stipulationibus* 34 ff. de Regul. iuris, cum similibus.

87 Unde qui vovit rem indeterminatam, sive in quantitate, numero, et mensura, ut dare eleemosynam, sive in qualitate, ut dare vinum, frumentum, panem, etc., non decernendo cuius bonitatis, sive in individuo, ut dare ovem, bovem, equum, etc., non determinando quamnam ovem, quemnam bovem, aut equum, satisfacit voto, dando in quacunque etiam minori quantitate, qualitate, vel individuo statui non repugnante. *Communis,* per text. in cit. cap. *Ex parte* 18 de Censibus, ubi statuitur, quod in dubio de qua mensura maiore ne, aut minore vota edita sint: *Volentes solvere ad minorem, non sunt cogendi, ut ad maiorem persolvant, quoniam cum huiusmodi vota gratuita fuerint ab initio, benignius sunt a viris ecclesiasticis exigenda, ne tanquam exactores videantur lucris temporalibus inhiare;* ubi Glossa verb. *Ab initio* dicit: *Ideo pro eis bona fit interpretatio, ne ipsorum munificentia erga Ecclesias retardetur.* Et ratio est, quia ubi agitur de obligatione, stricta interpretatio facienda est, leg. *Quidquid astringendae obligationis* 99 ff. de Verborum obligationibus, et in dubiis non sequimur, quod maximum est, sed quod minimum, ut expresse dicit Glossa in cit. cap. *Ex parte,* verb. *Primo casu,* per text. in leg. *Nummis* 75 ff. de Legatis 3, ibi: *Nummis indistincte legatis, hoc receptum est, ut exiguiores legati censeantur,* l. *Semper in stipulationibus* 34 ff. de Regul. iuris, ibi: *Ad id quod minimum est redigenda summa est.*

Hinc qui vovit eleemosynam indeterminate, 88
satisfacit dando quamlibet, statum suum non dedecentem. Qui vovit dare oleum pro lampade accendenda, dubitat autem an oleum olivae, vel lini, aut nucis, potest dare etiam deterius, si huius usus sit in ea Ecclesia. Qui vovit dare ovem ex suo grege, et dubitat an meliorem seu deteriorem, potest dare etiam inferiorem. Qui vovit peregrinationem, in dubio de modo, potest peregrinationem implere equis. Qui vovit dare unam ex suis vestibus, et dubius est, an debeat pretiosiorem, vel minus pretiosam, satisfacit dando minus pretiosam, et sic de similibus. Sic doctores communiter.

Attendenda tamen semper est consuetudo re- 89
gionum, et habitatorum, ut vota iuxta ipsam censeantur emissa, atque sic sint adimplenda: *Communis* per l. *Nummis* 75 ff. de Legatis 3, cit. l. *Semper in stipulationibus* 34 ff. de Regul. iuris, ibi: *Si non appareat, quid actum est, erit consequens, ut id sequamur, quod in regione, in qua actum est, frequentatur.*

Unde qui vovit ecclesiae calicem, in dubio 90
interpretatur obligari dare calicem argenteum, et non aureum, nec cupreum, vel stanneum, argument. can. *Calix,* dist. de Consecrat., leg. *Titia* 38, § 2, ff. de Auro, argento, ornamentis, vel vestimentis, et statuis legatis. Nisi alicubi prae magna opulentia et auri abundantia vigeat consuetudo, ut non nisi aurei calices communiter offerantur, seu prae magna penuria, seu paupertate vigeat praxis, ut non nisi calices cuprei seu stannei adhibeantur. Qui vovit ieiunare quotidie per mensem non tenetur ieiunare diebus Dominicis, cum sic servet communis praxis Ecclesiae, sicuti etiam ex tali praxi qui vovit ieiunare in vigilia alicuius Sancti, potest ieiunare die Sabbati, si vigilia incidat in diem Dominicam. Item qui vovit absolute ieiunium, Missae auditionem, confessionem sacramentalem, etc., debet illa exsequi eo modo, forma et integritate, qua eadem exsequuntur fideles, ubi occurrit Ecclesiae praeceptum. Item qui vovit audire sacrum in die verb. gr. Nativitatis, seu Assumptionis beatae Mariae Virginis, tenetur audire duas Missas; qui vero vovit Missam audire quotidie, non tenetur audire, nisi unam diebus festis, et Dominicis, quia sic ordinarie practicatur ab omnibus, et intentio sic voventium solum fuisse censetur nullum diem

transire sine Missa. Item licet qui vovit castitatem, dubitat vero an in vel extra religionem, an perpetuam vel temporalem tantum? possit eligere temporalem, vel saecularem extra religionem: si tamen absolute dicat: *Voveo castitatem,* intelligi debet de castitate perpetua, et sic de similibus, ut notant doctores communiter.

91 Qui post adhibitam moralem diligentiam, adhuc absolute dubitat, an emiserit verum votum, an vero simplex solum propositum conceperit, non obligatur voto, cum in tali casu praesumendum sit fuisse solum simplex propositum. Sic ex communi Sporer, loco cit. n. 15, arg. leg. *Semper* 56 ff. de Reg. iuris, ibi: *Semper in dubiis benigniora praeferenda sunt;* arg. l. *Ea quae* 192 ff. eodem, ibi: *In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustius, quam tutius;* leg. *Si fuerit* 10 ff. de Rebus dubiis, ibi: *In ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportet* Tum quia melior est conditio ipsius dubitantis, possidentis suam libertatem, cum in pari causa melior sit conditio possidentis, textu expresso cap. *In pari* 65 de Regul. iuris, et in leg. *In pari causa* 128 ff. de Regul. iur., et concordat cap. *Ad aures* 6 de Praescriptionibus, cap. *Quod autem* 5 de Iure patronat., l. *Nemo* 126, § 2, ff. de Regul iuris, cum similibus.

* Qui probabilismi systema in controversiis de moribus definiendis sequuntur, ex illo principio: *Melior est conditio possidentis* ubi dubium aliquod sive de voto in se, sive de qualitate rei promissae oriatur, semper pro libertate voventis pronuntiandum inferunt. Verum aliter omnino statuendum esse probabilioristae censent. Et sane Angelicus Praeceptor in lib. 4 Sentent., dist. 37, qu. 1, art. 3, quaestiunc. 1, in resp. ad 6, scribit: *Si... dubitet, quomodo se in vovendo habuerit, debet tutiorem viam eligere, ne se discrimini committat.* Vide Antoine, in Tract. de virtute religionis, cap 3, quaestione 5.*

92 Qui autem certus est se emisisse votum, aut deliberate protulisse verba verum votum, seu veram promissionem significantia, verb. gr. *Promitto Deo et beatae Mariae Virgini servare castitatem;* et adhibita morali diligentia, dubitat, an habuerit intentionem, seu voluntatem sufficientem se obligandi, obligatur voto: tunc melior est conditio voti possidentis suam vim obligandi per iura num. antecedent. allegata, quia cum quis deliberate profert verba significantia votum, seu veram promissionem, semper praesumitur habere voluntatem promittendi et se obligandi, nisi aliunde constet de opposito, cum nemo censeatur dicere quod non habet in mente, leg. *Labeo* 7, § 2, ff. de Supellectili legata, ibi: *Nemo existimandus est dixisse, quod non mente agitaverit:* Sanchez lib. 1 de Matrimon., disput. 9, a n. 13, et l. 4 Moral., c. 1, n. 13, cum pluribus ibi citatis, Sanig., dist. 4, de Relig., q. 2, n. 6; Sporer, l. c., n. 16; Reiffenstuel, Theolog. moral., tract. 6, dist. 3, quaest. 2, a n. 17; La Croix, lib. 3, part. 1, n. 381, cum Gobat, Ovied. ibi citatis, et alii.

Cum quis dubitat, an quando vovit, habuerit plenum usum rationis, si vovit, ante septennium, praesumendum est non habuisse dictum plenum rationis usum, sicque voto non obligari, nisi in aliquo certe constaret malitiam, seu cognitionem praevenisse, seu supplevisse aetatem, quia in tali non praesumitur ordinarie usus rationis, et professio stat pro libertate. Si autem vovit post septennium, praesumendum est habuisse plenum usum rationis; sicque voto obligari, cum in tali praesumatur ordinarie dictus plenus usus rationis, nisi in aliquo certe constet de opposito. *Communis.* 93

Si vero dubitet, an ante, vel post septennium, seu ante, vel post sufficientem usum rationis et deliberationis voverit? Tunc probabilius praesumendum est vovisse post septennium, seu post sufficientem usum rationis, sicque voto teneri. Et ratio est quia tunc de voto constat, et excusatio est dubia. In can. autem *Si quis* de Poenit., dist. 7, expresse dicitur: *Tene certum, dimitte incertum,* et concordat c. *Iuvenis* 3 de Sponsalibus, et c. *Audientiam* 12 de Homicidio. Tum quia ante septennium seu ante sufficientem usum rationis et deliberationis rarissime emittuntur vota, seu iuramenta, adeoque in tali dubio ex communiter contingentibus praesumendum est in favorem voti, nempe esse emissum post septennium, seu sufficientem usum rationis, et ideo esse validum et obligatorium. Sanchez, lib. 1 Moral., cap. 1, num. 14; Henno, tom. 1 in Decalog., disput. 2, quaest. 3, de Voto, art 1, vers. *Dixi tertio,* resolut. 1; Diana, part. 4, tract. 3, resolut. 10, cum aliis ibi citatis; Sporer, loc. cit., num. 24, testans hanc esse omnino probabilem, quamvis ipse cum Castropalao, et Tamburin. teneat probabiliter oppositum, quod non improbabile putat La Croix, loc. cit., num. 387, cum dicto Castropalao, et Oviedo repugnantibus probatioribus theologis. 94

Qui dubitat, an voverit cum sufficienti deliberatione, eo quod votum emiserit tempore subitae passionis, irae, terroris, ebrietatis, phraenesis, amentiae, semidormitionis, etc., praesumendus est probabilius vovisse cum deliberatione sufficienti, adeoque obligari voto, nisi tales coniecturae occurrant in contrarium, et prudenter credat non satis considerasse necessaria ad obligationem contrahendam: Sanchez, loco cit.; Gobat, tom 3, caus. 6, num. 170; Suarez, l. 4, de Voto, cap. 5; Ovied., tom. 5 Controv., num. 172; Sporer, loco citat., sub 95

num. 24; La Croix, loc. cit., num. 388, et alii. Et ratio est, quia etiam hic constat de voto, et dubitatur de excusatione, tum quia qualitas, quae naturaliter inest, semper inesse supponitur, nisi clare constet de opposito; atqui usus rationis naturaliter inest homini, ergo in suis actionibus semper inesse praesumi debet, nisi aliunde certo constet de opposito. Contraria tamen opinio non improbabiliter defenditur a Castropalao, tom. 1, tract. 1, d. 3, quaest. 11, cum alii sibi citatis, et probabilem censet etiam Sporer, l. cit.

96 Votum emissum ex metu, sive ab intrinseco, ut in periculo mortis, ex infirmitate, naufragio, peste, etc., sive ab extrinseco incusso ab homine, ut ab hoste, latrone, et huiusmodi, dummodo rationem non perturbet, et non sit talis metus ab extrinseco incussus ad ipsum votum iniuste extorquendum, censendum est validum, ac obligatorium: *Communis*. Et ratio est, quia tale votum est adhuc implicite voluntarium, et deliberatum; votum autem voluntarium et deliberatum sine dubio est validum.

97 Votum autem emissum ex metu iniuste incusso ad ipsum votum extorquendum est censendum omnino invalidum, et non obligatorium, non solum de iure positivo canonico, ut patet expresse in cap. *Perlatum* 1 et aliis sequent. de His quae vi metusve causa fiunt, sed etiam de iure naturali, quia, ut ait sanctus Bonaventura in 3, dist. 39, art. 3, qù. 2: *Deus vult sacrificia voluntaria, non coacta.* Deus enim tale votum non acceptat, ne det vim iniustae coactioni: *Communis*.

98 Nullum et irritum est votum emissum ex ignorantia et errore, si fuerit circa substantiam rei promissae, ut si quis voveat, se ingressurum certum monasterium, putans esse Sancti P. Francisci, cum sit S. P. Dominici, voveat dare ecclesiae certum aliquem suum calicem, putans esse argenteum, cum sit aureus, et huiusmodi; item si fuerit circa conditionem substantialem, ut si quis voveat peregrinationem Lauretanam, erronee putans distare solum 40 milliaribus, cum tamen distet bis centum; si voveat peregrinationem in Terram Sanctam, putans posse fieri itinere pedestri per terram, cum tamen mare sit transfretandum, et huiusmodi. Item si fuerit circa causam finalem seu motivum formale vovendi: ut si quis voveat eleemosynam dare peste laborantibus in hac civitate, cum tamen hic nullus peste laboret; si voveat alere hunc pauperem, erronee putans esse suum consanguineum, cum tamen non sit, etc. In quibus deficit finis principalis a vovente intentus. Sic in re Communis doctorum. Et ratio nullitatis talium votorum est quia incogniti nulla est voluntas, cum voluntas non feratur in incognitum, ex Arist. lib 3 de Anima, commentar. 39, et ignorantis ac errantis nullus sit consensus; l. *Non idcirco* 9 Cod. de Iur. et facti ignorant., nihilque sit tam contrarium consensui, quam error, leg. *Si per errorem* 15 ff. de Iurisdict. omnium iudic.

Qui vovit certam et determinatam rem, verb. gr. hunc equum, si talis determinatus equus sine culpa voventis pereat, non tenetur ad alium equum seu aliam rem, quia id non solet intendi, et talis res facta est impossibilis: impossibilium autem nulla est obligatio, leg. *Impossibilium* 185 ff. de Regul. iuris, et leg. *Nemo potest* 6 de Regul. iur. in 6. Si autem talem rem vendiderit, tenetur dare pretium receptum, quia eadem res manet virtualiter; et qui vovet rem, censetur promittere omnem eius utilitatem: *Communis*. 99

Qui scit se vovisse ieiunium, verb. gr. pro die Mercurii, et dubitat, an habuerit intentionem supplendi alia die, si ista negligeret, non tenetur supplere alia die, quia in dubiis quod minimum est, eligi debet; leg. *Nummis* 75 ff. de Legatis 3, leg. *Semper in stipulationibus* 34 ff. de Regul. iur., cap. *Ex parte* 18 de Censibus, iuncta Glossa communiter recepta ibidem, verb. *Primo casu.* * Vide testimonium S. Thomae relatum in addit. ad num. 90.* 100

Qui scit se votum emisisse, et dubitat an impleverit, tenetur adimplere, quia obligationi certae non satisfit per solutionem dubiam; tum quia votum possidet, et melior est conditio possidentis, cap. *Ad aures* 6 de Praescriptionibus, c. *Quod autem* 5 de Iure patronat., cap. *In pari* 65 de Regul. iuris in 6, leg. *Nemo* 126 ff. de Regul. iur., l. *In pari caus.* 128 ff. eodem. Et sic doctores communiter. 101

Qui vovit absolute non ludere, nihil cogitando an de lusu tantum immoderato et periculoso intelligeret, an etiam de moderato, non tenetur abstinere a lusu moderato, quia voluntas in dubio interpretari debet in favorem voventis, arg. leg. *Semper in dubiis* 56 ff. de Regul. iuris, leg. *Ea quae* 192 ff. eod., leg. *Si fuerit* 10 ff. de Rebus dubiis, et dubitans, an plus, vel minus, tenetur tantum ad minus, cap. *Ex parte* 18 de Censibus, iuncta Glossa communiter recepta ibid., verb. *Primo casu,* l. *Nummis* 75 ff. de Legatis 3, leg. *Semper in stipulationibus* 34 ff. de Regul. iur. 102

* Reiicit hanc opinionem Daniel Concina l. 4 in Decalog. diss. 1, cap. 6, num. 48, ubi scribit: *Nisi constet expresse te distinxisse, dum votum edidisti, ab omni ludo chartarum te debere vi voti absoluti abstinere: tum quia cum votum privata lex sit, de eo pariter recte habet celeberrimum dictum:* Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus: *tum etiam quia materia voto promissa, nempe integra a ludo abstinentia, confert plurimum*

ad innumera peccatorum pericula declinanda: tum denique quia votum in tutiorem partem semper interpretandum est.

103 Qui vovit absolute non ludere, intelligendo etiam lusum moderatum, tenetur abstinere etiam ab isto: obligatio enim voti potissimum pendet ab intentione voventis; unde si voventis intentio fuit de se abstinendo etiam a ludo moderato, debet etiam ab isto omnino se abstinere: S. Thomas, 2-2, qu. 468, art. 1; Tamburin., l. 3, cap. 3, § 5, num. 58; Castrop., tract. 14, d. 2, p. 7, § 1, num. 3; La Croix, lib. 3, part. 1, num. 453, cum Sanchez et Bonacina ibi citatis, et alii passim.

104 Qui vovit non ludere intendens redimere iacturam temporis, tenetur abstinere etiam a lusu moderato, et etiam a lusu pro alio, quia etiam in tali ludo iactatur, et amittitur tempus; Tamburin., loc. cit., numer. 59; La Croix, loc. cit., num. 454: Castropal., loco citat., addentes, quod sic vovens posset per alium ludere, licet aspiciendo perderet tempus, * quia tempus non perderet ludendo, ut fuit eius votum, arg. citatis iuribus supra, num. 102.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Hanc propositionem ita P. Daniel Concina perstringit tom. 3 primae edit., pag. 171. *Falsum est insuper, quod inquit La Croix, voventem non ludere, dum per alium ludit. Quia qui per alium facit, seipsum facere videtur. Nec minus falsum est quod postea subdunt, nempe dum vovisti non ludere, ne tempus teras, te posse per alium ludere, licet aspiciendo tempus teras. Audistin? Licet tempus perdas ludendo aliena manu, votum non fregisti; si autem propria manu ludis, votum fregisti. Peracuta, et mirifica theologia manifestam laxitatem non valet longius improbare.* Ita Concina; nec a vero alienam doctrinam tradit, ut consideranti facile patebit.

RESPONSIO AUCTORIS.

Quae hic notatur a Romano Theologo, non est mea opinio, sed doctorum ibi ad eruditionem allatorum, ut legenti patet. Propriam autem meam opinionem demonstrat expresse mea conclusio, nempe: *Qui vovit non ludere intendens redimere iacturam temporis, tenetur abstinere etiam a lusu moderato, et etiam a lusu pro alio, quia etiam in tali ludo iactatur, et amittitur tempus.*

105 Qui vovit non ludere ad evitandas rixas et blasphemias, tenetur abstinere ab illis ludis, in quibus ex experientia subest sibi periculum rixandi, aut blaspemandi, uti ordinarie accidit in ludis nomine proprio, et cum iactura propriae pecuniae fieri solitis; quia vero id non solet accidere in ludis, qui fiunt nomine alieno, aut per alium, hinc poterit talis vovens licite ludere nomine alieno, aut per alium. Imo ei licebit ludere per alium, etiamsi dicta incommoda timeantur, quia re ipsa in tali casu ipse non ludit. Et sic etiam licebit ei facere sponsiones de hoc vel illo lucraturo, cum id non sit proprie ludere; Sanchez, lib. 3, cap. 18, num. 8; Diana, part. 7, tract. 9, resolut. 58; Bonacin., de Iurament., qu. 1, punct. 16, num. 5; La Croix, loc. cit., n. 454, et alii.

Qui vovit non ludere, ut vitet iacturam suae 106
pecuniae, interpretandus est quod excluserit solum lusum immoderatum, et eum, quo luderet pro se. Unde hic poterit ludere moderate pro se ob animi recreationem, et pro alio seu loco alterius, etiamsi subsit periculum iacturae pecuniae alterius; quia ludendo moderate, aut pro alio, non incurrit illud periculum iactandi et perdendi suam pecuniam, quod fuit unicus finis sui voti. Imo poterit etiam ludere per alium, tradita ei pecunia, ut nomine sui, nedum absentis, sed et praesentis, videntis et laetantis ludat, quia licet in hoc casu inveniatur finis, ob quem vovit, nempe ut vitet iacturam suae pecuniae, tamen res proprie non comprehenditur sub materia promissa, cum vere et proprie non ludat, is, pro quo alius ludit. Vota enim in dubio interpretanda sunt in favorem voventis, et in mitiorem partem per iura adducta supra n. 102. Sic tenent Sanchez, l. c., n. 7; Diana, loc. cit., resolut. 57; Bonac., loc. cit., n. 5; Castropal., n. 5; La Croix, loc. cit., num. 454; Gobat, tom. 3, casu 17, n. 526, et alii.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Atque hinc vide num consistere possint, quae numeris 105 et 106 exponuntur; nam si per seipsum ludere censetur, qui per alium ludit, ergo qui voverit non ludere, sive ob evitandas rixas et blasphemias, sive ne pecuniae iacturam patiatur, sive ob alium finem, a ludo abstinere debebit etiam aliena manu faciendo. Verbo dicam: Si generatim homo voverit, se non amplius lusurum, vi voti ab omni sive moderato sive immoderato ludo abstinere debebit, et nec per se, nec per alium ludere licite poterit, nisi emittendo votum secum ipse declaraverit, vovere tantum voluisse abstinere a ludo immoderato, vel a ludo per seipsum faciendo. Nam si vovendo, nil ipse distinxit, sed generatim promisit, nec disquirere nos debemus; sed integram in ipso a ludo abstinentiam agnoscere, et profiteri tenebimur.

RESPONSIO AUCTORIS.

Pro assequenda mea vera opinione recurrendum est ad summarium huius articuli sub citatis numeris (loquitur hic auctor de editione Romana), nempe sub n. 105: *Qui vovit non ludere ad evitandas rixas et blasphemias, tenetur abstinere ab illis, in quibus ex expe-*

rientia subest sibi periculum rixandi; sub n. 106: *Qui vovit non ludere, ut vitet iacturam suae pecuniae, interpretandus est, quod excluserit solum ludum immoderatum, et eum, quo luderet pro se.* Nam caetera in corpore ibi addita sunt potius ex opinione doctorum et auctorum, qui identidem allegantur. Sed in Romana editione Summaria omnia, in quibus vel unico obtutu mens mea patefit, subtracta sunt.

107 Quale autem peccatum sit, mortale, an veniale ludere post votum non ludendi, colligi potest universaliter loquendo ex consideratione finis, ob quem emissum fuit votum: unde qui vovit non ludere ad evitandum iacturam propriae pecuniae, non peccat graviter, nisi notabilem summam exponat periculo iacturae; et si pro alio ludat, nec venialiter peccat, etiamsi multum perdat, quia finis sui voti fuit ad evitandam iacturam pecuniae propriae, et non alienae. Item qui vovit non ludere, ut redimat tempus, si non consumat in ludo tempus, v. gr. plus quam duas horas, non erit grave peccatum. Item qui vovit non ludere, ut evitet rixas, non peccat graviter, si ludat cum aliquo notorie pacifico, et sic de similibus. Ita Sanchez, loc. cit., n. 7; Tamburin., loc. cit., n. 60; Gobat, loc. cit., n. 526; La Croix, loc. cit., n. 454; Fagundez, Castropal. apud ipsum, et alii passim.

108 Qui vovit non ludere certo genere ludi, certo tempore, in certo loco, cum certa persona, quia credebat certo se esse amissurum in tali tempore, tali loco, cum tali persona, etc., non tenetur servare illud votum, quia cum id sit superstitiosum, non potest esse materia voti, quia voti materia debet esse res moraliter bona ex dictis supra a n. 23. Et a fortiori non tenetur servare votum factum de non ludendo cum certa persona in vindictam vel signum malae voluntatis, cum votum non debeat esse vinculum iniquitatis; arg. cap. *Quanto* 18 de Iureiurando, can. *Inter caetera* 22, caus. 22, qu. 4; Sanchez, loc. cit., n. 9; Castropal., loc. cit., num. 7; Bonac., loc. cit., punct. 4, n. 2; La Croix, loc. cit., n. 457, cum Navar. et Soto ibi citatis, et alii. Excipe tamen nisi nollet ludere cum tali persona, ex quo nimis rixosa, fraudulenta, aut se ipso in ludo peritiore, aut in tali ludo non esset ipse expertus, aut nollet ludere in tali loco vel tempore, utpote Deo, aut Sanctis specialiter dicato, uti sunt loca sacra, tempora festiva, et huiusmodi.

109 Qui vovit non bibere vinum ad evitandam ebrietatem, non tenetur abstinere a cerevisia, aut aliis potibus inebriantibus; Sanchez, lib. 4, cap. 11, n. 44; La Croix, loc. cit., n. 460, testans de communi contra paucos. Et ratio est, quia licet in tali casu inveniatur finis, ob quem vovit, nempe ut evitet ebrietatem, tamen res proprie non comprehenditur sub materia promissa, cum vere et proprie cerevisia, et alia huiusmodi non sint vinum. Unde in re odiosa non debet fieri extensio ad illa, argum. cap. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6. Tum quia vota in dubio interpretanda sunt in favorem voventis, et in mitiorem partem, per iur. adduct. supra n. 102.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Non est negandum, finem voti sub votum non cadere, ut universim theologi tradunt. Ergo vi voti de abstinendo a vino ob ebrietatem, non tenetur homo abstinere a cerevisia, aliisque inebriantibus liquoribus, qui non sint ex uvis expressi, sed a vino adusto, seu a spiritu vini abstinere debebit, cum hoc vinum revera sit, imo vegetior ac potior pars vini; neque enim desinit esse vinum, quia fortius et adustum. Et si dubitandi ratio esset, interpretatio non in favorem libertatis, sed in favorem voti facienda foret; cum in dubiis pars tutior sit eligenda. Si voti finis sub votum non cadit; ergo vovens non bibere vinum ebrietatis causa, tenetur omnino abstinere a vino, etiamsi prudenter ebrietatis periculum non metuat: nam abstinentiam a vino Deo vovit, etsi voventis finis declinatio fuerit ebrietatis; vinum ergo bibens votum infringit. Dum vero is qui voveat se non amplius bibiturum vinum, secum ipse constituat, polliceri tantum abstinentiam ab immoderato usu vini, vel a bibendo vino in iis tantum circumstantiis, in quibus antea inebriatus fuerit, tunc abstinentia ex ipsa voventis voluntate limitanda erit.

RESPONSIO AUCTORIS.

Cum ea, quae a me concluduntur sub cit. n. 109, innitantur stabili fundamento rationis et iuris tum canonici, tum civilis, prudentis lectoris aequo iudicio me submitto.

Qui vovit non bibere vinum solum, ut evitet 110
ebrietatem, non peccat saltem graviter, si parum bibat; imo graviter non peccat, etiamsi multum bibat, si certus sit hic et nunc non adesse ebrietatis periculum; La Croix, loc. cit., n. 403, et alii passim. Et ratio est, quia finis voti, ut supponitur, fuit solum ad evitandam ebrietatem: ergo quoties vovens certus est non adesse in tali potu periculum ebrietatis, non violat saltem in gravi suum votum.

Qui vovit non bibere vinum per integrum 111
mensem, tenetur toto mense se abstinere a vino; unde peccat toties, quoties vinum bibit, cum tale votum sit negativum obligans ad instar praecepti negativi semper et pro semper. *Communis.*

Qui vovit nunquam bibere vinum, potest in 112
Missa sumere utramque ablutionem; Azorius, l. 11, cap. 20; Pasqualig. in Praxi ieiun., decis. 235; Gobat, in Quinario, tract. 5, cap. 4, n. 10; La Croix, loc. cit., n. 451, et alii passim. Imo si sit laicus, potest sumere vini ablu-

tionem post communionem, maxime si abhorreat ab ablutione aquae. Et ratio est, quia talis interpretatur intentio voventis, cum dictae ablutiones non veniant nomine potus vini, quem vovens censetur sibi velle per suum votum interdicere. Sic citati doctores.

113 Alia ad rem. Vide verb. *Coniuges,* a n. 3; verb. *Debitum coniugale,* a n. 36, verb. *Matrimonium quoad impedimenta,* art. 1, a n. 23.

114 Ad complementum additur, quod B. V. M. non obstante voto castitatis prius emisso, valide et licite verum matrimonium contraxit cum S. Ioseph. Sic S. Augustinus, S. Bonaventura, Scotus, et alii communiter. Et quod validum et verum matrimonium contractum fuerit inter B. V. Mariam et S. Ioseph, habetur expresse ex Sacra Scriptura, quae sexies, nempe Matthaei cap. 1, n. 16, n. 18, n. 19, n. 20, n. 24; et Luc. cap. 1, n. 27, vocat Mariam coniugem, et Ioseph virum eius. Hinc S. Augustinus, lib. 23 contra Faustum, c. 8, dicit fuisse inter ipsos verum coniugium *non concubitu, sed affectu, non commistione corporum, sed copulatione (quod charius est) animorum.* S. Thomas, p. 3, qu. 29, art. 2, expresse ait, *omnino verum fuisse matrimonium Virginis Matris Dei et Ioseph.* Scotus in 4, dist. 30, qu. 2, id fuse probat, ac quomodo fieri potuit cum voto virginitatis tribus claris demonstrat exemplis, uti et faciunt S. Bonaventura, aliique S. Patres, et doctores passim, ac novissime Card. Prosper de Lambertinis, deinde Benedictus XIV, fel. record., in suo admirabili semperque commendabili opere de Servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione, lib. 3, cap. 24, n. 57.

115 Et quod, non obstante voto castitatis, etiam licite contraxerit matrimonium, retento adhuc in se proposito castitatis servandae, ostenditur ex divina revelatione ei facta, quod Ioseph nunquam ab ea esset coniugale debitum petiturus; Sanctus enim Thomas in 4, dist. 30, qu. 2, art. 1, quaestiunc. 2, ad 2, expresse dicit: *Beata Virgo, antequam contraheret cum S. Ioseph, fuit certificata divinitus, quod Ioseph in simili proposito erat servandae virginitatis, et ideo non se commisit periculo nubens.* S. Augustinus, lib. de sancta Virginitate, cap. 4, sic habet: *Sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro iusto non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa iam voverat.* Scotus, in 4, dist. 30, quaest. 2, litt. B, sic concludit: *Ergo ubi est certitudo simpliciter, quod nunquam ponetur in effectu* (petitio scilicet debiti coniugalis), *ibi in nullo praeiudicat voto castitatis contractus matrimonii, sed hic fuit talis certificatio; ex quo enim habemus Matth. 1, quod Angelus instruxit Ioseph:* Noli timere accipere Mariam coniugem tuam; *multo magis, imo indubitanter concluditur, quod ipsa per Angelum, vel immediate a Deo antequam desponsaretur Ioseph, fuit certitudinaliter edocta: Noli timere accipere Ioseph virum iustum in coniugem: ecce enim Spiritus Sanctus dabit eum tibi custodem, et testem virginitatis, qui tecum pari voto contineat, et in multis tibi ad virginitatis custodiam congruentibus obsequatur.*

Nec valet obiicere can. *Voventibus* 2, caus. 17, qu. 1, ubi sic expresse habetur: *Voventibus virginitatem, non solum nubere, sed etiam velle, damnabile est.* Non valet, inquam, quia ut recte explicat meus subtilissimus Doctor, l. c., in respons. ad 1, dictus canon intelligi debet de volentibus nubere secundum communem legem, non autem de illis, quibus constat certitudinaliter, quod nunquam usus sequens talem actum petetur, uti ex prae allatis sanctis Patribus, et aliis erat divinitus certiorata B. V. Maria, quod sine complexu viri, et integre servato suae virginitatis voto, Spiritu Sancto occultissime, ac castissime, erat fecundanda et ingravidanda, iuxta illud Luc., cap. 1, 35: *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Quod et iam praefiguratum fuerat apud Ezechielem, cap. XLIV, 2, ibi: *Porta haec clausa erit, vir non transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* 116

Hic ad rem afferre lubet celebrem causam multis iam ab annis in Sacror. Rit. Congreg. pendentem nostri ven. fratris Sebastiani ab Apparitio, vulgo nuncupati *Pyraustae.* Hic, velut alter Iob, vir erat eximiae virtutis, simplex, rectus, ac timens Deum, et recedens a malo (Iob 1, 1). Concepti propositi servandae virginitatis adeo sollicitus, ut iam tertio per mulieres sibi a diabolo paratas vehementissimas insidias, in ipso iuventutis flore eluserit, ac insuper de ipsomet daemone in feminea specie sibi apparente, gratia Dei viriliter triumphaverit; et oblatas sibi conspicuas nuptias modeste ac caste reiecerit. Factus postmodum pene sexagenarius, prudenter illud (Gen. 1, 18): *Non est bonum hominem esse solum,* mente revolvens, sociam sibi quaerere cogitavit, talem quidem, uti dictitabat, cum qua vivere liceret in casto et virginali connubio ad instar S. Patriarchae Ioseph cum castissima et undequaque sanctissima sua sponsa V. M. 117

Eius piis votis Deo annuente, castissimam filiam, qualem ipse cupiebat (*f.* invenit Ed.), dote pauperem, sed castimonia, aliisque virtutibus divitem, sibi ab ipsius honesto patre in coniugem oblatam, unice tantum ut ei in spiritualibus, ac temporalibus indigentiis praesidio adesset, eamque a mundi periculis, atque virginitatis iactura ob pauperiem eriperet. Divinam hanc fore voluntatem firme credens, atque id singulare pietatis ac charitatis opus esse advertens, puellam in sponsam accipit; qua intra 118

annum decessa, aliam non inferioris castimoniae et virtutis tenellam puellam ob similes charitativos fines sibi despondit, quae intra octo menses et ipsa decessit, sua cum ipsis semper pro voto inviolata castitate servata. Postmodum secretiori Dei consilio adhuc ad perfectiorem statum vocatus, ad habitum et professionem meae seraphicae religionis iam septuagenarius fuit admissus die Sancto Antonio de Padua sacra ac ex obedientia in conventu angelorum, quasi alter angelus, prae sua angelica innocentia et castitate locatus, iuxta illud (Matth. XII, 30): *Erunt sicut angeli Dei;* et illud (Marc. XII, 25): *Sunt sicut angeli in coelis,* in eo, ac aliis spatio 26 annorum sanctissime vixit, atque tandem in Domino obdormivit eximiis virtutibus, et insignibus miraculis in vita et in morte, ac post mortem adhuc in dies clarissimus, ut ex eius legenda ad diem 25 Februarii, et processibus pro sua beatificatione confectis.

119 Introducta de more in Sacr. Rit. Congreg. eius causa, exquisitoque promotoris fidei voto super debito coniugali, neutri ex iis ab ipso reddito, Prosper Bottinius Archiepiscopus Myrensis et Prosper de Lambertinis in dicto munere eius successor, postea Summus Pontifex Benedictus XIV, illum peccasse dixerunt: non quia laudabilia, quodammodo et heroica dici non debeant matrimonia, in quibus, mutuo accedente coniugum consensu, nulla fit eius consummatio, sed quia de consensu tam primae, quam secundae uxoris non constabat, et querimoniae non defuerunt consanguineorum praedictarum feminarum, quod eius debitum non redderetur, ex quibus inferebatur praedicti consensus defectus; multa fuerunt a doctissimis postulatoribus allata, ut difficultati satisfieret: suffragia quoque Academiarum, seu Universitatum theologicarum, Parisiensis, Salmanticensis et Patavinae requisita, et Romae edita anno 1722, fuerunt omnino concordia in asserendo matrimonia non modo valida fuisse, sed commendatione digna, nec praemissum servandae virginitatis propositum substantiae matrimonii obfuisse, cum ex sanctorum Patrum, sacrorumque canonum doctrina pro certo habeatur, simplex servandae virginitatis propositum dictae matrimonii substantiae nihil officere; S. Augustinus, lib. 1 de Nuptiis et concupiscentia, cap. 11; S. Thom., in 4, dist. 30, qu. 2, art. 1; Scotus, in 4, dist. 30, qu. 2; Alexander III, in c. *Commissum* 16 de Sponsal. et matrim.; mulierum quoque consensum implicitum, aut explicitum, non defuisse, et querimonias a consanguineis excitatas fuisse, non quia dictae uxores unquam de redditione debiti cogitaverint, sed quia ipsi pinguem servi Dei haereditatem ad filios ex suis consanguineis nascituros, deferri ardenter exoptabant, ut ex scripturis postulatorum, et theologorum suffragiis clare habetur, et refert suo more eruditissime d. Card. de Lambertinis, dein Summus Pontifex Benedictus XIV, loc. cit., n. 57, ubi rectissime concludit, quod in hac causa iudicium Sacrae Congregationis sit exspectandum ex particularibus facti circumstantiis potissimum desumendum [1].

---

[1] Quaeritur: an conditio contraria bonis matrimonii istud vitiet, quando est honesta, v. g. si mecum vivas in perpetua castitate, si hanc voveas, etc.: non vitiari per huiusmodi conditionem honestam defendunt Paludan... Abulens... Rebell... Pont... Bosco., Clericat., Krimer., Schemier. Moventur, quia ius, et obligatio ad copulam non est de substantia matrimonii, cum istud contrahatur solo consensu, l. *Nuptias* 30 ff. de Reg. iur. Ulterius, si talis conditio non posset adiici matrimonio, non constitisset matrimonium inter B. V. phum; ergo. etc.

Haec sententia admodum probabilis est; probabilior tamen videtur, quae negat matrimonium sub tali conditione contractum validum esse. Ita S. Thom., in 4, dist. 28, q. unic., art. 4, ad 3, S. Bonavent., Richard., Sotus, Covarr., Carr., Sanchez, Layman, Barbosa, Gonzalez, Konig, Zoes., Engel, Pirhing, Scambogen., Wiestner, et multi alii, iique praecipui nominis theologi et canonistae. Colligitur ex cap. final. de Condit., ubi Pontifex Gregor. IX dicit, matrimonium vitiari conditione contraria bono prolis, nec distinguit inter conditionem honestam, et turpem, sed vim tantum ponit in contrarietate cum substantia Matrimonii. Ratio est, quia licet de substantia matrimonii non sit copula, nec intentio illius exigendae, vel reddendae, est tamen de substantia illius mutua corporum traditio, vi cuius matrimonium contrahentes in se mutuo transferunt ius in corpus suum ad actus coniugales, ac proinde implicite saltem se obligant ad eos reddendos. Atqui contrahentes sub conditione servandae, aut vovendae perpetuae castitatis, ius istud, et implicitum consensum ad actus coniugales reddendos appositione talis conditionis excludunt, cum vi illius ad copulam non exigendam et non reddendam obligentur; ergo, etc.

Quoad vero matrimonium B. V. cum sancto Iosepho, utique B. V. cum S. Iosepho contraxit matrimonium sine consensu quidem in copulam, at non sine traditione iuris et potestatis in corpus suum; quod ipsa, non obstante voto castitatis, quod habuit, licite facere poterat; quia divina revelatione certum ei erat, quod debitum coniugale ab ipsa nunquam esset exigendum, ut docet S. August. relatus canon. *Beata* 3, caus. 27, q. 2. Haec habet clariss. Schmalzgrueber ad tit. ex de Condition., etc. num. 119, et seqq.

Atque idem scriptor ad tit. de Sponsal., etc., n. 261, 262, 263. Ad dubium: « Utrum (sic ille) ad substantiam matrimonii pertineat consensus in obligationem alteri, si petat, tradendi corpus suum ad actus coniugales, ex se aptos ad generationem prolis? Negat Pont., etc... Verum his non obstantibus, dicendum, etsi ad substantiam matrimonii non pertineat copula actualis, requiri tamen consensum in obligationem ad actus coniugales ex se aptos ad generationem prolis, saltem implicitum, et virtualem. Ita S. Thomas, l. c., Durand., Tabien., Covarr., Henriq., Suarez., Petrus de Ledsm., Vasquez, Sanchez, Barbosa, Vallens., Pirhing, Wiest, Schemier, cum communi aliorum. Ratio est, quia matrimonialis consensus, saltem implicite, et virtualiter ferri debet in vinculum, et obligationem coniugalem. Atqui vinculum hoc, et obligatio essentialiter est non solum ad indissolubilem vitae societatem, et cohabitationem, sed etiam ad exhibendos, si exigantur, actus coniugales: quod ostenditur: 1. Ex ipsa matrimonii institutione in paradiso, et verbis Dei illud

120 Quod Deo favente, ipsoque venerabili eius servo, tot novis semper in dies coruscante prodigiis, intercedente, favorabile tantum speratur, ac in claris ponetur heroica ipsius virtus, ob quam tales puellas de quarum castimonia, et continentia permulta dubitare non poterat, sibi caste desponderat: non deficientibus etiam aliorum exemplis, qui non absimili servandae virginitatis propositio obstricti, ob iustos fines matrimonium contraxerunt, et castitatem illibatam in coniugio coluerunt, ut de S. Pulcheria imperatrice cum Marciano ob id ad imperium evecto, de S. Caecilia cum Valeriano, de diva nostra Delphina cum S. nostro Elzeario Ariani comite, de Sanctis Iuliano et Basilissa, aliisque pluribus, qui virginea connubia contraxerunt, atque castissime servaverunt, de quibus apud Scacchum, de Notis et signis sanctitatis, sect. 6, p. 476 et seqq.; Card. de Lambertinis, l. c., num. 57; Card. Baron., in Annalibus, ad annum 450; Niceph., lib. 4 Histor., c. 5, et alios passim; sicque animadversiones ratione officii a fidei promotoribus, et aliis adversus heroicitatem virtutis nostri venerabilis servi Dei propositae in eius laudem et commendationem convertentur, et beatorum ac sanctorum fastis (et hoc faxit Deus quod quantocius) rite et canonice finaliter ascribatur.

Observatio R. Theologi ad n. 90 et duos seqq.

* Ego autem in eam facile sententiam inducor, ut putem lectorem prudentem, si allata a Lucio fundamenta praesertim ex iure canonico et civili accurate expenderit, deprehensurum ex ipsis propositas a Lucio opiniones confirmari minime posse. Nam ut scribit Cuniliati § cit., n. 5 et 6: « Dictum illud permittitur a iure civili in sola materia iustitiae ob specialia motiva declinandi lites perpetuas; et praesertim, quia possessio rei dat possidenti titulum, quo caret alter, qui versatur in eodem dubio, an res ad ipsum spectet: certum enim est, quod possidens bona fide, coepit possidere aliquo titulo, cuius cum non adducatur manifesta iniustitia, iustus fuisse optime creditur. At in casu nostro in primis nullus tibi additur specialis titulus, quo dicaris absolutus ab onere, cum aequaliter lex voti possideat suam vim obligandi, ac tu possideas tuam libertatem. Deinde possidet lex naturalis et divina, hominem non debere se committere peccandi periculo; necnon promissiones Deo factas esse observandas; ille autem, qui vere dubitat, an voverit, si eligat non observare votum, ecce quomodo ipso facto violat leges istas de non committendo se peccandi periculo, et de non violando voto si adsit: igitur non possidet libertas, sed possidet praefata lex naturalis. Quaenam enim consequentia est: sum liber; ergo non vovi: sum liber, ergo non exstat lex? Quomodo potest haec consequentia legitime deduci, dum habeo motiva aequaliter mihi suadentia, et me vovisse, et legem exstare? Quandoquidem id significat habere dubium positivum de exsistentia legis, aut voti: si igitur vere habeo motiva aequalia mihi suadentia, legem et votum exstare, quo iure, nisi solius praesumptionis, dicere possum, lex, et votum non exstant? Respondes, quia sum liber. At id est, de quo quaeritur, an sis necne liber? et cum dubites, an sis, necne liber, quo iure iudicas determinate te esse liberum, nisi mera praesumptione? Explico et simul instauro dicta argumento a doctrina adversariorum petito. Cum melior sit conditio possidentis, melior erit conditio antiquioris possidentis: nunc quaero, quisnam sit antiquior possidens, an Deus libertatem, et subiectionem creaturae rationalis suo dominatui referens, an homo exercitium suae libertatis? Deus profecto respectu hominis, quam homo respectu suimet, cum Deus et sit prima causa, et primus supremus Dominus humanae libertatis: homo autem causa secunda et dependens; si igitur ius antiquioris possidentis est servandum contra alterum non aeque antique possidentem; cum Deus sit antiquior possidens iura libertatis humanae, in dubio an sit servandum ius Dei, et ius hominis, hoc debebit cedere divino, et proinde votum observare. Explico adhuc urgentius. In dubio positivo de exsistentia voti, ius naturale dictat, votum esse servandum; quod sic probo: in tali dubio aeque periclitatur ius divini promissi, si votum subsistat, et non observetur; et ius humanae libertatis, si non subsistat et observetur: atqui in hoc concursu ius naturale dictat, potius violatum iri ius humanae libertatis, quam divinae promissionis; id namque comprobant innumera exempla regis et plebeii; ducis et militis; totius et partis; in casu enim, quod alterutrum periclitari debeat in aequali rationum concursu, semper antefertur ius regis iuri plebeii; ius ducis iuri militis; ius totius iuri partis; quanto magis ius Dei iuri hominis? ac proinde ius voti iuri libertatis anteferendum est ».

---

instituentis: *Quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una* (Gen. II, 24). - 2. Ex Apostolo (1 Cor. VII, 3), ubi cum finem coniugii, et obligationem ex eius contractu ortam exposuisset verbis sequentibus: *Uxori vir debitum reddat, similiter autem uxor viro;* eius rationem subiungens, ait: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier....* (Adeoque) matrimonium initum sub conditione servandae castitatis non est validum; quia conditio haec repugnat substantiae matrimonii ». (Nota edit. Casinensium).

ARTICULUS II. *Quoad ea, quae concernunt vota substantialia religionum regularium.*

Praestat sequentia expendere.

1 Ad essentiam cuiuslibet regularis religionis requiruntur tria substantialia vota, nempe obedientiae, paupertatis et castitatis, adeo ut sine illis religio aliqua proprie dicta nullatenus consistere possit; S. Thomas, 2-2, qu. 188, art. 1, et communis, ac certa aliorum; arg. cap. *Cum ad monasterium* 6 de statu Monach., et extrav. Ioann. XXII, incip. *Quorumdam* 1 de Verb. signif., § penult., circa finem.

2 Dicta tria vota sunt de essentia religionis ex iure divino, adeo ut nec Papa possit dispensare in sensu composito, quod aliquis sit, et maneat proprie religiosus, et tamen non sit astrictus tribus allegatis votis, quamvis ex aliqua gravi causa bonum commune concernente possit dispensando ex religioso facere non religiosum, et ei concedere facultatem ad saeculum redeundi et nubendi. Vide verb. *Religiones regulares,* n. 8.

3 Et ratio est, quia status religiosus secundum suam substantiam, seu essentiam, non ab aliquo puro homine, sed immediate a Christo Domino fuit institutus: Christus enim ipse homines ad tria illa consilia evangelica est cohortatus, et ad vota perpetua de illis facienda, ut colligitur de obedientia, quae fit per abnegationem sui, et suae propriae voluntatis, ex Matth. XVI, ibi: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum,* etc. De paupertate, ex Matth. XIX, ibi: *Vade, et vende quae habes,* etc. De castitate, Matth. XIX, ibi: *Sunt eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum coelorum,* adeoque dici debet, esse de iure divino, non praecipiente, sed consulente, ut docent communiter doctores.

4 Status religiosus a Christo Domino sic institutus eo invitante et hortante, statim ab initio Ecclesiae fuit susceptus ab ipsis Apostolis ac aliis Christi discipulis. Vide dict. verb. *Religiones regulares,* n. 10.

5 Dicta tria vota potius quam alia fuerunt constituta pro essentia status religiosi, quia per ea homo perfectius se consecrat, et unit Deo. Vide d. verb. *Religiones regulares,* n. 11.

6 Verus et perfectus status religiosus secundum essentiam cum tribus dictis votis fuit primo et immediate institutus a Christo Domino. Vide, ibid., n. 14.

7 Quamvis dicta tria vota pro essentia status religiosi fuerint a Christo Domino instituta, tamen eorum solemnitas a sola constitutione Ecclesiae fuit inventa. Vide ibid., n. 16.

8 Unde Ecclesia, seu Sedes Apostolica potest admittere et approbare ut veram religionem etiam sine votis solemnibus, et cum solis votis simplicibus, ut expresse declaravit Greg. XIII, constit. incip. *Ascendente Domino,* statuendo, quod religiosi praeclarissimae Societatis Iesu, qui, peracto novitiatu, primam professionem emittunt, pro veris habeantur religiosis, non obstante, quod non nisi simplicia tunc edant vota, et non solemnia emittant, ibi: *Nos considerantes voti solemnitatem sola constitutione Ecclesiae inventam esse, triaque huiusmodi Societatis vota tametsi simplicia, ut substantialia religionis vota ab hac Sede fuisse admissa, illaque emittentes in statu religionis vere constare.* Vide ibid., n. 16.

9 Inter dicta tria substantialia religionum regularium vota, obedientia primatum tenet. Nam si paupertas offert Deo divitias, et castitas corpus, offert obedientia ipsammet voluntatem: eo autem nobilius est votum, quo plus Deo offertur; unde Ioann. XXII, in extravag. incip. *Quorumdam* 1 de Verbor. significat., § penult., circa finem, sic habet: *Magna quidem paupertas, sed maior integritas, horum est obedientia maximum, si custodiatur illaesa; nam prima rebus, secunda carni, tertia vero menti dominatur, et animo.* Vide ibid., n. 11.

10 Obedientia religiosa est votum, quo se religiosus obligat in aliqua religione a Sancta Sede approbata ad obediendum praelato competenti in omnibus, quae cadere possunt sub virtute obedientiae. Est in re communis.

11 Obedientia enim dicitur quasi ab audientia, sive ab audiendo praeceptum superioris, ut recte notat Donatus, Prax. rerum regul., tom. 4, tract. 17, qu. 2, n. 1, et alii.

12 Ut obedientia sit perfecta, Deo grata et meritoria, requiruntur sequentes conditiones. Prima ut sit prompta, et sine mora, iuxta illud psal. CXVIII, ibi: *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Unde S. Bernardus, Serm. de virtute obedient., circa medium, sic habet: *Fidelis obediens moras nescit, fugit crastinum, ignorat tarditatem.* Secunda ut sit caeca, ita ut non examinentur rationes, motiva, aut intentio superioris praecipientis, et cur potius sibi, quam alteri praecipiatur: unde S. Bernardus, vel potius Guillelmus abbas, Epist. ad FF. de Monte Dei, c. 5, novae edit.: *Perfecta obedientia est... non discernere quid, vel quare praecipiatur, sed ad hoc tantum niti, ut fideliter et humiliter fiat, quod a maiore praecipitur;* et S. Gregorius, in prim. Reg., lib. II, cap. 4: *Vera obedientia nec praepositorum intentionem discutit, nec praecepta discernit, quia omne vitae suae iudicium maiori subdidit: nescit enim iudicare quisquis perfecte didicerit obedire.* Tertia ut sit hilaris sine querela et murmuratione, iuxta illud Ecclesiastici XXXV, ibi: *In omni dato hilarem fac vultum tuum,* et 2 ad Cor. VIII, ibi: *Hilarem enim datorem diligit Deus,* et ad Philippenses 2, ibi: *Omnia autem facite sine murmurationibus.* Quarta, ut sit humilis, seu cum humilitate fiat, iuxta illud Lucae XVII, ibi: *Cum haec omnia feceritis, quae*

praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus, quod facere debuimus, fecimus. Quinta, ut sit fortis, seu generosa ad superandam omnem difficultatem iuxta illud psalm. xxx, ibi: *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum;* et 1 ad Cor. xvi, ibi: *Viriliter agite, et confortamini.* Unde S. Basilius in sua Regula, cap. 5, sic habet: *Obedientia tunc acceptabilis erit Deo, et dulcis hominibus, si quod iubetur, non trepide, non tarde, non tepide, sed viriliter et strenue fiat.*

13 Religiosus ex vi voti obedientiae tenetur superiori obedire quoad omnia, quae praecipit secundum Regulam et constitutiones sui Ordinis, sive directe et explicite, sive indirecte et implicite. *Communis.* Et ratio est, quia religiosus ad haec omnia se obligavit eo ipso, quo professionem emisit secundum Regulam et ad obedientiam se voto obstrinxit, cum profitendo Regulam implicite etiam se obligarit ad ea omnia, sine quibus Regula commode observari non potest.

14 Illa autem dicuntur directe et explicite contineri in Regula, quae clare et expresse in Regula ipsa habentur, et illa dicuntur in ea contineri indirecte et implicite, quae ad Regulae observantiam sunt necessaria, et sine quibus Regula proprii Ordinis in suo vigore conservari non potest; Layman, lib. 4, tr. 5, c. 9, num. 11; Lessius, lib. 2, cap. 41, dub. 9; Busemb., lib. 4, cap. 1, dub. 4; Vasquez, num. 2, disp. 154, cap. 4; Lezana, Summ. quaest. regular., tom. 1, cap. 4, n. 10, et alii passim.

15 Religiosus tenetur obedire suo superiori non solum in rebus, quas certo cognoscit esse secundum Regulam et constitutiones sui Ordinis, sed etiam quando dubitat, an res, quae illi praecipitur, sit vere secundum dictam regulam et constitutiones sui ordinis, et an sit licita nec ne; dummodo non cognoscat evidenter esse malam et illicitam. Sic fere communis doctorum, per text. in can. *Quid culpatur* 4, caus. 23, qu. 1, ubi ex verbis S. Augustini sic praecise habetur: *Non enim est potestas, nisi a Deo sive iubente, sive sinente; ergo vir iustus, si forte sub rege homine etiam sacrilego militet, potest recte illo iubente bellare, si vice pacis ordinem servans quod sibi iubetur, vel non esse contra Dei praeceptum, certum est, vel utrum sit, certum non est, ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi;* et cap. *Ad aures* 5 de Temporibus ordinat., ubi generaliter definitur, quod subditi in omnibus etiam in his tenentur superioribus obedire; dummodo tamen non praecipiant, quod manifeste malum sit, ad quod Glossa ibid., verb. *Obedientiam,* iura allegat. Et ratio est, quia superior est in possessione praecipiendi, et in dubiis melior est conditio possidentis; cap. *Ad aures* 6 de Praescriptionibus; cap. *In pari* 65 de Reg. iur. in 6, l. *Nemo* 126, et l. *In pari causa* 128 ff. de Regul. iur., cum similibus. Tum quia superior habet ius certum praecipiendi, quo non est spoliandus per superveniens dubium sui subditi; unde S. Bernardus, lib. de Dispensat. et praecepto, c. 9, ait: *Quidquid vice Dei praecipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si praecipiat Deus.*

Unde religiosus non tenetur obedire superiori 16
in iis, quae clare sunt contra suam Regulam et constitutiones sui ordinis; nisi superior sit talis, qui possit in ipsis dispensare, et causa legitima adsit. *Communis.*

Neque communiter loquendo in iis, quae 17
sunt supra Regulam, ut si superior praecipiat nimiam macerationem corporis, extraordinarias mortificationes et austeritates, et huiusmodi opera supererogatoria. Item nec in iis quae sunt praeter regulam, ut si superior praecipiat opera, quae ex obiecto et circumstantiis sunt omnino indifferentia et inutilia, et quae ad institutum nihil conferunt. S. Th. 2-2, qu. 186, art. 9; et quodlib. 10, art. 10; S. Bernardus, de Praecepto et dispensat., cap. 5, al. cap. 8, ubi sic expresse habet: *Praelati iussio, vel prohibitio non praetereat terminos professionis, nec ultra extendi potest, nec contrahi citra. Nil me praelatus prohibeat horum, quae promisi, nec plus exigat, quam promisi.* Lezana, l. c., n. 4 et 13; Sporer, tract. 1 prooemial., cap. 1, sect. 6, n. 38, testans de communi.

Potest tamen superior regularis praecipere 18
alicui subdito ambulationem, honestam recreationem, et huiusmodi, si hoc iudicet expediens, ut talis subditus vegetior resurgat ad regularem observantiam. Item potest superior alicui subdito praecipere omissionem alicuius praecepti, regulae, ut ieiunii, recitationis divini officii, etc., si id cognoscat expedire pro aliqua differentia temporis ad eius salutem corporalem, ut si dolore capitis vehementer angatur, si debilitate stomachi prematur, et huiusmodi, et tunc tenetur subditus obedire, ut notant communiter doctores.

Item potest superior aliquam austeritatem, 19
et mortificationem extraordinariam praecipere subdito tum ad puniendum crimen commissum, tum ad recidivam praecavendam, et tunc tenetur subditus obedire, quia hoc expedit ad regulae observantiam. *Communis.*

Regulares utriusque sexus professi in religio- 20
ne relaxata tenentur obedire superioribus illam reformantibus in votis essentialibus, et in iis, quae ad primaevam regulae observantiam conducunt. Vide verb. *Regulares,* art. 2, a n. 73 ad 84.

Hinc capitula generalia aut provincialia, si- 21
cuti et praelati, quibus incumbit pro toto ordine vel provincia constitutiones et statuta con-

dere, possunt certas abstinentias aut austeritates imponere, quamvis in regula nec explicite, nec implicite contineantur, si id expedire videatur pro maiori regulae ac constitutionum ordinis observantia; et tunc tenentur subditi in supradictis obedire, cum votum obedientiae obliget ad ea, quae ad regulam, vel ad regularem observantiam pertinent, ut docent communiter doctores cum S.Thoma, 2-2, qu. 104, art. 5.

22 Religiosi tenentur obedire praelatis iubentibus, ut eant ad commorandum in aliquibus monasteriis aeris intemperie laborantibus. Id enim est regulae conforme et necessarium pro conservatione conventuum, seu locorum regularium; dummodo tamen superiores in his non ducantur aliqua passione, aut mala voluntate, quia si subditus aliquis certo sciret superiorem hoc illi praecipere solum ex odio et mala voluntate erga ipsum, posset non obedire, quia superior tunc abuteretur sua potestate, et consequenter peccaret, in peccatis autem subditi non tenentur obedire; Laurentius de Peyrinis, tom. 1, qu. 1, de Obedientia, cap. 11; Henno, tom. 2, tract. 3, de Religioso, disp. unica, qu. 9, concl. 2, resolut. ult.; Lezana, l. c., n. 16; Donatus, Prax. rer. regular., tom. 4, tract. 17, qu. 23, n. 5, et alii. Dicitur tamen notanter: *Si subditus aliquis certo sciret,* quia si solum de hoc dubitaret, tenetur obedire per dicta, et iura adducta supra, n. 15.

23 Item tenentur subditi religiosi tempore pestis, aut alterius mali contagiosi obedire praelatis praecipientibus sibi, ut ministrent in spiritualibus et temporalibus suis religiosis tali morbo, seu malo contagioso infectis; Lezana, loc. cit., n. 19, cum aliis ibi allegatis; Henno, loc. cit., resolut. 10, et alii communiter cum Mastrio, Theol. moral., disp. 14, qu. 1, art. 3, n. 27. Et ratio est, quia id spectat ad bonum commune religionis, quam professi sunt. Notant tamen recte doctores, debere tunc superiores eligere ad id religiosos robustiores, ac minus utiles, et quidem pro ministeriis corporalibus primario laicos, cum id, ut de se patet, exigat bonum commune religionis.

24 Non tenentur tamen religiosi regulariter, et per se obedire praelatis praecipientibus, ut ministrent similibus infirmis extraneis cum periculo vitae, sicuti cum tali periculo tenentur obedire et servire suis religiosis sic infirmis. Praeceptum enim, ut subditi religiosi serviant extraneis peste infectis cum periculo propriae vitae, non est secundum regulam, sed supra
25 illam. Dicitur autem notanter *regulariter, et per se,* quia per accidens, et in casu, quo deessent parochi, qui illis sacramenta ministrarent, vel qui ob multitudinem infirmorum non sufficerent ad id praestandum, tunc tenerentur religiosi obedire, et sacramenta ministrare etiam ipsis extraneis. Et ratio est, quia id non est supra regulam, sed potius illam concernit, cum religiosi, praesertim mendicantes, et alii, quorum institutum est saluti proximorum incumbere, sint coadiutores Episcoporum, et parochorum in salute proximorum procuranda, et ob id fidelium eleemosynis sustententur; Rodriquez, tom. 3, qu. 31, art. 3 et 4; Sanchez, lib. 9 in Decalog., cap. 2, num. 54; Lezana, loc. cit., n. 19; Mastrius, loc. cit., cum pluribus aliis ibi allegatis, et alii passim. Qui 26
omnes una cum S. Thoma, opusc. 18, cap. 12, ob easdem rationes idem concludunt de tempore haeresis, quae est perniciosissima pestis spiritualis animae, nempe teneri religiosos obedire praelatis suis praecipientibus, ut assistant aliquibus locis ad praedicandam, et contra haereticos defendendam fidem catholicam etiam cum periculo propriae vitae.

Quamvis religiosus non teneatur obedire su- 27
periori praecipienti actus mere internos, et nullam habentes connexionem cum actibus externis, ut sunt actus fidei, spei, charitatis, et huiusmodi, cum actus interni per se, et directe non subiiciantur legi humanae, sed soli Deo, secundum illud Apostoli 1 ad Cor. IV, ibi: *Nolite ante tempus iudicare, donec Dominus manifestet consilia cordium;* et solus Deus sit secretorum cognitor, et iudex; psalm. VII, ibi: *Scrutans corda et renes Deus;* et 1 Reg. XVI: *Homo videt ea quae patent, Deus autem intuetur cor.* Unde recte dicitur, quod Ecclesia non iudicat de internis et occultis; cap. *Tua* 34 de Simonia, can. *Erubescant* 41, dist. 32, et S. Thomas, 2-2, qu. 104, art. 5 in corpore, expresse dicit: *Et ideo in iis, quae pertinent ad interiorem motum voluntatis, homo non tenetur homini obedire, sed solum Deo.* Tenetur tamen religiosus obedire superiori praecipienti actus internos, prout connexionem habent cum actibus externis, cum sic per accidens et indirecte subsint iudicio humano, et possint praecipi, ut patet ex Clementin. *Ne in agro* 1, § *Quia vero,* de Statu monachor., ubi excommunicantur monachi ad curias principum accedentes animo offendendi suos praelatos, ubi ut vides, non prohibetur animus offendendi, ut est actus interior simpliciter, sed prohibetur animus offendendi, ut est coniunctus cum tali accessu, ita quod prohibetur talis accessus, non cuiuslibet, sed habentis talem animum offendendi et nocendi. Sic in cap. *Commissa* 25 de Election. in 6, constituitur, ut qui parochialem ecclesiam obtinuerit sine voluntate ascendendi ad presbyteratus ordinem, beneficium ipso iure amittat, et fructus non faciat suos: ubi non condemnatur defectus voluntatis ascendendi ad presbyteratum, ut est actus interior simpliciter, sed ut est coniunctus cum assecutione parochialis ecclesiae. Eadem ratione praelati regulares possunt subditis per obedientiam praecipere, ut quas celebrant Missas,

pro sua intentione offerant: nam in tali praecepto, et similibus non praecipitur applicatio Missae, ut est simpliciter animi motus interior, sed praecipitur idem interior animi motus, ut coniunctus cum actu exteriori celebrationis Missae. S. Thomas, 2-2, qu. 104, art. 5; Angelus, in Summa, verb. *Obedientia;* Tabiena, eod. verb. *Obedientia,* n. 4; Silvester, eodem verb., qu. 1; Reiffenstuel, Theolog. moral., tract. 2, dist. 1, a n. 46 ad 50; Sporer, to. 1, tract. 1, prooemial. cap. 3, a n. 39 ad 44, et alii passim.

28 Religiosi ex vi voti obedientiae tenentur obedire in his, quae concernunt regulam, non solum praelatis religionis, sed etiam specialiter Summo Pontifici, non solum quatenus est caput Ecclesiae, quo titulo omnes etiam saeculares ei obedire tenentur, sed specialiter etiam ratione voti obedientiae emissi in regulari professione. S. Thomas, 2-2, qu. 186, art. 5 ad 3, et alii communiter. Et ratio est, quia votum obedientiae per se primo et principaliter fit Romano Pontifici tanquam generalissimo omnium religionum, cum omnis potestas iurisdictionis generalium aliorumque praelatorum religionum ab illo dependeat; et ea praelatis regularibus in approbatione religionum censeatur concedere, dependenter tamen semper ab ipso.

29 Item ex vi voti obedientiae tenentur religiosi obedire Sacrae Congregationi super regulares, quia dicta Congregatio fuit instituta a Sixto V in supremum ac summum tribunal omnium regularium pro bono regimine, et felici gubernio eorumdem, ut patet ex eius const. incip.
30 *Aeterni Dei.* Unde dictum tribunal censetur esse intra ordinem, ac stante dicta constitutione potest regularibus omnibus praecipere auctoritate ordinaria, dependenter tamen a Papa; sic Donatus, t. 4 Prax. rerum regul., tract. 17, qu. 27; Thomas a Iesu, tract. 3, de Visitat. regul., cap. 17, n. 7; Lezana, loc. cit., cap. 4, num. 31, et alii. Idem etiam propter eamdem rationem dicendum venit de Sacra Congregatione super disciplina regulari erecta ab Innocent. XII, constit. incip. *Debitum pastoralis officii.*

31 Item ex vi voti obedientiae tenentur religiosi obedire sacro collegio Cardinalium tempore Sedis vacantis. Dictum enim sacro collegio eo tempore succedit in locum Papae, adeoque tenentur religiosi ei obedire eodem modo et eadem obligatione, sicuti et Papae; Donatus, loc. cit., qu. 29; Peyrin., t. 1, privileg. 2 Sixti IV, n. 11, et alii.

32 Item ex voto obedientiae tenentur obedire Episcopo religiosi illorum conventuum, qui Episcopi iurisdictioni subsunt, ut declaravit Sacr. Congregat. super statu regularium, die 27 Iulii 1657, quae ad 4 dubium ex citatis super subiectione nonnullorum conventuum correctioni, visitationi, et omnimodae iurisdictioni Ordinarii tanquam Sedis Apostolicae delegati, quod erat, ut sequitur: *Quarto, an Episcopus in eisdem conventibus se ingerere possit in his, quae regularem disciplinam concernunt?* Sacra Congreg. ad quartum respondit *posse.* Quam responsionem ac declarationem una cum aliis ad se relatis Alexander VII approbavit, et ab omnibus, ad quos pertinet, observari praecepit, contrariis quibuscunque non obstantibus.

Si in aliquo conventu Episcopo subiecto con- 33
traria praecipiant superior, et Episcopus, subditus in illis, quae spectant ad regulam, et constitutiones ordinis ordinarie loquendo tenetur obedire superiori, quia in huius manibus vovit obedientiam secundum regulam. In aliis autem, quae spectant ad disciplinam ecclesiasticam, tenetur obedire Episcopo, quia ad illa superior ipse est Episcopo subiectus. Si tamen Episco- 34
pus cum causa rationabili dispenset circa statuta et constitutiones dicti conventus, et tunc praecipiat, debebit subditus obedire Episcopo. La Croix, l. 4, n. 160, citans S. Thomam, Augustinum aliosque cum Silvio, part. 1, verb. *Abbas,* casu 3; et colligitur ex responsione dictae Sacr. Congr., ad 12 et 13 dubium. Vide verb. *Conventus,* art. 2, ubi afferuntur dicta dubia cum suis responsionibus.

Duobus praelatis diversa praecipientibus, si 35
ipsi sunt diversae auctoritatis, debet subditus obedire maiori, relicto minori, si minor a maiori dependet, nempe Summo Pontifici, et dictae Sacrae Congreg. et collegio Cardinalium Sede vacante, omissis omnibus superioribus ordinis, patri generali, omisso provinciali, et huic omisso superiore locali, et sic de aliis. *Communis,* textu expresso in can. *Quae contra* 2, dist. 8, ibi: *Maior potestas ad obediendum praeponitur;* et can. *Qui resistit* 97, caus. 11, qu. 3, ibi: *Ipsos humanarum rerum gradus advertite, si aliquid iusserit curator, nonne faciendum est? Tamen si contra proconsul iubeat, non utique contemnis potestatem, sed eligis maiori servire. Rursus, si aliquid ipse proconsul iubeat, et aliud imperator, nunquid dubitatur, illo contempto, isti esse serviendum?*

Regulares ex vi voti obedientiae tenentur ad- 36
implere praecepta a praelato imposita etiam exsistentibus illis extra provinciam seu monasterium illius; sic Donatus, tom. 2 Prax. rer. regul., tr. 10, de potestate Praelator., qu. 15, et to. 4, tract. 17, de Voto obedientiae, qu. 34, cum pluribus ibi allegatis; Silvester, verb. *Excommunicatio* 2, n. 15, dub. 4; Lezana, l. c., n. 37; Pellizar., p. 1 Manual., tract. 4, sect. 4, num. 141, qu. 13; Cornexo, tom. 2, in tertia part. S. Thomae, tract. 5, de Censur., disp. 3, dub. 2, et alii. Et ratio est, quia praelati religiosorum non habent territoria divisa, sicut Episcopi; sed eorum iurisdictio est in ordine ad personas subditas secundum se, et ubicun-

que sint, ita ut possint suos subditos ubique gentium exsistentes citare, incarcerare, et excommunicare nullo habito respectu ad proprium territorium, et subditi teneantur obedire, cum votum obedientiae inhaereat ossibus religiosorum, illorumque personas sequatur, ut lepra leprosum, ut recte cum aliis advertit Donatus, loc. cit.

37 Non tenentur tamen regulares obedire suo superiori excommunicato publico, et non tolerato, quia tunc superior caret iurisdictione in subditos. Imo neque possunt tunc subditi licite obedire superiori sic excommunicato, quia hoc esset cognoscere in illo potestatem iurisdictionis, quam non habet, et communicare cum illo, quod non licet; c. *Nuper* 29, c. *Si aliquando* 41 de Sentent. excommun., cum similibus; Donat., cit. tom. 4, tr. 17, qu. 35; Lezana, loc. cit., n. 38; Cornexo, tom. 2, in tertia part., disp. 10, de Excomm., § 5, dub. 1, et alii passim.

38 Papa potest eximere quemcunque religiosum ab obedientia inferiorum praelatorum, et sibi reservare. Hoc enim ei competit iure supremi praelati religionum, quod ipse habet. *Communissima.*

39 Item P. generalis, vel provincialis potest ex iusta causa eximere subditum ab obedientia sui immediati superioris, et sibi reservare; habent enim ipsi in inferiores superiores absolutam iurisdictionem. *Communis,* cum Donat., Tract. var. resol., qu. 48.

40 Regulares nequeunt licite acceptare episcopatum, vel aliam dignitatem extra ordinem sine licentia superioris. *Communis,* per text. in can. *Cum sit necessarium* 5, caus. 18, qu. 2, et cap. *Si religiosus* 27 de Election. in 6, cum similibus. Religiosi enim non habent velle, nec nolle, cit. cap. *Si religiosus* 27 de Election. in 6, cap. *Religiosus* 2 de Testam. in 6; cap. *Religiosi* 5 de Sepult. in 6.

41 Moniales ex voto obedientiae tenentur obedire abbatissae seu priorissae monasterii: abbatissa enim potest praecipere monialibus in virtute sanctae obedientiae, et praecepta formalia ac spiritualia imponere, quae in conscientia obligent: quia licet utpote femina sit incapax iurisdictionis et potestatis spiritualis spectantis ad claves, et dependentis ab ordine, ut est potestas censuras ferendi, absolvendi, et huiusmodi, est tamen capax iurisdictionis et potestatis praeceptivae, dominativae et correctivae spectantis ad superioritatem, ipsique annexae, quam ei ex vi voti in professione emissi tradunt moniales, quae ideo tenentur eidem obedire. Unde talis iurisdictio, et potestas potest competere etiam laicis, seu conversis in iis religionibus, in quibus possunt esse superiores, ut in religione Sancti Ioannis Dei, et in ordine fratrum Minorum; tum quia officium abbatissatus, sicuti in dictis religionibus officium superioratus, est officium ecclesiasticum, ob quod si pretium interveniat, erit simonia, qualis non esset, si nulla potestas spiritualis ei esset annexa; Donat., cit. tom. 3, tract. 17, qu. 3; Sanchez, lib. 6 Summ., cap. 1, n. 22; Suarez, tom. 4 de Relig., tract. 9, lib. 1, cap. 12, n. 9; Tamb., de Iur. abbatiss., disp. 12, qu. 5, n. 3; Melphi, in Comment., cap. 11, statut. 7, assert. 11; Castrop., tom. 3, art. 16, disp. 4, p. 1, num. 3; Felix Potestas, tom. 1, part. 1, cap. 2, qu. 5, a n. 207; Rodriq., Lezana, et alii plurimi.

Superior seu superiorissa praecipere potest 42
rem gravem sub culpa gravi, et levem sub culpa levi, et quamvis possit quandoque praecipere rem gravem sub culpa levi, nunquam tamen rem levem sub culpa gravi, cum non possit legislator materiae capacitatem excedere, et materia levis sit incapax obligationis gravis. Vide art. antecedent. a n. 39 ad 43. Caeterum superior, seu superiorissa non censetur velle obligare subditos, vel subditas sub gravi, nisi in praecipiendo utatur verbis: *In virtute sanctae obedientiae, in virtute Spiritus Sancti, In nomine Iesu Christi, sub praecepto formali,* et huiusmodi; si autem alia forma utatur, censetur velle obligare solum sub culpa veniali, et interdum etiam nulla; quod colligi potest ex modo praecipiendi, et ex quantitate et qualitate rei praeceptae, ut advertunt doctores communiter.

Paupertas religiosa est votum, quo religiosus 43
in aliqua religione a S. Sede approbata voluntarie abdicat a se dominium, et proprietatem omnium rerum temporalium, et omne ius civile ad illas. Est in re communis.

Haec enim paupertas, ut voluntaria, differt 44
a paupertate coacta et necessaria, qua plures inviti temporalibus bonis carent, et alieno sustentari coguntur; et ut professa propter amorem Dei in religione a S. Sede approbata, differt a paupertate philosophica et morali, quae ex motivo pure humano contemnit temporalia ut, teste S. Hieronymo, l. 3 in Matth., cap. XVI, fecit Crates philosophus, et multi alii, qui divitias contempserunt.

Regulares utriusque sexus nequeunt habere 45
aliquid proprium in particulari. *Communis,* per expressos textus in can. *Non dicatis* 11, caus. 12, qu. 1, cap. *Monachi* 2, cap. *Super quodam* 5, c. *Dum ad monasterium* 6 de Statu monachor., ibi: *Prohibemus quoque districte in virtute sanctae obedientiae sub obtestatione divini iudicii, ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat, sed si quis aliquid habeat proprii, totum in continenti resignet.* Conc. Trident., sess. 25, de Regularibus, cap. 2, ibi: *Nemini regularium, tam virorum, quam mulierum liceat bona immobilia, vel mobilia cuiuscunque qualitatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita, tanquam propria, aut etiam nomine*

conventus possidere, vel tenere, sed statim ea superiori tradantur, conventuique incorporentur. Et decret. Clementis VIII, pro reformatione regularium incip. *Nullus omnino,* ubi sic expresse praecipitur: *Quo Tridentini Concilii decreta de paupertatis voto custodiendo fidelius observentur, praecipitur, ut nullus ex fratribus, etiamsi superior sit, bona immobilia, vel mobilia, aut pecuniam, proventus, census, eleemosynas, sive ex concionibus, sive ex lectionibus, aut pro Missis, tam in propria ecclesia, quam ubicunque celebrandis, aliove ipsorum iusto labore et causa, et quocunque nomine acquisita, etiamsi subsidia consanguineorum, aut piorum largitione legata, aut donationes fuerint, tanquam propria, aut etiam nomine conventus possidere possit, sed ea omnia statim superiori tradantur, et conventui incorporentur, atque cum caeteris illius bonis, redditibus, pecuniis, ac proventibus confundantur, quo communis inde victus et vestitus omnibus suppeditari possit.* Quae decreta iterum approbata et innovata sunt a Sacra Congr. Concil. iussu Urbani VIII, in decreto de Apostatis et eiectis, § 1. Vide verb. *Eiecti,* n. 2, ubi referuntur dicta decreta, et verb. *Regulares,* n. 85, ubi referuntur dicta decreta generalia Clem. VIII pro reformatione regularium.

46 Regulares utriusque sexus nequeunt in particulari habere et retinere aliquid proprium, neque de licentia, ac dispensatione cuiuscunque superioris vel superiorissae. Vide verb. *Moniales,* art. 2, n. 64, et verb. *Legatum,* num. 91.

47 Adducuntur ad id variae resolutiones Sacrae Congr. Conc. Vide d. verb. *Moniales,* a n. 35 ad 67.

48 Imo talis licentia, etiamsi esset obtenta ab eorum generalibus, qui dicerent eam posse concedere, non excusaret regulares utriusque sexus a culpa et poena a Trid. Concilio imposita, textu expresso in cit. decret. Clement. VIII, § 7, ibi: *Nulla quorumcunque superiorum dispensatio, nulla licentia quantum ad bona immobilia, vel mobilia fratres excusare possit; quominus culpae et poenae ab eisdem Concilii decretis impositae, et ipso facto incurrendae, obnoxii sint, etiamsi superiores asseverent huiusmodi dispensationes, aut licentias concedere posse, quibus in ea re fidem minime adhiberi*
49 *volumus;* et sic saepe saepius respondit Sacra Congr. Conc. et signanter apud Quarant., verb. *Casus reservati,* pag. 156; Bartholomaeum, Sa, Faust., in Speculo regular., lib. 1, de Voto paupertatis, qu. 108, et Lezanam, to. 1 Summ., cap. 6, n. 14, ubi referuntur praecisae responsiones dictae Sacrae Congr. Conc. datae ad dubia sequentia:

1. An ex dispensatione inferiorum a Summo Pontifice liceat regularibus possidere, vel tenere agros, annuos redditus aliaque bona, immobilia videlicet, et mobilia superflua, non obstante decreto Concilii, sess. 25, de Regular., cap. 2?

2. An propter talem dispensationem, seu scientiam superiorum possidentes, vel tenentes immobilia, vel mobilia superflua a culpa, vel poena excusentur?

3. An superioribus asseverantibus huiusmodi se licentias posse concedere, fides adhibenda sit?

4. An superiorum arbitrio, et praefinitioni stare debeant regulares quo ad mobilium superfluitatem, et convenientiam?

5. An superiore, quantumvis requisito, necessaria suis regularibus negante, vel subtrahente, liceat ipsis clam, vel invito eo, illa sibi comparare, seu retinere?

6. Et quatenus non liceat; an ibidem liceat, cum necessaria ideo negantur, vel subtrahuntur, quia et monasterii facultates non suppetunt?

7. An dicti superiores regulares, dict. cap. 2, declarare, et interpretari possint?

Ad 1. Sacra Congregatio Concilii respondit non licere.

Ad 2. Non excusari neque a culpa, neque a poena ipso facto incurrenda.

Ad 3. Minime adhibendam.

Ad 4. Nisi de excessu arbitrii constiterit, utique stare debere, habita videlicet ratione personae, officii et regulae, statusque paupertatis, quam professi sunt, et caeterarum itidem qualitatum.

Ad 5. Non licere.

Ad 6. Licere, si praecisa necessitas sit ad individui sustentationem, caeterum communem penuriam ab omnibus percipiendam, eisque adeo, ut si quid privatim alicui delatum, vel ab ipso partum fuerit, id omne ad superiorem recte deferri oporteat, qui ex eo primum succurrat eius necessitati, cuius intuitu illud obvenerit, si peculiari aliqua necessitate ultra communem prematur, reliquum conventui incorporetur, et in communem cedat utilitatem.

Ad 7. Non posse.

In conventibus et monasteriis, in quibus, 50 vel ob carentiam reddituum, vel ob incuriam et negligentiam superiorum vita communis non servatur, nec potest introduci, et conventus seu monasterium indigentiis religiosorum seu religiosarum non supplet, nec ob eius paupertatem supplere potest, quid agendum, et quomodo procedendum? Vide verb. *Moniales,* art. 2, n. 68.

Quomodo partitae capsae communis, seu 51 depositi debeant inscribi? Vide ib., n. 69.

Ut regulares utriusque sexus in conventibus 52 et monasteriis, ubi non adest vita communis, possint licite exigere, retinere et expendere livella debent concurrere quinque conditiones, quae assignantur. Vide ib., n. 70.

Livella non possunt a regularibus utriusque 53

sexus cedi eorum consanguineis sine licentia Sacrae Congr. Vide ib., n. 71.

54 Posse autem regulares utriusque sexus remittere suis consanguineis, vel aliis donare fructus sui livelli cum sola licentia superioris tenent passim doctores. Vide ib., n. 72.

55 Imo plures tenent posse regulares utriusque sexus similes cessiones, remissiones seu donationes fructuum sui livelli facere absque licentia ad id speciali superioris, sed cum sola licentia generali insumendi tales fructus in suas indigentias, et religiosus usus. Vide ib., num. 73.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Quae religioso professo conceduntur, sive ratione *livelli*, sive alia de causa, aut incorporari conventui debent, aut ita administrari, ut veluti conventui incorporata administrentur. Id enim constat cum ex ipso voto paupertatis, quo quisque particularis astringitur ad nil proprii habendum, sed ad omnia subiicienda conventui eiusque superiori, qui bonorum conventus administrator est tum ex ipso Concilio Tridentino, quod solemni decreto sancivit, incorporandum conventui esse, quidquid particularis quisque religiosus quacunque de causa habeat et acquirat. Atque hinc fit, ut bona, quorum usus particularibus religiosis indulgetur, sive ex *livello* sint, sive aliunde proveniant, considerari semper debeant incorporata conventui, et illius nomine administrata, qui delectus sit superior et administrator bonorum communitatis; hoc enim secluso, nec bona incorporata conventui dici possent, nec religiosus particularis proprietatem illam excluderet, quae stare cum voto paupertatis non potest. Quae cum ita se habeant, facile est intelligere, monachum, sive privatum religiosum, nonnisi indulgente administratore bonorum, quae ad conventum spectant, licite posse, aut *livelli* fructus, aut fructus privati laboris, ad aliquem usum applicare; nam deficiente hac indulgentia sive licentia, proprietarius esset, et contra legem Conc. Trid. ageret. Ergo necessaria est licentia superioris, ut privatus religiosus insumere in suas indigentias et usus possit huiusmodi fructus; et hoc in casu existimari posset bona incorporata conventui, ex voluntate superioris, applicari ad usum privati religiosi, cuius indigentiis de bonis ipsius conventus subveniendum esset. Dici autem non potest, privatum religiosum, cui permissum a superiore sit in proprios usus impendere *livelli* fructus, licite posse eos cedere, remittere vel donare consanguineis. Nam bona conventus donare privatus religiosus non potest consanguineis, imo neque superior; bona vero huiusmodi veluti in incorporata conventui haberi debent; ergo non solum subditus, sed nec superior ipse potest hanc cessionem et donationem facere, sed necessaria est Sacr. Congr. licentia, ut optime dicitur num. 53. Ego vero in huiusmodi casibus ita subditum ac superiorem se gerere posse opinor. Si conventus ita bonis ditatus sit, ut eleemosynam elargiri indigentibus possit et debeat, dum consanguinei monialis, vel religiosi, in paupertatem venerint, et veram indigentiam, poterit superior indulgere, ut iis eleemosynae loco huiusmodi fructus remittantur vel donentur. Si vero iis non egeant, nec subditus, qui voto paupertatis astrictus donare nequit, nec superior, qui non dominus, sed merus administrator est bonorum conventus, poterit huiusmodi remissionm, cessionem aut donationem facere.

RESPONSIO AUCTORIS.

Ea quae hic notantur et adduntur a rever. theologo, iam fusiori calamo a me tradita sunt tum in hoc ipso articulo a n. 45 ad 70, tum in verb. *Legatum,* a n. 88 ad 94, et in verb. *Moniales,* art. 2, a n. 65 ad 92, et verb. *Regulares,* art. 1, a n. 13 ad 20. Nec verum est, quod ipse theologus ibi circa finem suae notae opinatur dicens: *Ego vero in huiusmodi casibus ita subditum ac superiorem se gerere posse opinor; si conventus ita bonis ditatus sit,* etc. Quia quantumvis conventus seu monasterium sit dives, neque subditus etiam cum licentia sui superioris, neque superior potest condonare livella suis consanguineis pauperibus, neque superior potest talem facultatem subdito concedere. Semper enim requiritur, facultas Sacrae Congr. vel Sacrae Poenitentiariae in quibusdam casibus occultis, ut pluries egometipse in variis huiusmodi casibus prius a regularibus utriusque sexus consultus, et post debitum recursum ad dicta respectiva suprema tribunalia, facultates ab ipsis concessas exsecutioni demandavi, vel prout continebant, demandandas consului, etiam pro conventibus et monasteriis ditissimis. Et nec semper tales facultates fuerunt concessae pro cessione seu condonatione totius summae, sed saepe pro sola media vel tertia parte, prout paupertas seu miseria parentibus superventa fuerat repraesentata. Vide supra a me tradita n. 53, et verb. *Moniales,* art. 2, n. 72, et quamvis ibi num. 73 et 74, et hic n. 54 et 55, ad eruditionem referam opinionem auctorum tenentium, posse regulares utriusque sexus, remittere suis consanguineis, vel aliis donare fructus sui livelli cum sola licentia sui superioris; ibi tamen sub n. 84, et hic sub n. 56 subiunxi. Intellige tamen de cessione seu donatione fructuum livelli non ascendentium ad magnam et notabilem summam, pro qua semper recurrendum est ad Sacr. Congr. Vide, et firmiter tene, ut ibi; cum talis sit legitima praxis et consuetudo, quae est optima legum interpres, textu expresso in l. *Si de interpretatione* 48 ff. de

Leg., et in c. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine, cum similibus.

56 Intellige tamen de cessione seu donatione fructuum livelli non ascendentium ad magnam summam. Vide ib., n. 74.

57 Regulares utriusque sexus ex pecunia sui livelli, seu aliunde quaesita nequeunt sibi censum emere seu constituere, neque de licentia superiorum. Imo neque ipsam pecuniam tradere monasterio cum pacto, seu tacita conventione, quod monasterium certos redditus ad rationem tot pro centenario, eius vita durante, concedat seu solvat. Vide ibid., n. 75.

58 Neque possunt regulares utriusque sexus ex peculio sui livelli, vel aliunde quaesito, et sibi libere a suis superioribus concesso fundare censum, ut ex fructibus post eius mortem celebrentur Missae pro eius anima. Vide ibidem, num. 76.

59 Neque possunt regulares utriusque sexus tradere amico certam summam pecuniae ex suo livello, seu aliunde quaesitae cum pacto, quod post eius mortem faciat celebrari tot Missas. Vide ib., n. 77.

60 An possint regulares utriusque sexus dictam pecuniam ex suo livello, seu aliunde quaesitam proprio usui concessam donare alteri cum onere, ut statim celebrentur singulis annis aliquae Missae in perpetuum. Vide ib., n. 78.

61 Sub quibus conditionibus soleat Sac. Congreg. concedere regularibus utriusque sexus facultatem habendi livella seu vitalitia. Vide ib., num. 70.

62 Adducuntur ad id variae specificae resolutiones Sacrae Congregationis. Vide ibidem, n. 80, 81.

63 Regulares utriusque sexus administrare non possunt sua livella a se ipsis. Vide ib., n. 88.

64 Legatum relictum alicui regulari utriusque sexus sub conditione, quod quandiu vivit, pertineat irrevocabiliter ad eum vel eam independenter a licentia superiorissae, non debetur ipsi, sed monasterio, et talis conditio habetur pro non adiecta. Vide supra, n. 46 ad 49, et d. verb. *Legatum,* n. 91 et 92.

65 Imo legatum relictum regulari in particulari nec momento temporis potest esse apud ipsum, sed illico acquiritur monasterio. Vide d. verb. *Legatum,* n. 89, 90.

66 Nec regulares utriusque sexus possunt in particulari habere, seu de se retinere legata, praesertim si sint in bonis stabilibus, neque de licentia quorumcunque suorum superiorum etiam generalium, quamvis asserent posse eam concedere. Vide supra, num. 46 ad 49, et d. verb. *Legatum,* n. 91 et 92.

67 Adducitur advertentia diligenter habenda. Vide d. verb. *Legatum,* n. 93.

68 Insuper adducitur conclusio doctissimi Fagnani semper attendenda, et prae oculis habenda. Vide d. verb. *Legatum,* n. 94.

Regulares utriusque sexus an, et quomodo pecuniam ex suo livello, et aliunde quaesitam possint ludo exponere? Vide verb. *Ludus,* a n. 9 ad 16. 69

Regulares utriusque sexus non possunt uti livellis, nisi servata forma constit. Clem. VIII, *De largitione munerum.* Sac. Congr. Episc. in Florentina, 21 Iul. 1690, ad relationem clar. mem. Card. Petrucci, apud Monacell., t. 1, in Append. adnot. ad const. Clem. VIII *De largitione,* n. 7. 70

Legatum relictum monasterio seu conventui bonorum incapaci pro sacristia, valetudinario, vel ecclesiae pro cera et oleo, non dicitur irritum, sed debet per syndicum investiri pro adimplenda testatoris voluntate. Vide verb. *Legatum,* n. 95. 71

Unde legatum relictum minoribus de observantia reformatis, et cappuccinis pro anniversariis, oleo, lampadibus, paramentis, hostiis, sacristia, ecclesia, fabrica, luminaribus, sindonibus, linteis, tunicis, bibliotheca, impressione librorum, pane, vino, pitantia, seu victu et vestitu, et aliis necessariis, est ipsis tradendum et solvendum ab haeredibus. Vide ibidem, num. 96. 72

Adducitur ad id decretum Sacrae Congreg. rev. Fabricae, et iuxta illius dispositionem ponitur in claris, supradictos Minores Mendicantes S. P. Francisci esse capaces legatorum iuxta modum in eodem decreto praescriptum. Vide ib., n. 97. 73

Adducitur decretum Congregationis particularis ab Urbano VIII deputatae. Vide ibidem, num. 98. 74

Adducitur decretum Sacrae Congr. Fabricae S. Petri de Urbe. Vide ib., n. 99. 75

Adducitur aliud decretum eiusdem Sacrae Congregat. Fabricae S. Petri. Vide ibidem, n. 100. 76

Et capacitatem fratrum Minorum obtinendi et retinendi annua et perpetua legata per modum simplicis eleemosynae expresse comprobat breve Urbani VIII, incip. *Exponi nobis.* Vide ib., n. 101. 77

Tale breve ad omnium commodum ad literam datur. Vide ib., n. 102. 78

Et ulterius dd. fratrum Minorum capacitatem ostendunt varia decreta, quae afferuntur. Vide ib., n. 103 ad 109. 79

Insuper ad fratrum Minorum capacitatem expresse demonstrant variae resolutiones Sacrae Congregat. Fabricae. Vide ibidem, num. 110 ad 113. 80

Et indistincte pro legatis pro victu et vestitu semper resolvit Sacra Congr. Boni regiminis. Vide ib., a n. 114 ad 116. 81

Item hanc Minorum capacitatem pluries comprobavit Sac. Congr. Episc. et Regul. Vide ib., n. 117. 82

Item eamdem capacitatem pluries appro- 83

bavit Sacra Congregatio Concil. Vide ibidem, n. 118.

84 Ex supra recensitis stat clarum, quod legata relicta fratribus Minoribus per modum purae et simplicis eleemosynae sustinentur, et eorum syndicus apostolicus tanquam unus de populo potest comparere et implorare officium Ordinarii, ut demandet exsecutionem testamenti, et adimpleatur ab haeredibus seu exsecutoribus mens testatoris. Vide ib., n. 119.

85 Imo cum haeres teneatur in conscientia adimplere onera, et ipsas dispositiones testatoris, potest etiam cogi per syndicum apostolicum, non tanquam unum de populo, sed nomine Ecclesiae Romanae. Vide ib., n. 120.

86 Plurima alia de capacitate fratrum Minorum recipiendi et retinendi perpetua annua legata per modum purae et simplicis eleemosynae videnda relinquuntur apud Pitonium, part. 1 Disceptationum ecclesiastic., discept. 2 per tot., et apud Petrum Marcellinum de Lucia in sua dissert. unic. de Legatis pro victu religiosis Mendicantibus relicto, per tot., ubi ultra adductas, plurimae aliae afferuntur apostolicae sanctiones, et Sacrar. Congr. responsiones et declarationes; unde non amplius attendendi sunt doctores in contrarium scribentes.

87 Quamvis fratres Minores de corpore Observantiae et Cappuccini, dum de novo in locis recipiunt conventus, nequeant per modum contractus, et tanquam de iure exigere ab universitatibus et communitatibus, vel ab aliis particularibus benefactoribus, ut annuatim sibi solvatur certa pecuniae summa, vel quid aliud fixum pro eorum victu et vestitu, cum id sit expresse contra suam Regulam, et pontificias ac regulares suas constitutiones, ut plene adnotavit Rota in Turritana *Legatorum,* sub diebus 10 Ian. 1595, et 6 Apr. 1696, coram Emerix, cuius votum exquisierat, et exsequi postea mandavit Sacra Congr. Episc. et Regul. sub die 24 Maii 1697, apud Monac., part. 1, tit. 6, formul. 19, n. 27; et tradit Matthaeuc., Offic. curiae, c. 17, n. 47.

88 Possunt tamen, praemissa debita protestatione, dictam certam pecuniae summam, seu quid fixum per modum purae et simplicis eleemosynae annuatim recipere per syndicum apostolicum ad subveniendum suis veris necessitatibus, praesertim in iis locis, ubi victus et vestitus mendicatione nisi valde incommode acquiri sufficienter possit, ut patet ex pluribus resolutionibus Sacrae Congr. Boni regiminis relatis sub verb. *Legatum*, num. 114, 115 et 116. Et sic saepe saepius, non solum ipsa Sacra Congr. Boni regiminis, sed etiam S. C. Episc. et Regul., Conc. et Rev. Fabricae declararunt, ut patet ex earum decretis abunde relatis sub dict. verb. *Legatum*, a num. 95 ad 121. Imo Discalceati in Hispania paupertatis seraphicae rigidissimi observatores fundationes conventuum non accipiunt absque determinata eleemosyna olei, piscium, lignorum et similium, ut refert Pitonius, part. 1 Discept., num. 83, concludens id licite fieri posse.

Et haec procedunt, etiamsi assignatio bonorum fieret in contractu inter vivos, uti habemus casum decisum per Sacram Congregat. Fabricae in Imolen. *Legati seu donationis*, sub die 16 Martii 1707. Vide d. verb. *Legatum*, n. 109. 89

Formula autem protestationis praemittenda a fratribus Minoribus ante acceptionem legatorum traditur in sequentibus decretis editis a Sacra particulari Congregatione ab Urbano VIII, specialiter deputata consultationibus familiae Cismontanae fratrum Minorum S. P. N. Francisci die 14 Iunii 1628, et die sequenti publicata in congregatione generali fratrum Minorum de Observantia in praesentia D. Cardinalis Gypsii, quorum tenor talis est, videlicet: 90

Sacra Congregatio a S. D. N. fratrum Minorum de Observantia S. Francisci Cismontanae familiae consultationibus praeposita volens, quantum potest in Domino, ipsorum postulato satisfacere circa novitios ad habitum et professionem admittendos, Sanctitate sua approbante, censuit, tunc demum esse illis permittendum, ut novitios, ut supra, recipiant, cum constiterit ex ipsorum conventibus eos sustulisse abusus omnes, qui regulae S. Francisci Observantiae adversantur. Quod ubi praestiterint, designanda erunt loca pro iisdem novitiis recipiendis, et praescribendus recipiendorum numerus et qualitas, et alia ad eorum institutionem pertinentia, et prout unaquaeque provincia id exsequetur, eidem receptionem huiusmodi fore permittendam.

Abusus vero, quibus eos propterea mederi oportebit, sunt potissimum infrascripti. 91

Ac primum abdicent a se, et eorum conventibus non solum pistrina ac bona omnia immobilia, quae alicubi contra Regulae puritatem et declarationes fel. rec. Nicolai III et Clem. V, extra vel intra septa monasteriorum detinent; sed etiam census perpetuos et legata annua, super quibus Sacra Congregatio praecipit observari decretum congregationis generalis habitae die 17 Maii 1603. Cuius tenor talis est:

Cum annuos redditus, sicut caetera bona immobilia nobis habere non liceat, ideo renovantes alia generalia statuta decernimus, quod frater non inducat personam aliquam ad eleemosynam perpetuam Ordini nostro exhibendam, nec exhibitam a quopiam vivente suscipiat; et si aliqua talis nobis fuerit relicta, nullo modo in iudicio exigatur, declarantes, quod ad perpetua legata petenda non possunt fratres recurrere, nisi humiliter et per modum elee-

mosynae absque allegatione alicuius decreti. Decernitur praeterea, ac praecipitur per S. Obedientiam, quod quoties relinqui contingat aliqua legata perpetua aliquibus personis et hospitalibus, vel alicui reipublicae et aliis domibus ea lege, quod teneantur fratribus praestare singulis annis certam eleemosynam, sive omnino gratis, sive ut ipsi fratres dicant certa officia et Missas, quod guardianus faciat protestationem ei, qui testatoris voluntatem adimplere tenetur, quod cum ad illas eleemosynas nullum ius habeant ex vi legati, non possint obligari ad illa officia et Missas. Si tamen facta ista protestatione, haeres ex sua libera voluntate voluerit dare eleemosynas illas, et committere fratribus dicta officia et Missas, tunc fratres tuta conscientia possunt eleemosynas huiusmodi recipere. Quod totum, et multo fortius in relictis legatis singularibus fratribus simili modo faciendum esse decernimus. Inhibemus autem, ut syndicus in sua persona huiusmodi annuos redditus recipiat distribuendos ipsis fratribus.

92 Protestatio autem sic fiat sub sigillo conventus, videlicet: nos frater N. guardianus, et fratres discreti huius conventus N. dicimus ad nostram notitiam pervenisse quondam N. certam eleemosynae quantitatem conventui huic distribuendam perpetuo gratis, vel forsan pro aliquibus officiis aut Missis dicendis legasse. Cumque legata huiusmodi, nisi per viam simplicis eleemosynae acceptare ex instituto sancto nostro, et iure nobis non liceat: Ideo per praesentes libere protestamur in Domino, quod legatum praedictum tanquam illius incapaces ex vi legati recipere nolumus, nec intendimus. Si tamen haeres commissarius aut legatarius ipsius testatoris dictam quantitatem per viam simplicis eleemosynae omni obligatione, dominio et proprietate penitus cessantibus, nobis libere conferre voluerit, illum simpliciter accipiemus, et piae testatoris voluntati, quantum in nobis fuerit, plene ac fideliter satisfaciemus. Haec autem protestatio subscripta per guardianum et discretos conventus dabitur illi, qui tenetur testatoris voluntatem implere, et eadem protestatio scribetur in libro conventus; ut constare possit succedentibus guardianis, hanc constitutionem fuisse ad plenum adimpletam.

93 Est autem haec protestatio necessaria, ut optime decernit D. Bonaventura hanc disputans quaestionem, et ex apostolicis declarationibus Regulae nostrae colligitur. Et ut omnibus sit compertum id, quod tantopere est nobis necessarium, ipsam D. Bonaventurae quaestiunculam ex suo Apologetico desumptam hic apponere de industria non gravabimur, quae talis est, ut sequitur:

Cum asseratis vos secundum regulam et professionem vestram nullos debere recipere proventus reddituum, seu possessiones, exceptis domibus, in quibus habitatis, videmini transgressores regulae vestrae in eo, quod recipitis domos, vel areas non contiguas vestris areis, in quibus habitatis; eodem enim modo si hoc licet, poteritis etiam vineas recipere, et agros, et mansos, et similia quaeque recipere, imo grangias, et villas, et castra, et terras, et oppida, et quaecunque fuerint vobis data, et sic pristina paupertas et mendicitas, quam professi estis, paulatim evanesceret, et non eritis discipuli S. Francisci, cum non sequamini vestigia eius, nec eius Regulam teneatis; de domibus enim vobis contiguis potest esse excusabile, quod pro dilatanda area vestra illas quandoque recipiatis, sed de aliis non ita, in quibus homines alios pro censu locatis, quem procurator vester loco vestri exigit, et in usus vestros convertit de voluntate vestra. Si qui in talibus incaute agunt, dolemus, et contradicimus, et prohibemus. Qualiter autem in hoc licite agere possimus, adverte, et tunc non iudicabis nos, si sane intelligis, transgressores. Protestamur nos secundum Regulam nostram nil debere, seu velle possessionis vel certorum reddituum recipere vel habere; quia vero mendici sumus et pauperes, ea, quibus pro praesenti necessitate indigemus, ideo recipimus, prout licet, sive pro solvendis debitis, vel aliis necessariis procurandis. Cum ergo aliquis ex devotione vult nobis legare domum suam, vel aream non contiguam nostrae mansioni, non recipimus eam per nos, nec per interpositam personam ut nostram. Sed si ille eam disponit per alium quemcunque, ut ea vendita de pretio eius provideatur nobis ex parte sui in his, quibus tunc indigemus, procurandis vel solvendis debitis, acceptamus. Si autem ille timens ne forte eius talis dispositio per haeredes suos, vel alios in posterum impediatur, propter hoc praeoccupat roborare illam sigillo alicuius iudicis, vel civium, vel alterius, et sic committit eam alicui amico suo, vel fratrum, qui conservat quod ipse disponit de domo tali, vel area, nil ad nos, cum de rebus suis possit ordinare, quod volet, nec locum talem, vel domum dicimus esse nostram, cum nihil iuris nos in ea protestemur habere. Similiter si aliquis disponeret per amicum, vel alium, quod de pretio, vel de proventibus illis, vel illis darentur fratribus tot panes quotidie, tantum eleemosynae singulis septimanis aut annis, non essemus propter hoc praedii vel reddituum possessores; nam si me petente eleemosynam aliquis dives promittat, quod singulis annis velit dare fratribus duas tunicas, vel tantum unam, vel singulis hebdomadibus tot panes, et hoc committat officialibus suis, ut vice sui ista dent etiam eo absente, et hoc pro fratribus recipiam, vel etiam, si illi negligant dare, admonendo exigam, nunquid propterea certos redditus ha-

bere dicendi sumus, cum non ex iure, sed ex gratia solum talem eleemosynam recipiam vel exigam?

Et sic post obitum illius uxor eius, vel alii amici pro anima illius adhuc velint aliquo tempore talem nobis eleemosynam per se, vel ex dispositione illius largiri, possumus similiter accipere ex eadem gratia, ita quod quandocunque nollent amplius ista dare, nil peteremus ab eis quasi ex debito: sed more medicorum recurremus ad domum clementis domini pro quotidiana eleemosyna quandiu illi placeret; sed quando plus nollet, abiremus vacui gratias agentes de dato, et non murmurantes de negato. Haec est vera et pura vita mendicorum, quod datur, ex gratia recipere, non ex iure. De censibus vero domorum fratribus legatarum nihil quaerimus, sicut nec de aliis redditibus. Si autem, antequam vendantur, aliquem inde censum recipiunt, in quorum tunc potestate sunt illae domus, nihil iuris habere in eo protestamur, sed eleemosynam nobis sponte oblatam simpliciter recipimus, sicut aliunde donatam. Quia vero Dominus docet nos cavere ab hominibus Matth. x, et Apostolus ab omni specie mala abstinere, 1 Thessal. v, ne putemur ab ignorantibus trangressores Regulae nostrae, debemus aperte protestari, nihil nobis iuris in talibus donationibus velle habere, sicut tenetur suspectus de fornicatione omnia illa cavere, ex quibus posset ista suspicio probabilis iudicari. Haec omnia D. Bonaventura, lib. Apol., qu. 9.

94 Sed quia in his casibus solet aliquando evenire, quod annuus redditus ob temporis antiquitatem non comperiatur habere aliquem patronum, cui fieri debeat talis, ut supra, protestatio, decernimus quod in tali casu servetur statutum Ordinis Minorum sub Paulo II contentum in constitutionibus super cap. 6 Reg., § *Inhibemus*. Quod nimirum huiusmodi redditus assignentur rectoribus spiritualibus aut temporalibus, collegiorum aut communitatum, terrarum aut civitatum, qui tales eleemosynas, sive fructus, vel redditus annuos nomine Ecclesiae Romanae, vel donantium sine fratribus exigant et recipiant, et fratribus sive aliis sacerdotibus, quando fratres noluerint tales Missas vel suffragia iuxta piam intentionem benefactorum in toto, vel in parte secundum quantitatem talium obventionum interdicere faciant.

95 Item statuitur, ut deinceps nulla instrumenta publica fiant a fratribus capitulariter congregatis nec quocunque alio modo se habentibus, in quibus transferatur dominium et proprietas alicuius capellae, sive sepulturae, cum hoc omnino sit contra regulam, et nostro repugnet instituto; nam quomodo aliquis dat, quod non habet? Si tamen occasio se obtulerit, in qua oporteat satisfacere devotae fideium voluntati, id fiat per modos nostrae regulae, et instituto congruentes. Est tamen protestatio praedicta necessaria, ne, ut ait D. Bonaventura, ab ignorantibus nostrum institutum, regulae nostrae transgressores iudicemur. Cuius seraphici Doctoris sententiam hic inserendam iudicavimus, quatenus e medio tollatur abusus ignorantissimorum aliquorum, qui existimantes, Charibdim fugere, in Scyllam inciderunt, in favorem Ordinariorum, vel alicuius tertii, vel haeredis renuntiantes praedicta legata, quasi non esset opus proprietatis et dominii donare, sicuti accipere, et summa dementia alienum renuntiare.

De huiusmodi autem bonis, seu illorum pre- 96
tio generalis, vel commissarius generalis una cum consilio guardiani et discretorum conventus in usum sacristiae, fabricae Ecclesiae et conventuum provideat, prout illorum necessitate perspecta salubriter in Domino expedire arbitrabitur. Et de hac provisione quamprimum Sacram hanc Congregationem fideliter certiorem faciat. Hanc vero bonorum abdicationem, et legatorum renuntiationem fuisse exsecutioni demandatam constare debebit huic Sacrae Congregationi ex generalis vel commissarii generalis et Ordinariorum attestationibus gratis et absque ullo fratrum dispendio concedendis.

Deinde a fratribus particularibus auferatur 97
cuiuscunque rei proprietas, si quae sit, et omnia in communi redigantur ad regul. sac. can. Apost. Constit. et S. Conc. Trid. dispositionem. Potissimum vero tollantur pecuniae, et quam primum insumantur in veras et communes ipsorum conventuum necessitates, idque fiat a syndicis apostolicis tantum, ita ut nihil pecuniae mediate vel immediate supersit in manibus, vel potestate fratrum etiam superiorum.

Ad haec tollatur abusus aromatariarum, ita, 98
ut de caetero illae non retineantur, nisi ad usum monasteriorum duntaxat, nec liceat res illarum cuiquam vendere.

Praeterea nullo modo habeant in eorum 99
ecclesiis vel sacristiis, ut alibi cippos et truncos ordinatos ad offerentium seu donantium pecunias nec capsulas pro eleemosynis Missarum.

Ac demum superiores regulares invigilent, 100
ut fratres communi mensa utantur, divina officia temporibus debitis recitent, vacent orationi mentali, et divinum cultum diligenter exerceant, et caetera impleant, ad quae pro regulae observatione tenentur.

Haec autem superius expressa fuisse ad ef- 101
fectum perducta constare debebit eidem Sacr. Congr. ex attestationibus medio iuramento generalis, aut commissarii generalis, aut visitatorum, praevia diligenti informatione capta in visitatione singulorum conventuum cuiusque provinciae. Romae 14 Iunii 1626.

102 Hic iuvat afferre declarationes editas a dicta Sac. Congr. specialiter ad id deputata ab Urbano VIII, et relatas a Fagnano eiusdem Congreg. secretario, lib. 5 Decr. in c. *Nimis pravo* 17 de Excessib. praelat., a n. 47 ad 54. Ibi.

Distinctio I.

De legatis bonorum mobilium.

103 Articulus I. An fratres Minores tam de familia, quam Reformati sint capaces legatorum bonorum mobilium, quae unica solutione seu praestatione adimplentur, tam in pecunia, quam in aliis speciebus.

Articulus II. An possint eadem legata in iudicio aut extra exigere per se ipsos, vel syndicum apostolicum?

Articulus III. An fabricae S. Petri liceat in huiusmodi legatis se ingerere infra annum, ex quo dies legati cessit?

Articulus IV. Et quid elapso anno?

Distinctio II.

De legatis factis fabricae.

104 Articulus I. An valeat legatum annui redditus factum fabricae, sacristiae vel ecclesiae fratrum Minorum, tam de Familia quam ex Reformatione?

Articulus II. An liceat fratribus huiusmodi legata in iudicio exigere per eorum procuratorem, vel syndicos apostolicos?

Articulus III. An liceat eidem erogare praedicta legata in usus fratrum? An vero illa omnino converti debeant in usus a testatoribus praescriptos?

Articulus IV. An fabricae S. Petri liceat infra annum se ingerere in proprietate horum legatorum pro fabrica vel sacristia transigendo cum haeredibus, aut alias de eadem proprietate disponendo?

Articulus V. Et quid transacto anno?

Articulus VI. An liceat eidem fabricae S. Petri, se immiscere praestationibus seu fructibus eorumdem legatorum ab anno decursis et non solutis?

Articulus VII. Et quid infra annum, ex quo cessit dies praestationis?

Distinctio III.

De legatis annuis cum onere.

105 Articulus I. An fratres Minores, tam de Familia, quam Reformati, sint capaces legatorum annuorum, quae fiunt adiecto onere celebrationis Missarum?

Articulus II. An iidem possint pro his legatis in iudicio experiri agendo, aut iudicis officium implorando?

Articulus III. An possint fratres illa accipere a sponte offerentibus celebrando Missas ad rationem rei acceptae?

Articulus IV. An possint illa sponte oblata accipere per se ipsos, an vero per syndicum apostolicum?

Articulus V. An fratres possint huiusmodi legata exstinguere, aut illorum proprietatem vendere, et pretium erogare in usum fabricae vel sacristiae?

Articulus VI. An liceat fabricae S. Petri proprietatem eorumdem legatorum cum onere Missarum vindicare, tam elapso anno, quam antea?

Articulus VII. An liceat fabricae eidem sibi vindicare annuas praestationes decursas, et non solutas tam ante annum, quam post?

Distinctio IV.

De legatis annuis sine onere.

Articulus I. An fratres Minores tam Observantes, quam Reformati, sint capaces legatorum annuorum sine aliquo adiecto saltem ad effectum illa exstinguendi, et pretium erogandi in usus fabricae vel sacristiae? 106

Articulus II. An ad hunc effectum possint eamdem proprietatem in iudicio petere per syndicum apostolicum?

Articulus III. An possint illam convertere in usum fratrum?

Articulus IV. Et quid, si coeperint illorum annuas praestationes accipere?

Articulus V. An possint fratres exigere iudicialiter annuas praestationes eorumdem legatorum in vim Martinianae?

Articulus VI. Et quid post ultimum decretum Sacrae Congr. hac de re editum?

Articulus VII. An fratres teneantur protestari, se esse incapaces eorumdem legatorum?

Articulus VIII. An possint illa a sponte dantibus accipere per se ipsos, vel per syndicos apostolicos?

Articulus IX. An haeredes teneantur illorum praestationes fratibus solvere in foro conscientiae?

Articulus X. An fabrica S. Petri ius habeat sibi vindicandi horum legatorum proprietatem tam elapso anno, quam antea?

Articulus XI. Et quid de annuis praestationibus decursis, et non solutis?

Articulus ultimus. An haec omnia procedant etiam in legatis annuis ad modicum tempus?

Die 9 Septembris 1628, Sacra Congregatio negotiis fratrum Minorum S. Francisci de Observantia a S. D. N. praefecta ad singulos articulos superius propositos ad hunc modum respondit, videlicet:

Distinctione I.

Ad articulum I. Fratres Minores tam de Familia, quam Reformatos esse capaces legato- 107

rum bonorum mobilium, quae unica solutione seu praestatione adimplentur, tam in pecunia numerata, quam in aliis speciebus. Dummodo tamen huiusmodi legata sint in quantitate moderata, et non in fraudem paupertatis.

Ad II. Fratres quidem nec per se ipsos, nec per interpositam personam posse eadem legata in iudicio exigere, sed syndicum Sedis Apostolicae tantum iudicis officium implorare, dummodo similiter illa in moderata sint quantitate, et sine ulla fraude paupertatis, et re ipsa erogentur in fratrum necessitates. Extra iudicium vero ita demum legata huiusmodi accipi posse a fratribus per se ipsos, si in aliis speciebus consistant, et accipiantur in ea tantum quantitate, quam vera et imminens eorum necesitas postulet, sed superfluum, aut pecunias a syndico tantum posse accipi, dum tamen id omnes in fratrum necessitates convertatur.

Ad III. Non licere fabricae S. Petri in huiusmodi legatis bonorum mobilium se ingerere infra annum ex quo dies legati cessit.

Ad IV. Elapso anno libere ad praescriptum suarum facultatum.

Distinctione II.

108 Ad articulum I. Valere legatum annui redditus factum sacristiae vel fabricae ecclesiae, vel conventus fratrum Minorum tam de Familia, quam de Reformatione, nisi adsit excessus in quantitate.

Ad II. Nec per suos, nec per alios licere fratribus in iudicio exigere huiusmodi legata, sed syndico apostolico duntaxat.

Ad III. Non licere eadem annui redditus legata erogare in usus fratrum, sed illa omnino converti debere in usus a testatoribus praescriptos.

Ad IV. Fabricae S. Petri non licere infra annum se ingerere in proprietate horum legatorum, cum haeredibus transigendo, aut alias disponendo de eadem proprietate.

Ad V. Itidem non licere.

Ad VI et VII. Posse fabricam S. Petri se immiscere in praestationibus seu fructibus eorumdem legatorum ab anno decursis et non solutis, non autem infra annum, ex quo dies praestationis cessit.

Distinctione III.

109 Ad articulum I. Fratres Minores, tam de Familia, quam ex Reformatione nullatenus esse capaces legatorum, quae fiunt adiuncto onere celebrationis Missarum.

Ad II. Non posse pro his legatis in iudicio experiri, aut iudicis officium implorare.

Ad III. Posse fratres illa accipere per modum eleemosynae a sponte offerentibus celebrando Missas ad rationem rei acceptas, citra tamen ullam obligationem ad onus perpetuum, et dummodo prius protestentur, se illorum capaces non esse.

Ad IV. Syndicum apostolicum, et pro fratrum necessitatibus, non autem fratres ipsos etiam per alios posse huiusmodi legata utcunque sponte oblata accipere, si in pecunia consistant.

Ad V. Non posse fratres huiusmodi legata exstinguere, aut illorum proprietatem vendere, et pretium erogare in usus fabricae vel sacristiae.

Ad VI. Licere fabricae S. Petri ad suarum facultatum praescriptum sibi vindicare eorumdem legatorum proprietatem cum onere Missarum celebrandarum, tam elapso anno, quam antea.

Distinctione IV.

Ad articulum I. Fratres Minores, tam Obser- 110
vantes, quam Reformatos non esse capaces legatorum annuorum, quae fiunt sine aliquo onere, aut modo adiecto, nisi ad effectum illa exstinguendi, seu illorum proprietatem et pretium convertendi in usus fabricae vel sacristiae.

Ad II. Non fratres ipsos sed syndicum apostolicum tantum posse eamdem proprietatem in iudicio petere.

Ad III. Posse convertere.

Ad IV. Si fratres coeperint illorum annuas praestationes accipere, ne hinc fiat fraus paupertati, expedire, ut de caetero decernatur, eo casu non licere amplius fratribus eamdem proprietatem vendere, et pretium in usum fabricae vel sacristiae erogare. Ideoque agendum cum S. D. N.

Ad V et VI. Fratres nullo modo posse in iudicio exigere annuas eorumdem legatorum praestationes.

Ad VII. Teneri.

Ad VIII. Posse illa per modum eleemosynae, et a sponte dantibus accipere etiam per seipsos, si in aliis speciebus consistant, quod si in pecunia, non nisi per syndicum apostolicum.

Ad IX. Non teneri.

Ad X. Fabricam S. Petri nullum ius habere vindicandi horum legatorum proprietatem, nisi elapso anno iuxta suas facultates.

Ad XI. Similiter non habere ius vindicandi huiusmodi annuas praestationes, nisi ab anno decursas.

Ad XII. Haec omnia locum non habere in legatis infra decennium, sed in his tantum, quae fiunt ad decem annos, et ultra.

Adducitur ad rem constitutio Clementis X, 111
confirmantis decretum Sac. Congreg. in causa Turritana *Legatorum*.

CLEMENS PAPA X.

Ad perpetuam rei memoriam.

Nuper pro parte dilecti filii syndici apostolici conventus S. Petri de Syrchis in Sardi-

nia Ordinis sancti Francisci de Observantia, etc., Congregationi fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium negotiis, etc., Episcoporum et Regularium praepositae exposito, quod quondam Petrus Moros de Molinos in suo ultimo testamento, quod anno 1645 condiderat, diversa annua legata pro Missis per fratres Ordinis celebrandis, fecerat modo sequenti:

Primo: *Mando, quod meus haeres teneatur expendere pro confectione tumuli et exsequiarum quolibet anno lib. 25, pro una Missa cantata, et aliis sexdecim Missis pro animabus meorum parentum celebrand. a fratribus Franciscanis S. Petri de Syrchis, et pro legato volo, quod sint perpetuo obligata bona mea.*

Item volo, quod dictus meus haeres solvat ex dictis bonis meis quolibet anno lib. 40, quae inserviant pro oleo lampadis meae cappellae maioris in dicta ecclesia S. Petri.

Item relinquo in perpetuum Missas septem qualibet hebdomada pro animabus purgatorii etc., et eleemosyna sit septem solidorum pro qualibet Missa, etc., et proprietas illarum est 1400 lib. quae sit super domo mea, in qua habito.

Item relinquo pro eleemosyna dicto conventui S. Petri de Syrchis lib. 300, ut illae applicari debeant per meos curatores in loco securo ad rationem lib. 23 annuarum, et inserviant pro emendis linteaminibus pro pauperibus fratribus infirmis.

Item quia D. mater mea reliquit, ut dicantur duae Missae perpetuae pro qualibet hebdomada a dictis fratribus, quod super bonis meis solvantur quolibet anno lib. 28.

Item quia D. pater meus reliquit unam Missam perpetuam in hebdomada celebrandam a dictis fratribus, et reliquit pro eleemosyna censum lib. 150, debitum a Gavino Paduano, etc., quatenus perdiderint supradictum, mando ut meus haeres solvat lib. 11 annuas, etc. Et factis aliis pluribus legatis profanis, etc., instituit sibi haeredem, Deum, et animam suam, mandans suis exsecutoribus, ut adimpletis et satisfactis legatis, instituerent unam tertiam dignitatem archidiaconalem in cathedrali Turritana cum annuo redditu lib. 1000, et de residuo unum vel plures canonicatus secundum capacitatem bonorum suorum, et alias, prout in dicto testamento dicitur uberius contineri.

Et subinde in exsecutionem dicti testamenti unus canonicatus et unus archidiaconatus in ecclesia Turritana erecti fuerant, dictusque archidiaconatus ex dispositione eiusdem Petri testatoris collatus fuerat cuidam Didaco Moros eius fratri germano exsecutori testamentario, qui bona fide, dum in vivis erat, eadem legata pia adimpleri curaverat; verum post eius obitum, de eodem archidiaconatu provisus fuerat dilectus Carolus de Capudoro, ad cuius favorem dilectus filius pro-vicarius generalis Turritanus, nesciebatur quo iure, declaraverat fratres Minores praedictos legatorum capaces tantum factorum pro oleo lampadis, et linteaminibus infirmorum, et incapaces pro reliquis, quae archidiacono praedicto adiudicaverat, prout in eius sententia dicitur contineri. Unde dictus syndicus tanquam unus de populo pro suffragiis animarum, pro quibus instituta fuerunt dicta legata pia, et pro sua pietate erga dictos fratres de Observantia, qui in magna necessitate propter eleemosynarum deficientiam in praedicta insula Sardiniae reperiebantur, prout ex attestatione iuratorum et officialis civitatis Turritanae constare dicebatur, nobis humiliter supplicaverat, ut omnimodum adimplementum legatorum praedictorum ven. fratri Archiepiscopo Turritano, non obstante praedicta pro-vicarii generalis sententia committere de benignitate apostolica dignaremur.

Instantia vero huiusmodi ad praedictam Cardinalium Congr. a nobis remissa, et de mandato ipsius Congr. citato dilecto etiam filio Alexandro bulla supradicti Caroli de Capudoro archidiaconi procuratore, syndicus praedictus plurimum cupiebat declarari, praedictos fratres Minores de Observantia posse recipere praeinserta annua legata Missarum per modum purae et simplicis eleemosynae, iuxta doctrinam S. Bonaventurae in quadam constitutione fel. rec. Urbani Papae VIII praedecessoris nostri, cuius initium: *Sacrosanctum Apostolatus ministerium*, proinde debere dictum Archiepiscopum Turritanum tanquam exsecutorem ultimarum voluntatum, et praecipue piarum, curare omnimodum adimplementum eorum legatorum, et voluntatis dicti Petri testatoris compellendo haeredes et detentores bonorum ad satisfactionem, ne anima eius defraudata remaneret; emanavit ab eadem Cardinalium Congreg. decretum tenoris qui sequitur:

Sacra Congr. EE. S. R. E. Card. negotiis et consultationibus Episcoporum et Regularium praeposita, procuratore archidiaconi Turritani saepius citato, referente eminentissimo D. Cardinali Portocarrero, decrevit esse dandas declarationes saepe alias factas, videlicet: fratres Minores de Observantia non posse possidere census et bona stabilia; posse tamen recipere per viam eleemosynae quidquid eis traditur ab exsecutoribus ultimarum voluntatum pro celebratione Missarum et anniversariorum, et propterea censuit committendum, prout praesentis decreti tenore committit Archiepiscopo Turritano, ut ad limites praedictae declarationis in causa, de qua supra agitur, procedat, et ad illius observantiam quantum opus fuerit, iuris remediis, et in subsidium etiam censuris ecclesiasticis compellat. Romae, 3 Augusti 1674.

Cum autem sicut dictus syndicus nobis subinde exponi fecit, ut decretum huiusmodi fir-

mius subsistat, et observetur exactius, apostolicae nostrae confirmationis patrocinio communiri, summopere desideret, nos ipsum syndicum etc., absolventes, etc., supplicationibus eius inclinati, etc. Decretum praeinsertum auctoritate apostolica tenore praesentium approbamus et confirmamus, illique inviolabilis apostolicae firmitatis robur adiicimus, etc., sicque in praemissis per quoscunque iudices, etc., irritum, etc.

Datum Romae, apud S. Mariam Maiorem die 22 Augusti 1674, Pontificatus Nostri anno quarto.

112 Item affertur ad rem decretum Sac. Congr. Episc. et Regul. in Lucana 26 Martii 1677, pro Minoribus de Observantia editum:

« Sacra Congr. EE. et Reverendiss. S. R. E. Card. negotiis et consultationibus Episcop. et Regul. praeposita, saepius dectaravit, fratres Minor. de Observ. S. Francisci, quamvis attenta dispositione *Exivi de paradiso,* Clem. V, et const. Nicolai III: *Exiit,* sint incapaces obtinendi census perpetuos et bona stabilia, posse tamen per viam purae et simplicis eleemosynae recipere quidquid ab exsecutoribus ultimarum voluntatum eis traditur pro celebratione Missarum, pro ornamento ecclesiae, aliisque necessariis procurandis, iuxta doctrinam D. Bonaventurae relatam in const. san. mem. Urbani VIII, incip. *Sacrosanctum Apostolatus ministerium;* atque in praefatis casibus dictos exsecutores ultimarum voluntatum curare debere ut huiusmodi piae dispositiones adimpleantur. ne testatorum animae debitis suffragiis defraudatae remaneant, quam quidem declarationem, illiusque tenorem in casu, de quo agitur eadem Sacra Congregatio servari praecipit, committendo Ordinario Lucensi pro tempore exsistenti ut quatenus alius exsecutor non exsistat, praenarratam pii testatoris dispositionem exsecutioni demandet, etc.

113 Item datur ad rem mandatum D. auditoris Camerae Apostolicae, ut sequitur: « Potentissimo et Catholico principi D. D. Carolo ab Austria, etc., felicis prosperitatis augmentum, etc., eiusdem regnorum et provinciarum, etc., officialibus, etc., ad quos praesentes nostrae pervenerint, seu quomodolibet praesentabuntur: Franciscus Columna in utraque signatura SS. D. N. Papae referendarius, causaeque, et causarum huiusmodi, etc., salutem, etc. Noveritis quod introducta alias in partibus coram vicar. general. Catacen. lite et causa inter syndicum RR. PP. S. Francisci Minor. Observ. civitatis Tabernarum Catacen. ex una, et RR. DD. Theodorum et Dominicum de Carcia ex adverso principales partibus ex altera de et super solutione eleemosynae debitae pro Missis, pro quibus agitur, rebusque aliis, etc. Dictus D. vicarius Catacen. in causa huiusmodi procedendo suam protulit sententiam, sive decretum tenoris sequentis, videlicet: *Per curiam episcopalem Catacen. visa particula ultimi testamenti quondam Felicinae Riva civitatis Tabernarum conditi sub die 20 Maii 1633, etc., ac insuper inspecto tenore bullae SS. D. N. felic. record. Clementis Papae X, sub datum Romae, die 31 Augusti 1675, pro confirmatione decreti sacrae Congregat. negotiis Episcoporum et Regularium propositae lati sub die 8 Augusti 1674, declaravit: Fratres Minores de Observantia posse recipere legata annua Missarum per modum purae et simplicis eleemosynae, etiam pro exsecutione ultimarum voluntatum testatorum, visis actibus omnibus, etc., ac partibus pluries auditis, fuit provisum et decretum, suspensionem duarum Missarum in hebdomada per eamdem curiam latam omnino tollendam esse, ac proinde PP. Minores de Observantia conventus supradictae civitatis Tabernarum reintegrentur ad legatum celebrandi easdem duas Missas in hebdomada, et ab hodie in antea RR. DD. Theodorus et clericus Dominicus Carcias correspondeant eisdem fratribus scutos decem singulis annis pro celebratione praedicta, etc., et ita, etc., datum, etc., die 24 Ianuarii 1691. Antonius Pavoni vicarius generalis,* etc. A qua inserta sententia, sive decreto, etc., appellantibus dict. DD. Theodoro, et Dominico de Carcia, fuit haec causa ad curiam devoluta; et coram illustrissimo et reverendissimo D. Thomaso in utraque signatura referendario, etc. Illustrissimi et reverendissimi D. A. C. Locumtenente introducta, qui ser. ser. procedendo, sua definitiva sententia, praeinsertam sententiam, seu decretum D. vicarii generalis Catacen. confirmavit et approbavit; ad effectum tamen exsequendi super bonis per D. Victoriam Rivam donantem, etc. A qua sententia illustrissimi et reverendissimi Thomati iterum appellantibus DD. Theodoro et Dominico de Carcia, *fuit causa huiusmodi nobis commissa vigore specialis commissionis eiusdem Sanctissimi,* de qua in dictis actis, etc. *nos in causa et in causis praedictis rite, directe et legitime procedentes,* etc. Tandem D. Hieronymo Leto ex adverso procuratore dict. DD. Theodori et Dominici Carcia ex adverso principalium, etc., per unum ex eiusdem Sanctissimi cursoribus more solito citato, nostram protulimus et promulgavimus definitivam sententiam praeinserti decreti, seu sententiam D. vicarii general. Catacen. et aliam illustriss. et reverend. Thomati confirmatoriam, prout in dictis actis infrascripti archivii Romanae Curiae scriptoris. Sed quia a tribus sententiis conformantibus non licet amplius appellare, ideo ex parte eiusdem Sanctissimi, et ad instantiam dicti D. syndici dicti venerandi conventus RR. PP. Minorum de Observantia fuit Nobis directa et praesentata commissio exsecutorialis tenoris sequentis ».

Sequitur tenor commissionis. « Nos denique, etc., dicto Dom. Hieronymo Leto ex adverso procuratore dict. Theodori, et Dominici Carcia ex adverso principalium iterum ut supra citato, praeinsertam sententiam, sive decret. vic. generalis Catacen. aliamque dicti reverendissimi Thomati, et dictam nostram respective definitivam sententiam exsequi mandavimus, ac in illarum exsecutione, et re iudicata praesens mandatum exsecutivum ad favorem dicti syndici RR. PP. S. Francisci Minor. Observant. civit. Tabernarum dioecesis Catacen. contra et adversus dicta bona per dictam Victoriam donata dictis D. D. de Carcia, pro ducatis viginti quinque monetae regni debitis pro supradicta eleemosyna Missarum ab anno 1691, per totum mensem Iunii proxime praeteriti ad rationem ducatorum decem pro quolibet anno, sine praeiudicio aliorum per annum decursorum decrevimus, et relaxavimus, exsequi volumus, et mandavimus per praesentes. Quo circa vos, potentissimum regem, vestrosque regionis ministros studiose requirimus, et perbenigne in Domino hortamur, attenteque rogamus, Vobis vero, aliis omnibus, et singulis supradictis, etc. tenore praesentium committimus, et in virtute S. Obedientiae, ac sub excommunicationis, etc., poena, etc. mandamus, quatenus statim visis praesentibus, et quoties praesentium vigore fueritis, seu alter vestrum fuerit requisitus, etc., ex parte nostra, seu verius apostolica auctoritate cogatis et compellatis, cogique et compelli faciatis, etc., dictos Theodorum et Dominicum Carciam ad dandum, solvendum, tradendum, etc., et effectualiter exbursandum dicto rever. syndico dictorum PP. Sancti Francisci Min. Observ., etc., scuta viginti quinque monetae regni, ut praefertur, debita, una cum aliis scutis quatuor, et Iuliis septem monetae Romanae pro expensis praesentis Mandati. Datum Romae anno 1693, indictione prima, die vero 7 mensis Augusti, Pontificatus Sanctissimi D. N. Innocentii divina Providentia Papae XII, anno eius tertio ».

114 Syndici apostolici nequeunt dominium vel usum possessionum in se recipere, ut redditus annuos fratribus tribuant. Sic expresse dicta sacra Congr. allegat. supra, n. 91, in fine, ibi: *Inhibemus autem, ne syndicus in sua persona huiusmodi annuos redditus recipiat distribuendos ipsis fratribus.* Et sac. Congreg. R. Fabricae in Aesina *Legati* 29 Novemb. 1692, quae teste eminentissimo Card. Petra, tom. 2 Commentar. ad Constit. 5 Honorii III, n. 29, censuit *Franciscanos Observantes, qui praetendebant retinere stabilia nomine syndici, esse incapaces ad ita retinendum.*

115 Neque dicti syndici apostolici possunt sine beneplacito apostolico alienare mobilia pretiosa ecclesiae incorporata, ut sunt lampades, candelabra, paramenta, picturae, et huiusmodi, prout expresse de mandato Urbani VIII, 1 Septembris 1624, decrevit S. C. C. prohibens alienationes dictorum fieri sine expressa sacrae Congr. licentia, adiectis poenis ipso facto incurrendis a contrafacientibus, nullisque alienationibus declaratis, et novissime eadem Sac. Congr. in Papiensi, die 18 Martii 1719, quae respondit: *Quo ad mobilia pretiosa ecclesiae incorporata esse necesarium beneplacitum apostolicum; quo vero ad omnes alias res in futurum non posse syndicos procedere ad venditionem, nisi praevia affixione edictorum, et venditio fiat maiori oblatori.* Vide verb. *Syndicus*, n. 19.

Fratres Minores habent solum simplicem 116
usum facti absque ullo dominio, et usu iuris circa res illas, quibus uti possunt; *Communis.* Usus iuris est ipsum ius, sive legitima facultas utendi aliqua re; adeoque usum iuris habere dicitur omnis, qui et utitur, et potest ad libitum licite uti aliqua re. Usus autem simplex facti est ipse actualis usus rei factus cum omnimoda dependentia a libera voluntate domini proprietarii; sicque usum simplicem facti habere dicitur ille, cui conceditur facultas utendi re etiam usu consumptibili, sed omnino dependenter a libera concedentis voluntate, ita ut pro eius libito revocari possit.

Et hic usus simplex facti, et omnino de- 117
pendens a libera voluntate domini proprietarii concedentis potest separari, et de facto separatur a dominio rei etiam unico usu consumptibilis. Vide verb. *Dominium,* art. num. 18 ad 20.

Domus professae Societatis Iesu, licet sint 118
vere Mendicantes, sunt tamen capaces legatorum etiam bonorum stabilium, ita tamen ut, si talia bona non sint necessaria, nec opportuna usui domorum professarum, ea vendi debeant, et ex eorum pretio propriis necessitatibus provideri. Vide verb. *Legatum*, n. 122.

Scholastici et coadiutores temporales, qui 119
in dicta praeclarissima Societate Iesu post biennium probationis simplicia vota ediderunt, possunt, non obstante voto paupertatis, retinere et acquirere dominium radicale bonorum temporalium, tam mobilium quam immobilium antea habitorum, vel postea per haereditatem, donationem, vel alio modo obtentorum, quamvis per dictum simplex votum paupertatis privati sint actuali Iure de iis disponendi arbitrio suo sine superioris licentia; Sanchez, lib. 7 Moral., c. 18, n. 23 et 28; Layman, l. 4, tract. 5, cap. 7, num. 3; Busemb., lib. 4, cap. 1 de Statu religioso, dub. 4; La Croix, ibid., n. 96; Spoler, tom. 2, tract. 6, can. 1, num. 68, et alii. Et ratio est, quia illud votum simplex non privat, sed stat cum dominio radicali, et in actu primo bonorum antea habitorum, et postea acquisitorum seu acquirendorum, et solum privat dominio ac iure actuali utendi vel dis-

ponendi de iis arbitrio suo sine licentia superiorum iuxta constitutionem Gregorii XIII, incip. *Ascendente Domino*. Talis enim religiosa paupertas non consistit in eo, quod reddat religiosum incapacem dominii radicalis, et velut in actu primo, qualem etiam habet infans sub tutore constitutus; sed quod privet ipsum religiosum iure retinendi bona temporalia, et de iis disponendi arbitrio suo sine facultate, de consensu superiorum saltem licite.

120 Unde tales scholastici et coadiutores temporales, quamvis moraliter peccarent contra paupertatis votum, si de dictis bonis antea habitis, vel postea acquisitis disponerent arbitrio suo sine consensu superiorum, tamen talis dispositio esset valida. Sanchez, loco cit.; Layman, loco cit.; Sporer, loc. cit.; Lugo, in Respons. moral., lib. 4, dub. 6; La Croix, lib. 4, n. 103, cum Castrop., Pellizar. et aliis ibi citatis contra Molinam et Lessium. Et ratio est, quia licet peccarent mortaliter contra votum paupertatis, ex quo per tale simplex votum paupertatis sibi interdixerint ius disponendi sine facultate superiorum; tamen eorum dispositio esset valida, quia adhuc retinent dominium suorum bonorum, donec eis se abdicent per solemne paupertatis votum, cum eis non se abdicent per d. votum simplex paupertatis.

121 Est enim magna differentia inter votum solemne paupertatis (cui, ut recte notat Layman, l. c., n. 3, vers. *Caeterum*, aequiparari in hoc docet votum paupertatis coadiutorum formatorum d. Societatis Iesu), et inter simplex paupertatis votum ab ipsis scholasticis et coadiutoribus temporalibus emissum, quia tale simplex votum paupertatis privat religiosum solum dominio ac iure actuali utendi et disponendi de bonis temporalibus arbitrio suo absque facultate superiorum, et non dominio radicali, et in actu primo. Votum autem solemne paupertatis emissum in professione solemni religionis privat sic professum, non solum dominio ac iure actuali, sed etiam dominio radicali, et in actu primo, id est omni iure ac facultate, tam valide quam licite disponendi de bonis temporalibus antea habitis, ac alia postea acquirendi et alienandi, ut clare habetur ex c. unic. de Voto in 6, et de coadiutoribus formatis in d. Societate Iesu est statutum a Gregorio XIII in d. const. *Ascendente Domino;* Layman, l. c., vers. *Caeterum;* Sporer, l. c., n. 59, et alii.

122 Ut regulares possint uti rebus aliquibus licite intra terminos religiosae paupertatis, requiruntur quatuor conditiones. Prima namque est, ut utantur iis rebus tanquam non suis. Secunda, ut iis utantur cum vera et rationabili superioris licentia. Tertia, ut iis utantur iuxta modos in qualibet religione expressos. Quarta, ut iis utantur servata honestate et modestia. Marchantius in Tribunali, tom. 8, part. 2, tr. 2, tit. 1, qu. 4; Hennó, tom. 2, tr. 3, disp. unic., de Statu religioso, qu. 9, art. 3, § 2; Sporer, tom. 2, tract. 6, cap. 1, n. 61, et alii in re communiter.

Regulares igitur utriusque sexus debent uti 123
rebus tanquam non suis, ut habetur clare Act. IV, 32, ibi: *Nec quisquam eorum, quae possidebat, aliquis suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia;* et concordat can. *Dilectissimus* 5, can. *Scimus* 9, can. *Non dicatis* 11, caus. 2, qu. 1; cap. *Monachi* 2, cap. *Super quodam* 4, cap. *Cum ad monasterium* 6 de Statu monachor., cum similibus. Concil. Trid., sess. 25, de Regularibus, cap. 2, ubi expresse prohibet regulares, *quovis modo ab eis acquisita tanquam propria, aut etiam nomine conventus possidere vel tenere.* Et decr. Clem. VIII pro reform. regularium, incip. *Nullus omnino,* § 3, ubi confirmantur et innovantur decreta Concilii Trid. de sic paupertatis voto custodiendo.

Unde peccant contra paupertatem regulares 124
utriusque sexus, qui mobilia vel immobilia tanquam sua retinent et administrant, iisque despotice suo arbitrio utuntur, ac de iis pro libitu disponunt. Item qui pro peculio seu livello sibi concesso dant quitantias sine superioris consensu, volunt solutionem in suis propriis, et non superioris manibus fieri, cogunt ad id debitores tanquam absoluti domini, et huiusmodi; regulares enim utriusque sexus nequeunt livella administrare a se ipsis. Vide supra, n. 63, et verb. *Moniales,* art. 2, n. 88. Nec iis livellis uti possunt, nisi servata forma const. Clem. VIII de largitione munerum. Vide supra, n. 70.

Regulares utriusque sexus debent uti rebus 125
cum vera et rationabili superioris licentia. Unde si metu, fraude, dolo, minis, vexationibus, molestiis, allegatione falsi, seu reticentia veri obtineatur, perinde est, ac si non fuisset talis licentia obtenta, quia sic, vel est violenta; vel si sit licentia, est subreptitia vel obreptitia. Idem dicendum est, si talis licentia absque rationabili causa concedatur, quia tunc nec inferior, nec superior est tutus in conscientia, cum tales concessiones corrumpant mores religiosorum ac nimis in dies relaxent religiones. Tum quia superiores sunt dispensatores et non dissipatores bonorum conventuum ac monasteriorum.

Licentia non requiritur semper expressa, sed 126
sufficit aliquando etiam tacita, rationabiliter praesumpta. Taciti enim et expressi eadem est virtus, et idem iudicium, cap. *Ex parte* 2 de Rescriptis, leg. *Cum quid* 3 ff. de Rebus creditis; l. *Cornelius* 69 ff. de Haered. instituend.; l. *Haec verba* 3 ff. de Legatis 1, leg. *Fideicommissa* 11, § *Si filio,* ff. de Legatis 3, cum similibus.

Unde in illis religionibus et monasteriis, ubi 127

viget legitima consuetudo aliqua recipiendi, retinendi, expendendi, donandi, et huiusmodi sine expressa superioris licentia, excusantur religiosi ac religiosae a peccato proprietatis ratione licentiae tacitae, argum. c. *Cum olim* 6, cap. *Cum dilectus* 8, cap. *Cum tanto* 9 de Consuetud.; Mastrius, Theol. moral., disp. 13, qu. 1, n. 44; Pellizar., de Monialibus, c. 4, n. 71; Felix Potest., t. 1, part. 2, n. 1046, testans de communi.

128 Licentia non est necesse, quod detur toties, quoties casus occurrerit, sed sufficit absoluta sine limitatione concessa, saltem pro tempore eiusdem superioris concedentis, nisi aliter constet de eius voluntate. Cum enim talis licentia sit semper revocabilis, salvatur semper, quod religiosus disponat de rebus sibi concessis cum facultate et consensu superioris. Imo licentia ab uno superiore concessa durat etiam sub alio, nisi ab ipso successore expresse vel tacite fuerit revocata, quia gratia non expirat, mortuo, vel amoto ab officio concedente; cap. *Si super gratia* 9 de Officio delegat. in 6, cap. *Si cui* 36 de Praebend. in 6; Donatus, Prax. rer. regul., tom. 3, tract. 15, quaest. 18; Lezana ab ipso ibi citatus; Felix Potest., loco cit., num. 1038, et alii. Vide notata supra ad n. 55.

129 Regulares utriusque sexus tenentur uti rebus sibi concessis iuxta modos in sua regula et suis constitutionibus expressos. Quilibet enim tenetur servare paupertatem eo modo, quo illam Deo promisit; sicque cum religiosi voveant ordinarie illam servare iuxta modos in sua regula expressos, et in sua religione licite servari solitos, tenentur uti rebus sibi concessis iuxta dictos modos.

130 Hinc fratres Minores de corpore Observantiae et Cappuccini tenentur prae caeteris regularibus ad usus arctos, et pauperes in sua regula contentos, ut declararunt, pro Minoribus Nicolaus III in c. *Exiit qui seminat* 3 de Verb. signif. in 6, et Innoc. XI, const. incip. *Sollicitudo pastoralis officii.*

131 Supradicti enim fratres Minores, quamvis circa res sibi necessarias possint habere simplicem usum facti non possunt tamen habere usum iuris, et tanto minus dominium. Et circa denarios vel pecuniam, nec dominium, nec ullum politicum usum habere possunt, ut expresse praefati Summi Pontifices, et signanter Innoc. XI in d. const. incip. *Sollicitudo pastoralis officii*, § 4, ibi: *Aliarum enim rerum necessariarum fratres Minores de corpore Observantiae huiusmodi habere usum licet, non dominium; denariorum autem nec dominium, nec usum, et proinde quaevis contrectatio pecuniae, seu denariorum, quae non sit pure naturalis, seu quae sit quovis modo politico, cuiuscunque domini sint denarii, seu pecunia fratribus Minoribus observantibus seu de Observantia est omnino prohibita.*

Et insuper, ut omnis occasio transgrediendi 132
praeceptum de non contrectandis denariis seu pecuniis auferatur, prohibet expresse idem Pontifex Innocentius XI, in d. constitutione incip. *Sollicitudo*, § 10, ne fratres Minores possint esse administratores ullorum temporalium bonorum, sive mobilium, sive immobilium cuiuscunque domini illa sint, et neque monasteriorum sibi subiectorum, ibi: *Demum ut omnis occasio transgrediendi praeceptum de non contrectandis denariis, seu pecuniis auferatur omnibus et singulis dicti ordinis praelatis, sive superioribus in virtute S. Obedientiae, ac sub poena privationis suorum officiorum iniungimus, ut nulli religioso eiusdem ordinis permittant administrationem fundorum, reddituum, ac quarumcunque aliarum rerum, et bonorum mobilium vel immobilium, cuiuscunque domini illa sint, et signanter ut nulli religiosorum ordinis huiusmodi permittatur administratio bonorum temporalium alterius monasterii monialium sub quovis praetextu, aut nomine, nempe administratoris, syndici, factoris, coloni, superintendentis, villici, aut alio quovis imaginabili.*

Dictis fratribus Minoribus, quamvis sit o- 133
mnino prohibita receptio et contrectatio politica, et civilis denariorum, seu pecuniae, nempe receptio et contrectatio denariorum, ad eos pro usibus expendendos et permutandos: non est tamen eis prohibita denariorum receptio et contrectatio pure naturalis et materialis absque omni dominio et usu. Unde non est eis prohibitum denarios e terra levare, eos ad discernendam qualitatem metalli pertractare, curiositatis gratia tangere, et huiusmodi. Item non est eis prohibitum denarios alicuius parentis, amici, mercatoris, benefactoris pro custodia ratione alicuius periculi retinere, aut secum in itinere ad evitanda latronum pericula ducere, seu ad preces alicuius debitoris eos alio transferre pro consignandis eius creditoribus, vel pro restitutione ab aliquo poenitente debita facienda, et huiusmodi; dummodo semper haec fiant absque ullo usu, aut effectu, vel scandalo pusillorum.

Praedicti fratres Minores, nedum non pos- 134
sunt habere aliquid proprii in particulari, sed neque in communi, ad differentiam aliorum regularium utriusque sexus, qui licet nequeant habere aliquid proprii in particulari, possunt tamen habere dominium bonorum temporalium in communi. Conc. Trid., sess. 25, de Regularibus, cap. 3, ibi: *Concedit sancta synodus omnibus monasteriis et domibus, tam virorum quam mulierum, et Mendicantium, exceptis domibus fratrum S. Francisci Capuccinorum, et eorum, qui Minorum de Observantia vocantur, etiam quibus, aut ex constitutionibus suis erat prohibitum, aut ex privilegio apostolico non erat concessum, ut deinceps bona immobilia eis possidere liceat.*

135 Insuper religiosi aliarum religionum possunt etiam in particulari cum licentia superiorum habere usum pecuniae, dummodo moderatus sit, et ad fines honestos, et cuilibet religioso decentes, et fiat iuxta tradita sub verb. *Moniales*, art. 2, n. 67, 69, 70 et 79, et iuxta constitut. Clem. VIII de largitione munerum, et eiusdem decreta pro reformatione regularium.

136 Dicti autem fratres Minores neque de licentia suorum superiorum possunt in particulari habere usum pecuniae: est enim ipsis rigorosissime interdicta receptio et contrectatio pecuniae, ut patet ex fundamentali et praecipuo suae regulae praecepto, cap. 4, his verbis: *Praecipio firmiter fratribus universis, ut nullo modo denarios vel pecuniam recipiant per se vel per interpositam personam.* Cum tanta sit eorum paupertas (quam eorum S. Pater, et fundator, ac Summi Pontifices vocant altissimam), ut licet Seraphicus Patriarcha permittat, quod *pro necessitatibus infirmorum, et aliis fratribus induendis, per amicos spirituales ministri tantum, et custodes sollicitam curam gerant secundum loca et tempora, et frigidas regiones, sicut necessitati viderint expedire;* excipit tamen semper, et salvat, quod *nullo modo denarios, vel pecuniam recipiant,* cit. cap. 4 Regulae, ibi: *Eo semper salvo, ut sicut dictum est, denarios, vel pecuniam non recipiant.* Unde cum neque ipsimet superiores usum pecuniae habere possint, tanto minus ipsum pecuniae usum poterunt subditis concedere ac permittere; arg. cap. *Nemo* 79 de Regul. iuris in 6, ibi: *Nemo potest plus iuris transferre in alium, quam sibi competere dignoscatur;* l. *Nemo* 54 ff. de Regul. iuris, ibi: *Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet,* cum similibus.

137 Imo est eis tam rigorose interdictus pecuniae usus, ut neque in eorum ecclesiis, seu aliis permittatur pecuniarum quaestus in eorum commodum ac utilitatem, textu expresso in Clementina *Exivi* 1 de Verbor. significat., § *Quo circa,* ibi: *Quo circa quaestus omnis pecuniae ac oblationum pecunialium receptio in ecclesia, vel alibi cippi seu trunci ordinati ad offerentium vel donantium pecunias reponendas, nec non quicunque recursus alius ad pecunias, seu habentes ipsas, qui per declarationem praedictam* (hoc est Nicolai III, in cap. *Exiit qui seminat* 3 de Verbor. signific. in 6) non conceditur: haec, inquam, omnia sunt eis simpliciter interdicta.

138 Quinimo neque possunt dicti fratres Minores capsulas retinere in sacristia, aut alibi ad Missarum eleemosynas recipiendas, etiamsi clavem retineret syndicus apostolicus, ut expresse fuit prohibitum per nostras constitutiones generales de anno 1628, iussu Urbani VIII, const. incip. *Iniuncti Nobis,* et a S. Congreg. Concil., die 7 Iulii 1708, prout habetur in Chronologia nostri Seraphici Ordinis Patris Iulii de Venetiis ad septuagesimum octavum generale capitulum circa finem, ut sequitur.

Decretum Sacrae Congr. Concilii Trid. modificativum bullae Innoc. Papae XII, de celebratione Missarum.

De capsulis.

Quemadmodum probos decet religiosos, cupientes huius ordinis Patres non minus eorum regulae puritatem custodire, praecipue circa paupertatis votum, tantopere a sancto fundatore iniunctum, quam apostolicis iussis obtemperare, humillime expetierunt huius S. C. oraculum super declaratione emergentis casus, qui est eiusmodi. Urget ex una parte novissima constitutio san. mem. Innocentii XII, super celebratione Missarum, quae incipit *Nuper,* cum decreto irritanti, et clausula *sublata,* nec non cum derogatione expressa omnium constitutionum apostolicarum, et statutorum ordinum, tam Mendicantium, quam non Mendicantium, atque consuetudinum immemorabilium, quae inter alia provida decreta demandat retentionem capsularum pro Missis celebrandis per verba: *Debeant ulterius regulares praedicti omnes et quascunque eleemosynas, tum manualium, tum perpetuarum et temporalium Missarum reponere in capsa particulari sub duabus clavibus, quarum una penes superiorem localem, altera vero penes alium a capitulo conventuali deputandum retineatur, ac de iisdem eleemosynis, et celebratione Missarum coram Patribus discretis, seu consiliariis, vel alio simili modo nuncupatis singulis mensibus districtam rationem exigere, et respective reddere.*

Obstare ex alia parte videntur huiusmodi capsae retentioni bina decreta, alterum editum in generali Congregatione Cismontanae Familiae habita in conventu Aracoeli anno 1615, relatum in tom. 3 Orb. Seraph., pag. 613, alterum vero per eadem verba conceptum itidem in generali Congregatione in eodem conventu celebrata anno 1628, coram clar. mem. Card. Gypsio a san. mem. Urbano VIII, specialiter delegato, recensitum quoque in tom. 4 eiusdem Orb. Seraph., pag. 11, quod et pariter eorumdem verborum textura relatum reperitur post constitutionem *Iniuncti Nobis,* praelaudati Pontificis, 49 in ordine Bull., tom. 4, sub dat. 4 Iunii 1628, et publicatum die 15 eiusdem mensis et anni, ibi: *Capsae, vel trunci ad recipiendas eleemosynas pecuniarias etiam pro Missis oblatis, non solum ab ecclesia, sed etiam a sacristia, et a quacunque parte, quae sit intra clausuram conventus omnino prohibentur sub poena inobedientiae et excommunicationis maioris, oblatae autem eleemosynae pro Missis*

nullo modo intra clausuram conventus, aut intra ecclesiam vel sacristiam ab aliquo recipi permittantur, sed ad syndicum apostolicum offerens remittatur. Quod si id grave illi fuerit et voluerit tertiario, vel servitori conventus tanquam syndici substituto illam tradere, ut ad syndicum ipsum eius nomine deferatur, id fieri poterit, ea tamen lege, ut intra clausuram conventus, aut ecclesiae, nec tertiarius, nec servus illam recipiat, et guardianus, qui contrarium permiserit, privetur officio. Et ibidem infra: *Praeterea nullo modo habeant in eorum ecclesiis vel sacristiis aut alibi cippos aut truncos ordinatos ad offerentium seu donantium pecunias, nec capsulas pro eleemosynis Missarum.*

Insuper obstare videntur typis traditae constitutiones editae in capitulo generali celebrato in eodem conventu Aracoelitano, die 22 Maii 1700, *Pro Cismontana Familia,* § *Ad propositionem,* n. 1, pag. 40, ubi haec habentur: *Ad propositionem factam in discretorio Observantium, an supplicari deberet SS. uti dispensare dignetur cum Observantibus in praecepto de retinenda capsula in sacristia pro recipiendis eleemosynis pro missis, pro ut insinuari videtur in decretis de celebratione Missarum; definitorum generale, attenta dispositione Regulae nostrae, cap. 4, ac apostolicarum declarationum illius, aliorumque Pontificum constitutionum, praesertim Nicolai III:* Exiit, *Clem. V:* Exivi, *Pauli III:* Exponi Nobis, *die 30 Maii 1536; Innocentii XI:* Sollicitudo Pastoralis, *Innoc. XII:* Alias a felicis, *nec non decreti sacrae congreg. consultationibus huius nostrae familiae praepositae, approbante Sanctissimo sub dat. die 4 Iunii 1628, declarat, eiusmodi capsulas statui, ac professioni fratrum Minorum de Observantia esse repugnantes, et proinde fratres nostros non comprehendi sub praecepto huiusmodi de retinendis praedictis capsulis in sacristiis, vel suis conventibus, et si opus fuerit, supplicetur SS. pro confirmatione huius declarationis per officiales familiae.* Harum autem constitutionum legalitatem impugnat Modernus commissarius generalis Familiae Cismontanae autumans, eas fuisse efformatas proprio marte mox defuncti p. generalis ordinis citra consensum generalis capituli, sed earum loco hoc aliud exhibuit documentum. In Regesto curiae Aracoelitanae facto ab anno 1700, usque ad annum 1704, fol. 22, n. 7, inter alia sic legitur: *Circa capsulam pro conservatione eleemosynarum pro Missis celebrandis recipiendarum in sacristiis omnium regularium etiam Mendicantium cum amplissimis derogatoriis omnium in contrarium quomodolibet disponentium a sacr. congr. novissimis decretis de celebratione Missarum observari mandatum cum circumstantiis in ea materia dispositis, discretorium generale optat, ut supplicetur Sanctissimo pro dispensatione Observantium ab obligatione eas capsulas retinendi: at definitorium generale rogat reverendiss. p. generalem, ut, perpensis perpendendis, mandet id fieri, et respective supplicari, quod sibi melius in Domino, ac ordini utilius videbitur expedire.*

Ancipites valde sunt religiosi praefati ordinis, utram in partem se teneant super huiusmodi capsularum retentione, exindeque in varias abierunt interpretationes cum praeiudiciali difformitate regularis instituti, utpote qui Innocentianam constitutionem servandam contendunt, capsulas ad usum revocarunt; caeteri vero, qui supra relatis ordinis statutis connituntur, easdem abiecerunt. Propterea praenominatus vice-commissarius generalis ad restituendam in hac parte debitam regulae uniformitatem reverenter expetit E. E. V. V. declarationem, an sui religiosi observantes regulae D. Francisci comprehendantur sub prima dicta constitutione Innocentiana *De capsulis retinendis pro Missis celebrandis?*

Eminentissimus ordinis protector informare desuper requisitus, praeallegatas dispositiones librando non dubitat, hosce fratres Minores Observantes comprehendi sub d. constitutione Innocentiana, eo quod illa specifice de regularibus Mendicantibus loquatur, atque praememorata religionis statuta ex adverso recensita non obstare, subdit, attenta speciali eorumdem derogatione in eadem Innocentiana contenta, quin et ulterius eminent. Relator allegando indultum san. mem. Gregorii XIII, permittentis usum huiusmodi capsularum in sacristia dictorum fratrum pro asservandis eleemosynis in dies oblatis, quod refertur ab auctore Orb. Seraph., tom. 2, pag. 382, col. 2, pag. 446, col. 1, censet, nullum sese deprehendere inconveniens in earum usu, quoties tamen retineantur cum cautela in locis non publicis, ne in apparentia offendatur paupertas, sed asserventur claves apud syndicum apostolicum, et superiorem localem respective ad formam constitutionis Innocentianae, uti latius in eiusdem relatione per manus circumferenda. His itaque expensis emergit dubium sapientissime ab E. E. V. V. resolvendum.

An, et quomodo Minores Observantes valeant retinere capsulas pro Missis celebrandis in casu, etc.

Die 7 Iulii 1708, sacr. Congreg. eminentissimorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum, respondit, *Negative.*

B. Card. Panciaticus, Praef.

Unde praedicti fratres Minores mortaliter 139
peccant, quotiens pecunias petunt, ac recipiunt sive per se, sive per interpositam personam; a pecuniis enim debent dicti fratres ita esse alieni, ut

nec ipsis liceat eorum usus, et contrectatio, ut ultra textum regulae, cap. 4, declararunt expresse Nicolaus III, in cap. *Exiit qui semin.*, 3, § *Ad maiorem,* de Verbor. signific. in 6; Clem. V, in Clementina: *Exivi de paradiso* 1, vers. *Verum etiam,* de Verb. significat.; Innocent XI, constitut. incip. *Sollicitudo pastoralis,* § 4.

140 Casus autem, pro quibus ad amicos spirituales eis licet pro eleemosynis pecuniariis recurrere, et per quos, et quomodo sint expendendae, enuntiantur in d. cap. *Exiit,* § *Caeterum cum in eadem,* et d. Clementina *Exivi,* § *Porro,* vers. *Cum etiam,* et late traduntur per omnes regulae expolitores, ad quas brevitatis gratia lectorem remitto.

141 Regulares omnes utriusque sexus tenentur uti rebus, servata honestate, et modestia iuxta dicta supra, num. 122, id est tenentur etiam in rebus sibi ad usum concessis vitare superfluitatem, curiositatem, et pretiositatem, ita ut si in illis notabiliter et graviter excedant, etiam graviter peccent, ut tradunt communiter doctores. Et ratio est, quia regulares non tenentur solum ad praecisam paupertatis essentiam, quae consistit in abdicatione omnis dominii, proprietatis et iuris politici in res, et usu rerum, sed etiam ad illius accessoria, veluti proprietates, id est ad temperantiam, seu sufficientiam, quae tollit, et damnat excessum et superfluitatem in victu, vestitu, supellectili, aedificiis, et huiusmodi; iuxta illud Apost., 1 Tim. VI, ibi: *Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus,* et Concil. Trident., sess. 25, cap. 2, de Regularibus, ibi: *Mobilium usum ita superiores permittant, ut eorum supellex statui paupertatis, quam professi sunt, conveniat, et nihil superflui in ea sit.* Item, *ad humilitatem et modestiam,* quae excludit pretiositatem, curiositatem, fastum, superbiam, et huiusmodi. Item, *ad fidelitatem,* in administratione, et usu bonorum monasterii Deo consecratorum, seu oblatorum pro necessaria et competenti duntaxat sustentatione religiosorum ad maiorem divini cultus promotionem. Item denique, ad *exemplaritatem,* qua regulares se abstineant ab omnibus, quae scandalum generare possent, uti sunt voluptuosi sumptus, nimiae profusiones, et excessivae pompae, quae magnatum saeculi fastum potius quam pauperum claustralium religiosorum humilitatem prae se ferunt.

142 An regulares, qui sine licentia superioris disponunt de suis manuscriptis, videlicet de suis concionibus, lectionibus, compositionibus, et huiusmodi in vita, vel in morte, intra, vel extra religionem, sint proprietarii, et peccent contra votum paupertatis? Variant doctores. Non esse tales regulares proprietarios, nec peccare contra votum paupertatis tenent Diana, part. 1, tract. 6, de Paupertate, resol. 25; et alii apud ipsum, Homobonus, in Exam. eccles., part. 1, tract. 7, cap. 32, q. 100; Valer., in suis Differ., verb. *Munera,* n. 106; Kilianus Kazenberger, Supplem. theol. moral. Patris Sporer, cap. 2, sect. 3, de Statu religioso, n. 149; cum aliis ibi citatis, Felix Potestas, tom. 1, c. 2, n. 1114, et sic declarasse Clem. VIII, *Pro Minoribus,* possint nempe alienare sua manuscripta disponendo, secum ferendo, donando sine superioris licentia, non obstante sua bulla *De largitione munerum,* refert Coriolanus Capuccinus, part. 2 de Casibus reservatis, cas. 8, sub n. 19, vers. *Hoc autem,* et alii, quibus favent etiam Bordonus, de Profess., cap. 5, quaest. 44; Passerin., tom. 1, qu. 179, art. 8, num. 184; Pellizzar., tom. 1 Manual., tract. 4, cap. 2, q. 34, n. 318. Et ratio est, quia talia manuscripta, utpote partus intellectus, sunt quasi pars scientiae, et doctrinae acquisitae, adeoque sicuti religiosi secum deferre, aut aliis communicare possunt suam scientiam et doctrinam, ita et propria sua scripta donare. Unde Diana, loc. cit., cum aliis ibi allegatis resolvit posse religiosos inter se donare suas conciones, lectiones, et alia manuscripta, vel posse secum deferre quocunque vadant, etiamsi se transferant in aliam religionem, idque nulla petita licentia, et nullis relictis copiis. Ex quo iuxta Franciscum a S. Clara apud nostrum P. Gaudentium Kerchove in statuta nostra generalia, cap. 3, § 5, n. 11, probabile etiam videtur, dicit P. Kazenberger cit., nos fratres Minores posse legare nostra propria manuscripta.

Oppositum tamen sustinent Amenus, tract. 143
de Incorrigibilium expulsione, part. 3, qu. 29, num. 293; Donatus, Prax. rerum regul., tom. 4, de Voto paupertatis, tract. 15, q. 46, testans sic tenere etiam omnes illos eruditissimos doctores, quos ipsemet refert, tom. 1, part. 2, tract. 5, q. 57, cum quibus Navarrus, lib. 3, q. 14, n. 10, ubi exinde deducit transeuntem ex una in aliam religionem non posse secum ferre sua scripta sine licentia capituli primi monasterii, quia non est dominus illorum, sed monasterium; et sic tenent plures alii dicentes, quod haec sit vera sententia firmiter decisa in can. *Non dicatis* 11, quaest. 12, n. 1, ibi: *Certum est eos nihil habere, possidere, dare, nec accipere debere sine superioris licentia;* can. *Statutum* 1, caus. 18, q. 1, ibi: *Sed quidquid acquisierat, vel habere visus fuerat, monasterio relinquat:* can. *Quia ingredientibus* 7, caus. 16, q. 3, ibi: *Sed res eorum eiusdem monasterii iuris fiant, aperta legis definitione decretum est:* et Conc. Trident., sess. 25, de Regularibus, cap. 2, ibi: *Nemini regularium liceat bona immobilia, vel mobilia cuiuscunque qualitatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita tanquam propria, aut etiam nomine conventus*

possidere, vel tenere; et concordant decreta generalia Clementis VIII, pro reformatione regular., incip. *Nullus omnino,* § 3. Unde attente notanda sunt verba illa Trid. *Quovis modo aquisita,* et illa cit. c. *Statutum: Quidquid acquisierat,* nam qui totum dicit, nihil excludit; cap. *Solitae* 6, § *Nobis,* de Maiorit. et obedient., cum similibus.

144 Et ratio est, quia quidquid acquirit monachus, acquirit monasterio etiam ex propria industria et arte, can. *Statutum* 1, caus. 18, quaest. 1; can. *Abbates* 16, caus. 18, quaest. 2; can. *Quia ingredientibus* 7, caus. 19, quaest. 3; cap. *In praesentia* 8 de Probationibus; cap. *Monachi* 2, cap. *Super quodam* 4, et cap. *Cum ad monasterium* 6 de statu Monachor., authent. *Ingressi* Cod. de sacrosanct. Ecclesiis, cum similibus, adeoque nullatenus de huiusmodi acquisitis disponere potest, et si in religione ex commoditate, et aliis, quae sibi dedit religio, aliquos libros conscripsit vel composuit, totum hoc debet cedere in beneficium religionis.

145 Tum quia hoc esset quodammodo testamentum condere, maxime si regulares in morte de suis manuscriptis disponerent; regulares autem tam superiores, quam subditi nequeunt ullimode testamentum condere, ut patet ex dictis et iuribus allegatis sub verb. *Regulares,* a n. 62 ad 66, et sub verb. *Testamentum,* art. 4, vide ibi. Ipsi enim regulares ob votum obedientiae et paupertatis omni libertate et proprietate se privant, ita ut nec velle, nec nolle, nec quidquam proprium, de quo disponere possint, amplius habeant, cap. *Si religiosus* 27 de Elect. in 6, cap. *Religiosus* 2 de Testamentis in 6, cap. *Religiosi* 5 de Sepult. in 6, cum similibus. Si ergo non habent regulares nec velle, nec nolle, quomodo possunt pro sua voluntate sine licentia superiorum de manuscriptis disponere? Hinc B. Albertus Magnus praeclarissimi Praedicatorum Ordinis maximum in omni genere virtutum decus et ornamentum, partus sive tractatus sui felicissimi ingenii iam completos in uno monasterio, in aliud non deferebat, cum cognosceret dominium illorum non habere, sed spectare ad monasterium, in quo completi fuerant, ut ex chronicis Ordinis testatur Donatus, cit. q. 46, n. 4.

146 Et revera regulares facti Episcopi non solum alia bona, sed etiam libros, quos sibi pararunt in religione debent ante consecrationem omnimode resignare in manibus superiorum religionis, ut expresse pro Minoribus statuit Alexander IV, const. incip. *Ex parte vestra,* et pro Praedicatoribus Clemens IV, constitut. incip. *Providentia,* et alii pro aliis per text. in can. *Statutum* 1, caus. 18, quaest. 1. Nec dicendum est, dictas constitutiones loqui de libris aliorum auctorum impressis, vel manuscriptis, non vero de propriis a se compositis; quia dictae constitutiones talem distinctionem non faciunt de libris impressis et manuscriptis, nec de compositis a se, vel ab alio, et ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus, cap. *Quia circa* 22 de Privileg., et l. *De pretio* 8 ff. de Publiciana in rem actione. Tum quia plus aestimatur originale manuscriptum, cuius nullum exstat vulgatum exemplar, maxime si sit compositum a viro excellentis et eximiae doctrinae, quam quivis alius liber impressus. Unde magis laedetur religio ab ipsius oblatione adeoque si per dictas constitutiones cavetur indemnitati religionis in minori damno, a fortiori idem erit in maiori, argumento a minori ad maius desumpto conformiter authent. *Multo Magis* Cod. de sacrosanct. Eccles. Hinc nisi constet authentice de dicta declaratione Clementis VIII, allegata pro prima opinione, vel de alia dispositione Sedis Apostolicae, non est recedendum ab hac secunda opinione, utpote potiori ratione, et multipliciore iure suffulta.

* Confer Danielem Concina in opere cui titulus *Disciplina apostolico-monastica dissertationibus theologicis illustrata,* dissert. 6, c. 1, 2 et 3, in quibus quaerit: An religiosi professi dominio polleant in propria manuscripta, ostenditque dominium religiosorum in propria manuscripta sive a seipsis, sive ab aliis confecta repugnare virtuti iustitiae, et voto paupertatis, universaeque monasticae disciplinae regimen evertere. Caeterum quod attinet ad constitut. Clementis IV: *Providentia,* Bullarii Ord. praed., tom. 1, pag. 493, in ea haec leguntur: *Inter huiusmodi autem libros non intelligimus comprehendi quaternulas, et illas cartulas, vel membranas, in quibus dicti fratres sibi certa notabilia, cum aliquibus privatis sermonibus collegerunt.* Benedictus quoque XIII, const. *Postulat humilitati nostrae,* Bullar. eiusd. t. 6, pag. 548 et seqq. qua cavet, ut quae tempore promotionis habent, omnia superioribus permittere debeant regulares ad episcopatum, vel alias dignitates ecclesiasticas promoti, nominatim scripta excipit: *Exceptis duntaxat scriptis, propriis indumentis, et Breviario.*

147 Regulares, qui ex alterius cella accipiunt manuscripta concionum, aut manuscripta alterius generis ad sibi transcribendum, peccant contra votum paupertatis, et tenentur ad restitutionem. Huiusmodi enim manuscripta sunt magno pretio aestimabilia, ut experientia docet, cum non desint, qui ob illorum simplicem usum solverent centum scuta, et ultra propter eorum singularitatem. Quo fit, ut ultra peccatum mortale, teneantur restituere, quia res tanti valet, quanti extimatur ab eo, qui rem habet, leg. unica Cod. de Sententiis. Sic Donatus, Prax. rer. regular., tom. 4, tract. 15,

quaest. 45; Bartholomaeus a S. Fausto, in Thesaur. rel., lib. 8, de Paupert., quaest. 103, in novis; Pellizzar., tom. 1 Manual., tract. 4, cap. 2, quaest. 32, num. 316, cum aliis ibi allegatis.

148 Contra votum paupertatis peccant, qui ab aliis data, vel donata recipiunt, et retinent, consumunt, permutant, alteri donant, vel accommodant, contra, vel citra ullum, ne praesumptum quidem consensum, et licentiam superioris. Item qui pecuniam, vel aliam quamcunque rem sibi ad usum concessam, v. g. pro victu, vestitu, thesibus imprimendis, libris emendis, et huiusmodi in alios usus expendunt, seu ludendo, potando etc. consumunt, et prodigunt. Item qui res habitas abscondunt, vel occultant, ne superior sciat, vel auferat, nolentes permittere eius liberae dispositioni. Item qui res sibi ad usum concessas culpa, seu negligentia lata, quae dolo aequiparatur, amittunt, vel destruunt, aut corrumpunt. Item syndici, procuratores, oeconomi, administratores, et praelati inferiores, res et pecunias monasterii expendentes aut elargientes aliter quam regula ordinis, voluntas superiorum, aut consuetudo postulat. Item ipsimet superiores maiores, si res aut pecunias monasteriorum aliter expendant aut elargiantur, quam ordinis regula, lex pontificia, aut conciliaris, vel consuetudo permittat, cum praelati non sint bonorum monasterii absoluti domini, sed soli administratores: capit. *Fraternitatem* 2 de Donationibus. Item superiores permittentes subditis, ut pecuniam etiam propria industria et arte acquisitam, seu sibi donatam, aut legatam, seu quovis modo sibi provenientem expendant in usus superfluos, vanos, illicitos, aut turpes; seu permittentes, ut bona, seu mobilia superflua pretiosa, et statum suum dedecentia penes se habeant, et retineant: tunc enim tam ipsi praelati, quam subditi graviter peccant contra votum paupertatis: cum nec superior possit tales licentias concedere, nec subditi ipsis uti, ut patet tum ex Concilio Trid., sess. 23, de Regularibus, cap. 2; tum ex decretis Clementis VIII, pro reformatione regularium, incip. *Nullus omnino*, § 3; tum ex decretis sacrae Congreg. Concilii adductis supra, n. 49.

149 Regulares utriusque sexus subripientes de bonis monasterii quantitatem notabilem, duplex peccatum mortale incurrunt, unum furti contra iustitiam, et aliud proprietatis contra votum paupertatis. Vide verb. *Furtum*, n. 70.

150 Eadem quantitas requiritur, et sufficit in religioso ad furtum mortale, et mortalem transgressionem voti paupertatis, quae sufficit ad furtum mortale saecularium exceptis esculentis, et poculentis. Vide ibid., n. 71.

151 Regulares utriusque sexus deprehensi in morte habere aliquam proprietatem, debent cum ipsa subterrari extra monasterium in sterquilinio in signum suae damnationis aeternae. Vide verb. *Regulares*, n. 16.

Affertur casus de monacho mortuo proprie- 152
tario, et sepulto cum sua pecunia in sterquilinio cum his verbis (Act. VIII, 20): *Pecunia tua sit tecum in perditione.* Vide ibid., num. 17.

Pro regulari mortuo proprietario non sunt 153
offerenda sacrificia, nec fieri debent orationes, nec ei danda est sepultura cum aliis fratribus in ecclesia, seu coemeterio. Vide ibid., n. 18.

Quinimo regularis canonicus, et quilibet 154
alius mortuus proprietarius, non solum in coemeterio sepeliri non debet, sed si ibi sepultus fuerit, debet inde exhumari, si sine scandalo id fieri possit. Vide ibid., n. 19.

Advertendum tamen est, quod si quis re- 155
gularis subitanea morte, vel aliter defunctus reperiatur cum crumena pecuniae, non est statim sepultura ecclesiastica privandus, et in sterquilinio tumulandus, nisi certo constet certitudine morali, quod interrogatus a superiore an haberet aliquod peculium, responderit non habere: dicta enim poena tumulationis in sterquilinio non est danda indifferenter omnibus regularibus cum pecunia decedentibus, sed solum illis qui admonitione praemissa deprehensi, et in morte inventi fuerint cum peculio, quo noluerunt se expropriare, ut expresse habetur in cap. *Super quodam* 4 de statu Monachorum, ibi: *Super quodam canonico regulari, qui in articulo mortis agens, licet a priore suo commonitus, proprium, quod contra regulam latenter habuerat, noluit resignare* etc.: quod item supponitur in cap. *Monachi* 2, eod. tit., et in cap. *Cum ad monasterium* 6, eod., ibi: *Regulari monitione praemissa* etc. Et ratio est, quia licet repertus fuerit cum tali denariorum marsupio monasterii superiori ignoto, iudicari potest, quod tale peculium non fuerit ipsius monachi, sed alicuius sui amici, vel consanguinei, vel quod fuerit sibi depositum, ut alii deferret loco eleemosynae, vel restitutionis: imo etiamsi perciperetur fuisse suum, suspicari potest, quod ob aliquem honestum finem fuerit ad tempus ei a superiore maiore permissum, seu eum voluisse suum peculium superioribus revelare, et solum ob subitaneam mortem id non fecisse: Barbosa, de offic. et potest. Parochi, cap. 26, num. 47; Emanuel Rodriguez, tom. 3, q. 61, art. 1, vers. *Decimo tertio*, et in Compend., resolut. 128, num. 20; Portell., in dub. Regular., verb. *Sepultura*, num. 11; Peyrin., tom. 1, de Subdit., quaest. 2, cap. 2, § 9, quaest. 3, vers. *Secundum;* Diana, part. 4 Miscell., resol. 23; Donat., loc. cit., q. 53, et alii passim.

Admonitio pro regularibus proprietariis, et 156
praesertim pro superioribus, qui proprietatem

monachorum decedentium sibi appropriant tanquam spolia. Vide d. verb. *Regulares*, num. 20.

157 Castitas religiosa est votum, quo religiosus in aliqua religione a Sancta Sede approbata sibi interdicit omnem delectationem voluntariam veneream tam internam, quam externam. Est in re communis.

158 Unde per votum castitatis obligantur regulares se abstinere ab omni actu venereo tam interno, quam externo, qualiscunque ille sit, ut a turpibus cogitationibus, delectationibus morosis, consensu; ac etiam ab actibus externis, ut ab aspectu, locutione, tactu, et similibus cum feminis. *Communis*. Et ratio est, quia votum castitatis est nova obligatio, quam sibi regulares imponunt supra obligationem iuris naturalis et divini: ius autem naturale et divinum prohibet supradicta omnia extra coniugium, adeoque etc.

159 Hinc castitas, quae ante votum ad solam virtutem temperantiae pertinebat, post votum emissum, pertinet etiam ad virtutem religionis, et sic violatio castitatis in regularibus duplicem habet malitiam specificam in confessione necessario explicandam, nempe malitiam luxuriae contra castitatem, et sacrilegii contra religionem. *Communis*.

160 Regulares non solum violant votum castitatis per supradictos actus versantes circa impudicitiam propriam, sed etiam per actus versantes circa impudicitiam alienam. Sicque regulares, qui etiam sine propria delectatione concurrunt proxime, et immediate, v. g. per tactum ad pollutionem hominis saecularis, violant suum votum castitatis. Sic Cardenas apud La Croix, lib. 4, num. 155, dicens sententiam oppositam esse damnatam a S. Fidei tribunali, et ita tenent Sanchez, de Matrimon., lib. 9, disp. 23, num. 6; La Croix, loc. cit., n. 155; Felix Potest., t. 1, part. 2, n. 1855, et alii. Et ratio est, quia qui utitur membris suis ad impudicitiam mortalem etiam sine delectatione propria peccat mortaliter contra propriam castitatem, ut patet in eo qui absque delectatione propria dormientem tactu provocat ad pollutionem, vel fatuos coniungit ad copulam: ipse enim non peccat contra castitatem alienam, quia dormientes et fatui non peccant, adeoque peccat contra castitatem propriam; sicque regulares violant suum votum castitatis etiam per actus versantes circa impudicitiam alienam.

161 Votum castitatis in professione religiosa emissum irritat sponsalia. Vide v. *Sponsalia*, n. 85.

162 Item sponsalia irritantur per votum castitatis emissum in susceptione sacrorum ordinum. Vide ibid., n. 88.

163 Per votum simplex perpetuae castitatis non dissolvuntur sponsalia ex parte voventis, bene vero ex parte alterius. Vide ibid., n. 94.

Per votum ingrediendae religionis probabilius non dissolvuntur illico sponsalia, sed solum suspenduntur ex parte ipsius voventis. Vide ibid., n. 90. 164

Per tale votum non dissolvuntur illico ex parte non voventis. Vide ibid., n. 91. 165

Per votum recipiendi sacros ordines probabilius non dissolvuntur sponsalia ex parte sponsi voventis. Vide ibid., n. 92. 166

Solvuntur tamen per tale votum ex parte sponsae. Vide ibid., n. 93. 167

Votum castitatis emissum in professione religiosa dirimit matrimonium contrahendum. Vide verb. *Matrimonium*, quoad impedimenta, art. 1, n. 24. 168

Votum castitatis emissum in susceptione sacrorum ordinum est solum impedimentum dirimens respectu matrimonii contrahendi, attamen non dirimit iam contractum, quamvis nondum consummatum. Vide ibid., n. 25. 169

Votum autem emissum in professione religiosa, non solum est impedimentum dirimens respectu matrimonii postea contrahendi, sed etiam dirimit iam contractum nondum consummatum. Vide ibid., n. 26. 170

Episcopi regulares non absolvuntur a votis essentialibus, sed solum eximuntur quoad aliquos effectus paupertatis et obedientiae iuxta decentiam status. Vide verb. *Episcopus*, art. 7, num. 2. 171

Episcopi regulares illarum religionum, quae ultra tria vota essentialia omnibus communia, emittunt aliud quartum votum essentiale, ut est votum vitae quadragesimalis apud Minimos, tenentur etiam ad illud, nisi specialiter a Sede Apostolica dispensentur. Vide ibid., n. 3. 172

Regulares a religione eiecti, et in saeculo remanentes tenentur ad vota essentialia religionis. Vide verb. *Eiicere, Eiecti*, n. 49. 173

Advertendum tamen est, quod licet in eiectis perseveret plena obligatio castitatis, obligatio tamen paupertatis et obedientiae suspenditur quoad exsecutionem et observantiam multorum, iuxta capacitatem sui status. Vide ibid., num. 50. 174

Similiter obligatio aliorum votorum supra tria essentialia in aliquibus religionibus emitti solitorum, aliarumque regularium observantiarum proprii instituti, etiam sub mortali praeceptarum, suspenditur quoad illa, quae pugnant cum statu, in quo reperiuntur, et perseverat, quoad illa, quae compatiuntur cum eorum statu. Vide ibid., n. 51. 175

Etiam contraria opinio quoad haec est probabilis. Vide ibid., n. 52. 176

Nota Rom. Theol.

Nil probabilitatis in hac opinione apparet, cum prior opinio omnino vera videatur.

Responsio auctoris.

Licet hanc opinionem non sequar ego, cum sim pro contraria sententia, ut apparet ex conclusione numero immediate antecedenti tradita; subiungo solum, quod dicta opinio sit etiam probabilis, ex quo illam non spernendis rationibus defendant magni nominis doctores, Sanchez, Diana, Barbosa, Layman, Lezana, Navarrus, et alii. * Ex quo tamen opinio aliqua a nonnullis doctoribus eius generis, quales sunt laudati, etiam non spernendis rationibus defendatur, non idcirco vere probabilis est, si contraria gravioribus auctoritatis rationisque momentis nitatur *.

Alia ad rem. Vide verb. *Legatum,* verb. *Moniales,* art. 2; verb. *Regularis professio,* verb. *Regulares.* 177

Articulus III. *Quoad ea quae concernunt votorum obligationis cessationem.*

Praestat sequentia evolvere.

1 Votorum obligatio cessat, seu tollitur generatim loquendo quatuor praecipue modis. Videlicet per exstinctionem, per irritationem, per dispensationem et per commutationem. Sic in re communis doctorum. Votorum obligatio cessat, et exspirat, seu tollitur *per exstinctionem.* 2 Primo, quando cessat causa finalis, et principalis voti, cessante enim fine principali voti, cessat ipsius voti obligatio: com. arg. cap. *Cum cessante* 60 de Appellationib. Unde si quis v. g. voveat dare quotidie Francisco pauperi obolum pro sublevanda eius inopia, et Franciscus interim evadat dives, aut non amplius egeat tali obolo, cessat, seu exspirat dictum votum, cum cesset finis totalis dicti voti. Item si quis voveat Lauretanam peregrinationem ad obtinendam valetudinem sui filii, et interim filius moriatur, exstinguitur penitus eius votum, et sic de similibus.

3 Secundo, cessat et exstinguitur totaliter obligatio voti, quando non impletur conditio apposita. *Communis.* Unde qui vovit v. g. ieiunium, eleemosynam et huiusmodi, si talem dignitatem, si tale beneficium obtinuerit, hoc non obtento, ad votum non tenetur: actus enim sub conditione celebratus, conditione non impleta, nullum operatur effectum; arg. § *Sub conditione* 4 Institut. de Verbor. obligat., et l. unica, § *Sin autem,* Cod. de Caducis tollendis. Suspenditur enim eius valor usque ad eventum conditionis, l. *Is cui* ff. de Actionib. et obligationib., l. *Legata sub conditione* ff. de Condition. et demonstrat.; et ratio est, quia actus agentium non operantur ultra intentionem et voluntatem eorum, l. *Omnis* 19 ff. de Rebus creditis, Si certum petatur, et de Condictione.

4 Tertio, cessat et exstinguitur obligatio voti quando materia ex possibili fit impossibilis, ex licita illicita, ex bona indifferens, aut maioris boni impeditiva: *Communis,* per text. in l. *Pluribus* 140, § 2, ff. de Verbor. obligationib., ibi: *Et si placeat exstingui obligationem, si in eum casum inciderit, a quo incipere non potest;* et l. *Impossibilium* 185 ff. de Regul. Iur., ibi: *Impossibilium nulla est obligatio,* et cap. *Nemo potest* 6 de regul. Iur. in 6, ibi: *Nemo potest ad impossibilia obligari.* De iure enim illud tantum possibile, et fieri posse censetur, quod licite fieri potest, can. *Fraternitatis* 15, caus. 22, quaest. 2, iuncta Glossa, ibid., verb. *Quod potest.* Imo votum conceptum de re impossibili aut illicita non obligat, etiamsi postea fiat possibilis aut licita, textu expresso in l. *Quod initio* 29 de regul. Iuris, cap. *Non firmatur* 18 de regul. Iuris in 6, ibi: *Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.* 5

Quarto, cessat et exstinguitur obligatio, 6 quando postea tam notabilis rerum mutatio accidit, vel specialis, vel inopinatus casus occurrit, ut rationabiliter praesumi possit voventis intentionem, ad eiusmodi eventum, sive casum specialem non se extendisse, sed excepturum fuisse, si in mentem venisset aut de eo interrogatus fuisset. Actus enim agentium non operantur ultra intentionem et voluntatem eorum; l. *Non omnis* 15 ff. de Rebus creditis, Si certum petatur, et de Condictione. Sic Communis doctorum, arg. cap. *In generali concessione* 71 de Regul. iuris in 6, leg. *Alumnos* 1 Cod. Quae res pignori obligari possint, cum similibus. Unde qui vovit certa ieiunia, etc. superveniente postea gravi et incurabili infirmitate, senectute, etc. non obligatur ad impletionem voti; quia sicuti gravis et incurabilis infirmitas, et senectus excusat ab obligatione praecepti ecclesiastici de ieiunio, ita etiam excusat ab observatione ieiunii promissi. Item qui vovit magnam eleemosynam, ecclesiam, seu altare aedificare, superveniente postea inopinata gravi depauperatione, non obligatur ad votum durante tali paupertate, cum adimpletio voti pro tunc sit moraliter impossibilis; obligaretur autem ad dictum votum, si postea ad meliorem fortunam rediret, cap. *Quod super* 8, § *Unde credimus distinguendum,* de Voto. Et idem in civilibus debitis observandum esse expresse statuitur in § ultimo Instit. de Actionibus, l. *Is qui* 4, et l. *Qui bonis suis* 6 ff. de Cessione bonorum, cum similibus.

Quinto, cessat et exstinguitur obligatio voti, 7 quando est iam elapsum tempus, quod vovens determinavit ob specialem devotionem seu circumstantiam talis temporis, et sic illud determinavit causa obligationis restringendae et fi-

niendae. Vide supra, art. 1, n. 57. Secus autem quando determinavit tempus, non intuitu ad ipsum tempus, nec ob specialem devotionem seu circumstantiam talis temporis, sed solum ratione ipsius voti adimplendi. Vide ib., n. 58.

8 Sexto, cessat et exstinguitur ipso iure omne votum sive reale, sive personale, sive in saeculo, sive in novitiatu emissum etiam reservatum Summo Pontifici, eo ipso quod quis in religione approbata solemnem professionem emittit, quamvis vovens nullam habeat tunc intentionem illud commutandi, et de hoc nihil penitus cogitet. Habetur clare ex cap. *Scripturae* 4 de Voto, et sic tenent Sanchez, lib. 5 Moral., cap. 5, n. 38 et seq.; Felix Potest., tom. 1, p. 2, n. 1920 et seq.; Pirhing, lib. 3 Decr., tit. 34, n. 27 et seq., et ipso teste, alii communiter.

9 Non exstinguuntur tamen per professionem religiosam vota realia a tertio acceptata, quia acceptatio facit ea transire in contractum, per quem ius parti acquiritur. Unde non est Deo gratum obsequium, si quid ei promittitur cum praeiudicio iuris alterius, seu iniuria erga alium, ob quam causam talia vota neque per communicationem vel dispensationem ordinarie relaxari possunt. *Communis.*

10 Irritatio voti (quae est secundus modus, per quem tollitur obligatio votorum) est ablatio obligationis eiusdem facta per personam facultatem dominativam in voventem vel in materiam voti habentem. *Est in re communis.*

11 Irritatio differt a dispensatione, quia irritatio est ablatio obligationis voti facta nomine proprio per potestatem dominativam; dispensatio vero est ablatio obligationis voti facta nomine alieno per potestatem iurisdictionis, in quantum scilicet nomine Dei, qui potestatem iurisdictionis dat quibusdam personis ecclesiasticis ad tollendam cum iusta causa voti obligationem, ea iurisdictione tales personae ad id utuntur. Item quia irritatio fieri potest etiam a persona laicali, dispensatio vero solum a persona ecclesiastica. Item quia irritatio sine iusta causa est quidem illicita, sed tamen valida, cum fiat ratione dominii, et nomine proprio; vota enim emittuntur cum tacita conditione consensus personae habentis in voventem, aut in rem votam dominium; dispensatio autem sine iusta causa, nedum est illicita, sed etiam invalida, cum fiat solum ratione iurisdictionis, et nomine Dei, qui non approbat solutionem voti sine iusta causa factam. Vide infra, n. 59.

12 Irritatio et dispensatio differunt a commutatione, quia irritatio et dispensatio pura et propria tollunt penitus omnem obligationem indirecte vel directe profectam ex voto: commutatio vero non tollit omnem obligationem, sed relinquit obligationem faciendi aliquid loco illius, quod remissum fuit, ut patet ex infra dicendis de commutatione. Dicitur autem notanter dispensatio pura et propria ad distinctionem dispensationum matrimonialium, aliarumque similium, quae vel a dataria aut a poenitentiaria Romana solent expediri, quia istae non sunt purae dispensationes, sed mistae cum commutatione, et saepe valde onerosa, ut eas legenti patet.

Irritatio est duplex, directa et indirecta. Ir- 13
ritatio *directa* est illa, quae fit per personam habentem potestatem dominativam in voluntatem voventis; irritatio vero *indirecta* est illa, quae fit per personam habentem potestatem seu iurisdictionem non in voluntatem voventis, sed solum in materiam voti. *Sic in re communis doctorum.*

Unde vota directe irritare, est, personam ha- 14
bentem potestatem dominativam in voluntatem voventis velle, et pronuntiare ut illus vota nulla taliter sint, ut nullo unquam casu eorum obligatio postea reviviscat, quia sunt exstincta in radice. Irritare autem vota indirecte nihil aliud est, quam personam habentem potestatem in materiam voti, eius obligationem suspendere (in quantum suo iuri praeiudicatur) donec desinat ipse praeiudicium afferre. Nemo enim potest alteri promittere aliquid in praeiudicium tertii. Unde vota indirecte tantum irritata reviviscunt, quando desinunt praeiudicium afferre: sicque eorum obligatio non est in perpetuum ablata, sed solum ad tempus suspensa. Vide infra, n. 56.

Vota directe irritare possunt omnes et soli 15
illi, qui habent potestatem dominativam in voluntatem voventium. *Communis,* arg. c. *Puella* 2, caus. 10, qu. 2; c. *Mulier* 4, caus. 33, quaest. 5; can. *Manifestum est* 11, caus. 33, quaest. 5; cap. *Si quis* 2 de Regularibus, cum similibus.

Hinc pater potest irritare directe omnia vota 16
etiam castitatis et religionis a filiis impuberibus emissa. *Communis,* per text. in c. xxx Numer., can. *Puella* 2, caus. 10, quaest. 2, ibi: *Puella si ante 12 annos aetatis sponte sua sacrum sibi velamen assumpserit, possunt statim parentes eius vel tutores id factum irritum facere, si voluerint. At si annum et diem dissimulando consenserint, ulterius nec ipsi, nec ipsa mutare hoc poterunt;* can. *Mulier* 14, caus. 32, qu. 2; c. *Manifestum est* 11, caus. 33, qu. 5; c. *Si quis* 2 de Regularibus, cum similibus. Et ratio est, quia filii impuberes in illa tenera aetate ob rationis, iudicii et discretionis imbecillitatem, patris voluntate et auctoritate de ipso iure naturae regendi sunt, adeoque in omnibus eorum votis, iuramentis, pactis, ac promissionibus quibuscunque semper intelligenda est tacita haec conditio: Si pater consentiat, aut non contradicat.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

* En verba, quae habentur caus. 20, qu. 2, can. *Puella: Puella si ante 12 aetatis annos*

sponte sua sacrum sibi velamen assumpserit, possunt statim parentes eius vel tutores id factum irritum facere, si voluerint. At si annum et diem dissimulando consenserint, ulterius nec ipsi, nec ipsa mutare hoc poterunt.

RESPONSIO AUCTORIS.

Poterat theologus totum integrum rescribere illum can. *Puella,* prosequendo ut ibi, nempe: *Si vero in fortiori aetate adolescentula vel adolescens servire Deo elegerit, non est potestas parentibus prohibendi.* Ubi ly *in fortiori aetate* explicat Glossa, id est *post annos pubertatis.* Cum enim ego in mea conclusione loquar de votis emissis a filiis impuberibus, et pubertas non eodem tempore incipiat in feminis et in masculis; in illis scilicet incipiendo ut plurimum post annos duodecim completos, et in istis solummodo post annos quatuordecim itidem completos, per text. expressum in leg. ultima Cod. Quando tutores esse desinant, ibi: *Iubemus quemadmodum feminae post impletos 12 annos omnimode pubescere iudicentur, et ita mares post excessum 14 annorum puberes existimentur.* Erat etiam referendus reliquis omissis canonis textus, ut sic lectores facilius perciperent hanc differentiam, quod licet parentes possint irritare vota a filiabus emissa ante annos 12 completos, non possunt tamen irritare vota filiorum, nisi fueriut ab ipsis emissa ante annos 14 completos, cum solum in ipsis tali aetate incipiat ordinarie pubertas, et ante ipsos 14 annos completos censeantur adhuc impuberes diversimode ac feminae, quae solum ante annos 12 completos censentur ordinarie impuberes, et statim post ipsos habentur ut puberes, ubi filii, ut supra non habentur ut puberes, nisi post 14 annos completos.

17 Pater potest irritare directe quodcunque votum filii impuberis in ipsa impubertate editum, non solum durante impubertate, sed etiam postea quocunque tempore pubertatis. Dummodo filius factus pubes illud votum non confirmaverit aut ratificaverit; Reiff., lib. 3 Decr., tit. 34, n. 13; Felix Potestas, tom. 1, part. 2, n. 2980; Sporer, tract. 3, in 2 praecept. Decalog., cap. 2, n. 21, testans de communi cum Navarr., Lessio, Suarez, Sanchez, Gobat, et aliis contra Sotum et paucos alios. Et ratio est, quia potestas irritativa fundatur in imperfectione aetatis ac iudicii, sub qua fuit votum ab initio emissum, adeoque cum dictum votum ab initio fuerit infirmum et irritabile, manet tale donec novam aliam firmitatem per confirmationem seu ratificationem tempore pubertatis acquirat, argum. c. *Non firmatur* 18 de Reg. iur. in 6, ibi: *Non firmatur tractu temporis quod de iure ab initio non subsistit.*

18 Ut autem confirmatio seu ratificatio voti in pubertate facta novam et veram obligationem inducat, ita ut a patre amplius irritari non possit, tria requiruntur: primum, ut pubes ratificans seu confirmans votum vere sciat, votum prius a se in impubertate editum, infirmum fuisse, debile ac irritabile; secundum, ut pubes velit de novo se obligare firmiter perinde ac si nunquam se obligasset; tertium, ut pubes ita dispositus voce, vel saltem mente votum infirmum ac debile repetat, aut certe approbet: alioquin nisi haec tria concurrant, manebit praeteritum eius votum prorsus eo modo, quo antea erat, et ipsa confirmatio seu ratificatio, dicetur sola eiusdem praeteriti voti renovatio seu repetitio, quae novam obligationem non inducit, sed votum, uti erat prius, relinquit; cum similis renovatio seu repetitio nihil aliud sit, quam prius vinculum, uti erat, approbare, et non de novo inducere et suscipere; Reiff., l. c., n. 14 et 15; Sporer, loc. cit., num. 22; Tamburin., lib. 3, cap. 18, num. 15, de Obligatione voti; Felix Potestas, loc. cit., num. 1984, testans de communi; Gobat, de Votis, cap. 6, num. 176, ubi affert ad id singularem casum merito ibi legendum.

Si quis vero immemor sui voti infirmi, de- 19
bilis et irritabilis, v. gr. castitatis perpetuae in impubertate editi, votum castitatis perpetuae post pubertatem emittat, tunc tale votum erit omnino firmum et reservatum, nec a patre irritari poterit; quia est votum omnino a priori distincto, et independens ab illo, cum pro tempore, quo vovens emittit posterius, nullimode recordetur prioris. *Communis.*

In defectu patris vota filii impuberis seu pu- 20
pilli potest directe irritare tutor, quia tutor respectu pupilli loco patris succedit. *Communis.* Et in defectu patris et tutoris vota filii impuberis potest directe irritare mater, etiamsi tutrix non sit, quia in defectu patris, tutoris ac ascendentium ad matrem ipso iure naturae haec cura spectat, ut filium loco patris gubernet, eique loco tutoris sit, quando alius non est, qui imbecillitati impuberis consulat; Suar., de Voto, lib. 6, cap. 6, num. 22; Henno, tom. 1, tract. in Decalog., disp. 2, qu. 5, conclus. 2, resol. 8; Layman, lib. 4, tr. 4, cap. 7, n. 10; Sanch., lib. 5 Moral., cap. 35, n. 81; Busemb., lib. 3, part. 1, c. 3, dub. 6, art. 1, num. 1; Sporer, loc. cit., num. 24, et alii; quamvis tamen plures alii non improbabiliter velint, non posse matrem directe irritare vota filii impuberis, nisi sit tutrix; unde recte ait Henno, l. c., quod mater tutius ageret, si tunc postularet a iudice designari filiorum tutrix.

* Inter eos qui negant a matre vota filii impuberis irritari posse, quorum sententiam in praxi sequendam censemus, est Antoine in tractatu de Virtute religionis, cap. 3, quaest. 8, resp. 1, ubi addit: *Multi docent eadem vota*

impuberum a patre irritari posse tempore pubertatis, quia vota illa per tractum temporis non amiserunt hanc suam conditionem, nisi pater contradixerit, *sed semper manent subiecta patri, idque expedit ad subveniendum indiscretioni liberorum. Sed iuxta varios, id iam non potest tutor; quia eo ipso, quod pupillus fit pubes, tutor fit curator, cui persona pupilli, seu minoris non committitur, sicut tutoris; at pater semper manet pater.*

21 Vota religiosorum professorum directe irri-
22 tare possunt praeter Papam superiores generales, provinciales et locales. *Communis,* per text. in can. *Puella* 2, caus. 20, qu. 2, c. *Monacho* 2, ead. caus. 20, qu. 4; cap. *Mulier* 14, caus. 32, qu. 2; c. *Manifestum est* 11, caus. 33, qu. 5; cap. *Si quis* 2 de Regularibus, cum similibus. Et ratio est, quia cum religiosi non habeant nec velle, nec nolle, et omnino dependeant a voluntate suorum superiorum, ut expresse habetur in cap. *Si religiosus* 27 de Elect. in 6, cap. *Religiosus* 2 de Testamentis in 6, cap. *Religiosi* 5 de Sepulturis in 6, in omnibus eorum votis ac promissionibus quibuscunque ex communi sensu et usu Ecclesiae, ac interpretatione iuris intelligitur semper tacita conditio: *Nisi superior contradixerit.* Unde in cit. c. *Monacho* 2, caus. 20, qu. 4, expresse dicitur: *Monacho non licet votum vovere sine consensu abbatis sui; si autem voverit, frangendum erit.*

23 Id etiam extenditur probabiliter ad abbatissas, priorissas seu superiorissas monialium, nam his etiam subditae vovent obedientiam; Reiffenst., l. c., n. 9; Sporer, l. c., n. 16; Suarez, lib. 6, de Voto, c. 7, n. 19; Busembaum, l. c., n. 2; Felix Pot., t. 1, part. 1, n. 1969, et alii plures.

24 Non possunt tamen superiores regulares irritare vota subditorum transeundi ad religionem strictiorem, quia quoad hunc transitum religiosi sunt subditi tantum Summo Pontifici, cum talis transitus sit eis etiam invitis suis superioribus de iure concessus, textu expresso in cap. *Licet* 18 de Regularibus. *Sic communis doctorum.*

25 Nec praelatus inferior potest directe irritare votum subditi a praelato maiori ratificatum; *Communis,* arg. c. *Inferior* 4, dist. 21, cap. *Cum inferior* 16 de Maiorit. et obed., Clem. *Ne Romani* de Elect. Bene tamen e contra votum ex licentia superioris subordinati emissum directe irritari potest a superiore maiore, cum subditus et superior subordinatus teneatur se semper conformare voluntati superioris maioris.

26 Nec possunt superiores regulares directe irritare vota novitiorum tam personalia, quam realia, sive in ipso novitiatu, sive antea emissa. *Communis.* Et ratio est, quia novitii nondum per votum obedientiae sunt subiecti potestati dominativae superiorum quoad voluntatem et actiones suas, sed absolute sunt sui iuris. Unde superiores possunt solum dictorum novitiorum vota irritare indirecte, vel potius suspendere, quatenus eorum gubernationi et exercitiis probationis, pro quibus se dictis superioribus sponte subiiciunt, impedimento et praeiudicio sunt. Hinc si novitii a religione egrediantur, 27 reviviscit obligatio dictorum suorum votorum, cum per dictam irritationem indirectam non fuerint exstincta, sed solum pro interim suspensa; si vero professionem solemnem emittant, omnia eorum vota personalia, sive in saeculo, sive in novitiatu emissa penitus exstinguuntur, iuxta dicta supra, n. 8, et realia, sicut alia debita ad haeredes transeunt, praesertim si fuerint a tertio iam acceptata, cum acceptatio faciat ea transire in contractum, per quem ius parti acquiritur. Unde ipsa vota realia a tertio acceptata non exstinguuntur per professionem religionis, iuxta dicta supra, num. 6; et tenent Pirhing, lib. 4 Decretal., tit. 34, num. 28; Sporer, loc. cit., num. 28, et alii passim.

Qui habet facultatem irritandi vota directe 28 per potestatem dominativam in ipsam personam, vel voluntatem voventis, ut superior respectu religiosi, pater respectu filii, tutor respectu pupilli, potest valide irritare dicta vota, quamvis de eius licentia et approbatione fuerint emissa. *Communis.* Et ratio est, quia dando licentiam praesenti consensu non censentur se privasse iure suo et potestate plene dominativa in ipsam personam vel voluntatem voventis, cuius vota semper habent annexam conditionem: *Si superior non contradixerit.*

Imo qui habet facultatem irritandi vota di- 29 recte per dictam potestatem dominativam in personam, vel voluntatem voventis, potest adhuc valide irritare eius vota, quamvis licentiam vovendi concesserit cum expressa promissione non revocandi, neque irritandi dicta vota permissa, vel quomodolibet approbata, teste Sporer, loc. cit., num. 30. Et ratio est, quia, ut dicit ipse Sporer, superior, vel pater, aut tutor etiam per illam promissionem non se abdicavit, imo non potuit se abdicare sua potestate, quam a natura, vel iure communi habet in religiosum, vel filium, aut pupillum, non obstante etiam illa promissione, adhuc valide irritare poterit; secus autem est dicendum, ut infra patebit, de iis, qui indirecte tantum ac ratione materiae possunt irritare vota aliorum.

Vota emissa de licentia antecessoris supe- 30 rioris, tutoris, etc., possunt directe irritari a successore habente aequalem potestatem, quamvis licentia ab antecessore concessa fuerit cum promissione non revocandi. *Communis.* Et ratio est, quia antecessor non potuit sui ae-

qualis successoris iuri praeiudicare, cum par in parem non habeat imperium; cap. *Innotuit* 20 de Election., § *Quamvis*, c. *Exiit* 3 de Verbor. signif. in 6, § *Caeterum sanctae memoriae.*

31 Vota uxoris posse directe irritari a marito, sicuti directe irritari possunt vota religiosorum a suis superioribus, vota filiorum impuberum a suis patribus, et vota pupillorum a suis tutoribus vere probabiliter defendunt Sotus, Rosella, Angles, Aragonius, aliisque citatis; Sanchez, lib. 4 Moral., cap. 34, num. 3. Et id probabile etiam censent Bonacin., Lessius, Tamburr., et alii. Et ratio est, quia voluntas uxoris videtur esse plene subiecta dominio mariti secundum Apostolum, Ephes. cap. v, 22, ibi: *Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino, quia vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae;* et ad rem favet lex illa Num., cap. xxx, 11, ibi: *Uxor in domo viri sui cum se voto obstrinxerit, vel iuramento, si audierit vir eius, et tacuerit, nec contradixerit sponsae, reddet quodcunque promiserat; sin autem extemplo contradixerit, non tenebitur promissionis rea, quia maritus contradixit.*

32 At vero communior et probabilior est sententia contraria, quam defendunt Innocentius in cap. *Scripturae* de Voto; Suarez, lib. 6 de Voto, cap. 4; Layman, lib. 4, tract. 4, c. 7, num. 12; Reiff., lib. 2 Decr., tit. 34, n. 17; La Croix, lib. 3, part. 1, n. 493; cum S. Antonin., Navarr., Azor., Valent., Lessio, Bonac., Castrop., Illsung et aliis ibi citatis; Sporer, loc. cit., num. 27, vocans hanc communem. Et ratio est, quia nullo iure probari potest, quod uxores simpliciter et absolute, in omnibus subiectae sint maritis, uti subditi religiosi suis superioribus, et filii impuberes parentibus, ac pupilli tutoribus, sed solum in his quae concernunt et tangunt usum matrimonii, educationem prolis et administrationem familiae, uti recte observant doctores citati in hoc sensu intelligentes allatos Scripturae textus pro alia sententia. Nec enim dicendum est, uxores subiici maritis iure naturali, aut gentium, quali voluntas filiorum impuberum subiecta est eorum patribus, et voluntas pupillorum suis tutoribus, quia uxores longe maiorem rationis discretionem obtinent, quam impuberes; alioquin si ipsae non essent uxoratae, semper tutoribus essent subiiciendae quasi perpetuo impuberes, quod non est dicendum. Nec dicendum est ipsas sic subiici suis maritis iure positivo, cum nullum tale ius reperiatur; unde mariti non possunt irritare vota uxorum directe, sed solummodo indirecte, ut infra dicetur.

33 Domini nequeunt vota servorum irritare per se directe, sed solum indirecte et per accidens, quatenus obligationi servitutis et famulatus, ac iuri, quod in servos habent ipsi domini, officiunt et praeiudicant, uti infra patebit. *Sic in re communis doctorum.*

Papa nequit directe irritare vota Christianorum; Sanchez, lib. 4 Moral., cap. 24, n. 17; Castrop., d. 2, part. 2, num. 2; Leander, de Voto, tract. 1, disp. 16, § 2, qu. 8; Layman, lib. 4, tract. 4, cap. 7, num. 8, cum aliis ibi citatis; La Croix, lib. 3, part. 1, num. 484, et ipso teste alii communiter. Et ratio est, quia Papa non habet potestatem dominativam in omnes Christianos, cum haec non sit ei necessaria ad Ecclesiae catholicae gubernationem, sed ei sufficit potestas suprema iurisdictionis, media qua pro exigentia Ecclesiae regiminis potest vota fidelium dispensare vel commutare, seu eorum exsecutionem impedire per potestatem praeceptivam, aut saltem valorem votorum impedire antequam fiant, alioquin nullus homo posset se obligare alteri homini, nisi sub conditione: *Si Papa consenserit,* quod non est dicendum; unde Papa potest solum ipsa vota Christianorum irritare indirecte ratione materiae, ut infra dicetur. 34

Neque Papa potest directe irritare vota clericorum saecularium, quia neque in illos habet potestatem dominativam, sed solum indirecte, quatenus Ecclesiae bono, cuius ille supremam iurisdictionem habet ac curam gerit, praeiudicium afferre possunt, uti infra patebit. *Communis.* 35

Potest tamen Papa directe irritare vota religiosorum et monialium. *Communis.* Et ratio est, quia Papa est omnium caput, et regularium omnium etiam praelatorum generalis, ac supremus praelatus et superior, cui principaliter religiosae obedientiae professio concipitur, et nomine ac concessione illius a superioribus regularibus acceptatur, adeoque cum sic potestatem dominativam habeat in omnes religiosos, poterit directe eorum vota irritare. 36

Vota indirecte irritare possunt omnes, qui ipsa possunt irritare directe. *Communis;* cui enim licet quod est plus, licet utique quod est minus, textu expresso in c. *Cui licet* 53 de Regul. iur. in 6, et plus semper in se continet, quod est minus, cap. *Plus* 35 de Regul. iuris in 6, l. *In eo quod plus* 110 ff. de Reg. iuris. Et ubi maius conceditur, minus concessum esse videtur, textu expresso in cap. *Ex parte* 27 de Decimis. 37

Unde Papa potest irritare indirecte, nedum vota religiosorum, et monialium, et clericorum saecularium circa res ecclesiasticas, et circa concernentia ad illas, sed etiam vota aliorum omnium Christifidelium ratione materiae, quatenus potest per potestatem praeceptivam votorum exsecutionem impedire in quantum Ecclesiae bono, cuius ille supremam habet iurisdictionem, et curam gerit, praeiudicium afferre possunt. *Communis.* 38

39 Episcopi, aliique ecclesiastici praelati possunt indirecte irritare vota suorum subditorum, quando materia illis praeiudicat in eorum regimine, gubernatione et administratione. *Communis.*

40 Superiores et superiorissae regulares possunt indirecte irritare vota simplicia religiosorum et religiosarum praeiudicantia suae iurisdictioni, regimini ac disciplinae regulari. *Communis.*

41 Imo nedum religiosorum professorum, sed etiam novitiorum vota indirecte irritare possunt in iis, quae eorum gubernationi et exercitiis probationis seu novitiatus adversantur. *Communis.*

42 Pater indirecte irritare potest vota filiorum puberum etiam post pubertatem emissa, quatenus praeiudicant liberae patris potestati in libera et expedita familiae rerumque suarum administratione. Non sic autem vota filiorum puberum, quae potestati et gubernationi paternae non praeiudicant ullo modo, quamvis dicti filii puberes sint adhuc sub patria potestate. Unde licet pater possit irritare vota filiorum de longis peregrinationibus, de multis ieiuniis, de dando eleemosynam ex bonis paternis, etc., ex quibus oriri potest praeiudicium paternae potestati in familiae regimine et rerum suarum administratione; non tamen irritare potest filiorum puberum vota religionis, castitatis, sacrorum ordinum, confessionis, et communis menstruae, nec vota de dando eleemosynam de suis bonis castrensibus, ac quasi castrensibus, si quae habeant. *Communis.*

43 In defectu patris potest vota filiorum puberum indirecte irritare curator; curator enim loco patris succedit; unde potest vota minoremnium concernentia bona temporalia, vel praeiudicantia administrationi suae irritare. *Communis.*

44 In defectu patris vel curatoris potest vota filiorum puberum indirecte irritare mater, quamvis ipsa non institueretur curatrix, quia in defectu patris, curatoris ac ascendentium, ad matrem ipso iure naturae haec cura spectat, ut filios loco patris ac curatoris gubernet, adeoque ipsa, sicuti curator, indirecte irritare poterit vota realia filiorum puberum suae gubernationi praeiudicantia; Tamburin., lib. 3, cap. 16, § 3, num. 23; Henno, tom. 1, disput. 2 in Decalog., qu. 3, art. 4, conclus. 2, resol. 8; Sporer, loco cit., num. 24; Busemb., l. c., art. 2, n. 1, et alii contra alios volentes non improbabiliter non posse matrem indirecte irritare vota filiorum puberum, nisi instituta sit eorum curatrix; unde recte ait Henno, loc. cit., quod mater tutius ageret, si tunc postularet a iudice designari filiorum puberum curatrix. Atque haec quidem sententia in praxi est sequenda *.

45 Maritus potest indirecte irritare uxoris vota, quae ratione materiae praeiudicant familiae, proli, debito coniugali, aut rei domesticae. *Communis* ac certa, arg. can. *Si dicat* 1, can. *Mulier* 3, can. *Quod Deo* 4, caus. 33, qu. 5, cum similibus. Et ratio est, quia mulier subiecta est potestati mariti in debito coniugali; sicuti etiam in iis, quae rectam familiae gubernationem, et rei domesticae administrationem concernunt, iuxta illud ad Ephesios v, ibi: *Mulieres viris suis subiectae sint sicut Domino;* et concordat can. *Mulierum* 17, et can. *Adam* 18, caus. 33, qu. 5, cum similibus. Dummodo tamen talia vota fuerint ab uxore 46
tempore matrimonii emissa, quia vota ante illud edita potest quidem maritus suspendere, si rectae familiae gubernationi, ac rei domesticae administrationi praeiudicent, non tamen penitus irritare. *Communis.* Item nec potest 47
maritus irritare vota illa ab uxore etiam tempore matrimonii edita, quae supradictis nullum praeiudicium afferunt, ut sunt vota non ludendi, sacramenta frequentandi, moderate ieiunandi, eleemosynas de bonis paraphernalibus faciendi, etc. *Communis.* Vide verb. *Maritus,* n. 3, 4 et 5.

Uxor potest indirecte irritare vota sui mariti 48
iuri matrimoniali et mutuae cohabitationi praeiudicialia, v. g. abstinentiam immoderatam, preces continuas, longam peregrinationem; nisi tamen esset peregrinatio Hierosolymitana in subsidium Terrae Sanctae, quae expresse excipitur in cap. *Ex multa* 9 de Voto. Item uxor potest irritare votum mariti de suscipiendo habitu eremitae, seu Tertii Ordinis alicuius religionis, et huiusmodi, quia illa et similia impediunt, vel retrahunt uxorem a debiti petitione. *Communis.* Et ratio est, quia uxor in his potestatem habet in maritum, iuxta illud Apost. 1 Cor. VII, ibi: *Vir potestatem sui corporis non habet, sed uxor.*

Si maritus et uxor ex mutuo consensu emit- 49
tant votum continentiae, non potest amplius nec mutua, nec alterius coniugis contradictione irritari. *Communis,* per clarum textum in can. *Quod Deo* 4, caus. 33, qu. 5, ubi ex verbis S. Augustini sic expresse habetur: *Quod Deo pari consensu voveratis, perseveranter usque in finem reddere debuistis, a quo proposito, si ille lapsus est, tu saltem instantissime persevera.* Et ratio est, quia sic uterque in ordine ad debiti petitionem aut redditionem iure suo cessit, cui iuri uterque potuit libere cedere, cum liberum sit unicuique iuri suo renuntiare, textu expresso in cap. *Si de terra* 6 de Privil., et l. *Si quis in conscribendo* 29 Cod. de Pactis. Unde in tali casu solum per legitimam superioris dispensationem ad debiti petitionem et redditionem restitui possunt in casu urgentis necessitatis.

Domini irritare possunt indirecte solum illa 50
servorum vota, quae praeiudicant obligationi

servitutis et famulatus, ac iuri, quod in ipsos servos domini habent; non autem illa, quae nullatenus eorum obsequio, famulatui aut iuri officiunt, uti sunt vota servandi castitatem, frequentandi sacramenta, eleemosynas de proprio peculio faciendi, et huiusmodi. *Communis.* Et ratio est, quia praecise in rebus servitium ac obsequium concernentibus, domini et dominae
51 dominantur servis et ancillis. Vota servorum edita ante servitutem, seu durante servitute, implenda tamen, seu implebilia post servitutem, suspenduntur quidem durante servitute, at finita servitute sine dubio convalescunt, et servanda sunt; unde a dominis irritari non possunt. *Communis.*

52 Ad voti irritationem validam nulla requiritur causa, ad licitam autem aliqua iusta causa requiritur. *Communis.* Et ratio primae partis est, quia in voto inferioris intelligitur semper tacita conditio *si superior consenserit;* unde ubi ille dissentit, votum evanescit. Ratio vero secundae partis conclusionis est, quia unusquisque tenetur uti potestate sibi concessa ad Dei gloriam; Dei autem gloria postulat, ut votum non irritetur sine iusta aliqua causa, cum Deus sit
53 per votum illud colendus adeoque, etc. Unde si sine ulla penitus causa (quae etiamsi levis, possit sufficere) irritatur votum, tam superior irritans, quam inferior irritationem exigens, peccant ad minus venialiter, quia auferunt Deo
54 cultum per illud votum ipsi exhibendum. Si autem superior votum cum sua licentia aut approbatione ab inferiore emissum sine ulla iusta causa irritet, tam ipse, quam inferior talem irritationem postulans peccat graviter, et maxime si praecesserit promissio non revocandi. Colligitur clare ex num. 30, ubi de viro, qui taciturnitate sua voto uxoris consensum dat, et postea contradicit, seu illud irritat, expresse dicitur, *portabit ipse iniquitatem eius,* id est, ut explicant Lyranus, Abulensis, Oleaster, et alii, *poenam iniquitatis,* per quam intelligitur peccatum grave, cum veniale non soleat venire nomine iniquitatis.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

*Sanctus Thomas 2-2, qu. 88, art. 12, inquit: *Omnis dispensatio petita a praelato, debet fieri in honorem Christi, in cuius persona dispensat, et ad utilitatem Ecclesiae, quae est eius corpus.* Atque hinc vide, num levis causa sufficiat ad irritanda vota. Cederetne id in honorem Christi, et in aedificationem Ecclesiae?

RESPONSIO AUCTORIS.

Sanctus Thomas loquitur ibi de dispensatione: *Omnis dispensatio.... in cuius persona dispensat.* Ego vero, loc. cit., loquor de irritatione, et magna intercedit differentia irritationem inter et dispensationem, ut assigno in hoc ipso articulo sub num. 11 et 59. Vide ibi, et cohaerenter conclude. *Mihi vero hoc unum ex discrimine inter irritationem ac dispensationem concludi posse videtur, irritationem validam esse, etiamsi sine causa fiat, non vero non esse illicitam, si fiat ex levi causa, aut venialiter tantum peccare qui irritet ex causa levi, aut irritationem petat. *Qui vota irritandi potestatem habent,* inquit Antoine, loc. cit., resp. 3, *illa valide irritant etiam sine iusta causa. Peccant tamen si sine causa faciant, cum sit abusus potestatis contra bonum proximi et honorem Dei.* Et Cuniliati, tract. 4 de 2 Decal. praecept., cap. 10, § 5, num. 7: *Si gaudens potestate irritandi votum, irritet absque rationabili causa, iuxta omnes peccat saltem venialiter; et iuxta probabiliorem Caietani, Navarri, Aragonii, si res sit notabilis, etiam mortaliter; quia in re gravi abutitur potestate sua in praeiudicium divini cultus et utilitatis spiritualis proximi.*

Vota per se directe irritata per potestatem 55
videlicet dominativam in ipsam voluntatem voventis, ut vota religiosi irritata a praelato, vota filii impuberis irritata a patre, vota pupilli irritata a tutore non reviviscunt, postquam vovens a potestate irritantis liberatus est; sunt enim talia vota exstincta in radice, ut dictum est supra num. 14. *Sic communis doctorum.* Vota autem irritata solum indirecte ratione materiae, uti sunt vota novitii, filii impuberis, minoremnis, uxoris, servi, irritata a praelato, patre, curatore, marito, domino, etc., manente re integra, omnino reviviscunt, postquam vovens a potestate irritantis liberatus est. Sic Innocentius in c. *Scripturae* de Voto; Suarez, lib. 6, de Voto, cap. 1, num. 4, et c. 4, num. 17; Rosella, verb. *Votum* 2, num. 13; Valentia, t. 3, disp. 6, qu. 6, p. 6, diffic. 4; Lessius, lib. 2, cap. 40, dub. 10, n. 82; Layman, l. c., cap. 7, num. 19; Busemb., l. c., art. 2, n. 8; Felix Potest., l. c., num. 1973; Sporer, l. c., num. 35, et alii plures contra Panormitan., Caietan., Aragon., Silvestrum, Navarrum, et alios. Et ratio nostrae conclu- 56
sionis est, quia vota indirecte irritare, ut dictum est supra, num. 14, nihil aliud est, quam personam habentem potestatem in materiam voti, eius obligationem suspendere (in quantum suo iuri praeiudicatur) donec desinat ipsi praeiudicium afferre; ergo postquam vovens a potestate talis personae irritantis liberatus est, eius vota indirecte solum irritata quoad obligationem reviviscunt, cum eorum obligatio non sit in perpetuum ablata, sed solum ad tempus suspensa, durante nimirum subiectione et obligatione voventis ad certa obsequia praestanda dictae personae irritanti, adeoque cessante hac obligatione, vota eius antea impedita seu suspensa, omnino reviviscunt, cum cessante ratione et causa legis vel obligationis, cesset lex

seu obligatio ipsa, leg. *Adigere* 9, § 2, ff. de Iure patron., et cessante causa, cesset effectus; c. *Cum cessante* 60 de Appell.

57 Tum quia nostra conclusio deducitur clare ex c. *Quidam* 3 de Conversione coniugator., ubi habetur, maritum, qui invita uxore religionem professus, et ab ea revocatus fuerat, postea, uxore mortua, ad religionem quidem compellendum non esse, quia professio irrita fuit repugnante uxore, nihilominus a debito petendo, et secundis nuptiis arcendum esse; quia nimirum in professione religionis, et si alias defectu consensus uxoris irrita, votum continentiae virtualiter seorsim obligans manebat, ibi: *Ulterius vero non poterit uxorem accipere, promisit enim se non exigere debitum, quod in eius potestate erat, et imo quoad votum* (scilicet continentiae) *tenuit*. Unde Glossa, ibid., verb. *Non exigere*, sic expresse habet: *Quia quantum ad continentiam servandam satis solemnizavit ipsum votum per suam professionem;* idipsum habetur in cap. *Placet* 12, eod., de uxore, quae ignorante marito ab ipsa credito mortuo, religionem professa, et ab ea revocata fuit a marito, postea domum reversa, et a Summo Pontifice declarata fuit obligata ad votum continentiae post obitum mariti, ibi: *Quantum ad ipsam tenuit votum, quod post viri obitum tenere non desiit, cum ad eum casum, a quo poterat efficax habere principium, pervenisse noscatur*. Unde sic dicendum est de similibus, ut si v. g. novitius voveat omni tempore vitae suae quotidie invisere sacellum B. Mariae Virginis erectum in cathedrali, filius pubes ac minoremnis quotidie reficere quinque pauperes, uxor ieiunare ter in qualibet hebdomada, servus vel ancilla abstinere ab operibus servilibus die sancti sui nominis, postquam dicti voventes a potestate irritantis liberati fuerint, redibit obligatio sui respectivi voti: *Cum ad eum casum, a quo poterat efficax habere principium, pervenisse noscatur,* ut expresse dicitur in cit. c. *Placet* 12 de Voto et voti redemptione.

58 Dispensatio voti (quae est tertius modus, per quem tollitur obligatio votorum) est ablatio, seu remissio totalis obligationis eiusdem ob iustam et rationabilem causam facta ab habente spiritualem iurisdictionem in voventem. Est in re communis.

59 Ex qua definitione, ut vides, clare patet, quod ad dispensationem necessario requiritur aliqua iusta et rationabilis causa, alias dispensatio sine iusta et rationabili causa a quocunque superiore facta, esset potius dissipatio, quam dispensatio, et sic non solum erit illicita, sed etiam invalida, ut testibus Sporer, loc. cit., sect. 3, num. 38; et Reiffenstuel, loc. cit., num. 20, tenent omnes doctores. Et ratio est, quia ubi non adest iusta et rationabilis causa dispensationis, deest potestas et iurisdictio dispensandi: potestas autem et iurisdictio dispensandi in votis concessa a Deo Ecclesiae, seu praelatis ecclesiasticis, est solum cum iusta et rationabili causa, cum data sit *in aedificationem, et non in destructionem,* ut dicit Apostolus 2 Cor. x, 8; et xiii, 10, ubi vero deest conditio, sub qua datur dispensandi potestas, deficit ipsa potestas, consequenter et ipsa dispensatio; arg. leg. *Si quis sub conditione* 8 ff. Si quis omissa causa. Unde haec specialis inter alias intercedit differentia inter dispensationem et irritationem, quod irritatio, cum nomine et auctoritate propria fiat, est valida, quamvis nulla rationabilis et iusta causa votum irritandi adsit; dispensatio autem sine rationabili et iusta causa est invalida, quia fit nomine alterius, et quidem superioris potestatem sine iusta ac rationabili causa dispensandi nunquam concedentis, adeoque dispensatio sine iusta et rationabili causa a quocunque superiore facta, non solum est illicita, sed etiam invalida, quippe excedens potestatem homini collatam a Deo. Vide supra, n. 11.

Precipuae, iustae et rationabiles causae dis- 60
pensandi in votis sunt quatuor sequentes, ad quas caeterae aliae commode reduci possunt. Prima scilicet est imperfecta deliberatio, seu imperfectio actus vovendi, ob quam dispensari potest in votis illorum, qui ea emittunt adhuc in tenera aetate, praesertim ante pubertatem, c. *Venientes* 2 de Voto, ibi: *Nos autem ipsum a voto, quod in aetate tenera, facilitate potius, quam ex arbitrio discretionis promisit, absolvimus*. Item ob eamdem causam dispensari potest in votis illorum, qui in ira, tristitia, moerore, metu, aut alia mentis perturbatione oppressi imprudenter vota emiserunt, quo etiam spectat facilitas, seu levitas vovendi praesertim in feminis.

Secunda iusta, et rationabilis causa dispen- 61
sandi est damnum spirituale, vel temporale occasione voti proveniens, ut si votum, spectata qualitate personae, ac naturae fragilitate, periculum maioris ruinae afferret voventi, et e contra dispensatio ad spiritualem profectum magis cessura videatur: sic iuste ac rationabiliter dispensatur votum continentiae, seu non petendi debitum in persona coniugata, votum castitatis in persona ad carnis lapsum valde proclivi ac fragili, et huiusmodi, cum ab ipsis prudenter timeatur votum saepissime esse violandum. Item rationabiliter dispensatur cum eo, qui ratione voti multis scrupulis et anxietatibus cruciatur et divexatur. Item iuste dispensatur cum illo, qui ex observatione voti notabile damnum patitur in sanitate corporis. Item legitime dispensatur in illis votis, quorum exsecutio affert voventi, vel suis grave aliquod damnum in bonis temporalibus, v. g. si quis non valde dives voverit copiosas eleemosynas, longas peregrinationes, aliaque similia notabiliter gravantia et laedentia se vel suam

familiam, arg. cap. *De peregrinationis votis* 1, et c. *Magnae* 7 de Voto et voti redemptione.

62 Tertia iusta et rationabilis causa dispensandi est notabilis, et valde magna difficultas exsequendi votum, praesertim superveniens, vel ante non praevisa, ut concedunt omnes. Imo non solum ea quae prius incognita supervenit, sed etiam ea quae prius iam fuit praevisa; semper enim multo difficilior apparet res, dum illius instat exsecutio, quam dum remote, et a longe praevidetur. Unde recte ad propositum exclamat Tamburinus, lib. 3 in Decalog., c. 16, § 3, n. 28: *O quoties dum mente et cogitatione tantum praeliamur, in quaeque magna assurgimus, in quaecunque pericula ruimus, ad quorum tamen primum occursum trepidamus, et terga etiam volentes vertimus.* Sic tenent Abbas, in cap. *Non est* 5, n. 6, de Voto; Sporer, loc. cit., n. 40; Reiffenstuel, loc. cit., n. 23; Sanchez, lib. 4 Moral., cap. 45, n. 41, et alii.

63 Quarta iusta et rationabilis causa dispensandi est bonum commune, praesertim Ecclesiae, vel reipublicae. Sic cum unico haerede alicuius regni, vel ducatus, iuste et rationabiliter dispensatur in voto castitatis et religionis, ut inde nubere possit, si praevideatur, id proficuum esse reipublicae, quae alias ob successionem in regnum vel ducatum plurimis subiaceret incommodis, concuteretur bellis, vexaretur perturbationibus, depauperaretur praedationibus, et huiusmodi. Item iuste ac rationabiliter dispensatur in voto illius qui longam vovit peregrinationem, quem tamen multum expedit reipublicae, aut familiae praesto esse. *Communis*, arg. cap. *De peregrinationis votis* 1, cap. *Magnae* 7, et cap. *Ex multa* 9 de Voto et voti redemptione.

64 Ad dispensandum in votis tria praecipue attendenda sunt, ut monet Innocentius III, in cap. Magnae 7 de Voto et voti redemptione, nempe: *Quid liceat secundum aequitatem, quid deceat secundum honestatem, et quid expediat secundum utilitatem.* Hinc quo maius, et excellentius votum est, ut castitatis perpetuae, religionis, peregrinationis ad loca sancta, et huiusmodi, eo maior causa requiritur ad dispensationem; et ubi causa non appareat ita sufficiens ad omnino dispensandum, admiscenda est aliqua commutatio, subrogando nempe aliquod pium opus, quo voti gravitas prudenter dispensantis iudicio compensetur. Imo quamvis appareat causa sufficiens ad dispensationem, consultum est semper aliquam commutationem admiscere exemplo Summorum Pontificum, ut patet in cap. *Venientes* 2, cap. *Magnae* 7, cap. *Quod super* 8, et cap. *Ex multa* 9 de Voto et voti redemptione.

65 Si dispensatio data sit cum bona fide, et postea inveniatur data sine sufficienti causa; aut sit data cum causa dubia, et deinde inveniatur data sine causa, satis probabile est, quod maneat valida: sic cum aliis Lessius, part. 2, de Iustit., cap. 4, dubit. 17; Sanchez, lib. 4 Moral., cap. 44, num. 10; Sporer, loc. cit., num. 45; Azorius, aliique cum Illsung apud La Croix, lib. 4, part. 1, n. 541, quamvis ipse dicat, quod alii cum Castropal. probabilius tenent non valere. Et ratio probabilis nostrae sententiae est, quia spectat ad Dei benignitatem approbare, et ratum habere quod bona fide concessum et acceptatum fuit, quamvis revera nulliter tunc egerit dispensans. Hoc enim est privilegium bonae fidei, arg. leg. *Barbarius* 2 ff. de off. Praetor., et suavitati regiminis Ecclesiae conformius, et humanius: *Hoc enim humanius est,* ut de simili dicitur in cit. l. *Barbarius.*

* Hanc tamen probabilem opinionem, cum adversa probabilior sit, qui sequeretur, discrimini peccandi se committeret, quod nemini licet *.

Dispensans scienter sine iusta causa, sicuti et 66
scienter petens, ac acceptans huiusmodi dispensationem, peccat mortaliter pro ratione materiae. *Communis.* Uterque enim sibi arrogat in re gravi ius, quod non habet; et ipsa esset potius dissipatio, quam dispensatio, cum potestas dispensandi data sit in *aedificationem,* et non in *destructionem,* ut dicit Apostol. 2 Cor. x, 8; xiii, 10.

Interveniente iusta ac rationabili dispensandi 67
causa, superior, vel quivis dispensandi facultate praeditus, si rogetur, tenetur sub gravi in votis dispensare. *Communis.* Et ratio est, quia potestas dispensandi est ipsis concessa ob bonum subditorum, et reipublicae; unde eam sine causa denegantes subditis, et reipublicae gravem iniuriam inferunt, et fiunt causa culpabilis damnorum, vel peccatorum ex negata debita dispensationes secutorum. Dispensationem enim esse debitam, quando est necessaria ad commune bonum, vel ad evitandum publicum scandalum, et ad reparandum grave damnum spirituale, vel corporale voventis, ad procurandum maius bonum ex dispensatione proventurum, et huiusmodi, satis colligitur ex can. *Ponderet* 14, can. *Et purgabit* 15, can. *Quia sanctitas* 16, can. *Quid est,* can. *Cum exaudiero* 19, can. *Contumaces* 21, can. *Si quis presbyter* 22, can. *Bene valet* 23, can. *Sacerdos quidem* 24, et can. *Ut constitueretur* 25, dist. 50, can. *Exposuisti* 23 de Praebend., cum similibus.

Papa ex iusta et rationabili causa dispensare 68
potest in quolibet voto, tam simplici quam solemni, non solum edito in susceptione sacri ordinis, *sed etiam in professione religiosa.* Communis, per verba Christi, Matth. xviii, 18: *Quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis.* Et de facto Alexander III dispensavit cum Nicolao Iustiniano monaco ad nu-

bendum, et Coelestinus III dispensavit cum Constantia moniali professa filia Rogeri Siciliae regis, ut nuberet Henrico VI; et Gregorius XIII dispensavit cum fratre Cardinalis Ioiosae Gallo sacerdote professo, et provinciali ordinis Capuccinorum, ut ex aliis refert Fagnanus, lib. 2 Decretal., in cap. *Cum ad monasterium* 6 de statu Monachor., num. 66, testans etiam cum Ramiro rege Aragonum dispensatum fuisse, ut, relicta religione et episcopatu, acciperet uxorem et regnum, et alii plures similiter dispensarunt cum aliis pluribus. Unde Iustus Redn., tom. 2 Operis canonico-politici, refert, quod Iuditha fuit monialis Ratisbonensis, et dein trium regum coniux, scilicet Bretislai Boemiae, Mesicani Poloniae, et Petri Hungariae. Vide verb. *Matrimonium* quoad impedimenta, art. 7, et Addit. Casin., sub. n. 4.

69 Episcopi dispensare possunt potestate ordinaria in cunctis votis suorum subditorum dioecesanorum, exceptis specialiter reservatis Summo Pontifici. *Communis.* Episcopi enim succedunt Apostolis, quibus dictum est a Christo, Matth. XVIII, 18: *Quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis.*

70 Item in dictis votis potest sede vacante dispensare capitulum, seu vicarius capitularis, cum sede vacante succedat in iurisdictione ordinaria Episcopi, cap. *His quae* 11, cap. *Cum olim* 14 de Maioritat. et obedient.; cap. *Si episcopus* 3, et cap. *Ecclesiae cathedrali* 4 de supplend. negligent. Praelat. in 6; cap. *Cum nullus* 3 de Temporibus ordinat. in 6; cap. *Episcopali sede,* unic., de Maioritat. et obedient. in 6; cap. *Si capitulum* 1 de Institutionibus in 6, Clement. *Multorum querela* 1 de Haereticis, cum similibus, et sic tenet communis doctorum.

71 Legati, seu Nuntii apostolici dispensare possunt in dictis votis cum subditis provinciae sibi commissae. *Communis.* Habent enim in ipsis ecclesiasticam iurisdictionem, a qua promanat talis facultas sic dispensandi.

72 Item in dd. votis dispensare possunt cum suis subditis omnes praelati, qui habent iurisdictionem in foro externo, vel privilegium. *Communis.*

73 Archiepiscopi, seu Metropolitani possunt quidem dispensare in votis suorum suffraganeorum, sed non cum subditis eorumdem suffraganeorum, nisi per appellationem ad ipsos fuerit habitus recursus in casu, quo Episcopi talem dispensationem iniuste denegarent. Communis doctorum, quorum aliqui, ut Avila, part. 7 de Censuris, disp. 10, dub. 6, conclus. 1, notand. 2; Henriquez, lib. 4, de irregular., c. 16, n. 3, et alii non improbabiliter id extendunt ad tempus, quo illorum dioeceses visitant; argum. cap. ultim. de Censibus in 6, et Conc. Trid., sess. 24, cap. 3, de Reform., quamvis alii teste Layman, loc. cit., cap. 8, n. 7, rectius id negent, cum in d. cap. ultim. de Censibus, statuatur solum quod Archiepiscopus, dum visitat, possit eorum confessiones audire, et absolvere, et nihil disponat de dispensatione in eorum votis, atque ideo horum sententiae standum est.

Praelati regulares religionum exemptarum 74
dispensare possunt in omnibus dictis votis cum suis subditis, et cum novitiis circa vota, quae in saeculo vel novitiatu emiserunt. *Communis.* Habent enim in ipsos plenam ecclesiasticam iurisdictionem; et hoc Salmanticenses, et plures alii intelligunt etiam de superioribus localibus cum respectu suorum subditorum habeant iurisdictionem ordinariam in foro interno et externo.

Non sic autem praelati religionum non exem- 75
ptarum, nisi id eis, vel ex consuetudine, vel Episcopi licentia, seu commissione concessum sit. *Communis,* teste Sporer, loc. cit., n. 52.

Nec etiam in ipsis votis dispensare possunt 76
abbatissae, vel superiorissae monialium, quae licet possint suarum subditarum vota irritare, eo quod in illas habeant potestatem dominativam vi voti obedientiae, ex dictis supra, n. 23, non possunt tamen in earum votis dispensare, cum facultas sic dispensandi promanet ex iurisdictione spirituali, qua de facto carent abbatissae seu superiorissae monialium; Sporer, loc. cit., n. 52; Felix Potest., tom. 1, part. 2, p. 1696; Busemb., loc. cit., dub. 8, respons. 2, cum Suarez, et Lessio ibi citatis, et alii passim.

Confessarii regulares approbati ordinum Men- 77
dicantium, ac in eorum privilegiis communicantium, possunt dispensare in omnibus votis, in quibus iure ordinario possunt dispensare Episcopi. Unde confessarii regulares dispensare possunt in omnibus votis, exceptis quinque mox adducendis Papae reservatis. *Communis,* et expresse habetur ex pluribus privilegiis Summorum Pontificum ut Innocentii VIII, Eugenii IV, Martini V, Pauli III, Gregorii XIII, S. Pii V ac aliorum, ut videre est in compendiis privilegiorum Dominicanorum, Minorum, Augustinianorum, Carmelitarum, Societatis Iesu, ac aliorum regularium.

* « Ex privilegiis Summorum Pontificum, ait 77
Cuniliati, n. 15, seq., potestate ab ipsis Pontificibus delegata, plurimi auctores dicunt, gaudere confessarios ab Episcopo approbatos ordinum Mendicantium commutandi et dispensandi omnia vota, etiam pie iurata saecularium, exceptis illis quinque reservatis supra indicatis, et dummodo non cedant in praeiudicium tertii, de quo infra. Ita plurimi theologi, inter quos Henricus a S. Ignatio, severioris doctrinae professor, qui tomo 2 suae Aethicae Amoris, lib. 10, c. 48, hanc ex professo docet; et primo quoad facultatem commutandi citatur bulla

Eugenii IV: *Etsi quilibet,* nec non bulla *Commissum* 23, apud Rodericum; item bulla Iulii II: *Etsi ad universos* 12, apud Confectium; item bulla Leonis X: *Etsi a summo,* apud Cherubinum; item bulla Pauli III: *Cum inter cuncta* 7, apud laudatum Rodericum; item bulla Gregorii XIII: *Decet Romanum,* extendit ad vota iurata non in praeiudicium tertii; et tandem bulla Benedicti XIII, *Pretiosus,* § 22. Quoad potestatem vero dispensandi, in duabus primis editionibus docui hac quoque gaudere regulares respectu saecularium, ex bulla Sixti IV, anni 1474, incipente: *Sede Apostolica,* data fratribus S. Francisci de Paula, quam legeram propriis oculis. Verum deinde animadverti eadem bulla hoc privilegium concedi superioribus illius religionis respectu suorum subditorum, nihil omnino exprimendo circa saeculares; tota namque illa bulla versatur circa personas illius religionis: propterea nisi aliunde habeatur hoc privilegium regularium quoad personas saeculares, a praecitata bulla deduci nequit. Contendit nihilominus P. Fr. Didacus ab Aragonia nuperrimus scriptor, qui, anno 1753, Bononiae edidit suam *Elucidationem privilegiorum ordinum regularium,* in tractatu 6, cap. 6, n. 8, quod ex aliis privilegiis haec potestas regularibus conveniat respectu saecularium, indicans plura loca ex privilegiis nonnullorum ordinum. Verum R. P. Fr. Daniel Concina, qui bullas citatas *in* dictis privilegiorum compendiis exactissime examinavit, testatur, ex nulla earum posse legitime deduci, quod haec potestas regularibus respectu saecularium concedatur * ».

78 Vota reservata Summo Pontifici sunt quinque sequentia: nempe votum religionis ab Ecclesia approbatae, votum castitatis integrae et perpetuae, votum peregrinationis Hierosolymitanae ad S. Sepulcrum, votum peregrinationis Romanae ad Limina Apostolorum Petri et Pauli, et votum peregrinationis Compostellanae ad S. Iacobum devotionis causa. *Communis,* arg. Extravagant. *Etsi Dominici* 5 de Poenitentiis et remissionibus, ubi sub poena excommunicationis prohibetur, ne quis sine speciali licentia Papae in aliquo dictorum quinque votorum dispenset.

79 Reservatio dictorum quinque votorum, cum sit odiosa, utpote ordinariam potestatem restringens, est omnino stricte interpretanda, arg. cap. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6, ibi: *Odia restringi, favores convenit ampliari.* Unde talis reservatio est intelligenda solum de votis proprie dictis perfectis, determinatis, absolutis, et quidem praecise quoad substantiam, non autem qualitates et circumstantias eorum. Et si in aliquo deficiant, licet sint valida, non sunt tamen reservata. Sic doctores communiter.

80 Hinc non sunt reservata dicta quinque vota, sed dispensabilia ab Episcopo, vel confessariis regularibus (Vide Addit., ad n. 77), si non sint vota proprie dicta, id est promissiones vere factae Deo: sic non sunt reservata vota, quae saepe saepius emittuntur a puellis, et aliis promittentibus non Deo, sed B. V. M. vel aliquibus Sanctis, servare in suum honorem perpetuam castitatem, assumere peregrinationem Romanam, Compostellanam, et huiusmodi sine intentione et reflexione obligandi se Deo. Tales enim promissiones non sunt vota proprie dicta, cum vota proprie dicta sint solum promissiones factae Deo. Secus autem esset dicendum, si id specialiter in honorem B. M. Virginis, vel alicuius Sancti voverent Deo; unde caute in his procedere debent confessarii, et diligenter sic voventes interrogare de vera sua intentione et reflexione in actu similium promissionum. Et si asserant nihil tunc cogitasse de Deo, vel cogitasse quidem tunc etiam de Deo, sed non cogitasse de promissione facienda ipsi, sed soli eius Matri, aut tali Sancto, tunc censendi sunt sic voventes non fecisse votum proprie dictum, et consequenter nec reservatum: Gobat, tom. 3, caus. 10, n. 327; Sporer, loc. cit., n. 58, et alii. Si autem dubium sit, an tales intenderint tunc se obligasse ipsi Deo, an solum B. Mariae Virgini, aut tali Sancto, tunc censendi sunt fecisse verum votum ipsi Deo, adeoque reservatum: in dubio enim praesumendum est pro actus perfectione potius quam pro defectu, et in similibus solet adesse intentio saltem implicita se obligandi Deo in honorem B. Mariae Virginis, vel talis Sancti; Gobat, tom. 3, casu 1, n. 21; Sporer, loc. cit., n. 58, et alii.

Item non sunt reservata dicta vota Summo 81
Pontifici, sed dispensabilia ab Episcopo, vel confessariis regularibus, si non sunt omnino perfecta, uti est votum castitatis imperfectum, nempe castitatis solum temporalis, ut ad decem annos, votum castitatis coniugalis, non nubendi, non petendi debitum, non fornicandi, et huiusmodi, quia per votum castitatis reservatum intelligitur sola castitas perfecta, et perpetua; ut tenent doctores communiter, arg. Cap. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6. Item reservata non sunt vota castitatis et religionis ex metu etiam levi incusso emissa; ex gravi enim metu emissa non indigent dispensatione, sed per se irrita sunt. Sic. Communis doctorum, argum. cap. *Veniens* 5 Qui clerici vel voventes; et ratio est, quia talia vota non sunt omnino perfecta, cum voventes principaliter ea non emiserint amore virtutis, nec principali intentione obsequium praestandi Deo, sed evitandi, et declinandi id, quod timuerunt ab iniuste extorquentibus dicta vota. Tum quia non est praesumendum, voluisse Pontificem sibi reservare vota, quae alias debent esse facilis dispensationis, tum ob imperfectionem

consensus voventium, tum in odium iniuste illa extorquentium, ne videatur velle fovere iniquitatem et iniuriam illorum, uti esset, si vota ex metu iniuste incusso emissa reservaret.

82 Item non sunt reservata dicta vota, sed dispensabilia, ut supra, si non sunt omnino certa. Unde quotiescunque adest dubium de eorum valore, sive dubium sit *iuris,* ut si dubium sit, an sint vere vota, an vere reservata; sive dubium sit facti, ut si dubium sit, an adfuerint in ipsis vera promissio, plena deliberatio, sufficiens intentio, et alia ad voti et reservationis rationem necessario requisita, tunc dicta vota, sive sint castitatis perpetuae, sive religionis approbatae, sive trium praefatarum peregrinationum, non sunt Papae reservata, sed ab Episcopo, vel confessariis regularibus dispensabilia: *Communis,* arg. cap. *Odia* 15 de Regul. iuris. Et ratio est, quia reservatio, cum sit odiosa et gravis, restringenda est ad casus omnino certos, plene voluntarios, et graviores: tum quia semper in dubiis benigniora praeferenda sunt; l. *Semper* 56 de Regul. iuris. Et in re dubia benigniorem interpretationem sequi, non minus iustius quam tutius est; l. *Ea quae* 192 ff. eod. Et in ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportet, l. *Si fuerit* 10 ff. de Rebus dubiis.

83 Item reservata non sunt dicta vota, sed ut supra dispensabilia, si non sint omnino determinata; unde reservatum non est votum alternativum, seu disiunctivum, cuius altera pars reservata non est, ut si quis voveat, vel castitatem perpetuam, vel perpetuum ieiunium, peregrinationem Romanam vel eleemosynam centum florenorum: *Communis,* arg. cap. *In alternativis* 70 de Regul. iuris in 6, ibi: *In alternativis debitoris est electio, et sufficit alterum adimpleri,* et l. *In eo quod plus* 110 ff. de Regul. iuris, § 3, ibi: *Ubi verba coniuncta non sunt, sufficit alterutrum esse factum.* Et id verum est, etiamsi progressu temporis altera pars non reservata impossibilis fiat, et sic vovens determinate obligetur ad partem reservatam, quia id non provenit ex intentione voventis, sed eventu per accidens, adeoque adhuc manet ut supra dispensabile. Si autem utraque pars esset reservata, ut si quis voveat perpetuam castitatem, vel peregrinationem Hierosolymitanam, tunc votum esset reservatum, ut tenet communis doctorum, teste La Croix, lib. 3, p. 1, n. 548. Vid. verb. *Iubilaeum,* art. 2, n. 42 et 43.

84 Item reservata non sunt dicta vota, sed ut supra dispensabilia, si non sint omnino absoluta; unde reservata non sunt vota conditionata poenalia, ut si quis voveat castitatem perpetuam, religionem approbatam, etc., si se inebriaverit, vitiose luserit, si furatus fuerit, et huiusmodi: tunc enim non solum ante, sed etiam post admissam culpam sunt ut supra dispensabilia dicta vota: sic doctores communiter contra paucos, teste La Croix, loc. cit., n. 546; Sporer, loc. cit., num. 63. Et ratio est, quia talia vota valde deficiunt a natura perfecti voti: nam sic voventes proprie non eligunt castitatem perpetuam, religionem approbatam, et huiusmodi, sed potius metu obligationis servandi castitatem perpetuam, ingrediendi religionem, volunt se deterrere ab inebriatione, a vitioso ludo, a furto, etc., adeoque directe potius vovent se non inebriare, vitiose non ludere, non furari, et castitatem, ac religionem velut poenam refugiunt: talia enim vota poenalia non tendunt in rem promissam directa voluntate primario, et per se ex affectu et amore honestatis illius, sed solum tendunt in ipsam tanquam sibi poenosam et afflictivam cum aliqua aversione animi, ut sic timore incurrendi obligationem praestandi rem promissam, id est servandi castitatem perpetuam, ingrediendi religionem, etc., retrahantur voventes ab inebriatione, vitioso ludo, furto, et similibus.

85 Sic etiam reservata non sunt dicta vota, sed ut supra dispensabilia, si sint proprie conditionata sub conditione de futuro accidentaria, non a natura vel iure ipsis votis annexa. Uti si quis voveat religionem, perpetuam castitatem, etc., si convaluerit, si a naufragio evaserit, si tale intentum, beneficium, vel officium obtinuerit, et huiusmodi; tunc enim ante impletam conditionem non esse reservata dicta vota tenent doctores communiter, quia non sunt vota simpliciter, nec de facto obligantia, sed sub conditione in futurum. Conditionale enim nihil ponit in esse, nisi purificata conditione, et actus sub conditione non impleta, nullum operatur effectum, arg. § *Sub conditione* 4 Institut. de Verb. obligation., et l. unica, § *Sin autem,* Cod. de Caducit. tollend. Suspenditur enim eius valor usque ad eventum conditionis; l. *Is cui* ff. de Actionibus et obligationibus, l. *Legata sub conditione* ff. de Condit. et demonstrat.

86 An autem post impletam conditionem dicta vota evadant reservata, nec sint amplius ut supra dispensabilia? valde controvertunt doctores: Layman enim, lib. 4, tract. 4, cap. 8, n. 10; Herincx disp. 5, de Voto, qu. 6, n. 62; Reiffenstuel, Theol. moral., tract. 4, dist. 3, num. 36, cum pluribus aliis tenent, post impletam conditionem dicta vota esse reservata, nec amplius esse ab Episcopo et confessariis regularibus dispensabilia, quia vota conditionata, sicuti quicunque alii contractus, ac promissiones factae sub conditione, ipsa conditione eveniente seu adimpleta, transeunt in absoluta, ac omnino perficiuntur, ac si sine conditione facta fuissent, l. *Potior* 11 ff. Qui potiores in pignore.

87 E contra tamen Sanchez, lib. 4, Moral., cap. 40, n. 91, cum Sayro, Ledesma, Suarez, et aliis constanter propugnat dicta vota, nec etiam post adimpletam conditionem esse reservata, sed adhuc sicuti prius esse dispensabilia ab Episcopo et confessariis regularibus. Sic tenent etiam Antonius Gomez in bulla *Cruciatae,* clausula 10, n. 99; Toled., lib. 4 Summae, cap. 8, n. 11; Reiffenstuel, lib. 3 Decretal., tit. 34, num. 33, et seq., recedens a priori sententia, quam in sua Theolog. moral., loc. cit., reputaverat probabiliorem; et hanc valde probabilem et in praxi tutam censet Sporer, loc. cit., n. 66, et esse frequentissima praxi virorum sapientissimorum receptam testatur Gomez, loc citat., et Reiffenstuel, cit. tit. 34, num. 33. Imo sic tenere alios communiter cum Franc. Bellegambe, de Iubilaeo, part. 3, sect. 23, q. 2, testatur La Croix, lib. 3, p. 1, n. 547. Et ratio vere efficax est, quia huiusmodi vota conditionata oriuntur ab imperfecto consensu, utpote dependente a futuro eventu conditionis. Adventus autem conditionis non facit, quin revera consensus fuerit imperfectus, nec eius naturam mutare potest, cum nulla nova voluntas accedat; adeoque cum retineant semper primaevam imperfectionem, etiam adimpleta conditione tanquam vota imperfecte voluntaria, erunt utpote non reservata, cum reservatio tanquam odiosa sit restringenda ad sola vota perfecte et plene voluntaria, argum. cap. *Odia* 16 de Regul. iuris in 6. Vide verb. *Iubilaeum*, artic. 2, n. 41.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Auctor Summae Alexandrinae, aliique viri docti confidenter pronuntiant: *Si conditio impleta sit, ad Romanum Pontificem confugiendum esse, in quinque votis, ut impetretur dispensatio;* nam illi absolute vovere illa conditione, eaque posita, Deo per huiusmodi votum sunt revera obligati; neque dici iure possunt imperfecte voluntaria huiusmodi vota, quae passim maiori animi fervore ac maturiori cum deliberatione fiunt.

RESPONSIO AUCTORIS.

Satis multos, non infimi subsellii auctores affero ego pro asserta conclusione sub cit. n. 87, quamvis n. 86 immediate anteced. allegaverim classicos doctores contrarium tenentes. Unde ipsos revolvat prudens et eruditus lector, et pro quibus ratio militat luculentior, resolvat.

88 Tum quia vota poenalia etiam post impletam conditionem non sunt reservata, cum non sint perfecta, ex quo non fiant amore virtutis seu materiae promissae, nec amore obsequium praestandi Deo, sed magis cum animi aversione, aut timore obligationis contrahendae, ut mens retrahatur ab illo vitio, verb. gr. se inebriandi, vitiose ludendi, iurandi, et huiusmodi, iuxta dicta supra, num. 84, quod concedunt etiam ipsimet adversarii: ergo ob eamdem rationem, nec vota conditionata sub conditione de futuro accidentali erunt reservata, cum ubi eadem est ratio, eadem sit iuris dispositio; leg. *Ideo* 27 ff. de Legibus; l. *Illud* 32 ff. Ad legem Aquiliam, et cap. *Inter corporalia* de translation. Episcop. Tum etiam quia vota poenalia sunt magis perfecta, quam vota sub alia conditione, v. g. recuperandae sanitatis, evadendi naufragium, obtinendi illud officium, et huiusmodi; adeoque si vota poenalia etiam post impletam conditionem sunt dispensabilia ab Episcopo, et confessariis regularibus, a fortiori post impletam conditionem erunt ut supra dispensabilia alia vota conditionalia, quia cui licet quod est plus, licet utique quod est minus, textu expresso in cap. *Cui licet* 55 de Regul. iuris in 6; et *ubi maius conceditur, minus concessum esse videtur:* textu expresso in cap. *Ex parte* 27 de Decimis. Quod autem vota poenalia sint magis perfecta quam alia dicta vota conditionalia, clare patet, quia ordinarie fiunt principaliter amore alicuius certae virtutis et odio alicuius certi vitii, sicque iam principaliter intentione placendi Deo, ac ipsum non offendendi, ut patet in eo, qui vovet perpetuam castitatem, religionem approbatam, etc., si se inebriaverit, si vitiose luserit, si furatus fuerit, et huiusmodi, iuxta dicta supra, n. 84. E contra autem dicta alia vota conditionata ordinarie non fiunt principaliter, nec amore alicuius certae virtutis, nec odio alicuius certi vitii, sicque nec principaliter intentione placendi Deo, ac ipsum non offendendi, sed amore consequendi aliquod bonum temporale, verb. grat. sanitatem, officium aliquod, vel beneficium, etc., vel evadendi aliquod temporale malum, ut naufragium, tempestatem, hoc vel illud periculum; sicque valde imperfecte, et consequenter vota poenalia sunt magis perfecta quam dicta alia vota conditionalia, adeoque, etc. Vide dict. verb. *Iubilaeum,* art. 2, num. 41.

89 Quinimo addit cum aliis Diana part. 6, tract. 8, resolut. 3; apud La Croix, loc. citat., n. 545, etiamsi aliquod tale votum conditionatum post impletam conditionem fuisset confirmatum, non ideo fore reservatum, quia confirmatio semper cadit super idem votum a principio conditionale, nisi nunc esset emissum independenter a primo voto. Vide dicta supra, num. 17, et 18, et dict. verb. *Iubilaeum,* art. 2, n. 41.

90 Notanter autem supra, num. 86, fuit conclusum, quod dicta vota non sunt reservata, *si sint proprie conditionata sub conditione de futuro accidentaria, non a natura, vel iure*

ipsis votis annexa; quia sola illa vota conditionata non sunt reservata, quae facta sunt sub conditione mere voluntarie adiecta, mereque de futuro accidentaria, ut sunt vota supra dict., n. 85, assignata. Vota autem conditionata conditione generatim, naturaliterve, aut ex dispositione iuris ipsis votis annexa, non obstante tali conditione, adhuc remanent reservata, nec possunt a confessariis privilegiatis dispensari. Sic votum castitatis perpetuae ab impubere editum, quamvis sit editum cum hac tacita et naturaliter annexa conditione: *si pater consenserit,* non potest a confessariis privilegiatis dispensari, nec commutari, quamvis possit illud irritare suus pater, et in eius defectu ipsius tutor, iuxta dicta supra a n. 16. Item vota solemnia et substantialia religionis sunt reservata, nec possunt a superioribus et confessariis privilegiatis dispensari, quamvis habeant a iure annexam tacitam conditionem, qua Papa possit illa dissolvere. Sic recte Gobat., tom. 2, de Voto, n. 225 et 226.

91 Non sunt reservata dicta quinque vota quoad circumstantias vel qualitates aliquas accidentales a vovente voto reservato adiectas; unde si quis voverit pedester peregrinari Compostellam, mendicando peregrinari Romam, seu voverit strictiorem religionem, potest Episcopus, et confessarius regularis ex iusta causa dispensare, ut equester, vel non mendicando peregrinetur, et ut aliam religionem etiam laxiorem ingrediatur: Herincx, disput. 4, de Voto, quaest. 5; La Croix, lib. 3, part. 1, n. 550, cum Azorio, Sanchez, Castropal., Lessio, Illsung., Bellegamb., et aliis ibi citatis; Sporer, loc. cit., n. 67; Reiffenstuel, lib. 3 Decretal., tit. 34, num. 36, et ipso teste alii communiter. Et ratio est, quia sola substantia voti censetur reservata, argum. citat. capit. *Odia* 15 de Regul. iur. in 6.

92 Circa votum castitatis est specialiter advertendum, quod votum absolutum omnimodae castitatis emissum ab uno coniuge post consummatum matrimonium absque alterius licentia, non est reservatum, quia non est perfectae et omnimodae castitatis, cum adhuc
93 teneatur reddere debitum. *Communis.* Si autem sit dictum votum emissum ab uno coniuge cum consensu approbativo alterius coniugis renuntiantis iuri suo, aut ab utroque coniuge mutuo consensu per modum contractus, et conventionis irrevocabilis, est reservatum Summo Pontifici, cum sit votum continentiae perpetuae, ac integrae, et omnimodae: unde non potest ab Episcopo dispensari, nisi in aliquo casu gravis et urgentis necessitatis. *Communis.*

94 Votum servandi perpetuam virginitatem non est reservatum, si vovens cognovit differentiam inter virginitatem, et castitatem, et solum dixit: *Voveo virginitatem perpetuam.* Tunc enim est tantum votum castitatis partiale, quia censetur vovisse tantum se abstinere a primo actu, quo perditur virginitas, et non ab omni actu, quo violari potest castitas: castitas enim violari potest tactibus et osculis impudicis, ac omni morosa complacentia absque eo quod violetur virginalis ac corporalis integritas. Si autem vovens non cognovit dictam differentiam, uti communiter non agnoscunt iuvenes et puellae, et dixit absolute: *Voveo virginitatem perpetuam,* est reservatum. Tunc enim est votum castitatis totale: cum pro eadem re in tali casu sumatur virginitas, et castitas; Moya, tom. 2, distinct. 1, quaest. 2, n. 7; La Croix, loc. cit., num. 561, et in hoc sensu alii passim recte consulentes in similibus casibus esse diligenter explorandam intentionem, et cognitionem voventium. Si vero dubitet vovens, 95
an emiserit votum partiale aut totale castitatis, tunc non erit votum reservatum, per dicta supra, num. 82, de voto dubio quoad eius valorem, et num. 83, de voto alternativo, cum in tali casu sit tantum certitudo pro voto partiali, aut totali: sicque tale votum disiunctivum relinquat voventi libertatem eligendi, quod volet, per regulam 70 de Regul. iuris in 6, ibi adductam.

Cum quis, vel quae voto continentiae iam 96
emisso nulla obtenta dispensatione, culpabiliter contrahit matrimonium, tale votum est dispensabile per Episcopum, ac confessarios regulares solum quoad petendum debitum, ac remanet firmum quoad alia, sicque talis vovens tenetur adhuc ad non se polluendum, non fornicandum, et ad servandam castitatem, altero coniuge mortuo. *Communis.*

Cum quis, vel quae ante contractum matri- 97
monium perpetuam castitatem, vel religionem perfecte vovit, tale votum est reservatum iure ordinario Summo Pontifici. *Communis.* Epi- 98
scopus autem potest in simili voto dispensare ratione gravis et urgentis necessitatis, et impossibilis recursus ad Papam, et cum periculum est in mora; Sanchez, lib. 8 Moral., d. 10, n. 23; Navarr., in Manual., c. 12, num. 76; Layman, lib. 4, tract. 4, c. 8, n. 16; Sporer, l. c., n. 74; Reiff., l. c., num. 37, testans de communissima aliorum, arg. c. *Quoniam* 13, caus. 1, qu. 7, dist. 1, cap. *Omnes* de Feriis, cap. *Consuluisti* 3 de Celebrat. missar., cap. *Concilium* 2 de Observ. ieiunior., ubi expresse dicitur: *Cum non subiaceat legi necessitas,* can. *Sicut* 15 de Consecr., dist. 1, ibi: *Necessitas non habet legem,* cap. *Quod non est* 3 de Regul. iur., ibi: *Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum.* Et ratio est, quia non est praesumendum, nec ullo modo credendum, quod Papa in tali casu necessitatis velit privative quoad Ordinarios sibi reservare cum dispendio boni communis animarum potestatem a Christo Domino in bonum commune

ipsarum animarum concessam. Hoc enim non esset consonum fini eiusdem reservationis, qui est ad evitanda scandala, pericula et peccata, non autem ut eisdem irretiantur, et esset contra suavem et providam gubernationem Ecclesiae, quae potestatem suam gerere debet non in destructionem, sed in aedificationem animarum, iuxta illud Apost. 2 Cor. x, 8; xiii, 10.

99 Gravis autem, et urgens, ac sufficiens necessitas sic dispensandi in voto castitatis est, si ex dilatione matrimonii usque ad responsum Pontificis ex parte voventis, seu inter contracturos urgeat periculum incontinentiae, scandali, vel alterius gravi mali; si matrimonium differri nequeat sine gravi sponsi vel sponsae aut eorum familiae dedecore; si puella defloratа, prolesque nascenda infamanda sit, praesertim si deflorator sit morti iam proximus, et nisi puellam defloratam ac gravidam ducat, nascenda sit proles illegitima, et oriturae timeantur graves discordiae inter cognatos, et his similia, de quibus late doctores, et praecipue Sanchez, lib. 2 de Matrimonio, disp. 40.

100 Posse in simili gravi et urgenti necessitate sic dispensare etiam confessarios regulares tenent Herincx, d. 4, de Voto, qu. 6, num. 69, cum Bassaeo, et aliis ibi citatis; Crousers, in c. 7 Regul. S. Francisci, lect. 29; Alviset, de Privileg. regular., sect. 3, c. 5, § 3; Chassaing, de Privileg. regular., tr. 1, c. 5, propos. 2, cum Casarubio, Lessio, Corduba, et aliis ibi citatis, Leander et alii apud Moyam, t. 2, d. 1, qu. 1, a n. 17; Reiff., lib. 5 Decr., tit. 34, num. 40 et seq., ubi id probat hoc sequenti non spernendo fundamento; iuxta communem etiam adversariorum possunt confessarii mendicantes dispensare in omnibus votis, in quibus iure ordinario dispensare potest Episcopus; atqui hic potest iure ordinario urgente necessitate dispensare in votis alias reservatis, ergo, etc. Maiorem concedunt adversarii, patetque clare ex privilegiis. Minor probatur, quia Episcopus, urgente necessitate, vel dispensat ratione officii, vel ideo, quod in tali casu non censeatur reservatum, vel vi universalis consuetudinis, per quam constat Episcopum, urgente necessitate, posse dispensare. Quocunque tandem modo dispenset, iure ordinario dispensat, et quidem si primo et secundo modo, non est dubium; si tertio modo, vi consuetudinis nempe, inde patet quia consuetudo dat iurisdictionem ordinariam, prout pluribus demonstrat Sanchez, lib. 8, de Matrimon., disp. 1, et diximus in lib. 1 Decret., tit. 29 de Offic. et potest. iudicis delegati, num. 11, argum. l. *More maiorum,* et l. *Et quia* ff. de Iurisd. omnium.

Confirmatur: Iurisdictio et potestas, qua Episcopi urgente necessitate in votis dispensant, non est delegata, ergo ordinaria.

Probatur antecedens: Iurisdictio delegata est, quae nec ex lege, nec ratione officii, nec ex consuetudine, sed ex speciali commissione alterius competit, uti cum communi dictum est cit. l. 1 Decr., tit. 26 de Offic. et potest. iudic. delegati, num. 12. Atqui nullibi in toto iure haec specialis commissio Episcopis tanquam delegatis facta ostendi potest: ergo cum nihilominus dispensent, iurisdictione, seu iure ordinario dispensare censendi sunt. Hactenus ille, et quidem vere probabiliter.

At vero contrarium docet teste La Croix, 101
lib. 3, part. 1, n. 563, communissima cum Suarez, Sanchez, Barbosa, Henriquez, Laym., Rodriquez, Fagundez, Miranda, Lezana, Castrop., Tamburin., lib. 3, c. 16, § 4, n. 49; Burgaber, centur. 3, cas. 32; Moya, loc. cit., num. 22; Sporer, l. c., num. 55 et 74; Henn., tom. 1, tract. 4, in Decalog., disp. 1, qu. 3, de Voto, art. 3, *Petes* 4, quia omnes doctores antiqui concedentes Episcopis ex praesumpta licentia Papae hanc potestatem extraordinariam, negant reliquis confessariis, et Mendicantibus pro tempore iubilaei. Hinc in bullis iubilaei, et privilegiis Mendicantium expresse solent excipi vota illa; privilegia enim regularium Mendicantium, quod possint dispensare in votis, in quibus possunt Episcopi, intelligi debent de iis solis votis, in quibus dispensare possunt Episcopi iure ordinario, ideoque proprie episcopales sunt; non autem de iis, qui per se papales sunt, et tantum per accidens ratione urgentis necessitatis et moralis impotentiae adeundi Pontificem, ad Episcopum tanquam ordinarium post Pontificem pastorem devolvuntur. Sicque talis potestas dispensandi fundatur in iurisdictione ordinaria, quam habent Episcopi et non Mendicantes *. Atque haec quidem sententia tenenda est, opposita reiecta, praesertim cum de confessariorum Mendicantium in votis saecularium dispensandis auctoritate non constet *.

Episcopus in simili necessitatis casu dispen- 102
sare potest, quamvis legatus pontificius in provincia sit; Suarez, lib. 6, c. 26, n. 10; Sanch., lib. 8, de Matrim., disp. 9, n. 25, et lib. 4 Moral., c. 40, n. 38; Layman, lib. 4, tract. 4, cap. 8, n. 17; Sporer, l. c., n. 72, et alii contra Aragonium, Rodriquez, et alios. Et ratio est, quia legatus Papae, quamvis a latere sit, ordinario iure non habet maiorem dispensandi potestatem, quam Episcopus, adeoque potest vovens in tali necessitatis casu pro obtinenda dispensatione in voto reservato adire libere, quem maluerit, Episcopum nempe, vel Legatum apostolicum.

Si autem legatus apostolicus specialem com- 103
missionem et facultatem habeat dispensandi in votis reservatis, vel lege pontificia, aut absolvendi a censuris Papae reservatis, tunc dispensare in ipsis non potest Episcopus. Et ratio

est, quia Episcopus in dictis casibus dispensare aut absolvere potest solum ratione urgentis necessitatis, quae ratio cessat, si adiri possit aliquis speciali praeditus ad id facultate, cum cessante causa, cesset effectus; cap. *Cum cessante* 60 de Appell.; et cessante ratione et causa legis, cesset ipsa lex, l. *Adigere* 6, § 2, ff. de Iurepatron. Ratio enim legis est anima legis, l. *Cum ratio* 7 ff. de Bonis damnator. Sic tenent Navarr. in Manual., cap. 27, n. 90; Sanchez, cit. disp. 9, n. 45, et cit. cap. 40, n. 38; Lessius, lib. 2, c. 40, dub. 18, n. 106; Suarez, cit. cap. 26, n. 15; Layman, loc. cit., n. 17, vers. *Posterior vero:* Sporer, l. c., n. 72, et alii contra Henriquez, Avilam et alios.

104 Votum sacros ordines suscipiendi non est reservatum, quia est tantum votum vovendi castitatem, et necdum castitatis, adeoque dispensari potest ab Episcopo et confessariis regularibus. Henriquez, Sa, Azor, Suarez, Lessius, Sanchez, Castrop., Diana, Illsung, Bellegamb., citati et secuti a La Croix, l. c., n. 552, et alii passim.

105 Circa votum religionis est specialiter advertendum, quod ut sit reservatum, debet esse absolutum et perfectum religionis a Sede Apostolica approbatae, adeoque votum religionis ab Ecclesia non approbatae non est reservatum. *Communis.*

106 Votum ingrediendi religionem S. Ioannis Hierosolymitani est vere reservatum, quia ipsa est vera religio, in qua emittuntur tria vota solemnia paupertatis, castitatis perfectae et obedientiae. *Communis.*

107 Votum autem ingrediendi alias religiones militares, ut equitum S. Iacobi, Alcantarae, Calatravae, et huiusmodi, non est reservatum, sed potest dispensari et commutari; et ratio est, quia de illis est dubium, an sint verae religiones, et dd. equites emittunt votum castitatis imperfectae, videlicet solum coniugalis. *Comm.*

108 Votum ingrediendi religionem strictiorem non est reservatum quoad circumstantiam *strictioris.* Unde potest cum iusta causa dispensari ab Episcopo vel confessariis regularibus, ut in aliam etiam laxiorem ingrediatur. *Com-*

109 *munis,* per dicta supra, n. 91. Tale autem votum nequit postea irritari a superiore regulari, quia religiosus quoad hoc subiacet soli Summo Pontifici, textu expresso in c. *Licet* 15 de Regularibus. Vide supra, n. 13.

110 Votum perseverandi in religione probabiliter non est reservatum, quia non est religionis in se, sed circumstantiae, quae non reservatur. Unde si qui sic vovit, experiatur in novitiatu illum statum non sibi convenire, poterit eius votum dispensari vel commutari. Sic La Croix, l. c., n. 595, cum Sanchez, Fagundez, Mald., Diana, Trullench., Bellegamb. et Lessio, ibi citatis, et alii plures.

Qui vovit ingredi religionem, si nequeat con- 111
tinentiam servare, nec detur recursus ad Papam vel delegatum, et adsit periculum in mora, potest ratione huius gravis et urgentis causae dispensari ab Episcopo in voto ingrediendi religionem. Sic expresse La Croix, loc. cit., num. 567, se referens ad num. 563, ubi testatur sic tenere Sanchez, Lessium, Garciam, Ledesmam, Diana, Pasqualig., Silvestr., Navarr., Henriq., Valer., Sa, Suarez, Layman, Castropalaum, aliosque cum Cardena, in Crisi, dist. 79, num. 17. Vide supra, n. 98 et 99.

Circa votum trium peregrinationum, nempe 112
Hierosolymitanae, Romanae et Compostellanae, est specialiter advertendum, quod non sunt reservata, nisi emissa sint devotionis causa. Unde si edita sint ob alium finem, v. g. ad impetrandam absolutionem ab aliquo peccato, ad osculandos pedes Pontificis, et huiusmodi, dispensari possunt ab Episcopo et a confessariis regularibus. Si vero quando quis aliquam ex dictis peregrinationibus vovit, alium finem expresse non cogitavit, praesumendum est vovisse devotionis causa, adeoque esse reservatum. Felix Potestas, t. 1, part. 2, n. 2007; La Croix, l. c., n. 570, cum Tamburin. et Illsung ibi allegatis.

Materia subrogata pro voto reservato potest 113
ex iusta et rationabili causa dispensari vel commutari ab Episcopo et confessariis regularibus. Unde si Papa commutaverit, v. g., votum perpetuae continentiae in perpetuum ieiunium, tunc perpetuum ieiunium potest dispensari vel commutari, cum reservatio prioris voti, utpote odiosa, non debeat extendi ad materiam subrogatam. Nec obstat, quod subrogatum sapiat naturam eius, cuius loco subrogatur, cap. *Ecclesia* 3 Ut lite pendente, cum similibus, quia hoc valet solum in favorabilibus, et non in odiosis, et in hoc casu arg. cap. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6. Sic communis theologorum recte tamen monentium, quod petens dispensationem vel commutationem materiae subrogatae voto reservato, debeat explicare ipsum votum, ut dispensans vel commutans gravitatem vinculi cognoscat, ne plus aequo temere de tali materia remittat.

Quoad dispensationes votorum, Episcopi et 114
confessarii regulares in quibusdam conveniunt, et in quibusdam differunt. Conveniunt in hoc, quod utrique possunt vota dispensare vel commutare etiam extra sacramentum confessionis, imo etiam cum absentibus; nullo enim iure horum facultas reperitur restricta ad solum forum sacramentale, ut recte notant Sanchez, lib. 4 Moral., cap. 43; Sporer, l. c., n. 79; La Croix, lib. 3, part. 2, n. 507, cum Tamburin. et Bellegamb. ibi citatis, et alii. Vide verb. *Iubilaeum,* art. 2, a n. 64 ad 67. [1] Diffe-

[1] Confer tamen verb. *Iubilaeum,* art. 1, n. 65, et not. ad art. 2, n. 60.

runt autem in hoc, quod Episcopi possunt suam potestatem dispensandi vel commutandi vota aliis delegare, quia in ipsis haec potestas est ordinaria; confessarii regulares vero id non possunt, quia sunt delegati ex privilegio; et delegatus non potest subdelegare, nisi in delegatione exprimatur; cap. *Quoniam* 43, § *Caeterum*, de Officio delegati. Item differunt in hoc, quod Episcopi dispensare possunt in quinque votis, cum urget necessitas ac magna causa, et impossibilis est recursus ad Papam, et periculum est in mora. Confessarii regulares autem id non possunt iuxta communiorem sententiam traditam supra, n. 101. Econtra tamen confessarii regulares suam dispensandi in votis facultatem exercere possunt circa omnes fideles ad ipsos undecunque venientes, quia ipsi agunt nomine Summi Pontificis totum orbem pro sua dioecesi habentis. Episcopi autem non possunt se extendere extra suos dioecesanos, quia agunt per suam iurisdictionem in sola dioecesi restrictam.

115 Commutatio voti (quae est quartus modus, per quem tollitur obligatio votorum) est translatio obligationis a materia voti prius facti in aliam materiam priori subrogandam: est in re communis, argum. cap. *De peregrinationis votis* 1, cap. *Scripturae* 4, cap. *Magnae* 7, cap. *Quod super* 8, cap. *Ex multa* 9 de Voto et voti redemptione.

116 Talis voti commutatio fieri potest, vel in opus melius, vel minus bonum. *Communis* ac certa, et clare patet ex infra dicendis.

117 Commutatio voti in opus manifeste et evidenter melius, potest fieri etiam ab ipso vovente proprio arbitrio et auctoritate absque ulla causa. Sic iam communis, et hodie receptissima doctorum, testibus Reiffenstuel, cit. lib. 3 Decr., tit. 34, num. 44; Sporer, l. c., n. 81; Sanchez, lib. 4 Moral., cap. 49, n. 4; Suarez, lib. 9, de Voto, cap. 18; Less., lib. 3, cap. 40, n. 101, contra varios graves antiquos doctores volentes ad id requiri superioris auctoritatem. Et nostra conclusio desumitur clare ex cap. *Pervenit* 3 de Iureiurando, ubi expresse sic habetur: *Non enim propositum aut promissum infringit, qui in melius illud commutat;* et ex cap. *Scripturae* 4 de Voto et voti redemptione, ibi: *Reus fracti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam noscitur religionis observantiam commutare;* ubi, ut clare patet, nulla requiritur auctoritas superioris, nec ulla iusta causa, unde sufficit propria voventis auctoritas ac arbitrium. Excipiuntur autem quinque supradicta vota Papae reservata, quae sine auctoritate Pontificis etiam in melius commutari non possunt in religiosam professionem, arg. cit. c. *Scripturae* 4 de Voto et voti redemptione. Item excipiuntur vota in favorem tertii emissa et iam acceptata, ut infra patebit.

118 Commutatio voti in opus aequale, seu aequaliter bonum non potest fieri propria voventis auctoritate et arbitrio, sed debet fieri auctoritate Papae, Episcopi, vel alterius iurisdictionem habentis. Sic communior, et sine dubio probabilior doctorum sententia cum Sanchez, loco cit., n. 12; Sporer, l. c., n. 82; Reiff., loc. cit., n. 45, et alii passim, arg. c. *De peregrinationis votis* 1 de Voto et voti redemptione. Eo enim ipso, quod haec materia sit voto promissa, habet honestatem obiectivam virtutis religionis, iamque censetur melior, quam altera libera secundum se tantum aequalis, adeoque nequit commutari in opus aequale, nisi ab habente iurisdictionem, cum hic non adsit ratio interpretationis divinae voluntatis, quod velit illud bonum aequale acceptare, sicuti adest in commutatione voti in melius. Unde si occurrat causa ita commutandi unum votum in aliud, eam cognoscere spectat ad superiorem. Contraria tamen opinio defenditur tanquam vere probabilis a Diana, part. 3, tr. 11, resol. 48, cum pluribus ibi citatis a Tamburin., lib. 4 Decal., cap. 17, § 5, n. 14; Sporer, loc. cit., n. 83, et a multis aliis apud Castrop., d. 2, p. 15, n. 4. * Probabilis tamen censeri reipsa non potest *.

119 Commutatio voti in opus minus bonum nullimode potest fieri propria voventis auctoritate et arbitrio, sed necessario fieri debet per habentem iurisdictionem ecclesiasticam ordinariam vel delegatam. *Communis.* Et ratio est clara, quia commutatio voti in opus notabiliter minus bonum non potest fieri, nisi per habentem potestatem etiam dispensandi, quia tunc remittitur partialis obligatio voti, quae utique est partialis dispensatio, adeoque, etc.

120 Quicunque possunt iure ordinario, vel delegato in votis dispensare, possunt etiam illa commutare; at non e contra: sic iam fere communis, et recepta sententia doctorum cum Suarez, lib. 7 de Voto, cap. 12, n. 10; Layman, l. c., n. 20; Sporer, l. c., n. 85; Henno, l. c., qu. 3, § 4, concl. 2; Reiff., l. c., n. 46, et aliis modernis passim contra Navarr., Silvest., Azorium, Sanchez, et alios negantes posse commutare vota eos, qui in illis possunt dispensare solo iure delegato, uti sunt confessarii approbati ordinum Mendicantium, et in eorum privilegiis communicantium. Et ratio nostrae conclusionis, quod nempe etiam dicti confessarii regulares possint illa vota commutare, clara est, quia, ut expresse habetur in c. *Ex parte* 27 de Decimis: *Ubi maius conceditur, minus concessum esse videtur;* et ut expresse habetur in c. *Cui licet* 53 de Regul. iur. in 6: *Cui licet quod est plus, licet utique quod est minus;* atqui potens dispensare, potest totam voti obligationem tollere, quod est plus et maius, ergo a fortiori poterit illam voti obligationem in aliam commutare, quod est minus;

qui enim potest remittere totum, potest et partem, adeoque confessarii regulares possunt commutare proportionaliter illa vota, in quibus possunt dispensare.

121 Secunda autem pars conclusionis, nempe quod nequeant e contra in votis dispensare quicunque illa possunt commutare, de se patet, et admittitur communiter, quia cui conceditur minus, non conceditur maius, ut a sensu contrario colligitur ex iuribus adductis. Minus autem est votum commutare, quam in voto dispensare, ut expresse dicit S. Thomas 2-2, qu. 88, art. 10, et liquet ex dictis. Unde in bulla *Cruciatae* datur facultas vota commutandi, ut notant bullae expositores, non tamen dispensandi. * Verum utrum dispensare in votis confessarii isti regulares possint, antea spectare oportet *.

122 Habentes facultatem commutandi vota possunt illa commutare, etiamsi essent iurata. Vide verb. *Iubilaeum,* art. 2, n. 35.

123 Item commutare possunt etiam vota in favorem tertii facta, et nondum acceptata. Vide ib., n. 36.

124 Non possunt tamen commutare vota in favorem tertii facta, et iam acceptata. Vide ibidem, num. 37, et verb. *Iuramentum,* art. 3, num. 33.

125 Dantur autem aliqui casus, in quibus possunt commutari, imo et relaxari a Papa, et interdum ab Episcopis, aliisque praelatis iurisdictionem quasi episcopalem habentibus vota in favorem tertii facta, et iam acceptata, et signanter cum bonum commune id exigit, quia bonum commune praevalet bono particulari seu privato per vulgaria iura in c. *Bonae memoriae* 3 de Postulat. praelator., can. *Scias,* caus. 7, quaest. 1, l. *Actione* 65, § 5, ff. Pro socio, novella 39, cap. 1, veas. *Ea enim,* cum similibus. Vide v. *Iuramentum,* art. 3, n. 34.

126 Confersarii privilegiati et regulares possunt commutare votum de non petenda commutatione aut dispensatione votorum. Vide d. verb. *Iubilaeum,* art. 2, n. 39.

127 Item commutare possunt etiam vota castitatis, religionis ac trium peregrinationum, Hierosolymitanae scilicet, Romanae ac Compostellanae, quando non sunt vota proprie dicta, omnino perfecta, omnino certa, omnino determinata, omnino absoluta, et quando sunt conditionata et poenalia. Vide supra, n. 80 ad 91, dicta de votorum dispensatione, et discurre proportionaliter de eorum commutatione, et vide etiam verb. *Iubilaeum,* art. 2, a n. 40 ad 49, et discurre hic pariformiter.

128 Votorum commutatio fieri potest etiam extra confessionem; imo etiam cum absentibus. Vide supra num. 114, et dict. verb. *Iubilaeum,* art. 2, n. 65. * Simul tamen confer verb. *Iubilaeum,* art. 1, n. 75, et not. ad art. 2, num. 60.

An autem commutatio votorum fieri possit 129
etiam a confessario, qui non audit confessionem poenitentis, et cui poenitens nullatenus vult confiteri? Vide d. verb. *Iubilaeum,* art. 2, n. 56 et 67.

Ad commutationem voti in aliud opus ma- 130
nifeste melius, nulla requiritur causa, sed sufficit sola voluntas voventis; unde commutare votum in manifeste melius validum, licitum et meritorium est. *Communis.*

Ad commutationem voti in aliud opus non 131
melius, sed solum aequale, vel quasi aequale, requiritur aliqua causa; sed sufficit modica; unde commutare votum in aliud opus aequale, vel quasi aequale, et non notabiliter minus absque omni causa est quidem validum, sed venialiter illicitum, quia est abusus potestatis, quamvis in re levi. *Communis.*

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Facultas dispensandi et commutandi vota in aedificationem, non in destructionem praelatis Ecclesiae concessa est. At qui sine ulla causa, vel ex levi non *modica,* vota commutet vel dissolvat, hac potestate in aedificationem non utitur. Rursus: ubi causa nulla est, dubitari iure meritoque potest, num adsit in praelato dispensandi et commutandi potestas; agitur enim de facta Deo promissione, quae acceptata praesumitur, cuius obligationis solutio, non aliud videtur, quam declaratio, quod in data circumstantia cesset obligatio, aut sese homo obligare non voluerit.

RESPONSIO AUCTORIS.

An talis commutatio vergat in destructionem et non in aedificationem, iudicet, omnibus attentis, prudens et eruditus lector; sicuti, an ubi nulla est causa sic commutandi, non solum sit illicitum venialiter, sed dubitari iure meritoque possit, num adsit in praelato dispensandi et sic commutandi facultas? Et recolat quae ibi trado ego, et infra sub n. 133, sic subdens: Pro praxi observanda in facienda votorum commutatione, non potest tradi una et certa regula pro omnibus. Unde commutans debet prudenter tria praecipue attendere, iuxta id quod statuit Innocentius III in c. *Magnae devotionis* 7 de Voto, § *Et quidem,* ibi: *Et quidem tria praecipue duximus in hoc negotio attendenda. Quid liceat secundum aequitatem, quid deceat secundum honestatem, et quid expediat secundum utilitatem.* Legat etiam, expendatque testimonia PP. Antoine et Cuniliati, quae in Addit. ad similem Auctoris responsionem supra attulimus.

Ad commutationem voti in aliud opus no- 132
tabiliter minus, requiritur necessario causa gravis, ut est imperfecta deliberatio voventis, difficultas exsequendi, damnum spirituale vel corporale, maius bonum speratum, et huiusmodi;

unde commutare votum in aliud opus notabiliter minus absque iusta gravi causa, nedum est graviter seu mortaliter illicitum, cum sit abusus potestatis in re gravi, ut concedunt omnes, sed probabilius est etiam invalidum, quia taliter commutans excedit suam potestatem, cum illam non habeat, nisi ut commutet in aequale; vel si in minus, ratione potestatis dispensandi, non nisi ex iusta gravi causa, iuxta dicta de dispensatione supra, num. 59. Sic communior et probabilior doctorum sententia cum Suarez, Navar. et Azor., Castrop., Illsung, La Croix, l. c., n. 526, et ipso teste multi alii, Henno, l. c., aliique plures, quamvis non desint graves doctores, uti Sanchez, Diana, Tambur., Bellegamb., Sporer, loc. cit., num. 120, et alii vere probabiliter defendentes, quod talis commutatio in notabiliter minus sit quidem graviter illicita, sed tamen adhuc valida, et sit solum obligatio supplendi id, quod deest ad aequalitatem materiae subrogatae ad materiam voti, uti fit in contractibus permutationis aut venditionis, qui non annullantur ex inaequalitate rei vel pretii, sed remanet solum onus supplendi, id quod ad aequalitatem deest. At quamvis sit vere probabilis [1] haec sententia propter hanc paritatem, negatur tamen omnimoda paritas, quia commutatio inaequalis in dictis contractibus validatur a iure ad vitandas lites; non sic autem commutatio notabiliter inaequalis in votis validatur a Deo, cum ipse non det facultatem ministro excedendi notabiliter suam potestatem, quae data est *in aedificationem, et non in destructionem,* ut expresse dicit Apostolus, 2 Cor. XVI, 8, et XIII, 10. Ubi autem deest conditio, sub qua datur commutandi potestas, deficit ipsa potestas, consequenter et ipsa commutatio, arg. l. *Si quis sub conditione* 8 ff. Si quis omissa causa. Vide supra, n. 59.

133 Pro praxi observanda in facienda commutatione votorum, non potest tradi una et certa regula pro omnibus. Unde commutans debet prudenter tria praecipue attendere, iuxta id, quod statuit Innocentius III in c. *Magnae devotionis* 7 de Voto, § *Et quidem,* ibi: *Et quidem tria praecipue duximus in hoc negotio attendenda. Quid liceat secundum aequitatem, quid deceat secundum honestatem, et quid expediat secundum utilitatem.*

134 Generaliter loquendo, nisi circumstantiae et causae aliud exigant, commutari debet votum reale in reale, personale in personale, mistum in mistum, perpetuum in perpetuum, temporale in temporale, ut sic, quantum fieri potest, magis servetur aequitas et proportio, ut communiter tradunt doctores.

135 Item generaliter loquendo in commutatione voti non est attendenda sola materia promissa, sed etiam finis promissionis, nec sola excellentia virtutis in materia subroganda, sed attendi debet id, quod magis ad Dei honorem et cultum, ac ad voventis salutem conducit, diligenter consideratis omnibus circumstantiis personarum, locorum et temporum. Unde si quis verbi gratia voverit flagellationem seu disciplinam ad edomandam carnem spiritui rebellantem, melius commutabitur tale votum in ieiunium, quam in orationem, cum magis conducat ad finem intentum edomandae carnis rebellis ieiunium, quam oratio. Licet enim oratio sit excellentioris virtutis in se, non tamen in tali casu cum respectu ad finem et salutem voventis; cum ieiunium respectu ipsius sit aptius ad edomandam rebellem eius carnem, et sic ad retrahendum ipsum a Dei offensa. Et sic de similibus, ut notant communiter doctores recte addentes, quod consultius sit vota personalia commutare in sacramentorum frequentiam, cum sacramenta efficacius et facilius conducant ad salutem voventis, quam caetera opera.

Specialiter ac particulariter loquendo votum 136
simplex, et absolutum, ac perfectum castitatis perpetuae, vel religionis ingrediendae, ad effectum matrimonii contrahendi, solet a Pontifice aut eius delegato commutari in perpetuum ieiunium certi diei, v. g. feriae sextae et vigiliae S. Fundatoris illius religionis cum competenti aliqua eleemosyna, ac alio bono opere singulis annis, aut in confessionem et communionem bis in mense, sed sine dubio cum admista dispensatione, cum votum absolutum religionis et castitatis perpetuae nunquam possit proprie commutari, ex quo aliud omne opus subrogandum minus sit, adeoque semper est admiscenda dispensatio, ut recte notant Sanchez, lib. 4 Moral., cap. 56, n. 41; Sporer, loc. cit., n. 127; Felix Potest., tom. 1, part. 2, n. 1939; Gobat, tom. 2, tr. 3, cap. 31, n. 319, et alii passim, docentes posse in similia commutari a confessariis privilegiatis, quando votum non est perfectum et absolutum.

Votum religionis ingrediendae, si non pe- 137
tatur commutatio ad effectum matrimonii contrahendi, solet commutari in statum sacerdotalem, et ieiunia illius religionis, ac aliquas eleemosynas singulis annis in honorem Sancti
Fundatoris illius religionis. Non potest tamen 138
quis tale votum commutare simpliciter in susceptionem episcopatus, quia licet status episcopalis secundum se sit perfectior, non efficit tamen hominem perfectiorem, quam religio, licet perfectiorem esse supponat. Unde in cap. *Per tuas* 10 de Voto, qui vovit religionem ingredi, et voto non adimpleto susceperat epi-

[1] Cum paritas, qua opinio illa nititur, auctore fatente, claudicet, nescio quomodo opinionem ipsam *vere probabilem* esse dicat. Mihi non modo *vere probabilis* non videtur, sed ne probabilis quidem.

scopatum, cogitur episcopatum resignare, et religionem ingredi, ibi: *Consulimus, ut si tuam sanare desideras conscientiam, regimen resignes Ecclesiae memoratae, ac reddas Altissimo vota tua.*

139 Votum autem ingrediendi religionem strictiorem potest iusta de causa commutari a confessariis privilegiatis et regularibus in laxiorem, servata debita aequalitate et proportione. Sic Viva, de Iubilaeo, qu. 12, n. 11, cum Lessio, Bonac. et Sanchez ibi citatis; Leander, de Voto, tr. 1, disp. 18, n. 50; Gobat, tom. 2, tr. 3, c. 41, num. 319, et alii. Vide supra, num. 91 et 108.

140 Votum suscipiendi sacerdotium commutari potest in quotidianam recitationem officii Beatae M. V., vel septem psalmorum poenitentialium cum litaniis Sanctorum, et in procuranda celebratione Sacri semel in quolibet mense, et in confessionem ac communionem bis singulis mensibus, et in votum castitatis in statu laicali, et si nolit castitatem servare, in perpetuum ieiunium singulis sextis feriis, vel Sabbatis.

141 Votum non contrahendi matrimonium potest commutari in confessionem et communionem semel singulis mensibus, in perpetuum ieiunium unius diei singulorum mensium, in quotidianam recitationem litaniarum beatae Mariae Virginis, vel in procuranda quotannis celebratione octo vel decem Missarum, quamvis Sanchez, loc. cit., num. 42; Gobat, loco cit., cap. 42, num. 325, et quidam alii dicant posse commutari in confessionem singulis mensibus biennio aut triennio faciendam. Itemque in novem Sacra extra ordinem facienda.

142 Votum peregrinationis pedestris ita commutari potest, ut labor itineris compensetur totidem dierum ieiunio. Peregrinationis vero equestris quatuor dierum iter compensetur unius diei ieiunio una cum erogatione in pauperes omnium illarum expensarum, quas vovens iuxta sui status conditionem eundo, commorando et redeundo esset facturus. Sic communis quoad expensas, quas esset vovens facturus eundo et commorando, et communior ac verior doctorum sententia quoad expensas quas esset facturus redeundo; Gobat, tom. 2, tr. 3, cap. 39, n. 30; Sanchez, de Voto, cap. 56, num. 11, cum multis ibi citatis; Leander, de Voto, disput. 18, qu. 47; Bardus, et alii ibi aliegati; Suarez, lib. 4, cap. 19, n. 10, et alii plures per expressum textum in cap. *Magnae devotionis* 7 de Voto et voti redemptione, ubi in simili voti commutatione Summus Pontifex vult habendam esse rationem laboris et expensarum, non solum pro accessu et mora, sed etiam pro regressu, ibi: *Tibi pro te et famulis tuis licentiam concedimus votum peregrinationis taliter commutare, ut expensas, quas fueras in eundo, morando et redeundo facturus, alicui religioso committas in necessarios usus terrae illius* (nempe Sanctae, ad quam Trecensis Episcopus, de quo ibi est sermo, peregrinationem voverat) *sine diminutione qualibet transferendas.... laborem etiam laboribus recompenses sollicitius instando vigiliis, devotius vacans orationibus, et in ieiuniis fortius te exercens.*

Henriquez autem, lib. 7, cap. 3; Rodriquez, 143
tom. 2, c. 110; Graffius, lib. 2, cap. 30, n. 9; Felix Potest., tom. 1, part. 2, a num. 1950, et alii negant in tali commutatione computandas esse expensas, quas vovens esset facturus in regressu, et dicunt non obstare allatum textum, quia ideo in illo casu voluit Pontifex habendam esse rationem etiam expensarum regressus, quia tunc agebatur de summa indigentia eleemosynarum pro liberatione Terrae Sanctae ab infidelium manibus, ita ut ad talem finem etiam *Cruciatam* indixerit: unde sicuti casus et circumstantiae illius textus non habent locum in aliis casibus peregrinationis, ita non faciunt, ut eadem dispositio particularis extendatur ad alios casus generaliter; a diversis enim non fit illatio, nec in ipsis est facienda extensio de casu in casum; l. *Sed si ante* 17 ff. de Except.; l. *Papinianus* 2 ff. de Minoribus, l. *Si maritus* 10, in fine, Cod. de Donat. inter virum et uxorem, c. *Ad audientiam* 12 de Decimis, cum similibus. Quae opinio est probabilis et tuta, uti etiam tutam vocat Gobat, l. c., quamvis non esse tutam contendat Suarez, cit. lib. 9, c. 19, n. 19, * cui vehementer assentior *.

In simili autem commutatione sunt semper 144
deducendae expensae, quas tunc vovens erat domi facturus, cum illae nullimode includantur in voto. *Sic doctores communiter.*

Si voto peregrinationis, v. g. ad sacram Lau- 145
retanam ecclesiam unitum sit etiam votum de elargiendo dictae ecclesiae lampadem centum aureorum, et illa lampas fuerit iam a rectore seu procuratore nomine dictae Lauretanae ecclesiae acceptata, dictum votum de elargienda tali lampade nequit commutari per dicta supra, n. 124, et sub verb. *Iubilaeum,* art. 2, n. 37, et sub verb. *Iuramentum,* art. 3, n. 33. Unde dicta lampas debet ad praefatam Lauretanam ecclesiam transmitti, sed expensis commutationis dictae peregrinationis, ut scilicet ab expensis, quas esset vovens in ipsa peregrinatione facturus, et ratione commutationis in pauperes erogandis tantum detrahat, quantum sufficit pro transmissione lampadis; si autem votum de elargienda dicta lampade nondum fuerit acceptatum, tunc posset commutari, et lampas alteri ecclesiae elargiri, seu in alia opera pia, aliqua rationabili causa exigente, converti, per dicta supra, n. 123, et sub verb. *Iubilaeum*, art. 2, n. 36.

146 Expensae, quas vovens erat in peregrinatione facturus, possunt commutari in totidem eleemosynas elargiendas ecclesiis, pauperibus, aut in alia pia opera applicandis. Non enim necesse est, quod transmittantur ad ecclesiam et locum, quo erat peregrinatus, quamvis hoc esset consultius, si commode fieri posset. *Communis.*

147 Labores, incommoda et pericula peregrinationis commutari debent in opera pia, puta in ieiunia, orationes ac vigilias, iuxta text. in cap. *Magnae devotionis* 7 de Voto, allat. supra, num. 142.

148 In commutatione voti peregrinationis semper addi debent confessiones, et communiones, et visitationes ecclesiarum, seu altarium illorum Sanctorum, ad quos erat peregrinatio eo voto directa, ut monent doctores communiter.

149 Votum ieiunandi in perpetuum omnibus Sabbatis commutari potest in recitationem Rosarii cum moderata eleemosyna facienda dictis omnibus Sabbatis, vel in confessionem et communionem sibi in singulis mensibus.

150 Votum ieiunandi semel in pane et aqua, commutari potest in unam confessionem, et communionem, aut in recitationem Rosarii cum verberatione corporis, seu aliqua eleemosyna competente statui et conditioni voventis.

151 Votum elargiendi talem eleemosynam pauperibus commutari potest in servitium hospitalis tot diebus sufficientibus iudicio prudentis confessarii ad compensandam eleemosynam. Sic e converso votum serviendi hospitali tot diebus commutari potest in correspondentes eleemosynas ipsi hospitali elargiendas. Et haec

152 pro exemplari sufficiant. Poterit enim prudens confessarius ex istis colligere alias similes commutationes faciendas: dummodo semper attendat ad personarum conditionem, sexum, dispositionem, et huiusmodi, ratione quorum pro eodem voto minor subroganda est peregrinatio v. g. debili, ac seni, quam viro robusto, ac iuveni; minor eleemosyna pauperi, quam diviti; pauciora ieiunia debili ac laboranti, quam otioso, ac benevalenti, et sic de similibus.

153 Quaecunque autem vota, exceptis realibus a tertio acceptatis, commutari possunt in professionem religiosam; imo per ipsam penitus extinguuntur. Vide supra, n. 8 et 9.

154 Facta commutatione voti liberum forte est voventi, aut prius votum exsequi, aut opus, in quod prius votum commutatum est; imo etiam eiusdem operis novam commutationem ob rationabilem causam petere, et obtinere poterit. Etsi pluries commutatio facta sit, poterit quodlibet opus substitutum eligere, vel ad votum redire. *Communis.* Et ratio est, quia commutatio facta est in favorem voventis; quisquis autem favori, ac iuri suo renuntiare potest; cap. *Si de terra* 6 de Privileg. et l. *Si quis in conscribendo* 29 Cod. de Pactis. Et quilibet renuntiare potest ei, quod pro se noscitur introductum, textu expresso in cap. *Ad Apostolicum* 16 de Regularibus: *Et quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum,* ut expresse habetur in cap. *Quod ob gratiam* 61 de Regul. iuris in 6.

155 Facta commutatione voti, si opus subrogatum fiat postea impossibile, vel inutile, et si per culpam voventis, vovens omnino liberatur, neque tenetur redire, et exsequi prius votum suum; quippe quod per legitimam commutationem iam exstinctum est; obligatio enim semel exstincta non reviviscit: leg. *Qui res* 98, § 8, ff. de Solutionibus. Peccavit tamen vovens, si eius culpa opus subrogatum factum sit impossibile: unde si votum, v. g., dandi certam eleemosynam, commutatum sit in aliquod certum ieiunium, sive ob iustam causam excusantem, sive ex causa culpabiliter contracta nequeat a vovente adimpleri, imo etiam culpabiliter ieiunare negligat, atque peccet, non tenetur redire, et exsequi votam eleemosynam. *Communis.*

156 Qui commutare potest votum, potest et poenam ratione voti transgressi debitam commutare. Unde si quis, v. g., voverit se non lusurum, aut se non inebriaturum, vel in poenam ieiunaturum, et interea saepius transgrediendo poenae obligationem ex voto incurrerit, nec persolverit, confessarius privilegiatus poterit ob iustam causam, non solum commutare votum quoad obligationem facti et poenae in futurum, sed etiam poterit commutare obligationem poenarum pro praeteritis transgressionibus incursarum. Sic Sanchez, lib. 4 Moral., cap. 52, num. 10, et cap. 56, num. 33; Layman, lib. 4, tract. 4, cap. 8, num. 20; Suarez, lib. 6, de voto, cap. 20, num. 18; Sporer, loc. cit., num. 134; Henno, tom. 1, tract. in Decalog., disp. 2, q. 3, § 5, vers. *Petes sexto*; et alii plures contra Navarr. et alios. Et ratio est, quia votum magis obligat ad materiam directe promissam, quam ad poenam, adeoque confessarius potens commutare votum quoad materiam directe promissam, poterit et commutare quoad poenam: *Cui enim licet quod est plus, licet utique quod est minus,* textu expresso in cap. *Cui licet* 13 de Regul. iuris in 6: *Et ubi maius conceditur, minus concessum esse videtur,* ut expresse habetur in cap. *Ex parte* 27 de Decimis.

157 Habens potestatem ordinariam, vel delegatam ad vota commutanda, tenetur ipsa commutare, cum ob rationabilem causam ad id requiritur. *Communis.* Et ratio est, quia nisi iustam causam habeat talem commutationem denegandi, censetur infidelis minister, cum re-

cipiendo dictam facultatem se implicite obligaverit ad eius usum, ubi requireretur, et iusta adesset causa. Vide supra, n. 67.

158 Hactenus dicta de votis currunt, salva proportione, etiam de iuramentis. Vide verb. *Iumentum,* art. 3, per tot.

159 Alia ad rem: Vide verb. *Iubilaeum,* art. 2, et verb. *Matrimonium,* quoad impedimenta, art. 3.

160 Votorum commutatio (religionis, et castitatis exceptis) in alia pia et salutaria opera facienda a confessariis conceditur in iubilaeo universali; Bened. XIV, tom. 1, const. inc. *Laetiora Apostolicae servitutis,* § 4, et const. 110 incip. *In suprema,* § 4.

161 Vota simplicia, exceptis religionis, castitatis, ac ultramarino, et visitationis liminum Apostolorum, in alia pia opera rite commutari possunt per confessarium electum ex approbatis ab Ordinario loci in vim bullae *Cruciatae.* Idem, constit. 86 incip. *Quoniam,* § 8.

162 Vota tamen simplicia etiam castitatis, et religionis, ac sacrarum peregrinationum dispensando commutare potest maior poenitentiarius Romanus. Idem, constitut. 95, tom. 1 bull., incip. *Pastor bonus,* § 29.

163 Vota simplicia in congregatione Missionis emissa a nemine quacunque causa et occasione dissolvi possunt, praeterquam a Romano Pontifice, aut a superiore generali congregationis in actu dimissionis tantum. Idem, con-
164 st. 69 incip. *Quo magis.* Vota simplicia, quae in Societate Iesu post biennium probationis emittuntur, beneficiorum vacationem non inducunt: quamvis in congr. quinta generali ipsius Societatis, canone 19, statutum fuerit, ut qui Societati nomen dederit, expleto biennio, antequam vota simplicia emittat, ecclesiastica beneficia dimittere debeat.

165 Quo casu huiusmodi beneficia, si minus propter professionem, at propter renuntiationem vacare intelliguntur. Idem, const. 25 incip. *Ex quo,* § *Denique,* ex Suarez, Pellizario, Riganti, Pitonio, et aliis.

166 Ad complementum, iuvat hic adiicere decretum Summi Pontificis Benedicti XIV, praevio consilio particularis congregationis ab ipso deputatae Cardinalium de Gentilibus, Cavalchini, Tamburini, et Besotii, nec non Archiepiscopi Damasceni, Congregationis Episcoporum et Regularium, atque eiusdem congregationis particularis secretarii, super dubio, an vota, quae a Conversis Cisterciensibus emittuntur, simplicia sint, vel solemnia?

Delata ad Poenitentiariae Apostolicae signaturam controversia de votis, quae in professione a Conversis Cisterciensibus emittuntur, an simplicia sint, vel solemnia, eadem a dubii definitione se abstinuit, eo potissimum sub obtentu, quod de ea agendum esset in Congregatione Episcoporum et Regularium, cui iam exhibita fuerant suffragia Patrum Generalis, et Procuratoris generalis ordinis Cisterciensis. Sed, cum nec ab hac ullum usque adhuc iudicium prodiisset, opportunum et congruum fore reputantes, si rem totam ad nos avocaremus, in congregatione particulari coram nobis habenda discutiendam, supradictorum Cardinalium, et secretarii congregationem deputavimus: quae habita coram nobis die 16 currentis mensis Martii, unanimi censuit suffragio, vota a Conversis Cisterciensibus in professione emissa, non esse simplicia, sed solemnia.

Et sane, si in ipso familiae Cisterciensis exordio, quod saeculo undecimo contigit, monachis Conversi adiuncti fuerunt, ut monachi in claustro solitudini et contemplationi vacarent, et Conversi domos illas regerent, in quibus utilia hominum necessitati parabantur, et sic de Conversis statutum est. Tuncque definierunt, se Conversos laicos barbatos licentia episcopi sui suscepturos, eosque in vita sua et in morte, excepto monachatu, ut semetipsos, tractaturos: uti legitur in exordio Cisterciensis coenobii, tom. 1 Bibliothecae Patrum Cisterciensium, Tissier autumantis citatum opusculum esse S. Stephani abbatis Cisterciensis.

Si, coacto secundo Lateranensi Concilio anno 1139, sub Pontifice Innocentio II, statum est, nulla futura matrimonia, quae post professionem fierent a Conversis; si hoc ipsum confirmatum fuit in concilio Rhemensi, habito sub Eugenio Papa III, qui in minoribus fuerat abbas Sanctorum Vincentii, et Anastasii Romae ad Aquas Salvias, sanctique Bernardi discipulus; si Pontifex Alexander huius nominis III, in sua decretali, quae incipit: *Non est vobis,* sub tit. de Regularibus, aequali erga abbatem obedientiae iugo respondit esse subiectos tum monachos, tum Conversos ordinis Cisterciensis: suadent haec omnia, quod vota a Conversis Cisterciensibus in professione emissa non simplicia sunt, sed solemnia: quod etiam fuit animadversum a Mabillonio, monachorum institutorum peritissimo, in sua praefatione in part. II saeculi sexti ordinis Sancti Benedicti, § 9.

Nec ut ab hoc sensu quis recederet, quidquam prodesse potuerunt verba, quae a Conversis Cisterciensibus in professione emittuntur: *Pater promitto tibi obedientiam de bono usque ad mortem;* praeterquam quod enim compertum est, quinque prioribus Ecclesiae saeculis nullam in emittenda professione verborum formam fuisse praescriptam, et quod nec etiam iuxta praesentem disciplinam unius instituti regularis professio concordat in verbis cum professione alterius instituti; cum alumni Sancti Benedicti promittant stabilitatem loci, conversionem morum, atque obedientiam se-

cundum Regulam Sancti Benedicti; alumni Sancti Dominici voveant obedientiam secundum Regulam Sancti Augustini; alumni Sancti Brunonis suorum morum conversionem promittant; quae promissio aequipollere videtur promissioni Conversorum Cisterciensium, obedientiae de bono usque ad mortem.

Vis in eo consistere visa est, quod ad effectum, de quo agitur, nedum verborum, sed caeterarum quoque extrinsecarum circumstantiarum ratio habenda est. Cumque in libro Antiquarum definitionum Ordinis Cisterciensis, dist. 14, c. 1, tit. *De receptione et professione Conversorum,* legatur, quod post expletum novitiatus annum, Conversus ad capitulum monachorum accedens, prostratus primo veniam petat, et deinde surgens ad imperium abbatis, et interrogatus spondeat stabilitatem suam, post quae abbas dicat: *Det Deus perseverantium;* omnesque respondeant: *Amen*: quodque omni proprietate relicta, suorumque bonorum facta, prout libuerit, maxime favore pauperum, distributione, flexis genibus iungat manus, easque ponat inter manus abbatis, eique promittat obedientiam de bono usque ad mortem, abbasque respondeat: *Det tibi Deus vitam aeternam;* respondentibus omnibus: *Amen:* quae omnia quoque leguntur in rituali Cisterciensium, lib. 6, de Ritu suscipiendi fratres, cap. 7, sub titulo *De receptione et professione Conversorum.*

Accessus ad capitulum, non tempore novitiatus, sed post novitiatum expletum per integrum annum, promissio stabilitatis post interrogationem de ea factam, et eiusdem acceptatio facta ab abbate, cuius est professionem admittere, solemnis proprietatis abdicatio, genuflexio ante abbatem, et caetera solemnia, quae comitantur professionem obedientiae de bono usque ad mortem, aeternae vitae precatio, memoratae obedientiae correspondens, satis innuunt, professionem esse solemnem, in eaque simpliciter et virtualiter contineri vota castitatis, paupertatis, et obedientiae, quae utpote iuncta professioni regulari, non simplicia sunt, sed solemnia, iuxta responsum Bonifacii VIII, in capit. unic. de Voto et voti redemptione in sexto.

Unanime interessentium congregationi suffragium pro solemnitate votorum, quae a Conversis Cisterciensibus in professione emittuntur, fuit a nobis in ipsa congregatione oretenus approbatum. Hoc ipsum a nobis praesenti nostro decreto confirmatur, quod nostro sigillo munitum Archiepiscopo Damasceno Congregationis Episcoporum et Regularium, et particularis congregationis secretario, manibus nostris consignamus, demandantes, ut illud referat inter acta Congregationis Episcoporum et Regularium, et decreti exemplar ad Poenitentiariam Apostolicam, et Congregationem Cardinalium Concilii Tridentini inter sua acta asservandum, transmittat; ut unanimis in posterum sit sententia de solemnitate votorum, quae a Conversis Cisterciensibus emittuntur.

Datum ex palatio Apostolico Quirinali hac die 21 Martii 1747.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Circa votorum irritationem, dispensationem, 167
et commutationem, vide quae de privilegiis regularium alibi adnotata sunt.

RESPONSIO AUCTORIS.

Videat quidem prudens et eruditus lector, quae privilegiiis regularium alibi adnotata sunt; sed videat etiam, et ponderet, quae ego ibi tradidi, et quae in hisce animadversionibus ad ipsas notas respondeo sub verb. *Privilegium.* Videatur insuper egregium, immortale, aeternumque commendabile opus, Bullarium nempe praeclarissimi ordinis Praedicatorum editionis Romanae 1740, Hieronymi Mainardi, et praecipue tom. 8, et tract. de Consensu bullarum, et facile convinci poterit quicunque contrarium senserit de variis privilegiis Regularium, et ad id signanter videantur tradita ibi pag. 434, n. 6, praecisis his verbis. Qua de re audiendus illustrissimus et reverendissimus D. secretarius Congregationis Indulgentiarum, qui dubia varia proponens eidem Sac. Cong., feria 6, 30 Apr. 1734, in palatio Apostolico Quirinali habendae, sic eminentissimos Patres, et reverendissimos Consultores alloquitur in scripto Romae 1734, impresso typis Philippi Zenobii typographii Sanctissimi D. N. Clement. XII. — « Sane quod spectat ad expressam revocationem laudatae constitutionis (a Benedicto XIII concessae Ordini Minorum, et a Clemente XII simul cum aliis revocatae) similis instantia fuit in hac Sacra Congregatione proposita sub die 21 Ianuarii proxime praeteriti anni, supplicantibus canonicis regularibus Sancti Salvatoris, resolvi. — An per moderationem seu revocationem expressam bullae inc. *In sede,* favore ipsorum a Benedict. XIII editae Indulgentiae ipsis concessae, nec non privilegium Altaris, intelligeretur revocatum cui dubio responsum fuit ab eminentissimis Patribus. — *Negative.* — Ex quo in narrativa bullae Sanctissimi D. N. Clementis XII, ad amovendam litium occasionem, ad terminos iuris communis Benedicti constitutiones reduci asseratur, ac proinde solum privilegia contentiosa, ac iurisdictionem Ordinariorum impedientia videantur revocari. » Quae sane verba, quibus illustrissimus D. secretarius mentem sacrae Congregationis declarat, apprime notanda sunt, ut id genus dubia solvi possint. Haec ibi. Unde cum ex hac sacrae congregationis declaratione a Clemente XII in sua constitutione *Romanus*

Pontifex, solum privilegia contentiosa, ac iurisdictionem Ordinariorum impedientia, videantur revocari, istis solum exceptis, omnia alia in suo firmo robore subsistunt, quae Benedictus XIII concessit ac innovavit in duodecim constitutionibus pro variis regularibus editis, et in dict. constitut. *Romanus Pontifex* a Clemente XII enuntiatis; sicque inter varia alia, firmum subsistit regularium privilegium recipiendi ordines extra tempora, et posse Episcopos libere, licite, ac tuto sine ullo scrupulo eos sic ordinare, ut expresse declaravit, ac innovavit perennis memoriae Bened. XIII nedum in concilio Romano, sed etiam in constitutione *Praetiosus* edita pro inclyto ordine Praedicatorum; ibi: « Quia vero ad aures nostras pervenit, non obstante nostra, ac etiam novissimi Romani Conc. per nos habiti, tit. 5, c. 11, sententia, quod regulares vigore suorum privilegiorum tuto, absque novo indulto Apostolico extra tempora Sacris initiantur etiam post (N. B.) Decreta Concilii Tridentini, a nonnullis etiam Episcopis in dubium revocari, an inter tales regulares, licet indefinite nominatos, recenseri debeant fratres praedicti Ordinis Praedicatorum, motu, scientia, et auctoritate praedictis declaramus, eosdem fratres ex nostra, ac dicti etiam Romani Concilii definitione eodem privilegio frui ac potiri posse et debere, et quatenus opus sit, pariformiter dispensantes super quacunque contraria dispositione, de novo illud idem privilegium pro singulari nostra erga praedictum ordinem, intra cuius dilectissimum sinum adhuc versari gloriamur, dilectione, iisdem fratribus signanter, specifice, et in individuo concedimus, quatenus a dioecesano, eoque renuente, aut non valente, a quocunque catholico Episcopo ordines extra tempora suscipere, et Episcopi ipsis conferre libere et licite valeant iuxta declarationem S. Pii V, in bulla *Etsi Mendicantium*, et decretum Clementis VIII, et uberius explicata in dicto Concilio Romano nostro, tit. 5, cap. 1 et 21, cap. 11. » Sic ibi ad litteram: Vide laudatum Bullarium tom. 6, pac. 621, et pag. 733, ubi refertur constitutio Clementis XII, incip. *Cum sicut*, in qua expresse declarat, se in d. const. *Romanus Pontifex* non revocasse privilegia regularium ipsis concessa ante dictas constitutiones Benedicti. Idemque concessit fratribus nostri Ordinis de Observantia in const. *Summe decet*, in qua confirmatis et innovatis centum et tredecim constitutionibus suorum antecessorum Pontificum ibi enuntiatis, pro variis privilegiis Ordini nostro concessis sub. n. 121, inter alia sic expresse concedit, et innovat « Privilegia, et indulta spiritualia, et temporalia, etiam quoad susceptionem sacrorum ordinum extra tempora a iure statuta, absque exhibitione litterarum apostolicarum in forma brevis, vel expresse, vel per viam communicationis regularibus concessarum, ut nuper a nobis ipsis in Concilio Lateranensi, et per congreg. particularem decretum est, aliasque gratias per modum etiam communicationis, et extensionis cum aliis ordinibus Mendicantium, et non Mendicantium, praesertim S. Benedicti, ac quem nos professi sumus, ordinis Praedicatorum, nec non Societatis Iesu. » Nec dictum privilegium suscipiendi ordines extra tempora ademit regularibus Bened. XIV, in sua const. *Impositi nobis*. Imo tale privilegium eos habere aperte innuit in § *Haec profecto* expresse dicens: « Neque enim regulares conqueri poterunt, quod recusantibus Episcopis sacram ordinationem administrare, praeterquam in temporibus ab Ecclesia statutis, eorum privilegia de ordinibus extra tempora suscipiendis, effectu vacua remaneant; Episcopi enim alios etiam opportunos dies ordinandis regularibus facile invenient. » Quid clarius? Nisi torqueantur, et perperam interpretentur dicta verba Pontificis. Vult quidem laudatus Pontifex, quod regulares dependeant, ut par est, a propriis dioecesanis Ordinariis pro suscipiendis ordinibus, et ipsis absentibus sacram ordinationem extra tempora ipsis administrare, vel si ordinationem in temporibus ab Ecclesia statutis non sint ipsi habituri, nequeant regulares ab extra dioecesanis Episcopis ordinari, nisi secum attulerint authenticam attestationem vicarii generalis, vel cancellarii, aut secretarii eiusdem Episcopi dioecesani, ex qua constet, vel ipsum a dioecesani, ex qua constet, vel ipsum a dioecesi abesse, vel clericorum ordinationem habiturum non esse proximo legitimo tempore per ecclesiasticas leges ad hunc effectum statuto. Caeterum per omnia superadducta, et signanter per dicta expressa verba eiusdem Benedicti XIV et per constitutiones *Pretiosus*, *Summe decet*, aliasque Benedicti XIII, non revocatas, quoad hoc a Clemente XII in sua constit. *Romanus Pontifex*, iuxta supra allatam declarationem sacrae Congregationis, viget in regularibus privilegium suscipiendi ordines extra tempora, et extra ipsa possunt proprii dioecesani Episcopi eos licite ac tuto ordinare. Sicque servant plurimi Episcopi pietate, virtute, et intelligentia apostolicarum constitutionum conspicui, regulares omnes suae respectivae dioecesis sine alio, et illos aliarum dioecesum cum supradicta authentica, sine ullo scrupulo in dies ordinando, et in traditis de administrata ordinatione documentis apponendo, eos regulares sic extra tempora ordinasse vigore suorum privilegiorum, et plura similia documenta egomet ipse vidi, et alii alia de recenti videre. Alia ad rem Vide in Supplem. verb. *Ordo Ordinare*, et toties laudatum D. Alfonso de Liguori in suo novissimo opere edito 1759, cap. 20, ponto 4, § 2, n. 115. Videatur in-

super constit. Benedicti XIII, incip. *Libenter,* § 18, pro inclyto ordine Eremitar. S. Augustini, ubi id eis competere declarat, et decernit, et quatenus opus sit, super quacunque contraria dispositione dispensat, ac de novo privilegium huiusmodi eis concedit.

VOTUM PRO ELECTIONE

Vide verb. Electio, *art. 3 et 4 fere per tot.*

VOTUM PROUT EST IMPEDIMENTUM MATRIMONII

Vide verb. Matrimonium quoad impedimenta, *art. 1, a n. 23 ad 26.*

USUCAPIO, SEU PRAESCRIPTIO

PARTITIO ARGUMENTI

USUCAPIO seu PRAESCRIPTIO: Art. 1. Quoad naturam, effectum et conditiones usucapionis seu praescriptionis; §. 1. quoad res quae possunt praescribi, vel non; §. 2. quoad bonam fidem requisitam: §. 3. quoad titulum requisitum; §. 4. quoad possessionem ad praescriptionem requisitam, eiusque dormitionem et interruptionem, et restitutionem in integrum contra eam; §. 5. quoad tempus ad complendam praescriptionem rerum, servitutum et actionum requisitum. - Art. 2 De effectu usucapionis et longi temporis praescriptionis, spectato etiam iure iustinianeo.

Articulus I. *Quoad ea, quae concernunt naturam, effectum, et conditiones usucapionis, seu praescriptionis.*

1 Praescriptionis nomen sumitur dupliciter, scilicet generatim, et magis proprie. *Communis.* Praescriptio generatim sumpta idem est
2 ac exceptio, sive oppositio ad excludendam actionem, seu intentionem alterius; sic accipitur praescriptio in l. *Sed et si,* § ultimo, ff. de Iudiciis, et in toto tit. ff. et Cod. de
3 Exceptionibus et praescriptionibus. Praescriptio magis proprie sumpta idem est ac exceptio peremptoria, per quam possessor bonae fidei post decursum certi temporis a lege definiti, potest repellere dominum rem suam pristinam repetentem, vel antiquo suo iure uti volentem, opponendo ei continuatam possessionem talis rei vel iuris bona fide factam tempore a lege definito ad praescribendum, seu peremptorie excipiendum, per quam possessionem talem rem vel ius fecit suum. Et sic accipitur praescriptio toto titulo 26 de Praescriptionibus, l. 2 Decretal., et titul. 6 Institut. de Usucapionibus et longi temporis praescriptionibus, et ff. de Usurpationibus et usucapionibus.

4 Unde quamvis nonnulli doctores cum Glossa in l. 3 ff. de Usucapionibus, in hoc distingui dicant praescriptionem ab usucapione; quod praescriptio proprie sit rerum immobilium, usucapio vero rerum mobilium, quam differentiam etiam Scotus, in 4, dist. 15. quaest. 7, § *De secundo,* supponere videtur, ibi: *Ex hoc dico, quod praescriptio in immobilibus, et usucapio in mobilibus,* etc., tamen haec distinctio non habet fundamentum in iure, ut patet ex princip. Institut. de Usucap. et praescript., ubi usucapio etiam ad res immobiles refertur, et ex l. unic. Cod. de Usucapion. transformand., ubi sublata est omnis differentia inter usucapionem, et praescriptionem. Nam praescriptio locum habet in rebus mobilibus, cum post illarum usucapionem opponi possit exceptio praescriptionis contra priorem dominum: Covarr., in Regul. possessor., part. 1, § unic., num. 2 et 3. Unde iam passim pro synonymis accipiuntur haec nomina *praescriptio* et *usucapio.* 5

Hinc praescriptio, seu usucapio definitur com- 6
muniter a doctoribus, quod sit *acquisitio, seu adiectio dominii rei alienae, vel alieni iuris peremptio per continuationem possessionis tempore et modo a legibus definito.* In qua definitione notanter ponitur *vel alieni iuris peremptio;* ad denotandum, quod per praescriptionem, seu usucapionem eliditur etiam ius alienum, seu acquiritur ius aliquod, quod antea alteri competebat, cum etiam iura aliena praescribi possint, ut usufructus, servitus, etc., imo etiam liberatio a debito aliquo.

Praescriptio, seu usucapio fuit primitus in- 7
troducta per ius civile, et deinde per ius canonicum approbata. Patetque ex l. 1 et seq. ff. de Usurpationibus et usucapionibus, et l. 1 et seq. Cod. de Praescription. longi temporis, cum similibus, ubi plurimae leges praescriptionem, seu usucapionem introducentes re-

periuntur, quae postea per ius canonicum, l. 2 Decretal., tot. tit. 26 de Praescriptionibus, fuerunt approbatae; quod et patet ex c. *Vigilanti* 5 de Praescriptionibus: ubi Alexander III, Summus Pontifex, dicit, quod *Ephesinus propter vitandam miserorum segnitiem, et longi temporis errorem, et confusionem, primus triennali, vel quadragennali praescriptioni vigorem legis imposuit.*

8 Praescriptio, seu usucapio varias ob iustas causas fuit introducta, primo scilicet ob bonum publicum, ne rerum dominia diu, et fere semper essent incerta, textu epresso in lege *Bono publico* 1 ff. de Usurpationibus et usucapionibus, ibi: *Bono publico usucapio introducta est, ne scilicet quarumdam rerum diu, et fere semper incerta dominia essent, cum sufficeret dominis ad acquirendas res suas statuti temporis spatium.* Secundo, ut praecidantur innumerabiles, et perpetuae lites, quae caeteroquin oriri possent; textu expresso in l. *Usucapio* 5 ff. Pro suo, ibi: *Usucapio rerum etiam ex aliis causis concessa, interim propter ea, quae nostra existimantes possideremus, constituta est, ut aliquis litium finis esset.* Tertio, ne rerum possessores prope immortali timore teneantur; textu expresso in l. *Cum notissimi* 7, in princ., Cod. de Praescript. 30 vel 40 ann., ibi: *Ne possessores eiusmodi prope immortali timore teneantur.* In perpetuo enim timore essent, ne res ab ipsis possessae evincerentur; unde in praeiudicium boni publici fieret, ut nemo auderet fundos colere. Quarto, ut hoc modo segnities, ac desidia hominum, qui res suas ac iura in iudicio persequi negligunt, evacuetur, dum ea punitur ademptione dominii, iuxta l. *Ut perfectius* 2 de annali Exceptione, ibi: *Sed sit aliqua inter desides et vigilantes differentia.* Et cap. *Vigilanti* 5 de Praescriptionibus, ibi: *Ephesinus enim propter vitandam miserorum segnitiem, et longi temporis errorem, et confusionem, primus tricennali, vel quadragennali praescriptioni vigorem legis imposuit.* Unde sibi imputare debet negligens; l. *Quod quis* ff. de Regul. iuris. Iura enim subveniunt vigilantibus, et non dormientibus, ut habetur in leg. *Non enim* ff. Ex quibus causis maiores, et leg. *Pupillus* ff. de Iis quae in fraudem creditorum.

9 Praescriptio, seu usucapio est valida, et licita, nedum in foro externo, sed etiam in foro interno, seu conscientiae, adeo ut, qui aliquam rem legitime praescripsit, non teneatur ad eius restitutionem, nequidem in foro conscientiae, quamvis post legitime completam praescriptionem certo cognoscat rem illam antea fuisse vere alienam. Sic expresse Glossa in cit. cap. *Vigilanti* 5 de Praescriptionibus, verb. *Noverit;* Abbas, ibid., n. 6; Fagnan., in cap. *Si quis,* n. 40, de Regularibus; Scotus in 4, dist. 15, q. 2, § *De secundo,* et communis aliorum. Et ratio, quam optime adducit Scotus, loc. cit., est, quia translatio dominii facta auctoritate legis publicae iustae, iusta et licita est, sed in praescriptione, seu usucapione, legitime completa intervenit talis translatio dominii, ergo iusta et licita est etiam in foro interno, seu conscientiae. Minor clare patet ex iuribus adductis supra, n. 7 et 8. Maior autem probatur, quia lex iusta potuit a principio iuste determinare prima rerum dominia, ut in confesso est apud omnes, ergo etiam posterior lex iusta iuste de iisdem potuit et poterit disponere iuxta temporum varietatem, et exigentiam, seu necessitatem boni publici, arg. can. *Sciendum* 1, et c. *Regulae* 2, dist. 29, ibi: *Regulae sanctorum Patrum pro tempore, loco, et persona, et negotio, instante necessitate, tradita sunt.* Quod autem praescriptio, seu usucapio introducta sit a lege publica propter exigentiam et necessitatem boni publici clare et expresse habetur ex leg. *Bono publico* 1 ff. de Usurpationibus et usucapionibus, et aliis legibus cum praecisis suis verbis relatis supra n. 8, adeoque, etc. Tum quia non est verisimile, quod sacri canones, qui principaliter salutem animarum considerant, cap. *Novit* 13 de Iud.; cap. *Ut animarum* 2 de Constitut. in 6, praescriptionis iura approbassent, si effectus eorum conscientiae repugnaret.

Ut autem praescriptio, seu usucapio sit le- 10
gitima, vimque licite et iuste transferendi rerum dominium habeat, requiruntur quinque conditiones a doctoribus in his vulgatis versiculis comprehensae:

Non usucapies, ni sint tibi talia quinque.
Bona fides, iustus titulus, res non vitiosa.
Ut res tradatur, tempus quoque continuetur.

Seu ut alii tradunt:

Non usucapies, ni sint tibi talia quinque.
Si res apta, fides bona, si titulus quoque iustus.
Possideas iuste, completo tempore legis.

Unde iuxta ordinem horum ultimorum versiculorum expendentur singulae conditiones per distinctos paragraphos, maioris claritatis gratia.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Praescriptio iure *Digestorum* nil aliud erat, 11
quam modus excludendi actorem, eiusque actionem, et quidem vel ideo quod elapso tempore legitimo ageret: sunt enim quibuscunque actionibus praefixa certa tempora, intra quae institui debebant, quo non facto, actoris intentio praescriptione excludebatur; idque ut finis imponeretur litibus, quae alias perpetuum habiturae essent effectum in detrimentum reipublicae; tum etiam ut puniretur

negligentia cessantium agere, et ius suum persequi.

12 Dominium interim praescriptio haud tribuebat praescribenti, sed hunc effectum tantummodo habebat usucapio, quae currebat etiam contra negligentes, salva interim quandoque restitutione in integrum. Praescriptio vero haud oberat impeditis, et non negligentibus, leg. 16 Cod. de inofficios. Testament. Quod et ius canonicum repetiit, can. 13 et seq., can. 16, q. 3, cap. 10, 14, 15 de Praescript.

13 Quoniam vero praescriptio exceptionem solummodo producebat, et possidentem defendebat, inde quoties reus possessione casu exciderat, rei vindicatione uti, et rem a quovis possessore repetere haud poterat, quem effectum unice habebat usucapio.

14 At imperator Iustinianus in l. un. Cod. de transform. Usucap., illi praescriptioni, quae possessionem quamdam qualificatam rerum a reo possessarum continebat, effectum usucapionis tribuit, ut non tantum ius excipiendi, sed etiam agendi reo tribueret; id quod etiam ius canonicum e iure Romano assumpsit, et nonnulla quaedam noviter ei addidit.

* Usucapioni opponitur usurpatio. Sicuti enim usucapio est modus acquirendi dominii: ita usurpatio est interrumpendi dominium, ut patet ex ipsius definitione quae sic legitur in lege 2 de Usurpat. et usucap.: *Usurpatio est usucapionis interruptio. Oratores autem usurpationem frequentem usum vocant.* Hac scilicet loquendi ratione utuntur ad indicandum frequentem usum alicuius rei, v. g. haec vox in hunc sensum *usurpatur,* videlicet frequenter hac voce in hunc sensum utimur. Longe autem diverso sensu a iurisconsultis accipitur verbum illud usurpare, cum aliqua tamen analogiae similitudine. Usurpatio enim interrumpere significat non vi quidem, et proprietate verbi, sed per consequentiam, ut recte ait Revardus ad XII Tab., tit. de Divortiis. Quia nimirum, *si id quod possideo, nec dum tamen usucepi, ab aliquo usurpatur; sive usu, et possessione apprehenditur, id possessionem meam sua usurpatione interrumpit.*

§ I.

SI RES APTA.

Quoad ea quae concernunt res quae possunt praescribi, vel non.

1 Antequam de rebus, quae usucapi, vel praescribi possunt, agamus, ordinis ratio postulat, ut de personis agamus, quae hoc iure uti valent. Cum usucapio sit iuris civilis, cuius communionem soli cives habent, hinc sequitur solos cives ius usucapiendi habuisse, non etiam peregrinos, de quo vide Leges XII Tabularum, tab. 3, cap. 3. Communicatum tamen postea fuit Latinis, iisque quibus iura commerciorum concessa erant. *Ex civibus autem usucapere potest, scilicet paterfamilias, filiusfamilias, et maxime miles in castris acquisitum usucapiet:* leg. 4, § 1, ff. de Usurpat. et usucap. Si animadvertatur ad ius antiquum civile, quisque procul dubio comperiet verbum illud *maxime* additum a Triboniano fuisse. Iure enim *Pandectarum* si filiusfamilias non poterat quidquam proprium habere, nisi quod in castris, sive occasione militiae acquisiverat, consequens est ut ex ea sola causa potuerit usucapere; ex caeteris causis non ipse, sed pater per ipsum usucapiebat. Iure autem Iustitianeo cum filiusfamilias acquirat sibi quidquid non ex re patris acquirit, consequens est, ut cum non ex re patris acquirit, ipse usucapiat.

Secundo usucapere potest *pupillus, si tutore* 2
auctore coeperit possidere. Si non tutore auctore possideat, et animum possidendi habet, dicemus posse eum usucapere, d. l. 4, § 2, puta si sit infante maior, ita ut possit intelligere se possidere. Sed neque solum pupillus, verum etiam infans potest usucapere. Licet enim infans, qui eius aetatis non sit, ut intellectum capiat, si strictam iuris rationem sequeremur, nec tutore auctore possessionem acquirere posset; obtinuit tamen, quod *infans possidere recte potest si tutore auctore coepit. Nam iudicium infantis suppletur auctoritate tutoris. Utilitatis enim causa hoc receptum est; nam alioquin nullus sensus sit infantis accipiendi possessionem;* l. 32, § 2, ff. de Acquir. vel amitt. poss.

Tertio: *Furiosus, quod ante furorem possi-* 3
dere coepit, usucapit. Sed haec persona ita demum usucapere potest, si ex ea causa possideat, ex qua usucapio sequitur, l. 4, § 3, ff. de Usurpat. et usucap. Hic notandum discrimen, quod intercedit inter personam infantis et furiosi; ille tutore auctore incipere potest acquirere, iste non. Quamvis enim persona furiosi sit favore digna, ut quamvis ad instar pupilli voluntatem non habeat, possessionem tamen retinere possit, quae nonnisi animo et voluntate possidendi retinetur, in caeteris tamen licet furiosi similes sint infantibus, communi hoc iure utimur, ut quemadmodum quisquis alius, ita et furiosus demum usucapere possit. Uno casu furiosus etiam inchoare usucapionem poterit. Nam *si servo furiosi, vel infantis res tradita sit, usu per eum eas personas capere posse constat,* l. 28 ff. de Usurpat. Hoc tamen ita si ex causa peculiari res servo tradita sit. Secus si extra hanc causam. *Sed enim, eum, qui suo nomine nihil usucapere potest, ne per servum quidem posse Pedius scribit,* l. 8, § eod. Et generaliter de iis, per quos quis usucapere potest, vide textum in l. 7, § 8, Pro empto, et in l. 54, § 4, ff. de Acquir. rer. dom.

4 Quarto: *Is autem qui apud hostes est, nihil per usum sibi acquirere potest, nec captam possessionem poterit implere, dum est apud hostes. Hoc amplius nec postliminio reversus recuperabit per usum dominii acquisitionem*, l. 23, § 1, ff. Ex quib. caus. mai. Unde haec regula generalis profecta est, de qua in l. 118 ff. de Reg. iur.: *Qui in servitute est, usucapere non potest. Nam cum possideatur, possidere non videtur.* Quae diximus de servo obtinent hodie de filiofamilias. Hinc oritur quaestio, an saltem per filios suos aut servos usucapere possit, de qua textus est in l. 44, § 7, ff. de Usurpat. et usucap.

5 Quinto, *haereditas iacens non poterit usucapi, si iuris communis rationem sequamur, maxime si a defuncto inchoata non fuerit*, l. 45, § 1, ff. de Usurpat. et usucap. Nam si defunctus acquisivisset possessionem, posset fingi quasi per haereditatem suam sibi superstes eam continuare. Sed si eam non acquisivit, qui poterit videri possedisse si strictam iuris rationem sequamur? cum mortuus sit, antequam acquireret possessionem, nihil autem post mortem suam acquirere potuerit. Aliter tamen iure singulari obtinere docet Papinianus in l. 44, § 3, ff. eod. Maxime vero *coeptam usucapionem a defuncto posse, et ante aditam haereditatem impleri constitutum est*, l. 40 ff. eod. Igitur *post mortem eius, qui hominem emerit, expleto tempore, quod defuisset ad usucapionem, quamvis eum hominem haeres possidere non coepisset, fiet tamen eius; sed ita hoc si nemo eum possedisset*, l. 6, § 2, ff. Pro emptore. Quandiu autem nemo possidet, potest fingi defunctus quasi sibi superstes continuasse possessionem, et eam sine ulla interruptione ad haeredem suum transmisisse. Hoc autem fingi non potest, si alius interim possederit; duo enim in solidum non possunt possidere. Insuper supradicta obtinent, etsi illi, qui nomine defuncti in possessione erant, discesserint; l. 3 ff. Pro emptore.

6 Omnes res possunt praescribi, seu usucapi, nisi lege aliqua, vel speciali ratione praescribi, seu usucapi prohibeantur. *Communis*, per text. in § 1 et seq. Instit. de Usucap., et in leg. *Longi temporis* Cod. de Praescriptionibus longi temporis, cum similibus, ubi, ut legenti patet, rerum praescriptio seu usucapio conceditur indistincte, aliquibus duntaxat rebus postmodum exceptis.

7 Definitio, quam hic tradit auctor, rerum quae usucapi possunt, nimis generalis est; indiget propterea declaratione, semper tamen spectato *Pandectarum* iure, cum, quae canonici iuris propria sunt, satis ab auctore allata sint. Quapropter *usucapionem recipiunt maxime res corporales, exceptis rebus sacris, sanctis, publicis populi Romani et civitatum, item liberis hominibus*, l. 9 ff. de Usurpat., ut etiam infra fusius. Usucapiuntur non solum res mobiles, sed et res soli, sive sit domus, sive ager, sive fundus, non tamen possessiones. Hinc Iavolenus in l. 115 ff. de Verb. signif., quaestionem de hoc proponit et definit. Ita ille: *Quaestio est, fundus a possessione, vel agro, vel praedio, quid distet? Fundus est omne quidquid solo tenetur. Ager est, si species fundi ad usum hominis comparatur. Possessio ab agro iuris proprietate distat: quidquid enim apprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nec potest pertinere, hoc possessionem appellamus. Possessio ergo usus, ager proprietatis loci est. Praedium utriusque suprascriptae generale nomen est; nam et ager et possessio huius appellationis species sunt.* Ex definitione possessionum satis liquet eas usucapi non posse. Cum enim sint res, quarum proprietas seu dominium ad nos pertinere non potest, sequitur usucapionem, quae nihil aliud est, quam adeptio seu adiectio dominii, in eas cadere non posse. Talia erant praedia provinciarum, quae iure italico non gaudebant, et quae ideo iure *Pandectarum* non potuisse usucapi constat ex *Institutionibus* hoc titulo.

8 *Incorporales res traditionem et usucapionem non recipere manifestum est*, l. 43, § 1, ff. de Acquir. rerum domin. Cum tamen prudentes usum in servitutibus pro ficta quadam possessione acciperent, quamdam etiam servitutum usucapionem excogitaverunt. Hinc factum est ut servitutes non quidem ex natura sua, nec ex Legibus XII Tabularum, quae de his tacuerant, sed fictionis auxilio, et ex iure, quod auctoritas prudentum constituerat, usucapi possent. Unde Aggenus Urbicus ad Frontonem: *Iter capitur usu, quod in usu biennio fuit.* Hoc ius adhuc vigebat Ciceronis temporibus. Ita enim ille in oratione pro Caecinna: *Fundus a patre relinqui potest: at usucapio fundi, hoc est finis sollicitudinis, et periculi litium non a patre relinquitur, sed a legibus. Aquae ductus, haustus, iter, actus a patre, sed rata auctoritas harum rerum omnium a iure civili sumitur.* Cum autem nec servitutum usucapio a germanis iuris principiis abhorreret, hanc abrogavit lex Scribonia Tiberii temporibus lata, ut censet Revardus, de qua sic Ulpianus in l. 10, § 1, ff. de Usucap., etc.: *Hoc iure utimur, ut servitutes per se nusquam longo tempore capi possint, cum aedificiis possint.* Scilicet quando usucapione praedium dominans acquiro, simul et iura huic praedio debita, quae nihil aliud sunt, quam ipsius praedii qualitates, acquirere me manifestum est, et vice versa usucapiendo praedium serviens, tanquam ab omni servitute liberum, simul, et libertatem earum servitutum me usucapere. Enim vero *libertatem servitutum* (praediorum urbanorum) *usucapi posse verius est, quia eam usucapionem sustulit lex Scribonia, quae servitutem*

constituebat, non etiam eam, quae libertatem praestat sublata servitute. Itaque si cum tibi servitutem deberem, ne mihi puta altius liceret aedificare, et per statutum tempus altius aedificatum habuero, sublata erit servitus, l. 4, § 29, ff. hoc tit. Addidi in textu praediorum urbanorum. Nam usucapione opus non habet dominus praedii rustici, ut libertatem sui praedii acquirat, cum servitus rustica solo non usu amittatur. At in servitutibus urbanorum praediorum necesse est, ut aliquo facto dominus praedii libertatem sui praedii usucapiat.

9 Quamvis res civitatum usucapi non possint, ut supra notatum fuit, nihilominus *viginti annorum praescriptio etiam adversus rempublicam prodest ei, qui iustum initium possessionis habuit, nec medio tempore interpellatus est; actio tamen quanti eius interest adversus eos reipublicae datur, qui ea negotia defendere neglexerunt.* Ita docet Paulus, Recept. sent., lib. 5, tit. 2, § 4, et l. 9 ff. de Divers. temp. praescr. *Rescriptis quibusdam divi magni Antonini cavetur, ut in rebus mobilibus locus sit diutinae possessionis praescriptioni.* Neque hic Marcianus de aliis mobilibus rebus intelligit, nisi de rebus ad civitatem pertinentibus. Nam in rebus privatorum superflua esset, cum illa usucapionem recipiant, l. 2 Cod. In quibus caus. cessat. long. tempor. praescript. *Longae possessionis praescriptionem, tam in praediis, quam in mancipiis locum habere manifestum est,* quae mancipia his praediis ascripta sunt. Haec enim possunt cum his praediis longo tempore praescribi, at non separatim, l. 7 Cod. de Agr. cens. Ita Struvius et Wissenbachius. Nota etiam in hac lege hysterologiam *tam in praediis, quam in mancipiis,* id est tam in re accessoria, quam in principali, quae traiectiones in *Pandectis* non infrequentes deprehenduntur. Ususfructus et caeterae servitutes sive personales sive reales, hac longi temporis praescriptione acquiruntur, ut fusius notandum infra opportuniori loco.

10 Quoniam sermo factus est praescriptionis viginti annorum; inopportunum non erit recensere breviter seriem aliarum praescriptionum, quae longioris temporis spatium requirunt. Et quidem primo occurrit praescriptio triginta annorum, de qua vix dubitari potest, quin fuerit auctor Theodosius Iunior in l. 8 Cod. de Praescr. triginta ann., quamvis Cuiacius dissentiat, observat. 18, cap. 26. Nititur quippe laudatus auctor novella 8 praesertim Valentiniani III, in qua Theodosius, quem patrem suum appellat, huius praescriptionis auctor dicitur. *Patris* autem nomine non appellaret Theodosium Iuniorem collegam suum: sequitur ergo, ut, ex more, quo imperatores decessores suos patres appellant, hoc nomine intelligatur ipse Theodosius Magnus. Verum respondet Iac. Gothofredus, ipsum Theodosium Iuniorem recte a Valentiniano patrem appellatum, quem scilicet, et socerum, et auctorem imperii habebat, maxime cum dominum patrem, utpote adhuc superstitem eum dicat, non divum, ut moris erat in decessoribus. At vero quisquis ille Theodosius huius praescriptionis auctor sit, hinc saltem liquet leges 1 et 2 Cod. de Praescript. trigint. annorum, quarum una Diocletiani et Maximiani nomine inscribitur, altera Valentis et Valentiniani, perperam huic codicis titulo insertas, nec de eiusmodi praescriptione agere potuisse, quae nondum introducta fuerat. Sed intelligenda supradicta lex prima de longi temporis praescriptione, lex autem secunda de praescriptione sexaginta annorum, quam introduxerat Constantinus per legem cuius pars exstat in l. fin. Cod. de Praescript. long. temp. quae pro libert. Ita recte Cuiacius, dicto loco, observ. 18, 27.

Locum habet, quoties usucapio aut longi 11
temporis praescriptio locum habere non potest, vel propter rei vitium, quae furtiva, aut vi possessa foret, vel propter defectum tituli, aut bonae fidei in possessione, tueturque possessorem per exceptionem, quam ei tribuit adversus dominum, qui hanc rem vindicaret. Porro ex hac noviter introducta praescriptione sola exceptio datur, non utilis in rem actio, nisi possessio fuerit bonae fidei. Sin minus, et possessor possessione exciderit, non ipse, quod valde notandum est, rem illam vindicare, sed prior dominus aut creditor, cui res ab initio obligata fuerat, haeredesve eorum, rem illam adversus novum possessorem persequi possunt. Et quidem licet iam fuissent a veteri possessore repulsi, per exceptionem praescriptionis triginta annorum, l. 8 Cod. de Praescr. Caeterum haec praescriptio currit adversus omnes etiam feminas, milites, absentes reipublicae causa, minores viginti quinque annis, non tamen adversus pupillos. Accommodatur quoque adversus iudicia tam universalia quam mista, et adversus actiones personales, quae ante ex contractibus provincialibus perpetuae erant, ex contractibus Italicis anni utilis exceptione excludebantur, quae annalis exceptio a Iustiniano sublata est, vide supradict. l. 3 Cod. de Praescript. trigint. ann., et l. 1 Cod. de annal. Except. Non tamen locum habet triginta annorum praescriptio adversus hypothecariam actionem, cum res ab ipso debitore possideretur, d. l. 3 Cod. de Praescript. 30 ann.

Anastasius postea praescriptionem quadra- 12
ginta annorum invenit, ex quo sequitur de hac praescriptione non agi in l. 2 Cod. Theod. de Long. temp. praescr., in qua pro *quadraginta* reponendum *viginti*, ut recte Cuiacius, observat. 18, 28. Hac praescriptione imperator voluit excludi omnes actiones, quae praescriptionem triginta annorum effugiebant, sive ius privatum spectarent, sive ius publicum; l. 4

Cod. de Praescr. triginta annorum. Ulterius huic praescriptioni subiacere actionem hypothecariam, quae adversus ipsum debitorem datur, declaravit Iustinianus, l. 7 Cod. eod. Hac nihilominus actione tutos esse voluit possessores fundorum patrimonialium principis, item fundorum templorum paganorum, qui publici iuris facti fuerunt, item et fundorum agonotheticorum, id est qui in usus publicorum certaminum destinati fuerant, l. 5, l. 6 Cod. de Praescript. triginta ann. Nulla etiam praescriptione quis defenditur adversus eum, cuius nomine est in possessione, l. 2 Cod. de Praescript. triginta vel quadraginta ann.

Iustinianus ecclesias et alia pia loca a persecutione eorum, quae ipsis relicta sunt, submoveri vetuit illius temporis praescriptione praeterquam annorum centum, l. 23 Cod. de sacros. Eccles. At iure novellarum quadragenaria praescriptione submoventur, novell. 131, cap. 6. Constituit etiam Iustinianus, actionem in iudicium deductam, quam quis non persequeretur, perpetuari usque ad quadraginta annos ex die novissimae cognitionis, l. fin. Cod. de Praescript. trigint. ann. Circa omnes istas praescriptiones observandum, cum contractus diem aut conditionem habet, non currere eas, nisi ex illa die aut conditione, l. 6 Cod. de Praescript. triginta annorum.

13 In specie autem praescribi seu usucapi non possunt homines liberi, quia nullo tempore praescribi potest, ut homines liberi fiant servi, licet possessores bona fide illos emerint, putantes esse servos. *Communis,* per text. in § *Sed aliquod* Inst. de Usucap., l. *Usucapionem* 9 ff. de Usurpationibus; et l. ult. Cod. de longi temporis Praescriptione quae pro libertate, ubi dicitur contra libertatem hominis non praescribi etiam tempore sexaginta annorum.

14 E contra tamen possunt homines servi praescribere libertatem contra dominos, si spatio viginti annorum bona fide se gesserint pro liberis, etiam sine titulo libertatis. *Communis,* per text. in cit. l. ultim. Cod. de longi temporis Praescriptione quae pro libertate, et Glossa, ibid., verb. *Bona fide,* et verb. *Per* 20. Hoc enim statutum est favore libertatis, cum libertas hominis connumeretur inter causas favorabiles, cap. ult. de Sent. et re iudic.; adeoque possunt homines servi praescribere libertatem contra dominos, et non domini praescribere servitutem contra homines liberos, quia, cum servitus sit quid odiosum, et libertas quid favorabile, currit reg. 15 Iur. in 6, quod *odia restringi, et favores convenit ampliari.*

15 Item res sacrae, v. g. ecclesiae, iura spiritualia, ius conferendi beneficia ecclesiastica, et huiusmodi nullo tempore a laicis praescribi possunt, cum nec talia a laicis possideri valeant. *Communis,* per text. in cap. *Causam* 7 de Praescriptionibus, et l. *Usucapionem* 9 ff. de Usurpationibus et usucapionibus, et § *Sed aliquando* Institut. de Usucapionibus, cum similibus.

Dicitur autem notanter *a laicis,* quia ecclesiae quoad proprietatem ab uno praelato ecclesiastico contra alium, et iura spiritualia possunt sine dubio praescribi a clericis aliisque personis ecclesiasticis. *Communis,* per text. in c. *Placuit* 1, cap. *De quarta* 4, cap. *Ad aures* 6, c. *Auditis* 15, et c. *Cum olim* 18 de Praescription., cum similibus. 16

An autem possit dari, et valeat praescriptio contra onera et fundationes beneficiorum, et contra onus et numerum Missarum? Variant doctores. Posse enim praescribi contra onera et conditiones fundationum tenent multi cum Layman, lib. 3, sect. 3, tr. 1, c. 8, num. 17, et Pasqualig., de Sacr., qu. 1192. Similiter praescribi posse contra onus et numerum Missarum docent Pasqualig., qu. 1192 et seq.; Tamburin. in Method. celeb., lib. 3, cap. 7, § 1; Pellizarius, tract. 5, cap. 9, n. 92, testans viros doctos a se consultos esse eiusdem mentis; Thomas Hurtad., de Residentia, cap. 1, lib. 6, r. 6, § 4, num. 8, et § 6, a num. 14; Gobat., in Exper., tr. 3, num. 514, addens, num. 515, idem esse de obligatione anniversariorum, officii defunctorum, eleemosynae, etc.; La Croix, l. 4, n. 852, testans ex Tusch. litt. S, concl. 424, n. 9; et Corrad., lib. 1, cap. 6, n. 324, hanc sententiam secutam esse Rotam. Et ratio potissima inter alias, quas afferunt apud La Croix, l. c., est, quia fundatio et beneficium admittunt praescriptionem, cap. *Cum de beneficio* 5 de Praeb. in 6, et ib., Glossa, Anchar., Franch., Silv., Hom., Barb., n. 4; Rebuff. in Prax. benef., tit. *Regularia benef.,* insuper Gobat et alii in principio cit. putant sufficere ad id inter praesentes, annos 20, et inter absentes, 40; requiri tamen 40 annos docet Pasqual., qu. 1193, quia agitur contra Ecclesiam. Hos autem sufficere tenent Glossa aliique cum Barbosa, l. c., n. 5; Gonzal., ad regul. 7 Cancellariae, gloss. 7, num. 8 et 25; Tusch., litt. R, concl. 524. Et successor in beneficio potest, ut dicit Dicastill., de Iustit., lib. 2, t. 1, d. 1, n. 262, gaudere accessione temporis antecessorum suorum, ut ab aliqua conditione seu onere in fundatione requisito liberetur, eamque libertatem bona fide illos possedisse in dubio praesumendum, iuxta regul. 24 Iuris in 6, ibi: *Cum quis in ius succedit alterius, iustam ignorantiae causam censetur habere;* et notavit Nav., lib. 2, consil. 1, de Praescript., et in simili Covarr., regul. *Possessor,* part. 2, § 11, n. 6, coroll. 4. Hactenus La Croix, l. c. 17

Alii vero tenent oppositum, et signanter Felix Potestas, tom. 1, part. 2, n. 2335, dicens, sibi probabilius esse contra Tamburin. quod 18

non possit dari praescriptio contra onus Missarum, quia, dicit, ex iure res pupillaris, durante statu pupillari, praescribi non potest, leg. *Bonae fidei*, iuncta Gloss., verb. *Pupill.*, ff. de Acquir. rerum domin., et l. *Sicut in rem* Cod. de Praescript. triginta vel quadraginta annorum. Atqui animae purgatorii, quoad suffragia eis debita, sunt pupillae, quia sicuti pupilli ob defectum aetatis, ita animae ob defectum status causam agere non valent. Unde sicuti negligentia aut carentia tutoris non potest cadere in detrimentum pupilli, ita nec negligentia aut carentia haeredum, etc., in detrimentum illarum animarum; adeoque contra eas non datur praescriptio. Nam praescriptio est introducta in poenam negligentium ius proprium, l. *Ut perfectius* 2 de Annali exception., et c. *Vigilanti* 4 de Praescriptionibus. Nulla autem negligentia imputari potest illis animabus, cum alia voce clamare non possint, nisi illa Iob, cap. XIX: *Miseremini mei*, etc. Hactenus ille, l. c. Vide ibi.

19 Et pro hac opinione facit id, quod refert Monac., part. 4 Suppl. ad tom. 2, num. 55, ibi: *Quidam testator mandavit suis exsecutoribus, ut erigerent pro amore Dei, et remedio animae suae unam cappellaniam cum destinatione cappellani, qui Missam singulo mane celebrare curaret. Fuit erecta cappellania cum assignatione congruae dotis; at quia cappellani pro tempore semel in hebdomada vacare consueverant, et sacrificium pro testatore applicare omiserant, delata causa ad Sacram Congregationem Conc., haec in Lucana, 18 Februarii 1702, declaravit, cappellanum teneri applicare sacrificium pro fundatore, licet ipse id non expresserit, et condemnavit cappellanos seu rectores pro tempore, quod celebrare et applicare sacrificium omiserunt; non obstante descriptione contraria facta in tabella, occasione visitationis Apostolicae a centum annis circa.* Haec ille.

20 An cappellanus, qui per annos 30, qualibet hebdomada legit ex errore tres Missas pro fundatore, putans ad tot teneri, si postea in fundatione inveniat, quod ad duas tantum sit obligatio, praescripserit contra se, et teneatur continuare celebrare tres qualibet hebdomada? Variant quoque doctores. Tamburinus enim, et Pasqualig., qu. 1193, cum La Croix, loc. cit., n. 853, docent, probabilius non praescripsisse contra se, adeoque non teneri, nisi ad duas Missas in fundatione impositas, quia, dicunt, nemo est, qui possideat contra se ipsum; praescriptio autem non inducitur sine possessione, iuxta regul. 5 Iuris in 6, ibi: *Sine possessione praescriptio non procedit;* tum quia actus per errorem gestus non nocet erranti, l. *Si per errorem* ff. de Iurisd., adeoque, etc. Pellizarius autem, l. c., n. 94, dicit talem cappellanum teneri ad celebrandas tres, docetque posse contra cappellanos praescribi spatio decem annorum, et contra regulares exigi triginta annos. Ergo vero dicerem, talem cappellanum praescribere contra se, et teneri ad tres Missas, in sententia illorum, qui tenent posse cappellanum praescribere contra onus et numerum Missarum; et e contra non praescribere contra se, in sententia illorum, qui docent non posse cappellanum praescribere contra onus et numerum Missarum. Id suadet haec ratio, quia qui sentit commodum, sentire etiam debet onus, et e contra, l. *Si merces* 23, § 6, ff. Locati, cap. *Qui sentit* 55 de Regul. iuris in 6, ibi: *Qui sentit onus, sentire debet commodum, et e contra;* et leges permittentes, ut Caius, v. g., praescribant contra Sempronium, permittunt quoque ut Sempronius praescribat contra Caium; contrariorum enim eadem est ratio et disciplina, l. 1 ff. de His qui sui vel alieni iuris. Et sic sentire videtur Felix Potestas, tom. 1, part. 2, cit. n. 2346, et Gobat, l. c., n. 516, quamvis concludat nihil se determinare in hac re, et materia neglecta fere ab aliis.

21 Item praescribi non possunt nec in totum nec in partem res publicis usibus deputatae, ut viae publicae, pontes, plateae, fora, theatra et huiusmodi. *Communis,* per text. in l. *Usucapionem* 9 ff. de Usurpat. et usucapionibus, et l. *Praescriptio* 7 Cod. de Operib. publ. Et ratio clara est, quia huiusmodi res publicae, utpote omnibus communes, a privatis non possidentur, sed promiscue usurpantur, l. 1, § fin., de Acquir. possess. Sine possessione autem non procedit praescriptio, ut expresse cavetur in regul. 3 Iuris in 6, ibi: *Sine possessione praescriptio non procedit.* Et hoc procedit, etiamsi populus iis uti desierit, ut expresse cavetur, in l. 2 ff. de Viis public. et itineribus public., ibi: *Viam publicam populus non utendo amittere non potest;* etiam si centum annis per ipsam non iverit, prout subiungit Glossa unica, ibidem, communiter recepta, asserens hoc contingere favore publicae utilitatis.

22 Item praescribi non possunt limites seu termini provinciarum, dioecesium et parochiarum, vel finibus cohaerentia; dummodo constet tales fines fuisse legitima auctoritate praefixos et constitutos. *Communis,* textu expresso in cap. *Super eo* 3 de Parochis, can. *Quicunque* 4, caus. 16, qu. 4, ubi et huius ratio redditur: *Ne provinciarum termini confundantur;* et concordant can. *Licet* 5, can. *Inter memoratos* 6, can. *Dilectio tua* 7, ead. caus. 16, et qu. 4. Si autem non constet tales fines fuisse 23 legitima auctoritate praefixos et constitutos, tunc procedit et valet praescriptio. Abbas in cit. cap. *Super eo,* n. 2; Engel., l. 2 Decr., tit. 26, § 2, n. 8; Reiff., ibid., n. 43, et alii passim. Sicut etiam procedit et valet praescriptio in litibus praediorum, qui privata aucto-

ritate ac conventione praefiguntur et constituuntur; isti enim limites praescribuntur spatio quadraginta annorum. *Communis*, textu expresso in c. *Quia iudicante* 7 de Praescriptionibus, cum similibus.

24 Item res indivisim communes pluribus praescribi non possunt ab aliquo sociorum, etiamsi longissimo tempore eas detinuerit, sed caeteris sociis semper tenebitur dare suam portionem, quia non suo tantum, sed omnium sociorum seu cohaeredum nomine rem seu haereditatem communem possidere dicitur. *Communis,* per textum in l. *Si communem* 10 ff. Quemadmodum servitutes amittantur.

25 Item praescribi non possunt res pupillares. *Communis,* per textum in l. *Bonae fidei,* iuncta Glossa v. *Pupilli,* ff. de Acquir. rer. domin. Contra aetatem enim pupillarem non currit praescriptio; l. *Sicut in rem* Cod. de Praescript. 30 vel 40 annor. * Ratio est, quia nihil sine tutoris auctoritate agere possunt, multoque minus alienare. Cuiacius tamen, observ. 24, 14, putat hoc intelligendum esse de rebus duntaxat immobilibus. Res autem pupillorum mobiles posse usucapi, eo quia res pupilli desinit esse furtiva cum in potestatem tutoris rediit, de quo frustra quaereretur, si ex eo solo, quod res pupilli esset, non posset usucapi. Quoad res immobiles autem, generaliter non pupillorum solum, sed nec minorum praedia usucapi non posse dicendum est, cum alienatio eorum nisi ex decreto non permittatur. Quod tamen sic intelligendum, nisi vivo defuncto coepta fuerit usucapio *.

26 Item praescribi non possunt res dotales, nisi praescriptio, antequam res dotales efficerentur, inchoata fuerit. *Communis,* textu expresso in l. *Si fundum* 16 ff. de Fundo dotali.

27 Item praescribi non possunt res merae facultatis seu gratuitae voluntatis. *Communis.* Sic enim desumitur ex l. 2 ff. de Via public. et itinere public., ubi dicitur, quod, *viam publicam populus non utendo, amittere non potest;* etiamsi centum annis per ipsam non iverit, ut addit Glossa unica, ib. Unde si quis etiam per centum annos et ultra, iverit ad certum molendinum, vel ad certum furnum, seu ad certam officinam pro suis respectivis indigentiis; vel si quis domum suam hactenus nunquam altius aedificaverit, non tamen vi praescriptionis cogi potest, ut deinceps dictum molendinum, furnum, officinam frequentet, seu quod altius domum suam non aedificet; quia
28 in facultativis non datur praescriptio. Excipe tamen casus, in quibus domino molendini, furni et officinae ius huiusmodi quaesitum fuerit contra suos vassallos, sive subditos, ex eo quod ex consuetudine iam antea vigente, vel privilegio saltem colorato, sicque bona fide prohibuerit suis subditis, ne frequentarent alia molendina, alios furnos et alias officinas, et ipsi prohibitioni sic interpositae acquieverint, quia tunc etiam ea, quae merae facultatis sunt, praescribi possunt; sicuti esset etiam de eo, qui prohibitus a vicino, ne domum suam altius aedificasset, ab aedificando destiterit, et mandato, ne aedificaret, obtemperaverit; tunc enim locum potest habere praescriptio incipiens a die factae prohibitionis. Sic Abbas in cap. *Significante* de Appell., n. 1; Covarr., in reg. *Possessor.*, part. 2, § 4, n. 7, allegans plurimos alios; Pirhing, lib. 2 Decr., tit. 26, num. 17; Reiff., ib., n. 39; Engel, ib., n. 9, et alii passim.

29 Item praescribi non possunt res reservatae supremo principi in signum absoluti et supremi dominii, v. g. praestatio tributi, et huiusmodi. *Communis,* textu expresso in l. *Comp.* Cod. de Praescr. 30 vel 40 annor.

* Item nec res fisci possunt usucapi, aut longo tempore praescribi, l. 2 Cod. eod. de Usucap. Hoc tamen non porrige ab bona vacantia, quae nondum fisco nuntiata sunt, l. 18 ff. de Usurp.

30 Item praescribi non potest precarium, commodatum, pignus, conductum, depositum et quaelibet res emphyteutica. *Communis,* per text. in l. *Cum notissimi* 7, § 6, Cod. de Praescr. 30 vel 40 annorum. Et ratio clara est, quia talia alieno nomine possidentur; alieno autem nomine possidens, non praescribit, nam is possidet, cuius nomine possidetur, c. *Si diligenti* 17 de Praescript.

31 Item praescribi non possunt res furtivae, vel vi possessae, non tantum a fure ipso, quia malae fidei est, sed nec a quocunque bonae fidei possessore, qui forte illas a fure, vel a tertio emit, vel alio quocunque iusto titulo accepit et possedit. *Communis,* per textum in § *Furtivae;* et ibid. Glossa, verb. *Vi,* Instit. de Usucap., l. *Sciens* 7 Cod. de Usucap. pro emptore, l. *Vitia* 11 Cod. de Acquir. possess., ubi expresse habetur, quod *vitia possessionum a maioribus contracta perdurant, et successorem auctoris sui culpa comitatur.*

32 Intellige vero, quod tales res furtivae, et vi possessae non possunt praescribi tempore ordinario trium, decem vel viginti annorum; attamen praescribi possunt tempore extraordinario seu longissimo triginta vel quadraginta annorum, si tanto tempore bona fide possessae fuerint, quia per praescriptionem longissimi temporis purgatur vitium furti vel violentiae, quo affecta erat res, et omnis actio exstinguitur; l. *Sicut* 3, et l. *Omnes* 4 Cod. de Praescript. 30 vel 40 annorum. Et sic tenet communis doctorum.

33 Intellige etiam, nisi res furtiva vel vi possessa in potestatem domini sui redierit, quia tunc, vitio purgato, ab alio bonae fidei possessore praescribi potest tempore ordinario, § *Aliquando* Inst. de Usucap., etc., l. *Sciens* 7 Cod. de Usucap. pro tempore.

34 Item regulariter praescribi seu usucapi non possunt res, quae alienari nequeunt, arg. leg. *Alienationis* 26 ff. de Verb. signif., ibi: *Alienationis verbum etiam usucapionem continet; vix est enim, ut non videatur alienare, qui patitur usucapi.* Hinc prohibita alienatione, hoc ipso saltem tacite censetur prohibita usucapio, l. *Si fundum* 10 ff. de Fundo dotali, et l. *Bonae fidei* 48 ff. de Acquir. rer. domin. Deficit enim in his plerumque iustus titulus ex defectu iustae alienationis, concurritque error iuris, qui non prodest ad usucapionem seu praescriptionem; l. *Nunquam* 31 ff. de Usurpat. et usucap., et cap. 2 de Rebus eccles. non alienand. in 6.

35 Praescriptio induci nunquam potest adversus ius divinum; raro autem adversus ius commune ecclesiasticum. Bened. XIV, tom. 2 constitut. incip. *Declarasti.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

36 De rebus, quae tum iure civili, tum iure canonico praescribi nequeunt, agere nimium esset. Consule, si lubet, Dunod., de Prae-
37 script., part. 1, cap. 11 per tot. Tantum hic disseremus, et quidem breviter, de rebus aliquibus, quae praescribi iure canonico haud possunt.

38 Huc I. Pertinent decimae, maxime respectu laicorum, qui eas contra Ecclesiam praescribere nullo pacto possunt, *quia,* ait Pontifex, in cap. 7 de Praescript., *cum laici decimas detinere non possint, eas nulla valent praescribere ratione.* Confer etiam cap. 15, 17, 19 de Decim.

39 II. Bona mensalia. Iam in Addition. ad verbum *Alienatio,* art. 1, n. 3, tradidimus distinctionem bona communia Ecclesiae inter, et bona mensalia eiusdem. Praescribi autem non posse bona mensalia utpote speciali fundatione destinata ad sustentationem illorum, qui Ecclesiae inserviunt, et ita officio sacro connexa, probant Bohemer. in Decretal., lib. 2, titul. 26, § 25 et seq.; Lyncker, resp. 2, n. 157, contradicentibas licet Bruneman., Iur. Eccl. univ., l. 2, c. 11, fere per tot.; Horn., in Consult. et respons., class. 1, n. 21.

40 III. Quae ad curam animarum spectant, et ea quae ordinis sunt utpote quae commercio civili prorsus exempta sunt; Lyncker., resp. 75,
41 num. 32. Tolli itaque praescriptione nequit visitatio ecclesiastica, quae officio sacro intime cohaeret, et ex cura animarum fluit, cap. 16 de Praescript. Adi etiam Fritsch., de Iure vi-
42 sitand., cap. 3 in fin. Quin nec procurationes praescriptione tolli possunt, idque quia, cum eae debeantur ratione visitationis, praescriptione tolli nequeunt, sicuti tolli ipsa visitatio nequit; dict. c. 1 de Praescript. Vide quoque Bruneman., Iur. eccl., lib. 2, c. 9, § 11, et Stryk. in notis. Vide Addit. Casin., sub verb. *Procuratio.*

IV. Iurisdictio ecclesiastica respectu laico- 43
rum. Praescriptio enim sine possessione haud procedit; laici autem possidere nequeunt iurisdictionem ecclesiasticam, et sic praescribere eam nequeunt. Consule Sperell., dec. 2, num. 126.

V. Debita iurata secundum Pacion. in Select. 44
alleg. canon. et civil., alleg. 28 in fin.; Seraphin., de Privil. iurament. 47, fere per tot., ex ea ratione, quod iuramentum inducat moram ipso iure, et instar interpellationis sit. Sed refutant opinionem hanc de debitis iuratis, et quidem recte, Cardinal. de Luca, discur. 129, n. 2; Cyriac., controv. 618, n. 35 et seq.

Affert et auctor res alias, quae iure canonico 45
praescribi haud possunt. Sed non inutilis est inquisitio, an hae res ut a praescriptione longissimi temporis eximuntur, ita immunes sint a praescriptione immemorabili vel centenaria? Confer omnino Bohemer. in Decretal., lib. 2, tit. 26, § 35, et plur. seq.

§ II.

BONA FIDES.

Quoad ea quae concernunt bonam fidem ad praescriptionem requisitam.

Bona fides in proposito *est sincera rei alie-* 1
nae ignorantia, seu illa dicitur bona fides, qua quis probabiliter et prudenter existimat rem, quam possidet, ad se pertinere, vel saltem alienam esse non cognoscit. Unde Glossa in cap. *Si diligenter* 17 de Praescr., verb. *Bona fides,* expresse dicit: *Bona fides intelligitur, cum aliquis credit tradentem esse dominum, vel habere ius distrahendi, licet erret in facto,* leg. *Bonae fidei emptor* 109 de Verb. signif., ibi: *Bonae fidei emptor esse videtur, qui ignoravit eam rem esse alienam, aut putavit eum, qui vendidit, ius vendendi habere.* Mala autem fide 2
possidere dicitur, qui scit vel credit rem, quam possidet, alienam esse, vel non esse suam. Sic in re *communis.*

Iure civili Caesareo in praescriptione longi 3
temporis bona fides requiritur solum ab initio ad inchoandam praescriptionem; l. unica, et ibi Glossa, verb. *Ab initio,* Cod. de Usucap. transformand. Unde secundum ius civile prae- 4
scriptio coepta per defunctum bona fide continuari et compleri potest ab haerede, quamvis ipse sit in mala fide, et sciat rem esse alienam; cit. l. unica, et § *Diutina* Inst. de Usucap. Imo secundum ius civile, in praescriptione 5
longissimi temporis 30 vel 40 annor., nullo tempore, nequidem ab initio, requiritur bona fides, adeo ut quamvis praescriptor malam fidem habuerit ab initio, si tamen rem alienam

tali longissimo tempore possedit, eam sibi praescriptione acquisivit, atque adversus dominum petentem et requirentem talem rem, exceptione tutus est, et hoc statutum est ob odium domini res suas petere negligentis, l. *Si quis emptionis*, § *Quod si quis*, Cod. de Praescript. 30 vel 40 annorum.

6 Iure tamen canonico ad legitimam praescriptionem omnino requiritur bona fides, adeo ut nec in foro canonico, nec in foro civili valeat praescriptio cum mala fide. *Communis*, textu expresso in c. *Vigilanti* 5, etc. *Quoniam* 20 de Praescript., ubi in Concilio generali Lateranensi sub Innocentio III, sic decisum expresse refertur: *Quoniam omne quod non est ex fide peccatum est, synodali iudicio definimus ut nulla valeat absque bona fide praescriptio, tam canonica, quam civilis.* Unde in cap. *Possessor* 2 de Reg. iur. in 6, expresse cavetur quod *possessor malae fidei ullo tempore non praescribit.*

7 Et talis bona fides requiritur, quod intersit toto illo tempore, quo currit praescriptio. *Communis*, textu expresso in cit. c. *Quoniam* 20 de Praescript., ibi: *Unde oportet, ut qui praescribit, in nulla temporis parte rei habeat notitiam alienae.*

8 Leges enim civiles adductae supra, num. 3 ad 5, aliter disponentes, tanquam nutritivae peccati (eo quod homines ob desiderium praescribendi animarent ad continuandam iniustam rei alienae possessionem) fuerunt a iure canonico correctae et abrogatae in cit. cap. *Vigilanti* 5, et in cit. c. *Quoniam* 20 de Praescription., ibi: *Cum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quae absque peccato mortali non potest observari.*

9 Et haec iuris canonici dispositio est impraesentiarum observanda, et de facto observatur in utroque foro, tam civili, quam canonico, iuxta definitionem Concilii generalis in cit. cap. *Quoniam* 20 de Praescription., ibi: *Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, synodali iudicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide praescriptio, tam canonica, quam civilis.*

10 Hinc possessor malae fidei, quamvis per centum et mille annos possederit rem alienam, nunquam poterit eam praescribere. *Communis*, textu expresso in cit. c. *Vigilanti* 5 de Praescript., ibi: *Vigilanti studio cavendum est, ne malae fidei possessores simus in praediis alienis, quoniam nulla antiqua dierum possessio, iuvat aliquem malae fidei possessorem;* et cap. *Possessor* 2 de Regul. iur. in 6, ibi: *Possessor malae fidei ullo tempore non praescribit.*

11 Imo mala fides possessoris nocet etiam suo haeredi immediato, adeo ut, si defunctus fuerat possessor malae fidei, tunc haeres eius immediatus non potest ullo tempore rem a defuncto mala fide possessam praescribere, quamvis eam bona fide habeat, et velit a se ipso praescriptionem inchoare. *Communis*, per textum in l. ultim. Cod. Communia de Usucap., leg. *Cum haeres* ff. de diversis et temporal. Praescriptionib., et § *Diutina* Instit. de Usucapionibus.

Rem autem mala fide a defuncto possessam, 12
licet non possit ullo tempore praescribere haeres immediatus, potest tamen ipsam praescribere tempore ordinario haeres mediatus, id est haeres primi haeredis; dummodo talis haeres mediatus bona fide rem possidens incipiat praescriptionem, computando solum tempus quo ipse possedit, et non connumerando tempus, quo possedit suus antecessor, seu haeres immediatus. Pirhing, l. 2 Decr., tit. 26, n. 70; Reiff., ib., num. 133; Covarruv., part. 2, in regul. *Possessor.*, § 3, num. 7; Lessius, l. 2, c. 6, num. 43, et alii passim. Et ratio disparitatis inter haeredem immediatum et mediatum est, quia haeres immediatus repraesentat omnino personam defuncti, imo censetur una et eadem persona cum defuncto, Auth. de Iureiurando a moriente praestito, adeoque censetur fictione iuris habere eamdem malam fidem; non sic autem haeres mediatus, seu haeres haeredis, quia cum ipso non censeatur una et eadem persona cum tali primo defuncto, nec etiam censetur habere eamdem malam fidem fictam fictione iuris: fictio enim non parit fictionem.

Et tanto magis potest ipsam tempore ordi- 13
nario praescribere successor singularis, v. gr. donatarius, emptor, cui primus haeres rem huiusmodi bona fide donavit, vel vendidit. Ipse enim successor singularis nullo modo personam defuncti repraesentat. *Communis*, textu expresso in § *Sed tamen* Inst. de Usucapion.

Item successor in dignitate, beneficio vel of- 14
ficio potest cum bona fide praescribere rem a defuncto vel antecessore suo habitam, dummodo solum computet tempus, quo ipse bona fide possedit. Glossa in c. *De quarta*, verb. *Se posse tueri*, de Praescript.; Abbas, ibid., num. 9; Felinus, ib., n. 14; Covarruv., l. c., num. 7; Pirhing, l. c., num. 72; Reiffenst., loc. cit., num. 140, et alii passim. Et ratio clara est, quia talis successor non possidet dignitatem, beneficium vel officium iure sui antecessoris, sed iure sibi tributo a legitimo collatore, adeoque mala fides antecessoris non potest nocere suae bonae fidei, sicque ipse sine dubio potest praescribere rem a se bona fide possessam.

Dubitans, num res sit sua, nec ne? si cum 15
tali dubio incipit rem possidere, non censetur habere bonam fidem, ideoque, stante illo dubio, nequit praescriptionem inchoare. *Communis*. Et ratio est evidens, quia incipiens possidere rem cum dubio, an sit sua vel alterius,

iniuste et inique agit rem sibi arrogando; cum non sit melior ipsius conditio, quam alterius, qui eam rem prius possederat; sed e contra melior fuerit conditio istius, utpote conditio possessoris, quae semper melior est; cap. *Ad aures* 6 de Praescr., c. *Quod autem* 5 de Iurepatr., c. *In pari* 65 de Reg. iur. in 6, leg. *Nemo* 126, § 2, et l. *In pari causa* 128 ff. de Reg. iur. Cum iniustitia autem, malitia seu peccato non stat bona fides, qualis requiritur ad praescriptionem; ergo, ut incipiat praescriptionem, requiritur, ut is determinate iudicet rem, quam incipit possidere, vel esse nullius, sicque fieri suam per occupationem; vel probabiliter iudicet habere ius illam sibi arrogandi et possidendi.

16 Si autem tale dubium superveniat post praescriptionem bona fide iam incoeptam, tunc dubitans potest continuare rem possidere, et perficere praescriptionem; dummodo interim debitam diligentiam adhibeat ad investigandum, an res sit vere sua vel aliena? *Communis,* per text. in c. *Si virgo* 5, caus. 34, qu. 1, ubi de talibus bona fide possessionem inchoantibus expresse dicitur: *Tandiu quisque bonae fidei possessor rectissime dicitur, quandiu se possidere ignorat alienum,* et per text. in c. *Quoniam* 20 de Praescr., ubi solum requiritur ad continuandam praescriptionem, ut possessor in nulla temporis parte ad praescribendum constituta, habeat conscientiam rei alienae, ibi: *Unde oportet, ut qui praescribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienae.* Tum quia, ut expresse dicitur in c. *Ad aures* 6 de Praescriptionibus: *De iure melior est conditio possidentis,* ut consimiliter dicitur etiam in aliis citatis iuribus, num. antec., adeoque, qui postquam coepit bona fide rem possidere, dubitat an sua sit, potest continuare possessionem, sicque tempore ordinario praescribere; dummodo, ut dicebatur in conclusione, adhibeat moralem diligentiam ad investigandam veritatem, an res sit sua vel alterius; in tali enim casu praesumptio stat pro possessore, arg. *Citatis iuribus,* et c. *Occidit* 14, caus. 23, qu. 8.

17 Ignorantia iuris clari et indubitati impedit bonam fidem et praescriptionem, in utroque foro, etiamsi sit invincibilis seu inculpata; sic fere communis doctorum sententia cum Glossa in c. *Apostolicae,* verb. *Praescriptionis,* de Donationibus; Abbas in c. *De quarta,* num. 12, de Praescrit.; Covarruv. in Regula possessor., part. 2, § 9, num. 8; Layman, lib. 3 Theol. moral., sect. 5, tr. 1, cap. 8, n. 11; Lessius, l. 2 Decr., tit. 26, num. 15; Pirhing, ibid., n. 62; Reiff., ib., n. 68 et seq., et alii passim, contra paucos arbitrantes ignorantiam inculpatam iuris sufficere ad praescribendum pro foro conscientiae. Et ratio nostrae conclusionis est, quia praescriptio, per quam aliquis amittit dominium rei suae, et alius illud acquirit, est introducta iure positivo humano praeter ius naturae, ergo non habet locum in casu, ubi iura positiva humana expresse statuunt errorem iuris non prodesse ad praescriptionem seu usucapionem, ut clare patet in l. *Nunquam* ff. de Usucapionibus, ibi: *Nunquam in usucapionibus iuris error possessoribus prodest.* Item l. 2, § *Si a pupillo,* ff. Pro emptore, ibi: *Si a pupillo emeris, et scias pupillum esse, putas tamen pupillo licere res suas sine tutoris auctoritate administrare, non capies usu, quia iuris error nulli prodest.* Item l. 4 ff. de Iuris et facti ignorantia, ibi: *Iuris ignorantia usucapioni negatur prodesse, facti vero ignorantiam prodesse constat.* Tum quia errans in iure praesumitur malam fidem habere, l. *Quemadmodum* Cod. de Agric. et censit., ibi: *Malae fidei namque possessorem esse nullus ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur;* c. *Qui mercatur* 82 de Reg. iur. in 6, ibi: *Qui contra iura mercatur, bonam fidem praesumitur non habere.* Possessor autem malae fidei ullo tempore non praescribit, textu expresso in c. *Possessor* de Reg. iur. in 6.

Nec valet dicere, quod sicuti ignorantia in- 18
culpata iuris excusat a peccato, ita potest constituere possidentem in bona fide sufficiente ad praescriptionem. Non valet, inquam, quia licet talis ignorantia inculpata sufficiat ad constituendum possidentem in bona fide theologice seu moraliter excludente peccatum, non sufficit tamen ad constituendum ipsum in bona fide civiliter seu iuridice necessaria ad inducendam praescriptionem, ex eo quod a iure expresse reprobetur in ordine ad effectum praescriptionis; quamvis enim ad inducendam praescriptionem requiratur necessario semper bona fides theologice seu moraliter, non sufficit tamen de se sola, nisi concurrat etiam simul bona fides civiliter seu iuridice, quia, ut diximus, iura positiva humana, a quibus praescriptio suam originem et totam vim habet, expresse statuerunt, quod error iuris ad praescriptionem seu usucapionem non prosit, ut patet ex cit. legibus, n. antec.

Probabile autem est secundum aliquos, quod 19
ignorantia iuris invincibilis non impediat in foro conscientiae bonam fidem requisitam et sufficientem ad legitime praescribendum. Sic Lessius, l. c., num. 17; Lugo, de Iust. et iur., disp. 7, sect. 3, n. 32; Medina, in tract. de Contractibus, qu. 17 prope finem; Castrop., in cit. p. 22, § 8, n. 7, et alii. Et ratio est, quia iura ideo negant cum ignorantia iuris praescribi posse, quia non praesumunt bonam fiuem in possidente, cum possidens contra iura clara, manifesta et indubitata ordinarie praesumatur mala fide possidere ut patet ex cit. l. *Quemadmodum* Cod. de Agric. et censit., ibi: *Malae fidei namque possessorem esse nullus ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mer-*

catur; et cit. c. *Qui contra* 82 de Reg. iur. in 6, ibi: *Qui contra iura mercatur, bonam fidem praesumitur non habere;* ergo cum in foro conscientiae, in quo de veritate et de bona fide constat, cesset dicta praesumptio iuris, ignorantia iuris invincibilis et inculpata non impediet praescriptionem.

20 Ignorantia iuris dubii, et inter doctores controversi, non impedit bonam fidem requisitam et sufficientem ad legitimam praescriptionem. Abbas in cap. *De quarta,* num. 12, de Praescript.; Covarruv., l. c., § 7, n. 19; Lessius, l. c., num. 16; Layman, l. c., num. 11; Pirhing, loc. cit., num. 60; Reiffenstuel, loc. cit., num. 77, et alii. Et ratio est, quia ipsa ambiguitas iuris, circa quod sunt diversae doctorum sententiae, utramque partem facit probabilem, ita ut utramvis prudenter in praxi sequi quis possit; ergo non impedit bonam fidem requisitam et sufficientem ad legitimam praescriptionem. Videatur hac de re Angelus Fransoja.

E. R. Cum principium, cui consequentia innititur, claudicat; scilicet posse quemquam in praxi sequi utramvis partem probabilem; claudicabit etiam consequentia, nempe posse aliquem praescribere cum ignorantia dubii iuris, et inter doctores controversi.

21 Ignorantia facti, si sit invincibilis, non impedit bonam fidem requisitam ad legitime praescribendum. *Communis,* textu expresso in l. 4 ff. de Iuris et facti ignorantia, ibi: *Iuris ignorantia in usucapione negatur prodesse, facti vero ignorantiam prodesse constat;* ignorantia enim, seu error invincibilis facti, sicuti excusat a culpa, ita constituit possessorem in bona fide ad legitime praescribendum: si quis enim acceperit rem a fure, ignorans invincibiliter esse furem, durante tali invincibili ignorantia seu errore, bona fide possidet rem alienam, eamque sic possidendo praescribit.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

22 De eo, utrum *dubitans* sit in *bona,* an in *mala* fide; tum an error iuris excludat *malam* fidem, consule Dunod, de Praescr., part. 1, c. 8, sub initium.

23 Hic vero ea non est omittenda investigatio, an doctrina iuris canonici de bona fide, locum etiam sibi vindicet in praescriptione actionum maxime personalium? Affirmant inter alios Lincker. in Praescr. tam iur. civil. quam canon., thes. 24 et seq.; Stryk., de Act. investigat., sect. 3, n. 1, axiom. 6, num. 3 et seq. Negant vero Cocceius in dissert. 1 de Finib. bon. fid. in praescript., sect. 2, § 11; et sect. 3 per tot.; Franzk., lib. 3, resol. 13, fere per tot.; Rauchbar, part. 2, quaest. 38, num. 23; Zanger., de Except., lib. 3, c. 20, n. 106 et seq. Adde etiam Dunod, de Praescr., dict. part. 1, dict. cap. 8.

Rectius meo iudicio Bohemer., in Decr., l. 2, 24
tit. 25, § 66 et seq.: *Neque,* inquit, *malae fidei definitio eis applicari potest, qui aliquid de suo debent, non vero rem alienam possident; alioquin dicendum foret, omnes omnino homines esse in mala fide, quia vix ullus reperitur, qui non de suo aliquid debeat. Audio,* pergit, *quidem obiectionem. Aliud esse debere, et aliud aes alienum solvere nolle; illi notam malae fidei aspergi non posse, bene tamen huic, cum sciat se debere, et tamen solvere differat. Verum, qui non solvit, aut interpellatus est ad solvendum, aut non. Priori casu praescriptionem interruptam esse concedo, quia negligens dici nequit, qui interpellavit debitorem. Sistitur hoc casu cursus praescriptionis, non quod per interpellationem mala fides proprie inducta sit, sed quod praescriptio fuit interrupta. Caeterum si non insistitur interpellationi, post interpellationem de novo currere incipit et perficitur praescriptio, uti optime observavit Cocceius, dissert. de Finib. bon. fid. in praescr., sect. 2, § 12. Quod si dicamus per interpellationem malam fidem inductam esse, nullo tempore deinceps posset perfici praescriptio, quod tamen ex definitione malae fidei elici nequit. Posteriori casu nullum plane indicium malae fidei apparet, cum nequidem debitor solvere cogatur, qui haud interpellatur; imo qui tanto tempore haud exigit debitum, iuste existimari potest debitum remisisse.* Confer eumdem, loc. cit., § 64.

An de iure canonico mala fides obstet etiam 25
immemorabili et centenariae, adi Dunod., ubi supra, qui et de hoc disserit, an communitas semel in mala fide exsistens, semper dicatur exsistere in mala fide.

§ III.

SIT TITULUS QUOQUE IUSTUS.

Quoad ea quae concernunt titulum ad praescriptionem requisitum.

Ad legitimam praescriptionem requiritur iu- 1
stus titulus. *Communis,* textu expresso in cap. *Si diligenti* 17 de Praescr., ibi: *Cum in praescriptione rerum ecclesiasticarum bona fides et iustus titulus exigatur,* et concordat cap. *Dudum* 31 de Decimis. Item text. in l. ultima Cod. de Usucap. pro haerede, ibi: *Usucapio, non praecedente vero titulo, procedere non potest,* et l. *Nullo* Cod. de Rei vindic., ibi: *Nullo iusto titulo praecedente, possidentes, ratio iuris quaerere dominium prohibet,* cum multis similibus.

Titulus ad praescriptionem requisitus nihil 2
est aliud, quam causa habilis ad transferendum dominium, vel ad praebendam usucapiendi conditionem. Sic in re communis doctorum. Et 3
huiusmodi titulus potest esse multiplex, scili-

cet, *donatio, emptio, permutatio, transactio, legatum, haereditas, dos,* et similia, quibus si tradens rem sit eius dominus, transfert dominium, si autem non sit dominus, praebet saltem usucapiendi conditionem.

4 Hinc qui bona fide possidet rem alienam *pro donato, pro empto, pro transacto, pro haerede, pro legato, pro dote,* et huiusmodi, licet non acquirat eius dominium, ex quo non acceperit ipsam a vero domino, acquirit tamen usucapiendi conditionem, cum tales tituli ex natura sua tendant ad dominii translationem.

5 Alii autem tituli, qui ex natura sua non tendunt ad dominii translationem, sicuti commodatum, depositum et precarium et huiusmodi, neque etiam usucapiendi conditionem praebent, nihilque prosunt ad praescriptionem. *Sic communiter doctores.*

6 Ad faciliorem horum titulorum intelligentiam datur hic pro omnibus explicatio tituli *Pro haerede.* Titulus enim *Pro haerede* tunc iuvat ad praescriptionem, quando defunctus rem bona fide possedit ut suam, et necdum tempus praescriptionis complevit; in tali enim casu possessio defuncti continuatur in haerede, textu expresso in § *Diutina* Inst. de Usucapionibus, ibi: *Diutina possessio, quae prodesse coeperat defuncto, et haeredi bonorum possessori continuatur;* et concordant l. *Dolia,* § *Eum qui,* ff. de Contrah. empt., l. *Pomponius,* § 1, ff. de Acquir. possess. Hinc haeres alicuius bonae fidei possessoris, qui rem immobilem alterius privati quinquennio cum titulo, v. g. emptionis, donationis, legati et huiusmodi possedit, potest additis aliis quinque annis suae possessionis aequali bona fide continuatae praescriptionem inter praesentes complere. Secus autem esset, si defunctus talem rem detinuisset, veluti sibi commodatam, locatam, oppignoratam, vel apud se depositam; tunc enim ipsius haeres nunquam talem rem praescribere poterit, quantumvis bona fide ac iure haereditario ipsam possideat, quia cum haeres succedat in omne ius defuncti, textu expresso in l. *Cum haeres* ff. de diversis et temporal. Praescript., et ex reg. 46 Iuris in 6: *Is, qui in ius succedit alterius, eo iure, quo ille, uti debebit;* non potest tenere illam rem, nisi eo modo ac iure, quo ipsam tenuit defunctus, scilicet per modum commodati, locati, pignoris et depositi, et huiusmodi, adeoque cum defunctus nusquam bona fide possederit illam rem ut suam ullo titulo ad praescriptionem requisito et sufficienti, neque id poterit suus immediatus haeres.

9 Titulus specialis, v. g. emptionis, donationis, transactionis, legati et huiusmodi requiritur solummodo in duobus casibus. Primo scilicet, ut praescriptio compleatur breviori seu ordinario tempore. Cum aliquo enim ex dictis titulis bona immobilia privatorum praescribuntur solo spatio decem annorum inter praesentes, et viginti inter absentes, textu expresso in § 1 Inst. de Usucap. Sine ullo autem ex dictis titulis talia bona non praescribuntur, nisi spatio 30 annorum, l. *Sicut in rem* Cod. de Praescr. 30 vel 40 annorum. Secundo, requiritur titulus, quando ius commune resistit praescribenti, vel alias habetur praesumptio contra ipsum, textu expresso in c. 1 de Praescript. in 6, ibi: *Licet ei, qui rem praescribit ecclesiasticam, si sibi non est contrarium ius commune, vel contra eum praesumptio non habeatur, sufficiat bona fides, ubi tamen est ei ius commune contrarium, vel habetur praesumptio contra ipsum, bona fides non sufficit, sed est necessarius titulus, qui possessori causam tribuat praescribendi, nisi tanti temporis allegetur praescriptio, cuius contrarii memoria non exsistat.* Ubi, ut vides, extra hos duos casus sufficit ad praescriptionem bona fides etiam sine speciali titulo, et concordat etiam textus in c. *De quarta* 4, c. *Ad aures* 9, et c. *Quoniam* 20 de Praescr., ubi nulla prorsus fit mentio de titulo, et tamen interveniente bona fide et possessione, legitimo tempore continuata, admittitur praescriptio.

Praescriptio autem immemorabilis ea dicitur, 10
cuius contrarii, vel initii memoria non exstat, et contra quam nihil unquam actum, visum vel auditum fuerit; l. *In summa* 2, § 7, ff. de Aqua et aquae pluviae arcendae, l. *Hoc iure* 3, § 4, ff. de Aqua quotid., c. *Super quibusdam* 26 de Verbor. signific.; Rota, recent., part. 5, tom. 1, dec. 126, num. 22; part. 10, dec. 253, n. 8; part. 12, dec. 279, n. 14 et 15; part. 13, dec. 70, n. 65, et saepe alibi. Praescriptio im- 11
memorabilis habet vim veri et legitimi tituli et privilegii, et propterea illam habens potest allegare meliorem titulum de mundo, per text. in citatis iuribus, cum similibus; Rota, rec., part. 1, dec. 677, num. 4; part. 3, dec. 489, num. 2; part. 4, tom. 1, dec. 542, num. 2; part. 5, tom. 1, dec. 249, n. 4; part. 7, decis. 249, n. 2, et saepissime alibi. Praescriptio 12
immemorabilis probari debet per testes, qui saltem per 40 annos testentur de visu vel sensu proprio, ac de caetero etiam a suis maioribus semper audierint rei statum sic fuisse, et sic tales testes debent habere aetatem saltem annorum 54, ita ut de principio visus habuerint saltem annos 14. Rota, part. 1, dec. 254, n. 1; part. 2, dec. 248; part. 3, dec. 432, n. 1 et 2; part. 4, tom. 1, dec. 47, n. 2; part. 7, dec. 56, n. 3; part. 11, dec. 163, n. 16, et saepissime alibi.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Confer hic omnino Dunod., de Praescriptio- 13
nibus, part. 1, cap. 9, qui materiam recte expendit.

§ IV.

POSSIDEAS IUSTE.

Quoad ea quae concernunt possessionem ad praescriptionem requisitam, eiusque dormitionem, et interruptionem, et restitutionem in integrum contra eam.

1 Ad praescriptionem requiritur possessio, quae sit tempore a iure constituto legitime continuata. *Communis,* textu expresso in leg. *Sine possessione* 25 ff. de Usurpationibus et usucapionibus, ibi: *Sine possessione usucapio contingere non potest;* et cap. *Sine possessione* 3 de Reg. iuris in 6, ibi: *Sine possessione praescriptio non procedit,* cum similibus. Ad praescriptionem requiritur talis possessio, ut quis rem proprio nomine possideat, non autem alieno, quia is, qui alieno nomine possidet, revera non est proprie possessor, sed alter, qui per ipsum possidet, ut expresse habetur in cap. *Cum venissent* 9 de Restit. spoliat., ibi: *Cum sicut certum est, is possideat, cuius nomine possidetur;* et Glossa, ibid., verb. *Cuius nomine,* cum pluribus iuribus ibi ab ipsa citatis, et c. *Si diligenti* 17 de Praescr., ibi: *Cum... is possidere dicatur, cuius nomine possidetur;* et Glossa, ib., verb. *Cuius nomine,* cum aliis iuribus ibi adductis. Et sic tenet *communis doctorum.*

3 Ad praescriptionem requiritur, et sufficit sola possessio civilis sine naturali. *Communis,* teste Pirhing, lib. 2 Decret., tit. 26, num. 39. Et ratio est, quia ad praescriptionem requiritur, et sufficit talis possessio, ex qua sequi possit translatio sive acquisitio dominii; l. *Sine* 25 ff. de Usurpat. et usucapionibus; l. *Acquiritur* 10, § ultim., ff. de Acquirend. rer. domin., cum similibus, sed ex sola possessione civili sine naturali sequi potest translatio, sive acquisitio dominii: absens enim, quem constat solam civilem possessionem animo retinere, possidet quantum ad hoc, ut usucapio continuetur: l. *Servi* 17, § ultim., ff. de Furtis, l. 1, § *Per servum qui in fuga,* ff. de Acquirend. possession.; ergo, etc.

4 Non sufficit autem ad praescriptionem sola possessio naturalis sine civili. *Communis.* Et ratio est, quia, ut dicebatur, ad praescriptionem requiritur talis possessio, ex qua sequi possit translatio, sive acquisitio dominii, cit. l. *Sine* 25 de Usurpationib. et usucapionibus, l. *Requiritur* 10, § ultim., ff. de Acquirend. rerum domin. Sed ex sola possessione naturali sine civili, non potest sequi dominii acquisitio, cum desit animus possidendi rem; alioquin non solum naturaliter, sed etiam civiliter possideretur; ergo, etc. Tum quia depositarius, et colonus possident naturaliter, et tamen non praescribunt, eo quod non possideant civiliter, ergo non sufficit ad praescriptionem sola possessio naturalis sine civili.

An autem ad praescriptionem sufficiat pos- 5
sessio civilissima? Variant doctores. Negativam sententiam tenent Felinus, in cap. *Illud,* col. ultim., de Praescriptionibus; Baldus, tom. 17 Tractatuum, tract. de Praescriptionib., part. 3 principal. circa fin.; Romanus, singul. 401. Affirmativa autem sententia est probabilior, per text. in l. *Raptores* Cod. de Episcop. et cleric., ibi: *Ecclesia vero omnem proprietatem, et plenam possessionem earumdem rerum nostro habeat beneficio.* Et sic tenent Glossa fin., in cap. *Contingit* 9 de Dolo et contum. Covarruvias allegans communem doctorum cum Reiffenstuel, loc. cit., n. 190. Et ratio est, quia possessio civilissima censetur ministerio legis vera possessio, cit. l. *Raptores* Cod. de Episcop. et cleric.; Iason., in l. *Possessio,* n. 72, ff. de Acquirend. possess., ergo eumdem sortitur effectum ac possessio civilis, adeoque, etc.

Quid autem sit possessio naturalis, civilis, 6
et civilissima? Vide verb. *Dominium,* art. 1, a n. 23, ad 27.

Quae hic dicuntur de possessione, intelli- 7
genda etiam sunt de quasi possessione. Nam incorporalia, seu iura proprie non possidentur, sed quasi possideri dicuntur; l. 3 ff. de Acquirend. vel amittend. possess., l. *Servum,* § *Incorporales,* ff. de Acquirend. rerum domin., et l. *Sequitur,* § 27, ff. de Usurpation. et usucapionibus, c. *Cum Ecclesia* 3 de Causa possess. et proprietat., et Glossa ibidem, verb. *Quasi possessionem,* cap. *Si diligenti* 17 de Praescriptionibus; et Glossa ibidem, verb. *In quasi,* ubi expresse habet: *Hoc ideo dicit, quia incorporalia non possidentur, sed quasi possidentur.*

Praescriptio tunc dicitur *non procedere,* seu 8
non currere, quando ex defectu alicuius conditionis ad ipsam requisitae ipsa nec incipit, nec incipere potest; sic intervenit, quando deest ei legitima possessio, textu expresso in cap. *Sine possessione* 3 de Regul. iuris in 6, ibi: *Sine possessione praescriptio non procedit,* et l. *Sine possessione* 25 ff. de Usurpationibus et usucapionibus, ibi: *Sine possessione usucapio contingere non potest.* Item quando deest ei bona fides, textu expresso in c. *Possessor* 2 de Regul. iuris in 6, ibi: *Possessor male fidei ullo tempore non praescribit;* cap. *Quoniam* 20 de Praescriptionibus, ibi: *Synodali iudicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide praescriptio, tam canonica, quam civilis.* Item quando deest ei verus titulus: textu expresso in l. ultima Cod. de Usucapion. pro haerede, ibi: *Usucapio, non praecedente vero titulo, procedere non potest;* et sic de similibus.

Praescriptio iam inchoata *dicitur dormire,* 9
quando cessat currere tempus propter impe-

dimentum adveniens, et interim suspensa manet, sive quiescit, donec, cessante illo impedimento, denuo currat, et compleatur, computato tempore praecedente et subsequente dictum impedimentum. Et sic praescriptio dicitur dormire tempore hostilitatis, seu belli, textu expresso in cap. *Transmissa* 10 de Praescriptionibus. Item dormit praescriptio adversus Ecclesiam vacantem, seu destitutam praelato aut rectore suo, cap. *Novit ille* 1, et c. *Constitutus* 3 Ne sede vacante, c. *Placuit* 1, c. *De quarta* 4, et c. *Auditis* 15 de Praescriptionibus. Item dormit contra Ecclesiam tempore schismatis, c. *Placuit* 1, et c. *Cum nobis* 14 de Praescriptionibus. Item dormit praescriptio contra pupillum, durante aetate pupillari, non item cum ad puberatis annos pervenit; l. *Sicut in rem* 2 Cod de Praescript. 30 vel 40 annor., et authent. *Niri triennale* Cod. de Bon. matern. Item dormit praescriptio contra de iure impeditum, et non valentem agere; l. *Super annali* 1, § final., Cod. de annali Exceptione.

10 Praescriptio dicitur *interrumpi,* quando ipsa semel legitime coepta ex aliqua causa ita cessat, ut totum praecedens tempus ipsius omnino exstinguatur, ita ut sublata tali causa, seu cessante tali impedimento, dictum tempus quoad praescriptionem non amplius reviviscat, et ad nihil inserviat, sed debeat de novo praescriptio inchoari et compleri per totum tempus ad praescribendum requisitum, nullatenus computato tempore illo praecedente interruptionem. *Communis*, et colligitur ex cap. *Illud* 8 de Praescription., ubi in fine expresse dicitur: *Etsi probata fuerit interru-*
11 *ptio, praescriptio non tenebit.* Ubi, ut vides, in hoc differunt dormitio, et interruptio praescriptionis, quod in dormitione adhuc computatur tempus ipsam praecedens, et coniungitur cum tempore ipsam sequente ad complendam praescriptionem; in interruptione autem nullimode computatur tempus ipsam praecedens, sed solummodo tempus sequens.

12 Interruptio praescriptionis est duplex, scilicet naturalis, et civilis: sic Glossa communiter recepta in cit cap. *Illud* 8 de Praescriptionibus, verb. *Interruptio.* Naturaliter interrumpitur praescriptio, quando incipit aliquid deficere ex his, quae necessario ad praescriptionem requiruntur, ut si amittatur possessio, quia v. g. per inundationem maris, aut fluminis occupatus est fundus; l. *Possideri* 3, § 17, §. de Acquirend. vel amittend. posses., l. *Qui universas* 30, § 3, ff. eodem, et Glossa cit., in cap. *Illud* 8 de Praescriptionibus, verb. *Interruptio;* vel denique si bona fides cesset, et interveniat mala fides, interveniente rei alienae notitia; nam bona fides necessario requiritur, non solum ad inchoandam, sed etiam ad continuandam praescriptionem; cap. *Vigilanti* 5, et cap. *Quoniam* 20 de Praescriptionibus; et cap. *Possessor* 2 de Regul. iuris in 6. *Civiliter* autem interrumpitur praescriptio ex iuris dispositione per actum aliquem iuridicum interpositum, v. g. motae litis coram iudice competenti super re ab altero possessa; l. *Motae litis* 26 Cod. de Rei vindicat., l. *Si Paterfuus* 7 Cod. de Statu defunctorum, cum similibus.

Praescriptio autem, seu usucapio triennalis 13
per litis contestationem non interrumpitur, sed continuatur et perfici potest, etiam durante lite, ita tamen, ut quamvis post lapsum interea triennium adversus possessorem sententia feratur, ipsa res possessa debeat domino, pro quo iudicatum est, restitui, non obstante usucapione; l. *Pro emptore possidet* 2, § 21, ff. Pro emptore; l. *Si post acceptum* 18 ff. de Rei vindicat.

Praescriptio tamen decem, vel viginti anno- 14
rum cum titulo, et bona fide, aut triginta, vel quadraginta annorum cum bona fide, licet sine titulo, interrumpitur per litis contestationem coram iudice competenti factam, non vero per simplicem citationem; l. *Motae litis* 26 Cod. de Rei vindicat., cum similibus.

Praescriptio ulterius interrumpitur civiliter, 15
quando quis non valens litem contestari, iudicem adit, eique libellum offert contra absentem, seu contra eum, qui aliqua de causa conveniri nequit, et in dicto libello quaerimoniam producit contra iniuste possidentem rem suam; vel si iudex haberi non potest, id facit coram publicis personis, vel ad domicilium rei, ut expresse dicit Glossa communiter recepta in cit. cap. *Illud* 8 de Praescriptionibus, verb. *Interruptio,* per text. in l. *Ut perfectius* 2 Cod de annali Exceptione, et l. *Nemo ambigit* 10 Cod. de Acquirend. et amittend. possess.

Item interrumpitur civiliter praescriptio per 16
sacrum oraculum, id est per petitorium, seu rescriptum principi porrectum, quando per exsecutorem, seu nuntium postea subsecuta fuit conventio seu citatio: l. *Sicut in rem* 3 Cod. de Praescriptione 30 vel 40 annorum, et expresse Glossa in cit. cap. *Illud* 8 de Praescriptionibus, verb. *Interruptio,* ubi insuper plura alia subiungit, quibus dicit civiliter interrumpi praescriptio.

Praescriptio sive naturaliter, sive civiliter sit 17
interrupta, cessante impedimento, seu causa interruptionis, potest denuo inchoari a bonae fidei possessore: dummodo nova, seu a tempore cessantis interruptionis computanda praescriptio instituatur; Covarruv., in cit. reg. *Possesor* 2 de Regul. iuris in sexto, § 12, n. 6 et 7; Pirhing, loc. cit., num. 138; Reifenstuel, loc. cit., num. 218 et seqq., et alii communiter, per text. in lege *Saepe quidam* 9 de Praescriptione 30 vel 40 annorum.

18 Beneficium, seu remedium restitutionis in integrum conceditur minoribus viginti quinque annis, et ecclesiis, aliisque piis locis adversus praescriptionem etiam longissimi temporis 30 vel plurium annorum completam et finitam, idque intra quadriennium computandam a die praescriptionis completae et cognitae; l. unic. Cod. Si adversus usucapionem; l. *Supervacuam* 7 Cod. de Temporibus in integrum restitutionis; l. *Sancimus* Cod. 5 In quibus causis in integrum restitutio necessaria non est, cap. *Ecclesia* 1 de Restitutione in integrum in 6, cum similibus.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

19 Gravissima hic se offert quaestio, utrum ad *dormitionem* possessionis sufficiat sola hostilitas, vel velli status, an requiratur praeterea *iustitium*, quod scilicet curia sileat? Sunt qui tenent requiri simul iustitium. Ita censuit Rota, in Cracovien. *Venditionis*, 15 Martii 1752, § 5, Cor. illustris. Figueroa, et 11 Mart. 1754,
20 § 6, cor. bon. mem. Vicem. Alii vero distinguunt inter ius civile et canonicum, et secundum hoc sufficere autumant solam hosti-
21 litatem, non item secundum hoc. Meo iudicio rectius Bohemerus, exercit. 25, c. 2, § 16, et plur. seqq., distinguit usucapionem inter ac praescriptionem, et in illa, quae non tam fundata est in odio eius, qui intra illud tempus non egit, quam in favore publicae utilitatis, tum eius, qui bona fide et iusto titulo per tempus idoneum rem detinuit, requirit simul iustitiam: in hac vero, quae unicum habet fundamentum in poena eius, qui cum experiendi potestatem habuisset, experiri neglexit, minime iustitium requirit.

22 Notabilis est differentia inter casum, quo dormit praescriptio, et casum, quo interrumpitur eadem praescriptio. Priori casu, sublato impedimento, tempus prius cum sequenti coniungitur, posteriori vero casu prius tempus penitus non prodest, sed de novo est inchoanda praescriptio: Petr. Barbosa, in l. 2, § *Imo*, numer. 27, Cod. de Praescript. 30 vel 40 ann.; Zanger., de Excep., part. 3. cap. 10, n. 157, et plur. seq.; Stryk., Iurid. dissert., volum. 9, disput. 22, c. 1, § 30; Dunod. de Praescr., lib. 1, cap. 9.

23 Aeque notabilis est differentia inter interruptionem naturalem, et interruptionem civilem praescriptionis. Interruptio enim naturalis prodest omnibus contra quos praescriptio currebat; civilis vero ei tantum prodest, qui actum interruptionis exercuit, nec ipsius personam egreditur; Bruneman, in l. 7, § 6 fer. per tot., Cod. de Praescript. 30 vel 40 annor.; Stryk., Iuridic. dissert., vol. 9, disp. 13, c. 4, § 4, ubi et de eo agit, an interruptio contra principalem facta noceat fideiussori.

Quibus modis dormiat praescriptio, tradit 24
Dunod, de Praescript., lib. 1, c. 10.

Et quibus modis praescriptio, tum natura- 25
liter, tum civiliter interrumpatur, optime explicat Stryk, Iuridic. dissert., volum. 9, disput. 13, cap. 2 et 3, utrobique per tot.

§ V.

COMPLETO TEMPORE LEGIS.

Quoad ea quae concernunt tempus ad complendam praescriptionem rerum, servitutum, et actionum requisitum.

Res mobiles privatorum cum titulo et bona 1
fide praescribuntur, seu usucapiuntur triennio; res autem immobiles per longi temporis possessionem, id est decennio inter praesentes, et viginti annis inter absentes. *Communis*, textu expresso in § 1 Institut. de Usucapion., ibi: *Cautum est, ut res quidem mobiles per triennium; immobiles vero per longi temporis possessionem (id est inter praesentes decennio, inter absentes viginti annis) usucapiantur:* et concordat l. unic. Cod. de Usucapione transformanda, contra ius antiquum requirens ad praescriptionem rerum mobilium unum solum annum.

Pro rebus mobilibus veniunt omnes illae 2
quae loco moveri possunt, ut pecunia, vestis, navis, animalia, et huiusmodi; pro rebus autem immobilibus veniunt illae quae loco non moventur, ut domus, agri, vineae, et huiusmodi.

Nomine rerum *immobilium* veniunt etiam 3
beneficia, census, redditus, iuspatronatus, ususfructus, et servitutes, privilegia, et similia. Ista enim omnia fixa manent, et instar immobilium afferunt fructum, et commoditatem suam. Sic Lessius, lib. 2, cap. 6, num. 25; Pirhing, lib. 2 Decretal., tit. 26, num. 89; Reiffenstuel, ibid., num. 150, et alii communiter, per text. in Clement. *Exivi*, § *Cumque annui redditus*, de Verbor. significat., ibi: *Cumque annui redditus inter immobilia censeantur a iure.*

Iura autem, et actiones, si sint ad res im- 4
mobiles, veniunt nomine immobilium; si vero sint ad res mobiles, veniunt nomine mobilium, per text. in cap. *Accessorium* 42 de Regul. iuris in 6, ibi: *Accessorium naturam sequi congruit principalis.*

Praesentes quantum ad propositum dicun- 5
tur illi, qui habitant in eadem civitate, vel in eiusdem territorio; absentes vero dicuntur illi, qui habitant in diversis civitatibus, seu in territorio diversarum civitatum. *Communis*, per textum in l. *Cum in longi temporis praescriptio* 12 Cod. de Praescriptione longi tempo-

ris. Ubi insuper statuitur, quod nihil referat, sive res praescribenda sit pariter in eodem loco, sive diverso, et distanti, ibi: *De rebus autem, de quibus dubitatio est, nulla erit differentia, sive in eadem provincia sint, sive in vicinia, vel trans mare positae, vel longo spatio separatae.... Nihil enim prohibet, sive in eadem provincia res constitutae sint, sive in iudicio provinciali moveri, et multo magis in hac florentissima civitate; quid enim prodest in ipsa provincia esse possessionem, an in alia? Cum ius vindicationis incorporale est, et ubicunque res positae sunt, et dominium earum, et vinculum ad dominum, vel creditorem possit reverti?*

7 Si quis quibusdam annis fuit praesens, et quibusdam aliis fuit absens, tunc unus annus praesentiae aequivalet duobus annis absentiae, et vicissim duo anni absentiae aequivalent uni anno praesentiae: unde si quis per octo annos v. g. fuerit praesens, et per duos fuerit absens, alii duo anni debent superaddi praescriptioni decem annorum, quia in tali casu, antequam compleatur dicta praescriptio, debet abesse quatuor annis, quia quatuor anni absentiae sunt veluti duo anni praesentiae, qui cum aliis dictis octo praesentiae constituunt decem annos praesentiae requisitos ad praescriptionem decem annorum inter praesentes: et sic dicendum est de caeteris praescriptionibus, per textum expressum in authent. *Quod si quis* Cod. de Praescription. longi temporis, ibi: *Quod si quis quibusdam annis praesens sit, quibusdam absens, adiiciuntur ei super decennium tot anni, quot annis ex decennio fuit absens.*

8 Ab usucapione, seu praescriptione triennali excipiuntur res furtivae, seu vi possessae; tales enim res, si prius non redierint ad dominum, vel nisi fur, aut rapiens sit factus haeres domini, non praescribuntur ordinario tempore, nequidem a mediato possessore, § *Furtivae* Institut. de Usucap., *Si aliena* ff. 9 de Usucap. Unde ut praescribantur a mediato possessore, domino ignorante, requiruntur 30 anni, novel. 119, c. 7. Si autem dominus sciat, et negligat contestari, sufficiunt decem anni inter praesentes, et 20 inter absentes, uti 10 habetur in cit. novel. Ab ipso fure autem, seu per vim possidente, tanquam possessore malae fidei, nunquam possunt praescribi, per text. in c. *Vigilanti* 5, et c. *Quoniam* 20 de Praescriptionibus; et cap. *Possessor* 2 de Regul. iuris in 6, ibi: *Possessor malae fidei ullo* 11 *tempore non praescribit.* Si tamen ipsi furi, seu per vim possidenti, supervenerit bona fides; v. g. quia a confessario ei dictum est licite potuisse tunc accipi, vel nunc res retineri, possunt etiam ab ipso praescribi tempore extraordinario, seu longissimo 30 vel 40 annor., si tanto tempore bona fide possessae fuerint, quia per praescriptionem longissimi temporis purgatur vitium furti, vel violentiae, quo affecta erat res, et omnis actio extinguitur, l. *Sicut in rem* 3, et l. *Omnes* 4 Cod de Praescription. 30 vel 40 annorum. Vide supra, § 2, n. 22 et seq.

NOTA ROMANI THEOLOGI

At si confessarius erraverit, quo iure id retinere poterit?

RESPONSIO AUCTORIS

Miror non percepisse theologum, quo iure id retinere possit, nempe iure (perspicue a me adducto in mea conclusione) legitimae praescriptionis cum bona fide, per iura ibi adducta. Debuerat enim scire theologus, quod legitima praescriptio est valida et licita, nedum in foro fori, sed etiam in foro poli, per iura tum civilia, tum canonica a me adducta in hoc art. *De praescript.*, a n. 7 ad 9, ubi ultra communem aliorum auctorum, affero ad id optimam rationem Scoti. Si autem confessarius erraverit, sibi consulat. Fur enim, et per vim possidens ratione talis bonae fidei superventae rem alienam in utroque foro praescripsit, si tanto tempore ibi adducto bona fide pacifice eam possedit.

Res tam mobiles, quam immobiles privato- 12
rum sine titulo, sed cum bona fide praescribuntur 30 annis. *Communis,* per textum in l. *Sicut in rem* 3 Cod. de Praescription. 30 vel 40 annor., ubi generaliter dicitur: *Si qua res, vel ius aliquod postuletur, vel persona qualicunque actione, vel persecutione pulsetur, nihilominus erit agenti 30 annorum praescriptio mutuanda;* et concordat cap. *Sanctorum* 3 de Praescriptionibus.

Immobiles Ecclesiae Romanae non praescri- 13
buntur nisi spatio 100 annorum; can. *Nemo* 16, caus. 16, q. 4, c. *Ad audientiam* 13, et cap. *Cum nobis* 26 de Praescript., cap. *Si quis* 2 eod. in 6, authent. *Quas actiones* Cod. de sacrosanctis Ecclesiis; ubi expresse habetur: *Quas actiones, alias decennalis, alias vicennalis, alias tricennalis praescriptio excludit; hae, si loco religioso competant, quadraginta annis excluduntur: usucapione triennii, vel quadriennii praescriptione in suo robore durantibus; sola Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatio, vel privilegio.* Pro re- 14
bus autem Romanae Ecclesiae intelliguntur res ecclesiae Lateranensis, et Romani Pontificis bona ac patrimonium; ut explicat La Croix, l. 3, part. 2, n. 533, et alii passim.

Res immobiles aliarum ecclesiarum inferio- 15
rum, et aliorum locorum piorum, seu causarum piarum praescribuntur spatio annorum 40, cap. *De quarta* 4, cap. *Ad aures* 6, cap. *Illud autem* 8, et cap. *Quia iudicante* 9 de Prae-

scriptionibus, ubi clare habetur decisum, quod contra Ecclesiam, iura episcopalia, decimas, et huiusmodi quadraginta annorum spatio praescribatur, et concordat cit. authent. *Quas actiones* Cod. de sacrosanctis Ecclesiis, ibi: *Hae, si loco religioso competant, quadraginta annis excluduntur.*

16 Monasteria quaedam, et ordines quidam sunt specialiter privilegiati, ut maiori, quam quadraginta annorum praescriptione gaudeant. Sic praescriptione 60 annorum gaudet ordo S. Bened. ex concessione Eugenii IV, et ordo S. Salvatoris ex concessione Iulii II. Et praescriptione centenaria gaudent Cistercienses, et ordines Mendicantes, et alii communicantes cum eorum privilegiis ex concessione eis facta a diversis Summis Pontificibus, ut testantur Engel., l. 2 Decretal., tit. 26, num. 33, et alii plures apud ipsum, Reiffenstuel, ibid., n. 166; La Croix, loco cit., n. 534, et alii passim; et Rota, recent. part. 15, dec. 285, n. 17, ubi expresse dicit, quod centenaria praescriptio requiritur ad praescribendum adversus regulares.

17 Res mobiles ecclesiarum, aliorumque piorum locorum (ademptis tamen pretiosis) cum titulo et bona fide praescribuntur, seu usucapiuntur triennio. Sic communior, et probabilior doctorum sententia, cum Innocent. in c. 1 de in integrum Restit.; Dyno, in regul. *Possessor.*, n. 18, de Regul. iuris in 6, ex professo hanc quaestionem examinante; Covarr., part 2, id d. regul. *Possessor.*, § 2, n. 3; Lessius, lib. 2, cap. 6, n. 22; Layman, lib. 3, tract 1, cap. 8, n. 13; Pirhing, lib. 2 Decr., tit. 26, n. 90; Reiffenstuel, ibid., n. 171; Zoesius, ibid., n. 5; Sanig, eod. cap. 5, n. 1; Vallens., eod. § 6, n. 3; La Croix, lib. 3, p. 2, n. 529, et plures alii apud ipsos; et ratio huius communioris et probabilioris sententiae desumitur ex authent. *Quas actiones* Cod. de sacrosanct. Eccles., ubi locis religiosis conceditur privilegium praescriptionis quadragenariae, sed cum addita limitatione illis verbis: *Usucapione triennii, vel quadriennii praescriptione in suo robore durantibus.* Et haec authentica est per Gratianum inserta iuri canonico in c. *Placuit* 15, § *Quas actiones,* caus. 16, qu. 4, atque ab Ecclesia recepta, uti volunt Layman, Vallensis, Pirhing, Reiffenstuel, et et alii huius sententiae patroni contra plures alios, quos adducit Reiffenstuel, loco cit., n. 169 et seq., cum suis fundamentis, quae
18 deinde solvit n. 171 et seq. Imo La Croix, loco cit., n. 529, insuper addit, quod neque Romana Ecclesia in mobilibus habet speciale privilegium prae aliis, ut tenent Glossa, Molina, Layman, Sanchez, Castrop., Lugo, Haun., contra Silv., Covarruv., Panormitan., Fel., Bald., Less., et alii.

19 Bona privata, et patrimonialia clericorum praescribuntur tempore ordinario, sicut bona laicorum: Glossa in can. *Possessiones* 16, q. 4, verb. *Episcoporum;* Covarruv., lib. 1 Variar. resolut., cap. 4, n. 3 et 4; Pirhing. loc. cit., n. 95; Reiffenstuel, loc. cit., n. 167; Abbas, in cap. *Sanctorum* 3 de Praescriptionibus in 6; Barbosa, ibid., n. 2, testans de communi; La Croix, loc. cit., num. 535, ubi dicit, sic sentire omnes. Privilegium enim quadragenariae praescriptionis, quamvis sit concessum ecclesiis aliisque locis piis ex dictis et iuribus adductis supra, n. 15, nullibi tamen reperitur concessum clericis, horumque bonis patrimonialibus. Quinimo oppositum videtur innuere textus in cap. *Sanctor.* 3 de Praescriptionibus, ut explicat Gloss. in c. can. *Possessiones* 16, q. 4, vers. *Episc.*, adeoque eorum bona patrimonialia praescribuntur tempore ordinario, sicut bona laicorum.

Bona etiam mobilia fisco saeculari propter 20
delictum addicta, et per sententiam iud. incorporata praescribuntur spatio 40 annorum. Sic Bartol., Panorm., Covarr., Molina, Laym., Silv., Lugo, Illsung. et alii ex l. *Omnes* 4, et l. *Comperit* 6 Cod. de Praescript. 30 vel 40 annor. Si autem necdum sint fisco incorpo- 21
rata, praescribuntur spatio quinque annorum, l. *Neque commissum* 2 Cod. de Vectigalibus et commiss.; Pirhing, loc. cit., n. 105; La Croix, loc. cit., n. 535, et alii passim.

Bona fisco debita, ex quo vacent ob mor- 22
tem alicuius decedentis sine legitimo haerede, si necdum sint denuntiata fisco, praescribuntur tempore ordinario, sicut alia bona privatorum, cum bona fide et titulo, mobilia spatio trium annorum; immobilia spatio decem vel viginti annorum, et sine titulo cum sola bona fide spatio triginta annorum, l. *Quamvis* 18, iuncta Glossa ibid., verb. *Diutina,* de Usucapionibus; Pirhing, loc. cit., n. 105, et alii passim. Si autem talia bona sint fisco denuntiata, 23
et tamen nondum ab eo occupata, tunc praescribuntur adversus fiscum quadriennio cum titulo, vel etiam sine illo, sed cum bona fide, l. 1 Cod. de quadrien. Praescript., et l. *Intra* 10 ff. de divers. et temporal. Praescription. Pirhing., loc. cit., et alii passim.

Quamvis servitus mere personalis, qua tol- 24
litur libertas hominis, nullo unquam tempore possit praescribi, ut tenet communis doctorum, per text. in § *Sed aliquando* Inst. de Usucapionibus, l. *Usucapionem* 9 ff. de Usurpationibus et usucapionibus, et l. ultim. Cod. de longi temporis Praescriptione quae pro libertate; tamen servitus personalis exstinguitur per 25
praescriptionem, si servus bona fide etiam sine titulo per 20 annos gesserit se ut liberum. *Communis,* per text. in cit. l. ultim. Cod. de longi temporis Praescriptione quae pro libertate, et Glossa, ibid., verb. *Bona fides,* et verb. *Per* 20. Vide supra, § 1, n. 2 et 3.

26 Servitus mere realis, seu quae a re debetur rei tam affirmativa, quam negativa, tam rustica, quam urbana, sive sit continua, vel quasi continua, uti est servitus oneris ferendi, stillicidii, tigni immittendi, aquae ductus, et huiusmodi, sive sit discontinua, cuius usus per intervalla est, uti est servitus itineris per fundum alienum, ducendi currum, et huiusmodi cum titulo et bona fide, praescribitur spatio decem annorum contra praesentes, et 20 contra absentes, l. *Cum in longi temporis praescriptione* 12 Cod. de Praescriptione longi temporis; neque requiritur scientia et patientia eius, contra quem praescribitur, quando adest titulus. Sic ex communi docent Lessius, lib. 2 de Iustit. et iure, c. 6, n. 28; Pirhing., loco cit., n. 119.

27 Servitus mere realis, si sit continua, vel quasi continua cum bona fide, licet sine titulo, sciente tamen et patiente adversario, contra quem fit praescriptio, praescribitur spatio decem annorum inter praesentes, et 20 inter absentes. *Communis,* per text. in l. *Si quas actiones* 1, et l. *Si aquam* 2 Cod. de Servitutibus, et l. *Si quis* 10 ff. de Servit. vindic. Et ratio est clara, quia si dominus, seu is, cuius interest, sciat et permittat tanto tempore rem suam alteri servire, ut v. g. tolerando tignum alterius suo parieti immissum, vel aquaeductum in suo fundo factum, et similia, censetur hoc ius sponte cedere, adeoque dummodo interveniat bona fides, non est opus alio titulo ex parte praescribentis.

28 Si autem servitus sit discontinua, uti est servitus itineris seu viae per fundum alienum, ducendi currum, et huiusmodi, non praescribitur absque titulo, nisi tempore immemorabili. *Communis,* per text. in l. *Servitutes* 4 ff. de Servitutibus. Et ratio disparitatis est evidens, quia servitus discontinua ab altero praetensa, cum eius usus sit rarus et valde interruptus, non potest ita facile adverti a domino fundi, ut eam possit impedire; at vero in servitute continua, vel quasi continua, eius usus facile advertitur, cum sit continuus, vel quasi continuus, adeoque dominus potest facile eum impedire, si velit, et si non impediat, censetur sponte cedere.

29 Servitus mista, quae a re debetur personae, ut est usufructus, usus et habitatio, praescribitur cum bona fide et titulo, spatio 10 annorum inter praesentes, et 20 inter absentes, sed sine titulo, spatio 30 annor. *Communis,* per text. in l. *Cum in longi temporis praescriptione* 12 Cod. de Praescriptione longi temporis, in fine.

30 Actiones civiles, tam reales quam personales, et obligationes, seu debita rerum mobilium, et immobilium, quae per actiones exigi possunt, praescribuntur regulariter spatio 30 annorum contra creditores cum bona fide. *Communis,* per text. l. *Sicut in rem* Cod. de Praescriptione 30 vel 40 annor., et l. 1 Cod. de annali Exceptione.

Excipitur tam ab hac regula actio hypothe- 31
caria, quia si res hypothecata possideatur ab ipso debitore qui eam oppignoravit, vel eius haeredibus, non praescribitur contra creditorem nisi annis 40 computandis a die, quo debitum solvendum erat. *Communis,* per text. in l. *Cum notissimi* 7 Cod. de Praescription. 30 vel 40 annor. Si autem res hypothecata 32
possideatur cum titulo et bona fide ab aliquo alio, qui nec debitor, nec debitoris haeres sit (ut si fuisset vendita alicui ignoranti, quod sit hypothecata), tunc actio hypothecaria praescribitur spatio 10 annorum inter praesentes, et 20 inter absentes; sine titulo autem, spatio annorum 30. *Communis,* per text. in cit. l. *Cum novissimi.*

Legata, et fideicommissa contra legatarium, 33
et fideicommissarium praescribuntur solum 30 annis, non autem praescribi possunt tempore ordinario, sive longo 10 vel 20 annorum. *Communis,* per text. in l. *Si duobus* 3, § penult., Cod. Communia de legatis et fideicommissis.

Actiones, et oblationes adversus ecclesias 34
et loca pia praescribuntur eodem tempore, quo praescribuntur earum res seu bona. Unde vide dicta supra, n. 13 ad n. 18, et conclude sicut ibi.

Actiones criminales ordinarie praescribuntur, 35
et tolluntur spatio 20 annorum computando hoc tempus a die commissi criminis. *Communis,* per text. in l. *Querela falsi* 12 Cod. ad l. Cornel. de Falsis, ibi: *Qraerela falsi temporalibus praescriptionibus non excluditur, nisi 20 annorum exceptione, sicuti caetera quoque fere crimina.*

Dantur tamen quaedam delicta, quorum 36
actio ad accusandum minori tempore exstinguitur, seu praescribitur. Sic actio iniuriarum 37
expirat, seu praescribitur lapsu unius anni. *Communis,* textu expresso in l. *Si non convicii* 5 Cod. de Iniuriis, ibi: *Et ex eo die annus excessit, cum iniuriarum actio annuo tempore praescripta sit, ob iniuriae admissum conveniri non potest.* Actio ad accusandum 38
crimen peculatus exstinguitur, seu praescribitur lapsu quinquennii. *Communis,* textu expresso in l. *Peculatus,* ibi: *Peculatus crimen ante quinquennium admissum obiici non oportet.*

Item actio ad accusandum adulterium, vel 39
alia peccata carnis exstinguitur, seu praescribitur lapsu quinquennii. *Communis,* textu expresso in l. *Mariti* 29, § 5 et seq., ff. ad leg. Iul. de Adulteriis. Excipitur tamen hic stu- 40
prum per vim illatum, textu expresso in cit. l. *Mariti,* § 9, ibi: *Eum autem, qui per vim stuprum intulit mari, vel feminae, sine praefinitione huius temporis accusari posse, du-*

bium non est, cum eum publicam vim com-
41 *mittere, nulla dubitatio est.* Item excipitur adulterium cum incestu, textu expresso in l. *Vim passam* 39, § 5, ff. ad leg. Iul. de Adulteriis, ibi: *Praescriptione quinque annorum crimen incesti coniunctum adulterio non*
42 *excluditur.* Item excipitur raptus, textu expresso in l. *Qui coetu* 5 ff. ad l. Iuliam de vi publica, ibi: *Qui vacantem mulierem rapuit, vel nuptam, ultimo supplicio punitur, et si pater iniuriam suam precibus exoratus remiserit, tamen extraneus sine quinquennii praescriptione reum postulare poterit, cum raptus crimen legis Iuliae de adulteriis potestatem excedat.*

43 Actio *redhibitoria,* qua emptor intra sex menses, rescissa emptione, reddere potest rem emptam propter vitium, quod si scivisset, non fuisset empturus, praescribitur contra emptorem sex mensibus computandis a die, quo emptor vitium rescivit. *Communis,* textu expr. in l. *Sciendum,* § 6, ff. de aedilitio Edicto, ibi: *Tempus autem redhibitionis sex menses utiles habet.*

44 Actio autem *quanti minoris,* competens intra annum illi, qui cognito rei vitio, emturus quidem fuisset, sed minori pretio, ut quanto minoris emisset, repetere possit, praescribitur integro anno. *Communis,* textu expresso in cit. l. *Sciendum,* § 6, de aedilitio Edicto, ibi: *Si autem mancipium non redhibeatur, sed quanti minoris agitur, annus utilis est.*

45 Ad praescribendum, aut quasi praescribendum contra legem civilem requiruntur et sufficiunt decem anni. *Communis.* Vide verbum
46 *Consuetudo,* n. 20. Contra tamen legem canonicam requiruntur, et sufficiunt 40 anni. Vide ibid., n. 2 et seq.

Probabile tamen est quod etiam ad prae- 47
scribendum contra legem canonicam sufficiant 10 anni, sicuti sufficiunt ad praescribendum contra legem civilem. Vide ibid., num. 23 et seq.

An requiritur bona fides ad praescribendum 48
contra legem. Vide ibid., n. 29 ad 31.

Quantum tempus requiratur ad praescriptio- 49
nem iurispatronatus? Vide verbum *Iuspatronatus,* art. 1, n. 54 usq. in fin.

Praescriptio principaliter differt a consuetu- 50
dine, quia praescriptio datur intes privatos, et a privatis inducitur: consuetudo vero non inducitur nisi a communitate, cum ipsa sit lex, et ius non scriptum, l. *De quibus* 32 ff. de Legibus, § *Sine scripto* 9 Instit. de Iure naturali. Vide verb. *Consuetudo,* n. 36.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Non omnes praescriptiones eodem tempore 51
complentur. Pro diversitate enim actionum aliae complentur paucis mensibus, aliae uno anno, aliae duobus annis, aliae tribus, aliae quatuor, aliae quinque, aliae decem, aliae triginta, aliae quadraginta, aliae centum, et aliae demum tempore immemorabili.

Utile porro esset, de hisce omnibus prae- 52
scriptionibus agere; at limites additionum haud patiuntur adeo diffusam tractationem. Satis sit ea breviter attigisse, quae initio huius articuli de hac re attulimus, et insuper enim indicare, qui de ipsis accuratissime et accommodate ad praxim agit, Dunod, de Praescript., part 2, a c. 1 ad c. 15. Consule eum igitur, ubi ita res postulat.

ARTICULUS II. *De effectu usucapionis, et longi temporis praescriptionis spectato etiam iure iustinianeo.*

Haec utique expendenda veniunt ad rem.

1 Usucapio tribuit rei dominium, ut ex definitione liquet, et quidem ita legitimum perinde ac si res nobis mancipata esset. Hinc Horatius, Epist., lib. 2, epist. 2, ita scribit:

Si proprium est, quod quis libra mercatur et aere;
Quaedam, consultis si credas, mancipat usus.

2 Sed hoc dominium cum ea causa transit, cum qua erat apud eum, adversus quem usucapitur: Igitur *non mutat usucapio superveniens pro emptore, vel pro haerede, quominus pignoris persecutio salva sit. Ut enim usus fructus usucapi non potest, ita persecutio pignoris, quae nulla societate dominii coniungitur, sed sola conventione constituitur, usucapione rei non perimitur,* l. 44, § 5, ff. de Usurpat. et usucap. Cuius legis hic sensus est. Usucapio tribuit ius dominii. Nil autem ius pignoris commune habet cum dominio, ergo potest utrumque seorsim stare. Quemadmodum et ususfructus, qui cum ipse a dominio non pendeat, non usucapitur cum re, cuius dominium per usucapionem transit.

Praescriptionis autem longi temporis non is 3
quidem iure *Pandectarum* effectus est, ut dominium civile tribuat, sed tantum exceptionem adversus dominum rem suam vindicantem, et in hoc minus habet quam usucapio. Hoc autem plus habet, quod eadem exceptione tueri se potest is, qui longo tempore possedit etiam adversus quoslibet, qui ius aliquod in re persequerentur, creditorem puta hypothecarium. Et quidem primo exceptionis adversus dominum competentis ex longa possessione mentione faciunt Diocletianus, et Maximianus in l. 9 Cod. de Praescript. long. temp.: *Emptor bona fide contra praesentem decennii praescriptionem, in cuius initio contestationem haberi sufficit, posteaquam suam impleverit intentionem*

petitor, adhibita probatione iustae possessionis defensus absolvi recte postulat. Diximus contestationem haberi. Nam hanc praescriptionem, seu exceptionem diutinae possessionis sufficiebat contestari, id est proponere initio litis, seu in ipsa contestatione. Apud iudicem autem datum reus poterat usque ad sententiam probare hanc possessionem. Quinimo hac exceptione utilis in rem actio ei qui praescripserat, dari coepit, de qua Ulpianus in l. 10 ff. de Servit. vindic.

4 Secundo, eum, qui longo tempore possedit, exceptione quoque tueri se posse adversus quoslibet, qui ius aliquod in re persequerentur, ita rescribunt in creditoris persona supradicti imperatores in l. 2 Cod. Si adversus credit. praescript., et in l. 1 eod. tit. Sed si creditor excluditur a pignoris persecutione per possessionem longi temporis, ergo et emptor pignoris, qui in ius eius successit. Hinc Paulus ita statuit, l. 12 ff. de divers. temp. Praescript.: *Creditor, qui praescriptione longae possessionis a possessore pignoris submoveri possit, pignus distraxit. Quaero an possessori salva sit exceptio adversus emptorem: Paulus respondit: etiam adversus emptorem eamdem exceptionem competere.*

5 Haec tamen longi temporis praescriptio non accommodatur adversus iudicia universalia, circa quod observandum, quod *haereditatem quidem petentibus longi temporis praescriptio nocere non potest; verum his, qui nec pro haerede, nec pro possessore, sed pro empto, vel donato, seu alio titulo res, quae ex haereditate sunt, vel fuerunt, possident, cum ab his successio vindicari non possit, nihil haec iuris definitio nocet;* l. 4 Cod. In quib. caus. cess. long. temp. praescr. Non accommodatur etiam haec praescriptio adversus iudicia mista nimirum *familiae erciscundae,* aut *communi dividundo,* ut statuit Diocletianus, et Maximianus in l. 3 Cod. eod., quae dispositio ampliatur etiam in l. 5 Cod. Quib. non obiic. long. temp. praescript.

Iustinianus longi temporis possessionem in 6 usucapionem transfudit, constituitque, ut praedia provincialia, quae usucapi non poterant, nec non res incorporales, iam possent usucapi. Usucapionis autem tempus prorogavit, nimirum ut res mobiles nonnisi triennio continuo, res autem immobiles, aut quae tales intelliguntur, puta iura in re immobili, decennio duntaxat inter praesentes, vicennio inter absentes usucaperentur, l. unic. Cod. de Usucap. transform. Praesentes autem definit cum actor et reus in eadem provincia domicilium habuerunt, absentes cum in diversis. Nihil referre autem quod res alio loco sita sit, quam ubi domicilium habent, l. fin. Cod. de Praescr. long. temp.

Constituit quoque ut cum dominus aut cre- 7 ditor hypothecarius litem non potuit contestari adversus possessorem, vel propter eius * absentiam aut potentiam, vel propter eius aetatem furoremve, et curatoris vel tutoris destitutionem, possit hanc praeseriptionem interrumpere porrigendo libellum praesidi, aut si non potuerit, Episcopo, aut defensori civitatis, in quo intentionem proponat, aut si hi absint, proponendo publice hunc libellum eo loci, ubi possessor domicilium habet cum subscriptione tabulariorum civitatis, aut trium testium, si non adsint tabularii, l. 2 Cod. de annal. Except. Ital. contr. Amplius voluit, ut ex generali libello, quamvis nullius causae mentionem habeat, videatur quis omnes suas actiones in iudicium deduxisse, l. 3 Cod. eodem. *

USURA

De hac materia vide Addit. Casin. *sub verb.* Mutuum, *tom. V, et tene prout ibi.*

1 Usura dicitur *ab usu,* sicuti cultura dicitur *a cultu:* unde in hoc sensu Cicero in Verrem dixit: *Cur piratis lucis usuram tam diturnam dedisti?* Sicque usura in genere significat usum alicuius rei. Item usura saepe accipitur pro incremento, seu lucro, et commodo, seu tractu ex rei usu proveniente, teste eodem Cicerone, qui l. de Senectute sic expresse dicit: *Terra nunquam sine fructu reddit quod accepit,* ubi fructus supra semen, seu incrementum, et lucrum, quod ex semine sibi mandato reddit, usuram appellat. Ad nostrum autem propositum usura sumitur vel pro conventione, seu contractu usurario, vel pro lucro, quod ex contractu acquiritur, quod etiam foenus appellatur a *fetu,* quasi sit fetus, seu partus, aut genitura pecuniae, vel alterius rei pretio aestimabilis mutuo datae.

Usura capta pro conventione, seu contrac- 2 tu usurario definitur, quod sit mutuatio cum pacto expresso, vel tacito accipiendi lucrum aliquod temporale ultra sortem ratione mutui. Usura autem capta pro lucro, quod ex contractu usurario acquiritur, definitur, quod sit lucrum immediate ex mutuo proveniens tanquam debitum, id est incrementum, quod vi mutui intenditur, et accipitur tanquam debitum supra id, quod mutuo datum est. Sic in re doctores communiter arg. c. *Si faeneraveris* 1, c. *Putant* 2, c. *Plerique* 3, et c. *Usura* 4, caus. 14, qu. 3.

Usura dividitur primo in mentalem, et rea- 3

lem. Usura mentalis est, qua lucrum ex mutuo intenditur tanquam debitum, licet de eo nullum interveniat pactum, arg. c. *Consuluit* 10 de Usuris. Vide infra, n. 86. Usura realis est, cum qui mutuat cum pacto expresso, vel tacito accipiendi ultra sortem lucrum ex mutuo. Sic in re communis doctorum.

4 Secundo, dividitur usura in expressam, seu manifestam, et tacitam, seu palliatam. Usura expressa, seu manifesta, et formalis est, quando expresse, seu manifeste, et formaliter exigitur pretium pro mutuo, ut cum quis mutuat centum eo expresso pacto, ut sibi reddantur centum, et quinque, et huiusmodi. Usura tacita, seu palliata, et virtualis est, quae non committitur vi contractus mutui formalis, et expressi, sed alterius contractus nomine, ac specie veluti pallio contecti, et occultati, ut dum praecise ob anticipatam, aut dilatam solutionem aliquid de iusto pretio detrahitur, aut supra iustum pretium exigitur, arg. c. *In civitate tua* 6 de Usuris.

5 Tertio dividitur usura in lucratoriam, compensatoriam et punitoriam. Usura lucratoria (de qua tanquam propria usura ex professo agunt theologi, et erit hic sermo) est, quae continet aliquod lucrum temporale, causa et nomine solius mutui principaliter exactum. Usura compensatoria, seu restauratoria est, qua ex pacto exigitur aliquid supra sortem ratione iusti interesse, seu damni emergentis, vel lucri cessantis, quod patitur mutuans, aut ratione periculi, et incommodi, quod probabiliter passurus est in mutuo recuperando. Et haec usura, ut infra videbitur, est licita. Usura punitoria, seu moratoria, est, qua ex pacto imponitur poena, v. g. pecuniaria ultra sortem praestanda, si mutuatarius in reddendo mutuum tempore convento fuerit culpabiliter morosus; et haec etiam, ut infra videbitur, est licita.

6 Usura proprie dicta, seu lucratoria, est prohibita, non solum iure positivo, divino, et ecclesiastico, sed etiam iure naturali: est communis inter Catholicos. Et quidem de iure divino constat ex pluribus locis sacrae Scripturae, et signanter ex Levit. XXIII, ibi: *Non accipies a fratre tuo usuram, nec amplius quam dedisti.... Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, et frugum superabundantiam non exiges. Deuteron.* XXIII, ibi: *Non foenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam:* Psal. XIV, ubi introducendus in tabernaculum Domini dicitur, *qui pecuniam suam non dedit ad usuram,* sicque e contrario excludendus, qui dederit ad usuram; Psal. LIV, ubi inter iniquitates, quae enumerantur, dicitur: *Et non defecit de plateis eius usura, et dolus;* Ezechiel. XVIII, ubi vita aeterna praemiandus dicitur, *qui ad usuram non commodaverit, et amplius non acceperit;* et e contra dicitur esse morte aeterna puniendum *ad usuram dantem, et amplius accipientem.* Et Lucae VI, ipsemet Christus Dominus ait: *Mutuum date, nihil inde sperantes;* scilicet ultra sortem, quae verba Papa Urbanus III, in cap. *Consuluit* 10 de Usuris, affert ad probandum, usuram iure divino esse prohibitam. Unde in cap. *Super eo* 4 de Usuris, expresse dicitur, quod usurarum crimen utriusque Testamenti pagina detestetur; et concordat c. *Quia in omnibus* 3 eod., ibi: *Et qualiter utriusque Testamenti pagina condemnentur, nequaquam attendant.*

Et quod usura prohibita sit etiam iure ca- 7
nonico, habetur expresse ex cap. *Quoniam* 3, dist. 47, can. *Si foeneraveris* 1, can. *Putant* 2, can. *Plerique* 3, et can. *Usura* 4, caus. 44, qu. 3, c. *Ministri* 2, can. *Si quis* 4, can. *Nullus* 6, can. *De hoc* 7, et can. *Si quis usuram* 10, caus. 14, qu. 4, et ex toto titulo de Usuris, tam quinti, quam sexti Decretalium, et ex Clementin. unic. de Usuris, § *Sane,* ibi: *Sane si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare praesumat exercere usuras non esse peccatum, decernimus eum velut haereticum puniendum.*

Quod autem usura prohibita sit etiam iure 8
naturali, ostenditur ratione. Contra legem naturalem, seu ius naturae est, fructus percipere ex re non sua, sed aliena, cum fructus rei ex natura sua pertineant ad dominum eiusdem rei: atqui, si ex mutuo usura perciperetur, perciperentur fructus ex re aliena; ergo usura est contra ius naturale, seu de iure naturali prohibita. Maior est nota ipso naturae lumine; minor probatur: Per mutuum dominium rei mutuatae transfertur in mutuatarium; mutuum enim ideo appellatur, quia de meo fit tuum, textu expresso in l. *Mutuum* 2, § 2, ff. de Rebus creditis si certum petatur, ibi: *Appellata est autem mutui datio ab eo, quod de meo tuum fit.* Et Instit. quibus modis re contrahitur obligatio in princip., ibi: *Inde etiam dictum est mutuum, quia ita a me tibi datur, ut ex meo tuum fiat;* ergo si percipiantur fructus, seu lucrum a mutuante ex re mutuata, percipiuntur ex re aliena, adeoque etc.

Nec contra id, quod hactenus dictum est, 9
usuram scilicet esse illicitam, et prohibitam iure divino ac naturali, obiici valet illud Deuteronomii XXIII: *Non foenerabis fratri tuo ad usuram,* etc., *sed alieno.* Nec illud Lucae XIX: *Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens, cum usuris utique exegissem illam?* Non valet, inquam, quia ad illud Deuteronomii respondetur cum variis sanctis Patribus, et doctoribus, ibi solum permissas fuisse, id est non specialiter punitas fuisse usuras erga alienos, tanquam malum ad maius malum vitandum, ne scilicet Iudaei a se invicem usuras acciperent propter avaritiam, cui nimis dediti erant. Sic inter alios respondet

S. Thomas 2-2, quaest. 87, art. 1, ad 2, ibi: *Quod autem ab extraneis usuram acciperent, non fuit eis concessum quasi licitum, sed permissum ad maius malum vitandum, ne scilicet a Iudaeis Deum colentibus usuras acciperent propter avaritiam, cui dediti erant,* ut habetur Isaiae LVI. Et idem etiam habetur 2-2, quaest. 105, artic. 3, ad 3, ibi: *Accipere usuras ab alienis non erat secundum intentionem legis, sed ex quadam permissione propter pronitatem Iudaeorum ad avaritiam, et ut magis pacifice se haberent ad extraneos, a quibus lucrabantur.* Et idem iam scripserat meus Alexander Alensis, part. 3, qu. 86, memb. 4, art. 2, ibi: *Nunquam fuit Iudaeis licitum foenerare alieno, sed permissum fuit illis, sicut dare libellum repudii propter duritiam cordis sui. Peccabant tamen mortaliter foenerando alieno, sed permittebatur eis duplici de causa, scilicet, ne facerent peius, id est ne foenerarentur fratribus, et quia duri erant, et paulatim trahendi ad perfectionem.* Et sic varii alii dicentes, id permissum fuisse, seu toleratum fuisse, sicuti apud Christianos in quibusdam locis permittuntur meretrices, quia non puniuntur, qui cum eis scortantur; et sicuti in eodem cap. XXIII Deuteronomii dicitur: *Non erit meretrix de filiabus Israel,* non quod meretrices alienigenae approbentur, sed quod non puniantur lege istà, sicuti meretrices Israelitae.

10 Aut cum variis aliis respondetur, id Deum tunc permisisse Iudaeis, non vi mutui, sed vi donationis, transferendo scilicet tanquam supremus omnium Dominus rerum dominium ab extraneis in Iudaeos; sic Exodi XII, donavit ipsis Aegyptiorum spolia, quae commodato acceperant. Sicuti enim potest princeps temporalis in poenam delictorum alicuius per iustitiam vindicativam ipsum bonis suis, vel in toto, vel in parte privare, eorumque ius et dominium in alium benemerentem conferre, ita Deus tanquam supremus Dominus universorum poterit a fortiori hoc praestare adversus sui nominis hostes, iusque illud et dominium suis fidelibus sectatoribus in praemium et retributionem conferre. Et quod de facto tunc Deus id fecerit, colligitur clare ex Deuteron. XXVIII, ubi Moyses contra populum Israel non servantem legem ait: *Advena foenerabit tibi, et tu non foenerabis ei;* quod intelligendum est in poenam non servatae legis. Sicque cum in dicto cap. XXIII Deuteronomii dixit: *Non foenerabis fratri tuo ad usuram,* etc., *sed alieno,* debet pari ratione intelligi in poenam eiusdem alieni, eo quod legem non servaret, adeoque illud lucrum non approbavit Deus, ut foenus est, sed induxit ut poenam delicti, cum non approbaverit cum fratribus legem servantibus, sed solum cum exteris legem transgredientibus. Sic S. Ambrosius, l. de Tobia, cap. 15, num. 5, relatus in can. *Ab illo* 12, caus. 14, q. 4; Pirhing, loco cit., n. 9; Sporer, loco cit., num. 111; Reiffenstuel, loco. cit., n. 24; Pontas, tom. 3, verb. *Usura,* caus. 7; Tirinus, Commentar. in cap. XXIII Deuteronomii, vers. 19; Molina, tomo 2, disp. 494, n. 18, plures alios afferens pro utraque responsione.

Ad illud autem Lucae XIX respondetur, quod 11
ibi per usuram intelligitur lucrum licitum ex negotiatione: dare enim ad mensam, non est dare mutuum, ex quo solo vetita usura oritur; sed est dare mercatoribus ad negotiandum, utpote ad contractum societatis *a banco,* in quo dominium pecuniae manet penes sic negotiantem, et tam lucrum ex ea perceptum, quam periculum ad eumdem spectat, quod non currit in mutuo. Unde ibi usura accipitur metaphorice, ut nempe bonis a Deo acceptis augeamus, et multiplicemus merita et bona spiritualia ad nostram aeternam utilitatem; voluit enim ibi Christus suis fidelibus sectatoribus ostendere, quod sicut homines terrestres cum tanta sollicitudine utuntur bonis temporalibus ad lucrum transitorium, ita et illi cum maiori sollicitudine debeant uti temporalibus ad lucrum aeternum. Sic S. Thomas, loco cit., art. 1; Pirhing, loco cit.; Molina, loco citat., et alii passim.

Usura usurarum lucratoria est prohibita etiam 12
de iure civili; *Communis,* per clarissimos textus in l. *Placuit* 29 ff. de Usuris, l. *Improbum foenus* 20 Cod. Ex quibus causis infamia irrogatur, ibi: *Improbum foenus exercentibus, et usuras usurarum illicite exigentibus infamiae macula irroganda est;* l. *Nullo modo* 28 Cod. de Usuris, ibi: *Ut nullo modo usurae usurarum a debitoribus exigantur, et veteribus quidem legibus constitutum fuerat, sed non perfectissime cautum. Si enim usuras in sortem redigere fuerat concessum, et totius summae usuras stipulari, quae differentia erat debitoribus, a quibus revera usurarum usurae exigebantur? Hoc certe erat non rebus, sed verbis tantummodo legem ponere. Quapropter hac apertissima lege definimus, nullo modo licere cuiquam usuras praeteriti temporis, vel futuri in sortem redigere, et earum usuras stipulari: sed etsi hoc fuerit subsecutum, usuras quidem semper usuras manere, et nullum usurarum aliarum incrementum sentire: sorti autem antiquae tantummodo incrementum usurarum accedere;* l. *Sancimus* 3 Cod. de Usuris rei iudicatae, ibi: *Cum enim iam constituimus usurarum usuras penitus esse delendas, nullum casum relinquimus, ex quo huiusmodi machinatio possit induci.*

Usura autem usurarum est, quae ex usura, 13
seu lucro usurario non soluto, seu nova sorte exigitur, ut dum quis v. g. mille scuta pro quinquaginta annuatim solvendis in mutuum

dat, et de istis quinquaginta scutis debito tempore non solutis, ceu summa capitali praeter priorem novas usuras, v. gr. duo scuta cum dimidio annuatim exigit.

14 Usura vero secundum se non est iure Caesareo, seu civili communi prohibita, nisi sit in maxima quantitate, ut habetur clare in l. *Placuit* 29, et l. *Quod in stipulatione* 31 ff. de Usuris, l. *Lecta* 40 ff. de Rebus creditis, ubi non solum permittuntur ut minora mala, sed approbantur usurae ut licitae; l. *Si interrogatione* 1 Cod. de Usuris, ubi sic expresse habetur: *Si interrogatione praecedente promissio usurarum recte facta probetur, licet instrumento conscripta non sit, tamen optimo iure debentur;* l. *Quamvis* 8 Cod. eod., ubi denegatur actio ad repetitionem usurarum iam solutarum; l. *Eos qui* 26 Cod. eod., ubi excepta praescriptione triginta, vel quadraginta annorum, conceditur actio ad exigendas usuras promissas.

15 Dictum fuit tamen notanter: *Nisi sit in maxima quantitate,* quia in hac quantitate usura est prohibita etiam iure civili communi per cit. l. *Eos qui* 26 Cod. de Usuris, et l. *Placuit* 29 ff. eod. Quaenam autem sit determinata quantitas, quae a iure civili approbetur, quaeve reprobetur, declaratur in eadem l. *Eos qui* 26, § *Super usurarum,* Cod. de Usuris, diversimode iuxta diversitatem personarum abrogata veteri et gravissima dispositione. Conceditur igitur illustribus personis posse in contractu mutui stipulari ad *trientem,* id est ad tertiam partem centesimae usurarum: nomine autem tertiae partis centesimae usurarum venit lucrum ut quatuor pro centenario singulis annis. Pro cuius rei notitia est advertendum, quod in iure illa dicitur centesima, in qua pro singulo centenario unum singulo mense persolvebatur, et sic pro sorte centesima singulo anno usura duodecim correspondebat. Dicitur autem centesima, eo quia singulo mense persolvenda erat pars correspondens centesimae parti sortis; hinc tertia pars centesimae usurarum erat numerus ut quatuor, cum hic numerus sit tertia pars numeri duodecimi; in traiectitiis contractibus, scilicet pro re, seu pecunia traiectitia, quae mutuo datur mercatoribus traiectitiis, seu acturis trans mare cum periculo creditorum, seu mutuantium, si naves pereant, conceditur centesima usurarum mercatoribus, sive negotiatoribus conceditur posse recipere lucrum ex mutuo usque ad bessem centesimae usurarum, id est ad duas partes centesimae, nempe octo. Caeteris autem omnibus conceditur posse in contractu mutui stipulari ad *semissem,* id est ad dimidium centesimae, quod est sex pro quolibet centenario singulis annis. Sic habetur ex cit. lib. *Eos qui* 26 Cod. de Usuris, ubi vetatur extensio ad ulteriorem quantitatem.

Supradicta autem omnia ad faciliorem me- 16
moriae retentionem quatuor sequentibus carminibus traduntur a Glossa in cit. l. *Eos qui* 26 Cod. de Usuris, ibi:

> Discant illustres stipulari posse trientes.
> Et mercatores sibi possint quaerere besses.
> Quaerere semisses possint communiter omnes
> In traiectitiis vires centesima sumit.

At vero omnes supra, num. 14, allegatae 17
leges civiles permittentes, et approbantes usuras contra ius divinum, et naturale, correctae et abrogatae sunt per ius canonicum, ut clare patet ex toto titulo de Usuris, tam quinti quam sexti Decretalium, et expresse, ac specialiter Clementin. Unic. de Usuris, ubi sub poena excommunicationis reprobantur quaecunque statuta in offensam Dei, et proximi, et contra iura divina pariter, et humana usurarum approbantia quodammodo pravitatem. Quinimo subditur ibid., § *Sane,* quod pertinaciter asserens exercere usuras non esse peccatum, sit puniendus ut haereticus, ibi: *Sane si quis in illum errorem inciderit, et pertinaciter affirmare praesumat, exercere usuras non esse peccatum, decernimus eum velut haereticum puniendum.*

Hinc nullus princeps, quamvis supremus, 18
sive saecularis, sive ecclesiasticus, et neque Papa condere potest legem, qua usurae reddantur licitae. *Communis,* ac certa. Et ratio est clara, quia usurae sunt a iure divino ac naturali prohibitae, ut probatum est supra n. 6 et 8, adeoque non possunt ulla lege humana, neque pontificia permitti, ut licitae; cum inferior non possit dispensare in lege superioris, argum. can. *Inferior* 4, distinct. 21, capit. *Cum inferior* 16 de Maiorit. et obedient., Clementin. *Ne Romani* 2 de Elect. Unde ipsemet Pontifex, cap. *Super eo* 4 de Usuris, expresse dicit, super usuris nullam posse dari dispensationem, ibi: *Cum usurarum crimen utriusque Testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus.* Et quod id nequeant principes saeculares, quamvis supremi, stat manifestum, quia ipsi ultraquam quod nequeant quidquam statuere contra legem divinam, etiam legi pontificiae nihil contrarium concedere valent, sed eidem necessario obedire tenentur in his, quae continent peccatum; can. *Lege imperator* 1, can. *Non licet imperatori* 2, can. *Certum est* 3, can. *Constitutiones* 4, can. *Suscipitis* 6, dist. 10; cap. *Si quis* 2, cap. *Solitae* 6 de Maiorit. et obedient., cum similibus, adeoque, etc.

Imo nedum non possunt principes, sive sae- 19
culares sive ecclesiastici permittere tanquam licitas usuras; sed tenentur eas prohibere etiam Iudaeis in suis ditionibus degentibus, et contravenientes punire. *Communis,* per text. in

c. *Post miserabilem* 12, et c. *Quanto amplius* 18 de Usuris. Et ratio est, quia usurae, ut supra, n. 6 et 8, ostensum est, sunt contra ius naturale et divinum; principes autem sive saeculares, sive ecclesiastici debent omnibus degentibus in suis ditionibus prohibere id, quod est contra ius naturale et divinum; adeoque, etc.

20 Tum quia post legem evangelicam non possunt Iudaei foenerare cum alienigenis modo, quo ipsis permittebatur in lege veteri, quia talis concessio, ut supra, n. 10, dictum est, erat pro illo tempore in poenam alienigenarum non ambulantium in lege Domini, et in retributionem populi sui sequentis vestigia eius; ratio autem talis concessionis post legem evangelicam cessat, cum populus hebraeus a Deo prius dilectus, factus fuerit ei inimicus, et alienigenae gentes factae ipsi familiares, et suus dilectus populus. Tum etiam quia principes tam saeculares quam ecclesiastici possunt et debent punire, et de facto iuste puniunt Iudaeos in suis ditionibus homicidia, furta aliaque similia crimina perniciosa reipublicae perpetrantes, adeoque etiam punire possunt et debent eosdem dictas usuras contra ius naturale et divinum, eidem reipublicae noxias committentes; cum eisdem iuribus, et ex eisdem motivis prohibeantur usurae ac enumerata delicta.

21 Usura compensatoria seu restauratoria (de qua supra, n. 5), est licita ex triplici praecipue titulo, scilicet tituto damni emergentis, titulo lucri cessantis, et titulo periculi perdendae sortis. Vide verb. *Mutuum,* a num. 33 ad 37. * Confer theologi Romani ad verb. *Mutuum,* adnot. ad n. 73, et animadversiones nostras ad hunc articulum *.

22 Usura punitoria seu moratoria (de qua supra, n. 5) est licita. Vide dict. verb. *Mutuum,* n. 38.

23 Mutuans accepto pignore a mutuatario, cum pacto, ut interim fructus pignoris lucretur, nisi adsit alius iustus titulus, committit usuram, et tenetur tales fructus perceptos ex pignore computare in sortem. Vide d. verb. *Mutuum,* num. 44.

24 Dantur tamen aliqui iusti tituli percipiendi fructus ex pignore sine diminutione sortis. Vide d. verb. *Mutuum,* a n. 45 ad 48.

25 Pactum antichriseos quid sit, et an sit illicitum et usurarium? Vide verb. *Hypotheca,* a n. 32 ad 33.

26 Pacrum legis commissoriae quid sit, et an illicitum et usurarium? Vide ibidem, num. 34 et 35.

27 Usurae neque possunt exigi et accipi ob favorem causae piae, vel ob aliud opus bonum, neque ad id dari potest aliqua dispensatio. *Communis,* textu expresso in c. *Super eo* 4 de Usuris. Cum enim ibi Archiepiscopus Panormitanus quaesivisset a Papa Alexandro III: An possit per dispensationem pecunia recipi ad usuram, ut per illam pauperes, qui in Saracenorum captivitate detinentur, possint liberàri, sic respondit dictus Summus Pontifex: *Respondemus, quod cum usurarum crimen utriusque Testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus, quia cum Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captivi usurarum crimine involvatur.*

Unde ne quidem, ut redimantur captivi, ut 28
alantur pauperes, aut ut aedificentur et restaurentur ecclesiae, permitti potest facultas dandi pecunias ad usuram, nempe ut illa pecunia usuraria a foenerante talia vel similia opera pia peragantur, ut clare habetur ex cit. cap. *Super eo* 4 de Usuris. Et ratio est, quia nulla dispensatio fieri potest in eo, quod utroque Testamento est prohibitum, uti sunt vere prohibitae usurae, per expressum textum in cap. *Quia in omnibus* 3, et cit. cap. *Super eo* 4 de Usuris. Tum quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona, Epist. ad Rom., c. III, 8; Glossa in cap. *Super eo,* verb. *Dispensationem,* cum pluribus iuribus ibi adductis. Nec sunt faciendae eleemosynae de foenore et usuris, can. *Non putanda* 27, caus. 1, qu. 1; c. *Nolite* 1, caus. 14, qu. 5. Nec auferendum est aliquid divitivus, ut detur pauperibus, c. *Forte* 3 ead. caus. 14, et qu. 5. Tum etiam quia non licet pro vita alterius servanda mentiri, c. *Ne quis* 14, can. *Si quis* 17, caus. 2, qu. 2, adeoque multo minus licet usuras exercere ob utilitatem proximi, quia hoc multo gravius est peccatum, quam mendacium, cit. c. *Super eo* 4 de Usuris.

Sunt tamen liciti, nec sunt usurarii montes 29
pietatis. Vide verb. *Montes pietatis,* per tot.

Mutuare cum pacto conferendi aliquid supra 30
sortem, non tanquam debitum iustitiae, sed tantum amicitiae et gratitudinis, est usura. Vide verb. *Mutuum,* n. 24, ubi datur ad hoc propositio damnata ab Innoc. XI.

Mutuans non potest licite aliquid supra sor- 31
tem exigere, ex quo se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. Vide d. verb. *Mutuum,* n. 25, ubi ad id affertur propositio damnata ab Alex. VII.

Mutuans non potest licite aliquid supra sor- 32
tem exigere a mutuatario pro sola carentia pecuniae, quam ei actualiter numeratam mutuavit. Vide d. verb. *Mutuum,* n. 26, ubi adducitur ad id alia propositio damnata ab Innocentio XI.

Mutuare intentione, ut acquiratur aliquid ex 33
mutuo tanquam debitum ex iustitia, etsi id minus principaliter intendatur, est usura mentalis. Vide d. verb. *Mutuum,* n. 23,

Non est tamen usura, cum quis dat mutuum, 34
et sine ulla pactione, secundario tantum inde aliquid intendit et sperat, item daturus mu-

tuum, quamvis sciret se id, quod sperat, non obtenturum. Glossa in c. *Consuluit* 10, verb. *Sperantes,* de Usuris; Barbosa in cit. c. *Consuluit,* num. 6; Navarr. in Manual., cap. 17, num. 209, et alii passim, arg. c. *Si officia* 2, dist. 59, et c. *Quid proderit* 7, dist. 61. Et ratio est, quia cum mutuatarius aliquid possit dare, imo ex *antidorali* obligatione mutuatori obligatus sit, utique poterit hic aliquid etiam saltem secundario sperare et intendere; licite enim potest sperari, quod licite potest acceptari.

35 Nec valet obiicere illud Christi Domini, Lucae VI: *Mutuum date, nihil inde sperantes;* nec illud canonis *Consuluit* 10 de Usuris, ubi Pontifex respondit, illum, qui mutuat, alias non mutuaturus eo proposito, ut licet omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat pro eiusmodi lucri intentione, iudicandum esse male agere, et efficaciter ad restitutionem inducendum. Non valet, inquam, quia illud Lucae VI intelligi debet uti consilium, quatenus excludit spem beneficii ex gratitudine a mutuatario accipiendi; praeceptum autem est, quatenus excludit spem lucri accipiendi et praestandi tanquam ex debito, cum sic sit vera usura mentalis. Et illud dicti canonis *Consuluit* intelligi debet de eo, qui mutuum dat cum intentione lucri seu pretii recipiendi ex mutuo, tanquam ex debito iustitiae, qui utique censeri debet verus usurarius mentalis. Non autem de eo, qui mutuum dat cum intentione recipiendi aliquam compensationem ex sola et libera gratitudine. Unde notant communiter doctores, quod non sit usura, si quis mutuum det principi vel Episcopo ea intentione et spe, ut ab eo officium vel beneficium sibi vel suis ex libera gratitudine obtineat, cum nullum pactum, nec tacitum nec expressum intercedat, sed mera spes voluntariae et liberae gratitudinis.

* Nam, ut inquit Antoine in tract. de Contract., cap. 3, in resp. ad quaest. 17: *Usura est intendere, etsi secundario, lucrum ex mutuo, ut pretium, vel ut aliquid pro mutuo debitum; quia intentio, etsi secundaria, non tollit malitiam obiecti, quo actus specificatur. Et illicitum est velle etiam minus principaliter ac secundario aliquid illicitum. Lucrum autem ut pretium mutui vel uti aliquid ex mutuo debitum, est quid illicitum et usura; ergo illud quocunque modo intendere est illicitum.* Quae vero sit intentio principalis, quae secundaria, explicat S. Antoninus, part. 2, tit. 1, cap. 7, § 1, inquiens: *Dicitur.... intentio principalis haec, cum scilicet magis movetur ad mutuandum propter lucrum, quod sperat sibi evenire, quam propter aliud. Sed intentio secundaria dicitur, quando etsi sperat aliquid sibi dari ab eo, qui mutuavit ex sua liberalitate, tamen non illud eum movet, sed magis benevolentia, ita quod etiamsi non crederet sibi aliquid dari ultra sortem, adhuc tamen mutuaret.* Caeterum, ut monet Ballerinius in praelect. 2 de Usura, in editione Veronensi Summae Theologicae S. Antonini anno 1740 curatae, eidem parti praemissa, cap. 2, § 4: *Si sermo sit de lucro, quod non vi mutui, sed aliunde mutui occasione provenire licite potest, sive ex libera mutuatarii gratitudine, iis cautionibus adhibitis, quae explicabuntur* § 2, *sive ex iustis titulis lucri cessantis vel damni emergentis, de quibus* § 24, *qui in hoc lucrum intentionem animumque declinat, etsi ita declinet, ut alias mutuum daturus non sit, nisi forte castitatis praeceptum urgeat; is non in lucrum vi mutui perceptum, solum usurarium, iniustum et illicitum, sed in lucrum iuste proveniens vel ex gratitudine plane liberali mutuatarii donum liberum rependentis, vel ex iusta damni restauratione, quae in mutuo stipulari iuste potest, ac proinde in lucrum nec iniustum, nec illicitum, nec usurarium intentionem declinat.* Vide quae subdit. Sunt enim dignissima ut legantur *.

An autem sit usura, si mutuans excitet et 36
moneat, seu roget mutuatarium; ut intuitu mutui illi praestet aliquam gratuitam remunerationem, seu aliquid praeter sortem ex gratitudine liberaliter et voluntarie ei praestet, variant doctores. Negant enim Molina, Bonacina, Salonius, et alii cum Diana, part. 1, tr. 8, de Contractibus, resol. 62; Lugo, disput. 25, de Inst., sect. 4, n. 30; Reiff., l. c., n. 96; Sporer, l. c., n. 33, testans de communi aliorum, quia dicunt, eiusmodi gratitudinem intendens et petens, rem licitam et honestam intendit et petit, cum reipsa non intercedat verum pactum, nec coactio, sed tantum petatur compensatio antidoralis, ad quam quivis beneficium aliquod accipiens ex iure naturae tenetur. At vero licet praedicta opinio sit probabilis [1], probabilior tamen est sententia Scoti in 4, dist. 15, qu. 2, § *De secundo articulo,* Richardi, Caietani, Ioannis Medinae, et Angles apud Lugo, loc. cit., affirmantium et docentium esse usuram, arg. can. *Sicut* 4, caus. 1, quaest. 2, ubi ex verbis sancti Gregorii: *Oblatio nullam culpae maculam ingerit, quae non ex ambientis petitione processit;* ergo a contrario sensu si petitur, non excluditur omnis culpa. Et sic etiam Viva in proposit. 42, ex damnatis ab Innocent. XI, n. 12, et alii plures. Et ratio est, quia illa excitatio, monitio seu rogatio videtur esse quoddam pactum implicitum; si antecedat mutuum,

[1] Nullo modo probabilis praedicta opinio censenda est, quod item dicimus de opinionibus propositis numeris 41 et 59.

et si subsequatur mutuum, mutuatarius non videtur sponte dare, sed rubore vel necessitate compulsus, cum metu iniusto induci soleat ad remunerandum, timens, ne sibi iniusta nota ingratitudinis inuratur.

37 Si mutuatarius mere gratis et liberaliter det aliquid ultra sortem, mutuator autem mala fide accipiat tanquam debitum ratione mutui, est quidem usura mentalis inchoata, sed non perfecta, nec restitutioni obnoxia. Sic Scotus in 4, dist. 14, qu. 2, art. 2; Lessius, lib. 2, c. 20, dub. 6; Molina, l. c., disp. 306; Amicus, disput. 20, sect. 5; Sporer, l. c., n. 79; Viva, l. c., sub n. 10; Lugo, l. c., n. 33, appellans hanc communem et veram sententiam. Et ratio est, quia ex parte mutuatarii donantis fuit voluntas libera et sufficiens ad transferendum dominium accedente acceptatione, quamvis peccaminosa ex parte mutuatoris accipientis; haec autem acceptatio et potest poni formalis, quando cognoscitur talis animus mutuatarii non retractatus, ita ut tunc dominium transferatur, et posita fuit virtualis, quando mutuator accepit auctarium, quia licet putaverit illud non dari gratis, voluit tamen sibi accipere omni meliori modo, quod poterat. Nec obstat cit. cap. *Consuluit* 10 de Usuris, ubi Pontifex dicit, usurarium mentalem cogendum esse ad restitutionem. Nam ibi solum est sermo de casu, quo mutuatarius non dederit auctarium gratis et mere liberaliter, et quandiu de hac voluntate dantis non constat. * Confer Ballerinium in Praelect., cit. cap. 2, § 11, num. 4, ubi hoc opportune monet: *Solum videndum, num donatio omnino liberalis vere fiat, ad quod diiudicandum observanda, quae auctor monet, c. 7, § 6 et 7, ex quibus pleraque, quae vulgo dicuntur et putantur dona, dona vere liberalia non esse cognosces.* Eo enim fere consilio mutuatarius donat *ut mutuum sibi datum longiori tempore retineat, vel ut iterum in futuro consimile mutuum, si eguerit, sibi fiat ab illo; seu quia veretur mutuantis offensam, scilicet ne reputet eum ingratum, si sibi ultra redditionem mutui nihil impendat; quae singula liberalem donationem prorsus excludunt, ut S. Bernardinus monet tit. 2, serm. 26, art. 3, cap. 4.*

38 E contra si mutuatarius det aliquid ultra sortem tanquam ex debito ratione mutui, et mutuator accipiat bona fide tanquam sibi gratis et mere liberaliter donatum, est quidem usura materialis, cum datio utpote involuntaria absque animo donandi non fuerit sufficiens ad transferendum dominium; at non est usura formalis completa, nec obnoxia restitutioni, si lucrum sic bona fide acceptum, sit etiam bona fide consumptum, nec inde mutuator factus sit ditior; si autem cesset bona fides mutuatoris, ex quo expost cognoscat mutuatarium, non gratis et liberaliter, sed tanquam ex debito ratione mutui dedisse illud auctarium, tunc evadit usura formalis restitutioni obnoxia, quia cessante bona fide, et tali veritate comperta, iam deest mutuatori iustus titulus retinendi illud auctarium, adeoque illud restituere debet, et si bona fide consumpsit, restituere tenetur id, in quo inde factus est ditior; et si in nullo sit inde factus ditior, rursus nihil restituere tenebitur, iuxta dicta de restitutione facienda a possessore bonae fidei sub verb. *Possessor bonae et malae fidei.* Sic doctores supracitati, et alii passim.

Si dubium sit, an mutuatarius dederit illud 39
auctarium gratis et mere liberaliter, vel an tanquam ex debito ratione mutui, debet fieri sufficiens inquisitio de intentione dantis, et si percipiatur dedisse gratis et mere liberaliter, potest retineri illud auctarium; et e contra restitui debet, si percipiatur, illud dedisse tanquam ex debito ratione mutui. Si autem mutuatario iam mortuo, seu alias eius intentio interpellari non possit, resolvendum est ex circumstantiis, nempe quod dederit gratis et mere liberaliter, si mutuatarius erat dives, liberalis, magnificus et beneficus, si dederit hilariter, et huiusmodi; et aliunde mutuator nec explicite, sed implicite aliquid petierit, et tunc ipse mutuator non tenebitur ad restitutionem. Et e contra, quod dederit tanquam ex debito ratione mutui, si mutuatarius erat inops, parcus, avarus, si moeste et moleste dederit, et huiusmodi, et tunc mutuator tenebitur ad restitutionem. Et tandem si omnibus attentis, adhuc restet dubium mere negativum, tenebitur mutuator ad restitutionem; et si dubium fuerit positivum ob rationes utrinque probabiles, ac coniecturas et circumstantias utrinque rationabiles ac verisimiles, non tenebitur probabiliter [1] mutuator ad restituendum illud auctarium sic acceptum. Sic

[1] Meminerit lector canonici illius axiomatis: *In dubiis tutior pars est eligenda;* dubium autem est, ubi *rationes utrinque probabiles, et circumstantiae utrinque rationabiles* occurrunt. At ne ille quidem tutus est, qui coepit possidere rem aliquam bona fide, et deinde superveniens dubium, an ea res sit aliena, superare non potest. Etenim « probabilius est cum Soto lib. 4, de Iustit., q. 5, 2, 4, quod quando dubium supervenit possessioni bonae fidei inchoatae, illam interrumpat, donec perseveret; et nisi possit prudenter deponi, obliget possessorem ad restitueudum pro rata. Ratio primae partis est, quia cum tali dubio discreto, fundato et probabili, nequit amplius subsistere bona conscientia, et fides, quod res sit mea. Nam dubium illud est vulnus quoddam conscientiae, illam prudenter inquietans: igitur haec non subsistit sana et quieta, et quamvis non sit mala, profecto neque bona, et integra: non ergo sufficit ad continuandam praescriptionem, sed illam interrumpit. » Ita Cuniliati, tract. 9 de 7 Decal. praecepto, cap. 16, num. 3. Ubi vero locum habeat axioma illud: *Melior est conditio possidentis,* alibi expositum fuit.

Sporer, l. c., num. 80; Lugo, l. c., num. 32; Viva, loc. cit., sub num. 10, vers. *Ad primum;* La Croix, lib. 3, part. 2, num. 922, et alii contra alios. Et ratio a pari est de eo, qui coepit possidere rem aliquam bona fide, et deinde superveniens dubium, an ea res sit aliena, superare non potest; in tali enim dubio melior est conditio possidentis, per claros textus in l. *Nemo* 126, § 2, ff. de Reg. iur.; l. *In pari causa* 128 ff. eod.; c. *Quod autem* 5 de Iurepatronat., cap. *In pari* 66 de Regulis iuris in 6.

40 Si mutuatarius det aliquid ultra sortem, eo quia timet se alia vice, cum indigebit, non accepturum mutuum, vel ne videatur aut vocetur ingratus, tunc mutuans probabilius tenetur ad restitutionem. Sic Caietanus, Molina, Navarra, Navarrus, S. Antoninus, Angles, Diana et plures alii, quos affert Salas, dub. 6, n. 1; Lugo, l. c., n. 34, pro hac sententia, quamvis teneant sententiam contrariam. Sic etiam Viva, l. c., n. 10, in fine, dicens contrariam sententiam solum speculative esse probabilem, non tamen practice, et sic alii plures. Et ratio est, quia cum mutuatarius solvit auctarium ob dictum metum, fere semper putat, iniustum metum gravem sibi incuti, et idcirco non gratis et mere liberaliter, sed coacte ductus tali iniusto metu; adeoque cum talis datio fuerit secundum quid involuntaria absque animo donandi, et insufficiens ad transferendum dominium, tenebitur mutuans ad restitutionem; non sic autem si metus fuisset levis, nec causam dedisset tali dationi, quia tunc tale auctarium censetur gratis et mere liberaliter datum, sicque retineri posset a mutuatore.

41 Contraria autem sententia est vere probabilis, eamque defendunt Sporer, loc. cit., n. 81; Salas, l. c., num. 3; Lugo, l. c., num. 35, cum multis aliis ibi citatis, dicentibus, non committi usuram nisi detur vel accipiatur ut pretium mutui, vel tanquam debitum ex iustitia; quibus favet etiam La Croix, loc. cit., n. 923. Et ratio est, quia mutuatarius dando ex tali timore, non dedit ut pretium mutui [1], sed ut motivum habendi benevolentiam mutuantis, cum quilibet ex gratitudine donans inducatur ad donandum metu, ne notam subeat ingrati, et tamen liberaliter donat, quamvis donatio non sit ita spontanea, ac si ex effectu benevolentiae procederet. Tum quia sicuti non est Simonia [2], quando nullo praevio pacto confertur beneficium famulo ab Episcopo timente, ne alioquin famulus taedio affectus ab eius obsequio discedat, nec famulus, licet hoc sciat, simoniace accipit beneficium, quia revera nullum ibi intervenit pretium, sed solum conciliatio novae benevolentiae; ita nec intervenit usura in hoc casu.

Usura est, si mutuans det mutuum mutuatario cum pacto, ut ei remittat obligationem restituendi, non solum bona fortunae, sed etiam famam, quam antea iniuste laeserat. Lessius, lib. 2, cap. 20, dub. 7; Lugo, loc. cit., n. 37; Sporer, l. c., n. 85; Laym., lib. 3, tr. 4, c. 16, n. 2, et alii passim. Et ratio est clara, quia talis obligatio est mutuatario onerosa et molesta, sicque eius condonatio est pretio aestimabilis adeoque, etc. 42

Item usura est, si mutuet cum pacto, ut mutuatarius abstineat ab actione iniuriarum, quam contra ipsum iuste intentare posset. Cessio enim talis iuris intentandi actionem iniuriarum, et exigendi satisfactionem a iudice est vere pretio aestimabilis, adeoque, etc. Sic quamvis possit mutuans mutuare suo inimico, a quo timet vindictam cum pacto, ut desistat a vindicta iniusta, vel iniusto modo intentata, verbi gratia propria auctoritate, seu ut desistat ab odio, ab inimicitia, et huiusmodi, cum sic petat, quod inimicus ei antea debet, sive ex charitate, sive ex iustitia, et sic non imponat ei novam obligationem novumque gravamen; tamen non potest sic mutuare cum pacto, ut desistat a vindicta seu satisfactione iusta, quam potest exigere ab auctoritate publica, seu iudice, cum sic imponat illi novum gravamen vere pretio aestimabile. Sic supra citati doctores, et alii fere communiter. 43

Usura vera est quidquid pretio aestimabile pacto expresso vel tacito exigitur et recipitur vi mutui per se tanquam debitum ex iustitia, seu tanquam pretium mutui. Unde mutuans cum pacto, ut mutuatarius ei vendat res suas etiam iusto pretio, vel ut emat res ab ipso, vel ut utatur eius molendino, seu frequentet eius officinam, vel ut patrocinetur suae causae, vel ut conducat eius praedium, vel ut restituat in alio loco, vel ut restituat partem in pecunia, partem in mercibus, vel ut eum eximat a gabellis, vectigalibus seu tributis, vel ut ei praestet munus a lingua, a manu, ab obsequio, et his similia, committit usuram, quia obligatio civilis quoad omnia adimplenda est pretio aestimabilis, cum sic imponatur mutuatario onus aliunde indebitum, et privetur sua libertate. *Communis.* 44

Item usura est mutuare cum pacto, ut mutuatarius teneatur fideiubere pro mutuante, vel suis. Vide verb. *Mutuum,* n. 28. 45

---

[1] Etsi non dederit ut pretium mutui, non tamen ex mera liberalitate et gratitudine vere libera tradidit, quod ad donationem requiritur. Igitur hoc donum inter usuram similiter est recensendum, parique restituendum ratione. Vide Ballerinium, loc. cit., c. 11, n. 4, seqq.

[2] Cum Simonia, fatente auctore, *munere ab obsequio* committatur, nescio quomodo a Simonia absolvat Episcopum, qui beneficium famulo conferat *ne alioquin famulus taedio affectus ab eius obsequio discedat.*

46 Mutuare frumentum vel vinum de praesenti, quo minus valet cum pacto, ut restituantur in eadem quantitate pro tempore, quo praevidetur certo, vel quasi certo pluris valiturum, est usura. Vide dict. verb. *Mutuum*, num. 29.

47 Non est tamen usura, si sit aequale dubium, an pro tempore restitutionis sit valiturum pluris, vel minoris? Vide ibid., n. 30.

48 Sic pariformiter est dicendum de pecunia mutuata cum pacto, ut restituatur in eadem omnino specie et numero pro tali certo tempore. Vide ib., n. 31.

49 Excipe tamen, nisi ipse mutuator talem pecuniam, tale vinum, tale frumentum, etc., servaturus esset usque ad illud tempus, quo pluris distrahere potuisset. Vide ib., n. 32.

50 Contractus ille, qui vulgo dicitur *a godere*, quo scilicet aliquis dat sufficientem pecuniam alteri, ut ipse quandiu utitur dicta pecunia, cedat illi domum vel alteram fructiferam rem interim fruendam, quomodo possit ab usura excusari? Vide ib., n. 49.

51 Qui recusat mutuare pecuniam, sed ipsam tradit indigenti dicendo, quod emit ab ipso suas vaccas, et easdem ei locat pro pensione annua ei solvenda, excusatur communiter ab usura, si ille alter de facto habeat dictas vaccas utiles, et serventur conditiones requisitae ad contractum iustae locationis. Secus vero non. Vide ib., n. 50.

52 Ab usura excusatur, qui a se mutuum petenti tradit pecuniam dicendo, quod tali pecunia conducit suas operas ad futuram messem, seu vindemiam. Vide ibid., num. 51. * Confer notam Theologi Romani ad verb. *Mutuum*, n. 50 *.

53 Ementes res minori pretio quam valeant, quando excusentur ab usura et restitutione, vel non? Vide verb. *Contractus emptionis*, art. 2, per tot.

54 Ementes chirographa et aliena credita minori pretio quam valeant, quando excusentur ab usura et restitutione, vel non? Vide ibid., a n. 19 ad 28.

55 Item usura est rem plus iusto pretio, id est supra pretium summum vendere sine iusto titulo ob solam dilatam solutionem. Vide verb. *Contractus emptionis*, art. 3, a n. 1.

56 Emere rem sine iusto titulo infra pretium infimum ob solam anticipatam solutionem, est usura. Vide ib., n. 28.

57 Venditores quando excusentur ab usura et restitutione, vel non? Vide ib., per tot.

58 Contractus *mohatra* est usurarius. Vide ib., num. 56.

59 An mutuans possit ex contractu usurario celebrato percipere et retinere lucrum, quod ex alio iusto contractu (quem celebrasset, si scivisset) recipere et retinere potuisse, variant doctores. Aliqui enim male putant, posse illum tale lucrum percipere et retinere, etiamsi mala fide dictum contractum usurarium celebraverit; sic Verricelli, apud La Croix, lib. 3, part. 2, n. 924, quod tamen, ipso teste, merito negant Tambur., lib. 8, tract. 3, cap. 8, § 3, n. 23, et Sporer, l. c., n. 106. Alii generaliter tenent, posse sic mutuantem tale lucrum percipere et retinere, si bona fide dictum contractum usurarium celebravit. Sic Sa, verb. *Usura*, num. 8, expresse dicens: *Qui facit contractum usurarium bona fide credens iustum, potest tantum lucri retinere, quantum acquisivisset alioquin per contractum licitum;* et sequuntur Tannerus, 2-2, disp. 4, qu. 7, n. 99; Diana, part. 1, tr. 8, resol. 47. Alii defendunt posse dictum sic bona fide mutuantem retinere tale lucrum, si mutuando intenderit et expresserit se velle contrahere omni meliori modo; ita cum aliis Lessius, lib. 2, cap. 20, dub. 12; Sporer, l. c., n. 109, dicens, id probabilissime esse licitum. Alii docent, tale lucrum posse recipi et retineri, saltem si mutuans sciverit illum modum iuste contrahendi, et mutuatarius etiam censeatur consensisse; secus autem non. Ita Lugo, disp. 25, sect. 9, num. 182 et seq.; Sporer, l. c., n. 106, dicens, quod sic optime sentiat Lugo, quibus duabus ultimis sententiis favet La Croix, cit. lib. 3, part. 2, num. 144 et 924, cum aliis allegatis. Et ratio inter alias istorum est, quia sic mutuans ac contrahens bona fide, intendens interim et exprimens, se velle celebrare contractum omni meliori modo, habet veram voluntatem celebrandi contractum, qui licite fieri possit; ergo tunc virtualiter illum celebrat, maxime si tunc sciat illum modum iuste contrahendi, et mutuatarius etiam censeatur consentire, uti rationabiliter consentire censendus est, cum rationabiliter debeat potius consentire in contractum iustum, et iusto titulo celebratum, quam in contractum iniustum, et celebratum titulo iniusto; adeoque cum adsit sufficiens utriusque voluntas cum titulo iusto implicite saltem contento, iam adest totum id, quod necessarium est ad iuste contrahendum et lucrandum, adeoque, etc.

Alii tandem sustinent, quod regulariter lo- 60
quendo non possit sic mutuans in resolutione contractus usurarii quamvis bona fide initi tantum retinere, quantum in alio contractu iusto, v. g. emptionis, census, societatis, et huiusmodi acquisivisset. Sic expresse sapientissimus Rosign., tr. de Contractibus, contract. 3, de Mutuo et usuris, disquis. 6, § 6, n. 2 et seq., et alii. Et ratio eorum inter alias est, quia contractus secundum se usurarius est ipso iure nullus ex dictis supra a num. 6, ergo nullum potest parere interesse; contractus enim nullus perinde est, ac si non esset contractus, cum paria sint non esse, et nullum esse; argum. l. 1 *Duo sunt Titii* 1 ff. de Testamentaria tutela; et idem sit aliquid non esse factum, et nulliter

factum, l. *Si se non obtulit* 4, § 6, ff. de Re iudicata. Quod autem nullum est, nullum producit effectum, c. *Illud* 8 de Iurepatr. Et non entis nulli possunt esse fructus, nullaeque qualitates, arg. l. *Eius qui in provincia* ff. de Rebus creditis si certum petatur, l. 1 et 2 de Usufructu, adeoque, etc.

61 Nec valet dicere, quod quamvis non subsistat dictus contractus usurarius in ratione contractus talis, sub qua expresse fuit celebratus, subsistat tamen in ratione alterius contractus liciti implicite voliti ab ipso contrahente, quandoquidem si scivisset contractum iuxta talem modum non esse validum, alio modo valido contraxisset. Non valet, inquam, quia hoc modo aperiretur via infinitis usuris, panderetur enim aditus cuicunque usurario et invalide contrahenti aliquid ex contractu usurario et invalido, ac infructifero lucrandi, cum semper posset dicere: Si scivissem, alio modo licito contraxissem.

62 Hinc quamvis non sit improbabilis [1] sententia Lessii, Lugonis et Spor., sub n. 59 adducta, in praxi tamen non est facile concedenda, ut dicit ipsemet Spor., l. c., num. 105, sic expresse habens: *Id in praxi non facile concedendum, approbant omnes etiam citandi, et simpliciter non licere, supponere videntur doctores communiter. Tum quia, ut testatur dictus Pater Rosignolus, cit* § 6 *in fine, ita pluries fuit iudicatum in excellentissimis Mediolani et Taurini senatibus in contractibus censualibus aliisque invalidis, vel ex defectu solemnitatis requisitae, vel ex quolibet alio capite, qui senatus coegerunt, vel fructus ex talibus contractibus invalidis perceptos, restituere vel computare in sortem.* Haec ille.

63 Contractus vulgo dictus trium contractuum an sit usurarius, vel non. Vide verb. *Societas* seu *Societatis contractus,* a n. 3 ad 11.

64 Notarii seu tabelliones conficientes instrumenta usuraria per modum contractus liciti suppressa usura, itemque testes subscribentes, peccant mortaliter contra iustitiam, et ad restitutionem obligantur saltem secundo loco, si usurarius non possit aut non velit; sic etiam consulentes et persuadentes ad usuras exigendas. Item scienter dantes pecuniam usurario ad exigendas usuras. Item iudices et domini compellentes ad solvendas usuras, vel impedientes quominus solutae usurae repetantur vel restituantur, in quos est excommunicatio latae sententiae in Clem. *Ex gravi* unic. de Usuris. Item omnes ministri principales usurarii ad usuras concurrentes, ut negotiorum gestores, proxenetae, factores, correspondentes, et huiusmodi. Item denique omnes efficaciter cooperantes ad usuras exigendas et solvendas peccant mortaliter contra iustitiam, et ad restitutionem obligantur, etiam quisque in solidum in defectu aliorum. Sic doctores communiter. Et colligitur ex cit. Clem. *Ex gravi* unic. de Usuris; Conc. Mediol. I, tit. de Usuris, ibi: *Tabelliones, qui instrumenta confecerint, proxenetae, usurarum, aut lucri participes, ministrique omnes horum scelerum, et poenis a iure statutis, et ecclesiasticis censuris puniantur.* Item ex concilio Remensi, habito an. 1583, a Ludovico cardinali Guisio, et a Papa Gregorio XIII approbato, tit. *De foenore,* ibi: *Actuarii, seu notarii usurarum, proxenetae, omnesque qui contractibus usurariis aliquem operam vel consensum praebent, eiusdem criminis censeantur esse participes.* Imo de notariis, seu tabellionibus insuper rigidissima poena habetur in iure statuta, l. *Iubemus* 13, § 3, Cod. de Sacrosanctis ecclesiis, ibi: *His tabellionibus, qui huiusmodi contractuum vetitorum ausi fuerint instrumenta conscribere, irrevocabilis exsilii animadversione plectendis.*

Mutuatarius, qui absque iusta causa ab usu- 65
rario etiam parato petit mutuum sub usuris, peccat mortaliter peccato scandali. *Communis.* Praebere enim sine iusta causa alteri occasionem peccati mortalis seu ruinae spiritualis est peccatum mortale scandali.

Non peccat autem mutuatarius, si ab usu- 66
rario petat mutuum ob aliquam iustam causam non solum necessitatis, sed etiam verae et evidentis utilitatis [2]. *Communis.* Et ratio est, quia mutuatarius potest uti iure suo petendo id quo indiget, et quod alter sine peccato facere potest. Quod autem alter non sit facturus sine peccato, non sequitur ex petitione mutuatarii, sed ex spontanea malitia mutuatoris.

Mutuatarius non peccat post acceptum iam 67
mutuum sub usuris usuram solvendo, si non possit sine gravi incommodo solutionem denegare. *Communis.*

---

[1] Quomodo improbabilis non est sententia, iuxta quam agere *non licere, supponere videntur doct. communiter?*

[2] Non aliam causam, qua mutuum petere sub usuris liceat, S. Thomas quam subventionem propriae vel alienae necessitatis agnoscit. Nam 2-2, quaest. 78, art. 4 in corp., scribit, hoc solo pacto legitimari posse, ut quis inducat aliquem ad mutuandum sub usuris. Hinc Antoine, loc. cit., quaest. 18, resp. 2, « Seclusa, ait, necessitate saltem rationabili, non licet mutuum petere ab usuraio, et accipere sub usuris. Quia lege charitatis quisque tenetur sub mortali impedire peccatum mortale proximi, eiusque exsecutionem, quando sine notabili suo incommodo seu damno id potest. » – « Mercatores dando usuras peccaverunt, tanquam occasionem peccandi usurariis praebentes: cum necessitas, quae ponitur, ut scilicet honorabilius vivant, et maiores mercationes faciant, non sit talis necessitas, quae sufficiat ad excusandum peccatum praedictum; » ait S. Thom., opusc. 67, de Empt. et vendit. Sive rectius auctor opusculi illius S. Thomae perperam tributi.

68 Non tenetur tamen mutuatarius solvere veras usuras lucratorias, etiamsi eas solvere promiserit, nisi sub iuramento ad eas solvendas se obligaverit. *Communis,* textu expresso in cap. *Debitores* 6 de Iureiurando, ibi: *Debitores ad solvendas usuras, in quibus se obligaverant, cogi non debent. Si vero de ipsarum solutione iuraverint, cogendi sunt domino reddere iuramentum.*

69 Mutuator autem cogi potest, ut dictum iuramentum, et per consequens etiam usurarum solutionem remittat. *Communis,* textu expresso in c. 1 de Iureiur., ibi: *Mandamus, quatenus creditores ad iuramenta super usuris sibi praestita relaxanda ecclesiastica districtione cogatis.*

70 Et in casu, quo mutuatarius vi iuramenti dictas lucratorias usuras iam solverit, potest illas in iudicio petere, debetque mutuator ad eas mutuatario denuo restituendas compelli. *Communis,* textu expresso in cit. c. *Debitores* 6 de Iureiurando, ibi: *Et cum usurae solutae fuerint, creditores ad eas restituendas sunt ecclesiastica severitate (si necesse fuerit) compellendi.*

71 Et dato, quod mutuatarius etiam iurasset, se non repetiturum usuras solutas, nihilominus mutuator compelli potest, ut vel iuramentum remittat, vel ab usurarum exactione desistat, vel poterit, non obstante huiusmodi iuramento, per iudicem ex officio compelli ad restituendas usuras iam solutas: *Communis,* textu expresso in cap. *Tua dudum* 13 de Usuris, ibi: *Nos igitur respondemus, ut usurarios ipsos modo praedicto per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, compellas ante usurarum solutionem ab earum exactione desistere vel restituere ipsas, postquam fuerint persolutae, ne de dolo et fraude contingat eos commodum reportare:* iuncto eius summario sic dicente: *Non obstante iuramento de non repetendis usuris per debitorem praestito, potest iudex ex officio suo usurarium ad restituendas usuras compellere.*

72 Fuit supra, num. 68, notanter dictum non teneri mutuatarium solvere *veras usuras lucratorias,* quia ad solvendas usuras compensatorias, seu restauratorias, et usuras punitorias, seu moratorias tenetur in utroque foro, cum ex dictis supra, num. 21 et 22, illae sint omnino licitae, et consequenter debitae.

73 Usurarius non acquirit dominium usurarum seu rerum per usuram acceptarum, nisi res usu consumptibiles, seu functionem recipientes, ut pecunia, frumentum, vinum et huiusmodi, ita commistae sint cum rebus ipsius propriis, ut nullo modo discerni possint: ita S. Thomas, 2-2, quaest. 78, art. 3 ad 3; Covarruv., lib. 3 variar. Resolut., c. 6, n. 3; Layman, lib. 3, tract. 4, cap. 16, n. 7; Silvester, verb. *Usura,* quaest. 1; Sporer, loc. cit., n. 17, testans de communiori, et sibi vera omnino sententia DD. plurimorum, quos congerunt, et sequuntur Molina, Lessius et Tambur. ibi citati; Reiffenstuel, loc. cit., n. 167, testans de communi aliorum contra Glossam in can. *Si quis usuram* 14, quaest. 4, et quosdam alios. Et ratio est, quia ad acquirendum rerum dominium requiritur aliquis iustus et sufficiens titulus, ut concedunt omnes etiam adversarii, sed hic nullus adest iustus titulus, ergo, etc. Probatur minor: talis iustus et sufficiens titulus transferendi dominium in usurarium mutuatorem non posset esse, nisi ipsa datio, seu solutio mutuatarii simpliciter voluntaria, etsi cum admisto involuntario secundum quid, prout assignant ipsi adversarii; atqui ipsa datio non est sufficiens ad transferendum dominium, quia licet illa solutio esset voluntaria simpliciter, et solum miste involuntaria, seu secundum quid, ut dicunt adversarii, esset tamen solum voluntaria quoad traditionem, non vero quoad translationem dominii; nam mutuatarius usuras tradens non praesumitur velle conferre maius ius mutuanti, quam debeat, et ipsi de iure competat, sed ipsas ei intendit tradere eo modo, quo ipsi debentur: cum ergo ei nullo iusto titulo ad validam dominii translationem requisito debeantur, sed potius ipsas nullatenus exigere possit, et si iam sic receperit, seu exegerit, restituere teneatur, per textus expressos in cap. *Cum tu* 5, cap. *Tua* 9, cap. *Consuluit* 10, cap. *Quam perniciosum* 11, cap. *Post miserabilem* 12, cap. *Tua dum* 13, et cap. *Quia frustra* 14 de Usuris, cap. 1 et 6 de Iureiurando, cum similibus; sequitur manifeste, quod in ordine ad talem translationem dominii illa solutio, seu traditio mutuatarii sit insufficiens, per text. in l. *Nunquam* 31 ff. de Acquirendo rerum dominio, ibi: *Nunquam nuda traditio transfert dominium, sed ita si venditio, aut aliqua iusta causa praecesserit, propter quam traditio sequeretur.*

74 Si tamen supradictae res per usuram acceptae ita commistae sint cum rebus propriis, ut nullo modo discerni possint, tunc usurarius acquirit quidem verum dominium ratione commistionis, seu confusionis, vel specificationis, sed ita debile et infirmum, ut teneatur ad restitutionem, seu compensationem in aequivalenti ratione iniustae acceptionis. Sic Sporer, loc. cit., n. 115; Lugo, disp. 25, sess. 11, n. 206, cum S. Thoma et pluribus aliis ibi citatis; Reiffenstuel, loc. cit., n. 166, testans hanc esse communem et certam per text. in § *Si duorum* 27, et § *Quod si frumentum* 28 Instit. de Rerum divisione et acquirendo ipsarum dominio, l. *Si alicui* 78 ff. de Solutionibus, ibi: *Si alieni nummi inscio, vel invito domino soluti sunt, manent eius, cuius fuerunt: si misti essent, ita ut discerni non*

possent, eius fieri, qui accepit, in libris Gaii scriptum est. Et ratio est, quia dicta admistio, seu confusio per citata iura, sicut et specificatio per text. in § 25 Institut. de Rerum divis., est iustus titulus acquirendi rerum dominium, nec vitiatur per aliquem specialem modum, quo acquiratur res, per d. admistionem, seu confusionem, vel specificationem acquiritur; semper enim supponitur res esse aliena, quae confunditur, seu commiscetur, sive ergo illa res sit per actionem furtivam, sive per usurariam acquisita, dum ita commiscetur, seu confunditur cum propriis, ut discerni seu separari ab ipsis nullo modo possit, non est eadem res in individuo restituenda, cum sic transierit in dominium commiscentis, seu specificantis, sed bene in aequivalenti, ratione iniustae acceptionis, sicuti quando res alterius iam est consumpta.

75 Hinc usurarius tenetur restituere omnia acquisita per usuras usque ad aequalitatem damni illati; nempe primo ipsasmet res in individuo, vel in se adhuc discernibiliter exsistentes, vel in aequivalenti, si commistae cum suis indiscernibiliter exsistant; cum per iniustitiam eas acceperit. Secundo si res per usuram accepta erat secundum se fructifera, tenetur restituere una cum illa etiam omnes fructus ex ipsa perceptos, detractis expensis, et aestimatione laboris ac industriae, cum tales fructus ad mutuatarium tanquam dominum rei pertineant; § *Si quis a non domino* 35 Intitut. de Rerum divisione. Imo usurarius tenetur restituere ipsos fructus ex re usurarie acquisita perceptos, quamvis dominus, seu mutuatarius per negligentiam suam illos fructus non percepisset, si rem suam habuisset, detractis tamen ut supra expensis, et aestimatione laboris ac industriae. Et ratio est, quia omnis res de se fructifera suo domino fructificat, cit. § *Si quis a non domino* 35 Institut. de Rerum divisione. Insuper tenetur usurarius restituere etiam fructus, quos ipse per incuriam non percepit, attamen percepisset mutuatarius, si rem suam de se fructiferam habuisset. Et ratio est, quia ipse usurarius per iniustam acceptionem et detentionem fuit iniqua causa amissionis fructuum, quos percepisset mutuatarius, si ille rem usurariam non detinuisset. Nullos tamen fructus restituere tenetur usurarius, si ex re usurarie accepta nec ipse fructus aliquos percepit, nec mutuatarius propter similem negligentiam fuisset percepturus. Et ratio est, quia nec ipse usurarius in data hypothesi e fructibus rei usurariae factus est ditior, cum nullos ex ipsa perceperit; nec quoad ipsos damnum aliquod intulit mutuatario, cum, ut supponitur, nullos fructus fuisset ex ipsa percepturus.

76 Si autem res per usuram accepta non erat secundum se fructifera, et ex detentione ipsius nullum emergat damnum, vel lucrum cesset mutuatario, fructus ex illa percepti fiunt, quoad dominium eiusdem usurarii; nec restituendi sunt mutuatario; *Communis,* per clarum textum in l. *Qui aliena* 8 Cod. Si quis alteri vel sibi, ibi: *Qui aliena pecunia comparat, non ei, cuius nummi fuerunt, sed sibi tam actionem empti, quam dominium, si ei fuerit tradita possessio, quaerit.* Et ratio est, quia quando res non est secundum se fructifera, fructus, qui ex ipsa percipiuntur, non sunt fructus rei, sed solius industriae et personae, adeoque non domino rei, sed personae applicanti industriam cedere debent. Hinc res ipsae, 77
quas usurarius sibi emit, verb. grat. pecunia usuraria, quamvis non permistae, nec confusae cum rebus propriis ipsius usurarii, transeunt in dominium usurarii, ut concedunt communiter doctores, etiam illi, qui negant dominium usurarum acquiri ab usurario. Et ratio est, quia res per pecuniam usurariam emptae non sunt fructus pecuniae, utpote ex se sterilis, sed sunt fructus industriae, seu voluntariae emptionis, et negotiationis susceptae, quae emptio, seu negotiatio, cum sit tota ipsius usurarii, ideo ipsae res in ipsius usurarii dominium transeunt, ut clare habetur ex citat. lege *Qui aliena* 8 Cod. Si quis alteri vel sibi. Quare etiam fur, id quod ex re furtiva negotiando acquirit, sibi, non domino acquirit, leg. *Qui vas* 48, § 7, ff. de Furtis. Item depositarius id quod ex re deposita negotiando acquirit, sibi, non deponenti, acquirit, leg. *Si ex pecunia* 6 Cod. de Rei vindicatione. Item uxor id, quod ex re mariti defuncti ad filium pertinente negotiando acquirit, sibi, non filio acquirit; leg. *Si pecunia* 1 Cod. Si quis alteri vel sibi.

Item si usurarius res per usuram acquisitas 78
vendat, pretium illarum quoad dominium sibi acquirit, et non mutuatario, sicut fur vendens res furtivas, earum pretium quoad dominium sibi, et non domino acquirit. Remanente semper tamen obligatione restituendi pro re usuraria, vel furtiva in aequivalenti, et damna inde secuta mutuatario, vel domino compensandi: *Communis,* per clarum textum in l. *Qui vas argenteum* 48 ff. de Furtis, § 7, ibi: *Cum fur rem furtivam vendidisset, eique nummos pretii dominus rei per vim extorsit, furtum eum nummorum fecisse recte responsum est. Idem etiam vi bonorum raptorum actione tenebitur; quod enim ex re furtiva redigitur, furtivum non esse nemini dubium est; nummus ergo hic, qui redactus est ex pretio rei furtivae, non est furtivus.*

Etiam Iudaei tenentur restituere usuras ex- 79
tortas a Christianis, et ad id compellendi sunt per subtractionem communionis Christianorum, vel alias per principes, et potestates saeculares: *Communis,* per textus expressos in cap. *Post miserabilem* 12, et cap. *Quanto am-*

plius 18 de Usuris. Vide supra, n. 9, 10, 11, 19 et 20.

80 Obligatio restituendi usuras transit ad haeredes usurariorum, non tantum suos, sed etiam extraneos: *Communis,* textu expresso in cap. *Tua nos* 9 de Usuris, ibi: *Respondemus, quod filii ad restituendas usuras ea sunt distinctione cogendi, qua parentes sui, si viverent, cogerentur. Idipsum etiam contra haeredes extraneos credimus exercendum.*

81 Non tenentur tamen haeredes restituere ultra vires haereditatis: *Communis,* argum. cap. *In litteris* 5 de Raptoribus, ibi: *Haeredes eius moneas, et compellas, ut his, quibus ille per incendium vel alio modo damna contra iustitiam irrogaverat, iuxta facultates suas, id est defuncti,* ut ibidem recte advertit Glossa v. *Facultates, condigne satisfaciant:* concordat l. *Ex qua* 149 ff. de Regul. iuris, ibi: *Ex qua persona quis lucrum capit, eius factum praestare debet.*

82 Tenetur vero haeredes usurarii restituere, quamvis res usuraria ad eos in natura non devenerit, nec per illam haereditas illorum fuerit aucta: sic Engel, lib. 5 Decret., tit. 19 de Usuris, § 3, n. 3; Reiffenstuel, ibid., n. 175; Canisius, ibid., cap. 7, n. 4, et alii. Et ratio est, quia haeredes ad exonerationem conscientiae tenentur pro viribus haereditatis satisfacere omnibus illis, quibus per defunctum aliquod damnum illatum est, etiamsi ex tali damno haereditas aucta non sit, arg. c. *Parochiano tuo* 14 de Sepulturis, iuncta Glossa, ibid., verb. *Sed eius haeres,* et cap. *In litteris* 5 de Raptoribus, cum Glossa, ib., verb. *Haeredes.*

83 Restitutio ab usurario, seu eius haeredibus facienda est illis, a quibus usurae extortae fuerunt, vel eorum haeredibus, si exstent, vel si non exstent, seu non sint superstites, pauperibus: *Communis,* textu expresso in cap. *Cum tu* 5 de Usuris, ibi: *Cogendi sunt per poenam, quam statuimus in concilio, eas his, a quibus extorserunt, vel eorum haeredibus restituere, vel (his non superstitibus) pauperibus erogare.*

84 Paupertas usurarium et haeredes illius excusat a restitutione donec ad pinguiorem fortunam pervenerint: *Communis,* per text. in l. *Nam is* 6 ff. de Dolo malo, ibi: *Nam is nullam videtur actionem habere, cui propter inopiam adversarii inanis actio est,* et cit. cap. *Cum tu* 7 de Usuris, ibi: *Dummodo in facultatibus habeant, unde ipsi possint eas restituere... Illi autem, qui non habent in facultatibus, unde usuras valeant restituere, non debent ulla poena mulctari, cum eos nota paupertas evidenter excuset.*

85 Ad restitutionem obligat, nedum usura realis, sed etiam mentalis, si aliquod intentum lucrum ratione mutui sit subsecutum. Unde mutuator, qui intendens lucrum recipere vi mutui, licet sine pacto externo, contrahit usuram mentalem, si inde aliquid accipiat ultra sortem, quod mutuatarius non gratis, nec ex mera liberalitate, sed tanquam debitum ratione mutui dedit, tenetur etiam in foro conscientiae ad eius restitutionem; *Communis,* textu expresso in cap. *Consuluit* 10 de Usuris, ibi: *Huiusmodi homines pro intentione lucri, quam habent (cum omnis usura, et superabundantia prohibeatur in lege) iudicandi sunt male agere, et ad ea, quae taliter sunt accepta, restituenda, in animarum iudicio efficaciter inducendi.*

86 Si autem mutuatarius omnino gratis, et ex mera gratitudine ac liberalitate aliquid dederit ultra sortem, nulla est obligatio id restituendi, quamvis mutuator mente intenderit tale lucrum primario, et principaliter, ita ut non fuisset mutuaturus, nisi ob perspectam mutuatarii gratitudinem ac liberalitatem tale lucrum sperasset. Licet enim non velle mutuum dare nisi iis, quos speratur fore gratos, possit spectare ad avaritiam, non tamen spectat ad usuram, cum sic nihil intendatur, neque recipiatur ratione mutui, sed omnino gratis, et ex mera gratitudine ac liberalitate, seu benevolentia mutuatarii, adeoque non interveniat vera et propria usura mentalis. Sic Pirhing, lib. 5 Decretal., tit. 19, n. 133, cum Navarro, Molina, Azorio, Lessio, Card. de Lugo ibi citatis, et alii communiter; Reiffenst., ibid., num. 178, testans et ipse de communi aliorum; Sporer, loco cit., n. 177, et alii passim.

87 Advertendum est hic ad uberiorem usurae mentalis intelligentiam, quod pro usura mentali non intelligitur nudum propositum, seu sola voluntas usuras accipiendi, vel exigendi, prout praescindit ab omni actu externo (tale enim propositum potius est, et dicitur usura interna, quam usura mentalis); sed intelligitur, et accipitur pro actu externo, quo mutuum datur cum spe et intentione accipiendi lucrum ex mutuo, quamvis sine ullo pacto externo, argum. cap. *Consuluit* 10 de Usuris.

88 Usurarii ultra recensitam obligationem restitutionis subiacent etiam variis poenis contra ipsos, tum in iure civili, tum in iure canonico statutis. Prima igitur eorum poena est, quod usurarii manifesti, seu notorii sunt ipso iure infames, c. *Infames* 2, § *Porro,* in fine, caus. 3, q. 7, cap. *Dilectus* 13 de excessib. Praelator., l. *Improbum* 20 Cod. Ex quibus causis infamia irrogatur.

89 Secunda poena est, quod usurarii notorii, seu manifesti, si clerici sint, et moniti non desistant, ab officio et beneficio sint suspendendi ac deponendi, can. *Episcopus* 1, can. *Quoniam* 2, et c. *Si quis* 5, dist. 47, can. *Si quis* 4, et can. *Quoniam* 8, caus. 14, q. 4, cap. *Praeterea* 6 de Usuris, cap. *Inter dile-*

ctos 11 de excessib. Praelator. Et a fortiori clerici usurarii manifesti repellendi sunt a sacris ordinibus suscipiendis, et ab officiis et beneficiis obtinendis, can. *De Petro* 4, dist. 47, et omnibus citatis iuribus, quibus statuitur tales clericos privandos esse officiis et beneficiis obtentis, adeoque multo magis repellendos ab obtinendis. Tum quia tales manifesti usurarii sunt infames per iura citata supra, n. 87. Infamibus autem portae dignitatum patere non debent, textu expresso in c. *Infamibus* 87 de regul. Iuris in 6, ibi : *Infamibus portae non pateant dignitatum.*

90 Tertia poena est, quod usurarii notorii, seu manifesti, si laici sint, excommunicari debent usquedum debite satisfecerint, cap. *Praeterea* 7 de Usuris, et ipso facto irregulares exsistunt, can. *Maritum* 2, dist. 33, c. *Seditionarios* 8, dist. 46.

91 Quarta poena est, quod usurarii notorii, seu manifesti non admittantur ad communionem altaris, id est ad perceptionem sacramenti Eucharistiae, textu expresso in cap. *Quia in omnibus* 3 de Usuris, ibi: *Constituimus, quod usurarii manifesti nec ad communionem admittantur altaris.*

92 Quinta poena est, quod manifestorum usurariorum oblationes non possint recipi, textu expresso in cit. cap. *Quia in omnibus* 3 de Usuris, ibi: *Sed nec oblationes eorum quisquam accipiat.* Usurarii enim aequiparantur raptoribus, can. *Si quis* 10, caus. 14, q. 4, et oblationes raptorum non sunt recipiendae ab Ecclesia, can. *Minor* 8, caus. 17, q. 4, can. *De viro* 17, caus. 12, qu. 2, cum Deus sit *odio habens rapinam in holocausto*, ut expresse habetur Isaiae cap. LXI, vers. 8.

93 Sexta poena est, quod testamentis manifestorum usurariorum nullus possit interesse, et quod ipsorum testamenta sint ipso iure irrita, nisi ante mortem restituerint, quae per usuras acquisita sunt, vel de eorum restitutione idoneam cautionem (per pignora videlicet, aut fideiussores) dederint, textu expresso in cap. *Quanquam* 2 de Usuris in 6.

94 Septima poena est, ut nullus usurarios manifestos, seu notorios ad confessionem admittat, aut illos absolvat (etiam ab aliis peccatis), antequam vel restituant usuras, vel de satisfaciendo pro viribus suarum facultatum praedicto modo cautionem praestent, cit. cap. *Quanquam* 2 de Usuris in 6.

95 Octava poena est, quod si usurarii manifesti, seu notorii in eo peccato decesserint, christiana et ecclesiastica careant sepultura, cap. *Quia in omnibus* 3 de Usuris, et cit. cap. *Quanquam* 2 de Usuris in 6, ubi etiam additur, quod omnes religiosi, et alii, qui manifestos usurarios ad ecclesiasticam sepulturam admittere ausi fuerint, poenam in decreto Lateranensis Concilii contra usurarios edito promulgatam incurrant, nempe poenam suspensionis statutam in capit. *Quia in omnibus* 3 de Usuris. Et postea in Concilio Lugdunen. relato in Clementina 1 de Sepulturis, statutum fuit: ut qui usurarios manifestos scienter sepelire praesumunt, ipso facto sint excommunicati, nec absolvantur, nisi prius ad arbitrium dioecesani Episcopi competenter satisfactionem exhibuerint.

Insuper praecipitur omnibus dominis locorum, 96
et universitatibus, ne permittant alienigenas in terris suis conducere domos ad exercendas usuras, vel conductas habere, et ne quis eis ad hoc domos locet. Qui contra fecerint, si sint ecclesiastici maiores, ut Patriarchae, Archiepiscopi et Episcopi, suspensionis; si vero sint minores personae singulares, excommunicationis; si collegium, vel universitas, interdicti sententiam ipso facto incurrant. Et si per mensem in ea perstiterint, ipsorum terrae sunt interdictae, dum ibi dicti usurarii habitant; si vero sint laici, debent ab Ordinario per censuram ecclesiasticam compelli ad cessandum ab huiusmodi excessu, textu expresso in cap. *Usurarum voraginem* 1 de Usuris in 6.

Praeterea officiales communitatum facientes, 97
aut dictantes, vel scribentes statuta super usuris solvendis, non repetendis, vel non restituendis, vel iudicantes secundum illa, vel non delentes illa, si possunt, intra tres menses de libris communitatum, vel illa servantes, sunt excommunicati, textu expresso in Clementina *Ex gravi* unic. de Usuris.

Usurarii praeter supradictas poenas a iure 98
statutas, etiam aliis poenis arbitrariis et extraordinariis puniri possunt a iudice tam ecclesiastico quam saeculari, praesertim vero pecuniaria, ut in eo, in quo peccarunt, multentur: Tholosan., lib. 3 de Usura, cap. ultim., n. 4 et 7; Pirhing, loc. cit., num. 172; Reiffenstuel, loc. cit., num. 188, notantes, quod iuxta constitutiones imperii multantur usurarii amissione quartae partis de sorte principali. Sic etiam Gail., lib. 2, observ. 4, n. 1. Vel etiam publicationem bonorum, ut notant Tholosan, l. c., n. 8; Pirhing, l. c., n. 172, et alii.

Ut usurarii incurrant supradictas poenas, 99
debent esse manifesti, seu notorii iure, vel facto. Illi autem sunt usurarii manifesti, et notorii iure, seu notorietate iuris, qui in iudicio hoc crimen confessi sunt, aut de illo fuerunt convicti, et condemnati, arg. cap. *Quaesitum est* 10 de Cohabitat. clericor. et mulierum, ibi: *Notorium per sententiam, seu per confessionem factam in iure.* Illi vero sunt usurarii manifesti, et notorii facto, seu notorietate facti, qui ita palam et evidenter exercent usuras, ut nulla tergiversatione id negare et celare valeant, arg. cit. cap. *Quaesitum est*, ibi: *Aut per evidentiam rei, quae tergi-*

versatione aliqua celari non possit, et capit. *Olim* 24 de Verbor. significat., ibi: *Aut evidentia rei, quae nulla possit tergiversatione celari.*

100 Iudex criminum usurariorum quoad censuras, et privationes ecclesiasticorum beneficiorum est solus ecclesiasticus: *Communis,* arg. c. *Decernimus* 2, c. *Qualiter et quando* 17 de Iudiciis, cap. *Nullus iudicum* 2 de Foro competenti, cap. *Lator* 5, et *Causam quae inter* 7 Qui filii sint legitimi, cum similibus. Et ratio est, quia ille est iudex quoad censuras, et privationes ecclesiasticorum beneficiorum, ad quem spectat imponere dictas poenas: sed id spectat ad solum iudicem ecclesiasticum, cum potestas ferendi censuras sit solummodo penes Ecclesiam, iuxta illud Matth. xxvi: *Quaecunque alligaveris super terram,* etc. Et: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus,* hoc est a fidelium communione segregatus, ut explicant omnes, ut etiam ad solum iudicem ecclesiasticum spectat imponere privationem ecclesiasticorum beneficiorum, arg. cit. iuribus, ergo, etc.

101 Iudex autem criminum usurariorum quoad alias poenas potest esse tam laicus quam ecclesiasticus, et datur locus praeventioni, non solum quando est quaestio *facti,* seu quando crimen liquido usurarium est, sed etiam quando est quaestio *iuris,* seu quando disceptatur, an hic, vel ille contractus usurarius sit, nec ne? Est communis, quoad primam partem, nempe quoad casum, in quo est sola quaestio *facti,* cum sic omnes concedant esse crimen misti fori, id est tam saecularis quam ecclesiastici: et patet clare ex cap. *Post miserabilem* 12 de Usuris. Quoad secundam vero partem, nempe quando est quaestio *juris,* defenditur a Farinacio, Prax. crimin., q. 8, n. 140, concl. 4; a Menochio, de Arbitr. iudic., casu 398, n. 4; Molina, tract. 2, disp. 333, in princip.; Covarr., lib. 3 variar. Resol., cap. 3, n. 1; Silvestro, verb. *Usura* 9, in princip.; Canisio, tract. de Usuris, capit. 9, num. 4; Rossignol., contract. de Mutuo et usuris, praenot. 16, num. 2; Pirhing, lib. 5 Decretal., tit. 19, num. 142; Reiffenstuel, ibid., num. 193 et seq., et aliis pluribus contra Glossam in cap. *Cum sit* 4, verb. *Malefactores,* de Foro competent.; Clarum verb. *Usura,* num. 8, et nonnullos alios volentes cognitionem quaestionis *iuris* de hoc crimine soli iudici ecclesiastico competere. Et ratio nostrae conclusionis est, quia crimen usurae, non solum est prohibitum iure ecclesiastico, seu canonico, sed iure divino ut naturali, et patet ex dictis supra a n. 6. Nec plus spiritualitatis in se habet quam homicidium, furtum, adulterium, et similia delicta, quae sunt contra iustitiam, et prohibita lege divina et naturali; atqui de his criminibus potest cognoscere, et de facto teste experientia quotidiana cognoscit iudex saecularis inter laicos, ergo etiam de crimine usurae. Tum quia, ut fuit dictum supra, n. 15, usura si sit in maxima quantitate est prohibita etiam iure civili, ut patet ex l. *Eos qui* 26 Cod. de Usuris, et l. *Placuit* 29 ff. eod., adeoque, etc. Tum etiam quia in iure canonico nullibi invenitur interdicta iudici laico cognitio usurae in casu quaestionis *iuris,* sed positive concessa in cap. *Post miserabilem* 12 de Usuris, ubi sine distinctione inter quaestionem *iuris* et *facti* conceditur potestati saeculari facultas cognoscendi et iudicandi usuras. Ubi autem lex non distinguit, neque non distinguere debemus; cap. *Quia circa* 22 de Privileg., l. *De pretio* 8 ff. de Publicana in rem actione, l. *Non distinguemus* 32 de Reception. arbitr., l. *Praeses* 3 ff. de offic. Praesidis; adeoque, etc.

Ad exterminandas usuras plura declaravit Be- 102
nedictus XIV, tom. 1, constitut. 143, incip. *Vix pervenit.*

Et primo, omne lucrum ex mutuo ratione 103
mutui, usurarium et illicitum esse.

Secundo, ad usurae labem purgandam nul- 104
lum accersiri posse subsidium, vel ex eo quod id lucrum non excessivum et nimium, sed moderatum, non magnum, sed exiguum sit.

Vel ex eo quod is, a quo id lucrum solius 105
causa mutui deposcitur, non pauper, sed dives exsistat, nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas amplificandas, vel novis coemendis praediis, vel quaestuosis agitandis negotiis utilissime sit impensurus.

Tertio, quanquam una cum mutui contractu 106
possint quandoque alii tituli, ut aiunt, forte concurrere ipsi mutuo extrinseci, e quibus iusta oriatur causa aliquid ultra sortem ex mutuo debitam exigendi: attamen falso et temere affirmari dicit eiusmodi titulos semper reperiri, ac ubique praesto esse, ita ut illorum ratione, quotiescunque pecunia, frumentum aliudve id generis alteri cuicunque creditur, toties semper liceat auctarium moderatum, ultra sortem integram, salvamque recipere.

Alia praeterea edixit, atque in contractibus 107
servanda enixe commendavit, uti patet in ipsa constitutione ut ibidem, ubi a num. 9 ad 12, 108
insuper refelluntur Iudaei sibi dictitantes licitum esse, usuras a Christianis inter quos degunt, exigere. Et ibid., n. 19, ubi quod prin- 109
cipes tenentur usuras prohibere etiam Iudaeis in suis ditionibus degentibus, et contravenientes punire, ut qui ad legis divinae et naturalis observantiam nequeunt reduci virtutis amore, ab eius transgressione absterreantur saltem formidine poenae, uti ad id teneri principes Christianos suis edictis, et Episcopos suis constitutionibus, quibus severe prohibeantur Iudaei 110
Christianorum loca incolentes, ne ratione mu-

tui quidquam a Christianis extorqueant, et certa simul praescribatur quantitas lucri, ultra quam nihil impune exigere possint ex aliis contractibus cum Christianis initis, recte et erudite suo more pluribus adductis docet idem Benedictus, de Synodo dioecesana, lib. 7, cap. 47, n. 12 et 13, concludens ita nuperrime statuisse Episcopum Pisauriensem in sua dioecesana synodo habita 1742, tit. 4, num. 17, cuius exemplum poterunt alii Episcopi imitari.

112 Sed operae pretium est integram afferre ipsam constitutionem, quam in forma encyclicae ad omnes Ordinarios Italiae direxit Pontifex, ut sequitur.

Hanc constitutionem videre est in Addit. Casin., sub verb. *Mutuum* ad calcem tom. 5, pag. 1881, not. 188.

113 Alia ad rem vid. verb. *Depositum;* verb. *Hebraeus;* verb. *Hypotheca,* verb. *Mutuum.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

114 Prohibitio usurarum an sit iuris divini an humani tantum, et an sit iuris divini naturalis, an iuris divini relativi tantum, expendere non est huius loci.

115 Illud est hic haud praetereundum, quod non solum ex mutuo, sed et ex quocunque alio credito mere pecuniario, regulariter vetitum est quidquam ultra sortem accipere, non concurrentibus notissimis requisitis: Castrensis in l. 3 ff. de Eo quod certo loco.

116 Quod vero attinet ad primum requisitum repositum in interpellatione debitoris, supplere ipsum solet conventio interesse ratione lucri cessantis, et damni emergentis, ut respondit Rota in Romana *Pecuniaria,* 20 Martii 1747, et in Confirmatoria, 6 Februarii 1748, § 12, cor. em. Bussio.

117 Quod concernit alterum requisitum constitutum in solito negotiandi, ipsum probatione non indiget, ubi agitur de mercatoribus, argentariis, etc., ut respondit idem tribunal Rotae in dict. Romana *Pecuniaria,* 20 Martii 1747, et in Confirmatoria, 9 Decemb. 1748, § 12, cor. em. Bussio. Confer etiam idem sacrum tribunal in Mediolan. seu Lauden. *Pecuniaria,* 25 Aprilis, § 11, cor. illustriss. Caprar. alm. urb. gubernatore.

118 Quoad tertium demum requisitum promptae occasionis, opinio Rotae est, quod ad ipsum probandum non sufficiat affluentia negotiorum, quae in magnis civitatibus esset, sed probanda est individua occasio, eaque in actu proximo, quae ob non exactum creditum ad exitum perduci nequivit, exindeque creditori vel certum damnum emerserit, vel certum lucrum cessaverit; Vide decisiones in Melevitana *Pecuniaria,* 11 Februarii 1718, § *Quandoquidem,* et seq., et in Confirmatoria, cor. Lancett., decis. 1181, n. 11, ubi tanquam vaga et generalis reiecta fuit occasio investiendi pecunias super quadam massa frumentaria erecta in insula Melitae; et in Romana *Pecuniar.,* 20 Martii 1747, § 5, et plurib. seq., et in Confirmatoria, 11 Febr. 1748, § 13 et seq., cor. em. Bussio, ubi probatum non fuit, diiudicandum tertium hoc requisitum ex hoc, quod creditor esset argentarius, aes alienum interim contraxisset, et litteras cambii trahere insuper potuisset.

In allegata vero supra Mediolanen. seu Lau- 120
den. *Pecuniaria* constare ex eo existimatum fuit de hoc tertio requisito, quod de praeciso tempore contractus in civitate Mediolani duae publicae aedes praemissis publicis edictis pecunias sub titulo et contractu subventionis recipiebant ab omnibus deferentibus cum interesse librarum quatuor in singula centum, ut ex § 14 eiusdem.

APPENDIX.

Ad verb. Usura *ex editione Romana.*

Inter quaesita proposita sacrae Congregationi 121
de Propaganda fide a missionariis Sinarum, nonnulla reperiuntur ad usuram spectantia, quae hic traduntur cum responsionibus Patrum Qualificatorum S. Officii, quibus ab eadem sac. Congregatione demandata fuerunt, ut votum suum aperirent. Eorum responsa approbata fuerunt in congregatione generali, die 12 Septembris 1645. Porro quaesita, et responsa sunt sequentia, prout impressa reperiuntur typis eiusdem sacrae Congregationis.

« In praefato regno lege stabilitum est, ut 122
in mutuo triginta pro centum accipiatur absque respectu lucri cessantis, aut damni emergentis; quaeritur utrum Chinensibus sit licitum pro pecuniarum suarum mutuo, licet non interveniat lucrum incessans aut damnum emergens, praedictam pro centum, triginta quantitatem regni lege taxatam, accipere; et causa dubitationis est, quia in recuperanda pecunia est aliquod periculum, scilicet, quod qui accipit mutuatum, fugiat, vel quod tardet in solvendo, vel quod necessarium sit coram iudice repetere, vel propter alia huiusmodi.

» Censuerunt ratione mutui immediate et 123
praecise nihil esse accipiendum ultra sortem principalem; si vero aliquid accipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi, et probabilitatis, ac servata proportione inter periculum, et id quod accipitur.

» In universo Chinarum regno domus pu- 124
blicas usuris deputatas reperiri res est usitata, in quibus usurarii publici, facta sub pignorum cautione, pecuniam suam sumpto lucro, ad usuram dare solent, ea tamen conditione, ut pro uno ducato singulis mensibus tantum quid accipiant, et si tantis elapsis annis pignorum

dominus pro iisdem recuperandis pignoribus, soluta principali pecunia cum lucro non redierit, actionem et dominium, quod habebat in suis pignoribus, illico amittat. Istae autem domus, reipublicae necessariae sunt, et quamvis usurarii vitam usurariam dimittere velint, a non desistendo a praedictis usuris, iudicis auctoritate compelluntur. Quaeritur utrum, si huiusmodi usurarii converti velint ad fidem, possint baptizari manendo in suo statu usurario propter causam supradictam; vel quidnam in tali casu agendum sit?

125 » Censuerunt, Chinenses in statu usurario permanentes, baptizari non posse: si vero iudicis auctoritate compelluntur ad proprias pecunias mutuandas, posse aliquid accipere, etiam recepto pignore ultra sortem principalem, tum ratione oneris, quod subire coguntur, tum ratione curae in custodia pignorum, lucri quoque cessantis, et damni emergentis: tempore autem praestito, si ex venditione pignorum aliquid supersit sortis principalis, et lucro ex causis praedictis iuste acquisito, domino pignoris esse restituendum.

126 » Utrum praedictorum usurariorum filii, si quando in haereditatibus eorum succedunt, iam Christiani exsistunt, teneantur ad restitutionem eorum, quae pater ex usuris accepit, in toto, vel in parte, iuxta male acceptorum excessum, et si huiusmodi usurariorum filii haeredes, iam Christiani, a republica, vel a iudice compellantur ad publicas usurarum domus patrum aperiendas et sustentandas; quid in hoc casu ministri Evangelii pro sanandis istorum conscientiis, facere debent?

127 » Censuerunt, filios haeredes usurariorum teneri a patribus ex usuris illicite acquisita restituere, certis quidem dominis, si certi sunt, sin minus iuxta regulas a doctoribus traditas; actualem vero restitutionem a doctis, piis et prudentibus viris esse dirigendam. Quoad secundam partem huius dubitationis, iam responsum est in proxime superiori resolutione. »

* *Novissimae animadversiones in superiorem articulum.*

128 Theologus, qui in Ferrarianae Bibliothecae editione in hac ipsa urbe anno 1761 curatae, auctoris opiniones, quae laxae videbantur, opportunis animadversionibus castigavit, in not. ad verb. *Mutuum*, num 37. « Novum, inquit, de mutuo articulum addere constitueram, in quo fusius et clarius mutui naturam ac proprietates exponerem, quo facilius lectores possent ex perspicua mutui notione intelligere, quid mutuo intrinsecum, quid extrinsecum sit, atque usuras non apertas tantum, sed etiam occultas et palliatas agnoscere, et devitare. Sed cum pleraque ex iis, quae dicturus eram, ad usuram pertinerent, novum hunc articulum septimo adiiciendum tomo stabilivi, in quo de usura ex professo disputatur. » Verum non modo tomo septimo novum de usura articulum notam apposuit. Igitur quod ille omisit, in hac editione supplebimus.

Ne tamen lectoribus molesti simus, ea tan- 129
tum referemus, quae tradit P. Antoine, in tract. de Contractibus, cap. 3, de Condit. requisitis, ut liceat ultra sortem aliquid exigere ratione damni emergentis, lucri cessantis, et periculi; ac pacisci, ut mutuatarius, si ad terminum praestitutum non restituerit, aliquid solvat in poenam suae morae.

Igitur Antoine, cap. cit., qu. 3, postquam, 130
resp. 1, demonstravit, duos esse titulos extrinsecos mutuo, ob quos liceat aliquid ultra sortem exigere, damnum emergens et lucrum cessans, resp. 2, inquit: « Ex communi sententia ut possit iuste aliquid ultra sortem exigi ob damnum emergens, quinque requiruntur: 1. Ut mutuum sit vera causa damni, alioqui fictus esset titulus et vera usura. 2. Ut damnum proponatur mutuatario, nam libere consentire debet in illam compensationem mutuo extrinsecam; alioqui admonitus posset forte alibi sibi providere sine hoc onere. Quare si admonitus non fuit, non tenetur damnum compensare, etiamsi postea eveniat, modo non fuerit per moram culpabilem causa illius; nam tunc non tenetur ratione culpae, neque rei acceptae, neque pacti additi mutuo, neque etiam contractus mutui; mutuum enim est contractus stricti iuris, ex natura sua obligans solum ad reddendam sortem. 3. Ut auctarium non sit maius damno orto ex mutuo; alioqui excessus esset usurarum, nam exigeretur ratione mutui, et sine iusto titulo. 4. Ut compensatio non exigatur ante tempus, quo damnum eventurum praevidetur, quia tunc solum urget titulus. 5. Ut alter non cogatur ad aliquid solvendum, quidquid evenerit, si velit se obligare ad solvendum totum damnum emergens, quod reipsa continget; alioqui ei imponeretur onus, ad quod ex mutuo non tenetur, cum solum possit obligari ad reddendum mutuantem indemnem ».

Mox, resp. 3, subdit: « Ut auctarium iuste 131
exigi possit ob lucrum cessans, ex communi sententia requiruntur hae conditiones: 1. Ut mutuum sit vera causa, cur lucrum cessat; ac proinde ut mutuans ante petitum mutuum habeat facultatem proximam lucrum ex pecunia faciendi alia via iusta, et pecuniam, quam mutuat, iam destinarit negotiationi vel contractui iusto quaestuoso, nullasque alias habeat pecunias otiosas, id est non destinatas lucro iusto faciendo, nec familiae sustentationi, nec filiarum doti, nec provisioni casuum fortuitorum, quos prudens paterfamilias cavere debet. Nam revera lucrum ei non cessat ob mutuum, qui antequam peteretur, non destinaverat pecuniam

suam negotiationi vel emptioni rei frugiferae, vel censui, vel societati, aut non habebat facultatem proximam iustum lucrum ex pecunia faciendi, aut habebat alias pecunias otiosas. Nam tunc ex pecunia, quam mutuat, nullum lucrum fecisset; ideoque talis nihil potest exigere ratione huius tituli, utpote non exstantis. Idem die de eo, qui abstinens a negotiatione, interim se applicat alteri rei nec molestiori, nec nimis quaestuosae, cui vacare non potuisset negotiando; nam lucrum cessans per omissionem negotiationis compensatur per aliud lucrum, quod negotiando consequi non potuisset; et sic ei lucrum non cessat ex mutuatione, quae revera ab aequali lucro eum non impedivit. 2. Ut lucrum sit certum, aut probabile; nam si sit solum possibile, non est pretio aestimabile, cum mere possibilium ratio non habeatur, et in aestimatione morali potentia remota lucrandi ex pecunia nihil addit pecuniae spectatae secundum se. 3. Ut moneatur mutuatarius de lucro cessante, et in illius compensatione consentiat; alioqui ad illam non tenebitur, nisi per moram culpabilem solvendi fuerit illius causa, ob rationem supra dictam; quia onus extrinsecum contractui imponi non potest contrahenti sine illius consensu. 4. Ut non exigatur totum lucrum quod speratur, sed solum quantum spes illius iudicio prudentum valet, deductis sumptibus, et aestimatione periculi ac laboris. Nam res solum sperata non est tanti valoris, quanti habita in seipsa, seu iam exsistens, propter pericula et impedimenta, quae venire possunt; sic semen sparsum in agro minus valet, quam messis ipsa, quae speratur. 5. Ut lucri cessantis compensatio non exigatur statim dato mutuo, sed solum pro tempore, quo lucrum fuisset; nam qui, verbi gratia, mutuat centum, et statim accipit decem pro lucro cessante, iam non mutuat alteri centum, sed solum nonaginta; solum enim nonaginta retinet mutuatarius, et tamen mutuans tantumdem exigit pro lucro cessante ex nonaginta, quantum ex centum; quod est iniustum et usurarium, cum tunc lucrum ei solum ex nonaginta cesset. Praeterea quod pro interesse solvitur, eidem subrogatur; et eius, quod nondum exstat, subrogatio exigi non potest. His adde, ut quis excusetur usura coram Deo ratione huius tituli, requiritur, ut mutuet animo gratificandi proximo, non autem spe commodioris lucri. Nam si mallet mutuare quam negotiari, intenderet principaliter lucrum ex mutuo, et sic peccaret. Quare, ut ait Sylvius, requiritur, ut is qui mutuat, non sponte subtraxerit suam pecuniam a negotiatione prius quam mutuet, intendens proprium commodum, et malens mutuare cum certo lucro, quam negotiari cum incerta spe lucri; sic enim ficte pacisceretur de lucro cessante, cum pecunia iam subtracta sit a potentia lucrandi, utpote nec secundum voluntatem eius exposita negotiationi, aut destinata contractui iusto quaestuoso, atque adeo lucrum, si quod cessat, non cessat ex mutuo, sed ex eo quod negotiari noluerit, aut aliter contrahere. Idem docet Toletus, asserens doctores convenire, quod cum quis sponte alteri offert suas pecunias mutuo, nec coactus, nec rogatus, non potest licite lucrum ab alio exigere, cum ipsi sponte suas pecunias a negotiatione auferat ».

Inde, qu. 14: *An liceat aliquid ultra sortem* 132
exigere ratione periculi eiusdem sortis; resp. 1, evincit, nihil licere exigere a pauperibus ratione periculi sortis, orti ex eorum inopia; deinde responsione, « Multi docent, inquit, licere aliquid ultra sortem pacisci, et exigere ratione periculi mutuo extrinseci... Idem dicunt de extraordinariis facultatibus, laboribus, impensis, molestiis probabiliter in recuperanda sorte subeundis ex culpa mutuatarii, eo quod haec sint mutuo extrinseca, et pretio aestimabilia. Sed ut hoc titulo aliquid possit iuste exigi, has requirunt conditiones: 1. Ut periculum sit vere probabile, et extrinsecum mutuo, ne hoc praetextu pallientur usurae; quale non est, quoties mutuatarius est industrius, verax, iustus, etc., de quo non datur prudens praesumptio, quod non sit soluturus. 2. Ut in hoc auctarium consentiat mutuatarius. 3. Ut mutuans non compellat illum ad secum paciscendum de periculo, sed ei relinquat libertatem assecurandi sortem per pignus, hypothecam vel alium fideiussorem; alioqui sine causa imponeretur illi onus pretio aestimabile, ad quod non obligatur, quod est usurarium. 4. Ut non plus exigatur, quam iudicio communi prudentum valeat tale periculum subeundum, habita ratione quantitatis summae mutuatae et magnitudinis periculi, servataque proportione inter periculum et auctarium ».

Postremo, in resp. ad quaest. 13, statuit ex 133
communi sententia per se licitam esse in mutuo pactionem, ut mutuatarius, si ad terminum praestitum non restituerit, aliquid solvat in poenam suae morae positis certis conditionibus. Conditiones porro sunt istae: « 1. Ut id non fiat in fraudem usurariam, sed ex sola voluntate sortem suam tempore statuto recuperandi. Unde si non cures, utrum solvatur tali tempore, an non; vel si optes non solvi; vel si eum terminum, intra quem scis mutuum reddi non posse, constituas, tunc poena apposita est velamen usurae, et revera lucrum ex mutuo principaliter intendis. 2. Ut debitor vere sit in culpa, non solvendo notabili tempore post transactum terminum; nam sine culpa nulla potest iuste imponi, nec exigi poena, ex l. 22 Cod. de Poen., et cap. 2 de Constitut., ibi: *Rem quae culpa caret, in damnum vocari non convenit.* Hinc poena non debetur, si debitor sine sua culpa tempore praefinito non

solverit propter moralem impotentiam, hoc est difficultatem tantam, ut creditor censeatur rationabiliter invitus circa solutionis dilationem. 3. Ut poena sit moderata secundum mensuram culpae et rei mutuatae; alioqui esset iniusta, et inique cogeretur alter in eam consentire, ideoque non potest peti quoad excessum. Hinc pactum, ut pignus sit creditoris, si certo tempore debitor non solverit, est prohibitum, l. 1 et 3 Cod. de Pact. pignor., et c. 7 de Pignor. Quod si pars debiti solvatur, non potest tota poena exigi, sed tantum pro ratione partis non solutae, cap. 19 de Poenis. Idem die, si mora non sit notabilis; nam si per biduum vel hebdomadam ultra terminum praefinitum solutio differatur ordinarie, non debet aestimari culpa digna poena constituta saltem tota.

134 Caeterum Ballerinius in praelect. de usura praemissa secundae parti Summae theologicae S. Antonini, edit. Veron., cap. 5, § 26, hanc propositionem statuit: *Periculum sortis seu capitalis in mutuo aestimabile non est, ideoque iustus lucri titulus haberi non potest.* Cui hanc § 27, subiicit: *Difficilis exactio sortis ac expensarum, vel damni alicuius ob eamdem subeundi periculum aestimabilia quidem sunt, quatenus iustam expensarum et damni aestimationem restaurationis nomine praestituunt; quatenus autem eo titulo certum aliquod lucrum supra dictam aestimationem creditori provenit, titulus est palliatus, qui ab usura vindicari non potest.* In cuius quidem propositionis seu explicatione, seu confirmatione, § 2 et 3, exponit responsionem ad 1, ex quaesitis de usura S. Congr. de Propaganda Fide propositis, quae in Veneta editione anni 1777, articulo huic primum addita fuerunt, ut Appendix ex edit. Romana, in qua tamen eam reperire non potui. Sic autem habet: « Nonnulli.... hac auctoritate potissimum moti, probabile et extraordinarium perdendi capitalis periculum in quaesito, uti putant, expressum iis verbis, quae debitoris *fugam* indicant, tanquam iustum lucrandi titulum a Congregatione approbatum inculcant. At ex tribus periculorum capitibus, quae in quaestione proposita recensentur, duo postrema ad difficilis exactionis expensas, et morae damna manifestissime pertinent, nimirum *quod debitor tardet in solvendo, vel quod necessarium sit coram iudice repetere.* Solum de primo, quod in debitoris fugam reiicitur, ambigi potest. Verum non amissionem debiti necessario significat, quod si per fugam pereat, nunquam sane fiet, ut *aliquid recipiatur ratione periculi;* sed ad expensas referri potest, quatenus fugientem quaerere, ut ad restitutionem compellatur, expensas saepe maximas devorat. Aliunde debitoris fuga, inter ea pericula est, quae in contrahendo particulari mutuo uti possibilia ad summum concipiuntur, non autem uti probabilia, quae pretio aestimari non posse ostendimus § 27, num. 3. Enimvero fugam (l. 1, tr. 9, num. 4) S. Zeno nominatim appellat inter caetera, quae *debitorem extorquet,* ut ne hac de re lucrum a creditore perceptum ab usura vindicandum existimarit; in Scriptura pariter cum malitia debitorum creditum decoquentium reprehenditur Eccl. xxix, nec lucro tamen usurae damnando, parcitur; fuga, quae praecipuum decoquentium medium semper fuit, lucri iusti titulus non agnoscitur. Id tandem periculum omni aevo commune nunquam aestimarunt SS. Patres, ut n. 1, § 27, observavimus. Itaque ne quid Sacra Congregatio probasse dicatur contra tantam auctoritatem, ea aut non probavit periculum ex fuga, sed alia duo tantum, ac caetera indicio tacta iis verbis, *vel propter alia huiusmodi;* aut illud ita probavit, ut non ad capitalis perdendi periculum, sed ad expensas et damna in recuperando capitali subeunda retulerit. In responsione quidem ipsius Congregationis nullius periculi in quaestione memorati distincta fit mentio, sed in genere pretium approbatur eius periculi, quod aestimabile sit; et sicut nihil deciditur circa quantitatem pretii proportionati, ita nec circa quantitatem periculorum, quaenam aestimabilia sint, vel non. Id iudicii et aestimationis theologis relinquit diiudicandum, ita ut nihil certi, pro hoc vel illo periculi capite, num, et quantum aestimabile sit, definitum dici queat. Igitur hoc Congregat. decretum, cum nihil pugnat adversus dicta § 26, tum ad expensarum ac damni periculum aestimandum pertinet, de quo hac in propositione statuimus ». Vide quae subdit n. 3 et 4.

Haec illa sunt, quae auctoris de usura arti- 135
culo subiicienda duximus, ut lectores a laxis opinionibus, quas ex casuistis plerisque Lucius proposuit, sibi caverent. Qui plura cupit, legat praeter Antoine et Cuniliati, locis citatis, Colet in Continuatione Praelectionum theologicarum Honorati Tournely, tract. de Contractibus, part. 2, cap. 2 et 3, et Concinam, in Theolog. Christ. theologico-morali, in tract. de Iustit. et iure, lib. 3, diss. 3. Si quis autem controversiam hanc totam penitus scrutari voluerit, consulere poterit opera ab eodem Concina et Petro Ballerinio adversus veteres novosque usurarum patronos vulgata, quorum titulos damus. Petri Ballerinii praelectio *De usura,* quae n. 2, est ex Praelectionibus eiusdem, part. 2 Summae theologicae S. Antonini praemissis. Eiusdem: *De iure divino et naturali circa usuram libri sex, in quibus adversus haereticos usurarum patronos tum recentes, tum antiquiores catholicum praesertim dogma fuse defenditur. — Praemittitur Praefatio cum historia de origine, auctoribus et varietate haeresis impugnandae, unde contra illam magnum vel ex novitate praeiudicium exsurget,* Bononiae 1747. Eiusd.: *Vindiciae iuris divini ac naturalis circa*

usuram, quae veluti liber septimus haberi possunt adversus Opus novissime editum de usuris licitis et illicitis, Nicolai Broedersen. — His vindiciis, capite ultimo, inseritur peculiaris dissertatio de Concilio Viennensi sub Clemente V eiusque decretis, Bononiae 1747. Eiusdem *Appendix trium Opusculorum in materia usurarum:* 1. *De montibus pietatis;* 2. *De pecunia in negotiationem tradenda, ac de licito vel illicito ex eadem lucro;* 3. *De inani contractuum implicitorum systemate, quo omnes fere contractus, reipsa foeneratitios, ab usura purgare nonnulli theologi contendunt.* Eiusd.: *La dottrina della Chiesa Cattolica circa l' usura dichiarata e dimostrata contro le pretese della novella opera intitolata: Dell' impiego del denaro libri tre,* Verona 1744. — *Si danno per appendice alcuni ecclesiastici documenti molto importanti,* seconda edizione, Bologna 1747.

Opera autem a Concina de hoc argumento edita haec sunt: *In epistolam encyclicam Benedicti XIV adversus usuram Commentarius, quo illustrata doctrina catholica, Nicol. Broedersen, ac aliorum errores refelluntur,* Romae 1746; 2. *Usura contractus trini dissertationibus historico-theologicis demonstrata adversus mollioris ethices casuistas, et Nic. Broedersen. — Accedunt appendices duae ad Commentarium auctoris adversus usuram,* Romae 1746; 3. *Esposizione del dogma, che la Chiesa Romana propone a credersi intorno l' usura colla confutazione del libro intitolato: Dell' impiego del denaro,* Napoli 1746.

USUSFRUCTUS, USUS

Haec porro expendenda ad rem veniunt.

1 Usufructus est ius alienis rebus utendi, fruendi, salva rerum substantia. *Communis,* textu expresso in l. *Usufructus* 1 ff. de Usu-
2 fruct., et Inst. eod. tit. Usus autem est ius utendi tantum rebus alienis, salva earum substantia. *Communis,* per text. in l. *Cui usus* 2 ff. de Usu et habitatione, et Inst. eod. tit., § 1 et seq.

3 Unde minus iuris est in usu, quam in usufructu; cui enim usus alicuius rei legatus est, uti quidem potest, frui vero eadem non potest, textu expresso in cit. l. *Cui usus* 2 ff. de Usu et habitatione, ibi: *Cui usus relictus est, uti potest, frui non potest,* et Inst. eod. tit., § 1, ibi: *Minus autem iuris est in usu, quam in usufructu, nam is, qui fundi nudum habet usum, nihil ulterius habere intelligitur, quam oleribus, pomis, floribus, feno, stramentis et lignis ad usum quotidianum utatur. In eoque fundo hactenus ei morari licet, ut neque domino fundi molestus sit, neque iis per quos opera rustica fiunt, impedimento, nec ulli alii ius quod habet, aut locare, aut vendere, aut gratis concedere potest; eum is, qui usumfructum habet, possit haec omnia facere.*

4 Ubi, ut vides, in hoc potissimum differt usuarius ab usufructuario, quod usuarius habet tantum ius utendi re aliena, et percipiendi solos fructus necessarios ad suum suaeque familiae, et hospitum victum, seu usum quotidianum, non tamen potest omnes fructus percipere, eosque suo arbitratu vendere seu alienare. Usufructuarius autem habet ius utendi re aliena, et percipiendi omnes eius fructus, eosque suo pleno arbitrio vendere, donare et quocunque modo alienare. Hinc ille, cui usus duntaxat horti relictus est, potest quidem in ipso deambulare, poma, olera et alia, quae ibi nascuntur ad suum, suaeque familiae, et hospitum victum, seu usum quotidianum accipere, et eos pro suo arbitrio vendere, donare, seu alienare, sicuti potest is, cui usufructus horti relictus est. Similiter ille, cui relictus est solus usus vaccarum et ovium, potest quidem illis uti ad arandum, stercorandum, et huiusmodi; non tamen potest percipere illarum fetus vel lanam, neque lac, nisi in modica quantitate, et quatenus ad victum quotidianum indiget, nec ullimode potest alienare, ut totaliter potest ille, cui relictus est usufructus, ut clare patet ex adductis iuribus, et tot. tit. ff., et Inst. de Usu et habitatione, ubi varia alia exempla ad id afferuntur, et concordat tot. tit. ff. et instit. de Usufructu. Vide d. verb. *Dominium,* art. 1, num. 12.

Usufructus proprie nequit constitui in rebus 5
unico usu consumptibilibus. Vide d. verb. *Dominium,* art. 1, n. 13. Quasi usufructus tamen 6
etiam in his constitui potest. Vide ib., n. 14, et hinc infra, 56.

Usus generatim loquendo est duplex, scili- 7
cet usus *facti,* et usus *iuris.* Vide ib., n. 15 et 16, ubi ostenditur quid sit uterque.

Datur alius quoque usus quasi iuris permis- 8
sivi, vel potius usus facti simplex ac licitus omnino dependens a voluntate domini proprietarii. Vide ib., n. 17.

Hinc usus simplex facti potest separari, et 9
de facto separatur a dominio rei etiam unico usu consumptibilis. Vide ib., n. 18.

Affertur et solvitur notabilis instantia. Vide 10
ib., n. 19 et 20.

Usufructus bonorum adventitiorum filii per- 11
tinet ad patrem, l. *Res quae* 1 Cod. de Bonis maternis, l. *Cum oportet* 6, et l. *Cum non solum* 8 Cod. de Bonis quae liberis, et § 1 Inst. Per quas personas.

Vivente tamen avo paterno bona adventitia 12

nepotum quoad usumfructum non pertinent ad patrem, sed ad ipsum avum paternum, ut clare evincitur ex cit. l. *Cum oportet*, in princip., Cod. de Bonis quae liberis. Et ratio est, quia fundamentum et radix acquisitionis talis usus-fructus est patria potestas; in hoc autem casu patria potestas, saltem in actu, non residet apud patrem, cum et ipse sit sub potestate patris sui, qui est avus respectu nepotum ex filio, adeoque ususfructus bonorum adventitiorum nepotum pertinet ad ipsum avum, non ad patrem.

13 Ususfructus haereditatis relictae filio, sive a matre, sive ab alio sub hac lege, ut in ea nihil iuris acquirat pater, non spectat ad ipsum patrem, sed pleno iure ad filium; sic expresse evincitur ex Auth. *Excipitur* Cod. de Bonis quae liberis. Et ratio est, quia unusquisque potest rebus suis imponere quamlibet legem sibi bene visam, dummodo iuribus non obsistat. Talis autem hic imposita lex non obsistit iuribus concedentibus patri usumfructum in bonis adventitiis filiorum, quia talia iura non sunt prohibitiva, adeo ut explodat pacta et leges, quae a voluntate testatorum apponi possunt, sed est solum dispositiva, ut usus-fructus, quando aliud a testatore non fuit appositum, acquiratur patri.

14 Pater non acquirit usumfructum in haereditate adita a filio contra voluntatem ipsius patris, sic clare habetur ex l. *Cum non solum* 8, in princ. § 1, vers. *Sive e contrario*, ff. de Bonis quae liberis. Et ratio est, quia omnino dissonum rationi videtur, quod pater commodum et usumfructum earum rerum acquirat, quarum acquisitioni ipse resistit, arg. c. *Ex eo* 38 de Reg. iur. in 6, ibi: *Ex eo non debet quis fructum consequi, quod nisus exstitit impugnare*, l. *Papinianus* 8, § 14, ff. de Inofficioso testam., cum similibus.

15 Ususfructus in bonis adventitiis filii per professionem patris transit in monasterium (si sit capax successionis), quousque pater vixerit. Sic communius doctores tum iuristae, tum theologi per textum in Authen. *Ingressi* Cod. de sacrosanct. Eccl., ubi habetur, quod ingrediens et profitens religionem, se, suaque iura et bona dedicat Deo; cum ergo pater quoad vixerit, habeat ius ad usumfructum in bonis adventitiis filii, ex allatis iuribus supra, num. 11, si ipsum ante professionem non renuntiaverit, transfert secum ad religionem seu monasterium, si sit capax successionis. Si autem religio seu monasterium sit incapax successionis, tunc ususfructus exstinguitur, et cum proprietate filii seu domini consolidatur. Vide infra, n. 63 et 64.

16 Per professionem filii in religione pater non amittit usumfructum in bonis adventitiis eiusdem filii, sed eum retinet, quousque ipse pater vixerit. Sic doctores fere communiter contra paucos. Et ratio est, quia per mortem naturalem filii, cuius erant bona adventitia, non exstinguitur in patre ius usufructus, per text. in l. *Si patri tuo* 3 Cod. de Usufructu, § 1, ibi: *Usufructuario autem superstite, licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius utendi, fruendi non tollitur;* adeoque neque dictum ius usufructus in patre exstinguitur per mortem civilem filii religionem profitentis.

Ob delictum enorme filii, per quod solvitur 17
patria potestas, pater non amittit usumfructum in bonis adventitiis eiusdem. Sic Molina, t. 1 de Iustitia, tract. 1, disp. 9, vers. *Ab hac regula*, et disp. 229, vers. *Tertius modus:* Castrop., p. 1, tr. 4, disp. 5, punct. 10, n. 18; Sanchez in Summa, lib. 2, cap. 16, n. 29, et alii plures. Et ratio est, quia in confiscatione bonorum adventitiorum filii non venit usus-fructus iam ante perfecte acquisitus a patre, cum ob iniquitatem filii non debeat pater iure suo, quod perfecte quaesivit, privari. Peccata enim suos debent tenere auctores, leg. *Sancimus* 22 Cod. de Poenis, cap. *Quaesivit* 2 de His quae fiunt a maiori parte capituli. Nec debet aliquis alterius odio praegravari, c. *Non debet* 22 de Reg. iuris in 6, l. *Non debet* 74 ff. de Reg. iur. Et rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit, c. *Cognoscentes* 4 de Constitutionibus.

Pater ob transitum ad secundas nuptias de 18
iure communi non privatur usufructu bonorum adventitiorum filiorum prioris matrimonii. Vide verb. *Pater*, n. 6 et 7.

Pater potest usumfructum bonorum adven- 19
titiorum filii eidem remittere. *Communis*, per text. in l. *Cum oportet* 6, § 2, vers. *Sin autem res*, Cod. de Bonis quae liberis. Et talis remissio nequit revocari, nec in vita, nec in morte remittentis, arg. cit. leg. *Cum oportet*. Sic doctores magis communiter contra alios volentes talem remissionem revocari vivente patre donante seu remittente, et solum confirmari morte ipsius patris donantis seu remittentis, per text. in l. *Donationes* 25 Cod. de Donationibus inter virum et uxorem. Et ratio nostrae conclusionis est, quia illa remissio non est vere et proprie donatio, cum non sit de re, quae sit sub plena potestate et dominio eiusdem patris, citata autem l. *Donationes* procedit solum de veris et propriis donationibus inter patrem et filium, inter maritum et uxorem, quae speciali iure interdicuntur ob rationes ibi allatas, qualis, ut diximus, non est illa remissio usus-fructus, cum ipsa proprie dicenda sit consolidatio eiusdem cum proprietate competente ipsi filio.

Ususfructus bonorum dotalium pertinet to- 20
taliter ad maritum, quandiu matrimonium consistit, textu expresso in leg. *Dotis fructum* 7 ff. de Iure dotium, ibi: *Dotis fructum ad ma-*

ritum pertinere debere aequitas suggerit; cum enim ipse onera matrimonii subeat, aequum est etiam fructus percipere.

22 Ad quem autem spectet et transeat usufructus dotis, cum solvitur vel separatur matrimonium. Vide verb. *Dos,* art. 1 et art. 3, et discurre pariformiter, sicut ibi.

23 Usufructus rei potest esse materia dotis, seu tradi in dotem. Sic expresse habetur ex l. *Dotis fructum* 7, § 2, l. *Si usufructus* 66 ff. de Iure dotium, l. *Usufructu* 57 ff. Soluto matrimonio, l. *Si socrus* 18, et l. *Pro oneribus* Cod. de Iure dotium. Et ratio clara est, quia usufructus ipse potissimum potest deservire ad sustinenda onera matrimonii.

24 Si uxor fuerit proprietaria, et dederit in dotem solum usumfructum, retenta sibi proprietate, soluto matrimonio, ille usufructus immediate et ipso iure redit ad uxorem tanquam dominam proprietatis. Colligitur clare ex cit. l. *Si usufructus* 66 ff. de Iure dotium, ubi dicitur, quod usufructus concessus in dotem ab alio domino proprietatis, post divortium non revertatur ad uxorem, utpote non dominam proprietatis, sed ad ipsum dominum proprietatis; ergo cum in nostro casu ipsa uxor fuerit domina proprietatis, usufructus, dissoluto matrimonio, illico revertitur ad ipsam, et consolidatur cum proprietate.

25 Si vero illum usumfructum concesserit in dotem aliquis extraneus, sibi retenta proprietate non redit ipse, soluto matrimonio, ad uxorem, sed ad dictum proprietarium, textu expresso in cit. lege *Si usufructus* 66 ff. de Iure dotium, ibi: *Quoniam diximus usumfructum a fructuario cedi non posse, nisi domino proprietatis, et si extraneo cedatur, id est ei, qui proprietatem non habeat, nihil ad eum transire, sed ad dominum proprietatis reservatum usumfructum.*

26 Quomodo autem in tali hypothesi sit consulendum eidem uxori, ne, post solutum matrimonium indotata remaneat, habetur in citata leg. *Usufructus* 66 ff. de Iure dotium, et in leg. *Usufructu* 57 ff. Soluto matrimonio. Vide ibi.

27 Usufructuarius fructus omnes ex re fructifera percipere potest, etiam pensiones ac redditus ex aedificiis, ex areis et huiusmodi, textu expresso in l. *Usufructu legato* 7 ff. de Usufructu, ibi: *Usufructu legato, omnis fructus rei ad fructuarium pertinet;* et ibid., § 1, subiungitur: *Quicunque redditus est, ad usufructuarium pertinet, quaecunque obventiones sunt ex aedificiis, ex areis et caeteris, quaecunque aedium sunt;* et concordat lex *Item* 9 ff. eod., ibi: *Item si fundi usufructus sit legatus, quidquid in fundo nascitur, quidquid inde percipi potest, ipsius fructus est.* Et idem habetur in l. *Arbores* 59, § 1, ff. eod.

28 Item si apes in eo fundo sint, ad usufructuarium pertinet earum fructus, textu expresso in cit. l. *Item,* § 1, ibi: *Et si apes in eo fundo sint, earum quoque usufructus ad eum pertinet.*

29 Item si in eo fundo sint lapidicinae, cretifodinae, arenifodinae, et huiusmodi, potest usufructuarius eruere lapides, arenas, metalla, etc., ita tamen ut agriculturae nihil obsit, textu expresso in cit. l. *Item,* § 2, ibi: *Sed et si lapidicinas habeat, et lapidem cedere velit, vel cretifodinas habeat, vel arenas, omnibus his usurum Sabinus ait, quasi bonum patremfamilias; quam sententiam puto veram.* Et ibidem, § 3, subditur: *Sed si haec metalla post usumfructum legatum sint inventa, cum totius agri relinquatur usufructus, non partium, contineantur legato;* et idem expressius habetur in l. *Si cuius rei* 13, § 5, ff. eod., ibi: *Inde quaesitum est, an lapidicinas, vel cretifodinas, vel arenifodinas ipse instituere possit. Ego vero puto etiam ipsum instituere posse, si non agri partem necessariam huic rei occupaturus est. Proinde venas quoque lapidicinarum, et huiusmodi metallorum, inquirere poterit... et caeterorum fodinas, vel quas paterfamilias instituit, exercere poterit, vel ipse instituere, si nihil agriculturae nocebit.*

30 Item ad usufructuarium spectat quoad usumfructum incrementum alluvionis, si sit latens. Si vero sit patens, ad dominum proprietarium, textu expresso in cit. l. *Item,* § 4, ibi: *Huic vicinus tractatus est, qui solet in eo, quod accessit, tractari, et placuit, alluvionis quoque usumfructum ad fructuarium pertinere. Sed si insula iuxta fundum in flumine nata sit, eius usumfructum ad fructuarium non pertinere Pegasius scribit, licet proprietati accedat; esse enim veluti proprium fundum, cuius usufructus ad te non pertineat. Quae sententia non est sine ratione, nam ubi latitat incrementum, et usufructus augetur; ubi autem apparet separatum, fructuario non accedit.* Vide verb. *Dominium,* art. 3, n. 46 ad 50.

31 Item ad usufructuarium spectant venationes et piscationes, textu expresso in cit. l. *Item,* § 5, ibi: *Aucupionum quoque et venationum redditus Cassius ait, l. 8 Iuris civilis, ad fructuarium pertinere; ergo et piscationum.*

32 Usufructuarius potest fructus, vel utilitates rei fructiferae alteri donare, locare, vendere, concedere etiam invito domino, seu proprietario rei; dummodo tamen usufructus, seu ipsum ius percipiendi fructus semper maneat penes ipsum usufructuarium, cuius nomine alter fructus percipere potest. Sic habetur ex l. *Arboribus* 12, § 2, ff. de Usufructu, et de communi testantur Sporer, tom. 1, tr. 8 in Complem. 7 praecept. Decal., c. 1, sect. 1, num. 22; Layman, lib. 3, tract. 1, cap. 6, num. 4, et alii.

33 Notanter autem dicitur: *Dummodo tamen*

ususfructus, seu ius percipiendi fructus semper maneat penes ipsum usufructuarium, etc., quia non potest ipsum usumfructum formalem transferre in alium extraneum a proprietario, ita ut ipse extraneus sit formaliter proprio nomine usufructuarius, per textum in § *Finitur autem* 3 Inst. de Usufructu, ibi: *Nam cedendo extraneo nihil agitur;* et in leg. *Si ususfructus* 66 de Iure dotium, ibi: *Quoniam diximus usumfructum a fructuario cedi non posse, nisi domino proprietario, et si extraneo cedatur, idest, ei, qui proprietatem non habeat, nihil ad eum transire, sed ad dominum proprietatis reversurum usumfructum.*

34 Usufructuarius tenetur rem proprietatis diligenter conservare, et ea tantum ratione uti, qua bonus ac diligens aliquis paterfamilias propriis suis domesticis rebus uteretur; leg. *Sed cum fructuarius* 66 ff. de Usufructu, ibi: *Debet enim omne quod diligens paterfamilias in domo sua facit, et ipse facere.* Nullimode enim potest ipsam rem proprietatis deteriorare, textu expresso in l. *Si cuius rei* 13, § 4, ff. de Usufructu, ibi: *Fructuarius causam proprietatis deteriorem facere non debet, meliorem facere potest;* et patet ex ipsamet definitione usufructus tradita supra num. 1, per praecisa haec verba: *Ususfructus est ius alienis rebus utendi, fruendi, salva rerum substantia,* l. *Ususfructus,* et Inst. eod. tit.

35 Unde non licet usufructuario arbores frugiferas succidere, neque villam in fundo diruere, nec quidquam facere in perniciem proprietatis, textu expresso in leg. *Si cuius rei* 13, § 4, ff. de Usufructu, ibi: *Non debet neque arbores frugiferas excidere, neque villam diruere, nec quidquam facere in perniciem proprietatis.*

36 Item non licet immutare id, quod alicuius praedii decorandi causa, vel merae voluptatis gratia positum est, sicque nequit cuiusdam aditus arbores succidere sub praetextu pinguioris reditus promovendi, ibidem sementem frumenti faciendo, vel vineam instituendo, textu expresso in cit. l. *Si cuius rei,* § 4, ibi: *Et si forte voluptarium fuit praedium, viridaria, vel gestationes, vel deambulationes arboribus infructuosis opacas atque amoenas habens, non debebit deiicere, ut forte hortos olitorios faciat, vel aliud quid, quod ad reditum spectet.*

37 Potest tamen usufructuarius immutare alicuius fundi qualitatem, si ipsa decorandi praedii vel voluptatis gratia non fuerit posita, et ex tali immutatione, v. g. de silva in vineam, in agrum, in pratum, et huiusmodi melioretur evidenter proprietas, textu expresso in cit. l. *Si cuius rei,* § 5, ibi: *Et si forte in hoc, quod instituit, plus redditus sit, quam in vineis, vel arbustis, vel olivetis, quae fuerunt, forsitan haec deiicere poterit, siquidem ei permittitur meliorare proprietatem.*

Quamvis usufructuarius non possit arbores 38
fructiferas succidere, potest tamen eas ac alias mortuas sibi applicare; dummodo totidem alias in earum locum substituat, textu expresso in l. *Agri* 18 ff. de Usufructu, ibi: *Agri fructu legato in locum demortuarum arborum, aliae substituendae sunt, et priores ad fructuarium pertinent.*

Si autem magna quantitas arborum ex silva 39
vi ventorum, seu violento tempestatis impetu deiiciatur, tunc ipsae arbores utpote notabiliter partem fundi efficientes, debentur proprietario suis sumptibus exportandae sine ullo incommodo usufructuarii. Colligitur ex l. *Proculus* 19, § 1, ff. de Usufructu, ibi: *Si arbores vento deiectas dominus non tollat, per quod incommodior (is) sit ususfructus, vel iter, suis actionibus usufructuario cum eo experiendum;* et concordat etiam leg. *Arboribus evulsis* 12 ff. eod., ubi usufructuario conceditur solum facultas adhibendi ex dictis evulsis arboribus, quod ad refectionem aedificii usuifructui obnoxii, et merum suum usum (si non habet unde utatur ligno) sunt necessariae, ibi: *Arboribus evulsis, vel vi ventorum deiectis usque ad usum suum, et villae posse usufructuarium ferre. Labeo ait:* Nec materia eum pro ligno usurum, si habeat, unde utatur ligno. *Quam sententiam puto veram, alioquin, et si totus ager sit hunc casum passus, omnes arbores auferret fructuarius; materiam tamen ipsum succidere, quantum ad villae refectionem, putat posse. Quemadmodum calcem, inquit, coquere, vel arenam fodere, aliudve quid aedificio necessarium sumere.*

Usufructuarius aedium, quamvis possit fe- 40
nestras ad lumen necessarias aperire, colores, et picturas, et marmora immittere, et quidquid ad domus ornatum conducit, facere, non tamen potest dictas transformare, vel coniungere aut separare, nec aditus, porticusve vertere, vel refugia aperire, vel atrium mutare, vel viridaria ad alium modum convertere; excolere enim, quod invenit, potest, qualitate aedium non immutata. Item nequit aedificium altius tollere, nec domum per coenacula et diversoria dividere, etc., textu expresso in cit. l. *Si cuius rei* 13, § 7 et 8, ff. de Usufr.

Usufructuarius, cui legatus est ususfructus 41
specialiter alicuius domus, si ipsa incendio casuali, vel alias consumpta fuerit, nequit sibi vindicare ligna et caementa, quae de eadem derelicta sunt, nec disponere potest de ipso solo, in quo domus erat constructa, textu expresso in leg. *Quotiens* 34, § 2, ff. de Usufructu, ibi: *Si aedes incensae fuerint, ususfructus specialiter aedium legatus peti non potest;* et concordat § *Finitur autem* 3 Instit. de Usufructu, ibi: *Eo amplius constat, si aedes incendio consumptae fuerint, vel etiam terraemotu, vel vitio suo corruerint, exstingui usum-*

fructum, et ne areae quidem usumfructum deberi, et l. *Repeti potest* 3, § 2, ff. Quibus modis ususfructus amittitur, ibi: *Certissimum est, exustis aedibus, nec areae, nec caementorum usumfructum deberi.* Et ratio clara est, quia cum talis ususfructus sit specialiter constitutus in dicta domo, eo ipso, quod domus perit, ipse prorsus dissolvitur, neque ullum effectum consequitur, nec quantum ad ligna ac caementa, nec quantum ad ipsum solum domus. Est enim, ut expresse habetur in leg. *Est enim* 2 ff. de Usufructu, ibi: *Est enim ususfructus ius in corpore, quo sublato, et ipsum tolli necesse esse.*

42 Si autem ei legatus esset ususfructus universitatis bonorum, tunc usufructuarius posset ius suum vindicare tum in ipso solo, in quo constructa erat domus consumpta, tum etiam in ipsis lignis ac caementis superstitibus tanquam in rebus, quae venirent in partem praedictae universitatis bonorum, textu expresso in cit. l. *Quotiens* 34, § 2, ff. de Usufructu, ibi: *Si universorum bonorum, ac singularium rerum ususfructus legetur, hactenus interesse puto, quod si aedes incensae fuerint, ususfructus specialiter aedium legatus peti non potest, bonorum autem usufructu legato, areae ususfructus peti poterit, quoniam qui bonorum suorum usumfructum legat, non solum eorum, quae in specie sunt, sed et substantiae omnis usumfructum legare videtur, in substantia autem bonorum etiam area est.*

43 Idem quoque dicendum est de usufructuario, cui legatus est ususfructus fundi ruralis, in quo constructa sit villa seu domus, et ex aliquo casu destruatur; tunc enim usufructuarius ius suum conservabit in ipsa area, quae relinquetur, cum sit quaedam quasi accessio, atque in partem veniat universi praedicti boni, textu expresso in l. *Fundi* ff. Quibus modis ususfructus amittitur, ibi: *Fundi usufructu legato, si villa diruta sit, ususfructus non extinguetur (quia villa fundi accessio est) non magis quam si arbores deciderint.* Et concordat l. *Sed et eo* 9 ff. eod., ibi: *Sed et eo quoque solo, in quo fuit villa, uti, frui potero.*

44 Usufructuarius tenetur suis sumptibus aedificia reficere quoad usque sarta tecta habeat; at vero si qua vetustate corruerent, non teneretur ille suis impensis reficere. Imo si quid ultra quam impendi debeat, impenderit, poterit illud iuridice a proprietario repetere, l. *Usufructu* 7, § 2, ff. de Usufructu, ibi: *Quoniam igitur omnis fructus rei ad eum pertinet, reficere quoque eum aedes per arbitrum cogi Celsus scribit lib. 18 Digestorum. Hactenus tamen ut sarta tecta habeant. Si qua tamen vetustate corruissent, neutrum cogi reficere.* Et l. *Eum ad quem* 7 Cod. de Usufructu et habitatione, ibi: *Eum ad quem ususfructus pertinet, sarta tecta suis sumptibus praestare debere, explorati iuris est. Proinde si quid ultra quam impendi debeat, erogatum potes docere, solemniter reposces.*

Usufructuarius, cui legatus est ususfructus 45
gregis; v. g. mille vervecum ad certum tempus, tenetur dicto tempore elapso eumdem vervecum numerum proprietario consignare, et in locum capitum defunctorum alia capita supplere, textu expresso in l. *Vetus fuit* 68 ff. de Usufructu, ibi: *Plane si gregis vel armenti sit ususfructus legatus, debebit ex adgnatis gregem supplere, id est in locum capitum defunctorum.* Et concordat l. *Quid ergo* 7, § 2, ff. eod., ibi: *Si decesserit fetus, periculum erit fructuarii, non proprietarii, et necesse habebit alios fetus submittere. Unde Caius Cassius, lib. 8, scribit, carnem fetus demortui ad fructuarium pertinere.*

Si vero ususfructus totus esset constitutus 46
in quibusdam solis singularibus animalibus, quae non possent alia producere, ut muli, seu in uno duntaxat equo, tunc usufructuarius teneretur solum ad reddendum, quod elapso tali tempore superstes adesset, nec obligaretur ad id, quod citra illius culpam interiisset, supplendum, cit. leg. *Quid ergo,* § 3, ibi: *Sed quod dicitur debere eum submittere, toties verum est, quoties gregis, vel armenti, vel equitis, id est universitatis ususfructus legatus est. Caeterum singulorum capitum nihil supplebit.*

Usufructuarius incipit usum capere a mo- 47
mento, quo testator mortuus est. Unde si testator reliquerit pendentes fructus iam maturos, eos percipit usufructuarius, textu expresso in l. *Si pendentes* 27 ff. de Usufructu, ibi: *Si pendentes fructus iam maturos reliquisset testator, fructuarius eos feret, si die legati cedente adhuc pendentes deprehendisset, nam et stantes fructus ad fructuarium pertinent.*

Ad usufructuarii haeredes spectant ligna re- 48
perta iam succisa in sylva caedua, sicuti et frumenta iam demessa, ac alia huiusmodi iam succisa, et adhuc in fundo ususfructus exsistentia. Ad proprietarium autem spectant solum ea quae adhuc remanent succidenda vel demetenda die decessus ipsius usufructuarii, textu expresso in l. *Si fructuarius* 13 ff. Quibus modis fructus amittitur, ibi: *Si fructuarius messes fecit et decessit, stipulam, quae in messe iacet, haeredis eius esse. Labeo ait: Spicam, quae terra teneatur, domini fundi esse, fructumque percipi, spica, aut foeno caeso, aut uva adempta, aut excussa olea; quamvis nondum tritum frumentum, aut oleum factum, vel vindemia coacta sit. Sed ut verum est, quod de olea excussa scripsit, ita aliter observandum de ea olea, quae per se deciderit. Iulianus ait: Fructuarii fructus tunc fieri, cum eos perceperit, bonae fidei autem possessoris mox quam a solo separati sint.* Et con-

cordant l. *In singulos* 8 ff. de annuis Legatis, ibi: *Cum fructuarius etiamsi maturis fructibus, nondum tamen perceptis, haeredi suo eos fructus non relinquet.*

49 Si ususfructus sit relictus pluribus usufructuariis coniunctim, uno eorum decedente, eius portio accrescit aliis, et non revertitur ad proprietarium, textu expresso in l. *Quoties* 1 ff. de Usufructu accrescendo, ibi: *Quoties ususfructus legatus est, ita inter fructuarios est ius accrescendi, si coniunctim sit ususfructus relictus.* Et concordat l. *Si mulieri* 8 ff. eodem, ibi: *Si mulieri cum liberis suis ususfructus legatur, amissis liberis, ea usumfructum habet, sed et matre mortua, liberi eius nihilominus habent iura accrescendi.* E contra autem si ususfructus sit relictus pluribus non coniunctim, sed separatim, assignata cuique sua distincta portione, textu expresso in cit. l. *Quoties*, ibi: *Caeterum si separatim unicuique partis rei ususfructus sit relictus, sine dubio ius accrescendi cessat.*

50 Usufructuarii haeres non tenetur restituere proprietario fructus, quos defunctus collegerat, antequam essent maturi, textu expresso in leg. *Si absente* 48, § 1, ff. de Usufructu, ibi: *Silvam caeduam, etiamsi intempestive caesa sit, in fructu esse constat, sicut olea immatura lecta. Item fenum immaturum caesum in fructu est.* Et concordat l. *In fructu* 43 ff. de Usu et usufructu, ibi: *In fructu id esse intelligitur, quod ad usum hominis inductum est; neque enim maturitas naturalis hic spectanda est, sed id tempus, quod magis colono dominove cum fructum tollere expedit.*

51 Usufructuarius potest interrumpere locationem factam a proprietario, textu expresso in l. *Arbores* 59, § 1, de Usufructu, ibi: *Quidquid in fundo nascitur, quidquid inde percipitur, ad fructuarium pertinet, pensiones quoque iam antea locatorum agrorum, si ipsae quoque specialiter comprehensae sint, sed et ad exemplum venditionis nisi fuerint specialiter exceptae, potest usufructuarius conductorem expellere.*

52 Haeres seu legatarius testatoris tenetur praestare usufructuario viam et transitum necessarium ad utendum suo usufructu, textu expresso in l. *In fundo* 1, § 1, ff. Si ususfructus petatur, ibi: *Ususfructus legatus adminiculis eget, sine quibus uti, frui non potest, et ideo si ususfructus legetur, necesse est tamen, ut sequatur eum aditus.* Et ib., § 2, subiungitur: *Sed si ususfructus sit legatus, ad quem aditus non est per haereditarium fundum, ex testamento utique agendo fructuarius consequetur, ut cum aditu sibi praestetur ususfructus.* Et ib., § 2, additur: *Utrum autem aditus tantum, et iter, an vero et via debeatur fructuario, legato ei usufructu, Pomponius l. 5 dubitat; et recte putat, prout ususfructus perceptio desiderat, hoc ei praestandum.* Et concordat l. *Damna* 15, § 1, ff. de Usu et usufructu, ibi: *Si fructuarius ad fundum, aliunde viam non habeat quam per illum fundum, qui legatus est, an fructuario servitus debeatur? Respondit: Quemadmodum si in haereditate esset fundus, per quem fructuario potest praestari via, secundum voluntatem defuncti videtur id exigere ab haerede; ita et in hac specie non aliter concedendum esse legatario fundum vindicare, nisi prius ius transeundi usufructuario praestet.*

53 Usufructuarius tenetur ad sustinenda et solvenda omnia onera rerum, quarum usufructu gaudet, uti sunt tributa publica, vectigalia, census, pensiones omnesque aliae obligationes, etiamsi praedicta omnia post institutum usumfructum supervenissent. *Communis,* per textum expressum in leg. *Si pendentes* 27, § 3 et 4, ff. de Usufructu, et l. *Quaero* 18 ff. de Usu et usufructu. Et ratio clara est, quia secundum naturam est, quod qui sentit commodum, sentiat et onus, per text. in l. *Secundum naturam* 10 ff. de Reg. iuris, et c. *Qui sentit* 55 de Reg. iur. in 6.

54 Dominus, seu proprietarius nihil potest nec addere, nec minuere, aut mutare in locis, aut in rebus obnoxiis usufructui, id est neque inutile aliquod aedificium demoliri, aut altius tollere, aut sylvam quamdam excidere, nisi de consensu expresso usufructuarii, etiamsi per id fundus ususfructus redderetur evidenter melior. *Communis,* per textus expressos in variis legibus, et signanter in leg. *Usufructu legato* 7, § 1, ff. de Usufructu, leg. *Sed si is,* § 7, ff. eodem, l. *Si ab haerede* 2 ff. Si ususfructus petatur.

55 Dominus, seu proprietarius, aut quis alius, ad quem spectat fundus ususfructus, de iure potest exigere ab usufructuario quascunque cautiones necessarias ad conservationem praedicti fundi, et integram restitutionem finito tempore ususfructus, et usufructuarius tenetur dictas cautiones ei praestare, nisi vi tituli sui ab hoc onere eximatur. *Communis,* per claros textus in l. *Si cuius rei* 14 ff. de Usufructu, leg. *Si cuius* 1 ff. Usufructuarius quemadmodum caveat, l. *De die* 8, § 4, ff. Qui satis dare coguntur, l. *Si ususfructus* 1, et l. *Usufructu* 4 Cod. de Usufr., cum similibus.

56 Et a fortiori idonea cautio exigi potest, et praestari debet in quasi usufructu earum rerum, quae usu consumuntur, ut expresse habetur in l. *Sed de pecunia* 2, l. *Ergo cautio* 4, l. *Hoc senatus consultum* 5, l. *Si tibi* 6, l. *Si vini, olei* 7, l. *Tribus* 8 ff. de Usufructu earum rerum quae usu consumuntur, et in cap. *Dum constat* 8 de Pignoribus. Quamvis enim in rebus usu consumptibilibus (uti sunt vinum, frumentum, oleum, vestimenta, quibus proxima est pecunia numerata, namque ipso usu assi-

dua permutatione quodammodo exstinguitur, ut expresse habetur in § *Constituitur* 2 Inst. de Usufr., et consumitur, si non in sua entitate, saltem in dominio) non possit proprie constitui ususfructus cum sit impossibilis earum usus, salva manente rei substantia, ex quo talis usus in consumptione consistat; quasi usumfructum tamen etiam in his constitui posse utilitatis gratia statutum est in l. *Senatus censuit* 1, et l. *Sed de pecunia* 2, cum aliis, tot. tit. ff. de Usufructu earum rerum, quae usu consumuntur, et cit. § *Constituitur* 2 Instit. de Usufructu. Ea tamen conditione, ut si legetur alicui ususfructus omnium bonorum, aut quorumdam, quae usu consumuntur, bona usu consumptibilia tradantur aestimata, et acquiratur ab usufructuario eorum dominium cum obligatione reddendi aestimationem, transacto tempore ususfructus, praestita ad id idonea cautione, ut patet in supra citatis iuribus. Vide verb. *Dominium,* art. 1, n. 13 et 14.

57 Usufructus finitur variis modis. Primo cessione mutua, utpote si aut usufructuarius cedat usumfructum proprietario, aut proprietarius proprietatem rei transferat in usufructuarium, textu expresso in § *Finitur* 2 Institut. de Usufructu, ibi: *Item finitur ususfructus, si domino proprietatis usufructuario cedatur, vel ex contrario si usufructuarius proprietatem rei acquisierit, quae res consolidatio appellatur.*

58 Secundo finitur usufructus, si res usuifructui obnoxia tota pereat, v. g. tota domus sit casuali incendio combusta, et huiusmodi; tunc enim non remanet usufructus, nec quantum ad locum, in quo ipsa domus constructa erat, nec quantum ad ligna et caementa aliasque res, ex quibus erat composita; l. *Quoties* 34, § 2, ff. de Usufructu, l. *Repeti potest* 5, § 2, ff. Quibus modis usufructus amittitur, et § *Finitur autem* 3 Inst. de Usufr., cum similibus. Vide supra, num. 41, 42 et 43, et observa ut ibi.

59 Tertio finitur usufructus conditionis eventu, quando ius usufructu fruendi intra limites illius conditionis totum continetur, textu expresso in l. *Si sub conditione* 16 ff. Quibus modis usufructus vel usus amittitur, ibi: *Si sub conditione mihi legatus sit usus, medioque tempore sit penes haeredem, potest haeres usumfructum alii legare. Quae res facit, ut si conditio exstiterit mei legati, ususfructus ab haerede relictus finiatur.*

60 Quarto finitur, cum finitum est tempus, ad quod usufructus alteri legatus seu concessus est leg. *Ambiguitatem* 12 Cod. de Usufructu, l. *Sicut in annos* 3 ff. Quibus modis usufructus vel usus amittitur, cum similibus.

61 Quinto finitur, cum testator rem usuifructui obnoxiam in testamento relictam ante mortem nihil quidquam mutato suo testamento immutat, ut si alicui reliquerit usumfructum certi agri, et postea ipsum agrum in aedificium immutet, seu in eo aedificium construat, et huiusmodi; tunc enim talis immutatio aperte designat ipsius voluntatis immutationem et legatum proinde penitus exstinguit, cum legatum illud totum pertineret ad agrum, qui non amplius exstat. Sic expresse habetur in l. *Repeti* 5, § 3, ff. Quibus modis usufruct. vel usus amittitur, ibi: *Si areae sit ususfructus legatus et in ea aedificium sit positum, rem mutari, et usumfructum exstingui constat.* Et concordat l. *Quid tamen* 10, § 4, ff. eod., ibi: *Certae silvae usufructu legato, si sylva caesa, illic sationes fuerint factae, sine dubio ususfructus exstinguitur.*

62 Sexto finitur morte, tum naturali, tum civili usufructuarii. *Communis,* per text. in § *Finitur autem* 3 Inst. de Usufr., leg. *Si cui* 3, § 3, ff. Quibus modis usufructus vel usus amittitur, l. *Si patri* 2, et leg. *Corruptionem ususfructus* 16, § 1 et 2, de Usufr. et habit., cum similibus.

63 Si usufructuarius fiat religiosus, et professionem emittat in religione incapaci bonorum stabilium in communi, tunc usufructus exstinguitur et consolidatur cum proprietate domini. Sic communis DD. sententia cum Layman, l. 3, tr. 1, cap. 6, num. 6, vers. *Dico secundo;* Sporer, l. c., n. 44; Sanchez, lib. 7 Moral., c. 13, n. 53; Azor., tom. 2, lib. 2, c. 22, qu. 4; Molina, tom. 1, tr. 2, disp. 9, et aliis. Et ratio est, quia usufructus est ius personale, quod una cum persona exstinguitur, sive per mortem naturalem, sive per mortem civilem, qua persona fiat omnino incapax usufructus, arg. § *Finitur* 3 Inst. de Usufr. Atqui per professionem in religione incapaci bonorum stabilium in communi, persona professa fit omnino incapax usufructus tam in propria persona, quam in communi, ut de se patet; ergo, etc.

64 Si autem usufructuarius fiat religiosus, et professionem emittat in monasterio capaci bonorum stabilium in communi, tunc usufructus devolvitur ad monasterium, quo contemplatione monachi frui poterit, quandiu is vivit. Sic tenent Sanchez, loc. cit., num. 47; Sporer, loc. cit., num. 24; Layman, loc. cit., vers. *Sed de aliis;* Molina, l. c., disp. 9, et alii passim, art. Auth. *Ingressi* Cod. de sacros. Eccl. Et ratio est, quia per professionem in monasterio capaci bonorum stabilium persona retinet adhuc capacitatem usufructus pro monasterio, cum in cit. Auth. *Ingressi,* et Authent. *De monachis,* § *Illud quoque,* expresse dicatur, quod bona una cum persona, seu tanquam accessoria personae tradi debeant monasterio.

Alia ad rem, vide verb. *Bona, Dominium, Maritus, Melioramenta, Pater, Uxor.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

65 Posse patri in bonis adventitiis filii prohiberi usumfructum, res est incontroversa. An autem sufficiat tacita prohibitio, et ex quibus colligi queat? Vide, si lubet, Andreol., controv. 224, n. 3; Card. de Luc., de Servitut., discurs. 60, num. 2; Pasqual., de Patr. potest., part. 1, cap. 3, n. 38; Castill., de Usufr., c. 3, n. 56 et seq.

66 Hic vero expendendum est, an prohibito usufructu patri, nihilominus competat ei administrutio horum bonorum, si filius aetatis defectu laboret? A Iustiniano in Novell. 117, c. 1, § 1, constitutum est, quod testatori vel donatori liceat destinare administratorem, et hac destinatione non facta, iudici deferatur potestas administrationem destinandi. Sed in controversia remanet, an non huic curatori iudiciali praeferendus sit pater?

Nihil sane de eo disposuit Iustinianus, qui 67
fortassis praevidit, patrem, adempto sibi usufructu, onus administrationis sponte declinaturum. Interim si pater velit administrare, hunc admittendum esse reor, cum satis sit quod remotus a lege haud sit, nec privatio ususfructus privationem contineat administrationis, ad text. in leg. fin., § 1, Cod. de Bon. quae liberis.

Aliud vero erit, si testator patri administra- 68
tionem quoque ademisset, ut firmant Hartman. Pistor., lib. 4, qu. 11, n. 13; Carpzov., Iurispr. forens., part. 2, const. 10, defin. 11. Adde Castill., de Usufr., c. 3, n. 59, et seq.

UT ECCLESIASTICA BENEFICIA SINE DIMINUTIONE CONFERANTUR

Ex lib. 3 Decretal., tit. 12.

Commentarius et novus articulus editorum Casinensium.

1 Cum beneficium detur *propter officium,* aequum profecto est, ut ubi transit ad successorem officium, et huius obligatio, etiam beneficium, seu ius percipiendi redditus ecclesiasticos integre, et sine diminutione transeat; alias periculum foret, ne, his reservatis aut diminutis, vel nullus idoneus inveniatur, qui onus et officium beneficio sic diminuto adhaerens acceptare vellet; vel si qui acceptarent, in ministerio ecclesiastico negligentius agerent. Hinc iure merito generalis regula traditur sub tit. cit. *Ut ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.*

2 Porro diminutio beneficiorum ecclesiasticorum sex praecipue modis fieri potest; nempe per *divisionem,* per *dismembrationem,* per *suppressionem,* per *unionem,* per *reservationem pensionis,* per *novi oneris impositionem.* De primis quinque actum est sub verb. *Dismembratio, Unio beneficiorum, Pensio;* de impositione novi oneris hic aliquando fusius agendum.

3 Et quidem impositioni novi oneris locus fit, quoties Episcopus beneficiatum aliquo onere *reali,* vel *personali* gravare aut partem reddituum beneficii sibi reservare praesumit. Et tale onus reale imponeretur obligando v. g. beneficiatum, ut certam partem fructuum quotannis solvere, vel aliquid quidpiam pro semel, et semper praestare teneatur. Personale vero onus imponeretur, obligando v. g. beneficiatum, ut deinceps sacram Scripturam legat, catechesim habeat, plures Missas celebret ac antea fuerant praescriptae, vel ut choro assistat, aut aliud huiusmodi praestet, quod antehac non fuerat beneficio annexum.

4 Iam vero omnino illicitum atque prohibitum est beneficium conferre cum diminutione per novi oneris impositionem. Ita certa et communis omnium, atque patet ex c. unic., § *Omnibuse rgo,* huius tit., iuncto cap. *Prohibemus* 7 de Censibus, ubi Conc. Lateranense sub Alexandro III celebratum sic decrevisse legitur: « Prohibemus insuper, ne ab Abbatibus, Episcopis, vel aliis praelatis novi census imponantur ecclesiis, nec veteres augeantur, nec partem fructuum suis usibus appropriare praesumant... Si quis vero aliter fecerit, irritum quod egerit habeatur ». Neque alia fuit mens Tridentini, prout ex cap. 5, sess. 25, de Reform., liquido patet.

« Unde beneficiati non sunt cogendi ad sus- 5
tinenda onera, quae in fundatione, vel institutione, aut statutis non reperiuntur, vel ad quae ex antiquissima consuetudine non tenentur, prout refert decisum in una Cremonen Aldan. »; apud Barbos. in Trid., c. 5, sess. 25, de Ref., num. 7.

Atque id tantum iuris fundamentum habet, 6
ut nec equidem ex coniecturis, et *interpretative* argui possit de mente fundatorum pro novis oneribus imponendis, quemadmodum decrevit S. Congr. Concil., apud Fagnanum ad c. *Significatum* de Praeb., n. 5, in haec verba:

« Cum Episcopus Asculanus imposuisset onus paucae eleemosynae cuidam prioratui, quod est beneficium simplex, pro Missis bis in hebdomada celebrandis in cathedrali ecclesia; idque quia licet dictus prioratus actu ecclesiam non haberet cum tamen haberet redditus, et adessent vestigia veteris ecclesiae, non erat verisimile, illam sine onere Missarum celebrandarum erectam fuisse, Congreg. consulta, an id

potuisset Episcopus, respondit, nullum onus novum imponendum ex coniecturis verisimilibus ». Atque ita communiter DD. tenent; adeoque concludat de Fargna: « Episcopus neque ex verisimilibus coniecturis novum onus beneficiis imponere valet ». De Iurepatr., part. 5, can. 11, cas. 1, n. 5.

7 Imo etiamsi cappellani et beneficiati pro tempore novis oneribus huiusmodi per Ordinarium impositis se submisissent, non exinde eorum successores obligati forent ad talia onera praestanda, ut saepius censuit Sacra Congr. Conc. in Sarnen., Iul. 1690, et in Asten., 14 Februar. 1699; apud Monacell., Formul. pract., tom. 3, part. 3, tit. 2, form. 7, n. 21, p. 205. Quod idem tenuit non semel Rota apud de Fargna, oper. cit., part. 2, can. 27, cas. 4, n. 3 et seqq., per haec verba: « Imo idem capellanus, aut beneficiatus non teneretur oneribus et conditionibus de novo super impositis satisfacere, etiamsi haec in antecedentibus vacationibus fuissent ab eius antecessoribus acceptata; quia isti ius non habebant obligandi se suosque successores, eisque irrogandi ullum praeiudicium. Rota, dec. 452, num. 85, coram Bichio, dec. 494, n. 13, part. 18, tom. 2 recent. »

8 Hinc porro est, ut ex mente sacrae Congr. Concilii Ordinarius nec possit obligare cappellanum ad celebrandum quibusdam statis diebus, aut quadam determinata hora, si id ex fundatione non constet, quemadmodum refert cit. Monacell. per sequentia verba: « Neque ab Episcopo cogi possunt cappellani, sed tantum hortari ad celebrandum certis diebus et horis in cathedrali, in qua reperiuntur cappellaniae, si in fundatione hoc eis non reperiatur iniunctum, sacra Congregat. Concil., in Pisauren., 6. Apr. 1647. » Tom. 2, tit. 13, form. 2, n. 56, pag. 85.

9 Quinimo « cum beatae memoriae Cardinalis Borromaeus vellet cogere obtinentes simplicia beneficia in parochialibus, ut per se, vel per substitutos deservirent, Congregatio ab eo consulta respondit, non esse cogendos ad aliud, quam ad dicendas horas canonicas, nec teneri, si beneficia simplicia sint, deservire per se, nec per substitutum. » Apud Fagnan., ad cit. cap. *Significatum* de Praebend., n. 4.

Ut merito concludat idem Monacellus: «.. Onera regulanda et implenda erunt iuxta legem praescriptam in fundatione, quam Ordinarius alterare non potest, nec beneficiato nova addere onera, etiam si patronus, seu exsecutor testamentarius consensum daret, ut pluries respondit praed. sac. Congregat. Concil. et praecipue in Ariminen., 23 Aprilis 1589; in Comen., 25 Martii 1689; in Sarnen., 3. Iul. 1690; et in Asten., 14 Febr. 1699, quae conclusio procedit etiam in collegiata ecclesia, canonicis cuius non potest Episcopus onera addere praeter in erectione demandata, ead. Congreg., Conc., 17 April. 1603: » — tom. 2, tit. 15, 1, n. 29, pag. 204 [1]. 10

Unde si de beneficiis iuris patronatus agatur, apud DD. sententia est, quod « leges, conditiones, seu qualitates in limine fundationis appositas non potest patronus haeres, sive fundatoris successor alterare, aut eisdem derogare etiam cum consensu Episcopi. Ita conformiter Concil. Trid., sess. 25, cap. 5; Cardinalis de Lucas, de Benefic., disc. 96, n. 6 et 7, citans Rotam in Alexandrina *Decanatus*, 13 Iunii 1598, coram Orano; et aliam Rotam, decis. 496, n. 9, part. 1 recent.; Pyrrus Corradus, in Prax. benefic., lib. 2, cap. 10, n. 145 et seqq., ubi, sub n. 152 refert declarationem sacrae Congregationis Concil. quae cum inter alia interrogaretur: *An de consensu patroni possit dispensari cum minore viginti quinque annorum ad cappellaniam simplicem obtinendam, ad quam ex fundatione est praesentandus sacerdos;* respondit: *Ad quartum: Hanc dispensandi facultatem Episcopis post Conci-* 11

---

[1] Clariss. Pirhing, ad tit. de Praebend., § 5, n. 66, in eam ivit sententiam, quod « potest Episcopus cum consensu capituli sui, ex causa rationabili, onus aliquod spirituale licitum et honestum imponere beneficio, dum vacat, antequam alicui conferatur, ita ut tale beneficium ad quemcunque possessorem cum eo onere transeat, v. g. ut beneficiatus deinceps docere debeat sac. Scripturam, vel catechesim; idque sumitur ex cap. *Significatum* de Praeb., ubi praepositus, et capitul. Ecclesiae Insulanae cuidam sacerdoti praebendam contulerat, cum eo onere, ut missam de B. Virgine quotidie celebraret, nisi corporis infirmitate gravatus esset. » Ita pariter tenet Azorius apud Laurenium, For. benefic., part. 1, quaest. 31, ubi sic is concludit: « In specie posse Episcopum cum capituli sui consensu ex rationabili causa, dum vacat beneficium, ei adiungere onus, v. g. ut deinceps illud obtinent doceat Scripturam, vel catechesim. Item licet cappellania ex prima fundatione unius tantum in hebdomada, aut duarum missarum onus habeat, ex iusta causa aut necessitate posse ab Episcopo augeri hunc numerum Missarum, si nimirum redditus sufficiant, et Ecclesia frequentiori sacrificio egeat. Quod si tamen beneficium sit iuris patronatus, adhibendum consensum patroni, qui illum rationabiliter negare non potest, ubi adest talis causa, vel necessitas. » Et idem scriptor, ibid., part. 2, quaest. 776, n. 2, sic habet: « Tradit Layman... posse Episcopum ex rationabili causa beneficio, dum vacat, adiicere novum opus, v. g. ut beneficiatus deinceps habeat catechismum, ut cappellania ex prima fundatione habens onus legendae hebdomadatim unum tantum, vel duo sacra, dein habeat onus legendi plura sacra, si tamen redditus sufficiant, et Ecclesia indigeat frequentiori sacrificio... Verum (concludit Leuren.) haec impositio oneris... ante collationem beneficii, seu antequam alicui conferatur facienda. » – Sed ex tot sacrae Cong. Conc. declarationibus hic supra allatis, et ex ipso textu Trident., sess. 25, cap. 5, rectius tenendum est, Episcopos id efficere non posse; sed in hoc, vel illo casu apostolicam Sedem pro beneplacito esse adeundam.

lium non competere. Concordat Fagnanus, in c. *Conquerente,* n. 24, de Cleric. non resident., pariter asserens, sacr. Congregationem censuisse; quod hodie ex decreto Concil. Trident., cit. sess. 25, cap. 5, non sit in facultate Ordinarii derogare qualitatibus in fundatione appositis, etiam de consensu patronorum. » Haec Reiffenst., ad tit. de Praebend., § 4, n. 191.

12 Additur notanter, *patronus* haeres, *seu fundatoris successor;* nam, quod patronus fundator adhuc vivens, ex iusta causa, et cum consensu Episcopi possit tollere, seu alterare conditiones, sive qualitates tempore fundationis appositas etiam ex post facto, censet Garcias, de Benefic., part. 7, cap. 1, n. 103, ibi: « De patrono fundatore clarum videtur posse tollere, et alterare conditiones, seu qualitates tempore fundationis appositas, etiam ex post facto cum consensu Episcopi, uti volunt DD. » Atque haec sententia tenenda, quamvis oppositum tueatur Pyrrus Corradus, loc. cit., n. 137, « quia, inquit, Concil. Trident. ac declarationes sacr. Congregationis non distinguunt inter patronum viventem, et defunctum, eo praesertim, quia per fundationem ab Episcopo authenticatam, iam ius est Ecclesiae acquisitum; quod proinde ex post facto non amplius potest fundator eidem auferre, minuere, aut per novas conditiones infringere. » Et haec posterior sententia, ut ait Reiffenst., l. c., n. 113, « locum habere videtur, quando patronus ex intervallo vellet qualitates fundationis mutare in praeiudicium Ecclesiae, aut in praeiudicium tertii tollendo ius quaesitum, » ut post Rotam decis. 37, n. 7 et seqq. part. 71 recent... habet de Luca disc. 30, de Iure patr. 16, et disc. 16, eod. n. 2 et seq.; alioquin secus [1].

13 Quaeritur: utrum Episcopus, vel alius collator possit redditus vacantis beneficii sibi reservare? « Respondeo *negative,* quinimo istud foret novum onus imponere beneficio, illudque diminuere. Ratio clara est, quia bona a mortuis Ecclesiarum rectoribus derelicta, seu tempore vacationis beneficiorum obvenientia, vel in utilitatem eorumdem expendi, vel futuris debent successoribus fideliter conservari, prout habetur cap. *Praesenti* 9 de offic. Ordin. in 6. Atque iam ab antiquo statutum fuerat, can. *Quoniam quidam,* dist. 75, et cap. *Cum vos* 4 de offic. Ordin., ubi idcirco iubetur poni oeconomus, qui vacante ecclesia, seu beneficio, fructus ipsius colligat, et eos aut in opus ecclesiarum, earumque utilitatem expendat, aut futuris successoribus fideliter reservet. Atqui istud non fieret, si Episcopus, vel alius collator beneficiorum, horum fructus, seu redditus occupare, aut in suos usus convertere quoquomodo praesumeret, quod proinde in praeallegatis sacris canonibus gravissime prohibitum fuit...

« Additur tamen in cit. c. *Praesenti* 9 de offic. Ordinar. in 6, notabilis limitatio praemissorum, illis verbis: « Nisi de speciali privilegio, vel consuetudine iam praescripta legitime, seu alia causa rationabili (puta quia in limine fundationis concessum fuit) hoc eisdem competere dignoscatur, nempe Episcopis, abbatibus, » etc., quanquam etiam in hoc casu non sit licitum occupare quaecunque bona morientium rectorum, aut tempore vacationis beneficiorum obvenientia, sed illa solum, quae supersunt, solutis debitis, atque ministrorum salariis, et huiusmodi, ut in cit. cap. *Praesenti* subiungitur. » Ita Reiffenst. ad tit. de quo supra, *Ut ecclesiastica benefic.* etc., n. 8 et seq.

Amplius: « Potest Episcopus cum capitulo 14
suo constituere, ut proventus beneficiorum vacantium retineantur ad tempus pro causa iusta et necessaria. Ita textus in c. unic. h. t., § ult., et Gloss. fin. ibid., et Innoc., Abbas, aliique passim, qui istud exemplificant in casu debitorum nomine Ecclesiae contractorum, pro quorum solutione aliunde media non suppetunt, arg. cap. penult. de Verb. significat., ubi Papa pro exoneratione talium debitorum cuipiam Episcopo indulsit, ut fructus beneficiorum in sua dioecesi vacantium biennio retinere posset, et hoc ipsum intelligi debet de caeteris Ecclesiae necessitatibus, aliisque causis iustis ac necessariis. » Reiffenst., ibid., n. 10 [2].

[1] Ex sententia Schmalzgrueberii « Episcopus non potest qualitates, seu conditiones beneficii in prima fundatione appositas, etiam cum consensu patroni successoris mutare: intellige in totum, et in perpetuum, ac sine rationabili causa; nam ex iusta causa cum consensu successoris patroni voluntatem fundatoris per epikeiam interpretari, et interdum etiam pro una et altera vice dispensare, et sic facere mutationem aliquam, quoad unam vel alteram conditionem in prima fundatione appositam, potest ut contra Garciam probabiliter docet Layman. Ita Schmalzgrueber ad tit. de Iurepatr., n. 259. Sed ex iis, quae hic supra dicta sunt, opinio Garciae, quam vulgo DD. tenent, iuris principiis magis suffulta videtur.

[2] « Si Episcopus cum consensu capituli non ex pacto, sed per auctoritatem, et potestatem suam ordinariam partem aliquam reddituum beneficii vacantis ob iustam et necessariam causam subtrahat, sibique ad tempus reservet, etiamsi id in ipsius Episcopi conferentis commodum aliquo modo cedat; v. g. ad solvenda debita episcopatus contracta nomine Ecclesiae, et non suo privato nomine, id per se suapte natura Simoniacum non est. » Pirhing, ad tit. ut supra, *Ut ecclesiastica beneficia* etc., num. 2. Eadem in terminis docet Leurenius, For. benefic., part. 2, quaest. 776, num. 2, ibi:

« De caetero non prohibetur Episcopus, non quidem qua collator, sed potius qua iudex ecclesiasticus, seu qua Episcopus, non ex pacto, sed per auctoritatem suam ordinariam, quandoque ob rationabilem causam necessitatis huiusmodi aliquid imponere beneficio, v. g. pensionem iam impositam augendo, praesertim ubi maiores nunc quam antea fructus ex beneficio proveniant... aut partem aliquam reddituum beneficii vacan-

15 Item quaeritur: Utrum a noviter receptis, seu admissis ad possesionem canonicatus, seu alterius beneficii, possit aliquid exigi, saltem exsistente statuto, vel consuetudine longaeva? Respondetur a noviter recepto, seu admisso ad possessionem ecclesiae cathedralis, canonicatuum, vel aliorum beneficiorum nihil potest exigi, nec aliqua proventuum, seu fructuum deductio fieri, aut aliqua solutio, promissio, seu compensatio convertendorum in utilitatem aliorum canonicorum, seu beneficiariorum interponi; sed quaecunque talia in pios usus non convertenda, censentur illicita suntque prohibita, veluti habentia labem Simoniacae pravitatis, aut sordidae avaritiae suspicionem, non obstante aliquo statuto, ac consuetudine etiam immemorabili; ita *Communis*. Idque clare patet, ex Concilio Tridentino, sess. 24, cap. 14, de Reformat., ubi sancta synodus detestatur, atque Episcopis aboleri mandat plurium Ecclesiarum constitutiones, pravasque consuetudines ut « in electione, praesentatione, nominatione, institutione, confirmatione, collatione, vel alia provisione, seu admissione ad possessionem alicuius cathedralis ecclesiae, vel beneficii, certae conditiones, seu deductiones ex fructibus, solutiones, promissiones, compensationesque illicitae, aut etiam, quae in aliquibus Ecclesiis dicuntur Turnorum lucra, interponantur. Haec, inquam, omnia detestatur sancta synodus, et mandat Episcopis, ut quaecunque huiusmodi in usus pios non convertantur, atque ingressus eos, qui Simoniacae labis, aut sordidae avaritiae suspicionem habent, fieri non permittant. » Reiffenst., loc. cit., n. 12 et seq.

16 Attamen « valida foret constitutio, seu consuetudo Ecclesiarum puae imponit onus recep-

tis ad beneficium conferendi aliquid quod non tendit in utilitatem canonicorum, seu collatorum beneficii, sed solummodo in utilitatem Ecclesiae, utpote ad conservandam eius fabricam, vel sacristiam, aut quod convertendum est in augmentum cultus divini, aliosque pios usus, puta ad conservationem seminarii, vel pauperum eleemosynas, prout tum ex relatis verbis Concilii argumento a sensu contrario desumitur, tum a sac. congregat. Concil. decisum refert Garcias, p. 8, de Benefic., cap. 1, n. 90. Ita tamen ut ista non exigantur pro ipsomet ingressu, seu admissione ab beneficium, sed ad alium finem pium recipiantur. » Sic Reiffenst., loc. cit., n. 14.

Idipsum docuerat Barbosa per haec verba: « Valere tamen potest consuetudo, et similiter statutum laudabile admittendum est, per quod aliquid exigitur ab obtinentibus canonicatus, et quotidianas distributiones, quod non in ipsorum exigentium utilitatem, sed in Ecclesiam, aliosque pios usus convertatur, modo non pro ingressu ipso, et admissione, sed ad alium finem accipiatur. » De canonicis, c. 15, n. 29.

17 « Non censerem autem (sic idem Barbosa, ibid.) laudabiles consuetudines, quae sunt pro instauratione, vel reparatione bonorum mensae capitularis, cederent enim in utilitatem singulorum. » Et ut habet Reiffenst., loc. cit., num. 15: « Secus foret dicendum de consuetudine illa, vi cuius canonici a noviter receptis reservarent, seu exigerent aliquid pro restauratione bonorum mensae capitularis: cederet enim in utilitatem singulorum canonicorum, ac proinde non foret laudabilis, Garcias, p. 8, cap. 1, n. 90, allegans declarationem sac. Congregationis.

UTENSILIA

Vide Decretum novissimum ad rem, ad calcem huius tomi, *verb.* Utensilia.

1 Utensilia sacra pro missa quotidiana taxata fuerunt a sacra Congreg. Conc. ad rationem scutorum quatuor pro quolibet anno. Sic testatur Monacell., tom. 4 Supplement. ad t. 3, n. 181, ubi sic praecise habet: « Quoad contributionem pro utensilibus sacristiae sacra Congreg. Conc., in una Romana *Legati missarum* pro archiconfraternitate S. Mariae de Planctu sub die 26 Martii 1679, ita rescripsit: *Taxandam esse eleemosynam ad rationem eleemosynae manualis in Urbe currentis, detractis tamen ex iisdem introitibus haereditariis scu-*

---

tis subtrahere, et ad causam piam, v. g. fabricam Ecclesiae applicare, sibique ad tempus reservare, etiamsi id in ipsius Episcopi conferentis commodum aliquo modo cedat, v. g. ad solvenda debita episcopatus contracta nomine Ecclesiae, et non suo privato nomine, vel pro sua sustentatione. Quin (prosequitur Leuren) et in quibusdam Germaniae locis, seu Ecclesiis vigere consuetudinem, ut ex beneficiis, v. g. parochialibus loco primorum fructuum, seu nomine annalis dematur aliquid ad episcopales proventus augendos; testatur Layman. ad cap. un. h. tit. *Ut ecclesiastica beneficia* » etc.

Audiamus insuper Engel in haec verba: « Poterit episcopus fructus beneficii vacantis pro utilitate Ecclesiae expendere, vel pro solutione debitorum nomine ecclesiae etiam cathedralis (non vero nomine proprio, nisi pro necessaria sui sustentatione) contractorum, vel ad aliam piam causam applicare... Sed haec fructuum reservatio fieri debet ante, vel cum collatione beneficii: post collationem autem semel libere factam, sine consensu beneficiati recte non fieret, quia in iure quaesito alicui praeiudicari regulariter non potest. Unde si causa aliqua necessaria urgeat Episcopum ad conquaerendam pecuniam, et nullum beneficium vacet, vel vacantium beneficiorum redditus sufficientes non sint, tunc ab omnibus clericis sibi subditis *charitativum subsidium exigere poterit.* » Ad tit. citat. *Ut ecclesiastica beneficia* etc., n. 3.

tis quatuor pro singula missa quotidiana ratione sac. supellectilium pro huius missae celebratione. Legatum autem conceptum erat his verbis: *Di far celebrare tante messe l'anno, quante ne comporteranno li frutti della sua eredità.* Lib. 49 Decret., fol. 109.

2 Parochi non tenentur subministrare cappellanis, seu presbyteris in suis ecclesiis parochialibus celebrare volentibus paramenta, et alia necessaria; nec ad id possunt per Episcopos cogi, sed tantum hortari. Sacra Congreg. Episcop. et Regul. in Montisalti, 15 Maii 1699. Non obstante solito. Sacra Congreg. Rit., in Egitanien, 10 Iunii 1692, confirmata in Suanen., 31 Maii 1698, apud Monacell., tom. 1, tit. 10, formul. 18, n. 6.

3 Utensilia sacra non tenetur rector ecclesiae subministrare illis sacerdotibus, qui in eadem celebrant ex obligatione beneficii, seu cappellaniae: quatenus vero permittat, seu recipiat missas adventitias in sua ecclesia celebrari, tenetur ad dictam subministrationem; non potest demum cogi ad admittendas missas adventitias, nisi solutis sacris utensilibus; sacra Congreg. Conc., in Derthonen., 7 Iulii 1726, ad 11 dub.; apud Ursayam, in 2, Miscellan. sacro et profano, litt. V, n. 67. Vide ipsum etiam tom. 7, part. 1, discept. 14, per tot.

4 Ad dubium, an permittendum sit administratoribus Ecclesiarum, ut retineant aliquam eleemosynarum portionem pro expensis manutentionis ecclesiae, altarium, inservientium, paramentorum, luminum, vini, hostiae, et similium, habetur responsio sacrae Congregationis Conc., in eiusdem declarationibus confirmatis ab Innocentio XIII, constitut. incip. *Nuper a Congregatione*: ubi ad septimum expresse respondit: *Permittendum non esse, ut ecclesiae, et loca pia, seu illorum administratores ex eleemosynis missarum celebrandarum ullam utcunque minimam portionem retineant ratione expensarum, quas subeunt in missarum celebratione nisi cum ecclesiae, et loca pia alios non habent redditus, quos in usum earumdem expensarum erogare licite possint; et tunc quam portionem retinebunt, nullatenus debere excedere valorem expensarum, quae pro ipsomet tantum missae sacrificio necessario sunt subeundae, et nihilominus eo etiam casu curandum esse, ut ex pecuniis, quae supersunt, expensis ut supra deductis, absolute tot missae celebrentur, quot praescriptae fuerint ab offerentibus eleemosynas.*

5 Unde portio illa necessaria pro expensis manutentionis ut supra nullo modo est detrahenda ex massa communi eleemosynarum manualium missarum celebrandarum, sed ex eleemosyna cuiuslibet sacerdotis celebrantis, ut patet ex sequenti declaratione Clementis XI, qui quamvis de anno 1720 noluerit concedere, ut ex numero missarum relictarum altari privilegiato archiconfraternitatis SS. Sacramenti, et quinque Plagarum, in ecclesia S. Laurentii in Damaso, et ad faciendam rem gratam dictae archiconfraternitati applicare fecerit missas 40, pro illis quae a sacristia eiusdem archiconfraternitatis celebratae non fuerant ex titulo dictae detractionis; tamen ad repetitas preces eidem Summo Pontifici porrectas idem hanc gratiam concessit d. archiconfraternitati, ut posset pro se retinere obolum unum ex eleemosyna sacerdotis pro dictis expensis sacristiae, et sacrorum utensilium, ut refertur in Visitatione sacra, die 1 Septembris 1721, a Cardin. Zondadario, § 6, ibi: *Quoad missas adventitias satis provisum ex vivae vocis oraculo S. M. Clementis XI habito, a R. P. D. secretario huius sacrae Congr. mediante facultate concessa confratribus retinendi pro utensilibus obolum unum pro qualibet missa manuali, quod in posterum servari mandavit.*

Cumque aliud esset ortum dubium circa in- 6
telligentiam dictorum verborum, illud penitus sublatum fuit mediante declaratione R. P. D. Pallavicini dignissimi secretarii sacrae Congregat. Visitationis apostolicae, sequentis tenoris: *Il baiocco si deve detrarre dall'elemosina del sacerdote, e non dalla massa comune dell'elemosine, come malamente facevano prima, e gli fu proibito, e con l'autorità del Papa si applicarono altrettante messe di una religione agli obblighi, che erano rimasti non soddisfatti.* Sic refert ad litteram D. Ursaya, tom. 5, part. 2, discepat. 26, a n. 17 ad 21, ubi dicit, ita constare ex *bilieto* eiusdem sibi uti priori d. archiconfraternitatis exhibito, quod a se in eius archivio relictum fuit.

Posse Episcopos astringere cappellanos, et be- 7
neficiatos (non censuris) ad providendum de proprio paramenta, respondit sacra Congr. Episcop., in Surrentina 11 Aprilis 1589, apud Monacell., part. 1, tit. 13, formul. 2, n. 56, in fine. Vide Ursayam, t. 7, part. 1, discept. 14, per tot., ubi multa ad rem.

« An autem manutentio altarium, quae 8
sunt de iure patronatus ac ornamentorum necessariorum pro eisdem altaribus spectet ad ipsos patronos, aut ad ecclesiam, in qua dicta altaria sunt erecta, stante consuetudine, quod patroni nunquam fuerint coacti ad dictam manutentionem, sed eamdem impensam praestiterit dicta ecclesia, prout hodie supplet impensas mapparum, et omnium paramentorum sacerdotalium. Nec beneficiati, qui habent cappellanias erectas in dictis altaribus, possunt eidem manutentioni concurrere, stante redditus tenuitate vix excedentis onera missarum, quae dictis cappellaniis annexa sunt? Respondit sacra Congr. Conc., in Urbinatensi, sub die 10 Martii 1633, ad cap. 7, sess. 21, et cap. 9, sess. 22, teneri Ecclesiam ad tramites consuetudinis legitimae, in reliquis prout de iure. »

Sic apud Pignatell., tom. 5, consult. 15, num. 1.

9 In casu igitur, quo per tempus legitime praescriptum consueverit ecclesia subministrare manutentionem talium altarium, et providere de sacris utensilibus, tenetur id perseveranter adhuc praestare, argum. cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine. Tunc enim censetur ecclesiam fuisse a fundatoribus, seu benefactoribus sufficienter ad id dotatam, et dos ecclesiae censetur etiam dos altarium.

10 Si tamen Ecclesia non sic consuevit dictam manutentionem, et provisionem de sacris utensilibus praestare, tunc cum non censeatur fuisse ipsam ad id sufficienter dotatam, potest fieri praeceptum patronis beneficiorum, ut intra competentem terminum provideant altaria de omnibus necessariis, vel ut dotem praestent, seu augeant sub poena privationis eorum iuris, quo competente termino elapso, et non parito, ad privationem procedi potest. Hinc altaria inornata, et indotata posse ab Episcopis, et regularibus concedi aliis patronis, qui eis provideant, si proprii patroni post tertiam monitionem cum aliquo intervallo, vel termino non adeo coarcato ab Ordinario faciendam id praestare negligant, vel recusent, posseque in tali casu a regularibus, et aliis superioribus ecclesiarum de iis ad libitum disponi, scilicet dirui, vel aliis concedi, saepe saepius in facti contingentia respondit sacra Congr. Episcop., et signanter in Mutinensi 2 Maii 1602, et 2 Ianuarii, et 3 Iulii 1602, et 16 Februarii 1603, et 9 Ianuarii 1604, et 9 Octobris 1618; apud Pignatel., tom 9, consult. 82, n. 145.

11 Et praeceptum de dote augenda, seu de novo tradenda fieri quoque potest, etiamsi in fundatione fuerit sufficienter a patrono assignata; et deinde tractu temporis fuerit diminuta; seu penitus consumpta; et in tali casu, si antiquus patronus nolit ipsam dotem augere, seu de novo assignare, post trinam ut supra ei factam monitionem amittit iuspatronatus; Fagnan., in cap. *Quoniam* 2 de Iurepatronatus, num. 59; Reiffenstuel, lib. 3 Decretal., tit. 28, n. 4; Pirhing, ibidem, n. 9; Pignatell., tom. 6. consul. 15, n. 4, et alii passim.

12 Et ratio clara est, quia patronus tenetur ad omnia onera altaris, seu cappellae, aut ecclesiae, ut tradunt communiter doctores; cum iustum sit, ut qui sentit commodum iuris honorifici, sentiat etiam incommodum talium onerum, per text. in l. *Secundum naturam est* 10 ff. de Regul. iuris, et cap. *Qui sentit* 55 de Regul. iuris in 6. Inter ipsa autem onera venit obligatio cappellam, seu ecclesiam restaurandi, ac etiam a fundamentis reaedificandi, si aut collapsa fuerit, aut respective ruinam minetur, et ipsam sufficienter dotandi, seu de omnibus necessariis providendi; arg. Novella 66, cap. 2; can. *Placuit* 1, caus. 1, quaest. 2; can. *Piae mentis* 26, caus. 16, qu. 7; can. *Nemo* 9, dist. 1, de Consecrat.; cap. *Cum sicut* 8 de Consecrat. eccles.; cap. *Quoniam* 3, et cap. *Nobis* 15 de Iurepatronat., cum similibus, iuncto Concilio Trid., sess. 14, de Reform., cap. 12, et sess. 21, c. 7. Et sic tenent Lambertin., de Iurepatronat., lib. 1, part. 1, quaest. 11, art. 7, n. 3, 5 et 7, et lib. 3, qu. 7, art 5, n. 1; Barbos., ad Concil., sess. 21, cap. 7, n. 8; et de potest. Episc., alleg. 64, n. 16, et alleg. 102, n. 10; Antonell., de Regimin. eccles., lib. 1, cap. 2, n. 33; Sperell., dec. 60, n. 11 et seq.; Pitonius, de controversiis Patron., tom. 1, alleg. 12, a n. 4 ad 8; Card. de Luca, de Iurepatronat., disc. 52, n. 15; Ventriglia, in Praxi, part. 2, annot. 18, n. 2, et annot 19, n. 33, et alii passim expresse dicentes, teneri patronum et reparare, seu restaurare, ac etiam, cum opus fuerit, a fundamentis reaedificare cappellam, seu ecclesiam, et ipsam providere de utensilibus, paramentis, calicibus, et omnibus aliis necessasiis ad divinum cultum, et ad divina celebranda, cum sit onus de iure infixum ossibus patroni, sicuti est onus patrisfamilias providere filiam de sibi necessariis.

13 Si vero patronus ab initio assignavit dotem ita abundantem, ut sufficiat, et pro sustentatione cappellani, et pro reparatione ac manutentione cappellae, tunc nisi adsit contraria consuetudo, aut certa distincta portio reddituum assignata pro tali manutentione, et necessariorum provisione, tenebitur cappellanus, seu beneficiatus ad ipsam manutenendam, et providendam de omnibus necessariis: Genuens., in Praxi, cap. 109, n. 13; Pignatell., tom. 6, consult. 15, n. 5; Sperell., decis. 68, n. 11; Ventriglia, cit. annot. 18, n. 10, et annot. 19, n. 33, et alii passim per text. in can. *Si monachus* 22, caus. 16, qu. 1, cap. *Quicunque* 1, et cap. *De his* 3 de Ecclesiis aedificandis, cum similibus, iuncto Concilio Trid., sess. 21, cap. 7, de Reform. Et ratio est, quia beneficiatus aequiparatur in vita usufructuario, cap. *Praesenti* 9 de offic. Ordinarii in 6; cap. *Requisitis* 15 de Testamentis; cap. *Si quis* 5 de Peculio clericorum. Usufructuarius autem tenetur ex fructibus res conservare in bono statu, et ad sartatecta; leg. *Usufructu legato* 7, § 2, ff. de Usufructu, etc., leg. *Eum ad quem* 7, eod., adeoque, etc. Tum quia beneficiatus sub peccato mortali redditus beneficii suae honestae sustentationi superfluos tenetur erogare in causas pias, ex abunde probatis sub verb. *Beneficatus* a n. 35. Inter causas autem pias respectu beneficiati potissima est reparatio, seu restauratio suae cappellae, ac provisio de utensilibus, aliisque necessariis pro ipsa, adeoque, etc.

14 Et dato, quod nec patronus, nec rector beneficii aut ecclesiae possint necessaria ministrare, et

aliter necessitati provideri nequeat, tunc non potest converti in talem necessitatem pecunia, seu eleemosyna destinata pro celebrandis missis, ut voluerunt Riccius, decis. 123, part. 2; Genuensis, in Praxi, cap. 54, n. 5, et alii, sed omnino celebrandae adhuc sunt tot missae, quot praescriptae fuerint a fundatoribus, seu offerentibus eleemosynas, vel adeunda est Sedes apostolica pro provisione, iuxta decreta sacrae Congreg. Conc. de celebratione missarum, in responsione ad primum, et septimum, confirmata ab Innocentio XII, constit. incip. *Nuper,* ut recte observavit Episcopus Lyciensis, in sua 2 Synodo dioecesana, § 2, in annot., et Pignatell., tom. 6, consult. 15, n. 5.

Si autem agatur de beneficiato, et ecclesia parochiali, et nec parochus, nec patronus possint ecclesiam reparare, ac de utensilibus et aliis necessariis ipsam providere, tunc compelli ad id possunt parochiani. Sic expresse statuit Concil. Tridentin., sess. 21, de Reformat., cap. 7, ibi: *Parochiani omnibus remediis opportunis ad praedicta cogantur.* Et ratio huius obligationis est clara, quia parochiani percipiunt a praedicta ecclesia sacramenta, et divina, et hoc est opus publicum, et commune, ac concernens omnium utilitatem, et necessitatem. Et sic tenent doctores communiter. Vide verb. *Ecclesia,* art. 4, n. 63 ad 73, ubi abunde assignatur, ad quos spectet obligatio reparandi, et providendi de necessariis ecclesias tum cathedrales, tum parochiales, ac simplices.

UXOR

Haec ad rem notanda.

1 Uxor per se loquendo tenetur potius cohabitare viro, quam hic illi; id est viri, non autem uxoris est eligere domicilium, seu locum ubi habitent ac simul vivant: *Communis,* quia ut scribit Apostolus, Ephes, VI, 22, *Vir caput est mulieris.* Unde ordinarie uxor tenetur sequi maritum iusta de causa mutantem
2 domicilium; dummodo illa mutatio non accidat uxori graviter incommoda, vel non sit aliter conventum in pactis dotalibus, seu contractu ante nuptias: *Communis,* per text. in can. *Unaquaeque* 3, caus. 13, qu. 2, ubi: *Unaquaeque mulier sequatur virum suum, sive in vita, sive in morte;* et cap. *Pervenit* 1 de Coniugio leprosorum, per verba adducenda infra num. 6. Sic novissime decrevit sacra Congreg. Concil., in Firmana, 22 Novemb. 1827 et 17 Ap. 1728, apud Thesaurum resolutionum sacr. Congregationis Concil., tom. 4.

3 Dicitur autem notanter, quod *uxor teneatur sequi maritum iusta de causa mutantem domicilium,* v. g. cum talis mutatio domicilii est necessaria ad gubernationem familiae, vel ad conservandas res familiares, ad effugiendam hostilem insectationem, seu cum ad id cogitur ob morbum, inculpabile exsilium, et huiusmodi, vel cum a principe mittitur ad gubernationem quadriennem, decennem, etc., alicuius provinciae, aut civitatis, et huiusmodi, quia revera in dictis casibus tenetur uxor ordinarie sequi virum, ut docent doctores communiter, arg. c. *Si quis necessitate inevitabili* 4, caus. 34, quaest. 2. Secus autem, si vir efficeretur vagabundus, et ante contractum matrimonialem non fuisset talis, quia tunc uxor non tenetur illum sequi hinc inde vagantem, ut fatentur omnes; recte tamen addentes, quod si vir more histrionum iam ante contractum matrimonialem vagari consuevisset, tunc teneretur eum sequi, quia censeretur approbasse consuetudinem, et practicos mores talis viri.

Dicitur etiam notanter: *Dummodo illa mu-* 4
tatio non accidat uxori graviter incommoda, quia uxor non censetur se obligasse ad sequendum cum tanto suo incommodo, vel periculo, v. g. salutis, vitae, pudicitiae, et huiusmodi, arg. can. *Si quis necessitate inevitabili* 4, caus. 3, quaest. 2.

Item dicitur notanter: *Vel non sit aliter* 5
conventum in pactis dotalibus, seu contractu ante nuptias; quia si sic fuerit certus locus habitationi constitutus, non potest deinde maritus discedere, nisi gravis causa de novo superveniens, et ante non praevisa id necessario exigat. Et ratio est, quia *contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur* textu expresso in cap. *Contractus* 84 de Regul. iuris in 6, et pacta sunt omnimode servanda, cap. *Antigonus* 1, et cap. *Qualiter* 3 de Pactis, cum similibus.

Ita etiamsi uxor ex causa necessaria coga- 6
tur mutare domicilium, tenetur maritus eam sequi. Sic colligitur ex cap. *Pervenit* 1 de Coniugio leprosorum, ibi: *Quoniam igitur cum vir et uxor una caro sint, non debet alter sine altero esse diutius, mandamus, quatenus, ut uxores viros, et viri uxores, qui leprae morbum incurrunt, sequantur, et eis coniugali affectione ministrent:* sollicitis exhortationibus inducere non postponas, et tenet Glossa, ibid., verb *Sequantur,* et communis doctorum, teste Gobat, tom. 1, tract. 10, casu 22, num. 756. Et ratio est, quia quod ad mutua obsequia coniugalia maritus et uxor pares sunt, nec ad imparia iudicantur, textu expresso in can. *Si quis uxorem* 4, caus. 32, quaest. 1.

Coniuges enim aequa obligatione tenentur 7

omni iure simul cohabitare in eadem domo, mensa, et lecto, ut tenent communiter doctores, recte advertentes, quod obligatio talis coniugalis cohabitationis complectitur tria officia, scilicet habitandi in eadem domo, accumbendi eidem mensae, et cubandi in eodem lecto, ut optime unus pro omnibus scribit Castropal., de Sponsalibus, disp. 3, punct. 5, § 1, ibi: *Certum est coniuges obligatos esse iure naturali, et divino simul habitare in eadem domo, ad eamdem mensam accumbere, et in eodem lecto iacere; quod si quis coniugum nolit haec tria praestare, potest a iudice ecclesiastico compelli censuris, et invocato auxilio brachii saecularis;* per text. in c. *Litteras* 13 de Restitutione spoliatorum. Unde Genes. II, 24, dicitur: *Quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una.* Et in citat. capit. *Pervenit* 1 de Coniugio leprosorum: *Cum vir et uxor una caro sint, non debet alter sine altero diutius esse.* 8

Potest tamen inter coniuges divortium licite fieri quoad torum, et cohabitationem, iusta aliqua interveniente causa. Vide verb. *Divortium,* n. 18. 9

Causae iustae faciendi tale divortium septem generatim assignantur. Vide ibid., a num. 19 ad 52, ubi omnes adducuntur, et abunde discutiuntur. 10

Afferuntur plures casus, in quibus propter adulterium nequit fieri tale divortium. Vide ibid., a numer. 54 ad 59, et verb. *Adulterium,* art. 3, per tot. 11

Propter adulterium spirituale, seu lapsum in haeresim, seu gentilismum alterius coniugum potest coniux innocens etiam propria auctoritate licite facere divortium quoad torum, et cohabitationem. Vide ibid., n. 21.

Cum hac tamen advertentia, quod si coniux innocens propria auctoritate, et sine iudicio Ecclesiae tale divortium fecit a coniuge in haeresim lapso, et ipse reus haeresis sese ab errore revocaverit, tunc tenetur eum iterum recipere, seu ad eum iterum redire. Vide ibid., n. 22. 12

Si vero coniux innocens iudicio Ecclesiae tale divortium fecit, non compellitur coniugem conversum recipere, seu ad eum redire, sed potest religionem intrare, si vult. Vide ibid., num. 23. 13

Si autem religionem ingredi noluerit, etiam hic redire compellitur. Vide ibidem, n. 24. 14

Uxor adultera post poenitentiam a marito recipienda est. Vide verb. *Adulterium,* art. 4, a num. 10. 15

Uxor adultera separata, si impudice vivat, est punienda poena mortis. 16

Uxor adultera occidens fetum animatum, seu natum infantem, excommunicatur, et punitur ut homicida. Vide ibid., n. 13. 17

Uxor adultera, sicuti uxor sterilis, quae artificiose sibi supposuit partum alienum, non tenetur cum periculo vitae, et magnae infamiae manifestare prolem spuriam, seu dictum partum alienum ad reparanda damna legitimorum, seu aliorum, quibus mariti haereditas debebatur. Vide verb. *Adulterium,* art. 5. a n. 9 ad 13. 18

Tenetur tamen dicta uxor adultera, quantum in se est, procurare omni meliori modo, ut illatum damnum legitimis compensetur. Vide ib., n. 12. 19

Et si nullo alio modo tale damnum compensare possit, tenetur proli spuriae persuadere, si aliunde idonea sit, ut statum ecclesiasticum vel religiosum amplectatur, vel vitam caelibem ducat. Vide ib., n. 13. 20

Uxor in adulterio deprehensa nequit a marito ob id occidi. Vide verb. *Adulterium,* art. 2, a n. 10 ad 14; et alia ad rem, vide verb. *Maritus,* n. 11, 12 et 13. 21

Uxor propter adulterium amittit dotem, et eius proprietas transit ad maritum. Vide ib., n. 9, et verb. *Dos,* art. 1, num. 17, et art. 3, num. 13. 22

Et tunc si uxor propter adulterium sit reiecta a marito per divortium, et bona aliunde non habeat ad sui sustentationem, pertinebit ad iudicem a marito necessaria obtinere, si dotem uxoris in delicti poenam lucrari velit. Layman, lib. 5, tr. 10, part. 3, c. 2, n. 2, vers. *Adde secundo;* Molina, tr. 3, disp. 90, n. 7, et alii passim. 23

Si uxor sine necessaria causa recedat et divertat a marito, maritus non tenetur ei alimenta praestare, quamvis dotem ab ea acceperit; Layman, loco cit., num. 2, vers. *Praeterea;* Sanch., lib. 9, disp. 4, num. 20, et alii passim. Et ratio est, quia qui non facit quod debet, non recipit quod oportet, argum. leg. *Si ea conditione* 3 Cod. de Conditionibus insertis; uxoris autem officium est, ut maneat in viri consortio et obsequio, c. *Haec imago* 12, caus. 33, qu. 5, et cit. iur. supra, num. 1 et 2. Unde si id praestare nolit, merito ei alimenta denegantur; secus vero si ob iustam causam recederet seu diverteret a marito, ut fatentur omnes. 24

An, et quando dos quoad proprietatem et usumfructum spectet ad uxorem, eamque ipsa repetere possit, vel non. Vide verb. *Bona,* art. 4, n. 2 ad 7, et verb. *Dos,* per tot., et signanter art. 1 et 3, verb. *Usufructus,* a n. 21 ad 26. 25

Quando uxor possit petere, et teneatur reddere debitum coniugale, vel non? Vide verb. *Matrimonium quoad debitum coniugale,* per totum. 26

Uxor, sicut et maritus exercens opus coniugii ob solam voluptatem non vacat culpa veniali. Vide verb. *Coniuges,* n. 77. 27

28 Uxor in actu coniugali cum suo marito se morose delectans in alio velut praesente peccat mortaliter, et addit speciem adulterii in confessione explicandam. Vide ib., n. 78, et verb. *Adulterium,* art. 1, n. 7, et v. *Delectatio morosa,* n. 26.

29 Delectatio morosa de actu coniugii inter coniuges praesentes, dummodo absit periculum pollutionis, non est peccatum mortale. Vide d. verb. *Coniuges,* n. 79, et verb. *Delectatio morosa,* n. 24.

30 Imo coniux neque mortaliter peccat, si de maritali copula, altero coniuge absente cogitans, in re cogitata morose delectetur. Vide d. verb. *Delectatio morosa,* n. 15, et d. verb. *Coniuges,* num. 90 *.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

* Quae numeris 29 et 30 dicuntur, plena periculi sunt. Nam quis peccandi periculum excludat in coniugato, dum morose delectetur cogitando actum coniugii, sive copulam? venerea enim sensitiva delectatio nihil aliud est, nisi interna pollutionis inchoatio, quae aliunde oriri non potest, quam ex seminis commotione et fluxu. Id vero mortiferum est etiam in coniugibus, dum ad copulam non ordinetur.

RESPONSIO AUCTORIS.

Quae numeris 29 et 30 profero, sub conditione produco, dico enim ibi expresse: *dummodo absit periculum pollutionis.* Sed ad rem vide quae tradidi ibi, et verb. *Coniuges,* n. 79 et 80, et verb. *Delectatio morosa,* a num. 24 ad 32, in fine, et verb. *Luxuria,* a num. 88 ad 95.

31 Omnes tactus, oscula, amplexus, turpiloquia, aspectus lascivi et huiusmodi, quae fiunt inter coniuges sine ordine ad copulam, si fiant cum periculo pollutionis in uno vel altero, vel pertineant ad Sodomiam quamdam inchoatam, sunt peccata mortalia, alias non sunt nisi venialia. Vide dict. verb. *Coniuges,* n. 81, verb. *Luxuria,* n. 89, verb. *Tactus,* num. 12, 13 et 14.

32 Coniuges an, et quando possint, vel non religionem ingredi. Vide d. verb. *Coniuges,* a n. 3 ad 54.

33 Maritus an, et quando possit, cum, vel sine licentia uxoris ad sacros ordines promoveri. Vide dict. verb. *Coniuges,* a num. 57 ad 72.

34 Quid de coniugibus infidelibus, quando unus convertitur, et alter non, seu quando ambo convertuntur, et quid de eorum matrimonio et prole. Vide d. verb. *Coniuges,* a num. 35 et 45, verb. *Haereticus,* a n. 10 ad 26, et verb. *Matrimonium quoad impedimenta,* art. 1, n. 65 et seq.

Plures uxores simul habere est prohibitum iure divino. Vide verb. *Polygamia,* n. 7. 35

Uxor an, et quas donationes possit facere marito, et maritus uxori. Vide verb. *Donatio,* art. 2, a n. 13 ad 20. 36

Uxor de quibus bonis habeat dominium vel usumfructum, et de quibus, et quando possit disponere, et facere donationes et eleemosynas, et succurrere suis parentibus, filiis, fratribus ac sororibus. Vide verb. *Eleemosyna,* n. 54. 37

Uxor, sicut et maritus, quibus prius subvenire debeat in extrema, gravi et communi necessitate. Vide verb. *Necessitas,* a num. 20 ad 37. 38

Uxor quando possit, vel non, irritare vota mariti, et maritus vota uxoris. Vide verb. *Votum,* art. 4, a n. 45 ad 49. 39

Uxor transiens ad secundas nuptias privatur tutela filiorum prioris matrimonii, textu expresso in l. *Matres* 2 Cod. Quando mulier tutelae officio fungi potest, ibi: *Nam si malunt alia optare matrimonia, tutelam administrare non debent;* et concordat Auth. *Sacramentum,* et l. *Si pater* 3 Cod. eod. 40

Item perdit etiam curatelam eorum; l. *Quod si nolit* 31, § 14, ff. de Aedilitio edicto. Vide verb. *Nuptiae,* n. 18 et 19. 41

Imo uxor transiens ad secundas nuptias amittit quidquid a priore marito praedefuncto donatione, testamento, aut quomodocunque acquisivit, et transfert quoad proprietatem ad filios prioris matrimonii, retento sibi solo usufructu, textu expresso in l. *Feminae* 3 Cod. de secundis Nuptiis, ibi: *Feminae quae susceptis ex priore matrimonio filiis, ad seeundas post tempus luctui statutum transierint nuptias, quidquid ex facultatibus priorum maritorum sponsalium iure, quidquid etiam nuptiarum solemnitate perceperint, aut quidquid mortis causa donationibus factis, aut testamento iure directo, aut fideicommisso, vel legati titulo, vel cuiuslibet munificae liberalitatis praemio ex bonis, ut dictum est, priorum maritorum fuerint assecutae, id totum ita, ut perceperint, integrum ad filios, quos ex praecedente coniuge habuerint transmittant... Atque habeant potestatem possidendi tantum, atque fruendi in diem vitae, non etiam alienandi facultate concessa.* Et concordant lex *Hac edictali* 6, § 1, Cod. eod. de indicta Viduitate, et Authent. de Nuptiis, § *Si vero exspectes,* collat. 3; et tenent Sanchez, de Matrim., lib. 7, disp. 88, n. 2; Ioannes Angelus Bossius, de Matrimonio contract., c. 11, n. 275; Rosignolus in alias de matrimonio controversias, contract. 15 de Matrim. 4, praenot. 5, n. 13 et seq.; Busemb. et La Croix, lib. 3, part. 2, n. 1163, et alii passim. 42

Et si talis uxor transeat ad secundas nuptias elapso anno luctus, amittit insuper etiam usumfructum. Sic Baldus, l. 1, n. 6, Cod. de se- 43

cundis Nuptiis; Surdus, de Alimentis, tit. 7, qu. 23, num. 14; Sanchez, de Matrim., lib. 7, disp. 87, n. 10; Ioannes Angelus Bossius, loc. cit., n. 266; Rosign., l. c., praenot. 3, n. 25, et alii. Et ratio est, quia maior est culpa transitus ad secundas nuptias durante anno luctus, quam ipso iam elapso, ut clare patet ex l. 1 Cod. de secundis Nuptiis, et Auth. de secundis Nuptiis, § *Prima si quidem*, collat. 4, ubi uxor transiens ad secundas nuptias durante anno luctus incurrit infamiam iuris, quam non incurrit uxor transiens ad secundas nuptias anno luctus iam elapso; ergo si uxor cum transit ad secundas nuptias iam elapso anno luctus, ubi est minor culpa, privatur sola proprietate, retento usufructu; cum transit ad secundas nuptias durante anno luctus, ubi est maior culpa, privanda est non solum proprietate, sed etiam usufructu.

44 Cum pro dote uxoris nondum soluta a socero accipit maritus in pignus fundum fructiferum, cuius annui fructus superexcedunt interesse, quod iuste exigere potuisset dictus maritus ratione dotis, tunc ille excessus fructuum super interesse dotis est restituendus socero, seu eius haeredibus, vel computandus est in sortem. Sic Baldus in l. *Cum quidem* 31, § 2, Cod. de Iure dotium; Alexander in leg. *In insulam* 42, § 2, ff. Soluto matrimonio; Lupus, de Usuris, in leg. *Curabit* 5 Cod. de Actionibus empti; Rosignol., contract., contract. 3 de Mutuo, disquis. 5, n. 2 et 3. Et ratio est, quia fructus pignoris respectu mariti pignoratitii est ad supplendum defectum fructuum, quos perciperet a dote, si ipsam habuisset, ut de se patet; ergo non debet extendi ultra valorem fructuum a dote percipiendorum. Cessante enim fine, ratione et causa concessionis, cessare debet et ipsa concessio, c. *Cum cessante* 60 de Appellat., l. *Adigere* 6, § 2, ff. de Iurepatr., et restricta causa restringi debet et effectus, quem respicit eadem causa; l. *In agris* 16 ff. de Acquirendo rerum dominio, cum ratio concessionis et legis sit anima ipsius concessionis et legis, l. *Cum ratio* 7 ff. de Bonis damnat., adeoque, etc.

45 Uxor an possit sibi eligere sepulturam et si non elegerit, ubi sit sepelienda. Vide verb. *Sepultura*, a n. 73 ad 80.

46 Uxoris soror improprie dicitur cognata, sicuti etiam uxoris frater improprie dicitur cognatus, textu expresso in c. *Quod autem* 5, caus. 36, qu. 5, ibi: *Quod autem frater sororve uxoris tuae cognati tui dicuntur, aequivocationis iure fit, et necessitate, vulgaris appellationis potius, quam ulla causa cognationis.* Et concordat c. *Primo gradu* 6, ead. caus. et quaest., ubi assignantur nomina graduum superiorum, sive inferiorum, sive ex latere venientium. Vide ibi, ubi fuse de omnibus.

47 Uxor, sicut et maritus, si in extrema necessitate baptizaret proprium filium, non impediretur debitum petere, textu expresso in c. *Ad limina* 7, caus. 30, qu. 1.

Nec uxor et maritus peccant, si simul suscipiant, vel teneant alienum puerum in baptismo, nec prohibentur sibi debitum reddere; solo enim iure antiquo hoc erat eis vetitum propter cognationem spiritualem, quam tunc contrahebant, quae cum modo sublata sit a Conc. Trid., sess. 24, de Reformat. matrimonii, non videtur quo iure prohibeantur tenere Navarr. in Manual., cap. 22, num. 86; Sanchez, lib. 7, disput. 57, num. 5; Barbosa, de offic. et potest. Episcop., part. 2, alleg. 30, num. 57, et alii passim. Sanctus enim Pius V, constitut. incip. *Cum illius vicem*, declaravit patrinum et matrinam non contrahere inter se cognationem, nec impediri inter se coniungi. 48

Uxor praegnans crebras et numerosas choreas ducens cum agitatione, ob periculum in quod iniicit seipsam et fetum, regulariter non eximitur a peccato gravi. Vide v. *Mater*, n. 12. 49

Uxor notorie adultera cum solo consensu viri non potest religionem ingredi; Sac. Congreg. Episc. et Regul. in Romana seu Florentina *Professionum*, 16 Febr. 1704. Ponente Card. S. Clementis, apud Ursayam in tom. 2, part. 5, discept. 24. 50

Uxor inscio et invito marito regulariter loquendo non potest exponere ludo bona eiusdem mariti, nec bona dotalia et communia; et si exponat et amittat, sunt a victore restituenda. Vide verb. *Ludus*, n. 32. 51

Et si exponendo ludo talia bona, quae ignorante collusore alienare non potest, notabilem summam lucretur, tenetur eam restituere. Secus autem, si collusor fuerit conscius. Vide ib., n. 33. 52

Uxor potest similia bona moderate ludo exponere, inconsulto et etiam irrationabiliter invito marito in pluribus casibus, qui assignantur. Vide ib., n. 34. 53

Uxor potest de iure communi ludo exponere, inconsulto et invito marito, bona sua patrimonialia non data in dotem, et bona paraphernalia. Vide ib., n. 55. 54

Super extractione clerici coniugati facta ad formam bullae causa uxoricidii cum propinatione veneni, et praetensa qualitate proditionis, iniungitur Episcopo, ut perficiat processum, et transmittat, et interim caute custodiat; Sacra Congr. Imm. in Ostunen., 23 Febr. 1696, lib. 1 Decr. Vall., p. 172. 55

Uxores clericorum coniugatorum gaudent privilegio fori et aliis exemptionibus competentibus suis maritis, durante illorum vita; Sacra Congregat. Immun. in Meliten., 20 Novemb. 1640, lib. 3 Decr. Paul., pag. 134; In Oppiden., 18 Iul. 1662, lib. Decr. Rocci, p. 415; In Bisinianen., 18 Nov. 1653, lib. 5 Decr. Paul., pag. 24. 56

57 Uxores clericorum coniugatorum gaudent privilegio fori, tam in civilibus, quam in criminalibus, ita ut nequeant carcerari, nec personaliter astringi a iudice laico; non autem gaudent exemptione a gabellis, nisi adsit consuetudo, durante tamen vita clericorum et cohabitatione cum ipsis; Sacra Congr. Immun. in Neriton., 17 Ian. 1628, lib. 1 Decr. Paul., p. 80; in Meliten., 11 Ian. 1633, lib. 2 Decr. Paul., pag. 147.

58 Uxores clericorum coniugatorum et oblatorum habentium qualitates requisitas gaudent privilegiis, quibus gaudent earum mariti, vita istorum durante; Sacra Congreg. Immun. in Baren., 22 Sept. 1648, lib. 4 Decret. Paul., pag. 59.

59 Uxores clericorum graecorum gaudent immunitatibus, exemptionibus et privilegiis, quibus gaudent ipsi clerici durante vita ipsorum clericorum; Sacra Congr. Immun. in una regni Neapolitani, 18 Febr. 1631, lib. 2 Decr. Paul., pag. 96.

60 Uxores et filii clericorum Albanensium viventibus patribus gaudent privilegio fori et exemptionum ipsis patribus competentium; mortuo vero patre, gaudent, si concurrat consuetudo; Sacra Congregat. Immunitat. in Rossanen., 27 Maii 1654, lib. 5 Decret. Paul., pag. 42, et 4 Sept. 1654, lib. Decret. Rocci, pag. 32.

61 Uxores diaconorum Salvaticorum gaudent privilegio et exemptionibus competentibus suis maritis durante eorum vita; Sacra Congr. Imm. in Meliten., 20 Nov. 1640, lib. 3 Decr. Paul., pag. 154, seu pro tempore, quo eorum mariti sunt diaconi Salvatici, in Hyeracen., 4 Iul. 1645, ibi, pag. 254.

62 Uxor cursoris nuntiaturae non gaudet privilegio fori; Sacra Congreg. Immun. in Florentina, 15 Decemb. 1676, lib. 1 Decr. Altovit., pag. 1316.

63 Causam uxoris fiscalis curiae episcopalis cognoscat Episcopus; Sacra Congreg. Immunit. in Fanen., 22 Iunii 1655, lib. 5 Decr. Paul., pag. 67.

64 Contra uxorem, quae blande extrahens maritum e loco immuni birruariis ab ipsa vocatis tradiderat, Episcopus procedat sua auctoritate ordinaria; Sacra Congregat. Immunitatis in Camerinen., 13 Maii 1698, lib. 2 Decr. Vall., pag. 153.

65 Uxorem, quae occidit proprium maritum dormientem, et postea confugit ad ecclesiam, Episcopus tradat curiae saeculari; Sacra Congr. Imm. in Cremon., 27 Dec. 1626, lib. Scripturarum veterum, p. 77.

66 Hic iuvat ad eruditionem adducere, quae de uxore, muliere seu femina habet D. Ursaya in Miscell. sacro et profano 1 et 2, litt. F, M et V, ac in Inst. crimin.

Pessima res uxor, poterit tamen utilis esse, 67
Si breviter moriens dat tibi quidquid habet.
Ducere si quam vis, teneat P quinque puella: 68
Sit Pia, sit Prudens, Pulchra, Pudica, Potens.
Ureris? uxorem ducas, non expedit uri; 69
Coniugis in gremio mortificanda caro est.
Uxores ego tres vario sub tempore nactus: 70
Cum iuvenis, cum vir, factus et inde senex.
Propter opus prima est validis mihi iuncta sub annis:
Altera propter opes, tertia propter opem.

Uxoris turpitudinis patronus ille est, qui 71 celat crimen uxoris. Sanctus Hieronymus in Matth. c. VII, relatus in can. *Sicut crudelis* 32, qu. 1.

Uxorem qui pauper accipit, ter fit miser. 72

Cum uxore bini sunt iucundissimi dies; alter 73 quo ducitur, alter vero quo mortua effertur. Philippid.

Uxor, amice, tibi semper mala, cum male tractas 74
Fit peior; sed fit pessima, quando bene.
Sed bona, si moriatur, erit, melior tamen, id te
Si faciat vivo, ac optime si propere.
Imperet ipsa nihil, quidvis tamen impetret uxor. 75
Utere nec serva coniuge, nec domina.
(P Casalich., *Nell'utile col dolce,* decad. 4, argut. 3).

Uxoris bonae partes his verbis describuntur 76 in Tob. x, 13: *Honorare soceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, et seipsam irreprehensibilem exhibere.*

Uxoris qualitates explicantur a Demosthene 77 his verbis relatis a P. Casalich. *Nell' utile col dolce,* decad. 13, argut. 7: Interrogatus Demosthenes qualem uxorem ducere oportet, respondit: *Divitem, ut te sustentet, nobilem ut ornet, iuvenem ut serviat, formosam ut placeat, et pudicam ne te fallat.*

Uxorem pecuniosam si quis pauper duxit, 78 non uxorem, sed dominam habet, cuius est famulus et servus. Strobulus apud P. Casalich., l. c., decad. 15, argut. 7.

Uxorem quare locupletem ducere nolim, 79
Quaeritis? Uxori nubere volo meae.
Inferior matrona suo sit, Prisce, marito.
Non aliter fuerint femina, virque pares.
(P. Casalich., loco cit., decad. 13, argut. 7.)

Ad rem. Vide verb. *Alimenta,* verb. *Adul-* 80 *terium,* verb. *Bona,* verb. *Coniuges,* verb. *Matrimonium quoad debitum coniugale,* verb. *Divortium,* verb. *Femina,* verb. *Dos,* verb. *Dominium,* verb. *Haereticus,* verb. *Matrimonium quoad impedimenta,* verb. *Maritus,* verb. *Mater,* verb. *Matrimonium,* verb. *Necessitas,* verb. *Pater,* verb. *Polygamia.*

Adam, Sampsonem, Petrum, Davidem, Salomonem 81
Decepit mulier, quis modo tutus erit?

Mulier stuppa est, et homo titio; accedit 82 diabolus, et uterque comburitur.

Femina velut gutta nigra, corrumpit albam 83 masculorum; Sac. Rota in Imolen. *Fideicommissi,* 21 Mart. 1729, § *Denique,* coram Ratto.

84 Sola viro mulier spoliis exsultat adeptis,
Sola locat corpus, sola locanda venit.

85 Absque femina si mundus stare posset, nostra conversatio non esset sine diis. Cicero secutus a Capon., controv. 58, in princip.

86 Ad dignoscendum viros a mulieribus larvatis, optimum adducit modum ex Salomone Korman., de Virg. iur., c. 139, faciendi scilicet abluere faciem ab utrisque; feminae siquidem molliter ac delicate vultus suos fricant; secus autem masculi.

87 Uxorem ducens dicitur navigare; c. *Nos novimus* 2, caus. 17, qu. 2, ubi Glossa, verb. *Navigasti,* ait: *Sicut navigans subiicit se variis periculis, nec proprio motu regitur, sed ventis; sic ducens uxorem.*

88 Uxor minori miseria deformis habetur, quam formosa servetur. S. Hieronymus, relatus et secutus a Nevizan. in Silva nuptiar., lib. 2, n. 94. Unde poeta:

89 Aegre formosam poteris servare puellam:
Nunc prece, nunc auro forma petita ruit.
Femina molle genus, turpes proclivis ad actus,
Ni vir sit custos, ni pudor, atque metus.

90 Femina suum retinet morem, semper hominem expellit e paradiso. Card. Bona in Manuduct. ad coelum, c. 5, § 3.

91 Feminas videre malum est, alloqui peius, tangere pessimum. S. August. apud Ursayam, l. c., n. 128.

92 Feminae vox in hominibus solet esse mali hominis indicium, ex animadversis per Farinac., qu. 116, n. 170, ubi monet cavendum esse ab ipsis, quia ipse non semel, sed pluries ab huius qualitatis hominibus fuit proditus. Ego tamen cum Laym., t. 1, c. 2, § 5 in fine, crederem id non esse generaliter verum, sed neque etiam generaliter falsum.

93 Uxor, quando est pulchra, aufert nomen domus marito, quia dicitur: Eamus ad domum dominae Tenerinae, non autem ad domum domini Bonhomi eius mariti, ut observat Nevizan. in Silva nupt., lib. 2, verb. *Diviti non est nubendum,* n. 86, et Ursaya, Inst. crim., lib. 4, tit. 1, n. 85.

94 Uxor eximens maritum de manu curiae, et maritus uxorem, non dicitur committere crimen laesae maiestatis; unde debet puniri sola poena extraordinaria; Conciol., Allegat. forens. 87, per tot.; Guazzin., de Defens. reorum, defens. 5; Ursaya, loc. cit., l. 2, tit. 1, n. 136 et seq.

95 Privilegia mulierum inhonestarum referuntur ab Ursaya, l. c., lib. 2, tit. 7, n. 18; Laym., t. 2, cap. 20, § 1, n. 21 et seq., et secretaria Apollinis, fol. 456, ac si eisdem ab eodem Apolline concessa essent, cum sequentibus verbis: *Abbiamo determinato di concedervi alcuni privilegi, i quali agevolando le vostre fatiche, potranno rendere men fallaci le vostre arti, e sono questi, di poter rubare senza obbligo di restituzione, di fingere, dissimulare, di non dir mai la verità, di godere senza amare, di piangere quando volete, di trasformarvi quando vi pare, di chiedere senza discrezione, di togliere senza pietà, di celare l'odio sotto le lusinghe, di strapazzare i vostri amanti, e finalmente di vendicarvi insensibilmente dell'ingiurie, che vi fanno, facendoli restar pelati nella testa e nella borsa nel termine di quaranta giorni.*

De quibus praesertim verificatur celebre al- 96
phabetum sancti Antonini Archiepiscopi Florentini in 3 part., tit. 1, cap. 24, id est Avidum animal, Bestiale baratrum, Concupiscentia carnis, Damnosum duellum, Aestuans aestus, Falsa fides, Garrulum guttur, Herinnis armata, Invidiosus ignis, calumniarum Kaos, Lepida lues, Monstruosum mendacium, Naufragii nutrix, Opifex odii, Prima peccatrix, Quietis quassatio, Ruina regnorum, Silva superbiae, Truculenta tyrannidis, Vanitas vanitatum, Xantia Xersis, Ydolorum imago, Zelus zelotypus.

Multae tamen sunt honestarum mulierum 97
praerogativae; quamvis enim, ut habetur in adnotatione ad dec. 434, num. 43 et seq., Rotae recent., part. 4, tom. 2, et apud Ursayam, Inst. crim., lib. 4, tit. 1, a n. 20; Iodocus Damboud., in tract. comm. tit. M, vers. *Mulier philosopha,* testetur se ad hoc, ut aliquid diceret in honorem feminarum, revolvisse omnes iuris civilis textus, ad effectum reperiendi, si in eis fieret mentio de aliqua muliere bona, et incidisse in textum incip. *Mulier bona* 72 ff. de Iur. dot., quem diligenter inspiciendo, reperisse verbum *bona* non esse casus nominativi sed accusativi, dicendo: *Mulier bona sua omnia in dotem dedit;* et sic in toto corpore iuris civilis mulierem bonam invenire non valuisse; invenisset tamen, et quidem copiose in Sacra Scriptura, et in iure canonico, si ulterius quaesivisset, ut videre est in Eccli. xxv, 1, 3, 18 et 21; et xxxvi, 26, et apud D. Paulum 1 Cor. vii, 14; et in c. *Quod autem* 1, caus. 28, qu. 1, et alibi. Unde merito advertit Nevizan., in Silva nupt., lib. 4, sub n. 95, mulieres multas habere praerogativas, quae copiosius scriptae reperirentur, si ipsae scriberent, ut faciunt viri, ad quem effectum applicari potest lepidum dictum illius philosophi, qui teste de Rub., in Addit. ad dec. 341, n. 54, part. 4, tom. 2 Rotae rec., observando in magna tabula depictos multos leones ab hominibus dilaceratos, prorupit in haec verba: *Oh, si leones pingere scirent!* De quibus selectissimis et laude dignissimis mulieribus late agit Zaul., tom. 1, rub. 16, n. 58 et seq., et latius le Moyne in lib. cui titulus: *La galleria delle donne forti,* Mutinae impresso anno 1701; et prius per auctorem gallice typis dato. Vide etiam Chrystophorum Bronzini, in tract. *Della dignità delle donne,* anno 1624

impresso Florentiae, ubi suis pro eximiis excellentiis ac praerogativis merito usque ad sidera extolluntur.

98 Uxorem ducendi curiosus et scandalosus modus in regno Congi indicatur et refertur a Patre Ioanne Francisco Romano Cappuccino in libro, cui titulus: *Breve relazione del successo della missione nel regno del Congo*, impresso anno 1648 in typographia Sacrae Congregat. de Propaganda Fide, c. 9, di alcune usanze molto dannevoli, che ritengono i naturali di Congo, fol. mihi 77, sequentibus verbis: *Una di dette male usanze, che sono in quei popoli, è, che quando si vogliono accasare, pigliano le moglie a prova. Va un giovine, dimanda la figlia al padre ed alla madre con pretesto di volerla pigliare per moglie, e dargli la dote che li conviene, essendochè tra essi è questo costume, che il marito dà la dote alla moglie, e non il padre e la madre; essi gliela consegnano molto di buona voglia, ed il giovine la conduce a casa sua, e dopo averla tenuta due o tre anni, se gli piace, e si confà col suo umore, si accasa con essa; quandochenò, la rimanda a casa di suo padre; e la medesima libertà ha la donna con quello, che la piglia, che se non li gusta d'accasarsi con esso lui, se ne può ritornare a suo piacere alla casa paterna. Questa usanza sì perniciosa è difficilissima da levarsi, perchè dicono essi: Ho io da obbligarmi a stare tutto il tempo della vita mia con donna, che non conosca qual sia, e di che condizione? È vero, che mi posso informare, e da parenti, o da altre persone, che conoscono la giovine, ma essi mi possono ingannare, dicendomi una cosa per un'altra, a fine, che la prenda per moglie; e per tanto senza tal esperienza piuttosto non voglio accasarmi, che ponermi a rischio di avere un continuo inferno in mia vita. Da questa usanza sì perniciosa ne siegue, che la giovine in tal modo ripudiata, ordinariamente non trova più chi la voglia prender per moglie, e i figli nati da essa vanno come bastardi dispersi qua e là, senza veruna educazione. Di più ne siegue, che stanno gli anni e anni in stato di concubinato, poichè il marito dovendo dare la dote alla moglie, non si può indurre a questo passo, ma va sempre procrastinando di anno in anno, ed a perseverare in quel cattivo stato talvolta 25 e 30 anni.* Haec ille, ut refert Ursaya, Inst. crim., lib. 4, tit. 4, n. 173.

99 Uxor in potestate mariti est iuxta legem Moysi. Bened. XIV, tom. 2, const. 2, tit. 28, incip. *Postremo mense*, § 59.

100 Ideo maritus a Iudaismo ad Ecclesiae fidem conversus, eam ad baptismum offerre potest. Idem, ib. Vide t. 3, verb. *Hebraeus*, ubi multa ad rem; et verb. *Graeci*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

101 Vide Additiones ad verb. *Femina*. Caeterum quae auctor a num. 66 ad 98 adducit, insulsa, ridicula, et religioso viro prorsus sunt indigna.

RESPONSIO AUCTORIS.

Attamen, quae hic tanquam insulsa, ridicula, 102
et religioso viro prorsus indigna traducuntur, ea a sapientissimis, gravissimis et religiosissimis desumpta auctoribus in rem meam derivavi. Quae enim tradidi a n. 66 ad 70, accepi iam tradita a celeberrimo Ursaya causarum tum civilium, tum canonicarum, seu ecclesiasticarum ac religiosarum patrono, et Romae, ac alibi absque ulla censura pluries edita, probata et approbata ab omnibus, ad quos spectat. Quae n. 71, a S. Hieronymo relat. in can. *Sicut crudelis* 32, qu. 1. Quae num. 72, 73, a dicto D. Ursaya et Philippid. Quae n. 74 et 75, a P. Casalich. religiosissimo viro. Quae n. 76, habentur expresse in sacra Scriptura, Tob. x, 13. Quae n. 77, 78, 79, a dict. P. Casalich. allegante ad id respective Demosthenem et Strobulum. Quae num. 80, a citatis in allegatis ibi respective titulis. Quae num. 81, 82, a dicto D. advocato Ursaya. Quae n. 83, a sacra Rota Romana in Imolen. *Fideicommissi*, 28 Martii 1729. Quae num. 84, ab allegato Ursaya. Quae n. 85, a Cicerone secuto a Capon., controv. 58, in princip. Quae n. 86, ex Salomone apud Kormann. de Virg. iur., c. 189. Quae n. 87, ex can. *Nos novimus* 2, caus. 17, qu. 2, et ibi Glossa, verb. *Navigasti*. Quae n. 88, ex S. Hieronymo relat. et secut. a Nevizan. in Silva nuptiar., lib. 2, cap. 94. Unde canit poeta, ut ibi, n. 89. Quae n. 90, ex Cardin. Bona piissimo religioso in Manuduct. ad coelum, cap. 5, § 3, in fine. Quae num. 91, ex S. Augustino, alleg. ab Ursaya, l. c., n. 128. Quae n. 92, ex Farinac., qu. 116, num. 170; et Laym., tom. 1, cap. 2, § 5, in fine. Quae n. 93, ex Nevizan. in Silva nuptiarum, lib. 2, n. 86, et Ursaya, Instit. crim., lib. 4, tit. 1, n. 85. Quae n. 94, ex Conciol., Allegat. forens. 87 per tot.; Guazzin., Ad defens. 5, cap. 5; Ursaya, l. c., lib. 2, tit. 1, n. 136 et seq. Quae n. 95, ex Laym., tom. 3, cap. 20, § 1, n. 21 et seq.; Ursaya, l. c., lib. 2, tit. 7, n. 18; et secretaria Apollinis, fol. 456. Quae num. 96, ex S. Antonino clarissimo lumine praeclarissimi Ordinis Praedicatorum in 3 part., tit. 1, cap. 24. Quae n. 97, ex Adnotat. ad decis. 431, n. 43 et seq. Rotae Romanae recent., part. 4, tom. 2; Ursaya, lib. 4, tit. 1, a n. 20; Iudoco Damboud, in tract. Loc. commun., litt. M, vers. *Mulier philosopha*. Ex Ecclesiastico, c. xxv, n. 1, 3, 18, 21, et c. xxxvi, n. 26. Ex Apost., 1 Cor., cap. vii, n. 14; et ex can. *Quod autem* 1, caus. 28, qu. 1. Quae num. 98, ex relatione Patris Ioannis Francisci Romani Cappuccini in libro, cui titulus: *Breve relazione del successo della missione nel regno*

del Congo, impresso in typographia Sacr. Congregationis de Propaganda Fide, cap. 9. Quae Sacra Congregatio certe non permisisset talis libri editionem, si insulsa, ridicula, et religioso viro indigna commenta continuisset. Patent itaque fontes, unde hausi doctrinas, locis citatis, ab additore improbatas; hi sunt: Sacra Scriptura, SS. canones, sacra Rota Romana, SS. Patres, religiosissimi auctores, selectissimi iurisperiti, et liber impressus in typographia Sac. Congr. de Propaganda Fide. Ad haec, quid de oppositoribus esset mihi dicendum? Nihil aliud dicam ego, quam ut a Deo benedictionibus repleantur.

103 Quantum ad reliquas varias alias probabilismum respicientes, et censura notatas propositiones, non est, quod in his nec tantisper immorer, nec quid modicum proferam, cum tot eximii et praestantissimi auctores, omni exceptione maiores de illis hinc inde, pro et contra tot volumina ediderint, ut fere totus repletus sit orbis. Eo vel maxime quod ego non sim secutus, nisi illas opiniones probabiles, quae sunt vere et solide tales fultae gravi et prudenti pondere rationis et auctoritatis; et in pluribus illas solummodo sim amplexus, quae mihi videbantur nedum vere probabiles, sed etiam probabiliores, ac quaedam veluti certae, ut totum meum opus integre ex omni parte, et attente, iuxta pro similibus tradita a Benedicto XIV in const. *Sollicita ac provida*, § 18, percurrenti et scrutanti satis superque patet. Unde laudatus perennis memoriae Bened. XIV in dicta const. *Sollicita ac provida*, § 17, ad nostrum intentum sic tradit: *Hoc de caetero cogitantes, non paucas esse opiniones, quae uni scholae, instituto aut nationi certo certiores videntur, et nihilominus sine ullo fidei aut religionis detrimento ab aliis catholicis viris reiiciuntur atque impugnantur, oppositaeque defenduntur, sciente et permittente Apostolica Sede, quae unamquamque opinionem huiusmodi in suo probabilitatis* (N. B.) *gradu relinquit.* Et idem sapientissimus Pontifex in Praefatione tom. 1, de Synodo dioecesana, § *Porro*, sic praecise addit: *Porro in novissimis hisce additionibus usitatam semper nobis scribendi rationem secuti sumus, nihil scilicet pro certo ac definito venditantes, quod reipsa definitum non sit; nihil contumeliose iacentes in alios, quantumvis ab opinione nostra dissentiant. Id enim homine Christiano indignum, et honesto viro indecens existimamus. Neque vero minus valide unumquemque sententiam suam tueri posse censemus, si ab aliorum contemptu et iniuria abstineat.*

104 Hic lubet ad rem nostram adducere etiam canonem *Ego talis* 6, distinct. 9, ubi ex verbis S. Augustini sic expresse traditur: *Alios autem* (auctores) *ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios auctores, vel probabiles* (N. B.) *rationes, quod a vero non abhorrent, persuadere potuerunt.* Unde ipsemet S. Augustinus circa sibi propositam quaestionem, an sit celebrandum et communicandum ieiune, in epist. 118 ad Ianuarium, quae exstat in tom. 2 editionis Lugdunensis sumptibus Ioannis Radisson 1664, pag. 179, in qua cum prius cap. 6 respondens Ianuario dixisset: *Et liquido apparet, quando* 167 *primum acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, non eos accepisse ieiunos; nunquid tamen propterea calumniandum est universae Ecclesiae quod a ieiunis semper accipitur? Et hoc enim placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam caeteri cibi; nam ideo per universum orbem mos iste servatur.* Deinde ibid., cap. 7, subiungit: *Sed nonnullos probabilis quaedam ratio delectavit* (N. B.) *ut uno certo die per annum, quo ipsam ceenam Dominus dedit, tanquam ad insigniorem commemorationem post cibos afferri et accipi liceat corpus et sanguinem Domini... Quapropter neminem cogimus ante Dominicam illam coenam prandere, sed nulli etiam contradicere audemus.* Quam epistolam allegans et expendens Cardinalis Bona, Rerum liturgicarum tom. 2, lib. 1, c. 21, § 3, editionis Taurinensis 1749, ex typographia regia, sic expresse tradit: *Quamvis enim Ecclesiae more receptum esset, quod mysteria semper a ieiunis celebrentur, nonnullos tamen probabilis quaedam ratio delectavit, ut eo die, quo coena Domini recolitur, post cibum afferri et accipi liceat corpus et sanguinem Christi, tanquam in insigniorem commemorationem mysterii ab ipso post legalem coenam constituti, quibus contradicere S. Pater non audet;* et opinio celebrandi et communicandi post sumptum cibum in die Coenae Domini erat solum probabilis in concursu illius probabilioris, *sed nonnullos probabilis quaedam ratio delectavit;* et tamen sanctus ille doctor hanc solummodo probabilem opinionem etiam in concursu illius probabilioris improbare non audet. *Quapropter neminem cogimus ante Dominicam illam coenam prandere, sed nulli etiam contradicere audemus;* et iuxta adducta verba eminentissimi Card. Bonae, quibus (id est sequacibus opinionis solum probabilis) contradicere S. Pater non audet. Hinc quid de mente tanti eximii et sancti doctoris Ecclesiae luminis, sit ex his inferendum, satis superque patet.

Caeterum in omnibus, et per omnia, ut iam toties protestatus sum, sanctae Romanae Sedis certissimo ac firmissimo iudicio me submitto semperque submittam; sicuti etiam volo, et statuo; ut si quae apostolicis, seraphicisque sanctionibus, praesertim in novissimo generali capitulo Mantuae celebrato diebus 29 et 30

Maii anni 1763 editis, minus consona hic in apologeticis responsionibus, et in reliquo opere meo tradita reperiantur, ad earum mentem et sensum penitus revocentur, intelligantur, et retineantur.

ANIMADVERSIO IN RESPONSIONEM AUCTORIS.

Quid de propositionibus probabilismum respicientibus ab auctore ut plurimum relatis, saepe etiam approbatis censendum sit, aequi lectores statuere per se facile poterunt, si et Romani theologi, et nostras ad illas adnotationes perpenderint. Caeterum non est, cur miremur ab homine, a teneris, ut aiunt, unguiculis probabilistarum systemati addicto, habitas ut vere ac solide probabiles, nimirum gravi et prudenti pondere rationis et auctoritatis fultas opiniones, quae cum oppositis comparatae probabiles nec essent, nec viderentur. Ut enim Horatius, Epistolarum lib. 1, epist. 2, verissime scripsit:

> Quo semel est imbuta recens servabit odorem
> Testa diu . . . . . .

In auctorem tamen nostrum non cadit, Horatius idem Epistolarum lib. II, epistola 1, de quibusdam ait, perstare illos in sententia:

> Vel quia nil rectum, nisi quod placuit, sibi dicunt;
> Vel quia turpe putant parere minoribus, et quae
> Imberbes didicere, senes perdenda fateri.

Etenim ipse, ut catholicum et religiosum hominem decebat, *si quae apostolicis seraphicisque sanctionibus praesertim in novissimo Generali capitulo Mantuae celebrato diebus 29 et 30 Maii anni 1762 editis* (in quibus *sanctionibus* mandatur et praecipitur sacrae theologiae lectoribus, aliisque omnibus, *quatenus doctrinas tutiores et probabiliores semper doceant et amplectantur,* ut ex decreto 3, in eo capitulo generali, sess. 15 habito, die 6 Iunii 1762 promulgato, quod legitur verb. *Opinio probabilis,* num. 14, constat) minus consona... in apologeticis responsionibus, et in reliquo opere suo tradita reperirentur, ad earum mentem et sensum penitus revocari, intelligi, et retineri voluit. Qua quidem declaratione probabilismum, omnesque opiniones minus probabiles, quas vel retulit, vel docuit, vel adversus Romanum theologum defendendas suscepit, improbasse ac reiecisse censendus est. Illud fortasse mirum alicui videbitur, eamdem in hac responsione, in qua eiusmodi declarationem edidit, nihilominus protulisse testimonia Benedicti XIV et S. Augustini, quae a probabilistis afferri solent, ut fucum imperitis faciant. Nam qui illa accurate expenderit, profecto intelliget nihil inde extendi pro systemate probabilistarum posse. Etenim Benedictus XIV, in const. *Sollicita,* relinqui a Sancta Sede in suo probabilitatis gradu unamquamque opinionem de qua catholicae scholae, instituta, nationes inter se certant, dicit; fas esse opiniones minus probabiles, quae probabilioribus ita cognitis, atque existimatis aut docere, aut sequi non dicit; quinimo oppositum aperte docet. Vide Romani theologi not., ad verb. *Confessarius,* art. 1, num. 58. S. Augustinus autem rationes probabiles eas tantum duxit, ex quibus efficitur, ut opinio nobis probanda videatur, quales certe non sunt illae, quae gravioribus rationis auctoritatisque momentis eliduntur; nec illi unquam putavit fas esse, cum de aeternae salutis negotio agitur, incertis sese opinionibus committere. *Si dubium haberet,* inquit l. 1 de Baptismo contra Donatistas, cap. 3, n. 6, *non illic recte recipi, quod in Eccles. catholica recte accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animae pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta praeponeret.* Et cap. 5, num. 6: *Accipere in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitet certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* At enim sanctus doctor contradicere non audebat illis, qui *uno certo die per annum, quo ipsam coenam Dominus dedit; tanquam ad insigniorem commemorationem post cibos afferri et accipi licere corpus et sanguinem Domini,* probabili ratione delectati opinabantur. Fateor. Quid igitur? Num licere opinionem minus probabilem pro libertate, abiecta opposita probabiliori pro lege, amplecti existimavit? Nihil minus. Nam qui illud opinabantur, opinione se vere probabili, non minus probabili prae probabiliori niti opinabantur: eumque casum sanctus doctor ex *illorum genere esse* existimavit, *quae per loca et regiones* variarentur. Ita Cardinalis Bona, loc. cit. ab auctore. Confer Berti, de theologicis Disciplinis, lib. 21, cap. 15, in quo de sancti Augustini, in hac quaestione, sententia accurate disputat. Mitto alios, quos recensere facile possem.

* Vide Additiones Casinenses, sub verb. *Opinio probabilis,* et secundum ibi tradita expende, quae in hic in Lucium nostrum animadversa sunt *.

X

XENIA

Haec ad rem.

1 XENIA illa, seu dona, aut munera dari solita per Cardinales absentes noviter promotos cubiculariis participantibus, seu camerae Pontificis, si contingat obitus Papae, qui illos creavit, antequam secuta sit consignatio birreti, munerumque receptio, dividenda sunt inter cubicularios utriusque Pontificis, nempe illius, qui illos Cardinales creavit, et successoris. Si vero consignatio birreti, et munerum receptio sequuntur vivente Pontifice illo, qui dictos Cardinales creavit, tum integralit erspectant ad cubicularios pontificis praemortui. Sic D. Ursaya, Instit. crimin., lib. 2, tit. 2, num. 57, testans ita conciliari doctores, qui videntur in hoc inter se contrarii, adducitque pro se Pitonium, tom. 2, discept. 51, per tot.; et emin. Cardin. Petram, tom. 4 Comment. ad constit. 1 Eugenii IV, n. 23. Vide ipsos, loc. cit., ubi referunt ad rem varios casus.

2 *Xenia et dona excaecant oculos iudicum* (Eccli. xx, 31).

3 Unde iudex tenetur abstinere a receptione munerum, tum iure divino, tum iure humano. Vide verb. *Iudex*, num. 33 et 34.

4 Iudex contra supradictas prohibitiones accipiens notabilia munera peccat graviter, et tenetur ad restitutionem. Vide ibid. n. 35.

5 An talis restitutio sit pro foro conscientiae facienda ante sententiam condemnatoriam, vel declaratoriam delicti. Vide ibid., n. 36.

6 Quantum ad hoc pro certo tenendum est, quod ea, quae ad redimendam vexationem, aut sententiam iniustam, aut aliter involuntarie data sunt, debent a iudice restitui ante omnem sententiam. Vide ibid., n. 37.

7 Iudices videntur a iure reddi inhabiles ad acquirendum munerum receptorum dominium. Vide ibid., n. 38.

8 Nec ex consuetudine possunt iudices illa acquirere, et retinere. Vide ibid., n. 39.

9 Ubi vero iura non reddunt iudices inhabiles ad acquirendum tale dominium, stante consuetudine legitime praescripta, sciente superiore, et non contradicente, possunt iudices saeculares sponte oblata recipere. Vide ibid., n. 40.

10 Potest tamen iudex recipere a partibus sponte oblata leviora munuscula, pro quibus non est periculum, quod pervertatur, seu corrumpatur ipsius iudicium. Vide ibid., n. 41.

11 Iudex ecclesiasticus, sive ordinarius, sive delegatus nihil recipere potest sportularum nomine. Vide ibid., n. 42.

Iudex laicus delegatus potest exigere sportularum nomine etiam quotam pecuniae. Vide ibid., n. 43. 12

Iudex autem laicus ordinarius nequit aliquid recipere sportularum nomine. Vide ibid., n. 44. 13

Si iudex, sive ordinarius, sive delegatus, sive ecclesiasticus, sive saecularis non habeat sibi assignatum stipendium, nec congruam sustentationem, poterit pro iudiciis sibi commissis exigere sportulas, sive honoraria. Vide ibid., num. 46. 14

Ubi exstat consuetudo, possunt iudices accipere saccharum, ceram, coccholatam, etc., in diebus natalitiis, vel alio anni tempore, quae consuetudo viget in urbe Romae, ut est omnibus notorium, teste D. Ursava, Instit. crimin., lib. 2, num. 51 et seq., ubi subiungit, quod licet omnia ista munera, sive esculenta, et poculenta, sive saccharum, cera, etc., accipi possint a iudicibus, ut expresse habetur in constit. Innocent. XII, incip. *Sacerdotalem, et regiam,* § *Porro*, ibi: *Porro xenia solita esculenta, et poculenta, quae iudicibus, ministris, et officialibus Ramanae curiae exhiberi consueverunt, minime prohibita fuisse, nec prohiberi decernimus*: magis iidem iudices aestimantur, si illa non accipiant, quia litigantes, qui eis unam gallinam dant, illam dant cum intentione, ut habeant ab eis bovem, quodque rustici dicere solent, quod munus intrat per portam iudicis, et diabolus per fenestram. Sic cum pluribus aliis ibi allegatis expresse D. Ursaya, loc. cit. 15

Auditores Rotae accipientes aliquod munus a notariis ratione officii incurrunt excommunicationem, et tenentur ad restitutionem in duplo erogandam pauperibus. Vide verb. *Auditores*, n. 62. 16

Imo auditores Rotae nihil recipere possunt, neque per alium a litigantibus. Vide ibid., num. 63. 17

Solent tamen ab istis recipi munera quaedam solita pro festis natalitiis, et Kalendis Augusti. Quae munuscula solent etiam mitti advocatis, et procuratoribus per litigantes, quaeque uti consueta debent bonificari agenti causarum. Vide ibid., num. 64. 18

Episcopus non potest recipere munera oc- 19

casione receptionis habitus, seu emissionis professionis monialium. Vide verb. *Episcopus,* art. 6, num. 107.

20 Episcopus et quilibet alius superior ordinarius in his transgressor tenetur ad restitutionem, et si munus excedat summam decem ducatorum, nequit absolvi neque a summo poenitentiario, nisi facta prius restitutione. Vide ibid., num. 108. Imo Pignatell., tom. 9, consult. 144, ex variis decretis sacrae Cong. Episc. vult, quod Episcopus non debeat, nec possit recipere dona seu munera a suo clero, et ipsum sequitur Ursaya, loc. cit., num. 46. Vide ipsos.

21 Quoad ea quae possunt et debent necessario observare regulares circa largitiones munerum, vide verb. *Regulares,* art. 1, num. 67, ubi ad id afferuntur constitutiones Clementis VIII, et Urbani pariter VIII.

22 Recipientes munera a regularibus contra praescriptum dictarum constitutionum, quicunque sint sive regulares, sive saeculares, in neutro foro absolvi possunt ante factam restitutionem. Vide ibid., n. 68.

23 Et si munus excedat summam decem scutorum, neque possunt absolvi a summo poenitentiario. Vide ibid., n. 69.

24 Quod personas quae donare possunt, vel non? et in qua quantitate? Vide verb. *Donatio,* art. 2, per tot.

Munera non sunt recipienda, neque omnia, 25 neque quovis tempore, neque ab omnibus, textu expresso in l. *Solent* 6, § 3, de Officio proconsulis.

Munera accipere a nemine inhumanum est, 26 passim vilissimum, et omnia avarissimum, textu expresso, in cit. l. *Solent* 6, § 3, ibi: *Nam valde inhumanum est a nemine accipere, sed passim vilissimum est, et omnia avarissimum.*

In muneribus dandis, et accipiendis attendi 27 debent quatuor ista assignata a Glossa in capit. *Etsi,* quaestione 18, v. *Muneribus,* de Simonia, duobus sequentibus versiculis, ibi:

Mulieribus dandis attendas quatuor ista: 28
Qui dans, quisque petens, quae res, quae causa petendi.
Munera, crede mihi, placant hominesque, deosque:
Placatur donis Iuppiter ipse datis.
(Ovid., apud Ursayam *Miscell.* 1 *sacr. et prof.,* tit. M, n. 360.)

Alia ad rem. Vide verb. *Donatio;* verb. *Iudex;* v. *Moniales;* v. *Regulares;* v. *Votum.* 29

Victoriam et honorem acquirit, qui dat munera: animam autem aufert accipientium (Proverb. XXII, 9). 30

In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus. (Ps. XXV, 10). 31

Z

ZELOTYPIA

Haec ad rem notanda.

1 ZELOTYPIA est dolor, seu aegritudo animi ex eo proveniens, quod alter potiatur eo quod quis concupiscit, vel potitur: Ursaya, Institut. crimin., lib. 3, tit. 3, num. 54. Seu est aegritudo animi ex eo proveniens, quod quis timet, ne alteri adsit, quod cum nemine velit habere commune, Chrysippus secutus a Cyriac., controv. 172, n. 77; Ursaya, Miscellan. 2 sacro et profan., litt. Z, num. 2.

2 Mulieres facile zelotypiae morbo laborare solent, et referuntur aliqua exempla ab Ursaya, Instit. crimin., lib. 2, tit. 4, n. 104, et lib. 3, n. 4. Vide ibi.

3 Maritus uxorem non bene conversantem zelotypiae causa domi ut in carcere retinere potest: can. *Placuit* 10, caus. 33, q. 2; Guazzin., ad defens. Reor., defens. 5, cap. 7, num. 5 et 12, ubi de viro uxorem ob zelotypiam in vinculis detinente; Ursaya, loco cit., lib. 4, tit. 3, n. 23.

Zelotypia magnum est copulae argumentum; 4 Scalon., de Testament., lib. 3, cap. ult., sect. 2, n. 30, ubi refert, et sequitur vulgatum illud: *Res est solliciti plena timoris amor;* Ursaya, tom. 7, part. 2, disceptat. 22, n. 38; Panimol., decis. 93, annot. 1, num. 16; Rota, in Senogallien. *Legatorum,* 13 Iunii 1679, verb. *Sed etiam,* coram Molin.

Ex zelotypia alterius amoris ortum habere 5 solent amatoria sortilegia: Denet., in examin. Episcop., lib. 6, cap. 34, num. 10 et seqq.; Ursaya, Instit. crimin., lib. 3, tit. 3, num. 53, cum aliis allegatis.

ZINGARI, ZINGARAE

Lubet sequentia tradere.

1 Zingari, vel zingarae, qui vel quae se iactant divinare bonam, vel malam fortunam, et in dies ab idiotis praesertim, et plebeis passim de sua sorte consuluntur, si admisceant res sacras, et assertive pronuntient cordium secreta, sortilegium committunt, et possunt ab inquisitoribus puniri: Villadiego, in Politic., cap. 5, § 20, num. 30; Diana, tom. 5, tract. 10, de S. Offic., resolut. 112, per tot.; Nicol., in Floscul., verb. *Inquisitor*, num. 1; Raynald, tom. 1, ad c. *Supplet* 5, n. 496; Pignatell., tom. 8, consult. 64, num. 45, et alii passim.

2 Secus autem, si non admisceant res sacras, nec assertive pronuntient cordium secreta; Bordon, in Manual. s. offic., sect. 34, n. 68; Ursaya, Institut. criminal., lib. 3, tit. 3, n. 44, 45 et 46, et alii. Et ratio est, quia eorum praedictiones, et divinationes fere ab omnibus ordinarie cum risu accipiuntur, nec eis praestatur aliqua firma fides, quod observat pariter Carena de Inquisit., part. 2, tit. 12, n. 164, et alii passim, notantes, quod nemo est tam simplex, ut firmam fidem praestet Aegyptianis, vulgo dictis Zingaris.

3 Tam zingari, vel zingarae, ut supra divinantes, et praedicentes, quam omnes alii ipsos vel ipsas consulentes peccant mortaliter, si fiat cum firma fide vel scandalo; si vero fiat propter solam curiositatem, vel animo ridendi, ut communiter fieri solet, peccant tantum venialiter: Filliuc., tract. 24, n. 135; Lupus, p. 323, difficul. 2; Busembaum, Medull. lib. 3, tr. 1, dub. 2, n. 10; Sanchez, et alii passim.

4 Zingari sunt testes idonei ad probandum statum liberum aliorum zingarorum, matrimonium contrahere volentium: sacr. Congreg. Conc., in Fundana *Visitationis sacrorum Liminum*, 19 Decembr. 1682, lib. 16 Visitat. sacror Limin., fol. 96; apud Ursayam in Miscellaneo 1, litt. Z, num. 2.

5 Emens rem a zingaris tenetur illam absque restitutione pretii vero domino restituere: Ursaya, Instit. criminal., lib. 2, tit. 7, n. 53; Bertazol., Consil. crimin. 43; Pignatell., tom 8, consult. 64, num. 41, et alii: et ratio est, quia emptio, vel est facta scienter, et est nulla, l. *Si in emptione* 34, § 3, ff. de contrahenda Emption.; vel ignoranter, et non transfertur rei emptae dominium in emptorem, l. *Rem alienam* 28 ff. eod., ubi Glossa, et doctores passim. Quinimo ex tali emptione nec oritur usucapiendi conditio, § *Furtivae* 2 Institut. de Usucapionib. Viget enim contra zingaros furti 6 praesumptio, cum ipsi, ut eorum filii facilius furentur, doceant illos, permissum esse ab eorum lege quolibet die certam summam furari, quod scivit in examine ab uno ex eisdem processato de furto: Cosp., *Nel giudice criminal.*, part. 3, cap. 46, num. 10, teste Ursaya, Instit. crimin., lib. 3, tit. 3, num. 48, citans Crusium, de indic. Delictor., part. 2, cap. 22, num. 36, et Raynald. tom. 3, cap. 26, § 15. Unde ipsi etiam pro minimis furtis, 7 puta gallinarum, puniri debent; De Angel., de Delict., part. 1, cap. 6, num. 13; Ursaya, loc. cit., lib. 2, tit. 8, n. 13; Raynald., loc. cit., n. 3, et alii.

Zingari praesumuntur mali homines: Flo- 8 rell., in vot. edit. in Perusina *falsae monetae*, 24 Novembr. 1711, § *In oppositum*; Ursaya, loc. citat., num. 53; Raynaldus, loc. cit., num. 2, ubi cum aliis asserit, ipsos semper male agere in locis, ubi sunt, et ex raptu, latrociniis, proditionibus, deceptionibus turpem quaestum facere. His enim de causis legimus iussos esse a Germania discedere provido edicto Caroli V imperatoris anno 1549, veluti exploratores et proditores Christianorum regnorum missos a Turcis, ut refert Petr. Gregor., Syntagm. iur., lib. 34, c. 26, in fin.

A regno quoque Neapolitano, ubi sine li- 9 centia morabantur, ac furtis, et latrociniis cuncta compleverant, pragmaticis sanctionibus iussi sunt discedere 16 Octobr. 1568, 14 Septembris 1596, et 12 April. 1685, ut refert Pignatell., loco cit., n. 44. Et sic etiam bannitos esse a toto Statu ecclesiastico, Bononiensi, et Neapolitano tradit Raynald., loc. cit. Ubi 10 n. 4, refert ab aliquibus vocari descendentes ac posteros. Caini, vagos et extorres propter illius peccatum; et ab aliis dici errones, eo 11 quia maiores sui Deiparam Mariam, cum ex Iudaea propter Herodis persecutionem in Aegyptum fugeret, hospitio excipere recusarunt: quae tamen falsa esse ostendit. Quamvis, ibid., n. 6, asserat, quod in Turcia huius gentis mulieribus licitum est ex privilegio publice impune se prostituere.

ZIZANIA

Haec porro de hac materia.

1 Beatam, inquit clarus iurisconsultus Ioannes Petrus Benniza in dissertatione *De vera religionis libertate in tritico per zizania non suffocanda vindicata*, beatam non ita semper rempublicam tenere contingit iis, qui τὸ Κύριον exercent, ut ab omnibus subditis sanctissimae

Triadi in illius fidei confessione rite serviatur, cuius veritas a primis initiis tot divinitus demonstrata signis, tot martyrum testata sanguine, tot manifestata prodigiis, per orbem universum diffusa, crevit adversis, inclaruit persecutionibus, per haereses omnibus retro saeculis pressa, nunquam tamen oppressa surrexit, nec ab ipsis inferorum portis superabitur. Exsurgunt subinde homines novitatis avidi, scientiae inanis vento turgidi, religione, nisi quam sibi finxere, vacui, ab avita fide devii, miscent turbas, spargunt dogmata, incendunt populos, malum sub cineribus gliscens advertit nemo, aut si adversum fuerit, et ii, quibus illud opprimendi negotium datum, id ipsum mollibus sententiis, aut etiam occultis machinationibus alunt, eo facile excrescit multitudo in sectam caece ruentium, ut absque discrimine et convulsione salutis publicae, id est, absque praesentissimo totam rempublicam perdendi periculo deinceps coerceri haud possit. Hinc praestat, diversitatem religionum tanquam κακὸν ἐν κείμενον seu medium servandi totum, princeps toleret, condonet tempori, et e duobus malis minus eligat.

2 Docet hoc ipse Christus Dominus, Matth. XIII, 34 seq., sub parabola, quam confluentibus turbis in littore maris Galilaeae de patrefamilias, cum inimicus homo agro bene culto et seminato noctu superseminasset lolium, prohibente servis, ne zizania evellerent, ne evellendo zizania, evelleretur simul cum eis et triticum, et ex adverso praecipiente: *Sinite utraque crescere,* id est, zizania, et bonum semen, *usque ad messem.* Hac ipsa parabola scio abuti plurimos pseudopoliticos volentes evincere reges, ac principes (qui per patrisfamilias vocabulum hic indigitantur) posse semper et indistincte permittere, ut diversae religiones, quarum una vera sit, reliquae falsae, simul in eodem territorio, sicut zizania et triticum in eodem agro succrescant. Atque sub hoc scuto, teste Paulo Diacono, lib. 24, sese latere tutos, et tectos iam plurimis ante saeculis existimarunt Manichaeorum, Paulinianorum, et Attinganorum patroni, cum in praedictos sectarios Michael Balbus imperator poenam capitalem promulgasset, sentientes, omnes in Christum credentes iuxta Apostolum, Ioan. III, 15, salvari posse; et tametsi ab Ecclesia nonnullis opinionibus dissentirent, suae conscientiae relinquendos esse. Verum si una duntaxat fides est, extra quam nemo salvari potest, qua ratione stare poterit, ut, cum tot religionibus una fides laeditur, et toto coelo ab invicem hi et illi discrepant in substantialibus articulis, in unius tamen fidei confessione dici queant consonantes, et unius Ecclesiae, a cuius unitate voluerunt esse separati, membra haberi mereantur? Nam et tanquam infidelis reprobandus est, ille, qui vel in uno dogmate obedientiam Ecclesiae denegaverit, iuxta illud Iacobi II, 10: *Quicunque legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.*

Proinde princeps lege Dei victurus, in suo 3
territorio orthodoxos, et adversam religionem profitentes aequa lance fovere non potest, tametsi sub hac vulpina pelle sese clandestine insinuent, quasi a religione orthodoxa in nonnullis duntaxat discrepent. Non ita administrare suas provincias debent principes Christiani, ut omnem quoad suos subditos curam religionis abiiciant, tanquam nihil ad se pertinentem, et usurpent illud Donatistarum: *Quid imperatori cum Ecclesia?* quod tantopere reprehendi S. Augustinus, lib. 2, cont. litt. Petiliani, cap. 92: Omnino interest regnantis, rescribente Theodosio imperatore ad Cyrillum, *ut non solum pacifice, sed et pie subditi vivant.* Idem censuere Theodosius et Honorius ad Marcellinum: *Non aliud, aut belli laboribus, aut pacis consiliis ordinamus, nisi* (N. B.) *ut verum Dei cultum orbis nostri plebs devota custodiant.*

Redeo ad parabolam. In ea se offerunt mi- 4
nistri patrisfamilias, hoc est reges, et principes, qui Dei vices in terris obeunt, promptos ad evellenda zizania, (N. B.) si ea eradicanda esse paterfamilias iudicaverit; ita enim ad eum servi: *Domine, nonne bonum semen seminasti? unde ergo habet zizania?* Et postquam responsum retulere: *Inimicus homo hoc fecit,* dixerunt: *Vis, imus, et colligimus ea?* At noluit paterfamilias, ne servi forte colligentes zizania, eradicarent simul cum eis et triticum, ubi bene adverti ad causalem est necesse, quae est, ne servi, scilicet reges et principes, dum zizania et lolium, id est falsas sectas radicitus exstirpare nituntur, etiam triticum, id est veram religionem affligant, et de medio tollant; ut a contrario, si cesset periculum, si metus iste non subsit, sed omnino de frumentorum certa stabilitate securitas maneat, ex mente patrisfamilias zizania sint eradicanda, falsae religiones eliminandae, haeretici ad veram fidem compellendi, iuxta oraculum Christi: *Compelle intrare.* (Luc. XIV, 23). Praesertim cum infelix lolium prae herbis salubribus soleat pullulare, ex quo periculum oritur, ne triticum a zizaniis, si in eodem agro succrescant, et vera religio a sectis, si in eodem regno tolerentur, sensim suffocentur.

Hoc metuendum esse, quilibet facile intel- 5
liget, qui consideraverit, ipsa docente aeterna Veritate, Matth. XVII, 14: *angustam esse portam, et arctam viam, quae ducit ad vitam,* id est veram religionem austeram esse, et carnis sensualitati contrariam, ideoque difficultate maxima hominum animis inseri; spatiosam esse viam, quae ducit ad perditionem (ibid. 13), hoc est sectariorum dogmata ad speciem plausibilia videri, et plerumque ad libertatem vi-

taeque licentiam carni blandientem, ad quam homines non minus propendent, quam lapis ad lapsum, studiose esse composita; ideoque nisi potestas aliqua obsistat, avide recipiuntur, et pertinacius retinentur. In eiusmodi igitur casibus obstandum principiis, ut opprimatur gliscens doctrina erronea in scintilla, ne, dum lenitati studetur, mollioribus consultis commune incendium foveatur, et noceatur bonis, dum nocentibus parcitur.

6 Contra pugnant Christophorus Matthaeus Pfaffius in dissertatione theologica *De zizaniis non evellendis;* Ioannes Christophorus Balter, in disquisitione *De libertate religionis,* aliique protestantes. Sed Pfaffium potissimum audiamus: *Quis,* inquit, *coram Deo haereseos reus sit, authentice nemo mortalium decidere valet in terris, ubi veritatem quisque se sequi credit, et demonstrationis tam ambigua hic penes plerosque lux, et sub iudice lis anceps est. Praevidit diversas in sententias de fide abituros aliquando Christianos optimus maximus Salvator, et si eradicaturi se invicem dissentientes essent, Ecclesiam in speluncam latronum degeneraturam.* Addit deinde: *Huic malo Christus positurus obicem, legem hanc prohibitivam in Evangelio dedit, reprimeret ut inconsultum male sapientium zelum, ostenderetque esse hoc divinae maiestatis reservatum ius, sententiam authenticam in iudicio extremo et dicendi et exsequendi.* Unde concludit: *Si solis angelis messoribus ius eradicandi in extremo iudice haereticos competit, si divinum hoc ius reservatum est, magistratui sane politico in hoc mundo non competit: ergo tolerandi illi, nec evellendi sunt poenis civilibus, vel capitalibus.*

7 Respondet his Banniza 1 indirecte, retorquendo: *Certe, quis haereseos reus sit, authentice decidere nemo valet, ubi veritatem quisque se sequi credit, et demonstrationis tam ambigua hic penes plerosque lux, ei sub iudice lis anceps est. Ergo cui vis permittenda quaevis: ergo etiam error, superstitio, idololatria, et caetera religionis ludibria vana atque impia eodem iure toleranda, etiam cum iusto metu, ne verae nitor religionis vicinitate sacrilegii contaminetur; ergo eodem modo ab evellendis zizaniis abstrahenda manus, uti ab evellendo tritico etiam cum periculo, ne triticum per zizania suffocetur. Sequela est cunctis apostatis, haeresum architectis, idololatris, et atheistis favorabilis, adeoque scandalosa, et certo falsa. Ergo et antecedens, unde sequitur.* Item: *Demonstrationis tam ambigua hic penes plerosque lux, et sub iudice lis anceps est, scilicet quaenam sit vera religio:* ergo religio salvifica non est *Civitas supra montem posita,* sed *absconsa:* non est *lucerna supra candelabrum,* sed *sub modio posita.* (Matth. v, 14, seq.) Ergo a Christo non est certo determinata semita salutis: ergo de fide, et in fide sumus minime certi: ergo nobis desunt sufficientia media ad salutem, quae omnia etsi de protestantica D. Pfaffii religione, ubi nullus iudex, certitudo nulla, admodum verificentur; tamen ab ipsismet sanioribus Aug., Conf., addictis ut paradoxa reiiciuntur. Et quid posset esse ad indifferentismum conducibilius?

Directe deinde negando bis suppositum; in 8 primis, quod ad sequendam, vel retinendam religionem iudicium humanum sufficiat; nam requiritur divinum, verbo Dei expressum. Deinde, quod lis anceps sit, quaenam sit vera, et unice salvifica religio, Christo, eiusque verbo iuxta Ecclesiae infallibilis sensum intellecto, veram fidem, fide divina credibilem, certissime demonstrante. Cumque fatente ipso Pfaffio de eiusmodi zizaniis Christo sermo fuerit, quae dignovere servi, possunt utique zizania dignosci a tritico, hoc est vera religio a falsis; qui ergo asserere potuit: certe quis haereseos reus sit, authentice decidere nemo valet? contradictionis vitio haec asserta laborant, sed et manifesti erroris. Item ex verbis: *Veritatem quisque se sequi credit, et demonstrationis tam ambigua hic penes plerosque lux est* colligitur D. Pfaffium forte de illo genere hominum esse, qui nulla auctoritate moveantur, qui nihil credunt, nisi quod argumentis invincibilibus verum esse didicerint. At nihil novum nobis ille proponit; iam multo ab hinc tempore ab iis, qui extra Ecclesiam sunt, hoc loquendi idioma percepimus.

Sed nonne tanta libertas, seu potius licen- 9 tia credendi a primordio reformationis (ut vocant) in tantam continuo confusionem erupit, ut vereri non immerito, qui uni parti adhaerebant, debuerint, processu temporis, tot futuras religiones, quot erant regiones, tot credentium diversa corpora, quot urbes, et familiae, et pene quot capita? Intervallo enim tam modico Lutheri asseclae in tot se schismata disciderant, ut nisi modus denique positus esset, totum sic dictae reformationis mysterium in primo sui exordio dissolutum fuisset.

Qui autem hodie, prout DD. Pfaffio, et 10 Balsero bonum videtur, nulla penitus auctoritate stringuntur, sed prout iudicio humano, et ingenio quisque proprio sibi formam credendi praescripserit, sic credunt, illi in tantam confusionis abyssum feruntur, ut syncretismum induentes, religionem susque deque habeant. Eorum nonnulli pro arbitrio Scripturas sacras interpretantur, aut omnino ex iis expungunt, reformant, vilipendunt, et in nihilum redigunt. Sunt iterum alii, qui deploranda animi caecitate ipsum adeo baptismi sacramentum non necessarium docent, atque ita, quod hactenus cum tanta religione observatum est tanquam

primum Christianitatis fundamentum, ad interitum sui, suorumque, e pectoribus eliminant. Nota loquor, et ea, quae dudum Protestantium viri cordati, quosque Augustana confessio tenet, e medio tolli magnopere vellent, et ut fiat, magnis viribus allaborarunt. Non ergo me pudet in eorum numero censeri, qui almae antiquitati, sanctae puritati, sincerae veritati, universoque catholico corpori, summisque capitibus se submittunt.

11 Denique, inquit doctissimus Banniza, pro resolutione obiectionis primae finaliter adhuc addimus, et monemus, haud esse metuendum, quin *Ecclesia in speluncam latronum sit degeneratura,* si ut recte statuit Trid., sess. 24, viri pietate morum, scientia, et doctrina Evangelii, historiae ecclesiasticae ac conciliorum fide praestantes eligantur, qui a via veritatis aberrantes suaviter reducant telis doctrinae, pietatis, et sapientiae; cum pertinacibus intrepide, cum falso zelo illusis pie ac benigne, cum frigidis serio, cum dubiis clare ac confidenter, cum omnibus discrete et prudenter tractare studeant, ac norint, et quibus vera saepius religio calumniose depingitur, falso praeconceptas opiniones adimere allaborent.

12 Ad id vero, quod a Pfaffio additum vidimus, respondet: 1. Idem praeclarus iurisconsultus, distinguendo: Christus legem hanc prohibitivam de zizaniis non evellendis in Evangelio dedit, *absolute* nego. *Conditionate* tantum, ne cum zizaniis evelleretur simul et triticum, atque ut si cesset hoc periculum, zizania sint eradicanda, concedo antecedens. Distinctionis ratio patet ex dictis, num. 4. Respondet 2. indirecte, retorquendo in adversarium, quae adiecit: *Divinae maiestati reservatum ius est, sententiam authenticam in iudicio extremo et dicendi et exsequendi;* non tantum in haereticos, sed etiam in quoscunque scelestos et peccatores; ergo magistratui politico in hoc mundo non competit facinorosis poenas irrogare capitales, quod vellent Anabaptistae, Sociniani, et fanatici; neutiquam Tubingensis cancellarius Pfaffius, si sapit. Deinde, quod probe notandum est: et humanae maiestatis ius est, non quidem religionem quamcunque suae qualicunque contrariam exterminandi, sed religionem veram defendendi, propagandi, etsi non armis cogendo infideles, attamen armis fideles protegendo, desertores, apostatas, haeresiarchas, tanquam lupos, et reipublicae perturbatores arcendo et coercendo.

Urget tamen Pfaffius prohibitionem Salva- 13
toris generalem ex hoc factam capite, quia praeviderat ille, fore, ut in diiudicatione tritici et zizaniorum tantopere olim errarent homines, loco zizaniorum, vel cum zizaniis evulsuri triticum. Monet praeterea verba textus esse plane emphatica: *Sinite utraque crescere usque ad tempus messis.* Eodem, ait, itaque modo ab evellendis zizaniis abstrahenda manus est, uti ab evellendo tritico: maxime, cum, si violentis modis eradicarentur dissentientes in fide, nullaque ipsis subinde concederetur tolerantia privilegiata, excitarentur bella, ipsos quoque eradicatores internecioni datura.

Verum frustra haec omnia; licet etiam prohi- 14
bitio patrisfamilias: *Nolite colligere ζιζανια,* quoad externam verborum figuram sit generalis, ex mente tamen expressa *ne eradicetis simul cum eis et triticum,* hanc suscipit limitationem, ut si possint zizania absque tritici simul destruendi periculo exstirpari, sint eradicanda. Quod autem modo dixi de prohibitione patrisfamilias, eam non esse absolutam, sed conditionatam, ἀναλογικῶς quoque ad eiusdem praeceptum: *Sinite utraque crescere,* traductum volo. Ut enim verba textus emphatica sint, ex iis non sequitur eodem modo ab evellendis zizaniis abstrahendam esse manum, uti ab evellendo tritico. Non significant illa verba: *Sinite,* etc., eodem pretio, et loco utraque, hoc est zizania et bonum semen habere, etc. Equidem non sunt evellenda zizania, si absque periculo eradicandi simul et tritici, evelli non possunt, nimirum, si vel dignosci nequeant, prima enim germina zizaniorum, et tritici similia sunt: vel si discernantur equidem, radicibus autem tritici mistae et zizaniorum radices sint, ut unis evulsis evellantur et alterae. Sed praestabit ipsam Bannizae dissertationem consulere a cl. Antonio Schmidt recusam, tom. 3 sui Thesauri iuris ecclesiastici, pag. 464 seqq. Vide etiam, quae a nobis dicta sunt supra, verb. *Tolerantia religionis.*

DECRETA

ATQUE RESPONSA

SACRARUM CONGREGATIONUM

PRO REBUS NOTATU DIGNIS IUXTA SERIEM VOCUM
HUIUS SEPTIMI TOMI
DIGESTA

S

SACRAMENTUM

SACRAE POENITENTIARIAE RESPONSUM.

Beatissime Pater,

N. confessarius in Galliis, S. V. humillime consulit, num ipse queat et debeat absolvere illos ecclesiasticos qui se subiicere recusant condemnationi, quam Sancta Sedes edidit, quatuor celeberrimarum propositionum cleri Gallicani.

Ita multae tollentur quaestiones, et conscientiae quiescent. — Respondit per Sacram Poenitentiariam, ut sequitur: « S. Poenitentiaria, diligenter perpensa proposita quaestione, respondendum censuit, declarationem conventus Gallicani anni 1682, ab Apostolica Sede improbatam quidem fuisse, eiusque conventus acta rescissa, et nulla atque irrita declarata, nulla tamen theologicae censurae notam doctrinae Declaratione illa contentae inustam fuisse; propterea nihil obstare, quominus sacramentali absolutione donentur sacerdotes illi, qui bona fide, et ex animi sui persuasione doctrinae illi adhuc adhaerent, modo absolutione digni aliunde videantur.

Datum Romae in sacra Poenitentiaria, die 27 Sept. 1820.

Michael Card. de Petro
Maior Poenitentiarius.

SEDES

SACRAE CONGR. RIT. DECRETUM.

Tolerari non debet consuetudo sive corruptela, occasione concionum sedere in gradibus altaris maioris terga vertendo SS. Sacramento, sit vel non expositum, die 20 Sept. 1806.

SUSPENSIO [1]

[1] Non possunt Episcopi inconsulta Sede Apostol. omnibus simul unius conventus confessariis, iam a se vel a suis antecessoribus approbatis adimere facultatem audiendi confessiones, licet ex rationabili causa aliquos suspendere eis liceat ex Const. *Superna* Clem. X. Si tamen omnes simul suspenderentur, crederem eos interim tuto audire non posse confessiones, cum censurae etiam nullae, puta ex defectu iurisdictionis, timendae sint, saltem in foro externo, propter scandalum, populo non certiorato de earum nullitate. Sic doctissimus Giraldi, Exposit. iur. Pontific., lib. 1, Decret., tit. 31, append. 3, n. 6, pag. 121.

T

TABERNACULUM

SACRAE CONGR. RIT. DECRETUM.

Eliminandos abusus superimponendi sanctorum reliquias, piasque imagines tabernaculo, quo augustissimum Sacramentum asservatur. S. R. C., die 31 Mart. 1821.

S. CONGR. EPISCOPORUM ET REGULARIUM DECRETUM.

Si quandoque privata ex causa SS. Eucharistia exponenda videbitur, tabernaculo nunquam extrahatur; sed pyxis velata in aperto eiusdem tabernaculi ostio cum assistentia alicuius sacerdotis stola et superpelliceo induti, et cum sex saltem luminibus cereis collocetur. Quod idem in ecclesiis regularium servari mandamus. Die 9 Dec. 1820.

TERTIARII, TERTIARIAE

Instructio edita a Sacra Congregatione de Propaganda Fide quoad Tertiarias, praesertim pro sacrarum Missionum regionibus.

Cum diuturna experientia eminentissimi PP. non sine gravi moerore edocti sint, non levia inter Ordinarios locorum et superiores regularium de Tertiariis, earumque exemptione ac iuribus in dies oriri dissidia, ea potissimum causa, quod Pontificum constitutiones omnes hac de re non satis sint notae, ac privilegia a Sede Apostolica Tertio Ordini concessa non probe intelligantur; ne malum hoc diutius perseveret, in locis praesertim Missionum, in quibus pacis et concordiae vinculum inter clerum saecularem et regularem maxime conservatum oportuit ad cavendum a fidelium scandalis, ab infidelium blasphemiis, et ab haereticorum schismaticorumque calumniis, iidem eminentissimi PP. in congregatione generali habita die 2 Augusti 1762, provide decreverunt, instructionem aliquam esse adornandam, in qua excerpta veterum decretorum summa, et norma in causis occurrentibus ab omnibus servanda contineatur.

Pro cuius decreti exsecutione, ut ordine procedatur, primo illud prae oculis habendum, hic non agi de Tertiariis, quae latini ritus non sint; huiusmodi enim mulieres e missionariis latinis cuiusvis ordinis aut instituti, minime licere ad habitum Tertii Ordinis suscipiendum admittere; quinimo et admissae si quae fuerint, ab iisdem missionariis curandum esse, ut quantocius susceptum habitum deponant sub poenis Apostolicae Sedis arbitrio subeundis, iam declaravit Sacra Congregatio decreto edito in Congregatione generali sub die 9 Maii 1757, et a san. mem. Bened. XIV approbato, quod sic se habet:

« Referente eminentissimo et reverendissimo domino domino Cardin. Tamburino ponente, litteras R. P. D. Patriarchae catholici Armenorum Ciciliae, quibus querebatur, Patres Terrae Sanctae plures mulieres Armenas ad habitum Tertii Ordinis admisisse, easque insolita in illis regionibus veste indutas incedere, aliaque in iisdem litteris plane exposita peragere, unde gravia mala, scandala et incommoda oriebantur; ideo orabat, ut aliquod opportunum remedium adhiberetur; eminentissimi Patres, re mature perpensa, censuerunt consulendum esse Sanctissimo, ut praecipiat Patribus Terrae Sanctae aliisque religiosis viris cuiuscunque Ordinis et instituti, ne mulieres cuiuscunque ritus orientalis admittant ad habitum Tertii Ordinis, vel ad alium quemcunque eiusmodi; admissas vero habitum iam receptum quamprimum deponere, et veste illius regionis, in qua degunt, communi uti omnino curent, sub poenis Sanctitati Suae bene visis.

» Facta autem per R. P. D. Nicolaum Antonelli secretarium sanctissimo Domino nostro in audientia eodem die habita de supradictis omnibus relatione. Sanctitas Sua sententiam Sacrae Congr. in omnibus approbavit, eamque servari mandavit sub poena privationis vocis activae et passivae, non obstantibus apostolicis constitutionibus, statutis, consuetudinibus etiam auctoritate apostolica confirmatis, aliisque in contrarium quibuscunque. Datum Romae, die et anno, quibus supra ».

Cum igitur ad unius latini ritus mulieres, regularium circumscripta facultas intelligatur, pronum est, habitum Tertii Ordinis professas, duas in classes referre; alteram earum, quae simul collegialiter vivunt, alteram vero earum quae seorsum suis in domibus degunt.

Quoad primas explorata res est, privilegiis Tertii Ordinis minime frui etiam illas, quae votum simplex castitatis emiserint, nisi vota solemnia nuncuparunt, et clausuram sancte religioseque custodiant; quamvis enim eiusmodi privilegiis olim fruerentur vigore constitutionum Leonis X, quarum altera incipit: *Dum intra,* altera incipit: *Nuper,* ea tamen privilegia diserte revocata leguntur a san. mem. Pio V,

constit. quae incipit: *Cura pastoralis officii*, in qua districtius cautum est, ne Tertiariis, quae vota solemnia non emittunt, et clausurae lege obstrictae non sint, usquam collegialiter vivere liceat; quod etiam a Gregor. XIII, plane confirmatum est constitutione, quae incipit: *Deo sacris virginibus*.

Fatendum quidem est, his non obstantibus, et hactenus fuisse, et adhuc esse conservatoria quaedam, ubi Tertiariae collegialiter vivunt, etiamsi nec solemnia vota emittant, nec clausurae lege teneantur; at cum ea ab Apostolica Sede tolerata, non approbata esse intelligantur, ut religiosae domus canonice erectae haberi non possunt, sed potius ut domicilia fundata contra mentem Sedis Apostolicae, et contra decreta Pontificum Pii V et Gregor. XIII. Ideoque certis privilegiis, quae nonnisi clausis Tertii Ordinis monasteriis propria sunt, carere omnino necesse est; quomodo enim Apostolicae Sedis indultis et gratiis frui possent, quae contra eiusdem Apostolicae Sedis mentem sine clausura et votis solemnibus adhuc tamen collegialiter vivunt? Sequitur ergo, huiusmodi Tertiarias iurisdictioni Ordinarii integre solideque subiectas manere.

Quod huc usque deductum est iuxta doctorum omnium sensum, luculentissime docuit san. mem. Bened. XIV, Inst. eccl. 105, n. 76, ac constanti stylo rescripsere Sacrae Urbis Congregationes, quarum celebriora duo afferre decreta abs re non erit.

Primum nempe Sacrae Congr. Conc. in una Lauden., die 27 Maii 1677. In qua quidem causa, cum de Tertiariis oppidi Cottonei vota quaedam simplicia castitatis, paupertatis et obedientiae emittentibus, sine solemnitate tamen, et sine clausura, ageretur, proposito dubio: « An mulieres huiusmodi subsint visitationi et correctioni Episcopi? Sacra Congregatio, audito procuratore generali Patrum reformatorum Sancti Francisci, sub quorum cura vivebant, respondendum censuit *Affirmative* ».

Alterum vero est Sacrae Congreg. Concilii in una Lunen. Sarzanen., die 30 Ian. 1723. In qua quidem cum de mulierum, assumpto habitu Tertii Ordinis Sancti Francisci, collegialiter in conservatorio Massae viventium, exemptione disceptaretur, Sacra Congregat. de more rescripsit: « Conservatorium esse subiectum omnimodae iurisdictioni Episcopi, citra tamen approbationem Sacrae Congregationis quoad dictum conservatorium »; in quo quidem decreto, eodem temporis ac loci vestigio, quo eiusmodi mulieres subiectae declarantur omnimodae iurisdictioni Episcopi, ne probari sub ea forma viderentur huiusmodi conservatoria, verbis adiectis, *citra approbationem*, sollertissime cautum est; adeo Sacrae Congreg. mens ab eiusmodi collegiis sine votorum solemnitate, et sine clausurae lege fundatis vel ipsa specie probandis aliena est.

Disciplinam hanc aliquantulum immutavit Benedictus XIII, nonnullis constitutionibus editis, nimirum ea, quae incipit: *Paterna*, altera, quae incipit: *Exponi nobis*, tertia denique, quae incipit: *Pretiosus*, quarum dispositione Tertiariae, quae sine solemnibus votis, et sine clausurae lege collegialiter viverent, a iurisdictione Episcoporum subductae, in iurisdictionem et curam superiorum Ordinis redierunt; at vix defuncto laudato Pontifice, eius successor Clemens XII, const. quae incipit: *Romanus Pontifex*, sublatis iterum eiusmodi gratiis et privilegiis, pristinam de Tertiariis Ordinario subiectis disciplinam restituit; in ea quippe sic expresse habetur: « Statuimus et decernimus de omnibus et singulis praedictis litteris et constitutionibus, quae ab eodem antecessore nostro Benedicto prodierunt, nec non de omnibus privilegiis, gratiis, favoribus, indultis, exemptionibus in iisdem contentis eam deinceps decisionem ac iudicium etiam in foro conscientiae habendum, quod sive ex iure communi, sive ex Concilio, sive ex decretis et constitutionibus apostolicis, sive ex aliis legitime habebatur, antequam eaedem litterae et declarationes ab eodem Benedicto concessae fuissent, perinde scilicet ac si illae non emanassent; ad quam dispositionem, eiusque pristinum statum ac terminum omnia superius enuntiata omnino reducimus, et reducta esse volumus; ita ut in posterum supradicti ordines regulares earumdem litterarum et constitutionum usu, commodo et effectu penitus carere debere intelligantur ». Ex quibus sane verbis colligit Benedictus XIV, Inst. eccles. 105, num. 76. Redit in pristinum Ordinariorum iurisdictio supra Tertiarias collegialiter sine votorum solemnitate, et sine clausurae lege viventes; eademque de causa ut nobis subiectas eas libere visitavimus.

Gradum nunc faciendo ad alteram Tertiariarum classem, quae seorsim suis in domibus degunt, maioribus privilegiis olim gavisas eas fuisse compertum est, inter quae praecipua numerantur: 1. Privilegium fori, quod tamen locum non habet in locis missionis, ubi vix religio toleratur; 2. ut patribus illius Ordinis, cuius regulam profitentur, sua peccata in sacramento Poenitentiae aperire liceret, quanquam ab Ordinario non approbatis; 3. ut communionem Paschalem in eorumdem regularium ecclesia recipientes, praecepto Ecclesiae satisfacerent; 4. ut ab iis etiam Viaticum atque extremam unctionem in exitu vitae possent percipere. Haec tamen omnia successivis temporibus e Summis Pontificibus atque a sacris Cardinalium congregationibus, pluribus editis constitutionibus et decretis, penitus sublata, atque ad terminos iuris communis redacta sunt, ut late Fagnanus in cap. *Omnis*, num. 64, de Poenit. et remiss., ex S. C. rescripto refert

his verbis: « Cum fratres monasterii Sancti Dominici de Lugo Imol. dioecesis declarari postulassent, an ipsis liceret praesertim ex suis privilegiis audire confessiones virorum et mulierum professorum Tertii Ordinis Sancti Dominici, eisque in Paschate sacramentum Eucharistiae ministrare, Viaticum praebere, atque extremam unctionem ministrare; Sacra Congreg. consideravit, praesupposito, quod huiusmodi professi eodem iure censeantur cum aliis professis Tertii Ordinis Sancti Francisci, de quibus in Gloss. in Clem. *Cum ex eo* de Sent. excommun., eorum non esse aliquam religionem seu modum quemdam vivendi approbatum a Sede Apostolica, nec dici plene translatos ad ordinem, ita ut desinant esse de saeculo. Card. in Clem. *Per litteras,* num. 9 de Praeb. Quod cum ita sit, non magis horum, quam aliorum saecularium confessiones praedictos religiosos audire posse, iuxta cap. 15, sess. 23, ubi privilegiis quibuscunque derogatum est, et amplior derogatio habetur in Bulla Pii IV revocatoria omnium privilegiorum sub quibusvis formulis, in his, quae Sacro Tridentino Concilio sunt contraria; ex quo sequitur, tales religiosos non esse proprios sacerdotes horum professorum; ac proinde non posse eisdem sacramentum Poenitentiae vel Eucharistiae in Paschate ministrrare, iuxta cap. *Omnis utriusque sexus* de Poenit. et remiss., idemque iuris esse de Viatico; siquidem praecedente confessione exhiberi debet cap. 7 de Praepar. quae adhibenda est, etc., sess. 13 in decreto de Sanctissimo Eucharistiae sacramento. De extrema Unctione non esse iudicium Congregationis, sed tamen constare eius administrationem, sicut aliorum sacramentorum, pertinere ad parochum, de cuius parochia dicuntur esse tales professi, nisi speciali privilegio sint exempti ».

Latius hoc ipsum Bened. XIV, ex Pontificum constitutionibus inter se collatis, et S. C. decretis, deducit Inst. eccl. 105, num. 67 et seq., his verbis: « Si Leonis X constit. vim totam et integram obtineat, hae Tertiariae privatim vitam agentes, ab Episcopi iurisdictione prorsus immunes esse deberent; eos sibi confessarios deligere possent, qui ad monialium confessiones, non vero saecularium excipiendas probantur; ad parochiam accedere non tenerentur, ut paschali praecepto satisfacerent; tandem a praefectis suis regularibus extremam unctionem percipere, et post mortem in Ecclesia sui Ordinis sepeliri iure possent; sed aliter se res habet; nam Leonis X constitutio ad certos quosdam limites est redacta a Summis Pontificibus, qui deinde Sedem Apostolicam tenuerunt. Cum hae mulieres revera non habeantur regulares, eo quod tribus votis solemnibus non astringantur; ideo non censentur immunes illo modo ab Episcopi facultate.... ». Insuper de his mulieribus Tertiariis haec Sac. Congregatio Conc. decernit: « Sacra Congregatio Cardinalium Conc. Trid. interpretum saepius respondit, minime posse sacerdotes regulares mulierum Tertii Ordinis, quas de poenitentia, vel *pinzocheras* vocant, confessiones sacramentales audire, nisi fuerint ab Ordinario approbati ad confessiones personarum saecularium audiendas, quemadmodum nec posse illis sacrosanctum Eucharistiae sacramentum administrare in die Paschatis Resurrectionis Sanctissimi Domini Nostri Iesu Christi ». Item ex epistola Sacrae Congreg. pro causis Episcoporum et Regularium constitutae, ad Episcopum Mutinensem, die 17 Iun., anno 1639, haec in ipsas Tertiarias sancita deprehenduntur: « Circa Tertiariam similiter censuerunt (nempe Cardinales Sacrae Congregationis) permissum haud fuisse fratribus eiusdem monasterii ob quodcunque privilegium Ordinis administrare ipsi sacramentum divinae Eucharistiae et extremae Unctionis, neque eius cadaver domo efferre indicata funebri pompa, sine parocho, aut sine ipsius licentia; nam haec revera ad parochos pertinent, qui debent assiduo, sed hoc praesertim tempore, cognoscere, iuvare, accuratoque studio fideles sibi traditos instituere. Accedit, quod Tertiaria licet nuncupatis votis, claustro non tenebatur, sed domi suae intra parochi eiusdem ditionem habitabat.

Possunt tamen earum cadavera sepeliri in ecclesiis sui Ordinis, si locus Tertiariis designatus seorsum exsistat; sin minus, in parochiali ecclesia, ut caeterarum cadavera, sepelienda sunt.

Lucrantur etiam indulgentias, gaudentque aliis spiritualibus gratiis Ordini adnexis, quem profitentur, statim ac ad habitum Tertii Ordinis, ac ad votum simplex castitatis a superioribus regularibus admittuntur, quibus hanc facultatem ex Apostolicae Sedis indulto reservari compertum est.

Non tamen ad omne mulierum genus haec facultas extenditur, sed ad eas duntaxat, quae conditiones a Sacris Congregationibus rite praescriptas habuerunt; nimirum ut honestis probisque moribus fulgeant, ut annos quadraginta saltem attingant, ut necessaria ad congruam vitae sustentationem bona possideant, ut nonnisi cum consanguineis vel affinibus in primo gradu cohabitent.

Huiusmodi autem conditionum examen et iudicium non ad superiores ipsos regulares, sed ad locorum Ordinarios pertinere Summi Pontifices decreverunt; adeo ut recte subiiciat Bened. XIV, l. c.: « Quare si quod proprium est, unicuique tribuatur, ad praefectum regularem spectat religiosum habitum his mulieribus impertiri; ad Episcopum vero facultatem tradere, et praescriptas conditiones accurato examine cognoscere ».

Haec omnia, quae exacte tradit Bened. XIV,

cit. Inst. 105, Sacrae Congr. Episc. et Regul. negotiis praepositae decreto edito sub die 10 Decemb. 1616, disertissime sanciuntur; sic enim § 5: « Praeterea si contingat, aliquas ex praedictis Tertiariis sine sepulturae electione decedere, eas sic decedentes ita demum in ecclesiis Ordinis, cuius habitum assumpserunt sepelire debeant, si in ipsis earum communis sepultura reperiatur; sin minus, in ecclesiis parochialibus sepeliendas esse decervit ». Superioribus autem regularibus sufficienti facultate ad id a sancta Sede Apostolica suffultis (cappuccinis exceptis) libere mulieres ad huiusmodi habitum recipere, atque ad ipsos vestiendi eas officium pertinere; non autem ad habitum admittendas et recipiendas esse, nisi probatae vitae, ac bonis moribus praeditas, ac in aetate saltem quadraginta annorum constitutas, quae de proprio habeant, unde sufficienter vivere possint, et non cum aliis viris, quam consanguineis vel affinibus in primo tantum gradu sibi coniunctis cohabitent, et ab Ordinario loci licentia prius impetrata, qui non aliter eam concedat, nisi de praedictis praevio examine diligenti sibi constiterit.

Universa haec iterum a Sacra Congregatione Conc. confirmata sunt; nam Episcopo Mazarae quaerenti, anno 1727: Quaenam sint conditiones requisitae, ut regulares habentes facultatem dandi habitum suae religionis mulieribus non collegialiter viventibus, dictum habitum dare possint, et an examen dictarum facultatum pertineat ad Episcopum? Sacra Congreg. Concil. respondit: « Examen facultatum concedendi habitum pertinere ad Sedem Apostolicam, examen conditionum quoad mulieres vestiendas et licentiam vestiendi pertinere ad Ordinarium, et conditiones vestiendarum esse expressas in decretis generalibus alias editis, et haec decreta esse omnino servanda ».

Ad normam huiusce decreti subiecta hac formula Episcopi uti consuevere, qua mulieri facultatem assumendi habitum Tertii Ordinis concedere testificantur.

« Dilectae nobis in Christo N. salutem et benedictionem in Domino. Ut tu, quae bonis moribus imbuta, bonaeque frugis, ac laudabilis vitae exsistis, in aetate annorum quadraginta constituta, propria bona, ex quorum fructibus honeste vivere vales, possides, et non cum aliis viris, quam cum tuis consanguineis vel affinibus in primo gradu constitutis habitas, prout haec omnia nobis praevia informatione constare fecisti, habitum Tertii Ordinis S. N., quem postulasti, suscipere possis per R. P. N. Ordinis provincialem, illum tibi conferendi licentiam et facultatem concedimus et impertimur. In quorum, etc. Datum, etc.

N. *Episcopus* N.

Ex quibus omnibus consequitur, quam recte Sacra Congregatio de Propaganda Fide in Congregatione particulari habita die 31 Aug. 1761, per modum decreti generalis servandi in toto regno Hiberniae inter alia rescripserit pro Tertiariis nullo modo licere regularibus admittere ad habitum, nisi servatis servandis, et de licentia Ordinarii; aliter admissas declaretur ab Episcopis, nec esse Tertiarias, nec ullis gaudere privilegiis aut indulgentiis.

Etiamsi vero eiusmodi casus occurrere aliquando possit, in quo potius expedire videatur adolescentulam aliquam habitu Tertii Ordinis ante praefixam aetatem, quodam veluti tegumento securitatis assumpto a periculis liberare, quam medias inter insidias inermem relinquere; non ideo sequitur fas esse superioribus regularibus sine licentia Episcopi vel vicarii apostolici puellas ad habitum suscipiendum admittere; consulant ipsius in huiusmodi casibus loci Ordinarium, qui se facilem pro sui prudentia, atque adeo conscientia, motus ipsius periculi gravitate, praebebit. Nec expedit semper in adolescentulis votum castitatis cum habitus susceptione coniungi, quin potius ad aetatem provectiorem quandoque differri; ab ea quippe longius abesse illa, sive pericula, sive scandala, quae ferventiori, quam prudentiori zelo agitante, possunt oriri.

Haec habet Sacra Congr., quo dissidia ac iurgia hisce de rebus in posterum tollantur, iisque sublatis, unitas spiritus et vinculum pacis inter operarios vineae Domini conservetur. Et ut maxima, quae in terris a Domino relicta est, potestate roborentur, SS. D. N. P. Clem. XIII, feliciter regnanti legenda, consideranda, probanda curavit, et idem SS. D. haec omnia lecta, considerata, probata, auctoritate apostolica confirmavit.

Confidit in D. I. Sac. Congr. hinc superioribus regularibus ad normam instructionis huiusce ambulantibus, inde locorum Ordinariis et vicariis apostolicis ad aliorum iura servanda sollicitis, collatis utrinque studiis, illud concordiae gluten coaliturum, quo, qui ex adverso sunt, nihil habentes malum dicere de eis, vereantur magis, et domus Dei, quae est Ecclesia, ipsa unitate terribilis, ut castrorum acies ordinata, fideles laetitia, infideles, haereticos, schismaticos rubore suffundat.

Quam Sac. Congr. instructionem Sanctissimo Domino Nostro Clem. XIII, per me infrascriptum secretarium eiusdem Sac. Congr. relatam in audientia habita die 16 Ianuar., anno 1763, Sanctitas Sua benigne in omnibus approbavit, et omnino servari mandavit.

Datum ex aedibus Sacr. Congr. die 17 mensis et anni quibus supra.

M. Marefuscus, *Secr.*

V

VICARIUS GENERALIS

SACRAE RIT. CONGR. DECRETUM.

Capitulum cathedralis Isernien. Sac. Rituum Congr. sequentia dubia enodanda proposuit. 1. An vicarius generalis ad cathedralem cum Episcopo accedens, in pontificalibus aliisque sacris functionibus uti possit, eique apponendum sit stratum et pulvinar? 2. An eidem vicario generali accedenti, vel ad dandum canonicis possessionem, vel alia quacunque de causa, praestanda sit honorifica associatio duorum canonicorum? 3. An eidem, ut in dubio 2 accedenti ministrandum sit ad fores ecclesiae aspersorium ad instar Episcopi? S. Rituum Congreg. in ordinario coetu ad Quirinale adunata respondit, *Negative* in omnibus ad formam decretorum, nimirum, *ad primum,* iuxta decretum in una urbe Venetana *Praeeminentiarum,* diei 3 Augusti 1737; ad dubium 5, quo nec pulvinar, nec stratum vicario generali deberi statuitur; et confirmatur in una Melphiten. *Praeeminentiarum,* diei 10 Dec. 1740, ad dubium 7. – *Ad secundum et tertium,* iuxta decretum in una Vercellen., diei 7 Aug. 1655, quo iniungitur, nullo modo vicario generali competere honorificam associationem clericorum et beneficiatorum, aut ministrationem aspersorii per canonicum, die 17 Iul. 1730, in Isernien.

VOTUM [1]

Supplem. ad art. 1 verb. VOTUM, *n. 119.*

USUS MAGNETISMI

SACRAE CONGR. SANCTI OFFICII AC S. POENIT. RESPONSA.

Quaesitum fuit, utrum magnetismus generatim acceptus, et in se, habendus sit licitus an illicitus? Congregatio generalis S. Officii, 23 Iun. 1840, respondit: « Consulendos probatos auctores, cum hac advertentia, quod, remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita daemonis invocatione, merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moraliter vetitus, dummodo non tendat ad finem illicitum, aut quomodocunque pravum. Applicatio autem principiorum et mediorum pure physicorum ad res aut effectus mere supra naturales, ut physice explicentur, non est, nisi deceptio illicita et haereticalis ».

Cum dein eadem quaestio proposita fuisset variis induta circumstantiis et casibus, non raro, ne dicam, semper, in magnetismi usu incidentibus, qui nempe favent incredulitati et corruptelae, tam Sac. Congr. praedicta 21 Aprilis 1841, probante Gregor. XVI, quam S. Poenitentiariae, 1 Iul. eiusdem anni, expresse declararunt: *Usum magnetismi ut fuit propositum, non licere.*

UTENSILIA, SEU PARAMENTA

SACRAE CONGR. EPISC. ET REGUL. DECRETA.

R. P. D. Caliendi, anno 1845 a Ripana ad Feretranam ecclesiam translatus, e vita decesserat, nullo confecto inventario sacrorum utensilium ac paramentorum, prout, diserte iubet sanctissimus D. N. Pius PP. IX, suis apostolicis litteris die 1 Iun. 1847, incip. *Cum illud plurimi.* Eiusdem Episcopi haeredes, et canonici Feretranae cathedralis, Pianae constitutionis usque tum ignari, amice convenerunt, ut maxima pars utensilium, quorum exstabat specifica nota, cathedrali cederet; eam tamen adiecerant hinc inde protestationem, ut reddi deberet, si quid indebitum alterutra pars accepisset.

Deinceps memorati haeredes cognitionem na-

[1] « Sacra congregatio interrogata circa duos, qui contraxerunt (matrimonium) sub pacto expresso nunquam consummandi, iuri renuntiantes in corpora, merito respondit, eos invalide contraxisse, quia etiam potentiam (coeundi) sic excluserunt. » Apud Scavino Theol. mor., de Matr., disp. 1, cap. 1, art. 1, q. 4, vers. *Quia tamen.*

cti Pianae legis, omnium utensilium restitutionem a canonicis iuridice petierunt. Hi, ut litium et expensarum periculo sese eriperent, omnia utensilia haeredibus tradiderunt, ac S. C. supplicarunt, ut illius traditionis actum sua auctoritate confirmaret.

Sacra Congregatio rem rite disceptari mandavit. Quapropter haeredes Caliendi, ut sua iura defenderent, opponebant testimonium plurium hominum, qui eadem utensilia iam penes Episcopum Caliendi exstitisse testabantur, ex eo tempore, quo ad Feretranam se contulerat ecclesiam. Accedebant etiam acceptilationes aliquorum opificum, ex quibus iam ab anno 1845, nonnullas res confectas fuisse constabat.

Canonici, itemque Episcopus successor, qui cathedrali favebat, Piana dispositione se tuebantur, qua cautum est, ut Episcopi inventarium in authentica forma conficiant, *ne alias praesumi debeat, ea omnia ex redditibus ecclesiae comparata fuisse.*

Sacra Congregatio iuxta doctrinam ab auctoribus traditam et nominatim a Reiff., lib. 2 Decr., tit. 25, § 2, perpendebat ex inventarii omissione emergere praesumptionem iuris et de iure favore cathedralis, quae plene pro veritate esset habenda; l. c., num. 52. Nihilominus iuxta eorumdem auctorum animadversiones generalis haec regula fallit, quotiescunque caeteroquin evidens veritas aliud aperte doceat; ac nominatim quando adversarii eidem evidentiae non refragantur, l. c., n. 57, vel duo aut tres testes summae fidei contra praesumptionem testimonium ferunt, ib.

Patribus auditis, reque de more discussa in generalibus comitiis diei 4 Apr. 1851, in Feretrana *Spolii*, eminentissimos Patres haeredum petitioni arriserunt. Proposito enim dubio:

An, et quomodo apostolica sanctio concedenda sit actui traditionis a capitulo factae favore haeredum Episcopi Caliendi de rebus designatis in speciali nota?

Rescriptum prodiit.

Affirmative, facto verbo cum SS. ad cautelam.

Et SS. resolutionem approbavit, et ad mentem; mens est, *che si scriva al Vescovo, che il S. Padre gradirebbe, che si rilasciassero dai sigg. Caliendi almeno i paramenti sacri segnati negli ultimi 13 articoli della nota speciale alla povera cattedrale di Montefeltro.*

ALIUD EIUSDEM CONGR. DECRETUM.

C. M. emin. rever. Card. Ostini, cum Aesinae episcopali ecclesiae praeesset, perpendens animo quaestiones, quae super facultate testandi de sacris utensilibus ac paramentis, quae emin. Patribus Cardinalibus Episcopis seu Abbatibus conceditur, identidem exoriebantur, nonnulla dubia, quae totum controversiae negotium continerent, Sacrae Congr. Episc. et Regular. dirimenda proposuit. Hisce dubiis alia accesserunt super rebus quae inter sacra utensilia ac paramenta recensendae sunt, iuxta constitutiones S. Pii V quoad Episcopos, et Urbani VIII circa Cardinales. Adnotatum enim fuerat, frequentissime disputari circa divisionem sacrorum utensilium inter ecclesias, quae vel insimul, vel successive ab Episcopis administrantur; hinc quaerebatur, qua ratione certo dignosci posset, an, et quae sacra utensilia Episcopus privato suo peculio, vel potius ex ecclesiae redditibus comparasset.

Sacra Congr. primum exquiri mandavit sententiam emin. ac rever. Cardinalis secretarii brevium, itemque R. D. P. sacristae pontificii, ac deinde totam rem consultori remitti iussit, qui omnia controversiae capita ad legum ecclesiasticarum trutinam expenderet, quidque singulis de rebus opinaretur, enucleate proferret. Consultor universam rem non sine multa doctrina ingenioque discussit, congruasque responsiones suis innixas argumentis ad singula dubia eminentiss. iudicum auctoritati prudentiaeque subiecit.

Dubia his erant concepta formulis:

An Cardinales Episcopi residentiales, vel abbates *Nullius*, comprehendantur in constit. S. Pii V, incip. *Romani Pontificis.*

Quatenus negative:

An per praesentem (quae nempe adhibebatur tempore propositae causae) formulam Brevis, quae facultatem testandi facit, subiecti intelligantur.

Quatenus affirmative:

An dicti Cardinales Episcopi testari possint ad favorem ecclesiae titularis de aliqua supellectili sacra, vel utensili, et de quali.

An SS. supplicandum sit, ut dignetur praescribere reformationem dicti Brevis, et quaenam esse queat huiusmodi reformatio; et an eadem extendi debeat ad indulta iam concessa per appositam declarationem.

Quaenam sint in specie res sacrae comprehensae in const. S. Pii V, quae cathedralibus ecclesiis debitae sunt; et quaenam sint illae comprehensae in const. Urbani VIII ad sacellum pontificium pertinentes, habita ratione earumdem provenientiae et usus profani, cui ipsae sunt communes; et an comprehendantur cruces pectorales sine sacris reliquiis.

Quomodo peragenda sit divisio sacrorum utensilium, quando Episcopus successive pluribus ecclesiis praefuisset.

Quomodo facienda sit eadem divisio, quando Episcopus praefuerit pluribus ecclesiis vel uni-

tis vel datis in perpetuam administrationem cum capitulo et cathedrali distincta.

An locus sit divisioni in casu, quo Episcopus defunctus translatus fuerit ab una ad alteram ecclesiam, et constet, eumdem acquisivisse omnia sacra utensilia ex redditibus alterutrius ecclesiae; an potius eadem sacra utensilia pertinere debeant ad illam ecclesiam, cuius ex fructibus eadem acquisita fuisse constet?

An, et quae regula statuenda sit, ut impediatur, ne in casibus divisionis quaestiones exoriantur ob incertitudinem provenientiae eorumdem sacrorum utensilium?

An annuli Episcoporum et Cardinalium comprehensi sint in respectivis constitutionibus S. Pii V et Urbani VIII?

Sac. Congr. Episc. et Regul. Ponente laudato emin. ac rever. Card. Ostini, cui paulo post praefectura eiusdem Sac. Congreg. demandata fuerat, in comitiis generalibus habitis die 9 Augusti anni 1844, proposita causa cum titulo: *Aesina super facultate testandi de sacris utensilibus, quae emin. PP. Card. Episc. seu abbatibus conceditur, et super rebus, quae inter sacra utensilia recensendae sunt,* in votum consultoris quoad singula dubia descendit. Re ad S. M. Gregorium XVI, iuxta morem a R. D. P. secretario Sac. Congr. relata, Summus ille Pontifex, quoad vixit, supersedendum putavit. At vero eidem suffecto S. D. N. Pio Papa IX, quam ad Ecclesiae bonum Deus incolumem diutissime servet, Sanctitas Sua, iuxta ea, quae in secundo dubio proponebantur, et a Sac. Congr. de voto consultoris sancita fuerant, apostolicas litteras in forma brevis super universa ea re promulgare non dubitavit. Quibus quidem in litteris cum responsa ad singula dubia, absque ulla fere immutatione referantur, ab iis hic exscribendis abstinemus, ac potius suis ipsis verbis damus memoratas litteras, quae sic se habent.

Sanctissimi Domini Nostri Pii divina Providentia Papae IX, litterae apostolicae, quibus aliqua dubia circa S. R. E. Catd. et Episcop. utensilia declarantur.

PIUS PP. IX.

Ad perpetuam rei memoriam.

Cum illud plurimi referat, ut in apostolicis concessionibus nullus detur dubitationi locus, quae animos torqueat, ac controversias excitet, idcirco si quam exsistere ambiguitatem noverimus, ad eam avertendam curas nostras libenter intendimus. Iam vero praeter indultum testandi de propriis bonis, quod venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus Sancta haec Sedes tribuere solet per apostolicas litteras in forma brevis incip. *De benignitate Sedis Apostolicae,* iisdem per alias similes litteras in forma brevis, quarum initium, *Cum fel. rec. Urbanus VIII,* facultas conceditur disponendi de sacris utensilibus favore alicuius ecclesiae seu cappellae, vel loci pii, non obstante constitutione Urbani VIII, *Aequum est,* edita die 24 Iul. 1642, qua sacra Card. utensilia pontificio sacrario attribuuntur. Verum cum in memorato postremo brevi, etiam quando agitur de Cardinalibus, Archiepiscopis, Episcopis et Abbatibus ex quodam invecto usu addi consueverit clausula: « Salvaque in praemissis quoad ecclesias cathedrales, metropolitanas aut patriarchales, quibus praefueris, seu quas alias ex concessione vel dispensatione apostolica in titulum, administrationem seu commendam obtinueris, dispositione constitutionis fel. record. Pii PP. V anno 1567 tertio Kalendas Septembris, anno secundo », saepe saepius dubia exorta sint circa interpretationem et vim huiusmodi reservationis, eo vel magis, quod in superius memorato brevi, *De benignitate Sedis Apostolicae,* praefatae S. Pii V constitutioni in ea parte, quae sacra utensilia respicit, aperte derogetur. Si namque Romani Pontifices Cardinalibus quoque Archiepiscopis, Episcopis et Abbatibus privilegium disponendi de sacris utensibilibus concedere solent, illud frustraneum et illusorium foret, quatenus adiecta clausula eam vim haberet, quam verba prae se ferunt. His quoque accedebat, quod nonnulli sacrorum canonum interpretes doceant, Cardinales, utpote qui in memorata S. Pii V constitutione speciatim nominati non sint, ex lege minime teneri, etsi alii contrariam sententiam tueantur. Quae cum ita essent, ven. frater noster Petrus Card. Ostini, nunc Episcopus Albanensis, qui tunc temporis episcopalem ecclesiam Aesinam regebat, enixe postulavit a fel. rec. Gregor. XVI, praedecessore nostro, ut rem certo definiret, atque expresse declararet, an Cardinales Episcopi, seu abbates *Nullius* in apostolicis memoratis litteris S. Pii V praedecessoris nostri comprehendantur, ac statueret, quaenam sacra ornamenta, et supellectiles, et utensilia S. R. E. Cardinalium ad sacrarium pontificium ex memorata constitutione Urbani VIII, et quaenam Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum et Abbatum *Nullius,* sive cardinalitia dignitate fulgeant, sive illa careant, ad ecclesias cathedrales ex superius citata sancti Pii V constitutione revera spectent, et quomodo facienda sit divisio sacrarum supellectilium et utensilium, quando Episcopus, sive successive, sive simultanee plures ecclesias gubernaverit. Nos igitur, qui in memorati decessoris nostri P. M. Gregor. XVI locum, licet immerentes, suffecti sumus, ad praecidendas omnes hac super re dubitationis ac controversiae causas, de consilio VV. FF. nostrorum S. R. E. Cardinalium negotiis et consultationibus Episcoporum et regularium praepositorum, haec, quae sequuntur, auctoritate nostra apostolica decernimus

et mandamus: 1. Cardinales Episcopos teneri quoad sacra utensilia lege lata in constitutione S. Pii V, incip. *Romani Pontificis*, exceptis tamen Cardinalibus Episcopis suburbicariis, necnon exceptis pariter Cardinalibus abbatibus *Nullius*, qui in Romana curia morantur, quorum sacra utensilia, attenta citata constitutione *Aequum est*, Urbani VIII praedecessoris nostri, ad pontificium sacrarium spectabunt: 2. Firmis remanentibus clausulis derogatoriis constitutionis S. Pii V, cuius initium, *Romani Pontificis providentia*, in litteris in forma brevis incipientibus: *De benignitate Sedis Apostolicae*, appositis in altero brevi quod incipit: *Cum fel. rec. Urbanus VIII*, auferatur clausula, qua salva edicitur eadem Piana constitutio, eiusque loco substituantur ea, quae sequuntur: « quod si ecclesiis abbatialibus, cathedralibus, metropolitanis, patriarchalibus praefueris, seu quas alias ex concessione et dispensatione apostolica in titulum, administrationem seu commendam obtinueris, te vehementer hortamur, prout iam Bened. XIV, praedecessor noster, in sua constitutione incip. *Inter arduas*, Cardinales hortabatur, ut in praedictis rebus disponendis eas ecclesias prae oculis habeas, caeterisque praeferas ». Quae vero hoc in articulo praescripsimus, ea ad singulos Cardinales extendimus, qui ante praesentium litterarum publicationem enuntiatam testandi ac disponendi facultatem obtinuerint, perinde ac si in respectivis indultis expressa essent. 3. Sacra utensilia, quae vigore constit. S. Pii V, incip. *Romani Pontificis* [1], ecclesiis cathedralibus debentur, haec esse di-

[1] En tenor Pianae const.: « Romani Pontificis providentia circumspecta ad ea sollicitudinis suae partes potissimum convertit, per quae singulis Ecclesiis debita obsequia, et opportuna subventionis auxilia minime subtrahantur. Cum itaque, sicut accepimus, nonnulli Patriarchae, Archiepiscopi, Episcopi, et abbates, seu commendatarii, ac alii beneficia ecclesiastica obtinentes, proprii honoris et salutis immemores, etiam praetextu facultatum testandi eis per Sedem Apostolicam concessarum, in eorum ultimis voluntatibus res sacras, ac vasa, ornamenta, et paramenta ecclesiastica, aliaque cultui divino dicata quandoque ex fructibus ecclesiasticis per eos acquisita, non ecclesiis, et monasteriis, ac beneficiis, quibus praefuerunt, seu a quibus proventus ecclesiasticos et stipendia acceperunt, prout rationi et honestati consentaneum foret, sed aliis locis, etiam aliquando non piis, ac interdum eorum consanguineis et affinibus relinquere, ac Camerae Apostolicae collectores, praetextu, quod illa sub appellatione spoliorum veniant, tanquam eiusdem Camerae spolia exigere, et percipere non erubescant in maximum religionis dedecus, ac ecclesiarum, monasteriorum, et beneficiorum eorumdem detrimentum, ac relinquentium animarum periculum, scandalumque plurimorum: Nos abusibus, scandalisque huiusmodi providere, ac singularum ecclesiarum, et monasteriorum, ac beneficiorum indemnitati, animarumque quorumlibet saluti consulere volentes, motu proprio, et ex certa scientia, ac de apostolicae potestatis plenitudine, hac nostra perpetuo valitura constitutione statuimus, ordinamus, decernimus, quod de caetero omnia et singula paramenta, ac vasa, necnon missalia, et gradualia, ac cantus firmi, et musicae, aliique quomodolibet nuncupati libri, et aliae res sacrae, etiam auri, et argenti, ac quaecunque alia bona per quoscunque Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, abbates, seu commendatarios, et alioscunque, quaecunque, et qualiacunque beneficia ecclesiastica, cum cura, et sine cura, saecularia, et quorumvis ordinum regularia in titulum, vel commendam, aut alias quomodolibet obtinentes quocunque nomine, vel titulo censeantur, etiam si de illis, et eorum qualitatibus specialis et expressa mentio habenda foret, ad usum et cultum divinum etiam in eorum privatis aedibus et cappellis vel oratoriis destinata, tempore eorum obitus ex testamento, vel ab intestato relicta sub quibusvis facultatibus testandi, et alias disponendi, de bonis per eos ex altari, vel alias quomodolibet acquisitis per quoscunque Roman. Pontific. praedecessores, et successores nostros, ac nos sub quibusvis tenoribus et formis, ac cum quibusvis clausulis et decretis, etiam motu proprio, aut alias quomodolibet concessis et concedendis nomine comprehendantur: nec sub appellatione spol. veniant, sed ad singulas ecclesias, monast. etiam conventu carentia, et beneficia huiusmodi in quibus resederint, aut quibus praefuerint, seu quae alias obtinuerint, omnino spectent et pertineant, ac spectare et pertinere, illaque post eorum obitum eisdem ecclesiis, monasteriis, et beneficiis etiamsi in Rom. curia, ac procul ab illis decesserint, vel ad illa nunquam accesserint, etiamsi antea ecclesiarum et monasteriorum regimini cesserint, vel beneficia huiusmodi renuntiaverint, eo ipso applicata et incorporata sint, et esse censeantur. Ita quod liceat, illis defunctis, in eisdem ecclesiis, monasteriis, et beneficiis successoribus ac ecclesiarum, et monasteriorum huiusmodi capitulis, et conventibus respective illa propria auctoritate libere apprehendere, ac eorum ecclesiis et sacristiis applicare et incorporare, ac quaecunque donationes, ac relicta, et legata, testamenta, et codicilli, et aliae ultimae voluntates seu spolia desuper contra praesentis constitutionis nostrae tenorem quomodolibet pro tempore facta, quo ad praemissa nulla, et invalida, nulliusque roboris et momenti exsistant, et personis, etiam ecclesiasticis seu locis etiam piis, aut ecclesiasticis aliis quibuscunque, in quarum seu quorum favorem pro tempore facta fuerint, minime suffragentur, nec per ea eisdem personis, seu locis, vel aliis ecclesiis huiusmodi aliquod ius in rebus praedictis, vel ad illas acquiri possit. Quinimo res sacras, ac alia bona praedicta, quocunque nomine vel titulo pro tempore detinentes, ad illa ecclesiis, et monasteriis, ac beneficiis per defunctos quomodolibet acquisitis, ut praefertur, iuxta praesentium tenorem realiter, et cum effectu restituendum, et consignandum, quibusvis dispositionibus de illis in contrarium quomodolibet factis minime attentis, omnino teneantur, et ad id per censuras, et poenas, etiam furti, et sacrilegii, ac alia iuris et facti remedia opportuna cogi et compelli possint et debeant. Insuper ne deinceps contingat insolentia spoliorum Camerae Apostolicae collectorum, vel subcollectorum aliquas ecclesias, nec hominum quemquam damno et iniuria affici, nec cuiquam de caetero vertatur in dubium, quae res habendae sint nomine spolii, simili modo statuimus, decernimus, et declaramus, quod quaecunque scamna, cathedrae, arcae, et etiam ligneae, vel lapideae, etiam marmoreae mensae, et tabulae, ac quaecunque dolia, seu vasa vinaria, et alia similia supellectilia domestica per quosvis presbyteros, seu clericos ab humanis pro tempore decedentes tempore eorum obitus in ecclesiis, seu eorum domibus ecclesiarum earumdem, vel alibi ubivis locorum relicta, etiamsi ex fructibus et proventibus beneficiorum, quae dum viverent obtinebant, acquisita fuerint, sub spoliorum appellatione minime veniant, nec pro spoliis ullo modo reputari possint, praeterea quod nullum spolium camerae praefatae fieri, nec quidquam a quibusvis spoliorum camerae huius-

cimus: Mitras scilicet, planetas, pluvialia, tunicellas, dalmaticas, sandalia, chirothecas, albas cum cingulis, lineos amictus, et his similia; item missalia, gradualia, libros cantus firmi et musicae, libros pontificales, alterum, cui titulus *Canon Missae;* item calices, patenas, pixides, ostensoria, thuribula, vas aquae benedictae cum aspersorio, pelvim cum urceo, vasa sacrorum oleorum, et urceolos una cum pelvibus et tintinnabulo, palmatorias, icones pacis, cruces archiepiscopales, candelabra cum cruce pro altaris usu, baculum pastoralem, faldistorium, aliasque res sacras, sive paramenta, sive ornamenta, sive vasa, si quae sunt etiam ex eorum natura usui profana congrua; dummodo non per accidens, sed peramanter divino cultui sacrisque functionibus fuerint destinata; exceptis annulis et crucibus pectoralibus etiam cum sacris reliquiis et iis omnibus utensilibus cuiusvis generis, quae legitime probentur ab Episcopis defunctis comparata fuisse bonis ad ecclesiam non pertinentibus, neque constet ecclesiae fuisse donata. Volumus propterea teneri, ac debere Episcopos conficere in forma authentica inventarium sacrorum utensilium, in quo pro rei veritate exprimant, quando acquisita fuerint, et speciali nota describant, quae ex ecclesiae redditibus et proventibus sibi comparaverunt, ne alias praesumi debeat ea omnia redditibus ecclesiae comparata fuisse. Quod vero pertinet ad utensilia sacra S. R. E. Cardinalium ad sacrarium sacelli Summi Pontificis spectantia, nullam haberi volumus rationem qualitatis et naturae reddituum, quibus comparata fuerint, et praeter ea, quae in constitutione Urbani VIII, incip. *Aequum,* in specie enumerata sunt, alia verbis generalibus tantum expressa intelligi volumus, sandalia, chirothecas, lineos amictus, albas cum cingulis, item pyxides, ostensoria, vas aquae benedictae cum aspersorio, vasa sacrorum oleorum et urceolos cum pelvibus ac tintinnabulo, tandem baculum pastoralem, faldistorium, palmatorias, icones pacis, thuribulum, et his similia, exceptis annulis et crucibus pectoralibus, etiam cum sacris reliquiis. 4. Quando Episcopus duas vel plures ecclesias successive rexerit, sacra utensilia dividi volumus proportionaliter inter ecclesias cathedrales, habita ratione fructuum ac temporis iuxta constitutionem S. Pii V incipientem. 5. Ubi vero aliquis Episcopus simul praefuerit duabus vel pluribus ecclesiis unitis, vel in perpetuam administrationem concessis, quae habeant capitulum et cathedralem ecclesiam pro-

---

modi collectoribus, vel subcollectoribus exigi possit per obitum illius, qui dum viveret, unum, vel plura beneficia ecclesiastica obtinuerit, cuius, vel quorum insimul fructus, redditus, et proventus, triginta ducatorum auri de Camera secundum communem aestimationem valorem annuum non excesserint, aut qui pensiones annuas super quibusvis fructibus ecclesiasticis usque ad dictum valorem annuatim perceperit, dummodo tamen is se ab omni illicita negotiatione, et a sacris canonibus prohibita abstinuerit. Ita quod si quis dictorum collectorum aliquid ex bonis quorumvis defunctorum, qui similia beneficia obtinuerint, seu similes pensiones perceperint, praetextu spoliorum eiusdem Camerae percipere, aut alias contra praesentes nostras litteras, attentare praesumpserit, ad totalem bonorum per eum perceptorum restitutionem teneatur, ac ad id via iuris etiam per similes censuras et poenas cogi et compelli possit et debeat. Districtius inhibentes quibusvis Camerae praefatae spoliorum collectoribus nunc et pro tempore exsistentibus, et sub indignationis nostrae, et privationis eorum officiorum poena, ne in ornamentis, et paramentis, ac vasis, et libris praefato cultui divino dicatis, ac aliis rebus sacris, necnon supellectilibus praefatis quomodolibet se intromittant, nec in eorum inventariis tanquam spolia redigant, seu describant, sed ornamenta, et paramenta, necnon vasa, et libros, aliaque divino cultui dicata huiusmodi ecclesiis, et monasteriis, capellis, et aliis beneficii huiusmodi, eorumque rectoribus, et aliis praefatis libere dimittant, et consignent, ac consignari faciant, cum effectu, ac supellectilia praedicta in locis ubi constiterint, relinquant, ac decernentes, sic in praemissis omnibus et singulis per quoscunque iudices, et commissarios, quavis auctoritate fungentes, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, quidquid secus super iis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Quocirca dilectis filiis curiae causarum Camerae Apostolicae generali auditori, et singulis locorum Ordinariis, ac maiorem dignitatem, post pontificalem in universis ecclesiis cathedralibus, et metropolitanis pro tempore obtinentibus, per apostolica scripta, motu simili mandamus, quatenus, ipsi, vel duo, aut unus eorum praesentes litteras, et in eis contenta quaecunque ubi, et quando opus fuerit, ac quoties pro parte quorumcunque in praemissis interesse habentium, ut praefertur, fuerint requisiti, solemniter publicantes, eisque in praemissis efficacis defensionis praesidio assistentes, faciant auctoritate nostra praesentes litteras, et in eis contenta quaecunque firmiter observari, ac singulos, quos litterae ipsae concernunt illis pacifice gaudere, non permittentes eos desuper quomodolibet indebite molestari. Contradictores auctoritate nostra, appellatione postposita, compescendo. Non obstantibus apostolicis, ac in provincialibus et synodalibus conciliis editis generalibus, vel specialibus constitutionibus, et ordinationibus, nec non ecclesiarum et monasteriorum huiusmodi iuramento confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alii roboratis statutis, et consuetudinibus, facultatibus testandi, aliisque privilegiis indultis, et litteris apostolicis, quibusvis concessis approbatis, et innovatis, etiamsi de illis, eorumque totis tenoribus specialis et expressa mentio facienda esset, illorum tenores pro sufficienter expressis habentes, illis in reliquis suo robore permanentibus, caeterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem, quod si aliquis ex Patriarchis, Episcopis, abbatibus, seu commendatariis, et aliis beneficiatis praefatis pluribus ecclesiis, seu monasteriis, pro tempore, vel successive praefuerit, seu plura beneficia obtinuerit, ornamenta, et paramenta, ac res, et bona praedicta ad illa omnia habita ratione fructuum, et temporis, quo eadem beneficia possedit, omnino pertineant, et proportionabiliter inter ea dividantur, quodque praesentes litterae in Cancellaria nostra Apostolica, et acie Campi Florae de more publicentur, et inter constitutiones perpetuo valituras describantur, etc. Nulli ergo, etc. Datum Romae, etc., die 18 septembris 1567 ».

priam ac distinctam, sacrorum utensilium divisionem faciendam esse edicimus aequis partibus singulis ecclesiis cathedralibus, quatenus earumdem ecclesiarum unitarum, seu in perpetuam administrationem concessarum redditus non sint divisi, sed unam episcopalem mensam perpetuo constituant; si vero redditus divisi fuerint ac separati, divisionem fieri volumus singulis ecclesiis cathedralibus proportionaliter ratione fructuum. 6. Quod si constet Episcopum, qui per translationem duabus ecclesiis successive praefuerit, comparasse sibi omnia sacra utensilia redditibus tantum unius ecclesiae, nulli divisioni locus erit, sed eadem sacra utensilia ad ecclesiam cathedralem tantum spectabunt illius dioecesis, ex cuius episcopalis mensae redditibus fuerint acquisita. Haec volumus et mandamus, decernentes, has litteras firmas, validas atque efficaces esse et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri ac obtinere, eisque ad quos spectant seu spectabunt, plenissime suffragari; sicque in praemissis per quoscunque iudices ordinarios et extraordinarios iudicari ac definiri debere, irritumque et inane quidquid secus super his a quoquam quavis auctoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus, si opus fuerit, nostra et Cancellariae Apostolicae regula de iure quaesito non tollendo, aliisque apostolicis, atque in universalibus, provincialibusque et synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, caeterisque etiam speciali et individua mentione ac derogatione dignis in contrarium facientibus quibuscunque.

Datum Romae, apud S. Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die 1 Iun. 1847, Pontificatus nostri anno primo.

ALOISIUS Card. LAMBRUSCHINI,
a brevibus apostolicis.

* Vide verb. *Spolium* per tot., ubi multa ad rem *.

FINIS TOMI SEPTIMI.

REIMPRIMATUR

Fr. Raphael Pierotti, Ord. Praed., S. P. A. Magister.

REIMPRIMATUR

Iulius Lenti, Patriarcha Constantinop., Vicesgerens.

GTU Library
3 2400 00374 9698

LIBRARY USE ONLY

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
(510) 649-2500